

NEDERDUITSCH LETTERKUNDIG

WOORDENBOEK.

NEDERDUITSCH LETTERKUNDIG

WOORDENBOEK

DOOR

P. WEILAND.

EERSTE DEEL.

ANTWERPEN,

TER DRUKKERIJ VAN J. P. VAN DIEREN EN COMP.

1845.

VOORBERIGT.

» Men heeft dikwerf aangemerkt, dat de spelling van onze taal, schoon zij, in rijk-
» heid, vloeijendheid en luister, voor geene taal van Europa behoeft te wijken, op
» zeer losse gronden staat; terwijl bijna elke schrijver zijne eigene bijzondere taalre-
» gels volgt, en zich vergenoegt met zich daarin gelijk te blijven.

» Het verdient opmerking, dat men de verwarring in de nederduitsche spelling van
» dien tijd af moet berekenen, dat velen zich toegelegd hebben, om de oude en regel-
» matige wijs van spellen veranderingen te doen aannemen, welke zij meenden ver-
» beteringen te mogen noemen. Men schoof orde, gebruik en regelmaat genoegzaam
» geheel ter zijde, en stelde in derzelve plaats willekeurige regels, die geenen anderen
» grond hadden, dan de uitspraak van deze of gene landstreken, of de zucht om
» bijzonder te wezen, en zekere, gelijk men het noemde, kieschheden in de taal te
» brengen.

» Om deze verwarring weg te nemen, en de spelling van onze taal op goede regel-
» matige gronden te vestigen, hebben geleerde Taaloefenaars zich om strijd beijverd.
» Getuigen hiervan zijn de werken, onder de titels: *Idea gramm. linguae belgicae*
» — *Aenleiding tot de kennis van het verhevene deel der nederduitsche sprake*, door
» L. ten Kate — *Oude en nieuwe taal- en dichtk. Bijdragen* — *Proeve van oudh. taal- en*
» *dichtkunde*, onder de spreuk: *dulces ante omnia Musae* — *Proeve van taal- en dichtkunde*
» van B. Huydecoper, uitgegeven door Fr. van Lelyveld en N. Hinlopen, en anderen.

» Dan, ter bereiking van dit heilzame oogmerk was de oprigting van de *Maat-*
» *schappij der nederlandsche letterkunde, te Leide*, in de daad, het geschiktste middel,
» zijnde eene verzameling van mannen, die zich in het vak der nederduitsche
» letterkunde niet weinig beroemd gemaakt hadden. En van derzelve vlijt, welke
» ons reeds uitmuntende taalkundige verhandelingen mededeelde, zouden wij de rijkste
» vruchten ingezameld hebben, ware het niet, dat de dood de werkzaamheden van
» eenigen der bekwaamste en ijverigste Leden gestaakt, en de loop der tijden, in ons
» Vaderland, sedert eenige jaren, anderen, in de voortzetting en voltooiing van hunne
» taalkundige ontwerpen, verhinderd had.

» Het gemis, hierdoor veroorzaakt, geheel te vergoeden, kan onmogelijk gerekend
» worden de taak van een enkel mensch te zijn, maar zal het gevolg van de vereenigde
» werkzaamheden der overgeblevene en op nieuw aangekomene Leden van genoemde
» Maatschappij moeten wezen.

» Ieder, die met de inrigting en werkzaamheden dezer Maatschappij eenigzins
» bekend is, weet, dat dezelve, reeds voor meer dan twintig jaren, een ontwerp

» beraamde » tot het vervaardigen van een algemeen omschrijvend woordenboek der
» » nederlandsche tale, » bedoelende daarmede, » niet alleen de nederduitsche taal in
» » zooverre te doen kennen, als noodig is, om de schriften, die in dezelve zijn opge-
» » steld, voor ieder verstaanbaar te maken ; maar *om den geheelen schat onzer tale bij*
» » *een te vatten*, enz. »

» Doch zulk een werk vorderde natuurlijk, al waren de boven aangevoerde belet-
» » selen zelfs niet tusschen beide gekomen, ten aanzien van deszelfs uitvoering, eenen
» » onbepaalden tijd. En wie is, heden nog, in staat, om, onverminderd de kundigheid
» » en vlijt der overig zijnde Leden dezer Maatschappij, een einde aan hetzelfde te zien ?

» Het een en ander bragt mij op het denkbeeld, of ik mijnen Landgenooten, intus-
» » schen, niet van eenige dienst zoude kunnen wezen, met een *gedeelte* van dit
» » groote ontwerp uit te voeren, en een NEDERDUITSCH TAALKUNDIG WOORDENBOEK
» » zamen te stellen, beantwoordende aan *eenige* vereischten, in het beredeneerde plan
» » tot het vervaardigen van een algemeen omschrijvend woordenboek der neder-
» » landsche taal, door de genoemde Maatschappij opgegeven, namelijk : » om bij ieder
» » woord aan te teekenen, of het een *substantivum*, *adjectivum*, of een *verbum*,
» » of een *adverbium* enz. zij : bij de *substantiva* de *genera* en de *declinatie* :
» » bij de *adjectiva* de *gradus comparationis* : bij de *verba* de vorming van het
» » *imperfectum* en *praeteritum*, en in welken zin zij als *activa*, *passiva*, of *neutra*, of
» » *communia*, gebezigd worden ; en bij de *verba composita*, waar de *praepositio*
» » *separabilis*, en waar *inseparabilis* zij, op te geven ; en daarbij ieder woord,
» » volgens zijnen oorsprong, te spellen, voor zoo veel die te ontdekken is, en tot
» » hetzelfde die sluitletters te bezigen, welke in het meervoud en de *derivata* voor-
» » komen, uitgezonderd de v en z, welke men in f en s zal verwisselen : wijders,
» » iederen klinker, die eene verlenging noodig heeft, met zijns gelijken te verlengen ;
» » en voorts het onderscheid tusschen *ei* en *ij*, *e* en *ee*, *o* en *oo*, met alle mogelijke
» » naauwkeurigheid, in acht te nemen. »

» Zulk een woordenboek is immer eene dringende behoefte voor velen mijner
» » Landgenooten geweest ; en het zou dit blijven, zelfs dan nog, wanneer het door
» » de letterkundige Maatschappij ontworpen, algemeen omschrijvend woordenboek
» » voortgezet en voltooid wierd. Velen, in geene talen onderwezen, zijn buiten staat,
» » om van de voorgeschrevene regels der Taalkunstenaren gebruik te maken, of dezelve
» » op de spelling toe te passen en in oefening te brengen ; daar zij, met behulp van
» » zoodanig een woordenboek, als ik hier bedoel, eene regelmatige en eenparige
» » spelling, op eene gemakkelijke wijze, zouden kunnen verkrijgen.

» Ik nam dan het besluit, om deze taak te aanvaarden, deelde mijn daartoe gemaakt
» » ontwerp, op de, in oogstmaand 1796, gehoudene, algemeene vergadering van de
» » Maatschappij der nederlandsche letterkunde, te Leide, mede, en had het genoegen,
» » deze mijne onderneming met de aanmoedigendste goedkeuring vereerd te zien ;
» » terwijl mij tevens, op mijn verzoek, toegestaan werd, om van den voorraad, tot het
» » vervaardigen van een algemeen omschrijvend woordenboek onzer taal, door de
» » Maatschappij reeds verzameld, zoodanig gebruik te maken, als ik tot de zamenstel-
» » ling van mijn nederduitsch taalkundig woordenboek mogt noodig oordeelen ; voor
» » welk gunstig besluit ik den Bestuurderen dier Maatschappij, hier, mijnen opregten
» » dank betuig.

» Nu ging ik aan het werk, doch werd daarin, door bijkomende omstandigheden,
» » onder welke mijne wankele gezondheid niet de minste was, dikwerf verhinderd.
» » Ik gevoelde daarbij, weldra, de moeilijkheid der taak, welke ik op mij genomen

» had ; te meer , dewijl ik het niet ondienstig oordeelde , om , in navolging van J. C.
» Adelung , tevens de verschillende beteekenissen der woorden op te geven , en derzel-
» ver oorsprong , voor zoo ver ik dien konde ontdekken , aan te wijzen .
» Eindelijk was ik in staat , om een gedeelte van het werk , namelijk de letter A van het
» woordenboek , en eene Inleiding voor hetzelfde , in het licht te geven ; waartoe ik
» besloot , uit aanmerking van het voordeel , hetwelk ik , bij de voortzetting van mijnen
» arbeid , uit de bedenkingen en onderrigtingen van kundige Taal oefenaren , ligtelijk ,
» zou kunnen trekken .
» Ik heb van al de bouwstof , welke mij bekend en onder mijn bereik was ,
» gebruik gemaakt , en zal daarvan verder gebruik maken , inzonderheid van de
» boven genoemde taalkundige werken , als mede van J. G. Wachteri *glossarium*
» *germanicum* — J. G. Scherzii , en C. G. Haltaus *glossarium germanicum medii aevi*
» — F. Junii *Etymologicum anglicanum* — J. C. Adelungs *grammatisch- kritisches*
» *Wörterburch der hochdeutschen Mundart* , en *umständliches Lehrgebäude der deutschen*
» *Sprache* — K. Ph. Moritz *grammatisches Wörterbuch* , en anderen . »

Dit Voorberigt schreef ik in grasmaand 1799. Thans voeg ik daarbij , dat de eigenaars van het genoemde werk op het denkbeeld zijn gekomen , om eene verkorting van hetzelfde in het licht te geven , onder den titel van : *Beknopt nederduitsch taalkundig woordenboek* , geheel ingerigt naar de naderhand door het Gouvernement aangenomen , en nog in algemeen gebruik zijnde spelling ; terwijl , door weglating van al datgeen , hetwelk , door de meerdere beoefening onzer taal , in de laatste zes en twintig jaren , reeds onnoodig geworden is , het werk natuurlijk eenen kleineren omvang verkrijgen , minder kostbaar , en dus ligter verkrijgbaar , en hierdoor meer algemeen nuttig moest worden .

Van de breede *Inleiding* , voor het in 1799 uitgekomen werk geplaatst , zal ik hier weinig of niets behoeven over te nemen , dewijl mijne , in naam en op last van het Staatsbestuur der Bataafsche Republiek , in het licht verschenen *nederduitsche spraakkunst* , daaruit , voor een groot gedeelte , ontleend is , met verandering echter van eenige daarin voorkomende spelregels , naar aanleiding en op grond der *verhandeling over de nederduitsche spelling* van den hoogleeraar M. Siegenbeek ; waarom ik den gebruiker van het *beknopt woordenboek* , waar het noodig is , naar deze mijne *nederd. spraakkunst* verwijs .

Van de , zoo in de *algemeene Konst- en Letterbode* , als in andere tijdschriften , mij , bij de uitgave van het groote woordenboek medegedeelde aanmerkingen , heb ik het noodige gebruik gemaakt ; terwijl het onlangs in het licht verschenen *uitlegkundig woordenboek der tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut* , zoo ver hetzelfde in druk is uitgegeven , mij , bij de behandeling der uitgave van dit *beknopt woordenboek* , van het grootste nut geweest is .

Sedert het *taalkundig nederduitsch woordenboek* , en vooral , sedert mijne *nederduitsche spraakkunst* in het licht verscheen , is het onderwijs op de scholen zoodanig veranderd en verbeterd , en zijn de leerlingen zoo zeer in de kennis onzer taal gevorderd , dat

vele aanwijzingen van het genoemde woordenboek reeds overtollig geworden zijn, naardien zij, die het hier aangeboden *beknopt* woordenboek zullen gebruiken, uit hoofde van het ontvange n eter onderrigt, geacht kunnen worden, dezelve niet meer te behoeven, waarom ik mij daarvan, als een der verkortingsmiddelen, onthouden heb.

Om het werk meer verkrijgbaar en dus meer algemeen nuttig te maken, heb ik hetzelfde zoo veel mogelijk verkort, — de vergezochte taalkundige afleidingen, en de opeenstapeling van voorbeelden, die hetzelfde aanduiden, weggelaten, en alleen datgeen aangevoerd, hetwelk als noodzakelijk tot beter verstand der woorden kan beschouwd worden.

Onaangezien vele nieuwe, of in het vorige werk overgeslagen, woorden in het tegenwoordige opgenomen zijn, zal dit werk echter niet meer, dan vier zulke stukken beslaan, als dit is, hetwelk thans het Publiek wordt aangeboden; waardoor de prijs van hetzelfde aanmerkelijk minder zal worden, dan die van het vorige, hetwelk uit elf stukken bestaat.

Voor dat mijn *nederduitsch taalkundig woordenboek*, in 1799, werd uitgegeven, was de verlenging der *a* met *e*, nog bij velen, zelfs bij taal- en dichtkundige genootschappen, in gebruik, op grond, dat de Ouden, die de klinkletters met *e* verlengden, nadat zij daarvan, in opzigt tot de *o* en *u*, afgegaan waren, zich aan de verlenging van *a* met *e* standvastig gehouden hebben. De taalkundige B. Huydecoper, intusschen, verwondert zich daarover, in zijne *Proeve van taal- en dichtkunde*, dat Vondel zich, ten aanzien der spelling van *ae*, niet, op het voorbeeld van Hooft, verbeterd, — en daarover nog meer, dat Ten Kate, in zijn nooit volprezen werk, de schrijfwijz van *ae* gebruikt heeft; terwijl hij deze spelling, in deszelfs werk, aanziet als een klein vlekje in een schoon aangezigt (D. 1, bl. 347). En schoon sommigen wel eens beweerden, dat er woorden zijn, waarin men de *ae* volstrektelijk niet kan missen, b. v. zulke, die door eene zamentrekking (*crasis*) ingekort worden, als: *versmaen* van *versmaden*, *vergaerd* van *vergaderd*, *blaan* van *bladen*; zoo voerde men hiertegen aan, dat, bij de inkorting van *versmaden* enz. niet alleen de *d*, maar ook de *e* wordt weggeworpen, terwijl de staartmedeklinker in de vorige lettergreep smelt, en derzelve klinker verdubbeld wordt; waardoor men van *versmaden*, *versmaan*, van *vergaderd*, *vergaard*, van *bladen*, *blaan* krijgt; gelijk van *zoden zoon*, van *stadig staag* (niet *staig*) komt; terwijl hier dan niet slechts de *d*, maar ook de *e* en *i* verloren gaan. De taalkundige Fr. van Lelyveld zegt, in zijne *aanteekeningen op Huydecop. Proeve*, over dit onderwerp handelende, » dat de spelling van *aa*, » tegenwoordig, genoegzaam algemeen is doorgedrongen, in zoo verre, dat allen, die » niet zonderling willen wezen, den gewonen loop volgen. (D. I, bl. 348). » En, hoewel er, onaangezien dit alles, hier en daar nog een enkele gevonden wordt, die *ae* boven *aa* verkiest, zoo is het getal der zulken toch zoo gering, en derzelve gezag zoo weinig beteekenend, dat deze zonderlingheid niet in aanmerking kan komen. Ik herhaal derhalve, en eindig hiermede dit voorberigt, dat de spelling van *aa* volstrekt te verkiezen is, boven die van *ae*, om de twee volgende redenen, *vooreerst*, omdat dezelve geacht kan worden, de *algemeene* spelling te zijn; en *ten andere*, omdat daarbij de eenparigheid wordt in acht genomen, en al de klinkers nu met hun gelijken verlengd worden.

P. WEILAND.

ROTTERDAM, September 1826.

Het bovenstaande berigt, door P. Weiland aan het hoofd der tweede uitgave van zijn Nederduitsch Woordenboek geplaatst, doet genoegzaam kennen in welke omstandigheden dit werk in het licht gegeven, en op welken voet hetzelfde ingerigt is. Wij zullen hier eenige woorden bijvoegen enkel betrekkelijk tot deze nieuwe uitgaaf; immers over de waarde en verdiensten van het werk, is het onnoodig hier iets aan te roeren; het gevoelen van al de letterkundigen is het hier over eens. Maar wordt het woordenboek van Weiland, in zich, algemeen zoo hoog gewaardeerd, de twee uitgaven die er tot nu toe van bestaan, zijn ver van dezelfde melding te verdienen. Tot staving van dit gevoelen, en zonder ons hier in een diep en streng onderzoek in te laten, zullen wij slechts eenige algemeene gebreken van die beide uitgaven aanhalen.

Dan, wanneer de nederduitsche taal nog geene vaste regelen had aangenomen, of ten minste, er nog geene eenparigheid deswegens bestond, verscheen de eerste uitgaaf. Zij is diensvolgens ook geschreven in eene spelling die later verworpen, en in welkers plaats eene andere ingevoerd is. Eenige woorden zullen genoeg zijn om een denkbeeld te geven van het groot verschil tusschen die twee spellingen, en tevens te doen zien dat die eerste uitgaaf niet meer bruikbaar is. Men leest daar: *andwoord* voor antwoord; *huuwelijk* voor huwelijk; *nogthands* voor nogtans; *beeldnis* voor beeldtenis; *mooglijk* voor mogelijk; *dogter* voor dochter; *kragtloos* voor krachteloos; *keetenen* voor ketenen; *voerer* voor voerder; *bestierer* voor bestuurder; *abtdij* voor abdij; *agt, agttien*, voor acht, achttien; *voordgaan, voordduren* enz. voor voortgaan, voortduren; *zaaklijk* voor zakelijk; *oorspronglijk* voor oorspronkelijk; *moeilijk* voor moeilijk; *zedelijk* voor zedelijk; *belachlijk* voor belagchelijk; en duizend andere. Niet alleen de spelling, maar ook eenige takken van de spraakkunst hebben sedert dien tijd groote veranderingen ondergaan: sommige zelfstandige naamwoorden hebben een ander geslacht verkregen; verscheidene verleden deelwoorden der werkwoorden zijn verworpen, soms andere in derzelve plaats aangenomen, enz. Indien men daarbij nog aanmerkt dat een groot getal woorden in die uitgave overgeslagen zijn, mag men met grond verzekeren, dat zij noch voor een volledig, noch voor een naauwkeurig woordenboek mag gerekend worden.

De tweede uitgave, in welke al die woorden ingelascht zijn die in de eerste overgeslagen waren, moest, volgens den Schrijver zelve, slechts eene verkorting van deze zijn; maar de betrachting om kort te zijn heeft den Schrijver zoo ver gebracht dat hij, bij zeer vele woorden, de ware afleiding, de noodige omschrijving en de veelvoudige beteekenissen achtergelaten heeft. Daar zij echter in die spelling, en volgens die spraakkundige regelen, die thans algemeen aangenomen zijn, opgesteld is, blijft zij, hoe onvolledig ook, in vele gevallen, boven de eerste verkiesselijk.

Deze en andere aanmerkingen deden ons besluiten, bij het uitgeven van het nederduitsch woordenboek van P. WEILAND, noch de eene, noch de andere uitgave volkomen te volgen, maar uit elke te nemen hetgeen noodig is om een volledig en opregt woordenboek te vormen. Om dat doel te bereiken, hebben wij al de uitleggingen, woordenafleidingen en menigvuldige voorbeelden, in de eerste uitgave voorkomende, in de onze overgenomen, en daarbij ingelascht al de woorden die daar overgeslagen waren; daar, waar zich eene verbeterde of uitgebreidere opheldering in de tweede uitgaaf opdoet, hebben wij dezelve gevolgd; wanneer de

uitleggingen der twee uitgaven te ver uit een loopen, hebben wij soms eene en andere medegedeeld, met aanteekening welke uit de eerste, en welke uit de tweede is opgenomen ; voor de spelling en andere regelen der taal hebben wij, voor zooveel de naauwkeurigheid toelaat, de tweede uitgave gevolgd.

De hebreuwsche en arabische woorden, welke in die vorige uitgaven voorkomen, zijn aan de meeste personen onbekend, en hun dus van geen nut ; wij gelooven onze uitgave te verbeteren met die woorden in romeinsche letteren over te brengen, wel zorg dragende den waren klank en uitspraak derzelve, zoo veel mogelijk, te bewaren ; de grieksche letters, meer algemeen bekend, hebben wij overal behouden.

Op dien voet voortgezet, durven wij ons vleijen dat ons werk voordeelig aan de verwachting van het Publiek beantwoorden, en eene ware dienst aan de nederduitsche taal zal toebrengen.

DE UITGEVER,
J. F. VAN TICHELDT.

ANTWERPEN, October 1845.

Adv^t.

VERKLARING VAN EENIGE VERKORTINGEN.

Z. n.	Zelfstandig naamwoord.	Ang.	Angelsaksisch.
M., v., o.	Mannelijk, vrouwelijk, onzijdig.	Eng.	Engelsch.
Meerv.	Meervoud.	Fr.	Fransch.
Bijv. n. en bijw.	Bijvoegelijk naamwoord en bijwoord.	IJsl.	IJslandsch.
Bedr. of b. w.	Bedrijvend werkwoord.	Got.	Gothisch.
Onz. of o. w.	Onzijdig werkwoord.	Deen.	Deensch.
Onreg. w.	Onregelmatig werkwoord.	Zweed.	Zweedsch.
Wederk. w.	Wederkeerig werkwoord.	Gr.	Grieksch.
Deelw.	Deelwoord.	Arab.	Arabisch.
Verl. deelw.	Verleden deelwoord.	Lat.	Latijnsch.
Voorz.	Voorzetsel.	Heb.	Hebreuwsch.
Gelijkvl.	Gelijkvloeiend.	Ital.	Italiaansch.
Ongelijkvl.	Ongelijkvloeiend.	Pers.	Persisch.
Scheidb. en onscheidb.	Scheidbaar en onscheidbaar.	Saks.	Saksisch.
Hulpw.	Hulpwoord.	Neders.	Nedersaksisch.
Voortd. w.	Voortdurend werkwoord.	Gron.	Groningen.
Onpers.	Onpersoonlijk.	Gelderl.	Gelderland.
Verkl. w.	Verkleinwoord.	Middeleeuw.	Middeleeuwsch.
D. i.	Dat is.	Lapl.	Laplandsch.
B. v.	Bij voorbeeld.	Chald.	Chaldeeuwsch.
Oul.	Oulings.	Opperd.	Opperduitschland.
Oudt.	Oudtijds.	Zwab.	Zwabisch.
Spreekw.	Spreekwoord.	Boh.	Boheemsch.
Overdr.	Overdragtelijk.	Dor.	Dorisch.
		Eol.	Eolisch.
		Scijt.	Scijtisch.
		Lett.	Lettisch.

Finl.	Finlandsch.	Camph.	Did. Camphuysen.
Noordh.	Noordholland.	Leven J. C.	Leven Jesu Christi.
Vriesl.	Vriesland.	H. D. Gr.	Huig de Groot.
Ond.	Onduitsch.	Paffenr.	Paffenrode.
Abijs.	Abijssinie.	J. Oud.	J. Oudaan.
Vond.	Vondel.	F. v. Hoogst.	Fr. van Hoogstraten.
Vollenh.	Vollenhove.	Ulphil.	Ulphilas.
Hoogvl.	Hoogvliet.	Coornh.	Dirk Volkerts Coornhert.
Flor.	Florianus.	Wagen.	Wagenaar.
Segh.	Seghelyn.	N. Hinl.	Nik. Hinlopen.
Walew.	Walewein.	(H. D. N. O.)	(Historie van de nederl. overzetting des Bijbels.)
D. v. Ass.	D. van Assenede.	L. D. S. P.	De Psalmen van het Ge- nootschap <i>Laus Deo Sa- lus Populo.</i>
Aldeg.	Aldegonde.	L. W. v. Merk.	Lucret. Wilh. van Mer- ken.
Notk.	Notkerus.	T. en Dichtk. Bydr.	Taal- en Dichtkundige Bydragen.
Otfr.	Otfridus.	Huydec.	B. Huydecoper.
Kil.	Kiliaan.	Moon.	A. Moonen.
Veld.	Veldenaar.	Phim.	Pluimers <i>Gedichten.</i>
Reder.	Rederijkers.	Adel.	Adelung.
A. Harts.	A. Hartsen.	Gesch.	Geschier.
Cl. Spieg.	Clare Spiegel der war- achtiger christelijke Maechden. Antw. 1569.	Plant.	Plantyn.
K. d. S. Hoorn.	Keuren der Stad Hoorn, 1429. [bijbel.	Frisch.	Frischius.
Bijbelv.	De vertaling der Staten- De vertaling des bijbels, van het jaar 1477.	Isidor.	Isidorus.
Bijb. 1477.	Fabelen van Esopes.	Zorgdr.	Zorgdrager.
Fab. v. Esop.	Handvesten van Dor- drecht.	Fr. v. Lel.	Frans van Lelyveld.
Handv. v. Dordr.	Hystory, leven en regym. van Alex. Delft. 1491.	Nozem.	Nozeman.
H. v. Al.	Ferguut — (Roman van) Gulden Throen, 1484.	Verst.	N. Versteeg.
Ferg.	Dan. Jonctys.	Hesych.	Hesychius.
Guld. Thr.	Philipp. Ruychrok van de Werve.	Rab. Maur.	Raban Maurus.
Jonct.	Tatianus.	Westerb.	Westerbaan.
Phil. Ruychr.	Jacob Revius.	Palud.	Paludanus.
Tatian.	Boxhorn.	Frantz.	Frantzen.
J. Rev.	Melis Stoke.	J. de Brun.	J. de Brune.
Boxh.	Abr. v. d. Myle.	Plin.	Plinius.
M. St., — Mel. St	De Decker.	Const-th. Juw.	Const-thoonend Juweel.
A. Myl.	Spelen van Sinnen.	Const. der Minn.	Conste der Minne.
D. Deck.	Materie der Sonden.	Huig.	Constant. Huigens.
Sp. v. Sinn.	J. Six van Chandelier.	Ker.	Kero.
Mat. d. Sond.	J. Moerman.	Vel.	Velius.
Six v. Chand.	E. Herckmans.	K. v. Mand.	Kar. Van Mander.
J. Moerm.	Roemer Visscher.	Fr. Burm.	Fr. Burman.
E. Herckm.	Claudianus.	S. Cost.	S. Coster.
R. Vissch.	Privilegien van Dordrecht.	Stadr. v. Dev.	Stadregt van Deventer.
Claudian.	J. de Marre.	J. v. Broekh.	J. v. Broekhuizen.
Priv. v. Dordr.	Heim. Dullaert.	Diog. Laert.	Diogenes Laertius.
J. d. Marr.	Houwaert.	Plaut.	Plautus.
H. Dull.	Antonides.	J. Lubl.	J. Lublink de Jonge.
Houw.	Van Hasselt.	Breder.	Bredero.
Anton.	Tuinman. [uuren.	Ev. Wassemb.	Ev. Wassenberg.
V. Hass.	M. L. <i>Tijdwinst in ledige</i>	Haags. Conf.	Haagsche Conferentie.
Tuinm.		Jak. Merl.	Jakob Merlin.
M. L. Tydw.		Vlam.	Vlaming.
		W. v. Heemsk.	Willem van Heemskerk.
		Tafelb.	Tafelboek.

Bog.	Bogaert.	Rodenb.	Thom. Rodenburgh.
J. H. Kr.	J. H. Krul.	Somm.	S. J. Sommer.
Vel. Chr. v. Hoorn.	Velius Chronyk van Hoorn.	Gysb. Jap.	Gysbert Japix.
Psalmber.	Psalmberyming (gereformeerde).	L. Bak.	L. Bake.
V. Maerl.	Van Maerlant.	Willer.	Willeramus.
Homer.	Homerus.	Sew.	Sewel.
J. J. Scheuchz.	J. J. Scheuchzer (bijbel der Natuur).	A. Kl.	A. Kluit.
Pieters.	Pierson.	Wacht.	Wachterus.
Diosc.	Dioscorides.	F. v. D.	Fr. van Dorp,
Hamelsv.	Y. van Hamelsveld.	C. v. Ryss.	Col. van Ryssele.
Overz. v. Newt.	Overzetting van Newton.	G. Br.	Gerr. Brandt.
Overz. v. Herv.	Overzetting van Hervey.	Stryk.	Strykerus.
V. Alph.	Hieron. van Alphen.	Schilt.	Schilter.
Lev. v. Sinte Franc. M. S.	Leven van Sinte Franciscus. Handschrift.	Mart.	Martinius.
D. v. Hoogst.	David van Hoogstraten.	Gesn.	Gesnerus.
Voorr.	Voorrede.	St. Fr.	Sint Franciscus.
Levensbesch. v. Erasm.	Levensbeschrijving van Erasmus.	I. T. Jos.	I. T. Josephs droef- en blijijnd spel.
Twespr.	Twespraak der Kamer in liefd' bloeiende.	Lodenst.	Lodenstein.
Horat.	Horatius.	C. v. Alk.	C. van Alkemade.
V. Ghist.	Van Ghistelen.	Hanth.	D. P. Hantboexken.
D. Heins.	Daniel Heinsius.	Leyd.	C. G. Leydekker.
L. Offerh.	L. Offerhaus.	Marn.	Marnix.
Virgil.	Virgilius.	Zwabensp.	Zwabenspiegel.
Paul. Diac.	Paulus Diaconus.	Vlaerd. Reder.	Vlaerdingsche Rederijkers.
Schutt.	Schutte.	Boëth.	Boëthius.
G. J. Voss.	Ger. Joh. Vossius.	Z. N.	Zeeuws Nachtegael.
		Cod. arg.	Codex argenteus.
		Tessels.	Tesselschade.
		Hauk.	Haukesworth.

NEDERDUITSCH LETTERKUNDIG

WOORDENBOEK.

A.

A, de eerste letter van het ABE, en de eerste en enkelvoudigste der vijf klinkeren, die door de ongedwongenste opening van den mond, zonder moeite, wordt voortgebragt. Zij is kort, als *man*, *rad*; en wordt lang, door bijvoeging van eene tweede A, als *maan*, *raad*. Over de verlenging van A met A, of met E, zie het *Voorberigt*.

A wordt, somtijds, als een naamwoord gebezigd, en is van het vrouwelijke geslacht, (gelijk al de overige letters vrouwelijk zijn) als: *eene kleine A*; *de omtrek der groote A*, enz.

A was, oudtijds, het bepalende lidwoord voor een zelfstandig naamwoord; en men zeide *a man*, voor *een man*. In zamenstelling werd het als een heroovend voorzetsel gebezigd, waarvoor wij thans *on* gebruiken. Men schreef *amagtig*, voor *onmagtig*, *awijs*, voor *onwijs*, *awaard*, voor *onwaard*.

AA, aha, of ahe, (water) z. n., waarvan vele riviertjes, bij ons, den naam nog hebben, zijnde vrouwelijk gebruikt, als blijkt uit de namen van plaatsen en personen, daarvan ontleend, als: *het huis ter Aa*, *van der Aa* enz. Voorheen droeg water ook den naam van *ee*, of *ei*, als in *eeland*, nu *eiland*, zijnde land, met water omgeven. Het fransche *eau* schijnt hiervan, of van het angelsaksische *ea* (water) ontleend te zijn.

AAFSCH, bijv. n., beteekenende hetzelfde, als *averegtich*, *slinksch*, *verkeerd*. Het is zamengesteld uit *aaf*, oulings *ave*, nu *af*, en den uitgang *sch*. *Aafsche treken* zijn slinksche treken. Kiliaan heeft *aafsche* hand. Ook zegt

men thans nog *aafschhands*. (Niet *aapshands*; gelijk dit, in het spreken, dikwijls voorkomt.)

AAFSCHELIJK, bijw., (verouderd) van *aafsch*. Zooveel als verkeerdelijk, kwalijk gepast.

AAGT, z. n., v., meerv. *aagten*. Zekere appel (*aagtappel*.)

AAK, (bij Kiliaan ook *nake*) z. n., v., meerv. *aken*. Eene soort van lastschepen met platte bodems. *Keulsche aak*.

AAKSE, (ook *akse*) z. n., v., meerv. *aaksen*. Van het latijnsche *ascia*, een timmerbijl.

AAKSTER, (thans meest *ekster*) zie *ekster*.

AAL, een voorzetsel, dat alleenlijk in zamenstelling gebruikt wordt, en de beteekenis der woorden, voor welke het geplaatst is, sterker maakt, als: *aaloud*, dat is *zeer oud*. Thans schrijft men meest *al*: *althier*, *aldaar*, *aldus*, *alreeds*, *aleer*, *algeheel*, *algemeen*, *almagtig* enz.

In eene gelijke beteekenis wordt het bij eigennamen gebezigd; b. v. van het oude *brecht*, (helder) komt *Aalbrecht*, of *Albrecht* (zeer helder). *Aalbert*, of *Albert* is van *Adelbertus*.

AAL, z. n., m., meerv. *alen*. Eene soort van visch. Waarschijnlijk van het ijsl. *ala*, voeden, vet maken. De latijnsche benaming *anguilla* is van de slangswijze gedaante van dezen visch afkomstig. Uit hoofde van deszelfs glibberigheid, zegt men, figuurlijk, *eeen gladden aal bij den staart hebben*, beteekenende, geen vat aan eene zaak hebben — iets ondernemen, dat waarschijnlijk mislukken zal.

AAL, (ook *eel*) z. n., m., een woord in de engelsche en noordsche talen gebruikelijk, afkomstig van het ijsl. *ala*, voeden, vet maken, beteekenende zekere soort van drank, bij de Engelschen *ale* genoemd, zijnde zwaar, vet en voedzaam hier. Hiertoe behoort ook het angelsaksische *ealhus*, bierkroeg.

AALBEZIE, (ook *aalbes*) z. n., v., meerv. *aalbeziën*. Van hier :

Aalbezieboom, z. n., m.

AALGEER, z. n., m., *des aalgeers*, of *van den aalgeer*; meerv. *aalgeren*. Van *aal*, en het verouderde *geren*, haken, trachten. Eene drietandige vork, waarmede men aal steekt. Thans zegt men *elger*. Zie *aalspeer*. Hiertoe behoort ook :

Aalkaar, z. n., v.

Aalkorf, z. n., m.

Aalrijk, b. n.; *aalrijke wateren*, waarin veel aal is.

AALLJK, bijw., beteekenende gansch, geheel, bij Hooft en anderen gebruikelijk. Thans zegt men *geheelijk*, *geheel en al*.

AALMOES, z. n., v., meerv. *aalmoezen*. Eene vrijwillige gift aan behoeftigen. Dit woord beteekende, oulings, ook eene broodtafel, welke, de maaltijd geëindigd zijnde, den armen toegediend, en, als eene vrijwillige gift, geschonken werd. Van hier werd het ook voor een *tafelbord* (bij Kiliaan *brood-tailloor*) gebezigd. Het is van griekschen oorsprong, *ἐλεημοσύνη*. In het latijn heet het *eleemosyna*. Van hier :

Aalmoezenier, z. n., m., iemand die aalmoezen uitdeelt.

Aalmoezeniershuis, z. n., onz., een gesticht tot onderhoud van arme en gebrekkelijke menschen, of van kinderen der armen.

AALoud, b. n., beteekenende zoo veel als *zeer oud*. Dit woord heeft derhalve geene trappen van vergelijking. Sommige al te kiesche Taalmeesters schrijven *adeloud*; doch verkeerdelijk. Van *aal* (of *al*) en *oud*. Thans schrijft men, gemeenlijk, *aloud*; zie *aal* en *al*. Van hier :

Aaloudheid, z. n., v.

AALSHUID, z. n., v., meerv. *aalshuiden*.

AALSPEER, (ook *aalsperre*) z. n., v., meerv. *aalsperen*. Eene drietandige vork, waarmede men aal steekt, in Zeeland *patingscheer*, in Utrecht *elger*, en elders *aalsteker* genoemd.

AALSTEEK, z. n., m. Het steken van aal, en ook het regt om zulks te doen. Van hier *aalsteker*, zie *aalspeer*.

AALSVEL, z. n., onz., *des aalsvels*, of *van het aalsvel*; meerv. *aalstellen*. Van *aal* en *vel*. Een aalsvel, genoegzaam, niets waardig zijnde, zegt men, figuurlijk, van eenen kramer in weinig beteekenende zaken, *hij is een koopman in aalsvelen*.

AAM, z. n., onz., meerv. *amen*. Een wijnavat houdende vier ankers.

AAMAGHTIG, (ook *aamechtig*) bijv. n., *aamachtiger*, *aamachtigst*. Zulk een, die zich door loopen, of werken enz., bijna buiten adem gebragt heeft. *Aamachtig*, heeft niets gemeen met *amagtig*, voor *onmagtig*, als zamengesteld uit *a*, nu *on*, en *magtig*. *Aamachtig* en *aamechtig* zijn in gebruik, niet *ademachtig*.

AAMBEELD, zie *Aanbeeld*.

AAMBEI, zie *Aanbei*.

AAMBORSTIG, bijv. n., *aamborstiger*, *aamborstigst*. *Ademborstig* is niet in gebruik. Van hier :

Aamborstigheid, z. n., v.

AAMECHTIG, zie *Aamachtig*.

AAMTOGT, z. n., m., meerv. *aamtogten*. Van *aam*, voor *adem*, en *togt*, van *togen*.

AAN, oulings *ane*, verwantschap met het grieksche *ἀνα*. Het gewone voorzetsel voor zelfstandige naamwoorden, waarmede de derde naamval wordt uitgedrukt: *iets geven aan iemand*, enz.; waarvoor men ook, met weglating van *aan*, zeggen kan: *iemand iets geven*. Het heeft zoo wel den vierden, als den derden naamval bij zich, hetwelk afhangt van de betrekking, waarin het voorkomt.

In den stand der rust, of met den derden naamval, wordt het gebruikt, in de spreekwijzen: *aan alle plaatsen: de sterren aan den hemel; aan de keten liggen; aan mijne zijde is hij gesneuveld; aan lichaam en ziel krank zijn; het hangt aan den wand*, enz.

In den stand der beweging, of met den vierden naamval, in de spreekwijzen: *iets aan den wand hangen; aan eenen paal binden; het mes aan de keel zetten; aan boord, aan den arbeid gaan; zich aan eenen steen stooten; iets aan het licht, aan den man brengen*, enz.

Samwijten wordt bij dit *aan* het woordje *tot* gevoegd, wanneer het de grens der handeling aanduidt; b. v. *de vijand drong tot aan de poort der stad door; tot aan den mond in het water; tot aan het einde der wereld gaan*.

Ook wordt *aan* als een bijwoord gebruikt, wanneer het bij *van*, *boven*, *onder*, of *nevens* staat; b. v. *van kindsbeen aan; van stonden aan; boven aan zitten; onder aan staan; nevens aan wonen*.

Men vindt ook *van af aan*: *van den beginne af aan; van nu af aan*, enz.; maar dit geeft veelal eene afzigtheid. Men zegt en schrijft derhalve beter, *van den beginne aan*, enz.

Bij de gebiedende wijs van werkwoorden geplaatst, wordt het gebruikt, in den zin van *voort*, *haastig*; b. v. *kom aan; loop, schrijf wat aan* enz.

Achter een werkwoord gevoegd, drukt het de mogelijkheid eener zaak uit, als: *is er nog helpen aan? daar is geen doen aan*, enz.

Met andere woorden zamengevoegd, heeft

aan onderscheidene beteekenissen, als die van den oorsprong en het begin eener zaak; b. v. *aanvang*, *aanheffen*, *aanheer* (grootvader), *aanvrouw* (grootmoeder), welke twee laatste woorden verouderd zijn: die van zamenkoppeling en vereeniging; als *aanbinden*, *aanhechten*, *aanlijmen*, *aanmaken*, *aannagelen*, *aangeboren*, *aanhang*; die van versterking en nadruk; b. v. *aanlokken*, *aanregten*, *aantoonen*, *aanhouden*, *aangenaam*; die van eene beweging naar eene plaats; als *aanloopen*, *aanblikken*, *aanbidden*, *aanlagchen*, *aanbassen*, *aanroepen*, *aanblazen*; die van eene beweging in eene plaats; als *aantreffen*, *aanbranden*, *aanteekenen*; die van een langzaam toenemen; als *aanzweeren*, *aanslappen*, *aanwinnen*, enz. En eindelijk komt het voor, in de beteekenis van zekere hoedanigheid; als *aanstaan*, d. i. *behagen*.

Voor een werkwoord gevoegd, en aan hetzelfde vast gemaakt, is het een scheidbaar voorzetsel, en wordt het, als zoodanig, door de Dichters veel gebezigd; als *aanlonken*, *aanjuichen* enz.; waarvoor het gemeene gebruik *toelonken*, *toeknikken*, *toejuichen* zegt. Sommigen zijn hierin te ver gegaan, en hebben, zelfs, *aanschreeuwen*, *aanweenen*, enz. geschreven.

AANADEMEN, (aanasemen) b. w., *ik ademde aan*, *heb aangedemd*. Met den adem tegen iets aanblazen. Een woord bij de vergulders gebruikelijk: *het goud aanademen*.

AANBAFFEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bafte aan*, *heb aangebafst*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en heeft, derhalve, den vierden naamval bij zich: *die hond bafte alle menschen aan*, niet *allen menschen*.

AANBAKKEN, onz. w., gelijkvl. met het hulpw. *zijn*: *het brood bakte aan*, *is aangebakken*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *bakken*. Van hier:

Aanbaksel, z. n., onz.

AANBAREN, onz. w., beteekenende zooveel als *aanboorden*, d. i. aan boord komen; en meer in het gemeen: *aankomen*, *aanvaren*, *aanlanden*; ook: *alle zeilen bijzetten*. Van hier: *Aanbaring*, z. n., v., zonder meerv. De aanlanding, of aankomst aan een schip.

AANBASSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik baste aan*, *heb aangebassen*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *bassen*. *Aan* is hier zooveel als *naar*, of *tegen*, en heeft den vierden naamval bij zich, even als in *aanbaffen*. *De hond heeft ieder aangebassen*. Overdragtelijk, in den zin van iemand onbeschaamd bejegenen en openlijk lasteren: *de laster moog mij aanbassen*.

AANBASSER, z. n., m., *des aanbassers*, of *van den aanbasser*; meerv. *aanbassers*. Van *aanbassen*. Een hond, of, bij overdragt, iemand, die anderen aanbast, d. i. onbeschaamd bejegt.

AANBEDELEN, b. w. *ik bedeede aan*, *heb aanbedeeld*. Toedeelen: *die huizen zijn mij aanbedeeld*. Van hier:

Aanbedeeler, z. n., m.

Aanbedeeling, z. n., v.

Aanbedeelster, z. n., v.

AANBEDEN, verouderd deelw. Van *aanbidden*, voor *aangebeden*.

AANBEELD, z. n., onz., *des aanbeelds*, of *van het aanbeeld*; meerv. *aanbeelden*. Van *aan* en *beeld*, (of *beld*) waarschijnlijk van het oude *balden*, dat *slaan* beteekend heeft; gelijk het latijnsche *incus* van *in* en *cudo*, en het angelsaksische *anfil* van *an* en *fillen*, dat insgelijks *staan* beteekent. *Aan* is hier een zinversterkend voorzetsel. *Aanbeeld* is, derhalve iets, waarop, met kracht, geslagen wordt. Figuurlijk zegt men: *ik zal nog dikwijls op dat aanbeeld slaan*, d. i. van deze of gene zaak spreken.

AANBEENEN, b. en o. w., *ik beende aan*, *heb aangebeend*. In den gemeenen spreektr., voor *beloopen*, *aanloopen*. Onzijd., *gij moet wat aanbeenen*, wat harder loopen. Bedr., *ik zal dat wel aanbeenen*, klaar krijgen.

AANBEEREN, onz. w., in de zeevaart gebruikelijk. Hetzelfde als *aanbaren*, beteekenende *alle zeilen bijzetten*.

AANBEGIN, (niet bij Kiliaan, maar bij onze taalverwanten bekend) z. n., o. Hetzelfde als *begin*, de aanvang eener zaak. Niet zeer gebruikelijk, dan in de spreekwijs *van aanbegin*; *van 's aardrijks aanbegin*. *Van aanbegin* is dan zoo veel als *van het eerste begin af*.

AANBEHOOREN, onz. w., gelijkvl. met het hulpw. *hebben*: *ik behoorde aan*, *heb aanbehoord*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *behooren*. Het heeft den derden naamval des persoons bij zich: *dit boek behoort aan mij*; *men gere de gevondene goederen den genen terug*, *wien zij aanbehooren*, of *aan wien zij behooren*.

AANBEI, z. n., v., *der*, of *van de aanbei*; meerv. *aanbeijen*.

AANBELANG, z. n., onz., *des aanbelangs*, of *van het aanbelang*; zonder meerv. Van *aan* en *belang*. *Aan* maakt hier eene onnoodige verlenging van het woord; gelijk ook in

AANBELANGEN, (betreffen) onz. w., onvolledig. *Wat mij, hen, u*, enz. *aanbelangt*. Verder niet in gebruik. Gemeenlijk zegt men: *wat mij, wat u*, enz. *belangt*; zonder *aan*.

AANBELLEN, (aanschellen) onz. w., gelijkvl., met *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *bellen*: *ik belde aan*, *heb aangebeld*.

AANBERG, z. n., m., *des aanbergs*, of *van den aanberg*; meerv. *aanbergen*. Van *aan*, dat hier het begin der zaak beteekent, welke het bijgevoegde woord aanduidt, en *berg*. Eene langzaam opgaande hoogte voor het gebergte, of een voorgebergte.

AANBESTEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

- voorz. *aan* en *besteden* : *ik besteedde aan* : *heb aanbesteed*. Hier van :
- Aanbesteder*, z. n., m.
- Aanbesteding*, z. n., v.
- Aanbestedster*, z. n., v.
- AANBESTERVEN, onz. w., ongelijkvl., met *zijn* : *die goederen zijn mij aanbestorven*, door een sterfgeval mijn eigendom geworden. Van het scheidb. voorz. *aan* en *besterven*.
- AANBESTORVEN, deelw. Van *aanbesterven* : *aanbestorvene goederen*.
- AANBETROUWD, deelw. Van *aanbetrouwen* : *aanbetrouwde gelden*.
- AANBETROUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *betrouwen* : *ik betrouwde aan*, *heb aanbetrouwd*.
- AANBEVELEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *bevelen* : *ik bevalaan*, *heb aanbevolen*. Hier van :
- Aanbeveler*, z. n., m.
- Aanbeveling*, z. n., v.
- Aanbevolen*, deelw., *de zaak was mij aanbevolen*.
- AANBIDDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *aan* en *bidden*. *Aan* is, eigenlijk, een scheidb. voorz.; doch het komt ook als onscheidb. voor, en men zegt zoo wel *aanbidden*, als *aanbidden*; van hier ook *ik bad aan*, en *aanbad*, *aan te bidden*, en *te aanbidden*. Het bij Melis Stoke voorkomende deelwoord *aanbeden*, voor *aangebeden*, is geheel verouderd, en men gebruikt, thans, alleenlijk, *ik heb aangebeden*. *Aan* in *aanbidden*, is zoo veel als *naar*, *tot*, of beteekent eene wending, of rigting van het gebed naar hetvoorwerp der aanbidding, en heeft, derhalve, den vierden naamval bij zich : *de Goden*, (niet *den Goden*) *aanbidden*. Het komt voor, in de beteekenis van *goddelijke eer bewijzen*, en ook in den zin van *eene eerbiedige liefde toonen*, b. v. *hij bidt haar aan*. Hier van :
- Aanbidder*, z. n., m.
- Aanbidding*, z. n., v.
- Aanbidster*, z. n., v.
- AANBIDDELIJK, bijv. n., en bijw. *Aanbiddeijker*, *aanbiddeijkst*. Het beteekent hetzelfde als *aanbiddeiswaardig*; b. v. *God alleen is aanbiddeijk*. Ook wordt het in den zin van *uitmuntend*, *uitstekend* gebruikt : *eene aanbiddeijkte schoonheid*. Bij andere bijvoegelijke naamwoorden gevoegd, wordt het als een bijwoord gebezigd, b. v. *zij is aanbiddeijk schoon*, enz. Hier van :
- Aanbiddeijkheid*, z. n., v.
- AANBIEDEN, bedr. w., ongelijkvl., met het scheidb. voorz. *aan* : *ik bood aan*, *heb aangeboden*. Dit werkw. heeft den derden naamval van den persoon, en den vierden van de zaak bij zich. *Iets aan iemand bieden*, of *iemand iets aanbieden* is hetzelfde. Van hier :
- Aanbieder*, z. n., m.
- Aanbieding*, z. n., v.
- Aanbiedster*, z. n., v.
- Aanbiedster*, z. n., v.
- AANBIJT, een verouderd z. n., voor *ontbijt*. Kiliaan heeft *aanbijt*, *inbijt*. Zie *ontbijt*.
- AANBIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. met het scheidb. voorz. *aan* : *ik beet aan*, *heb aangebeten*. Bij Kiliaan vindt men *aanbijten*, *inbijten*, voor *ontbijten*.
- AANBIJKT, zie *aanbeeld*.
- AANBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier de beteekenis van zamenkoppeling en vereeniging heeft, en *binden* : *ik bond aan*, *heb aangebonden*. In den stand der beweging heeft het twee vierde naamvallen bij zich, b. v. *iets aan eenen boom binden*. Ook wordt het gebruikt voor doorzetten en bevorderen, b. v. *ik zal die zaak, zoo veel ik kan, aanbinden*. Van hier :
- Aanbinder*, z. n., m.
- Aanbinding*, z. n., v.
- Aanbindster*, z. n., v.
- AANBLAFFEN, zie *aanbassen*.
- AANBLAZEN, bedr. w., ongelijkvl., met het scheidb. voorz. *aan* : *ik blies aan*, *heb aangeblazen*. *Aan* is hier zoo veel als *tot*, *naar*, en heeft den vierden naamval bij zich : *het vuur aanblazen*. Ook in den zin van *aanzetten*, *aanhitsen* : *hij blies, overal, de onlusten aan*. Van hier :
- Aanblaaster*, z. n., v.
- Aanblazer*, z. n., m.
- Aanblazing*, z. n., v.
- AANBLIJVEN, onz. w., ongelijkvl., met *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *blijven* : *ik bleef aan*, *ben aangebleven*. Het beteekent zooveel als, in zijn ambt blijven, zijne bediening behouden. Ook zegt men *niets bleef er aan den wand*, enz.
- AANBLIK, z. n., m., *des aanblik*, of *van den aanblik*, zonder meervoud. Eene schielijke wending der oogen naar iemand. Van *aanblikken*.
- AANBLIKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *blikken* : *ik blikte aan*, *heb aangeblik*. *Aan* beteekent hier eene beweging naar eene plaats, en heeft den vierden naamval bij zich : *iemand aanblikken*, d. i. de oogen naar iemand wenden.
- AANBOD, z. n., onz., *des aanbods*, of *van het aanbod*; zonder meervoud. Van *aanbieden*.
- AANBONZEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *bonzen* : *ik bonsde aan*, *heb aangebonsd*. *Aan* is hier zooveel als *tegen*, beteekent eene beweging naar eene plaats, en heeft den vierden naamval bij zich : *aan de deur bonzen*.
- AANBOORDEN, zie *aanbaren*.
- AANBOORDEN, bedr. w., dat niet meer in gebruik is. Het beteekende, oudtijds : uit regt van maagschap, of anderszins, *iets naasten*. Tuinman leidt het af van het oude *oor*, erfgenaam; zoodat *aanboorden*, zoo veel als *aanbeoorden* zoude wezen, d. i. *zich door erfregt iets*

aanmatig.

AANBOTSSEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *botsen* : *ik botste aan, heb aangebotst*. *Aan* is hier zooveel als *tegen*, beteekent eene beweging naar eene plaats, en heeft, derhalve, den vierden naamval bij zich. *Zij botsten tegen elkander aan*. Van hier :

Aanbotsing, z. n., v.

AANBOUW, z. n., m., *des aanbouws*, of *van den aanbouw*, zonder meerv. Van *aanbouwen*.

AANBOUWEN, bedr. w., gelijkvl., met het scheidb. voorz. *aan* : *ik bouwde aan, heb aangebouwd*. *Landerijen, schepen, huizen, steden*, enz. *aanbouwen* : *eenen vleugel aan het huis bouwen*. Van hier :

Aanbouwer, z. n., m.

Aanbouwing, z. n., v.

AANBRANDEN, onz. w. gelijkvl., met *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *branden* : *de spijs brandde aan, is aangebrand*. Van hier :

Aanbranding, z. n., v.

Aanbrandsel, z. n., onz.

AANBRASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *brassen* : *ik braste aan, heb aangebrast*. Eene spreekwijs, in de scheepvaart gebruikelijk.

AANBREKEN, onz. w., onregelm. met *zijn* : *de dag brak aan, is aangebroken*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *breken*. Dit *breken* komt van het oude *brechen*, dat is *lichten, schijnen*. *De dag breekt aan* is, derhalve, zooveel als *de dag licht aan*. Figuurlijk zegt men : *de dageraad van mijn geluk brak aan*. Ook wordt het gebruikt in den zin van *zich beginnen te vertoonen*, ten aanzien van den avond en den nacht ; *de nacht brak aan*, enz.

AANBRENGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *brenge* : *ik bragt aan, heb aangebragt*. *Aan* is hier zooveel als *naar, tot*, en heeft den vierden naamval bij zich. Het beteekent, eigenlijk, *iets naar zekere plaats brengen, voeren, dragen* enz., b. v. *hout en steen aanbrengen, om een huis te bouwen*. Overdragtelijk komt het voor in de spreekwijzen : *iets aan den man brengen ; die zaak heeft mij veel voordeel, maar ook veel verdriet aangebragt*. Het wordt ook gebezigd in den zin van *melden, bekend maken en aanklagen* ; b. v. *hij heeft het reeds aangebragt*, (bij den schout enz.) *ik zal de zaak bij het gerecht aanbrengen*. In de laatste beteekenis zegt men alleenlijk, *iemand iets aanbrengen*, en niet *iets aan iemand brengen*. Van hier :

Aanbrenger, z. n., m.

Aanbrenging, z. n., v.

Aanbrengster, z. n., v.

AANBRIESCHEN, onz. w., gelijkvl., met *hebben* : *ik brieschte aan, heb aangebriescht*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *brieschen*. *Aan* beteekent hier *naar, tot*, en heeft den vierden

naamval bij zich. *Brieschen* en *aanbrieschen* wordt van de paarden gezegd.

AANBRUISEN, onz. w., gelijkvl., met *hebben* : *ik bruiste aan, heb aangebruist*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *bruisen*. *Aan* is hier zooveel als *naar, tot*, en heeft den vierden naamval bij zich : *de zee bruist aan*. Ook van schepen : *wij willen nu een oogst van vloten aan zien bruisen*. [Antonid.]

Ook figuurlijk : *tegen iemand aanbruisen*, d. i. iemand onstuimiglijk bejegenen.

AANBRULLEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik brulde aan, heb aangebruld*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *brullen*. *Aan* is hier zooveel als *naar, tot*, en heeft den vierden naamval bij zich : *die leeuw brult alle dieren aan*.

AANBUIGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik boog aan, heb aangebogen*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *buigen*. *Aan* is hier zooveel als *naar, tot*. *Aanbuigen* is, derhalve, naar iets anders toe buigen.

AANDACHT, z. n., v., *der, of van de aandacht* ; zonder meerv. Van *aandenken*. *Aan* duidt hier de rigting van de gedachten naar zeker voorwerp aan. *Aandacht* is, derhalve, zooveel als *gedachten aan*. Van hier :

Aandachtig, bijv. n. *Aandachtiger, aandachtigst*.

Aandachtiglijk, bijw.

AANDEEL, z. n., onz., *des aandeels, of van het aandeel* ; meerv. *aandeelen*. Van *aan* en *deel*. *Aandeel aan iets hebben*, zoo wel ten kwade, als ten goede. Een bepaald deel van iets : *hij heeft nog aandeel aan het huis ; ik heb mijne twee aandeelen verkocht ; ik heb mijn aandeel daarvan gekregen*, enz.

AANDENKEN, z. n., onz. Van *denken*. Geheugenis, herinnering : *tot aandenken*.

AANDICHTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dichtte aan, heb aangedicht*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *dichten*, voor verzinnen. *Iemand iets aandichten*, d. i. iets van iemand verdichten, of iemand iets te last leggen. Met den vierden naamval der zaak, en den derden des persoons.

AANDIENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *dienen* : *ik diende aan, heb aangediend*. Voor berigten, bekend maken : *ik heb het, terstond, aangediend*. Voor aannemen : *ik zal u aandienen ; zich laten aandienen*.

AANDIEPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik diepte aan, heb aangediept*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *diepen*. *Aan* versterkt den zin. *Aandiepen* is, derhalve, nog dieper maken : *ik zal den put nog aandiepen*. *Aandiepen* is bij de zeelieden ook gebruikelijk, voor, al peilende naar land varen.

AANDISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dischte aan, heb aangedischt*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *disschen*, van *disch*.

AANDOEN, bedr. w., onregelm. *Ik deed aan, heb*

- aangedaan*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *doen*. *Kleederen aandoen*. Dit *aandoen* heeft veel overeenkomst met het latijnsche *induere*, en het grieksche *ἰνδύειν*. En deze woorden hebben, waarschijnlijk, denzelfden wortel in het saksische *teon*, en beteekenen niets anders, dan *aantrekken*. Wij gebruiken het woord *aandoen* alleenlijk van *naauwe* kleederen; van *wijde* sprekende, zeggen wij *omdoen*: *ik heb mijnen rok aangedaan*, *aangetrokken*. In eene ruimere en overdragtige beteekenis zegt men ook: *ijver aandoen*, *gerechtigheid aandoen*, d. i. zich met ijver enz., als *bekleeden*. *Aandoen* heeft ook nog verscheidene andere beteekenissen, als, voor *aanranden*: *iemand bij den avond, aandoen*. Voor veroorzaken, toebrengen: *iemand eer, schande, vermaak, smart* enz. *aandoen*: *den oorlog aandoen*. Voor zich ergens heen begeven: *ik zal Frankrijk, op mijne reis, niet aandoen*; *ik kan die haven niet aandoen*. Voor treffen: *die zaak heeft mij geweldigtijk aangedaan*. Het enkelvoudige *doen* laat zich bij alle voorvoegselen plaatsen, van welke kracht die ook zijn mogen. Zoo zeggen wij *aandoen, afdoen, indoen, opdoen, toedoen, uitdoen* enz.
- AANDOENING**, z. n., v., *der*, of *van de aandoening*; meerv. *aandoeningen*. Van *aandoen*. *Hij heeft er geene aandoening van*, d. i. hij wordt er niet door geraakt, getroffen.
- AANDOENLIJK**, bijv. n. en bijwoord: *aandoenlijker, aandoenlijkst*. Dit woord wordt in eenen bedrijvenden en lijdenden zin gebezigd; *bedr., hij hield eene aandoentlijke redevoering*, d. i. die den toehoorder sterk aandeed; *lijd., zij is eene zeer aandoentlijke vrouw*, d. i. die ligtelijk aangedaan wordt. Als bijwoord komt het voor, in de spreekwijs: *hij sprak aandoentlijk*, enz. Van hier:
- Aandoentlijkheid*, z. n., v.
- AANDOUWEN**, *bedr. w.*, gelijkvl. *Ik douwde aan, heb aangedouwd*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *douwen*. *Aan* is hier zooveel als *tot, naar*, en heeft den vierden naamval bij zich.
- AANDRAAIJEN**, *bedr. w.*, gelijkvl. *Ik draaide aan, heb aangedraaid*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *draaijen*. *De schroef aandraaijen*. Overdragtelijk: *het onweder draait op onze stad aan*; *ik zal hem dat wel aandraaijen*; *daar komt zij weer aandraaijen*.
- AANDRAGEN**, *bedr. w.*, ongelijkvl. *Ik droeg aan, heb aangedragen*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *dragen*. *Aan* beteekent hier *tot, naar*, en heeft den vierden naamval bij zich. Oudtijds werd het ook gebezigd in den zin van *aanhebben*, b. v. *eenen mantel aandragen*, d. i. *aanhebben*. Van hier:
- Aandrager*, z. n., m.
- AANDRANG**, z. n., m., *des aandrangs*, of *van den aandrang*; zonder meerv. Van *aan-*
- dringen*. *Een sterke aandrang van volk*: *hij gebruikt den sterksten aandrang, om enz.*
- AANDRAVEN**, *onz. w.*, gelijkvl., met *hebben*: *ik draafde aan, heb aangedraafd*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *draven*. *Aan* beteekent hier *naar, tot*. Van paarden: *de paarden mogen wel wat aandraven*. Ook van menschen, voor hard loopen: *zij kwamen wakker aandraven*.
- AANDRETELEN**, *onz. w.*, gelijkvl., met *hebben*: *ik drentelde aan, heb aangedrenteld*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier zooveel als *naar, tot*, is, en *drentelen*, bij Kiliaan *trantselen*, d. i. *tragelijk voortgaan*. Zie *drentelen*, en *elen*.
- AANDRIBBELEN**, *onz. w.*, gelijkvl., met *hebben*: *ik dribbelde aan, heb aangedribbeld*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier *naar, tot*, beteekent, en *dribbelen*, d. i. *kleine sprongen doen*.
- AANDRIJF**, z. n., v., *der*, of *van de aandrift*; meerv. *aandriften*. Van *aan*, en *drift*, van *drijven*. *Aandrift* is, derhalve, zooveel, als de aandrijving tot iets: *eene natuurlijke aandrift* is eene neiging der natuur tot eenige zaak. Ook beteekent het de aandrijving, of aanbazing van eenen profetischen geest: *hij spelde door zijne aandrift de orakels*. [Vond.]
- AANDRIJVEN**, *bedr. en onz. w.*, ongelijkvl. *Ik dreef aan, heb aangedreven*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier *naar, tot*, beteekent, en *drijven*. Bedrijvend: *den spijker aandrijven*; *de koeijen aandrijven*; *figuurlijk: iemand tot het kwaad aandrijven*; *zijne eergierigheid dreef hem daartoe aan*. Onzijdig, met *zijn*: van iets, dat aan zich zelf overgelaten, op het water drijft: *het wrak dreef aan den oever*; *de lijken dreeven aan het strand*. Van hier:
- Aandrijfster*, z. n., v.
- Aandrijfster*, z. n., m.
- Aandrijving*, z. n., v.
- AANDRINGEN**, *bedr. en onz. w.*, ongelijkvl. *Ik drong aan, heb aangedrongen*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier *naar, tot*, beteekent, en *dringen*. Bedrijvend: *zij drongen elkander aan*; *den hoop volks aandringen*; *figuurlijk: men moet hem altijd sterk aandringen*. Onzijdig, met *zijn*: *de vijand dringt aan*; *op den vijand aandringen*; *zij waren met geweld op ons aangedrongen*. Van hier:
- Aandringer*, z. n., m.
- Aandringing*, z. n., v.
- AANDRUKKEN**, *bedr. w.*, gelijkvl. *Ik drukte aan, heb aangedrukt*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier *tot, naar*, beteekent, en *drukken*. *Iemand tegen den muur aandrukken*. In den zin van *boekdrukken*, zegt men: *nog een blad aan een boek drukken*.

AANDEIDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik duidde aan, heb aangeduid*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *duiden*, d. i. doen kennen, verklaren, uitleggen. *Aanduiden* is, derhalve, *klaar aantoonen, duidelijk uitleggen*. Ook in den zin van toeschrijven, nageven: *men heeft hem dat aangeduid*.

AANDUWEN, zie *Aandouwen*.

AANEEN, bijw., van *aan* en *een*. *Viermaal aaneen*, d. i. *na elkander*. Bij andere woorden gevoegd, heeft het de beteekenis van *zamen, te zamen*.

AANEENBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik bond aaneen, heb aaneengebonden*. Van *aaneen*, en *binden*.

AANEENHANGEN, onz. w., ongelijkvl., met *hebben*: *het hing aaneen, heeft aaneengehangen*. Van *aaneen* en *hangen*. *Zijne redevoering hing niet aaneen*.

AANEENHECHTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hechtte aaneen, heb aaneengehecht*. Van *aaneen* en *hechten*. Van hier:
Aaneenhechting, z. n., v.

AANEENKETENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketende aaneen, heb aaneengeketend*. Van *aaneen* en *ketenen*.

AANEENKNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knoopte aaneen, heb aaneengeknoopt*. Van *aaneen* en *knoopen*. Van hier:
Aaneenknooping, z. n., v.

AANEENLASSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laschte aaneen, heb aaneengelascht*. Van *aaneen* en *lasschen*. Van hier:
Aaneenlassching, z. n., v.

AANEENLIJMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijnde aaneen, heb aaneengelijmd*. Van *aaneen* en *lijmen*. Van hier:
Aaneenlijming, z. n., v.

AANEENNAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik naaide aaneen, heb aaneengenaaid*. Van *aaneen* en *naaijen*.

AANEENSCHAKELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schakelde aaneen, heb aaneengeschakeld*. Van *aaneen* en *schakelen*. Van hier:
Aaneenschakeling, z. n., v.

AANEENSPIJKEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik spijkerde aaneen, heb aaneengespijkerd*. Van *aaneen* en *spijkeren*.

AANEENVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik voegde aaneen, heb aaneengevoegd*. Van *aaneen* en *voegen*. Van hier:
Aaneenvoeging, z. n., v.

AANERVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik erfde aan, heb aangeërfd*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *erven*. Eigenlijk *erfelijk ontvangen*: *hij heeft groote rijkdommen aangeërfd*. Ook figuurlijk, voor bij, of met de geboorte ontvangen: *de losbandigheid der ouderen veroorzaakt dikwijls, dat de kinderen ziekten en gebreken aanerven*.

AANFLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot, of tegen) en

fluiten: *ik floot aan, heb aangeftoten*. Tot een teeken van afkeuring en verachting gebruikt: *een ieder, die daar doortrekt, zal ze aanfluiten*. [Bijbelvert.]

AANFLUITING, z. n., v., *der*, of *van de aanfluiting*; het meerv. is niet in gebruik. Van *aanfluiten*, waarvoor thans *uitfluiten*. *Aanfluiting* wordt in den zin van *schimp* en *verachting* gebezigd: *zij zijn tot eene aanfluiting hunner vijanden gesteld*, enz. Het fluiten der aanschouwers, in den schouwburg, is nog eene soort van beschimping omtrent slechte tooneelspelers: *zij werden deertlijk uitgesloten*.

AANFOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fokte aan, heb aangefokt*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *fokken*. Men zegt, *hoenderen, kalveren, paarden, boomen aanfokken*.

AANFOKKING, z. n., v., *der*, of *van de aanfokking*; het meerv. is niet in gebruik. Van *aanfokken*. Voor *aanfokking* gebruikt men gemeenlijk *fokkerij*.

AANGAAF, z. n., v., *der*, of *van de aangaaf*; meerv. *aangaven*. Van *aangeven*.

AANGAAN, onz. en bedr. w., onregel. *Ik ging aan, ben en heb aangegaan*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *gaan*.

Onzijdig, met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*: *bij iemand aangaan*. Figuurlijk, voor *betreffen*, met den vierden naamval des persoons: *die zaak heeft mij alleen niet aangegaan*; *het ging ons allen aan*. Voor *beginnen*, in het algemeen: *wij gingen aan het werk, en zij aan het drinken*; *wanneer zal de slag aangaan?* Voor *beginnen te branden*: *het vuur wil niet aangaan*; *het andere huis is ook aangegaan*. Voor *betamen*: *dat gaat zoo niet aan*. Voor *mogelijk zijn*: *twee dingen te gelijk doen, gaat niet aan*. Voor *verdragelijk zijn*, of *geleden kunnen worden*: *zijn verties gaat nog al aan*; *mijne smarten gingen wel aan*. Voor *razen, tieren*: *hij ging verschrikkelijk aan*. Voor *tegenstaan, afweren*: *hoe gaat men hem dan best met klem van woorden aan!* [Vondel.]

Bedrijvend: *een verdrag aangaan*; *hij heeft een huwelijk met haar aangegaan*; *zij hadden een verbond aangegaan*.

AANGAANDE, voorzets., met den vierden naamval: *aangaande ons*, en *ons aangaande*; *aangaande hem*; *aangaande die menschen*; *aangaande de zaak, van welke ik u gesproken heb*. Onze voorzetsels hadden, oudtijds, meestal, den tweeden naamval bij zich, waarvan bij sommigen nog sporen gevonden worden; zie *voorzetsel*. Onder deze behoort ook *aangaande*, als blijkt uit *desaangaande*.

Aangaande is eigenlijk een deelwoord van het werkwoord *aangaan*, dat als een voorzetsel gebruikt wordt.

AANGANG, z. n., m., *des aangangs*, of *van den*

aangang; het meerv. is niet in gebruik. Van *aangaan*. *Op den aangang komen*, d. i. komen, wanneer eene zaak eenen aanvang neemt, of wanneer iets geschiedt: *zij ontmoetten elkander, en ik kwam, gevallen, op den aangang*, d. i. toen zij elkander ontmoetten.

AANGAPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gaapte aan, heb aangegaapt*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat *tot, naar, tegen* beteekent, en *gapen*. Met eenvoudige verwondering, en opgesperden mond, aanzien.

AANGAVE, (aangaaf) z. n., v., *der, of van de aangave*; meerv. *aangaven*. Van *aan* en *gave, van geven*.

AANGEBOREN, verl. deelw., van *aan*, in de betekenis van zamenkoppeling en vereeniging, en het oude *beren*. Zie *baar*. *Aangeboren* is zoo veel als door de geboorte verkregen, en dus het tegengestelde van hetgeen ons door tijd of omstandigheden is eigen geworden: *de aangeboren zwartheid der Mooren*; *deze kwaal is hem aangeboren*; *aangeboren aard*; *aangeborene begrippen*; *aangeboren wet (lex naturalis)*; *alle wet is aangeboren, ofte gegeven*. [H. de Groot.]

AANGEDAAN, verl. deelw., van *aandoen*. *Meer aangedaan, meest aangedaan*: *zij was meest aangedaan*; *hij is schielijk aangedaan*, ontsteld, getroffen.

AANGEHAALD, verl. deelw., van *aanhalen*. *Meer, meest aangehaald*; in den zin van naar iets toe gehaald, of getrokken. Voor *achterhaald* en *verbeurd verklaard*, lijdt het geene vergrooting.

AANGEKLEED, verl. deelw., van *aankleeden*. *Aangekleeder, aangekleedst* — *meer en meest aangekleed*.

AANGELEGEN, verl. deelw., van *aantiggen*. *Meer en meest aangelegen*. Voor aangrenzende: *Amsterdam is aan het Y gelegen*. Voor van belang zijn: *daar is mij veel aangelegen*; *gij laat u te veel aan die zaak gelegen zijn*. *Aantiggen* is, in deze beteekenis, verouderd: *deze zaak ligt mij zeer aan* enz. is niet meer in gebruik, daarvoor zegt men thans: *ligt mij aan het hart*; *aangelegen zijn*, echter is van dit verouderde *aantiggen* nog overgebleven. Verkeerdelijk zegt en schrijft men, dikwerf: *daar ligt u niet aangelegen*, voor *daar is* enz. Waarschijnlijk is deze misstelling ontstaan uit de, oudtijds, in onze taal gewone spreekwijs, *wat ligt mij aan u, aan deze zaak?* enz, gelijk Melis Stoke schrijft: *Wat lach hem an dezen spele?* hetwelk niets anders is, dan: *wat was hem daar aangelegen?* Wij vinden dezelve nog bij Poot: *Wat leit (voor ligt) mij aan Eool, dien bulderensgezinde?*

AANGELEGENHEID, z. n., v., *der, of van de aangelegenheid*; meerv. *aangelegenheden*. Van *aangelegen*, voor belang en waarde: *eene*

zaak van groote aangelegenheid; *een schrijver van die aangelegenheid*.

AANGEMERKT, verl. deelw., van *aanmerken*. Ook wordt dit *aangemerkt* als een koppelwoord gebezigd, in de beteekenis van *aangezien*, *naardien, dewijl*: *ik kon hem over die zaak niet spreken, aangemerkt zijn broeder tegenwoordig was*.

AANGENAAM, bijv. n., *aangenamer, aangenaamst*. Van het zinversterkende voorzets. *aan* en *genaam*. Oudtijds zeide men ook *genaam*. Bij Kiliaan vinden wij *ghenaem, ghenaemigh, aenghenaem*. *Genehm* en *genehmhalten* is bij de Hoogd. nog in gebruik. — *Aangenaam* is, waarschijnlijk, afkomstig van *nemen, aannemen*; althans zoo denkt Junius; en Wachter zegt: *angenem*, hetzelfde als *genem, gratus, acceptus*, van *nemen, acceptare*. *Aangenaam* beteekent dan, eigenlijk, iets, dat men gaarn neemt, of aanneemt. Van hier: *Aangenaamheid*, z. n., v.

Aangenamelijk, bijw.

AANGESCHAPEN, verl. deelw., dat alleen nog overig is van het verouderde werkw. *aanscheppen*. *Aangeschapen* is zoo veel als *aangeboren*.

AANGETOGEN, verl. deelw., van het oude *aantiegen, aantuigen*: *aangetogene* (bijgebragte) *bewijzen*; *aangetogene* (aangetrokkene) *kleederen*.

AANGEVEN, bedr. werkw., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *geven*: *ik gaf aan, heb aangegeven*. *Iets aangeven*, voor overgeven, toereiken: *geef mij dat boek eens aan*. Voor opheffen: *den toon uangeven*. Voor aanmelden, ter verkrijging van eenig deel aan iets: *ik heb mij bij het zanggezelschap aangegeven*. Voor aanmelden, ter betaling van gewone lasten: *ik geef twee ankers wijn, en drie tonnen boter, aan*. Voor bij den regter aanklagen: *ik heb den moordenaar aangegeven*. Van hier: *Aangever*, z. n., m.

Aangeving, z. n., v.

AANGEZIEN, verl. deelw., van *aanzien*. Ook voor een voegwoord gebruikt: *aangezien het verhaal met de waarheid overeenkomt*.

AANGEZIGT, z. n., onz., *des aangezigts, of van het aangezigt*; meerv. *aangezigten*. Van *aanzien*. Voor *aangezigt* gebruikt men ook het eenvoudigere *gezicht*. Eigenlijk het voorste, gladde gedeelte van het menschelijke hoofd: *een schoon aangezigt*; *op zijn aangezigt vallen*; *ik ken hem van aangezigt*; *iemand in het aangezigt* (op eene onbeschaamde wijs) *tegenspreken*. Figuurlijk, voor tegenwoordigheid: *voor het aangezigt van God*. Ook wordt dit woord dikwijls, bij inkorting, zonder *ge* gebezigd: *het geeft de zaak een gansch ander aanzigt*. [Vond.]

AANGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *gieten*: *ik goot aan,*

- heb aangegoten.* Een vloeibaar gemaakt ligchaam, door gieten, met een ander ligchaam verbinden : *het eene stuk ijzers aan het andere gieten.*
- AANGLIJDEN, ONZ. W., ongelijkvl., met hebben. Van het scheidb. voorz. *aan en glijden* : *ik gleed aan, heb aangeleden. Glijden, voor gelijden, van het verouderde tijden, dat gaan, voortgaan* beteekende.
- AANGLIMMEN, ONZ. W., ongelijkvl., met zijn. Van het scheidb. voorz. *aan en glimmen.* *Het vuur glom aan, is aangeglommen.*
- AANGLINSTEREN, ONZ. W., gelijkvl., met hebben. Van het scheidb. voorz. *aan, dat naar, tot, of tegen* beteekent, en *glinsteren* : *ik glinsterde aan, heb aangeglinsterd.*
- AANGLOEIJEN, BEDR. EN ONZ. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, en gloeijen* : *ik gloeide aan, heb, of ben, aangegloeid.*
Bedrijvend : *het ijzer aangloeijen, d. i. gloeiend, of meer gloeiend, maken.*
Onzijdig, met *zijn* : *het vuur is reeds aangegloeid.*
- AANGLUREN, BEDR. W., gelijkvl., met hebben. Van het scheidb. voorz. *aan, dat naar, tot, of tegen* beteekent, en *gluren* : *ik gluurde aan, heb aangegluurd.* Heimelijk aanzien.
- AANGOOIJEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, dat hier tot, naar, of tegen* beteekent, en *gooijen* : *ik gooide aan, heb aangegoot.*
- AANGORDEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, en gorden, dat, buiten zamenstelling, weinig in gebruik is* : *ik gordde aan, heb aangegord.* Een zwaard aangorden ; ook fig., voor trachten zich te verdedigen. Van hier :
Aangording, z. n., v.
- AANGRAAUWEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, dat naar, tot, of tegen* beteekent, en *grauwen* : *ik grauwde aan, heb aangegrauwd.* Van hier :
Aangraauwer, z. n., m.
Aangraauwster, z. n., v.
- AANGRENKEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, dat tot, naar, of tegen* beteekent, en *grenken* : *ik grenikte aan, heb aangegrenikt.*
- AANGRENZEN, ONZ. W., gelijkvl., met hebben. Van het scheidb. voorz. *aan, dat eene vereeniging aanduidt, en grenzen* : *ik grensde aan, heb aangegrensd.* *Aangrenzende landen ; Holland grenst aan Utrecht.*
- AANGRIJZEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, zoo veel als tot, naar, of tegen, en grijzen* : *ik grijsde aan, heb aangegrijnsd.*
- AANGRIJPEN, BEDR. W., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, zoo veel als tot, naar, en grijpen* : *ik greep aan, heb aangegrepen.* Eigenlijk, iets met de opene hand aanvatten, en met de gesloten vuist vasthouden. *Hij greep een mes aan.* En in eenen ruimeren zin, *iets met de tanden, of met eene tang aangrijpen.*
Figuurlijk : *onze helden grepen het vijandelijke leger aan ; verwondering greep mij aan ; die ziekte heeft hem geweldiglijk aangegrepen.*
Van dit aangrijpen is het verouderde zelfst. naamw. *aangrijp* afkomstig, dat bij Kiliaan en Wachter voorkomt, in de beteekenis van geweldadige aanranding van iets, dat eens anderen eigendom is. Van hier :
Aangrijper, z. n., m.
Aangrijping, z. n., v.
- AANGRIMMEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, dat tot, naar, tegen* beteekent, en *grimmen* : *ik grimde aan, heb aangegrimd.*
- AANGROEIJEN, ONZ. W., gelijkvl., met het hulpw. *zijn.* Van het scheidb. voorz. *aan, en groeijen* : *ik groeide aan, ben aangegroeid.* Voor wel opgroeijen : *dat kind, die boom, is wel aangegroeid.* Voor ergens aan vast groeijen : *die pruimen zijn aan elkander gegroeid.* Van hier :
Aangroei, z. n., m.
- AANGROMMEN, BEDR. W., gelijkvl., met hebben. Van het scheidb. voorz. *aan, dat zoo veel als naar, tegen, tot, beteekent, en grommen* : *ik gromde aan, heb aangegromd.*
- AANHAKEN, BEDR. EN ONZ. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan, en haken* : *ik haakte aan, heb aangehaakt.*
Bedrijvend : *hij haakte de eene keten aan de andere.*
Onzijdig, met hebben : *zijne schaats heeft aan de mijne gehaakt.*
- AANHALEN, BEDR. W., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan (naar, tot) en halen.* *Ik haalde aan, heb aangehaald.*
Dit werkwoord wordt in verscheidene beteekenissen gebezigd, b. v. voor naar zich toe trekken : *eene schuit aanhalen* ; voor aanhouden : *de gansche lading is aangehaald* ; voor verrigten, of uitvoeren : *ik kan dat alles niet aanhalen* ; *daar is geen aanhalen aan* ; voor aanlokken : *zij begint hem weer aan te halen* ; voor bijbrengen : *hij haalt altoos oude schrijvers aan* ; voor aanteekenen, aanstrepen : *zeven namen van de veertien moeten aangehaald worden.* Van hier :
Aanhalig, bijv. n., aanhaliger, aanhaligst ; een aanhalig (aanlokkend, aanvallig) kind.
Aanhaligheid, z. n., v.
Aanhaling, z. n., v.
- AANHANG, Z. N., M., *des aanhangs, of van den aanhang.* Het meerv. is niet in gebruik. Van *aanhangen.* Voor personen, die eenerlei bedoeling hebben : *enen grooten aanhang maken ; de aanleggers van het oproer werden, met hunnen geheelen aanhang, gevangen genomen.*
- AANHANGEN, BEDR. EN ONZ. W., ongelijkvl. Van

het scheidb. voorz. *aan*, in de beteekenis van zamenkoppeling en vereeniging, en *hangen*: *ik hing aan, heb aangehangen*.

Bedrijvend: *iets aan den wand hangen*; *hang uwen hoed aan den kapstok*. Figuurlijk: *zijn geld aan iets hangen*, besteden. *De kat de bel aanhangen*, eene gevaarlijke, of bedenkelijke zaak ondernemen.

Onzijdig, met *hebben*: *mijn hoed heeft aan eenen spijker gehangen*. Ook figuurlijk: *de zaak hangt aan den spijker*, voor is verschoven, wordt nog niet afgedaan. *Iemand aanhangen*, voor zeer met hem ingenomen zijn, het met hem houden. Zoo ook, *die ziekte heeft hem, reeds vroeg, aangehangen*, getroffen. *Zijn dood zal mij lang aanhangen*, in treurig nadenken bij mij zijn. *Het hangt aan eenen zijden draad*, is zeer wisselvallig en onzeker. *De gansche zaak hangt daaraan*, hangt daar van af.

AANHANGER, z. n., m., *des aanhangers*, of *van den aanhanger*; meerv., *aanhangers*. Van *aanhangen*. Een voorstander, of navolger van iemand, of iemands gevoelen: *hij is een aanhanger van Plato*.

AANHANGSEL, z. n., onz., *des aanhangsels*, of *van het aanhangsel*; meerv. *aanhangsels*. Van *aanhangen*. Eigenlijk, iets, dat aan eene andere zaak aangehangen wordt. In eene ruimere beteekenis genomen, iets, dat bij eene andere zaak gevoegd wordt: *het aanhangsel van een geschrift, boek, enz.*

AANHANGSTER, z. n., v., *der*, of *van de aanhangster*; meerv. *aanhangsters*. Van *aanhangen*. Eene voorstandster, of navolgstster.

AANHEBBEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *aan* en *hebben*: *ik had aan, heb aangehad*. *Hij heeft zijn beste kleeed aan; wat zoudt gij daar aan hebben?* In de gemeenzame verkeer, en van het spel gesproken, beteekent *aanhebben* zoo veel als *verliezen*, b. v. *ik zal het waarschijnlijk aanhebben*, d. i. het spel verliezen.

AANHECHTEN, (ook *aanheften*, oul. *aanhaften*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en vereeniging beteekent, en *hechten*: *ik hechtte aan, heb aangehecht*. Iets aan iets anders vastmaken. Van hier:

Aanhechting, z. n., v.

AANHEER, verouderd z. n., m., beteekenende *grootvader*. Het voorzetsel *aan* geeft hier het begin en den oorsprong der zaak te kennen. *Aanheer* en *aanvrouw* zijn beide in gebruik geweest, voor *grootvader* en *grootmoeder*, als de eerste, van welke anderen het leven ontvingen.

AANHEF, z. n., m., *des aanhefs*, of *van den aanhef*, zonder meerv. Van *aanheffen*. Voor het begin eener zaak, bijzonderlijk van een zangstuk: *de aanhef deugde niet*.

AANHEFFEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *aan*, dat het begin en den oorsprong eener zaak aanduidt, en *heffen*, oul. *heven*: *ik hief aan, heb aangeheven*. *Wie heeft den oproerkreet aangeheven*, begonnen? *Ik zal aanheffen*, beginnen te zingen. Van hier:

Aanheffer, z. n., m.

Aanheffing, z. n., v.

Aanhefster, z. n., v.

AANHIJGEN, onz. w., gelijkvl., met *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot, tegen) en *hijgen*: *ik hijgde aan, heb aangehijgd*. Ook ongelijkvl.: *ik heeg aan, heb aangehegen*.

AANHIJSCHEEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *hijschen*: *ik heesch aan, heb aangeheschen*. Ook gelijkvl.: *ik hijschte aan, heb aangehijscht*.

AANHITSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat kracht en nadruk aan het woord geeft, en *hitsen*: bij Kiliaan ook *hetsen*, van *heet*, *hitte*: *ik hitste aan, heb aangehitst*. *Aanhitsen* is dan zooveel als *aanvuren*. *Eenen hond aanhitsen*. Ook figuurlijk: *hij hitste den zoon tegen den vader aan*. Van hier:

Aanhitser, z. n., m.

Aanhitsing, z. n., v.

Aanhitsster, z. n., v.

AANHOOGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier een langzaam toenemen aanduidt, en *hoogen*: *ik hoogde aan, heb aangehoogd*. Zoo veel als hooger maken: *ik zal dat land laten aanhoogen*. Van hier:

Aanhooging, z. n., v.

AANHOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier een langzaam toenemen beteekent, en *hoopen*, *ik hoopte aan, heb aangehoopt*. Zoo veel als ophoopen: *de aarde om de planten aanhoopen*.

AANHOOREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *hooren*: *ik hoorde aan, heb aangehoord*. *Aanhooren* (in eenen bedrijvenden zin) is dan zoo veel, als opmerkzaam hooren.

Bedrijvend: *eene redevoering aanhooren*; *hij hoort mij gaarn aan*.

Onzijdig: *het hoort aan u*, het is van u, het behoort u toe; in welke beteekenis dit woord bij Kiliaan niet gevonden wordt. Wachter brengt het tot *hooren, gehooren*, (*pertinere, spectare ad aliquem*) zie *hooren*. Van hier:

Aanhoorder, z. n., m.

Aanhoorster, z. n., v.

AANHOORIG, veroud. bijv. naamw., van het werkw. *aanhooren*, toebehooren. Het meerv. *aanhoorigen*, als zelfstandig, is in gebruik, voor huisgenooten, of hen, die tot zeker huis en geslacht behooren. Zie *hooren*.

AANHOUDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *houden*: *ik hield aan*, (van het oude *holden*) *heb aangehouden*.

Bedrijvend, terwijl het voorz. *aan* den zin versterkt : *de hand aan iets houden*; *schelmen aanhouden*, ophouden, verbergen; *verbodene goederen aanhouden*, in beslag nemen; *zijn rok aanhouden*, aan het lijf houden.

Onzijdig, met *hebben*, voor volharderen, voortduren, aandringen, in welke beteekenis het voorz. *aan* eene beweging in eene plaats aanduidt : *de regen heeft den ganschen nacht aangehouden*; *ik zal zoo lang aangehouden, als ik kan*; *zij houden sterk bij mij aan om die zaak*. Voor aangehouden worden : *de schuit zal hier aangehouden, aanleggen*. Van hier :

Aanhouder, z. n., m.

Aanhouding, z. n., v.

Aanhoudster, z. n., v.

AANHUILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *huilen* : *ik huilde aan, heb aangehuild*.

AANHUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *huwen* : *ik huwde aan, heb aangehuwd*.

AANJAGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *jagen* : *ik joeg aan, heb aangejaagd*.

Bedrijvend : *de koeijen aanjagen, aandrijven*; *iemand eenen schrik aanjagen*.

Onzijdig, met *hebben*, voor sterk aanrijden : *hij heeft hard aangejaagd*.

AANJUICHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *juichen* : *ik juichte aan, heb aangejuicht*. Voor dit *aanjuichen* verkiest het gemeene gebruik *toejuichen*.

AANKANTEN, wederk. w., gelijkvl., *zich aankanten*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot, tegen) en *kanten*, kantig maken : *ik kantte mij aan, heb mij aangekant*. *Zich tegen iets aankanten* is dan zoo veel, als zich tegen den kant, of de zijde, van iets stellen, zich tegen iets verzetten. *Ik zal mij, zoo veel ik kan, tegen hem aankanten*.

AANKIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *kijken* : *ik keek aan, heb aangekeken*.

AANKLAGE, z. n., v., *der*, of *van de aanklage*; zonder meerv. Beschuldiging : *zij schreven eene aanklage tegen enz.* [Bijhelvert.] *Zie aanklagt*.

AANKLAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *klagen* : *ik klaagde aan, heb aangeklaagd*. *Iemand bij den regter aanklagen*. Figuurlijk, voor, van een misdrijf beschuldigen, of schuldig verklaren : *zijn geweten klaagt hem aan*; *thans moet ik mijne eigene dwaasheid aanklagen*. Het onderscheid tusschen *aan iemand klagen*, en *iemand aanklagen*, is merkbaar genoeg. Van hier :

Aanklaagster, z. n., v.

Aanklager, z. n., m.

AANKLAGT, z. n., v., *der*, of *van de aanklagt*; meerv. *aanklagten*. Van *aanklagen*. Eene tegen iemand ingebragte beschuldiging. Ook voor het geschrift, waarin zoodanige aanklagt, of beschuldiging, vervat is.

AANKLAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *klampen* : *ik klampte aan, heb aangeklampt*. Met klampen aan iets vastmaken. Voor op zijde schieten, aan boord leggen : *iemand aanklampen*; *een schip aanklampen*; *aan boord klampen*. Voor zich met iemand inlaten : *hij zal mij niet ligtelijk aan boord klampen*.

AANKLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *kleeden* : *ik kleedde aan, heb aangekleed*. Kleederen aantrekken : *iemand aankleeden, zich aankleeden*.

AANKLEEFSEL, z. n., onz., *des aankleefsels*, of *van het aankleefsel*; meerv. *aankleefsels*. Van *aankleven*. Hetgeen aan iets kleeft. Ook voor hetgeen tot eene zaak behoort; doch dan is het woord *aankleve* meest in gebruik.

AANKLEMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *klemmen* : *ik klemde aan, heb aangeklemd*. Iets tegen iets aanklemmen, of vast drukken. Ook figuurlijk : *zijne stelling met de duchtigste bewijzen aanklemmen, verdedigen, staven*.

AANKLEVE, z. n., v., *der*, of *van de aankleve*; zonder meerv. Van *aankleven*. *De zaak met hare gansche aankleve*. In het gebruik zegt men *met den aankleve van dien*.

AANKLEVEN, bedr. en onzijdig w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *kleven* : *ik kleefde aan, heb aangekleefd*.

Bedrijvend, iets met kleefsel aan iets anders vastmaken : *een papier tegen den muur aankleven, aanplakken*.

Onzijdig, met *hebben*, door middel van kleefsel aan iets vastgemaakt zijn : *het papier kleeft aan den wand*. Ook in eene ruimere beteekenis : *de klitten kleven aan de kleederen*. Figuurlijk : *de wereld, eene vrouw, eenen man, aankleven*, aanhangen, beminnen; op eene zedelijke wijs naauw met iets verbonden zijn : *die ongeschiktheid heeft hem, van zijne jeugd af, aangekleefd*.

AANKLOPPEN, onz. w., met het hulpw. *hebben*, gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *kloppen* : *ik klopte aan, heb aangeklopt*. *Aan de deur kloppen*. Ook overdragtelijk : *bij iemand aankloppen*, aanzoek doen om eene zaak : *ik zal nog eens bij hem aankloppen*.

AANKLOUWEN, (opklouwen) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *klouwen* : *ik klouwde aan, heb aangeklouwd*. Een woord, bij de tuinlieden gebruikelijk : *den tuin aanklouwen*.

AANKNEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *kneeden* : *ik kneedde aan, heb aangekneed*. *Het eene deeg aan het andere kneeden*.

AANKNIELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpwoord *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan* en *knielen*: *ik knielde aan, ben aangekniel*. *Zij waren ten outer aangekniel*. [Vond.]

AANKNIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *knijpen*: *ik kneep aan, heb aangeknepen*. Iets door knijpen aan iets anders brengen.

AANKNIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *knikken*: *ik knikte aan, heb aangeknikt*. Het gemeene gebruik verkiest *toeknikken*.

AANKNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *knoopen*: *ik knoopte aan, heb aangeknoopt*. Door middel van eenen knoop aan iets vastmaken. *Den eenen draad aan den anderen knoopen*. Figuurlijk: *zijne reden goed aan elkander knoopen*, verbinden.

AANKOMELING, z. n., m. en v., *des aankomelings*, of *van den aankomeling*; *der*, of *van de aankomeling*; meerv. *aankomelingen*. Van *aankomen*. Alle zelfst. naamwoorden, van grondwoorden afgeleid, en in *ling* uitgaande zijn *mannel.*, wanneer men dezelve van *mannen*, en *vrouwel.*, wanneer men die van *vrouwen* gebruikt. Zoo zegt men, b. v. van eenen jongeling, die nog maar korten tijd, in het eene of het andere vak van wetenschappen onderwijs genoten heeft: *hij is een aankomeling*, en van een meisje: *zij is eene aankomeling*.

AANKOMEN, onz. w., ongelijkvl. met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *komen*: *ik kwam aan, ben aangekomen*. Nader komen, naderen: *ik zag hem van verre aankomen*. *Wanneer zult gij bij mij aankomen?* aan huis komen. *De dag komt aan, nadert, breekt aan*. *De schuit kan hier niet aankomen*, aanleggen. *Die ziekte is mij langzamerhand aangekomen*, overgekomen. *Dat kind komt van dag tot dag aan*, groeit, wordt groot. *Hoe zoude hij aan dat geld komen?* bekomen, verkrijgen. *De goederen, die haar door erfenis, of onderzins, zijn aangekomen*, haar eigendom geworden. [Hooft.] Ook in den zin van het werkelijke bestaan eener zaak te verwachten, maar met *op* en het werkw. *laten*: *hij laat alles op het uiterste aankomen*; *ik kan het op zijn oordeel niet laten aankomen*; *een dwaas laat alles maar op het geluk aankomen*; voor den grond van iets bevatten, het voorwerp eener handeling zijn; in welke beteekenis *aankomen*, meestendeels, als een onpersoonlijk werkw. voorkomt, en met *op* gebruikt wordt: *het komt alles maar op mij aan*; *het komt hier op mijne eer aan*; *het komt op geen en enkel dag aan*.

De gebiedende wijs van *aankomen* wordt dikwerf als een bijwoord gebruikt: *kom aan, komt aan*, welaan, lustig. Van hier:

Aankomst, z. n., v.

AANKONDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *kondigen*, van *kondig* (kundig) bekend: *ik kondigde aan, heb aangekondigd*. Op eene plegtige wijze aanzeggen, bekend maken. Met den derden naamval des persoons, en den vierden der zaak: *iemand het doodvonnis aankondigen*. Figuurlijk: *de avondster kondigt hun het einde van den arbeid aan*. Van hier:

Aankondiger, z. n., m.

Aankondiging, z. n., v.

Aankondigster, z. n., v.

AANKOOP, z. n., m., *des aankoops*, of *van den aankoop*. Het meerv. is niet in gebruik. Van *aankopen*. Door aankoop eigenaar van iets worden.

AANKOOPEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *aan* en *koopen*: *ik kocht aan, heb aangekocht*. Door koopen in eigendom verkrijgen: *hij kocht een landgoed aan*.

AANKOPPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, in de beteekenis van vereeniging, en *koppelen*: *ik koppelde aan, heb aangekoppeld*. Zamenbinden: *hij moet de honden aan elkander koppelen*. Ook figuurlijk, maar in den gemeenen spreektrant: *hij heeft mij aan zijne zuster gekoppeld*, tusschen mij en zijne zuster een huwelijk bewerkt. Van hier:

Aankoppeling, z. n., v.

AANKRAMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *krammen*: *ik kramde aan, heb aangekramd*. Door middel van krammen aan iets vastmaken.

AANKRIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *krijten*: *ik kreet aan, heb aangekretten*. Gemeenlijk van kinderen: *het wichtje krijt zijne moeder aan*. Anders gebruikt men *aanschreijen*.

AANKRUIJEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *kruijen*: *ik krooi aan, heb aangekrooijen*. In Amstelland wordt dit woord gelijkvl. gebruikt: *kruide aan, aangekruid*. Door kruijen nader brengen.

AANKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *kruipen*: *ik kroop aan, ben aangekropen*. Kruipende tot iets naderen.

AANKWAKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *kwakken*, doch gewoonlijk met *tegen*: *ik kwakte aan, heb en ben aangekwakt*.

Bedrijvend: *hij heeft hem tegen den muur aangekwakt*, aangesmeten.

Onzijdig, met *zijn*: *hij viel en kwakte tegen den muur aan*; *hij is tegen den wand aangekwakt*. In gemeenzamen stijl alleen gebruikelijk.

AANKWEEKELING, z. n., m. en v., *des aankweekelings* of *van den aankweekeling*; *der* of *van de aankweekeling*; meerv. *aankweekelingen*. Van *aankweeken*. Eene jonge telg of plant. Ook voor iemand, die tot de eene of andere

- kunst, of wetenschap, opgeleid wordt. Zie over het gemeene geslacht der woorden, in *ling* uitgaande, *aankomeling*, en *ling*.
- AANKWEEKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *kweeken*, met zorg en vlijt kweeken, opkweeken : *ik kweekte aan, heb aangekweekt*. Jonge planten en boomen aankweeken : *die pruimenboomen heb ik zelf aangekweekt*. In eene ruimere beteekenis : *goede neigingen aankweeken*. Van hier :
Aankweeker, z. n., m.
Aankweeking, z. n., v.
Aankweekster, z. n., v.
- AANKWISPELEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (tot, naar) en *kwispelen*, van *kwispel*, dat oudtijds eenen staart beteekende : *ik kwispelde aan, heb aangekwispeld*. *Aankwispelen* is eigenlijk, zekere beweging met den staart maken, hetwelk sommigen beesten, en voornamelijk den honden eigen is, tot een bewijs van vriendschap en vleijerij. Zie *kwispelen*, *kwispelstaarten*.
- AANLAGCHEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (tot, naar) en *lagchen* : *ik lachte aan, heb aangelagchen*. *Iemand vriendelijk aanlagchen*. Ook figuurlijk, voor zich omtrent iemand gunstig, liefderijk be-toonen : *het geluk lacht hem allerwegen aan* : aangename gewaarwordingen verwekken : *stille vreugd lacht mij aan*.
- AANLANDEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *landen*, van *land* : *ik landde aan, ben aangeland*. Aan land varen, komen, in de scheepvaart gebruikelijk. *De schepen zijn aangeland*. Van hier :
Aanlanding, z. n., v.
- AANLANGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *langen* : *ik langde aan, heb aangelangd*. Aanreiken, overreiken : *lang mij dat boek eens aan*.
- AANLAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, in den zin van zamenkoppeling, en *lappen*, van *lap* : *ik lapte aan, heb aangelapt*. Met lappen aan elkander maken : *een kleed aanlappen*.
- AANLASSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling beteekent, en *lasschen* : *ik laschte aan, heb aangelascht*. Met lasschen aan elkander hechten. *Hij heeft hier een stuk aangelascht*, aangesmeed, aangenaaid.
- AANLATEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *luten* : *ik liet aan, heb aangelaten*. Bij dit woord wordt een ander woord ondersteld : *ik zal hem zijnen rok nu maar aanlaten*, voor laten aanhouden; *ik weet niet, of ik den lap daar afsnijden, of aanlaten wil*, voor aangehecht, aan vast laten.
- AANLEEREN**, onz. w., gelijkvl. met *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin van het woord versterkt, en *leeren* : *ik leerde aan, heb aangeleerd*. Toenemen met leeren : *de kinderen beginnen wel aan te leeren*.
- AANLEG**, z. n., m., *des aanlegs*, of *van den aanleg*. Zonder meerv. Van *aanleggen*. Het ontwerp eener zaak : *de aanleg van een huis, van eenen tuin, van een schilderstuk*, enz. Toeleg, bedoeling : *ik wist zijnen aanleg te verijdelen, zoodra ik dien gewaarwerd*. Natuurlijke geschiktheid, of bekwaamheid tot iets : *hij heeft eenen ongemeenen aanleg tot de dichtkunst*.
- AANLEGGEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *leggen* : *ik legde aan, heb aangelegd*. Hiervoor gebruikt men ook : *ik leide aan, heb aangeleid*. Zie *leggen*.
- Bedrijvend : de eene zaak digt aan de andere leggen, in verscheidene, zoo wel eigenlijke als figuurlijke beteekenissen : *een kind aan de borst leggen*; *eenen hond aan de ketting leggen*; *vuur aanleggen*. *De hand aan iets leggen*; deze spreekwijs is zeer oud, in de beteekenis van eenen persoon, of eene zaak gewelddadig aangrijpen; zoo zeide reeds Tatiaan (*vers. theot. Harm. Evang. cap. 184*) *inti legitum iro hant in then Heilant*. Thans zegt men in dezen zin, *de handen aan iemand*, of *iets slaan*; en men bezigt de spreekwijs *de hand aan iets leggen*, voor eene zaak werkelijk beginnen te behandelen. *De laatste hand aan iets leggen* is zoo veel als de laatste gedaante aan eene zaak geven, dezelve voltooien. *Iets wel aanleggen*; *zijn geld tot iets aanleggen*, besteden; *zijne krachten aanleggen*, aanwenden; *eene stad, een dorp aanleggen*, de eerste inrigting daartoe maken; *rijtuig aanleggen*, beginnen te houden; *aanleggen in regte*, zijn regt vervolgen.
- Onzijdig, met het hulpw. *hebben* : *aanleggen*, zich gereed maken, om te schieten : *leg aan*; *op iets aanleggen*, de noodige middelen ter bereiking van zeker oogmerk aanwenden : *doch legt daar vrij op aan*, [J. de Decker.] Ook zegt men *hij legt het daarop aan*; *met iemand aanleggen*, zich inlaten, afspraak maken (in eenen kwaden zin); *de schuit moet hier aanleggen*, stil houden, aan den wal leggen. Van hier :
Aanlegger, z. n., m. De ontwerper, veroorzaker van iets : *hij is de aanlegger van die zaak*. *Aanlegger in regte*, eischer.
Aanlegging, z. n., v.
Aanlegster, z. n., v.
- AANLEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *leiden* : *ik leidde aan, heb aangeleid*. *De paarden aanleiden*. In eene uitgestrektere beteekenis : *eenen boom aan den muur leiden*, binden. Het bedr. deelw. *aanleidend*, komt in de betee-

kenis van aanleiding, gelegenheid gevend voor, b. v. *de aanleidende oorzaak*. Van hier: *Aanleider*, z. n., m. Hij, die aanleidt, in al de beteekenissen van het werkw.

Aanleiding, z. n., v. Het aanleiden, in al de beteekenissen van het werkw. *Onder aanleiding* (begunstiging, medewerking) *van Ataba*. [Hooft.] *Aanleiding* (opleiding, aanwijzing) *ter nederduitsche spraakkunst*. Meestal komt dit woord voor, in de beteekenis van *gelegenheid*: *iemand aanleiding tot iets geven*.

Aanleidster, z. n., v. In al de beteekenissen van het werkw.

AANLEENEN, zie *aanleunen*.

AANLENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *lengen*: *ik lengde aan, heb aangelengd*. Eene vloeibare stof met eene andere vermengen, en daardoor dunner maken. Van hier:

Aanlenging, z. n., v.

AANLEUNEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan* (tot, tegen) en *leunen*, (lenen): *ik leunde aan, heb aangeleund*. Angelsaks. *onhlinian*, alem. *anahtinen*. *Aan den wand leunen, tegen eene boom aanleunen*. Figuurlijk: *zich iets laten aanleunen*, d. i. hetgeen anderen ons, boven verdiensten, toeschrijven, zich toeegenen.

AANLICHTEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den oorsprong en het begin der zaak aanduidt, en *lichten*: *ik lichtte aan, heb aangelicht*. Beginnen te lichten, aanschijnen: *de dag licht aan, breekt aan*.

AANLIGGEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (tot, tegen) en *liggen*: *ik lag aan, heb aangelegen*. *De hond ligt aan de deur; aan de tafel liggen*, gelijk de ouden.

AANLIGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *ligten*, tillen: *ik ligte aan, heb aangeligt*. Iets naar iets anders toe ligten. *Ligt dat blok wat aan*.

AANLIJDEN, door Hooft en G. Brandt verkeerdelijk gebruikt voor *lijden*. Zie *lijden*.

AANLIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *lijmen*: *ik lijnde aan, heb aangelijmd*. Iets, met lijm, aan iets anders verbinden.

AANLOEVEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *loeven*: *ik loefde aan: heb aangeloeft*. Een woord, in de scheepvaart gebruikelijk.

AANLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier den zin van het woord sterker maakt, en *lokken*: *ik lokte aan, heb aangelokt*. Eigenlijk naar zich lokken. *Eenen*

hond, een kind aanlokken. *Iemand met schoone woorden aanlokken*, in zijn belang overhalen. *Indien de zondaars u aanlokken*, trachten te verleiden. [Bijbelvert.] Van hier: *Aanlokkelijk*, bijv. n., *aanlokkelijker, aanlokkelijkst*. *Een aanlokkelijk* (bevallig) *kind*.

Aanlokkelijkheid, z. n., v.

Aanlokker, z. n., m.

Aanlokking, z. n., v.

Aanlokssel, z. n., onz.

Aanlokster, z. n., v.

AANLONKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (tot, naar, tegen) en *lonken*: *ik lonkte aan, heb aangelonkt*. Anders *toelonken*.

AANLOOP, z. n., m., *des aanloops*, of *van den aanloop*. Het meerv. is niet in gebruik. Van *aanloopen*. *Eenen aanloop nemen*, d. i. eenige schreden terugreden, om met kracht op iets te kunnen aanloopen. *Om de vaart van den aanloop te stuiten*. [Hooft.] *Veel aanloop hebben*, door vele menschen bezocht worden.

AANLOOPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *loopen*: *ik liep aan, heb aangeloopt*.

Bedrijvend: *iemand aanloopen*, (met den vierden naamval) naar iemand toelopen, doch alleenlijk in de beteekenis van zich met eenig verzoek, of eenige bede bij iemand vervoegen: *bidt niet voor dit volk, noch en loopt mij niet aan*. [Bijbelvert.] *Den God van Isrel smeekte en aantiep door gebeden*. [N. Versteeg.]

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*: *de soldaten liepen aan*, (op den vijand); *hij is, met zijn hoofd, tegen den muur aangeloopt*; *gij moet hard aanloopen*, voortloopen. Figuurlijk: *dat loopt tegen de gezonde rede aan*, strijdt met de gezonde rede; *hij zal daarover aanloopen*, slecht ontvangen, bejegend worden; *het is reeds te lang aangeloopt*, (van den tijd) het heeft reeds te lang geduurd.

AANMAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling, of verbinding, aanduidt, en *maken*: *ik maakte aan, heb aangemaakt*. Het eene met het andere verbinden, aanzetten: *hij heeft daar een nieuw stuk aangemaakt*. Zoo zegt men ook *vuur aanmaken*, d. i. vuur met andere brandstof verbinden, of zamenvoegen, en daardoor meer vuur maken.

AANMANEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin des woords versterkt, en *manen*: *ik maande aan, heb aangemaand*. Aanzetten, aanporren: *iemand tot de deugd aanmanen*. Voor dit *aanmanen*, gebruikt men, veelal, *vermanen, opwekken*. Van hier:

Aanmaanster, z. n., v.

Aanmaner, z. n., m.

Aanmaning, z. n., v.

AANMARSCH, z. n., m., *van den aanmarsch*; het meerv. is niet in gebruik. Van het

fransche woord *marche*, en het nederduitsche voorz. *aan*. Optogt, of aanrukking van krijgsvolk. *Het leger is in aanmarsch*. Zie *marsch*.

AANMATIGEN, (zich) wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin des woords versterkt, en *matigen*, misschien voor *magtigen*: *ik matigde mij aan, heb mij aangematigd*. Zich wederregtlijk iets toe-eigenen. *Zich de regering, eenen eernaam enz. aanmatigen*.

Men zoude dit woord, (even als vele Hoogduitschers hun *anmassen* van *Mass, messen*) van *maat, meten* kunnen afleiden, als beteekenende *zich zijn deel toemeten*; welke afleiding Vondel schijnt voorgestaan te hebben, gebruikende daarom *aanmeten* voor *aanmatigen*: *voorts het ankersmeden zich aanmeetten de Thijrrenen*. [Poez.] Doch de gissing dat het van het woord *magt* zijnen oorsprong ontleent, en hetzelfde is, als het oude gothische *anamathian*, bemagtigen, met geweld ontrukken, is waarschijnlijker. Van hier:

Aanmatiging, z. n., v.

AANMELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *melden*: *ik meldde aan, heb aangemeld*. *Iemand aanmelden*; *iemand iets aanmelden*; *zich laten aanmelden*; *zich tot iets aanmelden*, persoonlijk aanbieden.

AANMENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier de beteekenis van een langzaam toenemen heeft, en *mengen*: *ik mengde aan, heb aangemengd*. *Aanmengen* is dan zoo veel als een weinig vermengen.

AANMENNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *mennen*, met den toom bestieren: *ik mende aan, heb aangemend*. *De paarden aanmennen*.

AANMERKELIJK, bijv. n. en bijw., *aanmerkelyker, aanmerkelykst*. *Eene aanmerkelyke gebeurtenis*; *het aanmerkelykste van alles is* enz. Ook als bijw. gebruikt: *het verschilde aanmerkelyk veel*; *de zaak was aanmerkelyk van natuur veranderd*.

AANMERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *merken*: *ik merkte aan, heb aangemerkt*. In overweging nemen, gadeslaan: *vele dingen aanmerken, die anderen onachtzaam voorbijgaan*. De Bijbelv. gebruiken het voorz. *aan* in *aanmerken*, ook somwijlen als onscheidbaar: *aanmerkt dat alles! aanmerkt de lelien des velds*, enz. Van hier:

Aanmerker, z. n., m.

Aanmerking, z. n., v.

Aanmerkster, z. n., v.

AANMETSLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene vereeniging aanduidt, en *metselen*: *ik metselde aan, heb aangemetseld*. *Eenen muur aan een gebouw metselen*.

AANMINNELIJK, bijv. n. en bijw., *aanminnelijker, aanminnelijkt*. Van het zinversterkende voorz. *aan* en *minnelijk*. *Eene aanminnelijke schoonheid*. Ook als bijw. gebruikt: *zij ziet er aanminnelijk uit*. Van hier:

Aanminnelijkheid, z. n., v.

Aanminnig, hetzelfde als *aanminnelijk*.

Aanminnigheid, hetzelfde als *aanminnelijkheid*.

Aanminniglijk, hetzelfde als *aanminnelijk*.

AANMOEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin sterker maakt, en *moedigen*: *ik moedigde aan, heb aangemoedigd*. *Iemand tot iets aanmoedigen, aanzetten*. Ons woord *aanmoedigen* heeft met het hoogd. *anmuthen* niets gemeen, gelijk Wachter verkeerdelijk geloofte. Het komt eigenlijk van ons *moedig*, en dit van het oude *moeden*, en beteekent zoo veel als *moedig maken, opwekken, aanvuren*. Van hier:

Aanmoediger, z. n., m.

Aanmoediging, z. n., v.

AANMOEDING, (bij Kiliaan *aanmoedinghe*) een oud z. n., v., van het oude *moeden*, moed geven.

AANNAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidende, en *naaijen*: *ik naaide aan, heb aangenaaid*. Door naaijen, of door middel van eene naad, aan iets vastmaken: *eene mouw aan eenen rok naaijen*. *Gij zult mij geene ooren aannaaijen*, spreekw. voor misleiden, bedriegen: in den gemeenen spreektrant.

AANNADEREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*: *ik naderde aan, heb aangenaderd*. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *naderen*, van den vergrootenden trap *nader*. *Aannaderen* is derhalve zoo veel als *nader komen*. *Ik zag het leger aannaderen*. In eenen figuurlijken zin: *de aannaderende winter*; *terwijl het gevaar aannaderde*. Van hier:

Aannadering, z. n., v.

AANNAGELIJK, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling aanduidt, en *nagelen*: *ik nagelde aan, heb aangengeld*. Iets met nagelen vastmaken.

AANNEMELIJK, bijv. n., *aannemelijker, aannemelijkt*, van *aannemen*. Hetgeen aangenomen kan worden, of behoort aangenomen te worden. *Een aannemelijke voorslag*. Van hier:

Aannemelijkheid, z. n., v., zonder meerv.

De eigenschap, door welke eene zaak aannemelijk is: *ik ben van de aannemelijkheid der voorwaarde overtuigd*.

AANNEMEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *nemen*: *ik nam aan, heb aangenomen*. Dit woord heeft vele onderscheidene, zoo eigenlijke als figuurlijke beteekenissen.

Bedrijvend, voor aanvaarden, ontvangen : *geld van iemand aannemen ; geschenken aannemen ; neem dit boek eens aan*. In eenen uitgestrekteren zin : *een ambt, eenen wisselbrief, eenen last aannemen*. Verder : *eene verontschuldiging aannemen*, daarmede te vreden zijn ; *eene uitnoodiging aannemen*, daarin bewilligen ; *hetgeen gij daar zegt, kan ik niet aannemen*, gelooven ; *goeden raad aannemen*, denzelven billijken en opvolgen ; *een kind aannemen*, tot zich nemen, om het op te voeren ; *iemand in genade aannemen*, hem zijne misdaad kwijtschelden, en met hem in vorige verbintenis treden ; *eenen arts, biechtvader, regtsgeleerden, taalmeester, enz. aannemen*, zich, voor eenen tijd, aan derzelve dienst, geleide, onderwijs, enz. toebetrouwen ; *de reis aannemen*, sterven, (in gemeene spreektaal) ; *krijgsvolkaannemen*, werven ; *iets aannemen*, op zich nemen, om het te maken, of te leveren.

Onzijdig, voor toenemen : *de leerlingen nemen wel aan*, vorderen wel, nemen wel toe in hetgeen zij leeren. Van hier :

Aannemer, z. n., m.

Aanneming, z. n., v.

AANNOPEM, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *nopen* : *ik noopte aan, heb aangenoopt*. Aanmoedigen, uitlokken.

AANPAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *pakken* : *ik pakte aan, heb aangepakt*. Met geweld aangrijpen. *Pak mij zoo niet aan*. Insgelijks van de honden, voor aanvallen : *die hond pakt alle menschen aan*. Ook figuurlijk voor opzettelijk zijne rede tot iemand wenden : *overal, waar hij mij ontmoet, pakt hij mij aan*. Van hier :

Aanpakker, z. n., m.

AANPALEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene vereeniging aanduidt, en *palen*, dat buiten samenstelling niet in gebruik is : *ik paalde aan, heb aangepaald*. Aangrenzen : *zijn land paalt aan het mijne ; aanpalende volkeren*.

AANPASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *passen* : *ik paste aan, heb aangepast*. Van kleederen enz. Voor beproeven, of iets wel passe : *ik zal hem het kleed eens aanpassen ; hij heeft zijne schoenen aangepast*.

AANPERSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *persen* : *ik perste aan, heb aangeperst*.

AANPIEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *piepen* : *ik piepte aan, heb aangepiept*.

AANPLAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling en vereeniging beteekent, en *plakken* : *ik plakte*

aan, heb aang geplakt. Voor aankleven : *eene bekendmaking, of waarschuwing, aanplakken*. Overdragtelijk voor te duur verkoopen : *ik zal het hem wel aanplakken*, anders aansmeren. Van hier :

Aanplakker, z. n., m.

Aanplakking, z. n., v.

AANPLANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *planten* : *ik plantte aan, heb aangeplant*. *Boomen aanplanten*. Van hier :

Aanplanting, z. n., v.

AANPLEISTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling en vereeniging beteekent, en *pleisteren* : *ik pleisterde aan, heb aangepleisterd*. Met kalk bepleisteren : *eenen muur aanpleisteren*.

AANPLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling aanduidt, en *ploegen*. *Een stuk land aan zijnen akker ploegen*, door ploegen met zijnen akker verbinden.

AANPORREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin sterker maakt, en *porren* : *ik porde aan, heb aangepord*. Sterk aanzetten : *iemand tot iets aanporren*. Van hier :

Aanporder, z. n., m.

Aanporring, z. n., v.

Aanporster, z. n., v.

AANPRATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *praten* : *ik praatte aan, heb aangepraat*. *Hij weet zijne waren wel aan te praten*.

AANPREKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *preken* (van *prediken*) : *ik preekte aan, heb aangepreekt*. Smakelijk, of aannemelijk trachten te maken : *hij heeft mij die boeken al weder aangepreekt*.

AANPRIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin sterker maakt, en *prijzen* : *ik prees aan, heb aangeprezen*. Iets prijzen, met oogmerk, om anderen tot aanneming van hetzelfde te bewegen : *men heeft mij dit boek — dezen man, zeer aangeprezen*. In de middeleeuw werd *appretiari*, in het latijn, voor *aanprijzen* gebruikt. Van hier :

Aanprijzer, z. n., m.

Aanprijzing, z. n., v.

AANPUNTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *punten*, van *punt* : *ik puntte aan, heb aangepunt*. Eene punt aan iets maken : *een mes aanpunten*. In gemeene spreektaal gebruikt men *iemand aanpunten*, figuurlijk, voor iemand in eene woordenwisseling, of eenen woordenstrijd, inwikkelen : *zoodra ik hem ontmoet, zal ik hem aanpunten*.

AANRADEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *raden* : *ik ried aan, heb aangeraden*.

Door goeden raad tot iets trachten te bewegen: *den vrede aanraden*; *ik heb het, op zijn aanraden, gedaan*; *men heeft mij dezen koop niet aangeraden*. Van hier:

Aanrader, z. n., m.

Aanrading, z. n., v.

AANRAKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan en raken*: *ik raakte aan, heb en ben aangeraakt*.

Bedrijvend: *ik heb het niet aangeraakt, aangeroord*. Overdragtelijk: *hij raakte den staat des geschils niet aan*.

Onzijdig: *hij is daar gemakkelijk aangeraakt*. Van hier:

Aanraking, z. n., v.; het meerv. niet in gebr.

AANRANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan en randen*, dat, in dezen zin, buiten zamenstelling, niet in gebruik is: *ik randde aan, heb aangerand*. Van hier:

Aanrander, z. n., m.

Aanranding, z. n., v.

Aanrandster, z. n., v.

AANRANZEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik ransde aan, heb aangeransd*. Hetzelfde als *aanranden*. Van hier:

Aanranzer, z. n., m.

AANREGTBANK, z. n., v., *der*, of *van de aanregtbank*; meerv. *aanregtbanken*. Van *aanregten* en *bank*. Eene bank, of tafel, waarop spijzen aangeregt, of klaar gemaakt worden; ook *aanregttafel*. Gewoonlijk zegt men *regtbank*, zonder voorzetsel.

AANREGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *reyten*, dat in dezen zin, buiten zamenstelling, niet gebruikelijk is: *ik regtte aan, heb aangeregt*. Eigenlijk, iets tot gebruik in behoorlijke orde leggen; voornamelijk van de spijzen: *spijzen aanregten*, (in de keuken gebruikelijk) dezelve in behoorlijke orde leggen, en gereed maken, om opgedragen te worden; ook opdisschen. *Een gastmaal aanregten*; *voor iemand aanregten*, spijzen gereed maken en opdisschen. Voor veroorzaken, bedrijven: *onheil aanregten*; *hij heeft een groot schelmstuk, en door hetzelfde veel onheil, aangeregt*. Waarschijnlijk is dit woord van *regt* afkomstig, beteekenende *aanregten* dan zooveel als *regt maken*, in orde brengen. *Aanriten* wordt, in de beteekenis van toebereiden, bij Notkerus gevonden. Van hier:

Aanregter, z. n., m.

Aanregting, z. n., v.

Aanregtster, z. n., v.

Aanregttafel, (aanregtbank) z. n., v.

AANREIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *reiken*: *ik reikte aan, heb aangereikt*. Toereiken: *reik mij dat boek eens aan*.

AANREKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan en rekenen*: *ik rekende aan, heb aangerekend*. Eigenlijk op iemands rekening

stellen: *men heeft mij te veel aangerekend*. Figuurlijk, voor toeigenen: *iemand iets als eene weldaad, of tot eene weldaad, aanrekenen*. Voor uitleggen: *velen rekenen den mensch zijne neiging tot verandering als eene volmaaktheid aan*.

AANRENNEN, onz. w., gelijkvl., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *rennen*: *ik rende aan, ben en heb aangerend*. Sterk aanrijden: *de Huzaren renden, van alle kanten, aan*; *zij hebben sterk aangerend, zijn op den vijand aangerend*.

AANRID, z. n., m., *des aanrids*, of *van den aanrid*; het meerv. is niet in gebruik. Van *aan en rid*. De nadering der ruitery: *in het heetste des aanrids*. [Hooft.]

AANRIDSELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan en ridselen*, voortd. w., van *ridsen*: *ik ridselde aan, heb aangeridseld*. Dikwerf aanzetten, bij herhaling tot iets aanporren, waarvan *aanridseling*; doch *aanridsen* is, in dezen zin, gebruikelijker. *Aanridselen* wordt doorgaans voor aanroeren, zachtjes bewegen, gebezigd: *gij moet het (daar) niet aanridselen*. Van hier:

Aanridseling, z. n., v. *Men moet de eerste aanridselingen tot het kwaad tegengaan*.

AANRIDSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *ridsen*, hoogd. *reitsen*: *ik ridsde aan, heb aangearidsd*. Tot eenen hoogen trap van werkzaamheid aanzetten; doch bij ons gewoonlijk, in eenen kwaden zin: *iemand tot oproer aanridsen*.

AANRIDSGELD, z. n., onz., *des aanridsgelds*, of *van het aanridsgeld*; meerv. *aanridsgelden*. Van *aanrid*, en *geld*. Oorspronkelijk beteekent dit woord het geld, dat aan de ruiters, bij hunne aanneming, gegeven werd. Naderhand heeft men het ook ten aanzien van het voetvolk gebezigd; en thans is het gebruikelijk, in den zin van geld, waardoor men tot de krijgsvaardigheid aangeridsd en bewogen wordt.

AANRIDSING, z. n., v., *der*, of *van de aanridsing*; meerv. *aanridsingen*. Van *aanridsen*.

AANRIJDEN, onz. w., ongelijkvl., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin sterker maakt, en *rijden*: *ik reed aan, ben en heb aangereden*. *Wij moeten wat aanrijden, om tijdig daar te zijn*. *Hij heeft sterk aangereden*. Onder het rijden, aan eene plaats, of bij iemand, stil houden: *ik ben bij mijnen broeder aangereden*. Figuurlijk, doch alleenlijk in de gemeene spreektaal, voor slecht van eene zaak afkomen, of kwalijk ontvangen worden: *hij zal verschrikkelijk aanrijden*. Dit woord wordt, in de gemeene spreektaal, ook als bedrijvend gebezigd: *hij reed ons sterk aan*; doch dit is eigenlijk zoo veel als *hij reed met ons* enz.

AANRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het

- scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging beteekent, en *rijgen* : *ik reeg aan, heb aangeregen*. Iets in eene rij aan iets vastmaken, bijzonderlijk aan eenen draad : *peerlen aanrijgen*. Zoo ook *aan den degen rijgen*. *Aanrijgen* wordt ook gebruikt in de betekenis van iets met wijde steken aannaaijen. Van hier :
Aanrijging, z. n., v.
- AANROEIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *roeijen* : *ik roeide aan, heb aangeroeid*.
Bedrijvend : *ik zal de schuit wat aanroeijen*.
Onzijdig, met de hulpwoorden *hebben* en *zijn* : *zij hebben sterk aangeroeid, en zij zijn aan land geroeid*.
- AANROEPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (tot, naar) en *roepen* : *ik riep aan, heb aangeroepen*. Den roep naar iemand rigten : *de schildwacht riep ons aan*. Figuurlijk, om eene weldaad tot iemand roepen, hem luid en dringend daarom bidden : *iemand om bescherming, God om hulp aanroepen*. Van hier :
Aanroeper, z. n., m.
Aanroeping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AANROEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *roeren* : *ik roerde aan, heb aangeroerd*. Iets met de hand, of met den vinger, aanroeren. Voor aanhalen, melden : *hij roerde die zaak, slechts van ter zijde, aan*. Schrijvers, die, in 't voorbijgaan, iets van onze zaken aangeroerd hebben. [Wagenaar.]
- AANROLLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *rollen* : *ik rolde aan, heb aangerold*.
Bedrijvend, naar iets toerollen : *zij rolden de vaten aan*.
Onzijdig, rollend aan iets naderen, met *zijn* : *de bal rolde langzaam aan*. Ook met *komen*, in den vertrouwelijken spreektrant : *eindelijk kwam de wagen aanrollen*.
- AANRUKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *rukken* : *ik rukte aan, heb en ben aangerukt*.
Bedrijvend, met rukken nader brengen : *den stoel aanrukken*.
Onzijdig, met rukken naderen : *de vijand rukt aan, is aangerukt*.
- AANSARREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *sarren* : *ik sarde aan, heb aangesard*. Sterk aanhiten : *eenen hond tegen iemand aansarren*.
- AANSCHAFFEN, (zich) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* en *schaffen* : *ik schafte aan, heb aangeschaft*. Zich van iets verzorgen, zich in het bezit van iets stellen : *ik heb mij geld aangeschaft*; *zich boeken, kleederen enz. aanschaffen*.
- AANSCHAKELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling beteekent, en *schakelen* : *ik schakelde aan, heb aangeschakeld*. Van hier :
Aanschakeling, z. n., v.
- AANSCHARRELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *scharrelen* : *ik scharrelde aan, ben aangescharreld*. Met ongelijke schreden aankomen : *daar komt hij aanscharrelen*.
- AANSHELLEN, (aانبellen) onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *schellen* : *ik schelde aan, heb aangescheld*. Aan iets schellen; aan de schel trekken : *ik zal hier aanschellen*.
- AANSCHIETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *schieten* : *ik schoot aan, heb en ben aangeschoten*.
Bedrijvend : *een geweer aanschieten*, voor de eerstemaal daarmede schieten; *eenen rok aanschieten*, aantrekken.
Onzijdig, met het hulpw. *zijn* : *de hond schoot telkens op ons aan*; *het water schiet snellijk aan*; *die tijd zal haast aanschieten*, aankomen; *het werk is wel aangeschoten*, gevorderd.
- AANSCHIJN, z. n., o., *des aanschijns*, of van het aanschijn; zonder meerv. Van aanschijnen. De niterlijke gedaante eener zaak : *het aanschijn des hemels*. Aangezigt : *wonden in het aanschijn*. [V. Mieris.] *In het zweet uwes aanschijns*. [Bijbelvert.] *In het aanschijn der bondkist*. [Vond.]
- AANSCHIJNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *schijnen* : *ik scheen aan, heb aangeschenen*. *De zon scheen mij aan*.
- AANSCHIKKEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *schikken* : *ik schikte aan, heb aangeschikt*. Thans alleen gebruikelijk in den zin van *zittende naderen* : *schik nog wat aan*.
- AANSCHITTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *schitteren* : *ik schitterde aan, heb aangeschitterd*; *het goud schitterde hem bekoorlijk aan*.
- AANSCHOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene vereeniging aanduidt, en *schoeijen* : *ik schoeide aan, heb aangeschoeid*. Schoenen aandoen : *zich aanschoeijen*. Zie *schoen*.
- AANSCHOUW, z. n., m., *des aanschouws*, of van den aanschouw; zonder meerv. *Met den eersten aanschouw*, (op het eerste gezigt) [Halma.] *Aanschouw nemen van iets*. [Kiliaan.] *Iets in aanschouw nemen*, aanschouwen, beschouwen.
- AANSCHOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het voorz. *aan*, en *schouwen*. *Aan* is eigenlijk een scheidb. voorz.; doch hier wordt het meestal onscheidb. gebruikt, en men zegt zoowel *aanschoúwen* als *aanschouwen*, *ik aanschouw*, als *ik schouw aan*, *ik aanschouwde*, als *ik schouwde aan*. Voor het overige is het voorz. hier, doorgaans, onscheidb. : *ik heb aan-*

schouwd; aanschouw gij; te aanschouwen; niet ik heb aangeschouwd, enz.

Het beteekent hetzelfde, als *aanzien*. In het dagelijksche leven wordt dit woord zelden gebruikt; alleenlijk in den verhevenen schrijfstijl, en wanneer men met eerbied spreekt, houdt men het voor gepaster en edeler, dan *aanzien*.

In eene ruimere beteekenis wordt dit woord ook voor *gewaarworden* genomen, zonder hetzelfde tot de gewaarwording des gezichts alleen te bepalen. In deze beteekenis wordt van het *aanschouwen van God, in een ander leven*, gesproken; en in de wijsbegeerte verstaat men door de *aanschouwende kennis*, die kennis, welke wij door de gewaarwording erlangen.

Dat *aanschouwen*, oudtijds, ook gebruikelijk geweest is voor *onderzoeken*, blijkt uit eene aantekening van Van Hasselt op Kiliaans Woordenboek, bij *aanschouwen*. Van hier:

Aanschouwelijk, b. n. en bijw., *aanschouwelijker, aanschouwelijkst*.

Aanschouwer, z. n., m.

Aanschouwing, z. n., v. *Aanscouunga* was reeds ten tijde van Notkerus bekend.

Aanschouwster, z. n., v.

— *Aanscouuen, aanscouuen* komt reeds bij Tatianus voor.

AANSCHRAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *schrappen*: *ik schrapte aan, heb aangeschrapt*. Met eene schrap teekenen, aanhalen: *ik heb uwen naam, op de lijst, aangeschrapt*.

AANSCHREIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *schrijven*: *ik schreide aan, heb aangeschreid*. Het geschrei naar iemand rigten: *iemand om hulp aanschrijven*.

AANSCHRIJVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *schrijven*: *ik schreef aan, heb aangeschreven*. Schriftelijk opteekenen: *iets aanschrijven; iemand iets aanschrijven*, het op zijne rekening stellen. Schriftelijk bevel geven: *de Generaal had hem aangeschreven, dat enz.* Van hier:

Aanschrijver, z. n., m.

Aanschrijving, z. n., v.

AANSCHROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging beteekent, en *schroeven*: *ik schroefde aan, heb aangeschroefd*. Iets met eene schroef aan iets anders vastmaken: *een slot aanschroeven*.

AANSCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *schudden*: *ik schudde aan, heb aangeschud*. Heen en weer bewegen: *iemand aanschudden*, b. v. eenen slapenden, om hem wakker te maken; *aan den zandlooper schudden*.

AANSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het

scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *schuiven*: *ik schoof aan, heb aangeschoven*. Iets door schuiven nader aan iets anders brengen: *schuif de tafel aan*.

Ook wordt dit woord *onzijdig* gebruikt, in den zin van *zittende naderen*, even als *aanschikken*: *schuif nog wat aan*.

AANSLAAN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *slaan*: *ik sloeg aan, heb aangeslagen*.

Bedrijvend: *zekeren toon aanslaan*, b. v. op het orgel. *De hand aan het werk slaan; de handen aan zich zelven slaan; een bord aan een huis slaan; van hier een huis aanslaan*, te koop zetten; *zijne goederen zijn reeds aangeslagen*. Voor vastmaken: *de lijn aanslaan; de zeilen aanslaan; het aas aan den angel slaan; de boeijen aanslaan*, bij Kiliaan. Voor aanvaarden: *den boedel aanslaan*. Voor schatten, berekenen: *dit is te duur, te hoog aangeslagen*.

Onzijdig, met *zijn* en *hebben*. Met *zijn*: *hij is met zijn hoofd tegen den muur aangeslagen; zij sloegen aan het razen en schelden*, begonnen te razen, enz. Met *hebben*: *de vogel sloeg aan, begon te zingen; de honden hebben aangeslagen*, geblaft.

AANSLAG, z. n., m., *des aanslags*, of *van den aanslag*; meerv. *aanslagen*. Van het bovenstaande werkw. *aanslaan*, of liever van het oude *aanslagen*, waarvoor wij thans *aanslaan* gebruiken. De plaats, waar de lijn aan eene trekschuit geslagen wordt: *hij kwam, aan den aanslag, in de schuit*. Toeleg, voornemen, gewoonlijk in eenen kwaden zin: *zij maakten eenen aanslag op mijn leven; hun aanslag is mislukt*. Het begin eener zaak: *ik kwam juist op den aanslag*.

AANSLAPPEN, onz. w., gelijkvl., met *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *slappen*, *ik slapte aan, ben aangeslapt*. Slap worden: *de leden slaptten aan ten slaap*, enz. [Hooft.]

AANSLEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *slepen*: *ik sleepte aan, heb aangesleept*. Iets door slepen nader brengen: *sleep dat pak wat aan*.

Ook wordt dit woord onz. gebruikt, in den zin van traag en sleepvoetend naderen: doch met het werkw. *komen*: *daar komt hij weer aanslepen*.

AANSLIJKEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier een langzaam toenemen aanduidt, en *slijken*, (van *slijk*) dat buiten zamenstelling niet in gebruik is: *slijkte aan, is aangestijkt*. Door aangezet slijk grooter worden: *dit land slijkt, van tijd tot tijd, aan*. Van hier:

Aanslijking, z. n., v.

AANSLINGEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *slingeren*: *ik slingerde aan, heb aangeslingerd*.

Door slingeren nader brengen : *slinger dat touw eens aan.*

Ook onz., met *komen*, voor langzaam, en met de voeten slingerende, naderen : *toen hij kwam aanslingerden.*

AANSLUIPEN, ONZ. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *sluipen* : *ik sloop aan, ben aangeslopen.* Stil en heimelijk aankomen.

. *de bevende ouderdom,*

Die al vast, op wollen schoenen,

Aanstuipt, enz. [Pool.]

AANSMEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging aanduidt, en *smeden* : *ik smeedde aan, heb aangesmeed.* Door smeden met iets verbinden : *het eene stuk ijzer aan het andere smeden.*

AANSMELTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging beteekent, en *smelten* : *ik smolt aan, heb aangesmolten.* Door smelten met iets verbinden : *het eene stuk lood aan het andere smelten.*

AANSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging beteekent, en *smeren* : *ik smeerde aan, heb aangesmeerd.* Doorgaans wordt dit woord gebruikt, om zich met verachting uit te drukken : *eenen muur aansmeren*, ongeschikt met kalk aanstrijken. Figuurlijk : *iemand iets aansmeren*, op zijne rekening schrijven, of op eene bedriegelijke wijze opdringen.

AANSMIJTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *smijten* : *ik smiet aan, heb aangesmeten.*

Bedrijvend, voor aanwerpen, door smijten nader brengen ; doch alleenlijk in den lagen spreektrant : *smijt dat hout eens aan.*

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*, voor hard tegen iets aanvallen : *hij smiet tegen den muur aan.*

AANSNELLEN, ONZ. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar, tot) en *snellen*, spoeden : *ik snelde aan, ben aangesneld.* *Wij zagen de krijgsknechten aansnellen.* Met *komen* : *zij kwamen aansnellen.*

AANSNOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *snoeren* : *ik snoerde aan, heb aangesnoerd.* Door snoeren verbinden.

AANSPANNEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, eene vereeniging aanduidende, en *spannen* : *ik spande aan, heb aangespannen.*

Bedrijvend, voor, doorspannen vastmaken : *de paarden aan den wagen spannen* ; een *zeil sterk aanspannen.*

Onzijdig, met het hulpw. *hebben* : *met iemand aanspannen*, iets ondernemen.

AANSPELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en

vereeniging aanduidt, en *spelden* : *ik spelde aan, heb aangespeld.* Met spelden aan iets vastmaken.

AANSPELING, zie *toespeling*.

AANSPETEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *speten* : *ik speette aan, heb aangespeet.* Aan het spit steken.

AANSPIJKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging aanduidt, en *spijkeren* : *ik spijkerde aan, heb aangespijkerd.* Iets met spijkers vastmaken : *een bord aanspijkeren.*

AANSPINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling beteekent, en *spinnen* : *ik spon aan, heb aangesponnen.* Door spinnen met iets verbinden : *den eenen draad aan den anderen spinnen.*

AANSPOEGEN, zie *aanspugen*.

AANSPOELEN, ONZ. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan* (naar) en *spoelen* : *ik spoelde aan, heb aangespoeld.*

Onzijdig, met het hulpw. *hebben* : *het water heeft, te voren, tegen dit huis aangespoeld.*

Bedrijvend : *de zee spoelde de wrakken aan. De rivier spoelt altijd nieuw land aan.*

Van hier : *Aanspoeling, z. n., v.*

AANSPOREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *sporen* : *ik spoorde aan, heb aangespoord.* Met de sporen aandrijven : *een paard aansporen.* Figuurlijk, voor sterk aanzetten : *de eer spoort edele gemoederen tot groote daden aan.* Van hier :

Aansporing, z. n., v.

AANSPRAAK, z. n., v., *der*, of *van de aanspraak*; meerv. *aanspraken*. Van het werkw. *aanspreken*. *Eene aanspraak doen*, voor, op eene plegtige wijze aanspreken. *Aanspraak komt ook voor in de beteekenis van regt : aanspraak op iets hebben, maken.* Ingeeliks figuurlijk : *aanspraak op deugd, op verstand maken*, d. i. bet bezit daarvan, op eene bedekte wijze beweren.

AANSPRAKELIJK, bijw. zooveel als verantwoordelijk : *ik ben daarvoor niet aansprakelijk.*

AANSPREKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *spreken* : *ik sprak aan, heb aangesproken.*

Bedrijvend : *iemand aanspreken*, zijne rede tot iemand rigten. *Iemand om eene aalmoes aanspreken*, bidden ; *iemand over zekere zaak aanspreken*, onderhouden. Voor, bij iemand aankomen, hem komen afhalen : *ik zal u morgen komen aanspreken.* Ook figuurlijk : *zijne goederen aanspreken*, gebruiken, of verkoopen.

Onzijdig, met het hulpw. *hebben* : *de pijpen spreken goed aan*, geven goed geluid.

AANSPREKER, z. n., m., *des aansprekers*, of *van den aanspreker*; meerv. *aansprekers*. Van *aanspreken*. In al de beteekenissen van het werkw. Ook voor iemand, die ter begrafenis noodigt; anders *lijkbidder*, *groefbidder*, of *bidder*, genoemd.

AANSPUGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *spugen*: *ik spooog aan*, *heb aangespogen*. Iemand *aanspugen*, bijzonderlijk als een teeken der hoogste verachting.

AANSPUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *spuwen*: *ik spuuwde aan*, *heb aangespuwd*. Hetzelfde als *aanspugen*.

AANSTAAN, onz. w., onregelm., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *staan*: *ik stond aan*, *heb aangestaan*. *Aan de deur staan*; *de deur staat aan*. Voor behagen, gevallen: *zijn gedrag staat mij aan*; *dat stond hem wel aan*. Voor afhangen: *het staat aan mij niet*. Ook voor toekomend zijn, waarvan het deelw. *aanstaande* nog overig is. In den gemceneen spreektrant, heeft dit woord ook de beteekenis van lijden, verduren: *ik heb daar wat moeten aanstaan*.

AANSTAANDE, deelw., van *aanstaan*; in al de beteekenissen van het werkw. Ook voor toekomend zijnde: *in de aanstaande week*.

AANSTAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *stampen*: *ik stampte aan*, *heb aangestampt*.

AANSTAPPEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *stappen*: *ik stapte aan*, *heb aangestapt*. Sterk stappen: *wij moeten wat aanstappen*.

AANSTAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *staren*: *ik staarde aan*, *heb aangestaard*. Sterk aanzien, en met verwondering beschouwen.

AANSTEKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *steken*: *ik stak aan*, *heb aangestoken*.

Bedrijvend, iets aan iets anders steken, en wel eigenlijk: *vlesch aan het spit steken*, *eenen ring 'aan den vinger steken*; figuurlijk: *eene kaars aansteken*, doen branden; *het vuur stak de naast bijgelegene huizen aan*. Besmetten: *eene aanstekende ziekte*; in eenen nog uitgestrekteren zin, van dwalingen, dwaasheden enz.: *het bijgeloof heeft geheele landen met zijn gift aangestoken*. Opsteken, ontsteken: *een vat bier aansteken*, d. i. de kraan in het vat steken, en beginnen te tappen.

Onzijdig: *de appelen begonnen reeds aan te steken*. Van hier:

Aansteker, z. n., m.

Aansteking, z. n., v.

AANSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *stellen*: *ik stelde aan*, *heb*

aangesteld. De eene zaak aan de andere stellen: *hij liet de stormladders tegen den muur aanstellen*. In eenen uitgestrekteren zin: *arbeiders aanstellen*; *iemand tot bevelhebber aanstellen*. Voor, zich gedragen: *zijnzen weg aanstellen*, [Bijbelvert.] *Zich belagchelijk aanstellen*.

AANSTERVEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *sterren*. Door den dood van iemand ten deel vallen; met den derden naamval des persoons: *dat huis is mij aangestorven*. *Aanbesterven* is gebruikelijker.

AANSTIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling beteekent, en *stikken*: *ik stikte aan*, *heb aangestikt*. Door stikken met iets anders verbinden.

AANSTIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *stippen*: *ik stipte aan*, *heb aangestipt*. Figuurlijk: *ik heb die zaak slechts aangestipt*, met een enkel woord daar van gesproken, of geschreven.

AANSTOFFEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *stoffen*: *ik stofte aan*, *heb aangestoft*. De stof verzamelen: *de kamer aanstoffen*.

AANSTOKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *stoken*: *ik stookte aan*, *heb aangestookt*. *Vuur aanstoken*. Figuurlijk: *iemand tot iets aanstoken*, in eenen kwaden zin. Van hier:

Aanstoker, z. n., m.

Aanstoking, z. n., v.

AANSTONDS, bijw. van tijd; hetzelfde als *terstond*.

AANSTOOT, z. n., m., *des aanstoots*, of *van den aanstoot*; meerv. *aanstooten*. Van het werkw. *aanstooten*. Het aanstooten, zoowel in eenen bedrijvenden, als lijdenden zin, en wel, eigenlijk, het aanstooten aan een hard lichaam: *een steen des aanstoots*, d. i. waaraan men zich stoot. Figuurlijk: *hij was, overal, een steen des aanstoots*, een voorwerp van berisping. *Ik wil niemand aanstoot*, ergernis, tegenkating ondervinden. Het meervoud komt in de bijbelvertaling voor: *opdat de aanstooten vermenigvuldigen*.

AANSTOOTELIJK, bijw. n. en bijw. *Aanstootelijker*, *aanstootelijkst*. Als bijw. n.: *om de nederlandse pennen voor de aanstootelijke klippen dezer misselijke misspelling te waarschuwen*. [Vond.] *Een aanstootelijk*, ergerlijk, *gedrag*; als bijw.: *hij gedroeg zich aanstootelijk*. Van hier:

Aanstootelijkheid, z. n., v.

AANSTOOTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *stooten*: *ik stiet aan*, *heb aangestooten*.

Bedrijvend: *hij stiet mij aan*, en *ik ontwaakte*; *den voet aan eenen steen stooten*; *het hoofd tegen den muur aanstooten*; *de*

- steenen aanstooten*, dieper in den muur stooten. *Zich aan iets stooten*, ergeren.
- Onzijdig, met het hulpw. *hebben*; voor aangrenzen: *de linker vleugel van het leger stiet aan het alpsche gebergte*. Van hier: *Aanstooting*, z. n., v.
- AANSTORMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *stormen*: *ik stormde aan, heb aangestormd*. *De vijand stormde, (viel) met geweld, op de stad aan*.
- AANSTOUWEN, (ook *aanstouwen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *stouwen*: *ik stouwde aan, heb aangestouwd*. Aanzetten, aanporren.
- AANSTRALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *stralen*: *ik straalde aan, heb aangestraald*. Zijne stralen naar en op iets werpen.
- AANSTRANDEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot, tegen) en *stranden*: *ik strandde aan, ben aangestrand*.
- AANSTREVEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *streven*: *ik streefde aan, ben aangestreefd*.
- AANSTRIJKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *strijken*: *ik streek aan, heb aangestreekt*.
Bedrijvend: *den muur aanstrijken*.
Onzijdig: *het paard strijkt aan*, schuurt de pooten, onder het loopen, tegen elkander. Ook voor aannaderen, vooral van de vogelen: *de kraaijen kwamen op de kerk aanstrijken*.
- AANSTRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van scheidb. voorz. *aan*, eene zamenkoppeling aanduidende, en *strikken*: *ik strikte aan, heb aangestrikt*. Door middel van strikken aanzetten, vastmaken: een stuk aan een net strikken.
- AANSTROMPELEN, onz. w., gelijkvl., met *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *strompelen*: *ik strompelde aan, ben aangestrompeld*. Struikelende naderen: *daar komt hij aanstrompelen*.
- AANSTROOMEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *stroommen*: *ik stroomde aan, heb aangestroomd*.
Onzijdig, met *hebben*: *de vloed stroomt tegen de stad aan*.
Bedrijvend: *een land, hetwelk de vloed aangestroomd heeft*.
- AANSTRIKELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *struikelen*: *ik struikelde aan, ben aangestruikeld*. Gemeenlijk met *komen*: *hij kwam gisteren weer aanstruikelen*.
- AANSTUWEN, (ook *aanstouwen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *stuwen*: *ik stuwde aan, heb aangestuwd*.
- AANSULLEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *sullen*: *ik sulde aan, ben aangesuld*.
Doorgaans met *komen*: *daar komen zij aansullen, aanglijden*.
- AANTAAL, verouderd z. n., v. Van *aantalen*. Aanspraak in regt. *Sonder aantale van ons*. [V. Mieris.]
- AANTAL, z. n., o., *des aantals*, of *van het aantal*; zonder meerv. Van het voorz. *aan*, dat den nadruk aan het woord geeft, en *tal, getal*. Eene zekere menigte: *een aantal troepen*, eene onbepaalde menigte. *Er is reeds een goed aantal kooptieden op de beurs*.
Het woord *getal* duidt alleenlijk aan, dat meer dan een ding bedoeld wordt; maar het woord *aantal* heeft betrekking op zekere menigte. Voor, *onder het aantal der wijzen gerekend, onder het aantal der Goden geplaatst worden*, zegt men derhalve beter: *onder het getal der wijzen, onder het getal der Goden enz.*; dewijl het denkbeeld der menigte hier geene plaats vindt.
- AANTALEN, bedr. w., (verouderd) gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *talen*: *ik taalde aan, heb aangetaald*. In regt aanspreken.
- AANTASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *tasten*: *ik tastte aan, heb aangetast*. Eigenlijk met de volle hand aanvatten. *Iets, iemand aantasten*. Figuurlijk: *den vijand aantasten*, bevechten; *iemands goeden naam aantasten*, schenden, lasteren; *de zekerheid eener geschiedenis aantasten*, twijfelachtig maken; *het is, om zich zelven aan te tasten*, de handen aan zich zelven te slaan; *die ziekte heeft hem geweldiglijk aangetast*, getroffen; *ik zal mijne vaste goederen eindelijk moeten aantasten*, verkoopen, tot geld maken; *dat is een heet ijzer, om aan te tasten* (spreekw.), dat is eene bedenkelijke en gevaarlijke onderneming.
- AANTEKENENBOEK, z. n., o., *des aanteekenboeks*, of *van het aanteekenboek*; meerv. *aanteekenboeken*. Van *aanteekenen* en *boek*. Een boek, waarin men aanteekent.
- AANTEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *teekenen*: *ik teekende aan, heb aangeteekend*. Iets met een teeken bemerken: *eene plaats in een boek aanteekenen*. Ook voor opteekenen, opschrijven, te boek stellen, in het algemeen: *wilt gij dit eens aanteekenen?* Van hier: *Aanteekenaar*, z. n., m.
- AANTEKENING, z. n., v. *der*, of *van de aanteekening*; meerv. *aanteekeningen*. Van *aanteekenen*. De daad van aanteekenen. *Hij houdt aanteekening van alles, wat hij leest*. Ook voor de aangeteekende zaken: *ik zal mijne aanteekeningen eens nazien*.
- AANTELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *telen*: *ik teelde aan, heb aangeteeld*. Aankweeken; *planten, boomen aanteelen*. Van hier: *Aanteling*, z. n. v.
- AANTELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *tellen*: *ik telde aan, heb aan-*

geteld. Toetellen: *ik heb hem duizend guldens aangeteld.*

AANTIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *tijgen*: *ik teeg aan, heb aangetegen.* Het tegenwoordige gebruik bezigt dit woord ook gelijkvl.: *ik tijdde aan, heb aangetijd.* Beschuldigen: *iemand iets aantijgen.* Van hier:

Aantijger, z. n., m.

Aantijging, z. n., v.

AANTILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *tillen*: *ik tilde aan, heb aangetild.* Door tillen nader brengen: *men moet het blok nog wat aantillen.*

AANTIMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *timmeren*: *ik timmerde aan, heb aangetimmerd.* *Den eenen balk aan den anderen timmeren.* *Nieuwe schepen aantimmeren*, aanbouwen.

AANTOGT, z. n., m., *des aantogts*, of *van den aantogt*; het meerv. is niet in gebruik. Van *aan*, en *togt*. *Het leger is in aantogt*, in aanmarsch.

AANTOKKELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *tokkelen*, voortd. w. van *tokken*: *ik tokkelde aan, heb aangetokkeld.* Gedurig aanraken. Doorgaans wordt het in eene ruimere beteekenis genomen, voor aanzetten, aandrijven: *zijne geldgierigheid tokkelt hem dikwerf tot knevelarij aan.*

AANTOKKELING, z. n., v., *der*, of *van de aantokkeling*; meerv. *aantokkelingen*. Van *aantokkelen*. Gedurige aanraking; doch in eene ruimere beteekenis, aandrijving, aanporring: *de aantokkelingen der wellust storten hem in het verderf.*

AANTOKKEN, (verouderd) bedr. w., gelijkvl., waarvoor, gemeenlijk, *aantokkelen* gebezigd wordt.

AANTOONEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *toonen*: *ik toonde aan, heb aangetoond.* Aanwijzen, kenbaar maken: *iemand iets aantoonen.* Van hier:

Aantooner, z. n., m.

AANTREDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *treden*: *ik trad aan, heb en ben aangetreden.*

Bedrijvend, iets door treden nader aan iets anders brengen: *aarde aan eenen boom aantreden.*

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*: *ik was nader aan den muur getreden.*

AANTREFFEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *treffen*: *ik trof aan, heb aangetroffen.* Eigenlijk, bij toeval vinden, ontmoeten, voornamelijk, met opzigt tot voorwerpen van eenige grootte: *ik heb hem op den weg aangetroffen*; *ik trof, in dit land, eene groote woestenij aan.* Van kleine voorwerpen wordt *aantreffen*, zoo veel ik weet,

niet gebruikt; en men zegt derhalve niet *eene naalde, een stuk geld, aantreffen*, maar wel *vinden*. Van hier:

Aantreffing, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AANTREKKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *trekken*: *ik trok aan, heb aangetrokken.*

Bedrijvend, door middel van trekken nader brengen: *het venster aantrekken*, naar zich trekken, sluiten. *De tafel aantrekken*; *eenen knoop sterk aantrekken*; *de zeilsteen trekt het ijzer aan.* *De aantrekkende kracht*, door middel van welke een ligchaam, ook van verre, naar een ander ligchaam tracht te naderen. *De zeilen aantrekken*; *schoenen, kleederen enz. aantrekken.* *Zie aandoen.* *Zich aantrekken* wordt ook (in gemeene spreektaal) voor *zich aankleeden* gebezigd. *Zaken, die in vele schriften aangetrokken* (bijgebragt, vermeld) worden. *Zich iets aantrekken*, zich met iets inlaten, bemoeijen: *hij heeft zich de zaak in het geheel niet aangetrokken*; op zich toepassen: *ik trek mij dat niet aan*; ter harte nemen: *hij trok zich het afsterven zijner vrouw zoo zeer aan, dat enz.*

Onzijdig, met de hulpwoorden *hebben* en *zijn*. Met *hebben*: *de lijn trekt goed aan*, (verbindt de deelen, welke zij vereenigen moet, goed met elkander) *heeft goed aangetrokken.* Met *zijn*: *het krijgshoofd trekt reeds aan*; *onze soldaten zijn op den vijand aangetrokken.* Van hier:

Aantrekking, z. n., v.

AANTREKKER, z. n., m., *des aantrekkers*, of *van den aantrekker*; meerv. *aantrekkers*. Van *aantrekken*. Ook voor een werktuig, waarmede men zich het aantrekken van schoenen, of laarzen, gemakkelijk maakt, anders ook *schoeijer* genoemd.

AANTREKKELIJK, bijv. naamw., *aantrekkelijker, aantrekkelijkst.* Van *aantrekken*. Helgeen ons naar zich trekt, bevallig: *zij heeft een zeer aantrekkelijk voorkomen.* Verkeerdelijk wordt voor *aantrekkelijk*, somwijlen *aantrekbaar* gebezigd: *uw aantrekbre duivenoogen.* [J. Zoet.] Van hier:

Aantrekkelijkheid, z. n., v.

AANTROUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging aanduidt, en *trouwen*: *ik trouwde aan, heb aangetrouwd.* Door haren man heeft zij een *aanzienlijk geslacht aangetrouwd*; *eene aange-trouwde dochter.*

AANVAARDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het voorz. *aan*, en *vaarden*, dat buiten zamenstelling niet in gebruik is.

Het voorz. *aan* is bij het woord *aanvaarden* zoowel onscheidb., als scheidb.; en men zegt derhalve zoo wel, zonder nadruk der uitspraak op het voorzetsel, *aanvaarden*, als met den nadruk *aánvaarden*: *ik aanvaardde, en ik vaardde aan, heb aanvaard, en aange-*

vaard, te aanvaarden, en aan te vaarden. *Aanvaarden*, zonder den klemtoon op het voorz. (dat derhalve als onscheidb. gebezigd wordt) en dus ook *aanvaardde, heb aanvaard* enz., is echter meest in gebruik. Op zich nemen, in bezit nemen : *eene zaak aanvaarden*.

Aanvaarden werd, oudtijds, ook voor *aanvallen* genomen : *iemand met wapens aanvaarden*. Zie Kiliaan, bij *aanvaarden*; in de aantek. van G. v. Hasselt. Van hier :

Aanvaarder, z. n., m.

Aanvaarding, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

Aanvaardster, z. n., v.

AANVAL, z. n., m., *des aanvals*, of *van den aanval*; meerv. *aanvallen*. Van het werkw. *aanvallen*. In de eigenlijke beteekenis van het werkw., onzijdig genomen : *de aanval van eenen boom tegen een huis*; waarvoor men echter liever de onbepaalde wijs des werkwoords, *het aanvallen* gebruikt. In de figuurlijke beteekenis van het werkw., onzijdig gebezigd : *dat huis heeft veel aanval, aanloop*. Voor *het aanvallen*, bedrijvend genomen : *eenen aanval op den vijand doen*. In eene ruimere beteekenis, van ziekte, pijn, drift enz. : *de aanval van de koorts, het podagra* enz. *Men moet den eersten aanval der verleiding afkeeren*.

AANVALLEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *vallen* : *ik viel aan, ben en heb aangevallen*.

Onzijdig, met het hulpw. *zijn* : *de boom is tegen den muur aangevallen*. Voor beginnen : *zij vielen aan het werk* enz.

Bedrijvend : *iemand aanvallen*, geweldig aangrijpen : *hij heeft mij met den degen in de hand aangevallen*. *De hond valt alle menschen aan*. In eene meer oneigenlijke beteekenis, van ziekte enz. : *de koorts heeft hem aangevallen*. *Iemand in het regt aanvallen*, zijn regt tegen iemand verdedigen.

Aanvallen, werd, oudtijds, ook voor *voorvallen*, *gebeuren*, gebezigd : *andere aanvallende (voorvallende) saecken*. Zie Kiliaan, bij *aanvallen*; in de aantekening van G. v. Hasselt.

Volgens Wachter is er eenige overeenkomst tusschen *aanvallen* en het grieksche *ἐμβάλλειν* en *ἀναβάλλεσθαι*. Van hier :

Aanvaller, z. n., m.

AANVALLIG, bijv. n., *aanvalliger, aanvalligst*. Lief, bevallig : *het is een aanvallig kind*.

AANVANG, z. n., m., *des aanvangs*, of *van den aanvang*; het meerv. is niet in algemeen gebruik. Van het volgende werkw. *aanvangen*. Het begin eener zaak : *in den aanvang der onderhandeling; eenen aanvang met iets maken; van den aanvang der lente* [Vond.]

AANVANGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier het begin eener zaak aanduidt, en *vangen* : *ik ving*

aan, heb aangevangen.

Bedrijvend : *gij hebt den strijd aangevangen; weder van voren aanvangen; hij ving het bestuur, met afschaffing der misbruiken, aan; het geluk dient hem in alles, wat hij aanvangt, onderneemt; wat zal ik met hem aanvangen?*

Onzijdig, met het hulpw. *hebben* : *hij ving aan te spelen, zingen, arbeiden* enz.

Aanvangen werd, oulings ook voor *aangrijpen*, *gevangennemen*, gebezigd : *iemand aanvangen en in hechtenis houden*. Zie Kiliaan, bij *aanvangen*; in de aantek. van G. v. Hasselt.

Volgens Wachter, verschilt dit werkw. niet in beteekenis van *aanvatten*, dewijl *vatten* en *vangen* hetzelfde beteekenende woorden zijn. Bij hem heeft *aanvangen* ook de beteekenis van *zich iets als zijn eigendom aanmatigen*; doch in dezen zin is het, mijns wetens, bij ons niet gebruikelijk.

AANVANGER, z. n., m., *des aanvangers*, of *van den aanvanger*; meerv. *aanvangers*. Van *aanvangen*. Iemand, die eenen aanvang met iets maakt, doch alleenlijk in de bijbelsche spreekwijs *God is de aanvanger en voleinder des geloofs*; want anders wordt dit woord, gemeenlijk, in eenen min voordeeligen zin genomen : *de aanvanger van den strijd, twist* enz. *Hij is de aanvanger*. Iemand, die de beginselen eener zaak leert, in tegenoverstelling van eenen geoeffenden : *ik ben nog maar een aanvanger in die kunst*.

AANVANKELIJK, bijv. naamw. en bijw. Bijv. naamw. : *de aanvankelijke inrigting eens werks*. Bijw. : *aanvankelijk heeft hij het beloofd, doch naderhand zijn woord weder ingetrokken*.

AANVAREN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *varen* : *ik voer aan, ben en heb aangevaren*.

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*, voor, varend aan iets naderen : *men kan niet tegen den wal aanvaren*. *Wij zijn gisteren bij onzen vriend aangevaren*.

Bedrijvend, voor, varend nader brengen : *hij heeft ons wel aangevaren; men voer hem tegen de palen aan*.

AANVATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, het begin eener zaak aanduidende, en *vatten* : *ik vattede aan, heb aangevat*. Aangrijpen, om iets vast te houden : *iets met de handen, met de tanden aanvatten*. Ondernemen : *men moet het werk met lust en ijver aanvatten*. Men vindt het bij Otrfid. Van hier :

Aanvatting, z. n., v.

AANVECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *vechten* : *ik vocht aan, heb aangevochten*. Eigenlijk vechtend, d. i. met de wapenen, aangrijpen; doch in deze beteekenis wordt dit woord niet

meer gebruikt. Figuurlijk, voor, tot het kwade verzoeken : *van den duivel, van de zonde, aangevochten worden*. Ook in deze beteekenis is dit woord oud, en komt reeds bij Notkerus voor. Van hier :

Aanvechter, z. n., m.

Aanvechting, z. n., v.

AANVEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *vegen* : *ik veegde aan, heb aangeveegd* : *de kamer aanvegen*.

AANVERSTERVEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *versterven* : *verstierf aan, is aanverstorven*. Door den dood, ten deel vallen : *die goederen zullen u, door den tijd, aanversterven* ; *aanverstorvene goederen*.

AANVERTROUWEN, zie *betrouwen, toevertrouwen*.

AANVERWANT, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Huydecoper brengt dit woord tot den stam *want*, waarvan *wenden*.

Aanverwant is derhalve, eigenlijk, met iemand vereenigd, verbonden ; doch wordt alleenlijk gebezigd, in den zin van, door de banden des bloeds verbonden : *hij is mij aanverwant*. Zoo zegt men ook *aanverwante talen*.

Schoon eigenlijk een bijv. naamw. zijnde, wordt het echter ook als zelfstandig gebezigd : *hij is mijn aanverwant* ; *zij is mijne aanverwante*.

Aan maakt hier eene onnoodige verlenging van het woord, waardoor de nadruk niet sterker wordt ; het kortere *verwant* is derhalve te verkiezen.

AANVLECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *vlechten* : *ik vlocht aan, heb aangevlochten*.

AANVLEGEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben* : *ik vloog aan, ben en heb aangevlogen*. Zoo wel eigenlijk, van vliegende dieren, als ook in eene ruimere beteekenis, van alle snelle annadering.

Onzijdig : *de roofvogels zijn op de duiven aangevlogen* ; *de pijl is tegen den muur aangevlogen* ; *de bode kwam aangevlogen*. Ook voor in brand vliegen : *zoo vliegt de hemel aan*. [Vond.]

Bedrijvend, voor, iemand woest en ruw in het aangezigt vliegen, onverwacht op het lijf vallen : *de hond heeft mij aangevloogen*. Voor, iemand onbeschoft, met woorden, bejegenen : *zoo dra hij mij zag, vloog hij mij aan*.

AANVLIETEN, onz. w., ongelijkvl. met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *vlieten* : *ik vloot aan, ben aangevloten*. Vlietend naderen, zachtjes aanstroomen.

AANVOEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *voeden* :

ik voedde aan, heb aangevoed. Aankweeken.

AANVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging aanduidt, en *voegen* : *ik voegde aan, heb aangevoegd*. Eigenlijk, door middel eener voeg met iets anders verbinden : *de eene plank aan de andere voegen* ; *ik zal daar nog een stuk aanvoegen*. Van hier :

Aanvoeging, z. n., v.

AANVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *voeren* : *ik voerde aan, heb aangevoerd*. Eigenlijk, door middel van eenig voertuig aanbrenge : *hout, steeenen enz. aanvoeren*. Figuurlijk : *iemand's woorden, eene plaats uit een boek, iets tot bewijs, iemand tot getuige aanvoeren*. Tot den strijd opleiden : *de soldaten tegen den vijand aanvoeren*. En in nog eenen ruimeren zin, beteekent *aanvoeren*, in het krijgswezen, zoo veel als, aan het hoofd van een zeker getal krijgsknechten gesteld zijn. Van hier :

Aanvoerder, z. n., m.

Aanvoering, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

Aanvoester, z. n., v.

AANVRAAG, z. n., v., der, of van de *aanvraag* ; meerv. *aanvragen*. *Aanvraag bij iemand doen over eene zaak*. *Ik verbleekte over deze aanvraag*. Van het buiten gebruik zijnde werkw. *aanvragen*.

AANVRIEZEN, onz. w., ongelijkvl., met *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene vereeniging aanduidt, en *vriezen*, oulings *vriëren*, waarvan : *ik vroor aan, ben aangevoren* ; ook *aangevoren*. Door de vorst met iets verbonden worden : *het glas is aan de tafel gevoren*.

AANVRIJVEN, (ook *aanwrijven*), bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *vrijven* : *ik vreef aan, heb aangevreven*. Eigenlijk : *de eene zaak tegen de andere aanwrijven*. Figuurlijk : *iemand iets aanwrijven*, met iets betichten.

AANVROUW, (grootmoeder) zie *aanheer*.

AANVULLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier een langzaam toenemen aanduidt, en *vullen* : *ik vulde aan, heb aangevuld*. Tot boven volmaken : *een vat met water aanvullen* ; *een gat aanvullen* ; *de gapingen in eene verhandeling aanvullen*. Van hier :

Aanvulling, z. n., v.

AANVUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *vuren* : *ik vuurde aan, heb aangevuurd*. Dit woord wordt bij ons niet meer, dan in eene oneigenlijke beteekenis gebezigd, en wel voor, sterk aanzetten, aansporen, bijzonderlijk van de hartstogten en driften : *iemand tot de beoefening der deugd aanvuren* ; *iemand's ijver aanvuren* ; *zij vuurt zijne liefde tot de stoutste ondernemingen aan*.

AANWAALJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van

het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *waaijen* : *ik woei aan, heb en ben aangewaaid*.

Bedrijvend, tegen iets aanwaaijen : *de wind waait mij aan ; de wind woei tegen de vensters aan*. Waaijend nader brengen : *de wind heeft al het zand herwaarts aangewaaid*.

Onzijdig, met het hulpw. *zijn* : *het papier is tegen het huis aangewaaid*. Overdragtelijk, voor, onverwacht, bij geval, en zonder moeite bekomen : *zijne taalkennis is hem zoo maar niet aangewaaid*.

AANWAKKEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *wakkeren* : *ik wakkerde aan, heb en ben aangewakkerd*.

Bedrijvend, voor aanmoedigen : *het vooruitsicht op een goed gevolg zijner onderneming wakkerde hem hiertoe aan*.

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*, voor sterker worden : *de wind is aangewakkerd, opgestoken*. Van hier :

Aanwakkering, z. n., v.

AANWAS, z. n., m., van den *aanwas* ; zonder meerv. Van het volgende werkw. *aanwassen*. Vermeerdering : *de aanwas des rijks ; de aanwas van kunsten en wetenschappen ; bij den aanwas der jaren ; den aanwas des christendoms benijdende*. [VOND.]

AANWASSEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene vereeniging aanduidt, en *wassen* : *ik wies aan, ben aangewassen*. Groeiend met iets verbonden worden : *de schors is weder aan den boom aangewassen*. *Aangewassen zijn* zegt men van ossen en koeijen, welke longen aan de ribben vastzitten.

Vermeerderen, grooter worden : *het onkruid wast te zeer aan ; men kan het water zien aanwassen ; zijne schulden wassen dagelijks aan*. Het *aanwassend* gezag der *Edelen* ; *waardoor haar aanzien, van tijd tot tijd, aanwies*. [Wagen.]

AANWENDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *wenden* : *ik wende aan, heb aangewend*. Eigenlijk, aankeeren, naar iets toe wenden : *gij moet het schip meer aanwenden*. Gebruiken, in het werk stellen : *hij wendt zijnen tijd wel aan ; ik heb daartoe alles aangewend*. Van hier :

Aanwending, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

AANWENNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *wennen* : *ik wende aan, heb aangewend*. Gewend maken : *iemand iets aanwennen ; ik zal hem dat wel aanwennen*. Als wederkeurig, met zich : *zich iets aanwennen*. Van hier :

Aanwenning, z. n., v. Hetzelfde als *aanwensel*.

Aanwensel, z. n., onz. Hetgeen dat men zich aanwent : *dat is een slecht aanwensel*.

Aanwenst, z. n., v. Hetzelfde als *aanwen-*

sel, maar niet zoo gebruikelijk.

AANWENTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *wentelen*, voortd. w., van *wenden* : *ik wentelde aan, heb aangewenteld*. Wentelend nader brengen : *zij wentelden de vaten aan*.

AANWERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling aanduidt, en *werken* : *ik werkte aan, heb aangewerkt*. Door werken met iets anders verbinden : *dat hout is te kort, men moet er nog een stuk aanwerken*.

AANWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *werpen* : *ik werp aan, heb aangeworpen*. Door werpen nader brengen : *steenen aanwerpen ; de vloed werpt bestendiglijk zand aan*. Figuurlijk, voor schielijk aandoen : *den slaaprok aanwerpen*. Van hier :

Aanwerping, z. n., v. ; het meerv. is niet in gebruik. Notkerus gebruikt reeds *aanwerfunga*, voor *immissio*.

AANWERVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin versterkt, en *werven* : *ik worf aan, heb aangeworven*. Tot den krijgsdienst overhalen : *soldaten aanwerpen*. Iemand bewegen, om in zekere verbindtenis met ons te treden ; maar in gemeenzamen stijl : *ik heb hem aangeworven*. Van hier :

Aanwerper, z. n., m.

Aanwerving, z. n., v.

AANWEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat eene zamenkoppeling en vereeniging aanduidt, en *weven* : *ik weefde aan, heb aangeweefd*. Door weven met iets verbinden : *ik zal er nog een stuk aanweven*.

AANWEZEN, onz. w., onregelm., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *wezen*, *ik was aan, ben aangeweest*. *De schuif zal voor drie uren niet aanwezen*, niet ter plaatse zijn, waar zij gewoonlijk stil ligt. *Ik ben er niet aangeweest*, heb er niet aangeroerd, niet van gebruikt. *De bal is aangeweest*, heeft geraakt. *Hij zal niet lang aanwezen*, in het bewind wezen. *Wanneer zij dat doen, zullen zij er kwalijk aanwezen*, zich slecht bij bevinden.

Aanwezen, voor bestaan en tegenwoordig zijn, is nog overig in het volgende *aanwezen*, en *aanwezend*.

AANWEZEN, de onbepaalde wijs van het voorgaande werkw. *aanwezen*, (in de beteekenis van bestaan en tegenwoordig zijn) als een zelfstandig naamwoord gebruikt. Onz. : *des aanwezens, of van het aanwezen ; zonder meerv. Hij is zijn aanwezen, bestaan, aan brave ouders verschuldigd ; het is in mijn aanwezen, in mijne tegenwoordigheid, geschied*.

AANWEZEND, deelw. Van *aanwezen*. Voor bestaande, tegenwoordig zijnde : *toen dat*

- gebeurde, was ik nog niet aanwezig; al de aanwezenden hebben het gehoord.*
- AANWEZIG**, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooiting. Hetzelfde als *aanwezend*.
- AANWIJZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *wijzen*: *ik wees aan, heb aangewezen*. Met den derden naamval des persoons, en den vierden der zaak: *iemand iets aanwijzen, en iets wijzen aan iemand*. Van hier:
Aanwijzer, z. n., m.
Aanwijzing, z. n., v.
- AANWINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *winden*: *ik wond aan, heb aangewonden*. Door winden nader brengen: *men moet het blok nog wat aanwinden*.
- AANWINNEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier een langzaam toenemen aanduidt, en *winnen*: *ik won aan, heb aangewonnen*.
 Bedrijvend: *geld, kinderen aanwinnen*.
 Onzijdig, met het hulpw. *hebben*: *de dagen winnen zichtbaar aan*. Van hier:
Aanwinning, z. n., v.
Aanwinst, z. n., v. Hetzelfde als *aanwinning*.
- AANWEEKEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *woekeren*: *ik woekerde aan, heb aangewoekerd*. Door woekeren verkrijgen: *hij heeft groote schatten aangewoekerd*.
- AANWORTELEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *wortelen*: *ik wortelde aan, ben aangeworteld*. *De boom is reeds aangeworteld*.
- AANWRIJVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *wrijven*: *ik wreef aan, heb aangewreven*. Hetzelfde als *aanwrijven*.
- AANWROETEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar) en *wroeten*: *ik wroette aan, heb aangewroet*. *Daar komt de mol weer aanwroeten*.
- AANWUIVEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar) en *wuiven*: *ik wuifde aan, heb aangewuifd*.
 Bedrijvend: *zij wuifden ons aan*.
 Onzijdig, met *hebben*: *daar kwamen zij aanwuiven*, met den hoed zwaaijen.
- AANZAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *zaaijen*: *ik zaaide aan, heb aangezaaid*. Zoo veel als *bezaaijen*: *eenen akker aanzaaijen*.
- AANZAKKEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *zakken*: *ik zakte aan, ben aangezakt*. *Laat het touw wat aanzakken; het eene huis zakte tegen het andere aan*. Figuurlijk zegt men, in den gemeenen spreektrant, voor traag en langzaam naderen: *daar komt hij eindelijk aanzakken*.
- AANZANDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *zanden*: *ik zandde aan, heb aangezand*. *De wegen aanzanden, met zand bestrooijen*. Van hier:
Aanzanding, z. n., v.
- AANZEGELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat hier eene zamenkoppeling aanduidt, en *zegelen*: *ik zegelde aan, heb aangezegeld*. Door middel van een zegel met iets anders verbinden: *ik heb het eene papier aan het andere gezegeld*.
- AANZEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *zeggen*: *ik zeide aan, heb aangezegd*. Door woorden bekend maken: *iemand iets aanzeggen; den dood, de wacht aanzeggen*. Met den derden naamval des persoons en den vierden der zaak. Van hier:
Aanzegger, z. n., m.
Aanzegging, z. n., v.
- AANZEILEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *zeilen*: *ik zeilde aan, ben aangezeild*. Zeilend aannaderen: *terwijl zij op de haven aanzeilden*. Onder het zeilen aan iets stooten: *ik zag het schip tegen een klip aanzeilen; het schip zeilde aan, stiet, onder het zeilen, tegen een ander schip*. Van hier, in den gemeenen spreektrant, *gij zult daar aanzeilen*, kwalijk te pas komen.
- AANZETTEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *zetten*: *ik zettede aan, heb en ben aangezet*.
 Bedrijvend, in eene eigenlijke beteekenis: *gij moet den stoel wat meer tegen den muur aanzetten; het glas aan den mond zetten; iemand aan land zetten*. In eene ruimere beteekenis, twee dingen met elkander verbinden; *aannaaijen: ik moet nog eenen arm aan den rok zetten*. *Aanstampen: de lading van een geschut aanzetten*. *Wetten, scherp maken: een mes aanzetten*. *Aanporren: iemand tot iets aanzetten*.
 In eene figuurlijke beteekenis, voor *aanschrijven*: *ik heb een gulden voor dat boek aangezet*. Met den derden naamval des persoons, en den vierden der zaak: *iemand iets aanzetten*, de bekostiging van iets van iemand vorderen, op iemands rekening stellen; *hij heeft mij die ziekte aangezet, medegedeeld*.
 Onzijdig, met het hulpw. *zijn*: *de spijs zet gemeenlijk aan, wanneer zij niet omgeroerd wordt*. Van hier:
Aanzetter, z. n., m.
Aanzetting, z. n., v.
- AANZIEN**, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *zien*: *ik zag aan, heb aangezien*. De oogen naar iets rigten. *Iemand aanzien; vriendelijk, over den schouder, met verachting, aanzien; iets met schele, afgunstige, oogen aanzien*.

In eene ruimere beteekenis, voor dulden, verdragen : *dat kan ik niet langer aanzien*. Aanmerken : *ziet men de vriendschap alleen, van de zijde der natuur aan, dan is zij enz.* Oordeelen : *ik zag hem voor mijnen vriend aan*. Uit de uiterlijke gedaante een besluit trekken : *men kan het hem wel aanzien, dat hij gezond en sterk is*. Medelijden met iets hebben : *zage ik zijne jeugd niet aan, dan zoude hij mijne gramschap ondervinden*. Met achting, met hoogachting aanzien, waartoe de bijbelsche uitdrukking behoort *den persoon aanzien*, d. i. zich, door de achting jegens, en de betrekking tot iemand, in zijne handelingen laten bepalen. Schijnen : *het laat zich aanzien, dat enz.* Van hier :

Aanziener, z. n., m.

— *Anasehan*, *anasiehan* wordt reeds bij de oudste frankduitsche schrijvers gevonden. AANZIEN, de onbepaalde wijs van het vorige werkw., als een zelfstandig naamw. gebruikt: *des aanzien*, of *van het aanzien*; zonder meerv.

In eene eigenlijke beteekenis : *deze zaak is geen aanzien waardig*. Opzigt : *ten aanzien zijner werkzaamheid*. Uiterlijke gestalte, eigenlijk : *het uiterlijke aanzien maakt geen geleerden uit; ik ken hem van aanzien*. Tegenwoordigheid : *in zijn aanzien; in het aanzien van den dood*. Figuurlijk : *de zaak heeft nu een gansch ander aanzien gekregen*. *Aanzien*, voor gezag, achting, wordt aan hen toegeschreven, die door eenige deugd, of waardigheid, de oogen van anderen tot zich trekken : *in groot aanzien staan; hij is een man van groot aanzien; het volk heeft hem in groot aanzien geplaast*. In het angels. *ansijne*, in het frank. *anasieht*.

AANZIENLIJK, bijv. naamw. en bijw., *aanzienlijker*, *aanzienlijkst*. Datgeen, wat verdient aangezien te worden, wat aanzien heeft. Als bijvoegl. naamw. : *een aanzienlijk huis*. In eene ruimere beteekenis : *hij is een aanzienlijk man; eene aanzienlijke vergadering*, welke niet alleen talrijk is, maar ook uit aanzienlijke personen bestaat. Figuurlijk : *een aanzienlijk geschenk*, van veel waarde; *een aanzienlijk ambt*, dat niet alleen eer aanbrengt, maar ook voordeelig is; *een aanzienlijke stuiver geld*, eene aanmerkelijk groote bezitting. Als bijw. : *zijne goederen waren aanzienlijk vermeerderd; zij gaat aanzienlijk gekleed; iemand aanzienlijk begraven*. Van hier :

Aanzienlijkheid, z. n., v.; meerv. niet ingebr.

AANZIGT, zie *aangezigt*.

AANZIEN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *zijn* : *ik was aan, ben aangeweest*. Hetzelfde als *aanwezen*.

AANZITTEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, en *zitten* : *ik zat aan, heb aangezeten*. Aan iets

zitten : *het zit aan den muur; aanzitten, aan de tafel zitten*. Overdragt. *aan het roer van den staat zitten*.

Schoon dit werkw. met het hulpw. *hebben* vervoegd wordt, en men zeer wel zegt *wij hebben aangezeten, aan de tafel gezeten*, komt het echter ook met het hulpw. *zijn* voor, als : *de gasten zijn reeds aangezeten, aan de tafel gezeten*; doch daar hier de tegenwoordige, en niet de verledene tijd plaats heeft, en dit zoo veel zegt, als, *de gasten zitten werkelijk aan*, zoo is het duidelijk genoeg, dat het verledene deelw. als een bijvoegel. naamw. gebezigd, en *aangezeten*, eigenlijk, voor *aanzittende*, genomen wordt. *De gasten zijn reeds aangezeten*, is, derhalve, zoo veel als, *de gasten zijn reeds aanzittende*, d. i. *zitten reeds aan*.

AANZOEK, z. n., onz., *des aanzoeks*, of *van het aanzoek*; meerv. *aanzoeken*. Van het volgende w. *aanzoeken*. Verzoek, bede : *men zal dit aanzoek zoo beleiden*. [Vond.] *Iemands aanzoek ondersteunen*. Dit woord wordt, somwijlen, ook als mannelijk gebezigd; doch het onzijdige geslacht is hier het verkieslijkste.

AANZOEKEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat den zin des woords versterkt, en *zoeken* : *ik zocht aan, heb aangezoekt*. Verzoeken, bidden, met aanvoering der gronden : *iemand om eene zaak aanzoeken*. Ook *bij iemand om eene zaak aanzoeken*. *Hij heeft mij — bij mij — om een ambt aangezoekt*. Van hier :

Aanzoeker, z. n., m.

Aanzoeking, z. n., v.

Het eenvoudige *zoeken*, bij Ulphilas *sokjan*, en in het angels. *secan*, beteekende oudtijds ook *bidden*. En in dezen zin gebruiken de Zweden *ansökan*.

AANZOETEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *zoeten* : *ik zoette aan, heb aangezoet*. Zoet maken : *men mag die melk nog wel wat aanzoeten*.

Onzijdig, met het hulpw. *hebben* : *het spel zoet aan*, is verleidelijk.

AANZUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *zuren* : *ik zuurde aan, heb aangezuurd*. Zuur maken : *het brood, door middel van zuurdeeg, aanzuren*.

AANZWELLEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *aan*, dat een langzaam toenemen aanduidt, en *zwellen* : *ik zwol aan, ben aangezwellen*. In de hoogte zwellen, maar meestal figuurlijk, van wateren : *de vloed is merkkelijk aangezwellen*.

AANZWEMMEN, onz. w., ongelijkvl., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Van het scheidb. voorz. *aan*, (naar, tot) en *zwellen* : *ik*

zwom aan, ben en heb aangezwoomen. Zwemmend naderen: wij zagen hen aangezwoomen; zij zijn aan het strand gezwoomen; zij hebben sterk aangezwoomen. Aanspoelen: het hout is hier aangezwoomen.

AAP, z. n., m., des aaps, of van den aap; meerv. apen. Eigenlijk, een dier, dat, onder alle bekende dieren, het naaste aan den mensch komt. Een ongestaarte, kortgestaarte, of langgestaarte aap. Hij heeft een gezicht, als een aap. Oneigenlijk: den aap in de mouw houden, (spreekw.) zijne loosheid verbergen; den aap uit de mouw laten springen, (spreekw.) zijnen aard toonen. Ook wordt zeker werktuig, waarmede men eenen omtrek verkleinen, of vergrooten kan, (in de wis- en teekenkunde) een aap genoemd. En in den gemeenzamen omgang, heeft dit woord de beteekenis van eene som gelds, eenen schat: hij heeft eenen goeden aap geërfd; ik heb den aap al thuis, het geld reeds ontvangen.

Wachter en Scherz. leiden het woord aap (hoogd. Affe, zweed. apa, deen. abe, eng. ape, angels. apa, oudfr. ap, iysl. ape.) van aben, (goth. apa) nabootsen, af. Aap beteekent derhalve zoo veel, als nabootser der menschen. En men behoeft de rede dezzer benaming niet ver te zoeken, dewijl er geen dier is, welk nader komt aan de menschelijke gedaante, of de menschelijke verrigtingen meer nabootst. Domme en belagchelijke navolgers van anderen dragen ook dikwijls den naam van apen. Soms tijds wordt zelfs de loffelike poging van navolging naäping genoemd. De voortreffelijke schilder Titiaan droeg den naam van den aap van zijnen tijd, omdat hij de natuur volmaaktelijk navolgde. Ook vindt men de schilderkunst onder de afbeelding van eenen aap voorgesteld.

Men wil, dat Afrika van dit woord afkomstig is, beteekenende zoo veel als het land der apen.

Dit woord wordt met verscheidene andere woorden zamengesteld, als: apenbakhuis, apenbek, apengezigt, apenkop, apenliefde, apenrok, apenspel, enz.

AAPACHTIG, bijv. naamw. en bijw., aapachtiger, aapachtigst. Dat naar eenen aap gelijk, of op de wijs der apen geschiedt. Bijv. naamw.: hij heeft een aapachtig gezicht. Bijw.: hij heeft zich weer aapachtig gedragen.

AAPJE, z. n., o., des aapjes, of van het aapje, meerv. aapjes. Het verkleinende woord van aap. Overdragtelijk zegt men hij maakt aapjes; dat zijn maar aapjes. Schoon anderen dit tot het lat. apinae, beuzelingen, brengen.

AAPSHANDS, voor aafschhands. Zie aafsch.

AAR, (ook er) uitgang van sommige zelfstandige naamwoorden, als lasteraar, leeraar, snoever enz.

De naamwoorden, die in aar, of er, uitgaan,

beteekenen, eigenlijk, iemand, die gewoon is, eene zaak te verrigten, niet iemand, die eene zaak werkelijk verrigt. Zoo is lasteraar, woekeraar enz., iemand, die het lasteren, woekeren, zich tot eene gewoonte gemaakt heeft. Twijfelaar is iemand, die gewoon is, aan alles te twijfelen. Wandelaar iemand, die veel wandelt. Drinker en speler beteekenen, eigenlijk, niet eenen dadelijk, en misschien tegen zijne gewoonte, drinkenden, of spelenden; maar zulk eenen, die zijn vermaak vindt in, en zijne gewoonte maakt van te drinken en te spelen.

AAR, een water, eene rivier. In deze en andere landen worden verscheidene rivieren gevonden, welke dien naam gedragen hebben; als de aar, in Zwitserland; de aar, in Rijnland, zijnde een watervliet, die tusschen Oudshoorn en Aarlanderveen in den Rijn valt. Van hier Aarlanderveen, Langeraar, Korteraar.

AAR, (air) z. n., v., der, of van de aar; meerv. aren. Korenaar. Het bovenste gedeelte der halmen, waarin het graan zit: dan buigt de zwangere air het hoofd op haren halm. [Vond.]

De spelling van air, voor aar, is nog een overblijfsel van de, oudtijds onder ons plaats gehad hebbende, verlenging der klinkeren met i; doch deze spelling is, reeds in het begin van het jaar 1400, met regt verlaten, en alleenlijk nog aangehouden in woorden, welke op r eindigen; als air, hair, heir, meir, doir, oir, voir, huir; waarvan air, hair, heir, meir, en oir (in oirsprong) bij velen nog in gebruik zijn; hoe weinig gronds daarvoor ook moge wezen.

AAR, (voor ader) zie ader.

AARD, z. n., m., des aards, of van den aard; het meerv. is niet in gebruik. Van aarden, eene natuurlijke gesteldheid hebben, of verkrijgen, naar iemand aarden. Natuur, inborst, eigenschap, neiging. (Oulings ook afkomst, geslacht). Een mensch van eenen goeden, zachten aard; het is de aard van dat volk; naar den aard der dieren; de aard van die bloemen is, dat zij niet lang bloeijen; volgens den aard der taal; naar den aard der zaak; het heeft geen aard, betaamt niet.

Van hier het verkleinende woord aardje, hetwelk men omtrent kinderen bezigt, in de spreekwijs: hij heeft een aardje naar zijn vaartje.

AARD, bij inkrimping en verzachting erd. Deze uitgang, dienende, om den landaard, de gewoonte, of heerschende eigenschap van iemand aan te duiden, vindt zijnen oorsprong en zijne kracht in het bovengenoemde aard, afkomst, inborst. Spanjaard, Spanjerd; bastaard, basterd; dronkaard, dronkerd, enz. Men vindt dit zelfde ook in andere talen, als in het frans. babillard, en in het engels. dullard.

AARDACHTIG, bijv. naamw., *aardachtiger, aardachtigst*. Van *aarde*. Hetgeen naar aarde zweemt, of eene zekere maat van aardstof in zich bevat, en voor aarde te achten, of te houden is. *Aardachtige klei*.

AARDAKER, z. n., m., *des aardakers*, of *van den aardaker*; meerv. *aardakers*. Van *aard* (aarde) en *aker*, ook *akel, eekel, eikel*. Voor *aardaker*, zegt men ook *aardmuis, aardnoot*. Zekere, naar eenen aker, of eikel, gelijkende vrucht, die onder het koren wast.

AARDAPPEL, z. n., m., *des aardappels*, of *van den aardappel*; meerv. *aardappels*, en *aardappelen*. Van *aarde* en *appel*. De naam van eene, naar eenen appel gelijkende, vrucht, die in de aarde wast.

AARDBESCHRIJVER, z. n., m., *des aardbeschrijvers*, of *van den aardbeschrijver*; meerv. *aardbeschrijvers*. Van *aarde* en *beschrijver*. Iemand, die eene beschrijving van de aarde geeft.

AARDBESCHRIJVING, z. n., v., *der, of van de aardbeschrijving*; meerv. *aardbeschrijvingen*. Van *aarde*, en *beschrijving*. Eene beschrijving van de rijken, staten, landen, steden, dorpen, zeeën, meren, rivieren en bergen des aardbodems; ook een boek, hetwelk deze beschrijving in zich bevat.

AARDBEVING, z. n., v., *der, of van de aardbeving*; meerv. *aardbevingen*. Van *aarde*, en *beving*, van *beven*. Het beven der aarde. Bij Otfridus *erdbiba*, bij Notkerus *erdbiboth*.

AARDBEZIE, z. n., v., *der, of van de aardbezie*; meerv. *aardbeziën*. Van *aarde*, en *bezie*. *Roode en witte aardbeziën*. De vrucht eener laag bij de aarde groeiende plant. In den gemeenzamen omgang zegt men, gewoonlijk *aardbei*, *aardbeijen*; in Zeeland *freinja*. Van hier:
Aardbezieplant, z. n., v.

AARDBODEM, z. n., m., *des aardbodems*, of *van den aardbodem*; zonder meerv. Van *aarde* en *bodem*. De oppervlakte van den aardbol: *iemand op den aardbodem werpen*. Somwijlen ook voor de gansche aarde, het aardrijk: *de staatsregeringen van den aardbodem*. [Hooft.]

AARDBOL, z. n., m., *des aardbols*, of *van den aardbol*; zonder meerv. De wereld, welke wij bewonen, als een rond ligchaam beschouwd, vooral in den dichterlijken schrijfstijl.

AARDE, (oudt. *eerde, erde*) z. n., v., *der, of van de aarde*; meerv. *aarden*, het welk echter maar in eenige gevallen gebruikelijk is. *Vruchtbare aarde*. Wanneer het woord *aarde* als een geslachtsnaam gebruikt wordt, om meer dan eene soort van aarde uit te drukken, dan komt het ook in het meerv. voor: *de kalkachtige aarden trekken de zuren uit de lucht naar zich*. De oppervlakte des aardbols, dewijl die grootendeels uit aarde bestaat, zonder meerv.: *iets van de aarde opheffen*; *op de aarde vallen*; *zich ter aarde buigen*;

hij is niet waardig, dat de aarde hem draagt; *een lijk ter aarde bestellen*, plegtiglijk begraven; *iemand onder de aarde brengen*, (in gemeenzame verkeer) begraven. De gansche aardbol, welken wij bewonen; ook zonder meerv.: *de aarde beweegt zich, eens in vier en twintig uren, om hare as*.

Kiliaan geeft het woord *aarde* op, als bij de Vlamingen gebruikelijk voor *markt*; b. v. *korenaarde*, voor *korenmarkt*.

Wachter houdt het keltische *ar, er*, betekenende *den oorsprong aller dingen*, voor het stamwoord van *aarde*, in het goth. *airtha*, angels. *earth, eorth, eord*, run. *arta, arda* — alem. *erda, ertha, hertha* — engel. *earth*, ijsl., zweed., deen. *jord*, gr. *ερα*, waarvan, met eene voorgevoegde *t*, het lat. *terra*.

Van dit zelfst. naamw. *aarde* komt het volgende werkw. *aarden*.

AARDEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*: *ik aardde, heb geaard*. Eigenlijk zoo veel als *aarde vatten*, hetwelk men van nieuwgeplante boomen zegt, wanneer hunne wortels zich in de aarde vasthechten, en daardoor wel tieren. *Die boom aart daar wel*, begint daar wel te groeijen en bloeijen. En dit overgebracht zijnde tot de menschen, zegt men *hij kan daar wel aarden*, leeft, of woont daar met genoegen. Hiertoe behoort ook:

AARDEN, eene natuurlijke gesteldheid hebben, of verkrijgen: *hij aardt naar zijnen vader*; *men kan niet zeggen, naar wien dit kind aardt*. Waarvan *aard*, natuur, inborst.

AARDEN, bijv. naamw., heeft geene trappen van vergrooting, en wordt niet verbogen. Van *aarde* gemaakt: *eene aarden kruik*; *aarden kruiken*. Notkerus heeft, in dezelfde beteekenis, *erdin*.

AARDEWERK, z. n., o., *des aardewerks*, of *van het aardewerk*; het meerv. is niet in gebruik. In de vestingbouw wordt het tegen metselwerk overgesteld, en beteekent den aanleg van aarden wallen. Verder, alle keukengereedschappen, die van aarde gemaakt zijn, als *borden, pannen*, enz., in tegenoverstelling van porselein; *delfsch aardewerk*. Van hier:
Aardewerkswinkel, z. n., o.

AARDGEWAS, z. n., o., *van het aardgewas*; meerv. *aardgewassen*. Een gewas, dat op, en in de aarde wast; in tegenoverstelling van *boomgewas*.

AARDHOOP, z. n., m., *des aardhoops*, of *van den aardhoop*; meerv. *aardhoopen*. Van *aarde* en *hoop*. Een hoop van aarde.

AARDIG, bijv. naamw., *aardiger, aardigst*. Van *aard*. Geschikt, geestig: *een aardig antwoord*; aangenaam, bevallig: *een aardig mensch, een aardig meisje*. Het woord *aardig* schijnt, in deze beteekenis, het meest gebruikt te worden omtrent iets, hetwelk klein is. Aristoteles beweerde reeds, dat de schoonheid in de grootte des ligchaams be-

staat, en dat men jonge lieden, die niet groot zijn, wel aardig en welgemaakt, maar niet schoon kan noemen. Ook van levenlooze dingen: een *aardig huis*, een *aardige tuin*. Van eenen zeldzamen, wonderlijken aard: *gij zijt wel aardig; dat is eene aardige vraag; het is aardig, gij veroordeelt mij, zonder mij gehoord te hebben*.

Het komt ook voor *aardiglijk*, en dus als bijwoord, voor, in de spreekwijzen: *zij danst aardig; hij weet de voorbeelden aardig bij te brengen*. Van hier:

Aardigheid, z. n., v.

Aardiglijk, bijw.

AARDKLOOT, z. n., m., *des aardkloots*, of *van den aardkloot*; zonder meerv. Van *aarde*, en *kloot*. Het wereldrond, hetwelk wij bewonen, in zoo ver het de gedaante van eenen kloot heeft. Ook een ronde kloot, op welken de oppervlakte van onzen aardbol afgeteekend is.

AARDMANNETJE, z. n., o., *des aardmannetjes*, of *van het aardmannetje*; meerv. *aardmannetjes*. Van *aarde* en *mannetje*, het verkleinende woord van *man*. Eene soort van dwergjes, die zich, volgens de bijgeloovigheid onzer voorvaders, in de aarde, onder de huizen zouden ophouden. Men gebruikt het, met verachting van een klein kareltje sprekende.

AARDMEETKUNST, z. n., v., *der*, of *van de aardmeetkunst*; zonder meerv. Van *aarde* en *meetkunst*. De kunst, of wetenschap, om de aarde, en alle zich op dezelve bevindende voorwerpen te meten. Anders landmeetkunst. (*Geometrie*.)

AARDMETER, z. n., m., *des aardmeters*, of *van den aardmeter*; meerv. *aardmeters*. Van *aarde* en *meter*. Anders landmeter. Iemand die de bovengenoemde wetenschap verstaat en oefent.

AARDMETING, z. n., v., *der*, of *van de aardmeting*; zonder meerv. Van *aarde* en *meting*. Anders landmeting. Het meten van de aarde. Ook hetzelfde als *aardmeetkunst*.

AARDMUIS, (ook *reilmuis*, *veldmuis*) z. n., v., *der*, of *van de aardmuis*; meerv. *aardmuisen*. Van *aarde* en *muis*. In tegenoverstelling van *huismuis*. Om de gelijkende gedaante, wordt de *aardaker* ook *aardmuis* genoemd.

AARDNOOT, z. n., v., *der* of *van de aardnoot*; meerv. *aardnoten*. Van *aarde* en *noot*. Hetzelfde als *aardaker*.

AARDRIJK, z. n., o., *des aardrijks*, of *van het aardrijk*; het meerv. is niet in gebruik. Van *aarde* en *rijk*. Het rijk der aarde, d. i. de omvang en geheele oppervlakte des aardbodems, en alles, wat op denzelfden gevonden wordt. In dezen zin komt *aerdrich* reeds bij Isidorus, en *erdrich* bij Otrifridus voor. De oppervlakte der aarde: *het aardrijk scheurt van droogte*. Van hier:

Aardrijksbeschrijver, zie *aardbeschrijver*.

Aardrijksbeschrijving, zie *aardbeschrijving*.

Aardrijkskunde, z. n., v., zonder meerv.

Van *aardrijk* en *kunde*, zoo veel als kennis, wetenschap. De kennis van het aardrijk.

Aardrijkskundig, bijv. naamw.

AARDSCH, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Tot de aarde behoorende: *aardsche goederen*.

AARDSGEZIND, (ook *aardgezind*) bijv. naamw., *aardsgezinder*, *aardsgezindst*. Van *aarde* en *gezind*. Gezind tot de aarde, of gehecht aan de aardsche dingen: *aardsgezinde menschen*. In tegenoverstelling van *hemelsgezind*.

Het woord *aards*, in *aardsgezind*, staat in den tweeden naamval; hetwelk blijkt uit de achtergevoegde *s*, die, oorspronkelijk, het hoofdteeken des tweeden naamvals schijnt geweest te zijn, zoo wel in vrouwelijke, als in mannelijke en onzijdige naamwoorden. Zie nederd. spraakk. D. I. § 156. Van hier:

Aardsgezindheid, z. n., v. Gehechtheid aan de aardsche dingen.

AARDSLANG, z. n., v., *der*, of *van de aardslang*; meerv. *aardslangen*. Van *aarde* en *slang*. Veldslang, in tegenoverstelling van *waterslang*.

AARDSPIN, z. n., v., *der*, of *van de aardspin*; meerv. *aardspinnen*. Van *aarde* en *spin*.

Eene soort van spinnen, welke zich in drooge slooten, omgeploegde voren, en op planten ophoudt; in onderscheiding van *huis- muur- en waterspinnen*.

AARDVEIL, z. n., o., *des aardveils*, of *van het aardveil*; zonder meerv. Zeker kruid, dat in en langs den grond wast, ook *hondsdrif* genoemd. Het wordt tegen *boomveil*, of *klimop*, overgesteld.

AARDWORM, z. n., m., *des aardworms*, of *van den aardworm*; meerv. *aardwormen*. Van *aarde* en *worm*. Een worm, die in de vette aarde zijn voedsel vindt, ook *pier* genoemd. Het komt ook overdragtelijk voor, in de beteekenis van een *arm*, ellendig mensch: *hij is een regte aardworm*.

AARS, z. n., m., *van den aars*; meerv. *aarzen*. Het achterste deel des onderlijfs, of dat deel des dierlijken, en bijzonder menschelijken ligchaams, waardoor de natuur zich van het overblijfsel der verteerde spijzen ontlast; ook alleen *het achterste* genoemd. Veelal wordt dit woord, verkeerdelijk, met eene *n* voorop, uitgesproken, en zelfs geschreven: *naars*. Huydecoper beschouwt dit als eene uitvinding van onze oude blijspeldichters, die de gewoonte hadden, om *narm*, voor *arm*, *nelleboog* voor *elleboog*, *neglantier* voor *eglantier*, *noom* voor *oom*, *naars* voor *aars* te schrijven.

De Taaloefenaars verschillen in de bepaling van de afkomst van dit woord niet weinig van elkander. Martinius leidt het af van het gr. ἀρχος — Scheller, in navolging van

anderen, van *oppos* — Ihre van *σῆμα*, *staart*, (dewijl dit deel, bij de dieren, tegelijk de zitplaats des staarts is) — Frisch. van het fransche *arrière*. Adeling en anderen brengen het tot het oude *ar*, dat *hoog*, *verheven* beteekent, naardien dit deel des menschelijken ligchaams eene aanmerkelijke verhevenheid heeft. In het hoogd. is het *Arsch*, in het angels. *ears*, in het engel. *arse*, in het deen. en zweed. *ars*.

AARTS, zoo veel als *eerst*. Kiliaan heeft *artsch*, *ertsch*. Sommige schrijven, in plaats van *aartsengel*, *aartspriester*, enz. *eertsengel*, *eerstpriester* enz. Dan, de woorden, die, eer onze taal nog tot genoegzame volheid gekomen was, uit andere talen bij ons zijn overgenomen, kunnen gerekend worden, hun burgerregt onder ons verkregen te hebben. En zoo is het met dit *aarts*, dat, door middel der roomsche taal, van het grieksche *ἀρχι* (naar de italiaansche uitspraak *arci*) bij alle noordse volkeren, tegelijk met de christelijke godsdienst, in gebruik is gekomen. Zie Junius, Skinner, Wachter en anderen. Wij verkiezen, derhalve, *aartsengel*, *aartspriester* enz.

Dit *aarts* is in het italiaan. *arci*, spaan. *arco*, fran. *archi* en *arch*, angels. *arce*, engel. *arch*, zweed. *erts*, deen. *ârts*, hoogd. *erz*. In al deze talen, gelijk ook in de onze, wordt het niet dan in zamenstelling gebezigd. Het schikt zich echter, in goed nederduitsch, alleenlijk aan het hoofd van *zelfstandige*, niet van *bijvoegelijke* naamwoorden. Bij Vondel vinden wij *aartshemelsch*; doch buiten die plaats zal men niet ligt een voorbeeld aantreffen. Bernardus De Bosch schreef eens: *daarze aartsbevallig opgetooid*, doch veranderde het, teregt, in: *daar zij bevallig opgetooid*.

Het beteekent, in alle talen, *het voornaamste in zijne soort*, en bij ons, in enen goeden en kwaden zin tevens. In enen goeden zin, om de waarde, en voortreffelijkheid aan te duiden, komt het voor in de woorden: *aartsbisdom*, *aartsengel*, *aartspriester*, *aartsvader* enz. In enen kwaden zin, om het voornaamste ten aanzien van slechte eigenschappen aan te duiden, wordt het, in de dagelijksche verkeer, zeer gemeenzaam gebruikt in de woorden: *aartsbedrieger*, *aartsbooswicht*, *aartsdief*, *aartsgek*, *aartsgierigaard*, *aartshuichelaar*, *aartshoer*, *aartsketter*, *aartslogenaar*, *aartsschelm*, *aartstoovertaar*, *aartswoekeraar*, *aartszweller*, en duizend anderen. Doch van al deze zullen, in het vervolg, slechts eenige aangevoerd worden.

AARTSBISDOM, z. n., o., *des aartsbisdoms*, of *van het aartsbisdom*; meerv. *aartsbisdommen*. Van *aarts* en *bisdom*, voor *bisschopdom*. Het geestelijke en wereldlijke gebied eens aarts-

bisschops. Dit woord is onz., volgens den regel, dat woorden, in *dom* uitgaande, en eene gemeenschap, een ambt, bestier, of gezelschap van personen aanduidende, tot het onzijd. geslacht behooren.

AARTSBISSCHOP, z. n., m., *des aartbisschops*, of *van den aartbisschop*; meerv. *aartbisschoppen*. Van *aarts* en *bisschop*. De eerste bisschop onder velen. Van hier:

Aartsbisschoppelijk, bijv. naamw. en bijv.

AARTSDIEF, z. n., m., *des aartsdiefs*, of *van den aartsdief*; meerv. *aartsdieven*. Van *aarts* en *dief*. In gemeenzame verkeer, een hoofddief, die van het stelen zijn werk maakt.

AARTSENGEL, z. n., m., *des aartsengels*, of *van den aartsengel*; meerv. *aartsengelen*. De voornaamste onder de engelen. Notkerus noemt de aartsengelen nog *Furstpotin*, *Metpotin* (magboden); en dit is een bewijs, dat, ten zijnen tijde, het gr. *archi* nog niet overgenomen was.

AARTSHERTOG, z. n., m., *des aartshertogs*, of *van den aartshertog*; meerv. *aartshertogen*. De voornaamste hertog. In het vrouwel. geslacht: *aartshertogin*. Van hier:

Aartshertoglijk, bijv. naamw.

AARTSHERTOGDOM, z. n., o., *des aartshertogdoms*, of *van het aartshertogdom*; meerv. *aartshertogdommen*. Van *aartshertog*, en *dom*. Het aartshertoglijke gebied, en de aartshertoglijke waardigheid.

AARTSKETTER, z. n., m., *des aartsketters*, of *van den aartsketter*; meerv. *aartsketters*. Van *aarts* en *ketter*. De grootste en voornaamste onder de ketters.

AARTSLOGENAAR, z. n., m., *des aartslogenaars*, of *van den aartslogenaar*; meerv. *aartslogenaars*. Van *aarts* en *logenaar*. Iemand, die zijn dagelijksch werk van liegen maakt.

AARTSPRIESTER, z. n., m., *des aartspriesters*, of *van den aartspriester*; meerv. *aartspriesters*. Van *aarts* en *priester*. De voornaamste onder de priesters.

AARTSCHELM, z. n., m., *des aartsschelms*, of *van den aartsschelm*; meerv. *aartsschelmen*. Van *aarts* en *schelm*. Een schelm bij uitstekendheid.

AARTSVADER, z. n., m., *des aartsvaders*, of *van den aartsvader*; meerv. *aartsvaders*. Van *aarts* en *vader*. Eene benaming van de stamvaders der huisgezinnen, voor en kort na den zundvloed. *De aartsvader Seth*, *de aartsvader Abraham*.

AARTSVIJAND, z. n., m., *des aartsvijands*, of *van den aartsvijand*; meerv. *aartsvijanden*. Van *aarts* en *vijand*. Doodvijand.

AARZELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*: *ik aarzelde*, *heb geaarzeld*. Eigenlijk, terugdeinzen. Thans meestal gebruikelijk, in den zin van in twijfel staan, tot geen besluit kunnen komen.

AARZELMAAND, (verouderd) z. n., v., *der*, of *van*

de aarzelmaand. De maand *october*, oudtijds dus genoemd, omdat het jaar dan merkkelijk teruggaat.

AAS, z. n., o., *van het aas*; zonder meerv. Spijs, voedsel, bijzonderlijk van de dieren. *De vogelen zoeken het aas voor hunne jongen.* Figuurlijk: *men gaf dat aas van ijdele hope.* [Hooft.] Ook voor *lokaas*, of de spijs, waarmede men de dieren lokt. Overdragtelijk gebruikt men het voor alles, wat begeerlijk in het eerste voorkomen, maar schadelijk in zijne gevolgen is. Zoo wordt de verliefdheid *aas* genoemd: *die haar genoegzaam te kennen gaven, dat zij het aas reeds ingezwolgen had.* [Guardiaan.] *Iemand het aas voorleggen*, middelen in het werk stellen, om hem te verleiden. Wijders, voor een dood ligchaam, kring, als een aas voor de dieren: *de raven zaten op het aas; hij stonk, als een aas.* Overdragt., van een slecht vrouwspersoon: *zij is een regt aas.* Waartoe misschien ons, in den gemeenen spreektrant, gebruikelijk *kataas* behoort, als niet meer waardig, dan om van de katten gegeten te worden. Zoo ook *galgenaas*, als niet meer waardig, dan om tot aas der vogelen, aan de gal gehangen te worden.

Dit *aas* (oul. *aat*, *ate*) staat, ten aanzien van zijne afkomst, in de naauwste betrekking tot het frankd. en hoogd. *as*, van *ezan*, *essen*, eten; en het komt overeen met het latijnsche *esus* en *esca*, het armenische *haz*, *brood*, en het turksche *as*, *spijs*. Van dit ons *aas* komt het werkw. *azen*.

AAS, z. n., o., *van het aas*; meerv. *azen*. Eigenlijk *een*. Van het lat. *as*, *assis*, of het gr. *ἄσ*, met weglating der *h* (*spiritus asper*). Verder, het kleinste gewigt, dat zelfs bij goud gebruikt wordt; ook voor het minste, geringste: *ik heb er geen aas* (of *aasje*) *afgenomen*. Wijders, een aas van het kaartspel en op de dobbelstenen, *ruitenaas*, *schoppenaas* enz.; *twee azen werpen*. Overdragtelijk, het wallonsche *un as*, zoo veel als iemand van geringen staat. Van hier het spreekwoord op de belastingen:

*Un as en heeft niet,
Deux as en geeft niet,
Trois en quater moeten geven,
Daar cinq en six van moeten leven,*

als zinspelende op de oogen van eenen dobbelsteen, waarvan *een* het laagste, en *zes* het hoogste getal is.

AASZAK, z. n., m., *des aaszaks*, of *van den aaszak*; meerv. *aaszakken*. Van *aas*, spijs, en *zak*. Ook *knapzak*. Een zak, waarin de reiziger zijne spijs steekt.

AATMAAL, (verouderd) voor *eetmaal*, nu *etmaal*; de tijd van vierentwintig uren. Van het oude *aat*, *ate*, *spijs*. Zie *etmaal*.

ABBERDAAN, z. n., m., *des abberdaans*, of *van den abberdaan*; het meerv. is niet in gebruik.

Zekere soort van gezouten visch.

ABDIJ, z. n., v., *der*, of *van de abdij*; meerv. *abdijen*. Een klooster, welks opperhoofd een abt is; wijders, het ambt van eenen abt; verder, het gebied van zulk een klooster, en eindelijk de woning van eenen abt: *in de abdij wonen*.

ABDIS, z. n., v., *der*, of *van de abdis*; meerv. *abdissen*. De opperste bestuurster eener vrouwelijke abdij. Lat. *abbatissa*.

ABE, (anders *alphabet - abc - abece - a, b.*) als zelfstandig gebezigd, komt het onz. voor. *Van het abe*; het meerv. *abeen*, (met drie lettergrepen, *a - be - en* uitgesproken). De klemtoon valt op de laatste lettergreep, *abé*. *Het nederduitsche abé*, enz.

Ons woord *abe* heeft de gedaante van een eigenlijk woord niet, en is echter boven *alphabet* te verkiezen.

ABEBANK, z. n., v., *der*, of *van de abebank*; meerv. *abebanken*. Van *abe* en *bank*. *Op de abebank zitten*.

ABEBORD, z. n., o., *des abebords*, of *van het abebord*; meerv. *abeborden*. Van *abe* en *bord*. Het verkleinende woord is *abebordje*.

ABEEL, (*abeelboom*, *abeelenboom*, ook *popel*, *populier*, genoemd.) z. n., m., *des abeels*, of *van den abeel*; meerv. *abeelen*. *De bleekheid van den abeel*. [L. Bake.]

Abeel schijnt eene verbastering van het oude *alb*, *alp*, dat *wit* beteekende; zijnde *abeel* ook eigenlijk de witte populier.

ABEL, (bij Kitiaan) verouderd bijv. naamw., beteekenende *handig*, *bekwaam*, *aardig*. Van hier *abelaard*, iemand, die handig, aardig in zijn doen is. — *Abelheid* en *abellijk* zijn ook in gebruik geweest.

ABRIKOOS, z. n., voor den *abrikoosboom* genomen, mannel., voor de *vrucht*, vrouwel., *des*, of *der*, *van den*, of *van de abrikoos*; meerv. *abrikozen*. In het ital. is de naam dezer vrucht *abricocco*; en hieruit hebben, waarschijnlijk, de Franschen *abricot*, de Duitschen *Aprikose*, de Engelschen *apricock*, en wij *abrikoos*, oul. *abricoc*, gemaakt.

ABT, z. n., m., *des abts*, of *van den abt*; meerv. *abten*. De opperste bestuurder van een klooster, of eene abdij. *Gelijk de abt*, zoo *de monniken*, spreekw.

Het woord *abt* (in het lat. *abbas*, angels. *abbad*, deen. *abbed*, zweed. *abbot*, hoogd. *Abt*) is een syriesch woord, *vader* beteekende; zijnde de abten als vaders der monniken aan te merken.

ACH, een tusschenwerpsel, dat de natuurlijke uitdrukking van alle gemoedsbewegingen en levendige voorstellingen is. Het is derhalve, 1. eigenlijk, de uitdrukking van smart, en wel, volgens al hare trappen en veranderingen: *ach, ik ongelukkige!* In dezen zin wordt *ach* ook als zelfstandig gebruikt: *mijn ach is uwe vreugd*. 2. Van angst: *ach, hoe klopt*

mij het hart! 3. Van vrees : *ach, wat zal dit voorteeken beduiden!* 4. Van schrik : *ach, mijn bloed stolt in de aderen!* 5. Van misnoegdheid : *ach! wij behoeven uwe hulp niet!* 6. Van medelijden : *ach, dat die brave man gestorven is!* 7. Van weemoed, kommer : *ach, lief kind! Julia wordt gelukkiger, dan gij.* Vooral, van teedere weemoedigheid, dewijl niemand met zijn ach! en o! verkwistender is, dan de verliefde : *ach, zult gij het dan nimmer gelooven, hoe teederlijk ik u beminne!* 8. Van klagt : *ach, wat ben ik moede!* 9. Van verlangen : *ach, wilde de hemel, dat ik nog eens in mijn vaderland terugkeerde!* 10. Van goedkeuring, welgevallen : *ach, dat is schoon!* 11. Van verwondering : *ach, welk een voortreffelijk mensch is hij!* 12. Eindelijk wordt dit woordje ook bij minder sterke aandoeningen en gewaarwordingen gebruikt, om aan te duiden, dat het hart daaraan echter zijn aandeel heeft : *ik heb u veel te zeggen, ach! zeer veel!*

Dit *ach* is een zeer oud tusschenwerpsel, dat zijne geboorte, naar allen schijn, aan de natuur zelve verschuldigd is, als zijnde het geluid, dat de, van eene beangstigde borst uitgestooten, adem veroorzaakt; en daarom is het zich ook, even als dit, onder alle hemelstreken, en in alle talen, gelijk. De Hebreërs zuchten *ah* en *ach*, de Grieken *ā*, *ā*, en *āi*, *āi*, de Latijnen *aha*, *ah*, de Perzen *ah*.

ACHT, een getal, tusschen de zeven en de negen, dat als bijvoegelijk, en als zelfst. in gebruik is.

Als een bijvoegel. naamw., in alle naamvallen en geslachten, onveranderlijk : *acht mannen, acht steden, acht huizen; een vader van acht kinderen. Heden over acht dagen*, of gelijk men in de gemeenzame verkeerling, met uitlating van het voorzetsel, zegt, *heden acht dagen*. Zoo pleegt men ook wel het onbepaalde lidwoord *een* voor de talwoorden te plaatsen, hetwelk dan zoo veel als uiterlijk, ten hoogste, beteekent : *ik zal nog eene acht dagen wachten*; onaan gezien het onbepaalde lidwoord *een* zoo min eene meerderheid toelaat, als het talwoord *een*. Somwijlen wordt het, even als alle andere talwoorden, buiten betrekking op een zelfst. naamwoord, gebezigd; in welk geval het als een bijwoord voorkomt : *tweemaal acht is zestien; achttmaal acht is vier en zestig. Acht en twintig, acht en veertig, de acht en twintigste, de acht en veertigste* enz., niet zamengevoegd *achtentwintig* enz., dewijl twee met en verbondene woorden geen zamengesteld woord kunnen maken, uitgezonderd, wanneer talwoorden tot zelfstandige naamwoorden gevormd worden; in welk geval de gemeenschappelijke eindlettergreep de zamenstelling schijnt te verontschuldigen : *een achtentwin-*

tiger, een achtenveertiger, een man van acht en twintig jaren enz.

Als een zelfst. naamw., v., *der acht*, of *van de acht*; meerv. *achten* : *eene romeinsche acht; eene arabische acht. De acht van ruiten, klaveren* enz., in het kaartspel. *Ik heb vier achten*. Het meerv. *achten* wordt ook gebezigd bij de persoonlijke voornaamwoorden, in het meerv., b. v. : *wij waren met ons achten; het is voor u achten*, enz.; zoo ook in de spreekwijs : *zij kwamen na achten, voor achten*, d. i. voor — *na acht uren; ik sneed den koek in achten*, in acht deelen; *stukken van achten*, zekere spaansche munt.

Acht wordt ook, even als andere talwoorden, met bijvoegel. naamwoorden zamengevoegd : *achtalig, achtdubbel, achthoekig, achtvoetig, achtzijdig* enz. Ook wordt *half*, doch alleenlijk in de uurtelling, voor de talwoorden, en derhalve ook voor *acht*, gevoegd : *het is reeds half acht*. Zie *half*. Van hier :

Achtderlei, bijv. naamw., onverbuigbaar.

Achtendeel, z. n., o. Het achtste gedeelte van zekere maat, ton enz.

Achthalf, ook *achthalve*, onverbuigbaar talwoord. Zeven en een half.

Achthoek, z. n., m.

Achthoekig, bijv. naamw.

Achtjarig, bijv. naamw.

Achtkantig, bijv. naamw.

Achtmaal, zie *maal*.

Achtste, z. n., o. Hetzelfde als achtendeel : *een achtste boter*, enz. Ook *een achtste*, in de toonkunst, eene noot met eenen staart. — In de loterij, een achtste gedeelte van een lot.

Achtste, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. *Op den achtsten dag, in het achtste jaar.*

Achtentig, zie *tachtig*.

Achttien, een onverbuigbaar talwoord.

Achttiende, bijv. naamw.

Acht, gr. οκτώ, lat. octo, goth. *ahtau*, angels. *eahhta*, frank. en alem. *ah*. De oorsprong van dit woord is onbekend.

ACHT, z. n., v. Dit woord, dat alleen in het enkelvoudige getal, en grootstendeels zonder lidwoord, gebezigd wordt, heeft velerlei beteekenissen.

Vooreerst, opmerkzaamheid, toezigt : *acht hebben, geven, slaan, nemen op iets. Geef wel acht, let wel op; neemt mijne woorden wel in acht; ik heb er geen acht opgeslagen.*

Wijders, zorg, aanwending der opmerkzaamheid, zoo wel om een goed te bewaren, als om een kwaad te vermijden : *eene zaak in acht nemen*, zorgvuldiglijk voor schade bewaren; *neem het uwe wel in acht*, zoek het te behouden; *hij neemt zich in het geheel niet in acht*, is zeer onvoorzigtig in zijn gedrag; ook, draagt geene behoorlijke zorg voor zijne gezondheid. *Zich voor iemand in*

acht nemen, zich voor hem wachten, op zijne hoede zijn.

Verder, *acht*, voor *achting*, waarvan *achtbaar*, *achten*, nog overig is.

Eindelijk, voor de vervolging en gevangenneming eens schuldigen, op regterlijke uitspraak: *de Keizer beval, Groeningerland te ruimen, op straffe der rijxacht*. [Hoofl.] *Iemand in de acht doen*, of, gelijk de Duitschen ook zeggen, *einen in die Acht erklären*, in den ban doen.

ACHTBAAR, bijv. naamw., *achtbarer, achtbaarst*. Van *acht*, voor *achting*, en *baar*. *Achting*, aanzien hebbend, *achting* verdienend: *de achtbare raad; hij is een achtbaar man*.

Het woord *achtbaar* komt, in oude geschriften, ook nog in eenen anderen zin voor; b. v., *achtbare wonden*, d. i., zulke wonden, die, wegens hare grootte en diepte, *acht*, of aandacht en opmerking verdienen. Van hier: *Achtbaarheid*, z. n., v. Aanzien, eer, waarde.

ACHTELOOS, bijv. naamw., *achteloozer, achteloost*. Van *acht*, toezigt, opmerkzaamheid, en *loos*. Onachtzaam, zonder aandacht; hetzelfde als *roekeloos*. Van hier:

Achteloosheid, z. n., v.

ACHTEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik achtte, heb geacht*. Van *acht*. Opmerkzaam zijn, met het voorz. op: *ik acht op uwe woorden niet; maar ik en achte op geen dingh*. [Bijbelvert.] Meenen, gevoelen, van oordeel zijn: *iets voor schade, schande achten; ik acht het spel reeds gewonnen*. Schatten, met bepaling der waarde daarvoor houden: *hoog, gering achten; ik acht hem, om zijne geleerdheid; hij is altijd meer geacht geweest, dan zijn broeder*. Voor gewichtig houden, en zich daar naar gedragen: *het kost mij wel veel geld, maar dat acht ik niet*.

ACHTER, een voorzetsel, het tegengestelde van *voor*. In den stand der rust, heeft het den derden, en in dien der beweging, den vierden naamval bij zich. *Achter de deur staan; de paarden achter den wagen spannen; ik ben er al achter gekomen*, ik heb het al ontdekt; *hij is er niet achter*, hij begrijpt, of verstaat het niet; *achter het net visschen*, vergeefsche pogingen doen; *achter den rug*, in het afwezen. Voor *na*: *ik kwam achter hem*. *Achter straat* werd, oul., gebezigd voor *langs de straat*. *Varen achter lande* was, bij M. Stoke, *omwandelen door het land*.

Dit voorzetsel wordt met woorden van allerlei aard zamengevoegd; en deze zullen hierna op hunne plaats voorkomen. Met werkwoorden zamengesteld, is het *scheidbaar*, of *onscheidbaar*, b. v. *achterhalen*, *ik achterhaalde* enz. *onscheidbaar*; en *achterstellen*, *ik stelde achter* enz. *scheidbaar*. Ook wordt dit *achter* als een bijw. gebezigd, b. v.: *ik woon achter*. Voor *ten achter*, van *achter*, gebruikt men thans, doorgaans, *ten*

achteren, van achteren. Van hier:

Achteraan, bijw.: *ik stond achteraan, liep achteraan* enz.

Achteraf, bijw.

ACHTERBAKS, bijw., beteekenende *heimelijk*. Ten Kate leidt dit bijw. van *bak*, in den zin van *rug*, af, zoo dat *achterbaks*, volgens hem, zoo veel is, als *achter den rug*; en hiermede stemt ook B. Huydec. overeen; doch V. Hasselt (in zijne aantek. op Kiliaan, bl. 27, 28) neemt *bak*, hier, voor *bek*, als in *bakhuis*, en dit voor het *aangezigt*, als in *bullebak* enz. Dat echter *bak* ook *rug* beteekent, blijkt uit het angels. *bak*, engels. *back*, hoogd. *Back*, enz., allen, in dezen zin voorkomende; waarom ik geene rede zie, om van de afleiding, door Ten Kate en Huydec. opgegeven, af te gaan.

ACHTERBLIJVEN, onz. w., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *achter* en *blijven*: *ik bleef achter, ben achtergebleven*. *Achteraan* komen, vertoeven, niet weerkomen.

ACHTERBOUT, z. n., m., *des achterbouts*, of *van den achterbout*; meerv. *achterbouden*. Van *achter* en *bout*. *De achterbout van een schaaap*.

ACHTERDEEL, z. n., o., *des achterdeels*, of *van het achterdeel*; meerv. *achterdeelen*. Van *achter* en *deel*. Het achterste gedeelte van iets. Ook hetzelfde, als het thans gebruikelijke *nadeel*. Doch in dezen zin is het reeds eenigzins verouderd. *Gij poogt tot ons achterdeel, u zelven groot te maken*. [J. de Decker.] Van hier:

Achterdeelig, bijv. naamw., voor *nadeelig*, is ook in gebruik geweest.

Voor dit *achterdeel* bezigde men, oul., ook *interdeel*.

ACHTERDENKEN, de onbepaalde wijs van het verouderde werkw. *achterdenken*, als een zelfst. naamw. gebezigd, o., zonder meerv. *Zorg voor het toekomstige*. *Hij heeft in het geheel geen achterdenken*, denkt niet op het achterste, *zorgt niet voor het volgende*. Ook vermoeden, *achterdocht*: *eindelijk kreeg ik achterdenken*. Van hier:

Achterdenkig, bijv. naamw. *Achterdochtig*.

ACHTERDEUR, z. n., v., *der achterdeur*, of *van de achterdeur*; meerv. *achterdeuren*. Het tegengestelde van *voordeur*. *Overdragtelijk, voor uitvlugt: hij houdt altijd eene achterdeur open*.

ACHTERDOCHT, z. n., v., *der*, of *van de achterdocht*; zonder meerv. Van *achterdenken*. Een ongunstig, op geene zekerheid rustend gevoelen van iemands gezindheden. *Argwaan, kwaad vermoeden: achterdocht ontrent iemand hebben, verwekken; zijn goed voorkomen benam mij alle achterdocht*. Van hier:

Achterdochtig, bijv. naamw.

ACHTEREBBE, z. n., v., *der*, of *van de achterebbe*; zonder meerv. Het laatste der ebbe.

- ACHTEREEN, bijw. Van *achter* en *een*. Na elkander : *driemaal achtereen*. Achtervolgens, zonder ophouden, onafgebroken : *hij dronk twee pinten achtereen uit*.
- ACHTEREERGISTEREN, bijw. Om den dag aan te duiden, die onmiddelijk voor dien van eergisteren geweest is — voor vier dagen. Van *achter* en *eergisteren*. Thans zegt men *overeergisteren* en gewoonlijkst *vooreergisteren*.
- ACHTEREINDE, z. n., o., van *het achtereinde*; meerv. *achtereinden*. Van *achter* en *einde*. *Het achtereinde van een schip*.
- ACHTEREN, ten *achteren*, ook *ten achter*, bijw. : *ten achter gaan*, in schuld geraken; *ten achteren zijn*, in schuld steken; *in zijn werk ten achteren zijn*, het werk niet afgedaan hebben.
Van *achteren*, ook *van achter* : *zij vielen den vijand van achteren aan*. Naar *achteren*, ook *naar achter* : *schuif wat naar achteren*.
- ACHTERERVE, z. n., m., wanneer van eenen man, en vr., wanneer van eene vrouw gesproken wordt. Van *den achtererve*, *der*, of *van de achtererve*; meerv. *achtererven*. Van *achter* en *erve*, erfgenaam. *Soo hebben sij verdient, met Jacobs achtererven*. [Huygens.]
- ACHTERGANG, z. n., m. en v.; m., *des achtergangs*, of *van den achtergang*; zonder meervoud, voor *buikloop*; maar v., *der* of *van de achtergang*; meerv. *achtergangen*. Van *achter* en *gang*. Het tegengestelde van *voorgang*, of het achterste gedeelte van eene gang. Hoewel *gang*, voor *het gaan*, mannel. is, als : *het jaer gaet altijd denzelfden gang*. [Vond.] Zoo wordt echter *gang*, voor den doorloop in huis, (gelijk ook voor eene plank aan boord van een schip) en derhalve ook *achtergang* vrouwel. gebezigd, op grond, dat het eerste eene wezenlijke werking en dadelijkheid — het andere, daartegen, eene voortgebragte of bewerkte zaak beteekent; om welke rede onze voorouders aan het eerste het mannel., en aan het andere het vrouwel. geslacht schijnen toegekend te hebben. En zoo is het ook met *greep*, *vaart*, en alle andere woorden, die eene dadelijke bewerking te kennen geven, en eene bewerkte zaak, tegelijk, aanduiden.
- ACHTERGEBOUW, z. n., o., *des achtergebouws*, of *van het achtergebouw*; meerv. *achtergebouwen*. Van *achter* en *gebouw*. Een gebouw, dat aan een ander gebouw, van achteren, aangebouwd is. Ook het achterste gedeelte van een gebouw. In tegenoverstelling van *voorgebouw*.
- ACHTERGEVEL, z. n., m., *des achtergevels*, of *van den achtergevel*; meerv. *achtergevels*. Van *achter* en *gevel*. In tegenoverstelling van *voorgevel*. *De achtergevel van een huis*.
- ACHTERGRAFT, (ook *achtergracht*) z. n., v., *der*, of *van de achtergracht*; meerv. *achtergrachten*. Van *achter* en *gracht*. In tegenoverstelling van *voorgraaft*.
- ACHTERGROND, z. n., m., *des achtergronds*, of *van den achtergrond*; meerv. *achtergronden*. Van *achter* en *grond*. In tegenoverstelling van *voorgond*. *De achtergrond van een schilderstuk*; *de achtergrond van een tooneel*.
- ACHTERHAAR, z. n., o., *des achterhaars*, of *van het achterhaar*; meerv. *achterharen*. Van *achter* en *haar*. In tegenoverstelling van *voorhaar*.
- ACHTERHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het voorz. *achter*, dat hier onscheidb. is, en *halen* : *ik achterhaalde, heb achterhaald*. Inhalen, onderhalen : *hoe hard hij loope, ik zal hem wel achterhalen*. Ontdekken, betrappen : *zij zullen wel achterhaald worden*. Verstrikken : *iemand in zijne reden achterhalen*. Van hier : *Achterhaling*, z. n., v.
- ACHTERHALS, z. n., m., *van den achterhals*; meerv. *achterhalzen*. Van *achter* en *hals*. Nek.
- ACHTERHOEDE, z. n., v., *der*, of *van de achterhoede*; het meerv. is niet in gebruik. De achtertogt van een leger : *in de achterhoede vallen*.
- ACHTERHOOFD, z. n., o., *des achterhoofds*, of *van het achterhoofd*; meerv. *achterhoofden*. Van *achter* en *hoofd*. Het tegengestelde van *voorhoofd*.
- ACHTERHOUDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *achter* en *houden* : *ik hield achter*, (Van het oude *holden*) *heb achtergehouden*. Terug houden : *gij hebt mijnen loon achtergehouden*. Verbergen : *iets voor iemand achterhouden*. Van hier : *Achterhoudend*, deelw., *achterhoudender*, *achterhoudendst*, geheim; ongenegen, om iets te openbaren.
Achterhoudendheid, z. n., v. Het meerv. is niet in gebr. De neiging en gewoonte, om alles te verbergen.
Achterhouding, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- ACHTERHUIS, z. n., o., *des achterhuizen*, of *van het achterhuis*; meerv. *achterhuizen*. Van *achter* en *huis*. Een huis, dat achter aan een ander huis aangebouwd is, ook het achterste gedeelte van een huis. Beide in tegenoverstelling van *voorhuis*.
- ACHTERJAAR, z. n., o., *des achterjaars*, of *van het achterjaar*; meerv. *achterjaren*. Van *achter* en *jaar*. Najaar. Het tegengestelde van *voorjaar*.
- ACHTERKAMER, z. n., v., *der*, of *van de achterkamer*; meerv. *achterkamers*. Van *achter* en *kamer*. Het tegengestelde van *voorkamer*.
- ACHTERKASTEEL, z. n., o., *des achterkasteels*, of *van het achterkasteel*; meerv. *achterkasteelen*. Van *achter* en *kasteel*. Het achterkasteel van een schip. Ook wordt het, in den gemeenen spreektrant, voor *de billen*, *het achterste*,

- gebruikt : *ik viel op mijn achterkasteel.*
- ACHTERKELDER, z. n., m., des achterkelders, of van den achterkelder; meerv. achterkelders. Van achter en kelder. In tegenoverstelling van voorkelder.
- ACHTERKEUKEN, z. n., v., der, of van de achterkeuken; meerv. achterkeukens. Van achter en keuken. In tegenoverstelling van voorkuken.
- ACHTERKLAP, z. n., m., des achterklaps, of van den achterklap; zonder meerv. Van achter en klap, van klappen, d. i. snappen, praten : *de vrouwen ten hoof voeren den achterklap.* [Hooft.] Oudt. ook achterspraak, achtertaal.
- ACHTERKLAPPEN, ONZ. w., gelijkvl. Van het voorz. achter, dat hier onscheidb. is, en klappen : *ik achterklapte, heb achterklapt.* Achter iemands rug kwaad van hem spreken, den goeden naam eens afwezenden schenden, heimelijk lasteren : *van iemand achterklappen.* De Bijbelvertalers gebruikten ook *iemand achterklappen* : *die zijnen naasten achterklapt.* Van hier : *Achterklapper*, z. n., m.
- ACHTERKOUSIG, bijv. naamw., achterkousiger, achterkousigst. In den gemeenen spreektrant gebruikelijk, in den zin van achterdochtig : *zij is altoos even achterkousig.* Van achter en kousig. Naar mijn inzien, is dit laatste verbasterd, voor koutig, of kozig, van kouten of kozen, beteekenende spreken, waarvan zamenkouten, zamenspreken, liefkozen, vriendelyk toespreken. Dit zoo zijnde, zoude achterkousig, eigenlijk, niet achterdochtig, maar heimelijk kwaad sprekend beteekenen. En in dit gevoelen word ik versterkt door J. G. Scherzius, die, in zijn *Gloss. Germ. med. aevi*, het werkw. *afterkosen*, d. i. achterkozen, in den zin van *calumniari*, lasteren, opgeeft. Zie verder kozen, kouten.
- ACHTERLAND, z. n., o., des achterlands, of van het achterland; meerv. achterlanden. Van achter en land. Het tegengestelde van voorland.
- ACHTERLAP, z. n., m., des achterlaps, of van den achterlap; meerv. achterlappen. Van achter en lap. Bij de schoenmakers gebruikelijk : *een paar achterlappen.*
- ACHTERLAST, z. n., m., van den achterlast; meerv. achterlasten. Van achter en last. *De achterlast van een schip.* In tegenoverstelling van den last, die voor in het schip geplaatst is. Van hier *achterlastig* : *het schip is achterlastig*, heeft, van achteren, te veel last in. Ook voor den aandrang der natuur tot ontlasting van het nuttelooz overschot der verteerde spijs; zonder meerv. : *achterlast hebben, krijgen.*
- ACHTERLATEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. achter en laten : *ik liet achter, heb achtergelaten.* Niet met zich voeren : *ik ging op reis, en liet mijne papieren achter.*
- Bij den dood nalaten : *mijn vriend is gestorven, en heeft groote schatten achtergelaten.*
- ACHTERLIGGEN, ONZ. w., ongelijkvl., met het hulpw. hebben. Van het scheidb. voorz. achter en liggen : *ik lag achter, heb achtergelegen.* Eigenlijk, achteraan liggen, in tegenoverstelling van voor- of vooraan liggen : *ik zal maar achterliggen.* Overdragtelijk, minder vermogen, van minder waarde zijn : *ik lig altoos bij hem achter.*
- ACHTERLIJF, z. n., o., des achterlijfs, of van het achterlijf; meerv. achterlijven. Van achter en lijf.
- ACHTERLIJK, bijv. naamwoord, achterlijker, achterlijkst. Achteraan komend : *hoe zeer ik hen aanmoedigde, om wat harder te gaan, eenigen bleven nogtans achterlijk.* Niet genoegzaam vorderend : *hij is altijd achterlijk in het leeren geweest.* Van hier : *Achterlijkheid*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- ACHTERMAAIJE, verouderd z. n., bij Plantyn *achtermade*, hetzelfde als *etgroen*, bij Kiliaan *naweide*. Zie *etgroen*.
- ACHTERMIDDAG, z. n., m., des achtermiddags, of van den achtermiddag; meerv. achtermiddagen. Van achter en middag. Ook *achternoen*; doch dit is reeds eenigzins verouderd. Namiddag.
- ACHTERNA, bijv. Achteraan : *hij loopt haar telkens achterna.* *Achterna gaan*, bespieden : *ik ging hem achterna.* Ook als een bijw. van tijd, voor naderhand, eindelijk : *om dezelfde zaak, om welke men u thans laakt, zult gij achterna geprezen worden.*
- ACHTERNEEF, z. n., m., des achterneefs, of van den achterneef; meerv. achterneeven. Van achter en neef.
- ACHTERNICHT, z. n., v., der, of van de achternicht; meerv. achternichten. Van achter en nicht.
- ACHTERNOEN, zie *achtermiddag*.
- ACHTEROM, bijw. : *ik ging achter de kerk om.* *Iets achterom halen*, sluiken, smokkelen.
- ACHTERONDER, zelfstandig gebruikt, voor het achterste gedeelte van een schip, onder het dek, in tegenoverstelling van het vooronder; onz., van het achteronder; zonder meerv. *In het achteronder zitten.*
- ACHTEROP, bijw. : *hij sprong achterop het paard.*
- ACHTEROVER, bijw. : *hij viel achterover.*
- ACHTERPAAL, z. n., m., des achterpaals, of van den achterpaal; meerv. achterpalen. Van achter en paal. In tegenoverstelling van voorpaal. *Aan den achterpaal staan, liggen, naar den achterpaal staan* enz., zijn spreekwijzen, in het kolfspel gebruikelijk.
- ACHTERPAD, z. n., o., des achterpads, of van het achterpad; meerv. achterpaden. Van achter en pad. In tegenoverstelling van voorpad.
- ACHTERPAND, z. n., o., des achterpands, of van het achterpand; meerv. achterpanden. Van

achter en pand. In tegenoverstelling van *voorpand*. Het ruggestuk van een kleeed.

ACHTERPLEIN, z. n., o., *des achterpleins*, of van *het achterplein*; meerv. *achterpleinen*. Van *achter en plein*. In tegenoverstelling van *voorplein*.

ACHTERPOORT, z. n., v., *der*, of van *de achterpoort*; meerv. *achterpoorten*. Van *achter en poort*. In tegenoverstelling van *voorpoort*. Ook in den gemeenen spreektrant, voor het achterste, de billen: *hij viel op zijne achterpoort*.

ACHTERPOOT, z. n., m., *des achterpoots*, of van *den achterpoot*; meerv. *achterpooten*. Van *achter en poot*. In tegenoverstelling van *voorpoort*.

ACHTERRAD, z. n., o., *des achterrads*, of van *het achterrad*; meerv. *achterraderen*. Van *achter en rad*. In tegenoverstelling van *voorrads*.

ACHTERRIEM, z. n., m., *des achterriems*, of van *den achterriem*; meerv. *achterriemen*. Van *achter en riem*. Staarriem.

ACHTERRUGGE, verouderd; thans zegt men *ruggesteun*.

ACHTERSCHIP, z. n., o., *des achterschips*, of van *het achterschip*; meerv. *achterschepen*. Van *achter en schip*. Voor het achterste schip, of dat achter ligt; *de bevelhebber deed sein aan het achterschip, om op te zeilen*. Het achterste gedeelte van een schip, zonder meerv.: *ik stond op het achterschip*.

ACHTERSKIND, z. n., o., *des achterskinnds*, of van *het achterskind*; het meerv. *achterskinderen* is meest alleen in gebruik, voor neven en nichten van het tweede lid.

ACHTERSPRAAK, geheel verouderd. Zie *achterklap*.

ACHTERSTAL, z. n., m., *des achterstals*, of van *den achterstal*; meerv. *achterstallen*. Van *achter en stal*. Een stal, die achter eenen anderen stal gebouwd is. Ook het achterste gedeelte van eenen stal.

ACHTERSTAL, (bij Kiliaan, *achterstel*.) z. n., m.; wordt op dezelfde wijs verbogen, als het voorgaande, maar verschilt daarvan veel, in beteekenis. Onbetaalde rente, achterstallige schuld: *zij eischen al den achterstal*. [Hooft.] Van hier:
Achterstallig, bijv. naamw. Dat nog niet betaald is: *achterstallige renten*.

ACHTERSTE, bijv. naamw., zijnde de overtreffende trap, welke alleen nog in gebruik is. *De achterste* (de laatste) *man in het gelid*, in tegenoverstelling van *den voorsten*.
Dat dit *achterste* een overtreffende trap is, blijkt duidelijk genoeg uit den uitgang *st, ste*; maar welke nu de stellende en vergelijkende trappen hiervan zijn, of geweest zijn, is niet zoo klaar.
Uit de uiterlijke gedaante van het woord *achter* zoude men kunnen opmaken, dat dit de vergelijkende trap zij, als uitgaande op *er*; doch het tegendeel hiervan blijkt daaruit,

dat dit *er* in andere bijwoorden, bij den overtreffenden trap wegvalt, als *schoon, schooner, schoonst, groot, grooter, grootst* enz., terwijl het in het woord *achterste* blijft.

Of *achter*, als bijvoegelijk, zonder eenen vergelijkenden trap, bij ons, in gebruik geweest zij, (even als *hinter*, bij de Duitschen, nog gebezigd wordt) kan ik niet bepalen. Liefst zoude ik het daarvoor houden, dat van het bijwoord *achter*, met toevoeging van *st*, een bijvoegel. naamw., alleen met den overtreffenden trap, gevormd is; even als van de bijwoorden *onder, voor, boven, beneden, de onderste, de voorste, de bovenste, de benedenste*.

Van dit bijvoegel. *achterste* is het zelfstandige naamw. *achterste* gemaakt, van het *achterste*; meerv. *de achtersten*. De aars, de billen: *iemand zijn achterste toekeeren*.

ACHTERSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *achter en stellen*: *ik stelde achter, heb achtergesteld*. Achteraan stellen: *de ruiterij achter het voetvolk stellen*. Minder achten: *hij heeft zijn eigen belang altijd achter dat van het vaderland gesteld*. Van hier:

Achterstelling, z. n., v.

ACHTERSTEVEN, (bij Kiliaan *achtersteve*) z. n., m., *des achterstevens*, of van *den achtersteven*; het meerv. *achterstevens* is mij niet voorgekomen; en daarvoor, meen ik, zal men altoos *achtersteven* gebruikt vinden, als zijnde het meerv. van *achtersteve*, zonder *n*, gelijk Kil. heeft. Van *achter en steven*. De achtersteven van een schip: *van uwen hoogen achtersteven*. [Vond.] Zie *steven*.

ACHTERSTRAAT, z. n., v., *der*, of van *de achterstraat*; meerv. *achterstraten*. Van *achter en straat*. In tegenoverstelling van *voorstraat*. Van hier, met bijvoeging van *je*, het verkleinende woord *achterstraatje*.

ACHTERSTUK, z. n., o., *des achterstukks*, of van *het achterstuk*; meerv. *achterstukken*. Van *achter en stuk*. Het achterste stuk van eenig ding, in tegenoverstelling van het *voorstuk*.

ACHTERTAAL, (verouderd) hetzelfde als *achterklap*.

ACHTERTOGT, z. n., m., *des achtertogts*, of van *den achtertogt*; het meerv. is niet in gebruik. Van *achter en togt*. Hetzelfde als *achterhoede*. *Laat mij den achtertogt bevelen*. [Vond.]

ACHTERUIT, bijw. Achterwaarts, terug; *achteruit gaan, achteruit leeren, achteruit loopen* enz. Zie bij *gaan, leeren, loopen* enz.

Dit *achteruit* wordt ook, in den dagelijken spreektrant, als zelfstandig gebezigd, voor eene plaats achter een huis, of voor eenen uitgang, in het onz. geslacht: *dat huis heeft een achteruit*.

ACHTERVLAG, z. n., v., *der*, of van *de achtervlag*; meerv. *achtervlaggen*. Van *achter en vlag*. De vlag, die op het achterste gedeelte

van het schip gesteld is, in onderscheiding van de *voorvlag*.

ACHTERVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *achter* en *voegen*: *ik voegde achter, heb achtergevoegd*. Achterplaatsen, achterzetten: *het eene achter het andere voegen; ik zal er nog iets achtervoegen*. In onderscheiding van *voorvoegen*.

ACHTERVOLGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het voorz. *achter*, dat hier onscheidb. is, en *volgen*, met den klemtoon op het zakelijke deel des werkwoords, en niet op het voorzetsel: *ik achtervolgde, heb achtervolgd*. Vervolgen: *den vijand achtervolgen*. Opvolgen, nakhomen: *hij heeft het bevel zijns meesters achtervolgd*. Voortzetten: *men moet het begonnen werk achtervolgen*.

Achtervolgen, voor achteraan komen: *ik volg achter hem*, wordt beter van elkander gescheiden geschreven, *achter volgen*, dewijl *achter* hier, eigenlijk, voor het bijw. *achteraan, achterna*, genomen wordt. Van hier: *Achtervolging*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

ACHTERVOLGENS, voorz. en bijw. Van *achter* en *volgens*. Voorz.: *achtervolgens* (volgens, naar) *de wetten van het land*. Bijw.: *ik heb de tien eerste hoofddeelen van het boek achtervolgens* (het eene na het andere) *gelezen*.

ACHTERWAARTS, bijw. Terug: *achterwaarts zien, achterwaarts gaan, achterwaarts drijven, achterwaarts leeren*.

ACHTERWAREN, bedr. w., gelijkvl., thans buiten gebruik; oulings beteekende het *verzorgen, oppassen*. Ten tijde van Kiliaan zeide men, in Brabant, *de kraamvrouw achterwaren*; en *achterwaarster* was zulk eene, die bij ons *kraambewaarster* heet.

ACHTERWEG, z. n., m., *des achterwegs*, of *van den achterweg*; meerv. *achterwegen*. Van *achter* en *weg*. In onderscheiding van *voorweg*.

ACHTERWEGE, bijw., zoo veel als *op den weg*; want *achter*, komt bij M. Stoke, ook in den zin van *op* en *in*, voor: *achterwege blijven*, niet voortgaan; en overdragtelijk, niet voltooid worden: *die aanslag bleef achterwege*. *Achterwege houden*, terughouden, niet voor den dag brengen.

ACHTERWEZEN, z. n., o., *des achterwezens*, of *van het achterwezen*; het meerv. is niet gebruikelijk. Hetzelfde als *achterstal*.

ACHTERWIEL, z. n., o., *des achterwiels*, of *van het achterwiel*; meerv. *achterwielen*. Van *achter* en *wiel*. In tegenoverstelling van *voorwiel*. *De achterwielen van eenen wagen*.

ACHTERWINKEL, z. n., m., *des achterwinkels*, of *van den achterwinkel*; meerv. *achterwinkels*. Van *achter* en *winkel*, voor de plaats, of dat gedeelte van een huis, waar iets te koop gesteld is. Een *winkel*, die achter eenen anderen geplaatst is. Ook het achterste gedeelte van eenen *winkel*. In tegenoverstelling van *voorwinkel*.

Dan, daar *winkel*, eigenlijk, hetzelfde met *hoek* is, zoo komt *achterwinkel* ook in den zin van *achterhoek*, *sluiphoek*, voor: *Vol achterwinklen en verborgene vertrekken*, zegt Hooft van het menschelijke hart.

ACHTERZEIL, z. n., o., *des achterzeils*, of *van het achterzeil*; meerv. *achterzeilen*. Van *achter* en *zeil*. In tegenoverstelling van *voorzeil*.

ACHTERZOLDER, z. n., m., *des achterzolders*, of *van den achterzolder*; meerv. *achterzolders*. Van *achter* en *zolder*. In tegenoverstelling van *voorzolder*.

ACHTHALF, zie *acht*.

ACHTBOEK, zie *acht*.

ACHTJARIG, zie *acht*.

ACHTKANTIG, zie *acht*.

ACHTMAAL, zie *maal*.

ACHTIG, een uitgang van zelfst. en bijvoegel. naamwoorden, dienende, om aan te duiden, dat de zaak als zoodanig geacht, of daarvoor gehouden moet worden. Van *achten*, houden, meenen. *Zwartachtig, witachtig, glasachtig, steenachtig, aardachtig, kleiachtig* enz. is, derhalve, hetgeen voor *zwart, wit, glas, steen, aarde, of klei*, te houden is; dat zoo veel van *zwart, wit* enz. heeft, dat het daarvoor mag gehouden worden.

Op dezen grond zoude de aanmerking van B. Huydecoper schijnen door te gaan, namelijk, dat *waarachtig* iets is, *welk waar schijnt te wezen*. Maar *waarachtig* is, eigenlijk, voor *waarhaftig*, gelijk de Duitschen ook *waarhaftig* zeggen en schrijven, van *haben, hebben*; beteekenende *waarhaftig* dan, zoo veel als *het ware hebbende*, gelijk *deelachtig*, voor *deelhaftig, deel hebbende, woonachtig*, voor *woonhaftig, woon hebbende*. Dat *waarachtig, deelachtig, woonachtig*, voor *waarhaftig, deelhaftig* enz., gebezigd wordt, blijkt ook daaruit, dat, in deze, gelijk in alle andere woorden, die in *haftig* uitgaan, als *manhaftig, naamhaftig, ernsthaftig* enz., de hooge toon op de *tweede* lettergreep komt; terwijl in die woorden, welke, oorspronkelijk, den uitgang *achtig* hebben, als *zwartachtig* enz., de nadruk op de *eerste* lettergreep valt.

ACHTING, z. n., v., *der, of van de achting*; het meerv. is niet in gebruik. Van *achten*. Het gevoel en de erkenning van iemands waarde en verdiensten: *veel achting voor iemand hebben; mijne achting voor hem kent geene grenzen*. Aanzien: *in achting staan; hij is bij niemand in achting*. Oulings werd *achting* ook voor *acht*, in den zin van een regterlijk vonnis, gebezigd. Van hier: *Achtingwaardig*, bijv. n.

ACHTZAAM, bijv. naamw., *achtzamer, achtzaamst*. Van *acht*, in de beteekenis van zorg en oplettendheid, en den uitgang *zaam*, van *zamen, tezamen*, d. i. *verbonden*, waar van het denkbeeld van gelijkheid, of overeen-

komst, schijnt afgeleid te zijn. *Achtzaam* is, derhalve, zoo veel, als hetgeen, dat tot *achten*, *acht geven*, *oplettten*, behoort, en daarom overeenkomt. *Hij is een achtzaam*, zorgvuldig en oplettend, *man*. Zie *zaam*.

ACHTZAAMHEID, z. n., v., *der*, of *van de achtzaamheid*; het meerv. is niet in gebruik. Van *achtzaam*, en den uitgang *heid*. Zorgvuldigheid, oplettendheid.

ADDER, z. n., v., *der*, of *van de adder*; meerv. *adders*. *Hij kweekt eene adder, die hem 't hart haast af zal steken*. [Vond.]

De gemakkelijker uitspraak *den adder* schijnt sommigen, hier, het mannelijke geslacht te doen verkiezen; doch hiernaar mag men zich, in de bepaling der geslachten, niet regelen. Het hoogd. *Atter*, *Natter* (hetzelfde als ons *adder*) is ook vrouwelijk.

ADDERBEET, z. n., m., *des adderbeets*, of *van den adderbeet*; meerv. *adderbeten*. Van *adder* en *beet*. De beet van eene adder.

ADDERGEBROEDSEL, z. n., o., *des addergebroedsels*, of *van het addergebroedsel*; meerv. *adder-gebroedsels*. Ook *adderengebroedsel*. Van *adder* en *gebroedsel*, van *broeden*, *uitbroeden*. Een broedsel van adders. Met verachting van iemand gesproken: *gij addergebroedsel*, of *adderengebroedsel*.

ADDEERSPOG, z. n., o., *des adderspogs*, of *van het adderspog*; zonder meerv. Van *adder* en *spog*. Overdragtelijk zegt men van eenen beleedigenden, hatelijken schrijver, dat hij zijne pen in *adderspog* gedoopt heeft.

ADDEERTONG, z. n., v., *der*, of *van de addertong*; meerv. *addertongen*. Van *adder* en *tong*. De tong van eene adder. Figuurlijk wordt eenen stekelachtigen, beleedigenden redenaar eene *addertong* toegeschreven. Ook draagt zeker kruid den naam van *addertong*.

ADEL, z. n., m., *des adels*, of *van den adel*; zonder meerv. In tegenoverstelling van den burgerlijken stand: *hij is van adel*; *uit den roomschen adel gesproten*. [Vond.] Figuurlijk, voor waarde en verhevenheid van geest: *de adel der ziel is meer waardig, dan alle adel des gestachts*. Ook voor personen, die de adellijke waardigheid bezitten, — edelen: *de gansche adel was genoodigd*.

Ons *adel* heeft veel overeenkomst met het goth. *adall*, beteekenende *voornaam*, *voortreffelijk*.

ADELAAR, (of *adeler*, ook *arend*) z. n., m., *des adelaars*, of *van den adelaar*; meerv. *adelaars* en *adelaren*. De grootste en sterkste onder de roofvogels, die eene snelle vlucht heeft, en zich hooger dan alle andere vogelen in de lucht verheft; waarom hij reeds in de oudste tijden den naam van *koning der vogelen* droeg.

Oud geworden zijnde plukt hij zijne vederen uit, en bekomt nieuwe vederen, waardoor hij als verjongd wordt; eene bijzonder-

heid, van welke reeds de oudste oostersche dichters gebruik gemaakt hebben. Zie *arend*.

Adelaar is zamengesteld uit *adel*, voor *edel*, en *aar*, bij Wachter *ar*, *arn*, bij Scherz. *ar*, *are*, zijnde de algemeene benaming van groote roofvogelen, en bijzonderlijk die der arenden; zoodat *adelaar* dan zoo veel is, als *edele roofvogel*, *edele arend*; dewijl hij *de edele*, de voornaamste, de koning onder de roofvogelen is.

ADELBORST, z. n., m., *van den adelborst*; meerv. *adelborsten*. Bij Kiliaan, een edel, voornaam krijgsman. Thans alleen gebruikelijk in den zin van iemand, die iets meer, dan gemeen soldaat is. Van *adel* en *borst*. Schoon *borst* vrouwel. is, kan *adelborst* echter niet anders dan mannel. wezen, volgens den regel, dat de naamwoorden, die als eigene benamingen van mannen aange-merkt worden, mannelijk zijn, schoon zij ook, op zich zelve, tot een ander geslacht behooren.

ADELDOM, z. n., m., *des adeldoms*, of *van den adeldom*; het meerv. is niet in gebruik. *Met al den adeldom*. [Vond.] Soms zegt men ook *edeldom*: *pijn, die den edeldom bijna schijnt ingeschapen*. [De Deck.]

Dit woord is mannel., volgens den regel, dat woorden, in *dom* uitgaande, en den staat, de magt, of gesteldheid eener zaak aanduidende, tot het mannel. geslacht behooren.

ADELEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik adelde, heb geadeld*. Eigenlijk, adellijke waardigheid, adellijke voorregten mededeelen. *Zich laten adelen*, — *door den keizer geadeld worden*. Figuurlijk, boven andere verheffen, ten aanzien van inwendige waarde: *de denigd adelt den nederigsten stand*.

ADELIJK, bijv. naamw. en bijw., *adellijker, adellijkst*. Als bijv. naamw.; met den adeldom bekleed: *eene adellijke geboorte*; *uit adellijk bloed gesproten*. Figuurlijk, naar den aard des waren adels, dapper, grootmoedig, voortreffelijk: *eene adellijke daad*. In deze figuurlijke beteekenis, zegt Adelung, begint dit woord te verouderen; vermoedelijk, omdat de zaak zelve bij den hedendaagschen adel niet meer plaats heeft.

ADELSTAND, z. n., m., *des adelstands*, of *van den adelstand*; zonder meerv. Van *adel* en *stand*. Adellijke waardigheid: *iemand tot den adelstand verheffen*.

ADEM, (ook *asem*) z. n., m., *des adems*, of *van den adem*; het meerv. is niet in gebruik. De lucht, welke men, door middel der long, in zich trekt, en weder van zich stoot. Ook voor dit intrekken en uitstooten der lucht zelf. *Adem halen*, *scheppen*; *den adem inhouden*; *naar zijnen adem hijgen*; *geheel buiten adem zijn*; *zich buiten adem loopen*;

weder tot zijnen adem komen; iets in eenen adem, onmiddelijk achter elkander, zonder tusschenpoozen, zeggen. Dewijl de adem voor het natuurlijke leven onontbeerlijk is, wordt dit woord ook voor het leven zelf genomen: *den adem uitblazen; zoo lang nog adem in mij is; al wat adem heeft, al wat leeft.* [Bijbelvert.] Wijders wordt het woord *adem* meer overdragtelijk gebezigd, in de spreekwijzen: *zijnen adem over alles hebben, laten gaan, zich met alles bemoeijen, alles beschikken; een werk van eenen langen adem, waaraan lang moet gearbeid worden.*

Adem, (angels. *aethm, ethm*) duidt eigenlijk den wind aan, welke door het intrekken en uitstooten des adems veroorzaakt wordt; waarin het met het gr. *ἀρμη*, van *ἀειν*, *waaijen*, overeenkomt. Voor *adem*, gebruikt men ook *asem; asem halen*, in het gr. *αἰζειν*.

ADEMAGHTIG, zie *aamachtig*.

ADEMBORSTIG, zie *aamborstig*.

ADEMBORSTIGHEID, zie *aamborstigheid*.

ADEMEN, ONZ. en bedr. w., gelijkvl.: *ik ademde, heb geademd.*

ONZ., met het hulpw. *hebben*. *Adem halen; doch meestal in den hoogen schrijfstijl: het hart is mij zoo beklemd, dat ik nauwelijks ademen kan.* Figuurlijk, voor *leven: hij ademt nog.*

Bedr., voor *genieten: hier woont de rust, hier ademt men niets, dan vrede.* Voor mededeelen, rondom zich verspreiden: *hier ademen de bloemen de aangenaamste geuren.*

Het bijv. naamw. *ademig* is alleenlijk in het zamengestelde *kortademig*, gebruikelijk.

ADEMHALING, z. n., v., *der*, of *van de ademhaling*; meerv. *ademhalingen*. Het adem halen: *hij heeft eene moeijelijke ademhaling; tot mijne laatste ademhaling.*

ADEMING, z. n., v. Van *ademen*. De ademhaling; welk woord meer in gebruik is. *Ademing* komt meestal in zamenstelling voor, b. v. *inademing*.

ADEMTOGT, (ook *aamtogt*) z. n., m., *des ademtogts, of van den ademtogt*; meerv. *ademtogten*. Van *adem* en *togt*. Het in- en uitademen van de lucht, door middel der longen; ook de lucht zelvc, welke men in- en uitademt: *de kamer was vol van ademtogten.*

ADER, (bij zamentrekking, *aar.*) z. n., v., *der*, of *van de ader*; meerv. *aderen*. Bloedader, hartader, pols- of slagader enz. *Iemand eene ader openen, ook aderlaten.* Figuurlijk, *dichtader*, voor geschiktheid tot de dichtkunst. Ook worden de trekken in levenlooze lichamen, welke, even als aderen, uit- en in elkander loopen, *aderen* genoemd. Hiertoe behooren de aderen in de bladen der planten, in het hout, het marmar enz. Zoo ook de kleine doorgangen van het water onder de aarde, en van den erts in

de bergen: *wateraderen; eene bronader; goud- en zilverader*, in de mijnen.

ADERACHTIG, bijv. naamw., *aderachtiger, aderachtigst.*

Dit bijv. naamw. wordt, doorgaans, voor *aderrijk, vol van aderen*, gebezigd; doch dit denkbeeld wordt, naar mijn inzien, veel beter door het woord *aderig* uitgedrukt.

ADEREN, bedr. w., gelijkvl., waarvan het lijd. deelwoord, *geaderd*, het gebruikelijkste is: *een welgeaderd beeld*; bij de beeldhouwers, een beeld, waaraan alle de aderen behoorlijk uitgedrukt zijn.

ADERIG, bijv. naamw., *aderiger, aderigst*. Iets, dat vele aderen heeft: *aderig hout, aderig marmar* enz.

ADERLATEN, bedr. w., ongelijkvl.: *ik liet ader, heb adergelaten. Hij moet noodzakelijk adergelaten, hem moet eene ader geopend, worden.*

Dit woord komt mij voor, van eenen zonderlingen aard te zijn. Het is zamengesteld van *ader* en *laten*; maar welke beteekenis sluit nu *ader laten*, of *aderlaten*, in zich? Waarschijnlijk is het eene verkorting van *het bloed uit de ader laten*; waarvan, eindelijk, *aderlaten* overgebleven is; even als men zegt *een vat aftappen*, en daaronder, echter, het *bier*, of den *wijn*, verstaat, die in het vat is. Voor *aderlaten*, zegt men ook enkel *laten*. Van hier:

Aderlating, z. n., v. Het *aderlaten: terstond na de eerste aderlating, werd hij beter.* Voor *aderlating* zegt men ook enkel *lating*.

ADERRIJK, bijv. naamw., *aderrijker, aderrijkst*. Van *ader* en *rijk*. Vol van aderen: *aderrijk marmar*.

ADERSLAG, z. n., m., *des aderslags, of van den aderslag*; meerv. *aderslagen*. Van *ader* en *slag*. De slag der polsader, welke, om hare slaande beweging, ook *slagader* genoemd wordt.

ADMIRAAL, z. n., m., *des admiraals, of van den admiraal*, meerv. *admiraals*. De voornaamste bevelhebber eener vloot: *de admiraal De Ruyter*, enz. Ook voor het admiraalsschip: *de admiraal werd in den grond geschoten*. Voor *admiraal* bezigt men ook *ammiraal (amiraal): bij Clinton hunnen ammiraal*. [Hooft.] *Van Hollands grootsten ammiraal*. [Vond.] Doch de *d* wordt ook in het spaansche *admirante* gevonden.

Gemeenlijk wordt het woord *admiraal* van het arabische *amir*, of *emir*, afgeleid, dat eenen heer, of bevelhebber, beteekent; schoon sommigen gissen, dat het van het oude ital. *miraglio*, dat den spiegel van het schip beteekent, afkomstig is; dewijl hier, voorheen, de plaats des bevelhebbers was, en hij dus zijne bevelen *al miraglio* gaf. Dit is zeker, dat dit woord in Italië het eerst gebruikt is.

ADMIRAALSCHAP, z. n., o., *des admiraalschaps*, of *van het admiraalschap*; het meerv. is niet in gebruik. De waardigheid eens admiraals: *het admiraalschap werd hem opgedragen*. *Admiraalschap maken* zegt men, wanneer verscheidene vloten zamengevoegd tegelijk zeilen.

ADMIRAALSSCHIP, z. n., o., *des admiraalsschips*, of *van het admiraalsschip*; meerv. *admiraalsschepen*. Van *admiraal* en *schip*. Het voornaamste schip eener vloot, waarop de admiraal zich bevindt.

ADMIRAALSVLAG, z. n., v., *der*, of *van de admiraalsvlag*; meerv. *admiraalsvlaggen*. Van *admiraal* en *vlag*. De vlag, die van het admiraalsschip waait.

AF, bijw. en voorz. (oudt. *ave*), in het goth., zweed. en deen. *af*, angels. en eng. *of*, gr. *απο* en *αφ*, lat. *ab*, *abs*.

Als bijw., om eene scheiding, afzondering te beteekenen, maar alleenlijk in het gemeene leven: *de kop was af*.

Als voorz., (schoon achter het zelfst. naamw. geplaatst, en derhalve, eigenlijk, nazetsel.) In verbinding met *op* en *van*: *wij gingen den berg op en af*; *berg op, berg af*; *van dien tijd af*, waarvoor men ook zegt *van dien tijd af aan*; doch dit geeft, veelal, eene afzigtheid. Zie bij *Aan*, bl. 2.

Meestal wordt het, in zamenstelling met werkwoorden, gebruikt. Het komt, alsdan, gemeenlijk, voor *van*, waarmede geene werkwoorden kunnen zamengesteld worden, en beteekent, over het algemeen, eene scheiding en afzondering, wier aard door het bijgevoegde werkwoord nader bepaald wordt. Bijzonderlijk duidt het

1. Eene strekking van zekere hoogte naar beneden aan, als in *afhellen*, *afstijgen*, *afgaan*, *afnemen*, (b. v. *schilderijen van den muur afnemen*) *afvallen*, enz.

2. Eene verwijdering van eene plaats, of zaak: *afreizen*, *afvaren*, *afgaan* en *af treden*, b. v., *hij is, als raad, afgegaan, afgetreden*; *af tred*, *af togt*, *afstand*, *afwezend*, *afgeleg*, enz.

3. Eene scheiding, of afzondering: *afbijten*, *afblazen*, *afbreken*, *afhouwen*, *afplukken*, *afschuimen*, *afstrijken*, *afsnijden*, *afborstelen*, enz., waarbij het voorzetsel zich zoo wel tot de zaak bepaalt, welke afgezonderd wordt, als tot die, van welke de afzondering geschiedt; want men zegt zoo wel *het stof afborstelen*, (namelijk, van een kleed) als *een kleed afborstelen*.

4. Eene versterking van de beteekenis des woords, waarbij het gevoegd is: *afsterven*, *afkloppen*, *afscheiden*, *afscheid*, *afbidden*, *afschrikken*, *afmatten*, *afmenn*, *af danken*, *zich afwerken*, *aflaat*, enz.

5. De uiterste eindpaal eener zaak: *afdoen*, *afcachten*, *afkoken*, *afspijzen*, enz.

6. De overbrenging van de gedaante der eene zaak tot de andere: *afbeelden*, *afdrukken*, *afgieten*, *afmalen*, *afschilderen*, *afschrijven*, *afteekenen*, enz.

7. En eindelijk duidt het woord *af*, even als *on*, het tegendeel van datgeen aan, waarbij het gevoegd is, als: *afgod*, *afgrond*, *afgunst*.

In zamenstelling met werkwoorden, is *af* een scheidbaar voorzetsel, en ontvangt daarom den nadruk der uitspraak.

AFBAKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *bakenen*, van *baken*: *ik bakende af, heb afgebakend*. Met *bakens* afteekenen: *het vaarwater afbakenen*.

AFBAKKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *bakken*: *ik bakte af, heb afgebakken*.

Bedr., ten einde bakken: *zij wil de koeken eerst afbakken*.

Onzijd., voor, alles bakken, wat gebakken moet worden; met het hulpw. *hebben*: *wij zullen eerst maar afbakken*.

AFBEDELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *bedelen*, het voortdur. werkw. van *bidden*: *ik bedelde af, heb afgebedeld*. Door *bedelen*, of veel *bidden*, trachten te verkrijgen: *iemand iets afbedelen*.

AFBEELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *beelden*: *ik beeldde af, heb afgebeeld*. Eigenlijk, de gedaante eener zaak, op eene zinnelijke wijs, nabootsen, een beeld van iets maken: *een landschap afbeelden*; *God onder eene menschelijke gedaante afbeelden*. Overdragtelijk, iets levendig voorstellen, waarvoor echter *schilderen* gebruikelijker is: *wanneer ik u de rampzalige gevolgen dezer daad afbeeldde*. Van hier:

Afbeelding, z. n., v.

Afbeeldsel, z. n., o. *Afbeelding*, *schilderij*.

AFBEITELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *beitelen*: *ik beitelde af, heb afgebeiteld*. Met eenen beitel afslaan, afhouwen: *eenen hoek van iets afbeitelen*.

AFBERNEN, zie *afbranden*.

AFBERSTEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *bersten*: *ik borst af, ben afgeborsten*. *Bersten* en *afvallen*, *afspringen*: *de kalk is overal afgeborsten*.

AFBETALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *betalen*: *ik betaalde af, heb afbetaald*. Geheel, alles betalen: *ik heb mijne schuld afbetaald*. Van hier:

Afbetaling, z. n., v.

AFBETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *betten*: *ik bettede af, heb afgebet*. Door *natmaken* afzonderen, bij de wondhealers gebruikelijk: *den etter afbetten*.

AFBEUKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *beuken*: *ik beukte af, heb afgebeukt*. *Afrossen*: *iemand afbeuken*.

- AFBEULEN**, (zich) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en beulen* : ik beulde af, heb afgebeuld. Zich afwerken : (in den gemeenen spreektrant) *hij heeft zich, in zijne laatste jaren, afgebeuld.*
- AFBEUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en beuren* : ik beurde af, heb afgebeurd. Aftillen : *ik beurde hem van zijn paard af.*
- AFBIDDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en bidden* : ik bad af, heb afgebeden. Met bidden trachten af te weren : *zij baden het dreigende onheil af.* Om iets bidden : *ik bad deze gunst van hem af, en ik bad hem deze gunst af.* Een zeker getal van gebeden uitspreken : *den rozenkrans afbidden.*
- AFBIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en bijten* ; ik beet af, heb afgebeten. Door bijten afscheiden : *een stuk van iets afbijten* ; de nagels afbijten.
- AFBIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en bikken* : ik bikte af, heb afgebikt. Bij de steenhouders gebruikelijk : *eenen steen afbikken.*
- AFBINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en binden* : ik bond af, heb afgebonden. Losmaken : *den mantelzak afbinden.* Door binden afzonderen : *een gezwel, eene wrat afbinden.* Van hier : *Afbinding, z. n., v.*
- AFBLADEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en bladen* : ik blaadde af, heb afgeblaad. De bladen van eenen boom, of eene plant, afbreken : *de koolen moeten afgeblaad worden.*
- AFBLADEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en bladeren* : ik bladerde af, heb afgebladerd. Hetzelfde als afbladen.
- AFBLAZEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en blazen* : ik blies af, heb afgeblazen. Bedrijv., door blazen afzonderen : *het stof afblazen, ook het boek afblazen, d. i. het stof van het boek afblazen.* Onzijd., met het hulpw. *hebben*, voor den aftogt blazen : *de krijgsoverste beval af te blazen.*
- AFBLIJVEN**, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en blijven* : ik bleef af, ben afgebleven. Niet komen : *hij blijft dikwijls van de vergadering af.* Niet aanroeren : *gij moet daar afblijven.*
- AFBOENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en boenen* : ik boende af, heb afgeboend. De stoelen afboenen. Figuurlijk, in den gemeenen spreektrant, voor weggagen, verdrijven : *indien hij andermaal komt, zal ik hem van de kamer afboenen.*
- AFBOETEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en boeten* : ik boette af, heb afgeboet. Door boete, d. i. door herouw, straf, of genoegdoening, uitdelgen : *zijne zonde afboeten* ; eene misdaad, met geld, afboeten.
- AFBORGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en borgen* : ik borgde af, heb afgeborgd. Van iemand borgen : *hij heeft mij alles afgeborgd.* Ook voor ontleenen : *wien hebt gij deze tegenwerping afgeborgd?*
- AFBORSTELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en borstelen* : ik borstelde af, heb afgeborsteld. Met den borstel wegdoen : *het stof afborstelen.* Ook met den borstel reinigen, schoonmaken : *een kleed* (d. i. het stof van een kleed) *afborstelen.*
- AFBOTTELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en bottelen* : ik bottelde af, heb afgeboteld. Bier of wijn afbottelen, d. i. op flesschen, of kruiken, aftappen : *het bier moet afgeboteld worden.*
- AFBRAAK**, z. n., v., der, of van de afbraak ; meerv. *afbraken*. Van afbreken. *Ik heb het huis, tot eene afbraak, gekocht, om het af te breken.* Zie *afbrek, afbreuk.*
- AFBRANDEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en branden* : ik brandde af, heb afgebrand. Bedrijv., door vuur afzonderen : *de haren, eene wrat, met een gloeiend ijzer, afbranden.* Door vuur verwoesten, in de asch leggen : *de vijand brandde de stad af.* Aansteken, losbranden, inzonderheid van schietgeweer : *een geweer, een kanon afbranden.* Onzijd., met het hulpw. *zijn*. Door vuur verwoest worden : *het huis brandde af* ; de geheele stad is afgebrand. *Het geweer moet schielijk afbranden.*
- AFBREK**, z. n., v., der, of van de afbrek, zonder meerv. Van afbreken. Hetzelfde als *afbraak, afbreuk*. Hooft gebruikt dit woord mannel., b. v., *die van den afbrek des lands zijne hoogheid trachtte te timmeren.* Doch daar Vondel en anderen het woord *afbreuk*, dat hetzelfde als *afbrek* is, doorgaans vrouwelijk bezigen, en dit *brek*, voor *breuk*, bij M. Stoke reeds in het vrouwel. geslacht voorkomt, b. v., *hadden alle groote breke, zoo is het vrouwel. geslacht, naar mijn inzien, hier, het verkiesselijkste.*
- AFBREKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en breken* : ik brak af, heb afgebroken. Bedrijv., door breken afzonderen : *eene bloem van den steel afbreken.* Slechten : *een huis, tot den grond toe, afbreken.* Eindigen : *hier brak hij zijne redenen af.* Doen eindigen, verhinderen : *ik brak de vredesonderhandelingen af* ; breekt uwe zonde af. [Bijbelvert.] Plotseling ophouden, bijzonderlijk van woorden, uitdrukkingen, enz. ; in welk geval echter het verleden deelw. alleen gebruikelijk is : *afgebrokene woorden* ; hij antwoordde mij niet, dan met tranen en afgebrokene zuchten. Aftrekken, afzonderen : *hij breekt dagelijks eenige uren van zijnen tijd, tot zijne uitspanning, af.*

Onzijd., met het hulpw. *zijn*: *de naald is afgebroken; daar breekt een stuk van het glas af; mijn arm breke van zijne pijp af.* [Bijbelvert.] Met het hulpw. *hebben*, voor ophouden, niet verder voortgaan: *met het tweede deel heeft hij afgebroken.* Van hier:

Afbreking, z. n., v.

AFBRENGEN, bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *af en brengen*: *ik bragt af, heb afgebragt.* Beneden brengen: *boeken afbrengen.* Afvoeren: *die goederen moeten den rijs afgebragt worden.* Redden, behouden: *hij heeft er al de schepen gelukkiglijk afgebragt.* Verwijderen: *iemand van den regten weg afbrengen.* *Ik werd, door dit toeval, geheel van mijn onderwerp afgebragt.* Bewegen, om iets te laten varen: *ik zal hem van dat voornemen wel afbrengen.* Van hier:

Afbrenger, z. n., m.

Afbrenging, z. n., v.

AFBREUK, z. n., v., *der*, of *van de afbreuk*; het meerv. is niet in gebruik. Van *afbreken*. Hetzelfde als *afbraak*. Ook voor vermindering van vermogen, aanzien, regt, waardigheid, waarvoor ook het zich verder uitstrekende woord *nadeel* gebruikt wordt: *iemand afbreuk doen; iemands eer, vermogen enz. afbreuk doen.* Ook voor schade, nadeel, over het algemeen: *den vijand afbreuk doen.*

AFBROKKELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en brokkelen*: *ik brokkelde af, heb afgebrokkeld.*

Bedrijv., met kleine brokken *afbreken*: *hij heeft de kalk van den muur afgebrokkeld.*

Onzijd., met het hulpw. *zijn*; met kleine brokken *afvallen*: *de kalk brokkelt van den muur af, ook de muur brokkelt af.*

AFBUITELN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en buitelen*: *ik buitelde af, ben afgebuiteld.* Aftuimelen, *afvallen*: *hij is van den berg afgebuiteld.*

AFDAK, z. n., o., *des afdaks*, of *van het afdak*; meerv. *afdaken*. Van *af en dak*. Een dak, dat over eene opene plaats hangt, om voor den regen te beveiligen: *wij stonden onder het afdak.*

AFDALEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en dalen*: *ik daalde af, ben afgedaald.* Nederdalen: *hij daalde van den berg af.*

AFDAMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dammen*: *ik damde af, heb afgedamd.* Door eenen dam afhouden, of alleiden: *het water afdammen.* Van hier:

Afdamming, z. n., v.

AFDANKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en danken*: *ik dankte af, heb afgedankt.*

Bedr., afscheid geven, uit de dienst ontslaan, eigenlijk, in eenen goeden zin, en onder dankbetuiging voor gedane diensten: *bedienden, soldaten, afdanken.* Figuurlijk:

wagen en paarden afdanken, afschaffen; *een kleed afdanken*, afleggen.

Onzijd., dank betuigen voor de tegenwoordigheid der aanwezenden, inzonderheid bij de begrafenisfen gebruikelijk; met het hulpw. *hebben*: *ik zal, na de begrafenis, afdanken.*

Van hier:

Afdanking, z. n., v.

AFDANSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dansen*: *ik danste af, heb afgedanst.*

Bedrijv., door dansen, of onder het dansen, onttrekken: *ik heb hem zijn meisje afgedanst.* Door dansen afzonderen: *hij danste de achterlappen van zijne schoenen af.* Zich door veel dansen afmatten: *zij zullen zich afdansen.*

Onzijd., met het hulpw. *hebben*, den dans eindigen: *dezen moeten afdansen.*

AFDEELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en deelen*: *ik deelde af, heb afgedeeld.* Verdeelen: *een veld, eene kamer, een boek afdeelen; den dag in twaalf uren afdeelen.* Van hier:

Afdeeling, z. n., v. Het afdeelen: *ik was bij de afdeeling tegenwoordig.* Een van die deelen, waarin een geheel afgedeeld is: *de eerste, tweede afdeeling van een boek, enz.*

AFDEINZEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en deinzen*: *ik deinsde af, ben afgedeinsd.* Wijken, terug gaan: *de vijand deinsde af.* Van hier:

Afdeinzing, z. n., v.

AFDEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dekken*: *ik dekte af, heb afgedekt.* Het dek afnemen: *de tafel afdekken.* Afslaan, aflossen, in den gemeenen spreektrant, gelijk ook *toedekken*: *hij werd deerlijk afgedekt.* In welke beteekenis *afdekken*, eigenlijk, niet tot dek behoort, maar veeleer eene klanknabootsing (*onomatopoeia*) is, om het geluid der slagen uit te drukken; even als in het lat. *tax tax tergo meo erit.* [Plaut.] Van hier:

Afdekker, z. n., m.

Afdekking, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFDIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dijken*: *ik dijkte af, heb afgedijkt.*

Hetzelfde als *afdammen*. Van hier:

Afdijking, z. n., v.

AFDINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dingen*: *ik dong af, heb afgedongen.* Door dingen den gevraagden koopprijs verminderen: *ik heb hem tien stuivers afgedongen.* Van hier:

Afdinger, z. n., m.

Afdinging, z. n., v.

AFDISSELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en disselen*: *ik disselde af, heb afgedisseld.* Met eenen dissel afhakken: *den bast van eenen boom afdisseelen.*

AFDOBBELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dobbelen*: *ik dobbelde af, heb*

afgedobbeld. Met dobbelen vrijmaken : *hij heeft zich van de galg afgedobbeld*.

AFDOEN, bedr. en onz. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *af en doen* : *ik deed af, heb afgedaan*.

Bedrijv., afnemen : *den hoed, den ring, afdoen* ; ook *iemand den mantel afdoen*, uittrekken. *Het stof van de schoenen afdoen*, ook : *de schoenen afdoen*, schoonmaken. *Ik heb u het gansche verhaal medegedeeld, zonder daarvan een woord af te doen*. Ten einde brengen : *die zaak is afgedaan* ; *zij heeft hare taak afgedaan*. Beslechten : *de zaak is bij den raad reeds afgedaan*. Betalen : *oude schulden afdoen*. Oudt. had *afdoen* ook de beteekenis van afzetten, waarvan V. Hasselt een voorbeeld bijbrengt, in zijne aantek. op Kiliaan, bl. 12.

Onzijd., met het hulpw. *hebben*, in den volmaakt verledenen tijd : *hij heeft afgedaan*, heeft uitgediend. Ook van levenlooze zaken : *die pen heeft afgedaan*, kan niet meer gebruikt worden. Van hier :

Afdoening, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

AFDONDEREN, onzijd. w., gelijkvl. met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af en donderen* : *donderde af, heeft afgedonderd*. Ophouden met donderen : *het heeft afgedonderd*. In de gemeene straattaal wordt dit woord ook bedrijv. gebezigd : *iemand van de trappen afdonderen*, razend en vloekend afwerpen.

AFDORREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en dorren* : *ik dorde af, ben afgedord*. Door uitdroogen dor worden en afvallen : *de bloemen zijn afgedord*.

AFDOUWEN, (*afduwen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en douwen* : *ik douwde af, heb afgedouwd*. Door douwen verwijderen : *douw de schuit wat af* ; *hij drong op mij aan, maar ik douwde hem van mij af*.

AFDRAAIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en draaijen* : *ik draaide af, heb afgedraaid*.

Bedrijv., door omdraaijen afzonderen : *eenen vogel den kop afdraaijen* ; *hij draaide de knopen van zijnen rok af*.

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*, voor zich verwijderen : *hij scheen op mij aan te komen, maar draaide, eindelijk, weder af*. Ook in de scheepvaart gebruikelijk, voor afhouden, afwenden, het tegengestelde van *bijdraaijen* : *zoodra zij onze vloot in het gezicht kregen, draaiden zij af*.

AFDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dragen* : *ik droeg af, heb afgedragen*. Naar beneden dragen : *turf afdragen*. Met dragen verslijten : *hij heeft zijn kleed al weer afgedragen*. Zich door veel dragen afmatten : *hij zal zich nog afdragen*. Van boomen, die, door te groote vruchtbaarheid, ophouden te dragen : *die boom heeft zich afgedragen*. Twee betcekenissen van dit *afdragen* zijn reeds verouderd, namel.

die van *vergoeden*, bij Kiliaan : *den kooper de schade afdragen*, en die van *verachten*, waarvan, mede bij Kil., *afdragendheid*, d. i. *verachting*.

AFDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en drijven* : *ik dreef af, heb afgedreven*.

Bedrijv., voor wegdrijven : *zij dreven den vijand van de stad af*. In de geneeskunst : *door dat middel drijft men het graveel af*. *Zij zocht hare vrucht af te drijven*, derzelver ontijdige geboorte, door afdrijvende middelen, te veroorzaken. Naar beneden drijven : *hij dreef zijne kudde den berg af*. Af trekken : *want hij heeft u gezocht af te drijven van den Heer uwen God*. [Bijbelvert.] Door drijven afmatten : *het vee was geheel afgedreven*.

Onzijd., voor met den stroom afzakken, in de scheepvaart gebruikelijk, met het hulpw. *zijn* : *zij dreven den rijn af*. Van hier :

Afdrijvend, deelw., *afdrijvender*, *afdrijvendst*. Als bedr. : *afdrijvende middelen*.

Als onz. : *een afdrijvend houtvlot* ; doch zonder trappen van vergrooting.

Afdrijving, z. n., v. ; zonder meerv.

AFDRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en dringen* : *ik drong af, heb afgedrongen*. Door dringen verwijderen : *hij drong mij van de bank af*. Door sterk aanhouden, dreigen, of ook op eene geweldadige wijs, van iemand bekomen, afpersen : *iemand geld, eenen eed, eene belofte, eene verklaring, enz., afdringen*. *Hij heeft mij al mijn geld afgedrongen*.

AFDRINKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en drinken* : *ik dronk af, heb afgedronken*.

Bedrijv., het bovenste eener vloeistof drinken : *het schuim van het bier afdrinken* ; *de wijn is reeds op de helft van het vat afgedronken*. Door zamendrinken afwenden, bijleggen : *zij hebben den twist, het geschil, afgedronken*.

Onzijd., met het hulpw. *hebben*, ten einde drinken : *wij zullen eerst maar afdrinken*.

AFDROOGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en droogen* : *ik droogde af, heb afgedroogd*. Afwisschen : *droog uw zweet af* ; *zijne tranen afdroogen*. Overdragtelijk : *iemands tranen afdroogen*, hem vertroosten, hem, met raad en daad, in zijne droefheid, bijstaan.

AFDRUIPEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en druipen* : *ik droop af, ben afgedropen*. Met droppelen afvallen. Figuurl. : *zich stil wegmaken* : *zij dropen, een voor een, af*.

AFDRUK, z. n., m., *des afdruks*, of *van den afdruk* ; meerv. *afdrukken*. Het afdrukken : *na den afdruk van het eerste blad*. *Afdrukkel* : *er zijn slechts weinige afdrukken van dat boek, van die plaat* ; *eenen afdruk in was maken*.

AFDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *drukken*: *ik drukte af, heb afgedrukt*. Door drukken nabootsen, of afbeelden: *een zegel in was afdrukken; een boek, een blad afdrukken*. Ten einde drukken: *het blad is nog niet afgedrukt*. Door veel drukken verslijten: *die letters zijn, die plaat is afgedrukt*. Van hier:

Afdrukking, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

Afdrukssel, z. n., o. Hetzelfde als *afdruk*.

Overdragtelijk wordt het ook gebezigd voor het evenbeeld van iets: *hij is het ware afdrukssel zijns vaders*, is hem zeer gelijk.

AFDRUPPELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *druppelen*: *ik druppelde af, ben afgedruppeld*. Met kleine druppelen afvallen. Van hier:

Afdruppeling, z. n., v.

AFDUWEN, zie *afdouwen*.

AFDWALEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *dwalen*: *ik dwaalde af, ben afgedwaald*. Door dwaling van iets verwijderd worden: *van den regten weg afdwalen*. Overdragtelijk: *van het geloof afdwalen*, tot ongelooft vervallen. Van hier:

Afdwaling, z. n., v. Zonde: *reinig mij van mijne verborgene afdwalingen*. [Bijbelvert.]

AFDWEILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *dweilen*: *ik dweilde af, heb afgedweild*. Met eenen dweil afvegen, afdoen, reinigen: *de stoep afdweilen*.

AFDWINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *dwingen*: *ik dwong af, heb afgedwongen*. Door dwang bekomen: *iemand geld, eenen eed enz. afdwingen*. *De vrees dwingt, dikwerf, den boozen de bekentenis zijner misdaad af*.

AFEISCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *eischen*: *ik eischte af, (ook eesch af) heb afgeëischt (ook afgeëschen)*. Afvorderen: *iemand iets afeischen*, het van hem eischen. *Zij eischten ons geen geld af*. *Eenen gevangenen den degen afeischen*. Van hier: *Afeisching*, z. n., v. Zonder meerv.

AFETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *eten*: *ik at af, heb afgegeten*.

Bedr., door eten wegdoen: *kersen van den boom afeten; het vleesch van de beenen afeten*.

Onzijd., ten einde eten, den maaltijd eindigen; met het hulpw. *hebben*: *zij hebben nog niet afgegeten*.

AFFUIT, onduitsch z. n., v. door Vondel gebruikt: *de raden van de affuit*. Van het fransche *affut*. Zie *rolpaard*.

AFGAAF, z. n., v., *der*, of *van de afgaaf*; meerv. *afgaven*. Van *af* en *gaaf*, van *geven*. Het afgeven, in de eigenlijke beteekenis des woords: *de afgaaf van eenen brief, van een boek*.

AFGAAN, onz. en bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *af* en *gaan*: *ik ging af, ben afgegaan*.

Onzijd., met het hulpw. *zijn*, naar beneden gaan: *de trappen afgaan*. Hellen, overnemen: *in het afgaan van het gebergte*. Weggaan, zich verwijderen: *de post is reeds afgegaan; van de stoep, van den regten weg, afgaan; eensklaps is hij van ons afgegaan*. Verlaten: *hij ging van zijne vrouw af*. Zich elders heen wenden ter verkrijging eener zaak: *op een ambt — op een meisje afgaan*. De verbinding met iemand opheffen: *van eenen koopman, metselaar enz. afgaan*. Eenen dienst, of een ambt, nederleggen: *hij is als schepen afgegaan*. Laten varen: *van zijn onderwerp — van zijn voornemen — van zijn gegeven woord afgaan*, niet houden. Allerlei afnemen in stand, groei, waarde, gedaante, kleur enz., zoo van zaken, als van personen: *een afgaand, afnemend, dichter; een afgaand man*, die van ouderdom verzwakt en vervalt; *eene afgaande maan; de verw gaat af; de koorts ging des avonds af*. Uit het gebruik geraken: *die gewoonte gaat geheel af*. Niet voortgaan: *het huwelijk ging weer af*. Verminderd, afgetrokken worden: *van dit geld mag geen stuiver afgaan*. Gezocht worden, koopers vinden, inzonderheid van koopwaren: *die waren gaan niet af; dat boek gaat goed af*. Handig en bevallig verrigten: *al wat hij doet gaat hem zeer wel af*. Eindelijk is *afgaan* gebruikelijk, voor zich ontlasten van het nuttelooze overschot der verteerde spijs, anders, zijn gevoeg doen; met het hulpw. *hebben*: *ik heb van die pillen driemaal afgegaan*.

Bedrijv., doorgaan, of onder het gaan, afzonderen, verslijten: *hij ging het vel van zijne voeten af*. Met schreden afmeten: *wij hebben het gansche veld afgegaan*. Als een wederkeerig werkwoord: *zich afgaan*, door veel gaan afmatten.

AFGANG, z. n., m., *des afgang*, of *van den afgang*; meerv. *afgangen*. Van *afgaan*. *De afgang eens bergs*; en in dezen zin is het meerv. alleen gebruikelijk; *de afgangen des bergs waren gevaarlijk*. Vrijheid om heen te gaan: *mijne huisvrouw den afgang benemende*. [H. de Groot.] Verval, afneming: *in den afgang der roomsche taal*. [Vond.] *De afgang der maan, der koorts*. Verkoop: *hij zocht overal, den afgang dier waren, van dat boek, te bevorderen*. Stoelgang, buikontlasting: *ik heb heden nog geen afgang gehad*. Uitgeworpen overschot der verteerde spijs: *zijn afgang was met bloed vermengd*.

AFGAVE, hetzelfde als *afgaaf*.

AFGELEEFD, verl. deelw. van het verouderde w. *afleven*.

Uitgeleefd, door ouderdom verzwakt: *een afgeleefd man — eene afgeleefde vrouw*. Van hier:

Afgeleefdheid, z. n., v.

AFGELEGEN, verl. deelw. van *afstigen*. Van hier : *Afgelegenheid*, z. n., v.; meerv. niet in gebruik. Afstand.

AFGEVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en geven* : *ik gaf af, heb afgegeven*.

Bedr., van zich geven, aan anderen overgeven : *ik heb iets aan u af te geven; aan wien heb gij den brief afgegeven?*

Onz., met het hulpw. hebben : *die verweigert af; zwarte kousen geven dikwijls af, behouden hare verw niet*. Van hier :

Afgever, z. n., m.

Afgeving, z. n., v.; zonder meerv.

AFGEVLEESCHD, veroud. bijv. naamw., voor vleeschloos. *Afgeveleschde beenen*. [F. v. Dorp.]

AFGEZANT, z. n., m., des *afgezants*, of van den *afgezant*; meerv. *afgezanten*. Van het voorz. *af en gezant*. Iemand, die van eenen staat, of vorst, gezonden wordt, om de zaken des lands waar te nemen. — Door verloop, heeft dit woord de letter *d*, welke oorspronkelijk tot hetzelfde behoort, als van *zenden* afkomstig, geheel verloren.

AFGIEREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en gieren* : *ik gierde af, ben afgiegierd*. Bij de zeelieden gebruikelijk : *het schip gierde van het hoofd af*.

AFGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en gieten* : *ik goot af, heb afgegoten*. De vloeibare stof, door gieten, afzonderen : *het vet van het vleesch afgieten; al het water van de boonen afgieten*. Door gieten afbeelden : *een kop in was afgieten*. Van hier :

Afgieter, z. n., m.

Afgieting, z. n., v.

Afgietsel, z. n., o.

AFGLIDEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en glijden* : *ik gleed af, ben afgegleden*. Naar beneden glijden : *van den trap, van de ladder, afglijden*.

AFGLIPPEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en glippen* : *ik glipte af, ben afgeglipt*. Glippen en vallen : *zij glipte van den drempel af*. Van hier :

Afglipping, z. n., v.

AFGLIPPEREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en glipperen*, voortdur. werkw. van *glippen* : *ik glipperde af, ben afgeglipperd*.

AFGOD, z. n., m., des *afgods*, of van den *afgod*; meerv. *afgoden*. Een eindig, of verdicht wezen, hetwelk men goddelijke eer bewijst. Inzonderheid de lichamelijke afbeelding van zulk eene verziende godheid. Doorgaans gebruikt men het woord *afgod*, in deze eigenlijke beteekenis, zoo wel voor eene vrouwelijke als mannelijke godheid. Figuurlijk wordt het genomen voor het voorwerp eener zeer hooge, overdrevene vereering, of liefde: *eenen afgod van iemand maken*. En, in deze

beteekenis, wordt ook wel het vrouwelijke *afgodes*, *afgodin*, gebruikt : *afgodin mijner ziel*. In het angels. wordt dit woord, op dezelfde wijs geschreven, *afgod*, in het deens. en zweeds. *afgud*.

Af is hier een bijwoord van ontkenning, van dezelfde kracht als *on*, het tegendeel van datgeen aanduidende, waarbij het gevoegd is. *Afgod* is, derhalve, zoo veel als *ongod, geen God*.

AFGODENDIENAAR, (bij Kiliaan, ook *afgoderer*) z. n., m., des *afgodendienaars*, of van den *afgodendenaar*; meerv. *afgodendienaars*. Van *afgod* en *denaar*. Iemand, die verdichte godheden vereert, of lichamelijke dingen, of afbeeldsels, goddelijke eer bewijst. Van zoodanig eene vrouw sprekende, zegt men *afgodendienares*. Van hier :

Afgodendienst, (ook *afgodsdienst*) z. n., v. Zonder meerv.

AFGODERIJ, z. n., v., der, of van de *afgoderij*; meerv. *afgoderijen*. Eigenlijk, de vereering van eene valsche godheid; zonder meerv. Figuurlijk, de overdrevene vereering van andere voorwerpen; zonder meerv. : *afgoderij met iemand drijven*. Enkele afgodische handelingen; met het meerv. : *grouwelijke afgoderijen*. [Bijbelvert.] H. L. Spieghel gebruikt voor dit woord ook *afgodij*.

AFGODISCH, bijv. naamw. en bijw.; *afgodischer, meest afgodisch*. Aan de afgoderij gelijk, op dezelfde gegrond : *eene afgodische handeling*. Als bijw. : *iemand afgodisch vereeren*. J. Oudaan bezigt ook *afgodetijk*.

AFGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en gooijen* : *ik gooide af, heb afgegooid*. Afsmijten, afwerpen : *hout van den zolder afgooijen*.

AFGORDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en gorden* : *ik gordde af, heb afgegord*. Losmaken, afdoen : *het zwaard afgorden*.

AFGRAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en graauwen* : *ik graauwde af, heb afgegraauwd*. Graauwend bejegenen, en van zich verwijderen : *hoe kunt gij mij altijd zoo afgraauwen?*

AFGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en graven* : *ik groef af, heb afgegraven*. Door graven lager maken : *eenen heuvel afgraven*. Door graven afzonderen : *ik heb dezen akker van het land afgegraven*. Van hier :

Afgraving, z. n., v.

AFGRAZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en grazen* : *ik graasde af, heb afgegraasd*. Het gras afeten : *de koeijen hebben dit land reeds afgegraasd*.

AFGREPPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en greppelen* : *ik greppelde af, heb afgegreppeld*. Met greppels afscheiden : *het weiland van het hooiland afgreppelen*.

AFGRIJSELIG, bijv. naamw. en bijw., *afgrijselijker, afgrijselijkst*. Iets, dat afgrijzen verwekt, of waarvan men een afgrijzen heeft: *dat was een afgrijselijke daad*. Als bijw.: *hij heeft afgrijselijk gelogen*. Van *afgrijzen*. Van hier:

Afgrijselijkheid, z. n., v.

AFGRIJZEN, de onbepaalde wijs van het verouderde werkw. *afgrijzen*, zelfstandig gebruikt, onz., *des afgrijzens*, of *van het afgrijzen*; zonder meerv. Afschrik: *een afgrijzen van iets hebben*, iets verfoejen. Hoofst gebruikt het nog als een werkwoord: *het dier om af te grijzen*.

AFGROND, z. n., m., *des afgronds*, of *van den afgrond*; meerv. *afgronden*. Eigenlijk eene plaats, die geenen grond heeft, of welker grond niet wel bereikt, of gepeild, kan worden; ook eene zeer groote diepte. *De afgrond der zee*; *zij zonken naar den afgrond*; *de afgrond tusschen twee bergen*. Oneigenlijk, iedere groote verwijdering, of afgelegenheid: *mijne ziel was, trots de afgronden, die ons van elkander scheidde, steeds bij u*. Eene onberekenbare grootte: *zij storten zich in eenen afgrond van ellende neder*. Een verschrikkelijk gevaar, een oogenschijnlijk verderf: *aan welk eenen afgrond stond ik!*

Af is hier een bijw. van ontkenning, even als in *afgod*, van dezelfde kracht als *on*. *Afgrond* is, derhalve, zoo veel als *ongrond*, *geen grond*. In het deens. en zweeds. wordt dit woord *afgrund* geschreven; zoo ook bij Ulphilas, en in den vierden naamval, *afgrundiþa*; bij Kero, Otfried en Notker *abcrunt*, en *abgrund*; en het is, reeds van de oudste tijden af, in de beteekenis van eene grondeloze diepte, gebruikelijk geweest.

AFGRONDIG, veroud. bijv. naamw., voor *grondeloos*. Bij Kiliaan.

AFGRONDIGHEID, veroud. z. n., voor *grondeloosheid*. [Gulden Throen.]

AFGUNST, z. n., v., *der*, of *vande afgunst*; zonder meerv. De gemoedsgesteldheid, waarbij men anderen het goede, hetwelk zij bezitten, niet gunt. Ook *wangunst*. *Af* is hier een bijw. van ontkenning, en duidt gebrek van gunst, of goeden wil, aan. Van hier:

Afgunstig, bijv. naamw.

Afgunstigheid, (bij Kiliaan) hetzelfde als *afgunst*.

Afgunstiglijk, bijw.

AFHAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *haken*: *ik haakte af, heb afgehaakt*. Hetgeen, dat aan eenen haak vast is, losmaken: *de schalen afhaken*. Van hier:

Afhaker, z. n., m.

Afhaking, z. n., v.

AFHAKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *hakken*: *ik hakte af, heb afgehakt*.

Bedrijvend, door hakken afzonderen:

iemand den kop, de hand afhakken. *Eenen os afhakken*, aan geschikte stukken hakken.

Onzijdig, met het hulpw. *hebben*, voor ten einde hakken: *hij heeft nog niet afgehakt*. Van hier:

Afhakker, z. n., m.

Afhakking, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *halen*: *ik haalde af, heb afgehaald*. Van boven halen: *ik moet nog turf afhalen*. Aftrekken: *eenen aal het vel afhalen*. Van eene plaats halen: *ik kom u, van avond, afhalen*. Met geweld, of list, onttrekken: *zij heeft hem alles afgehaald, wat hij bezat*. Van hier:

Afhaalster, z. n., v.

Afhaler, z. n., m.

Afhaling, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFHANDELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *handelen*: *ik handelde af, heb afgehandeld*.

Bedrijv., door wederzijdsche overlegging, door beoordeeling van hetgeen dat voor en tegen eene zaak is, tot stand brengen: *laat ons deze zaak eerst afhandelen*. Mondeling, of schriftelijk behandelen; *de leer der onsterfelijkheid, in eene redevoering, afhandelen*. Beslissen, bestechten, door eene uitspraak afdoen: *de zaak is, bij den raad, reeds afgehandeld*.

Onzijd., met het hulpw. *hebben*, voor ten einde handelen: *wij hebben afgehandeld*. Van hier:

Afhandeling, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFHANDIG, bijw., van het voorz. *af*, voor *van*, en *handig*, van *hand*. *Afhandig* is, derhalve, zoo veel als *van de hand*, afwezig. Het komt bij ons alleen voor met het werkw. *maken*: *iemand iets afhandig maken*, ontnemen, onttrekken.

Kiliaan heeft *afhendig*; zoo ook J. B. Houwaert: *'t land souden afhendich maken*. Thans echter is *afhandig* in algemeen gebruik, schoon men, daartegen, *behendig*, en niet *behandig* zegt.

In het hoogd. der middeleeuw. werd *abhändig* ook als een bijv. naamw. gebruikt, waarvan Haltaus verscheidene voorbeelden aanvoert.

AFHANGEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *hangen*: *ik hing af, heb afgehangen*.

Onzijd., met het hulpw. *hebben*. Naar beneden hangen: *het touw hing van het dak der kerk af*. In eenigen afstand van iets hangen: *de schilderijen hangen ver genoeg van den muur af*. Figuurlijk: *van iemand afhangen*, in deszelfs magt zijn, onder deszelfs bevelen staan. *Al wat bestaat, hangt van God af*, heeft zijn aanwezen en zijne bestemming aan hem te danken. *Dit hangt van mij niet af*, staat niet in mijne magt.

- Bedrijv., voor afnemen, nederlaten : *de schilderijen afhangen; de gewigten van een uurwerk afhangen*. Van hier :
- Afhanging*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFHANKELIJK, bijv. naamw., *afhankelijker, afhankelijkt*. Van *afhangen*. Tot iets anders behoorende, zijnen grond daarin hebbende, aan hetzelfde onderworpen : *deze zaak is van gene geheel afhankelijk. De gansche natuur is van God afhankelijk*. Van hier :
- Afhankelijkheid*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFHAREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af en haren*, hetwelk buiten zamenstelling niet in gebruik is : *ik haarde af, heb afgehaard*. De haren loslaten : *de pels haart af*.
- AFHASPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en haspelen* : *ik haspelde af, heb afgehaspeld*.
- Bedr., door haspelen van iets afdoen : *het gareen van de klossen afhaspelen*. Overdrachtelijk, voor iets langzaam en gebrekkelijk verrijgen, in den gemeenen spreektrant : *hebt gij uwe taak haast afgehaspeld?*
- Onzijd., met het hulpw. *hebben* : voor ten einde haspelen : *wij zullen eerst maar afhaspelen*.
- AFHEBBEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *af en hebben* : *ik had af, heb afgehad*. Voleindigd hebben : *ik heb mijn werk eerder afgehad, dan gij het uwe*.
- AFHEFFEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en heffen* : *ik hief af, heb afgeheven*. Door heffen van iets afnemen : *afligten : den ketel afheffen*, van het vuur. *De kaart afheffen*. Van hier :
- Afheffer*, z. n., m.
- Afheffing*, z. n., v.
- AFHEINEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en heinen* : *ik heinde af, heb afgeheind*. Met eene heining bezetten, besluiten : *de tuin is rondom afgeheind*. Ook voor afgeperkt : *in Twentes afgeheinde plekken*. [Mooenen.] Van hier :
- Afheining*, z. n., v.
- AFHELLEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af en hellen* : *ik helde af, heb afgeheld*. Naar beneden nijgen : *de weg helt hier verschrikkelijk af*. Van hier :
- Afhelling*, z. n., v.
- AFHELPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en helpen* ; *ik help af, heb afgeholpen*. Van de hoogte naar beneden helpen : *ik help haar van den wagen af; iemand van het paard afhelfen*. Bevrijden, verlossen, ontdoen : *iemand van de koorts afhelfen; hij heeft zijn huis nog niet kunnen verkoopen, maar ik zal er hem wel afhelfen*. Onttrekken, helpen verspillen : *zij zal hem wel van zijn goed afhelfen*. Wegdoen, verdrijven : *men moet de honden van de straat afhelfen*.
- AFHOEREN, wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en hoeren* : *ik hoerde af, heb afgehoerd*. *Zich afhoeren*, zich door hoererij verzwakken en bederven.
- AFHOOREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en hooren* : *ik hoorde af, heb afgehoord*. Door het gehoor vernemen : *wij hebben hun al hunne geheimen afgehoord; ik heb alles afgehoord*. Ten einde aanhooren : *de getuigen zijn nog niet afgehoord*.
- AFHOUDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en houden* : *ik hield af, (van het oude holden) heb afgehouden*.
- Bedrijv., op zekeren afstand van iets houden : *iets van zich — iets van den muur enz., afhouden*. De aannadering van eenen persoon, of eene zaak, verhinderen : *den vijand van de stad afhouden*. In de volbrenging eener zaak verhinderen : *iemand van eene schandelijke daad, van den arbeid, van de kerk afhouden*. Verwijderen, afzonderen : *hij houdt zich van dat gezelschap af*. Terughouden : *ik zal er tien stuivers afhouden*.
- Onzijd., met het hulpw. *hebben*, in de scheepvaart gebruikelijk : *onze vloot hield af, en ging op den vijand los*. Ook wordt dit *afhouden* als een spreekw. gehezigd, b.v. : *eerst scheen hij onverzettelijk, doch daarna begon hij wat af te houden*, van zijn eerste oogmerk af te zien. Van hier :
- Afhouder*, z. n., m.
- Afhouding*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFHOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en houwen* : *ik hieuw af, heb afgehouden*. Door houwen afzonderen, afhakken : *eenen boom afhouden; iemand het hoofd afhouden*. Tatiaan gebruikt *abafurhouwan* voor *afhouden*. Van hier :
- Afhouwer*, z. n., m.
- Afhouwing*, z. n., v.
- AFHUICHELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en huichelen* : *ik huichelde af, heb afgehuicheld*. Door huichelen verkrijgen : *iemand iets afhuichelen; God laat zich niets afhuichelen*.
- AFHUILEN, wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en huilen* : *ik huilde af, heb afgehuild*. Door huilen afmatten : *hij heeft zich afgehuild*.
- AFHUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en huren* : *ik huurde af, heb afgehuurd*. Door huren bekomen : *wij zullen de schuit afhuren*. Van hier :
- Afhuurder*, z. n., m.
- AFJAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en jagen* : *ik joeg af, heb afgejaagd*. Naar beneden jagen, weggagen : *ik joeg hem van den berg, van de kamer af*. *Jaag den hond van het vuur af*. Door jagen afmatten : *een paard afjagen; zich afjagen*. Van hier :
- Afjager*, z. n., m.
- AFJONST, veroud. z. n., voor *afgunst*. Bij Kiliaan.
- AFJONSTIG, veroud. bijv. naamw., voor *afgunstig*.

AFJONSTIGHEID, veroud. z. n., voor *afgunstigheid*. Bij Houwaert.

AFKAATSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kaatsen*: *ik kaatste af, heb afgekaatsd*. Door kaatsen van zich verwijderen: *den bal afkaatsen*, terug kaatsen. Ook figuurlijk, als een spreekw., voor afwenden, afkeeren: *hij wilde hem voor den regter roepen, maar ik heb het nog gelukkiglijk afgekaatsd*. Van hier:

Afkaatser, z. n., m.

Afkaatsing, z. n., v.

AFKABELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kabelen*: *ik kabellede af, heb afgekabbeld*. Door kabbelen verwijderen: *het water heeft hier een stuk van den dijk afgekabbeld*.

AFKAKELLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kakelen*: *ik kakelde af, heb afgekakeld*.

Bedrijv., door kakelen, d. i. veel praten en snappen, doen ophouden, afweren: *hij zal dat wel afkakelen*.

Onzijdig, voor, ten einde kakelen, met het hulpw. hebben: *laat haar maar eerst afkakelen*.

AFKALKEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. zijn. Van het scheidb. voorz. *af* en *kalken*: *kalkte af, is afgekalkt*. De kalk loslaten, laten afvallen: *die muur kalkt overal af*. Van hier:

Afkalking, z. n., v.

AFKALVEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. hebben. Van het scheidb. voorz. *af* en *kalven*: *ik kalfde af, heb afgekalfd*. Ten einde kalven: *de koeijen hebben afgekalfd*.

AFKAMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kammen*: *ik kamde af, heb afgekamd*. Door kammen verwijderen; ook met den kam reinigen: *ik heb al het vuil van zijn hoofd afgekamd*. Van hier:

Afkammer, z. n., m.

Afkamming, z. n., v.

AFKANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kanten*: *ik kantte af, heb afgekant*. De kanten wegnemen: *die steen moet nog wat afgekant worden*. Van hier:

Afkanter, z. n., m.

Afkanting, z. n., v.

AFKAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kappen*: *ik kapte af, heb afgekapt*. Afhouwen: *de takken van de boomen afkappen*. Van hier:

Afkapper, z. n., m.

Afkapping, z. n., v.

AFKEER, z. n., m., *des afkeers*, of van den afkeer; zonder meerv. Tegenzin, weezin: *eenen afkeer van iets hebben*. Waardoor zij eenen afkeer van hem kreeg. Oul. werd afkeer ook voor wederkeering gebezigd.

AFKEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *keeren*: *ik keerde af, heb afgekeerd*. Afwenden, in de eigenlijke en oneigenlijke beteekenis: *zich van iemand afkeeren*;

het gezicht van iets afkeeren, den rug toekeeren; *zich van de wereld afkeeren*, alle gemeenschap met haar opheffen; *den vijand afkeeren*, afweren, teruggedrijven; *een gevaar, een ongeluk afkeeren*. Oul. werd afkeeren ook als een onz. werkw. gebezigd, in den zin van afwijken: *wi en sullen niet afkeeren in den ackers noch in den wijngaerden*. [Bijb. 1477.] Van hier:

Afkeerder, z. n., m. Iemand, die iets afkeert. Van het oude onz. werkw. afkeeren, in den zin van afwijken, is ook het zelfst. afkeerder, voor afwijker, *afcallige*, in gebruik geweest.

AFKEERIG, bijv. naamw., *afkeeriger, afkeerigst*. Van afkeer. Eenen tegenzin hebbende: *hij was geheel afkeerig van die daad; iemand van eene zaak afkeerig maken*. Ook komt afkeerig in den zin van afwijkende, afdwalande voor: *gij afkeerige kinderen!* [Bijbelvert.] Van hier:

Afkeerigheid, z. n., v.; het meerv. is niet in gebruik. Hetzelfde als afkeer.

Afkeuriglijk, bijw. Met afkeer.

Afkeuring, z. n., v.

AFKEMMEN, zie *afkammen*.

AFKERVERN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kerven*: *ik korf af, heb afgekorven*. Door kerven afzonderen, afsnijden: *eenen visch den staart, den kop afkerven*. Oul. had afkerven nog andere beteekenissen, waarin het thans niet meer gebezigd wordt, b. v. *schepen afkerven*, voor losmaken, *het gebod afkerven*, voor overtreden. [Spelen van Sinnen.] Van hier:

Afkerver, z. n., m.

Afkerving, z. n., v.

AFKEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *keuren*: *ik keurde af, heb afgekeurd*. Kwaad keuren, veroordeelen, verwerpen: *het zilver afkeuren*, als geen goed zilver zijnde; *eene ingezondene verhandeling afkeuren*, niet voldoende oordeelen, niet goed keuren. *Welk redetijk mensch zal het kwaad spreken niet afkeuren?* Van hier:

Afkeurder, z. n., m.

Afkeuring, z. n., v.

AFKIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kijken*: *ik keek af, heb afgekeken*. Heimelijk, steelswijze, afzien, door kijken zich eigen maken: *ik heb hem de kunst afgekeken*. In den vertrouwelijken spreektrant: *ik zal het eens afkijken*, het einde afwachten, zien, wat er van worde.

AFKLAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *klaren*: *ik klaarde af, heb afgeklaard*. Geheel afmaken: *eene rekening afklaren*, geheel afdoen, volkomen zuiver en effen maken. Bij Kiliaan.

AFKLAUTEREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. zijn. Van het scheidb. voorz. *af* en *klauteren*: *ik klauterde af, ben afgeklauterd*. Op handen

AFKOELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en koelen*: *ik koelde af, heb afgekoeld*. Behoorlijk koel, of koud maken: *ijzer in water afkoelen*. *Zich afkoelen*: *ik zettede mij onder dezen boom neder, om mij wat af te koelen*. Van hier:

Afkoeler, z. n., m.

Afkoeling, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFKOKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en koken*: *ik kookte af, heb afgekookt*. Genoeg, naar vereisch koken: *groente afkoken*; *eenen drank afkoken*. Van hier:

Afkoking, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFKOMELING, z. n., m. en v., *des afkomelings*, of *van den afkomeling*; *der*, of *van de afkomeling*; meerv. *afkomelingen*. Van *afkomen*. Een afstammeling van eenen persoon, of een geslacht: *hij is een, zij is eene afkomeling van Barneveld*. Zie over het gemeene geslacht van dit woord, bij *Aankomeling en ling*.

AFKOMEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en komen*: *ik kwam af, ben afgekomen*. Van boven komen: *ik kwam terstond af, van mijne kamer af*. Vervoerd worden: *die goederen komen den rijn af*. Zich van eene plaats, of zaak, verwijderen: *ik kwam van mijns broeders huis af*; *ik konde van het gezelschap niet afkomen*. *Zij kwamen van hun voornemen af*, lieten het varen. *Om van de zaak af te komen*, dezelve ten einde te brengen; *er is geen afkomen aan die zaak*. *Gij zult niet schietlijk van hem afkomen*, ontslagen worden. *Zoo doende komen wij nimmer van elkander af*, treffen wij nimmer een vergelijk. *Hij is er slecht afgekomen*, de uitslag der zaak is nadeelig voor hem. Afstammen: *hij is van brave ouderen afgekomen*; en daar van hebben wij nog de woorden *afkomeling* en *afkomst*.

AFKOMST, z. n., v., *der*, of *van de afkomst*; het meerv. is niet in gebruik. Van *afkomen*. Afstamming, herkomst, oorsprong, geslacht: *van zeer achtbare afkomst*. [Hooft.] *Een duitscher van afkomst*. *De afkomst*, oorsprong, *van een woord*. Ook kroost, afstammelingen: *Natuur boezemde den ouden in, hunne afkomst op te kweeken*. [Vondel.] Van hier:

Afkomstig, bijv. naamw. Geboren, oorspronkelijk: *zij zijn van eertijke ouderen afkomstig*.

AFKONDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en kondigen*: *ik kondigde af, heb afgekondigd*. Van eene verhevene plaats bekend maken: *een huwelijk afkondigen*; *den vrede afkondigen*. Van hier:

Afkondiger, z. n., m.

Afkondiging, z. n., v.

AFKONNEN, hetzelfde als *afkunnen*.

AFKOOKSEL, z. n., o., *des afkookfels*, of *van het afkooksel*; meerv. *afkookfels*. Van *afkoken*.

Hetgeen afgekookt is: *een afkooksel van den koortsbast*.

AFKOOPE, z. n., m., *des afkoops*, of *van den afkoop*; meerv. *afkopen*; doch dit is niet zeer in gebruik. Van *afkopen*.

AFKOOPEM, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *af en koopen*: *ik kocht af, heb afgekocht*. Door koopen verkrijgen: *iemand iets afkopen*. Eene zaak door geld verhinderen, iemand door geld van iets bevrijden: *straf afkopen*; *zich van den dienst afkopen*; *de burgers hebben de plundering afgekocht*. Van hier:

Afkooper, z. n., m.

Afkoopig, z. n., v.

AFKORSTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en korsten*: *ik korstte af, heb afgekorst*. De korst afdoen: *brood afkorsten*.

AFKORTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en korten*: *ik kortte af, heb afgekort*. Kortere maken: *ik heb mijnen mantel laten afkorten*; *zijne woorden, onder het schrijven, afkorten*, niet geheel uitschrijven. Afrekken: *ik heb tien stuivers op zijne rekening afgekort*. Van hier:

Afkorter, z. n., m.

Afkorting, z. n., v. Verkorting: *de afkorting der woorden veroorzaakt dikwijls moeijelijkheid onder het lezen*. Afrekking: *zonder afkorting betalen*.

AFKRABBELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en krabbelen*, voortdur. werkw. van *krabben*: *ik krabbelde af, heb afgekrabbeld*. Door veel krabben afzonderen: *hij krabbelde het vel van zijne hand af*.

AFKRABBEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en krabben*: *ik krabde af, heb afgekrabd*. Door krabben afzonderen: *de verw van de deur afkrabben*. Van hier:

Afkrabber, z. n., m.

Afkrabbing, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFKRASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en krassen*: *ik kraste af, heb afgekrast*. Door krassen afdoen: *de kalk van den muur afkrassen*. Van hier:

Afkrasser, z. n., m.

Afkrassing, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en krijgen*: *ik kreeg af, heb afgekregen*. Van zekere hoogte krijgen: *ik kan, zonder ladder, de boeken van de bovenste plank niet afkrijgen*. Afdoen, verdrijven: *ik zal er het vuil eerst zien af te krijgen*. Aandeel verkrijgen: *gij zult er niets afkrijgen*. Schade bekomen: *gij kunt er ligtelijk iets afkrijgen*. Doch in de twee laatste beteekenissen is *van*, thans, gebruikelijker: *gij zult er niets van krijgen*, enz.

AFKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en kruipen*: *ik kroop af, ben afgekropen*. Naar beneden kruipen: *de slang kroop van den berg af*.

- en voeten afklimmen : *hij klauterde van de trappen af.*
- AFKLEMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *klemmen* : *ik klemde af, heb afgeklemd.* Door klemmen afzonderen : *zich eenen vinger afklemmen.* Van hier :
Afklemmer, z. n., m.
Afklemming, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKLEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kleppen* : *ik klepte af, heb afgeklept.* Met klokkengeklep afkondigen : *de bekendmaking is reeds afgeklept.* Van hier :
Afklepper, z. n., m.
Afklepping, z. n., v.
- AFKLIMMEN**, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *klimmen* : *ik klom af, ben afgeklommen.* Naar beneden klimmen : *hij klom van het dak af.* Van hier :
Afklimmer, z. n., m.
Afklimming, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKLOPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kloppen* : *ik klopte af, heb afgeklopt.* Door kloppen verwijderen : *klop het stof van mijnen rok af.* Ook door kloppen zuiveren, schoonmaken : *den hoed afkloppen.* Afslaan, aflossen : *hij heeft hem deertijk afgeklopt.* Van hier :
Afklopper, z. n., m.
Afklopping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKLUIVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kluiven*, oul. *knuiven* : *ik kloof af, heb afgekloven.* Door kluiven afzonderen : *het vleesch van de beenen afkluiven*; ook *een been afkluiven*. Van hier :
Afkluiver, z. n., m.
Afkluiving, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNAAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knaauwen* : *ik knaauwde af, heb afgeknaauwd.* Hetzelfde als *afknabbelen*. Van hier :
Afknaauwer, z. n., m.
Afknaauwing, z. n., v.
- AFKNABBELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knabbelen* : *ik knabbelde af, heb afgeknabbeld.* Door knabbelen afzonderen : *het vleesch van de beenen afknabbelen*; ook *een been afknabbelen.* De nagels *afknabbelen*. Van hier :
Afknabbeler, z. n., m.
Afknabbeling, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knagen* : *ik knaagde af, heb afgeknaagd.* Hetzelfde als *afkluiven*, *afknabbelen*. Door knagen afzonderen : *het vleesch van de beenen afknagen*; ook *een been afknagen*. Overdragtelijk zegt men ook : *de kommer knaagt hem het hart af*, hij wordt door heimelijk verdriet verteerd. Van hier :
Afknager, z. n., m.
Afknaging, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNAKKEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knakken* : *ik knakte af, heb afgeknakt.*
- Bedrijv., knakken en afbreken : *hij knakte de bloem van haren steel af.*
- Onzijd., met het hulpw. *zijn* : *de bloem knakte van haren steel af.* — *Afknakken* is een klanknabootsend woord. Van hier :
Afknakker, z. n., m.
Afknakking, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNAPPEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knappen* : *ik knapte af, heb afgeknapt.*
- Bedrijv., knappen en afbreken : *hij knapte een stuk van het glas af.*
- Onzijd., met het hulpw. *zijn* : *ik wond mijn uurwerk op, en de veer knapte af.* — *Afknappen* is een klanknabootsend woord. Van hier :
Afknapping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knellen* : *ik knelde af, heb afgekneld.* Door knellen afscheiden : *zij knelde haren vinger af.*
- AFKNEVELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knevelen* : *ik knevelde af, heb afgekneveld.* Door knevelen verkrijgen, met geweld afpersen : *hij heeft zijnen broeder schatten afgekneveld.* Van hier :
Afkneveler, z. n., m.
Afkneveling, z. n., v.
- AFKNIBBELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knibbelen* : *ik knibbelde af, heb afgeknibbeld.* Door knibbelen, door twisten en kijven, bekomen : *ik heb hem nog drie stuivers afgeknibbeld.* Van hier :
Afknibbeler, z. n., m.
Afknibbeling, z. n., v.
Afknibbelster, z. n., v.
- AFKNIJPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knijpen* : *ik kneep af, heb afgeknepen.* Door knijpen afscheiden : *een stuk van het deeg afknijpen.* — *Afsnijpen*, zonder *k*, is even zeer in gebruik. Van hier :
Afknijper, z. n., m.
Afknijping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNIPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knippen* : *ik knipte af, heb afgeknipt.* Door knippen afscheiden; met eene schaar afsnijden : *hij knipte een stukje van het papier af.* Van hier :
Afknipper, z. n., m.
Afknipping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFKNOTTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *knotten* : *ik knottede af, heb afgeknot.* De knotten afplukken (namelijk, van het vlas) : *het vlas is reeds afgeknot.* *Knotten* beteekent, in de vlasteelt, ook in knotten binden; en dan is *afknotten*, zoo veel als ten einde knotten, al het vlas in knotten binden : *wij zullen het vlas eerst maar afknotten.* Afkappen, afhouden : *de takken van de boomen afknotten*, ook *de boomen afknotten.* Van hier :
Afknotter, z. n., m.
Afknotting, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

- Op handen en voeten afklimmen : *hij kroop van het bed, van het dak.*
- AFKUNNEN**, onz. w., onregelm., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af* en *kunnen* : *ik konde af, heb afgekonnen*. In de mogelijkheid zijn, om zich van iets te ontdoen, te bevrijden : *ik heb mij tot die zaak verbonden, en nu kan ik er niet af*. Afgetrokken, afgenomen kunnen worden : *er konden maar drie stuivers af; er kan geene letter af*.
- AFKUSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *kussen* : *ik kuste af, heb afgekust*. Wegkussen : *heeft Potiphar zoo vroeg den bloesem afgekust*. [Vond.] *Gij zult er al de schoonheid afkussen*. Den twist bijleggen, den vrede maken, met eenen kus : *zij hebben elkander afgekust*. *Zich afkussen*, met kussen afmatten.
- AFLAAT**, z. n., m., *des aflaats*, of *van den aflaat*; meerv. *aflaten*. Van *aflaten*. De verzachting van de kerkelijke straf, (in de roomsche kerk) schoon dit woord ook dikwerf voor de vergeving der zonde zelve gebruikt wordt : *de Paus had grooten aflaat beloofd*. [Hooft.] *Aflaat geven, verleenen, bekomen, krijgen; aflaat prediken*. Van hier *aflaatbrief*, de brief, of oorkonde, waarin deze aflaat verleend wordt : *aflaatprediker*, die den aflaat, bij plegtige gelegenheden, openlijk afkondigt : *aflaatkraam*, ongeoorloofde handel met den aflaat : *aflaatkramer*, die zoodanigen handel drijft. Het woord *aflaat* komt, in dezen zin, bij de oudste schrijvers voor; bij Olfrid., *ablazi*, bij Notker., *ablaz*. Goth., *ableta*, ijsl. *aflaat*, zweed., *ablata*. M. Stoke gebruikt het, in de beteekenis van *kruistogt* : *deene bleef doot voor Akers in den oflate groot*, d. i. in den krijgstogt, (of kruistogt) waarvoor veel aflaat beloofd werd. Voor *aflaat* bezigt Van Maarlant *verlaat*, in den eerstgenoemden zin.
- AFLADEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *laden* : *ik laadde (oul. loed) af, heb afgeladen*. Een en opgeladenen last afheffen : *hij laadde de helft der vracht van zijnen wagen af*. Van een en opgeladenen last bevrijden : *eenen wagen, eenen ezel afladen*. Geheel laden, de volle vracht, of lading, ingeven : *dit schip is afgeladen*. Van hier :
- Aflader*, z. n., m.
- Aflading*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFLAGCHEN**, bedr. w., wederkeer., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *lagchen* : *ik lachte af, heb afgelagchen*. *Zich aflagchen*, door lagchen afmatten.
- AFLANGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *langen* : *ik langde af, heb afge-langd*. Afreiken, van boven toereiken : *wilt gij mij dat boek van de bovenste plank eens aflangen?* Overreiken : *gij moet den brief aan dat huis aflangen*. Geven, weggeven : *hij houdt niet veel van aflangen*, hij is karig. Van hier :
- Aflanger*, z. n., m.
- AFLATEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *laten* : *ik liet af, heb afgelaten*.
- Bedrijv., nederlaten : *iets aan een touw, van den zolder, aflaten*, laten afzakken ; *hem aflatende in eene mande*. [Bijbelvert.] *Wijn aflaten*, van het vat laten afloopen, aftappen, overgieten, waarvoor men gemeenlijk *verlaten* gebruikt.
- Onzijd., met het hulpw. *hebben*; ophouden iets te doen, eene zaak niet verder voortzetten; doch meestal, met het voorzetsel *van* : *gij en laat niet af van moorden en branden*. [J. B. Houwaart.] *Van het kwade aflaten*; *van iemand aflaten*, ophouden gemeenschap met hem te hebben, zich aan hem onttrekken, hem ontwijken. *Zonder van* : *maar deze heeft niet afgelaten, mijne voeten te kussen*. [Bijbelvert.] Ook zonder ander werkw., of zelfst. naamw. : *laat af, gij ontaarde!* — *toen hij naderde, lieten zij terstond af*. En 't gruwzaam onweer *laat niet af*. [L. Bake.] — *Aflaten* is in het goth. *afletan*. Van hier :
- Aflating*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFLEENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *leenen* : *ik leende af, heb afgeleend*. Door leenen bekomen, ter leen nemen : *hij heeft mij schatten afgeleend*. Van hier :
- Afleener*, z. n., m.
- Afleening*, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFLEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *leeren* : *ik leerde af, heb afgeleerd*. Door toezien en aandachtig opmerken, van iemand leeren : *iemand eene kunst, eene handgreep afleeren*. Ontwennen : *ik zal hem die streken wel afleeren*.
- AFLEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *leggen* : *ik legde (ook leide) af, heb afgelegd (ook afgeleid)*. Van de eene plaats op de andere leggen, en wel van de hoogte naar de laagte : *een stuk geschut van de affwit afleggen*; *leg dat boek van de tafel af*. Wegleggen, om niet meer te gebruiken : *een kleed afleggen*; *den rouw (het rouwgewaad) afleggen*. Overdrachtelijk, voor betalen : *eene schuld, de renten afleggen*. Met het zelfst. naamw. *leven* : *het leven afleggen*, sterven. Ook *het afleggen* : *hij heeft het afgelegd*, waaronder *leven* dan verstaan wordt. Van zich leggen, zich ontdoen : *zijnen haat afleggen* : *eene gewoonte, dwaasheden enz. afleggen*. *Leg toch de vooroordeelen des volks af*. *Zijne kinderschoenen afleggen*, de kinderjaren verlaten. In zwaarte verliezen; doch alleenlijk ten aanzien van geslagte beesten, nadat het ingewand er uitgehaald is : *die os heeft zeer weinig afgelegd*. *Zich van de verrigting eener zaak kwijten* : *eene boodschap, eenen eed, eene getuigenis, een bezoek afleggen*. Volbrengen : *eene reis afleggen*. Door van den stam te verwij-

deren, voortplanten: *eenen wijnstok afleggen*, eene rank daarvan ombuigen en met aarde bedekken, opdat die wortel vatte, en een eigen, afzonderlijke wijnstok worde. Ook is *afleggen*, in eenen bedrijvendend zin, gebruikelijk, ten aanzien van doode lichamen; daarmede aanduidende het uittrekken van de gewone kleederen, waarin iemand gestorven is, en het aandoen van een zoogenoemd doodkleed: *den overledenen, het lijk afleggen*. En zij, die dit werk verrigten, worden *afleggers* en *aflegsters* genoemd. Van hier:

Aflegging, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

Bij Kiliaan komt het woord *afleggen* ook als onzijd. voor, in den zin van *kalven*: *de koe heeft afgelegd*, heeft gekalfd. *Afleggen* is in het goth. *aflegjan*.

AFLEGGER, z. n., m., *des afleggers*, of van den *aflegger*; meerv. *afleggers*. Van *afleggen*, in de meeste beteekenissen van dit werkwoord. Het gebruikelijkste echter is het woord *aflegger*, in den zin van iemand, die eenen gestorvenen, een lijk aflegt: *de afleggers zijn rijkelijk voor hunne moeite beloond geworden*. Ook wordt het, in den gemeenen spreektrant, gebezigd voor iets, hetwelk *afgelegd is*, b. v. *deze wijnstok is een aflegger*, is van eene rank voortgekomen, die van eenen anderen wijnstok afgelegd is. Zoo ook wordt datgeen een *aflegger* genoemd, hetwelk *afgelegd*, of weggelegd, is, om niet meer gebruikt te worden, van welk geslacht de daardoor bedoelde zaak ook moog wezen: *deze pen, deze hoed, dit mes enz., is een aflegger*. In dezen zin gebruikt men ook dikwerf het verklein. woord *afleggertje*. Van hier:

Aflegster, z. n., v. Meestal in de beteekenissen van vrouwen, die gesteld zijn, om eene gestorvene af te leggen of het doodkleed aan te doen.

AFLEIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en leiden*: *ik leidde af, heb afgeleid*. Naar beneden leiden: *ik leidde haar van de trappen af; het water van het dak afleiden; den bliksem afleiden*. Figuurlijk, door weeggronden van iets afbrengen: *iemand van den regten weg, van zijn voornemen, van de deugd afleiden*. De afkomst van iets, inzonderheid van een woord, bepalen: *velen leiden het woord neus van het latijnsche nasus af*. Van hier:

Afleider, z. n., m. In al de beteekenissen van het werkw. Ook voor een werktuig, waarmede de bliksem afgeleid wordt: *ik heb eenen afleider op mijn huis geplaatst*. *Afleiding*, z. n., v.

AFLEKKEN, zie *aflekken*.

AFLEKKEN, (bij Kiliaan, *afleken*) onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en lekken*: *lekte af, is afgelekt*. Afdruppen: *al het bier lekte van het vat af*. Wanneer van *tranen* gesproken wordt, ge-

bruikt men, doorgaans, *leken*: *ik zag de tranen van hare wangen afleken*.

AFLEVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en leveren*: *ik leverde af, heb afgeleverd*. Afgeven, afzenden: *ik moet morgen die goederen afleveren*. Van hier:

Afleverer, (*afleveraar*) z. n., m.

Aflevering, z. n., v.

AFLEZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en lezen*: *ik las af, heb afgelezen*.

Afnemen en verzamelen: *de druiven van eenen wijngaard aflezen*; ook *eenen wijngaard aflezen*. Iets, dat geschreven, of gedrukt is, luid afkondigen: *eenen brief, een bevel aflezen*. *Zich aflezen*, door lezen afmaten. Van hier:

Aflezer, z. n., m.

Aflezing, z. n., v.

AFLIGGEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en liggen*: *ik lag af, heb afgelegen, en ben afgelegen geweest*. Verwijderd liggen: *mijn huis ligt te ver van den gemeenen weg af, of is te verre van den gemeenen weg afgelegen*; want *afliggen* en *afgelegen zijn* beteekenen hetzelfde. *Mijn bal heeft drie voeten van den paal afgelegen, of is drie voeten van den paal afgelegen geweest*.

Ook wordt het als bedrijv. gebezigd, in den zin van, door liggen afzonderen: *het paard heeft al zijne haren afgelegen*. Door veel en lang liggen verzwakken: *zij heeft zich afgelegen*. Van hier:

Afligging, z. n., v.

AFLIGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en ligten*: *ik ligte af, heb afgeligt*. Door ligten afzonderen: *het deksel van den pot afligten*. *De schellen van de oogen afligten*; ook als een spreekw., voor klaar doen zien. Van hier:

Afligter, z. n., m.

Afligting, z. n., v.; meerv. niet in gebruik. **AFLIJVIG**, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting, beteekenende dood, gestorven: *verleden jaar was hij nog niet aflijvig*. *Aflijvig worden*, overlijden, sterven; *aflijvig maken*, dooden, ombrengen. *Aflijvig* is zamengesteld van *af*, dat hier het tegendeel van datgeen aanduidt, waarbij het gevoegd is, en *lijvig*, van *lijf*, hetwelk oudtijds in de beteekenis van *leven* gebezigd werd. *Aflijvig* is derhalve zoo veel als *levenloos, zonder leven*. Van hier:

Aflijvigheid, z. n., v.; zonder meerv. Dood, overlijden: *na des vaders aflijvigheid*.

AFLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en likken*: *ik likte af, heb afgelikt*. Door likken afzonderen: *de suiker aflikken*. Ook met de tong schoonmaken: *den lepel aflikken*; *lik uwen vinger af*. Van hier:

Aflikker, z. n., m.

Aflikking, z. n., v.

AFLOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en loeren*: *ik loerde af, heb afgeloerd*. Door loeren vernemen, in den gemeenen spreektrant: *iets van iemand afloeren*, ook *iemand iets afloeren*. *Ik heb alles afgeloerd*, ben, door gluren en scherp kijken, achter alles gekomen. Van hier:

Afloerder, z. n., m.

Afloering, z. n., v.

AFLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en lokken*: *ik lokte af, heb afgelokt*. Van iemand, of iets, naar zich lokken: *hij lokte mij mijnen hond af*. Figuurlijk, door list, of vleijerij, van iemand bekomen: *iemand geld aflokken*. Tot het tegengestelde van iets overhalen: *iemand van den regten weg — van de deugd — van zijn voornemen aflokken*. Van hier:

Aflokker, z. n., m.

Aflokking, z. n., v.

AFLOOP, z. n., m., *des afloops*, of *van den afloop*; meerv. *afloopen*. Voor het afloopen, zonder meerv.: *de afloop des waters*, de ebbé; *het water moet zijnen afloop hebben*. Een afloopen-de weg, afgang: *deze afloop is mij te steil*. Het einde eens bepaalden tijds, zonder meerv.: *ik heb mijne reis tot na den afloop dezer zaak uitgesteld*. *Voor den afloop van dit jaar; met den afloop dezer week* enz.

AFLOOPEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidbaar voorz. *af en loopen*: *ik liep af, heb afgeloopen*.

Onzijd., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Naar beneden loopen: *wij hebben den ganschen dag op- en afgeloopen*, en *wij zijn de trappen afgeloopen*. Zie nederd. spraakk. 1^e D. § 257. *Het water loopt af; een schip laten afloopen*, van de werf in het water laten loopen. Ten einde loopen, en daarom ophouden: *het uurwerk is afgeloopen*. Figuurlijk, van den tijd, ten einde gaan: *totdat mijn proeftijd zal afgeloopen zijn; hij zag zijne jaren treurig afloopen*. Eenen uitslag bekomen: *de zaak is wel — naar wensch afgeloopen*. *Wij willen zien, hoe die aanslag zal afloopen*. Ook met bijvoeging van *met*: *hoe zal het nog met mij afloopen! het zal haast met hem afgeloopen* (hij zal haast aan zijn einde genaderd) zijn.

Bedrijvend, door loopen verslijten: *zijne schoenen afloopen*; *het vel van zijne voeten afloopen*. Door loopen afmatten: *zich afloopen*. Ook *iemand afloopen*: *en loopt de vrijster af*. [Vond.] Zich met geweld meester maken: *een schip afloopen*; *het platte land afloopen*, uitplunderen en verwoesten. Door loopen iets van iemand afwinnen, met den derden naamval des persoons; inzonderheid in de wedloopen en renspele: *ik heb hem den prijs afgeloopen*. Van hier:

Aflooper, z. n., m.

Aflooping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFLOSSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en lossen*: *ik loste af, heb afgelost*. Afschieten, inzonderheid van grof geschut: *een stuk kanon aflossen*; doch meestal zegt men slechts *lossen*. *Iemand aflossen*, deszelfs plaats vervangen, of door eenen anderen laten vervangen, en hem daardoor van zijne bezigheid, of van eenige verpligting, ontslaan: *iemand van den arbeid aflossen*; *de wacht aflossen*; *zij lossen elkander telkens af*. Afdoen, betalen: *eenen rentebrief aflossen*. Van hier:

Aflosser, z. n., m.

Aflossing, z. n., v.

AFLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en luisteren*: *ik luisterde af, heb afgeluisterd*. Door luisteren vernemen: *zij hebben ons gansche gesprek afgeluisterd*.

AFLUIZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en luizen*: *ik luisde af, heb afgeluisd*. Listiglijk ontnemen, in den gemeenen spreektrant: *zij luisden hem al zijn geld af*.

AFMAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en maaijen*: *ik maaide af, heb afgemaaid*. Met eene zeissen afsnijden: *het gras afmaaijen*; *den akker afmaaijen*. Zoo zegt men van den dood, met eene zeissen verbeeld, *dat hij het leven der menschen afmaait*. Ook bezigt men *het gras voor iemands voeten afmaaijen*, als een spreekwoord, in den zin van iemand, in het genieten van voordeelen en genoegens, voorkomen: *hij maait al het gras voor mijne voeten af*. Ulphilas heeft reeds *afmaitan*, in den zin van afsnijden. Van hier:

Afmaaijer, z. n., m.

Afmaaijing, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFMAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en maken*: *ik maakte af, heb afgemaakt*. Geheel klaar maken, de laatste hand aan iets leggen: *een werk, een kleed* enz. *afmaken*, voltoojien. Bijleggen, afdoen: *hij heeft het voor eene geringe som afgemaakt*. Ombrengen, van kant maken: *iemand afmaken*. Ook zegt men *zich afmaken van iets*, d. i. iets van zich afschuiven, zich van iets ontdoen: *ik heb mij van die netelige zaak maar afgemaakt*.

Afmaken is ook in de walvischvangst gebruikelijk, en wel in dezen zin: *het spek weder, uit het slensgat, boven op het schip te halen, aan vinken te snijden en te kappen, en dit heet men afmaken*. [Zorgdrag.] Van hier:

Afmaker, z. n., m.

Afmaking, z. n., v.

AFMALEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en malen*: *ik maalde (oudt. moel) af, heb afgemalen*. Het op den molen gebragte graan geheel malen, of zooveel malen, als gemalen moet worden: *wij zullen dezen zak (het graan, dat in dezen zak is) maar eerst afmalen*.

- Ook wordt het als onzijd. gebezigd, in de spreekwijs: *na twee uren, kunnen wij afgemalen hebben.*
- AFMALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en malen*: *ik maalde af, heb afgemaald.* Afschilderen; de gedaante eener zaak, door malen, afbeelden: *eene stad, een landschap, eenen persoon afmalen.* Overdragtelijk, levendig beschrijven: *konde ik de afgrijpselijkheid dier zaak, naar het leven, afmalen! men heeft hem mij hatelijk afgemaald.* Van hier:
- Afmaler*, z. n., m.
Afmaling, z. n., v.
- AFMANEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en manen*: *ik maande af, heb afgemaand.* Vermanen, iets na te laten, of te vermijden: *iemand van het kwaad afmanen.* Van hier:
- Afmaner*, z. n., m.
Afmaning, z. n., v.
- AFMARTELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en martelen*: *ik martelde af, heb afgemarteld.* Zeer martelen, in eene overdragtelijke beteekenis: *iemand met iets afgemartelen*: *gij martelt mij met uwe verwijten af; het treurige vooruitzicht martelt hem af.* Zich afgemartelen: *hij martelt zich, dagelijks, met de akeligste denkbeelden af.* Van hier:
- Afmarteler (afmartelaar)*, z. n., m.
Afmarteling, z. n., v.
- AFMATTEN**, bedr. w., gelijkvl., van het scheidb. voorz. *af en matten*: *ik mattede af, heb afgemat.* Mat en krachteloos maken: *zich door arbeid afgematten.* De hitte heeft het leger afgemat. Van hier:
- Afmatter*, z. n., m.
Afmattig, z. n., v.
- AFMELKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en melken*: *ik molk af, heb afgemolken.* Ten einde melken — al de beesten melken, die gemolken moeten worden: *de koeijen zijn reeds afgemolken.* Overdragtelijk, en in den gemeenen spreektrant: *zij heeft hem schatten afgemolken,* van hem afgetrosgeld en verspild.
- Ook wordt het als onzijd. gebezigd, in de spreekwijs: *ik heb nog niet afgemolken,* enz.
- AFMENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en mennen*: *ik mende af, heb afgemend.* Door mennen afgematten, afrijden: *de paarden afmennen.* Overdragtelijk, van menschen: *hij is wel gewillig, maar laat zich niet afmennen. Ment ons niet af.* [H. L. Spiegel.] Bij Kiliaan komt dit woord ook in de beteekenis van *volvoeren, voltooijen*, voor: *eene zaak afmennen.* Doch in dezen zin is dit woord reeds verouderd. Van hier:
- Afmenner*, z. n., m.
- AFMERGELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en mergelen*: *ik mergelde af, heb*

- afgemergeld.* Geheel krachteloos maken, inzonderheid, door zwaren arbeid en vermoeijng: *een afgemergeld paard.* Zich *afmergelen.* De ziekte heeft hem *afgemergeld.*
- Mergelen* komt van *merg*; *afmergelen* (ook *uitmergelen*) is derhalve, eigenlijk, zoo veel als *het merg uit de beenen persen,* en dus verzwakken, krachteloos maken. Van hier:
- Afmergeler*, z. n., m.
Afmergeling, z. n., v.; meerv. niet in gebr.
- AFMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en meten*: *ik mat af, heb afgemeten.* De maat eener zaak naauwkeuriglijk bepalen: *eene kamer met den duimstok afmeten. Verzen, lettergrepen afmeten.* Inzonderheid, ter bereiking van zeker oogmerk, afmeten: *een stuk gronds tot een huis, eenen akker tot eenen tuin, afmeten. Zes ellen van een stuk laken afmeten,* om die af te snijden. Overdragtelijk, voor, eene behoorlijke verdeeling van iets maken: *hij weet zijnen tijd wel af te meten.* De eene zaak naar de andere inrigten en bepalen: *de straf naar de misdaad afmeten. Onze verplichtingen zijn naar onze krachten afgemeten. Hij, die geene liefde voor zijn vaderland gevoelt, zal al zijne diensten naar zijn bijzonder voordeel afmeten.* Naar de gesteldheid van iets anders beoordeelen: *het geluk naar den rijkdom afmeten.* Afnemen, gissen: *men kan daaruit ligtelijk afmeten, dat enz.* L. Bake gebruikt *afmeten,* in den zin van onderscheiden, afscheiden: *gij duisternis, die nacht van dag afmeet.* Van hier:
- Afmeter*, z. n., m.
Afmeting, z. n., v.
- AFMETSLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en metselen* (bij Kiliaan ook *metzen*): *ik metselde af, heb afgemetseld.* Ten einde metselen: *ik zal dezen muur eerst afmetselen; dit huis is, in drie weken, afgemetseld.* Ook wordt het als onzijd. gebezigd, in de spreekwijs: *wij zullen eerst maar afmetselen,* het metselen ten einde brengen.
- AFMIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en mikken*: *ik mikte af, heb afgemikt.* Afoogen, afzien; door mikken vernemen: *ik had de breedte van den tuin net afgemikt.*
- AFMOLMEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn.* Van het scheidb. voorz. *af en molmen*: *ik molmde af, ben afgemolmd.* Vermolmen: *dat hout begint, overal, af te molmen.*
- AFMUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en muren*: *ik muurde af, heb afgemuurd.* Met eenen muur afschieten: *ik heb den tuin rondom afgemuurd.*
- AFNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en naaijen*: *ik naaide af, heb afgenaaid.* Ten einde naaijen: *al uw goed is reeds afgenaaid.*
- AFNEMEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het

scheidb. voorz. *af en nemen* : *ik nam af, heb afgenomen.*

Bedrijv., van de hoogte, of van de oppervlakte eens dings, nemen : *den hoed afnemen; het kleed van de tafel afnemen; de kaarten afnemen*, afheffen. *De tafel afnemen*, d. i. de overige spijs enz. van de tafel afnemen. Iets van iemand nemen : *ik heb hem zijnen degen afgenomen; iemand eenen last afnemen*, hem daarvan ontheffen; *iemand zijn geld afnemen*, met list, of geweld, ontnemen. *Den room van de melk afnemen*, afscheppen. Door middel van eene schaar, zaag, een mes, of eenig ander werktuig, wegnemen : *iemand een lid afnemen*, afsnijden; *zich het haar, den baard, laten afnemen*. *Gij moet deze plank nog wat afnemen*, afschaven, afzagen, enz. Ook wordt *afnemen*, in den gemeenen spreektrant, voor met eenen doek afvegen, reinigen, gebezigd : *neem de stoelen, de regtbank*, (d. i. het stof van de stoelen, het nat van de regtbank) *nog wat af*. Overdragtelijk, voor bevrijden : *gij hebt mij een zwaar pak van het hart afgenomen*. Laten doen : *iemand eenen eed afnemen*. Laten betalen : *iemand eene geldboete afnemen*. Opmaken, besluiten : *het gevolg der zaak was uit derzelver toedragt ligtelijk af te nemen*. Ten goede, of ten kwade, duiden : *ik neem u dit roekeloos gezegde thans niet kwalijk af; waarvoor men ook enkel nemen zegt.*

Onzijd., met het hulpw. *zijn*, voor, in grootte, duur, kracht en waarde verminderen, zoo van personen, als van zaken : *de maan neemt af*, wordt, schijnbaar, kleiner. *De koorts is aan het afnemen*, begint te verminderen. *Hij is zeer afgenomen*, door ziekte verzwakt en mager geworden. *De dagen nemen aanmerkelijk af*, beginnen korter te worden. *De boekhandel neemt, hand over hand, af*, geraakt in verval. Van hier :

Afnemer, z. n., m.

Afneming, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFNEUZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en neuzen*, van *neus* : *ik neusde af, heb afgeneusd*. Door neuzen, of snuffelen, vernemen : *zij hebben alles afgeneusd*. Van hier :

Afneuzer, z. n., m.

Afneuzing, z. n., v.

AFNIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en nijpen* : *ik neep af, heb afgenepen*. Hetzelfde als *afknijpen*. Van hier :

Afnijper, z. n., m.

Afnijping, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFOOGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en ooggen* : *ik oogde af, heb afgeogd*. Door ooggen, d. i. scherp toezien, vernemen : *ik kan hier alles afoogen*.

AFOOGSTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en oogsten* : *ik oogste af, heb af-*

geogst. Al de vruchten inzamelen : *gij en sult den hoeck uwes velts niet ganschelijk afoogsten*. [Bijbelvert.]

APPACHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en pachten* : *ik pachtte af, heb afgepacht*. Door pachten bekomen, in tegenoverstelling van verpachten : *ik heb hem al zijn land afgepacht*.

APPAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en pakken* : *ik pakte af, heb afgepakt*. Hetgeen opgepakt was (b. v. op eenen wagen) afnemen : *die koffer moet weder afgepakt worden. Eenen wagen afpakken*, ontpakken. Ten einde pakken — alles, wat gepakt moet worden, tot pakken maken : *wij hebben al de snuif afgepakt*. Ook kan dit woord, in dezen zin, als onzijd. gebruikt worden : *na een uur zullen zij afgepakt hebben*. Het hoogd. *abpacken* wordt alleenlijk in den zin van ons *ontpakken* gebezigd. In den gemeenen spreektrant, komt *afpakken* ook voor, in de beteekenis van, met geweld afnemen : *ik pakte hem den degen af*.

APPALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en palen* : *ik paalde af, heb afgepaald*. Met palen afscheiden : *ik heb dezen akker laten afpalen*. Van hier :

Appaling, z. n., v.

APPASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en passen* : *ik paste af, heb afgepast*. Met den passer afmeten : *gij moet de lengte en de breedte wel afpassen*. *Afpassen* wordt ook in den zin van *afstellen* gebezigd : *het geld ligt afgepast*. Van hier :

Afpasser, z. n., m.

Afpassing, z. n., v.

APPEILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en peilen* : *ik peilde af, heb afgepeild*. Door peilen vernemen : *ik heb de diepte afgepeild*.

APPEINZEN, (zich) wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en peinzen* : *ik peinsde af, heb afgepeinsd*. Door peinzen afmatten : *zich afpeinzen*. *Ik heb mij op die zaak afgepeinsd*.

APPELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en pellen* : *ik pelde af, heb afgepeld*. Den bast van iets afdoen : *noten afpellen*. Ook voor, ten einde pellen : *de boonen zijn afgepeld*, afgedopt, uitgedopt. Van hier :

Appeller, z. n., m.

Appelling, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

APPERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en perken* : *ik perkte af, heb afgeperkt*. Door perken afscheiden : *de grond, dien ik tot eenen tuin zal aanleggen, is reeds afgeperkt*. Van hier :

Apperker, z. n., m.

Apperking, z. n., v.

APPERSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en persen* : *ik perste af, heb afgeperst*. Ten einde persen (in de perserijen

gebruikelijk) : *wij hebben al het laken afgeperst*. Door persen en dringen verkrijgen, afdwingen : *zij persten mij de helft mijner bezitting af ; iemand een geheim afpersen*. Van hier :

Afperser, z. n., m.

Afpersing, z. n., v.

AFPEUTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *peuteren* : *ik peuterde af, heb afgepeuterd*. Door peuteren, of met den vinger wroeten, afzonderen, in den gemeenen spreektrant : *hij heeft de korst van de taart afgepeuterd*.

AFPIJNEN, (zich) wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *pijnen* : *ik pijnde af, heb afgepijnd*. *Zich afpijnen*, afmartelen.

AFPLAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *plakken* : *ik plakte af, heb afgeplakt*. Ten einde plakken : *wanneer gij de zakken afgeplakt hebt*. Dit woord wordt ook als onzijd. gebezigd : *hebt gij haast afgeplakt?*

AFPLEITEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *pleiten* : *ik pleitte af, heb afgepleit*. Door pleiten bevrijden : *ik heb hem van de galg afgepleit*. Ten einde pleiten : *die zaak is reeds afgepleit*. Somwijlen wordt dit woord ook als onzijd. gebezigd : *morgen zullen wij afgepleit hebben*.

AFPLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *ploegen* : *ik ploegde af, heb afgeploegd*. Ten einde ploegen : *de akker is afgeploegd*. Dit woord wordt ook, somwijlen, als onzijd. gebruikt, b. v., *wij hebben afgeploegd*.

AFPLOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *plooijen* : *ik plooide af, heb afplooid*. Ten einde plooijen : *gij moet deze muts eerst afplooijen*. Somwijlen ook als onzijd., b. v., *wij hebben afgeplooid*.

AFPLUIZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *pluizen* : *ik ploos af, heb afgeplozen*. Met de vingeren aftrekken : *de roofjes van eene zweer afpluizen*. Van hier : *Afpluizer*, z. n., m.

Afpluizing, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

AFPLUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *plukken* : *ik plukte af, heb afgeplukt*. Met de twee voorste vingeren afbreken : *eene bloem, eene vrucht afplukken*. Ook door plukken kaal maken : *een hoen afplukken*. Somwijlen als onzijd. : *in een uur zullen wij afgeplukt hebben*. Van hier : *Afplukker*, z. n., m.

Afplukking, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

AFPRAGCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *pragchen* : *ik prachte af, heb afgepracht*. Afbedelen : *kusjens afpragchen*.

AFPRATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *praten* : *ik praatte af, heb afgepraat*. Door praten veroorzaken, dat iets

niet geschiede : *zij wilden, dat ik langer zoude vertoeven, maar ik praatte het nog af*. Somwijlen ook als onzijdig, b. v., *eindelijk hebben wij afgepraat*, het praten gecindigd.

AFPREKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *preken* (van *prediken*) : *ik preekte af, heb afgepreekt*. Door preken, of lang praten, tot het tegengestelde trachten over te halen, ontraden : *hij wilde vertrekken, maar ik heb het hem afgepreekt*. Ook wordt *afpreken* als onzijd. gebezigd, in den zin van ten einde preken, ophouden met preken : *hij had nog niet afgepreekt*.

AFPUNTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *punten* : *ik puntte af, heb afgepunt*. De punt wegnemen : *gij moet uwe pen nog wat meer afpunten*. Van hier :

Afpunter, z. n., m.

Afpunting, z. n., v.

AFRADEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *raden* : *ik ried af (ik raadde af wordt ook reeds gebruikt), heb afgeraden*. Door raden, raad geven, van eene zaak trachten af te houden : *ik heb hem die zaak sterk afgeraden*. Ook iemand van iets *afraden*. Van hier :

Afrader, z. n., m.

Afrading, z. n., v.

AFRAKEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *raken* : *ik raakte af, ben afgeraakt*. Verwijderd worden : *van den regten weg afraken ; hij raakte al schielijk van zijn onderwerp af ; van zijn stuk afraken*, in de war raken. Los, vrij raken : *het schip is nog gelukkiglijk van de bank afgeraakt*. Zich ontdoen : *ik raakte, in korten tijd, van de zaak geheel af ; ik zal wel van hem afraken*. Niet meer plaats hebben : *die wet, die gewoonte, is geheel afgeraakt*. Laten varen : *hoe zal hij nog van den drank, het spel, afraken!*

AFRANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *randen* : *ik randde af, heb afgerand*. Den rand kleiner maken, den rand afdoen : *ik zal den hoed wat laten afranden*. Van hier :

Afrander, z. n., m.

Afranding, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

AFRASPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *raspen* : *ik raspte af, heb afgeraspt*. Met de rasp wegnemen : *een stuk van de kaas afraspen*. Somwijlen ook als onzijd. : *wij hebben afgeraspt*, ten einde geraspt, houden op met raspen. Van hier :

Afrasper, z. n., m.

Afrasping, z. n., v. ; meerv. niet in gebr.

AFREDE, zie *besluit*.

AFREDENEN, zie *rede, narede*.

AFREGENEN, onpers. w., gelijkvl., met het hulpw. hebben. Van het scheidb. voorz. *af* en *regenen* : *regende af, heeft afgeregend*. Ten einde regenen, geheel uitregenen : *het heeft reeds afgeregend*.

AFREGTEN, zie *afrigten*.

AFREIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en reiken*: *ik reikte af, heb afgereikt*. Met uitgestrekte armen bereiken: *ik kan het naauwelijks afreiken*, daaraan reiken. Ook zoo veel als afgeven, of aanreiken: *eenen brief bij iemand afreiken*.

AFREIS, z. n., v., der, of van de *afreis*; het meerv. is niet in gebruik. Vertrek, de reis van eene plaats: *twee dagen na mijne afreis*; *onze afreis is op morgen bepaald*.

AFREIZEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en reizen*: *ik reisde af, ben afgereisd*. Van eene plaats reizen: *wanneer zult gij afreizen?* Somwijlen ook als wederk.: *zich afreizen*, door veel reizen afmatten.

AFREKENEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en rekenen*: *ik rekende af, heb afgerekend*.

Bedr., door rekenen afzonderen, aftrekken: *deze tien guldens moeten van de som afgerekend worden*.

Onz., met het hulpw. *hebben*; verrekenen, de rekening effenen: *morgen zullen wij afrekenen*. Ook overdragelijk, voor straffen, kastijden, in den gemeenen spreektrant: *wanneer wij eens afrekenen, zal het er slecht met u uitzien*.

AFREKENING, z. n., v., der, of van de *afrekening*; meerv. *afrekeningen*. Van *afrekenen*. Aftrekking van de rekening, zonder meerv.: *ie-mand iets op afrekening geven*, om afgerekend te worden. Verrekening, het sluiten eener rekening: *afrekening doen, houden*. Ook overdragelijk, voor straffen, kastijden, in den gemeenen spreektrant: *ik zal terstond afrekening met u houden*.

AFRENNEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en rennen*: *ik rende af, ben en heb afgerend*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; rennende zich van eene plaats verwijderen: *zij zijn van hier afgerend*. De paarden renden van den weg af.

Bedr.: *zich afrennen*, door rennen afmatten. Door rennen, of onder het rennen, afzonderen: *het paard rende zijn eene hoefijzer af*.

AFRIGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en rigten*: *ik rigtte af, heb afgerigt*. Zekere valtharheden mededeelen, bekwaam maken, zoo wel van dieren, als van menschen: *een paard — eenen hond, tot de jagt afrigten*. *Hij is op zijn voordeel zeer wel afgerigt*; *zij rigtten hunne kinderen op het stelen af*; *hij is op allerhande schelmstukken afgerigt*.

Schoon *afrigten*, als van *regt* afkomstig, eigenlijk *afregten* zou moeten zijn, verkliest het gebruik echter, in vele der, van *regt* afgeleide, woorden, eene *i*, in plaats van eene *e*, als *onderrigten, verrigten, inrigten, rigt-*

snoer enz. Vondel gebruikt nogtans *afregten*, maar in den zin van afdanken, wegzenden: *haer man hadde uwen knecht, op zijn beleefst verzoek, ondancckbaer afgerecht*. Van hier: *Afrigter*, z. n., m.

Afrigting, z. n., v.; meerv. niet in gebr.

AFRIJDEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en rijden*: *ik reed af, ben en heb afgereden*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; naar beneden rijden: *zij zijn van den berg afgereden*. Van eene plaats wegrijden: *zij zullen morgen, van huis, van Rotterdam, afrijden*.

Bedr., door rijden afzonderen: *hij heeft het paard de beide hoefijzers afgereden*. Door rijden afmatten: *een paard afrijden, zich afrijden*. Van hier:

Afrijder, z. n., m.

AFRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en rijgen*: *ik reeg af, heb afgeregen*. Iets, dat aangeregen, d. i., in eene rij aan iets anders, bijzonderlijk aan eenen draad, vastgemaakt is, weder afdoen, uit een nemen: *peerlen afrijgen*. Van hier:

Afrijger, z. n., m.

Afrijging, z. n., v.

AFRIJSELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en rijnselen*: *rijnselde af, is afgerijseld*. Brokkelen en afval-len: *de muur begint af te rijnselen*. Van hier: *Afrijseling*, z. n., v.

— *Afrijnselen* is het voortdur. w. van het veroud. *afrijnsen*, bij Kil. *afvallen*.

AFRIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en rijten* (gr. ῥίπτω): *ik reet af, heb afgereten*. Afscheuren: *hij reet een stuk van zijnen mantel af*. Van hier:

Afrijter, z. n., m.

Afrijting, z. n., v.

AFRIJZEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en rijzen*: *ik rees af, ben afgerezen*. Van eene plaats opstaan: *zij vielen, maar rezen terstond weder van den grond af*.

AFRIKA, z. n., o., van het *Afrika*, ook *Afrika's*.

Een der werelddeelen: *van het vruchtbare Afrika*. [Vondel.] Van hier het bijv. naamw. *afrikaansch*, aan dit werelddeel eigen, of tot hetzelfde behoorende: *eene afrikaansche vrouw, afrikaansche zeden*, en het zelfst. naamw. *afrikaan, afrikanen*, een inwoner, of inwoners van dit werelddeel.

Men wil, dat *Afrika* van *af* (aap, hoogd. *Affe*) en *rice*, eene landstreek, een rijk, afkomstig is, en zoo veel als *het land der apen* beteekent, welken naam de Frigiërs en Celten aan dit werelddeel gegeven hebben, dewijl dit dier het eerste en gewigtigste geweest is, dat de eerste zeebouwers aldaar ontdekt hebben. Deze afleiding zal niet vreemd voorkomen, wanneer men overweegt dat de Frigiërs, oudtijds, eene taal gebruikt hebben.

waarmede de hoogduitsche veel overeenkomst heeft.

AFROEIJEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *roeijen* : *ik roeide af, ben en heb afgeroeid*.

Onz., met het hulpw. *zijn* ; door middel van roeispanten, of riemen, zich van eene plaats verwijderen : *zij zijn van het groote hoofd afgeroeid*.

Bedr., roeiende van eene plaats verwijderen : *zij hebben ons van de stad afgeroeid*. Door roeijen zich afmatten : *wij roeiden ons af*.

AFROEPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *roepen* : *ik riep af, heb afgeroepen*. Van boven roepen : *iemand afroepen*, om naar beneden te komen. Door roepen afscheiden, verwijderen : *hij riep mij van mijne bezigheden af*. Van eene verhevene plaats luid afkondigen : *de huwelijksgeboden zijn reeds afgeroepen*. Door roepen afmatten : *zich afroepen*. Van hier :

Afroeper, z. n., m.

Afroeping, z. n., v.

AFROESTEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *roesten* : *roestte af, is afgeroest*. Door roest afgescheiden worden : *de knop is van de tang afgeroest*.

AFROFFELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *roffelen* : *ik roffelde af, heb afgeroffeld*. Het ruigste afschaven, met eene schaaaf, welke *roffel* genoemd, en gebruikt wordt, om het ruwste van het hout af te schaven : *deze planken moeten afgeroffeld, met de roffel afgeschaafd, worden*. Met de roffel ten einde schaven : *wanneer deze deelen afgeroffeld zijn, moeten zij met den voorlooper overgeschaafd worden*. Overdragtelijk wordt dit woord gebruikt, in den zin van haastig en ruw werken, zonder te zien, of het net, of slordig geschiede : *gij hebt dat maar wat afgeroffeld*.

AFROLLEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *rollen* : *ik rolde af, ben en heb afgerold*.

Onz., met het hulpw. *zijn* ; rollende afvallen : *de steenen rolden van den berg af ; zij waren van den dijk afgerold ; terwijl de tranen van zijne wangen afrolden*. Met het hulpw. *hebben*, voor, ten einde rollen : *wij hebben afgerold*, in de pijpmakerijen gebruikelijk omtrent diegenen, die de klei rollen.

Bedr., naar beneden rollen : *eenen steen van den berg afrollen*. Hetgeen opgerold was, uit elkander rollen : *een stuk lint afrollen*. Van hier :

Afroller, z. n., m.

Afrolling, z. n., v.

AFRONDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *ronden* : *ik rondde af, heb afgerond*. Behoorlijk rond maken : *eene houten schijf — een stuk metaal afronden*. Van hier ook *afronder*, *afronding*.

AFROSSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *rossen* : *ik roste af, heb afgerost*. Afrijden, door veel rossen (rijden) afmatten : *hij rost de paarden af*. In den gemeenen spreektrant, door op banken, of stoelen, te rijden, ook door kruipen en klimmen, verslijten, bederven : *zij rossen al hunne kleederen af*. Afslaan, stokslagen geven : *hij liet hem deerlijk afrossen*. Van hier :

Afrosser, z. n., m.

Afrossing, z. n., v.

AFROTEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *rotten* : *ik rottede af, ben afgerot*. Door rotten afgescheiden worden : *de appelen rotten van de boomen af, al de appelen zijn mij afgerot*. Van hier :

Afrotting, z. n., v.

AFRULLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *ruilen* : *ik ruilde af, heb afgeruild*. Door ruilen bekomen : *ik ruilde hem zijn paard af*.

AFRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *rukken* : *ik rukte af, heb afgerukt*. Met geweld aftrekken : *ik rukte hem den hoed van het hoofd af*. Van hier :

Afrukker, z. n., m.

Afrukking, z. n., v.

AFSABELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *sabelen* : *ik sabelde af, heb afgesabeld*. Met de sabel afhouden : *iemand het hoofd — eenen arm, afsabelen*. Van hier :

Afsabeler, z. n., m.

Afsabeling, z. n., v.

AFSCHADUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schaduw* : *ik schaduwde af, heb afgeschaduwd*. De schaduw van iets vertoonen — duisterlijk afbeelden — een schaduwbeeld van iets maken : *iemand afschaduw* (frans. *silhouetter*). Van hier :

Afschaduw, z. n., m.

Afschaduw, z. n., v.

AFSCHAFFEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schaffen* : *ik schafte af, heb afgeschapt*. Hetgeen men gewoonlijk bij zich, of tot zijne dienst heeft, wegdoen, van menschen en dieren : *eenen knecht afschaffen*. *Paarden, honden afschaffen*. Doen ophouden, opheffen : *eene wet, een gebruik, eene gewoonte afschaffen*. Van hier :

Afschaffer, z. n., m.

Afschaffing, z. n., v.

AFSCHAMPEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *schampen* : *ik schampte af, heb afgeschampt*. Even raken en afglijpen : *de bijl schampte af*. In den gemeenen spreektrant, bezigt men het hiervan afkomstige zelfst. naamw. *afschamper* voor *het afschampen*, en men zegt, wanneer de bijl, h. v., onder het hout hakken, *afschampt, dat is een afschamper*. Van hier :

Afschamping, z. n., v.

AFSCHANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schansen* : *ik schanste af, heb afgeschanst*. Met schansen omgeven : *het leger lag rondom afgeschanst*. Van hier :

Afschansing, z. n., v.

AFSCHEID, z. n., o., *des afscheids*, of van het afscheid; zonder meerv. Van afscheiden. Het bevat, over het geheel, het denkbeeld van afzondering en afdeeling, en wordt alleenlijk in de figuurlijke beteekenis van het werkwoord gebruikt. Naar den bedrijvenden vorm des werkwoords : *iemand zijn afscheid geven*, uit zijne dienst laten gaan. *Zijn afscheid verlangen, vorderen. Zijn afscheid nemen*, eene dienst verlaten. Figuurlijk zegt men : *de zonde, de ondeugd afscheid geven*, die verlaten, afleggen; *de wereld afscheid geven*, zoo wel, zich aan de verbintenis met de wereld en alle aardse dingen onttrekken, als ook sterven. Kiliaan zegt : *afscheid des houwelijks*, voor *echtscheiding*. Naar den lijdenden vorm des werkwoords, voor de afreis van eene plaats, of het verlaten van een gezelschap; nog meer echter, voor de plegtige omstandigheden, welke de wellevendheid, in zulke gevallen, ingevoerd heeft : *afscheid van iemand nemen; zonder afscheid te nemen, voortreizen*. Van hier ook *afscheidbrief, afscheidmaal, afscheidredevoering*.

AFSCHEIDEN (goth. *afskaidan*), bedr. en onz. werkw., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en scheiden*, *ik scheidde af, heb en ben afscheiden*.

Bedr., zaken, die met elkander vermengd zijn, van elkander afzonderen, in de scheidkunst gebruikelijk : *goud van zilver afscheiden*; in welk geval, echter, het eenvoudige *scheiden* gebruikelijker is; *de bokken van de schapen afscheiden. Zich afscheiden*, afzonderen : *zij heeft zich van de wereld afscheiden*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; zich verwijderen : *van iemand afscheiden; ik ben gisteren van hem afscheiden*. Laten varen, laten steken : *zij kan er niet van afscheiden; ik zal van dat werk maar afscheiden*. Eindigen : *het eerste boek scheidt hier af*. Van hier : *Afscheider*, z. n., m.

Afscheiding, z. n., v.

Het zamengestelde *afcheiden* is, in de meeste gevallen, van geene andere beteekenis, dan het enkelvoudige *scheiden*.

AFSCHEIDSEL, z. n., o., *des afscheidsels*, of van het *afscheidsel*; meerv. *afscheidfels*. Van *afcheiden*. Hetzelfde als *afscheiding* : *de middelmuur des afscheidsels*. [Bijbelv.]

AFSCHELPEREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en schelferen* : *ik schelferde af, ben afgeschelferd*. Met schelfers afvallen : *die muur schelfert overal af*.

AFSCHELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *af en schellen* : *ik schelde af, heb afgescheld*. Door het trekken aan — of roeren van de schel, van boven doen komen : *de knechts afschellen*.

AFSCHENKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schenken* : *ik schonk af, heb afgeschonken*. Door schenken afscheiden : *gij schenkt den room van de melk af*.

AFSCHEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schepen* : *ik scheepte af, heb afgescheept*. Met een schip vervoeren : *goederen afschepen*. In den gemeenen spreektrant, zegt men ook : *iemand afschepen*, hem van zich zenden, zich van hem ontdoen. Van hier :

Afscheper, z. n., m.

Afscheping, z. n., v.

AFSCHEPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en scheppen* : *ik schepte af, heb afgeschept*. Door scheppen afscheiden : *de boter van de melk afscheppen*.

AFSCHEREN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en scheren* : *ik schoor af, heb afgeschoren*. Met eene schaar, of een scheermes, wegnemen : *het haar, den baard afscheren*. Van hier :

Afscheerder, z. n., m.

Afschering, z. n., v.

AFSCHERMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en scherpen* : *ik scherpte af, heb afgeschermd*. Door scherpen afwenden : *hij scherpte den stoot behendiglijk af*. Door scherpen afmatten : *zich afscherpen*.

AFSCHETSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schetsen* : *ik schetste af, heb afgeschetst*. Eene schets van iets maken : *iemand afschetsen*. Eene beschrijving van iets geven : *hij schetste de vrijheid in hare ware gedaante af*. Van hier :

Afschetser, z. n., m.

Afschetsing, z. n., v.

AFSCHEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en scheuren* : *ik scheurde af, heb afgescheurd*. Door scheuren afzonderen : *hij scheurde een stuk van zijnen mantel af*. Overdragtelijk, voor, met geweld afscheiden : *hij was van haar niet af te scheuren*. Van hier :

Afscheurder, z. n., m.

Afscheuring, z. n., v.

AFSCHIETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schieten* : *ik schoot af, heb en ben afgeschoten*.

Bedr., door eene snelle beweging voortdrijven : *eenen pijl afschieten*. Zoo ook ten aanzien van allerlei schietgeweer : *een pistool — een kanon afschieten*. Door middel van eenen schoot, afzonderen : *eenen vogel van het dak afschieten; iemand eene hand, eenen arm afschieten*. Door een middelschot verdeelen, afscheiden : *ik heb deze kamer van de andere laten afschieten*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; afglippen.

- uitglijden : *het mes schoot, onder het snijden, af.* Van hier :
Afschieter, z. n., m.
Afschieting, z. n., v.
- AFSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *hebben.* Van het scheidb. voorz. *af en schijnen : ik scheen af, heb afgeschenen.* Afblinken : *het vuur schijnt wel af.*
- AFSCHIJNSEL, z. n., o., *des afschijnsels, of van het afschijnsel;* het meerv. is niet in gebruik. Van *afschijnen.* Weerglans : *het afschijnsel van het vuur.*
- AFSCHILDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schilderen : ik schilderde af, heb afgeschilderd.* Eigenlijk, zoo veel als afmalen : *iemand — eene bloem afschilderen.* Ten einde schilderen : *morgen zal ik het landschap afgeschilderd hebben.* Figuurlijk, zinnelijk afbeelden : *zij vloog op hem aan, met een gelaat, waarop de razernij afgeschilderd was.* In dezen zin, bezigt men, meestal, het enkelvoudige *schilderen.* Insgeelijks, levendig beschrijven : *ach, dat ik u het treurige tooneel mijns jammers afschildere!* Van hier :
Afschildering, z. n., v.
- AFSCHILFEREN, zie *afschelveren.*
- AFSCHILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schillen : ik schilde af, heb afgeschild.* De schil afdoen : *eenen tak, eenen appel afschillen.* Van hier :
Afschiller, z. n., m.
Afschilling, z. n., v.
- AFSCHOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schoppen : ik schopte af, heb afgeschopt.* Naar beneden schoppen : *ik schopte hem van de trappen af.* Figuurlijk : *eenen koning van den troon afschoppen, afzetten.* Van hier :
Afschopper, z. n., m.
Afschopping, z. n., v.
- AFSCHOUWEN, de onbepaalde wijs van het verouderde werk w. *afschouwen, zelfst. gebruikt, onz., van het afschouwen;* zonder meerv. Het gevoel der hoogste afkeerigheid : *een afschouwen van iets hebben.* Hetzelfde als *afschuwen.*
- AFSCHOUWELIJK (*afschuwelijk*), bijv. n. en bijw., *afschouwelijker, afschouwelijkst.* Als bijv. naamw.; verfoeijelijk : *dat was eene afschouwelijke daad!* Als bijw.: *hij heeft zich afschouwelijk, op eene afschouwelijke wijs, gedragen.* Jonktys gebruikt *afschouwbaar, voor afschouwelijk.*
- AFSCHOUWELIJKHEID, z. n., v., *der, of van de afschouwelijkheid;* meerv. *afschouwelijkheden.* Van *afschouwelijk.* De eigenschap, om afschouwen te verwekken : *ik kan de afschouwelijkheid van dezen aanslag met geene woorden uitdrukken;* zonder meerv. Voor eene afschouwelijke zaak, met het meerv. Ook *afschuwelijkheid.*
- AFSCHRABBEEN, (ook *afschrappen, afschrapen.*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schrabben : ik schrabde af, heb afgeschrabd.* Door schrabben afscheiden : *met een mes den roest van den ketel afschrabben.* Van hier :
Afschrabber, z. n., m. Ook voor het werktuig, waarmede men schrabt.
Afschrabbing, z. n., v.
- AFSCHRABSEL, (ook *afschrapsel, afschraapsel.*) z. n., o., *des afschrabsels, of van het afschrabsel;* meerv. *afschrabsels.* Van *afschrabben.* Dat van iets afgeschrad wordt. Overdragtelijk : *afschrabsel van eenen nagel, iets, dat zeer gering en van geene waarde is, in den gemeenen spreektrant : hij is mij geen afschrabsel van eenen nagel waardig.*
- AFSCHRAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schrapen : ik schraapte af, heb afgeschraapt.* Hetzelfde als *afschrabben.* Ook in den gemeenen spreektrant, voor, naar zich trekken, afhalen, ontnemen : *gij zoudt mij wel alles komen afschrapen.* Van hier :
Afschraapsel, z. n., o.
Afschraper, z. n., m.
- AFSCHRAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schrappen : ik schrapte af, heb afgeschrapd.* Hetzelfde als *afschrabben.* Ook met schrappen afteekenen : *ik heb de lengte en de breedte der tafel, op eene plank, afgeschrapd.* Van hier :
Afschraper, z. n., m.
Afschrapping, z. n., v.
Afschrapsel, z. n., o.
- AFSCHRIJF, z. n., o., *des afschriffs, of van het afschrift;* meerv. *afschriften.* Een afgeschreven schrift, in tegenoverstelling van een oorspronkelijk schrift : *een afschrift van iets nemen, vorderen enz.; iemand een afschrift van iets geven.*
- AFSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schrijven : ik schreef af, heb afgeschreven.* Door veel schrijven verslijten : *eene pen afschrijven. Ik heb mij bijna de vingers afgeschreven.* Schrijven naar een voorbeeld, dat men voor zich heeft, naschrijven, uitschrijven : *een boek, een stuk uit een boek — een gedicht afschrijven.* Door schrijven wegnemen, het tegengestelde van aanschrijven : *eene som op eene rekening afschrijven.* Schriftelijk afzeggen : *iemand iets afschrijven.* Van hier :
Afschrijver, z. n., m.
Afschrijving, z. n., v.
- AFSCHRIK, z. n., m., *des afschricks, of van den afschrik;* het meerv. is niet in gebruik. De hoogste afkeerigheid : *eenen afschrik van iets hebben.*
- AFSCHRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en schrikken : ik schrikte af, heb afgeschrikt.* Afkeerig maken : *iemand van zijn voornemen afschrikken. Hij laat zich door niets afschrikken.* Van hier :

Afschrikker, z. n., m.
Afschrikking, z. n., v.

AFSCHROBBEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schrobben* : *ik schrobde af, heb afgeschrobd.* Door schrobben afscheiden, ook reinigen : *het vuil van den vloer afschrobben; ook den vloer afschrobben.* Van hier :
Afschrobber, z. n., m.
Afschrobbing, z. n., v.
Afschrobster, z. n., v.

AFSCHROEIEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schroeiën* : *ik schroeiëde af, heb afgeschroeid.* Door schroeiën afscheiden : *hij schroeiëde mijne haren af.* Van hier :
Afschroeiër, z. n., m.
Afschroeiing, z. n., v.

AFSCHROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schroeven* : *ik schroefde af, heb afgeschroefd.* Los schroeven en afnemen : *het slot van de deur — den haan van het geweer afschroeven.* Van hier :
Afschroever, z. n., m.
Afschroeving, z. n., v.

AFSCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schudden* : *ik schuddede af, heb afgeschud.* Door schudden van boven wegnemen : *de maat is te vol, schud er nog wat af.* Door schudden afzonderen : *appelen van de boomen afschudden.* *De hond schudt de vlooiën van zijnen bast af.* *Zich afschudden*, gelijk de honden gewoon zijn, die uit het water komen. Overdragtelijk zegt men : *iets van zijnen hals afschudden*, van zich afschuiven, zich niet mede inlaten; *het juk afschudden*, zich van eene slavernij, of onderdrukking, bevrijden. Van hier :
Afschudder, z. n., m.
Afschudding, z. n., v.

AFSCHUIJEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schuijeren* : *ik schuijerde af, heb afgeschuijerd.* Door schuijeren afscheiden, ook schoonmaken : *schuijer het stof van uwen rok af.* Ook enkel, *den rok afschuijeren.*

AFSCHUIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schuimen* : *ik schuimde af, heb afgeschuimd.* Het schuim van boven afdoen : *het vleesch, den visch afschuimen.* Door schuimen afzonderen : *het vuil van de suiker afschuimen.* Van hier :
Afschuimer, z. n., m.
Afschuiming, z. n., v.

AFSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schuiven* : *ik schoof af, heb afgeschoven.* Door schuiven van eene plaats verwijderen : *de tafel afschuiven*, van den wand. Figuurlijk : *iets van zich — van den hals, afschuiven*, zich van iets onttrekken, van iets afdoen. Van hier :
Afschuiver, z. n., m.
Afschuiving, z. n., v.

AFSCHUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *af* en *schuren* : *ik schuurde af, heb afgeschuurd.* Door schuren afzonderen, ook schoonmaken : *den roest van het ijzer afschuren; ook het ijzer afschuren.* Van hier :
Afschuurder, z. n., m.
Afschuring, z. n., v.

AFSCHUTTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *schutten* : *ik schuttede af, heb afgeschut.* Door middel van een schutsel, of schutbalken, den loop des waters tegenhouden : *eene stoot afschutten.* Door eene schutting afscheiden : *ik heb mijnen moestuin laten afschutten.* Van hier :
Afschutsel, z. n., o.
Afschutting, z. n., v.

AFSCHUWEN, zoo ook *afschuwelijk, afschuwelijkheid.* Hetzelfde als *afschouwen, afschouwelijk* enz.

AFSLAAN, bedr. en onz. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *af* en *slaan* : *ik sloeg af* (van het oude *slagen*), *heb* en *ben afgeslagen.*
 Bedr., door slaan afscheiden: *noten afslaan*, van den boom. *Een stuk van eenen steen afslaan; iemand den hoed afslaan.* Afhouwen, afhakken : *iemand het hoofd afslaan.* Figuurlijk, afweren, afkeeren : *den vijand afslaan; den storm*, d. i. den stormenden vijand, *afslaan.* Hard slaan, aflossen : *hij is duchtig afgeslagen geworden.* Ook voor laten aftloopen, laten vlieten : *zijn water afslaan.* Den prijs verminderen : *de brouwers hebben het bier afgeslagen.* Ontzeggen, weigeren : *hij zal mijn verzoek, mijne bede, gewisselijk afslaan.* Bij den afslag verkoopen : *het huis zal geveild en afgeslagen worden.*
 Onz., met het hulpw. *zijn*; verminderd worden, afnemen, ten aanzien van den prijs der koopwaren, in tegenoverstelling van *opslaan* : *de granen slaan af*, worden goedkoop.

AFSLAG, z. n., m., *des afslags*, of *van den afslag*; het meerv. is niet in gebruik. Van *afslaan.* Ontzegging, weigering : *hij stond verbaasd over den afslag van zijn verzoek.* Vermindering van straf : *de gevangenen kregen eenen afslag van zes jaren*, ook *zes jaren afslag.* Daling van prijs : *de afslag van brood duurde niet lang.* Bij den afslag verkoopen. Van hier :
Afslager, z. n., m.

AFSLAVEN, (zich) wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *slaven* : *ik slaafde af, heb afgeslaafd.* Zich, door eenen gedurigen, zwaren en slaafschen arbeid, afmatten : *hij heeft zich afgeslaafd.*

AFSLEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *slepen* : *ik sleepte af, heb afgesleept.* Van boven slepen : *hij sleepte hem van de trappen af.* *Gij sleept alles met uwe kleederen af.* Door veel slepen verslijten : *gij sleept uwe schoenen, uwe kleederen af.* Van hier :

Afsleper, z. n., v.

Afsleping, z. n., v.

AFSLIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en slijpen*: *ik sleep af, heb afgeslepen*. Door slijpen wegnemen: *de punt van een mes afslijpen; den roest van het ijzer afslijpen*. Volkomen slijpen, ten einde slijpen: *de messen zijn afgeslepen*. Van hier:

Afslijper, z. n., m.

Afslijping, z. n., v.

AFSLIJTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en slijten*: *ik steet af, heb en ben afgesleten*.

Bedr., verslijten: *hebt gij dat kleed reeds afgesleten?*

Onz., met het hulpw. *zijn*: *hoe lang ik die schoenen ook drage, zij slijten genoegzaam niet af*. Van hier ook *afslijter*, *afslijting*.

AFSLINGEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en slingeren*: *ik slingerde af, heb en ben afgeslingerd*.

Bedr., slingerende naar beneden werpen: *hij slingerde hem van den berg af*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; door slingeren van iets afvallen: *hij is van het schip afgeslingerd*.

AFSLIPPEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en slippen*: *ik slipte af, ben afgeslipt*. Afglijden, afschieten: *het touw slipte af*. Van hier ook *afslipping*.

AFSLONZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en slonzen*: *ik slonsde af, heb afgeslonsd*. Op eene slordige wijze verslijten: *zij slonst al hare kleederen af*. Van hier ook *afslonzer*, *afslonzing*.

AFSLOOVEN, (zich) wederk. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en slooven*: *ik sloofde af, heb afgesloofd*. Zich afwerken, afmatten: *hij heeft zich afgesloofd*. *Om d' afgesloofde ziel te redden. Moet afgesloofd de wijnpers treën*. [L. BAKE.] Van hier ook *afstloofster*, *afsl Hoover*, *afsl ooving*.

AFSLUIPEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en stuipen*: *ik sloop af, ben afgestopen*. Zich stil van eene plaats verwijderen: *zij slopen de kamer af*.

AFSLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en sluiten*: *ik sloot af, heb afgesloten*. Door sluiten afscheiden: *de achterste kamer was afgesloten*. Met een afschutsel, eene heining omgeven: *eenen akker afsluiten*. Van hier ook *afsluiting*.

AFSMAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en smakken*: *ik smakte af, heb afgesmak*. Met geweld afgooijen: *hij smakte den hond van den stoel af*.

AFSMEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en smeden*: *ik smeedde af, heb afgesmed*. Door smeden afzonderen: *een stuk van een ijzer afsmeden*. Door smeden afmatten, *hij smeedt zich af*. Door smeden verslij-

ten: *deze hamers zijn reeds afgesmed*. Ook, somwijlen, als onzijd., ten einde smeden: *wij zullen eerst afsmeden*.

AFSMEEKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en smeeken*: *ik smeekte af, heb afgesmeekt*. Door smeeken trachten te verkrijgen: *iemand iets afsmeeken*. Van hier ook *afsmeeke*, *afsmeeeking*.

AFSMELTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en smelten*: *ik smolt af, heb en ben afgesmolten*.

Bedr., door smelten afscheiden, laten afsmelten: *hij smolt den steel van den lepel — den voet van den kandelaar af*.

Onz., met het hulpw. *zijn*, afgesmolten worden, smelten en afvallen: *het deksel van de kan was afgesmolten*. Ten einde smelten, ophouden te smelten, met het hulpw. *hebben*: *wij hebben afgesmolten*. Van hier ook *afsmelting*.

AFSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en smeren*: *ik smeerde af, heb afgesmeerd*. Door smeren afzonderen, afstrijken: *ik zal nog wat boter van mijn brood afsmeren*. Ten einde smeren: *wij hebben de pleisters afgesmeerd*. Ook met *op*, voor afvegen: *hij smeert het mes op zijne broek af*. Overdragtelijk, voor afkloppen, aflossen: *iemand duchtig afsmeren*.

AFSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en smijten*: *ik smiet af, heb afgesmeten*. Door smijten, of hard gooijen, afscheiden: *appelen van de boomen afsnijten*. Naar beneden smijten, afgooijen: *het paard heeft hem afgesmeten*. Van hier ook *afsmijter*.

AFSNEDE, z. n., v., *der*, of *van de afsnede*; meerv. *afsneden*. Van *afsnijden*, in de overdragtelijke beteekenis, *de afsnede in een dichtstuk*, die plaats in hetzelfde, waar de lezer gevoegelijk ophouden en adem scheppen kan. *De afsneding eener redevoering*, een afgezonderd deel van dezelve.

AFSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en snijden*; *ik sneed af, heb afgesneden*. Door snijden afzonderen, en wel eigenlijk, door middel van een mes, eene schaar, enz.: *haar afsnijden; hij heeft zijne haren afgesneden*. *Een stuk brood — eenige ellen van een stuk laken afsnijden*. *Zich den hals afsnijden*. Door snijden korter maken: *zijne nagels afsnijden*. *Iemands levensdraad afsnijden*, voor dooden, is eene zinnebeeldige spreekwijs uit de oude fabelleer, welke het menschelijke leven met eenen, door de Schikgodinnen gesponnen draad vergelijkt. In eenen overdragtelijken zin: *iemand den weg, den toegang afsnijden*, hem beletten, het oogmerk waarmede hij gaat, te bereiken; *den vijand de levensmiddelen afsnijden*, den toevoyer van dezelve verhinderen. *Door het afbreken van eene brug, den vijand de vlugt afsnijden*, hem beletten te vlugten. *De ruite-*

- rij, een schip afsnijden*, dezelve verhinderen, bij het hoofdleger, bij de vloot te komen. *Iemands gezelschap afsnijden*, vermijden. *Iemand de hoop, de gelegenheid enz. afsnijden*, benemen. *Een gesprek afsnijden*, eindigen. Van hier ook *afsnijder, afsnijding, afsnijdsel*.
 Bij Kero heet dit werkwoord *abasnidan*.
- AFSNIPPEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en snipperen*, het voortdur. w. van het verouderde *snippen*, bij Kiliaan : *ik snipperde af, heb afgesnipperd*. Door snipperen, d. i. aan kleine stukken snijden, afzonderen : *gij hebt reeds de helft van het papier afgesnipperd*. Overdragelijk, van den tijd, dien men tot zijne gewone bezigheden noodig heeft, iets, met spaarzaamheid, afnemen : *hoe dikwijls hebt ge, och arm ! in afgesnipperde uren*. [Moonen.] Van hier ook *afsnippering*.
- AFSNOEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en snoeijen* : *ik snoeide af, heb afgesnoeid*. Door snoeijen afzonderen : *de takken van de boomen afsnoeijen*. Ook, somwijlen, als onzijd., met het hulpw. *hebben*, voor ten einde snoeijen : *de tuinman heeft nog niet afgesnoeid*. Van hier ook *afsnoeijer, afsnoeiing*.
- AFSNUITEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en snuiten* : *ik snoot af, heb afgesnuten*. Door snuiten afscheiden : *gij snuit altoos te veel van de kaars af ; snuit de kaars wat af*. Van hier ook *afsnuiter, afsnuiting*.
- AFSOLLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en sollen* : *ik solde af, heb afgesold*. Door sollen, d. i. opgooijen, (bij Kiliaan, *eenen bat opgooijen*) afmatten : *iemand afsollen*, door gooijen en rollen vermoeijen ; *zich afsollen*.
- AFSPANEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spanen* : *ik spaande af, heb afgespaand*. Door spanen, (met eene spaan spitten) afzonderen : *boter van het vat afspanen ; een gedeelte van de boter afspanen*.
- AFSPANNEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spannen* : *ik spande af, heb afgespannen*. Ontspannen, hetgeen stijf gespannen is, zijne spanning benemen, losmaken : *de snaren afspannen, eenen boog afspannen ; den haan van een schietgeweer afspannen*. Het beteekent ook *uitspannen*, en wordt, in dien zin, van paarden gebezigd, die, door middel van zelen, aan eenen wagen vastgehecht zijn : *de paarden afspannen*, het tegengestelde van aan- of inspannen. Van hier ook *afspanner, afspanning*.
- AFSPIEGELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spiegelen* : *ik spiegelde af, heb afgespiegeld*. De gedaante eener zaak in eenen spiegel, of ook, als in eenen spiegel, vertoonen : *het beekje spiegelde de wolken af*. Van hier : *afspiegeling*.
- AFSPIJZEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af en spijzen* : *ik spijdsde af, heb afgespijdsd*. Het spijzen eindigen, ophouden te spijzen, inzonderheid van voorname personen, aan eene rijke tafel : *zij zullen aanstonds afgespijdsd hebben*.
- AFSPINNEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spinnen* : *ik spon af, heb afgesponnen*. Door spinnen afzonderen : *ik heb reeds een goed gedeelte van het vlas afgesponnen*. Ten einde spinnen : *zij heeft hare taak afgesponnen*.
- AFSPITTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spitten* : *ik spittede af, heb afgespit*. Door spitten afzonderen : *gij moet nog meer aarde van dezen hoop afspitten*. Ten einde spitten : *wij hebben den tuin afgespit*. Van het spit doen : *het vleesch moet afgespit worden*.
- AFSPLIJTEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en splijten* : *ik spleet af, heb en ben afgespleten*.
 Bedr., door splijten afzonderen : *ik spleet de helft van den hoepel af*.
 Onz., met het hulpw. *zijn*, door splijten afgezonderd worden : *grootte stukken splieten van de tafel af*. Van hier *afsplijting*.
- AFSPINTEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en splinteren* : *ik splinterde af, heb en ben afgesplinterd*.
 Bedr., door splinteren afzonderen : *gij hebt een stuk van deze plank afgesplinterd*.
 Onz., met het hulpw. *zijn*, splinteren en afvallen : *de tafel splintert overal af*. Van hier ook *afspintering*.
- AFSPOELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spoelen* : *ik spoelde af, heb afgespoeld*. Door spoelen afscheiden : *de rivier spoelde een stuk van den dijk af. Het vuil van een glas afspoelen*. Door spoelen reinigen : *een glas afspoelen*. Overdragelijk : *de zwaarigheid, met eenen frisschen teug, van het hart afspoelen*, verdrijven. Van hier *afspoeling*.
 — *Afspoelen* wordt ook als onz. gebezigd, met het hulpw. *hebben* ; doch in eenen geheel anderen zin, namel. van *spoelen*, d. i. garen, of zijde, met een wiel, op klossen winden, bij de wevers gebruikelijk, voor ten einde spoelen : *wij hebben afgespoeld*.
- AFSPRAAK**, z. n., v., der, of van de *afsprak* ; meerv. *afspraken*. Van *afspreken*. Mondelinge overeenkomst : *met iemand afspraak maken ; wij hebben wegens onze reis afspraak gemaakt. Volgens afspraak, zal ik u morgen verwachten*.
- AFSPREKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en spreken* : *ik sprak af, heb afgesproken*. Eene mondelinge overeenkomst met iemand treffen : *iets met iemand afspreken. Spreek gij het noodige met hem af*. Door spreken afmatten : *zich afspreken*. — Hooft bezigt *afspreken* voor *afraden*.
- AFSPRINGEN**, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw.

zijn. Van het scheidb. voorz. *af en springen*: *ik sprong af, ben afgesprongen.* In de eigenlijkste beteekenis, zich, met eenen sprong, van iets verwijderen: *de haas is van den weg afgesprongen.* Insgelijks, naar beneden springen: *van het paard, van den wagen afspringen.* In eene uitgestrektere beteekenis, met eene snelle vaart van iets verwijderd worden: *de bijl sprong van den steel af.* Aan stukken springen en afvallen: *de lijm, het vernis springt af.* *De snaar is afgesprongen.* Figuurlijk, zich plotseling van iets verwijderen en tot iets anders bepalen: *hij springt telkens van zijn onderwerp af.* Verhinderd worden, niet doorgaan: *onze reis is weder afgesprongen.*

Somwijlen neemt dit werkw. ook het hulpw. hebben aan; b. v.: *zij hebben, den ganschen dag, op- en afgesprongen.* Zie nederd. spraakk. D. I. § 273.

AFSTAAN, onz. en bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *af en staan*: *ik stond af, heb afgestaan.*

Onz., met het hulpw. hebben, van iets verwijderd, of afgezonderd, staan: *de tafel staat ver van den muur af; de stoel staat niet ver genoeg van de tafel af.* Figuurlijk, aflaten, niet voortzetten, laten varen, afstand doen: *hij stond van den koop af.* *Van zijne meening, van zijn voornemen, van zijn regt afstaan; sta van uw wangedrag af.*

Bedr.: *iemand iets afstaan*, het hem overlaten: *ik heb hem mijn beste paard afgestaan.* Hoofd bezigt het uiterste afstaan, voor uitstaan.

Afstaan, in het goth. *afstandan*, zweed. *afstá.*

AFSTAMMELING, z. n., m. en v., *des afstammelings*, of *van den afstammeling*; der, of *van de afstammeling*; meerv. *afstammelingen.* Van *afstammen.* *Hij is een — zij is eene, afstammeling van Hugo de Groot.* Zie *aankomeling.*

AFSTAMMEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn.* Van het scheidb. voorz. *af en stammen*: *ik stamde af, ben afgestamd.* Afkomstig zijn: *hij stamt van eertijde ouden af; wij zijn allen van Adam afgestamd.* Zoo ook van woorden: *dit woord stamt van geen ander af.* Van hier ook *afstamming.*

AFSTAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en stampen*: *ik stampte af, heb afgestampt.* Door stampen afzonderen: *hij stampte een stuk van den steen af.* Door stampen verslijten: *de vijzel is reeds half afgestampt.* Ten einde stampen: *wij hebben al de peper afgestampt.* Door stampen afmatten: *zij zullen zich afstampen.*

AFSTAND, z. n., m., *des afstands*, of *van den afstand*; meerv. *afstanden.* Van *afstaan.* De afgelegenheid der eene plaats van de andere: *de afstand der zon van de aarde.*

Figuurlijk, het onderscheid in magten waarde: *hoe blind zoude ik moeten zijn, wanneer ik den grooten afstand tusschen u en mij niet konde gewaarworden!* — *Afstand doen*, overgeven, overlaten: *hij deed, bij zijn leven, afstand van al zijne goederen.* *Afstand doen van zijn regt.* *Afstand doen van zijne slechte levenswijs*, die laten varen, niet verder voortzetten, veranderen. Ook van den tijd; bij A. Harts.: *dan zaagtge in uwen druk, op korter afstand, u bejegend door 't geluk*, d. i. spoediger, binnen korter tijd.

AFSTAPPEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn.* Van het scheidb. voorz. *af en stappen*: *ik stapte af, ben afgestapt.* Naar beneden stappen: *hij stapte van de stoep af.* Overdragtelijk, toegeven, afzien, laten varen: *ik zal, in dit geval, van mijn regt afstappen.* *Van zijn voornemen, van zijne meening, afstappen.* *Hij kan van zijn huis, van zijn geld, niet afstappen.*

AFSTEKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en steken*: *ik stak af, heb en ben afgestoken.*

Bedr., naar beneden steken, met steken van de hoogte naar de laagte brengen: *zijnen vijand van het paard afsteken.* Zoo ook, *een voer hooi afsteken*, met de hooivork naar beneden brengen. Met steken afzonderen: *een dier de keel afsteken.* Afleiden, aftappen: *een vat wijn*, ook enkel, *wijn afsteken.* Met steken, of graven, afteekenen: *een leger, eene tuin afsteken*, door uitgestokene, of uitgegravene aarde afteekenen. Figuurlijk, afnemen, en dus verminderen: *ik kan niets meer van mijne bezittingen afsteken.* *Iemand de loef afsteken*, is een zcemans woord, en beteekent, eigenlijk, boven den wind komen, in opzigt tot een ander schip, dat daardoor, beneden den wind geraakt. Ook wordt het oneigenlijk, en als een spreekwoord, gebezigd, voor, iemand te boven gaan, hem overtreffen.

Onz., met de hulpwoorden *zijn en hebben.* Met *zijn*, voor, afvaren, van land steken: *de schuit stak af, was reeds afgestoken.* *Wij zullen terstond afsteken.* *Van het land afsteken.* Met *hebben*; als zeer onderscheiden voorkomen, in vergelijking met iets anders: *die oude broek steekt bij dat nieuwe kleed slecht af.* *Zwart op wit steekt wel af.* *Zijne geaardheid heeft bij die van haar altijd zeer afgestoken.* Vondel gebruikt *afsteken*, in de beteekenis van schijnsel geven:

Het steigrende Agragras, dat puik van paarden gaf Voorheene, toont zijn' muur, en steekt op't water af.

Van hier ook *afsteker*, *afsteking.*

AFSTELLEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en stelen*: *ik stal af, heb afgestolen.* Hetgeen eens anders eigendom is, heimelijk, of met geweld wegnemen, ontvreemden: *men*

- heeft mij veel afgestolen ; er zijn tien guldens van dit geld afgestolen.*
- AFSTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stellen* : *ik stelde af, heb afgesteld.* Afzetten : *hij is, als raad, afgesteld.* Afschaffen, doen ophouden : *schattingen afstellen. Deze slechte gewoonte moet afgesteld worden.* Van hier :
Afstelling, z. n., v. Aan hem stond de aan-en afstelling van eenen schout.
- AFSTEMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stemmen* : *ik stemde af, heb afgestemd.* Door stemmen, of bij stemming, verwerpen : *wij hebben den voorslag afgestemd.* Van hier :
Afstemming, z. n., v.
- AFSTERVEN**, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *sterven* : *ik storf af, ben afgestorven.* Zoo veel als het eenvoudige sterven ; terwijl, echter, het voorzetsel den zin sterker maakt, overlijden. In deze beteekenis is alleen de onbepaalde wijs, als zelfst. gebruikelijk, en wel in plaats van het woord *dood*. *Voor mijn afsterven ; bij ons afsterven* enz. Door den dood van iets gescheiden worden : *zijne ouderen zijn hem zeer vroeg afgestorven. Al zijn vee is hem afgestorven.* Figuurlijk, zich voor altoos van iets afscheiden, geen gevoel meer van en voor iets hebben : *de zonde, de wereld, de ijdelheid, (ook der) afsterven.* Afnemen, verminderen : *onze vriendschap schijnt geheel af te sterven.*
- AFSTIJGEN**, onz. w., ongelijkvl. met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *stijgen* : *ik steeg af, ben afgestegen.* Afklimmen : *van het paard, van den wagen afsteigen* ; ook enkel *afstijgen*, in het goth. *asteigan*. Van hier ook *afstijging*.
- AFSTOFFEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stoffen* : *ik stofte af, heb afgestoft.* Het stof afvegen : *de trappen, de banken afstoffen.*
- AFSTOKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stoken* : *ik stookte af, heb afgestookt.* Ten einde stoken : *wanneer gij den oven afgestookt hebt* enz. Ook, somwijlen, onz. : *wij zullen eerst afstoken.* Van hier ook *afstoking*.
- AFSTOMPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stompen* : *ik stompte af, heb afgestompt.* Stomp maken : *de bijl, den degen afstompen.* De scherpe kanten wegnemen : *eenen steen afstompen.*
- AFSTOOTEN**, bedr. w., ongelijkv. Van het scheidb. voorz. *af* en *stooten* : *ik stiet af, heb afgestooten.* Van boven stooten : *hij stiet hem van de trappen af.* Met eenen stoot afscheiden, afzonderen : *een stuk van den muur, de neuzen van de schoenen afstooten. De os heeft zijne horens afgestooten. Zijne horens afstooten* wordt ook, als een spreekw., gebezigd, voor, door gevondenen wederstand behoedzamer, toegevender, bezadigder worden. Van hier ook *afstooter, afstooting*.
- AFSTORTEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *storten* : *ik stortte af, heb en ben afgestort.*
Bedr., naar beneden storten, afwerpen : *eene lading kolen afstorten ; zich van den berg afstorten. De assche werd van den altaer afgestort.* [Bijbelvert.]
Onz., met het hulpw. *zijn*, afvallen : *hij stortte van het dak af, is van den berg afgestort. Ende de kudde stortede van de steylste af.* [Bijbelvert.]
- AFSTRAFFEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *straffen* : *ik strafte af, heb afgestraft.* Behoorlijk straffen, de verdiende straf laten ontvangen, doch alleenlijk van ligte straffen : *een kind, met de roede, afstraffen. Zich laten afstraffen, aan de verdiende straf onderwerpen.*
Van hier ook *afstraffing*.
- AFSTRALLEN**, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af* en *stralen* : *straalde af, heeft afgestraald.* Met stralen afschijnen : *een heldere glans straalde van zijn aangezicht af.*
Van hier ook *afstraling*.
- AFSTRIJDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *strijden* : *ik streed af, heb afgestreden.* Ten einde strijden : *de strijd is afgestreden. Zich afstrijden, door strijden (oorlogen) afmatten, krachteloos maken. Afgestreden zwaarden.* [Hooft.] Ook wordt dit werkw., somwijlen, als onz. gebruikt : *zij hebben afgestreden, den strijd geëindigd.*
- AFSTRIJKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *strijken* : *ik streek af, heb afgestreken.* Door strijken afscheiden : *de broek afstrijken ; de muits van het hoofd afstrijken ; de zalf van de pleister afstrijken ; het koren van de maat afstrijken, ook de korenmaat afstrijken.* Door strijken reinigen : *strijk uw mes op het brood af.*
- AFSTROOMEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stroomen* : *ik stroomde af, heb en ben afgestroomd.*
Onz., met het hulpw. *zijn*, in de scheepvaart gebruikelijk, door den stroom afgedreven worden : *de boot stroomde van ons af.*
Bedr., door stroomen afscheiden : *de rijs stroomt veel van zijnen oever af.*
- AFSTROOPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *stroopen* : *ik stroopte af, heb afgestroopt.* Door stroopen afzonderen : *eenen aal het vel, eenen haas de huid afstroopen, zonder dezelve aan den buik te openen ; welke afgestroopte huid, oudtijds, balg genoemd werd.* Ook enkel, *eenen haas, aal* enz. *afstroopen.* Figuurlijk, *het land afstroopen, plunderen.*
Van hier *afstrooper, afstrooping*.

AFSTUITEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en stuiten*: *ik stuitte af, ben afgestuit*. Gemeenlijk met *op*: *de bal stuitte op den paal af*. Overdragtelijk, voor aankomen: *het stuit alles maar op mij af*: *ik zal het op hem laten afstuiten*.

Van hier ook *afstuiting*.

AFSTUIVEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en stuiven*: *ik stoof af, ben afgestoven*. Wegstuiven: *het zand stoof van den berg af*. Overdragtelijk, zich schielijk, en als wegsluivende verwijderren: *hij stoof van de kamer af*; *ik gooide hem, dat hij van de kamer afstoof*.

Van hier ook *afstuiwing*.

AFSTUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en sturen*: *ik stuurde af, heb afgestuurd*. In de scheepvaart gebruikelijk, voor afhouden, door sturen verwijderren: *het schip van den kant, van den wal afsturen*. Afzenden, alvaardigen: *ik stuurde hem van huis af*; *ik zal hem, morgen, op die zaak eens afsturen*.

AFSULLEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en sullen*: *ik sulde af, heb afgesuld*. Afglijden, afglippen: *de sneeuw veroorzaakte, dat ik van de stoep afsulde*.

AFTAFELEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af en tafelen*: *ik tafelde af, heb afgetafeld*. Het aan de tafel zitten en eten eindigen, ophouden te spijzen: *zouden zij nog niet afgetafeld hebben?*

AFTAKELEN, zie *ontakelen*.

AFTALEN, (bij Kil.) veroud. w., voor, in kracht van zeggen, in welsprekendheid, overtreffen.

AFTAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en tappen*: *ik tapte af, heb afgetapt*. Eigenlijk, eene vloeistof, door middel van eenen tap, of eene kraan, laten afloopen: *bier, wijn enz. aftappen*; ook *een vat aftappen*. Door tappen afscheiden: *wijn van een vat aftappen*. In eene ruimere beteekenis, door eene pijp, of eenen koker, laten afloopen: *het water eener gracht, en eene gracht aftappen*. *Iemand het water aftappen*. *Zich bloed laten aftappen*, zich doen aderslalen.

Van hier *aftapper, aftapping*.

AFTARNEN, (bij Kil. *afterren*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en tarnen*; *ik tarnde af, heb afgetarnul*. Door tarnen afzonderen: *het pand van een kleed aftarnen*.

AFTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en teekenen*: *ik teekende af, heb afgeteekend*. De gedaante eener zaak, door teekenen, aanduiden: *een leger afteekenen*, afsteken. *Eene plaats tot een huis, eenen tuin enz. afteekenen*. Afbeelden: *eene bloem, eenen persoon, met houtskool, afteekenen*. *Hij is naar het leven afgeteekend*. Van hier: *Afteekenaar*, z. n., m., die iets afteekent. *Afteekening*, z. n., v.; de door afteekenen

ontstane beeldtenis eener zaak.

AFTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en tellen*: *ik telde af, heb afgeteld*. Door tellen afscheiden: *ik heb van deze honderd guldens vijftig afgeteld*. Naar een gegeven getal naauwkeuriglijk bepalen: *geld aftellen*. *Dit geld is afgeteld*. Ook somwijlen onz., voor ten einde tellen, ophouden met tellen: *wij hebben afgeteld*. Van hier ook *af telling*.

AFTILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en tillen*: *ik tilde af, heb afgetild*. Iets, welk eene aanmerkelijke zwaarte heeft, met moeite afheffen, aflijgen: *zij tilden de kap van de kas af*. *Iemand van zijnen stoel, een aanbeeld van den grond aftillen*.

AFTOBEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en tobben*: *ik tobde af, heb afgetobd*. In den gemeenen spreektrant, *zich aftobben*, door veel slaven en zwocgen afmatten. Ook enkel voor afmatten: *hij tobde haar met zijne telkens herhaalde aanzoeken af*.

AFTOGT, z. n., m., *des aftogts*, of *van den aftogt*; het meerv. is niet in gebruik. Van *af en togt*, van *tiegen, togen*, trekken. Het afrekken van een leger: *de aftogt des vijands*. *Den aftogt blazen, slaan*; *toen liet de veldheer den aftogt blazen*. [Vond.] *De bezetting bedong eenen vrijen aftogt*.

AFTORNEN, zie *aftarnen*.

AFTOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en touwen*, (bij Kil. *drukken, persen, bereiden, zacht maken*): *ik touwde af, heb afgetouwd*. Ten einde touwen (in de looijerijen gebruikelijk): *de vellen zijn afgetouwd*. Afslaan, met een touw aflossen: *hij liet hem duchtig aftouwen*.

AFTRAPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en trappen*: *ik trapte af, heb afgetrapt*.

Bedr., naar beneden trappen, schoppen: *hij trapte hem van den zolder, van de kamer af*. Door trappen en schoppen, verwijderren: *wanneer de hond andermaal naar mij toekomt, zal ik hem van mij afrappen*.

Onz., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Met *zijn*; *af treden, af stappen*: *van de stoep afrappen*. Met *hebben*: *van zich afrappen*, zich met trappen verweren: *hij heeft woevend van zich afgetrapt*.

AFTRED, z. n., m., *des aftreds*, of *van den aftred*; het meerv. is niet in gebruik. Van *af treden*. Eene plaats, waar men van de hoogte naar de laagte treedt: *val niet, hier is een aftred*. Kiliaan en Plantyn hebben *af tredinghe*.

AFTREDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en treden*: *ik trad af, heb en ben afgetreden*.

Bedr., door treden afscheiden: *ik heb een stuk van eenen nagel afgetreden*. Door treden bemerken, afmeten: *een pad in den tuin aftreden*. H. De Groot gebruikt dit

woord, in den zin van verlaten: *leer ons aldus de schepsels af te treden.*

Onz., met het hulpw. *zijn*; afstijgen: *van den wagen aftreden*; bij iemand *aftreden*, afstijgen en inkomen. Zich verwijderen: *hij trad van het tooneel af*. Overdragtelijk: *van het pad der deugd aftreden*. Eene dienst, of een ambt, nederleggen: *hij is als schepen afggetreden*. Van hier ook *aftreding*.

AFTRÉK, z. n., m., des *aftreks*, of van den *aftrek*; het meerv. is niet in gebruik. Van *aftrekken*. Vertier: *die goederen hebben geen aftrek*; door den dagelijkschen *aftrek*. [Hoofl.] Hetgeen van iets afgetrokken wordt: *na aftrek van de schulden, zal er niet veel overschieten*.

Bij Kiliaan komt *aftrek* ook voor, in den zin van *afkeer*. Ook bij Houwaert: *en eenen aftrek te maken, met eenen loosen vont, tusschen den Coninck en sijn Vassalen enz.*

AFTRÉKKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *trekken*: *ik trok af*; *heb* en *ben* *afgetrokken*.

Bedr., door trekken van iets afzonderen: *zij trok den ring van haren vinger*; *een dier het vel aftrekken*. Afrukken: *hij trok mij den hoed van het hoofd af*. Een geladen geweer *aftrekken*, den schoot uit den loop trekken. Overdragtelijk: *iemand de mom aftrekken*, hem, onaanziend zijne vermommings, in zijne ware gedaante, vertoonen. *De hand van iemand aftrekken*, hem de dusver verleende hulp en ondersteuning onttrekken. Wegnemen, afnemen, inzonderheid ten aanzien van het getal, gewigt en de maat der dingen: *zekere som van eene rekening aftrekken*; ook *iemand iets aftrekken*, van zijnen loon, zijne bezoldiging, van den gevorderden prijs afhouden, afkorten. *Iemand van zijn voornemen, van den weg der deugd enz. aftrekken*, door aangevoerde beweegredenen daarvan afbrengen. Zoo ook *zijn hart van iets aftrekken*; *zij heeft haar hart geheel van hem afgetrokken*. *Zich van de wereld aftrekken*, alle verbindingen met hare dwaasheden en ijdelheden opheffen. *Wijn, of bier, aftrekken*, aflappen, in een ander vat, of in flesschen, laten loopen. Afdrukken, in de boek- of plaatdrukkerijen gebruikelijk, doch alleenlijk ten aanzien van de proeven, of proefbladen: *een blad aftrekken*. *Zich aftrekken*, door veel trekken afmatten, krachteloos maken: *de paarden hebben zich afgetrokken*. In de redeneerkunde is het verled. deelw. *afgetrokken* gebruikelijk, voor, in gedachten afgezonderd, waarbij men zich alleenlijk de gemeenschappelijke kenteekens van verscheidene dingen, met uitsluiting van de bijzondere, voorstelt: *een afgetrokken denkbeeld*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; zich verwijderen, wegtrekken: *de vijand is van de stad*

afgetrokken, heeft de belegering der stad opgebroken. *De wacht is afgetrokken*, in tegenoverstelling van optrekken. In den gemeenzamen spreektrant: *morgen ochtend zal ik aftrekken*, vertrekken. Van hier ook *aftrekking*.

AFTRÓEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *troeven*: *ik troefde af*, *heb afgetroefd*. Een in het kaartspel gebruikelijk woord: *iemand aftroeven*, hem eenen slag, of steek, door troef te leggen, afnemen. Overdragtelijk, met harde legenedenen, bejegenen, afzetten: *hij is wakker afgetroefd geworden*.

AFTRÓGGELÉN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *troggelen*: *ik troggelde af*, *heb afgetroggeld*. Door bedrog, of vleijsch, trachten te verkrijgen: *zij heeft mij al mijn geld afgetroggeld*.

AFTRÓMMELÉN, (ook *afstrommen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *trommelen*: *ik trommelde af*, *heb afgetrommeld*. Op het roeren van de trom, of bij trommelslag, afkondigen: *de krijgsoverste liet het bevel afstrommelen*. *Afstrommelen* is eigenlijk het voortdur. w. van *afstrommen*.

AFTRÓMMEN, zie *afstrommelen*.

AFTRÓMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *trompen*: *ik trompte af*, *heb afgetrompt*. Onder het blazen op de tromp, (verbasterd in *trompet*) of met trompetgeblaas, afkondigen. Thans bezigt men, gemeenlijk, het basterdw. *aftrompetten*. Hoofl. bezigt het voor *aftraggelen*; gelijk ook Kiliaan, als van *trompen*, fr. *tromper*.

AFTRÓMPETTÉN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *trompetten*: *ik trompettede af*, *heb afgetrompet*. Hetzelfde als *afstrompen*, hetwelk echt nederduitsch, en waarvan, met eenen basterduitgang, *aftrompetten* gemaakt is.

AFTRÓONEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *troonen*: *ik troonde af*, *heb afgetroond*. Vleijende verzoeken, trachten te verkrijgen: *hij komt mij dagelijks, dan het eene, dan het andere, aftrouwen*.

AFTRÓIMELÉN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *tuimelen*: *ik tuimelde af*, *ben afgetuimeld*. Tuimelende naar beneden vallen: *hij tuimelde van de trappen af*.

AFTRÓINEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *tuinen*: *ik tuinde af*, *heb afgetuind*. Afheinen: *eenen akker afstuinen*. Van hier *afstuining*.

AFVÁARDIGÉN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *vaardigen*: *ik vaardigde af*, *heb afgevaardigd*. Vaardig maken en afzenden, zoo wel van personen, als zaken: *eenen brief, eenen bode, een schip afvaardigen*. Figuurlijk: *iemand koel afvaardigen*, hem een koel antwoord geven en

daarmede laten gaan. Doch in dezen zin, is afzetting gebruikelijker. Van hier *afvaardiger*, *afvaardiging*.

AFVAGEN, zie *afvegen*.

AFVAL, z. n., m., des *afvals*, of *van den afval*; het meerv. is niet in gebruik. Van *afvallen*.

In eenen natuurlijken zin. Het vallen van de hoogte naar de laagte: *de afval der bladeren van de boomen*. Datgeen, wat van iets afvalt, bijzonderlijk in eenen overdragtelijken zin. Zoo noemt men, bij verscheidene werklieden, hetgeen van hun werk afvalt, *den afval*; b. v. bij de timmerlieden, krullen, spaanders enz.; bij de vleeschhouwers, verscheidene deelen der geslagte dieren, als kop, pooten, pens enz. Vruchten, door den wind van de boomen afgewaaid, worden ook *afval* genoemd. Zoo ook *de afval van granen* enz.

In eenen zedelijken zin. Het verlaten van iemand, aan wiens belang men zich verpand had, het verzaken van eene godsdienst: *de afval van het geloof*. *Galba gehoord hebbende de tijding van den afval der keurbenden*. [Hooft.] *De afval tot den vijand*. [Kiliaan.] *Iemand tot afval verleiden, vervoeren*.

AFVALLEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en vallen*: *ik viel af, heb en ben afgevallen*.

Bedr., door vallen, of onder het vallen, afscheiden: *hij viel een stuk van den muur af; hij heeft zijnen neus bijna afgevallen*. Meestal, echter, komt het voor als

Onz., met het hulpw. *zijn*. In eenen natuurlijken zin. Naar beneden vallen: *zij vielen van het dak af; de bladeren, de vruchten enz. zijn afgevallen*. *Het gras verdort, de bloem valt af*. [Bijbelvert.] Zoo ook *de kalk valt af, van den muur*. *Mijn hoed is afgevallen*. In eenen zedelijken zin. Iemand, of eene erkende waarheid, opzettelijk verlaten: *van iemand, of iemand afvallen; zij vielen hunnen koning af; van het geloof, van de godsdienst, afvallen*. *Van de deugd afvallen*. *Van het verbond afvallen, verbreken*. [Kiliaan.] Eene vermindering, uitzondering lijden, onderscheiden zijn: *die man is mij zeer afgevallen; deze wijn valt bij den anderen te veel af*. In krachten en gezondheid afnemen: *hij valt dagelijks af, is reeds merklijk afgevallen*.

AFVALLIG, bijv. naamw., *afvalliger, afvalligst*. Van *afval*, in de overdragtelijke beteekenis. Eigenlijk, volgens den aard der bijvoegelijke naamwoorden, in *ig* uitgaande, tot afval geneigd: *maar dit volk heeft een afvallig en wederspanning hart; zij zijn de afvalligsten der afvalligen*. [Bijbelvert.] Voor *afvallige*, in den zin van iemand, die werkelijk afgevallen is, gebruikt men, derhalve, liever *afvallene*. — *Afvallig worden, maken*.

Van hier ook *afvalligheid*.

AFVANGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *af en vangen*: *ik ving af, heb afgevangen*. Door vangen den regmatigen bezitter onttrekken: *iemand de duiven afvangen*. Figuurlijk, en als een gemeen spreekwoord, zegt men ook: *iemand eene vlieg afvangen*, hem eene kans afkijken, hem verschalken enz.: *hij zal mij geene vlieg afvangen*.

AFVAREN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en varen*: *ik voer af, heb en ben afgevaren*.

Bedr., door varen, of in het varen, afscheiden: *een stuk van de brug afvaren; iemand eenen arm, of een been afvaren*. Varende verwijderen: *ik voer hem van het groote hoofd af*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; van land varen: *de schuit, de schipper, zal terstond afvaren; wij zijn reeds vroeg afgevaren*.

AFVECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en vechten*: *ik vocht af, heb afgevochten*. Vechtende afkeeren, wegvechten: *wij vochten den vijand dapper af*. *Zich afvechten*, door vechten afmatten. Ook overdragtelijk: *gewis het heeft wat in, de wanhoop af te vechten*. [Vond.]

AFVEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en vege*: *ik veegde af, heb afgeveegd*. Door vege afzonderen: *veeg het stof van uwe boeken af*. Door vege schoonmaken, reinigen: *veeg uwe boeken af*. Overdragtelijk, en in den gemeenen spreektrant, voor verdrijven, wegjagen: *ik veegde hem van de kamer af*.

Van hier *afveger, afveging*.

AFVERGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en vergen*: *ik vergde af, heb afgevergd*. Afeischen, afvorderen: *iemand iets afvergen*. Van hier ook *afverging*.

AFVERVEN, zie *afverwen*.

AFVERWEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en verwen*: *ik verwde af, heb afgeverwd*.

Bedr., ten einde verwen: *ik zal deze deur eerst afverwen*.

Onz., met het hulpw. *hebben*; de verw loslaten, afgeven: *het blaauwe laken verwt dikwijls af*. Ophouden te verwen: *wij hebben afgeverwd*.

AFVIJLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en vijlen*: *ik vijlde af, heb afgevijld*. Door vijlen afzonderen: *den kop van eenen spijker afvijlen*. Door vijlen korter, of kleiner maken: *eenen spijker afvijlen*. Van hier *afvijling, afvijtsel*.

AFVILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en villen*: *ik vilde af, heb afgeville*. Door villen afzonderen: *een kalf de huid afvillen*.

AFVISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en vissen*: *ik vischte af, heb afgevischt*. Uitvisschen: *eene sloot afvisschen*, al de visschen uit dezelve vangen. Ook, som-

wijlen, als onzijdig, voor ten einde visschen, het visschen ten einde brengen : *zoodra wij afgevischt hadden, gingen wij naar huis.*

AFVLIEGEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *vliegen* : *ik vloog af, ben afgevlogen*. Zich vliegende verwijderen, wegvliegen : *de kraaijen vlogen van de kerk af*. Figuurlijk ook van andere snelle bewegingen : *de pijl is van de pees afgevlogen*. *Hij viel, dat hem de hoed afvloog*. Schielijk afloopen : *hij vloog de trappen af*. Van iemands wenken afvliegen, zich, op iemands wenken, haasten, om deszelfs bevelen uit te voeren.

AFVLIETEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*: Van het scheidb. voorz. *af* en *vlieten* : *ik vloot af, heb afgevloten*. Naar beneden vlieten : *het bloed der helden vloot van den berg af*. *Ik zag de tranen van hare bleeke wangen afvlieten*. *De beke, die van den berg afvliet*. [Bijbelvert.]

AFVLIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *vlijmen* : *ik vlijmde af, heb afgevljimd*. Met eene vlijm afsnijden : *ik liet het gewel maar afvlijmen*.

AFVLOEIJEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *vloeijen* : *ik vloeide af, ben afgevloeid*. Hetzelfde als *afvlieten*.

AFVOEDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *voederen* : *ik voederde af, heb afgevoederd*. Voor *voederen* gebruikt men thans, meestal *voeren*, zoo wel in den zin van voeder geven : *de beesten voeren*, als in dien van eene voering, of voeding, in een kleed naaijen. Zie *afvoeren*.

AFVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *voeren* : *ik voerde af, heb afgevoerd*. Van eene plaats wegvoeren : *de wijn wordt, in schepen, den rijn afgevoerd*. *Koopwaren, op wagens afvoeren*. Aflicden, aflokken, door overreding, voorbeeld enz. : *iemand van zijn voornemen, van de deugd, van den regten weg, afvoeren*.

Afvoeren is ook eene zamentrekking van *afvoederen*, in den zin van voer, of voeder, geven, en eene voering, of voeding, in een kleed zetten. *Afvoeren* is dan ten einde voeren, geheel voeren : *de koeijen zijn afgevoerd*, (afgevoederd) hebben het noodige, of gewone voeder gekregen. *Ik zal den rok eerst afvoeren*, (afvoederen) de geheele voering in denzelfden naaijen.

AFVORDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *vorderen* : *ik vorderde af, heb afgevorderd*. Afeischen : *iemand iets afvorderen*, het van hem vorderen. *En vordert telkens nieuwe straf het martelziek Gerechtshof af*. [D. Smits.] *Eenengevangenen den degen afvorderen*. *Iemand eenen eed afvorderen*. Van hier ook *afvorderer*, of *afvorderaar*, *afvordering*.

AFVORMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *af* en *vormen* : *ik vormde af, heb afgevormd*. Iets in een week ligchaam drukken, om hierin, door afdrukken, of afgieten, de zelfde gedaante over te brengen : *eene klok afvormen*. Somwijlen ook als onzijdig, voor ten einde vormen : *wij zullen eersta vormen*.

AFVRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *vragen* : *ik vroeg af, heb afgevraagd*; (oudt. *afgevragen*.) Door vragen trachten te vernemen, of te bekomen : *iemand iets afvragen*. *Zoo vraagt men den boeren de konst af*, zoo pleegt men eenvoudige menschen uit te hooren, is eene, in de gemeenzame verkeering, gebruikelijke spreekwijs. Zoo zegt men ook, in eenen zeer gemeenzamen en eenigzins lagen spreektrant : *iemand het hemd van het lijf afvragen*, ten naauwkeurigste uitvragen.

AFVRIEZEN, onz. w., ongelijkvl., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af* en *vriezen* : *vroor af, is en heeft afgevroren* (van het oude *vrieren*) ook *afgevrozen*. Met *zijn*; door vorst afgezonderd worden : *De vingers waren mij bijna afgevroren*. Met *hebben*; ten einde vriezen, ophouden te vriezen : *het heeft afgevroren*.

AFVRIJVEN, hetzelfde als *afwrijven*.

AFVUREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *vuren* : *ik vuurde af, heb afgevuurd*.

Bedr., voor afsteken : *een geschut afvuren*; *onder het afvuren der kanonnen*.

Onz., voor ten einde vuren, ophouden te vuren, met het hulpw. *hebben* : *toen wij afgevuurd hadden, deed de veldoverste eene aanspraak*. Van hier ook *afvuring*.

AFWAAIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *waaijen* : *ik woei af, heb en ben afgewaaid*.

Bedr., door waaijen afscheiden : *de wind heeft al de appelen van de boomen afgewaaid*.

Onz., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Met *zijn*; door den wind afgezonderd worden : *mijn hoed woei, is van mijn hoofd afgewaaid*. Met *hebben*; van zekere hoogte waaijen : *de vlag heeft, drie dagen, van het stadhuis afgewaaid*.

AFWACHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wachten* : *ik wachtte af, heb afgewacht*. Wachten, totdat iemand kome, totdat iets geschiede; *verwachten* : *wij zullen hem hier afwachten*; *zij durfden den vijand niet afwachten*; *het einde, of den uitslag eener zaak afwachten*. *Wij zullen het afwachten*. Van hier ook *afwachting*.

AFWALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wallen* : *ik walde af, heb afgewald*. Omwallen, met wallen besluiten : *de stad is behoorlijk afgewald*.

AFWANDELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wandelen* : *ik wandelde af, heb en ben afgewandeld*.

Bedr., door wandelen afzonderen : *wij hebben de schoenen van onze voeten afgewandeld*. Door wandelen afmatten : *zich afwandelen*.

Onz., met het hulpwoord *zijn*; wandelende zich van eene plaats verwijderen : *wij zijn reeds vroeg van de stad afgewandeld*.

AFWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wasschen* : *ik wiesch af, heb afgewasschen*. Door wasschen afscheiden : *het vuil van zijne handen, het zand van de groente afgewasschen*. Door wasschen, of met water, reinigen : *het gezicht, de tafelborden afgewasschen*. Figuurlijk, geen deel in iets nemen : *ik heb mijne handen van die zaak afgewasschen, daarin geen deel genomen*. Uitwisschen, uitdelgen : *al het water van de zee kan die schande niet afwaschen*. Van hier ook *afwasscher, afwassching*.

AFWATER, veroud. z. n., o. Van *af* en *water*. Thans noemt men het opperwater : *dit jaer wasser een groot afwater, daerleur 't koorn — den rijn langs te niet ging*. [Velius.]

AFWATEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wateren* : *ik waterde af, heb afgewaterd*.

Bedr., met golven persen, of drukken, in de perserijen gebruikelijk, ten einde wateren : *wij hebben de gordijnen afgewaterd*.

Onz., met het hulpw. *hebben*; zich van het overvloedige water ontlasten, eene afwatering, d. i. eenen afloop van het water hebben : *mijn tuin waterd, aan deze zijde, af*. Van hier ook *afwatering*.

AFWEKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *weken* : *ik weekte af, heb en ben afgeweekt*.

Bedr., door weeken afzonderen : *eene pleister afweeken*.

Onz., met het hulpw. *zijn*; week worden en afvallen : *de pleister is afgeweekt*. Van hier ook *afweeking*.

AFWEENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *weenen* : *ik weende af, heb afgeweend*. Door tranen boeten, uitdelgen : *o! dat ik, aan uwe voeten, dit alles konde afweenen!* Ook als wederkeer., door weenen zich afmatten : *zij heeft zich afgeweend*.

AFWEG, z. n., m., des *afwegs*, of van den *afweg*; meerv. *afwegen*. Van het voorvoegsel *af*, dat hier een gebrek aanduidt, en *weg*. Eigenlijk een weg, die van den gewonen en regten weg afleidt, ook een zijdweg, omweg, sluipweg : *deze straat heeft vele afwegen*. Door *afwegen* ontkomen. Eenen *afweg* nemen. *Wij waren ongelukkiglijk op eenen afweg geraakt*. Figuurlijk, voor eene afwijking van het pad der deugd en regtschapenheid : *hij geraakte reeds vroeg op afwegen*.

Van *afweg*, bij Otfred. *auwigg*, heeft men, *oulings*, ook een bijv. naamw. gemaakt, welk *boos, bedorven* beteekende. Bij Notker.

vindt men *auuekkiiu slahta*, voor een *boos, bedorven* geslacht; en Kiliaan heeft *afweghigh*, voor hetgeen van den weg afgelegen is, of van den weg afleidt. Doch dit is verouderd.

AFWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wegen* : *ik woog af, heb afgewogen*. Door wegen afzonderen : *ik liet de helft van de suiker afwegen*. Door wegen de zwaarte van iets bepalen : *ik heb al de pakken afgewogen*. Ten einde wegen : *wij zullen de pakken eerst afwegen*. Figuurlijk, voor, de overeenkomst van verschillende zaken berekenen : *ik ging aan het werk, nadat ik, alvorens mijne krachten naar den arbeid had afgewogen*. Ook, somwijlen, als onzijdig, doch in de eigenlijke beteekenis : *voor den ondergang der zon moeten wij afgewogen hebben*. Van hier *afweging*.

AFWEIDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *weiden* : *ik weidde af, heb en ben afgeweid*.

Bedr., het gras afeten : *de paarden hebben dit land reeds afgeweid*. J. B. Houwaert bezigt dit woord, in den zin van verwoesten : *gij, die u draeght als Princen triumphant, en 't vruchtbaer landt van Germanien afweert*; en Vondel kent het aan het vuur toe :

*Een alverteerend vier rijst door de lange heen
En weitme inwendig af door alle mijne leen.*

Onz., met het hulpw. *zijn*; afwijken : *hij weidde te verre van zijn onderwerp af*. Van hier ook *afweiding*.

AFWENDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wenden* : *ik wendde af, heb afgewend*. Afkeeren : *het gezicht van iemand afwenden*; met *afgewende* oogen tot iemand spreken; een schip *afwenden*; eenen slag, of steek, *afwenden*, ook van zich *afwenden*; en overdragtelijk : *de hemel heeft den slag afgewend, die mijn leven zou geëindigd hebben*. Figuurlijk, de nadering van zeker kwaad verhinderen : *het gevaar afwenden*; een *ongeluk van iemand afwenden*. In opzigt tot het hart en deszelfs neiging, van iets verwijderen : *blijft uw hart, even als uwe oogen, van mij afgewend?* Ook als wederkeerig : *zich van iemand afwenden*, zoo wel alle verbindtenis met hem opheffen, als afkeerig van hem worden. *Zich van het kwade afwenden*.

Van hier ook *afwendér, afwending*, en het verouderde bijv. naamw. *afwendig*, voor afkeerig : *afwendig maken*, bij Kiliaan.

AFWENNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wennen* : *ik wende af, heb afgewend*. Door gewoonte, of gedurige oefening afleeren : *iemand het drinken, zich het vloeken afwennen*. De spreekwijs *iemand, of zich, van iets afwennen*, welke men ook, somwijlen, aantreft, is, voor het minste, niet in algemeen gebruik. Men zegt nogtans, een kind van de borst *afwennen*. In de, anders ook gebruikelijke, spreekwijs, *iets*

afwennen, b. v., *ik wen het spelen geheel af*, heeft, zekerlijk, eene uitlating van het wederkeerige voornaamwoord plaats. Van hier *afwenner*, *afwenning*.

AFWENTELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en wentelen*; eigenlijk *wendtelen*, oul. *wendelen*, voortdur. werkw. van *wenden*: *ik wentelde af*, heb *afgewenteld*. Naar beneden *wentelen*: *hij wentelde den boom van den dijk af*. Door *wentelen* verwijderen: *wentel dat blok van de deur af*. Van hier *afwenteling*.

AFWEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en weren*: *ik weerde af*, heb *afgeweerd*. Afkeeren, de aannadering eener zaak verhinderen, met nadruk *afwenden*: *het vee van het zaailand afweren*. *Zij weerden den vijand mannelijk af*. *De vliegen van zich afweren*. *Een pels weert de koude af*. Van hier ook *afwering*.

AFWERKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en werken*: *ik werkte af*, heb *afgewerkt*.

Bedr., door werken afzonderen: *hij heeft het vel van zijne handen afgewerkt*. Ten einde werken: *ik heb mijne taak afgewerkt*. Door veel werken afmatten: *zich afwerken*.

Onz., met het hulpw. *hebben*; ophouden te werken: *zoodra wij afgewerkt hebben, zullen wij eten*.

AFWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en werpen*: *ik worp af*, heb *afgeworpen*. Hetzelfde als *afsmijten*; doch *afwerpen* is eene wellevender uitdrukking. Met een *worp* afzonderen: *appelen afwerpen*, een *beeld den arm afwerpen*, door middel van een ander, daarnaar *geworpen*, ding. Naar beneden *werpen*: *het paard heeft den ruiter afgeworpen*. Figuurlijk: *het juk afwerpen*, zich, met geweld, aan de slavernij onttrekken. Van hier ook *afwerper*, *afwerpings*.

Winschooten geeft *afwerpen* op, in den zin van *opbrengen*, voordeel *aanbrengen*: *dat kan zoo veel niet afwerpen*, *opbrengen*. En zoo komt het ook in het hoogd. voor: *dieses Gut wirft jährlich viel ab*, d. i., dit goed brengt jaarlijks veel op.

Bij Kil., Houw. en Hooft wordt het voor onderscheppen genomen: *afgeworpene brieven*. Voordeel *aanbrengen*: *dat kan zoo veel niet afwerpen*. Ook is *afwerpen*, bij de zee-licden, als onzijd. in gebruik, in den zin van van afgieren, schielijk afzeilen.

AFWEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en weven*: *ik weefde af*, heb *afgeweven*. Een *weefsel afweven*, ten einde *weven*: *het linnen is afgeweven*.

AFWEZEN, (*afzijn*) onz. w., onregelm., vormt zijnen volmaaktverledenen tijd met zich zelf. Van het scheidb. voorz. *af en wezen*: *ik was af*, ben *afgeweest*. Afgezonderd, afgebroken, afgeslagen, afgevalien zijn: *de kop was van*

het houten paard al schielijk af. Afgelegen, verwijderd zijn: *Rotterdam is drie uren van Gouda af*. Buiten verbindtenis met iemand, of iets, zijn: *ik ben geheel van dat gezelschap af*; *hij is van zijne vrouw af*. Bevrijd, ontslagen, ontlast zijn: *hij is gelukkig van de hem opgelegde boete af*; *ach, dat ik reeds van hem afware!* morgen zal ik geheel van de zaak *afzijn*. *Afwezen*, voor niet tegenwoordig zijn, is verouderd, uitgezonderd het deelw. *afwezend*, dat, in dezen zin, bij de Bijbelvertalers, op verscheidene plaatsen, voorkomt: *met den lichame afwesende*; *daerom schrijve ick afwesende dese dingen*.

AFWEZEN, de onbepaalde wijs van het werkw. *afwezen*, in den verouderden zin van niet tegenwoordig zijn, zelfst. gebruikt, onz., *des afwezens*, of *van het afwezen*; zonder meerv. Het tegengestelde van *aanwezen*, tegenwoordigheid: *het is, in mijn afwezen, geschied*.

AFWEZEND, deelw. van het werkw. *afwezen*, in de verouderde beteekenis van niet tegenwoordig zijn, ook als een bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Niet tegenwoordig zijn: *hij was afwezend*. Een *afwezende*, iemand, die niet tegenwoordig is. Figuurlijk zegt men van iemand, die met zijne gedachten veraf, of verstrooid is: *hij is afwezend*; anders ook: hij is met zijne gedachten ver van huis. Voor *afwezend* is ook *afwezig* in gebruik, dat bij Kiliaan (*afwesigh*) reeds voorkomt. Van hier:

Afwezendheid, z. n., v. Het meerv. is niet in gebruik. Hetzelfde als *afwezen*. Plantyn heeft ook *afwesinge*.

AFWEZIG, zie *afwezend*.

AFWIJKEN, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en wijken*: *ik week af*, ben *afgeweken*. Afdeinzen, zich langzamerhand verwijderen: *van den regten weg afwijken*. *De vijand week eindelijk af*. Van elkander *wijken*: *de muur wijkt hier merkkelijk af*. Figuurlijk, onderscheiden zijn: *de menschen wijken*, voornamelijk, *naar gelang hunner opvoeding, van elkander af*. Zich van iets verwijderen, in eenen zedelijken zin, verlaten: *van de zeden der voorvaderen, van de gebruiken der ouden, van zijnen leermeester afwijken*. *Van den weg der deugd, van de waarheid, van zijne godsdienst, van zijne grondstellingen afwijken*. *Wijk van het kwade af*. Van hier ook *afwijker*, *afwijking*.

AFWIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en wijzen*: *ik wees af*, heb *afgewezen*. Eigenlijk, met de hand een teeken geven, om zich te verwijderen: *iemand afwijzen*. Overdragtelijk, iemands bede, verlanggen, of aanbidding, niet willen aannemen, hem geen gehoor geven: *eenen bedelaar afwijzen*. *Ik wees zijn verzoek terstond af*. Afslaan, terugdrijven: *de vijanden werden*

met bebloede koppen afgewezen. Van hier ook *afwijzing*.

AFWINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *winden* : *ik wond af, heb afgewonden.* Door winden afdoen, in tegenoverstelling van opwinden : *garen, zijde, van eenen klos afwinden* ; ook *een kluwen afwinden.* Ten einde winden : *wij zullen al de wol eerst afwinden.* Somwijlen, wordt dit woord als onzijd. gebezigd : *zij hebben afgewonden.* Van hier ook *afwinder, afwinding*.

AFWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *winnen* : *ik won af, heb afgewonnen.* Door eene verrigting, met geluk verbonden, van iemand verkrijgen, bijzonderlijk in het spel : *iemand zijn geld afwinnen.* Op eene andere wijs, waaraan het geluk insgelijks deel heeft, van iemand bekomen : *den vijand eenen veldslag afwinnen.* Iemand in iets voorkomen, overtreffen : *hij wint het mij af in het schrijven, ik hem in het lezen.*

AFWIPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wippen* : *ik wipte af, heb en ben afgewipt.*

Bedr., met eene wip afgooijen : *hij wipte mij van de bank af.*

Onz., met het hulpw. *zijn* ; afspringen : *van de stoep afwippen.* Wippende afvallen : *de plank wipte van de stelling af.* Van hier ook *afwipping*.

AFWISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wisschen* : *ik wischte af, heb afgewischt.* Door wisschen wegdoen : *het stof van de tafel, het zweet van het gezicht, het bloed van de handen afwisschen.* Iemand de tranen afwisschen, figuurlijk, deszelfs smart verzachten, hem vertroosten. *Tranen, die wij niet afwisschen, wanneer wij kunnen, zijn zoo veel als tranen, die wij afpersen.* Het schrift, eene som van de lei afwisschen. Door wisschen reinigen : *de tafel, de handen, het gezicht afwisschen.* Van hier ook *afwisscher, afwissching*.

AFWISSELEN, bedr. w., gelijkvl. *ik wisselde af, heb afgewisseld.* Vervangen. Van hier : *Afwisseling, z. n., v.*

AFWITTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *witten* : *ik wittede af, heb afgewit.*

Bedr., geheel wit maken, ten einde witten, met kalk, of witte verw : *eenen muur, eene kamer afwitten.*

Onz., met het hulpw. *hebben* ; de witte verw afgeven, loslaten : *de kamer wit overal af.*

AFWOEKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *woekeren* : *ik woekerde af, heb afgewoekerd.* Door woeker verkrijgen : *iemand iets afwoekeren.* Van hier *afwoekering*.

AFWRIJVEN, (*afvrijven*) bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wrijven* : *ik wreef af, heb afgewreven.* Door wrijven

schoonmaken : *de tafel afvrijven.* Door wrijven afmatten : *zich afvrijven* ; *ik heb mij op die stoelen afgewreven.* Ten einde wrijven : *wanneer wij de tafel afgewreven hebben.* Somwijlen als onzijd. : *wij zullen eerst afvrijven.* Van hier ook *afwrijving*.

AFWRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *wringen* : *ik wrong af, heb afgewrongen.* Door wringen afscheiden : *hij wrong de knoppen van de stoelen af.* Ten einde wringen : *al het natte goed moet eerst afgewrongen worden.* Ook, somwijlen, als onzijd. : *binnen een uur kunt gij afgewrongen hebben.* Figuurlijk, met geweld afpersen : *hij heeft mij het geld afgewrongen* ; *iemand een geheim, zijne toestemming afwringen.*

AFZADELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zadelen* : *ik zadelde af, heb afgezadeld.* Den zadet afnemen : *een paard afzadelen.*

AFZAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zagen* : *ik zaagde af, heb afgezaagd.* Met de zaag afscheiden : *eenen tak van eenen boom, eenen boom, een been afzagen.* Die balk is te kort afgezaagd. Door zagen afmatten : *zich afzagen.* Ten einde zagen : *al het hout is afgezaagd.* Ook, somwijlen, als onz. : *wij hebben afgezaagd.* Van hier ook *afzager, afzaging*.

AFZAKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zakken* : *ik zakte af, heb en ben afgezakt.*

Bedr., ten einde zakken, of alles zakken, wat gezakt, d. i. in zakken gepakt, moet worden : *wij hebben het vlas afgezakt.*

Onz., met het hulpw. *zijn* ; naar beneden zakken : *hij liet zich van den muur afzakken.* Figuurlijk, aftrekken : *het leger zakte den rijn af.* Afdrijven : *met den stroom afzakken.* Afdeinzen, de vlugt nemen (in eenen zeeslag) : *een gedeelte der vloot begon af te zakken.* Zich stil wegmaken, wegsluipen (in den gemeenen spreektrant) : *wij zогten hem onder den hoop, maar hij was reeds afgezakt.* Van hier ook *afzakker, afzakking*.

AFZEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zeggen* : *ik zeide af, heb afgezegd.* Eene gemaakte afspraak herroepen, eene afgesprokene zaak opzeggen : *een besteld werk afzeggen* ; *een bezoek laten afzeggen.* Ik had de vergadering reeds belegd, maar liet dezelve weder afzeggen.

AFZEILEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zeilen* : *ik zeilde af, heb en ben afgezeild.*

Onz., met het hulpw. *zijn* ; van eene plaats wegzeilen : *het schip is reeds van Amsterdam afgezeild* ; *de schipper zal aanstonds afzeilen.*

Bedr., door zeilen afzonderen : *hij zeilde mijnen boegspriet af.*

AFZENDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en zenden* : ik zond af, heb afgezonden. Wegzenden : eenen bode, eenen brief, koopwaren afzenden. Van hier afzender, afzending, afgezant. Zie het laatste.

AFZENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en zengen* : ik zengde af, heb afgezengd. Door zengen afscheiden, wegdoen : zich de haren, eenen vogel de vederen afzengen. De mug vliegt in de kaars, en zengt hare vleugelen af.

AFZETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en zetten* : ik zettede af, heb afgezet. Van boven afnemen en nederzetten : den ketel van het vuur afzetten; den hoed afzetten. Van eene plaats verwijderen : zet de tafel wat van den muur af. Snel en voor eenen korten tijd van iets verwijderen : het geweer afzetten, nadat men het eerst aangelegd heeft, om te vuren. Afsnijden, afzagen, bij de wondhealers gebruikelijk : eene borst, eenen arm, een been afzetten. Uitzetten en achterlaten : eenen koffer bij iemand afzetten; iemand aan zekere plaats afzetten, bij de voorlicden gebruikelijk. Ten einde zetten, een boekdruckers woord : het blad is afgezet. Figuurlijk, met geweld berooven : struikroovers hebben hem, in het bosch, afgezet. Afwijzen, laten gaan : iemand koel, onvriendelijk afzetten. Verkoopen : ik heb die waren voor eenen redelijken prijs afgezet. Van de uiterlijke waarde berooven : dat geld is afgezet, is niet meer gangbaar. Eene opgedragene waardigheid ontnemen : eenen ambtenaar afzetten; iemand van zijn ambt afzetten. Eenen koning, priester, krijgsbevelhebber enz. afzetten. Daar afzetten, in deze beteekenis, het denkbeeld der verwijdering van eene verhevene plaats in zich bevat, zoo ligt daarin ook, deels, het denkbeeld van zekere waardigheid, deels, dat van wezenlijk, of ondersteld pligtverzuim; waardoor het zich van *af danken* aanmerkelijk onderscheidt. Doen afsteken, voornamelijk bij de schilders in gebruik : de vakken eener kamer groen afzetten, het lijstwerk groen schilderen, terwijl het overige van eene andere kleur is. Met verschillende kleuren de verschillende deelen eener zaak ophelderen, onderscheiden, en het eene voor het andere doen voorkomen : eene teekening, eene landkaart afzetten. Schuilt achter het werkstuk, afgezet naar Nasoos schildergeest. [Vondel.] Zoo zegt Anslo :
Indien noch de eigenschap van 't afgezette beeld
Naar 't leven afgemaelt, van 't leven veel verscheelt.
Afdrijven : jenever zet het water af; afzettende middelen.

Van hier ook *afzetsel*, *afzetter*, (bijzonderlijk in de beteekenis van *roover*, *straatschender*) en *afzetting*.

AFZIEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *af en zien* : ik zag af, heb afgezien. Het gezigt afwenden, zoowel in eenen eigen-

lijken, als figuurlijken zin : laat ons van dit voorwerp afzien. Ik heb van die zaak geheel afgezien, die laten varen. Afstand doen : hij zag van zijn regt af. Zij heeft mij beloofd, dat zij van hem af zal zien, alle onderhandeling en verbindtenis met hem zal opheffen. Het einde van iets met het gezigt bereiken : eigenlijk : ik kan deze vlakte niet afzien. Een tuin, wiens lengte niet af te zien is. Overdragtelijk, het oogmerk, de gevolgen eener zaak, met de oogen des verstands, bereiken : wij kunnen het einde dier onderneming nog niet afzien. Bemerken, bespeuren : ik had eerst afgezien, water van de zaak ware. Door acht geven, toezien, leeren : zoo ziet men den besten meesteren de kunst af. [Vond.] Zich vergenoegen : ik zal het hiermede maar afzien.

AFZIGTIG, bijv. naamw., *afzigtiger*, *afzigtigst*.

Leelijk, waarvan men het gezigt afwendt : dat is een afzigtig mensch.

En geene zag men ooit het geene zij beminden,
Afzigtiger dan 't was, maer wel veel schoonder vinden. [Hooft.] Van hier :

Afzigtigheid, z. n., v. Het meerv. is niet in gebruik. Leelijkheid : Gij weet afzichtigheid een glimp, een verf te geven. [Vondel.]

AFZIJN, hetzelfde als *afwezen*. De onbepaalde wijs van *afzijn*, en wel met *niet*, wordt echter, nog in eenen zin gebruikt, waarin *afwezen* zelden, of niet, voorkomt, namelijk, in dien van *nalaten*; b. v. : ik kan niet afzijn, u mijnen dank te betuigen enz. Zie verder *afwezen*.

AFZIJPELEN, (ook *afzijpen*, *afzijperen*), onz. w., gelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af en zijpelen* : zijpelde af, is afgezijpeld. Zachtjes afloopen : het water zijpelt (zijpt, zijpert) langs den muur af. Van hier ook *afzijpeling*.

AFZINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af en zingen* : ik zong af, heb afgezongen. Ten einde zingen : Zoo ras de groote Held zijn lied had afgezongen. [N. Versteeg.] *Uitzingen* is, in dezen zin, gebruikelijker.

AFZINNIG, (bij Kil.), veroud. bijvoegsel. naamw. Zie *onzinnig*.

AFZITTEN, onz. w., ongelijkvl., met de hulpwoorden *zijn* en *hebben*. Van het scheidb. voorz. *af en zitten* : ik zat af, ben en heb afgezeten. Met *zijn*; afstijgen (van het paard) : de veldoverste liet de ruitery afzitten. De ruitery is afgezeten. Met *hebben*; verwijderd zitten : ik heb ver van u afgezeten. Ook, somwijlen, als wederkeerig : zich afzitten, door lang zitten afmatten.

AFZOEKEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *af en zoeken* : ik zocht af, heb afgezocht. Zoeken en afnemen : de rupsen van de boomen afzoeken. Van hier ook *afzoeker*, *afzoeking*.

AFZOENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *af* en *zoenen* : *ik zoende af, heb afgezond*. Met eenen *zoen* den twist bijleggen, den vrede herstellen : *zij hebben elkander reeds afgezond*.

Afzoeten, voor onaangenaam zijn, niet behagen, is verouderd, schoon nog bij Hooft voorkomende : *dien het roomsch gevoelen afzoette*.

Afzonderen, (angels. *asyn-drian*, zweed. *afsin-dra*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zonderen*, dat buiten zamenstelling niet in gebruik is : *ik zonderde af, heb afzonderd*. Van andere dingen afscheiden ; *de lammeren van de schapen afzonderen*. *Hij leeft van alle menschen afzonderd*. *Zij zonderen zich van alle gezelschappen af*. *Eene afgezonderde plaats*. Van hier ook *afzondering*, in de *afzondering* (*afgezonderd*) *leven*.

Afzonderlijk, bijv. naamw. en bijw., *afzonderlijker, afzonderlijkst*. Hetgeen afgezonderd kan worden, en werkelijk afgezonderd is. Als bijv. naamw. ; eigen, bijzonder : *dit onderwerp vereischt eene afzonderlijke behandeling*. *Eene afzonderlijke kamer*. Als bijw., alleen, eenzaam : *afzonderlijk wonen, slapen, eten*, enz. *Met iemand afzonderlijk spreken*.

Afzoomen, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zoomen* : *ik zoomde af, heb afgezoomd*. Geheel zoomen, ten einde zoomen : *de lakens zijn afgezoomd*.

Afzuigen, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zuigen* : *ik zoog af, heb afgezogen*. Door zuigen afzonderen : *dat kind zuigt de moeder heel wat af*. Door veel zuigen afmatten : *het kind heeft de minne gansch afgezogen*.

Afzuipen, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zuipen*, onmatiglijk drinken : *ik zoop af, heb afgezopen*. Door zuipen wegnemen : *iets van boven afzuipen*. *Hij heeft mij al mijnen wijn afgezopen*. Door zuipen krachteloos maken : *zich afzuipen*. Dit woord, gelijk ook het eenvoudige *zuipen*, behoort tot den laagsten schrijf- en spreektrant.

Afzwemmen, onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *zijn*. Van het scheidb. voorz. *af* en *zwemmen* : *ik zwom af, ben afgezwommen*. Zwemmend zich van eene plaats verwijderen : *van den oever afzwemmen*. *Hij is van het land afgezwommen*. Ook, somwijlen, als wederkeerig : *zich afzwemmen*, door lang zwemmen afmatten.

Afzweren, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *af* en *zweren* : *ik zwoer af, heb en ben afgezworen*.

Bedr., met eenen eed verwerpen : *het gansche volk zwoer den dwingeland af*.

Onz., met het hulpw. *zijn* ; door eene zweer, of verzwering, afgezonderd worden : *mijn nagel is afgezworen*. Van hier ook *afzwering*.

Agaat, (oul. ook *akaat*) z. n., m., *des agaats*,

of *van den agaats* ; meerv. *agaten*. *Ik heb in dezen ring eenen agaats laten zetten*. Voor de stof, in het gemeen genomen, is het onz. : *het kunstig geslepen agaats*. *Ik heb eene doos van zeer fraai agaats laten maken*. Van hier het bijv. naamw. *agaten*, d. i., *van agaats*, hetwelk niet verbogen wordt : *een mes met een agaten hecht* ; *een rotting met eenen agaten knop*.

Dit woord wordt, algemeen, bij ons met eene *g*, *agaats* geschreven, schoon het met eene *ch*, *achaat* behoorde gespeld te worden, als afkomstig van het gr. *αχατης*, dat de naam eener rivier, in Sicilien, was, welke thans den naam van *Drillo* draagt, en aan welke de eerste agaats is gevonden geworden.

Ahorn, *ahornboom*, (bij Kil. ook *aenhorn*, lat. *acer, platanus*.) z. n., m., *des ahorns*, *ahornbooms*, of *van den ahorn*, *ahornboom* ; meerv. *ahornen*, *ahornboomen*.

Adelung acht den naam dezes booms, door middel eener niet ongewone verwisseling van *c* met *h*, van het lat. *acer* afkomstig.

Ai, een tweeklank, voor welchen de ouden *ei*, gebruikten. In de schriften van Hooft is de zelve zeer gemeen, die deze spelling, gelijk Huydecoper gist, van de kamer *in liefde* bloeiende geleerd had, in welker *Tweespraak*, 1584, men onder anderen leest : *in ay is de a kort, zo ghy hoort in lay, hay, kay, blayenz*. Huydecoper gist verder, dat *ay* voor *ei*, of *ey*, een tongval is, den Amsterdammeren, voorheen, bijzonder eigen ; dewijl men daar, onder anderen, in eenen ouden steen, nog *schrayershouck* leest. Vondel schreef, nu en dan, *aijeren, berkemeijer* ; doch anders *eijeren, berkemeijer*, enz. Thans bezigt men, genoegzaam algemeen, *ei*, in plaats van *ai*, en men schrijft *lei, hei, kei, klei, ei, berkemeijer*, enz. In sommige oorden van ons vaderland, heeft men tot het verlengender *a*, ook de *i* gebruikt ; en men schreef *rait, dait, wainig, airde* enz. ; doch in het begin van het jaar 1400 werd de *i* reeds niet meer, dan voor de *r* gebezigd, als *air, airde, hair*, waarvan *air* en *hair* bij sommigen nog in gebruik zijn, hoe weinig gronds daarvoor ook moog wezen.

Ai, tusschenwerpsel. Zie *ei*.

Air, zie *aar*.

Ajuin, (bij Kil. ook *oiuyn*) z. n., m., *des ajuijn*, of *van den ajuin* ; meerv. *ajuijn*. Ook *uijn*. *Aardajuin, zeeajuin*. Van hier het bijv. naamw. en bijw. *ajuinachtig*.

Akademie, z. n., v., *der*, of *van de akademie* ; meerv. *akademien*. Van het gr. *ακαδημία*, waarvoor wij het woord *hoogeschool* hebben. *Lichten der keurpaltische akademien*. [Moo-nen.] Zie *hoogeschool*.

Akelei, z. n., v., *der*, of *van de akelei* ; meerv. *akeleijen*. Eene bloem : *de blaauwe akelei* ; deze was het blazoen der rederijkkamer,

door Adolf van Bourgondië, in het jaar 1550, te Vlissingen opgerigt, onder de spreuk: *de Geest ondersoeket al*. Diestijds schreef men *de blaue accolye*.

Lat. *aquilegia*, *aquila*, hoogd. *akeley*, frans. *ancolie*, ital. *aquileia*.

AKELIG, bijv. naamw. en bijw., *akeliger*, *akeligst*. Naar, verschrikkelijk: *een akelig gezicht*, *een akelig bosch*. Ook voor treurig, onopge-ruimd, onvermakelijk: *dit was een akelig gezelschap!* Ook als bijw.: *hij ziet er akelig uit*. Dit woord werd oudt. *ackelick* geschreven, gelijk Kilican heeft, bij wien ook het werkw. *ackelen*, in den zin van schroomen, voorkomt. Van hier:

Akeligheid, z. n., v.

Misschien moet men den wortel van ons *akelig* in het oude, en door de natuur zelve gevormde tusschenwerpsel *ach* zoeken, waarvan de Grieken hun *αχβειν*, d. i. *zuchten*, hebben. [WEIL. WOORDENB. eerste uitgave.]

Waarschijnlijk is ons *akelig* afkomstig van *ekel*; althans in beteekenis hebben deze woorden veel overeenkomst; en de verwisseling van *e* en *a* is gemeenzaam. [WEIL. WOORDENB. tweede uitgave.]

AKER, z. n., m., *des akers*, of *van den aker*; meerv. *akers*. De vrucht van den eikenboom, bij Kil. ook *aekel*, *aecker*, *eekel*. In dezen zin zeggen wij ook *eikel*, *eikelspek*, *eikelvarken*, waarvoor anders *akerspek*, *akervarken*. Voor *eik*, *eikenboom* heeft Kiliaan ook *eekel-aeckerboom*, welk laatste ook in den Bijbel van 1477, op verscheidene plaatsen, voorkomt: *en sij groeuen die gebeente van Saul en sijne sonen onder een akerboom*. Wachter. heeft *aekern*, en teekent hierbij aan, dat dit woord door de Angelsaksen in Nederduitschland gebragt is: want bij hen is *ac*, *aec*, een eikenboom; van daar komt *acern*, *accern*, *accorn*, de vrucht van den eikenboom, bij ons *aker*, *eikel* genoemd. De Hoogduitschers zeggen *Eichel* (waarvan ons *eikel*) van *eiche*, een eikenboom, dat frankisch is. Bij de Gothen beteekent *akran* allerlei vrucht. Van hier ook *aardaker*.

Om de gelijkheid en uiterlijke gedaante met de vrucht van den eikenboom, draagt een watervat, of emmer om water te putten, ook den naam van *aker*.

AKKER, z. n., m., *des akkers*, of *van den akker*; meerv. *akkers*. Het verklein. woord is *ak-kertje*. Een stuk bouwland: *in wat seizoen men den ploeg door den akker moet drijven*. [Vondel.] *Den akker bezaaijen*, *bepplanten*, *bemesten*. Ook, somwijlen, voor hetgeen op den akker wast: *mijn gansche akker is door den hagel verwoest*. In het hoogd. is het woord *Gottesacker*, voor begraafplaats, kerkhof, in algemeen gebruik; (Adelung keurt *Leichenacker* beter); bij Moonen, echter, komt *Gods akker* ook reeds voor: *Wat wroet gij*

dagh aan dagh in d'aarde van Gods akker?

Akker, in het gr. *ἀγρός*, lat. *ager*, camb. *ator*, armor. *acre*, goth. *akrs*, angels. *aecer*, ook *aeccer*, frank. *akar*, *accar*, alem. *achra*; van daar in het basterdlat. *acra*, zeker afgemeten deel gronds.

In de oostersche talen, namelijk, de hebreuwsche, syrische en arabische, heeft men *ickar*, *akoro* en *akaron*, welke woorden niet eenen akker, een stuk gronds, maar iemand die aarde omspit en bebouwt, eenen landman, aanduiden. De afleiding dezes woords van het oostersche, en bijzonderlijk arabische, *akar*, *hij heeft gegraven*, is, derhalve, niet van allen grond ontbloot.

AKKERBOUW, z. n., m., *des akkerbouws*, of *van den akkerbouw*; zonder meerv. Van *akker* en *bouw*, van *bouwen*. Eigenlijk de bezigheid van het bebouwen van den akker. Verder, de landbouw, in het algemeen: *zich op den akkerbouw toeleggen*; *van den akkerbouw leven*. Wijders de kunst, of wetenschap, van den akkerbouw: *den akkerbouw leeren*. *De akkerbouw is de nuttigste onder alle wetenschappen*.

AKKEREN, (bij Kiliaan) bedr. w., gelijkv. Van *akker*: *ik akkerde*, *heb geakkerd*. Eigenlijk ploegen: *die ossen akkerden*. Bijb. 1477; in den Statenbijb. heet dit *de runderen waren ploegende*.

AKKERLAND, z. n., o., *des akkerlands*, of *van het akkerland*; meerv. *akkerlanden*. Van *akker* en *land*. Land, dat bebouwd wordt, of voor den akkerbouw geschikt is, bouwland; in tegenoverstelling van weiland, enz.

AKKERMAN, z. n., m., *des akkermans*, of *van den akkerman*; meerv. *akkermans*, *akker-mannen*, of *akkerlieden*. Een man, die den akkerbouw verstaat en oefent; eene wellvender benaming van datgene, wat men anders eenen *boer* noemt:

*Dees kloofden 't konings hoofd zoo stout,
Met d'ijre moordbijn, scherp van snede,
Als d'ackermans een eick in 't woud.* [Vond.]

Angels. *aecer-mon*, *aecer-ceorl*, frank. en alem. *acharman*, zweed. *akerman*.

AKKERVELD, z. n., o., *des akkervelds*, of *van het akkerveld*; meerv. *akkervelden*. Een veld, dat uit akkeren, of bebouwde landerijen bestaat: *In Cypren leyt een akkervelt*. [J. Florianus.]

AKKERWERK, z. n., o., *des akkerwerks*, of *van het akkerwerk*; het meerv. is niet in gebruik. De akker- of landbouw, akkerarbeid.

AKKERWET, z. n., v., *der*, of *van de akkerwet*; meerv. *akkerwetten*. Eene wet bij de Romeinen, ter verdeeling der landerijen onder het volk.

AKSE, (*aks*), zie *aakse*.

AL, *alle*, *alles*, goth. *all*, *alls*, alemann. *el* en *all*, angels. *eal*, eng. *all*, deen. *al*, *ald*, ijsl. *all*, ier. *oll*, is een zeer oud woord, dat

met het gr. ὅλος veel overeenkomst heeft. Het drukt, in de meeste gevallen, het denkbeeld van algemeenheid uit, en wordt onder drierlei gedaanten gebruikt. Als bijwoord. Reeds : *het is al gedaan, ik heb al geschreven*. Alhoewel : *al kwam hij niet, zouden wij echter met de zaak voortgaan. En al heb ic al dit enz.* [Bijbel, 1477.] Deze evenwel, *al is ze verkregen door oefening enz.* [Hooft.] Als of : *al waar hij verwacht, soo komt hij hier ghaande.* [Rederijk. 1561.] Zie als.

Als bijvoegel. naamwoord, zonder trappen van vergrooting. 1. Om eene veelheid, of algemeenheid van getal aan te duiden, in opzigt tot de verscheidene enkele dingen van eene zekere soort, die als zamengenomen voorgesteld moeten worden ; in welk geval het, met zijn zelfst. naamw., of persoonlijk voornaamw., alleen in het meervoud staat : *alle menschen moeten sterven ; de vergankelijkheid aller dingen. Dat wenschen wij allen ; wij allen, die hier zijn enz.*

Men ziet, uit deze voorbeelden, dat *alle* voor het zelfst. naamw., en onmiddelijk na het voornaamw. geplaatst wordt. Dan, somwijlen, staat het, eenigzins van het voornaamw. verwijderd, b. v. : *zij zullen allen komen ; gij moet niet allen gelijk spreken ; wij hebben allen onze gebreken enz.*

Ook wordt *alle*, om zekeren nadruk te geven, bij eenige telwoorden gevoegd : *alle beiden ; zij kwamen alle drie ; ik heb met alle tien gesproken*, enz.

Insgelijks komt *alle* zonder zelfst. naamw. en persoonl. voornaamw. voor, en wel in het meerv., terwijl de woorden *menschen*, enz. daaronder verstaan worden : *allen zeggen het ; aller oogen hebben het gezien ; zijn huis staat voor allen open.*

2. In opzigt tot ieder deel, dat het geheel mede uitmaakt, in het bijzonder ; in welk geval het de beteekenis van *elk, ieder, allerlei* heeft, en zoowel in het enkelvoud, als in het meerv. gebruikelijk is : *alle begin is moeilijk, hij heeft zich aan alle wellust (iedere soort van wellust) overgegeven ; zij is eene vijandin van alle ijdelheid ; alle oogenblikken (ieder oogenblik) ; alle weken ; alle uren ; in alle deelen ; alle acht dagen (na iederen zevenden dag) ; alle drie maanden (na iedere tweede maand) ; alle vier jaren (na ieder derde jaar)*. Intusschen kan *alle* niet altijd de plaats van *ieder* bekleeden : *alle mensch heeft zijne gebreken*, enz. wordt niet gezegd.

3. In den zin van *geheel* : *ik had reeds alle hoop op herstel opgegeven ; gij verdooft alle gevoel van deugd, en stopt de bron van alle welvaart.*

Ook in deze beteekenis was dit woord den ouden bekend : *alla so baurgs*, de gansche stad. [Ulphil.] *Alliuruahha*, alle zorg.

[Kero.] *Ellu giuualto*, alle geweld. [Otr.] *Allen dag*, den ganschen dag. [Notk.]

4. Om den zin van het woord, waarbij het gevoegd is, te versterken : *ik heb daertoe alle rede gehad ; ik zeg het u in allen ernst ; hij sprak met mij in alle gelegenheid ; ik heb alle achting voor haar ; hij heeft met alle vlijt daaraan gearbeid.*

Moet het tegendeel van dit *alle*, in dezen zin, uitgedrukt worden, dan wordt het woord buiten voor hetzelfde geplaatst : *buiten allen twijfel ; hij geraakte buiten alle verdenking*. Als zelfstandig naamwoord. *Al, m.* en o., *des als*, of *van den, van het al* ; zonder meerv. Mannel., voor God, den schepper van het al : *Dat hij... den ongeschapen Al... kennen moet.* [Vondel.] *Onz.*, voor het heelal : *De ruimte van het zichtbaar al.* [F. de Haas.]

Ook voor den ganschen omvang eener zaak : *zij is zijn troost, zijn al ; gij, dierbre wederhelft, mijn leven, ja mijn al !*

Voor *alle dingen* genomen, heeft *al* eenen verzamelenden zin, en duldt een werkw. in het meerv. bij zich, wanneer het volgende zelfst. naamw. meerv. is : *al het overige zijn leugens.*

Alles, onz., zonder meerv. Alle menschen : *alles schijnt zich tegen mij te verzetten ; alles (ook al), wat de wapenen konde dragen, trok tegen den vijand uit*. Alle zaken : *ik heb dit alles reeds geweten. Dit alles is oorzaak, dat ik niet gekomen ben. De Hemel schenke u alles, wat gij u zelven toewenscht ! Hij weet zich naar alles te schicken. Daar hebt gij alles ; dat is alles, wat ik u te zeggen had ; alles, wat ik doen kan, is dit, of dit is alles, wat ik doen kan.*

Ook in eenen verzamelenden zin, met een werkw. in het meerv., gelijk *al* : *dat alles zijn onschuldige dingen.*

Het is noodig, dat de volgende aanmerkingen bij de reeds gemaakte nog gevoegd worden. Somwijlen worden zelfst. naamwoorden, in het enkelvoud, even als het bovenstaande *alles*, verzamelbaar gebruikt, zoodat het even zooveel is, alsof zij in het meervoud uitgedrukt waren. In dit geval blijft *alle*, voor woorden van allerlei geslachten geplaatst, onverbogen, b. v. : *alle weg, alle kant, alle ramp, alle volk, alle ding, alle land*, voor *alle wegen, alle kanten, alle rampen, alle volkeren, alle dingen, alle landen*, of voor *allerhande wegen* enz. *Die boos is in zijn land, is boos aan alle kant.* [Huygens.] *Deze gewoonte heerscht onder alle volk. Men hoort er thans, alle dag, van, enz.* Doch gelijk de bijvoegel. naamwoorden, voor het niet bepalende lidwoord staande, niet verbogen worden, als : *hij deed zoo zwaar eenen arbeid, hij beminde zoo schoon eene vrouw*, zoo wordt *al* voor het bepalende lidwoord en de bezittelijke voornaamwoorden mede on-

verbogen geplaatst : *hij deed al den arbeid ; al de menschen, die daar waren ; al het volk (het gansche volk) zal juichen ; al de wereld (de geheele wereld) door ; al het land (het geheele land) staat onder water. Al den luister ; al de goddeloozen ; al de vier hoofdheerschappijen ; in al uwen wandel.* [Vollenh.] *In al mijnen druk ; door al uwe bekommelingen.* Dit is overeenkomstig met den regel van Hooft, in zijne waarnem. op de holl. taal : « *al* voor het artikel schijnt niet gedeclineerd te willen zijn. » En dit wordt door B. Huydecoper toegestemd, die er bijvoegt, « dat het voornaamw. *mijn* enz. hier dezelfde uitwerking heeft, als het lidwoord. » Dan, daar B. Huydecoper (gelijk ook Z. H. Alewijn in de werken van de Maatschappij der nederl. Letterk.) deze onverbuigbaarheid van *al* slechts tot de lidwoorden en bezittelijke voornaamwoorden bepaalt, zoo mag men hieruit afleiden, dat hij de verbuigbaarheid van hetzelfde, in andere gevallen, gesteld heeft, b. v., voor de bijvoegel. naamwoorden ; en dat men derhalve moet schrijven : *zij zochten allen verderfelijken omgang*, enz. ; waartegen echter, de taalkundige A. Kluit, op het voetspoor van vele voorgangers, het onverhogen *alle* voorstaat ; schoon het zeker is, dat de ouden zich hierin niet altijd gelijk bleven.

Al en *alle*, zoowel enkelv. als meerv., worden bij zelfst. naamwoorden gevoegd, die daardoor bijwoorden worden, en het begrip der algemeenheid verkrijgen, als : *altijd*, *alzins*, of *allezins*.

Aller, de tweede naamval van het meerv., bij den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden gevoegd, is zoo veel als *van allen* : *de allerbeste*, *allergrootste* is, derhalve, de beste, de grootste van allen, gelijk Kiliaan het vertaald door *omnium optimus*, *omnium maximus*. *Hij was de allerlaatste*. Zoo ook in de, uit zulke bijvoegel. naamwoorden gemaakte, bijwoorden, *allereerst*, *allernaast*, *ten allerminste*, *ten allermeeeste* enz. Daar de overtreffende trap reeds het hoogste in zijne soort aanduidt, zoo dient deze zoogenoemde nadruk, eigenlijk, nergens anders toe, dan dat, door de verlenging van het woord, waarbij het gevoegd is, de opmerkzaamheid des toehoorders des te langer daarbij verwijle. Verder moet hieromtrent aangemerkt worden, dat wel van *twee* personen, of zaken, een *de beste*, *grootste*, *eerste*, *hoogste* enz., maar niet *de allerbeste*, *allergrootste*, *allereerste*, *allerhoogste* enz. kan wezen. Wanneer wij *aller* bij den overtreffenden trap gebruiken, b. v. *allerbeste*, dan moeten vele personen, of zaken (ten minsten *drie*) voor handen zijn, van welke allen een de beste, en dus *de allerbeste*, is. Vondel zegt noglans : *Toen Juno was gepaaid, kreeg Jö, als voorheen, den allereersten*

vorm. Jö had zich in *twee* vormen vertoond, als vrouw en als koei ; dan, daar dit *allereerste* een, of meer, middenste tusschen het eerste en het laatste onderstelt, zoo kan het, in dit geval, geene plaats hebben.

Aller wordt ook wel bij zelfst. naamwoorden gevoegd, welke daardoor bijwoorden en bijvoegel. naamwoorden worden, als in *allerwegen*, *allerhande*, *allerlei*.

Alleromeist en *allervortheroston* komen reeds bij Kero voor ; en wanneer Willeramus het *allerbeste goud* wil noemen, drukt hij dit door *aller golde bezesto* uit.

Al wordt ook, in zamenstelling met andere woorden, als een voorvoegsel gebruikt, dat de beteekenis sterker maakt, schoon deze versterking dikwijls zeer onnoodig en onmerkbaar is : *alhier*, *aldaar*, *aldus* enz. Voor bijvoegel. en zelfst. naamwoorden geplaatst, duidt het, deels, eene algemeenheid, deels, eene inwendige volkomenheid en sterkte aan, als in *algemeen*, *algemeenheid*, *almagt*, *almagtig*, *algoed*, *algoedheid* enz. Sommigen leggen zich toe op het uitvinden van nieuwe en dikwerf te vergezochte zamenstellingen met dit *al* ; van hier *albelevend*, *albegelukzaligend* enz. *Alsustich* is, bij Notker., *zulk*, *zulke* ; *alatharba*, bij Ulphil., *zeer behoeftig* ; *alazioro* en *alafesti*, bij Otrid., *zeer siertijk* en *zeer vast* ; en *aluaalt*, bij Tatian., *zeer magtig*. De Angelsaksen zeiden *aelgrene*, voor *zeer groen*. Zie *aal*.

In al deze en verscheidene andere gevallen, wordt *al* voor aan het woord gevoegd ; in *overal*, *veelal*, enz. staat het achteraan. Het hoven genoemde denkbeeld van versterking is, waarschijnlijk, oorzaak, dat men dit *al* ook bij andere woorden gevoegd heeft, b. v., al willens : *Eenigen schrijven al willens duister* ; *al raaskallende* enz. [Vond.] *Al dapper : nogtans zullenze een regtschapen oordeel al dapper ten dienst staan.* [Hooft.] In de gemeene spreektrant is dit *al*, niet zelden, een louter stopwoord :

Wat deedt gij toen ? gij laast ? wat hij ? hij las al meê. [Harts.]

Het welk, in dichtstukken van eenen verhevenen aard zorgvuldiglijk behoort verijd te worden. N. Versteeg zegt, nogtans, in zijnen *Mozes*, op eene zeer onbevallige wijs : *zegt elk, al even teer en even zeer verblijd.*

Oudtijds was *al met alle* (en hier voor zelfs *albedalle*) ook in gebruik, in den zin van *ganschelijk*, *volstrektelijk* : *en ghi en saghet al met allen ghene ghelijkenisse.* [Bijbel 1477.] Het tegengestelde hiervan is *niet met alle*, (in den gemeenen spreektrant *niemendal*) in den zin van *niets* gebruikelijk.

Al, in *al te*, voor bijvoegel. naamwoorden, of bijwoorden gesteld, als *een al te dik boek* ; *niet al te tijmchtig spreken*, enz., heeft de beteekenis van *veel*, en vergroot het denk-

beeld van teveelheid, welk het enkele *te* in zich bevat; waarom het ook dikwerf met *veel* verwisseld wordt, en men zoo wel *veel te klein*, als *al te klein* zegt. Oudtijds beteekende *al te* ook *zeer*, b. v.: *doe sagen die van Egipten dat wijf, dat si al te schoon*, d. i. zeer schoon, *was*. [Bijb. 1477.]

ALABASTER, (bij Kiliaan *abast, alabast*) z. n., o., des *alabasters*, of *van het alabaster*; het meerv. *alabasters* is alleenlijk in gebruik, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Eene soort van steen, die bij ons *alabaster, alabast, albaster*, of *albast* genoemd wordt. Van het gr. *αλαβαστρον*. Een stuk *alabaster*. Daar zekere soort van dezen steen zeer schoon wit van kleur is, bedient men zich dikwerf van deszelfs naam, om een helder en fraai wit uit te drukken: *tanden, zoo wit als alabaster*. In den dichtertlijken stijl, worden de hals, boezem en handen eener vrouw, insgelijks, met dezen naam bestempeld: *bedekt het poezelig albast*. [Vondel.]

Lat. *alabastrites*, ital. en spaan. *alabastro*, eng. *alabaster*.

ALABASTEREN, bijv. n., onverbuigbaar, en zonder trappen van vergrooting. Van *alabaster* gemaakt: *eene alabasteren kruik; een alabasteren voetstuk*. Aan *alabaster* in witheid gelijk: *alabasteren handen*.

ALABASTERWIT, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Van *alabaster* en *wit*: *zij heeft eenen alabasterwitten hals*.

ALBEDIL, z. n., m., des *albedils*, of *van den albedil*; meerv. *albedillen*. Iemand, die op alles aanmerking maakt, alles bedilt, of berispt: *hij is een regte albedil*. Schoon *bedil* onz. is, wordt *albedil*, echter, voor eenen persoon genomen, mannel. gebruikt. Voor *albedil* zegt men ook *bedilal*.

ALBEDRIJF, z. n., m., des *albedrijfs*, of *van den albedrijf*; meerv. *albedrijven*. Iemand, die alles beschikt. Dit woord is mannel., om dezelfde redenen, als *albedil*. Voor *albedrijf*, zegt men ook *bedrijfjal*.

ALBEREIDS, bijv. van tijd, beteekenende alreeds, reeds. Van *al* en *bereids*. Zie *aal*.

ALBESCHIK, hetzelfde als *albedrijf*.

ALDAAR, een bijv. van plaats. Van *al* en *daar*: *hij bezocht zijnen vriend, dien hij aldaar had*. Dit woord geeft, somwijlen, aan de uitdrukking meer sterkte dan het enkelvoudige *daar*; b. v.: *ik zocht mijnen vriend in Amsterdam, doch dewijl hij in Utrecht was, konde ik hem aldaar onmogelijk vinden*. Zie *aal*.

Al thar komt reeds bij Olfrid. voor.

ALDER, zie *al*, *aller*.

ALDUS, bijv. van aanwijzing. Van *al* en *dus*. Dusdanig, op deze wijs: *de brief begint aldus*. Zie *aal*.

ALDUSDANIG, bijv. naamw. en bijv., beteekenende op deze wijs; zonder trappen van ver-

grooting. Van *al* en *dusdanig*. Het enkelvoudige is meest in gebruik. Oudtijds schreef en sprak men *aldustaen*, *aldustanich*: *wi hoerden aldustane dingen; aldustanighe huysraet*, [Bijbel 1477.]

ALEER, bijw. van tijd. Van *al* en *eer*. Eer dat: *aleer gij vertrekt, wensch ik u nog te spreken*. Zie *aal*.

ALGEMEEN, bijv. naamw., *algemeener, algemeenst*. Allen, of den meesten, gemeen: *eene algemeene ziekte. Zich naar het algemeene gebruik schikken. Het gesprek werd weldra algemeen*, alle aanwezende personen namen daaraan deel. Ook wordt *algemeen* als bijv. gebezigd, in de spreekwijzen: *in het algemeen, over het algemeen. Zij werden algemeen bewonderd. Dat is algemeen bekend*.

Men moet den overtreffenden trap *algemeenst* met den door *aller* verlengden overtreffenden trap van *gemeen* (gering, slecht) *allergemeenste*, niet verwisselen, dewijl beiden eene zeer onderscheidene beteekenis hebben. Van hier:

Algemeenheid, z. n., v.; het meerv. is niet in gebruik. De eigenschap eener zaak, door welke zij allen, of den meesten, gemeen is: *de algemeenheid eens bevelds, eener wet*, enz.

ALGENOEGZAAM, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Voor allen genoeg. Een bijv. naamw., waarmede men eene eigenschap des goddelijken Wezens uitdrukt, waardoor God voor zich en alle schepselen, op de volmaakste wijs, genoeg, of toereikend is. Van hier ook *algenoegzaamheid*.

ALGOED, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *al* en *goed*. Zeer goed, ten hoogste goed. Dit wordt alleenlijk van God gebruikt: *de algoede God*. Ook zelfstandig: *de Algoede*. Van hier ook *algoetheid; Gods algoetheid*. Zie *aal*, *al*.

ALBIER, bijw. van plaats. Van *al* en *hier*. Hier, aan deze plaats. Zie *aal*.

ALHOEWEL, voegw., van *al* en *hoewel*. *Al* maakt hier alleenlijk eene onnoodige verlenging. Zie *aal*.

ALIK, *alijk*, ook *aalijk*, voor geheel en al, niet meer in gebruik, schoon het nog bij Vondel en Poot voorkomt: *Het raetslot hingh alleen en alijk aan zijn stem*. [Vond.]

Ach! dat u aalijk waer bewust. [Poot.]

ALING, *alinge*, veroud. bijv. naamw., beteekenende geheel: *bij de alinghe ghemeente*, [H. De Groot.]

ALLE, bijv. naamw. Zie *al*, *alle*.

ALLEDAAGSCH, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *alle* en *daagsch*, van *dag*. Eigenlijk hetgeen alle dagen voorkomt, of geschiedt; doch alleenlijk in de benaming van *allegaagsche koorts*. In eene bepaaldere beteekenis, hetgeen tot de wekdagen, of werkdagen behoort, in tegenoverstelling van

de feestdagen, of hoogtijden : *een alledaagsche rok, hoed* enz. Oneigenlijk, gewoon, gemeen, gering, slecht, in tegenoverstelling van datgeen, hetwelk zeldzaam, uitgezocht, voortreffelijk is : *een alledaagsch gezigt; een alledaagsch verstand; een alledaagsch dichter*, enz.

ALLEEN, een bijwoord, dienende, om eene zaak, met uitsluiting van alle andere, aan te duiden, of om iets van eene zaak, met uitsluiting van alle andere zaken, te bewerken : *wijn alleen drinken*, niets dan wijn drinken.

Men ziet hieruit, dat *alleen*, even als vele andere bijwoorden, ook bij zelfst. naamwoorden kan staan, namel. achter dezelve gevoegd. Wanneer het gebezigd wordt, om de tegenwoordigheid, of het gezelschap van anderen uit te sluiten, dan behoort het alleen tot de werkwoorden : *alleen wonen, slapen, eten* enz. *Laat mij alleen; ik zal u met hen alleen laten; hij is niet gaarn alleen; een ongeluk komt zelden alleen*. Om den nadruk te versterken, wordt er dikwerf nog een woord bijgevoegd, b. v. : *gansch, geheel alleen, hij leeft eenig en alleen voor anderen*. En, in den gemeenen spreektrant, zegt men zelfs : *moeder ziel alleen*. In eene engere beteekenis, dient het, om de hulp van anderen uit te sluiten : *het kind kan nog niet alleen gaan. Die zaak hebben wij geheel alleen verrigt*.

Dit woord wordt, somwijlen, zeer verkeerd geplaatst, waaruit eene groote dubbelzinnigheid ontstaat, b. v. : *Nu heeft de vorst des Taegs op ons het oog alleen*. [Vond.] Dit moest zijn : *het oog op ons alleen*.

Ook heeft men, door dit woord, verscheidene samenstellingen gemaakt, als : *alleenheerscher, alleenspraak*. Hierbij zou men ook *alleenhandel (monopolium)* kunnen voegen, schoon ik niet weet, of dit woord nog wel in gebruik is.

In het hoogd. wordt *allein* zeer gemeenzaam als een voegwoord gebezigd, in den zin van *maar*; en in deze beteekenis wordt *alleen* bij ons ook reeds gebruikt, schoon meer in de spreektaal, dan in de schrijftaal : *hij wilde gaarn met mij gaan; alleen hij konde niet. Hij is een braaf man; alleen in het tegenwoordige geval zal hem dit niet baten*. In de Bijbelvert. komt *alleen*, hier en daar, ook in deze beteekenis voor; b. v. : *Ende Abraham seyde; want ick dachte, alleen en is de vreesse Gods in dese plaetse niet*.

Niet alleen, maar ook behoort tot de samenbindende voegwoorden.

Alleen is zamengesteld uit *al* en *een*. Het voorzetsel *al* vermeerderd hier de kracht der beteekenis van *een*. Dit heeft mede plaats in het engel. *alone*. Oudtijds werd *een*, ook, voor *alleen* gebezigd : *Th eine, ik alleen; Si einu,*

zij alleen. [Notker.] *Imo einemo, hem alleen; In themo einen brote ni libet ther man, de mensch leeft niet van brood alleen*. [Tatian.]

ALLEENIG, bijw. Hetzelfde als *alleen*, doch niet zooveel in gebruik.

ALLEENLIJK, bijw. Hetzelfde als *alleen*, doch wordt niet, gelijk dit, bij zelfst. naamwoorden gevoegd. Ook komt het in den zin van *maar*, en derhalve als een voegwoord voor, even als *alleen*: *alleentlick verlost ons doch te desen dage*. [Bijbelvert.]

ALLEGAAAR, *allegader, allegader*, bijw. Van *alle*, of *atte*, en *gaar*, of *gader*. Alles, of allen, te zamen : *ik kan het, thans, allegaer niet geven; zij hebben allegaer hunne pogingen daartoe aangewend. Als de menschen zoo zeer vermenigvuldigd zijn geworden, dat zij niet allegader onder een beleid hebben kunnen staan*. [H. de Groot.]

Van dit *allegaar* heeft men het zelfst. naamw. *allegaertje* gemaakt, om daarmede iets aan te duiden, hetwelk uit verscheidene zaken zamengesteld is : *dat is een allegaertje*, of verscheidene dranken onder elkander gemengd, een mengeldrank; ook in het kaartspel, een spel waaraan allen deel nemen.

ALLEGADER, zie *allegaar*.

ALLEGANG, *allegangs*, verouderd bijw., beteekenende altijd : *ende allegang als ick ontwaeck*. [Aldeg.] *Die in 't een en ander, zich allegangs benart gevonden had*. [Hooft.]

ALLEMAAL, zie *altemaal*.

ALLEMAN, voornaamw., beteekenende alle menschen : *nadat alleman door de zoetheit der ruste bekoort was*. [Hooft.] *Die goethertich es, heeft met alleman melijen*. [J. B. Houwaert.]

Alleman wordt, aan elkander gehecht, als een eigenaam gebruikt, verbeeldende alle menschen als eenen enkelen persoon; *alle* blijft derhalve onverbogen : *men hoort alleman zeggen*, niet *allen man*. Ook plaatst men er dikwijls *Jan* voor, als de gemeenste van alle namen : *Jan alleman (ieder een) spreekt er over*.

Allmann komt reeds bij Otfrid. voor, in de beteekenis van volk, eene menigte menschen; en Notker. gebruikt *alman chunne* voor het menschelijke geslacht. Het tegengestelde van dit *alman* was bij de ouden *nieman*, thans *niemand*.

ALLENGS, *allengskens*, bijw., beteekenende langzaam, bij trappen : *de koorts nam allengskens af. Die is van basterdwoorden allengs geschuimt*. [Vond.]

De ouden schreven *allengken, al einskens, allenkijn, allencken* en *al enskijn*. Kiliaan heeft *alleenskens, aleenskens, allengskens, allangskens, allentskens, allensene, allinskens, allijnskens, alleyskens*. — *Allengs* en *allengskens* zijn tegenwoordig alleen in gebruik.

ALLENTHALVE, bijw. van plaats, beteekenende

overal, aan alle zijden : *de booswicht is nergens vrij ; hij heeft allenthalve wetten tegen zich, die hij moet vreezen.* Ook is het in den zin van op allerhande wijzen gebruikelijk geweest.

Dit woord is uit *al, allen* en *halve*, frank. *halba*, de zijde beteekenende, zamengesteld. *Allen halbon, in ata halba, an allen hatuen, allahalba* komen bij Otfrid., Willer. en Notker. voor. De letter *t*, zegt Wachter., is in dit woord een nutteloos bijvoegsel, afkomstig van de latere Alemannen. Men behoudt dezelve nog, om de zoogenoemde welluidendheid.

Van *allenthalve* hebben sommige Godgeleerden het bijvoegsel. naamwoord *allenthalvige* gemaakt, voor in alles genoegzaam : *de allenthalvige genade.* Doch dit is niet na te volgen.

ALLER, zie *al, alles.*

ALLERHANDE, zie *allertei.*

ALLERHEILIGEN, de naam van een feest in de roomsche kerk, hetwelk den eersten November gevierd wordt, en waaronder het woord *feest* moet verstaan worden : *op allerheiligen zal ik bij u komen*, d. i. op het feest van alle Heiligen. Het gebruik hecht dit bijv. naamw. aan het zelfst. naamw. *fast*, en wettigt de uitlating van het woord *dag* of *feest*; schoon men anders *aller Heiligen*, of liever *aller Heiligen dag*, of *feest*, behoorde te schrijven, even als men *aller Zielen dag* schrijft. Paus Bonifacius de vierde, zegt men, heeft dit feest ingesteld, met oogmerk, om daardoor te vergoeden hetgeen, op het feest van iederen enkelen Heiligen, gedurende dat jaar, uit onwetendheid verzuimd is geworden.

ALLERHOOGST, bijv. naamw., zijnde de overtreffende trap van *hoog, hooger*, met het voorvoegsel *aller*. Het wordt van God gebruikt, om deszelfs verhevenheid boven al wat bestaat, uit te drukken : *de allerhoogste God.* Insgelijks als een zelfst. naamwoord : *de Allerhoogste geleide u !* Zie *al, aller.*

ALLERLEI, hetzelfde als *allerhande*, zijnde onverbuigbare bijv. naamwoorden. *Allerhande, allerlei menschen ; hij gaf mij allerhande, allerlei geld in betaling. Allerhande straf, allerhande volken ; allerlei blijken ; allerlei handen.* [Vollenhov.]

Hande en *lei* zijn uitgangen, die de hoeveelheid in soorten aanduiden, als *allerhande, allerlei ; eenerhande, eenertei ; tweederhande, tweedertei* enz.

Volgens Wachter., is *hand* in *allerhande* van het angels. *cind*, geslacht, van *cennan*, telen, afkomstig. De Engelschen hebben *kind* voor geslacht en soort. Bij de ouden vindt men *kund* en *chund*, in dezelfde beteekenis; doch alleenlijk in zamengestelde woorden. Bij de Gothen is *himinakund* hemelsch, van hemelsche afkomst : bij de

Angels. *eorthcund* aardsch, van de aarde afkomstig : bij de Aleman. *cofchund*, goddelijk, van goddelijken oorsprong. Men begrijpt ligtelijk, hoe hiervan *hand* gekomen zij; dewijl niets gemeener is, om van de verwisseling der zelfklinkeren niet te spreken, dan dat de *k* in *h* verwandele.

Lei in *allertei* is van de celtische taal afkomstig. Bij die van Wales is *liw* hetzelfde als bij ons *kleur*, zoodat *allertei* eigenlijk zoude dienen, om de verscheidenheid van kleur aan te duiden; doch bij overdragt wordt dit woord ook in dezelfde beteekenis als ons *geslacht* gebruikt, omdat de geslachten der dingen, even als de kleuren, aan elkander gelijk zijn, of niet. Dit *liw* is, waarschijnlijk, van het grieksche *λαω*, *ik zie*, afkomstig, omdat de kleur onder de zichtbare dingen behoort. Ten Kate maakt de afleiding van *lei* (ijsl. *leyd*), dat, oudtijds, den gang, het beloop en gelei, of de hoedanigheid der dingen beteekende.

ALLERLIEFST, bijv. naamw. en bijw., zijnde de overtreffende trap van *lief*, met het voorvoegsel *aller*. Ten hoogste geliefd. Als bijv. naamw. : *allertiefste vriend ; allertiefst kind. Mijn allertiefste.* Als bijw. : *ik draag deze soort van hoeden het allertiefst.* In het gezelschappelijke leven wordt dit woord ook voor zeer lievenswaardig, zeer aardig, gebezigd : *een allertiefst meisje. O, dat is allertiefst !* als bijw. : *zij heeft dat lied allertiefst gezongen. Zie aller.*

ALLERMEEST, de overtreffende trap van *meer*, met het voorvoegsel *aller*. Dit *allermeeest* wordt ook als een bijwoord, en wel in de beteekenis van vooral, hoofdzakelijk, inzonderheid, gebruikt : *ik hoop spoedig een echt bericht van de zaak te krijgen, allermeeest, dewijl ik mij dan daarnaar kan gedragen.* In dezen zelfden zin komt *allerumeist* reeds bij Kero, en *alleromeist* bij Otfrid. voor.

ALLERNAAST, bijv. naamw. en bijw., zijnde de overtreffende trap van *na*, met het voorvoegsel *aller*.

ALLERWEGEN, bijw. van plaats, beteekenende allenthalve, overal, op alle wegen, aan alle plaatsen : *men hoort allerwegen van hem spreken. De schepsels allerwegen.* [F. v. Dorp.] Voor *allerwegen*, heeft men ook *allen 't wegen* gebezigd, b. v. : *Gelijk de goede God ongierigh allen 't wegen ,....* [H. De Groot.] Doch *allerwegen* is thans alleen in gebruik.

Otfrid. heeft *alla fart* voor allenthalve, dat hetzelfde als *allerwegen* is. De Angelsaksen zeiden reeds *callewaege*, voor altijd, waarvan het engelsche *always* afkomstig is.

ALLES, zie *al, alle.*

ALLEZINS, bijw., beteekenende in alle opzigten : *het is allezins noodzakelijk, dat wij hem heden spreken.*

Oudtijds werd *allezins* in den zin van

overal, aan alle plaatsen, gebezigd : *want hi verwan allesins die vianden : si ommeghinghen mi allesins.* [Bijb. 1477.] Zoo ook van *allesins : ic sake van allesins verghaderen.* [Bijb. 1477.] *Wien des vijands ruiters staen van allesins te ontzien.* [Vond.] Doch in dezen zin is dit woord reeds buiten gebruik geraakt.

ALLIJK, zie *alijk*.

ALLIJKEWEL, *allijkwel*, veroud. voegwoord, be- teekenende nogtans. Bij Kiliaan. Ook bij Vondel :

Acht zuilen op de rij, een brug van zwaeren last, Begront den Amstel niet, en staet allijkwel vast.

ALMAGT, z. n., v., *der*, of *van de almagt*; zonder meerv. Van het voorvoegsel *al*, dat den zin des woords versterkt, en *magt*. De hoogste magt, welke, eigenlijk, God alleen toekomt : *Gods almagt*. In den dichterlijken stijl wordt dit woord, dikwerf, ook gebezigd, om daarmede elke ongemeen groote magt aan te duiden : *de almagt harer aantrekkelijkheid*.

ALMAGTIG, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van het zin versterkende *al* en *magtig*. Met *almagt* begaafd : *de almagtige God*. Ook als een zelfst. naamw. : *de Almagtige*.

Dit woord is oud. Reeds in de achtste eeuw kenden de Franken het woord *almagtig*.

Van *almagtig* komt het zelfst. naamwoord *almagtigheid*, hetwelk gebruikt wordt, om de eigenschap, in het afgetrokkene, van de almagt, of hoogste magt zelve te onderscheiden.

ALMANAK, z. n., m., *des almanaks*, of *van den almanak*; meerv. *almanakken*. Tijdwijzer : *in den almanach*. [Hooft.]

Wachter. vraagt : komt dit woord ook van *manen* (vermanen), *waarschuwen*, omdat wij er door gewaarschuld worden, wegens iederen dag? Dit is, zegt hij, om meer dan eene rede, niet waarschijnlijk. Sommigen leiden het af van het hebr. *mana*, dat *tellen* beteekent : anderen van het gr. $\mu\eta\upsilon$, of $\mu\eta\upsilon\eta$, *de maan*, eene maand. Doch het is aannemelijker, dat dit woord geheel arabisch, en met de sterrekunde, welke wij van de Arabieren gekregen hebben, tot ons gekomen is, zamengesteld zijnde uit het arabische lidwoord *al* en *manach*, dat, volgens Velschius en Reland, eene nieuwjaarsgift beteekent. En deze benaming is tot de dagtafels overgebracht, omdat men die van ieder jaar aan de koningen van het oosten ter nieuwjaarsgift aanbood.

ALMEI, *almeiboom*, veroud. z. n. Zie *amei*, *hamei*.

ALMOGEND, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van het zin versterkende *al* en het deelw. *mogend*, van *mogen*. Hetzelfde als *almagtig*. Van hier ook *almogendheid*.

ALOM, (*alomme*) bijv. van plaats. Overal, aan alle plaatsen : *men maakte het alom bekend.* *Alom door Israël.* [L. Bake.] *Als Petrus alomme doortrok.* [Bijbelvert.]

ALOMTEGENWOORDIG, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *alom* en *tegenwoordig*. Hetzelfde als *overaltegenwoordig*, aan alle plaatsen tegelijk tegenwoordig; hetwelk van het hoogste Wezen alleen kan gezegd worden. Van hier ook *alomtegenwoordigheid*.

ALOUDE, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van het zin versterkende *al* en *oud*. Zeer oud, van eene grijze, van de eerste oudheid : *de vorsten der aloude stammen.* [L. Bake.] *Men vindt in aloude boeken.* Zie *aal*.

ALPEN, z. n., v.; meerv., *der*, of *van de alpen*; het enkelv. is niet in gebruik. Eene der oudste benamingen van alle hooge bergen; waarom de bewoners van zoodanige bergen, bij de ouden, den naam van *Alpini* dragen. Deze benaming is, heden nog, aan die bergen eigen, welke Duitschland van Italiën scheiden : *d'Alpes kosten zijne vlucht niet beletten met haer kruinen.* [Vond.]

Sommigen leiden dit woord, welks hooge ouderdom algemeen erkend wordt, van het lat. *albus*, bij ons *wit*, (in het gr. $\alpha\lambda\phi\omicron\varsigma$) af, omdat de toppen van zulke bergen steeds wit besneeuwd zijn. Intusschen blijft deze afleiding slechts eene gissing, welke op niets anders, dan op de overeenkomst van den klank der beide woorden, rust. Wachter. toont, dat *alp* eene weide in eene bergachtige plaats beteekent. De bergbewoners kenden, waarschijnlijk, ook geene weide, dan op hunne bergen. En hiervan zoude, naar zijn gevoelen, deze benaming afkomstig zijn. Notker. gebruikt dit woord nog als eene algemeene benaming voor berg : *mus pergis in dien lochen dero alpon, de bergmuis in de holen der bergen.*

ALREEDE, *alreeds*, bijv. van tijd. Reeds, bereids : *ende is ook alreede de bijle aan den wortel der boomen geleght.* [Bijbelvert.] Sommigen bezigen hier voor *alree* : *men laat alree de steen*, enz. [J. de Deck.]

ALS, een voegwoord, dat in verscheidene beteekenissen voorkomt, en in eenige nog gebruikelijk is.

Als duidt, vooreerst, eene gelijkheid tusschen personen en zaken aan, en kan, in deze betrekking, bijna overal, met *gelijk* verwisseld worden : *zoo heet als vuur*; *zoo goed als goud*; *ik drink zoo gaarne water, als wijn*. In eenige gevallen kan het woordje *zoo* ook weggelaten worden : *hij spreekt als een engel*; *ik snelde haar te gemoet, als op vleugelen*; *de een is als de ander*, d. i. zij zijn gelijk; *schoon als de godin der liefde*. Zoo ook kan *als*, somwijlen, uitgelaten wor-

den; b. v. : *zoo ziek hij was, ging hij echter te voet*. In andere gevallen gaat dit nogtans niet aan; b. v. : *hij mag een zoo zeldzaam vernuft bezitten, als hij wil*.

Ook wordt *als* bij of gevoegd, of voor *alsof* gebezigd : *hij was zoo gerust, alsof hij niets te vreezen hadde; ik moest mij houden, alsof ik van de zaak niets wiste; zij kwamen alsof, ook even alsof, zij geroepen waren*. Zonder of, in dezelfde beteekenis : *als sy met Judas seyden*. [Aldeg.] Doch, in dit geval vordert het tegenwoordige gebruik verandering in de woordvoeging, en wil dat het werkwoord onmiddelijk achter *als* geplaatst worde : *als zeiden zij met Judas. Als stond hem niets te vreezen; als knersteze op de tanden*. [Vond.] *Als ware het; waarvoor men dikwrf, schoon verkeerdelijk, hoort en leest : als 't ware. Als wistet gij niet, dat ik zoude komen. Alsof, en als, in den zin van alsof, hebben de aanvoegende wijs der werkwoorden achter zich; niet alsof zij dezelve regeren, maar dewijl de onzekere toestand der rede die vordert.*

Als wordt ook in de onderrigtende schrijfwijze gebezigd, wanneer men een voorbeeld bijbrengt, of enkele deelen van een geheel aanvoert : *de woorden, op heid uitgaande, zijn van het vrouwelijke geslacht, als : waarheid enz.*

Om eene nadere bepaling van datgeen te geven, waarvan gesproken wordt, gebruikt men *als*, op deze wijze : *ik moet dit als eenen pligt beschouwen; ik wil u dit als eene kleine erkentelijkheid geven; het kleed, hetwelk ik als bruidegom aanhad*. Men kan hierbij aanmerken, dat wanneer *als* tusschen naamwoorden staat, dezelfde naamvallen voor en achter hetzelfde plaats hebben : *hij spreekt als een geleerd man; ik behandelde hem, als den zoon van mijnen vriend*. Bij wederkeerende werkwoorden kan het, somwijlen, twijfelachtig schijnen, of het zelfst. naamw., dat *als* voor zich heeft, in denzelfden naamval, als de werkende persoon, en dus in den eersten naamval, moete staan, dan of hetzelfde het wederk. voornaamw. behoore te volgen. Men behoeft, in dit geval, het werkwoord slechts te herhalen, om den waren naamval te kennen : *hij gedraagt zich als een eertijk man, d. i. zoo, als een eertijk man zich gedraagt; derhalve niet als eenen eertijken man*.

Om twee zaken, op eene eenvoudige wijze, met elkander te verbinden, wordt *als* ook bij zoo wel gevoegd : *zoo wel de kleine als ook de groote; hij bezit zoo wel deugd als verstand*.

Ook wordt *als* zeer dikwijls, in den zin van *toen, terwijl, wanneer* en *indien*, gebezigd. Toen, terwijl : *ik meende juist te vertrekken, als ik uwen brief ontving, als ik daarmede*

bezig was. Wanneer, indien : *naauwelijks had ik tien jaren bereikt, als ik merkte enz. Gij zult mij gelooven, als ik u zeg enz.; als gij het goedvindt*.

Oudtijds was *als* ook in den zin van *daar, dewijl*, gebruikelijk : *als du een mensche sijtste en niet God*. [Bijb. 1477;] doch in deze beteekenis wordt het niet meer gebezigd.

Eindelijk moet nog aangemerkt worden, dat *als* zeer dikwijls, schoon verkeerdelijk, in de plaats van *dan*, achter den vergrootenden trap der bijvoegel. naamwoorden, gelijk ook achter *niet, niets, niemand, geen, anders, te veel*, enz. gebruikt wordt, b. v. : *zoeter als, voor dan, honig; ik weet, dat gij meer doorzigt hebt, als, voor dan, ik; ik heb niets anders, als, voor dan, dit; gij hebt het van niemand, als, voor dan, van mij gehoord, enz.* Deze misstelling, waarvoor men zich zorgvuldiglijk moet wachten, is, onmiddelijk na de komst van den Hertog van Alva (1568.) in gebruik gekomen; en, voor dien tijd, zal men bezwaarlijk eene enkele plaats kunnen aantoonen, waar *als* achter den vergrootenden trap, en dus voor *dan*, gebezigd wordt. Zie verder bij *dan*.

ALSDAN, bijw. van tijd. Van *als* en *dan*. Het heeft altoos zijne betrekking op eene vooraf gegane uitspraak : *wanneer gij uw woord gehouden hebt, alsdan zal ik het mijne houden. Hij wil morgen bij mij komen, maar alsdan zal ik geene gelegenheid hebben, om hem af te wachten*. Het enkelv. *dan* is meest in gebruik.

ALSEM, z. n., m., *des alsems*, of van den *alsem*; het meerv. is niet in gebruik. Zeker bitter kruid; ook het aftreksel daarvan : *witte wijn met alsem*. Overdragtelijk wordt het gebezigd ten aanzien van eenen schrijver, die zich in bittere en bijtende bewoordingen uitlaat, in de spreekwijze : *hij heeft zijne pen in gal en alsem gedoopt*. Kiliaan heeft *alssen*; de Bijb. 1477 *alsen* en *alsene* : *ghi verwandelt die vrucht der rechtvaardicheit in alsen; ic sal dit volc spisen met bitteren alsenen*. Van hier ook *alsemwijn*.

ALSNU, bijw. van tijd. Van *als* en *nu*. Thans, tegenwoordig : *hij is lang ziek geweest, doch alsnu geniet hij eene volkomene gezondheid*. Oulings werd *alsnu, alsnu*, voor *nu eens, dan eens*, gebezigd : *al ist dat hi alsnu spreekt van den rijk van iuda en alsnu van den ryc van hesrahel*. [Bijb. 1477.] Het enkelvoudige *nu* is meest in gebruik.

ALSOE, zie *als*.

ALTAAR, z. n., o., *des altaars*, of van het *altaar*; meervoud, *altaren*. Eigenlijk eene verhevenheid boven den aardbodem, waarop vuur geplaatst en der Godheid geofferd wordt — een offerhaard. Ook eene steenen tafel in eene kerk, voor welke het avondmaal uitgedeeld, en andere godsdienstige handelingen verrigt worden; en, in eene rui-

mere beteekenis, elke tot godsdienstige ver-
rigtingen afgezonderde tafel : *het altaar be-
dieneu. Aan 't altaer des eenigen Verlossers.*
[Vond.] Ook *outaer* en *outer* : *voor 't outaer
des viers.* [Hooft.] — *Gewijt voor 't bloedig
outer.* [Vond.] Voorheen werd het mannelijk
gebruikt : *Noach bouwde den Heere eenen
altaer.* [Bijbelvert.] Zoo ook M. Stoke : *van
den outaer.*

Huydecoper geeft *altaer* op, als verbasterd
van *outer* ; doch de gegrondheid dezer stel-
ling is mij nog niet gebleken. Dat *outaer* en
outaer door M. Stoke en andere oude schrij-
vers reeds gebezigd zijn, is ontwijfelbaar ze-
ker ; maar het is even zeker, dat de *l* en *u*
wisselletters zijn, en dat wij in meer andere
woorden de *u* gebruiken, waar voorheen de *l*
gebezigd werd, b. v. : *goud, koud, houden,
oud*, enz. voor *gold, kold, holden, old*, enz. ;
hetwelk ten aanzien van *altaar* en *outaer*,
(ook *outaer* en *outer*) insgelijks zeerwel kan
plaats hebben, en zelfs hoogstwaarschijnlijk
plaats heeft.

Ons woord *altaar* is hetzelfde als het lat.
altare, hetwelk met de christelijke godsdienst
tegelijk in Nederland ingevoerd geworden is.
Men vindt bij de Gothen en Angelsaksen niets,
dat met dit woord eenige overeenkomst heeft :
de eersten noemden een altaar *Hunslastads*
(offerplaats), de anderen *Weofod, Weobod*
(gewijdde tafel), en bij Otfrid. vindt men
Gotesbieta (Godstafel). Intusschen is de la-
tijnische benaming bij alemannische schrij-
vers reeds zeer oud ; en *altarre* komt bij Kero,
den oudsten onder hen, en *altar* bij Isidor.
voor. Dat het latijnische *altare* niet van *altus*
afstamt, maar van een oud woord, *alt* (vuur),
hetwelk nog in het noordsche *elt*, en het
angelsaksische *eald* (vuur), en van *ar* (een
haard) zamengesteld is, en derhalve, eigen-
lijk, eenen vuurhaard beteekent, heeft Ihre
zeer waarschijnlijk gemaakt.

Huydecoper en anderen beweren, daar-
tegen, dat *aar*, in ons *altaar*, een verbas-
terde uitgang is, en derhalve nimmer den
klemtoon kan ontvangen, die altijd op het
zakelijke deel eens woords, en nooit op
deszelfs uitgang valt ; waarom zij *altaar*,
of *altaar* afkeuren, en *altaar*, of *alter*,
auter, of *outer*, in deszelfs plaats stellen.
Dan, behalve dat de boven genoemde za-
menstelling van dit woord uit twee woorden,
namelijk *alt* en *ar*, hier tegen inloopt, zoo
is het zeker, dat M. Stoke en anderen *outaer*
en *altaer*, met den klemtoon op de laatste
lettergreep gebezigd hebben ; b. v. :

In velsen, lant en den outaer. [M. Stoke.]

Op 't vlak van Godts altaer. [R. Anslo.]

Aen ons gehaet altaer. [Vond.] Van hier :

Altaardienaar, z. n., m. Iemand, die het
altaar bedient.

Altaardoek, z. n., m. De doek, waarmede
het altaar, tot sieraad, bedekt wordt.

Altaarkaars, z. n., v. Eene lange en dikke
waskaars, welke op en bij het altaar ge-
brand wordt.

Altaarkleed, z. n., o. Hetzelfde als *altaar-
doek*. Ook het priesterlijke gewaad, bij
de bediening van het altaar.

Altaarstuk, z. n., o. Het schilderwerk bo-
ven het altaar.

ALTEGADER, zie *allegaar*.

ALTEMAAL, (*allemaal*) bijw. Van *alte* en *maal*.

Hetzelfde als *allegaar*, voor al te zamen,
geheel en op eens, bij Hooft voorkomende.
Ook is dit woord in de beteekenis van geheel-
lijk, geheel en al, gebruikelijk geweest ;
b. v. : *en hij verbrande den ram opten outaer
altemaal.* [Bijb. 1477] ; doch in dezen zin is
het verouderd. Zie *maal*.

ALTEMET, bijw. van tijd. Van *al* en *temet*, betee-
kenende somwijlen, nu en dan ; meestal in
den dagelijkschen spreektrant gebruikelijk :
*indien gij er altemet van mogt hooren. Gij
moet van dien drank altemet wat innemen.*
Temet, zonder *al*, is evenzeer in gebruik.

ALTHANS, bijw. van tijd. Van *al* en *thans*, bij
inkorting voor *te hands*. Tegenwoordig : *ik
heb althans niets meer van die goederen. Wil
di hooren al te hant*, d. i., wilt gij hooren
nu. [M. Stoke.] Al wat bij de hand is, is te-
genwoordig ; en hiervan is *althans*, in de-
zen zin, bij overdracht ontleend. Ten minste :
ik althans heb er niet van gesproken. Oud-
tijds beteekende *althans* (*altheands*) aan-
stonds, een weinig daarna ; ook werd het in
den zin van reeds gebezigd. Zie *thans*.

ALTIJD, bijw. van tijd. In alle tijden, zoo wel
om daarmede eene onafgebroke voortdu-
ring aan te duiden, als om alle voorkomende
tijden en gelegenheden uit te drukken : *men
moet altijd deugdzaam zijn. Niemand is al-
tijd opgeruimd. In haar gezelschap zal ik
mij altijd wel bevinden. Zijne klagten gaan
mij altijd aan het hart.* Dit *altijd* wordt ook
voor ten minste gebezigd, even als *althans* :
*wie er moog geweest zijn, ik altijd ben er niet
geweest.* Zie verder *altoos*.

ALTOOS, bijw. van tijd. Hetzelfde als *altijd*. Ook
wordt het in den zin van ten minste gebe-
zigt : *ben ik niet rijk, ik ben altoos zonder
schulden.* Nog is *altoos*, gelijk ook *altijd*, bij
eene ontkenning gevoegd, in de beteekenis
van volstrektelijk niet, in het minste niet,
gebruikelijk : *ik zal hem geen antwoord al-
toos geven.*

Sommigen beweren, dat *altoos* niet anders,
dan in den zin van ten minste, nogtans, mag
gebezigd worden, in onderscheiding van
altijd ; doch zonder grond, dewijl *toos*, vol-
gens Ten Kate, ouwelings, ook *tijd* betee-
kende. L. W. van Merken zingt, hiermede
overeenkomstig :

De vorst vormt daar de zee tot altoos glinstrend ijs.

Reeds in het jaar 1484, was dit woord, in dezen zin, gebruikelijk : *ende die genade Goods sel in mi syn, ende sel altoes in mi bliven.* [Guld. Troen.]

ALUIN, z. n., m., des *aluins*, of *van den aluin*; meerv. *aluinen*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Zekere bergstof : *ik gebruik daartoe den witten aluin.*

Aluin, deen, en zweed. *alun*, hoogd. *Alun*, eng. *allum*, *allom*, ital. *alume*, fran. *alun*, zijn van het lat. *alumen*, en dit van het gr. *άλσ*, *άλμν*, dewijl Plinius deze bergstof uitdrukkelijk *salsuginem terrae* noemt. Van hier :

Aluinaarde, z. n., v. Aarde, welke aluin in zich bevat.

Aluinwater, z. n., o.

ALVERMOGEN, z. n., o., des *alvermogens*, of *van het alvermogen*; zonder meerv. Van het zin versterkende voorvoegsel *al* en *vermogen*. Hetzelfde als *almagt*. Ook voor het Opperwezen zelf : *het gunstrijke Alvermogen schenke u* enz.

ALVERMOGEND, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorvoegsel *al*, dat den zin versterkt, en het deelw. *vermogend*. Hetzelfde als *almogend*, *almagtig*.

ALVORENS, bijw. van tijd, en voegw. Als bijw. : *ik heb er hem alvorens over gesproken.* Als voegw. : *alvorens ik er hem over gesproken heb.*

ALWAAR, bijw. van plaats. Van *al* en *waar*. Hetzelfde als *waar*, dat meest in gebruik is : *ik heb hem de plaats genoemd, alwaar hij mij zal vinden.* Zie *aal*.

ALWEDER, (*alweer*) bijw. van tijd. Van *al* en *weder*. Hetzelfde als *weder* : *hoe ernstig hij ook gewaarschuwd wierd, deed hij het echter alweder.* Zie *aal*.

ALWETEND, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *al*, d. i. *alles*, en het deelw. *wetend*, van *weten*. Alles wetend; die van alles de volmaakste wetenschap heeft : *niemand is alwetend, dan God; de alwetende God.* Ook als een zelfst. naamw., voor het Opperwezen zelf : *de Alwetende ziet en hoort alles.* Van hier :

Alwetendheid, z. n., v.

ALZIEND, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *al*, *alles*, en het deelw. *ziend*, van *zien* : *niets is verborgen voor zijne alziende oogen.*

ALZOO, bijw. van aanwijzing, en voegw. Van *al* en *zoo*. Als bijw., hetzelfde als *zoo*, op die wijze : *wanneer het alzo gebeurde.* Men bedient zich van dit verlengde bijwoord vooral dan, wanneer de rede eenigen nadruk vordert, en derzelver rondheid bij het eukelvoudige *zoo* zoude lijden, b. v. : *was dit uwe ware meening? Sprak uw hart alzo?*

Men bevond de zaak alzo. Als voegw., naardien, dewijl : *alzo hij een man van groot vermogen is.* Derhalve, bij gevolg : *zij erfde de gansche bezitting, en alzo ook het landgoed.* Eene enkele vermaning zou niet toereikend geweest zijn ; *ik moest alzo nadrukkelijke maatregelen nemen.* Oulings is dit *alzo* ook in den zin van *indien*, wanneer, gebruikelijk geweest : *Also du die vrucht van den oljven gaderen sulst.* [Bijb. 1477.]

Al zoo (in twee woorden) wordt ook voor bijvoegelijke naamwoorden gebruikt, b. v. : *al zoo groot, al zoo geleerd* enz., en schoon men regelmatig *zoo groot als* zegt, vordert *al zoo groot* echter *dan* achter zich; dewijl dit *al* eene vermeerdering aanduidt, en er dus eene ongelijkheid plaats heeft, en *al zoo groot* eigenlijk als de vergrootende trap kan beschouwd worden, waarop noodzakelijk *dan* volgt : *deze is al zoo groot, dan die*, d. i., iets grooter. *Zoo ook nog al zoo, ruim zoo — dan.* Wanneer men achter *al zoo, als*, in plaats van *dan* voegt, ondergaat de zin eene aanmerkelijke verandering, dewijl het woordje *al* dan de beteekenis van *reeds* bekomt, b. v. : *deze is al zoo groot, als de andere*, d. i., *reeds zoo groot.* *Hij is al zoo geleerd, als zijn meester*, d. i., *reeds zoo geleerd*; maar *hij is al zoo geleerd, dan zijn meester*, d. i., iets geleerder.

ALZODANIG, *alzoodanige*, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *al*, hetwelk hier niet meer, dan eene onnoodige verlenging van het woord is, en *zoodanig*. Hetzelfde als *zoodanig* : *hij nam alzoodanige maatregelen.* *Alzoodanig zijn de menschen.* Oulings sprak en schreef men ook *alzo gedaan*.

ALZULK, *alzulke*, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *al* en *zulk*. Hetzelfde als *zulk*, *zulke* : *hij is een tiefhebber van alzulke boeken.* *Zoo ook alzulks.*

AM, *amme*, z. n., v., *der*, of *van de am*; meerv. *ammen*. Eene moeder, die een vreemd kind, voor zeker loon, zoogt; voedster, zoogvrouw, minne : *bint deze am met boei et keten.* [Vond.]

Dit woord, hetwelk reeds begint buiten gebruik te geraken, is een der oudste, niet alleen in het nederduitsch, maar zelfs in alle andere talen. Het is, even als *abba*, *appa*, *babba*, *papa*, *atta*, *tatta*, *mama*, door de natuur zelve gevormd, naardien deze woorden niets anders dan het stamelen van jonge kinderen zijn, die de lettergrepen *am*, *ma*, *ap*, *pa*, het eerst en gemakkelijkst voortbrengen.

Am, hoogd. *Amme*, deen. *amme*, zweed. *amma*, gr. *ἀμμα*, hebr. *am*, beteekenen, eigenlijk, eene moeder, maar ook eene zoogvrouw. De Hebreuwen hadden daarvan het werkw. *amma*, dat voeden, opkweeken be-

teekent; en bij ons is *ammen*, in denzelfden zin, voorheen, in gebruik geweest, zoo als uit Kiliaan blijkt, bij wien wij *ammen*, *pascere*, *nutrire*, *alere* vinden.

Dat *am*, oulings, ook van eenen man gebruikt werd, blijkt insgelijks uit Kiliaan, die *am*, *nutritius*, *praefectus*, *dominus*, *patronus*: *qui pascit et regit* heeft, doch hetzelfde, in dezen zin, verouderd noemt.

AMAGT, veroud. z. n., v. Van het beroovende voorzetsel *a*, waarvoor wij thans *on* gebruiken, en *magt*. Zie *onmagt*.

AMAGTIG, veroud. bijv. naamw. Van *amagt*, voor *onmagt*; derhalve *amagtig*, voor *onmagtig*. Ons nog in gebruik zijnde *aamachtig* is dus van dit verouderde *amagtig* geheel onderscheiden. Zie *onmagtig*.

AMANDEL, z. n., m., *des amandels*, of *van den amandel*; meerv. *amandelen*. De eetbare, ovaalronde, platte vrucht des amandelbooms: *kraakamandelen*; *zoete amandelen*; *bittere amandelen*. Figuurlijk voeren de keelklieren, om de overeenkomst van gedaante, ook dezen naam.

Deen. zweed. en hoogd. *mandel*, eng. *almond*, fran. *amande*, en ons nederd. *amandel*, allen van het ital. *amandola*, *mandola*, lat. *amygdalum*, en dit van het gr. *ἀμυγδαλον*. Van hier:

Amandelboom, z. n., m.

Amandelmelk, z. n., v.; meerv. niet in gebruik.

Amandelolie, z. n., v.

Amandeltaart, z. n., v.

AMARANT, z. n., v., *der*, of *van de amarant*; meerv. *amaranten*. De naam van zekere plant met fraaije purperkleurige bloemen, welke hare schoonheid, ook dan nog, wanneer zij afgesneden worden, nog lang behouden.

Amarant is van het gr. *ἀμαραντος* van *μαραίνω*, *ik verwelk*, met de *a privat.*, dewijl hare bloem lang onverwelkt blijft. De schrijfwijz *amaranth* is derhalve verkeerd, schoon de meeste talen dezelve aangenomen hebben, vermoedelijk omdat men dit woord als eene zamenstelling met *άνθος*, *bloem*, beschouwd heeft.

AMAREL, (Kil. *amarelle*) veroud. z. n., v., *der*, of *van de amarel*; meerv. *amarellen*. Eene soort van zure, of wrange kersen, welke wij thans *morellen* noemen. De naam dezer vrucht is het naast van het ital. *amarino*, *amarella*, en dit van het lat. *amarus*, afkomstig.

AMARIL, z. n., m., *des amarils*, of *van den amaril*; het meerv. is niet in gebruik. Steen om te polijsten.

AMAZONE, z. n., v., *der*, of *van de amazone*; meerv. *amazonen*. De naam van zekere strijdbare vrouwen, van welke verhaald wordt, dat zij in klein Azië, bij den vloed Thermo-

don, een eigen rijk gesticht hebben, en geene mannen onder zich lieten wonen, enz., wier geschiedenis, echter, voor een verdichtsel te houden is. Ook wordt iedere moedige, heldhaftige vrouw *eene amazone* genoemd. Eindelijk wordt aan zekere kleederdragt der vrouwen de naam van *amazone* (*amazonenkleed*) gegeven, om dat zij aan de mannelijke kleeding gelijk is, en het schoone geslacht een mannelijk aanzien geeft.

AMBACHT, z. n., o., *des ambachts*, of *van het ambacht*; meerv. *ambachten*. *Daar ik mij op dit ambacht luttel versta*. [Hooft.] Oorspronkelijk beteekende het woord *ambacht*, goth. *andbahts*, eenen dienaar, of bedienden; en in het ijsl. is *ambaat* eene dienstmaagd. Vervolgens werd het woord *ambacht*, in den zin van dienst, bediening, gebezigd, en tot *amt*, *ampt*, en *ambt* zamengetrokken, welk laatste, als van *ambacht*, de ware spelling is. Bij ons komt het woord *ambacht* in verscheidene beteekenissen voor, 1. in die van dienst, of bediening: *en dede dat ambacht der heilige missen*. [Clar. Spiegel] enz. In oude getijdeboeken is *dat ambacht doen*, hetzelfde als *de mis doen*, waarvoor ook enkel *dienst doen* gebezigd wordt. *Dat ambacht der missen volbrengen*; — *ende volbracht dat heylig ambacht*. [Vaderb.] *Dat ambacht der Apostelen*, het predikambt. [Velden.] 2. Gilde, bij Kil. *collegium artificum*. 3. Hooge heerlijkheid: *gelegen in het hulsterambacht*. 4. Handwerk: *hij leert een goed ambacht*.

Van hier ook *ambachtsgezel*, *ambachtsheer*, *ambachtsheerlijkheid*, *ambachtskamer*. Zoo ook *ambachtsman*, werkman, die door zijn Handwerk anderen dient, in het meerv. *ambachtslieden*; *ambachtsvrouw*, vrouw eener hooge heerlijkheid, en het verouderde *ambachter*, bij Kil., *praefectus*, *officiarius*.

Het woord *ambacht*, lat. *ambactus*, hetwelk, gelijk boven gezegd is, oorspronkelijk, eenen dienaar, of bedienden beteekende, is celtisch, en afkomstig van *amb*, dat om, rondom beteekent, en van *acht*, *acht*, waarvan nog ons *acht geven*, *onachtzaam* enz., zoodat *ambacht*, eigenlijk, iemand is, die, in de dienst van anderen zijnde, rondom wel toeziet, en op alles, wat den post betreft, dien hij bekleedt, naauwkeuriglijk acht geeft. Dan, *ambacht* is, voor eenen persoon genomen, verouderd, en voorlang reeds niet anders, dan voor eene zaak gebezigd.

In eene oorkonde van 1083, door Haltaus aangehaald, komt dit woord reeds voor: *judiciariam potestatem in Alcmere quae ambacht vocatur*.

Ambahtan was bij de Alemannen en Franken, *andbachtjan* bij de Gothen, en *embethan* bij de Angelsaksen, voor *dienen* gebruikelijk.

AMBASSADE, z. n., v., *der*, of *van de ambassade*;

zonder meerv. De waardigheid en het ambt eens afgezants : *in het drukste der bezigheden van staate en haare wichtige ambassade.* [Hooft.]

AMBASSADEUR, z. n., m., *des ambassadeurs, of van den ambassadeur*; meerv. *ambassadeurs*. Een afgezant van staaf.

Dit woord is, tegelijk met het fr. *ambassadeur*, het ital. *imbasciatore*, het spaan. *embazador*, en het eng. *ambassadour*, van het middeleeuwsche *ambasciator* afkomstig, dat zijnen oorsprong in het boven genoemde *ambacht*, in de beteekenis van eenen zorgvuldig toezienden dienaar, vindt. Zoodat *ambassadeur* eigenlijk iemand is, die, in dienst van den staat, de zaken van het land bij eene andere Mogendheid waarneemt. *Ambassadeurtijk* wordt bij Hooft gebezigd.

AMBEELD, zie *aanbeeld*.

AMBEI, zie *aanbei*.

AMBER, (bij Kil. *ammer, emmer*) z. n., m., *des ambers, of van den amber*; zonder meerv. Zekere welriekende gom, ook barnsteen genoemd : *indien uw neus den amber verfoeit.* [Hooft.] Vondel bezigt dit woord, meestal, in het onz. geslacht; hetwelk ook door Dekker gevolgd wordt; doch het gebruik stelt het mannelijk, zoo als blijkt uit Hooft, J. Cats, J. de Haes, en anderen; terwijl Vondel zelf *hij brengt den glinsterenden ammer* (om het rijm, voor *amber*) schrijft.

Amber, in het middeleeuwsche latijn, *ambar, amber, ambra, ambrum*, pers. *amber*, is van het arab. *ambar* afkomstig. Van hier :

Ambergeur, z. n., m.

Ambergrijs, bijv. n. en bijw.

AMBORSTIG, zie *aamborstig*.

AMBT, z. n., o., *des ambts, of van het ambt*; meerv. *ambten*. Eene met voordeelen gepaard gaande bediening, welke aan iemand, door anderen, wordt opgedragen : *het ampt (voor ambt) verviel aan den tolpachter.* [Hooft.] *Zijn ambt wel waarnemen. Naar een ambt staan. Een eerambt. Het predikambt. Wien God een ambt geeft, dien geeft hij ook verstand*, spreekw. Ook is het woord *ambt*, in sommige plaatsen, gebruikelijk, om de uitgestrektheid van zeker geregt aan te duiden. *Ambt* is, eigenlijk, zamengetrokken van *ambacht*.

AMBTeloos, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *ambt* en het beroovende toevoegsel *loos*, d. i., *zonder*. Zonder ambt : *een ambteloos burger*. Als bijw. : *hij leeft thans ambteloos*. Zie *loos*.

AMBTENAAR, z. n., m., *des ambtenaars, of van den ambtenaar*; meerv. *ambtenaars, ambtenaren*. Iemand, die eenig ambt bekleedt : *een staatsambtenaar*.

AMBTGELD, z. n., o., *des ambtgelds, of van het ambtgeld*; meerv. *ambtgelden*. Van *ambt* en

geld. Geld, dat bij het aanvaarden van een ambt gegeven wordt : *hij heeft zijn ambtgeld reeds betaald*.

AMBTGENOOT, z. n., m., *des ambtgenoots, of van den ambtgenoot*; meerv. *ambtgenooten*. Van *ambt* en *genoot*, dat eenen gelijken, of iemand, die ons in zeker opzigt gelijk is, beteekent. Iemand, die hetzelfde ambt met ons bekleedt : *hij is mijn ambtgenoot*. Zie *genoot*.

AMBTMAN, (bij Kil. *amman*) z. n., m., *des ambtmans, of van den ambtman*; meerv. *ambtmannen*, ook *ambtlieden*.

Oudtijds beteekende *ambt*, d. i. *ambacht*, eenen dienaar. Wanneer dit woord, naderhand, ook in de beteekenis van de dienst zelve, en de daarmede verbondene waardigheid, gebezigd werd, voegde men het woord *man* daarbij, om eenen dienaar, of waarnemer van eenig ambt, aan te duiden; en zoo ontstond ons woord *ambtman*, dat, eertijds, van elken dienaar, of bedienden, en naderhand van voorname en aanzienlijke ambtenaren gebruikt werd; gelijk heden nog, in sommige plaatsen, diegene *ambtman* genoemd wordt, die elders den naam van *schout* of *drost*, draagt.

AMTSBEZIGHEID, z. n., v., *der, of van de amtsbezigheid*; meerv. *amtsbezigheden*. Van *ambt* en *bezigheid*. De bezigheid, welke de waarneming van het ambt, dat wij bekleeden, van ons vordert : *mijne amtsbezigheden laten mij thans niet toe, van huis te gaan*.

AMTSHALVE, bijw. Uit kracht van eenig ambt : *hij was, amtsshalve, daartoe verplicht*.

AMTSNAAM, z. n., m., *des amtsnaam of van den amtsnaam*; meerv. *amtsnamen*. De naam, dien iemand, van wege zijn ambt draagt.

AMTSVERRIGTING, z. n., v., *der, of van de amtsverrigting*; meerv. *amtsverrigtingen*. Verrigtingen, waartoe men, van wege zijn ambt, verbonden is; amtsbezigheid: *iemand in zijne amtsverrigtingen hinderen*.

AMEI, zie *hamei*.

AMELDONK, (bij Kil.) veroud. z. n., waarvoor wij thans het woord *stijfsel* gebruiken. In het middeleeuwsche lat. *amidonum*, waarvan de Franschen hun *amidon* hebben. Zie verder het volgende *amelmeel*.

AMELMEEL, veroud. z. n., o., Thans *stijfsel*. Van het gr. *ἀμυλον*, om dat dit meel, eertijds, zonder molen gemaakt werd.

AMEN, veroud. werkw., beteekenende navolgen, hetzelfde doen. Wachter. acht het afkomstig van het gr. *ἰμός*, *gelijk*. Zamengesteld is het bij ons nog overig in *beamen*.

AMEN, een, door de overzetting van den bijbel, uit het gr. *ἀμην* en hebr. *amen*, tot ons overgekomen woord, waarmede ieder gebed pleegt gesloten te worden, en hetwelk zoo veel als *waarlijk, dat dit waar zij*, betee-

kent. Onder de ouden, komt het alleen bij Ulphilas voor. Kero vertaalt het door *sosi*, het zij zoo. *Daarop zeg ik amen*, dat bevestig, bewillig ik, en het is zoo waar als *amen*, zijn spreekwijzen, die in het dagelijksche leven gebruikt worden.

AMERIJ, in een *amerij*, bijw. van tijd, betekenende in eenen oogenblik. Fr. Halma zegt, dat het, eigenlijk, geen duitsch woord is, en voor *ave Marij*, of *Maria*, genomen wordt. Het zegt, derhalve, zoo veel als: den tijd, of in den tijd, dat men een *ave Maria* kan uitspreken, d. i., in eenen oogenblik.

AMETIST, z. n., m., van den *ametist*; meerv. *ametisten*. Een edelgesteente: *dat den ametist doet scheiden*. [Vond.] Van het gr. ἀμετῆτος; dewijl men beweerd heeft, dat deze steen de dronkenschap tegengaat. Van hier: *Ametiststeen*, z. n., m.

AMMELAKEN, veroud. z. n., o., bij Kil. Thans zegt men tafellaken. *Ammelaken* is, eigenlijk, zooveel als spijs- of eetlaken, van het oude *ammen*, voeden, spijzigen.

AMMIRAAL, zie *admiraal*.

AMSTEL, z. n., m., des *amstels*, of van den *amstel*; zonder meerv. Eene bekende rivier bij de stad Amsterdam: *die tot in den amstel strekte*. [Hooft.] Ook eene gracht in dezelfde stad; *hij woont op den binnendamstel*. Men plagt ook *aemstel* te schrijven, doch *amstel* is thans het meest in gebruik.

AMSTERDAM, z. n., o., *Amsterdams* — van het *Amsterdam*; zonder meerv. Eene bekende stad, de grootste en de volkrijkste van het bataafsche Gemeenebest: *het kooprijke Amsterdam*.

AMSTERDAMMER, z. n., m.; des *Amsterdammers*, of van den *Amsterdammer*; meerv. *Amsterdammers*. Te Amsterdam geboren, ook voor aldaar woonachtig: *men kan aan zijne uitspraak wel hooren, dat hij een amsterdammer is*. Ook wordt *amsterdammer* als een onveranderlijk bijw. naamw. gebezigd: *eene amsterdammer schuit, amsterdammer schippers*.

Dit gebruik van *er*, achter de namen van landen, steden enz. gevoegd, om daarmede volksnamen uit te drukken, is bij de oudheid schaarsch te vinden; schoon men in het tegenwoordige ijsl., voor *duitscher*, *thisker* schrijft.

AMSTERDAMSCH, bijw. naamw. Hetgeen tot Amsterdam behoort, of van Amsterdam afkomstig is: *de amsterdamsche uitspraak; hij heeft eene amsterdamsche vrouw getrouwd*.

ANDER, *de, het andere*, bijw. naamw., hetwelk gemeenlijk dan gebezigd wordt, wanneer men alleen van twee dingen spreekt, en iets tegen een overstelt: *om den anderen dag. Hier zijn twee vreemdelingen, de eene is een duitscher, de andere een spanjaard. Den eenen bevalt dit, den anderen dat. Het eene is als het andere*.

Somwijlen worden beide, *een* en *ander*, weggelaten, terwijl men, in plaats daarvan, het zelfst. naamw. herhaalt: *hij hoopt misdaad op misdaad*, de eene misdaad op de andere; *ik reisde van stad tot stad*, van de eene stad naar de andere.

Ook duidt dit bijw. woord, in vele gevallen, alleen datgeen aan, wat in tegenoverstelling van iets anders is: *hij doet, alle dagen, een ander kleed aan. Iemand naar de andere wereld zenden*, hem ombrengen, zijnen dood bevorderen. *Het andere geslacht*, het vrouwelijke, in tegenoverstelling van het mannelijke. *Ik ben van een gansch ander gevoelen. Er is ons geheel iets anders overgekomen. Dat is wat anders*.

Somwijlen wordt het voor *beter* gebezigd: *hij is een gansch ander mensch geworden; dat was een gansch andere brief, dan de eerste*. Somwijlen ook voor *slechter*; en dan bedient men zich daarvan, wanneer men een onvoegelijk woord, hetwelk men in gedachten heeft, niet gaarn wil uitbrengen: *ik had haast wat anders gezegd*.

Ook wordt het als een voornaamwoord gebezigd: *een ander heeft het gezegd. Hij ontnam het den eenen en gaf het den anderen*. In dezen zin wordt ook *anders* gebruikt: *daar was niemand anders dan hij; zij verwachtten iemand anders. Niement anders*. [K. D. S. Hoorn, 1429.] Ook zonder lidwoord: *dat moogt gij anderen wijs maken. Ik heb het van anderen gehoord*. Hierbij moet men aanmerken, dat het meerv. *andere* van de *andere* veel verschilt, betekenende het laatste zoo veel als *de overigen*: *ik heb drie van de tien gekocht, de andere* (de overige) *stonden mij niet aan*.

Weleer werd *ander*, somwijlen, onverbogen gebezigd: *als ander gemeene menschen*. [Aldeg.] *En der ander rivier naam is*. [Bijbel, 1477.] *Des ander daghes*. [K. D. S. Hoorn, 1429.] Ook schreef en sprak men *anderde*, in de beteekenis van *tweede*: *ende hier begint dat anderde boeck*. [Bijb. 1477.] *Dit nochtans was, naast het stuk van de voorrechten, het anderde en wichtighste*. [Hooft.]

Men kan dit woord van het verouderde *and*, goth. *anda*, angels. *and*, gr. ἀντι, afleiden, dat eene tegenstelling beteekent, en in ons antwoord nog voorhanden is. *Ander* zou derhalve, oorspronkelijk, het tegengestelde van een aanduiden. Intusschen hebben *ander*, *alter*, ἕτερος, *alius* en ἄλλος vele overeenkomst met elkander. Goth. *anthar*, ijsl. *annar*, alem. *andrer*, angels. *othre*, eng. *other*, fr. *autre*, deen. *andar*. Casaubonus leidt het saksische woord van het gr. ἕτερος af. ANDERDEELS, bijw. Van *ander* en *deel*. Aan de andere zijde: *eensdeels deed ik het om hem, anderdeels om haar*.

ANDEREN, (bij Kil.) veroud. werkw., waarvoor thans *veranderen* gebezigd wordt: *anderen van zinnen*. [Spiegel.]

ANDERENDAAGSCH, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Hetgeen om den anderen dag, of iederen tweeden dag, plaats heeft: *de anderdaagsche koorts*.

ANDERHALF, *anderhalve*, onverbuigbaar talwoord, beteekenende een en een half: *anderhalf pond, anderhalve maat*.

Anderhalf is samengetrokken van *anderdehalf*, d. i. ter helft van de tweede; want *anderde* beteekende, *oulings*, *tweede*. *Tweehalf* zou, eigenlijk, maar een zijn; en *tweedehalf*, of *tweedehalf*, is niet in gebruik.

Anderthalb komt reeds bij Notker. voor, schoon niet in de tegenwoordige beteekenis, maar voor, *aan de andere zijde*. Zie *half*.

ANDERMAAL, bijw., van *ander* (*anderde*), *tweede*, en *maal*. Voor de tweede maal: *ik zal het u andermaal zeggen; ik had hem eens en andermaal* (bij herhaling, dikwerf) *gewaarschuwd*. Zie *maal*.

ANDERS, bijw. en voegwoord. Als bijw., op eene andere wijs: *dat had ik anders gedacht. De zaak heeft zich geheel anders toegedragen, dan men vermoedde. Gij spreekt anders, dan gij denkt. Anders gezind*, van eene andere gezindheid, of geneigdheid: *hij is thans geheel anders gezind. Het is niet anders*, eene in den gezelschappelijken omgang gewone wijs van toestemming: *zal hij met den dood gestraft worden? Het is niet anders*.

Als voegw.: *indien gij anders nog voornemens zijt, om deze zaak ten einde te brengen. Hij moet zich, in dit geval, naar den raad van zijnen vriend gedragen, wanneer hij anders verstandig is*.

ANDERWERF, bijw. Van *ander* en *werf* (bij Kil. *actio, actus*). Hetzelfde als *andermaal*: *ik vervoegde mij anderwerf bij haar. Ga er eens en anderwerf over*. [Vond.]

Hooft heeft hiervan het bijv. n. *anderwerfsch* gevormd.

ANDERZINS, bijw. en voegw. Van *ander* en *zin*. Als bijw., in eenen anderen zin, op eene andere wijze: *deze woorden moeten anderzins opgevat worden*. Als voegw., behalve dat: *anderzins was hij een certijk man*. In een ander geval: *andersins soo soude ick het u gesecht hebben*. [Bijbelvert.]

ANDIJVIE, z. n., v., *der*, of *van de andijvie*; het meerv. is niet in gebruik. Zeker gewas: *de andijvie is reeds opgebonden, om geel te worden*.

Andijvie, bij Kil. *endivie*, lat. en ital. *endivia*, spaan. *endibia*, fr. *endive*, eng. *endyve*.

ANDOREN, z. n., m., *des andorens*, of *van den andoren*; het meerv. is niet in gebruik. Eene plant, waarvan drie soorten zijn, *witte, zwarte en waterandoren*: *hij poot er den andoren*. [Vond.]

ANE, veroud. voorz., waarvoor thans *aan* gebezigd wordt: *siet uwen staet ane*. [Cl. Sp. 1569.]

ANEMOON, z. n., v., *der*, of *van de anemoon*; meerv. *anemonen*. Eene bloem, ook klapperroos geheten. Van het gr. *άνεμος*, *wind*; niet, omdat de wind haren wasdom meest bevordert, maar dewijl zij, uithoofde harer teederheid, door den geringsten wind bewogen wordt.

ANG, bijv. naamw. Hetzelfde als *eng*. Eigenlijk *naauw*, doch hiervoor gebruikt men doorgaans *eng*. M. Stoke bezigt de spreekwijs *het wordt, of is, hem eng*, voor hij wordt, of is, *bang*, *benaauwd*, dewijl dengenen, die *benaauwd* is, alles te *eng*, of te *naauw* is. Thans zegt men, meestal, *bang*, d. i., *beang, benaauwd*. Hiervan ouverschillig (zegt Huydecoper), *het is hem bang, of hij is bang*. En, dewijl *ang*, eigenlijk *naauw* is, zegt men verkeerdelijk *hij is ang*, maar zeer wel *het is, of wordt hem ang*.

ANGEL, z. n., m., *des angels*, of *van den angel*; meerv. *angels*. Eene scherpe spits, waarmede men steekt, als de angel der bijen: *de bij stak mij met haren angel*. Vischangel, zijnde een haak met eenen weerhaak: *met zijnen bedriegelijken angel*. [Vond.] *Werpt den angel uit*. [Bijhelv.]

Angel is, volgens de vlaamsche en zeeuwsche uitspraak, *hangel*, waarvan nog ons *hengel, vischhengel, hengelstok, hengelen, hengelbaar* enz. Ingevolge hiervan, leidt men *angel*, d. i. dan *hangel*, van *hangen* af, zoo wel om het afhangen van den haak aan het snoer, als om het vasthechten en doen hangen van hetgeen men wil ophalen. Dan, het schijnt, dat *angel*, in zijne twee verschillende beteekenissen, ook eenen dubbelen oorsprong heeft, uit welken, enkel bij toeval, een en het zelfde woord ontstaan is. *Angel* schijnt, door middel van den uitgang *el*, van het wortelwoord *ang*, gevormd te zijn, waarvan nog sporen bij de Ouden voorkomen. De oudste Franken hadden eene soort van spitsen met weerhaken, welke *angones* genoemd werden. Het denkbeeld van kromte schijnt hier, gelijk ook in *angel*, het heerschende, en ons zelfst. naamwoord met het gr. *ἀγκυλος*, *krom*, en het lat. *uncus*, verwant te zijn. *Angel*, in de eerste beteekenis, of die van eene scherpe spits, schijnt tot het lat. *aculeus, acus*, te behooren. Men bedenke hierbij, dat de *n*, voor de klinkletters, niet zelden ingeschoven wordt.

Van hier ook *voetangel*, en de spreekwijs *daar is een angel onder verborgen*, daar schuilt eenig kwaad achter. Zoo ook het verkleinende woord *angeltje*: *zij zijn wel verzoend geworden, doch er is echter nog een angeltje*, een klein overblijfsel van haat, *in hun hart blijven zitten*.

Van *angel* is *angelen* (bij Kil. *piscari hamo*, saks. *angelen*, eng. *angle*), thans *hengelen*.
ANGELIER, z. n., m., *des angeliers*, of *van den angelier*; meerv. *angelieren*. Zekere bloem. Van *angel*, om de angelbaardjes, die deze bloem heeft. Bij Kil. *angiere*. Bij de Rederijckers: *de witte anghieren*.

ANGEN, (ook *engen*) veroud. w., gelijkvl.: *ik angde*, *heb geangd*. Van het boven staande *ang*. Krenken, benaauwen, verontrusten: *want haar angde de wasdom van Frankrijk*. [Hooft.] Zie verder *angst*.

ANGST, z. n., m., *van den angst*; meerv. *angsten*. De beklemdheid der borst, als het uitwensel der inwendige gewaarwording van vrees en droefheid: *hij was bedaert van zijnen angst*. [Vond.] *In stadigen angst*. [Hooft.] *Hij weet van angst niet, waar hij blijven zal. In doodsangst — in duizend angsten zijn. Soo voerden hij se yrt hare angsten*. [Bijbelvert.] Oudtijds werd *angst* ook voor vrees gebezigd: *die angst des Heren — die angst onses Gods*. [Bijb. 1477.] Oorspronkelijk is het woord *angst* van het vrouwelijke geslacht, doch door verloop in het mannelijke overgegaan. Men zeide oudtijds namelijk ook *den angst*, de *n* in het lidwoord niet als kenmerk van geslacht en naamval, maar eenvoudig, als eene toegevoegde hulp-letter gebruikende, om desmelting van twee opeenvolgende vokalen voor te komen; het zelfde heeft bij het woord *oorlog* plaats.

Angst, hoogd. *Angst*, zweed. *angest*, eng. *anguish*; oud fr. *angoise*, frank. en alem. *angust*, komen met het lat. *angustia* overeen. Het naaste stamwoord is, ongetwijfeld, het boven staande verouderde *angen*, d. i. drukken, krenken, verontrusten, hetwelk met het lat. *angere* en gr. *ἀγγίζω* verwant is. Men vindt het bij Olfrid. en Notker.; en Hooft heeft het nog dikwerf gebezigd, zoo als, onder anderen, uit het boven aangehaalde voorbeeld blijkt. *Angen* wordt van *ang*, *eng*, afgeleid, zoo dat het eigenlijk, in de engte drijven, en *angst* eene verenging, beklemming, of benaauwing der borst, zoude aanduiden.

ANGSTELIJK, bijw. Hetzelfde als *angstiglijk*. Oudtijds werd dit woord in onderscheidene beteekenissen gebezigd. Als bijw., (*anxtelic*, *anxtelick*, *anxtelike*, *anxteliken*) in den zin van zeer, geweldiglijk: *want de wateren vloeyden anxtelick. So dicanc die hunger al dat lant anxtelic. Ende die Here wert anxtelike gram op israhel. Ende iudas was anxteliken naerstich, om die quade te verlaen*. [Bijb. 1477.] Als bijw. naamw., in den zin van groot, sterk: *so quam haestelijc een anxtelike wint, een anxtelike dorst*. Verschrikkelijk: *een paerd, dat een anxteliken man op hadde, een groot hoep, ende een anxtelic heir*. [Bijb. 1477.]

ANGSTEN, veroud. onz. w., van *angst*, in den zin van vreezen, beducht zijn: *angst niet voor den morgen*. [Spiegh.]

ANGSTIG, bijw. naamw., *angstiger*, *angstigst*. Met angst vervuld, angst gewaarwordend, en daaruit voortkomend: *hij is altoos even angstig. Angstige zorgen*.

ANGSTIGLIJK, bijw. Van *angstig* en *lijk*. Met vrees en bekommring: *zij zag mij angstiglijk aan*.

ANGSTVALIG, bijw. naamw., *angstvalliger*, *angstvalligst*. Vreesachtig, bekommerd: *een angstvallig mensch*, iemand, die, bij alle dingen ongegronde vrees en bekommring voedt. Akelig: *angstvallige gedachten*. Men vindt dit woord ook bij voorwerpen gebruikt, die geschikt zijn, om angst te verwekken: *om niet te duchten in d'angstvallige woestijnen*. [N. Versteeg.] Van hier ook *angstvalligheid*, *angstvalliglijk*.

ANIS, z. n., m., *van den anijs*; het meerv. is niet in gebruik. Zeker gewas, ook *anijboom*, *anijskruid* genoemd. Ook een bekende sterke drank: *ik had anijs gedronken*. Van het gr. *ἀνισον*. Lat. *anisum*, fr. *anis*. Van hier:

Anijsbeschuit, z. n., v., met anijszaad toeberede beschuit.

Anijszaad, z. n., o., het zaad van den anijs.

ANKEN, veroud. w., (bij Kil.) voor *vast hechten*, *inslaan*.

ANKER, z. n., o., *des ankers*, of *van het anker*; meerv. *ankers*. Zekere maat van vloeibare dingen: *een anker wijn, drie ankers jenever*.

Anker, hoogd. *Anker*, zweed. *ankare*, deen. *Anker*. Ihre acht het met weinig gronds van het lat. *amphora* afkomstig. Het oud fr. *anche* en *ancere*, en het latere lat. *anceria*, komen in dezelfde beteekenis voor.

ANKER, z. n., o., *des ankers*, of *van het anker*; meerv. *ankers*. Een bekend ijzeren werktuig, waardoor een schip tegengehouden wordt; *boeganker*, *plegtanker*, *stopanker*, *tuianker*, *vertuianker*, *werpanker*: *het anker werpen*, of laten vallen, het aan zijne eigene zwaarte overlaten, opdat het in den grond der zee zinke. *Voor anker liggen*, ook figuurlijk, voor op zekere plaats stil liggen, en op iets wachten. *Ten anker komen*, het anker uitwerpen. *Het anker ligten*, het weder in de hoogte winden. *Het anker kappen*, het ankertouw afhouden. *Voor zijn anker rijden*, voor anker liggende op en neer geslingerd worden. *Het anker slepen*, voor anker drijven, wordt gezegd, wanneer het anker niet vast in den grond hecht, en door het schip medegesleept wordt. Figuurlijk wordt het woord *anker* genomen voor alles, wat vastheid en zekerheid verschaft, en als een zinnebeeld van standvastigheid en gelatenheid. Wanneer aan de Hoop een anker toegeschreven wordt, zoo beteekent dit niets anders, dan dat deze goedsgesteldheid ons, in wederwaardighe-

den, opbeurt en ondersteunt : *hij is het anker mijner hoop. Het anker onzer hoop op een toekomstend leven is in eenen vasten grond gehecht.*

In de bouwkunst gebruikt men het woord *anker*, om de overeenkomst in uiterlijke gedaante, voor een ijzer, dat in de muren gelegd wordt, om derzelve vastheid te bevorderen.

In gemeenzame verkeering in de spreekwijze gebruikelijk : *hij is zoo vet als een ankerstok, ook als een spaansch anker, d. i. zoo mager als een hout.*

Anker, hoogd. *Anker*, angels. *ancer*, *anker*, eng. *anker*, sp. *ancla*, ital. *ancora*, fr. *ancree*, pool. *ankra*.

Gemeenlijk acht men den naam van dit, in de scheepsvaart zoo onontbeerlijk, werktuig van het gr. en lat. *ἀγκυρα* en *ancora* afkomstig; doch L. Ten Kate leidt dit woord van het oude *anken* af, dat in de beteekenis van in den grond slaan, vast hechten, gebruikelijk geweest is; schoon hij het tevens twijfelachtig stelt, of het lat. *ancora* niet wel de moeder van ons *anker*, of dat ook dit met het onze van eenen zelfden stam afkomstig zij.

Anker heeft verscheidene zamenstellingen, als *ankerarmen*, *ankerhand*, *ankerkrans*, *ankerhoog*, *ankerring*, *ankerschacht*, *ankerschoen*, *ankersteel*, *ankerstok*, *ankertalie*, *ankertouw* enz.

ANKEREN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. hebben : *ik ankerde, heb geankerd*. Van *anker*. Het anker werpen, laten vallen; ten anker komen : *wij zullen voor de haven ankeren*.

Hooft bezigt dit woord in eenen overdragtelijken zin : *zijn besluit ankeren*, d. i. nemen, vestigen. *Om de vlotte gemoederen op hare zijde te doen ankeren*, over te halen, op hare zijde te krijgen.

ANKERGELD, z. n., o., *des ankergelds*, of van het *ankergeld*; meerv. *ankergelden*. Het geld, hetwelk voor de vrijheid, om in eene haven, of op eene reede, voor anker te liggen, betaald, en ook *ankerregt*, *ankertol* genoemd wordt. In het fr. *ancrage*, basterdlat. *ancoragium*.

ANKERGROND, z. n., m., *des ankergronds*, of van den *ankergrond*; meerv. *ankergronden*. Een grond geschikt om te ankeren : *in de zee zijn vele goede ankergronden*.

ANKERPLAATS, z. n., v., *der*, of van de *ankerplaats*; meerv. *ankerplaatsen*. Eene plaats, geschikt om te ankeren : *eene goede, slechte ankerplaats*. Ook de plaats, waar een schip voor anker ligt : *de haven van Helvoet zal onze ankerplaats zijn*.

ANKERSMID, z. n., m., *des ankersmids*, of van den *ankersmid*; meerv. *ankersmeden* (van het oude *smed*, nu *smid*). Een smid,

die zich bijzonderlijk op het smeden en vervaardigen van ankers toelegt. Deszelfs werkplaats draagt den naam van *ankersmederij*, ook *ankersmids*. Zie *smid*.

ANSJOVIS, (drielettergrepig) z. n., v., *der*, of van de *ansjovis*; meerv. *ansjovissen*. Zeker vischje, dat gezouten gegeten wordt : *bergsche ansjovis*. In het fr. *anchois*. Van hier ook *ansjovissaus*.

ANTWOORD, z. n., o., *des antwoords*, of van het *antwoord*; meerv. *antwoorden*. Eene rede, welke door eene andere rede, en bijzonderlijk door eene vraag, veroorzaakt wordt : *hierop was het antwoord der Koninginne van Navarre*. [Hooft.] *Iemand op iets antwoord geven. Antwoord ontvangen, bekomen. Iemand antwoord schuldig blijven. Hierop dient tot antwoord. In antwoord op uwen brief*. Figuurlijk, hetgeen de plaats van een antwoord bekleedt : *een honende lach was al het antwoord*, enz. Zie het volgende.

ANTWOORDEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. hebben. Van *antwoord* : *ik antwoordde, heb geantwoord*. *Antwoord geven*, met den derden naamval des persoons, en het voorz. op voor de zaak : *ik heb hem op al zijne vragen geantwoord*. Ook figuurlijk : *hare oogen antwoordden zijne oogen, door de ongedwongenste uitdrukkingen van vreugd*. Van hier ook *antwoorder*.

Antwoord is zamengesteld van *ant*, gr. *ἀντι*, goth. *anda*, angels. *and*, dat *tegen, weder* beteekent, en *woord*. Het is, derhalve, zooveel als *tegenwoord, wederwoord, en antwoorden*, zooveel als *tegenwoorden, wederwoorden*. M. Stoke en vele andere der Ouden (ook de Bijbelvertalers en Vondel) bezigen *antwoord*, meestal, in het vr. geslacht; doch het tegenwoordige gebruik, overeenkomstig met het goth. *andawaurdi*, het fr. th. *antwurti*, en het angels. *andwyrd*, verkiest het onz. geslacht, dat ook het geslacht van het enkelvoudige *woord* is. Oudtijds werd *antwoord* ook *antworde, antwerde*, geschreven; doch het verschil dezer spelling is, waarschijnlijk, uit het verschil van tongval ontstaan.

APENBAKHUIS, zie *apengezigt*.

APENBEK, zie *apengezigt*.

APENGEZIGT, z. n., o., *des apengezigts*, of van het *apengezigt*; meerv. *apengezigten*. Het gezigt van eenen aap. Ook voor iemand, die een mismaakt, belagchelijk gezigt heeft, gelijk aan dat van eenen aap : *hij is een regt apengezigt*.

APENKONING, z. n., m., *des apenkonings*, of van den *apenkoning*; meerv. *apenkoningen*. De koning onder de apen; eene waardigheid, welke men den brazilischen apen, *aquiqui* genoemd, toekent, onder dewelke zich een zou bevinden, die de anderen, op zekere tijden, door zijn geschreeuw, zamenroept.

APENLIEFDE, z. n., v., *der*, of van de *apenliefde*;

zonder meerv. Eene blindeonverstandige liefde, vooral van ouderen omtrent hunne kinderen, even als die der apen jegens hunne jongen, die dezelve, somwijlen, uit al te groote teederheid, dood drukken.

APENSPEL, z. n., o., *des apenspels*, of *van het apenspel*; meerv. *apenspelen*. Eene belagchelijke nabootsing van anderen, op de wijs der apen; ook niets beduidende, nuttelooze veringingen — aperij, apenwerk: *zijne houding en al zijne gebaren zijn een volmaakt apenspel. Zijn al die dingen niet maar louter apenspel?*

Want naar het apenspel van Venus dartel wicht, Soo gaet het tweede deel tot aen den zedenplicht.

[J. Cats.]

APERIJ, z. n., v., *der*, of *van de aperij*; meerv. *aperijen*. Hetzelfde als *apenspel*.

APIN, z. n., v., *der*, of *van de apin*; meerv. *apinnen*. Het wijfe van eenen aap.

APOSTEL, z. n., m., *des apostels*, of *van den apostel*; meerv. *apostelen*. Een, uit de gr. taal overgenomen, bekend bijbelwoord, beteekenende eenen Godsgezant. Inzonderheid dragen de leerlingen van Christus dezen naam, die door hem ter verkondiging zijner leer uitgezonden werden: *de handelingen der Apostelen*, een boek in het n. T., hetwelk de daden en lotgevallen der Apostelen bevat. Te Geneve, en in verscheidene andere plaatsen van Zwitserland, worden jonge, nog onberoepene kerkleeraars ook *apostelen* genoemd. *Hij is een ruige apostel*, gemeen spreekw., voor, hij is een onbeschaafd, ruw mensch.

Apostel, gr. *αποστολος*, lat. *apostolus*, bij Ulphil. *apaustaulus* en bij Talian. *postul*, eigenlijk, *een bode*. In de Leg. van M. Magd. 1478, wordt dit woord niet onaardig in het vrouwel., *apostelin*, gebezigd: *ende maectese der Apostelen Apostelinne*. Van hier: *Apostelambt*, z. n., o.; meerv. niet in gebruik.

Aposteldom, z. n., o.; meerv. niet in gebruik. Hetzelfde als *de apostelschap*. Zie *dom*.

Apostelschap, z. n., onz. en v., naar mate der beteekenis. Onz., voor het apostelambt. — Vrouwl., voor het gansche ligchaam der Apostelen; het meerv. is niet in gebruik.

APOTHEEK, *Apoteek*, (bij Kil. ook *apteke*) z. n., v., *der*, of *van de apotheek*; meerv. *apotheken*. Van het gr. *ἀποθήκη*, en het lat. *apotheca*. Eene plaats, waar eenvoudige en gemengde artsenijen bereid en verkocht worden — een artsenijwinkel: *de hoogduitsche apotheek. Ik help d'aptheek, vol lichts en geurs, en haren oefenaer de dalers in de beurs.* [De Deck.] Eene verzameling van verscheidene artsenijen, welke tot een zeker bijzonder gebruik bestemd zijn: *eene huis-*

apotheek, een voorraad van zulke artsenijen, welken men tot gebruik van zijn huisgezin noodig heeft — *eene reisapotheek*, welke geschikt is, om op reis medegevoerd te worden.

Oudtijds werd dit woord ook in den zin van voorraad, schat, gebezigd, b. v., in den Bijbel 1477: *mer ouer die apteken des olijs was ioas*, waarvoor in de statenoverzetting gelezen wordt: *maer Joas was over de schatten der olie*.

APOTHEKER, *Apoteker*, (bij Kil. ook *apteker*) z. n., m., *des apothekers*, of *van den apotheker*; meerv. *apothekers*. Iemand, die eene apotheek, (in de eerste beteekenis) bezit, of artsenijen bereidt en verkoopt — een artsenijbereider. Van hier *apothekersgezel*, *apothekersjonge*, *apothekersknecht* enz.

APPEL, z. n., m., *des appels*, of *van den appel*; meerv. *appelen*. Zekere boomvrucht: *ziet gij dien appel?* [Hooft.] *Zure, zoete appel; aagjesappel, oranjeappel, wijnappel* enz.; *appelen plukken, appelen van de boomen schudden. In eenen zuren appel bijten*, in de gemeenzame verkeerling, voor, zich tot eene onaangename zaak bepalen. *De boom draagt voor zich zelven geene appelen*, wij worden voor ons zelven alleen niet geboren; spreekw. Om de ronde gedaante worden ook andere voortbrengsels van het plantrijk *appelen* genoemd, waartoe de *aardappel, haagappel* enz. behooren. Ook dragen andere ronde lichamen dezen naam, b. v.: *de appel van een zijdgeweef: als hij tot den appel van het gevest in zijnen degen viel.* [Vond.] *Rijksappel, twist-tweedragtsappel, oogappel*; zoo ook *adamsappel*, zijnde zekere uitwendige dikte aan den voorhals des menschelijken lichaams, van welke het bijgeloof wil, dat zij door het stuk van den verboden appel veroorzaakt is, hetwelk in Adams keel is blijven zitten.

Het woord *appel* heeft zeer vele zamenstellingen, als *appelbeet, appelbloesem, appelboom, appel drank, appelstaauwte, appelgrauuw, appelgroen, appelman, appelmand, appelmarkt, appelmelk, appelmoes, appelschel, appelschip, appelsteel, appeltaart, appelteef, appelton, appeltuin, appelvrouw, appelwijf, appelsak, appelzolder* enz. Eenige dezer zullen, hier, aangevoerd worden.

De naam dezer vrucht is zeer oud, en deszelfs afkomst onzeker. In het hoogd. *Apfel*, frank. en alem. *aphul, aphol, apfel*, in het meerv. *epfele* en *effeli*, angels. *apl, aepple, eple*, eng. *apple*, deen. *Abild* en *Able*, zweed. *aeple*, ierl. *aval*, pool. *jablko*, russ. *jablko*. Sommigen leiden het woord *appel* van het gr. *ἀπιος* af. Wachter. houdt zich aan de ronde gedaante van den appel, en meent den oorsprong van deszelfs benaming in het woord *bol* te vinden.

APPELBOESEM, z. n., m., *des appelbloesems*, of *van den appelbloesem*; meerv. *appelbloesems*. Van *appel* en *bloesem*. De bloesem van den appelboom. Ook wordt dit woord als een bijvoegsel naamw. gebezigd, voor iets, hetwelk de kleur van den bloesem des appelbooms heeft: *een appelbloesem kleed*. Somwijlen, ook als bijwoord: *ik heb mijne kamer appelbloesem laten verwen*.

APPELBOOM, z. n., m., *des appelbooms*, of *van den appelboom*; meerv. *appelboomen*. *Onder den appelboom hebbe ick u opgeweckt*. [Bijbelvert.]

APPELDRANK, z. n., m., *des appeldranks*, of *van den appeldrank*; meerv. *appeldranken*. Van *appel* en *drank*. Een drank, van uitgeperste appelen gemaakt, in Frankrijk, Engeland en Zwitserland het meest bekend, welke ook *appelwijn* en *cider* genoemd wordt.

APPELFLAAUWTE, z. n., v., *der*, of *van de appelflaauwte*; het meerv. is niet in gebruik. Schertsend, voor bezwijming, onmagt: *zij is in eene appelflaauwte*.

APPELGRAAUW, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooing; voornamelijk van de paarden, graauw en met ronde vlekken, welke appelen gelijken. Als bijv. naamw.: *twee appelgraauwe hengsten*. Als bijw.: *de paarden zijn appelgraauw geteekend*.

APPELGRÖEN, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooing. Van eene groene kleur, welke naar de kleur van sommige appelen gelijkt. Als bijv. naamw.: *een appelgroen behangsel*. Als bijw.: *die kamer is appelgroen geverwd*.

APPELMAAN, z. n., m., *des appelmans*, of *van den appelman*; meerv. *appelmannen*. Van *appel* en *man*. Appelverkooper. *De appelman* (het appelmanneltje) *komt om zijn geld*: spreekw., hetwelk tegen die genen pleegt gebezigd te worden, die zich, door te veel vruchten te eten, ziek maken.

APPELMOES, z. n., o., *van het appelmoes*; het meerv. is niet in gebruik. Tot moes gekookte appelen.

APPELROND, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooing. Rond als een appel.

APPELSINA, z. n., v., *der*, of *van de appelsina*; meerv. *appelsinas*. De vrucht van den appelsinaboom. De benaming dezer vrucht is naar het fr. *Pomme de Sine* gevormd, en geeft te kennen, dat men dezelve het eerst uit *Sina* (*China*) gekregen heeft. Ook *sinasappel*, lat. *matus aurantia sinensis*, hoogd. *Apfelsine*.

APPELTAART, z. n., v., *der*, of *van de appeltaart*; meerv. *appeltaarten*. Van *appel* en *taart*. Eene met appelen toebereide taart.

APPELTEEF, z. n., v., *der*, of *van de appelteef*; meerv. *appelteeven*. Van *appel* en *teef*. Scheldwoord op de vrouwen, die vruchten verkoopen.

APPELVROUW, z. n., v., *der*, of *van de appelvrouw*; meerv. *appelvrouwen*. Van *appel* en *vrouw*. Vruchtverkoopster.

APPELWIJF, z. n., o., *des appelwijfs*, of *van het appelwijf*; meerv. *appelwijven*. Van *appel* en *wijf*. Hetzelfde als *appelvrouw*, maar minder wellevend.

APPELWIJN, z. n., m., *des appelwijns*, of *van den appelwijn*; het meerv. is niet in gebruik. Zie *appeldrank*.

APRIL, z. n., m., *des Aprils* of *van den April*; zonder meerv. De vierde maand van het jaar, welke dertig dagen heeft: *den derden April*, of *van April*, d. i. den derden dag der vierde maand.

Dikwerf wordt de naam dezer maand van het latijnsche *aperire*, dat *openen* beteekent, afgeleid, omdat de Lente alles opent; doch aannemelijker is de afleiding van het gr. *αφρος*, eenen naam der Godin *Venus*, aan welke deze maand, weleer, toegeheilgd was. Karel de Groote gaf aan deze maand den naam *ostarmanoth*. Bij ons wordt zij ook *grasmaand* genoemd; schoon de van het lat. ontleende naam *April* nog het meest in gebruik is.

ARABIE, (vier lettergrepig) z. n., o., *van het Arabie*; zonder meerv. De naam van een bekend land in Azie. Van hier *de Arabier*, *des Arabiers*, of *van den Arabier*; meerv. *Arabiers*, *Arabieren*, iemand uit dit land. Zoo ook het bijv. naamw. *arabisch*, uit Arabie afkomstig, tot dit land behoorende.

ARBEID, z. n., m., *des arbeids*, of *van den arbeid*; het meerv. is niet in gebruik: *in den arbeid*. [Hooft.]

Het woord *arbeid* wordt gebruikt, zoo wel om daarmede de aanwending der lichaams- en zielskrachten, alsook datgeen, wat door deze aanwending voortgebracht wordt, aan te duiden. Ten aanzien van de eerste beteekenis. zegt men in eenen eigenlijken zin: *een zware, zure, ligte arbeid*. *Zijnen arbeid ver-rigten*; *aan den arbeid gaan*; *vergeefschen arbeid doen*. Figuurlijk, voor de inwendige beweging van levenlooze lichamen, bijzonderlijk die, welke door gisting veroorzaakt wordt: *de wijn, het bier is in den arbeid*, is aan het gisten. Ook voor moeite, last, bezwaar: *dat heeft mij veel arbeid gekost*. *De krijsraet gaet belaeën in arbeid*, om't *Belegh te wederstaen*. [Vond.] Insgelijks is *arbeid*, eertijds, voor ellende, smart, verdriet enz. gebruikelijk geweest, dewijl smart als een gedurige arbeid is, door welchen de vermogens van ligchaam en geest gekrenkt worden; waarom Virgilius de rampen en onheilen, welke de Trojanen troffen, *itacos labores* noemde. Bij Otfrid. komt *arabeit*, meermaalen, in dezen zin, voor. Ook vindt men het dus in de Bijb. gebezigd: *gij hebt mij arbeyt gemaect met uwe sonden*. En nog zegt men.

van eene barende vrouw : *in arbeid gaan, in arbeid zitten*, enz. Ook wordt *arbeid* alleen, somwijlen, voor het baren genomen: *hebt gij waargenomen den arbeydt der hinden?* [Bijbelvert.], bij Kil. *labor parturientium*; in welken zin Tatianus dit woord reeds gebezigd heeft: *thanne thas wuib gebiret then kneht, ju ni huget thera arbeits*, d. i. volgens de tegenwoordige overzetting, *wanneer eene vrouw het kindeken gebaarde heeft, zoo gedenkt zij de benaauwdheid niet meer*. Zoo heeft ook de Bijb. 1477, *in arbeide sijn en gaen van kinde: doe daer Rachel in arbeide van kinde was*.

In de andere beteekenis, of voor datgeen, wat door de aanwending onzer ligchaams- en zielskrachten voortgebracht wordt: *dat is zijner handen arbeid*, dat heeft hij vervaardigd. *Ende hij gaf haer gewas ende haren arbeyt den sprinckhanen*. [Bijbelvert.]

Om de voetmaat in verzen te vinden, hebben de dichters dit woord, somwijlen verlengd en *arrebeid* geschreven: b. v. [Vond.]: *En moede van den last des arbeyts te dragen*. Doch dit is niet na te volgen.

Arbeid, alem. en frank. *arbeit*, oud zweed. *arfwoede*, ijsl. *erfide*, is, waarschijnlijk, van ons, oudtijds algemeen, doch thans alleenlijk in den Bommelerwaard, en in de Betuwe, nog gebruikelijke eeren, voor ploegen, gr. *ἀρῶν*, lat. *arare*, goth. *arjan*, angels. *erian*, ijsl. *eria*, afkomstig, welke alle hunnen grond vinden in het verouderde zelfst. naamw. *ar*, of *er*, voor *aarde*, en de moeilijke bezigheid van ploeg- en landwerk, voornamelijk, schijnen aan te duiden; waarom ons *arbeid*, oorspronkelijk, ten aanzien van den landbouw plagt gebezigd te worden, naardien der menschen eerste arbeid, zekerlijk, in het ompitten en bewerken van de aarde bestond, terwijl het, vervolgens, tot de overige bezigheden des menschelijken levens overgebracht is.

ARBEIDEN, onz. w., gelijkvl., met het hulpw. hebben: *ik arbeide, heb gearbeid*. Van het z. n. *arbeid*. Zijne krachten inspannen, gebruik van zijne krachten maken: *vlijtig arbeiden*. *Ik heb drie dagen daaraan gearbeid*. *Om loon arbeiden*. Ter verlichting en verbetering van anderen werkzaam zijn: *erkent degenen, die onder u arbeiden*. [Bijbelvert.] Figuurlijk, in eene hevige beweging zijn: *de wijn, het bier arbeidt*, gist.

In den Bijbel 1477, wordt het voor moede worden gebezigd: *hine en sal niet gebreken, noch arbeiden*, waarvoor in de tegenwoordige overzetting: *noch moede noch mat worden*. *Die kinderen sullen ghebreken en arbeiden*, in onze overzetting: *de jongen sullen moede en mat worden*. *Si sullen loopen ende niet arbeiden*, in onze overzetting: *zij zullen loopen en niet moede worden*.

Als bedrijvend werkw., en derhalve met den vierden naamval, komt het, in de spreekwijze *arbeid arbeiden*, bij de Bijbelvertalers voor: *van al sijnen arbeyt, dien hij arbeydet onder de sonne*.

Arbeiden, hoogd. *arbeiten*, goth. *arbaidjan*, ijsl. *erfida*, oud zweed. *arfwada*, tegenwoordig zweed. *arbata*, bij Kero en Notker. *arabeitan*. Oorspronkelijk bepaalde het zich, even als *arbeid*, tot den landbouw, het akkerwerk; intusschen komt het echter, reeds zeer vroeg, voor arbeiden, werken, in het algemeen voor.

ARBEIDER, z. n., m., *des arbeiders*, of *van den arbeider*; meerv. *arbeiders*. Van *arbeiden*. Iemand, die arbeidt, inzonderheid met de handen: *een goede, een slechte arbeider*; *een arbeider is zijnen loon waardig*; *arbeiders aannemen*. Van hier *arbeidster*, werkster; *arbeidsman*, werkman; *arbeidsvolk*, werkvolk, enz. Ook dragen verkondigers van de godsdienst, doch alleenlijk in de bijbelsche schrijfwijze, den naam van *arbeiders*: *want sulcke valsche Apostelen zijn bedrieghlike arbeiders*. [Bijbelvert.] Van hier ook *medearbeider*, in denzelfden zin.

ARBEIDSLOON, z. n., m., *des arbeidsloons*, of *van den arbeidsloon*; het meerv. is niet in gebruik. De loon, welke eenen arbeider, voor zijnen arbeid, toekomt: *iemand zijnen arbeidsloon betalen, onthouden*.

ARBEIDZAAM, bijv. naamw. en bijw., *arbeidzaammer, arbeidzaamst*. Tot arbeid geneigd, gaarn arbeidend, naarstig, vlijtig. Als bijvoeg. naamw.: *een arbeidzaam man*. Als bijw.: *zeer arbeidzaam zijn*. Van hier ook *arbeidzaamheid*.

ARBEIDZALIG, bijv. naamw., *arbeidzaliger, arbeidzaligst*. Van *arbeid* en *zalig*. Dit *zalig*, achter een ander woord gevoegd, geeft aan hetzelfde de beteekenis van veelheid, of overvloed, zoowel in eenen kwaden, als goeden zin. *Arbeidzalig* beteekent derhalve, eigenlijk *veel arbeid hebbend*, even als *werkzalig*, welk Vlaming door *overkropt van werk* verklaart. R. Visscher heeft *de neerstighe arbeidszalighe man*, en Hooft *arbeidzalige ijver*. Bij Brandt komt het, in de beteekenis van *arbeidzaam*, voor. Dit woord kan reeds als verouderd beschouwd worden. Zie verder *zalig*.

ARCHANGEL, zie *Aartsengel*.

ARDUIN, *arduinsteen*, (bij Kil. *orduin*.) z. n., o. en m., *des arduins*, of *van het arduin, van den arduin*; meerv. *arduinen*. Voor *de stof onzijd.*, voor *den steen mannel*. Zie op *doek*. *Arduin*, van het lat. *arduus*.

AREND, z. n., m., *des arends*, of *van den arend*; meerv. *arenden*. Een roofvogel: *met eenen arent*. [Hooft.] Ook het afbeeldsel van eenen arend in een wapen: *de pruisische arend, de poolsche arend*; en, in den verhevenen schrijfrant, het rijk zelf, hetwelk zulk eenen

arend in zijn wapen voert, inzonderheid het roomsche rijk, welks voornaamste krijgsteeken, reeds in de oudste tijden, een arend was. Eindelijk een gesternte aan den hemel.

Om de vurigheid der oogen van dezen vogel, worden scherpe, glinsterende oogen *arendsoogen* genoemd. En hiervan is de spreekwijs afkomstig: *met arends oogen rondzien*. Zie *adelaar*.

Om de snelle vlugt van den arend, wordt de schielijke voortgang eener zaak dikwerf verbeeld, als op arendsvleugelen te geschieden, vooral bij de Dichters: *de tijd vliegt op arendsvleugelen voorbij*.

Weleer schreef men ook *aren*, in plaats van *arend*: *oft sal die aren opvaren*. [Bijb. 1477.]

Doe was die vossinne gram

En liep tes si ten bome quam

Daar die aren op sat. [Fab. v. Esop.]

Arenen, duyven enz. [Florian.]

Angels. *earn*, ijsl. *ern*, zweed. *örn*. Bij Notker. leest men *geniuuot uuird din jugent samo so aren*, d. i. *uwe jeugd zal vernieuwd worden, als die eens arends*. Junius en anderen meenen, dat *arend*, *aren*, germ. *ar*, *arn*, van het gr. *ἄρισ*, *avis*, afkomstig is, zijnde de arend een vogel, bij uitnemendheid, of de voornaamste onder de vogelen. Wachter. leidt dit woord, met meer gronds, van het oude *eren*, d. i. *vangen, rooven*, af, omdat de arend de voornaamste onder de roofvogelen is.

Arg, *ery*, bijv. naamw. en bijw., *arger, erger, argst, ergst*. In de meeste beteekenissen, het tegendeel van datgeen, wat goed is. Als bijv. naamw., voor hevig, gevaarlijk: *dat is eene arge ziekte*. Als bijw., voor slecht: *de wond ziet er zeer arg uit*. Zedelijk kwaad, ons en anderen nadeel aanbrengende: *arge gedachten van iemand hebben; iets ten argste duiden; hij meent het zoo arg niet; de tijden worden hoe langer hoe arger; het argste van alles is* enz. *De menschen zelven zijn der menschen argste vijanden*. Scherp, gestreng: *hij had nog wel een arger verwijt verdiend*. Groot, gewigtig: *gij maakt alles arger, dan het is*. *Eischt gij daarvoor tien guldens? Dat is te arg*. *Arg genoeg*. Ook wordt *arg* als een zelfst. naamw. gebezigd, voor snoodheid, bedrog: *ik heb het zonder arg of list gedaan; hij heeft er geen arg in*. *Arg denken*, d. i. kwaad, of bedrog vermoeden.

Van *arg* laat zich, door achterplaatsing van *loos*, zeer gevoelig het bijv. naamw. *argeloos* vormen, in den zin van zonder *arg*, of *erg*; even als bij de Hoogduitschers *arglos*.

Voor *arg*, in al de boven opgegevene beteekenissen, gebruikt men thans, meestal, *erg*; doch in *arglist, arglistig, arglistigheid* en *argwaan*, wordt het behouden. Volgens Kil., die *arg, argutus*, heeft, is de grondbeteekenis van dit woord *loos*. Maar omdat

deze gaaf, veeltijds, misbruikt wordt, zoo bezigde men *arg* ook in eenen kwaden zin. Wachter. geeft nog eene andere beteekenis van *arg* op, namelijk die van *traag, lui*, in welke het, echter, bij ons, niet in gebruik is.

De hooge ouderdom van dit woord maakt deszelfs afkomst twijfelachtig. Wachters afleiding van *a* (*intens.*) en *rug*, (*arug, per-versus*,) is niet zeer waarschijnlijk. In zoo ver *arg* traag, lui, beteekent, komt het met het gr. *ἄργος*, hetwelk men gemeenlijk, van de *ἰ* *privat.* en *ἔργος*, *werk*, afleidt, zeer duidelijk overeen.

ARGEN, veroud. werkw. Van *arg*. In de beteekenis van bederven: *want dese hantveste gearcht was, bi groten ongevalle van brande*. [Handv. v. Dordr.]

ARGEREN, (thans *ergeren*) bedr. w., gelijkvl. Van den vergrootenden trap *arger*. Zie *ergeren*.

Argeren werd, eertijds, ook in den zin van schenden gebezigd: *ist dat yemant arghert enen acker of enen wijngaert*. [Bijb. 1477.]

ARGERLIJK, bijv. naamw. en bijw. Zie *ergerlijk*.

ARGERNIS, z. n. Zie *ergernis*.

ARGLIST, z. n., v., *der, of van de arglist*; zonder meerv. Van *arg* en *list*. De, tot nadeel van anderen aangewende, list, welke, of bedekte ongeoorlofde oogmerken heeft, of regtmatische oogmerken, door bedekte ongeoorlofde middelen, tracht te bereiken: *hoezeer hij zijne arglist zocht te verbergen, werd zij nogtans ontdekt. Hij is vol arglist*.

Eertijds schreef men ook *arge list*, van elkander gescheiden, als een bijv. en zelfst. naamw.: *met arghen liste*. [Houwaert.]

Sij zijn vol van arghe listen.

En verwecken niet dan twisten. [Geschiep.]

Argliste komt reeds bij Notker. voor. *List* werd, eertijds, ook in eenen goeden zin, voor schranderheid, loosheid, gebruikt, et derhalve was *arg*, om het tegenwoordige denkbeeld uit te drukken, onontbeerlijk.

ARGLISTIG, bijv. naamw. *Arglistiger, arglistigst*. Van *arglist*. *Arglist* hebbend, op dezelve gegrond: *eene arglistige vrouw; eene arglistige handeling. Arglistigh in het herte*. [Bijbelvert.] Van hier ook *arglistigheid, arglistiglijk*.

ARGUSOOG, z. n., o., *des argusoogs*, of *van het argusoog*; meerv. *argusoogen*. Van *Argus* (uit de gr. *fabelleer*) en *oog*. Een scherp, argwanig oog: *hij heeft argusoogen; zij keek mij met argusoogen na*.

ARGWAAN, z. n., m., *des argwaans*, of *van den argwaan*; zonder meerv. Van *arg* en *waan*. Het nadeelige, onzekere gevoelen van iemands gezindheden, inzonderheid, voor zoo ver dit gevoelen ongegrond is, waardoor het zich van *verdenking* onderscheidt: *argwaan omtrent iemand hebben; eenen argwaan tegen iemand opvatten. Argwaan verwekken*;

iemand den argwaan benemen. Hoe kunt gij zulk eenen argwaan bij u laten opkomen?
ARGWANEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik argwaande, heb geargwaard.* Van *arg* en *wanen*. Argwaan, kwaad vermoeden, hebben: *iets argwanen; toen begon ik het gruwelijkste bedrog te argwanen.*

ARGWANIG, bijv. naamw. en bijw., *argwaniger, argwanigst.* Argwaan hebbend, ligt argwaan opvallend. Als bijv. naamw.: *hij is een argwanig mensch.* Als bijw.: *hij gedroeg zich zeer argwanig omtrent mij.*

ARK, z. n., v., *der*, of *van de ark*; meerv. *arken*: door middel van deze ark. [Vond.] *De arke des verbonds.* [Bijbelvert.] Het vaartuig van Noach: *maack u eene arke van gopherhout.* [Bijbelvert.]

Ark, hoogd. *Arche*, deen. en zweed. *Ark*, goth. *arka*, angels. *earc*, *erc*, eng. *ark*, is naar het lat. *arca* gevormd, of komt, mogelijk, met hetzelfde uit eene en dezelfde veel oudere, doch thans onbekende, bron voort. Wachter. leidt het van het lat. *arca*, et dit van het gr. *εἰρυσ*, sluiten, af; waarom het ook iets dat gesloten is, of gesloten kan worden, te kennen geeft, gelijk men in het goth. *arka*, voor *beurs*, of *buidel*, vindt. Adeling merkt aan, dat de ouderdom van dit woord en deszelfs beteekenis uit den naam van het grieksche schip *ἀργος* blijkt, waarnaar de *Argonauten* genoemd zijn geworden, en welks overeenkomst met ons *ark*, zekerlijk, niet toevallig is.

ARM, bijv. naamw. en bijw., *armer, armst.* In eenen eigenlijken zin; van tijdelijk vermogen beroofd, behoeftig: *een arm mensch, een arm man, eene arme vrouw; arm zijn, arm worden, iemand arm maken. Hij is niet arm, die weinig heeft, maar hij, die veel begeert.*

Armen, het meerv. van *arm*, komt in eenige gemeenzame spreekwijzen, voor het *armenbestuur* voor: *hij is aan de armen*, wordt door het *armenbestuur* bedeed; zoo ook *hij trekt, hij leeft van de armen. Hij heeft tien duizend guldens aan de armen*, aan het *armenbestuur*, tot onderhoud der *armen, gemaakt.*

In eenen overdrachtelijken zin; van iedere andere zaak beroofd, met het voorzetsel *van*: *arm van vrienden, arm van troost. Wat zouden de vereenighde gewesten, dan, zoo arm van krijgsoversten* enz. [Hooft.] *Eene arme taal*, welke gebrek aan woorden heeft. Ongelukkig, beklagenswaardig: *die arme man! dat arme meisje! hare ligtgeloovigheid heeft haar ongelukkig gemaakt. De Hemel vergeve het u, dat gij met eene arme oude vrouw den spot drijft.*

De Dichters veroorloven zich, somwijlen, eene verlenging van dit woord, en schrijven *arrem*, b. v. [Poot]: *mij arrem schepsel* enz. Dit *arrem*, in plaats van *arm*, komt mede,

bij Vondel, zeer dikwijls, voor, die ook verscheidene andere woorden, naar willekeur, uitrekt, om de maat te vinden; b. v.: *storremwind, vollek, ollem, berreg, sterrefdag, omarremt, arrempijp, burregwal, pallemtak, wollef*, enz. Doch bij de tegenwoordige Dichters van naam wordt dit niet nagevolgd.

Arm heet bij Kero *aram*, en komt met het hebr. *arom*, *naakt*, overeen, welke beteekenis het, oorspronkelijk, ook wel kan gehad hebben. Het gr. *ἄρμος*, *woest*, en het lat. *aerumnae* zijn, vermoedelijk, ook niet ver daar van verwijderd. *Arm* beteekende reeds bij Ulphilas *ellendig*.

ARM, z. n., m., *des arms*, of *van den arm*; meerv. *armen*. Verkleinw. *armpje*. Eigenlijk, het gedeelte des menschelijken lichaams, van den schouder tot de vuist: *de armen naar iemand uitstrekken; iemand in de armen sluiten; iemand met opene armen ontvangen; een kind op den arm nemen, dragen. Hij had zijnen arm om mijnen hals gestagen. Twee armen vol. Arm in arm*, waarvoor ook, in de dagelijksche verkeer, *gearmd*, *zij gingen gearmd*, zijnde het verled. deelwoord van het ongewone werkw. *armen*, welk deelw. ook nog in het zamengestelde *langgearmd, kortgearmd*, met lange, korte armen verzien, overig is. Het veelvuldige gebruik, hetwelk men van dit lid des menschelijken lichaams maakt, heeft tot verscheidene overdrachtelijke spreekwijzen aanleiding gegeven. Zoo wordt daardoor, b. v., *sterkte, magt, aangeduid*, bijzonderlijk in den bijbelschen schrijftant: *iemand's arm versterken, verbreken*, enz. *Wiens arm alleen uw volk behoedt.* [L. Bake.] Ingelijks, wanneer van Gods arm gesproken wordt: *de straffende arm van God; op mijnen arm zullen zij hopen; met den arm uwer sterkte; een arm met magt.* [Bijbelvert.] *De arm des wereldlijken Regters*, ook *de wereldlijke arm*, de overheid. *Koningen hebben lange armen. Iemand in de armen vallen*, zich vrijwillig aan hem onderwerpen, ook zijnen toevlugt tot hem nemen. *Magt, heerschappij, met teederheid verbonden: o liefde en vriendschap! niets zal mij, in het toekomstige, uit uwe armen scheuren. Niets had u moeten terughouden, om u in de opene armen uwer vrienden te werpen.* Hulp, bijstand: *iemand in den arm nemen*, in het dagelijksche leven. Om eenige overeenkomst in de uiterlijke gedaante, wordt dat gedeelte der zee, hetwelk diep in een land loopt, *een arm der zee* genoemd. Om dezelfde rede dragen de zijdelings uitstekende deelen eener kerkkroon, waarop de lichten geplaatst worden, den naam van *armen*.

Arm, hoogd. *Arm*, bij Ulphilas *arms*, bij Kero *arame*, bij Otrifrid. en Notker. *arim*,

- arum*, *arm*, bij de Angels. *earm*, *eorm*, bij de Engels., Deen. en Zwed. *arm*, heeft met het gr. *ἄρμος* en lat. *armus* te veel overeenkomst, om dezelve niet te bemerken.
- ARMADER**, z. n., v., *der*, of *van de armader*; meerv. *armaderen*. Van *arm* en *ader*. Eene ader aan den arm.
- ARMBAND**, z. n., m., *des armbands*, of *van den armband*; meerv. *armbanden*. Van *arm* en *band*. Een sieraad, hetwelk in banden, of kettingen bestaat, en door de vrouwen aan hare armen plagt gedragen te worden. Deze soort van opschik is van eenen zeer hoogen ouderdom, doch heeft, door den tijd, aanmerkelijke veranderingen ondergaan. De Romeinen kenden dezelve, onder den naam *armilla*, bij de Gothen heet zij *armelior*, van *melia*, *keelen*, en bij de Alemannen *arm-pouch*, *arampouc*.
- ARMBESTUUR** (*armenbestuur*), z. n., o., *des armbestuurs*, of *van het armbestuur*; het meerv. is niet in gebruik. Van *arm*, voor *armen*, en *bestuur*. Een bestuur over arme personen, strekkende om denzelfden werk en onderhoud te verschaffen.
- ARMBEZORGER**, z. n., m., *des armbezorgers*, of *van den armbezorger*; meerv. *armbezorgers*. Van *arm*, voor *armen*, en *bezorger*; ook *armmeester*, d. i., iemand, die tot verzorging, of bedeeing der armen aangesteld is.
- ARMOEGE**, veroud. z. n. (bij Kil.). Zie *elleboog*.
- ARMBORST**, (bij Kil.) z. n., v., *der*, of *van de armborst*; meerv. *armborsten*. Eene verbeterde soort van hand- en voetbogen, met eenen drukker, door middel van welken men de pees doet afschieten: *en zie maecten armborsten*. [Bijb. 1477.] Na de uitvinding van de vuurroeren, of het tegenwoordige schietgeweer, zijn de armborsten buiten gebruik geraakt.
- In het middelleeuwsche lat. *arcubalista*, *arbalista*, fr. *arbalète*, deen. *Armbosse*, zweed. *arborst*. Dit woord schijnt, door eene bedorvene uitspraak, van het lat. *arbalista* gekomen te zijn.
- ARMBUS**, z. n., v., *der*, of *van de armbus*; meerv. *armbussen*. Van *arm*, voor *armen*, en *bus*. Eene bus, waarin de aalmoezen voor de armen opgezameld worden.
- ARMEN**, veroud. w., van *arm*, even als het lat. *misereri* van *miser*. Het beteekent door eens anders ongeluk aangedaan worden, of een teeder hart over eens anders ellende hebben. Thans gebruiken wij *erbarmen*. Ulphilas heeft *armai unsis*, *ontferm u onzer*.
- ARMENBESTUUR**, zie *armbestuur*.
- ARMENGELD**, (*armgeld*) z. n., o., *des armengelds*, of *van het armengeld*; meerv. *armengelden*. Van *arm*, *armen*, en *geld*. Het voor de armen afgezonderde geld.
- ARMENKAS**, (*armkas*) z. n., v., *der*, of *van de armenkas*; meerv. *armenkassen*. Van *arm*, *armen*, en *kas*. Het tot onderhoud der armen bestemde geld. Ook de plaats, waar dit geld bewaard wordt.
- ARMGESMIJDE**, veroud. z. n., o., *van het armgesmijde*; meerv. *armgesmijden*. Allerhande gouden en zilveren sieraden, welke men, weleer, aan de armen plagt te dragen: *en het armgesmijde, dat aen sijnen arm was*. [Bijbelvert.]
- ARMHARTIG**, bijv. naamw., *armhartiger*, *armhartigst*. Van *arm* en *hartig*, van *hart*. Arm, d. i. bekrompen, van hart. Ook overdragtelijk, voor slecht, gering: *hij is een armhartige schrijver*. Van hier ook *armhartigheid*, *armhartiglijk*.
- ARMHUIS**, z. n., o., *van het armhuis*; meerv. *armhuizen*. Van *arm*, voor *armen*, en *huis*. Een huis, waarin men arme en gebrekkelijke personen onderhoudt en verzorgt.
- ARMKIND**, z. n., o., *des armkinds*, of *van het armkind*; meerv. *armkinderen*. Van *arm* en *kind*. Een kind, dat, in een armhuis, verzorgd en opgevoed wordt.
- ARMELIJK**, bijw., *armelijker*, *armelijkst*. Armoediglijk, kommerlijk: *armelijk leven*. *Hi lach onmachtich en armelijc*. [Bijb. 1477.]
- ARMOEDE**, z. n., v., *der*, of *van de armoede*; zonder meerv. Gebrek aan eigendom en tijdelijk vermogen: *in bittere armoede*. [Vond.] *In armoede leven, geraten*. *Iemand in armoede storten*. Figuurlijk, gebrek aan andere zaken: *geestelijke armoede*, *armoede des geestes*, het levendige gevoel van gebrek aan geestelijke volmaaktheden. *Een zelve zaak dikwils te zeggen en herzeggen geeft armoede en gebrek van stoffe te kennen*. [Vond.] *Om de armoede der ervarenheid te boeten*. [Hooft.] *Wij verteerden ons geld daar, in armoede*, wij werden voor ons geld slecht onthaald. Het verkleinwoord van *armoede* is *armoedje*, in den gemeenen spreektrant, voor gering vermogen, gebruikelijk: *ik heb mijn geheele armoedje daaraan besteed*. *Na mijnen dood kunt gij mijn armoedje deelen*.
- Armoede*, hoogd. *Armuth*, angels. *yrnth*, *ermth*, ijsl. *armaeda*, zweed. en deen. *armod*, bij Kero *armida*, bij Otfrid. *armuat*, bij Notker. *armuotigi*.
- ARMOEDIG**, bijv. naamw. en bijw., *armoediger*, *armoedigst*. Van *armoede*. Arm, behoeftig: *het is een armoedig huisgezin*; *zij leven zeer armoedig*. Van hier ook *armoedigheid*, *armoediglijk*.
- ARMPIJP**, z. n., v., *der*, of *van de armpijp*; meerv. *armpijpen*. Van *arm* en *pijp*. Het holle been van den arm, hetwelk van den schouder tot aan den elleboog loopt.
- ARMRING**, z. n., m., *des armrings*, of *van den armring*; meerv. *armringen*. Van *arm* en *ring*. Een ring, welke, eertijds, tot sieraad aan den arm gedragen werd.
- ARMSCHOOL**, z. n., v., *der*, of *van de armschool*;

meerv. *armscholen*. Van *arm* en *school*. Eene school, waarin armkinderen onderwezen worden.

ARMSNOER, hetzelfde als *armband*.

ARMSTOEL, z. n., m., *des armstoels*, of *van den armstoel*; meerv. *armstoelen*. Van *arm* en *stoel*. Een met armleningen verziene stoel.

ARMZALIG, bijv. naamw. en bijw., *armzaliger*, *armzaligst*. Door groote en aanhoudende armoede ellendig. Als bijv. naamw.: *een armzalig mensch*; *een armzalig leven*. Figuurlijk, voor slecht, gering, nietswaardig: *een armzalige troost*; *een armzalig geschenk*; *een armzalig dorp*. Als bijw.: *wij leefden daar armzalig*, ellendig; *dat is armzalig geschreven*. Van hier ook *armzaligheid*. Zie *arbeidzalig* en *zalig*.

ARN, z. n., v., *der*, of *van de arn*; zonder meerv. Eene rivier in Italie: *die over de arn strekt*. [Hooft.] Oudtijds werd ook een stroom in Walcheren *de arne* genoemd, waarvan nog *Arnemuiden*: *hevet belegghen Middelborch ende overslegghen die Arne*. [M. Stoke.]

ARN, *arne* (bij Kil.), veroud. zelfst. naamw. Zie *oogst*.

ARNEN, (bij Kil.) veroud. werkw. Zie *oogsten*, *inoogsten*. Volgens JUNIUS is *arnen*, in dezen zin, bij de Frieschen en Gelderschen in gebruik.

ARMAAND, (bij Kil.) veroud. z. n. Zie *oogstmaand*, *augustus*,

ARRE, veroud. bijv. naamw., voor gram, toornig: *ende nye en zach mensche Marien arre*. [Tafelb.] *In arren moede*. [J. De Marres.]

ARBEN, zie *narren*. Zoo ook *narrenslede*, *narrentuig* enz.

ARSENAAL, z. n., o., *des arsenaals*, of *van het arsenaal*; meerv. *arsenalen*. Tuighuis, wapenhuis; eene plaats, waar wapenen en andere kriegsbehoefden vervaardigd en bewaard worden: *bij het arsenaal*. [Hooft.] Van het ital. *arsenale*, spaan. *arsenal*.

ARTIKEL, z. n., (onduitsch van oorsprong) o., *des artikels*, of *van het artikel*; meerv. *artikelen*. Van het lat. *articulus*, een *lid*. Een deel eener rede, of eens geschrifts, of eene in bijzondere afsneden verdeelde oorkonde: *het derde artikel van het tweede hoofdstuk*; *de twaalf artikelen des geloofs*; *de vredesartikelen*. Ook wordt, bij de kooplieden, eene enkele soort van koopwaren, *een artikel* genoemd: *ik heb dit artikel nog niet verkocht*; *in het artikel van den tabak gaat thans niet veel om*. Eindelijk worden, in de taalkunde, *de*, *het*, *een*, door sommigen, *artikelen* genoemd: *al voor het artikel, schijnt niet gedeclineerd te willen zijn*. [Hooft.] Doch hiervoor gebruiken wij *lidwoord*.

ARTIKELBRIEF, z. n., m., *des artikelbriefs*, of *van den artikelbrief*; meerv. *artikelbrieven*. Een in artikelen afgedeelde voorschrift van

gedrag, met bijgevoegde straffen, op de overtreding van hetzelfde gesteld, voor de zeekrijgsmagt.

ARTISJOK, z. n., v., *der*, of *van de artisjok*; meerv. *artisjokken*. Zekere uit een ander land tot ons overgebragte plant, welke naam daarom ook vreemd is.

Ital. *articiocco*, en *carciocco*. spaan. *artichofa*, en *alcarchofa*, fr. *artichaut*, eng. *artichoke*, zweed. *ertscocka*, deen. *Arteskok*, pool. *karciof*.

ARTS, z. n., m., *van den arts*; meerv. *artsen*. Geneesmeester: *lijfarts*, *wondarts*. De hoogduitschers bezigen ook *tandarts* (*Zahnarzt*), *breukarts* (*Bruchartz*) enz., waarvoor wij *tandmeester*, *breukmeester* gebruiken.

Waarschijnlijk is het woord *arts* van het lat. *artista* afkomstig; en van dit *arts* heeft men het, nu verouderde, werkw. *artsen*, bij Kil. *artsenen*, d. i. *genezen*, gevormd.

ARTSCH, zie *aarts*.

ARTSENIJ, (oul. *arstedij*), z. n., v., *der*, of *van de artsenij*; meerv. *artsenijen*. Een middel, om de gezondheid te behouden, of te herstellen—geneesmiddel: *met geene artsenij te helpen*. [Vond.] *Eene artsenij bereiden, ingeven, innemen*.

ARTSENIJKUNDE, z. n., v., *der*, of *van de artsenijkunde*; zonder meerv. Van *artsenij* en *kunde*. De kennis van de artsenijen en derzelver gebruik: *zich op de artsenijkunde toeleggen*.

ARTSENIJWINKEL, z. n., m., *des artsenijwinkels*, of *van den artsenijwinkel*; meerv. *artsenijwinkels*. Van *artsenij* en *winkel*. Een winkel, waar artsenijen bereid en verkocht worden.

AS, z. n., v., *der*, of *van de as*; meerv. *assen*. Eigenlijk, het dwarshout, waarop het bovenste gedeelte, of de bak, van eenen wagen, eene kar, of ander rijtuig, rust, en om hetwelk de wielen zich bewegen: *eene as aan eenen wagen maken*; *de voorste as*, of *vooras*; *de achterste as*, of *achteras*. Ieder rond lichaam, om hetwelk zich een ander beweegt: *eene windas* enz. Insgelijks, in de wiskunst, iedere regte lijn, welke door het middelpunt van eenig ding loopt, of als zoodanig gedacht wordt; ook in de aardrijks- en sterrekunde: *de wereldassen*; *onder de kille noorderas*. Voor overal, de geheele wereld door, zegt Antonides: *van d'eene aen d'andere as*.

As, bij Kil. *asse*; ook *axe*, *ackse*, hoogd. *Achse*, alem. *ahsa*, angels. *eax*, deen. *ax*, russ. *oss*, zweed. *axel*, ital. *asse*, eng. het zamengestelde *axeltree*, van het lat. *axis*, of gr. *ἄξων*, hetwelk van *ἄγω* afkomstig is, omdat de as het rad met zich omvoert.

ASCH, z. n., v., *der*, of *van de asch*; zonder meerv. Het overgeblevene deel van een verbrand lichaam, inzonderheid van hout en turf: *met heete asch*. [Hooft.] *Iets tot asch verbranden*. *Steden, dorpen in de asch*

leggen, verbranden; *in de asch liggen*, verbrand zijn. Figuurlijk: *daar ligt nu al mijne hoop in de asch*, is verdwenen. Zoo ook: *het vuur der liefde had, reeds lang, in mijn hart, onder de asch, gesmeuld*. De bijbelsche spreekwijs *in zak en asch boete doen*, ziet op het gebruik der Joden, die zich, in groote droefheid, met asch bestrooiden. Het overblijfsel van een gestorven menschelijk ligchaam: *tot asch worden*; *zijne asch rust in dit graf*. Ook voor een gestorven ligchaam zelf, een lijk: *zij bestelden zijne asch ter aerde*. [Vond.] Deze spreekwijs is, waarschijnlijk, van de gewoonte der volkeren ontleend, die hunne dooden plagten te verbranden. In den dichtsterlijken schrijftant, figuurlijk, voor het aandenken aan eenen gestorven: *ik zal dankbare tranen aan uwe asch wijden*. Troosteloze tranen zouden de asch van uwen vriend ontwijden. Van hier ook *haardasch*, *potasch* enz.

Asch, *asche*, hoogd. *Asche*, bij Notk. en Otrid. *ascu* en *asgu*, goth. *azgo*, angels. *axa*, *ahse*, zweed. *aska*, ijsl. *asca*, eng. *ashes*, komen met het gr. $\alpha\zeta\alpha$, hetwelk Hesychius door $\kappa\omicron\upsilon\varsigma$, d. i. *stof*, verklaart, waarvan het lat. *cinis*, d. i. *asch*, overeen; dewijl *asch*, eigenlijk, het stof van eenig verbrand ligchaam is.

ASCHACHTIG, bijv. naamw., *aschachtiger*, *aschachtigst*. Dat iets van asch heeft, naar asch gelijkt. Zie *achtig*.

ASCHBAK, z. n., m., *des aschbaks*, of *van den aschbak*; meerv. *aschbakken*. Van *asch* en *bak*. Een bak, waarin de haardasch opgezameld wordt.

ASCHBEZEM, z. n., m., *des aschbezems*, of *van den aschbezem*; meerv. *aschbezems*. Van *asch* en *bezem*. Een bezem, waarmede de asch weggeveegd wordt, in tegenoverstelling van *kamerbezem*. Anders ook *aschvarken*.

ASCHBUS, zie *lijkbuis*.

ASCHDAG, z. n., m., *des aschdags*, of *van den aschdag*; meerv. *aschdagen*. Van *asch* en *dag*. De eerste woensdag in de vasten, wanneer men, in de roomsche kerk, de vasten daarmede begint, dat men, in de kerk, met gewijde asch bestrooid wordt.

ASCHPOESTER, z. n., v., *der*, of *van de aschpoester*; meerv. *aschpoesters*. In den gemeenen spreektrant, een meisje, dat altoos in de asch wroet, en er vuil, besmild uitziet: *gij zijt eene regte aschpoester*. Het verkleinwoord is *aschpoestertje*.

ASCHVIJSTER, (*aschvijster*, bij Kil.) een veroud. z. n., beteekenende iemand, die met asch omgaat, altijd op den haard zit, ook een traag, vuig, morsig vrouwspersoon.

ASCHGAT, z. n., o., *des aschgats*, of *van het aschgat*; meerv. *aschgaten*. Van *asch* en *gat*. Een gat in den haard, waarin de asch valt: anders *kolk* genoemd. Ook, in den gemeenen spreektrant, hetzelfde als *aschpoester*.

ASCHGRAAUW, bijv. naamw. en bijw.; zonder trappen van vergrooting. Graauw als asch; aschkleurig: *aschgrauw laken*. Als bijw.: *eene kamer aschgrauw verwen*.

ASCHHOK, z. n., o., *des aschhoks*, of *van het aschhok*; meerv. *aschhokken*. Van *asch* en *hok*. Een hok, waarin de asch verzameld en bewaard wordt.

ASCHHOOP, z. n., m., *des aschhoops*, of *van den aschhoop*; meerv. *aschhoopen*. Van *asch* en *hoop*. Eene menigte, of verzameling van asch.

ASCHIG, bijv. naamw., *aschiger*, *aschigst*. Waaraan nog asch zit: *een aschig brood*.

ASCHKAR, z. n., v., *der*, of *van de aschkar*; meerv. *aschkarren*. Van *asch* en *kar*. Eene kar, waarmede de asch vervoerd wordt.

ASCHKETEL, z. n., m., *des aschketels*, of *van den aschketel*; meerv. *aschketels*. Van *asch* en *ketel*. Een ijzeren ketel, waarin de asch bewaard—ook, waarin vuur gestookt wordt.

ASCHKRUIK, zie *lijkbuis*.

ASCHMAN, z. n., m., *des aschmans*, of *van den aschman*; meerv. *aschmannen*. Van *asch* en *man*. Iemand, die met eene kar de asch aan de huizen ophaalt, anders ook *karreman* genoemd.

ASCHPOT, zie *aschketel*.

ASCHSCHOP, z. n., v., *der*, of *van de aschschop*; meerv. *aschschoppen*. Van *asch* en *schop*, *schup*. Een ijzeren werktuig, waarmede de asch opgeschept, of weggeschopt wordt.

ASCHVARKEN, zie *aschbezem*.

ASPERSIE, (drielettergrepig. Bij Kil. *sperghel*, *sparghel*) z. n., v., *der*, of *van de aspersie*; meerv. *aspersies*. De uit de aarde groeiende vrucht van zekere bekende plant: *aspersies steken*. Van het lat. *asparagus*, of het spaan. *asparagos*. Hoogd. *Spargel*, ital. *sparago*, fr. *asperge*, deen. *Sparges*, zweed. *Sparis*. Voor *aspersie* zegt men, in de gemeenzame verkeer, ook *spersie*.

ASPERSIEBED, z. n., o., *des aspersiebeds*, of *van het aspersiebed*; meerv. *aspersiebedden*. Van *aspersie* en *bed*. Een tuinbed, waarop aspersies groeijen. Dewijl de aspersieplant eenige jaren moet gestaan hebben, eer zij eetbare vrucht geeft, zoo zegt men van iemand, die ergenseenen post bekleedt, en waarschijnlijk, niet ligt naar eene hoogere standplaats zal geroepen worden: *hij heeft aspersiebedden aangelegd*.

ASPERSIEPLANT, z. n., v., *der*, of *van de aspersieplant*; meerv. *aspersieplanten*. Van *aspersie* en *plant*.

ASPUNT, z. n., o., *des aspunts*, of *van het aspunt*; meerv. *aspunten*. Van *as* en *punt*. Het uiterste einde eener as, inzonderheid in de aardrijks- en sterrekunde: *het noorder, zuider aspunt*. Overdragtelijk: *zij zijn de aspunten, waarop alles draait*, de mannen, op welke alles aankomt.

- Ast, veroud. z. n., bij Kil. ook *est*, goth. *asts*, alem. *ast*, *est*, gr. *ἄζος*, een afgehouden tak, ook een knoest, of kwast, van eenen boom.
- ATERLING, z. n., m. en v., *des aterlings*, of *van den aterling* — *der*, of *van de aterling*; meerv. *aterlingen*. Bastaard, bastard, onecht kind: *een aterling en koningsbastert*. [Moonen.] Van hier ook het bijv. naamw. *aterlingsch*. Insgelijks is het woord *aterling* in gebruik voor duisterling. Zie *aankomeling*.
 Waarschijnlijk is *aterling* eene zamentrekking van *achterling*, d. i., in de eerste beteekenis, iemand, die heimelijk ter wereld gekomen is, en den echten kinderen achtergesteld wordt, en, in de andere beteekenis, iemand, die anderen, in het duister, in het geheim, belaagt.
- ATHENEN, z. n., o., *van het Athenen*. De naam der bloeiendste stad in het voormalige Griekenland.
 Sommigen schrijven *Athene*, even als *Rome*, *Italië* enz., zonder *n*; doch daar dit woord, in het gr., meervoudig is, en niet *Ἀθήνη*, maar *Ἀθήναι*, geschreven wordt, dewijl die stad uit verscheidene afdeelingen bestond, als de eigenlijke stad, de voorstad, de burg enz., zoo is, misschien, om dezelfde rede, bij ons, *Athenen*, met de *n*, als een teeken van het meerv., te verkiezen.
 Voor de hiervan afgeleide woorden *Athenienser* en *atheniensisch*, zou men korter en beter *Athener* en *atheensch* kunnen zeggen. Voor het laatste is, in vele gevallen, *attisch* geschikter, van het landschap Attika, welks hoofdstad Athenen was.
- ATLAS, z. n., m., *van den atlas*; meerv. *atlassen*. Een woord, waartoe de verdichte geschiedenis van den ouden Koning Atlas, in Afrika, aanleiding gegeven heeft, en hetwelk tegenwoordig nog, in de aardrijksbeschrijving, voor eene verzameling van landkaarten, gebruikt wordt; eene benaming, welke Gerh. Mercator, een bekende aardrijksbeschrijver der zestiende eeuw, ingevoerd heeft, die zijn aardrijkskundig zamenstel, het eerst, zijnen *atlas* noemde. Ook draagt zekere berg, in Afrika, dezen naam: *van den hemelhoogen atlas*. [Vond.] Van den boven genoemden Koning Atlas heeft ook de *atlantische zee* haren naam bekomen.
- ATLAS, z. n., o., *van het atlas*; meerv. *atlassen*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Zekere bekende stof, voor de kleederdragt, welke, in de perzische taal, denzelfden naam draagt.
- AU, een tweeklank. Zie nederd. spraakk. D. 1. § II.
- Au, veroud. voorzetsel, in zamenstelling, voor *ave*, of *ave*, beteekenende *af*, *zonder*, van gelijke kracht, als ons thans gebruikelijk *on*. Oudtijds schreef men, b. v., *auwaard*, *auwijs* enz., waarvoor thans *onwaard*, *onwijs* enz.
- Au, tusschenwerpsel, zijnde de natuurlijke uitdrukking van lichamelijke smert: *au, is mij dat branden!*
- AUGUSTUS, de achtste maand in het jaar, welke dezen naam, bij de Romeinen, ter eere van Keizer Augustus gekregen heeft. Karel de Groote gaf haar den naam van *aranmanoth*, overeenkomende met ons, in den destigen schrijf- en spreekstijl, gebruikelijke woord *oogstmaand*. Zie hetzelfde.
- AUTAAR, zie *altaar*.
- AUWE, veroud. z. n., bij Kil. ook *ouwe*, beteekenende een van rivieren omringd en van wateren doorsneden land, eene wel bewaterde, en, derhalve, vruchtbare weide; van het oude *au*, *ea*, *aa*, *eau*, d. i. water. Zie *aa*, *aha*, ook *batavier* en *betuwe*.
- AVE, veroud. voorz., waarvoor men, in zamenstelling, ook *au* bezigde. De Ouden gebruikten *ave*, en *au*, voor *af*, b. v. *avegaen*, *avehanghen* enz., d. i. *afgaan*, *afhangen* enz. Wij hebben er thans *on*, of *wan*, voor. Door de afkapping van de *e* (*av*), komt er ons *af* van. Van hier de verouderde woorden *avespraak*, d. i. ongerijmde rede, *avetronk*, d. i. bastaard, *avezage*, d. i. zottenklap.
- AVEGAAR, (bij Kil. ook *aveger*, *eveger*; bij Plant. *egger*) z. n., m., *des avegaars*, of *van den avegaar*; meerv. *avegaars*, *avegaren*. Zekere groote boor.
- AVER, veroud. voorz. voor *over*, waarvan *averge-loof*, *averoud* enz., voor *overgeloof*, *overoud* enz., d. i. bijgeloof, aloud. H. de Groot bezigt de spreekwijs *van aver tot aver*, d. i. volgens de vlaamsche uitspraak, *van auwer tot auwer*, of *van ouwer tot ouwer*, voor *van ouderen tot ouderen*: 't schijnt, dat *welgebooren mannen van ouds zijn gheweest, die van aver tot aver van vrije ende eerlijke Luiden waren ghekomen*.
 Camphuisen bezigt het woord *aver* als een bijv. naamw., *in av'ren nacht*, misschien, in den zin van *duister*; doch buiten deze plaats, in ons geen voorbeeld van dit gebruik bekend.
- AVEREGTS, bijw. Van *ave*, d. i. *af*, en *regts*. Verkeerd: *hij doet alles averegts*. *De wereld mag dit averegts beloonen*. [Vollenh.] Oulings werd dit woord ook in den zin van *omver* gebezigd, als: *averegts* (oudt. *averecht*) *werpen*, *averegts waaijen*, enz.
- AVEREGTSCH, bijv. naamw., *averegtscher*, *zeer*, *meest averegtsch*. Van *ave*, d. i. *af* en *regtsch*. Verkeerd: *de averegtsche zijde van een kleed*. Overdragt.: *averegtsche oogmerken*: *averegtsche zachtzinnigheid*. [Vollenh.] Ook, van ter zijde: *een averegtsche slag*.
- AVERIJ, zie *haverij*.
- AVOND (bij Kil. *avend*), z. n., m., *des avonds*, of *van den avond*; meerv. *avonden*. Het einde van den dag, of de tijd tusschen dag en nacht: *het treurspel eindigt met den*

avond. [Vond.] *Het wordt avond; de avond overviel ons; tegen den avond; dezen avond, ook van avond, zal ik bij u komen; des avonds. Goeden avond!* de gewone avondgroet. — Overdragtelijk, en in den dichtertlijken schrijfstijl, voor het einde des levens, of den ouderdom: *mijn avond nadert reeds; dewijl de avond mijns levens nabij is.*

Van hier ook *gisterenavond, eergisterenavond, schemeravond, winteravond* enz. *Avond* beteekende, oulings, ook den dag, welke eenig feest voorgaat, volgens Kil. ook *heiligavond* genoemd. Wij hebben hiervan overblijfsels in *vastenavond*, de dag, of thans liever, de avond, voor den eersten dag in de vasten; *nieuwjaarsavond, kersavond* enz.

Avond, bij Kero *abunt*, bij Notk. *habant*, bij Otfriid. en Tatian. *aband* en *abant*, hoogd. *Abend*, angels. *aefen*, eng. *even, evening*, ijsl. *apton*, zweed. *afston*, deen. *afsten*, wordt, gemeenlijk, als het deelw. van het oude, en in onze taal niet meer gebruikelijke, werkw. *aven*, (bij Kil. *abire, deficere*, van *ave*, nu *af*) d. i. *vertrekken, afnemen*, beschouwd; zoodat *avond*, eigenlijk, zoo veel beteekent, als het afnemen van den dag, of het vertrekken, het ondergaan van de zon.

Van dit z. n. *avond* had men, weleer, het onpersoonl. werkw. *avonden*, (bij Kil. *vesperascere*) voor *avond worden*, even als men van *dag*, thans, *het daagt* zegt. Bij Tatiaan leest men: *uuone mit ons uuanta iz abandet*, waarvoor de Statenoverzett. heeft: *blijf bij ons, want het is bij den avond.*

AVONDBEZOEK, z. n., o., *des avondbezoeks*, of *van het avondbezoek*; meerv. *avondbezoeken*. Van *avond* en *bezoek*. Een bezoek, hetwelk men, bij den avond, geeft, of ontvangt.

AVONDDAUW, z. n., m., *des avonddauws*, of *van den avonddauw*; zonder meerv. Van *avond* en *dauw*. De dauw, die, bij den avond, uit de lucht valt, en uit de dampen ontstaat, welke, gedurende den dag, in de lucht opgestegen zijn.

AVONDETEN, z. n., o., *van het avondeten*; zonder meerv. Van *avond* en het werkw. *eten*, als een zelfst. naamw. gebruikt. De spijs, welke men, des avonds, gebruikt: *ham is geen goed avondeten*. Het spijzen des avonds — de avondmaaltijd: *bij het avondeten heeft hij weinig gesproken*.

AVONDGEBED, z. n., o., *des avondgebeds*, of *van het avondgebed*; meerv. *avondgebeden*. Van *avond* en *gebed*. Het gebed, waarin men, des avonds, voor den slaap, de bescherming der Voorzienigheid afsmeekt.

AVONDGEZANG, zie *avondlied*.

AVONDKOST, z. n., m., *van den avondkost*; het meerv. is niet in gebruik. Van *avond* en *kost*. Het avondeten, in het dagelijksche leven.

AVONDLIED, z. n., o., *des avondlieds*, of *van*

het avondlied; meerv. *avondliederen*. Van *avond* en *lied*. Een lied, of gezang, hetwelk op den avond toepasselijk is.

AVONDLUCHT, z. n., v., *der*, of *van de avondlucht*; meerv. *avondluchten*. Van *avond* en *lucht*. De lucht des avonds, na den ondergang der zon: *de koele avondlucht genieten*.

AVONDMAAL, z. n., o., *des avondmaals*, of *van het avondmaal*; meerv. *avondmalen*. Van *avond* en *maal*. Het avondeten, de avondmaaltijd: *wanneer gij een middagmael, ofte avontmael sult houden*. [Bijbelvert.] En in deze beteekenis komt ook het goth. *nahtamat* voor, en is het zweed. *afstonmal* nog gebruikelijk. Gemeenlijkst wordt het woord *avondmaal* voor *het heilige avondmaal, het avondmaal des Heeren*, in het dagelijksche leven *het nachtmaal*, gebezigd: *het heilige avondmaal houden, genieten, uitdeelen*, — *ten avondmaal gaan* enz.

AVONDMAALGANGER, z. n., m., *des avondmaalgangers*, of *van den avondmaalganger*; meerv. *avondmaalgangers*. Van *avondmaal* en *ganger*. Iemand, die ten avondmaal gaat, het heilige avondmaal gebruikt.

AVONDMAALTIJD, z. n., m., *des avondmaaltijds*, of *van den avondmaaltijd*; meerv. *avondmaaltijden*. Van *avond* en *maaltijd*. De maaltijd, dien men des avonds houdt.

AVONDMUZIK, z. n., v., *der*, of *van de avondmuzik*; zonder meerv. Van *avond* en *muzik*. De muziek, welke men, ter eere van iemand, des avonds geeft. *Iemand eene avondmuzik geven*, voor deszelfs woning. Ital. *serenata*, fr. *sérénade*.

AVONDOFFER, z. n., o., *des avondoffers*, of *van het avondoffer*; meerv. *avondoffers*. Van *avond* en *offer*. Het brandoffer, hetwelk, bij de oude Joden, des avonds, aangestoken werd, en, den ganschen nacht door, moest branden.

AVONDREGEN, z. n., m., *des avondregens*, of *van den avondregen*; meerv. *avondregens*. Van *avond* en *regen*. De regen, die, des avonds, valt: *de koele avondregen*.

AVONDSCHEMERING, z. n., v., *der*, of *van de avondschemering*; meerv. *avondschemeringen*. Van *avond* en *schemering*. De flauwe verlichting van den aardbodem, wanneer de zon zich onder den gezigteinder verborgen heeft: *en avontschemeringen*: *Gelijk wanneer de zon, beneên de kim gedaelt, Noch schijnsel nalaet, dat een poos ter zee uitstraelt, Dan is het nacht noch dag*. [Vond.]

AVONDSCHOOL, z. n., v., *der*, of *van de avondschool*; meerv. *avondschoolen*. Van *avond* en *school*. Het schoolonderwijs, hetwelk, des avonds, gegeven wordt: *die Meester houdt geene avondschool; ik heb van de avondschool het meeste nut getrokken*. Zie *school*.

AVONDSPEL, z. n., o., *des avondspels*, of *van*

het *avondspel*; meerv. *avondspelen*. Van *avond* en *spel*. Een spel, hetwelk, des avonds, verloond wordt.

AVONDSPIJS, z. n., v., *der*, of *van de avondspijs*; meerv. *avondspijzen*. Van *avond* en *spijs*. Hetzelfde als *avondeten*.

AVONDSTER, (*avondstar*) z. n., v., *der*, of *van de avondster*; het meerv. is niet in gebruik. Van *avond* en *ster*.

AVONDSTOND, z. n., m., *des avondstonds*, of *van den avondstond*; meerv. *avondstonden*. Van *avond* en *stond*. De avond, avondtijd: een *liefelijke avondstond*.

AVONDTIJD, z. n., m., *des avondtijds*, of *van den avondtijd*; het meerv. is niet in gebruik. Van *avond* en *tijd*. Hetzelfde als *avondstond*.

AVONDUUR, z. n., o., *des avonduurs*, of *van het avonduur*; meerv. *avonduren*. Van *avond* en *uur*. Een der uren van den avond.

AVONDWANDELING, z. n., v., *der*, of *van de avondwandeling*; meerv. *avondwandelingen*. Van *avond* en *wandeling*. Eene wandeling bij den avond.

AVONDWIND, z. n., m., *des avondwinds*, of *van den avondwind*; meerv. *avondwinden*. Van *avond* en *wind*. De wind, die, des avonds, waait.

AVONTUREN, bedr. w., gelijkvl. Van *avontuur*: *ik avontuurde, heb geavontuurd*. Wagen: *ik zal dat eens avonturen*. Dit woord is in den gemeenzamen spreektrant alleen nog gebruikelijk.

AVONTUUR, (bij Kil. *avendure*) z. n., o., *des avontuurs*, of *van het avontuur*; meerv. *avonturen*. Een toeval, eene uitkomst, waaraan het geluk meer deel heeft, dan het overleg: *iets, op avontuur, ondernemen*. Op 't *wankle avontuur*. [Vond.] *Op avontuur uitgaan*. *Bi avonture, ook bi avonturen* (bij geval), *veroud*. Lot, lotgeval: *ik zal u mijne avonturen verhalen*. *Also laghen sine avonturen*. [Walew.] Een zeldzaam, wonderbaar voorval: *ik heb, op mijne reis, een zeer aardig avontuur gehad*. Stout bestaan, hachelijke onderneming: *en quam dat avontuur dan avrechts te beslaan*. [Vond.]

Weleer werd het woord *avontuur* nog in verscheidene andere beteekenissen gebezigd; b. v., voor eene geschiedenis, of het verhaal eener geschiedenis: *dat seide Diederic, die dese avonture in dietsche uten walsche vant*. [D. V. Assen.] Zoo ook *ter avonture, ter avonturen*, voor misschien: *sijt daerom altoos beanxt, oft ghi ter avontueren onder dat getal der sotten mocht gerekent worden*. [Cl. Spieg.] Eindelijk, voor gevaar: *want hi was doe selver in groter avonturen*. [H. V. Al.]

Avontuur, hoogd. *Abenteuer*, deen. *Eventyr*, en *Aventyr*, zweed. *âfventyr*, bij Verel. *aefntyr*. De oorsprong van dit woord heeft den Taalkundigen aanleiding tot allerlei gis-

singen gegeven, waarvan de voornaamste door Ihre aangevoerd zijn. Het natuurlijkste is, intusschen, dat men het van het lat. *adventus*, of liever *eventurus*, d. i. *hetgeen zal geschieden*, afleide, hetwelk, door middel van het fr. *aventure*, tot ons gekomen is, en waarvan *adventura*, *eventura*, *adventurarius*, *eventurare* enz., in het middeleeuwsche latijn, voorkomen. Eertijds schreef en sprak men *de avontuur*, in het vrouwel. geslacht, gelijk M. Stoke en anderen hebben. Even als oog, oor, oorlog, uur, welke, voorheen, vrouwel. waren, doch nu, meestal, onzijdig gebezigd worden, waarvan de rede is, dat onze tongslag zoo zegt niet meer is, als die der ouden.

AVONTUURLIJK, bijv. naamw. en bijw., *avontuurlijker, avontuurlijkst*. Hetgeen bij geval, en onverwacht, plaats heeft: *dat was eene avontuurlijke ontmoeting*. — Wonderbaar, onwaarschijnlijk: *eene avontuurlijke geschiedenis*. Gevaarlijk, waarbij veel gewaagd wordt: *avontuurlijke spelen*.

AZEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik aasde, heb geaasd*. Aas, of spijs, in den mond steken, en, bij gevolg, voeden, zoo van menschen, als van dieren: *ende heeft ons geaest, doe wij nog niet vlogghe en waren*. [Aldeg.]

De rijke zuivelmarkt, die Nederlant kan azen
Met voedzaam dischbanket van vette edammer kazen.

[Antonid.]

Hij aest der raven kleine jongen. [Aldeg.] *Maar azen met uw vleesch de vogels op het velt*. [Vond.] In den zin van eten, opeten, wordt het door Vond. gebezigd: *als van kraien opgezwoegen, of een tijgerdier geaest*. Deze beteekenis vindt men ook in *zich verazen*, d. i. zich vereten, of te veel eten: *zegt wie an brun of ekel gulzich zich veraast*. [Spiegh.] En overdragtelijk: *want hij had zich veraest aen zulk een hoge hope*. [Verhoek.] *Door menschelijke eere en eerzuchtige gedachten altijd geaest* enz. [Vollenh.] Ook is *azen* op *iets* in gebruik: *te gretig azen mocht op uwe lekkernij*. [Hoogvliet.] *Raven en gieren azen op kringen*. Van hier ook *azing*.

Azen komt van *aas*. Notker. bezigt het, in den zin van spijzen, spijs geven: *daz du sin azest*. Hiermede komt het gr. *αραι* overeen, hetwelk, bij Hesychius, voeden, weiden, beteekent. Thans wordt het, gemeenlijk, van de vogelen gebruikt, die gewoon zijn, spijs in den bek te nemen, om er hunne jongen mede te voeden.

AZIA, *Azie*, (drielettergrepig) z. n., o., *van het Azia, Azie*; zonder meerv. Het oostelijke deel des aardbols. Ook voor een gedeelte van dit werelddeel: *klein azie*. Van hier het zelfst. naamw. *aziaat, aziaten*, een persoon uit Azie; ook het bijv. naamw. *aziatisch*, hetgeen tot Azie behoort, uit Azie afkomstig is, of eenige betrekking op dat werelddeel heeft.

De afkomst van dit woord is duister. Sommigen meenen, dat zekere *Asia*, dochter van Oceanus en Thetis, en huisvrouw van Prometheus; anderen, dat *Asius*, zoon van Cotius, de oorsprong van dezen naam is. Bochart is van gevoelen, dat dit werelddeel *Azie* genoemd is van het hebr. *Azi*, d. i. het middelste, dewijl *klein Azie*, in zeker opzigt, tusschen Europa en Afrika gelegen is.

Wachter leidt het van *As* af, hetwelk, bij de ouden, *God* beteekende; omdat men het als het geboorteland der Goden mag aanmerken.

AZIJN, (ook *edik*) z. n., m., *des azijns*, of van den *azijn*; meerv. *azijnen*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. *Azijn maken*. Zoo *zuur als azijn*. *Bierazijn*, *wijn-azijn*, *kunstazijn* enz. *Iets in azijn leggen*.

Bij Olfrid., Notker. en Tatian. *ezzich*, angels. *ecet*, goth. *akeit*, pool. *ocet*, hong. *eczete*, hoogd. *Essig*, ijsl. *edik*, deen. *Adikke*, zweed. *aettika*, ital. *aceto*, lat. *acetum*, gr. *ἄζος*. Van hier:

Azijnachtig, bijv. naamw.

Azijnslesch, z. n., v.

Azijnkan, z. n., v.

Azijnmaker, z. n., m.

Azijnmakerij, z. n., v.

Azijnplaats, z. n., v.

Azijnnton, z. n., v.

Azijnvat, z. n., o.

Azijnverkooper, z. n., m.

AZIJNEN, bedr. w., gelijkvl. Van *azijn*: *ik azijnde*, heb *geazijnd*. *Azijn* over iets gieten: *de salade is al geazijnd*.

AZUREN, onverbuigbaar bijv. naamw., zonder

trappen van vergrooting. Van *azuur*, even als *gouden*, d. i. van *goud*, *houten*, d. i. van *hout*, enz.: *een doos met een azuren deksel*.

AZUUR, *azuursteen*, z. n., m., *des azuurs*, of van den *azuur*; meerv. *azuren*. De naam van zekeren schoonen, hoogblauwen steen, die, in het gemeene leven, gewoonlijk *lazuur* genoemd wordt. Van hier de spreekwijs: *zoo blaauw als een lazuur*. Zie *lazuur*.

AZUUR, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. *Azuurverwig*, hemelsblauw:

Thans daalt de Heilant uit d'azure stargewelven.

[Hoogvl.]

Sommige Dichters schrijven *azuren*, volgens den regel, dat alle stoffelijke bijvoegel. naamwoorden in *en* uitgaan; doch het is klaar, dat, hier, niet de *stof*, maar wel de *kleur* bedoeld wordt; welk onderscheid de Ouden in acht namen, schrijvende, b. v.: *een purperen cleet*, en integendeel: *dye zee met purpere verwe verciert*. [Hist. van Alex.] Hiermede overeenkomstig, bezigde Hoogvliet altoos de zoogenoemde stoffelijke bijvoegel. naamwoorden, met *en*, als: *silveren*, *gouden*, enz., doch *azuur*, *azure*, voor *azuurverwig*, hemelsblauw; terwijl het Genootschap L. D. S. P., in de psalmberijming, echter, *uit zijn azuren zalen* schrijft.

Azuur wordt ook als zelfstandig, voor *azuurverw*, gebezigd — *het azuur*. Daar de blauwe kleur eene voornamige eigenschap van den *azuursteen* is, zoo is *het blaauwe azuur*, dat door sommige Dichters gebruikt wordt, eene overtolligheid. Van hier: *Azuursteen*, z. n., m.

B.

B, volgens de gewone rangschikking der letteren, de tweede letter van het nederduitsehe *ABE*, en de eerste der medeklinkeren, welke met de lippen uitgesproken, en, even als de overige lipletters, het eerst en gemakkelijkst voortgebracht wordt. De B behoort tot de zachte medeklinkers; en, schoon anders de lettergrepen met scherpe medeklinkers gesloten worden, wordt zij, echter, ook aan het einde van een woord, of eene lettergreep, gebruikt, als: *rib, ribben, schub, schubben, babbelen, knibbelen*.

BAAI, z. n., v., *der*, of *van de baai*; meerv. *baaijen*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Zekere wollen stof: *witte, zwarte, gestreepte baai*, enz. Onder de zee-lieden is het hiervan afgeleide verkleinw. *baaitje* gebruikelijk, voor een, van baai, of andere grove stof, gemaakt, kort wambuis. In den gemeenzamen spreektrant wordt het woord *baai* ook voor wijn gebezigd, b. v. *roode baai*; en dit *baai* is, volgens Boxhorn, van der Schijten *bach*, d. i. wijn, afkomstig.

Deen. *baj*, fr. *bay, bays*, ital. *baietta*, zweed. *boj*. V. Heule bezigt dit woordt onzijdig; doch het dagelijksche gebruik verkiest het vrouwel. geslacht: *men moet thans veel geld voor de beste witte baai geven*.

BAAI, (hoogd. *Bay*, fr. *baye*, eng. *bay*, spaan. *baia*.) z. n., v., *der*, of *van de baai*; meerv. *baaijen*. Inham, kleine zeeboezem, zee-arm: *in de baai van Gibraltar*.

Ten Kate meent, dat dit woord afkomstig is van *bad*, niet zoo zeer als eene zwem- of baadplaats, maar als eene vertoefplaats voor de schepen. In het ital. is *bada, bado*, eene vertoeving.

Hiertoe kan men ons *baaivanger* betrekken, oorspronkelijk ontleend van die groenlandsvaarders, die allereerst de stoutheid gehad hebben, om, met hunne schepen, in de baaijen te visschen, dewijl aldaar de meeste walvisschen gevonden worden. Bij overdragt, wordt dit woord somwijlen gebruikt, om iemand aan te duiden, die vlug en zwierig op schaatsen rijdt. En hiervan

het onz. werkw. *baaivangen*, voor vlug en zwierig op schaatsen rijden.

BAAIJEN, onverb. bijv. naamw., van *baai*, zekere stof; beteekenende het woord, eigenlijk, zooveel als van baai: *een baaijen rok*.

BAAIVANGER, zie *baai*.

BAAK, (ook *baken*), z. n., v., *der*, of *van de baak*, meerv. *baken*. Een teeken voor de zeelieden, bestaande in eene op het water drijvende ton, of in palen, om voor de ondiepten, of gevaarlijke plaatsen, te waarschuwen. Ook een vuurtoren, zijnde eene verhevene plaats, waarop, des nachts, eene brandende lantaarn gesteld wordt, om de haven aan te wijzen. *Dat de Koning bestevent en bezeilt heeft eene andere baake*. [Hooft.] *Baken zetten, de baken verzetten*. Figuurlijk: *de baken zijn verzet, de zaken zijn veranderd — als het tij verloopt, verzet men de baken*, (spreekw.) d. i. wanneer de omstandigheden veranderen, dan neemt men ook andere maatregelen. *De baken komen uit*, vertoonen zich, het geheim komt aan den dag, in den gemeenen spreektrant. Bij overdragt, wordt het gebezigd voor iemand, die anderen ten voorbeeld strekt: *voor Wílhems dappren zoon, die heldre heldenbaeck*. [Vond.] Van hier ook *vraagbaak*. Hooft heeft *baakbewaarder*, voor baakwachter, of bewaarder van eenen vuurtoren.

Hoogd. *Bake*, angels. *beacn*, eng. *beacon*.

BAAL, z. n., v., *der*, of *van de baal*; meerv. *balen*. Een hoop in matten, linnen enz. zamengepakte waren, in tegenoverstelling van die waren, welke in vaten, kisten enz. gedaan worden: *eene baal boeken, eene baal koffijboonen, ook eene koffijbaal, eene wolbaal* enz. Het verkleinwoord is *baaltje*.

Gemeenlijk leidt men dit woord, om de rondheid der zaak, welke daardoor aangeduid wordt, van ons *bal* af. Wachter. vindt deszelfs oorsprong in het gr. *πικρα*, *ik druk zamen*. Het eng. *bail* en *bale*, ital. *balla*, deen. *Ball*, hoogd. *Ballen*, pool. *bela*, en lat. *bala* en *balla* worden, insgelijks, voor een pak, of eenen zamengepaktten hoop waren, gebruikt.

BAAL, z. n., o., voor een dansgezelschap.
Zie *Bal*.

BAALJUW, zie *Baljuw*.

BAAN, z. n., v., der, of *van de baan*; meerv. *banen*. Eene effene vlakte; een betreden, gangbare weg: *buiten de baan des krijgs*. [Hooft.] Van dit woord zijn vele gemeenzame spreekwijzen ontleend, als: *op de baan komen*, *op de baan* (ook *ter baan*) *bringen*, *de baan klaar maken*, *iets op de lange baan schuiven* enz. Inzonderheid wordt de door sneeuw gemaakte weg eene *baan* genoemd: *de baan warm houden*, zonder tusschenpoozen over de sneeuw, of het ijs, glijden; overdragelijk, zonder ophouden, in dezelfde bezigheid volharden. Van hier *glijbaan*, *sullebaan*; ook *baanveger*; *baangeld*. Eene effen gemaakte plaats, waar allerlei oefeningen verrigt worden; van hier *kaatsbaan*, *kegelbaan*, *kolfbaan*, *lijnbaan*, *loopbaan*, *matiebaan*, *renbaan*, *rijbaan* enz. Zie deze woorden. Hooft heeft *baanwijs*, voor kundig van den weg. Figuurlijk drukt het woord *baan*, dikwerf, der menschen zedelijke handelingen uit: *voer mij op de rechte baan*; *de baan der deugd*.

Het verkleinwoord van *baan* is *baantje*. In den gemeenen spreektrant, wordt dit *baantje* ten aanzien van deze of gene bediening gebezigd, om daarmede aan te duiden, dat dezelve voordeelig is: *het is een goed baantje*. Zoo zegt men ook, in de zeedienst: *voor een baantje dienst nemen*; *toen hij een half jaar aan boord geweest was, bezorgde ik hem een baantje*.

Baan wordt, in de gemeenzame verkeerung, ook voor *lijnbaan* genomen: *in de baan werken*. Van hier *baander*, (baner), *baanderij*, *baanspinder*, — *baandraatjer*, iemand, die het rad in de lijnbaan draait.

Hoogd. *Bahn*, zweed. *ban*, deen. *Bane*, volgens Adelung, van het oud noordsche *ba-na*, d. i. *slaan*, waarmede het gr. *βαίνω* overeenkomt; want *gaan* is niets anders, dan de aarde met de voeten slaan. Deze vereeniging van denkbeelden had, in de eerste armoede der talen, niets zonderlings. In het fr. is *chemin battu* ook niet anders, dan een gebaande, effen weg.

Ook wordt het woord *baan* bij ons voor de breedte der stof, gebezigd, waaruit sommige vrouwenkleederen bestaan: *een rok van zes banen*, enz.

BAANDERHEER, z. n., m., des *baanderheeren*, of *van den baanderheer*; meerv. *baanderheeren*. Wachter. en Huydec. nemen *baanderheer* voor iemand, die, oudtijds, de banier van zijn gewest droeg, in den gemeenen oplogt tegen den vijand; en bij hen is derhalve *baanderheer* (ook *banderheer*, *banerheer*, en, in den gemenen spreektrant, *banjerheer*) zoo veel als *banierheer*. Kiliaan leidt het van

bande, lat. *banda*, d. i. eene menigte van krijgsvolk, ook een krijgsteeken, af.

BAANGELD, zie *baan*.

BAANVEGER, zie *baan*.

BAAR, een, in de zamenstelling, gebruikelijk woord, dat bij verscheidene naam- en werkwoorden gevoegd wordt, en daarvan bijvoegelijke naamwoorden maakt.

Achter zelfst. naamwoorden, eene ontbering van datgeen aanduidende, waarbij het gevoegd is, even als *loos*. Hiertoe behoort het nog in sommige oorden van ons Vaderland gebruikelijke *mondbaar*, (anders *mombaar*, *momber*, *momboor*) iemand, die geenen *mond*, d. i. *voogd*, heeft. Van hier *mondbaarkamer*, (*momberkamer*) d. i. weeskamer. In dezen, bijna reeds geheel verouderden, zin, staat het in betrekking tot *baar*, in de beteekenis van naakt, van kleederen ontbloot. Eindelijk is de benaming van *mondbaar* (*momber*) tot diegenen overgegaan, welke de verzorging van voogden behoevende kinderen, en de beheering van derzelve bezittingen is aanbevolen. Huydecoper, de schrijvers der taalk. Bijdragen en anderen geven van dit woord eene geheel andere afleiding op; doch zie bij *mondbaar*.

Achter zelfst. naamwoorden, in de beteekenis van *dragen*, *voortbrengen*, b. v. *vruchtbaar*, *wonderbaar*, *dankbaar*, *schijnbaar*, *eerbaar*, *dienstbaar*, *blijkbaar*, *zigtbaar*, *nutbaar* (dat nut aanbrengt) *ruchtbaar* (dat gerucht en geroep verwekt) *kostbaar* (dat kosten veroorzaakt) enz. Ook het bezit eener zaak aanduidende, als: *eene gangbare munt*, die gang (koers) heeft; een *gangbare weg*, die een bekwaam gaanpad heeft.

Achter werkwoorden, en wel achter derzelve onbepaalde wijs, met wegwerping van den uitgang *en*, dan een vermogen om te doen, dan een vermogen om te lijden, of iets dat gedaan kan worden, aanduidende. Een vermogen om te doen, of in eenen bedrijvenden zin: *feilbaar* en *onfeilbaar*, dat feilen kan, of niet feilen kan, *brandbaar*, dat branden kan, *strijdbaar*, dat strijden kan. Huydecoper brengt het woord *manbaar*, voor huwbaar, als van *man* en *baar*, tot de boven genoemde zelfst. naamwoorden, die door de achteraanvoeging van *baar*, tot bijvoegelijke naamwoorden gemaakt zijn; doch natuurlijker is de afleiding van het verouderde *mannen*, d. i. eenen man nemen; en dus behoort *manbaar*, eigenlijk, tot die bijvoegelijke woorden, welke van werkwoorden, door achteraanvoeging van *baar*, gevormd zijn. *Een manbaar meisje* is, derhalve, een meisje, dat eenen man nemen, of in het huwelijk treden kan. Zie *manbaar*. In eenen lijdenden zin: *troostbaar*, *eetbaar*, *drinkbaar*, *smeltbaar*, *leesbaar*, *kenbaar*, *betaalbaar*, *heelbaar*, *hoorbaar*, *voelbaar*, *leverbaar*, enz., dat

getroost, gegeten, gedronken enz. kan worden, met derzelve tegenstellingen, *ontroostbaar*, *oneetbaar* enz. Ook duidt dit *baar*, achter werkwoorden geplaatst, mede in eenen hijdenden zin, iets aan, dat verdient gedaan te worden: *een achtbaar man*, die te achten is; *eene strafbare daad*, die gestraft moet worden.

Dit *baar* stamt van het oude *baren*, *beren*, d. i. dragen, brengen, af.

Achter zelfst. naamwoorden en werkwoorden geplaatst, is het een zeer vruchtbaar hulpmiddel, om verscheidene beteekenissen aan een woord te geven. Doch deszelfs gebruik is niet minder dan willekeurig, naardien het niet geoorloofd is, door bijvoeging van dezen uitgang, allerlei nieuwe woorden te vormen, gelijk dit dikwerf plaats heeft omtrent zulke woorden, die den uitgang *lijk*, en niet *baar* vorderen. Zoo gebruikt Vondel, b. v., *waarschijnlijkbaar*, voor *waarschijnlijk*, *ontzachtbaar*, voor *ontzaggelijk* — Jonktns *afschouwbaar*, voor *afschouwelijk* — Hoogvliet *verkwikbaar*, voor *verkwikkelijk*, of *verkwikkend* enz. Voor *voedzaam*, leest men, bij Spieghel, *voedbaar*, voor *verslindend*, bij Hoogvliet, *verslindbaar*, *verslindbre tijd*, voor *alverkwikkend*, bij P. le Clercq, *alverkwikbaar* enz. Veilig, echter, kan men den uitgang *baar* met werkwoorden, in eenen lijdenden zin, verhinden. Zoo kunnen, b. v. *leesbaar*, *speelbaar*, *zingbaar*, voor hetgeen zich laat lezen, spelen, zingen, en honderd anderen meer, wanneer het noodig is, immer gebruikt worden, schoon men daarin ook geene voorgangers mogt gehad hebben.

De, op deze wijs, met *baar* zamengestelde bijv. naamwoorden hebben, even als andere, hunne trappen van vergrooing, als: *vruchtbaarder*, *vruchtbaarst*, *kostbaarder*, *kostbaarst*, *strijdbaarder*, *strijdbaarst*, *hoorbaarder*, *hoorbaarst* enz.

Reeds in de oudste talen vindt men eene eindlettergreep, welke met ons *baar*, zoo wel in klank, als in beteekenis, overeenkomt; b. v., in het hebr. *bar* alwaar *gizbar* een *schatmeester* is. Bij de Perzen is *ber* iemand, die iets draagt, of brengt; en eenen Profcet noemen zij *Beigamber*, dat is zooveel als een nieuwsaanbrenger; eene bijzonderheid, welke den hoogen ouderdom van het werk. *baren*, *beren*, d. i. dragen, brengen, alleen zoude bewijzen, wanneer dezelve anders niet reeds blijkbaar ware.

BAAR, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooing. Eigenlijk, naakt, van alle uiterlijk bekleedsel onthloot; b. v. *met baren sweerde*, enz. Doch in deze beteekenis is dit woord, bij ons, niet meer gebruikelijk, dan alleen in het zamengestelde *barvoets*, waarvoor Kil. ook *baarvoets*, *baarscherbeen*, heeft. Figuurlijk, open, bloot, geheel. Zoo

zegt men *bare zee*, d. i. enkel zee, eene zee, waaraan geen strand gezien wordt; *bare*, thans *barre*, *hei*, *barre klip*, *barre rots* enz., d. i. niet anders, dan hei, klip en rots, zonder boom of struik (in het lat. *nuda rupes*). *Baar geld* is bloot geld, niet anders dan geld, eigenlijk geld, in tegenoverstelling van al datgeen, waarin, anders, iemands bezitting mag bestaan: *iemand in baar geld betalen*, waarvoor men thans, gemeenlijk, *in gereed geld*, zegt. Behalve het bovengenoemde, nog gebruikelijke *barvoets*, d. i. *blootvoets*, hadden wij voorheen ook het zamengestelde *baarhoofds*, nu *bloothoofds*, en *baarschuldig*, dat zoo veel als *overtuigd van schuld* (bij Kiliaan *manifeste reus*) is.

Ten aanzien van de woorden *openbaar* en *openbaren*, moet ik nog aanmerken, dat in dezelve eene overtolligheid (*pleonasmus*) plaats heeft, zijnde eene vereeniging van twee woorden, welke, ieder op zich zelf, zoo veel zeggen, als beiden te zamen, dewijl *baar* open, en *openbaar*, derhalve, tweemaal hetzelfde is. De Ouden gebruikten ook het enkele *baar* en *baren*, om dezelfde begrippen uit te drukken, waartoe wij, thans, *openbaar* en *openbaren* bezigen, welke woorden, echter, zoo algemeen in gebruik zijn, dat men, door dezelve tot hunne oorspronkelijke eenvoudigheid terug te brengen, onverstaabaar zou worden.

Ook dit *baar*, *bar*, hoogd. *bar*, en, volgens zekere duitsche uitspraak, *par*, vindt zijnen oorsprong in ons oude *baren*, dat voortbrengen, telen, beteekent. Het zegt, namelijk, zoo veel als naakt, onbedekt, gelijk men eerst ter wereld komt en voor het licht gebragt wordt; en waarschijnlijk is het met het hebr. *parah ontblooten*, *bar zuiver*, en *bar openbaren*, (oul. *baren*) verwantschap.

BAAR, z. n., v., *der*, of *van de baar*; meerv. *baren*. Een werktuig om te dragen: *de beelden werden voor de baar gedragen*. [Hooft.] Eene lijkbaar, *baar* genoemd: *geen staatsie volgt de baar*. [Vond.] Daar de beteekenis van dragen in *baar* zelve opgesloten ligt, zoo is het zelfst. woord *draagbaar*, eigenlijk, eene overtolligheid.

De naam van dit werktuig is, mede, zeer oud, als afkomstig van het bovengenoemde stamwoord *baren*, *beren*, d. i. dragen, voortbrengen. Het hoogd. *Bahre*, alem. *baru*, *bara*, zweed. *bár*, deen. *Baar*, eng. *barrow*, fr. *bar* en *biere*, ital. *bara* en *barra*, beteekenen allen een draagwerktuig, in het algemeen, of eene lijkbaar.

Oudtijds, was men gewoon, de lijken, in plaats van in eene kist, op eene *baar* te leggen, en daartoe gebruikte men het, van *baar* afgeleide, werkwoord *baren*.

BAAR, z. n., v., *der*, of *van de baar*; meerv.

baren. Golf, waterbaar : *de baren der zee.* Overdragtelijk, voor de scheepvaart, of de zeedienst : *ik zal op de baren mijn geluk zoeken.*

Ook worden de balken, of strepen, in de wapens, *baren* genoemd.

BAAR, z. n., v., *der, of van de baar*; meerv. *baren.* Staaf : *eene baar zilver.* Van hier het zamengestelde *baarzilver.* Zie *Zilver.*

BAARBLIJKELIJK, bijv. naamw., *baarblijkelijk, baarblijkelijkst.* Van *baar* en *blijkelijk.* Volkomen blijkbaar, oogenschijnlijk, duidelijk : *eene baarblijkelijke waarheid.* Van hier ook *baarblijkelijkheid.*

BAARD, z. n., m., *des baards, of van den baard*; meerv. *baarden.* Het haar aan de kin : *dewijl gij op mijnen langen baard schimpte.* [Vond.] *Hij heeft nog geen baard,* is nog jong, kan nog onder de mannen niet gerekend worden. *Om des Keizers baard spelen,* om iets spelen, waarop men geen regt heeft. Van hier het onz. werk. *baarden*, eenen baard krijgen. Overdr. en in den gemeenzamen spreektrant, *in den baard varen, vliegen,* zich tegen iemand verzetten, hem onbeschoft hejegenen. *In den baard wrijven,* onvriendelijk onder het oog brengen, verwijten.

Ook worden aan sommige visschen en gewassen *baarden* toegeschreven, als *de baarden der walvisschen en oesters*; *de baarden (stekels) der korenaren* enz. Zie deze woorden.

In zamenstelling, wordt *baard* ook voor eenen persoon gebezigd, als *melkbaard, vlaschbaard,* zijnde schimpwoorden, om daarmede iemand aan te duiden, die nog geen man is, en een kinderlijk voorkomen heeft. Zoo ook *grauwbaard, roodbaard* enz. Zie deze woorden.

Hoogd. *Bart,* angels. en eng. *barb* en *beart,* ital. en lat. *barba.* Wachter. beschouwt het oude *bar,* d. i. *man,* als het stamwoord van *baard,* omdat de baard den mannen eigen is. Van hier :

Baardeloos, bijv. n., zonder baard. Zie *loos.*

Baardig, bijv. n. Met eenen baard voorzien. Ook overdragt. voor sterk.

BAARDSCHEERDER, z. n., m., *des baardscheerders, of van den baardscheerder*; meerv. *baardscheerders.* Bij Kil. draagt zulk een ook den naam van *baardmaker*; in welken zin dit woord ook in den Bijb. 1477, voorkomt : *En sie riep een baartmaker en scoer die seuen haren van sinen hoofde.*

BAARDSCHRAPPER, z. n., m., *des baardschrappers, of van den baardschrapper*; meerv. *baardschrappers.* Met verachting van eenen baardscheerder.

BAARLIJK, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Van *baar*, d. i. open, bloot; duidelijk, klaarblijkelijk : *baartlijk gebleden.*

[Hooft.] *Hij raasde, als de baartlijke duivel.*

BAARMOEDER, z. n., v., *der, of van de baarmoeder*; meerv. *baarmoeders.* Van *baar*, en dit van *baren*, d. i. dragen, telen, voortbrengen, en *moeder.* De holligheid in het ligchaameener vrouw, waarin de vrucht ontvangen en tot de geboorte gedragen wordt; ook *lijfmoeder*, en enkel *de moeder*, genoemd. Overdragt. oorzaak, bron, teelster : *deze zijne geaardheid is de baarmoeder van de grootste onlusten geweest.*

BAARS, z. n., m., *van den baars*; meerv. *baarsen.* Zekere bekende riviervis. *Den baars vergallen,* de gal, onder het schoonmaken, breken. Figuurlijk : *hij zal den baars vergallen,* d. i., hij wil zijne kunst toonen, doch hij zal de zaak bederven.

In het eng. wordt deze visch *perch* genoemd, in het ital. en lat. *perca,* in het gr. *περκη, περκις,* misschien, van *περκος,* zwart, als met zwarte vlekken geteekend. Ten Kate stelt den oorsprong dezer benaming, om de vruchthaarheid van dezen visch, in *baar*, het worteldeel van *baren.* Ook is het woord *baars* voor eene breede kuipers bij gebruikelijk.

BAARSCHAP, veroud. z. n., o., beteekenende gereed geld : *die hun baarschap, neering en handtwerken in vreemde landen braghten.* [Hooft].

BAARVLIES, z. n., o., *van het baarvlies*; meerv. *baarvliezen.* Van *baar, baren*, en *vlies.* Het vlies, waarin de vrucht zich tot de geboorte bevindt.

BAAS, z. n., m., *van den baas*; meerv. *bazen.* Werkmeester, handwerker, die knechts in het werk heeft. *Een timmermans, metselaars baas.* De voornaamste, die gezag voert : *ik zal zorgen, dat ik baas in mijn huis blijve.* Van hier : *den baas spelen.* Ook voor iemand, die in eenige zaak uitmunt en anderen overtreft : *hij is een baas in het zingen; hij is hem de baas.* *Die wat verder komen, laten zich voorstaan, dat zij groote bazen zijn.*

[Vond.] In de taal- en dichtk. Bijdragen wordt dit *baas* van het oude *baus,* (ook *bail*) beteekenende het hoofd, afgeleid. De Sikambren noemden hunnen koning *basan*; en bij de Turken is nog *basha, bassa,* zoo veel als hoofdman, stedehouder. Wiarda (*alt fries. wörterb.*) vindt deszelfs oorsprong in het oude *bet, bat, bas,* goed, beter; en dan is *baas* iemand, die zijn werk goed verstaat.

BAAT, z. n., v., *der, of van de baat.* Het meerv. is niet in gebruik. Nut, voordeel : *door inzicht van eenige baat.* [Hooft.] Hulp, geneezing : *hij vindt geene baat bij dat geneesmiddel.* *Die de natuur te baat heeft.* [Vond.] Van *bat, bet* (bij Kil.) d. i. *beter.*

BAATZUCHT, z. n., v., *der, of van de baatzucht*; zonder meerv. *Zucht, of begeerte, naar eigen voordeel.* Hooft gebruikt hier voor *baatgierigheid* en *baatzoekelijkheid.* Van hier ook

baatzuchtig, begeerig naar eigen voordeel.
BAAUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik baauwde, heb gebaauwd*. Dit woord wordt noch bij Kiliaan, noch bij Ten Kate, gevonden. Mogelijk is het afkomstig van *babbelen*. Meestal wordt het gebruikt van het nasnappen der Echo:

Echo doet de nagalm baauwen. [Pluimer.]
Nabaauwen is meest in gebruik.

BABBELAAR, z. n., m., *des babbelaars*, of *van den babbelaar*; meerv. *babbelaars*. Snapper. Van *babbelen*. Van hier ook *babbelaarster*, *babbelaarj*.

BABBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik babbelde, heb gebabbeld*. Veel praten, snappen. Vooridur. werkw. van het verouderde *babben*, beuzelen. Ook wordt het voor kaauwen zonder tanden gebezigd. Huydecoper zegt, dat men voor dit *babbelen* beter *babelen* gebruikt.

BABIJN (*bobijn*) z. n., v., meerv. *babijnen*. Een garenklos. Van hier het werkw. *bobijnen*, garen op eenen klos winden, waarvan *bobijner*, *bobijnster*.

BABOK, z. n., m., meerv. *babokken*, een ruw, onbeschoft mensch: *in 't bestooten van den babok*. [Hooft.]

BAD, z. n., o., *des bads*, of *van het bad*; meerv. *baden*. Eigenlijk, de vloeistof, waarin men zich haadt: *een warm, koud bad*; *de baden gebruiken*. Ook voor het gebruik van het bad: *de arts raadde hem het bad aan*. *Het bad der wedergeboorte* beteekent, in den bijbelschen schrijfstijl, den doop. In het woord *bloedbad* heeft *bad* alleenlijk betrekking op de menigte des vergoten bloeds. Wijders wordt het gebezigd, in de beteekenis van het huis, of de kamer, waarin een bad is: *naar het bad gaan*; *hier is het bad*.

Verscheidene woorden zijn met dit *bad* zamengesteld, als *badgeld*, *badhuis*, *badkleed*, *badknecht*, *badmantel*, *badstoof*, enz.

Bij Kero *pad*, angels. *baeth*, eng. *bath*, zweed. *bad*. De Frigiers noemden hetgeen wij den naam van *water* geven ook *βειδο*.

BADEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik baadde, heb gebaad*. Van *bad*. Eigenlijk het gansche lichaam, of een groot gedeelte van hetzelfde, in eene vloeistof wasschen. *Zich baden*. Ook wordt het onzijdig gebezigd, met weglating van den vierden naamval: *baden*, het bad gebruiken. *Ik zal morgen baden*. Figuurlijk: *zich in het bloed der vijanden baden*, veel bloed vergieten; *zich in de weelde, in de wellust baden*, zich daaraan geheel overgeven; *zich in tranen baden*, bitterlijk weenen.

BAFFEN, (*bassen*) onz. w., gelijkvl. *Ik bafte, heb gebaft*. Van de honden. *Baffen* bootst het geluid na, hetwelk de honden maken, en komt, daarin, met het gr. *βαυζειν* en het lat. *baubare* overeen.

BAG, (*bagge*) z. n., v., *der*, of *van de bag* (*bagge*); meerv. *baggen*. Een in eenen ring

gezet, of aan eenen ring hangend, edelgesteente. Van het stamwoord *biegen*, *buigen*. De oudste beteekenis is die van eenen ring; en dewijl paalen en gesteenten aan ringen gedragen werden, zijn deze daarvan *baggen* genoemd.

BAGAADJE, z. n., v., alles, wat men op reis, of in den oorlog, medeneemt. Bij Kil. *bagagie*, van het fr. *bagage*.

BAGGER, z. n., v., *der*, of *van de bagger*; zonder meerv. Modder.

BAGGEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik baggerde, heb gebaggerd*. Den modder, met een baggernel, uit de sloten, of grachten, halen. Ook in het veen gebruikelijk, voor het ophalen der veenaarde, tot het maken van turf.

Van hier *baggerboer*, *baggerman*, *bagger-net*, *baggerschuit* enz.

BAGIJN, zie *begijn*.

BAJERT, z. n., m., *des bajerts*, of *van den bajert*; zonder meerv. Verwarde, vormlooze klomp: *zij noemde de eerste stof den bajert*. [Vond.]
 Zie ook *beijert*.

BAJONNET, z. n., v., meerv. *bajonnetten*. Geweer-dolk. De naam is ontleend van *Bayonne*, waar zij, in de zeventiende eeuw, uitgevonden is.

BAK, z. n., m., *des baks*, of *van den bak*; meerv. *bakken*. *Een houten bak*. *Kom aan den bak*, in den gemeenzamen spreektrant, voor, *aan de tafel*, ontleend van de gewoonte op de schepen, waar eenige matrozen uit eenen bak eten. Dit woord heeft verscheidene samenstellingen, als *aschbak*, *regenbak*, *tafelbak*, *vuilnisbak* enz. Ook wordt het in verschillende beteekenissen gebezigd, als *de bak van een schip*, de voorplecht; *de bak van eenen wagen*, *de bak van eene fontein*, *de bak in den schouwburg*, eene platboomde schuit, *bak* genoemd. Het verhevene gedeelte van het aangezigt, onder de oogen, aan beide zijden van den neus, draagt, insgelijks, den naam van *bak*, *bakke*: *ronde*, *ingevallene*, *opgeblazene bakken*. Van hier *baktand*, groote tand, kies.

Bak, nu *bek*, is nog voor handen in *bak-huis* en *bakslagerij*. Ook wordt het voor het gansche aangezigt gebezigd, als in *bullebak*. Ook is het woord *bak* in de beteekenis van *rug* gebruikelijk geweest. Zie *achterbaks*.

BAKBAARD, (*bakkebaard*) z. n., m., *des bakbaards*, of *van den bakbaard*; meerv. *bakbaarden*. Van *bak*, *bakke*, wang, en *baard*. De haren die aan de wangen groeijen, wanneer zij niet afgenomen worden. Verkeerdelijk zegt men hiervoor, doorgaans, *bokbaard*, of *bokkebaard*.

BAKBEEST, z. n., o., *van het bakbeest*; meerv. *bakbeesten*. Een groot, grof, ongeschikt beest. Waarschijnlijk van het oude *bak*, *baken*, voor spek, of een zwijn, dat bij Kil. voorkomt; zoo dat *bakbeest* zoo veel is, als een zwaar, log, vet beest: *een bakbeest van*

- een mensch.* Ook van levenlooze zaken : *een bakbeest van een schip*, enz.
- BAKBOORD**, z. n., o., *des bakboords*, of *van het bakboord*; meerv. *bakboorden*. Van het oude *bak*, voor *rug* en *boord*. De linker zijde van het schip; omdat de stuurman, het roer aan de regter hand hebbende, den rug naar de linker zijde van het schip gekeerd heeft. *Bakboord* is dan zoo veel als *rugboord*. Zie *achterbaks*.
- BAKELAAR**, z. n., v., meerv. *bakelaars*. Zekere kern of bezie, bij Kil. *lauwerbesie, bacca lauri*. Zoo bitter als *bakelaar*. [Hooft.]
- BAKEN**, zie *baak*.
- BAKENEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik bakende, heb gebakend*. Tonnen op het water leggen, of andere teekens gebruiken, om de ondiepten aan te wijzen.
- BAKER**, z. n., v., *der*, of *van de baker*; meerv. *bakers*. Van het volgende bakeren.
- BAKEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik bakerde, heb gebakerd*. In doeken en windselen doen : *een kind bakeren*. Ook voor koesteren, warmen : *zich in de zon bakeren*. *Heet gebakerd zijn*, spreekw., voor *driftig, oplopend zijn*. Zamenstellingen zijn : *bakerpenning, baker-schelling, bakerstoel* enz. Ook *bakermand, bakermat*, eene mand, waarin, voorheen, de baker het kind zat te bakeren. Bij overdragt, noemt men de plaats, waar iemand geboren en opgevoed is, *zijne wieg en bakermat*.
O Amsteldam, vermaarde stad!
Mijn wiege, lust en bakermat. [D. Willink.]
- BAKHUIS**, z. n., o., *van het bakhuis*; meerv. *bakhuizen*. In den gemeenen spreektrant (ook *bakkes*), voor den mond en het aangezicht : *met een ijsselijk bakhuis*; op 't *bakkes kleeft een korst*. [Vond.] Zie *bak, bakke*. *Bakhuis*, voor de plaats waar men bakt, zie *bakkerij*.
- BAKKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik bakte*, (oul. *biek* en *boek*) *heb gebakken*. Bedrijv. : *brood, visch* enz. *bakken*. Overdragtelijk wordt dit woord, in den gemeenen spreektrant, ook voor *doen, verrigten, uitvoeren*, enz. gebezigd : *hij heeft mij bedrogen, maar ik zal het hem weer bakken*; *ik zal dat wel bakken*. *Iemand eene pots bakken*, eenen trek spelen, spreekw. *Het zal, dezen nacht, een koekje bakken*, is eene, in het gemeene leven, gebruikelijke spreekwijs, voor sterk vriezen. Onzijd., met het hulpw. *hebben* : *het brood bakt reeds*.
Volgens Wachter. hebben wij, in dit woord, welk bij Notker. *pacchen*, in het deen. *bage*, zweed. *baka*, angels. *bactan*, eng. *to bake*, pool. *pieçe* is, een overblijfsel van het frigische *βικκος*.
- BAKKER**, z. n., m., *des bakkers*, of *van den bakker*; meerv. *bakkers*. Van *bakken*. *Broodbakker, pastijbakker, suikerbakker* enz. Van hier ook *bakkerin, bakster*.
- Angels. *baecere*, eng. *baker*, zweed. *bakare*, -deen. *bager*, pool. *Piekarsz*.
- BAKKERIJ**, z. n., v., *der*, of *van de bakkerij*; meerv. *bakkerijen*. Alles, wat tot het bakken, inzonderheid van brood, behoort : *de bakkerij gaat tegenwoordig stecht*. Een huis, waar men brood bakt en verkoopt : *ik heb eene bakkerij gekocht*. De plaats, waar het brood toebereid en gebakken wordt : *hij is in de bakkerij*, ook *bakhuis* genoemd. Van hier ook *pottenbakkerij, suikerbakkerij, steenbakkerij* enz.
- BAKOVEN**, z. n. m., *des bakovens*, of *van den bakoven*; meerv. *bakovens*. Van *bak* (*bakken*) en *oven*.
- BAKPAN**, z. n., v., *der*, of *van de bakpan*; meerv. *bakpannen*. Van *bak*, (*bakken*) en *pan*.
- BAKSEL**, z. n., o., *des baksels*, of *van het baksel*; meerv. *baksels*. *Gebak*.
- BAKSTEEN**, z. n., m., *des baksteens*, of *van den baksteen*; meerv. *baksteenen*. Van *bak* (*bakken*) en *steen*. *Gebakken*, of gebrande steen, in tegenoverstelling van gegraven, of in de lucht gedroogde steen.
- BAKTAND**, z. n., m., *des baktands*, of *van den baktand*; meerv. *baktanden*. Van *bak, bakke*, en *tand*. Groote tand, kies.
- BAKTROG**, z. n., m., *des baktrogs*, of *van den baktrog*; meerv. *baktroggen*. Van *bak* (*bakken*) en *trog*. Een trog, of bak, waarin de bakkers het deeg kneeden.
- BAKVISCH**, z. n., m., *van den bakvisch*; meerv. *bakvisschen*. *Visch*, dien men pleegt te bakken.
- BAKWAGEN**, z. n., m., *des bakwagens*, of *van den bakwagen*; meerv. *bakwagens*. Zekere wagen.
- BAL**, z. n., m., *des bals*, of *van den bal*; meerv. *ballen*. Ieder rond ligchaam, en hetgeen daaraan gelijk is : *kaatsbal, kolfbal, sneeuwbal, zeepbal, bal van den voet, van de hand, van het oog*, enz. *Bal slaan*, zeker spel. Figuurlijk : *hij zal dien bal wel keeren*, dien tegenstand wel afwenden. [Hooft.] *Die kaatst moet den bal verwachten*, een aanvaller moet verwachten, dat hij ook aangevallen zal worden; *den bal misslaan*, zich vergissen; *een balletje opwerpen, opgooijen*, van iets beginnen te spreken.
Eng. *ball* en *pill*, fr. *bulle*, ital. *balla, palla*, lat. *pila*, gr. *πᾶλλα*, spaan. *bolo*, deen. *Bold*. In zoover het eenen speelbal, b. v. *kaatsbal, kolfbal* enz. beteekent, kan men het gevoegelijk van het gr. *βαλλω*, of *πᾶλλω*, afleiden. De taal- en dichtk. Bijdragen zeggen, ten aanzien van den wortel *bal, bel, bol*, onder anderen, dat dezelve, eigenlijk, in zich besluit het denkbeeld van eene opgezwollenheid, die eene zaak in eene volle ronde gedaante uitzet en als opblaast.
- BAL**, z. n., o., *des bals*, of *van het bal*; meerv. *bals*. Eene verzameling van dansers en danseressen. *Een bal geven*, op eigene kosten aanrigten. *Naar het bal gaan. Het bal openen*, den eersten dans doen.

Wij hebben dit woord van de Italianen en Franschen ontleend, die hun *ballo* en *bal* van het gr. βαλλίζειν, *dansen*, hebben. Meyer telt het onder de basterdwoorden, en verklaart het door *huppelspel*.

BALANS, z. n., v., *der*, of *van de balans*; meerv. *balansen*. Weegschaal, evenwigt; ook voor de berekening van ontvangst en uitgaaf: *zijne balans opmaken*. Van hier *balansenmaker*. Bij Kil. *balance*, lat. *bilanx*, fr. *balance*.

BALDADIG, bijv. naamw., *balddadiger*, *balddadigst*. Van het verouderde *bal*, d. i. *kwaad*, en *dadig*. *Balddadig* is, derhalve, eigenlijk, *boos- of kwaaddadig*. Van hier ook *balddadigheid*, *balddadigtijk*.

BALDDADIG, bijv. naamw., *balddadiger*, *balddadigst*. Van het veroud. *baldd*, eigenlijk *boud*, dat is *stout*, en *dadig*. *Balddadig* is, derhalve, zoo veel als *stout*, *ondernemend*, *roekeloos*. Kiliaan en Huydecoper maken dit onderscheid tusschen *balddadig* en *balddadig*.

BALDEREN, (ook *bulderen*) onz. w., gelijkvl. *Ik balderde*, *heb gebalderd*. Een groot geraas maken, inzonderheid van geweer of geschut: *het balderen van het kanon*.

BALEIN, z. n., wanneer het voor de stof zelf genomen wordt, onz., *des baleins*, of *van het balein*; meerv. *baleinen*, van verschillende soorten; in de beteekenis van het bewerkte uit de stof, vr., *der*, of *van de balein*; meerv. *baleinen*. Walvischbeen.

BALEINEN, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *balein* gemaakt: *een baleinen hoepelrok*.

BALG, z. n., m., *des balgs*, of *van den balg*; meerv. *balgen*. Eigenlijk de afgestroopte huid van eenig dier, zonder dat dezelve aan den buik geopend is. Verder, hetgeen van het vel eens diers gemaakt wordt, als *balg*, *blaasbalg*, *blaasbalk*. Wijders, de buik; doch met verachting: *den balg vullen*.

Dit woord is zeer oud. Festus verzekert, dat *bulga*, reeds bij de oude Galliers, *eenen lederen zak* beteekende.

BALHOORIG, zie *baloorig*.

BALIE, z. n., v., *der*, of *van de balie*; meerv. *balien*. Eene scheepstobbe, eene kuip, een doorgezaagde ton. Ook de lening van eene stoep, van eene brug enz.: *hij tag over de balie*. Wijders een hek, of afschutsel, inzonderheid tusschen de regters en pleitbezorgers: *ik ben met hem voor de balie geweest*.

In den zin van eene tobbe, of kuip, heet het in het deen. *Balje*, zweed. *balja*, eng. *pail*. De Grieken noemden reeds eene soort van houten vaten πειλαα. Zamenstell.: *balie- mand*.

BALJUW, (*baaljuw*, *bailjuw*), z. n., m., *des baljuws*, of *van den baljuw*; meerv. *baljuws*, *baljuwen*. Hoofdschout, drost.

Zeer verschillend zijn de gedachten om-

trent de afstamming van dit woord. Sommigen willen, dat het, door letterverzetting, van het middeleeuwsche *bajulare* afkomstig is, hetwelk niet slechts van hen, die als voogden voor weeskinderen zorgden, maar ook van zulken, die eenig ambt in den staat bekleedden, gebezigd werd. Anderen leiden het van het oude saksische *bail*, d. i. *bijl*, af, beteekende *baljuw* (*bailjuw*), dan eenen ambtenaar, of regter, die het regt van de bijl, of het zwaard, heeft, om te straffen. Nog anderen vinden deszelfs oorsprong in het fr. *baillif*. Doch natuurlijker is de afleiding van ons oude *baal*, *bail*, d. i. *hoofd*, *opperhoofd*, waarvan dit *baljuw*, (*baaljuw*) gelijk ook het fr. *bailli*, *baillif*, door middel van het lat. *balivus*, zeer ligt kan gekomen zijn.

Van hier ook *baljuwschap*, het ambt van eenen baljuw.

BALK, z. n., m., *des balks*, of *van den balk*; meerv. *balken*: *beelden*, die eenen *balk ondersteunen*. [Vond.] Een balk in een wapen, in de muziek, enz.

Bij Tatian. *balco*, in het zweed. en ijsl. *bielka* en *balka*, eng. *balk*, pool. *balkw*. Sommigen zoeken den oorsprong van dit woord, in het hebr. *balag* (*hij heeft versterkt*), omdat de balken de vastigheid van een gebouw maken.

BALKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik balkte*, *heb gebalkt*. Een onaangenaam geluid maken, even als de ezels: *hij balkt, als een ezel*.

BALLAST, z. n., m., *van den ballast*; zonder meerv. De onderste last in een schip, welke hetzelfde in evenwigt houdt, doch voor het overige geene nuttigheid heeft, bestaande gemeenlijk uit zand, of steenen. Van het verouderde *bal*, d. i. *kwaad*, (zie *balddadig*) en *last*.

Bij overdragt zegt men: *hij is een ballast*, een onnut mensch, een nuttelooze last, *voor de aarde*.

BALLASTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ballastte*, *heb geballast*. Van *ballast*. Met ballast laden: *een schip ballasten*.

BALLING, z. n., m. en v., *des ballings*, of *van den balling*, *der*, of *van de balling*; meerv. *ballingen*. Zie over het gemeene geslacht van dit woord, *Aankomeling*. Het is zamengetrokken van *banneling*. Gebannene: *hij moet als balling omzwerven*. In het gebruikelijke *balling 's lands* heeft eene uitlating plaats, en het wordt gesteld voor *balling*, d. i. *banneling*, of gebannen, *buiten de grenzen des lands*. Van hier:

Ballingschap, z. n., v. meerv., niet in gebruik.

BALOORIG, bijv. n., *balooriger*, *baloorigst*. Eigenlijk, afgemat door veel te hooren, verdoofd door eenig geraas, zoo dat men niet meer onderscheidenlijk hooren kan: *iemand*

baloorig maken. Van het verouderde *bal*, d. i. kwaad, en *oorig*, van *oor*. Van hier ook *baloorigheid*.

BALSEM, z. n., m., *des balsems*, of *van den balsem*; meerv. (wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt) *balsems*. Eigenlijk, de welriekende hars van den arabischen balsemboom: *balsem van Gilead, van Mekka* enz. Verder, alle welriekende zalf. Figuurlijk, alles, wat eenen aangename geur heeft, en zulk een aangename geur zelf: *de bloemen wasemen balsem uit*. Troost en opbeuring voor het gemoed, in eenen verhevenen stijl: *welk eenen balsem hebben uwe redenen in mijn hart gegoten!* — *die in haar zielen goot den balsem van zijn leer*. [Vond.]

Dit *balsem*, door Kiliaan onder de bas-terdwoorden geplaatst, is bij Ulphilas *balsan*, eng. *balsam*, *balm*, fr. *baume*, lat. *balsamum*, gr. *βαλσαμον*, van *balessan*, *balsan*, zijnde de arabische naam van den waren balsemboom.

Van hier ook *balsemachtig*, bijv. naamw., *balsemboom*, z. n., m., *balsemgeur*, z. n., m., *balsemolie*, z. n., v. enz.

BALSEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik balsemd*, *heb gebalsemd*. Met balsem, of andere welriekende hars bestrijken, of opvullen; *een lijk balsemen*. Van hier *balseming*.

BALSTURIG, bijv. naamw., *balsturiger*, *balsturigt*. Van het oude *bal*, d. i. kwaad, en *sturig*, van *sturen*. Wederspannig, hardnekkig.

BAMBOES, z. n., o. meerv., *bamboezen*. Zeker oostindisch riet met vele gelederen, waarvan men rottingen maakt. Van hier *bamboesriet*.

BAN, z. n., m., *des bans*, of *van den ban*; het meerv. is niet in gebruik. Een, weleer, zeer gebruikelijk woord van eene uitgestrekte beteekenis, hetwelk al datgeen aanduidde, waardoor de vrije handelingen van den mensch bepaald worden, deze bepaling zelve, en eindelijk de daardoor bepaalde zaak. Al deze beteekenissen, welke bij Kil. voorkomen, zijn genoegzaam reeds verouderd, en het woord wordt, thans, meest gebezigd, om de uitsluiting van de godsdienstige gemeenschap aan te duiden, welke *de ban*, of *kerkeban*, genoemd wordt, en in den zin van geregtelijke verwijdering van zekere plaats, of den wereldlijken ban. *Met eeuwig* of *tijdelijken ban*. [Hooft.] *In den ban doen*. Regtsgebied, geregtsban: *die de wateren van de laeghte scheidde en stootte binnen hunnen ban*. [Vond.]

BANBLIKSEM, z. n., m., *des banbliksems*, of *van den banbliksem*; meerv. *banbliksems*. Figuurlijk voor den kerkeban: *iemand met den banbliksem bedreigen*.

BAND, z. n., m., *des bands*, of *van den band*; meerv. *banden*. Verkleinw. *bandje*. Van *binden*. Alles, wat dient, om andere dingen te binden, of te verbinden. *Armband*, *halsband*,

kouseband enz. *Den hond aan eenen band leggen*. *Een ijzeren band om het wiel van den wagen*. *Een breukband*. *De band van eene broek*. *De band van een boek*. *De banden*, waarmede een misdadige plagt gebonden en gepijnigd te worden. Van hier *buiten pijn en banden*. Figuurlijk wordt het woord *band* gebezigd, in de spreekwijs *iemand in den band houden*, bedwingen. Zoo ook *de band dervriendschap*, *des huwelijks*, *des vredes* enz.

Van hier ook de spreekwijs *door den band* — *zij zijn door den band zoo*, de eene is zoo als de andere; waarvoor men, in de dagelijksche verkeer, genoegzaam altoos, *door de bank* hoort zeggen, hetwelk echter door Tuinman en anderen afgekeurd wordt.

Band, bij Otfried. en Notker. *band*, *pand*, is een oud woord, dat in alle met de nederduitsche verwantschaptalen aangetroffen wordt. *Banda*, *bandellum*, *bandum*, *bandus*, en andere, komen in het latijn der middel-eeuw. in velerlei beteekenissen, voor. De Franschen hebben van daar, waarschijnlijk, hun *bandage*, *bande*, *bandeau*, *bandelette*, *bander*, *bandereau* enz., om van geene andere talen te spreken. In de perzische is *bend*, een band, en *banden*, binden; en eene gelijke beteekenis heeft het hebr. *banm*

BANDELIER, onduitsch woord. Zie *draagband*.

BANDERHEER, zie *baanderheer*.

BANDIJT, (*bandiet*) ond. z. n., m., *des bandijts*, of *van den bandijt*; meerv. *bandijten*. Van het ital. *bandito*, hetwelk van *bandire*, d. i. verbannen, afstamt. Een gebannene, en wel bijzonder zulk een, die zich, na zijne verbanning, op rooverij toelegt: *dat God de heffe der bandijten* enz. [M. L. Tydw.]

BANDREKEL, z. n., m., *des bandrekels*, of *van den bandrekel*; meerv. *bandrekels*. Van *band* en *rekel*, d. i. een hond. Een hond, die aan eenen band, of een touw, vast gemaakt is. Thans is het, meestal, als scheldwoord, in gebruik, om een lui, vadzig mensch aan te duiden: *gij ligt daar als een bandrekel*.

BANEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik baande*, *heb gebaand*. Effen, gangbaar maken: *eenen weg banen*; *een gebaande weg*. Figuurlijk, hinderen uit den weg ruimen: *de Ouden hebben ons den weg tot de wetenschappen gebaand*. Van *baan*.

BANDERHEER, zie *baanderheer*.

BANG, bijv. naamw. en bijw., *banger*, *bangst*, hetwelk de gewaarwording eener smert veroorzakende vrees aanduidt: *een bang kind* enz. Als een bijw.: *bang worden*, *ik ben bang*, en *het is mij bang*, *iemand bang maken*. Figuurlijk, voor datgeen, hetwelk eene smert veroorzakende vrees aanbrengt, in welke beteekenis dit woord alleenlijk als een bijv. naamw. gebezigd wordt: *de bange eenzaamheid*.

Bang is voor *beang*, *benaauwd*, van *ang*,

eng, dewijl de bangheid, werkelijk, met eene beënging, of beklemming der borst gepaard gaat. Zie *ang*. Van hier ook *bangheid*, *bangigheid*.

BANIER, z. n., v., *der*, of *van de banier*; meerv. *banieren*. Een veldteeken: *men zwaait de veldbanier*. [Vond.] Van *ban*, d. i. grensscheiding, bewind. *Banier* beteekent derhalve zoodanig iets, dat aanwijst, onder wiens bewind iedere krijgstroep behoort.

BANJERHEER, zie *baanderheer*.

BANK, z. n., v., *der*, of *van de bank*; meerv. *banken*. Eene zitplaats, gemeenlijk van hout gemaakt: *op de bank*. [Hooft.] Van hier de spreekwijzen: *men heeft het onder geene stoelen*, of *banken*, *te steken*, te verbergen, te verhehlen; *iets achter de bank werpen*, verwerpen. *Door de bank*, zonder onderscheid, het eene zoo wel als het andere, goed en kwaad door elkander: *iets door de bank verkoopen*. Ook komt de uitdrukking *door de bank* voor, in de beteekenis van *op de gewone wijs*, en dan schijnt zij opzigt te hebben op de oude zittingen bij de regtdagen, alwaar door onze Voorvaderen de geschillen afgehandeld werden, niet naar beschrevene wetten, maar volgens, van oudsher, gestaaftde gewoonten. Adeling merkt aan, dat de oorsprong dezer uitdrukking nog duister is. Tuinman keurt dezelve geheel af, en neemt daarvoor *door den band*. Zie *band*.

Bij overdragt beteekent dit woord alle verhevene plaatsen, die geschikt zijn, om op te zitten, te leggen, of daarop iets te verrigten. In dezen zin heeft het woord *bank* ook verscheidene samenstellingen, als *broodbank*, *draaibank*, *hoekbank*, *toombank*, *vischbank* enz. Eene tafel, waarop men met dobbelsteenen, of kaarten, speelt, en het daarop liggende geld, waarom gespeeld wordt; ook de plaats, waar zulk eene tafel, of bank, gehouden wordt, ital. *banco*, fr. *banque*. Eene openbare gemeene kas, welke, naar de verscheidenheid harer inrigting ook verscheidene namen heeft, als *beleenbank*, *bank van leening*, *wisselbank*, alle ook enkel *bank* genoemd. Van hier *bankgeld*, *bankhouder*, *bankier* enz. — In de scheepvaart dragen de ondiepten den naam van *banken*.

Het angels. *bench* en *baence*, het eng. *bench* en *bank*, het ital. *banca*, *banco* en *panca*, het fr. *banque*, het deen. *Bänk*, het zweed. *baenk*, het ijsl. *Beck*, en het lat. *banca*, *banca*, *bancus*, zijn, in al de boven genoemde beteekenissen, gebruikelijk.

BANKAARD, z. n., m., *des bankaards*, of *van den bankaard*; meerv. *bankaarden*. Van *bank* en *aard*, bij inkrimping *erd*, *bankerd*. Dit woord komt bij Kil. voor, en is bij de Gelderschen nog in gebruik, in den zin van een onecht kind. Met deze benaming wordt, waarschijnlijk, op de plaats bedoeld, waar

zulk een kind het aanwezen ontvangt; en *bank* wordt hier, als tegen het echte bed overgesteld, gebezigd. *Bankaard*, zegt Kil., *non in lecto geniali, sed quovis scamno fortuito, a matre conceptus*. Ook schijnt het poolsche *Beckart*, een onecht kind, met het ijsl. *Beck*, eene bank, verwant te wezen. *Bankaard* is, volgens Wachter., een onecht kind, welks vader niet bekend is.

BANKBREUK, z. n., v., *der*, of *van de bankbreuk*; meerv. *bankbreuken*. Van *bank* en *breuk*. Het onvermogen, om zijne schulden te betalen, en de openlijke uitbersting dezer omstandigheid. Van hier het bijv. naamw. en bijw. *bankbreukig*, voor, tot zulk een onvermogen gebragt. Doch voor dit alles verkiest het gebruik het van elders ontleende *bankeroet*. Zie hetzelfde.

J. Lublink, de Jonge, acht *kasbreuk* beter dan *bankbreuk*, dewijl het woord *bank* wel de openbare bewaarplaats van gelden, maar niet de kas van bijzondere personen beteekent.

BANKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bankte, heb gebankt*. Van *bank*. Eigenlijk, aan de tafel zitten, eten en drinken, hetzelfde als *tafelen*: *hoe wilmer tavond banken*. [Brederode.] Thans is het, in den gemeenen spreektrant, gebruikelijk, voor zich ophouden, vertoeven: *hij zal daar niet lang banken*; en voor spelen, of zijn geld, door zeker dobbelspel, wagen: *ik heb tien dukaten met banken verloren*.

BANKEROET, *bankroet*, *bankerot*, *bankrot*, z. n., o., *des bankeroets*, of *van het bankeroet*; meerv. *bankeroeten*. *Bankbreuk*: *een bankeroet maken*; *het is een bankeroet van honderd duizend guldens*.

Ook wordt het, als een bijw. gebezigd, in de spreekwijzen *bankeroet zijn*, *gaan*, *spelen* enz.

Van hier ook *bankeroetier*, een bankbreukige.

Al deze woorden zijn uit het italiaansche *bancorotto* ontleend, hetwelk eigenlijk eene gebrokene wisselbank beteekent, en, in die taal, in den bovengenoemden zin, gebruikt wordt. Naar het fr. *banquerout* spreekt men dit woord bij ons meestal *bankeroet* uit.

BANKET, z. n., o., *des bankets*, of *van het banket*; meerv. *banketten*. Van *bank*, waarvan *banken*, zich met eten en drinken vermaken, met eenen basterduitgang, of van het ital. *banchetto*. Een gastmaal, eene smulpartij: *onder 't koninglijk banket*. [Vond.] *Op bruiloft of banketten*. [E. Kool.] In dezen zin begint dit woord reeds te verouderen. Thans wordt het gemeenlijk alleen gebruikt, voor zeker suikergebak. Van hier *banketbakker*, en met eenen basterduitgang, *banketteren*: *Eneas en de trojaensche Jeught banketteren van ossenharsten en den gewijden afval*. [Vond.] Hiervoor werd, weleer, het echte

- nederduitsche *banken*, zich met eten en drinken vermaken, gebruikt. Zamenstellingen van *banket* zijn: *banketbakker*, *banketdeeg*, *bankethammetje*, eene kleine lekker gebraden ham, *banketwinkel*, enz.
- BANKGELD**, z. n., o., des *bankgelds*, of van het *bankgeld*; het meerv. is niet in gebruik. Van *bank* en *geld*. Zie *bank*.
- BANKHOUDER**, z. n., m., des *bankhouders*, of van den *bankhouder*; meerv. *bankhouders*. Van *bank* en *houder* van *houden*. Zie *bank*.
- BANKIER**, z. n., m., des *bankiers*, of van den *bankier*; meerv. *bankiers*. Bankhouder. Zie *bank*.
- BANNELING**, zie *balling*.
- BANNEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik bande, heb gebannen*. Dit woord heeft in het lot van het zelfst. naamw. *ban* gedeeld, en is, ten aanzien van zijne meeste beteekenissen, welke bij Kil. voorkomen, verouderd. Thans is het alleen nog gebruikelijk, in den zin van in ballingschap verzenden, uitbannen; in den gemeenen spreektrant, bij de kaartspelers, voor aftroeven, met eene hoogere troef nemen; en eindelijk voor van zich verwijderen: *de droefheid bannen*, enz. Van hier ook *banning*.
- BAR**, (oul. *baar*) bijv. naamw. en bijw., *barder*, *barst*. Open, bloot, geheel: *barre hei*, *rots* enz., niets dan *hei*, *rots* enz. Koud, schraal, onaangenaam: *bar weer*. Van hier ook *barheid*. Zie *baar*.
- Van *bar*, bloot, komt *barvoets*, blootvoets *barvoeter*, een blootvoets gaande monnik, ook *barrevoetbroeder* genoemd.
- BARAK**, z. n., v., der, of van de *barak*; meerv. *barakken*. Veldlegerhut; soldatenverblijf; fr. *baraque*.
- BARBAAR**, z. n., m., des *barbaars*, of van den *barbaar*; meerv. *barbaren*. Eigenlijk, een buitenlander, vreemdeling; iemand, die eene andere taal spreekt, en andere zeden en gewoonten heeft, in welke beteekenis dit woord bij de Grieken en Romeinen gebruikelijk geweest is. Dan, daar alle oude Volkeren, buiten de Grieken en Romeinen, destijds, ruw, woest waren, zoo wordt dit woord, ook, in eenen figuurlijken zin gebruikt, om daarmede niet alleen een wild, woest, onbeschaafd, maar ook, en hoofdzakelijk, een hard, wreed mensch aan te duiden: *hij is een regte barbaar*. Van hier ook *barbarij*, voor een door wilde, onbeschaafde menschen bewoond land, ook voor onwetendheid, onbeschaafdheid, en eindelijk voor eedere slechte, onmenschenlijke daad.
- Volgens Martin, is het van het chald. *bara*, dat buiten, naar buiten, beteekent, afkomstig. Wij hebben het van het lat. *barbarus* en het gr. *βαρβάρως* ontleend.
- BARBAARSCH**, bijv. naamw. en bijw., *barbaarscher*, *barbaarscht*. Vreemd, uitheemsch: eene
- barbaarsche taal*; figuurlijk, *eene barbaarsche*, met de taalregelen strijdende, *woordvoeging*. Wild, ruw, onbeschaafd: *een barbaarsch volk*. Insgelijks hard, wreed, onmenschenlijk: *een barbaarsche vader*. *Hij werd zeer barbaarsch behandeld*.
- BARBEEL**, z. n., m., des *barbeels*, of van den *barbeel*; meerv. *barbeelen*. Zekere rivier-visch, dus genoemd van het lat. *barba*, als eenen baard hebbende. In het ital. *barbo*, fr. *barbeau* en *barbon*, eng. *barb* en *barbel*, deen. *barbe*, russ. *barbera*, hoogd. *Barbe*.
- BARBIER**, z. n., m., des *barbiere*, of van den *barbier*; meerv. *barbieren*, *barbiere*. Baardscheerder. Van hier ook *barbiereknacht*, *barbierewinkel*. In den gemeenen spreektrant, is het werkw. *barbieren*, voor den baard scheren, gebruikelijk. Dit woord is uit het middeleeuwschelatin, *barbarius*, *barberius*, ontstaan, waarvan het ital. *barbiere*, het fr. *barbier*, en het zweed. *barberare* ontleend zijn. De Perzianen gebruiken het woord *berber*.
- BARD**, z. n., m., van den *bard*; meerv. *barden*. Dus werden de Zangers der oude Gallen genoemd. Derzelve naam is bij grieksche en latijnsche schrijvers met roem gemeld. Hunne zangen waren zoo veel als jaarboeken. Men vindt dien naam nog in verscheidene woorden bij die van *Wales*, bij welke *Bardd* dichter, profeet, *bardas* geschiedenis en dichtkunst beteekent. Het stamwoord is, ongetwijfeld, het oude *baren*, hetwelk niet alleen *schreeuwen*, *brommen*, maar, waarschijnlijk, ook *zingen* beteekend heeft.
- BAREN**, (oul. ook *beren*, *beeren*), bedr. w., gelijkvl. *Ik barde, heb gebaard*. Ter wereld brengen: *eenen zoon baren*. Van hier *barrensnoed*, *baring*. In eene ruimere beteekenis, voor veroorzaken, voortbrengen: *hij heeft mij veel verdriet gebaard*. *Natuur baart den dichter*. [Vond.]
- Dit woord, dat zeer oud, en met het alem. *peran*, goth. *hairan*, zweed. *baera*, deen. *bäre*, angels. *baeran*, eng. *to bear*, lat. *ferre*, en gr. *φέρω*, eenerlei is, wordt bij ons, tegenwoordig, in geene andere, dan de genoemde beteekenissen gebruikt, schoon het, welcer, ook in den zin van toonen, of vertoonen, gedragen, of gebaar maken, geluid geven, of schreeuwen, en genieten, of in gebruik hebben, plagt gebezigt te worden.
- BARG**, (*berg*), z. n., m., des *bargs*, of van den *barg*; meerv. *bargen*. Een gesneden zwijn. Ten Kate acht dit woord van het oude *baren*, *beren*, afkomstig, als zinspelende op het nog overige van de teeldrift. Wachter, houdt het als afstammende van een veroud. werkw. *bargen*, d. i. snijden.
- BARGIE**, zie *bark*.
- BARK**, (*barke*, *berke*) z. n., v., der, of van de *bark*; meerv. *barken*. Eene soort van schuiten.

In het hoogd. en deensche *Barke*, eng. *barge*, *bark*, fr. *barque*, en het ital. *barca*. Men leidt dit woord gevoegelijk van ons verouderde *baren*, *beren*, af, als dienende om te vervoeren. Ook is het, bij ons, met eenen walschen basterduitgang in gebruik: *bergie*, *bergie*, bij Kil. *barsie*.

BARKHOUT, z. n., o., *des barkhouts*, of van het *barkhout*; meerv. *barkhouten*. Een groot hout, dienende tot vastigheid van een schip, ook *berkhout* genoemd. Van *bark*, een vaartuig, en *hout*.

BARM, *baarm*, *barmte*, *baarmte*, *berm*, *berme*. Een in de meeste beteekenissen, welke bij Kil. voorkomen, reeds verouderd woord, uitgezonderd in die van eenen hoop, een ophoopsel, als *barm*, of *baarm*, *hoois*, bij de Gelderschen nog in gebruik, voor eenen hoop hooi. Hoofd heeft het gebruikt voor eenen dijk, een opwerpsel van aarde, eenen aardhoop: *men zaaide voetangels op de barmte*.

BARMHARTIG, bijv. naamw. en bijw., *barmhartiger*, *barmhartigst*. Medelijdend jegens eenen ellendigen: *hij is een barmhartig mensch*. Barmhartigheid verdienend, doch alleenlijk, in eene vertrouwelijke verkeering en al schertsende: *hij is een barmhartige ruiter*; *hij ziet er barmhartig uit*.

Angels. *earnheort*, zweed. *barmhertig*, deen. *barmhiertig*, bij de Franken en Alemannen *armherze*.

Men heeft over de afkomst van de eerste helft dezes woords in het geheel niet eens kunnen worden. Sommigen leiden het van het oude *barm*, voor schoot, anderen van een verdicht woord *barm* voor klein, anderen van *barm*, voor *warm*, wederom anderen van *barmen*, voor *bearmen*, *omarmen*, en nog anderen van *arm*, af, hetwelk weleer goed en genadig zou beteekend hebben. Intusschen is het woord *barmhartig* niets anders, dan eene letterlijke overzetting van het latijnsche *misericors*. De nederduitsche taal was, gelijk alle anderen, in hare kindscheid, zeer arm ten aanzien van woorden, welke zedelijke onderwerpen aanduiden. De eerste christenleeraars zochten zich daarom met letterlijke overzettingen der latijnsche uitdrukkingen te helpen. Het woord *barmhartig* is een der menigvuldige voorbeelden hiervan. Dewijl *miser arm* beteekent, zoo maakten zij van *misereri armen*. De latere Alemannen plaatsten voor dit *armen* het voorzetsel *be*, hetwelk naderhand met de *a* zamenvloeide, zoodat uit *bearmen barmen*, (*erbarmen*) en daaruit *barmhartig* ontstond.

Van hier ook *barmhartigheid*, *barmhartiglijk*. **BARNEN**, (*bernen*) bedr. en onz. werkw. *Ik barnde*, *heb gebarn*d. Hetzelfde als branden, welk laatste echter, in eenen eigenlijken zin, doorgaans, gebruikt wordt. In eene figuur-

lijke beteekenis, b. v. van gevaren gesproken, wordt, meestal, *barnen* gebezigd: *in 't barnen van 't gevaar*. Zie *branden*.

BARNING, (*berning*) z. n., v., *der*, of van de *barning*; meerv. *barningsen*. Hetzelfde als branding, welk laatste meest in gebruik is, uitgezonderd in sommige overdragtelijke beteekenissen: zie die *barrening eens woeden*. [Vond.] Zie *branding*.

BARNNETEL, (*bernetel*) zie *brandnetel*.

BARNSTEEN, (*bernsteen*), z. n., m., *des barnsteens*, of van den *barnsteen*; meerv. *barnsteenen*, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Van *barnen*, dus genoemd, als ligt vlam vattende. Zie *amber*. Van hier *barnsteenkraft*.

BARNSTEENEN, onverbuigbaar bijv. naamw. Van barnsteen gemaakt: *een rotting met eenen barnsteenen knop*.

BARREVOETER, *barrevoets*. Zie *bar*.

BARSCH, bijv. naamw. en bijw. *barscher*, *barschst*. Vermetel, trotsch, stuursch. Van *bar*, naakt, bloot, de overdragtelijke beteekenis van *wreed*, *guur*, *onaangenaam*. Van hier ook *barscheid*.

BARST, zie *bark*.

BARST, *berst*, *borst*. Zie *berst*.

BARSTEN, zie *bersten*.

BARVOETER, *barvoets*, *barvoetbroeder*. Zie *bar*.

BAS, z. n., m., *van den bas*; meerv. *bassen*. De laagste toon in de muziek, de grondstem: *den bas zingen*. Een speeltuig, waarop de bas gespeeld wordt: *ik heb eenen fraaijen bas gekocht*. In beide deze beteekenissen is dit woord van het ital. *basso* otleend. Ook draagt zeker geschut den naam van *bas*, en schijnt, zegt Windschooten, zijnen naam te hebben van het *bassen* der honden. Van hier *bassnaar*, *basspeler*, *basstem*, *draaibas*, enz.

BAST, z. n., m., *van den bast*; meerv. *basten*. De huid, de schors, schel, of het bekleedsel van boomen, planten en gewassen: *de bast van boomen*, *erwtten*, enz.: *uit den dunnen bast*. [Vond.] Van hier ook *bastachtig*, hetgeen naar zekeren bast zweemt. Zoo ook *bastig*, d. i. dik van bast. In den gemeenen spreektrant wordt het voor den buik en het geheele ligchaam genomen: *hij vult zijnen bast met gebrad*; *hij viel met zijnen bast tegen de deur aan*.

Wachter. en Ihre leiden dit woord van *band* af, dewijl de bast van boomen, zeer vroeg reeds, gebruikt werd, om daarmede te binden. Van hier nog eene andere beteekenis, waarin het woord *bast* bij ons voorkomt, namelijk, die van strop: *tegens kling en kogel waren zij, niet tegens den bast opgewassen*. [Hooft.] Ook de scheldnaam *hangbast*, galgebok.

BASTAARD, *basterd*, z. n., m., *des bastaards*, of van den *bastaard*; meerv. *bastaarden*. Een onecht kind; een natuurlijk kind, wiens vader

echter bekend is. Figuurlijk wordt het genomen voor alles, wat van zijnen gewonen aard afwijkt, inzonderheid, wanneer het slechter dan gewoonlijk uitvalt: *een bastaardwindhond*; *bastaardwijn* enz. *Iemand bastaard maken*, ontverven. Van hier ook *bastaardmaking*, ontverving, *bastaardij*, de staat van buiten het huwelijk geteeld te zijn; ook voor plompheid en onbeschaafdheid van taal. Camph. bezigt het woord *bastaard*, in den zin van ontbloot, of verstoken van iets:

Ons leven broos en boos

Maakt ons schier bastert van genade.

Bastaard, (fr. *bâtard*, ital. *bastardo*, middeleeuwsch lat. *bastardus*) is geen oorspronkelijk nederduitsch woord, maar van de Franschen, of Italianen, tot ons gekomen. De eerste helft van dit woord is ontwijfelbaar het fr. *bas*, laag, nederig, hetwelk ook *bast* genoemd werd. In fransche oorkonden van 1377 en 1378 leest men *bastart*, *filz de bas*, en *fille de bast*. De laatste helft is de uitgang *aard*, of *erd*.

BASTAARDWOORD, z. n., o., *des bastaardwoords*, of *van het bastaardwoord*; meerv. *bastaardwoorden*. Van *bastaard* en *woord*. Uitheemsch woord, met eenen vreemden, aan onze taal oneigenen, uitgang, b. v. *feliciteit*, *inclineeren* enz.

BASTERD, zie *bastaard*.

BATAAF, z. n., m., *des bataafs*, of *van den bataaf*; meerv. *bataven*. Ook *batavier*.

Van *batauwe*, nu *betuwe*, waarvan de Romeinen *batavia* gemaakt hebben; en hieruit is ons *bataaf* natuurlijk ontstaan. Zie *betuwe*.

BATAAFSCH, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. *Het bataafsche gemeenebest*.

BATAVIER, z. n., m., *des bataviers*, of *van den batavier*; meerv. *batavieren*. Zie *bataaf*.

Ten Kate acht het laatste gedeelte van dit woord van het oudduitsche *war*, of *wer*, (lat. *vir*) dat is *man*, afkomstig. Zoodat *batavier* zoo veel als *batauwman*, *betouwman* (nu *betweman*) zoude zijn.

BATEN, onz. w., gelijkvl. *Baatte*, heeft *gebaat*. Dit werkw., hetwelk van *baat*, en dit van het oude *bat*, *bet*, d. i. *beter*, afkomstig is, en helpen, voordeelig zijn beteekent, heeft den derden naamval bij zich: *het zal u niet baten*; *het heeft den Leerlingen weinig gebaat*. Hooft heeft *iemand het leven baten*. Voor doen ophouden.

BATSCH, bijv. naamw. en bijw., hetwelk reeds begint te verouderen, beteekenende, bij Kil. loos, bij Camph. stout, trotsch: *steekt, o! steekt den grootschen kop niet zoo batsch ten hemel op*.

BAZIN, z. n., v., *der*, of *van de bazin*; meerv. *bazinnen*. Het vrouwelijke naamw. van *baas*. Op sommige plaatsen wordt de vrouw van het huis *de bazin* genoemd.

BAZUIN, z. n., v., *der*, of *van de bazuin*;

meerv. *bazuinen*. Zeker blaaspeeltuig, eenigzins gelijk aan eene trompet, uitgezonderd dat het langer is, en door heweegbare deelen, welke, onder het blazen, op en neder geschoven worden, de hoogte en laagte der toonen maakt: *de bazuin steken*; *met de heldere bazuin*. [Vond.] Van hier *bazuinblazer*. Zweed. *basun*, ijsl. *baesun*, oud fr. *buisine*, lat. *buccina*, waarvan het, waarschijnlijk, onder eenige veranderingen, tot ons overgekomen is, dewijl wij toch onze meeste speeltuigen, en dus ook derzelve benamingen, van anderen gekregen hebben.

BAZUINEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik bazuinde*, heb *gebazuind*. Met de bazuin blazen. Onzijd., met hebben: *morgen zullen wij bazuinen*. Bedrijv., doch in eenen figuurlijken zin, voor met luide stem bekend maken: *iemand's heldendaden bazuinen*; in welk geval, doorgaans *uitbazuinen* gebezigd wordt.

BE, oudtijds *bi*, nu *bij*, is een der onscheidbare voorzetselen, dat buiten zamenstelling niet in gebruik is, en de werkwoorden, bij welke het gevoegd wordt, nimmer verlaat; terwijl die werkwoorden het gewone *ge*, in den verledenen tijd, niet aannemen, als *beminnen*, *bemind*, *bestrijken*, *bestreken* enz. Hooft heeft dit voorzetsel voor zeer vele woorden gevoegd, en daarmede zamengesteld; welke zamenstellingen niet meer in gebruik zijn, als: *beaangenamen*, *beborstweren*, *bedeunen*, *bedolen*, *bedringen*, *beschelden*, *bestillen*, *bewachten*, enz.

De onzijdige werkwoorden nemen, wanneer het voorzetsel *be* voor dezelve geplaatst wordt, eene werkende beteekenis aan, als lagchen, *iemand belagchen*, slapen, *beslapen*, enz.

Door middel van dit voorzetsel, worden, somwijlen, werkwoorden van naamwoorden gevormd. Van zelfst. naamwoorden, b. v. *bloem*, *dijk*, enz. *bebloemen*, *bedijken*, enz. Insgelijks van bijv. naamwoorden, b. v. *groot*, *vochtig*, *vrij* enz. *begrooten*, *bevochtigen*, *bevrijen*.

Wijders dient het voorzetsel *be*, bij een werkwoord geplaatst, om eene krachtige stijving van de bewerking aan te duiden, en zegt zoo veel als: ten volle, of, van alle zijden, als: *bedenken*, *beloopen*; *een stuk papier beschrijven*; *eenen akker bezaaijen*; *met zout bestrooijen* enz.

Dit *be* maakt ook, even als de voorzetsels *ge*, *ont* en *ver*, voor het zakelijke deel van een werkwoord geplaatst, met weglating van den staart, dat worteldeel tot een zelfst. naamw. van het onzijdige geslacht, van gelijke waarde, als de onbepaalde wijs van het werkw., b. v.: *beloop*, *bereik* enz.

Eindelijk moet nog aangemerkt worden, dat dit voorzetsel, somtijds, de *e* verliest, en

- tot eene lettergreep, met het zakelijke deel des woords zamenvloeit, als blijkt uit *bang*, *barmhartig*, *biecht*, *blijven* enz.
- BEARDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *arden* : *ik beaardde*, *heb beaard*. Met aarde bedekken, begraven.
- BEADEN**, *beasemen*, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *ademen* : *ik beademde*, *heb beademd*. Zijnen adem over iets laten gaan, met zijnen adem bezwalken. Camph. gebruikt het overdragt., voor vergezellen : *dat hem uwe gunst beadem*. Van hier ook *beademing*, *beaseming*. Zie *adem*.
- BEAMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *amen*, navolgen, hetzelfde doen : *ik beaamde*, *heb beaamd*. Toestemmen, hetzelfde zeggen : *hij heeft alles beaamd*. Hoofst bezigt : *beamelen*.
- BEAMTE**, z. n., m., *des beamtten*, of *van den beamtten*; meerv. *beamtten*. Iemand, die een ambt heeft, ambtenaar. Dit woord is eigenlijk het verled. deelwoord van het werkw. *beamtten*, (iemand een ambt geven) hetwelk niet in gebruik is, waarvan, echter, *beamtten* *schrijver*, ook *beambtschrijver*, voor regtschrijver, of notaris. Het deelw. wordt, hier, als een zelfst. naamw. gebezigt, even als in verscheidene andere woorden, b. v. *geleerde* enz., plaats heeft.
- BEANGST**, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het niet gebruikelijke werkw. *beangsten*. Bevreesd, hennaauwd. Zie *angst*. Van hier ook *beangtheid*. Weleer was in dezen zin, *beangt*, van *beangen*, in gebruik.
- BEANGSTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *angstigen* : *ik beangstigde*, *heb beangstigd*. Van *angst*. Angst verwekken, bevreesd maken : *de herinnering van het verledene beangstigt mijn geweten niet*. Van hier ook *beangstiging*. Zie *angst*. Oul. was ook *beangen* in gebruik.
- BEANTWOORDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *antwoorden* : *ik beantwoordde*, *heb beantwoord*. Antwoord op iets geven : *eene vraag, eenen brief beantwoorden*. Voldoen : *de uitkomst heeft aan mijne verwachting niet beantwoord*. Van hier ook *beantwoording*, *beantwoordelijk*, waarop men kan antwoorden, en *beantwoordelijkheid*.
- BEARBEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *arbeiden* : *ik bearbeidde*, *heb bearbeid*. Aan iets arbeiden, door arbeid volkomen trachten te maken : *eenen akker, een wijsgeerig onderwerp bearbeiten*. Van hier *bearbeiding*. Zie *arbeiden*.
- BEASCHT**, verled. deelw. van het niet gebruikelijke werkw. *beasschen*. Met asch bemorst.
- BEBINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *binden* : *ik bebond*, *heb bebonden*. Met een bindsel bedekken : *zijn aensicht was oec bebonden mit enen doeck*. [Leven J. C.]
- BEBLOEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *bloeden* : *ik bebloedde*, *heb bebloed*. Met bloed bevochtigen, bevleken. Het verled. deelw. *bebloed* is het meest in gebruik : *hij was geheel bebloed*.
- BEBOETEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *boeten* : *ik beboekte*, *heb beboet*. Eene geldboete opleggen : *hij is daarover beboet*.
- BEBOLWERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *bolwerken* : *ik bebolwerkte*, *heb bebolwerkt*. Met bolwerken versterken : *eene stad bebolwerken*. Overdragt., en in den gemeenen spreektrant : *ik zal dat wel bebolwerken*, doen, uitvoeren, klaar maken. Van hier ook *bebolwerking*.
- BEBOUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *bouwen* : *ik bebouwde*, *heb bebouwd*. Met gebouwen bezetten, aanvullen : *eene ledige plaats bebouwen*.
- BED**, (*bedde*) z. n., o., *des beds*, of *van het bed*; meerv. *bedden*. *Doodbed*, *veldbed*, *ziekbed*, enz. *Het bed maken*; *te bed*, naar bed gaan; *te bed liggen*; *een kind te bed leggen*. Om de gelijkheid met een bed, waarop men slaapt, worden de afgeperkte plaatsen in de tuinen, geschikt voor planten en gewassen, ook *bedden* genoemd. Ook draagt de echt, bij overdragt, somwijlen, den naam van *bed* : *kinderen van het eerste, tweede bed*. *Dat gij noch bloed en stort, noch breekt uws naastes bed*. [H. de Groot.] In den dichterlijken stijl, wordt aan de zon een *bed* toegeschreven : *Nadien de voglezang, zoo schel, en zoetgebeekt, In 't kriecken van den dagh, de zonten bedde uitweekt*. [Vond.]
- Dit woord heeft verscheidene samenstellingen, als *beddedeken*, *beddejak*, *beddekleed*, *beddekwaast*, *beddenkooper*, — *verkooper*, — *koopster*, — *verkoopster*, *beddenmaker*, — *maakster*, *beddenstopper*, — *stopster*, *beddenwinkel*, *beddesprei*, *beddetijk*, *beddezak*, *bedgordijn*, *bedlaken*, *bedlegerig*, *bedpan*, *bedplank*, *bedsponde*, *bedstede*, *bedstok*, *bedstroo*, *bedtafel*.
- Hoogd. *bett*, alem. *pet*, ijsl. *bed*, angels. en eng. *bed*, *bedd*, *bedde*, zweed. *baedd*. Waarschijnlijk is ons *bed* van *beed*, zijnde de onvolmaaktverleden tijd van het verouderde *bijden*, nu *beiden*, d. i. vertoeven, afkomstig; beteekenende *bed* dan zoo veel als eene plaats, waarop men rust en vertoeft. Door middel van het werkw. *beiden*, is *bed* met het chald. en arab. *both* en *bith*, *overnachten*, en het heb. *bith*, *woning*, of *oord*, en *beith huis*, verwant.
- Van dit *bed* is het bijna reeds verouderde werkw. *bedden* gevormd, in de beteekenis van het bed maken, opschudden, en in orde leggen : *de dienstmaagd moet nog bedden*. Ook voor te bedde leggen : *beddede ik mij in de hel*. [Bijbelvert.] *Is 't ook liefd', dat men 't kind beddet in de doornen?* [Coornh.]

- Hoogd. *betten*, angels. *beddian*, zweed. *bedda*.
- BEDAAGD**, bijv. naamw., *bedraagder*, *bedraagst*, zijnde het verled. deelw. van het verlorene werkw. *bedagen*, voor oud worden. Oud, in jaren gevorderd, doch alleenlijk van den ouderdom eens menschen gesproken: *een bedraagd man; eene bedraagde maagd. Abraham nu ende Sara waren oudt ende welbedaaft*. [Bijbelv.] Van hier ook *bedraagtheid*.
- BEDAARD**, zie *bedaren*.
- BEDAARDHEID**, z. n., v., *der*, of *van de bedaardheid*. Het meerv. is niet in gebruik. Van *bedaald*. Eene stille, zachte gemoedsgesteldheid: *iets met bedaaldheid doen*.
- BEDACHT**, zie *bedenken*.
- BEDACHTZAAM**, bijv. naamw., *bedachtzamer*, *bedachtzaamst*. Van *bedacht* en den uitgang *zaam*. Met overleg handelende, voorzigtig. Van hier *bedachtzaamheid*.
- BEDAMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dammen*: *ik bedamde, heb bedamd*. Met eenen dam omzetten, of afzetten. Van hier ook *bedamming*.
- BEDAMPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dampen*: *ik bedampte, heb bedampt*. Damp over iets verspreiden, bezwalken. Van hier ook *bedamping*.
- BEDANKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *danken*: *ik bedankte, heb bedankt*. Dankzeggen: *ik bedankte hem voor zijne gedane diensten*. Beleefdelijk afslaan: *hij bood mij zijne medewerking aan, maar ik bedankte hem*. Ook in de beteekenis van afdanken, uit de dienst ontslaan: *hij heeft drie van zijne dienstboden bedankt*. Van hier ook *bedanking*.
- BEDAREN**, onz. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *daren*, *darren*: *ik bedaarde, ben bedaald*. Stil worden, tot zich zelven komen: *eindelijk begon hij te bedaren; het weder is bedaald*. Het verled. deelw. *bedaald*, als een bijv. naamw. gebezigd, heeft doorgaans de beteekenis van eene stille levenswijs en zachte gemoedsgesteldheid: *hij is een bedaald man, een bedaald jongeling. Men kan, bij zulke aantijgingen, naauwelijks, bedaald blijven. Bedaren* wordt ook, somwijlen, als bedrijvend gebruikt: *niets kan hun angst bedaren*. [N. Versteeg.] (*Hij bedaaft haar toorn*. [Hoogvl.] Van hier ook *bedaaldelijk*; *bedaaldheid*, eene stille, zachte gemoedsgesteldheid.
- BEDAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dauwen*: *ik bedauwde, heb bedauwd*. Met dauw bevochtigen, in welke beteekenis het verled. deelw. *bedauwd* meest in gebruik is: *bedauwde velden; het land is nat bedauwd*. Figuurlijk, inzonderheid bij de Dichters: *met zegen bedauwen*.
- BEDDING**, z. n., v., *der*, of *van de bedding*; meerv. *beddingen*. Eene zoldering, waarop het geschut staat.
- BEDE**, z. n., v., *der*, of *van de bede*; meerv. *beden*. Het bidden; verzoek, begeerte, ook de woorden, waarmede het verlangen voorgedragen wordt: *het is op zijne bedegeschied. Theseus spilt de leste bede*. [Vond.] Van hier ook *bededag*, *biddag*, *bedestond*, *biduur*.
- BEDEELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *deelen*: *ik bedeedde, heb bedeed*. Ten deel laten worden: *ik heb hem van het mijne rijke'ijk bedeed*. In eene ruimere beteekenis zegt men *bedeed worden*, voor, uit de armenkas onderhouden worden. Van hier ook *bedeelaar*, *bedeeler*, *bedeeling*; doch doorgaans alleen in de laatste beteekenis, b. v. *iemands bedeeling vermeerderen, inhouden* enz.
- BEDEESD**, bijv. naamw. en bijw., *bedeesder*, *bedeesdst*. Verschrikt, ontsteld: *een bedeesd mensch*. Als bijw. *hij zag er bedeesd uit; bedeesd maken. Jammerlijk bedeesd en bevreesd*. [Vollenh.] Van hier ook *bedeestheid*. *Bedeesd* was oul. ook *bedaesd*, van het verouderde *daesen*, bij Kil. *delirare, insanire, phantasmale turbari*.
- BEDEHUIS**, z. n., o., *van het bedehuis*; meerv. *bedehuizen*. Van *bede* en *huis*. Ieder ter godsdienstoefening afgezonderd gebouw. In dezen zin komt het woord *betahus* reeds bij Otfried voor.
- BEDEKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dekken*: *ik bedekte, heb bedekt*. geheel dekken: *het aangezigt bedekken, de sneeuw bedekt de aarde. De dalen zijn bedekt met koorn*. [Bijbelv.] Verbergen, aan het gezicht onttrekken: *de bedekte weg*, in den vestingbouw. *Zijne overige goede eigenschappen bedekken dezen misslag*. Van hier ook *bedekking*, *bedeksel*, *bedektelijk*.
- BEDELAAR**, z. n., m., *des bedelaars*, of *van den bedelaar*; meerv. *bedelaars*, *bedelaren*. Van *bedelen*. Iemand, die om eene almoes bidt, of vraagt. In eene ruimere beteekenis, een zeer arm mensch: *iemand tot eenen bedelaar maken*, van al het zijne herooven; *een bedelaar worden*, al het zijne verliezen. Van hier ook *bedelaarster*, *bedelares*. Reeds bij Ulphilas komt het woord *bidalar* voor. Bij Otfried is het *betalar*, bij Notker *betelar*, in het zweed. *bedlare*, Tuinman merkt aan, dat ons woord *bedelaar*, bij de Ouden, in het gemeen, voor eenen bidder genomen werd. *Hierom spreekt si tot haer oefenare ende bedelaer*, dat is, zegt hij, dienaar en aanbidder.
- BEDELAARACHTIG**, bijv. naamw. en bijw., *bedelaarachtiger*, *bedelaarachtigst*. Op de wijze der bedelaren, armzalig: *dat is eene bedelaarachtige wijs van doen*. Als bijw.: *hij ziet er bedelaarachtig uit*.
- BEDELARIJ**, z. n., v., *der*, of *van de bedelarij*; meerv. *bedelarijen*. Eigenlijk het bedelen, de levenswijs der bedelaren, zonder meerv.:

- zich aan de bedelarij overgeven.* Onbeschaamd en lastig vragen en bidden : *ik ben uwe bedelarijen moede.*
- BEDELARM**, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zeer arm, zoo dat men moet bedelen.
- BEDELBRIEF**, z. n., m., *des bedelbriefs*, of van den *bedelbrief*; meerv. *bedelbrieven*. Een schriftelijk verlot om te bedelen. Ook een brief, waarin men om iets bidt.
- BEDELBROOD**, z. n., o., *des bedelbroods*, of van het *bedelbrood*; zonder meerv. Het brood, of voedsel, dat men zich door bedelen verschafft : *bedelbrood eten*.
- BEDELEN**, bedr. en onz. werkw., gelijkvl., zijnde het voortdurende werkwoord van *bidden*, oul. *beden* : *ik bedelde, heb gebedeld*. Dikwerf en bij herhaling bidden, verzoeken; *om een ambt bedelen*. Om eene gift vragen, tot levensonderhoud : *aalmoezen bedelen; gaan bedelen*.
- BEDELMONNIK**, z. n., m., *des bedelmonniks*, of van den *bedelmonnik*; meerv. *bedelmonniken*. Een monnik, die tot eene der bedelorden behoort.
- BEDELOFTE**, z. n., v., *der*, of van de *bedelofte*; meerv. *bedeloften*. Een door Hooft, Vondel en anderen gebezigd, doch naderhand bijna geheel in onbruik geraakt woord, waarvoor wij thans *gelofte* zeggen : schoon *bedelofte*, zegt Huydecop., de zaak krachtiger uitdrukt; namelijk, zulk eene belofte, welke men den Goden biddende doet, en waartoe men zich verbindt, indien men de weldaad, waarom men bidt, erlangt : *ik betaale God jupijn mijn bedeloften*. [Vond.]
- BEDELVEN**, bed. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *delven* : *ik bedolf, heb bedolven*. Met aarde bedekken, begraven. Het verleden deelw. *bedolven* is meest in gebruik, en wel overdragt. : *in eenen diepen slaap bedolven liggen; de wereld ligt bedolven in onwetendheid*.
- BEDELZAK**, z. n., m., *des bedelzaks*, of van den *bedelzak*; meerv. *bedelzakken*. Een zak, waarin de bedelaars het gebedelde met zich voeren. Overdragtelijk, voor de uiterste armoede : *iemand aan den bedelzak helpen; tot den bedelzak gebracht zijn*.
- BEDENKELIJK**, bijv. naamw. en bijw. : *bedenklijker, bedenkelijkst*. Wat bedacht, of uitgedacht kan worden : *ik heb alle bedenkelijke middelen daartoe aangewend*. Wat bedenken, nadenken, of overleg vordert : *dat is eene bedenkelijke zaak*. Insgelijks, verdacht, gevaarlijk : *die onderneming komt mij bedenkelijk voor*. H. de Groot gebruikt voor *bedenkelijk*, ook *bedenkbaar*. Van hier ook *bedenkelijkheid*.
- BEDENKEN**, bedr. w., onregel. Van het onscheidb. voorz. *be* en *denken* : *ik bedacht, heb bedacht*. Over iets nadenken : *ik heb die zaak ernstiglijk bedacht*. Ook als een wederkeurig werkw. : bij zich nadenken, *zich bedenken; ik bedenk mij nog, of ik het doen wil*. Zijn besluit veranderen : *ik heb mij weder bedacht*. Zich beraden : *bedenk u wel, eer gij de zaak onderneemt*. Zich te binnen brengen, uitdenken : *hij bedacht een heilzaam middel*. Met voorzorg aan iets denken : *op de rust zijns levens bedacht zijn*. Deze zorg dadelijk bewijzen : *hij zal mij in zijnen uitersten wil (testament) nog wel bedenken*. Van hier ook *bedenker, bedenkster*.
- Ook wordt *bedenken*, als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht gebezigd, *het bedenken*, zonder meerv. : *iets in zijn bedenken nemen*. *Buiten bedenken*, zonder twijfel. *Bedenken hebben*, achterdocht, kwaad vermoeden hebben : *eenige Magistraten van de steden van Hollandt bedenken hebbende op hare garnisoenen*. [H. de Groot.]
- Bij Ulphilas *bithagkjan*, en het angels. *bethencan*, eng. *bethink*, zweed. *betaenka*, deen. *betänke*.
- BEDENKING**, z. n., v., *der*, of van de *bedenking*; meerv. *bedenkingen*. Beraad, overleg : *ik zal die zaak in bedenking nemen*. Aanmerking : *ik zal u mijne bedenkingen op die verhandeling mededeelen*.
- BEDENKTIJD**, z. n., m., *des bedenktijds*, of van den *bedenktijd*; het meerv. is niet in gebruik, behalve wanneer zekere bepaalde tijden moeten uitgedrukt worden, *bedenktijden*. De noodige tijd, om eene zaak te bedenken, te overleggen : *iemand eenige dagen bedenktijd geven*.
- BEDERF**, z. n., o., *des bederfs*, of van het *bederf*; zonder meerv. Van *bederven*. Ondergang, ongeluk : *hij loopt in zijn bederf*. *Bederfing* : *het bederf der zeden*. [Vond.] Verlies van zijne natuur en waarde, verrotting : *er is reeds bederf aan het vleesch; die goederen zijn aan geen bederf onderhevig*.
- Het woord *bederf* werd, oul., ook in den zin van nooddrift, behoef, gebezigd, en wel in het vrouwel. geslacht : *om sine bederve, d. i. tot zijn behoef*.
- BEDERFELIJK**, bijv. naamw. en bijw., *bederfelijker, bederfelijkst*. Hetgeen ligtelijk bederven, zijne waarde verliezen kan : *bederfelijke waren*. Van hier ook *bederfelijkheid*.
- BEDERVEN**, bedr. en onz. werkw., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *derven* : *ik bedorf, heb bedorven*. Bedr., beschadigen, onbruikbaar maken : *hij heeft mijne pen bedorven*. Verleiden : *zij bederven makender*. Van hier ook *bederver, bederfster, bederving*. Onz., met het hulpw. *zijn*, beschadigd, onbruikbaar worden : *het vleesch bederft ligtelijk, in den zomer*.
- Even als het zelfst. naamw. *bederf*, door de Ouden, voor nooddrift, behoef, gebezigd werd, zoo beteekende het werkw. *bederven*, bij hen, ook behoeven, van noode hebben :

- God moet ons gheven, dat ons bedarf*, dat is, hetgeen ons noodig is.
- BEDevaART**, z. n., v., *der*, of *van de bedevaart*; meerv. *bedevaarten*. Van *bede* en *vaart*, van het oude *varen*, goth. en angels. *faran*, d. i. gaan, reizen. Eene reis naar eene afgelegene plaats, om aldaar te bidden: *op uwe bedevaart*.
- BEDGenoot**, z. n., m., en v., *des bedgenoots*, of *van den bedgenoot* — *der*, of *van de bedgenoot*; meerv. *bedgenooten*. Van *bed* en *genoot*. Een man, die hetzelfde bed met de vrouw, of eene vrouw, die hetzelfde bed met den man geniet. Oudt. *bedderik*. Zie *ambtjenoot*.
- BEDIEEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het oude *dieden*, d. i. te kennen geven: *ik bediedde, heb bedied*. Beteekenen: *wat bediet dat ijsselijk getoet*. [Vond.] Van hier ook *bediedsel*, beteekenis: *dewijl dat bediedsel niet wisselijke bevroeden is*. [Hooft.] Ook is *bedied*, voor beduidenis, beteekenis, in gebruik geweest. H. de Groot bezigt het in den zin van onderrigting: *door Gabriels bedied*.
- BEDIENDE**, z. n., m., *des bedienden*, of *van den bediende*; meerv. *bedienden*. Iemand, die anderen dient, zoo wel ten aanzien van het doen van huisselijke diensten: *vele bedienden hebben*, in welke beteekenis ook het vrouwelijke *bediende, der bediende*, voor eene dienstmaagd, gebruikt wordt, als in opzigt tot iemand, die eenig ambt, eenige bediening heeft: *een postbediende* enz.
- Bediende*, afgeleid van het verledene deelwoord *bediend*, van *bedienen*, is, eigenlijk iemand, die van anderen bediend wordt, of is; doch daar de verledene deelwoorden, zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben, zoo worden zij, als bijvoegelijke naamwoorden, (en derhalve ook de daaruit gevormde zelfst. naamwoorden) somwijlen, in eenen bedrijvenden zin gebezigd.
- BEDIENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dienen*: *ik bediende, heb bediend*. Eigenlijk, dienst doen, ten dienst staan: *iemand aan de tafel bedienen*. Waarnemen, bekleeden: *een ambt bedienen*. *Zich van iets bedienen*, gebruik van iets maken. Omtrent zekere voorwerpen het noodige verrigten, doch slechts in eenige gevallen, b. v.: *de kanonnen werden wel bediend*. Van hier ook *bedienaar*: *een bedienaar des goddelijken woords*; *bediening*.
- BEDIJEN**, (oul. *bedijden*) ook *gedijen*, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dijen*, (oul. *worden*) toenemen, zich uitzetten: *ik bedijde (bedijdde, van bedijden), heb bedijd*: *onregtvaardig goed bedijft niet. Haar dartelheid bedijft, bij's armen bloed en tranen*. [Vond.]
- BEDIJKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dijken*: *ik bedijkte, heb bedijkt*.
- Met eenen dijk omzetten: *een meer bedijken*; *bedijkte landen*. Van hier ook *bedijking*.
- BEDILAL**, zie *albedil*.
- BEDILLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *dillen*: *ik bedilde, heb bedild*. Beschikken, bestieren: *zij wil alles in huis bedillen*. Berispen: *al wat ik zeg wordt door u bedild*. Van hier ook *bediller, bedilster, bedilling*.
- BEDING**, z. n., o., *des bedings*, of *van het beding*; meerv. *bedingen*. Voorwaarde, verdrag: *met dit beding*. [Vond.] *Het beding nakomen*. *Onder beding, dat* enz.
- BEDINGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dingen*: *ik bedong, heb bedongen*. Bij verdrag bespreken: *ik heb dat huis voor mij bedongen*. Een verdrag wegens den prijs eener zaak maken: *iets naauw bedingen*. Zie *dingen*.
- BEDISSELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *disselen*: *ik bedisselde, heb bedisseld*. Eigenlijk, met den dissel (zeker blokmakers — kuipers — of timmermans gereedschap) hewerken: *onbedisseld hout*. [J. Oudaan.] Overdragtelijk, voor bereiden, bij voorraad gereed maken: *eene zaak bedisselen*; *ik zal dat wel bedisselen*.
- BEDLEGERIG**, bijv. n. en bijw. Zoo ziek, of zwak, dat men te bed moet liggen. Van hier *bedlegering*.
- BEDODDEN**, zie *bedotten*.
- BEDOEN**, wederk. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *be* en *doen*: *ik bedeed, heb bedaan*. In den gemeenen spreekkrant: *zich bedoen*, bevuilden.
- BEDOMPPT**, verled. deelw. Van het verouderde *bedompen*, met damp, of uitwaseming, vervullen. *Bedompter, bedomptst*. Van *domp*, nu *damp*. Met damp, of uitwaseming, vervuld: *eene bedompte kamer*. Ook wordt het, om de, door damp, of uitwaseming, veroorzaakte belemmering voor het gezicht, in den zin van duister gebezigd. Van hier *bedomptheid*.
- BEDONDEREN**, bedr. w., gelijkvl. van het onscheidb. voorz. *be* en *donderen*: *ik bedonderde, heb bedonderd*. Eigenlijk, door den donder treffen; doch dit woord is alleen gebruikelijk, in den zin van door verbazing verstommen en verbijsteren: *ik laat mij niet ligt bedonderen*; *hij stond bedonderd*.
- BEDOTTEN**, (bij Kil. et Hooft. *bedodden*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *dotten*: *ik bedottede, heb bedot*. Bedriegen, misleiden: *ik zal u niet bedotten*. Hooft gebruikt het deelw. *bedot*, in den zin van bedremmeld: *hij, alhoewel van veele bedenkingen teffens bedot*. Van hier *bedotter, bedotster, bedotting*.
- BEDOVEN**, zie *dompelen*.
- BEDRAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *draaijen*: *ik bedraaide*,

- heb *bedraaid*. Inwikkelen, verwarren : *laat toch werelds sorgh ons' sinnen niet bedraaijen*. [F. v. Dorp.] *In, of met iets bedraaid zijn, of zitten*, in verlegenheid zijn. Van hier ook *bedraaidheid*.
- BEDRAG**, z. n., o., *des bedrags*, of *van het bedrag*; het meerv. is niet in gebruik. Van het volgende *bedragen*, doch tegenwoordig, alleen in de beteekenis van het beloop eener som : *het bedrag eener rekening; het bedrag zijner inkomsten is niet groot*.
- BEDRAGEN**, onz. werkw., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dragen*: *ik bedroeg, heb bedragen*. Eene zekere som uitmaken, beloozen : *de gansche som bedraagt honderd guldens*.
Oul. werd dit woord ook als bedrijvend gebezigd, voor beschuldigen; in welke beteekenis het nog bij Sewel en Hooft voorkomt. Ook gebruiken het Kil. en de Bijb. 1477 als bedrijv., in onderscheidene beteekenissen.
- BEDREIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dreigen*: *ik bedreigde, heb bedreigd*. Iemand dreigen : *ik heb hem met eene zware straf bedreigd*. Insgelijks figuurlijk : *waarmede wilt gij den storm afwenden, die ons bedreigt*. Van hier *bedreiging*. Zie *dreigen*.
- BEDREMMELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dremmelen*, prangen : *vrees enz. bedremmelt uwen geest*. [Hooft.] *Hij stond geheel bedremmeld, verlegen*.
Bedremmelen, is hetzelfde met *bedrommelen*, en *drommelen* is een voortdurend werkw. van *drommen*, dringen, persen, benaauwen.
- BEDREVEN**, verled. deelw. van *bedrijven*. Ook als een bijv. naamw., *bedrevenner, bedrevenst*; overdragt., als dikwerf bedreven hebbende, en daardoor geleerd zijnde, ervaren : *een bedreven koopman; in zekere zaak bedreven*. Van hier ook *bedrevenheid*.
- BEDRIEGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het oude *driegen*, hetzelfde als ons tegenwoordig *bedriegen*: *ik bedroog, heb bedrogen*. Misleiden, teleurstellen: *iemand bedriegen*. In het dagelijksche leven wordt *zich bedriegen* ook voor dwalen, mistasten genomen : *wanneer gij dit waandet, zoudt gij u bedriegen*. Van hier ook *bedrieger, bedriegster, bedriegerij, bedriegelijk*.
Angels. *adrogen*, eng. *to betraij*, zweed. *bedraga*, bij Tatian. *betriegen*, bij Notker. *triegen*.
- BEDRIJF**, z. n., o., *des bedrijfs*, of *van het bedrijf*; meerv. *bedrijven*. Van het werkw. *bedrijven*. Werk, daad, handeling : *de bedrijven der menschen*. Beroep, hantering : *hij had een eertijk, schoon geen aanzientijk, bedrijf*. De hoofdverdeeling van een tooneelspel: *het eerste en tweede bedrijf*.
Bedrijf beteekende oul. ook regtsgebied
- (fr. *ressort*), gelijk B. Huydec. op M. Stoke aantoot.
- BEDRIJFAL**, zie *albedrijf*.
- BEDRIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *drijten*, kakken : *ik bedreet, heb bedreten*. Bekakken : *het kind heeft zich bedreten*. Bijoverdragt, in den gemeenen spreektrant, voor bedriegen : *hij wilde mij bedrijten, maar enz*. Van hier ook *bedrijter, bedrijtster*.
- BEDRIJVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *drijven*: *ik bedreef, heb bedreven*. Doen, verrigten : *wie heeft dat bedreven? Vreugd bedrijven*, datgeen doen, waardoor men uiterlijk zijne vreugd toont. Oudt. werd *bedrijven* in den zin van regt doen, het regt handhaven, gebezigd, gelijk B. Huydec. bij M. Stoke aantoot. Van hier ook *bedrijver, bedrijfster, bedrijving*. Zie *bedreven*.
- BEDRILAL**, z. n., m., hetzelfde als *bedrijfal*.
- BEDRILLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *drillen*: *ik bedrilde, heb bedrild*. Doen dreunen :
Niet om in kar of koets de straten te bedrillen. [J. D. Dekker.]
In den gemeenen spreektrant, wordt *bedrillen* ook voor bestieren, zich bemoeijen, genomen : *ik zal dat wel bedrillen*. Van hier *bedriller, bedrilster, bedrilling*.
- BEDRINKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *drinken*: *ik bedronk, heb bedronken*. Dronken maken : *iemand, zich bedrinken*.
Notker. gebruikt, voor bedrinken, *intrenchen*, Tatian. *foltrincan*, en bij Otfried is *iruinen*, door wijn dronken maken.
- BEDROEFD**, bijv. naamw. en bijw., zijnde eigenlijk, het verled. deelw. van *bedroeven*; *bedroefder, bedroefst*. Droefheid gewaarwordende : *bedroefd zijn, worden*. *Hij kwam zeer bedroefd thuis. Een bedroefd gemoed*. Droefheid aanduidende : *een bedroefd gezicht; hij zag er zeer bedroefd uit*. Op droefheid gegrond : *bedroefde gedachten*. Droefheid verwekkende, bedroevende : *bedroefde omstandigheden*. In den gemeenen spreektrant, wordt het ook voor slecht, gebrekkelijk, genomen : *eene bedroefde redevoering*. Van hier ook *bedroefdheid*. Bij Otfried, *gidruabit*, bij Notker., *truobmuotig*.
- BEDROEVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *droeven*: *ik bedroefde, heb bedroefd*. Droefig maken : *die tijding heeft mij zeer bedroefd; zich bedroeven*. Oul. werd dit woord ook in den zin van betreuren gebezigd : *Joab wert geboetscapt, dat die coninc sijnen soen beweende en bedroefde*. [Bijb. 1447.] En bij Spieg. komt het voor, in de beteekenis van *bedroefd worden*: *geen mensch zou van gebrek bedroeven*. Van hier ook *bedroefing*.

- Voor zich *bedroeven* gebruikt Olfried het enkelvoudige *sih druaben*. Bij Notker. is *getruoben* hetzelfde als ons *bedroeven*.
- BEDROG** (oul. ook *drog*), z. n., o., *des bedrogs*, of van het *bedrog*; zonder meerv. Eene bedriegelijke handeling: *een mensch, vol list en bedrog*. Zonder *bedrog*. *Een heilig bedrog*, wanneer men, met zoogenoemde goede oogmerken, en uit godsdienstigheid, de waarheid verbergt, of iemand misleidt.
- BEDROPPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *droppelen*: *ik bedroppelde, heb bedroppeld*. Droppelsgewijze nat maken, even als *bedruipen*.
- BEDRUIPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *druipen*: *ik bedroop, heb bedropen*. Hetzelfde als *bedroppelen*. *Het gebraad bedruipen*; *de kandelaar is geheel bedropen*. *Een vette gans bedruipt zich zelve*, spreekw.; van hier *hij kan zich zelve zeer wel bedruipen*, d. i. heeft middelen genoeg, om te bestaan. Van hier *bedruiping*.
- BEDRUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *drukken*: *ik bedrukte, heb bedrukt*. Vol drukken: *dit blad is aan beide de zijden bedrukt*. Overdragt., prangen, benaauwen, verdrukken: *want hij heeft mij bedrukt*. [Bijbelvert.] *Die 't volck langhe bedrukt hadden*. [Houwaert.] *Bedroeven*; doch in deze beteekenis is het verled. deelw. *bedrukt*, alleen in gebruik: *hij ziet er zeer bedrukt uit*. *Hij bevindt zich in bedrukte omstandigheden*. Van hier ook *bedrukking, bedruktheid, of bedroefdheid*.
- BEDSPONDE**, } Zie *bed*.
BEDSTROOI, }
- BEDRUPPEN**, zie *bedruipen*.
- BEDUCHT**, verled. deelw., van het verouderde *beduchten*, waarvoor thans het enkelvoudige *duchten* gebruikt wordt; *beduchter, beduchtst*. Bevreesd, bekommerd; *voor iets beducht zijn*. Van hier ook *beduchtheid*.
- BEDUIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *duiden*, doen kennen, verklaren: *ik beduidde, heb beduid*. Eigenlijk, door het geven van een teeken aanwijzen: *ik heb hem het huis wel beduid*. Onderrigten, overreden: *ik zal het hem wel beduiden*. Beteekenen: *deze twee woorden beduiden genoegzaam hetzelfde*. *Abacadabra is een woord, hetwelk niets beduidt*. Van belang zijn: *dat heeft weinig te beduiden*. Het teeken eener toekomstige gebeurtenis zijn: *dat beduidt niet veel goeds*. *Wat zal dat beduiden?* Oul. had *beduiden*, (toen *beduden*) ook de beteekenis van uitleggen, verklaren; b. v. *die ewe beduden*, de wet verklaren. Van hier ook *beduidenis, beduiding*.
- Hoogd. *bedeuten*, deen. *betyde*, zweed. *betyda*, friesch. *bethioten*.
- BEDUIMELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *duimelen*: *ik beduimelde, heb beduimeld*. Met duimen en vingeren dikwijls aanraken, veel behandelen, en daardoor bezoedelen: *gij moet uw papier zoo niet beduimelen*. Van hier *beduimeling*.
- BEDUIVELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *duivelen*: *ik beduivelde, heb beduiveld*. In den gemeenen spraaktrant gebruikelijk, voor *bedremmelen*: *ik zal mij door u niet laten beduivelen*, ook *overduivelen*. Het verled. deelw. *beduiveld*: *hij stond beduiveld* enz., is het meest in gebruik.
- BEDUIZELD**, bijv. naamw., zijnde het verled. deelw. van het ongewone *beduizelen*, doen duizelen. Hetzelfde als *duizelig*: *beduizeld in het verstand; beduizeld maken*. [J. Oudaan.] Zie ook *duizelig*.
- BEDUNKEN**, z. n., o., *des bedunkens*, of van het *bedunken*; zonder meerv., zijnde, eigenlijk, de onbepaalde wijs van het verouderde werkw. *bedunken*, waarvoor thans het enkelvoud. *dunken* — *het dunkt mij*, alleen in gebruik is. Meening, gevoelen: *naar mijn bedunken; mijns bedunkens*. Bij Hooft komt het werkw. *bedunken*, nog voor in: *zich laten bedunken*.
- BEDVRIEND**, z. n., m., *des bedvriends*, of van den *bedvriend*; meerv. *bedvrienden*. Echtgenoot. Zoo ook *bedvriendin*. Zie *bedgenoot*.
- BEDWANG**, z. n., o., *des bedwangs*, of van het *bedwang*; zonder meerv. Van *bedwingen*. *Onder zijn bedwang houden*.
- BEDWARMER**, z. n., m., *des bedwarmers*, of van den *bedwarmer*; meerv. *bedwarmers*. Iets, waarmede het bed gewarmd wordt.
- BEDWELMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *dwelmen*, moesogoth. *dwalmon*, suffen, niet wijs zijn: *ik bedwelmdde, heb bedwelmd*. Het hoofd doen draaijen, verwarren, buiten zich zelve brengen: *die tijding bedwelmdde mij geheel*. Van hier ook *bedwelming*.
- BEDWELMD**, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *bedwelmen*; *bedwelmdder, bedwelmdst*. Suffend, verward: *bedwelmdde personen*. *Ik was bedwelmd*. Van hier *bedwelmdheid*.
- BEDWINGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *dwingen*: *ik bedwong, heb bedwongen*. Door dwang onder zijn geweld brengen: *zijn vijand bedwingen*. Intoomen, inhouden: *zich zelve, zijne hartstogten, bedwingen*. Van hier ook *bedwinger, bedwingster*.
- BEËEDIGEN**, (bij Kil ook *beëeden*.) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het buiten gebruik zijnde *eedigen*, van *eed*: *ik beëedigde, heb beëedigd*. Met eenen eed bevestigen: *iets plegtiglijk beëedigen*. In den eed nemen, met eenen eed verbinden: *iemand, bij het aanvaarden van zijn ambt, beëedigen*. Van hier ook *beëediging*.
- BEEK**, z. n., v., *der*, of van *de beek*; meerv. *be-*

ken. Het geruisch van eene snelle beek. [Vond.]
BEELD, (oul. *bild, beld*) z. n., o., *des beelds, of van het beeld*; meerv. *beelden*. *Het beeld te schaken.* [Vond.] Iedere klare of zinnelijke voorstelling eener zaak; denkbeeld: *de treurige bemint al de beelden, die zijne treurigheid voedsel geven*. De zichtbare voorstelling eener zaak, beeldtenis: *een geschilderd, gegoten, of gesneden beeld*; *beelden aanbidden*. Ook wordt door het woord *beeld*, voor eenen persoon genomen, somwijlen, het denkbeeld van schoonheid uitgedrukt: *zij is een beeld van eene vrouw*, eene schoone vrouw. Hier van is het, in den gemeenen spreektrant, gebruikelijke bijv. naamw. *beeldig*, ook wel *beelderig*, voor schoon, afkomstig: *het is een beeldig (beelderig) kind*.
 Bij Otrid. *bilid*, Kero *pilid*, Willeram. *bilide*, Notker. *pild*, angels. *bilith*, deen. *Billede*, zweed. *belaette*.
BEELDELJK, bijv. naamw. en bijw., *beeldelijker, beeldelijkst*. Een beeld gelijk, of een beeld in zich bevattende: *eene beeldelijke voorstelling; hij droeg het beeldelijk voor*.
BEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *beeld*: *ik beeldde, heb gebeeld*. Iets eene gedaante geven: *eenen man van sneeuw beelden. Dat onze heer den mensche gebeeldet heeft* enz. [Gulden Troen.] De beeldhouwkunst, graveerkunst, schilderkunst, teekenkunst, enz. worden *beeldende kunsten* genoemd. Van hier ook *beeldenaar*: *de beeldenaar van den geestrijken Ridder*. [Vond.]
BEELDENDIENAAR, z. n., m., *des beeldendienars, of van den beeldendienaar*; meerv. *beeldendienars*. Iemand, die aan beelden eene godsdienstige eerbewijzing toebrengt.
BEELDENDIENST, z. n., v., *van de beeldendienst*; zonder meerv. De godsdienstige eerbewijzing aan beelden.
BEELDENRIJK, bijv. naamw. en bijw., *beeldenrijker, beeldenrijkst*. Rijk in beelden: *eene beeldenrijke teekening*. Rijk in zinnelijke voorstellingen: *eene beeldenrijke beschrijving*.
BEELDGIETER, z. n., m., *des beeldgieters, of van den beeldgieter*; meerv. *beeldgieters*. Een kunstenaar, die beelden van metaal enz. giet.
BEELDHOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *beeld* en *houwen*: *ik beeldhouwde, heb gebeeldhouwd*. Beelden, of versierselen, uit hout of steen houwen: *dat loofwerk is fraai gebeeldhouwd*. Van hier ook *beeldhouwer, beeldhouwerij, beeldhouwersknecht, beeldhouwerswinkel, beeldhouwkunst*.
BEELDTENIS, z. n., v., *der, of van de beeldtenis*; meerv. *beeldtenissen*. Beeld.
BEELDSNIJDER, z. n., m., *des beeldsnijders, of van den beeldsnijder*; meerv. *beeldsnijders*. Iemand, die beelden en sieraden uit hout snijdt. Van hier ook *beeldsnijderij*.
BEELDSPRAAK, z. n., v., *der, of van de beeld-*

spraak; meerv. *beeldspraken*. Eene spraak, of taal, welke de zaken niet met letters en woorden, maar met beelden, uitdrukt, naar het grieksch *hieroglyphen* genoemd; in onderscheiding van de woordspraak. Misschien drukt *beeldschrift*, in tegenoverstelling van letterschrift, het denkbeeld beter uit.
BEELDSTORMER, z. n., m., *des beeldstormers, of van den beeldstormer*; meerv. *beeldstormers*. Iemand, die de beelden bestormt; in de kerkelijke geschiedenis der oude tijden, iemand, die de beelden, met geweld uit de kerken wegvoert, of vernielt. Van hier *beeldstormerij*.
BEELDWERK, z. n., o., *des beeldwerks, of van het beeldwerk*; meerv. *beeldwerken*. Eene algemeene uitdrukking, om het werk van beeldende kunstenaars aan te duiden.
BEEMD, z. n., m., *des beemds, of van den beemd*; meerv. *beemden*. Weide: *in den beemt*. [Vond.] Bij de Dichters is het woord *beemd* zeer in gebruik, b. v.: *een beemd van 't reinst genoeg*. Zoo zegt men ook, in den dichterlijken stijl: *zijn geest laten weiden in den ruimen beemd van iemands lof*.
BEEN, z. n., o., *des beens, of van het been*; meerv. *beenen*. Het been, of de pijp, tusschen de knie en den voet: *een been breken*. Daarvan ontleende spreekwijzen zijn: *een leger op de been brengen*, oprigten, aanwerven; *van de been geraken*, ziek worden; *op de been zijn, komen*, van eene ziekte hersteld worden, zijn: *het volk kwam op de been*, stond op, werd oproerig; *iemand beenen maken*, weghelpen, weggagen; *zich op de been houden*, staande blijven, zijnen stand behouden.
 Uit de boven aangevoerde spreekwijzen *op de been brengen, op de been komen, op de been geraken* enz. is geenszins af te leiden, dat het woord *been* van het vr. geslacht zoude zijn, dewijl het eene verkorting is, voor, *op de beenen, van de beenen*, even als men zegt *de visch koken*, voor *de visschen*. Figuurlijk, worden schonken en botten *beenen*, ook *beenderen*, genoemd: *de beenen uit het vleesch nemen; er is niets dan vel en been aan hem. Doodsbeenderen*.
 Deen. *been*, angels. *ban*, engel. *bone*, zweed. *ben*, hoogd. en ijsl. *Bein*. In het gr. is *βαινα ik ga*. Dewijl nu de beenen de natuurlijke werktuigen zijn, van welke wij ons in het gaan bedienen, mag men veilig stellen, dat er zekere gemeenschap tusschen het grieksche en duitsche woord plaats heeft. Van hier:
Beenachtig, bijv. naamw. Dat iets van been heeft, naar been gelijkt.
Beenbreuk, z. n., v. De breuk eens beens.
BEENDERHUIS, z. n., o., *van het beenderhuis*; meerv. *beenderhuizen*. Eene bewaarplaats van de beenderen der lijken, op, of bij de kerkhoven; knekelhuis.

BEENDROOG, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. In het dagelijksche leven, voor zeer droog, zoo droog als een been.

BEENEN, bijv. naamw., onveranderlijk. Van been gemaakt : *eene beenen kam*.

BEENHAKKER, zie *vleeschhouwer*.

BEENIG, bijv. naamw.; zonder trappen van vergrooting. Dat schonken en botten heeft : *beenig vleesch*. Dat beenen heeft; doch in dezen zin is het alleen in eenige samenstellingen gebruikelijk, als : *tweebeenig, dikdunbeenig, kort-langbeenig, krombeenig* enz.

BEER, z. n., m., *des beers*, of *van den beer*; meerv. *beeren*. Zeker viervoetig wild dier : *het grommen van den beer*. [Vond.] In den gemeenen spreektrant, zegt men : *den beer loslaten*, voor, zich in alle mogelijke losbandigheid en razende onbezonnenheid toegeven. Ook *eene ongelikte beer*, voor een onbeschaafd, onbeschaamd mensch. Ook wordt het mannetje van eene zeug, *een beer, beerwerken*, genoemd. Figuurlijk, dragen twee sterrenbeelden, om eenige gelijkheid, dezen naam, waarvan het eene *de groote beer* genoemd wordt, zijnde een gesternte, hetwelk bij ons nooit ondergaat; het andere, *de kleine beer*, staat het naaste bij de noordpool. Verder wordt zeker krijgstuig der Ouden, met een scherpruggig verdek, waarmede eenig krijgsvolk tot aan de muren gevoerd werd, om die te bestormen, *een beer, of stormbeer*, genoemd. Wijders draagt zekere dikke, in het water gemetselde muur, van gedaante als een stormbeer, dienende, om den slag van het water af te keeren, dezen naam; gelijk ook het schuins opgaande metselwerk, aan den voet van een groot gebouw, *een beer* genoemd wordt. Van hier : *beerenhuid, beerenklaauw*, zeker kruid, *beerenleider*.

Hoogd. *Bär*, eng. *bear*, deen. *Biörn*, zweed. *björn*.

Ten Kate leidt dit woord, in de eigenlijke beteekenis van een viervoetig wild dier, van het oude *baren, beren* (dragen, voortbrengen) af, als aanduidende de ongemeene teeltdrift, aan deze dieren eigen. Anderen brengen het tot het oude *baren, beren*, in de beteekenis van een sterk geluid maken, brommen, dewijl dit dier zich door zijne brommende stem genoegzaam van andere dieren onderscheidt. Nog anderen achten het van het gr. *βειρος*, vlokkig, harig, afkomstig, dewijl een beer, bij uitnemendheid, zoodanig is.

BEERIN, z. n., v., *der*, of *van de beerin*; meerv. *beerinnen*. Het wijfje van den beer.

BEERVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *erven* : *ik beërfd, heb beërfd*. Door erven verkrijgen. Van hier ook *beërving*.

BEEST, een van het lat. *bestia* ontleend z. n., o.,

van het beest; meerv. *beesten*. Een onredelijk dier : *'t groote beest*. [Oudaan.] In het woord *beest* heeft een geslachtverloop plaats. Bij de Ouden is dit woord altijd vrouwelijk geweest : *omme dat hij eener beeste gheleke*. [A. Byns.] En bij latere schrijvers : *al sittend' op de beest*. [D. Heins.] En dit geslacht heeft bij ons nog stand gehouden in de spreekwijs *de beest spelen*, niet *den beest*, noch *het beest*. Met verachting van een slecht mensch sprekende, zegt men : *hij, zij, is een beest*.

BEESTACHTIG, (*beestig*) bijv. naamw. en bijw., *beestachtiger, beestachtigst*. Dat iets van de beesten heeft, onbeschoft, beneden de waarde der menschheid : *het is een beestachtig mensch*; *hij gedraagt zich beestachtig*. Hoofst gebruikt ook *beestelijk*. Van hier ook *beestachtigheid*.

BEESTIG, zie *beestachtig*.

BEET, (*bete*) z. n., m., *des beets*, of *van den beet*; meerv. *beten*. Van *bijten*. Een hap : *eenen beet in iets doen*. Figuurlijk, van het geweten, deszelfs verwijtingen : *het gevoel van schuld doorknaagt zijnen boezem met geheime beten*. Een brok, of zoo veel als de mond tegelijk kan vatten, en de tanden kunnen malen : *een beet broods*. De door eenen beet veroorzaakte verbreking, en de plaats, waar iets gebeten is geworden : *den beet van eenen appel afsnijden*; *de beet van eene vloot*. Ook wordt het woord *beet* gebezigd in de spreekwijs *iemand beet hebben, beet krijgen*.

BEET, z. n., v., *der*, of *van de beet*; meerv. *beten*. Zekere wortel, ook *beetwortel* en *kroot* genoemd.

BEETJE, z. n., o., *van het beetje*; meerv. *beetjes*. Het verkleinwoord van *beet, bete*. Stukje : *een beetje brood*. Dit woord is, door het gebruik, op alle weinigheid betrekkelijk gemaakt, en men zegt, doch zeer oneigen, zoo wel *een beetje bier, wijn* enz., als *een beetje vleesch, kaas* enz., schoon dit *beetje*, als afkomstig van *beet*, en dat van *bijten*, eigenlijk, alleen op iets, hetwelk eetbaar is, of gebeten kan worden, toepasselijk is.

BEF, z. n., v., *der*, of *van de bef*; meerv. *befsen*. Halskraag. Van dit *bef*, heeft men het werkw. *beffen*, in den zin van eene bef aandoen, gevormd, waarvan het verled. deelw. *gebef* in gebruik is; b. v. *gemanteld en gebef* zijn.

BEFAAMD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *befamen*. *Befaamder, befaamdst*. Berucht, beroemd, overal bekend : *bij dit befaamt verstant*. [Vond.] Bij Kil. komt dit woord alleen in eenen kwaden zin voor, gelijk de Ouden het meestal zoodanig gebruikten : *die befaemt gheweest is van tyrannije*. [Houwaert.] Vondel gebruikt het in eenen goeden zin : *zij was geensins befaemt door haer geboortelant*; en thans wordt het genoegzaam niet anders gebezigd. Even

zoo is het werkw. *befamen*, hetwelk weinig meer voorkomt, oul., in eenen kwaden zin gebezigd: *maer ic en wil niemant bisondert befamen*. [A. Byns.] Hooft gebruikt het in eenen goeden zin: *zijns levens heele loop doet hem voor goet befamen*. Van hier *befaamdheid*.

BEGAAFD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *begaven*. *Begaafder, begaafdst*. Met iets als eene gaaf verrijkt, versierd: *een man, die van de natuur met veel verstand begaafd is*. Het schijnt, dat dit woord, oudtijds, ook in eenen algemeenen zin, en ten aanzien van alles, wat ons door God wordt toegezonden, zoo wel kwaad, als goed, gebezigd is geworden; althans Kiliaan zegt *gave Gods, donum Dei, pestis vel alia lues, a Deo inmissa*; hetwelk door het bekende versje voor het amsterdamsche dolhuis, dat men aan Vondel toeschrijft:

Die met krankzinnigheydt zijn begaaft,

Die worden hier gespyst en gelaaft,

niet weinig bevestigd wordt. Van hier ook *begaafdheid*, bekwaamheid.

BEGAAN, bedr. w., onregel. Van het onscheidb. voorz. *be en gaan*: *ik beging, heb begaan*. Betreden: *ik heb dat pad dikwijls begaan*. Doen, bedrijven, doch meestal, wanneer van slechte, of gebrekkige handelingen gesproken wordt: *een schelmstuk, eenen moord, eene dwaasheid begaan*. Laat mij met die zaak maar begaan. Hooft gebruikt dit woord in den zin van bejagen, of verkrijgen: *gunst te begaan*. In de beteekenis van plegtiglijk vieren, waarin het, onder anderen, bij M. Stoke en Kiliaan voorkomt, is dit woord verouderd. Het deelw. *begaan*, voor bezorgd, bekommerd, b. v. *om, over, of met iets begaan zijn*, is in algemeen gebruik.

BEGAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en gapen*: *ik begaapte, heb begaapt*. Eigenlijk, met opgesperden mond bezien, nieuwsgieriglijk bekijken: *zij begapen al wat ik doe*. Van hier ook *begaper, begaping*.

BEGAVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en gaven*. Van *gaaf, gave*: *ik begaafde, heb begaafd*. Met iets als eene gaaf verzien: *de natuur had hem met veel verstand begaafd*. Zie *begaafd*.

BEGEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en geeren*: *ik begeerde, heb begeerd*. Vurig, met drift, verlangen: *hij heeft alles wat zijn hart begeert*. Eene vrouw aanzien, om haar te begeeren. Naar iets haken, trachten, het verkrijgen eener zaak zoeken: *hij begeert de gansche nalatenschap*. Zijn verlangen uiten, te kennen geven: *iemand ter vrouw begeeren*; *wat begeert gij?* Afvorderen: *gehoorzaamheid van iemand begeeren*. De Ouden bezigden dit werkw. ook met den tweeden naamval, b. v. *dies begheerden*,

d. i. *die des begeerden*. Ook wordt *begeeren*, voor *begeerte*, als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, gebezigd: *verplichte zijn begeeren*. [Huygh.] *Wat is uw begeeren?* Voor *begeeren*, hoogd. *begehren*, deen. *begiare*, zweed. *begaera*, was, weleer, het eenvoudige geeren gebruikelijk, bij Kero, *keron*, bij Otfrid., Notker., Willeram. en Isidor. *geron*, moesog. *gairnan*, angels. *geornian, gyrnian*. De Ouden schreven *geren* en *geeren*, en dus ook *begeren* en *begeeren*, met de zacht-lange e en de scherp-lange ee, doch meest het eerste. De rotterdamsche, en zelfs de door genoegzaam gansch Nederland heerschende tongval, die *begeren* heeft, van het verouderde *geren*, haken, trachten, komt met het angelsaksische overeen; doch *begeeren*, van het verouderde *geeren*, waarvan *gierig*, zoo als Kiliaan en de Staten Bijbel hebben, met het moesogotische.

BEGEERIG, bijv. naamw. en bijw., *begeeriger, begeerigst*. Verlangende, begeerte hebbende: *begeerig naar eer, rijkdom enz., hij was zeer begeerig, om haar te zien*. De ouden gebruikten dit *begeerig* ook met den tweeden naamval, b. v. Willeram: *ande machot hin giregan thes ewigan rihduomes*, d. i. *ende maakt hem begeerig des eeuwigen rijkdoms*.

BEGEERLIJK, bijv. naamw. en bijw., *begeerlijker, begeerlijkst*. Hetgeen begeerd, of verlangd, kan en mag worden: *eene begeerlijke zaak; al wat aan hem is, is zeer begeerlijk*. Hebzuchtig, inhalig: *een begeerlijk mensch; hij is al te begeerlijk*. Van hier ook *begeerlijkheid*.

BEGEERTE, z. n., v., *der, of van de begeerte*; meerv. *begeerten*. Driftig verlangen: *de begeerte naar roem, tijdelijk vermogen enz. Zijne begeerte voldoen. Hij brandde van begeerte, om u te zien. Wil: het is zijne begeerte, dat men den vijand aanvalle*.

BEGEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en gekken*, van *gek*: *ik begekke, heb begekke*. Bepotten, als gek behandelen: *iemand begekken. Heliseus sach men van de kinderen begecken*. [Sp. van Sinnen.]

BEGELEIDEN, bedr., w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en geleiden*: *ik begeleidde, heb begeleid*. Vergezellen: *hij heeft mij, op de gansche reis, begeleid*. Van hier ook *begeleider, begeleiding, begeleidster*.

BEGELUKZALIGEN, bedr. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en gelukzaligen*, van *gelukzalig*: *ik begelukzaligde, heb begelukzaligd*. Gelukzaligheid aanbrenge, gelukkig maken: *de begelukzaligende leer van Christus*.

Een nieuw zamengesteld woord, dat vooral bij de kerkelijke Redenaars, in gebruik schijnt te komen.

BEGENADIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-

scheidb. voorz. *be* en *genadigen*, van *genade*: *ik begenadigde, heb begenadigd*. Genade bewijzen: *eenen kwaaddener begenadigen*, de verdiende straf, uit genade, kwijtschelden. Van hier ook *begnadiging*.

BEGEVEN, bedr. werkw., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *geven*: *ik begaf, heb begeven*. Schenken: *een ambt begeven*. Zich aan eene andere plaats vervoegen: *zich naar Amsterdam, naar huis, in het veld, op het land, uit de stad, in gevaar, op de vlugt, in een klooster, op den weg, ter rust, in den echt enz. begeven*. Verlaten: *ik zal u niet begeven; de moed begeeft mij. Dat touw zal u begeven, zal breken*. Van hier ook *begever, begeving*.

BEGIETEN, bedr. werkw., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *gieten*: *ik begoot, heb begoten*. Door gieten, nat maken: *de planten begieten*. In de gemeenzame verkeer, is de spreekwijs *een werk begieten* gebruikelijk, voor, lustig drinken op den goeden voortgang van eenig werk.

BEGIFTEN, zie het volgende.

BEGIFTIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *giftigen*, zijnde het voortd. werkw. van *giften*, en dit van *gift*: *ik begiftigde, heb begiftigd*. Beschenken: *hij heeft mij met eenen kostbaren ring begiftigd*. Van hier ook *begiftiger, begiftigster, begiftiging*.

BEGIJN, (*Bagijn*) z. n., v., *der*, of *van de begijn*; meerv. *begijnen*. Zekere geestelijke dochter, maar die geene gelofte doet.

In het middeleeuwsche latijn wordt deze soort van Nonnen *beguinae, beginae*, en in het fr. *beguines* genoemd. De oorsprong dezer benaming is nog onzeker. Eenigen leiden dezelve van *Begga*, zuster der heilige Geertruid af, die destichtster dezer orde zoude wezen; anderen van *Lambert Le Begue*, eenen priester, die insgelijks voor stichter gehouden wordt; nog anderen van *Begga*, Pipijns dochter, die in een klooster gegaan is. Adelung acht dezen naam, waarschijnlijkst, afkomstig van het oude *begge*, d. i. bedelen, dewijl de Begijnen voornamelijk van het bedelen bestonden. Hopperus vindt den waarschijnlijksten oorsprong van dit woord in *beginnen*, Wachter. in het angels. *began, bigan, biggan*, eeren, waarnemen; zoodat *Begijn* dan, eigenlijk, eene vrouw, of dochter, zou wezen, die de regels van hare orde met zorgvuldigheid waarneemt. Ik vind, in *de nieuwe chronijke van Brabant*, 1363, onder de beeldtenis van *Begga*, huisvrouw van Angijs (*Ansigus*), twintigsten hertog van Brabant, dat Angijs, in het jaar 685, door Goduono vermoord zijnde, *Begga* het klooster te Landen gesticht heeft, en « van *Begga* hebben de *Begijnen* haren naam behouden.»

In vervolg van tijd, heeft men dezen naam

ook gegeven aan zekere soort van sluijers, met welke de Begijnen haar hoofd dekten.

BEGIN, z. n., o., *des begins*, of *van het begin*; het meerv. is niet in gebruik. Van *beginnen*. Aanvang: *het begin aller dingen; een begin maken*,

BEGINNEN, onzijd. en bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *ginnen*: *ik begon, heb begonnen*. Onzijd., eenen aanvang nemen: *het begint te regenen; het heeft begonnen te regenen*. Bedr., den aanvang maken: *een werk beginnen*. Figuurlijk, ondernemen: *wat zult gij beginnen?*

Hoogd. *beginnen*, bij Kero *pikinnen*, bij Willeram. en Otfred. *beginnan*, goth. *duginnan*, angels. *beginnan*, zweed. *beginna*, deen. *begijnde*, engel. *to begin*. Junius wil, dat dit woord afkomstig (en derhalve een voortdurend werkw.) is van *gaan*, overeenkomstig met het lat. *adgredi*. Doch het eenvoudige *ginnen*, *ordiri*, is bij ons niet onbekend. De onvolm. verleden tijd is nu, meestal *begon*, schoon anders *begost* bij velen in gebruik geweest is: *die dit spoor begosten te leggen*. [Vond.] De ouden bezigden ook *begonst, begonde, began*, in den onvolm. verled. tijd, en *begost* in het verled. deelw.

BEGINSEL, z. n., o., *des beginsels*, of *van het beginsel*; meerv. *beginsels*. Het begin, de grond: *de beginsels zijn altoos moeilijk*.

BEGLIPIEN, bedr. w., van *glimp*, bij J. Oudaan voorkomende, in den zin van eenenschoonen schijn aan iets geven. Van hier ook *beglimping*.

BEGLUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *gluren*: *ik begluurde, heb begluurd*. Beloeren, glurende opmerken, beschouwen: *iemand begluren*, deszelfs woorden en daden heimelijk opmerken, bespieden. Van hier ook *begluring, begluurder, begluurster*.

BEGOOCHLEN, (*beguichelen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *goochelen*: *ik begoochelde, heb begoocheld*. Verblinden, bedriegen. Van hier ook *begoochelaar, begoochelaarster, begoocheling*.

BEGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *gooijen*: *ik begooide, heb begooid*. Gooijende bereiken: *ik kon de overzijde der rivier met eenen steen begooijen*.

BEGRAAFPLAATS, z. n., v., *der*, of *van de begraafplaats*; meerv. *begraafplaatsen*. De plaats, waar men begraaft.

BEGRAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *grauwen*: *ik begraauwde, heb begraauwd*. Scherp berispen.

BEGRAFENIS, z. n., v., *der*, of *van de begrafenis*; meerv. *begravenissen*. Het begraven, de uitvaart: *eene deftige begrafenis*.

BEGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *graven*: *ik begraafde, heb begraven*. Ter aarde bestellen: *eenen*

dooden begraven. Figuurlijk zegt men zich *begraven*, voor zich verschansen: *het leger heeft zich sterk begraven*. Ook wordt het voor verbergen gebezigd: *ach dat het in de diepste vergetelheid begraven ware!* Van hier ook *begraving*.

Hoogd. *begraben*, deen. *grave*, zweed. *begrava*, bij Kero *picraban*, bij Otfred. *bi-graben*. Het is een woord, zegt Wachter., hetwelk de Franken en Alemannen van *graf* gemaakt hebben.

BEGRAZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en grazen*, van *gras*: *ik begraasde*, heb *begraasd*. Met gras bedekken; doch het verled. deelw. *begraasd* is alleen in gebruik: *begraasde heuvelen*. Bij Kil. vindt men *be-grasde boter*, waarvoor wij *grasboter* gebruiken.

BEGRENZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en grenzen*: *ik begrensdde*, heb *begrensd*. Met grenzen verzien; doch in dezen zin is het niet meer in gebruik. Figuurlijk, bepalen: *de te zeer begrensdde tijd, die mij nog overig is*.

BEGRIJP, zie *begrip*.

BEGRIJPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en grijpen*: *ik begreep*, heb *begrepen*. Vervallen: *al wat de wereld in zich begrijpt; dat is daaronder niet begrepen*. Met het verstand bevatten: *wie kan dat begrijpen?* Bij Kil. is *begrijpen* ook *berispen*; van waar nog de gemeene spreekwijs: *ik wil daarin niet begrepen zijn*. Van hier *begrijp*, voor *berisping*, bij Hooft.

BEGRIMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en grimmen*: *ik begrimde*, heb *begrimd*. Met een grimmig gelaat aanzien. Ook straf bejegenen: *iemand begrimmen*. Zie *grimmen*.

BEGRIP, z. n., o., *des begrips*, of *van het begrip*; meerv. *begrippen*. Verstand, oordeel: *schrandder van begrip zijn*. Hetgeen beknopt zamen gevat is; inhoud: *een kort begrip der christelijke leer*. Elke voorstelling der ziel: *naar mijn begrip; ik kan mij geen begrip van die zaak maken*.

Begrip is van *begrijpen*, en hierom plagt men ook *begrijp* te schrijven; doch thans is *begrip* meest in gebruik.

BEGROEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en groeijen*: *ik begrooide*, heb *begrooid*. Het verled. deelw. *begrooid* is thans, genoegzaam, alleen in gebruik: *de straat is geheel met gras begrooid*. Vondt zegt nog: *daer 't gras begrooit de straten*.

BEGROETEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-

scheidb. voorz. *be en groeten*: *ik begroette*, heb *begroet*. Met eenen groot inhalen, ontvangen, verwelkomen, geluk wenschen. Ook spottende: *den vijand met kanonschoten begroeten*. Van hier ook *begroeting*.

BEGROMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en grommen*: *ik begromde*, heb *begromd*. Beknorren.

BEGROOTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en grooten*, van *groot*: *ik begrootte*, heb *begroot*. Schatten, berekenen: *de schade begrooten*. Van hier ook *begrooting*.

BEGRUIZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en gruisen*: *ik begruisde*, heb *begruisd*. Remorsen: *met stof en bloed begruisd*. [L. Bake.] Voor *begruisd* werd ook *begruijeld* gebezigd, van *begruijelen*.

BEGUICHELEN, zie *begoochelen*.

BEGUNSTIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en gunstigen*, van *gunst*: *ik begunstigde*, heb *begunstigd*. Gunst bewijzen: *iemand met iets begunstigen*. In eene uitgestrektere beteekenis, voordelig zijn: *de omstandigheden hebben mijn oogmerk zeer begunstigd*. Van hier ook *begunstiger*, *begunstiging*, *begunstigster*. *Begunstigen* is, eigenlijk, het voortd. werkw. van het in onbruik geraakte *begunsten*.

BEHAGELIJK, bijv. naamw. en bijw., *behagelijker*, *behagelijkst*. Behagen verwekkende, aangenaam: *hij is een behagelijk man; hij weet zich overal behagelijk te maken*. Van hier ook *behagelijkheid*, oudt. gebruikelijk voor schoonheid: *wivelike behagelickheid*. [Bijb. 1477] — en voor sieraed: *met allerlei behaechlycheyt omhangen*. [Cl. Sp.]

BEHAGEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en het oude hagen*: *behaagde*, heeft *behaagd*. Gevallen; met den derden naamval des persoons: *het behaagde hun*. Eigenlijk is *behagen* een onpersoonlijk werkw.: *het behaagt mij, heeft u behaagd* enz. Doch thans bezigt het gebruik hetzelfde ook als persoonlijk: *gij behaagt mij niet* enz. *Behagen* wordt ook als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, zonder meerv., gebezigd: *behagen in iets hebben*, *scheppen* enz. Van hier *behaging*.

BEHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en halen*: *ik behaalde*, heb *behaald*. Verkrijgen: *de overwinning behalen; schande behalen*. Betrekken, inwikkelen: *iemand in eene zaak behalen; ik wil daarin niet behaald zijn*. Van hier ook *behaling*.

BEHALVE, voorz. en bijw. Uitgenomen. Wij gebruiken het voorz. *behalve* bij onderscheidene naamvallen, welke door de natuur der zaak zelve gevorderd worden, b. v.: *niemand kon hem spreken, behalve ik. Ik deelde het geheim niemand mede, behalve hem; hij wees ieders raad af, behalve dien*

van mij. En dus zou *behalve* eigenlijk meer een bijw., dan een voorz. zijn; en dit is het zeker, wanneer men zegt: *ik ga wandelen, behalve wanneer het regent.*

BEHANDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *handelen*: *ik behandelde, heb behandeld.* Eigenlijk, met de handen aanraken, door de handen laten gaan: *dat boek is zeer behandeld.* Figuurlijk, met den geest bearbeiten: *een fraai onderwerp behandelen.* Zich omtrent iemand gedragen: *hij heeft mij slecht behandeld.* Van hier ook *behandeling*.

BEHANDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *handigen*: *ik behandigde, heb behandigd.* Overgeven, ter hand stellen: *iemand iets behandigen.*

BEHANGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *hangen*: *ik behing, heb behangen.* Met eene aangehangene zaak bedekken: *eene kamer met tapijt behangen.* Van hier ook *behanger, behangsel.*

BEHARTIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *hartigen*: *ik behartigde, heb behartigd.* Ter harte nemen: *eene zaak wel behartigen.* Van hier ook *behartiger, behartiging, behartigster.* Hoofd bezigt *zijn woord behartigen*, voor gestand doen.

BEHEBT, bijv. naamw. en bijw., zijnde, eigenlijk, het oude verled. deelw. van het niet gebruikelijke werkw. *behebben*. Beladen, onderhevig: *met gierigheid, met vele kwalen behebt zijn.*

BEHEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *heeren*: *ik beheerde, heb beheerd.* Regeren, bestieren: *zijn eigen goed beheeren.* Van hier ook *beheerder, beheerster, beheering.*

BEHEERSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *heerschen*: *ik beheerschte, heb beheerscht.* Heerschappij over iets hebben, voeren, enz.: *landen beheerschen; zijne driften beheerschen. Zij beheerscht mijn hart.* Van hier ook *beheerscher, beheersching, beheerschter.*

BEHEINEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *heinen*: *ik beheinde, heb beheind.* Met eene heining bezetten. Zie *omheinen*. Hoofd gebruikt *beheind*, bij overdragt: *beheinde kuisheit (septa pudicitia), of eerbaarheid.*

BEHELLEN, wederk. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *helpen*: *ik beholp mij, heb mij geholpen.* Zich helpen, bedienen: *hij behelpt zich met leugens.* Tevreden zijn, zich laten welgevallen: *ik moet mij met weinig behelpen.*

BEHELZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het niet gebruikelijke *helzen*: *ik behelste, heb behelsd.* Eigenlijk *behalzen*, van *hals*, even als *omhelzen*, d. i. iemands

hals met de armen omvatten. *Behelzen* alleen wordt gebezigd, in den zin van in zich bevatten, vervatten, begrijpen: *die brief behelst geen goed nieuws.*

BEHENDIG, bijv. naamw. en bijw., *behendiger, behendigst.* Eigenlijk, bekwaam in het uitvoeren van alles, wat men *ter hand* neemt: of, gelijk men anders zegt, *handig*, die de zaken altijd aan het regte einde weet aan te vatten: *hij is een behendig werkmeester; hij weet behendig met die zaak om te gaan.* Vond. en anderen gebruiken het in den zin van heimelijk: *nu zegtze: ga behendigh* enz. [Vond.] Ook wordt het voor loos, schrandler, gebezigd:

*Gelijk een looze en nijvre vogelaar
Zijn strikje weet behendig optehangen.*

[H. Schim.]

Van hier ook *behendigheid, behendiglijk*, in al de genoemde beteekenissen.

Bij Kil. vinden wij *behend* als niet onderscheiden van *behendig*. Volgens Wachter. beteekent het eerste echter snel, vlug.

BEHOEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *hoeden*: *ik behoedde, heb behoed.* Beschutten, beschermen: *God behoede u voor alle ongelukken!* Van hier ook *behoeder, behoeding, behoedster.*

BEHOEDZAAM, bijv. naamw. en bijw., *behoedzamer, behoedzaamst.* Bezorgd, om zich voor eenig gevaar te hoeden; voorzigtig: *hij is een behoedzaam man. Men kan in deze zaak niet behoedzaam genoeg zijn.* Van hier ook *behoedzaamheid.*

BEHOEF, z. n., o., *des behoefts*, of *van het behoef*; zonder meerv. Al wat noodig is, of wat de tegenwoordige staat van zaken vordert. Een genoegzaam reeds verouderd woord, alleen nog overig in de speekwijs *ten behoeve*, beteekenende tot nut, voordeel: *'t zijnen behoeve.* [Hooft.] *Ten behoeve der armen. Tot sijn behoef.* [Bijb. 1477.]

Hoogd. *Behuf*, deen. *Behov*, angels. *beheve*, eng. *behoof*, zweed. *behof*. Het stamwoord *hof* is nog in het zweedsche voorhanden, en beteekent hetgeen tot eene zaak noodig is. Had Wachter. de verwantschap van dit woord gekend, dan zou hij *behoef* niet van het lat. *opus* afgeleid hebben.

BEHOEFTE, z. n., v., *der*, of *van de behoefte*; meerv. *behoefsten*. Hetgeen men behoeft, nooddruft, gebrek: *mijne behoeften gaan mijne inkomsten ver te boven; de sterke drank is hem eene behoefte geworden. Wie zal haar in hare behoefte helpen?* Dit woord wordt ook zamengesteld gebezigd, doch meest in het meerv., als *mondbehoefsten*, levensmiddelen; *schrijfbehoefsten*, alles wat men noodig heeft om te schrijven, pennen, papier enz.

BEHOEFDIG, bijv. naamw. en bijw., *behoeftiger, behoefdigst.* Gebrek hebbende, armoedig:

- een behoeftig mensch. Behoeftig worden. Van hier ook behoeftigheid.*
- BEHOEVEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *hoeven*: *ik behoefde, heb behoefd.* Bedr., noodig hebben: *een kind behoeft niet veel tot zijn onderhoud.* Onz., met het hulpw. *hebben*. Verplicht zijn, noodzakelijk zijn: *gij behoeft dat niet te betalen. Voor mij behoeft dat niet.*
- BEHOOREN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *hooren*: *ik behoorde, heb behoord.* Betamen, noodzakelijk zijn: *dat behoort zoo te zijn.* Toebehooren: *dat huis behoort mij.* In verband staan met iets: *een bevelhebber, die tot de bataafsche vloot behoort.* Behooren wordt ook als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht gebruikt, zonder meerv.: *naar behooren.*
- BEHOORLIJK**, bijv. naamw. en bijw. Betamelijk, gevoegelijk: *in behoorlijke orde. Hij heeft zich daarin niet behoorlijk gedragen.* Van hier ook *behoortijkheid*.
- BEHOOZEN**, bedr. w., gelijkvl.; *ik behoosde, heb behoosd.* Begieten, bevochtigen: *en hoven te behoosen.* [Hooft.]
- BEHOUD**, z. n., o., *des behouds*, of *van het behoud*; zonder meerv. Van *behouden*. Behouden, redding, welvaart: *dat was zijn behoud.* M. Stoke gebruikt het woord *behoud* ook in den zin van gevangenis.
- BEHOUDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *houden*: *ik behield* (van het oude *holden*), *heb behouden.* Bewaren, niet van zich laten gaan: *zijne oude gewoonten behouden.* In het bezit van iets blijven: *het veld, iemands gunst behouden.* Verlossen, bevrijden: *de stad behouden.* Het verl. deelw. *behouden* wordt ook voor veilig, zeker, gebezigd: *het schip kwam behouden binnen; iemand behouden reis wenschen* enz. Van hier ook *behouder, behouden, hetzelfde als behoud.*
- BEHOUDENS**, voorz., zijnde, eigenlijk, het bedrijvende deelw. van *behouden*: *behoudens weeer.*
- BEHUISD**, zie *gehuisd*.
- BEHULP**, z. n., o., *des behulps*, of *van het behulp*; het meerv. is niet in gebruik: *ingezien ook 't behulp* enz. [Hooft.] Oul. schreef men ook *behelp*, van *helpen*. *Behulp* is van het oude *behelpen*, nu *behelpen*. Van hier *behelpig, behulpelijk*, waarvoor thans, doorgaans, *behelpzaam* gebezigd wordt.
- BEHULPZAAM**, (bij Kil. *behelpzaam*) bijv. naamw. en bijw., *behelpzamer, behulpzaamst*. Hulp aanbrengeude: *een behulpzaam mensch; iemand de behulpzame hand bieden. Hij is mij hierin zeer behulpzaam geweest.* Van hier ook *behelpzaamheid*.
- BEHUWD**, verled. deelw., van *behuwen*. Aangehuwd. Van hier *behuwdbroeder, behuwd-dochter, behuwdmoeder, behuwdvader, behuwdzoon, behuwdzuster*, voor aangehuwde broeder enz.
- BEHUWELIJKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *huwelijken*: *ik behuwelijkte, heb behuwelijkt.* Ten huwelijk krijgen: *hij heeft veel geld met haar behuwelijkt.*
- BEHUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *huwen*: *ik behuwde, heb behuwd.* Hetzelfde als *behuwelijken*.
- BEI**, (voor *bezie*) z. n., v., *der*, of *van de bei*; meerv. *beijen. Aardbei.*
- BEJAARD**, bijv. naamw. en bijw., *bejaarder, bejaardst.* In jaren toegenomen, oud, eigenlijk van menschen: *een bejaard man. Zij is reeds bejaard.* In den verhevenen stijl ook van andere dingen: *bejaarde eiken.*
- BEJAEN**, bedr. w. Van het onscheidb. voorz. *be* en *jaen*. Ja zeggen, toestemmen. Een, in de redencerkunde, gebruikelijk woord, in het hoogd. *bejahren*, deen. *bejan*, zweed. *bejaka*. Het is van eenen zeer hoogen ouderdom, en beteekende, weleer, niet alleen ja zeggen, toestemmen, maar ook bekennen, belijden, in welken zin *bijehan* en *bijahin* reeds bij Tatiaan voorkomen.
- BEJAG**, z. n., o., *des bejags*, of *van het bejag*; zonder meerv. Van *bejagen*. Zooveel als bejaging, najaging van iets, waarnaar men driftig haakt: *hier rust de ziel van 't ijdele bejagh.* [Vond.] *In beiach van ghelde*, (tot geldgewin.) [Bijb. 1477.]
- BEJAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *jagen*: *ik bejoeg, heb bejaagd.* Naar iets trachten: *zijn bijzonder voordeel bejagen.* Verkrijgen: *en d'ander soude tweemaal soo veel bejaghen.* [J. Moerm.] Van hier ook *bejager, bejaging*.
- BEJAMMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *jammeren*: *ik bejammerde, heb bejammerd.* Zijn jammer over iets laten blijken; met woorden en gebaren beklagen: *iemand bejammeren. Dat is te bejammeren.* Van hier ook *bejammerenswaardig*, bijv. naamw. en bijw., hetgeen verdient bejammerd te worden; en *bejammerenswaardigheid*.
- BEIDE**, bijv. naamw., hetwelk alsdan gebruikt wordt, wanneer twee dingen tezamen genomen worden, of als tezamen genomen beschouwd moeten worden, voor *alle twee*. Het komt meest in het meerv. getal voor: *beide handen gebruiken; aan beide oogen blind zijn; beide mijne zusters.* Ook wordt het als een zelfst. naamw. gebruikt: *zij zijn beiden arm; een van beiden heeft het gedaan; geen van beiden; met beider bewilliging.*
- Somwijlen wordt er het woord *alle* voorgeplaatst, om meer nadruk aan *beide* te geven: *zij beschaamde ons alle beiden; zij zullen alle beiden omkomen.* Ook zegt men *beiden te gader*, d. i. tegelijk: *en si wandelden*

beide te gader. [Bijb. 1477.], waarvoor, in straattaal, *beidegaar*, of *beijegaar*, gebezigd wordt.

Wanneer echter twee tezamen genomene dingen als een geheel beschouwd worden, dan staat *beide* in het enkelvoudige getal: *men beschuldigt hem van valsheid en bedrog, maar beide is ongegrond. Ik verhaalde den arts, dat ik wel geslapen en sterk gezweet had; beide is goed, antwoordde hij mij.* Intusschen kan men dit *beide* niet als enkelvoudig gebruiken, wanneer van personen, maar alleen als van zaken gesproken wordt, en wel van zulke zaken, welke als een geheel beschouwd kunnen worden. Men zegt, b. v. van twee boeken niet *beide bevalt mij*, maar *beiden bevallen mij*.

Nog kan hier aangemerkt worden, dat de Ouden het woord *beide*, meermalen, tot drie dingen betrekkelijk maakten, b. v. *beide wijn, zout ende coren.* [M. Stoke.]

Hoogd. *beyde*, deen. *baade*, pool. *oba*, eng. *both*, bij Kero *pedo*, bij Ouf. *bethiu*, *bethe*, *bediu*, bij Tatian. *beidu*, angels. *butu*, *butwo*, *batwo*. De afstamming van dit woord is nog zeer twijfelachtig.

BEIDEN, onz. w., gelijkvl.: *ik beide, heb gebeid.*

Wachten, vertoeven: *maar hoe lange wilt gij beiden enz.* [Huyghens.] *Waar magh de schoone zoo lang beiden.* [Poot.] Voor dit *beiden* vindt men, somtijds, *ontbeiden: maar nu, ontbeij, daar komt wat zoets opborlen.* [Vond.]

Kil. heeft het in eenen bedrijvenden zin, waarin het ook bij eenige anderen voorkomt, voor, op iets wachten, verwachten, b. v. *Waert niet raserije noch na trecken te beijden.* [Koornh.]

Beidan komt, in deze beteekenis, reeds bij Ulphilas voor, *büdan* bij Isidor., *biten*, bij Notker., in het angels. is het *bidan*, *abidan*, eng. *to bide*, *abide*, zweed. *bida*, deen. *bie*. Vermoedelijk hebben de Italianen van hier hun *badare*, d. i. blijven.

BEIDERLEI, bijv. naamw., hetwelk in alle geslachten, getallen en naamvallen onverbogen blijft: *een woord van beiderlei geslacht*, dat beide geslachten heeft.

BEJEGENEN, (*beteghenen*, bij Kil.) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *jegenen*, van het oude *jegen*, d. i. tegen: *ik bejegende, heb bejegend.* Op den weg tegenkomen, onverwacht ontmoeten: *wij bejegenden hem, op de reis.* Zich jegens iemand wel, of kwalijk gedragen: *iemand wel, slecht, vriendelijk, hard bejegenen.* Vondel bezigt *bejegenen* ook voor antwoorden: *bejegent hem aldus.* Van hier ook *bejegening*, in beide beteekenissen van het werkw.

BEIJEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik beijerde, heb beijerd.* Op de klokken spelen. Bij Kil. *beijaerden*, van *beijaerd*, *beijerd*, nu *beijer*, klokkenspel. Misschien is dit *beijeren* van

het oude *baren, beren*, d. i. geluid geven, afkomstig.

BEIJERT, z. n., m., *des beijerts*, of *van den beijert*; het meerv. is niet in gebruik. De plaats in eene herberg, waar elkeen den toegang heeft; de algemeene vergaderplaats, waar geringen, zoo wel als aanzienlijken, onder malkander, drinken, spelen enz. Waarschijnlijk is dit woord hetzelfde als *bajert*, een verwarde, vormlooze klomp, in eene overdragtelijke beteekenis genomen.

BEIJVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *ijveren*: *ik beijverde, heb beijverd.* Met ijver behartigen. Van hier ook *beijveraar, beijvering*.

BEIJZELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *ijzelen*: *ik beijzeld, heb beijzeld.* Met ijzel bedekken: *mijn hoed is geheel beijzeld.*

BEITEL, z. n., m., *des beitel*, of *van den beitel*; meerv. *beitels.* *Als met eenen beitel.* [Hooft.] De zamenstellingen van dit woord zijn, *kloofbeitel, steekbeitel*, enz.

BEITELAAK, z. n., m., *des beitelaa*, of *van den beitelaa*; meerv. *beitelaken.* Zeker vaarttuig.

BEITELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *beitel*: *ik beitelde, heb beitelde.* Met den beitel bewerken.

BEK, z. n., m., *des beks*, of *van den bek*; meerv. *bekken.* *De bek van eenen vogel.* Van dit *bek* zijn verscheidene spreekwijzen ontleend, als *stijf in den bek zijn*, van paarden; en overdragt., van menschen, voor, hardnekkig, ongezeglijk. *Een paard den bek afrijden*, te zeer afmatten. In den gemeenen spreektrant, zegt men, van menschen: *iemand den bek ophouden*, onderhoud verschaffen; *iemand den bek snoeren*, doen zwijgen; *bek af zijn*, tot bezwijkens toe vermoeid zijn. *Men moet geen gegeven paard in den bek zien*, spreekw., als men iets om niet ontvangt, moet men deszelfs deugdzaamheid of waarde niet te vlijtig onderzoeken, gelijk men aan de tanden der paarden ziet, hoe oud zij zijn. Van dit *bek*, ital. *becco*, spaan. *pico*, hebben wij nog *gebekt zijn*: *ieder vogel zingt naar dat hij gebekt is*, spreekw.; *bekken, bikken*, nu *pikken*. Ook *beksnijder*.

BEKAAID, bijv. naamw. en bijw., zijnde, eigenlijk, het verled. deelw. van het ongewone *bekaaijen*. *Bekaaider, bekaaids*. Hetgeen lang op de kaai gelegen heeft, en daardoor in waarde verminderd is: *bekaaide visch*, die begint te sterven. Ook voor beschaamd, verlegen: *bekaaid van eene zaak afkomen; bekaaid staan.* *Bekaaid* is, zekerlijk, geen woord, hetwelk in een deftig dichtstuk te pas komt. N. Versteeg zegt nogtans, in zijnen Mozes:

Op dat men in een zaak van zulk een groot gewicht, Nu geenszins stae bekueid voor 't vorstelijk gezicht. Bekaaijen, voor bedriegen, komt bij Six v.

- Chandel. voor : *dat u nooit de bankrotiers bekaaijen.*
- BEKADEN**, bedr. w., gelijkvl. ; *ik bekaadde, heb bekaad.* Met eene kade voorzien, bedijken. *Van de eene zijde deed hij bekaden de loirstroom.* [Hooft.]
- BEKAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kakken* : *ik bekakte, heb bekakt.* Bevuilen.
- BEKALKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kalken* : *ik bekalkte, heb bekalkt.* Met kalk bestrijken. *Bekalkte muren.*
- BEKALLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kallen* : *ik bekalde, heb bekalld.* Bepraten. Ook door veel kallen en snappen, benadeelen : *iemand bekallen.*
- BEKAMEN**, zie *bekanen*.
- BEKAMPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kampen* : *ik bekampte, heb bekampt.* Tegen eenen persoon, of eene zaak kampen : *zijne vijanden bekampen.* Figuurlijk *zijne driften bekampen.*
- BEKANEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kanen* : *ik bekaande, ben bekaand.* Met kaan, of schimmel, bedekt worden, van hier, wijn, en azijn gesproken : *het hier is bekaand.* Kil. en Halma hebben ook *bekamen*.
- BEKEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *keeren* : *ik bekeerde, heb bekeerd.* Tot verbetering des levens brengen : *iemand bekeeren* ; *zich bekeeren.* Oul. werd dit woord ook in eenen kwaden zin gebezigd, b. v. : *bekeeren tot ongeloovigheid.* Zoo ook *zich bekeeren*, voor het eenvoudige zich keeren, of ergens naar toe gaan : *werwaerts dat ghi u bekeert.* [Seghel.] Van hier ook *bekeerder, bekeering, bekeertijk, bekeertijkheid.*
- BEKENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kennen* : *ik bekende, heb bekend.* Bekend maken, in eenen bijbelschen zin : *Christus bekenen.* Belijden, toestemmen, bijzonder van misdrijven en gebreken : *schuld bekenen* ; *hij heeft den diefstal reeds bekend.* Onderscheiden : *hij was zoo ver van mij af, dat ik hem niet kon bekenen.* Bijliggen, vleeschelijke gemeenschap hebben : *eene vrouw bekenen.* Troef *bekennen, de kleur bekenen*, in het kaartspel, troef, of eene kaart van dezelfde kleur bijspelen. Van *bekennen*, voor *kennen*, is nog het verled. deelw. *bekend*, openbaar : *eene bekende zaak* ; *het is bekend.* Van het verled. deelw. *bekend*, is ook *bekende*, zelfstandig gebruikt, in het meerv. *bekenden* : *vrienden en bekenden.* Van hier ook *bekend maken, bekend worden, bekendmaker, bekendmaking, bekennner, bekenning, bekentenis.*
- BEKER**, z. n., m., *des bekers*, of *van den beker* ; m. *bekers.* Drinkvat : *enen beker eischende.*
- [Hooft.] *Veel van den beker houden, den drank beminnen. Den beker ligten, drinken.*
- Sommigen vinden den oorsprong van dit woord in *buik*, zijnde *beker* zoo veel als gebuikt vat ; anderen, als Ten Kate, in *bak*, en stellen de rede der benaming in de holligheid.
- BEKEREN**, onz. w., gelijkvl. Van *beker* : *ik bekerde, heb gebekerd.* Sterk drinken.
- BEKEUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *keuren*, van *keure, keur*, oul. wet, besluit : *ik bekeurde, heb bekeurd.* Eene geldboete opleggen. Van hier ook *bekeurder, bekeuring.*
- BEKJE**, z. n., o., *van het bekje* ; meerv. *bekjes.* Het verkleinw. van *bek*. Figuurlijk zegt men : *mijn bekje*, voor, mijn kind, mijn lief enz.
- BEKIJKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kijken* : *ik bekeek, heb bekeken.* Aandachtig beschouwen. Van hier ook *bekijker, bekijking, bekijkster.*
- BEKIJVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kijven* : *ik bekeef, heb bekeven.* Op iemand kijven. Van hier ook *bekijver, bekijfster, bekijving.*
- BEKKEN**, z. n., o., *des bekkens*, of *van het bekken* ; meerv. *bekkens.* Een zilveren bekken ; *scheerbekken* ; een *bekken voor zieken*, ondersteeksel. *Koopmanschap in het bekken leggen*, openbaar te koop stellen ; *in het bekken verkoopen*, in het openbaar verkoopen. Deze spreekwijs is ontstaan uit een oud en nog in wezen zijnde gebruik, dat, bij openbare opveiling, de afslager op een koperen bekken slaat, ten teeken van koopverbindtenis.
- BEKKENEEL**, z. n., o., *des bekkeneels*, of *van het bekkeneel* ; meerv. *bekkeneelen.* Hersenpan. Van hier ook *bekkeneelberg, bekkeneelnaad, bekkeneelvlies.* Oudt. beteekende *bekkeneel* ook enen helm.
- BEKLADDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kladden* : *ik bekladde, heb beklad.* Bevleken : *papier bekladden.* Overdragt. : *iemands eer bekladden.* Van hier ook *bekladder, bekladding, bekladster.*
- BEKLAG**, z. n., o., *des beklags*, of *van het beklag* ; zonder meerv. Beloon van medelijden : *hij is in algemeen beklag.* Klagt : *zijn beklag over iemand doen.*
- BEKLAGELIJK**, bijv. naamw., *beklagelijker, beklagelijkst.* Medelijden verdienende : *hij is in eenen beklagelijken toestand.*
- BEKLAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klagen* : *ik beklaagde, heb beklaagd.* Medelijden over iemand toonen : *iemand beklagen.* Eenig bezwaar omtrent iets hebben, als een wederkeurig werkw. : *zich over iets, over iemand, beklagen.* *Zoudt gij, o strijdenden, u van uw' staat beklagen?* [L. W. v. Merk.] Aanklagen : *iemand bij het geregt beklagen.* Van hier ook *beklager, beklaging, beklagenswaardig.*
- BEKLAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het on-

- scheidb. voorz. *be* en *klappen* : *ik beklapte, heb beklapt*. Aan den dag brengen, ontdekken, verklikken. Van hier ook *beklapper, beklapping, beklapster*.
- BEKLAUTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klauteren* : *ik beklauterde, heb beklauterd*. Beklimmen. Zie *afklauteren*.
- BEKLEEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kleeden* : *ik bekleedde, heb bekleed*. Met een kleed bedekken, overtrekken : *stoelen met fluweel bekleeden*. Overdr., beschieten : *eenen muur met houtwerk bekleeden*. Met iets, als met een kleed, versieren : *die 't veld met gras bekleedt*. Bedienen, waarnemen : *een ambt bekleeden*. Vervullen : *iemands plaats bekleeden*. Met woorden opsieren : *hij weet de zaak zoo te bekleeden*. Van hier ook *bekleeder, bekleeding, bekleedsel*, in al de genoemde beteekenissen.
- BEKLEMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klemmen* : *ik bekleemde, heb bekleemd*. In de engte brengen en drukken. Overdragt., verlegenheid, beangstiging veroorzaken : *ik weet niet, welk een angst mijn treurig hart beklemt*. *Beklemd van hart zijn*. Van hier ook *beklemdheid, bekleemming*.
- BEKLIJVEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klijven* : *ik beklifde, heb beklifd*. Vast en bestendig zijn, voortduren : *eene plant, die dikwijls verzet wordt, beklifft niet*. Voorspoedig zijn : *hun opzet zal niet bekliven*. *Beklijven* is, eigenlijk, zoo veel als *bekleven*, vast blijven.
- BEKLIMMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klimmen* : *ik beklom, heb beklommen*. Van hier ook *beklimmer, beklimming*.
- BEKLINKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klinken* : *ik beklonk, heb beklonken*. Door klinken, omklinken, vaster maken, bij de smeden gebruikelijk. Figuurlijk, klaar maken : *ik zal die zaak wel beklinken*. *Een beklonken oordeel* bij Hooft, voor een juist, schrander oordeel.
- BEKLONTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *klonteren* : *ik beklonterde, heb beklonterd*. Bezoedelen, inzonderheid, door onachtzaam langs morsige straten te gaan : *gij moet u niet beklonteren; wat zag hij er beklonterd uit!*
- BEKNAAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *knaauwen* : *ik beknauwde, heb beknauwd*. Hetzelfde als *beknabbelen*.
- BEKNABBELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *knabbelen* : *ik beknabbelde, heb beknabbeld*. Hetzelfde als *afknabbelen*.
- BEKNELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *knellen* : *ik beknelde, heb bekneld*. Eigenlijk vastknellen — *de duimen met eenen knoop te beknellen*. [Hooft.] Overdragtelijk, hennauwen. Van hier ook *beknelling*.
- BEKNIBBELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *knibbelen* : *ik beknibbelde, heb beknibbeld*. Naauw bedingen. Van hier ook *beknibbeling*.
- BEKNIJPEN**, zie *benijpen*.
- BEKNOPT**, bijv. naamw. en bijw., *beknopter, beknoptst*. Kort, digt zamengevoegd : *een beknopt verhaal*. Klein : *een beknopt huis*. Van hier ook *beknoptheid, beknoptelijk*.
- BEKNORREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *knorren* : *ik beknorde, heb beknord*. Hetzelfde als *begrommen*.
- BEKOCHT**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verleden deelw. van het werkw. *bekooien* : *meer bekocht, meest bekocht*. In den koop bedrogen : *met iets bekocht zijn*. Betaald, geboet : *hij heeft het met den dood bekocht*.
- BEKOELEN**, bedr. en onz. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *koelen* : *ik bekoelde, heb en ben bekoeld*. Bedr., koel maken : *het ijzer in water bekoelen*. Onz., koel worden : *hier bekoelt men schielijk; ik begin reeds te bekoelen*. Van hier ook *bekoeling*.
- BEKOKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *koken* : *ik bekookte, heb bekookt*. In den gemeenen spreektrant : *iemand bekoken*, iemand spijs bezorgen. Figuurlijk, zorgvuldig overwegen, overleggen : *ik zal dat eerst eens wel bekoken*. *Die zaak is nog niet genoeg bekookt*.
- BEKOMEN**, bedr. en onz. werkw., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *komen* : *ik bekwam, heb en ben bekomen*. Bedrijv., verkrijgen, ontvangen : *ik heb de boeken bekomen; antwoord bekomen; een ambt bekomen*. Onzijd., met *zijn*, tot nut of schade strekken, met opzigt tot de gezondheid des lichaams : *de wandeling is mij zeer wel bekomen; die spijs bekomt mij altoos kwalijk; wel bekome het u!* Ook in eenen zedelijken zin : *zijne onbezonnenheid zal hem slecht bekomen*. Beter worden, gezond worden, opluiken : *zij begint wat te bekomen*. Van gewassen : *deze planten zijn zeer veel bekomen*. Oudt., had *bekomen* ook de betekenis van behagen : *die hen bequamen*, d. i., die hun behaagden. [M. Stok.] Van hier ook *bekometijk*, dat te bekomen is, *bekoming*.
- Wachter vindt den grond van *bekomen*, in eenen bedrijvenden zin, voor verkrijgen, niet in *komen, venire*, maar in het oude *komen, capere*, hetwelk van *kam, manus*, afstamt, als zijnde de hand het natuurlijke werktuig, waarmede wij iets nemen.
- BEKOMMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kommeren* : *ik bekommerde, heb bekommerd*. Kommer veroorza-

- ken, ontrusten : *dat bekommert mij in het geheel niet*. Meest is het, in deze beteekenis, als een wederk. werkw. gebruikelijk : *zich over iets bekommeren*. Ook is het verled. deelw. *bekommerd*, als bijv. naamw. en als bijw., in algemeen gebruik : *een bekommerd hart ; dat maakt mij zeer bekommerd*. Oul. werd dit woord ook in den zin van legenhouden, beletten, gebezigd. Van hier ook *bekommerd*, *bekommering*, *bekommerlijk*, *bekommernis*.
- BEKOMST**, z. n., v., der, of van de bekomst ; zonder meerv. Van bekomen. Verzadiging, genoeg : *zijne bekomst hebben, eten*. Figuurlijk : *ik heb mijne bekomst reeds van die zaak, wil mij daarmee niet meer inlaten*.
- BEKOOPEN**, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *be* en *koopen* : *ik bekocht, heb bekocht*. Boeten, betalen : *iets met den hals bekoopen*. *Iets duur bekoopen*, veel om iets lijden. *Met iets bekocht zijn*, zie *bekocht*.
- BEKOREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *koren* : *ik bekoorde, heb bekoord* : Verzoeken : *het geld bekoorde hem*. Verleiden : *Aelius Sejanus, overste der hofbenden, bekoort Livia, gemalin van Drusus, tot overspel*. [G. Brandt.] Van hier ook *bekoorder*, *bekoorster*, *bekoring*, *bekoorlijk*, *bekoorlijkheid*.
- BEKORSTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *korsten* : *ik bekorstte, heb bekorst*. Met eene korst omgeven.
- BEKORTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *korten* : *ik bekortte, heb bekort*. Kort maken, verkorten, doch meestal figuurlijk : *zich bekorten, zijne redenen bekorten*. Van hier ook *bekorting*.
- BEKOSTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kostigen*, voortd. werkw. van *kosten* : *ik bekostigde, heb bekostigd*. De kosten dragen, betalen : *ik zal het bekostigen*. Van hier ook *bekostiger*, *bekostiging*, *bekostigster*.
- BEKOUTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kouten* : *ik bekoutte, heb bekout*. Bepraten.
- BEKRABBELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *krabbelen*, voortdur. werkw. van *krabben* : *ik bekrabbelde, heb bekrabbeld*.
- BEKRABBEEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *krabben* : *ik bekrabde, heb bekrabt*.
- BEKRACHTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *krachtigen* : *ik bekrachtigde, heb bekrachtigd*. Bevestigen, staven : *ik heb het met mijne onderteekening, met eenen eed, bekrachtigd*. Van hier ook *bekrachtiging*.
- BEKRANSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kransen* : *ik bekransste, heb bekranst*. Met eenen krans versieren. Van hier ook *bekransing*.
- BEKRASSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *krassen* : *ik bekraste, heb bekrast*. Aan iets krassen, met krassen bederven. Van hier ook *bekrassing*.
- BEKRETEN**, zie *bekrijten*.
- BEKREUNEN**, wederk. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kreunen* : *ik bekreunde, heb bekreund*. Bemoeijen : *zich met iets bekreunen*. Bekommeren : *zich over iets bekreunen*. J. Vollenhove gebruikt het met den tweeden naamval : *ik bekreune mij des in 't minste niet*.
- BEKRIJGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *krijgen*, van *krijg* : *ik bekrijgde, heb bekrijgd*. Beoorlogen.
- BEKRIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *krijten* : *ik bekreef, heb bekreten*. Beschrijven. Het verled. deelw. *bekreten* is meest in gebruik : *zij zag er zeer bekreten uit*.
- BEKRIMPEN**, wederk. w., ongelijkvl. : *ik bekromp mij, heb mij bekrompen*. De uitgaven verminderen, spaarzamer worden : *wij zullen ons wat moeten bekrimpen*.
- BEKROMPEN**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *bekrimpen*. *Bekrompener, bekrompenst*. Naauw, eng, klein : *eene bekrompene woning ; bekrompen wonen*. Overdr., *een bekrompen hart, verstand enz*. Van hier ook *bekrompenheid*.
- BEKROONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kroonen* : *ik be kroonde, heb be kroond*. Kroonen, eene kroon opzetten. Figuurlijk, versieren : *met roem en eer be kroond*. Van hier ook *bekrooner, be krooning*.
- BEKRUIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kruiden*, van *kruid* : *ik bekruidde, heb bekruid*. Hetzelfde als *kruiden*, van specerijen voorzien.
- BEKRUIPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kruipen* : *ik be kroop, heb be kropen*. Eigenlijk, langs, of op iets kruipen : *de aarde be kruipen*. [Camph.] Figuurlijk, kruipende, of heimelijk, naderen : *de schildwacht be kruipen*. *De vrees be kroop mij, sloop heimelijk in mijn hart*.
- BEKRUISEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kruisen* : *ik be kruiste, heb be kruist*. Met een kruis teekenen : *zich be kruisen*. Kruiswijze bestrijken : *kanonnen, die den ingang der haven be kruisen*. Ook voor doorkruisen, bij Jonktys.
- BEKRUIZEN**, (bij Kil. ook het voortd. werkw. *be kruizelen, be krozelen*) veroud. werkw., weleer gebezigd, in de beteekenis van met roet besmeren, zwart maken. Wij vinden het nog bij Poot : *gescheurde kleën, van stof be kroezen hair*, — en bij Vond. : *be bloed, be krozen en be zweet*.
- BEKUIPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *kuipen*, van *kuip* : *ik be kuispte, heb be kuispt*. Heimelijk en door kuiperijen

- beleggen en verkrijgen : *dat was een bekuipt werk ; een ambt bekuipen*. Van hier ook *bekuiping*.
- BEKWAAM**, bijv. naamw. en bijw., dat Huydec. van *bekwam*, de onvolm. verled. tijd van het werkw. *bekomen*, afkomstig acht. *Bekwamer, bekwaamst*. Ter bereiking van eenig oogmerk dienstig : *ik wacht den bekwaamsten tijd daartoe af*. Met goede hoedanigheden versierd : *een bekwaam man ; hij is tot niets bekwaam ; iemand, zich bekwaam maken*. Oudt., beteekende dit woord ook *aangenaam, behagelijk*. Van hier ook *bekwaamheid, bekwaamelijk*.
- BEKWAMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en kwamen* : *ik bewaamde, heb bewaamd*. Hier voor bezigt men, gewoonlijk, *bekwaam maken*. *Zich bewamen* is, echter, nog in gebruik. Van hier *bekwaming*.
- BEKWELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en kwelen* : *ik beweeelde, heb beweeeld*. Beklagen, meestal van de vogelen : *de nachtegael bequelet weer haer oude quael*. [J. Revius.]
- BEKWIJLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en kwijlen* : *ik bewijilde, heb bewijld*. Met kwijl bezoedelen : *het kind heeft zich deertlijk bewijld*.
- BEL**, z. n., v., *der, of van de bel* ; meerv. *bel-len*. Schel : *de bel trekken*. *Kinderbel, waterbel* : *bellen of belletjes blazen*, gelijk de kinderen.
- BELABBERD**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het verouderde *belabberen*, bij Kil. hetzelfde als *belammeren*, nu *belemmeren, verhinderen*. *Belabberder, belabberdst*. Thans is het meestal in gebruik, voor, gebrekkelijk van spraak : *een belabberde rede-naar ; hij spreekt belabberd*. Ook wordt het gebezigd, voor iemand, die zich niet wel voordoet : *hij is een belabberd mensch, ziet er belabberd uit*. Echter is het niet, dan in den gemeenen spreektrant, gebruikelijk.
- BELADDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en ladderen*, van *ladder* : *ik beladderde, heb beladderd*. Met ladders beklimmen : *terwijl anderen de vesten beladderden*. [Hooft.] Van hier ook *beladdering*.
- BELADEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en laden* : *ik belaadde, heb beladen*. Met eene lading voorzien : *een schip, eenen wagen beladen*. Figuurlijk, een lastig en moeilijk werk overdragen : *zich met zorgen beladen*. Het verled. deelw. *beladen* komt, in den bijbelschen stijl, in den zin van bezwaard voor : *met zonden beladen*.
- BELAGCHEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lagchen* : *ik belachte, heb belagchen*. Over iets lagchen : *de dwaasheden der menschen belagchen*. Van hier ook *belagchenswaardig, belagcher, belachster, belagching, belagchelijk, belagchelijkheid*.
- BELAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lagen* : *ik belaagde, heb belaagd*. Lagen leggen : *den vijand belagen*. Van hier ook *belager, belaging*.
- BELAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lakken* : *ik belakte, heb belakt*. Van *lak*, waarmede men brieven enz. verzegelt, toelakken, met lak voorzien : *eenen brief belakken*. Van *lak*, d. i. laster (*lachter*), belasteren, eenen lak op den hals werpen : *zij is zeer gereed, om iemand te belakken*. Schoon het enkelv. werkw. *laken* en niet *lakken*, in gebruik zij, zegt men nogtans niet *belaken*, maar wel *belakken*, van *lak*, bij Kil. ook *lakke*. Van hier *belakker, belakking, belakster*.
- BELANDEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en landen*, van *land* : *ik belandde, ben beland*. Aanlanden, aan land komen : *wij belandden te Amsterdam*. Figuurlijk, ergens aankomen, *waar zal hij, eindelijk, nog belanden ?*
- BELANG**, z. n., o., *des belangs*, of *van het belang* ; meerv. *belangen*. *Groot belang bij iets hebben ; eene zaak van geen belang*. Van hier ook *belangeloos, belangeloosheid, belanghebber, belangrijk, belangstelling, belangzoe-ker, belangzuchtig*.
- BELANGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en langten* : *belangde, heeft belangd*. Betreffen, aangaan, alleen nog overig, in de spreekwijzen : *wat mij, u, haar, hem, ons enz. belangt ; wat dat belangt ; belangende deze zaak ; wat onze spraak belangt*. [Vond.]
- BELANGENDE**, voorz., van *belangen*. Betreffende : *belangende deze zaak*. Men zegt ook *aanbelangende*.
- BELAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en luppen* : *ik belapte, heb belapt*. Lappen inzetten, verstellen. Ook voor iemand lappen : *ik moet hem belappen en benaaijen*.
- BELASTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lasten*, van *last* : *ik belastte, heb belast*. Eenen last opleggen, beladen, bevrachten : *eenen wagen, eenen ezel belasten*. Bezwaren : *het volk met vele schattingen belasten*. Bevelen, gebieden : *iemand iets, of met iets, belasten*. Hooft bezigt het voor beschuldigen.
- BELASTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lasteren* : *ik belasterde, heb belasterd*. Zie *lasteren*.
- BELASTING**, z. n., v., *der, of van de belasting* ; meerv. *belastingen*. Van *belasten*. Tol, bezwaarnis : *vrij van alle belasting zijn*. Ook beschuldiging, bij Hooft.
- BELATTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en latten*, van *lat* : *ik belattede, heb belat*. Met latten voorzien : *een dak belatten*.
- BELDEROM**, zie *gildos*.
- BELEEDIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het on-

scheidb. voorz. *be* en *leedigen*, zijnde *beledigen* het voortd.werkw. van het oude *beleden*: *ik beledigde, heb beledigd*. Leed toebrengen, verongelijken: *iemand met woorden, of daden, beledigen; zich beledigd achten; beledigende uitdrukkingen*. Van hier ook *belediger, beledigster, belediging*.

De rotterdamsche tongval geeft aan het woord *leed* het scherp-lange, doch aan *beledigen*, hetwelk onmiddelijk daarvan afstamt, het zacht-lange geluid, en spreekt *beledigen*; zoodat daarin, bij de Rotterdammers, een verloop plaats heeft.

BELEEFD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *beleven*. *Beleefder, beleefdst*. Vriendelijk, heusch. *Een beleefd man; hij is zeer beleefd*. Van hier ook *beleeftheid, beleefdelijk*.

Beleefd is, eigenlijk, iemand, die veel beleefd heeft en door ondervinding en omgang met menschen heusch en vriendelijk is geworden.

BELEEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *leemen*, van *leem*: *ik beleemde, heb beleemd*. Met leem bestrijken.

BELEENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *leenen*: *ik beleende, heb beleend*. Geld op iets nemen, en ook geven: *die goederen zijn beleend*. Van hier ook *beleener, beleening, beleenster*.

BELEG, z. n., o., *des belegs*, of *van het beleg*; zonder meerv., van *beleggen, beliggen*. Belegering: *'t rampzaligh beleg van Troje*. [Vond.] *Het beleg opbreken*, de belegering staken.

BELEGGEN, bijv. naamw., zijnde het verled. deelw. van het ongebruikelijke *beliggen*. Dat lang gelegen heeft: *beleggen bier*.

BELEGEREN, (oudt. *beleggen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *legeren*, van *leger*: *ik belegerde, heb belegerd*. Met een leger omringen en tot overgaaf trachten te noodzaken: *eene stad, eene vesting belegeren*. Van *belegerd* is *belegerde*, zelfst.; meerv. *belegerden*, degenen, die belegerd worden. Figuurlijk wordt dit woord van alles gebruikt, wat ons omringt, en ons, zonder ophouden, verontrust: *de vorsten worden dagelijks door eenen drom van vlejeren belegerd*. Van hier ook *belegeraar, belegering*.

BELEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *leggen*: *ik belegde (beleide), heb belegd (beleid)*. Met eene gelegde zaak bedekken: *den vloer met planken beleggen; eene tafel met geld beleggen*. Beslaan: *eenen balk met ijzeren banden beleggen*. Bijeenroepen: *eene vergadering beleggen*. Op renten zetten, doch alleen van geld: *geld beleggen*. Aanleggen, besturen: *zijne zaken wel, of kwalijk, beleggen*. Van hier ook *belegger, belegging, belegsels*.

BELEGGEN, (*beliggen*) bedr. w., ongelijkvl. Van

het onscheidb. voorz. *be* en *leggen (liggen)*: *ik belag, heb belegen*. Eigenlijk, op iets leggen: *gij belegt, met uwe armen, de geheele tafel*. Daar in *beleggen*, of *beliggen*, ook het denkbeeld van rondom liggen opgesloten is, zoo bezigden de Ouden dit woord in den zin van belegeren: *dat wi dan die stat van Troijen alsoe vromelijcken moghen belegghen*. [Deslr. V. Tr.] *Dat kaerl de stat van Rome belach*. [M. Stok.] *Ende dijne vijanden sullen die beligghen mijt eenen bolwerke*. [Mat. D. Sond.] Ook Huyghens: *die de stad winnen wil, seijdt hij, moet haer beleggen*. H. de Groot: *wat uitkomst hebben sou Jerusalems beleggen*. En nog Vond.: *noch bleef de stad belegen*. Van hier bezigt Hooft *belegger*, voor *beleggeraar, belegging*, voor *beleg, belegering*.

BELEID, z. n., o., *des beleids*, of *van het beleid*; zonder meerv. Van *beleggen, beleide, beleid*, in den zin van aanleggen, besturen. Verstand, overleg, voorzichtigheid: *een man van goed beleid; iets met beleid doen*. Beloop: *om te trachten het gansche beleid der overzettinge, enz*. [N. Hinlop.] Bestuur, besturing: *aan welken het beleid hiervan was opgedragen*. [Priv. v. Dord.] *Onder een beleid staan*. [H. de Groot.]

BELEIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *leiden*: *ik beleidde, heb beleid*, van het zelfst. naamw. *beleid*. Besturen: *want een, die zijn bedrijf met eeren wil beleyden*. [Cats.] *Die 't al kan stieren en beleiden*. [Vond.] Van hier ook *beleider, beleidster*.

BELEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lekken*: *ik belekte, heb belekt*. Bedruipen: *al mijn goed was belekt*.

BELEMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lemmeren*: *ik beleemmerde, heb beleemmerd*. Verhinderen. Van hier ook *belemmering*.

Kiliaan wijst ons, bij dit woord, op *belammeren*, misschien het voortdur. werk. van *belammen*, lam maken, d. i. buiten staat stellen om iets te doen, verhinderen. Doch wij vinden bij Kil. ook het verouderde zelfst. naamw. *lemmer, lammer*, voor *beletsel, verandering*.

BELENDEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lenden*, voor *landen*, van *land*: *ik belendde, heb belend*. Aanpalen, aangrenzen: *zijne goederen belenden aan die van enz*. *Belend*, aanpalende: *een huis en erve, belend ten oosten enz*. Oudtijds werden ook diegenen, die naaste bureu en aangelanden van eens anders land waren, deszelfs *lenden* genoemd. In eenen brief van 1473, worden gezegd verkocht te zijn *vijrden halven morghen lants, dair nu ter tijt LENDEN off sijn Dirck Johansz. an die oestsijde, ende die Regulieren van Amstelredam an die westzijde*.

BELLET, z. n., o., *des belets, of van het belet*; zonder meerv. Verhinderling: *ik had belet*; iemand belet geven; *belet laten vragen*. Overlast, hinder: *sonder dat haar bij de andere Provinciën belet sal moghen ghedaan worden*. [H. de Groot.] Van hier ook *beletsel*.

BELETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *letten*: *ik belettede, heb belet*. Verhinderen: *iemand's voornemen beletten*.

BELIEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *leven*: *ik beleefde, heb beleefd*. Tot zeker tijdperk blijven leven: *ik hoop niet, dat ik dien tijd beleven zal*. Zien gebeuren, ondervinden: *ik heb al wat beleefd! hij beleeft niet veel goeds aan zijne kinderen*. Zijn leven naar iets inrigten: *hij beleeft zijne leer*. Hooft bezigt hier voor ook *bijleven*.

BELEZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lezen*: *ik belas, heb belezen*. Eigenlijk, zeker bezweringsvoorschift over iemand lezen, om den boozen geest uit hem te verdrijven. *Belezen* komt, wijders, in den zin van *betooveren* voor, en heeft zijnen oorsprong van het lezen van tooververzen, waarmede men, eertijds, niet door derzelver kracht, maar door des menschen dwaasheid en ijdele vrees, veel op anderen vermogt. Thans heeft het de kracht van overreden, overhalen:

't Scheen, Heer, uw minverzoek haer weinigh kon belezen. [Vollenh.]

Ook belezen tot iets:

Die ge, om uw' schralen staat, daartoe nooit zult belezen. [A. Hartsen.]

Pluimer bezigt dit woord ook, in dezen zin, in zijn bekend geestig versje op twee kinderen, zijnde broeder en zuster, van welke elk maar een oog had:

*Ei, geef uw zusje uw oog,
o Knaap! laat u belezen;
Dan zal zij venus zijn,
Gij zult kupidu wezen.*

Van hier ook *belezer, belezing*.

Belezen, het verled. deelw., als een bijv. naamw. gebruikt, is, eigenlijk, iemand, die veel gelezen heeft; *belezener, belezenst*. *Gij, in de schriften zeer belezen*. [Fr. v. Hoogstr.]

BELG, zie belgen.

BELGEN, wederk. werkw., gelijkvl. *Ik belgde mij, heb mij gebelgd, (oul. bolg, gebolgen)*. Met verontwaardiging en in gramschap opnemen: *belg u daarover niet*. Met den tweeden naamval: *zich eener zaak belgen*. Ook als een onpersoonlijk werkw.: *het belge u niet, dat* enz. Bij Hooft vinden wij *belghziek* en *belghziekte* gebezigd, ten aanzien van iemand, die schielijk in gramschap ontsteekt.

Sommigen vinden den oorsprong van dit *belgen* (oul. *balgen*) in het wortelwoord *bal, bel*, dat eene zekere opgezwollenheid te kennen geeft, naardien de gramschap iemand

als opblaast en doet zwellen. Anderen leiden het van het oude *bal*, d. i. kwaad, af; zoodat *belgen* (*balgen*), eigenlijk, *kwaad, gram, worden* is.

Van dit *belgen* achten sommigen het zelfst. naamw. *belg, belgen*, den naam onzer Voorzaten, afkomstig, als een oorlogzuchtig, gramstorig volk; gelijk men zeker oud duitsch volk *de kwaden* noemde. Anderen vinden deszelfs oorsprong in het oude *balg*, d. i. zee, golf, baar. Van hier ook het bijv. naamw. *belgisch: de belgische taal*.

BELHAMEL, z. n., m., *des belhamels, of van den belhamel*; meerv. *belhamels*. Van *bel* en *hamel*. Een hamel, die eene bel om den hals heeft, dienende, om de kudde, op dit geluid, te doen volgen; een voorganger onder de kudde: *kies eenen anderen belhamel uit de kudde*. [Vond.] Figuurlijk, een berokkenaar van twist; een aanvoerder van muitelingen: *dien belhamel van Colignij*. [Hooft.] Voor *belhamel* zeide men, oudt., ook *belleman*.

BELIEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *liegen*: *ik beloog, heb belogen*. Met logens benadeelen, lasteren: *hij heeft mij belogen*.

BELIEVEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lieven*: *ik beliefsde, heb beliefsd*. Behagen; met den derden naamv. des persoons: *ik trachtte haar te believen*. Zich, uit neiging, tot iets bepalen, willen, verkiezen, onpersoonl.: *doe wat u belieft; wat belieft u? Indien het u zoo belieft*. Voor *believing*, is, meestal, *betieven*, als zelfst. naamw. in gebruik, zijnde van het onz. geslacht, en zonder meerv., voor welgevallen: *naar uw believen; indien het uw believen is*.

BELIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lijden*, oul. verhalen: *ik beleed, heb beleden*. Bekennen: *zijne misdadaad, de waarheid* enz. *belijden*. Van hier ook *belijder, belijderes*.

Zich belijden, voor zich behelpen, is van *lijden*, verdragen, willende zoo veel zeggen als, zijnen staat en zijn geval verdragen: *ik zal mij daarmede wel belijden*.

BELIJDENIS, z. n., v., meerv. *belijdenissen*. Van *belijden*, bekennen. Bekentenis: *de aangeklaagde kwam eindelijk tot belijdenis*. Meest wordt het woord gebezigd in den zin van geloofsbelijdenis: *zijne belijdenis afleggen, doen*, enz.

BELIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *lijmen*: *ik belijmde, heb belijmd*. Met lijm bestrijken, en vasthechten.

BELIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *likken*: *ik belikte, heb belikt*. Aan iets likken.

BELLEN, onz. w., gelijkvl. Van *bel*: *ik belde, heb gebeld*. De bel trekken.

BELOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *loeren*: *ik beloerde, heb beloerd*.

- Loerende beschouwen, bespieden : *let, hoe mij dat oog behoert.* [L. Bakc.]
- BELOFTE**, z. n., v., der, of van de belofte ; meerv. *beloften*. Van *beloven*. Toezegging. *Belofte doen ; zijne beloften houden, breken.* Van hier ook *beloftenis*.
- BELOKEN**, verled. deelw. van het verouderde *beluiken*, d. i. sluiten : *beloken paschen*, voor den tijd, wanneer dat feest gesloten is. *Hij ziet er beloken*, betrokken van gezigt, uit.
- BELOMMEREN**, (bij Kil. *belomberen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lommeren* : *ik belommerde, heb belommerd.* Overschaduw. Van hier ook *belommering*.
- BELONKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en lonken* : *ik belonkte, heb belonkt.* Lonkende begluren.
- BELOONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en loonen* : *ik beloonde, heb beloond.* Vergelden : *iemands arbeid wel beloonen.* Figuurlijk, straffen, den verdienden loon toedeelen : *zoo werd hem zijne ontrouw beloond.* Van hier ook *belooner, belooning, beloonster.*
- BELOOP**, z. n., o., des beloops, of van het beloop ; zonder meerv. Van *beloopen*. Het loopen, de wijs : *het beloop der wereldsche dingen. Iets op zijn beloop laten.* Laten loopen en de uitkomst afwachten. Uiterlijke vorm : *het beloop van een schip.* Hoegroothheid : *het beloop eener som.*
- BELOOPEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en loopen* : *ik beliep, heb beloopen.* Bedrijv., tot iemand genaken : *ik kan hem in geene drie uren beloopen.* Al loopende verrigten : *ik heb nog zoo vele boodschappen te beloopen.* Door eenen storm *beloopen*, schielijk overvallen, worden. Dit woord komt bij Kil. ook voor, in den zin van berennen : *eene stad beloopen*, en bij Mel. St. in dien van dringen, vervolgen. Onzijd., met het hulpw. *hebben*. Eene zekere som uitmaken, bedragen : *hoe veel zal dat timmerwerk wel beloopen ?*
- BELOVEN**, (bij Kil. ook *gheloven*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en loven* : *ik beloofde, heb beloofd.* Toezeggen : *iemand iets beloven.* Voorspellen, doen verwachten : *dat kind belooft veel goeds.* Van hier ook *belover, beloofter.*
- BELT**, z. n., v., meerv. *belten*. Aschhoop, *aschbelt.*
- BELUIDEN**, (*beluizen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en luiden* : *ik beluide, heb beluid.* Iemand *beluiden*, eene spreekwijs, ontleend van het luiden der klokken, bij iemands afsterven, of begrafenis : *en d' uitvaart van kastilje wort beluid.* [Vond.]
- BELUIKEN**, veroud. werkw., waarvan *beloken*. Zie *luiken*.
- BELUISTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en luisteren* : *ik beluisterde, heb beluisterd.* Heimelijk naar iets luisteren : *zij hadden mij beluisterd.* Van hier ook *beluisteraar, beluistering.*
- BELUL**, z. n., o., een woord, hetwelk, voorheen, zeer gebruikelijk was, doch thans niet zeer sticht. Het komt voor in de beteekenis van doorzigt, besef : *zonder zin en kennis en belul.* [Vond.] *Te brengen tot belul en burgerlijk bescheit.* [J. de Decker.] *'k Heb noch belul noch raad.* [Bredero.] Dit woord schijnt afkomstig van *lullen, lullen*, dat eerst, alleen, een *ongeregeld* geluid maken beteekend heeft, doch naderhand in den zin van *geregelde* toonen geven is overgegaan ; waarvan dan ook *belullen*, voor bepraten, overreden, en eindelijk *belul*, voor doorzigt, besef, ontstaan is. In den lagen spreektrant is het tegenwoordig nog zeer gebruikelijk, b. v. *hij heeft er geen belul van ; het is, of hij zijn belul kwijt is*, enz.
- BELUST**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het oude *belusten*. *Beluster, meest belust.* Begeerig : *eene beluste vrouw ; belust zijn op iets.* Van hier ook *belustheid.*
- BEMAGTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en magtigen* : *ik bemagtigde, heb bemagtigd.* Met geweld in bezit nemen, overweldigen : *eene stad bemagtigen.* Figuurlijk : *eene diepe zwaarmoedigheid had hem bemagtigd.* Bij Kil. heeft dit woord den zin van magt en gezag verleen. Van hier ook *bemagtiging.*
- BEMANNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en mannen* : *ik bemande, heb bemand.* Met manschap bezetten, van schepen gesproken : *een schip bemannen.* Welcer beteekende *bemannen* ook eenen man nemen. Van hier ook *bemanning.*
- BEMANTELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en mantelen* : *ik bemantelde, heb bemanteld.* Eigenlijk, met eenen mantel bedekken. Figuurlijk, eene slechte zaak eenen goeden schijn geven : *hij zocht zijne gierigheid nog te bemantelen.* In de krijgskunst beteekent *bemantelen* met eenen wal omgeven : *eene stad bemantelen.* Van hier ook *bemanteling.*
- BEMASTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en masten*, van *mast* : *ik bemastte, heb bemast.* Met eenen mast voorzien : *een schip bemasten.* Van hier ook *bemasting.*
- BEMERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en merken* : *ik bemerkte, heb bemerkte.* Gewaar worden : *ik bemerkte hem ; toen ik bemerkte, dat* enz. Van hier ook *bemerking.*
- BEMESTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en mesten* : *ik bemestte, heb bemest.* Met mest voorzien : *het land bemesten.* Van hier ook *bemesting.*
- BEMIDDELD**, bijv. naamw. en bijw., zijnde, eigenlijk, het verled. deelw. van het onge-

wone werkw. *bemiddelen*, met middelen, d. i. tijdelijk vermogen, voorzien. *Bemiddelder*, *bemiddeldst*. Gegoed : een *bemiddeld* man ; hij is zeer *bemiddeld*.

BEMIDDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *middelen* : ik *bemiddelde*, heb *bemiddeld*. Bijleggen : een *geschil bemiddelen*. Van hier ook *bemiddelaar*, *bemiddelaarster*, *bemiddeling*.

BEMIND, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *beminnen*. *Beminder*, *bemindst*. Van hier ook het als zelfst. gebruikte *beminde*, in beide geslachten : *mijn beminde*, en *mijne beminde* ; meerv. *beminden*. Hooft heeft *bemindheid*.

BEMINNELIJK, bijv. n. en bijw., *beminnelijker*, *beminnelijkst*. Hetgeen men beminnen kan : eene *beminnelijke vrouw*. Zij ziet er *beminnelijk* uit. Van hier *beminnelijkheid*.

BEMINNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *minnen* : ik *beminde*, heb *bemind*. Liefhebben. Van hier ook *beminnenaar*, *beminner*, *beminnenaarster*, *beminnares*, *beminnelijk*, *beminnenswaardig*, *beminnenswaardigheid*.

BEMODDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *modderen* : ik *bemodderde*, heb *bemodderd*. Met modder vuilmaken : *wat ziet gij er bemodderd uit !*

BEMOEIJEN, wederk. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *moeijen* : ik *bemoeide mij*, heb *mij bemoeid*. Zich moeite geven omtrent iets : *gij behoeft u daarmede niet te bemoeijen*. Hinlopen (*H. d. n. O.*) bezigt dit woord als een bedr. w. : *zonder daar Luiden van staat in te bemoeijen*. *Bemoeid zijn met iets* gebruikt Vollenhove, voor bezig zijn. Van hier ook het zelfst. naamw. *bemoeial*, voor iemand, die zich met alles bemocit, en *bemoeijing*.

BEMORSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *morsen* : ik *bemorste*, heb *bemorst*. Bevuilen, vuilmaken.

BEMOST, bijv. naamw., zijnde eigenlijk het verled. deelw. van het ongewone *bemossen*, van *mos*. Met mos bewassen : *bemoste hutten*.

BEMUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *muren*, van *muur* : ik *bemuurde*, heb *bemuurd*. Met eenen muur omringen : eene stad *bemuren*. Hooft bezigt het overdragtelijk : *het geluid bemuren*, smoren, verdooven.

BEN, (*benne*) z. n., v., *der*, of *van de ben* ; meerv. *bennen*. Een van teenen gevlochten korf, mand. *Broodben*, *fruitben* enz. Vermoedelijk behoort dit woord tot *band* en *binden*, als zijnde *ben* iets, dat van teenen gevlochten, of zamen gebonden is.

Oudt., beteekende het woord *benne* ook eene kar, bestaande uit eene vierkante ben op twee wielen; en, volgens Festus, is *benna*, bij de Galliers, eene soort van wagen geweest.

BENAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *naaijen* : ik *benaaide*, heb *benaaid*. Naaijen : *dat kleed is, overal, wel benaaid*. Voor iemand naaijen : *hij wordt hier benaaid en bewasschen*.

BENAAIRSTIGEN, (*beneerstigen*, bij Kil. ook *beneersten*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *naarstigen*, van *naarstig* : ik *benaarstigde*, heb *benaarstigd*. Beijveren, bevljigten : *de letteroefeningen benaarstigen*, zich naarstig daarop toelleggen. Doch meest wordt het als een wederk. werkw. gebezigd : *zich benaarstigen*. Van hier ook *benaarstiger*, *benaarstigster*, *benaarstiging*.

BENAASTEN, (*benaderen*) hetzelfde als *naasten*.

BENAAUWD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *benaauwen*. *Benaauwder*, *benaauwdst*. Beklemd, eng : eene *benaauwde borst* ; eene *benaauwde plaats*. Beangst, bevreesd : *benaauwd zijn* ; *benaauwd maken* ; een *benaauwd geweten*. Van hier ook *benaauwdheid*.

BENAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *naauwen*, van *naauw* : ik *benaauwde*, heb *benaauwd*. In nood en lijden brengen : eene stad *benaauwen*. Van hier ook *benaauwer*, *benaauwing*.

BENADEELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *nadeelen*, van *nadeel* : ik *benadeelde*, heb *benadeeld*. Nadeel aanbrengen, schade doen : *iemand in zijn goed, of zijne eer, benadeelen*. Van hier ook *benadeeling*.

BENADEREN, zie *naasten*.

BENAMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *namen* : ik *benaamde*, heb *benaamd*. Hier voor gebruikt men, doorgaans, *benoemen*. Van *benamen* is nog *benaming* in gebruik.

BENARD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *benarren*. *Benard* is zoo veel als *benaauwd*, verlegen : *hij stond zeer benard* ; *waarvan mijn geest te nacht benard scheen en bestreden*. [Vond.] Het werkw. *benarren* komt bij Poot voor : *de nacht zal u benarren*. Doorgaans acht men *benard* zamengetrokken van *benaderd*, en *benarren* van *benaderen*.

BENDE, (bij Kil. ook *bande*) z. n., v., *der*, of *van de bende* ; meerv. *benden*. Verscheidene tot eenerlei oogmerk verbondene personen : eene *bende tooneelspelers*, *struikroovers* ; eene *bende ruiters*. *Krijgsbende*, *ruiterbende* enz.

Waarschijnlijk van het fr. *bande*, schoon dit weder van *band*, *binden*, ontleend zij.

BENEDEN, bijw. en voorzetsel. Bijw., omlaag : *beneden zijn*, *van beneden komen*, *naar beneden gaan*. Voorzets. onder : *beneden de waarde* ; *in aanzien beneden iemand zijn*.

Het bijw. *beneden* wordt, somwijlen, ook verbogen. en als bijv. gebruikt : *het bene-*

- denste; de benedenste kamer.* Ook wordt het met zelfst. naamwoorden zamengevoegd, als: *benedenhuis, benedenkamer, benedenstad*, in tegenoverstelling van *bovenhuis* enz. Somwijlen ondergaat dit woord eene onnoodige verlenging: *naar benedenen*.
- BENEEN**, bijw. en voorz., zamengetrokken van *beneden*.
- BENEENEN**, (bij Kil. ook *beneen*) bedr. w., van het onscheidb. voorz. *be* en *neenen*, van *neen*. Neen zeggen, ontkennen, het tegengestelde van *bejaen*. *Gelijk ik geenzins en beneen*. [Hooft.]
- BENEFFENS**, zie *beneven*.
- BENEMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *nemen*: *ik benam, heb benomen*. In het gebruik eener zaak verhinderen: *iemand het licht, het leven, de gelegenheid benemen*. *Ik heb hem de magt benemen, om* enz. Wijders, van de ongegrondheid eener zaak overtuigen: *iemand zijne twijfeling, zijne vrees benemen*. Van hier ook *benemer, beneming*.
- BENEPEN**, bijw. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *benippen*. *Benepener, benepenst*; meest in de overdragtelijke betekenis van *benauwd, verlegen*. gebruikelijk: *zij ziet er zeer benepen uit*. Van hier *benepenhed*.
- BENEVELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *nevelen*, van *nevel*: *ik benevelde, heb beneveld*. Met eenen nevel bedekken: *de lucht werd, aan alle kanten, beneveld*. Figuurlijk, verduisteren: *de waarheid benevelen*. Het vrije gebruik der oogen van het ligchaam en den geest verhinderen: *eene doodelijke zwakheid benevelt al mijne zinnen*. *De driften benevelen het verstand*. Van hier ook *beneveling*.
- BENEVEN**, *benerens, benefens*, voorz., zijnde eene onnoodige verlenging van het eenvoudige *neven, nevens*. Zie hetzelfde.
- BENGEL**, z. n., m., *des bengels*, of *van den bengel*; meerv. *bengels*. Eigenlijk, een stok; doch in deze betekenis is dit woord reeds verouderd. Figuurlijk, en in den gemeenen spreektraant, is *bengel* een plumpe, boersche jongen, als zijnde ruw en onbeschaafd, even als een stok.
- Junius oordeelt zeer wel, dat in dit woord het denkbeeld van *slaan* heerscht, in het eng. *to bang*, deen. *banke*, zweed. *bana, banka, baengia*; want een stok is een rond stuk houts, dienende, om mede te slaan. Bij Kil. komt nog het van *bengel* gemaakte werkw. *bengelen* voor, in den zin van met stokken slaan; hetwelk bij Hooft overdragtelijk gebezigd wordt, voor smadelijk behandelen.
- BENGEL**, z. n., m., *des bengels*, of *van den bengel*; meerv. *bengels*. Meest in Amsterdam en Noordholland gebruikelijk, voor een klokje, dat geluid wordt, voor het afvaren der schuiten, en het sluiten van de poort. Van hier het werkw. *bengelen*.
- BENIEUWEN**, onpersoonl. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *nieuwen*, van *nieuw*: *het benieuwde, heeft benieuwd*. Nieuwsgierig zijn, begeerig zijn te weten: *het benieuwt mij, zal mij benieuwen* enz. *Benieuwd zijn*, ook, in denzelfden zin gebruikelijk: *ik ben benieuwd, hoe die zaak zal afloopen*.
- BENIJDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *nijden*: *ik benijdde, heb benijd*. Nijd tegen iemand, of over eene zaak, laten blijken: *iemand benijden*, afgunstig zijn; *iemand iets benijden*. Van hier ook *benijder, benijdster, benijding, benijdenswaardig*.
- Oul., was het eenvoudige *nijden*, in dezelfde beteekenis, gebruikelijk. Bij Ten Kate komt dit woord nog als ongelijkvl. voor, gelijk het weleer geweest is: *ik beneed, heb beneden*. Doch het tegenwoordige gebruik stelt het gelijkvl.
- BENIJPEN**, (*beknijpen*) bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *nippen*: *ik beneep, heb benepen*. Aan iets nippen. Zie *benepen*.
- BENNE**, zie *ben*.
- BENOEMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *noemen*: *ik benoemde, heb benoemd*. Eenen naam geven: *nieuwe dingen met nieuwe namen benoemen*. Met name verkiezen, aanstellen: *iemand tot voogd, tot erfgenaam* enz. *benoemen*. Van hier ook *benoemer, benoeming*.
- BENOODIGD**, verled. deelw. van het, bij Kil. voorkomende, doch reeds in onbruik geraakte werkw. *benoodigen*. *Om iets benoodigd, verlegen, zijn*; ook *iets benoodigd hebben*.
- BENOORDEN**, bijw. en voorz. Ten noorden: *benoorden de linie*.
- BENT**, z. n., v., meerv. *benten*. Benaming van zeker schildersgezelschap te Rome. Van hier *bentbroeder, bentnaam, bentvogel*. Misschien is *bend*, van *bende*, hier de verkieslijkste spelling.
- BEEOFENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *oefenen*: *ik beoefende, heb beoefend*. Hetzelfde als *oefenen*. Van hier ook *beoefenaar, beoefening*.
- BEOLIEEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *olien*: *ik beoliede, heb beolied*. Met olie bestrijken.
- BEOOGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *oogen*: *ik beoogde, heb beoogd*. Eigenlijk, op iets oogen, beschouwen. Verder, bedoelen: *wat beoogt gij daarmede?* Van hier ook *beooging*.
- BEORDEELEN**, bedr. w., *ik beoordeelde, heb beoordeeld*. Oordeel over iets vellen: *ik kan dat niet beoordeelen*. Van hier *beoordeeling*.
- BEORLOGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *oorlogen*: *ik beoorloogde,*

- heb beoorloogd. Bestrijden. Van hier ook beoorloger, beoorloging.
- BEOSTEN, bijw. en voorz. Ten oosten: beoosten Vlaanderen.
- BEPAALD, bijv. n., zijnde het verled. deelw. van bepalen. Bepaalder, bepaaldst. Vastgesteld: op den bepaalden tijd. Van hier bepaaldelijk, bepaaldheid.
- BEPAALEN, (bepeeren, beperlen.) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en paalen: ik bepaalde, heb bepaald. Met paalen versieren, meest bij de Dichters gebruikelijk: Hof bepereld met uchtend-tranen. [Spieg.]
- BEPALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en palen: ik bepaalde, heb bepaald. Eigenlijk, met palen voorzien; met palen afzetten. Overdragtelijk, beperken: zijne wenschen, zijne driften bepalen. Stuiten: de stroom bepaalde zijne overwinningen. Vaststellen: eenen dag bepalen. Beschrijven, volledig voorstellen: wij moeten het geschil, vooraf, wel bepalen. Van hier ook bepaaldelijk, bepaler, bepaling.
- BEPERLEN, zie bepaalen.
- BEPEILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en peilen: ik bepeilde, heb bepeild. Hetzelfde als peilen.
- BEPENZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en peinzen: ik bepeinsde, heb bepeinsd. Overdenken. Van hier ook bepeinzing.
- BEPERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en pekken: ik bepekte, heb bepekt. Met pek bestrijken. Van hier ook bepekking.
- BEPERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en perken: ik beperkte, heb beperkt. Een perk zetten. Van hier ook beperker, beperking.
- BEPERLEN, zie bepaalen.
- BEPISSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en pissen: ik bepiste, heb bepist. Met pis nat maken, bevullen.
- BEPAASTEREN, zie bepleisteren.
- BEPALAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en plakken: ik beplakte, heb beplakt. Van hier ook beplakker, beplakking, beplaksel.
- BEPALANKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en planken: ik beplankte, heb beplankt. Met planken voorzien. Van hier ook beplanking.
- BEPALANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en planten: ik beplantte, heb beplant. Van hier ook beplanting.
- BEPLEISTEREN, (beplaasteren) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en pleisteren: ik bepleisterde, heb bepleisterd. Met pleisters beleggen: het gezig bepleisteren. Met kalk bestrijken: eenen muur, eenen zolder bepleisteren. Figuurlijk, verbloemen: hij heeft die daad met eenen schoonen schijn bepleisterd. Van hier ook bepleistering.
- BEPLEITEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en pleiten: ik bepleitte, heb bepleit. Pleitende verdedigen: Eene zaak bepleiten.
- BEPLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en ploegen: ik beploegde, heb beploegd. Met de ploeg bewerken: het land beploegen.
- BEPALUIZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en pluizen: ik beploos, heb beplozen. Aan iets pluizen.
- BEPPOEDEREN, (bepoeijeren) bedr. w., ik bepoeiderde, heb bepoeiderd. Met poeder bestrooijen.
- BEPOTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en poten: ik bepootte, heb bepoot. Beplanten. Van hier ook bepoting.
- BEPRAATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en praten: ik bepraatte, heb bepraat. Met woorden overreden.
- BEPROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en proeven: ik beproefde, heb beproefd. Eene proef nemen, toetsen: iemand beproeven; ik zal het eens beproeven. Onderzoeken: beproeft alle dingen. Een man van eene beproefde, bekende, deugd. Van hier ook beproever, beproefster, beproeving.
- BERAAD, z. n., o., des beraads, of van het beraad; zonder meerv., overleg: in beraad staan; na rijp beraad. Besluit, voornemen: ik heb mijn beraad bij mij.
- BERAADSLAGEN, onz. en wederkeer. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en raadslagen: ik beraadslaagde, heb beraadslaagd. Onz., overleggen: over iets beraadslagen; zij beraadslaagden nog, of zij zich zouden overgeven. Wederk.: zich beraadslagen. Van hier ook beraadslaging.
- BERAD, bijv. naamw. en bijw., beteekenende zoo veel als bereden: met haer beradde raên. [Vond.] Men zegt van eenen wagen, dat hij berad is, wanneer hij zoo lang gereden heeft, dat deschorheid van de assen en naven af is. Dit berad komt weinig voor, zelfs niet bij Plantyn en Kiliaan; en daar wij geen woord hebben, dat berad eigenlijk uitdrukt, zoo behoorde men het, zegt Huydec., in het gebruik te houden.
- BERADEN, wederkeer. werkw., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en raden: ik berried mij, heb mij beraden. Zich over iets beraden, iets in beraad nemen. Zich weder beraden, van gevoelen veranderen. Het deelw. beraden wordt in de beteekenis van bedacht gebezigd: wel, of kwalijk, in iets beraden zijn. In den Bijb. 1477, komt het voor, in den zin van aangemoedigd.
- BERAMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. be en ramen: ik beraamde, heb beraamd. Vaststellen: eenen tijd beramen; een ontwerp beramen. Van hier ook beraming.

BERD (*bord*), z. n., o., *des berds*, of *van het berd*; meerv. *berden*. *Bord* is, vooral in zamenstelling, meest in gebruik: *dambord*, *tafelbord*, *uithangbord*, enz. Doch *berd* wordt wederom in de spreekwijs: *iets te berde brengen*, voor *bijbrengen*, *voorstellen*, *gebezigd*.

BEREDEN, zie *berijden*.

BEREGENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *regenen*. Dit woord wordt in de onbepaalde wijs *gebezigd*, en wel in de uitdrukking *zich laten beregenen*; *gij moet u zoo niet laten beregenen*; en in den lijdenden vorm *beregend worden* en *zijn*, door den regen nat gemaakt worden: *wij zijn, op de reis, geheel beregend geworden*. *Beregenon* komt reeds bij *Nolker* voor.

BEREGT, zie *berigt*.

BEREGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *regten*: *ik beregtte, heb beregt*. Iemand, voor zijn geld, waren geven: *iemand wel, kwalijk, beregten*. *Eenen zieken beregten*, het laatste oliesel geven, het h. avondmaal toedeelen, en daardoor tot sterven voorbereiden; in welke beteekenis het zweedsche *beraetta*, en deensche *berette* gebruikt wordt. *Oul.* werd dit woord ook in den zin van *besturen* *gebezigd*: *'t huys berechten*. [Bijb. 1477.] Vond. bezigt het voor onderrigten: *berecht en leer me*. Van hier ook *beregter*, *beregting*, *beregtster*. Zie verder *berigten*.

BEREID, zie *bereiden*.

BEREIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *reiden*: *ik bereidde, heb bereid*. Gereed maken: *spijs bereiden*; *pennen bereiden*; *den weg bereiden*; *zich bereiden*, voorbereiden. *Bereid zijn tot iets*, gereed zijn. Van hier ook *bereider*, *bereiding*, *bereidster*, *bereidwillig*, *bereidwilligheid*, *bereidwilliglijk*.

BEREIDS, bijw., alreede, reeds: *het is bereids geschied*. Dit bijw. behoort tot het verled. deelw. *bereid*. *Ulphilas* gebruikt reeds *raihitis*, waarmede het angels. *rah*, eng. *already*, zweed. *redan*, en ons reeds overeenkomt.

Albereids, voor *bereids*, is eene onnoodige verlenging.

BEREIDSEL, z. n., o., meerv. *bereidsels*. Datgeen, waarmede iets bereid wordt. Inzonderheid draagt het mengsel van eijeren enz., waarmede de wijnkoopers den wijn helder en zuiver maken, den naam van *bereidsel*.

BEREIK, z. n., o., *des bereiks*, of *van het bereik*; zonder meerv. Uitstrekking: *dat is boven mijn bereik*, ik kan daar niet bij reiken. *Figuurlijk*: *buiten het bereik van het geschut zijn*; *dat is boven mijn bereik*, *bevatting*; *boven het bereik van mijn verstand*.

BEREIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *reiken*: *ik bereikte, heb bereikt*. Met reiken bijkomen: *ik kan de bovenste*

plank niet bereiken. *Figuurlijk*, aankomen, aanlanden: *wij bereikten, des avonds, de stad, de haven*. *Hij heeft reeds twintig jaren bereikt*, is twintig jaren oud. *Uitvoeren, verkrijgen*: *zijn oogmerk bereiken*. Van hier ook *bereiking*.

BEREIZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *reizen*: *ik bereisde, heb bereisd*. *Een land bereizen*, door hetzelfde reizen; *de kermissen bereizen*, op de kermissen reizen. Het verled. deelw. *bereisd*, als bijvoeg., is meest in gebruik: *een bereisd man*, die veel gereisd heeft.

BEREKENEN, bedr. w., *ik berekende, heb berekend*. Door rekenen aanwijzen en bepalen: *voor dat ik het gebouw laat zetten, zal ik de kosten eerst berekenen*. Van hier *berekening*.

BEREN, veroud. w., waarvan het verled. deelw. *geboren* alleen nog in gebruik is. Zie *geboren*.

BERENNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *rennen*: *ik berende, heb berend*. In het krijgswezen. Eigenlijk, al rennende, d. i. met de ruitery, aanvallen. Gemeenlijk echter wordt het gebruikt, voor omsingelen, met een leger rondom insluiten: *eene stad berennen*. Van hier *beremming*.

BERG, z. n., m., *des bergs*, of *van den berg*; meerv. *bergen*: *een hooge berg*; *eenen berg beklimmen*. *Figuurlijk*, *zwarigheid*, *hindernis*: *hij is dien berg nog niet over*. *De haren rijzen mij te berge*, om schrik en ontzetting uit te drukken. *Iemand gouden bergen*, zeer veel, *beloven*, spreekw. Van hier *bergaarde*, *bergachtig*, *bergbewoner*, *bergblaauw*, *bergeppe*, *berggeel*, *berggod*, *berggodin*, *berggroen*, *berghoen*, *bergketen*, *bergkristal*, *bergmuis*, *berggrat*, *bergstof*, *bergstofgroef*, *bergwater*, *bergwerk*, *bergwerker*, *bergzout*. *Berg* beteekent ook een gesneden varken. Zie *berg*.

Hoogd. *Berg*, bij *Ulphil.* *baïrg*, bij *Kero pereg*, in het angels. *beorg*, ijsl. *biary*, deen. *biery*. Het schijnt, dat de hoofdbeteekenis van het woord *berg* eene hoogte, of verhevenheid, is; en daarom is het mogelijk, dat het tot het oude *berēn*, d. i. heffen behoort. Anderen leiden het af van het werkw. *bergen*, dewijl, *oul.*, in de bergen gevoelige be- waarplaatsen gemaakt werden, om het vee (zijnde de rijkdom onzer voorvaderen) voor de koude en den vijand te beveiligen.

BERGAF, bijw., voor *den berg af*. *Bergop*, *bergaf*. *Bergaf gaan*.

BERGAMOT, (*bergamotpeer*) z. n., v., *der*, of *van de bergamot*; meerv. *bergamotten*. Wij hebben deze benaming van het fr. en ital. *bergamotte*, *bergamotta* ontleend. *Menage* leidt dezelve van het turksche *beg*, een heer, en *armout*, eene peer, af, zijnde *bergamot*, dan, zoo veel als *heerenpeer*. Anderen beschouwen den naam der stad *Bergamo*, als den oorsprong van dit woord. Van hier ook *bergamotboom*, *bergamotolie*.

BERGBEWONER, z. n., m., *des bergbewoners*, of *van den bergbewoner*; meerv. *bergbewoners*. Van *berg* en *bewoner*. Iemand, die op de bergen woont.

BERGEN, bedr. w., ongelijkvl.: *ik borg, heb geborgen*. Iets van een verongelukt schip aan den oever brengen, redden, behouden: *het schip verging, maar de goederen zijn geborgen*. *Er zijn slechts weinigen van de manschap geborgen*. Figuurlijk, in zekerheid brengen: *hij heeft zich nog in tijds geborgen; hij is geborgen*, bezorgd. Verbergen, wegleggen: *ik heb het op eene goede plaats geborgen*. Hooft bezigt het, in den zin van ontzetten: *deez' makende gereedschap om Sluis te bergen, gaf orde tot wapening*. Oul. werd het ook gebruikt voor vreezen: *si sulen berghen den here*. [Bijb. 1477.] Van hier ook *berger, berggeld, berging, bergloon, bergplaats*. Vond. en eenige anderen hebben dit woord ook als gelijkvl. gebezigd: *gebergh't voor zwaert en brant*. [Vond.]

BERGHOUT, zie *barkhout*.

BERGOP, bijw., voor *den berg op*. Zie *bergaf*.

BERIEKEN, zie *beruiken*.

BERIGT, (oul. *beregt*) z. n., o., *des berigts*, of *van het berigt*; meerv. *berigten*. Het verhaal eener gebeurde zaak. ook het geschrift, hetwelk zoodanig een verhaal bevat: *berigt van iets geren*.

BERIGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *rigten*: *ik berigtte, heb berigt*. Narigt, kennis geven: *iemand iets berigten*. Van hier ook *berigter, berigtster*. Zie *afrihten*.

BERIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *rijden*: *ik bereed, heb bereden*. Op, of langs, iets rijden: *een paard, eenen weg berijden*. Door menigvuldig rijden, geschikt maken: *een paard berijden*. *Hij berijdt een slecht paard, met die zaak, onderneemt eene gevaarlijke en nadeelige zaak*; spreekw., in de gemeenzame verkeerling gebruikelijk. Het verled. deelw. *bereden* komt bij Hooft, Vondel en anderen voor, in de beteekenis van overvallen; b. v. *bereden door de koorts*. Van hier ook *berijder*. In sommige Dorpen van Vlaanderen, wordt een schouf *berijder* genoemd, van het oude *beriden*, d. i. regten, regt doen.

BERIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *rijmen*: *ik berijmde, heb berijmd*. In rijm brengen. Van hier ook *berijmer, berijming*.

BERIMPELEN, onz. w., *berimpelde, is berimpeld*. Met rimpels bedekt worden. Zie *rimpelen*.

BERINGEN, zie *omringen*.

BERISPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *rispen*: *ik berispte, heb berispt*. Wraken, bestraffen: *hij berispt alle menschen*. Oul. werd het ook voor bezoeken, straffen, gebezigd: *Hi berispten (berispt hem)*

oec met pinen in den bedde. [Bijb. 1477]; waarvoor de tegenwoordige overzetting heeft: *oock wort hij gestraft met smerte op zijn leger*. Van hier ook *berisper, berisping, berispelijk: een berispelijk leven; berispelijkheid, berispster*.

BERK, z. n., m., *des berks*, of *van den berk*; meerv. *berken*, voor *berkenboom, des berkenbooms, of van den berkenboom*; meerv. *berkenboomen*.

Hoogd. *Birke*, deen. *Birk*, zweed. *biork*, angels. *birc, beorce*, eng. *birch*, pool. *brzoza*, russ. *beresnik*. Niet, gelijk sommigen meenen, van het oude *berk*, d. i. bast, want alle boomen zijn bastig; maar uit hoofde der ongemeene witheid van bast en hout, en dus van het oude *brechen, breken*, d. i. schijnen, blinken.

BERKEN, bijv. naamw., onverluigbaar. Van eenen berkenboom gemaakt, of daartoe behoorende: *een berken tak*.

BERKENBOOM, zie *berk*.

BERKENMEIJER, (bij Kil. *berkenmei*) z. n., m., *des berkenmeijers*, of *van den berkenmeijer*; meerv. *berkenmeijers*. Eigenlijk, een tak van den berkenboom, van *berk* en *mei*, van *meijen*, maaijen, afsnijden. Wijders, een beker, of drinkvat, gemaakt uit eenen mei, of tak van den berkenboom, bij de Ouden zeer in gebruik: *laat den rijschen berkenmeier lustig, rustig, onneguan*. [Vond.]

BERKHOUT, zie *barkhout*.

BERNEN, zie *barnen*.

BERNSTEEN, zie *barnsteen*.

BEROEMD, bijv. naamw. en bijw., zijnde, eigenlijk, het verled. deelw. van het volgende *beroemen*, in zoover dit in den zin van *roemen, zeer roemen*, gebruikelijk moog geweest zijn. *Beroemder, beroemdst*. Met roem bekend, vermaard: *een beroemd man. Hij is zeer beroemd; zich beroemd maken*. Van hier ook *beroemdheid*.

BEROEMEN, wederk. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *roemen*: *ik beroemde, heb beroemd. Zich op eene zaak beroemen; hij beroemt zich, dat hij enz.*

BEROEP, z. n., o., *des beroeps*, of *van het beroep*; het meerv. is niet in gebruik. Beroeping tot een ambt: *een regtmatic beroep; het beroep is hem reeds opgedragen*. Ambt, wijs van bestaan: *een schoolmeester van zijn beroep; dat is mijn beroep*. Van hier *beroepsbezigheid, beroepsbrief*.

BEROEPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *roepen*: *ik beriep, heb beroepen*. Zoo hard roepen, dat men ons kan hooren: *hij was reeds zoo ver, dat ik hem niet beroepen kon*. Zamenroepen: *eene vergadering beroepen*. Tot de waarneming van een ambt roepen: *iemand tot schoolmeester, leeraar, beroepen. Zich op iets beroepen*, het als een bewijs, of getuigenis, aanvoeren.

Oul. werd het in den zin van berispen gebezigd : *alzo Montluck hem daarover beriep*. [Hoofst.] Van hier ook *beroeper, beroeping*.

BEROEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en roeren* : *ik beroerde, heb beroerd*. Eigenlijk, aanroeren, aanraken. Overdragtelijk, onstellen, ontrusten : *zijne aanspraak beroerde het volk ; hij was geheel beroerd*. Het deelw. *beroerd* wordt, meestal, voor lam, geraakt, gebezigd : *hij is, aan beide zijden, beroerd*. Van hier ook *beroerdheid, beroerder, beroering, beroerster, beroerte*, voor oproer en lamheid.

BEROESTEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en roesten* : *beroestte, is beroest*. Roesten, door den roest bederven : *de sleutels liggen daar te beroesten*. Van hier ook *beroesting*.

BEROKKEN, hetzelfde als *berokkenen*.

BEROKKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en rokkenen* : *ik berokkende, heb berokkend*. Stoken, verwekken : *kwaad berokkenen*. Dit thans gebruikelijke *berokkenen* is bij Kil. *berokken*, in dezelfde beteekenis ; ook bij Poot : *wie hebt gij u, of hem, nu 't meeste leet berokt?* maar ook in die van het spinrokken met vlas voorzien. Van hier *berokkenaar, berokkenaarster, berokking*.

BEROOFD, zie *berooïd*.

BEROOÏD, bijv. n. en bijw., *berooïder*, of *meer berooid, berooidst, of meest berooid*. Arm : *het is een berooid huisgezin*. Tot eene radelooze armoede vervallen : *'s Lands Vaders, door 't geweld verdreven, gantsch berooid*. [J. de Marr.] Ook op den tijd toegepast, voor verarmd, ontbloot van al wat wenschelijk is : *een nederige en berooide tijd*. [Moon.] Verward, ontsteld : *berooïd van zinnen*. Van hier *een berooid hoofd*. Volgens Kil. is *berooïd* zoo veel als *berooïd*, het verled. deelw. van *berooven*.

BEROOKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en rooken* : *ik berookte, heb berookt*. In den rook hangen ; met rook laten doortrekken : *verdachte brieven berookten*. Het verled. deelw. *berookt* wordt ook in den zin van door den rook bezwakt, gebezigd : *die muur is geheel berookt*.

BEROOVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en rooven* : *ik beroofde, heb beroofd*. Eigenlijk, iemands eigendom wederrechtelijk en met geweld wegnemen : *iemand berooven*. Ook *van iets berooven ; iemand van het leven, van zijne eer berooven*. In eene uitgestrektere beteekenis, het genot eener zaak verhinderen : *dit toeval beroofde mij van de gelegenheid, om enz. Hij is reeds lang van zijn gezigt beroofd geweest*. Ook met den tweeden naamval, zonder *van* : *mij dunkt dees wijze man is zijns verstants beroofd*. [D. v. Coornh.] Van hier ook *beroovert, berooving*.

BEROUW, z. n., o., *des berouws*, of *van het berouw* ; zonder meerv. Leedwezen : *berouw over iets hebben, oefenen, toonen*. Hiervoor, *oul.*, ook *berouwen, berouwenis*.

BEROUWEN, onpers. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en rouwen* : *het berouwde*, (*oul.* ook *berieuw*) *heeft berouwd*. Berouw hebben, met den derden naamv. des persoons : *het berouwt mij, dat ik, enz.* — *die daad berouwt mij*.

BERRIE, (*burrie, oul. berie, berve en berf*) z. n., v., *der*, of *van de berrie* ; meerv. *berries*. Een werktuig, om iets op te dragen, angels. *bære, bere*, eng. *beare*, van het oude *beren*, ziende op de beteekenis van dragen en overvoeren.

BERST, (*barst, borst*) z. n., m., *van den berst* ; meerv. *bersten*. *Een berst in het glas, in den muur*. *Oul.* ook voor gebrek gebezigd. *Zie bersten*.

BERSTEN, onz. w., ongelijkvl. : *ik borst, ben geborsten*. Eene scheur bekomen, van elkander springen : *de aarde, de muur is geborsten*. *Het schip stiet zich te bersten*. *Figuurlijk : van spijt bersten*. *Bersten*, hoogd. *Bërsten*, zweed. *brista*, angels. *berstan, byrstan, beorstan, burstan*, eng. *to burst*, drukken het geluid uit, hetwelk eenige dingen, bij het bersten, maken.

BERUCHT, bijv. naamw. en bijw., zijnde, eigenlijk, het verled. deelw. van het verouderde *beruchten*, bij Kil. ook *beruchtigen*, in een kwaad gerucht brengen. *Beruchter, beruchtst*. Bekend, in eenen kwaden en goeden zin. In eenen kwaden zin : *Als Moyses van een moort berucht*. [J. Gals.] In eenen goeden zin : *doch berucht van kuische zeden*. [T. Asselyn.] *En wie, voorts, allermeest, van wysheit syn berucht*. [H. de Groot.] Hoofst bezigt *beruchtigd*, door het gerucht beticht, ter kwader faam staande. Van hier ook *beruchtheid*.

BERUIKEN, bedr. w., ongelijkvl. ; *ik berook, heb beroken*. Aan iets ruiken : *de hond berook mij aan alle zijden*. *Figuurlijk*, iets naauwkeurig onderzoeken, om het te leeren kennen. Verkeerdelijk bezigt men hiervoor *berieken*, dewijl *riecken* eigenlijk is uitwasemingen van zich geven, die de reukzenuwen aandoen, en *ruiken*, door middel van den reukzin, deze uitwasemingen opvangen en waarneemen. Van hier *beruiking*. *Zie rieken en ruiken*.

BERUSTEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en rusten* : *ik berustte, heb berust*. Even als *rusten* : *die gelden en papieren berusten bij mij*, zijn onder mijne bewaring. *Eene zaak, eenigen tijd, laten berusten*, niet behandelen, in denzelfden staat laten blijven. *Wij zullen het daarbij laten berusten*, blijven. *Op hem berust de welvaart des ganschen huisgezins*, komt op hem aan. *In*

eene zaak berusten, zich die laten welgeval-
len. *Op iets berusten*, zich verlaten, vertrou-
wen.

BES, (*bezie, bei*, goth. *basja*, bij Kil. *bese, besie*)
z. n., v., *der*, of *van de bes*; meerv. *bessen*.
Witte bes, aalbes. Verkleinw. *besje*. Men
acht dit woord afkomstig van het oude *beer*,
of *ber*, met verandering van *r* in *s*, en dit
van *beren, baren*, voortbrengen.

Dit woord wordt ook in eenen gansch an-
deren zin gebezigd, namelijk, voor eene
oude vrouw: *eene tandeloze bes*; waarvan
het verkleinw. *besje*, in den gemeenen
spreektrant, voor grootmoeder, gebruikt
wordt: *ik ga naar mijn besje*. Dan, vermoed-
elijk, is dit eene verbastering van *best, beste*,
gelijk in *bestevaar*, voor *bestevader* (een oud
man, grootvader), *bestemoer*, voor *bestemoe-
der* (eene oude vrouw, grootmoeder): *het
vaetje wittepoien past geene oude best; gelijk
Kalijsbe, eene overoude best*. [Vond.] J. Ou-
daan bezigt het woord *bes* ook voor eenen
ouden man; doch buiten dit, weet ik hier-
van geen ander voorbeeld. Zie *best*.

BESCHAAFD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het
verled. deelw. van *beschaven*. *Beschaafder,
beschaafdst*. Eigenlijk, door schaven, glad
en effen gemaakt: *de planken zijn rondom
beschaafd*. Figuurlijk, wellevend: *een be-
schaafd man*. Van hier ook *beschaafdheid*.

BESCHADIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *schadigen*: *ik bescha-
digde, heb beschadigd*. Schade toebrengen:
een huis beschadigen. Van hier ook *bescha-
diger, beschadiging, beschadigster*.

Oul., was *beschaden* voor *beschadigen*, in
gebruik.

BESCHADUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *schaduwen*: *ik bescha-
duwde, heb beschaduwd*. Met schaduw
bedekken: *de boomen beschaduwen dat huis*.
Van hier ook *beschaduwing*.

BESCHAMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *schamen*: *ik beschaam-
de, heb beschaamd*. Beschaamd maken: *dat
werk beschaamt zijnen meester*. Het deelw.
beschaamd wordt in de beteekenis van
schaamrood, verlegen, gebezigd: *op dat
berigt werden zij beschaamd*. Van hier ook
beschaamdheid.

BESCHANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *schansen*: *ik beschan-
ste, heb beschanst*. Met eene schans
omgeven: *een leger rondom beschansen*.
Van hier ook *beschansing*.

BESCHAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *scharen*: *ik beschaarde,
heb beschaard*. Heimelijk stelen, onder de
handen wegnemen: *hij heeft, langs dien
weg, heel wat beschaard*. Van hier ook
beschaarder, bescharing, beschaarster.

BESCHAVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-

scheidb. voorz. *be* en *schaven*: *ik beschaafde,
heb beschaafd*. Eigenlijk, door schaven glad
maken. Figuurlijk, overzien, verbeteren:
een werk beschaven. Van hier ook *beschaver,
beschaving*.

BESCHEREN, zie *beschermen*.

BESCHIED, (oul. *bescheed*) z. n., o., *des bescheids,
of van het bescheid*; meerv. *bescheiden*.
Berigt: *van eene reeks van vijftig jaren
vindt men naauwelijks eenig ander bescheid*.
[Wagen.] Antwoord: *iemand bescheid geven*;
van hier *bescheid doen*, door drinken, de
toewensching van gezondheid beantwoor-
den. Bezwoene brieven, anders charters,
worden ook *bescheiden* genoemd, van het
werkw. *bescheiden*, in de beteekenis van
beslissen. Andere, doch thans verouderde,
beteekenissen komen bij Kil. voor.

BESCHIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *scheiden*: *ik bescheide,
heb bescheiden*. Bepalen, aanwijzen: *eenen
tijd bescheiden*. *Iemand ergens bescheiden*.
Hier heeft mij Rozemont bescheiden. [Poot.]
Besluiten: *het was te voren zoo bescheiden*.
[Vond.] Oul., werden de Regters ook gezegd
te bescheiden, wanneer zij, door hunne uit-
spraak, het geschil tusschen twee personen
beslissen. Meer andere, nu verouderde,
beteekenissen van het werkw. *bescheiden*
komen bij Kil. voor.

BESCHIEDEN, bijvoegel. naamw., zijnde het ver-
led. deelw. van *bescheiden*. Bepaald, ge-
schikt: *elk in zijn bescheiden bedrijf*. [Hooft.]
Dvs menschen bescheiden deel. Voor beleefd,
minzaam, inschikkelijk en billijk, heeft het
trappen van vergrooting: *bescheidener,
bescheidenst*. *Hij is een bescheiden man*.
Van hier ook *bescheidenheid, bescheidenlijk*.

BESCHULDEN, bedr. w., *ik beschold, heb beschol-
den*. Bekijven. Hooft bezigt het voor beschul-
digen; ook voor strafbaar verklaren.

BESCHENKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *schenken*: *ik beschonk,
heb beschonken*. Begiftigen: *iemand met een
boek beschenken*. Te drinken geven: *hij heeft
ons dapper beschonken*. Dronken maken:
zij zaten hem te beschenken. *Beschonken*
wordt als eene wellevende uitdrukking ge-
bezigd, voor dronken: *hij was zeer be-
schonken*.

BESCHEREN, bedr. w., ongelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *scheren*: *ik beschoor,
heb beschoren*. Rondom afscheren: *zich het
hoofd laten bescheren*. Van hier ook *besche-
ring: de eerstelingen van de bescheringe
uwer schapen*. [Bijbelvert.]

BESCHEREN, bedr. w., ongelijkvl. Van het on-
scheidb. voorz. *be* en *scheren*: *ik beschoor,
heb beschoren*. Toedeelen, veroorzaken:
*'t Is waer, 't quaet avonthuer bescheert den
vromen, strijdt op strijdt*. [Camp.] Thans is
het verled. deelw. *beschoren* meest in ge-

bruik : *die vreugd is mij niet beschoren, toegedacht. Dat was hem van den Hemel, dat was over hem beschoren*, bepaald, besloten. Het zelfst. naamw. *bescheer*, bij Kil. *beschere, bescheringhe*, van dit *bescheren* afgeleid, is mede in gebruik geweest : *'t bescheer des Hemels*. [Hooft.] *Ik zal der Goden raedt uitvoeren na 't bescheer*. [Vond.] *Voor 't mild bescheer der veelderlei genaden*. [Camph.] *Zie scheren*.

Dit woord komt reeds bij Notker voor; en in het zweed. is *beskaera*, in het angels. *sciran*, toedeelen.

BESCHERMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schermen* : *ik beschermde, heb beschermd*. Eigenlijk, tot een scherm strekken : *deze boom beschermt mij voor de hitte*. Overdr., verdedigen : *eene stad, een volk beschermen*. Van hier ook *beschermmer, bescherming, beschermster*. Zamenstellingen zijn *beschermengel, beschermgod, beschermheer*, enz.

Biscirman, biskirmen, beskirmen, biscirmen, komt, in de opgegevene beteekenissen, reeds bij Otfrid. en Willeram. voor. De Zweden zeggen ook *beskerma*, en de Denen *beskiärme*.

BESCHIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schieten* : *ik beschoot, heb beschoten*. Op iets schieten : *eene stad beschieten*. Door schieten toetsen, beproeven : *een geweer beschieten*. Met geschut, of schietgeweer, bereiken : *ik kan, met dit geweer, zulk eene hoogte beschieten*. Overdr., *zijn doel beschieten, treffen*. Ter eer van iemand schieten : *iemand, met dertien schoten beschieten*. Met planken bekleeden : *enen zolder, een dak beschieten*.

Dit woord wordt ook als onzijdig gebezigd, in de volgende spreekwijzen : *dat veerik beschiet niet, vordert niet; 'mijne oogen beschieten, schieten toe, gaan toe, van vaak*; waarvoor Vondel, in den bedrijvenden vorm, heeft : *een dunne slaap beschoot noch naeuwelijx mijne oogen*.

BESCHIJNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schijnen* : *ik bescheen, heb beschenen*. Verlichten : *de zon beschijnt ons halfrond*. Bij Otfrid. *biscinan*, bij Tatian. *bischeinan*. Van hier ook *beschijning*.

BESCHIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schijten* : *ik bescheet, heb beschetten*. Eene der laagste uitdrukkingen, voor met zijnen afgang bezoedelen, en figuurlijk, voor bedriegen. Van hier, in de figuurlijke beteekeenis, *beschijter, beschijterij, beschijtster*.

BESCHIK, z. n., o., *des beschiks*, of van het *beschik*; het meerv. is niet in gebruik. Een bijna verouderd woord, voor beschikking, bestel : *door wijs beschick van uwen raedt*. [Camph.]

BESCHIKAL, zie *albeschik*.

BESCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schikken* : *ik beschikte, heb beschikt*. Toezenden, bezorgen : *ik zal het u terstond beschikken*. In orde brengen : *zijne zaken beschikken*. Verrigten : *ik heb nog veel te beschikken*. Van hier ook *beschikal*, (*albeschik*), *beschikker, beschikking, beschikster*.

BESCHILDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schilderen* : *ik beschilderde, heb beschilderd*. Met schilderwerk versieren : *eene kamer beschilderen*. Van hier ook *beschildering*.

BESCHIMMELEN, onzijd. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schimmelen* : *beschimmelde, is beschimmeld*. *Alles beschimmelt hier*. *Beschimmeld brood*. Van hier ook *beschimmeling*.

BESCHIMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schimpen* : *ik beschimpte, heb beschimpt*. Eenen schimp toevoegen, bespotten. Van hier ook *beschimper, beschimping, beschimpster*.

BESCHOFT, bijv. naamw. en bijw. Hetzelfde als *beschaafd*; doch meest gebruikelijk in het tegengestelde *onbeschoft*. Zie *onbeschoft*.

BESCHONKEN, zie *beschenken*.

BESCHOREN, zie *bescheren*.

BESCHOT, z. n., o., *des beschots*, of van het *beschot*; meerv. *beschotten*. Houten beschutsel.

BESCHOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schouwen* : *ik beschouwde, heb beschouwd*. Bezien, opmerken. Van hier ook *beschouwer, beschouwing, beschouwelijk, beschouwster*.

BESCHREIJEN, (*beschreiden*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schreijen* : *ik beschreide, heb beschreid*. Beweenen. Van hier ook *beschreijelijk, beschreijenswaardig*.

BESCHRIJDEN, (*beschrijven*) bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schrijden* : *ik beschreed, heb beschreden*. Schrijdelings (met de heenen aan beide zijden) op iets gaan zitten : *een paard beschrijden*. Overschrijden : *eene sloot beschrijden*.

BESCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schrijven* : *ik beschreef, heb beschreven*. Vol schrijven : *dit blad papier is beschreven*. In geschrift stellen : *ik heb het verdrag laten beschrijven*. Een schriftelijk berigt van iets geven : *enen veldslag beschrijven*. Bij overdr., ook een mondelijk berigt van iets geven : *ik zal u de zaak duideljk beschrijven*. Schriftelijk oproepen, dagvaarden : *eene vergadering beschrijven*. Teekenen : *een geschoten kogel beschrijft, in zijnen loop, eene kromme lijn*. Figuurlijk : *hij beschrijft, in het vak der wetenschappen, eenen zeer kleinen kring*, zijne kennis is zeer bepaald. Van hier ook *beschrijver, beschrijving*.

BESCHROOMD, bijv. naamw. en bijw., *beschroomder, beschroomdst.* Bevreesd, bezorgd : *beschroomd zijn.* Van hier ook *beschroomdheid.*

BESCHUIT, z. n., v., *der, of van de beschuit;* meerv. *beschuiten.* Van het fr. *biscuit.* Zie *tweebak.*

BESCHULDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schuldigen* : *ik beschuldigde, heb beschuldigd.* Schuldig verklaren : *iemand van eene misdaad beschuldigen.* Bestrafen, berispen : *hij is daarover zeer te beschuldigen.* Van hier ook *beschuldiger, beschuldiging, beschuldigster.*

BESCHUTTEN, (oul. ook *beschudden*), bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en schutten* : *ik beschuttede, heb beschut.* Beschermen. Van hier ook *beschutsel, beschutsheer, beschermheer, beschutster, beschutsvrouw, schutsvrouw, beschutter,* ook voor eenen jagthond. *beschuiting.*

BESEF, z. n., o., *des besefs, of van het besef;* zonder meerv. Begrip, denkbeeld : *een goed besef van iets hebben.* Van hier *beseffeloos, beseffeloosheid.*

BESEFFEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en seffen* : *ik besefte, heb beseft.* Begrijpen, verstaan. Van hier ook *beseffing.*

BESJE, zie *bes.*

BESINGELEN, hetzelfde als *omsingelen.*

BESLAAN, bedr. en onz. w., onregelw. Van het onscheidb. voorz. *be en slaan* : *ik besloeg, heb en ben beslagen.* Bedrijvend, met hamerslagen vastmaken : *een rad bestaan; iets met zilver, of goud, beslaan. Paarden beslaan; een boek bestaan.* Vermengen, verlenzen : *kalk, meel bestaan.* In beslag nemen, aanhouden : *goederen bestaan. Eene plaats bestaan, vervullen. In de boete bestaan, eene geldboete opleggen. Beslagen ten ijs komen, spreekw., tot eene zaak wel voorbereid zijn, waarschijnlijk eene toespeling op een welbeslagen paard. Onzijdig, met vochtigheid, of damp, bezwalkt worden : de glazen zijn beslagen. Beschimmelen : het brood beslaat altijd, in deze kas. Ook is het voor slagen gelukken, in gebruik, geweest : de slimste lastervonden schijnen te bestaan. [Vollenh.]*

BESLABBEN, zie het volgende.

BESLABBEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slabberen* : *ik beslabberde, heb beslabberd.* Onder het eten van vloeibare spijs, bezoedelen : *het kind heeft zich ellendig beslabberd.* Kil. heeft *beslabben.* Van hier ook *beslabbering.*

BESLAG, z. n., o., *des beslags, of van het beslag;* het meerv. is niet in gebruik. Van het bovenstaande werkw. *bestaan* : *een beslag van goud, het beslag van eenen wagen, meelbeslag,* mengsel van meel ; *in beslag nemen, aanhouden; die zaak heeft haar beslag gekregen, is uitgevoerd, voltooid; beslag van*

het brood, van de glazen, uitslag, bezwaling. Oul. werd het woord *beslag* ook nog in eenen anderen zin gebezigd, namelijk in dien van omslag, omstandigheid ; b. v. :

*Gelukkig is de man, die in vernoegden staat,
En met een klein beslag, in still', te bedde gaat.*

[F. v. Dorp.]

BESLAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slapen* : *ik besliep, heb beslapen.* Op iets slapen : *ik heb dat bed nog niet beslapen.* Vleeschelijke verkeerling met iemand hebben, bezwangeren : *een meisje beslapen. Zich op iets beslapen, iets in zijn beraad nemen.* Van hier ook *beslapping.*

BESLECHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slechten* : *ik beslechtte, heb beslecht.* Bijleggen, vereffenen : *een verschil beslechten.* Van hier ook *beslechter, beslechting, beslechtster.*

BESLIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slijken* : *ik beslijkte, heb beslijkt.* Met slijk bedekken, bezoedelen : *gij hebt uwe kleederen beslijkt. Beslijkte* (in den gemeenen spreektrant, *beslikte*) *straten.*

BESLIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slijpen* : *ik besleep, heb beslepen.* Rondom slijpen. Overdr. : *de toetssteen van een beslepen oordeel. [Vond.]*

BESLISSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slissen* : *ik besliste, heb beslist.* Beoordeelen, uitspraak doen. Van hier ook *beslisser, beslissing.*

BESLommeren, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en slommeren* : *ik beslommerde, heb beslommerd. Zich beslommeren, zich in allerhande verwarde zaken steken. Een beslommerde, verwarde, boedel.* Van hier ook *beslommering.*

BESLOTEN, verled. deelw. van *besluiten.* Verzegeld : *een besloten brief.* Belegerd : *eene beslotene stad.* Omheind, ommuurd : *eene beslotene plaats.* Vastgesteld, bepaald : *er is besloten.* Bevroren : *besloten water.* Gesloten, verboden : *beslotene jagt. Besloten tijd, wanneer de Roomschen niet mogen trouwen.*

BESLUIT, z. n., o., *des besluits, of van het besluit;* meerv. *besluiten.* Van het werkw. *besluiten.* Slot, einde : *tot besluit, zal ik er dit nog bijvoegen; het besluit van een verhoog, enz. (bij Kil. besluitrede, ook afrede)* het besluit eener rede. Voornemen : *het besluit nemen, om enz. Bepaling : het besluit van den raad.* Van hier ook *besluiteloos, besluiteloosheid.*

BESLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en sluiten* : *ik besloot, heb besloten.* Oudt. opsluiten : *so sal hien seuen daghe besluiten. [Bijb. 1477.]* Thans wordt het, in de volgende beteekenissen, gebruikt. Vervatten, behelzen : *die plaats besluit zeer vele inwoners in zich. Eindigen : zijne aanspraak besluiten.* Voornemen : *ik*

- heb besloten, tot u te komen. Bepalen : *dit ongeluk scheen over mij besloten te zijn.* Oordeelen, afleiden : *ik moet daaruit besluiten, dat enz.* Zie verder *besloten*. Van hier ook *besluiting*.
- Bestuiten* beteekende, oul., ook baten, helpen : *sijn vlien konste hem niet besluiten.* [Ferg.]
- BESMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *smeren* : *ik besmeerde, heb besmeerd.* Eigenlijk, met smeer, ofzekere vettigheid, bestrijken : *brood met boter besmeren.* Ingelijks, met iets anders bestrijken : *den muur met kalk besmeren.* Figuurlijk, bezoedelen : *gij hebt u overal besmeerd.* Van hier ook *besmering*. Voor *besmeren* bezigde men, oul., ook *besmeuren, besmuis-teren.*
- BESMETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *smetten* : *ik besmettede, heb besmet.* Bezoedelen : *zich besmetten.* Aansteken : *die ziekte heeft de gansche stad besmet.* Overdr. : *hij besmettede het gansche land met zijne dwaalleeringen.* Van hier ook *besmettelijk, besmettelijkheid, besmetting.*
- BESMULLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *smullen* : *ik besmulde, heb besmuld.* Door eten en drinken bezoedelen : *gij hebt u overal besmuld.*
- BESNAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *snaauwen* : *ik besnaauwde, heb besnaauwd.* Begraauwen, op eenen snaauwenden toon berispen : *daar men hen op nieuw besnaauwde.* [Hooft.]
- BESNEDEN, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *besnijden*. Figuurlijk : *wel besneden van aangezicht*, welgemaakt.
- BESNEEUWD, zie *besneeuwen*.
- BESNEEUWEN, bedr. w. Dit woord wordt meestal in de onbepaalde wijs gebezigd : *zich laten besneeuwen*, met sneeuw laten bedekken ; ook in den lijdenden vorm, *besneeuwd zijn* : *wij waren geheel besneeuwd.* Het verled. deelw. wordt, als bijv. n. meest gebezigd : *een besneeuwde*, met sneeuw bedekte, *hoed ; besneeuwde straten.*
- BESNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *snijden* : *ik besneed, heb besneden.* Een gedeelte van iets afsnijden : *een kind besnijden ; een besnedene.* Hooft bezigt het voor *besnoeijen*. Van hier ook *besnijdenis, besnijding.*
- BESNOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *snoeijen* : *ik besnoeide, heb besnoeid.* Afsnoeijen : *eene heg besnoeijen. Geld besnoeijen.* Figuurlijk, verminderen, verkleinen : *iemands magt, vrijheid besnoeijen.* Van hier ook *besnoeijer, besnoeijing.*
- BESNOEREN, zie *snoeren*.
- BESNOT, zie *besnotten*.
- BESNOTTEN, bedr. w., *ik besnottede, heb besnot.* Met snot bezoedelen : *gij hebt uwe kleederen weer besnot.* Het verled. deelw. *besnot*, als bijv. gebruikt, wordt meest gebezigd : *dat kind heeft altoos eenen besnotten neus.*
- BESNUFFELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *snuffelen* : *ik besnuffelde, heb besnuffeld.* Snuivende beruiken : *Die hond heeft mij rondom besnuffeld.* Figuurl., doorsnuffelen, naauwkeurig onderzoeken : *hij heeft al verscheidene boeken besnuffeld.* Hooft bezigt ook in dezen zin *besnuffen* : *den adem der getuigen besnufft hebbende.*
- BESNUFFEN, zie *besnuffelen*.
- BESPANNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spannen* : *ik bespande, heb gespannen.* Eenen wagen met paarden *bespannen.* Van hier *bespanning*.
- BESPAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *sparen* : *ik bespaarde, heb bespaard.* Sparen. Van hier ook *besparing*.
- BESPATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spatten* : *ik bespattede, heb bespat.* Besprenkelen. Ook door spatten nat maken en bezoedelen : *zij hebben malkander heerlijk bespat.*
- BESPEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spekken* : *ik bespekte, heb bespekt.* Met spek besteken : *een gevogelte bespekken.* Van hier ook *bespekking*.
- BESPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spelen* : *ik bespeelde, heb bespeeld.* Op iets spelen : *een orgel bespeelen.*
- BESPEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *speuren* : *ik bespeurde, heb bespeurd.* Bemerken, gewaarworden. Van hier ook *bespeurder, bespeuring*.
- BESPIEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *spieden* : *ik bespiedde, heb bespied.* Ongemerkt beschouwen, naauwkeurig nagaan : *iemands daden bespieden.* Van hier ook *bespieder, bespieding, bespiedster.*
- BESPIEGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spiegelen* : *ik bespiegelde, heb bespiegeld.* Eigenlijk, *zich bespiegelen*, overal in den spiegel bezien. Overdr., met aandacht beschouwen. Van hier *bespiegeland, beschouwelijk, bespiegeling, aandachtige beschouwing.*
- BESPIKKELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spikkelen* : *ik bespikkelde, heb bespikkeld.* Met spikkels bedekken : *eene tafel bespikkelen.* Van hier ook *bespikkeling*.
- BESPOEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spoedigen* : *ik bespoedigde, heb bespoedigd.* Verhaasten : *eene zaak bespoedigen.* Van hier ook *bespoediging*.
- BESPOELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spoelen* : *ik bespoelde, heb bespoeld.* Bevochtigen : *de stroom bespoelt de stad, aan eene zijde.*

BESPOTTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spotten* : *ik bespottede, heb bespot*. Van hier ook *bespotter, bespotster, bespotting, bespottelijk, bespottelijkheid*.

BESPRAAKT, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het verouderde *bespraken*. *Bespraakter, bespraaktst*. Meest met *wel* : *hij is een welbespraakt* (welsprekend) *man*. Van hier ook *bespraaktheid*.

BESPREK, z. n., o., *des bespreks*, of van het *besprek*; het meerv. is niet in gebruik. Onderhandeling : *met iemand in besprek zijn*. Beding : *doch altijd bij uijtghedrukte bespreke ende voorwaarde*. [H. de Groot.]

BESPREKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spreken* : *ik besprak, heb besproken*. Bestellen : *eene plaats op eenen wagen bespreken*. Bedingen : *hij besprak daarbij, dat enz.* Bij uitersten wil maken : *hij heeft haar honderd guldens in het jaar besproken*. Hooft bezigde het ook voor betigten; en Brand *zich met iemand bespreken*, voor in gesprek komen, onderhandelen. Van hier ook *bespreking*.

BESPRENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *sprengen* : *ik besprengde, heb besprengd*. Sprengende bevochtigen : *het linnen besprengen*. Somwijlen ook voor bestrooijen : *vleesch met zout besprengen*. Van hier ook *besprenging*.

Bij Kero *besprengen*, bij Notker. *pesprengen*, in het eng. *to besprinkle*, overeenkomende met het volgende *besprenkelen*.

BESPRENKELEN, hetzelfde als *besprengen*.

BESPRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *springen* : *ik besprong, heb besprongen*. Springende bereiken : *ik kan die wijlde, hoogte, niet bespringen*. Op iets springen, bijzonderlijk ter bevruchting, van eenige groote dieren : *de hengst bespringt de merrie*. Aanvallen : *ik werd van twee roovers besprongen*. Overdr., overvallen, onverwacht bevangen : *daar duizend vreezen mij bespringen*. [L. Bake.] Van hier *bespringer, bespringing*.

BESPROEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *sproeijen* : *ik besproeide, heb besproeid*. Bevochtigen. Van hier ook *besproeijing*.

BESPUGEN, (*bespuwen*) bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *spugen* : *ik bespuog, heb bespogen*. Met speeksel of uitbraaksel bezoedelen.

BESPUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *sputten* : *ik bespuot, heb bespoten*. Met spuiten nat maken.

BESPUWEN, bedr. w.; *ik bespuwde, heb bespuwd*. Hetzelfde als *bespugen*.

BEST, *beste*, bijv. naamw. en bijw., zijnde de overtreffende trap van het bijvoegel. naamw. *goed*, of nader, van *bat, bet*, (hoogd. *basz*) hetwelk men, gemeenlijk, voor den verou-

derden stelligen trap van *best* houdt, schoon *bet*, oul., ook als de vergelijkende trap gebezigd werd, waarom sommigen dit *bet* voor eene verkorting van *beter* houden, even als *min* van *minder*, *meer* van *meerder*. Het heeft verscheidene beteekenissen, die alle echter zekere volmaaktheid in soort aanduiden. Aangenaamst, lekkerst : *de ananas heeft, onder alle vruchten, den besten smaak*. Dat aan zijne bestemming het meest beantwoordt, en voor ons tegenwoordig oogmerk het geschiktste is : *de beste wijn; in zijne beste jaren; ik zal het den eersten den besten geven*, de eerste, wie hij ook zij, is tot mijn oogmerk dienstig. Deugdzaamst : *hij is een best man*. Nuttigst, heilzaamst : *het beste is, dat enz.* Bekwaamst : *ben ik de beste dan, dien d'afgrond tot dit snood bedrijf uitbraaken kan?* [Vond.] Ook wordt het, als een zelfstandig naamw. gebezigd : *ik beoog uw best, uw nut; het strekt tot uw best; ik raad u ten beste, geef u den heilzaamsten raad; daar is niet veel ten beste, daar is niet veel te halen; zijn best doen*, al zijne krachten inspannen; *mijn beste, mijne beste*. Als een bijwoord : *ik weet best, of enz.; hij maakt het best. Ons best, hun, zijn, haar best* is : uit al ons, hun, zijn, haar vermogen : *wij fluiten vast ons best; een ieder roeit zijn best*. [Vond.] Ook zegt men al *zijn best* : *hij liep al zijn best. Best* wordt ook voor eene oude vrouw gebezigd. Zie *bes*.

Best is bij ons een vleiwoord, gelijk blijkt uit *bestemaat, bestemoer* enz. Zie *bes*. Ook wordt het, somwijlen, met *aller* zamengevoegd : *allerbest, allerbeste*. Zie *aller*.

Best, bij Ulphil. *battist*, Otfried *beziste*, Talian. *bezista*, in het eng. *best*.

BESTAAN, onz. en bedr. w., onregelmatig. Van het onscheidb. voorz. *be* en *staan* : *ik bestond, heb bestaan*. Onzijdig, bestand zijn : *wie kan voor u bestaan?* Voorhanden zijn : *bestaat uw argwaan nog?* Uit zaken, als uit deelen, zamengesteld zijn : *de mensch bestaat uit ziel en ligchaam*. Zijn aanwezig in iets hebben : *zijn geheele vermogen bestaat in huizen*. Van iemands maagschap zijn : *ie-mand bestaan*. Zich onderhouden, zich het noodige verschaffen : *ik kan van dat geld niet bestaan*. Plaats hebben : *dat kan onmogelijk bestaan*. Geaard zijn : *hij bestaat valsch; ik besta zoo niet*. Bedrijvend, ondernemen : *zult gij dat bestaan? hij bestaat wonderlijke dingen*. Oul. was *bestaan* ook aanvallen, aantasten : *den vijand bestaan*. Van hier *het bestaan*, als een zelfst. naamw., zonder meerv.; wijders *bestaanbaar, bestaanbaarheid, bestaanlijk, bestaanlijkheid*.

BESTAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *staken* : *ik bestaakte, heb bestaakt*. Met staken bezetten.

BESTAND, z. n., o., *des bestands*, of van het

- bestand*; zonder meerv. Wapenschorsing: *gedurende het bestand*. [Vond.]
- BESTAND**, bijw. Bekwaam, vermogend, toereikend: *ik ben bestand, om enz. Tegen iemand bestand zijn*. Van hier ook *bestandig*, zie *bestendig*.
- Wachter, leidt dit woord van het ital. *basta, bastare, bastante* af, doch het schijnt meer betrekking op ons werkw. *bestaan* te hebben.
- BESTANDEEL**, z. n., o., *des bestanddeels*, of van *het bestanddeel*; meerv. *bestanddeelen*. Datgeen, waaruit een ligchaam oorspronkelijk bestaat; de grondstof, zijnde eene wijsgeerige benaming: *eenig ding in zijne bestanddeelen oplossen*.
- BESTAPPEN**, bedr. w., gelijkvl.; *ik bestapte, heb bestapt*. Overstappen: *ik kan de sloot niet bestappen*.
- BESTEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het niet gebruikelijke *steden*: *ik besteedde, heb besteed*. Bestellen, bezorgen: *iemand op een ambacht, in den kost enz., besteden*. Uitgeven: *hoe veel hebt gij daarvoor besteed?* Gebruiken, aanwenden: *den tijd, zijne krachten, enz. wel besteden*. Weleer beteekende *besteden* ook ten huwelijk geven:
En sprak: besté gerust uw dochter, rijk van lof, Aan mij, die haer verzoek. [Vond.]
- Van hier ook *besteder, besteding, besteedster*, voor eene verhuurster van dienstboden.
- Besteden* is van *stad, stede*, eene plaats, en beteekent, eigenlijk, ter regter plaats stellen.
- BESTEK**, z. n., o., *des besteks*, of van *het bestek*; meerv. *bestekken*. Ontwerp, afteekening en berekening: *een bestek van iets maken*. Omvang, ruimte: *dat huis is te klein van bestek*. Hooft bezigt het voor geheime bestelling.
- BESTEKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *steken*: *ik bestak, heb bestoken*. Eigenlijk, dikwijls en overal in iets *steken*: *iets met spelden besteken*. Figuurlijk, versieren: *iemand, op zijnen verjaardag, besteken; met bloemen besteken*. Door geschenken tot iets overhalen, omkoopen: *men heeft hem met geld bestoken, om enz.* Vooraf overleggen: *dat is een bestoken werk*. Van hier ook *besteker, besteking*.
- BESTEL**, z. n., o., *des bestels*, of van *het bestel*; zonder meerv. Bestelling, beschikking, bevel: *op 't goddelijk bestel*. [N. Versteeg.]
- BESTELEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stelen*: *ik bestal, heb bestolen*. Door diefstal ontvreemden: *iemand bestelen*.
- BESTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stellen*: *ik bestelde, heb besteld*. Bescheiden, eene plaats aanwijzen: *hij heeft mij tegen dezen avond hier besteld*. Brengen, bezorgen: *eenen brief bestellen; een kind op een handwerk bestellen*. Te maken geven: *een paar schoenen bestellen; besteld werk*. Oul. beteekende dit woord ook voor het regt roepen. Van hier ook *besteller, bestelling*, bij Hooft voor last, bevel; *bestelster*.
- BESTELPEN**, bedr. w., gelijkvl.; *ik bestelpte, heb bestelpt*. Door geweldige storting bedekken: *als men begon 't bestelpte* (het ingestorte) *wegh te doen*. [Hooft.] Dezelfde bezigt het ook, overdragtelijk, van het hart: *bestelpt met ootmoed, enz.*
- BESTEMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stemmen*: *ik bestemde, heb bestemd*. Bij stemming bepalen: *het is door de gansche vergadering bestemd*. Overdragtelijk, beramen, vaststellen: *tijd bestemmen*. Bepalen: *mijn noodlot is nog niet bestemd*. Van hier ook *bestemming*, voor het oogmerk, waartoe iemand bestemd is: *dat is mijne bestemming*.
- BESTEMOEDER**, *bestemoer*, zie *bes*.
- BESTEMPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stempelen*: *ik bestempelde, heb bestempeld*. Eigenlijk eenen stempel op iets slaan. Overdragt., duidelijk aanwijzen: *iemand met zijnen naam bestempelen*. Bekrachtigen, goedkeuren: *hij heeft het met zijne handteekening bestempeld*. Van hier *bestempeling*.
- BESTENDIG**, oul. *bestandig*, van *bestand*, bijv. naamw. en bijw., *bestendiger, bestendigst*. Onafgebroken duurzaam: *bestendige liefde, vriendschap. Volg bestendig de voetstappen der deugd*. Standvastig: *hij is niet bestendig in zijne voornemens*. Van hier ook *bestendigheid, bestendigtijk*. Het werkw. *bestendigen* voor standvastig maken, bevestigen, is weleer in gebruik geweest: *Bestendig mij, o God! in deze slingerwinden*. [F. v. Dorp.] *Het rijk bestendigen*. [Oud.]
- BESTERVEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *sterven*: *ik bestorf, ben bestorven*. Bedrijv., uit oorzaak van iets sterven: *hij zal dien val besterven; hij is het reeds bestorven*. Onzijd., bestaan, koud, hard worden, opdroogen: *het vleesch laten besterven. De verw is nog niet bestorven; de muur moet eerst wat besterven; onbestorven metselwerk*. [Hooft.] Bleek worden: *zij bestorven als dooden. Zie bestorven*. Van hier ook *besterven*, bij Hooft voorkomende: *tot besterven van den versch gemetsten grondslag der vrijheit*. Ook zegt men: *erfenissen, bestervenissen*, voor hetgeen men, bij den dood van dezen of genen, erft.
- BESTEVADER**, *bestevaar*, zie *bes*.
- BESTEVENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stevemen*: *ik bestevende, heb bestevend*. Den steven naar eene plaats wenden: *wij bestevenden de kaap*.

BESTIER, zie *bestuur*.

BESTIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stippen*: *ik bestipte, heb bestipt*. Rondom stippen.

BESTOKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stoken*: *ik bestookte, heb bestookt*. Aanvallen, bespringen: *den vijand, eene stad, bestoken*. Van hier ook *bestoking*.

BESTOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stoppen*: *ik bestopte, heb bestopt*. Overal stoppen: *ik heb die kousen laten bestoppen*. Voor iemand stoppen: *ik moet hem benaaijen en bestoppen*. Van hier ook *bestopping*.

BESTORMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stormen*: *ik bestormde, heb bestormd*. Storm loopen, stormende aanvallen: *eene stad bestormen*. Figuurlijk, onverwacht overvallen: *zij kwamen mij, in mijne kamer, bestormen*. Inzonderheid, ten aanzien van hevige gemoedsbewegingen: *zijn geweten werd door berouw, schaamte en vrees bestormd*. Van hier ook *bestormer, bestorming*.

BESTORTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *storten*: *ik bestortte, heb bestort*. Door storten nat maken: *den vloer bestorten*.

BESTORVEN, verled. deelw. van *besterven*. Dit *bestorven* wordt ook gebezigd, om iemand aan te duiden, wiens vader en moeder gestorven zijn: *een bestorven meisje*.

BESTOVEN, verled. deelw. van *bestuiven*. Met stof bedekt. Ook, in den gemeenen spreektrant, voor beschenken.

BESTRAFFEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *straffen*: *ik bestrafte, heb bestraff*. Berispen. Van hier ook *bestraffer, bestraffing, bestraffelijk, bestrafster*.

BESTRALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stralen*: *ik bestraalde, heb bestraald*. Beschijnen: *de zon bestraalt de aarde*. In den dichterlijken stijl: *met 's Hemels gunst bestraald*. Van hier ook *bestrating*.

BESTRATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *straten*: *ik bestraatte, heb bestraat*. Met straatsteenen beleggen: *eene weg bestraten*. Van hier ook *bestrating*.

BESTRIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *strijden*: *ik bestreed, heb bestreden*. Gewapend aanvallen, bevechten: *een land, den vijand bestrijden*. Ook met woorden aanvallen: *ik wil uwe stelling niet bestrijden*. Figuurl., aanvechten, ten kwade verzoeken: *van den duivel bestreden worden*. Van hier ook *bestrijder, bestrijding, bestrijdster*.

BESTRIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *strijken*: *ik bestreek, heb bestreken*. Iets weeks op iets hards strijken: *brood met boter bestrijken*. Figuurl.,

in de vestingbouwkunde, langs eene oppervlakte heen beschieten: *eene stad, eenen wal, met het geschut bestrijken*.

BESTRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *strikken*: *ik bestrikte, heb bestrikt*. Met strikken versieren. Ook in eenen strik vangen. Van hier ook *bestrikking*.

BESTROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *strooijen*: *ik bestrooide, heb bestrooid*. Strooijende bedekken: *den grond met bloemen bestrooijen*. Van hier ook *bestrooijing*.

BESTRUIVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *struiven*: *ik bestruifde, heb bestruifd*. Eigenlijk, met struif bezoe-delen.

BESTUIVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *stuiven*: *ik bestoof, heb bestoven*. Bedrijv., met stof bedekken: *gij moet mij niet bestuiven*. Onzijd., met het hulpw. *zijn*. Bestoven worden: *de kleederen zullen bestuiven, wanneer zij niet toegedekt worden*. Zie *bestoven*.

BESTUREN, bedr. w., gelijkvl.; *ik bestuurde, heb bestuur*. Eigenlijk met een stuur eene rigting aan iets geven: *een schip, eenen wagen besturen*. Fig. beschikken, in orde houden: *Hij, die het al bestuurt; eene zaak wel besturen*. Van hier *bestuurder, besturing*. Zamenst.: *albestuurder*.

BESTUUR, z. n., o., meerv. *besturen*. Het besturen, in eene eigenlijke beteekenis. Verder, regering, bewind: *het bestuur over eene zaak, ook het bestuur in handen hebben*. Zamenst.: *gemeentebestuur, huisbestuur, scheepsbestuur, staatsbestuur, stadsbestuur*, enz.

BESTUWEN, zie *omstuwen*.

BET, verouderd, voor *beter*. Zie *best*. Dit *bet* wordt ook zamengevoegd met andere woorden, als: *betovergrootvader*. Doch Halma noemt dit een laag woord.

BETALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het oude *talen*, d. i. tellen: *ik betaalde, heb betaald*. *Geld betalen*. *Hij zal het gelag, ook de ballen, moeten betalen*, spreekw., hij zal er het nadeel van hebben. Vergelden: *ik zal u dat betalen, ook betaald zetten*. Van hier ook *betaler, betaling, betaalster*. Zamenstellingen zijn: *betaaldag, betaalsheer, betaalmeester*, enz.

BETAMEN, onpers. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *tamen*: *het betaamt, heeft betaamt*. Voegen, passen: *het betaamt u niet, mij op zulk eene wijs te bejegenen*. Ook persoonlijk: *met allen nootdrift, die tot zoo een togt betaemde*. [Vond.] Van hier ook *betamelijk, betamelijkheid*.

BETASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *tasten*: *ik betastte, heb betast*. Dikwijls en veel aan iets tasten, ook

bevoelen, tastende naar iets zoeken: *gijkunt mij vrij betasten. Ende Laban betastte die gantsche tente, ende en vont niet.* [Bijbelvert.] Van hier ook *betasting*.

BETE, zie *beet*.

BETEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *teekenen*: *ik betee-kende, heb betee-kend.* Eigenlijk, door een teeken, van andere dingen onderscheiden; doch in dezen zin is het niet gebruikelijk. Overdr., te kennen geven, aanduiden: *wat beteekent dat? Dag betee-kenen, dag bepalen. Een vonnis betee-kenen, hetzelfde ter kennis van den gevonnisdcn brengen, en daarvan aantekening houden. Van hier betee-kening, betee-kenis, beduidenis.*

BETEMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *temmen*: *ik betemde, heb betemd.* Hetzelfde als *temmen*, van *tem, tam*, tam maken. Zie *temmen*.

BETER, bijv. naamw. en bijw., zijnde de vergelijkende trap van *goed*. Het heeft, even als *best*, verscheidene beteekenissen, die alle echter zekere hoogere volmaaktheid in soort aanduiden. Aangenamer, bevalliger: *zij ziet er beter uit, dan hare zuster.* Volmaakter, met zijne bestemming meer overeenkomstig: *hij is een beter redenaar, dan gij.* Nuttiger, heilzamer: *betere artseneijen.* Deugdzaam: *gij hebt een beter hart, dan hij.* Bekwamer, geschikter: *deze pen is beter om mede te schrijven, dan die.* Als een bijw. alleen wordt het, in de volgende spreekwijzen, gebezigd: *beter worden, beter zijn, beter schrijven, beter loopen, beter weten,* enz. Zamenstellingen zijn: *beterschap, beterhuis.* Zie *verbeterhuis*. — *Beterweten*, bewustheid van het tegendeel.

Beter, bij Ulphil. *batizo*, bij Kero *pezzira*, bij Olfried *baz*, bij Notker. *baz*, bij Wille-ram. *bezzet*, in het angels. *bet* en *beter*, eng. *better*, deen. *bedre*, zweed. *baettre*, ijsl. *bettri*, pers. *bihter*, komt met het gr. *βελτερος* overeen. Zie *best*.

BETEREN, wederk. en onz. w., gelijkvl. *Ik beterde, heb en ben gebeterd.* Van *beter*. Wederkeer.: *zich beteren, verbeteren.* *Beteren*, werd onz., ook in eenen bedrijvenden zin, gebezigd, ten aanzien van zulken, die zich, door het betalen van zekere gesteldeboete, in sommige gevallen, van zwaarder straf, vrijkochten: *want manslaght wordt gebeeterd met zee-ker getal van groot en klein vee.* [Hooft.] Onzijd., met *zijn*, *beter worden: de ziekte betert, van dag tot dag.* Van hier ook *betering, beternis*: *om een beternis ende herstelling van de saken.* [H. de Groot.]

BETEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *teren*, van *teer*, bij Kil. ook *terre*, angels. *tare, teor.* *Ik beteerde, heb beteed.* Met *teer* besmeren.

Dit woord onderscheidt zich van het voor-

gaande, in de onbepaalde wijs, alleen daardoor, dat de klemtoon hier op de tweede lettergreep, of het zakelijke deel des woords valt, *betéren*, hetwelk bij alle werkwoorden plaats heeft, die met een onscheidb. voorz. zamengesteld zijn, terwijl in het voorgaande *beteren*, van *beter*, de eerste lettergreep, den nadruk ontvangt. Het heeft, volgens den rotterdamschen tongval, overeenkomende met het angels., de zacht-lange *e*, en wordt ook genoegzaam door geheel Nederland *beteren*, en niet *beteeren*, uitgesproken.

BETEUGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *teugelen*, van *teugel*: *ik beteugelde, heb beteugeld.* Door middel van eenen teugel tegenhouden en bedwingen: *een paard beteugelen.* Figuurl.: *iemand's trotschheid beteugelen; zijne hartstogten beteugelen.* Van hier ook *beteugeling*.

BETEUTERD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *beteuteren*, d. i. bevreesd, of verlegen maken. *Meer beteuterd, meest, zeer beteuterd.* Ontsteld, verlegen: *zij was geheel beteuterd. Beteuterd door 't ver-varen.* [Hooft.] Van hier *beteuterdheid, beteu-tering*.

Beteuterd, misschien, voor *betaterd*, van *betateren*, en dit van *tateren*, d. i. hakkelende spreken, wanneer men verlegen is, om zich te verantwoorden.

BETEUTEREN, zie *beteuterd*.

BETIGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *tigten*: *ik betigtte, heb betigt.* Beschuldigen: *iemand met iets betigten.* Bij Hooft, en ook bij eenige schrijvers van onzen tijd, komt *betijgen*, in denzelfden zin voor: *den vorst betijgen als den oorsprong van hun leed.* [N. Versteeg.] Van hier ook *betig-ter, betigtig*.

BETIJEN, onz. ook *betijden*, onz. w. Van het onscheidb. voorz. *be* en *tijen*. Een bijna verouderd woord, hetwelk thans, in den gemeenen spreektrant, nog gehoord en als gelijkvl. gebezigd wordt: *betijdde, betijd.* Eigenlijk, voortgaan. Overdragt.: *iemand laten betijen*, zijnen gang laten gaan. Camph. bezigt dit woord in den zin van uitgesteld worden: *laat, o Heer! de straff betijden.*

BETIGEN, zie *betigten*.

BETIMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *timmeren*: *ik betimmerde, heb betimmerd.* Bebouwen: *eene opene plaats betimmeren. Iemand's licht betimmeren*, door middel van eenen muur, of een beschot, het uitzigt benemen; ook als een spreekw., voor, iemand ergens in de loef afsteken. Van hier ook *betim-mering*.

BETOBEN, zie *tobben*.

BETOOG, z. n., o., *des betoogs, of van het betoog*; zonder meerv. Klaar bewijs: *die zaak be-*

- hoeft geen breeder betoog.* Weleer was dit woord ook in gebruik, voor verlooning: *met groot betoog van droefheid en misbaar.*
- BETOOGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en toogen*: *ik betoogde, heb betoogd.* Klaar bewijzen. Van hier ook *betooging*.
- BETOOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en toomen*, van *toom*: *ik betoomde, heb betoomd.* Door middel van eenen toom bedwingen. Figuurlijk, tegengaan, bedwingen. Hetzelfde als *beteugelen*. Van hier ook *betooming*.
- BEToon**, z. n., o., *des betoons*, of *van het betoon*; zonder meerv. Hetzelfde als *betooning*, zie *betoonen*.
- BETOONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en toonen*: *ik betoonde, heb betoond.* Bewijzen, klaar laten blijken. Van hier ook *betooning*, anders *betoon*.
- BETOOVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en tooveren*: *ik betooverde, heb betooverd.* Tooverij aan iemand oefenen; doch in deze eigenlijke beteekenis is dit woord reeds verouderd, dewijl de zaak zelve buiten gebruik geraakt is. Men bezigt het thans alleen figuurlijk, voor, innemen, verlokken: *hij betooverde de menschen met zijne woorden*; *eene betooverende stem*. Van hier ook *betooveraar*, *betoovering*.
- BETRAAND**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het verouderde *betranen*, van *traan*. Met tranen besproeid: *hare wangen waren betraand*.
- BETRACHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en trachten*: *ik betrachtte, heb betracht.* Behartigen, doen, oefenen: *de deugd betrachten*; *zijnen pligt betrachten*. Oul. beteekende dit woord overdenken, beschouwen, overeenkomende met het hoogduitsche: *die het zoo verre gebracht heeft met betrachten der vorige geschiedenissen*. [Hooft.] Van hier ook *betrachter*, *betrachting*, *betrachtster*.
- BETRALIEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en tralien*: *ik betraliede, heb betralied.* Met tralien voorzien.
- BETRAPPEN**, zie *betrappen*.
- BETRAPPEN**, (oul. ook *betrapen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en trappen*: *ik betrapte, heb betrap.* Eigenlijk, met de voeten trappen, betreden, in welken zin het hiervan gevormde voortdur. werkw. *betrappelen* mede gebruikelijk is. Overdragt., overvallen, achterhalen: *iemand op de daad betrappen*.
- BETREDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en treden*: *ik betrad, heb betreden.* Eigenlijk en figuurlijk: *eenen weg betreden*. Hooft bezigt *een ambt betreden*, voor waarnemen, bekleden.
- BETREFFEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en treffen*: *ik betrof, heb betroffen.* Raken, aangaan: *het betrof den welstand van een geheel huisgezin. Wat mij, u, enz. betreft.*
- BETREFFENDE**, voorz., van *betreffen*. Aangaande, rakende: *betreffende deze zaak*.
- BETREKKELIJK**, bijv. n. en bijw. In betrekking staande tot iets: *groot en klein, zwaar en licht, enz. zijn betrekkelijke eigenschappen.* *Hij sprak betrekkelijk*, met betrekking tot zeker iets.
- BETREKKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en trekken*: *ik betrok, heb betrokken.* Bedr., ingaan, intrekken: *de winterlegering betrekken.* *Iemand in het regt betrekken*, voor het regt roepen. *Iemand betrekken*, bedriegen. *Iemand in eene zaak betrekken*, inwikkelen. Onzijdig, met het hulpw. *zijn*, (van de lucht), bewolken: *de lucht betreft.* Vond. bezigt het figuurlijk: *ons oordeel is, naar de gesteltenis der herssenen, somtijts helder, somtijts betrokken.* Van hier ook *betrekker*, *betrekking*, *betrekkelijk*, *betrekster*.
- BETREUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en treuren*: *ik betreurde, heb betreurd.* *Iemands dood betreuren*, beweenen. Van hier *betreuring*.
- BETROEVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en troeven*: *ik betroofde, heb betroofd.* In het kaartspelen gebruikelijk: *eene kaart betrouwen*. Figuurlijk en in den gemeenen spreektrant, met woorden, of daden, zich tegen iemand verzetten: *gij hebt hem schoon betroofd.*
- BETROKKEN**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *betrekken*. *Betrokkener, betrokkenst.* In al de beteekenissen van het werkw. *betrekken*. Ook figuurlijk, voor treurig, ontsteld, van het gelaat: *hij zag er zeer betrokken uit.*
- BETROUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en trouwen*: *ik betrouwde, heb betrouwd.* Vertrouwen: *gij kunt hem niet betrouwen*; *iemand iets betrouwen.*
Betrouwen wordt ook als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, zonder meerv., gebezigd, in de beteekenis van *vertrouwen*.
- BETTEN**, bedr. w., gelijkvl.: *ik bettede, heb gebet.* Vochtig maken.
- BETUIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en tuigen*: *ik betuigde, heb betuigd.* Getuigenis geven, verklaren, verzekeren: *de waarheid betuigen*; *ik kan het voor God en menschen betuigen.* *Iemand dank betuigen*, van zijne dankbaarheid verzekeren; *vriendschap betuigen*. Van hier ook *betuiging*.
- BETUINEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en tuinen*: *ik betuinde, heb betuind.* Hetzelfde als *omtuinen*, met eenen tuin, ook met eene hegge, of heining

besluiten, omheinen. Oul. beteekende dit woord ook *bepalen, beperken*. Van hier ook *betuining*.

BETUW, *betuwe*, z. n., v., *der*, of *van de betuwe*; zonder meerv. Zekere landstreek van Gelderland: *die zijne woning in de Betuwe verlaten had*. [Moon.]

Betuw is voor *betauwe, batauwe*, mischien van het veroud. *bat, bet, beter* en *auwe*, d. i. land, weide; derhalve *beter land*. Misschien is *betuwe*, voor *batauwe*, zoo veel als *der Batten auwe*, of de landstreek der Batten, waarvan de Romeinen *batavia* gemaakt hebben.

BETWETER, z. n., m., meerv. *betweters*. Van *bet, beter*, en *weter*. Iemand, die alles beter wil weten, dan een ander.

BETWIJFELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *twijfelen*: *ik betwijfelde, heb betwijfeld*. In twijfel trekken: *iets betwijfelen*. Van hier ook *betwijfeling*.

BETWISTBAAR, bijv. naamw. en bijw., *betwistbaarder, betwistbaarst*. Hetgeen betwist kan worden. Van hier *betwistbaarheid*.

BETWISTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *twisten*: *ik betwistte, heb betwist*. Over iets twisten: *ik wil dat niet betwisten*. Insgelijks, aanspraak op iets maken: *iemand iets betwisten*. Van hier ook *betwistbaar, betwister, betwisting, betwister*.

BEU, bijw., in den gemeenen spreektrant gebruikelijk, voor verzadigd, genoeg van iets hebbende: *ik ben dat al beu*. Bij Spieg. lezen wij: *bue (beu) van boekweykoeken*. Bij Oudaen: *oervloedigheid tot beu worden*. L. Meijer heeft „*bo, d. i., verzaad, overladen met spijs en drank*.” De ware aard van dit woord is nog onzeker. Misschien is het afkomstig van zeker tusschenwerpsel, zijnde de uitdrukking der gewaarwording van zathheid, b. v. *beu! is dat eten!* waarvan, naderhand, *ik heb mij beu gegeten*, of *gedronken*; en eindelijk *iets, of van iets, beu zijn*.

BEUDEL, zie *beul*.

BEUGEL, z. n., m., *des beugels*, of *van den beugel*; meerv. *beugels*. Een ijzeren ring. Ook voor stijgbeugel: *ik zal zoo ras te paarde, als hij met den voet in den beugel zijn*. [Hooft.] Zamenstellingen zijn: *beugelbaan*, waarin men met eenen bal door den beugel speelt, dat *beugelen* genoemd wordt, waarvan het spreekw. *dat kan niet door den beugel*, dat geschiedt niet naar onzen zin, of is niet zoo als het behoort; wijders *beugeltas*, anders ook enkel *beugel* genoemd.

Beugel, bij Kil. ook *boghel*, is waarschiijnlijk van *hoog*, en dit van *buigen*.

BEUK, (*beukenboom*) z. n., m., *des beuks*, of *van den beuk*; meerv. *beuken*: *in schaduw van den beuk*. [Vond.] Zamenstellingen zijn:

beukenboom, beukenbosch, beukenhout, ook boekenboom enz.

Ook wordt *beuk* voor eenen harden slag gebezigd: *hij gaf den hond eenen beuk op zijnen kop*.

BEUKELAAR, z. n., m., *des beukelaars*, of *van den beukelaar*; meerv. *beukelaars*. Een schild: *de hand aan den beukelaar te slaan*. [Vond.] Ook overdragt., voor hulp, bescherming: *om haer enz. tot beukelaar te strekken*. [Vond.] IJsl. *buclare*. Men ziet hier eenige gelijkheid met het fr. *bouclier*.

BEUKEN, bijv. naamw., onverbuigbaar. Van den beuk, of van beukenhout gemaakt: *eene beuken plank*.

BEUKEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik beukte, heb gebeukt*. Geweldig kloppen, hard slaan: *stokvisch beuken*. Ook voor aanhoudend geweld gebruiken: *om met meer razernij te beuken op den wal*. [J. d. Marr.] Van hier ook *beuker, beukerij, beuking*, en het zamengestelde *beukhamer*.

BEUL, z. n., m., *des beuls*, of *van den beul*; meerv. *beulen*. Scherpregter. Ook overdragt., voor een straf mensch: *hij is een regte beul*. Van hier ook *beulachtig, beulschap, beulsknecht, beulsvrouw*, ook *beulin*.

Beul is zamengetrokken voor *beudel*, dat nog bij Vond. voorkomt: *gij wierdt beudel uwes zelfs*. En bij dit *beudel* wijst Kil. weder op *bodel*, als deszelfs oorsprong.

BEULING, z. n., m., *des beulings*, of *van den beuling*; meerv. *beulingen*. Worst. Ook voor eenen onkundigen: *hij is een regte beuling*.

Ten Kate leidt dit woord van *bieden* af, omdat men, van ouds, gewoon was, elkan-der, in den slagtijd, *beulingen aan te bieden*. Doch dit is te ver gezocht. De taal- en dichtk. Bijdr. brengen het tot *bol*, om de rondheid en opgezwollenheid. Misschien vindt men deszelfs waren oorsprong in het oude *bowel*, eng. *bowels*, het ingewand.

BEUN, z. n., v., *der*, of *van de beun*; meerv. *beunen*. Eene vischkaar, anders gemeenlijk *bun* genoemd. *Beun*, voor eenen zolder, is bij Sewel mannelijk. Van hier *beunhaas*, zijnde eene verachtelijke benaming van iemand, die, eigenlijk knecht zijnde, in stilte, als baas, werkt. In de koopsteden draagt zulk een dezen naam, die zonder gezworen makelaar te zijn, koopen sluit. Van hier ook het werkw. *beunhazen*.

BEUREN (bij Kil. ook *boren*, van het oude *beren*, d. i. dragen), bedr. w., gelijkvl.: *ik beurde, heb gebeurd*. Heffen, tillen: *ik kan dien last niet beuren*. Tot aan den Hemel haren naam *beuren*. [Vond.] In dezen zin gebruikt men thans, meestal, het zamengestelde *opbeuren*. Ontvangen: *geld beuren*; *ik heb, van daag, nog maar drie guldens gebeurd*. Bij Hooft was, en in den gemeenen spreektrant is *beu-*

ren ook voor *gebeuren*, gebruikelijk : *dat zal niet gebeuren*.

BEURS, z. n., v., *der*, of *van de beurs*; meerv. *beurzen*. *Eene geldbeurs*. Ook voor het geld zelf, of eene aanzienlijke bezitting : *hij heeft eene goede beurs*. Het verkleinw. is *beursje*. Van hier *beurzensnijder*. — Ook wordt de verzamelplaats der kooplieden, in de koopsteden, *beurs* genoemd; en bij eene verdere overdracht, worden de kooplieden zelve met dezen naam bestempeld : *de beurs van Amsterdam, Rotterdam* enz. Van hier ook *beursklok, beursknecht, beurstijd*.

Sommigen leiden het woord *beurs*, in de eerste eigenlijke beteekenis, van het werkw. *beuren* af, als zijnde een middel, om geld enz. te dragen; anderen van het fr. *bourse*, ital. *borsa*, lat. *bursa*, of gr. *βουρα*. Voor eene verzamelplaats van kooplieden acht Kiliaan het woord *beurs* afkomstig van zekere vermaarde herberg, te Brugge in Vlaanderen, eene der oudste koopsteden in de Nederlanden, alwaar dagelijks de voornaamste kooplieden, om hunnen handel te drijven, bij malkander kwamen, en welke herberg *de beurs* genoemd werd, omdat op deszelfs uithangbord eene geldbeurs afgebeeld was. Doch, daar, in de middeleeuwen, het woord *bursa* niet alleen eenen algemeenen schat, maar ook eene samenkomst van velen op gemeenschappelijke kosten, beteekende, zoo is het twijfelachtig, of deze benaming niet daarvan oorspronkelijk zij.

BEURSCH (*beurzig*), bijv. naamw. en bijw., *beurscher, beurscht*. Week, verrot : *eene beursche peer*. Hooft heeft *beurzen* voor *beursch* worden. Van hier *beurscheid*.

BEURT, z. n., v., *der*, of *van de beurt*; meerv. *beurten*. Gezette tijd om iets te verrigten : *het is mijne beurt om te spreken; voor zijne beurt spelen; iemands beurt waarnemen; bij beurten*, de eene na den anderen : *ik lig aan de beurt*, het is mijne beurt, mijn tijd, om te varen enz. Van hier ook *beurtelings*, bij beurten. Zamenstellingen zijn : *beurtman, beurtschipper, beurtverwisseling*.

BEURZIG, bijv. naamw. en bijw., *beurziger, beurzigt*. Zie *beursch*.

BEUZELEN, onz. w., gelijkvl. : *ik beuzelde, heb gebeuzeld*. Kleinigheden vertellen, niets beduidende dingen verrigten. Van hier ook *beuzelaar, beuzelaarster, beuzelachtig*, (bij Hooft *beuzelzinnig*), *beuzelachtigheid, beuzelarij, beuzeling*. Zamenstellingen zijn : *beuzelkraam, beuzelpraat, beuzeltaal, beuzelwerk*.

BEVALLEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vallen* : *ik beviel, ben bevallen*. Van de Vrouwen, een kind krijgen, in de kraam komen : *zij is van eenen zoon bevallen*. *Ik berghde zelf haar vrucht, toen zij in duin beviel*. [Vond.] Van hier *beval-*

ting. Behagen : *dat bevallt mij niet*. Van hier ook *bevallig*, bij Vond. en anderen, *bevallijk, schoon, aangenaam, behagelijk, bevalligheid*, waarvoor, oul., ook *beval* : *met zoet beval; bevalliglijk*.

BEVANGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vangen* : *ik beving, heb bevangen*. Overvallen : *de slaap beving mij*. *Met vrees, droefheid* enz. *bevangen zijn*. Van hier *bevanging*. Van dit werkw. is ook het zelfst. naamw. *bevang*, voor *omvang, omtrek*, gevormd : *en al wat in 't bevang dier beide* (water en aarde) *groeit en voelt*. [J. de Dekk.]

BEVAREN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *varen* : *ik bevoer, heb bevaren*. Dikwerf op iets varen : *hij heeft die zee lang bevaren*. Het verled. deelw. *bevaren, bevarener, bevarenst*, of *meest bevaren*, wordt eigenlijk gebezigd ten aanzien van iemand, die veel gevaren heeft, en dus ervaren op zee is. Van hier ook *bevaarbaar*, dat *bevaren* kan worden : *bevaarbaar water*.

BEVATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vatten* : *ik bevattede, heb bevat*. Eigenlijk, omvatten. Figuurl., behelzen : *dat boek bevat eenen schat van geleerdheid*. Ook in zich bevatten. Begrijpen, verstaan : *eene zaak klaartlijk bevatten*. Van hier ook *bevattelijk, bevattelijkheid, bevattiging*.

BEVECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vechten* : *ik bevocht, heb bevochten*. Vijandlijk aanvallen, bestrijden : *den vijand bevechten*. Door vechten verkrijgen : *hij heeft daar veel roems bevochten*. Van hier ook *berechter, berechting*.

BEVEILIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *veiligen* : *ik beveiligde, heb beveiligd*. Veilig maken, in zekerheid stellen. Van hier ook *beveiliger, beveiliging*.

BEVEINZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *veinzen* : *ik beveinsde, heb beveinsd*. Veinzen, ontveinzen. Hooft gebruikt het voor bedekken : *blanketselkorst beveynst uw aanzicht om en om*. Voor *veinzerij*, bezigde men, weleer, ook *beveinsdheid* : *om mijnre beveinstheit*. [Bijb. 1477.]

BEVEL, z. n., o., *des bevels*, of *van het bevel*; meerv. *bevelen*. Van *bevelen*. Last, gebod : *een bevel geven, ontvangen* enz. De magt en het regt om bevelen te geven, gebied, be-wind : *onder iemands bevel staan*. Van hier *bevelbrief, lastbrief, bevelhebber, bevelvoerder*.

BEVELEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *velen* : *ik beval, heb bevolen*. Een bevel geven : *ik beveel u te vertrekken*. Opdragen, toevertrouwen, aanbevelen : *ik beval hem het opzigt over mijnen zoon*. In den lijdenden

vorm : *mij is bevolen te vertrekken ; hem was het opzigt over mijnen zoon bevolen. Zich in iemands gunst bevelen. Iets aan het papier bevelen*, voor schrijven : *beveel het papier niet terstond, al wat u in den zin schiet*. [Vond.] Van hier ook *beveler, beveling*.

In den zin van toevertrouwen, komt in het goth. reeds *anafilha*, in het alem. *filahan*, en bij Kero *pifelahan*, voor.

BEVEN, onz. w., gelijkvl. : *ik beefde, heb gebeefd*. Heen en weder bewogen worden, schudden : *de aarde beeft ; van koude beven ; van schrik beven*. Vreezen, beducht zijn (bij overdragt) : *voor gevaaren en onheilen beven*. Van hier ook *beving*.

Hoogd. *beben*, deen. *bāve*, angels. *bifian*, beovian, zweed. *bafica*, bij Kero en Olfrid. *pievun*, *bibun* en *piben*. Het lat. *paveo*, en het gr. $\varphi\epsilon\beta\epsilon\iota\nu$, $\varphi\alpha\beta\epsilon\iota\nu$, schijnen uit dezelfde bron voortgekomen te zijn.

BEVER, z. n., m., *des bevers*, of *van den bever* ; meerv. *bevers*. Zeker dier, dat in het water en op het land leeft. Voor de stof, *berer* genoemd, wordt het onz. gebruikt.

Hoogd. *Biber*, bij Plinius *biber*, bij Claudian. *bebrus*, in het ital. *bevero*, spaan. *befro*, fr. *bievre*, angels. *befor*, *befor*, zweed. *befwer*, ijsl. *bior*, *bifr*, eng. *beaver*.

BEVERHAAR, z. n., o., *des beverhaars*, of *van het beverhaar* ; meerv. *beverharen*. Het haar van den bever. Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *beverharen*, van beverhaar gemaakt : *een beverharen hoed*.

BEVERHOED, z. n., m., *des beverhoeds*, of *van den beverhoed* ; meerv. *beverhoeden*. Een van bever, of beverhaar, gemaakte hoed.

BEVESTIGEN, (bij Kil. ook *bevesten*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vestigen*, zijnde het voortdur. werkw. van *vesten* : *ik bevestigde, heb bevestigd*. Eigenlijk, vastmaken. Figuurlijk, bekrachtigen : *iets met eenen eed bevestigen*. Plegtiglijk inhuldigen (in de predikdienst) : *morgen wordt hij bevestigd ; wie zal hem bevestigen ?* Van hier ook *bevestiger, bevestiging*.

BEVIJLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vijlen* : *ik bevielde, heb beviild*. Aan iets vijlen.

BEVINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vinden* : *ik bevond, heb bevonden*. Hetzelfde als het enkelvoudige *vinden* : *hadden connen bevinden eenighe bequame middelen*. [H. de Groot.] Doch in dezen zin is *vinden, uitvinden*, gebruikelijker. *Ik heb die zaak geheel anders bevonden, dan ik gedacht had. Ondervinden : gij zult bevinden dat ik de waarheid gezegd heb*. Als een wederkeer, werkw. : *zich ergens bevinden*, aan eene plaats tegenwoordig zijn. *Zich wel, of kwalijk bevinden*, gezond, of onpas-selijk, zijn. Figuurl. : *zich bij iets wel, of*

kwalijk, bevinden, met iets in zijn' schik, of niet in zijn' schik, wezen. Zijn : *hij bevond zich in eenen ouderdom van twintig jaren ; zij bevinden zich in slechte omstandigheden, in verlegenheid, gevaar, enz.* Van hier ook *bevindeljk, bevinding, naar bevinding, ook wel naar bevind, van zaken*.

BEVINGEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vingeren* : *ik bevingerde, heb bevingerd*. Dikwerfen overal, met de vingers, aanraken, betasten : *gij moet dat zoo niet bevingeren*. Bij overdragt, be-zoedelen : *wat zag het er bevingerd uit !*

BEVISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *visschen* : *ik bevischte, heb bevischt*. In iets visschen : *een water bevisssen*.

BEVLAKKEN, (*bevleken*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vlakken* : *ik bevlakte, heb bevlakt*. Zie *bevleken*.

BEVLEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vlekken* : *ik bevlekte, heb bevlekt*. Eigenlijk, vlekken aanbrengen, besmetten. Figuurl., verontreinigen : *het huwelijksbed bevleken ; zich met zonde bevleken*. Van hier ook *bevlekking*.

BEVLIJTIGEN, (bij Kil. ook *bevljiten*) wederkeer. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het niet gebruikelijke *vljtigen* : *ik bevljigtde mij, heb mij bevljigt*. Vlijt aanwenden. Van hier ook *bevljigtiging*.

BEVLOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vloeren* : *ik bevloerde, heb bevloerd*. Met eenen vloer voorzien.

BEVOCHTIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *vochtigen* : *ik bevochtigde, heb bevochtigd*. Vochtig, nat maken : *de regen bevochtigt het land*. Van hier ook *bevochtiging*.

BEVOEGD, bijv. naamw. en bijw., zijnde, eigenlijk, het verled. deelw. van het verouderde *bevoegen*. Zie het enkelvoudige *voegen*. *Bevoegder, bevoegdst*. Dit wordt van dengenen gezegd, die op eenige zaak regt heeft, uit hoofde zijner geschiktheid, of bekwaamheid, tot dezelve : *hij was daartoe niet bevoegd*. Regtmatig, wettig : *een bevoegd regter*. Van hier ook *bevoegdelijk, bevoegdheid*.

BEVOELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *voelen* : *ik bevoelde, heb bevoeld*. Belasten. In den gemeenen speektrant, zegt men ook *zich wel, of kwalijk, bevoelen* voor bevinden.

BEVOLLEN, verled. deelw., van *bevelen*. Zie *bevelen*.

BEVOLKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *volken* : *ik bevolkte, heb bevolkt*. Met volk, d. i. inwoneren, voorzien : *een land bevolken*. Insgelijks, de inwoners van eene plaats, of van een land, vermeerderen, in tegenoverstelling van ontvolken. Van hier ook *bevolking*.

BEVOOGDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en voogden*: *ik bevoogdde, heb bevoogd*. Eenen voogd over iemand aanstellen, ook onder voogdijschap hebben: *een kind bevoogden*. Dit woord begint reeds eenigzins te verouderen. Camphuysen bezigt het ook in den zin van leiden, onder zijn bestuur hebben: *der dingen stant bevoogt en draeit na wenschen*. Van hier ook *bevoogding*.

Oul., werd voor *bevoogden*, ook *bevoormonden*, bij Kil. *beveurmonden*, gebruikt. Zie *mondbaar*.

BEVOORDEELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en voordeelen*: *ik bevoordeelde, heb bevoordeeld*. Voordeel aanbrenge. Van hier ook *bevoordeeling*.

BEVOORMONDEN, zie *bevoogden*.

BEVOORREGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en voorregten*: *ik bevoorregtte, heb bevoorregt*. Met voorregten begunstigen. Van hier ook *bevoorregting*.

BEVOORWAARDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en voorwaarden*: *ik bevoorwaardde, heb bevoorwaard*. Te voren bespreken. Van hier ook *bevoorwaarding*.

BEVORDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vorderen*: *ik bevorderde, heb bevorderd*. Te weeg brengen, verhaasten: *deze omstandigheid heeft zijnen dood bevorderd*. Nader aan het voorgestelde doel brengen: *deze zaak is zeer geschikt, om mijn oogmerk te bevorderen*. Aan een ambt helpen, tot grooter aanzien verheffen: *iemand tot eenige waardigheid bevorderen*; *hij is nog niet bevorderd*. Van hier ook *bevorderaar, bevordering, bevordertijk*.

BEVORENS, bijw. en voegw. Bijw., te voren: *daaraan heb ik bevorens reeds gesproken*. Voegw., voordat: *ik kom niet, bevorens gij mij roept*.

BEVRACHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vrachten*: *ik bevrachtte, heb bevracht*. Met vracht voorzien: *een schip bevrachten*. Van hier ook *bevrachter, bevrachting*.

BEVRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vragen*: *ik bevroeg (bevroegde), heb bevroegd*. Naar iets vragen, onderzoeken: *ik moest zijne woonplaats bevragen*; *dit huis is te koop, te bevragen bij enz.* Oul., werd het voor ondervragen gebezigd: *wat beuraechstu mi?* [Bijb. 1477.] Van hier ook *bevraging*.

BEVREDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vredigen*: *ik bevredigde, heb bevredigd*. Aan iemands verlangen voldoen, en hem daardoor geruststellen: *hij bezit zoo veel rijkdom, dat hij alle zijne wenschen bevredigen kan*. Dikwerf wordt het ook voor betalen gebezigd: *ik heb mijne schuldeischers bevredigd*. In het middel-eeuwsche lat. is dit *pacare*, waarvan het

ital. *pagare*, en het fr. *payer*, d. i. betalen, gekomen is. Verzoenen: *eenen toornigen bevredigen*; *zich laten bevredigen*. Van hier ook *bevrediger, bevrediging, bevredigster*.

Bevredigen is, eigenlijk, het voortdur. werkw. van het verouderde *beveden*, hetwelk bij Kil. voorkomt, ook in den Bijb. 1477: *ic sal hem beveden mitten ghiften*.

BEVREEMDEN, onpers. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en het veroud. vreemden*: *het bevreemde, heeft bevreemd*. Vreemd schijnen: *dat bevreemt mij in het geheel niet*; *het heeft mij zeer bevreemd, dat gij niet gekomen zijt*. Van hier ook *bevreemding*.

BEVREESD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het verouderde *beveezen*. *Beveesder, beveesdst*. Verschrikt: *hij werd, op dat gezigt, beveesd*; *iemand bevreesd maken*. Bekommerd: *voor iemand bevreesd zijn*. Van hier ook *bevreesdheid*.

BEVRIEND, verled. deelw., van het veroud. *bevrienden*. Verwant: *met iemand bevriend zijn*, in bloedverwantschap staan. Ook door vriendschap vereenigd: *zij zijn met mal-kander zeer bevriend*.

BEVRIEZEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vriezen*, *ou. vrieren*, waarvan *bevroor, is en heeft bevroren*, ook *bevrozen*. Onzijd., toevriezen, met ijs bedekt worden: *het water is bevroren*. Bedrijv., doen bevroren, met ijs bedekken: *die, als de vorst den stroom befrist*. [Cooruh.] *De noordewint befrist het water tot den gront*. [Vond.] Hiervan ook *bevroezing*.

BEVRIJDEN, *bevrijen*, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vrijden*: *ik berrijdde, heb bevrijd*, *oul. bevreed, bevreden*. Vrij maken: *iemand van en voor iets bevrijden*. Van hier ook *bevrijder, bevrijding, bevrijdster*.

BEVROEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vroeden*: *ik bevroedde, heb bevroed*. Bevatten, verstaan: *ik kan die zaak nauwelijks bevroeden*. Van hier ook *bevroeder, bevroeding*.

BEVRUCHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vruchten*: *ik bevruchtte, heb bevrucht*. Bezwangeren. *Eene bevruchte vrouw*; *bevrucht zijn, worden*. Van hier ook *bevruchting*.

BEVUILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en vuilen*: *ik bevuidde, heb bevuid*. Vuil maken.

BEWAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en waaijen*: *ik bewaaide, heb bewaaid*. Den wind naar iemand toedrijven: *zij liet zich bewaaijen*. Figuurlijk: *bewaait met voorspoeds winden*. [Camph.]

BEWAARHEDEN, (een nieuw gesmeed woord, voor waar maken, bewijzen. WEIL. WOORDENB. eerste uitgave) bedr. w., gelijkvl.; *ik bewaar-*

heede, heb *bewaarheid*, de waarheid van iets aantoonen, waar maken, bewijzen. Hoofst bezigt het voor bekrachtigen, van waar *bewaarheding*.

BEWAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en waken*: *ik bewaakte, heb bewaakt*.

De wacht bij iets houden: *de stad, eenen gevangenen bewaken*. Overdragt., zorg voor iets dragen: *het heil des lands bewaken*. Van hier ook *bewaker, bewaking*.

BEWALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wallen*: *ik bewalde, heb bewald*. Met eenen wal omringen. Van hier ook *bewalling*.

BEWANDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wandelen*: *ik bewandelde, heb bewandeld*. Betreden: *eenen weg bewandelen*. Figuurlijk: *het pad der deugd bewandelen*. Bij Kil. komt het verled. deelw. *bewandeld* voor, in de beteekenis van *bereisd*: *een bewandeld man*, die veel gereisd, en dus ook veel gezien en ondervonden heeft.

BEWAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en waren*: *ik bewaarde, heb bewaard*. Wegleggen, sparen: *ik had nog iets voor dezen dag bewaard*. Zorg dragen voor iets, behoeden: *zijne eer bewaren*. *God beware mij!* Van hier ook *bewaarder, bewaring*, (oul. ook *bewaarnis*) en het zamengestelde *bewaarplaats*.

Het eenvoudige *waren*, bij Ulphil. *wardjan*, bij Otfriid. *uara*, is bij ons, in denzelfden zin, gebruikelijk geweest. Het zamengestelde *bewaren* komt reeds bij Willelam. en Notker. voor.

BEWASEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wasemen*: *ik bewasemde, heb bewasemd*. Met wasem bezwalken. Van hier ook *bewaseming*.

BEWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wasschen*: *ik bewiesch, heb bewasschen*. Voor iemand wasschen: *ik laat mij daar bewasschen*.

BEWASSEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wassen*: *bewies, is bewassen*. Met een wassend ligchaam, inzonderheid van planten, bedekt worden: *de aarde bewast met gras; de akker is geheel met doornen bewassen; zijne borst was geheel met haar bewassen*.

BEWATEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wateren*: *ik bewaterde, heb bewaterd*. Bevochtigen: *de stroom bewaartert dit land*. Om desen hof te bewateren. [Bijbelvert.] Van hier ook *bewatering*.

BEWEEGBAAR, bijv. naamw. en bijw. *Beweegbaarder, beweegbaarst*. Dat zich bewegen kan, of bewogen kan worden: *de aarde is, onze leden zijn, beweegbaar*. *Iets beweegbaar maken*. Van hier ook *beweegbaarheid*.

BEWEENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en weenen*: *ik beweende,*

heb beweend. Over iets weenen: *den dood van eenen vriend beweenen*. Van hier ook *beweener, beweening, beweentlijk*.

Biueinon komt reeds, in deze beteekenis, bij Otfriid., *beueinen* bij Notker. voor.

BEWEGELIJK, bijv. naamw. en bijw. *Bewegetijker, bewegetijkst*. Hetgeen zich laat bewegen, even als *beweegbaar*. Hetgeen anderen bewegen kan, roerend, treffend: *eene bewegetijke rede; hij sprak zeer bewegetijk*. Van hier ook *bewegetijkheid*.

BEWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be en wegen*: *ik bewoog, heb bewogen*. Aanroeren: *laat hem liggen, zonder hem te bewegen*. Als een wederk. werkw.: *zich bewegen*, van plaats veranderen: *geen blad aan de boomen bewoog zich*; en van hier de beteekenis van gaan, wandelen: *het is gezond, na het eten, zich te bewegen*. Figuurlijk, onrust en oploop veroorzaken: *het volk bewegen*, waarvoor *in beweging brengen* gebruikelijker is. Gewaarwordingen van medelijden, berouw enz. opwekken: *hij werd door mijne aanspraak zeer bewogen*, geroerd, getroffen. Overhalen: *hij wilde zich door, of tot, niets laten bewegen*. Voor alles ter bereiking van zeker einde in het werk stellen, gebruikt men de spreekwijs: *hemel en aarde bewegen*. Somwijlen wordt het ook als onzijd. gebezigd, voor zich bewegen: *en Sina moest bewegen*. [Camph.] Zamenstellingen zijn: *beweegmiddel, beweegoorzaak, beweegrede* enz.

B. Huydecoper pleit zeer voor de gelijkvloeiendheid van dit woord, en stelt alleen *bewegen, beweegde, beweegd*, stavende het gebruik daarvan door verscheidene voorbeelden. Onaangezien dit, is het echter zeker, dat hetzelfde, *ouling*, ook ongelijkvloeiend is gebezigd geworden, en dat men, thans nog, veel meer zal hooren en lezen: *ik ben daartoe bewogen geworden, of dat heeft mij bewogen, dan ik ben daartoe beweegd geworden, of dat heeft mij beweegd*. In een van beiden, zegt Fr. van Lelyveld, moet een verloop erkend worden, en het komt ons gerceder voor, dat een ongelijkvl. werkwoord, door verloop, gelijkvloeiend, dan dat een gelijkvl. ongelijkvloeiend gebezigd worde. Wij zijn derhalve van oordeel, dat het ongelijkvl. *bewoog, bewogen* (gelijk ook *joeg, vroeg, schond, geschonden*) de voorkeur verdient.

BEWEGING, z. n., v., *der*, of *van de beweging*; meerv. *bewegingen*. Verandering van plaats: *in beweging zijn, komen* enz.; *iets in beweging brengen, houden* enz. *Dagelijks eene goede beweging maken*, eene wandeling doen. Figuurlijk, onrust, oploop: *de gansche stad geraakte in beweging*. Hartstogt, drift: *de eerste bewegingen des toorns bedwingen*. Neiging: *ik heb het uit eigene beweging gedaan*.

- BEWELKOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *welkomen*: *ik bewelkomde, heb bewelkomd*. Hetzelfde als *verwelkomen*. Mogelijk zou men uit deszelfs gelijkvloeiendheid mogen opmaken, dat het niet van het werkw. *komen*, maar van het bijv. naamw. en bijw. *welkom*, afgeleid is.
- BEWEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *weren*: *ik beweerde, heb beweerd*. Staande houden, verdedigen: *eene zaak beweren*; *men beweert, dat* enz. Hooft bezigt het voor weerbaar maken: *sleept het geschut uit het bushuys; beweert daarmee den dam*. Van hier ook *beweerder, bewering*, en het zamengestelde *beweerschrift*, anders *verweerschrift*, ook *schermeschrift* (*apologia*). Wachter. leidt *beweren*, hoogd. *bewähren*, van waar af, zoo dat *beweren*, eigenlijk, voor *bewaren*, en deszelfs grondbeteekenis *waar maken*, de waarheid eener zaak aantoonen, zou zijn.
- BEWERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *werken*: *ik bewerkte, heb bewerkt*. Aan iets werken: *hout, steen bewerken*. Uitwerken, bevorderen: *dat heeft zijnen dood bewerkt; iemands heil bewerken*. Van hier ook *bewerker, bewerking, bewerkelijk, bewerkelijkheid*.
- BEWERKSTELLIGEN**, bedr. w., gelijkvl.; *ik bewerkstelligde, heb bewerkstelligd*. In werking brengen, uitvoeren: *wie zal het droogmaken van de haartemmer meer bewerkstelligen?* Van hier *bewerkstelling*.
- BEWERKTUIGEN**, zie *werktuig*.
- BEWERP**, zie *ontwerp*.
- BEWERPEN**, (bij Kil. ook *beworpen*) bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *werpen*: *ik beworpe (bewierp), heb beworpen*. Eigenlijk, hetzelfde als *begooijen*, werpende bereiken. Verder, ontwerpen, schetsen: *bewerpt daarop de stad Jerusalem*. [Bijbelvert.] Oul. ook voor *bestrijken*: *een muur, beworpen met calck*. [Bijb. 1477.]
- BEWESTEN**, bijw. en voorz. Ten westen: *bewesten de kaap*.
- BEWETTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wettigen*: *ik bewettigde, heb bewettigd*. Hetzelfde als het enkelv. *wettigen*.
- BEWIEROOKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wierooken*: *ik bewierookte, heb bewierookt*. Den wierook toe-zwaaijen: *de heidenen bewierookten hunne afgoden*. Van hier ook *bewierooking*.
- BEWIJS**, z. n., o., van het *bewijs*; meerv. *bewijzen*. Van het werkw. *bewijzen*. Datgeen, waarmede men iets bewijst: *welk bewijs brengt hij daarvoor bij? Ik geef het u als een bewijs mijner vriendschap*. In den gemeenen spreektrant, is het ook voor een onduidelijk blijk, of den schijn eener zaak, gebruikelijk: *bewijs van iets doen; zij verzocht mij, om mede te zingen; doch ik deed er maar bewijs van, ik hield mij maar, of ik zong*. Zamenstellingen zijn: *bewijsgrond, bewijsplaats, bewijsrede, bewijsstuk*.
- BEWIJZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wijzen*: *ik bewees, heb bewezen*. Betoonen, laten blijken: *hij bewees, bij alle gelegenheden, de grootste inschikkelijkheid. Iemandeer, vriendschap, bewijzen*. De waarheid, of valsheid, eener zaak, op voldoende gronden, aan den dag leggen: *iets met getuigen bewijzen*. Van hier *bewijsbaar*, dat bewezen kan worden.
- BEWILLIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *willigen*: *ik bewilligde, heb bewilligd*. Toestaan: *iemand iets bewilligen; in eene zaak bewilligen*. Hooft bezigt het voor overhalen: *om den koning daartoe te bewilligen*. Van hier *bewilliging*.
- BEWIMPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wimpelen*: *ik bewimpelde, heb bewimpeld*. Verbloemen, bedekken: *eene zaak bewimpelen*. Van hier ook *bewimpeling*.
- BEWIND**, z. n., o., des *bewinds*, of van het *bewind*; zonder meerv. Gebied, bestuur: *het bewind van, of over iets, hebben*. Zamenstellingen zijn: *bewindhebber, bewindhebster, bewindsman, rijksbewind, staatsbewind*.
- BEWINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *winden*: *ik bewond, heb bewonden*. Omwinden, windende met iets bedekken. Van hier ook *bewinding, bewindsel*. Bij Ulphilas is het *biwindan*, bij Kero en Olfried *biuwintan*. *Bewinden* was, oul., ook gebruikelijk voor *onderwinden*.
- BEWITTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *witten*: *ik bewittede, heb bewit*. Het enkelvoud. *witten* is meest in gebruik.
- BEWOELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *woelen*: *ik bewoelde, heb bewoeld*. Omwoelen, bewinden. Van hier *bewoeling*.
- BEWOGEN**, verled. deelw. van *bewegen*. Medelijdend, aangedaan: *over iemands ongeluk zeer bewogen zijn*. Zie *bewegen*.
- BEWOLKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wolken*: *ik bewolkte, heb bewolkt*. Met wolken betrekken: *wanneer storm en regen den hemel bewolken*. Figuurlijk, en in den dichterlijken stijl: *ik zag uw oog, bewolkt van tranen*. Van hier ook *bewolking*.
- BEWONDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wonderen*: *ik bewonderde, heb bewonderd*. Zijne verwondering over iets te kennen geven, inzonderheid ten aanzien van een voorwerp, hetwelk in zich zelf groot, verheven, en uit dien hoofde verwonderenswaardig is: *ik heb haar geduld bewonderd*. Dit woord, schoon bij Kil. en anderen niet voorkomende, heeft, door het

- gebruik het burgerregt onder ons reeds verkregen. Van hier *bewonderaar*, *bewondering*.
- BEWONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *wonen*: *ik bewoonde*, *heb bewoond*. Zijne woning hebben: *een huis*, *een land bewonen*. Van hier *bewoner*, *bewoning*, *bewoonbaar*, dat bewoond kan worden, *bewoonster*.
- BEWOORDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *woorden*: *ik bewoорdde*, *heb bewoord*. Met woorden uitdrukken: *een zelve zaak en zin op verscheide manieren te bewoorden*. [Vond.] Van hier ook *bewoording*.
- BEWORP**, zie *ontwerp*.
- BEWUST**, bijv. naamw. en bijw. Bekend, kundig: *die zaak is mij bewust*; *ik ben daarvan niet bewust*; *het bewuste ontwerp*. Men bezigt *bewust* ook met den tweeden naamval: *eener zaak bewust zijn*. Dit *bewust* is voor *bewist*, gelijk men oulings ook schreef, van het verouderde *bewissen*, d. i. verzekeren. Van hier *bewustheid*, waarvoor Hooft ook *bewustenis* bezigt.
- BEZAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zaaijen*: *ik bezaaide*, *heb bezaaid*. Met zaad bestrooijen: *een land bezaaijen*. Figuurlijk: *de hemel is bezaaid met sterren*. Van hier ook *bezaaijing*.
- BEZAAN**, z. n., v., *der*, of *van de bezaan*; meerv. *bezanen*. Het achterste zeil op een schip, ook *schoverzeil* genoemd. Zamenstellingen zijn: *bezaansbras*, *bezaansmast*, op de schepen gebruikelijk.
- BEZABBEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zabberen*: *ik bezabberde*, *heb bezabberd*. Bekwijlen. Van hier *bezabbering*.
- BEZADIGD**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *bezadigen*. *Bezadigder*, *bezadigdst*. Bescheiden, zachtmoedig: *een bezadigd man*; *hij gedroeg zich altoos zeer bezadigd*. *In de schaal van een bezadight oordeel*. [Vond.] Van hier ook *bezadigheid*.
- BEZADIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zadigen*: *ik bezadigde*, *heb bezadigd*. Bedaren, bevredigen: *doch wiert endeligh besadight en te rede ghestelt*. [Bredero.] *Zich bezadigen*.
- BEZALVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zalven*. *Ik bezalvde*, *heb bezalvd*. Hetzelfde als *zalven*.
- BEZANDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zanden*: *ik bezandde*, *heb bezand*. Met zand bestrooijen: *de paden van eenen tuin bezanden*. Van hier *bezanding*.
- BEZEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *zeeren*: *ik bezeerde*, *heb bezeerd*. Zeer doen, kwetsen: *iemand bezeeren*, *zich bezeeren*. Hooft bezigt het overdragtelijk: *eed en gewisse bezeeren*. Van hier *bezeering*.
- BEZEGELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zegelen*: *ik bezegelde*, *heb bezegeld*. Met eenen zegel voorzien: *eenen brief bezegelen*. Overdr., voor bevestigen: *met eenen eed bezegelen*. Van hier *bezegeling*.
- BEZEILEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zeilen*: *ik bezeilde*, *heb bezeild*. Zeilende bereiken: *wij bezeilden de kaap*, *in drie maanden*. *Een bezeild schip*, een schip, waarmede men reeds eenigen tijd gezeild heeft, en dat snel zeilt.
- BEZEM**, (bij Kil. ook *bessem*) z. n., m., *des bezems*, of *van den bezem*; meerv. *bezems*, *bezemen*. *Dan voert hij op den mast den bezem tot een wapen*. [Vond.] *Het huis met bezemen keeren*, het stof, door middel van bezemen, wegdoen. [Bijbelvert.] Van hier het spreekwoord: *nieuwe bezems vegeen schoon*, hetwelk men, in de gemeenzame verkeerung, gebruikt ten aanzien van dienstboden, die, in het begin van hunne dienst, hunnen pligt wel waarnemen. Zamenstellingen zijn: *bezemmaker*, *bezemsteel*, *bezemstok*, *bezemstuiwer* (de kleinste zilveren munt, in Nederland, waarop zeven pijlen afgebeeld zijn, als het zinnebeeld der zeven vereenigde gewesten) — *kamerbezem*, *rietbezem*, *tafelbezem*, *vloerbezem*, enz.
- Hoogd. *Besen*, bij Tatian. *besem*, eng. *besom*, angels. *besm*, *besma*. Ons *bezem* is, misschien, van *bies*, *biezen*, hoogd. *Binse*, *Bese*.
- BEZENDING**, z. n., v., *der*, of *van de bezending*; meerv. *bezendingen*. Van het verouderde *bezenden*. Gezantschap, afgezondene personen: *hij heeft de bezending vriendelijk ontvangen*.
- BEZET**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *bezetten*. *Meer*, *meest bezet*. Omringd, omsingeld: *de vijand was rondom bezet*. Ingenomen: *de plaats is reeds bezet*. Omzet: *een ring met diamanten bezet*. Overdr., bepaald: *ik ben dagelijks zeer bezet*.
- BEZETENE**, verl. deelw. van *bezitten*. Zie *bezitten*.
- BEZETTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zetten*: *ik bezettede*, *heb bezet*. Hetgeen tot eene zaak behoort, in, op, of aan dezelve zetten: *de tafel met spijs bezetten*; *de stoel is bezet*. *Eene stad met krijgsvolk bezetten*, of ook, *eene stad*, *eene vesting* enz. *bezetten*; *enen weg bezetten*; *enen ring met kostbare steenen bezetten*. Oul. was de spreekwijs: *iemand bij uitersten wil iets bezetten*, voor maken, in gebruik. Van hier ook *bezetting*, voor het krijgsvolk eener stad, of vesting, *bezetting*, voor eenen soldaat, die in eene stad, of vesting, ligt.
- BEZEVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zeveren*: *ik bezeverde*, *heb bezeverd*. Bekwijlen.
- BEZIE**, z. n., v. Zie *aalbezie*, *bes*.
- BEZIELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *zielen*: *ik bezielde*, *heb beziel*. Eene ziel, d. i. leven, geven:

- wij zijn stof, door eene almachtige hand bezielde.* Figuurlijk, met levendigheid van geest, met moed en kracht voorzien: *de liefde voor het vaderland bezielde hem, in den kouden ouderdom, met den moed der vurige jeugd.*
- BEZIEN**, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zien*: *ik bezag, heb gezien.* Op iets zien, bekijken: *iets bezien.* Figuurlijk: *dat zal te bezien staan*, dat is nog niet zeker.
- BEZIG**, bijv. naamw. en bijw. Onledig: *met iets bezig zijn; iemand bezig houden.* Van hier *bezigheid*.
- BEZIGEN**, bedr. w., gelijkvl.: *ik bezigde, heb gebezigd.* Gebruiken: *men bezigt dit woord altijd, in eenen goeden zin.* Bij Hooft is *iemand bezigen*, gemeenzamen omgang met hem hebben.
- BEZIGTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *zigtigen*, zijnde *bezigtigen* het voortd. w. van het oude *bezigten*, van *bezichen*: *ik bezigtigde, heb bezigtigd.* Zorgvuldiglijk bezien. Van hier *bezigtiger, bezigtiging*.
- BEZIJDEN**, voorz. en bijw. Voorz., naast: *bezijden het huis.* Buiten: *bezijden het spoor rijden; gij spreekt bezijden de waarheid.* Bijw., ter zijde: *ende bezijden gegaan zijnde.* [Bijbelv.]
- BEZILVEREN**, zie *verzilveren*.
- BEZINGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zingen*: *ik bezong, heb bezongen.* Tot onderwerp van een gezang, of gedicht, maken: *eenen held, de vrijheid bezingen.* Oul., werd het voor betooveren gebezigd, hetwelk door het zingen van zoogenoemde tooververzen geschiedde: *of heeft die Circe uw ziel met tooverrijm bezongen?* [Wellekens.] Zie *belesen*. Ook komt het voor in den zin van zielmissen voor iemand zingen: *metdien besinghen sij den verstorven.*
- BEZINKEN**, onzijd. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zinken*: *bezonk, is bezonken.* Door stil staan helder worden: *het water moet eerst wat bezinken.* Van hier ook *bezinking, bezinksel*.
- BEZINNEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zinnen*: *ik bezon, heb bezonnen.* Bedenken, verzinnen: *middelen bezinnen.* [Hooft.] Doorgaans wordt dit woord als wederk. gebezigd: *ik bezin mij niet, dat ik het gezien heb.* Moeite doen, om zich eene zaak te herinneren: *ik heb mij reeds lang daarop bezonnen.* Overleggen, zich bedenken: *gij bezint u altoos veel te lang.* Zich hepalen, besluiten: *hebt gij u bezonnen?* Hooft en anderen bezigen *bezinnen* ook voor *beammen*; doch dan wordt het gelijkvl. gebruikt.
- BEZIT**, z. n., o., *des bezits*, of *van het bezit*; zonder meerv. Van *bezitten*. *Iets in bezit hebben, bezitten; iets in bezit nemen, of bezit van iets nemen.*
- BEZITTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zitten*: *ik bezat, heb bezeten.* Eigenlijk, op iets zitten: *gij bezit mijnen stoel*, zit op mijnen stoel. Overdragtelijk, in bezit hebben: *iets bezitten; in eigendom bezitten.* Hiertoe behoort ook de godgeleerde beteekenis des verled. deelwoords *van den duivel bezeten*, of enkel *bezeten*, in de magt des duivels zijnde, en het zelfstandige *bezetene*, voor iemand, die in de magt des duivels is, waarvoor Hooft *bezeteling* heeft. Wijders beteekent *bezitten* zoo veel als hebben, voorzien zijn van, en versierd zijn met iets: *deugd en schoonheid, verstand en een goed hart bezitten.* Van hier ook *bezitter, bezitster, bezitting*.
- BEZOEDELEN**, (bij Kil. *bezoetelen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zoedelen*: *ik bezoedelde, heb bezoedeld.* Besmetten: *zijne kleederen bezoedelen.* Overdragtelijk: *zich bezoedelen, zich met schelmstukken bezoedelen; zijne handen met onschuldig bloed bezoedelen.* Van hier ook *bezoedeling*.
- BEZOEK**, z. n., o., *des bezoeks*, of *van het bezoek*; meerv. *bezoeken*. Het bezoeken van iemand, uit vriendschappelijke wellevendheid: *een bezoek bij iemand afleggen; iemand een bezoek geven; op het bezoek gaan; een bezoekaannemen, afslaan.* Verscheidene personen, die, om iemand te bezoeken, op eene plaats zamenkomen, in de gemeenzame verkeer: *wij krijgen heden bezoek; zij hebben nog al dikwijls bezoek.*
- BEZOEKEN**, bedr. w. onregelm. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zoeken*: *ik bezocht, heb bezocht.* Dikwerf, of op zekere tijden, op eene plaats komen: *de kermis, eene school, gezelschap, eenen kranken als arts, bezoeken.* Uit vriendschappelijke wellevendheid bij iemand komen: *eenen vriend bezoeken.* Overvallen, bespringen: *den vijand met een sterk leger bezoeken.* Plagen toezenden: *die stad is zwaarlijk bezocht.* Ook wordt het voor de proef van iets nemen gebezigd, b. v.: *bezoekt het, en gij zult bevinden, dat enz.* Van hier ook *bezoeker, bezoeking*.
- BEZOLDEN**, zie *bezoldigen*.
- BEZOLDIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *zoldigen*, zijnde *bezoldigen*, het voortdur. werkw. van *bezolden*, waarvan nog het zelfst. naamw. *bezolding*. *Ik bezoldigde, heb bezoldigd.* Bezolding geven: *zij worden rijkelijk bezoldigd.* *Bezoldigen*, of *bezolden*, is van het oude *zold*, bij Kil. *soud*, nu *soldij*, d. i. loon van het krijgsvolk.
- BEZONDER**, zie *bijzonder*.
- BEZONDIGEN**, wederk. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zondigen*: *ik bezondigde, heb bezondigd.* *Zich bezondigen; zich*

- tegen iemand, aan iets bezondigen.* Van hier ook *bezondiging*.
- BEZONNEN**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *bezinnen*. Beraden. Het tegengestelde *onbezonnen* is meest in gebruik.
- BEZOOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zoomen* : *ik bezoomde, heb bezoomd*. Met eenen zoom voorzien.
- BEZORGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zorgen* : *ik bezorgde, heb bezorgd*. Zorg dragen ; zorgen, dat iets geschiede : *het huishouden bezorgen ; de paarden bezorgen ; alles is bezorgd*. Het verleden deelw. *bezorgd, bezorgder, meer bezorgd, bezorgdst, meest bezorgd*, wordt dikwerf voor bekommerd gebezigd : *voor iets bezorgd zijn ; ik ben voor uw geluk bezorgd*. Van hier ook *bezorgdheid, bezorger, bezorging, bezorgster*.
- BEZUIDEN**, bijw. en voorz. Tenzuiden : *bezuiden die landstreek*.
- BEZUINIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zuinigen* : *ik bezuinigde, heb bezuinigd*. Door zuinigheid overhouden. Van hier ook *bezuiniger, bezuiniging, bezuinigster*.
- BEZUIPEN**, zie *zuipen*.
- BEZUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zuren* : *ik bezuurde, heb bezuurd*. *Iets bezuren*, om iets lijden, in den gemeeenen spreektrant : *maar ach ! wat moest de stad, na dezen tijd, bezuren*. [J. d. Marre.]
- BEZWAAR**, z. n., o., *des bezwaars*, of van het *bezwaaar* ; meerv. *bezwaren*. Alles, waardoor eene zaak zwaar, of moeilijk, d. i. tot eenen last, gemaakt wordt : *die schikking strekt mij tot een groot bezwaar*. Ook *bezwaarnis*.
- BEZWAARD**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *bezwaren*. *Bezwaarder, meer bezwaard, bezwaardst, meest bezwaard*. Eigenlijk, zwaar gemaakt, beladen : *de wagen is te zeer bezwaard*. Overdragt., belast : *die goederen zijn zeer bezwaard*. Bekommerd : *over eene zaak bezwaard zijn ; zich bezwaard maken, vinden*. Van hier ook *bezwaardheid*.
- BEZWAARLIJK**, bijv. naamw. en bijw. Hetzelfde als *zwaarlijk*, moeilijk.
- BEZWACHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zwachten* : *ik bezwachtelde, heb bezwachteld*. Eigenlijk, zwachten, met eenen zwachtel omwinden : *een kind bezwachtelen*. Figuurlijk, bedekken, vermommen : *zijn gezegde met eenen schoonen schijn bezwachtelen*. Van hier ook *bezwachteling*.
- BEZWADDEREN**, bedr. w., *ik bezwadderde, heb bezwadderd*. Met *zwadder*, of speeksel bezoedelen.
- BEZWALKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zwalken* : *ik bezwalkte, heb bezwalkt*. Eigenlijk, den adem over iets laten gaan, en het daardoor van zijnen glans berooven : *het koperwerk bezwalken*. Figuurlijk : *iemands eer bezwalken*. Van hier ook *bezwalker, bezwalking*.
- BEZWANGEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zwangeren* : *ik bezwangerde, heb bezwangerd*. Bevruchten, zwanger maken : *eene vrouw bezwangeren*. Van hier ook *bezwangering*.
- BEZWAREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het ongewone *zwaren* : *ik bezwaarde, heb bezwaard*. Eigenlijk, zwaar maken : *eenen wagen bezwaren*. In eene ruimere beteekenis : *zoute spijzen bezwaren de maag*, zijn moeilijk te verteren, en veroorzaken bezwaren, of onaangename gewaarwordingen. Overdragt., *het volk met geldheffingen bezwaren*, belasten ; *eenen gevangene bezwaren*, iets te last leggen, beschuldigen ; *zijn geweten met iets bezwaren, bezwaard maken ; zich over iets bezwaren*, bekommeren. Zie ook *bezwaard*. Van hier *bezwaartijk, bezwaring*.
- BEZWEETEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zweeten* : *ik bezweette, heb bezweet*. Met *zweet* nat maken : bezoedelen : *zij had haren halsdoek geheel bezweet*. *Wat was hij bezweet ! een bezweet hemd*.
- BEZWEMMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zwemmen* : *ik bezwom, heb bezwommen*. Zwemmende bereiken, ook overzwemmen : *een deel bezwemt het diep*. [Vond.]
- BEZWEREN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zweren* : *ik bezwoer, heb bezworen*. Met eenen eed bevestigen : *zij hebben hunne getuigenis bezworen*. *Maar al bezwoer 't Vulkaan met dubbel hardigheden*. [Hooft.] Door middel van eenen eed, ook door bijgeloovige woorden en teekenen, tot iets verplichten : *den duivel bezweren ; goesten enz. bezweren*. Figuurlijk, driftig om iets bidden : *ik bid en bezweer u ; ik bezweer u, bij God enz.* Van hier ook *bezweerder, bezweester, bezwering*.
- BEZWIJKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde *zwijsken* : *ik bezweek, ben bezweeken*. Magteloos worden : *van dorst bezwijken ; onder eenen last bezwijken*. Overdragt., onstandvastig zijn : *hij bezweek in zijne liefde*. Zakken, instorten : *de muur bezwijkt*. Overwonnen worden : *de vijand moest voor de dapperheid van ons leger bezwijken ; hij bezweek voor de kracht mijner bewijzen*. Hooft gebruikt het voor verlaten, begeven, met den derden naamval : *dat zij nimmermeer der goede zaake bezwijken zouden ; ook met aan : dat hij aan 't vertrouwen niet bezwijken kon*. Bij J. Duinglo : *mijn dadelicke hulp en sal hun niet bezwijken*. Bij Vond. : *de kracht bezweek hem ras*. *Ik zal u, om lief noch leet, bezwijken noch begeven*. Doch, in deze beteekenissen, is het genoeg-

zaam reeds verouderd. De schrijvers der Taal- en Dichtk. Bijdragen geven het woord *bezwijken* ook als oudtijds bedrijvend geweest zijnde op, en staven dit gevoelen met verscheidene voorbeelden, waarin het hulpw. hebben gebezigd wordt: *in liefden en heeft zij hem niet besweken*. [Rederijk.] *Maar den toren heeft haer int leste bezweken*. [C. v. Ghistel.] Doch, daar men destijds ook wel eens schreef: *hij heeft gekomen, zij hebben geweest* enz., voor *hij is gekomen, zij zijn geweest*, zoo is het, dunkt mij, mogelijk, dat men, in de boven aangehaalde voorbeelden, hebben voor *zijn* moet nemen; en dan zal *in liefde heeft* (d. i. *is*) *zij hem niet besweken* zoo veel zijn als: *zij deed voor hem niet onder in liefde, of hij overtrof haar in de liefde niet; in welken zin Vond. dit woord nog bezigde: in telgen, die den vader niet bezweken*. — Van hier *bezwijking*.

BEZWIJMEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *be* en *zwijsmen*: *ik bezwijsmede, ben bezwijsmd* (oul. *bezweem, bezwemen*). In onmagt, van zich zelve vallen. Van hier ook *bezwijming*.

BIBBEREN, onz. w., gelijkvl., zijnde het voortd. werkw. van het oude *beben*, nu *beven*. *Ik bibberde, heb gebibberd, Van koude bibberen*. Van hier ook *bibbering*.

BIDDAG, zie *bede*.

BIDDEN, (oul. *beden*), bedr. w., ongelijkvl. *Ik bad, heb gebeden*. Smeecken: *God bidden; om zegen bidden*. Verzoeken: *ik bad hem, dat hij van zijn voornemen wilde afzien*. Op sommige plaatsen heeft *bidden* de beteekenis van ter begrafenis uitnoodigen; en dan is het hiervan gemaakte *bidder* iemand, die vrienden en bekenden, ter uitvaart van een lijk, noodigt. Zie *aanspreker*. Oul. werd *bidden* ook met den derden naamval gebezigd: *eer bidd ic der Coninginne*. [L. v. Velth.] Van hier ook *bidder, bidplaats, bidster, biduur*.

BIECHT, z. n., v., *der*, of *van de biecht*; meerv. *biechten*, doch alleenlijk, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. De belijdenis der zonde: *om opregte biecht te doen*. [Hooft.] *Te biecht gaan*. *Bij den duivel te biecht gaan*, spreekw., voor: aan iemand, dien men niet vertrouwen kan, zijne geheimen openbaren, zijne belangen aanbevelen.

Biecht, hoogd. *Beicht*, zweed. *bikt*, deen. *Bigt*, bij Kero *pigiht*, bij Otfrid. *bigihti*, bij Isidor. *Ubijithi*, bij Notk. *gejiht*, en *piuht*. Dit woord is afkomstig, door zamentrekking, van het oude *bejecht, bejeicht*, bekentenis. Wacht. leidt het van het oude *bigicht*, van *begichen*, belijden, af, door bijvoeging van de *t*. Hij toont, door verscheidene voorbeelden, dat men beide deze woorden in de frankische gedenkschriften vindt, en merkt aan, dat, gelijk *gicht*, belijdenis, van het

eenvoudige *gichen*, belijden, (in het geldersche *gichten*) komt, zoo ook van het zamen-gestelde *bigichen*, zeer wel is afgeleid *bigicht*, en vervolgens, met achterlating der *g*, *biecht*. Oudtijds beteekende het niet slechts de belijdenis der zonde, maar ook de standvastigheid in de belijdenis van de christelijke godsdienst, tot den dood toe.

BIECHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het voorgaande *biecht*. (Door zamentrekking, van *bejechten, bejeichten*, en dus, eigenlijk, van het onscheidb. voorz. *be* en *jechten, jiechten*, belijden.) *Ik biechtte, heb gebiecht*. Zijne zonden aan eenen Priester belijden: *hebt gij alles wel gebiecht?* In de dagelijksche verkeering, wordt het nog somwijlen, in zijne oude beteekenis, voor belijden, bekennen, gebezigd: *hij wil nog niet biechten*. Somwijlen werd *biechten* ook in den zin van de biecht afnemen, de biecht hooren, gebezigd: *de Priester heeft, van daag, meer dan vijftig menschen gebiecht*. Doch in deze beteekenis wordt het zelden gebruikt. Van hier ook *biechter*, oudt. zoo veel als een martelaar, of een belijder van de christelijke godsdienst, die zijne belijdenis, tot den dood toe, getrouw blijft, en zich door niets van dezelve laat afschrikken. Thans dient dit woord, bij ons, alleenlijk, om iemand aan te duiden, die zijne zonden aan eenen Priester te kennen geeft; waarvoor wij doorgaans *biechteling* zeggen. Zamenstellingen zijn: *biechtgeld, biechtpenning, biechtstoel, biechtvader*, voor welk laatste, eertijds, ook wel *biechter* gebezigd werd, van *biechten*, in den zin van *de biecht hooren*. Zie verder *biecht*.

BIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik bood, heb geboden*. Aanbieden, toereiken: *iemand eenen dronk bieden*. *Iemand de hand bieden*, zoo wel eigenlijk, als figuurlijk, voor willen helpen. Zoo ook: *iemand het hoofd bieden*, zich tegen hem verzetten. Aanbieden, uitloven: *hoe veel biedt gij daar voor?* *Bieden* had, oul., ook de beteekenis van aankondigen, boodschappen, waarvan *bode*.

BIER, z. n., o., *des biers*, of *van het bier*; meerv. *bieren*. Drank van hop en koren gebrouwen: *bruin bier, wit bier, versch, oud bier* enz. Zamenstellingen zijn: *bierazijn, bierbank* (bank in eene kroeg), *bierboom, bierbrouwer, bierbuik* (iemand, die veel bier drinkt, en daarvan eenen dikken buik heeft), *bierdrager, bierflesch, biergeld, bierglas, bierhuis, bierkan, bierkelder, bierkroeg, bierpap, bierpens* (bierbuik), *bierstecker, bierstel, bierstelling, biertapper, bier-ton, biervat, biervlieg* (eene vlieg, die op bier aast; ook iemand, die een liefhebber van bier is), *bierwagen, bierwerker*.

Bier, hoogd. *Bier*, eng. *beer*, angels. *beor*, fr. *bière*, ital. *birra, birra*, is een zeer oud woord, misschien zoo oud als de daar-

door beteekende zaak zelve, van welke Tacitus reeds zegt, dat de drank onzer Voorvaderen bestond in een vocht uit gerst, of tarw, uitgegest, eenigzins naar wijn gelijkende. Wachter. houdt *berwij*, een oud woord, beteekenende koken, voor het stamwoord, Frisch het gr. *βυρος, βυρον*, dat, volgens Eustathius een van gerst gemaakte drank is. Ten Kate leidt het, om de opdracht en uitwerping van gest, van het oude *baren, beren*, in den zin van opdragen, opheffen, opwerpen, af.

BIERACHTIG, bijv. naamw., *bierachtiger, bierachtigst*. Dat iets van den biersmaak heeft.

BIES, z. n., v., *der, of van de bies*; meerv. *biezen*. Eene plant, welke in natte, moerasige gronden wast. Zamenstellingen zijn: *biesband*, eene gevlochtene bies, *bieskorf*, een korf van biezen, *bieslook*, zeker gewas, enz.

Bies, bieze, oudt. *biendse, bindse*, van *binden*, dewijl men dit gewas, zeer vroeg, tot binden en vlechten gebruikt heeft. Hoogd. *Binse*, eng. *bent, bents*, alwaar deszelfs afstamming van *to bend*, d. i. binden, meer in de oogen valt.

BIEST, z. n., v., *der, of van de biest*; zonder meerv. De eerste melk van eene koe, nadat zij gekalfd heeft. Van hier *biestboter*.

BIETEBAAUW, *bijtebaauw*, z. n., m., *des bietebaauws, of van den bietebaauw*; meerv. *bietebaauwen*. Spook, hullebak: *ja, om den schrik t'ontgaan van zijnen bijtebaeu*. [J. d. Deck.] Ten Kate vindt den oorsprong van dit woord in *bijten*; en *bietebaauw*, of *bijtebaauw*, is dan iemand, die met eene gapende mom voor spook speelt, en zich aanstelt, als of hij elk wil bijten. Pitiscus verklaart het lat. *lemures*, door nachtgeesten, *bijtebaauwen*.

BIEZEN, onverbuigbaar bijv. naamw. Van biezen gemaakt: *eene biezen mat*.

BIEZEN, onz. w. Zie *bijzen*.

BIG, *bigge*, z. n., v., *der, of van de big*; meerv. *biggen*. Een jong varken. Van het oude *bach, bake*, d. i. een zwijn.

BIGGELEN, onz. w., gelijkvl. *Biggelle, is gebiggeld*. Afloopen: *de tranen biggelden hem langs de wangen*.

BIGOT, bijv. naamw. en bijw. *Bigotter, bigotst*. Bijgeloovig. Volgens Wachter. is *bigot* van de uitroeping *bij God!* gevormd. Hij teekent aan, dat *bij God (per Deum)* eene uitdrukking is, in de eeden bij de Ouden gebruikelijk, waarvan zich ook Rollo, eerste Hertog der Normannen bediend heeft. Deze, weigerende de voeten des franschen konings te omhelzen, zegt men, dat hun, die er hem toe aanspoorden, geantwoord heeft: *nese bi Got (zoo niet bij God)*. Ondertusschen bragt dit zeggen Rollo bij den Koning en de Hovelingen in verachting, zoodat men hem naderhand, als niet eenen

smaadnaam, *bigot* noemde. Menage oordeelt het fr. *bigot*, van dit *bi Got, bij God*, afkomstig; doch anderen leiden het van het angels. *bigan*, d. i. ceren, dienen, af. Gemeenlijk wordt het woord *bigot*, bij ons, voor basterd gehouden.

BIJ, *bije*, z. n., v., *der, of van de bij*; meerv. *bijen*. Honigbij: *het gedommel der bijen*. Zamenstellingen zijn: *bijenangel, bijenhouder, bijenkoning, bijenkorf, bijenzwerm*.

Dit *bij*, in sommige oorden van ons Vaderland, *bie*, in het hoogd. *Biene*, bij Notk. *bine*, deen. *Bie*, zweed. *bi*, angels. *beo*, eng. *bee*, schijnt een zeer oud woord te zijn; doch dat het tot het hebr. *banah* en angels. *byan*, bouwen, wonen, zoude behooren, gelijk Wacht. beweert, dit is eene loutere gissing.

BIJ, voorz., dienende zoowel om eene plaats, of nabijheid, als om eenen tijd aan te duiden, in onderscheidene beteekenissen. Om eene plaats aan te duiden, zegt men, eigenlijk: *bij de kerk wonen; bij iemand liggen, staan, zitten* enz.; *iets bij de hand hebben; bij de hand zijn*, ook *bij der hand; bij de werken; bij huis; bij malkander*. *Het schip is bij de Kaap gestrand*. Figuurlijk: *iemand bij den Regter aanklagen; genade bij God vinden; bij zich zelven overleggen; bij Cicero leest men geheel anders. Bij iemand leeren; iemand, iets, bij zich hebben; bij iemand blijven. Bij eene begrafenis zijn; er kon bij deze zaak nog veel aangemerkt worden. Iemand bij de hand vatten; bij de haren trekken; bij zijnen naam noemen; iets bij het licht bezien. Bij eene teedere liefste verstand en deugd bezitten; bij at mijn geluk maak ik haar, mogelijk, ongelukkig. Ik werd, bij dat tooneel, zeer geroerd. Hij was, bij al zijne geleerdheid, een ongezellig mensch. Bij dat al, bij dat alles, of bij al dat; iemand bij zijn woord houden; bij zijne zinnen zijn. Bij geluk; bij gebrek aan geld; bij wijze van spreken; bij geval; bij gelijkenis; bij voorbeeld. Bij dit gezegde begon zij te schreijen; wij zullen het daarbij laten. Iets bij de el verkoopen; zij gingen, bij duizenden, naar de slagbank. Bij God zweren; bij mijne ziel! Er ontstond bij mij een verlangen, om u te zien. Het was eene gewoonte bij de Ouden; hij is bij elk geacht. Om eenen tijd aan te duiden: *bij dag; bij nacht; bij tijden; bij wijlen; bij beurten; bij den vroegen morgen en den laten avond; bij menschen geheugen; bij mijn leven; bij gelegenheid; bij vijven*, bij vijf uren; en met den tweeden naamval, *bij tijds*, of *bijtijds*, d. i. tijdig. Ook wordt het, bij talwoorden gevoegd, als een bijw. gebezigd, terwijl het gebruik het lidwoord voor het zelfst. naamw. plaatst: *ik heb hem reeds bij de (bijna) tien jaren gekend*. Insgelijks wordt het voor en achter andere voorzetsels ge-*

voegd, als *bijna*, *nabij*, *voorbij*, enz. Voor zelfst. naamwoorden, als: *bijlaag*, *bijlooper*, *bijnaam*, *bijstand*, *bijval*, *bijwĳf*, enz.

Bij de werkwoorden geplaatst, is het een scheidb. voorzetsel, en verbindt de eene zaak met de andere, of doet de eene zaak aan de andere naderen, gelijk in *bijbinden*, *bijdragen*, enz., *ik bind bij*, *droeg bij* enz. Zie verder *be*.

BIJALDIEN, voegw. In geval, in zoo verre als: *bijaldien hij van ons verschillen mogt*.

BIJBEL, z. n., m., *des bijbels*, of *van den bijbel*; meerv. *bijbels*. De heilige schrift: *den bijbel lezen*. *Slaet den bijbel op*. [Vond.] Van het gr. βιβλια, *boeken*. In het middeleeuwsche lat. komt reeds *biblia*, *ae*, in het enkelv. voor, waarnaar ons *bijbel*, (oul. *bibele*, *bibel*, van het vrouwel. geslacht) gevormd is. Sommigen bezigen hiervoor, uit eene verkeerde zucht tot welsprekendheid, *bijbelblad*, *bijbelboek*. Van hier *bijbelbeslag*, het beslag van eenen bijbel; *bijbelgenootschap*, ter verspreiding van den bijbel, *bijbellezer*; *bijbelmatig*, met den inhoud en de woorden der h. schrift overeenkomstig, *bijbelsch*, dat met den bijbel overeenkomt, daaruit geput is; *bijbelspreuk*; *bijbelstof*, eene stof, uit den bijbel getrokken; *bijbeltolk*; *bijbelvast*, die de noodige plaatsen van den bijbel, met bijvoeging van hoofdstuk en vers, uit het geheugen aanvoeren kan; *bijbelverklaarder*, *bijbelverklaring*, *bijbelvriend*, *bijbelwerk*, een werk, of boek, over den bijbel geschreven, enz.

BIJBELGENOOTSCHAP, zie *bijbel*.

BIJBELSCH, zie *bijbel*.

BIJBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *bij* en *binden*: *ik bond bij*, *heb bijgebonden*. Het eene bij het andere binden, inzonderheid van boeken: *ik heb het tweede stuk bij het eerste laten binden*. Van hier ook *bijbinding*.

BIJBLIJVEN, onz. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *bij* en *blijven*: *ik bleef bij*, *ben bijgebleven*. Aan iets gehecht blijven, het niet verlaten: *iemand getrouwelijk bijblijven*; *dat gebrek is hem altijd bijgebleven*.

BIJBRENGEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *bij* en *brenge*: *ik bragt bij*, *heb bijgebracht*. Alleen in eene figuurlijke beteekenis, voor aanvoeren, aanhalen: *hij heeft zeer duchtige bewijzen bijgebracht*; *wat brengt gij tot uwe versooning bij?* In den gemeenen spreektrant, is het kunnen *bijbrengen*, zoo veel als het kunnen schikken, het kunnen doen: *als ik het maar eenigzins kan bijbrengen, zal ik komen*. Ook zegt men: *dat kan niet veel bijbrengen*, voor: dat kan niet veel helpen. Hoofst bezigt het voor misleiden. Van hier *bijbrenging*.

BIJDOEN, bedr. w., onregelm. Van hetscheidb. voorz. *bij* en *doen*: *ik deed bij*, *heb bijgedaan*. Bijvoegen: *gij moet er nog tien stui-*

vers bijdoen. *Hebt gij er nog iets bij te doen?*
BIJDRAAIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *draaijen*: *ik draaide bij*, *heb bijgedraaid*. In de scheepvaart, voor, het schip tegen den wind draaijen, opdat het langzamer voortga, hetwelk ook bijleggen genoemd wordt: *het schip werd, dewĳl het niet wilde bijdraaijen, in den grond geboord*.

BIJDRAAG, *bijdrage*, z. n., v., *der*, of *van de bijdrag*, *bijdrage*; meerv. *bijdragen*, van *bijdragen*. Hetgeen aangebragt, of bijgedragen wordt: *taal- en dichtkundige Bijdragen*.

BIJDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *bij* en *dragen*: *ik droeg bij*, *heb bijgedragen*. Alleen in eene figuurlijke beteekenis, voor: tot een gemeenschappelijk oogmerk medewerken: *het ongunstige weer heeft veel tot de opschorting onzer reis bijgedragen*. *Tot de algemeene behoeften van den staat het zijne bijdragen*.

BIJDrukKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *drukken*: *ik drukte bij*, *heb bijgedrukt*. In de boekdrukkunst: *nog een blad bijdrukken*.

BIJE, zie *bij*.

BIJEEN, bijw. Van *bij* en *een*. Te zamen: *bijeen zijn*, *iets bijeen laten*, het niet scheiden. Ook wordt het aan verscheidene woorden vastgehecht, b. v.: *bijeenbrengen*, *bijeen-dragen*, *bijeenkomen*, *bijeenrapen*, *bijeen-trekken*, *bijeenvoegen* enz.

BIJEENKOMST, z. n., v., *der*, of *van de bijeenkomst*; meerv. *bijeenkomsten*. Van *bijeen* en *komst*. Vergadering: *in onze bijeenkomst*.

BIJGAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *bij* en *gaan*: *ik ging bij*, *ben bijgegaan*. Tegelijk met, of nevens iets gaan; doch alleen in de figuurlijke beteekenis van bijgevoegd zijn; en hier slechts in het deelwoord des tegenwoordigen tijds, *bijgaande*: *uit bijgaanden brief zult gij zien dat* enz.

BIJGELEGEN, zie *bijliggen*.

BIJGELOOF, z. n., o., *des bijgeloofs*, of *van het bijgeloof*; zonder meerv. Oul. *avergeloof*, d. i. overgeloof. Zie *aver*.

BIJGELOOVIG, bijv. naamw. en bijw., *bijgelooviger*, *bijgeloovigst*. Van hier *bijgeloovigheid*.

BIJGENAAMD, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooing, zijnde, eigenlijk, het verleden deelw. van het oude werkw. *bijnamen*. Eenen bijnaam hebbende: *Karel de vijfde, Koning van Frankrijk, bijgenaamd de wijze*.

BIJGEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *geven*: *ik gaf bij*, *heb bijgegeven*. Toegeven: *ik zal er nog drie guldens bijgeven*.

BIJGEWAS, z. n., o., *van het bijgewas*; meerv. *bijgewassen*. Een vreemd gewas. Ook een uitwas, of gezwel: *dat paard heeft een bijgewas aan zijnen poot*.

BIJHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *bij* en *halen* : *ik haalde bij, heb bijgehaald. De zeilen bijhalen*, in de scheepvaart. Aanhalen : *hij is gewoon, alles bij te halen, wat hem dienstig is*. In den gemeenen spreektrant : *iets met de haren bijhalen*, van iets spreken, zonder dat het te pas komt.

BIJHANGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *hangen* : *ik hing bij, heb bijgehangen*. Eigenlijk : *gij moet er die schilderijen maar bijhangen*. Figuurlijk, en in de gemeenzame verkering, voor bijvoegen : *hij kan nooit iets verhalen, zonder de helft er bij te hangen*. Van dit *bijhangen*, in den laatsten figuurlijken zin, is het zelfst. naamw. *bijhangsel* : *hij verhaalt de dingen altoos met zoo vele bijhangsels*. Van hier *bijhanger* (pendant.)

BIJHOOREN, onz. w., gelijkvl.; *het hoorde bij, heeft bijgehoord*. Bij iets hooren, of voegen : *dat hoort er nog bij*. Van hier *bijhoorig*, het geen tot of bij iets behoort. Voor dit *hooren*, bezigt men meest *behooren*.

BIJHOUDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl.; *ik hield bij, heb bijgehouden*. Bedr., bij iets houden : *houd uw bord bij*. Onz., in de scheepv. : *gij moet bijhouden, bijdraaijen*.

BIJKANS, (*bijkants*) bijw. Bijna, omtrent : *hij was bijkans verdronken*. Oul. *bekant* (*becant*) *bekants*, *bikant*, *bikants*, bij Kil. *bijkants*. Tuinman verklaart het door *nabij, bij de kanten*. Dit steek houdende, is de rechte spelling *bijkants*.

BIJKOMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *komen* : *ik kwam bij, ben bijgekomen*. *Bij iemand komen*, in den gemeenen spreektrant : *ik zal u bijkomen*, d. i. ik zal bij u komen, om u te straffen. *Hoe is dat bijgekomen?* waardoor is dat geschied? *Indien gij mij honderd guldens boodt, dat zou nog wat bijkomen*, dat zou eenigzins bij de som komen, welke ik hebben moet. *Hij is zeer ziek geweest, maar begint weer bij te komen*, te herstellen. *Zij viel van zich zelve, maar kwam nog al spoedig weer bij*, bij, tot zich zelve.

BIJKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *kruipen* : *ik kroop bij, ben bijgekropen*. *Bij het vuur kruipen*; overal *bijkruipen*.

BIJL, z. n., v., *der*, of *van de bijl*; meerv. *bijlen*. Een werktuig, om te houwen : *met de bijl straffen*. [Hooft.] *Scheepsbijl, steekbijl, cuz. Met eene bijl houwen*. Spreekw. : *hij hakt er met eene breede bijl in*, hij gaat ruw te werk, snijdt geweldig op. *Ik heb met die bijl al zoo lang gehouwen*, ik heb dat werk al zoo dikwerf verrigt, zoo lang bij de hand gehad. Van hier ook *bijldrager*, dienaar van de Burgemeesteren, in het oude Rome; *bijlman*, *bijldrager*, in de krijgsmacht. Het kleinwoord is *bijltje*, welke naam, in Amsterdam, ook aan de scheepstimmerlieden,

op des Lands werf, gegeven wordt.

Zoo algemeen het gebruik der *bijl*, en zoo oud derzelve benaming is, zoo onzeker is ook derzelve oorsprong. Voor zoo ver, in deze benaming, op het houwen en hakken gezien wordt, zoude men het tot het gr. *βίλος*, *eene slag, eene houw*, kunnen brengen. Met geen minder recht, nogtans, zoude men dezen naam ook van de stof kunnen afleiden, waaruit de *bijl*, gedeeltelijk, vervaardigd wordt; want *bill* beteekende, weleer, in het angels., staal. *Bijl* zoude derhalve elk stalen, of van verstaald ijzer gemaakt, werktuig kunnen beteekenen; gelijk het werkelijk, voorheen, eene algemeene benaming geweest is, welke men aan vele zeer verschillende werktuigen gegeven heeft. Wachter. rekent het met het gr. *πελεκυς*, *eene bijl*, waarvan *πελεκαιω* en *πελεκυζω*, *met eene bijl hakken*, vermaagschapt.

BIJLAGE, z. n., v., *der*, of *van de bijlage*; meerv. *bijlagen*, van *bijleggen*. Hetgeen bijgelegd wordt : *de bijlage van een geschrift*, dienende tot nadere bewijzen, of tot opheldering.

BIJLANDIG, bijv. naamw. Van *bij* en *landig*, van *land*. Hetzelve als *aangrenzende, aanpalende*.

BIJLBRIEF, zie KUNSTWOORDENBOEK.

BIJLEGGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *leggen* : *ik legde (leide) bij, heb bijgelegd (bijgeleid)*. Bedrijv., eigenlijk, de eene zaak bij, of nevens, de andere leggen : *gij moet er nog vier guldens bijleggen*. Figuurlijk, eindigen, van geschillen gesproken : *enen twist bijleggen*. Van hier *bijlegger*, bevrediger, *bijleggelijk*, dat bijgeleid kan worden, *bijlegging*, vergelijk van eenig geschil. Verliezen : *ik leg er veel geld bij*. Onzijd., in de scheepvaart, hetzelfde als *bijdraaijen* : *ik noodzaakte hem, om bijte leggen*. Van hier ook *bijlegger*, *scheepsw.*, voor eenen tegenwind, waardoor de schepen geen zeil kunnen voeren.

BIJLEVEN, zie *beleven*.

BIJLIGGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *liggen* : *ik lag bij, heb bijgelegen*. Eigenlijk, bij, of nevens, iets liggen : *bij iemand liggen*; *Moordrecht ligt bij Gouda*. Van hier de deelwoorden *bijliggende* en *bijgelegen*, voor aangrenzende : *bijliggende, bijgelegene landen*. *Bijslapen* : *bij een manspersoon en zult gij niet liggen*. [Bijbelvert.] Van hier *bijligging*, voor *bijslaap* : *die de bijligginge des mans niet bekennt en hebben*. [Bijbelvert.]

BIJLOOPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *loopen* : *ik liep bij, ben bijgelopen*. *Toelooopen* : *hij kwam ook al bijloopen*. Van hier *bijlooper*, voor iemand, die boven het gewone getal is, die alleenlijk in geval van nood gebruikt wordt. Ook iemand, die voor minder gehouden wordt, dan een ander van zijne soort.

BIJMENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *mengen*: *ik mengde bij, heb bijgemengd*. Het eene bij het andere mengen.

BIJNA, (oul. ook *bijnaast*) bijw. Hetzelfde als *bijkans*.

BIJNAAM, z. n., m., *des bijnaams*, of *van den bijnaam*; meerv. *bijnamen*, van *bij* en *naam*. Toenaam: *iemand eenen bijnaam geven*. Oul., was het werkw. *bijnamen*, *iemand bijnamen*, ook in gebruik; en van hier nog ons deelw. *bijgenaamd*.

BIJNAAMWOORD, z. n., o., *des bijnaamwoords*, of *van het bijnaamwoord*; meerv. *bijnaamwoorden*. Bijvoegelijk naamwoord.

BIJNEMEN, bedr. w. ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *nemen*: *ik nam bij, heb bijgenomen*. Het eene bij het andere nemen.

BIJPAD, z. n., o., *des bijpads*, of *van het bijpad*; meerv. *bijpaden*. Van *bij* en *pad*. Toepad.

BIJREKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *rekenen*: *ik rekende bij, heb bijgerekend*. Het eene bij het andere rekenen.

BIJROEPEM, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *roepen*: *ik riep bij, heb bijgeroepen*. Meest figuurlijk voor laten halen, verzoeken te komen: *ik heb er den arts bijgeroepen*.

BIJSCHIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *schietsen*: *ik schoot bij, heb bijgeschoten*. *Ik zal er nog eenen kogel bijgeschieten*. Bijwerpen, hijleggen, van geld: *gij moet er nog tien schellingen bijschieten*.

BIJSCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *schikken*: *ik schikte bij, heb bijgeschikt*. Het eene bij het andere schikken. In den gemeenen spreektrant wordt het ook, somwijlen, als onz. gebezigd, voor: zittende naderen, zich bijschuiven: *schik nog wat bij*.

BIJSCHOFFELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *schoffelen*: *ik schoffelde bij, heb bijgeschoffeld*. Tuinmanswoord, het eene bij het andere schoffelen.

BIJSCHRAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *schrappen*: *ik schraapte bij, heb bijgeschrapt*. Bij malkander schrapen.

BIJSCHRIFT, z. n., o., *des bijschrifts*, of *van het bijschrift*; meerv. *bijschriften*. Van *bij* en *schrift*. Een geschrift, hetwelk men bij, op, of onder iets plaatst, in rijm, of onrijm, doch meest in rijm: *hij heeft een fraai bijschrift op het afbeeldsel van Boerhave gemaakt*. *In een bijschrift moeten, behalve de korthed en den slag op het laatst, eene hoofdzaak, of een voornaam punt, nevens de eenvoudigheid en verscheidenheid, betracht en gevonden worden*. [Taal- en Dichtk. Bijdr.]

BIJSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *schrijven*: *ik schreef bij, heb bijgeschreven*. Bij, of nevens, eene zaak schrijven.

BIJSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het

scheidb. voorz. *bij* en *schuiven*: *ik schoof bij, heb bijgeschoven*. Het eene bij het andere schuiven. *Bijschuiven* wordt ook als onzijd., voor *zich bijschuiven* gebezigd: *schuif wat bij*.

BIJSLAAP, z. n., m., *des bijslaaps*, of *van den bijslaap*; zonder meerv. Ook wordt dit woord persoonlijk genomen, voor *bijstaper*, *bijstapster*, d. i. voor eenen man, of eene vrouw, die bij iemand slaapt. Doch voor eene vrouw, is het vrouwelijk: *der*, of *van de bijslaap*. Persoonlijk gebezigd, wordt het ook dikwerf gebruikt, voor iemand, die in ongeoorloofde gemeenschap met eene vrouw leeft; en zoo ook van eene vrouw ten aanzien van eenen man. Het werkw. *bijslapen* is niet in gebruik, dan als een zelfst. naamw., *het bijslapen*.

BIJSLEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *slepen*: *ik sleepte bij, heb bijgesleept*. Het eene bij het andere slepen. Figuurlijk, in den gemeenen spreektrant: *iets met de haren bijslepen*, van iets spreken, dat niet te pas komt. Zie *bijhalen*.

BIJSMEDEN, hetzelfde als *aansmeden*.

BIJSMELTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *smelten*: *ik smolt bij, heb bijgesmolten*. Het eene bij het andere smelten.

BIJSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *smeren*: *ik smeerde bij, heb bijgesmeerd*. Het eene bij het andere smeren.

BIJSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *smijten*: *ik smeed bij, heb bijgesmeten*. Het eene bij het andere smijten.

BIJSPRINGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *springen*: *ik sprong bij, ben bijgesprongen*. Eigenlijk, bij iets springen, doch meest in eenen figuurlijken zin, voor helpen, te hulp komen, in de gemeenzame verkeer: *iemand bijspringen*; *met geld, met goeden raad bijspringen*. Van hier *bijspringing*.

BIJSTAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *bij* en *staan*: *ik stond bij, heb bijgestaan*. Eigenlijk, bij, of naast iemand staan. Figuurlijk, hulp aanbrengen: *iemand bijstaan*; *met raad en daad bijstaan*. In de scheepvaart zegt men: *de zeilen staan bij*; en van hier het spreekw.: *laat het zeil bijstaan*, d. i. zwicht niet.

BIJSTAND, z. n., m., *des bijstands*, of *van den bijstand*, zonder meerv. Hulp.

BIJSTEKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *steken*: *ik stak bij, heb bijgestoken*. Het eene bij het andere steken. In den gemeenen spreektrant, zegt men, van spijs en drank: *ik zal er dat hoen, of dat glaasje, nog maar bijsteken*, voor opeten en uildrinken.

BIJSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *stellen*: *ik stelde bij, heb bijge-*

steld. Het eene bij het andere stellen. **BIJSTER**, (bij Kil. ook *bijstier*) bijv. naamw. en bijw., *meer bijster, meest bijster*. Dit woord is, voorheen, in de onderscheidene beteekenissen van leelijk, afschuwelijk, schadelijk, arm, berooid, en onzinnig gebruikt geworden. Thans wordt het voor verward, beroofd, of ontberende, gebezigd, overeenkomstig met het denkbeeld van arm en berooid: *bijster van zinnen, of zijne zinnen bijster*, beroofd van zinnen, zonder zinnen, *zijn*. *Het spoor bijster*, zonder spoor, buiten het spoor, *zijn*. Ook wordt het thans nog voor zcer, grootelijks, gebruikt: *die appel is bijster zuur. Hij is te bijster op meer wetenschap belust*. [Vond.] Van dit *bijster* hebben wij het werkw. *verbijsteren*. Poot gebruikt *bijsternis*, voor *verbijstering*. In den Bijb. 1477 vinden wij het werkw. *bijsterloopen*, waarvoor de tegenwoordige overzetting door *malkander loopen* heeft.

Ten Kate leidt het af van het oude *bijzen*, (bij Vond. ook *biezen*, Kil. *biesen, aestuexagitari*), van *bijze, tempestas*, waartoe het bijv. naamw. *bijzig*, d. i. onstuimig, behoort: *bijzig weer*.

BIJSTOOTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij en stooten*: *ik stiet bij, heb bijgestooten*. Het eene bij het andere stooten.

BIJT, z. n., v., *der, of van de bijt*; meerv. *bijten*. Een in het ijs gehakt open vak: *hij reed ongelukkig in de bijt. Hij viel daarin, als eene eend in de bijt*, wordt in de gemeenzame verkeer, gezegd, voor: hij deed dat zonder overleg, of achterdocht. Van dit *bijt* is het gelijkvl. werkw. *bijten*, (*bijtle, gebijt*), d. i. eene bijt, of opening in het ijs, hakken, afkomstig. Hiervan zegt men ook *een schip in- of uitbijten*, d. i. een schip, hetwelk binnen, of buiten de haven bevroren ligt, door het openhakken van het ijs, brengen ter plaatse waar het moet wezen.

BIJTERAALW, zie *bietebaauw*.

BIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik beet, heb gebeten*. Met de tanden drukken, of kwetsen: *de hond heeft hem gebeten*. Uit onwetendheid, wordt dit woord ook ten aanzien van dieren gebruikt, die eigenlijk door steken verwonden: *de vlooijen hebben mij geweldig gebeten*. Met de tanden klein maken: *ik kan dat brood niet bijten*. Figuurlijk, en in den gemeenen spreektrant, voor eten: *niets te bijten noch te breken hebben*, aan de noodzakelijkste behoeften gebrek hebben. Meestal wordt *bijten* met de voorzetsels *in, op, naar enz.* gebezigd: *de hond beet mij in mijne hand, in mijn been. In eenen zuren appel bijten*, figuurlijk, zich tot eene moeilijke, of onaangename zaak bepalen. *De rook bijt mij in de oogen*. Figuurl., *iemand iets in het oor bijten*, met den mond digt aan het oor

tot iemand spreken, om door anderen niet verstaan te worden. *Op de tanden bijten*, van gramschap, spijt enz.; *zich op de lippen bijten*, om het lagchen tegen te gaan. *De peper bijt mij op de tong. Naar iemand bijten*, hem willen bijten. *Van zich bijten*, ook in den gemeenen spreektrant, voor: zich met geweld verweren. Eene onaangename gewaarwording veroorzaken, zoo ten aanzien van het ligchaam, als van het gemoed, in welke beteekenis het deelw. *bijtende*, voornamelijk gebezigd wordt: *een bijtend vocht; eene bijtende scherts*. Jonctys bezigt het woord *bijtrijm*, voor een hekeldicht.

Van hier *bijachtig*, dat gaarn en dikwijls bijt; *bijter*, (v. *bijster*), iemand, die bijt; ook, in den gemeenen spreektrant, en ten aanzien van kleine kinderen, voor eenen tand: *hij heeft al twee bijters, of bijtertjes*.

Bijten, hoogd. *beizen*, bij Otfred. *bizen*, bij Notk. *pizzen* en *peizen*, deen. *bide*, angels. *bitan*, ijsl. *bijta*, eng. *to bite*, betekende, oul., niet alleen bijten en eten, maar ook met iets, dat scherp, of spits is, kwetsen, verwonden: *mit bizenten suerton*, met bijtende (scherpe) zwaarden. [Otfred.]

BIJVAL, z. n., o., *des bijvals, of van het bijval*; meerv. *bijvallen*. Van het werkw. *bijvallen*. Hetgeen onverwacht bij iets anders komt: *wij hadden maar op honderd pond gerekend, doch er was nog een bijval van tien pond*. Billijking van iemands woorden, of daden, zonder meerv.: *zijne stelling vond niet veel bijval*. Hooft bezigt het voor *toeval*.

BIJVALLLEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij en vallen*: *ik viel bij, ben bijgevallen*. Bijkomen: *wij hadden reeds vroeg gedaan gehad, indien er geen ander werk ware bijgevallen*. Invallen, in het geheugen komen: *het wil mij thans niet bijvallen*. Iemands zijde kiezen, deszelfs woorden, of daden, billijken: *eindelijk vielen zij ons bij*.

BIJVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij en voegen*: *ik voegde bij, heb bijgevoegd*. Bij eene andere zaak voegen, met dezelve verbinden: *ik verzoek betating op bijgevoegde rekening; ik zal er dit alleen nog bijvoegen*. *Zich bij iets, of iemand, voegen*, iets toestemmen, zich voor hetzelfde verklaren: *ik kan mij daar wel bijvoegen*. Van hier ook *bijvoeging, bijvoegelijk*, dat bijgevoegd kan worden: *bijvoegelijk naamwoord. Bijvoegsel, aanhangsel: een bijvoegsel van een boek*.

BIJWEG, z. n., m., *des bijwegs, of van den bijweg*; meerv. *bijwegen*. Een weg, die bij, of nevens, den gewonen weg loopt. Ook een toeweg.

BIJWERK, z. n., o., *des bijwerks, of van het bijwerk*; meerv. *bijwerken*. Een werk, dat eigenlijk niet tot het hoofdwerk behoort:

- wij meenden afgedaan te hebben, maar er kwam nog zoo veel bijwerk.* Inzonderheid worden de niet tot de hoofdzak behoorende figuren in de beeldende kunsten, *bijwerk* genoemd: *het bijwerk in eene schilderij.*
- BIJWERPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *werpen*: *ik worp bij, heb bijgeworpen.* Het eene bij het andere werpen.
- BIJWEZEN**, onz. w., onregelm; *ik was bij, ben bijgeweest.* Bij iets zijn. De onbepaalde wijs, in het enkelv., en het deelw. in het meerv., zijn als zelfstandige naamwoorden in gebruik: *het bijwezen*, naamw., voor de tegenwoordigheid: *het is, in mijn bijwezen, geschied.* *De bijwezenden*, aanwezenden, zij die tegenwoordig zijn: *al de bijwezenden hebben het getuigd.*
- BIJWIJF**, z. n., o., *des bijwijfs*, of van het *bijwif*; meerv. *bijwijven*. Van *bij*, d. i. *naast*, en *wif*, als nevens eene wettige huisvrouw gehouden wordende. Van hier *bijwijfschap*.
- BIJWIJLEN**, bijw. Somwijlen; ook, bij tusschenpoozen.
- BIJWONEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *wonen*: *ik woonde bij, heb bijgewoond.* Meestal in eenen figuurlijken zin gebruikelijk: bij iets tegenwoordig zijn: *eene vergadering, eene begrafenis enz. bijwonen.* Bijslapen, bevruchten: *Lea zeide: ditmaal zal mijn man mij bijwonen.* [Bijbelvert.] Ook is het in den zin van inwonen gebruikelijk geweest, waarvannog *bijwoner, bijwoning*, welke zelfst. naamwoorden ook in de overige beteekenissen gebezigd worden. *Iemand met raad bijwonen*, voor bijstaan, vindt men bij Hooft, Brand en anderen.
- BIJWOORD**, z. n., o., *des bijwoords*, of van het *bijwoord*; meerv. *bijwoorden*. Zie Nederd. Spraakk. 1^e D., § 552, 11^e D., § 194.
- BIJZEN**, (bij Kil. *aestu exagitari*) een oud onz. w., beteekenende heet zijn, ook onstuimig zijn; doch is naderhand op de koeijen toegepast, voor tochtig zijn. Kil. heeft ook *biezen*, en in Overijssel, zegt men *bissen*, of *bizzen*, voor veel heen en weder loopen. Zie *bijster*.
- BIJZETTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *zetten*: *ik zettede bij, heb bijgezet.* Het eene bij het andere zetten. *Geld bijzetten*, in het spel. *Een lijk bijzetten*, zonder uiterlijkheden begraven. *De zeilen bijzetten*, in de scheepvaart; *alle zeilen bijzetten*, spreekw., alle pogingen aanwenden. *Hij heeft niet meer om bij te zetten*, om te geven, is berooid. Van hier ook *bijzetter, bijzetster, bijzetting*.
- BIJZIENDE**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het deelw. van het ongewone werkw. *bijzien*. *Meer bijziende, meest bijziende.* Kortzigtig: *hij is zeer bijziende.*
- BIJZIG**, zie *bijster*.
- BIJZIJN**, zie *bijwezen*.
- BIJZIT**, z. n., v., *der*, of van *de bijzit*; meerv. *bijzitten*. Zie *bijwif*.
- BIJZITTEN**, onz. werkw., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *bij* en *zitten*: *ik zat bij, heb bijgezet.* Bij, of nevens iets zitten. Van hier het zelfst. *bijzitter*, voor iemand, die, in eene vergadering, zijne plaats naast den voorzitter heeft, en dien met zijnen raad ondersteunt. *Bijzitterschap* is de post, dien een bijzitter bekleedt.
- BIJZONDER** (bij Kil. ook *bezonder*), bijv. naamw. en bijw., *bijzonderder, bijzonderst*. Van andere dingen afgezonderd, zekere zaak alleen eigen: *iets op zijne bijzondere plaats brengen.* *De bijzondere voorzienigheid van God*, ten aanzien van elk bijzonder (enkel) schepsel, in tegenoverstelling van Gods algemeene voorzienigheid. Ongemeen, uitnemend: *eene vrouw van eene bijzondere schoonheid.* *Dat is niet veel bijzonders.* Als bijw., voor zeer: *zij is bijzonder schoon.* *In het bijzonder* wordt tevens als een bijw. gebezigd, voor voornamelijk: *in het bijzonder zal ik thans daarover handelen.* Voor alleen, onder vier oogen: *mag ik u eens in het bijzonder spreken?* Van hier ook *bijzonderheid, bijzonderlijk*.
- BIKKEL**, z. n., m., *des bikkels*, of van *den bikket*; meerv. *bikkels*. Zeker beentje, waarmede de kinderen spelen. Van hier *bikket-spel*; ook het onz. werkw. *bikkelen*, met bikkels spelen.
- BIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik bikte, heb gebikt.* Bij Kil. ook *bekken*, van *bek*, de snavel van eenen vogel. *Bikken* is, eigenlijk, met den snavel slaan, gelijk de vogelen, waarvoor thans, in dezen zin, doorgaans, *pikken* gebezigd wordt. En, daar het eten der vogelen met eene soort van slag, of stoot met den bek gepaard gaat, zoo heeft *bikken*, in de gemeenzame verkeerling, de beteekenis van eten gekregen: *daar valt niet veel te bikken.* Ook wordt dit *bikken*, uit hoofde der overeenkomst met het *bikken*, of *pikken*, der vogelen, voor hakken, uithakken, gebezigd: *eenen steen bikken*, scherpen. Van hier ook *bikking, biksteen*.
- BIL**, z. n., v., *der*, of van *de bil*; meerv. *billen*. Om hare ronde gedaante, van den wortel *bal, bol*. Het achterste: *op de billen slaan, voor de billen geven.* Overdragt., *door de billen lappen*, rockeloos verteren. Kil. heeft het hiervan gemaakte werkw. *billen*, voor: op de billen slaan; ook Breder.: *dat het de kyeren deen, men souwse so wat billen.* Van hier ook *bilstuk*, een zeker stuk vleesch.
- BILJART**, z. n., v., meerv. *biljarten*. Eene met laken bekleede tafel, waarop men met ivoren ballen speelt. Van hier *biljartbal, biljartspel, biljarttafel*; ook het onz. w. *biljarten*, op de biljart spelen: *ik biljartte, heb gebiljart.*

BILLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bilde, heb gebild.* Van het oude *bille*, een steenhouwers werktuig. *Bikken*, scherpen : *den molensteen billen.*

Het puntige, of scherpe, schijnt de grond dezer benaming te zijn. Het gr. *βελονη* en *βελος*, het middeleeuwsche *bella* en *bolta* beteekenen eene spits, ook eene naald.

BILLIJK, bijv. naamw. en bijw., *billijker, billijkst.* Redelijk, betamelijk : *eene billijke zaak. Het is niet meer dan billijk.* Van hier ook *billijkheid.* Hooft heeft *billijkmoedig*, voor *billijk* van gemoed.

Billijk is, bij Kil. *billig*, bij Willer. *billih*, van het verlorene *bil*, voor *natuurregt*, in tegenoverstelling van gegevene wetten. Zoo dat *billijk*, eigenlijk, hetzelfde is, als overeenkomstig met het regt der natuur. — Op dezen grond wordt *regt* en *billijk* dikwerf bijeengevoegd, beteekenende het eerste, dan, met de wetten overeenkomstig.

BILLIJKEN, (bij Kil. *billigen*), van *billijk*, bedr. w., gelijkvl. *Ik billijkte, heb gebillijkt.* *Billijk* achten, of verklaren : *ik kan dat gedrag niet billijken.* Van hier ook *billijking*.

BIND, *gebind, bindte, gebindte*, z. n., o., *des binds, of van het bind*; meerv. *bindten*, van *bindte*. In de bouwkunst, een dwarsbalk, die de muren van een gebouw met elkander verbindt. Daar dit woord van *binden* afkomstig gerekend wordt, kan het de *d* niet verliezen, schoon het gebruik, in het meerv., *binten*, als van *bint*, en niet *binden* zegt; om welke reden het gevoeligst is, *bind*, meerv. *bindten*, van *bindte*, te schrijven.

BINDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik bond, heb gebonden.* Vast maken : *eenen doek om het hoofd binden. Iemand de handen binden*, ook figuurlijk, voor iemand verhinderen, naar zijnen wil te handelen : *de handen waren mij gebonden. Een boek binden, ook inbinden.* Overdragt., de vrijheid van een redelijk wezen opheffen : *ik ben gebonden*, ik kan niet handelen, zoo als ik wil. *Ik ben aan de stad gebonden*, moet in de stad blijven. *Hij laat zich door niets binden.* Van iets afhankelijk maken, met het voorz. *aan* : *ik wil mij daaraan niet binden; tevredenheid is niet aan geld en goed gebonden.* Met *op* : *iemand iets op het hart binden*, sterk aanbevelen. Met *van* : *iemand iets van het hart binden*, iets met moeite van iemand verkrijgen. Van hier ook *binder, binding, bindster, bindsel.* Zamenstellingen zijn : *bindgaren, bindrijs, bindsel, bindtouw.*

BINK, z. n., m., *des binks, of van den bink*; meerv. *binken.* Bij Kil. ook *bingel, bengel*, een boer, een lomperd. In de gemeenzame verkeering, wordt dit woord nog ten aanzien van menschen en beesten gebruikt, om daarmede iets slechts in zijne soort aan te duiden : *hij is een regte bink in zijn werk,*

een slecht werkman; hij heeft twee binken van paarden, slechte, oude paarden, knollen.

BINNEN, zamengesteld van *bij*, of *be*, en *innen*, bijw. en voorz. Bijw. : *binnen gaan, binnen komen. Het schip is reeds binnen*, in de haven. *Ik heb het eten al binnen*, ik heb al gegeten, in den gemeenen spreektrant. *Hij ging naar binnen*, in huis; *het komt mij thans niet te binnen*, in het geheugen; *het schort hem van binnen*, inwendig. Voorzetsel : *binnen de muren, binnen een jaar, binnen dien tijd*, enz. Dikwerf heeft het den tweeden naamval bij zich, als : *binnen 's boords, binnen 's huis, binnen 's dijks, binnen 's rijks, binnen 's kamers, binnen 's lands, binnen 's monds*, enz.

Somwijlen wordt dit woord ook als bijvoegelijk, en wel in den overtreffenden trap, gebezigd, *binnenst*, hetgeen het meest binnen in iets is : *het binnenste : in de binnenste lade*; ook als zelfstandig, *het binnenste van een huis; het binnenste buiten keeren.* Ook wordt het met andere woorden zamengevoegd, als : *binnenbeurs, binnendeur, binnendijk, binnengang, binnenhof, binnenkamer, binnenkant, binnenkeuken, binnenkiel*, van een schip, *binnenkoorts, binnenlandsch, binnenmoeder*, van een weeshuis, *binnenmuur, binnenpad, binnenplaats, binnenschans, binnenschuit, binnenstuijp, binnenvaart, binnenvader*, van een weeshuis, *binnenwaarts*, naar binnen, *binnenwater, binnenweg, binnenwerk*, enz.

BISDOM, z. n., o., *des bisdoms, of van het bisdom*; meerv. *bisdommen.* Het geestelijke, of wereldlijke gebied van eenen bisschop : *het leger veroverde het bisdom Bamberg. Om 't bisdom te vernielen.* [Vond.] Insgelijks, de daarmede verbondene bisschoppelijke waardigheid : *een bisdom bekomen.*

Dit woord is van *bisschopdom* zamgetrokken. Bij Notk. beteekent *piscetuome* de priesterlijke waardigheid. Zie *dom*.

BISSCHOP, z. n., m., *des bisschops, of van den bisschop*; meerv. *bisschoppen.* De opperste geestelijke in zekeren oord, die gemeenlijk ouder den Aartsbisschop staat. Van hier ook *bisschopdom*, nu *bisdom, bisschoppelijk*, van eenen bisschop, *bisschopshoed, bisschopsmijter, bisschopsmuts, bisschopsstaf.*

Dit woord is van het lat. *episcopus* en het gr. *ἐπίσκοπος* gemaakt, met wegwerping van de eerste lettergreep. Het gr. *ἐπίσκοπος* is van *ἐπισκοπέω*, d. i. toezien, opmerken; en derhalve is het hiervan gevormde *bisschop*, eigenlijk, een opziener over christelijke Gemeenten, of kerkelijke zaken. *Biscof* komt reeds bij Otfrid. voor, maar in de beteekenis van eenen priester. Bij Tatian. is *biscofheit* hetzelfde als *priesterdom*.

BIT, z. n., o., *des bits, of van het bit*; meerv. *bitten.* Voor *gebit*, van *bijten*, als iets, waar-

op de paarden knabbelen en bijten.

Wanneer paarden *het bit op de tanden nemen*, luisteren zij naar zweep noch toom. en hollen voort; van hier overdr., voor wild en woest te werk gaan.

BITTS, bijv. naamw. en bijw., *bitser*, zeer *bits*. Ook *bitzig*. Volgens Ten Kate, van *bijten*. *Bits*, of *bitzig*, is dan zoo veel als *bijtig*, hoogd. *beiszig*, dat bijt, of gaarn bijt. Doch dit woord is thans alleen in gebruik, voor scherp, trotsch, spijlig: *een bits antwoord*; *de bitse nijd*; *een bits wijf*; *hij heeft haar bits geantwoord*. Van hier ook *bitsetijk*, *bitsheid*.

BITTER, bijv. naamw. en bijw., *bitterder*, *bitterst*. Hetgeen op de tong bijt: *bittere amandelen*. *Dat smaakt bitter*. Overdragt., smertelijk, of smert veroorzakende: *eene bittere spotternij*; *de bittere dood*. Hetgeen door eene smertelijke gewaarwording veroorzaakt wordt: *bittere tranen schreijen*. Vijandelijk: *een bittere haat*. Hard, gestreng: *bittere koude*. Ook komt *bitter* als een zelfst. naamw. voor: *het bitter*; en in Zeeland wordt het gebruikt voor *roet* in den schoorsteen. Van hier ook *bitterachtig*, dat iets van het bittere heeft, *bitterheid* (bij Hooft ook *bitternis*), *bitterlijk*. *Bitterhartigheid* komt bij Hooft voor, in de beteekenis van bitterheid van hart.

Bitter, hoogd. *bitter*, bij Ulphil. *baïtrs*, angels. *biter*, bij Otfred. *bitter*, bij Notk. *pitter*, zweed., deen. en eng. *bitter*, komt van *bijten*, oul. *biten*.

BLAAM, (bij Kil. *blame*) z. n., v., *der*, of van de *blaam*; het meerv. is niet in gebruik. Lastering: *opdat geen blaam uw' grooten naam ooit aan zou aankleven*. [L. D. S. P.] *Si ont-saghen hare blame*. [M. St.] Van dit *blaam* is het werkw. *blamen*, nu, met eenen walschen uitgang, *blameren*, gevormd: *niemant genaemt*, *niemant geblaemt*. [J. De Deck.]

Men acht dit woord, doorgaans, door middel van het fr. *blasme*, uit het gr. en lat. *blasphemia*, tot ons gekomen.

BLAAR, zamengetrokken van *blader* (*bladder*), ijsl. *bladra*, angels. *blædr*, *blæder*, z. n., v., *der*, of van de *blaar*; meerv. *blaren*. Bij Kil., en in de dagelijksche verkeerling, ook *blein*. Eene zweer, of met etter gevulde kleine blaas, op de opperhuid: *zij heeft eene blaar in het aangezicht gekregen*; *hij heeft blaren in zijne handen*. Verkleinw. *blaartje*. Zie *blein*.

BLAAR, (bij Kil. *blare*) z. n., v., *der*, of van de *blaar*; meerv. *blaren*. Eene vlak voor den kop der dieren, anders kol genoemd. Ook eene zwarte koe, die eene witte vlak voor den kop heeft.

BLAAS, z. n., v., *der*, of van de *blaas*; meerv. *blazen*. *De blaas van een varken*, of *varkensblaas*. *Pisblaas*, *galblaas*, *vischblaas*.

Hij loopt voor eene blaas met boonen weg, spreekw., hij wordt, op het minste gerucht, bevreesd. Verkleinw. *blaasje*, ook voor eene waterbel.

Dit woord stamt van het werkw. *blazen* af. Op gelijke wijs komt *φύσα* en *φύσσα*, bij de Grieken, van *φύσσω*, d. i. *ik blaas op*.

BLAASBALG, (*blaasbalk*) z. n., m., *des blaasbalgs*, of van den *blaasbalg*; meerv. *blaasbalgen*. Een balg, dat is, een hol en, meestal, lederen werktuig, om te blazen, of wind te maken, in het zweed. *blasbaelg*, angels. *blaesbelg*. Zie *balg*. Hooft bezigt het voor aanstoker.

BLAASBALK, zie *blaasbalg*.

BLAASHOORN, z. n., m., *des blaashoorns*, of van den *blaashoorn*; meerv. *blaashoornen*. Ook *toethoorn*.

BLAASKAAK, z. n., m., *des blaaskaaks*, of van den *blaaskaak*; meerv. *blaaskaken*. Eigenlijk, iemand met opgeblazene kaken. Oul. een trompetter. Thans alleen een snorker, opsnijder: *hij is een regte blaaskaak*. Dit woord is mannel., schoon *kaak* vrouwel. is, dewijl door *blaaskaak* een persoon aangeduid wordt. Van hier ook *blaaskakerij*, snorkerij: *zweetzen met louter blaaskakerijen*. (Vond.) Ook het werkw. *blaaskaken*, bij Kil., met opgeblazene kaken spreken, snorken.

BLAASPIJP, z. n., v., *der*, of van de *blaaspijp*; meerv. *blaaspijpen*. Eene houten, of ijzeren, pijp om te blazen, ook om het vuur aan te blazen; waarom een blaasbalg ook somwijlen *eene blaaspijp* genoemd wordt.

BLAAUW, bijv. naamw. en bijw., *blauwer*, *blauwst*. Een der vijf hoofdkleuren. *Blaauw maken*, *blauw zijn*, *blauwe oogen hebben*; *met blauwe* (blauw geslagene) *oogen er afkomen*. *Iemand blond en blauw slaan*. *Onder den blauwen hemel*, in de open lucht. *Donkerblauw*, *lichtblauw*, enz. Gezocht, nietig, voorgewend: *eene blauwe uitvlugt*, *boodschap*. *Na eenige blauwe ontschuldigingen*. [De Deck.] Van dit *blauw* zijn eenige spreekwijzen gevormd, welke, in de gemeenzame verkeerling, gebruikt worden: *een blauw oog aan iets wagen*, iets ondernemen, naar iets trachten, met gevaar van eenige schade: *dat zijn maar blauwe bloempjes*, verdichte, ongegronde vertelseltjes; *ergens blauw afkomen*, zijn oogmerk verijdeld zien; *eene blauwe scheen* (ook *een blauwtje*) *loopen*, zijne liefde afgewezen zien; *blauw blauw laten*, zich eene zaak niet aantrekken, zich houden, of men iets niet bemerkt. *Hij is, eenen blauwen maandag*, *baas*, *knecht*, of *op dat ambacht geweest*, d. i. hij is nog niet lang, of in het geheel niet, als *baas*, *knecht*, of als leerling van dit of dat ambacht, werkzaam geweest; dewijl, ingevolge een oud misbruik, bij de werklieden, de maandag in ledigheid plagt doorgebracht te worden; hetwelk nog in

sommige oorden van Nederland plaats heeft. Naderhand heeft deze spreekwijs de betekenis van alle korthed des tijds gekregen: *hij is eenen blaauwen maandag getrouwd geweest, hij heeft daar eenen blaauwen maandag gewoond* enz. Van hier *blaauwachtig, blaauwheid, blaauwsel*, ook het verkleinw. *blaauwtjes*, als bijw., in de gemeenzame verkeerung gebruikelijk, voor koel, onverschillig: *hij behandelde mij zeer blaauwtjes*. Zamenstellingen zijn: *blaauwoogig, blaauwe oogen hebbende: een blaauwoogig Mejsje; bergblaauw, berlijnsblaauw, hemelsblaauw; een huis berlijnsblaauw laten verwen. Blaauwverwer, blaauwververij*. Ook wordt het als een zelfst. naamw., zonder meerv., gebezigd: *het blaauw, voor blaauwe verw: dat doek heeft een schoon blaauw; geef mij het berlijnsblaauw eens*.

BLAAUWEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik blaauwde, heb geblaauwd*. Bedrijv., blaauw maken, blaauw verwen: *het laken blaauwen*. Onzijd., blaauw worden: *de lucht blaauwt*. *Zijn voorhoofd blaauwt*. [Six van Chand.]

BLAD, z. n., o., *des blads, of van het blad*; meerv. *bladen* en *bladeren*, bij verkorting *blaren*, van het oude *blader*. *Een blad van eenen boom; de bladeren vallen af; de boomen krijgen bladeren*. Een stuk, of vel papier: *een boek van zes bladen; een boek van blad tot blad doorzien. Een blad goud, koper* enz., dun geslagen goud, koper enz., *het blad van eenen sleutel, van eene zaag, tafel* enz. Oul. bezigde men ook *het blad der tonge, tongeblad: of moet dien lieven naem op 't blad der tonge voeren*. [Vond.] *Het tongeblad voorwaer in sware sonden viel*. [J. Revius.] Alleen *blad voor tong: het zij wat taal hij spreekt, hoe hij ook buight zijn blad*. [Spieg.] Zamenstellingen zijn: *bladerloos, bladerrijk, bladgoud, bladkoper; bladwijzer, bladzijde*, van een boek: *ik heb tien bladzijden gelezen*. Zoo ook *rozenblad, schouderblad, wijn-gaardblad*, enz. Het verkleinw. is *blaadje*, waarvan de spreekwijzen: *bij iemand in een kwaad blaadje staan*, niet zeer geacht, als slecht verdacht zijn, en: *het blaadje is omgekeerd*, de zaak heeft een ander aanzien gekregen, het tegendeel is geschied.

Het vruchtgebruik, de inkomsten van eenig goed worden ook *bladen, bladeren, blaren*, genoemd: *hij trekt er de bladeren maar af*, heeft er het vruchtgebruik maar van. Kil. wijst ons hier naar het zelfst. *bladinghe, ususfructus bonorum*.

Van dit *blad*, meerv. *bladeren*, is het onz. w. *blaren, bladeren*, gemaakt, voor: *bladeren krijgen: de boom begint te bladeren*. Ook voor: de bladen van een boek omslaan, met het voorz. *in: ik heb dat boek niet gelezen, maar er wat in gebladerd*. Van hier *doorbladeren*.

Hoogd. *Blatt*, zweed. *blad*, eng. *blade*. Bij Kero komt reeds het meerv. *pletiru* voor. Het komt met ons *plat* en het gr. *πλατος*, breed, overeen, dewijl in het woord *blad* het denkbeeld van *plat* en *breed* opgesloten is.

BLADEREN, blaren, onz. w. Zie *blad*.

BLAFFEN, (oul. ook *bellen*) onz. w., gelijkvl. *Ik blafte, heb geblaft*. Zie *blaffen*. Figuurlijk, snappen, ijdele grootspraak voortbrengen: *hoor hem weer eens blaffen. Tegen de maan blaffen, zich vruchteloos vermoeijen, onnuttig werk doen*. Van hier *blaffer*, voor eenen hond, die veel blaft, en voor eenen snapper, grootspreker. Ook draagt een register den naam van *blaffer (blafferd)*: *zij spelen met blaffert en grondboek*. [Oud.] Moonen bezigt het overdragt.: *waert ge uit den blaffert der goe dagen uitgewischt*. Doch Kil. acht dit van het oude *blas*, d. i. vlak, effen, afkomstig; waarvan, oul., zeker klein stuk zilvergeld ook *blafferd, blafaard*, genoemd werd, omdat deszelfs muntzijde glad en blank was. Zie *blank*.

BLAFFER, blafferd, zie *blaffen*.

BLAKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik blaakte, heb geblaakt*. Onzijd., branden, gloeijen: *van gramschap, van liefde blaken. Dit 's Argos d'oude stad, daar uw gemoed om blaakte*. [Vond.] Verlicht worden: *het helle licht, waer van de volle kamer blaekt*. [Hooft.] Bedr., zengen: *een wild varken blaken, de borstels afzengen. Een schip blaken, met brandend riet rondom zengen, om het voor de wormen te bevrijden*. Van hier ook *blaker*, voor eenen platten kandelaar, als een werktuig, waarop de kaars blaakt: *hij lichtte mij met den blaker*. Adel. leidt *blaker* van het oude *blak*, (bij Kil. *black*) d. i. vlak, plat, af, als plat op de tafel staande.

BLAKER, zie blaken.

BLAKEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik blakerde, heb geblakerd*. Voortdur. w. van *blaken*. Schroeijen.

BLAMEN, blameren, zie *blaam*.

BLANK, bijv. naamw. en bijw., *blanker, blankst*. Van *blinken*. Wit: *blank zijn, blanke visch*. Blinkend, glinsterend: *een blank zwaard*. Overdr., zuiver, onbesmet: *een blank geweten*. Voor naakt, bloot, ontbloot, wordt het gebezigd in: *blanke degen, blanke beenen; men zag zijn blanke been*. Voor overstroemd, met water bedekt: *de velden stonden blank*. Van hier *blankheid*. Dit *blank* werd, oul., ook zelfst., onzijd., gebezigd, voor hetgeen men thans *blanketset* noemt; gelijk men daarvan ook het werkw. *blanketten* gemaakt heeft, beteekenende, eigenlijk, het vel met zeker smeersel, wit maken; doch in het gebruik, wordt het voor wit- en rood maken tevens gebezigd: *zij heeft zich weer geblanket*. Overdr., zegt men: *eene zaak blanketten*, eenen schoonen schijn aan iets geven. Van

hier ook *blanketdoos*. Het is klaar, dat deze woorden eenen basterduitgang hebben, dewijl de klemtoon niet op het zakelijke deel, dat *blank* is, valt.

BLANK, z. n., m., *des blanks*, of *van den blank*; meerv. *blanken*. Een klein stuk zilvergeld, ter waarde van zes duiten, weleer in gebruik: *men moet de zuinigheit ook zoeken in de stadigheid van den blank een stuiver te doen strekken*. [Hooft.] Van hier noemt men nog zes duiten *eenen blank*, twaalf duiten *twee blanken*, achttien duiten, of twee stuivers en twee duiten, *drie blanken*. Het droeg den naam van *blank*, omdat deszelfs muntzijde geen wapen had, maar glad, of blank, was; waarom het ook *blafferd* genoemd werd. In Frankrijk had men, eertijds, ook *blanken*, *sous blancs*, als wit zijnde, in tegenoverstelling van *sous nerets*, of zwarte stuivers, van minder waarde.

BLANKETTEN, zie *blank*, bijv. n.

BLAREN, *bladeren*, onz. w. Zie *blad*.

BLAREN, onz. w. gelijkvl. *Ik blaarde, heb geblaard*. Hetzelfde als het lat. *balare*. Een woord, waardoor het geluid van koeijen en schapen word nagebootst.

BLATEN, (*bleeten*) onz. w., gelijkvl. *Ik blaatte, heb geblaat*. Hetzelfde als *blaren*.

BLAZEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik blies, heb geblazen*. Onzijd.: *de wind blaast sterk*. *Figuurl.*, pogchen, snorken: *hoort hem eens blazen!* *Bedrijv.*, *de spijs koud blazen; in het vuur blazen; In de bus blazen*, voor boeten, eene geldboete betalen, is eene gemeenzame spreekwijs. Zoo ook: *iemand iets in het oor blazen*, voor heimelijk berigten. Nog: *iemand de ooren vol blazen*, voor opstoken, aanhitsen. *De stuit, den walddoorn blazen, de trompet blazen*. Van hier worden de speeltuigen, waarop men blaast, *blaasspeeltuigen* genoemd. *Den aftogt blazen*, door het blazen van de trompet, het teeken van den aftogt geven. Door blazen vervaardigen: *glas blazen*, waarvan *glasblazer, glasblazerij*. In het damspel, zegt men: *eene schijf blazen*, wegnemen. Van hier ook *blazer, blazing*.

BLAZOEN, z. n., o., *des blazoens*, of *van het blazoen*; meerv. *blazoenen*. Een basterdstaartig woord, afkomstig van ons *blazen*. Een veldteeken, wapenschild: *'t blazoen der vrijheid*. [Vond.] De oude Rederijkers hadden hun *blazoen* en hunne zinspreuk. Het *blazoen* bestond uit een schildswijze tafereel, waarop een zinnebeeld was afgemaald, en behelsde eene soort van beeldenspraak, waarop de zinspreuk paste. Bij Halma wordt het voor wapenschildkunde genomen. Hooft gebruikt, voor *blazoen*, het woord *zinstaal*, hetwelk den Schrijveren van de Taal- en Dichtk. Bijdr. vrij wat natuurlijker en krachtiger van beduiding voorkomt. Bij Kil. heeft

blazoen nog de beteekenis van trompet, of blaashoorn; ook van iemand, die op de trompet blaast, en, bij overdragt, van eenen snorker, grootspreker. Van hier bij Kil. en anderen, het werkw. *blazoenen*, voor: openlijk bekend maken: *uw daden zal blazoenen*. [Six. v. Chand.] En dit *blazoenen* heeft, vervolgens, de beteekenis van stoffen, snorken, gekregen.

BLEEK, bijv. naamw. en bijw., *bleeker, bleekst*. Bleekverwig: *zij is zeer bleek; de bleeke dood*. *Bleek worden van schrik*. Ook voor bestorven, bloedeloos: *Toen kusteze mijn bleecken mont*. [Vond.] Van hier ook *bleekachtig, bleekheid*. Zamenstellingen zijn: *bleekblauw, bleekgeel, bleekgoud, bleekgroen, bleekrood*, enz.

Bleek, ook *bleik*, hoogd. *bleich*, deen. *bleeg*, zweed. *blek*, ijsl. *bleikr*, angels. *blac*, eng. *bleak*. Wachter. brengt het tot het gr. *λευκος*, Ten Kate tot *blijken*.

BLEEK (*bleik*), z. n., v., *der, of van de bleek*; meerv. *bleeken*. De plaats, waar men bleekt: *het linnen is op de bleek*. Ook *bleekerij, bleikerij*.

BLEEKEN (*bleiken*), onz. en bedr. w., gelijkvl.; *ik bleekte, heb gebleekt*. Van *bleek, bleik*, even als het angels. *blacian* van *blac*. Onzijd., *bleek*, d. i. wit, worden: *hij bleekt*, wordt wit, van schrik enz. In dezen zin is, voorheen, ook het voord. w. *bleekeren* gebezigd: *sijn voorhoofd blaauwt en bleekert meer noch min, dan overaasemt tin*. [Six v. Chand.] Inzonderheid, door de lucht en de zon wit gemaakt worden: *het linnen ligt te bleeken; het heeft nog niet genoeg gebleekt*. *Bedrijv.*, *bleek*, of wit, maken, inzonderheid door middel van de lucht en de zon: *linnen bleeken*, enz. Van hier ook *bleekerij, bleekgeld, bleekloon, bleekveld*, enz.

BLEEKER (*bleiker*), z. n., m., *des bleekers*, of *van den bleeker*; meerv. *bleekers*. Iemand, die linnen, kleederen, enz. bleekt, en daarvan bestaat. Het vrouwelijke is *bleekerin*. Ook wordt zekere wijn, die bleekrood van kleur is, *bleeker* genoemd. En in Keulen draagt de wijn, die aan den rijn wast, den naam van *Bleichert* (*bleikert, bleekert*).

BLEEKERIJ, zie *bleek*.

BLEETEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bleette, heb gebleet*. In het gr. *βληχασβαι*. Zie *blaten*.

BLEI, (*bleik*) z. n., v., *der, of van de blei*; meerv. *bleijen*. Witvisch, bij Kil. ook *blik*, eng. *bleak*, om de witheid en den glans van dezen visch.

BLEIK, zie *bleek*.

BLEIKEN, zie *bleeken*.

BLEIKER, zie *bleeker*.

BLEIN, (eng. *blain*), z. n., v., *der, of van de blein*; meerv. *bleinen*. Hetzelfde als *blaar, blader*. Zamenstelling: *bleintrekkend: eene bleintrekkende pleister*.

BLEK, zie *blik*.

BLES, z. n., v., *der*, of *van de bles*; meerv.

blessen. Het haar aan het voorhoofd van een paard: *ik greep hem bij zijne bles*. Eene witte vlek aan het voorhoofd van een paard: *hij heeft eene fraaije bles*. Ook voor een paard, dat zulk eene vlek aan het voorhoofd heeft, in het mannel. geslacht: *hij rijdt met twee schoone blessen*. Insgelijks wordt eene kale plek aan het hoofd van een mensch eene *bles* genoemd, en hij, die zulk eene kale plek aan het hoofd heeft, draagt den naam van *bles*: *Ende so van de zijde sijns aangesichts het haar sijnes hoofts sal uijtgevallen zijn, hij is bles*. [Bijbelvert.]

BLIJDE, *blijde*, *blij*, *bijv.* naamw. en *bijw.*, *blijder*, *blijdst*. Vrolijk: *een blijd gelaat*; *blijde zijn*. *Blij te moede*, in den dichtertlijken stijl. Blijdschap verwekkende: *blijde morgenstond*. Van hier ook *blijdschap*, *blijgeestig*, *blijgeestigheid*, (bij Kil. *blijdgeestig*) *blijheid*, *blijmoedig*, *blijmoedigheid*. Zamenstelling: *blijeindend*: *een blijeindend treurspel*.

BLIJDE, *blije*, z. n., v., *der*, of *van de blijde*; meerv. *blijden*. Zeker krijgstuig bij de Ouden, waarmede men steenen plagt te werpen, bij Meyer ook *springel*, *sprinkhaal* genoemd: *gelijk een bliksemstraal, uit eene blijde snort*. [Vond.] *Ende oec bliden, die die steen inwerpen souden*. [Bijb. 1477.]

BLIJK, z. n., o., *des blijks*, of *van het blijk*; meerv. *blijken*. Van het volgende *blijken*. Kenteeken, bewijs: *blijken van zijne naarsigheid geven*. Van hier ook *blijkbaar*, *blijkbaarheid*, *blijkkelijk*.

BLIKKEN, onz. w., ongelijkvl. *Bleek*, *is gebleken*. Schijnen, zich vertoonen: *het blijkt zoo klaar als de dag*. *Dat blijkt mij geheel anders*. *Iets laten blijken*, laten merken, te kennen geven. *Iets doen blijken*, staven, bewijzen.

BLIJSCHAP, *blijschap*, zie *blijd*.

BLIJMOEDIG, zie *blijd*.

BLIJSPEL, z. n., o., *des blijspels*, of *van het blijspel*; meerv. *blijspelen*. Van *blij*, *blijd*, en *spel*. Het tegengestelde van *treurspel*. Zamenstelling: *blijspeldichter*.

BLIJVEN, onzijd. w., ongelijkvl. *Ik bleef, ben gebleven*. Voortduren: *zoo lang zijne gedachtenis zal blijven*. Niet veranderen: *dit gebruik is tot nu toe gebleven*. Zekere eigenschappen behouden: *zal hij dan altoos een schelm blijven!* Met de onbepaalde wijs van sommige werkwoorden: *ik blijf hier staan, zitten, liggen* enz. d. i. ik vaar voort te staan, zitten, enz. Zoo ook *blijven hangen, blijven leven*, enz. Oul. had *blijven*, (*bliven*) niet de onbepaalde wijs der werkwoorden, maar het bedrijf. deelw. bij zich: *alt volc bleef staende*. [Bijb. 1477], enz. Met bijwoorden: *ziek, gezond, arm blijven*; *dood blijven*, omkomen, sterven, *ten achter blijven* enz. Met voorzetsels: *in het leven, bij zijn voornemen, blijven* enz. Voortvaren, op zekere plaats te zijn: *ik kan hier niet blijven*; *thuis blijven*. Uitsluiten, niet komen: *waar zijt gij zoo lang gebleven?* Verzwegen blijven: *dat blijft onder ons*. Omkomen, inzonderheid in een gevecht: *op de plaats blijven*; *er is geen man gebleven*. Zoo ook op het water omkomen: *het schip is gestrand, en al het volk is gebleven*. Ook van het schip zelf, verongelukkig, vergaan: *de schepen zijn gebleven*.

Oul., werd het verled. deelw. *gebleven*, zonder voorvoegsel, *bleven*, gebezigd: *soe wat dat bleven is opten bomen*. [Bijb. 1477.] Van dit *blijven* hebben de Ouden het zelfst. *blijf* gevormd, waarvoor wij *verblijf* bezigen: *sonder enich blijf*. [M. S.]

Blijven is bij Kero *pilibin*, bij Otfrid. *biliban*, bij Willeram. *belivan*, in het angels. *belifan*. Uit deze schrijfwijzen blijkt, dat het een zamengesteld woord is, namelijk, van het onscheidb. voorz. *be* en het verouderde werkw. *lijven*, waartoe ons *lijf*, voor lichaam; derhalve *blijven*, voor *belijven*.

BLIK, (*blek*) z. n., o., *des bliks*, of *van het blik*; het meerv. is niet in gebruik. *Iets met blik bestaan*. Ook voor een van blik gemaakt, plat en breed keukengereedschap, waarop men het stof van den vloer veegt, om het weg te dragen: *geef mij het blik eens aan*. Insgelijks dragen sommige van blik gemaakte vaten den naam van *blik*: *de visch ligt in het blik*. Het verkleinw. hiervan is *blikje*. Ook wordt het wit der boomen naast aan de schors *blik*, *blek* genoemd, waarvan het w. *blikken*, *blekken*, de schors aftrekken. Zamenstelling: *blikslager*, *blikslagersknecht*, *blikslagerswinkel*, enz.

Hoogd. *Bléch*, deen. *Blik*, zweed. *bleek*, russ. *bljacha*, pool. *blacha*. Volgens Ten Kate. van *blijken*. Zie *bleek*.

BLIK, z. n., m., *des bliks*, of *van den blik*; meerv. *blikken*. Eigenlijk, het wit der oogen, waarvan het meerv. *blikoogen*: *een paar blikoogen opzetten*. Ook wordt het meerv. *blikken* alleen voor de oogen genomen. Opslag van het oog: *in eenen blik*. [Vond.] Zamenstell. : *oogenblik*.

BLIKAARS, z. n., m., *des blikaars*, of *van den blikaars*; meerv. *blikaarzen*. Ook *blikgat*. Van *blik*, voor het wit der boomen naast aan de schors, waarvan *blikken*, *blekken*, de schors aftrekken, ook het vel afstroopen, en *aars*.

BLIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik blikte, heb geblikt*. Zoo veel als *bleeken*, d. i., bleek worden; waarvan de spreekwijs: *hij weet van blikken noch blozen*; *hij blikte noch bloost er van*, hij wordt noch bleek, noch rood, of, hij is er niet door ontroerd, noch schaamt er zich over. Ook draagt het gedurig bewegen der oogenleden den naam van *blikken*;

en van hier wordt het eigenaardig aan ge-
weert toegeschreven, hetwelk, van ijzer of
staal, en in den dag gesteld zijnde, een
bleek en weerschijnend licht van zich geeft :
zoodra het blanke zwaard den held in de
oogen blikte. Ook van de visschen :

*daar 't vischje flikkerkt,
En blikte de goude zon in 't lichtrijk aangezicht.*
[H. Dull.]

Bij de zeelieden is *blikken* (*blikvuren*) met het
op en nederhalen van het vuur, een teeken
geven, dat men in nood is.

Blikken, blekken, komt ook als bedrijf.
voor, en heeft dan de beteekenis van de
schors van de boomen aftrekken, ook het
vel afstroopen, waarvan *blikaars*.

BLIKKEN, onverbuigb. bijv. n. Van blik ge-
maakt : *een blikken emmer*.

BLIKKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik blikkerde, heb
geblikkerd*. Het voortdur. w. van het onzijd.
blikken. Dit woord wordt voornamelijk ge-
bruikt van hetgene bleek en flauw van
glans is, b. v. van wapens : *met kopere schil-
denen flikkeren, met stale lemmers blikkeren*.
[Vond.] *Wanneer kamprechtters met de
blanke zwaarden blikkeren*. [Hoogvl.]

BLIKKOOGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik blikkoogde, heb
geblikkoogd*. Van *blik, blikken, en oogen, van
oog*. De oogen gedurig sluiten en ontsluiten,
en daardoor het wit der oogen laten zien.
Overdr., bedreigen. *Een paar blikoogen
opzetten* is, hiervoor, in de gemeenzame
verkeering, het gebruikelijkste. Zie *blik*.

BLIKSEM, z. n., m., *des bliksems*, of *van den
bliksem*; meerv. *bliksems*. Eigenlijk, een
snel en schichtig licht, iedere snel voorbij-
gaande heldere glans. In eenen bepaalden
en meer gewonen zin, de schijn van het
snelle doordringende vuur, hetwelk zich, bij
een onweer, in de wolken vertoont : *den
bliksem en donder nabootsende*. [Vond.]
*Door den bliksem getroffen worden ; hij
stond, of hij van den bliksem getroffen ware,*
hij was bedwelmd, stond verslagen. *Snel
als de bliksem*. Overdr., kerkelijke vloek :
*de bliksem van het vatikaan, ook banblik-
sem. Het grimmig boschzwijn voert den
bliksem in zijn tanden*. [Vond.] Zamenstel-
lingen : *bliksemschicht, bliksemslag, blik-
semstraal, bliksemvuur*, enz.

Nolk. gebruikt hiervoor *blig* en *plichftur*,
Tatian. *blehezunga*. *Bliksem* is zamengesteld
van *blik, blikken, en den uitgang sem*,
welke in kracht genoegzaam met ons *sel*
overeenkomt ; zoodat *bliksem*, eigenlijk, zoo
veel als *bliksel* is.

BLIKSEMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bliksemde,
heb gebliksemde*. Een snel en doordringend
licht van zich geven : *zijn zwaard bliksemde
den vijand in de oogen. Bliksemende oogen,*
die sterke bliksems schieten. In eene bepaal-
dere beteekenis, van het snelle, doordrin-

gende vuur, hetwelk zich, bij een onweer, in
de wolken vertoont, als een onpersoonl. w. :
*het bliksemde en donderde ; het heeft sterk
gebliksemde*. Ook overdragt., voor : vuur
geven, of schieten, in een gevecht :

*Daar 't bliksemde op den muur en donderde op de
wal*. [Vond.]

Somwijlen wordt het als bedrijf. gebezigd :
de Reuzen werden door Jupiter gebliksemde.

BLIKTANDEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bliktantde,
heb gebliktant*. Van *blik, blikken, en tanden,*
van *tand*. Eigenlijk, het wit der tanden laten
zien, gelijk de honden : *de doopwulf bliktant
noch*. [C. G. Plemp.]

BLIKVUREN, zie *blikken*.

BLIND, bijv. naamw. en bijv., *blinder, blindst*.

Van het gezigt beroofd : *een blind mensch ;
blind zijn*. Zelfst. : *hij oordeelt er over, als
een blinde over de kleuren*, zonder kennis.
Figuurlijk, alleen den schijn eener zaak heb-
bende : *blinde vensters, blinde deuren*. Zon-
der opening : *een blinde muur*. Van de
oogen des verstands beroofd : *de liefde is
eene blinde drift*. Onwetend, onervaren :
*blinde leidlieden. Iemand in eene zaak
blind houden. Voor zijne eigene gebreken
blind zijn. Blind, zonder overleg, toeloopen*.
Uit zulk eene blindheid voortkomende : *eene
blinde gehoorzaamheid, eene blinde navol-
ging*. Even als geblind, en daardoor onze-
ker, in het wilde omtastende : *het is een
blind zoeken*. Van hier ook *blindachtig,
blindachtigheid, blindgeboren, blindheid,
blindelijk, blindelings, blindeman*, ver-
kleinw. *blindemannetje*, waarvan, bij de
kinderen : *blindemannetje spelen*, bij Kil.
blindspel genoemd, wanneer een met toege-
bondene oogen iemand van het gezelschap
grijpen, of aanraken moet. *Stekeblind*, (bij
Kil. ook *stekblind*) *stokblind*, is zoo blind,
dat men niet zonder eenen stok gaan kan.
Zie deze woorden.

Dit *blind* is een van die weinige woorden,
welke door tijden noch tongvallen eenige
verandering ondergaan hebben. Reeds bij
Ulphil. is het *blind*, en even zoo luidt het
bij de Alemannen, Franken, Angelsaksen,
Engelschen, IJslanders, Zweden, Denen en
Hoogduitschers.

BLIND, z. n., o., *des blinds*, of *van het blind ;*
meerv. *blinden*. Luik voor de glazen : *de
blinden sluiten*. In de zeevaart, draagt het
boegsprietzeil ook den naam van *blind*, om-
dat daardoor, zegt Windschooten, de uitkijk
aan de maats beuomen wordt.

BLINDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik blindde, heb ge-
blind*. Blind maken, van het gezigt berooven :
vogelen blinden, om te leeren zingen. Voor
eene wijl het gebruik des gezichts benemen,
b. v. door middel van eenen doek : *hij werd
geblind in de stad gebragt*. Van hier *blind-
doek*.

BLINDHOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik blindhokte, heb geblindhokt*. Eigenlijk, de oogen toebinden. In eene ruimere beteekenis, misleiden: *iemand blindhokken*. *Geblindhokt*. [Spieg.] Hiervoor hoort men, in de gemeenzame verkeerling, dikwijls *blinddoeken*; doch verkeerdelijk, zegt V. Hasselt. Somwijlen vind men ook *blindhoecken*. Van hier *blindhokker, blindhokking*.

BLINKEN, ONZ. w., ongelijkvl. *Ik blonk, heb geblonken*. Het voortdur. w. van *blikken*. Glans van zich geven, afschijnen: *het goud blinkt*. Van hier het spreekw.: *het is al geen goud dat er blinkt*, vele dingen zijn zoo niet als zij wel schijnen. *Blinkende sterren*. Zamenstelling: *blinkworm, glinsterworm*.

BLOED, z. n., o., *des bloeds, of van het bloed*; zonder meerv. *De omloop van het bloed; dik, dun bloed. Hij ziet er uit als melk en bloed*, heeft eene frissche, gezonde kleur. *Het bloed steeg mij in het aangezicht*, van schaamte, gramschap enz. *In koelen bloede*, zonder drift, zonder tot gramschap aangepord te zijn. *Zijne handen met bloed bevlecken*, figuurl., eenen moord begaan. *Onschuldig bloed vergieten; er is, in dezen oorlog, veel bloed vergoten*, vele menschen zijn daarin omgekomen. *Naar bloed dorsten*, wreed, wraakgierig zijn. Figuurlijk: *het is mijn eigen zweet en bloed*, ik heb het door mijnen zuren arbeid verkregen. Geboorte, afkomst: *uit edel bloed gesproten; hij was van koninklijk bloed afkomstig. Tot schande van zijn bloed*. [Moon.] Verwantschap, maagschap, en daaruit ontstaande toegenegenheid: *het is geene deugd, iemand iets goeds toe te wenschen, voor wien het bloed in mij spreekt. Het bloed kruipt, waar het niet gaan kan*, spreekw., in de gemeenzame verkeerling gebruikelijk, voor: de kracht der bloedverwantschap laat zich altoos bemerken. Het leven der menschen, dewijl het bloed een wezenlijk gedeelte van hetzelfde uitmaakt: *goed en bloed voor iemand opzetten*. Voor een slecht, of onnoozel mensch, is het mannel.: *hij is een bloed; een dronken bloed. Nu, huil niet, slechte bloed*. [Vond.] Het verkleinw., in dezen zin, is *bloedje*. Van hier ook *bloedachtig, bloedader, bloedagaat, bloedbad, bloedbeuling, bloeddorstig, bloeddorstigheid, bloedeloos, bloedgang* (roode loop), *bloedgeld, bloedgetuige, bloedgierig, bloedhond, bloedig, bloedkoraal, bloedkruid, bloedlaauw, bloedloop* (bloedgang), *bloedraad, bloedregt, bloedrijk, bloedrood, bloedschande, bloedschandig, bloedschender, bloedschending, bloedschendster, bloedschuld, bloedschuldig, bloedspuwing, bloedstelpend, bloedstorting, bloedvat* (bloedader), *bloedvergieter, bloedvergieting, bloedvergieter, bloedverwant, bloedverwantschap, bloedverwig, bloedvin, bloedvlag, bloedvloed, bloedvriend, bloed-*

vriendin, bloedvriendschap, bloedworst, bloedzucht (bloeddorstigheid), *bloedzuchtig, bloedzuiger, bloedzuiverend, bloedzuivering, bloedzweer* (bloedvin), enz. Zie ook *zweet*.

Hoogd. *Blut*, bij Ulphil. *bloth*, bij Otrfr. *bluat*, in het deen. en zweed. *blod*, eng. *blood*. Ihre laat het, of van *flod*, d. i., vlieten, of van het gr. *βλῆν*, vloeijen, afstammen. Doch het behoort, waarschijnlijk, tot ons *bloeijen*, hetwelk oorspronkelijk, met eene levendige kleur, even als de roode is, zichtbaar wordt beteekend.

BLOEDEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik bloedde, heb gebleed*. Bloed lozen. Eigenlijk: *de wond bloedt nog*; figuurlijk, de smert wordt nog gevoeld, het leed is nog niet vergeten. *Uit den neus bloeden*. Figuurlijk: *het hart bloedt*, wanneer men eene gevoelige smert gewaarwordt. Gevoel van bedreven kwaad hebben, boeten, straf lijden: *hij zal daarvoor moeten bloeden. Elck om eige schult moet bloeden*. [Vond.] *Neen Govert, ghij zult bloeden*. [Vond.] Van hier ook *bloeding*. Zie ook *zweeten*.

Angels. *bletan*, eng. *to bleed*, deen. *blode*, zweed. *blöda*. De jagers gebruiken, ten aanzien van het wild, in plaats van dit woord, *zweeten*.

BLOEI, z. n., m., *des bloeis, of van den bloei*; zonder meerv. De staat, waarin eene plant, of een gewas, gezegd wordt te bloeijen: *de lindenboomen staan in den bloei*. Figuurlijk, kracht en schoonheid: *in den bloei zijner jaren*.

BLOEIJEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik bloeide, heb gebleeid*. In den bloei staan: *de appelboomen beginnen reeds te bloeijen*. Figuurlijk, zich in eenen staat bevinden, waarvan men veel goeds kan hopen; in den verhevenen spreektrant, zoo wel van des menschen leeftijd: *de bloeiende ouderdom, de jeugd*; als van deszelfs welvaart: *reeds bloeit zijn geluk; hij geniet eene bloeiende gezondheid*. Over het algemeen, zich in welstand bevinden: *de wetenschappen bloeijen. Dat land is gelukkig, waarin de kunsten bloeijen. De koophandel bloeit*. Van hier *bloei maand* (meimaand) *bloeitijd*.

Bloeijen, bij Kil. ook *bloeden en bloemen*, bij Otrfrid. *bluen, blijen*, bij Notk. *pluon*, bij Willer. *bluoen* en *bluouuen*, angels. *blowan*, eng. *to blow*.

BLOEISEL, zie *bloesem*.

BLOEM, z. n., v., *der, of van de bloem*; meerv. *bloemen*. Verkleinw. *bloemken, bloemtje*, nu, doorgaans, *bloempje*. Het gedeelte van eene plant, waarin het zaad vervat is, en hetwelk voor het gezicht en den reuk, door verscheidenheid van kleuren en geuren, aangenaam is. *Bloemen plukken; een graf met bloemen bestrooijen*. Figuurl., de maandelijksche zuivering van het vrouwelijke geslacht, *de bloem*, of in het meerv. *bloemen*, genoemd. Sieraad,

optooisel : *de bloemen van welsprekendheid ; bloemen gestrooid op het graf van Friso.* [Hofstede.] *Bloemen plukken* bezigt Vond., in den zin van vorderingen maken : *indien gij eenige bloemen op den Helikon plukken wilt, indien gij vorderingen in de dichtkunst wilt maken.* Het fijnste en beste eener zaak, het voortreffelijkste in zijne soort : *de bloem van het meel ; de bloem uit het meel ziften.* Ook van menschen : *de bloem der jongelingen, der maagden. De bloem des volks.* [J. d. Marr.] *Josef, bloem van Jakobs zes paer zonen.* [Moon.]

Het eerste en bloeiendste gedeelte van iets : *in de bloem van zijne dagen afgesneden worden ; de bloem van zijne jeugd.* Het meest krachtige gedeelte van eenig ding, dat door de scheikunde, of door de natuur, uit iets anders uitgehaald, of uitgekomen is : *bloem van bismuth, bloem van koper, tin, ijzer ; bloem van zwavel, enz.* Uit hoofde van de vergankelijkheid der bloemen, wordt eene vergankelijke zaak eene bloem genoemd :

Mevrouw, gij noemde uw dochter flus een bloem,

Maer zaeghtge noit, des morgens, bloemen staen, En vontze, voor den avontstont, vergaen? [Vond.]

Bij Kil. komt het woord *bloem* nog voor eene gevlaakte koe, en voor eene pestkool, of vurige buil in de pestziekte, voor ; doch in deze beteekenissen is het reeds verouderd. Van hier *bloembed, bloembol, bloemgodin, bloemhof, bloemig, bloemknop, bloemkool, bloemkrans, bloemmaand* (bloemaand) *bloemmand, bloemmarkt, bloemmel* (ook meelbloem), *bloempap, bloemperk, bloempot, bloemrijk, bloemschilder, bloemstuk, bloemtuin, bloemtijd* (bloeitijd), *bloemwerk.*

Bloem, hoogd. *Blume*, bij Olf., Notk. en Willer. *bluoma* en *bluoma*, bij Ulphil. *bloma*, ijsl. *bloma*, zweed. *blomma*, van *bloeyen*. Tuinm. houdt het voor eene verkorting van *bloesem*.

BLOEMEN, zie *bloeyen*.

BLOESEM, z. n., m., *des bloesems*, of van den *bloesem* ; meerv. *bloesems*. Bij Kil. *bloetsel, bloemsel, blosem*, anders ook *bloeisel, bloeysem*, van *bloeyen*. Eigenlijk, de ontslotene knoppen der vruchtdragende boomen : *de bloesem valt van de boomen af. Die boom heeft veel bloesem, is vol bloesems.* Van hier het weinig gebruikte *bloesemen*, voor bloesems dragen, bloeyen. De Bijbelvert. bezigen dit *bloesemen*, op eene wijs, waarvan ik geen ander voorbeeld weet : *hij bracht bloeijzel voort, en bloesemde bloesem.*

BLOK, z. n., o., *des bloks*, of van het blok ; meerv. *blokken*. Een groot, onbewerkt stuk hout, steen, of metaal. *Houten, marmeren, steenen blok. Een hakblok*, waarop men hout enz. hakt. Zoo *knieltze voor het blok.* [Vond.] *Een blok tin, marmer enz. Een*

vleeschhouwers blok. Een blok aan het been hebben, om niet weg te loopen, van menschen en van paarden. Oul. werden de gevangenen met de beenen in een *blok* gezet, waarvan *in het blok liggen*. Kil. heeft het ook in deze beteekenis, en V. Hass. voegt daarbij, dat te Arnhem en Hattem zulk een blok nog te zien is. Voor dit *blok* plagt men ook *stok* te gebruiken : *gij legt mijne voeten in den stok.* [Bijbelvert.] Van hier de spreekwijs : *met een blok aan het been zitten*, door eenig ding belemmerd zijn. *Hij is zoo ongevoelig als een blok. Blok* is ook een takel, anders *takelblok*. Figuurlijk, in den gemeenen spreektrant, een stijf, ongevoelig mensch : *hij is een regt blok*. Grof, zwaar, log, van kinderen : *het is een blok van een kind*. Eenige naast, of bij elkander staande huizen worden een *blok huizen* genoemd. Het verkleinw. is *blokje*. Zamenstellingen zijn : *blokbeeld, blokhuis*, (eigenlijk, een van blokken vervaardigd huis, eene burg — eene van blokken gemaakte schans, of een holwerk ; ook eene gevangenis, waar men de gevangenen in het blok leide), *blokland, blokmaker, blokmakersknecht, blokmakerswinkel, bloktin, blokzilver*. Voor *holblok, holblokken*, anders klompen, zegt men ook enkel *blokken*, en, in sommige oorden van ons Vaderland, *bloken*.

Blok, hoogd. *Block*, deen. *Blok*, zweed. *block*, eng. *block*, fr. *bloc*.

BLOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik blokte, heb geblokt*. Ital. *ballocare*. In den gemeenen spreektrant, voor : zwaar werken, altoos bezig zijn, zich ijverig oefenen : *hij blokt te veel. Ik heb drie maanden daaraan geblokt.* Van hier *blokker, blokster, blokking*.

BLOND, bijv. naamw. en bijw., *blonder, blondst*. Witachtig, geelachtig, zoo van het gezicht, als van het haar, in tegenoverstelling van bruin : *zij is zeer blond. Een blond man. Blond haar. Iemand blond en blaauw slaan. Een blonde, eene blonde*, zelfst. voor iemand, man, of vrouw, die blond is. Van hier *blondheid*.

Dit woord is, waarschijnlijk, van het fr. *blond* ontleend. *Blondus* en *blundus* hadden, in het middeleeuwsche lat., dezelfde beteekenis.

BLOON, *bloode*, in de dagelijksche verkeerling, *bloo, bleu*, bijv. naamw. en bijw., *blooder, bloodst*. Vreesachtig, ontijdig beschaamd : *in gezelschap van vreemde menschen is hij altijd bloo. Zij is de blooste (bloodste) van allen.* Van hier *bloodaard, bloodhartig, bloodhartigheid, (bloohartig), bloodheid, (blooheid)*. Waarschijnlijk behoort het tot *bloeden bloeyen*, en drukt alsdan het denkbeeld van schaamrood uit.

Ons *bloo, blood, bloode*, komt met het ijsl. *blaudur* overeen, beantwoordende de ijsl.

au onze scherplange *oo*. Niettemin zegt men ook *bleu*, *bleuheid*, welke *eu*, gewoonlijk, met de zachte, en niet de scherplange *oo* overeenkomt, als *door*, *deur*, *voor*, *veur*, *ik woon* en *weun* enz., waar de *oo* zacht is. De Maaslander gebruikt evenwel de scherplange *oo* en zegt *bloo*, *bloode*, en zoo doet ook Kil., overeenkomstig met het ijslandsche.

BLOOT, bijv. n. en bijw., *blooter*, *blootst*. Naakt, onbedekt: *een bloote degen*, in tegenstelling van eenen, die in de schede steekt. *Met bloote voeten*. Somwijlen wordt *naakt* bij *bloot* gevoegd, om de grootste armoede uit te drukken: *zij zijn naakt en bloot*; en *blot* heeft, in het oudfriesche, de beteekenis van arm. Figuurlijk, onbeschat: *zich bloot geven*, een gedeelte van het ligchaam onbeschat laten (in het scherm), alwaar men gewond kan worden; en in eene ruimere beteekenis, zijne zwakheid, zijn geheim verraden, zijne verlegenheid, zijne behoefte, zijne gedachten openbaren. *Zich aan het gevaar bloot stellen*; *voor eene ziekte bloot staan*, gevaar loopen, om ziek te worden. Alleen, niets dan: *het is een bloote argwaan*, niets anders dan argwaan; *de bloote waarheid zeggen*. *Hij heeft het bloote huis*, niets anders dan het huis. *Onder den blooten hemel liggen*, niets dan den hemel tot bedekking hebben. *De bloot zinnelijke mensch*; *het komt bloot daarop aan*, of enz. Van hier *bloothed*, *blootelijk*, en de zamenstellingen *blootshoofds*, *blootvoets*.

Van dit woord komen de trappen van vergrooting zelden voor, dewijl het, gemeenlijk, eene zoo volkomene berooving aanduidt, welke voor geene vergrooting vatbaar is.

BLOOTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik blootte*, heb *gebloot*. Van *bloot*. Eigenlijk, bloot maken; doch hiervoor gebruikt men thans, doorgaans, *ontblooten*. Oul. beteekende het ook ontblooten, in den zin van berooven. Thans wordt het algemeen gebezigd, voor: het haar van de vellen, of huiden, afschaven: *vellen blooten*; waarvoor men meestal, schoon verkeerdelijk, *vellen plooten* hoort zeggen. Van hier *blooter*, *vellenblooter*. Zie *vel*.

BLOS, z. n., m., *van den blos*; het meerv. is niet in gebruik. Een helder aangenaam rood, in het aangezicht, ten teeken van eene bloeiende gezondheid: *bewaer dien vrolijke blos op uwe sneeuw witte wangen*. [Vond.] *Dien blos op lip en wangen*. [L. Bake.] *De blos der gezondheid gloeit op hare kaken*. Roodheid van schaamte: *eenen blos krijgen*, *iemand eenen blos aanjagen*. Zamenstell.: *schaamteblos*. Verkleinw.: *blosje*.

BLOZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bloosde*, heb *gebloosd*. Van *blos*. Rood worden, van het menschelijke aangezicht: *zij bloosde*, kreeg eenen blos. *Van schaamte blozen*. *Blozende wangen*. Somwijlen wordt het ook bedrijv. gebezigd: *het schaemrood bloost zijn kaken*.

[Paffenr.] Voor *blozend*, was oul. ook *blozig* in gebruik.

BLUSSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bluschte*, heb *gebluscht*. Lesschen, dooven: *zoo wort met vier het eeuwig vier gebluscht*. [Vond.] *Den brand blusschen*. *Zijnen brand blusschen*, figuurl., zijne heete drift voldoen. *Kalk blusschen*; *gebluschte* en *ongeblyuschte kalk*. *Zijnen dorst blusschen*, gemeenlijk, *lesschen*. Oul. werd dit *blusschen*, in het algemeen, voor wegnemen, doen eindigen, gebezigd, als: *het verdriet*, *het genoegen*, *den honger* enz. *blusschen*. Van hier *bluscher*, *bluschster*, *blussching*. Zamenstelling: *bluschgereedschap*, (brandgereedschap) *bluschpot*, (doofpot) *bluschvat*.

Blusschen, bij Kil. ook *blusschen*, is van *lesschen*, met eene voorgevoegde *b*.

BLUTS, *blutse*, z. n., v., *der*, of *van de bluts*; meerv. *blutsen*. Een woord, hetwelk reeds begint te verouderen, beteekenende eene holligheid, door drukking veroorzaakt. Halma neemt bluts voor eene buil; doch Huydec. meent, dat deze woorden regt tegen elkander overstaan. In den dagelijkschen spreektrant bezigen wij *bluts* ook als een bijw., voor ledig, ontbloot: *ik ben bluts*, ik heb niet meer. En zoo zegt Hooft ook: *van minnepijlen bluts*. Van hier ook het volgende *blutsen*.

BLUTSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik blutste*, heb *geblutst*. Kneuzen, drukken, zoo dat er eene kleine holligheid op de plaats blijft: *ook is uw beukelaar nog ongeblutst van 't schieten*. [Vond.] *Ik zelf droeg zorg om 't ooft te plukken, uit vrees van blutsen, of van drukken*. [Moon.] Oul. werd het ook voor slaan en stooten gebezigd, b. v.: *van zijn geblutsten kop*; *den nek te blutsen*. [Hooft.]

BOBBEL, z. n., m., *des bobbels*, of *van den bobbel*; meerv. *bobbels*. Waterbobbel, waterblaas. Ook eene blaar. Hooft bezigt dit woord in het vrouwelijke geslacht: *de vijand kan de bobbel doen zitten gaan*.

BOBBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bobbelde*, heb *gebobbeld*. Blazen opwerpen. Voor *bobbelen*, zegt men ook *bobberen*. Van hier *bobbeling*. *Bobbel* en *bobbelen* worden, gemeenlijk, om de bolheid en opgezwollenheid, welke daardoor aangeduid wordt, tot den wortel *bol* gebracht. Zij schijnen, bovendien, met het lat. *bullā* en *bullare*, in verband te staan.

BOD, z. n., o., *des bods*, of *van het bod*; zonder meerv. Van *bieden*. Hetgeen men biedt, uitloving: *ondank beging men met dit bodt*. [Hooft.] *Zijn bod verbeteren*, meer bieden. *Iets in bod stellen*, een *bod* doen. *Bod* werd oul., ook voor *gebod* gebezigd.

BODE, z. n., m., *van den bode*; meerv. *boden*. Iemand, die ter verrigting van iets gezonden wordt: *erwacht den blijden bode*. *Bode van Staat*. Voor dienstbode, of iemand, dien men

in dienst heeft, is het in beide geslachten gebruikelijk, derhalve ook *der*, of *van de bode*; doch hiervoor gebruikt men, gemeenlijk, *dienstbode*. *Boden houden*, in dienst hebben. De vrouwelijke naam van *bode* is *bodin*; schoon hiervoor ook *bode* gebezigd wordt. Zamenstellingen zijn: *bodeambt*, *bodeschap* (het ambt van eenen bode), enz.

Bode, hoogd. *Bothe*, angels. *bode*, zweed. *boda*, deen. *Bud*, bij Kero *poto*, bij Otfrid. *boto*, is van *bieden*, in den zin van aankondigen, in het hebr. *bata*.

BODEM, z. n., m., *des bodems*, of *van den bodem*; meerv. *bodems*. Hetonderste van eenig ding. De oppervlakte der aarde, in tegenoverstelling van den hemel, zonder meerv., gemeenlijk, *aardbodem*. *De bodem van een vat*; *tot den bodem uitdrinken*, geheel uitdrinken. De grond, of het land, waar men woont: *wij zullen den vijand van onzen bodem afhouden*. *De bodem der zee*. *De bodem van een schip*, en, bij overdr., voor het schip zelf: *ik had zes bodems onder mijn bevel*. Ook wordt aan het hart een bodem toegeschreven: *hij ziet op den bodem van mijn hart neder*, kent mijne geheimste gewaarwordingen. Somwijlen wordt *bodem*, in de gemeenzame verkeering, lot *boom* zamengetrokken. Zoo wordt, b. v., een rond stuk was, of vet, hetwelk op den bodem van een vat gegoten, deszelfs gedaante aangenomen heeft, *een boom vet*, *een boom was* genoemd; welk laatste ook den naam van *wasboom* draagt. Van hier ook *bodemloos*, zonder bodem, *bodemen*, bedr. w.: *een vat bodemen*, eenen bodem inzetten.

Van dit *bodem* zijn verscheidene spreekwijzen ontleend, als: *op eenen effen bodem zijn*, geene schulden hebben; *iets den bodem instaan*, verijdelen, vernietigen: *hij heeft al mijne ontwerpen den bodem ingeslagen*; *het vaatje op den bodem zetten*, geheel uitdrinken.

Hoogd. *Boden*, bij Notk. *bodem*, *podem*, angels. *botm*, eng. *bottom*, zweed. *bottn*. Het is een zeer oud woord, daar reeds het gr. *βυβος*, *βυβμος*, *πυβμην*, *βενβος*, volgens Hesychius, *bodem* beteekent.

BODEMEN, bedr. w., zie *bodem*.

BODEMERIJ, z. n., v., *der*, of *van de bodemerij*; meerv. *bodemerijen*. In de zeesteden gebruikelijk, voor geldschieting, verzetting, of beleening op een schip: *zijn geld op bodemerij uitzetten*; *geld op bodemerij opnemen*.

Hoogd. *Bodemerij*, deen. *Bodmerie*, van *bodem*, in de beteekenis van een schip. Zie *bodem*.

BODENBROOD, z. n., o., *des bodenbroods*, of *van het bodenbrood*; het meerv. is niet in gebruik. Van *bode*, *boden* en *brood*. *Bodenloon*, het geschenk, hetwelk men eenen bode geeft, die schielijkt en eerder, dan een ander, eene goede tijding brengt: *ik zal bodenbrood*

bij u verdienen. Het, in de gemeenzame verkeering, gebruikelijke *boonbrood* is eene verkorting van *bodenbrood*. Bij Kil. komt dit *bodenbrood*, en bij Notk. *potinbrot*, in de beteekenis van het evangelie voor. *Bodenbrood* zou, volgens deszelfs zamenstelling, ook brood, voor de boden, of dienstboden, geschikt, kunnen beteekenen.

BODENLOON, zie *bodenbrood*.

BOEDEL, z. n., m., *des boedels*, of *van den boedel*; meerv. *boedels*. Eigendom, bezitting: *zijn boedel is door dit huwelijk aanmerkelijk verbeterd*. *Bezigh met den bestommerden boedel des Rijx te redden*. [Vond.] Erfenis, nalatenschap: *den boedel aanvaarden*. Dit *boedel* wordt ook zamengetrokken tot *boel*, voor inboedel, in de gemeenzame verkeering: *zij zit in eenen deftigen boel*. Voor alles zamengenomen, onverschillig van welke dingen: *daar hebt gij den ganschen boel*. Voor eene menigte: *er is nog een boel van voorhanden*. Het woord *boedel* heeft ook verscheidene zamenstellingen, als *boedelhouder*, *boedelhoudster*, *boedelhuis*, *boedelredder*, *boedelscheider*, *boedelscheiding*; ook *boelhouder*, *boelhuis* enz.

BOEF, z. n., m., *des boefs*, of *van den boef*; meerv. *boeven*. Guit, deugniet: *hij is een regte boef*; *de boeven vielen op hem aan*. Het verkleinwoord is *boefje*. Van hier ook *boefsch*. Zamenstellingen zijn: *boefachtig*, *boefachtigheid*, oul. ook *boefte*; *boevejagt*: *indien men vuiligheit van boevejaght uitbant*. [Vond.] *Boevenklok*, *boevenpraat*, *boeverij*, *boevenstreek*, *boevenstuk*.

Boef, zegt Tuinm., was, bij de Ouden, een jongen, even als het hoogd. *Bube*. En hiermede komt het zweed. *babe*, lat. *puber*, *puer*, *pubus*, gr. *βουπαις*, *παις*, hebr. *bob* en eng. *boy* overeen, welke allen, of eenen jongen, of klein aanduiden. Van waar dit woord de zoo hatelijke beteekenis van *guit*, of *deugniet*, bekomen hebbe, is nog niet uitgemaakt. Het zweed. *bof*, en ijsl. *böfe*, *bowe* hebben met ons *boef* meer overeenkomst, en beteekenen ook een slecht mensch. In het middeleeuwsche lat. zijn *bubii*, *bubones*, *bubigi*, booswichten. Misschien kan men van ons *boef* en het hoogd. *Bube* zeggen, dat deze woorden, door den tijd, eenen kwaden zin gekregen hebben, even als *schalk*, dat eertijds eenen knecht beteekende, doch thans in den zin van een loos mensch, eenen bedrieger, gebezigd wordt.

BOEG, z. n., m., *des boegs*, of *van den boeg*; meerv. *boegen*. Het voorste gedeelte of de borst van een schip, waar het sterk gebogen is: *van voor den boeg*. [Vond.] *Een schip dwars voor den boeg komen*; ook figuurlijk: *iemand dwars voor den boeg komen*, in eenige zaak hinderlijk zijn. *Op eenen boeg zeilen*, in het zeilen eene streek houden,

ook figuurl., doen, gelijk men gewoon is. *Op eenen anderen boeg wenden*, in het zeilen zijne streek veranderen; ook figuurl., iets op eene andere wijze doen. *Over alle boegen wenden*, nu deze, dan die streek houden; figuurl., nu op deze, dan op die wijze, beproeven. *Het moet over dien boeg gaan*, die streek moeten wij houden; figuurl., op dien voet, of op die wijze, moet het gaan. Van hier ook de spreekwijs *op eenen boeg*, in eens, tegelijk: *zij kregen al dat geld, op eenen boeg*. Van dit boeg is het onz. w. *boegen* gevormd, voor koers zetten: *Nu boegt hij daar de zon de Cingaleezen roost*. [J. de Marr.] Zamenstellingen zijn: *boeganker, boegkruisen, boeglegger, boeglijn, boegseren* (met eenen basterduitingang), ook *boegscheren, boegsgaarden, boegsjaarden*, bij Kil. *boegseerden, boegslag, boegspriet, boegsteng, boegstuk*, enz., alle in de scheepvaart gebruikelijk.

Hoogd. *Bug*, angels. en zweed. *bog*, deen. *Boug*, van *buigen*, waarom Kil. ook *boecht* (*boegt*), *bocht*, (*bogt*) heeft.

BOEI, z. n., v., *der*, of *van de boei*; meerv. *boeijen*. Scheepswoord, beteekenende een blok, hetwelk op het water drijft, en de plaats aanwijst, waar het anker ligt. Winschooten brengt hiertoe de spreekwijs: *hij heeft een kop, als eene boei*, als een blok. Zamenstellingen zijn: *boeiplank, boeireep, boeitang*.

BOEI, (lat. *boia*), z. n., v., *der*, of *van de boei*; meerv. *boeijen*. Band, kluister: *en met de stalen boei aan 't been*. [De Deck.] *In de boeijen sluiten, ziltten; de boeijen verbreken; in zijne boeijen kwijnen*. Het meerv. *boeijen* wordt ook voor de gevangenis zelve genomen: *het geregt is in de boeijen*, om de gevangenen te verhooren. Figuurlijk: *met de boei des huwelijks belast*. [De Deck.] *Een vrijheer in de boei, een eeuwige gevangen*, bij Huyg., voor eenen koning.

BOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boeide, heb geboeid*. Binden, kluisteren: *iemand boeijen; geboeid aan handen en voeten*. Figuurl., tot liefde dwingen: *hare oogen zochten mij te boeijen*. In den scheepshouw, is *boeijen*, voor *opboeijen*, gebruikelijk, beteekenende een schip, langs het boord, met planken hooger maken.

BOEIJER, z. n., m., *des boeijers*, of *van den boeijer*; meerv. *boeijers*. Zeker schip met eene platte kiel, zijnde voor en achter hoog opgeboeid: *zij veroverden eenen boeijer met haring*. [Hooft.]

BOEK, z. n., o., *dés boeks*, of *van het boek*; meerv. *boeken*. Verkleinw. *boekje*. Verscheidene, tot een geheel zamengebundene, bladen papier: *het onvoldrukte boek*. [Hooft.] *Een boek uitgeven*, laten drukken en verkoopen. *Te boek stellen, zetten*, bij de

kooplieden. Een gedeelte van een geschreven, of gedrukt boek; eene afdeeling van een werk: *het derde boek; het geheele werk bestaat in vier boeken*. Eene hoeveelheid van papier: *een boek papier*. In deze beteekenis, namelijk van eene hoeveelheid, wordt het, wanneer een talwoord voorafgaat, even als *pond, lood* enz., niet in het meerv., maar in het enkelv. gebezigd: *tien boek papier*. In de dagelijksche verkeer, bezigt men de spreekwijs: *zijn boek opendoen*, zijne geheimen vertellen. Ook: *een boekje van iemand opendoen*, d. i. iets kwaads van hem aan den dag brengen. Zamenstellingen zijn: *boekbeslag, boekbinden, werkw., boekbinden, z. n., o., boekbinder, boekbinderij, boekdeel, boekdrukken, werkw., boekdrukken, z. n., o., boekdrukker, boekdrukkerij, boekenkamer, boekenkas, boekenkraam, boekerij, boekhandel, boekhandelaar, boekhouden, werkw., boekhouden, z. n., o., boekhouder, boekoefenaar, boekoefening, boekverkooper, boekverkoopster, boekwerk, boekwinkel, boekworm*, ook als scheldnaam, voor eenen boekverkooper, *boekzaal* enz.

Hoogd. *Buch*, bij Kero *puah*, bij Olfrid. *buah*, bij Willer. *buoch*, bij Ulphil. *bok*, angels. *boec*, eng. *book*, deen. *Bog*, zweed. en iysl. *bok*. Het schijnt dezen naam ontleend te hebben van den *boeken- of beukenboom*; dewijl men, in oude tijden, op de afgeschilde basten van boomen plagt te schrijven, en inzonderheid op die der *beuken- of boekenboomen*. Om die zelfde reden, noemden de Latijnen een boek *liber*, hetwelk ook eenen bast beteekent. *Adelung* vindt deszelfs oorsprong in *buigen*.

BOEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boekte, heb geboekt*. Van *boek*. Te boek zetten: *ik zal het maar boeken*.

BOEKENBOOM, zie *beuk*.

BOEKSTAAF, (bij Kil. ook *boekstaf*) z. n., v., *der*, of *van de boekstaaf*; meerv. *boekstaven*. Letter, eigenlijk drukletter: *die d'eerste boekstaaf sneet uit boomen*. [Vond.]

Elk grasspier is een stomme letter

En boekstaaf, die, atom in 't velt,

Het woort van Godt zookunstigh spelt,

Als ooit een drukgezel of zetter. [Moon.]

Van hier *boekstaven*, voor spellen; doch beide zijn weinig meer in gebruik.

BOEKWEIT, z. n., v., *der*, of *van de boekweit*; zonder meerv. Zeker koorngewas: *hij haelt de boekweite uit zijn korven*. [Vond.] Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *boekweiten*: *boekweiten koek, meel* enz.

Tuinman leidt het af van *boek, boeken, boekenboom*, omdat dit graan naar de vrucht van dien boom gelijkt, en van *weit*, d. i. tarw.

BOEL, zie *boedel*.

BOEL, z. n., m. en v., *des boels*, of *van den*

boel — *der*, of *van de boel*; meerv. *boelen*. Een man, of eene vrouw, die in ontucht leeft. Mannel. : *hoe Vulcaen den boel verrast*. [Vond.] Vrouwel. : *gewondt van de welzinnigende boel*. [Vond.] Bijwijf. bijzit : *want hi had ghetrouwet achtien wyuen : ende hadde tsestich boelen*. [Bijb. 1477.]

Oul., werd *boel* ook in eenen goeden zin, voor minnaar, minnares, gebezigd. Ook vindt men het voor echtgenoot gebruikt. Ja het schijnt, volgens Wachter, dat Vorsten en voorname personen malkander den naam van *boel*, als eenen eertitel, plagten te geven. Zoo schreef, Rynout, hertog van Gelre, van zijnen broeder Eduard : *in naeme ons lieven boelen heeren Eduards*. Voor *boel*, van eene vrouw, gebruikt men ook *boelin*; doch Huydec. stelt het eerste boven het laatste. Bij Kil. en Plantyn, heeft *boel* ook de beteekenis van eene dienstmaagd.

BOELLEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik boelde, heb geboeld*. Thans is *boeleren*, en hiervoor ook *hoereren*, met eenen basterduitgang, meest in gebruik, voor : in ontucht leven, overspel bedrijven. Oul., werd het, even als *boel*, zoo wel in eenen goeden zin, voor liefhebben, en iemands liefde trachten te verwerven, als in eenen kwaden zin, gebezigd. Van hier *boeler*, met den basterduitgang *boeleerder*, *boeleerster*.

Het boven genoemde *boel* en het daarvan gevormde *boelen*, welke beide woorden, *oul.*, in eenen goeden zin gebruikt werden, schijnen, ten aanzien van hunnen oorsprong, met het gr. *φιλειν*, liefhebben, en *φίλος*, een vriend, een geliefde persoon, in verband te staan. Ook is het opmerkelijk, dat het hebr. *bal* eenen man beteekent.

BOELSCHAP, Z. N., V., *der*, of *van de boelschap*; meerv. *boelschappen*. Ontucht, overspel : *des hij in boelschap sich ter liefd' van haer vermengden*. [E. Herckm.] Doch in deze beteekenis wordt het weinig gevonden. Hiervoor zegt Hooft, met eenen basterduitgang, *boelaadje* : *indien dit bosje klappen kon, wat melde 't al boelaadje?* — Hetzelfde als *boel*, voor eene vrouw : *door het vleien en schreien van zijne boelschap afgemat*. [Vond.] Voor eenen man : *de hopman, mijn boelschap enz.* [Breder.]

BOENEN, BEDR. W., gelijkvl. *Ik boende, heb geboend*. Glad en glanzig maken : *stoeten boenen*. Schrobben, schoonmaken : *de stoep, de straat boenen*. Overdragt., weggagen : *iemand van eene plaats boenen*. Van hier *boender*, ook voor een huisselijk werktuig, een borstel van hei gemaakt.

BOER, Z. N., M., *des boers*, of *van den boer*; meerv. *boeren*. Landbouwer, huisman, iemand, die het land bouwt. De vrouwelijke naam is *boerin*. Figuurlijk, een lompe, onbeleefd mensch : *hij is een regte boer*. Eene

oprisping der maag, in den gemeenen spreektrant : *boeren laten*, oprispen. Van hier *boerachtig*, *boerachtigheid*, *boerenboon* (grootte boon) *boerenbrood*, *boerenbruijloft*, *boerendans*, *boerenfeest*, *boerenstuit*, *boerenhuis*, *boerenhut*, *boerenkermis*, *boerenkost*, *boerenkrijt*, *boerenleven*, *boerenlied*, *boerenmeid*, *boerenstand*, *boerenwerk*, *boersch*, *boerschheid*.

Boer is zamengetrokken van *bouwer*, en dit is van het werkw. *bouwen*, in de beteekenis van het land bearbeiden. Dit *bouwer*, hoogd. *Bauer*, is, voorheen, even zoo als thans *boer*, in gebruik geweest : *geen bouwers zich vermoeden*. [Vond.] *Meest elck seyt nu veur bouwer, boer*. [Reder.] Niet lang nadat men voor *bouwer*, *boer*, gezegd heeft, hetwelk omtrent het midden der zestiende eeuw heeft plaats gehad, is het woord *boerman* in gebruik gekomen. Wij vinden het bij Kil. en anderen : *de boerman verstaet hem op de landbouwinghe*. [R. Vissch.]

BOEREN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik boerde, heb geboerd*. Van *boer*. Het land bouwen, vee hoeden, het werk van eenen boer verrigten : *hij heeft, op deze landhoeve, zeven jaren geboerd*. In den gemeenen spreektrant, voor oprispen : *foet, is dat boeren!* Van hier *boerderij*, eene boerenwoning.

BOERSCH, BIJV. NAAMW. EN BIJW., *boerscher*, *boerschst*. Boerachtig, tot den boerenstand behoorende : *boersche zeden*. Lomp : *hij gedroeg zich zeer boersch*. Van hier *boerschheid*.

BOERT, (bij de Ouden *boerd*, *boerde*) Z. N., V., *der*, of *van de boert*; zonder meerv. Jok, scherts : *het was alles boert; hij sprak niets dan boert*. Van hier *boertachtig*, *boertig*. Zamenst. *boertrede*, *boertwoord*, bij Hooft.

BOERTEN, (oul. *boerden*) ONZ. W., gelijkvl. *Ik boertte, heb geboert*. Schertsen, spotten : *hij is een liefhebber van boerten*. *Ik zeide het al boertende*. Van hier *boerter*, *boerterij*.

BOETE, Z. N., V., *der*, of *van de boete*; meerv. *boeten*. Berouw over begane zonden, zonder meerv. : *boete doen*, herouw toonen. Geldstraf : *iemand eene boete opleggen*, in de *boete vervallen*, *de boete betalen*. Zamenstellingen zijn : *boetpreek*, *boetpsalm*, *boetraardig*, *boetraardigheid*, *boetraardiglijk*. *Boete* is, *oul.*, ook gebruikelijk geweest voor hulpmiddel, verbetering.

BOETEN, BEDR. W., gelijkvl. *Ik boette, heb geboet*. Straf lijden om iets : *met uwen hals, met uw bloed, zult gij deze belediging boeten*, *Eene misdad boeten*. *Verdien ick dit te boeten?* [Vond.] Bevredigen : *zijne lusten boeten*, *oul.* ook *honger en dorst boeten*. *Voor iets boeten* kan als onzijd. beschouwd worden : *hij zal daarvoor boeten*. Gelijk het zelfst. *boete* gebruikelijk geweest is voor

hulpmiddel, verbetering, zoo komt het werkw. *boeten* ook in den zin van verbeteren, herstellen, voor; en het is als zoodanig nog bij ons in gebruik, in de spreekwijzen: *het vuur boeten*, beter doen branden, *de netten boeten*, de gescheurde netten dicht maken, *eenen ketel boeten*, lappen, waarvan *ketel-boeter*. Van hier *boeter*, *boeting*.

Boeten, hoogd. *büezen*, bij Ofr. *buazen*, bij Kero *puazzen*, deen. *bode*, zweed. *bota*, ijsl. *baeta*, angels. *bote*, beteekent, eigenlijk, beteren, verbeteren, en vervolgens de aangebrachte schade vergoeden. Ofr. gebruikt het ook voor boete doen. Het stamt van het oude *bat*, d. i. beter, af, waarvan *baat*, hetwelk bij Kil. hetzelfde als *boete* is.

BOETSE, (bij Kil ook *bootse*), een verouderd zelfst. naamw., beteekenende eene belagchelijke gebaarmaking, jokkernij, snakerij, waarvan het bijv. *boetsig*, lustig, vrolijk, aardig, door jokkernij lagchen verwekkende. Hiertoe behoort ons *boetsemaker*, dat in de *kantteek*. op de Bijbelvert. voorkomt, alwaar het woord *spotachtigen* door *boetsmakers* verklaard wordt. Voor de *b* verkiest echter het algemeene gebruik de *p*, en zegt *poets*, *poetse*, voor klucht: *iemand eene poets spelen*; *poetsig*, *poetsemaker*, *poetsmaker*, ook *pots*, *potsig* enz.

BOETSEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boetseerde*, heb *geboetseerd*. Iets van klei, was, enz. vervaardigen, inzonderheid eene beeldtenis: *hij is fraai in was geboetseerd*. Van hier *boetseerder*, *boetsering*.

Dit basterdstaartige *boetseren*, is, bij Kil. en anderen, ook *bootseren*, waarschijnlijk van *bootzen*, waarvan *naboetsen*.

BOETVAARDIG, bijv. naamw. en bijw., *boetvaardiger*, *boetvaardigst*. Boete, of dadelijk berouw over de zonde aan den dag leggende, of vaardig en bereid, om het gebrekkelijke te verbeteren: *een boetvaardig gemoed*, *een boetvaardige zondaar*. Van hier *boetvaardigheid*, *boetvaardiglijk*.

BOEZEL, z. n., m., *des boezels*, of *van den boezel*; meerv. *boezels*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Zekere stof voor de kleederdragt: *witte*, *ruwe boezel*. Dewijl van deze stof, veelal, de schorteldoeken, die de vrouwen voor het lijf dragen, plegen gemaakt te worden, voeren dezelve, in de gemeenzame verkeering, ook den naam van *boezels*, ook *boezelaar*.

BOEZELAAR, z. n., m., *des boezelaars*, of *van den boezelaar*; meerv. *boezelaars*. Zie *boezel*.

BOEZEM, z. n., m., *des boezems*, of *van den boezem*; meerv. *boezems*. Eigenlijk, de vouwen, of de ruimte in de kleeding voor de borst, inzonderheid ten aanzien van de kleederdragt der Ouden: *de hand in den boezem steken*. *Zal iemand vyer in synen boesem nemen*, dat syne kleederen niet ver-

brandet en worden? [Bijbelv.] Iets in den boezem dragen, ook figuurlijk, koesteren: *eene slang in den boezem dragen*, eenen geheimen vijand goed doen: *die de verkleumde slang in den boezem stooft*. [Hooft]. Figuurlijk, dat gedeelte des ligchaams, hetwelk daardoor bedekt wordt, de borst, en inzonderheid bij de Vrouwen. In eene ruimere beteekenis, het hart: *de liefde sloop in haren boezem*. Ook wordt aan de zee een *boezem* toegeschreven, voor eenen inham: *de boezem der zee*, ook *zeeboezem*. Zamenstellingen zijn: *boezemgreep*, *boezemvriend*, *boezemvriendin*, *boezemvriendschap*. Bij Kil. *boezemwees*, (*posthumus*), een kind, dat, na zijns vaders dood, ter wereld komt.

BOF, z. n., v., meerv. *boffen*, stoot, duw: *ik gaf hem eene bof in de zijde*. Zoo zegt men ook *op eene bof*, voor eensklaps. Zie *boffen*.

BOFFEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bofte*, heb *geboft*. Waarschijnlijk, een klanknabootsend woord, afgeleid van het geluid, hetwelk iets, dat tegen den grond gesmeten wordt, maakt: *van boven neder boffen*, werpen. [Hooft.] Bij Kil. komen eenige andere, doch reeds verouderde beteekenissen voor.

BOGCHEL, z. n., m., *des bogchels*, of *van den bogchel*; meerv. *bogchels*. Een hooge, of kromme rug: *eenen bogchel hebben*. In den gemeenen spreektrant, voor den rug zelven: *op zijnen bogchel krijgen*. Het verkleinw. *bogcheltje*. Van hier *bogchelaar*, *bogchelaarster*, die eenen bogchel heeft. Van *bogchel* is het onz. werkw. *bogchelen* gevormd, in den gemeenen spreektrant, voor naarstig arbeiden, gebruikelijk.

Het woord *bogchel* is, ongetwijfeld, om de daardoor aangeduide bogt van den rug, van het werkw. *buigen* afkomstig.

BOGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boogde*, heb *geboogd*. Van *boog*. Roemen, pogchen. Met *van* en *op*: *van iets bogen*. [R. Viss.] *Geen andre mag bij haar op pyrk van schoonheid boogen*. [Hooft.] Dit woord wordt, in dezen zin, bij Kil. of Plant. niet gevonden. Bij hen komt het, in de beteekenis van buigen voor. Ook schijnt het, voor ruim twee eeuwen, eerst in gebruik gekomen te zijn. Huydec., die met dit woord niet zeer ingenomen is, gist, dat *bogen van*, of *op iets* zoo veel zegt als: zich eenen eerboog van iets oprigten; of dat het van *beoogen* is zamengetrokken. Doch tegen dit laatste merk ik alleenlijk aan, dat *bogen* dan de scherplange *oo* (*boogen*) moest hebben, daar de algemeene uitspraak, intusschen, alleen de *o* (*bogen*) laat hooren. Natuurlijkst is de afleiding van *boog*, in den zin van roem, pracht, hoovaardij.

BOGT, z. n., v., *der*, of *van de bogt*; meerv. *bogten*. Van *buigen*. Kromte: *de bogt van eenen boog*. *Die weg heeft verscheidene bogten*. Van eene reede, die binnenwaarts

gebogen ligt, inham : *de bogt van Frankrijk*. De bogt, of hoog, van een touw, dat aan beide einden vastgehouden en omgeslingerd wordt : *in de bogt springen*, en van hier de spreekwijs : *voor iemand in de bogt springen*, het voor iemand opnemen. Voor in de bogt springen heeft Hooft het werkw. *bogten* (*bochten*). In den gemeenen spreektrant, wordt *bogt* ook voor alles genomen, wat slecht is : *bogt van volk*, *bogt van tabakenz*. Vond. gebruikt het ook mannel. : *welke den bocht van Kalabrie afspoelt*. Van hier *bogtig*, krom, met bogten, bij Hooft ook voor overbuigende, overhellende : *bogtigen bederve* ; *bogtigheid*.

BOHA, *boeha*, tusschenwerpsel : *zij schreeuwden boha!* Ook wordt het als zelfst. gebezigd : *boha maken*, veel geraas en gelier maken. *Voor Groninghe maakte men eenen bocha met schieten en vuuren*. [Hooft.] *Hetgeen tot zoo groot eenen boha paste*. [Vond.] *Niet met een deel bohaes, of uiterlyck geruchts*. [J. de Deck.] Van hier is, in den gemeenen spreektrant, het zelfst. *bohmaker*, voor iemand, die veel geschreeuw en geweld maakt, gebruikelijk : *hij is een regte bohmaker*. Tuinman leidt dit woordt van het gr. *βοῶν*, roepen, schreeuwen, af.

BOK, z. n., m., *des boks*, of *van den bok*; meerv. *bokken*. Verkleinw. *bokje*, *bokskén*. Het mannetje van de geit, anders *geitebok*; ook het mannetje van eene ree, *reebok*. *De luiPERT bij den bock*. [Vond.] Overdragtelijk, voor een lomp, stuursch, onbeleefd mensch : *hebt gij ooit zulk eenen bok gezien, als die karel is?* In den gemeenen spreektrant is *eenen bok maken*, ook *schieten*, voor : zich vergissen, eenen misslag begaan, gebruikelijk. Ook draagt zeker werktuig, bestaande uit twee stulten, aan de boven-einden vast gemaakt, dienende, om eene zwaarte op te hijschen, dezen naam. Insgelijks wordt zeker vaartuig, waarmede men schuiten, die in den grond liggen, boven water haalt, *een bok* genoemd, en *een bokje* is een keine stoel zonder leuning. Of deze benamingen van de eene of andere gelijkheid met eenen bok ontleend zijn, dan of derzelve oorsprong elders moet gezocht worden, is niet zeker. Van hier *bokachtig*, *bokachtigheid*, *bokkenbaard*, *boksbaard*, *bokkenhaar*, *bokkenleder*, *bokkenleer*, *bokkenvel*, *boksleer*, *boksvel*, *bokshoorn*, *boksoor*, in de scheepvaart, *bokspoot*, *boksvoet*, enz.

Bok, hoogd. *Bock*, bij Notk. *poccho*, angels. *bucca*, eng. *buck*, zweed. *bock*, deen. *Buk*, fr. *bouc*, ital. *becco*. Ten Kate leidt het van *buigen* af, en Wacht. van het oude *bocken*, *bochen*, d. i. stooten.

BOKAAL, z. n., v., *der*, of *van de bokaal*; meerv. *bokalen*. Een drinkglas : *schuimende bokalen*. Het verkleinw. is *bokaaltje*.

Fr. *bocal*, lat. *baucalium*, *bocalium*, ital. *bocale*, gr. *βαυκαλις*, *βαυκαλιον*. Zij, die *pokaal* schrijven, leiden het van het lat. *poculum* af.

BOKKEN, zie *bukken*.

BOKKING, *bukking*, z. n., m., *des bokkings*, of *van den bokking*; meerv. *bokkingen*. Zekere visch, gerookte haring : *engelsche bokking*. In den gemeenen spreektrant, wordt het woord *bokking* ook voor eene scherpe berisping gebezigd : *iemand eenen bokking geven*, hem doorstrijken. Van hier *bokkinghang*, de plaats, waar de bokking gerookt wordt. Kil., Ten Kate en Tuinman houden *bokking* voor eene zamentrekking van *boksharing*, en ontleenen deszelfs benaming van den onaangenamen boksreuk. Adelung verwerpt dit gevoelen, en meent den oorsprong van dit woord in *bakken* te vinden, voor zoo ver het dorren, droogen, beteekent.

BOKSE, z. n., v., *der*, of *van de bokse*; meerv. *boksen*. Eene broek : *om de boxen te schorten*. [Hooft.]

Dit woord is, in dezen zin, nog in Oostvriesland, en elders in Nederland, in gebruik. Ten Kate vindt den oorsprong dezer benaming in de buigzaamheid van het leder, of omdat *eene bokse* van bokkenleer gemaakt wordt. Van hier *boksen*, in de broek steken, wegnemen, stelen : *dat hebt gij weer gebokst*. *De boereneinden boxen zij*. [Hooft.]

BOL, z. n., m., *des bols*, of *van den bol*; meerv. *bollen*. Alles, wat bol en rond is; kloot, ronde bal. *Aardbol*, *luchtbol*. *De bol van den hoed*. Een rond brood : *een witte bol*. *De bol van eene bloem*, ook *bloembol*. Het hoofd : *het schort hem in den bol*; van hier, in den gemeenen spreektrant, *bol*, voor iemand, die schrande en bekwaam in zijne zaak is : *hij is een bol*. Ook als een vleiwoord, waarmede men de kinderen aanspreekt : *mijn zoete bol*. Van dit *bol*, voor het hoofd, heeft men het werkw. *bollen*, voor den kop slaan, gevormd : *eenen os bollen*, met eenen hamer voor den kop slaan, dat hij neervalt. Het verkleinw. is *bolletje*. Zamenstellingen zijn : *boltrond*, *bolvormig*, enz. *Losbol*, *schuddebol*, *hardebol*, waarvan de onz. w. w. *schuddebollen*, *hardebollen*. Zie deze woorden.

BOL, bijv. naamw. en bijw., *boller*, *bolst*. Gezwollen : *bol van aangezigt*. Van hier *bolachtig*, *bolachtigheid*, *bolheid*.

BOLDEREN, zie *bulderen*.

BOLDERWAGEN, z. n., m., *des bolderwagens*, of *van den bolderwagen*; meerv. *bolderwagens*.

Een overdekte wagen, die niet op riemen hangt. Van *bolderen*, *bulderen*, een klankna-bootsend woord, voor geraas maken, gelijk aan die soort van wagens eigen is.

BOLK, z. n., v., *der*, of *van de bolk*; meerv. *bolken*. Zekere zeevisch, wijting. Hooft gebruikt hier voor *bolting*.

BOLLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bolde*, *heb gebold*.

Voor den kop slaan : *En dat men ossen bollen zou.* [Cats.] Zie *bol*. Zeemansw., korten, minderen : *de bezaan bollen*, het zeil van de bezaan minderen.

BOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Bolde*, heeft gebold. In den gemeenen spreektrant, eene genoegelijke aandoening over iets gevoelen : *o dan, dan bolt 'het u te wonder* enz. [J. de Deck.] *Dat bolde mij*, was mij aangenaam.

BOLLEPEES, zie *bullepees*.

BOLROND, bijw. naamw. en bijw.; zonder trapen van vergrooting. Verheven en rond, klootrond.

BOLSTER, z. n., m., *des bolsters*, of van den *bolster*; meerv. *bolsters*. De groene bast van noten : *de noten uit den bolster doen*. De schel van koorn gewassen, anders kaf genoemd. En, daar weleer, gelijk nog bij de arme lieden plaats heeft, de bedden, kussens en dekens met dien bolster, of zulk kaf, gevuld werden, zoo is van daar de spreekwijs *bed en bulster* ontstaan.

BOLSTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bolsterde*, heb *gebolsterd*. *Noten bolsteren*, den bolster van de noten afdoen.

BOLWERK, z. n., o., *des bolwerks*, of van het *bolwerk*; meerv. *bolwerken*. Zekere sterkte : *het geschut is op het bolwerk gebragt*. Ook overdragt., voor beschutsel, bescherming : *dat was hem een bolwerk in zijn ongeval*.

Ten Kate leidt dit woord van *bol*, voor het hoofd, en *werk* af, zoo dat *bolwerk*, eigenlijk, een hoofdwerk van bescherming is.

BOLWERKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bolwerkte*, heb *gebolwerkt*. Met een bolwerk voorzien : *die stad is sterk gebolwerkt*. Figuurlijk, en in den gemeenen spreektrant : *ik zal dat wel bolwerken*, uitvoeren, klaar maken.

BOLWORM, *bolwurm*, z. n., m., *des bolworms*, of van den *bolworm*; meerv. *bolwormen*. Hoofdworm. Figuurlijk : *hij heeft den bolworm*; *de bolworm steekt hem weer*, zijn hoofd staat niet wel.

BOLWURM, zie *bolworm*.

BOM, z. n., v., *der*, of van de *bom*; meerv. *bommen*. Het deksel, stopsel, of de prop van een vat, welks opening men *het bomgat* noemt. Behalve deze, komt, bij Kil., nog eene andere beteekenis van het woord *bom* voor, namelijk die van *trommel*. Zoo ook bij Vondel : *het getrommel der bomme*; *op bazuin en bommen*. Deze benaming is ook aan zeker schiettuig gegeven, hetwelk, tot ongeluk van het menschelijke geslacht, is uitgevonden : *bommen werpen* enz. Doch misschien is *bom*, in dezen zin, verkort van *bombe* (fr. *bombe*, ital. *bomba*, deen. *Bombe*, russ. *bomba*); en hiervan is gemaakt het basterdstaartige *bombarderen*, bommen werpen, overeenkomende met het lat. *bombarda*, een stuk geschut. Hooft gebruikt het, in den zin van eene suikerdoos : *ende zenden hier-*

nevens de bom, gestoffeerd met lekkernijen; dan after de bom, daar de suiker in was. Doch buiten deze plaats, weet ik hiervan geen voorbeeld meer.

In de drie eerste beteekenissen is *bom* een klanknabootsend woord; (misschien ook in de laatste, als voor *trommel*; gelijk men nog zegt *suikertrommel* enz., mede van het geluid, hetwelk eene ledige blikken *trommel* maakt) want holle vaten, *trommels* en *bommen* maken een dof en hol geluid, hetwelk met het gr. *βομβος* en het lat. *bombus* overeenkomt. Van hier *bombeen*, dik, lomp been, *bomketel* enz.

BOMBAMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bombamde*, heb *gebombamd*. Een klanknabootsend woord, gevormd van het geluid der klokken.

BOMBAZIJN, z. n., o., *des bombazijns*, of van het *bombazijn*; meerv. *bombazijnen*. Zekere stof, die van katoen gemaakt wordt. Van hier het onverbuigh. bijw. naamw. *bombazijnen* : eene *bombazijnen voering*.

Dit woord is, eigenlijk, ontleend van het lat. *bombycina*, en dit van *bombyx*, *βομβυξ*, een zijdeworm, of zijworm; zijnde de stof, bij de Ouden, *bombycina* genaamd, eene soort van zijde geweest, welke de lateren Grieken en Latijnen *βομβακίον* en *bombacium* genoemd hebben. Deze benaming is, naderhand, tot de boomwol, of het katoen, uit hoofde van derzelve zachtheid, of gelijkheid aan zijde, overgegaan; en de stof, daarvan gemaakt, heeft den naam van *bombazijn*, ital. *bambagia*, *bombazo*, *bombasina*, fr. *bombasin*, gekregen. Dat nu de stof, welke wij *bombazijn* noemen, van boomen, of een heestergewas, komt, geeft ons geen regt, om, met Kil. en anderen, *boombazijn* te schrijven, even als of het woord, eigenlijk, van *boom* afkomstig ware.

BOMGAT, z. n., o., *des bomgats*, of van het *bomgat*, meerv. *bomgaten*. Van *bom* en *gat*. Zie *bom*.

BOMMEL, z. n., m., *des bommels*, of van den *bommel*; meerv. *bommels*. Hetzelfde als *bom*, voor het deksel, of de prop van een vat. Hiertoe behoort, waarschijnlijk, de spreekwijs : *de bommel is uitgebroken*, *uitgeborsten*, voor : het verborgene is aan den dag gekomen; dewijl de *bom*, door gisting, of anderzins, van het vat geraakt zijnde, hetgeen daarin besloten was, te voorschijn komt. Hooft bezigt dit woord, in dezelfde spreekwijs, voor een slecht opzet, oneerlijk bedrijf : *en goedt vond, den bommel te laten rijpen*, om, op het uitbreken deszelfs, enz. Kil., Hooft en anderen bezigen het ook in de beteekenis van zeker diertje, anders *hommel*, horzel, genoemd : *den bommel, een gediert zoo nijver niet als zij*. [Hooft.]

BOMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bomde*, heb *gebomd*. Een klanknabootsend woord, betee-

kenende een hol en dof geluid maken, overeenkomende met het gr. *βομβειν*: een vol vat bomt niet. [R. Viss.] *Mijn buijck bomt als een trom.* [Breder.] Bij Kil. komt het voor, in de beteekenis van trommelen, de trom slaan.

BOND, z. n., o., des *bonds*, of van het *bond*; meerv. *bonden*. Van *binden*. Oul., een verdrag, of eene verbindtenis van verscheidene personen, waarvoor wij thans *verbond* gebruiken: *zijns bonds gedachtig*. [Camph.] Van hier *bondbreker*, *bondbreekster*, *bondbreuk*, *bondbrekig*, *bondbreukig*, *bondkist*, *bondschender*, *bondschending*. Zie *verbond*.
BONDEL, *bundel*, z. n., m., des *bondels*, of van den *bondel*; meerv. *bondels*. Van *binden*. Verscheidene zamengebondene dingen: een *bondel lappen*, een *bondel hooi*. Bijlen, met roeden omvlochten, die voor de voornaamste Overheden van Rome gedragen werden: *verzekertden schoonen bondel bijlen*. [Vond.] Het verkleinw. is *bondeltje*, *bondelken*, *bundeltje*, *bundelken*.

Hoogd. *Bündel*, angels. *byndel*, *byndela*, eng. *bundle*, bij Willer. *gebuntelin*, middeleeuwsch lat. *bundela*, *bundella*, *bundellus*.

BONDER, zie *bunder*.

BONDGENOOT, z. n., m., des *bondgenoots*, of van den *bondgenoot*; meerv. *bondgenooten*. Van *bond* en *genoot*. Bij Hooft *bondverwant*. Die in een verbond staat: *vrienden en bondgenooten*. Van hier *bondgenootschap*.

BONDIG, bijv. n. en bijw. *bondiger*, *bondigst*. Van *binden*. Hetgeen vast en wel gebonden is: een *bondig bewijs*. Hooft bezigt het ook voor verbindend: *zulke lastbrieven waaren bondigh*. Van hier *bondigheid*, *bondiglijk*.

BONK, z. n., v., der, of van de *bonk*; meerv. *bonken*. Schonk, been: *schonken en bonken*.

BONKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bonkte*, heb *gebonkt*. In den gemeenen spreektrant, voor slaan: *iemand bonken*.

BONS, z. n., v., der, of van de *bons*; meerv. *bonzen*. Klanknabootsend woord. Slag, stoot: *eene bons op de deur geven*. Figuurlijk, weigering, afwijzing: *de bons krijgen*, afgeslagen worden, in den gemeenen spreektrant.

BONSEM, *bonsing*, zie *bunsing*.

BONT, z. n., o., des *bonts*, of van het *bont*; meerv. *bonten*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Een vel van eenig dier, hetwelk met het haar daarop bereid is: *in het bont gaan*. Van hier het onverbuigb. bijv. *bonten*, van hout gemaakt: *eene bonten muts*.

BONT, bijv. naamw. en bijw., *bonter*, *bontst*. Veelverwig: *een bont paard*. Dewijl de bonte kleur inzonderheid kenbaar maakt, zoo is daarvan de spreekwijs ontleend: *hij is bekend, als de bonte hond*. Erg, slecht, doch alleenlijk in den gemeenen spreektrant: *hij maakt het bont*.

BONTEKRAAI, z. n., v., der, of van de *bontekraai*; meerv. *bontekraaijen*. Van *bonte* en *kraai*; doch het gebruik heeft deze woorden reeds zamengehecht.

BONTWERKER, z. n., m., des *bontwerkers*, of van den *bontwerker*; meerv. *bontwerkers*. Iemand, die in het bont werkt. Van hier *bontwerkerswinkel*.

BONZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bonsde*, heb *gebonsd*. Van *bons*. Klanknabootsend woord. Slaan, stooten: *iemand van de stoep bonzen*; op de deur *bonzen*.

BOODSCHAP, z. n., v., der, of van de *boodschap*; meerv. *boodschappen*. Zamengetrokken van *bodeschap*. Het werk van eenen bode, of hetgeen een bode verrigt: *voor iemand eene boodschap doen*; *iemand met eene boodschap belasten*. Tijding: *ik zal hem de boodschap brengen*. Oudt., was het ook voor eenen gezant, en voor een gezantschap gebruikelijk. Van hier *boodschapbrenger*, *boodschaplooper*, enz.

BOODSCHAPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boodschapte*, heb *geboodschapt*. Aankondigen: *iemand iets boodschappen*. Van hier *boodschapper*, *boodschapping*, *boodschapster*.

BOOG, z. n., m., des *boogs*, of van den *boog*; meerv. *bogen*. Alles wat krom gebogen is, of eene bogtige gedaante heeft: *eene brug met drie bogen*. Zeker schiettuig, een handboog, voetboog: *den boog spannen*; *met boog en pijlen*. *De boog kan niet altijd gespannen zijn*, spreekw., men moet zich somwijlen eens verlustigen. Van hier *bogenmaker*, *boogschietter*, *boogshoot*, *boogschutter*, *boogswijze*. Oudt., werd *boog*, gelijk ook *baug* (*baech*), voor roem, pracht, hoovaardij gebezigd: *van gulzigh' overdaelt mijn taefel heeft geen boogh*. [Hooft.] *Bij lelij, voghel, stier, is u boogh ring te achten*. [Spieg.] *Om hovaerdie of baech*. [Mat. der Soud.] En van dit *boog* hebben wij het werkw. *bogen*.

BOOGAARD, zie *boomgaard*.

BOOGZAAM, zie *buigzaam*.

BOOM, z. n., m., des *booms*, of van den *boom*; meerv. *boomen*. De grootste en stevigste soort van plant in het plantenrijk, of eene plant, die uit eenen enkelen wortel met eenen stam, of hoofdtrunk, zich in vele takken, als zoo vele armen, uitbreidt: *appelboom*, *vruchtboom*; *boomen planten* enz. *De boom des levens*, een, met opzigt tot den naam, bekend gewas, in het voormalige aardsche paradijs. In de hoven wordt zekere uitlandsche boom ook met dezen naam bestempeld. *De boom der kennisse*. [Bijbelvert.] Zamenstellingen zijn: *boomaarde*, *boomachtig*, *boomagaat*, *boomaloe*, *boombast*, *boomblad*, *boombloem*, *boomboor*, *boombrand*, *boomdraak*, *boomement*, *boomenter*, *boomenterrij*, *boomgans*, *boomgewas*, *boomgodin*, *boomhaker*, *boomhakking*, *boomhof*, *boom-*

kever, boomknoest, boomknop, boomknuist, boomkooper, boomkrekel, boomkruiper, boomkweeker, boomkwekerij, boomladder, boomloof, boomluis, boommarkt, boommos, boommusch, boomnims, boomnoot, boomooft, boompalm, boompikker, boomplanter, boompoter, boomrijk, boomsap, boomschaduw, boomschender, boomschenderij, boomschim-mel, boomslak, boomslang, boomsluiper, boomsnoeijer, boomstronk, boomtak, boomvaren, boomvrucht, boomwagen, boomwas, boomwol, boomworm, boomwortel, boomzetter, boomzijde, boomzwam, enz.

Van dit boom zijn verscheidene spreekwijzen en leenspreuken afkomstig, zoo bij deftige schrijvers, als in het gemeene leven; b. v. : *hooge boomen worden het eerste van den bliksem getroffen*, groote, aanzienlijke personen staan het eerste voor haat en laster bloot. Anders : *hooge boomen vangen veel wind*; of, gelijk Cats zegt :

Hoe hooger bergh, hoe lager dal;

Hoe grooter boom, hoe swaerder val.

Hoe grooter staet, hoe grooter haet.

Zoo als de boom valt, blijft hij liggen, zoo als de mensch sterft, is zijn lot bepaald. *Hij teert van den hoogen boom af*, hij verteert zijn goed, zonder te letten op het verminderen zijner bezitting. *De kat uit den boom kijken*, wachten tot de zaak zich zelve ontwikkelt. *Het is een karel als een boom*, een lang, sterk man. *Eer de boom groot is, is de planter dood*, anders : *boompje groot, plantertje dood*, men slooft zich dikwijls voor anderen af, zonder zelf genot van zijnen arbeid te hebben. *De boom valt niet met den eersten slag*, men moet, om iets te bekomen, geene moeite ontzien. *Wanneer een boom ter aarde zijgt, maakt ieder, dat hij takken krijgt*, elk bedient zich van de gelegenheid. *Oude boomen willen niet verplant zijn*, wanneer oude lieden van woning veranderen, gaan zij, veelal, sterven.

Boom wordt, in eene ruimere beteekenis, ook voor den enkelen stam des booms genomen. Zoo zegt men : *dit is een dikke, zware boom*, voor deszelfs dikken, zwaren stam. Van hier *boom des kruises*, of kruisboom : *aan den hoogen boom des kruycen*. [Clare Sp.] *Ja schijnt den boom van 't kruis* enz. [Vond.]

In het gemeene leven wordt boom, bijna, voor alles genomen, wat uit eenen geheel en boom, of deszelfs stam, vervaardigd wordt, of ook wel de gedaante van eenen boom, of boomstam, heeft : *men recht er boomen op, met takelen en touwen*, men zet de masten in het schip. [Vond.] Een schippersboom, een lange stok, of kloet, om binnenlandsche vaartuigen voort te boomen, of voort te stuw en : *hij steekt met een' zwaren boom de schuit van 't land*. [Vond.] Men noemt dit werktuig boom, bij Kil. ook schipboom,

omdat het van eenen geheel en sparreboom gemaakt wordt. Van hier boommaker. Een draaiboom, slagboom, of sluitboom, strekkende tot een middel van afsluiting van eene haven, een water, of eenen landweg : *de boom is toe*, gesloten; *doe den boom open*. Van hier boomgeld, boomklok, boommeester, boomsluiter, boomwachter, enz. Een hout, of ijzer, dienende tot verzekering van deuren, of vensters : *de boomen op de deur en vensters doen*. *Geen grendel kon mij keeren, noch boom, noch slotwerk, staal noch ijzer, hout noch steen*. [Vond.] Een werktuig, bestaande uit een hout, waaraan een vat bier, of eene mand met wijn, door middel van eenen ketting gehangen, en dat dus door twee man op de schouders gedragen wordt, bij de brouwers en wijnwerkers in gebruik, ook *bierboom, draagboom, wijnboom* genoemd. — *De boom van eenen wagen, anders disselboom : met eenen korten, of langen, boom rijden*. Alle hand- en draaiboomen, om iets in te schroeven enz., als *persboom, schroefboom* enz. Ook wordt een stamvader, uit wien een talrijk nakroost voortkomt, figuurl., een boom genoemd : *zijn trotze legerhoed getuigt uit welk een' boom dees krijgsteig is gesproten*. [Vond.] Het verkleinw. is *boomken, boomtje*, thans, doorgaans, *boompje*.

Boom, hoegd. Baum, bij Ofr. boum, bij Notk. poum, bij Ulphil. bugm, angels. beam, deen. Bom, zweed. bom, schijnen, volgens Adel., hunnen naam van de hoogte ontleend te hebben. In het hebr. is bom en bamah hoog; het persische bam beteekent den top van eenig ding, het gr. βημι stijgen, βωμος een altaar, en βημα eenen kansel. De Latijnen noemden eene bijzondere soort van boom pomus.

BOOMBAST, z. n., m., van den boombast; meerv. boombasten, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Van boom en bast. Eigenl., de bast, of buitenschors der boomen. Oneigenl., eene uit dien bast vervaardigde stof, die in Angola, op de kust van Afrika, verwerkt wordt, en met zijden stoffen gelijk staat.

BOOMEN, bedr. w., gelijkvl. Ik boomde, heb geboomd. Van boom, in de beteekenis van scheepsboom. Een vaartuig met eenen boom voortstuw en, ook kloeten genoemd : *hij boomde met een vlot langs d'oevers*. [Vond.] In de weverijen zegt men boomen, voor: den ketting op den boom (weefboom) brengen. Van hier boomer, boomster.

BOOMGAARD, z. n., m., des boomgaards, of van den boomgaard; meerv. boomgaarden. Van boom en gaard. Een hof, tuin, of beslotene plaats, waarin oost- of vruchtboomen gekweekt worden, bij Kil. ook ooftgaard. *Wat zong het vrolijk vogelkijn, dat in den boomgaard zat*. [Vond.] Bij verkorting, wordt,

voor *boomgaard*, ook *boogaard*, doch kwalijk *bogaard*, gebezigd. Van hier *boomgaardenier*, ook *boomgaardman*, *boogaardman*, bij Cats, d. i. oppasser, of bewerker van eenen boomgaard.

Dit woord is reeds zeer oud. Bij Notk. is het *baumgarten*, bij Willer. *bomgarto*.

BOOMGAARDOOFT, z. n., o., *des boomgaardoofts*, of *van het boomgaardooft*; zonder meerv. Van *boomgaard* en *ooft*. De vrucht, die in den boomgaard groeit.

Maar naarwlijks had de zon het lieflijk boomgaardooft Met smaaklijk vocht gevuld. [Hoogvl.]

BOOMGELD, z. n., o., *des boomgelds*, of *van het boomgeld*; meerv. *boomgelden*. Van *boom*, voor havenboom, en *geld*. Havengeld, zijnde de tol, die men geeft voor het openen van eenen boom, of de afsluiting eener haven. Ook van eenen boom aan den weg, hetzelfde als hekgeld: *boomgeld betalen*.

BOOMGREDEL, z. n., m., *des boomgrendels*, of *van den boomgrendel*; meerv. *boomgrendels*. Van *boom* en *grendel*. De boom, of dissel, aan den ploeg, dien men anders *ploegboom* noemt.

BOOMHEF, hetzelfde als *boomhevel*.

BOOMHEVEL, z. n., m., *des boomhevels*, of *van den boomhevel*; meerv. *boomhevels*. Van *boom* en *hevel*, en dit van *heffen*. Een houten werktuig, waarmede men zware boomen, met geringe moeite, van den grond heft, om die te vervoeren.

BOOMIG, bijv. naamw. en bijw., *boomiger*, *boomigst*. Van *boom*, en den uitgang *ig*. Iets, dat tot den boom behoort, of van boomen is: *een boomig gewas*, bij Kil. de vrucht van de boomen. Door het eten van onrijpe vruchten, stomp, stroef geworden, van de tanden: *boomige tanden*; *mijne tanden worden boomig*. Van hier *boomigheid*.

BOOMKAAN, zie *boomschip*.

BOOMKLOK, z. n., v., *der*, of *van de boomklok*; meerv. *boomklokken*. Van *boom* en *klok*. De klok, welke het sluiten der stads havenboomen aankondigt.

BOOMOLIE, z. n., v., *der*, of *van de boomolie*; zonder meerv. Van *boom* en *olie*. De olie uit rijpe olijven, in tegenoverstelling van andere soorten van olie, als *raapolie* enz.; waarom menze ook *olijfolie* noemt.

BOOMRIJK, bijv. naamw. en bijw., *boomrijker*, *boomrijkst*. Van *boom* en *rijk*. Rijk van boomen, veel geboomte bevattende: *een boomrijke tuin*.

BOOMSCHIP, (bij Kil. ook *boomkaan*) z. n., o., *des boomschips*, of *van het boomschip*; meerv. *boomschepen*. Van *boom* en *schip*. Een schip of vaartuig, dat uit eenen enkelen boom, of tronk, gehouwen is.

BOOMSCHOOL, z. n., v., *der*, of *van de boomschool*; meerv. *boomscholen*. Van *boom* en *school*, in den zin van verzameling. Bij de boomkwekers gebruikelijk, om de plaats aan te duiden,

waar de jonge boomen bijeen geplant staan.

BOOMSTAM, z. n., m., *des boomstams*, of *van den boomstam*; meerv. *boomstammen*. Van *boom* en *stam*. De stam, of tronk, van eenen boom, afgescheiden van tak en wortel.

BOOMSTERK, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *boom* en *sterk*. Zeer, ongemeen sterk, ontleend van de stevigheid en sterkte der boomen: *een boomsterk mensch*, even als men zegt: *hij is zoo sterk als een boom*.

BOOMSWIJZE, bijw., beteekenende op de wijs van boomen, gelijk boomen: *het merg der hersenen is boomswijze getakt en uitgespreid*.

BOOMVRUCHT, z. n., v., *der*, of *van de boomvrucht*; meerv. *boomvruchten*. Van *boom* en *vrucht*. De vrucht van boomen, in onderscheiding van aard- en peulvrucht.

BOON, z. n., v., *der*, of *van de boon*; meerv. *boonen*. Zeker schelgewas: *grootte boonen*, *boerenboonen*, *boonen planten*, *doppen enz.* Het verkleinw. *boontje*. Zamenstellingen zijn: *boonakker*, *boonhalm*, *boonkruid*, *boonmeel*, *boonschel*, *boonstaak*, *boonstok*, *boonstoppen*, *boonstroo*, *boonveld*. Van dit *boon* zijn ook eenige spreekwijzen ontleend; b. v.: *dat is zoo veel als eene boon in eenen brouwketel*, dat kan niet veel helpen. *Honger maakt rauwe boonen zoet*, maakt geringe spijs smakelijk. *Niet eene boon achten*, voorheen in gebruik, voor: klein achten, of verachten: *de goedren des gemoeds en acht men niet een boon*. [De Deck.] *In de boonen zijn*, zich vergissen, verward denken, of handelen. Deze spreekwijs is ontleend van de uitwerking, welke de aangename en sterke, schoon eenigzins nadeelige, reuk van bloeiende grootte, of roomsche boonen heeft op de hersenen van iemand, die zich op een groot veld derzelve te lang ophoudt, of te slapen legt, wanneer hij gevaar loopt, om duizelig en verward te worden.

Boon, hoogd. *Bohne*, zweed. *bōna*, deen. *Bonne*, angels. en eng. *bean*, ijsl. *baun*, gr. *πυρανος*.

BOOR, z. n., v., *der*, of *van de boor*; meerv. *boren*. Zeker werktuig, waarmede men boort: *grootte boor*, *avegaar*. Van hier ook *boorijzer*.

BOORD, z. n., m., *des boords*, of *van den boord*; meerv. *boorden*. Een oud woord, hetwelk den rand, of uitersten kant van eenig ding aanduidt. Eigenlijk, de bovenste rand van een vat, drinkglas, enz.: *een glas tot aan den boord vol druivensap geschonken*. [De Deck.]

De oever: *binnen den gewenschten boort des Tibers*. [Vond.] *Zoom*: *de boord van een kleed*. Voor den rand van een schip, is het, in het gebruik, onzijdig: *te doen leggen over 't boord*. [Hooft.] En meestal wordt het, in dezen zin, zonder lidwoord gebruikt: *iets over boord werpen*, in de zee werpen; hetwelk Hooft bij overdrag bezigt, voor: ver-

waarloozen, te niet doen : *eer en eed over boord werpende*. *Over boord raken*, uit het schip in het water raken ; overdragt., buiten bediening raken, zijn middel van bestaan verliezen ; ook verloren raken : *daar raakt veel over boord* ; anders zegt men ook *over stuur*. *Over boord zetten*, in zee laten zakken. *Aan hooger boord zijn*, aan dien kant van het schip zijn, welke het hoogste boven het water uitsteekt, en waar men het minste nat kan worden ; overdragt., het voordeelig hebben, gelukkig zijn. *Aan boord klampen*, tegen het boord van een ander schip aan gaan leggen ; overdragt., iemand aanvallen. *Figuurlijk*, voor het schip zelf : *aan boord komen* ; overdragt. : *iemand aan boord brengen*, aanvallen. *Aan boord tijen* (tijden), aanzoek doen : *en men tijd de meit aan boord*. [Westerb.] *Binnen boord zijn*. *Aan boord gaan*, *van boord gaan*, *aan boord brengen*, *aan boord liggen*, met zijn schip zoo dicht bij het andere liggen, dat men van het eene op het andere kan springen. *Aan boord van den Admiraal*. Oul. schijnt het, in de beteekenis van het boord eens schips, vrouwel. gebruikt te zijn : *hinghen si seilen buter bort* ; *buter boert*. [Mel. St.] Het verkleinw. is *boordje*.

BOORDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boordde*, heb *geboord*. Met boordsel beleggen : *een kleed boorden*. Van hier *boorder*, *boordlint*, *boordsel*, *boordster*.

BOORDEVOL, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *boord* en *vol*. Tot aan den boord, of rand, vol : *een boordevol glas wijn* ; *den beker boordevol schenken*. Hoogvl. gebruikt te boorde vol : *daar — de nap te boorde vol elkaer werd ingeschonken*. *Borendevol* is eene verkeerde verlenging.

BOORTS, zie *bord*.

BOOS, bijv. naamw. en bijw., *booser*, *meest*, *zeer boos*. Kwaad, slecht, het tegengestelde van goed : *booze tijden* ; *de wereld wordt dagelijks booser*. Tot toorn geneigd : *een boos wijf*, *een booze hond*. Werkelijk toornig : *boos worden*, *op iemand boos zijn*, *iemand boos maken*. Ook van zaken, voor slecht, gevaarlijk : *een booze weg*. *Doen hij nu eens in een diepe en boose kuyl viel*. [Vond.] Van hier *boosaardig*, *boosaardigheid*, *boosaardigtijk*, *boosdader* (van het oude *dadēn*), thans *boosdoener*, *boosdadig*, *boosheid*, *booslijk*, *booswillig* (bij Kil.), *kwaadwillig*.

Boos schijnt een zeer oud woord te zijn, hetwelk niet alleen met het hebr. *baus*, maar ook met het oude lat. *peus*, overeenkomt. Otfrid. gebruikt, eenige malen, *bosa*, voor *boosheid*, en Notker. *bos*, voor *ziek*. Bij Kil. en Plaut. komt nog een van *boos* afgeleid woord voor, beteekenende de vallende ziekte : *booswee*, hoogd. *Bösweh*, *das böse Wesen*.

BOOSWICHT, z. n., m., *des booswichts*, of *van den*

booswicht ; meerv. *booswichten*. Van *boos* en *wicht*. Iemand, die, in de sterkste beteekenis van het woord, boos is ; een mensch, die zich aan allerlei misdrijven schuldig maakt : *een overgegeven booswicht*. *Zoo 't geral dit den booswicht toesta*. [Vond.] De hardheid dezer uitdrukking ligt ook in het woord *wicht*, hetwelk, in eenen bepaalderen zin, eenen lagen, slechten knaap beteekent. Zie *wicht*.

BOOR, z. n., v., *der*, of *van de boot* ; meerv. *booten*. Zeker klein vaartuig, waarvan men zich bij de groote schepen bedient, om ankers uit te brengen, aan land te varen, water te halen enz. *Eerst in de boot*, *keur van riemen*, spreekw., hetzelfde beteekenende als : die eerst komt, die eerst maalt. Van hier ook *bootsgezel*, *bootshaak*, *bootzman*, *bootsmansmaat*, *bootstouw*, *bootsvolk*. Doch in deze woorden, wordt *boot* voor een schip genomen. Dit woord komt in al de geslachten voor. Vrouwel. : *de boot der helle ging haer' gang*. [Vond.] *Mannel. : zij voer met den stygischen boot*. [Vond.] *Ende in den boot stiep hi*. [M. Stok.] *Onzijd. : met het boot*. [Vond.] *Makende het boot tot buit*. [Hooft.] Doch in het spreken wordt het vrij algemeen vrouwel. gebruikt : *val in de boot*, enz. Het verkleinw. *bootje*.

BOOR, z. n., v., *der*, of *van de boot* ; meerv. *booten*. Halssieraad, borstjuweel : *eene gouden*, *diamanten boot*. Het verkleinw. is *bootje*.

BOOTSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bootste*, heb *gebootst*. Vormen, afbeelden : *een beeld*, *gebootst van maagdewas*. [Vond.] Oul. werd het gebezigt voor *nabootsen* : *en wat dit dier (de aap) bespied, dat bootst het al terstond*. [T. P. Pers.] Ook voor *veinzen* : *gebootste blijdschap*. [Hooft.] Van hier *bootmaker*, iemand, die door gebaren iets uitdrukt, een' ander nabootst. Zie *boetseren*.

BORD, z. n., o., *des bords*, of *van het bord* ; meerv. *borden*. *Een tinnen*, *aarden bord*. *Dambord*, *verkeerbord* : *te borde komen*, aan het speelbord komen, overdragt., voor den dag komen. Voor *bord* zegt men ook *berd* ; zoo ook *te berde komen*, even als *te berde brengen*, eigenlijk, te spele brengen. Het verkleinw. *bordje*. *Bord* is oul. ook in de beteekenis van plank gebruikelijk geweest. Van hier nog *de borden van een boek* ; *persborden*, enz. Ten Kate brengt het tot *bor*, van het oude *baren*, *berēn*, dragen. Zie *berd*.

BORD, (bij Kil. *bor*) z. n., o., *des bords*, of *van het bord* ; zonder meerv. Eene soort van ziekte, anders, *de boorts*, vrouwel. *Hij heeft het bord*, bij Oudaen *boord*. Ten Kate brengt dit *bord* mede tot *bor*, van het oude *baren*, *berēn*, als eene geweldige opgesting en opzetting in de ingewanden zijnde.

BORDEEL, z. n., o., *des bordeels*, of *van het bordeel* ; meerv. *bordeelen*. Een huis, waarin

ontuchtige vrouwen gehouden worden : *in 't bordeel hare kuisheit af te leggen*. [Vond.] *Du en suls dijn dochter in 't bordeel niet setten*. [Bijb. 1477.] Zamenstellingen zijn : *bordeelbrot*, hoerenjager, *bordeelhoer*, *bordeelhouder*, *bordeelhoudster*, *bordeelspreuk*, bij Vond. : *indien men bordeelspreuken uitbant*, — *bordeeltaal*, enz.

Bordeel, hoogd. *Bordéll*, van het oude *bord*, saks. *borde*, beteekenende een klein huis, naar het fr. *bordel*, middeleeuwsch lat. *bordellum*, *bordellus*, hetwelk, eertijds, ook de beteekenis van een huisje had, doch, naderhand, die van een hoerhuis gekregen heeft. In het ital. luidt dit woord *bordello*, en in het eng., maar met eene verplaatsing der *r*, *brothel*. Voor *bordeel*, gebruikt De Twespr. *boerdeel*, en acht het zamengesteld van *boert* en *deel*, als eene plaats, waar men boerderij handelt.

BORDIG, bijv. n. en bijw., *bordiger*, *bordigst*. Hard, stijf : *dat linnen is zeer bordig*. Van hier *bordigheid*. Het is van *bord*, voor eene plank, afkomstig, en beteekent derhalve, zoo hard, of stijf, als eene plank.

BORDUREN, (bij Kil. ook *boorduren*) bedr. w., gelijkvl. *Ik borduurde*, heb *gebordurd*. Met goud, of zijde van allerlei kleuren, stikken : *een kleed borduren*. Van hier *borduurder*, *borduurster*, *borduurraam*, *borduursel*, *borduurwerk*, *borduurwerker*, *borduurwerkster*. Uit aanmerking van de verscheidenheid der kleuren, waarmede men dikwerf borduurt, bezigen de Dichters dit woord ook ten aanzien van de bloemen en het veld : *'t gebloemde borduurde 't veldtapijt*. [Feitama.]

BOREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boorde*, heb *geboord*. Van *boor*. Door drukken en draaijen, een gat maken : *een gat in eene plank boren*. *Met den vinger in de aarde boren*. Figuurlijk, voor schieten, doch alleenlijk in de spreekwijs : *een schip in den grond boren* ; waarvan *zich in den grond boren*, zich bederven, arm maken, ontleend is : *hij heeft zich, met dien handel, geheel in den grond geboord*. Voor dringen : *hij boorde met zijn leger, door den vijand heen*. In den gemeenen spreektrant : *iemand door den neus boren*, listiglijk onttrekken.

Boren, hoogd. *bohren*, deen. *bore*, zweed. *bora*, angels. *borian*, eng. *to bore*, spaan. *barrenar*, middeleeuwsch lat. *bironare*, is een oud woord, hetwelk niet alleen met het lat. *forare*, maar ook met het gr. *περην*, doorsteken, het arab. *berren*, boren, en het hebr. *baar*, graven, overeenkomt. *Born* beteekent, in het ijsl., en *foro*, in het ital., een gat.

BORG, z. n., m., *des borgs*, of *van den borg* ; meerv. *borgen*. Een derde persoon, die zich voor eenen tweeden, als schuldenaar verklaart, in geval deze aan zijne verbindtenis

niet mogt voldoen. *Voor iemand borg blijven*. *Wie is mij daarvoor borg ? Eenen borg stellen*. *Hij koopt alles te borg*, op goed vertrouwen. Men gebruikt dit woord ook ten aanzien van het vrouwelijke geslacht : *zijne zuster is voor hem borg gebleven*. Van hier *borgstelling*, *borgtogt*, een verdrag, waardoor iemand borg wordt : *onder borgtogt ontslagen worden*, *borgtogtelijk*.

Ten Kate leidt dit woord van ons *bergen*, *borg*, *geborgen*, af ; en *een borg* is dan, eigenlijk, iemand door wien men zich, in opzigt tot eens anders verpligting, zoo deze daaraan niet mogt voldoen, *geborgen*, of bewaard acht.

BORG, zie *burg*.

BORGEMEESTER, zie *burgemeester*.

BORGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik borgde*, heb *geborgd*. Van *borg*. Op goed vertrouwen geven : *al wat hij bij mij koopt, borg ik hem een geheel jaar*. Op goed vertrouwen ontvangen : *door zoo veel te bergen, steekt hij zich in schulden*. De straf uitstellen : *God straft die boosheyt, al borcht hij lange*. [Houwaert.] Van hier ook *borger*, *borging*, *borgster*.

Borgen, beteekende oul., ook *bergen*, *verbergen*.

BORGER, zie *burger*.

BORN, z. n., v., *der*, of *van de born* ; meerv. *bornen*. Hetzelfde als, schoon ouder dan, *bron*, d. i. fontein, wel, nog overig in de zamenstellingen : *bornput*, *bornwater* : *d'Onuitgeputte born van onsen goeden aart*. [H. de Gr.] Oudt., werd het ook in den zin van water gebezigd : *ist dat hem dorst, ghif hem born te drincken*. [Bijb. 1477.]

Huydec. noemt dit *born* eene spruit van *baren*, waarvan *geboren* ; en van dit *geboren* is, met wegwerping van het voorvoegsel *ge*, en van de *e* in den uitgang, *born*, bij Kil. *aqua nascens*, hoedanig is het water van fonteynen, of putten, die altijd springende aderen hebben. Van dit *born* heeft Kil. *bornen*, voor drenken. Ook is het daarvan gevormde basterdstaartige *borneren* in gebruik, in de beteekenis van fonteinwater met wijn en suiker vermengen, waardoor het gestadig opborrelt.

BORREL, z. n., m., *des borrels*, of *van den borrel* ; meerv. *borrels*. Het verkleinw. *borreltje*. Blaasje, of bolletje, op het water, hetzelfde als waterbel. Overdragt., een glas sterken drank, dat frisch ingeschonken wordt, en waarop zich, daardoor, *borreltjes*, of *ronde bolletjes*, vertoonen : *hij houdt veel van den borrel* ; *een borrel jenever*, enz. En bij verdere overdragt., een fleschje met sterken drank gevuld : *hij draagt den borrel bij zich*. Van hier *borrelflesch*.

BORRELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik borrelde*, heb *geborreld*. Van *borrel*. Blaasjes, of bolletjes, opwerpen, in het water en andere vloeistof, hetwelk eigenaardig gebruikt wordt van de

visschen, ook van eene flesch, welke men vol tapt, en van water, in het algemeen, waarin men iets werpt, en waardoor op hetzelfde ronde bolletjes verschijnen. Van hier *borreling*. Zie *opborrelen*. Overdragtel., *borrel*, d. i. sterken drank, gebruiken: *willen wij eens borrelen*? In den gemeenen spreektrant wordt het ook als bedrijvend gebezigd: *wat willen wij borrelen*? Dit woord is, in het vlaamsch, in gebruik voor geluid maken, schreeuwen. Volgens Ten Kate, is het genomen uit het zakelijke deel van *bor*, zijnde de oude verled. tijd van ons *baren*, *beren*, in den zin van geluid geven, geweld maken.

Bors, hetzelfde als *beurs*. Zie *beurs*.

Borst, zie *berst*.

BORST, z. n., v., der, of van de borst; meerv. *borsten*. Het voorste, gemeenlijk verhevenste, gedeelte des menschelijken en dierlijken ligchaams. *Eene breecte, eene hooge borst*. *Zich op de borst slaan*; *zijn vriend aan zijne borst drukken*. *Met de borst op iets vallen*, overdragtel., iets met ijver ondernemen, zich vlijtig op iets toeleggen. *Eene kalfsborst*. Somwijlen wordt, onder deze benaming, het borstingewand, en inzonderheid de long aangeduid. En van daar de spreekwijzen: *het op de borst hebben*, wanneer de long met slijm bezet is; *zwak, of sterk, van borst*, d. i. van long, *zijn*. In eene bepaaldere beteekenis, de vleezige hoogten, aan beide zijden der borst, inzonderheid bij het vrouwelijke geslacht: *een kind de borst geven*, *het aan de borst leggen*. Figuurlijk, dat gedeelte van een kleed, waardoor de borst bedekt wordt: *hij stak het papier in zijne borst*. Ook wordt dit *borst* gebezigd, om daarmede eenen persoon aan te duiden, maar in het mannelijke geslacht: *die eenen lustigen borst rustigh weet door te helpen*. [Hooft.] *Hij was een borst van vijftien jaren*. Het verkleinw. is *borstje*. Zamenstellingen zijn: *borstbalsem*, *borstbeeld*, *borstbeen*, *borstbezie*, *borstharnas*, *borstjuweel*, *borstklier*, *borstkwaal*, *borstlap*, *borstmiddel*, *borstpillen*, *borstplaat*, *borstpoeder*, *borstriem*, *borstrok*, *borstuiker*, *borststuk*, *borstvlies*, *borstwapen*, *borstwering*, enz.

Sommigen leiden het af van het oude *baren*, *beren*, dat is opheffen, omdat de borst, bij het ademen, zich opheft; anderen van het gr. *πρῶστος*, d. i. het voorste.

BORSTEL, z. n., v., der, of van de borstel; meerv. *borstels*. Het verkleinw. is *borsteltje*. De stijve, in de hoogte staande haren, welke de varkens, inzonderheid, op den rug hebben. Overdragtel., een van deze borstels vervaardigd werktuig, om het vuil, of stof, van andere dingen af te doen. Anders ook schuiver. Van hier *borstelachtig*, *borsteldraad*, *borstelmaker*, *borstelmakerswinkel*, *borstelwinkel*, enz.

Ten Kate brengt het tot *bersten*, als zinspelende, of op de grof- en weerbarstigheid van het haar, of op het ligtelijk splijten, dat bijzonder aan het varkenshaar eigen is. Frisch leidt het van het oude *baren*, *beren*, *bor* enz. in de beteekenis van heffen, opheffen, af, ziende op het regtop staan der haren. Doch Adel. acht het denkbeeld van spitsheid hier het heerschende, dewijl, in de oude noordsche talen, het woord *borre* eene distel beteekende. Halma en anderen nemen dit woord ook mannelijk.

BORSTELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik borstelde, heb geborsteld*. Door middel van eene borstel, het stof van andere dingen afdoen: *den rok borstelen*. Doch hiervoor bezigt men doorgaans liever *afborstelen*, *uitborstelen*. Figuurlijk, zegt men, in de dagelijksche verkeer: *iemand borstelen*, ook, en meest: *iemand den rok uitborstelen*, voor: hem helder doorstrijken. Van hier *borsteler*, *borsteling*, *borstelster*.

BORSTEN, zie *bersten*.

BORSTWERING, z. n., v., der, of van de borstwering; meerv. *borstweringen*. Van *borst*, en *wering*, van *weren*. Een muur, of wal, welke tot aan de borst reikt, en de borst beschut: *wij stonden achter de borstwering*. Bij Kil. is het ook *borstweeer*; zoo ook bij Hooft: *ontbloot van deze borstweeer*.

BOS, z. n., m., van den bos; meerv. *bossen*.

Bondel: *een bos druiven*, *een bos sleutels*, *een bos haar* enz. Het verkleinw. is *bosje*.

BOSCH, z. n., o., van het bosch; meerv. *boschen*. Woud: *een bosch van hooge boomen*. Het verkleinw. is *boschje*. Van dit bosch is het basterdstaartige *boschagie*, anders ook *boschaadje*, *boschaadje*. Zamenstellingen zijn: *boschachtig*, *boschbewaarder*, *boschbewoner*, *boschduif*, *boschgod*, *boschgodin*, *boschhakker*, *boschhen*, *boschloof*, *boschmeester*, *boschnimf*, *boschregt*, *boschslang*, *boschveller*, *boschwachter*, enz.

BOSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boste, heb gebost*.

Tot bossen binden. Doch hiervoor is *opbossen* meest in gebruik.

BOT, z. n., v., der, of van de bot; meerv. *botten*. Zekere platvisch: *bot vangen*; figuurl., in zijn oogmerk niet slagen. *De bot vergal-ten*, de zaak bederven, zie *baars*. Ook worden de knoppen, of uitspruitsels van boomen *botten* genoemd: *d'Olijff geen botten krijgt*. [Bake.] Halma en Pieteron nemen *bot* mannel. Voor een been is het onzijd.: *laat den hond dat bot kluiwen*. Voor de scheut, of ruimte, van een touw, wordt het ook onz. gebruikt: *het touw heeft geen bot genoeg*, is te strak; *het touw bot geven*, *vieren*; overdr.: *iemand bot vieren*, toegeven. meer vrijheid geven. Deze spreekwijzen schijnen afkomstig te zijn van *bot*, in de beteekenis van scheut, of uitspruitel van eenen boom.

Het verkleinw. van *bot* is *botje*. In Vriesland, noemt men vier duiten, *een botje*; en van daar, mogelijk, de spreekwijs: *botje bij botje*, of ieder het zijne toeleggen.

Bor, bijv. n. en bijw., *botter*, *botst*. Dom, lompe: *hij is een bot mensch*. Plomp, stompe: *een bot mes*; *het mes bot maken*. Op eene lompe wijze: *gij hebt het hem al te bot gezegd*. Geheel en al, schielijk, onverwacht: *bot blijven staan*, *bot stilzwijgen*; *botuit*, *botweg*, in den gemeenen spreektrant: ook *op een bot*: *dies baarde op een bot het gerucht van dit aangeven bijstre beroerens*. [Hooft.] Van hier *bothed*; ook *botgaard*, *botterd*, *botmuil*, *botoor*, *botterik*, z. n., m., in den gemeenen spreektrant, voor een bot, dom, onleerzaam mensch.

BOTER, z. n., v., *der*, of *van de boter*; zonder meerv. Eigenlijk, de van melk afgescheidene vaste zelfstandigheid, welke smearbaar en smeltbaar is. *Versche boter*; *in de boter braden*. Hiervan zijn verscheidene spreekwijzen ontleend, schoon genoegzaam alle tot den gemeenen spreektrant behorende, b. v.: *het is boter aan de galg gesmeerd*, *vergeefsche arheid*; *hij vraagt er niet naar*, *wat de boter kost*, hij gaat verkwistend te werk; *veel vlaggen*, *luttel boters*, veel opschik en weinig geld; *het is botertje tot den boom* (bodem) *toe*, voor overdrevene of onverwachte vriendelijkheid; *hij is in de boter gevallen*, zeer gelukkig geweest. Van hier *boterachtig*, *boterachtigheid*. Zamenstell. zijn: *boterbeestje*, *boterbloem*, *boterboer*, *boterboerin*, *boterbrood*, *boterdoos*, *botergebak*, *boterham*, *boterhuis*, *boterkern*, *boterkoek*, *boterkooper*, *boterkoopster*, *boterkramer*, *botermarkt*, *botermelk* (karmelk), *boterpote*, *boterschotel*, *boterspaan*, *botertand*, *boterton*, *botervat*, *boterverkooper*, *boterverkoopster*, *botervlieg*, enz.

Dit woord is in het angels. *bâtere*, eng. *butter*, hoogd. *Butter*, lat. *butyrum*, ital. *butiro*, *burro*, fr. *beurre*, en bij ons ook *botter*, *butter*, doch in den deftigen spreek- en schrijfstijl *boter*. Ten Kate keurt de gewone afleiding van het lat. *butyrum*, en dat van het gr. *βούτυρος*, als eene zamenstelling van *βου*, eene koe, en *τύρος*, kaas, of *stremsel*, af, en brengt het tot het oude *boten*, d. i. slaan, wordende de *boter*, door gedurig klutsen, en het op- en neerslaan van de kern, gemaakt. Misschien behoort het tot het oude *bot*, *botte*, d. i. spruit, en *botten*, d. i. uitspruiten, zoodat *boter*, eigenlijk, een voortbrengsel en vrucht van het veld, bij uitnemendheid, zoude beteekenen.

BOTERBLOEM, z. n., v., *der*, of *van de boterbloem*; meerv. *boterbloemen*. Zekere gele veldbloem: *dat verguldt den rijmer*, *gelijk een krans van boterbloemen den kinkel*. [Vond.]

BOTEREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik boterde*

heb geboterd. Van *boter*. Onzijd., *boter maken*: *morgen zullen wij boteren*. Tot *boter* worden: *de melk wil niet boteren*. Van hier de figuurlijke spreekwijs, in de gemeenzame verkeer: *het wil niet boteren*, de zaak wil niet schikken. Bedr., met *boter* besmeren: *brood boteren*. Ook met gesmoltene *boter* begieten.

BOTERHAM, (bij Kil ook *boteram*) z. n., v., *der*, of *van de boterham*; meerv. *boterhammen*. Van *boter* en *ham*, hetwelk, oul., een afgesneden stuk beteekend heeft. Een met *boter* bestreken stuk brood.

BOTERHUIS, z. n., o., *van het boterhuis*; meerv. *boterhuizen*. Van *boter* en *huis*. Een huis, of openbaar gebouw, waar *boter* verkocht wordt.

BOTS, (bij Kil. ook *botse*, *butse*), z. n., v., *der*, of *van de bots*; meerv. *botsen*. Een stoot.

BOTSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik botste*, *heb gebotst*. Stooten. Van *bots*. *Zijn hoofd tegen den muur botsen*. Van hier *botsing*, stuiting, verhindering.

BOTTEL, (fr. *bouteille*), z. n., v., *der*, of *van de bottel*; meerv. *bottels*. Eene flesch. Waarschijnlijk van het verouderde *botte* (bij Kil. ook *butte*), beteekenende een vat, waarin iets bewaard wordt: *zes bottels wijn* enz. Ook de roode vrucht van zekeren rozenboom; zamenst. *rozenbottel*. Van hier *bottelbier*, d. i. op flesschen, of kruiken, afgetapt bier, *bottelarij*, *bottelier*, *botteliersmaat*.

BOTTLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik bottelde*, *heb gebotteld*. Van *bottel*. Bedrijv., op *bottels*, d. i. op flesschen, of kruiken, tappen: *bier*, *wijn bottelen*; waarvoor echter het gebruik *afbottelen* verkiest. Onzijd., *schuimen*: *het bier bottelt*, dewijl afgetapt, of gebotteld bier, doorgaans, schuimt.

BOTTELHUIS, z. n., o., *van het bottelhuis*; meerv. *bottelhuizen*. Van *bottel* en *huis*. Een huis, waar men *bottelbier* verkoopt.

BOTTEN, onz. w., gelijkvl. *Bottede*, *is gebot*. Van *bot*, voor knop, uitspruitel, van eenen boom. Knop krijgen, uitspruiten, *uitbotten*: *de boom begint te botten*. Bij Kil. en anderen komt dit woord ook in de beteekenis van bedriegen voor, inzonderheid met kaart- en dobbelspel.

BOTTERIK, zie *bot*, bijv. n.

BOUT, (oul. *bald*, *bold*), bijv. n. en bijw., *bouder*, *boudst*. Stout, kloekmoedig, ondernemend: *als zij boudt bespringen 's kennemers grenzen*. [Hooft.] *O Gij Romeynen boud*. [Hou.] Thans is het genoegzaam alleen nog overig in: *boud spreken*.

BOUT, z. n., m., *des bouts*, of *van den bout*; meerv. *bouten*. Yzeren nagel: *twee balken met eenen bout aaneen hechten*. Figuurl., wordt *bout* voor slag genomen, in de gemeenzame spreekwijs: *den bout op het hoofd krijgen*, zijne vermeende aanspraak op iets, zija ge-

ding verliezen. — De slagpen van eenen vogel, waarvan *boutje*, een dun schrijfpennetje. De bol, of knobbel, van het dijebeen, ook van den schouder, waarvan, bij overdragt, een *bout*, *schapenbout*, voor het gansche stuk vleesch, dat aan den hout vast zit. Ook van andere dieren, en zoo wel ten aanzien van de achter-als voorpooten, of derzelver dikste gedeelte: een *bout van een hoen*; *achterbout van eenen kalkoen* enz. Van hier worden, in den gemeenen spreektrant, de armen (van de menschen) *bouten* genoemd: *iemand in de bouten vatten*; en van hier ook het vleiwoord *boutje*, voor liefde. In sommige oorden van ons Vaderland, dragen de endvogels, insgelijks, den naam van *bouten*.

Bouw, z. n., m., *des bouws*, of *van den bouw*; het meerv. is niet in gebruik. Van *bouwen*.

Het bouwen: *ik had hem den bouw van een nieuw huis opgedragen*. De wijs, waarop iets gebouwd, of ingerigt is: *hij, die eene gegronde kennis van den bouw des menschelijken lichaams heeft* enz. Bouwtijd, oogst: *de boeren zijn in den bouw*. Van hier *bouwman*, *bouwlieden*. Hoofst bezigt *in den bouw zijn*, voor aangename drukte hebben.

BOUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bouwde, heb gebouwd*, (oul. ongelijkvl. *bieuw, gebouwen*). Dit woord heeft meer dan eene beteekenis; de oudste is die van wonen, doch in dezen zin reeds verouderd; de tweede die van land bouwen, het land bearbeiden, waarvan *bouwer*, nu *boer*; de derde die van sichten: *een huis bouwen*. *Kasteelen in de lucht bouwen*, figuurl., overdrevene ontwerpen maken. Overdragt.: *de zee bouwen*, ter zee varen; *op iemand bouwen*, zich op hem verlaten; *op eenen zandgrond bouwen*, een ongegrond vertrouwen op iets vestigen; *zijn geluk op eens anders verderf bouwen*, zijn geluk zoeken, door middel van eens anders ongeluk. Van hier *bouwer*, *bouwerij*, al de omslag van een boer, ook *boerderij*, *bouwheer*, *bouwhuis*, *bouwing*, *bouwkonst*, *bouwkunde*, *bouwkundig*, *bouwland*, *bouwman*, *bouwmeester*, *bouwsel*, *bouwveld*, enz.

BOUWEN, z. n., m., *des bouwens*, of *van den bouwen*; meerv. *bouwens*. Een vrouwenrok, of slepende labberd: *dat de sluier met zijn vouwen gord' den neergestlagen bouwen*. [Vond.] *Ter plaats daer matigheid de broeck en bouwen vormt*. [J. de Deck.] Ook komt het bij Hooft en Huyghens voor. *Broeck en bouwen* schijnt eene oude spreekwijs te zijn, om beide de geslachten aan te duiden.

BOUWSTOF, z. n., v., *der*, of *van de bouwstof*; meerv. *bouwstoffen*. Van *bouw* en *stof*. Hetgeen tot bouwen vereischt wordt: *de bouwstof voor een huis aanbrenge*n. Overdragt., al wat mentot het vervaardigen van iets noodig heeft: *de bouwstof voor eene verhandeling opzamelen*.

BOUWVAL, z. n., m., *des bouwvals*, of *van den bouwval*; meerv. *bouwvallen*. Van *bouw* en *val*. Hetgeen van een gevallen, of ingestort gebouw, overig is.

Dit woord schijnt nog niet lang in gebruik geweest te zijn. Het komt noch bij Plantyn, noch bij Kil. voor; de laatste echter heeft *bouwvallig*.

BOUWVALLIG, bijv. n. en bijw., *bouwvalliger*, *bouwvalligst*. Van *bouw* en *vallig*. Hetgeen dreigt te vallen, of in te storten: *een bouwvallig huis, een bouwvallige muur, een bouwvallig schip*. *Bouwvallig zijn, worden*. Van hier *bouwvalligheid*.

BOVEN, bijw. en voorzetsel. Bijw., eigenlijk, om hoog: *boven zijn, wonen*. *Boven zwemmen*, op de oppervlakte van het water. Somwijlen worden hierbij voorzetsels gevoegd, om de beteekenis nader te bepalen: *boven op de tafel, boven in den zak, boven aan staan, zitten*, enz., *boven in den hemel, boven op leggen, liggen*, enz., *van boven*, van den hemel; *van boven naar beneden, van boven af komen, daar boven*, in tegenstelling van hier *beneden*. Figuurlijk, te voren, in het vorige: *gelijk bovengezegd is; boven gemelde vriend*, enz., niet zamengevoegd *bovengezegd, bovengemelde*; want dit strijdt met alle gelijkredigheid (*analogie*). Voorzetsel: *een bord boven de deur spijkeren; boven water, boven wind zijn*. *Boven maten sterk*, zeer, ongemeen, sterk. *Boven iemand zijn*, in hooger staat zijn. *Iemand boven het hoofd groeijen*, grooter worden. *Boven dat, boven dien*, behalve dat enz., *zij is schoon, en boven dien deugdzaam*. *Iets boven dien geven*, als eene toegift. Zoo ook *daarenboven*. *Dat is, of gaat, boven mijne kracht*, ook *dat gaat mijne kracht, mijn verstand te boven*; *iemand in eene zaak te boven gaan*, overtreffen; *iets te boven komen*, overwinnen.

Dit *boven* wordt, somwijlen, ook verbogen, en als bijvoegel. gebruikt, even als het tegengestelde *beneden*: *het bovenste; de bovenste verdieping*. Ook wordt het met andere woorden zamengevoegd, als: *bovenbroek, bovendeur, bovendorpel, bovengoed, bovenhemd, bovenhuis, bovenkamer, bovenkleed, bovenkous, bovenleer, bovenlinnen, bovenlip, bovenmeester, bovenmenschelijk, bovennatuurkunde, bovennatuurkundig, bovennatuurlijk, bovenrok, bovenstem, bovendant, boventoon, bovenzang*, enz. Somwijlen, ondergaat dit woord ook eene onnoodige verlenging: *van, naar bovenen*.

BRAADHARING,
BRAADOVEN,
BRAADPAN,
BRAADSPIT,
BRAADVET,
BRAADWORST,
 } zie *braden*.

BRAAF, bijv. n. en bijw., *braver, braafst*. Dap-

per, kloekmoedig : *hij is een braaf krijgsman ; hij heeft zich braaf verdedigd.* Eerlijk : *hij is een braaf man.* Van hier *braafheid.*

Kiliaan en Meyer stellen dit woord op de lijst der basterdwoorden. Het wordt, doorgaans, van het spaansche *bravo* afgeleid, hetwelk Menage tot het lat. *probus* brengt. Het is zeker, dat het bij onze oude schrijvers niet gevonden wordt, daar het, eerst onder de regering van Philips II, toen ons Land vol Spanjaarden was, bij ons in gebruik gekomen is. Oudt., bezigde men daarvoor *koen* en *vroom*. Tegenwoordig kan men stellen, dat het tot die woorden behoort, welke uit andere talen ontleend, bij ons het burgerrecht reeds verkregen hebben. Hooft bezigt het als zelfst. naamw. ter aanduiding van eene klasse van menschen, door de Italianen *bravo's* genoemd : *hij werdt belaaght door eenen braaf.* Hooft vormt hiervan *braafdadig*, voor dapper van bedrijf.

Braaf, zegt Tuinm., was, bij de Ouden, *berve*, of *barve* : een *berve man*, waarvan, bij letterverzetting, *braaf*, *brave*. Het schijnt, zegt hij wijders, eene verkorting te zijn van het aloude *bitherva* : *seszogh bitherva kneghta*, zestig brave (dappere) knechten. [Willer.] Ook beteekende het, oul., opgeschikt.

BRAAK, z. n., v., *der*, of *van de braak* ; meerv. *braken*. Van *breken*. Breking, waarvan *huisbraak*, *doorbraak*, ook enkel *braak* genoemd : *wij hebben, dezen winter, drie groote braken in den dijk gehad ; diefstal, met braak vergezeld.* Insgelijks, zeker werktuig, waarmede vlas of hennip, gebrakt, of gebroken, wordt. Zoo ook het werktuig, waarmede de koekbakkers het deeg bewerken, waarvan *braakijzer*.

BRAAK, bijw., in den landbouw gebruikelijk, wanneer het land, op zekere tijden, onbebouwd blijft liggen : *de akker ligt braak.*

De oorsprong van dit woord is nog onzeker ; het komt bij de Ouden weinig, of in het geheel niet, voor. Ook wordt het, in de verwantschape talen, zelden gevonden ; in het eng. echter, is *brake* een met doornen bewassen veld. Ten Kate brengt het tot *breken*, zijnde dit *braak*, volgens hem, dan zoo veel als gebroken, d. i. beploegd, doch onbezaaid. Ook wordt het, bij toespeling, van andere zaken gebruikt, b. v. : *dewijl het verstand, die akker, welke zoo lang braak gelegen had, weder bebouwd werd.* Van hier *braakjaar*, waarin het bouwland onbearbeid blijft, *braakland*, land, dat onbezaaid ligt.

BRAAM, z. n., v., *der*, of *van de braam* ; meerv. *bramen*. Braambezie : *hier groeijen schoone bramen.* Van hier *braambezie*, *braamtosch*, *braamstruik*. Ook wordt de streek van den slijpsteen, die op een mes, of ander werktuig, dat geslepen wordt, zichtbaar is, *braam*

genoemd : *het mes is pas geslepen, de braam zit er nog op.*

Tuinman acht ons *braam* van het gr. *ράμνος*, een doornstruik, afkomstig, met eene voorgevoegde *b*. Waarschijnlijk behoort het fr. *framboise*, bij ons, gemeenlijk, *braamboos*, *bramboos*, ook hier toe.

BRAAUWE, z. n., v., meerv. *braauwen*. Haar der oogleden. Van hier *wenkbraauw*.

BRAAUWEN, zie *breeuwen*.

BRABELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik brabbelde, heb gebrabbeld.* In den gemeenen spreektrant gebruikelijk, voor verwarren : *hij brabbelt alles onder malkander.* Van hier *brabbelaar*, kakelaar, wargeest, *brabbeling*, verwarring, *brabbeltaal*, wartaal.

BRADEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik bried (braadde), heb gebraden.* Bedrijv. : *vleesch aan het spit braden.* Onzijd. : *gebraden worden : de appelen braden reeds ; het vleesch heeft genoeg gebraden.* Van hier *brader*, *braderij*, *braadappel*, *braadharing*, *braadoven*, *braadpan*, *braadspit*, *braadvet*, *braadworst*, enz.

Braden, hoogd. *braten*, bij Otr. *braten*, angels. *braedan*, zweed. *braeda*, komt met het gr. *πρῆν*, (en volgens Tuinm., met *πρῶν*, in *brand steken*) overeen. Waarschijnlijk is het een klanknabootsend woord, afgeleid van het geluid, hetwelk iets, dat gebraden wordt, maakt.

BRAK, bijv. naamw. en bijw., *brakker*, *brakst*. Zoutachtig : *brak water ; een brakke grond.* *Brak goed* is, bij Kil., goed, dat door zeewater bedorven is.

BRAK, z. n., m., *des braks*, of *van den brak* ; meerv. *brakken*. Zekere jagthond : *met den snuffelenden brak.* [Vond.]

In het middeleeuwsche lat. *bracchus*, fr. *braque*, ital. *bracco*.

BRAKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik braakte, heb gebrakt.* Van *braak*, *brake*, en dit van *brak*, zijnde de onvolmaaktverleden tijd van *breken*. Hetzelfde als *breken* : *vlas, hennip braken.* Hiertoe behoort de spreekwijs : *waken en braken*, welk laatste bij Kil. zoo veel is als : door veelvuldigen arbeid de leden breken. *De schildwacht afgebruekt.* [Vond.] Zoo ook *nachtbraken*. Zie dit woord. Van hier *braker*, *braking*, *braakster*, enz.

BRAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik braakte, heb gebrakt.* Overgeven : *de zieke heeft nog niet genoeg gebrakt.* Figuurl., in den gemeenen spreektrant : *ik braak er van*, ik heb er eenen afkeer van. Van hier *braker*, *braking*, *braakster*, *braakdrank*, *braakmiddel*, *braakpoeder*, *braaksel*, *braakwijn*, enz.

BRALLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bralde, heb gebrald.* Hetzelfde als *pralen*, *pronken* : *om trotsch hiermee te brallen.* [Vond.] *Dat hij brallende aankomen zoude.* [Hooft.] *Sy bralste met dien prys.* [Six v. Ch.]

Dit woord schijnt eene zamentrekking te zijn van *bragelen*, *braggelen*, voortd. w. van *bragen*, *braggen*, schitteren; weshalve Huydecoper het te onrechte afkeurt. Ook schijnt het, even als ons *pralen*, met het fran. *briller* gemeenschap te hebben.

BRAM, zie *bramzeil*.

BRAMZEIL, z. n., o., *des bramzeils*, of *van het bramzeil*; meerv. *bramzeilen*. In de scheepvaart. Het hoogste zeil op den fokkemast. *Bramzeilskoelte*, wanneer het zoo weinig waait, dat de schepen de bramzeilen kunnen voeren. Men gebruikt ook enkel *bram*, waarvan de spreekwijs: *bram op bram voeren*, d. i. uiterlijke vertooning maken, of, met andere spreekwijzen, grootsch in zijn wapen zijn, het zeil in top halen. Van *bram* is ook *bramsteng* gevormd.

BRAND, z. n., m., *des brands*, of *van den brand*; meerv. *branden*. De toestand waarin iets brandt, en gebrand wordt: *den brand eener zaak beorderen*; *iets in brand steken*; *het huis, het schip, is in brand geraakt*; *iets uit den brand redden*; *in brand staan*; *eenen brand blusschen*; *er is gisteren brand geweest*. In eene ruimere beteekenis, al wat men brandt, om zich te verwarmen: *ik heb jaarlijks voor honderd guldens aan brand noodig*; *mijn brand*, voorraad van brandstof, *is op*. Van hier, in den gemeenen spreektrant, *een brandje*, zoo veel als men opeenmaal brandt, om zich te verwarmen, of iets te koken. Figuurlijk, voor hitte des ligchaams: *hij heeft eenen grooten brand bij zich*. Eene hevige drift, bijzonderlijk die der liefde, welke, in alle talen en tijden, een vuur, een brand genoemd wordt: *veellicht betreurt zij reeds den brand, dien zij gevoelde, toen* enz. Oul. beteekende *brand* sterk schitterend; en van daar werd het ook voor een blank, schitterend zwaard gebezigd; van waar nog: *zoo schoon, zoo helder, als een brand*. Van hier *brandbaar*, dat branden, of gebrand worden kan; *brandbrief*, waarin men met brand bedreigd wordt, ook figuurlijk, een brief, waarmede men iemand schielijk ontbiedt; *brandemmer*, *brandglas*, *brandhaak*, *brandhout*, *brandig*, *brandigheid*, *brandijzer*, *brandklok*, *brandkoren*, *brandkraal*, *brandladder*, *brandleer*, *brandmeester*, *brandmerk*, *brandmiddel*, *brandnetel*, *brandoven*, *brandpleister*, *brandpunt*, *brandschatten*, *brandschatting*, *brandschip*, *brander*, *brandspiegel*, *brandspuit*, *brandsteen*, *brandstichter*, *brandstichting*, *brandstof*, *brandstok*, *brandteeken*, *brandverw*, *brandwacht*, *brandzalf*, enz.

BRANDEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik brandde*, heb gebrand.

Onzijd., van het vuur, door middel eener vlam, licht geven en hitte veroorzaken. Eigenlijk: *het vuur brandt, de kaars wil niet branden*. Steenen branden niet, nat hout

brandt niet ligt; *de gansche stad brandde*, stond in brand. In opzigt tot de daardoor veroorzaakte hitte en smertelijke gewaarwording: *kokend water brandt geweldig*. Figuurlijk: *eene brandende roode kleur*, *brandende oogen*, welke schijnen te branden. *In zijne oogen brandden ongeduld en liefde*. Ten aanzien van zekere gewaarwording, eenigzins overeenkomende met die, welke door het branden veroorzaakt wordt. Zoo zegt men van zeker kruid, dat het brandt, waarvan *brandnetel*. *Een brandende dorst*. *De peper brandt op de tong*. Ook wordt iets, hetwelk eene groote hitte van zich geeft, gezegd te branden: *brandend zand*; *de grond brandde onder mijne voeten*; *de zon brandt heden geweldig sterk*. Bijzonderlijk, in eenen zedelijken zin, voor: eene hevige drift gewaarworden, met het voorzetsel *van*: *van liefde*, *van verlangen*, *van ongeduld*, *van begeerte*, *van toorn* enz. *branden*. Zoo ook: *eene brandende liefde*, *een brandende ijver*, *een brandend verlangen* enz.

Bedrijv., door middel van het branden, beschadigen: *de zon brandt mij op het hoofd*; *het zand brandde mijne schoenen*. Ook van de inwendige gewaarwordingen: *het geheim brandde mij op het hart*, om het ongeduld aan te duiden, hetwelk men gewaar wordt, wanneer men gaarn een geheim zoude openbaren. Door het vuur laten vergaan, inzonderheid, om zich licht en warmte te verschaffen: *hout en turf*, *steenkolen branden*, *olie*, *wastlicht branden*. Door middel van het vuur, voortbrengen: *hout tot asch*, *turf tot kolen*, *schelpen tot kalk branden*, ook enkel, *kolen*, *kalk* enz. *branden*. *Gebrande wateren*. Door het vuur toebereiden: *koffij branden*; *gebrande aluin*. Met een gloeiend ijzer teekenen: *paarden branden*, *het vaatwerk branden*.

Ook wordt het als wederkeerig gebezigd: *zich branden*: *zich aan vuur*, met *kokend water* enz. *branden*.

Branden, hoogd. *brennen*, bij Otr. en Notk. *brennan*, zweed. *brena*, deen. *brände*, ijsl. *brenne*, bij Ulphil. *brinnen*, ital. *bruciare* en *brugiare*, fr. *brûler*. Het lat. *pruna* en het gr. *πρῦν* behooren, waarschijnlijk, ook hiertoe. Het is, ongetwijfeld, uit het nog oudere *barnen* (*bernen*), ontstaan, met verplaatsing der *r*, en bijvoeging eener *d*, welk *barnen* reeds in het hebr. *baghur*, *branden*, *ontsteken*, voorhanden is. Adel. beschouwt het gr. *πῦρ* *vuur*, als het stamwoord. En dat de Latijnen voor *urere*, aanvankelijk, *burere* moeten gezegd hebben, blijkt uit de zamenstellingen *amburere*, *comburere*.

BRANDER, z. n., m., *des branders*, of *van den brander*; meerv. *branders*. Van *branden*. Iemand, die het branden verrigt, als *koffijbrander* enz. Iemand, die jenever en andere gebrande wateren stookt, draagt ook, ge-

meenlijk, den naam van *brander*, en de plaats, waar hij zulks verrigt, wordt *branderij* genoemd. Een *brander* is, wijders, een met brandstof gevuld schip, dat, aangestoken, naar de vijandelijke schepen heengestuurd wordt, om dezelve in brand te steken: *eenen brander aan boord krijgen*.

BRANDEWIJN, z. n., m., *des brandewijns*, of *van den brandewijn*; meerv. *brandewijnen*. Zekere sterke drank: *fransche brandewijn*. Zamenstellingen: *brandewijnbrander* — *stoker*, *brandewijnrinker*, *brandewijnflesch*, *brandewijn glas*, *brandewijnpacht*, *brandewijnvat*, *brandewijnzuiper*, enz.

BRANDIG, bijv. n. en bijw., *brandiger*, *brandigst*. Van hier *brandigheid*.

BRANDING, z. n., v., *der*, of *van de branding*; meerv. *brandingen*. In de zeevaart. Het schuimen en bruisen der zee tegen het strand, of verborgene klippen: *in de branding vallen*.

Men heeft verscheidene afleidingen van dit woord opgegeven; de waarschijnlijkste is van *branden*, dewijl het schuimende zee-water, op zulke plaatsen, des nachts, schijnt te branden.

BRANDMERK, z. n., o., *des brandmerks*, of *van het brandmerk*; meerv. *brandmerken*. Van *brand* en *merk*. Een door branden veroorzaakt merk, of teeken; inzonderheid, een merk, of wapen, hetwelk, met een gloeiend ijzer, op het ligchaam van misdadigen, ter straf, gebrand wordt. Figuurlijk, schande, schandvlek: *zijn gedrag is een brandmerk voor zijn gansche geslacht*.

BRANDMERKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik brandmerkte*, *heb gebrandmerkt*. Een brandmerk geven: *hij is gegeeseld en gebrandmerkt*. Figuurlijk: *een gebrandmerkt geweten*, dat zich aan grove overtredingen schuldig kent. Schandvlekken: *hij heeft zich zelven, voor altoos, gebrandmerkt*. In den gemeenen spreektrant: *ik zal u brandmerken*, ten toon stellen, aan uwe slechte zijde kenbaar maken.

BRANDNETEL (*barnnetel*), z. n., v., *der*, of *van de brandnetel*; meerv. *brandnetels*. Van *brand* en *netel*.

BRANDOFFER, z. n., o., *des brandoffers*, of *van het brandoffer*; meerv. *brandoffers*. Van *brand* en *offer*. Een offer, hetwelk, naar de kerkgebruiken der voormalige Joden, geheel verbrand moest worden. Van hier *brandofferaltaar*. *Prantopher* en *brantopher* komen bij Notk. voor.

BRANDSCHOON, bijv. n. en bijw. Eigenlijk, zoo schoon, dat het schittere, gelijk een *brand*, d. i. een zwaard. Zie *brand*. Verder zeer schoon: *het is er altoos brandschoon*.

BRAS, z. n., m., *van den bras*; meerv. *brassen*. Scheepswoord. Het touw, waarmede men de raai en het zeil omhaalt. En, dewijl men daardoor de zeilen, naar welgevallen, be-

dwingen kan, zoo acht Winschoot. hiervan de spreekwijs afkomstig: *ik heber den bras van*, d. i. ik geef er niet om, hoe het ook ga. Van hier *brassen*, voor: de zeilen aanhalen.

Dit woord komt bij Kil. voor, in de betekenis van *mengsel*, en bij de Duitschers is het, in de gemeenzame verkeer, gebruikelijk, voor een' hoop slechte, onnutte, dingen. Van hier de spreekwijs: *al den bras*; *daar hebt gij al den bras*, den geheelen hoop, het geheele mengsel. Wijders, bij overdragt, voor eenen slemp, een gastmaal, waar men alles onder elkander gemengd eet en drinkt. Zie *brassen*.

BRASEM, z. n., m., *des brasems*, of *van den brasem*; meerv. *brasems*. Zekere visch.

Tuinm. meent, dat *brasem* gesteld wordt voor *braadsem*, van *braden*, omdat die visch gebraden best smaakt. Adel. acht den naam *brasem*, hoogd. *Brassen*, van de breedte van dezen visch ontleend, dewijl *bradsum* in het angels. ook *breed* beteekent.

BRASPENNING, z. n., m., *des braspennings*, of *van den braspennig*; meerv. *braspenningen*. Van *bras* en *penning*. Eene zekere, oul. in gebruik geweest zijnde, munt, ter waarde van tien duiten, waarvoor men konde brassen, of maaltijd houden. Nog dragen tien duiten, in sommige oorden van ons Vaderland, den naam van *braspennig*. *Oude braspenningen* gebruikt Oud., in de spreekwijs: *ouwe braspenningen zweeten*.

BRASSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik braste*, *heb gebrast*. Eigenlijk, mengen; doch in deze betekenis is het verouderd. Thans is het gebruikelijk voor slempen, veel eten en drinken, dewijl gulzige menschen alles onder elkander mengen: *maer, arme geldzak, zeg, waertoe zoo schrael gebrast?* [J. de Deck.] Van hier *brasser*, *brasserij*. In de scheepvaart wordt het voor de zeilen aanhalen gebezigd. Zie *bras*.

BREED, bijv. n. en bijw., *breeder*, *breedst*. Het tegenovergestelde van *smal*: *breed laken*. Breed van schouderen zijn. *Dit doek is twee ellen breed*. *Het is zoo breed als het lang is*, ook als een spreekw., voor: het eene is zoo als het andere, het komt op hetzelfde uit. Figuurlijk, omstandig, uitvoerig: *een breed verslag van iets geven*; *iets in het breede verhalen*. *Breed opgeven*, roemen, pogchen. Groot: *de breede Raad was vergaderd*. Voorspoedig: *het gaat met den zieken niet breed*. *Het is zoo breed bij hem niet, als men denkt*; *hij heeft het niet breed*. *Die het breed heeft laat het breed hangen*, die veel bezit kan veel uitgeven, in den gemeenen spreektrant. Veel, overal: *men spreekt er wijd en breed van*. Zamenstellingen zijn: *breedachtig*, eenigzins breed, *breedbaard*, (in den gemeenen spreektrant) een pogcher, snoever,

breedboeg, een schip met eenen breedten boeg, *breedborstig*, breed van borst, *breedspraak*, wijdloopigheid, *breedsprakig*, wijdloopig, *breedvoetig*, die breede voeten heeft. *Breedweidend* en *breedweidendheid*, voor uitvoerig en uitvoerigheid, komen bij Oud. voor.

Hoogd. *breit*, bij Otrfr. *breit*, angels. *brad*, bij Ulphil. *bráid*, eng. *broad*, zweed. *bred*, ijsl. *breidur*, deen. *breed*.

BREEDTE, z. n., v., der, of van de breedte; meerv. *breedten*. *De breedte van iets meten*. *Dit huis heeft weinig breedte*. *Iets in de breedte nemen*. *Ik heb maar twee breedten van die stof noodig*. *Het moet uit de lengte, of uit de breedte komen*, in den gemeenen spreektrant, voor: het moet op de eene of andere wijze gevonden worden.

Plantyn hecht *breede*, *breyde*, Kil *breedde*, *breydde*. Vond. en anderen hebben *breede*. Thans is *breedte*, genoegzaam, algemeen in gebruik.

BREEFOK, z. n., v., meerv. *breefokken*, scheepsw.

BREEKBAAR, bijv. n. en bijw., *breekbaarder*, *breekbaarst*. Dat ligt breekt, of dat gebroken kan worden: *glas is breekbare waar*. Van hier *breekbaarheid*.

BREEKBEITEL, z. n., m., *des breekbeitels*, of van den *breekbeitel*; meerv. *breekbeitels*. Een beitel, waarmede men breekt. Zie *beitel*.

BREEKIJZER, z. n., o., *des breekijzers*, of van het *breekijzer*; meerv. *breekijzers*. Een ijzer, waarmede men breekt. Zie *ijzer*.

BREEKSPEL, z. n., m., *des breekspels*, of van den *breekspel*. Het meerv. is niet in gebruik. Van *breek*, *breken*, en *spel*. In het dagelijksche leven gebruikelijk, voor iemand, die het genoegen van een gezelschap stoort.

BREEUWEN, (bij Kil. *braauwen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik breeuwde*, *heb gebreeuwd*. Scheepsw., de reten van een schip met werk dicht maken. In den gemeenen spreektrant, zegt men: *iets breeuwen*, *ik zal dat wel breeuwen*, voor: ik zal dat wel verhelpen, verrigten. Van hier *breeuwer*, *breeuwhamer*, enz.

BREIDEL, z. n., m., *des breidels*, of van den *breidel*; meerv. *breidels*. Bit, gebit, waarmede de paarden bestuurd en beteugeld worden: *den paarden eenen breidel in den mond leggen*. Figuurlijk, datgeen, waardoor men bedwongen, of tegengehouden wordt: *dat was een breidel voor zijne ongebondenheid*. *Ontslagen van den breidel*. [Hooft.] Van hier *breidelloos*, onbeteugeld.

BREIDELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik breidelde*, *heb gebreideld*. Van *breidel*. Een gebit in den mond leggen. Figuurlijk, bedwingen: *zijne hartstochten breidelen*. Van hier *breideling*.

BREIEN, *breiden*, bedr. w., gelijkvl. *Ik breide*, *heb gebreid*. Eigenlijk, *breeden*, breed maken, van *breed*, waarvan *uitbreiden*, *verbreiden*, enz.; doch buiten zamenstelling is dit woord,

in dezen zin, niet meer in gebruik. In de gewone, schoon overdragtige, beteekenis van strikken, vlechten, wil het algemeene gebruik *breijen* en niet *breiden*: *netten*, *kousen* enz. *breijen*. Zamenstellingen zijn: *breijer*, *breister*, *breigaren*, *breigeld*, *breihoutje*, *breikinderen*, *breiklos*, *breikoker*, *breiloon*, *breimeisje*, *breinaad*, *breinaald*, *breischool*, *breivrouw*, *breiwerk*, *breizak*, enz.

BREIN, z. n., o., *des breins*, of van het *brein*; het meerv. is niet in gebruik. De hersenen: *in 't brein gequetst*. [Hooft.] Figuurl., verstand, geleerdheid: *het wijze en geleerde brein*. [Vond.] Van een met verstand geschreven en geleerd werk zegt men: *daar zit brein in*. Zamenstellingen zijn: *breinloos*, zonder brein, zonder verstand, *breinvlies*, enz. *Brein* (volgens de algemeene uitspraak) wordt ook in den zin van *pekel* gebezigd: *het is zoo zout als brein*. Kil. heest, in dezen zin, *brijn*.

BREKEN, bedrijv. en onz. w., ongelijkvl. *Ik brak*, *heb en ben gebroken*.

Bedrijvend, aan stukken maken: *een glas breken*; *het ijs breken*, ook figuurlijk, voor: den aanvang eener moeilijke onderneming maken. *Zijn been breken*, bij ongeluk; een gebroken been bekomen. *Iemand den hals breken*, in den gemeenen spreektrant, voor: hem, op eene gewelddadige wijze, om het leven brengen; overdragtelijk: *vele woorden den hals breken*, d. i. vernielen, en dus vruchteloos gebruiken. *Den hals breken*, door vallen. *Halsbrekende*, d. i., hoogstgevaarlijke, onderneming. *Dat breekt mij het hart*, figuurlijk, dat vervult mij met de levendigste smart. Met geweld afscheiden: *een slot van eene deur breken*. Figuurlijk: *de lichtstralen worden gebroken*, wanneer zij door de lichamen, door welke zij gaan, van hunnen vorigen weg afgebragt worden; *de breking der stralen*, ook *straalbreking*, (*refractio*). *Iemand's hoofd breken*, deszelfs hardnekkigheid overwinnen: *eindelijk brak hij zijn hoofd*, liet hij zijne onwilligheid, of koppigheid, varen. *Iemand het hoofd breken*, lastig vallen, vermoeijen, met iets; *ik kan mijn hoofd daarmee niet breken*, ik kan mij daarmee niet ophouden, mij daarover niet bekommeren. *De rots breekt*, stuit, vermindert, *de kracht van het water*; *dat breekt de hardigheid der verw in eene schilderij*; *koortsbrekende middelen*. Te niet doen, eindigen: *de vriendschap breken*, *zijn woord breken*, *het verbond breken*, opzettelijk tegen hetzelfde handelen; en hiertoe behoort ook de, in de taal der gemeenzame verkeering gebruikelijke, spreekwijze: *met iemand breken*, de verbindtenis met hem opheffen. Los maken, los taren: *een kleed breken*, om er iets anders van te maken.

Onzijdig, van harde lichamen, wanneer derzelve deelen, plotseling en met zeker

gedruisch, afgescheiden worden. Eigenlijk: *het ijs breekt, het glas is gebroken*. Figuurl., onvermogen worden, om zijne schulden te betalen, in het gemeene leven gebruikelijk: *in Amsterdam is een der grootste huizen gebroken; dat kantoor moet, in korten tijd breken*. Zie *bankerot*. *Het hart breekt*, zegt men, bij het gevoel van smert, of medelijden: *mijn hart brak, of het hart brak mij, toen ik haar zag*. Door eene, met moeite en geweld gepaard gaande, wegruiming van lichamelijke hindernissen, aan zekere plaats geraken: *de gevangenen zijn uit de gevangenis gebroken*. *Dezen nacht, brak een dief in dat huis*. *De vijand zocht in het leger te breken*. Zie ook *doorbreken, inbreken, uitbreken*. Schoon in deze beteekenis een waar bedrijf ligt opgesloten, zoo wordt *breken* hier echter als onzijdig gebruikt. Lichten, schijnen, met glans te voorschijn komen, van het oude *brechen*: *het licht breekt door den nevel, de zon breekt door de wolken*. Zie *aanbreken*. Zijnen glans verliezen, duister worden, en dus het tegengestelde der vorige beteekenis, doch alleenlijk van de oogen: *zijne oogen breken reeds*, zegt men van eenen stervende. *Hij ligt met gebrokene oogen*. Van hier ook *breker, breekster, breking*. *Breekbeen, brekebeen*, is, in het gewone leven, een sukkelaar, iemand, die zijn werk niet verstaat.

Breken, hoogd. *bréchen*, bij Ulphil. *brikan*, bij Kero *prichan*, bij Olf. *brechen*, bij Notk. *prechen*, deen. *brákke*, angels. *brecan*, eng. *to break*, oud lat. *frago*, naderhand *frango, fregi, fractum*. Adelung houdt *rak*, hetwelk het geluid uitdrukt, dat sommige dingen bij het breken maken, voor den eigenlijken stam dezes woords. *Rak* beteekent, in het zweed., *het breken van het ijs*. *Hraca*, is, in het angels., *de hoest* — *hrak*, in het ijsl., *het speeksel*, welke woorden overeenkomst schijnen te hebben met ons *ragchel, rogchel, ragchelen, rogchelen*. In het gr. is $\rho\eta\rho\upsilon\omega$ *ik breek*. *Braka* beteekent nog, in het zweed., *kraken*, $\beta\rho\alpha\chi\epsilon\upsilon$, in het gr., *brekende kraken*, of *door breken geluid maken*, en *prak*, in het hebr., *afbreken, afscheiden*. Oul., werd *breken* ook voor ontbreken gebezigd: *ons en breekt ne gheen dinc*. [Bijb. 1477.]

BRENGEN, bedr. w., onregelm. *Ik bragt, heb gebragt*. In de uitgestrekste, en, vermoedelijk, eigenlijkste beteekenis, de plaats eener zaak veranderen, dezelve van de eene plaats af- en naar de andere heenvoeren. Eigenlijk: *zijn geld in zekerheid brengen; hij heeft een groot vermogen uit Amerika gebragt*. Figuurlijk, met bijwoorden: *ik konde het daarheen niet brengen, dat hij in den voorslag bewilligde*. *Hoe ver hebt gij de zaak gebragt*, hoe ver zijt gij daarin gevorderd? *Hij heeft het zeer ver gebragt*, heeft een groot vermogen verworven, is in groot aanzien geraakt. *De*

verstrooide troepen weder te zamen brengen. Met voorzetsels: *zijne waren aan den man brengen*, verkoopen. *Iets aan den dag, aan het licht brengen*, ontdekken. *Iets op de baan brengen*, maken, dat daarvan gesproken, of daarover gehandeld worde. *Iemand iets uit het hoofd brengen*, maken, dat hij er van afzie, het late varen. *Iets in rekening brengen*, op de rekening stellen. *Iemand in gevaar, zich zelven in het verdriet brengen*, maken, dat iemand in gevaar kome, zich zelven verdriet veroorzaken. *Armoede en verachting over iemand brengen*, ook *iemand tot armoede, verachting, wanhoop enz. brengen*, hem in armoede enz. storten. *Iemand om het leven, om zijn goed, zijne eer enz. brengen*, hem daarvan berooven. *Iemand op den troon brengen*, maken, dat hij op den troon kome, en overdragt., iemand tot magt en aanzien verheffen. *Een lijk onder de aarde brengen*, begraven, overdragt., *iemand onder de aarde brengen*, deszelfs dood veroorzaken. *Iets te voorschijn brengen*, laten zien. *Iets tot stand brengen*, voltooijen.

In eene bepaaldere beteekenis, dragen, om het eenen anderen over te leveren. Eigenlijk: *breng mij eene kaars; breng dezen brief aan mijnen vriend*. *Iets ter markt brengen*, ook overdragt., iets voordragen. *Antwoord op iets brengen*. Figuurlijk, melden, vermelden: *eene blijde tijding brengen*. Voortbrengen: *een kind ter wereld brengen*. Aan, of bij zich hebben: *het kind heeft deze vlak met zich op de wereld gebragt; wij hebben, bij onze komst in de wereld, niets medegebragt*. Toedienen, aanbieden: *iemand een glas wijn enz. brengen*, ook enkel: *het iemand brengen*. Vorderen, noodzakelijk maken: *de omstandigheden bragten het zoo mede*.

Voeren, leiden, geleiden, van personen. Eigenlijk: *eenen dief in de gevangenis brengen*. *Iemand naar huis, te bed, enz. brengen*. Figuurlijk, tot iets bewegen: *mijne aanspraak bragt hem tot schrijven*. *Zorg toch, dat gij hem daartoe brengt*. *Men zal hem dru tot bekentenis brengen*. *Iemand tot gehoorzaamheid, tot berouw, enz. brengen*. Van hier *brenger, brengster, bringing*.

Dit woord is reeds bij Ulphil. *briggan*, bij Kero *pringan*, bij Olf. *bringan*, bij Wille-ram. *bringon*, in het deen. *bringe*, zweed. *bringa*, angels. *bringan*, eng. *to bring*. Helwig en Wachter zijn, bijna, de eenigste, die het gewaagd hebben, om aan de afstamming dezes woords te denken; dan, ongelukkiglijk zijn zij op het gr. $\pi\alpha\rho\rho\epsilon\chi\epsilon\upsilon$ gevallen. Ihre houdt het voor vermetelheid, om den oorsprong van zulk een oud woord op te zoeken. Adelung echter laat zich daardoor niet afschrikken, en beschouwt het hoogd.

bringen als zamengesteld van het voorz. *be* en *ringen*.

BRES, z. n., v., *der*, of *van de bres*; meerv. *bressen*. Een van het fr. *brèche* ontleend woord, om eene opening in den muur eener stad, of in een vestingwerk, uit te drukken: *bres schieten*. *Die, na de bres, gemaakt in Plu-toos poort*. [Vond.] *De vijand rukte door de bres in de stad*. *Zich in de bres stellen*, zich in de door den vijand gemaakte opening plaatsen, en hem daar bevechten; en bij overdragt: *zich voor iemand in de bres stellen*, zich ter bescherming, of verdediging van iemand stellen.

BREUK, z. n., v., *der*, of *van de breuk*; meerv. *breuken*. Van *breken*.

Het breken van eenig ding, zoo wel in de onzijdige als bedrijvende beteekenis van het werkwoord. Eigenlijk: *de breuk van een been*, beenbreuk. Figuurlijk: *de breuk des vredes*, vredebreuk. *Het moet noodzakelijk tot eene breuk komen*, de vriendschap moet noodzakelijk gebroken worden. *Eene breuk*, in de rekenkunst.

De door het breken veroorzaakte opening, of beschadiging: *deze schotel heeft twee breuken*. *De breuk in eenen dijk*, dijkbreuk. *Eene breuk hebben*, van menschen, zeker gebrek aan het onderlijf. *Eenebreuk snijden*, ook *iemand van eene breuk snijden*, genezen.

Zamenstellingen zijn: *breukband*, *breukmeester*, *breuksnijder*, enz. Voor *breuk* zeide Mel. St. *breke*, Kil. *broke*.

BRIDSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bridste, heb gebridst*. Van het oude *bridse*, d. i. broek, ook het achterste. Scheepsw., anders laarzen, zijnde zekere straf, die aan de matrozen ge-oefend wordt: *eenen matroos bridsen*.

BRIEF, z. n., m., *des briefs*, of *van den brief*; meerv. *brieven*. Eene schriftelijke oorkonde: *ik heb de brieven van het huis ontvangen*, thans meest gebruikelijk in de zamenstellingen: *aftaatsbrief*, *koopbrief*, enz. Eene schriftelijke voordragt aan eenen afwezenden: *eenen brief schrijven*, *iemand eenen brief zenden*. *Eenen brief ontvangen*, *verzegelen*, *instuiten* enz. Een toegevoegen stuk papier: *een brief naalden*, *spelden*. Het verkleinw. is *briefje*. Zamenstellingen zijn: *briefdrager*, *briefloon*, *briefschrijver*, *briefstijl*, *briefwisseling*, *brievenbestelder*, *brievenbestelster*, *brievenboek*, *brievengeld*, *brieventas*, enz. Van dit *brief* is het werk. *brieven gevormd*, bij Kil. *litteris significare*, door middel van eenen brief doen weten; waarvan *overbrieven*, in den gemeenen spreektrant, nog in gebruik is.

Brief, hoogd. *Brief*, bij Otr. *brif*, deen. *Brev*, zweed. *bref*, ijsl. *brief*, eng. *brief*, fr. *bref*, ital. *breve*, is van het lat. *breve*, *brevis*, en beteekent, eigenlijk, een kort geschrift.

BRIESCHEN. ONZ. w., gelijkvl. *Ik brieschte, heb*

gebriescht. Van de paarden: *een brieschend paard*.

Dikwerf schrijft men *het brieschen* ook aan de leeuwen toe; doch eigenaardigst worden dezen gezegd te *brullen*.

BRIJ, z. n., m., *des brijs*, of *van den brij*; meerv. *brijen*, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Een dik gekookte pap: *brij koken*. *En maecte te haren behoef enen brij*. [Bijb. 1477.] Zamenstellingen zijn: *brijbaard*, *brijlepel*, *brijpot*, *brijshotel* enz.

Ten Kate brengt dit woord, zijnde in het angels. *briv*, *brüg*, tot *brijzen*, *brijzelen*.

BRIJN, zie *brein*.

BRIJZELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik brijzelde, heb gebrijzeld*. Het voortd. werkw. van het vorderde *brijzen*, klein maken, morzelen: *het is het volk des Heeren, dat zo gebrijzelt en verdrukt wordt*. [Vollenh.] *Dat hij hem met schand sal brijzelen tot gruijs*. [F. v. Dorp.] Het zamengestelde *verbrijzelen* is meest in gebruik. Van hier *brijzeling*.

Brijzel is bij Kil. *mica*, eene kruimel, nog overig in de spreekwijze: *gij zult er geen brijzel, (brijzeltje) van hebben*. Thans zegt men, doorgaans, *briesel*, *brieseltje*.

BRIL, z. n., m., *des brils*, of *van den bril*; meerv. *brillen*. Eigenlijk, een hulpmiddel voor het gezicht, hetwelk uit twee, door middel van eenen beugel vereenigde, geslepen glazen bestaat, en op den neus gezet wordt: *eenen bril gebruiken*, *met eenen bril lezen*, *schrijven*, enz. In den gemeenen spreektrant. zegt men: *iemand eenen bril op den neus zetten*; *iemand brillen verkoopen*, hem misleiden, deszelfs oogmerk verijdelen. *God en wort niet bedrogen, al verkoopty uwen oversten brillen*. [Clare Sp.] Figuurlijk, *de bril van een heimelijk gemak*, de opening in deszelfs zitting, en de geheele plank, waarin deze opening gemaakt is. Zamenstellingen zijn: *brilglas*, *brillenhuis*, *brillenhuisje*, *brillenkramer*, *brillenmaker*, *brillenman*, enz.

Bril, hoogd. *Brille*, deen. *Brille*, zweed. *briller*, als een meervoud, in het middel-eeuwsche lat. *berillus*. De gewoonlijkste meening is, dat dit woord van *beril*, lat. *beryllus* afstamt, in de ruimere beteekenis van *kristal*, of *aan kristal gelijk glas*. Tuinmans gissing, dat *bril* eene verkorting van *breidel* zoude wezen, en *Ihre's* afleiding van het ital. *briglia*, een toom, omdat de *bril* als een neusbreidel, of neustoom, kan beschouwd worden, zijn meer aardig, dan gegrond.

BRILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik brilde, heb gebrild*. Van *bril*. Eenen bril gebruiken, door eenen bril zien: *brilt gij reeds? Mijn vader begint al te brillen*. In den gemeenen spreektrant, wordt dit woord ook als bedrijvend gebezigd: *iemand brillen*, plagen, kwellen, deszelfs oogmerk verijdelen. Ook bij Hooft

wordt het in dezen zin gevonden.

BRODDELAAR (*broddeler*), z. n., m., *des broddelaars*, of *van den broddelaar*; meerv. *broddelaars*. Van *broddelen*. Iemand. die slecht werkt, een knoeijer. Het vrouwelijke woord is *broddelaarster*. Van hier ook *broddelarij*.

BRODDELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik broddelde, heb gebroddeld*. Het voortdur. w. van het reeds eenigzins verouderde *brodden*, nog overig in *verbrodden*. Knoeien: *gij hebt uw werk weer gebroddeld*, bedorven. Van hier *broddelwerk*.

Kil. heeft *brodde*, in den zin van vuil, leelijk; zoo ook Meyer; en Hooft *brod, brodde*, zelfstandig: *de brod in den handel brengen; dit braght de brodd' in den toeleg*. Waarschijnlijk heeft ons *brodden, broddelen*, eene nauwe betrekking op deze woorden.

BROED, z. n., o., *des broeds*, of *van het broed*; het meerv. is niet in gebruik. De jongen, die, inzonderheid door eenen vogel, of eenig ander gevederd dier, uitgebroid en opgekweekt worden: *een broed hoenderen; daer die aren* (arend) *op sat met sinen broede*. [Fab. v. Esop.] Anders *broedsel, broeisel*. Van hier *broedei*, z. n., o.; een ei, dat uitgebroid word; ook een ei, dat vuil gebroid is.

BROEDEN, zie *broeijen*.

BROEDER, z. n., m., *des broeders*, of *van den broeder*; meerv. *broeders*. Eigenlijk, een persoon van het mannelijke geslacht, die met eenen anderen persoon dezelfde ouders heeft: *hij is mijn broeder. Een eigen broeder, een heele of volle broeder*, in tegenoverstelling van *eenen halven broeder. Broeders kinderen*. In eene ruimere beteekenis, een bloedvriend, waarom zwagers elkander, in het gemeene leven, *broeders* plegen te noemen. Zoo ook worden alle menschen, in zoo ver zij uit eenen stamvader voortgekomen zijn, *broeders* genoemd: *gij en sult uwen broeder, naasten, in uw herte niet haten*. [Bijbelv.] Figuurlijk, noemen zulke personen, die eenerlei aard, beroep, geloof en godsdienst hebben, in eenerlei gezelschap en verbindtenis leven, elkander *broeders*. Van hier *ambtsbroeder, geloofsbroeder, gildebroeder* enz. Ook de Hernhutters dragen, onder elkander, den naam van *broeders*, en de vrouwelijke leden hunner kerk dien van zusters. In de gemeenzame verkeerling wordt *broeder* doorgaans verkort tot *broer*. Het verkleinw. is *brodertje*, doch wordt genoegzaam altoos verkort tot *broertje*. Ook draagt, in de gemeenzame verkeerling, een dikke koek van meel, den naam van *broeder*, waarvan het verkleinw. altoos *brodertje*, nooit *broertje* is: *brodertjes bakken, brodertjeskraam, brodertjesmeid, brodertjespan, brodertjesvrouw*, enz. Zamenstellingen: *broederhaat, broederlijke, broedertijk, broeder-*

lijkheid, broederloos, broedermoord, broedermoorder, broederpligt, broedertwist, enz.

Hoogd. *Bruder*, bij Kero *pruader*, Olf. *bruader*, Willer. *bruoder*, Ulphil. *brothr*, ijsl. *brodur*, deen. en zweed. *Broder*, angels. en eng. *brother*, gr. *φρατερ*, lat. *frater*, pers. *berader*. Ten Kate leidt het, in navolging van Skinner, van *broeden* af, als van dezelfde ouders *gebroid*, d. i. opgekweekt.

BROEDERGEMEENTE, z. n., v., *der*, of *van de broedergemeente*; meerv. *broedergemeenten*. Bij de Hernhutters, eene gemeente van leden, hunne gezindheid toegedaan, die hunne kerk eene *broederkerk* noemen.

BROEDERSCHAP, z. n., v., *der*, of *van de broederschap*; meerv. *broederschappen*. In de figuurlijke betekenis van het woord *broeder*, broederlijke vereeniging: *iemand de hand van broederschap geven*.

BROEDSCH, zie *broeisch*.

BROEIEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik broeide, heb gebroid*. Hetzelfde als *broeden*, verwarmen, opkweken. Eigenlijk, van alle eijeren leggende dieren, inzonderheid van de vogelen, die de eijeren met hun lijf dekken en verwarmen. Bedrijv.: *de vogel broeit, het hoen zit te broeijen*. Oul., werd dit woord ook ten aanzien van de paarden gebezigd: *paarden broeijen*, thans fokken. Van hier *broeigans, broeihen, broeitijd* enz. Figuurlijk, wordt *broeijen* ook gebezigd voor: iets in heet water zetten, om te laten uittrekken: *linnen broeijen*, waarvan *uitbroeijen*. Wijders voor iets kwaads veroorzaken: *uit die zaak kunnen nog vele onheilen gebroid worden*. Onzijd., heet worden: *de lucht broeit; het hooi heeft reeds lang gebroid*. Vondel gebruikt dit woord, ten aanzien van eenen gierigaard, die zijne schatten bewaakt: *een vreck begraaft den schat, zit en broeit op zijn begraven geld*. Van hier *broeijing*. Zamenstell.: *broeibak, broeikas*.

BROEINEST, z. n., o., *van het broeiness*; meerv. *broeinessen*. Van *broei, broeijen, en nest*. Het nest, waarin een eijeren leggend dier zit te broeijen: *de zwaluw 't broeiness welve*. [Vond.] Overdragt., doch meest altoos in eenen kwaden zin: *in den poel van eigenbaat, 't broeiness van bedurven zeden*. [Hoogvl.] *Maar toen uw jongste zoon, dat broeiness van gebreken*. [F. De Haes.]

BROEISCH, bijv. naamw. en bijw., *broeischer, zeer broeisch*. Genegen om te broeijen: *eene broeische hen*. Van hier *broeischheid*.

BROEISEL, z. n., o., *des broeisels*, of *van het broeisel*; meerv. *broeisels*. Hetzelfde als *broed*: *een broeisel van jonge kiekens*.

BROEK, z. n., v., *der*, of *van de broek*; meerv. *broeken*. Een bekend kleed: *de jongen is reeds in de broek. Een kind in de broek steken*, eene broek aandoen. Oul. werd door *broek* het mannelijke, en door *bouwen* het vrouwelijke

geslacht aangeduid (zie *bouwen*); en van hier de spreekwijs: *de broek aanhebben*; meester zijn: *zijne vrouw heeft de broek aan*. Bij de veehoeders wordt het onderlijf van het hoornvee *de broek* genoemd; en men zegt: *die koe heeft eene schoone broek*, wanneer men wil te kennen geven, dat de koe wel in het vleesch zit en vet is. Zamenstellingen zijn: *broekband, broekgesp, broeklint, broekman*, in de gemeenzame verkeerling, voor eenen jongen, die niet lang in de broek geweest is, *broekzak*, enz.

Hoogd. *Bruch*, bij Kero *pruah*, eng. *breaches*, zweed. *brack*, deen. *Brog*, angels. *braec*, fr. *bragues*, ital. *braghe*. Bij de Grieken was *βραχος* een schaamtedeksel, en reeds ten tijde van Hesy chius droegen de Galliërs *βραχος* en *βραχαις*, schoon, in andere gevallen, de *braccæ* der Galliërs niet zoo zeer broeken, als wel eene soort van korte opperkleederen waren. Ten Kate en Tuinman leiden ons *broek* van *breken* af, dewijl de pijpen gescheiden en als vaneen gebroken zijn. Vond. gebruikt het woord *broek* mannelijk, doch Hooft, de Decker en anderen vrouwelijk.

BROEK, z. n., o., *des broeks*, of *van het broek*; meerv. *broeken*. Poelachtig land, moerassige grond, anders *broekland* genoemd.

Dit woord, zijnde in het hoogd. *Bruch*, eng. *broke*, wordt, gemeenlijk van *breken* afgeleid, als eenen lagen, gebrokenen grond aanduidende.

BROEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik broekte, heb gebroekt*. Van *broek*. In zijne broek steken: *ik zal dat geld maar broeken*, in den gemeenen spreektrant.

BROK, z. n., m., *des broks*, of *van den brok*; meerv. *brokken*. Het verkleinw. *brokje, broksken*. Een klein afgebroken stuk: *aen eenen voorgeurpen brok*. [Vond.] *De overgeblevene brokken opzamelen*; waardoor dikwerf de overblijfsels van het brood, en zelfs van alle spijsen, verstaan worden. *Daar viel een brok van den muur*. Figuurlijk, voor een weinig: *bij stukken en brokken*, bij beetjes. *Een stuk en een brok van iets weten*. *Hij kreeg er mede eenen brok van*. Voor eenen persoon, met verachting, in de gemeenzame verkeerling: *hij is een zure brok*; *het is een brokje!* Van hier *brokkig*.

Dit *brok*, hoogd. *Brocken*, is van het werkw. *breken* afkomstig, en wel van deszelfs verled. deelw. *gebroken*.

BROKKELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik brokkelde, heb gebrokkeld*. Van *brokken*. Bedrijv., in kleine stukken breken, *brood brokkelen*. Onzijd., met zulke kleine stukken uitvallen: *dat brood brokkelt*. Van hier *brokkelig*, oul. *brokkel, brokel*, dat ligt brokkelt, broos, *brokkeligheid, brokkeling*.

BROKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik brokte, heb ge-*

brokt. Van *brok*. In kleine stukken, of brokken, breken: *brood brokken*; *brood in de melk brokken*. In den gemeenen spreektrant, zegt men: *iets hebben, om in de melk te brokken*, d. i. geld en goed bezitten: *zij heeft niet om in de melk te brokken*, is arm en kaal.

BROMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bromde, heb gebromd*. Een grof en dof geluid maken: *hoe geborstelde zwijnen en beeren in het hock knorren en brommen*. [Vond.] *De klok bromt*. Ook wordt *brommen* voor snoeven, groot spreken, gebezigd: *op iets brommen*; *hij bromt op zijn geslacht*. *Laat vrij Itaalje op zijn verheven marmer brommen*. [J. de Marr.] Van hier *brommer*.

BRON, (door letterverzetting, van *born*, zie *born*) z. n., v., *der, of van de bron*; meerv. *bronnen*. Eene wel, of opwelling van water, waarom het zamengestelde *bronwel*, als eene overtolligheid kan beschouwd worden, dewijl beide hetzelfde beteekenen. Ook plagt *bron* voor het water zelf gebezigd te worden, even als *born*: *genegen zijnen dorst met versche bron te blusschen*. [Vond.] Figuurl., de oorsprong, het beginsel: *de bron onzer smert*. Hulpmiddel: *ik heb nog andere bronnen om uit te putten*. Zamenstellingen zijn: *bronader, bronfeest, brongast, brongod, brongraver, bronhuis, bronmeester, bronwater*, enz.

Hoogd. *Brunnen*, bij Ulphil. *brunna*, bij Otfr., Notk. en Willeram. *brunno, prunno*, angels. *brunna*, zweed. *brunn* en *brund*, deen. *Brond*. Huydecoper brengt het tot het oude *boren*, zie *born*. Het gr. *βρουν*, *opwellen*, heeft, waarschijnlijk, met ons *bron* geene toevallige overeenkomst.

BRONST (*brunst*), z. n., v., *der, of van de bronst*; het meerv. is niet in gebruik. Heete drift naar vleeschelijke vermenging, tochtigheid, van de dieren. *In de bronst zijn*, bij Halma, die hiervoor ook *bronsten*, als een onz. w., heeft. Van hier *brunstig*, ook *brunstig*, tochtig, *brunstigheid, bronsttijd*.

Bronst, brunstig, is, volgens Ten Kate, van *berren, barnen, branden*.

BROOD, z. n., onz., *des broods*, of *van het brood*; meerv. *brooden*. *Wit brood, droog brood, nieuwbakken, oudbakken brood, roggen brood, brood bakken*. *Water en brood*, de spijs tot straf van sommige misdadigen, in de gevangenis, *op water en brood zitten, iemand op water en brood zetten*. Figuurlijk, andere eetbare dingen, die de gedaante van een brood hebben: *suikerbrood*, enz. Voedsel en onderhoud: *hij wint zijn brood zuur*; *zijn brood zoeken, bedelen*; *iemand aan een stuk brood helpen*. *Men sluit geen brood voor vrienden*, spreekw., voor vrienden is alles ten beste. Zoo ook: *hij eet mijn brood*, vindt zijn onderhoud bij mij; *zijn eigen brood eten*, zijn eigen meester zijn; *iemand het brood*

uit den mond stelen, hem zekere voordeelen onttrekken. Het verkleinw. is *broodje*. *Zoete broodjes bakken*, spreekw.; dit wordt gezegd, wanneer iemand zich eerst, over het een of ander, sterk uitlaat, en naderhand zich gedwee en inschikkelijk toont: *hij begint zoete broodjes te bakken*. Zamenstellingen zijn: *broodbakker, broodbakkerij, broodbord, brooddeeg, brooddief, broodeloos, broodkamer, broodkas, broodkist, broodkorf, broodmand, broodmes, broodschrijver*, met verachting, die om brood, d. i. om zijn onderhoud te vinden, schrijft, *broodspinde, broodwagen, broodwater, broodwinner, broodwinning, kostwinning, broodwinster, broodzak*, enz. Vond. gebruikt dit *broodzak*, in eenen figuurlijken zin, voor het ligchaam: *kunsten, die den broodzak vullen*.

Hoogd. *Brot*, deen. *Brod*, zweed. *bröd*, ijsl. *braud*, angels. *breod*, eng. *bread*, bij Kero *prot*, Ofr. *brat*. Men heeft vele verschillende afleidingen van het woord *brood* opgegeven. Dan, daar *brood*, als het edelste aller spijsen, mag beschouwd worden, zoo is de overeenkomst van hetzelfde met het hebr. *baroeth*, en *baroth*, *spijs*, en het gr. *βρωθω*, *ik eet*, *βρωτος*, *spijs*, en *βρωτος*, *hetgeen gegeten kan worden*, zeer aanmerkelijk.

BROODDRONKEN, bijv. naamw. en bijw., *brood-dronkener, brooddronkst*. Van *brood* en *dronken*. Door overvloed weelderig: *een brooddronken mensch*. *Hij is al te brooddronken*. Van hier *brooddrunkenheid*.

Het woord *dronken*, bij *brood* gevoegd, heeft de beteekenis van *zad*. En *brooddronken* is derhalve, eigenlijk, zoo veel als *zad van brood*, en bij overdr., weelderig, dartzel.

BROOS, z. n., v., *der, of van de broos*; meerv. *broosen*. Eene hoog opgeschoeide laars, waarmede de Ouden ten tooneele traden, tooneellaars: *en bint de purpre broos*. [Vond.] Het verkleinw. is *broosje*.

BROOS, bijv. n. en bijw., *brooser, zeer broos*. Dat ligt breekt: *het glas is broos*. Figuurl. vergankelijk: *des menschen leven is broos*. Van hier *broosheid*.

Waarschijnlijk behoort dit woord tot het aloude *bruzzan*, angels. *brijsan, breken*. *Thes lichames bruzzi, des ligchaams broosheid*.

BROUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik brouwde, heb gebrouwd*. Eigenlijk, mengen, vermengen, in het algemeen, doch thans, voornamelijk, van het bier: *bier brouwen*. Ook *azijn brouwen*. Figuurlijk, veroorzaken, (iets kwaads) berokkenen: *iemand eenig onheil brouwen*. *Bedeekte lagen brouwt*. [J. de Deck.] Van hier *brouwer, brouwerij, brouwhuis, brouwing, brouwketel, brouwsel*, (oul. ook *brouwte*), *brouwster*.

Ook wordt dit woord onzijdig genomen, in de beteekenis van *lippen* in het spreken, de

letter *r* niet wel uitspreken, dewijl dit gebrek van uitspraak zich, inzonderheid, bij het woord *brouwen* laat hooren: *zij brouwt sterk*. De Rotterdammer maakt, in de uitspraak van *brouwen*, voor bier brouwen, en *brouwen*, gebrekkelijk spreken, onderscheid, daar hij de *o* van het eene woord veel doffer uitspreekt, dan die van het andere.

BRUG, z. n., v., *der, of van de brug*; meerv. *bruggen*. Het verkleinw. *brugje, bruggetje*. Een van hout, of steen, gemaakte weg over een water: *de Koning treedt naar de brug*. [Vond.] *Over eene brug gaan; eene brug over het water leggen, slaan*, waarvoor Hooft *bruggen* bezigt. Figuurlijk, *de brug van eene drukpers, van eene viool*. Van hier de spreekwijzen: *eene brug voor iemand leggen*, hem op den weg helpen; *dat is eene brug gelegd*, de weg gebaad, *voor allerlei ondeugd*. Zamenstellingen zijn: *bruggegeld, bruggeman*, enz.

De afleiding van dit woord is nog onzeker. Tuinman heeft den niet onaardigen inval gehad, om het, uit hoofde van de hooge en ronde gedaante eener brug, te brengen tot *rug*, met het voorzetsel *be*, derhalve *brug* voor *berug*; welke zamentrekking in verscheidene andere woorden plaats heeft. Misschien echter is de stelling van Ten Kate hieromtrent de waarschijnlijkste, daar hij ons *brug*, hoogd. *Brück, Brücke*, angels. *bric, brigge*, tot ons *breken* brengt, als zijnde een overgang, om den afgebroken weg over het water te kunnen vervolgen. Althans, Hooft bezigt *breuk*, voor *brug*: *die toevlogen, en de belegerden van de breuk joegen*. De Vlaamschen, Friezen, Gelderschen en Overijsselschen gebruiken het woord *brugge* ook, in de beteekenis van eene boterham, zijnde een afgesneden, of afgebroken stuk brood.

BRUI, z. n., m., *van den brui*; zonder meerv. Een in den gemeenen spreektrant gebruikelijk woord, voor slag, stoot: *ik gaf hem eenen brui*. Hiervan zijn de gemeene spreekwijzen ontleend: *ik geef, of heb, er den brui van*, ik bekommer mij daarover niet, ik laat er mij niet mede in; *daar hebt gij at den brui*, al wat er is.

BRUID, z. n., v., *der, of van de bruid*; meerv. *bruiden*. Verkleinw. *bruidje*. Eene verloofde, ondertrouwe: *mijne zuster is de bruid*. *Is zij reeds bruid, of de bruid?* Zamenstellingen: *bruidleider, bruidleidster, bruidsbed, bruidschat, bruidsdagen*, de tijd dat men de bruid is, *bruidsgaaf, bruidsgoed, bruidskleed, bruidstuk*, enz.

Bruid, hoogd. *Braut*, bij Ulphil. *bruth*, Ofr. *brut*, Notk. *prud*, deen., zweed. en ijsl. *brud*, angels. *brijd*, eng. *bride*. Menigvuldig zijn de gissingen der Taalonderzoekers omtrent de afstamming van dit woord; en echter is, naar mijn inzien, deszelfs ware

oorsprong tot nog toe onbekend gebleven.

BRUIDEGOM, z. n., m., *des bruidegoms*, of *van den bruidegom*; meerv. *bruidegoms*. Een verloofde, of ondertrouwde persoon van het mannelijke geslacht. In de gemeenzame verkeer, wordt dit woord doorgaans verkort, *bruidgom*, vooral in de zamenstellingen: *bruidgomsgoed*, *bruidgomskleed*, *bruidgomsstuk*.

Bruidgom, hoogd. *Bräutigam*, bij Otrf. *brutigomp*, Notk. *priutegom*, angels. *bridguma*, deen. *Brudgam*, zweed. *brudgumme*. Dit woord is zamengesteld van *bruid*, en het oude *gom*, *gome*, *goom*, een oppasser, beschermer, ook een man, manspersoon, bij Otrfid. *gommam*, en *gomo*, angels. *guma*, zweed. *gam*, *gome*, en *gumma*, met welke alle het gr. *γάμος*, *nuptiae*, en *λαμειν*, *worem ducere*, schijnen verwant te zijn.

BRUIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bruide*, heb *gebruid*. In den gemeenen spreektrant gebruikelijk, voor slaan: *ik bruide hem om zijne ooren*. Gooijen: *iemand van de trappen bruijen*. Kwellen: *gij moet mij zoo niet bruijen*. Raken, aangaan: *wat bruit het mij?* Ook als onzijd., met het hulpw. *zijn*: *hij is van de brug in het water gebruid*. Gaan, zich verwijderen: *brui heen*. Van hier *bruijer*, *bruijerij*, *bruisster*.

BRUIKBAAR, bijv. n. en bijw., *bruikbaar*, *bruikbaarst*. Van het oude *bruiken*, nu *gebruiken*. Dat gebruikt kan worden. *Die goederen zijn niet meer bruikbaar*, zijn bedorven. *Een bruikbaar* (handelbaar, geschikt) *mensch*. Van hier *bruikbaarheid*.

BRUIKEN, zie *gebruiken*.

BRUIKER, z. n., m., *des bruikers*, of *van den bruiker*, meerv. *bruikers*. Van *bruiken*, nu *gebruiken*. Een hoevenaar, die op eene *bruikweer*, d. i. pachthoeve, woont. Ook eene pachthoeve zelve: *een boerenbruiker*.

BRUIKGOED, z. n., o., meerv. *bruikgoederen*. Goed, hetwelk men enkel in gebruik, niet in eigendom heeft: *om mij te bedenken met een bruikgoedt*. [Hooft.]

BRUILOFT, z. n., v., *der*, of *van de bruiloft*; meerv. *bruiloften*. Van *bruid*, en *loft*, *lofte*, d. i. *gelofte*. Eigenlijk, derhalve, de gelofte des huwelijks, welke van en aan de bruid gedaan wordt. Thans wordt het gebruikt, in den zin van bruiloftsfeest: *op hunne bruiloft*. [Vond.] *Bruiloft houden*. *Te bruiloft gaan*. *Gouden*, *zilveren bruiloft*. Zamenstellingen zijn: *bruiloftsbed*, *bruiloftsdag*, *bruiloftsdicht*, *bruiloftsfeest*, *bruiloftsgast*, *bruiloftskleed*, *bruiloftskoets*, (*bruidsbed*) *bruiloftslied*, *bruiloftsmaal*, *bruiloftsvolk*, *bruiloftszang*. Vond. heeft hiervan het onz. werkv. *bruiloften*, voor *bruiloft houden*, gevormd.

BRUIN, bijv. n. en bijw., *bruiner*, *bruinst*. Bruinverwig: *een bruin paard*; in het gemeene leven, *een bruin*, *bruintje*. *Bruine*

oogen. Somwijlen ook als zelfstandig, voor *bruine* verw: *ik heb hier een donker bruin*, *dat zeer schoon is*. Van hier *bruinachtig*, *bruinachtigheid*, *bruingraauw*, *bruinheid*, *bruinig*, *bruinigheid*, *bruinoogig*, *bruinrood*, *bruinvisch*, enz.

Bruin, hoogd. *braun*, deen. *brunn*, angels. *brun*, fr. *brun*, ital. *bruno*, eng. *brown*, zweed. *brun*, in het middeleeuwsch lat. *brunus*, is, volgens Ten Kate, Ihre en anderen, van *bernen*, hoogd. *brennen*, zijnde zoo veel als brandkleurig, dewijl de bruine kleur naar die van iets, dat door het vuur, of de zon, gebrand is, gelijk.

BRUIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik bruide*, heb *gebruid*. Van *bruin*. Bedrijv., *bruin maken*: *iets bruinen*; *de zon heeft zijne huid gebruid*. Onzijd., *bruin worden*: *de kersen beginnen te bruinen*.

BRUIJEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik bruijverde*, heb *gebruijverde*. Van *bruin*. Hetzelfde als *bruinen*, met den basterduitingang *eren*; derhalve, eigenlijk, *bruin maken*. Overdragt., glad maken, polijsten: *staal bruijveren*. Van hier *bruijverder*, *bruijverster*. Zamenstellingen: *bruijverijzer*, *bruijversel*, *bruijverstaal*, *bruijvertand* (een boekbinders werktuig).

BRUIS, z. n., o., *van het bruis*; het meerv. is niet in gebruik. *Schuim*. Bij Ten Kate is dit woord vrouwelijk, overeenkomende met het hoogd. *die Brause*; doch in het gemeene leven zegt men, doorgaans, *het bruis staat op zijnen mond*.

BRUISEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bruisde*, heb *gebruisd*. *Schuimen*: *de zee bruisd*; *de golven bruisden geweldiglijk*. *Figuurlijk*, van de schepen, varen, zeilen, bij de Dichters: *de vloot bruisd naar den Teems*; *de kiel bruisd door 't schuimend zeegroen*. [Vond.] Ook wordt het als een klanknabootsend woord gebezigd, voor een verward geluid maken, even als *bruisende golven*, en bij verdere overdragt, voor razen, tieren: *zette armen en beenen schrap en vuisten*, *bruisde en baarde*. [Vond.]

Hoogd. *brausen*, zweed. *brusa*, gr. *βριζειν*. in het ital. en fr. is *brusco*, *brusque*, *bruisend*, opvliegend, toornig.

BRULLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik brulde*, heb *gebruld*. Klanknabootsend woord, waardoor het natuurlijke geluid van groote dieren, inzonderheid dat der leeuwen, aangeduid wordt: *de leeuw brult*. Ook van menschen: *hij brulde als een leeuw*. *Brullende van wraakzucht*.

BRUSK, bijv. n. en bijw., *brusker*, *bruskst*, zeer *brusk*. Opvliegend, onbescheiden. Hooft gebruikt dit woord als goed nederduitsch: *en te bruske om*, enz. Ook is het door anderen gebezigd: *de bruske jeught*. [Vond.] *Zoo bruskelijk indringen*. [Oud.]

Van bruske ondankbaarheid. [Moon.] Het woord is met *bruisen* verwant, en mag dus aan onze taal, in welke het misschien door het kanaal der Franschen terug gekomen is, met regt toegeëigend worden. Van hier *bruskheid*. Zie verder *bruisen*.

BUFFEL, z. n., m., *des buffels*, of *van den buffel*; meerv. *buffels*. Zeker wild dier. Het mannelijke geslacht wordt *buffelos*, en het vrouwelijke *buffelkoe* genoemd. Figuurlijk, een onbeschoft mensch, in den gemeenen spreektrant: *hij is een regte buffel*. Van hier *buffelachtig*, *buffelachtigheid*. Ook draagt een zeker grof en harig kleed (overrok) den naam van *buffel*, fr. *bufle*, dewijl hetzelfde, eertijds, van buffelsvel gemaakt werd.

Buffel, hoogd. *Buffel*, eng. *buffle*, fr. *bufle*, ital. *buffalo*, spaan. *bufano*, deen. *Byffel*, lat. *bubalus*, gr. *βουβαλος*, is waarschijnlijk van een oud woord afkomstig, waarvan nog een spoor in het fr. *bœuf*, eng. *beef*, en lat. *bos*, *bovis*, voorhanden is.

BUGCHEL, zie *bogchel*.

BUI, z. n., v., *der*, of *van de bui*; meerv. *buijen*. Verkleinw. *buitje*. Regenvlaag, onweersvlaag: *de bui komt opzetten, is al over*. *De lucht is vol buijen*. *Maartsche buijen*. *Daar men de bui tijdelijk genoeg aan zag komen*. [Hooft.] Figuurlijk, overvalling van rampen: *Noit waeide eene bui alleen mij over 't hoofd, of d'andre stont er neffens*. [Vond.] Luim: *hij heeft eene kwade, eene goede, bui*. Opzet, voornemen: *krijgt hij de buijen in het hoofd, dan zal hij* enz. Van hier *buiachtig*.

BUIDEL, z. n., m., *des buidels*, of *van den buidel*; meerv. *buidels*. Verkleinw. *buideltje*. Een kleine zak, of eene beurs, waarin men iets bewaart, bijzonderlijk geld, om het bij zich te dragen: *geen geld in den buidel hebben*. Figuurl., het zich daarin bevindende geld: *zijn buidel vullen, zich verrijken*. *Dat stijft den buidel wel*. [de Deck.] Ook wordt *buidel*, in de gemeenzame verkeer, tot *buil*, zamengetrokken: *die geld heeft in den buil*. [de Deck.] Zamenstelling: *buidel-drager*. Kil. heeft ook *buidel*, voor *buil*, een bakkerswerktuig. Zie *buil*.

BUIGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik boog, heb gebogen*.

Bedrijvend, eigenlijk, krommen: *iets krom buigen; eenen tak buigen*. *Zich voor iemand buigen*, in het gemeene leven, *bukken*. *De knien voor God buigen*. Figuurlijk: *het regt buigen*, onregtvaardig handelen, van den regter. *Den hals onder het juk buigen*, zich in slavernijbegeven. *Zich onder iemand buigen*, zich aan hem onderwerpen.

Onzijdig, met het hulpw. *zijn*. Gebogen worden: *de takken buigen van al de appelen*. *Het moet buigen, of bersten*. Van hier *buiger*, *buiging*, *buigtang*.

Hoogd. *beugen*, *biegen*, goth. *buga*, bij Notk. *bougan*, angelf. *bugan*, *bygan*, eng. *to bow*, zweed. *buga*, ijsl. *biuga*, *bioga*, lat. *pago*, *pango*, gr. *παγω*, *πηγυω*, ital. *piegare*.

BUIGZAAM, bijv. n. en bijw., *buigzamer*, *buigzaamst*. Hetgeen zich ligt laat buigen. Eigenlijk: *een buigzaam takje*. Figuurlijk, gedwee, gehoorzaam: *een buigzaam kind; hij is zeer buigzaam*. Hoofst gebruikt, in dezen zin, ook *boogzaam*, hetwelk met het angels. *bocsum* (eng. *buxom*) overeenkomt. Van hier *buigzaamheid*.

BUIJEN, onp. w., gelijkvl. *Buide*, *heeft gebuid*. Van *bui*. Regenen, waaijen, stormen: *het heeft denganschen dag gebuid*. Van hier *buijig*.

BUIK, z. n., m., *des buiks*, of *van den buik*; meerv. *buiken*. Het verkleinw. is *buikje*. Elke buitenwaarts gebogene rondachtige vlakke. Van hier *de buik van een schip, van een vat, van eene flesch*, enz. Zoo heeft een muur *eenen buik*, wanneer hij, in het midden, uitgezet is. Meer bijzonder, het voorste, gemeenlijk buitenwaarts gebogene gedeelte der dierlijke lichamen, anders het onderlijf genoemd: *eenen buik hebben, krijgen*. *Pijn in den buik hebben*. *Den buik ontlasten*. *Eenen dikken buik hebben*; ook overdragt., zwanger zijn. Van hier zijn eenige figuurlijke spreekwijzen ontleend, als: *den buik dienen*, meest voor het ligchaam zorgen. *Den buik vooruit steken*, eene trotsche houding aannemen. *Twee handen op eenen buik*, twee menschen, die dezelfde neigingen en bedoelingen hebben. Bij de Ouden werd *buik* ook voor romp gebezigd. In navolging hiervan schreef Vondel: *houwt hem 't hoofd wraakgierigh van den buik*. Ook wordt het woord *buik*, somwijlen, met verachting, voor den geheelen mensch genomen: *de Cretensen zijn luije buijcken*. [Bijbelvert.] Zamenstellingen zijn: *buikachtig*, *buikdienaar*, *buikgordel*, *buikloop*, *buikloopig*, *buiknaad*, *buikpijn*, *buikriem*, *buikspraak*, *buikspreeker*, *buikspreekster*, *buikstuk*, *buikvlies*, *buikvloed*, *buikwaterzucht*, *buikwee*, *buikworm*, *buikzuiverend*, *buikzuivering*, enz.

Buik, oul. ook *boech*, hoogd. *Bauch*, zweed. *buk*, deen. *Bug*, angels. *buce*, komt van *buigen*.

BUIKIG, bijv. n. en bijw., *buikiger*, *buikigst*. Een buik hebbende: *een buikig vat*. Zoo ook *dikbuikig*, *dunbuikig*, enz.

BUIL, z. n., v., *der*, of *van de buil*; meerv. *builen*. Het verkleinw. *builtje*. Van *bol*. Eene opgezwollene rondte, een gezwel: *hij heeft zich eene buil gestooten*. Overdragt. zegt men: *dat zal geene builen vallen*, dat zal wel gelukkig afloopen. Van dit *buil* had men oul. *builen*, nu *puilen*, *uitpuilen*.

BUIL, z. n., m., *des buils*, of *van den buil*; meerv. *builen*. Zamengetrokken van *buidel*,

dat Kil. en Plantyn hebben. Meelbuil, zeker bakkersgereedschap, in de gemeenzame verkeering, ook *buul* genoemd.

Buil, buidel, hoogd. *Beutel*, middeleeuwsch lat. *butillus, buletellum, buletellus*, en *butellus*, fr. *bluteau*. Men heeft verscheidene gissingen omtrent de afstamming van dit woord gemaakt; doch het schijnt mij toe, van het geluid ontleend te zijn, hetwelk een buil maakt, wanneer hij bewogen, of rond gedraaid wordt. Halma stelt dit woord vrouwelijk; doch als zamengetrokken van *buidel*, en overeenkomstig met het hoogd. *der Beutel*, scheen mij het mannel. geslacht, in dit woord, de voorkeur te hebben.

BUILEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik builde, heb gebuild. Meel builen, gebuild meel. Bollebakkertje, op zijn muilen, drok aan 't builen.* [L. Fr. v. Berkhey.]

Builen, bij Kiliaan en Plantyn *buidelen*, hoogd. *beutelen*, in het middeleeuwsch lat. *buletare*.

BUIS, z. n., v., *der, of van de buis*; meerv. *buizen*. Goot: *eene looden buis*. Het verkleinw. *buisje*.

BUIS, z. n., v., *der, of van de buis*; meerv. *buizen*. Het verkleinw. *buisje*. Haringbuis: *de buizen (buisjes) gaan in zee*. Van hier *buisharing, buisman*, een zeeman, die, op eene buis, ten haring vaart. *Buis*, middeleeuwsch lat. *busa*.

BUIS, z. n., v., *der, of van de buis*; meerv. *buizen*. Het verkleinw. *buisje*. Een kort rokje, dat de zeelieden gemeenlijk dragen: doch dat thans van algemeener gebruik is.

BUIT, z. n., m., *des buits, of van den buit*; het meerv. is niet in gebruik. Eigenlijk, datgeen, wat den vijand, in den krijg, afgenomen wordt: *buit maken, iets buit maken, op buit uitgaan. Mijne gansche bezitting is den vijand ten buit geworden. Den buit deelen*. Van hier *buitgeld, buitpenning*. Vervolgens is het voor roof in het algemeen gebezigd.

Buit, hoogd. *Beute*, eng. *booty*, deen. *Bytte*, zweed. en ijsl. *byta*, middeleeuwsch lat. *butinum*, fr. *butin*, ital. *butino*, is op zeer verschillende wijzen afgeleid geworden. Misschien is de afleiding van het oude *bat*, d. i. nut, voordeel, waarvan ons *baten*, de waarschijnlijkste.

BUITELEN, onz. w., gelijkvl. Met de hulpwoorden *hebben en zijn*. *Ik buitelde, heb en ben gebuiteld*. Eigenlijk, over zijn hoofd rollen. Met *hebben*: *hij heeft gebuiteld*. Vallen. Met *zijn*: *hij is van de trappen gebuiteld*. Zie Nederd. Spraakk. bl. 135, § 275. Van hier *buitelaar, buiteling*.

Buitelen is, volgens de Taal- en Dichtk. Bijdragen, van *bol*, het hoofd, waarvan *bol-telen, buitelen, in caput devolvere*.

BUITEN, (oul. ook *buten*) bedr. w., gelijkvl. *Ik buitte, heb gebuit*. Van *buit*. *Buit maken*:

de rosvetfde adelaer, om eenen draeck te buiten, slaet klaeu en krauwel. [Vond.] Van hier *buiten*, bij Kiliaan. Voor dit *buiten*, wordt thans, gemeenlijk, *vrijbuiten* gebezigd, en voor *buiten*, *vrijbuiten*. Het werkw. *buiten* komt bij Kil. en Plant. ook voor *ruilen*, verwisselen, voor, waarvan nog *ruilebuiten*; doch dit *buiten* komt, volgens Ten Kate, van het oude *buichte*, om de welluidendheid *buite*, *ruiling, commutatio mercium*.

BUITEN, zamengesteld van *bij*, of *be* en *uit*, *uiten*, bijw. en voorzetsel. Bijw.: *hij is buiten, staat buiten, enz.* Met *van*: *van buiten komen*. *Van buiten*, naar het uiterlijke, *schijnt hij vroom*. *Van buiten leeren*, in het geheugen prenten. Zoo ook met *te*: *zich in iets te buiten gaan*, figuurl., onmatig, buitensporig zijn. Voorzetsel: *buiten de stad wonen. Iemand buiten de deur sluiten*: Hiertoe behooren de figuurlijke spreekwijzen: *hij was, van blijdschap, buiten zich zelven, zich buiten adem loopen, voor buiten den adem*. In meer andere spreekwijzen van dezen aard, verliest het zelfst. naamw., gemeenlijk, het lidwoord: *buiten staat, buiten gevaar, buiten zorgen, buiten schulden zijn; dat is buiten mijne kennis geschied; buiten kennis liggen; buiten westen zijn; dat is buiten mij, dat raakt mij niet. Buiten, zonder, twijfel; buiten, hoven, tegen, verwachting; buiten, behalve, hem, heb ik er niemand gezien; buiten, uit, het spoor rijden; buiten dat, enz.* Met den tweeden naamval: *buiten 's dijks, buiten 's huis, buiten 's lands, enz.* Ook wordt het als een bijv. naamw. gebezigd, waarvan echter de overtreffende trap, *buitenste*, alleen in gebruik is: *de buitenste bast van eenen boom*. Eindelijk wordt het aan verscheidene woorden vastgehecht: *buitendeur, buitendijk, buitengemeen, buitengewoon, buitenhof, buitenkans, buitenkant, buitenlander, buitenlandsch, buitenlucht, buitenman, buitenmoeder, buitenmuur, buitenplaats, buitensporig*, (bij Hooft ook *buitenspoorsch*) *buitensporigheid, buitensporiglijk, buitenstad, buitenvader, buitenverblijf, buitenwacht, buitenweg, buitenwerk, enz.* Krul bezigt het woord *buitenlust*, niet onaardig, voor wel-lust, ontucht: *buitenlusten der lichter vrouwen*.

BUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bukte, heb gebukt*. Zich nederwaarts buigen: *buk wat. Voor-over bukken. Laag bukken, buk wat lager*; ook overdragt.: *laag voor iemand bukken*, zich zeer nederig en ondergeschikt omtrent hem gedragen. Ten Kate brengt het tot *buigen*.

BUKKING, zie *bokking*.

BUL, z. n., m., *des buls, of van den bul*; meerv. *bullen*. Een stier: *zoo van den bul bereden*.

[de Deck.] Figuurl., een stuursch mensch. Van hier *bulachtig*, *bullegeld*, *bulleman*, *bullepees*, *bulos*,

Bul, hoogd. *Bulle*, eng. *bull*, deen. *Bol-oxe*, pool. *wol*. Waarschijnlijk, is deze benaming ontleend van het *bulken*, aan dit dier eigen.

BUL, *bulle*, z. n., v., *der*, of *van de bul*; meerv. *bullen*. Eigenlijk, een zegel, hetwelk men aan openbare oorkonden pleegt te hangen. Verder, eene met zulk een zegel voorziene oorkonde: *eene pauselijke bul*. *Hij had eene bul, als meester in de regten*. Het behoort, ongetwijfeld, tot het oude *bol*, d. i. rond. Kil. brengt het tot het gr. *βουλη*.

BULBAK, zie *bullebak*.

BULDEREN, *bolderen*, onz. w., gelijkvl. *Ik bulderde*, *heb gebulderd*. Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid des winds: *de wind buldert*. *Met bulderende stormen*. [Oud.] Figuurl., een hol, hard geluid maken: *eene bulderende stem*. Verder, razen, tieren: *hoor haar eens bulderen*. Van hier *bulderaar*, *bulderer*, *bulderig*, en, in den gemeenen spreektrant, *bulderbas*, een woest mensch, die schielijk raast en vloekt.

BULHOND, z. n., m., *des bulhonds*, of *van den bulhond*; meerv. *bulhonden*. Van *bul* en *hond*. Eene soort van honden, die gebruikt worden, om, bullen en andere wilde dieren te vangen. Bij ons, eene soort van groote honden, die huis en hof bewaken. Van hier, in de gemeenzame verkeerling: *ik zal, als een bulhond, voor u waken*.

BULKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bulkte*, *heb gebulkt*. Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, hetwelk stieren en koeijen maken. Ook van menschen, voor hard schreeuwen, een onaangenaam geluid maken: *hij zingt niet, maar hij bulkt*. Van hier *bulking*.

BULLE, zie *bul*.

BULLEBAK, *bulbak*, z. n., m., *des bullebaks*, of *van den bullebak*; meerv. *bullebakken*. Van *bul* en *bak*, voor het aangezigt. *Bullebak* is, derhalve, zoo veel als stierengezigt. In de gemeenzame verkeerling, wordt het voor een spook, ook voor een stuursch en afzigtig mensch, gebezigd, die iemand ligtelijk kan verschrikken: *ik zie 't daar voor aan, dat de Saxen zijn bondgenooten den Zweed gaarne voor eenen bulbak zouden bezigen*. [Hooft.]

BULSTER, z. n., v., *der*, of *van de bulster*; meerv. *bulsters*. Bed, matras: *de groote Koning slaept op eene stroje bulster*. [Vond.] Zie *bolster*.

BULT, z. n., m., *des bults*, of *van den bult*; meerv. *bulten*. Van *bol*. Verkleinw. *bultje*. Bogchel, hooge rug: *Goverd met den bult*. Ook voor iemand, die eenen bult heeft, in den gemeenen spreektrant, en met verachting, of al spottende: *ik heb den bult, gisteren, gesproken*. Van hier *bultachtig*, *bulte-*

naar, *bultig*. *Bultzak* is een scheepsbed, met stroo gevuld, bij Kil. *bulte*.

BULTZAK, zie *bult*.

BUN, z. n., v., *der*, of *van de bun*; meerv. *bunnen*. Eene vischkaar. Zie *beun*.

BUNDEL, z. n., m., *des bundels*, of *van den bundel*; meerv. *bundels*. Verkleinw. *bundeltje*. Verscheidene zamengebondene dingen. Zie *bondel*.

BUNDER, z. n., o., *des bunders*, of *van het bunder*; meerv. *bunders*. Eene landmaat, zoo veel lands, als twee zamengebondene ossen, op eenen dag, kunnen afploegen, zijnde 240 voeten in de lengte, en 120, in de breedte: *omtrent in de helft eenes bunders, zijnde een jock ossen lants*. [Bijbelvert.] Ten Kate heeft dit woord mannel. en onzijd., Pieterse vrouwel.; doch in het gebruik zegt men *het bunder*. In het middeleeuwsch lat. is het *bunnarium*.

BUNTING, *bonsing*, z. n., m., *des bunsings*, of *van den bunsing*; meerv. *bunsings*. Zeker dier: *hij stinkt als een bunsing*. In het gemeene leven, zegt men ook *bunsem*.

BURG, ook *burgt*, z. n., m., *des burgs*, of *van den burg*; meerv. *burgen*. Iedere met muren omringde, of met vestingwerken ingeslotene plaats: *den burg inkrijgen*. [Hooft.] In de oudste tijden, werd dit woord voor eene stad gebruikt, in welke beteekenis *baurgs*, bij Ulphil., en *burc*, of *burg*, bij Otrf. en Willer., dikwijls voorkomen. Het zweed. *birke*, en eng. *borough*, *burgh*, eene stad, zijn daarvan nog overblijfsels. Van hier *burggraaf*, *burggraaflijk*, *burggraafschap*, *burgwal*, enz.

Burg, *borg*, ook *borgt*, *burgt*, volgens Kil., Outh., Meyer en de Bijbelvert., hoogd. *Burg*, angels. *Byrig*, *burg*, deen. en zweed. *borg*, fr. *bourg*, ital. *borgo*, middeleeuwsch lat. *burgum*, is een oud woord, hetwelk in alle europesche talen aangetroffen wordt. Gemeenlijk leidt men het van *berg*, en *bergen*, *borg*, *geborgen*, af, dewijl men *de burgen*, weleer, op bergen stichtte, en zich in dezelve trachtte *te bergen*, of te verdedigen. Ihre geeft aan het oude *byrgia*, *sluiten*, de voorkeur; welke gissing daardoor gestaafd wordt, dat men voor *burg* ook het woord *slot* bezigt, hetwelk van *sluiten* afkomstig is. Het gr. *πυργος*, een toren, schijnt met ons *burg* in naauwe verwantschap te staan. Ten aanzien van het geslacht van dit woord, moet ik aanmerken, dat het, enkel en zamengesteld, mannelijk en vrouwelijk gebezigd wordt. *Den burg inkrijgen*. [Hooft.] *Op den hoogen burg*. [Vond.] *De voorburg*, v. [Hooft.] *Tot eene vaste burg*. [Vond.] Bij de oudheid was het vrouwelijk, en zoo is het nog heden, in het hoogd. *die Burg*. Hiermede stemmen de oude geslachtenamen *van der Burg*, *ter Burg*, overeen. Hooft en Vondel hebben *Voorburg* ook onzijdig gebe-

zigt. Het tegenwoordige gebruik, echter, stelt *burg*, met zijne zamenzettingen, mannelijk.

BURGEMEESTER, z. n., m., *des burgemeesters*, of *van den burgemeester*; meerv. *burgemeesters*. Van *burg* en *meester*. De voornaamste persoon in de burgerlijke regering eener stad. Van hier *burgemeesterlijk*, *burgemeesterschap* enz. *Burgemeester* is in het middel-eeuwsch lat. *burgimaster*, fr. *bourgmestre*, of *bourguemaitre*.

BURGER, z. n., m., *des burgers*, of *van den burger*; meerv. *burgers*. In het vrouwelijke *burgeres*. Eigenlijk, de inwoner eener versterkte plaats. Verder, de inwoner eener stad: *burger zijn*. Van hier *burgerachtig*, *burgerdragt*, *burgereed*, *burgerij*, *burgerkrijg*, *burgerkroon*, *burgerlieden*, *burgerlijk*, *burgermagt*, *burgerman*, *burgerpligt*, *burgerregering*, *burgerregt*, *burgerschap*, *burgerstand*, *burgertrant*, *burgervader*, *burgervrouw*, *burgerwacht*, *burgerwet*, enz.

BURGT, zie *burg*.

BURRIE, zie *berrie*.

BUS (ook *bos*), z. n., v., *der*, of *van de bus*; meerv. *bussen*. Verkleinw. *busje*. Geldbus: *heb ik den hetschen Jood*, (Judas) *bewaarder van de bus*. [Hooft.] *Met de bus omgaan*, geld inzamelen. Hiertoe behoort de gemeenzame spreekwijs: *in de bus blazen*, geld geven, hetzij als eene opgelegde boete, hetzij als eene vrijwillige uitgaaf. Van hier *busbewaarder*, *busdrager*, *busmeester*, *armbus*, *theebus*, ook *theebos*, enz. In eene bepaaldere beteekenis, wordt het woord *bus* gebezigd, voor den loop van een schietgeweer, voor een schietgeweer zelf, hetwelk, ool., meer gelijkheid met eene eigenlijke bus had, dan tegenwoordig, en ook voor allerlei geschut. Van hier *busgieter*, *bushuis*, wapenhuis, *buspoeder*, *buskruid*, *busschieter*, enz. Wijders, een ijzeren ring, of band, die om iets geklonken, of in iets geslagen wordt, om hetzelfde meerdere sluiting en vastigheid te geven. Hiertoe behoort de gemeenzame spreekwijs: *het fluit, als eene bus*.

Bus, hoogd. *Büchse*, angels. en eng. *box*, ital. *bosso*, zweed. *byssa*, deen. *Bosse*, pool. *buszkos*, lat. *pyxis*, gr. *πυξίς*.

BUSKRUID, z. n., o., *des buskruids*, of *van het buskruid*; het meerv. is niet in gebruik. Van *bus*, voor een schietgeweer, en *kruid*. *Buspoeder*, schietkruid. Hiertoe behoort de, in de gemeenzame verkeering, gebruikelijke spreekwijs: *hij heeft het buskruid niet gevonden*, is niet schrander; *zij vliegt op als buskruid*, wordt schielijk driftig.

BUSSEL, z. n., m., *des bussels*, of *van den bussel*; meerv. *bussels*, *busselen*. Bondel, bos: *een bussel bloemen*, *haren*, *hooi* enz. *In bussels vergaderen*, *bussels maken*. *Slroo tot, of in, busselen binden*. *Ende bint het in busselen, om 't selve te verbranden*. (Bijbelvert.) *Een bussel hout*, een takkenbos, bij Kil. mutsaart.

Bussel, hoogd. *Büschel*, volgens Adel., het verkleinw. van *bus* (*bos*), schoon men daarvan weder een verkleinw. *busseltje*, *busselken*, hoogd. *Büschelchen*, maakt. Misschien, echter, is *bussel*, voor *bundsel*, van *bund* (*band* van *binden*), met den uitgang *sel*; zoo dat *bussel*, eigenlijk, een *bindsel*, of *zamenbindsel*, zoude zijn.

BUUR, z. n., m., *des buurs*, of *van den buur*; meerv. *buren*. Iemand, die naast, of digt bij ons woont: *ik heb zeer goede buren*. *Buren en bondgenooten*. *Te buurshuize*, zegt men, in de gemeenzame verkeering, voor *bij de buren*. Ook diegene, die, in hetzelfde huis, boven, of beneden ons woont: *benedenbuur*, *bovenbuur*, *onderbuur*. Zamenstellingen zijn: *buurdochter*, *buurjongen*, *buurkind*, *buurman*, *buurmeisje*, *buurpraatje*, *buurschap*, *buurvrijer*, *buurvrijster*, *buurvrouw*.

Buur, ook *gebuur*, *nabuur*, is met *boer* en *bouwer* van denzelfden oorsprong, en komt van *bouwen*, in de beteekenis van wonen. Zie *bouwen*. Van dit *buur* is, in de gemeenzame verkeering, het onz. werkw. *buren* gebruikelijk, voor: eenen buur bezoeken, bij eenen buur gaan praten: *ik kom, van avond, wat bij u buren*.

BUURT, z. n., v., *der*, of *van de buurt*; meerv. *buurten*. Van *buur*. Eene reeks van naast elkander staande huizen: *hij woont in mijne buurt*. Ook een gehucht, in tegenoverstelling van een dorp.

C.

C, is, eigenlijk, eene latijnsche letter, en dient, in die taal, voor K. Zij is, bij ons, waarschijnlijk, het eerst ingevoerd, in die tijden, toen de Kloosterlingen, genoegzaam, alleen de pen voerden. Wij hebben de c, in *nederduitsche* woorden, ook niet anders noodig, dan tot het ondeelbare letterteeken *ch*, of *cht*, overeenkomende met de χ der Grieken en bij ons gebruikelijk voor eene scherpere letter, dan g, in *echt, schaap* enz., schoon wij in de woorden *Cesar, Cicero, cipres, ceder, cel, citer, citroen, cijfer, oceaan*, en eenige andere, van het grieksch, of latijn, oorspronkelijke woorden, de c behouden. Zie *Nederd. Spraakk.* 11^e D. bladz. 52 enz.

CEDEL, z. n., v., *der, of van de cedel*; meerv. *cedelen*; Eene lijst, naamlijst: *uit een parkement, of half geronde cedel*. [Vond.]

Voor dit *cedel*, sp. *cedula*, ital. *cedola*, heeft Kiliaan ook *schedel*, van het lat. *schedula*. In de dagelijksche verkeer, wordt *cedel* zamengetrokken tot *ceel*, en het verkleinw. *cedeltje*, tot *ceeltje*. Gemeenlijk zegt men *eene ceel maken*. Van hier *huurceel, lijkceel, rouwceel*, enz.

CEDER, z. n., m., *des ceders, of van den ceder*; meerv. *cederen, ceders*. Zekere schoone, hoog groeiende boom, die op den berg Libanon, Taurus en Amanus, maar inzonderheid in Afrika wast: *de cederen van Libanon. Toortsen van welriekenden ceder*. [Vond.] *Cederen hout: ende het is bedeckt met ceder*. [Bijbelvert.] Zamenstellingen zijn: *cederwerk, cederhout*, enz.

Ceder, hoogd. *Ceder*, eng. *cedor*, fr. *cèdre*, ital. *cedro*, is van het lat. *cedrus*, afkomstig.

CEDERBOOM, z. n., m., *des cederbooms, of van den cederboom*; meerv. *cederboomen*. Van *ceder* en *boom*: *de regtvaerdige sal wassen, als een cederboom op Libanon*. [Bijbelvert.]

CEDEREN, onverbuigbaar bijv. naamw. Van *cederen hout* gemaakt: *ick woon in een cederen huis; van binnen met cederen planken*. [Bijbelvert.]

CEEL, zie *cedel*.

CEL, z. n., v., *der, of van de cel*; meerv. *cellen*.

Het verkleinw. is *celletje*. Ieder klein vertrek: *van al vertrekken in het huis is deze prachtelooze cel mij het aangenaamste verblijf*. Een kamertje, in een klooster: *in de onbesmette cel*. [Vond.] Zamenstellingen zijn: *cellebroeder (cellebroer, een monnik), cellebroedersklooster*.

Cel, celle, hoogd. *Zelle*, fr. *celle, cellule*, ital. *cella*, spaan. *celda*, van het lat. *cella*.

CEMENT, z. n., o., *des cements, of van het cement*; meerv. *cementen*, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Eene soort van kalk, welke inzonderheid gebruikt wordt, om het metselwerk voor het doordringen van het water te beveiligen. Tiras: *die kelder is geheel in cement gemetseld*. Overdragtelijk, zegt men: *eene zaak in het cement leggen*, onwaukelbaar bevestigen.

Vondel schreef *ciment: en d'aengename galm bleef hangen in 't ciment*. Ook *siment*, met eene s: *als 't klevende siment*. Het heeft zijnen oorsprong van het lat. *caementum*, hetwelk, reeds bij de Romeinen, van gestootene steenen toebereide kalk beteekende, en, voor *caedimentum* genomen, van *caedere* afkomstig zoude wezen.

CENT, z. n., v., meerv. *centen*. Eene nederlandsche koperen munt, zijnde een honderste gedeelte van eenen gulden.

CENTENAAR, z. n., m., meerv. *centenaars*. Een gewigt van honderd pond.

CH, zie C.

CHAOS, z. n., m., zonder meerv. Van het gr. $\chi\alpha\omicron\varsigma$, een ongevormde klomp, waarin, naar de denkbeelden der grieksche en latijnsche dichters, alle hoofdstoffen, voor het ontstaan van dit wereldstelsel, zonder orde met elkander vermengd waren. Figuurl., eene verwarde zaak, wanorde: *een chaos van verwarring. Zijne reden is voor mij een ondoordringbare chaos*.

CHERUB, z. n., m., *des cherubs, of van den che-*

- cherub*; meerv. *cherubs*. Van het hebr. *kerub*, *sterk zijn*. Eene benaming, welke, in de h. schrift, aan Engelen gegeven wordt. Voor *cherub* zegt men ook *cherubijn*, verkleinw. *cherubijntje*. Van hier *cherubijnsch*.
- CHIJL, (bij Kil. *ghijl*, *ghijle*) z. n., v., *der*, of *van de chijl*; het meerv. is niet in gebruik. Van het lat. *chylus*. Maagsap; wit sap, dat door de koking der maag uit het voedsel getrokken wordt. Van hier *chijlachtig*, *chijlachtigheid*, *chijlmakend*, *chijlmaking* enz.
- CHOCOLADE, z. n., v. Een droog hard deeg, hetwelk uit kakau, vanilje, suiker enz. zamengesteld wordt. Ook de daarvan bereide drank: *chocolade is een drank, welken de Spanjaarden naar Europa overgebracht hebben*. Van hier *chocoladefabriek*, *chocoladekan*, *chocoladekop*, *chocolademaker*, *chocolademakerij*, *chocoladewinkel*, enz.
- CHRISTEN, z. n., m., meerv. *christenen*. Een belijder van Jesus godsdienst. Van hier *christelijk*, *christendom*, *christenheid*, enz.
- CICHOREI, z. n., v., *der*, of *van de cichorei*; het meerv. is niet in gebruik. Zeker gewas, van het gr. en lat. *κίχориον*, *cichorium*.
- CIDER, z. n., m., *des ciders*, of *van den cider*; het meerv. is niet in gebruik. Eene soort van in Frankrijk en Engeland meest bekende drank. Van het fr. *cidre*, en eng. *cider*; echter is het een oud duitsch woord, en reeds bij Titian. voorhanden. Zie *appeldrank*.
- CIJFER, z. n., o., *des cijfers*, of *van het cijfer*; meerv. *cijfers*. Cijferletter. getalletter, van het middeleeuwsch lat. *cifera*, of van het hebr. *sapher*, *tellen*, *rekenen*. Ook voor verborgen schrift, hetwelk zonder den sleutel niet kan gelezen worden: *een brief in cijfer geschreven*. Van hier *cijferboek*, *cijfergetal*, *cijferkunst*, telkunst, *cijferletter*, *cijfermeester*, telkunstenaar, *cijferschool*, *cijferschrift*.
- CIJFEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik cijferde*, *heb gecijferd*. Van *cijfer*. Rekenen. Van hier *cijferaar*, *cijfering*.
- CIJNS, z. n., m., *vanden cijns*; meerv. *cijnzen*. Van het lat. *census*. Tol, schatting: *dat zij den cijns, ouden impost ende tol niet en sulden geven*. (Bijbelvert.) *Op cijns stellen*, schatting opleggen. Van hier *cijnsbaar*, tolpligtig, onderworpen: *cijnsbaar worden*; *iemand cijnsbaar maken*; *cijnsregt*. Oul. bezigde men *chens*; Vond. schrijft *chijnse*.
- CILINDER, z. n., m., *des cilinders*, of *van den cilinder*; meerv. *cilinders*. Van het lat. *cylindrus*, en dit van het gr. *κυλινδρος*. Een langwerpig rond, bij Halma, rolzuil. Van hier *cilindervormig*.
- CIMBAAL, *cimbel*, z. n., v., *der*, of *van de cimbaal*; meerv. *cimbalen*. Van het lat. *cymbalum*, en dit van het gr. *κυμβαλον*. Een driekantig snaarspeelluig, met ringen en schelletjes: *'t geluit der klinkende cimbael*. (Vond.) Zamenstelling: *cimbelspel*.
- CIPPIER, (bij Kil. *cippier*, van het lat. *cippus*, *cippi custos*), z. n., m., *des cippiers*, of *van den cippier*; meerv. *cippiers*. Een dienaar van het geregt, die de gevangenen bewaart en spijsl.
- CIPRES, z. n., m., *van den cipres*; meerv. *cipressen*. Een boom: *beplant met spichtigen cipres*. [Vond.] Van hier *cipressen*, onverbuigbaar bijv. naamw., dat van cipres gemaakt is, of daartoe behoort. *Cipresboom*, hetzelfde als *cipres*. Van het lat. *cupressus*.
- CIRKEL, z. n., m., *des cirkels*, of *van den cirkel*; meerv. *cirkels*. Van het lat. *circulus*. Kring: *tot op den cirkel van den kreeft*. [de Deck.] *Een halve cirkel*, half rond. Hoofst gebruikt *sirkel*, met eene s: *van dezen sirkel*. Van hier *cirkelboog*, enz.
- CITER, z. n., v., *der*, of *van de citer*; meerv. *citers*. Van het lat. *cithara*. Zeker speelluig: *op de citer spelen*. *Op de citer te zingen*. [Hooft.] *Op mijne liefelijke citer*. [Vond.] Van hier *citerdraad*, *citersnaar*, *citerspeler*.
- CITROEN, z. n., m., *des citroens*, of *van den citroen*; meerv. *citroenen*. De vrucht van den citroenboom, zoo als die versch tot ons gebracht wordt, terwijl de ingezoutene vrucht van dezen boom, bij ons, den naam van *limoen* draagt: *zwanger had zij zich verhit, ende heet van een' kouwden citroen ghegeten*. [Hooft.] Van hier *citroenappel*, *citroenboom*, *citroengeel*, *citroenkleur*, *citroenkleurig*, *citroenkruid*, *citroenverw*, *citroenverwig*, enz. Lat. *citreum*, fr. *citron*, ital. *citrone*, spaan. *cidra*.

D.

D, is de vierde letter van het nederduitsche ABE. Zie over den aard en het gebruik van deze letter, mijne Nederd. Spraakk. D. I. § 46 en 47.

DAAD, z. n., v., *der*, of *van de daad*; meerv. *dadēn*. Van *doen*, oul. *dadēn*. Bedrijf: *eene goede daad*. *Iemands daden verhalen*. *Iemand met raad en daad bijstaan*, *met de daad helpen*; *in de daad*, voorwaar, waarlijk: *het is in de daad zoo geschied*; *op de daad*, onder het doen: *iemand op de daad betrappen*. Van hier *dadelijk*, *dadelijkheid*. *Daadzaak*, van *daad* en *zaak*, is een nieuw woord, dat veel gebruikt wordt, schoon het eene weinig meer beteekent, dan het andere. Hoofst bezigt *daadeloos* (*dadeloos*) voor werkeloos, zonder iets te doen.

DAAGS, bijw., zijnde de tweede naamval van het zelfst. *dag*, voor *des daags*. *Daags daarna*, den volgenden dag, *daags te voren*, den voorgaanden dag.

DAAGSCH, bijw. n., zonder trappen van vergroo-ting, meest gebruikelijk voor *alledaagsch*, in den zin van hetgeen tot de wekdagen, of werkdagen, behoort, in tegenoverstelling van feestdagen: *mijn daagsche rok*, enz.

DAALDER, z., n., m., meerv. *daalders*. Zeker stuk gelds, bedragende dertig stuivers. Ook wordt, om de gelijkheid van gedaante, eene schijf van eenen appel enz., *daalder* genoemd.

DAAR, bijw. en voegwoord. 1. Bijw., zoo wel alleen en op zich zelf staande, als met andere woorden zamengesteld. Alleen en op zich zelf staande: *wie woont daar?* op die plaats. *Daar ligt het boek*; *ik stond hier*, *gij stondt daar*. *Wie daar?* wie is daar? *Waar uw schat is*, *daar is ook uw hart*. *Daar is hij*; *daar hebt gij uw geld*; in welk geval het voor hier staat. Ook met *van*: *hij kwam gisteren in de stad*, *en begaf zich heden weder van daar*. Om meer sterkte aan de uitdrukking te geven, gebruikt men dikwerf *aldaar*: *tegen mijne verwachting vond ik hem aldaar*.

Met andere woorden zamengesteld: en wel met andere bijwoorden en voorzetsels, als: *daarheen*, *daaraan*, *daarachter*, *daaraf*, *daarbeneden*, *daarbeneven*, *daarbij*, *daarbinnen*, *daarboven*, *daarbuiten*, *daardoor*, *daarin*, *daarlangs*, *daarmede*, *daarna*, *daarom*, *daaronder*, *daarop*, *daarover*, *daartegen*, *daartoe*, *daartusschen*, *daaruit*, *daarvan*, *daarvoor*, enz. Hierbij moet ik aanmerken, dat het bijw. *daar*, dus zamengesteld, de plaats der aanwijzende voornaamwoorden *deze*, *die*, *dezelve*, *dezelfde*, vervangt. Zoo is, b. v. *daaraan*, *daarachter*, *daarbij*, *daardoor*, *daarin*, enz., zoo veel als *aan*, *achter*, *bij*, *door*, *in* enz. *deze*, *dit*, *dezelve*, *hetzelve*: *gij moet dat geval niet gering achten*, *want daaraan* (aan het zelve) *is veel gelegen*. *Hier is eene voorkamer*, *en daarachter* (achter deze) *is nog eene binnenkamer*. *Heden betaal ik u tien guldens*, *en morgen breng ik u daarbij* (bij deze) *nog zes guldens*. *Daarbij komt nog* (bij deze zaak). En zoo met al de overige. Dit echter heeft alleenlijk plaats ten aanzien van zaken, en geenzins in opzigt tot personen: *mijn vriend konde die som niet betalen*; *ik ben daarvoor borg gebleven*, namelijk voor die som, niet voor mijnen vriend. *Hij is bij zijne moeder*, *wij zullen hem bij haar*, of *bij dezelve*, niet *daarbij*, *laten*. Deze samenstellingen mogen liefst niet weder gescheiden worden, gelijk in de spreektaal doorgaans geschiedt, en zelfs bij anders goede schrijvers dikwerf aangetroffen wordt, b. v.: *daar bekommer ik mij niet over*, voor *daarover bekommer ik mij niet*. *Wie daar den slag van heeft*, [Vond.], voor *wie daarvan den slag heeft*, of *wie den slag daarvan heeft*. *David nam de kroone*, ende *daer was edel gesteente aen*, [Bijbelvert.], voor *daaraan was* enz.

Ook wordt dit bijw. gebezigd, om iets op eene nadrukkelijke wijs aan te duiden: *wat hebt gij daar?* *Wat zegt gij daar?*

Dit *daar* kan alleen de plaats der *aanwij-*

zende, niet die der enkel *betrekkelijke* voor-naamwoorden bekleeden, dewijl in het laatste geval, waar gebezigd wordt, b. v. : *het land, daarin ik u zal brengen, voor waarin. In de plaats, daar men het brandoffer slacht, [Bijbelvert.] voor waar.*

2. Voegwoord, in de beteekenis van naardien, dewijl : *ik konde hem niet langer troosteloos laten, daar ik hem zoo vuriglijk beminde. Daar gij zoo wel gewapend zijt, behoeft gij niet te vreezen. Daar het toch zoo zijn moet, zal ik het mij laten welgevallen. Voor schoon, terwijl : gij lacht, daar gij behoortet te schreijen.* Ook als voegwoord, lijd *daar* eenige zamenstellingen : *daarenboven, daarentegen, daarom.*

DADDEL, z. n., m., *des dadels, of van den dadel*; meerv. *dadels*. Verkleinw. *dadeltje*. Dadelboom. Voor de vrucht van den dadelboom is het vrouwelijk. Van hier *dadelboom, dadelkern, dadelolie*.

Dadel, hoogd. *Dattel*, ital. *dattero*, en *dattole*, eng. *date*, fr. *datte*, spaan. *datile*, pool. *daktijl*, zijn alle van het gr. *δακτυλος* afkomstig, welken naam deze boom gekregen heeft, uit hoofde der gelijkheid, welke deszelfs vrucht met eenen vinger heeft.

DADDELIJK, zie *daad*.

DADER, z. n., m., *des daders, of van den dader*; meerv. *daders*. Van het oude *dadēn*, nu *doen*. Iemand, die iets doet : *zijt daders* (beoefenaars) *des woords*. [Bijbelvert.] Gewoonlijk in eenen kwaden zin, iemand, die eenig schelmstuk pleegt, of gepleegd heeft : *de dader werd gevat*.

DADIG, zie *goeddadig*.

DAG, z. n., m., *des dags, of van den dag*, (ook *daags*, en het verkleinw. *daagje*, van het oude *daag*); meerv. *dagen*. De tijd van vier en twintig uren, zijnde dag en nacht beide : *het kind is zeven maanden en drie dagen oud. Des anderen daags*. De tijd dat de zon opgaat, totdat zij ondergaat : *de kortste, de langste dag van het jaar. Het wordt dag, de dag breekt aan, voor dag en daauw, zeer vroeg in den morgenstond, de dag neigt ten avond*. Van hier het spreekwoord : *een gat in den dag slapen*, lang slapen. Een zeker bepaald gedeelte van den dag : *hij wint iederen dag twee guldens*; ook *daags* : *zeven guldens daags*. De tijd in het algemeen : *er zullen dagen, er zal een tijd, komen, wanneer enz. Den dag onnuttig doorbrengeu*, den tijd verbeuzelen. *Dag stellen*, tijd bepalen. Het licht van den dag : *bij dag* — *bezie het eens bij den dag*, bij het licht — *ik heb hier eenen valschen dag*, een valsch licht — *de dag*, het licht, *valt niet wel op dit schilderstuk*. Hier toe behoort de spreekwijs : *zij schelen als dag en nacht*, als licht en duister. *Iets aan den dag*, aan het licht, *brengen*, kenbaar maken, *aan den dag leggen*, doen blijken.

Bij verdere overdragt. zegt Vond. van geschriften : *geef uwe dichten niet, in uwen eersten ijver, aan den dagh*, geef die niet te vroeg in het licht, geef die niet te vroeg in druk uit. Zoo ook : *ofze der penne en den dagh waerdigh zijn*, of zij waardig zijn, in druk uitgegeven te worden. *Dat mag geen dag zien*, is iets schandelijks. Het meerv. *dagen* wordt voor leven, of leeftijd, gebezigd : *zijne dagen verkorten*; *wie heeft van al zijne dagen zulks gezien?* *Hij heeft zijne beste dagen al verstenen*; *op zijne dagen komen*, oud worden; *zij heeft goede dagen bij haren oom*.

Dag beteekent somwijlen, even als *dies* bij de Latijnen, den laatsten dag van iemands leven; en dus zegt *zijnē dag beleven*, zoo veel als leven, totdat men van ouderdom sterft, zoo dat zijn dood door geen toeval verhaast is : *Elk' sterv'ling, die zijn dag, uit droefheid niet beleefde*. [J. Fortman.]

Zamenstellingen zijn : *dagbepaling, dagblad, dagboek, daggeld, daggelder, daghuur, daglicht, dagloon, daglooner, dagregister, dagreis, dagschaar*, (bij Hooft *dakschaar*) thans nog op de korenbours te Amsterdam gebruikelijk, voor *dagloon*, of zooveel als men zich op eenen dag bescharen kan; *dag-school, dagverhaal, dagwacht, dagwerk, dagwerker, dagwijzer*, enz.

Dag, hoogd. *Tag*, goth. *dags*, alem. *taga*, angels. *dæg*, ijsl. *dagur*, lat. *dies*, eng. *day*, volgens Wachtl. van het arab. *daa, luzit*.

DAGDIEF, z. n., m., *des dagdiefs, of van den dagdief*; meerv. *dagdieven*. Van *dag* en *dief*. Een trage werkman, die het dagloon steelt, en niet verdient : *hij is een regte dagdief*.

DAGDIEVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik dagdiefde, heb gedagdiefd*. Van *dagdief*. Lui werken, en daardoor het dagloon stelen. Van hier *dagdieverij*.

DAGELIJKS, (bij Kiliaan *daghlicks*) bijw., voor alle dagen : *dat gebeurt dagelijks*; men hoort dagelijks daarvan spreken.

DAGELIJKSCH, bijv. n., hetgeen tot alle dagen of tijden behoort : *dagelijksch brood*. Ook gewoon, gemeen : *een dagelijksch kleeid*, anders ook *alledaagsch*. Hooft vormt hiervan het zelfst. *dagelijksheid*, voor dagelijksche levenswijs.

DAGEN, (angels. *dægian*), onz. w., gelijkvl. *Ik daagde, ben gedaagd*. Van *dag*. *Dag worden* : *het begint te dagen*. Van hier *opdagen, verdagen*, enz. Zie deze woorden.

DAGEN, onz. w., beteekenende oud worden, alleen nog overig in ons zamengestelde *bedaagd*. Zie hetzelfde.

DAGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik daagde, heb gedaagd*. Voor het regt roepen : *hij is gedaagd, om, binnen vier en twintig uren te verschijnen*. Van het verled. deelw. *gedaagd*, is het zelfst. naamw. *gedaagde*. Van hier *dager, daging*, enz. Vond. bezigt *dagen*, voor *witdagen* : *in het veld dagen*.

DAGERAAB, z. n., m., *des dageraads*, of *van den dageraad*; het meerv. is niet in gebruik. Morgenstond: *met den dageraad*. [Hooft.]

De nachtre dageraad, met zijn saffraanden tuister, Allengs in 't oosten rees, en mengde licht en duister, Het was noch nacht noch dag, maar teffens dag en nacht. [Vond.]

Dit woord wordt ook, bij overdragt, voor den eersten leeftijd gebezigd: *in den dageraad zijns levens*. Bij verdere overdragt, voor slagen: *ik beloofde hem een' dageraad*.

Zeer verschillend zijn de meeningen over den aard van dit woord. Kiliaan neemt *dageraad*, voor *dagerood*, gelijk men ook zegt *morgenrood*. Tuinman voegt er bij, dat Willeram. niet alleen *morginrod*, maar ook *tagarod* en *tagoroth* heeft. Huydec. toont aan, dat de Ouden, voor *dageraad*, *dagerake* en *daggrake* zeiden, welk laatste hij voor het echtste houdt, van *graken*, beteekenende *het eerste schijnen van den dag*; van welk *graken* men eerst *grieken*, en vervolgens *krieken* schijnt gemaakt te hebben. Fr. van Lelyv. leidt het van *raten* (bij Wacht.), *maken*, *zamenstellen* af, waarvan ons *reeden*, *linnen reeden*; zoo dat *dageraad*, eigenlijk, het maken van den dag zoude beteekenen.

DAGGE, dag, z. n., v., *der*, of *van de dagge*; meerv. *daggen*. Korte degen: *Ik, ongewoon 't vuurcapen te handelen, zal wissel met de dag treffen*. [Hooft.] Ook wordt het voor een scheepstuig, een stuk touw, waarmede de misdadigen op de schepen gestraft worden, genomen.

Middeleeuwsch lat. *daga*, *diga*, ital. *daga*, spaan. *daga*, eng. *dagger*.

DAGLICHT, z. n., o., *des daglichts*, of *van het daglicht*; het meerv. is niet in gebruik. Van *dag* en *licht*. Het licht van den dag: *mijne oogen kunnen het daglicht niet verdragen*. Van hier de gemeenzame spreekwijs: *het mag het daglicht niet zien*, het is te slecht, te schandelijk, om het te laten blijken, of bekend te maken.

DAGREIS, z. n., v., *der*, of *van de dagreis*; meerv. *dagreizen*. Van *dag* en *reis*. Reis van eenen dag: *die steden liggen twee dagreizen van elkander*. *Het leger trekt met kleine dagreizen*.

DAGSTER, zie *morgenster*.

DAGTEKENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dagteekende, heb gedagteekend*. *Eenen brief dagteekenen*. Van hier *dagteekening*.

DAGVAARD, z. n., v., *der*, of *van de dagvaard*; meerv. *dagvaarden*. Van *dag* en *vaard*, van *varen*, oul. reizen, goth. en angels. *faran*. Eigenlijk, eene dagreis, of reis van eenen dag: *en daar ik hem, vermoeit van zijne daghvaert, troost*. [Antonid.] *Die lenckte van trijk van Syrien es twintich dachvaerden*. [Ph. Ruychrock.] Wijders, landdag, staatsvergadering: *dagvaard houden, hij is ter*

dagvaard gezonden.

DAGVAARDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dagvaardde, heb gedagvaard*, dagen, voor het regt roepen: *iemand dagvaarden*. Hooft bezigt het voor ter dagvaard beschrijven: *de staaten te dagvaarden*. Van hier *dagvaarding*.

DAK, z. n., o., *des daks*, of *van het dak*; meerv. *daken*. Het verkleinw. *dakje*. In het algemeen, alles, wat iets dekt. Bijzonderlijk, het bovenste gedeelte van een gebouw, hetwelk het voor weer en wind bedekt: *een huis onder het dak brengen*. *Een fransch dak, een plat dak*. De figuurlijke uitdrukkingen: *iemand iets op zijn dak zenden*, het hem tegen wil en dank toezenden, *het komt alles maar op mijn dak*, het wordt maar op mij geschoven, *iemand wat op zijn dak geven*, hem slagen geven, enz. behooren tot den gemeenen spreektrant. Figuurlijk, het gansche huis, in zoover daarmede de bedekking bedoeld wordt: *wij konden naauwelijks onder dak komen*. *Met iemand onder een dak*, in een huis, wonen.

Zamenstellingen zijn: *dakbalk*, *dakbord*, *dakdekker*, *dakdigt*, *dakdrop*, *dakgoot*, *dakpan*, *dakrib*, *dakriet*, *dakspar*, *dakstroo*, *dakvenster*.

Dak, hoogd. *Dach*, bij Notk. *tach*, bij Tatian. *theki*, in het meerv., zweed. *tak*, ijsl. *Theki*, angels. *theke*, komt van *dekken*, even als het lat. *tectum* van *tego*.

DAL, z. n., o., *des dals*, of *van het dal*; meerv. *dalen*. Laagte. Land, dal tusschen bergen ligt: *in 't Vatikaner dal*. [Hooft.] *Over berg en dal*. Zamenstellingen zijn: *dalbewoner*, *dalluiden*. Oul. was het bijw. *dalewaart* in gebruik, voor naar beneden, b. v.: *dalewaart, te dalewaart springen, loopen*, naar beneden springen, loopen.

DALEN, onz. w., gelijkvl. *Ik daalde, ben gedaald*. Van *dal*. Afklimmen, naar beneden gaan: *wij daalden van den berg af*. *De zon begint te dalen, de dag is aan het dalen*. *Iemand in het graf laten dalen*, laten inzakken. *Gij zult mijne grijze haren nog met schande in het graf doen dalen*, gij zult mij, voor mijnen dood, nog schandvlekken. In prijs verminderen, afslaan: *de granen zijn aan het dalen*. *Zijne achting begint te dalen*, minder te worden. Ook: *hij is aamerkelijk bij mij gedaald*, in waarde, achting. Minderen: *de Gezanten verzochten tien duizend man te voet, twee duizend te paarde, doch daalden allengskens tot op de helft*. [Hooft.] Oul., werd *dalen* ook in eenen bedrijvenden zin gebezigd. Van hier *daler*, *daling*.

DAM, z. n., m., *des dams*, of *van den dam*; meerv. *dammen*. Verkleinw. *dammetje*. Eene hoogte van aarde of steenen, om het water tegen te houden: *eenen dam maken, leggen*. Voor grond in het algemeen, in het spreekwoord: *een hond is stout op zijnen eigen*

dam. [Hooft.] Figuurlijk, en in den gemeenen spreektrant : *eenen dam leggen*, voor : den grootsten honger verdrijven. Ook wordt *dam* voor eene dubbele schijf in het damspel gebezigd : *ik heb dam*; *dam halen*, enz. Zamenstellingen zijn : *dambord*, *damschijf*, *damspel*, *damspeler*, enz.

Dam is een oud woord. Het eng. *dam*, fr. *dame*, het middeleeuwsch lat. *damma*, het zweed. en deen. *Dam*, het pool. *tama*, en meer anderen, hebben alle de beteekenis van eene hoogte van aarde. of steen, ter beteugeling van het water. Meestal wordt het afgeleid van het lat. *domare*, d. i. *temmen*, tot welk laatste Kil. het brengt, beteekenende *dam*. derhalve, zoo veel als eene temming van het water.

DAMAST, z. n., o., *van het damast*; meerv. *damasten*, wanneer van verscheidene soorten gesproken wordt. Zekere stof, van zijde, of wol, geweven : *een stuk damast*. Van hier het onverbuigh. bijv. naamw. *damasten* : *een damasten rok*.

Damast, hoogd. *Damast*, eng. *damask*, deen. *Damask*, fr. *damas*, ital. *damasco*, lat. *damacius*, *damascus*. Deze stof heeft haren naam van de stad *Damascus*, van waar zij het eerst in Italie gebragt, en daarna door het overige gedeelte van Europa verspreid is geworden.

DAMLOOPER, z. n., m., *des damloopers*, of *van den damlooper*; meerv. *damloopers*. Zeker binnenlandsch vaartuig.

DAMMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik damde*, *heb gedamd*. Van *dam*. Eenen dam maken, leggen. Doch in dezen zin is *afdammen* meest in gebruik. *Dammen* wordt ook als een onz. w., gebezigd, in de beteekenis van dam spelen : *zij zitten te dammen*. Van hier *dammer*.

DAMP (bij Kil. ook *demp* en *domp*), z. n., m., *des damps*, of *van den damp*; meerv. *dampen*. Dikke rook, nevel, of wasem : *de damp van eene fakkel*. *Er stijgen schadelijke dampen uit de aarde op*. *Zwavelachtige dampen*.

DAMPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik dampte*, *heb gedampt*. Damp van zich geven : *die kolen dampen sterk*. In den gemeenen spreektrant, wordt *dampen* gebezigd, voor tabak rooken, of, onder het rooken, eenen sterken damp veroorzaken : *wat zit gij te dampen!* Van hier *damper*, *damping*.

DAMPIG, bijv. n. en bijw., *dampiger*, *dampigst*. Nevelachtig, vochtig : *het is dampig weer*. Ten aanzien van de paarden bezigt men het voor kortademig : *een dampig paard*. Van hier *dampigheid*.

DAMPKOGEL, z. n., m., *des dampkogels*, of *van den dampkogel*; meerv. *dampkogels*. Van *damp* en *kogel*. Een kogel, welke eenen grooten damp veroorzaakt, om den vijand daarmede, voor eenigen tijd, het gezigt te belemmeren.

DAMPKRING, z. n., m., *des dampkrings*, of *van den dampkring*; meerv. *dampkringen*. Van *damp* en *kring*. De lucht, welke onze aarde en alle andere hemelsche lichamen omgeeft.

DAN, bijw. en voegwoord. 1. Bijwoord, om eenen tijd aan te duiden : *dan, wanneer ik het u verhaald heb, zult gij er over kunnen oordeelen*. *Dan vraagt hij dit, dan dat*. 2. Voegwoord, derhalve, bij gevolg : *is dit dan uwe meening?* *Dan* wordt ook voor *doch* gebezigd, aan het begin eener rede : *Dan, eer ik u verder daarvan spreek, moet ik u nog zeggen*, enz. Achter den vergrootenden trap der bijvoegelijke naamwoorden, gelijk ook achter *niet*, *niets*, *niemand*, *geen*, *anders*, *te veel*, enz. wordt *dan*, *niet als*, gebruikt : *gij zijt wijzer, dan hij*; *daar was niemand, dan ik*, enz. Zie Nederd. Spraakk., D. II, § 58

DANIG, zie *dusdanig*.

DANK, z. n., m., *des danks*, of *van den dank*; het meerv. is niet in gebruik. Welgevallen : *iets in dank aannemen*. Tegen wil en dank. Erkenntis, dankbetuiging : *iemand voor iets dank zeggen*. *Iemand iets dank weten*, niet wijten. *Dank met iets inleggen*, *bij iets behalen*. *God zij dank*, ook *God dank*; *den Hemel zij dank*. *Iemand dank zeggen* wordt, in het gewone leven, ook voor eene beleefde weigering genomen, wanneer ons iets aangeboden wordt, waarvan wij geen gebruik willen maken : *Ik zeg u dank*. Zamenstellingen zijn : *dankdag*, *dankbetuiging*, *dankfeest*, *danklied*, *dankoffer*, *dankpreek*, *dankzegging*, enz. *Dankerkentis* is eene erkentis van dank, en dus tweemaal hetzelfde. *Gunsterkentis* zou beter zijn. J. de Deck. bezigt *dankeloos*, voor *ondankbaar*.

DANKBAAR, bijv. n. en bijw., *dankbaarder*, *bankbaarst*. Van *dank* en *baar*, derhalve, eigenlijk, dank brengend, dank zeggend : *hij was zeer dankbaar voor dat geschenk*. In eene ruimere en figuurlijke beteekenis, negen om ontvangene weldaden, door wederkerige diensten, te vergelden : *hij heeft een zeer dankbaar gemoed*. *Hij is een zeer dankbaar mensch*. Van hier *bankbaarheid*, *dankbaarlijk*.

DANKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dankte*, *heb gedankt*. Zijn welgevallen over ontvangene weldaden aan den dag leggen : *iemand danken*, voor iets danken. *God zij gedankt!* Voor *iemand danken* (in de kerk), iemands dankbaarheid aan God voor zijne herstelling, openlijk betuigen. *Iemand iets te danken hebben*, hem daarvoor dank schuldig zijn, hem als den veroorzaker daarvan erkennen : *dit heb ik hem alleen te danken*. Ook in eenen kwaden zin, voor wijten : *hij heeft het zich zelven te danken, dat hij ongelukkig is*. Iets op eene beleefde wijs afslaan, in het gewone leven : *ik dank u*.

DANS, z. n., m., *van den dans*; meerv. *dansen*. Het verkleinw. *dansje*. Beweging van het ligchaam naar de maat: *iemand ten dans leiden*. Van hier de figuurlijke spreekwijzen: *met iemand aan den dans komen, geraken*. handgemeen worden, in twist, in ernstige onderhandeling geraken. *Zijn edelheit zagh mij ook gaarne aan den dans*. [Hooft.] *Den dans ontspringen*, zich uit het gevaar redden. Zamenstellingen zijn: *dansfeest, danslied, dansmeester, dansoefening, dansrij, dansschoen, dansschool, danszaal*.

Dans, hoogd. *Tanz*, zweed. *Dantz*, middeleeuwsch lat. *dansa*, ital. *danza*, spaan. *dança*, fr. *danse*, eng. *daunce*.

DANSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik danste, heb gedanst*. Het ligchaam naar de maat bewegen, huppelen, springen: *op de maat dansen, op de koord dansen, van vreugde dansen*. Figuurlijk, en in den gemeenen spreektrant: *naar iemands pijpen dansen*, zich naar iemands zin schikken; *iemand de deur uit doen dansen, van de trappen doen dansen*, weggagen, van de trappen gooijen. Ook worden redeloze en levenloze dingen gezegd te dansen: *ook danst het weelig vee*. [Moon.] *Een scheepken, welk in zee gaat dansen op en neer*. [A. v. d. Myle.] Van hier *danser, danseres*, of *dansster*.

Dansen, hoogd. *tanzen*, middeleeuwsch lat. *dansare*, fr. *danser*, ital. *danzare*, spaan. *dançar*, schijnen met het hebr. *does*, *opspringen*, verwant te zijn.

DAPPER, bijv. n. en bijw., *dapperder, dapperst*, kloekmoedig, stout: *een dapper man; hij heeft zich dapper gekwetten*. Ook zeer, veel: *ik heb hem dapper afgerost. In deeze diende hem dapper de zorgvuldigheid van*, enz. [Hooft.] Van hier *dapperheid, dapperlijk*.

DARM, z. n., m., *des darms*, of *van den darm*; meerv. *darmen*. Het verkleinw. *darmpje*. *Krimpelingen in de darmen hebben. Kronkel in de darmen*. Figuurlijk, en in den gemeenen spreektrant, voor den buik: *den darm vullen*, onmatig eten. Zamenstellingen zijn: *darmjicht, darmkronkel, darmnet, darmpijn, darmvet, darmwee*, enz.

DARMSNAAR, z. n., v., *der, of van de darmsnaar*; meerv. *darmsnaren*. Eene van darmen gemaakte snaar, in tegenoverstelling van eene koperen, of ijzeren snaar.

DARREN, *derren*, onz. w., waarvoor thans *durven* gebezigd wordt: *o uur, die ik verweeschen dar!* [Poot.] Zie *durven*.

DARTEL (*dertel*), bijv. n. en bijw., *darteler, dartelst*. Wulpsch, weeldrig, speelziek: *een dartel kind*. Figuurlijk: *een dartele, sierlijke, bloemrijke, stijl*. Van hier *dartelheid*.

DARTELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik dartelde, heb gedarteld*. Zich wulpsch aanstellen, dartel zijn.

DARTIEN, zie *dertien*.

DAS, z. n., m., *van den das*; meerv. *dassen*. Het verkleinw. *dasje*. Zeker viervoetig wild dier, dat zich onder de aarde ophoudt. Ook eene soort van kleine honden, die gebruikt worden, om dassen te vangen, anders *dashond* genoemd. Van hier *dassenvet, dassenvet*, enz.

DAS, z. n., v., *der, of van de das*; meerv. *dassen*. Een halssieraad, of eene halsdekking: *eene das met kant*. In dezen zin wordt dit woord, veelal, vrouwelijk gebruikt, schoon het misschien hetzelfde, als het voorgaande *das*, is; in welk geval ons *das*, voor eene halsdekking, zijne benaming zou ontleend hebben van eene voormalige gewoonte, om daartoe een dassenvet te gebruiken.

DAR, het onzijd. geslacht van het aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoord *die*. Zie hetzelfde.

DAR, voegwoord, hetwelk of de aantoonende, of aanvoegende wijs der werkwoorden bij zich heeft.

Aantoonende wijs, wanneer het onderwerp, waarvan gesproken wordt, zeker is, of, ten minste, als zeker voorgesteld wordt: *ik zie, dat hij komt. Ik hoorde, dat hij zeide* enz. *Ik weet, dat het onwaar is. De Hemel weet, dat ik alleen om uwen wil bedroefd ben. Ik zie wel, dat ik het niet verkrijgen zal*. Ook met dat vooraan: *dat hij een schelm is, heb ik lang geweten*. Somwijlen laat men dat weg; in welk geval de volgende woorden eenigzins veranderd worden: *ik hoor, hij zal komen, voor dat hij komen zal. Ik weet, gij zult het doen, voor dat gij het doen zult* enz.

Aanvoegende wijs, wanneer het onderwerp nog onzeker is, of, ten minste, als onzeker voorgesteld wordt: *ik vrees, dat hij het reeds gedaan hebbe; hij wilde, dat ik met hem ginge; ik bad hem, dat hij het mij gawe*.

Ook heeft dit woord de aanvoegende wijs bij zich, wanneer het dient, om driften en gemoedsbewegingen uit te drukken, b. v. eenen wensch: *ach, dat dit maar niet geschied ware! dat ik uwen naam nimmer gehoord hadde! dat hij, voor altoos, uit mijn gezelschap gebannen zij! dat God het geve!* Eene klagt: *o, dat ik hem niet terstond mijn woord gawe!* Eene waarschuwing: *dat men ons hier maar niet beluistere!*

DAUW, z. n., m., *des dauws*, of *van den dauw*; zonder meerv. *Met eenen lieffelijken dauw*. [Vond.] *Het veld lag vol dauw*. In den gemeenzamen spreektrant, zegt men: *het is zoo malsch als een dauw*, het is zeer malsch. *Voor dag en dauw*, des morgens vroeg. Van hier *dauwachtig*.

Tuinm. brengt ons *dauw* tot het gr. *δeww*, *besproeijen*, of tot ons oude *a, aa*, d. i. water, waarvan de Franschen hun *eau* hebben.

DAUWEL, z. n., v., *der, of van de dauwel*; meerv.

- dauwels*. Het verkleinw. *dauveltje*. Een, in den gemeenen spreektrant gebruikelijk woord, om een traag en onhebbelijk vrouwmensch aan te duiden: *zij is eene regte dauwel*. Van hier *dauwelachtig*, *dauwelachtigheid*. Zoo ook het onzijd. werkw. *dauwelen*, voor: traag en langzaam met alles omgaan, zich onhebbelijk gedragen.
- DAUWEN, onpers. w., gelijkvl. *Het dauwde, heeft gedauwd. Het heeft, dezen nacht, sterk gedauwd*. Figuurlijk, als bedrijvend: *d'uchtend dauwt Gods zegeningen*. [Poot.] *Dat hi op u sijn ghenade sal dauwen*. [Spel. v. Sin.]
- DAVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik daverde, heb daverd*. Sterk bewogen worden, dreunen: *toen daverde de aarde. Hoe davert mij het hart*. [F. v. Dorp.] *Hij maakte zulk een geweld, dat er het huis van daverde*. Van hier *davering*.
- Daveren* is het voortdur. werkw. van het oude *daven*, bij Kil. en Plantyn, voor woe-den, razen.
- DE, HET, bepalend lidwoord, *des, der, des*; meerv. *de*. *Des mans, der vrouw, des kinds; de mannen, de vrouwen, de kinderen*. Het wordt het bepalende lidwoord genoemd, omdat het de zaak, waarvan gesproken wordt, bepaalt, en duidelijk aanwijst: *ik heb het geld ontrangen*, of dat geld, waarover wij te voren gehandeld hebben. Zie verder over den aard, de verbuiging en het gebruik van dit lidwoord, mijne Nederd. Spraakk., D. I., § 163 enz. Oul. werd *de* ook in de plaats van het betrekkelijke *die* gebruikt: *alle volcken, de (die) comen*. [Bijb. 1477.]
- DECEMBER, z. n., m., *des decembers*, of *van den december*; zonder meerv. De twaalfde en laatste maand van een jaar; van het lat. *decembris*, dewijl die maand, bij de Latijnen, de tiende was. Karel de Groote noemde deze maand *heilmanoth* of *heilmonath*. Bij ons draagt zij ook den naam van *wintermaand*.
- DEDIGEN, hetzelfde als *dadigen*, verouderd gelijkvl. werkw., nog overig in *verdedigen*.
- DEEG, z. n., o., *des deegs*, of *van het deeg*; meerv. *deegen*. Het verkleinw. *deegje*. Gekneed meel voor gebak: *zij vinden hem het deeg staan kneeden*. [Hooft.] Van hier *deegbrood*, ongaar en niet wel gerezen brood, *deegsem*, nu *deesem*, en het werkw. *deegsemen*, *deesemen*, *brood deesemen*.
- Kiliaan brengt het tot *dijen*, *dijgen*, als ter uitdijing toebereid; zoo ook Ten Kate, en wel tot den ouden onvolmaakt verledenen tijd *deeg*, met de scherplange *ee*, overeenkomende met den rotterdamschen tongval.
- DEEG, zie *dege*.
- DEEL, z. n., o., *des deels*, of *van het deel*; meerv. *deelen*. Het verkleinw. *deeltje*. Gedeelte van iets: *het derde deel van dat Koninkrijk*. [Hooft.] Overdragt., zegt men *deel aan iets hebben*, voor: in iets deelen, iets mede genieten, en tevens, aan iets schuldig zijn. Een afgezonderd gedeelte van een werk, of boek: *het eerste, tweede en derde deel*. Zeker getal, menigte: *een deel oude boeken*. Belang: *ik neem deel in uwe blijdschap, droefheid*. Bij Kil. komt het woord *deel* ook in de beteekenis van man, of vrouw, voor; en in dezen zin is het, hier en daar, nog gebruikelijk, doch in den gemeenen spreektrant: *ik kom van avond bij u, en ik zal mijn deel medebrengen*. Ook wordt het met de voorzetsels *bij* en *ten*, als bijwoord gebezigd: *bij deelen*, bij stukken, *ten deele*, stukswijze.
- DEEL, z. n., v., *der*, of *van de deel*; meerv. *deelen*. Eene gezaagde plank: *noordsche deelen*. Ook wordt het voor eenen dorschvloer gebezigd.
- DEELACHTIG, bijv. naamw. en bijw. Deel hebbend: *aan iets deelachtig zijn*, deel hebben; *iemand iets deelachtig maken*. Ook met den tweeden naamval: *des rechts deelachtig*. [H. de Groot.]
- DEELBAAR, bijv. naamw. en bijw., *deelbaarder, deelbaarst*. Dat gedeeld kan worden: *alle stof is deelbaar*. Van hier *deelbaarheid*.
- DEELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik deelde, heb gedeeld*. Tot deelen maken, verdeelen: *goederen deelen*. Aandeel hebben: *met iemand gelijk in eenen boedel deelen*. Aandeel nemen: *wij hebben altoos hartelijk gedeeld in hetgeen u betrof*. Van hier *deeler, deelster, deeling*.
- DEELGENOOT, z. n., m., *des deelgenoots*, of *van den deelgenoot*; meerv. *deelgenooten*. Van *deel* en *genoot*. Iemand, die hetzelfde deel geniet, of wien hetzelfde ten deel valt: *deelgenoot van mijne rampen!* Van hier *deelgenootschap*.
- DEELWOORD, z. n., o., *des deelwoords*, of *van het deelwoord*; meerv. *deelwoorden*. Zie mijne Nederd. Spraakk., D. I., § 289.
- DEERLIJK, bijv. naamw. en bijw., *deertlijker, deertlijkst*. Van het oude *dere*, *deyre*, nadeel, beleediging, waarvan ons *deren*. Ellendig en jammerlijk: *dat is een deertlijk toeval; hij heeft mij deertlijk bedrogen*.
- DEERN, *deerne*, z. n., v., *der*, of *van de deern*; meerv. *deernen*. In eenige oorden van Nederland gebruikelijk, voor een ongehuwd meisje, eene jonge dogter, en dienstmaagd: *eene jonge, eene brave deern. Ic bin dijn knecht, en een soon dijnre deernen*. [Bijb. 1477.]
- Deern*, hoogd. *Dirne*, bij Otrf. en Willer. *thiarna, thierna*, zweed. *taerna*, ijsl. *therna*. Volgens sommigen is ons *deern*, *deerne*, zamengetrokken van *dienerin*, *dienerinne*, nu *dienares*.
- DEERNIS, z. n., v., *der*, of *van de deernis*; zonder meerv. Medelijden: *deernis met iemand*

hebben. 't *Verwekte groote deernis*. [Hooft.] Van hier *deerniswaardig*.

DEESEM, w. *deesemen*. Zie *deeg*.

DEFTIG, bijv. naamw. en bijw., *deftiger, deftigst*. Voortreffelijk, aanzienlijk, stalg, (voorheen ook gestreng): *een deftig man, een deftig gelaat. Hij is altoos even deftig. Defstig gekleed zijn*. Hooft heeft *deft* voor *deftig*; en Meyer (woordenschat) verklaart dit door achtbaar. Van hier *deftigheid, deftiglijk*.

DEEGE, *deeg*, z. n., v. Dit woord komt bij Kil. voor, in de beteekenissen van heil, voorspoed, waardigheid, braafheid, voortreffelijkheid. Het is bijna reeds geheel verouderd, en nog overig in de spreekwijs: *te dege, ter dege*, goed, gelijk het behoort, voortreffelijk: *ik heb ter dege gegeten; iets ter dege leggen. Hebt gij wel geslapen? Ter dege!* Ook is het nog in andere gemeenzame spreekwijzen voorhanden: *die drank zal u deeg doen, goed doen. Morgen zullen wij deeg, vermaak, hebben; gij zult daarvan lang deeg, gebruik, hebben; ik had daar geen deeg*, was daar niet in mijnen schik. *Het is nog geen deeg met u, gij zijt nog niet regt gezond*. Overeenkomstig met deze beteekenis, zegt men ook, elders in ons Vaderland: *kwaadeegsch, of kwaaddeegsch*, voor onpasselijk: *ik ben den ganschen dag kwaaddeegsch geweest. Die quijnende en quaetdeegs*. [Moon.]

Ten Kate brengt het tot den onvolmaakt verledenen tijd van *dijden, dijgen*, zoo als wij dit woord thans nemen; namelijk met de zachtlinge *ee, deeg, gedegen*, overeenkomende met den rotterdamschen tongval. Zie verder *degen*.

DEGELIJK, *deeglijk*, bijv. naamw. en bijw., *degelijker, degelijkst*. Van het voorgaande *dege* en *lijk*. Braaf, eerlijk, dat aan zijne bestemming voldoet, en wezenlijke waarde heeft: *een degelijk man*. Ook van levenlooze zaken: *gij geeft zulke kleine brokjes, geef mij eens een degelijk stuk. Laat ons nu eens over iets degelijks spreken*. Zeker, gewis: *het is wel degelijk zoo*. Gelijk het behoort: *ik zal het hem degelijk zeggen*. Van hier *degelijkheid*.

Ten Kate brengt dit mede tot *dijden, dijgen, deeg, gedegen*. Doch zie ook het volgende *degen*.

DEGEN, z. n., m., *des degens*, of *van den degen*; meerv. *degens*. Een bekend zijdgeweer: *met het gevest van den degen*. [Hooft.] *Eenen degen dragen; den degen trekken. Met den degen in de vuist, al vechtende, sterven. Zijn degen is nog maagd*, hij heeft den degen nog niet getrokken, heeft nog niet gevochten; spreekw. Zamenstellingen: *degengevest, degengreep, degenknop, degenscheede*.

Degen was, bij de Ouden, een braaf krijgsman, een held. De beteekenis van een zijdgeweer is van lateren tijd, en was hun

derhalve onbekend: *van Ercules, dien deghen vercoren*. [v. Maarl.] *Een vecht altoos als een deghen*. [Broed. Ger.] Kil. heeft *deghen, deghenman*, en verklaart het door *athleta, pugil, vir præstans, strenuus, fortis*, en noemt het een oud woord. Ten Kate brengt het, even als *deeg, dege, en degelijk*, tot *dijden, dijgen, deeg, gedegen, Adel. tot deugen*. Wanneer deze laatste afleiding gegrond ware, dan zou het bovenstaande *dege* en *degelijk* ook hiertoe behooren, en *dege* zou dan zoo veel als *deuge*, en *degelijk* zoo veel als *deugelijk*, of *deugdelyk*, zijn.

DEGENE, HETGEEN, aanwijzend voornaamw., van *de* en *gene*. *Desgenen, dergene*; meerv. *degenen*. Het wordt niet als bijvoegelijk gebruikt, (wel het enkele *gene*) maar dient alleen, om eenen persoon, of eene zaak, aan te duiden. Het mag niet als betrekkelijk gebezigd worden, derhalve niet *dat hetgeen ik wil*, maar *hetgeen dat ik wil*. Zie mijne Nederd. Spraakk., D. I., § 257.

DEINING, z. n., v., *der*, of *van de deining*; meerv. *deiningen*. Het op- en nedergaan der baren, golving, van het oude *deinen*, golven: *met holle deiningen*. [Vond]. Figuurlijk: *Dien* (spaansche schepen) *baat het niet, te zijn als sloten opgebouwd, Noch dat zij spieglen doen de deiningen van goud*. [Hooft.]

DEINZEN, onz. w., gelijkv. *Ik deinsde, ben gedeinsd*. Terug wijken: *wij bragten den vijand aan het deinzen. Al deinzende vechten*. In de zeevaart wordt *deinzen* voor het stooten der golven tegen de zandbanken gebruikt. Oul. werd dit woord ook als bedrijvend gebezigd: *dien de droeve droomen deinsen*, enz. [Huyg.] Van hier *deinzing*. Voor *deinzen* is ook *deisen, deizen* gebruikelijk geweest: *de starren deizen in 't verschiet*. [Broekh.]

DEK, z. n., o., *des deks*, of *van het dek*; meerv. *dekken*. Verkleinw. *dekje*. Van *dekken*. Alles, wat eene zaak dekt, of bedekt: *het dek ligt op het bed. Leg de dekken op de paarden. Verdek, van een schip: op het dek wandelen*. Van hier *halfdek, driedekker*, voor een schip met drie dekken.

DEKEN, z. n., v., *der*, of *van de deken*; meerv. *dekenen*. Verkleinw. *dekentje*. Van *dekken*. Dekkleed: *met eene deken*. [Vond.] *Eene watten deken*.

DEKEN, z. n., m., *des dekenen*, of *van den deken*; meerv. *dekenen*. Van het lat. *decanus*, hetwelk eenen bevelhebber over tien krijgsknechten beteekende. Bij ons is *deken* een overste, of opperste, b. v.: *deken* van een gild, van eene hoogeschool, enz. Oul. bezigde men hiervoor ook *dekenier, decanier* en *dissennier*, in den Bijb. van 1477 voorkomende. Van hier *dekenschap*, voor het ambt en de waardigheid van eenen deken.

DEKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dekte, heb gedekt.*
Eigenlijk, een dek op iets leggen: *zich dekken; de tafel dekken, er is gedekt, ik heb voor zes personen gedekt.* Bedekken: *een huis met stroo, riet* enz. dekken. Toedekken: *gedekte pijpen*, in een orgel. Figuurlijk, beschutten, beveiligen: *het leger dekte de stad. Ik kan daarbij niets verliezen, ik ben genoeg gedekt, ik heb genoegzame zekerheid.* In de paardenfokkerij zegt men: *eene merrie laten dekken*, door den hengst. Van hier *dekbalk, dekbed, dekker, dekking, dekkleed, dekllood, dekpan, dekriet, dekstroo, dekstuk.*
Dekken, hoogd. *decken*, bij Otrf. *theken*, deen. *dákke*, zweed. *täcka*. angels. *theccan, thaccian*, ijsl. *thaecka*, spaan. *techar*, komt methet lat. *tegere*, en het gr. *τεγειν*, overeen.

DEKMANTEL, z. n., m., *des dekmantels*, of van den *dekmantel*; meerv. *dekmantels*. Van *dek, dekken* en *mantel*. Eigenlijk, een mantel, die tot dekking dient; in welke beteekenis het echter niet gebruikelijk is. Figuurlijk, voorwendsel, schijn: *iemand onder den dekmantel van vriendschap bedriegen; onder den dekmantel van godsvrucht, schijnheilig.*

DEKSEL, z. n., o., *des deksels*, of van het *deksel*; meerv. *deksels*. Verkleinw. *dekseltje*. Eigenlijk, hetzelfde als *dek*; van hier nog *voedsel en deksel*, kost en kleederen. Datgeen, waarmede eene opening toegedekt wordt: *het deksel van eenen pot, ketel*, enz.; van hier de, in de gemeenzame verkeerling, gebruikelijke spreekwijs: *er is geen pot zoo scheef, of men vindt er een deksel voor*, hetwelk men gewoon is te zeggen, wanneer iemand (man, of vrouw) in het huwelijk treedt, van wien men, om deszelfs lichamelijke gebrekkelijkheid, of om andere redenen, gedacht had, dat hij nimmer ten huwelijk gevraagd zou worden. Hooft bezigt het voor voorwendsel: *onder dexel van* enz.

DEL, *delle*, zie *delling*.

DELGEN, zie *uitdelgen*.

DELLING, z. n., v., *der*, of van de *delling*; meerv. *dellingen*. Een reeds eenigzins verouderd woord, dat echter nog bij Vond. voorkomt: *in eene afleggende delling*. Ook bij J. de Deck.: *het diepe dellingen*. Hiervoor gebruiken Hooft, Oud. en anderen *del, delle*, in de beteekenis van laagte, valei, hetzelfde als *dal*: *over duin en del*. [Hooft.] *Die in beemden duin en del*. [Oud.] Ook Vond.: *zij blazen over duin en del*. Bij Kil. vinden wij het hiervan afgeleide, doch thans reeds verouderde, *dellen*, voor *dalen*: Het woord *del* wordt, bij de Friezen, als een bijw. gebezigd, in de beteekenis van *neder, beneden*. Zoo zeggen zij, b. v., *delklimmen, delloopen, delkamer*, enz.

DELUW, *deluwe*, bijv. n. Loodkleurig: *Vaalachtige en deeluwe peeren*. [Hooft.] *Anchises*

dootsch en deluw. [Vond.] Van hier *deluwbleek*, bij Hooft en Cats. Kil. heeft *deluwe, eluwe, decolor, plumbeus, subpallidus*.

DELVEN, (bij Kil. ook *dolven*), bedr. w., ongelijkvl. *Ik dolf, heb gedolven*. Graven: *onder de aarde delven*, begraven. *Een gat in de aarde delven*. Uitgraven, rooijen: *aardappelen delven*. Van hier *delver, delfster, delving*.

DEMOED, z. n., m., *des demoeds*, of van den *demoed*; zonder meerv. Die gesteldheid des demoeds, waardoor men zijne eigene onwaardigheid kent, in gevolge daarvan gering van zich zelve denkt, en zulks met de daad aan den dag legt: *en in demoedte kom*. [Camph.]
Demoed, bij Notk. *diumuot*, bij Kero *deoheit, theomuati*, schijnt oorspronkelijk, het denkbeeld van dienstbaarheid en slavernij te bevatten. Bij Kero is *theonan*, dienen, en het angels. *theow* beteekent eenen dienstbaren, eenen slaaf.

DEMOEDIG, bijv. naamw. en bijw., *demoediger, demoedigst*. Van *demoed*. Demoed bezittende, demoed betoonende: *een demoedig mensch; hij stond, in eene demoedige houding, voor mij. Demoedig worden, zijn*. Van hier *demoedigheid, demoediglich*.

DEMOEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik demoedigde, heb gedemoedigd*. Van *demoedig*. Eigenlijk, demoedig maken: *ik heb hem gedemoedigd. Zich demoedigen, zich demoedig betoonen*. Van hier *demoediging*.

DEMPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dempte, heb gedempt*. Smoren, uitdooven: *het vuur dempen*. Figuurlijk, stillen: *een oproer dempen*. Verminderen, van het geluid: *eene trompet, eene trommel dempen*, derzelver sterken klank verhinderen. Vullen: *eene graft dempen. Als het kalf verdrongen is, den put dempen*, spreekw., het kwaad trachten af te keeren, als het te laat is. Bij Kil. komen nog andere, reeds verouderde, beteekenissen voor. Van hier *demping*.

DEN, z. n., m., *des dens*, of van den *den*; meerv. *dennen*. Dennenboom: *de Olijfontronckt den Den*. [Vond.] Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *dennen*, dat van den dennenboom is, of tot denzelven behoort: *eene dennen plank*. Zamenstellingen: *dennenappel, dennenboom, dennenbosch, dennenhout, dennenwoud*.

DENKBAAR, bijv. naamw. en bijw., *denkbaarder, denkbaarst*. Dat gedacht kan worden; dat zich laat denken. Van hier *denkbaarheid*.

DENKBEELD, z. n., o., *des denkbeelds*, of van het *denkbeeld*; meerv. *denkbeelden*. Van *denk, denken* en *beeld*. Begrip: *een goed denkbeeld van iets hebben; een denkbeeld van iets geven*. Van hier het bijv. naamw. en bijw. *denkbeeldig*.

DENKELIJK, bijv. n. en bijw., *denkelijker, den-*

ketijkt, Hetzelfde als *denkbaar*. Ook waarschijnlijk: *het is niet denkelijk, dat hij zal komen*.

DENKEN, bedr. w., onregelm. *Ik dacht, heb gedacht*. Eigenlijk, gedachten hebben, met bewustheid: *levenlooze dingen denken niet*, hebben geene met bewustheid verbondene begrippen. *De mensch is een denkend wezen*. In eene bepaaldere beteekenis, dat, wat men denkt, uitdrukken, of aan anderen mededeelen: *hij denkt juist, grondig*, enz. In opzigt tot een bijzonder voorwerp: *dat laat zich niet denken*, kan niet gedacht worden, daarvan kan men geen begrip vormen. *Wat zullen wij bij deze woorden denken?* Ook met een voorzets.: *aan wien denkt gij?* In het gemeene leven gebruikt men dit woord ook, als een middel, om de aandacht op te wekken: *denk eens, hoe het met mij moet gesteld wezen*.

Oneigenlijk, het daarvoor houden, gelooven: *gij zoudt denken, dat ik u eene onwaarheid verhaalde*. *Dacht gij niet, dat hij reeds dood was?* *Wat denkt gij van de zaak?* Vermoeden: *ik heb gedacht, dat het zoo zoude geschieden*. Oordeelen: *leer, in het toekomstige, beter van mij denken*. Zich herinneren: *ik denk met vermaak aan de verloopene jaren*. *Hij zal het ontkennen, denk aan mij*, herinner u, dat ik het u gezegd heb. Nadenken, overleggen: *wij moeten op middelen bedacht zijn, om* enz. Op zijn voordeel denken: *hij denkt alleen maar om zich zelven*. Zich de gevolgen eener zaak als tegenwoordig voorstellen: *de roekeloze ziet slechts op het tegenwoordige, maar de wijze denkt verder*. Den grond der dingen onderzoeken: *een denkende kop*. Acht geven, acht slaan: *om zijne zaken denken*. Zich eene zaak als waarschijnlijk voorstellen: *ik denk, met hem zeer gelukkig te leren*. Voornemens zijn: *ik denk, morgen bij u te komen*. Denken en handelen tevens: *hij denkt goed, slegt*, enz. *Zoo edel denkt mijn vriend*. Van hier *denker*, voor iemand, die gewoon is, over alles te denken, en den grond der dingen te onderzoeken: *denkwijs*, voor iemands gansche tot hebbelijkheid geworden wijs, niet alleen, van denken, maar ook van handelen: *hij heeft daarmede eene voortreffelijke denkwijs aan den dag gelegd*.

Denken, hoogd. *denken*, bij Kero *denchen*, Otr. *thenken*, Ulphil. *thagjan*, angels. *thencan*, dincan, eng. *to think*, zweed. *taenka*.

DENKER, } zie *denken*.

DENKWIJS, }

DENNENBOOM, zie *den*.

DERDE, bijv. n., oul. ook *drijde*, van *drij*, nu *drie*. *De derde dag*. *Wij hebben heden den derden*, den derden dag dezer maand. *Ten derde*, voor de derde maal.

In eene ruimere beteekenis gebruikt men dit woord ook, voor eenen derden persoon,

wanneer, behalve zekere twee, nog van iemand anders gesproken wordt: *ik wilde met hem wel in een vergelijk komen, maar niet tot nadeel van eenen derden*. *Een derde* beteekent dikwerf eenen scheidsman: *wij zullen het aan eenen derden overlaten*. Dit bijv. naamw. wordt, schoon het eigenlijk geen meervoud heeft, echter ook in het meerv. gebruikt, b. v., wanneer, in den regtsgeleerden stijl, van *derdens* (voor *derden*) gesproken wordt.

Ook beteekent het een derde gedeelte, in het onzijd. geslacht: *ik heb nog maar een derden ontvangen*. Insgelijks wordt het, in het kaartspel, gebezigd, voor drie kaarten, die op elkander volgen; doch het gebruik verkiest dan het vrouwelijke geslacht: *eene derde roemen*.

Derde, hoogd. *dritte*, bij Ulphil. *thridja*, bij Kero, *dritta*, *dritto*, bij Otr. *thritta*, *thritto*, angels. *dridda*, eng. *third*, zweed. *tredje*, ijsl. *thridie*, lat. *tertius*, gr. *ἄριστος*.

DERDEHALF, *derdehalve*, onverbuigbaar telwoord, beteekenende twee en een half: *derdehalf vierendeel, derdehalf stuiver*.

Derdehalf is, eigenlijk, ter helft van de derde, of de derde half. *Driehalf* zou maar een en een half zijn. Zie *anderhalf*.

DERDENDAAGSCH, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Hetgeen om den derden dag, of iederen derden dag, plaats heeft: *de derdendaagsche koorts*.

DERELIJK, zie *deerlijk*.

DEREN, (van het oude *deer*, *dere*, schade, belediging, angels. *derian*), bedr. w., gelijkvl. *Ik deerde, heb gedeerd*. Schade doen: *dat kan hem niet deren*. Medelijden verwekken, tot medelijden bewegen: *gij deert mij*, bij Kil. *Mij deert uw ongelijk*. [Vond.] Waarschijnlijk is het gr. *δειρειν*, *δειρειν* slaan, hiermede verwant.

DERENIS, zie *deernis*.

DERGELIJK, *dergelijke*, en *desgelijk*, *desgetijke*, twee bijv. naamwoorden, welke uit den tweeden naamval van het aanwijzende voornaamwoord *deze* en het bijv. naamw. *gelijk*, zamengesteld zijn; derhalve *dergelijk*, voor *dezergetijke*, *desgelijk*, voor *dezesgetijke*. Zij worden als *aanwijzende*, en als *betrekkelijke* voornaamwoorden gebezigd. In het laatste geval, plaatsen zij het werkwoord, even als alle betrekkelijke voornaamwoorden, aan het einde eener rede. *Hij is een voortreffelijk man; desgetijke* (zijns gelijke) *wordt zelden gevonden*; of betrekkelijk, *desgetijke* (wiens gelijke) *zelden gevonden wordt*. *Van dergelijke zaken heb ik nooit gehoord*.

Desgelijk moest, eigenlijk, alleen in het enkelvoud des mannelijken en onzijdigen, *dergelijk* in het enkelvoud des vrouwelijken geslachts, en in het meervoud van alle drie geslachten, gebezigd worden. Voor *dergelijk*

gebruikt men ook *diergelijk*.

DERHALVE, voegwoord, hetwelk een besluit, een gevolg van het voorgaande aanduidt, en uit *der*, voor *dezer*, en *halve*, zamengesteld is: *ik heb zijne verlegenheid gezien, en derhalve moet ik bestuiven, dat hij schuldig is*. Ook wordt het achter andere woorden, of in het midden eener rede, geplaatst: *laat ons elkander derhalve broederlijk liefhebben*. Men bezigt ook *dierhalve*, *deshalve*, *dieshalve*, doch *derhalve* is meest in gebruik.

DERMATE, bijw., voor *in die mate*: *het beviel mij dermate, dat ik het niet genoeg beschouwen kon*.

DERREN, zie *darren*.

DERRIE, *derrij*, z. n., m., *van den derrie*; het meerv. is niet in gebruik. De eerste harde grond, die men, na de modder, in het graven vindt.

DERTEL, zie *dartel*.

DETTIEN, telwoord, voor *drie en tien*, bij Kil. ook *drijthien*. *Dertien mannen*; *dertien dagen, jaren*, enz. Zamenstellingen: *dertien-dagig, dertienjarig, dertienmaal*. Het meerv. is *dertienen*: *zij waren met hun dertienen*. Het verkleinw. is *dertientje*, als zelfstand. en van het onz. geslacht, alleen gebruikelijk voor zekere zilveren munt ter waarde van dertien stuivers.

DETTIENDE, bijv. naamw., oul. ook *drijtiende, dertienste*, van *dertien*. *De dertiende man*; *Lodewijk de dertiende*. *De dertiende*, de dertiende dag der maand: *wij hebben heden den dertienden*. *Ten dertiende*, voor de dertiende maal. Oul. (b. v., ook in den almanak van 1565), werd het driekoningenfeest *dertiendedag*, bij Kil. *derthiendagh*, genoemd, als zijnde de dertiende dag na kersmis. Zoo was ook *dertienavond* driekoningenavond.

DETTIG, telwoord, oul. ook *drijtig*, behoorende tot de hoofdgetallen, en beteekenende, eigenlijk, *tien driemaal genomen*. *Dertig dagen, jaren*, enz. Het meerv. is *dertigen*: *twee dertigen*, twee getallen van *dertig*. *Zij zijn met hun dertigen*. Zamenstellingen: *dertig-dagig, dertigjarig, dertigmaal, dertigvoudig*. Ten Kate brengt den uitgang *tig*, in *dertig*, tot *tijgen, tijen*, dienende, om eene voltrokene telbeurt aan te wijzen. Bij Oulfr. *trizzug*, bij Tatian. *thrizug, thrizzuc*, bij Ulphil. *trigetig*, angels. *drittig*, zweed. *trettio*, ijsl. *thriatyge*, eng. *thirty*.

DETTIGER, z. n., m., *des dertigers*, of *van den dertiger*; meerv. *dertigers*. Een medelid eener vergadering van dertig personen. Iemand, die dertig jaren oud is: *hij is haast een dertiger*. Wijn, die dertig jaren oud, ook die in het jaar 1750 gewassen is: *eene flesch van den lekkeren dertiger*.

DETTIGSTE, bijv. n., oul. ook *drijtigste*, van *dertig*. *De dertigste man*. *Mijn brief was van*

den dertigsten der vorige maand, namelijk, van den dertigsten dag.

Bij Kero heet dit woord *drizugosto*, bij Nolk. *trizzegosti*.

DERVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik derfde, heb gederfd*. Ontberen, missen: *ik derfde te lang wenen raad*. *Ik kan haar bijzijn niet derven*. Oul., met den tweeden naamval: *waardich des lichts te derven*. [Bijb. 1477.] Ook is het als een onzijd. w. gebruikelijk geweest, in den zin van behoeven, moeten: *Ende derven gheen gratie van God begeiren*. [Houwaert.] En voor dit *derven*, behoeven, plagt zelfs *bederven* gebezigd te worden. Bij Kil. komt *derven* ook in de beteekenis van *durven* voor. Ten Kate geeft *derven* nog als onregelmatig op, doch het tegenwoordige gebruik stelt het regelmatig, en zelfs gelijkvloeiend. Van hier *derver*, *derving*.

DERWAARTS, bij Kil. *daarwaart*, bijw., beteekenende naar die plaats: *is hij derwaarts vertrokken? Herwaarts en derwaarts*, heen en weder.

DES, (ook *dies*) bijw. en voegw. Bijw., beteekenende zooveel, in de spreekwijzen *des te beter, des te erger, des te meer*, enz. Ook plagt het voor daartoe gebezigd te worden: *des ben ick onbequaem*. [F. v. Dorp.] Voegwoord, in de beteekenis van *derhalve*, daarom: *ik spreek van uw eigen waar belang, des hoor mij*; ook achteraan: *hoor mij des*. Zamenstellingen: *desniettemin, desniettegenstaande, deswege*, enz.

DESGELIJK, zie *dergelijk*.

DESGELIJKS, bijw., beteekenende even zoo, op dezelfde wijze: *gaat henen en doet gij desgelijcks*. [Bijbelv.] Insgelijks, ook: *desgelijcks waren er*. [Bijbelv.] Voor *desgelijcks* is ook *desgelijken* in gebruik geweest.

DESHALVE, zie *derhalve*.

DEUGD, z. n., v., *der*, of *van de deugd*; meerv. *deugden*. Eigenlijk, vroomheid, braafheid: *de liefde tot de deugd*. Overdragt., nut, voordeel: *dat zal hem deugd doen*. *En doet wenen vijant deught*, d. i. goed. [Houwaert.] Innerlijke waarde: *men moet op de deugd van het goed zien*. *Uit deught der welke*, zegt Hooft, voor: uit kracht, uit hoofde van welke.

Deugd, hoogd. *Tugend*, angels. *duguth*, alem. *tugathi, tugende*, ijsl. en zweed. *dijgd*, bij ons, oul. *doged, deuged*, nu *deugd*, van het werkw. *dogen, deugen*, beteekenende, goed, nultig, van waarde zijn. Van hier *deugdelievend*.

DEUGDELIJK, bijv. n. en bijw., *deugdelijker, deugdelijkst*. Braaf, met deugd versierd: *een deugdelijk man*. Echt, waar: *eene deugdelijke schuld*. *Ik zal het deugdelijk betalen*. Van hier *deugdelijkheid*.

DEUGDRIJK, bijv. n. en bijw., *deugdriker, deugdrijkst*. Van *deugd* en *rijk*. Rijk in deugd. Van hier *deugdrijkheid*.

DEUGDZAAM, bijv. n. en bijw. *Deugdzamer, deugdzaamst.* Van hier *deugdzaamheid*.

DEUGEN, oul. ook *dogen*, onz. w., gelijkvl. *Ik deugde, heb gedeugd*, oul. *dogt, gedogt*. Goed zijn: *het deugt niet. Hij deugt niet veel.*

DEUGNIET, z. n., m., *des deugniet*, of *van den deugniet*; meerv. *deugnieten*. Iemand, die niet deugt, of niet wil deugen; een ondeugend mensch: *hij is een regte deugniet.*

DEUK, z. n., v., *der*, of *van de deuk*; meerv. *deuken*. Van *duiken*. Eene holligheid, als ingedoken door eenen slag, of eene aanstooting: *die schotel heeft verscheidene deuken.*

DEUN, z. n., m., *des deuns*, of *van den deun*; meerv. *deunen*. Verkleinw. *deuntje*. Lied, zang: *eenen deun, een deuntje zingen. Plagt gij niet meenigen deun den hals te breken?* [Vond.] *Hij zingt altoos den ouden deun*, hij spreekt altoos van dezelfde zaak, beweert altoos hetzelfde. Zamenstellingen: *bruilofstdeun, velddeun*, enz. *Deun* is ook voor klucht gebruikelijk geweest: *om den deun*, om de aardigheid, zegt Hooft. Van *deun* is het onz. w. *deunen* gevormd, voor zingen, bij Hooft ook voor schertsen, kluchten maken: *met iemand deunen.*

DEUN, (bij Kil. *deyn*) bijv. n. en bijw., *deuner, deunst*. In den gemeenen spreektrant. Zuinig, gierig, karig: *hij is zeer deun*. Na, nabij: *als sij die te deun genaect*. [Westerb.] Van hier *deunheid, deuntjes*, d. i. heel deun, zuinig, enz.

DEUNEN, zie *deun*.

DEUR, zie *door*.

DEUR, z. n., v., *der*, of *van de deur*; meerv. *deuren*. Verkleinw. *deurtje*. Van het voorzetsel *door*, oul. *deur*, als de opening, waardoor men in- en uitgaat. De ingang van een gebouw, huis, eene kamer, enz.: *de deur inkomen, uitgaan*, enz. Hiertoe behoort de spreekwijs *door de regte deur*, door de regte middelen, langs eenen goeden weg: *hij is niet door de regte deur aan dien post gekomen. De deur voor iets openen, open zetten*, aanleiding tot iets geven. Verder, het houten beschoot, waarmede de ingang van een huis enz. gesloten wordt: *de grendels op de deur doen. Aan de deur kloppen*. Figuurlijk, voor het huis zelf: *ik ben, in geene maand, uit de deur*, of *de deur uit, geweest. Iemand de deur uitgooijen. Van deur tot deur*, van huis tot huis. *Iemand het gat van de deur wijzen*, in den gemeenen spreektrant, voor: hem beduiden, dat hij moet vertrekken. Zamenstellingen: *deurhengsel, deurring, deurstot, deurstijl, deurwaarder, deurwaarderschap, deurvachter, deurvachtster.*

Dat *deur* voor *door* gezegd wordt, overeenkomstig met het denkbeeld van *doorgang*, als iets, *waardoor* men gaat, wordt des te waarschijnlijker, als men in aanmerking

neemt, dat men voor *deur* ook *door, dore*, plagt te bezigen: *let op een groote jaghers door, daer light noyt groote mishoop voor.* [Huyg.] Misschien is het gr. *θύρα* met ons *deur* wel verwant.

DEUVIK, z. n., m., *des deuviks*, of *van den deuvik*; meerv. *deuvikken*. De tap in eene ton. Van hier het werkw. *deuvikken*, d. i. bier, zonder kraan, en door den deuvik, uit een vat tappen.

DEUVIKKEN, zie *deuvik*.

DEWELKE, betrekkelijk voornaamw. Zie *welke*. DEWIJL, voegw., naardien: *dewijl dit zoo is* enz. Dikwerf wordt *dewijl*, verkeerdelijk, voor *terwijl*, en *terwijl* voor *dewijl* genomen. Zie *terwijl*.

DEZE, DIT, aanwijzend voornaamwoord, *dezes, dezer, dezes*; meerv. *deze, dezen*. Dit voornaamwoord bepaalt het voorwerp zoo naauwkeurig, alsof men het met den vinger aanwijst: *deze man is het, dien ik bedoelde. Ik meen dit huis*. Ook wordt het figuurlijk, in den zin van tegenwoordig, gebezigd: *in deze week, in dit jaar*, enz. Somwijlen, wordt het zelfstandige naamwoord, waartoe het behoort, verzwegen: *de vierde dezer*, d. i. dezer maand. *Hier ligt uwe pen, maar verkiest gij anders deze?* namelijk *pen*. Somwijlen wordt het zelfstandig gebruikt: *vraagt gij naar uwe broeders? Van deze zal ik liefst niet spreken.*

Dikwerf wordt het onzijd. geslacht van dit voornaamw., *dit*, even als *dat*, voor alle geslachten en getallen gesteld: *dit is mijne vrouw. Zijn dit de mannen, van welke, enz. Geloof niet, dat dit de eerste brief is, dien ik aan haar schrijf*. Zie verder, ook over het gebruik van *deze* en *gene*, mijne Nederd. Spraakk. D. I, § 237.

DEZELFDE, HETZELFDE, aanwijz. voornaamw. *Dezelfden, van denzelfden, derzelfde, van dezelfde, deszelfden, van hetzelfde*; meerv. *dezelfde, dezelfden*. Het beteekent eigen, gelijk: *deze twee schriften zijn door dezelfde* (de eigene) *hand geschreven*. Om de kracht van het eigene nog meer uit te drukken, wordt er somwijlen, *even*, of *een*, bijgevoegd: *hij is even dezelfde man, dien ik gisteren zag. Ik bedoel juist eene en dezelfde zaak*. Het volgende *dezelve* laat zich hiervan gemakkelijk onderscheiden: *de som is groot, hoe zal ik dezelve* (die) *betalen? Hetzelfde* wordt ook voor onverschillig gebezigd: *of gij heden, of morgen komt, is mij hetzelfde*. Zie mijne Nederd. Spraakk. D. I, § 241.

DEZELVE, HETZELVE, aanwijzend voornaamw. *Deszelfs, deszelven, van denzelven, derzelve, derzelver, van dezelve, deszelfs, deszelven, van hetzelfde, meerv. dezelve, dezelven*. Het heeft de beteekenis van het aanwijz. voornaamw. *die, dat*, en moet wel van het

voorgaande *dezelfde* onderscheiden worden. Zie *dezelfde*.

DIAMANT, z. n., m., *des diamants*, of *van den diamant*; meerv. *diamanten*. Een edelgesteente: *een ruwe diamant*. Zamenstellingen: *diamantgruis*, *diamantslijper*, *diamantsteen*, enz.

Dit woord is van het gr. *ἀδάμας* gevormd, waarvan de Nederlanders, Duitschers, Franschen, Polen, en Hongaren *diamant* gemaakt hebben. Voor den diamantsteen genomen, is het mannelijk. Voor bergstof, of enkel diamant, is het met- en zonder lidwoord in gebruik, als goud, zilver, enz., doch onzijdig, even als de metalen: *waerdigh om in eeuwig diamant geprint te worden*. [Vond.]

DIAMANTEN, onverbuigb. bijv. naamw., van diamanten, of met diamanten omzet: *een diamanten kruis*. Daar het diamant eene onbuigbare stof is, spreekt men zeer kwalijk van *diamanten vleugelen*, enz.

DICHT, z. n., o., *des dichts*, of *van het dicht*; meerv. *dichten*: *met een goddelijk dicht*. [Vond.] Gemeenlijk bezigt men *gedicht*, waarvan *dicht* is zamengetrokken. Voor *dicht*, zegt men ook *dichtstuk*.

DICHTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dichtte*, *heb gedicht*. Bedenken, verzinnen: *ende het dichten van valsche woorden uit het herte*. [Bijbelvert.] *Leugens dichten*. Thans is het meest gebruikelijk, in den zin van een gedicht vervaardigen: *een lied dichten*. Volgens Adel., schijnt het middeleeuwsche *dictare*, een geschrift, eenen brief, een gedicht vervaardigen, *dictamen*, een gedicht, en *dictator*, een dichter, hiervan gevormd te zijn. Van hier *dichtader*, figuurl., voor de drift tot dichten.

DICHTER, z. n., m., *des dichters*, of *van den dichter*; meerv. *dichters*. Het vrouwelijke woord is *dichteres*. Iemand, die de bekwaamheid bezit, om een gedicht te maken. Gelijk het gr. *ποιητής* van *ποιεῖν*, *maken*, *voortbrengen*, gevormd is, zoo is ook ons *dichter* van *dichten*, insgelijks voortbrengen, uitvinden beteekenende, gemaakt.

DICHTERLIJK, bijv. n. en bijw., *dichterlijker*, *dichterlijkst*. Dat tot eenen dichter behoort, eenen dichter waardig is: *dichterlijke vrijheden*. *De dichterlijke stijl*.

DICHTKUNST, z. n., v., *der*, of *van de dichtkunst*; zonder meerv. De kunst, of het vermogen, om een gedicht te vervaardigen: *zich in de dichtkunst oefenen*. De inhoud der regelen, welke daarbij moeten waargenomen worden: *iemand in de dichtkunst onderwijzen*. Voor *dichtkunst* zegt men ook *dichtkunde*. Van hier *dichtkunstig*, *dichtkundig*.

DICHTLUIM, z. n., v., *der*, of *van de dichtluim*; het meerv. is niet in gebruik. Van *dicht* en *luim*. Eene goede gesteldheid van geest tot

het vervaardigen van een dichtstuk.

DICHTSTUK, z. n., o., *des dichtstuks*, of *van het dichtstuk*; meerv. *dichtstukken*. Van *dicht* en *stuk*. Een gedicht.

DIE, dat, aanwijzend en betrekkelijk voornaamwoord, *diens*, of *van dien*, *van dat*, *dier*, of *van die*; meerv. *die*.

Aanwijzend: *die man heeft het gedaan*; *hij was van die grootte*; *het behoorde aan dat kind*. *Die menschen zijn daaraan niet schuldig*. Ook zonder naamw., en op zich zelf staande: *dat had ik niet gedacht*. *Gij hebt eene groote verwachting van Karel*, en *die schijnt mij de minste te zijn*. Oul., plagt het lidwoord *de*, somwijlen, voor *die* geplaatst te worden: *de die*; gelijk ook voor *deze* en *sommige*: *de deze*, *de sommige*; doch dit is geheel buiten gebruik.

Het onzijd. *dat* kan ook voor alle geslachten en getallen gebruikt worden: *is dat uwe vrouw? Zijn dat uwe kinderen?* En *dat* achteraan geplaatst: *is mijne zuster niet juist dat, wat uwe vrouw is?*

Dikwerf wordt het voornaamw. *die*, *dat*, verkeerdelijk gebruikt, b. v. in de spreekwijzen: *mijne ongeregtigheden die hebben mij bestreden*; *zijne trouw die zal niet wankelen*; *uw huis dat zal verkocht worden*, alwaar *die*, *dat*, volstrekt niet te pas komen. Somwijlen echter, kan zulks, om zekerer nadruk te geven, gevorderd worden: *de onwaardige, welken ik zoo vele weldaden bewezen heb, die is mijn verrader geworden*.

Die werd oul. ook gebruikt, even als thans het lidwoord *de*: *want si saghen die pijn* enz. [Bijb. 1477.]

Betrekkelijk. En als zoodanig heeft het betrekking op personen, of zaken, van welke te voren gesproken is. Dan, hierbij moet ik terstond aanmerken, dat het voornaamw. *die*, *dat*, als betrekkelijk, bijna niet anders, dan in den eersten naamval gebruikt wordt, terwijl in de overige naamvallen, de verbuigingen van *wie* en *welke* plaats hebben: *de man, die gisteren met mij sprak*; *mijn broeder, wiens (niet diens) tuin ik gekocht heb*; *uw vriend, wien (niet dien) ik mijn vertrouwen geschonken had*; *de knecht, dien, of welken, ik gehuurd heb*. En zoo ook in het vrouwelijke en onzijdige geslacht: *bemin de deugd, die u gelukkig maakt*; *deze is de vrouw, wier schoonheid wij veleer bewonderden*, enz.; *ik heb het boek gekocht, dat, ook hetwelk mij is aangeprezen*, enz. Zie verder mijne Nederd. Spraakk., D. 1, § 106 enz.

DIEF, z. n., m., *des diefs*, of *van den dief*; meerv. *dieven*. Verkleinw. *diefje*. Die iemand iets onsteelt. *De gelegenheid maakt eenen dief*, spreekw. *Elk is een dief in zijne nering*, spreekw., elk past op zijn eigen voordeel. Figuurl., *een dief aan de kaars*, een vonkje, of vlammetje, dat de kaars doet afloopen, in

het zweed. *tiuf*. Het vrouwelijke woord van *dief* is *diefegge*, voor het oude *diefigge*. In Zeeland zegt men nog *naaisterigge*, voor *naaister*. Zamenstellingen zijn: *diefhanger*, *diefhenker*, beul. *diefijzer*, *diefkelder*, *dief-leider*, *dievenleider*; *dieflijk*, *diefsch*, *dief-achtig*, *dievenrot*, enz.

Dief, hoogd. *Dieb*, bij Olfr. en Tatian. *thiob*, Notk. *dieb*, Ulphil. *thiubs*, angels. *diof*, eng. *theefe*, deen. *Tiuff*, zweed. *tiuf*. Wacht. en anderen beweren, dat *dief*, oorspronkelijk, eenen knecht beteekend heeft, en naderhand in den tegenwoordigen zin gebruikelijk geworden is. Ihre stelt daartegen, dat *dief* van een onbekend werkwoord afstamt, hetwelk *verbergen* beteekende, waarvan *thiubjo*, bij Ulphil., voor *heimelijk*, gevonden wordt.

DIEFACHTIG, bijv. n. en bijw., *diefachtiger*, *diefachtigst*. Naar den aard der dieven: *diefachtig handelen*. *Hij ging op eene diefachtige wijs te werk*. Geneigd tot stelen, gewoon te stelen: *hij heeft eenen diefachtigen aard*. Van hier *diefachtigheid*. Voor *diefachtig*, is ook *diefsch* gebruikelijk: *eene diefsche gier*. [H. de Groot.]

DIEFEGGE, zie *dief*.

DIEFSCH, zie *diefachtig*.

DIEFSTAL, z. n., m., *des diefstals*, of *van den diefstal*; meerv. *diefstallen*. De heimelijke ontvreemding van eens anders eigendom, dieverij: *hij heeft zich aan diefstal schuldig gemaakt*; eenen *diefstal begaan*. Figuurlijk gestolen goed: *indien de diefstal levendigh in sijne hant gevonden wordt*. [Bijbelvert.]

De laatste helft van dit woord komt ongetwijfeld van *stelen*, en Ofr. gebruikt ook het enkele *stal* voor *diefstal*. *Dief*, in *diefstal*, schijnt nog den zin van *heimelijk*, *verborgen*, te hebben, dewijl anders *dief* en *stal* hetzelfde zouden beteekenen.

Voor *diefstal* is ook *diefte* gebruikelijk geweest, dat Kil. heeft; ook Vondel: *om boertige diefte te heelen*.

DIEFTE, zie *diefstal*.

DIEGENE, **DATGEEN**, aanwiz. voornaamw. Van *die*, dat en *gene*. Zie *degene*.

DIENAANGAANDE, bijw. Van het voornaamw. *die* en *aangaande*. Wat die zaak betreft.

DIENAAR, z. n., m., *des dienaars*, of *van den dienaar*; meerv. *dienaars*. Het vrouwelijke woord is *dienares*. Van *dienen*. Die iemand godsdienstige eerbewijzingen toebrengt: *een dienaar van God*; *een afgodendenaar*. Die aan iets onderworpen is, en van hetzelfde beheerscht wordt: *een dienaar der zonde*. Die iemand om loon dient, waarvoor thans *bediende* gebruikelijker is. Die een ambt bekleedt: *dienaar des staats*; *dienaar der begrafenissen*, *des goddelijken woords*; *geregtsdienaar*, waarvoor, in de gemeenzame verkeering, *diender* gebruikt wordt. Ook

wordt het als eene uitdrukking van beleefdheid gebezigd, waarbij men niets denkt: *ik ben uw gehoorzame dienaar*, *uwe onderdanige dienares*.

DIENDER, zie, *dienaar*, *geregtsdienaar*.

DIENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik diende*, *heb gediend*. Godsdienstige eerbewijzingen toebrengen; met den derden naamval: *God dienen*; *dient den Heer*; *ende anderen Goden dienet*; *dienende hout ende steen*. [Bijbelvert.] Aan iets onderworpen zijn, daardoor beheerscht worden: *der zonde dienen*; *menigerlei begeerlichkeiten ende wellusten dienende*. [Bijbelvert.] Ligchamelijken arbeid verrigten, om loon: *bij iemand dienen*. *Voor knecht*, voor kok enz. *dienen*. *Aan de tafel dienen*. Voor iemand iets doen, en daardoor deszelfs nut bevorderen: *wie dient u, in deze zaak?* wie is uw regtsgeleerde? Inzonderheid van de krijgsdienst, zoowel ten aanzien der bevelhebbers, als der soldaten: *te voet, en te paard dienen*. *Hoe weinig deugd moet hij bezitten, die zijn vaderland alleen om dat geld dient, om hetwelk hij hetzelfde even gewillig verraden zou!* *Hij heeft den Koning en het Vaderland, vele jaren, getrouw gediend*. Figuurlijk, iemands voordeel en genoegen bevorderen, nuttig zijn: *waarmede kan ik u dienen?* *Daarmede ben ik niet gediend*. *Dat dient tot niets*, is tot niets nuttig. *Die knecht dient u niet*, *Deze spijs dient niet voor den zieken*. Het middel eener werking, de bereiking van een oogmerk zijn; strekken: *dat zal tot zijnen roem dienen*; *die zaken moeten tot bewijs dienen*. Te pas komen: *de wapens dienen ons*. [Vond.] Behooren: *wie zijn zwakheit gevoelt, dient raedt te zoeken bij anderen*. [Vond.] Tot antwoord geven: *gij vraagt enz.*, *hierop dient*, namelijk, tot antwoord. Hiertoe behoort ook de gemeenzame spreekwijs: *om u te dienen*, als een toestemmend antwoord.

DIENST, z. n., v., *van de dienst*; meerv. *diensten*. Datgeen, waardoor men iemand dient, of deszelfs voordeel en genoegen bevordert: *iemand eene gewigtige dienst doen*, *iemand ten dienst staan*. Hiertoe behoort de uitdrukking van beleefdheid, in de gezelschappelijke verkeering: *wat is er van uwe dienst?* Wat verlangt gij? Eerbewijzing, waardoor men zijne afhankelijkheid van iemand aan den dag legt: *de dienst van God*, de verheerlijking van het Opperwezen; schoon het zamen-gestelde *godsdienst* meer ten aanzien van de uiterlijke gemeenschappelijke eerdienst gebruikt wordt. *Afgodsdienst*, *beeldendienst*. In de *bijbelvertaling* komt het woord *dienst* alleen voor *godsdienst* voor: *als gij in dat land komt, soo sult gij desen dienst onderhouden*. De omvang aller ligchamelijke diensten, tot welke men zich verplicht heeft, of verplicht is geworden: *eene dienst zoeken*, in

zijne dienst komen, uit zijne dienst gaan, de dienst opzeggen, iemand in zijne dienst nemen. Ten aanzien van de krijgsmacht: *iemand dienst geven, dienst nemen, buiten dienst zijn.* Zamenstellingen zijn: *dienstaambieding, dienstbaar, dienstbaarheid, dienstbode, diensthuis, dienstknecht, dienstloon, dienstmaagd, dienstmeid, dienstvaardig, dienstvaardigheid, dienstvrij, dienstwillig, dienstwilligheid.*

DIENSTIG, bijv. n. en bijw., *dienstiger, dienstigst.* Heilzaam, nuttig: *dat is u niet dienstig.* Hoofd bezigt het, voor gediensig, ook eerbiedig. Van hier *dienstigheid.*

DIEP, bijv. n. en bijw., *dieper, diepst.* Een *diep water.* *Diep graven.* *Stille waters hebben diepe gronden,* spreekwoord, die veel zwijgen, denken nogtans niet minder. Lang: *een diep huis.* Figuurlijk, *diepe,* ingespanne gedachten; *diep,* afgetrokken, *gepeins;* een *diep,* naauwkeurig, *onderzoek;* met *diepen,* grooten, *eerbied;* *diepe,* grondige, *geleerdheid;* een *diepe,* vaste, *slaap;* een *diep stilzwijgen,* dat niet verbroken wordt; *diep in de schulden steken,* veel schulden hebben; *diep, ver, in zee;* *hij is diep in de vijftig,* ver over de vijftig jaren. Hiertoe behoort de spreekwijs: *het zit er niet dieper,* zijn begrip reikt niet verder. Zamenstellingen: *diepdenkend, diepgrondig, diepzinnig, diepzinnigheid, diepzinniglijk.*

DIEP, z. n., o., *des dieps,* of *van het diep;* zonder meerv. Diepte des waters: *wij komen haast in het diep.* *Het grondelooze diep.* *Het nieuwe diep.*

DIEPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik diepte, heb gediept.* Van *diep.* Diep maken, anders *uitdiepen.* Van hier de spreekwijs: *dat kan diepen noch droogen,* dat geeft, of neemt niet. Overdragt., bij de schilders gebruikelijk, voor schaduw maken: *dat schilderstuk is sterk gediept.*

DIEPLOOD, z. n., o., *des dieploods,* of *van het dieplood;* meerv. *dieplooden.* Van *diep* en *lood.* Een lood, waarmee de diepte des waters gepeild wordt, anders *peillood:* *het dieplood uitwerpen.*

DIEPTE, z. n., v., *der,* of *van de diepte;* meerv. *diepten.* Hetzelfde als *het diep.* *De diepte der zee;* *de diepte peilen.*

DIER, (gr. *θηρ*) z. n., o., *des diers,* of *van het dier;* meerv. *dieren.* Verkleinw. *diertje.* Al wat leven en beweging heeft: *een wild dier;* *de mensch is een redelijk dier.* Met verachting, in den gemeenen spreektrant: *zij is een dier,* een slecht mensch. Van hier *dierenriem, diergaard,* eene afgeslotene plaats, waar verschillende dieren bewaard worden; *dierkring, diertijk, diertijkheid, dierperk, dierrijk.*

DIER, zie *duur.*

DIERBAAR, bijv. n. en bijw., *dierbaarder, dier-*

baarst. Van *dier* en *baar.* Eigenlijk, dat *dier,* duur, hoog in prijs, is: *dat is dierbare waar.* Dat eene groote waarde heeft, zeer uitnemend is: *een dierbaar mensch;* *des Heilands dierbaar bloed.* Van hier *dierbaarheid.*

DIERGELIJK, aanwijzend voornaamw. Zie *dergelijk.*

DIES, zie *des.*

DIESHALVE, zie *derhalve.*

DIETS MAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *diets* en *makeh.* *Ik maakte diets, heb diets gemaakt.* Wijs maken: *hij wilde mij dit diets maken.* *Gij laet u maken diets, dat daer iet heeft gestaan.* [H. d. Groot.]

DIEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik diefde, heb gedieft.* Van *dief.* In het gewone leven, voor stelen: *hij heeft dat weer gedieft.*

DIEVERIJ, z. n., v., *der,* of *van de dieverij;* meerv. *dieverijen.* Diefstal, heimelijke ontvreemding van iemands eigendom, bij herhaling gepleegd: *dieverij begaan;* *zich aan dieverij schuldig maken;* *hij is wegens dieverij in hechtenis genomen.*

DIGGEL, z. n., v., *der,* of *van de diggel;* meerv. *diggelen.* Stuk van een gebroken aarden vat, meest in het meerv. gebruikelijk: *daar liggen de diggelen van het vat.* *Al het aardewerk is aan diggelen gevallen.*

DIGT, bijv. n. en bijw., *digter, digtst.* Welks deelen naauw met elkander verbonden zijn, vast: *dat is zeer digt linnen.* In eene ruime beteekenis, dat vele en nabij elkander zich bevindende deelen heeft: *een digt bosch,* hetwelk uit vele, nabij elkander staande, boomen bestaat. *In de schaduw van het digte geboomte.* *Gij heb den brief al te digt geschreven.* Dat wel gesloten, niet lek is: *die bak is niet digt.* Nabij: *ik stond digt bij hem;* *digt aan den rand.* Figuurlijk, zeer sterk: *het regent digt;* *een digte regen.* *Iemand digt afkloppen;* *de glaasjes zwaaiden zoo digt als stofregen.* Stil, geheim: *de zaak wordt zeer digt gehouden;* *digt zijn,* niets ontdekken: *hij is zoo digt als een pot,* in den gemeenen spreektrant. Van hier *digtheid,* voor de vastheid en geslotenheid van iets, en voor nabijheid.

Digt, dik, dijen en *dijen* zijn, ten aanzien van afstamming en beteekenis, naauw met elkander verwant. In het deen. is het *dig*, ijsl. *digur.*

DIGTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik digtte, heb gedigt.* Digt maken: *een vat digten, kant digten.*

DIJ, *dije,* z. n., v., *der,* of *van de dij;* meerv. *dijen.* Het dik van het been: *op zijne dije.*

[Vollenh.] *Een steek in de dij.* Zamenst.: *dijharst, (dijeharst), dijstuk.* Ten Kate leidt het van *dijen* af, om de dikte en uitzetting.

DIJEN, (bij Kil. ook *dijden*) onz. w., gelijkvl. (oul. ongelijkvl.) *Ik dijde, ben gedijd.* Uitzetten, zwellen, in grootte toenemen: *het*

brood is gedijd, waarvoor men anders zegt, *is gerezen*. *De boonen dijen reeds*. Van hier *dijing*,

DIJEN, onz. w., hetzelfde als *dijen*, hetwelk meest in gebruik is. Het komt echter nog bij A. Hoogvl. voor, doch in eene overdragtelijke beteekenis: *bij zulk een voedsel dijgt en groeit het jong verstand*.

DIJK, z. n., m., *des dijks*, of *van den dijk*; meerv. *dijken*. Een dam, eene hoogte van paalwerk, aarde enz., om het water af te keeren: *eenen dijk opwerpen, den dijk doorsteken*. *Zoden aan den dijk brengen*, om dien te herstellen en doorbraken voor te komen; ook figuurlijk: *dat brengt geene zoden aan den dijk*, dat helpt niet, baat niet. *Iemand aan den dijk jagen*, naakt en berooid weg-zenden, gemeenzame spreekwijs; ook *ie-mand op den dijk zetten: man en vrouw worden op den dijk gezet*. [Vond.] Insgelijks zegt men van een grof, sterk mensch: *hij is een karel als een dijk*; *hij zag er uit, of hij uit eenen dijk gehouwen ware*. Men heeft aan dit woord ook eenen basterduitgang gegeven, en daarvan *dijkaadje, dijkagie*, gemaakt: *in 't stuk der dijkagie*. [Hooft.]

Dijk had, oul., ook de beteekenis van *vijver*, hoogd. *Teich*, angels. *dic*, eng. *ditch*, *dich*, zweed. *dike*, iysl. *diki*. Zamenstellingen: *dijkaarde, dijkbaas, dijkbreuk, dijkgeld, dijkgraaf, dijkgraafschap, dijkheemraad, dijkheemraadschap, dijkmeester, dijkpaal, dijkpligtig, dijkregt, dijkschouw, dijk-schrijver, dijkwerker, dijkwezen*.

Dijk, hoogd. *Deich*, angels. *dic, dice*, eng. *dike*, fr. *digue*. Wacht, leidt het van het angels. *dican*, d. i. graven, af.

DIJKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dijkte, heb gedijkt*. Van *dijk*. Eenen dijk opwerpen. Doch in dezen zin, is *bedijken* meest in gebruik. Van hier *dijker*, dijkwerker, en de spreekwijs, ten aanzien van iemand, die veel en smake-lijk eet: *hij eet als een dijker*; *dijking*.

DIK, bijv. n. en bijw., *dikker, dikst*. Gezet, uitgezet: *een dik man, eene dikke vrouw*. *Drie vingeren dik*. Dat eene aanmerkelijke dikte heeft: *een dik boek, dik papier, een dikke buik*. Figuurlijk, gezwollen: *een dik been, eene dikke wang*. Dat uit vele, en nabij elkander zijnde deelen bestaat: *dikke melk, dik bier, dik bloed, dikke lucht, dikke duisternis, dik van vleesch, dik gekleed*. Door *dik en dun*, zegt men, in het gemeene leven, voor: langs vuile, morsige wegen. Het onzijdige *dik* word menigmaal als zelfstandig gebezigd; b. v.: *het dik van het been*; *het dik* (bezinksel) *van koffij*, enz.

Dik plagt, oul., ook voor *dikwijls* gebezigd te worden. *Dik* was zelfs bij Vond. en Poot nog zeer gemeen:

Wantschoon het dik den knooper trouwverbindtenis Van andren vroeger slaakt, enz. [Poot.]

Dat is dik geschied. In Gelderland zegt men, voor dit *dik*, nog *duk*, in de gemeenzame verkeerling. Otrf., Willeram. en Notk. gebruiken *thiko, diccho, thicco*, en *dikke*, voor menigmaal. Het zweed. *tikla* beteekent hetzelfde. *Densius* werd, bij de oude Romeinen, ook in dezen zin gebezigd; en in de barbaarsche eeuwen had *spissus* dezelfde beteekenis, waarvan de Italianen hun *spesso* ontleend hebben. Zamenstellingen: *dikachtig, dikbast, dikbeinig, dikbek, dikbekkig, dikbloedig, dikbuik, dikbuikig, dikheid, dikkerd, dikkoonig, dikkop, diklijvig, diklip, dikmaal, dikmaals, dikpens, dikvoetig, dikwerf, dikwijls, dikzak* (dikpens).

Dik, hoogd. *dick*, angels. *dicce*, deen. *tyck*, zweed. *tjock*, eng. *thick*, iysl. *thicke*. Het is met *dig*, *dijen* en *dijgen* verwant. Zie *dig*. **DIKKEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik dikte, heb gedikt*. Bedrijv., *dik maken*. Doch hiervoor is *verdikken* gebruikelijker. Onzijd., *dik worden*, met *zijn*: *de melk begint te dikken*.

DIKTE, z. n., v., *der, of van de dikte*; meerv. *dikten*. Het zelfst. naamw. van het bijv. n. *dik*, in al deszelfs beteekenissen.

DIKWILS, bijw. van *dik*, voor veel, en *wijl*. Veelmaal, anders ook *dikwerf, dikmaals*. Hooft bezigt den vergrootenden trap *dikwijler*.

DILLE, z. n., v., *der, of van de dille*; het meerv. is niet in gebruik. Zeker kruid: *de blanke Nais vlecht welriekende dille*. [Vond.]

DILLEN, veroud. onz. w., beteekenende snappen, klappijen, nog aanwezig in het zamen-gestelde *bedillen*.

DING, z. n., o., *des dings*, of *van het ding*; meerv. *dingen*. Verkleinw. *dingetje*. Dit woord heeft weleer zeer onderscheidene beteekenissen gehad. Wacht, beweert, met vele waarschijnlijkheid, dat de beteekenis van *woord, rede, gesprek*, de eerste en oorspronkelijke is. Van deze, reeds geheel verouderde, beteekenis, worden, in de oude gedenkschriften, nog vele voorbeelden gevonden: *dinch Gotes Fater*, d. i. het woord van God den Vader. [Notk.] *Zetit thir iz Lucas, uwas iro thing thar tho uwas*, d. i. Lukas verhaalt u, wat daar hun gesprek ware. [Olfrid.] Wijders komt het voor, in de beteekenis van een gesprek, waarin men twist, eene woordenwisseling, inzonderheid voor het geregt, en dus ook eene regtszaak, een regtsgeding. In dezen zin gebruikt Notk. *dingstrit*. In het angels. is *thing* ook een twist, en wel een geregtelijke twist. Sporen dezer beteekenissen zijn nog in eenige zamenstellingen voorhanden. Waarschijnlijk is tot dit *ding*, voor twist, het in sommige plaatsen gemeenzame *dingsigheid* te brengen, hetwelk doorgaans, in den zin van oneenigheid, of twist, gebezigd wordt: *zij*

hebben telkens dingsigheid; ik wil met die dingsigheid niet te doen hebben, in den gemeenen spreektrant.

Wanneer ons woord *ding*, in dezen zin, met het gr. *διν*, *geregt*, en het hebr. *dun* en *din*, voor het *geregt twisten*, *pleiten*, *din*, eene *regtszaak*, en *dean*, een *regter*, verwant ware, dan zou het een der oudste woorden in onze taal zijn. Bij Olfrid. en deszelfs tijdgenooten, komt *ding* en *geding* ook menigmaal voor *hoop*, en *dingen* voor *hopen* voor; eene beteekenis, welke met de vorigen moeilijk te vereffenen is.

Dit *ding* heeft tegenwoordig nog onderscheidene beteekenissen, b.v., die van arbeid, bezigheid: *ik heb heden nog vele dingen te doen*. Zeker iets, als de algemeenste benaming, om iets aan te duiden, welks eigenlijke benaming men niet weet, of niet gebruiken wil: *wat is dat voor een ding? Dat is een aardig ding. De liefde is een wonderlijk ding. Dat zijn groote druiven, het zijn dingen als pruimen*. Ook voor eenen persoon, in het gewone leven en den vertrouwlijken spreektrant: *hare dochter is een regt bevallig ding. Die kleine is toch een loos dingetje*. In nog ruimere beteekenis, alles, wat werkelijk bestaat, of voorhanden is; doch meest in het meerv. getal: *God, de schepper aller dingen, het einde aller dingen*. Eindelijk, in de ruimste beteekenis, alles, waarvan men eenig begrip kan hebben, het zij werkelijk, of slechts mogelijk, het zij eene zelfstandigheid, of slechts eene eigenschap: *hij gaat van groote dingen zwanger, smeedt groote ontwerpen; alle dingen bestaan in drie*. Bijzonderlijk, in den vertrouwlijken stijl: *dat ding*, die zaak, die voorslag, *bevalt mij; hij zeide mij de afschuwelijkste dingen*. In den deftigen schrijfstijl bedient men zich, in de meeste dezer gevallen, liefst van het woord *zaak*.

Oul. werd *ding* ook voor eigendom, bezitting, genomen; en behalve deze, komt bij Kil. nog eene andere beteekenis voor, namelijk die van schamelheid, welke wij ook nog elders aantreffen: *waerom Adam ende Eva haer dingen gedeekt hebben, sullen wij op een andermaal wel eens aenraken*. [M. d. Merwede.]

Wachter. leidt het woord *ding* van *doen* af; eene afleiding, die wel vele waarschijnlijkheid heeft, doch echter niet uitgemaakt zeker is. En het zal altoos moeilijk vallen, van den oorsprong van een zoo oud woord meer, dan eene waarschijnlijke gissing op te geven. Om deze zelfde reden, is het ook nog onzeker, of *ding*, in den zin van een gesprek enz., als iets anders dan *ding*, eene zaak, moet beschouwd worden, dan of het slechts verschillende beteekenissen van een en hetzelfde woord zijn. Het is echter mogelijk, dat ver-

scheidene beteekenissen verloren geraakt zijn, welke de sporten eener ladder uitgemaakt hebben, waarvan ons thans alleen nog de twee uiterste einden overig zijn.

DINGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik dong, heb gedongen*. Oul. is het genoegzaam in dezelfde beteekenissen gebruikelijk geweest, als het zelfstandige *ding*. Thans wordt het nog gebezigd, in den zin van onderhandelen over den prijs van koopwaren, minder bieden, waarvan *afdingen*, *bedingen*, overeenkomende met de oude beteekenis van over en weer spreken, dewijl *dingen* en *bedingen* door wederzijdsche woordenwisselingen geschiedt. *Hij dingt zeer naauw; hij heeft daarover lang gedongen. Naauw dingen en wel betalen* is eene gemeenzame spreekwijs. Figuurlijk, trachten: *naar iets dingen; naar een ambt dingen*, slaan. Oul. zonder *naar*: **k en ding gheen eer*. [Spieg.]

Dingen had oul. ook de beteekenis van pleiten: *ick ben te slecht, dinght gij voor mij*. [Camph.] Hiervan zijn eenige zamenstellingen gevormd, als: *dingbank*, nu *regtbank*, *pleitbank*; *dingdag*, nu *regtdag*, *dinghuis*, nu *regthuis*, *dingstoel*, nu *regterstoel*, *dingzak*, nu *pleitzak*. *Dingtaal* is nog in gebruik. Zie hetzelfde. Van hier *dingen*, *dinging*, *dingster*.

DINGSDAG, z. n., m., *des dingsdags*, of *van den dingsdag*; meerv. *dingsdagen*. De derde dag in de week: *aanstaanden dingsdag zal ik bij u komen. Ik heb hem dingsdags gesproken*.

Dingsdag, bij Kil. ook *dijnsdag*, *dijssendag*, *disendag*, hoogd. *Dinstag*, deen. *Tysdag*, zweed. *tisdag*, angels. *tuesdaeg*, *tivesdaeg*, eng. *tuesday*, ijsl. *tyrstaeg*. Eenigen hebben het afgeleid van *ding*, voor *geding*, en *dag*, zoodat *dingsdag* dan zoo veel zoude zijn, als *regtdag*, dewijl de Ouden, op dezen dag, gewoonlijk *regtdag* hielden. Anderen brengen het tot *Tuisco*, eenen afgod der oude Germanen. Tuinm. leidt de benaming van *dingsdag* daaruit af, dat die dag aan den *Dinggod*, d. i. twistgod, oorlogsgod (Mars), toegewijd was. Ihre heeft beweerd, dat *dingsdag* hetzelfde is als het lat. *dies Martis*, dewijl *Mars*, bij de oude Angelsaksen, den naam van *Tuu*, *Tüg*, in den tweeden naam. *Tuues*, droeg. Zoo ook leidt Ten Kate *dingsdag*, van *thing*, *ding*, voor *Mars*, en *dag* af.

En anderen hebben weder andere gissingen over den oorsprong van dit woord gemaakt. DINGTAAL, z. n., v., *der*, of *van de dingtaal*; het meerv. is niet in gebruik. Van *ding*, voor *geding*, en *taal*. Eigenlijk pleittaal, regtsgeleerde taal. Figuurlijk, gegronde, afdoende, voldingende redenering: *hij sprak dingtaal; dat is dingtaal*.

DISCH, z. n., m., *van den disch*; meerv. *dischen*. Van het gr. *δισκος*, lat. *discus*, eene platte, ronde schijf, bij de Ouden, tot oefening des ligchaams, in zeker werpspel

gebruikt. Van hier is deze benaming tot eene ronde tafel overgegaan, naderhand, tot eene tafel in het algemeen; en thans wordt daardoor, eigenlijk, eene spijstafel aangeduid: *aan den disch zitten*. Daarna *dekten wij den disch*. [Vond.] Van hier *dischdoek*, nu tafeldoek, *dischgeregt*, nu tafelgeregt, *dischlaken*, nu tafellaken. *Dischgenoot* is nog in gebruik. Zie hetzelfde.

DISCHGENOOT, z. n., m., *des dischgenoots*, of *van den dischgenoot*; meerv. *dischgenooten*. Van *disch* en *genoot*. Gast, iemand, die met ons aan dezelfde tafel spijst. F. v. Dorp bezigt het woord *dischgenoot*, met eene *d*, voor iemand, die *genoodigd* is, om mede te spijzen: *all' d'eters waren wel des Heeren Dischgenooten*.

DISSCHEN, van *disch*, voor eene tafel, alleenlijk in zamenstelling gebruikelijk. Zie *aandisschen*, *opdisschen*.

DISSEL, (bij Kil. ook *diessel*, *diechsel*) z. n., m., *des dissels*, of *van den dissel*; meerv. *dissels*. Zeker gereedschap, bij de kuipers, timmerlieden en wagenmakers gebruikelijk, eene soort van bijl: *wij stelden flux in 't werk de dissels en de bijlen*. [Vond.]

DISSEL, (bij Kil. ook *diessel*, *dijssel*) z. n., m., *des dissels*, of *van den dissel*; meerv. *dissels*. Ook disselboom, de boom van eenen wagen, door middel van welken dezelve bestuurd wordt. *Een lange, een kromme dissel; met den krommen dissel rijden; een wagen met eenen krommen dissel*. *Vlucht heen met omgekeerden dissel*. [Vond.]

DISTEL, z. n., v., *der*, of *van de distel*; meerv. *distels*. Zeker gewas: *'t veld verwildert van spitze distel*. [Vond.] Figuurlijk, voor moeijelijkheid, onaangenaamheid: *de distel van 't gebreck te smooeren, als 't behoort*. [Vond.] Zamenstellingen: *distelachtig*, *distelbloem*, *distelig*, *distelkruid*, *distelvink*.

DIT, het onz. geslacht van het aanwijzende voornaamw. *deze*. Zie hetzelfde.

DOBBEL, zie *dubbel*.

DOBBEL, z. n., m., *des dobbels*, of *van den dobbel*; het meerv. is niet in gebruik. Het *dobbelen*: *eenen goeden, eenen kvaden dobbel hebben*, gelukkig, ongelukkig *dobbelen*.

DOBBELAAR, *dobbeler*, z. n., m., *des dobbelaars*, of *van den dobbelaar*; meerv. *dobbelaars*, *dobbelaren*. Van *dobbelen*. Speler. Van hier *dobbelaarster*, *dobbelarij*.

DOBBELEN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik dobbelde, heb gedobbed*. Met dobbelsteenen spelen. Ook om veel geld spelen, grof spelen: *zij zitten te dobbelen*. In den gemeenen spreektrant zegt men: *tegen tucalf oogen dobbelen*, gevaar loopen, om eene zaak niet te bekomen: *de zieke dobbelt tegen tucalf oogen*, bevindt zich in eene hagchelijke omstandigheid. Zamenstellingen: *dobbelhoorn*, *dobbethuis*, *dobbelspel*, *dobbelsteen*, *dobbelziek*.

Dobbelen is, eigenlijk, zoo veel als *dubbelen*. Tuinm. brengt ons *dobbelen* hiertoe, omdat men niet alleen speelt, maar daartoe een tweede volstrekt noodzakelijk is. Burm. acht het insgelijks hetzelfde met *dubbelen*, uit hoofde dat de spelers, in de hitte van het spel, gaarn het speelgeld verdubbelen. V. Hass. keurt beide deze redenen af, en neemt het ook wel voor *dubbelen*, maar omdat het eigenlijke *dobbelen*, d. i. met dobbelsteenen werpen, doorgaans met *twee dobbelsteenen* geschiedt.

DOBBER, z. n., m., *des dobbers*, of *van den dobber*; meerv. *dobbers*. Verkleinw. *dobbertje*. Pen van een vischtuig: *de dobber wil niet staan*. Bij Kil. is *dobber* ook eene boei, een ankerblok, scheepswoord. Zie *boei*.

DOBBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik dobberde, heb gedobberd*. Op en neer drijven: *het schuitje lag te dobberen*. Hoofd heeft *dobbervreugd*, voor vreugde die spoedig vergaat. Van hier *dobbering*.

DOCH, voegw., hetzelfde als *maar*: *ik wil het u wel zeggen, doch gij moet mij beloven, dat gij mij niet zult verraden; hij spreekt goed, doch hij schrijft nog beter*. Men onderscheidt *doch*, thans van *toch*, schoon het eerste, oul., ook voor het laatste genomen werd.

DOCHTER, z. n., v., *der*, of *van de dochter*; meerv. *dochters*. Verkleinw. *dochtertje*. *Eene huubare dochter*.

Dochter, hoogd. *Tochter*, angels. *dochter*, eng. *daughter*, gr. *θυγατηρ*, wordt gemeenlijk van *deugen*, oul. *dogen*, afgeleid, zoodat *dochter*, eigenlijk, of zoo veel als eene *deugdzame*, of een kind, dat zijnen ouderen bijzonder lief en waard is, zou beteekenen.

DODDERIG, bijv. n. en bijw. *dodderiger*, *dodderigst*. Van het oude *dodden*, *dotten*, ook *doten*, suffen, nu *dutten*, ligt slapen. Slaperig: *hij was zeer dodderig*. Van hier *dodderigheid*, en het in den gemeenen spreektrant gebruikelijke *dodoor*, voor iemand, die slaperig, sufferig, is.

DOE; zie *toen*.

DOEDELZAK, z. n., m., *des doedelzaks*, of *van den doedelzak*; meerv. *doedelzakken*. Zakpijp, zeker blaasspeeltuig; *op den doedelzak spelen*. De eerste helft van dit woord is, waarschijnlijk, eene klanknabootsing, en ontleend van het geluid, hetwelk zulk een speeltuig voortbrengt.

DOEK, z. n., o., en m., *des doeks*, of *van het doek* — *van den doek*; meerv. *doeken*. Lijnwaad. Onzijd., voor de stof: *in 't friss' en nette doek*. [Hoofl.] Even als *het neteldoek*, *het zeildoek*. Manuel., voor een stuk van die stof, eenen lap: *eenen sneeuwvitten doek*. [Houw.] Zoo ook *halsdoek*, *handdoek*, *zakdoek* enz. Het meerv. *doeken* wordt ook voor windeldoeken, of luren, gebezigd: *een kind in de doeken winden*. Hiervan is het werk w.

doeken, bedriegen, gemaakt, als : *iemand doeken*, anders *iemand in de luren leggen*. Het verkleinw. *doekje*. Van hier de spreekwijs : *dat is maar een doekje voor het bloeden*, eene slechte verschooning. Van hier *doekmaker*, enz.

DOEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doekte, heb gedoekt*. Van *doek*. Bedriegen. Zie *doek*. Van hier *doeking*.

DOEL, z. n., o., *des doels*, of *van het doel*; het meerv. is niet in gebruik. Een wit, waarop men mikt : *zij mikt op 't witte doel*. [Vond.] *Het doel missen*, het wit niet raken, ook figuurlijk, zijn oogmerk niet bereiken. Waarschijnlijk heeft de gewone vergader- en oefeningplaats der schutteren hiervan hare benaming ontleend; doch in dezen zin wordt het woord *doel* mannelijk gebezigd : *in den stads doel*, of, gelijk het gebruik verkiest, *doele*, zijnde de plaats waar de schutters naar het doel plagten te schieten. Hooft heeft *doelhuis* en *doelroer*.

DOELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik doelde, heb gedoeld*. Mikken : *op iets doelen, op het wit doelen*. Figuurlijk, voor bedoelen : *waarop doelt gij?*

DOELWIT, z. n., o., *des doelwits*, of *van het doelwit*; het meerv. is niet in gebruik. Hetzelfde als *doel*; doch meest in de figuurlijke beteekenis van bedoeling, oogmerk : *hij heeft zijn doelwit bereikt*.

DOEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doemde, heb gedoemd*. Oul., vonnissen, van het oude *doem*, *doeme*, oordeel, vonnis, waarvan het oude *doemsdag*, voor oordeelsdag. Thans heeft het alleen de beteekenis van veroordeelen, verwijzen : *iemand tot zekere straf doemen*. Van hier *doemer*. Zamenstell. : *doemenswaardig, doemschrift*, bij Hooft, voor vonnis.

DOEMWAARDIG, (hetzelfde als *doemenswaardig*, doch meer in gebruik), bijv. n. en bijw., *doemwaardiger, doemwaardigst*. Van het oude *doem*, vonnis, en *waardig*. Waardig gedoemd te worden. Van hier *doemwaardigheid, doemwaardiglijk*.

DOEN, bijw. Zie *toen*.

DOEN, bedr. w., onregelm. *Ik deed, heb gedaan*. In het algemeen, werken, verrigten : *eene goede daad doen; wat hebt gij hier te doen?* Menigvuldig zijn de overdragtelijke beteekenissen van dit woord: *zijn pligt doen*, volbrengen; *een gebed doen*, bidden; *onregt doen*, zich daaraan schuldig maken; *aalmoezen doen*, uitreiken; *iemand z'n doen*, opvolgen; *iemand doen betalen*, noodzaken te betalen; *van doen hebben*, noodig hebben; *van zich doen*, afleggen, van zich afwenden; *doen weten*, laten weten; *in tabak enz. doen*, tabak enz. koopen en verkoopen; *eenen winkel doen*, winkelwaren verkoopen; *bescheid doen*, geven; *rekening doen*, ontvang en uitgaaf toonen; *dienst doen*, dienen; *met*

iemand te doen hebben, zaken te verrigten hebben; *ik wil daarmede niet te doen hebben*, ik wil mij daarmede niet inlaten; *wat heb ik met u te doen?* wat gaat gij mij aan? *wat is daar te doen?* wat gebeurt daar? *ik heb er mede te doen*, het smert mij, *dat zij zoo ongelukkig is; hij heeft niet veel te doen*, heeft niet veel werk, of verkoopt niet veel; *zijn zoon maakt hem veel te doen*, veroorzaakt hem groote moeilijkheid. Ook wordt het gebezigd, om het voorgaande niet te herhalen : *gij hebt nu beloofd te betalen, maar zult gij het doen?*

Eenige spreekwijzen, met *doen*, zijn reeds verouderd. b. v. : *eenen gemeenen raad doen*, houden; *offer doen*, offeren; *huwelijk doen*, een huwelijk aangaan; hoewel men nog zegt: *een goed huwelijk doen; gewezen doen*, rouw bedrijven, [Bijb. 1477]; *iemand ridder doen*, ridder maken; *christen* (oul. *kersten*) *doen*, doopen; *kond* (oul. *cond*) *doen*, bekend maken; *ter aarde doen*, begraven; *eenen bok doen*, eenen bok offeren [Bijb. 1477]; *eenen dag doen*, vieren; *vijandelijk doen*, vijandelijk handelen, enz.

Doen wordt ook als zelfstandig gebezigd : *dat is mijn doen*, mijne gewone wijs van handelen, *niet*; *hij is daar het doen en laten*, ook zonder lidwoord, *hij is daar doen en laten*, hij kan daar doen en laten wat hij wil; *op iemands doen en laten*, op iemands geheele levenswijs, *latten*; *hij zit in een goed doen*, hij heeft een goed bedrijf, middel van bestaan. Van hier *doener* (*doender*), *doening*, in zamenstelling-gebruikelijk.

Het bedrijv. deelw. *doende, doend* (dat dikwerf, zelfs bij anders nette schrijvers, *doenend, doenende*, doch zeer verkeerdlijk, gespeld gevonden wordt) heeft, in de gemeenzame verkeering, ook de beteekenis van bezig, werkzaam : *hij is dapper doende*.

DOENLIJK, bijv. n. en bijw., *doentliker, doentlijkst*. Dat gedaan kan worden : *die zaak was niet doentlijk*. Van hier *doentlijkheid*.

DOENNIET, z. n., m., *des doenniets*, of *van den doenniet*; meerv. *doennieten*. In het gemeene leven, iemand, die niets doet, altoos lui en ledig is : *ik heb geene achtting voor eenen doenniet*.

DOF, z. n., m., *des dofs*, of *van den dof*; meerv. *doffen*. Riems slag, zijnde een klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, hetwelk de riemen, onder het roeijen, veroorzaken. Wijders, een slag, of stoot, in het algemeen : *iemand eenen dof geven*.

DOF, bijv. n. en bijw., *doffer, dofst*. Dit *dof* is eigenlijk zamengetrokken van *doof*, dat zijnen wortel in het angels. *dusan, bedekken, overstelpen*, heeft; zoodat *doof*, ten aanzien van de ooren, of het gehoor, zoo veel is als met vliezen bedekt. En schoon *doof* en *dof* thans zeer onderscheiden gebezigd worden,

is echter derzelve overeenkomst in ons doove, d. i. doffe, kool, overig. *Eene doffe kleur*, zonder glans; *een dof geluid*, alsof het geluidgevend ding met iets bedekt ware; *dof van geest*, zonder vuur, of levendigheid, als uitgedoofd. Van hier *dofheid*, *doffigheid*.

DOFFEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dofte, heb gedoft*. Van *dof*, een slag, of stoot. Slaan, stooten. Van hier *doffer*, *dofster*, *doffing*.

DOFFER, z. n., m., *des doffers*, of *van den doffer*; meerv. *doffers*. Het mannetje eener duif, bij Kil. *duiver*.

DOFT, z. n., v., *der*, of *van de doft*; meerv. *doften*. Roeibank, van *dof*, riemslag, klanknabootsend woord: *de bootsman op de doft*. [Vond.]

DOG, z. n., m., *des dogs*, of *van den dog*; meerv. *doggen*. Een groote engelsche hond. Van het eng. *dog*, waarvan ook het fr. *dogue* en deen. *dogge* ontleend is. Verkleinw. *doggetje*.

DOGEN, zie *gedogen*.

DOJER, z. n., m., *des dojers*, of *van den dojer*; meerv. *dojers*. Het gele van een ei. Bij Kil. ook *doder*, hoogd. *Dotter*. In het gemeene leven wordt het doorgaans, bij zamentrekking, gebezigd: *een door van een ei*; *doren van eijeren*.

DOK, z. n., o., *des doks*, of *van het dok*; meerv. *dokken*. Eene beslotene plaats, waar men de schepen legt, om die voor wind en weer te beveiligen: *een schip wederom uit het dok gehaald*. [Winschot.] In Zeeland wordt dit woord vrouwelijk genomen: *in de dokke*. Van dit *dok* is het werk. *dokken* gemaakt, voor: de schepen in het dok halen. Ten Kate brengt *dok* tot *duiken*, *dook*, enz., Adel. tot het angels. *dican*, *graven*.

DOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dokte, heb gedokt*. In den gemeenen spreektrant gebruikelijk, voor geven, afgeven: *geld dokken*, *geld schieten*. Zie *opdokken*.

DOL, z. n., m., *des dols*, of *van den dol*; meerv. *dollen*. Roeipen. De uitspraak van dit woord is zeer onderscheiden van die des volgenden bijv. naamwoords, daar hier de o scherpkort, en daar zacht-kort is. Zie mijne Nederd. Spraakk., D. I, § 17. Van hier *dolboord*, het boord, waarin de *dollen*, of roeipennen, geslagen worden.

DOL, bijv. n. en bijw., *doller*, *dolst*. Razend, verwoed: *een dol mensch*; *dol worden*; *iemand dol maken*. *Dolle* (wilde) *kervel*, *dolle hond*. Van hier *dolheid*, *dolhuis*, *dolkop*, *dolkoppig*, *dolleman*, *dolligheid*. Voor *dol*, zegt men ook *dul*.

DOLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik doolde, heb gedoold*. Hetzelfde als *dwalen*, en waarschijnlijk ook hetzelfde woord, met eenige verandering. Van hier *doling*, *doolhof*, *doolweg*.

DOLFJN, z. n., m., *des dolfjns*, of *van den dolfjn*; meerv. *dolfjnen*. Eigenlijk, zekere

groote zeevisch, die longen heeft, adem haalt, en daarom niet bestendig onder water leven kan: *hoe de dolfjn d'oevers streelt en strijckt met zijnen staert en vinnen*. [Vond.] Een hemelteeken, bestaande uit tien sterren: *'t vertoont den dolfjn snel van vaert*. [De Deck.] Ook werd, weleer, de oudste zoon des konings van Frankrijk *dolfjn* genoemd: *de bruiloft van den dolfjn*. [Hooft.] Van het lat. *delphin*, *delphinus*, in het fr. *dauphin*, ital. *delphino*, spaan. *delphin*, eng. *dolphine*.

DOLK, z. n., m., *des dolks*, of *van den dolk*; meerv. *dolken*. Zekere korte stootdegen, pook: *tot dat men haar eenen dolk in den hals duwde*. [Vond.] Figuurlijk: *noem mij dezen naam niet, hij is een dolk in mijne ziel*.

Dolk, hoogd. *Dolch*, deen. *Dolk*, zweed. *dolk*, pool. *tulich*. Het lat. *telum* was werkelijk eene algemeene benaming van al zulke doodelijke werktuigen; ja, bij de Romeinen, komt reeds *dolon*, en bij de Grieken *δολων* en *δολωνα* in de beteekenis van eenen kleinen, in eenen stok verborgen, degen, voor. De aloude Kimbren noemden eenen moordenaar, waarschijnlijk naar zulk een moordgeweer, *dolgur*.

DOM, een onzachtstaartige uitgang, welke sedert de invoering van het christendom, in gebruik geweest is. De woorden, die in *dom* eindigen, hebben doorgaans tweederlei beteekenis, vooreerst, die van staat, magt, of gesteldheid, als: *eigendom*, *vrijdom*, *ouderdom*, *wasdom*, *weedom*, *rijkdom*, enz., en deze zijn bij ons van het mannelijke geslacht; ten andere, die van ambt, of gemeenschap, of staat van besturing, als: *christendom*, *jodendom*, *pausdom*, *menschdom*, *heidendom*, *heilighdom*, *priesterdom*, *bisschopdom*, *hertogdom*, *vorstendom*, enz., en deze zijn bij ons van het onzijd. geslacht.

Hooft bezigt, voor *dom*, *doom*, b. v. *vrijdom* enz. Dit heeft D. Smits nagevolgd:

*Volgt gij in deugd' en adeldom,
Heer Fredrik Hendrik, uwen oom.*

DOM, z. n., m., *des doms*, of *van den dom*; meerv. *dommen*. Domkerk, hoofdkerk: *Te Coelne ledise in den doem*, d. i., hij leide ze te Keulen in de domkerk. [Melis St.] De toren van eene domkerk: *dan stapte hij op 't gebrom, het dof gebrom der domklokke uit den dom*. [Vond.] Bijzonderlijk, wordt de toren van de domkerk te Utrecht *de dom* genoemd. Zamenstellingen: *domdeken*, *domheer*, *domheerschap*, *domkapittel*, *domkerk*, *domklok*, *domkoster*.

Wachter en Ihre leiden dit woord van het verouderde *duom*, *thuomo*, d. i. geregt, af, stellende, dat de domkerken deze benaming van de daaraan behoorende geestelijke reglbank ontleend hebben. Adel. vindt deszelfs oorsprong in het italiaansche *domo*, *duomo*,

eene hoofdkerk. Anderen brengen het tot het lat. *domus*, wordende, in de middeleeuwen, dus eene kerk genoemd, als zijnde het huis van dien heiligen, ter eer van welken deze of gene kerk gesticht was. Nog anderen stellen, dat het woord *dom* uit de voorste letteren dezer drie woorden bestaat *Deo Optimo Maximo*, als toegewijd aan het Opperwezen; bewerende, dat men deze woorden ovl., bij verkorting, D. O. M. geschreven, en daarvan, naderhand, met weglating der verkortingteekenen, *DOM* gemaakt heeft. *DOM*, bijv. n. en bijw., *dommer*, *domst*. Bot, plomp: *een dom mensch*; *zoo dom als eene koe*, in de gemeenzame verkeerung. Gebrek aan oordeel verradend, verstandeloos: *hij heeft zich in dat geval zeer dom gedragen. Dat was een domme zet*. Van hier *domheid*, *dommigheid*, en in den gemeenen spreektrant, *domkop*, *domoor*, voor een dom mensch, of iemand, die iets dom doet.

Dom, hoogd. *dumm*, beteekende ovl. ook doof, gelijk Kil. nog *dom en blind*, d. i. doof en blind, heeft.

DOMMEKRACHT, z. n., v., *der*, of van de *dommekracht*; meerv. *dommekrachten*. Een werktuig, waarmede men groote kracht doet. Ook voor iemand die dom en met geweld te werk gaat: *hij is een regte dommekracht*.

Tuim. wil, dat men hiervoor schrijve *drommekracht*, als van het oude *drommen*, d. i. dringen, en dus om de krachtige aandringing, welke daarmede kan geschieden. Doch ons *dommekracht* is algemeen in gebruik.

DOMMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik dommelde*, heb *gedommeld*. Gonzen, gelijk de bijen: *als nijvere bijen*, met een *dommelend geluid*. [J. de Marr.] Ook wordt het in den zin van mompelen, zacht spreken, van de menschen, gebezigd. Van hier *dommeling*.

DOMMELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dommelde*, heb *gedommeld*. Mengten, vermengen: *men zag het bleek en rood gedommelt ondereen*. [Hoogvl.] *Waar in men zag uw kroost gedommelt onder 't mijn*. [Hooft.]

DOMP, zie *damp*.

DOMPELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dompeld*, heb *gedompeld*. Onder water steken, laten zinken, zijnde het voortd. werkw. van het volgende *dompen*. Figuurlijk: *zijne losbandigheid heeft hem in eenen pool van ellende gedompeld*. Van hier *dompelaar*, zekere watervogel, *dompeldoop*, doop bij indompeling, *dompeling*.

Voor *gedompeld*, is het verled. deelw. *bedoven* in gebruik geweest: *ach, red mij in ellend't bedoven*. [Camph.]

DOMPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dompte*, heb *gedompt*. In het water laten zakken, hetzelfde als *dompelen*. Figuurlijk: *dat dompt een ijder in de zorgen wijder*. [Hooft.] In de

krijgskunst zegt men: *het geschut dompen*, d. i. van voren laten zakken, om lager te kunnen schieten. Eindelijk wordt *dompen* ook voor *dempen*, uitdooven, uitblusschen, gebezigd: *die dompen wil de goddelijke lampen*. [Vond.] En hiervan *domper*, *domp-hoorn*, waarmede men eene kaars uitdompt. *dompig*, bedompt: *een dompig huis*; *domp-neus*, een groote neus, in de gemeenzame verkeerung.

DONDER, z. n., m., *des donders*, of van den *donder*; meerv. *donders*; *die van den donder geslagen wert*. [Vond.] *De donder rolt verschrikkelijk door de lucht*. Gemeenlijk wordt dit woord alleen in het enkelv. gebruikt; doch in den verhevenen en dichterlijken schrijfstijl bezigt men het ook in het meervoud. *Donder* komt ook voor in de beteekenis van donderslag: *ik hoorde onverwacht eenen zwaren donder*. *Noem mij uwen vriend niet; die naam is een donder in mijne ooren*. Zamenstellingen: *donderbui*, *donderbus*, *dondergod*, *donderkloot*, *donderlucht*, *dondervlaag*, *donderwolk*, enz.

Donder, hoogd. *Donner*, eng. *thunder*, angels. *thunor*, fr. *tonnerre*, pers. *tonder*, lat. *tonitru*. Een klanknabootsend woord, ontleend van het geluid des donders.

DONDERDAG, z. n., m., *des donderdags*, of van den *donderdag*; meerv. *donderdagen*. De vijfde dag in de week, welke, op het voorbeeld der Latijnen, die hem naar *Jupiter* genoemd hadden, ter eer van den noord-schen *Jupiter*, den afgod *Thor*, die ook den naam van *donderaar* droeg, is genoemd geworden.

DONDEREN, onz. w., gelijkvl., wordende zoo wel onpersoonlijk, als ook persoonlijk gebruikt. Van *donder*. *Donderde*, heeft *gedonderd*. Onpersoonlijk: *het dondert*, het zal *donderen*. Persoonlijk; en wel in eenen eigenlijken en figuurlijken zin. Eigenlijk: *de Heer donderde van den hemel*. [Bijbelvert.] Figuurlijk, een verschrikkelijk, den donder gelijk, geluid maken: *eene donderende stem*; *hij dondert met zijne stem*. *Tegen iemand donderen*, met ijver en nadruk spreken, hevig uitvaren. *Wij hoorden het geschut donderen*, om het ontzettend geweld, door de losbranding van het geschut veroorzaakt.

Donderen, hoogd. *donnern*, eng. *thunder*, fr. *tonner*, lat. *tonare*, angels. *dunan*. Ontwifelbaar is het, even als *donder*, een klanknabootsend woord. Van hier *donderaar*, *donderer*, bij de dichters gebruikelijk voor *Jupiter*, ook *dondergod* genoemd.

DONKER, bijv. n. en bijw., *donkerder*, *donkerst*. Eigenlijk, zwartachtig. In deze reeds verouderde beteekenis, wordt het nog gebruikt ten aanzien van de verw. in tegenoverstelling van helder: *die verw is zeer donker*. *Dat laken is voor mij veel te donker*. Zoo ook de

zamenstellingen: *donkerblauw, donkergeel, donkergroen, donkerrood* enz. Figuurlijk, van licht beroofd, duister: *deze kamer is zeer donker; het is hier altijd even donker; tusschen licht en donker*. Betrokken: *eene donkere lucht; een donkere dag*. Onzeker, verborgen: *de donkere toekomst; het donkere toekomstige*. De noodige klaarheid missende: *donkere woorden, eene donkere rede*. Onvriendelijk, stuursch: *een donker gezicht*. Onvoordeelig, onaangenaam: *het ziet er donker voor hem uit*. Dikwerf wordt het als een zelfstandig naamw. gebezigd: *om uit het donker op te dagen*. [Vond.] *In het donkere: gelijk als een blinde omtast in het donkere*. [Bijbelvert.] Ook *in donkeren: om in donkeren te schieten*. [Bijbelvert.] En hiervoor gebruiken wij thans doorgaans *in den donker; gij zit in den donker*. Van hier *donkerachtig, donkerheid, donkerlijk*.

Wachter meent, dat in den klank van dit woord iets is, hetwelk de natuur der zaak aanduidt. Oul. is het hiervan afgeleide *donkeren*, voor verduisteren, in gebruik geweest: *eer die sonne donckert*. [Bijb. 1477.]

DONS, z. n., o., van het *dons*; zonder meerv. De fijnste en zachtste vederen der vogelen: *een kussen met dons gevuld*. Figuurlijk, voor een bed: *in 't zachte dons*. [Vond.] Van hier het onverbuigbare bijv. n. *donsen*, van *dons: een donsden bed*.

DOOD, z. n., m., *des doods*, of *van den dood*; zonder meerv. *Na haren doot*. [Hooft.] Dit woord is al van ouds, mannel. en vrouwelijk gebezigd, gelijk blijkt uit de spreekwijzen: *in den dood, ter dood, tot der dood, een man des doods, op straf des doods, ter dood verwijzen, den dood aan iets drinken*, enz. Het mannelijke geslacht is echter altoos, inzonderheid bij onze taalverwanten, het gebruikelijkste geweest. Hiertoe behooren de overdragtelijke spreekwijzen: *den dood onder de oogen zien*, zijn leven wagen; *den dood op de lippen hebben*, zeer gevaarlijk krank, bijna dood zijn; *in zijnen dood loopen*, zich in levensgevaar begeven. Zamenstellingen: *doodaas, doodbaar, doodbed, doodbidder, doodboek, doodbus, doodceel, doodgraver, doodkist, doodkleed, doodlied, doodmaal, doodsangst, doodsbeen, doodsbeenderen, doodschrik, doodsschuld, doodschuldig, doodsgevaar, doodshoofd, doodslag, doodslager, doodsnuik, doodsnoed, doodstraf, doodstrijd, doodstroom, doodvonnis, doodwond, doodzonde, doodzweet*, enz.

Dood, hoogd. *Tod*, goth. *dauth*, ijsl. *daude*, angels. en eng. *death*. Tuinm. gist, of dood niet wel te brengen zij tot het gr. *θύειν*, *slagten*, waarvan de Franschen hun *tuer* hebben, of tot *δύειν*, *ondergaan*. Wacht. beweert, dat, even als het gr. *θάνατος* van *θανειν*, *sterren*, komt, ons dood van het

verouderde *douuen, omkomen*, afstamt; welk *douuen*, in dezen zin, zeer dikwijls bij Olf. voorkomt.

DOOD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Levenloos, gestorven: *het kind is dood; een doode hond; dood gooijen, dood steken, dood bijten, dood maken, dood doen*, ook overdragt.: *hij zal ze dood doen*, hij zal wat uitvoeren, in den gemeenen spreektrant. *Dood slaan, dood schieten, dood bloeden*, ook overdragt.: *die zaak is reeds dood gebloed*, is al vergeten; *zich dood drinken, dood eten, dood hongeren, dood loopen, dood werken, dood zingen*, enz. Figuurlijk, *de doode zee*, dus noemden de noordelijkste Scijthen de ijszee; *die zaak is reeds lang dood*, vergeten; *een doode tijd voor de kooplieden*, wanneer geen handel gedreven wordt; *hij is een dood ligchaam*, een onwetend, geesteloos mensch. Oul. werd *dood* ook voor *doof, uitgedoofd*, gebezigd: *gelijk als die doode (doove) cole*. [Bijb. 1477.] Dit *dood* wordt ook, als bijw., aan sommige bijvoegelijke naamwoorden vastgehecht, om derzelve kracht te vermeerderen, terwijl deze, in dit geval, geene trappen van vergrooting hebben: *doodarm, doodkoud, doodkrank, doodmoede, doodstil, doodziek*.

Ook wordt het als zelfstandig gebezigd: *een doode; levendenden en dooden; de dooden begraven*.

Dood, goth. *dauths*, angels. *dead*, ijsl. *daudur*, alem. *dode*.

DOODELIJK, bijv. n. en bijw., *doodelijker, doodelijkst*. Dat den dood veroorzaakt: *een doodelijk vergif; eene doodelijke wond*. Ter dood toe: *iemand doodelijk kwetsen*. Aan den dood gelijk: *hij ziet er doodelijk uit*. Groot, hevig: *een doodelijke haat; eene doodelijke smert*. Van hier *doodelijkheid*.

DOODEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doodde, heb gedood*. Doodslaan, ombrengen: *iemand dooden*. Figuurlijk: *zijne lusten dooden*, bedwingen. In den gemeenen spreektrant zegt men *iemand dooden*, voor: hem van het tegendeel overtuigen: *ik verhaal u de waarheid; en dood mij, als gij kunt. Wil ik u eens dooden?* Van hier *dooder, dooding*.

DOONSCH, bijv. n. en bijw., *doodscher, zeer doodsch*. Eigenlijk, hetzelfde als *doodelijk*, in de beteekenis van aan den dood gelijk: *eene doodsche kleur, doodsche lippen*. Verder, naar, eenzaam, akelig: *eene doodsche plaats*. Van hier *doodschheid*.

DOODSTEEK, z. n., m., *des doodsteeks*, of *van den doodsteek*; meerv. *doodsteken*. Van *dood* en *steek*. Een steek, waarvan iemand sterft. Ook figuurlijk: *dat is hem een doodsteek in het hart*, dat veroorzaakt hem groot verdriet.

DOODSTUIP, z. n., v., *der of van de doodstuipe*; meerv. *doodstuipe*. Van *dood* en *stuipe*. Stuiptrekking voor het sterven: *in zijne*

doodstuip. [Vond.] Ook figuurlijk: *dat was zijne doodstuip*, zijne laatste poging, onderneming.

DOODVERW, z. n., v., *der*, of *van de doodverw*; het meerv. is niet in gebruik. Van *dood en verw*. De bleeke kleur eens dooden: *de doodverw lag reeds op zijn aangezicht*; *hij heeft de doodverw al gezet*. In de schilderkunst draagt de eerste verw, waarmede een stuk aangelegd wordt, insgelijks den naam van *doodverw*: *uw afbeeldsel staat nog in de doodverw*. Van hier *doodverwig*.

DOODVERWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doodverwde, heb gedoodverwd*. Van *doodverw*, bij de schilders gebruikelijk, voor: in de doodverw zetten: *een landschap doodverwen*. Ook figuurlijk: *niemand heeft dien post, eigenlijk, nog gekregen*; *maar mijn neef wordt er mede gedoodverwd*, men meent, dat mijn neef dien zal krijgen.

DOODVIJAND, z. n., m., *des doodvijands*, of *van den doodvijand*; meerv. *doodvijanden*. In het vrouwelijke geslacht, *doodvijandin*. Van *dood* en *vijand*. Eigenlijk, een vijand, die iemand zoo zeer haat, dat hij deszelfs dood begeert en zoekt. Meestal wordt het genomen voor eenen ongemeen grooten en bitteren vijand: *zij zijn doodvijanden*. Ook wordt het op levenlooze dingen toegepast: *hij is een doodvijand van drinken* enz.

Door, bijv. n. en bijw. *doover, doofst*. Van het gehoor beroofd: *doof zijn, worden*. *Zich doof houden*, niet willen hooren, *doof zijn voor iemands klagten*. *Aan eens dooven mans deur kloppen*, spreekw., vergeefs aanzoek doen. *Dof*, levenloos: *eene doove kool*, *oul*, ook *doode kool*. Onderscheiden gevoel missende: *mijn vinger is doof*. Stomp: *een doove prikkel*. [Hooft.] Van hier *doofachtig, doofachtigheid, doofheid*. Zie *dof*.

DOOI, z. n., m., *des doois*, of *van den dooi*; zonder meerv. Het dooijen: *dat is een gewenschte dooi*.

DOOIJEN, bij Kil. *dooden*, onpers. w., gelijkvl. *Het dooide, heeft gedooid*. Ontbonden, vloeibaar worden, met betrekking tot het ijs, of hetgeen bevroren is: *het heeft van daag sterk gedooid*. Zamenstelling: *dooiweer*.

DOOP, z. n., m., *des doops*, of *van den doop*; zonder meerv. Eigenlijk, dompeling. Wijders, hesprenging met water: *het stuk van den doop*. [Hooft.] *Een kind ten doop houden*. Overdragt., wordt saus, om het indooopen, ook *doop* genoemd, als *eijerdoop, zuurdoop*, enz., waarvan *doopvisch*. Zeydelaar stelt het, in dezen zin, vrouwelijk. Zamenstellingen: *doopbekken, doopboek, doopcedel, doopceel, doopdag, doopgetuige, doopheffer, doophek, doophuis, doopkleed, doopmaal, doopnaam, doopsel, doopsgezind, doopvader, doopwater*, enz.

DOOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doopte, heb ge-*

doopt. Van *doop*. Eigenlijk, dompelen, onder water laten zakken. Wijders, met water besprengen: *een kind doopen*. Figuurlijk, noemen, eenen naam geven: *ik doopte hem met den naam van eerwaardig*. *Den wijn doopen*, water in den wijn doen, in de gemeenzame verkeering. Indooopen: *brood in melk doopen*. Van hier *dooper, dooping, doopeling*.

Doopen, hoogd. *taufen*, goth. *daupjan*, alem. *doufen*, angels. *depan*. Ten Kate brengt het tot het oude *duiven*, (*mergere, urinare*), Tuinm. tot het gr. *δουπειν*, *onder water duiken, dompelen*.

Door, zie *dojer*.

Door, voorzetsel en bijw. Voorzetsel, dienende, eigenlijk, om eene beweging aan te duiden, welke de bestanddeelen eens dings, van het eene tot het andere einde, van elkander scheidt: *een gat door eene plank boren*; *door het papier steken*; *door het water zwemmen*. Verder, eene beweging langs de binnenste deelen van een reeds gescheiden geheel: *door de deur gaan*; *door het venster zien*; *door de vingers zien*, overdragt., iets stilzweigend toelaten; *door het huis gaan*; *door de straat rijden*. Figuurlijk, van den tijd: *door alle eeuwen*, ook *door alle eeuwen heen*; *door het gansche jaar*. Somwijlen kan *door*, in deze beteekenis, achter het zelfst. naamw. staan: *het gansche jaar door*. In eenige gevallen moet het dus geplaatst worden: *ik heb, den ganschen nacht door, gewaakt*. Als een middel, om iets voort te brengen, veroorzakende, of medewerkende: *door geld kan men alles doen*; *dat is het middel niet, waar-door gij uw oogmerk bereiken zult*. *Al lengde ik wven tijd door mijn verhaaste doot*. [Vond.] *Door u ben ik gelukkig geworden*. Voor onder, doch alleen in de uitdrukking *door elkander*: *alles door elkander mengen, gooijen*, enz.

Oul, beteekende *door* ook om; b. v.: *door (door) ons*, d. i. om ons, om onzen wil.

Bijw., voor versleten, verscheurd, in het gemeene leven: *de schoenen zijn reeds door*. Dikwijls dient het, om de beteekenis van een woord te stevigen: *doorkoud zijn*; *dat hij een wolf doorwreet en roofziek uit den aart*. [Vond.] *Door en door* beteekent, in den gemeenen en vertrouwelijken spreektrant, van het begin tot het einde, van het eene einde tot het andere, geheel en al: *iemand door en door steken*; *ik ben door en door nat*; *ik ken hem door en door*. Hooft bezigt *door* ook in den zin van voorbij: *nu de gelegenheid door was*.

Als voorzetsel, wordt *door* ook met werkwoorden zamengevoegd, en is dan een scheidbaar, en dan weder een onscheidbaar voorzetsel, naarmate de verschillende beteekenissen, waarin de daarmede zamengestelde werkwoorden voorkomen, zulks somwijlen

vorderen. Als onscheidbaar blijft het, in de vervoeging, onafscheidelijk aan het werkwoord gehecht, terwijl de nadruk der uitspraak op het zakelijke deel des werkwoords valt: *doorbláderen, doorbladerde, doorbladerd, te doorbladeren; doorgrónden, doorgrondde, doorgrond, te doorgronden; doorbóren, doorboorde, doorboord, te doorboren* enz. Als scheidbaar ontvangt het, in de onbepaalde wijs der werkwoorden, den klemtoon, en wordt, in de vervoeging, van de werkwoorden afgescheiden, die hun verleden deelwoord, alsdan, met inlassing van *ge* vormen, en, in de onbepaalde wijs, tusschen het voorzetsel en het werkwoord, *te* ontvangen: *doórbreken, brak door, doorgebroken, door te breken, — doórhálen, haalde door, doorgehaald, door te halen — doórboren, boorde door, doorgeboord, door te boren.*

Men ziet dus, dat *door*, voor een en hetzelfde werkwoord geplaatst, somwijlen, scheidbaar en onscheidbaar tevens kan wesen; hetwelk, bij de opgaaf der woorden zelve, nader zal blijken.

Door, als een scheidb. voorz., voor werkwoorden geplaatst, versterkt dikwerf derzelve beteekenis, en heeft den zin van bij aanhoudendheid, zonder ophouden, b. v. *doórschieten, doórwandelen*, enz.

Oul. werd voor *door*, als voorzetsel en als bijwoord, ook *deur* gebezigd. Zie *deur*.

DOOR, bijv. n., voorheen in gebruik voor dwaas. Van hier *doorheid* voor dwaasheid.

DOORBAKKEN, bijv. n., zijnde het verleden deelw. van *doorbákken*. Dat wel gebakken, en dus gaar is: *doorbakken brood. Doórbakken*, met een scheidb. voorz.: *ik bakte door, heb doorgebakken*, beteekent voortgaan met bakken.

DOORBERSTEN, onzijd. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *bersten*: *ik borst door, ben doorgeborsten*. Aan stukken bersten.

DOORBIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *bijten*: *ik beet door, heb doorgebeten*. Bijtend doordringen: *het is te dik, ik kan het niet doorbijten*. Figuurlijk, iets doorzetten, met wegruiming van de hindernissen: *ik heb de zaak begonnen, ik wil er nu doorbijten*.

DOORBLADEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *bladeren*, van *blad*. Scheidb.: *ik bladerde door, heb doorgebladerd*. Van het begin tot het einde in een boek bladeren: *ik heb het gansche boek doorgebladerd*. Ook vlugtig doorlezen: *wanneer men de geschiedenis doorbladert*. Van hier *doorbladering*. Onscheidb.: *doorbláderen, ik doorbladerde, heb doorbladerd*. Hetzelfde als het voorgaande, doch aan den verhevenen schrijfstijl inzonderheid eigen: *doorblader het boek des noodlots*.

DOORBLAZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *blazen*: *ik blies door, heb doorgeblazen*. Door iets heen blazen: *ik zie geen gat, waar ik doorblazen kan*. Blazend van een scheiden: *het is zoo dun, dat men het doorblazen kan*. Blazend doordringen: *de wind heeft er schoon doorgeblazen*, in het gemeene leven. Ook aanhouden met blazen.

DOORBOREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *boren*, van *boor*. Scheidb.: *ik boorde door, heb doorgeboord*. Van het eene einde tot het andere boren: *ik heb de plank doorgeboord*. Ook aanhouden met boren. Onscheidb.: *doorbóren, ik doorboorde, heb doorboord*. Figuurlijk, *een schip doorboren*, in den grond schieten. *Ik doorboorde, doorstak, hem, met den degen. Ieder woord uwes briefs is een dolk, die mijn hart doorboort*. Van hier *doorboring*.

DOORBRAAK, z. n., v. meerv. *doorbraken*. Van *doorbreken*. Hetzelfde als *doorbreking*: *er is eene doorbraak* (bij Hooft *doorbrek*) *in den dijk gekomen*.

DOORBRADEN, bijv. n., zijnde het verled. deelw. van *doorbráden*. Dat wel en gaar gebraden is. *Doórbrazen*, met een scheidb. voorz.: *ik braadde door, heb doorgebraden*, beteekent aanhouden met braden.

DOORBRANDEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *branden*: *ik brandde door, heb en ben doorgebrand*. Brandend door iets dringen: *het vuur brandt door, heeft doorgebrand. Het hout is doorgebrand*. Het wordt ook bedrijv. gebezigd: *laat ons tichelen strijcken ende wel doorbranden*. [Bijbelvert.]

DOORBREKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *breken*: *ik brak door, heb en ben doorgebroken*. Bedrijv., brekend eenen weg door iets openen: *hij heeft door den muur gebroken*. In stukken breken: *eenen stok doorbreken*. Ook aanhouden met breken. Onzijd.: *de vijand zoekt door te breken, door te slaan. De zoon is doorgebroken, te voorschijn gekomen. De zweer zal haast doorbreken, open gaan. De dijk brak door*. Van hier *doorbraak, doorbreking*.

DOORBRENGEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *door* en *brenge*: *ik bragt door, heb doorgebracht*. Met wegruiming der hindernissen, door eene plaats brengen: *het oog der naald is te klein, ik kan er den draad niet doorbrengen*. Figuurlijk, verkwisten: *den tijd nutteloos doorbrengen. Hij heeft al het zijne doorgebracht*. Van hier *doorbrenger, doorbrengster, doorbrenging*.

DOORDANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *dansen*: *ik danste door, heb doorgedanst*. Door veel dansen verslijten: *hij heeft zijne schoenen doorgedanst*. Ook aanhouden met dansen.

DOORDENKEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *denken*. Scheidb.: *ik dacht door, heb doorgedacht*. Naar alle deelen en omstandigheden bedenken, met ernst zijne gedachten op eenige zaak vestigen: *hij, die een weinig doordenkt. Ik heb de zaak rijpelijk doorgedacht*. Onscheidb.: *doordenken, ik doordacht, heb doordacht*. In de voorgaande beteekenis: *een wel doordacht ontwerp*.

DOORDIEN, voegw. Zie *naardien*.

DOORDOEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *door* en *doen*: *ik deed door, heb doorgedaan*. Met wegruiming der hindernissen, door eene plaats doen: *het gat is te naauw, ik kan er het touw nog niet doordoen*. Figuurlijk, uitschrappen, uitwisschen: *eene rekening op zijn boek doordoen*.

DOORDOUWEN, (*doorduwen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *douwen*: *ik douwde door, heb doorgedouwd*. Door iets heen douwen.

DOORDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *dragen*: *ik droeg door, heb doorgedragen*. Door iets dragen: *het water is te diep, laat ik er u doordragen*. Ook aanhouden met dragen.

DOORDRAVEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *draven*: *ik draafde door, heb doorgedraafd*. Aanhouden met draven, sterk draven; van de paarden. Figuurlijk, met iets aanhouden, het sterker doorzetten: *eerst leest hij zacht en langzaam, maar na eene wijl gelezen te hebben, begint hij door te draven*, in het gemeene leven.

DOORDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *drijven*: *ik dreef door, heb doorgedreven*. Bedr., door eene plaats drijven, of dwingen te gaan: *de schapen werden het water doorgedreven, of door het water gedreven*. Ook aanhouden met drijven. Figuurlijk, doorzetten, onaangezien alle hindernissen, zijn oogmerk trachten te bereiken: *eene zaak doordrijven*. Van hier *doordrijver*. Onzijd., met *zijn*, door eene plaats drijven, op het water: *de schuit dreef onder de brug door*.

DOORDRILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *drillen*: *ik drilde door, heb doorgedrild*. Door iets drillen (met de drillboor); zie *drillen*.

DOORDRINGEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *dringen*. Scheidb. en onz.: *ik drong door, ben en heb doorgedrongen*. Dringend door eene plaats komen: *het volk stond te dicht, ik kon niet doordringen. Het water was tot in ons huis doorgedrongen*. Ook aanhouden met dringen. Figuurlijk, bedr., onaangezien alle hindernissen, zijn oogmerk trachten te bereiken, hetzelfde als *doordrijven*: *hij heeft het eindelijk doorgedrongen; gij wilt alles*

maar doordringen. Van hier *doordringer*. Onscheidb.: *doordringen, ik doordrong, heb doordrongen*. Bedr., door alle deelen heen dringen. Doch in het gemeene leven zijn de deelwoorden alleen in gebruik: *eene doordringende stem, doordringende koude. Een man van een doordringend verstand*. Van hier *doordringendheid*. *Hij was van schaamte en berouw doordrongen; van verwondering doordrongen*.

DOORDRINGELIJK, bijv. n. en bijw., *doordringelijker, doordringelijkst*. Van het onscheidb. voorz. *door* en *dringelijk*. Dat men doordringen kan. Van hier *doordringelijkheid*.

DOORDRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *druipen*: *ik droop door, ben doorgedropen*. Doorlekken, doorzakken: *zeker vocht laten doordruipen*, b. v. door eenen doek. Figuurlijk zegt men van iemand, die dun en mager geworden is, en wiens kleederen, om die reden ruim om het lijf hangen: *hij druipt door zijne kleederen*. Zich stil weg maken: *hij is doorgedropen. Dies druipt hij door*. [J. d. Marr.]

DOORDRUKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *drukken*: *ik drukte door, heb doorgedrukt*. Bedr., door iets heen drukken: *citroensap doordrukken*, door eenen doek. Door drukken eene wond toebrengen: *een paard doordrukken*. Onz., van het papier, wanneer de letters zich op de tegenzijde vertoonen: *dat papier drukt door. Doordrukken* beteekent ook aanhouden met drukken. Van hier *doordrukking*.

DOORDUWEN, zie *doordouwen*.

DOORETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *eten*: *ik at door, heb doorgegeten*. Door en door eten: *de wormen hebben de kaas doorgegeten*. Ook aanhouden met eten.

DOORGAAN, onz. en bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *door* en *gaan*: *ik ging door, ben en heb doorgegaan*. Onz., door eene plaats gaan: *ik heb mij in de stad niet opgehouden, ik ben maar doorgegaan*. Van het eene tot het andere einde gaan: *de kogel is bij den schouder doorgegaan; de steek is niet doorgegaan*. Hard gaan: *gij moet wat doorgegaan*. Ook aanhouden met gaan. Figuurlijk, hollen, van de paarden: *de paarden schrikten en gingen met ons door*. Zeilen, van de schepen: *het schip ging er snel door*. Weggaan: *stilletjes doorgaan; met een meisje doorgaan*. Toegestaan worden: *die zaak zal niet doorgaan; het is, bij meerderheid van stemmen, doorgegaan*. Tot stand gebracht worden: *het huwelijk gaat niet door*. In algemeen gebruik komen: *die kleeding zal niet doorgaan*. Kracht hebben, van gewigt zijn: *die stelling gaat niet door*. Het deelw. *doorgaand* is voor gedurig, aanhoudend, gebruikelijk: *eene doorgaande koorts*. Bedr.:

- den tuin doorgaan.* Figuurlijk, vlugtig doorlezen : *ik heb het boek eens doorgegaan.* Onderzoeken : *eene rekening doorgaan ; wanneer ik mijne levensgeschiedenis doorga.* Door gaan verwonden : *ik heb mijne voeten doorgegaan.* Insgelijks, door veel gaan verslijten : *ik heb mijne schoenen doorgegaan.*
- DOORGAANS, bijw., gemeenlijk, gewoonlijk : *zoodanig iets is doorgaans moeilijk te onderzoeken.*
- DOORGALMEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. door en galmen. Scheidb. en onz. : *ik galmd door, heb doorgegalmd.* Met eenen galm doordringen. Onscheidb. en bedr. : *doorgalmen, ik doorgalmd, heb doorgalmd.* In onze brui-loftzaal, *doorgalmt van liedt op liedt.* [Poot.]
- DOORGANG, z. n., m., des doorgangs, of van den doorgang ; meerv. doorgangen. Van door en gang. Het doorgaan, of het gaan door eene plaats : *die waren moeten, bij den doorgang, aangegeven worden. Iemand den doorgang betwisten.* Eene plaats, waardoor men gaat, of gaan kan : *eenen doorgang maken ; dit huis heeft twee doorgangen.*
- DOORGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en gieten : *ik goot door, heb doorgegoten.* Door eene opening gieten : *wijn, bier, doorgieten,* door eenen trechter. Ook aanhouden met gieten. Van hier *doorgieting.*
- DOORGLIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik glipte door, heb doorgeglipt.* Door iets glippen : zie glippen.
- DOORGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en gooijen : *ik gooide door, heb doorgegoid.* Door eene opening gooijen : *de ring is te klein, gij kunt er den bal niet doorgooijen.* Eene opening maken, door gooijen verbreken : *hij heeft het glas doorgegoid.* Ook aanhouden met gooijen.
- DOORGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. door en graven. Scheidb. : *ik groef door, heb doorgegraven.* Van het eene einde tot het andere graven : *een stuk lands doorgraven. Zij hadden den muur doorgegraven.* Ook aanhouden met graven. Onscheidb. *doorgraven, ik doorgroef, heb doorgraven : in den avond doorgroef ik mij den wandt.* [Bijbelvert.] *Sij hebben mijne handen ende mijne voeten doorgraven.* [Bijbelvert.]
- DOORGRIEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. door en grieven : *ik doorgriefde, heb doorgriefd.* Doorwonden : *uwe smart doorgriefft mij, doorgriefft mij het hart.*
- DOORGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en groeijen : *ik groeide door, ben doorgegroeid.* Wel opgroeijen : *dat kind begint door te groeijen.*
- DOORGRONDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. door en gronden : *ik doorgrondde, heb doorgrond.* Grondig kennen, verstaan : *die zaak is niet te doorgronden.* Van hier *doorgronding.*
- DOORHAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en hakken : *ik hakte door, heb doorgehakt.* Door hakken van een scheiden : *een been doorhakken.* Ook aanhouden met hakken. Van hier *doorhakking.*
- DOORHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en halen : *ik haalde door, heb doorgehaald.* Doortrekken : *het gat is te naauw, ik kan er het touw niet doorhalen.* Figuurlijk : *ik zal er die zaak wel doorhalen,* doen gelukken, *de zieke zal het er wel doorhalen,* herstellen. Doorstrijken, uitwisschen : *ik heb dat op mijn boek doorgehaald.* Bekijven, bestraffen : *ik heb hem lustig doorgehaald.* Papier doorhalen, nat maken, linnen doorhalen, stijven. Van hier *doorhaling.*
- DOORHELPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en helpen : *ik hielp door, heb doorgeholpen.* Door eene plaats helpen : *ik hielp hem door de poort.* Uit zekere moeilijkheid helpen : *zijn vriend heeft hem er doorgeholpen.* Doorbrengeven, verkwisten : *hij heeft al zijn geld doorgeholpen,* in de gemeenzame verkeerung.
- DOORHOEWEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en houwen : *ik hiew door, heb doorgehouden.* Doorhakken.
- DOORJAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en jagen : *ik joeg door, heb doorgejaagd.* Door eene plaats jagen : *eene koe door de sloot jagen.* Ook aanhouden met jagen. Figuurl. : *zijn goed doorjagen,* doorbrengeven, in den gemeenen spreektrant.
- DOORKERVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en kerven : *ik korf door, heb doorgekorven.* In stukken kerven. Ook aanhouden met kerven.
- DOORKIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. door en kijken. Scheidb. : *ik keek door, heb doorgekeken.* Door iets heen zien. Onscheidb. : *doorkijken, ik doorkeek, heb doorkeken.* Van alle kanten bezien : *ik heb de zaak doorkeken.*
- DOORKLIEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. door en klieven. Scheidb. : *ik kliefde door, heb doorgekliefd.* In stukken klieven : *klief het blok door.* Ook aanhouden met klieven. Onscheidb. : *doorklieven : ik doorkliefde, heb doorkliefd.* In den dichterlijken stijl : *de dunne lucht doorklieven,* van de vogelen.
- DOORKLOVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. door en kloven. Scheidb. : *ik kloofde door, heb doorgekloofd.* Onscheidb. : *doorklôven, ik doorkloofde, heb doorkloofd : zoo dat de klanck de lucht doorklooft.* [Camph.]

DOORKNABBELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *knabbelen*: *ik knabbelde door, heb doorgeknabbeld.*

DOORKNAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *knagen*. Scheidb.: *ik knaagde door, heb doorgeknaagd: de wormen hebben het hout doorgeknaagd.* Onscheidb.: *doorknagen, ik doorknaagde, heb doorknaagd: als sij na mijne huid dit doorknaeght sullen hebben.* [Bijbelvert.]

DOORKNEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *kneeden*. Scheidb.: *ik kneedde door, heb doorgekneed.* Het eene door het andere kneden: *ik heb er de boter al doorgekneed.* Ter dege kneden: *hebt gij het meel goed doorgekneed?* Ook aanhouden met kneden. Onscheidb.; doch hiervan is het verled. deelw. *doorkneed*, voor geleerd, verstandig, alleen gebruikelijk: *hij is een doorkneed man; eene doorknede verhandeling.*

DOORKOKEN, bedr. en onzijd. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *koken*: *ik kookte door, heb doorgekookt.* Bedrijv., het eene onder het andere koken: *men moet er de melk maar doorkoken.* Onzijd., ter dege koken: *het water heeft doorgekookt.*

DOORKOMEN, onzijd. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *door* en *komen*: *ik kwam door, ben doorgekomen.* Door eene plaats komen: *de weg is zoo slecht, dat men er niet doorkomen kan.* Figuurlijk, opkomen, hersteld worden: *de zieke is er nog gelukkig doorgekomen.* Zijn goed en vermogen verspillen: *hij leeft, alsof er geen doorkomen aan ware.*

DOORKRABBELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door* en *krabbelen*, zijnde het voortdur. werkw. van *krabben*: *ik krabbelde door, heb doorgekrabbeld.* Ook aanhouden met krabbelen. Zie *doorkrabben*.

DOORKRABDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *krabben*: *ik krabde door, heb doorgekrabd.* Door krabben verwonden: *eene zweer doorkrabben.* Ook aanhouden met krabben.

DOORKRUIPEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *kruipen*. Scheidb., onz.: *ik kroop door, ben doorgekropen.* Door eene opening kruipen: *het gat is zoo groot, dat er eene muis gemakkelijk kan doorkruipen.* Onscheidb., bedrijv.: *doorkruipen, ik doorkroop, heb doorkropen.* Alle hoeken en gaten doorkruipen, in alle hoeken en gaten kruipen. *Hij heeft alles doorkropen*, figuurl., en in den gemeenen spreektrant, hij heeft alles doorzocht.

DOORKRUISEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *kruisen*. Scheidb.: *ik kruiste door, heb doorgekruist.*

Door eene plaats kruisen, dikwerf op en neer gaan, reizen, trekken: *hij heeft de gansche stad doorgekruist.* Onscheidb.: *doorkruisen, ik doorkruiste, heb doorkruist. Ik doorkruiste de wereld, van mijne jeugd af.*

DOORKUNNEN, onz. w., onregel. *Ik konde door, heb doorgekonnen.* In de mogelijkheid zijn, om door iets te geraken: *de spijker kan er niet door, door de plank, enz.* Overdr.: *dat kan er niet door, dat gaat niet aan, dat is ongeoorloofd.*

DOORLATEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *laten*: *ik liet door, heb doorgelaten.* Doorgaan, doorloopen laten, enz.: *de deur was gesloten, en men wilde ons niet doorlaten. Leder laat geene vochtigheid door, d. i. doorvlieten.*

DOORLEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *leeren*: *ik leerde door, heb doorgeleerd.* Ten einde leeren: *hij heeft het boek doorgeleerd.* Ook aanhouden met leeren.

DOORLEIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *leiden*: *ik leidde door, heb doorgeleid.* Door eene plaats leiden.

DOORLEZEN, bedr. w., ongelijkvl.: *ik las door, heb doorgelezen.* Van het begin tot het einde lezen; ook aanhouden met lezen.

DOORLICHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *lichten*: *ik lichtte door, heb doorgelicht.* Door middel van een voorgehouden licht iemand door eene plaats leiden: *de gang is donker, ik zal er u doorlichten.*

DOORLIGGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *liggen*: *ik lag door, heb doorgelegen.* Door liggen eene wond veroorzaken: *die zieke heeft zich geheel doorgelegen, in het gewone leven.*

DOORLOBBEREN, zie *doorwaden*.

DOORLOOP, z. n., m., *des doorloops*, of *van den doorloop*; meerv. *doorloopen*. Van *door* en *loop*. Eene plaats, waardoor men loopt, doorgang.

DOORLOOPEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *loopen*. Scheidb.: *ik liep door, ben en heb doorgelopen.* Onzijd., met *zijn*, door eene plaats loopen: *hij hield zich niet op, hij liep maar door. Het water loopt onder de brug door.* Ook aanhouden met loopen. Bedrijv., door veel loopen verslijten: *hij heeft zijne schoenen geheel doorgelopen.* Van het eene einde tot het andere loopen: *hij liep de gansche stad door.* Ingelijks figuurlijk, alle deelen vlugtig beschouwen: *een boek, eene rekening doorloopen*, vlugtig doorlezen. Onscheidb.: *doorloopen, ik doorliep, heb doorloopen.* Bedrijv., van het eene einde tot het andere loopen: *de hemelsche lichamen doorloopen, op bevel des Scheppers, de hun voorgeschrevene kringen.* Figuurlijk, vlugtig beschouwen: *ik doorliep, met mijne gedachten, al de geschiedenissen der eeuwen.* Door.

loopen vleesch, zegt men, wanneer het vet door het mager loopt; anders ook *doorregen*, doormengd.

DOORLOUTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door* en *louteren*: *ik doorlouterde, heb doorlouterd.* Door en door louteren: *hij salse doorlouteren, als gout; de reden des Heeren is doorloutert.* [Bijbelvert.]

DOORLUCHTIG, bijv. n. en bijw., *doorluchtiger, doorluchtigst.* Van *door* en *luchtig*. Waardoor de lucht gaat, dat openingen heeft: *een doorluchtig dak.* Doorschijnend, helder: *het glas is doorluchtig.* Voornaam, heerlijk: *een doorluchtig vorst. Een doorluchtig verstand.* Van hier *doorluchtigheid*. Voor *doorluchtig* gebruiken de dichters dikwerf, met wegwerping van *ig*, *doorlucht*: *hoe komt, doorluchte Drost.* [Vond.]

DOORMARSCH, z. n., m., *van den doormarsch*; meerv. *doormarschen*. Van het fr. *marche*, en het voorz. *door*. Doortogt, doortrekking van krijgsvolk: *vele doormarschen hebben*, wanneer het krijgsvolk dikwerf door eene plaats trekt. Zie *marsch*.

DOORMENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *mengen*. Scheidb.: *ik mengde door, heb doorgemengd.* Behoorlijk mengen, het eene door het andere mengen: *hij mengde het meel door; gij moet er boter doormengen.* Onscheidb.: *doormengen; ik doormengde, heb doormengd: met hoe vele bitterheden is ons leven niet doormengd!*

DOORN, z. n., m., *des doorns*, of *van den doorn*; meerv. *doornen*. Eene spitse punt, die uit het hout door den bast heen groeit: *geprickelt met een kroon van stekelige doornen.* [Vond.] *Er is geene roos zonder doornen*, ook figuurlijk, alles heeft zijne moeilijkheden. *Zich eenen doorn in den voet treden. Iemand eenen doorn uit den voet trekken*, ook figuurlijk, in het gemeene leven, hem van eene geheime smert bevrijden. *Dat is hem een doorn in het oog*, dat is hem eene onverdragelijke zaak. Takken van een doorn dragend gewas: *ende eene kroon van doornen gevlochten hebbende.* [Bijbelvert.] Zamenstellingen: *doornachtig, doornboom, doornbosch, doornhaag, doornheg, doornig, doornstruik, doorntak.* Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *doornen*, van doorn takken gemaakt: *eene doornen kroon.*

Doorn, ook *doren*: *de rozen gloeijen schoon, maer wacht u voor haer doren.* [Vond.] *Doorne* is insgelijks in gebruik geweest. Hoogd. *Dorn*, bij Notk. *Dorn*, bij Otr. *thorn*, eng. *thorn*, angels. *deorn*, deen. en zweed. *torn*, bij Ulphil. *thaurnus*, ijsl. *thorn*, thyrner, pool. *tarn*, russ. *tirne*.

DOORNAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *naaijen*.

Scheidb.: *ik naaide door, heb doorgenaaid.* Sterk naaijen: *gij moet wat doornaaïjen.* Ook aanhouden met naaijen. Onscheidb.: *doornaaïjen, ik doornaaide, heb doornaaïd.* Door en door benaaijen: *doornaaide schoenen.*

DOORNAGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door* en *nagelen*: *ik doornagelde, heb doornageld.* Met nagelen doorboren. Figuurlijk, doorschieten: *des vijands oorlogsvloten, doornageld, of verbrand.* [J. de Marr.] Van hier *doornageling*. Somwijlen, wordt het voorz. *door*, hier, als scheidb. gebezigd: *als zij sijnen slaep hadden doornageld.* [Bijbelvert.] Doch *doornagelen* is meest in gebruik.

DOORNATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door* en *natten*: *ik doornattede, heb doornat.* Door en door nat maken: *ik doornattede mijne bedstede met mijne tranen.* [Bijbelvert.]

DOORNEMEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *nemen*: *ik nam door, heb doorgenomen.* Aanhouden met nemen. In den gemeenen spreektrant is het gebruikelijk, voor berispen, bestraffen: *hij nam hem lustig door.*

DOORPERSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *persen*: *ik perste door, heb doorgeperst.* Door iets heen persen.

DOORPEUREN, onz. w., gelijkvl.: *ik peurde door, ben doorgepeurd.* Met moeite door iets geraken, doordringen; bij Hooft: *doorgepeurt tot daar 't heetst was.*

DOORPRIEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *priemen*. Scheidb.: *ik priemde door, heb doorgepriemd.* Door en door priemen. Onscheidb.: *ik doorpriemde, heb doorpriemd.*

DOORPRIKKEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik prikte door, heb doorgeprikt.* Geheel prikken: *eene prent doorprikken.*

DOORRAKEN, onz. w., *ik raakte door, ben doorge-raakt.* Door iets raken, komen: *als gij wat dringt, zult gij er wel doorraken.* Overdr.: *hij zal er wel doorraken*, door zijne bezitting.

DOORREGEN, zie *doorrijgen*.

DOORREGENEN, onz. w., gelijkvl., hetwelk ook onpersoonl. gebruikt wordt. Van het scheidb. voorz. *door* en *regenen*. Onpersoonl.: *het regende door, heeft doorgeregend.* Doordringen, van den regen: *het heeft, dezen nacht, overal doorgeregend.* Onzijd., met het hulpw. *zijn*. Van den regen doordrongen worden: *mijn rok is geheel doorgeregend.*

DOORREIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *reiken*: *ik reikte door, heb doorgereikt.* Door eene opening reiken: *iets (door een venster) doorreiken.*

DOORREIS, z. n., v., *der*, of *van de doorreis*; meerv. *doorreizen*. Van *door* en *reis*. De reis door eene plaats: *ik hoop u, bij mijne doorreis, te spreken.*

DOORREIZEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en reizen*. Scheidb.: *ik reisde door, heb doorgereisd*. Bedr., van het eene einde eener plaats tot het andere reizen: *hij heeft vele landen doorgereisd*. Onzijd., met het hulpw. *zijn*. Door eene plaats reizen: *wij houden ons niet op, wij zullen maar doorreizen*. Onscheidb.: *doorreizen, ik doorreisde, heb doorreisde: de bovenste deelen des lants doorreyst hebbende*. [Bijbelvert.]

DOORRENNEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en rennen*: *ik rende door, heb doorgerend*. Bedrijv., van het eene einde naar het andere rennen: *ik rende de gansche stad door*. Onzijd., met het hulpw. *zijn*: *hij is zeer schielijk doorgerend*.

DOORRIJDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en rijden*: *ik reed door, heb en ben doorgereden*. Bedrijv., door eene plaats rijden: *hij reed al de straten door*. Door rijden eene wond veroorzaken: *hij had zijn paard doorgereden*. Onzijd.: met het hulpw. *zijn*: *wij zijn maar doorgereden*.

DOORRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en rijgen*. Scheidb.: *ik reeg door, heb doorgeregen*. Van het eene tot het andere einde rijgen. Onscheidb.: *doorrijgen, ik doorreeg, heb doorregen*. Figuurl., doorsteken: *hij had hem bijna doorregen*. Doorregen vleesch, zegt men, wanneer het vet door het mager gewassen is.

DOORROEIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en roeijen*: *ik roeide door, heb doorgeroeid*. Bedr., door eene plaats roeijen: *zij roeiden de sloot door*. Onzijd., met *zijn* en hebben: *wij waren reeds doorgeroeid* — *gij hebt goed doorgeroeid*.

DOORROEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en roeren*: *ik roerde door, heb doorgeroerd*. Het eene door het andere roeren: *de saus doorroeren; gij moet er wat meel doorroeren*.

DOORROLLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en rollen*: *ik rolde door, heb en ben doorgerold*. Bedr., door eene plaats rollen: *ik rolde het vat door de poort*. Onz.: *het wiel schoot van de as af, en rolde door de poort*. Bij geluk door eene zaak komen, eene zwaarigheid te boven komen: *hij zal er wel doorrollen*.

DOORROOKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en rooken*. Scheidb.: *ik rookte door, heb doorgerookt*. Door en door herooken: *ik heb deze pijp doorgerookt*. Ook aanhouden met rooken. Onscheidb.: *doorrooken, ik doorrookte, heb doorrookt: dit spek is niet doorrookt, niet overal van den rook doordrongen*.

DOORRUKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en rukken*: *ik rukte*

door, heb doorgerukt. Bedrijv., met geweld doortrekken: *het touw was te dik, ik kon het er niet doorrukken*. Door rukken kwetsen: *ik heb mijne handen doorgerukt*. Onzijd., met *zijn*. Figuurl., snel voortgaan, voorttrekken, van krijgsvolk: *het leger is doorgerukt*.

DOORSCHAVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schaven*: *ik schaafde door, heb doorgeschaafd*. Door en door schaven: *gij hebt die plank geheel doorgeschaafd*. Door schaven kwetsen, of eene wond veroorzaken: *gij zult uwe handen nog doorschaven*. Ook aanhouden met schaven.

DOORSCHIEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en scheuren*: *ik scheurde door, heb doorgescheurd*. In stukken scheuren: *papier, linnen, doorscheuren*. Ook aanhouden met scheuren.

DOORSCHIETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en schieten*. Scheidb.: *ik schoot door, heb doorgeschooten*. Bedrijv., met een schot doordringen: *de plank is te dik, gij kunt er niet doorschieten*. Onzijd., met het hulpw. *zijn*, in de scheepvaart: *de schuit is door de brug geschooten, door de brug gevaren*. *Het touw schoot door, schoot, glipte, los*. Onscheidb.: *doorschiëten, ik doorschoot, heb doorschoten*. Bedrijv., met een schot doordringen: *ik doorschoot hem met een jagtgeweer*. Onder elkander mengen: *de kaart doorschiëten*. Figuurl.: *een boek doorschieten, met papier doorschieten*, tusschen twee bladen een wit blad papier naaijen; *een boek met wit papier doorschoten*.

DOORSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schijnen*: *ik scheen door, heb doorgeschenen*. Met zijnen schijn doordringen: *de zon schijnt niet door*. Van hier het deelw. *doorschijnend*, dat eenige lichtstralen doorlaat: *dun hoorn is doorschijnend*. Hoofd bezigt *doorschijnig*, voor helder: *de doorschijnige zalen des Hemels; doorschijnendheid*.

DOORSCHOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schoppen*: *ik schopte door, heb doorgeschopt*. Door eene opening schoppen: *ik schopte den bal door het venster*. Ook aanhouden met schoppen.

DOORSCHRABBEN (*doorschrappen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schrabben*: *ik schrabde door, heb doorgeschrabd*. Doorhalen, uitschrabben: *iemand's naam doorschrabben*. Van hier *doorschrabbing, doorschrabsel*.

DOORSCHREEUWEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schreeuwen*: *ik schreeuwde door, heb doorgeschreeuwd*. Aanhouden met schreeuwen.

DOORSCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik schudde door, heb doorgeschud*. Door elkander schudden: *de kaart doorschudden*.

DOORSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schuiven* : *ik schoof door, heb doorgeschoven*. Door eene opening schuiven. Ook aanhouden met schuiven.

DOORSCHUREN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *door en schuren* : *ik schuurde door, heb doorgeschuurd*. Door veel schuren eene opening maken : *gij hebt den ketel doorgeschuurd*. Ook aanhouden met schuren.

DOORSCHUTTEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en schutten* : *ik schuttede door, heb doorgeschut*. Bij de sluiswachters en schippers, door eene sluis schutten : *wij zullen, aan den dam, doorschutten*.

DOORSLAAN, bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *door en slaan* : *ik sloeg door, heb en ben doorgeslagen*. Bedrijv., door middel van eenen slag eene opening in iets maken : *eenen muur door slaan*. *Hij heeft den steen doorgeslagen*, in stukken geslagen. *Door den vijand slaan*, door slaan, d. i. vechten, zich eenen weg door het vijandelijke leger openen. Figuurl., verkwisten, doorbrengen : *hij heeft alles doorgeslagen*. *Door iets slaan*, iets schielijk afdoen : *gij moet er maar wat door slaan*. *Eenen bal wel door slaan*, in het kolfspel. Onz., doordringen : *de regen slaat door* ; *de inkt slaat door*, dringt door het papier. Ingelijks, laten doordringen : *dit papier slaat door*, laat den inkt doordringen. In de harddraverij zegt men : *de paarden sloegen door*, geraakten uit den draf. Het deelw. *doorslaand* is ook gebruikelijk, voor blijkbaar, afdoend : *een doorslaand bewijs*.

DOORSLAG, z. n., m., *des doorlags*, of *van den doorslag* ; meerv. *doorslagen*. Een werktuig, waarmede iets doorgeslagen wordt, bij de timmerlieden gebruikelijk. Ook is *doorslag*, zeker bekend werktuig, dat eenen doorgeslagenen bodem, of eenen bodem met gaten heeft, om water en andere vochtigheden daardoor van grovere lichamen af te zonderen, anders ook vergieltest genoemd : *visch op den doorslag zetten*. Hooft bezigt *doorslag* voor doorbrenger, bij Kil. *doorlager*, van *doorstaan*, verkwisten. Nog wordt het, in de gemeenzame verkeer, in dezen zin gebruikt : *hij is een rechte doorslag*, anders *deurslag*.

DOORSLAPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en slapen* : *ik stiep door, heb doorgeslapen*. Zonder wakker worden slapen : *hij heeft al dat geraas doorgeslapen*. Ook aanhouden met slapen.

DOORSLIJDEN, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van het werkw. *doorslijden*. *Doorslepen*, *doorslepenst*. Loos, als door slijpen gescherpt, doch meest in eenen kwaden zin : *een doorslepen bedrieger*. Van hier *doorslepenheid*. Zie *doorslijpen*.

DOORSLIJDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en slepen* : *ik sleepte door, heb*

doorgesleept. Door eene plaats slepen : *goederen doorslepen*. Ook aanhouden met slepen. Figuurl., uit zekere moeilijkheid helpen : *het is eene netelige zaak voor hem, maar ik zal er hem wel doorslepen*.

DOORSLIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en slijpen* : *ik sleep door, heb doorgeslepen*. Door en door slijpen : *het glas is, op deze plaats, bijna doorgeslepen*. Het blijkt, uit het verled. deelw. *doorslepen*, dat men het voorz. *door* hier ook als onscheidb. gebezigd heeft.

DOORSLIJTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en slijten* : *ik sleet door, heb en ben doorgesleten*. Bedr., een gat in iets slijten, door het menigvuldige gebruik : *gij hebt uwen hoed doorgesleten*. Onz., met zijn : *mijne schoenen slijten van voren door*. Van hier *doorslijting*.

DOORSLIPPEN, o. w., *ik slipte door, ben doorgeslipt*. Hetzelfde als doorglijden, doorschieten, doorglijpen.

DOORSLUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en sluipen* : *ik sloop door, ben doorgeslopen*. Stilletjes doorkruipen, doorgaan : *de opening is zoo klein, dat niemand er doorsluipen kan*.

DOORSMAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en smakken* : *ik smakte door, heb doorgesmakt*. Met geweld doorgooijen : *hij smakte hem door de glazen*.

DOORSMELTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en smelten* : *ik smolt door, heb doorgesmolten*. Het eene onder het andere smelten : *ik heb er de boter reeds doorgesmolten*.

DOORSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en smijten* : *ik smeeet door, heb doorgesmeten*. Hetzelfde als *doorsmakken*.

DOORSNEDEN, z. n., v., *der*, of *van de doorsnede* ; meerv. *doorsneden*. Hetzelfde als *doorsnijding*.

DOORSNIEUWEN, onpers. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en sneeuwen* : *het sneeuwde door, heeft doorgesneeuwd*, d. i. de sneeuw dringt door, enz.

DOORSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en snijden*. Scheidb. : *ik sneed door, heb doorgesneden*. Van elkander snijden : *een brood doorsnijden*. Ook aanhouden met snijden. Figuurlijk : *het verschil doorsnijden*, anders *deelen*. Onscheidb. : *doorsnijden, ik doorsneed, heb doorsneden* : *hij heeft zijn land met graften en wateringen doorsneden*. Figuurlijk : *de lijn doorsnijdt den driehoek*. Van hier *doorsnijding*.

DOORSNUFFLEN, (bij Hooft ook *doorsnuffen*). bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door en snuffelen* : *ik doorsnuffelde, heb doorsnuffeld*. Eigenlijk, overal besnuffelen, d. i. snuivende beruiken : *die hond doorsnuffelt*

- alle hoeken en gaten.* Figuurl., naauwkeurig doorzoeken en onderzoeken: *hij wil alles doorsnuffelen. Gij hebt al verscheidene boeken doorsnuffeld,* Van hier *doorsnuffelaar, doorsnuffeler, doorsnuffeling.*
- DOORSPEKKEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door en spekken: ik doorspekte, heb doorspekt.* Overal met spek besteken: *eenen haas doorspekken,* waarvoor anders *bespekken.* Figuurlijk: *zijne redevoering was met grieksche en latijnsche spreuken doorspekt, doormengd.*
- DOORSPLEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en spelen: ik speelde door, heb doorgespeeld.* Van het begin tot het einde spelen: *een muziekstuk doorspelen.* Ook aanhouden met spelen, zoo in de muziek, als in het kaartspel.
- DOORSPITTEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en spitten: ik spitte door, heb doorgespit.* Door en door spitten, doorgraven. Ook aanhouden met spitten.
- DOORSPLIJTEN,** onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en splijten.* Scheidb. en onz.: *ik spleet door, ben doorgespleten.* Vaneen splijten: *het hout is doorgespleten.* Onscheidb. en bedr.: *doorsplijten, ik doorspleet, heb doorspleten: hij heeft mijne nieren doorspleten.* [Bijbelvert.] Van hier *doorsplijting.*
- DOORSPOELEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en spoelen: ik spoelde door, heb doorgespoeld.* Door spoelen zuiveren: *de goot doorspoelen.* Figuurl., drinken: *wij zullen dat eens doorspoelen,* wij zullen daarop eens drinken. Van hier *doorspoeling.*
- DOORSPRAAK,** z. n., v., der, of van de *doorspraak;* meerv. *doorspraken.* Van *door en spraak.* Wanneer de pijpen van een orgel geluid geven, eer de kleppen neergedrukt worden, zegt men: *dat orgel heeft doorspraken.*
- DOORSPREKEN,** onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en spreken: ik sprak door, heb doorgesproken.* Aanhouden met spreken, sterk spreken: *hij begon eindelijk door te spreken.* Doorspraken hebben: *het orgel spreekt door.*
- DOORSPRINGEN,** onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en springen: ik sprong door, heb doorgesprongen.* Door eene opening springen. Ook aanhouden met springen.
- DOORSTAAN,** bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *door en staan: ik stond door, heb doorgestaan.* Lijden, verdragen, uitstaan: *ik heb de pijn doorgestaan.*
- DOORSTAMPEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en stampen: ik stampte door, heb doorgestampt.* Door stampen eene opening maken, verbreken: *hij heeft den vizeel doorgestampt.* Het eene onder het andere stampen: *ik heb er kaneel doorgestampt.* Ook aanhouden met stampen.
- DOORSTAPPEN,** onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en stappen: ik stapte door, heb doorgestapt.* Door eene opening stappen. Ook aanhouden met stappen, sterk, hard stappen: *wij moeten wat doorstappen.*
- DOORSTEEK,** zie *doorsteken.*
- DOORSTEKEN,** bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en steken.* Scheidb.: *ik stak door, heb doorgestoken.* Bedr., door iets steken: *het papier is te dik, ik kan er niet doorsteken.* Eenen draad door het oog eener nauld steken. Door steken eene opening maken: *eene goot doorsteken.* Figuurl., doorgraven: *eenen dijk doorsteken,* eene opening door denzelfden maken. Het verled. deelw. *doorgestoken* is ook in den zin van heimelijk afgesproken, beraadslaagd, in gebruik: *dat is eene doorgestokene kaart; een doorgestoken werk,* eene heimelijk afgesprokene, onderling beraadslaagde, en bedriegelijk ontworpen zaak. Onzijd., met het hulpw. *hebben: zijne voeten steken door zijne schoenen.* Oul. werd voor *doorgestoken,* ook *doorgesteken* gebezigd. Onscheidb. en bedr.: *doorsteken, ik doorstak, heb doorstoken: hij heeft hem met eenen degen doorstoken.* Voor dit *doorstoken,* is ook *doorsteken* in gebruik geweest: *die hem doorsteken hebben.* [Bijbelvert.] *Een doorsteken werk, thans doorgestoken.* Van hier *doorsteking,* voor *het doorsteken,* en *doorsteek,* voor de plaats, waar een dam, of dijk, doorgestoken is, en de daardoor gemaakte opening.
- DOORSTOOTEN,** bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en stooten.* Scheidb.: *ik stiet door, heb doorgestooten.* Door eene opening stooten: *ik stiet hem door het venster.* Door stooten eene opening maken: *eenen muur doorstooten.* Onscheidb. *doorstooten, ik doorstiet, heb doorstooten.* Door en door stooten, d. i. steken: *hij doorstiet hem met eenen degen.* Van hier *doorstooting.*
- DOORSTORTEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en storten, ik stortte door, heb doorgestort.* Door eene opening storten, of laten vallen.
- DOORSTRALEN,** onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en stralen.* Scheidb. en onz.: *ik straalde door, heb doorgestraald.* Met zijne stralen door-dringen: *de zon straalt niet door.* Van hier *doorstraling.* Onscheidb. en bedr.: *doorstralen, ik doorstraalde, heb doorstraald.* In den verhevenen schrijfstijl: *wat zie ik? welk een licht doorstraalt de diepe holen?*
- DOORSTRIJKEN,** bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en strijken: ik streek door, heb en ben doorgestreken.* Bedr., eigenlijk, eene streek, of streep, door iets halen: *ik heb uwe rekening in mijn boek doorgestreken.* Figuurlijk, berispen, doorhalen: *ik heb hem duchtig doorgestreken.* Onzijd.,

- zich wegpakken: *hij is eensklaps doorgestreden.*
- DOORSTRIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *strikken*: *ik strikte door, heb doorgestrikt.* Het eene door het andere strikken.
- DOORSTROOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *strooijen*: *ik strooide door, heb doorgestrooid.* Door eene opening strooijen, ook het eene onder het andere strooijen.
- DOORSTROOMEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *stroomen*: *ik stroomde door, heb doorgestroomd.* Door eene plaats stroomen: *de rivier stroomt onder de brug door.* Figuurlijk: *het edelst bloed stroomt hem door de aderen.*
- DOORSTUIVEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *stuiven*: *ik stooft door, heb doorgestoven.* Doordringen, van stof, tot stof gelijkende zaken, sprekende: *het meel stuift door, door den zak, enz.* Ook, van stof enz. doordrongen worden: *de zolder stuift door.* Van hier *doorstuiwing*.
- DOORSTUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *sturen*; *ik stuurde door, heb doorgestuurd.* Door eene plaats sturen: *hij heeft de schuit door de brug gestuurd.* Ook aanhouden met sturen.
- DOORSULLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *sullen*: *ik sulde door, ben doorgesuld.* Door eene opening sullen, of glijden: *hij is onder de brug doorgesuld.*
- DOORTASTEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *tasten*. Scheidb. en onz.: *ik tastte door, heb doorgetast.* Door iets tasten, of grijpen. Ook aanhouden met tasten, en van hier de figuurlijke spreekwijs: *het wordt tijd, om door te tasten*, om de zaak met kracht voort te zetten; *eindelijk moesten wij doortasten*, met nadruk te werk gaan. Onscheidb. en bedr.: *doortasten, ik doortastte, heb doortast.* Van alle zijden betasten: *hij doortastte zijne zakken.* Figuurl., doorzoeken: *doortast uwen boezem, en gij zult bevinden, dat enz.* *Hebbende dien doortast.* [Hooft.]
- DOORTILLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *tillen*: *ik tilde door, heb doorgetild.* Door eene opening tillen: *wij hebben hem door het venster getild.*
- DOORTINTELEN**, bedr. w., gelijkvl.; *ik doortintelde, heb doortinteld.* Van *tintelen*, flikkeren, flonkeren, hetwelk ook zacht prikkelen beteekent. Het wordt in eenen overdragtelijken zin gebezigd, voor sterk aandoen, in beweging brengen: *hare bekoorlijkheid doortintelt mijn hart.* *Doortintelt van blijdschap.* [H. de Gr.]
- DOORTOGT**, z. n., m., *des doortogts*, of *van den doortogt*; meerv. *doortogten.* Van *door* en *togt*. Doortrekking, van een leger: *het land heeft, bij den laatsten doortogt der troepen, veel geleden.* *Vrijen doortogt verleenen.* Figuurl.: *het water heeft geenen doortogt.*
- DOORTRAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *trappen*: *ik trapte door, heb doorgetrapt.* Door eene opening trappen: *ik trapte hem door het keldergat.* Een gat in iets trappen: *hij heeft het ijs doorgetrapt.* Behoorlijk, overal trappen, d. i. met de voeten treden: *het deeg wel doortrappen.* Van *doortrappen*, met het onscheidb. voorz. *door*, is het verled. deelw. *doortrapt* nog overig.
- DOORTRAPT**, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *doortrappen*. *Doortrapter, doortraptst.* Loos, op alles afgerigt: *een doortrapt mensch, een doortrapte guit.* *Deurtrapt (doortrapt) bedrog.* [J. d. Deck.] Van hier *doortraptheid*.
- Dit *doortrapt* is ontleend van het met de voeten trappen, of kneden, dat is bereiden, van deeg, en heeft derhalve veel overeenkomst met *doorkneeden*, schoon dit laatste doorgaans in eenen goeden, en *doortrapt* in eenen kwaden zin, genomen wordt. Hoofst bezigt het echter ook in eenen goeden zin, *doortrapt met lange ervarenis.*
- DOORTREDEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *treden*: *ik trad door, heb en ben doorgetreden.* Bedrijv., een gat in iets treden: *gij hebt den vloer doorgetreden.* Onzijd., met *zijn*: *ik trad door de poort.* Ook aanhouden met treden.
- DOORTREKKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *trekken*. Scheidb. en bedr.: *ik trok door, heb doorgetrokken.* Door eene opening trekken: *eenen draad doortrekken*, door het oog eener naald. Onzijd., met *zijn*, door eene plaats trekken: *de troepen hebben zich niet opgehouden, zij zijn maar doorgetrokken.* Door iets heen dringen: *de inkt trekt door, door het papier.* Van hier *doortrekking*. Onscheidb.: *doortrekken, ik doortrok, heb doortrokken*, waarvan het verled. deelw. *doortrokken*, voor doordrongen, in gebruik is: *die pot is geheel doortrokken van het vocht, hetwelk daarin geweest is.*
- DOORTUIMELLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *tuimelen*: *ik tuimelde door, ben doorgetuimeld.* Door eene opening tuimelen: *blijf van het luik af, want anders zult gij er nog doortuimelen.*
- DOORVAART**, z. n., v., *der*, of *van de doorvaart*; zonder meerv. Het doorvaren der schepen: *er is eene groote doorvaart op die plaats.* *Hier is geene doorvaart mogelijk*, men kan hier niet doorvaren.
- DOORVALLEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vallen*. Onz.: *ik viel door, ben doorgevallen.* Door eene opening vallen. Bedr., in stukken vallen,

- of door vallen kwetsen : *hij viel zijn hoofd door.*
- DOORVAREN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *varen*. Onz. : *ik voer door, ben doorgevaren*. Door eene plaats varen : *wij voeren maar door; hier kan eene schuit met hooi doorvaren*. Bedr., in stukken varen : *hij heeft de schuit doorgevaren*. Ook aanhouden met varen.
- DOORVEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vegen* : *ik veegde door, heb doorgeveegd*. Door eene opening vegen. Ook aanhouden met vegen.
- DOORVIJLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vijlen* : *ik vijlde door, heb doorgevijld*. Door en door vijlen. Ook aanhouden met vijlen.
- DOORVLAMMEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vlammen* : *ik vlamde door, heb doorgevlamd*. Doorbranden, goed vlammen.
- DOORVLECHTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *vlechten*. Scheidb. : *ik vlocht door, heb doorgevlochten*. Het eene door het andere vlechten : *zij vlocht een lint door het haar*. Onscheidb. : *doorvlachten, ik doorvlocht, heb doorvlochten*. Eenen bloemenkrans met linten doorvlechten. Van hier *doorvlechting*.
- DOORVLIEGEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vliegen* : *ik vloog door, ben doorgevloegen*. Door eene opening vliegen; van het eene einde naar het andere vliegen, en aanhouden met vliegen.
- DOORVLIETEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vlieten* : *ik vloot door, ben doorgevloten*. Door eene plaats vlieten : *hier kan geen water doorvlieten*.
- DOORVLIJMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vlijmen* : *ik vlijmde door, heb doorgevljimd*. Met eene vlijm doorsnijden. Van hier *doorvlijming*.
- DOORVLOEIEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vloeiën* : *ik vloeide door, ben doorgevloeid*. Door eene plaats vloeijen. Ook figuurlijk, uit het geheugen geraken : *dat is mij doorgevloeid*. Van hier ook *doorvloeiing*.
- DOORVOCHTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door* en *vochtigen* : *ik doorvochtigde, heb doorvochtigd*. Door en door bevochtigen : *doorvochtigt de aerde*. [Bijbelvert.]
- DOORVOED**, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *doorvoeden*. *Meer doorvoed, meest doorvoed*. Wel gevoed, sterk gevoed : *een doorvoede os*.
- DOORVOEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door* en *voeden* : *ik doorvoedde, heb doorvoed*. Sterk voeden.
- DOORVOEDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *voederen* : *ik voederde*
- door, heb doorgevoederd*. Aanhouden met voeder te geven aan de beesten.
- DOORVOEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *voeren* : *ik voerde door, heb doorgevoerd*. Door eene plaats voeren : *die koopwaren blijven niet hier, zij worden doorgevoerd*. Van hier *doorvoering*.
- DOORVRETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door* en *vreten* : *ik vrat door, heb doorgevreten*. Door en door vreten : *de muizen hebben de kaas geheel doorgevreten*.
- DOORVRIEZEN**, onpers. w., ongelijkvl. ; *het vroom door, heeft doorgevroren*. Aanhouden met vriezen.
- DOORVRIJVEN**, hetzelfde als *doorwrijven*.
- DOORWAADBAAR**, bijv. n. en bijw., *doorwaadbaarder, doorwaadbaarst*. Van *doorwaden*. Dat men doorwaden kan : *deze stroom is doorwaadbaar*.
- DOORWAAIJEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *waaijen*. Scheidb. en onzijd. : *ik woei door, heb en ben doorgewaaid*. Door eene plaats waaijen : *de wind waait overal door*. Ook aanhouden met waaijen. Figuurlijk, uit het geheugen raken : *het is mij reeds doorgewaaid, of het is reeds door mijn hoofd gewaaid*. Onscheidb. en bedr. : *doorwaaijen, ik doorwoei, heb doorwaaid. Doorwaait mijnen hof*. [Bijbelvert.]
- DOORWADEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *waden* : *ik waadde door, heb doorgewaad*. Door eene vloeistof waden. Onzijd. : *wij kunnen hier wel doorwaden*. Bedrijv. : *wij hebben den rijs, op verscheidene plaatsen, doorwaad*. Hoofst bezigt hiervoor ook *doorlobberen*. Van hier *doorwading*.
- DOORWAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *waken*. Scheidb. : *ik waakte door, heb doorgewaakt*. Met waken doorbrengen : *ik heb den ganschen nacht doorgewaakt*. Onscheidb. : *doorwaken, ik doorwaakte, heb doorwaakt; ik doorwaakte nachten*.
- DOORWANDELEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *wandelen*. Scheidb. en bedr. : *ik wandelde door, heb doorgewandeld*. Te voet door eene plaats reizen, en wel van het begin tot het einde : *wij hebben gansch Duitschland doorgewandeld*. Onzijd. met *zijn* : *wij hebben ons niet opgehouden, wij zijn maar doorgewandeld*. Onscheidb. en bedr. : *doorwandelen; ik doorwandelde, heb doorwandeld; ende sij doorwandelden het lant*. [Bijbelvert.] Figuurl. : *met zijnen geest het heelal doorwandelen*.
- DOORWASSEN**, onzijd. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door* en *wassen*. Scheidb. : *ik wies door, ben doorgewas-*

- sen.* Door eene opening, of door een ander lichaam, wassen, of groeijen: *de wijngaard-rank is door het venster gewassen.* Wel wassen, aanhouden met wassen: *die boomen beginnen schoon door te wassen.* Onscheidb.: *doorwassen, ik doorwies, ben doorwassen.* Van hier het verled. deelw. *doorwassen*, in het dagelijksche leven gebruikelijk, van vleesch, wanneer vet en mager, in afwisselende lagen, gewassen zijn: *dat vleesch is schoon doorwassen.*
- DOORWELKEN**, onzijd. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en weeken.* Scheidb. en onzijd.: *ik weekte door, ben doorgeweekt.* Door en door week worden: *de kalk aan den muur is geheel doorgeweekt.* Bedrijv., door en door week maken: *de regen heeft de kalk geheel doorgeweekt.* Onscheidb. en bedrijv.: *doorweeken, ik doorweekte, heb doorweekt: de regen heeft het aardrijk doorweekt.* Van hier *doorweeking*.
- DOORWERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en werken.* Scheidb. en bedrijv.: *ik werkte door, heb doorgewerkt* (oul. *ik wrocht door, heb doorgewrocht*). Het eene door het andere werken. Van de bakkers, kneden; *het deeg goed doorwerken.* Sterk werken, aanhouden met werken. Onscheidb.: *doorwerken, ik doorwerkte, heb doorwerkt* (oul. *doorverocht*). Goed bewerken: *een wel doorwerkt stuk.* Onder het werken met deelen, van eenen anderen aard vereenigen: *iets met goud en zilver doorwerken.*
- DOORWERPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en werpen: ik worp door, heb doorgeworpen.* Door eene opening werpen. Ook aanhouden met werpen.
- DOORWEVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door en weven: ik doorweefde, heb doorweven.* Het eene door het andere weven: *een met gouden bloemen doorweven kleed.* Figuurl., in den verhevenen stijl: *hare dagen zijn met duizend wederwaardigheden doorweven.* *Doorweven*, met het scheidb. voorz., is voor sterk weven, aanhouden met weven, in gebruik: *hij weefde maar door.*
- DOORWINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en winden: ik wond door, heb doorgewonden.* Door eene opening winden.
- DOORWISSCHEN**, zie *uitwisschen*.
- DOORWONDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *door en wonden: ik doorwondde, heb doorwond.* Wonden toebrengen: *ende hij doorwondt.* [Bijbelvert.] *Hij lag doorwond op den weg.* Figuurl., aandoen, treffen: *mijn herte is in 't binnenste van mij doorwondt.* [Bijbelvert.]
- DOORWORSTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en worstelen: ik worstelde door, heb doorgeworsteld.* Figuurl., worstelende, d. i. met moeite, te boven komen: *ik heb al wat verdrietelijkheden en rampen doorgeworsteld.* Van hier *doorworsteling*.
- DOORWRIJVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en wrijven: ik wreef door, heb doorgewreven.* Door veel wrijven eene wonde toebrengen: *zij heeft het vel van hare hand doorgewreven.* Uitwisschen: *ik heb alles, wat gij mij schuldig waart, doorgewreven.* Van hier *doorwrijving*. Ook aanhouden met wrijven.
- DOORWROECHT**, bijv. n. en bijw., zijnde het oude verled. deelw. van *doorwerken*, met een onscheidb. voorz. *Doorwrochter, doorwrochtst.* Dat door en door bewerkt is: *een doorwrocht werk; eene doorwrochte verhandeling.*
- DOORWROETEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en wroeten: ik wroette door, heb doorgewroet.* Door iets heen wroeten: *de mollen wroeten den grond geheel door.* Van hier *doorwroeting*.
- DOORZAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en zaaïjen.* Scheidb.: *ik zaaïde door, heb doorgezaaid.* Het eene door, of onder, het andere zaaïjen: *ik heb er wat wortelzaad doorgezaaid.* Ook aanhouden met zaaïjen. Onscheidb.: *doorzaaïjen, ik doorzaaïde, heb doorzaaïd, overal bezaaïjen, in den dichtertlijken stijl: het blauuwe veld, doorzaaïd met sterren.*
- DOORZAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en zagen: ik zaagde door, heb doorgezaagd.* Door zagen van elkander scheiden: *eene plank doorzagen.* Van hier *doorzaging*.
- DOORZAKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en zakken: ik zakte door, heb doorgezakt.* Door eene opening zakken. Ook verzakken, inbuigen: *de grond is hier doorgezakt.* Van hier *doorzakking*.
- DOORZEILEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en zeilen: ik zeilde door, ben en heb doorgezeild.* Onzijd., aanhouden met zeilen: *wij zijn maar doorgezeild.* Bedr., door zeilen verbreken: *zij hebben het schip, van voren, doorgezeild.*
- DOORZETTEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *door en zetten: ik zettede door, heb doorgezet.* Bedrijv., figuurl.: *eene zaak doorzetten*, zijn oogmerk met dezelve, onaangezien alle hindernissen, trachten te bereiken. Onzijd., figuurlijk, moedig voortgaan: *wij zouden te laat in de stad gekomen zijn hadden de paarden niet goed doorgezet.* Voortgang maken: *gij moet wat doorzetten.*
- DOORZIEN**, onz. en bedr. w., onregelw. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *door en zien.* Scheidb. en onz.: *ik zag door, heb doorgezien.* Door eene opening, of door een doorzigtig ligchaam zien: *het glas is te dof, ik*

- kan er niet doorzien. Bedr., met het gezigt doordringen: *hij zag mij sterk aan, alsof hij mij wilde doorzien*. Stukswijze bezien: *eene rekening doorzien; wij hebben alles doorzien, maar niets gevonden*. Figuurlijk, iets bevatten, doorzigt in iets hebben: *eene zaak doorzien; ik zie daar niet door*. Onscheidb.: *doorziën, ik doorzag, heb doorzien*.
- DOORZIFTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en ziften: *ik ziftte door, heb doorgezift*. Door eene zift, of zeef, laten loopen: *kalk, zand doorziften*.
- DOORZIGT, z. n., o., des doorzichts, of van het doorzigt; zonder meerv. Van doorzien. Het zien door eene opening, of door eene plaats: *iemand het doorzigt, door eene plaats, bellenmeren, benemen*. Bezigtiging: *iemand een boek ten doorzigt overgeven*. Bevatting: *ik heb geen doorzigt in deze zaak*. Van hier doorzigtbaar, doorzigtbaarheid, doorzigtig, doorzigtigheid, doorzigtkunde.
- Doorzigt wordt ook vrouwel. gebezigd, even als *inzigt, opzigt* en *uitzigt*, bij Hooft, Vondel en anderen, vrouwelijk en onzijd. gebruikt worden.
- DOORZIGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en zijgen: *ik zeeg door, heb doorgezezen*. Laten doorzakken, laten doordruipen: *wijn doorzigen*. Van hier doorzijing.
- DOORZIJPEN, (ook doorzippelen, doorzijperen), onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en zijpen: *zijpte door, is doorgezijpt*. Doorzakken, doordruipen. Van hier doorzipping.
- DOORZINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. door en zinken: *ik zonk door, ben doorgezonden*. Door iets zinken.
- DOORZOEKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. door en zoeken. Scheidb.: *ik zocht door, heb doorgezocht*. Alle deelen onderzoeken: *ik heb het gansche huis doorgezocht*. Ook aanhouden met zoeken. Onscheidb.: *doorzoeken, ik doorzocht, heb doorzocht; wij hebben alles doorzocht, en niets gevonden*. Van hier doorzoeking.
- DOORZULTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. door en zulten: *ik doorzultte, heb doorzult*. Met pekelen laten doortrekken. Figuurlijk, doormengen: *zijne redevoering was met geleerde aanhalingen doorzult*. Hooft noemt Constantijn Huygens een vernuft doorzult in 't mergh der heusche konsten, enz.
- DOORZWEETEN, bedr. w., *ik zweette door, heb doorgezweet*. Met zweet laten doordringen: *ik heb mijn hemd geheel doorgezweet*.
- DOORZWELGEN, bedr. w., *ik zwolg door, heb doorgezwolgen*. Door de zwelgkeel inbrengen. Zie *inzwelgen*.
- DOORZWEMMEN, onz. w., *ik zwom door, ben doorgezwoomen*, zwemmend doorkomen.
- Doos, z. n., v., der, of van de doos; meerv. doozen. Verkleinw. *doosje: daer zij de doos bewaert*. [Vond.] Figuurl., in den gemeenen spreektrant: *hij heeft wat in zijne doos*, hij heeft veel verstand, weet veel; of, wanneer van bekwaamheid, of vaardigheid, in eenige zaak, of van bezittingen gesproken wordt, dan heet het: *hij bezit veel bekwaamheid in deze of gene zaak, hij heeft veel geld enz*. Zamenstell.: *doozenkraam, doozenmaker*.
- Doos, hoogd. Dose, Döse, fr. dose, eng. dose, zweed. dosa, ijsl. dos.
- DOOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doofde, heb gedoofd*. Uitdooven. Figuurl., den glans benemen: *gelyk de zon de starren dooft*. [Vond.]
- DOP, z. n., m., des dops, of van den dop; meerv. doppen. Schaal. *Door den dop breken*. [Hooft.] *Notendop, eijerdop. Hij komt pas uit den dop*, hij is nog zeer jong, in den gemeenen spreektrant. *Heeft hij noten, zij zal wel doppen maken*, spreekw., heeft hij geld, zij zal het wel doorbrengen. Figuurlijk, hetgeen, waarin iets verborgen is: *al heeft dees bruit dien raetseldop gekraecht*. [Vond.] Het uiterlijke bekleedsel, dat weinig of niets waardig is: *den lezer met den ijdel den dop pagen*. [Vond.] *Dop* wordt ook in de beteekenis van beslag gebezigd: *flitsen scharp van dop*. [Hooft.] Ook voor zeker versiersel: *en toot mijn kleed met goude doppen*. [Schim.]
- DOPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dopte, heb gedopt*. Van dop. Pellen, schillen: *boonen doppen*. Oul. werd *doppen* ook voor *doopen, indooopen, dompelen*, gebezigd.
- DOR, bijv. n. en bijw., *dorder, dorst*. Eigenlijk, van de noodige vochtigheid beroofd: *de grond is door de langdurige hitte, zeer dor geworden*. Verdord: *een dorre boom, dor hout*. Figuurl., mager, schraal: *dor vleesch*. Van smaak beroofd, onaangenaam, van woorden, uitdrukkingen, enz.: *eene dorre redevoering*. Van hier *dorachtig, dorheid*.
- DOR, hoogd. *dürre*, bij Ulphil. *thaurusus*, Otr. *thur*, Notk. *durri*, angels. *dyrrre*, zweed. *torr*, ijsl. *thorr*. Oorspronkelijk beteekende het heet, dewijl de dorheid een uitwerksel der hitte is. Volgens Festus zeiden de oude Latijnen ook *torrus* voor *dor*, waarom men het lat. *torrere, torridus*, en het gr. *τρίψω, τριπώ, droogen, θερμώ, warmen*, uit geene andere bron kan afleiden.
- DORDRECHT, z. n., o., *Dordrechts* — van het *Dordrecht*; zonder meerv. Eene bekende stad. De giftbrief van koning Hendrik IV, van het jaar 1064, is het oudste gedenkstuk, waarin deze stad genoemd wordt. Zij draagt daar, in het latijn, den naam van *Thuredrecht*, in aloude handschriften verwisseld met dien van *Durdrecht, Thurdrecht, Thuredrecht*. De eerste aanleg van deze stad is in eene waterachtige landstreek geschied;

waarom men, in het opdelfen van haren naamsoorsprong, vooral aan het water te denken heeft. Bij de oude Duitschers, Saksers en Britanners beteekende *dur, duur, doer, door, thur, thoar, thoeer*, water. Het is derhalve ten hoogste waarschijnlijk, dat *Dordrecht* zijnen naam ontleend heeft van *Dur, duur, doer*, water, en het bijgevoegde *tricht, trecht, dricht*, of *drecht*, d. i. overtocht, of overvaart; zoo dat *Dordrecht*, eigenlijk, overlogt over het water zoude te kennen geven. Anderen nemendit *drecht* in den zin van stad, vlek, of markt, vermaard door koophandel. Zie *drecht*.

Voor *Dordrecht* zegt men, in het gemeene leven, ook *Dord*, voor *dordrechtenaar, dordenaar*, en voor *dordrechtsche, dordsche*: *de dordsche schuit*, enz.

DORP, z. n., o., *des dorps*, of *van het dorp*; meerv. *dorpen*. Het verkleinw. *dorpje*. Eene verzameling van verscheidene huizen bij elkander, zonder muren en poorten: *de Graafsterkte het dorp*. [Hooft.] Zamenstell.: *dorpachtig*, naar een dorp gelijkend, *dorpling*, ook *dorper*, iemand, die op een dorp woont, *dorpgeestelijke, dorphuis, dorpkermis, dorpklok, dorpland, dorpluiden, dorprediker, dorpregt, dorpsch, dorpschool, dorpschuit, dorpswijze*, enz.

Dorp, hoogd. *Dorf*, bij Tatian. *thorp*, Otr. *thorf*, Willeram. *dorf*, deen. *Dorp*, angels. *dorpe*, zweed. *torp*, ijsl. *thorp*. Adel. leidt het van *troep*, een hoop, af. Doch het is waarschijnlijker, dat dit woord zijnen grond vindt in het oude *torp, terp*, naderhand *vlieberg* genoemd, zijnde de *terpen* zekere hoogten, of heuvelen, dienende om zich en het vee, daarop, bij hoog water, te beveiligen. Om niet telkens door de stroomen verontrust te worden en naar de *terpen* te moeten vlieden, bouwde men, daarna, de vaste woningen op de *terpen*, en van hier de benaming *terp, torp*, nu *Dorp*, voor eene verzameling van verscheidene bij elkander staande huizen.

DORPEL, z. n., m., *des dorpels*, of *van den dorpel*; meerv. *dorpels*. Onderste dwarsstuk van een deurraam, ook drempel: *van den dorpel mijner kamer*. [Vond.] *Hij mag bij mij niet over den dorpel komen*, niet in huis komen; *zijn voet aan den dorpel stooten*, zich, bij zijne intrede reeds, onvergenoegd toonen. Figuurl., het beginsel: *op den dorpel der wetenschappen*; doch in den verhevenen stijl gebruikt men doorgaans *drempel*. Zamenstellingen: *dorpelbeucaarder, dorpelwachter*. [Bijbelvert.]

Dorpel, bij Kil. ook *deurpel*, is, volgens Tuinm. en v. Hass., zoo veel als *deurpaal*. A. de Rooy brengt het tot *dore, deure* en het lat. *pila*, d. i. eenstuksteen, waarvan *pilaar*.

DORPER, z. n., m., *des dorpers*, of *van den dorper*; meerv. *dorpers*. Van *dorp*. De be-

woner van een dorp: *want wast dat yemant een dorper was*. [Bijb. 1477.] De Bijbel van 1531 heeft *dorpmán*, de tegenwoordig gebruikelijke vertaling *landman*.

Dit *dorper* is ook als bijvoegelijk in gebruik geweest, voor lomp, ongeschikt, ook voor onbetamelijk, snood, dewijl in vroegere eeuwen de dorpbewoners aan den Heer van het Dorp geheel ondergeschikt, van alle bedieningen uitgesloten, en als slechte wezens veracht waren; waarom men al wat slecht was met den naam van *dorper* bestempelde. Van hier *dorperheid*, voor onwellewendheid, onbeschaafdheid, maar ook voor allerhande slechtheid: *wat dorperheid is dit, onedele Gemeente!* [Vond.]

DORREN, zie *darren, derren*, nu *durven*.

DORREN, onz. w., gelijkvl. *Ik dorde, ben gedord*.

Dor worden: *het gras dort; die bloem is gedord, verdord. De zweer begint te dorren*, te droogen. Hooft bezigt *dorbaar* voor hetgeen voor verdorring vatbaar is.

Dorren, hoogd. *dorren*, bij Ulphil. *gathaursjan*, Otr. *thorren*, Notk. *torren*, ijsl. *tornu*, zweed. *torka*.

DORSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dorschte, heb gedorscht*. De korrels der granen en andere veldvruchten, door middel van den dorschvlegel, uit de aren slaan: *koren dorschen*. Van hier *dorscher, dorsching*. Zamenstellingen: *dorschschuur, dorschtijd, dorschvlegel, dorschvloer, dorschwagen*.

Dorschen, oul. ook *derschen* en *dreschen*, heet reeds bij Ulphil. *thrascan*; en *gathrask* is bij hem een dorschvloer. Bij Notk. is het *drasecan*, in het angels. *threscan, therscan*, deen. *tarske*, eng. *thresh*. Het schijnt een klanknabootsend woord te zijn.

DORST, z. n., m., *van den dorst*; zonder meerv. De onaangename gewaarwording van droogte in den mond, en het verlangen om te drinken: *om den dorst te lesschen*. [Hooft.] *Dorst hebben, dorst lijden. Van dorst versmachten, sterven. Die drank verslaat geen dorst*. Figuurlijk, een sterk verlangen naar iets: *lesch den dorst uwer ziel naar de kennis der waarheid*.

Dorst, hoogd. *Durst*, bij Otr. *thurst*, Notk. *durste*, angels. *durst, thyrst*, eng. *thirst*, zweed. en deen. *torst*. Het is van *dor*, d. i. *droog*, afkomstig, dewijl de dorst werkelijk in eene droogte en derzelver gewaarwording bestaat.

DORSTEN, onz. en onpers. w., gelijkvl. Onzijd.: *ik dorstte, heb gedorst*. *Dorst hebben: die hongeren en dorsten*. [Bijbelvert.] Figuurl., sterk verlangen: *mijne ziel dorst naar u* [Bijbelvert.] *De krijgsman dorst naar bloed en eer*. Oul. werd het ook als bedrijv. gebezigd: *dorst zijn leste druppel bloed*. [Geschier.] *Jupijn die niet dan droefheyt dorst*. [Hooft.] Onpersoonlijk: *mij dorst, mij dorstte*,

mij heeft gedorst: indien hem dorst. [Bijbelvert.] In den eigenlijken zin van dorst hebben. wordt het meest als onpersoonlijk gebruikt.

DORSTIG, bijv. n. en bijw., *dorstiger, dorstigst.* Dorst gewaarwordend: *dorstig zijn. Ik was hongerig en dorstig.* Figuurl., een sterk verlangen hebbend: *want hij de dorstige ziele verzadight.* [Bijbelvert.] *Hij was dorstig naar eer; al te dorstig naar bloed.* Dor, droog, naar vochtigheid verlangend: *in een dorstigh lant.* [Bijbelvert.] Van hier *dorstigheid.*

DOS, z. n., m., *van den dos;* zonder meerv. Kleeding: *en deftig in den dos.* [J. de Deck.]

DOSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik doste, heb gedost.* Kleeden: *zich dossen: hij dost zich in scharlaken.* *Wiens afgestroopte huid uw slincker schouder dost.* [Westerb.]

TUINMAN brengt het tot het gr. *δυσαι, aandoen.*

DOT, z. n., v., *der, of van de dot;* meerv. *dotten.* Verkleinw. *dotje.* Een verwarde bos garen, saai, enz.

DOTTEN, veroud. werkw. Zie *bedotten.*

DOUW, z. n., m., *des douws, of van den douw;* meerv. *douwen.* Stoot, drukking: *hij gaf hem eenen douw op de borst.*

DOUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik douwde, heb gedouwd.* Stooten, drukken: *iemand tegen den muur, op den grond douwen; den dolk in iemands borst douwen; iemand iets in de hand douwen,* zich met iets laten paaijen.

DOZIJN, z. n., o., *des dozijns, of van het dozijn;* meerv. *dozijnen.* Een getal van twaalf: *een dozijn eijeren.* Wanneer dit woord een telwoord voor zich heeft, blijft het, naar het voorbeeld van de meeste woorden, die een getal, een gewigt en eene maat aanduiden, in het meerv. onverbogen: *twee, drie, twintig dozijn. Bij het dozijn. Dozijn* wordt dikwerf bij een woord gevoegd, hetwelk eenen persoon, iemand, die iets verrijgt, aanduidt, om de geringe waarde van hetgeen hij doet, te kennen te geven: *een dozijndichter, dozijnschilder,* enz.

Dozijn, hoogd. *Dutzend,* zweed. *dussin,* deen. *Dusin,* fr. *douzaine,* ital. *dozina,* spaan. *dozena,* eng. *dozen,* russ. *djuschina,* middeleeuwsch lat. *dozena, duzena,* allen van het lat. *duodecim.*

DRA, bijw., beteekenende schielijk: *ik zal dra komen. Zoodra, zoodra als.*

Wachtert houd dit *dra* voor hetzelfde als *rad*, d. i. schielijk, snel, bij letterverzetting. Ten Kate brengt het tot *draai, draaijen;* zoo dat *dra*, dan, zoo schielijk en gezwind als een omdraai zou zijn.

DRAAD, z. n., m., *des draads, of van den draad;* meerv. *draden.* Verkleinw. *draadje.* Dun ineen gedraaid vlas, garen enz. *Een draad garen, een zijden draad. Eenen draad insteken,* in het oog van de naald. *De zaak hing aan eenen zijden draad,* stond zeer hagche-

lijk. *Als ik den draad heb, zal ik het kluwen wel vinden,* spreekw., als ik een spoor der zaak vind, zal ik de zaak zelve wel ontdekken. Om de gelijkheid met eenen draad: *de draad van het vleesch; vleesch tegen den draad snijden.* Dun uitgetrokken metaal: *gouddraad, zilverdraad* enz. Figuurl., *de draad,* het beloop, de zamenhang, *eener rede; den draad weder opvatten,* zijne redevoering voortzetten. *Voor den draad komen,* zich vertoonen, zijn gevoelen uiten, in den gemeenen spreektrant. Zamenstell.: *draadbus, draad-ijzer, draadkogel, draaktrekker, draadtrekkerij, draadwerk, draadwinkel.* Insgelijks *tweedraadsch, driedraadsch,* enz.: *driedraadsch garen.*

Voor het geheel, waarvan een, of meer draden gemaakt worden, schijnt het onzijd. te wezen. Zoo zegt men *het gouddraad, het koperdraad,* enz.

Draad, hoogd. *Draht,* zweed. *träd,* deen. *Traad,* angels. *thraed,* eng. *thread.* Het stamt van *draaijen* af, als gesponnen, of door draaijen gemaakt. Van dit draad is het gelijkvl. werkw. *draden* gevormd: *eene naald draden,* eenen draad door het oog eener naald steken.

DRAAGBAAR, z. n., v., *der, of van de draagbaar;* meerv. *draagbaren.* Van *draag, dragen* en *baar.* Dan, daar de beteekenis van *dragen* in *baar* zelve opgesloten ligt, zoo is het enkele *baar* voldoende. Zie *baar.*

DRAAGBAAR, bijv. n. en bijw., *draagbaarder, draagbaarst.* Van *draag, dragen* en *baar.* Dat gedragen kan worden.

DRAAGBAK, z. n., m., *des draagbaks, of van den draagbak;* meerv. *draagbakken.* Van *draag, dragen* en *bak.* Een bak, geschikt om iets te dragen.

DRAAGBAND, z. n., m., *des draagbands, of van den draagband;* meerv. *draagbanden.* Van *draag, dragen* en *band.* Een band, waaraan men iets draagt, b. v. eenen degen.

DRAAGLOON, z. n., m., *des draagloons, of van den draagloon;* het meerv. is niet in gebruik. Van *draag, dragen* en *loon.* De loon, welke iemand, voor het dragen, of torschen, van iets, toekomt. *Loon* wordt ook onzijd. gebezigd. Zie *arbeidsloon.*

DRAAGSTOEL, z. n., m., *des draagstoels, of van den draagstoel;* meerv. *draagstoelen.* Van *draag, dragen* en *stoel.* Een stoel, geschikt om iemand te dragen.

DRAAI, z. n., m., *des draais, of van den draai;* meerv. *draaijen.* Eigenlijk, draaijing. Figuurl., keer, loop: *de zaak nam eenen anderen draai.* Listige toecleg, verbergging van zijn ware oogmerk: *ik zal er wel met eenen draai achter komen. Voor de vuist, zonder draaijen, spreken. Hij gebruikt allerhande draaijen.* Slag: *ik gaf hem eenen draai,* in den gemeenen spreektrant.

DRAAIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *ik draaide, heb en ben gedraaid*. Bedr., iets in eenen kring, of om zijn middelpunt bewegen: *een stijpsteen draaijen. Een rad draaijen, omdraaijen*. Ook overdragt., *het rad draaijen*, het voornaamste bestuur hebben. Van hier *raddraaijer*. Wijders: *iemand een rad voor de oogen draaijen*, verbijsteren, bedriegen. *Gij zoekt mij te draaijen*, te bedriegen, in den gemeenen spreektrant. Figuurlijk, door eene kringvormige beweging vervaardigen: *een wiel draaijen; damschiyven draaijen. Zich draaijen en wenden*, zich op allerlei wijzen uit eene verlegenheid zoeken te redden. *Hij draait de zaak gelijk hij wil*, hij geeft haar eene gedaante naar zijn welgevallen. Onzijd., met *zijn en hebben*. Zich draaijen, omdraaijen: *de wind draait, is gedraaid. Sommige vogels draaijen in de lucht. Mijn hoofd heeft gedraaid*, ik werd duizelig. Zich gedurig bewegen: *hoe staat gij zoo te draaijen*. Talmen: *gij moet zoo lang niet draaijen*. Van hier *draaijer, draaijerij, draaister, draaijing*. Zamenstellingen: *draaibank, draaibeitel, draaiboom, draaibord, draaihout, draaikolk, draaikonst, draaikooi, draaireep, draaispit, draaistroom, draaitol, draaiwerk, draaiwind*. Van *draaiboom*, hebben Hooft en anderen het werkw. *draaiboomen*, door eenen draaiboom afsluiten, anders dwarsboomen, gevormd.

Draaijen, hoogd. *drehen*, deen. *dreije*, angels. *throwan*, eng. *to throw*.

DRAAK, z. n., m., *des draaks*, of *van den draak*; meerv. *draken*. Eigenlijk, eene verschrikkelijke slang, met vleugelen, die vuur spuwt, en met haren doodelijken adem geheele oorden vergiftigt. Zoo althans hebben de oude natuurkundigen dit monster afgeschilderd. *Ende hare vrucht sal een vijerige vliegende draeck zijn*. [Bijbelvert.] Latere natuurkundigen hebben beweerd, dat dit dier met al zijne vreesselijke eigenschappen, alleen in de verbeelding bestaat, terwijl zij nogtans den naam behouden, en dien aan eene soort van groote slangen gegeven hebben. En Michaelis heeft bewezen, dat het dier, waarvan, in den Bijbel, onder den naam van *draak*, gewag gemaakt wordt, *de gehoornde slang*, lat., *cerastes*, is, welke echter zoo verschrikkelijk niet is, als zij doorgaans beschreven wordt. Figuurlijk, een gesternte van twee en dertig sterren, digt bij de noordpool, waaraan de Ouden den naam van *draak* gegeven hebben, waarom Olf. het reeds *then drachon* noemt. Wijders, in den gemeenen spreektrant, een stuursch, toornig mensch: *hij is een regte draak; een draak van een wijf. Den draak met iemand steken*, d. i. spotten. Zamenstellingen: *drakenbloed, drakenboom, drakenkop, drakenkruid, drakenplant, draken slang*.

Draak, hoogd. *Drache*, bij Notk. *traccho*, angels. *draca*, eng. *dragon*, deen. *Drago*, zweed. *drake*, russ. *drakon*, fr. *dragon*, ital. *dracone*, allen, naar het schijnt, van het lat. *draco* en het gr. *δρακων*.

DRAB, *drabbe, der*, of *van de drab*; het meerv. is niet in gebruik. Droesem: *drab van koffij*.

DRABBIG, bijv. n. en bijw., *drabbiger, drabbigst*. Van *drab*. Voldroesem: *de koffij is drabbig; drabbig bier*. Van hier *drabbigheid*.

DRADEN, zie *draad*.

DRADIG, bijv. n. en bijw., *dradiger, dradigst*. Van *draad*. Vezelig: *dat vleesch is dradig*. Van hier *dradigheid*.

DRAF, z. n., m., *des drafs*, of *van den draf*; het meerv. is niet in gebruik. Het draven; zekere gang van een paard: *het paard ging uit den draf. Het verlangen dubbelt zijnen draf*. [Hooft.] *Op eenen draf loopen*, hard loopen.

DRAF, z. n., m., *des drafs*, of *van den draf*; het meerv. is niet in gebruik. Het grondsap van een brouwsel, of hetgeen, in de brouwerij, van het afgetrokken graan overblijft, en tot spijs der varkens dient: *elk wallegt van dien draf*. [Vond.] Wijders komt het voo*, in den zin van eene onreine, troebel makende stof: *daar 't vuur door kunst den draf van de eedle vochten scheidt*. [J. de Marr.] Pieters. stelt het vrouwel.

DRAGELIJK, bijv. n. en bijw., *dragelijker, dragelijkst*. Overdr., dat geleden, of verdragen, kan worden: *eene dragelijke, ondragelijke smart*.

DRAGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik droeg, heb gedragen*. Dit woord behoort tot de werkwoorden, die in vele beteekenissen voorkomen, b. v. bedrijv.: *een pak dragen*, torschen; *de beenen kunnen hem niet meer dragen*, onderschragen; *vrucht dragen*, vruchtbaar zijn; *een kind dragen*, zwanger zijn; *kleederen dragen*, gekleed zijn; *haat dragen*, haat voeden; *zorg dragen*, zorgen; *getuigenis dragen*, getuigen; *iemand's belangen op het hart dragen*, behartigen, in den verhevenen stijl; *zijne jaren wel dragen*, naar gelang van zijne jaren een goed voorkomen hebben. *Zich wel, of kwalijk, dragen*, gedragen: *hoe zullen wij ons best in dees vertwijfling dragen*. [Vond.] *Ik kan dat niet dragen*, verdragen, lijden; *den naam, de schuld van iets dragen*, hebben; *de onkosten dragen*, betalen. Onzijd., met het hulpw. *hebben*. Vruchtbaar zijn: *die boomen dragen wel*; zwanger zijn: *eene dragende vrouw*; thans meest gebruikelijk in de spreekwijs: *die vrouw draagt hoog, of laag*; etleren: *de wond draagt*; in evenwigt liggen, of zijn: *de balk ligt te schuins, hij kan zoo niet dragen*; waartoe de spreekwijs behoort: *eene zaak dragende houden*. Van hier *drager, draagster*.

- DRAGT**, z. n., v., *der*, of *van de dragt*; meerv. *dragten*. In de meeste beteekenissen van het voorgaande *dragen*. Zoo veel als men tegelijk draagt, of kan dragen: *eene dragt houts*; *hij zal er eene dragt aan hebben*, figuurl., *eene dragt slagen*. Kleederdragt: *verbiedende de openbare dragt van geestelijk gewaad*. [Hooft.] *Dat is ieders dragt niet*. Zwangerheid: *zij is in de vierde maand harer dragt*; *dat si maecht was voor die dracht, inder dracht ende nader dracht*. [Clare Sp.] Vruchtdraging: *die boom is in zijne eerste dragt*. Ettering: *de dragt eener wond*. Van hier *dragtig*, in *eendragtig* enz., oul. voor zwanger in gebruik, en *dragtigheid*, voor vruchtbaarheid: *seven iaren van drachtigheden*. [Bijb. 1477.]
- DRALEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik draalde, heb gedraald*. Wachten, talmen: *hier voegt geen dralen*. [J. de Marr.] *Den bruijom valt het dralen lang*. [Moon.] Van hier *draler, draling*.
- DRANG**, z. n., m., *des drangs*, of *van den drang*; zonder meerv. Het dringen: *ik werd door den drang verhinderd verder te komen*. Eene digt bijeen staande menigte: *ik geraakte in eenen drang van menschen*.
- DRANK**, z. n., m., *des dranks*, of *van den drank*; meerv. *dranken*. Verkleinw. *drankje*. Van *drinken*. Al wat men drinkt: *spijs en drank*. Sterke drank: *aan den drank zijn*, zich in het gebruiken van sterken drank te buiten gaan. Een geneesmiddel, hetwelk men indrinkt: *mijn arts heeft mij eenen drank gezonden*. Zamenstellingen: *drankkelder, drankmeester, drankkoffer, drankverkooper, drankwinkel*, enz.
- DRAS**, z. n., v., *der*, of *van de dras*; zonder meerv. Natte, wecke aarde. Meestal wordt het als bijvoegelijk gebruikt, voor doorweekt, modderig: *al't land stond dras*. [J. de Marr.] In dezelfde beteekenis wordt het bijvoegelijke *drassig* gebezigd. Zamenstell.: *drasland*.
- DRAVEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik draafde, heb gedraafd*. Op eenen draf loopen, van de paarden: *dat paard draaft hard*. *Op iets draven*, trotsch op iets zijn: *daer Rome zelfs zoo hoog op draaft*. [Vond.] Hard loopen, van de menschen: *ik draafde terstond naar mijn huis*. Van hier *draver*. *Drephen* beteekent bij Willer. gaan: *Ir ther drephet*, d. i. gij die gaat.
- DRECHT**, (ook *trecht*, in *Dordrecht, Utrecht* enz.), beteekent overtocht, of overvaart. Sommigen nemen het in den zin van stad, vlek, of markt, vermaard door koophandel. Zie *Dordrecht*.
- DREEF**, z. n., v., *der*, of *van de dreef*; meerv. *dreven*. Van *drijven*. Eene laan, eene rij van boomen: *er zijn hier zeer aangename dreven*. Oul. werd *dreef* ook voor een drijfpad gebezigd, waardoor de werkossen trokken, na alvorens er in geholpen te zijn, nu *vore* genoemd. Van hier de spreekwijzen: *op zijne dreef*, aan den gang, *zijn*; *op zijne dreef helpen*: *die den handel poogde op der dreve te helpen*. [Hooft.] Ook komt het voor, in den zin van eenen slag, kinnebakslag; wijders, in de beteekenis van eene menigte, eene reeks: *eene dreef*, of *kudde, schapen*, anders *drift*.
- DREET**, z. n., v., *der*, of *van de dreet*; meerv. *dreten*. Van *drijven*. Buikontlasting. *Het is geene dreet*, niets het geringste, *waardig*, in den gemeenen spreektrant.
- DREG**, *dregge*, z. n., v., *der*, of *van de dreg*; meerv. *dreggen*. Een klein anker met drie en vier haken, dienende om iets naar zich toe te halen: *ik haalde hem met de dreg uit het water*. Van hier het werkw. *dreggen*, d. i. met eene dreg vast maken. Zamenstellingen: *dregnet, dregtouw*.
- DREIGEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik dreigde, heb gedreigd*. Met woorden, of gebaren, te kennen geven, dat men iemand iets kwaads wil veroorzaken. Bedr.: *iemand den dood dreigen*, ook *met den dood dreigen*. *Zij dreigden de stad in brand te steken*; *hij dreigt het gansche land te zetten in een zee*. [Vond.] Ook van levenlooze dingen, welke ons toevallig schade kunnen toebrengen: *die muur dreigt te vallen*. Onzeker zijn, wat men doen zal, in de gemeenzame verkeerung: *ik heb reeds lang gedreigd, bij u te komen*. Onz., in de eerstgenoemde beteekenis, met woorden, of gebaren, te kennen geven, dat men iemand iets kwaads wil toebrengen: *als gij dreigt, zal ik toestaan*. Van hier *dreiger, dreiging*. Hooft bezigt het basterdstaartige *dreigement*, voor *bedreiging*.
- Dreigen*, hoogd. *drohen*, bij Kero *dreuuan*, Ofr. *threuen*, angels. *dreatian, threatan, threan*, eng. *threaten*. De afkomst van dit woord is duister.
- DREK**, z. n., m., *des dreks*, of *van den drek*; het meerv. is niet in gebruik. Uitgeworpen overschot der verteerde spijs, zoo van menschen, als van beesten. Wijders slijk, vuilnis en allerhande onreinigheid: *door den drek te stappen*. [Hooft.] *Iemand met drek smijten*. Figuurl., eene slechte, niets waardige zaak: *ende achte die drek te zijn*. [Bijbelv.] Zamenstellingen: *drekgoet, drek hoop, drekkar, drekkig, drekwagen*.
- Drek*, hoogd. *Dreck*, deen *dräk*, zweed. *traeck*, ijsl. *threck*. De oorsprong van dit woord is nog onzeker.
- DREMPEL**, z. n., m., *des drempels*, of *van den drempel*; meerv. *drempels*. Anders *dorpel*, in den gemeenzamen spreektrant ook *drumpel*: *als hij de zool over den drempel zette*. [Hooft.] *De drempel der wetenschappen*, figuurl., voor het beginsel.
- DRENKELING**, z. n., m. en v., *des drenkelings*, of *van den drenkeling* — *der*, of *van de dren-*

- keling*; meerv. *drenkelingen*. Van *drenken*, in den zin van *verdrinken*. Iemand, die *verdrongen*, of in het water *versmoord* is. Zie, over het gemeene geslacht der woorden in *ling* uitgaande, *aankomeling*.
- DRENKEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik drenkte, heb gedrenkt*. Te drinken geven: *het vee drenken*. Zamenstellingen: *drenkbak, drenkplaats, drenktrog, drenkwed*. Oul. werd *drenken* ook in den zin van *verdrinken* gebezigd: *dan eerst, als 't kalf gedrenkt is, den put toegroeft*. [Vlaerd. Redenr.] *'t Een smoort in rook, het ander drenkt in putten*. [Vond.]
- DRENTLEN**, (oul. *trantselen*), onz. w., gelijkvl. *Ik drentelde, heb gedrenteld*. Langzaam op en neer gaan. Van hier *drentelaar, drenteler, drentelachtig, drenteling*.
- DREUM**, *dreumel*, z. n., m., *des dreums*, of van *den dreum*; het meerv. is niet in gebruik. Bij de wevers en kleermakers, de draden, die van den ketting overblijven, nadat een stuk afgeweven is.
- DREUN**, z. n., m., *des dreuns*, of van *den dreun*; meerv. *dreunen*. Beving, schudding, met zeker geluid gepaard: *zijt gij dien dreun wel gewaar geworden?* Figuurlijk: *'t weet, met den dreun* (de luidruchtige bekendmaking) *van roem de slechten te verbazen*. [Hooft.] *Dreunend*, of bevend geluid: *hij zong, maar zijn dreun verveelde mij*.
- DREUNEN**, (oul. *dronen*), onz. w., gelijkvl. *Ik dreunde, heb gedreund*. Schudden, daveren: *het gansche huis dreunde van dien slag*. Figuurl., en in den gemeenen sprekekrant, met eene bevende stem zingen. Van hier *dreuning*.
- DREUTEL**, z. n., m., *des dreutels*, of van *den dreutel*; meerv. *dreutels*. Verkleinw. *dreuteltje*. Hoopje drek, anders keutel. In den gemeenen sprekekrant ook een klein mannetje: *hij is een regte dreutel*, ook *dreutelman*.
- Dreutel*, bij Kil. ook *drotel*. Ten Kate brengt het tot het werkw. *draaijen*, betekenende *dreutel*, eigenlijk, zoo veel als eenen ineen gedraaiden hoop.
- DREVEL**, z. n., m., *des drevels*, of van *den drevet*; meerv. *drevels*. Een puntig ijzer, waarmede men iets indrijft. Bij Kil. is het ook een schommelknecht, die, als drijvende, op en neer loopt. Van hier *drevelen*, voor op en neer loopen.
- DRIAKEL**, zie *theriakel*.
- DRIBBELN**, onz. w., gelijkvl. *Ik dribbelde, heb gedribbeld*. Met de voeten tegen elkander gesloten springen. In de dagelijksche verkeerding wordt het voor dribbelende, of springende, loopen gebezigd, vooral ten aanzien van kleine kinderen. Van hier *dribbelaar, dribbeler, dribbelgat, dribbeling*.
- DRIE**, het getal, hetwelk tusschen twee en vier staat. Dit telwoord wordt bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, of het staat op zich zelf. In het eerste geval, inzonderheid, wanneer het bepalende lidwoord vooraf gaat, is het onverbuigbaar: *de drie mannen, vrouwen; de drie bloemen; de drie huizen*. Ook zonder lidwoord: *voor drie jaren; in drie uren kan men veel verhalen; ik zal het u met drie woorden zeggen*. Ook zonder zelfstandig naamwoord: *hij kan geen drie tellen; het staat drie*. Somwijlen, echter, wordt het verbogen: *met ons drieën, drie personen; niet lang na drieën, na drie uren; iets in drieën snijden*, in drie deelen. Somwijlen wordt het als zelfstandig gebezigd, in het vrouwelijke geslacht: *de drie, twee drieën*, in het kaartspel, of op de dobbelsteenen. Zamenstellingen zijn: *driebeenig, driedekker*, een schip met drie dekken; *driederhande, drierlei, driedik, driedraad, driedraadsch, driedubbel, drieëenig, drieëenigheid, driehoofdig, driejarig, driekant, driekoppig, drieling, drieman, driemanschap, driemast, drieponder, driepuntig, drieslag, driesprong, drietal, drietand, drietandig, drievoet, drievoetig, drievoudig, drieuldig, drieuldigheid, drieweg, driewerf*.
- Drie*, hoogd. *drey*, bij Isidor. *dhrie*, Olfr. *thri, dria*, Ulphil. *thrin, thrins*, in het angels. *drie, dreo*, eng. *three*, zweed. *tre*, ijsl. *thriyr*, bij de krimische Tartaren, *tria*, boheems. en russ. *tri*, pool. *trzej*, gr. *τρις*, lat. *tres*.
- DRIEGDRAAD**, z. n., m., *des driegdraads*, of van *den driegdraad*; het meerv. is niet in gebruik. Een draad, waarmede men iets opdriegt, of rijgt, van *driegen*, d. i. met wijde steken vast hechten, rijgen. *Driegdraad* is derhalve zoveel als *rijgdraad*.
- DRIEGEN**, zie *bedriegen*.
- DRIEHOEK**, z. n., m., *des driehoeks*, of van *den driehoek*; meerv. *driehoeken*: een *regtlijnige driehoek*. Van hier *driehoekig*.
- DRIEKLANK**, z. n., m., *des drieklanks*, of van *den drieklank*; meerv. *drieklanken*. Zie mijne nederd. Spraakk. d. I, § 11.
- DRIEST**, bijv. n. en bijw., *driester, zeer driest*. Eigenlijk, koen, stoutmoedig, geen gevaar vreezend. Thans wordt het nog meest gebezigd, om de woestheid en wreedheid aan te duiden, welke gemeenlijk het uitwerksel van bijgeloof en domheid is: *drieste domheid, drieste onwetendheid, Zich driest en stout tegen iemand verzetten*. Van hier *driestheid*.
- Driest*, hoogd. *dreist*, angels. *thyrste*, zweed. en deen. *dristig*. Ten Kate acht het, bij letterverzetting, van *derven, durven, dorst*, afkomstig, welke verzetting reeds in het gr. *δαρσος, koen, stout*, van *δαρσιν*, waar voor men ook *δαρσος*, zeide, voorhanden is. Kil. heeft *droestig, drustig, (violentus, impetuusus)*.

DRIFT, z. n., v., der, of van de drift; meerv. *driften*. Dit woord, van *drijven* ontleend, wordt in verscheidene beteekenissen gebezigd. Een aantal vee: *eene drift ossen*, ook *ossendrift*; *eene drift zwanen*, ook *zwanendrift*. Toen *Amphitryons* zoon *zijn zatte drift naer den stal zou drijven*. [Vond.] Het drijvend zwerk: *heft uwe oogen naer die drift van zwarte wolken*. [Vond.] Bij Kil. heeft het ook de betekenis van *drifzand*, *drijfzand*. Voortgang van een schip, anders gang genoemd. Ook de stroom van het water: *in dit water gaat eene sterke drift*. Hartstogt: *zijne driften beteugelen*. Schielijkheid, overhaasting: *hij heeft dat met eene groote drift gedaan*.

DRIFTIG, bijv. n. en bijw., *driftiger*, *driftigst*. Van *drift*; mede in verschillende beteekenissen. Dat drijft: *het schip werd eindelijk driftig*, vlot.

Al leijt een rompin 't wout, geknaegt van felle wolven, Of driftig (drijvende) in de zee, gelsingert van de golven. [F. v. Dorp.]

Schielijk: *gij doet alles te driftig*. Haastig, oplopend: *maak u zoo driftig niet*. Van hier *driftigheid*, *driftiglijk*.

DRIG, zijnde eene verkortling van *drager*, wordt in zamenstelling met andere woorden gebruikt, b. v.: *vaandrig*, d. i. *vaandrager*; *schepterdrig*, d. i. *schepterdrager*. H. Houtam, die, door zijne ongemeene letterkundige verdiensten, het Vaderland in het algemeen, en de stad Gouda in het bijzonder, tot eer verstrekt heeft, zegt, in zijn onvergelykelyk dichtstuk, de lof der vriendschap: *de leeuw met woldrig op de jagt*; nemende *woldrig*, voor *woldrager*, d. i. schaap, in navolging van het lat. *laniger*.

DRIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik dreet, heb gedreten*. Den huik ontlasten, kakken. Van hier *drijter*, *drijtster*.

DRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik dreef, heb en ben gedreven*. Bedr., voortdrijven: *eene kudde schapen drijven*; *de ossen naar het land drijven*. Jagen, verdrijven: *den vijand op de vlugt drijven*. Doen, verrigten: *koopmanschap drijven*. Beeldwerk op zilver, of goud, maken: *eene gouden doos met een gedreven deksel*. Doorzetten, staande houden: *hij drijft die zaak al te sterk*. Ook zonder zelfst. naamw.: *gelijk sommigen drijven*. [Vond.] Schieten, werpen: *Toen heeft hem Thetis zoon een speer naer 't lijf gedreven*. [Vond.] Oul. was *drijven* ook in gebruik voor *bedrijven*: *Nero dreef veel quaede saken*. [Geschie.] Onzijd., met *zijn* en *hebben*. Op de oppervlakte van deze of gene vloeistof rusten, zonder naar den grond te zakken: *op het water drijven*; *de schuit is onder de brug gedreven*; *het schip heeft drie dagen, zonder mast of roer, gedreven*; *de vogelen drijven, op hunne vleugelen, door de lucht*; *zoo ver de wolken drijven*. *Eene zaak laten*

drijven, spreekw., anders, laten varen. Onder water liggen, onder water staan: *de landen drijven*. [S. v. Chand.] *De vloer drijft van wijn*. Sierlijk bezigt Vond. *drijven op*, voor *afhangen van* — bestaan door: *Flus dreef heel sina. noch... alleen op 't erfgezagh*, enz. *Mijn ziel drijft in mijn lijf van vreught*, zegt F. v. Dorp, hetwelk daar eene ligte, vrolijke beweging te kennen geeft, gelijk men anders in dien zin *springen* neemt. Voor *dobberen*, of om eene twijfeling aan te duiden, zegt Vond.: *die tusschen hoope en vreeze drijft*. Ook past hij het *drijven* zeer fraai op de van liefde brandende en tintelende vrouwenoogen toe: *met hare drijvende oogen*; *hare oogen drijven, als twee starren*, enz. Zoo ook L. W. v. Merken: *Terwijde onkuischheid in haar lonkende oogen drijft*. Van hier *drijver*, *drijfster*, *drijving*. Zamenstell.: *drijfbijtel*, *drijfhamer*, *drijfhout*, *drijfs*, *drijfjzer*, *drijfstand*, *drijfsteen*, *drijfstoel*, *drijfston*, *drijfveer*, *drijfzand*, ook *drifzand*.

DRIL, z. n., m., *des drils*, of van den *dril*; meerv. *drillen*. Bij Kil. ook *tril*. Zeker werktuig, zijnde eene spil, welke, door middel van een snoer, dat aan eenen boog vast gemaakt is, in eene kringvormige beweging gebragt wordt, om dus gaten in steen, ijzer, enz. te boren. Verder, zoodanig een gehoord gat; wijders, wending, draaijing, en vervolgens, loop, wandeling, nog overig in de spreekwijs *op den dril* (ook op den *tril*) *gaan*. Ook komt *drille*, vrouwel., bij Kil. voor, in de betekenis van een ligt vrouwensch. En wij noemen, in de gemeenzame verkeer, koud geworden en gestold kalfsnat, *dril*, dewijl het, bij de minste beweging, *drilt*.

DRILLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik drilde, heb gedrild*. Bedr., eigenlijk, rond draaijen. Vervolgens, door rond draaijen een gat boren, bij de smeden en andere werklieden gebruikelijk. Figuurlijk, in den wapenhandel oefenen: *het krijgsvolk drillen*, links en regts, op en neer doen wenden en keeren, afgeleid van het heen en weder draaijen, zijnde de eigenlijke betekenis van *drillen*. Van hier ook de spreekwijs: *iemand drillen, ik zal hem wel drillen*, hem wel regt zetten (oneigenlijk) het hem wel beduiden. Onzijd., schielijk op en neer bewogen worden, schudden, beven (en in dezen zin zegt men ook *trillen*): *windeken daer het bosch af drilt*. [Hoof.] Verder, zich in den wapenhandel oefenen: *de schutters moeten morgen drillen*. Van hier *driller*, *drilling*. Ook op en neer loopen: *zij drilde, den ganschen dag, door de stad*. Zamenstellingen: *drilboog*, *drilboor*, *drilkunst*, *drilmeester*, *drilplaats*.

Het schijnt het voortdur. werkw. van

draaijen, voor *draaijelen*, te zijn. Het hoogd. *drillen*, zweed. *drilla*, deen. *drille*, angels. *thirlan*, eng. *drill*, en ital. *trivellare* beteekenen draaijen en boren.

DRINGEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik drong*, heb en *ben gedrongen*. Onzijd., met het hulpw. *zijn*. Door drukken eene ruimte trachten te maken, en die in te nemen: *het volk drong verschrikkelijk*. Voor het overige wordt het, als onz., meest met een voorz. gebruikt, b. v.: *men drong met geweld op ons aan*; ook figuurl., met wegruiming der hindernissen, aan eene plaats komen: *de vijand is in de stad gedrongen*. *Het water dringt door het dak*. *Zoodra het daglicht dringt uit d'oosterkim*, zoo dra het daglicht doorbreekt. [L. Bake.] *Duizend denkbeelden drongen in mijn hart*. Bedrijv., eigenlijk, drukken: *iemand tegen den muur dringen*. Drukken, en daardoor de plaats van iets anders trachten in te nemen: *wij werden verschrikkelijk gedrongen*; *men drong ons, van den eenen kant naar den anderen*. Figuurlijk, met eene soort van geweld zoeken te verkrijgen; als een wederk. werkw.: *zich in een ambt dringen*; *hij dringt zich overal in*. Door zedelijke beweeggronden tot iets aanzetten: *de tijd dringt mij, de omstandigheden dringen mij, om enz.* *De nood heeft mij daartoe gedrongen*. Van hier *dringende nood, omstandigheden*. *Op iets dringen*, het door beweegredenen, of bevelen, trachten te verkrijgen: *hij dringt daarop, (anders daarop aan) dat gij zult gehoorzamen*. Van hier *dringer, dringster, dringing*.

DRINKBAAR, bijv. n. en bijw., *drinkbaarder, drinkbaarst*. Van *drink, drinken* en *baar*. Dat gedronken kan worden: *die wijn is niet drinkbaar*.

DRINKEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik dronk, heb gedronken*. *Bier drinken*. *Op iemands gezondheid drinken*. *Den dood aan iets drinken*. *Te drinken geven, laten drinken*. Ook wordt alles, wat eenig vocht naar zich trekt, bij overdragt, gezegd te drinken: *onze oevers dronken 't bloed der roomsche dwingelanden*. [Antonid.] Zelfs schrijven de dichters het drinken aan de ooren toe: *en indrinckt, met zijne ooren, den voglezang, die zich laet hooren*. [Vond.] Van hier *drinker, drinkerij, drinkster, drinking*. Zamenstellingen: *drinkbak, drinkbeker, drinkgelag, drinkgeld, drinkgezel, drinkglas, drinkhoorn, drinkhuis, drinkkan, drinkkop, drinklust, drinkpenning, drinkplaats, drinkpot, drinkschaal, drinkvat, drinkwinkel*.

DROEF, bijv. n. en bijw., *droever, droefst*. Treurig, bedroefd: *droeve klagten*. Met eene droeve stemme; *waerom soude hij alieder aengezigt droever sien*. [Bijbelvert.] *Ende si waren seer droef*. [Bijb. 1477.] Voor dit droef gebruikt men, tegenwoordig, door-

gaans *droevig*, uitgezonderd echter in de spreekwijze *droef te moede*. Zamenstellingen: *droefgeestig, droefgeestigheid, droefheid, droefenis*.

DROES, z. n., m., *van den droes*; zonder meerv. Zekere ziekte der paarden: *het paard heeft den droes*. Van hier het bijv. n. en bijw. *droesig, droesiger, droesigst*, dat den droes heeft: *een droesig paard*. Het zelfst. *droes* is ook in de beteekenis van *droessem* gebruikt. Zie hetzelfde. En eindelijk komt het voor, in den zin van eenen reus, een groot, sterk mensch, en, in de gemeenzame verkeering, voor eenen boozen geest, voor den duivel: *de mensch van ik en weet wat dommen droes gedreven*. [J. de Deck.]

DROESSEM, z. n., m., *des droessesms*, of *van den droessem*; het meerv. is niet in gebruik. Hef, grondsap: *droessem van wijn, bier* enz. Overdragt.: *gekocht van Judas bleet, den droessem van de schotten*. [Vond.] In het hoogd. is dit woord *Drusen*, angels. *dros, dresten*, bij Notk. *truosen*, in het eng. *dregs*, zweed. *draegg*, ijsl. *dreggjar*, gr. *ρρζ*, middel-euwsch lat. *drascus*. Van hier *droessemig*.

Dit woord is waarschijnlijk van het oude *drues* afkomstig, hetwelk drek beteekende. **DROEVIG**, bijv. n. en bijw., *droeviger, droevigst*. Bedroefd: *o! zij was zoo droevig*. Droefheid aanduidend: *hij zag er zeer droevig uit*. Op droefheid gegrond: *droevige gedachten*. Droefheid verwekkend, ongelukkig: *droevige omstandigheden*. Slecht, ongeschikt: *eene droevige redenering*; *hij is een droevig mensch om mede te handelen*. Van hier *droeviglijk*.

DROEZIG, zie *droes*.

DROG, veroud. z. n., weleer gebruikelijk voor *bedrog*. Wij hebben dit drog nog behouden in *droglicht*, nu dwaallicht, *droggrond, drogrede*, d. i. bedriegelijke, valsche grond enz.

DROK, ook *druk*, bijv. n. en bijw., *drokker, drokst*. Met vele bezigheden bezet: *hij heeft het drok*, hij heeft veel werk, ook *drok werk hebben*. Wijders in de spreekwijzen: *het met elkander drok (druk) hebben*, veel met elkander spreken; *het is daar heel drok*, daar is veel volk. Van hier *drokte*.

DROL, z. n., m., *des drols*, of *van den drol*; meerv. *drollen*. Keutel. Figuurl., en in den gemeenen spreektrant: *een dikke drol*, voor een kort, diklijvig mensch. Bij Kil. komt dit woord ook voor, in de beteekenis van eenen poetsenmaker; en van hier het bijv. n. *drollig, drolliger, drolligst*, aardig, kluchtig: *hij is een drollige vent*; *dat is een drollig gezegde*. Ten Kate brengt het alles tot draaijen.

DROM, z. n., m., *des droms*, of *van den drom*; meerv. *drommen*. Eene zamengedrongene menigte, van het verouderde *drommen*, d. i. dringen: *een drom krijgsvolk*. In eenen

- dikken drom.* [Vond.] Ook wordt dit woord voor eenen inslag gebezigd (bij de wevers): *hij zal mij afsnijden van den drom.* [Bijbelvert.] Zamenstell.: *dromgaren.*
- DROMMEL**, z. n., m., *des drommels*, of van den *drommel*; meerv. *drommels*. Hetzelfde als *drom*, voor eene menigte: *een drommel van huizen*, bij Kil., ook van het oude *drommen*. *In eenen drommel verzamelen.* [Vond.] Van hier de gemeene spreekwijs: *zie daar al den drommel*; *gij wilt al den drommel hebben*. Ook wordt het, in den gemeenen spreektrant, voor eenen kwaden geest, voor den duivel, genomen, ontleend van de verbeelding der schilders, die hem als een drollig, ingedrongen dwergje afmalen: *hij gaat met den drommel om*. Van hier *drommelsch*, *duivelsch*: *dat is een drommelsch werk*; *een drommelsch wijf*.
- DRONK**, z. n., m., *des dronks*, of van den *dronk*; meerv. *dronken*. Verkleinw. *dronkje*. Van *drinken*. Teug: *een dronk wijn*. *Met eenen rustigen dronk.* [Vond.] Ook wordt het voor dronkenschap gebezigd: *iets in zijnen dronk doen*.
- DRONKAARD**, z. n., m., *des dronkaards*, of van den *dronkaard*; meerv. *dronkaarden*. Zuiper.
- DRONKEN**, bijv. n. en bijw., *dronkener*, *dronkenst*. Door den drank bevangen. *Hij is dronken*; *dronken worden*; *zich dronken drinken*. Van hier *dronkenachtig*.
- DRONKENSCHAP**, z. n., v., *der*, of van de *dronkenschap*; het meerv. is niet in gebruik. Beschonkenheid. Ook zuiperij, of de gewoonte om zich dronken te drinken.
- DROOG**, bijv. n. en bijw., *drooger*, *droogst*. Eigenlijk, dat niet nat, niet vochtig is: *droog hout*; *een droog huis*. Figuurlijk: *droog brood*, zonder holer; *drooge hoest*, wanneer men hoest, zonder daarbij stof op te brengen; *drooge min*, eene min, die niet zoogt; *drooge vrijer*, die stil en ongevallig is. Van hier *droogachtig*. *Het drooge* wordt ook als zelfst. gebruikt, voor eene drooge plaats: *zij voeren op het drooge*; *hij heeft zijne schaapjes reeds op het drooge*, hij heeft voor zijn bestaan reeds toereikende bezittingen, eene gemeenzame spreekwijs. Ook voor de aarde: *ende syne handen hebben het drooge geformeert*. [Bijbelv.] Van hier het verkleinw. *droogje*, in de gemeenzame spreekwijs *op een droogje zitten*, niet te drinken hebben. Ook *droogheid*, *drooging*. Zamenstell.: *droogsmonds*, *droogscheerder*, *droogsvoets*. Mogelijk (zegt Ten Kate) is, bij verschuiving van de r, ons *droog* van *dorrig* gekomen.
- DROOGEN**, (gr. *τρυγειν*), bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik droogde*, *heb gedroogd*. Bedrijv., droog maken: *de handen droogen*. Te droogen hangen: *linnen droogen*, *visch droogen*; *iets in de lucht*, voor het vuur droogen.
- Onzijd., droog worden: *het linnen droogt thans niet*; *de wegen beginnen te droogen*.
- DROOGERIJ**, z. n., v., *der*, of van de *droogerij*; meerv. *droogerijen*. Gedroogde kruiden, planten, enz.: *een koopman in droogerijen*.
- DROOGTE**, z. n., v., *der*, of van de *droogte*; zonder meerv. Drooge hoedanigheid: *de droogte der aarde*. Droog weder: *de nood der driejarige droogte*. [Vond.] Zandplaat: *het schip geraakte op eene droogte*.
- DROOM**, z. n., m., *des drooms*, of van den *droom*; meerv. *droomen*. *De waarheit van dezen droom*. [Hooft.] *Het schijnt ons als een droom te zijn*. Figuurl.: *iemand uit den droom*, uit de onzekerheid, helpen. Zamenstell.: *droomachtig*, *droombeduider*, *droomgespuis*, *droomgezicht*, *droomuitlegger*.
- DROOMEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik droomde*, *heb gedroomd*, Bedr.: *ik heb, dezen nacht, iets wonderlijks*, ook eenen wonderlijken droom, gedroomd. Figuurl.: *wie zou dat droomen, denken?* Onzijd.: *ik droomde, dezen nacht, dat*, enz. Ook figuurl., iets onderstellen waar te zijn: *ik droomde, dat gij zoudt trouwen*, in de gemeenzame verkeerking. *Van iets droomen*, ook figuurlijk, iets in het geheim vernemen: *ik heb daar van gedroomd*, in de gemeenzame verkeerking. *Gij droomt*, gij hebt mis. Oul. werd *droomen* ook onpersoonl. genomen: *also dromet den ghierighen menschen van vele goets ende rijcdoms*. [Gulden Troen.] Van hier *dromer*, *droomig*, *droomster*.
- DROP**, ook *drup*, z. n., m., *des drops*, of van den *drop*; meerv. *droppen*. Verkleinw. *dropje*. Alle vochtigheid, die afdruipt; het afdruipe van water: *in den drop staan*. Druppel: *met den minsten drop*. [Huyg.] Een gebrek in de borsten der vrouwen: *zij heeft den drop in hare borsten*. Figuurl., voor drank: *hij houdt veel van den drop*, in de gemeenzame verkeerking. Hooft gebruikt het vrouwel.: *van eene drup bloets*. *Drop*, voor het afkooksel van zoet hout, wordt onzijd. gebezigd. Van dit *drop*, *drup*, komt het werkw. *droppen*, *druppen*, waarvoor wij thans meest *druipen* gebruiken.
- DROPPEL**, ook *druppel*, z. n., m., *des druppels*, of van den *druppel*; meerv. *druppels*. Verkleinw. *druppeltje*. *Twee druppelen olie*. *Hij dronk wijn, maar hij gaf mij geen druppel*, d. i. niets. Verkeerdelijk bezigt men dit woord, in den gemeenen spreektrant, ook van vaste en niet vloeibare zelfstandigheden, b. v. van brood, vleesch, enz.: *gij zult er geen druppel van hebben*. Van hier *druppelings*, bij druppelen, *druppelpis*.
- DROPPELEN**, onz. w., gelijkvl., zijnde het voortdur. w. van *droppen*. *Ik druppelde*, *heb en ben gedroppeld*. Met druppelen neervallen: *het water druppelde op mijne kleederen*; *het zweet is langs zijn aangezicht gedroppeld*.

Droppelen laten neervallen: *de goot droppelt*, anders gemeenlijk *druipt*.

DROPPEN, zie *druipen*.

DROSSAARD, zie *drost*.

DROST, z. n., m., *van den drost*; meerv. *dros-ten*. Ook *drossaard*. Landvoogd, schout. *Drostin*, de vrouw van eenen drost. Van hier *drostambt*, *drostschap*, en van *drossaard*, *drossaardschap*.

Schilt. leidt het van *traut*, *druitt*, af, dewijl de oude drosten vertrouwde raden van den landvorst waren. *Ihre* van het oude *drott*, *drothin*, d. i. heer. Misschien staat het in de naaste betrekking tot het oudduitsche *dursten*, d. i. magtig. In het middeleeuwsche lat. is het *drossardus*, *drossatus*.

DRUIF, z. n., v., *der*, of *van de druif*; meerv. *druiven*. De vrucht des wijnstoks: *die de druif verft en rijpmaakt*. [Vond.] *Druiven lezen*; een *tros druiven*. Ook voor den knop, die aan het einde van de boomen en boots- haken is. Zamenstellingen: *druivenbloed*, *druivensap*, overdragt., wijn; *druivendrager*, *druivenkorf*, *druivenkorf*, *druivenkruid*, *druivenmand*, *druivennat*, overdragt., wijn; *druivenoogst*, *druivenpers*, *druivenperser*, *druivenpersing*, *druivenplukker*, *druiven- rank*, *druivensap*, overdragt., wijn; *druivenschil*, *druivensteel*, *druiventreder*, *druiv- entros*, *druivenvocht*.

DRUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik druilde*, heb *gedruild*. Talmen, langzaam te werk gaan, ook sluimeren. Van hier, in den gemeenen spreektrant *druiloer*, (*langoor*), een lang- zaam handelend, lusteloos mensch; ook *druilooren*, onz. w., lusteloos zijn, *druiloo- rig*, *druiloorigheid*.

DRUIPEN, ook *droppen*, *druppen*, onz. w., on- gelijkvl. *Ik droop*, heb en *ben gedropen*. Eigenl., afdruipe: *het water druipt langs den muur*. Droppelen laten vallen: *de goot druipt*, heeft *gedropen*. Figuurl.: *door zijne kleederen druipen*, mager worden, verkwij- nen. *Door de mand druipen*, vallen, zijn gezegde niet kunnen waar maken, tot beken- tenis komen. Vallen, zakken: *de vruchten druppen van de takken in den mond*. [Vond.] *Dat toom en gladdie speer hem uit de handen druipen*. [Hooft.] *Hij ziet er uit, of hij van de galg gedropen is*. *Druipen* — *hij is gedro- pen*, zegt men van iemand, die bij het aan- gestelde onderzoek naar zijne bekwaamheden, te kort geschoten is. Alle in den gemeenza- men spreektrant gebruikelijke spreekwijzen. Van hier *druiper*, *druiperd*, *druiping*. Zame- nstell.: *druipneus*, *druipoog*.

DRUIPSTAART, z. n., m., *des druijstaarts*, of *van den druijstaart*; meerv. *druipstaarten*. Van *druip*, *druipen*, en *staart*. Een hond, of eenig ander dier, dat den staart tusschen de beenen laat hangen. Ook overdragt., voor iemand, die, van schaamte, stil wegsluipt;

DRUIPSTAARTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik druijstaar- te*, heb *gedruipstaart*. Met eenen ingetrokken staart, bevreesd wegsluipe: *de wolf.... druijstaartende van schrik*, enz. [Moon.] Ook bij overdragt, van menschen.

DRUISCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik druischte*, heb *gedruischt*. Hetzelfde als *ruischen*; doch in dezen zin is het thans niet meer in gebruik. Tegenwoordig wordt het gebezigd voor: zich met getier tegen iets verzetten: *die tegen 't vuur der Nederlanderen druischt*. [J. d. M.]

DRUK, z. n., m., *des druks*, of *van den druk*; meerv. *drukken*. Het drukken: een *druk*, of *drukking*, *met de hand*. Figuurl., nood, ellende: *de verongelukten uit den druk te helpen*. [Hooft.] *In druk zitten*. Het boekdruk- ken: *de misslagen in den naesten druk*. [Vond.] *De eerste, tweede druk van een boek*. *Iets in druk geven*. *Hij is een liefhebber van oude drukken*. Een *sierlijke*, *zuivere druk*. Al de afgedrukte bladen van eenig werk: *hij kocht den ganschen druk*.

Dit *druk*, hoogd. *Druck*, is bij Notk. reeds *druich*; en in de fig. beteekenis van kommer, ellende, komt bij Tatian, *thruinessi* voor.

DRUK, bijv. n. Zie *drok*.

DRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik drukte*, heb *gedrukt*. De deelen van eenig ding in eene naauwere plaats brengen. Eigenlijk: *boter in eenen pot drukken*. *Iemand de hand drukken*. *Iemand aan zijne borst drukken*. In eene ruimere en figuurlijke beteekenis, door druk- ken smart veroorzaken: *de schoenen drukken mij aan de hielen*. Door drukken bevestigen: *het zegel op eene oorkonde drukken*. Kommer en bezwaren veroorzaken: *de drukkende last mijner bezigheden*. *Door armoede en gebrek gedrukt worden*. Door drukken letters en beelden op papier enz. brengen: een *boek drukken*, *katoen drukken*. *Hij liegt als of het gedrukt ware*, in het gemeene leven. Van hier *drukker*, *drukkerij*, *drukkig*, bij Hooft en anderen voor bedrukt, *drukking*, *druksel*. Zamenstell.: *drukbal*, *drukfeil*, *drukinkt*, *drukkunst*, *drukletter*, *drukloon*, *drukpapier*, *drukpers*, *drukproef*, *drukschrift*.

DRUP, zie *drop*.

DRUPPEL, zie *droppel*.

DRUPPEN, zie *druipen*.

DUBBEL, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Tweevoudig, tweemaal geno- men: *eene dubbele deur*; *iets dubbel leggen*; *een boek dubbel hebben*. *Ieder genoeg wordt dubbel gesmaakt*, *wanneer het aan anderen medegedeeld wordt*. Een *dubbele dukaat*, eene goudmunt, die twee dukaten waardig is. Een *dubbels arend*, met twee koppen afge- beeld. Een *dubbele nagelbloem*, die vele en digt bijeen gegroeide bladen heeft. *Gij hebt u daardoor dubbel*, zeer, *verdienstelijk ge- maakt*. Somwijlen wordt het, in het gemeene leven, ook voor *maal*, *voudig*, gebezigd;

b. v. *driedubbel*, *vierdubbel*, enz., voor *drie-voudig*, *viervoudig*. Het gebruik neemt het in dezen zin, schoon verkeerdelijk, want *driedubbel* is eigenlijk zesvoudig, en *vierdubbel* achtvoudig. Ook wordt het als zelfst. gebezigd: *het dubbel*, van eenig geschrift dat dubbel geschreven is. Zamenstell.: *dubbelhartig*, *dubbelhartigheid*, *dubbelte*, z. n., o., een geldstuk van twee stuivers, *dubbeltonig*, *dubbeltonigheid*, dubbelzinnige en verraderlijke wijs van spreken; *dubbeltop*, bij de dichters, de berg Parnas, om zijnen dubbelen top dus genoemd; *dubbelzinnig*, *dubbelzinnigheid*.

Dubbel, hoogd. *doppelt*, deen. *dobbelt*, zweed. *dubbel*, eng. en fr. *double*, ital. *doppio*, lat. *duplus*, gr. *διπλος*, *διπλους*. Dikwerf zegt en schrijft men *dubbeld*, en beschouwt deze bijgevoegde *d* als tot de welluidendheid behoorende; doch anderen kunnen hier geene welluidendheid ontdekken; en in de zamenstelling valt deze *d* geheel weg, als blijkt uit *dubbelhartigheid* enz.

DUBBELD, z. n., onz., meerv. *dubbelden*. Afschrift, dat dubbel geschreven is, anders duplicaat: *het dubbelt van dit verdragh*. [Hooft.]

DUBBELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik dubbelde*, heb *gedubbeld*. Van *dubbel*. Dubbel nemen, dubbel maken, verdubbelen: *hij dubbelde zijne pogingen*. Eenen brief dubbelen, denzelven afgeschreven mededeelen. [J. de Haas.] Bij de schoenmakers is dubbelen in gebruik voor: met eenen dubbelen draad benaaijen. *Een schip dubbelen* is, hetzelfde een dubbel bekleedsel geven. Van hier *dubbeling*.

DUBBEN, onz. w., gelijkvl. *Ik dubde*, heb *gedubd*. Twijfelen, wankelen: *siet hem dubben*, *hoort hem suchten*. [Geschier.] Van hier *dubber*, *dubbing*. — Tuinm. brengt het tot het lat. *dubium* en *dubitare*.

DUCHTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik duchte*, heb *geducht*. Van het verouderde *ducht*, voor vrees. Vreezen: *gij hebt geen kwaad te duchten*. *Ik duchte*, *dat*, enz. Van hier *duchtig*, *duchting*.

DUF, bijv. n. en bijw., *duffer*, *dufst*. Vochtig, doch alleen in zoover als de vochtigheid zich door den reuk verraadt: *de kelder is duf*; *eene duffe kamer*. Door vochtigheid bedorven, en dit bederf door den reuk en den smaak verradend: *het meel riekt*, *het brood smaakt duf*. Van hier *dufheid*. Voor *duf*, wordt ook *duffig* gebezigd, waarvan *duffigheid*.

DUFSTEEN, ook *duifsteen* en *tufsteen*, z. n., m., *des dufsteens*, of *van den dufsteen*; meerv. *dufsteenen*. Van het gr. *τοφος*, of het lat. *tophus*.

DUDELJK, bijv. n. en bijw., *duidelijker*, *duidelijkst*. Licht te kennen, licht te verstaan: *duidelijk schrift*; *hij spreekt zeer duidelijk*; *eene duidelijke stem*, die elk hooren en ver-

staan kan; *zich duidelijk uitdrukken*. Van hier *duidelijkheid*.

DUIDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik duidde*, heb *geduid*. Eigenlijk, wijzen: *met den vinger op iemand duiden*; doch in deze beteekenis begint het reeds te verouderen. Verklaren, uitleggen: *iets ten kwade duiden*. Oulings zcide men *dieden*.

DUIF, z. n., v., *der*, of *van de duif*; meerv. *duiven*. Het verkleinw. *duifje*. Zekere vogel: *in schijn van eene duive*. [Vond.] Zamenstell.: *duifhuis*, *duivenboon*, *duivendrek*, *duivenei*, *duivenhok*, *duivenkot*, *duivenmarkt*, *duivenmelker*, *duivenmest*, *duivenslag*, *duiventil*, *duivenvlugt*.

Ten Kate brengt het tot het oude werkw. *duiven*, d. i. onderdampelen, dewijl de duiven zich gaarn onder het water dompelen.

DUIFSTEEN, zie *dufsteen*.

DUIG, z. n., v., *der*, of *van de duig*; meerv. *duigen*. Zijstuk van een rond houten vat: *eene duig in een vat steken*. *In duigen vallen*, *in duigen spatten*, uiteen vallen, van een vat; ook overdragt.: *dat ontwerp is in duigen gevallen*, *ligt in duigen*, is mislukt. *Iets in duigen gooijen*, *smijten*, doen mislukken.

DUIKELAAR, ook *duiker*, z. n., m., *des duikelaars*, of *van den duikelaar*; meerv. *duikelaars*. Van *duikelen*. Iemand, die duikelt, ook zekere vogel.

DUIKELEN, onz. w., gelijkvl., zijnde het voortdur. w. van *duiken*. *Ik duikelde*, heb *geduikeld*. Over het hoofd tuimelen; het hoofd onderhalen, onder het water.

DUIKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik dook*, heb *gedoken*. Voorover bukken: *hij duikt in het gaan*; *hij gaat gedoken*, voorover gebukt. Onder water zwemmen: *hij dook onder water*. Overdragt., onder doen: *hij wil voor niemand duiken*. De onvolmaakterled. tijd is *oul*, ook *duikte* geweest: *Achelous dyccte weder met sijn hoofd onder d'water*. [J. Florian.] Van hier *duiker*, *duiking*.

DUIKER, z. n., m., *des duikers*, of *van den duiker*; meerv. *duikers*, ook *duikelaar*. Iemand die in het water duikt en lang onder blijft. Zekere vogel: *Ezakus in eenen duiker herschapen*. [Vond.] Insgelijks wordt eene goot, of buis, die onder den grond verborgen, of gedoken is, om door middel daarvan het water in- en uit te laten, ook eene sluisdeur, of een verlaat, *duiker* genoemd. Zamenstell.: *duikerklok*, een werktuig, waarmede men zich op den grond der zee nederlaat en weder boven komt.

DUIM, z. n., m., *des duims*, of *van den duim*; meerv. *duimen*. De eerste en dikste vinger aan de hand: *hij knelde zijnen duim*. Van hier de gemeenzame spreekwijzen: *onder den duim*, in stilte, in het geheim; *iemand bij*, ook *onder*, *den duim houden*, kort hou-

den, binnen de behoorlijke palen houden. Het verkleinw. is *duimpje*. Men plagt den duim op te steken, om iets te bevestigen, van waar de gemeenzamespreekwijs: *duimpje op!* Om de gelijkheid aan eenen duim, wordt een ijzeren kram, waaraan iets vast gemaakt, of gehangen wordt, een *duim* genoemd: *eene deur uit hare duimen ligten*. Zekere maat: *drie duimen lang*. Eenen duim breed. Dit wordt, in de gemeenzame verkeerling, ook zamengevoegd en als zelfst. gebezigd: *een duimbreed*, d. i. de breedte van eenen duim: *ik zal geen duimbreed gronds aan hem afstaan*. Voor *duim* wordt, in de gemeenzame verkeerling, ook *duimeling* gebezigd, overeenkomstig met het ijsl. *tumling*; en dit *duimeling* heeft bij ons ook de beteekenis van den duim van eenen handschoen, of eenig ander bekleedsel van den duim. Zamenstelling: *duimijzer*, een ijzer dat men eenen gevangenen aan de duimen plagt te doen; *duimkruid*, in den gemeenen spreektrant, voor geld: *het heeft hem duimkruid gekost*. *Duimspijker*, zekere soort van spijkers; *duimstok*, een maatstok, in duimen verdeeld. Van dit *duim* is oudt. het werkw. *duimen* in gebruik geweest, waarvan *duimelen*, in het gemeene leven: *gij zult niet veel daurvan duimelen*, niet veel trekken, ook nog overig in *beduimelen*, veel behandelen.

DUIMELLEN, zie *duim*.

DUIN, z. n., o., *des duins*, of *van het duin*; meerv. *duinen*. Een heuvel, en wel in eene bepaaldere beteekenis, een zandheuvel aan het strand der zee: *op het scheveningsche duin*. Het gebruik stelt het onzijd., schoon wij bij Vond. lezen: *de zee omhelst de duin*; doch dit is mogelijk voor *de duinen* te nemen. Zamenstell.: *duinachtig*, *duingras*, *duinkant*, *duinkonijn*, *duinmaatjer*, *duinroos*, *duinstrand*, *duinzand*.

Duin, hoogd. *Düne*. eng. *downs*, fr. *dunes*. In het angels. is *dun*, *dune*, een berg, en in het gr. *δun*, een zandhoop, *Duin* is een oud woord, hetwelk reeds in de oudste gallische taal aangetroffen wordt, gelijk zoo vele namen bewijzen, die in *dunum* uitgaan. A. Myl. zegt, dat men reeds sporen van dit woord, in deze beteekenis, bij Herodotus vindt, in de benaming van *διδυνοί* en *βιδυνοί*.

DUIST, z. n., o., *van het duist*; het meerv. is niet in gebruik. Het stof van meel, of stuifmeel. Ook de bast van boekweit.

DUISTER, bijv. n. en bijw., *duisterder*, *duisterst*. Donker: *het wordt duister*; een *duistere nacht*. Figuurlijk, moeijelijk om te verstaan: *een duister schrijver*; *eene duistere rede*. *Duister* wordt ook als zelfstandig gebezigd, *het duister*: *in 't midden van het nare duister*. [Vond.] Van hier *duisterachtig*, *duisterheid*, *duisterlijk*, *duisternis*. Van dit *duister* heeft men oul. het werkw. *duisteren* ge-

vormd, nog overig in, en in den zin van, ons *verduisteren*: *ruste duystert ons verstandt*. [Geschier.]

Duister, hoogd. *düster*, bij Willeram. *thimster*, en *thimsternis*, voor *duisternis*.

DUIT, z. n., m., *des duits*, of *van den duit*; meerv. *duiten*. Het verkleinw. is *duitje*. Zekere koperen munt, waarvan er acht in eenen stuiver gaan; twee penningen: *nieuwe duiten*; *ik heb hem tot den laatsten duit betaald*. Ook wordt dit woord, even als *penning*, voor eenekleinigheid gebezigd: *ik ben hem geenen duit* (niet het geringste) *schuldig*; *ik geef er niet eenen duit van*; *hij heeft niet eenen duit in de wereld*. Verkeerdelijk maakt men van dit *duit*, in het gemeene leven, de spreekwijs *op eenen duit*: *hij gelijkt zijnen vader op eenen duit*, hetwelk eene verbastering van *op ende uit* is.

DUIJSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat den Duitschen eigen, of uit Duitschland afkomstig is: *duitsch geld*, *eene duitsche vrouw*, *duitsche zeden*. In de duitsche taal geschreven: *de duitsche bijbel*, *duitsche boeken*. Ook wordt het als zelfst. gebezigd, *het duitsch*, de duitsche taal: *hij spreekt zijn duitsch goed*. Van hier *duitscher*, *duitschland*.

Dit *duitsch* is bij M. Stoke *dietsch*, die, onder anderen, *walsch ende dietsch* heeft, waarschijnlijk van *diet*, *died*, dat volk beteekent. Adel. zegt: *Thot*, *Dot*, is een oud, nog niet geheel verouderd woord, dat eenen bloedvriend beteekent, en met het hebr. *dod*, *vriend*, *geliefde*, eene meer dan toevallige verwantschap heeft. Naderhand werd het voor eenen naastbestaanden, wijders voor eene menigte van naastbestaanden, en eindelijk voor een volk genomen, dewijl de oudste volkeren niets anders dan aanverwanten en naastbestaanden waren. Vermoedelijk hebben de Duitschen, of Duitschers, dezen naam daarvan gekregen, dat zij zich, als een volk, verbonden, verbroederd, en zich tegen de Galliërs, met alle kracht, vereenigd hadden, waarom de Romeinen hen *Germani*, d. i. broeders, noemden. Anderen leiden dezen naam van *Theut*, *Theusto*, *Tuisco*, den God der Germanen, af.

DUIVEL, z. n., m., *des duivels*, of *van den duivel*; meerv. *duivels*, *duivelen*. Verkleinw. *duiveltje*. Satan, booze geest: *de hoovaerdij heeft den oppersten van alle Engelen in eenen duivel verandert*. [Vond.] *Van den duivel bezeten*. Figuurl., een slecht, hoos mensch: *hij is een duivel*, in het vrouwelijke geslacht, *eene duivelin*. Van hier eenige ruwe, en in het gemeene leven gebruikelijke spreekwijzen: *loop naar den duivel*; *ik geef er den duivel van*; *hij is te gek om voor den duivel te dansen*; *iemand naar den duivel helpen*, enz. Zamenstell.: *duivelbanner*, *duivelbezuender*, *duivelერი*, *duiveljagen*,

duiveljager, duiveljaagster, duivelsbrood, duivelsdrek, duivelskunstenaar, duivelskunstenaar, duivelskop, enz.

Kiliaan en Tuinm. achten het woord *duivel* zamengesteld van *de*, of *die*, en *euvel*, d. i. kwaad, hoos. *Duivel* zou dan zoo veel als *de euvele*, d. i. de kwade, de booze, zijn. Het laat zich echter regelmatig afleiden van het lat. *diabolus*, of het gr. *δίαβολος*.

DUIVELSCH, bijv. n. en bijw., *duivelscher, zeer duivelsch*. Dat van den duivel is, of tot den duivel behoort. Figuurl.: *dat is een duivelsch werk; eene duivelsche, zeer groote, leugen.*

DUIZELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik duizelde, heb geduizeld*. Van het veroud. *duizel*, nu *duizeling*. Bedwelmd zijn, draaijngen in het hoofd hebben. Van hier *duizeling*.

DUIZELIG, bijv. n. en bijw., *duizeliger, duizeligst*. Bedwelmd: *ik ben duizelig van hoofd*.

DUIZEND, telwoord, volgens Adel., zamengesteld van het oude *duis*, tien, en *hunt, hund*, honderd, derhalve tien honderd, of tienmaal honderd: *duizend guldens; een duizend acht honderd guldens; tien duizend man*. Somwijlen wordt het verbogen: *Saul heeft sijne duisenden verslagen, maer David sijne tien duisenden*. [Bijbelvert.] Somwijlen wordt het als bijvoegel. gebezigd, voor duizenderlei: *ik heb duizende dingen, op eenen dag, te verrigten*.

Sints woeste gulzigheid, sints brassende overdaad, Die zich aan duizende gerechten naau verzaad.

[L. W. v. Merken.] Ook komt het als zelfst. voor: *het duizend; tien guldens kost het duizend; veertig van het duizend, veertig guldens van duizend guldens*. Oul. is *duist* in gebruik geweest voor *duizend*: *al storven aen uc' slincker zijd' duysent en tien duyst t' same*. [Datheen.] In Vlaanderen zegt men *duest*. Zamenstellingen: *duizendbeen, duizendblad, duizenderlei, duizenderhande, duizendjarig, duizendmaal, duizendschoon, duizendste, duizendwerf*.

DUKAAT, z. n., m., *des dukaats, of van den dukaat*; meerv. *dukaten*. Eene gouden munt van vijf guldens en vijf stuivers, hollandsch geld. Van het lat. *ducatus*, d. i. hertogdom, omdat een hertog van Ferrara deze munt het eerst heeft laten slaan. Zamenstelling: *dukatengoud*.

DUKDALF, z. n., m., *des dukdalfs, of van den dukdalf*; meerv. *dukdalven*. Een paal, die in het water staat, en dient, om daaraan schepen vast te leggen. Of dit paalwerk dezen naam gekregen hebbe, in toespeling op den wreeden *Duc de Alba*, wordt gegist, doch is onzeker.

DUL, zie *dol*.

DULDELIJK, bijv. n. en bijw., *duldelijker, duldelijkst*. Van *dulden*. Dat geduld, of verdragen, kan worden: *dat is nog al duldelijk*.

DULDELOOS, bijv. n. en bijw., *duldelloozer,*

duldelloost. Van *dulden*. Dat niet te dulden is: *dat is eene duldellooze pijn*.

DULDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik duldde, heb geduld*. Met gelatenheid lijden en verdragen: *hij heeft veel te dulden*. Toelaten: *dat zal niet geduld worden*. *De Joden werden vooreen in Utrecht niet geduld*. Van hier *dulder, duldning*.

Volgens Adel. is het van een verouderd werkw., *dolen*, afkomstig, hetwelk lijden, verdragen beteekende, even als ons *dulden*; in welke beteekenis *doleen, kedolen*, en *fardolen* reeds bij Kero voorkomen. Deze zelfde beteekenis heeft *thulan* bij Ulphil., *tholian* in het angels., *tola*, zweed., *dol* ijsl., *taale* deen., en *τᾶλα* in het gr. Ook moet dit woord in de oudste taal der Romeinen voor handen geweest zijn, zoo als blijkt uit *tolero*, uit *tuli*, den verled. tijd van *ferre*, en uit *indulgere*.

DUN, bijv. n. en bijw., *dunner, dunst*. Het tegengestelde van dik, dat eene geringe dikte heet: *zij is zeer dun, van ligchaam*. *Eene dunne draad*. Figuurl.: *afgedragen, versleten, in het gemeene leven: dat kleed begint zeer dun te worden*. Uit weinig en ver van elkander verwijderde deelen bestaande: *hij heeft dun haar; het gras staat dun; de wortelen zijn hier dun gezaaid; ook overdragt: de vromen zijn dun gezaaid, zijn zeldzaam*. Ook van vloeistoffen: *dun bier, dun bloed, dunne melk, dunne lucht*. Vloeibaar: *dunne boter; de boter dun maken*. Hoofd bezigt het bij *slaap*, voor *ligt, ligt afgebroken: een morgenlied... dat voor Princessen deuren haar dunnen slaep komt steuren*. Dit is door L. Bake nagevolgd: *mijn dunnen slaep gesteurt*. Door *dik en dun*, langs vuile, morsige wegen. Het onzijd. *dun* wordt dikwerf als zelfst. gebezigd: *het dun van een ei*. Van hier *dunachtig*, bijv. n. en bijw.; *dunnetjes*, bijw.: *dat brood is dunnetjes gesneden*. Zamenstellingen: *dunbuik, dunbuikig, dunharig, dunheid, dunlijvig, dunnigheid, dunte*.

Dun, hoogd. *dünn*, bij Kero *dunna*, angels. *thijn*, eng. *thin*, ijsl. *thunnur*, zweed. *tunn*, pers. *tend*, lat. *tenuis*, gr. *τὸννος*.

DUNDOEK, z. n., onz. Uit zeer fijne stof zamengesteld doek: *in 't heughelijke kleedt van dundoek en scharlaaken*. [Hooft.] *Nufje dundoek* is nog in gebruik, voor een ingebeeld en op haren tooi zeer keurig meisje; anders *coquette*.

DUNK, z. n., m., *des dunks, of van den dunk*; het meerv. is niet in gebruik. Van *dunken*. Meening, gevoelen: *van zulk eenen dunk zijn; ik heb daarvan eenen anderen dunk*.

DUNKEN, onz. w., onregelm. *Ik dacht, heb gedacht*. Het wordt ook onpersoonl. gebruikt. Denken: *Soo yemant onder u dunckt dat hij wijs is*. [Bijbelvert.] Doch in dezen zin wordt het zelden gebezigd. Schijnen, voorkomen: *dit werk docht (dacht) mij quaet; wie van*

deze drie dunckt u de naaste geweest te zijn ; ende die ons duncken de minst eerlicke te zijn. [Bijbelvert.] *Wat dunckt u van mijnen zoon?* Ook met het werkw. *laten*: *zich iets laten dunken*, zich, uit verkeerde eigenliefde, of waan, zaken toeëigenen, als verstand, schoonheid, eerwaardigheid, enz., welke men in het geheel niet bezit, of zich grooter afschildert, dan zij waarlijk zijn: *wat willen doch dese ketters sich laten duncken, dat sij geleert zijn.* [Aldeg.] *Ghij laet u wat veel duncken.* [Huygh.] En van dit *laten dunken* is ons gebruikelijke *laatdunkend, laatdunkendheid* gevormd. Onpersoonl.: *mij dunckt, ik zie daar iemand, of, dat ik daar iemand zie.*

Is yemand wijs, seght Jan, mij dunckt, ick ook niet sot ben ;
Is yemand goed en vroom, mij dunckt, ick 'toock voor God ben ;
Is yemand mooy van myl, mij dunckt, ik goelick ben ;
Schrijft yemand wel, mij dunckt, ick heb een kloecke pen ;
Is yemand wel bespraecht, mij dunckt, ik kan oock spreken ;
Preecht yemand wel, mij dunckt, ick souw licht beter preken ;
Mij dunckt van al dat duncken, Jan,
Ghij laet u wat veel duncken, Man. [Huyg.]

Ook wordt het als zelfst. gebezigd: *het duncken ; naar mijn dunken.* Zie *beduncken*. Van hier ook *dunking*.

DUNNEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik dunde, heb en ben gedund.* Van *dun*. Bedrijv., *dun* maken: *die plank moet nog wat gedund worden.* Verlengen, meer vloeibaar maken: *melk dunnen.* *Wortelen dunnen*, hier en daar eenigen uit de aarde trekken, om den overigen meer gelegenheid tot groeijen te geven. Zoo ook *het haar dunnen*, hier en daar afsnijden. Onzijd., *dun* worden: *zijn buik begint te dunnen.* Verminderen: *de regen dunt; mijn geld is heel wat gedund.* Van hier *dunning, dunsal*, zekere salade.

DUREN, onz. w., gelijkvl. *Ik duurde, heb geduurd.* Aan eene plaats blijven: *hij kon daar niet langer duren ; ik kan rusten noch duren*, in het gemeene leven. In stand, of in wezen blijven: *ijzer en marmer duren lang ; dat rijk zal niet lang duren.* Insgelijks, ongeschonden, buiten bederf blijven: *die appelen kunnen niet duren.* Voortvaren te zijn: *eene hevige smert duurt niet lang ; de schouwburg heeft gisteren lang geduurd.* Zoo ook: *het duurde niet lang*, er verliep niet veel tijd, *of hij kwam ; dat zal nog lang duren*, nog lang aanloopen, er zal nog veel tijd verloopen, eer dat plaats heeft. Van hier *during*.

Duren, hoogd. *dauern*, lat. *durare*, fr. *durer*, ital. *durar*, eng. *to dure*, stamt, volgens Adel., zeer waarschijnlijk, van een verouderd woord *dur*, lat. *durus*, d. i. hard, af. Intusschen is het merkwaardig, dat reeds het hebr. *dur*, *wonen, blijven*, beteekent, waarvan *dor*, *leeftijd*, afkomstig is. Het zweedsche *dura* beteekent *vertoeven, blijven*, en het gr. *δυρος*, lat. *diuturnus*, *langdurig*.

DURFAL, z. n., m., *des durfals*, of *van den durfal*; meerv. *durfallen*. Van *durf, durven*, en *al*

In het gemeene leven, iemand, die alles durft ondernemen: *hij was een regte durfal.*

DURFNIET, z. n., m., *des durfniets*, of *van den durfniet*; meerv. *durfnieten*. Van *durf, durven*, en *niet*. In het gemeene leven, iemand, die niets durft ondernemen, die schroomvallig is: *hij is een regte durfniet.*

DURK (ook *urk*), z. n., m., *des durks*, of *van den durk*; meerv. *durken*. Scheepswoord. De plaats, waar zich het vuil in een schip vergadert. Moon. heeft het onzijdig; doch het gebruik zegt: *in den durk.*

DERVEN (oul. ook *darren, derren*), onz. w., onregel. en gelijkvl. *Ik dorst, heb gedorst, ik durfde, heb gedurfd.* [Het wordt thans meest gelijkvloeiend gebezigd. Zich verstouten, onderstaan: *durft gij mij nog aanzien?* Dikwerf wordt het volgende werkwoord verzwegen: *ik wil wel, maar ik durf niet.* Mogen, kunnen: *durf ik mij op u verlaten?* Oul. werd het ook voor behoeven gebezigd: *dat hij niet en dorste vreesen.* [Florian.] Vond. en anderen schreven, in den derden persoon van den tegenw. tijd der aantoon. wijs, *hij durf*, zonder *t*; doch thans heeft het algemeene gebruik *hij durft*.

Dewijl *durven* de onbepaalde wijs van andere werkwoorden, zonder *te*, bij zich heeft, b. v.: *ik durf het u wel zeggen*, en niet: *ik durf het u wel te zeggen*, zoo verandert het, in den volmaakt- en meer dan volmaakt-verledenen tijd, zijn deelwoord in de onbepaalde wijs: *ik heb het u niet durven* (niet *gedurfd*) *zeggen*. Wordt echter het werkwoord verzwegen, dan treedt het verleden deelw. *gedurfd* weder in zijne oude regten: *hij zoude wel gekomen zijn, maar hij heeft niet gedurfd.* *Durven* heeft dit met *willen, leeren, hooren, mogen, kunnen, zien, laten*, en eenige andere, gemeen, welke de enkele onbepaalde wijs bij zich hebben.

De beteekenis van zich verstouten schijnt de oudste te zijn; althans het gr. *θάρρειν*, goth. *dauran*, frank. en alem. *durren* en *thorren*, angels. *dijrran, dearran*, zweed. *töras*, ijsl. *thora*, eng. *dore* en schot. *daren*, hebben ook deze beteekenis.

Dus, bijw., beteekenende op deze wijs: *dus sprak hij ; dus deed hij.* M. Stoke bezigt het ook in den zin van hierom, om deze rede. En zoo wordt het ook nog gebruikt: *gij hebt mij eene groote dienst gedaan, dus kom ik u bedanken.* Somwijlen wordt *al* voor *dus* gevoegd, om den zin te versterken: *aldus*. Zie *al*. *Dus* is ook in den zin van *zoo* gebruikt geweest: *dus grote quaetheit en dus grote sonde.* [Bijb. 1477.]

DUSDANIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *dus* en den uitgang *danig*, van *doen*. Van dezen aard: *dusdanig is de staat des geschils.* *Dusdanig*, op deze

wijs, heeft de zaak zich toegedragen. Oul. schreef men voor *dusdanig*, ook *dustaen*, *dusgedaen*, en *dusgedaen*: *dus ghedaen is oec een wijsfs wech*. [Bijb. 1477.]

DUT, z. n., m., *des duts*, of *van den dut*; het meerv. is niet in gebruik. Verkleinw. *dutje*. Ligte slaap: *eenen dut*, ook *een dutje*, *doen*, eenen ligten slaap nemen. Twijfeling: *iemand uit den dut helpen*. *Gij blijft hier in den dut*, in het onzekere. [de Deck.] Oul. beteekende het ook mijmering.

DUTTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik duttede*, heb *gedut*. Los slapen, sluimeren: *en dutten bij zoo nutten licht*. [de Deck.] Oul. beteekende het ook suffen, mijmeren.

DUUR, (*dier*), bijv. n., *duurder*, *duurst*. Hoog van prijs: *alles is even duur*. *Ten duurste*, op den hoogsten prijs. Overdragt.: *met eenen duren*, (*dieren*) plegtigen, *eed*. Van hier *duurkoop*, *duurte*.

DUUR, z. n., m., *des duurs*, of *van den duur*; zonder meerv. Het voortduren: *ons leven is van korten duur*. *Op den duur*, bij voortduring.

DUURBAAR, bijv. n. en bijw., *duurbaarder*, *duurbaarst*. Oul. gebruikelijk voor uitnemend, dat van groote waarde is: *duurbare salve*. [Bijb. 1477.] Thans gebruikt men *dierbaar*. Verkeerdelijk wordt dit woord gebezigd voor iets, hetwelk lang duren kan.

DUURKOOP, } zie *duur*.
DUURTE, }

DUURZAAM, bijv. n. en bijw., *duurzamer*, *duurzaamst*. Dat duren kan. Van hier *duurzaamheid*.

Duw, zie *douw*.

DUWEN, zie *douwen*.

DWAAL, z. n., v., *der*, of *van de dwaal*; meerv. *dwalen*. Een oud, schoon nog niet geheel verouderd woord, bij Kil. *dwaele*, *dwele*, *dweyle*, in de beteekenis van een tafellaken, of eenen handdoek. *Dwaal*, of *dweil*, beteekende oudt., in het algemeen, eenen vierkanten lap, groot of klein, of van wat stof gemaakt. Zoo is *kelkdwaal* de doek, die in sommige kerken, over den avondmaalskelk uitgebreid is. Te Arnhem, zegt A. De Rooy, gebruikt men, bij eene begrafenis, de spreekwys *den dweil verteren*, d. i. het geld, hetwelk men aan diegenen geeft, die een lijk ten grave gedragen hebben; zijnde misschien deze spreekwys daaruit ontstaan, dat de Gilden aldaar, gelijk ook elders, gewoon waren, de dooden, die tot hunnebroederschap behoorden, ten grave te dragen, terwijl mogelijk ieder Gilde een eigen lijkkleed (*dweil*, *dwaal*) gehad heeft, waarmede de doodkist overdekt werd, voor het gebruiken van welk kleed, de naaste Vrienden des overledenen eenig geld ter vertering gaven. In Gouda spreekt men ook van eene *dwaal*, bij de begrafenis, en daar is het nog gebruikelijk,

schoon veel minder, dan voor eenige jaren, *eene dwaal te geven*, d. i. zekere som gelds, ter vertering, aan de dragers van het lijk uit te reiken, waarvoor dan, in eene der herbergen, een maaltijd aangelegd wordt. En op dit *doodmaal*, plagt men zich somwijlen luidruchtig te vervrolijken, en de aandoenlijke plegtigheid der begrafenis, wel eens, met zang en dans te eindigen.

DWAAS, bijv. n. en bijw., *dwazer*, *meest*, *zeer dwaas*. Buitensporig, zot: *dat is eene dwaze onderneming*; *ik zal zoo dwaas niet zijn*. Ook wordt het als zelfst. gebezigd: *hij is een dwaas*. *Ik hebbe gestic eenen dwasen*. [Bijbelv.] Van hier *dwaasheid*, *dwaasselijk*. Oul. is het onz. werkw. *dwazen*, voor *dwaas zijn*, niet wel bij het hoofd zijn, in gebruik geweest. Ook zeiden de Ouden *daas*, voor *dwaas*, van *dazen*, voor *dwazen*.

Tuinm. gist, of *dwaas* niet zij voor *dwaalsch*, van *dwalen*; althans Kil. heeft *dwaaslicht*, voor *dwaallicht*. In het gr. is *δωαζεις* beuzelen.

DWALEN, onz. w., gelijkvl. *Ik dwaalde*, heb *gedwaald*. Dolen: *wij dwaalden lang in het bosch*. *Van den weg dwalen*; *iemand doen dwalen*. Figuurl., mistasten, niet wel begripen: *gij dwaalt zeer*, *wanneer gij dit stelt*. Van hier *dwalig*. Zamenstell.: *dwaallicht*, *dwaalpad*, *dwaalspoor*, *dwaalster*, *dwaaltuin*, (*doolhof*), *dwaalweg*, *dwaalzinnig*.

Voor *dwalen* schreven de oude Saksen en Kimbren *wallen*, of *walen*, waarvan men nog een overblijfsel in het eng. *walk*, d. i. *wandelen*, vindt. Kil. heeft *wallen*, d. i. *walen*, omzwerven.

DWANG, z. n., m., *des dwangs*, of *van den dwang*; zonder meerv. Van *dwingen*. *Het gerucht zwol door den dwang*. [Hooft.] *Iets door dwang doen*. Van hier *dwangeloos*, zonder dwang, bij Hooft. Zamenstellingen: *dwangdienst*, *dwangmiddel*, *dwangnagel*.

DWARLEN, ook *dwerlen*, van *werlen*, *warten*, met eene voorgevoegde *d*, en dit van *werren*, *warren*, onz. w., gelijkvl. *Ik dwarlde*, heb *gedwarld*. Draaijen: *onder malkander dwarlen*. Van hier *dwarling*, bij Hooft *dwerling*: *in deze dwerling*. Zamenstell.: *dwarlwind*.

DWARS, (ook *dwars*), bijv. n. en bijw., *dwarser*, *meest*, *zeerdwars*. Schuins, scheef: *iets dwars leggen*; *iemand dwars*, ook *over dwars*, *aanzien*; *dwars voor den boeg liggen*, scheepswoord; *dwars door de gracht zwemmen*; *dwars overloopen*. Zamenstell.: *dwarsbalk*, *dwarsboom*, *dwarsboomen*, *dwarsfluit*, *dwarshout*, *dwarstijst*, *dwarspaal*, ook figuurl., voor *dwardsrijver*, *dwarspad*, *dwars-sloot*, *dwarsstraat*, *dwarsstroom*, *dwarsweg*.

DWARSBOOMEN, bedr. w., *ik dwarsboomde*, heb *gedwarsboomd*. Eenen sluitboom dwars voorhouden, en dus tegenhouden. Overdragt. tegenwerken: *altijd dwarsboomt hij mij*.

DWARSDRIJVEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik dwarsdrijfde, heb gedwarsdrijfd.* Van *dwars* en *drijven*. Eigenlijk, met een schip dwars in het water liggen. Dit voorbedachtelijk geschiedende, om iemand te hinderen en te kwellen, heeft het figuurlijke *dwarsdrijven*, voor: zich opzettelijk tegen alles aankanten, niets toegeven, alles tegenspreken, alles tegenwerken, veroorzaakt: *altoos wil hij dwarsdrijven*. Van hier *dwarsdrijver*, *dwarsdrijfster*, *dwarsdrijverij*, *dwarsdrijving*.

Schoon het woord *drijven* ongelijkvl. is en *dreef*, *gedreven* heeft, wordt het echter, in samenstelling met het voorgevoegde *dwars*, gelijkvloeiend gebruikt. En schoon het voorzetsel, of voorvoegsel, *dwars*, in samenstelling met *drijven*, den klemtoon ontvangt, is het nogtans onscheidbaar: *ik dwarsdrijf, ik dwarsdrijfde*, enz., terwijl het, even als alle andere, op zulk eene wijs zamengestelde werkwoorden, het voorvoegsel *ge*, in het verledene deelwoord, aanneemt, en, naar den aard der met onscheidbare voorzetselen zamengestelde werkwoorden, in de onbepaalde wijs, te voorop heeft: *ik heb gedwarsdrijfd*, niet *dwarsgedrijfd*, of *gedreven*; zoo ook *te dwarsdrijven*, en niet *dwars te drijven*. Zie mijne nederd. Spraakk., D. 1, § 322.

DWEE, zie *gedwee*.

DWEEPEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik dweepte, heb gedweept.* Bijgeloovige invallen, overdrevene verbeeldingen hebben: *hij is anders een verstandig man, maar in zaken van de godsdienst zit hij altoos te dweepen. Met iets dweepen*, met iets bijgeloovig ingenomen zijn. Van hier *dweepachtig*, *dweeper*, *dweeperij*. Kiliaan heeft ook *dwapen*, *dwaperij*.

DWEIL, Z. N., V., *der*, of *van de dweil*; meerv. *dweilen*. Bij Kil. schoteldoek, opneemdoek. Thans wordt het alleen in den zin van vloerdweil, ook scheepsdweil, gebezigd: *eene wollen dweil; veeg uwe voeten aan de dweil af.* Figuurl., en in den gemeenen spreektrant wordt *dweil* ook genomen, voor een slecht, vuil, zich verwaarloozend mensch, niets meer waardig, dan eene dweil, waaraan men de voeten veegt: *zij is eene regte dweil.* Het is zamengetrokken van *dwegel*, gelijk *dweilen*, van *dwegelen*, droogen, afdroogen.

DWEILEN, (zamengetrokken van *dwegelen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik dweilde, heb gedweild.* Van *dweil*. Met eene dweil schoonmaken, afdroogen: *de stoep dweilen*.

DWERC, Z. N., M., *des dwergs*, of *van den dwerg*; meerv. *dwergen*. Verkleinw. *dwergje*. Een mensch van eene zeer kleine gestalte. Volgens de overlevering der Ouden zoude er

eene soort van menschen bestaan hebben, die slechts de hoogte van eenen ellehoog hadden, in holen en spelonken leefden, enz. Homerus is de eerste, die van de dwergen gewag heeft gemaakt. Ook spreken Aristoteles, Plinius, Strabo en anderen van dezelve, terwijl deze hen in dit, gene hen weder in een ander gedeelte der wereld plaatst; en geen wonder, dewijl al wat men ooit van de oude dwergen verhaald heeft, een verdichtse is. Thans gebruikt men het woord *dwerg* alleen om een mensch van eene kleine gestalte aan te duiden. Van hier *dwergachtig*, *dwergboom*, *dwergklein*, *dwergpaard*.

Dwerg, hoogd. *Zwerg*, angels. *dwerg*, *dweorh*, eng. *dwarf*, zweed. *dwerg*. Wacht. leidt het hoogd. *Zwerg* van het oude *zwerch* af, dat slecht, onedel beteekende, en gist, dat de oude Germanen, die, volgens Tacitus, van eene zeer groote gestalte waren, een ongemeen klein mensch, met verachting, *twerchman*, en naderhand met weglating van de laatste lettergreep, *twerch*, genoemd hebben, beschouwende zulk eenen als eene misgeboorte, of als iemand, omtrent wien de Natuur zich vergist heeft. Tuinm. brengt het tot het oude saksische *wyrg*, d. i. vloek, met eene voorgevoegde *d*; dewijl men meende, dat de wanschapenheid van zulk een klein mensch het teeken van Gods bijzondere vloek was.

DWIJNEN, ONZ. W., ongelijkvl. *Ik dween, ben gedwenen.* Genoegzaam reeds verouderd, voor *verdwijnen*. Het komt echter nog bij Vond. voor:

*Getijck men door de noordervlagen,
De wolcken, die wij zwanger zagen,
Zoo daetelijck, ziet dwijnen weer.*

DWINGELAND, Z. N., M., *des dwingelands*, of *van den dwingeland*; meerv. *dwingelanden*. Het oude bedr. deelw. van *dwingelen*, zijnde het voortdur. werkw. van *dwingen*. Sommigen beschouwen dit woord als zamengesteld uit *dwin*ge en *land*, omdat een tiran zijn volk en land, door dwang, bestuurt. Doch dit zou tegen onze gewone samenstelling strijden, dewijl het dan niet *dwingeland*, maar *landdwinger* zou moeten wezen. Even als *dwingeland*, zoo zijn ook *heiland* en *vijand* deelwoorden, namelijk van *heilen*, genezen, en *vijen*, haten. Van hier *dwingelandij*, *dwingelandsch*.

DWINGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik dwong, heb gedwongen.* Noodzaken, door dwang zijn oogmerk trachten te bereiken: *iemand dwingen iets te doen*, ook *tot iets dwingen*. Van hier *dwingen*, *dwingster*.

E.

E, is de vijfde letter van het **ABE**, en de tweede onder de klinkletters. Deze letter wordt op verschillende wijzen uitgesproken, en wel zacht-kort in *dewijl*, zacht-lang in *geven*, scherp-kort in *bel*, scherp-lang in *been*. Zie mijne Nederd. Spraakk., D. I, § 17.

E, is een van onze zachtstaartige uitgangen. Hij heeft plaats bij onze zelfst. naamwoorden, die eene zaak en niet eenen persoon beteekenen, en uit den tegenw. of verled. tijd der aanvoegende wijs van een werkwoord ontstaan, als *grepe*, *gave*. Oudtijds diende de *e* ook als toevoegsel, om eenen werkenden persoon aan te duiden, even als thans ons *er*. Bij Kil. vindt men nog *hertoge*, *voorsprake*, *vrate*, *wachte*, enz., welke woorden nu echter zonder *e* gesteld worden, schoon zij nog gebleven is in *bode*, *erve*.

EE, *ebbe*, z. n., v., *der*, of *van de eb*, *ebbe*; het meerv. is niet in gebruik. Het afloopen der zee, na den vloed: *nemende de ebbe te vaat*. [Hooft.] De *vooreb*, het begin der *eb*; de *achtere*, het einde der *eb*. *Eb en vloed*. *Werelds goed is eb en vloed*, spreekw., d. i. de wereldsche dingen zijn aan gestadige afwisseling onderworpen. Van dit *eb*, *ebbe*, is het onzijd. werkw. *ebben*, d. i. na den vloed afloopen, gevormd: *de zee begint te ebben*; *het ebt sterk*.

Hoogd. *Ebbe*, angels. *ebba*, *ebbe*, eng. *ebb*, *ebbing*, middeleeuwsch lat. *ebba*, deen. *ebbe*. Het schijnt van het verouderde *aben*, afnemen, afgaan, afkomstig te zijn.

EBBENHOUT, z. n., o., *des ebbenhouts*, of *van het ebbenhout*. Zonder meerv. Zeker schoon zwart hout, dat zeer hard is. Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *ebbenhouten*; *een ebbenhouten rotting*.

Hoogd. *Ebenholz*, lat. *ebenus*, ital. *ebano*, pers. *ebanus*. Adel. leidt het, om zijne hardheid, van het hebr. *abn*, *een steen*, af.

ECHEL, bij Kil. *eechel*, *aechel*, z. n., m., *des echels*, of *van den echel*; meerv. *echels*. Bloedzuiger.

ЕCHO, z. n., v., lat. *echo*, gr. *ἠχώ*, het van vaste lichamen terug gekeerde geluid; weergalm: *Echo doet de nagalm baanwen*. [Pluim.] Figuurlijk zegt men van iemand die een ander napraat: *hij is een regte echo*.

ЕЧТ, z. n., m., *des echts*, of *van den echt*; het meerv. is niet in gebruik. Huwelijk: *den echt te aanvaarden*. [Hooft.] Oudt. werd het in den zin van *wet* gebezigd, en was hetzelfde als *ee*, of *ehe*, of *eewe*, *ewe*, waarvan *eegade*, *eegemaal*, waarvoor H. de Groot *echtgemeal* bezigt. Schoon dit woord ook vrouwelijk gevonden wordt, is het mannelijke geslacht echter meest in gebruik. Van hier *echteling*, voor *echtgenoot*. Zamenstellingen zijn: *echtbreken*, *echtbreker*, *echtbreester*, *echtbreuk*, *echtebed*, *echtetiijk* (wettelijk), *echteloos* (onwettig), *echtetaat*, *echtgemeal*, *echtkeets*, bij de Dichters voor huwelijksbed, *echtscheiden*, *echtscheiding*. Voor *echtbreuk* heeft Hooft ook *ehebreuk*, *ebbreuk*. Van hier ook het bedr. werkw. *echten*, *ik echte*, *heb geëcht*, d. i. voor echt, of wettig verklaren: *een kind echten*.

ЕЧТ, bijv. naamw. en bijw., *echter*, *echst*. Eigenlijk, overeenkomstig met de wetten: *echte kinderen*, die uit een wettig huwelijk geteeld zijn. Figuurl., onvervalscht, zuiver: *echte wijn*, *echte waar*, *echt zilver*.

ЕЧТЕР, oul. ook *ester*, voegwoord, beteekende evenwel, niettemin. Oudt. werd het ook in den zin van wederom en hierna gebezigd. Kil heeft *echter*, *iterum*, *retro*.

ЕЧТГЕНООТ, z. n., m. en v., *des echtgenoots*, of *van den echtgenoot* — *der*, of *van de echtgenoot*; meerv. *echtgenooten*. Van *echt*, en *genoot*. Echte man, of vrouw. Hooft bezigt hiervoor ook *eegemaal*, en *eegenoot*, ook voor bondgenoot.

ЕДЕЛ, bijv. naamw. en bijw., *edeler*, *edelst*. Oudt., vrijgeboren. Thans is het meest in eenen figuurlijken zin gebruikelijk, voor het voornaamste, het beste in zijne soort: *de Edelen des volks*. Ook worden levenlooze

dingen met den naam van *edel* bestempeld, wanneer zij zich, door voortreffelijke eigenschappen van andere onderscheiden: *edele metalen, edele gesteenten*. Kostbaar: *edele vruchten*. [Bijbelvert.] Wat zich van het gewone en gemeene, op eene voortreffelijke wijze, onderscheidt, verheven: *edele ziel, edele gedachten, edel denken, handelen*. Zamenstell. zijn: *edeldom*, nu *adeldom, edelgeboren, edelheid, edellieden, edelman, edelmoedig, edelmoedigheid*.

Edel en *adel* zijn ten naauwste verwant, en alleenlijk door tongval onderscheiden. Oul. werd ook *edel*, even als *adel*, als zelfstandig gebezigd. Voor *edel* zegt men, in sommige gevallen, bij verkorting, *eel*.

EDIK, z. n., m., *des ediks, of van den edik*; het meerv. is niet in gebruik. Azijn, welke benaming algemeener gebezigd wordt. Voor *edik*, zegt men ook, bij verkorting, *eek*. Van hier het in de zamenleving gebruikelijke werkw. *ediken*, met *edik* bereiden.

Edik, oul. *etik*, ijsl. *edik*, deen. *ädikke*, zweed. *aettika*, neders. *Etik*. Zie *azijn*.

EDOCB, voegwoord, hetzelfde als *doch*, met de onnoodige verlenging van eene voorgewoegde *e*.

EED, z. n., m., *des eeds, of van den eed*; meerv. *eeden*. Eene plegtige verklaring, waarbij men God tot getuige aanroep: *met eenen dieren eed*. [Vond.] Moonen heeft *iemand eed doen*, voor, den eed aan iemand afleggen. De woorden, welke zulk eene plegtige verklaring uitmaken: *iemand den eed voorzeggen*. Datgeen, waartoe men zich, door eene eed, verbindt: *getrouw aan eed en plicht*. Zamenstell. zijn: *eedgenoot, eedgenootschap, eedgespan, eedverwant, eedverwantschap*. Oul. is het werkw. *eeden*, voor *in den eed nemen*, beëedigen, ook voor *eed doen*, in gebruik geweest.

Hoogd. *Eid*, angels. *ath*, eng. *oath*, ijsl. *eidur*, zweed. *ed*, bij Ulphil. *aiths*, bij Kero, Otrf., Noik. en Tatian. *eid*, in het middeleeuwsch lat. *atha*. De hooge ouderdom van dit woord, en de weinige verandering, welke het ondergaan heeft, maken deszelfs afleiding onzeker. In het hebr. is *ed*, *getuigenis*. Sommigen brengen het tot het oude *ee, ehe*, d. i. wet.

EEGADE, zie *ega*.

EEL, zie *edel*.

EEL, zie *eik*.

EEL, zie *eikel*.

EELKELAAR, *eikelaar*, z. n., m., *des eekelaars, of van den eekelaar*; meerv. *eekelaars*. Zekere boom: *men moet den eekelaar dieper planten*. [Vond.]

EELKHOREN, *eikhoren, inkhoren*, allen in gebruik. Z. n., m., *des eekhorens, of van den eekhoren*; meerv. *eekhorens*. Zeker viervoetig gedierte. Het verkleinw. *eekhorentje*. De

eerste helft dezer benaming stamt zeer waarschijnlijk van *eek, eik*, af, zijnde het eikenbosch de plaats, waar dit dier zich gewoonlijk ophoudt. De oorsprong der laatste helft is nog duister.

EEL, zie *edel*.

EEL, zie *aal*.

EEL, uitgang, overeenkomende met het lat. *ellum*, of *illum*, en het fr. *eau*, als *bordeel, kasteel*. Deze uitgang is bij de Oudheid niet te vinden. Omtrent het jaar duizend, toen de Monniken hier de pen voerden, is hij bij ons in gebruik gekomen. Dit *eel* heeft de scherpe lange *ee*. En, gelijk vele der woorden, in *eel* uitgaande, ten minste aan dit einde, bastaard zijn, zoo hebben zij den klemtoon op dezen uitgang sterker, dan op het zakelijke deel gekregen: *bordeelen, kasteelen, juweelen*.

EELT, z. n., o., *des eelts, of van het eelt*; zonder meerv. Hardigheid in de handen, of onder de voeten. Overdragtig, voor verharding: *De qua ghewoont' maekt eelt*. [Spieg.] In sommige oorden van Nederland zegt men ook *heelt*. Zamenstell.: *eeltachtig, eeltzweer*.

EEMER, zie *emmer*.

EEN, *eene, een*, niet bepalend lidwoord, zonder meerv. *Eens, eener*. Het draagt den naam van niet bepalend, omdat het de zaak, waarvan gesproken wordt, algemeen en zonder eenige bepaling laat, als: *daar loopt een hond*. Voor eigennamen gevoegd, dient het, niet zoo zeer om de personen, als wel derzelve hoedanigheid en uitstekende eigenschap aan te duiden: *een Demosthenes zelf zou hen niet kunnen overtuigen*, d. i. een redenaar als Demosthenes. *Een David verslaat eenen Goliath. De grootste kenners van het menschelijke hart, een Socrates, een Plato, een Seneca hebben het gezegd. Een* wordt ook als telwoord gebruikt; en beide worden op dezelfde wijs verbogen. Dit onderscheid alleen heeft tusschen *een*, als lidwoord, en *een*, als telwoord, plaats, dat, wanneer het als lidwoord gebruikt wordt, de nadruk op het zelfst. naamw. valt, waarbij het gevoegd is, b. v. *een man*, d. i. *zeker man*; terwijl, wanneer het als telwoord voorkomt, de nadruk op het telwoord zelf valt, b. v. *een man*, in tegenoverstelling van twee, of meer mannen. *Er is niet een man gebleven. Met een woord*. In geval men het telwoord *een* voor het niet bepalende lidw. zou kunnen aanzien, en ook om de eenheid nog meer te bepalen, worden bij dit telwoord dikwerf de woorden, *maar, eenig* gevoegd: *er is maar een kind gestorven; dit alles is door eene eenige vrouw verrigt*.

Dikwerf wordt dit telwoord nog in eenige andere beteekenissen gebezigd, als in die van vereeniging: *zij werden een vleesch; een hart en eene ziel*; in die van een en hetzelfde: *wij woonden in een huis*. Ook

heeft dit een het lidwoord bij zich, en ontvangt dan, in het mannel. en onzijd. geslacht eene e: de eenetuin is groot, de andere klein; het eene kind leert braaf, het andere niet; de eene wil dit, de andere dat; er waren twee menschen, de eene was een soldaat, de andere een schilder. Oudt was een ook voor zeker iemand in gebruik: si brachten een tot mi. [Bijb. 1477.] Ook wordt het voor vereend, vereenigd, gebezigd: Ghewis terwijl de ziel en 't ligchaam hier zijn een. [Spieg.] Somwijlen wordt het telw. een als zelfst. gebezigd; in het vrouwel. geslacht: de een, twee eenen, op de dobbelsteenen. Verkleinw. eentje. Van hier eenheid, Zamenstellingen: eenerhande, eenerlei, eenhoofdige (eene eenhoofdige regering), eenjarig, eenkennig (van de kinderen), eenlopend, bij Kil. eenloopig, (een eenlopend gezelschap, ongehuwd persoon), eenmaal, eenmoedig, eenoogig (die maar een oog heeft) eenparig, eenparigheid, eenpariglijk, eenstemmig, eental, eentoonig, eenvormig, eenwerf, eenzelvig.

EEND, z. n., v., der, of van de eend; meerv. eenden. Zekere watervogel, ook eendvogel, eendvogel, genoemd: eene wilde, tamme, eend. Zamenstell. eendenet, eendengroen, eendenkooi, eendenkroost. Verkleinw. eendje.

Wij ontdekken het oudste spoor dezer benaming in het gr. νησσα, νησσα, hetwelk het gevoeligste van να, ik zwem, afgeleidt wordt, dewijl geen vogel het water zoo zeer bemint, als deze. Waarschijnlijk behoort het tot ee, ei, water. Hoogd. Ante, zweed. ancka, angels. ened, ital. anatra, lat. anas, anatis.

EENDERHANDE, zie eenerhande, zie eenerlei.

EENDERLEI, zie eenerlei.

EENDRAGT, z. n., v., der, of van de eendragt; zonder meerv. De overeenstemming van wenschen en begeerten: daar werd met wonder eendragt gevochten. [Hooft.] Van een en dragt, van dragen. Eendragt maakt magt, door eensgezindheid kan men veel verrigten. Deze benaming schijnt ontleend te zijn van lastdieren, die den opgelegden last gelijkelijk dragen. Van hier eendragtig, eendragtigheid, eendragtiglijk.

EENERHANDE, zie eenerlei en allerlei.

EENERLEI, eenderlei, onverbuigbaar bijv. naamw. en bijw. Hetzelfde als eenerhande, eenderhande. Een en hetzelfde, van eene en dezelfde soort: eenerlei wet zij den ingeborenen ende den Vreemdelingh. [Bijbelvert.] Eenerlei spijs, eenerlei drank gebruiken. Zie allerlei.

EENGREPIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van een en grepig, van greep. Dat uit eene lettergreep bestaat, in de spraakkunst gebruikelijk: eengreptige woorden.

EENHOORN, z. n., m., des eenhoorns, of van den

eenhoorn; meerv. eenhoornen. Zeker wild dier, dat maar eenen hoorn heeft: zijne krachten zijn als eenes eenhoorns. [Bijbelvert.]

EENIG, bijv. naamw. en bijw., hetwelk, door middel van den uitgang ig van het onzijd. een gevormd wordt. In zoo ver een het telwoord is, beteekent eenig iets, hetwelk het eene in zijne soort, en slechts eenmaal voorhanden is: de eenige ware God; God is een eenig Heer. [Bijbelvert.] Hij antwoordde niet een eenig woord. Insgelijks tot versterking en nadere bepaling van het telwoord een: er is maar een eenig man gebleven. Mijn eenige zoon, zijne eenige dogter. Ook in het meerv.: dat zijn de twee eenige boeken, welke ik overgehouden heb. Ook als een bijw., voor alleen: dat is eenig en alleen de oorzaak. Voor eenzaam: het is hier op het land zeer eenig. Ook is van eenig de overtreffende trap eenigste gevormd: mijne eenigste begeerte is, enz. In zoo ver een voor iemand genomen wordt, komt eenig ook als een voornaamwoord voor, om verscheidene dingen van dezelfde soort onbepaald aan te duiden: eenig mensch, iemand: hier zijn nog eenige appelen; hebt gij nog eenigen tijd? Hij sprak slechts eenige weinige woorden. Eenigen zeggen, dat enz. Van hier eenigheid, eeniglijk. Zamenstell.: eenigerhande, eenigerlei, eenigermaten, eenigzins.

EENS, bijw., van een, het telwoord. Hetzelfde als eenmaal: ik ben maar eens in Parijs geweest. Om eenen onbepaalden tijd aan te duiden: ik was eens in Parijs. Voor een weinig, iets: hoor eens; willen wij eens drinken? Ook in wil, neiging en gevoelen overeenkomende: zij zijn het niet eens; wij zullen het weldra eens worden. Zamenstell.: eensdeels, eensgezind, eensklaps, eensluidend.

EENVOUD, z. n., o., des eenvouds, of van het eenvoud; zonder meerv. Het eenvoudige getal, in de spraakkunst: het eenvoud van daden is daad.

EENVOUDIG, bijv. n. en bijw., eenvoudiger, eenvoudigst. Van eenvoud en den uitgang ig. Dat in het eenvoudige getal staat, bij de spraakkunsten naars gebruikelijk. Overdragt., opregt, ongeveinsd; de Heere bewaart de eenvoudigen. [Bijbelvert.] Dat gebrek aan verstand en doorzicht verraadt: hij is een eenvoudig mensch. Nederig, zedig: eene eenvoudige kleeding. Enkel, niet zamengesteld: een eenvoudig werktuig. God is een volmaakt eenvoudig wezen. Van hier eenvoudigheid, eenvoudiglijk.

EENZAAM, bijv. n. en bijw., eenzamer, eenzaamst. Alleen, van andere dingen, die tot zijne soort behooren, verwijderd. Eigenlijk: eenzame dieren, die van anderen hunner soort afgezonderd leven: een eensame musche op het dak. [Bijbelvert.] Van menschen:

hij leeft eenzaam. Figuurl., van plaatsen, waar zich weinig menschen ophouden: *eene eenzame plaats. Het is hier zeer eenzaam.* Stil: *eenzame nachten.* Ongehuwd: *want de kinderen der eenzame zijn meer dan de kinderen der getrouwde.* [Bijbelvert.] Oul. ook voor eensgezind: *jae men sal dit selden mercken, dat twee broeders eensaem wercken.* [Geschier.] Van hier *eenzaamheid.*

EENZIJDIG, bijv. n. en bijw., *eenzijdiger, eenzijdigst.* Eigenlijk, dat maar eene zijde heeft; doch meest wordt het figuurl. gebezigd, voor hetgeen dat slechts van eene zijde, of ten aanzien van de eene partij, geschiedt: *eene eenzijdige verbindtenis. Eene zaak eenzijdig behandelen.* Van hier *eenzijdigheid, eenzijdiglijk.*

EER, bijw. van tijd (ook *eerder*) en daarvan *eerst*, de overtreffende trap. Eigenlijk wordt het gebruikt, om eenen tijd aan te duiden, welke voor eenen anderen tijd gaat: *ik kwam eer, of eerder, dan hij. Eerst moet gij dit doen, en dan dat.* Ook in den zin van niet eerder niet vroeger: *wanneer zult gij komen? eerst over acht dagen. Wij zullen eerst na den middag beginnen. Voor eerst, in de eerste plaats. Eerst wordt ook als een bijv. naamw. gebezigd, de eerste: hij was de eerste die kwam.* Insgelijks voor de voornaamste: *Amsterdam is de eerste stad van Holland. De eerste, hoogste, plaats bekleeden. Ten eerste, eigenlijk hetzelfde als voor eerst, wordt in de gemeenzame verkeerling ook voor aanstonds, terstond, gebezigd: ik riep hem en hij kwam ten eerste. Eer wordt ook als voegwoord, voor eer dat, in de plaats van, gebruikt: eer ik dat dede, enz. L. Bake bezigt het voor weleer, voorheen: dat Sion, eer zo schoon.* Zamenstell.: *eergisteren, eerlang, eertijds, eersdaags, eerstelijk, eersteling, eerstgeboren, eerstgeboorte.*

EER, z. n., v., *der*, of *van de eer*; het meerv. is niet in gebruik. *Hebt altijd de eer in waarde.* [Hooft.] De voorrang, dien de eene boven den anderen heeft, welke de oorspronkelijke beteekenis schijnt te zijn: *hij ging vooraan, die eer kwam hem toe. Voorregt: ik stel er eer in, uw vriend te wezen; doe mij die eer aan* enz. Voortreffelijkheid: *de eer van God*, deszelfs oneindige voortreffelijkheid boven alle schepselen; *God de eer geven*, deszelfs oppermagt enz. erkennen. Achtung: *hij leeft hier in eer en aanzien. Iemand, iets, in eer houden. Ter eere van mijnen vriend. Met, of bij, iets eer inleggen. Iemand de laatste eer aandoen*, hem ten grave geleiden. Goede naam: *zijne eer verdedigen, redden. Op mijne eer*, zekere bevestiging. Zuiverheid van zeden: *zij waren vrolijk, maar in alle eer en deugd.* Vrouwelijke onschuld: *hij leide het op hare eer toe. Zij heeft hare eer verloren.* Bij de Dichters

wordt het in den zin van het voornaamste, het treffelijkste gebezigd: *toen ik op de eer der feesten*, enz. Zamenstell.: *eerambt, eerbaar, eerbaarheid, eerbaarlijk, eerbeeld, eerbewijs, eerbied, eerbiedenis, eerbiedig, eerbiedigheid, eerbiediglijk, eerboog, eerdief, eerdienst, eergierig, eergierigheid, eergieriglijk, eergraf, eerkrans, eerkriegelheid (ambitio, Hooft.) eerkroon, eerloos, eernaam, eerpenning, eerpoort, eerpost, eerprijs, eer teeken, eertitel, eertrap, eerwijn, eerzaam, eerzucht, eerzuchtig, eerzuil*, enz. Ook verlengt men sommige dezer woorden met eene ingelaschte *e*, *eereprijs, eerewijn*, enz. Wijders het bijna verouderde bijvoeg. naamw. *eerendvest, eerenfest*, en bij inkorting, *ernfest*, van *eer* en *fest*, of *vest*, d. i. *vast (honorificus, amplissimus)*. Camph. en anderen hebben *eerendienst, eerendief, eerewijn*, enz.

EERDER, zie *eer*, bijw. van tijd.

EEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik eerde, heb geëerd.* Eer bewijzen, in verscheidene beteekenissen van het zelfst. *eer*. Hoogachten, en deze hoogachting dadelijk bewijzen, in welke beteekenis het nog het meeste gebruikt wordt: *hij wordt van ieder geëerd. Eert uwen vader en uwe moeder.*

In het hoogd. *ehren*, bij Kero en Otrf. *eren*, angels. *arian*, zweed. *ara*, lat. *honorable*.

EEREN, b. w., gelijkvl. *Ik eerde, heb geëerd.* Plougen: *het land eeren. Die akkers eert en bouwt.* [Vond.] Dit woord is reeds cenigzins verouderd; in de Bommelerwaard en in de Betuwe wordt het echter nog gebruikt.

Hoogd. *ären*, gr. *ἄρον*, lat. *arare*, eng. *to ear*. Het is met ons *arbeid*, misschien ook met *aarde* en *jaar*, verwant. Zie *arbeid*.

EERENFEST, *eerenfest, eerenvest, eerentvest*, bij inkorting *ernvest, ernfest, ernvest*. Van *eer* en *fest*, of *vest*, d. i. *vast*. Achtbaar. *De eerenfeste deught.* [Hooft.] De oude naam *areovistus* werd weleer in den zin van *eerenvest* gebezigd. Zie *Fest*.

EERGIERIG, bijv. n., *eergieriger, eergierigst.* Begerig naar *eer*. Van hier *eergierigheid, eergieriglijk.*

EERLIJK, bijv. n. en bijw., *eerlijker, eerlijkst.* Van *eer* en *lijk*. Overeenkomstig de openbare achtung en eenen goeden naam: *eene eerlijke begrafenis; hij is van eerlijke ouderen geboren.* Deugdzaam, getrouw, opregt: *hij is een eerlijk man, zij is eene eerlijke vrouw.* Van hier *eerlijkheid*.

Reeds bij Otrf. en Willeram. beteekent *erlich*, *eerlich*, deftig, *decorus*, ook *eerbiedig, reverenter*. Het zweed. *arlich* en deen. *ärlig* komen met het hoogd. *ehrlich* en ons *eerlijk*, in beteekenis, overeen.

EERTIJD, bijw., van *eer* en *tijd*. Voorheen: *eertijds waart gij duisternis.* [Bijbelvert.]

EERVERGETEN, bijv. n. en bijw., *eervergetener*, *eervergetenst*. Van *eer* en *vergeten*, zijnde het verled. deelw. van *vergeten*. *Eervergeten* is derhalve iemand, die zijne eer vergeten heeft: *een eervergeten mensch*, die om het behouden van zijne eer niets geeft. Hooft bezigt ook *eervergheetel*.

EERWAARDIG, bijv. n. en bijw., *eerwaardiger*, *eerwaardigst*. Van *eer* en *waardig*. Waardig geëerd te worden: *een eerwaardig man*. Van hier *eerwaardigheid*, *eerwaardigtijk*. Bij Hooft vindt men *eerwaarde* als zelfst. naamw., ook *eerwaardij*.

EERZUCHT, z. n., v.; *eerzuchtig*, bijv. n. Zie *eer*. Bij Hooft ook *eerijver*.

EEST, z. n., m., *van den eest*; meerv. *eesten*. De plaats, alwaar het graan gedroogd wordt. Bij Kil. ook *ast*, *eijst*. Waarschijnlijk staat dit woord met het gr. *αἴσις*, *droogen*, *ἴσις*, *stookplaats*, het lat. *aestus*, *heet*, en het hebr. *as*, *vuur*, in verband.

EETBAAR, zie *eten*.

EETGROEN, zie *etgroen*.

EETKAMER, zie *eten*.

EETLUST, zie *eten*.

EETMAAL, zie *etmaal*.

EETMAAT,

EETTAFFEL,

EETWAAR,

EETZAAL,

} zie *eten*.

EEUW, z. n., v., *der*, of *van de eeuw*; meerv. *eeuwen*. De tijd van honderd jaren: *sieraden der opgaande eeuw*. [Hooft.] Oul. beteekende dit woord eenen langen tijd, in het gemeen; ook werd het in den zin van vaste regel, of wet, inzonderheid huwelijkswet, gebruikt. Zamenstell.: *eeuwfeest*, *eeuwspel*, *eeuwzang*.

EEUWIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *eeuw*. Aan de duurzaamheid van eens menschen leeftijd gelijk, doch slechts in eenige uitdrukkingen: *eene eeuwige gevangenis*. Gedurende eenen langen onbepaalden tijd: *zich eenen eeuwigen naam maken*. In het gemeene leven, van eenen korten tijd, als lang voorgesteld: *wanneer zult gij eens ophouden met uw eeuwige babelen?* Dat geen einde heeft: *de eeuwige gelukzaligheid*. Ingelijks, dat geen begin heeft: *sommigen beweren, dat de wereld eeuwig is*. Dat noch begin noch einde heeft: *God alleen is eeuwig*. Van hier *eeuwigdurend*, *eeuwigheid*, *eeuwiglijk*, waarvoor bij Hooft *eeuwelijk*.

Hoogd. *ewig*, bij Kero *euuic*, Oifr. *euuig*, Willer. *euueg*, zweed. en deen. *ewig*, bij Ulphil. *aiwein*. Ons *eeuw*, gelijk ook het daarvan, door den uitgang *ig*, gevormde *eeuwig*, is een zeer oud woord, dat ongetwijfeld met het bij Ulphil. voorkomende *aiō*, het gr. *αἰών*, het angels. *a*, *aa*, en het ijsl. *ei*, beteekenende altijd, gelijk ook met het

gr. *αἰών*, lat. *aetum*, en het noordsche *aese*, *aetas*, vermaagschapt is.

EFFEN, bijv. n. en bijw., *effener*, *effenst*. Gelijk glad, dat geene hoogte heeft: *een effen veld*; *den weg effen maken*. Overdr., vereffend: *nu zijn wij effen*; *eene rekening effen maken*. *Op eenen effen bodem zijn*, geene schulden hebben, in het gemeene leven. Een effen getal uitmakende: *effen of oneffen* (even of oneven) *raden*. Uitgestreken, deftig, van het gelaat: *hij zeide het met een effen gezicht*, in het gemeene leven. Zonder bloemen, of ander bijwerk: *een effen kleed*. Altijd even eens: *kiest een stil en effen leven*. [Geschied.] Van hier *effenheid*, *effens*, zie *teffens*, *tevens*.

Effen, en *even* zijn, eigenlijk, hetzelfde, gelijk Kil. ook aanwijst; doch thans gebruiken wij deze woorden onderscheidenlijk, schoon het bijw. *effen*, *effentjes*, zoo wel als *even*, *eventjes*, gebezigd wordt: *ik heb het maar effen*, *effentjes*, of *even*, *eventjes*, *aangeraakt*. Kil. heeft ook *effenaar*, *effenwel*, waarvoor thans alleen *evenaar*, *evenwel*, enz. in gebruik is. Zie *even*.

EFFENEN, oul. *evenen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik effende*, *heb geëffend*. Effen, gelijk, glad maken: *de paden van eenen tuin effenen*. *Goedertierenheid en waarheid effenen Gods gewijde paen*. [L. D. S. P.] Overdr.: *eene rekening effenen*, sluiten. Van hier *effening*. Hoogd. *ebenen*, eng. *to even*, bij Notk. *ebenon*.

EFTER, zie *echter*.

EGA, *egade*, z. n., v., *der*, of *van de ega*, *egade*; het meerv. is niet in gebruik. Eene, door een wettig huwelijk aan eenen man verbondene vrouw. Halma en anderen nemen *ega* ook voor eenen man, en derhalve mannelijk: *zij omhelsde haren ega*. Van *ee*, *ehe*, oul. wet, ook wettige verbindtenis, en *gade*, van *gaden*, oul. vereenigen. Volgens deze afleiding zou de ware spelling eigenlijk *eega*, *eegade* zijn; doch het gebruik verkiest *ega*. Zie *ga*, *gade*.

EGDIS, zie *haagdis*.

EGEL, z. n., m., *des egels*, of *van den egel*; meerv. *egels*. Verkleinw. *egeltje*. Zeker stekelig dier: *gelijk de slangh onthaalt den scherpen egel*. [Vond.] De *egel* draagt ook den naam van stekelvarken.

EGELANTIER, z. n., m., *des egelantiers*, of *van den egelantier*; meerv. *egelantiers*, *egelantieren*. Zekere boom vol stekels, als die van eenen egel. Tuinm. brengt het tot *egel*, en het oude *thier*, ook *tere*, d. i. boom. Zamenstell.: *egelantierbloem*, *egelantierknop*, *egelantierroos*.

EGGE, z. n., v., *der*, of *van de egge*; meerv. *eggen*. Een met tanden voorzien landbouwers werktuig. Schoon Vond. dit woord onzijdig gebruikt: *het zware egge*, bezigen Moonen, Sewel, Halma en anderen het ech-

ter vrouwelijk. Oul. werd het ook voor de scherpte van een zwaard gebezigd, en wel in het mannelijke geslacht : *laet mi doch den egghe zien*. [Walew.] In sommige oorden van ons Vaderland, is nog *de egge van het mes* in gebruik. Waarschijnlijk moet het tot het oude *eg, eck*, d. i. een hoek, waarvan ook *egsteen*, voor hoeksteen, gebragt worden. Dit woord heeft nog eene andere, van de eerste zeer verschillende beteekenis, namelijk die van zelfkant, of den buitenkant van linnen, laken, enz., bij Kil. *egghe, selfegghe, selfeijnde, selfkant, ora panni, vel telae, extremitates panni aut lintei*, bij Plantyn, *egge, selfegge, selfcant, la lisière du drap*. In de gemeenzame verkeering zegt men, in den laatstgenoemden zin, *doorgaans, negge*; doch hiervan is mij geen voorbeeld bij iemand van naam voorgekomen.

EGGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik egde, heb geëgd*. Met de egge bearbeiten; *het land eggen*.

Men kan met hem eggen noch ploegen, eene gemeenzame spreekwijs, beteekenende, men kan met hem niets uitregten. Van hier *egger*, iemand, die het land egt, *egging*. *Egger* was oul. ook zekere groote boor, thans *doorgaans avegaar* genoemd. Zie *avegaar*.

EGGERIG, bijv. n. en bijw., *eggeriger, eggerigst*. Bij Kil. scherp en zuur. Van hier *eggerigheid*.

EGGIG, bijv. n. en bijw., *eggiger, eggigst*. Stomp door het eten van wrange vruchten, van de tanden; *mijne tanden zijn eggig*. Van hier *eggigheid*.

Er, een klemstaartige basterduitgang, beantwoordende aan het fransche, of walsche *ée*, als *livrée*, bij ons *liverei*.

Er, (ai) een tusschenwerpsel, zijnde de natuurlijke uitdrukking van verscheidene gemoedsbewegingen. Van vreugde : *ei, dat is goed; ei, dat verheugt mij!* Van verlangen : *ei, doe het, mijten gevalle!* *ei lieve, zeg het maar*. Van opwekking, aanmoediging : *ei, verbeter het gebrekkelijke; ei, houd op met zoo te babbelen*. Van verwondering : *ei, wat is dat schoon!* Zie *ai*.

Hoogd. *ej*, deen. *ji*, eng. *aij*, fr. *ai, ahi*, lat. *heu*.

Er, z. n., o., *van het ei*; meerv. *eijeren*. *Gekookte eijeren*; *de hen zit op eijeren*; *een vuil ei*. Oul. was het meerv. *eijer*: *als hij laet in der aerden zijn eijer*. [Bijb. 1477.] Van hier zijn, in het gemeene leven, verscheidene spreekwijzen ontleend, als : *zij gelijken malkander, als het eene ei het ander*, zij gelijken malkander volmaakt; *hij slaat er naar, als de blinde naar het ei*, hij raadt er naar, zonder eenigen grond; *hij gaat als op eijeren*, hij gaat zeer langzaam en voorzigtig; *hij is zoo vol ondeugd, als een ei vol zuivel*, hij is zeer ondeugend. Ook wordt *ei* figuurlijk voor kind genomen : *het ei wil altijd*

wijzer zijn dan de hen, de kinderen willen alles beter weten dan de ouders. Zamenstell. : *dodei* (vuil ei), *nestei, paaschei, slorpei, windei, eijerdoop, eijerdoor, eijerdop, eijerkoek, eijerkrans, eijerschaal, eijerstruif, eirond, eivormig, eiwit*.

EIGEN, bijv. n. en bijw., in het algemeen, het bezit eener zaak beteekenende : *geen eigen huis hebben*; *eigen haard is goud waard*, spreekw.; *een vrij en eigen goed*. Met de bezittelijke voornaamwoorden *mijn, zijn, uw* enz. : *ik heb het met mijne eigene hand geschreven*; *hij draagt zijn eigen haar*; *zijn eigen heer zijn*. Figuurl., wat tot iets behoort : *lighaamsgebreken zijn aan den ouderdom eigen*. Gewend : *hij is hier reeds eigen*. *Zich iets eigen maken*. Hetzelfde : *dat waren de eigene woorden*. In dezen laatsten zin wordt *eigen* ook met den overtreffenden trap gebezigd : *hij is de eigenste man, dien ik gisteren zag*.

Dit *eigen* werd oul. ook als zelfstandig gebruikt, *het eigen* voor *eigendom*, in welken zin reeds bij Kero *eikan*, bij Olf. *eigan*, en bij Notk. *eigen* voorkomt. Zamenstell. : *eigenaardig, eigenbaat, eigenbehagelijk, eigendom, eigendommelijk, eigendunkelijk, eigenhandig, eigengeërsten*, ook *eigenerfden*, voor gezetene landbewoners, *eigentiefde, eigenlijk, eigennaam, eigenschap, eigenwijs, eigenwillig, eigenzinnig*. Moonen en anderen gebruiken *eigenhoorig*, dat eene zamentrekking van *eigenbehoort* is, in den zin van onderdanig. Hooft bezigt *eigenzoekelijk*, voor belangzuchtig.

Hoogd. *eigen*, bij Kero *eigan, oigan, eikan*, bij Olf. *eigan*, Willer, *eigen*, Ulphil. *aigin*, en *aihn*, angels. *agen*, zweed. *egen*, eng. *own*, gr. *ὄνειον*. Het staat met het oude werkw. *eigan*, d. i. hebben, gr. *έχειν*, in verband.

EIGENAAR, z. n., m., *des eigenaars*, of *van den eigenaar*; meerv. *eigenaars, eigenaren*. Vrouwel. *eigenares*. Bezitter, wien iets toekomt : *hij is de eigenaar van dat huis*.

EIGENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik eigende, heb geëigend*. *Zich toeëigenen*; *hij heeft alles maar geëigend*. *Zich eigen maken*: *alzo heeft Alexander de dichten van Homerus ingenomen ende geëigent tot voedsel der Voorzienigheid*. [Hoofl.] Vond, zegt *zich iets eigenen*; doch *zich iets toeëigenen* is thans meest in gebruik. Wijden, toewijden : *wien zoud ik mijn neerduitsche poezij meer eigenen, dan Heeren*. [J. Vollenh.] Bij Hooft vinden wij *eigenen aan iemand*: *als niet zijnde geëigent aan den aanneemer*.

Olf. zegt reeds *sih eigenen*, voor *zich toeëigenen*.

EIK, ook *eek*, z. n., m., *des eiks*, of *van den eik*; meerv. *eiken*. Zekere boom, ook *eikenboom*: *op den gewijden eik*. [Vond.] *Een*

honderdjarige eik. Zamenstell.: *eikenbast, eikenboom, eikenbosch, eikenhout, eikenstam, eikentak, eikentelg; steeneik, enz.*

De naam van dezen boom is oud, hoogd.

Eiche, angels. *ac, aec*, zweed. *ek*, eng. *aok*.

EIKEL, ook *eekel, aker*, bij Kil. *aekkel, aecker, eekel*, z. n., m., *des eikels*, of van den eikel; meerv. *eikels*. De vrucht van den eik. Zamenstell.: *eikelspek, eikelvarken*. Zie *aker*.

EIKEN, onveranderlijk bijv. n. en bijw. Uit eikenhout vervaardigd; *eene eiken plank. Eiken varen*, die op de eiken wassen.

EIKENHOUT, z. n., o., *des eikenhouts*, of van het eikenhout; meerv. *eikenhouten*. Het hout van eenen eikenboom. Van hier het onveranderlijke bijv. n. *eikenhouten*: *eene eikenhouten tafel*.

EIKER, z. n., m., *des eikers*, of van den eiker; meerv. *eikers*. Zeker vrachtschip: *de goudsche eiker*. Misschien van *eik*, eikenhout; gelijk Adelung *aak*, van *eik*, als hebbende eenen eiken bodem, afleidt.

EILAAS, zie *helaas*.

EILAND, z. n., o., *des eilands*, of van het eiland; meerv. *eilanden*. Land, dat met water omgeven is; *naa 't eiland*. [Hooft.] Van hier *eilander*, die een eiland bewoont. Zamenstell.: *schiereiland*. Van het oude *a, aha, ea, ey*, dat water beteekende, en *land*.

EILOOF, z. n., o., zeker gewas.

EIN, een klemstaartige basterduitgang, dien wij van het fransche *ain* hebben, dat zij van het lat. *anus*, ontleenen, als, lat. *castellanus*, fr. *châtelain*, en bij ons *kastelein*.

EINDE, *eind*, z. n., o., *van het einde*; meerv. *einden*. *Het uiterste eind*. [Hooft.] *Naar het einde*. [Vond.] Het laatste van iets, zoo wel ten aanzien van plaats, getal, als tijd. Van plaats: *de steen ligt aan het einde van den tuin. De twee uiterste eindeneens dings*. Van getal, zonder meerv.: *er was geen einde aan al het volk, dat op de been kwam*. Van tijd, zonder meerv.: *aan het einde van den dag; het einde des jaars; het lied is ten einde*. Dit woord wordt met verscheidene werkwoorden verbonden: *de einden bij malkander houden*, hetgeen men heeft, wel bewaren. *Een einde van en aan iets maken*, maken dat het ophoude; *het gaat, of loopt, daarmee naar het einde, ten einde*, die zaak zal haast ophouden; *een einde hebben, nemen*, ophouden; *iets ten einde brengen, volbrengen*, tot stand brengen. *Ten einde raad zijn*, geenen raad meer weten. *Niet weten, waar het eind (end) aan vast is*, eene zaak niet geheel begrijpen. *Het einde draagt den last*, bij de uitkomst ontdekken zich de zwarigheden. *In het einde wordt veelal als een bijwoord, voor eindelijk bekeerd; in het einde heeft hij mij toch bedrogen*. De uitgang eener zaak: *het einde van den oorlog is de vrede; het einde kroont het werk; einde goed al*

goed. De dood: *hij zag zijn einde naderen; een zalig einde; ik ben bij zijn einde tegenwoordig geweest*. Figuurlijk, oogmerk: *tot wat einde zegt gij dat? Zoo ook ten einde*, als een voegwoord, voor opdat: *dat zeg ik, ten einde gij weten zoudt. Ten einde toe. Van het eene einde tot het andere. Overeinde blijven*, niet vallen: *overeinde staan, zitten*, regt op. Het verkleinw. is *eindje: een eindje touw*. Zamenstell.: *achtereinde, boveinde, hoofdeinde, oppereinde, ondereinde, voeteinde, vooreinde, westeinde, zuideinde, enz.*; ook *hoofdeind*, enz. *Eindelijk, eindeloos; eindhoudend*, bij Hooft, voor *aanhoudend*, voortdurend; *eindig, eindpaal, eindvonnis*.

EINDELIJK, bijw. en bijv. n. Bijw. *eindelijk zal hij komen*. Bijv. n., dat eindelijk plaats heeft: *de einderlijke gelukzaligheid van alle menschen. Der Grieken onderganck en eindelijk bederven*. [Hooft.]

EINDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik eindde, heb en ben geëind*. Bedrijv., een einde aan iets maken: *zijn leven einden; eer hij zijne redevoering geëind had*. Onzijd., een einde nemen: *hoe zal die zaak nog einden? De strijd is geëind*. Doch het volgende *eindigen* is meest in gebruik.

Hoogd. *enden*, bij Kero *kianton, keentan*, Talian. *gienton*, Ofr. *enton*, angels. *endian*, deen. *ende*, eng. *to end*, zweed. *aenda*. Talian. bezigt het voor sterven: *Pilatus wuntrota, oba her ju entuti*, d. i. Pilatus verwonderde zich, dat hij reeds gestorven was.

EINDIGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik eindigde, heb en ben geëindigd*. Het is het voortdur. w. van *einden*, en wordt meestal, in plaats van hetzelfde gebruikt. Bedrijv., maken, dat iets ophoude: *zijn leven eindigen; eene zaak eindigen*. Onzijd., ophouden, een einde nemen: *wanneer zal die twist toch eindigen? Van hier eindiging*.

EINDRIJM, z. n., o., *des eindrijms*, of van het *eindrijm*; meerv. *eindrijmen*. In de dichtkunst, het rijm aan het einde der regelen, zoo als men tegenwoordig alleen bezigt, in tegenoverstelling van het voormaals gebruikelijke rijm, ook aan het begin, of in het midden der regelen, b. v.

Loofst al den Heer, met groot begeer, van zijnduechden. En geeft hem eer, nu altoos meer, want hij ons seer Tot desen keer, vervult met vruechden.

[Zeven Spelen enz. 1591.]

EISCH, z. n., m., *vanden eisch*; meerv. *eischen*. Vordering: *uit den eisch*. [Hooft.] *Naar den eisch*. [Vond.] *Tegen iemand eenen eisch doen*. Vereisch: *naur eisch van zaken*.

EISCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik eischte, heb geëischt*. Vorderen: *iemand's leven eischen; rekening van iemand eischen*. Geld vragen voor iets, om het te verkoopen: *hoe veel eischt gij daar voor? Uitdagen: iemand*

voor den degen eischen. Zie uitdagen, uitscheiden. Van hier eischer, eischster, eischeres, of eischerse, in den registijl. Oul. zeide men ook heischen. Zamenstell. : opeischen, vereischen, enz.

EKEL, z. n., m., des ekels, of van den ekel; zonder meerv. Dit woord, hetwelk ik niet weet ergens gelezen te hebben, is in de spreekwijs eenen ekel aan iets hebben, voorhanden, schoon men veelal zegt eenen hekel aan iets hebben; doch de zin van ons hekel komt hier weinig te pas. Waarschijnlijk is het hetzelfde, als het hoogd. *Ekel*, bij Kil. *ackel*, *eckel*, beteekenende, eigenlijk, walging, van spijsen, enz., wordende echter ook, en meestal, overdrachtiglijk voor tegenzin, afkeer, genomen. Van hier *akelig*.

EKSTER, ook *aakster*, z. n., m., des eksters, of van den ekster; meerv. *eksters*. Zekere vogel, die, nog jong zijnde, kan leeren klappen; van hier de spreekwijs *hij klapt als een ekster*. Zamenstell. : *eksteroog*, voor zekere verharding aan de voeten.

EL, *elle*, z., n., v., der, of van de el; meerv. *ellen*. Zekere maat van lengte : *men meet de deugt bij de elle niet*. [Hooft.] *Zes ellen band*. Ook het werktuig, waarmede men eene el meet : *geef mij de el, dan zal ik u twintig ellen laken meten*. Zamenstell. : *ellemaat*.

Hoogd. *Elle*, goth. *alleina*, deen. *Aln*, *Alen*, eng. *ell*, zweed. *aln*, angels. *eln.*, ijsl. *aln*, fr. *aune*, ital. *alna*, gr. $\omega\lambda\eta\nu, \omega\lambda\epsilon\nu\eta$, lat. *ulna*, bij Kil. ook *elne*. *El*, beteekende oul. eenen arm, waarvan deze benaming ontleend is.

EL, als uitgang, achter het veranderde of onveranderde worteldeel eens werkwoords komende, strekt tot aanwijzing van een zelfst. naamwoord. 1. In de beteekenis van eenen persoon, of eene zaak die iets doet : *handel*, *wandel*, *mangel*, *wissel*, *fakkel* enz. 2. In de beteekenis van een werktuig, of datgeen, waarmede iets gedaan wordt : *vleugel*, *gordel*, *sleutel*, *gaffel*, *beitel*, *schoffel*, *knuppel*, *deksel*, *zadel*, *kogel*, *zegel*, *dissel*, enz. Vele woorden, die den uitgang *el* hebben, zijn van vreemden oorsprong : *amandela*, *mantel*, van *mantellum*, engel van $\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\varsigma$, zetel, van *sedile*, orgel, van *organum*, duivel, van *diabolus*, nevel, van *nebula*, tafel, van *tabula*, tempel, van *templum*, spiegel, van *speculum*. Dewijl deze uitgang reeds in het angels. en moesogoth. voorhanden is, zoo blijkt daaruit wel deszelfs oudheid; doch, daar vele onzer basterdwoorden uit woorden met diergelijke latijnsche uitgangen, *elus*, *ulus*, *ula*, *elum*, *olus* enz. gesproken zijn, is dezelve misschien door de Monniken verder doorgedrongen en gemeenzamer gemaakt. Dat de uitgang *el*, weleer, ook als bijvoegelijk gebruikt werd, blijkt nog uit eenige weinig overblijfselen :

kreupel, *schamel*, *kriegel*, *euvel*, *enkel*, *edel*, *luttel*.

EL, zie *ellende*.

ELAND, z. n., m., des elands, of van den eland; meerv. *elanden*. Zeker wild dier : *de eland vlugh en hairig laat u zijnen rugh*. [Vond.]

ELDERS, (oul. *elwaerts*) bijw. van plaats. Ergens anders : *hier of elders*. *Hij woont thans elders*. Van het verouderde *el*. Zie *ellende*.

ELEFANT, *olifant*, z. n., m., des elefants, of van den elefant; meerv. *elefanten*. Zeker dier : *een zijner schepen, dat men den elefant noemde*. [Hooft.] Zie *olifant*.

ELEMENT, z. n., o., des elements, of van het element; meerv. *elementen*. Van het lat. *elementum*. In eene bovennatuurkundige beteekenis, de eenvoudige deeltjes der stof, de kleinste zelfstandigheden, waaruit alle lichamen zamengesteld zijn, en die zich, ten minste door menschelijke kracht, niet verder laten deelen; de grondstof. In deze beteekenis is het enkelvoud ongewoon. Wijders worden vuur, lucht, aarde en water de vier elementen genoemd, als waaruit alle overige lichamen zouden zamengesteld zijn : *ende de elementen brandende sullen versmelten*. [Bijbelvert.] *Het element des waters*. [Vond.] Figuurlijk, hetgeen voor het dierlijke leven onontbeerlijk is, vermoedelijk in toespeling op lucht en water, buiten welke geen dier kan leven; zonder meerv. *Water is het element der visschen*. *Dat is zijn element*, of *nu is hij in zijn element*, zegt men, in het gemeene leven, van iemand, die zich in eenen toestand bevindt, welke met zijne wenschen overeenkomt.

ELEN, uitgang van sommige werkwoorden, die eene of meerdere herhalingen van derzelver beteekenis te kennen geeft, overeenkomende met den lat. uitgang *itare*. Zoo zegt men *trappelen*, gedurig trappen, *trippelen*, gedurig trippen, *druppelen*, gedurig druppen, *broddelen*, gedurig brodden, *bedelen*, gedurig beden, nu bidden, *pratelen*, gedurig praten enz. Om een geluid, dat lang achtereen, en als met gedurige herhalingen, gehoord wordt, uit te drukken, bedient men zich doorgaans van werkwoorden, die dezen uitgang hebben, als : *ratelen*, *rommelen*, *kakelen*, *mompelen*, *babbelen*, *trommelen*, *rammelen*, enz. Doch in dezen uitgang wordt de *l* dikwijls verwisseld met de *r*, als : *stamelen*, *stameren*, *bobbelen*, *bobberen*, *snippelen*, *snipperen*.

ELF, het getal, hetwelk tusschen tien en twaalf staat. Dit telwoord wordt op zich zelf, of bij zelfst. naamwoorden gebruikt. In het laatste geval, inzonderheid wanneer het bepalende lidwoord vooraf gaat, is het onverbuigbaar : *de elf stuivers*. Ook zonder lidwoord : *voor elf jaren*. Ook zonder zelfst. naamwoord : *de klok sloeg elf*.

Somwijlen echter wordt het verbogen: met *ons elven*, elf personen; na *elven*, na elf uren; de *elven*, elf apostelen. Zamenstell.: *elfderhande, elfderlei, elfjarig, elftat*.

Hoogd. *eilf*, bij Kero *einilif*, Otr. *einlif*, angels. *andlyfa*, goth. *andlifen*, zweed. *ellofwa*, ijsl. *ellefu*, eng. *eleven*, deen. *elleve*. Het is waarschijnlijk, dat dit woord uit een en het oude *lijven*, hoogd. *leiben*, angels. *lyfan*, overblijven, eng. *to leave*, overlaten, zamengesteld is, en eigenlijk een *over*, of *hoven*, *tien*, gelijk *twaalf twee over tien*, beteekent.

ELFDE, bijv. n., van het boven staande telwoord *elf*. De *elfde dag*; wij hebben heden den *elfden*, den elfden dag dezer maand. Oul. was *elfste* ook in gebruik, gelijk Kil. heeft; ook komt het nog bij de Bijbelvert. voor: in 't *elfste jaer*.

Hoogd. *eilfte*, angels. *endlyft*, *endlesta*.

ELFT, *alft*, z. n., m., *des elfts*, of van den *elft*; meerv. *elften*. Zekere visch: *gerookte elft*.

ELGER, zamengetrokken van *elgeer*, zie *aalgeer*. Zamenstell.: *slagelger, steekelger*.

ELK, *elke*. Gemeenlijk wordt dit woord als een persoonlijk voornaamwoord beschouwd. doch, daar het, volgens zijne beteekenis, alle enkele deelen van een geheel insluit, behoort het eigenlijk tot de algemeene telwoorden. Het heeft geen lidwoord voor zich, maar wel het niet bepalende lidwoord na zich, *elkeen*, zonder meerv. *Elke dag, elke reis, elk mensch. Van elken dag; van elke reis; van elk mensch* enz. Onbepaald willende spreken, zegt men *elk*, *elkeen*: *elk weet het; elkeen zegt het*. En dan is de verbuiging: *elks*, of van *elk*, *aan elk*, *elk*; van *elkeenen*, *aan elkeenen*, *elkeenen*. *Telkens* te zamengetrokken van *te elkens, 'telkens*, d. i. elke reis. Oudt., werd *elk* in den vierden naamval tot *elken* verbogen, en in het meerv. gebruikt: *aldus soe wapende hij elcken*. — *Elcke (singuli) sullen opstaan*. [Bijbel 1477.] Ook *elck* met een werkw. in het meerv. *Ende elck stonden*. [Bijbel 1477.] Doch dit alles is buiten gebruik.

ELKANDER, voornaamw., onbuigbaar, behalve in den tweeden naamval, *elkanders*. Het wordt in alle geslachten en getallen gebruikt: *wij zien elkander morgen weder; de vrouwen toonden elkander hare bezigheid, en verachtten elkanders werk*.

ELLE, zie *el*.

ELLEBOOG, z. n., m., *des elleboogs*, of van den *elleboog*; meerv. *ellebogen*. Zeker gedeelte van den arm: *zij leunde op haren elleboogh*. [Vond.] *Tot de ellebogen in het geld tasten*, veel geld hebben. Zamenstell. *elleboogspier*.

Hoogd. *Elbogen*, angels. *elboga*, deen. *albue*, eng. *elbow*, ijsl. *olenbogo*. Het is zamengesteld van het oude *el*, d. i. arm, en *boog*, of *bogt*; zoo dat *elleboog*, eigenlijk, de

bogt van den arm is, gelijk men oul. ook voor *elleboog*, somwijlen, *ermboog* bezigde.

ELLEENDE, z. n., v., *der*, of van de *ellende*; meerv. *ellenden*. Van *el*, nu *elders*, ook *ander*, *vreemd*, (welk *el* reeds in het lat. *alius* en gr. *αλλος* voorhanden is) en *land*. Eigenlijk ballingschap, verdrijving uit het land, naar een vreemd land, zoo als bij de Latijnen *extorris*; doch in deze beteekenis is dit woord thans verouderd, en wordt alleen voor ramp, onheil, gebezigd, dewijl het een der grootste rampen is, den vaderlandschen grond te moeten derven: *tot overmaat der ellende*. [Hooft.] Van hier *ellendig*, dat oudt., in den zin van in ballingschap omzwerfende gebruikt werd, doch thans iemand, die ongelukkig is, en door rampen gedrukt wordt, beteekent — *ellendigheid, ellendiglijk*. Bij Kil. komt het hiervan afgeleide, maar reeds verouderde, *ellendigen*, in de beteekenis van bannen, voor. *Ellendig* wordt ook overdragt., voor slecht, gering, genomen: *hij is een ellendig dichter*.

ELPENBEEN, z. n., o., *des elpenbeens*, of van het *elpenbeen*; zonder meerv. Olifantstand: *met elpenbeen versierd*. Poot gebruikt *elp* voor elpenbeen. Van hier het onverbuigbare bijv. n. *elpenbeenen*, van elpenbeen gemaakt: *een mes met een elpenbeenen hecht*.

Hoogd. *Elfenbein*, bij Otr. *helphantes bein*; en bij Notk. en Willeram. komt het bijvoegelijke *helfentpeinin*, elpenbeenen, voor. De eerste helft van dit woord is, waarschijnlijk, uit *elefant*, of *elephant*, zamengetrokken, gelijk Plantijn *elpenbeen*, of *elephanten been* heeft. Voor *Olifant* vindt men ook *elpendier*.

ELS, z. n., m., van den *els*; meerv. *elzen*. Elzenboom: *op den els*. [Vond.] Van hier het onverbuigbare *elzen*, van elzenhout gemaakt, of tot den elzenboom behoorende: *eene bijl met eenen elzen steel*. Zamenstell.: *elzenblad, elzenboom, elzenbosch, elzenhout, elzenstaak, elzenstam, elzentak*.

ELS, z. n., v., *der*, of van de *els*; meerv. *elzen*. Een schoenmakers scherppunt werktuig, ook *else, elsen*, en bij Kil. *aelsene, elsene*, genoemd. Dikwerf zegt men ook *elst*, doch verkeerdelijk. *Zoo scherp als eene els*, zeer scherp.

EM, bij inkrimping achter *l* en *r* ook enkel *m*, is een uitgang genoegzaam van dezelfde kracht als de uitgang *el*. Zoo hebben wij *adem, bezem, boezem, galm, walm, storm, worm*, enz. Deze uitgang vertoont zich onder al de oude stammen, zoodat men hem zeer wel als echt, en niet als ontleend, mag beschouwen. De woorden op *em*, of *m*, uitgaande, behooren, meestal, tot het mannelijke geslacht.

EMMER, z. n., m., *des emmers*, of van den *emmer*; meerv. *emmers, emmeren*. *Mar-*

cellus eischt den emmer. [Hooft.] Ook is *emmer*, *emer*, in gebruik geweest: *met eenen eemer waters.* [Hooft.] *Met eenen eemer bloets.* [Vond.] *Een droppel van eenen eemer.* [Bijbelvert.] Bij M. Stokc komt het voor, in de beteekenis van eene boot. Zamenstell.: *brandemmer, markt-emmer, melkemmer, vischemmer, water-emmer.* Het verkleinw. is *emmertje.*

Hoogd. *Eimer*, angels. *amber*, zweed. *aember*, iysl. *amr.* Gemeenlijk wordt het van het gr. *αμφορεύς*, (lat. *amphora*) afgeleid, van *άμυα* en *φείρω*. Maar in het gr. komt het woord *άμαρ* ook voor, in de beteekenis van een watervat.

EN, deze is de gemeenste van alle onze zachte uitgangen. Men heeft denzelven bij ons, als zelfstandig en als bijvoegelijk naamwoord; als bijwoord, voorzetsel en voegwoord. 1. Als zelfstandig naamwoord; naardien al de onbepaalde wijzen onzer werkwoorden tot zelfstandige naamwoorden van het onzijdige geslacht kunnen overgaan, als *loopen*, het *loopen*. Zij hebben omtrent dezelfde beteekenis, als onze naamwoorden, die *ing*, *inge* achter, of *ge* voor het worteldeel van het werkwoord hebben, als *looping*, *geloop*; met dit onderscheid echter, dat die met *ing* meer eene tegenwoordige dadelijkheid, die met *ge* eenen onbepaaldere tijd en eene menigvuldigere werking, en die met *en* eene duurzamere werking aanduiden. Wanneer dit *en* achter naamwoorden, die reeds eenen zachten staart hebben, gelascht wordt, als *el*, *em*, *en*, *er*, of *ig*, zoo spruiten daaruit de dubbelstaartige *elen*, *emen*, *enen*, *eren*, *igen*, moettende echter dit zachte *eren*, als in *hinderen*, enz. wel onderscheiden worden van den basterd-uitgang *eren*, als in *braveren*, enz. 2. Als zelfstandig naamwoord, bij inkorting, *en*, bij omzetting, *ne*, achter eenige onzer naamwoorden, als *veulen*, *molen*, *wagen*, *koorn*, *kern*, *kerne*, enz. 3. Als bijvoegelijk naamwoord, om den aard en de stoffelijkheid aan te wijzen, in plaats van ons *van*, als *aarden*, *glazen*, *houten*, *koperen*, *ijzeren*, *zilveren*, enz. Hiertoe zoude men mede onze verledene deelwoorden in *en* kunnen brengen, die ook als bijvoegelijke naamwoorden gebezigd worden. 4. Als bijwoord: *heden*, *somwijlen*, *intuschen*, enz. 5. Als voorzetsel: *binnen*, *buiten*, *tegen*, enz. 6. Als voegwoord: *daartegen*, *daarentegen*, enz. Eertijds diende deze uitgang ook, om onze bijvoegelijke naamwoorden op *tijk* tot bijwoorden te maken, als van *deugdelijk*, *deugdelijken*, enz.; doch dit is thans buiten gebruik. De kracht en zin van dit *en* komen bijna, in alle gevallen, met ons *van* bij den tweeden naamval, overeen; zoodat het geenzins wonder is, dat onze Voorouders hetzelfde voor

den gemeenen uitgang van dien naamval gebruikt hebben, als *des Heeren* enz. Wijders is *en* de uitgang van de onbepaalde wijs onzer werkw. gelijk *ειν*, in het grieksch, en dient mede, om van zelfst. naamwoorden, of van andere woorden, onbepaalde wijzen der werkwoorden te maken: *eind*, *einde*, *einden*, — *eindig*, *eindigen*, enz. Ook neemt de eerste en derde persoon der werkwoorden, in het meervoudige getal, den uitgang *en* aan: *wij hebben*, *zij hebben*, enz. *En* was van ouds de regelmatige uitgang der eigenamen van vrouwen, in de gebogene naamvallen: *Ghertruden*, *Margrieten* enz.

EN, voegwoord, waarvoor de Ouden altoos *ende* bezigden, of ook wel *en*, ten teeken van verkorting. Het schijnt echter dat zij dit *ende* somtijds uitspraken, alsof er *en* geschreven stond: *soud'houden*, *ende wat zij soud'sijn ter neer geveld.* [A. v. d. Myle.] Als men hier *en* en niet *ende* leest, is deze regel goed naar de maat.

EN, (oul. *ne*) behoort, in ontkenningen, tot den aard onzer taal, schoon het thans niet meer in gebruik is: *'k en ding gheen eer.* [Spieg.] Dan, oudt. schreef men zoo wel *en* zonder *niet*, als thans *niet* zonder *en*: *g'en meught*, (*non licet tibi*). [Spieg.] *Alle exempelen en strekken zo klaar een spiegel niet.* [Hooft.] *Op 't midden van den schoonen dagh, en weet hij, of hij sal vermoghen*, enz., dat is, weet hij niet, enz. [Hooft.] Mel. Stoke bezigt doorgaans *ne*: *want men gevaren niet ne conde*, enz.

END, *ende*, zie *einde*, *eind*.

END, *endvogel*, zie *eend*, *eendvogel*.

ENDE, voegw., zie *en*, voegw.

ENDELDARM, z. n., m., *des endeldarms*, of van *den endeldarm*; meerv. *endeldarmen*. Een darm, die regt door het menschelijke, en ook dierlijke, ligchaam loopt, en aan het achterste eindigt. Misschien is deze benaming ontleend van *einde*, *ende*; zoodat *endeldarm* zoo veel als *end-* of *einddarm* zoude zijn. Dan, Kil. heeft ook *enteldarm*; van het oude *entel*, *stercus*, en *darm*; zoodat *endel-* of *enteldarm*, eigenlijk, *strontdarm* zoude wezen.

ENDIJVIE, zie *andijvie*.

ENGE, bijv. n. en bijw., *enger*, *engst*. Dat weinig plaats heeft, naauw: *die rok is mij te eng*. Zie verder *ang*. Zamenstell.: *engborstig*, *engborstigheid*.

Hoogd. *enge*, bij Kero *enke*, *enga*, Ofr. *ango*, Notk. *eng*, goth. *aggon*, gr. *άγγι*. Het gr. *αγγω*, *ik druk*, en het lat. *ango*, (bij Kil. *engen*) zijn met ons *eng*, *ang*, zeer naauw verbonden.

ENGEL, z. n., m., *des engels*, of van *den engel*; meerv. *engelen*. Verkleinw. *engeltje*. Van het lat. *angelus*; en gr. *άγγελος*. Over het algemeen, elke bode en gezant van God; waarom, in de h. schrift, de Profeten en

Leeraars *engelen* genoemd worden; welke beteekenis echter, buiten den bijbelstijl, ongewoon is. In eene engere beteekenis, zekere geesten van eene hoogere afkomst, welke van God ter volbrenging van zijne bevelen gebruikt, en daarom *goede engelen* genoemd worden, ter onderscheiding van de *kwade engelen*, of *duivelen*: *uit den mont van Godt, of eenen Engel*. [Vond.] In de taal der liefde: *zij is zoo schoon als een engel; zij zingt als een engel*, enz., zijn, in de gemeenzame verkeerling, gewone beschrijvingen van voortreffelijke eigenschappen. Figuurl., en in de vertrouwelijke taal der liefde, eene benaming van verliefde personen der beide geslachten: *mijn engel zal heden komen*. De vrouwelijke naam van *engel* is *engelín*. Zamenstell.: *engelachtig, engelkoor, engelenkoor, engelschaar, beschermengel, schutsengel*.

ENGELAND, z. n., o., zonder meerv. Een bekend land in Europa, dus genoemd naar de Angelsaksen, nadat zij dit gedeelte van Brittanien veroverd hadden; *angels, angelland, aengelland en engtaland*, hoogd. *Engelland*, zamengetrokken *England*. Sommigen schrijven *Engelland*, als zamengesteld van *angel*, of *engel* en *land*; doch de gewoonste schrijfwijz is *Engeland*. Van hier *engelanders*, van Engeland geboortig.

ENGELSCH, bijv. naamw. en bijw., zamengetrokken uit *engelandisch*, van Engeland afkomstig, tot de inwoners van Engeland behoorende: *engelsch tin, de engelsche kerk, de engelsche ziekte*. Zamenstell.: *engelschman*. Ook wordt het zelfstandig gebruikt: *een engelsche, eene engelsche, de Engelschen*, Engelanders. Ook het onzijdige, *het engelsch* voor de engelsche taal. Kil. en Plant. bezigen dit woord, als van *Engel* afkomstig, en vertalen het door *angelicus, angelique*. Insgelijks Leven onses H. J. C.: *van engelschen handen van der eerden werdt verheven*.

ENGTE, z. n., v., *der*, of *van de engte*; meerv. *engten*. De enge gesteldheid van iets, van ruimte, of plaats, zonder meervoud: *de engte des wegs*. Eene enge plaats: *de engte eener rivier; den vijand in eene engte dringen; de engte (ook straat) van Gibraltar*. Overdragt., verlegenheid: *hij is in de engte; iemand uit eene engte redden*. Zamenst.: *landengte, zeeengte*.

ENKEL, *enklaauw, (anklaauw, aanklaauw)*, z. n., m., *des enkels*, of *enklaauws, van den enkel*, of *enklaauw*; meerv. *enkels, enkelen, enklaauwen*. Zeker lid van den voet: *tot den enkel*. [Vond.] *Tot de enkels in het stijk treden*.

Hoogd. *Ankel*, *angels. ancleow*, eng. *ancke*, zweed. *ankel*, ijsl. *oekul*. Bij Wachter, is *anke, os mobile alteri insertum*, arab. *angik, onk*, frank. *ancha*, basterdlat. *anca*,

ancha, hanca, ital. *anca*, fr. *anche, hancfle*. Frischius zegt, dat de Duitschers drie groote beenderen, welke in de holligheid van een ander been draaijen, *Anke* noemden. Vooreerst dat been, waarop de hals draait, en door letterverzetting, *nake, (nek), cervix*, genoemd wordt. Ten tweede *de heup, het heupbeen, coxendix*, fr. *hanche*, eng. *hanch*, spaan. en ital. *anca*, en ons veroud. *hancke, hencke*. Ten derde het benedenste deel van het been, waarmede het op den voet staat. De oorsprong van dit woord schijnt gezocht te moeten worden in het verouderde *anken, figere*. Dus is ook het gr. *ἀγκων* die plaats, waar de beenderen van den arm zamengevoegd worden. Sommigen brengen het tot het gr. *ἀγκυλος*, buiging, dewijl het de plaats is, waar de buiging van den voet geschiedt. Ten Kate oordeelt, dat ons *enklaauw, inklaauw*, van gelijken oorsprong is, als ons *klaauwen, inuncare*, te meer, omdat het fr. *enclaver* hiermede groote gemeenschap heeft. Kil. heeft *enkel, enkle*, ook in de beteekenis van *juvenis arator*, hetwelk Ten Kate geldersch en kleefsch noemt, en oordeelt, dat het schijnt te zien op het inhechten (*anken, infigere*) van den ploeg. Tot dezen stam brengt hij ook het oude *enkel*, kinds-kind, bij Kil. *nepos*, als ziende op de naauw ingehechte maagschap.

ENKEL, bijv. n. en bijw., beteekenende eigenlijk, eenvoudig, ongemengd: *de enkele hoofdstoffen; een enkele gulden*. Alleen, geheel en al: *het is enkel nijd, dat hij zoo handelt*. Hooft gebruikt *enkeling*, voor hetgeen wij *ondeelig* (individu) noemen.

ENT, *ente*, z. n., v., *der*, of *van de ent*; meerv. *enten*. De tak van eenen boom, dien men in eenen anderen hecht: *om een vrugtbare ente in de kloof te zetten*. [Vond.]

ENTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik entte, heb geënt*. Eenen tak van den eenen boom in den anderen vast hechten. Hooft bezigt *enteling*, voor zoonsaanneming (*adoptio*) als van *entelen*, dat is, bij herhaling, enten, hetwelk dus eene zeer naauwe vereeniging te kennen geeft. Van hier *enter, enterij, enting, entwaas*.

ENTEREN, bedr. w., gelijkvl., in de scheepvaart gebruikelijk. *Ik enterde, heb geënterd*. Aan boord klampen, een vijandelijk schip, met dreggen enz. naar zich toehalen, om in hetzelfde over te springen, en het te vermeesteren: *een schip enteren. Men kwam zoo dicht bij elkander, dat men konde enteren*. Van hier *entering*. Zamenst.: *enterbijl, enterdreg, enterluik*.

Hoogd. *entern*, deen. *entre*, eng. *enter*. Adel. brengt het tot het fr. *entrer*, ingaan, en Tuinm. tot het lat. *intrare*, van dezelfde beteekenis.

ER (ook *aar*), een onzer zachtstaartige uitgangen, doch niet, bij alle woorden, van den-

zelfden oorsprong. Bij sommige is hij duidelijk het oude zelfstandige naamw. *er*, d. i. man, hetwelk gevoegd bij het vrouwelijke, of liever bij het gemeenschappelijke geslacht van sommige dieren, het mannelijke geslacht maakt, als *kater*, van *kat*, d. i. de *er*, of de man van de kat; *doffer*, bij Kil. *duiver*, van *duif*. Dat bij sommige andere woorden dezelfde uitgang *er*, voor man, plaats heeft, als: *arbeider*, *boer*, zamengesloten van *bouwer*, — *kooper*, *speler*, enz., blijkt hieruit, dat achter deze woorden ook dikwerf *man*, in plaats van *er*, gevoegd wordt, zonder derzelve beteekenis te veranderen, als: *arbeidsman*, *bouwman*, *koopman*, *speelman*, enz. Hiertoe behooren ook verscheidene latijnsche woorden op *er*, maar bijzonderlijk de *verbalia* op *or* uitgaande, als: *adulator*, *adorator*, *amator* etc.

Achter het zakelijke deel van een werkwoord gevoegd, maakt dit *er* zelfst. naamwoorden van het mannelijke geslacht, als: *geven*, *gever*, *werken*, *werker*, *kennen*, *kennner*, *spelen*, *speler* enz. Ook wordt het achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, als: *barvoeter*, iemand die barvoets gaat, *burger*, *poorter*, *schipper*; en met *aar*, *leugenaar*, *schuldenaar*, *tollenaar*, enz. Ten Kate teekent aan, dat hij, in zekere ordonnantie van het jaar 1473, voor het woord *schipper* meermalen gesteld vond *schipheer*. Dit deed hem vermoeden, of ons *er*, niet wel, bij insmelting, voor *her*, of *heer* kwame. Doch naderhand kwam hem deze verandering in dit woord toevallig voor, omdat de afleiding van *heer*, of *meester*, er wel op schijnt te passen. Ook begunstigt de Oudheid dezelve niet, en de meeste andere woorden, op *er* uitgaande, overdragtiglijk genomen, duiden een werktuig, of onderwerp van beweging, in plaats van eenen persoon, aan: *boener* (*boender*), *blaker*, *ligter*, enz. Bij andere zou *er* voor *heer*, zeer belagchelijk komen, b. v. *kruijer*, *graver*, enz. *Jonker* is echter, waarschijnlijk, voor *jonge heer*.

De naamwoorden, die, van werkwoorden gevormd, in *er*, of *aar*, uitgaan, beteekenen, eigenlijk, iemand, die gewoon is, eene zaak te verrigten, niet iemand, die eene zaak werkelijk verrigt, b. v. *drinker*, *speler*, *lasteraar* enz. Zie *aar*, uitgang.

Door dit *er*, achter namen van sommige landen en steden gevoegd, worden volksnamen gevormd, als *Engeland*, *engeland*, *Holland*, *hollander*, *Rotterdam*, *rotterdammer*, enz. Dikwerf worden de volksnamen op *er* uitgaande, als onveranderlijke bijvoegelijke naamwoorden gebruikt: *hamburger rib*, *neurenburger waren*, *straatsburger snuif* enz. Zie *amsterdammer*.

In sommige woorden heeft de uitgang *er* de beteekenis van iets dat gedaan, of voort-

gebracht wordt: *een aflegger*, iets dat afgelegd wordt, b. v. een kleed, enz.; ook van het voorwerp, waaraan iets gedaan wordt: *een daglooner*, iemand, aan wien dagloon gegeven wordt, enz.; wijders van de zwaarte, den inhoud, ouderdom, enz. van iets: *een twaalfponder*, een kogel, die twaalf pond weegt; *een vier en zestiger*, een schip met vier en zestig stukken geschut; *een tachtiger*, een man van tachtig jaren. In vele woorden echter is de beteekenis van dezen uitgang nog duister, ten minste is het onzeker, tot welke van de reeds genoemde soorten zij behooren, als in *weder*, *jammer*, *zomer*, *winter*, *donder*, *oever*, *water*, *ader*, *haver* enz.

In eenige woorden is de uitgang *er* uit het oude *aar*, d. i. een groote vogel, ontstaan, als in *adeler*, *sperwer*, *reiger*, enz., voor *adelaar*, *sperwaar*, *reigaar*, enz. In andere is hij uit den uitgang *eren* van sommige werkwoorden, met wegwerping van *en*, gevormd. Van *schateren*, *het geschater*, enz. In nog andere woorden is hij van vreemden oorsprong: *keizer* van *caesar*, *kerker* van *carcer*, *priester* van *presbyter*, *venster* van *fenestra*, *schepter* van *sceptrum*, *pleister* van *emplastrum*, *letter* van *littera* enz.

Ook zijn er bijvoegelijke naamwoorden, welker stellende trap op *er* uitgaat, als *bitter*, *donker*, *duister*, *lekker*, *zuiver*, *zwanger*, enz. De vergrootende trap der bijvoegelijke naamwoorden wordt, door *er* achter den stellenden trap te voegen, gevormd, *groot*, *groofter*, *zuiver*, *zuiverer*, (*zuiverder*), enz.

Eindelijk ontmoeten wij den uitgang *er* bij eenige voorzetsels, als *achter*, *onder*, *over*. De bijwoorden *eerder* en *verder* zijn eigenlijk vergrootende trappen.

ER, oul. *re*: *Als hire een wijl had ghelegghen*, d. i. *als hij er*, enz. [Mel. St.] En hieruit blijkt, dat *er* niet eene verkorting van *daer* is, en dat derhalve het afkappingsteeken (*'er*) kwalijk bij dit woordje gevoegd wordt. Wat de spreekwijs, *daar is er*, voor *daar zijn er*: *daar is er*, *die zeggen*; *daar is er*, *die meenen*, enz. betreft, dezelve is zeer oud, dikwerf te onrecht gewraakt, en door kiesche schrijvers menigmaal, als eene fraaiheid gebezigd: *der wasser vele, die niet en quamen* enz. [Mel. St.] Ook bij Hooft: *daar is er niettemin, die honing en melk voor de twee lieflijkste lekkernijen des lants van beloften houden*. Bij de nieuwe dichters:

Daar is er, die alleen op pistoletten

En goude en zilvre munt

Het ijdel hart en dwaze zinnen zetten. [Poot.]

Daar is er, die heur aangezicht ontmoeten. [Schim.]

Daar is er, die met vele woorden niets zeggen,

[J. J. Schultens.]

Daar is er, die donderen met hun leer, enz.

[Hofstede.]

Meer voorbeelden van oude en nieuwere schrijvers worden, ter staving van deze spreekwijs, bijgebragt, door A. Kluit, in eene aantek. op het woord *mond*, in de naamlijst van Hoogstraten. *Velen bleven er*, en *velen bleef er* is beide goed duitsch, zoo wel nu, als voor vele eeuwen, zegt B. Huydecoper.

ER, een onscheidbaar voorvoegsel, hetwelk alleen in zamenstelling met werkwoorden gebruikelijk is. Oul. plagt het, gemeenlijk, in den zin der voorzetselen *her* en *ver*, gebezigd te worden, als *ermaken*, nu *hermaken*, *erdichten*, nu *verdichten*, enz. Wij hebben dit voorvoegsel nog in *erbarmen*, *erkennen*, *erlangen*, *ervaren*. *Herinneren* wordt meer gebruikt dan *erinneren*, en voor *erdenken*, *erkaauwen*, meest altoos *herdenken*, *herkaauwen*.

ERACHTEN, veroud. werkw., beteekenende daarvoor houden, begripen, inzien, alleen nog overig in de spreekwijs, *mijnes erachtens*, *zijnes*, *onzes erachtens*, enz. — *hij handelt*, *mijnes erachtens*, *niet wel in die zaak*.

ERBARMELIJK, bijv. n. en bijw., *erbarmelijker*, *erbarmelijkst*. Eigenlijk, medelijden, erbarming waardig, deerlijk: *in eenen erbarmelijken staat zijn*; *dat is een erbarmelijk voorwerp*. In eene ruimere beteekenis, slecht, niets waardig, in het gemeene leven: *erbarmelijk zingen*, *schrijven* enz. *Eene erbarmelijke redevoering*.

ERBARMEN, wederkeer. w., gelijkvl. *Ik erbarmde mij*, *heb mij erbarmd*. Barmhartigheid gewaarworden, en deze gewaarwording aan den dag leggen. Het wordt met den tweeden naamval gebezigd: *dat hij sich uwer erbarme*. [Bijbelvert.] Ook met over: *om sich over u te erbarmen*. [Bijbelvert.] Spieg. heeft *iemand erbarmen*, voor *sich over* enz. Van hier *erbarming*. Zie, over de afleiding van dit woord, *barmhartig*.

EREN, basterduitingang van sommige werkwoorden, van het fransche of walsche *er* ontleend, zijnde de klank der *e* in dit *eren* zacht-lang, welke ook den klemtoon ontvangt, als *redeneren*, *schofferen*, *waarderen* enz.

ERF, z. n., o., *des erfs*, of *van het erf*; meerv. *erven*. Eigen grond met zijn toebehooren: *men mag op het erf van anderen niet bouwen*. Ook eene ledige plaats, waar te voren een gebouw stond: *ik heb de schuur laten afbreken*, *er is nu maar een erf*. Erfgoed: *om 't erf zijner grootmoeder*. [Hooft.] Oul. schreef men *de erve*, vrouwel. Hooft heeft *erve* voor *erfgenaam*: *Elizabet*, *naaste erve tot die kroon*. Het meerv. *erven* voor *erfgenaamen*, is thans nog in gebruik: *wie zijn uwe wettige erven?* Zamenstell.: *erfbesit*, *erfdeel*, *erfelijk*, *erfenis*, *erfgaaf*, *erfgeld*, *erfgift*, *erfgoed*, *erfgraf*, *erfgrond*, *erfgrond-*

regt, *erfhuis* (boelhuis), *erfhuisboek*, *erfhuisgeld*, *erfhuismeester*, *erfkoning*, *erfkoningrijk*, *erfland*, *erfpacht*, *erfpachter*, *erfprins*, *erfprinses*, *erfregt*, *erfschuld*, *erfstadhouder*, *erfstadhouderschap*, *erftogt*, *erfvijand* (doodvijand), *erfvolk*, *erfvorst*, *erfziekte*, *erfzonde*, *erveloos*.

ERF, zie *nerf*.

ERFGENAAM, z. n., m., *des erfgenaams*, of *van den erfgenaam*; meerv. *erfgenaamen*: *'t regt van den wettigen erfgenaam*. [Hooft.] Van eene vrouw sprekende is het vrouwel.: *de erfgenaam* — *zoo leeft Gustavus in zijne eenige erfgenaam*. [Vond.] Sommigen schrijven *erfgenaam* mannel., maar *erfgename* vrouwel.: *ons erfgenaame en dochter*. [Vond.]

Oul. schreef men *erfnaam*, d. i. een persoon, of iemand, die erft, want *naam* beteekende dikwerf eenen persoon; en zoo bezigde men ook het woord *vrouwenaam* voor vrouwspersoon. Voor *erfgenaam* zeide men ook *erfgenooot*, *ervelink*.

ERG, bijv. n. en bijw., *erger*, *ergst*. *Van kwaad tot erger*, d. i. hoe langer hoe erger. Zie *arg*.

ERGENS, bijw. van plaats, beteekenende in eenige plaats: *hij moet toch ergens zijn*. In het gemeene leven wordt *ergens* ook voor *iets* gebezigd: *ergens naar zoeken*, d. i. naar iets; *ik zal dat wel ergens door te weten komen*, d. i. door eenig middel.

Hoogd. *irgend*, bij Kil. ook *ierghens*. Volgens Ten Kate is de eindlettergreep van dit woord *ends*, zamengetrokken *ens*, de uitgang van het bedrijv. deelw. met eene *s* achterop, die het woord tot een bijwoord maakt. Hij meent, dat uit *er*, als het worteldeel van *erren*, *vagari*, oudt., met achtervoeging van *g*, een werkwoord gevormd is, waarvan dit woord afkomt. Het zegt, in eenen onbepaalden zin, zoo veel als: waar men gaan of zwerven moog. In het angels. heeft men *erne*, *locus aliquis indefinitus*, met den uitgang *ne*.

ERGEREN, (*argeren*) bedr. werkw., gelijkvl. *Ik ergerde*, *heb geërgerd*. Van den vergrootenden trap van *erg*, *erger*. Oul. werd *ergeren*, in den zin van *erger*, slechter maken, bederven, gebezigd, zie *argeren*; doch hiervoor, en voor het onzijd. werkw. *ergeren*, in de beteekenis van *erger* worden, gebruikt men *verergeren*. Thans wordt het alleen in eenen zedelijken zin gebezigd, voor *ergernis*, aanstoot geven: *iemand ergeren*, *iemand met iets ergeren*; *hij ergerde de gansche vergadering*. Ook door een slecht voorbeeld tot boosheid brengen; en in dezen zin vindt men het bij de Bijbelvert. op verscheidene plaatsen. Als een wederkeer. w., *sich ergeren*; *sich aan*, of *over iets ergeren*, eene *ergernis* aan iets nemen.

ERGERLIJK, bijv. n. en bijw., *ergerlijker*, *erger-*

- lijkt*. Ergernis gevende, wat met de eerbaarheid en alle goede zeden strijdig is: *een ergertijk leven leiden*.
- ERGERNIS, z. n., v., *der*, of *van de ergernis*; meerv. *ergernissen*. Aanstoot: *eene gegevene en genomene ergernis*. Het slechte voorbeeld, waardoor men anderen tot kwaad verleidt, in de godgeleerdheid.
- ERINNEREN, zie *herinneren*.
- ERKAAUWEN, zie *herkaauwen*.
- ERKENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik erkende, heb erkend*. Weten en toestemmen, in de bijbeltaal: *als sy erkennen een yeder sijne plage; op dat dit volk erkenne dat gij enz.* Verklaaren voor hetgeen het is: *zijne handteekening erkennen*. Met voor: *hij erkende hem voor zijnen Zoon; ik erken u voor eenen eertijken man*. Als zoodanig aannemen: *hij heeft mij voor zijn kind erkend*. Dankbaarheid betoonen: *ik zal die weldaad altoos erkennen*. Van hier *erkenning, erkentelijk, dankbaar, erken-tenis*.
- ERLANGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik erlangde, heb erlangd*. Eigenlijk, tot iets langten, reiken, doch in dezen zin is het niet in gebruik. Met moeite, na aangewende pogingen, bekomen, verkrijgen: *de vrijheid erlangen, genade erlangen*. Van hier *erlanging*.
- ERNEREN, zie *generen*.
- ERNEST, zie *eerenfest*.
- ERNST, z. n., m., *van den ernst*; zonder meerv. Ware, eigenlijke gezindheid, in tegenoverstelling van boert, of scherts: *hij vraagt den quant met grooten ernst*. [De Deck.] *Ik zeg het u in ernst. Iets in ernst opnemen. Is het jok, of ernst? Zeg mij in goeden ernst*. In eene bepaaldere beteekenis, gestrengheid: *wanneer hij niet van gedrag verandert, zal ik ernst moeten gebruiken*. Van hier *ernstelijk, ernsthaftig, ernstig, ernstiglijk*. Bij Hooft komt *ernstzaak* voor: *onder ernstzaaken, (inter seria)*.
- Hoogd. *Ernst*, bij Notk. *Ernest*, Willer. *ernost*, Ofr. *ernust*, eng. *earnest*, oul. bij ons *aernste, neerst, neernst, nerst, naernst, naerst*, waarvan nu *naarstig*, oul. ook *aernstig, aernstelijke, aernsticheit*, enz. Waarschijnlijk behoort het tot het oude *ar, er*, voor *aarde*, en *eeren*, d. i. ploegen, lat. *arare*. Zie *arbeid*.
- ERRE, *arre*, veroud. bijv. n. voor gram, toornig: *ende hi wert utermaten erre*. [Seghel.] *Zich erren*, toornig worden. Zie *arre*. Eigenlijk beteekende het oul. droevig.
- ERT, zie *erwt*.
- ERTS, z. n., m., *van den erts*, meerv. *ertsen*. Allerlei bergaarde, of steen, welke eenig metaal, of halfmetaal in zich bevat: *gouderts, zilvererts, kopererts* enz. *Zich vergapen aan korintischen erts*. [Vond.] *Ertstrijk*, dat veel erts heeft.
- ERTS, *ertsch*, zie *aarts*.
- ERVAREN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik ervoer, heb ervaren*. Ondervinden: *hetgeen ik u voorspel zult gij door den tijd nog wel ervaren*. Door kracht van dadelijk ervaren. [J. D. Deck.] Van hier *ervaring*. Oudtijds zeide men ook *vervaren*.
- ERVAREN, bijv. n. en bijw., *ervarener, ervarenst*, zijnde eigenlijk het verled. deelw. van het voorgaande w. *ervaren*. Bedreven, vele verkregene kennis bezittende: *hij is een ervaren man*. Van hier *ervarenheid*. Oul. *vervaren*.
- ERVE, zie *erf*.
- ERVEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik erfde, heb geërfd*. Bedrijv., door erfenis verkrijgen: *hij zal door den tijd groote schatten erven*. Oul. beteekende *erven* nalaten, in het bezit van iets stellen: *En erft de winst aan zoo veel weeuwen*, enz. [Vond.] Ook *erven iemand aan iets*. [M. Stok.] Doch dit is reeds geheel buiten gebruik.
- Figuurlijk, bij de geboorte medebrengen, van eigenschappen en gesteldheden des ligchaams en der ziel: *hij heeft deze ziekte van zijne ouderen geërfd; hij heeft de gierigheid van zijnen Vader, en de wellustigheid van zijne Moeder geërfd*. Onzijd. met *zijn*, door erfenis ten deel vallen: *want alte selden erft de vaderlijke deugt*. [Camph.] Met het voorz. *op*: *dat goed kan op hen niet erven; vijandschap, die op den nazaat erft*. [Vond.] *Erven* beteekende oul. ook *duren*; van hier, zegt Tuinman, onze spreekw. *eeuwig, en erfelijk*. Van hier *erving*.
- ERWT, (*erwet, ert*, en bij verbastering *errif*) z. n., v., *der*, of *van de erwt*; meerv. *erwten*. Peulvrucht: *erwten zaaijen, doppen, pellen, plukken*, enz. Zamenstell.: *doperwten, suikererwten, tuinerwten, erwtennat, erwtensoep*.
- Es, *esse*, deze basterduiting wordt achter namen van mannelijk bedrijf gevoegd, om die tot het vrouwelijke te doen overgaan, als: *zondaar, zondares*. Deze uitgang komt met het lat. *issa*, overeen: *propheta, prophetissa*, bij ons *profeet, profetes*.
- ESCH, z. n., m., *van den esch*; meerv. *esschen*. Esschenboom: *de bijl klinkt op den hoogen esch*. [Vond.] Van hier het onverbuigbare bijv. n., *esschen*: *eene ósschen plank*. Zamenstell.: *esschenhout, esschenhouten*, onverbuigb. bijv. n. *een esschenhouten stoel*.
- Hoogd. *Asche*, alem. *asch*, angels. *aesc*, eng. *ash*, deen. en zweed. *ask*. Het komt met den ouden lat. naam *aesculus*, of *esculus*, overeen, welken Servius van *esca* afleidt, dewijl men zegt, dat het zaad van dezen boom den eersten menschen tot spijs verstrekt heeft. Wachter meent deszelfs oorsprong in het gr. *ισχυς*, *sterkte* te vinden.

- Ons *esch* werd oul. ook voor allerlei soort van boomen bebezigd.
- ESP, *espenboom*, z. n., m., van den *esp*; meerv. *espen*. Bevende populier, wiens bladeren aan eenen langen ranken tak hangen, en daarom, bij de minste beweging der lucht, sidderen en geruisch maken. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *espen*, tot den *espenboom* behoorende, of van denzelfden gemaakt: *espen loof*, of *espenloof*, *espen hout*, of *espenhout*.
- Hoogd. *Aspe*, angels. *aeps*, *epse*, eng. *asp*, deen. en zweed. *asp*. Het staat waarschijnlijk met het gr. ἀσπιδιον, *sidderen*, *beven*, in verband.
- ESPINK, zie *pink*.
- ESTRIK, (bij Kil. *esterick*) z. n., m., des *estriks*, of van den *estrik*; meerv. *estrikken*. Gebakken vloersteen: *een vloer van roode en blauwe estrikken*.
- Hoogd. *Astrich*, *Asterich*. *Astragus*, *astracum*, *astreca* beteekende, in het middeleeuwsch lat., den gepleisterden vloer eener kamer.
- ER, basterduitgang, welke bij weinige onzer zelfstandige naamwoorden gebruikt wordt, als: *banket van bank*, *trompet van tromp*, enz.
- ETEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik at, heb gegeten*, oul. *geëten*. Spijs, of iets in de gedaante van spijs, tot zich nemen, kaauwen en doorslikken: *brood eten*, *vleesch eten*. *Iemand te eten geven*. *Wat hebt gij te eten?* *Iemands brood eten*, spreekwijs, bij iemand zij u onderhoud vinden; *genadebrood bij iemand eten*, door iemand, uit medelijden, onderhouden worden. Maaltijd houden: *des avonds*, *des middags*, *eten*. *Men eet voortreffelijk bij hem*, of hij houdt eene goede tafel. Figuurl.: *zijn woord eten*, weder intrekken hetgeen men gezegd heeft. Van hier *eter*, ook voor een dier, anders korenbijter genoemd; *etster*. Zamenstell.: *eetbaar*, *eetkamer*, *eetlust*, *eetmaat*, (*diaeta* — *eetmaatsche geneeskunst*, *medicina diaetetica*) *eetplaats*, *eettafel*, *eetwaar*, *eetzaal*, *etenskas*, *etenstijd* — *menscheneter*, *miereneter*, *slangeneter* enz.
- Hoogd. *essen*, bij Kero *ezzan*, Isidor. *ezsan*, Oifr. *ezen*. Alle overige talen hebben *i*, of *d*, als Goth. *itan*, angels. *etan*, zweed. *aeta*, deen. *åde*, eng. *to eat*, lat. *edere*, gr. ἔδω, *eten*. Volgens Ten Kate is de *g* in het verledene deelw. *gegeten*, om de welluidendheid, gevoegd; doch Adel. is van oordeel, dat men oul. voor *eten* ook *geten* gezegd heeft; althans Oifr. heeft: *So sie thar tho gazun*, d. i. als zij daar aten.
- ETEN, z. n., o., zijnde eigenlijk de onbepaalde wijs van het werkw. *eten*, zelfstandig gebruikt, *des etens*, of van het *eten*; zonder meerv. *Des avonds smaakt het eten mij best*. *De geneesheer heeft mij het eten verboden*.

- De maaltijd: *voor*, *na*, *onder het eten*; *van het eten opstaan*, *middageten*, *avondeten*. Spijs in het algemeen, gekookt of gebraden: *het eten opzetten*; *zijn eten medebrengen*.
- ETGROEN, zamengetrokken van *eetgroen*, z. n., o., des *etgroens*, of van het *etgroen*; zonder meerv. Het tweede nieuwe groen gras, dat allereerst na de afmaaijing opschiet, en tot eene naweide voor het vee geschikt wordt. Nagras: *de beesten in het etgroen drijven*.
- ETMAAL, zamengetrokken van *eetmaal*, z. n., o., des *etmaals*, of van het *etmaal*; meerv. *etmalen*. Een natuurlijke dag, de tijd van vierentwintig uren: *het treurspel eindigt met het etmaal*. [Hooft.] Dit schijnt te zien op het gebruik der ouden van slechts eenmaal daags, en wel omtrent den middag, eenen hoofdmaaltijd te doen; doch sedert de eetbeurten vermenigvuldigd zijn, inzonderheid bij den arbeidsman, die den werkdag in vier schoften afdeelt, zoo is hiervan ook *etmaal*, d. i. schoft, bij Kil. *pastio diurna quatuor vicibus*.
- ETSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik etste, heb geëst*. Met sterk water in eenig metaal laten inbijten: *die plaat is geëst, niet gesneden*. Van hier *etser*, *etsing*. Zamenstell.: *etskunst*, *plaatetser*. Ten Kate brengt het tot *etse*, *corrosio*, *et specialiter corrosio cupri aqua forti*, en dit tot het worteldeel van *eten*, met den uitgang *se*. Bij Wacht. is het *incidere*, *auro et argento caelare*, in goud en zilver etsen; in koper etsen, *cupro incidere*, *sive scalpello*, *sive acri humore*. Het laatste is alleen bij Kil. bekend, die het door *bijten in koper*, *inscribere*, *sive incidere in aes aqua forti*, verklaart. Hooft bezigt het overdragt., voor invreten.
- ETTELJK, voornaamw., om verscheidene dingen van dezelfde soort onbepaald aan te duiden, even als *eenige*, en is alleen in het meerv. gebruikelijk: *er vertiepen ettelijke dagen*. Doch dit *ettelijk* begint reeds buiten gebruik te geraken, en men bezigt meestal *eenig*.
- ETTER, z. n., m., des *etters*, of van den *etter*; zonder meerv. De dikke, witte of gele stof, welke zich in eene wonde enz. verzamelt: *etter maken*, beginnen te zweren, wanneer het bloed zich in etter oplost. Overdragt., kwaad, bederf: *die 't lichaam deser stad wel zuivren van dien etter*. [Vond.] Van hier *etterachtig*, *etterig*. Zamenstell.: *etterbuil*, *ettergezwel*, *etterslijm*, *etterwond*, *etterzak*.
- Hoogd. *Eiter*, neders. *Etter*, deen. *edder*, en in eenige oorden van Engeland *atter*. Bij Isidor., Notk. en Oifr. komen *eittar* en *eitter*, angels. *ater* en *oetter*, in de beteekenis van gift voor, welke beteekenis het zweed. *etter* nog heeft. Van het angels. *oetter*; *venenum*, is *oettran*, *venenare*. Adel. brengt het tot het oude *eit*, vuur, en *eiten*, branden, hetwelk bij Notk. en anderen voorkomt, en

op de brandende gewaarwording, welke zoo wel eene zweer, als het gift veroorzaakt, zeer wel past. Ten Kate leidt het van het worteldeel van *eten* met den uitgang *er af*, om de inknaging, of ineting in de vliezen en vleeschachtige deelen.

ETTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik etterde, heb geëttend.* Etter uitwerpen, anders *dragen*: *de wond begint te etteren.* Van hier *ettering*.

EUDER, *uder*, bij Kil. *uber*. Zie *uïjer*.

EUNJER, z. en bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Halma zegt, op *eunjerheid*, dat het een bij de boeren gebruikelijk woord is, voor aardigheid. Bij Kil. is *unghers malficus, diabolicus*, en *ungherhoere incantatrix, mulier diabolica, tooverheks, spook*; alwaar v. Hasselt zeker versje aanhaalt, waarin: *alwat van Eunjer, droes*, enz. Bij Hooft leest men: *zelf eunjer koom ik hier, om eunjers raadt te hooren. Geen eunjers uit den hoop.* Ook bezigt hij het in den zin van bedreven, geslepen: *de burgerij eunjer (sagax) in 't doorsnuffen* enz. Om iets liefs aan te duiden, of tekenen te geven, dat men zin en genoegen in iets heeft, zegt men, in het dagelijksche leven ook: *dat is eunjer*.

EUROPA, *Europe*, z. n., o., *van het Europa*; zonder meerv. De naam van het kleinste, maar verlichtste gedeelte der wereld; uit het grieksch. *De inwoners van het noordelijke Europa.* Van hier *Europeaan, europeër, europeesch, europesche*.

EUVEL, *evel*, z. n., o., *des euvels*, of *van het euvel*; meerv. *euvelen*. Kwaal, allerlei ziekte en besmetting, doch in dezen eigenlijken zin niet meer gebruikelijk, dan in zamenstelling, als: *handeuvel, voeteuvel*. Overdragt., voor nadeel, onheil: *hij is van dat euvel nog niet genezen*. Zedelijk gebrek: *aan het zelfde euvel mank gaan*, spreekwijs. *Van 't zelfde evel ziek.* [Hooft.] *Is een der evelen, waarvan men schier niet eenen der Vorsten zuiver vind.* [J. de Decker.] *Hij verght het ijder niet uit oordeel, maar uit evel*, boosheid, *malo animo*. [Hooft.] In vele woorden heeft men de zachte *e* met *eu* verwisseld, b. v. *evel, lenen, snevelen, stenen* enz., nu meestal *euvel, leunen, sneuvelen, steunen* enz., bij Kil. niet bekend, die *vallende evel* heeft, waarvoor wij *vallende ziekte* zeggen.

EUVEL, bijv. n. en bijw., *euveler, euvelst*. Eigenlijk, ziek; doch in dezen zin wordt het niet meer gebruikt. Zedelijk kwaad, slecht, nog overig in *euveldaad*, enz. *Ik hoop, dat gij het niet euvel, kwalijk, zult nemen*; ook *iets euvel opnemen*, ten kwade duiden. Kwaadaardig, vijandelijk: *in euvelen moede*. [J. de Marr.] Oul. beteekende het ook zeer: *op 't euvelst afgerecht*. [Hooft.] *Het is zo euvel niet, non magni*

momenti est. [Jonct.] Bij Kil. en anderen, komt het werkw. *evelen*, in de beteekenis van beleedigen, beschadigen, voor.

G. O. Reitz en Tuinm. leiden het van het gr. *όλος, ούλος, kwaad*, af, dat af zou stammen van het hebr. *haol, boosheid*. Kil. en Tuinm. brengen het woord *duivel* hiertoe, als ware het *de euvel*, de booze. Zie *Duivel*.

EVANGELIE, een onduitsch z. n., o., *van het evangelie*; meerv. *evangelien*, van het gr. *εωγγελιον*, eene blijde, aangename boodschap. De gansche leer van J. Christus, in tegenoverstelling van de wet: *het evangelie prediken*; *in 't bloeiende Evangelie*. [Vond.] Die boeken van het n. verbond, welke de levensgeschiedenis van Jezus bevatten: *het evangelie van Mattheus* enz. Van hier *evangeliesch, evangelist*. Zamenstell.: *evangeliedienaar, evangelieleer, evangelieprediker*.

EVEL, zie *euvel*.

EVELEN, zie *euvel*.

EVEN, bijw., beteekenende gelijk, hetzelfde.

Bij een zelfst. naamw.: *dit was even het dier*. [Bijbelvert.] Bij een bijv. naamw.: *even hoog, even dik*, gelijk van hoogte, van dikte. Ook met *zoo*: *even zoo lang, zoo oud*. Om de gelijkheid te vergrooten: *even die, even dezelfde*. *Even eens*, hetzelfde: *altijd even eens, het is mij even eens*, waarvoor oul. ook *eveleens* en *eveneens* geschreven werd: *al eveleens gelijk de honden* enz. [Florian.] *Al eveneens zoo ging het op den dag van heden*. [Hooft.] *Even als: ik hebbe oock een herte even als gijlieden*. [Bijbelvert.] Een weinig: *ik raakte hem even* (ook *eventjes*) *aan*. Ter bepaling van eenen tijd, waarin iets geschied is: *gij waart even vertrokken, toen* enz. *Zoo even ontving ik eenen brief*. H. de Groot bezigt *evenheid* voor gelijkheid in zwaarte, grootte, enz.; zoo ook *evenredigheid*, waardoor twee dingen gezegd worden even te zijn ten aanzien van iets anders, *proportio*. Moonen gebruikt *evenmatig*, voor gelijkvormig: *volmaekt van leest, en evenmatig* — ook *even ouderen*, voor gelijk in jaren: *terwijl een vlotte jeugt van even ouderen*, enz. Hooft bezigt ook *effen*. Zamenstell.: *evenbeeld, evengelijk, evengelijkheid, evenmensch, evennaaste, evennachtslijn*, in de aardrijkskunde, *evenredig, evenredigheid, evenveel, evenwel, evenwigt, evenwigtig, evenwijdig, evenzinnig*.

EVENAAR, z. n., m., *des evenaars*, of *van den evenaar*; meerv. *evenaars*. Van *evenen*, thans *effenen*, en den uitgang *aar, er*; bij Kil. *effenaar*. De naald eener schaal, waaraan men weet, of hetgeen in de eene schaal ligt eene gelijke zwaarte hebbe met hetgeen in de andere ligt. Overdragt., voor gelijk gezag, gelijke magt: *die den evenaar van de fransche en spaansche Mogentheden noode*

zagen over slaan. [Hooft.] De middellijn, anders de linie, lat. *aequator*, in de aardrijkskunde.

EVENAARDIG, bijv. n. en bijv., *evenaardiger*, *evenaardigst*. Van *even*, gelijk, en *aardig*, van *aard*, inborst. Van gelijke inborst, of natuur. Ook van zaken, die van dezelfde natuur zijn. Van hier *evenaardigheid*.

EVENAREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik evenaarde*, *heb geëvenaard*. Eigenlijk, gelijk maken, als *evenen*, *effenen*, doch in het gebruik, is iemand *evenaren*, zich aan iemand gelijk maken, of aan iemand gelijk zijn: *gij evenaart hem in de kennis der taal; ach dat ik u in deugd evenaarde! Een schrijver, dien men als een model in iets voorstelt, moet door geen anderen, in die zaak, geëvenaard worden.* [N. Bydragen.] Van hier *evenaring*.

Van *evenaar*, *evener*, *evenen*, d. i. *effenen*. *Evenen* komt nog, in dezen zin, bij Camph. voor: *en event sijnen standt met aller menschen leven. En event ons de tijden der vrolijkheên den uren van het lijden*, d. i. maak de tijden enz. gelijk aan de uren enz.

EVENEN, zie *evenaren*, *effenen*. Van hier *evening*, *nachtevening*, in de aardrijkskunde.

EVENREDIG, *evenredigheid*, zie *even*.

EVERZWIJN, z. n., o., *des everzwijns*, of *van het everzwijn*; meerv. *everzwijnen*, van *ever* en *zwijn*: *het schuimbekkende everzwijn*. [Vond.] Maar dewijl *ever* een zwijn beteekent, zoo is *everzwijn*, eigenlijk, tweemaal hetzelfde.

EZEL, z. n., m., *des ezels*, of *van den ezal*; meerv. *ezels*. Verkleinw. *ezeltje*. Zeker viervoetig dier, met lange ooren en eenen aan het einde harigen staart, hetwelk gemeenlijk voor een lastdier gebruikt wordt, doch voor het overige, wegens zijne traagheid, domheid, en ongeschiktheid bekend genoeg is, waarom het ook, in de gemeenzame verkeer, tot eenige figuurlijke spreekwijzen aanleiding gegeven heeft: *ende zadelde sijnen ezal*. [Bijbelvert.] *Als een*

ezel balken. Een ezal stoot zich niet tweemaal aan eenen steen, spreekw. *Van den os op den ezal springen*, spreekw., zich niet aan een ding houden, maar dan tot dit, dan tot dat overslaan, waarvoor men meent te moeten zeggen: *van den orse* (van het paard) *op den ezal*. Zie *os*. Het woord *ezal* duidt dit dier aan, zonder opzigt op deszelfs geslacht. Wil men echter het vrouwelijke geslacht duidelijk bepalen, dan bezigt men het woord *ezelin*, *der ezelin*, *de ezalinnen*. Figuurlijk, een werktuig, waarop de schilders hun doek, of paneel plaatsen, om het te beschilderen: *het schilderstuk staat op den ezal*. Van menschen: *Issaschar is een sterck gebeent ezal*. [Bijbelvert.] Een dom, lompe, ongeschikt mensch: *hij is een regte ezal*. Van hier: *ezalachtig*, *ezalachtigheid*. Zamenstell.: *ezalshoofd*, eigenlijk, het hoofd van eenen ezal; figuurl., in de scheepvaart, een half rond blok boven op den mast, in welks holte de steng gezet wordt; *ezalshoop*, eigenlijk, de kop van eenen ezal; figuurlijk, een dom, ongeschikt mensch; *ezalsoor*, eigenlijk, het oor van eenen ezal; figuurlijk, de omgevouwen kant van een blad in een boek; *ezalveulen*, *ezalveulen*, het veulen van eenen ezal, een jonge ezal; *ezalshoofd*, eigenlijk, het werk, dat ezels verrigten; figuurl., zwaar, gemeen werk, zoo als men door ezels laat verrigten. *Muilezal*, *woudezal*.

Dat ezal ook in het onzijdige geslacht gebezigd is, blijkt onder anderen, uit het boven bijgebragte voorbeeld *een sterck gebeent ezal*. Van *ezal* is, in het gemeene leven, het gelijkvl. onzijd. w. *ezalen*, met het hulpw. *hebben*, voor zwaren arbeid verrigten, zoo als gemeenlijk voor ezels geschikt is: *ik zal morgen weer moeten ezalen*.

Hoogd. *Esel*, bij Ofr. *esil*, Ulphil. *asilus*, angels. *eosul*, pool. *osiel*, deen. *asel*, lat. *asellus*. Anders is in plaats van de *l* de *n*, als het lat. *asinus*, fr. *asne*, *ane*, zweed. *asna*, deen. *Asen*, ijsl. *esne*.

F.

F, is de zesde letter van het ABE. Zie over den aard en het gebruik van deze letter, mijne nederd. Spraakk. D. I. § 46.

FAAL, zie *salen* en *feil*.

FAAM, z. n., v., *der*, of *van de faam*; meerv. *famen*. Van het lat. *fama*, gr. *φημη*. Eigenlijk, eene heidensche godheid, in de fabel-leer, bij de dichters, de luchtgodin, nieuws-godin: *bij de Faam nagelaten*. [Vond.] Overdragt. gerucht: *het bezwalmen zijner faame*. [Hooft.] *Ter goeder naam en faam staan*. Voor eene Godin genomen wordt dit woord met eene groote letter, *Faam* geschreven; en in dit geval alleen is ook het meervoud gebruikelijk: *hij heeft twee Famen geschilderd*. Van hier *faamloos*, *faamroovend*, *eerroovend*, *faamroover*, *eerroover*, *faam-schender*. Hooft heeft *faamzucht* voor *eerzucht*, *roemzucht*.

FABEL, z. n., v., *der*, of *van de fabel*; meerv. *fabelen*. Verkleinw. *fabeltje*. Van het lat. *fabula*. Eigenlijk, een gesprek; doch in dezen zin is het verouderd. Wijders, een verdicht verhaal, een vertelseltje: *iets voor een fabel houden*. *Gij verhaalt mij daar, geloof ik, een fabeltje*. Verder, een verdicht verhaal, waarmede een zedelijk oogmerk verbonden is, in onderscheiding van een bloot vertelseltje, dat alleenlijk tot vermaak dient. In dezen zin behooren de tooneelspelen, romans en zedelijke verhalen tot de fabelen. Gewoonlijk verstaat men onder deze benaming, het verhaal eener in beelden voorgestelde handeling, welke zoo wel dieren als menschen toegekend wordt: *de fabelen van Esopus*, *Gellerts fabelen*. Van hier *fabelachtig*. Zamenstell: *fabeldichter*, *fabelkunde*, *fabelleer*, *fabelschrijver*, *fabelwerk*. Kil. heeft ook het hiervan afgeleide werkw. *fabelen*, lat. *fabulari*, *beuzelen*, waarvoor men ook *fabuleren* plagt te gebruiken: zoo *Poëten fabuleren*, d. i. gelijk de dichters *beuzelen*. [R. Viss.]

FABRIJK, z. n., v., *der*, of *van de fabriek*; meerv. *fabrieken*. Door middel van het fr. *fabrique*, van het lat. *fabrica*. Ieder voortgebragt werk, en de werkplaats, waarin het voortgebragt wordt; in welke beteekenis dit woord, somwijlen, in het gemeene leven, al schertsende gebezigd wordt: *dat is, een woord — eene vertelling, van zijne eigene fabriek*, van zijne uitvinding. In eene bepaaldere beteekenis, iedere werkplaats, waar goederen en waren in het groot vervaardigd worden: *eene bandfabriek*, *geweerfabriek*, *knoopenfabriek*, *lakenfabriek*. Van hier het onduitsche *fabrikeur*, mede in dagelijksch gebruik, zijnde iemand, die zich bezig houdt met de voortbrengsels der natuur te bewerken, en aan dezelve die gedaante, dien vorm te geven, welke zij moeten hebben, om tot ons gebruik en nut te strekken. Ook wordt een opziener over de stadsgebouwen, of stadswerkmeester, *fabriek* genoemd; doch dan is het mannelijk: *des fabrieks*, of *van den fabriek*.

Van dit *fabriek* is het werkw. *fabrieken* gevormd, voor stichten, bouwen, bij Hooft: *vensters fabrieken*. In de gemeenzame verkeering zegt men nog: *ik zal dat wel fabrieken*, verrigten, klaar maken.

FAIZANT, zie *fazant*.

FAKKEL, z. n., v., *der*, of *van de fakkeltje*; meerv. *fakkels*. Verkleinw. *fakkeltje*. Een groot licht, van was, pek, enz. gemaakt: *met een brandende fakkeltje*. [Vond.] De Decker geeft deze benaming aan eene staartstar: *die deze fakkeltje ons tot een' voorbo stelt*; ook aan de zon: *des werelds fakkeltje* enz. Figuurlijk, een geleerde bij uitstekendheid: *hij was eene heldere, of lichtende, fakkeltje*. De figuurlijke uitdrukkingen, *de fakkeltje der tweedragt*, *des oorlogs*, *der liefde*, zijn bekend genoeg. Zamenstell. *fakkeldrager*, *fakkeltje*.

Hoogd. *Fackel*, bij Ofr. *fakol*, Tatian. *faccota*, angels. *faecete*, zweed. *fackla*, deen.

fakkel, ital. *fiaccola*. Al deze woorden komen met het lat. *fax*, *facula*, overeen; doch hieruit volgt niet, dat zij daarvan afstammen. De oude noordsche volkeren hadden een woord, *fach*, of *fak*, dat vuur beteekende; en veellicht was *fachen*, of *fakken*, eertijds ook voor branden in gebruik. Hiervan kan *fakkel*, door middel van den uitgang *el*, die een werktuig aanduidt, regelmatig gevormd zijn. Hiertoe behooren ook *φωα*, *φωσα*, *φως*.

FALEN, *feilen*, onzijd. werkw., gelijkvl. *Ik faalde*, heb *gefaald*. Van het verouderde *faal*, nu *feil*. Het voorgestelde doel niet bereiken, missen: *vertrouwt op hem, en d'uilkomst zal niet falen*. [L. D. S. P.] *Dat mijn ooghen weenen en mijn tonghe moet falen*. [Houwaert.] Dwalen, mis hebben: *vader, voor ghe-wis ghij faelt*. [Gesch.] Te kort schieten, in gebreke blijven, bankroet gaan: *dat komt van borg te staan, wanneer de schuldnars falen*. [Poot.] Voor ontbreken, zegt Vondel, *het faalt mij aan: indien 't mijn lippen een bevalligheid mogt falen; zoo ook het pad zal ons niet falen*, wij zullen het pad niet missen. Doch in vele dezer beteekenissen is dit woord niet meer in gebruik. Van hier *faalgreep*, voor misslag; doch dit woord is reeds eenigzins verouderd. Zie *feilen*.

FALIE, z. n., v., *der*, of *van de falie*; meerv. *falien*, *falies*. Zekere sluijer, tot de kleederdragt der vrouwen behorende, anders ook *regenkleed* genoemd: *zij deed hare falie om*. Van hier is de, in het gemeene leven gebruikelijke, spreekwijs *falievouwen* ontleend, voor vleijen en geveinsdelijk handelen: *die 't te seer met vrienden houden, en te seere falievouden*. [Geschier.] Hoofd heeft *falievouwen*. En van hier ook *falievouwer*, voor een valsch, bedriegelijk mensch, pluimstrijker.

FALIEKANT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eigenlijk, *waarvan de kant faalt*, (van *falen*, *errare*, *deficere*) d. i., niet in den haak is, bij Kil. *angulus non aequalis, non quadratus aut rectus*. Ook *faliekantig*. Overdragt., verkeerd, valsch: *dat kwam faliekant uit*, anders dan men voorgegeven, of verwacht had. *Ik heb hem in die zaak zeer faliekant*, anders dan ik gewacht had, trouweloos, valsch, *gevonden*.

FALIEVOUWEN, zie *falie*.

FAMILIE, z. n., v., meerv. *familien*. Van het lat. *familia*. Huisgezin, gezin, geslacht. Zamenstell.: *familiedag*, *familieraad*, *familiewapen* enz.

FARIZEËR, z. n., m., *des farizeërs*, of *van den farizeër*; meerv. *farizeërs*, *farizeën*. Zekere aanhang onder de voormalige Joden, die zich, door uiterlijke gestrengheid in het waarnemen van Mozes wet, van anderen onderscheidden. Thans pleegt men nog eenen

huichelaar een *farizeër* te noemen. Van hier het bijvoegel. *farizeesch*, op deszelfs denken handelwijs gegrond: *welk farizeesch zuurdeeg*, [Vollenh.] Het is van het gr. *φάρισαίος* afkomstig, waarom eenigen *pharizeër* schrijven; doch op voorgang der achtbaarste schrijveren, bezigen wij, in sommige vreemde woorden, voor het oorspronkelijke letterteeken, eene nederduitsche letter van gelijke waarde. Dewijl het hebreuwsche woord eenen afgezonderden beteekent, van *fars*, *afzonderen*, zoo vertaalt Notk. hetzelfde door *sundirguote*, en *sunderman*.

FATSOEN, z. n., o., *des fatsoens*, of *van het fatsoen*; meerv. *fatsoenen*. Van het fr. *façon*. De gedaante, of het maaksel eener kunstig gewerkte zaak: *hij weet een goed fatsoen aan de kleederen te geven*. *Het fatsoen van het zilver kost veel*. *Figuurl.*, aanzienlijke geboorte en opvoeding: *een man van fatsoen*. *Het is geen fatsoen zoo te handelen*. Van hier *fatsoenlijk*, *fatsoenlijkheid*, in de overdragtige beteekenis. Van dit *fatsoen* is het werkw. *fatsoeneren* (basterd), *oul.* ook *fatsoenen*, gevormd.

FAUT, zie *sout*.

FAZANT, *faizant*, z. n., m., *des fazants*, of *van den fazant*; meerv. *fazanten*. Fazantvogel. Wil men de geslachten naauwkeurig aanduiden, dan is het mannelijke *fazanthaan*, en het vrouwelijke *fazanthen*. Zamenstell.: *fazanthok*, *fazanhouder*, *fazantjagt*, *fazantwachter*.

Hoogd. *Fasan*, pool. *fazyan*, eng. *pheasant*, deen. *fasan*, ital. *faggiano*, lat. *phasianus*, middeleeuwsch *fasanus*, *faxanus*. Hij is van de rivier *phasis* naar Europa gebragt, van waar hij ook zijnen naam ontleend heeft.

FEBRUARI, z. n., m., *van den februarij*; zonder meerv. De tweede maand in het jaar. Van *februa*, *festum iustrale*, zuiveringsfeest, dewijl men gewoon was, in die maand, een feest ter zuivering en heiliging van menschen en vee te vieren. Deze maand draagt ook den naam van sprokkelmaand, *oul.* sporkelmaand, waarschijnlijk van *spurcalia* (*a spurco*), mede zekere feesten, die in deze maand, tot hetzelfde hovengemelde einde gevierd werden.

FEES, z. n., v., *der*, of *van de fees*; meerv. *feesken*. Een slecht, loos vrouwspersoon: *zij is eene regte fees*; *eene valsche fees*. Tuinm. brengt het tot het oude *sten*, d. i. haten; zoo dat *fees* een hatelijk wijf zoude zijn.

FEEST, z. n., v., en onz., *der*, of *van de feest* — *van het feest*; meerv. *feesten*. Een tijd voor plegtige godsdienstoefeningen, of voor vermaak geschikt. Van hier *paaschfeest*, *pinksterfeest* enz. *Een feest vieren*, *feest houden*. *Huwelijksfeest*, *verjaarfest*. Ook voor een

gastmaal, overeenkomende met het fr. *festin*. Oul. zeide men *iemand feeste doen*, voor iemand vriendschap bewijzen. Van hier *feestelijk*, plegtig- pragtiglijk : *iemand feestelijk onthalen*; *feesteling*. Zamenstell. : *feestdag*, *feestgebaar*, *feestgewaad*, *feestlied*, *feestoffer*, *feestzang*; *bruiloftsfeest*, *geboortefeest*, *huwelijksfeest*, *kermisfeest*, *kersfeest*, *verjaarsfeest*, *vreugdefeest* enz. Oul. was het van dit *feest* gevormde werkw. *feesten* in gebruik, voor *feest* vierden, gelijk ook *feesteren*, voor onthalen.

Feest, hoogd. *Fest*, eng. *feast*, fr. *fête*, van het lat. *festum*, *festus dies*. Het wordt, gelijk boven aangewezen is, in het onz. en vrouwelijke geslacht gebezigd. Vond. heeft *van deze feest*; maar ook *op het heidensche feest*. Zoo ook de zamengestelde woorden, *het offerfeest*, *het wijnfeest*. Hooft heeft *de feest van 't gulde vlies*. Dit volgt De Decker. Bij Mel. St., en anderen van de Ouden, wordt het mede vrouwelijk gebezigd. Het tegenwoordige gebruik schijnt meer voor het onzijdige, dan wel voor het vrouwelijke geslacht te zijn.

FEESTOEN, zie *festoen*.

FEIL, z. n., v., *der*, of *van de feil*; meerv. *feilen*. Misvatting, misstelling : *eene feil begaan*; *eene feil tegen de regels der spraak-kunst*, *der dichtkunst*, enz. *'k Vergeef hun deze feil*. [Vond.] Zedelijk gebrek : *ieder mensch heeft zijne feilen*. Oul. bezigde men ook *faal*. Zamenstell. : *drukfeil*, *feilloos*. *Feil* is ook hetzelfde als *dweil*, waarmede men het nat van den grond enz. afveegt. Men brengt het tot *feilen*, *falen*, *errare*, als in het afvegen om en om loopende, even als *dweil*, tot *dweilen*, *dwalen*, insgelijks *errare* beteekenende. In Zuidholland zegt men *dweil*, in Amsterdam en Noordholland *feil*.

FEILEN, *falen*, onz. w., gelijkvl. *Ik feilde*, *heb gefeild*. Het voorgestelde doel niet treffen : *hij sloeg naar mij, maar bij geluk feilde hij*. Wankelen, te kort schieten : *ik sal in mijne getrouwigheid niet feilen*. [Bijbelvert.] Mislukken : *zijne hope sal feilen*. [Bijbelvert.] Figuurlijk, eenen misslag begaan, dwalen : *hij feilt telkens in de woordvoeging*; *ik wil liever door te veel, dan door te weinig beleefdheid feilen*. Zie *falen*. Van hier *feilbaar*, dat feilen kan, *feilbaarheid*. Even als in sommige oorden van Nederland, *feil* voor *dweil* genomen wordt, zoo wordt aldaar ook *feilen* in den zin van *dweilen* gebezigd : *de stoep feilen*, met eene feil schoon maken, afdroogen.

Hoogd. *fehlen*, deen. *feile*, eng. *to fail*, fr. *faillir*, zweed. *fela*, ital. *fallare*, middel-eeuwsch lat. *fallire*, *fallere*, *fellere*. Het lat. *falli* en nederduitsche *vallen* zijn ten naauwste daarmede verbonden.

FEIT, z. n., o., *des feits*, of *van het feit*; meerv. *feiten*. Eene daad : *die voor onz' quade feiten zoo magtig weet te pleiten*. [J. de Deck.] *Iemand op het feit*, op de daad, betrappen. *Vrome feiten*, bij Kil., die *feyt*, lat. *factum* heeft. Van hier *feitelijk*, *feitelijkheid*.

FEITEL, z. n., v., *der* of *van de feitel*; meerv. *feitels*. Zekere doek : *het kind eene feitel voorspelden*.

FEL, bijv. n. en bijw., *feller*, *felst*. Boos, verwoed : *een fel mensch*. Doch in deze beteekenis wordt het zelden gebruikt. Wreed, onmededoogend : *en rampen, die mij fel bestrijden*. [L. Bake.] Hard, sterk : *een felle wind*, *felle winter*. *Dat Edom mede uw felle slagen gevoel*. [L. Bake.] *Dat paard kan fel loopen*. Vernielend, verterend : *gelijk een felle vlam*. [L. Bake.] Ruw, onbeschoft : *iemand een fel antwoord geven*; *iemand fel aanvallen*. Van hier *felheid*, *fellijk*, en bij Hooft *felle* voor hevigheid.

Fel, ital. *fello*, eng. *fell*. Misschien behoort het tot het oude, bij Wachl. voorkomende, *fel*, *hostis*, *feld*, *bellum*, waarvan, waarschijnlijk, ons *veldheer*, *dux belli*, met verandering van *f* in *v*.

FELP, zie *fluweel* en *fulp*.

FENIKS, z. n., m., *van den feniks*; meerv. *feniksen*. Van het gr. en lat. *Φοινίξ*, *phoenix*. Een door de Ouden verdichte vogel, van welken men zeide, dat er altoos maar een in de wereld was, en derhalve zonder gade of geslachtgenoot : dat hij eenige honderd jaren oud werd, zich dan, in Arabie, op eenen berg, in een van welriekende kruiden gemaakt nest plaatste, hetwelk, door de stralen der zon aangestoken, met den daar op zittenden Feniks verbrandde, uit welke asch een nieuwe vogel ontstond, wien het op gelijke wijs ging. Dit woord wordt, bij alle onze dichters, van personen en zaken gebruikt, die als uitmuntend voorgesteld worden. Van hier *feniksdichter*, *fenikspennen*, enz.; ja zelfs zingt Vondel van de heilige Maagd :

o Feniksmagd, o Moeder van 't verblijden!

FEPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fepte*, *heb gefept*. In de gemeenzame verkeerung gebruikelijk voor dikwerf en veel drinken, aan den drank zijn : *hij kan schoon feppen*. Van hier *fepper*, zuiper, *sepster*, zuipster.

FEST, een bij de oudheid zeer gemeene uitgang, beteekenende de vastheid, of vol- en rijkelijkheid van iets, waarvan nog eenige weinige overblijfsels bij ons gevonden worden, als *eerenfest*, *ernfest*, *honorificus*, *angels. arfaest*.

De wortel vertoont zich in ons *vast*, *oul. vest*, *firmus*. Zie *eerenfest*.

FEESTOEN, *feestoeten*, z. n., v., *der*, of *van de festoen*; meerv. *festoenen*. Allerhande loof-

werk, aan muren, pijlers enz. vastgehecht, in de bouwkunde:

*Behangt met mirtegroen,
En bloemkrans en festoen,
Portaal en pijler.* [Vond.]
Verrijkt en opgesierd met lijstwerk en festoen.
[J. de Marr.]

Dit woord wordt bij Plantyn, Kil., noch Halma gevonden; ten blijke, dat zij het voor geen nederduitsch erkenden, gelijk het ook eenen basterduitgang heeft, waarop de klemtoon valt. Doch het is thans in gebruik, en wordt ook *feston* uitgesproken en geschreven. Ook het daarvan gevormde *festoenen*.

FEZIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik sezikte, heb gezekt.* Stil praten, snappen: *ick sit te fesikken van u.* [Westerb.] Van hier *fezikker, fezikster*.

FIELT, z. n., m., *des fielts, of van den fielt*; meerv. *fielten*. Deugniet, schelm. Van hier *fielterij, fieltig, fieltenstuk*. Kil. zegt *fielt, vilis homo, nebulo, homo ignavus, sordidus. Filico, teste Festo, malus, inutilis; et phelus φηλος malus, deceptor, dicitur*. Ang. *filte, i. e. sordes, obscoenitas, et filthy, foedus, obscoenus*. Kil. heeft ook *fiel*, dat door Krul en anderen gevolgd wordt: *geldt maeckt fielen goede mannen*. [Geschie.] Het gebruik kiest *fielt*.

FIER, bijv. n. en bijw., *fierder, fierst*. Stout, trotsch, moedig: *een fier gelaat toonen, eenen fieren gang hebben. Mit fieren gangen.* [Bijb. 1477.] *Zij gedroeg zich zeer fier. En prentten zijnen naam, die Thebe maeckt zoo fier.* [Vond.] Van hier *fierheid*, waarvoor Hoofst *fierte* bezigt: *van edele fierte*. Het is met het lat. *ferus* en fr. *fier* vermaagschapt.

FIGUUR, z. n., v., *der, of van de figuur*; meerv. *figuren*. Verkleinw. *figuurtje*. Van het lat. *figura*. De gedaante eener zaak: *de omtrekken van eenig ding stellen ons deszelfs figuur voor oogen*. Zoo zijn alle geteekende, geschilderde, gesnedene, gedrukte, of op eene andere wijs vervaardigde afbeeldingen en versiersels *figuren*: *dat boek is met fraaije figuren versierd*. Alle dingen, in zoover zij eene gedaante hebben, of in zoover men dezelve onder eenige gedaante beschouwt, als: *wiskunstige figuren*. In de schoone kunsten dragen verscheidene willekeurige voorstellingen en veranderingen dezen naam; zoo spreekt men, b. v. van *figuren*, in de danskunst. De voorstelling van eene zaak onder eene andere gedaante, dan wij ons dezelve gewoonlijk voorstellen; waartoe de *figuren* in de welsprekendheid behooren. In de spraakkunst zijn alle woorden, welke iets lichamelijks, of zinnelijks beteekenen, en ter voorstelling van onlichamelijke dingen gebruikt worden, *figuren*. In den gemeenen spreektrant noemt men eenen persoon, of eene zaak, wanneer men alleenlijk op derzelve gedaante ziet, dikwerf *eene*

figuur: *wat voor eene belagchelijke figuur is dat!* *Zij is eene der schoonste figuren, welke men zich kan voorstellen. In de danszaal zou hij eene wonderlijke figuur maken, eenen wonderlijken, zeldzamen persoon vertoonen. Figuur maken* wordt anders, voor vertooning maken, pracht en luister verspreiden, gebezigd: *die menschen maken veel figuur*. Van hier *figuurlijk, figuurlijkheid*.

FIJ, tusschenwerpsel, om verachting, of afkeer, aan te duiden, waarvoor men thans meestal *foet* gebruikt. Oul. plagt men *ij en fij*, als woorden van verwondering en afkeer te bezigen: *na dat het reenberaad iet acht of ij of fij*. [Spieg.] Thans zegt men meestal, *hij of fij: het is altoos hij of fij met hem* (in de gemeenzame verkeering), hij slaat altoos tot het eene of andere uiterste over.

FIJMELAAR, *fjemelaar*, bij Kil. ook *femelaar*, z. n., m., *des fjmelaars, of van den fjmelaar*; meerv. *fjmelaars*. Vrouwel. *fjmelaaarster*. Van *fjmelen*. Eigenlijk, iemand, die wol kaardt en de noppen afpluist. Wijders, een futselaar, iemand, die zich met geringe dingen bezig houdt, en van daar, iemand, die alles als zaken van de godsdienst en het geweten beschouwt, of voorgeeft te beschouwen, een geveinsde, schijnheilige. Van hier *fjmelachtig, fjmelarij*.

FIJMELEN, *fjemelen*, bij Kil. ook *femelen*, van *femel, fmel, linum carptum*, bedr. w., gelijkvl. *Ik fjmelde, heb gefjmeld*. Eigenlijk, wol kaarden en de noppen afpluizen. Wijders, futselen, zich met geringe zaken bezig houden, en van daar alles als zaken van de godsdienst en het geweten beschouwen, of voorgeven te beschouwen, den heilig spelen. Bij Kil. komt dit woord ook in den zin van *lascivire* voor, waarbij v. Hasselt aantekent, dat het voor *rem habere cum puella*, door J. Vos gebezigd wordt.

FIJN, bijv. n. en bijw. *fijner, fijnst*. Schoon, bevallig, volmaakt, vooral ten aanzien van het gelaat: *dat meisje heeft een fijn gelaat, fijn wezen*. Dun, in tegenoverstelling van grof: *fijn laken, fijn linnen, fijn meel, een fijne hoed, fijne kousen, fijne suiker. Fijn schrijven, dat schrift is veel te fijn*. Zuiver: *fijn goud, fijn zilver*. In het gemeene leven verstaat men door *fijne waren*, dikwerf zulke, die van goud, zilver, zijde, en andere kostbare stof vervaardigd zijn. Schrandere, scherpzinnig: *eene fijne vraag; dat was een fijn antwoord*. Dat eene levendige geaarwording van iets heeft: *een fijn gevoel voor de eer; een fijne smaak*, die de kleinste schoonheden en gebreken gewaar wordt; *hij is juist van deze soort van schoonheden de fijnste kenner niet*. Somwijlen dient *fijn*, als bijwoord, enkel, om den nadruk des volgenden woords te versterken: *het is fijn koud*.

Hij heeft mij fijn, fijntjes bedrogen. Nog is dit woord bij ons in gebruik, om iemand, die ten aanzien van de godsdienst gezet en naauwkeurig is, aan te duiden; maar inzonderheid noemt men iemand, die uiterlijk godsdienstig, schijnheilig is, *fijn*: o! zij is zoo *fijn*. De *fijnen* verdoemen al de wereld op eigen gezag. Van hier *fijnheid*, *fijnigheid*, *fijntjes*. Zamenstell.: *fijnaard*, *fijnbaard*, *fijnman*, schijnheilige, *fijnschilder*, in tegenoverstelling van kladschilder. Van dit *fijn* is ook het werkw. *fijnen*, voor fijn maken, gevormd, hetwelk onder anderen, bij Six van Ch. voorkomt.

Hoogd. *fein*, deen. *fün*, zweed. *fin*, eng. *fine*, fr. *fin*, ital. *fino*, middeleeuwsch lat. *finus*. Het gr. *φαινος* komt, in de eerste beteekenis, daarmede overeen; waarom de beteekenis van een goed uitzigt, en bevallig gelaat, de eerste schijnt te wezen.

FIJT, zie *vijt*.

FIKFAKKEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik fikfakte, heb gefikfakt*. In het gemeene leven gebruikelijk, voor op en neer dreutelen, zonder iets uit te regten, van *fikken*, oul. zachtjes aanraken, en *fakken*, aangrijpen; iets doen als niet doende. *Fikfakker* is derhalve iemand, die wel de hand aan iets slaat, maar niets uitvoert. Van hier ook *fikfakkerij* voor een beuzelachtig en nietig bedrijf.

FIKSCH, bijv. n. en bijw., *fikscher*, *fikscht*. Vaardig: *hij is een fiksche karel. Hij gaat fikscht met de pen om*, kan vaardig schrijven. Wel, volmaakt wel: *dat stuk is fikscht geschilderd*; *hij verstaat die kunst fikscht*. F. de Haas bezigt fiks voor het bijwoord, en *fikscht* voor het bijvoegsel. naamwoord: *in veel zaken fiks bedreven*; *de fiksche naeld van 't luisternaeuw kompas*.

Hoogd. *fx*, bij Kil. *fx*, deen. en zweed. *fx*. Het wordt door Kil., Tuinm. en anderen tot het lat. *fixus* gebragt; doch Adel. leidt het van het zweed. en ijsl. *fika*, *fyka*, ijlen, en *fikt*, ijver, vlijt, af, hetwelk met het lat. *fugere* en gr. *φύγειν* schijnt verwant te zijn.

FILOMEEL, zie *nachtegaal*.

FILOOFF, z. n., m., *des filoofts*, of *van den filooft*; meerv. *filooften*. Vrouwel. *filooftin*. Van het lat. en gr. *philosophus*. Wijsgeer, beminnaar der wijsheid, of iemand, die duidelijke begrippen zoekt, zich ter verkrijging daarvan bevljigtigt.

FILOOL, z. n., v., *der*, of *van de fiool*; meerv. *fiolen*. Van het lat. *phiola*. Eene flesch met eenen langen hals en ronden buik.

FLAAUW, bijv. n. en bijw. *flaauwer*, *flaauwst*. Zwak, magteloos: *den vijand eenen flaauwen tegenstand bieden. Hij bragt geene dan flaauwe redenen bij. De wijn wordt flaauw, krachteloos. Flaauw zijn, worden*, in onmagt liggen, vallen. *Tot artsenij, die 't*

flaauw gemoed verheugt. [L. Bake.] Koel, onverschillig: *iemand een flaauw antwoord geven. Zijne liefde wordt flaauw. Bleek: dat is flaauw gedrukt. Een flaauw licht. Even, eventjes: dat is flaauw in het schilderstuk aangewezen. Van hier flaauwheid, flaauwigheid, flaauwelijk, flaauwtjes. Zamenstell.: flaauwhartig, flaauwhartigheid. Van flaauw is het bedr. en onzijd. werkw. flaauwen gevormd, voor flaauw maken, en flaauw worden: *en flaauwen 't licht; flaauwt nu de zee*. [Six van Ch.] *De dag flaauwt*. [Vond.] *En de geenen doen flaauwen, verflaauwen, moghte die enz.* [Hooft.]*

Wachter. beweert, dat *flaauw* hetzelfde is als *laauw*, *tepidus*, staande de *f* hier daar *per prothesin*. Tuinm. brengt het tot *flacvidus*, d. i. slap.

FLAAUWTE, z. n., v., *der*, of *van de flaauwte*; meerv. *flaauwten*. Van *flaauw*. Hetzelfde als *flaauwheid*: *en wekte weder op de geesten uit de flaauwte*. [Hooft.] *De flaauwte van zijn regiment*. [Vond.] *In flaauwte*, in onmagt, vallen, liggen; *eene flaauwte krijgen*.

FLAB, *flabbe*, zie *flab*.

FLABBEREN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik flabberde, heb geflabberd*. Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, hetwelk doek, of andere ligt beweegbare stof, geeft, door den wind op en neer bewogen wordende: *een welig windjen lag en flabberde in de zeilen*. [Hooft.]

FLADDEREN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik fladderde, heb gefladderd*. Eene vlugge en losse beweging maken, vliegen: *de vogels fladderen door de lucht. Poot zingt van den zomer: en fladdert herwaert aen, met loome vleugelen, enz.* Waarschijnlijk is dit woord hetzelfde, als *flederen*, *fledderen*, *vledderen*, dat bij Kil. in de beteekenis van *volitare*, *plaudere alis*, enz., voorkomt. Waartoe dan ons nog in dagelijksch gebruik zijnde *flodderen* insgelijks behoort.

FLAKKEREN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik flakkerde, heb geflakkerd*. Flikkeren: *de brant steekt open flakkerd*. [Vond.] *Flakkerd door de daken*. [Hoogvl.] *Figuurl.: flakkerend geluk*. [Vond.] Oudaan bezigt het in den zin van blakeren. Dit woord is reeds eenigzins verouderd. Het is, waarschijnlijk het voortdur. werkw. van *flakken*, dat in gebruik moet geweest zijn.

FLAMBOW, z. n., v., *der*, of *van de flambouw*; meerv. *flambouwen*. Fakkelt, toorts. Van het fr. *flambeau*. Kil. heeft *flambeel*. Poot bezigt *vlambou*.

FLANK, z. n., v., *der*, of *van de flank*; meerv. *flanken*. Van het fr. *flanc*, d. i. zijde. Krijgswoord. *Den vijand in de flank vallen. De flank dekken*.

Adel. beschouwt *flank*, hoogd. *Flanke*, als een oorspronkelijk duitsch woord, hetwelk, door voorplaatsing van eene *f*, van het reeds

- bij Raban Maurus voorkomende *lancha*, d. i. de zijde, gevormd is. In Nedersaksen beteekent *Lanke* nog de zijde, inzonderheid de zijde van den buik. Ten Kate brengt het tot *vlingen*, met verandering van *v* in *f*, *flingen*, *projicere*. Oulings is er bij ons, waarschijnlijk, een werkw. *flinken*, angels. *flingan*, *projicere*, *jaculare*, geweest, waarvan ons *flink*, eigenlijk, wel getroffen, net op het doelwit geschoten, en *flank*, *latus propugnaculi*, de beschietzijde, en ook *flonk*, een zijdelingsche slag.
- FLANSEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik flanst, heb geflanst*. Haastig, slordig verrigten, in de gemeenzame verkeerung gebruikelijk, vooral met voorvoegsels, als: *aaneenflanzen*, *neerflanzen* enz.
- FLAP**, z. n., m., *des flaps*, of *van den flap*; meerv. *flappen*. Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, hetwelk een klap, of slag, geeft: *ik gaf hem eenen flap om de ooren*. Ook wordt zeker werklug, waarmede men de vliegen doodt, *flap*, *vliegenflap*, eng. *flappe*, bij Kil. *flabbe*, genoemd. Zamenstell.: *flapkan*, waarvan het deksel sterk klapt in het toedoen, ook *flapper*, en enkel *flap* genoemd. Van *flap* is het werkw. *flappen* gevormd, voor slaan, klappen.
- FLARDEN**, meervoudig z. n., waarvan het enkelvoud niet in gebruik is. Afgescheurde stukken en brokken: *de wind sloeg het zeil in flarden*. *Hij scheurde het papier aan flarden*. *Breekt den band aan flarden*. [Vond.] *Brak aan flarden flits en boog*. [L. Bake.] Ysschotsen: *men onderscheidt het ijs in velden, flarden, en los ijs*. *Een stuk ijs van twee mijlen in 't ronde, noemt men een veld; kleinder ijsbrokken dan twee mijlen worden groote, en nog kleinder kleine flarden genoemd*. [Zorgdrager.] In de taal- en dichtk. Bijdr. wordt dit woord gezegd, door letterkeer, van *fladder* gevormd te zijn, als iets dat wapperende *nafladdert*, en *flentert*.
- FLEDERMUIS**, *fleermuis*, zie *vledermuis*, *vleermuis*.
- FLEEMEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik fleemde, heb gefleemd*. Vleijen: *ô! zij kan hare moeder zoo fleemen*. *Hij strijkt, hij streelt, hij fleemt, hij zucht, hij lacht, hij schreit*. [Westerb.] Van hier *fleemer*, *fleemster*. Ook *fleemerij* voor *vleijerij*: *de gladde fleemerij kan gunst en vriendschap maken*. [F. v. Dorp.] Voor *fleemen* heeft Kil. *fleeuwen*, en voor *fleemerij* lezen wij bij Six v. Ch. *fleuwerij*.
- FLEER**, zie *fleers*.
- FLEER**, bij Kil. *fleere*, z. n., v., *der*, of *van de fleer*; meerv. *fleeren*. Een slecht, lui vrouw-mensch. Dit woord wordt, met eenige verandering, nog in de gemeenzame verkeerung gebruikt, *fleerij*, en ook *flerrij*: *wie zou zich met zulk eene fleerij (flerrij), inlaten?*
- FLEERS**, z. n., m., *van den fleers*; meerv. *fleerzen*. Een klap, een slag: *zij gaf hem eenen fleers in het gezicht*. Kil. heeft *fleere*; doch het tegenwoordige gebruik heeft *fleers*.
- FLEEUWEN**, zie *fleemen*.
- FLENTERS**, meerv. z. n., waarvan het enkelv. niet in gebruik is. Stukken en brokken, even als *flarden*: *iets aan flenters scheuren*. Waarschijnlijk van het oude *flinder*, *fragmenta lapidum*.
- FLEP**, z. n., v., *der*, of *van de flep*; meerv. *fleppen*. Een driekante lap, dien de vrouwen om het hoofd plagten te dragen, en die nu alleen nog bij jonge kinderen gebruikt wordt. Bij Kil. *flabbe*, *flebbe*. Ten Kate brengt het tot het bovenstaande *flap*, *vliegenflap*, als in gedaante daaraan gelijk.
- FLERECIJN**, z. n., o., *des flerecijs*, of *van het flerecijn*; zonder meerv. Jigt: *veel stondt hij uit aan 't flerecijn*. [Hooft.]
- Een bijna reeds in onbruik geraakt woord, zamengetrokken van *fledercijn*, behoorende, waarschijnlijk, tot het oude *flederen*, *vlederen*, *volitare*, volgens Ten Kate, om de *vliegende* scheuten van de scherpe jigtvochten, tusschen de beenvliezen. En Kil. zegt: *dicitur fledercijn, quod per omnes artus volitet, vageturque inter cutem et carnem*.
- FLESCH**, z. n., v., *der*, of *van de flesch*; meerv. *flesschen*. Verkleinw. *fleschje*. Een van glas geblazen vat met eenen dikken buik en langen hals: *in den buik van eene flesch*. [Vond.] *Eene flesch met wijn, bier*, enz. Ook zonder voorzetsel: *eene flesch wijn*; *zes flesschen bier*, enz.
- Van dit woord zijn eenige, in de gemeenzame verkeerung gebruikelijke, spreekwijzen ontleend, het drinken van wijn, of sterken drank aanduidende: *veel van de flesch houden*; *onder zijne flesch zitten*; *men kan hem altoos bij de flesch vinden*, enz.
- Weleer droegen alle vaten, die deze gedaante hadden, uit welke stof zij ook vervaardigd waren, dezen naam; van daar *de aarden flesschen*, *albasteren flesschen*. [Bijbelvert.] Zamenstell.: *fleschkelder*, of *flesschenkelder*, *flesschenblazer*, *flesschenkooper*, *flesschenmaker* enz. *Azijsflesch*, *bierflesch* enz.
- Hoogd. *Flasche*, deen. *Flaske*, zweed. *flaska*, eng. *flask*, pool. *flasza*, ital. *flasko*, sp. *flacon*, middeleeuwsch lat. *flasca*, *flaco*, *flaxa*, *flacta*, angels. *flaxe*, fr. *flasque*, en *flacon*, gr. *φλασκων*. Ons verkleinw. *fleschken* heeft zeer veel overeenkomst met het gr. *φιαλίσκη*, dat hetzelfde beteekent.
- FLETS**, bijv. n. en bijw., *fletser*, *zeer flets*. In de gemeenzame verkeerung gebruikelijk, voor *flaauw*, *laf*: *dat bier smaakt zeer flets*. Ook dat zijne schoone kleur niet meer heeft: *die bloemen beginnen al flets te worden*. *Zij ziet er flets uit*. Zie *Onvlaat*.

FLEUR, z. n., m., *des fleurs*, of van den fleur; zonder meerv. Van het lat. *flos*, *floris*. Van boomen en planten, die in den bloei staan, bloei. Figuurlijk, en dus wordt het meestal gebruikt, welstand, gelukkige staat, in het gemeene leven: *in dezen fleur van voorspoet*. [Hooft.] *In fleur zijn*, (*in flore esse*). [Kil.] Wijders vrolijkheid, opgeruimdheid: *er is geen fleur bij hem*. Van hier *fleurig*, *fleurigheid*.

FLIER, zie *vlier*.

FLIKFLOOIEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik flikflooid*, heb *geflikflooid*. Vleijen, liefkozen: *o! zij kan hare zuster zoo flikfloojen*. Van hier *flikfloojer*, *flikflooiester*, *flikfloojerij*.

Het is zamengesteld van *flikken*, d. i. opschikken, en *floojen*, hetzelfde als *fleeuwen*, *fleemen*, d. i. strijken, vleijen. *Flikfloojen* is derhalve zoo veel als glad strijkende opschikken, d. i. streelen en vleijen, even als men zegt *pluimstrijken*.

FLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik flikte*, heb *geflikt*. Eigenlijk, lappen, verstellen, weder heel maken: *een kleed*, *een muur flikken*, nu doorgaans *opflikken*. Ook met *aan*: *ik heb zoo lang aan dat ding geflikt*, dat ik het weder gebruiken kan. Thans wordt het meestal voor opschikken gebezigd. Van hier *flikker*, *flikkerij*, *flikster*.

Hoogd. *flicken*, deen. *flikke*, zweed. *flicka*, gr. *πλεκιν*.

FLIKKEREN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik flikkerde*, heb *geflikkerd*. Glinsteren, namelijk van al wat rood en gloeiend is: *waaruit die gouden glans de verf schakeert en flikkert*. [Vond.] *Een lap scharlaken... die vinnig afsteekt en ons flikkert in het oog*. [Pels.] Van al wat bleek en flauw van glans is, zegt men *blikkeren*. Vond. heeft dit onderscheid fraai in acht genomen: *met koperen schilden flikkeren*, *met stalen lemmers blickeren*. H. Dull. spreekt van *oogen*, die *flikkeren van een hemelsch licht*. Van hier *flikkering*.

FLINK, bijw., beteekenende, eigenlijk, wel getroffen, net op het doelwit geschoten; van het, waarschijnlijk, weleer in gebruik geweest zijnde werkw. *finken*, angels. *flingan*, werpen, schieten. Thans wordt het gebezigd in den zin van zeer wel, best: *dat hebt gij flink geschreven*. *Hij heeft zijne les flink opgezegd*. Ook wordt het als zelfstandig en als bijvoegelijk gebruikt, om zekere uitmuntendheid aan te duiden: *dat is een flink van eenen karel*, *van eene vrouw*, enz. *Hij is een flinke vrijer*. *Hij zal eene flinke vrouw aan haar hebben*. Het is alleen in den gemeenzamen spreektrant gebruikelijk.

FLITS, (netersaks. *Flitze*, angels. *fla*, ital. *flizza*, middeleeuwsch lat. *flecha*, fr. *fleche*), z. n., m., van den *flits*, meerv. *flitsen*. Pijl, werpspies: *met eenen flits*. [Vond.] *Wat ging u aan*, o Dood, *uw doodelijke flitsen*, op

dezen held te spitsen. [De Dekk.] Gemeenlijk ontleent men deze benaming van de snelle vlugt eenes afgeschotenen pijls, want *flitsen* beteekende oul. vliegen; doch mogelijk is het een klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, dat een afgeschotene pijl in de lucht maakt. Van hier *flitsboog*, *flitseboog*, *flitskoker*, *flitsekoker*, bij de Friezen nog in gebruik.

FLODDEREN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik flodderde*, heb *geflodderd*. Eene losse beweging maken, wapperen: *eene kleeding*, die niet op de wijze der Sarmaten en Parthen om 't lijf *flodderde*, maar enz. [Wagen.] Hooft bezigt het figuurlijk: *zoo lang als de dingen dus flodderden*. Ook zegt men, in de gemeenzame verkeer: *door het water* — *door het slijk flodderen*, door dik en dun loopen. *Door beek door kreek gefloddert*. [Paffenr.] Hier van zijn ontleend *flodderkous*, iemand, die met loshangende kousen loopt; *floddermoer*, *floddervos*, een slordig vrouwmensch. De *f* van *flodderen* in *s* veranderd zijnde, wordt het *slodderen*, hetwelk Kil. indenzelfden zin bezigt, als: *slodderende kleederen*, *fluxa vestimenta*, gelijk wij ook nog *sloddervos*, zoo wel als *floddervos*, zeggen. Van dit *slodderen*, komt *slodderig*, bij letterkeer *slordig*.

FLOERS, z. n., o., van het *floers*; meerv. *floersen*. Zekere stof, eene soort van dundoek: *met het witte floers*. [Hooft.]

FLOEK, zie *flank*.

FLOEKEREN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik flonkerde*, heb *geflonkerd*. Glinsteren, schitteren, genoegzaam hetzelfde als *flikkeren*. *Blikt en flonkert uit elks oogen*. [H. Dull.] Van hier *flonkerig*. Zamenstell.: *flonkerticht*, *flonkerstar*, figuurl.: *hij was eene flonkerstar der kerk*, een uitmuntend leeraar. Spieg. noemt de starren *flonkervonken*. Van hier *flonkering*.

FLOUW, z. n., v., der, of van de *flouw*; meerv. *flouwen*. Een snippennet, een net om snippen te vangen.

FLUIM, (lat. *phlegma*), z. n., v., der, of van de *fluim*; meerv. *fluimen*. Taai speeksel: *eene fluim uitspuwen*. *Fluimen opbrengen*. Hier van is het onzijd. werkw. *fluimen*, voor fluimen spuwen, gevormd.

FLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fluisterde*, heb *gefluisterd*. Klanknabootsend woord, ontleend van het sissende geluid, dat gehoord wordt, wanneer men zachtjes tegen iemand spreekt, of mompelt, om niet door anderen verstaan te worden. *Iemand iets in het oor fluisteren*. Van hier *fluistering*: *de zachte fluisteringen ter gezette avontuure*. [Vond.]

FLUIT, z. n., v., der, of van de *fluit*; meerv. *fluiten*. Verkleinw. *fluitje*. Zeker blaaspeeltuig: *op de zoete fluit*. [Vond.] *Op de fluit spelen*; *de fluit blazen*. *Naar iemands fluit dansen*, anders, naar iemands pijpen dansen.

Zekere orgelpijpen, die het geluid der fluit nabootsen, dragen insgelijks den naam van *fluit*: *de fluit stellen*. Ook wordt eene soort van vrachtschip, dat, lang en smal zijnde, in gedaante naar eene fluit gelijkt, *fluit*, of *fluitschip*, genoemd. Waarschijnlijk heeft ook zeker lang en smal drinkglas hiervan den naam van *fluit*, of *fluitglas*, gekregen.

Bij Kil. heeft dit woord ook de beteekenis van logen, bedriegerij; zoo ook bij Geschier: *Al dat iemandt siet van buyten, zijn al dickwils waere fluyten*; dit is eene zinspeling, zegt Ten Kate op het vogelaars fluitje, dat de vogels in het net lokt.

Zamenstell.: (in de eerste beteekenis) *fluitenmaker*, *fluitmeester*, *fluitspeler*, — *speelder*, *fluitwerk*, in een orgel.

Hoogd. *Flöte*. eng. *flute*, fr. *flaute*, *flute*, spaan. en ital. *flauta*, *fluto*.

FLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik fliot, heb gefloten*. Op de fluit spelen: *hij fluit zware muziekstukken*. Met den mond fluiten: *hij loopt altoos fluitende langs de straat; iemand fluiten*, met fluiten roepen. Ook van de vogelen: *die vogel fluit liefelijk*. Bij Kil. is *fluiten* ook liegen, bedriegen, volgens Ten Kate, om dezelfde rede als *fluit* logen, bedrog is. In de gemeenzame verkeering zijn hiervan verscheidene spreekwijzen ontleend, als: *hoor hem eens liefelijk fluiten!* wat gebruikt hij lieve woordjes om mij over te halen! *Ik zal hem maar laten fluiten*, ik zal hem geen gehoor geven. *Gij kunt op uwen duim fluiten*, gij moogt u behelpen zoo goed als gij kunt. *Het is vergeefs gefloten, als het paard niet pissen wil*, men heeft vergeefsche moeite gedaan. *Op iets fluiten*, heimelijk naar iets trachten: *hij heeft al lang op dat meisje gefloten, maar hij zal zijn oogmerk niet bereiken*. De drie laatste voorbeelden behooren, eigenlijk, tot de straattaal. Van hier *fluiters*, *fluiting*. Zamenstell.: *aanfluiten*, *uitfluiten*. Zie *aanfluiting*.

B. Huydecoper acht *fluiten* afkomstig van *fluit*, en dus gelijkvloeiend: *fluiten*, *fluitte*, *gestluit*. Fr. van Lelyveld, daarentegen, houdt het daarvoor, dat het *fluiten* met den wind in de boomen, of het riet, een klanknabootsend woord is, waarvan naderhand een riet of pijp, waarop men *fliot*, den naam van *fluit* bekomen heeft — dat het derhalve een oorspronkelijk woord, en dus ongelijkvloeiend is. Althans de voorbeelden, waarin het ongelijkvloeiend voorkomt, zijn menigvuldig, en het tegenwoordige gebruik verkiest *fliot*, *gestloten*. Adel. brengt het zelfstandige *fluit* tot het lat. *flare* (*flatum*), *blazen*, en maakt dus van *fluit*, het werkv. *fluiten*.

FLUKS, bij verbastering *flus*, bijw., beteekenende gaauw, gezwind, dadelijk: *zijn bevel*

werd fluks uitgevoerd. Helden, die op 't geluit der bazuine fluks opstaan. [Vollenh.]

Mel. St. schreef *vloechs*, *vluchs*, Kil. *vlughs* en ook *flughs*, als *ter vlugt*, of in het gemeene leven, *vliegens*. Alles van *vliegen*. Thans schrijft men *fluks*, ook *flux*, doch deze spelling geraakt te regt buiten gebruik. FLUKSCH, bijv. n., *flukscher*, *flukschst*. Van *fluks*. Vaardig, knap: *hij is een fluksche karel. Een flux heir*. [Hooft.]

FLUS, verbasterd van *fluks*, *flugs*, bijw., beteekenende zoo wel kort te voren, als kort na dezen. Kort te voren, zoo even: *Mevrouw, gij noemde uw dochter flus een bloem*. [Vond.] Straks, kort na dezen: *ik zal het u flus wel zeggen*. [Halma.]

FLUWEL, z. n., o., *des fluweels*, of van het *fluweel*; meerv. *fluweelen*, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Zekere stof, *felp*, *fulp*: *met zwart fluweel*. [Hooft.] Zoo *zacht als fluweel*. Mel. St. noemt het *samijs*, Kil. *sammet*, overeenkomende met het hoogd. *Sammet*. Van hier het onverbuigbare bijv. n. *fluweelen*, van *fluweel* gemaakt: *een fluweelen kleed*. Poot spreekt, bij overdragt, van *fluweelen minnewoorden*. Oud. bezigt het insgelijks bij iets onzelfstandigs: *in fluweelen ledigheid opgetrokken*. Zamenstell.: *fluweelbloem*, *fluweelwerker*.

FNIEZEN, zie *niesen*.

FNUIKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fnuikte, heb gefnuikt*. Eigenlijk, van de vogelen, de slagpennen uittrekken, kortwieken. Figuurl., de krachten benemen, verzwakken: *iemand's magt fnuiken. Uw welvaart fnuiken*. [J. de Marr.] *Den graaf en graafstijheid hun wieken wel te fnuiken*. [Hooft.] Van hier *fnuiking*.

FOET, tusschenwerpsel, om zijn ongenoegen over- en zijnen afkeer van iets aan te duiden: *foei, schaam u! foei, dat had ik niet gedacht!* De Dekk. bezigt *foeijen*, voor *foei* zeggen.

Hoogd. *pfuj*, zweed. *fi*, deen. *fij*, fr. *fi*, eng. *faugh*, spaan. *feo*, ital. *puh*, lat. *phij*, gr. *φει*. Het is de natuurlijke uitdrukking van misnoegen en afkeer, die van zelf door eene enkele blazing gevormd, en daarom ook in alle talen gevonden wordt.

FOELIE, z. n., v., *der*, of van de *foelie*; meerv. *foeliën*, wanneer van onderscheidene soorten gesproken wordt. Zekere uitheemsche kruidery.

FOELIE, z. n., v., *der*, of van de *foelie*; het meerv. is niet in gebruik. Verfoeliesel van eenen spiegel. Ook de foelie, die men onder een edelgesteente legt, om het te meer te doen schitteren. Verbasterd van *folie*, gelijk Kiliaan heeft, van het lat. *folium*. Van hier *foeliën*, *overfoeliën*, *verfoeliën*.

FOK, z. n., v., *der*, of van de *fok*; meerv. *fokken*. Scheepswoord, zeker zeil, ook *fokzeil*:

de fok ophalen, de fok strijken, enz. Hooft gebruikt het figuurl.: Rome sloeg er de breefok bij. Zamenstell.: fokkemast, fokkerust. In de gemeenzame verkeerung bezigt men dat woord ook voor eenen bril, waardoor men ziet: hij zit met de fok op den neus. Van hier ook fokken, voor eenen bril gebruiken.

Men acht dit woord afkomstig van het ijslandsche *fekan*, *fuiken*, *vento ferri*, *pell*.

FOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fokte, heb gefokt*. In veehoederij gebruikelijk: paarden, schapen, enz. fokken. Hooft bezigt het van menschen: om harders oft Leeraars aan te fokken. Thans is dit ook nog gebruikelijk, maar in den gemeenen spreektrant: ik zal eenen schoenmaker van hem fokken. Spiegel zegt, iemand bij de ooren fokken, voor ducere, leiden. Oul. werd dit woord ook als onzijdig gebruikt, voor zeilen, wegzeilen, overdragt. vlugten, en naderhand gaan, weggaan, welke laatste beteekenis nog, in den gemeenzamen spreektrant gebezigd wordt: ergens heen fokken: voortfokken. Van hier fokker, in de eerste beteekenis, en fokkerij, als: paardenfokker, paardenfokkerij. Bij Vondel is fokker een rijk man; ook bij J. de Dekk.: maar de eer den fokkeren, of rijckerden verleent; en nog zegt men in dien zin, een rijke fokker, waarschijnlijk ontleend van de vee-fokkerij, die de voornaamste bron van rijkdom plagt te wezen.

FOLIANT, z. n., m., des foliants, of van den foliant; meerv. folianten. Basterd, van het lat. *folium*, een blad, doch door het dagelijkse gebruik in de taal aangenomen. Een boek (in folio) van geheele vellen papier maakt.

FOLTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik folterde, heb gefolterd*. Eigenlijk pijnigen, op de pijnbank uitrekken: onder het tweede folteren was zijne belijdenis. [Hooft.] Van hier folterbank, voor pijnbank. Figuurl., eene groote maat van smart en onaangename gewaarwordingen veroorzaken: mijn hart wordt door de herinnering daarvan te zeer gefolterd. Van hier foltering. Zamenstell.: folterbank, foltertuig. Het is het voortd. w. van foolen, foleren, met invoeging van *t*, folteren.

FOMMELN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fommelde, heb gefommeld*. In de gemeenzame verkeerung gebruikelijk, voor onachtzaam behandelen (van kleederen, enz.), kreuken: gij moet uwen rok zoo niet fommelen. Van hier fommeling.

FONDAMENT, z. n., o., des fondaments, of van het fundament; meerv. fondamenten. Van het lat. *fundamentum*. De grond, zoo wel van een gebouw, deszelfs onderste gedeelte, dat den ganschen last draagt, als ook van alle andere zaken: ende leijde het fundament op een steenrotze. [Bijbelv.] Figuurl., het begin-

sel eener zaak: hebbe ick, als een wijs bouwmeester, het fundament gelegd. [Bijbelv.] Ook wordt het voor het achterste, den aars, genomen: hij viel op zijn fundament.

FONKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik fonkelde, heb gefonkeld*. Helder glinsteren, eenen schitterenden glans van zich geven: de sterren fonkelen in eenen helderen nacht. De oogen fonkelen hem in het hoofd, het teeken eener sterke begeerte, eener hevige drift. Oulings zeide men ook fonkeren.

Het is eigenlijk, het voortdurende werkw. van fonken, nu vonken, van vonk, oudt. foncke. Het gr. *φωγγειν* en ijsl. *faenna*, *funna*, d. i. schijnen, lichten, zijn daarmede verwant.

FONKELNIEUW, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Geheel nieuw, zoo nieuw, dat het nog fonkelt; in het gemeene leven. Eene van de metaalwerken, veelligt van de munten, ontleende figuur. Hoogd. *funkelmeu*, deen. *funkelnij*.

FONTEIN, z. n., v., der, of van de fontein; meerv. fonteinen, verkleinw. fonteintje. Van het lat. *fontis*, bron: aan eene belommerde fontein. [Vond.] Overdragt: fontein des heils; fontein des levens. [Bijbelvert.] Oul. was fontein ook in gebruik voor fonteinwater: 't is beter clær wijn te drincken wt schalen, dan clær fonteinje. [Col. v. Rijss.] Fr. *fontaine*, ital. *fontana*, sp. *fuenta*, eng. *fountain*. Zamenstell.: fonteinader, fonteinbak, fonteinbuis, fonteinmeester, fonteinpijp, fonteinwater, fonteinwerker.

FOOI, z. n., v., der, of van de fooi; meerv. footjen. Verkleinw. footje. Afscheidronk, ook afscheidmaal, wanneer men vertrekt, of uit eenige verbindtenis scheidt; hij zal ons, eer hij vertrekt, de fooi geven. Ook een drinkpenning, eene kleine gift: den knecht eene fooi, een footje, geven.

FOOLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik foolde, heb gefoold*, hetzelfde als voelen. Kil. noemt het een oud vlaamsch woord, en verklaart het door *illudere*, bespotten, en ook door *attrectare*, betasten, behandelen. Meijer legt het alleen uit door afmatten, sollen. De eigenlijke beteekenis schijnt bevoelen, betasten, sollen, te zijn, als bij Jonckt.: Foott en femell heele dachjes. En van dit voelen en sollen, op eene belagchelijke wijze, is het door Kil. aangeteekende bespotten, den gek scheren, afkomstig. Vervolgens is het in eenen kwaden zin genomen, voor plagen, kwellen, drukken: 't gefoold, gefoltert spanje. [Moon.] D'onnozelheid.... getrapt, gefoolt, enz. [Poot.] Hooft bezigt ook foolen, voor foolen, in den zin van plunderen: 't gewest van foelen verschoonen. Dan, dit woord begint reeds eenigzins te verouderen.

FOPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fopte, heb gefopt*. In het gemeene leven. Voor den gek houden,

misleiden, bedriegen: *wij zullen hem, van avond, foppen. Hij wordt overal, in gezelschap, gefopt. Gij hebt mij met die goederen gefopt*, bedrogen. Van hier *fopper*, spotter, schertser: *hij is een regte drooge fopper, fopperij*.

Hoogd. *foppen*, eng. *to fob*. *Fop* en *fob* beteekenen, in het angels. gek, nar.

FORET, zie *fret*.

FORM, z. n., v., *der*, of *van de form*; meerv. *formen*. Van het lat. *forma*. De uiterlijke gedaante van iets, eigenlijk van iets, dat door kunst voortgebracht is: *de forme des huisjes*. [Bijbelvert.] Wijders de gedaante van iedere andere zaak, de aard, de wijs: *de form eener sluitrede. Als niet strijdende tegen de forme in 't ramen van de gemaakte keur*. [Hooft.] *Eene nieuwe form van eedt*. [Hooft.] Datgeen, waarin iets gedrukt, gekneet, of gegoten wordt, en dus zijne gedaante ontvangt, wordt gemeenlijk *vorm* genoemd. Zie dat woord. Van dit *form* is het bedr. w. *formeren*, eene gedaante aan iets geven; ook iets voortbrengen, waarvan *formeerder*.

FORMAAT, z. n., o., *des formaats*, of *van het formaat*; meerv. *formaten*. Van het middeleeuwsch lat. *formatum*. Bij de boekdruckers gebruikelijk, de grootte en breedte van een blad: *in groot, in klein formaat. Dit is een goed formaat*. In de dagelijksche verkeer wordt het ook in opzigt tot de uiterlijke gedaante van alle andere dingen gebezigd: *die rok is veel te lang, hij heeft geen goed formaat*.

FOREEST, z. n., o., *van het foreest*; meerv. *foreesten*. Een reeds eenigzins verouderd woord, in de beteekenis van bosch, of woud: *doer foreesten ende doer woestinen*. [Seghel.] *Die borger der foreesten*. [J. de Deck.] Ook is het voor regt, voorregt, gebruikelijk geweest, b. v. het regt van de jagt en vischerij.

FORNUIS, z. n., o., *van het fornuis*; meerv. *fornuizen*. Vuuroven, ook *forneis*: *ik help het kookforneis aan 't blaken*. [de Deck.] Sommigen schrijven ook *furnuis*, *furnis*, en achten het voor *vuurnis* gesteld; doch het is van het lat. *fornax* ontleend, en wordt thans *fornuis* geschreven.

FORSCH, bijv. n. en bijw., *forscher*, *forschst*. Sterk, geweldig, *hij is een forsche karel. Iemand een forsche* (scherp, bijtend) *antwoord geven*. Van hier *forscheheid*. Bij Kil. is het *fortis*, waarschijnlijk van het lat. *fortis*.

FORT, z. n., o., *des forts*, of *van het fort*; meerv. *forten*. In de vestingbouw, sterkte, vesting, kasteel: *zij trachten het fort in te nemen*. Waarschijnlijk van het lat. *fortis*, sterk.

FORTUIN, z. n., v., *der*, of *van de fortuna*; zonder meerv. In de fabelleer, de geluugodin,

van het lat. *Fortuna*: *het spel der Fortuine*. [Vond.] *Dien de Fortuin van eenen geweldigen overste eenen blinden bedelaar gemaakt hebbe*. [Hooft.] *Zal men, op zijn heidensch, de Fortuin blind schilderen?* [Vollenh.] Ook wordt het voor geluk, in het onzijdige geslacht, gebezigd: *zijn fortuin zoeken; zijn fortuin in de wereld maken*.

FOUT, z. n., v., *der*, of *van de fout*; meerv. *fouten*. Feil, misslag, fr. *faute*: *zij weegt alleen de fout*. [De Bekk.] *Eene fout begaan*. Verkleinw. *foutje*. Zamenstell.: *drukfout, schrijffout, spelfout*. Zie *feil*.

FRAAI, bijv. n. en bijw., *fraaijer*, *fraaist*. Schoon, sierlijk: *een fraai meisje. Fraai schrift; dat boek is fraai gedrukt. Dat kleed staat zeer fraai*. In de gemeenzame verkeer wordt het ook gebezigd, om de grootheid, of uitgestrektheid van iets aan te duiden: *een man van tachtig jaren bereikt eenen fraaijen ouderdom*. Van hier *fraaiheid*, *fraaijigheid*, *fraaijelijk*; ook *fraaijtes*, in den laatsten, of gemeenzamen zin van *fraai*: *ik heb het hem fraaijtes gezegd*.

FRAMBOOS, z. n., v., *der*, of *van de framboos*; meerv. *frambozen*. Verkleinw. *framboosje*. Zekere vrucht, ook de boom, waaraan zij groeit. Zamenstell.: *frambozenasijn, frambozenboom, frambozenkoekjes*.

FRANJE, z. n., v., *der*, of *van de franje*; meerv. *franjen*, *franjes*. Verkleinw. *franjetje*. Zeker boordsel: *franje aan een gordijn zetten*. Kil. heeft *frangie*, *frengie*, *fremie*. Vond. ook *frangie*: *gociert met gouden kant en blaauwe en zilvere frangie*. Al schertsende noemt men ook de ahangende draden van een gescheurd, of versleten, kleed *franjes*; van hier ook de, in de gemeenzame verkeer gebruikte spreekwijs: *dat zijn maar franjes*, niets beduidende dingen. Zamenstell.: *franjemaakster, franjemaker*.

Hoogd. *Franse*, zweed. *frans*, deen. *frijndse*, eng. *fringe*, fr. *frange*, ital. *frangia*, middeleeuwsch lat. *frangia*. Frisch leidt het van het lat. *frangere*, breken, af, omdat het een telkens afgebroken werk is.

FRANK, z. n., m., *van den Frank*; meerv. *Franken*. Een van de natie der voormalige Franken; insgelijks, die uit Frankeland, eene der eerste woonplaatsen der Franken in Duitschland, geboortig is; meestal in het meerv. gebruikelijk, *de Franken*. Van hier *frankisch*, *de frankische kreits*. Zamenstell.: *Frankenland*.

FRANKRIJK, z. n., o., *Frankrijks*, of *van het Frankrijk*; zonder meerv. Een groot, magtig rijk in Europa.

FRANSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Uit Frankrijk; ook overeenkomstig met de zeden en gebruiken der Franschen: *fransche wijn; een fransche band van een boek*. In de fransche taal ge-

schreven, of gedrukt: *een fransche brief; een fransch boek*. Ook wordt het zelfstandig gebezigd, in het onzijd. geslacht, zonder meervoud, *het fransch*, voor de fransche taal: *fransch leeren, in- uit het fransch vertalen*. Ook in het mannelijke geslacht: *de Franschen*; in het enkelvoud zegt men *een franschman*.

FRANSIJN, z. n., o., *des fransijns*, of *van het fransijn*; meerv. *fransijnen*. Perkament: *om dat fransijn, dat was, als poppen in 't vuur te werpen*. [Hooft.] *De brief is op fransijn geschreven*.

Middeleeuwsch lat. *francenum*, bij Kil. *membrana francica*. Waarschijnlijk van *Fransch*.

FRATSEN, zelfst. n., meervoudig. Eigenlijk, een koddig verhaal, snaaksche vertelling, in de gemeenzame verkeering gebruikelijk: *fratsen vertellen; dat zijn maar fratsen*. Thans wordt het gemeenlijk, in den zin van grillen, kuren, ook voor allerlei kluchtige en dartele bedrijven gebezigd: *hij heeft allerhande fratsen over zich; gij moet geene fratsen maken*. Van hier *fratsenmaker, fratsenmaakster*.

Adel. beschouwt het als behoorende tot *φραζεν, praten*.

FREGAT, z. n., o., *des fregats*, of *van het fregat*; meerv. *fregatten*. Eene soort van oorlogschip, van het fr. *fregate*, of ital. *fregata*.

FRET, z. n., o., *des frets*, of *van het fret*; meerv. *fretten*. Zeker diertje, dat, op de konijnenjagt, dient, om de konijnen uit hunne holen te jagen. Ook draagt zekere kleine boor den naam van *fret, foret*, volgens Tuinm., van het lat. *forare*, boren. Hooft bezigt *fret* voor rente, woeker, bij Kil. *usura, lucrum*.

FREVEL, *frevelen, zie wrevel*.

FRIJTEN, zie *fruiten*.

FRISCH, bijv. n. en bijw., *frischer, frischst*. Eigenlijk koel, een weinig koud: *dat water is zeer frisch. Frissche lucht scheppen. Een frissche dronk*. Figuurlijk, gaaf, onbedorven: *een frissche tak*, in tegenoverstelling van eenen dorren. *Frissche rozen; frissche tabak*. Inzonderheid van eetwaren: *het vleesch is nog frisch. Lustig, moedig: hij is nog jong en frisch. Met eenen frisschen moed*. Gezond, in de dagelijksche verkeering: *ik ben niet frisch; hij is weer geheel frisch. Eene frissche kleur*. Insgelijks als eene aanmoediging, *frisch op! frisch weg!* Van hier *frischheid*.

Hoogd. *frisch*, deen. *frisk, fersk*, angels. *fersch*, eng. *fresh*, fr. *frais*, ital. *fresco*, zweed. *frisk* en *fersk*, middeleeuwsch lat. *freschus, friscus*. In het gr. beteekent *φριξ* eene huivering. Ons *frisch* is, door verplaatsing van letteren, hetzelfde als *versch*.

FROMELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik frommelde, heb gefrommeld*. In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor onachtzaam oprollen,

of opvouwen, van lijnwaad, kleederen, enz.: *gij moet uw goed zoo niet frommelen*; doch in dezen zin bezigt men, meestal, *verfrommelen. Wegfrommelen* is wegsteken.

FRONS, z. n., v., *der, of van de frons*; meerv. *fronsen*. Kreuk, rimpel: *de fronsen van 't gelaet*. [Schim.] *Hij heeft vele fronsen voor het hoofd. Kousen met fronsen*. Voor *frons* wordt ook *fronsel* gebezigd. De Decker gebruikt het werkw. *fronsneuzen*, zekerlijk in den zin van den neus rimpelen, rimpels in den neus trekken, d. i. den neus optrekken.

FRONSEL, zie *frons*.

FRONSELEN, zie *fronsen*.

FRONSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fronste, heb gefronst*. Kreuken, rimpelen: *dan fronst geen rimpel uw gelaet*. [Schim.] *Een hemd fronsen*. Het voortdur. werkw. van *fronsen* is *fronselen*.

FRONTIEREN, onduitsch woord, zie *grens*.

FRUIT, z. n., o., *des fruits*, of *van het fruit*; meerv. *fruiten*. Ooft, vruchten: *het nieuwe fruit*. [Hooft.] *'t Korts verboden fruit*. [Vond.] Halma stelt het vrouwelijk, gelijk ook, meestal, het tegenwoordige gebruik: *de fruit bekomt mij altoos kwalijk*. Zamenstell.: *fruitben, fruitboom, fruitkelder, fruitkooper, fruitkoopster, fruitmand, fruitmarkt, fruitschaal, fruitschilder, fruitschotel, fruitstuk, fruitverkooper, fruitverkoopster*.

Waarschijnlijk, door middel van het fr. *fruit*, van het lat. *fructus*.

FRUITEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fruitte, heb gefruit*. In de pan roosten. Van hier *fruiting*. Zamenstell.: *fruitpan*. Voor *fruiten* bezigt men ook *frijten*, oul. *froyten*: *beval hij te froyten in die panne*. [Bijbel. 1477.]

Tuinm. brengt het tot het gr. *φρυγαν* waarvan de Latijnen hun *frigere, frizum, frictum*, gevormd hebben.

FUIK, z. n., v., *der, of van de fuik*; meerv. *fuiken*. Zeker vischtuig: *de fuiken uitzetten, ophalen, ligten*, enz. Figuurlijk: *hij is al in de fuik*, betrapt, gevangen. *Om de hugenoten in de fuik*, den strik, te leiden. [Hooft.] Zamenstell.: *huwelijksfuik*, het huwelijk.

FUIS, zie *fust*.

FULP, *felp*, z. n., o., *des fulps*, of *van het fulp*; zonder meerv. Fluweel, ook *felp*: *een rok van blaauw fulp*. Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *fulpen*, dat van *fulp* gemaakt is, bij de dichters veel in gebruik. Ook wordt het gebezigd, om iemand aan te duiden, die zacht van aard is: *zwijg, fulpe fiemelaar!* [A. Hartsen.]

FUN, z. n., m., *des funs*, of *van den fun*; meerv. *funnen*. Guit, schurk; bij Halma. *Jou fun!* [Nozem.] (*lichte klaertje*). Het vrouwelijke *funne* komt bij Huygens voor, in den zin van slet, *vilis, sordida mulier*.

FUST, z. n., o., *van het fust*; meerv. *fusten*.
 Vaatwerk: *wijn op fust hebben*; *wijn van het fust tappen*. Kil. heeft *fuste*, *fuyste*, *genus vasis vinarii*. Van hier, waarschijnlijk, de spreekwijs *laat het fuist*, d. i. *fust*, maar *wentelen*, waarvoor men, doch verkeerd, zegt *laat het fuis*, of *laat fuis maar wentelen*.
FUT, een woord van verachting, of kleinachting, in den gemeenen spreektrant gebruikelijk: *dat is maar fut*, dat is niets. Het eigenlijke woord is *vud*, hetzelfde als *vod*, beteekenende iets, dat gering, slecht, verachtingwaardig is; doch de uitspraak is hier gewoonlijk hard, en men zegt *fut*. Zie *vuig*.

FUTSELAAR, z. n., m., *des futselaars*, of *van den futselaar*; meerv. *futselaars*. Verkleinw. *futselaartje*. Vrouwel. *futselaarster*. Van het werkw. *futselen*, met den uitgang *aar*. Een beuzelaar, iemand, die alles langzaam doet, en zich met kleinigheden bezig houdt: *hij is een regte futselaar*. Van hier *futselarij*.

FUTSELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik futselde*, *heb gefutseld*. Iets langzaam doen, beuzelen. Van hier *futseling*. Zamenstell.: *futselwerk*. Kil. heeft ook *futselboek*, *het futselboek zoeken*, *fingerere causas, moras quærere*, welke spreekwijs ook door Hooft gebezigd wordt: *ende hij telkens het futselboek zoekt*.

G.

G, de zevende letter van het ABE, en de vijfde medeklinker volgens de gewone rangschikking. Zie verder mijne Nederd. Spraakk. D. 1, § 42, 46, 47.

GAAAF, bijv. n. en bijw. *gaver, gaafst*. Geheel, ongeschonden: *hij heeft ze mij, voor gave appelen, verkocht. Gaaf hout. Het beest is gaaf en gezond. Gaaf*, d. i. van alles, *rekening doen*. In sommige oorden van ons Vaderland spreekt men het *geef, geve*, uit. Bij Kil. *gheeve, gheve, gheef, gaef, gave*. Het komt waarschijnlijk van *geven*; zoodat *gaaf* zooveel zij, als *gevenswaardig*.

GAAAF, z. n., v., *der*, of *van de gaaf*; meerv. *gaven*. In het gemeen beteekent het alles, wat gegeven wordt, eene gift, een geschenk: *men kan, voor giften en gaven, alles krijgen. Om gunsten en gaven*. In het bijzonder, dat als een uitnemend voorregt, hetwelk God schenkt, wordt aangezien: *het brood is eene gaaf van God. Kinderen zijn Gods gaaf*. Van hier, dat zelfs bijzondere besmettelijke ziekten, welke men beschouwde als van den Hemel toegezonden, *eene gaaf van God* genoemd zijn. *Gave Gods*, zegt Kil., *pestis, vel alia lues a Deo inmissa*. In Gelderland spreekt men nog van de *begaving*, waardoor men de doodelijke kinderstuipen verstaat. Voorts voor begaafdheid, deugd: *hij is met schoone gaven versierd*. Wanneer een openbaar Leeraar des volks, in eene bevallige taal, spreekt, eene schoone leiding van stem heeft, en natuurlijke gebaren maakt, zegt men van den zoodanigen, in het gewone leven: *die man heeft uitnemende gaven. Gaaf* is ook, in de taal van den bijbel, het offer, dat aan God wordt opgedragen: *laat uwe gave daar voor het altaer*. [Bijbelv.] Zamenstell.: *afgaaf, opgaaf, overgaaf, uitgaaf*. Van *geven*.

GAAI, *gaaiken, gaaijen*. Zie *gade*.

GAAL, z. n., v., *der*, of *van de gaal*; meerv. *galen*. Eene kale streep in laken, of stof: *dat stuk laken is vol galen. Gale, gaele*, is bij Kil. *scabies, macula, impetigo*. *Gale* is bij de Franschen schurfd, schurfdigheid. *To gall* gebruiken de Engelschen, wanneer, door eenige ziekte, de huid afgevreten is. Daar nu laken, waarin eenige schurfd wol geweven is, ligt kale plekken krijgt, zal ons woord *gaal* hiervan ontstaan wezen. Van hier *galig*. In Gron. is het meerv. *gallen*, en het bijv. n. *gallig. Gallig linnen* noemt men daar linnen, waarin dunne steden zijn; ook *rillig* genoemd.

GAAN, onz. w., onreg., met *zijn* en *hebben*. *Ik ging, ik ben en heb gegaan*. Oudtijds: *ik gang, ik ging, ik heb gegangen*. Het beduidt, in het algemeen, van plaats veranderen. *Langzaam gaan, rasch gaan; regtop gaan; gebukt gaan; mank gaan*; deze twee laatste spreekwijzen ook figuurlijk: *onder den last des tijdens gebukt gaan*, veel te lijden hebben; *dat bewijs gaat mank*, gaat niet door. Om de betrekking van dit werkwoord op andere voorwerpen uit te drukken, bezigt men allerlei voorzetsels. *Aan de deur gaan; door het huis gaan; in de kerk gaan; met den stok gaan; naar boven gaan; op zolder gaan; over eene plank gaan; onder dak gaan; uit de stad gaan*, enz. Reizen: *zij gaan naar Duitschland. Hij gaat daarheen te voet*. Zoo zegt men ook: *hij gaat met de schuit, met den wagen. Hij gaat te land, te water, op zee*. Ook, *hij gaat naar zee*, hij zal een zeereisje doen. Van levenlooze dingen wordt dit ook gebruikt: *de schepen gaan naar zee*, steken de diepte in. *Het schip, de wagen gaat rasch. Het uurwerk, de molen, de vloed gaat langzaam*. *Gaan* wordt ook, in verscheidene spreekwijzen, gebruikt: *voor anker gaan*, zich voor anker leggen. *Aan*

eene zijde gaan. In zwang gaan. Te boven gaan, overtreffen. Zich in iets te buiten gaan, de maat niet houden. Het schip gaat te gronde, het zinkt. Hij gaat met groote ontwerpen zwanger. Ter harte gaan. Te werk gaan. Ten achteren, achteruit gaan, verliezen. Voorts heeft dit woord vele oneigenlijke beteekenissen, als die van eenen lichamelijken inhoud, vier ankers gaan op een aam. Honderd en vier takkebossen gaan op eene rim rijs. Strecken: het water gaat hem tot aan de lippen. Zich uitstrekken: zoude men wel gedacht hebben, dat de verblindings zoo ver zoudegegaan zijn? Die weg gaat naar Haarlem. Gelukken: dat gaat niet. In omloop zijn: het spaansche geld gaat niet in dat land. In eenen zekeren stand zijn: hoe gaat het? Hoe gaat het met het huwelijk? Het gaat met den verkoop van de boter nog al wel. Dit werkwoord wordt bij ons ook met de onbepaalde wijzen van andere werkwoorden gebruikt, of om eene afwijkende beweging, of om den aanvang van eenige daad te kennen te geven: hij gaat loopen; hij gaat rijden; ik ga werken; ik ga slapen; ik ga eten; ik ga zitten. Gaan wordt ook, als bedrijvend, gebruikt; doch alleen met een woord, dat het bedrijf van dit werkwoord aanduidt, of, in natuur, daarmede overeenkomt, als: eenen goeden tred gaan; zijnen gang gaan. Hij gaat zijnen ouden gang. Men mag, echter, dit werk. niet, als bedrijvend, aanmerken, in de spreekwijzen: eene mijl gaan; duizend schreden gaan; een goed einde wegs gaan; naardemaal deze naamval, door een uitgelaten voorzetsel, beheerscht wordt. Ook gebruikt men hier den tweeden naamv.: hij gaat zijns wegs, of weegs. Het wordt, voorts, bedrijvend, wanneer het wederkeerig gebruikt wordt: hij heeft zich moede gegaan. Zie mijne Nederduitsche Spraakk. D. 1, § 276. Dit woord heeft ook nog dat bijzondere dat het met het hulpwoord zijn en hebben gebezigt wordt. Namelijk, wanneer de plaats niet genoemd wordt, waar de beweging geschiedt, neemt het hebben aan: hij heeft lang genoeg gegaan. In geval de plaats uitgedrukt staat, gebruikt men zijn: hij is naar boven gegaan. Zie als boven, § 275.

Gaan, bij Kero en Notker kan, bij Otfred. gan, in sommige oorden van Duitschland gon, gan en gaun, in het hoogd. gehen, angels. gan, eng. to go, zweed. gå, deen. gaan, gr. *πάω*, lat. *eo*. Het hebr. *gah* zich verheffen, en *gag* gaan, komen daarmede eenigzins overeen. Men kende reeds van ouds, bij Ulphil. en Otfred., een voortdur. werkwoord *gangan*, in het angels. *gangan*, zweed. *ganga*, waaruit onze onvolm. verled. tijd *ging*, en het verled. deelw. *gegaan*, voor *gegangen*, ontsproten zijn.

GAANDE, deelw. van gaan. De gaande en komende man. Hij is gaande en staande, zoo ziek niet, dat hij het bed behoeve te houden. Gaande zijn, gaande worden, zijn spreekwijzen, van ligt toornige menschen gebruikelijk. Zoo ook is iemand gaande maken, deszelfs driften in beweging brengen. Iemand, een werk, gaande houden, aan den gang houden. Het schip raakt gaande, spoelt van zijn anker. Wat is er gaande? Wat is er te doen?

GAANDERIJ, zie galerij.

GAAR, bijv. n. en bijw., gaarder, gaarst. Dat genoeg gekookt, of gebraden, en dus eetbaar is. Hij is geen liefhebber van gaar vleesch. De spijs gaar koken. Die man is gaar, of, er gaar voor, is een gemeen spreekwoord, beteekenende: hij is op alles afgeregt. Gaar plaatst men ook achter gansch, voor geheel en al: de stad is gansch en gaar afgebrand. Evenwel is dit in eenen beschaafden stijl minder te dulden. Ons gaar is zeker hetzelfde, als het hoogd. *gar*, in het ital. *guari*, fr. *guères*, bij Otfred. en Notker. *garo*, *karo*, dat bij hen vaardig, klaargemaakt, bereid te kennen geeft. In het zweed. is *gåra*, in het ijsl. *giora*, bereiden, toebereiden.

Misschien is het lat. *creo*, dat eerst *cereo* geschreven werd, en *gero* hiermede verwant. Zamenstell.: gaarkok, gaarkeuken, gaarmaken.

GAARD, z. n., m., des gaards, of van den gaard; meerv. gaarden. Het vrouwelijke geslacht is ook gebruikelijk geweest; doch dan spelde men gaarde. Zoo zegt Hooft: zeker paveljoen in de gaarde. En men vindt bij Kil.: op de gaarde loopen. Doch gaard is, naar de aantekening van Ten Kate, in al de verwante talen, mannelijk; gelijk ook Vondel al de zamenstellingen, boomgaard, enz. mannelijk gebruikt. In het gemeen beteekent het woord eene ingeslotene, bewaarde plaats. Van hier een rondom afgeperkt ruim voor dieren, de diergaard anders genoemd. In den gewoonten zin is het eene plaats, waarin allerlei gewassen, tot nut en vermaak, groeijen. Evenwel bezigt men dan de zamengestelde woorden, boomgaard, wijngaard. Hooft spreekt van houten gaarden, voor traliën. Van hier ook rozengard. Van gaard komt gaardenaar, gaardenier, voor hovenier, thans wijngaardenier.

Gaard, bij Kero, cartin, Otfred. garton, Willeram. garto, saks. garden, garen, eng. garden, hoogd. Garten, fr. jardin, ital. giardino, lat. hortus. Van het keltische gerdan, omtuinen.

GAARN (geern), bij Kil. gheren, gherne, gheern. Een bijwoord, beteekenende met lust, gewilliglijk: ik zal dat gaarn doen. Graag: ik drink gaarn wijn. Het stamwoord is geeren, waarvoor begeeren.

- GAAS**, z. n., o., *van het gaas*; meervoud *gazen*. Zeker dun doorschijnend doek. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *gazen*: eene *gazen muts*. Het is ontleend van het fr. *gaze*.
- GAAUW**, bijv. naamw. en bijw., *gaauwer, gaauwt*. Haastig: *kom gaauw terug*. Schrandder, vlug: *hij is een gaauw man*, in het dagelijksche leven. Van hier *gaauwdief, gaauwe dief, gaauwdiefje, gaauwdieverij, gaauwheid*. *Gaauwigheid* wordt voor zekere vlugheid van handen gebruikt: *iets met eene gaauwigheid doen*, ook voor eenen oogenblik van tijd.
- GAAUWERD**, z. n., m., *des gaauwerds*, of *van den gaauwerd*; meerv. *gaauwerds*. Voor *gaauwaard*, iemand, die iets schielijk en bedekt doet. Versteeg zegt van de egyptische tovenaars: *waarin die gaauwerts, eer 't schier iemand ziet, iets mengen*. Schertsende zegt men van eenen taimer, in den gemeenen spreektrant: *hij is een gaauwerd!* — *gij zijt een gaauwerdje!*
- GADE**, z. n., v., *der, of van de gade*; zonder meerv. Het beteekent zorg, oplettendheid, acht, en wordt niet anders meer gebruikt, dan in de spreekwijs van *gadeslaan*, op iets acht geven. Men zegt ook: *iemand gadeslaan*, voor een wakend oog op zijn gedrag houden. *γὰδῆ* is bij Hesych. *κίβητος, arca, cista*.
- GADE**, (bij verkorting *ga*) z. n., v., *der, of van de gade*. Het meerv. is niet in gebruik. Eene, die met eenen gelijken vereenigd, gepaard, vergaderd is. Het woord wordt van het wijfje der vogelen gebruikt: *de tortel treurt om het gemis van zijne gade*. Uit Kil. blijkt, dat het ook van het mannetje gebezigd wordt; althans hij vertaalt het door *socius*. In dien zin is *gade* mannelijk, *van den gade*. In den dichtsterlijken stijl wordt het ook genomen voor eenen man, of eene vrouw, door een wettig huwelijk vereenigd: *nooit wijkt onze min, mijn ga!* Daarvoor zet men anders *ega, egade*. Zie deze woorden. Voor *gade*, gebruiken Spieghe. en anderen ook *gaai*; en het verkleinw. *gaaiken* wordt door de dichters veel gebezigd. Van *gaai* is *gaaijen*, voor paren, in gebruik, waarvan *gaaijing*, voor paring: *gelijck oock de dieren door gajing van man ende wijf zoeken haers geslachts voortteeling*. [H. de Groot.] *Gaden*, waarvoor men ook *gaaijen* zegt, is vereenigen. Van hier *gadelijk, galijsk, gadeloos*, eigenlijk zonder gade, bij Hooft ongehuwd.
- GADEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik gaderde, heb gegaderd*. Een voortdur. werkw., van *gaden*, dat vereenigen beteekent. *Hij gadert veel gelds bijeen*. Thans gebruikt men meest het zameng. *vergaderen*. Van hier *gader, te gader, al te gader (altegaar)*. Zamenstell.: *gadergeld, gadermeester*.
- GADING**, z. n., v., *der, of van de gading*; zonder meerv. Zin, of genegenheid, om iets te koopen: *ik heb geene gading in dat huis*. *Gaden, gaaijen* heet bij Kil. ergens in behagen hebben, aanstaan, bij Hesych. *γὰδομαι*.
- GAFFEL**, z. n., v., *der, of van de gaffel*; meerv. *gaffels*. Eene tweetandige vork. — De plaats eens booms, waar hij zich, op eene zekere hoogte, in twee armen verdeelt, heet ook *eene gaffel*. Elders spreekt men het *gavel* uit, komende met het hoogd. *gabel* overeen. Verkleinw. *gaffeltje*. Zamenstell.: *hooigaffel, ovengaffel, vleeschgaffel*.
- GAGEL**, z. n., m., *des gagels*, of *van den gagel*; zonder meerv. Gagelboom. Een welriekende heester, menigvuldig in Gelderland groeiende.
- GAGEL**, z. n., o., *des gagels*, of *van het gagel*; zonder meerv. Dit woord is bij Kil. *het gehemelte van den mond*. Men hoort ook nog in Gelderl. *het gagel* in dien zin uitspreken. In Gron. wordt het voor het tandvleesch genomen.
- GAGELEN** (*gaggelen*), onz. w., gelijkvl. *Ik gagelde, heb gegageld*. Een woord, waarmede men het gekakel der ganzen nabootst. *To gaggel* bij de Engelschen.
- GAL**, z. n., v., *der, of van de gal*; meerv. *galen*. Een knobbel, of gezwel aan de beenen der paarden: *galen en spatten*.
- GAL**, z. n., v., *der, of van de gal*; zonder meerv. De bittere, geelachtig groene vochtigheid, in eene blaas gesloten, in de ligchamen van mensch en dier, zeer noodig tot spijsvertering. *Ik heb overloop van gal*. *Bitter als gal*. *De zwarte gal*. Oneigenlijk heet *gal*, in den bijbelstijl, de ellenden, rampen en smarten dezes levens, anders ook *bitterheden* genoemd. Boosheid, toornigheid: *hij braakt zijne gal uit; zijne gal is ontstoken*. — Een *duifje zonder gal* wordt iemand genoemd, die alles, zonder arg of list, doet. — Een schrijver, die scherp en bits schrijft, wordt gezegd, *zijne pen in gal gedoopt te hebben*. Zamenstell.: *galachtig, gallig, galappel, galblaas, galnoot, galsteen, galsterig, ransig, galziek, galziekte, zwartgallig, zwartgalligheid*.
- Gal*, bij Othfrid. en Notker. *Gallun*, hoogd. *Galle*, bij Raban Maurus *galla*, in neders. *galle*, angels. *gealla*, eng. *gall*, ijsl. *gall*, zweed. *galla*, gr. *χολη*.
- GALEAS**, z. n., v., *der, of van de galeas*; meerv. *galeassen*. Een groot venetiaansch roeischip van agt en twintig tot twee en dertig roeibanken, met drie masten: *zij ziet de galeas in zee na van het strand*. [Vond.] Van het ital. *galeazen*, en fr. *galeasse*.
- GALEI**, z. n., v., *der, of van de galei*; meerv. *galeijen*. Een vaartuig met een laag boord, dat riemen en zeilen tegelijk voeren kan, een roeischip. Tot roeijers gebruikt men, ge-

meenlijk, slaven en veroordeelde misdadigers. Van hier op de *galei* gebannen zijn. Zamenstell.: *galeibank*, *galeiboef*, enz. Eene *galei* noemen de drukkersknechts hun zetplankje, waarop de zetter de letters rangschikt.

Galei spelt Vond. dikmaals *gleie*, Mel. Stoke *galeide*. In het ital. *galea*, deen. *galleije*, zweed. *galleia*, eng. *galley*. Bij de Grieken was *γαυλος* reeds eene soort van vrachtschip.

GALERIJ, z. n., v., *der*, of *van de galerij*; meerv. *galerijen*. Eene overdekte wandelplaats, of dreef. In den scheepsbouw, eene uitstekende plaats ter zijde of achter de kajuit, waar men wandelen kan. Ook eene plaats, waar men allerlei kunstschilderijen, voor de aanschouwers, ten toon hangt. In het fr. *galerie*, ital. *galleria*, middeleeuwsch lat. *galeria*, *galleria*. Misschien van *aller*, wandelen.

GALG, z. n., v., *der*, of *van de galg*; meerv. *galgen*. *Aan de galg hangen*; *aan de galg komen*; *de galg verdienen*. *Loop naar de galg*, een laag scheldwoord. *Dat is boter aan de galg gesmeerd*, dat is vergeefs werk. *Hij heeft eene galg in het oog*, hij vertrouwt die zaak niet; er zal iets achterschuilen, dat hem zuur zoude opbreken. *Galg* heet ook het hout, of ijzerwerk, boven eenen openen katrolput. Van *galg* heeft men het werkw. *galgen* gevormd, voor naar de galg smaken, in de spreekwijs: *het galgt beter, dan het burge-meestert*, d. i. men geraakt daarmee eerder aan de galg, dan dat men er eer bij inlegt. Zamenstell.: *galgenaas*, *galgenbrok*, *galgenlapper*, *galgladder*, *galgpaal*, *galgenveld*, *galgvoet*.

Galg, bij Ulphil. *galga*, Otfrid. *galgen*, zweed. *galge*, eng. *gallow*, angels. *galg*, *gual*, *galga*, hoogd. *Galgen*, deen. *galge*. Misschien is (naar Ihre) de afleiding van het ijsl. *gagl*, een boomtak, omdat men daaraan, in het begin, de misdadigers ophing. Zoo nemen wij ook nog eene *mik*, dat eigenlijk een galfelvormige boomtak is, voor eene galg.

GALIJK, bijv. u. en bijv., zamengetrokken van *gadelijk*, van *gaden*. Hooft bezigt het voor glad, geschikt, gemakkelijk. Dit *galijk* is nog voorhanden, in ons *ongalijk*, voor ongemakkelijk, onpasselijk.

GALJOEN, z. n., o., *des galjoens*, of *van het galjoen*; meerv. *galjoens*, *galjoenen*. De snuit van een zeeschip. *Onder het galjoen*. [Vond.] Ook een hoog opgeboeid vaartuig, waarmee de Spanjaards op Westindië varen.

GALJOOT, z. n., o., *des galjoots*, of *van het galjoot*; meerv. *galjoten*. Een koopvaardijship, met eenen mast en eenige kleine stukken. Zamenstell.: *bombardeergaljoot*.

GALLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik galde*, heb *gegald*. De gal uithalen. *Ik heb de visch gegald*. *De baars gallen*, of *vergallen*, zie op *baars*.

GALM, z. n., m., *des galms*, of *van den galm*; meerv. *galmen*. Het geluid, de wederklank: *men konde den galm van zijne stem van ver hooren*. Zamenstell.: *galmgat*, *teggalm*, *vreugdegalm*, *weergalm*. *Galmgaten*, anders bomgaten genaamd, in eenen toren, waaruit het klokkengedommel te beter gehoord wordt.

Galm, zamengetrokken uit *gallem*, hoogd. *gal*, *gallen*, nedersaks. *gellen*, ons woord *gillen*, zweed. *gaella*, ijsl. *giatta*, eng. *to yell*, deen. *gale*. Dit alles heet *geluid geven*. Hiermede stemt in het zweed. en ijsl. *gata* zingen, het zweed. *kalla*, noemen, roepen, het gr. *καλειν*, roepen, en het hebr. *kalek* roepen, het chald. *kal* eene stem, een klank.

GALMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik galmde*, heb *gegald*. Eenen galm geven. *Figuurl.*, doen hooren, al zingende vermelden: *om van Gods lof te galmen*. [Vollenh.]

GALOP, z. n., m., *des galops*, of *van den galop*; zonder meerv. Het rennen van een paard. De volle galop: *zij zetten 't op eenen galop naar de resten toe*. [Hooft.]

Wij hebben dit woord van het fr. *galop*, en ital. *galoppo* ontleend. Eigenlijk hoort het bij ons te huis, en vindt zijnen stam in *loopen*, hoogd. *lausen*. Bij Ulphil. is het *klau-pan*, angels. *kleapan*, eng. *to leap*, springen, ijsl. *hleipa*. Zelfs het gr. *καλπαν*, *καλπαζειν*, wordt van iemand gebruikt, die het paard tot den galop aanspoort; *hlop* heet bij de Hebr. *doorrennen*. Van dit *galop* komt het werkw. *galoppen*, waarvoor men, met eenen basterduitsgang, *galopperen* bezigt.

GALPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik galpte*, heb *gegalpt*. Bij Kil. heet dit klanknabootsend woord het janken van eenen vos. In Groningen gebruikt men het nog, in de gemeene taal, voor het luide huilen van eenen stouten jongen. Voorts heeft dit woord zeer vele overeenkomst met het vorige *galm*.

GALSTERIG, zie *gal*.

GANG, z. n., m., *des gangs*, of *van den gang*; meerv. *gangen*. Het gaan, zonder meerv. *Ik ken hem aan zijnen gang*. *Het schip neemt eenen goeden gang*. Een tred, in den bijbelstijl, met een meerv.: *bestier mijne gangen*. Weg: *hij neemt zijnen gang naar huis*. Streek van het schip in het laveren: *het schip moet nog eenen gang doen*; ook in het meerv.: *binnen drie gangen bereikt het de hoogte*. Een doorgang in een huis, ook met een meerv.: *het huis heeft eenen langen gang*. Eene enge straat: *hij woont in den krommen gang*. Eene mijn onder de aarde: *men moet dien gang ondersteunen*. *De gang* is ook eene plank aan boord van het schip; van daar *gangboord*. *Eenen gang uitleggen* is daarom eene plank uitsteken, om van boord te gaan. *Gang* is ook een bedrijf: *kwade gangen gaan*: *zijnen gang gaan*, zijnen eigenen zin doen,

- zijn hoofd volgen. Voorts zegt men: *ik kan aan den gang niet komen*, dat werk niet beginnen. Het verkleinw. is *gangje*, *gangetje*, een naauw steegje. Ook voor eene kleine streek laverens: *nog een gangje*. Wijders, in den gemeenzamen spreektrant: *dat gaat een gangje*, dat schikt wel; *een gangje met iemand gaan*, hem gestreng behandelen. Zamenstell.: *achtergang*, *doorgang*, *ingang*, *omgang*, *ondergang*, *opgang*, *pasgang*, *stoelgang*, *uitgang*, *zijingang*; *gangboord*, *gangspil*.
- GANGBAAR**, bijv. n. en bijw., *gangbaarder*, *gangbaarst*. Van *gang* en *baar*. Dat in omloop is: *gangbaar geld*. Dat aan den man wil: *gangbare waar*.
- GANGER**, z. n., m., *des gangers*, of *van den ganger*; meerv. *gangers*. *Hij is een goed ganger*. Anders *voetganger*. Van het oude *gangen*, nu *gaan*. Van hier *gangster*. Zamenstell.: *kostganger*, *partijganger*, *pasganger*, *telganger*, enz.
- GANGES**, z. n., m., *van den Ganges*; zonder meerv. Een rivier: *aan den Ganges*. [Vond.]
- GANS**, z. n., v., *der*, of *van de gans*; meerv. *ganzen*. Eene bekende watervogel. *Eene tamme*, *wilde*, *jonge gans*. *Eene gans eten*. *De gans trekken*, den pot winnen in het spel op het ganzenbord. *Maak dat de ganzen wijs*, spel dat eenvoudige lieden op de mouw. Zamenstell.: *ganzenbloem*, *ganzenbord*, *ganzenbout*, *ganzendrek*, *ganzenkijken*, *ganzenkroos*, *ganzenhok*, *ganzenmarkt*, *ganzenpen*, *ganzenpoel*, *ganzenpoot*, *ganzenmout*, *ganzenpel*, *ganzenveder*, *ganzenvel*, *ganzenvet*, enz.
- Gans*, hoogd. *Gans*, neders. *goos*, *gaus*, eng. *goose*, deen. *gaas*, zweed. *gäs*, ijsl. *gas*, bretan. *goas*, *ganz*, pool. *ges*, ital. *ganza*, lat. *anser*, spaan. *ganso*, gr. $\chi\alpha\upsilon$, $\chi\alpha\upsilon\upsilon$. Wachter leidt het af van *canus*, om de witte kleur.
- GANSCH**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Misschien is de oorspronkelijke beteekenis van dit woord iets, welks deelen, door hechtheid en gezondheid, bij elkander blijven. Ofr. gebruikt het bestendig voor *gezond*; zoo dat de afleiding van Adelung misschien de beste is, die het brengt tot *genezen*, bij Ulphil. *genisan*. Althans het wordt bij ons ook voor *volkomen*, *gezond* gebezigd: *het is nog gansch en gaaf*. Kil. vertaalt het ook door *integer*, en *gantscheyd* is bij hem *integritas*. En, om die rede, kan hier ook geene *t* te pas komen, schoon sommigen het woord *gantsch* spellen. Oul. schreef men *gans*, voor *gezond*, en *gansen* was *gezond* maken; en hiervan hebben wij nog *ongans*, zijnde eene ziekte der schapen. Voorts nemen wij het voor *geheel*: *eenen ganschen appel opeten*. *De gansche burgerij stemde dit ontwerp toe*. Alle: *hij roept uit zijne gansche magt*. Van hier *ganschelijk*.
- GAPEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik gaapte*, *heb gaapt*. Den mond opsperren: *wijd gapen*. Naar den adem snakken: *de visch gaapt al*. Niet wel sluiten: *de deur gaapt wat*. Met eenen openen mond en opgesperde oogen toezien, doch alleen in den gemeenen spreektrant: *hij staat overal te gapen*. Dat niet schielijk vervuld kan worden, schoon enkel in het deelw.: *een gapend gebrek*. Eene versche, groote wonde wordt ook *eene gapende wonde* genoemd. *Hij gaapt wijd*, hij eischt veel. *Dat gaapt als een oven*, dat is klaarblijkelijk valsch. *Tegen eenen oven staan te gapen* is, in de gemeene taal, vergeefsch werk doen. *Gapen* (gretiglijk trachten) *naar hofgeschenken*. [Oudaan.] Van hier *gaper*, *gaapster*, *gaping*.
- Gapen* komt misschien van het voorzetsel *ge* en *open*. *Geopnian* is bij de Angels. openen, en *gipan* open staan.
- GAPS**, z. n., v., *der*, of *van de gaps*; meerv. *gapsen*. Bij Kil. *gapse*, *gasp*, *gaspe*. Eene handvol. Men gebruikt dit woord nog in dien zin, in Groningen: *eene gaps geld*, *koren*. Hoogd. *Gäspe*, deen. *gove*, *göve*, eng. *gavel*, langed. *gavel*, fr. *javelle*, middel-eeuwsch lat. *hapsus*. In het zweed. heet *gäspa*, angels. *gasp*, ijsl. *geispa*, *gapen*, open staan.
- GARDE**, z. n., v., *der*, of *van de garde*; meerv. *garden*. Eene roede: *iemand met de garde slaan*, *geven*. *Hij loopt door de garden*, zegt men, van soldaten, die door de spitsroeden loopen. Het verkleinwoord is *gardje*, ook voor een enkel teentje.
- GARDIJN**, zie *gordijn*.
- GAREEL**, z. n., o., *des gareels*, of *van het gareel*; meerv. *gareelen*. Het getouw, of de touwen, waarin de paarden gespannen zijn: *de leeuwen in 't gareel*. [Vond.] Het haam, hetwelk om den hals der paarden hangt, anders *greel* genoemd. Zie *greel*. Ook overdragt, voor een gespan paarden: *de gareelen der zon (solis equi)*. [Moon.] De dichters gebruiken het ook voor den band des huwelijks. Ook zegt men: *die twee loopen in hetzelfde gareel*, voor, zij zijn altoos bij elkander. Zamenstell.: *ploeggareel*.
- GAREN**, z. n., o., *des garens*, of *van het garen*. Het meerv. *garens* is alleen in gebruik, als men van verschillende soorten spreekt. *Het garen is in de klit (elders in de dot)*, is verward. *Linnen*, *wollen garen*. Een net: *hij spant het garen*. *Hij is menigmaal voor het garen geweest*, hij liep vaak gevaar van gegrepen, of gevangen te worden. Zamenstell.: *bindgaren*, *naaigaren*, *pakgaren*, *zeilgaren*. *Garenklopper*, *garenkooper*, *garentwijnder*, *garentwijnster*, *garenverkoopster*, *garenwiel*, *garenwinkel*, *garenzak*.
- GARF**, z. n., v., *der*, of *van de garf*; meerv. *garven*. Eene schoof: *garven binden*. *Ik*

heb het land om de garven, ik geef, in plaats van geld, eenige schoven voor het gebruik; eene spreekwijs, in Gelderland gebruikelijk.

Garf, bij Notk. *garba*, eng. *garbe*, fr. *gerbe*, hoogd. *Garbe*, middeleeuwsch lat. *garba*, *jarba*, bretan. *kerbe*, zweed. *kerfwe*. Er zijn vele afleidingen van dit woord. Het waarschijnlijkste is het gevoelen van Rudbek, die het van *kerfwa*, kerven, snijden, afleidt. Hiermedestemt in *κερω*, *κερωα*, *καρπος*, en het lat. *cerpo*, *carpo*, *acervus*.

GARNAAL (*garneel*, *garnaal*), z. n., v., der, of van de *garnaal*; meerv. *garnalen*. Zamenstell.: *garnaalmarkt*, *garnaalwif*, enz. Oul. schreef men *gaarnaard*, en *garner*, van *garen*, *gaderen*, als vergarende zich in groote scholen bijeen, en wordende in groote menigte tegelijk gevangen.

GARST, zie *gerst*.

GARSTIG, bijv. n. en bijw., *garstiger*, *garstigst*. Dat bedorven is, sterk smaakt. *Garstig spek*; *garstige boter*. Van hier *garstigheid*.

GARVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik garfde*, heb *garfde*. De garven van het land voeren.

GAS, z. n., o. De meer of min zichtbare uitwaseming van onderaardsche holen, mijnen enz. Ook de uit brandende kolen enz. opstijgende damp, de welke ontvlambaar is, en, ter verlichting van gebouwen en straten, door buizen geleid wordt. Van hier *gaslicht*, enz. *Gas*, vr., was voorheen ook voor straat in gebruik, en bij Hooft zeer gemeenzaam.

GAST, z. n., m., van den *gast*; meerv. *gasten*. Iemand, welken men ter maaltijd noodigt: *wees heden mijn gast*. Een ongenooide *gast*. *Te gast* is ook zoo veel als te eten: *wij gaan morgen te gast*. Ook figuurl., *ergens aan te gast gaan*, zich met iets vermaken, het gretig gebruiken. *Hij kwam daar slecht te gast*, hij is daar kwalijk gevaren. *Gast* is ook een vreemdeling, die, in eene herberg, spijst: *de waard kreeg eenen wagen met gasten*. In het gemeen een vreemdeling: *met dien Trojaanschen gast*. [Vond.] *Dat sij gasten en vreemdelingen op der aerden waren*. [Bijbelvert.] Een werkknecht: *een drukkersgast*.— Om iemand als vlug, schrandere en bekwaam aan te duiden, zegt men: *hij is een gast*; van iets dat groot is, b. v. eenen visch: *dat is een gast*, en het verkleinw. *gastje*, van eenen jongen, die stout is. Vond. zegt van eenen haan: *wat droegh die gast een uurwerk in zijnen kop!* In Gelderland heeft dit woord nog eene geheel vreemde beteekenis: *een gast op den akker*, een hoop schoven, die, om te droogen, tegen elkander opgezet worden. Van *gast*, in de eerste beteekenis, is *gasterij*, *gasthouder* (herbergier), *gastmaal*, *gastvrij* (herbergzaam), *gastvrijheid*, *gastregt*. Van *gast* zegt men, in onduitsch, *gastereren*, *gastrenen*, bij Hooft *gasten*, voor *gastmaal* houden.

Gast, hoogd. *Gast*, zweed. *gast*, ijsl. *gestur*, angels. en deen. *gest*, eng. *guest*, boheem. *host*, middeleeuwsch lat. *hostis*, fr. *hôte*, ital. *hoste*, pool. *gose*, bij Otr. *gesto*, Kero *kesteo*, *kasto*. Het gr. *εστια* is een keukenhaard.

GASTHUIS, z. n., o., des *gasthuizes*, of van het *gasthuis*; meerv. *gasthuizen*. Van *gast* en *huis*. Eene herberg voor arme zieken; ook, waar arme oude lieden kost en inwoning hebben; insgelijks, waarin bedagde menschen dat voorregt koopen. Spreekw.: *het is daar geheel in het gasthuis*, zij liggen daar allen ziek. *Ik ben ook in dat gasthuis ziek geweest*, ik heb die dwaasheid ook begaan. *Dat is de weg naar het gasthuis*, zoo doende zal men dra arm worden. Van hier *gasthuiskerk*, *gasthuislieden*, *gasthuismeester*, *gasthuismoeder*, *gasthuisvader*. — *Pestgasthuis*.

GAT, z. n., o., des *gats*, of van het *gat*; meerv. *gaten*. In het gemeen elke opening. *Daar is een gat in het dak*. *Ik heb, in die dikke plank, een gat geboord*. Voorts wordt dit woord op vele dingen bijzonder toegepast. De aars, het aarsgat, in de gemeene volks taal: *geef hem wat voor het gat*; *zit op uw gat*. Hierheen behooren de onbeschaafde uitdrukkingen: *hij geeft hem eenen voet onder het gat*, jaagt hem weg; *hij zuipt zijn gat altijd vol*, is altijd bezopen; *iemand in het gat kruipen*, op eene lage wijs naar den mond spreken; *iemand achter het gat loopen*, overal volgen. Gevangenis: *een duister gat*; *hij zit in het gat*. Eene slechte kamer, of slecht, bedompt huis, is *een gat van eene kamer*, *een gat van een huis*. Eene opene wond: *hij heeft een gat in het hoofd*, in het been gevallen. *Iemand een gat in den arm steken* is, in de dagelijksche taal, iemand aderlaten. Het hol van eenig dier: *hij joeg de konijnen uit hunne gaten*. Zoo ook, *een vossengat*. De mond van eene haven: *het tesselschegat*; *het goereesche gat*. *Wij liepen, in dien storm, het gat maar in*. Hierheen behoort de spreekwijs: *binnen, buiten gaats*. *De vloot is al buiten gaats*. Het zal de tweede naamval van *gaat*, voor *gat*, zijn, gelijk *binnens*, *buitens boords*; omdat onze voorzetsels oudtijds, meest, den tweeden naamval bij zich hadden: *voor's hands*, enz. Eene ruimte, in den gedeeltelijk verteerden voorraad, heet ook *een gat*: *wij hebben al een gat in de turf*, *in de aardappelen*. Van een bankroet zegt men: *dat zal een gat maken*. Men bezigt ook nog dit woord, in vele spreekwijzen. *Een gat in den dag slapen*, laat van het bed komen. *De nering gaat op haar gat zitten*, in den gewonen spreektrant, voor, er is niet veel vertier. *Hij ziet door eene plank zonder gat*, hij is een negenoog. *Ik zie er geen gat in*, ik weet er geenen raad toe. *Een gat stoppen*, eene schuld betalen. *Hij weest, voor*

ieder gat, eenen spijker, of nagel, hij weet zich, telkens, te verschoonen. Hij is voor één gat niet te vangen, men kan hem niet ligt betrappen. Niet weten in wat gaten (sommigen verkiezen: in wat vaten) het te gieten, hoe men het moet aanleggen. In den gemeenen spreektrant zegt men ook: iets voor zijn gat lappen, er over heen loopen; het heeft het voor zijn gat, er is niets meer aan te doen; die zijn gat brandt moet op de blaren zitten, die zich iets op den hals haalt, moet hetzelfde ondervinden. Het verkleinw. is gatje, gaatje. Van hier gatig, vol gaten. Zamenstell.: aarsgat, armgat (van een hembd), ademgat, bomgat, keelgat, neusgat, regengat, rookgat, schietgat, schijtgat, sleutelgat, slotgat, smookgat, snotgat, spiegat, spijkergat, spijsgat, stinkgat, enz. Ook gatenplatteel, in de volkstaal gatepetiel, ook gatebetiel, een doorslag, waarvan de spreekwijs, in den scherpsendenden trant: hij is zoo dicht als een gatepetiel, d. i. hij kan niet zwijgen.

GATEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gaatte, heb ge-gaat. De peerten zijn gegaat, zijn doorge-boord, hebben gaten.*

GATLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gatlakte, heb gegatlakt. Van gat, voor aars, en likken. Iemand op eene lage wijs, sliktloofjen; in de volkstaal. Van hier gatlikker, gatlikkerij.*

GE, een onafscheidbaar voorzetsel, hetwelk tot een behulp wordt aangenomen. Men bedient zich van hetzelfde, in de vervoeging en vorming van werkwoorden. Men plaats het voor zelfstandige naamwoorden; gelijk ook voor eenige weinige bijvoegelijke woorden.

Men gebruikt dan (om dit nader aan te toonen), dit voorzetsel bij allerlei werkwoorden, het zij *bedrijvende, lijdende, onzijdige, of wederkeerige*, mits zij met geen voorzetsels zijn zamengesteld, om daarmede den volmaaktverledenen tijd te vormen: *ik lees, ik heb gelezen, ik ben gelezen; ik kom, ik ben gekomen; het jammert mij, het heeft mij gejammerd.* Uit deze voorbeelden blijkt het, dat dit *ge*, in deze vorming, vooraan geplaatst wordt. Doch, indien de werkwoorden met een scheidbaar voorzetsel zijn zamengesteld, plaatst men deze lettergreep tusschen het voorzetsel en het werkwoord in: *aanbidden, aanbeden.* Dezelve wordt, echter, geheel weggelaten, ingeval de werkwoorden met onafscheidbare voorzetsels vereenigd zijn, als: *bedekken, bedekt, ontsieren, ontsierd, enz.* In tegendeel plaatst men *ge* weder, wanneer de werkwoorden met zelfstandige naamwoorden zamengesteld zijn, en wel onmiddellijk vooraan, als: *handhaven, gehandhaafd, dwarsboomen, gedwarsboomd, weerlichten, geweerlicht.* Dat, nu, deze lettergreep, enkel om de gemakkelijke uitspraak, tot behulp aangenomen is, blijkt, omdat men dezelve, in sommige oor-

den van Nederland, geheel, of gedeeltelijk, weglaat. In Noordholland hoort men veel spreken: *ik heb het zien, hoord, voor, gezien, gehoord.* In Groningen, Gelderland, en de meeste plaatsen in Vriesland, zegt men altijd: *ik heb het zien, lezen, hoord.* Het komt, dus, in zoo ver overeen met het *augmentum* der Grieken, hetwelk de Joniërs weglieten.

Dit voorzetsel dient ook, om nieuwe werkwoorden te vormen, als: *gebeuren, gebieden, geduren, gelijken, gelieven, gelukken, genezen, gewennen, gewinnen* enz. Dat, ook hier, de lettergreep *ge* niet tot den wortel des woords behoort, is kennelijk, naardemaal hunne enkelen nog meest in gebruik zijn, als: *geduren, duren, gelaten, laten, getuigen, tuigen, gebreken, breken, gedenken, denken, enz.*; of omdat zij, in sommige oorden van ons Vaderland, als niet zamengestelde uitgesproken worden, gelijk: *gelooven, looven, gelukken, lukken, gebeuren, beuren*; of, zonder dit voorzetsel, in aanverwante talen gebezigd worden, als: *genieten* is, bij Otfrid., *niezan*; *geschieden* is in het zweed. *ske, ijsl. skedur, lapland. skiaddet; gemoeten* is bij de Engel. *to meet.* Voorts is, door de schielijke uitspraak, veroorzaakt, dat de *g*, somwijlen, zonder *e* geplaatst is, vooral dan, wanneer de eerste medeklinker zich gemakkelijk met de *g* liet verbinden, als *gloeijen, voor geloeijen, gluren, voor geturen, glijden, voor gelijden, grillen, voor gerillen, grimmelen, voor gerimmelen, grinniken, voor gerinniken*; zoo als nader, bij die woorden, zal aangetoond worden.

Deze vervoeging van *ge* voor nieuwe werkwoorden veroorzaakt, in de beteekenis, geene verandering, maar zij behoudt veelal de kracht van het enkele woord, als: *gedogen, geraken, getuigen, enz.*, welke, in den zin, weinig meer aanduiden, dan *dogen, raken, tuigen.* In andere gevallen ontvangen zulke werkwoorden eene andere beteekenis, en nemen hunne kracht aan van die naamwoorden, van welke zij eigenlijk gemaakt zijn. De volgende voorbeelden zullen het aantoonen. Van *vallen*, komt *het geval*, van hier *gevallen*; van *zeggen, het gezeg, gezeggen*; van *hengen* (hangen), *het geheng, gehengen*; *lieven, het gelief, gelieven.* Nu ontleenen de werkw. *gevallen, gezeggen, gehengen, gelieven*, de beteekenis van hunne naamwoorden *het geval* enz., en verschillen cenigermate van de enkele werkw. *vallen* enz., schoon die overdragtige beteekenis reeds, in die enkele werkwoorden, lag opgewonden. Oul, was dit voorvoegsel gebruikelijk voor vele werkwoorden, in welke het nu slechts in het verledene deelw. is overgebleven, als: *gevinden, gebaren, gebeden* enz.

In de tweede plaats wordt dit voorzetsel gevoegd voor zelfstandige naamwoorden, en

wel op meer, dan eene wijs. Men stelt *ge* voor eenige naamwoorden, met achteraanvoeging van den uitgang *te*, het zij die naamwoorden levende dingen, het zij levenlooze zaken beteekenen. Dit voorvoegsel maakt al die naamwoorden onzijdig, en geeft hun de kracht van eene verzameling van eenheden van dezelfde soort, als: *het gebeente, gebergte, geboefte, geboomte, gedarmte, gedierte, gevogelte, gewormte*, enz. Hier heen behooren, in eenen zekeren zin, woorden, welke het voorzetsel *ge* aannemen, en ook een meerdertal aanduiden, of althans veronderstellen, schoon zij het geslacht niet veranderen, als: *een gebuur, genoot, gevader, gebroeder, gezuster*; alhoewel men nooit zegt, van de twee laatsten, *een gebroeder, eene gezuster*, maar *de gebroeders, gezusters*. Wijders vormt men, door dit voorzetsel *ge*, met afkapping van den uitgang der werkwoorden, in hunne onbepaalde wijzen, nieuwe zelfstandige woorden. Deze worden, daardoor, van het onzijdige geslacht, en geven altoos de werkzaamheid van hunne werkwoorden te kennen, als deze voortdurende werkwoorden zijn, als: *het gedommel, het gefemel, het geklater, het geklikklak, het gesmaal* (voor *gesmadel*, van *smadelen*), het voortd. werkw. van *smaden*), *het gerammel*, enz. Doch wanneer de werkwoorden geene voortdurende zijn, blijven al die woorden wel van het onzijdige geslacht, en beteekenen, dikwijls, de daad des werkwoords, als: *het gebaf, het geblaas, het geknor, het gedruisch*, enz.; evenwel nemen zij ook eenen lijdelyken zin aan, en beduiden eene gewrochte daad, als: *het gebak, het gebouw, het gedicht*, enz.

Eindelijk plaatst men deze lettergreep voor eenige bijvoegelijke naamwoorden, zonder dat de beteekenis daardoor eenigen nadruk outvangt, als: *gespraakzaam, gewinzaam*.
GEAARD, verl. deelw. van *aarden*. Van eene natuurlijke gesteldheid: *ik was toen kwalijk geaard*. Van hier *geaardheid*. Zie *aarden*. Hooft bezigt het van den grond.

GEBAAR, z. n., o., *des gebaars*, of *van het gebaar*; meerv. *gebaren*. Dit woord wordt bij ons in tweederlei beteekenis gebezigd, in die van eene beweging des lichaams, van handen, hoofd en oogen, naar de regels der kunst, of in die van onbesuisdheid; doch, veelal, in den eersten zin, als: *die leeraar maakt schoone gebaren*. Hier spellen sommigen met eene *d* *gebaarden* of *gebeerden*; doch tegen de afleiding van het woord. De andere beteekenis is van getier. geraas: *een groot gebaar maken*. Van hier die lage spreekwijs; *hij maakt een gebaar van den duivel*. In dien zin heeft het geen meervoud. Van hier *gebaarmaken, gebaarmaker, misbaar, vreugdegebaar*. Het eerste *gebaar* is de gewrochte daad; het laatste de werkzaamheid van zijn

werkwoord. Deze onderscheidene beteekenis ontstaat uit het wortelwoord *baren*, hetwelk zoowel toonen, vertoonen, als geluid geven. oudtijds te kennen gaf. Zie *baren*. Van dit *gebaar* komt het verouderde, doch in Vlaanderen nog gebruikelijke onzijd., gelijkvl. werkw. *gebaren, zich gebaren*, voor zich houden: *hij gebaart zich vrolijk; zij gegebarede zich ziek*.

GEBAAKD, bijv. n., *gebaarder, gebaardst*. Die van eenen baard wel voorzien is.

GEBABEL, z. n., o., *des gebabbels*, of *van het gebabbel*; zonder meerv. De daad van babbelen, de babbeling. Het fijne onderscheid ligt, daarin, dat *het gebabbel* eene aanhoudende babbeling is, daar *de babbeling* slechts de daad aanwijst, het babbelen. Even daarom is het in de natuur der zaak gegrond, dat *het gebabbel* geen meervoudig getal heeft, daar *de babbeling* een meerv. toelaat. Zie verder *babbelen*.

GEBAF, zie *gebas*.

GEBAK, z. n., o., *des gebaks*, of *van het gebak*; meerv. *gebakken*. De daad van bakken; ook hetgeen gebakken is. Verkleinw. *gebakje*. Van hier *ovengebak, suikergebak*. Zie *bakken*.

GEBAKEND, verl. deelw. van *bakenen*. Overdragtiglijk: *het is daar anders gebakend*, de zaak staat daar anders. Zie *bakenen*.

GEBALDER, z. n., o., *des gebalders*, of *van het gebalder*; zonder meerv. De daad van halderen. Ook *gebulder*. Het gebruik wil, dat men zegge: *het gebalder van het geschut*, ook *gebulder*; daarentegen *het gebulder des donders*; niet *het gebalder*. Zie *balderen*.

GEBAS (*gebaf, geblaf, elders gebloek*), z. n., o., *van het gebas*; zonder meerv. Het bassen der honden. Zie *bassen*.

GEBED, z. n., o., *des gebeds*, of *van het gebed*; meerv. *gebeden*. De daad van bidden, zonder meerv.: *hij is in het gebed*. Het verzochte, met een meerv.: *stort uwe gebeden uit voor God, tot behoudenis van land en kerck*. *God verhoort het gebed*. Zie *bidden*.

GEBEDEL, z. n., o., *des gebedels*, of *van het gebedel*; zonder meerv. De daad van bedelen. Zie *bedelen*.

GEBEEF, z. n., o., *des gebeefs*, of *van het gebeef*; zonder meerv. Van *beven*. Het *beven*: *datze (de wereld) vast sta in 't gebeef*. [Camph.]

GEBEEND, bijv. naamw. en bijw. Van *beenen*, of *beenderen*, voorzien: *ons lichaam konstliik 't saem gelascht, gebeent*, enz. [Camph.] *Grof, sterk, gebeend*.

GEBEENTE, z. n., o., *des gebeentes*, of *van het gebeente*; meerv. *gebeenten*. De beenderen van een mensch, of dier. Het meervoudige getal leest men in de Bijbelvert.: *Ende mijne gebeenten zijn uitgebrant, als een heert*. Anders is het enkelv. meest in gebruik. *De ondeugd zit tot in zijn gebeente*, hij is een

- grootte schurk. Voor doodsbeenderen: *het koude gebeente wordt onder die grafomb, als een heilig overschot, bewaard. Men beschreit nog zijn gebeente, zijnen dood. Wij hebben dien haas schielijk in het gebeente gelegd, gansch opgegeten.*
- GEBEER, zie *gebaar*.
- GEBEKT, bijv. naamw. en bijw. Die eenen bek heeft. Overdr.: *stijf gebekt zijn*, niet ligt tot eene zaak te bewegen zijn. *Dit wijf is spits gebekt*, in den vertrouwelijsen spreektrant, voor: zij is spijtig. Zie ook *bek*.
- GEBERGTE, z. n., o., *des gebergtes*, of van het *gebergte*; meerv. *gebergten*, als men van verscheidene soorten, hier en daar gelegen, spreekt. Een schakel van bergen. *De veldheer beklom, met het heir, het gebergte. Het armenische gebergte. De weg des gebergtes seir.* [Bijbelv.]
- GEBETEN, verl. deelw. van *bijten*. Overdr. vergramd, vertoornd: *wilt gij, zoo fel op ons gebeten.* [L. Bake.]
- GEBEUK, z. n., o., *des gebeuks*, of van het *gebeuk*; zonder meerv. Het beuken.
- GEBEUREN, onpers. w., gelijkvl. *Het gebeurde, het is gebeurd.* Geschieden, voorvallen: *hoe dikwijls gebeurt het niet, dat deugnieten, hier, ongestraft blijven!* Ook wordt het gebruikt voor te beurt vallen: *dat zoo groot eenen man geen bekwaamer schrijver moght gebeuren.* [G. Brandt.] Dat het voorz. *ge* niet tot den wortel dezes woords behoort, leert de gemeene spreektrant: *het beurt vaak.* Het is afgeleid van *baren, beren*, voor den dag brengen. Van hier *gebeurtenis, gebeurlijk, gebeurlijkheid*.
- GEBIED, z. n., o., *des gebieds*, of van het *gebied*; zonder meerv. Heerschappij, magt: *Alexander zocht, over de geheele aarde, het gebied te voeren.* De uitgestrektheid eener heerschappij: *hij woont onder het gebied van Pruisen; de vijand staat reeds op het gebied.* Van hier *grondgebied, regtsgebied, rijksg gebied, staatsgebied*.
- GEBIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik gebood, heb geboden.* Iets met gezag bevelen: *gij hebt geboden te vertrekken.* Onz., met het hulpwoord hebben. Het bevel over een leger, over eene vloot, voeren: *de koning zelf was aan de spits, om over het leger te gebieden, terwijl zijn zoon over de schepen gebood.* *Zij, die, als koningin der landen, gebood.* [L. Bake.] Van hier *gebiedenis, gebied, gebieding, gebiedster*. — *Gebiedster van mijn hart!* is de taal van den verteederden jongeling. Zamenstell.: *gebiedvoeren, gebiedzuchtig.*
- Gebieden*, bij Kero *kepeoten*, Olfr. *gibiaten*, zweed. *bjudan*, bij Ulphil. *bjudan*, eng. *to bid*, hoogd. *gebithen*. In het gemeen heeft het den zin van aankondigen, van waar ons woord *bode*.
- GEBILD, bijv. n. en bijw. Die dik van billen is.
- GEBIND (*gebindte*), z. n., o., *des gebinds*, of van het *gebind*; meerv. *gebindten*. Hetzelfde als *bind*. Zie dit woord.
- GEBIT, z. n., o., *des gebits*, of van het *gebit*; zonder meerv. Het vermogen om wel te kunnen bijten, en van daar al de tanden zelve: *mijn gebit deugt niet meer; schoon hij reeds naar de tachtig loopt, heeft hij evenwel nog een goed gebit.* Het mondstuk van een paard, anders ook het *bit*: *een paard het gebit in den mond leggen.* Van *bijten*.
- GEBLAAR, zie *gebleet*.
- GEBLAARD, bijv. naamw. en bijw. Van *blaar*, eene vlak voor den kop der dieren: *eene geblaarde koe*, eene bonte.
- GEBLAAS, z. n., o., *van het geblaas*; zonder meerv. De daad van blazen. Zie *blazen*. Zamenst: *slangengeblaas*.
- GEBLAAT, z. n., o., *des geblaats*, of van het *geblaat*; zonder meerv. De daad van blaten. Zie *blaten*.
- GEBLAF, zie *gebas*.
- GEBLEET, ook *geblaar*; zie *geblaat*.
- GEBLIK, z. n., o., *des gebliks*, of van het *gebliek*; zonder meerv. De opslag der oogen. *Vau blikken*.
- GEBLIKSEMD, verled. deelw. van *bliksem*. Door den bliksem getroffen. Overdr., met schrik en geweld nedergeworpen: *Zij zinkt, gelijk een molensteen; Gebliksemt van haar zeven bergen.* [Trip.]
- GEBLINK, z. n., o. Het blinken.
- GEBLOEMD, bijv. naamw. en bijw. Van bloemen voorzien: *gebloemd doek*. Oul. werd het ook voor *verbloemd* gebezigd.
- GEBLOEMTE, z. n., o., *des gebloemtes*, of van het *gebloemte*; zonder meerv. Allerlei bloemen te zamen: *men haalt de allerdelste eigenschap uit gebloemte en kruidgewassen.*
- GEBOD, z. n., o., *des gebods*, of van het *gebod*; meerv. *geboden*. Vangebieden. Een bevel. *Die Godsgeboden onderhoud, handelt wijs.* De afkondiging van het huwelijk: *zij hebben heden, het eerste gebod; onder de geboden staan; de geboden stuiten (bespieren in Groningen).*
- GEBOEFT, z. n., o., *des geboeftes*, of van het *geboefte*; zonder meerv. Schuim van volk. Zie *boef*.
- GEBOEGD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *boegen*. Met eenen boeg voorzien: *geboegde schepen*.
- GEOBERT (*geboerte*), z. n., o., *des geboerts*, of van het *geboert*; zonder meerv. Boeren, boerenstand: **k Sou alleen een dorp doen beven, Quam ick onder het gheboert.* [Wersterb.]
- GEBOGCHELD, bijv. n., van *bogchel*. Die eenen bogchel heeft: *een gebogcheld kind.*
- GEBOM, z. n., o., *des geboms*, of van het *gebom*; zonder meerv. Van *bommen*. Het bommen, een dof geluid maken: *in 't gebom der Maegdenschaer.* [Camp.]

GEBONS, z. n., o., *van het gebons*; zonder meerv. Het bonzen.

GEBOOMTE, z. n., o., *des geboomtes*, of *van het geboomte*; zonder meerv. Vele boomen te zamen.

GEBOORD, verl. deelw. van *boorden*: *een geboorde hoed*. Ook het deelw. van *boren*: *eene geboorde plank*, waardoor een gat geboord is.

GEBOORTE (moesogot. *gabaurtha*), z. n., v., *der*, of *van de geboorte*; meerv. *geboorten*. De toestand, wanneer een mensch, of dier, uit de baarmoeder, ter wereld komt, geboren wordt: *hij stierf, drie uren na zijne geboorte*; *het hoofd des kinds staat lang in de geboorte*. Afkomst: *de thans regerende koning is een vreemdeling van geboorte*; *ik ben een amsterdammer van geboorte*; *hij is, van geboorte, uit Frankrijk*. Aanzienlijke afkomst: *hij is een man van geboorte*. In de beteekenis van geslacht, heeft het ook, naar den bijbelstijl, een meerv. *Dit nu zijn de geboorten van Perez*. Overdragt., het beginsel van eene zaak: *het was noodig, dat men dit oproer in zijne geboorte smoorde*.

Schoon hier het voorzetsel *ge*, en de uitgang *te* is, als in *geboomte*, *gebloemte*, *geboefte*, enz. is het geslacht evenwel vrouwelijk, omdat het woord, naar den aard zijner afleiding, geheel van zoodanige verschilt, als zijnde hetzelfde van het verl. deelw. des werkwoords *baren* gevormd. Van hier *geboortig*. Zamenstell.: *misgeboorte*, *nageboorte*; *geboortedag*, *geboortedicht*, *geboorteplaats*, *geboortestad*, *geboortester*, *geboorteur*, enz.

GEBOREN, verled. deelw. van het oude *baren*, *beren*, *bor*, *geboren*, eigenlijk dragen, brengen, overdragt. voortbrengen, telen, waarvan *geboren* alleen nog in gebruik is: *hij is in Amsterdam geboren*.

GEBORREKIK, zie *gerikkekekik*.

GEBORST, bijv. n. en bijw. Groot van borsten. *Dat beeld is te sterk geborst*.

GEBOUW, z. n., o., *des gebouws*, of *van het gebouw*; meerv. *gebouwen*. Een gesticht, naar de regelen der bouwkunst gemaakt, en voor allerlei verrigtingen verordend: *in die stad staan schoone gebouwen*. Zie *bouwen*.

GEBRAAD, z. n., o., *des gebrads*, of *van het gebrad*. Het meerv. is dan alleen in gebruik, als van vele soorten gesproken wordt. Allerlei gebradene spijs, bijzonder van vleesch. *Breng het gebrad op*.

GEBRABEL, z. n., o., *des gebrabbels*, of *van het gebrabbel*; zonder meerv. De daad van brabbelen.

GEBRAS, z. n., o., *van het gras*; zonder meerv. Het brassen, brasserij.

GEBREK, z. n., o., *des gebreks*, of *van het gebrek*; meerv. *gebreken*. In het gemeen geeft het allerlei mangel en ontbering te kennen, zoo als *breken*, oudtijds, ook voor *ontbreken*

gebezigd werd. Behoeftte aan de voornaamste noodwendigheden des levens: *in den verledenen winter, leden vele menschen gebrek*. Behoeftte aan andere dingen; met de uitdrukking van de zaak: *ik heb hout, pennen, papier, enz. gebrek*. Schaarschheid: *men heeft, thans, niet veel gebrek aan leefstogt*. Allerlei ongemak aan het ligchaam: *hij heeft een gebrek aan het been, aan het hoofd*. Bij uitstek wordt, in sommige oorden van Nederland, de vallende ziekte *het gebrek* genoemd: *hij krijgt het gebrek weer*. Eene onvolmaaktheid in andere dingen: *dat boek heeft een gebrek*; *ik heb de gebreken van dat huis laten verbeteren*. Het gemis van eene zedelijke volmaaktheid: *alle menschen hebben hunne gebreken*; en van daar *gebrek* voor de ondeugd zelve. Berooving en gemis van andere goede hoedanigheden: *de krijgslieden waren wel veel in getal, maar hadden gebrek aan moed*. Nalating: *die man belooft wel veel, maar blijft, telkens, in gebreke*. Eindelijk wordt het gebruikt voor niet bij der hand zijn: *hij schrijft, bij gebrek van eene pen, met houtskool*; *ik drink wijn, bij gebrek van water*. Het woord *gebrek* heeft ook wel eenen tweeden naamval voor zich: *bij waters gebrek, broods gebrek, enz.* Van hier *gebrekig*, *gebrekkelijk*, ook voor verminkt, hinkende, *gebrekkelijheid*, bij Hooft voor behoefteigheid.

GEBREKEN, onpers. w., ongelijkvl. *Mij gebrak, mij heeft gebroken*. Voor hetzelfde gebruikt men, thans, meest *ontbreken*. — *Gebrek hebben, noodig hebben: wat gebreekt mij nog?* [Bijbelv.] Ook persoonl., onzijdig, met *hebben*, voor afwezig zijn: *ende uit ons en gebreekt niet een man*. [Bijbelv.]

GEBRIESCH, z. n., o., *van het gebriesch*; zonder meerv. Het brieschen van een paard.

GEBROED, z. n., o., *des gebroeds*, of *van het gebroed*; zonder meerv. Al de uitgebroeide kiekens uit een nest, ook *het gebroedsel* genaamd. In eenen overdragt. zin, wordt *het gebroed* zoowel als *het gebroedsel*, voor kwaadaardige menschen genomen: *dat is een vuil gebroed*. — *Adderengebroedsel* is, uit de bijbelvert., bekend.

GEBROEDERS, z. n., *der*, of *van de gebroeders*; zonder enkelv. Het woord wordt, bij ons, het meest genomen van twee broeders, die bij elkander inwonen, en dezelfde betrekking, in de wereld, hebben: *ik heb die waren gekocht bij de gebroeders K. en P. Het schip, de twee gebroeders*. Ondertusschen wordt het ook van meer broeders gebruikt, doch uitdrukkende eene naauwe betrekking op elkander: *wij waren twaelf gebroeders*. [Bijbelv.] Van hier *gebroederlingen*, kinderen van twee broeders, en *de gebroederschap*, als: *de gebroederschap* (de vereenigde broeders) *der h. Maagd*.

GEBROEKT, bijv. n. en bijw. Die eene broek draagt. *De oude zicitsers waren ter dege gebroeckt.*

GEBROM, z. n., o., *des gebroms*, of van het gebrom; zonder meerv. Het grove en doffe geluid van beeren, klokken, zware orgelpijpen, enz.; van brommen.

GEBRUI, z. n., o., *des gebruis*, of van het gebrui; zonder meerv. In den gemeenen spreektrant, voor geraas, geweld met stokken, enz. Zie brui, bruijen.

GEBRUIK, z. n., o., *des gebruiks*, of van het gebruik; zonder meerv. De dadelijke aanwending, besteding van eene zaak, naar zijne eigene behoeften, en tot zijn nut. *Neem uw gebruik van deze spijs; mijne schoenen zijn, door het lange gebruik, geheel verstenen; hij maakt van den bijbel een goed gebruik.* De gewoonte: *die kleederdragt is niet meer in gebruik, buiten gebruik.* Dienst, nuttigheid: *hij heeft het gebruik van de spraak verloren.* Iets, dat, door het lange gebruik, eene wet geworden is. In dezen zin heeft het ook een meerv. *Ik ken des lands gebruiken niet wel.* Van hier vruchtgebruik, gebruikelijk, gebruikbaar.

GEBRUIKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gebruikte, heb gebruikt.* Iets tot zijn gebruik nemen: *spijs, kleederen, boeken gebruiken.* Aanwenden: *geduld, drangreden, tijd gebruiken.* Overnemen: *ik zal de woorden van den schrijver zelven gebruiken.* De vrucht van iets genieten: *het land gebruiken.* Voor gebruiken zegt men ook bruiken.

GEBRUIS, z. n., o., van het gebruis; zonder meerv. Van bruisen. Het bruisen.

GEBRUL, z. n., o., *des gebruls*, of van het gebrul; zonder meerv. Het geluid van eenen leeuw. Ook wordt het van andere dieren gebezigd, als zij, tegen gewoonte, luid schreeuwen; zelfs van menschen, die, in dulle razernij, sterk roepen.

GEBULDER, zie gebalder.

GEBULK, z. n., o., *des gebulks*, of van het gebulk; zonder meerv. Het geluid van stieren en koeijen.

GEBUUR, zie buur. Het voorvoegsel *ge* duidt alleen aan de betrekking op eenen anderen buur. Het meerv. is ook gebruikelijk. *De gezamenlijke geburen besloten.* Van hier gebuurschap.

GECRISTEND, voorheen gekristend, oul. *gekerstend*, van christenen, kerstenen, doopen; bijv. n., gedoopt en daardoor in de christelijke kerk ingewijd: *gekristende Evangeliekinders.* [M. L. Tydw.] — *De staatsi van 't kerstenen des Dauphins.* [Hooft.]

GEDAAGDE, z. n., m. en v.; meerv. *gedaagden*. Die gedaagd, of gedagvaard is. Zie dagen, b. w.

GEDAAN, verl. deelw. van doen. Verrigt: *wij hebben gedaan werk.* Geeindigd: *het spel is gedaan.* *Het is met hem gedaan;* eene ge-

meenzame uitdrukking, voor, *hij sterft.* *Het is met die lieden gedaan,* zij verarmen, door gebrek aan nering. *Zij ziet er vrij wel gedaan uit,* doet zich wel voor, is niet leelijk.

GEDAANTE, z. n., v., *der*, of van de gedaante; meerv. *gedaanten*. Het uiterlijke voorkomen van iets. De geheele gestalte, houding, en het gedrag van den mensch heet *zijne gedaante*: *hij is in gedaante gevonden als een mensch.* [Bijbelv.] De trekken van een menschelijk aangezicht: *hij is schoon van gedaante.* Een nagemaakt ontwerp van een huis, enz.: *zie hier deszelfs gedaante.* Eene gelijkheid; in dezen zin laat het een meerv. toe: *hij openbaarde zich, in verscheidene gedaanten.* De uiterlijke toedragt; *de zaken zijn van gedaante veranderd.* Oudtijds was dit woord ook *gedane*: *un sine ghedane.* [M. Stoke.] Het woord is zeker van doen afkomstig: het zal dan uitdrukken den vorm, het maaksel, het voltooisel van eene zaak; en dus derzelve uiterlijke voorkoming, zoo als zij voltooid, ons onder de ooggen valt.

GEDACHTE, z. n., v., *der*, of van de gedachte; meerv. *gedachten*. De daad van denken: *de gedachte is eene wezenlijke eigenschap eens redelijken wezens.* Dat gedacht wordt, als, het overleg, een beraamd plan: *al mijne gedachten zijn verijdeld.* Voorneemen: *ik ben van gedachten, om uit te gaan.* Gevoelen: *ik wil u, over dat stuk, mijne gedachten wel mededeelen.* De voorstelling van iets aan het verstand: *duld de gedachten van den dood!* Eene zaak, die nadenking waardig is: *wij zullen eens heerlijk verrijzen! vertroostende gedachte!* Beraad: *ik zal het eens in mijne gedachten nemen.* Gevoelige aandenking: *die daad zinkt mij diep in de gedachten.* Begrip: *wat gedachten zal ik daarvan maken?* Geloof, schatting des oordeels: *ik ben van gedachten, dat de vrede haast bevestigd zal zijn.* Vermoeden: *ik stond vast op die gedachte, dat hij zoude gekomen zijn.* Verbeelding: *ik vormde mij van dat schoone land geheel andere gedachten.* Peinzing: *hij zit in gedachten.* Afgetrokkenheid der aandacht: *ik deed dat in gedachten.* Van hier *gedachteloos, gedachtenis, gedachtig.* Zamenst.: *gedachtenbeeld.*

Beschaafde schrijvers gebruikten dit woord onzijdig, met de weglating van den uitgang *e*, *het gedacht*: *in 't gedacht.* [Hooft.] *Speel mij in 't gedacht.* [Dekker.] *In sulc ghedacht — in sijn ghedacht,* schreef reeds M. Stoke. Doch het gebruik, de dwingeland der talen, heeft dit woord, door verloop, vrouwelijk gemaakt. Men dulde dit dan; of men beschouwe den aard van dit woord, als van denzelfden vorm zijnde met *gedaante, gelofte, geboorte.*

GEDANS, z. n., o., *van het gedans*; zonder meerv. De dadelijke beweging des dansers.

GEDARME, z. n., o., *des gedarmtes*, of *van het gedarmte*; zonder meerv. Het gansche darmgestel, in mensch of beest.

GEDAUWD, verled. deelw. van *dauwen*. Hooft, bezigt het, voor als dauw gevloeid. *'t Lied gedauwt uit uw geleerde lippen*.

GEDAVER, z. n., o., *des gedavers*, of *van het gedaver*; zonder meerv. De aanhoudende dreuning, davering eener zake. Zie *daveren*.

GEDELTE, z. n., o., *des gedeeltes*, of *van het gedeelte*; meerv. *gedeelten*. Sommige deelen van het geheel te zamen genomen; en daarom laat het ook een meerv. toe: *ik heb er twee gedeelten van*. Omdat dit woord niet van het deelw. *gedeeld*, maar van het naamw. *deel*, regelmatig gevormd is, kan hier geene *d* te pas komen. Sommigen schrijven het meerv. *gedeelens*, schoon legen den aard der taal. Van hier *gedeeltelijk*.

GEDENKEN, bedr. w., onregelm. *Ik gedacht, heb gedacht*. Dit werkwoord wordt, met den vierden naamval, gebruikt: *de moeder gedenkt niet meer hare barens-smarten*. Deze naamval kan dus ook, door den lijdenden vorm, in den eersten naamval veranderd worden: *het is het lot van vele groote mannen, dat, na hunnen dood, al derzelver voortreffelijke daden niet meer gedacht worden*. Men bezigt hier ook (en dat is meer in gebruik) den derden naamval, met *aan*: *hij gedenkt aan mij; ik heb lang aan dat zeggen gedacht*. Met den tweeden naamval: *Hij gedencke aller uwer spijsofferen; sijns wordt niet meer gedacht; doch gedenckt mijner bij u selven*. [Bijbelvertal.] Ook plaatst men er een werkwoord onmiddelijk achter: *ik denk te komen*. Voorts beteekent dit woord de voorstelling van eene verledene of afwezige zaak; de herinnering: *al de eeuwen zullen den naam van dien grooten weldoener gedenken; hij gedenkt nog aan de lessen zijns braven vaders*. Melding maken: *gedenk mijner bij den vorst*. Hopen: *Ik gedenk nog aan die erfenis, voor mijnen dood, te komen*. Een voornemen hebben, in den gemeenen spreektrant: *ik gedenk dat niet te doen*. In vele van deze spreekwijzen gebruikt men ook het enkele *denken*. Het werkwoord *doen* wordt ook bij dit woord geplaatst: *dit geschiedt, om te doen gedenken*, waar *gedenken* onzijdig voorkomt. Weleer werd dit woord ook onpersoonlijk gebezigd, en men zeide *mij gedenkt*, voor, *mij heugt*: *mij gedenkt*. [Oudaen.] *Mij gedenkt, hoe wij eertijds*, enz. [Vollenh.] Van hier de zamengest. woorden, *gedenkblad, gedenkboek, gedenkcedel, gedenkpenning, gedenkrol, gedenkschrift, gedenkspreuk, gedenkteeken, gedenkzuil*, enz. Hooft heeft ook *gedenkenis*: *de gedenkenissen van Commines*.

GEDICHT, z. n., o., *des gedichts*, of *van het gedicht*; meerv. *gedichten*. Een vers. Hiervoor schreef men ook voorheen, *dicht*: *met een goddelijk dicht*. [Vondel.] *Een gedicht maken; een gedicht opsnijden*.

GEDICHTSEL, z. n., o., *des gedichtfels*, of *van het gedichtsel*. Het meerv. is niet in gebruik. Eene gedachte, een overleg; in den bijbelschen spreektrant: *al het gedichtsel der gedachten*. In den gemeenzamen stijl is het ook eene verzinning van eene onwaarheid: *dat is maar een gedichtsel*; ook *een gedichtselkje*. Hiervoor zegt men meestal *verdichtsel*.

GEDIENSTIG, bijv. n. en bijw., *gedienstiger, gediensstigst*. Genegen, om iemand eene dienst te doen, dienstvaardig: *hij heeft eene gediensstige vrouw*. Men zegt ook, in eene beschaafde uitdrukking: *dat is een gediensstig meisje*, zij is niet al te kuisch. — Van hier *gedienstigheid, gediensstiglijk*.

GEDIERTE, z. n., o., *des gediertes*, of *van het gedierte*; meerv. *gedierten*, als er van vele soorten gewag gemaakt wordt. De dieren: *de leeuw is geweldig, onder de gedierten*.

GEDIJEN, (bij Kil. ook *ghedijden*) onz. w., gelijkvl. *Ik gedijde, ben gedijd*. Toenemen, uitzetten: *het graan zoude beter gedijen, indien gij de aarde dieper omgeploegd hadt*. Worden, verstreken: *zoodra het gerucht van deze daad den burgeren ter ooren komt, zal het hem tot eer gedijen*. Voordeelig zijn, in eene onderneming slagen: *zal hij gedijen?* — Eene uitkomst hebben: *al wat hij doet, gedijt wel*. Zie *dijen*.

GEDING, z. n., o., *des gedings*, of *van het geding*; meerv. *gedingen*. Een twistgesprek voor het geregt, eene regtzaak. *Met iemand een geding hebben; hij is geen liefhebber van gedingen*. Hooft bezigt ten eersten *gedinge*, voor het onduitsch *ter eerste instantie*. Zamenst.: *pleitgeding, regtsgeding, twistgeding, gedingbezorger* (onduitsch *procureur*), *gedingschrijver, gedingstuk, gedingzaal*. Zie *ding*, en *dingen*.

GEDOEN, z. n., o., *des gedoens*, of *van het gedoen*; zonder meerv. In den lagen spreektrant, voor *getier*. *Het gedoen*, ook *gedoente*, is, in den gemeenzamen stijl, ook iemands bezitting, vooral van eenen boer: *hij zit daar in een goed gedoen*.

GEDOEN, (zich) wederk. werkw., onregelm. *Ik gedeed mij, heb mij gedaan*. Een woord in den lagen stijl gebruikelijk. Zich behelpen: *ik kan mij daarmede wel gedoen*.

GEDOMMEL, (*gehommel*) z. n., o., *des gedommels*, of *van het gedommel*; zonder meerv. Het dommelen, als de bijen doen; het gegons. Zie *dommelen*. Een mompelend geluid van zacht sprekende menschen heet ook het *gedommel*. In beide gevallen is het een klanknabootsend woord.

- GEDONDER**, z. n., o., *des gedonders*, of *van het gedonder*; zonder meerv. Het donderen. Zie *donderen*.
- GEDOOGEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik gedoogde, heb gedoogd*. Dulden, toelaten: *gedoog, doorluchtige Vorst, dat een ongelukkige u eene bede doe! Zedeloosheid wordt, helaas! in dat huisgezin, openlijk gedoogd*. Oul. werd het ook voor lijden gebezigd, in de spreekwijs *schipbreuk gedoogen*. *Doogen*, en het lat. *indulgere* hebben eenige gelijkheid met elkander. Van hier *gedoogzaam, gedoogzaamheid*; alhoewel die woorden al weinig meer gebruikt worden, daar men *verdraagzaam* enz. bezigt. Oudaen gebruikt *gedoog* als een naamwoord, voor toelating.
- GEDRAG**, z. n., o., *des gedrags*, of *van het gedrag*; zonder meerv. Iemands openbare levenswijs: *Kinders van een onberispelijk gedrag zijn de vreugd hunner ouderen*. Zie *dragen*.
- GEDRAGEN**, (zich) wederk. werkw., ongelijkvl. *Ik gedroeg mij, heb mij gedragen*. Zijnen levenswandel inrigten: *dat kind gedraagt zich redelijk*. Zich van zijnen pligt kwijten: *het leger heeft zich dapper gedragen*. Verblijven: *ik gedraag mij daarin aan uw oordeel*. Oudtijds zeide men dit, *zich op iemand gedragen*. Van hier *gedraging*.
- GEDRANG**, z. n., o., *des gedrangs*, of *van het gedrang*; zonder meerv. Een groote toevloed van menschen, die digt bijeen staan; ook de drang. *Hij is, door het gedrang des volks, in het water gevallen*.
- GEDREIG**, z. n., o., *des dreigs*, of *van het dreigen*; zonder meerv. Van *dreigen*. Het *dreigen*.
- GEDREUN**, z. n., o. Het *dreunen*.
- GEDROGT**, z. n., o., *des gedrochts*, of *van het gedrogt*; meerv. *gedrogten*. Eigenlijk een bedriegelijk verschijnsel, een spooksel, hetwelk de ontstelde verbeelding zich afzigtig afmaakt: *op het gezigt van dit helsche gedrogt, werden zij bleek, als de dood*. Voorts een wanschepsel, zoo als de fabelleer van den driehoofdigen Cerberus, de Sphinx, enz. beuzelt: *dit menscherstlindende gedrocht*. [Vondel.] Een groot zeedier, voor zoo ver het schrik aanjaagt: *zij doodden van verre het gedrogt, met werpspietsen, toen het den rug uit de golven verhief*. Van hier *schrikgedrogt, wangedrogt, gedrogtelijk*; van *driegen*, *bedriegen*.
- GEDRUISCH**, z. n., o., *van het gedruisch*; zonder meerv. Een groot getier, geraas. *Het gedruisch van het voetvolk, van het leger, des vijands, der winden*, enz.
- GEDUCHT**, bijv. n. en bijw., *geduchter, geduchtst*. Van *duchten*. Gevreesd, vreeselijk.
- GEDULD**, z. n., o., *des gedulds*, of *van het geduld*; zonder meerv. De lijdzame gelatenheid, onder al de onaangenaamheden dezes levens. *God heeft, door al die rampen, deszelfs geduld beproefd*. Langmoedige liefde, bij de feilen van den evenmensch: *ik heb hem, met veel geduld, verdragen*. *Geduld wat, een weinig geduld!* is, in het gemeene leven, zoo veel als, wacht wat! Zie *dulden*.
- GEDUREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik geduurde, heb geduurd*. Hetzelfde, als *duren*. Dit woord wordt niet meer gebruikt, dan in het deelwoord *gedurende*, hetwelk als een voorzetsel, met den vierden naamval, gebezigd wordt: *het heeft, gedurende dezen winter, weinig gesneeuwd*. *Gedurende dit jaar, al dien tijd*. Van hier *geduurzaam, geduurzaamheid*.
- GEDURIG**, bijv. n. en bijw. Aanhoudend: *eene gedurige koorts*. Telkens: *hij komt gedurig wederom*. Ook *geduriglijk*. Van hier *gedurigheid*.
- GEDWAAL**, z. n., o., *des gedwaals*, of *van het gedwaal*; zonder meerv. Van *dwalen*. Het *dwalen*.
- GEDWEE**, (bij Kil. *dwee, gedwee, ghedwaeij, gedweeghsaam*) bijv. n., *gedweeër, gedweest* (meer *gedwee, zeer-meest gedwee*). Zacht, buigzaam: *dat schoenleer is heel gedwee*. Ook *gedweeg*: *een gedweege huid*. [Oud.] Overdr., zachtmoedig, gehoorzaam: *mijn zoon is zeer gedwee*. *Iemand gedwee maken*. Van hier *gedweeheid*.
- GEDWEIL**, z. n., o., *des gedweils*, of *van het gedweil*; zonder meerv. Van *dweilen*. Het *dweilen*.
- GEDWONGEN**, bijv. n. en bijw., zijnde het verl. deelw. van *dwingen*. *Gedwongener, gedwongenst*. *Eene gedwongene houding*. *Ik deed dat gedwongen*.
- GEEL**, bijv. n. en bijw., *geler, geelst*. Geelverwig: *gele boterbloem*. *Bleekgeel*; *hooggeel*. Zelfstandig genomen: *hij heeft best geel gekocht*. *Het gele van een ei*, de dojer. Van hier *geelachtig*. Zamenst.: *geelgieter, geelheid, geelvink, geelzucht*, enz. Voor *geel* zegt men ook *geluw*. Men vindt dit bijv. naamw. in de Bijbelv.: *ende welker vederen zijn met uitgegravenen geluwen goude*. Westerb. heeft *geluw hayr*. Bij Kiliaan is *gheluwe luteus*, in het angels. *gealwe*. Zelfstandiglijk gebruikt, zonder meerv., is het ook de *geelzucht*: *hij heeft de geluw*.
- Geel*, hoogd. *gelbe*, eng. *yellow*, deen. *gul*, ital. *giallo*, zweed. *guli*, ijsl. *gulur*, angels. *gealure*, spaan. *jalde*, fr. *jaune*, oudtijds *jaune*, pool. *zoltij*, lat. *gilvus* en *helvus*, middeleeuw. *elvus, falvus, giallus, gialdus*. In het gr. is $\epsilon\lambda\eta$ en $\gamma\epsilon\lambda\alpha$, glans, $\gamma\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$ een glanzig aangezigt hebben. In het Chald. heet *gelah* glanzig zijn.
- GEEN**, een ontkennend bijv. naamw. en bijw. *Hij heeft geen geld in de kas, geene das om den hals, geenen schoen aan de voeten*. *Geene schaduw van eenig geboomte bedekt ons*. Om de ontkenning nog sterker te maken, voegt

men er het lidwoord *een* bij; doch dan wordt *geen* niet verbogen: *ik zie geen eenen appel op den boom. Geen mensch*, niemand. Het wordt ook zelfstandig gebruikt: *geen van beide, geene der dochters was er*, of *geen eene*. Als een bijwoord, wanneer het op het volgende bijvoeg. naamw. slaat, als: *ik heb geen blaauwe oogen*, mijne oogen zijn niet blaauw. *Er is geen de minste twijfel overig*.

GEEN, *gene*, aanw. v. voornaamw., hetwelk, in de spelling, van het vorige wel moet onderscheiden worden, als hebbende eene zachtlange *e*. Men gebruikt dit voornaamwoord met het lidwoord *de* en *het*: *degene, die mij eert; hetgeen, dat ik wil; degenen, die mij hooren*. Men mag het nimmer, als een betrekkelijk voornaamw., gebruiken; zie mijne nederd. spraakk. D. 1., § 259. Er zijn, nogtans, gevallen, waarin *gene* zonder het lidwoord *de* kan staan, als: *moeder en dochter wandelden; deze had eenen vluggen gang, gene konde, van ouderdom, zich voor struikelen naauwelijks beveiligen*. In zulke zamenvoeging heeft *gene* altijd betrekking op het naamwoord, dat het verst verwijderd is, *deze* op het naastbij gelegene. Men gebruikt het ook zelfstandig: *Dezen en genen zeggen het; sommigen*. Eindelijk wordt het ook bijvoegelijk gebruikt: *het schip lag aan gene zijde, aan de overzijde, der rivier. Aan gene zijde des graf's*, na den dood. Voor *hetgeen* zegt men ook wel *hetgunt*, doch dit is, in eenen goeden stijl, niet na te volgen.

GEENERHANDE, onverb. bijv. naamw. Geenerlei. *Ik heb in geenerhande groente smaak*. Zie *hande*.

GEENERLEI, onverb. bijv. naamw. Hetzelfde als geenerhande. *Het geenerlei geslacht*, een woord der spraakkunst, het onzijdige, dat mannelijk noch vrouwelijk is.

GEENSZINS, een sterker ontkennend bijwoord, dan, niet: *Ik wil het geenszins*, ganschelijk niet, *doen*. Van *geen* en *zin*.

GEEP, z. n., v., *der*, of *van de geep*; meerv. *geepen*. Eene kleine vischsoort van een zee-groene kleur, met eenen langen spitsen bek, gelijkende naar dien van eene snip. Men sleept dezelve met een net, op zekere tijden, bij duizenden, aan den Helder, op het strand, om, daarmede, weder andere visch aan hoeken te vangen.

GEER, z. n., v., *der*, of *van de geer*; meerv. *geeren*. Eene strook linnen, schuins gesneden, aan een hemd enz. om het van anderen wijder te krijgen. Ook een stuk schuins gesneden doek, om scheepszeilen breeder aan het eene einde te hebben. Het eng. *gore* schijnt hetzelfde woord te zijn.

GEEREN, onz. w., gelijkv. *Ik geerde, heb geerd*. Met eene geer loopen, schuins loopen: *mijn tuin geert*. *Geeren* is ook een zeemanswoord, voor *afhouden*.

GEERN, zie *gaarn*.

GEERS, zie *giers*.

GEESSEL, z. n., m., *des geesels*, of *van den geesel*; meerv. *geeselen, geesels*. Eene roede, eene zweep, iets van dunne riemen, of touwtjes, gemaakt. *Drijft haar met den geessel*. [Hooft.] *Iemand met den geesel slaan*. Bij overnoeming wordt elke verwoesting, elk verwoester, een *geesel* genaamd: *de oorlog is een geesel des menschdoms*. Vollenhove heet den Admiraal De Ruiter *den geesel van Algiers*. In den bijbelstijl wordt de lasterende tong een *geesel* toegekend: *tegen den geesel der tonge sult gij verborgen wesen*.

De oorspronkelijke beteekenis zal zijn iets, dat spits toeloopt, of eindigt, waarom, in het zweed., *gist* een straal is, *solargist* zonnestraal.

GEESELEN, bedr. w., gelijkv. *Ik geeselde, heb geeseld*. Met roeden, met den geesel slaan: *de regter heeft hem openlijk, om zijne dieverij, laten geeselen*. In Noordholland bezigt men *het geeselen van de tarwe*, wanneer men de gebondene schoof, op de geeselsbank, slaat, opdat de zaadkorrels uit de aren vliegen. In den stijl der dichters leest men van *geeselende winden* — van *eenen geeselden storm*, die vele verwoestingen aanregt. Van *geeselen* is *geeselaar*, anders een *geeselsbroeder, geeselsmonnik*, die zich zelven, om boete te doen, geeselt; ook een slaaf, die anderen geeselt — *geeselsbrok*, die, dagelijks, met den geesel geslagen wordt; *geeseling*, enz.

GEEST, z. n., m., *des geestes*, of *van den geest*; meerv. *geesten*. Men drukt met dit woord, in onze taal, voornamelijk, eene onligchamelijke zelfstandigheid uit, die door verstand, oordeel en wil werkzaam is. In dien zin wordt er God, het allervolmaakste wezen, door verstaan: *God is een oneindige Geest*. Schepselen, van welke men geloofd, dat zij onbeligchaamde wezens zijn, als de Engelen; doch met bijvoeging van eene of andere eigenschap: *hemelgeesten, goede geesten, gediensstige geesten*. — Duivelen: *booze, verleidende, onreine geesten*. De ziel des menschen: *de mensch is een schepsel, zeer ver boven de dieren verheven, alzoo hij eenen onstoffelijken, onsterfelijken geest bezit*. Ook, wanneer dit wezen van het ligchaam afgescheiden is: *zijn geest waart nog om die graftomb*. De verstorvenen: *hij verhaalt ons veel van het rijk der geesten*; het schimmenrijk bij de dichters genoemd. Een spooksel, naar de denkbeelden van het volk: *men zegt, dat, in dat huis, een geest, in het wit gekleed, verschijnt*. Van hier *kwelgeest, poltergeest, waargeest*. — Het leven: *er is geen geest meer in hem*. De adem: *nadat hij die woorden gesproken had, gaf hij den geest*;

den geest uitblazen. De vermogens der ziel, als, de gedachten: *hij laat zijnen ganschen geest uit*. Verstand, oordeel, vernuft: *in dat kind ontdekte zich, zeer vroeg, een groote geest*. Iedere geestgesteldheid van den mensch: *hij is droevig, blijde van geest*. Eene heerschende gezindheid, een gevoelen, dat het meest in het oog loopt: *de geest der tijden; men konde, uit die gesprekken, wel dra den geest der Vergadering ontdekken*. Een persoon, die, in een of ander vak, heerlijke vermogens bezit: *er stond niet eerder een aantal van goede dichters op, voor dat een groote geest, door een meesterstuk, den algemeenen ijver ontvonkte*. Ook wordt iemand een geest genoemd, die van zich zelven geloofd, meerder doorzigt, dan andere menschen, te hebben, op welken hij, als op kleine, zwakke, geesten nederziet: *men telt hem onder de sterke geesten van onze dagen*. Hierheen behoort *vrijgeest*, die voorgeeft zich, in het stuk van godsdienst, van de slaafsche banden der vooroordeelen losgerukt te hebben. Iemand, die de voorste in eene stoute onderneming is, en zich, in eenige boosheid, het meest van allen laat zien, heet een geest: een oproergeest; een tuimelgeest; een wargeest; een woelgeest. — Iemand, die onverwacht komt, en om geld maant, wordt een *kwade geest* genaamd, in den dagelijkschen spreektrant: *de kwade geesten loopen hem om de deur*. Hetgeen aan de natuur van eenen geest, om zijne vlugheid, fijnheid, en onzichtbaarheid, zeer nabij komt, draagt bij ons ook den naam van geest. Dus noemen wij het vloeibare, vlugtige, werkzame wezen, dat deels door gesting ontbonden, deels ook door overhaling, uit verscheidene lichamen, getrokken wordt, als: *wijngeest, vitrioolgeest, enz.*; van hier *geestrijk*, dat veel geest bezit. Ook het fijne, vloeibare, welks zitplaats men, in onze zenuwen, veronderstelt, en hetwelk men voor de werkende oorzaak, of ten minste, voor het eerste en voornaamste hulpmiddel van alle beweging en gevoel aanneemt, heet geest: *de levensgeesten; zijne geesten waren door het vroege opstaan gansch uitgeput*. Ook wordt de voorname inhoud van een boek, of geschrift, geest genoemd: *hier heb ik het papier, waarnaar gij verlangdet, ik zal er u den geest van mededeelen*.

In onze taal heeft het woord geest nog eene geheel vreemde beduidenis, die, namelijk, van eene zandige strook lands; zoo vindt men het bij M. Stoke: *'t land op die geest; doesi hadden de harde geest*. Stoke gebruikt het, in dien zin, vrouwelijk. In Noordholland wordt nog de zandige strook lands bij St. Pankras zoo genoemd: *toen ik door de geest liep, werd ik bezweet*. Het gebruik wil dit ook vrouwelijk houden: hij

woont in de geest van Pankras. Dit woord is ook nog over, in de namen der dorpen, *uitgeest, oestgeest*. Dalijn leidt dit woord, dat in Oostfriesland *gaste*, in andere neder-saksische oorden, *göst, göse*, luidt, van het verouderde *gōra, de aarde*, af, in het gr. γῆ, γαῖα. Adel. brengt het, of tot het dithmarsche *gose*, zweed. *gist*, neders. *giist*, dat droog beteekent; of hij brengt het, met het lat. *vastus, woest*, tot eene bron, omdat in de middeleeuwen, *gastum* zoo wel onvruchtbare land, als eenen braakakker te kennen gaf. Vergelijk ons nederd. *gust*, dat onvruchtbaar beteekent.

In den bijbelstijl heeft dit woord ook nog bijzondere beteekenissen. *De heilige geest*. De gaven des geestes: *God geeft hem den geest niet met mate*. De godsdienst van het nieuwe verbond: *de bediening van den geest*. De vernieuwde gezindheid des harten, door de kracht der waarheid: *het vleesch begeert tegen den geest*. Verrukking van zinnen, verbeelding: *ik zag in den geest*. Leeraars: *beproeft de geesten*. Enz.

Geest, hoogd. *Geist*, bij Kero *keist*, Isidor. *gheist*, Olfrid. *keist, geist*, angels. *gast*, neders. *geest*, eng. *ghost*, deen. *geist*, zweed. *gast*. — Denkelyk, dat men, met dit woord, eerst den adem heeft willen aanduiden, de sterke uitblazing van de lucht, uit de long, door dezen klank nabootsende. Immers het grieksche πνεύμα, gelijk ook het lat. *spiritus*, komt van een woord, dat ook *uitblazen* beteekent.

GEESTACHTIG, bijv. n. en bijw. Waarin veel geest is: *een geestachtig vocht*. Van hier *geestachtigheid*.

GEESTDRIJVER, z. n., m., des *geestdrijvers*, of van den *geestdrijver*; meerv. *geestdrijvers*. Een, die voorgeeft, door den geest gedreven te worden, een dweeper. Van hier *geestdrijverij*.

GEESTELIJK, bijv. n. en bijw. Onligchamelijk: *de ziel is een geestelijk wezen*. Godvruchtig: *dat is een regt geestelijk mensch*. — Die zich aan de regels van eene godsdienstige orde verbonden heeft: *eene geestelijke dochter*. Zelfstand.: *de geestelijken*, kerkleeraars, voorgangers in de godsdienst: *hij behoort tot de geestelijken*. Kerkelyk: *een geestelijk gewaad; het geestelijke regt; de geestelijke goederen*. In den bijbelstijl is *geestelijk* verlicht: *de geestelijke mensch*. Eene meerdere kennis van de godsdienst, dan anderen, bezittende: *gij, die geestelijk zijt*. Dat van den heiligen geest oorsponkelijk is: *geestelijke gaven*. Dat tot de godsdienst betrekking heeft, dat iets godsdienstigs in zich behelst: *een geestelijk lied*. Dat opzigt heeft op het inwendige bestaan des harten: *de wet is geestelijk*. Dat iets van den aard eens geestes heeft: *een geestelijk ligchaam*. Hetgeen op

- iets verheveners toepasselijk is : *geestelijke drank*. Dat met de gesteldheid van het nieuwe verbond overeenkomt : *een geestelijk offer*. Zinnebeeldig : *het geestelijke Sodoma*. De schrift, geheimzinnig, niet naar de letter, verklaren, noemt men : *geestelijk uitlegen*. Van hier *geestelijkheid*, de geestelijken.
- GEESTIG, bijv. n. en bijw., *geestiger, geestigst*. Die veel vernuft bezit : *een geestig schrijver*. Dat met schoone trekken van vernuft is opgesteld : *een geestig versje*; *een geestig gezegde*. Op eene geestige wijze : *dat boek is geestig geschreven*. Men bezigt ook een verkleinw. *geestigjes*, eenigzins geestig. Van hier *geestigheid*.
- GEEUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik geeuwde, heb geeuwd*. Onwillig den mond opsperren: *hij doet niets, dan geeuwen*. Van hier *geeuwaard*, (*geeuwerd, geeuwer, geeuwing, geeuwster*). *Geeuwen*, hoogd. *gähnen*, angels. *geonan*, eng. *to yawn*, zweed. *gina*, gr. *χαω, χαιω, χαιω*, arab. *gahi*, hebr. *gaoes*.
- GEFEMEL, z. n., o., *des gefemels*, of van het *gefemel*; zonder meerv. *Gefutsel*, het femelen.
- GEFLEEM, z. n., o., *des gefleems*, of van het *gefleem*; zonder meerv. De daad van fleemen. Zie *fleemen*.
- GEFLONKER, z. n., o., *des geflonkers*, of van het *geflonker*; zonder meervoud. De gedurige flonkering. Zie *flonkeren*.
- GEFLUIT, z. n., o., *des gefluits*, of van het *gefluit*; zonder meerv. De daad van fluiten. *Het getijp van een muschje looft zoo plichtig zijnen schepper, als het gefluit van een goudvink*. [M. L. Tijdw.]
- GEGEEUW, z. n., o., *des gegeeus*, of van het *gegeeuw*, zonder meerv. Een gestadig geeuwen.
- GEGLUUR, z. n., o., *des gegluurs*, of van het *gegluur*; zonder meerv. Van *gluren*. Het *gluren*.
- GEGOED, bijv. n. en bijw., *gegoeder, goeodst*. Bemiddeld; *een goeod man*. Van *goed, goederen*, o. Van hier *gegoedheid*.
- GEGOLF, z. n., o., *des gegolfs*, of van het *gegolf*; zonder meerv. Van *golven*. Het *golven*.
- GEGONS, z. n., o. Het *gonzen*.
- GEGOOI, z. n., o., *des gegoois*, of van het *gegooi*; zonder meerv. De daad van gooijen.
- GEGRINNIK, z. n., o. Het *grinniken* der paarden.
- GEHAKKEL, z. n., o., *des gehakkels*, of van het *gehakkel*; zonder meerv. *Het hakkelen*, gebrekkelijk spreken. Zie *hakkelen*.
- GEHALTE, z. n., o., *des gehalten*, of van het *gehalte*; zonder meerv. De innerlijke waarde van het geld, ten opzigt van zijn gewigt; ook de innerlijke waarde van alle metalen:
*De heete smeltkroes geeft aan 't goud
Zijn prijs en uitgepuurd gehalte;*
zoo zong zeker Dichter. Overdr. wordt het woord ook genomen voor de waarde van
- andere dingen. Zoo drukt zich dezelfde Dichter uit:
*De zoenprijs, die alleen 't gehalte
Der voldaad houdt...*
- GEHARNAST, bijv. n. en bijw. Van een harnas voorzien. Van *harnas*.
- GEHEEL, bijv. n. en bijw. Zonder lichamelijk gebrek, als een zelfst. naamw. gebruikt: *daar is niets geheels in mijn vleesch*. [Bijbelvertal.] *Gansch*: *het geheele jaar door*. Ongeschonden, ook zelfst.: *het huis staat nog in zijn geheel*. Zonder breuk; in de telkunst: *de regel van drieën in het geheel*. Zelfstandig wordt het ook genomen, voor den gauschen inhoud: *het geheel is grooter, dan zijn deel*. *Het geheelal*, de schepping, anders *heelal*. *Daar is het geheel en al*, daar hebt gij het altemaal. *Geheel niet*, ganschelijk niet.
Geheel is van *heel*, met een voorgevoegd *ge*, en dit van het gr. *ἅλος*.
- GEHEIM, bijv. n. en bijw. *geheimer, geheimst*. Bedekt: *eene geheime afspraak*. *Met iets geheim zijn*, een geheim van iets maken. *Geheim blijven*, niet ontdekt worden. *Geheim houden*: de zaak, welke ik hem gezegd heb, heeft hij geheim gehouden, niet ontdekt.
- GEHEIM, z. n., o., *des geheims*, of van het *geheim*; meerv. *geheimen*. Eene geheime zaak: *hij is achter het geheim*. *Iemand een geheim betrouwen*. Dat elk niet weten mag: *hij heeft altoos geheimen*; *dat behoort tot de geheimen des huwelijks*. Zamenst. zijn: *geheimbewaarder, bewaardster, geheimkamer, geheimraad* (een lid van den geheimen Raad), *geheim-schrift, geheimschrijver*, enz.
Geheim komt af van *heimen*, bij Kil. bedekken. In het angels. is *hamod* bedekt. Het oude eng. woord *ham* heet eene bedekte plaats, waar huizen bij elkander staan. Ons woord *heim* behoort hiertoe, gelijk het eng. *home*, eene verblijfplaats.
- GEHEIMENIS, z. n., v., *der*, of van de *geheimenis*; meerv. *geheimenissen*. Eene verborgenheid: *in deze heilrijke geheimenisse*. [Monen.]
- GEHELMD, bijv. n. en bijw. Met een helm gewapend. Van *helm*.
- GEHEMELTE, z. n., o., *des gehemettes*, of van het *gehemelte*; meerv. *gehemelten*. Het bovenste gedeelte van binnen in den mond, ook *verhemelte* genoemd: *mijne tong kleeft aan het gehemelte, van dorst*. Het bovenste deel van eene bedstede: *het gehemelte mijner bedstede was met liefdebeeldjes beschilderd*. Van *hemel*, om de wulfachtige gedaante.
- GEHENGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gehengde, heb gehengd*. Gedogen, toelaten:
*Wat is een reeks van honderd jaren,
Waartoe 't niet een uit duizend brengt?
Een zelfstrijd, die geen rust gehengt.*
[L. Bake.]
- GEHEUGEN, z. n., o., *des geheugens*, of van het *geheugen*; het meerv. is niet in gebruik.

Het vermogen, om zich de zaken, met bewustheid, te herinneren : een goed, gelukkig, scherp geheugen. *Ik heb mijn geheugen nog.* Herinnering : *ik heb van die geschiedenis geen geheugen meer.* — Boven des menschen geheugen.

GEHEUGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geheugde, heb geheugd.* In het geheugen houden : *help mij dat geheugen.* Het wordt meest, als een onpers. werkw., gebruikt : *het geheugt mij.* Voor geheugen zegt men ook heugen. Van hier geheugenis.

GEHINNIK, z. n., o., des gehinniks, of van het gehinnik ; zonder meerv. Het natuurlijke geluid der paarden, hetwelk men door dit woord nabootst. *Zie hinniken.*

GEHOEKT, bijv. n. en bijw. Dat hoeken heeft : een gehoekte steen. Met eenen hoek, of haak, voorzien : een gehoekte vischhengel.

GEHOETEL, z. n., o., des gehoetels, of van het gehoetel ; zonder meerv. Het getalm, gefutsel ; ook gebeuzel. *Hoetelen* is bij Kil. *inartificialiter se gerere, ignaviter agere : frivola agere, sordida agere.*

GEHOMMEL, zie gedommel.

GEHOOR, z. n., o., des gehoors, of van het gehoor ; zonder meerv. Een der vijf zinnen. *Die oude man is nog scherp van gehoor. Hard van gehoor zijn. Ik heb mijn gehoor verloren.* Het fijne gevoel, om over de klanken, in de toonkunst, wel te oordeelen : *gij hebt geen goed gehoor.* De toegang tot voorname personen : *de koning heeft den buitenlandschen gezanten, heden, een gunstig gehoor verleend.* Aandachtige opmerkzaamheid : *zult gij aan mijne vermaningen geen gehoor geven ? — Hij geeft den duivel gehoor, hij laat zich door eenen ondeugd verleiden.* Eindelijk wordt het voor eene hoorende menigte genomen : *er was, heden, een schoon gehoor bij dien leeraar ; ik ben ook onder zijn gehoor geweest.* Van hier gehoorig, gehoorplaats, gehoorzaal.

GEHOORZAAM, bijv. naamw. en bijw., gehoorzamer, gehoorzaamst. Gezegkelijk, onderworpen : *die weduw heeft gehoorzame kinderen. Men moet aan God meer gehoorzaam zijn, dan aan de menschen. Den ouderen gehoorzaam.* Ook eene uitdrukking van wellievendheid : *ik ben uw gehoorzaamste dienaar.*

GEHOORZAAMHEID, z. n., v., der, of van de gehoorzaamheid ; zonder meerv. De bereidwilligheid en vaardigheid, om zijn gedrag, naar de bevelen van anderen, in te rigten : *wederspannige onderdanen tot gehoorzaamheid brengen. Eene blinde gehoorzaamheid.* Onderwerping : *hij heeft al dat land, onder zijne gehoorzaamheid, gebracht.*

GEHOORZAMEN, ONZ. w., vereischende den derden naamval, gelijkvl. *Ik gehoorzaamde, heb gehoorzaamd.* Gehoorzaam zijn : *gehoorzaam uwen vrienden, die u het goede voorhouden.*

Zich laten leiden : *de driften moeten der rede gehoorzamen. Het paard gehoorzaamt aan den teugel.*

GEHUCHT, z. n., o., des gehuchts, of van het gehucht ; meerv. gehuchten. Eigenlijk, een drommel huizen, op eene hoogte aangelegd.

GEHUIL, z. n., o., des gehuils, of van het gehuil ; zonder meerv. Het schrijend geluid van een kind ; ook van wolven en andere dieren, van nachtvogels, van winden gebruikelijk. Het huilen.

GEHUISD, bijv. naamw. en bijw. Die ergens een huis heeft. *Hij is daar slecht gehuisd ; ruim, naauw gehuisd zijn.* Ook het verl. deelw. van het werkw. *huizen : de kat, heeft, in die kas, slecht gehuisd ; de vijand heeft, in dat land, niet fraai gehuisd, huisgehouden, alles verwoest.*

GEHUNKER, z. n., o., des gehunkers, of van het gehunker ; zonder meerv. De gedurige hunkering. *Zie hunkeren.*

GEHUPPEL, z. n., o., des gehuppels, of van het gehuppel ; zonder meerv. Het dartelegespring van eenig mensch, of dier. *Zie huppelen.*

GEHUWD, bijv. n., verl. deelw. van *huwen.*

GEJAAG, z. n., o., des gejaags, of van het gejaag ; zonder meerv. De daad van jagen, zoo als *het gejagt* van jagen.

GEJAMMER, z. n., o., des gejammers, of van het gejammer ; zonder meerv. Eene gestadige jammering. *Zie jammeren.*

GEJANGEL, zie gejank.

GEJANK, z. n., o., des gejanks, of van het gejank ; zonder meerv. Ook *gejangel.* Het gekrijt van geslagene of gebetene honden, enz. Oud. heeft ook *getjenk.* *Zie janken.*

GEIBLOK, z. n., o., des geibloks, of van het geiblok ; meerv. geiblokken. Een blok, hetwelk men in het opgeijen van de zeilen gebruikt.

GEIJEN, bedr. w., gelijkv. *Ik geide, heb gegeid.* Scheepswoord, gewoonlijk met het voorzetsel *op, opgeijen,* van de zeilen. In de zeesteden van Nederduitschland beteekent het zoo veel als trekken.

GEIL, bijv. n. en bijw., *geiler, geilst.* Eigenlijk beteekent het vet, ten opzigt van het vleesch van dieren, wanneer hetzelve, door zijne veltigheid, eene walging veroorzaakt. Van hier, dat men, in het gemeene leven, zegt : *dat spek is geil.* Ook wordt het voor eene deugdelijkheid, in sommige spijzen, gehouden : *geile boter.* Van hier, wanneer de aarde eene overvloedige bemesting heeft, heet zij *geil : ik heb die tarw in eenen geilen akker gezaaid. — Een geile grond, een geile hof.* De gewassen ook, wanneer zij te veel voedsel, uit den grond, trekken, en daardoor schielijk groeijen, zonder veel vrucht te geven, maar meest in het lot en blad schieten, worden *geil* genoemd : *die boomen staan te geil. Het graan staat geil.* Eindelijk, eene

gesteldheid des gemoeds, die haren grond, voor het naaste, in eene overvloedige voeding en koestering van het ligchaam heeft; eene gesteldheid, waardoor men eene hevige prikkeling tot bijslaap gewaarwordt, en die prikkeling zoekt gaande te houden: *een geil wijf; geile gedachten*. Van dieren, die eene groote drift, in het voorttellen van hun geslacht, toonen, gebruikt men het ook: *de bok is een geil dier*. Van hier *geilheid*. Oul. werd het ook zelfstandig gebezigd: *hij is een vuile geil*.

De oorsprong dezes woords is duister. Adelung meent, dat het van *geel* afstamt, neders. *gäl*, omdat het meeste vet eene geelachtige kleur heeft, en vet, dat geil is, nog meer in het gele valt. Het hebr. *halb* is vet. *γαλα* gele melk, en bij de oudste galliers was *galba* vet. Men brengt het ook tot het gr. *γαλιών*, *ontuchtig zijn*.

GEINSTER, z. n., m., *des geinsters*, of *van den geinster*; meerv. *geinsters*. Eene glimmende vonk. Het woord geraakt, bijna, geheel uit het gebruik. M. L. Tijdw. bezigt het:

De Heer, met zuchtjes in den schik,

Met flaauwe geinsters, pas aan 't glimmen.

Bij Kil. is *gheijnster*, *ghenster*, *scintilla*, *favilla*. Het is zeer denkelijk, dat het, met *glinster*, *glinsteren*, *glans* enz. eenen oorsprong heeft.

GEJOK, z. n., o., *des gejoks*, of *van het gejok*; zonder meerv. Boert, gescherts. Van *jokken*.

GEIT, z. n., v., *der*, of *van de geit*; meerv. *geiten*. Het wijfje van eenen bok. Verkleinw. *geitje*. Zamenst.: *steengeit*, *geitenbaard*, *geitenhaar*, *geitenmelk* enz.

Geit hoogd. *Geisze*, bij Willeram. *Geizzo*, angels. *gat*, zweed. *get*, deen. *geed*, turk. *geitzi*, bij de nieuwe Gr. *γίθα*, hebr. *ain*, gr. *αἴς*, lat. *ægis*, eng. *goat*. In het hebr. is er ook *gadi*.

GEITOUW, z. n., o., *des geitouws*, of *van het geitouw*; meerv. *geitouwen*. Van *gei*, *geijen* en *touw*. Een touw, waarmede men het zeil aan de ra haalt.

GEJUICH, z. n., o., *des gejuichs*, of *van het gejuich*; zonder meerv. De dadelijke juichtoon. *De Vorst werd, met groot gejuich, in de hoofdstad ontvangen*. Zie *juichen*.

GEJUWEELD, bijv. n. en bijw., van *juweel*. Met juweelen versierd: *het aardrijk scheen om mij alleenig gejuweelt*. [Dullaert.] *Wat was zij gejuweeld!*

GEK, bijv. n. en bijw., *gekker*, *gekst*. Ook z. n., m., *des geks*, of *van den gek*; meerv. *gekken*. Van zijn verstand beroofd: *die man is gek*. Hoogmoedig, verwaand; in de dagelijksche taal: *gij zijt een regte gek*. Verkeerd: *dat is een gek stuk*; *foei! dat is gek*. Een kluchtenvertoon, een potsenmaker: *hij speelt voor gek op den schouwburg*. *Den gek met iemand steken, met iemand den gek*

scheren, gekscheren met iemand, iemand foppen. Eene draaikap op eenen schoorsteen, met eene of andere beeldtenis, heet ook een *gek*. Ook een kinderspel. De knie, of mik, van eene pomp wordt van sommigen ook *de gek* genoemd. Het verkleinw. van het zelfstandige *gek* is *gekje*; vrouwel.: *gekkin*, verkleinw. *gekkinnetje*. Van hier *gekheid*, *gekkelijk*, *gekkenhuis*, *gekskap*.

GEKAKEL, z. n., o., *des gekakels*, of *van het gekakel*; zonder meerv. *Het gekakel eener broedsche hen*. — Ook het gesnap. Zie *kakelen*.

GEKAL, z. n., o., *des gekals*, of *van het gekal*; zonder meerv. Het bedrijf van *kallen*.

GEKAMD, bijv. n. en bijw. Die eenen kam heeft. *Hij ziet zoo rood, als een gekamde haan*; spreekwoord, van oplopende menschen gebruikelijk. *Gekamd* is ook het verled. deelw. van *kammen*: *gekamde wol*.

GEKAST, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *kassen*. In eene kas gezet, vooral bij de dichters gebruikelijk, van gezette diamanten en andere edelgesteenten: *een diamant in goud gekast*.

GEKEF, z. n., o., *des gekefs*, of *van het gekef*; zonder meerv. Het gebas van kleine hondjes. Zie *keffen*.

GEKEPERD, bijv. n. en verled. deelwoord van *keperen*. Met eene keper geweven: *gekeperde zijde*. Zie *keper*.

GEKERM, z. n., o., *des gekerms*, of *van het gekerm*; zonder meerv. De dadelijke aanhoudende kerming. Zie *kermen*.

GEKIJF, z. n., o., *des gekijfs*, of *van het gekijf*; zonder meerv. *Dat men minder ghekijs zoude vernemen*. [H. de Gr.] Zie *kijven*.

GEKIJK, z. n., o., *des gekijks*, of *van het gekijk*; zonder meerv. De daad van *kijken*.

GEKIR, *gekor*, z. n., o., *des gekirs*, of *van het gekir*; zonder meerv. De klagende toon der tortelduiven. Het *kirren*.

GEKITTEL, z. n., o., *des gekittels*, of *van het gekittel*; zonder meerv. Aanhoudende kitteling. Zie *kittelen*.

GEKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gekte, heb gegekt*. Schertsen, spotten. *Met iemand gekken*. *Nu zonder gekken!* in ernst gesproken! Van hier *gekker*, *gekkernij*.

GEKLAG, z. n., o., *des geklags*, of *van het geklag*; zonder meerv. De daad van *klagen*.

GEKLANK, z. n., o., *des geklanks*, of *van het geklank*; zonder meerv. Geluid: *het geklank der trompetten*.

GEKLAP, z. n., o., *des geklaps*, of *van het geklap*; zonder meerv. Het gesnap: *dat is een ijdel geklap*. Het toeslaan eener deur enz.: *ik kan, des nachts, van dat geklap niet slapen*. Het geknap eener zweep; het geluid, dat vogels met hunne wieken maken, enz., benoemt men ook zoo. Zie nog ander gebruik in *klappen*.

- GEKLAPPEN**, z. n., o., *des geklappers*, of van het *geklapper*; zonder meerv. Het klapperen, zijnde het voortdur. werkw. van *klappen*. Van de wieden der vogelen, van eene deur, enz.
- GEKLATER**, z. n., o., *des geklaters*, of van het *geklater*; zonder meerv. De klatering: het *geklater des donders*. Zie *klateren*.
- GEKLEP**, z. n., o., *des gekleps*, of van het *geklep*; zonder meerv. Het geluid der kleine klokken; ook als men den klepel slechts aan de eene zijde laat vallen. Voorts het geluid van ooijsvaars. Zie *kleppen*.
- GEKLETS**, z. n., o., *van het geklets*; zonder meerv. Zie *kletsen*.
- GEKLETTER**, zie *geklater*.
- GEKLIKKLAK**, z. n., o., *des geklikklaks*, of van het *geklikklak*; zonder meerv. Een woord, uitgevonden om den slag der wapenen tegen elkander, en op het harnas, het schild en den helm, na te bootsen. Vondel gebruikt het: *⁂ geklikklack van het harnas*.
- GEKLINK**, z. n., o., *des geklinks*, of van het *geklink*; zonder meerv. Het geluid van schelle klokjes, van glazen, enz. Zie *klinken*.
- GEKLOK**, z. n., o., *des gekloks*, of van het *gekllok*; zonder meerv. Het nagebootste geluid eener hen, die kiekens heeft. Van *klokken*.
- GEKLOP**, z. n., o., *des geklops*, of van het *gekllop*; zonder meerv. De daad van *kloppen*.
- GEKLOTS**, z. n., o., *van het geklots*; zonder meerv. Bons: *ik werd, door het hevige geklots der baren tegen het schip, wakker*. Zie *klotsen*.
- GEKNARS**, *gekners*, z. n., o., *van het geknars*; zonder meerv. Zamenstell.: *tandengeknars*. Zie *knarsen*, *knersen*.
- GEKNIK**, z. n., o. Het knikken.
- GEKNOR**, z. n., o., *des geknors*, of van het *geknor*; zonder meerv. Het gedurige knorren. Zie *knorren*.
- GEKOOK**, zie *kooksel*.
- GEKOR**, anders *gekir*.
- GEKOUT**, z. n., o., *des gekouts*, of van het *gekout*; zonder meerv. Gestadige praat. Zie *kouten*.
- GEKRAAI**, z. n., o., *des gekraais*, of van het *gekraai*; zonder meerv. Zamenstell.: *hanengekraai*. Zie *kraaijen*.
- GEKRAAK**, z. n., o., *des gekraaks*, of van het *gekraak*; zonder meerv. Gedruisch, geraas. Vondel. zegt ook *gekrak*. Zie *kraken*.
- GEKRAS**, z. n., o., *van het gekras*; zonder meerv. Het geluid eener raaf. Zie *krassen*.
- GEKRIEL**, z. n., o., *des gekriels*, of van het *gekriël*; zonder meerv. Gewemel. *Ik kon, van al dat gekriël des volks, niet bepaald zien*. Zie *krielen*.
- GEKRIJSCH**, z. n., o., *van het gekrijsch*; zonder meerv. De daad van *krijschen*. Zie dit woord.
- GEKRIJT**, z. n., o., *des gekrijts*, of van het *gekrijt*; zonder meerv. Geween. Zie *krijten*.
- GEKRIKKRAK**, z. n., o., *des gekrikkraks*, of van het *gekrikkrak*; zonder meerv. Van *krikkraken*, kraken. *Het gekrikkrak van den mast*. Klanknabootsend woord.
- GEKRIEEL**, z. n., o., *des gekrieels*, of van het *gekrieël*; zonder meerv. Het *krieelen*.
- GEKSCHEREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik gekscheerde, heb gegescheerd*. Zie *gek*.
- GEKUCH**, z. n., o., *des gekuchs*, of van het *gekuch*; zonder meerv. Gedurige kugching. Zie *kugchen*.
- GEKUIFD**, bijv. n. en bijw. Met eene kuif voorzien.
- GEKUISCHT**, verl. deelw. van het verouderde werkw. *kuischen*, bij Kil. *zuiveren, reinigen*. Men gebruikt het gewoonlijk, om een zweemsel van reinheid, eene gemaakte vertooning van dezelve, daardoor, uit te drukken: *gekuischte taal*.
Voor'tuiterlijk gekuist van erge zeden. [M.L.Tydw.]
- GEKWAAK**, z. n., o., *des gekwaaks*, of van het *gekwaak*; zonder meerv. Hetzelfde als *gekweek*. Zie *kwaken*.
- GEKWAK**, z. n., o., *des gekwaks*, of van het *gekwak*; zonder meerv. Een gedurig kwakken. Zie *kwakken*.
- GEKWEEK**, z. n., o., *des gekweeks*, of van het *gekweek*; zonder meerv. Klanknabootsend woord, beteekenende het geluid der eenden. In eene ruimere beteekenis, van menschen, gebabbel, gekakel, gekijf: *houdt op met dat gekweek*. Zie *kweeken*.
- GEKWEEL**, z. n., o., *des gekweels*, of van het *gekweel*; zonder meerv. Het treurige gezang van kleine vogelen. Zie *kwelen*.
- GEKWEL**, z. n., o., *des gekwels*, of van het *gekwel*; zonder meerv. Eene gestadige kwelling. Zie *kwellen*.
- GEKWIJL**, z. n., o., *des gekwijls*, of van het *gekwijl*; zonder meerv. Een gestadig kwijlen. Zie *kwijlen*.
- GEKWIJN**, z. n., o., *des gekwijns*, of van het *gekwijn*; zonder meerv. Eene gestadige kwijning. Zie *kwijnen*.
- GELAARSD**, bijv. n. en bijw. Die laarzen aan heeft: *hij is gelaarsd en gespoord*. *Iemand een vat wijns gelaarsd en gespoord vereeren*, spreekw., iemand dien wijn schenken, zonder iets voor vracht of belasting te laten betalen.
- GELAAT**, z. n., o., *des gelaats*, of van het *gelaat*; zonder meerv. Eigenlijk de glans van des menschen aangezicht, wanneer, door eene frissche gezondheid, het vel op het voorhoofd glimt, de wangen liefelijk blozen, en de oogen aanminnig tintelen; of wanneer inwendige tevredenheid op het geheele gezicht geschilderd staat. Hierom wordt het woord *aangezicht*, vooral in den bijbelstijl, er somtijds bijgedaan: *het gelaat huns aangezichts*

Wijders drukt het uit het wezen eens menschen, en men zegt : *een blijd, een droevig gelaat; een treurig, bedrukt, koel gelaat. Zij heeft nog een jeugdig gelaat. Iemand met een koel gelaat ontvangen. Haar gelaat veranderde.* Oneigenlijk wordt het ook aan andere dingen toegeschreven, als : *het gelaat des aardrijks*, de uitwendige fraaije vertooning, welke de schoone natuur, door hare verscheidenheid van werken, overal op den aardbodem, aan het gezigt oplevert. Zamenstell. : *gelaatkennner, gelaatkunde*; de kunde, om iemands bestaan, uit het gelaat, op te maken.

Er is te veel gelijkheid tusschen *gelaat* en *glad*, dan dat men beide woorden niet uit eenen stam zoude mogen afleiden, te meer, omdat men, oudtijds, ook *glaat* spelde, zoo als Kil. nog heeft. Het is waar, dat men, dan, eene *d* moest gebruiken, en *gelaat spellen*: doch het gebruik wil hier eene *t*, gelijk wij uit het werkw. *gelaten* weten, en M. Stoke reeds schreef: *met sinen ghelate; met also vreseliken ghelate.*

GELACH, z. n., o., *des gelachs*, of *van het gelach*; zonder meerv. De daad van *lagchen*.

GELAG, z. n., o., *des gelags*, of *van het gelag*; meerv. *gelagen*. Drinkgelag, verteerde kosten in eene herberg: *hoe veel is het gelag? Teeken het gelag eens op. Het gelag is reeds betaald. Iemand vrij gelag geven. Gelagen zetten*, eene kroeg houden. *Het gelag betalen*, in den gemeenen spreektrant, er voor opdraaijen, de straf voor anderen dragen. — *Dat is een hard gelag voor hem*, dat is eene harde zaak voor hem, hij zal aan die zaak veel verdriet hebben.

Gelag en *gelach* zijn wel te onderscheiden: het eene is van *lagchen*, het andere van *leggen*, *inleggen*.

GELANG, z. n., o., van het oude werkw. *gelingen*, voor gebeuren, uitvallen, gelukken, alleen gebruikelijk met het voorzets. *naar*: *naar gelang der omstandigheden*, naarmate die zich toedragen.

GELASTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gelastte, heb gelast.* Hetzelfde als *lasten*, bevelen, met het voorgevoegde *ge*. *Iemand iets gelasten*; alwaar de zaak in den vierden, en de persoon in den derden naamval staat.

GELASTIGDE, z. n., m., meerv. *gelastigden*. Van het verouderde *lastigen*, last geven. Iemand, wien een last gegeven is.

GELATEN, wederk. werkw., ongelijkvl. *Ik geliet mij, heb mij gelaten.* Eigenlijk, de trekken van het wezen anders vertoonen, dan het hart inwendig gesteld is. *Ik geliet mij, als of ik gaan wilde*, ik hield mij zoo, ik veinsde zulks. *Zich vreemd gelaten*, eene bijbelsche spreekwijs.

GELATEN, bijv. n. en bijw. *gelatener, gelatenst.* Bezadigd, een die zich zelven bezit, zoo dat

hij de inwendige smert, over tegenspoeden, niet te zeer in de houding van zijn ligchaam, of in de droefheid der gelaatstrekken vertoont: *het is de kracht van de godsdienst alleen, die hem, in al die rampen, zoo gelaten doet zijn.* Van hier *gelatenheid*.

GELD, z. n., o., *des gelds*, of *van het geld*; meerv. *gelden*, als men meerdere soorten bedoelt. Gemunt metaal, in zoo ver het de waarde der dingen, in den handel, bepaalt. *Goudgeld, zilvergeld, kopergeld.* Wij kennen ook *papierengeld. Slecht geld, goed geld, gangbaar geld, tigt geld, valsch geld, afgezet geld, grof geld*, in onderscheiding van *klein geld. Geld slaan*, munten; *zijn geld uitzetten, zijn geld beleggen. Mijn geld staat uit*, op renten. *Tot geld*, ook *te gelde*, maken, verkoopen. *Goed geld naar kwaad geld gooijen*, spreekw., ter bekoming van iets, dat reeds half verloren is, nog meer wagen. Fig., rijkdom, vermogen: *die menschen hebben veel geld. Het is zelden goed, als kinderen weten, dat de ouders geld bezitten.* Verkleinwoord, *geldje*: *zijn geldje is op.* Zamenstell.: *armengeld, bankgeld, bodengeld, bruggeld, haardstedengeld, hoofdgeld, hoorngeld, marktgeld, paatgeld, paardgeld, pontgeld, poortgeld, schoolgeld, tolgeld, veergeld, waaggeld, weggeld*, enz. — *Geldbeurs, geldbank, geldeloos, geldgierig, geldgierigheid, geldkas, geldkist, geldmiddel*, bij Hooft raad van *geldmiddelen*, van financiën, *geldzucht, geldzuchtig, geldzuchtigheid*, enz.

GELDEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik gold, heb gegolden.* Kosten, waardig zijn: *het koren geldt, thans, weinig; dat huis kan niet veel gelden; het gold maar duizend gulden; wat geldt de boter?* Ook in eene verdere beteekenis: *dat geldt hem zijn leven*, waarvoor men anders kosten gebruikt, hij moet het met zijn leven betalen. Eene zedelijke waarde hebben: *hij bezat eene gerechtigheid, die voor God geldt. De meeste stemmen gelden.* Kracht, of gezag hebben: *uw bewijs geldt hier niet; de bedreigingen der ouders gelden dikwijls weinig bij de kinderen. Dat wil ik niet laten gelden; dat geldt niet.* Betreffen: *zoo menigmaal de spreker van dronkaards gewaagde, gold het mij. Dat verwijt geldt alle menschen, niet allen menschen*, omdat hier de vierde naamval vereischt wordt, naardien het, in dezen zin, eene figuur der eerste beteekenis is, waar de prijs den vierden naamval uitmaakte.

Gelden, hoogd. *gelten*, neders. *gelden, gellen*, deen. *giâlde*, ijsl. *gilda*, zweed. *gella*. Wachter gist, dat het, met het lat. *valere*, uit eenen oorsprong, herkomt. Adeling vindt beider bron in het hebr. *heïl*, sterkte, menigte, rijkdom, waarmede het gr. $\epsilon\iota\lambda\eta$ en $\iota\lambda\eta$ veel overeenkomst heeft; en waarvan het *geld*, misschien, ook afstamt.

GELDIG, bijv. n. en bijw. *geldiger, geldigst.* Die

- veel geld heeft: *die vrek pot alles op, en daardoor wordt hij zoo geldig.* Doch in dezen zin wordt het niet veel gebezigd. Dat veel geld kost: *de koeijen waren, heden, geldig; de boter was nog al geldig.*
- GELEDEN, bijv. naamw. en bijw., van het verouderde *lijden* gaan, doorgaan; waarvan *glijden*. Voorbijgegaan: *het is pas een uur geleden, dat ik het drankje ingenomen heb. Het is niet lang geleden.*
- GELEDEN, is ook een verled. deelw. van *lijden*, verdragen.
- GELEERD, bijv. n. en bijw., zijnde eigenlijk het verled. deelw. van *leeren*. *Geleerder, geleerdst.* Iemand, die veel weet: *dat is een geleerd man. Dat boek is geleerd*, op eene geleerde wijs, geschreven; ook geleerdelijk. Van hier *geleerdheid*. Zelfst.: *een geleerde*. Zamenstell.: *godgeleerde, regtsgeleerde, schoolgeleerde, schriftgeleerde, wetgeleerde*, enz.
- GELEGEN, verl. deelw. van *liggen*. *Ik heb op eene bank gelegen. Gelegen zijn, liggen: Leeuwaarden is in Vriesland gelegen. Er is aan die zaak veel gelegen.* Zie *aangelegen*. *Hoe is de zaak hier gelegen*, hoe staat het met dezelve? *Gelegen*, behoorlijk: *ik heb geenen gelegenen tijd, om aan u te schrijven. Gelegen komen, schikken: wanneer komt het u gelegen, bij mij te komen?* Zie *liggen*.
- GELEGENHEID, z. n., v., der, of van de *gelegenheid*; meerv. *gelegenheden*. Ligging: *de gelegenheid der plaatsen*. Bekwame tijd: *zoodra ik gelegenheid zal hebben, zal ik u den brief verzenden. Eene goede gelegenheid. Gelegenheid maakt den dief.* Omstandigheid: *het is, naar de gelegenheid zich zal voordoen. Staat, gesteldheid: volgens de gelegenheid der zaak.* Eene geschiktheid van woning, om iets te verkoopen: *hij heeft, daar, eene schoone gelegenheid, eene fraaije gelegenheid.*
- GELEIDE, (gelei), z. n., o., des *geleides*, of van het *geleide*; zonder meerv. De daad van vergezelling, vergezelschapping, veilige bewaring: *onder het goet geleide der godinnen.* [Vondel.] *Hij ging onder het geleide van al de krijgsknechten. Iemand vrijgeleide geven.* Het gezelschap, hetwelk iemand vergezelt: *hij had ook N. N. onder zijn geleide.* Vrijheid om te vertrekken: *de Vader gaf haar vrolijk het gelei.* [Vond.] Zamenstell.: *geleibrief, geleigeest, geleigelden, geleijonker.*
- GELEIDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geleidde, heb geleid.* Vergezelschappen: *iemand naar huis geleiden.* Beveiligen: *dat God u geleide!* *Een lijk geleiden*, helpen begraven. Van hier *geleider, geleiding, geleidsman.*
- GELEIDELIJK, bijv. naamw. en bijw., *geleidelijker, geleidelijkst.* Naar orde: *een geleidelijk voorstel; eene leerrede geleidelijk uitspreken.*
- GELEL, z. n., o., des *gefels*, of van het *gelel*; zonder meerv. Het lellen, veel en luid praten, babbelen, en daardoor geraas maken.
- GELEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik geelde, ben gegeeld.* Geel worden.
- GELETTERD, bijv. n., *geletterder, geletterdst.* Zie *letteren*.
- GELID, z. n., o., des *gelids*, of van het *gelid*; meerv. *gelederen*, van het verouderde *geled*. Zamenvoeging van de beenderen: *mijne hand is uit het gelid*, waarvoor men meest het *lid* zegt. Eene rij van geslotene soldaten: *de kogel nam drie man uit het gelid weg. Het voorste, het achterste gelid. Sluit, open de gelederen. De vijand brak door de gelederen heen.* Zamenstell.: *gelidknoop, gelidwervel, gelidsluiter*, de soldaat, die het achterste gelid sluit.
- GELIEVEN, z. n., mannel., zonder eenv. Men gebruikt dit woord van twee, die in het huwelijk zullen treden, of die pas getrouwd zijn: *twee gelieven.*
- GELIEVEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik geliefde, heb geliefd.* Behagen: *zijne vrouw gelieven*; met den derden naamval. Onpersoonlijk, bevalen, believen: *indien het u zal gelieven.* Hoofd heeft het zelfstandige *geliefte*, voor behagen, welbehagen: *was het hun geliefte.*
- GELIJK, bijv. n., bijw. en voegw. Bijvoegel. *gelijker, zeer gelijk.* Van hetzelfde wezen, dezelfde omstandigheid en gesteldheid: *zij zijn in ondeugden elkander gelijk. Wij hebben gelijke straf ontvangen. Niemand is aan God gelijk.* Dat het tegengestelde van krom is: *in dat bosch heeft men zeer lange en gelijke lanen.* Welks oppervlakte effen is: *ik viel mijnen arm, op den gelijken grond, in stukken. Een gelijke weg.* Van ééne hoogte: *de schaal is niet gelijk.* Zelfstandig gebruikt, van het onz. geslacht, voor *regt*: *gij hebt gelijk. Iemand in het gelijk stellen. Iemand gelijk geven. In het gelijk breijen*, op elke naald gelijke steken brengen, uitscheiden met breijen. *Getijk met gelijk vergelden.*
- Bijwoord, effen: *snijd het brood gelijk.* Regt: *houd den draad gelijk.* Van dezelfde dikte: *het garen is niet gelijk gesponnen*, er zijn dunne steden in. Glad: *eene plank gelijk schaven.* Tevens, te zamen: *veel werk tegelijk doen. Wij kwamen daar tegelijk. Wij speelden gelijk op*, wij wonnen noch verloren. Aanstonds, in den vrouwelijken spreektrant: *hij komt zoo gelijk*; in navolging van het hoogd. Voegwoord, als: *zij is schoon, gelijk de godin der liefde. Het viel zoo uit, gelijk ik gedacht had.* Men voegt er ook als bij: *gelijk als ik dacht, viel het uit. Van gelijken* is ook gebruikelijk, voor desgelijks. Van *gelijk* maakt men ook *gelijkelijk*, tevens, met malkander. — Voorts is hiervan *gelijkheid*. Zamenstell.: *gelijkaardig, gelijk-aardigheid, gelijkerhand*, (allen te zamen), *gelijkerwijs*, een voegwoord, *gelijkjarig, gelijktuidend, gelijkmatig, gelijkslachtig, gelijkslachtig, gelijkvormig, gelijkvormigheid,*

enz. Vollenh. bezigt ook *gelijkmoedig*: in voor-en tegenspoed *gelijkmoedigen dankbaar*.

Gelijk, hoogd. *gleich*, Kero *kalihho*, Isidor. *kilihho*, Olfrid. *gileicho*, Notk. *gelich*, Tatiaan *gilich*, deen. *lige*, eng. *like*, Ulphil. *leiks*, zweed. *lik*, ijsl. *likr*.

GELIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik geleck, heb geleken*. *Gelijk zijn*: dat *veulen gelijkt zijne moeder*. *Zij gelijken naar elkander*. *Zij gelijken elkander, als twee druppelen waters*; *zij gelijken elkander op en uit*, hetwelk men, gewoonlijk, op eenen *duit*, doch verkeerd, uitspreekt. *Gelijk schijnen*: *hij gelijkt wel eenen Jood*; *dat gelijkt wel olie*. Ook wordt het als bedrijvend gebezigd, in den zin van vergelijken: *bij wien zal ik u best gelijken?* [L. Bake.] Doch hiervoor zegt men thans *vergelijken*. Oul. beteekende het behagen, waarom wij nog zeggen *dat gelijkt mij*, d. i. dat behaagt mij.

GELIJKENIS, z. n., v., der, of van de *gelijkenis*; meerv. *gelijkenissen*. Een gelijkend beeld: *dit is mijns vaders gelijkenis*. Meest, echter, beteekent het een zinnebeeld: *door gelijkenissen spreken*. Een ophelderend voorbeeld: *ik zal het u, met eene gelijkenis, aan het verstand brengen*. *Bij gelijkenis*.

GELLETJE, z. n., o., des *gelletjes*, of van het *gelletje*; meerv. *gelletjes*. Een in de gemeenzame verkeerung gebruikelijk woord, in de beteekenis van gekkernij: *voor een gelletje loopen*; *iemand tot een gelletje maken*. Mischien komt het af van *galmen*, hoogd. *gälten*, een geluid geven.

GELLIG, bijv. n. en bijw., *gelliger, gelligst*. Een woord in de veehoederij gebruikelijk. *Een gellig schaap, eene gellige koe*; die, door de groote vochtigheid, verderf in de gal krijgen; anders *gallig*.

GELOEL, z. n., o., des *geloeis*, of van het *geloei*; zonder meerv. Het natuurlijke geluid der runderen. Zie *loeiën*.

GELOFTE, z. n., v., der, of van de *gelofte*; meerv. *geloften*. Eene vrijwillige verbindtenis van zich zelven; eene belofte aan God. *Zijne geloften volbrengen, betalen, breken, niet nakomen*. *Eene gelofte van vrijwillige armoede doen*.

GELÖL, z. n., o., des *gelöls*, of van het *gelöl*; zonder meerv. Het geluid van katten en katers; ook een vervelend gezang, want *lollen* heette, oudtijds, ook *numeros*, *non verba canere*, zoo als Kil. het verklaart: *hoor dat gelöl eens*; *houd met uw gelöl toch op*. Zie *lollen*.

GELÖÖF, z. n., o., des *gelööfs*, of van het *gelöof*; het meerv. *gelööven* komt, in sommige gevallen, schoon alleen in de dagelijksche taal, voor. De toestand des gemoeds, wanneer men iets, op toereikende gronden, voor waarheid houdt: *ik sla geen gelöof aan spooksels*. *Die zaak verdient bij mij geen*

gelöof. *Ik geef u gelöof*. — Een naam van wel te betalen: *ik heb het, op gelöof, gekocht*. De waarheid van de christelijke godsdienst: *gezond in het gelöof*; *afcallen van het gelöof*; *het gelöof verkondigen*. Trouw: *barmhartigheid, gelöof*. [Bijbelvert.] Van hier neemt dit woord, weder, nieuwe beteekenissen aan. De geloofsleus der Apostelen, de twaalf artikelen des geloofs: *vele ouders laten hunne kinderen het gelöof bidden*. Een zamenstel van godsdienstige waarheden, naar menselijke begrippen: *het roomsche gelöof*. *Hij sterft voor zijn gelöof*. In dien zin laat het ook, in de dagelijksche taal, een meerv. getal toe. In de godgeleerdheid heeft dit woord nog vele onderscheidene beteekenissen. Zamenstel.: *gelöofsgenoot, gelöofsleus, gelöofsstuk, gelöofwaardig, gelöofwaardigheid*.

GELÖÖFBAAR, bijv. n. en bijw. *gelöofbaarder, gelöofbaarst*. Iemand, die gelöof verdient. *Ik ken hem, als een gelöofbaar mensch*. Van *gelöof*, en *baar*. Van hier *gelöofbaarheid*.

GELÖÖFELIJK, bijv. n. en bijw., *gelöofelijker, gelöofelijkst*. Iets, dat ons gelöof vereischt. *Dit is eene gelöofelijke zaak*. Van hier *gelöofelijkheid*.

GELÖÖP, z. n., o., des *gelööps*, of van het *gelöoop*; zonder meerv. Eene gestadige looping. Zie *loopen*.

GELÖÖVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gelöofde, heb gelöofd*. Iemands getuigenis, op goede gronden, voor waar houden: *iemand gelöoven*; *ik gelöof die verhalen*, of *aan die verhalen weinig*. Iets, op goede gronden, voor waarsichtig aannemen: *men gelöoft de goddelijkheid der heilige schrift*. Zich op iemand gelöovig verlaten; in den bijbelschen stijl: *in God, in Christus gelöoven*. Denken; in het gemeene leven: *ik gelöof, dat het een uur is*. *Hij moet er aan gelöoven*, zegt men van iemand, in den vertrouwelijken spreektrant, wanneer hij zekere zaak niet ontgaan kan.

Gelöoven, in vele oorden van Nederland *looven*, hoogd. *glauben*, Isidor. *chilauban*, Olfrid. *giloubon*, Ker. *kilauban*, moesogot. *gelaubjen*, angels. *gelyfan, geleawan*, eng. *to believe*. Adeling brengt het tot het oude woord *laf, lob, laub*, de hand, waaruit *looven* en *loven* ontstaan zullen zijn, die zoowel met *eenen handklap beloven*, en, daarna, *beloven* in het algemeen, beteekenden, als ook *zulk eene belofte aannemen*, en, verder, eene stelling voor waar houden, *gelöoven*, te kennen gaven.

GELÖÖVIG, bijv. n. en bijw., *gelöoviger, gelöovigst*. Die het regte gelöof belijdt. *Dat is eene gelöovige vrouw*. Ook als een zelfstand. naamw. *De gelöovigen te Rome*. In de godgeleerdheid heeft dit woord nog andere beteekenissen. Van hier *gelöovigheid*, waarvoor *ligtgelöovigheid* meest in gebruik is.

GELT, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Dit woord zal, eigenlijk, onvruchtbaar aanduiden. Eene koe, die niet dragtig is, welke men anders eene *guste* koe noemt, wordt, in sommige oorden van ons Vaderland, eene *gelle* koe geheten; of, naar de uitspraak der Noordhollanderen, *gelde* koe. Ook hoort men, daar, zeggen van de zaadhuisjes der bloemen: *zij zijn gelt*, wanneer de bloemzaden onvruchtbaar zijn. In onze taal is ook nog gebruikelijk een *geltvarken*, een ongesneden mannetje, een zwijn; een *gelle snoek*, een hommerd, het mannetje. Bij Kil. is *gelle* een zelfst. naamw., *sus castrata*, eene gelubde zeug; ook eene maat van vocht, een groote beker, welken hij, elders, *taecke*, *stoop*, noemt.

Gelt, hoogd. *gelt*. In het deens. is *gold*, zweed. *gall*, boheem. *galowa*, onvruchtbaar, ijsl. *argalli*, dierte in leeftogt. Adel. leidt het af van *galle*, dat in ijsl. mangel, gebrek beduidt. Van dit woord is een werkw. *gelten*, bij Kil. nog overig, voor lubben, in het hoogd. *geltzen*, deen. *gilde*, zweed. *gälla*, eng. *to geld*. Misschien behoort *γᾰλλος*, *gallus*, een ontmande priester van de heidensche godin Cybele, hierheen ook. Hooft heeft *gegette* koe.

GELUI, z. n., o., *des geluis*, of *van het gelui*; zonder meerv. Het aantrekken van klokken; van *luijen*, voor *luiden*.

GELUID, z. n., o., *des geluids*, of *van het geluid*; meerv. *geluiden*, als er van verscheidene soorten gesproken wordt. Geklank: *het geluid der stem*, *des winds*, *eener bazuin*. *Geluid geven*, *slaan*. *Ik kan, van verkoudheid, geen geluid meer geven*. Geschreeuw: *welk een naar geluid was dat!* Zamenstell.: *spraakgeluid*, *tegengeluid*, *trompetgeluid*, *geluidbreker*, een houtje, hetwelk men in sommige blaaspeeltuigen steekt, om het geluid te verminderen. Zie *luiden*.

GELUK, z. n., o., *des geluks*, of *van het geluk*; zonder meerv. De fortuin: *het geluk werd, door de ouden, godsdienstig vereerd*. Onzekere uitkomst: *die schipper doet een reisje op geluk*. Bij *geluk*. Goede uitslag: *gij hebt met uwe ondernemingen, telkens, geluk*. Voorspoed: *ik wensch u, in uwen begonnenen echt, geluk*. *Geluk er mede!* in de dagelijkse taal gebruikelijk, wanneer men iets gekocht, of ontvangen heeft, enz. *Het is uw geluk*, het is zoo veel te beter voor u. *Het is meer geluk, dan wijsheid*, niet zoo zeer uw overleg, als wel eene gevallige uitkomst is daarvan de oorzaak. Hooft bezigt *geluk loopen*, in tegenoverstelling van *gevaar loopen*. Van hier *gelukkig*, *gelukkiglijk*. Zamenstell.: *gelukwensch*, *gelukwenschen*, *gelukwensching*.

GELUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Getukte*, is *gelukt*. Wel uitvallen; met den derden naamval.

Die onderneming, is hem gelukt. Gebeuren: *het gelukt allen menschen niet, uit eenen behoeftigen stand, tot eenen aanzienlijken kring te geraken*. Zie *lukken*.

GELUKZALIG, bijv. n. en bijw., *gelukzaliger*, *gelukzaligst*. Voorspoedig: *iemand een gelukzalig nieuwjaar wenschen*. Zalig: *de arme, die God vreest, is waarlijk gelukzalig, onder al zijnen druk*. *De gelukzalige in den hemel*. Van hier *gelukzaligheid*.

GELUSTEN, onpers. w., gelijkvl. *Het gelustte*, het heeft *gelust*. Hetzelfde als *lusten*, behagen; met eenen derden naamval. *Al, wat mij gelust, bezit ik*. *Zoo het u gelust*, indien het u belieft.

GEMAAKT, verl. deelw., van *maken*. Voltooid: *een gemaakt kleet*. *Wel gemaakt*, schoon: *dat is een wel gemaakt manspersoon*. Geveinsd: *zij vertoonde eene gemaakte droefheid*. Gedwongen, onnatuurlijk: *eene gemaakte houding*. *Dat staat gemaakt*. *Eene gemaakte mouw*, een voorwendsel, in de gemeenzame verkeer. In den zin van gedwongen, onnatuurlijk, duldt het ook trappen van vergrooting. Van hier *gemaaktheid*: *hij doet het zonder kunst, of gemaaktheid*.

GEMAAL, z. n., m. en v., *des gemaals*, of *van den gemaal*, — *der*, of *van de gemaal*; meerv. *gemaals*, alhoewel dit weinig in gebruik is. Een man, of eene vrouw van eenen verhevenen rang, door den band des huwelijks verbonden; in eenen fraaijen stijl gebruikelijk. *De vorstin omhelsde haren gemaal, op eene teedere wijs*. Voor eene vrouw gebruikt het Vondel, die Juno *Godt Jupiters gemaal* noemt. Bij Decker zegt de vrouw van Herodes: *om mij, uwe eegemaal* enz. Thans zegt men meest *gemalin*. Hooft bezigt *gemaal-schap* voor huwelijks vereeniging.

Gemaal, hoogd. *Gemahl*, Willeram. *gemahela*, eene bruid, Notk. *gematu*, hetzelfde, *mahelltag*, een hoogtijd, eene bruiloft, *mahalen*, trouwen. Adel. leidt het van *maken*, hoogd. *machen*, af, omdat bij Tatian. *gimahhu* eene ondertrouwe, en bij de Angels. *gemaecca* eene echtgenoot te kennen geeft, hetwelk, in sommige oorden van Duitschland, *gemächt* wordt uitgesproken. *Maken*, nu, beduidde oudtijds ook *vereenigen*. Zoo zoude, dan, de *l* niet tot den wortel des woords, maar tot den uitgang behooren, voor *gemakel*, *gemahel*, *gemaal*, *gemaal*. Waarschijnlijker wordt het gebragt tot *malen*, *mellen*, vereenigen, huwelijken, waarvan de Hoogduitschers nog hebben *Mählschatz*, huwelijksgoed, en *vermählen*, verloven. In Brabant was, van ouds, bekend *malen*, *malenspel*, onder de kinderen, waarin twee bij twee zich zoeken te paren.

GEMAAL, z. n., o., *des gemaals*, of *van het gemaal*; zonder meerv. Alles, wat gemalen

wordt. *De belasting op het gemaal.* Ook voor de belasting zelve: *het kantoor van het gemaal.* In de lage straattaal is *gemaal* ook een vervelend, lastig gedruisch: *wat zal dat gemaal?* *Gemaal* had, oudtijds, ook de beteekenis van eene schilderij; van *malen*, schilderen.

GEMAAUW, z. n., o., *des gemaauws*, of van het *gemaauw*; zonder meerv. Een klanknabootsend woord, om het geluid van katten uit te drukken. Zie *mauwen*.

GEMACHT, z. n., o., *des gemachts*, of van het *gemacht*; zonder meerv. De teeldeelen; vooral der mannen. *Hij heeft een ongemak aan zijn gemacht.* Men gebruikt dit woord alleen in den vertrouwelijken omgang. Samenstell.: *gemachtbeen*, *schaambeen*. Sommigen brengen het tot *maken*, hoogd. *machen*, voor vereenigen. Men zoude, om de zachtheid en weekheid, het woord *mak*, meek bij de Engels., dat zacht beteekende, mede in aanmerking kunnen nemen.

GEMAK, z. n., o., *des gemaks*, of van het *gemak*; meerv. *gemakken*. Rust: *als men, langs dien postweg, rijdt, zal men weinig gemak, in de herbergen, vinden.* Nederzitting: *neem uw gemak; houd uw gemak.* Geschikte gelegenheid: *ik zal dat boek, op mijn gemak, doorlezen.* Genoegzame tijd: *betaal dat op uw gemak.* — *Al met gemak!* zoeljes! Ook noemt men geschikte vertrekken in een huis *gemakken*; en in het gemeen, is, een *gemak* elke woonkamer. Wijders heet een *gemak*, de plaats, waarmen het verteerde overschot der spijs van zich doet: *hij zit op het gemak.* Ook een *heimelijk gemak*. Bij Kil. is een *heimelijk gemak* ook *waerdrubbe*, in het eng. *wardrobe*, dat eene kleerkamer is.

Eenigen leiden dit woord van *maken* af: doch, naar den aard der taal, zoude men dan het *gemaak* moeten spreken en schrijven. Beter is de afleiding van *mak*, bijons, schoon eenigzins in eenen anderen zin, nog in gebruik. Het woord heet, eigenlijk, week, zacht op het gevoel. Bij de Nedersaks. is *mack*, tam, vreedzaam, zachtmoedig, eng. *meek*, ijsl. *mjuk*. *Gemach* is in Opperduitschl. vrede, rust, eene bekwame verblijfplaats.

GEMAKKELIJK, bijv. n. en bijw., *gemakkelijker, gemakkelijkt.* Waarvan men zich met gemak bedienen kan. *Een gemakkelijke wagen, een gemakkelijk bed, paard,* enz. Iemand, die op gemak gesteld is: *gij zijt al vrij gemakkelijk.* Toegevend: *hij is gemakkelijk van omgang.* Licht om te doen: *gij gewent u aan eenen gemakkelijken arbeid.* *Ik kan dat gemakkelijk op;* in den dagelijkschen stijl, voor: *ik zal mij met die spijs niet overladen.* *Hij zal daar niet gemakkelijk afkomen,* het zal hem veel moeite, geld, enz. kosten, daar af te komen. Van hier *gemakkelijkheid*.

GEMAL, z. n., o., *des gemals*, of van het *gemal*; zonder meerv. Gedartel. Zie *mallen*.

GEMALIN, z. n., v., *der*, of van de *gemalin*; meerv. *gemalinnen*. Zie *gemaal*.

GEMANIERD, bijv. n. en bijw., *gemanierder, gemanierdst.* Wel opgevoed. *Eene gemanierde dochter.* Een onduitsch woord, van het fr. *manière*, waarvan ons woord *manier*, dat reeds zijn burgerregt schijnt verkregen te hebben. Van hier *gemanierdheid*. In eenen deftigen stijl zijn die woorden niet goed te keuren.

GEMARMERD, bijv. n., het verl. deelw. van *marmeren*: *gemarmerd papier*.

GEMATIGD, verl. deelw. van *matigen*. Dat niet te veel van het eene, noch van het andere, heeft. *De gematigde luchtstreek*, het land, tusschen de keerkringen en de spijkkringen. *Een gematigd man*, die door wijsheid, zich zelve in voorkomende gelegenheden bezit. *Gematigde gramschap*, enz. Van hier *gematigheid*. Zie *matigen*.

GEMBER, z. n., v., *der*, of van de *gember*; zonder meerv. Zeker gewas in Indië, welks wortel van eenen welriekenden geur en scherpen smaak is: *met witte gember*. [Anton.] Het gebruik verkiest thans *gember*, schoon *gengber* meer aan den oorsprong van dit woord beantwoordt, als van het gr. *γίγγιβρι, ζίγγιβρι, gingiber, zingiber*, afkomstig.

GEMEEN, bijv. n. en bijw., *gemeener, gemeenst.*

Waarvan allen, of velen, deel hebben. *De menschen hebben het sterven met elkander gemeen.* Waarvan allen, zonder onderscheid, zich bedienen mogen: *mijn huis staat aan den gemeenen weg.* Dat aan een bepaald getal behoort: *de koeijen loopen op de gemeene weide.* Dat tusschen beide instaat, en aan beiden behoort: *een gemeene muur.* In menigte voorhanden: *de zeeuwsche rijksdalers zijn thans zeer gemeen.* Openbaar: *ik heb zijne dwalingen, door de drukpers gemeen gemaakt.* Gewoon: *het is een gemeen zeggen.* Al te vertrouwelijk: *hij maakt zich met zijne dienstboden te gemeen.* *Ik vrees, dat die jongeling zich met die vrouw wat al te gemeen zal maken;* in de dagelijksche taal. Slecht, gering: *om zijne armoede moet hij zich met een gemeen huis behelpen.* *Hij schrijft eene gemeene hand.* Ondeugend: *dat is een gemeene karel.* *Hij heeft het, maar zeer gemeen laten liggen;* in den vertrouwelijken spreektrant. Het tegendeel van de aanzienlijken en rijke beambten: *de gemeene man zelfs spreekt er van.* *Het gemeene volk* is of de gemeente, of de volkshef. *Een gemeen soldaat*, in tegenstelling van eenen officier. Onrein naar de wet; doch alleen in den Bijbelstijl: *het gene Godt gereinigt heeft, en zult gij niet gemeijn maken.* *In het gemeen;* dat behoort ons in het gemeen, de eene zoo

wel, als de andere, heeft er regt op. — *Ik heb het in het gemeen gezegd*, zonder iemand bepaald te bedoelen; *men zegt in het gemeen*, gewoonlijk. *Gemeen* wordt ook zelfstandig gebruikt, onzijdig; *des gemeens*, of *van het gemeen*; zonder meervoud, voor het volk, de gemeente, bijzonder ongeleerden, en on-aanzienlijken: *hij is op de tong van het gemeen*, Van hier *gemeentlijk*.

Gemeen, hoogd. *gemein*, Isidor. *chimein*, Otrid. *gimein*, Notk. *kemein*, angels. *gemeane*, *maene*, neders. *meen*, *mein*, waarmede ons *meente* overeenkomt, *deen.gemeen*, zweed. *men*. Bij de Eng. is *main* het geheel. Zeker behoort het lat. *communis*, van *cum* en *munis*, hierheen, waarvan het eng. *common*, het fr. *commun*, het ital. *comune*, het spaans. *comun* afkomen.

GEMEENEBEST, z. n., o., *van het gemeenebest*; meerv. *gemeenebesten*. Het algemeene belang: *niemand liet zijne stem voor het gemeenebest hooren*, niemand bekreunde zich aan den staat; doch in dien zin is het verkiezelijker hetzelfde, als twee woorden, te spellen: *het gemeene best*. Doch *een gemeenebest* is een land van eenen bijzonderen regeringsvorm, waar het volk de oppermagt, door zijne vertegenwoordigers, uitoefent. In dien zin heeft het ook een meervoudig getal, niet in den eersten: *hij overwon twee gemeenebesten*. Van *gemeen* en *best*.

GEMEENSCHAP, z. n., v., *der*, of *van de gemeenschap*; meerv. *gemeenschappen*, schoon in enkele gevallen alleen gebruikelijk. De staat, waarin weinigen, of velen, iets gemeens hebben: *zij waren in gemeenschap van goederen getrouwd*. Overeenkomst: *de nijvere arbeidzaamheid kan, met vuige traagheid, geene gemeenschap hebben*. Vriendschappelijke verkeer: *zij houden gemeenschap met elkander*. Eene gezindte, vergadering: *de roomsche gemeenschap*; in dezen zin duldt het een meerv., als men meer vergaderingen van afzonderlijke gemeenten op het oog heeft. In de laatste eeuw heeft men, uit het hoogd., het bijv. naamw. *gemeenschappelijk*, ontleend: *een gemeenschappelijke arbeid*.

GEMEENSMAN, z. n., m., *des gemeensmans*, of *van den gemeensman*; meerv. *gemeensmannen*, ook *gemeenslieden*. Een voorstander des volks, in een gemeenebest.

GEMEENTE, z. n., v., *der*, of *van de gemeente*; meerv. *gemeenten*. De burgers: *hij liet de gemeente van de stad oproepen*. Eene kerkvergadering: *hij predikte voor eene talrijke gemeente*. Allen die tot eene gezindte, op eene plaats, behooren: *hij is leeraar van de doopsgezinde gemeente*. Het gansche christendom, in den bijbelstijl: *Christus is het hoofd der gemeente*. Eene gemeene weide: *de beesten loopen op de, of in de gemeente*.

Hiervoor zegt men, in Drent, in Gelderland en elders: *de meente: eene koe op de meente doen*.

GEMEENZAAM, bijv. n. en bijw., *gemeenzamer, gemeenzaamst*. Vriendelijk: *hij stelt zich, bij zijne minderen, altijd gemeenzaam aan*. Nederig: *dat is een gemeenzaam heer*. — *Met iemand gemeenzaam omgaan, verkeer*. Van hier *gemeenzaamlijk*.

GEMELIJK, bijv. n. en bijw., *gemelijker, gemelijkst*. Moeijelijk, gestoord, eigenzinnig, ongemakkelijk. Bij Kil. *ghemelick, ghemmelick*. *Dat is een gemelijk man; gemelijk zijn, worden; gemelijk maken*. Van hier *gemelijkheid*.

GEMERGD, bijv. n. en bijw. Dat merg heeft. Zie *merg*.

GEMERKT, verl. deelw. van *merken*. Ook een voegw. Naardien: *gemerkt dit zoo is*. Zie *merken*.

GEMET, z. n., o., *des gemets*, of *van het gemet*; meerv. *gemeten*. Eene zekere maat lands: *een gemet lands*. Van *meten*.

GEMETSEL, z. n., o., *des gemetsels*, of *van het gemetsel*; zonder meerv. Eene aanhoudende metseling; ook metselwerk. Zie *metselen*.

GEMIJMER, z. n., o., *des gemijmers*, of *van het gemijmer*; zonder meerv. Eene gestadige mijmering. Zie *mijmeren*.

GEMIJTERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die eenen mijter draagt: *een gemijterd hoofd*. Zie *mijter*.

GEMOED, z. n., o., *des gemoeds*, of *van het gemoed*; meerv. *gemoederen*. De ziel des menschen, ten opzigt van de begeerte en neiging des wils: *een nederig, bevreesd, verwijfd gemoed*. *Iemands gemoed ophitsen*. *Zoodra hij de zaak, uit dat oogpunt, beschouwde, kwam zijn gemoed tot bedaren*. Het verstand: *wat baat het mij, over die zaak, met hem te handelen, zoo lang zijn gemoed met zulke vooroordeelen bezet is?* Het geweten: *hij heeft mij nooit iets, tegen zijn gemoed, opgedrongen*. *Den zondaar in het gemoed treffen*. Licht en pligt: *ik heb in gemoede gehandeld*. Het meerv. getal wordt dikwerf voor den geheelen mensch genomen: *de hoogmoed bekruipt niet zelden de beste en edelste gemoederen*. *De gemoederen waren verdeeld*. Als bijvoegel. wordt het gebruikt in de spreekwijs: *hij is wel gemoed, wel tevrede*.

Gemoed, hoogd. *Gemüth*, opperzwab. *gemuat*, siles. *gemütte*, neders. *gemöth*, deens. *gemijt*, angels. *gemijnd*, eng. *mind*, Kero en Otrid. *thaz muat*. Zie verder op *moed*.

GEMOEDELIJK, bijv. naamw. en bijw., *gemoedelijker, gemoedelijkst*. Iemand, die met zijn gemoed te rade gaat; ook hetgeen opzigt heeft op den inwendigen toestand der ziel: *ik heb gemoedelijk met hem gesproken*.

GEMOEDIG, bijv. n. en bijw., *gemoediger, gemoedigst*. Vreedzaam, zachtmoedig. *Hij laat zich gemoedig behandelen*. Die naar zijn geweten te werk gaat: *een gemoedig mensch*; hiervoor spreekt en schrijft men verkeerd *gemoedigd*, hetwelk van het werkw. *moedigen* afkomt, en eenen geheel anderen zin heeft, zoo veel als *aangemoedigd: de koning, hierdoor gemoedigd zijnde, herstelde* enz. Bij Kiliaan vindt men ook *ghemoedigh leder*, dat zacht en buigzaam is, waarvoor men, in de gemeenzame verkeerling, ook *gemoeg* zegt.

GEMOEG, zie *gemoedig*.

GEMOET, z. n., niet anders gebruikelijk, dan in de spreekwijs: *iemand te gemoet gaan, te gemoet komen, ontmoeten*. Van hier de spreekwijs: *kom mijne zwakheden te gemoet*, schik u eenigzins naar dezelve. — Men komt iemand te gemoet, ook dan, wanneer men hem eenig geld, van eene verschuldigde som, laat aftrekken. Oudtijds was *gemoeten* voor ontmoeten, eng. *to meet*, ook in gebruik: *gij, die malkanderen gemoet met bruilofts karren*. [Vond.]

GEMOETEN, zie *gemoet*.

GEMOFFEL, z. n., o., *des gemoffels*, of van het *gemoffel*; zonder meerv. De daad van moffelen. Zie *moffelen*.

GEMOMPTEL, z. n., o., *des gemompels*, of van het *gemompel*. De mompeling. Zie *mompelen*.

GEMOR, z. n., o., *des gemors*, of van het *gemor*; zonder meerv. De daad van morren. Zie *morren*.

GEMORS, z. n., o., *van het gemors*; zonder meerv. Eene gedurige morsing. Zie *morsen*.

GEMUIT, z. n., o., *des gemuits*, of van het *gemuit*; zonder meerv. Mouterij. Zie *muiten*.

GEMURMEL, z. n., o., *des gemurmels*, of van het *gemurmel*; zonder meerv. Geruisch, inzonderheid van eene beek, het murmelen. Ook de verwarring en verscheidenheid der redenering van het volk: *ende daar was veel gemurmels van hem onder de schare*. [Bijbelv.]

GENAAM, zie *aangenaam*.

GENADE, z. n., v., *der*, of van de *genade*; zonder meerv. De onverdiende neiging, waardoor de meerdere aan den minderen weldaden bewijst. *Door Gods genade; wij door Gods genade*, een gewone titel der Grooten. *Ik sta, bij hem, in genade. Des konings genade verliezen*. Vergeving, barmhartigheid: *de regter bewees den veroordeelden genade. Gunst, goeddadigheid: de koning bewees hun eene zondertlinge genade. Zij tietten het schip, opgenade, drijven*, aan de gunstige Voorzienigheid hetzelfde overlatende. *De stad gaf zich, op genade, over*, in hope, van door den overwinnaar niet al te streng behandeld te worden. — In de dagelijksche taal zegt men: *hij leeft van genadebrood*, hij moet verwachten, wat men hem gunne. In Duitschland noemt men geestelijke en andere vorsten,

landheeren en koningen *genade*. In de taal van den Bijbel heeft het woord *genade* onderscheidene beteekenissen. Zie hier eenigen. De Goedheid van God, voor zoo ver die in de zending van J. Christus blijkbaar is. *Uijt genade zijt gij salig geworden*. De leer van het nieuwe verbond: *laat ons de genade vasthouden!* Toegenegenheid: *zij hadden genade bij het gantsche volck*. Aangename nuttigheid: *op dat sij genade geve dien, diese hooren*. Zamenst.: *genadebrief, genadebrood, genaderijk*, vol genade.

Genade, hoogd. *Gnade*, Kero *gnada*, Otrf. *ginada*, Willeram. *gnada*, zwab. *genaude*, deen. *naade*, zweed. *nad*. Het stamt misschien af van *na, nader, naderen, neden, beneden, neigen*. In Duitschl. sprak men oudtijds: *die sonne geht zu Gnaden*, de zon gaat naar beneden, gaat onder.

GENADIG, bijv. n. en bijw., *genadiger, genadigst*. Barmhartig. *Iemand genadig behandelen. Gij zijt er genadig afgekomen*, men heeft u zacht behandeld. Van hier *genadigtijk*; ook *genadelijk*.

GENAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik genaakte, ben genaakt*. Naderen: *het schip konde, wegens de hevige branding, het strand niet genaken. Tot God genaken*, Hem godsdienstig vereeren. Men gebruikt dit werkwoord met en zonder voorzetsel: *de vijand genaakte de stad, tot het dorp, aan de muren, voor de poort*. Het wordt ook geheel alleen gebruikt: *och! dat die tijd eens genake!* Het niet zamengestelde *naken* is ook gebruikelijk. Zie dit woord. Van hier *genaakbaar*, hetwelk men genaken kan.

GENANT, z. n., m. en v., *des genants*, of van den *genant* — *der*, of van de *genant*; meerv. *genanten*. Het mannelijke geslacht is meest in gebruik. In de dagelijksche taal bezigt men dit woord, vooral in Noordholland, van bekende vrienden, die denzelfden doopnaam voeren: *goeden dag, genant!* — Het is, misschien, verbasterd uit *genaam*, welk woord van Kiliaan, door *cognominis, ομωνυμιας*, een, die denzelfden naam draagt, wordt overgezet. Of misschien behoort het tot het oude *nannen*, hoogd. *nennen*, noemen.

GENEBB, bijv. n. en bijw., van *neb*, eenen langen spitsen bek hebbende. Zie *neb*.

GENEGEN, verled. deelw. van *nijgen*: *toen hij inkwam, heeft zij diep genegen*. Ook wordt het als een bijv. naamw., met trappen van vergrooting, gebruikt, beteekenende gunstig: *mijn vriend heeft, thans, met de daad betoond, dat hij mij genegen was*. Die eenen natuurlijken trek naar een ding heeft: *hij is genegener, of meer genegen, tot ledigheid, dan tot noeste vlijt*. Van hier *genegenheid*; in de beide beteekenissen.

GENEIGD, verl. deelw. van *neigen*. Men gebruikt dit woord niet, als *genegen*, voor gunstig;

- maar in de tweede beteekenis, voor overhel-
lend: *hij is tot het kwaad geneigd*. Zie *neigen*.
- GENERAAL**, z. n., m., *des generaals*, of *van den generaal*; meerv. *generaals*. Een hoofd van krijgslieden, veldoverste; ook de opperste van eene geestelijke orde. Van hier *generaalschap*. Het stamt af van het lat. *generalis*, algemeen, dat in de middeleeuwen beteekende iemand, die, onder zijne soort, de hoogste waarde had.
- GENEREN** (*zich*), wederk. w., gelijkvl. *Ik geneerde mij, heb mij geneerd*. Den kost winnen: *hij geneert zich, met bier te verkoopen*. Zich zuinig behelpen: *hij geneert zich met droog brood*. Het enkelvoudige *nähren*, voeden, is bij de Duitschers overig; en wij hebben het woord *nering*. Voor *generen* is *ernereren* in gebruik geweest: *die zich met ambaghten wisten te ernereren*. [Hooft.]
- GENET**, z. n., o., *des genets*, of *van het genet*; meerv. *genetten*. Eene kleine soort van spaansche paarden, zeer vlug ter been. Bij Kil. *ghennette, jannette*. *Het paart, dat met briessen het spaansch genet uitart*. [Vond.]
- GENEUGELIJK**, bijv. n. en bijw., *geneugelijker, geneugelijkst*. Vermakelijk: *eene geneugelijke plaats*. Vrolijk: *een geneugelijk mensch*. Van hier *geneugelijkheid*.
- GENEUGTE**, z. n., v., *der*, of *van de geneugte*; meerv. *geneugten*. Vermaak, genoegen: *hij kent de geneugten dezes levens*. Sommigen spellen het meerv. met eene *s*, *geneugtens*, als, onder anderen, M. L. Tijdw. *geneugtens, die uw staat naar lijf en ziel volmaken*. Dit is niet na te volgen.
- GENEVER**, zie *jenever*.
- GENEZEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik genas, ik heb en ben genezen*. Bedr. met hebben. Heelen: *eene wonde genezen*. *Iemand van eene ziekte genezen*. Overdragt. *Iemand van eene dwaling genezen*. In den stijl des bijbels, heet het iemands ganschen toestand herstellen: *ende sij bekeert worden, ende ick haar genese*.
- Onzijd. met *zijn*. *De beenwonde geneest reeds*. *De zieke zal weldra genezen*. Van hier *genezing, geneesbaar*, waarvoor meest *geneselijk* gebruikt wordt. Zamenstell.: *geneesdrank, geneesheer, geneeskunst, geneesmeester, geneesmiddel*, enz.
- Hoogd. *genesen*, bij Ulphil. *ganisan, nagan*, Notk. *generien*, Otrid. *neran*, angels. *nerian*, zweed. *naera*. (De *r* is hier, door verwisseling, voor de *s*.)
- GENGBER**, zie *gember*.
- GENIES**, z. n., o., *van het genies*; zonder meerv. De herhaalde niezing. Zie *niesen*.
- GENIETEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik genoot, heb genoten*. De bezitting, het genot van iets hebben. *Hij geniet eene volkomene gezondheid*. *Ik heb veel vriendschap van haar genoten*. *Van de armen genieten*, door de armbezorgers iets, ter ondersteuning, ontvangen. Gebruiken: *ik zal, dezen middag, spijs noch drank genieten*. Van hier *genieter, genieting*.
- Genieten*, hoogd. *genieszen*, Otr. *geniazan, ginuzzan, niazan, niezan*, zwab. *niazan*, neders. *neten, geneten*, angels. *notian, nijltian*, deens. *nijde*, zweed. *njuta*, Ulphil. *niutan, ganiutan*. Daar, in vele noordsche talen, de *n* slechts eene loutere uitademing door den neus zijnde, een voorvoegsel is, meent Ihre, dat het lat. *uti* hiertoe ook behoort.
- GENOEG**, bijw. Zoo veel men van noode heeft: *ik heb genoeg gegeten*, waarvoor men ook, vertrouwelijk, zegt: *ik heb genoeg*. *Dit zij genoeg*, ik zal er niet meer van zeggen. *Ik heb er hem genoeg van gezegd*. *Vrienden genoeg, ware er maar trouw genoeg!* Men plaatst bij dit bijw. ook wel den tweeden naamval: *hij heeft gelds genoeg*. Zamenstell.: *genoegdoen, genoegdoening*, in de godgeleerdheid.
- Genoeg*, in sommige oorden van Nederland, *noeg, nog*, neders. *noog*, deen. *nok*, zweed. *nog*, hoogd. *gnug, genug*, Otr. *ginuag, ginuht*, Ulphil. *ganoh*, angels. *genog, genoch*, eng. *nug, enow, enoug*.
- GENOEGEN**, z. n., o., *des genoegens*, of *van het genoeggen*; meerv. *genoegens*. Voldoening: *ik zocht hem genoeggen te geven*. *Ik heb mijn genoeggen*, in de dagelijksche taal, voor: *ik heb genoeg gegeten, of gedronken*. Vermaak: *welke genoegens verschaft niet de aangename lente voor eene gevoelige ziel!* Behagen: *ik heb geen genoeggen in die plaats; ik schep geen genoeggen in Amsterdam*. *Genoegen nemen in iets*, zich iets laten welgevallen.
- GENOEGEN** (*zich*), wederk. w., gelijkvl. *Ik genoegde mij, heb mij genoegd*. Tevereide zijn: *ik zal er mij mede genoeggen*. — *Iemand genoeggen* is ook gebruikelijk. In beide gevallen is *vergenoegen*, het meest in zwang.
- GENOEGELIJK**, bijv. n. en bijw., *genoegelijker, genoegelijkst*. Dat ongemeen het gevoel streelt: *dat is genoegelijk!* *Een genoegelijk bed in den kouden winter*. Aangenaam, vermakelijk: *hoe genoegelijk rolt het leven des gerusten landmans heen!* [Poot.] Van hier *genoegelijkheid*.
- GENOEGZAAM**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. *Genoeg, toereikende: ik heb een genoegzaam getal boomen, op die plaats, laten planten*. *Die man is genoegzaam gewaarschouwd*. Bijkans geheel: *de spijs was genoegzaam bedorven*. Van hier *genoegzaamheid*.
- GENOMEN**, verl. deelw. van *nemen*. Het wordt ook als een voegwoord gebruikt, in den zin van verondersteld: *genomen het ware anders, of, dat het anders ware*.

- GENOOT**, z. n., m. en v., *des genoots*, of van den genoot — der, of van de genoot; meerv. *genooten*. Iemand, die met eenen anderen iets geniet, een medgezel, eene medgezellin. Het is, meest, in zamenstelling gebruikelijk: *ambtgenoot, bedgenoot, eedgenoot, echtgenoot, geloofsgenoot, speelgenoot*, ook *speelnoot, stadgenoot*, enz.
- GENOOTSCAP**, z. n., o., *des genootschaps*, of van het genootschap; meerv. *genootschappen*. Voor eene vergadering van genooten zou dit woord, eigenlijk, van het vrouwelijke geslacht zijn; doch het gebruik neemt het onzijd. : *het genootschap zal afvuren; het haagsche genootschap is vergaderd*. Vondel en anderen bezigen de zamengestelde *kerkgenootschap, feestgenootschap* enz., vrouwelijk, voor het ligchaam der *kerkgenooten, feestgenooten*, enz. Ondertusschen is dit woord altoos onzijdig, zonder een meervoudig getal, wanneer het de vereeniging, de zaak zelve, den stand der genooten aanduidt. Zie ook A. Kluit, op Hoogstr., bij de woorden *bondgenootschap, priesterschap*.
- GENOT**, z. n., o., *des genots*, of van het genot; zonder meerv. De genieting: *het genot van de vermakelijkheden dezer wereld is voor den mensch, menigmaal, een verblindend lokaas*. *Het genot der menschen*, wanneer de menschen iets genieten; *het genot van den rijkdom*, wanneer de rijkdom genoten wordt; niet: *des rijkdoms*. Voordeel: *wat voor genot heeft de vrek van al zijn wroeten?* Vruuchtgebruik: *ik heb van die landerijen, zoo lang ik leef, het genot*, waarvoor Oudaen genotgebruik (*ususfructus*) bezigt.
- GENUTTIGEN**, bedr. w., gelijkv. *Ik genuttigde, heb genuttigd*. Meestal in de gemeenzame verkeerig gebruikelijk voor eten en drinken: *ik heb, van middag, niet veel genuttigd*. *Genuttigt 't geen het voor zich vint*. [Camph.]
- GEOGD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met oogen voorzien. Zie *oog*.
- GEORD**, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Die ooren heeft, ook die eenigzins lang van ooren is.
- GEORLOOFD**, bijv. n., het verl. deelw. van *oorloven*.
- GEPAARD**, bijv. naamw. en bijw., zijnde eigenlijk het verl. deelw. van *paren*.
- GEPAARLD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Als paarden gemaakt, dat naar paarden gelijkt, en met paarden versierd is.
- GEPEESD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met pezen voorzien. *Uw' altijd knagende gewiss', die met haer' roede, taei gepeest, staeg slaet*, enz. [Decker.]
- GEPEINS**, z. n., o., van het *gepeins*; meerv. *gepeinsen*. Eene stille, diepe overweging van eene zaak: *hij zit in gepeins*. Voor de, in afgetrokkene aandacht, overdachte zaak zelve: *uwe zwaarmoedige gepeinsen zijn oorzaak, dat gij het bijzijn uwer vrienden gedurig mijdt*. De vlamers zeggen *gepeis*, van *peizen*, voor *peinzen*. Zie *peinzen*.
- GEPEUPEL**, z. n., o., *des gepeupels*, of van het *gepeupel*; zonder meerv. Het gemeene volk: *een dom gepeupel, dat gaet recht of kreupel*. [Vondel.] Van het fr. *peuple*, lat. *populus*, het volk.
- GEPEUTER**, z. n., o., *des gepeuters*, of van het *gepeuter*; zonder meerv. Een gestadige peuterig. Zie *peuteren*.
- GEPIEP**, z. n., o., *des gepieps*, of van het *gepiep*; zonder meerv. Het piepen: *ik hoor het gepiep der muizen*. Zie *piepen*.
- GEPIJND**, bijv. n., zijnde het verl. deelw. van *pijnen, gepijnder, gepijndst*. Gedrukt: *gepijnde honig*.
- GEPOCH**, z. n., o., *des gepochs*, of van het *gepoch*; zonder meerv. Eene aanhoudende pogching. *Met gepoch van zich zelven spreken*. Zie *pogchen*.
- GEPOORTERD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Iemand, die een bewaarder der stads poorten, een poorter, een burger geworden is, heet men: *ergens gepoorterd zijn*.
- GEPEPEL**, z. n., o., *des gepopels*, of van het *gepopel*; zonder meerv. De snellere beweging des harten door vrees. Zie *popelen*.
- GEPRAAAT**, z. n., o., *des gepraats*, of van het *gepraat*; zonder meerv. Het praten. Zie *praten*.
- GEPREUTEL**, (*gepruttel*), z. n., o., *des gepreutels*, of van het *gepreutel*; zonder meerv. De daad van *preutelen*.
- GEPREVEL**, z. n., o., *des geprevels*, of van het *geprevel*; zonder meerv. Onophoudelijke mompeling. Zie *prevelen*.
- GEPRIKKEL**, z. n., o., *des geprikkels*, of van het *geprikkel*; zonder meerv. Gesteek. Zie *prikkelen*.
- GEPRUTTEL**, zie *gepreutel*.
- GEPURPERD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. In purper gekleed: *hij kwam, naar vereisch van zijne hooge ambtsbediening, gepurperd voor den dag*. Dat de kleur van purper heeft:
» *Zijn blanke heiligheid, gepurperd in zijn lijden*. [M. L. Tijdw.]
- GERAADZAAM**, zie *raadzaam*.
- GERAAKT**, verl. deelw. van *raken*, en *geraken*. Zie op die beide woorden. *Geraakt* heet ook, vooral in den bijbelstijl, zooveel als beroerd, lam. Van hem, die eenigzins beledigd is, zegt men: *hij is deswege geraakt*. Van *geraakt*, in den eersten zin, komt *geraaktheid*.
- GERAAMTE**, z. n., o., *des geraamtes*, of van het *geraamte*; meerv. *geraamten*. Al de beenderen van een dood mensch, in hunne natuurlijke plaats en houding zamengevoegd. *Ik heb hem, na zijnen dood, op de snijkamer, in geraamte zien staan*. Een mensch in ge-

raamte zetten. Hij ziet er uit, als een geraamte; een spreekwoord, op magere lieden toegepast. Het meerv. is alleen gebruikelijk, als men van onderscheidene geraamten spreekt. Men zoude het woord kunnen afleiden van *ramen*. uittrekken, en in elkander passen, zoo als Kil. het overzet. — In het hebr. wordt *garam* van menschenbeenderen verstaan.

GERAAS, z. n., o., van het *geraas*; zonder meerv. De daad van *razen*.

GERABEL, z. n., o., des *gerabbels*, of van het *gerabel*; zonder meerv. De daad van *rabbelen*.

GERADEN, verl. deelw. van *raden*. Ook een bijw., voor dienstig: *ik vind dit niet geraden*.

GERAK, z. n., o., des *geraks*, of van het *gerak*; zonder meerv. Dienst, gemak: *iemand gerak doen*, in de dagelijksche taal, ook *gerak en gemak*. Hooft bezigt het in een' zeer uitgestreken zin, voor gerijf, verzorging, enz.: *lijftoght, waapenen en ander gerak van oorlogh*.

GERAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik geraakte, ben geraakt*. Verkrijgen: *na veel zoekens, ben ik eindelijk aan een huis geraakt*. De waren zijn aan den man geraakt, zegt men, als men slechte waren heeft verkocht. *Dat meisje geraakt nog wel eens aan den man*, hoort men, in de dagelijksche taal, voor: eens trouwt zij nog wel. Komen: *hij geraakt in ongunst*. Vervallen: *hij zal, dus doende, aan den drank geraken*. Op eene droogte, met het schip, *geraken*. Uit zijn doen *geraken*, arm worden. In vele spreekwijzen gebruikt men ook het enkele *raken*.

GERAL, zie *gerel*.

GERAMMEL, z. n., o., des *gerammels*, of van het *gerammel*; zonder meerv. Gestadig *geraas*. Zie *rammelen*.

GEREED, verl. deelw. van *reeden*; ook bijv. n. en bijw. *gereeder, gereedst*. Klaar gemaakt, voltooid: *zijn mijne schoenen gereed?* — Afgeteld, dat voor handen is: *in deze duurte, kan men, met gereede penningen alleen, de waren krijgen*. Vaardig: *ik ben gereed, om met u te gaan; maak u gereed*. Van hier *gereedheid, gereedelijk, dadelijk*. Zamenst.: *eigengereed*.

GEREEDSCHAP, z. n., o., des *gereedschaps*, of van het *gereedschap*; meerv. *gereedschappen*. Toestel, gereedmaking; zonder meervoud: *gereedschap maken, om te vertrekken*. Het vervaardigde huisraad, enz.; vooral in den stijl des bijbels: *voor alle begeerticke gereetschap; als een bruijt haer verciert met hare gereetschap*. Beide reeds eonigzins verouderd. Werktuig; met een meervoud: *de baas verkocht, uit armoede, al zijn gereedschap*. Uit de aangehaalde voorbeelden uit den bijbel, blijkt, dat dit woord ook vrouwe-

lijk gebruikt wordt: *de gereedschap, der gereedschap*; en dat te regt, daar de uitgang *schap*, achter bijvoegelijke naamwoorden geplaatst, dezelve, gemeenlijk, vrouwelijk maakt, als: *de gramschap, eigenschap*, enz. De bijbeloverzetting van 1657 heeft, daarom, dit woord meest vrouwelijk gebruikt, nu en dan eens het onz. geslacht kiezende. Dat vrouwel. geslacht wordt ook in de *gulden Legende* gevonden: *doe wort dyre reeschap totter timmering toegemaect*. Hooft, Vondel en anderen bezigen ook het onzijdige geslacht, dat thans meest in gebruik is: *het dootsche gereedschap*. [Hooft.] *Toen haelden de vermoelden 't gereetschap*. [Vondel.] Zamenstell.: *bouwgereedschap, krijgsgereedschap, oorlogsgereedschap, scheepsgereedschap, timmermansgereedschap*, en zeer vele dergelijke.

GEREGT, z. n., o., des *geregts*, of van het *geregt*; meerv. *geregten*. Eene rij schotels met spijs, op eene tafel, in orde gezet. Van *regten, aanregten*. *Men onthaalde de gasten op eenen maaltijd van vier geregten*. — *Dat is zijn laatste geregt*, dat is het laatste, hetwelk hij hebben zal. Zamenstell.: *geregttafel*.

GEREGT (gerigt), z. n., o., des *geregts*, of van het *geregt*; meerv. *geregten*, schoon niet altijd gebruikelijk. De regterlijke onderzoeking van zedelijke bedrijven; zonder meervoud: *de daden der stervelingen zullen eens, voor den Allerhoogsten, in het geregt gebragt worden*. De spanning van eene vierschaar; zonder meervoud: *het geregt wordt in die stad, op gezette tijden, gehouden*. —

„ *Want niemand zal in dat gericht,*
„ *Daar zelfs zijn hart hem aan moet klagen,*
„ *Rechtvaardig zijn.* [Psalmber.]

De regters: *hij is dienaar van het geregt; het geregt zit dezen morgen, zal heden vergaderen*: ook zonder meerv. Regt, regtvaardigheid; met een meervoud: *omdat alle sijne paden gericht zijn*. [Bijbelvert.] De plaats, waar veroordeelden geregt worden, het galgeveld: *de misdadiger, bij het geregt gekomen zijnde, bestorf van schrik op dat gezicht*. Regtsgebied: *ik woon onder het geregt van Amsterdam*. Zamenstell.: *geregtsbank, geregtsbode, geregtsdag, geregtsdienaar, geregtsheer, geregtshof, geregtsschrijver*, enz. GEREGT, bijv. n. en bijw., alleen gebruikelijk in de volgende spreekwijzen: *ik heb mijne geregte helft; dit is het geregte vierde deel; de ware helft, enz.* Somwijlen wordt *geregt* voor *regtvaardig*, doch verkeerdelijk, gebezigd.

GEREGTELIJK, bijw. Door de magt des regts: *ik heb hem mijn huis geregtelijk laten verbieden*. Naar den regel des regts: *oordeelt geregtelick*. [Bijbelv.]

GEREGTIG, bijv. n. en bijw., *geregtiger, geregtigst*. Regtvaardig: *men mag, met eene*

- geregtige zaak, altijd voor den dag komen.*
Van hier *geregtiglijk*.
- GEREGTIGD**, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Volgens regt gewettigd: *hij is tot dat erfdeel geregtigd*.
- GEREGTIGHEID**, z. n., v., der, of van de *geregtigheid*; meerv. *geregtigheden*. Het regt: *geregtigheid oefenen*; de *geregtigheid handhaven*. Iemand *geregtigheid laten wedervaren*. *Het spel moet zijne geregtigheid hebben*, valsch spelen gaat niet door. *Ik spreek in de geregtigheid*, onzijdig. Voorts heeft dit woord verscheidene beteekenissen in den bijbel, als: Gods liefde voor regt: *doet mij recht nae uwe gerechtigheit*. Goedheid: *mijne tong sal uwe gerechtigheit vrolick roemen*. Waarheid: *de gerechtigheit uwer getuigenissen is in der eeuwichheit*. Billijkheid: *door groote gerechtigheit en verdruct hij niet*. Onschuld: *richt mij, Heere, nae mijne gerechtigheit*. Regvaardige daad: *opdat ghij de gerechtigheden des Heeren kennet*. Opregte ongevinsdheid: *die daer sweeren, maer niet in gerechtigheit*. Godzaligheid en deugd: *die vervolgt worden om der gerechtigheit wille*. Liefde jegens den armen: *ende vermeerderde de vruchten uwer gerechtigheit*. Dat van God gevorderd wordt: *het betaemt ons alle gerechtigheit te vervullen*. De ware leer: *Noë de prediker der gerechtigheit*. Regt voor God: *ende hare eijgene gerechtigheit soecken op te richten*.
- GEREIDE** (*gerei*), z. n., o., des *gereides*, of van het *gereide*, *gerei*. Het meerv. is niet in gebruik. In het dagelijksche leven, allerlei gereedschap, alles wat men noodig heeft, om iets te verrigten. Van hier *keukengerei*, *schrijfgerei*, enz. In sommige oorden van Nederland wordt het gebezigd, voor het zadeltuig eens paards; en nog algemeener, voor alles, dat men voor een paard noodig heeft; al het lederen tuig. Het woord zal afstammen van *gereiden*, *gereeden*, klaar maken, opschikken, bij Kiliaan nog overig.
- GEREL** (*geral*), z. n., o., des *gerels*, of van het *gerel*; zonder meerv. De daad van *rellen*.
- GEREUTEL**, z. n., o., des *gereutels*, of van het *gereutel*; zonder meerv. De nagebootste klank der bezwaarlijke ademhaling, uit de vol geloopene borst van eenen stervenden. Ook gemompel, geknor. Zie *reutelen*.
- GERFKAMER** (naar den geld. tongval, *garfkamer*, bij Kil. *gaerickamer*), z. n., v., der, of van de *gerfkamer*; meerv. *gerfkamers*. In Gelderland vindt men nog, meest overal, zulke, aan het koor der kerken, aangebouwde zijvertrekken, die eertijds gediend hebben, tot kleederkamers voor de priesters, waar zij zich, met de gewijde koorkleederen, versierden, en, daaruit, naar het altaar traden. Bij de Engelschen heet *garb* een kleed, en *sich gärben* komt, in oude tijden, in het
- hoogd. voor, beduidende *zich opsmukken, aankleeden*; en bij Kil. is *gaerwen præparare*.
- GERFSCHAAF**, z. n., v., der, of van *de gerfschaaf*; meerv. *gerfschaven*. Eene korte schAAF, waarmede men de haren der planken wegneemt, en die glad maakt. Het komt, met het vorige woord, uit eene bron; en *gärben* wordt, in Duitschland, gebruikt van leertouwers, die de ruige vellen bereiden.
- GERGEL** (*girgel*), z. n., m., des *gergels*, of van den *gergel*; meerv. *gergels*. De inkerwing, de keep, welke een kuiper aan het onderende der duigen van een vat maakt, waarin de bodem sluit. *Gergel, girgel, cirkel, girgillus, gijrus, gijrare* behooren tot eenen oorsprong.
- GERIBD**, bijv. n. en bijw. Dat met ribben is. *Geribd porselein*.
- GERIJ** (*gerijd*), z. n., o., van het *gerij*; zonder meerv. De daad van *rijden*. Vondel bezigt *gerid*: *dan naer de paerden en 't gerit van Tydeus zoon*. [Vond.]
- GERIJF**, z. n., o., des *gerijfs*, of van het *gerijf*; zonder meerv. Gemakkelijk gebruik: *men kan van die stoelen veel gerijf hebben*. Dienst: *zijn vriend leende het hem tot gerijf*. Gemakkelijkheid: *men vindt niet veel gerijf in dat huis*. Het woord wordt ook wel *gerief* gespeld; doch dit is niet na te volgen.
- GERIJFELIJK**, bijv. n. en bijw. *gerijfelijker, gerijfelijkt*. Ook *gerijfzaam*, dat minder in gebruik is. Gediensstig: *een gerijfelijk man*. Spieg., Halma en anderen bezigen het ook voor iets, waarvan men zich met gemak bedienen kan: *ik woon in een gerijfelijk huis*. Van hier *gerijfelijkheid*.
- GERIJM**, z. n., o., des *gerijms*, of van het *gerijm*; zonder meerv. Rijmerij. Zie *rijmen*.
- GERIJVEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik gerijfde, heb gerijfd*. Dienst doen: *iemand met iets gerijven*.
- GERIKKEKIK**, z. n., o., van het *gerikkekik*; zonder meerv. Het rikkekikken der kikvorschen, klanknabootsend woord, waarvoor ook *geborrekik* gebezigd wordt.
- GERING**, bijv. n. en bijw., *geringer, geringst*. In het gemeen beduidt het iets, waaraan niet veel is. Klein: *hij is gering van persoon*. Slecht: *hij moet zich met geringe spijs behelpen*. Niet belangrijk: *om eene geringe zaak wordt dikwijls veel menschenbloed gestort*. Weinig: *hij heeft jaarlijks maar een geringe inkomsten*. Dat weinig waardig is: *hij betaalde mij maar eene geringe som*. Arm: *hij woont bij geringe lieden in*. Onaanzienlijk: *hij is, schoon van geringe afkomst, nogtans ten hove zeer geacht*. Min: *hij is de geringste der broederen*, de minste. Als een bijwoord: *Iemand gering achten*. Van hier *geringheid, geringelijk*.
- GERINGD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat met eenen ring gesloten, of met eenen ring versierd is.

- GERIST**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting, zijnde het verled. deelw. van *risten*. Aan eene rist gebonden. *Geriste uijen*.
- GERITSEL**, z. n., o., *des geritsels*, of van het *geritsel*; zonder meerv. Het ritselen. Zie *ritselen*.
- GEROEP**, z. n., o., *des geroeps*, of van het *geroep*; zonder meerv. Aanhoudende roeping. Zie *roepen*.
- GEROGCHEL**, z. n., o. Het roghchelen.
- GEROMMEL**, z. n., o., *des gerommels*, of van het *gerommel*; zonder meerv. Een doffer geluid, dan het *gerammel*. *Het gerommel des donders*; ook voor een zachter geluid: *het gerommel des ingewands*. Zie *rommelen*.
- GERONK**, z. n., o., *des geronks*, of van het *geronk*; zonder meerv. Eene aanhoudende ronking. Zie *ronken*.
- GERONNEN**, bijv. n., het verl. deelw. van het oude *rinnen*, *ronnen*. Verdikt, gestold: *geronnen bloed*. Spreekw.: *zoo gewonnen, zoo geronnen*, verteerd.
- GERST** (*garst*), z. n., v., *der*, of van de *gerst*; zonder meerv. Zeker koren. *Gepelde gerst*. Zamenstell.: *wintergerst, zomergerst*. — *Gerstebrood, gerstedrank, gerstegori, gerstewater*.
Gerst, hoogd. *Gerste*, angels. *gerst*, gr. *ῥαῖβη*.
- GERUCHT**, z. n., o., *des geruchts*, of van het *gerucht*; meerv. *geruchten*. Een berigt aangaande zekere zaak, hetwelk men van verre hoort; vooral, wanneer hetzelve op de tong van velen rondgaat. *Er gaat een gerucht, dat de vijand de vesting reeds vermeersterd heeft. Er loopen geruchten. Geruchten uitstrooijen*. Geraas: *veel geruchts maken*. Een bekende naam, in eenen kwaden en goeden zin; zonder meerv. *Hij is in een kwaad, in een goed gerucht*. Daar men, in de middeleeuwen, in Duitschland, zoo wel *geruft*, als *gerucht* uitsprak, en het overbekend is, hoe de *f* en de *ch* met elkander verwisselen; zoo heeft Wachters afleiding veel grond, die het van het hoogd. *ruf, rufen, roep, roepen* doet afstammen.
- GERUIM**, bijv. n.; de vergrooting is niet in gebruik. Men bezigt dit woord enkel, om eene, eenigzins lange, during aan te duiden. *Ik heb, in eenen geruimen tijd, niets van hem vernomen*. Zie *ruim*.
- GERUISCH**, z. n., o., van het *geruisch*; zonder meerv. Hetzelfde als *gedruisch*. Evenwel gebruikt men het meest van een zachter geluid, dan het *gedruisch*; de *d* maakt den klank sterker. *Het geruisch eener beek, des winds*, wanneer hij in de toppen der boomen speelt. *Het geruisch der ooren. Het geruisch des jammerpoels*. [Vondel.] Zie *ruischen*.
- GERUST**, bijv. n. en bijw., *geruster, meest, zoer gerust*. Stijl: *zoolang de woelige kinderen over den vloer zijn, kunnen wij het niet gerust hebben*. Vreedzaam, en van vele beslommeringen bevrijd: *op hun buitengoed leiden zij, thans, een gerust leven*. Onbekommerd, zonder vrees: *gij kunt er gerust op aan*, in het gemeene leven; *ga maar gerust toe; ik ben gerust in die zaak*. Een geweten, dat ons geene verwijting doet, is *een gerust geweten*. *Eene geruste woonplaats* is eene veilige woonplaats. Die op rust en gemak gezet is: *geruste wijven*; in den bijbelstijl. *Iemand gerust stellen*, hem alle vrees benemen; *zich gerust houden*. Oul. was ook *gerustig* en *gerustigheid* in gebruik. Van hier *gerustheid, stilte, vreedzaamheid, vrede, gerustelijk*. Zamenst.: *geruststelling*.
- GERW**, z. n., v., *der*, of van de *gerw*; zonder meerv. Duizendblad. Een zeker kruid.
- GESAMMEL**, z. n., o., *des gesammels*, of van het *gesammel*; zonder meerv. Eene dreutelige talming. Zie *sammelen*.
- GESCHAARD**, bijv. n. en bijw. Waarin eene schaar (gemeenlijk zegt men *schaar*, doch verkeerd) is. *Een geschaard mes*. Zie *schaard*. *Geschaard* is ook het verled. deelw. van *scharen*, in benden verdeelen: *in slagorden geschaard staan*.
- GESCHADUWD**, verl. deelw. van *schaduw*, een schilders woord. *Dat stuk is schoon geschaduwd*. Ook een dichterlijk woord voor *beschaduwd*:
» *Dat ijslijk tijdpunt nadert vast*
» *Op halfgeschaduwde etmaalsvleugels* [M.L. Tijdw.]
- GESCHAGCHER** (*geschagchel*), z. n., o., *des geschagchers*, of van het *geschagcher*; zonder meerv. Schagcherij. Zie *schagcheren*.
- GESCHAL**, z. n., o., *des geschals*, of van het *geschal*; zonder meerv. Een schel geluid. *Zingt met vrolijk geschal*. Geraas: *zij stooten toe met schrickelijk geschal*. [Vond.]
- GESCHAPEN**, verl. deelw. van *scheppen*; zonder trappen van vergrooting. *Die man is wel geschapen, schoon. Geschapene wezens. Hoe stond het daar geschapen*, hoe waren de zaken daar? *Het stond er slecht geschapen*. Van hier *geschapenheid*, staat, gesteldheid.
- GESCHARMUTSEL** (*gescharmutsel*), z. n., o., *des gescharmutsels*, of van het *gescharmutsel*; zonder meerv. Aanhoudende scharmutseling. Zie *scharmutselen*.
- GESCHARREL**, z. n., o., *des gescharrels*, of van het *gescharrel*; zonder meerv. De daad van *scharrelen*.
- GESCHATER** (*geschetter*), z. n., o., *des geschaters*, of van het *geschater*; zonder meerv. Luid gelach, galmend geschal. Zie *schateren*.
- GESCHEEPT**, verl. deelw. van *scheppen*, dat is inscheppen, in een schip laden. *De goederen waren pas gescheept, of het vaartuig zonk. Ik ben met dien jongen gescheept, liever*

- opgescheept*, hij is mij zeer tot last, ik raak hem niet gemakkelijk kwijt; in de volkstaal. *Die met den duivel gescheept is, moet met hem over*, is een spreekwoord, in eenen vertrouwelijken stijl, gebruikelijk, van iemand, die met de luimen van een boosaardig mensch geduld moet oefenen.
- GESCHEFTE**, voor bezigheid, zaak, letterlijk het hoogd. *Geschäfte*. Hooft bezigt dit woord; doch het verdient geene navolging. Kil. heeft *geschaf*, *negotium*, *actio*.
- GESCHENK**, z. n., o., *des geschenks*, of van het *geschenk*; meerv. *geschenken*. Eene vrijwillige aanzienlijke gift. *Geschenken doen vaak het regt buigen*. *Geschenk* is, in Groningeland, ook eene gedwongene vereering aan de eigenaars van landhoeven, wanneer die eigendommen, bij versterf, of anderszins, moeten verboekt worden.
- GESCHERM**, z. n., o., *des gescherms*, of van het *gescherm*; zonder meerv. De oefening van het schermen. Zie *schermen*.
- GESCHERTS**, z. n., o., *van het gescherts*; zonder meerv. Schertserij. Zie *schertsen*.
- GESCHETTER**, zie *geschater*.
- GESCHEURD**, verl. deelw. van *scheuren*. *De vlag was schielijk in starden gescheurd*. *Gescheurd zijn* is ook zoo veel als gebroken zijn, eene breuk hebben. Van hier *gescheurdheid*.
- GESCHICHTBOEK**, z. n., o., *des geschichtboeks*, of van het *geschichtboek*; meerv. *geschichtboeken*. Van *geschied*, voor geschiedenis, en *boek*. *Geschiedboek*. Kiliaan kent dit woord niet; hij heeft *geschiedenisboek*. Het is in navolging van het hoogd. *Geschichtbuch*. Zoo ook *geschichtkundig*, *geschichtschrijver*. Verkieselijker is *geschiedboek*, *geschiedkundig*, *geschiedschrijver*.
- GESCHIEDEN**, onz. w., gelijkvl. *Het geschiedde, het is geschied*. Wedervaren: *ons geschiedt veel goeds; u zal geen leed geschieden*. Gebeuren, plaats hebben: *dat zal, in eeuwigheid, niet geschieden*. *Gisteren geschiedde er een hevig ongeluk*. *Dat geschiedt bij toeval*. Ook dikwijls als een stopwoord, in het algemeen stellende dat wat daarop duidelijk ontwikkeld wordt, vooral uit navolging van de overzetting van den Bijbel: *en het geschiedde, zoodra hij dit gezegd had, dat hij wegging*. Hiervoor eischt de beschaafdere stijl: *zoodra hij dit gezegd had, ging hij weg*. Tot dadelijkheid gebragt, voleind worden. *De onderhouding van ons leven geschiedt niet zonder middelen*. *Gods wil geschiede!* *Het is door eene dwaling geschied*. *Het is geschied*, het is gedaan. In den onvolmaakt verledenen tijd van dit werkw. heeft Hooft *geschach*: *dit geschach met zulk eene felheid*. Van hier *geschiedenis*. Zamenst.: *geschiedboek*, *geschiedkunde*, *geschiedkundig*, *geschiedschrijver*, *geschiedenisboek*.
- Geschieden*, oul. *schieden*, hoogd. *geschehen*, Otfrid. *kiskehan*, Notk. *gischehen*, neders. *schuen*, *entschueen*, zweed. *ske*, ijsl. *skedur*, lapl. *skiaddet*. Wachters gissing is niet van allen grond ontbloot, dat het met het lat. *cadere*, *accidere*, *gebeuren*, waarvan het fr. *échoir* (*escheoir*) afkomt, eenen oorsprong heeft.
- GESCHIK**, z. n., o., *des geschiks*, of van het *geschik*; zonder meerv. Een reeds eenigzins verouderd woord, voor besturing, noodlot: *volg 't geschik der dingen*, zegt Spieg., die ook 't *natuurgeschik*, voor *fatum*, heeft.
- GESCHIKT**, bijv. n. en bijw., *geschikter*, *geschiktst*. Die, of dat de noodige vereischten heeft ter bereiking van een oogwit: *die marmeren zuilen zijn voor dat gebouw niet geschikt*. Die de noodige bekwaamheden van den geest voor eene zaak heeft: *ik ben thans voor die zaak niet geschikt*. Passend, voegend, overeenkomend: *zulk een bedaard mensch is niet geschikt, om op zee voor matroos te varen*. Die zich zedig gedraagt: *dat is een geschikt jongeling*. Die zich naar zijne medemenschen voegt: *ik heb hem altijd als een geschikt mensch gekend*. Op orde gesteld: *die boeken zijn netjes geschikt*; als een verl. deelw. van *schikken*. Vereffend: *de zaak is eindelijk geschikt*. Afgezonden: *de bode is, daarop, tot den koning geschikt*. Van hier *geschiktheid*, *geschiktelijk*.
- GESCHIL**, z. n., o., *des geschils*, of van het *geschil*, meerv. *geschillen*. Verschil, oneenigheid. *Het geschil middelen, bijleggen, vereffenen, beslechten, afdoen*. *Met iemand een geschil hebben*. *Eene zaak in geschil trekken*. Van hier *geschillig*.
- GESCHIMMELD**, verl. deelw. van *schimmelen*. Met schimmel uitgeslagen. *Geschimmeld brood*. Ook een bijv. naamw., voor schimmelverwig: *een blaauwe geschimmelde bles*, waarvoor het gebruik wil: *een schimmelde bles*; ook een *schimmel*.
- GESCHIMP**, z. n., o., *des geschimps*, of van het *geschimp*; zonder meerv. Eene gedurige schimping. Zie *schimpen*.
- GESCHOK**, z. n., o., *des geschoks*, of van het *geschok*; zonder meerv. Op- en nederschudding. met gedurige stooting. Zie *schokken*.
- GESCHOMMEL**, z. n., o., *des geschommels*, of van het *geschommel*; zonder meerv. Schommeling. Zie *schommelen*.
- GESCHONGEL**, z. n., o., *des geschongels*, of van het *geschongel*; zonder meerv. Het heen en weder bewegen op een touw, dat aan beide einden, omhoog vastgemaakt is. Zie *schongelen*.
- GESCHROOR**, z. n., o., *des geschoors*, of van het *geschoor*; zonder meerv. Gespuis, jan rap en zijn maat.
- GESCHOP**, z. n., o., *des geschops*, of van het *geschop*; zonder meerv. Het schoppen. Ook hetzelfde als *geschongel*. Zie *schoppen*.

GESCHOREN, verl. deelw. van *scheren*. *Geschoren* haar. *Met iets geschoren zijn*, in den vrouwelijken stijl, voor, met eene zaak belemmerd zijn. Zie verder *scheren*.

GESCHREEUW, z. n., o., *des geschreeuws*, of van *het geschreeuw*; zonder meerv. Een luid geroep. *Geschreeuw aanheffen*; *luid geschreeuw*, *hard geschreeuw*. *Daar van maakt men groot geschreeuw*, men prijst, of laakt, het geweldig. *Veel geschreeuw*, maar weinig wol, een spreekwoord, wanneer men iets breed uitmeet, zonder veel vrucht er van te genieten. Zamenst.: *veldgeschreeuw*, *vreugdegeschreeuw*. Zie *schreeuwen*.

GESCHREI, z. n., o., *des geschreis*, of van *het geschrift*; meerv. *geschriften*. Dat geschreven is. *Iets in geschrift stellen*. *De oorspronkelijke geschriften zijn verloren*. *Ik heb hem een geschrift aangeboden*. Het enkele *schrift* is, in sommige spreekwijzen, gebruikelijker.

GESCHRIJF, z. n., o., *des geschrijfs*, of van *het geschrijf*; zonder meerv. Veel schrijven. *Daar over is wat geschrijf en gewrijf geweest*; in den dagelijkschen stijl. Zie *schrijven*.

GESCHROK, z. n., o., *des geschroks*, of van *het geschrok*; zonder meerv. De daad van *schrokken*, gulzig eten.

GESCHROL, z. n., o., *des geschrols*, of van *het geschrol*; zonder meerv. Het aanhoudende bedrijf van *schrollen*, eene knorrige luim hebben.

GESCHUBD (*geschobd*), bijv. n. en bijw. Met schubben voorzien: *Beproof of uw geschubde harnasplaten bestand zijn, om*, enz. [M. L. Tijdw.] Ook een verl. deelw. van *schubben*, de schubben afdoen: *ik heb de gevangene visch geschubd*.

GESCHUIFEL, z. n., o., *des geschuifels*, of van *het geschuifel*; zonder meerv. Het schuifelen der slangen. Zie *schuifelen*.

GESCHUT, z. n., o., *des geschuts*, of van *het geschut*; zonder meerv. Schutgevaarte. *Grof geschut*. *Een stuk geschut*. *Het geschut laden*, *afsteken*, *lossen*. *Het geschut brandde af*. Zamenst.: *geschutgieter*, *geschutgieterij*, *geschutmeeester*, *geschutperk*, enz.

GESLACHT, z. n., o., *des geslachts*, of van *het geslacht*; meerv. *geslachten*. Menschen, die eenen en denzelfden stamvader hebben. *Het menschelijke geslacht*. Zoo vele stamvaders men nu rekent, als zoovele hoofden, uit welke men zijne afkomst afleidt, zoovele geslachten bekomt men. Zoo heet een volk, schoon het onder zich meer geslachten telt, met betrekking tot den voornaamsten stamvader, echter *een geslacht*. Dat zelfde volk verdeelt zich weder in afzonderlijke geslachten;

de *twaalf geslachten* van Israel zijn bekend. Elk geslacht heeft weder zijne eigene geslachten, zoodat een enkel huisgezin *een geslacht* kan wezen. Van hier kennen wij *een adellijk geslacht*, *een grafelijk geslacht*. — *Hij is van een aanzienlijk geslacht*. *Geslacht* is ook zoo veel als *kunne*, eene menigte, die elkander gelijk zijn in de deelen, die ter voortplanting bestemd zijn: *het vrouwelijke geslacht*, *het mannelijke geslacht*. Zoo heeft men in de latere eeuwen, onder de planten, twee geslachten ontdekt. Zoo tellen de spraak-kunstenaars al die woorden, die in het verbuigen, en in lidwoorden aan te nemen, elkander gelijk zijn, onder een geslacht, het zij *het mannelijke*, het zij *het vrouwelijke*, het zij *het onzijdige geslacht*. *Geslacht* geeft ook eene gelijkheid van alle soorten te kennen. Zoo is de uitdrukking *ligchaam* de beteekenis van het geslacht, waaronder alle zichtbare dingen gerangschikt worden. Van hier *het geslacht* der visschen, der vogelen, enz., waar onder de enkele soorten behooren. De bijbelsche spreekwijs, *wij dan zijnde Gods geslachte*, geeft ook te kennen eenige verre gelijkheid van ons met den Schepper. Zamenst.: *geslachtboom*, *geslachtbrief*, *geslachtskunde*, *geslachtslijst*, *geslachtsnaam*, *geslachtsregister*, *geslachtsrekening*, *geslachtsrij*, *geslachtsrijk*, *geslachts tafel*, *geslachtswapen*, *nageslacht* enz.

Geslacht, hoogd. *Geschlecht*, bij Otrid. en Nolk. *slahta*, *slahto*, *gislacht*, neders. *schlacht*, zweed. *slag*, *slagt*. Vergelijk, beneden, het woord *slachten*, gelijk van aard zijn.

GESLAGEN, verl. deelw. van *slagen*, nu *slaan*. *Het is van geslagen koper gemaakt*. *Hij is tot ridder geslagen*; welke spreekwijs ontleend is van eene bijgeloovige gewoonte, in de middeleeuwen, wanneer iemand, die tot die waardigheid verheven werd, op gebogene knieën moest zitten, en eenen ligten slag, met een bloot zwaard, op de linker schouder, of van den koning zelven, of van des konings eersten bevelhebber, ontving. — *Een geslagen vijand* is een gezworen vijand.

GESLAGT, z. n., o., *des gestagts*, of van *het gestagt*; zonder meerv. *Geslagte* beesten. *Hoe is uw gestagt uitgevallen? wij hebben ons gestagt al te huis*; in de dagelijksche taal. Anders zegt men ook *slagt*.

GESLEEP, z. n., o., *des gesleeps*, of van *het gesleep*; zonder meerv. *Gevolg*, *stoet*. *Hij had een groot gesleep achter zich*. Zie *slepen*.

GESLEMP, z. n., o., *des gestemps*, of van *het gestemp*; zonder meerv. *Slemperij*. Zie *slempen*.

GESLEPEN, verl. deelw. van *slijpen*. *Een geslepen mes*. Loos, afgeregt: *dat is een geslepen gast*. *Hij is op die kunsten zeer geslepen*. Van hier *geslepenheid*.

- GESLOF, z. n., o., *des geslofs*, of van het geslof; zonder meerv. De daad van *sloffen*, sleepvoeten.
- GESLOTEN, verl. deelw. van *sluiten*. *Zich gesloten houden*, niets laten uitlekken. Andere beteekenissen bij *sluiten*.
- GESMAAL, (voor *gesmadel*) z. n., o., *des gesmaals*, of van het *gesmaal*; zonder meerv. Gedurige schimp. Zie *smalen*.
- GESMEEK, z. n., o., *des gesmeeks*, of van het *gesmeek*; zonder meerv. Aanhoudende smeeking. Zie *smeeken*.
- GESMIJDE, z. n., o., *des gesmijdes*, of van het *gesmijde*; zonder meerv. Van *smeden*. Een oud woord, beduidende allerlei sieraad, dat van metaal gesmeed, ook uit paalen en edelgesteente vervaardigd is. Het zamengestelde *armgesmijde* vindt men nog in de overzetting van den Bijbel.
- GESMIJDIG, bijv. n., *gesmijdig*, *gesmijdigst*. Eigenlijk, dat zich, onder den hamer, laat uitsmeden, en, verder, dat zich laat uitrekken. Het enkele *smijdig* is gebruikelijker. Hoofst bezigt *gesmijdig* overdragt., voor toegevend: *d'Ommelanders toonden zich gesmijdig*.
- GESNAARD, bijv. n., het verl. deelw. van *snaren*. Met snaren voorzien, bespannen: *eene wel gesnaarde viool*. Fig. zegt men in de dagelijksche taal: *hij is er op gesnaard*, wel uitgerust.
- GESNAP, z. n., o., *des gesnaps*, of van het *gesnap*; zonder meerv. Ydel geklap. Zie *snappen*.
- GESNEDEN, verl. deelw. van *snijden*. *Gesneden brood*. *Dat is voor hem gesneden brood* — hij kan zich, gemakkelijk, door die zaak heen redden, hij kan dien gewonen arbeid ligt doen; in de dagelijksche taal. *Hij gelijkt hem, als ware hij uit zijn aangezicht gesneden* — hij gelijkt hem volmaakt. Een *gesneden*, zelfst. gebruikt, voor iemand, die ontmand is.
- GESNIJPER, z. n., o., *des gesnippers*, of van het *gesnipper*; zonder meerv. De daad van *snipperen*. Zie *snipperen*.
- GESNOR, z. n., o., *des gesnors*, of van het *gesnor*; zonder meerv. Snoring. Zie *snorren*. Hoofst bezigt dit woord ter aanduiding eener verachtelijke menigte: *door een gesnor van huurlingen* enz., en zoo wordt het nog gebruikt: *ik bekreun mij aan al dat gesnor niet*.
- GESNORK, z. n., o., *des gesnorks*, of van het *gesnork*; zonder meerv. De daad van *snorken*.
- GESP, z. n., m., *des gesps*, of van den *gesp*; meerv. *gespen*. In sommige oorden van Nederland *geps*, *gepsen*, door letterverzetting. *De vlechten met eenen gouden gesp opgehaakt*. [Vondel.] Zamenst.: *gespenmaker*, *broekgesp*, *schoengesp*, enz.
- GESPALK, z. n., o., *des gespalks*, of van het *gespalk*. De daad van *spalken*. Zie *spalken*.
- GESPAN, (*span*) z. n., o., *des gespans*, of van het *gespan*; zonder meerv. *Gespannene paarden* voor eenen wagen, enz. *Hij rijdt een schoon gespan paarden*. *Het gespan van een dak*, de vereenigde balken, sparren, of ribben van het dak — spanwerk. *Gespan* wordt ook, in zamenvoeging, gebruikt, voor een zamengespannen rot: *eedgespan*, *vloekgespan*. Van het woord, in de eerste beteekenis, is zamengesteld het *agtergespan*, *voorgespan*, ook *achterspan*, *voerspan*. Van *gespan*, in eenen goeden zin, is *gespanschap*, een kreits.
- GESPARTEL, z. n., o., *des gespartels*, of van het *gespartel*; zonder meerv. Aanhoudende sparteling. Zie *spartelen*.
- GESPEEL, (bij Kil. *ghespele*) z. n., m., *des gespeels*, of van den *gespeel*; meerv. *gespelen*. Een speelmakker, speelnoot.
- GESPEEL, z. n., o., *des gespeels*, of van het *gespeel*; zonder meerv. Het spelen. *Het gespeel der klokken*. Zie *spelen*.
- GESPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gespte, heb gespt*. Met eenen gesp vastmaken, toegespen.
- GESPENS, z. n., o., van het *gespens*; meerv. *gespensen*. Reeds genoegzaam verouderd. Kil. heeft *gespens*, d. i. *gespuis*, *spectrum*, *visum*, etc. Een spooksel, eene geestelijke zelfstandigheid, welke men zich, in de hitte der verbeelding, voorstelt, als onder een aangenomen ligchaam verschijnende, om de menschen te plagen, of te verschrikken: *wat lijveloos gespens, wat geest, wat spook*, enz. [Westerb.] Men leidt het af van het oude woord *spanen*, welk woord, in de schriften der middeleeuwen, dikwerf voorkomt, in den zin van *overreden*, *vervoeren*. Hier van is *spensti*, en *gespuans* bij Otrf., en *kespanst* bij Kero, *overreding*, *vervoering*. Zoo is ons *spook*, ijsl. *puke*, van het angels. *paacca*, bedriegen; waarheen ook het lat. *spectrum*, misschien behoort. *Gespens*, is in het deensch en hoogd. *Gespenst*.
- GESPIERD, bijv. n., van *spier*. Van sterke spieren voorzien: *een gespierd man*. Fig.: *een gespierd, krachtig, vers*.
- GESPIN, z. n., o., *des gespins*, of van het *gespin*; zonder meerv. Gesponnen werk. Zie *spinnen*.
- GESPOOK, z. n., o., *des gespooks*, of van het *gespook*; zonder meerv. Spokerij. En, naardien men de spoken, als onstuimige buldergeesten, voorstelt, beduidt het woord ook een groot geraas: *welk gespook maakt gij daar?* Wijders: *over eene zaak veel gespooks maken*, in het gemeene leven, voor, veel om dezelve te doen maken.
- GESPOORD, bijv. n., met sporen voorzien. *Een gespoorde haan*. Ook het verled. deelw. van *sporen*: *tot liefde voor de deugd gespoord*; waarvoor *aangespoord* meest in gebruik is.

GESPOT, z. n., o., *des gespots*, of van het gespot; zonder meerv. Spotternij. Zie spotten.

GESPRAAKZAAM, zie spraakzaam.

GESPREEUW, z. n., o., *des gespreeuws*, of van het gespreeuw; zonder meerv. Gespot. Zie spreeuwen.

GESPREK, z. n., o., *des gespreks*, of van het gesprek; meerv. gesprekken. Zamenspreking; zonder meerv. *Ik was met hem in een ernstig gesprek*. Voor iets, dat gesproken is; met een meervoud: *de gesprekken daarover loopen zeer uit elkander*.

GESPRENKEL, z. n., o., *des gesprenkels*, of van het gesprenkel; zonder meerv. Van het voortd. werkw. sprengelen.

GESPRENKELD, het verl. deelw. van het vorige werkw. *Het is een gesprenkeld vogel*, hij is, om zijne daden, bij al de wereld bekend, en, deswege, het voorwerp van algemeenen haat.

GESPUIS, z. n., o., *van het gespuis*; zonder meerv. Geboelte: *zijn leven, voor een vloedt gespuis, vrijwillig overgeven*, zong een onbekend dichter. — Ook geraas, rumoer. *Hij maakte daar een groot gespuis*; het denkbeeld is weder ontleend, uit het bulderen der spoken; immers *gespuis heette*, certijds, ook een spook.

GEST (*gist*), z. n., v., *der*, of van de gest; zonder meerv. Iets, dat vloeijende lichamen in beweging brengt en doet opbruisen; vooral in bier, en meelgebak. De schuim, die door het bomgat, bij de gesting uitloopt, en in vloten, onder de stellingen geplaatst, vergaard wordt, heet ook *gest*: *natte gest, drooge gest*.

Dichters gebruiken dit woord ook overdragtiglijk, voor eene beweegoorzaak, vooral van kwade dingen. *Is 't roersel van mijn' geest een gist van wanbedrijven?* zong daarom iemand. Van dit woord is een werkwoord gevormd *gesten*, hetwelk onzijdig en gelijkvloeiend is, vormende de verledene tijden. *het gestte, heeft gecast. Het bier staat te gesten*. Van hier *gesting*, eigenlijk, en figuurl. voor eene onrustige beweging, die tot oproer kan overslaan; doch, dan, wil het gebruik liefst de spelling met *i*, *gisting*: *er is eene gisting onder het volk*. Van hier *gestachtig, gestig*. Zamenst.: *gestkooper, (gestverkooper) gestemmer, gestvloot*, een vat om de gest op te vangen, enz.

Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Het is in het hoogd. *Gascht, Gischt*, zweed. *gäst*, neders. *jest*, angels. *gyst*, middeleeuw. *gesta*, eng. *yeast, yest*, ijsland. *jastr*.

GESTAALD, bijv. n. en bijw., met staal opgelegd. M. L. Tijdw. gebruikt het voor ghard. sprekende van harnasplaten: *sterk gestaald in 't helse vuur*.

GESTADIG, bijv. n. en bijw., *gestadiger, gestadigst*, waarin weinig verandering is. *Het is*

gestadig weer. Eene gestadige markt, wanneer de prijzen niet veel rijzen of dalen. *Eene gestadige, bestendige, rust*. Telkens, gedurig: *hij is gestadig aan den arbeid; hij komt gestadig weder*. Van hier *gestadigheid, gestadiglijk*. Het is voor *gestandig*, van *standen*, nu *staan*.

GESTALTE, z. n., v., *der*, of van de gestalte; meerv. *gestalten*. De gansche buitenste omtrek van iets, zoo als het voor onze oogen gesteld is, de gedaante. *Eene vrouw van eene schoone, innemende gestalte*. De hoedanigheid van iets: *de gestalte des lands; de gestalte eener zaak*. De lengte van een lichaam: *hij was maar van eene kleine gestalte*. Gesteldheid des gemoeds: *hij verkeert in eene aangename gestalte*; in eenen godsgelcerden zin. Van hier *gestaltenis*. Zamenst.: *gestaltewisseling*.

GESTAND, bijw., niet anders gebruikelijk dan in deze spreekwijzen: *hij blijft zijne belofte gestand*, hij houdt dezelve. *Zijn woord gestand doen*, hetzelfde niet breken.

GESTARNTTE, zie *gesternte*.

GESTEEL, z. n., o., *des gesteels*, of van het gesteek; zonder meerv. Gedurige steking. Zie *steken*.

GESTEEN, z. n., o., *des gesteens*, of van het gesteene; zonder meerv. Zuchtend geklag. *Van dit gesteene*. [Vondel.] *In jammerklagen en gesteene*. [L. Bake.] Zie *stenen*.

GESTEENTE, z. n., o., *des gesteentes*, of van het gesteente; meerv. *gesteenten*. Edelgesteente: *'t Getulbande Azie deelt aan de Scheepvaart uit gesteente*. [Anton.] *Met kostelijke gesteenten verrijkt*. Zamenst.: *edelgesteente, vloergesteente*. Ook wordt het voor eene vereeniging van andere steenen genomen. Zoo staat voor zekere graftomb: *Gods Engel toeft in dit gesteent'*.

GESTEL, z. n., o., *des gestels*, of van het gestel; meerv. *gestellen*. De schikking van de deelen van het geheel. *Het menschelijke lichaam is een kunstig gestel*; zonder meerv. Voorts de bijzondere geaardheid des menschen; met een meerv. *Die man is van een wonderlijk gestel*. *De gestalten der menschen zijn zeer verscheiden*.

GESTELDHEID, z. n., v., *der*, of van de gesteldheid; meerv. *gesteldheden*. De staat, waarin iets gesteld is. *De gesteldheid des lichaams, der ziel, der tijden*.

GESTELTENIS, z. n., v., *der*, of van de gesteltenis; meerv. *gesteltenissen*. Gesteldheid.

GESTEN, zie *gest*.

GESTERNTE, z. n., o., *des gesterntes*, of van het gesternte; meerv. *gesternten*. De sterren in het gemeen: *noch sonne, noch gesternte verschenen in vele dagen*. [Bijbelv.] *Het gesternte spreekt alleen*. [H. v. Alphen.] In het bijzonder een sterrenbeeld, eene, door verstandige verbeelding zamengevoegde, ver-

- eeniging van eenige sterren; met een meerv. *getal*. *Het gesternte, de kleine beer. De sterren des hemels, ende sijne gesternten.* [Bijbelvert.]
- GESTICHT, z. n., o., *des gestichts*, of van het *gesticht*; meerv. *gestichten*. Gebouw. Ook verled. deelw. van *stichten*.
- GESTIG, zie *gest*.
- GESTING, zie *gest*.
- GESTOEI, z. n., o., *des gestoeis*, of van het *gestoei*; zonder meerv. Stoeijerij. Zie *stoeijen*.
- GESTOELTE, z. n., o., *des gestoeltes*, of van het *gestoelte*; meerv. *gestoelten*. Eene menigte stoelen, ordelijk geschaard, ook eene verhevene zitbank. Zamenstell. : *eergestoelte*.
- GESTOF, z. n., o., *van het gestof*; zonder meerv. Het stoffen, d. i. het stof wegvegen. De o heeft hier eenen scherp klank, even als in *zot*.
- GESTOF, z. n., o., *van het gestof*; zonder meerv. Het stoffen, d. i. snoeven. De o heeft hier eenen zachten klank, even als in *dom*.
- GESTOLD, zie *stollen*.
- GESTOMMEL, z. n., o., *des gestommels*, of van het *gestommel*; zonder meerv. Flauw geraas. Zie *stommelen*.
- GESTOORDEHEID, z. n., v., *der*, of van de *gestoordheid*; het meerv. is niet in gebruik. De toestand van iemand, die ergens over gebelgd is; van het deelw. *gestoord*, van *storen*.
- GESTOOT, z. n., o., *des gestoots*, of van het *gestoot*; zonder meerv. Aanhoudende stooting. Zie *stooten*.
- GESTREEL, z. n., o., *des gestreels*, of van het *gestreel*; zonder meerv. Gevlei, gedurige streeling. Zie *streelen*.
- GESTREEPT, bijv. n. en bijw., met strepen voorzien. *Hij draagt gestreepte kousen*. Ook een verl. deelw. van *strepen*, doorstrijken.
- GESTRENGST, bijv. n. en bijw., *gestrenger, gestrengst*. Eigenlijk, dat sterk gespannen is; van hier straf, onverbiddelijk: *gij wordt voor eenen gestrengen regter gedagvaard. Gestrengte wetten. Onder eene gestrengte tucht leven. Gestreng met iemand handelen.*
- Gestreng* is ook een eertitel van aanzienlijke mannen, die onder eene natie het regt handhaven. Dan beteekent het zoo veel, als regtvaardig: *welkedele gestrenghe Heer!* Dikwijls is het maar loutere wellevendheid, zonder dat men de kracht dezès woords bedoelt. Dat sterk op het gevoel werkt: *een gestrenghe winter*. Van hier *gestrengheid, gestrengelijk*.
- GESTRIKT, verl. deelw., en bijw. Als deelw., in eenen strik gevangen, met eenen strik vastgemaakt. Als bijw., met eenen strik voorzien, opgeschikt: in dezen zin lijdt het ook trappen van vergrooting.
- GESTROOK, z. n., o., *des gestrooks*, of van het *gestrook*; zonder meerv. Gestreel. Zie *strooken*.
- GESUKKEL, z. n., o., *des gesukkels*, of van het *gesukkel*; zonder meerv. Gedurige sukkeling, draling, talming. Zie *sukkelen*.
- GETABBERD, bijv. n. en bijw., met eenen tabberd omhangen. *Getabberde vaders*. Zie *tabbaard, tabberd*.
- GETAKT, bijv. n. en bijw., met takken voorzien. *Een getakte boom*.
- GETAL, z. n., o., *des getals*, of van het *getal*; meerv. *getallen*. Eene bepaalde menigte: *de vloot was honderd schepen in getal. Die goederen worden, bij het getal, verkocht*. Eene zamenvoeging van eenige talletters: *kunt gij dat getal wel uitspreken?* Spraak-kunstenaars kennen hun *eenvoudig en meervoudig getal*. Eene onbepaalde menigte heet ook een *getal*: *na zijnen dood werd hij onder het getal der goden aangeschreven. Hij bragt een leger van krijgsknechten op de been, zonder getal*, die, wegens hunne menigte, niet konden geteld worden. Van hier *getal-lig*. Zamenst. : *getalletter*.
- GETALM, z. n., o., *des getalms*, of van het *getalm*; zonder meerv. Talmerij. Zie *talmen*.
- GETAND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met tanden, zoowel natuurlijke als gemaakte, voorzien; doch meest van de laatste gebruikelijk. *Eene getande zaag; eene getande kam*, enz.
- GETEEKEND, verl. deelw. van *teekenen*. Gemerkt: *die schapen zijn, op den staart, rood geteekend*. Uitgeteekend: *dat landschap is fraai geteekend*. Geteisterd: *hij is deerlijk geteekend*. Met eenig mangel aan het ligchaam onderscheiden: *wacht u voor de geteekenden!*
- GETEEM, z. n., o., *des geteems*, of van het *geteem*; zonder meerv. Temerij. Zie *temen*.
- GETIER, z. n., o., *des getiers*, of van het *getier*; zonder meerv. Woest geraas. *Een getier maken*. Zie *tieren*.
- GETJEUTER, z. n., o., *des getjeuters*, of van het *getjeuter*; zonder meerv. Het geluid, dat sommige vogels maken: *'t getjeuter der zwaluwen*. [Oud.] Zie *tjeuteren*.
- GETIJ, z. n., o., *des getijs*, of van het *getij*; zonder meerv. Het vallen en wassen van het water, op den gezetten tijd. Ook het tij genaamd. *Hij tracht het schip tegen het getij, voort te stuven. Het getij is verloopen*, dat ook een spreekwoord is: *hij liet het schoonste getij te lui verloopen*, hij liet zich de beste gelegenheid ontglippen. *Elk vischt op zijn getij*, ieder neemt zijnen slag waar, tot zijn meeste voordeel.
- GETIJ, z. n., o., *des getijs*, of van het *getij*; meerv. *getijden*. De inhoud van het boek, *Brevier* genaamd, dat de roomsche kerken-dienst behelst, en op gezette tijden gelezen wordt. *Hij slaat nooit het lezen van zijne getijden over*. Van hier de zamengest. : *getij-boek, getijgebed*.

- GETIJDE (*jaargetij*), z. n., o., *des getijdes*, of *van het getijde*; meerv. *getijden*. Een jaargetijde. *De vier getijden des jaars*. Van hier *getijdig*, waarvoor *tijdig* meest in gebruik is.
- GETIJGERD, bijv. n. en bijw. Gevlakt, als een tijger. *Een getijgerde hond, een getijgerd paard*.
- GETIJLP (*getjelp*), z. n., o., *des getijlps*, of *van het getijlp*; zonder meerv. Het geluid van eene musch. Zie *tijlpen*.
- GETIMMER, z. n., o., *des getimmers*, of *van het getimmer*; zonder meervoud. De daad van timmeren. Zie *timmeren*.
- GETOET, z. n., o., *des getoets*, of *van het getoet*; zonder meervoud. Het geblaas op eenen hoorn. Zie *toeten*.
- GETOGEN, zie *tiegen*.
- GETOKKEL, z. n., o., *des getokkels*, of *van het getokkel*; zonder meerv. Eene gedurige aanraking met de vingeren. *Het getokkel van die luit*. [Hooft.] Zie *tokkelen*.
- GETOMMEL, z. n., o., *des getommels*, of *van het getommel*; zonder meerv. Gedommel, gedruisch: *wat getommel en bravade*. [Oud.] *In dit getommel*. [Hooft.]
- GETOUW, z. n., o., *des getouws*, of *van het getouw*; meerv. *getouwen*. Het werktuig waarop een wever het doek weeft. In Gelderland beteekent het ook een rijtuig, dat met touwen getrokken wordt. *Ik ben, op die plaats, met getouw geweest*. Zamenst.: *weefgetouw*.
- GETRAAN, z. n., o., *des getraans*, of *van het getraan*; zonder meerv. Geschrei. Zie *traan*.
- GETRALIED, bijv. n. en bijw. Met eene tralie voorzien. *Eene getraliede venster*.
- GETRAPPEN, z. n., o., *des getrappels*, of *van het getrappel*; zonder meerv. Hetzelfde, als *getrippel*. Zie *trappelen*.
- GETREUR, z. n., o., *des getreurs*, of *van het getreur*; zonder meerv. Van *treuren*. Het *treuren*.
- GETRIPPEN, zie *getrappel*.
- GETROMMEL, z. n., o., *des getrommels*, of *van het getrommel*; zonder meerv. Aanhoudende trommeling. *Het getrommel der bomme*. [Vondel.]
- GETROOST, zie *troosten*.
- GETROUW, bijv. n. en bijw., *getrouwer, getrouwst*. In het algemeen, een persoon, of eene zaak, op wien en waarop men zich verlaten kan. *God is getrouw; het is een getrouw woord*. Volkomen overeenstemmend met de waarheid: *zie daar een getrouw verhaal van de gewigtige gebeurtenissen der verloopene eeuwen!* Die, zoo veel mogelijk is, bij de waarheid blijft, en haar niet met opzet verheelt: *de groote Wagenaar is een getrouw geschiedschrijver. Deze brief is een getrouwe tolk van zijn hart*. Die zijne vatbaarheden opregtelijk en bestendiglijk, tot iemands best, aanwendt: *ik heb dien getrouwen knecht al lang gekend. Een getrouwe vriend*, die al de pligten der vriendschap eerbiedigt. Twee gelieven worden gezegd *elkander getrouw te blijven*, wanneer zij de onderlinge aanspraak op de wederzijdsche liefde niet schenden. *Der godsdienst, der deugd, der waarheid getrouw blijven*, is niet afwijken van de voorschriften derzelve. *Iemand getrouw waarschuwen*, iemand, overeenkomstig met de ware toedragt van de zaak, ernstig vermanen. Van hier *getrouwheid, getrouwigheid, getrouwelijk*. Tuinm. brengt het tot het oude *trud*, trouw, waarheid.
- GETUIGD, bijv. naamw. en bijw. Van zijn tuig voorzien, toegetakeld: *een getuigd schip*. Zie *tuig*. Ook het verl. deelw. van *getuigen*.
- GETUIGE, z. n., m. en v., *des getuigen*, of *van den getuige*, — *der*, of *van de getuige*; meerv. *getuigen*. Iemand, die verslag van eene zaak doet, welke hij gezien, of gehoord heeft. *Een ooggetuige; een oorgetuige. Een valsche getuige*. Die in regten geroepen wordt, om de waarheid eener zaak voor den dag te brengen: *de getuigen verhooren*. Een bewijs, waarop men zich beroepen kan: *de blos, die hare wangen zoo onverwacht vervide, was een getuige dat zij zich zelve schuldig kende. Dit slagveld is een getuige van zijne dapperheid. Een getuige is ook zoo veel, als bloedgetuige, een martelaar, die, door zijnen dood, de waarheid van de christelijke godsdienst bevestigt: het bloedt der getuigen Jesu*. [Bijbelv.]
- GETUIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik getuigde, heb getuigd*. De toedragt van iets verhalen. *Die dese dingen getuigt*. [Bijbelvert.] Onzijdig, met hebben: *hij getuigt, dat hij het gezien heeft. Van iemand, tegen iemand getuigen*.
- GETUIGENIS, z. n., v., *der*, of *van de getuigenis*; meerv. *getuigenissen*. Het verslag van eene zaak, door eenen getuige afgelegd: *hij heeft eene valsche getuigenis daarvan gegeven. Bewijs: offert voor uwe reiniging, haer tot een getuigenisse*. [Bijbelvert.] Bevestiging van eene zaak, of het gezag van eenen persoon, in den bijbelstijl: *die getuigenisse gaf den woorde sijner genade*. Hooft en Vondel nemen dit woord ook onzijdig, *het getuigenis*; in de bijbelvert. van 1637 vindt men het ook in dat geslacht gebezigd, alhoewel het meest vrouwel., aldaar, gebruikt wordt. Anders verkiest Vondel het vrouwel. geslacht: *deze eenige getuigenis is alleen genoeg*. En dit vindt men meerder, dan het onzijdige, bij hem. Ook Vollenh. neemt het vrouwelijk; en dit geslacht is, in dit woord, ongetwijfeld, het oudste, daar het onzijdige aan een verloop toe te schrijven is.
- GETUIMEL, z. n., o., *des getuimels*, of *van het getuimel*. Het tuimelen.
- GETULBAND, bijv. n. en bijw. Met eenen tulband (*turban*) voorzien: *het getulbande Azie*. [Antonid.]

GEUL, z. n., v., *der*, of *van de geul*; meerv. *geulen*. Opening, sleuf. *De oesters liggen veelal aan de kanten der geulen.* [Paludanus.] Verkleinw. *geultje*.

GEUR, z. n., m., *des geurs*, of *van den geur*; meerv. *geuren*. Eene aangename uitwaseming van iets, deszelfs verspreide reuk: *die wijn heeft den geur van muskadel*. Overdragtig: *zijn naem blijft in goeden geure.* [Decker.] *Een geur van een loflijk geruchte.* [Vollenhoven.] Van hier *geurig*, *geurigheid*. Verkleinw. *geurtje*.

GEUS, z. n., m., *van den geus*; meerv. *geuzen*. Een scheldnaam, welken de Graaf van Berlaumont aan de nederlandsche Edelen gaf, toen deze, met Brederode aan het hoofd, den 5 van grasmaand, 1566, een verzoekschrift aan de Gouvernante der Nederlanden wilden overgeven. Dit schimpwoord is, naderhand, door de roomsche aan de hervormde Nederlanders, in het gemeen, gegeven. Het beteekent eenen bedelaar, van het fr. *gueux*. *Geus* is ook een scheepswoord, van het vr. geslacht, voor eene soort van vlag, die van de boegsteng afwaait. Verkleinwoord *geusje*.

GEVAAR, z. n., o., *des gevaars*, of *van het gevaar*; meerv. *gevaren*. De waarschijnlijkheid van in eenigen ramp te storten; en van daar de ramp zelf. *In gevaar zijn*; *in gevaar komen*, *geraken*. *Zich in gevaar begeven*. *Hij loopt gevaar*. *Allerhande gevaar tarten*. *Gevaren doorworstelen*. *Het gevaar te boven komen*.

Gevaar, hoogd. *Gefahr*, Olfrid. *fara*, bij de zwab. dichters *var*, zweed. *fara*, deens. *far*, eng. *fear*. Het woord was eertijds van eenen ruimeren omvang, welken het, in de verwante talen, nog beslaat, en drukte, eigenlijk, de vrees uit, en figuurlijk, hetgeen vrees verwekte. Bekend is ons oude woord *vaar*, vrees; van hier vindt men nog *sonder vaer* bij Datheen. Wij kennen ook nog het woord *vervaren*, *vervaard*, *vervaarljk*.

GEVAAR, z. n., o., *des gevaars*, of *van het gevaar*; zonder meerv. Dit is een gansch ander woord, afgeleid van *varen*, dat, in Gron. en Geld. gebruikt wordt, voor met eenen wagen rijden. Dit *gevaar* heet, in Geld., daarom zooveel, als een rijtuig: *ik ben op die plaats met gevaar geweest*. Hooft bezigt ook *gevaar*, voor vaartuig.

GEVAARLIJK, bijv. n. en bijw., *gevaarlijker*, *gevaarlijkst*. Met *gevaar* verzeld: *hij onderneemt eene gevaarlijke reis*. *Zij ligt gevaarlijk ziek*. *Wij hebben eenen gevaarlijken weg afgelegd*. *Hij is een gevaarlijk mensch*, met welken men, zonder in zijne zeden bedorven, of zonder benadeeld te worden, niet verkeerren kan. *Hij omhelst een gevaarlijk gevoelen*, dat zeer veel nadcel voor de maatschappij kan berokkenen.

GEVAARTE, z. n., o., *des gevaartes*, of *van het gevaarte*; meerv. *gevaarten*. Zwaar gestel: *een grof gevaarte*. *Het lof gevaarte der bergen*. Zamenstell.: *berggevaarte*, *schietgevaarte*, *stormgevaarte*.

GEVAAT, zie *vaten*.

GEVADER, z. n., m., *des gevaders*, of *van den gevader*; meerv. *gevaders*. Die, in plaats van den vader, een kind ten doop heft, of over den doop staat. Van hier *het gevaderschap*.

GEVAL, z. n., o., *des gevals*, of *van het geval*; meerv. *gevallen*. Het geluk, het noodlot: *men mag de schepping van de wereld aan geen blind geval toeschrijven*. De gansche toedragt eener zake: *ik zal u het geval, juist zoo als het gebeurd is, verhalen*. Voorkomende omstandigheid: *er kunnen zich gevallen opdoen, waarin men deszelfs raad hoogst noodig heeft*. Een wonderlijk voorval: *hij weet de aandacht van het gezelschap, door het verhaal van gevallen, gaande te houden*. Eene droevige gebeurtenis: *het geval is zoo, wie zal daaraan iets veranderen?* Toeval: *ik heb hem, bij geval, eens ontmoet*. In *geval* wordt als een voegw. gebezigd: *in geval dit geschiede*, bij aldien dit geschiede.

GEVALLEN, onz. w., ongelijkvl. *Het geviel, is gevallen*. Bevallen, behagen, aanstaan; met den derden naamval: *dat kan hem niet gevallen*. *Zich eene zaak laten gevallen*, met iets tevreden zijn. *Gevallen* wordt ook als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, zonder meerv., gebezigd: *geen gevallen in in eene zaak hebben*.

GEVALLIG, bijv. n. en bijw., *gevalliger*, *gevalligst*. Dat bij *geval* gebeurt: *eene gevallen ontmoeting*; *iemand gevallen tegenkomen*. Zeldzaam: *die zaak is heel gevallen*. Ook *hevallig*, *behagelijk*.

GEVANGEN, verl. deelw. van *vangen*. *Iemand gevangen nemen*, *gevangen houden*, *gevangen zetten*. *Hij zit op den hals gevangen*. *Ik geef mij gevangen*, ik geef het op, gij hebt het gewonnen. *Gevangen* wordt ook als een zelfst. naamw. gebruikt: *de gevangene braken uit de boeien*. Hiervoor heeft Hooft *gevangeling*. Van hier *gevangenis*, *gevangenschap*. Zamenst.: *krijgsgevangen*, *gevangenhoeder*, *gevangenhoedster*, *gevangenhuis*.

GEVANKELIJK, bijw. Op de wijs van eenen gevangene: *de Joden zijn gevankelijk naar Babel gevoerd*. Van hier *gevankelijkheid*, voor *captivitas*, bij Oud. voorkomende.

GEVECHT, z. n., o., *des gevechts*, of *van het gevecht*; meerv. *gevechten*. Een strijd met wapens. Men bezigt dit woord meest van eenen strijd tusschen kleine hoopen. *Dat was een hardnekkig gevecht*. *Hij is, in een gevecht, gebleven*. *Het gevecht aanbieden*, *mijden*, *ontkomen*. *Toen het gevecht op het heetste was, brak de nacht hetzelve plotseling af*. Zamenst.: *lijfgevecht*, *speelgevecht*,

spiegelgevecht, stierengevecht, tweegevecht, enz. Zie vechten.

GEVEDERD, bijv. n. en bijw. Met vederen voorzien. *Met eenen gevederden pijl schieten. Het gevederd koor*, bij de dichters, voor de vogelen.

GEVEINSD, verl. deelw.; ook als bijv. n. en bijw. gebruikelijk, van *veinzen*. En, naardemaal de verledene deelwoorden zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben, wordt dit deelwoord, als bijvoegelijk naamw. gebruikt zijnde, dan eens bedrijvend, dan eens lijdend genomen: *een geveinsd mensch*, die zich geveinsd aanstelt, of die zich gewoonlijk zoo gedraagt; *eene geveinsde vriendschap*, welke geveinsd wordt. Van hier *geveinsdelijk, geveinsdheid*.

GEVEL, z. n., m., *des gevels*, of *van den gevel*; meerv. *gevels*. Eigenlijk de bovenste spits van iets; in het bijzonder de spits van den voormuur van een huis, en van daar de geheele muur. *Hij liet den gevel afbreken; een stuk in den gevel metselen*. Figuurlijk heet het titelblad eens boeks deszelfs *gevel*: *in den gevel des boex*. [Hooft.] In den schertsenden stijl zegt men van iemand, die eenen grooten neus heeft, *hij heeft eenen goeden gevel*. Zamenst.: *achtergevel, bovengevel, oppergevel, voorgevel, zijgevel, getellijst, geveltop*, enz.

Gevel, hoogd. *Gipfel, Giebel*, neders. *gebel*, eng. *gable*, middeleeuw. *gabulum*, zweed. *gafvel*. Bij Ulphilas heet *gibla* de tinne des tempels; en de schedel des hoofds is, bij Notker, *houbet kibilla*; ja bij de zwab. dichters beduidt *gebel* vaak den kop. Het gr. *κεφαλη*, het hoofd, schijnt hierheen ook te behooren, en C. Vitringa vergelijkt hiermede het hebr. *gibul*, dat een einde, een uiterste van iets beteekent, gelijk het ijsl. *gafst*, van diezelfde beteekenis is. In ruimere zin beduidde het, in de oudste talen, iedere hoogte, eenen berg. In Sicilie noemen de Eilanders den Etna, thans nog, *mont-gibelo*, den hoogen berg, gelijk *gibel*, in het arab., een heuvel, een berg heet. De hooge vesting Gibraltar, op den berg Kalpe, werd, eertijds door de Mooren, *gebat-Tarif* genoemd, verbasterd in *Gibraltar*.

GEVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik gaf, heb gegeven*. Dit werkwoord wordt in vele gevallen gebruikt. Men bezigt het, met eenen derden en vierden naamval, in de volgende spreekwijzen, als voor toereiken: *zij gaven elkander de hand van vriendschap*. Overreiken: *geef mij de sleutels*. Schenken: *de stervende Koning gaf den besten schat aan zijnen edelen vriend*. Toesteken: *de vlugtende vijand gaf het paard de sporen, en zette het op eenen galop*. Verleenen: *de vorst gaf den buitenlandschen gezanten een lang gehoor*. *Iemand gehoor geven*, is ook naar iemands

raad luisteren. Inlaten: *ik moet eindelijk aan mijnen boezem lucht geven*. Toestaan, inwilligen: *hij gaf hem een uitstel van twee volle maanden*. *Iemand verlof geven*. Mededeelen: *ik zal u eene korte schets van de zaak geven*. Toezeggen: *gisteren heb ik mijnen vriend mijn woord gegeven, om hem te bezoeken*. Aanbevelen: *bij zijn vertrek gaf hij hem het gezag over zijne zaken*. Opdragen: *iemand eenen last, een bevel geven*. Alleggen: *de mensch moet eens, van al zijne daden, rekenschap geven*. Veroorzaken: *iemand de handen vol werks geven*. *Dat zal hem moeilijkheid geven*. Beloven: *dat gaf hem hoop, van haar eens weder te zien*. *Eenen wenk geven*, wenken; *geloof geven*, gelooven.

Met eenen vierden naamval alleen, voor veroorzaken: *ik ben zoo heesch, dat ik geen geluid kan geven*. Verwekken: *door zijne vlijt gaf hij overal den sterksten naijver*. Opgeven: *dit gezegd hebbende, gaf zij eenen diepen zucht*. Houden: *een gastmaal geven*. Toonen: *eene proef van zijne geleerdheid geven*. Uitblazen: *den geest geven*. Hooren laten: *den laatsten doodsniel geven*. Uitstorten: *die wolk geeft veel regen*. Doorlaten: *de getraliede vensters geven weinig licht*. Opleveren: *Spanje geeft, jaarlijks, kostelijke wol*. Uitleveren, verschaffen: *de koe geeft, daags, twee volle emmers melk*. Dragen: *door den hevigen wind, die de bloesems zoo geteisterd heeft, geeft het boomgewas weinig vrucht*. Maken: *geef vuur!* Toezeggen: *ik heb mijne stem al gegeven*.

Dit werkwoord wordt ook, bij andere woorden gevoegd, in vele verschillende beteekenissen gebezigd, als voor verspreiden: *men pakte zich, wel dra, van dat doode kreng weg, omdat het zoo eenen stank van zich gaf*. Betalen: *ik heb, voor dat huis, eene groote som gelds gegeven*. Uitbrengen: *een boek in het licht geven*. Stellen: *wie zal zijn leven voor mij geven?* Laten volgen: *iets te leen geven*. Overlaten: *eene stad ter plundering geven*. Verblijven: *ik geef het in bedenking, in beraad*. Hier heen behooren de spreekwijzen: *tot antwoord geven*, voor antwoorden; *om geene vermaning geven*, er niet naar luisteren; *iemand wat om de ooren, op den rug, voor den aars, op den kop geven*. *Hij geeft het er aan*, hij scheidt uit.

Dit werkwoord heeft ook eene onbepaalde wijs, met *te*, bij zich: *te drinken geven; te verstaan geven; te kennen geven*.

Het wordt ook als onzijdig gebruikt in de spreekwijs: *God geve, dat gij hersteld wordt!* Als wederkeerend: *ik wil mij wel geven, ik wil zoo stijf op mijn stuk niet staan*. — *Ik geef mij gevangen*. Eindelijk wordt het, in de spreekwijzen, gebruikt: *zijn leven prijs geven; acht op eene zaak*

geven. Dat geeft, of neemt niet, het blijft gelijk. *Het gevende geval*, de derde naamval. Hiertoe behooren ook de spreekwijzen *goed geefs*, *milddadig, zijn, te geef*, om niet. — Van hier *gever*, *geefster*, *geving*.

Geven, hoogd. *geben*, eng. *to give*, neders. *geven*, Kero *keban*, Isidor. *gheban*, angels. *giban*, deen. *give*, zweed. *gifwa*, iysl. *gifva*, Ulphil. *giban*. Adelung leidt het af van het verouderde hoogd. woord *gaff*, de holle hand.

GEVEST, z. n., o., van het *gevest*; meerv. *gevesten*. Het handvat van den degen, waaraan men hem vast houdt. *Hij viel tot aan het gevest in den degen*.

GEVLAND, bijv. n. en bijw. Vlamswijze gewerkt: *gevlamde kousen*.

GEVLEESCHD, bijv. naamw. Met vleesch bekleed.

GEVLEI, z. n., o., des *geveis*, of van het *gevei*; zonder meerv. Vleijerij. Zie *vleijen*.

GEVLEKT, bijv. n. en bijw. Met eene vlek besmet; ook met vlekken gestipt.

GEVLERKT, zie *gevlugeld*.

GEVLEUGELD, bijv. n. en deelw. Als bijvoeg. heet het, dat vleugels heeft; als deelw. is het, sterk gebonden; van *vleugelen*.

GEVLEI, z. n., o., des *gevliegs*, of van het *gevtieg*; zonder meerv. De eigenlijke herhaalde daad van vliegen; ook het onstuimige gewoel van balddadige jongens. Zie *vliegen*.

GEVLOEK, z. n., o., des *gevloeks*, of van het *gevloek*; zonder meerv. Gestadig vloeken. Zie *vloeken*.

GEVOED, verl. deelw. van *voeden*. *Gevoedder, gevoedst*. Dat wel gevoed is: *een gevoed hoen*. Zwaar en dik: *gevoed haar, gevoede lokken*.

GEVOEDERD, bijv. n. en deelw. van *voederen*.

GEVOEDSTERD, bijv. n. en bijw. Vet gemaakt: *vel gevoedsterde hengsten*. Anders gebruikt men hier *gevoederd*.

GEVOEG, z. n., o., des *gevoegs*, of van het *gevoeg*; zonder meerv. Een beschaafd woord, waarmede men de natuurlijke ontlasting van het ligchaam uitdrukt. *Zijn gevoeg doen*. Van *voegen*, in den zin van behooren, noodig zijn. Spieg. bezigt het in eenen algemeenen zin, voor *commodum*.

GEVOEGELIJK, bijv. n. en bijw., *gevoegelijker, gevoegelijkst*. Behoorlijk: *ik zal het doen, indien het op eene gevoegelijke wijs geschieden kan*. Die zich voegen en schikken wil: *gij hebt altijd een' gevoegelijk mensch in mij gevonden*. Betamend: *ik oordeel het niet gevoegelijk, dat gij met haar alleen blijft*. Van hier *gevoegelijkheid*.

GEVOEL, z. n., o., des *gevoels*, of van het *gevoel*; zonder meerv. Een der vijf zinnen. Door het ondergaan van eenen schok des kunstwerk-tuigs, kreeg zijn lamme arm, dadelijk het gevoel weder. Betasting: *ik kan, van ouderdom, niet meer zien; des moet ik het, bij het gevoel, doen*. Gevoelige gewaarwording:

gevoel van de koude hebben. Aandoening over iets, dat de ziel treft: *met een smertelijk gevoel hoorde hij, hoe men zijnen goeden naam, schandelijk, onteerd had*. Gevoel is, eindelijk, een teeder zielsgestel, hetwelk, uit hoofde van ligt aandoentlijke zenuwen, door de zichtbare voorwerpen sterk getroffen wordt. *Het verhevenste gevoel. Een verrijnd en uitgebreid gevoel. De droefgeestigheid is de teedere dochter des gevoels. Eenen hoogen trap van gevoel bezitten*.

GEVOELEN, z. n., o., des *gevoelens*, of van het *gevoelen*; meerv. *gevoelens*. Oordeel: *dit is het eenparige gevoelen van alle verstandigen. Volgens mijn gevoelen. Ik ben van gevoelen. Hij is van een tegenstrijdig gevoelen, van een gansch ander gevoelen. De gevoelens loopen hier zeer uit elkander*. Eene bijzondere opvatting en begrip over eene zaak; vooral over waarheden. *Hij staat met de Roomschen, in een en hetzelfde gevoelen. Ik kan dat gevoelen niet omhelzen. Dunk: hij heeft een klein gevoelen van zich zelve. Een goed gevoelen van zich zelve hebben*. Toorn, gramschap: *hij heeft, over die slechte handelwijze, zijn gevoelen getoond*.

GEVOELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik gevoelde, heb gevoeld*. Bedrijv. Gevoel van iets hebben: *ik gevoelde de pijn niet, in het begin der hevige bloedstorting*. Gewaarworden naar de ziel: *deel uwe smerten met mij, mijn vriend! gij zult dezelve te minder gevoelen*. Onz., met hebben. Bevatting van iets hebben: *ik gevoel geheel anders van die zaak*. Wederkeerig, voor zich bevinden: *ik gevoel mij niet wel; hiervoor zegt men anders, zich bevoelen*; beide in den gemeenen spreektrant.

GEVOELIG, bijv. n. en bijw., *gevoeliger, gevoeligst*. Die ligt smert gewaar wordt: *ik ben wat gevoelig, des behandel de wond op eene zachte wijs*; in den vertrouwelijken spreektrant. Dat sterk op het gevoel werkt, en pijn aanbrengt: *de vijand, die op zijne hoede was, bragt hem, met den degen, eene gevoelige wond toe. Iemand eene gevoelige neep geven*. Medelijdend: *wie zoude niet, op het hooren van dien banger noodkreet, ijlings toeschieten, en gevoelig zijn over den algemeenen ramp!* Dat den geest treft: *ik heb hem met gevoelige woorden, bejegend*. Moeijelijk, vertoornd: *wie zoude zich daarover niet gevoelig toonen?* Die een teeder, en ligt aandoenlijk zielsgestel heeft: *de stilte van den nacht, gevoegd bij de sombere eenzaamheid van den oord, werkt sterk op gevoelige harten*.

GEVOELIGHEID, z. n., v., der, of van de *gevoeligheid*; het meerv. is niet in gebruik. Misnoegen: *hij toonde, weldra, zijne gevoeligheid over dat vergrijp*. De toestand van een gevoelig hart: *vele schriften verwekken in de*

- ziel van den lezer, eene al te teedere gevoeligheid.
- GEVOELLOOS, bijv. n. en bijw., gevoelloozer, meest, zeer gevoelloos. Zonder gevoel: *mijne handen zijn gevoelloos van koude*; in dien zin duldt het geene vergrooting. Meest, echter, wordt het met trappen van vergrooting gebezigd, voor ongevoelig, die van geene zaak indrukken heeft: *hij is een gevoelloos mensch*. Van hier gevoelloosheid.
- GEVOEGELTE, z. n., o., des gevoettes, of van het gevoelte; zonder meerv. Allerlei vogelen. *Ende het gevoelte at deselve uit den korf van boven mijn hoofd*. [Bijbelv.]
- GEVOLG, z. n., o., des gevolgs, of van het gevolg; meerv. gevolgen. Al, wat uit eene zaak voortvloeit, dat op dezelve als onmiddellijk volgt. *Wanneer men jong is, ziet men het kwaad, gemeenlijk, voorbij; maar, naderhand, betreurt men de rampvolle gevolgen der losbandigheid. Dat zal droevige gevolgen naar zich slepen. Hier uit trek ik dit gevolg. Bij gevolg, daarom. In gevolge, uit hoofde. Ik kom, in gevolge mijner belofte, morgen bij u. Gevolg beteekent ook eenen stoet; zonder meerv. Niemand werd met een deftiger gevolg, ten hove, gezien, dan die staatsdienaar. Met een groot gevolg uitgeleid worden. Zie volgen.*
- GEVOLGELIJK, voegwoord. Bij gevolg. *Nooit schuwde hij het onderzoek van zijne daden; gevolgelijk is hij een eerlijk man.*
- GEVOLMAGTIGDE, zie volmagt.
- GEVRIJ, z. n., o.; zonder meerv. Het vrijen.
- GEWAAD, z. n., o., des gewaads, of van het gewaad; meerv. gewaden. Een deftig kleed, in den verhevenen schrijfstijl alleen gebruikelijk. *Een vorstelijk, een blinkend, een heerlijk gewaad. Met slependen gewade*. [Vond.] Het meervoud is alleen dan te gebruiken, als er van meer soorten gesproken wordt. Zamenst.: *altaargewaad, praalgewaad, priestergewaad, rijksgewaad, rouwgewaad, treurgewaad, triumphgewaad*, enz.
- Gewaad*, hoogd. *Gewand*, (bij Kil. *ghewand, ghewaed*) Kero *kewaat*, angels. *waeda, gewaeda*, eng. *weed*, ijsl. *rad*, zweed. *wad*, (bij Kil. nog *waede, waet*) Ulphil. *vastja*. — Ook heet kleeden, bij Kero, *wattun*, bij Wilheram. *waten*. Het woord *waad* hoort men ook in ons *lijnwaad*; denklijk is het *want* van een schip uit dezelfde bron, als het bekleedsel, het optooisel van het vaartuig zijnde.
- GEWAAND, verl. deelw. van *wanen*. Als bijvoegel. gebruikt, voor voorgegeven. *De gewaande zoon des konings*.
- GEWAAR, bijw., dat slechts met het hulpwoord worden gebruikt wordt, en zoo veel aanduidt, als eene zaak, die te voren niet gezien was, met de oogen ontdekken. *Na dat zij het leger der vijanden lang opgespoord hadden, werden zij het eindelijk gewaar*. Figuurlijk, uit de werkingen iets kennen: *hij werd, te laat, zijnen misslag gewaar*. Hoofz. bezigt het met den tweeden naamval: *zonder des gewaar te worden*. Van hier *gewaardwording*, *gewaardwordelijk*; met welk laatste woord men het onduitsche *sentimenteel* vertalen kan.
- Gewaardworden*, bij Otrf. *anawart werdan*, en *giwaro wesan*, Notk. *kewar werden*. Dit oude woord luidt in het eng. *aware*. Het werkw. *wahren* heet, in sommige oorden van Duitschland, heden nog, zien; gelijk ook het ijsl. *wara* zien beteekent. Zoo is, bij de zwenen, *war, warse*, en bij de ijsl. *var*, zoo veel als *ziende*. Wij gebruiken het ook nog in *waarnemen, waarschuwen*.
- GEWAG, z. n., o., des gewags, of van het gewag; zonder meerv. Eene korte melding van eene zaak. *Ik vind, in de algemeene geschiedenis, van dat voorval geen gewag. Gewag maken van iets*. Het aanslaan eens honds, in den nacht, heet, in den gemeenen spreektrant, ook *gewag*: *schoon er zoo vele dieven waren, heb ik den hond het minste gewag niet hooren maken*.
- GEWAGEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik gewaagde, heb gewaagd*. Gewag maken. *Van eene zaak gewagen*.
- GEWAGGEL, zie waggelen.
- GEWAPEND, verl. deelw. van *wapenen*. Van hier de spreekwijs: *eene stad gewapender hand innemen*, met de wapens in de vuist haar veroveren. *Een gewapend oog* noemt men datgene hetwelk door behulp van vergrootglazen, de voorwerpen beschouwt.
- GEWAS, z. n., o., van het gewas; meerv. gewassen. Alles, dat er in het jaar, op den akker, gewassen is; zonder meerv. *Er is, thans, een overvloedig gewas geweest*. Eene plant; met een meerv. *Al de gewassen des velds zijn, door de brandende hitte, verschroeid*. Een onnatuurlijk uitwas aan een ligchaam: *ik heb het gewas, aan den hals, laten snijden*. Zamenst.: *aardgewas, plantgewas, spruitgewas, veldgewas, wijngewas, zeegewas*, enz.
- GEWATERD, verl. deelw. van *wateren*. Ook een bijv. naamw., watersgewijze. *Gewaterd grein. Een schoon gewaterde diamant*.
- GEWEEF, z. n., o., des geweefs, of van het geweeff; zonder meerv. Gedurige weving. *Zie weven*.
- GEWEEN, z. n., o., des geweens, of van het geweene; zonder meerv. Weening; ook aanhoudend weenen. *Zie weenen*.
- GEWEER, z. n., o., des geweeers, of van het geweer; meerv. geweren. Van *weren*. Allerlei wapentuig, waarmede men zich verweert. In het bijzonder, een snaphaan, een schietgeweer: *zij vielen, met geveld geweer, op den vijand in*. — *Een geweer afschieten*.

Zamenst.: *schietgeweer, werpgeweer, zijde-
weer, geweerhuis, geweermaker, enz.*
GEWEIDE (*gewei*), z. n., o., *des geweides, of van
het geweide*; zonder meerv. Het ingewand
van wilde beesten; ook van vogelen. Anders
ingeweide.
GEWELD, z. n., o., *des gewelds, of van het
geweld*; zonder meerv. De overhand in
magt: *waar geweld komt, geldt het regt niet*.
Eene onregtvaardige aanwending van zijne
meerdere magt: *geweld plegen, doen, aanreg-
ten, aandoen. Eene stad met geweld innemen.
Eene dochter geweld aandoen*, haar verkrach-
ten. Eene aanwending van alle krachten, om
eenigen hinderpaal weg te nemen: *hij trok
de deur, met alle geweld, toe. Op het zien van
die onregtvaardigheid, moest ik mij alle
geweld aandoen*, mijne driten beleugelen.—
Hij deed alle geweld, om te bewijzen, enz.,
hij spande, daartoe, al zijne vermogens in.
Eene groote kracht, welke men niet weder-
staan kan: *het schip brak door het geweld der
baren. Uwe oogen doen mij geweld aan*.
[Bijbelvert.] Een vermogen, om iets te doen,
of te laten: *doot en leven zijn in het gewelt
der tonge*. [Bijbelvert.] Gebaar, getier, geraas;
in den gemeenen spreektrant: *maak daar
zoo een geweld niet! Hij maakt een geweld
van de andere wereld*. Eene overtreffende
maat van iets; in de dagelijksche taal: *wat
heeft die koe een geweld van vet afgelegd!
Dat is met geweld!* dat is zeer veel! Van hier
geweldelijk, geweldenaar, een dwingeland;
ook, in den bijbelstijl, iemand, die alle zijne
krachten inspant, om iets deelachtig te wor-
den, *geweldenarij*. Zamenstell.: *gewelddrief*,
brief, uit kracht van welken men geweld
gebruiken mag; *gewelddadig, gewelddadig-
heid*.
Geweld, hoogd. *Gewalt*, Kero *kiwalcitida*,
Isidor. *chiwaldi*, Otr. *giwalt, walt*, Willer.
gewalt, neders. *wald, wold, welde*, deen.
gewalt, zweed. *wâld*, angels. *wæld, welde*,
pool. *gvalt*. Misschien komt het, met het lat.
rolo, en ons *willen*, uit eene bron. Voor
geweld schreef men, oudtijds, ook *gewoud*.
GEWELDIG, bijv. naamw. en bijw., *geweldig*,
geweldigst. Wiens onregtvaardige overmagt
men gewaarwordt: *het reizende gezelschap
werd, op eene geweldige wijs, aangevallen*.
Eenen geweldigen dood sterven. Wiens magt
men niet wederstaan kan; in welken zin het
van vele zaken gebruikt wordt: *hij kreeg eene
geweldige koorts. De geweldige wateren. Er
gaat, op die rivier, een geweldige stroom*.
Geweldig zijn, geweldig worden, magt heb-
ben, verkrijgen. Veel: *het heeft geweldig
gerend; ik heb, daarvoor, eene geweldige
som gelds betaald*. Het woord wordt ook als
zelfstandig gebruikt, *geweldige*, of *geweldi-
ger* — *kapitein geweldige*. Van hier is het de
plaats, waar misdadige krijgslieden gevangen

gehouden worden: *hij zit op den geweldige*.
Van hier *geweldiglijk*. Zamenstell.: *geweldi-
gerhand*, bijw.: *eene stad geweldiggerhand
innemen*.

GEWELF (*gewulf*), z. n., o., *des gewelfs, of van
het gewelf*; meerv. *gewelfen*. Een boogswijze
gebouwde muur, eene dekking. *Een gewelf,
over eenen kelder, laten metselen*. Ook het
vertrek zelf, dat gewelfd is: *hij zat, in een
onderaardsch gewelf, gevangen*. De dichters
noemen den zichtbaren hemel, om deszelfs
gedaante voor het oog, *een gewelf: ik zie 't
gewelf des blaauwen hemels blinken*. [Vondel.]
De azure stargewelfen. [Hoogv.] *In dat
starlichte gewelf*. [Vollenh.] Zamenstell.:
stergewelf, topgewelf, enz.

Gewelf, hoogd. *Gewölbe*, neders. *wolste*,
welste, gewolste, deen. *hwâlving*, zweed.
hwalf, eng. *vault*, ital. *volta*, fr. *voute*.

GEWEMEL, z. n., o., *des gewemels*; of *van het
gewemel*; zonder meerv. Eene snelle, krui-
pende, of vliegende, beweging: *een gewemel
van levendige zielen*. [Bijbelvert.] Dit woord
komt noch bij Kil., noch bij Plant. voor. Zie
wemelen.

GEWEND, verl. deelw. van *wennen, gewennen*.
Gewoon: *aan iets gewend zijn. Gewent op
zulk geweer*. [Vond.] *Ik ben dien arbeid wel
gewend*. Zie *wennen*. Ook is het het verled.
deelw. van *wenden*. Zie *wenden*.

GEWENDTE, zie *gewoonte*.

GEWENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gewende, heb
gewend*. Gewend maken: *hij heeft die ossen
voor den ploeg gewend. Krijgsvolk tot moei-
lijke togten gewennen. Zich aan den arbeid
gewennen*. Het enkele *wennen* is ook hier
gebruikelijk.

GEWEST, z. n., o., *van het gewest*; meerv. *ge-
westen*. Oord, landstreek: *de zeven vrije
gewesten. De gewesten van eindeloos heil, de
hemel*. Van hier *gewestelijk*. Zamenstell.:
luchtgewest, wingewest.

GEWETEN, z. n., o., *des gewetens, of van het
geweten*; meerv. *gewetens*. De bewustheid
van onze zedelijke verrigtingen, en derzelve
hoedanigheid, met de beoordeeling van die
daden, in opzigt tot hare prijs- of strafwaar-
digheid: *een blank geweten. Een goed gewe-
ten. Een verkracht, toegeschroeid geweten*.
*Het bezwaarde geweten ontlasten. Tegen zijn
geweten spreken, handelen*. Zamenstell.: *ge-
wetenloos, gewetensdwang, enz.*

GEWEZEN, bijv. naamw. Die, of dat geweest is:
mijne gewezen leermeeesteres. Oud. heeft
nog *geweesde*. Oul. was dit *gewezen* ook het
verled. deelw. van het werkw. *wezen*, waar-
voor wij thans *geweest* bezigen.

GEWIEKT, bijv. n. en bijw. Dat met wieden
voorzien is: *de ouden schilderen Merkuur
met eenen gewiekten hoed*. Oneigenlijk wordt
het, in den dichterlijken en verhevenen stijl,
gebruikt, voor snel opklimmend: *elk onzer*

stomme hartetranen werd een gewiekte lofzang, die voor den troon der Godheid opsteeg. Mijn vluggewiekte zuchten verheffen zich om hoog. [M. L. Tijdw.]

GEWIGT, z. n., o., *des gewigts*, of van het gewigt; meerv. *gewigten*. Afweging; zonder meervoud: *iets bij het gewigt verkoopen*. Dat afgewogen is; zonder meervoud: *ik heb mijn gewigt nog niet*. Dat, waarmede men de zwaarte bepaald en afweegt; met een meervoud: *ik heb de gewigten laten ijken*. Hij verkoopt met keulsch gewigt. De looden aan een uurwerk: *de gewigten optrekken*. Zwaarte: *er is gewigt aan*; zonder meerv. Belang, aangelegenheid: *hij deelde mij eene zaak van veel gewigt mede*; zonder meerv. De horens van een hert worden, in de verbloemde taal der jagers, ook *het gewigt* gehe-

ten.

GEWIGTIG, bijv. n. en bijw., *gewichtiger, gewigtigst*. Dat zijn gewigt heeft; doch hiervoor gebruikt men, liefst, *wigtig*. In den schertsenden stijl zegt men van eenen lijvigen karel: *dat is een gewigtig mensch*. Anders is het, bij overdracht, zoo veel als belangrijk: *ik heb eene gewigtige zaak onder handen*. Hij is een gewigtig mensch, heet ook zooveel als, hij is van eene groote en beproefde waarde. Van hier *gewichtigheid*.

GEWIJD, zie *wijden* en *wijen*.

GEWIJFD, bijv. n. en bijw. Van *wijf*. Een wijf hebbende: *wel gemand en gewijfd*. [F. de Wael.]

GEWIJSD, z. n., o., *des gewijsdes*, of van het *gewijsde*; zonder meerv. De uitwijzing, het uitgewezene vonnis des regters. *Het gewijsde voldoen*.

GEWIJZE, van *wijs, wijze*, met het voorgevoegde *ge*. Men bedient zich van dit woord alleen achter andere naamwoorden, om de wijs, gelijkheid van iets aan te duiden: *trapsgewijze, kringsgewijze*. — *Zoo rukt hij kruisgewijs* enz. [Vond.] Anders bezigt men ook wel *wijze* alleen, zonder *ge*: *trapswijze vordering; de wormwijze beweging van de darmen*.

GEWILD, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *willen*. *Gewilder, gewildst*. Dat gezocht wordt, dat men gaarn heeft: *de koffij is thans zeer gewild*. Aangenaam, behagelijk: *hij is in de gezelschappen zeer gewild*.

GEWILLIG, bijv. naamw. en bijw., *gewilliger, gewilligst*. Bereidwillig: *eengewillig dienaar*. Van hier *gewilligheid, gewilliglijk*.

GEWIN, z. n., o., *des gewins*, of van het *gewin*; zonder meerv. Winning, voordeel: *ik kan er met gewin afkomen*. Hetgeen gewonnen, verkregen is: *de bijen hebben een goed gewin van dit jaar*. Een *snood, een vuil gewin*. Van hier *gewinzaam, voordeelig*. Zamenstell.: *gewinziek, gewinzoeker, gewinzucht, gewinzuchtig*.

GEWINNEN, bedr. w., ongelijkv. *Ik gewon, heb gewonnen*. Winst doen, winnen: *ik gewin er niets bij*. Telen, voortbrengen; hebbende, in de verwoegde tijden, ook, *ik gewan, heb gewonnen*: *hij gewan eenen soon na zijne gelijkenisse*. [Bijbelvert.] Van hier *gewinner, gewinning*.

GEWIS, bijv. naamw. en bijw., *gewisser, meest, zeer gewis*. Waarop men zeker afkan: *het is eene gewisse waarheid*. Juist: *eene zaak gewis treffen*. Die naauwkeurig zijne zaken behandelt, in den gemeenen spreektrant: *hij is een gewis man*. Van hier *gewisheid, gewisselijk*.

GEWISSE, z. n., o., *des gewisses*, of van het *gewisse*; het meerv. is niet in gebruik. Geweten: *een knagend, wroegend gewisse*. Tuinm. keurt dit woord, als vreemd zijnde, af, en verkiest voor hetzelfde ons inheemsche *geweten*.

GEWOEL, z. n., o., *des gewoels*, of van het *gewoel*; zonder meerv. Gedrang. Zie *woelen*.

GEWOLD, bijv. n. en bijw. Met wol voorzien, wollig. Dichterlijk woord. *Het gewolde vee, de schapen*.

GEWOLKT, bijv. n. en bijw. Met wolken bedekt, en wolkswijze gemaakt.

GEWOON, bijv. n. en bijw., *gewoner, gewoonst*. Gewend: *ik ben dat zoo gewoon*. Hij is *gewoon, zoo te handelen*. *Iets gewoon worden*. Van hier *gewoonheid, gewoonlijk*.

GEWOONTE, z. n., v., *der*, of van de *gewoonte*; meerv. *gewoonten*. Hetgeen men gewoon is, gebruik: *dat is mijne gewoonte*. De *gewoonte is de tweede natuur*. Spreekw. Hiervoor vindt men bij H. de Groot *gewoonschap*; en bij Poot *gewendte, gewente*: *de dreven zijn, naar heur gewente, daar altijd groen*.

GEWORDEN, onzijd. werkw. Van *worden*, met het voorvoegsel *ge*. Verkrijgen, bekomen, met den derden naamval des persoons: *dat geld geworden mij, is mij geworden, zal mij geworden*. *Iemand laten geworden*, wordt ook voor laten begaan gebezigd: *laat hem geworden, laat hem begaan*.

GEWORMTE, z. n., o., *des gewormtes*, of van het *gewormte*; zonder meerv. Wormen. Het woord is meest gebruikelijk van zulke wormen, die in des menschen ligchaam huisvesten. *Hij wordt van het gewormte bijna verteerd*. Vooral van de wormen des grafs; *na mijnen dood word ik eene prooi voor het gewormte*.

GEWOUD, z. n., o., *des gewouds*, of van het *gewoud*; zonder meerv. Hetzelfde als *geweld*. Oudtijds was dit woord in gebruik. Hooft bezigt het nog: *in 't gewout van anderen*. En Vondel zegt ergens: *Troje staet in uw gewout*.

GEWRICHT, z. n., o., *des gewrichts*, of van het *gewricht*; meerv. *gewrichten*. Zamenvoeging van de leden: *het gewricht der heup*. *Ik heb in al mijne gewrichten pijn*. Overdragtig,

- voor den gewonen stand, waarin iets zich bevindt : *het vaartuig wordt, onder het stormen, uit zijn gewricht gerukt*. Voor den samenloop van tijdsomstandigheden : *in dit gewricht van tijd*. [Hooft.] Het woord komt, waarschijnlijk, van *wrijven* ; zoodat het, eigenlijk, moest gespeld worden, *gewrijft, gewrist*. De verwisseling van *f* en *ch* is bekend; daarom wordt *achter* ook *after* uitgesproken, en *luchtig* luidt vaak *lustig*. Omdat nu, in de gewrichten, de beenderen zich gedurig wrijven, zal men de afleiding billijken. Bij Kiliaan vindt men nog *wrijf*, dat, in Gelderland, *wrije, vrije*, voor *wrijve*, wordt uitgesproken, en de plaats aanduidt, waar het scheenbeen met den voet vereenigd wordt, de *wring*, ook *de wreef* en *vreef* elders geheten, om de wrijvende draaijing.
- GEWROCHT**, z. n., o., *des gewrochts*, of *van het gewrocht*; meerv. *gewrochten*. Uitwerkse! : *men kent de oorzaak uit hare gewrochten*. Het stamt af, door letterverzetting, van *werken*.
- GEWROET**, z. n., o. Het wroeten.
- GEWULF**, zie *gewelf*.
- GEZAAI**, z. n., o., *des gezaais*, of *van het gezaai*; zonder meerv. Dat gezaaid is : *komt uw gezaai haast op*? Men spreekt dus in de dagelijksche taal. Het is te onderscheiden van het *gezaaide*, hetwelk het uitgesprotenekoren, zoo als het alreeds groene halmen draagt, aanduidt; ja, van volwassen graan zelfs gebruikt wordt.
- GEZABBER**, z. n., o., *des gezabbers*, of *van het gezabber*; zonder meerv. Eene gedurige kwijlig van iemand, die de zever laat loopen. Zie *zabberen*, zeveren.
- GEZAG**, z. n., o., *des gezags*, of *van het gezag*; zonder meerv. Aanzien en magt, uit eene aanzienlijke geboorte, of eenen hoogen ouderdom, of rijkdommen, of waardigheid, of verdiensten, of ambtsbetrekking voortvloeiende, waardoor in anderen onzag, gehoorzaamheid, eerbied, en somtijds vrees verwekt worden. *Het koninklijk gezag*, enz. *Zich gezag aanmatigen*. *Het gezag voeren*. Hetzij men dit woord van *zien*, oudtijds *zichen, zigen*, of *zegen*, waarvan de verled. tijd *zag* nog overig is; of liever van *zeggen*, voor bevelen, afleide, zoo als Kil. *ghesegh, ghesagh* heeft, en het door *dictio* en *auctoritas* verklaart: beide toont aan, dat men niet *gezach*, maar *gezag* moet schrijven, schoon de uitspraak meest naar het scherpe helt. Zamenstell.: *oppergezag, rijksgezag, gezaghebber* — *hebster, gezagvoerder*, enz. Hooft bezigt *gezagsman*, voor *dictator*.
- GEZAGTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik gezagtigde, heb gezagtigd*. Door gezag ondersteunen. Kicsche schrijvers gebruiken dit woord. Men vindt het in de overzetting van J. Hervey, in navolging van welke Frantzen schrijft: *gezachtigd door de onseilbare leiding*.
- GEZAMENDERHAND**, bijw. Gezamenlijk. *Zij stormden gezamenderhand op de stad aan*. Van *zamen* en *hand*.
- GEZAMENLIJK**, bijw. Zie het vorige. Sommigen spellen en schrijven *gezamentlijk*, en spreken het uit *gezamentlijk*: beide is af te keuren.
- GEZANG**, z. n., o., *des gezangs*, of *van het gezang*; meerv. *gezangen*. De daad van zingen; zonder meervoud: *hoor dat liefelijke gezang! Het zoete gezang der vogelen*. Een lied, dat gezongen wordt: *zij heffen de gezangen aan, ter eere der Godheid*. Dat gezongen kan worden: *ik heb dat boek met gezangen voor mij laten koopen*. Zamenstell.: *gezangboek; feestgezag, kerkgezag, lofgezag, psalmgezag, snaargezag, veldgezag* enz.
- GEZANT**, z. n., m., *des gezants*, of *van den gezant*; meerv. *gezanten*. Een persoon, die, om de belangen des lands, wordt afgezonden. De eerste dienaars van het Evangelie worden ook *gezanten* genaamd. Zie wijders *afgezag*. Van hier *de gezantschap*, het ligchaam, de menigte der gezanten; *het gezantschap*, het ambt en de waardigheid eens gezants: *het gezantschap bekleeden*.
- GEZEELD**, bijv. n., en bijw. Met een zeel voorzien; ook met een zeel gebonden.
- GEZEET**, z. n., o., *des gezeets*, of *van het gezeet*; zonder meerv. Een woord, dat reeds begint te verouden. Hooft gebruikt het voor gewaad, kleedij: *dat eene vrouwe van haaren staat in zulk gezeet bij nacht bij ontijdt over strate zwoof*. Kiliaan zet het woord over door *hooge kousen*, die, als eene broek, de gansche dij bedekken. Anders is het woord hij hem *eene zitplaats, een stoel*; ook *de aars*, het deel des ligchaams, ter nederzitting geschikt.
- GEZEG**, z. n., o., *des gezegs*, of *van het gezeg*; zonder meerv. Gepraat: *daarover valt veel gezegs*. Een gezegde, eene spreuk: *ik weet niet, eenig gezeg van dien aard in den Bijbel gevonden te hebben*.
- GEZEGD**, verl. deelw. van *zeggen*. Van hier het zelfstandige woord *het gezegde*; meerv. *gezegden*, iets, dat gezegd is.
- GEZEGGELIJK**, bijv. n. en bijw., *gezeggelijker, gezeggelijkst*. Die zich door woorden laat buigen, aan enig gebod gehoorzaam is: *eene gezeggelijke dochter*. — *Zich gezeggelijk aanstellen*. Van hier ook *gezeggelijkheid*.
- GEZEGGEN**, onz. w. Hetzelve is enkel in de onbepaalde wijs gebruikelijk: *ik liet mij gezeggen*, ik liet mij door woorden leiden, door goeden raad overreden.
- GEZEL**, z. n., m., *des gezels*, of *van den gezel*; meerv. *gezellen*. Eigenlijk iemand, die met eenen anderen persoon eenerlei reis doet. Thans is het meest gebruikelijk voor iemand, die met anderen hetzelfde handwerk verrigt, en wel vooral, de knechts die in eene munt werken, worden *gezellen* genaamd; ook

muntgezellen. Van hier ook *apothekersgezel*, *boekdrukkersgezel*, enz. Wijders wordt het woord gebruikt, in het algemeen, voor eenen jongman: *een slecht gezel*, *een jong gezel*. In den stijl des Bijbels wordt het ook voor eenen medegenoot gebruikt: *ik ben een gezel van de genen die u vreezen*. Het vrouwel. woord is *gezellin*, oul. *gezelle*, welk laatste door B. Huydec. beter gekeurd wordt. Zamenst.: *ambachtgezel*, *bootsgezel*, *handwerksgezel*, *medegezel*, *medgezel*, *reisgezel*, *rotgezel*, *schoolgezel*, *tafelgezel*, *leergezel*, *vrijgezel*, een ongetrouwd jongman, enz. — *medegezellin*, *medgezellin*.

Dit woord luidt bij Otfrid. *gisello*, bij Notker. *kesello*, bij Willer. *gessello*, in het zweed. *saelle*, *gesaell*. Kiliaan kent het oude *selle*. Wachter en Ihre leiden het af van *zellen*, hetwelk aanduidt zich onder hetzelfde dak van een huis, als in ééne *zaal*, te zamen vergaderen. Het zamengestelde *verzellen* is bekend.

GEZELLIG, bijv. n. en bijw., *gezelliger*, *gezelligst*. Genegen om met anderen in gezelschap te leven. *Een hond is een gezellig dier*. *Het gezellige leven*. *De gezellige deugden*, die tot het gezellige leven behooren. Van hier *gezelligheid*.

GEZELSCAP, z. n., o., *des gezelschaps*, of van het *gezelschap*; meerv. *gezelschappen*. Het gezellige zamenzijn van eenige personen, en de verzamelde personen zelve. Voor de personen: *ik heb een vrolijk gezelschap*. *Lid van een gezelschap zijn*. Voor het gezellige zamenzijn: *iemand gezelschap houden*. *Zijn gezelschap is mij onverdragelijk*. Het woord zoude regelmatig vrouwelijk zijn, voor de personen genomen, en onzijdig, als het de vereeniging beteekende; dan, door verloop wordt het, in beide gevallen, onzijdig gebruikt. Dit doet reeds Hooft: *bij d'eertixten van dat gezelschap*, voor de personen; *de hooge aanstaagen beminnen het gezelschap van 't gevaar*, voor de zaak genomen. Oudtijds kende men het vrouwel. geslacht, voor de personen. Zoo leest men bij Veldenaar: *ende na den slaap meende hi den dach in blijder geselschap voer te einde*. Fraai bezigt Hooft *gezelschap zijn*, voor bijeen zijn: *getergt zijn*, *magt hebben en dulden zijn zeldsaem gezelschap*. Van hier *gezelschapachtig*, die veel van gezelschap houdt, en *gezelschapelijk*, dat tot gezelschap behoort, daarop betrekking heeft.

GEZENGD, zie *zengen*.

GEZET, bijv. n. en bijw., *gezetter*, *gezetst*. Eigenlijk is het een verl. deelw. van *zetten*. Men gebruikt het voor dik, zwaarlijvig: *hij is een gezet man*. Genegen: *menschen van een vast karakter zijn zeer gezet*, om het einde van eene ondernomene zaak te zien. *Hij is op wijn gezet*. Vastgesteld, bepaald: *de*

waren hebben eenen gezetten prijs. *Hij bezocht mij op den gezetten tijd*. Bedaard, niet ongebonden: *eenige personen mogen van gezettere zeden zijn*, enz. Wanneer de teedere knopjes der vruchten, na het afvallen des bloesems, zich vertoonen, zegt men: *de vrucht is gezet*. Oul. werd het ook zelfst. gehezigd, voor inzetting, wet: *gezetten wet*; *zekere gezetten*. [Oud.] Van hier *gezetheid*, dikheid.

GEZEUR, z. n., o., *des gezeurs*, of van het *gezeur*; zonder meerv. Het gedommel: *het gezeur der bijen*. *Het gezeur der huuselijke bezigheden*. Zie *zeuren*.

GEZIEN, bijv. n. en bijw., *gezienmer*, *gezienst*. Eigenlijk is het een verl. deelw. van *zien*. Geacht: *die leeraar is, in zijne gemeente, zeer gezien*.

GEZIGT, z. n., o., *des gezigts*, of van het *gezigd*; meerv. *gezigten*. Het vermogen, de valbaarheid van zien. *Een scherp gezigt hebben*. *Hij is zwak, slecht, kort van gezigt*. *Zijn gezigt verliezen*. *Iemand van het gezigt berooven*. In dezen zin lijdt het woord geen meervoud. De dadelijke gewaarwording van voorwerpen, door middel van het gezigt: *de vloot was reeds uit het gezigt*. *Ga uit mijn gezigt*. *Zij vermeesterden de hoogte, in het gezigt van het vijandelijke leger*. *Gij zit mij juist in het gezigt*; in de dagelijksche taal, ook zonder meervoud. Uitzigt: *van den Etna heeft men een heerlijk gezigt op al de eilanden, die om Sicilie liggen*. Het voorwerp, dat zich aan het gezigt vertoont: *een zeegezigd*, *een landgezigd*. Wanneer zulke voorwerpen op doek, of anderzins, geschilderd zijn, behouden zij ook den naam van *gezigd*. De beschouwing van onzienlijke dingen: *hij hield zijne bedaardheid, in het gezigt van de eeuwigheid*. In den stijl des Bijbels waren *gezigten*, wanneer, zonder toedoen, of hulp der uitwendige zinnen, zekere voorstellingen in de verbeeldingskrachtverwekt werden, hetzij de mensch waakte, of in den slaap was: *gezigten zien*. — Het voorste deel des hoofds, het aangezicht: *hij viel op zijn gezigt*. *Eene snede door het gezigt*; ook overdrachtiglijk, voor de teleurstelling van iemands slechte bedoeling, of de ontdekking van schande. *Hij zag hem vlak in het gezigt*. De gezigtstrekken: *hij toonde hem een stuursch gezigt*. *Hij zag hem met een veelbeduidend gezigt aan*. *Hij maakt allerlei gezigten*; in den gemeenen spreektrant. Nabijheid: *in 't gezigt der stad*. [Antonid.] Het verkleinende woord is *gezigdje*. Zamenst.: *gezigteinder*, de kim, *gezigtkring*, *gezigtkunde*, *gezigtkunst*, *gezigtsenuew*, enz.

GEZIN, z. n., o., *des gezins*, of van het *gezin*; zonder meerv. Personen van eene huishouding, die zich verbonden hebben, om voor loon te dienen. *Schaam u voor 't gezin*. [Vondel.] Ook worden de kinderen van het

huis er wel mede onder begrepen, schoon dan *huisgezin* gebruikelijker is. Eertijds schreef men *gezinde*: *met sinen ghesinde*. [M. Stoke.] *Ende hij hadde groot ghesinde*. [Bijbelvert.] Kiliaan kent ook geen *gezin*, maar wel *gezind*, *gezinde* (*ghesinde*, *ghesinde*). Zamenst.: *hofgezin*, *huisgezin*.

Daar het woord, eigenlijk, zulke personen schijnt te beduiden, die op reis, over weg, iemand te dienst slaan, leidt Adelung het af van het stamwoord *sind*, een weg, waarvan ons woord *zenden*. Het woord *sind* is bij Kero, en *sith*, in het angels., een weg. Ulphil. noemt een reismakker *gasinthja*, in het angels. *gisith*.

GEZIND, bijv. n. en bijw. Die zijne zinnen en genegenheden tot eene zaak bepaald heeft. *Iemand wel*, of *kwatijk gezind zijn*. *Hij is anders gezind*. Ook wordt het met eenen tweeden naamval voor zich gebezigd: *trouwens 'gezind*. *Weldoens gezind*. [Vollenh.] Zamenst.: *aardsgezind*, *eensgezind*, *hemelsgezind*, *keizersgezind*, *prinsgezind*, *roomsgezind*, *volksgezind*, enz.

GEZINDHEID, z. n., v., der of van de *gezindheid*; meerv. *gezindheden*. Gehechtheid, genegenheid: *hij toonde eene ongeveinsde gezindheid voor hare aanlokkelijke deugden*. Eene verkleefdheid des gemoeds aan eenige godsdienstige, wijsgeerige, of andere waarheid; en van hier de personen zelve, die zulk eene bevattling zijn toegedaan. *Hij is van de roomsche gezindheid*. *De verscheidene gezindheden der wijsgeeren*.

GEZINDTE, z. n., v., der, of van de *gezindte*; meerv. *gezindten*. Hetzelfde als *gezindheid*, in den laatsten zin van dat woord.

GEZOCHT, verl. deelw. van *zoeken*. *Dat is te ver gezocht*, onnatuurlijk. *Dat is maar een gezocht antwoord*, ver gehaald.

GEZOND, bijv. n. en bijw., *gezonder*, *gezondst*. De toestand der dierlijke lichamen, of derzelve bijzondere deelen, wanneer zij tot hunne werkingen geschikt zijn; het tegendeel van ziek: *een gezond ligchaam*. *De zieke is wederom gezond geworden*. *In mijne gezonde dagen*, toen ik gezond was. Dat den staat der gezondheid onderhoudt, niet benadeelt, of bevordert: *op hooge bergen ademt men eene gezonde lucht in*. *Gezonde kost*. *In Gelderland is het gezonder, dan in Zeeland*. *Gezond hooi*. Dat voor gezonden geschikt is: *dat is eene gezonde boterham*; in het gemeene leven. Dik, lijvig: *dat is een gezonde broeder*. Onverdorven: *zij sneden de wond op tot in het gezonde vleesch*. *Hij heeft een gezond verstand*, dat zijne natuurlijke bekwaamheden heeft, en nog niet door vooroordeelen bezet is. *Van eene zaak gezond*, met oordeel en goed verstand, *spreken*. Ook zegt men, in de verkeerling, *de zaak is gezond*, is klaar, zal wel schikken. *Eene gezonde ziel*, wier ver-

mogens regt gesteld zijn. Heilzaam, nuttig; in het dagelijksche leven: *slagen zijn u gezond*. — *Hij is gezond in het geloof, in de leer, regtzinnig*. Van hier *gezondelijk*.

Gezond, hoogd. *gesund*, Otfrid. *gisunt*, neders. angels. en zw. *sund*, eng. *sound*. Het lat. *sanus* heeft er eenige gelijkheid mede.

GEZONDHEID, z. n., v., der, of van de *gezondheid*; meerv. *gezondheden*. De staat van een gezond mensch: *hij geniet eene gewenschte gezondheid*. *In goede gezondheid zijn*. Voortdoring van dien staat: *hij dronk op mijne gezondheid*. *De gezondheid instellen*, eene spreekwijs, onder den wijn, gebruikelijk. De gordel, welken sommige manspersonen op den horstrok dragen, ter bewaring van de gezondheid, draagt ook dien naam: *hij liet zich, voor den winter, eene breede gezondheid maken*. Voor *gezondheid* kent Kil. nog *ghesonde*, zoo als M. Stoke *tonser ghesonde* heeft.

GEZONNEN, bijw., het verl. deelw. van *zinnen*, denken, peinzen: *het moê gezonnen hoofd*. Zie *zinnen*.

GEZUCHT, z. n., o., des *gezuchts*, of van het *gezucht*; zonder meerv. Aanhoudende zuchting: *God hoort het gezucht der ellendigen*. Zie *zuchten*.

GEZUIP, zie *zuipen*.

GEZUIS, z. n., o., van het *gezuïs*; zonder meerv. Eene aanhoudende zuizing. Zie *zuizen*.

GEZUSTER, z. n., v., der, of van de *gezuster*; meerv. *gezusters*. Het meerv. is meest in gebruik. Zusters. Vergelijk *gebroeders*.

GEZWADDER, zie *zwadder*.

GEZWAGER, z. n., m., des *gezwagers*, of van den *gezwager*; meerv. *gezwagers*. Het meerv. is meest in gebruik. Zwagers. Kil. heeft *gheswaghers*, *affines*.

GEZWEER, z. n., o., des *gezweers*, of van het *gezweer*; het meerv. is niet in gebruik, daar men, als dan, het enkele *zweren* neemt. Ook eene *zweer*, eene etterachtige vurigheid in de vleezige deelen des ligchaams. Zie *zweer*, *zweren*.

GEZWEL, z. n., o., des *gezwels*, of van het *gezwel*; meerv. *gezwellen*. Iedere onnatuurlijke opzwellling der vleezige deelen eens ligchaams, in mensch of dier. *Een gezwel doorsteken*. *Een rijp gezwel*.

GEZWERM, z. n., o., des *gezwerm*s, of van het *gezwerm*; zonder meerv. Aanhoudende zwerming. Zie *zwermen*.

GEZWETS, z. n., o., van het *gezwets*; zonder meerv. Snorkende taal, snorkerij: *gelijk het zot en hovaardig gezwets van dien Filosoof*. [Vollenh.] Zie *zwetsen*.

GEZWIND, bijv. n. en bijw., *gezwinder*, *gezwindst*. Dat met eene schielijke beweging geschiedt: *hij is een gezwind looper*. Ge-

- zwind ter been zijn. Dat in eenen korten tijd verrigt wordt: *gezwind aanleeren*. Vaardig, wien alles wel van de hand gaat: *hij is gezwind in al zijn doen*. Van hier *gezwindelijk, gezwindheid*.
- GEZWOREN**, verl. deelw. van *zweren*. Een gezworen vijand, die als gezworen heeft, vijand te zullen zijn. Het wordt ook als een zelfstandig naamwoord gebruikt, voor eenen beëdigden ambtman in eene stad: *de breede Raad te Groningen bestond, eertijds, uit burgemeesters, raadsheeren, en gezworens, of gezworenen*.
- GICHT**, zie *jicht*.
- GIDS**, z. n., m. en v., van den *gids*, — der, of van de *gids*; meerv. *gidsen*. Een leidsman, eene leidsvrouw. *Het leger nam, door de onbekende bergengten heen, eenige getrouwe gidsen*. Overdragtig: *sommigen kiezen hunne lage driften, tot de eenige gidsen, op den weg naar het geluk*.
- Kil. kent dit woord niet. Het heeft veel overeenkomst met het middeleeuw. *guida*, waarvan het ital. *guida*, het fr. *guide*, en het eng. *guide*, een leider.
- GIEGAGEN**, klanknabootsend, onz. w., gelijkvl. *Ik giegaagde, heb gegiegaagd*. Schreeuwen als een ezel: *dat hij (de ezel) door ongewoon giegagen*. [Moon.] Vond. bezigt *gigagen*: en *gigaeght heesch en schor*.
- GIER**, z. n., m., des *giers*, of van den *gier*; meerv. *gieren*. Een bekende roofvogel: *daar vliegt een gier*. Een zwaai: *hij nam eenen gier, en viel tegen mij aan*. *Gier* beteekent ook draf, *varkensgier*, varkensdraf; ook koepis, of drek met water vermengd. Van hier in Gelderl. en Overijssel, nog *gieren*, de wortels van boomen en planten met koepis, of verdunden drek bevochtigen en bemesten. Zamenstell.: *gierarend, giervalk, gierwolf, gierzwaluw*.
- GIERBRUG**, z. n., v., der, of van de *gierbrug*; meerv. *gierbruggen*. Eene brug, op schepen liggende, die door middel van den stroom, naar beide oevers eener rivier heen en weder giert.
- GIEREN**, onz. werkw., gelijkvl. *Ik gierde, heb gegierd*. Een zeewoord. Het schip *giert*, wanneer het, door tegenwind, den stroom niet op kan, maar zich heen en weder wendt, zonder regluit te kunnen varen. Met ongelijke schreden, slingerende, gaan: *hij gierde langs de straat*. Oud. bezigt het van de vogelen: *in 't gieren op haar vleugelen*.
- GIEREN**, onz. werkw., gelijkvl. *Ik gierde, heb gegierd*. Een zeer sterk, scherp, doordringend geluid maken, vooral van kinderschreeuw gebruikelijk. Camph. zegt van de jonge raven: *wanneer se om haer behoeften pijnlijck gieren*. Ook wordt het van andere dingen gebruikt: *de springvloedden gierden*. [Feith.]
- GIEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik gierde, heb gegierd*. Met alle magt bijeenschrapen. *Hij giert veel gelds bijeen. Naar iets gieren*.
- GIERIG**, bijv. n. en bijw., *gieriger, gierigst*. In den gewonen zin drukt het uit de gesteldheid van iemand, die niet gemakkelijk van zijne eigendommen en goederen scheiden kan, en door eene hevige begeerte wordt aangevuurd, om dezelve gedurig te vermeerderen. *Hij is eengierig mensch*. In eenen goeden zin, voor begeerig: *onse ziel heylgierich*. [Hooft.] In zamenstellingen drukt het ook uit iemand, die eene driftige begeerte heeft naar iets, welke begeerte hij zoekt te verzadigen, als: *eergierig, geldgierig, roofgierig, wraakgierig*. Het zelfstandige naamwoord is *gierigaard*, niet enkel voor iemand, die gierig is, maar bij wien de gierigheid eene hebbelijkheid geworden is, die altoos gierig is. Van hier ook *gierigheid, gieriglijk, in den Bijb. van 1477, ghierliken*. Zie *geeren*.
- GIERST**, z. n., v., der, of van de *gierst*; zonder meervoud. Een zeker graangewas. Men schrijft het ook *geers*. In Groningen noemt men het *heers, heerse*. Kiliaan kent *herse, hirse, hirs*. In het hoogduitsch is het *Hirschen*.
- GIERSTEN**, bijv. n. en bijw., onverbuigbaar. Dat van gierst bereid is. *Giersten brij*.
- GIETELING**, z. n., m., des *gietelings*, of van den *gieteling*; meerv. *gietelingen*. Een bekende inlandsche, liefelijk sluitende, vogel.
- GIETEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik goot, heb gegooten*. Eene vloeibare stof, in het bijzonder water, uitstorten: *ik zal water gieten op het drooge*. [Bijbelv.] Een droog ligchaam met water natmaken: *bloemen gieten*. *Het zeil gieten*. Gesmoltene metalen in eenen vorm laten uitloopen: *koper, lood gieten*. Men plaatst er ook bij het ligchaam, dat gevormd wordt: *ik heb een beeld gegoten*. *Stukken geschut gieten*. *Eene klok gieten*. *Gespen gieten*. Van hier *gieting, gietster*. Zamenstell.: *gietëmmer, gietkunst, gietvat*, enz. Hooft bezigt *gietelijk*, voor vloeibaar, in zijn fraai zinrijk gedicht, op 't schrijven eener schoone handt. Zie *git*.
- Gieten*, hoogd. *gieszen*, Otfred *giezen*, ijsl. *gusa*, neders. *geten*, angels. *geotan*, deen. *gyda*, zw. *gjuta*, goth. *gjutan*, gr. *γωω*, *χωωω*. Het lat. *gutta*, een druppel, behoort hierheen ook.
- GIETER**, z. n., m., des *gieters*, of van den *gieter*; meerv. *gieters*. Iemand, die giet; ook iets, waarmede men giet, hetzij een gietëmmer, om den tuin te besproeijen; hetzij een hoosvat, om zeilen, linnen, enz. te begieten. *Hij ziet er uit, als hadde hij uit eenen gieter gedronken*, hij ziet er uit, als de dood; gemeenspreekw. Zamenstell.: *geelgieter, kopergieter, loodgieter, potgieter, tingieter, (tinnegieter)* enz.

GIETERIJ, z. n., v., *der*, of *van de gieterij*; meerv. *gieterijen*. Eene werkplaats, waar klokken, stukken geschut, gegoten worden: anders *giethuis*. Zamenst.: *geschutgieterij*, enz.

GIETLOGEN (bij Halma en Kil.), z. n., mannel., *des gietlogens*, of *van den gietlogen*; meerv. *gietlogens*. Iemand, die in het liegen uitgeleerd is, die de logens, bij het dozijn, uit de mouw kan schudden. Schoon *logen* vrouwel. is, is dit woord nogtans mannel., omdat het een mannelijk bedrijver is. Van eene vrouw behoort men, evenwel, eene *gietlogen* te zeggen.

GIFT, z. n., o., *des gifts*, of *van het gift*; zonder meerv. Ieder ding, dat, in het ligchaam van een levendig schepsel gebragt zijnde, deszelfs dood veroorzaakt. *Iemand met gift ombrengen*. *Rattenkruid is het doodelijkste gift*. Oneigenlijk, hetwelk voor de ziel des menschen, of eene geheele maatschappij allernadeeligst en doodelijkst is: *het gift der ketterijen*. [Hooft.] *Het hittig gift der pest*. [Decker.] Van hier *giftig*. Het zamengestelde *vergift*, *vergiftig* is, thans, meer in gebruik. Zamenstell.: *tegengift*, *toovergift*. Het woord stamt zeker af van *geven*. Voor *gift* wordt ook *gif*, zonder *t* gebezigd.

GIFT, z. n., v., *der*, of *van de gift*; meerv. *giften*. Eene gaaf. Het wordt meest gebruikt voor een middelmatig geschenk, en is, eigenlijk, minder dan eene *gaaf*. *Iemand met giften omkopen*. *Eene vrijwillige gift*. *Sijn gift is maer vergift*, en *ongaef sijne gaef*. [H. de Gr.] In Noordholland kent men nog een woord *geft*, dat denzelfden zin heeft, doch alleen gebruikelijk in de spreekwijs: *de koeijen eene geft hooi voorwerpen*.

GIGAGEN, zie *giegagen*.

GIJ, persoonlijk voornaamw., zonder onderscheid van geslacht: *van u*, of *uws, uwer*; in het meerv. *van u*, of *uwer*. Oudtijds maakte men, tusschen het enkelvoudige en meervoudige getal, dit onderscheid, dat men *du*, *van dij*, in het eerste — *gij*, *van u*, in het laatste geval gebruikte. In eenige oorden van Nederland spreekt men, onder gemeenzame vrienden, nog die taal. Voor *gij* zegt men ook, in den gemeenen spreektrant, *jij*; voor *u*, *jou*. Het is onnoodig om, ter onderscheiding, enkelv. *gij*, *u*, en meerv. *gijlieden* en *ulieden* te schrijven. Zoo dikwijls dit voornaamwoord voor werkwoorden geplaatst wordt, neemt het werkwoord, in beide getallen, in alle tijden, eene *t* aan, als: *ik bemín*, *gij bemínt*, *ik bemínde*, *gij bemíndet*, *ik zal*, *gij zult*. Hier uit volgt, dat, waar reeds eene *d* aanwezig is, de *t* achter de *d* moet geplaatst worden: *ik vind*, *gij vindt*, *ik vond*, *gij vondt*. Oudtijds was het: *du bemínnest*, *gij bemínnet*, *du vindest*, *gij vindet*, *du vondest*, *gij vondet*; maar nu in beide getallen: *gij bemínt*, *víndt*, *vondt*.

Gij, hoogd. *du*, Otfriid. *du*, Notk. *du*, oudduits. *thu*, ijsl. *thu*, noorw. *du*, deen. *du*, zw. *som*, eng. *thou*, lat. *tu*, fr. *tu*, ital. *tu*, sp. *tu*, pool. *ti*, hong. *te*, dalm. *tij*, boheem. *tij*, turk. *seu*, gr. *συ*, dor. en æol. *τυ*, pers. *tu*, hebr. *ha* en *eha*.

GIJBELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gijbelde*, *heb gegijbeld*. Lagchen, met eene poging om zich in te houden. Dit woord wordt van dartele kinderen gebruikt, die bijna uitbersten in het lagchen. Van hier ook het woord *gegijbel*.

GIJK, z. n., v., *der*, of *van de gijk*; meerv. *gijken*. Een spriet, waarmede men, op groote schepen, de lijzeilen uitzet; zijnde deze gijk, op kleinere vaartuigen, een stok, aan het schooverzeil vastgemaakt, om hetzelve uit te zetten.

GIJL, z. n., o., *des gijls*, of *van het gijl*; zonder meervoud. Brouwerswoord. Bier, dat in de tweede kuip overgepompt, en nog niet uitgeest is. *Het bier staat in het gijl*. Zamenst.: *gijlbier*, *gijlkuip*. Het is waarschijnlijk hetzelfde woord, als *chijl*, maagsap; doch voor een brouwerswoord genomen, wordt in de uitspraak, in plaats van de *ch*, eene *g* vooraan gevoegd.

GIJLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gijlde*, *heb gegijld*; de werking des biers, in de gijlkuip, aantoonende. *Het bier gijlt*. Oneigenlijk, driftlig haken: *en gijlen naer mijn goud*. [J. de Dekker.] Dikwerf wordt het ook van het gevrij der duiven gebruikt.

GIJPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gijpte*, *heb gegijpt*. Het woord heet eigenlijk, in vergelijking met het hoogd. *gieben*, met opgesperden mond naar den adem snakken, lucht scheppen. Van hier is de gemeene spreekwijs nog overig: *hij ligt op het gijpen*, hij haalt den laatsten adem. *Die 't gijpend leven stut*. [Pool.] Figuurlijk zegt men: *het zeil gijpt*, wanneer hetzelve wind vat, en schielijk dreigt over te slaan.

GIJZELAAR, z. n., m., *des gijzelaars*, of *van den gijzelaar*; meerv. *gijzelaars*. Iemand, die met zijn lijf borg wordt. In het bijzonder zijn *gijzelaars* voornamen personen, welke men, in oorlogstijden, geeft en neemt, tot zekerheid van andere personen, of tot onderpanden van het nakomen van eenige beoefde voorwaarden. *Iemand tot gijzelaar geven*. *Als gijzelaar gaan*. *Gijzelaars leveren*, *ontvangen*, *aannemen*.

Gijzelaar, bij Stryker en anderen *gisel*, *geisel*, *giselo*, in het middeleeuw. *gisilis* en *hospes*, van waar het oude fr. *hoste*, een gast, thans *ótage*, neders. *gisel*, *giseler*, *gijzler*, *geiszler*, angels. *gisel*, *gisle*, hoogd. *geiszel*, ijslands. *gisl*, *gisting*, zw. *gissel*, *gisle*, deen. *gidsel*. Men is niet zeker, omtrent den oorsprong van dit woord. Wachter leidt het af van het angels. *gijse*, eng. *yes*, ja; Frisch van

gis, ger, begeeren; Ihre van *gaeta*, bewaren; anderen van *gisen*, kunnen, vermogen. Het is onzeker.

GIJZELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gijzelde, heb gegijzeld*. Iemand om schulden vast zetten, zoo dat hij met zijn lijf, als borg en onderpand voor de schulden, beschouwd wordt. Figuurlijk, voor verbergen, insteken; in den stijl der dichters:

» *Wanneer hij, met triomfen overlaeden,*
» *De zwaerden heeft gegijzeld in hun sché.*

[Moonen.]

Van hier *gijzeling*, de daad van dit werkwoord: ook de plaats, waar zulk een schuldenaar zit: *hij zit in gijzeling*. Zamenst.: *gijzelbrief, gijzelkamer, gijzelplaats, gijzelregt*.

GIL, z. n., m., *des gils*, of *van den gil*; meerv. *gillen*. Een doordringend, maar kort, geschreeuw, door eenen hevigen hartstogt, voornamelijk door eenen onverwachten schrik, veroorzaakt. *Op dit gezigt gaf hij eenen ijzelijken gil*.

GILD, (*gilde*), z. n., o., *des gilds*, of *van het gild*; meerv. *gilden*. Dit woord werd vroeger in de meeste plaatsen van ons Vaderland, gebruikt voor een genootschap van menschen, die hetzelfde handwerk doen, en onder zich bijzondere wetten en voorregten hebben. Van hier *het smidsgild, het bakkersgild*. *De gilden komen dezen dag bijeen*. *De overlieden van een gild*. Wijders gaf het te kennen het bijzondere, uitsluitende, voorregt, om een of ander handwerk, in eene stad, te mogen doen: *hij erfde gild- en burgerregt van zijne ouderen*. In eenige oorden van het Vaderland, vooral in Gelderland, noemt men een *gild* eene broederschap, die eenige goederen onder zich in beheering heeft, en dezelve tot nut van de armen bestuurt: ook *eene schutterij* genoemd. Zoo kent men ergens een *S. Antonius gild*. De oorsprong schijnt te zijn, dat, in vorige tijden, eenige schutters vrijwillige uitlagen deden, om daaruit, in tijden van nood en verwarring, de onkosten goed te maken, ter verdediging van eigene haardstede en bezitting. Deze gildgoederen worden, thans, tot ondersteuning van behoeftigen aangewend. Eindelijk bezigt men het voor eene menigte werkzame wezens in het algemeen. Kiesche schrijvers gebruiken dit woord in het onzijdige geslacht, als Vondel: *'t schippers gildt*; Hooft: *van 't gildt*. Zonder twijfel is dit woord oorspronkelijk vrouwel. geweest, hetwelk de uitgang *gilde* nog staaft: men spreekt in Gron. en Gelderl., daarom nog, *de gilde*. De hoogduitscher gebruikt het ook slechts vrouwelijk: *die Gilde*. Door verloop zegt en schrijft men, nu, in Holland, *het gild*. Kiliaan heeft *ghilde, gulde*, en geeft er meer, dan eene beteekenis aan. Het is bij hem *tol,*

schatting, uitlaag, gelag, eene broederschap, een gild, een genootschap, een gastmaal. Hij teekent er bij aan, dat dit woord, in de vaststellingen, door Karel de Groote ingevoerd, *geldonia*, als ook, in de lombardische wetten, *guildionia*, genoemd wordt, en een verbroederd ligchaam aanduidt. Hij kent ook de beteekenis van *eenen verspiller*: van hier *de ghilde spelen*, voor, groote onkosten maken. De reden van deze onderscheidene beteekenis is zeker, omdat het woord moet afgeleid worden van *geld, gelden*; waarvan het dan, eigenlijk, zal aangeduid hebben een gesloten gezelschap, hetwelk, op gezette tijden, te zamen kwam, om, uit onderling uitgelegde gelden, eenen goeden maaltijd te houden, welke zamenkomsten oudtijds zeer in zwang waren. Zoodanige zamenkomst heet in het angels. *gild*, zw. *gilde*, eng. *guild*. Uit zulke gezelschappen ontstonden, ligtelijk, verbroederingen van menschen, tot een gemeenschappelijk oogwit, tot hetzelfde handwerk, en dezelfde nering. Hieruit kan nu voorts alles opgelost worden, hetwelk Kiliaan bij dit woord, aanteekeent. Zamenst.: *gildebier, gildebode, gildebrief, gildebroeder, gildehuis, gildekamer, gildeknecht, gildemeester, gildepenning, gilderegt*, enz.

GILDOS, z. n., m., *van den gildos*; meerv. *gildossen*. Een groote, vette os, die voor eenen gildemaaltijd, als ware het, gemest is. In Groningen leidt men zulken os, met eenen krans om de horens, door de stad, en maakt deszelfs deugdelijkheid door trommelslag bekend. Sommigen noemen hem daarom *eenen belderom*.

GILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gilde, heb gegild*. Eenem gil geven. Wanneer men de tanden eener zaag vijlt, zegt men ook, dat zij *gillen*. Van hier *gilling*. *Gillen* heeft nog eene gansch andere beteekenis, op de scheepstimmerwerken; die, namelijk, van schuins afsnijden, afzagen; van hier noemt men hout, dat schuins gezaagd is, *gilling, gillinghout*.

GILPEN, zie *tjelpen, tjilpen*.

GINDER, bijw. van plaats, aantoonende eenen zekeren aangewezenen afstand. *Ik heb hem ginder zien staan*. Zamenst.: *ginderheen*.

GINDS, bijw. van plaats, hetzelfde als *ginder*. *Ginds en weder (weer)*, voor eenen oogenblik. Eene spreekwijs, in de dagelijksche taal gebruikelijk: *leen mij ginds en weer uw pennemes*. Zamenstell.: *gindsheen, gindswaarts*.

GINDSCH, bijv. naamw. Iets, dat *ginder* is: *ik bedoel dat gindsche gesticht*.

GINGBER, zie *gengber*.

GINNEGABEN, of *ginnegappen*, onz. w., gelijkvl. *Ik ginnegabde — ginnegapte, heb geginnegabd — geginnegapt*. Onbeschoft lagchen. *'t Spotten en het ginnegappen*. [F. v. Dorp.] Tuinm. brengt het tot het lat. *cachinnari*.

GINNIKEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik ginnikte, heb geginnikt*. Een woord, dat een zeker geluid der paarden nabootst. Anders *grinniken, hinniken, rinneken, rinniken*. Elders noemt men het *wrenzen*; bij Kil. *wrenschén, wrinschen*. Men gebruikt het woord ook voor spottend grimlagchen.

GIPS, z. n., o., *van het gips*; meerv. *gipsen*, als van meer soorten gesproken wordt. Eene witte soort van aarde, die veel in Frankrijk, uit gipsmijnen gegraven wordt. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *gipsen*: *gipsen beelden*.

Uit het lat. *gypsum*, ital. *gesso*, middeleeuw. *gippum, guppum*.

GIPSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gipste, heb gegipst*. Met gips bepleisteren: *Ik heb mijnen zolder laten gipsen*.

GIRGEL, zie *gergel*.

GIS, z. n., v., *der, of van de gis*; zonder meerv. De bepaling van eene, niet genoeg bekende, zaak naar de hoogste waarschijnlijkheid, of een oordeel over iets, op waarschijnlijkheid gegrond: *ik heb het bij de gis gerekend. Iets bij de gis doen. Het viel tegen hare gis uit. Bij de gis oordeelen*.

GISP, z. n., v., *der, of van de gisp*; meerv. *gispén*. Eene dunne roede, een smalle riem, waarmede men snerpénd slaat. Misschien van den klank, welken zij onder het slaan maakt, dus genoemd.

GISPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gispte, heb gegispt*. Met eene gisp, met eene roede slaan, geeseelen. Overdragtig, voor hekelen, doorstrijken: *deftige schrijvers gispén, menigmaal, de gebreken van hunnen tijd, door het oor te veel aan de eenzijdigheid te leenen*. Van hier *gisping*.

GISSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik giste, heb gegist*. Een oordeel naar waarschijnlijkheid vellen. *Iets gissen. Naar eene zaak gissen. Ik gis dat de zaak zoo uitgevallen is. Gissen doet missen*. Van hier *gissing*. Eene *gissing* over iets maken.

GIST, zie *gest*.

GISTEN, *gisting*, zie *gesten, gesting*.

GISTEREN, bijw. van tijd, aanduidende den naasten dag voor den dag van heden. *Het begon gisteren nacht te dooijen. Gisteren avond; gisteren morgen; gisteren middag; gisteren nacht*. In de uitspraak hoort men veel: *gister avond, enz. Van gisteren. Wij zijn van gisteren, en weten niet*. [Bijbelvert.] Zamenstell.: *eergisteren, beteergisteren, vooreergisteren*.

Het woord heeft zoo groot eene overeenkomst met het lat. *hesternus*, dat men hetzelfde daartoe zeer wel kan brengen.

GIT, z. n., o., *des gits, of van het git*; meerv. *gitten*. Een zekere zwarte, blinkende steen, waaruit men sieraden maakt; zonder meerv. *Zij stroeg koralen van het helderste git. Oogen,*

die het git in swartheid evenaarden. Hoofst bezigt *gietelijke git*, voor inkt.

*'t Hailighjen, daer ik bij zweere,
Schildert met een witte veere,
Nat van gietelijke git,
Uit, in het gemalen wit,
Troonytjes van haer gedachten.*

Overdr. heet het heldere, levendige zwart der oogen *het git*: *zoo dick hij zich zelf in 't git van haer schoone oogen zag*. [Vondel.] Voor de uit git gemaakte stof, voornamelijk voor dunne langwerpige koralen, wordt het ook genomen, doch in het vrouwelijke geslacht. Zoo kent men ook koraalsnoeren van *witte gitten*. In dien zin lijdt het zijn verkleinend woord *gitje*: *zij draagt gitjes om den hals*.

In het fr. noemt men het *jais, jayet*, eng. *jet*, uit het gr. en lat. *gagathes*, genaamd naar Gaga, eene stad in Lijcie, waar men het voorheen groef.

GITTEGOM (*guttegom*), z. n., v., *der, of van de gittegom*; zonder meerv. Eene harsachtige gom, uit Indië aangevoerd, in de heel- en schilderkunst gebruikelijk. Van het lat. *gutta*, een drop, en *gummi*, gom.

GLAASJE, zelfst. naamw., o., *van het glaasje*; meerv. *glaasjes*. Verkleinw. van *glas*. Een glazen kelkje. Voor drinken, zegt men: *het glaasje ligten. Onder een glaasje zitten. Vrolijk zijn onder een glaasje*. Men bezigt het ook voor een glazen kijkertje; gelijk ook voor een klein glazen venstertje.

GLAD, bijv. n. en bijw., *gladder, gladst*. Eigenlijk, wiens oppervlakte niet oneffen is, het tegendeel van ruw; *ijzer met eene vijl glad maken. Hout glad schaven. Gladde marmersteenen. De ijsbaan was zeer glad. Op glad ijs staan*, in gevaar zijn, om ongelukkig te worden. Blinkend: *de zilveren kandelaars zijn glad geschuurd*. Stil, effen, zonder baren; in den dichterblijken stijl: *de zee was glad gekemd*. Dat glibberig op het gevoel is: *gladde aal. Glad spek. Gladder, dan olie*. Dat aangenaam voor den smaak is, en, deswege, glad over de tong vloeit: *de drank ging er glad in*; in het gemeene leven. Dat wegens vettigheid glanzend is: *gladde mellekkoeien*. [Poot.] Wiens oppervlakte door geene sierlijke verhoogingen gebeeld is: *eene gladde kas van een zakuurwerk. Eene gladde snuifloos*. Wiens oppervlakte door geene haren stekelig is: *eene gladde kin*. Net, beschaafd: *hij schrijft eenen gladden stijl*. Vleijend, wanneer de woorden niet stooten, maar vloeiend rollen: *hij heeft eene gladde tong*. Waarvan niets terug blijft, geheel, gansch: *hij sloeg hem het hoofd glad af. Hij heeft hem zijn verzoek glad afgeslagen. De Palts gingh glad verloren*. [Vond.] Hoofst heeft hiervan het werkw. *gladden* gevormd, voor glad maken; ook bij overdr.: *den handel*

gladden, voor gemakkelijk maken. Van hier *gladheid*, *gladdigheid*. Zamenst.: *gladbek*, een valsche diamant, *gladslager*, enz.

In het hoogd. is het *glatt*, neders. *glad*, *glett*, deen. *glat*, zw. *glad*, pool. *gladki*, boh. *hladki*. Er is een gansch geslacht van woorden, die alle uit eenen oorsprong afstammen, uit het oude *lo*, *la*, helder, lichtend beduidende. Dit is nog in het eng. *lo*, zie daar, duidelijk te zien, gelijk in het gr. $\lambda\omega$, ik zie. Dit *lo*, *la*, en met den keelklank *glo*, *glu*, heeft aan vele woorden den oorsprong gegeven. Onder dezen behoort ook *glad*. *Glad* toch beteekent de oorzaak van glans, naardien gladde lichamen gemeenlijk glanzig zijn. Van hier is *glat*, bij Otfrid., zooveel als *glanzend*, van de zon gesproken. Dat de letter *g* slechts eene hulpletter, en een overblijfsel van het voorzetsel *ge* is, hebben wij reeds in *gelaat* gezien; daarom kent Kil. nog *ghelat*, voor *glat*. Bij Kiliaan is *glat* ook nog, figuurlijk, voor lustig, blijd, vrolijk. Kero noemt dit *clat*, zw., eng., deen., angels. *glad*. Zonder twijfel behoort hiertoe het lat. *laetus*, vrolijk, blijd; de keelletter alleen is weggelaten. Ten Kate brengt het tot *glijden*.

GLANS, z. n., m., van den glans; meerv. *glansen*, in sommige gevallen. De eigenschap van een ligchaam, waardoor heteigene lichtstralen van zich geeft, of, door zijne gladde oppervlakte, ontvangene lichtstralen terugkaatst. In den glans der zonne. [Vollenh.] Die steen heeft eenen schoonen glans. Oneigenlijk, luister, waardigheid, schoonheid: de glans, daar ijder u omme benijdt, dien gaat gij quiet. [Hooft.] Dat gedrag zal uw geheele geslacht glans bijzetten. Van hier heet, in den verhevenen stijl, de luisterrijke majesteit van God, die zich heerlijk in zijne werken vertoont, deszelfs glans: wat spreid uw heerlijkheid, geduchte God! al luisterrijke glansen! [L. D. S. P.] Van hier *glanzig*, *glansrijk*.

Glans, hoogd. *Glanz*, Notk. *glanz*, *gelanz*, *klanz*, eng. *gleam*, *glance*, deen. *glands*, zw. *glans*, pool. en boheem, *glanc*; in het oude hoogd. *glast*, *glest*, *glis*, *gliz*. Zonder twijfel is het stamwoord *glo*, *la*, licht, *gloa* lichten. Hier heen behoort het gr. $\gamma\epsilon\lambda\epsilon\iota\nu$ blinken, $\gamma\lambda\alpha\eta\eta$ de oogappel, $\gamma\lambda\eta\eta\sigma$ eene blinkende ster.

GLANZEN, *glansen*, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik glansde*, heb *geglansd* — ook *glanste*, *geglanst*. Bedr., glans bijzetten: *kleederen glansen*. Onzijd., glans van zich geven: de *diamantsteen glanst*. [Six v. Ch.]

GLAS, z. n., o., van het glas; meerv. *glazen*. Eigenlijk elk glans gevend ligchaam: daarom noemden de oude Duitschers barnsteen *gles*.

De oude Zweden gaven aan het goud den

naam van *glis*, *gläs*. Het ijs heet, om die rede, in het lat. *glacies*, dat hetzelfde woord is. Wij geven ook nog aan eene bergstof, een halfmetaal, het *antimonium*, den naam van *spietsglas*. In eenen engeren zin is *glas* een fijn, glanzig, vast, doorschijnend, tegen vuur bestand ligchaam, dat uit de ineen-smelting van aardachtige deelen bestaat: met den brandspiegel van Tschirnhausen alleen is men in staat, om goud in een donkerbruin glas te veranderen. In den engsten zin is *glas* dat bekende, doorzigtig ligchaam dat in de glasblazerijen uit zand en keizelgruis zamengesmolten wordt. *Glas blazen*. *Allerlei kunstwerk van geslepen glas maken*. Eindelijk worden allerhande, uit glas gemaakte, dingen met dien naam benoemd, als een drinkvat: *schenk hem een glas wijn*. Eene ruit: *hij heeft twee glazen in het vensterraam laten zetten*. *Het glas in eenen spiegel, in eene koets*. Een uurglas: *het glas is ledig geloopen*. *Zijn glas is afgeloopen*, zijn leven eindigt. Een kijker, een bril: *hij brilt door verkeerde glazen*. Zamenst.: *bergglas*, *brilglas*, *kijkglas*, *spiegelglas*, *spietsglas*, *uurglas*, *wijnglas*, *zandglas*. — *Glasblazer*, *glasblazerij*, *glasgordijn*, *glashuis*, *glaskruid*, *glasraam*, *glasroede*, *glasschilder*, *glasschrijver*, *glaswinkel*, *glazenmaker*, *glazenwasscher*, enz.

Glas, *glis*, *gliz*, komt in de middeleeuwen, dikmaals voor, in den zin van glans. In de gewone beteekenis heet het, bij Willeram., ook *glas*, ijsl. *glæer*, zw. *glas*, eng. *glass*, middeleeuw. *glacia*. Het fr. *glace* heet het glas van eenen spiegel, eene koets. In het deen. *glar*, *glas*, angels. *glæs*. De bron is in *la*, *glä*, licht. Oul. zeide en schreef men voor *glas* ook *gela*; ook *glaas*: *haer swaerden braken als glaas*. [Seghel.]

GLAZEN, bijv. naamw., onverbuigbaar. Van glas gemaakt. *Een glazen stop*, eene *glazen kroon*. Dichterlijk, voor doorschijnend; *haer glazen stroom* enz. [Moonen.] Ook wordt het met andere woorden zamengesteld, als *glazendeur*, *glazenkas*.

GLEISEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gleiste*, heb *gegleist*. Blinken. Het is een verouderd woord, dat bij Kil. nog overig is, *gleißen*, *gleijßen*. Van hier is nog in gebruik het bijvoeg. woord *gleis*, zoo veel als verglaasd, verlood. *Gleiswerk maken*. Het komt af van *glis* glans, en behoort mede tot het wortelwoord *glo*.

GLIBBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik glibberde*, ben *geglibberd*. Het is een voortdurend werkw. van *glibben*, hetzelfde als *glippen*, en beteekent het uitglijden der voeten, wegens gladheid. Van hier *glibberig*, slibberig: *een glibberig voetpad*; en *glibberigheid*.

GLIDKRUID, z. n., o., des *glidkruids*, of van het *glidkruid*; zonder meerv. Een kruid, anders *duizendblad*, *gerw* geheten.

GLIJDEN, (*glijen*) onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *hebben* en *zijn*. *Ik gleeed, heb en ben gegleden*. Sullen, eene onwillige beweging, op eene gladde plaats, maken. *Ik ben van den trap gegleden*. Dan, als men met opzet glijdt, vereischt het het hulpwoord *hebben*, omdat dit onzijdige woord, dan, in eene meer bedrijvende beteekenis voorkomt. *Ik heb, om mij te verwarmen, eenige oogenblikken op die ijsbaan gegleden*. Dit noemt men, elders, *slieren*, dat een voortd. woord is van *slidden*, *slidderen*, bij Lil. bekend voor *slibberen*. Van hier *glijbaan* (*glijd baan*.)

Glijden, hoogd. *gleizen*, neders. *gliden*, zweed. *glida*, angels. *glidan*, eng. *to glide*, fr. *glisser*, Waarschijnlijk is de *g* de voorgezette hulpletter, zoo dat men het van *lijden*, dat eertijds voor *gaan*, *zich bewegen*, in gebruik was, kan afleiden. Wij gebruiken het nog in *overtijden*, dat is weggaan, sterven.

GLIMLACH, (*glimplach*), zie *grimlach*.

GLIMMEN, onz. w., ongelijkvl., met *hebben* en *zijn*. *Ik glom, heb en ben geglommen*. Eenen zwakken glans van zich geven; met *hebben*: *het vermolmd hout had in den nacht geglommen*. Van hier het deelw. *glimmend*: eene *glimmende worm*. overdragtiglijk: eene *glimmende hoop op herstel*, eene zwakkegeringe verwachting. Zonder vlam, door zwak vuur, gloeijen; met *hebben*; *onder de asch hebben de vonken nog lang geglommen*. Doorgloeijen; met *zijn*: *de kool is reeds geglommen*.

Glimmen, hoogd. *glimmen*, eng. *togleam*. zw. *glimma*, angels. *leoman*. Het lat. *lumen*, licht, vloeit zeker uit dezelfde bron voort. Men kent den oorsprong in *lo*, *glo*, licht beduidende.

GLIMP, z. n., m., *des glimps*, of *van den glimp*; het meerv. is niet in gebruik. Een bedriegelijke schijn. *Gij weet afzichtigheit een glimp te geven*. [Vondel.] *Zoo geen glimp uw oog bekoort*. *Glimp van woorden*. [Vond.] *Hij weet aan die zaak eenen schoonen glimp te geven*. H. de Gr. bezigt *glimpelijk*, in den zin van met schijn van regt: *'t welck dan niet glimpelijck en can geschieden*. Hoofd heeft hiervan het bijv. *glimpig* gevormd, voor schoonschijnend. Zie dit woord. Het komt met *glimmen* uit eene bron voort.

GLIMPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik glimpte, heb geglimpt*. Blinken, schijnen. Bij Poot wordt het deelwoord gevonden: *als een boer zijn hijgende ossen 't glimpend kouter*, enz.

GLIMPIC, bijv. n. en bijw., *glimpiger, glimpigst*. Dat eenen glimp geeft. *Hij bedekte dat gebrek met een glimpig kleed*. Hoofd heeft: *glimpige gezantschappen*, die slechts inschijn plaats hebben.

GLIMWORM, z. n., m., *des glimworms*, of *van den glimworm*; meerv. *glimwormen*. Een worm, die des nachts glimt.

GLINSTER, z. n., m., *des glinsters*, of *van den glinster*; meerv. *glinsters*. Eene glimmende vonk, een geinster.

GLINSTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik glinsterde, heb geglinsterd*. Eenen flikkerenden glans van zich geven. *Hij trok het glinsterende slagzwaard uit de scheede*. Het vloeit, met *glans*, *glimmen*, uit den gemeenen oorsprong af. Van hier *glinsterig, glinstering*. Zamenst.: *glinsterworm*.

GLINTING, z. n., v., *der, of van de glinting*; meerv. *glinting*. Ook is het woord *glint*, van het vr. geslacht, in gebruik geweest. Latwerk, ter zijde van het breede middenpad, of aan de heiningen van eenen tuin, bij hetwelk men allerlei vruchthoopen opleidt. *Pluk een van die schoone vroegrijpe druif-trossen, welke met zulk een gloeiend purper aan gindse glinting gloren*. [Overzet. van Hervey, in zijnen Theron.]

Dit woord is bij Kil. *glend, glent, ghelente, ghelinte, glente*; en hij vertaalt het door *sepes, lutamentum, macer: v, sepimentum fabrile, paries concratitius*. Misschien zoude men het van *gelend*, dat is aangrenzend, kunnen afleiden.

GLIP, z. n., m., *des glips*, of *van den glip*; meerv. *glippen*. Eene spleet in eene pen.

GLIPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik glipte, heb geglipt*. Eenen glip in eene pen maken. Anders *opglippen*.

GLIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik glipte, ben geglipt*. Wegens gladdigheid ontslippen: *de flesch glipte mij uit de hand*. Geheim wegsluipen: *op dat gerucht ging hij glippen*. Hoofd heeft *glippende trouw* (*fluxa fides*). Van hier *glipping*.

GLIPPERIG, zie *glibberig*, en *glibberen*.

GLISSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gliste, ben geglist*. Glijden. *De stap die mij aan 't glissen bracht*. [Hoofd.]

GLIT, z. n., o., meerv. *glitten*, in de scheikunde. Een lood, dat met onzuiverheden van koper vervuld, en door verkalking, in de gedaante van metaalschuim gebragt is. Zamenst.: *goudglit, zilvertlit*.

GLOED, z. n., m., *des gloeds*, of *van den gloed*; zonder meerv. Een vuur, dat uit geheel gloeiende kolen bestaat, voornamelijk, als dezelve tot gruis zijn vervallen. *Hij warmt zich boven den gloed*. Figuurlijk, de hevigheid en drift der hartstogten, enz.: *een brandende gloed der min*. *Die gunst is genoeg, om ons in den blakendsten gloed van dankbaarheid te zetten*.

GLOEIJEN, (*gloeden*) onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik gloeide, heb gegloeid*. Onz., met *hebben*, eene sterke hitte en een groot licht van zich geven, waar iets van vuur doordrongen is: *de kolen gloeijen onder de asch*. *De kogels gloeijen*. *Iets in eenen gloeienden oven werpen*. Heet of warm zijn: *mijne handen en*

- voeten gloeijen.* Rood zijn, eene vurige kleur hebben : *zijne oogen gloeiden in zijn voorhoofd.* De oogen worden ook gezegd *te gloeijen*, wanneer zij eene hevige drift, door eenen sterken glans, verraden. Zoo *gloeit* de blos op de wangen, wanneer de schaamte de kaken rood verwt. Eenen schitterenden glans van zich geven : *men ziet geen diamanten gloeijen.* [L. Bake.] Eenen hoogen graad van levendige begeerten gewaarworden : *o Godsdienst, waar uw offer brandt, daar gloeit elks borst voor 't Vaderland.* Eindelijk, met levendigheid en krachtigen nadruk iets voordragen : *de taal gloeit, en de aandoening van de ziel zwelt gaande weg.* [Overz. van Theron.] Bedrijvend, met hebben, gloeiend maken. *Het ijzer in het vuur gloeijen.* Zamenst.: *gloeioven.*
- Gloeijen*, hoogd. *glühen*, Notk. *cluon*, Schiller *glouen*, neders. *gloien*, *glöygen*, *glören*, *glaren*, angels. *glowan*, eng. *to glow*. De oorsprong is in *glo*, *glu*. Zie *glad*, *glans*. Of het is van *laaijen*, *loeijen*, vlammen, met het voorzetsel *ge*, verkort tot *g*.
- GLOOR**, z. n., m., *des gloors*, of *van den gloor*; zonder meerv. Glans. Overdragtig, voor eer, luister : *die geen' eeu den gloor haars roems zal lessen.* [Hooft.]
- GLOP**, z. n., o., *des glops*, of *van het glop*; meerv. *gloppen*. Verkleinw. *glopje*. Een smal straatje, een gang : *hij woont in dat glop.* Eene opening : *dit maakt een groot glop in mijn dagelijx bedrijf.* [Hooft.]
- GLOREN**, onz. w., gelijvl. *Ik gloorde*, heb *gloorde*. Eigenlijk glimmen : *wat gloort die test met vuur!* eene dagelijksche spreekwijs. Van hier, figuurlijk, zich met luister vertoopen : *daar gloort wellevendheid teregt; daar heerschen keurige manieren.* [Onbek. Dichter.] Bij Kiliaan heet het ook verkwikken, en verkwikt worden.
- GLORIE**, z. n., v., *der*, of *van de glorie*; zonder meervoud. Heerlijkheid, luister : *der akker-glorie.* [Vondel.] Roem: *hij doet alles uit eene zucht naar glorie.* Ook noemen de schilders de stralen, die zij om het hoofd van eenen Heilig schilderen, *glorie*. Zamenstell.: *gloriekroon*, *glorierijk*, *gloriezucht*. Het stamt af van het lat. *gloria*, eer, roem.
- GLOS**, z. n., v., *der*, of *van de glos*; meerv. *glossen*. Eene kantteekening, dienende ter uitlegging van een onbekend en donker woord, van het gr. en lat. *glossa*. Westerb. gebruikt het: *en stapten glos op glos, doctoren op doctoren*; ook Vond.: *als zij de glos den gasten overbrieftde.* J. de Deck, bezigt *glozen*, in het meerv., voor schertsende aanmerkingen: *uw averechtse glozen.*
- GLUIP**, z. n., v., *der*, of *van de gluijp*; meerv. *gluipen*. Bij Kiliaan wordt dit woord vertaald door *decipulum*, eene vogelknip, om vogels te vangen. Men gebruikt het woord, in Gron., voor eene kleine opening: *de deur staat op de gluijp*, dat is, zij staat een weinig open. *Hij komt ter gluijs*, hij komt steelswijze.
- GLUIPEN**, onz. w., gelijkv. *Ik gluipte*, heb *gegluipt*. Bij Kil. *gloepen*, *gluijpen*, hetwelk bij hem is, *op den loer liggen*, om iemand te verstrikken; iemand lagen leggen. Men bezigt dit woord nog voor loeren: *hij gluipt door de deur.* Ook voor met den hoed over de oogen getrokken gaan. Van hier *gluiper*, *gluiperd*, iemand, die den hoed over de oogen getrokken heeft; ook fig.
- GLUIPSCH**, bijv. n. en bijw., *gluipscher*, *meest*, *zeer gluipsch*. *Hij is een gluipsch mensch*, die iemand, op eene onverwachte wijs, eene gevoelige neep geeft.
- GLUREN**, onz. w., gelijkv. *Ik gluurde*, heb *gluurd*. Loeren, heimelijk zien: *naar iets gluren*; *door de deur gluren*; *staan te gluren*. Met een voorzetsel, b. v. *afgluren*, *begluren*, is het bedrijv. Dit woord schijnt met het gr. *γλαύσσειν*, *blinken*, ook *zien*, overeenkomst te hebben.
- GNAP** (*knap*), bijv. n. en bijw., net, mooi: *dat staat gnap*. Bekwaam, handig: *hij is gnap*; in den gemeenen spreektrant; doch *knap* is meer in gebruik. Kil. heeft het ook nog. Men mag het lat. *gnavus* hier vergelijken. Zie *knap*.
- GNIFFELEN**, onz. w., gelijkv. *Ik gniffelde*, heb *gegniffeld*. In de vuist lagchen, niet durven uitlagchen. Men hoort dit woord, in de volkstaal, te Groningen. Kil. kent *ghichen*, *ghichelen*, en zet het over door *cachinnari*. De verwisseling van *ch* en *f* is bekend. Het lat. *cachinnari*, dat van *χαίρειν*, den mond opsperren afdaalt, heeft veel gelijkheid hiermede.
- GNORREN**, onz. w., gelijkv. *Ik gnorde*, heb *gegnord*. Hetzelfde als knorren: *al mommende te gnorren.* [Westerb.] Zie *knorren*.
- GOD**, z. n., m., *gods*, of *van god*; meerv. *goden*. Het hoogste wezen, dat de oorzaak is van alles, dat buiten hetzelve een bestaan heeft. Zoo dikwijls dit woord als een eigennaam gebruikt wordt, neemt het geen lidwoord aan: *God is groot. Gods wijsheid is oneindig. God dienen. God*, of *aan God opgedragen. God liefhebben*. Wanneer, ondertusschen, met eenige bepaling, van God gesproken wordt, neemt het, als alle gemeene naamwoorden, een lidwoord aan. *De God der natuur. Dit is de zegening van den God en vader van Jezus Christus*, enz. Wijders wordt dit woord gebruikt voor elk wezen van voortreffelijker aard, hetwelk, naar de leerbegrippen der heidensche volkeren, de oorzaak der veranderingen in de natuurlijke en zedelijke wereld zoude zijn. In dien zin neemt het een meerv. getal aan, *goden*, bij dichterlijke verkorting, *goon*. *Iemand, na*

zijnen dood, onder het getal der goden plaatsen. Een halve god, iemand, uit eenen god en eenen mensch geboren. Van hier *afgod*, *berggod*, *boschgod*, *haardgoden*, *huisgoden*, *mingod*, *stroomgod*, *veldgod*, *wijngod*, *woudgod*, *zeegod*, enz. Ook neemt het eenen vrouwelijken uitgang aan, *godes*, *godin*, met de zamenstellingen, *schikgodin*, *toovergodin*, *veldgodin*, *zanggodin*, *zeegodin*, enz. Van hier wijders: *godendom*, *godinnendom*. Vondel gebruikt de *godenschap*, voor het gansche getal der goden: *en vint men niemand, in de gansche godenschap, die dit vermogh*. Eindelijk behooren hierheen de zamengestelde woorden, uit de heidensche fabelleer oorspronkelijk, *godendrank*, *godenspijs*. Oneigenlijk wordt dit woord, ook zonder meervoud, gebruikt, voor iets, waaraan men te zeer gehecht is, en daarop vertrouwt: *het geld is zijn God. Hij maakt van den buik zijnen God*. In den stijl des Bijbels wordt de naam van *God* gegeven aan schepselen, die, in naam en op last van *God* werken, als aan Engelen en Overheden. Zoo heet Mozes de *God* van Aäron. en een *God* over Farao. Naar de, alte letterlijke, vertaling heeft het woord *God*, in den bijbelschen stijl, de beteekenis van uitnemendheid, grootheid, enz. *Ik hebbe worstelingen Godes met mijne suster geworstelt*. Zamenstellingen: *goddelijk*, *goddelijkheid*, het wezen en het gezag van *God*, en eenen goddelijken oorsprong hebbende, *godgeleerde*, *godgeleerdheid*, *godgeleerdelijk*, *godgewijd*, *godlievend*, *godloochenaar*, *godloochenarij*, *goddeeloos*, *goddeeloosheid*, *goddeelooslijk*, *godsboede*, *godsdragt*, omdragt van het Heilige bij de Roomschen, *godskunde*, *godslasteraar*, *godslastering*, *godslasterlijk*, *godspenning*, (in de wandeling *goospenning*, voor *godespenning*) eene handgift, een onderpand, *godsregering*, *godspraak*, *godverloochenaar*, *godverzaakster*, *godverzaker*, *godverzaking*, *godvreezend*, *godzalig*, *godzaligheid*, *godzoekend*, enz. *Kil*. heeft *godsakker*, voor kerkhof, de plaats, waar de dooden begraven worden, in het hoogd. *Gottesacker*. *Godwouds* is in gebruik geweest, voor *als God woude*, onder Gods gunstige toelating: *ik kruip al mê Godwouds*. [Poot.]

God, hoogd. *Gott*, Ulphil. *gud*, Kero *cot*, Othrid. *got*, Notk. *kot*, neders. *God*, angels. *god*, ijsl. *gud*, eng. *god*, zw. *gud*, deen. *gud*, pers. *choda*. Zeer velen hebben dit woord van *goed* afgeleid. *Adelung*, echter, is van oordeel, dat het uit ééne bron, met den schandischen naam *Odin*, waaruit *Wodan* gevormd is, en waarmede men het Opperwezen bedoelde, zoude ontstaan zijn. Is die gissing gegrond; en houdt men, daarbij, in het oog de verwisseling van gelijksoortige letters; dan zoude het woord *God* zoo ver

niet verwijderd zijn, als het, in den eersten opslag, wel schijnt, van het goth. *thiuth*, scijth. *zeut*, *seit*, lapland. *seita*, egypt. *zeut*, *theut*, *thout*, gr. *Ζεὺς*, *δὲς*, *θεός*, dor. en lakon. *σεός*, eol. *σιός*, kret. *θιός*, lat. *deus*, ital. *dio*, fr. *dieu*, sp. *dios*, het oude zw. *dis*, *this*.

GODDELIJK, zie *God*.

GODHEID, z. n., v., *der*, of *van de godheid*; meerv. *godheden*. Dit woord drukt uit deels de goddelijke volmaaktheden van het hoogste Wezen, deels, en zoo wordt het meest genomen, den persoon van *God* zelven, in den verhevenen stijl. *Waar men ook de natuur beschouwt, ziet men onloochenbare bewijzen eener tegenwoordige Godheid*. In dezen zin wordt het ook van de heidensche Afgoden gebruikt, en duldt een meervoud.

GODIST, z. n., m., *van den godist*; meerv. *godisten*. Iemand, die, naar de voorschriften der rede, of, volgens de natuurlijke godsdienst, het Opperwezen erkent te belijden; gemeenlijk een *deïst* genaamd.

GODSDIENST, z. n., v. *der*, of *van de godsdienst*; meerv. *godsdiensten*. Elke handeling, die, uit gehoorzaamheid aan *God*, en tot zijne eer, verrigt wordt; zonder meervoud: *zijn dagelijksch beroep, uit pligt, waar te nemen is ook godsdienst*. De openlijke vereering van het Opperwezen, door eene vergadering van menschen, die plegtig, tot dat einde, zamenkomen: *de godsdienst bijwonen, verzuimen*. *De godsdienst begint om twee uren*. De waarheden, naar welke ons hart en onze daden, in het vereeren van het hoogste wezen, geregeld moeten worden: *hij is een beminnaar van de christelijke godsdienst*. In dien zin neemt het ook een meervoud aan, in zoover dit woord van alle valsche godsdienst gebezigt wordt: *er zijn verscheidene godsdiensten in de wereld*. Eindelijk wordt het genomen voor een bijzonder zamenstel van godsdienstige waarheden, naar de bijzondere bevatting van menschen: *hij is de roomsche godsdienst toegedaan*. Van hier *godsdienstig*, *godsdienstigheid*, *godsdienstiglijk*.

GODSHUIS, z. n., o., *van het godshuis*; meerv. *godshuizen*. Een huis, waar, uit liefde tot *God*, armen en bejaarden, kost en inwoning hebben; een gasthuis. *Gods huis*, als twee woorden geschreven, beteekent eene plaats, waar *God* vereerd wordt.

GODSVRUCHT, z. n., v., *der*, of *van de godsvrucht*; zonder meerv. Eerbiedig ontzag voor *God*. Van *God* en *vrucht*, vrees, hoogd. *Furcht*. Van hier *godvruchtig*, *godvreezende*, niet *godsvruchtig*, omdat het woord *God* hier meer van den vierden, dan van den tweeden naamval heeft: zoo ook *godvruchtigheid*, *godvruchtiglijk*. Voor *godvruchtige* bezigen de dichters dikwerf *godvruchte*, met uitwerping van *ig*, even als *doortluchte*, voor *doortluchtige*.

GODVERGETEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting, zoo men den aard der beteekenis nagaat: daar, evenwel, de eene den anderen in dit kwaad kan te boven gaan, lijdt het ook vergrooting: *godvergetener, godvergetenst*. Iemand, die het Opperwezen, met moedwil, miskent, en met zijne daden hoont: *hij is een godvergeten booswicht*. Merk aan, dat het, eigenlijk, een verled. deelwoord van *vergeten* is, doch hier, in eenen bedrijvenden zin voorkomt, naar den aard der deelwoorden, die zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben. Zie mijne nederd. spraakk. D. 11. § 142.

GOED, bijv. n. en bijw., *beter, best*. Het wordt, in vele beteekenissen, gebruikt, die, evenwel, meest op eene volmaaktheid uitkomen. Aangenaam, bevallig: *wat anders hare schoonheid aangaat, ziet zij er zoo goed uit, als men wenschen kan*. Vruchtbaar: *wij hebben vele goede zomers achter elkander beleefd*. Dat aan het oogwit, aan zijne bestemming beantwoordt: *het is zoo goed. Mijn kleed is goed. God heeft den mensch goed geschapen*. Nuttig, heilzaam: *hoe menig jongeling slaat den goeden raad, welken zijne ouders hem geven, onachtzaam in den wind!* Gemakkelijk: *hij heeft, daar, een goed leven. Goede dagen hebben. Deugdzaam: iemand, van een goed hart. Gunnend, welwillend: hij droeg hem een goed hart toe. Zachtzinnig: hij is een goed mensch. Bekwaam, geschikt: die bijl is niet goed, om mede te kappen. Goede vrijdag, de heilige vrijdag voor het paascheest. De goede week, de laatste week in de vasten. Goed rond, goed zeeuwsch, met alle opregtheid. Goede steden, bij Hooft voor voornamen steden, fr., *bonnes villes*. Het wordt ook als een zelfstandig naamw., in het meerv., gebruikt: *de goeden*, de braven, de deugdzaam. Ook in het enkelv., van het onz. geslacht, *het goede*, de deugd: *doet het goede*. Pligt: *hij kent goed en kwaad. Goederhand. Ik weet van goederhand*, van iemand, op wien ik afkan. *Ter goeder trouw*, opregtelijk. *Zeg mij ter goeder trouw. Ter goeder trouw handelen. Ter goeder uur*, juist van pas. *Goedemannen*, scheidsmannen: *ik heb de zaak in handen van goedemannen gesteld*. Ook een schipperswoord: *op goedemannen zeggen*, dat is, zoo als men door het gerucht verneemt. Omzekere veelheid aan te duiden, zegt men *een goed* (groot) *gedeelte*; *een goede honderd gulden*, meer dan honderd. Voorts wordt dit bijv. naamw., bij onderscheidene werkwoorden, gevoegd, als bij *doen*; *goeddoen*, nuttig zijn: *die vermaning heeft hem goedgedaan*. Vergoeden, boeten: *wanneer zult gij mij die schade goeddoen?* Van hier het deelwoord *goeddoend*, niet *goeddoenend*. *Goeddunken*, als een werkw., wel toeschijnen, willen: *het heeft den koning**

goedgedacht, zoo te handelen. Als een naamwoord, voor meening, gevoelen: *ik zal er mijn goeddunken over zeggen*. Eigenwil: *hij leeft naar het goeddunken van zijn hart*. *Goedkeuren*, in iets behagen scheppen, *iets goedkeuren*, waarvoor men dikwijls zegt *iets voor goed keuren*; doch dit is lam en overtollig. Van hier *goedkeuring*. *Goedspreken*, bij Hooft *goedzeggen*, door woorden borglogt stellen: *ik heb voor zijne schulden goedgesproken*. *Goedmaken*, betalen: *ik zal het wel goedmaken*. Betoonen, bewijzen: *het zal mij verwonderen, hoe hij die stelling zal goedmaken*. *Goed maken*, twee woorden, heet ter deeg maken: *hij heeft dat kunststuk goed gemaakt*. *Goedvinden*, goedkeuren, werkw. en naamw. *Te goede. Te goede houden*, borgen; wel te onderscheiden van *ten goede houden*, niet euvel opnemen: ook *ten goede nemen. Te goede hebben*, in de gemeenzame verkeerling, *te goeds hebben*, in te vorderen hebben. Van hier *goedheid*, wel afgetrokken woord ook wel voor God zelven, de bron van goed, genomen wordt. Verder *goedig*, overhellend, geneigd, om goedheid te bewijzen, *goedigheid, goedigtijk*. Zamenst.: *goedaardig, goedaardigheid, goedaardigtijk, goeddadig, goeddadigheid, goedertieren, goedertierenheid, goedertierenlijk, goedgunner, goedgunstig, goedgunstigheid, goedgunstigtijk, goedhartig*, enz., *goedsmoeds, goedwillig*, enz. Spieg. bezigt *goedrondsch*, voor gul, openhartig: *goedrondsche gezelligheid*. [Vond.] *goedrontheid: uwe goetrontheit en rustigheid zal ons open hart aanzien*. Van *beter* komt *beteren, beterschap*, enz. Zie *best, beter*.

GOED, z. n., o., *des goeds*, of *van het goed*; meerv. *goederen*. Waarin alle volmaaktheid is: *God is het hoogste goed*. Bezitting: *hij heeft al zijne goederen den armen vermaakt*. *Vaste goederen. Roerende en onroerende goederen. Onregtvaardig goed bedijt niet*. Geld: *hij zit vast aan het goed*. Koopwaren: *het schip moest de goederen, in eene vreemde haven, lossen. Kleederen: hij heeft bijna geen goed aan het lijf*; in den dagelijkschen stijl. Ook wordt het genomen voor een zeker ding, waarvan men den naam niet weet, of niet noemen wil. *Wat voor goed ligt daar op den grond? Duivelsdrek is een stinkend goed. Oul. was het meerv. ook goeden: die vol is van allerlei goeden*. [Moerm.] Zamenst.: *aardengoed, beddegoed, kindergoed, roofgoed, rouwgoed, scheergoed, speelgoed, stokgoederen*, (erfgoederen) *stukgoederen*, (koopwaren) *tafelgoed, theegoed*, enz.

Goed, hoogd. *Gut*, in sommige oorden *gutt, kutt*, Ulphil. *gods*, Kero *cuat*, Otrid. *guat*, Tatian. en Willer. *guot*, opperzwab. *guat*, neders. *good*, zw. *god*, eng. *good*. Matth. Mart. vergelijkt het gr. *αγαθος*, goed, hetwelk hij van *γαθω, γαθω*, blijd zijn, af-

leidt, en hij brengt, tevens, bij het arab. *gad*, *ged*, goed. Het is, zeker, een der oudste woorden in onze taal, dat men het gr. γαδεν, het lat. *gaudere*, het hebr. *hadah*, zich verheugen, misschien eenen oorsprong heeft.

GOEDKOOP, bijv. n. en bijw., *goedkoop*, *goedkoopst*. Niet duur, laag in prijs. *Dat zijn goedkope waren. Gij hebt dat goedkoop gekocht*. Sommigen verdenken deze verbuiging, en spreken: *beter koop, best koop*. Men bedilt zelfs zulke uitdrukking, en zegt: *goedkoop* is *goed koper*, het tegengestelde van *kwaad koper*. Dan, men heeft ongelijk. Het woord *goed* is onveranderlijk en van *koop* onafscheidbaar, hetwelk alleen verbogen kan worden: *goedkope*, niet *goede koop*, waren. Dit bijv. naamw. alleen neemt, dan ook, de uitgangen van *er* en *st*, in de trappen van vergelijking, aan: *goedkoop*, *goedkoopst*; even als *goedgunstig*, *goedgunstiger*, *goedgunstigst*. Zoo schrijft ook de Hoogduitscher: *wohlfeil, wohlfeiler, wohlfeilste*.

GOELIJK, bijv. n. en bijw., *goelijker*, *goelijkst*. Het wordt gebruikt voor schoon: *ik weet gewis, dat het eengoelijk maagdeke is*. [Smits.] Die den schijn van schoonheid aanneemt: *de goelijke afgodin van 't averrechtsch vernuft*. [Moonen.] Aanvallig, liefelijk: *het is een meisje van eenen goelijken aard. Goelijke aemstelloffer, luister*. [Vond.] Hooft spreekt van eene aantreklijke goelijkheid, voor eene gediensstige hofdame. Fr. de Haas zegt: » *goelijk* beteekent zoo veel als *gaelijk*, *gade-lijk*, dat is, welvoeglijk, aangenaam, aantrekkelijk; even als *kwalijk* voor *kwadelijk* staat. Kiliaan vertaalt *goedelick, benignus, clemens*, goedgunstig, goedertieren: in dien zin is het, bij ons, buiten gebruik. Van hier *goelijkheid*.

GOLF, z. n., v., *der*, of *van de golf*; meerv. *golven*. Eene waterbaar. *Golfschijnt*, daarin, van eene baar onderscheiden, dat de laatste meer op de verheffing, de eerste meer op de nederstorting van het water doele; immers, het woord schijnt met *gulp*, eene *gulp waters*, eenige gelijkheid te hebben. *De golven verbrijzelden het geheele vaartuig*. Dichters gebruiken het ook voor de zee: *gelijk de orkaen op d'Indiaansche golf*. [Vondel.] Het beduidt ook eenen zeeboezem: *de golf van Venetie*. In deze beteekenis schijnt het af te stammen van het ital. *golfo*; en is, misschien, verminkt uit het gr. γολφος, een boezem; ook een inham der zee, tusschen twee, in zee uitstekende, bergschakels. Verkleinwoord *golfsje*: *baar, noch kronkelgolfsje speelt in mijn vijver*. [Trip.] Van hier *golfschtig*, waarvoor Oud. zegt *gollesachtige wolken*.

GOLVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik golfde, heb gegolfd*. Dit woord wordt, gemeenlijk, bij dichters gevonden, en wel in eenen on eigen-

lijken zin. Zoo gebruikt Poot het deelwoord *golvend*, van het haar, dat, in gekrulde lokken op de schouders nederhangt:

- » *Geef dan maer zoete slingertjes,*
- » *En pers, uit ted're min,*
- » *Dat golvend goudtraet zacht:*
- » *Mijn hartje schuilt er in.* »

Feith verloont, door dit woord, de zichtbare beweging van den boezem:

- » *Met zwellenden boezem,*
- » *Door 't poppend harte*
- » *Aan 't golven gebragt.*

Van hier *golving*; in den zelfden zin: *de trotsche golving der hairlokken*. [Feith.]

GOM, z. n., v., *der*, of *van de gom*; meerv. *gommen*. Eene lijmachtige vochtigheid, die uit plantgewassen druip, en daarna stolt. *Arabische gom*. Van hier *gomachtig, gommig, gomrijk*. Het komt van het lat. *gummi*, gr. γομμη. Er is nog een woord, *gom, gome, goom*, bij Kiliaan, en *gome, goem* bij M. Stoke, dat oppassing, zorg, oppasser en man heet. Zie in *bruidegom*.

GOMMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gomde, heb gegomd*. Met gom glanzig maken. *Zijden stofsen gommen*. Van hier *gommer, gomming*.

GONDEL, z. n., v., *der*, of *van de gondel*; meerv. *gondels*. Een vaartuig, waarvan men zich, in Italië, en vooral te Venetie, bedient, zonder zeiltuig, met eenen zeer spitsen achter- en voorsteven. *Gij zult ter stroompoorte uit met eenen gondel ijlen naer Vader Changus*. [Vondel.] Van het ital. *gondola*.

GONNEN, *gonst*, zie *gunnen, gunst*.

GONS, z. n., m., *van den gons*; zonder meerv. Dommelend gebrom. *Met eenen gons snorde de slingersteen langs mijne ooren*.

GONST, z. n., v., *der*, of *van de gonst*; zonder meerv. Een woord, op de Veluw gebruikelijk, om uit te drukken de overgeblevene kracht der mest, maar mede een zaaiakker, in een vorig jaar, voorzien is. *Er is nog gonst in het land*.

GONZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gonsde, heb gegonsd*. Dommelen, zuizen. *Het water gonst*, zegt de Noordhollander, eer het begint te koken; iets, dat elders heet: *het raast, het zingt, het zuist*. Van hier *gonzing*. Alles is naar den klank gevormd.

GOO, z. n., o., meerv. *goon*, bij Hooft voorkomende, voor streek, hetzelfde, wat men in Gelderland *kwartier* noemt. Zoo is Vriesland verdeeld in *oostergoo, westergoo*, enz.

GOOCHELEN, (*guichelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik goochelde, heb gegoocheld*. Door gezwinde handgrepen iemands oogen verblinden. *Met bekers goochelen*. *Uit de tas goochelen*. Het komt ook voor in eenen bedrijvenden zin: *iemand geld uit den zak goochelen*. Van hier *goochelaar, goochelares, goochelarij, (gokerie)*. Bijb. 1477). *goocheling*. Zamenst. *goochelspel, goocheltas*.

Goochelen, hoogd. *gauckeln*, neders. *gôcheln*, *kijkeln*, eng. *to juggle*, in sommige oorden van Duitschland *kocheln*, *keucheln*, *geucheln*. Het lat. *jocus*, boert, en het middeleeuw. *jocale* en *jocalus* komen hier zeer nabij. Adelung meent de bron te vinden in het woord *jâhe*, *gâhe*, gezwind, dat in Opperduit. *gach* wordt uitgesproken : ons woord *gaauw* is bekend.

GOOR, z. n., v., *der*, of *van de gooi*; zonder meerv. Een worp, smak. *Hij wierp drie zessen in eene gooi*. Hooft bezigt het ook voor verwerping : *thans kregen burgerrecht, vrijdommen en handvesten de gooi*. Onz. *het gooi* is eene bekende landstreek in Zuidholl., het Gooiland.

GOOIJEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik gooide, heb gegooid*. Smijten, werpen. *Iemand eenen steen naar het hoofd gooijen*. *Iemand met eenen steen gooijen*. Ook met *naar* : *met eenen steen naar den vogel gooijen*. Van hier *gooijing*.

GOOR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat, door eene soort van gesting, begint te bederven, en zuur te worden. *Goore melk*. *Goor spek*. garstig. Het heeft, zeker, eenen oorsprong met het hoogd. *göre*, *gahre*, gest, gesting. *Goor* heet ook bij Kil. *slijk*, *mest*. Van hier noemen wij *goor land* eenen akker, die, zonder bebouwd en bemest te worden, vrucht draagt. In het hoogd. is er een woord *gare*, oudtijds *gor*, *hor*, dat drek, mest te kennen geeft. Van hier *goorachtig*, en het werkwoord *gooren*, zuur worden. Zamenst. : *goornat*.

GOOT, z. n., v., *der*, of *van de goot*; meerv. *goten*. Eene houten of looden buis; ook eene kleine waterleiding door eene stad, of onder de daken der huizen. Op de Veluwe heeft dit woord ook de beteekenis van een vertrek, waar men de vaten spoelt en schoon maakt; waartoe men veel water plengt. Verkleinwoord *gootje*, dat niet alleen eene kleine goot, maar ook een weinigje, dat uitgegooten is, aanduidt. Zamenst. : *goteling*, klein geschut. *gootsteen*, *gootwater*.

GORD, (*gorde*) z. n., v., *der*, of *van de gord*; meerv. *gorden*. Een band, een riem, waarmee men iets omgordt. Het is in de scheepsbouwkunde gebruikelijk : eene *gord*, eene rib van het schip. Men kent ook *gording* : *de gordings van een schip*, de barkhouten. Zamenst. : *gordriem*.

GORDEL, z. n., m., *des gordels*, of *van den gordel*; meerv. *gordels*. Een sierlijke riem om de middel. *Iemand een hart onder den gordel steken*. *Den gouden gordel aangespen*. Van hier *gordelmaker*.

GORDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gordde, heb gegord*. Aanbinden, met eenen gordel vastmaken. *Het zwaard aan de heup gorden*. *Zich gorden*, zich den gordel omdoen.

Gorden, hoogd. *gürten*, bij Kero *curtan*, Olfrid. *gurten*, Ulphil. *gaurdan*, angels. *gijrdan*, eng. *to gird*, deens. *giorde*, zw. *gôrda*, neders. *gorre*. Het schijnt van *girus*, een kring, af te stammen.

GORDIJN, z. n., v., *der*, of *van de gordijn*; meerv. *gordijnen*. Een voorhangsel, hetwelk met ringen aan eene roede hangt, en opgetrokken, of weggeschoven kan worden. *Schuif van schaamte de gordijn*. [Vondel.] *Achter de gordijn*. [Decker.] Dikwerf zegt men *het gordijn*: *achter het gordijn*. [Vollenh.] Men vindt ook nog dit geslacht bij Hooft; alhoewel hij, anders, het vrouwel. heeft : *de gordijn vegen*. *Gordijn* is ook een woord van den vestingbouw, beteekenende een gedeelte van den wal tusschen twee zijdvleugels. Zamenst. : *gordijnring*, *gordijnroede*, enz.

Gordijn, neders. *gardine*, deens. *gardine*, zw. *gardin*, eng. *curtain*, ital. *cortina*, fr. *courtin*, middeleeuw. *cortina*. Oul. schreef men ook *gardijn*. Sommigen brengen het tot *gorden*, *opgorden*.

GORDING, zie *gord*.

GORGEL, z. n., m., *des gorgels*, of *van den gorgel*; meerv. *gorgels*. De strot, de weg, waardoor de spijs naar beneden gestoten wordt. *Iemand den gorgel afsteken*. In eenen uitgestrekteren zin wordt het genomen voor de longpijp : *den gorgel reppen*, luid zingen. Zamenst. : *gorgelpijp*.

Gorgel, deen. *gurgel*, hoogd. *Gurgel*, eng. *gargle*, *gurgle*, *gorge*, fr. *gorge*, bij Raban Maur. *querca*, of *guerca*, ital. *gorga*, middeleeuw. *gargalia*, *gorgia*, zw. *qwarka*, ijsl. *kuerkur*, finl. *curcku*, hebr. *gergrah*. Misschien is alles gevormd naar het geluid, hetwelk men met de keel maakt, onder het gorgelen. Veelligt behoort het lat. *gurgus* insgelijks hierheen.

GORGELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gorgelde, heb gegorgeld*. De keel met vocht spoelen, onder gestadige uitstooting van den adem. *Hij moet ieder uur, met dit drankje, gorgelen*. *Hoe dikwijls moet gij gorgelen?* Van hier *gorgeling*. Zamenst. : *gorgeldrank*, *gorgelwater*.

Gorgelen komt overeen met het lat. *gargarizare*, fr. *gargariser*, gr. *γαραρῖζειν*, ital. *gargogliare*.

GORS, z. n., v., *der*, of *van de gors*; meerv. *gorzen*. Aangeslibt land bij eene rivier. Zamenst. : *binnengors*, *buitengors*. Waarschijnlijk behoort het tot het oude *gars*, *gers*, *gors*, voor *gras*.

GORT, z. n., v., *der*, of *van de gort*; meerv. *gorten*. Hetzelfde als *grut*. *Gortenbrij*. Zamenstell. : *gortbeuling*, *gortmaker*, *gortmolen*, *gortworm*, *gortworst*. *Gortenteller*, (fig.) een gierigaard.

GORTIG, bijv. n. en bijw., *gortiger*, *gortigst*. Ongansch, ongezond. *Een gortig varken*. Eene ziekte, die, door eene overvoeding van

dit dier, gemeenlijk ontstaat, wanneer er zich in het spek kleine stippen, als korrels, vertoonen. In den dagelijkschen stijl zegt men: *hij maakt het gortig*, wanneer iemand niet wel opgepast heeft. Van hier *gortigheid*.
GORTSELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gortselde, heb gegortselde*. Dit woord is niet meer in gebruik. Kiliaan zet het over door *torrere*, aanbranden, schroeijen. Alleen hoort men dit woord nog in Noordholland, waar men het *garstelen* uitspreekt, zijnde een bakkerswoord, aanduidende het schroeijen van de, met dun deeg besmeerde, bovenkorst der brooden, welke men, tot dat einde, in den heeten oven brengt, eer zij gaar gebakken worden.
GOT, z. n., m., *des Gots*, of *van den Got*; meerv. *Gotten*. Zeker volk: *de Gotten waren de eerste volken, die, onder de regering van Markus Aurelius, in het jaar 161, eenen inval in het roomsche gebied deden. Toen zij in Dacie en Moesie waren, bragten zij de moesogottische taal daar in zwang*. Van hier *gottisch*, *moesogottisch*.
GOUD, z. n., o., *des gouds*, of *van het goud*; zonder meerv. Het zuiverste, kostbaarste, en edelste metaal. *Fijn, digt, zuiver, onvervalscht goud*. *Goud smelten*. *Het is al geen goud, dat er blinkt*, schijn bedriegt. *De morgenstond heeft goud in den mond*, met den morgenstond op te staan en aan den arbeid te beginnen, is zeer voordeelig. *Mijn vriend is zoo trouw, als goud*, op zijne trouw kan ik mij verlaten. *Hij is met geen goud op te wegen*, men kan deszelfs waarde niet genoeg schatten. Een man, die door en door goed-aardig is, heet een man *zoo goed, als goud*. Het wordt ook genomen voor goudgeld, gemunt goud: *men krijgt geen goud meer te zien*. *Eene ton gouds*, honderd duizend guldens. Voorts allerlei dingen, uit goud gemaakt: *het was niets, dan goud, dat in zijn paleis blonk*. Gouden kleur: *het goud van den hals eener duif*. *Vederen, met uijtgegravenen geluven goude*. [Bijbelv.] De dichters gebruiken *goud*, figuurlijk, voor de stralen der zon:
 » *De Dichtvorst liet zijn reijen,*
 » *In 't stralend goudt van zijne Zonn'*
 » *Zich koestren en vermeijen*. SMITS.
 Voor den glans der sterren:
 » *'k Zucht na een zaal, die 't kristalijnen*
 » *Gewelf, met vlammeende robijnen,*
 » *En eeuwig blinkend sterre-goud*
 » *Bezaaid, enz.* [Decker.]
 Voor het rijpe graan: *'t vet der klai met gout belaën*. [Poot.] Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *gouden*. Een *gouden denkenpenning*. *Goudenregen*, een heester. *Iemand gouden bergen beloven*, groote dingen beloven, welke men zelden nakomt. Zamenstell.: *goudader, goudberg, goudbeurs, goudbloem, goudbrasem, gouddraad, goud-*

geel, goudgeld, goudgewicht, goudglit, goudgroef, goudgulden, een geldstuk van acht en twintig stuivers, *goudkever, goudklomp, goudkust, goudlaken, goudlakensch: goudlakensche fazanten; goudleer, goudmijn, goudmunt, goudschuim, goudstager, goudsmid, goudsteen, goudtrekker, goudverw, goudvink, goudvinger*, anders ringvinger, *goudvisch, goudvlieg, goudworm*, een blinkende worm, anders *glimworm, goudwortel*, eene plant, *goudzand, goudzucht (auri sacra fames); goudzuiger*, een uitzuiper van het volk. enz.
Goud, bij Kero *cold*, Olfrid. *gold*, Willer. *guold*, hoogd. *Gold*, angels. *gold*, eng. *gold*, deen. *guld*, zw. *gull*, Ulphil. *gulths*, bij de krimische Tartaren *goltz*, pool. *zloto*. Martin. leidt het af van *geel*, of, met het woord *geld*, van *gelden*, omdat men, reeds van ouds, de waarde der dingen, daarnaar bepaalde.
GOUW, z. n., v., *der gouw*, of *van de gouw*; meerv. *gouwen*. Een oud woord, dat door Kiliaan vertaald wordt door *regio, ager, rus, terra, pagus, agger, fossa sive aquagio obductus*. *Landschap, akker, land, aarde, dorp, dijkwerk door eene graft omgeven*. Het is zeker het hoogd. *Gau*, land, dal, landschap. Men mag het vergelijken met het hebr. *gi* en *gia*, chald. *guh* en *gua* een dal, het gr. *γαια, γεια, γη*, de aarde, het land. Dit woord *gouw* is, in eenige plaatsen van Noordholland: nog gebruikelijk: *hij woont op de gouw*, dat is aan eenen zekeren hoogen weg, waarlangs eene waterleiding gegraven is. De stad *Gouda*, of *ter Gouw*, liggende aan de Gouwe, waar dezelve in den Yssel valt, draagt hiervan zeker haren naam. Men ontdekt dit woord ook in de eigennamen van andere landen en steden, als in het graafschap *Henegouwen*, enz. Zonder twijfel is het friesche woord *goo* hetzelfde, nog overig in *Oostergoo*, of het Oosterland, *Westergoo, Fivelingoo*. Kiliaan heeft ook *gograeve*, dat is een dorpgraaf, een regter over eenig grondgebied. Eindelijk is *gouw* bij ons de naam van eene plant, *grootte gouw, stinkende gouw*, anders *goudwortel, schelwortel, schelkruid* genaamd.
GRAAD, z. n., m., *des graads*, of *van den graad*; meerv. *graden*. Dit woord is eigenlijk eene schrede, een voetstap, van het lat. *gradus*. In dien zin is het niet gebruikelijk. Men bezigt het, in de wiskunde, om het driehonderd en zestigste deel van een rond daardoor uit te drukken. Van hier zeggen de aardrijkskundigen: *die plaats ligt op dertig graden lengte en veertig graden breedte*. In de geslachtekening beduidt het de verwijdering van gemeenschappelijke stamouderen: *zij bestaan elkander in den vierden graad*. In de kruidkunde drukt het uit de hoegroothheid van hitte of koude: *die plant is heet in den*

derden graad. Eindelijk gebruikt men het, in het algemeen, om eene hoegrootheid aan te duiden: *die man is, in den hoogsten graad, gierig.* Van hier *graadboog*, een werktuig, om de hoogte der zon te bepalen.

GRAAF, z. n., v., *der*, of *van de graaf*; meerv. *graven*. Een werktuig, om mede te graven. Zamenstell.: *graafwerk*.

GRAAF, z. n., m., *des graven, des graafs*, of *van den graaf*; meerv. *graven*. Dit woord is zeer oud, en, in den ruimsten omvang, verstond men door eenen *graaf* iemand, die over eene zekere zaak het oppertoezicht had. In de taal der middeleeuwen heette hij *Comes*. Zoo noemde men den opperstalmeester des konings *comes stabuli*, waarvan het verbasterde woord *konstabel* ontstaan is. In het bijzonder was een *graaf*, *comes*, een regter over eenen zekeren oord, de voorzitter des gerechts. In Keulen noemt men den zoodanigen, nog, met dien naam. In Nedersaks., waar het woord *grese* luidt, beteekent het, heden nog, iemand, die het opzigt over eenige zaak heeft. Wij kennen, in dien zin, *dijkgraaf*, die het toezigt over dijken, *pluimgraaf*, over het wild, *zandgraaf*, die de zorg over duinen en zandgronden heeft. In eenen engeren en voortreffelijkeren zin werd, in het duitsche rijk, iemand *Graaf* genoemd, die over eenen oord, eene gouw, (zie dit woord) het gebied had, en daar het halsregt mogt oefenen, een keizerlijk landregter. Deze waardigheid, met der tijd erfelijk wordende, werd deze ambtsnaam een eertitel, en het woord *Graaf* beteekende eenen adellijken, die, in waardigheid, op eenen Hertog volgde. In het vrouwel. geslacht *Gravin*. Zamenstell.: *burggraaf, landgraaf, markgraaf, ondergraaf, paltsgraaf, rijksgraaf*. Voorts komt, van *graaf, grafelijk, grafelijkheid, graafschap*.

Graaf, hoogd. *Graf*, frank. *gravu*, angels. *yerefa*, neders. *grese*, eng. *grave*, en ook *reve*, deen. *gräve*, zw. *grafwe*, in het middeleeuw. *grafio*. De afstamming van dit woord ligt zeer in het donker. Misschien is de gissing van Ihre de waarschijnlijkste, die hetzelfde van het oude woord *reffan* afleidt, dat straffen, tuchtigen beteekende.

GRAAG, bijv. n. en bijw., *grager, graagst*. Die eenen sterken trek naar eten heeft. *Hij is graag in het eten. Honger maakt eene grage maag. Ik ben heden niet graag. Gaarn: ik ben graag in zijn gezelschap. Deze dienst wil ik hem graag bewijzen.* Die, of dat koopers vindt; in den gemeenen spreektrant: *de boter is heden niet graag. De waren willen graag aan den man.* Van hier *graagheid, graagte*, zoowel in den zin van grooten eellust, als genegenheid, sterke begeerte.

GRAAN, z. n., o., *des graans*, of *van het graan*; meerv. *granen*, als er van meer soorten ge-

sproken wordt. Allerlei koren, tarw, rog, boekweit, enz. *Of zijn graen 't vet der klai met goud belaën.* [Poot.] *De sikkel in het rijpe graan slaan. De granen slaan op, slaan af. Granen opleggen, opdoen.* Verkleinw. *graantje. Granen*, in het meerv. is bij Kil., nog, de knevelbaard van eene kat. Van hier gebruikt J. de Brun. de spreekwijs: *de granen opsteken.* Zamenstell.: *graanhandel, graan-kooper, graanmarkt, graanverkooper, graan-vloot, graanzolder*, enz.

Het stamt af van het lat. *granum*. Het hebr. *gran* heet ook, somtijds, koren.

GRAAT, z. n., v., *der*, of *van de graat*; meerv. *graten*. Been van visch. *De visch is verrot aan de graat. Hij valt van de graat*, eene gemeenzame spreekwijs, voor: hij wordt zeer mager. In menschen en dieren heet het rugbeen *de ruggraat*. Van hier *gratig*.

Het woord schijnt, met het lat. *radius*, hetwelk eene spitsigheid, in het bijzonder eenen straal te kennen geeft, uit eenen oorsprong ontstaan te zijn.

GRAAUW, bijv. n. en bijw., *grauwer, grauwst. Grijs, aschverwig. Graauwe haren. Graauwe erwten. De lucht staat heel grauw.* Van hier *grauwheid, grauwachtig, grauwigheid, grauwte*, grauw schilderwerk, de zamengestelde woorden: *appelgrauw, aschgrauw, donkergrauw, ijzergrauw, lichtgrauw, muisgrauw; grauwbroeder, minnebroeder, minderbroeder.*

Het is een zeer oud woord, gelijk blijkt uit de scytische benaming van den berg *caucasus*. volgens Plin. *graucasus, nive candidus*, grijs door sneeuw.

GRAAUW, z. n., o., *des grauws*, of *van het grauw*; zonder meerv. Het gemeene volk. *Ongelukkig, die onder het grauw vervalt.*

GRAAUW, z. n., m., *des grauws*, of *van den grauw*; meervoud *grauwen*. Een snaauw, een schielijk en hard woord, waarmede men iemand scherp berispt. *Iemand eenen grauw geven. Last hij niet, hij krijgt een grauw.* [Zeeuw.]

GRAAUWEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik grauwde, heb gegrauwed.* Norsch, onvriendelijk spreken: *grauwen en snauwen.* Van hier *toegrauwen, aspere alloqui.* Oul. werd het ook voor grijs worden gebezigd, en men zeide, b. v. *sorghet niet, so grauwelij niet.*

GRABBEL, z. n., v., *der*, of *van de grabbel*; zonder meerv. Eene opraping, zonder orde, van kleine dingen, die door elkander liggen. *Hij gooide, onder het volk, geld te grabbel.* Van hier het werkw. *grabbelen*, en het naamw. *grabbeling*. Van eenen oorsprong met grijpen, zw. *grabba*, ital. *grappare*.

GRACHT, z. n., v., *der*, of *van de gracht*; meerv. *grachten*, anders ook *gracht*. Eene uitgegraven waterleiding. *Eene doove gracht*, tusschen bolwerken zonder water. Ook de

wederzijdsche grond langs eene gracht: *hij woont op de gindsche gracht*. De menschen, die op eene gracht wonen: *de geheele gracht is op de been*. Zamenst.: *achtergracht, stadsgracht, voorgracht*, enz.

GRAF, z. n., o., *des grafs*, of *van het graf*; meerv. *graven*. Eene uitgedolvene plaats, waarin men lijken begraaft. *Laat ons onzen vriend naar het stille graf geleiden*. Elke andere plaats, waar iemands lijk verblijft: *zij vreesden, in de baren, hun graf te zullen vinden*. *Hij vond reeds in de baarmoeder zijn graf*, in den verhevenen stijl. *Hij gaat met den eenen voet, in het graf*, hij bereikt eenen hoogen ouderdom: dit heet ook: *hij staat aan den rand van het graf*. *Aan gene zijde van het graf*, na de opstanding. De dood: *zij hadden eene vriendschap, die, tot aan het graf, hun bijbleef*. Zamenstell.: *grafdicht, grafdief, grafkelder, grafkuil, graftied, grafmaker, gravenmaker, grafnaald, grafschrift, grafsteen, grafstede, graftomb, grafzerk, grafzuil*, enz.

GRAM, bijv. n. en bijw., *grammer, gramst*. Toornig, vergramd. *Op iemand gram zijn*. *Tegen iemand gram worden*. *Iemand gram aanzien*. *Iemand gram maken*, waarvoor men ook *gramen* gebezigt vindt: *dat sou mij gramen*. [Const-Th. Juw.] Oul. beteekende het ook droevig. Van hier *grammelijk, grammischap*. Zamenstell.: *grammoedig, grammoe-digheid, grammoedigtijk, gramstorig*, enz. *Gram*, hoogd. *gram*, deen. en zw. *gram*, ijsl. *gram*, *gramur*, angels. *grame*, pers. *garm*.

GRANAAT, z. n., voor den *granaatboom* genomen, mannel., voor de *vrucht*, vrouwel., *des*, of *der*, *van den*, of *van de granaat*; meerv. *granaten*.

Granaat, vrouwel., is ook een oorlogstuig, dat, aangestoken zijnde, met de hand weg-gegoorpen wordt, en, bij de openbersting, naar eenen granaatappel gelijkt. *Het barsten van de hantgranaat*. [Vondel.] Van hier *granadier*. Zamenstell.: *granaatappel, granaatbloem, granaatboom, granaatkern, granaatschil, granaattas*. Het komt, denklijk, van het lat. *granatum*, omdat de vrucht, in die taal, *malum granatum* heet. Men vindt ook *garnaten, garnaatappel*.

GRANAAT, z. n., m., *des granaats*, of *van den granaat*; meerv. *granaten*. Een edelgesteente. Voor den geslepenen steen is het mannelijk, met een meervoud; voor de stof zelve is het onzijd., zonder meervoud. Het ontstaat uit het middeleeuw. *granatus*; en dat uit *granum*, eene korrel, omdat de ruwe steen, gemeenlijk, den vorm van eene hoekige korrel heeft.

GRANADIER, zie *granaat*.

GRANIET, z. n., m., *des graniets*, of *van den graniet*; meerv. *granieten*. Een zeer harde

gevlekte steen van verscheidene kleuren, waaruit dikwijls gansche bergen bestaan. De gehouvene steen is mannelijk, en lijdt, dan, een meerv., de stof zelve onzijdig. Misschien van *granum*, om zijne stippen en vlekken, afkomstig.

GRAP, z. n., v., *der*, of *van de grap*; meerv. *grappen*. Klucht, aardigheid. *Het is maar uit de grap geschied*. Van hier *grappig*, kod-dig, *grappigheid*. Zamenst.: *grappenmaker*.

GRAS, z. n., o., *van het gras*; zonder meerv. Allerlei veldgroente, kort wassend kruid, dat voor de beesten tot spijs verstrekt. *Groen gras*. *Gras maaijen*. *Bij hooi en bij gras*, nu en dan, zeldzaam; in den gemeenen spreek-trant. *Iemand het gras voor de voeten weg-maaijen*, hem de geschikte gelegenheid tot iets benemen. *Dit is reeds lang met gras begroeid*, dit is al eene oude gewoonte. *Gras over iets laten groeijen*, iets uitstellen, onge-merkt laten voorbijgaan. *Gras* is ook eene zekere hoeveelheid van land; in het meerv. *grazen*. Zoo maken, in de groninger Omlan-den, vijf *grazen* lands zes hollandsche mor-gens uit. In Gelderland beslaat *een gras* veel minder land. Van hier *grazig*, vol gras: *eene grazige weide*. Ook, dat naar gras smaakt: *grazige boter*. *Grasboter* is nieuwe boter. Voorts *grasachtig, grasanjelier, grasbloem, grasgroen, grasharing*, die digt bij de kust gevangen is. *Grashopper, graslook, gras-maaijer, grasmaand, grasmusch, grasworm, graswortel*, enz. Verkleinwoord *grasje*. Tot de zamengestelden behoort ook *grasduinen*, zijnde duinen, met gras bewassen, of gras-hoopen, hoog grasland, of weiland, waarvan de gemeenzame spreekwijs in *grasduinen gaan*, voor veel en lekker eten, en zich daar bij verheugen, ontleend van het vee, dat in eene versche hooge weide graast, en dartelt.

Gras, hoogd. *Gras*, Otrid. *gras*, Notk. *cras*, neders. *gras*, angels. *graes, gaers*, (Kil. heeft ook *gars, ghers*) eng. *grass*, deen. en zw. *gräs*, ijsl. *gras*, Ulphil. *gras*, gr. *γραις*. De meesten leiden het af van het angels. *growan*, eng. *grow*, zw. *gro*, nederd. *groeijen*. Het lat. *gramen* stamt zeker af van *grao*, gr. *γραιω*, waarmede *cresco*, van *creo*, in verwantschap staat.

GRATIG, bijv. n. en bijw., *gratiger, gratigst*. *Vangraat*. Dat veel graten heeft: *gratige visch*.

GRATIG, zie *gretig*.

GRAVEEL, z. n., o., *des graveels*, of *van het graveel*; zonder meerv. Nierwee. *Hij heeft het graveel*. Van hier *graveelachtig, gravee-lig*. Oneigenl. zegt men: *dat is graveelig voor de beurs*, dat kost te veel. *Graveeligheid*. In het fr. *gravelle*; ook *gravier*, dat tevens zoo veel is, als grof zand, van het lat. *gravis*, zwaar; in welken zin Brune zegt: *op den oever der riviere veel graveel verroeren*.

GRAVEERSEL, zie *graveren*.

GRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik groef, heb gegraven*. Delven. *Eene sloot, een graf, eenen kuil graven*. Uitsteken: *turf graven; zand graven*. Van hier *graver, graving*. Oul. werd het voor *graveren* gebezigd.

Graven, hoogd. *graben*, Otfried. en Notker. *graben*, Ulphil. *graban*, neders. *graven*, deen. *grave*, zw. *grafwa*, wallis. *crafa*. Hiermede komt overeen het eng. *to grave*, fr. *graver*, snijden, etsen. Zeker behoort hierheen ook het gr. *γραφειν*, en het lat. *scribere*, schrijven, met een scherp werktuig eene indrukking in iets maken, zoo als men oudtijds eerst schreef.

GRAVEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik graveerde, heb gegraveerd*. Figuren in eenige harde stof snijden. Van het fr. *graver*, dat met ons woord *graven* eenen oorsprong heeft. Van hier *graveerder, graveerijzer, graving, graveersel, graveerstaal, graveerwerk*. Dit woord, met dien basterduitingang, is, met andere dergelijke, reeds onder ons aangenomen. Oul. schreef men *graven: du sulste daerin graven die namen*. [Bijb. 1477.]

GRAZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik graasde, heb ge-graasd*. In het gras weiden. *De kudde graast in klaverrijke beemden*. Overdragt., overvloediglijk gebruiken: *hij graast lustig in een anders goed*. Voor *grazen*, bezigt Vond. het voortdurende werkw. *grazelen*.

Grazen, angels. *grasian*, gr. *γραειν*.

GREB, z. n., v., *der, of van de greb*; meerv. *grebben*. Greppel. Van *graven*.

GREEL, z. n., o., *des greels*, of, *van het greel*; meerv. *greelen*. Het haam, hetwelk om den hals der paarden hangt, om te gemakkelijker te trekken. Het is uit *gareel* samengetrokken.

GREENEN, onverbuigh., bijv. naamw., van *green*, eene soort van den, waarvoor men zegt *greenenboom*, (greinenboom). *Greenen hout, greenen plank*.

GREEP, z., n., m. en v., *des greeps*, of *van den greep* — *der, of van de greep*; meerv. *grepen*. De daad van grijpen; mannel., *een greep guldens*, zoo veel als men grijpen kan. Een geoeffend bestuur over iets; eene aangeleerde behendigheid: *den greep van iets hebben*. Dat aangegrepen wordt, als het gevest enz., vrouwel.: *de greep van eenen degen*. Zamenst.: *handgreep, lettergreep, misgreep*. Ook *mestgreep*, eene mestvork.

GREFT, zie *griffel*.

GREIN, z. n., o., *des greins*, of *van het grein*; meerv. *greinen*. Eene zekere stof van geiten of kemelshaar, met zijde, of wol. Van hier het stoffelijke bijv. naamw. *greinen: een greinen borstrok*. *Grein* is ook het kleinste gewigt eens apothekers; met een meerv. *Hij nam eenige greinen slaapgoed in*. Overdr.: *hij heeft geen grein verstand*. Voorts duidt het ook eene soort van zeer kleine peper aan,

geneesgrein; gelijk het, oudtijds, voor *graan*, ook genomen werd. Verkleinwoord *greintje*, voor een weinigje: *het oordeel van elk, die een greintje wijsgerig dacht*. [Feith.]

GREINEN, zie *greenen*.

GRENDEL, z. n., m., *des grendels*, of *van den grendel*; meerv. *grendels, grendelen*. Een ijzer, hetwelk men op eene poort of deur, schuift, waarmede men dezelve dus vastmaakt. *Die ijzren grendlen deed in duizend stukken breeken*. [Psalmber.] *De grendels uwer poorten*. [Psalm.] Van hier het bedr. werkw. *grendelen*, met den grendel sluiten. Zamenstell.: *grendelboom, grendelslot*, enz.

GRENIKEN, zie *grinniken*.

GRENS, z. n., v., *der, of van de grens*; meerv. *grenzen*. Eene scheiding, een eindpaal. *Hij woont op de grenzen van Holland*. Overdragtiglijk: *over de grens van zijne kintsheit*. [Vondel.] Zamenstell.: *grenspaal, grensplaats, grensscheiding, grensstad*, enz.

Dit oude woord heet in opperd. *granitz, gränitz*, neders. *grensing*, deens. *grändse*, hoogd. *Gränze, grenze*, zw. *gräns*, middeleeuw. *granicies, grenicia*, pool. *granica*, boh. *hranice*. De IJslanders gebruiken, nog, een woord *grein*, eene afzondering, van het werkw. *greina*: dit is zeker het stamwoord, en komt met het gr. *κρηνειν* overeen. De landen *Opp*er- en *Nederkrain*, en het landschap *Ukraine* hebben, denkelijk, van dit oude woord hunnen naam.

GRENZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grensde, heb gegrensd*. Aanpalen, gelegen zijn: *zijn land grenst aan het mijne*. Overdr. *de dromen grenzen dicht aan ijdelheit en logen*. [Vond.]

GREPPEL, (*grippel, gruppel*) z. n., v., *der, of van de greppel*; meerv. *greppels*. Een smal slootje in de landen; van *graven*. *Aan de oostzijde van de greppel*. [Hooft.]

GRETIG, bijv. n. en bijw., *gretiger, gretigst*. Happig, begeerig. *Hij is gretig naar geld*. *Een boek gretig ontvangen*. *Met een gretig oog alles beschouwen*. Van hier *gretigheid, gretigtijk*. Voor *gretig* is ook *gratig* gebezigd: *Terwijl zij gratigh is* enz. [Vond.] Ook bij Hooft.

GRIDSELEN, zie *griezelen*.

GRIEF, *grieve*, z. n., v., *der, of van de grief*; meerv. *grieven*. Hartezer, smart, verdrukking, bezwaar.

GRIEK, z. n., m., *des grieks*, of *van den griek*; meerv. *grieken*. Een van geboorte uit Griekenland. Het vr. is *griekin*. In den gemeenzamen stijl zegt men: *hij is een oude griek*, hij is een schalk; *hij is een regte griek*, hij is een wonderlijke snaak. Van hier *grieksch*. *De grieksche A*, de naam van het gekkenhuis te Delft. *Grieksch vuur*, dat, door kunst, onder water brandt. Zamenstell.: *griekenland*, waarvoor ook enkel *grieken* is gebezigd geworden.

- GRIEL**, z. n., v., *der*, of *van de griel*; zonder meerv. Hetzelfde als *grabbel*. Van hier het werkw. *grielen*, voor grabbelen. Zamenst.: *grielpenning*, die te grabbel geworpen wordt. Vond. bezigt *grielen*, voor vergieten, doen stroomen: *om Isaks bloed te grielen*.
- GRIEND**, z. n., v., *der*, of *van de griend*; meerv. *grienden*. Een waard, waar twijg groeit, een wilgenwaard. Van hier *griendland*.
- GRIES**, *griemel*, zie *griezeltje*.
- GRIET**, z. n., v., *der*, of *van de griet*; meerv. *grieten*. Zekere soort van visch. *De vischmarkt schaft de kostelijke griet*. [Anton.] Verkleinw. *grietje*.
- GRIETENIJ**, z. n., v., *der*, of *van de grietenij*; meerv. *grietenijen*. Eene zekere uitgestrektheid van land in Vriesland, waarover een *grietman* de ambtman is. Er is een oud saks. woord *grith*, dat vrede beteekent: misschien stamt dit daarvan af, zoodat *grietman* zoo-veel zij, als vrederegter, scheidsman. Of *grietman* is verkort van *gerigtsman*.
- GRIETMAN**, zie *grietenij*. — In het meerv. *grietmannen*, en *griettieden*, naar het vriesche gebruik *grietslieden*.
- GRIEVE**, zie *grief*.
- GRIEVEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik grievede, heb gegried*. Eigenlijk, met een scherp werktuig in iets steken. Van hier beleedigen, diep treffen. *Dat grieft mij. In de taal van eenen gegrievden geest*. [Frantzen.] Uit eene bron met *graven*.
- GRIEZELEN**, (*grijzelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik griezelde, heb gegriezeld*. Eene huivering gevoelen: *van iets griezelen*. Hooft bezigt *grielselen van vreeze*. Van hier *griezeling, grijzeling*, rilling van koude, van vrees.
- GRIEZELTJE**, z. n., o., *des griezeltjes*, of *van het griezeltje*; meerv. *griezeltjes*. Een ziertje. Van het oude *gries*, d. i. *gruis*, *griemel*. Een *griezeltje* is dan een *gruisje*.
- GRIF**, bijw., *griffer, grifst*. Zonder haperen. *Dat gaat hem grif van de hand*. Misschien is het zoo veel als *greep*, behendigheid, van *grijpen*.
- GRIFFEL**, ook *griffie*, z. n., v., *der*, of *van de griffel*; meerv. *griffels*. Een werktuig, waarmee men op eene lei schrijft. Ingeelijks eene ent. De bron ligt in *graven*, γραφειν, met een spits ligchaam in iets indrukken.
- GRIFFELEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik griffelde, heb gegriffeld*. Voortdur. werkw. van het ongewone *griffen*, ingraven, overdr. indrukken, inprenten: *die woorden zijn in mijn hart gegriffeld*. Ook wordt het voor enten gebezigd.
- GRIFFIE**, z. n., v., *der*, of *van de griffie*; meerv. *griffies, griffieën*. Eene griffel. Ook eene gedingstukkamer, waarvan het onduitsche woord *griffier*, een geheimschrijver bij de geregtshoven, hofschrijver, wiens ambt het *griffierschap* heet. Van denzelfden oorsprong, als *griffel*.
- GRIFFOEN**, z. n., m., *des griffoens*, of *van den griffoen*; meerv. *griffoenen*. Een roofvogel, naar eenen arend gelijkende. *Griffoenen slaen hun klaeuw*. [Vondel.] Van het lat. *gryphus*; of voor *grijphoen, grijschoen, grifhoen*, nu *griffoen*, derhalve kwalijk *griffoen*.
- GRIFT**, z. n., v., *der*, of *van de grift*; meerv. *griften*. Eene gegravene waterleiding, hetzelfde als *graft*. *Deze stroom door eene grift vaarbaar gemaakt*. [Moonen.] Van hier draagt het riviertje de *grift*, op de Veluw, zijnen naam. Men bezigt het ook voor eene griffel, om te schrijven, en voor eene ingegriffelde ent.
- GRIJN**, z. n., m., *des grijns*, of *van den grijn*; het meerv. is niet in gebruik. Iemand, die grijnt, die van eenen knorrigen aard is. Zie *grijnen*.
- GRIJNEN** (*grenen*), onz. w., ongelijkvl. *Ik green, heb gegrenen*. Thans wordt het dikwijls gelijkvl. gebezigd: *ik grijnde, heb gegrijnd*. Dit woord heet, eigenlijk, het aangezigt, in het bijzonder den mond, vertrekken. Van hier gebruikt men het, van kinderen, die, uit eene verdrietige ontevredenheid, schreijen. *Dat stoute kind doet niets, dan grijnen*. Kiliaan zet het ook over door *renidere, subridere*, d. i. de tanden, onder meesmuilend lagchen, laten zien. En zoo gebruikt Hooft het: *daar is er, die vermeldt, dat de Prins als toen grenende, eenen hem naast gezeten in 't oor beet*. De oorsprong ligt weder, in den mond te vertrekken. Eindelijk gebruiken wij het woord voor morren, gemelijk zijn; van hier *grijnig*, knorrig; ook schreijend.
- In het zw. en ijsl. heet *grina* den mond vertrekken, de tanden laten zien, in het angels. *grennian, grinnian*, eng. *to grin* en *girn*, ital. *sgrinare*, lat. *ringere*. Ihre denkt, dat de bron is in het oude *greina*, deelen, scheiden. Zie *grens*. In den zin, ondertuschen, van morren, grommen, lat. *grunnire*, fr. *gronder*, schijnt het een klanknabootsend woord te zijn.
- GRIJNS**, z. n., v., *der*, of *van de grijns*; meerv. *grijnzen*. Eigenlijk een vertrokken aangezigt. Van hier een masker, eene mom. *Hebbende de grijns der loffelijke geveinstheit van 't aangezigt getrokken*. [Hooft.] Een schijn, eene voorgeving: *en zulks onder vertooninge van een ijdele grijns van vreeze*. [Trip.] Een geveinsde: *met geen antikrist, die grijns*. [Vondel.] Van hier *grijnsaard*, en het onz. werkw. *grijnzen*, het voorhoofd in fronsels trekken, uit verdrietigheid; ook knorrig, grommig zijn; en — lagchen. Van hier *grijnzing*. Zie *grijnen*.
- GRIJP**, z. n., m., *des grijps*, of *van den grijp*; meerv. *grijpen*. Grijpvogel.
- GRIJPEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik greep, heb gegrepen*. De hand uitsteken, om iets ter deeg te vallen. *Hij greep het kind, eer het*

viel. Hij greep naar den vogel. Vangen, vasthouden: hij werd door de gerechtsdienaars gegrepen. Hebben: waarom zouden dezelfde uitwerksels geene plaats grijpen, met opzigt. enz.? Zoo ook de spreekwijs: stand grijpen. Magtig worden, bekomen: mijn ziel grijpt moed! wijkt, boozen! [Psalmber.] Van hier grijpachtig, en grijpvogel, eigenlijk, en voor eenen vrek.

Grijpen, hoogd. greifen, Ûphil. greipan, Kero criffan, Otfrid. greipon, Notk. greiffon, Willer. griphen, angels. gripa, neders. gripen, zw. gripa, grabba, deen. gribe, eng. to gripe en grope, fr. gripper, ital. grappare, hebr. grep, gr. γριπειν. Het behoort tot het woord rapen, lat. rapere. In het hebr. heet de grijpende hand, de vuist hag-rop, gelijk de hand, bij de IJslanders, reifr heet.

GRIJS, bijv. n. en bijw., grijzer, meest, zeer grijs. Eene gemengelde kleur uit wit en zwart, lichtgrauw. Daar zijn de grijze haren nog eerwaardiger. — Hij is grijs van ouderdom. Grijs zijn, grijs worden. Van hier grijsaard, grijsachtig, grijsheid, grijzigheid. Ook het onz. werkw. grijzen, grijs worden, hetwelk Hooft bedr. gebruikt voor grijs maken: als kennis heeft gegrijst uw groene vrijerschap. Eindelijk grijskruid, eene zekere welriekende plant.

Grijs, fr. gris, hoogd. greis, neders. gruis, ital. griso.

GRIJZELEN, zie griezelen.

GRIL, z. n., v., der, of van de gril; meerv. grillen. Eene beuzeling: wat zijn dat voor grillen? Eigenzinnige ontevredenheid, nukken: ik ken zijne grillen wel. Ingebeelde hersenschim: hij heeft altoos wonderlijke grillen in zijn hoofd. Belagchelijke poets: hij regt aardige grillen aan. Gesnerus leidt het af van het lat. gryllus, beteekenende eene koddige groep van snaaksche beelden. Van hier grillig, grilligheid, grilziek.

GRIL, z. n., v., der, of van de gril; meerv. grillen. Huivering, rilling. Van hier het onz. werkw. grillen, huiverig zijn; en grillic, iemand die huiverig is, en, dat huivering verwekt: grillig weér. Van hier ook grilling. Zie rillen, waaruit grillen gevormd is. Hoogvl. bezigt gril als een bijvoegel. naamw.: grille winter.

GRIM, z. n., v., der, of van de grim; zonder meerv. Grimmigheid. Valt op de grim van mijn verdrijver. [Hooft.] Spijt Moedersgrim, d. i. in spijt van Moeders toorn. [H. v. Merwede.] Vond. heeft het hiervan gemaakte grimbekken gebezigd: toen de bocken grimbeckten.

GRIMAS, z. n., v., der, of van de grimas; meerv. grimassen. Grillen, malle kuren. Onduitsch woord, van het fr. grimace. Het is, in eenen goed nederduitschen stijl, niet te gebruiken, schoon M. L. Tijdw. het gebezigd heeft: on

God te paaijen met grimassen. Zoo ook Vond., die grimassen schrijft: En d'oogen schrikken voor de spooken en grimmassen.

GRIMLACH, z. n., m., des grimlachs, of van den grimlach; zonder meerv. Een stille, of gemaakte lach. Van lach, en grimmen, dat, met grijnen en grijnzen, beteekent den mond vertrekken.

GRIMLAGCHEN, onz. w., gelijkvl. Ik grimlachte, heb gegrimlacht. Stil, of gemaakt, lagchen, zoodat men even de tanden ziet.

GRIMMELEN, onz. w., gelijkvl. Ik grimmelde, heb gegrimmeld. Wriemelen, krielen. Het grimmet er van mieren. Het grimmet van volk. [Hooft.]

GRIMMEN, onz. w., gelijkvl. Ik grimde, heb gegrimd. Oorspronkelijk beteekende het, even als grijnen, de trekken van het aangezicht veranderen. Omdat nu de hevige harts-togt van woedende gramschap de gelaats-trekken zeer verzet, heet het woeden, en van woede op de tanden knarsen. Van hier grimmiy, grimmigheid. Grimmen wordt, ook, van eenen brullenden leeuw gebruikt, waarvan grimming. — Huilen, weenen: dat kind doet niets, dan grimmen. Grijnzen, morren: grimt zoo niet onder malkander.

GRINNIKEN, onz. w., gelijkvl. Ik grinnikte, heb gegrinnikt. Hetzelfde als ginniken. Hooft bezigt grenikken, en schrijft het aan de Fortuin toe: het grenikken der Fortuine.

GRINT, z. n., v., der, of van de grint; zonder meerv. Het tweede meel van de boekweit, in Gelderland grinte, grante. In het eng. is to grind, meel malen.

GRIPPEL, zie greppel.

GRISSEN, b. w., gelijkvl. ik griste, heb gegrist. In Amsterdam nog gebruikelijk, voor steelswijze bijeenrapen en wegnemen. Van hier grisser.

GROBBELEN, zie grabbelen.

GROEF, z. n., v., der, of van de groef; meerv. groeven. Graf, kuil: de groef met aerd dekken. [Vondel.] Te groeve noodigen, gaan, voor, ter begrafenis noodigen, gaan. Van hier groefbidder. Voorts de langwerpige holligheden in eenen pilaar heet men ook deszelfs groeven. Zamenstell.: steengroef, zandgroef, zoutgroef, enz. — Wijders groefijzer, groefwerk.

GROEI, z. n., m., des groeis, of van den groei; zonder meerv. Groeijing, wasdom. Den boom midden in zijnen groei kappen. Het kind is in zijnen vollen groei. Van hier groeizaam, groeizaamheid.

GROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Ik groeide, ben gegroeid. Wassen, toenemen, grooter worden door groeijing: door dien regen is het gras ongemeen gegroeid. Vetter en dikker worden: schoon die beesten maar op schrале landerijen weiden, groeijen zij evenwel sterk. Vermeerderen: zijn goedje is zeer gegroeid. Groeijen in eens anders leed, zich over hetzelfde ver-

heugen. Van hier *groeiing, groeisel, groei-steen*.

Groeijen, angels. *growan*, eng. *to grow*, deens. *groe*, zw. *gro*, lat. *creo, cresco*.

GROEN, bijv. n. en bijw., *groener, groenst*. Eene der hoofdkleuren. *Een groen kleed*. Versch: *groene zalm, groene haring*. Onrijp: *hij eet de vruchten, als zij nog groen zijn. Mijner groene en onrijpe vaerzen*. [Vond.] Jeugdige: *een groene vrijer; aan iemands groene zijde zitten. Ick houw mij frisen groen*. [Westerb.] Onbeschaafd, onbeleefd; in den gemeenzamen spreektrant: *hij is nog zoo groen. Het wordt mij groen en geel voor de oogen*, alles verwacht voor mijn gezigt. Het wordt ook zelfst. gebruikt, voor groene verw: *hij maalt spaansch groen*. Groene kleur: *hij is in het groen gekleed*. Groente, kruid: *het nieuwe groen is aangenaam*. Overdr. zegt Hooft: *in 't groenste zijner jeught*. Verkleinw., *een groentje*, een onbedrevene: ook eene peer, *een sappig groentje*. Van groen is *groenachtig, groenig, groenigheid, groente*. Hooft bezigt *groenigheid* voor jeugdige, onberadenc drift: *uit puure groenigheid van glorijzucht*. Nog zegt men in de gemeene verkeering: *niet groen op iets zijn*, voor geene groote drift tot iets hebben. Zamenstell.: *groenland, groenlandsvaarder, groenling*, een vogeltje, *groenman, groenmand, groenmarkt, groenmeisje, groenmoes, groentuin, groenverkooper, groenvrouw, groenwif*, enz. Voorts, *appelgroen, berggroen, bleekgroen, donkergroen, grasgroen, wintergroen, zeeegroen*, enz.

Groen, hoogd. *grün*, Otrid, *gruan*, Notk. *gruon*, neders. *grön*, angels. *grene*, eng. *green*, zw. *grön*, deens. *grøe*, ijsl. *græn*. Gelijk *viridis*, groen, van *virere* afstamt, zoo komt dit woord van het oude *gro*, groeijen. GROENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik groende, heb gegroend*. Groeijen, groen worden, groen loof dragen. *Oock groent onse bedstede*. [Bijbelv.] *Hij heet de bosschen groenen*. [Vond.] Kiliaan heeft ook *groenen, groeijen*. Van dit *groenen* komt *groensel*, voor *groeisel*, in de Bijbelv. voorkomende.

GROEP, z. n., v., *der, of van de groep*; meerv. *groepen*. Eene groef, graft. *De vijant begost een recht uitlopende groep*. [Hooft.] Eene goot achter de koeijen, waarin haar drek valt: *de groep uitmesten*. Van *graven*. *Groep* heet ook, in de teekenkunde, eene vereeniging van beelden, in het fr. *groupe*: van het ital. *gruppo*.

GROET, z. n., m., *des groets, of van den groet*; zonder meerv. *Doe hem, uit mijnen naam, den groet. Zij bejegenden elkander met eenen schamperen groet. Iemand met eenen groet verwelkomen*.

GROETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik groette, heb gegroet*. Door middel van eenen groet zijnen eerbied bewijzen. *Iemand groeten*. Door

eenig teeken eeren: *de admiraal werd, met drie kanonschoten gegroet*. Heiltoewenschen, geluk wenschen: *wees hartelijk, van mijnen wege, gegroet!* — *den Koningh groeten met den intree in zijn rijk*. [Vond.] Met eenen groet afscheid nemen: *ik groet u*. Spottende zegt men: *iemand groeten*, voor afsmeren, aflossen. *Het graauw groette hem met eene hagelbui van steenen*. Van hier *groetenis*.

Groeten, hoogd. *grüezen*, neders. *gröten*, angels. *gretan*, eng. *to greet*. Waarschijnlijk mag men het afleiden van het oude *cruazen*, roepen, fr. *crier*, ons *krijten*, eng. *to greet*. Ondertusschen is er een oud saks. woord *grith*, zw. *grid, grud*, dat vrede heet. hetwelk zeer denkelijk de oorsprong is, naardien aan iemand vrede toewenschen de oudste gewoonte van groeten was.

GROEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik groefde, heb gegroefd*. Met eene groef voorzien. *Deze pilaar is kunstig gegroefd*.

GROEZE, z. n., v., *der of van de groeze*; zonder meerv. Het jeugdige groen. *De groeze afweiden*. [Vond.] Bij Kil. *groense, groese, grase*, die het door *caespes viridis*, eene groene zode, vertaalt.

GROF, bijv. n. en bijw., *grover, grofst*. Groot, zwaar. *Een stuk grof geschut. Grof geld*. Welks deelen dik, nietfijn zijn: *hij is in eene grove pij gekleed. Grof linnen. Grove kousen. Grof zand. Grof meel*. Plomp, bot: *hij heeft een grof verstand*. Diep, hard: *hij heeft eene grove stem*. Het tegendeel van teeder: *hij is grof van leden*. Zeer, grootelijks: *grof mistasten. Had dan de rechter zich niet grof genoeg vergrepen?* [Decker.] *Grof liegen. Grof (om veel geld) spelen. Gij maakt het te grof, gij zegt te veel*. Van hier *grofachtig, grofheid, groffelijk, grovelijk*. Zamenstell.: *grofstijvig, grofstijvigheid, grofsmid*.

GROL, z. n., v., *der, of van de grol*; meerv. *grollen*. Eene vod. Ook eene prul, beuzeling. *Gij verhaalt niets, dan loutere grollen. Grollen maken*. Van hier *grollig*, en het onz. gelijkvl. w. *grollen*, dat en knorrig zijn, en het lollende kattengeluid te kennen geeft; anders *krollen*.

GROM, (*groom*), z. n., o., *des groms, of van het grom*; zonder meerv. Ingewand van dieren: *hij leeft raet met lillend groom*. [Vond.] In het bijzonder het ingewand der offerdieren: *in 't groom der offerhanden*. [Vond.] Het ingewand van visch heet ook *grom*. Van hier *grommig, Grommige visch*, uit welken het ingewand niet genoeg gezuiverd is. Van hier *grommen*, het ingewand uitdoen: *ik heb de visch gegromd*; waarvan te Utrecht in gebruik is de *vischgrommers*, die de visch schoonmaken en thuis brengen. Oul. werd *grom, groom*, ook voor nakomelingen, gebezigd: *haar zielverdervend groom*. [H. F. Waterl.] *Verscheurend eyghen groom*. [Hooft.]

GROMMELN, onz. w., gelijkvl. *Ik grommelde, heb gegrommeld.* Zich wentelen. *Hij grommelde in zijn bloed.* Van hier *grommeling*, wenteling, en vuiligheid.

GROMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gromde, heb gegromd.* Het geluid der beeren: *het grommen van den beer.* [Vond.]

GROND, z. n., m., *des gronds*, of *van den grond*; meerv. *gronden*. De oppervlakte van den aardbodem: *hij viel op den grond.* Eene bepaalde uitgestrektheid lands: *Ik heb, daartoe, honderd roeden gronds gekocht. Dat huis beslaat niet veel grond.* Aarde. *Die boomen beminnen eenen vetten grond.* Onderste bodem van iets. *Op den grond der valei lagen vele doodsbeenderen.* [Bijbelv.] *Op den grond van het oog worden al de voorwerpen geteekend. Op den grond des vats vindt men de hef.* De bodem der zee, der rivieren: *het schip stiet aan den grond. Grond peilen.* Een schip in den grond booren. *Iemand in den grond boren, hem geheel aan den bedelstaf helpen. Ik voel grond.* *Grond voelen*, heet ook, in den gemeenzamen stijl, zijne bekomst hebben. *Te gronde gaan*, verzinken, en arm worden. *Zandbank in zee: hij is een kenner der gronden. Hij is op de gronden vervallen.* De oppervlakte van eene stof, van een doek: *dat lijnwaad heeft eenen rooden grond.* De vlakte van een wapenschild, het veld: *hij voert eenen gouden leeuw op eenen rooden grond.* *Grondvest: ende de gronden der bergen beroerden sich.* [Bijbelv.] *Ik heb den eersten grond van dit huis gelegd.* De aanvang van iets: *hij heeft eenen goeden grond voor zijn volgende geluk gelegd.* De eerste bestanddeelen eener zaak: *zijn gemoed is in den grond verdorven. Eene ziekte in den grond genezen.* Hart, genegenheid: *daar is tusschen hen geen goede grond.* De ware gesteldheid van iets: *ik kan achter den grond der zaak niet komen.* Het innigste, inwendigste van iets: *dit wensch ik u uit grond van mijn hart.* Dat, waaruit men kan afnemen, dat iets zoo en niet anders is: *wat voor gronden hebt gij voor die stelling?* Een gevoelen, waaruit andere dingen afgeleid worden: *hij heeft schadelijke gronden omtrent de godsdienst.* Eerste beginsel: *hij verstaat de gronden dier wetenschap.* Eene zaak uit den grond ophalen. Van hier *grondelijk*, *grondeloos*, *grondig*, *grondiglijk*, *Zamenstell.*: *achtergrond*, *ankergrond*, *veengrond*, *voorgrond*, *zandgrond*. *Grondbrakig*, [H. D. Gr.] *grondeigenaar*, *grondeigendom*, *grondgebied*, *grondgebouw*, *grondgetal*, *grondhaak*, *grondheer*, *grondijs*, *grondkundig*, *grondleen*, *grondleer*, *grondlegger*, *grondlegging*, *grondlegster*, *grondles*, *grondeloos*, *grondonderzoek*, *grondregel*, *grondregt*, *grondrent*, *grondschatting*, *grondscheiding*, *grondslag*, *grondsap*, *grondsteen*, *grondstem*, *grondstof*, *grondtaal*,

grondtekst, *grondvast*, *grondvest*, *grondwel*, *grondwoord*, *grondwortel*, enz.

Grond, hoogd. *Grund*, neders. *grund*, zw. *grund*, deens., *grund*. Notk. *grunt*, en *ground*, pool. *grunt*, boh. *grunt*. De ware oorsprong ligt in het duister.

GRONDEL, zie *grondeling*.

GRONDELING, z. n., m., *des grondelings*, of *van den grondeling*; meerv. *grondelingen*. Een zekere riviervisch, in het eng. *a groundling*, bij Kil. ook *grondel*.

GRONDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik grondde, heb geground.* *Grondvesten: waer waert gij, doen ik de aerde grondede?* [Bijbelv.] Onz., *grond voelen: ik kan hier niet gronden.*

GRONDVESTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik grondvestte, heb gegroundvest.* Den grond leggen. Van *grondvest*.

GROOM, zie *grom*.

GROOT, bijv. n. en bijw., *grooter grootst*. Eene maat van uitgebreidheid aanduidende. *Hoe groot is uw akker?* Dat eene zekere ruimte beslaat, het tegendeel van klein: *eene groote stad; een groot huis.* *De groote teen*, in tegenstelling van de kleinere. *Uitgestrekt in de lengte: met groote schreden gaan.* Hoog: *een groote staak. Een groote reus.* Volwassen: *mijne kinderen zijn nog niet groot.* *Kinderen groot maken*, hen opvoeden. *Groot gaan*, zwanger zijn: *een vinnig boschgedrocht ging van den gruwel groot.* [Poot.] *Uit eene menigte bestaande: een groot aantal. Eenen grooten maaltijd*, die voor velen bestemd is, *aanregten. Hij had een groot gevolg achter zich, vele personen in aantal. De groote hoop*, de menigte. *Eenen grooten voorraad opdoen.* Dat, naar zijne hoedanigheid, eene aanzienlijke maat van inwendige sterkte heeft: *een groot geschrei aanheffen. Teekens van groote blijdschap vertoonen. Groote hitte doorstaan. Grooten dorst lijden. Een groot leugenaar. Gewigtig: des menschen groote bestemming is voor de eeuwigheid gevormd te worden. Aanzienlijk: een groot heer. De groote wereld. Hoovaardig, groot op dien naam.* [Hooft.] Voortreffelijk, die verhevene eigenschappen bezit: *de groote Schepper. Hij is een groot man.* Een eertitel: *de groote Heer*, de turksche Keizer. *Alexander de groote.* Het wordt, ook, als een zelfst. naamw. gebruikt, en wel in het enkelv. *een groot*, een halve stuiver: *drie groot*, twee blanken. *Een pond groot*, zes gulden. In het meerv., *de grooten*, de aanzienlijken. *Hij verkeert veel met de grooten.* Het verkleinwoord is *grootje*, voor grootmoeder. Van hier *grootheid*, *grootelijks*. *Zamenst.*: *grootachtbaar*, *grootbek*, *grootboek*, *grootdadig*, *groothartig*, *groothertog*, *grootmagtig*, *grootmeester*, *grootmoeder*, waarvoor, in den lagen spreektrant, *grootmoer* gebezigd wordt, hetwelk zelfs bij Vond. voorkomt: *wij kennen d'aarde voor ons*

- grootmoër*. Zoo heeft hij ook *grootvaër*, *Grootmoediy*, *grootmoedigheid*, *grootmoedij-lijk*, *grootmogende*, *grootmond*, *grootneus*, *grootoor*, *grootspraak*, *grootspreker*, *grootspreking*, *grootte*, *grootvader*, enz. Oud. bezigt *grootwoordige Redenaars*.
- Groot*, hoegd. *grosz*, Olfrid. *groz*, Willer. *gruoz*, neders. *groot*, eng. *great*. Adeling leidt het, met het lat. *crassus*, dik, middel-eeuw. *grossus*, eng. *gross*, fr. *gros*, uit eene bron af.
- GROOTSCH**, (bij Kil. *groots*, *grootsch*) bijv. n. en bijw., *grootscher*, *meest*, *zeer grootsch*. Opgeblazen, hoovaardig: *zij is een grootsch wijf*. Heerlijk. *Een grootsch gebouw*. *Grootsch denkbeeld*. Van hier *grootschheid*. Vond. bezigt *grootzig*, *grootzigheid*.
- GROP**, z. n., v., *der*, of *van de grop*; meerv. *groppen*. Groef. *Veja groef eene grop in de aerde*. [Vondel.] Bij Kil. *grope*, *grubbe*.
- GROS**, z. n., o., *van het gros*; meerv. *grossen*. *Het gros pijpen maakt twaalf dozijn*. *Hij verkoopt in het gros*, in het groot. Van hier het onduitsche *grossier*. *Hij is een grossier in zout*. Het beteekent ook het grootste deel: *met het gros zijner magt*. [Hoofl.] *Het gros der menschen gelooft dit*. Van het middel-eeuw. *grossus*.
- GROT**, z. n., v., *der*, of *van de grot*; meerv. *grotten*. Een hol: *zij woont in eene grot*. Ook een kunstvertrek in eenen tuin, gemaakt van oude boomwortels, met mos bezet, en met koralen en schelpen ingelegd. *Grotwerk*.
- GRUWEN**, zie *gruwen*.
- GRUIS**, z. n., o., *van het gruis*; zonder meerv. Verbrijzeld puin. Verkleinw. *gruisje*. *Hij liep met bloote voeten over het scherpe gruis*. *In, aan gruis vallen*. Van hier *gruisachtig*, *gruisdroog*, *gruisijzer*, een glazenmakers werktuig, *gruiszand*, *gruiszig*, *gruiszigheid*. Ook het bedr., gelijkvl. werkw. *gruizen*, voor *veryruizen*. Waarschijnlijk is het van het gr. $\gamma\rho\upsilon$, iets, dat zeer klein is.
- GRUIT**, z. n., v., *der*, of *van de gruit*; zonder meerv. Bij Kil. heet het hef, droessem. In Groning. wordt het woord voor alle slordig werk gebruikt. *De gruit in iets brengen*. Van hier het werkw. *gruiten*, dat, in Gron., het werk morsig behandelen aanduidt.
- GRUPPEL**, zie *greppel*.
- GRUT**, z. n., v., *der*, of *van de grut*; meerv. *grutten*. Gort. Ook scheepskost, van gort gekookt. *Gruttenbrij*. Van hier het onz. werkw. *grutten*, gort pellen, in de grutterij, waarvan *grutter*, *grutterij*, *grutmolen*. *Grut* beteekent ook iets dat klein is, en uitgescho-ten wordt: *het is maar grut*.
- GRUWZAAM**, zie *gruvel*.
- GRUWEL**, (*gruowel*) z. n., m., *des gruwels*, of *van den gruwel*; meerv. *gruwelen*. Hoogste afkeer van iets: *eenen gruwel van iets hebben*. Afschuwelijke misdaad: *zich aan gruwelen schuldig maken*. Van hier *gruwelijk*, *gruwelijkheid*. Zamenst.: *gruweldaad*, *gruwelstuk*, enz.
- Gruwel*, *gruowel*, bij Kil. *grouw*, *horror*, hetwelk Wacht. tot het gr. $\rho\upsilon\gamma\epsilon\omega$, *rigeo* brengt, en hiervan *gruwzaam*, *gruwzaamheid*. Oul. werd *gru* ook voor afkeer, afschrik gebezigd.
- GRUWELEN**, o. w., gelijkvl. *Ik gruwelde*, *heb gegruweld*. Van *gruvel*. *Van, tegen iets gruwelen*, het van harte verfoeijen. Oul. was het ook onpersoonlijk: *maar oock hem daarteghen gruwelde*. [St. Fr.]
- GRUWELIJK**, zie *gruvel*.
- GRUWEN**, (*grouwen*), o. w., gelijkvl. *Ik gruwde*, *heb yegruwd*. Hetzelfde als *gruwelen*. *Van iets gruwen*, den hoogsten afkeer van iets hebben.
- GUDS**, z. n., v., *der*, of *van de guds*; meerv. *gudsen*. Een steekbeitel met eenen hollen bek. Zamenst.: *dobguds* Van hier het bedr. werkw. *gudsen*, uitsteken, en het onzijdig werkw. *gudsen*, tappelings afloopen: *het bloed gudste hem uit de wonden*. *Het christenbloedt gudst langs de straten*. [Smids.]
- GUF**, bijv. n. en bijw., *guffer*, *gufst*. Kil. ver- taalt het door mild, verkwistend. *Hoe guf en grof aldaar wordt aangegaan*. [J. d. Deck.] Van hier *gufheid*. Dit woord gebruikt Oud- daen: *wie 't groote beest op zijnen vollen draf, nu dronken van zijn gufheid, wil zien schokken*. Het komt, denkkelijk, van *geven*.
- GUICHELEN**, zie *goochelen*.
- GUIG**, z. n., v., *der*, of *van de guig*; zonder meerv. Bespottling. *Iemand de guig nasteken*. Kiliaan kent een werkw. *guigen*, *beguigen*, *bespotten*.
- GUIL**, z. n., v., *der*, of *van de guil*; meerv. *guilen*. Eene merrie, die niet gedragen heeft. Ook voor een onwetend mensch: *partij- schaphier geen lamme guilen looft*. [Vond.] Het hoegd. *Gaul*, lat. *caballus*, fr. *cheval*, en dit woord *guil* behooren tot eenen stam. Vond. bezigt het mannelijk, voor eenen laf- fen karel. *Dat ghij zoo armen guil (als ick) slaet 't lijf vol stramen*. Zoo zegt men ook, in de gemeenzame verkeerling: *hij is een regte guil*. Het wordt ook als een bijw., voor lafhartig, gebruikt.
- GUIS**, *guize*, zie *verguizen*.
- GUIT**, z. n., m., *des guits*, of *van den guit*; meerv. *guiten*. Eene spotboef, een deugniet. Verkleinwoord *guitje*. Van hier *guitachtig*, *guiterij*, *guitenstuk*, *guitwerk*, *guitenwerk*. Oul. was het hiervan gemaakte werkw. *guit- ten* in gebruik: *Maer soudt ghij met mij spotten en guiten*. [Const. der Minn.]
- GUL**, z. n., v., *der*, of *van de gul*; meerv. *gul- len*. Eene zekere jonge vischsoort. Ver- kleinw. *gulletje*.
- GUL**, bijv. n. en bijw., *guller*, *gulst*. Zacht: *hij loopt door het gulle zand*. Dun: *gulle brij*.

Openhartig: *ik heb het hem, met een gul hart, gezegd.* Mild: *hij is zeer gul.* Van hier *gulheid*. Zamenst.: *gulaardig, gulhartig, gulhartigheid, gulhartiglijk.*

GULDEN, onverb. bijv. naamw. Van goud. Gouden: *Het gulden vlies. Het gulden getal*, dat getal in de tijdrekening, hetwelk aanwijst, het hoemenigste een opgegeven jaar, in den cirkel der maan, zij. Het woord, zelfstandiglijk gebruikt, van het mannel. geslacht, beteekent eene bekende munt van twintig stuivers, ook een *guldenstuk* genoemd. Zamenst.: *goudgulden*. Van hier *guldeling*, een zekere appel.

GULP, z. n., v., der, of *van de gulp*; meerv. *gulpen*. Eene groote baar waters, ook een groote teug. Eindelijk is het een klermakerswoord, om eene kleine opening voor in eene broek aan te duiden. Verkleinwoord *gulpje*. Van hier het onz. werkw. *gulpen*, dat, dan eens, met groote teugen drinken, zwelgen, dan eens, eene opening hebben, aanduidt.

GULZIG, bijv. n. en bijw., *gulziger, gulzigst*. Zeer happig, gretig, iemand, die de spijs haastig inzwelgt. *Een gulzig eter*. De dichters noemen het graf, dat vele dooden, zonder verzadigd te worden, verteert, *het gulzige graf*. Van hier *gulzigaard, gulzigheid, gulziglijk*. Het komt met het lat. *gulosus* overeen.

GUNNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gunde, heb gegund*. Niet benijden. *Aan iemand goede dagen gunnen. Ik gun u dat geluk*. Toestaan: *gun mij, dat ik uwe aandacht, voor eenige oogenblikken, bij deze zaak bepale*. Van hier *gunner, gunning*.

GUNST, z. n., v., der, of *van de gunst*; meerv. *gunsten*. Gewillige toegenegenheid. *Bij iemand gunst hebben. Iemands gunst begeeren, verzoeken*. Ook eene weldaad, uit gunst bewezen, in welken zin het een meerv. aanneemt: *welke gunst niet zullen genieten de ballingen van Napels*. [Hooft.] Oudtijds spelde men *jonst, jonste*. Van hier *gunstig, gunstigtijk, gunsteling*, Zamenst.: *gunstbe-toon, gunstbewijs, gunstblik* (bij Camph.) *gunstbrief, gunsteloos, gunstgenoot, gunstgodinnen (charites), gunstjagt*, bij Hooft voor het lat. *ambitio, ambitus*, — *gunstrijk, gunstwoord*, een gunstig woord. Hooft bezigt ook *gunstvaardig*.

GUNT, *hetgunt* voor *hetgeen*. Zie *geen*.

GUST, bijv. n. en bijw., niet dragtig. *Eene guste koe*. In den gemeenzamen stijl heet men eenen maaltijd *gust*, waarbij spek noch vleesch is.

GUUR, bijv. n. en bijw., *guurder, guurst*. Straf, streng, van het weer gesproken. *De gure herfst komt met zijn buizen aan*. [Hooft.] *Gure winterdagen; gure winden*. Stuursch: *hij is een guur mensch*. Van hier *guurheid*.

H.

H, de achtste letter van het nederduitsche **ABE**, wordt in den aanvang eener lettergreep, en dat altijd voor eenen klinker, geplaatst: *hand, haar, huis*, of achter de *c* gevoegd, om daardoor, als een ondeelbaar letterteeken, den scherpen keelklank te vormen, hetzij in vreemde woorden, als: *cherub, chijl*; hetzij in zuiver nederduitsche, als: *noch, lach, licht, lucht, lagchen, schielijk, mensch*. Eertijds gebruikte men haar insgelijks achter de *g*, om den klank dezer laatste letter te bewaren, als: *gheluk, begheven*; plaatsende dezelve ook achter aan, als: *heiligh, zaligh*. Zie over de natuur en het gebruik van de *h*, mijne nederd. Spraakk. D. 1, § 42.

HA, een tusschenwerpsel, om daarmede meer dan eenen hartstogt uit te drukken. Het is, 1. eigenlijk, de uitdrukking van blijdschap: *ha! dat geeft verlichting aan het hart!* 2. Van uitgelatene vreugd, die, met een blijd en luid lagchen, vergezeld gaat; wanneer men, door de verdubbeling van het tusschenwerpsel, den lagchenden toon nabootst: *ha! ha! ha! hoe konde het kluchtiger uitvallen?* 3. Van verwondering, met genoegen gepaard: *ha! ik vind u hier?* 4. Van verwondering met toorn vergezeld: *ha! schelm! ik heb u!* 5. Van ongeduldig verlangen: *hoort gij niet, ha!* 6. Van verdrietigheid: *ha! wat is dat talmen!* 7. Van verwijt: *ha! deugniet! dat is uw verdiende loon!* *Ha*, van het vr. geslacht, is ook een water bij Grevelingen: *tot over de Ha*. [Hooft.]

HAAG, z. n., v., *der*, of *van de haag*; meerv. *hagen*. Eene heining van laag boomgewas. *De geit werpt in de haag*. [Hoogvliet.] *Eene haag snoeijen. Met het hout der hage*. [Bijbv.] *Eene doornen haag*. Halma gebruikt dit woord mannelijk, misschien, omdat eene bekende stad van dienzelfden naam het mannelijke lidwoord aanneemt: *hij woont in den Haag. Ik ban den heelen Haegh met al zijn achterklap*. [Huig.] Schoon M. Stoke, van

die plaats sprekende, het vrouwel. geslacht gebruikt: *in die Hage*. Huig., Antonid., Moon. en anderen bezigen *den Haag*, zelfs in den eersten naamval: *'t Hof en al den Haag krijgt voeten*. [Vollenhove.] Anders bezigt men doorgaans *'s Gravenhage*, in het onzijd. geslacht: *het vorstelijk 's Gravenhage is beroemd. Ik woon in het vrije 's Gravenhage*. Zamenst.: *bremhaag, doornhaag, kwikhaag, tuinhaag*, enz. — *haagappel, haagappelboom, haagbes, haagbezie, haagbeuk, haagbosch, haagdoorn, haageik, haagmes*.

Haag, hoogd. *Hag*, eng. *hedge*, fr. *haie*, zw. *hag*, middeleeuw. *haga, haia*.

HAAGDIS, *hagedis*, z. n., v., *der*, of *van de haagdis*; meerv. *haagdissen*. Een bekend viervoetig kruipend dier.

HAAI, z. n., m., *des haais*, of *van den haai*; meerv. *haaijen*. Een verslindende zeevisch. Van hier de spreekwijs, *er zijn haaijen op de kust*, men moet op het zijne passen, het loopt gevaar van weggenomen, of geroofd te worden.

HAAK, z. n., m., *des haaks*, of *van den haak*; meerv. *haken*. Een werktuig met eenen krommen bek, dat in iets gehaakt kan worden. Een schippersboom: *haal het met den haak naar u toe*. Een vischhoek: *de haak van den angel slipte uit den bek van den visch*. De bek van eene dreg: *een anker met vier haken*. Alle werktuig, waaraan men iets ophangt, als: *hij hing den schapenbout aan den haak*. Ook dat, waarmede men de klederen toehaakt, en ophaakt: *een rok met haken*. Een kromme sleutel, om sloten op te steken, is ook *een haak*. Een zettterswerklug: *letters op den haak zetten*. Een vuurroer, dat met eenen sleutel gespannen wordt, eene handbus, draagt ook den naam van *haak*. — Wanneer de timmerman het hout gelijk houwt, of glad schaaft, dan brengt hij zijn werk *in den haak*. Van hier de spreekwijs:

het is niet in den haak, het is niet gelijk het behoort. *Het is buiten den haak*, het komt te onpas. *En is dit oordeel niet buiten den haak*. [A. Bogaert.] — *De pleitzaak hangt nog aan den haak*, is nog onafgedaan. In den vertrouwelijken spreektrant zegt men: *het zijn maar haken en oogen*, daarin is enkel verwarring. *De wereld is vol haken en oogen*. Verkleinw. *haakje*, Van hier *haakachtig*. Zamenst.: *haakswijs* — *bierhaak*, *bootshaak*, *brandhaak*, *enterhaak*, *puthaak*, *vischhaak*, *weerhaak*, enz.

Haak, hoogd. *Haken*, neders. *hake*, deen. *hage*, zw. en ijsl. *hake*, angels. *hoc*, eng. *hook*, boh. en pool. *hak*, normand. en pikard. *acq*, hebr. *hakeh*. Zeer denkelijk behoort hierheen het lat. *uncus*, en het gr. *ογκος*.

HAAL, z. n., m., *des haals*, of *van den haal*; meerv. *halen*. Trek. *Hij maakte die letter in eenen haal*. Teug: *over dien beker deed hij maar eenen haul*. Van *halen*. Zamenstell.: *haalbier*, *haalkan*, *haalmaat*, *haalwijn*.

HAAL, z. n., v., *der*, of *van de haal*; meerv. *halen*. Een ijzeren werktuig, waaraan men pot of ketel, over het vuur, hangt, nederlaat, of opschort. Elders zegt men *het haal*. Zamenstell.: *haalboom*, een houten of ijzeren boom, waaraan de haal hangt.

HAAM, z. n., o., *des haams*, of *van het haam*; meerv. *hamen*. Een lederen of houten juk, op den hals der paarden, om met meer gemak te kunnen trekken.

HAAN, z. n., m., *des haans*, of *van den haan*; meerv. *hanen*. Het mannetje van eene hen. *De haan kraait in den vroegen morgen*. De mannetjes van andere vogelen, die tot dit geslacht gebragt worden, dragen ook dien naam. Zoo noemt men het mannetje eener pauwin *den haan*; eenen kalkoen ook *den haan*, enz. Van hier de gemeenzame spreekwijzen: *zijn haan is koning*, *kraait altijd koning*, anderen moeten de vlag voor hem strijken. *Hij speelt den gebraden haan*, hij speelt voor grootmeester. *Hij is een haan op zijnen eigen mesthoop*, in zijne eigene zaak durft hij wel. *Hij is een haan*, ook het verkleinwoord: *hij is een haantje*, een driftig, opvliegend, ook stout, ondernemend mensch. Voorts noemt men den weerhaan op eenen toren ook *eenen haan*. *De haan aan een roer: den haan spannen*, *overhalen*. *De roode haan*, de brandende lont. Wanneer men een schip in brand wil steken, zeggen de schepelingen: *wij zullen den rooden haan laten kraaijen*. *Indien de roode haen ontsteekt een helsche mijn*. [Vondel.] Van hier *hanig*, wellustig. Zamenst.: *knorhaan*, *korhaan*, *snoeshaan*, *springhaan*, *zeehaan*, enz. — *Hanebalk*, *hanengevecht*, *hanekam*, *haneklaauw*, *hanemat*, *hanepoot*, de poot van eenen haan, *hanepooten*, krabbelschrift, *hanespoor*, *hanetred*, holte in een ei, *haneveer*, de veer eens

haans; overdr. eene feeks, een ruw vrouw-mensch, — *hanevoet*, eene bloem.

Haan hoogd. *Hahn*. goth. *hana*, in de salische wetten, *chana*, Olfrid. *hano*, neders. *haan*, angels. *hana*, ijsl., zw. en deen. *hane*. Adelung ontleent den naam van het schelle geluid dezes vogels, gelijk dit dier, in vele andere talen, naar hetzelfde den naam draagt.

HAANDER, z. n., m., *des haanders*, of *van den haander*; meerv. *haanders*. Eene mand, om vruchten in te plukken.

HAAR, pers. voornaamw., vrouwelijk, van *zij*. Het meerv. is gelijk aan het enkelv. Het drukt uit den tweeden naamval: *het is eene zuster van haar*. (Deze naamval is ook: *harer*: *ik ben harer gedachtig*.) Den derden naamval: *geef haar gelijk*. *Zegt het aan haar*. Den vierden: *bind haar vast*.

Haar, *hare*, *haar*, is ook een bezittelijk voornaamw. van den derden persoon, op het vrouwel. geslacht betrekking hebbende. *De vrouw heeft haren man*, *hare dochter*, *haar kind verloren*. *Maagden moeten hare kuischheid zorgvuldig bewaren*. *De bloemen zijn van haren steel gerukt*. *Haar* neemt ook de hepalende lidwoorden *de* en *het* voor zich; maar alsdan wordt het zelfst. genomen: *elk droeg zijn pak*; *maar ik droeg ook nog het hare*. Om de welluidendheid schrijft men zoo wel het persoonlijke, als het bezittelijke voornaamwoord, wel eens: *heur*, wanneer het naaste woord den verlengden klinker *aa* heeft. Sommigen onderscheiden ook *haar* en *heur*, als ware het eerste enkelv., het laatste meervoudig. Dan, kiesche schrijvers bedienen zich van die vrijheid, thans, niet meer, en erkennen geenszins dit onderscheid.

HAAR, z. n., o., *des haars*, of *van het haar*; meerv. *haren*. Een bekend deksel over het geheele ligchaam der dieren; ook aan het ligchaam der menschen. In het bijzonder het hoofdhaar, wanneer het zoo wel een enkel haar, als de haren tezamen uitdrukt, schoon men dan ook het meerv. *haren* bezigt. *Kort*, *lang*, *dik*, *zacht*, *wreed haar*. *Het haar kammen*, *scheren*, *snijden*, *korten*, *knippen*. *Eenen schoonen bosch haar hebben*, dat in Noordholl. heet: *eene goede vacht haar hebben*. Als men de fijnheid van iets wil uitdrukken, vergelijkt men het bij een haar: *het is zoo fijn, als een haar*. Als men eenen kleinen afstand aanduidt, bedient men zich van dit beeld: *hij mikt op een haar*. *Het scheelt mij geen haar*; *ik geef er geen haar*, niets, om. *Hij gelijkt hem op een haar*, hij gelijkt hem volmaakt. Om schrik uit te drukken is het: *de haren rijzen mij te bergen*. Om ergernis uit te beelden: *hij zal er geen grijze haren van zetten*. *Elkander in het haar zitten*, eigenlijk: elkander aan de haren trekken, en overdragtiglijk: zich heftig tegen elkander verzetten. *Zij heeft haar op*

de tanden, zegt men van een bits wijf. Verkleinwoord *haartje*, een vezeltje aan gewassen en wortels. Sommigen schrijven en spreken: *hair*, *haair*. Daarvoor is geen grond. Men bediende zich, weleer, van de *i*, in het verlengen van de klinkeren, zoodat men, in de verbuiging, de haren schrijvende, de *i*, als eene hulpletter, buiten de verbuiging aannam: *hair*. Wij gebruiken daarom best, om de gelijkvormigheid met alle andere woorden, de *a* tot eenen hulpklinker, die in de verbuiging van zelf wegvallt: *den hare sieraad bijzetten*; *de haren vallen uit*. Van hier het onverbuigb. *haren*: een haren gordel. Voorts: *haarachtig*, *harig*, *harigheid*. Zamenstell.: *haarband*, *haarbles*, *haarbos*, (een bos haar), *haarlok*, *haarnaald*, *haarsnijder*, *haartuit*, *haarrecht*, enz.

Haar, hoogd. *Haar*, Willer. *har*, Tatian. *haru*, neders. en deen. *haar*, eng. *hair*, angels. *haer*, zw. *hår*. In het fr. heet een harige mantel der Monnikken *haire*. Ihre vergelijkt de eerste lettergreep der lat. woorden *hirtus*, *hirsutus*, en brengt dezelve met dit woord tot eenen stam, zijnde waarschijnlijk het angels. *haeren*, vergaderen, als eene vergadering bij vlechting, of lokken.

HAARD, (heerd) z. n., m., des haards, of van den haard; meerv. haarden, anders haardsteden. Eene plaats, waarop men vuur stookt. Hij ~~is~~ bij den haard. *Er is geen vuur op den haard. Wij zitten bij den kouden haard.* In sommige plaatsen van Nederland, heet de kamer waar men vuur stookt, de haard: zij zitten in den haard. Wijders beteekent het het gansche huis, eene eigen bezitting: *opdat ik eens een' eigen haart geniet*. [Hoogvl.] Van hier de spreekwijs: *eigen haard is goud waard*. In dezen zin zegt men ook haardstede: *hij vecht voor haardstede en altaren*, voor burgerlijke en godsdienstige voorregten. Haard is ook een ijzeren werktuig, waarin men vuur stookt: een engelsche haard. Verkleinw. *haardje*, een vuurwagen, een vuurhekje, waarin men, op, den haard, stookt. Zamenst.: *haardgod*, *haardijzer*, *haardplaat*, *haardstede*, *haardstedegeld*.

Junius leidt dit woord af van het hebr. *haor*, waarmede het lat. *ardere* overeenkomt. Dan, daar haard, in de verwantschape talen, niet enkel eene vuurstede, maar ook eene plaats, op de oppervlakte van den grond, tot een zeker gebruik bestemd, aanduidt, meent Adelung, dat het van aarde afstamt.

HAARKLOVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik haarkloofde*, heb *gehaarkloofd*. Eigenlijk een haar doorklieven, spouwen. Overdr., over beuzelingen knibbelen. Van hier *haarklover*, *haarkloverij*, *haarkloving*.

HAAS, z. n., m., des hazen, of van den haas; meerv. hazen. Een bekend wild. Eenen haas in het leger schieten. *Vele honden zijn des*

hazen dood, men moet voor de overmagt bukken. Om de gelijkheid van gedaante en korthed van het vleesch, noemt men eenen haas den uitgesnedenen lap vleesch, achter het nierenbed van een slagbeest zittende. Verkleinw. *haasje*. Voorts het onverbuigb. hazen. Zamenst.: *hazenjagt*, *hazenkop*, *hazenlip*, *hazenmond*, *hazenoog*, zekere oogziekte; *hazenoor*, een plantengeslacht; *hazenpad*: *hij kiest het hazenpad*, hij gaat loopen. Wijders *hazennoot*, *hazenpastei*, *hazenpeper*, *hazenpoot*, *hazenslaap*, een onvaste slaap, *hazewind*, windhond.

HAAST, z. n., v., der, of van de haast; zonder meerv. Drift, schielijkheid. *Met der haast. In der haast. Ik heb groote haast. Hij heeft er geene haast bij. Haast maken. Hoe meerder haast hoe minder spoed.* Het wordt ook als bijw. gebruikt. *Ik zal haast komen*, weldra, schielijk. Bijna: *hij is haast zoo ver, als gij*. Achter zoo neemt het de eigenschap van een voegwoord aan, en wordt aan het woord zoo gehecht, voor zoodra: *zoohaast als hij komt, zal ik het u zeggen*. Van hier *haastelijk*.

HAASTEN (zich), wederk. werkw., gelijkvl. *Ik haastte mij, heb mij gehaast*. Zich spoeden, reppen, *En mij gehaast die paden inteslaan*. [Psalmber.] In de overzetting van den Bijbel wordt hetook onzijdig gebruikt: *wie gelooft, die en zal niet haesten*.

HAASTIG, bijw. n. en bijw., *haastiger*, *haastigst*. Die veel haast heeft: *hoe zijt gij zoo haastig?* Oplopend: *hij is een haastig man*. Onverwacht, schielijk: *de koning is eenen haastigen dood gestorven*. Van hier *haastigheid*, *haastiglijk*.

HAAT, z. n., m., des haats, of van den haat; zonder meerv. Eene sterke afkeerigheid van iets, hetwelk het verstand als kwaad beschouwt. *Een oude haat. Hij heeft genoeg aan uwen haat te dragen*. [Hoogvl.] *Haat dragen. Hij is bij elken mensch in den haat. Den haat des volks op zich laden*. Van hier *hatelijk*, *hatelijkheid*.

Haat, hoogd. *Hasz*. Otrid. *haz*, neders. *haat*, angels *hete*, eng. *hate*, deen. *had*, zw. *hat*, ijsl. *hatr*, goth. *hatiza*, middeleeuw. *atia*. Als men de uitblazing weglaat, heeft men het lat. *odium*; als men de uitblazing sterker maakt, het gr. *oros*. Misschien komt het af van *heet*, wegens de hitte, den harstogten eigen.

HACH, z. n., v., der, of van de hach; zonder meerv. Gevaarlijke waging: *de hach van iets hebben. De zaak in de hag stellen*. [Hoof]. Van hier *hagchelijk*, *hagchelijkheid*. Het verkleinw. *hachje* gebruikt men van iemand, die, uit losheid en balddadigheid, zich in gevaar stelt.

HACHT, z. n., m., des hachts, of van den hacht; meerv. hachten. In eenige oorden van Ne-

derland nog gebruikelijk, voor een dik stuk. *Geef mij eenen hacht brood.*

HAF, z. n., o., *des hafts*, of *van het haft*; meerv. *haften*. Een gekorven diertje, dat, aan den avond van den dag, zijn huidje afstroopt. *In den haft-tijd aan de zijde eener rivier wandelende.* [Feith.] *Het is er zoo dik als haft*, het is er in groote menigte.

HAFTIG, een uitgang achter sommige bijvoegelijke naamwoorden gebruikelijk, om aan te duiden, dat iets waarlijk de eigenschap eener zaak heeft; van *haven*, *haben*, *hebben*. In het hoogduitsch luidt het ook *haftig*. Zoodanige bijv. naamwoorden zijn: *ernsthartig*, *heldhaftig*, *krijghartig*, *manhaftig*, *naamhaftig*, *zeeghartig*. Om de voetmaat gebruiken de Dichters den uitgang *haft*: *om uw heldhafte daan draagt gij een lauwerkroon*. Voor *haftig* hebben eenige bijv. naamwoorden *achtig*, als: *deelachtig*, *waarachtig*, *woonachtig*, met den nadruk op dezen uitgang. Zie *achtig*.

HAGEBIS, zie *haagdis*.

HAGEL, z. n., m., *des hagels*, of *van den hagel*; het meerv. is niet in gebruik; men bezigt dan *hagelsteenen*. Gevrozene regendroppels, die, als ronde stukjes ijs, uit de wolken vallen. *Al het koren is door den hagel geslagen*. *De hagel zal daarnaar slaan*, dat zal straffen gevolge hebben. Om de gelijke gedaante, heet men, van lood gegotene, korreltjes ook *hagel*: van hier *ganzenhagel*, *musschenhagel*. Van *hagel* is *hagelachtig*, en de zamengestelde woorden: *hagelbui*, overdr.: *eene hagelbui van steenen*, een aantal geworpene steenen — *hagelgans*, zekere watervogel. *hagelstag*, *hagelsteen*, *hageltas*, *hagelwit*, enz.

Hagel, Notk. *hagel*, angels. *hagol*, hoogd. *Hagel*, zw. *hagel*, eng. *hail*, finl. *hauhi*.

HAGELEN, onpers. werkw., gelijkvl. *Het hagelde*, *heeft gehageld*. Er valt hagel. Overdr. wordt het van eenen digten drom van geworpene kogelen, handgranaten, enz. gebruikt: *'t geweldig hagelen der pijlen*. [A. Bogaert.]

HAGEN, onpers. werkw. gelijkvl. *Het haagde*, *heeft gehaagd*. Gevallen, aanstaan. *Dit haegt de Regge, die haer glazen stroom*, enz. [Moonen.] Meest gebruikt men het zamengest.: *behagen*. Van hier acht men het zamengestelde woord *hagendeveld* afkomstig, in den lagen stijl gebruikelijk, voor iets, dat, in zijne soort, uitmuntend is: *hagendeveld van nieuwe neuten!* (noten). — *Het is een hagendeveld*, een overvlieger. Tuinm. zegt *hagen en veld*, d. i. dat in geen hagen en velden zoo te vinden is.

HAK, z. n., v., *der*, of *van de hak*; meerv. *hakken*. Hiel: *hij heeft de koude in de hakken*. *Iemand op de hakken zitten*, van nabij vervolgen. In den deftigen stijl bezigt men liefst *hiel*. Het achterstuk onder den schoen:

ik heb nieuws hakken laten maken. De hiel van eene kous: *zij heeft de hak afgebreid*.

HAK, z. n., v., *der*, of *van de hak*; meerv. *hakken*. Een houweel met twee tanden, om den grond om te halen. Bij Kil. *hacke*, *spaeije*.

HAK, z. n., m., *des haks*, of *van den hak*; meerv. *hakken*. Een houw met eene bijl, met eene sabel, enz.: *hij gaf hem eenen hak in de schouder*. De tijd, wanneer het hout geveld, gehakt wordt; zonder meervoud: *het is, thans, in den hak van het hout*. Overdr., haat, nijd; zonder meerv. *Eenen hak op hem hebben*. [Hoofst.] Zamenstell.: *hakbank*, *hakbord*, *hakmes*, *hakmoes*, *hakupap*, enz.

HAKEN, bedr. en onz. w. gelijkvl. *Ik haakte*, *heb gehaakt*. Bedr., met eenen haak halen: *ik heb het naar mij gehaakt, zoo ver ik kon*. Onz., vastgehecht zijn: *mijne schaats haakte in de zijne*. In verwarring zijn: *zoolaa die dingen nog haken, is er weinig aan te doen*. Begeeren, hevig verlangen; met naar: *mijn ziel, die naar den vrede haakt*. [Psalmber.] Van hier *haking*.

HAKKELEN, bedr. en onz. werkw., gelijkvl., zijnde het voortdur. woord van *hakken*. *Ik hakkelde, heb gehakkeld*. Bedr., in kleine stukken scheuren, waarvan het deelw., *gehakkeld*: *hij zit met gehakkelde kleederen*. Onzijd., eigenlijk, aan kleine stukjes hakken; oneigenlijk, stamelen, met gebrokene woorden en enkele lettergrepen spreken, omdat een hakkelaar de woorden aan stukjes hakt: *hij hakkelt*. Uit oneenigheid, veel woorden den hals breken: *als zij, na veel hakkelen wegens de goederen, met elkander overeengekomen waren*. Van hier *hakkelaar*, *hakkelling*. Zamenstell.: *hakkelkees*, een stamelaar, *hakkeltong*.

HAKKEN, bedr. werkw., gelijkvl. *Ik hakte, heb gehakt*. Eenen hak geven: met het voorzetsel *in*: *iemand in de schouder, in het been hakken*. Hier staat *iemand* in den vierden naamval, hetwelk de derde naamval wordt, zoodra men zegt: *iemand eenen hak in de schouder hakken*. In stukken kloven: *hout hakken*. Tot kleine stukjes verbrijzelen: *vleesch hakken*. *Een leger in de pan hakken*, alles over de kling laten springen. Van hier *hakker*, *hakkings*, *haksel*; ook *gehakt*, voor gehakt vleesch: *een bal gehakt*.

HAKKENEI, z. n., v., *der*, of *van de hakkenei*; meerv. *hakkeneijen*. Eene tel, een telpaard. *Hij biedt zijn' leenheer een sneeuw Witte hakkeneie*. [Vond.] *Het veulen van de hackenij gaat geern een telle*, leest men, als ook het verkleinw. *hakkeneitje*, bij J. de Brune. Kiliaan heeft *hackeneije*, *telle*, en zet het over door *asturco*, *equus*, *tolutarius*, in het fr. *haquenée*, eng. *hackney*, ital. *hacquinea*, sp. *haca*. Men gist met Gesnerus, dat het woord de klank van een paard, dat den pasgang gaat, nabootst.

HAL (*hel*), z. n., o., *des hals*, of *van het hal*; zonder meerv. De hardigheid der aarde door de vorst: *'t hal gekneedt van de hoefslagen werd hoe langer hoe murwer*. [Hooft.] *Het hal zit nog in den grond*.

HAL, z. n., v., *der*, of *van de hal*; meerv. *halten*. Een zeer oud woord, dat in het gemeen, eene overdekte plaats te kennen geeft. Oul. was *hal*, *halle*, eene gemeene benaming van groote en openbare gebouwen, die ten gemeenen nutte gebruikt werden. Het is, thans, bij ons bijzonder gebruikelijk, om, daardoor, eene plaats aan te duiden, waar vleesch, of lakens verkocht worden. Deszelfs oorsprong is zeer duister. Zamenstell.: *lakenhal*, *saaihal*, *vleeschhal*. Van het angels. *heal*, een paleis, eene zaal, vergaderplaats.

HALEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik haalde, heb gehaald*. In het algemeen duidt dit werkwoord aan eene overbrenging van iets, op eene bedoelde plaats, die nader bij ons is. *Haal mij die boeken eens. Ik zal u turf van den zolder halen. De boot naar zich halen*. Door beweging iets op eene andere plaats brengen: *het hoofd op de schouderen halen. De handen op den rug halen. Haal uwen hoed in de oogen, trek hem wat neder*. Door trekken naar boven brengen: *adem halen*. Aanbrengen: *ik heb de brieven van het kantoor gehaald*. Ontbieden: *zij haalden nog vroegtijdig den wondheeler*. Met geweld naar zich trekken: *iemand de oogen uit het hoofd halen*. Schrapen: *gierigaards zijn graag, waar wat te halen is*. Veroorzaken: *door al dien arbeid heeft hij zich eene ziekte op den hals gehaald*. Ter wereld helpen brengen: *kinderen halen*. Opwegen: *ik denk niet dat het honderd pond halen zal*. Van hier overdragt., in vergelijking komen: *hij kan niet bij hem in grootte halen. Uw ongeluk haalt niet bij het mijne*. Zamenstell., *aanhalen*, enz.

Halen, hoogd. *hohlen*, Olfrid. en Tatiaan *holan*, neders. *halen*, eng. *to hale*. Het heeft zeer vele overeenkomst met het gr. *χαλαειν*, lat. *chalare*, waarvan het fr. *caler*, naar beneden halen. Men heeft ook een gr. woord *ελαειν*, dat van *ελειν* afkomt.

HALF, *halve*, dat eigenlijk een zelfstandig naamwoord is, beteekenende oul. een deel; ook eene zijde; waarom *aan de andere zijde* bij Notker. heet *anderthalb*. Deze beteekenis is nog in ons woord *allenthalve*, aan alle zijden. Het is bij ons gebruikelijk, vooreerst, als een voorzetsel, schoon het achteraan geplaatst wordt, en den tweeden naamval vereischt, beteekenende zoo veel als *om*, *wegens*: *ik heb het duidelijkheidshalve, dus voorgesteld. Dit sprak hij gewetenshalve*. Men ziet hieruit, dat het, met het naamwoord aaneengehecht, geschreven moet worden. Zoo plaatst men dit voorzetsel ook achter bezittelijke voornaamwoorden: *ik heb dit mijnenhalven gedaan*.

Hoor toch, uwenhalve, de echte waarheid. Welluidendheidshalve voegen sommigen hier eene *t* tusschen, schrijvende *uwenhalve*, *mijnenthalve*; doch anderen vermijden dit weder. In *allenthalve* schijnt de *t* al gewetigd. De aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden eigenen zich dit woord ook toe: *derhalve*, *deshalve*, *dierhalve*, *dieshalve*, *weshalve*; in welk geval zij den aard van voegwoorden bekomen. Een der onafscheidbare voorzetsels voegt het insgelijks achter zich, namelijk *be*: *behalve*; makende, in dien vorm, een voorzetsel en bijwoord.

Ten tweede, komt het voor als een bijvoegelijk naamw. en bijw., om een deel van twee gelijke deelen uit te drukken: en wel eigenlijk, waar het niet alleen van lichamen, maar ook van den tijd, de ruimte, ja, in een woord, van alles gebruikt wordt, waarvan men zich eene helft verbeelden kan. *Een half brood. Eenen halven dag werken. Eene halve mijl, een halve gulden. Het vat is half vol. Half Amsterdam liep leeg. Het halve geld*. Men zegt ook: *hij komt half september, half april wederom*, dat is, op de helft van die maanden. *Hij zit halve nachten te blokken. De vrouw is ter halve dragt. Ten halve, onvolmaakt. Half* wordt ook als een bijwoord gebruikt, bij het tellen van al de halve uren: *het is half een. Wij eten niet voor half drie*. Met telwoorden wordt het woord *half*, *halve*, achteraan gevoegd, om de helft van een grondgetal uit te drukken; in welk geval, *halve* voor mannelijke en vrouwelijke, *half* voor onzijdige naamwoorden geplaatst wordt, zonder verder verbogen te kunnen worden: *derdehalve stuiver. Ik geef er derdehalve stuiver voor. Ik heb hem in vijfdehalf jaar, niet gezien*. Oul. bezigde men *half iets*, voor de helft van iets: *Ist oec dattu half mijn rijck heijste*. [Bijb. 1477.] Oneigenlijk wordt dit woord ook genomen, waar men zoo zeer niet op de juiste helft ziet: *dat is maar een half bewijs. Half dood. Half dronken. Eene halve zuster. Een halve geleerde*, enz. In Gelderland bezigt men het zamengestelde *halfscheid*, voor de helft; b. v.: *de halfscheid der boete betalen*.

Half, hoogd. *halb*, Ulphil. *halb*, Olfrid. *halb*, neders. *half*, angels. *healf*, eng. *half*, zw. *half*, deen. *halv*.

HALFTER, z. n., m., *des halfters*, of *van den halfter*, meerv. *halfters*. Een touw, of leeren riem, om den hals der paarden: *gelijk het paart nae 't trecken, den halfter quijt word*. [Vond.] Ook *halster*, *helster*, *holster*. Het stamt af van *houden*; *halten* in het hoogd. In Neders. is het ook zonder *f*, *halter*, bij Kil. *halter*, *halfter*.

HALM, z. n., m., *des halms*, of *van den halm*; meerv. *halmen*. De steel van graangewassen. Het lat. *calamus*, en het pers. *calem*, en het

gr. *καλαμος* hebben veel overeenkomst met dit woord. Zamenstell.: *halmknoop*, *halmsteel*, *halmstroom*.

HALS, z. n., m., *van den hals*; meerv. *halzen*. Een bekend deel des lichaams van menschen en dieren. *Iemand om den hals vatten*. Een *korte*, *lange hals*. Om de gelijkheid wordt aan andere dingen ook een hals toegeschreven. Zoo zeggen wij: *eene flesch met eenen langen hals*. *Eene kruik met eenen naauwen hals*. Het leven: *hij zit op den hals gevangen*. *Hij moet het met den hals betalen*. *Iemand om hals brengen*, vermoorden; ook overdr., voor doorbrengen: *bracht om hals een grooten schat*. [Geschie.] *Om hals raken*, omkomen. *Hij verzet er zijnen hals onder*. *Zijnen hals breken*, door vallen omkomen. *Velen woorden den hals breken*, veel spreken over eenē zaak. De gansche persoon: *hij heeft het aan zijne onvoorzigtigheid te wijten*, dat hij zich al die onheilen op den hals gehaald heeft. *Ik heb het hem op hals en keel*, ten sterkste, *verboden*. *Dat is een regte hals*, een onnoozele bloed. *Hals over kop*, met groote haast. *Hals* beteekent ook een dik scheepstouw, anders *smijt* genoemd. Het meerv. *halzen* gebruiken de Dichters in deze spreekwijs: *de burgers moesten op hunne vrije halzen het juk der slavernij dragen*. Dit meerv. *halzen* duidt ook wier, of ander watergras, aan, dat, onder het visschen, aan de netten blijft zitten, of de beenen der zwemenden belemmert. Zamenstell.: *halsader*, *halsband*, *halsdoek*, *halsgeregt*, *halsheer*, *halsijzer*, *halskraag*, *halsregt*, *halsregter*, *halsstraf*, *halsvriend*, *halszaak*, enz. Bijna al de verwante talen hebben dit woord, schoon zijn oorsprong onzeker is.

HALSSTARRIG, bijv. n. en bijw., *halsstarriger*, *halsstarrigst*. Hardnekkig, stijfhoofdig: *een halsstarrig kind*. Het is zoo veel als *stijfhalzig*, zegt Huydec., en Kil. heeft: *halsstarrigh is ster-halsig*, *obstinatus*, van *ster*, *star*, *starrig*, d. i. stijf, hard. Hooft, Vond. en anderen bezigden *halssterk*, doch verkeerdelijk. — Van hier *halsstarrigheid*, *halsstarriglijk*.

HALSTER, zie *halfter*.

HALTE (*halt*), z. n., v., *der*, of *van de halte*; zonder meerv. Een krijgswoord, den stilstand der voortrukkende manschap aanduidende: *hij heeft hen dikmaals gedwongen halte te houden*. Het komt af van *houden*, *holden*, *halten*. Hooft bezigt het werkw. *halten*, voor halte houden: *doet hij de Ruiters halten op den weg*, enz.

HALVE, zie *half*.

HALVEREN, bedr. w., met eenen basterduitgang, gelijkvl. *Ik halveerde*, *heb gehalveerd*. De helft verminderen.

HALZEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik halsde*, *heb gehalsd*. Een woord in den lagen spreektrant gebrui-

kelijk, om uit te drukken eene sterke inspanning van krachten, om eenig werk te verrigten. *Wij hebben er lang genoeg over gehalsd*.

HAM, z. n., v., *der*, of *van de ham*; meerv. *hammen*. Een schink. *Westfaalsche hammen*. Verkleinwoord *hammetje*. Het stamt van een verouderd woord *hammen* af, dat afsnijden aanduidde, zoodat *ham* een afgesneden stuk beteekent; in het bijzonder het bilstuk van een varken. Van hier eene *boterham*. Het woord *ham* heeft, oudtijds, nog andere beteekenissen gehad. Kiliaan telt, onder anderen, die van eenen beemd; ook van eene woning, of van een gehucht, eenen drommel huizen. Van hier dragen, zeker, eenige plaatsen, in ons vaderland, den naam, die of enkel *Ham* heeten, of met eene zamenstelling genoemd worden: *Droogham*, *Blankenham*. In Groningen kent men het *Hamrik*, dat, zonder twijfel, eenen aanleg van een dorp, in eenen *beemdrijken* oord, te kennen geeft.

HAMEI, z. n., v., *der*, of *van de hamei*; meerv. *hameijen*. Het buitenste hek van eene stadspoort; in onduitsch: *de barriere*. *Hebbende de hamei doen oploopen*. [Hooft.] Vondel schijnt het te nemen voor den sluitboom, welken men voor het buitenhek doet, als hij van *het schuiven der hameie* spreekt. En zeker geeft Kiliaan er deze beteekenis aan, als hij *hammeije*, *hameijde* verklaart, door *lingnum transversum, quod ostiis opponitur*. Het stamt af van *ham*, dat in Oostfriesl., nog eene omheinde, omtuinde streek aanduidt. Zoo is dan *hamei* een getralied hek, of iets dergelijks, dat ter afschutting dient. Huydecoper teekent aan, dat het, even als *ham*, ook een gehucht beteekend heeft. Dit is, dan, hetzelfde met het fr. *hameau*. Kil. heeft insgelijks *hammeije*, *ghehucht*, *viculus*.

HAMEL, z. n., m., *des hamels*, of *van den hamel*; meerv. *hamels*. Een gesneden mannetje van een schaap. In het hoogd. *Hammel*; van *hammen*, afsnijden. Zamenstell.: *belhamel*, ook overdr. voor iemand, die zich in alles het meest laat zien en hooren, een voorvechter. Zie *belhamel*.

HAMER, z. n., m., *des hamers*, of *van den hamer*; meerv. *hamers* en *hameren*. Verkleinwoord *hamertje*. Een werkluig, om te slaan, kloppen. *Hij is tusschen den hamer en het aanbeeld*, hij is in groot gevaar, lijdt aan alle kant. Overdragtig wordt de sterke doordringende kracht van iets *hamer* genoemd: *met den hamer van Gods woord*. [Vondel.] Een held, voor wien geene magt bestand is, wordt wel eens genoemd *een strijdhamer*. In het gemeene leven is het een teeken van ongevoegen: *wat hamer is dat?* Men mag het van hetzelfde *hammen* alleiden, dat snijden, stooten, slaan, verminken aanduidde: de er

is slechts de uitgang. Dit *hammen* heeft zeer vele overeenkomst met het hebr. *hom*, *homim*, dat het denkbeeld van *breken*, *verpletteren* met zich voert. Zamenstell.: *beukhamer*, *breeuwchamer*, *deurhamer*, enz. Voorts: *hamerbijl*, *hamerslag*, dat zoowel aanduidt ijzerslag, of datgeen, hetwelk, onder het smeden, van het ijzer afspat, als den gelijken slag met hamers: *hamerslag houden*. Wijders *hamersteel*, enz.

HAND, z. n., v., der, of *van de hand*; meerv. *handen*. Dat lid aan het menschelijke lichaam, dat aan het uiterste des arms geplaatst is, om te grijpen, te houden, enz. *Met de hant daar voorbij te leiden*. [Hoogvl.] *De regterhand*, *de slinkerhand*. *Met de handen tasten*. *Eene lamme*, *eene verstuike hand*. Wat komt, in het dagelijksche leven, meer te pas, dan dit nuttige lid? Daarom gebruikt men dit woord ook, om verscheidene denkbeelden uit te drukken. *Gewapenderhand op den vijand los gaan*, met den degen in de vuist. *Ik eerbiedig geene bevelen*, zoo zij niet van hooger hand komen, van de regering. *Hij heeft altijd de hoogerhand gekozen*, de regter zijde. *De hand aan iemand houden*, voor iemand zorgen. *Wij moeten de hand er mede ligten*, wij behooren het goedkoopert te geven; ook: wij moeten in de zaak wat toegeven. *De burgerij sloeg de handen in een*, stond elkander met raad en daad bij. *De koning hield zijnen gunsteling de handen boven het hoofd*, beschermde hem. *De handen slap laten hangen*, moedeloos worden. *Houd uwe hand te huis*, wees voorzigtig, geef niet, laat u met de zaak niet in, enz. *Hij kan zijne handen niet te huis houden*, als hij wat kapen kan, laat hij het niet. *Ik heb mijne handen vol*, ik ben met bezigheden overkropt. *Nu had de vijand de handen ruim*, in zijn plan belemmerde hem niemand. *De handen aan den arbeid slaan*, met nadruk denzelven beginnen. *Iemand op de handen passen*, zien, hem naauwkeurig nagaan. *De laatste hand aan het werk leggen*, hetzelfde voleindigen. *Ik wasch er mijne handen van af*, ik neem dat niet voor mijne rekening. *In die onderneming heeft zeker een ander de hand*, hij werkt er bedekt onder. *De handen uit de mouw steken*, vlijtig beginnen te werken. *Handen aan het lijf hebben*, voor eenen zwaren arbeid berekend zijn. *Toen werden Filipus handen gebonden*, men bragt hem in de engte. *Nu wil ik er geene hand meer aan zetten*, ik laat mijne goede poging, voorts, achter. *Hij wil er geene hand of vinger om verroeren*, de minste poging niet om doen. *Twee handen op eenen buik*, zij beiden zijn het in alles eens. *Ledige handen weten geen werk*. *Van de hand in den tand*, zoo gewonnen, zoo geronnen. Wijders, door verscheidene voorzetsels aan te nemen, is dit woord,

in de volgende spreekwijzen, gebruikelijk. *De zonde aan de hand houden*, dezelve niet geheel verlaten. *Iemand eene gelegenheid aan de hand geven*, bezorgen. *Hij sloeg het paard, dat aan de hand liep*, dat aan de linker zijde van het rijtuig was: van hier het bijv. naamwoord: *het aandehandsche of bijdehandsche paard*, in het gemeene leven. *Aan de winnende hand zijn*, beginnen te winnen. *De zieke is aan de betere hand*, begint te herstellen. *Ik heb nog eenig geld achter de hand*, ik heb iets gespaard. *Iemand bij de hand vatten*. *Een werk bij der hand nemen*, aanvangen. *Mijn vriend was nog niet bij de hand*, nog ongekleed. — *Boven 's hands*. — *Die koe viel zeer in de hand*, zij was zwaarder, dan men gedacht had. *Ik nam de papieren, zoo als zij mij in de hand vielen*, ik zocht ze niet uit. *Hare dochter komt haar reeds in de hand*, kan haar al iets helpen. *Dat boek is in vele handen*, wordt veel gelezen. *Met de handen over elkander ziften*, ledig zijn. *Hij wist haar bijzonder naar de hand te gaan*, zich naar haar te voegen. *Iemand aan de hand gaan*, believen: *zij kwam er wel, maer om vrou Juno aen de hant te gaen*. [Vond.] *Bij tijts haer aen de hand te gaen*. [Hooft.] *Iemand naar zijne hand wennen*, *zetten*. *Dat is een kolfje naar zijne hand*, wind op zijne molen. — *Ik heb het hem, onder 's hands*, gezegd, in vertrouwen. *Hij heeft eene netelige zaak onder handen*. *Het werk is onder de hand uitgedegen*. *Ik zal dien knaap eens onder handen nemen*, hem te regt stellen. *Hij is nog al onder 's heelmesters handen*. *Iemand geld op hand geven*; bij de krijgsveld dienst gebruikelijk. *Iemand iets in handen geven*, aan deszelfs behandeling aanbevelen. *De oproerigen hadden de wacht op hunne hand*, in hun belang. *Ik heb een glaasje op mijne eigene hand*, ik drink iets bijzonders. *Op zijne eigene hand*, op eigen gezag, *iets doen*. *Het werk loopt mij over de hand*, ik heb het al te drok. *De onlusten namen hand over hand toe*, vermeerdere gaandeweg. — *Iemand eenen brief ter hand stellen*, overhandigen. *Dat staat u wel ter hand*. *Ik heb mijn huis uit de hand gekocht*, niet bij openlijke veiling. *Vleesch uit de hand verkoopen*, niet bij het gewigt. *Dat valt uit de hand*, het voldoet niet aan de verwachting. *Ik heb het uit de eerste hand*, zegt men van de beste koopwaren. *Ik weet het van goeder hand*, van iemand, op wien ik aankan. *Een paard, dat van de hand*, aan de regter zijde, *loopt*, een *vandehandsche paard*. *Iemand van de hand wijzen*, hem een verzoek weigeren. *Deze geschiedenis is van hand tot hand overgeleverd*, van geslacht tot geslacht. *Daar is nog koren genoeg voorhanden*. *Ik zit voor de hand*; eene spreekwijz in het spel: ik moet eerst. *Ik zal het*

voor 's hands, ook voor de hand, maar doen, ik zal er maar eerst mede beginnen. *Gij moet het voor de hand opnemen*, niet uitkiezen. *Iemand de hand vullen*, ook overdragt., voor tevrede stellen, paaijen. Figuurlijk heeft *hand*, nog, verscheidene beteekenissen, als die van schrift: *hij schrijft eene meesterlijke hand*. Eene verteekening, een schuldbriefje: *nadat hij mij betaald had, scheurde ik de hand in stukken*. Een onderschrift van den eigenen naam: *hij toonde mij eene valsche hand*. Zijde, kant; *de linkerhand omgaan*. Hulp: *de hand leenen*. Bezoeking door God: *zwijg toch! het is Godshand*. Magt, vermogen: *het staat niet altijd in uwe hand, uw ongeluk voor te komen*. Geweld: *onverhoeds verviel hij onder roovers handen*. Hetgeen door de hand gemaakt is, als breiwerk, enz.: *zij breidt eene losse hand*. Dat naar eene hand gelijk: *de hand eens aaps, eens ankers*. Eene ijzeren hand, een haak. Zoo heet een wegwijzer op de wegen, en een staak bij bruggen, wanneer de mast eens schips naar beneden moet, insgelijks eene hand. Eindelijk wordt, in den verhevenen stijl, *hand* voor den geheelen persoon genomen: *ontsiet de dood bet een geschepterde hant, dan een vereelte van arbeit*. [Hooft.] Verkleinw. *handje*: *ergens een handje van hebben*, iets doorgaans gewoon zijn, waarvoor men oul. zeide *ligte hand*: *daar sal hi af hebben een lichte hant*. [Van Ghist.] Van hier het onpers. werkw. *handen*, *het handde*, *heeft gehand*; in den dagelijkschen spreektrant gebruikelijk, voor, ter hand staan: *dat handt mij niet*. Voorts: *handig*, *handigheid*. Zamenstell.: *handarts*, (chirurgijn) *handboei*, *handboekje*, *handboog*, *handboom*, *handbreed*, *humbreedte*, *handdadig*, *handdoek*, *handenloos*, *handeuvel*, *handgaauw*, *handgebaar*, *handgeklap*, *handgeld*, *handgemeen*, *handgetrouw*, bij Moonen, voor verbonden bij handtasting, *handgift*, *handgreep*, *handhouden*, *handhouding*, *handlanger*, *handmolen*, *handopening*, *handpaard*, *handschoen*, *handschrift*, *handtasting*, *handvat*, *handverdraai*, *handwater*, *handwerk*, *handwerksman*, *handzaag*, *handzaam*, enz. *Handdwaal* was oul. in gebruik voor handdoek. Zie *dwaal*.

Hand, hoogd. *Hand*, Ulphil. *handus*, Kero *hant*, Oufriid. *hant*, neders. *hand*, eng. *hand*, deen *hand*, zw. *hand*, bij de krimische Tartaren *handa*. Het lat. *hendo*, *prehendo*, heeft er eenige overeenkomst mede. Wachter en Frisch gissen, dat het van het werkw. *haben*, hebben, vasthouden, afkomt, dat oudtijds, bij sommigen, *han* werd uitgesproken, gelijk de Landfriezen zeer daarbij komen. Zoodat *hand* eigenlijk dat lid des ligchaams is, waarmede men iets grijpt en heeft.

HANDE, een onzachtstaartige uitgang om de hoeveelheid, als in soorten verdeeld, aan te wijzen. Hij is ons Nederlanderen voornamelijk eigen, even als *lei*, dat van dezelfde kracht is. In de zamenlating stelt men voor deze uitgangen doorgaans *er*, of *der*, om den tweeden naamval van het woord, waarachter zij komen, aan te wijzen. Ten Kate meent, uit de verwantschape talen te mogen opmaken, dat wij oudtijds een ongelijkv. werkw. *hinden*, *hand*, of *hond*, *gehonden*, d. i. bevatten, begrijpen, houden, gehad hebben, zoodat ons *hande* de soortverdeling der dingen niet onvoegelijk in grepen zoude aanwijzen. Wacht. maakt de afleiding eenvoudiger, van het angels. *cind*, *genus*, eng. *kind*; dewijl niets gemeener is, dan dat de *k* in *h* verandert.

HANDEL, z. n., m., *des handels*, of *van den handel*; zonder meerv. In het algemeen allerlei bedrijf, om aan den kost te komen: *welken handel drijft gij?* Bij uitstek beteekent het den koophandel: *bij dezen vrede is het te hopen, dat Hollands handel zijnen ouden bloei weder bekomme*. *Handel drijven*, *plegen*. Elke onderhandeling over eenige zaak: *in den handel over den vrede te Utrecht*. Het uitwendige levensgedrag, door daden zichtbaar: *bezie eens den handel der Grooten*. *Iemands handel en wandel*. Zamenst.: *handelrijk*.

HANDELEN, bedr. en onz. w., gelijkv. *Ik handelde*, *heb gehandeld*. Bedrijv., behandelen: *zij handelden hem teederlijk*. Iets, bij wijze van koop, verruilen: *hebt gij ook iets te handelen?* Onzijd., koopmanschap drijven: *hij handelt sterk op Lissabon*. Bedrijven: *al zijn leven heeft hij eertlijk en opregt gehandeld*. Behandelen: *hoe zal men dan met zulken knaap handelen?* Gewagen, zoowel van iemand, die eene zaak bespreekt: *hij heeft fraai over dat stuk gehandeld*; als van een boek, geschrift, waarin iets gesteld is: *dat boek handelt over de inenting van de kinderziekte*. Wederzijds eene zaak onder handen nemen: *in die zamenkomst handelde men over den vrede*. Van hier *handelaar*, *handelbaar*, buigzaam en toegevend, *handeling*, koopmanschap, en wijs van iets te doen.

HANDGEBAAAR, z. n., onz., *des handgebaars*, of *van het handgebaar*; zonder meerv. Van *hand* en *gebaar*, van *baren*, *gebaren*, veel beweging maken. *Handgebaar* is derhalve eene bezigheid, waarbij de handen wat te dragen, of iets anders te verrigten hebben. Zie *baren*.

HANDHAVE, z. n., v., *der*, of *van de handhave*; meerv. *handhaven*. Een handvat; bij hetwelk men iets vasthoudt. Het woord begint al te verouden; men vindt het in de overzetting van den Bijbel: *op de handha-*

ven des slots. Het komt van *hand* en *haven*, dat is hebben, houden. Van hier is het bedr. werkw. *handhaven*, *ik handhaafde*, *heb gehandhaafd*, met magt verdedigen: *de regten der menschheid handhaven.* *En handhaaf Jakobs recht.* [L. Bake.] Van hier *handhaver*, *handhaving*, enz.

HANDREIKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik handreikte*, *heb gehandreikt.* Bijstaan, helpen. Van hier *handreiker*, *handreiking.* Van *hand* en *reiken.*

HANDVEST, z. n., v., *der*, of *van de handvest*; meerv. *handvesten.* Eigenlijk eene schriftelijke oorkonde onder eene verzekering, welke men met de hand gaf. Van hier heeten *handvesten* de voorregten van eene stad, of plaats, die op eenen brief geschreven, en met een aanhangend zegel bevestigd zijn.

HANDVOL, z. n., v., *der*, of *van de handvol*; meerv. *handvollen.* Zoo veel men met de hand vatten kan. *Eene handvol duiten.* Eene geringe menigte: *eene handvol volks*; schoon Huijdec. deze en dergelijke spreekwijzen afkeurt, als kunnende dit woord eigenlijk niet gevoegd worden bij zaken, die men niet met de hand omvatten kan. Moonen bezigt nogtans ook *een handvol schepen.* Het verkleinwoord *een handjevol.*

In de tweede uitgave van zijn nederd. Woordenboek geeft Weiland, bij het woord *HANDVOL*, de volgende aanmerking:

Naar mijn inzien moet dit woord als twee woorden geschreven worden, *hand vol*; dewijl men in het meerv. niet zegt *twee handvollen*; maar *twee handen vol.* Ook zou het verkleinw. van *handvol*, *handvolletje* moeten zijn; maar men zegt en schrijft: *een handje vol.*

HANEKRAAI, z. n., m., *des hanekraais*, of *van den hanekraai*; meerv. *hanekraaijen.* Eene kraaijing des haans. *Haan gekraai* is onzijdig, en lijdt geen meervoud.

HANG, z. n., m., *des hangs*, of *van den hang*; meerv. *hangen.* Hout, of touw, waaraan men iets ophangt. In het bijzonder eene schuur, waar men vleesch of visch te rooken hangt. Van *hangen.* Zamenst.: *bokkinghang*, enz. In Rotterdam hoort men *het hang*, voor eene straat, waarschijnlijk voor *het hangen*, namelijk *het hangen van den dijk*; even als men zegt *het hangen van den berg.*

HANGEL, *hangelen*, zie *hengel*, *hengelen.*

HANGEN, bedr. en ouz. w., ongelijkvl. *Ik hing*, (*hong*), *heb gehangen.* Ophangen: *hij hing het papier te droogen.* Aan de galg hangen: *het geregt deed uitspraak, dat hij gehangen zoude worden.* Overdr. *zijn geld aan iets hangen*, uitgeven; *zijn hart aan iets hangen*, overgeven: *al die hun hart aan 't werelds hangen.* [H. de Gr.] Onzijd. *Het uurwerk hangt aan den muur.* *De dief heeft reeds drie maanden gehangen.* *Tusschen hangen en worgen*;

eene spreekwijs, om een gewis, schoon anders in zijne soort onzeker, gevaar uit te drukken. Het voorkomen van hangen hebben: *daar hangen dikke wolken aan de lucht.* Overdr. *Hem hangt een zwaar onheil over het hoofd.* Op zijde hellen: *dat huis, die molen hangt wat.* *Het hoofd op de schouder laten hangen.* Scheef staan, leunen: *wat staat hij daar te hangen?* Zachtken aan eene schuinte loopen; in den dichterlijken stijl: *de grazende kudde hing aan den vruchtbaren heuvel.* Voorts wordt dit werkw. op de volgende wijzen nog gebruikt. *De menigte bleef aan de lippen van haren wijzen leermeester hangen*, zij konde van het gehoor niet afgetrokken worden. *Hoe zou mijn aandacht aan zijn lippen blijven hangen.* [Hoogvl.] Sterke genegenheid voor iets hebben: *zijn hart hangt aan het goed.* Naauw aan iets verbonden zijn: *de vrede hangt aan den uitslag van dien krijg.* Dralend behandeld worden: *zijne zaak hangt nog voor het hof.* *Die zaak hangt nog aan den spijker*, zij is nog onbeslist. *In twijfel hangen.* Van hier het deelw. *hangende.* *Met hangende pootjes komen*; een dagelijksch spreekwoord, van iemand gebruikt, die alleronderdanigst iets verzoekt. *Met hangende wieken te huis komen*, met beschaamdheid afdeinzen. Zelfstandig: *het hangen van den berg*, deszelfs zijde. Zamenst.: *hangbast*, galgebok, *hangblaker*, *hangbord*, *hangdief*, voor beul, in Cl. Spiegel, *hanggat*, een talmer, *hangijzer*, *hangkamer*, *hangkorf*, *hangman*, beul, *hangmat*, *hangoor*, een slordige vent, ook zekere tafel met hangende bladen, *hangschuur*, *hangslot*, enz. Vond. bezigt *hangwieken*, voor de wieken laten hangen.

Hangen, hoogd. *hangen*, Kero, Otrid., neders. ook *hangen*, eng. *to hang*, angels. *hangan*, deens. *hänge*, ijsl. *hanga*, Taltiaan en anderen *hahan*: en even dit doet Adelung gissen, dat het van *ha*, dat is hoog, afstamt.

HANS, een verkorte mansnaam, voor *hannes*; van het lat. *Johannes*, uit het hebr. *Jehochanan*. Het verkleinwoord is *hansje*, van waar de schertsende uitdrukking, in het gemeene leven, om op de gezondheid der, nog ongeborene, vrucht te drinken: *hansje in den kelder!* Zamenst.: *hansworst*, eene benaming van eenen potsenmaker, in de schouwtooneelen; ook *hansop*, eene speelpop der kinderen, die op de wijs van zulken tooneelgek opgekleed is. Om de gelijkheid, heet zeker nachtgewaad der kleinen, ook *hansop*. Na het invoeren van het christendom, was deze doopnaam, *Hans*, in menigvuldig gebruik: en, even daarom, werd het vaak een naamwoord van eenen iegelijken persoon. Frisch haalt daarvan een voorbeeld aan uit den keizerlijken artikelbrief bij Fronsberg: *niet mand, hij zij wie hij zij, klein- of grootmans, mag eenen kwaaddoener aanhouden*, dat is,

ieder, arm of rijk. Dit woord bepaalt dan de beteekenis geenszins; behalve dat het gebruik er eene soort van verachting mede verknocht heeft: alleen het bijgevoegde woord geeft aan hetzelfde de bepaling. Zoo noemen wij, thans nog, iemand eenen *grooten hans*, of *grootthans*, een' groot heer; eenen *pochhans*, *pofhans*, eenen snoever; eenen *smalhans*, hem, die eene schrale keuken houdt, anders *schraalhans*: *schraalhans is daar keukenmeester*, daar valt niet veel te eten en te drinken.

HANSWORST, z. n., m.; meerv. *hansworsten*. De benaming van eenen potsenmaker, in de schouwtooneelen. In sommige streken van Duitschland geeft men hem den naam van *pekelharing*; in Frankrijk wordt hij ook *Jean potage*, in Italie *macaroni*, in Engeland *jak pudding* genoemd; alle benamingen van zekere spijs ontleend. Waarschijnlijk hebben deze grappenmakers oudtijds hunne aardigheden, onder het ruw en gulzig eten van deze of gene spijs, aan den dag gelegd.

HANTEREN, bedr. w., met eenen basterduitgang; gelijkvl. *Ik hanteerde, heb gehanteerd*. Behandelen. Van hier *hantering*, kostwinning.

HANZE, (*henze*), z. n., v., *der*, of *van de hanze*; meerv. *hanzen*. Een verouderd woord, dat eertijds een verbonden gezelschap beteekende, gelijk *hans* een lid van hetzelfde uitdrukte. Het is nog overig in de samenstelling van *hanzesteden*, of, met den klank op de middelste lettergreep, *hanzeesteden*, in het middeleeuw. lat. *urbes ansaticæ, anseaticæ, hanseaticæ*; dat zijn steden, die met elkander eene *hanze*, een verdrag, aangegaan hebben. Door dezelve verstond men die steden, in Duitschland en naburige rijken, die, omtrent het jaar 1241, ten behoeve des koophandels, een verbond maakten. Wijken nu nog, onder dien naam, de steden Bremen, Lubek, en Hamburg; gelijk de twee laatstgenoemde daartoe den voornaamsten grond legden. Men spelt en spreekt niet goed: *hanzeesteden*; alhoewel het gebruik dien misslag reeds schijnt gewettigd te hebben. De *doling* is, zeker, ontstaan uit een denkbeeld, als beteekende dit woord steden *aan zee* gelegen; daar van de 66, of, naar anderen, van de 88, maar een gering deel die ligging had.

Dit woord *hanze* is ook nog kennelijk in *hanzebeker*, (*hansbeker, hensbeker*), beteekenende, eigenlijk, eenen grooten beker, welken, boordevol geschonken, iemand, die in eene *hanze*, als lid, werd aangenomen, uitdrinken moest; eenen *berkenmeijer*. Van hier noemt men nog eenen *hanzebeker* eene groote bokaal, die, door eenen nieuweling, in sommige gezelschappen, of, bij plegtigheden, door het gansche gezelschap, geleidigd wordt.

HAP, z. n., m., *des haps*, of *van den hap*; meerv. *happen*. Zoo veel, als men met den mond kan begrijpen, hetzij een beet, hetzij eene lepelvol. Van hier het onz. werkw. *happen*, bij Kil. *prendere, capere*; waarvan, misschien, ons *hapschaar*, ook *happa*, bij de kinderen gebruikelijk: *het is happa!* Voorts *happig*, begeerlijk, *happigheid*. Het woord bootst den klank van den mond na, als men met denzelfden naar iets hapt. Het zamengest. *hapschaar, hapscheer*, van het mannelijk geslacht, is, in het gemeen, een zeer begerig mensch; doch ook, in het bijzonder, een spotnaam van geregtsdienaren.

HAPEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik haperde, heb gehaperd*. Stuiten, stooten: *het werk hapert*. Te kort schieten: *het hapert hem aan geld*. 't Geen aan de voorgaande manier scheen te *haperen*. [Hooft.] *Een haperend schip* bezigt Vond., voor een schip, dat vastgeraakt is. Hakkelen met de tong: *hij kan de les, zonder haperen, opzeggen*. Van hier *hapering*. Het komt, denkkelijk, van *hopen*, dat is *haften, heften*, hechten, vastmaken; zoo dat het een voortdur. werkw. is.

HAPPEN, *happig*, zie *hap*.

HARD, bijv. n. en bijw., *harder, hardst*. Dat zich niet laat indrukken; het tegendeel van week. *Harde steen. Hard brood. Harde eijeren*. Overdr. geeft het ons een denkbeeld van iets, dat met eene kracht, voor welke men wijken moet, werkt. *Harde vorst. Harde winter. Harde storm. Harde krijg. Harde koorts. Door harden hongersnoodt gedreven*. [Hoogvl.] Van iets, dat ons zeer treft. *Harde taal. Hard antwoord. Hard bescheid*. Dat eene zekere ruwheid heeft. *Harde stijl*. Dat iets uitstaan kan. *Een hard paard. Een hard man. Een harde kop*. Eene hevigheid, sterkte naar zijnen aard. *Hard loopen. Hard roepen. Het is hard koud; hij is hard ziek. Eene harde stem*. Streng: *iemand hard behandelen*. Onbuigzaam: *zijt gij nog zoo hard van hart?* Moeijelijk. *Hoe hard valt het, zijne wederhelft, door den dood, te verliezen!* *Die man heeft het hard*, hij heeft met groote rampen te worstelen. Hooft bezigt *het hard* voor den harden grond. Van hier *hardachtig, hardheid, hardigheid*. Zamenst.: *hardebol*, een stijf hoofd, *hardhoorend, hardhoorig, hardlijvig, hardlooper, hardnekkig, hardvochtig*, enz.

Hard, hoogd. *hart*, Ulphil. *hardus*, Kero en Otfrid. *harto*, neders. *hard, harde*, angels. *heard*, eng. *hard*, ijsl. *hardur*, deen. *haard*, zw. *hardt*. Eertijds heette het ook groot, vast, sterk, dapper. Het sp. *harto*, veel, en het fr. *hardi*, koen, vloeijen uit deze bron. Het gr. *καρτος*, waarvan *καρτερος*, dapper, *καρτα*, zeer, hebben hiermede eenige overeenkomst.

HARDDRAVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik harddraafde*,

heb geharddraafd. Zeer hard loopen; van paarden gebruikelijk. Van hier *harddraver*, *harddraverij*, *harddraving*.

HARDEBOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hardebolde*, heb gehardebold. Met harde bollen, dat is hoofden, tegen elkander stooten. Overdr., iets hevigt uitstaan: *met het schip tegen de dollen zee en felle winden te kunnen hardebollen*. [Bogaert.] Insgelijks, in strijdige gevoelens zich sterk tegen elkander verzetten: *zij waren braaf aan het hardebollen*, in de gemeenzame verkeerling.

HARDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik hardde*, heb gehard. Bedr., hard maken. *Staal harden*. Uitslaan, verduren: *de schepelingen konden de koude niet harden*. Zich bedwingen: *hij konde het niet harden; hij moest het hem zeggen*. Onzijdig.: *ik kan niet langer harden van de koude*. Van iemand, die van alles voorzien is, zegt men: *gij kunt het daar wel harden*.

HARDER, zie *herder*.

HARIG, bijv. n. en bijw., *hariger*, *harigst*. Van haar. Met haar bezet. Ook zegt men van eene drooge, verschroeiende lucht, *eene harige lucht*. *Haeren* is bij Kil. *urentem spirare auram*; ook *haersch*, voor *heersch*, *heesch*.

HARING, z. n., m., *des harings*, of *van den haring*; meerv. *haringen*. Zekere visch, voor den koning der visschen gehouden. *Vette haring*. *Haring kaken*. *Ten haring varen*. *Ik zal er haring of kuit van hebben*; gemeen spreekw., voor: ik zal het eens wagen, ik krijg dan, wat ik krijg. *Zijn haring braadt daar niet*, d. i. men braadt daar voor hem geen haring; gemeene spreekwijs, voor: hij wordt daar niet vriendelijk onthaald. Zamenstell.: *haringbuis*, *haringdrooger*, *haringkaker*, *haringpakker*, *haringpakkerij*, *harington*, *haringvanger*, *haringvangst*, *haringvisscherij*, *haringwijf*, enz.

Haring, hoogd. *Håring*, neders. *hering*, middeleeuw. *harenga*, ital. *aringa*, sp. *harinca*, fr. *harang*, *hareng*, angels. *haering*, eng. *herring*. Naardemaal l en r, twee tongletters, dikwijls verwisselen, heeft men het van het lat. *halec* afgeleid, hetwelk, zonder twijfel, van het gr. ἄλς, zout, afstamt, omdat men dien visch reeds vroeg inzoutte. Ten Kate brengt het tot het angels. *haeran*, vergaderen, om het vergaderen bij scholen, aan dien visch eigen.

HARK, z. n., v., *der*, of *van de hark*; meerv. *harken*. Een zeker getand gereedschap voor den tuin; ook voor het hooi, en het land. Van hier het bedr. w. *harken*: *den tuin harken*; *het hooi harken*. Voor hark zegt men ook *herk*. Misschien vindt het zijnen oorsprong in het oude *eren*, ploegen.

HARLEKEIN, z. n., m.; meerv. *harlekeinen*. Grappenmaker, op het tooneel. Van het fr. *arlequin*, ital. *arlecchino*.

HARMONIE, z. n., v., *der*, of *van de harmonie*; het meerv. is niet in gebruik. Dit onduitsche woord, uit het gr. afkomstig, geeft eene verbinding van onderscheidene deelen te kennen. Het menigvuldige gebruik van de hoogd. schrijvers, die hetzelfde gewoonlijk bezigen, heeft dit woord bijna een burgerregt, in onze taal, gegeven, zoodat de nieuwste en keurigste schrijvers hetzelfde beginnen te bezigen: *zij geven aan zijnen geheelen stijl die zachte harmonie*. [Feith.] Zoo begint men ook reeds het bijv. naamw. *harmonisch* te gebruiken. Men bedient zich van dit naamw., om, daardoor, of uit te drukken de overeenstemming der beelden en verwen, in de schilderkunst, of die der toonen, in de zangkunst, of die der woorden en zaken, in den schrijfstijl. In het gemeene leven drukt het ook uit de overeenkomst van den wil en de genegenheden: *in goede harmonie met elkander leven*.

HARNAS, z. n., o., *van het harnas*; meerv. *harnassen*. Een oudtijds gebruikelijk wapentuig, meest van ijzer, om daarmede het ligchaam, tegen pijlen en ligte kogels, te bedekken. *Een harnas aangespen*. Overdr.: *ik zal daarover het harnas niet aangespen*, ik zal mij dat zoozeer niet aantrekken. Vond. heeft *het harnas tegen iemand dragen*.

Dit woord luidt in het middeleeuw. duitsch *harnachs*, middeleeuw. lat. *harnascha*, hoogd. *Harnisch*, eng. *harness*, fr. *harnois*, *harnas*, sp. *arnes*, ital. *arnese*, deen. en zw. *harnesk*, ijsl. *harneskia*. Wachter en Frisch leiden het af van het bijv. naamw. *ähren*, *ehern*, *eisern*, ijzeren, in het angels. *iren*. Men kan in die gissing berusten, zoo men niets beters heeft.

HARP, z. n., v., *der*, of *van de harp*; meerv. *harpen*. Zeker snaarspeeltuig. *Harp* is ook eene koperen zeef, waarover men de granen stort, om die te zuiveren; van hier het bedr. w. *harpen*, het graan met de harp zuiveren. Zamenst. *harpslager*, *harpspeler*, anders *harpenaar*. Van *harp* is ook het werkw. *harpen*, op de harp spelen, gevormd.

HARPIJ, z. n., v., *der*, of *van de harpij*; meerv. *harpijen*. Een gedrocht uit de fabelleer der Grieken, dat, door de dichters, vertoond werd, voorzien met een vrouwenaangezicht, met ooren van eenen beer, en handen met vreeselijke klauwen gewapend; van het gr. ἄρπυνη. *Roofzuchtige harpijen*. [Vollenh.] De dichters bedienen zich inzonderheid van dit woord, als zij de onheilen van den twist, onder dit beeld, krachtig voorstellen. *Een twistharpij, die 't stil gemoet ontsteekt in toorn*. [Hoogvl.]

HARPLUIS, z. n., o., *van het harpluis*; zonder meerv. Geteerd werk, van oude touwen gemaakt, hetwelk men in de reten van schepen inbreeuwt.

HARPOEN, z. n., m., *des harpoens*, of van den harpoen; meerv. *harpoenen*. Een werktuig, bij de walvischvangst gebruikelijk, eene werpspiets, met weerhaken voorzien, die aan eene lijn gebonden, den visschen in de huid geworpen wordt. Van het gr. *αρπη*, eene kromme sikkel, een klauw, een haak. Van hier het bedr. w. *harpoenen*, met den harpoen treffen, en *harpoener*, iemand, die dat doet, waarvoor Zorgdr. *harpoenier* heeft. Zamenstell.: *harpoenstok*, *harpoenwonde*.

HARPUIS, z. n., o., *van het harpui*; zonder meerv. Zekere harsachtige stof, waarmede men de huid van een vaartuig bestrijkt, om het tegen het gewormte te beveiligen. Van hier het bedr. w. *harpuizen*, met harpui bestrijken.

HARRE, zie *her*, *herre*.

HARREWAREN, onz. w., gelijkvl. *Ik harrewarde*, heb *geharreward*. Stribbelen, twist zoeken. Van hier *harrewarrerij*. Ten Kate schrijft *haerwarringen*.

HARS, z. n., v., *der*, of van de hars; zonder meerv. Een klevend sap, dat uit eenige boomen vloeit. Sommigen verkiezen het onz. geslacht, gelijk ook in geheele streken van ons Vaderland *het hars* gehoord wordt. Halma, Pieteren en anderen stellen het vrouwel. Van hier *harsachtig*, *harsboom*.

HARSEN, zie *hersenen*.

HARST, z. n., m., *van den harst*; meerv. *harsten*. Het rugstuk van eenen os. Verkleinwoord *harstje*: een *varkensharstje*. Van *harsten*, *hersten*, *herdsten*, bij Kiliaan *braden*, *assare*. Hiermede komt het lat. *ardere* overeen.

HART, z. n., o., *des harten*, of van het hart; meerv. *harten*. Die bekende vleeschklomp in het ligchaam van mensch en dier, die, door zijne beurtelingsche opening en sluiting, het bloed uit de bloedaderen inlaat, en door de slagaderen uitstoot; de bron des levens en der warmte. *Nadat hij onthoofd was, liet de Regter hem het hart uit het ligchaam halen. Iemand het hart met eenen moorddolk doorstooten. Het hart slaat*, het opent en sluit zich: *het hart klopt*, deze opening en sluiting is sneller, dan gewoon. In den sierlijken stijl zegt men van eene zwangere moeder, dat zij *het kind onder haar hart draagt. Nu is mijn hart ligter*, de angstige zorg is over; daardoor toch wordt het bloed naar het hart gejaagd, en de borst wordt gedrukt. Men zegt ook: *Nu is er mij een steen van het hart. — Hij ligt mij na aan het hart*, ik zorg teeder voor hem. *'t Hart ligt hem hooger*, hij is hoogmoedig. [Paffenr.] In denzelfden zin gebruikt Hooft de spreekwijs: *het hart te hoog hebben*. Figuurlijk wordt het hart genomen voor het uitwendige deel, waaronder het hart ligt; de borst: *zink aan dit klop-*

pend hart, en voel, of ik het ben. [Feith.] Ook voor den gauschen persoon, schoon met opzigt tot eene teedere betrekking op anderen: *harten, voor elkaar geschapen, scheidt de God der liefde niet.* [Feith.] Het midden van iets: *het hart van eenen boom*. Ook: *in het hart van de zee, van den winter, van den zomer*; hier gebruikt men, in de dagelijksche taal, het verkleinw. *hartje*. Dat naar een hart gelijkt: *een gesuikerd hart*, een gebak. In het meerv. *harten*, in het kaartspel, waarvan *hartenaas*, enz. Inwendige levenskracht: *wijn versterkt het hart*. De gedachten, de inwendige voorstellingen van eene zaak: *ik heb allang in mijn hart gehad. — Hij draagt het hart op de tong*. Het geweten: *uw hart heeft u reeds veroordeeld*. Lust en trek naar iets: *hij heeft zijn hart aan die dingen opgehaald*. Moed: *hij had het hart niet, om hem aan te tasten. — Lumey, latende door deze en dusdanige woorden, zich 't hart onder den gordel steken.* [Hooft.] Dit heet ook: *iemand een hart onder den riem steken*, dat, wel eens, verkeerdt gezegd wordt: *iemand eenen riem onder het hart steken*. De spreekwijs is duidelijk, als men zich iemand verbeeldt, die tot den strijd aangegord is, en den oorlogsriem om den middel draagt; terwijl hij van binnen vol vrees is; zulk eenen *een hart onder den riem steken*, is, hem moed inboezemen. Liefde, teedere genegenheid, aandoening: *hij won aller harten. De gesneuvelde held ligt in het hart van alle weldenkende vaderlanders begraven*. Hierheen behooren de spreekwijzen: *harten roeren, bewegen, breken, wonden, treffen, gaande maken. Zijn hart voor iemand sluiten*. Het gemoed: *die taal was voedsel voor het hart. Tot iemands verstand en hart spreken. Van harte*, opregtelijk. *Iemand van harte lief hebben*; dit heet ook: *uit grond des harten. Ter harte. Iets ter harte nemen, behartigen*. Deze uitdrukking is nog een spoor van het vr. geslacht, waarin dit woord, bij de Ouden, voorkomt. Hooft bezigt zijn *hart eten*, voor grooten spijt over iets hebben. Verkleinwoord *hartje*, om de genegenheid uit te drukken: *mijn hartje!* Ook zegt men, *in het hartje*, voor, in het midden, of in het beste gedeelte: *in het hartje van den nacht. In 't hartje van de Mei.* [Moon.] Van hier *hartelijk, hartelijkheid, hartig*. Zamenst.: *hartader, harteleed, harteloos, hartelust, hartenet, hartvang, doodelijke flauwte, hartewee, hartzeer*, enz. Hooft heeft *hartsteken*: *hartsteeken doodt*. Thans zegt men, in gemeenzame taal, *hartstikken*.

Hart, hoogd. *Herz*, Isidor., Ker., Otrid. *herz*, Ulphil. *hairto*, angels. *heort*, eng. *heart*, neders. *hart*, deen. *hierte*, zw. *hjerter*. Hiermede heeft vele gelijkheid het gr. *καρδια*, καρ, lat. *cor*.

HARTOG, zie *hertog*.

HARTSTOGT, z. n., m., *des hartstogts*, of *van den hartstogt*; meerv. *hartstogten*. Drift, genegeheid, aandoening. *Ongeregelde hartstogten*. *Zijne hartstogten waren in beweging*. *Zijne hartstogten bedwingen*. Dit woord wordt in het mannel. en vrouwel. geslacht gevonden. Misschien doet men best, het, even als het enkele togt, mannel. te nemen.

HASPEL, z. n., m., *des haspels*, of *van den haspel*; meerv. *haspels*, en *haspelen*. Een werktuig, waarop men het garen, van de spoel en den klos, windt. Het spreekwoord, *op den haspel passen*, beduidt naauw toezien, alles nagaan. *Dat is een haspel van een mensch*; in den dagelijkschen stijl, voor: dat is een sukkel, een halve gek. Wanneer men iets uitdrukt, dat met iets anders niet strookt, zegt men: *dat sluit als haspelen in eenen zak*. Een houtje in de viool, regt onder de brug, om des klanks wil er ingezet, draagt insgelijks dien naam; gelijk ook een zeker oorlogstuig zoo genoemd wordt, anders een vriesche of spaansche ruiter geheeten, zijnde een hark met ijzeren punten, om den weg af te sluiten. Van hier het bedr. gelijkvl. w. *haspelen*, dat, eigenlijk, garen op den haspel winden aanduidt. en figuurlijk, verwarren uitdrukt. *Alles door elkander haspelen*. *De Etna haspelt gesmolten steenen en klippen in de lucht*. [Vond.] Ook: *over eene zaak haspelen*. Van hier *haspelaar*, *haspeling*, *haspelraam*, *haspelwerk*.

HASSEBASSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hassebaste*, *heb gehassebast*. Hoofdbreken met iemand hebben: ook tieren, razen; in de gemeenzame verkeering. *Dezen met zijn hassebasen*. [Geschier.] *En eerloos hassebasen*. [J. De Deck.] Oud. heeft *hassebasserij*.

HATEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik haatte*, *heb gehaat*. Haat toedragen. *Iemand haten*. *De zonde haten*. Niet goedkeuren; in den gemeenzamen stijl: *ik haat het aan dit huis, dat het er zoo rookt*. Van hier *hater*, *haatster*, *hatelijk*, waarvoor oul. *hatig* in gebruik was: *en in een hatigh hof*. [Vond.] Zie verder *haat*.

HAVE, z. n., v., *der*, of *van de have*; zonder meerv. Dat, hetwelk iemand bezit, goederen, middelen; van *hebben*, oul. *haven*. *Neem al den buit, de have, en al het vee*. [Hoogvl.] Zoo ook *varende have*, voor roerende goederen. Ook dieren die ons eigendom zijn: *levende have*. Van hier *haveloos*, niet, gelijk men dikwerf meent, iemand, die niet gehavend, maar die zonder have, die arm is; en daarvan vuil, slordig, dewijl armen doorgaans slordig zijn; *haveloosheid*, angels. *heafenteas*, *heafenteaste*. Voorts *havezaat*, oudtijds *avesate*, *avesathe*, van *have*, en *zitten*. Men noemt, in eenige streken van Gelderland, met dien naam eene heerenbehuizing, waarbij men have en goederen heeft, op het platte land.

HAVEN, z. n., v., *der*, of *van de haven*; meerv. *havens*. Eene veilige en beslotene plaats voor schepen. *Om eens de haven in te varen*. [Hoogvl.] *Hij is in behouden haven*, hij is buiten gevaar. *Hij is op eene vreemde haven geweest*, bij eene ontuchtige vrouw. Figuurlijk, voorgesteld doel: *hij is in de haven zijner begeerte*. In de haven zijns heils te sneuvelen. [Hooft.] Van hier noemen de dichters den hemel, het groote doel onzer streving, met dien naam: *mijne volle ziel koos de Deugd ter geleidsvrouw naar deze zalige haven*. [Feith.] Van hier *havencijs*, *havengeld*, *havenloos*, zonder haven; *havenmeester*, *havenregt*, enz.

Haven, hoogd. *Hafen*, in eenige oude schriften *hab*, *habe*, neders. *haven*, eng. *haven*, deen. *havn*, zw. *hamn*, gall. en wall. *aber*, fr. *havre*, middeleeuw. *habulum*. De afleiding van *haben*, hebben, door Frisch voorgestaan, is niet onwaarschijnlijk, omdat de schepen, daar, buiten gevaar, en behouden zijn.

HAVENEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik havende*, *heb gehavend*. Onz., in eene haven ten anker komen; schoon het woord meest bedr. gebruikt wordt, voor reinigen: *de kinderen havenen*. Ook op land of tuin toegepast: *gij moogtze naar uw lust Gehavent, met goet zaet bezaeien, en gerust den oogst verwachten*. [Moon.] Van hier *havening*: *en wat hem ter havening wierd toegezonden*. [Bogaert.] *Uw tuin stont wilt, en riep luitkeels om havening*. [Moon.] In den gemeenzamen stijl heet het ook afrossen: *hij werd daar deertijk gehavend*.

HAYER, z. n., v., *der*, of *van de haver*; zonder meerv. Een bekend graangewas voor paarden. Zamenst.: *haverbezie*, *haverbrij*, *haverkort*, *havermeel*, *haverpap*, *haverstroo*. **HAYERIJ** (*averij*), z. n., v., *der*, of *van de haverij*; meerv. *haverijen*. Schadevergoeding aan hen, wier goederen, in eenen storm, over boord geworpen moesten worden; welke vergoeding door hen geschiedt, wier waren, op denzelfden bodem ingescheept, behouden in de haven komen. In het algemeen alle schade en onkosten, die, bij eenig ongemak der schepen of onheil op reis, geleden zijn. In het fr. *avarie*.

HAVEZAAT, zie *have*.

HAVIK, z. n., m., *des haviks*, of *van den havik*; meerv. *havikken*. Zekere roofvogel. Zamenstell.: *havikskruid*, *haviksneus*. Hooft bezigt *havik op den tuin*, voor verspieder. Van *haben*, *haven*, houden, vasthouden, grijpen.

HAZELAAR, z. n., m., *des hazelaars*, of *van den hazelaar*; meerv. *hazelaren*. Hazelenootboom. De vrucht heet *hazelnoot*. — Naar dezen boom, of deszelfs vrucht, heet de korhoen *een hazelhoen*. En een zeker kruid, mansoor, draagt den naam van *hazelwortel*.

HE, een tusssenwerpsel, dat gebruikt wordt, wanneer men iemand roept: *he! hoor eens!* of ook, in den vertrouwelijken omgang, als men zich verwondert: *he! zegt gij dat?*

HEBBEN, bedr. w., onregelm. *Ik had, ik heb gehad*. Houden: *ik heb eenen stok onder den arm*. Vasthouden: *hebt gij hem?* Bezitten: *die man heeft veel goed*. Voorzien zijn met iets: *sommige diertjes hebben acht voeten*. Ondervinden: *honger, dorst hebben*. Oefenen: *geduld met iemand hebben*. Verkrijgen: *morgen zult gij uw geld hebben*. Bekleeden: *een groot gezag hebben*. Toelaten: *mijne ouders willen het niet hebben*. Moeten; met de onbepaalde wijs achter zich: *ik heb mij voor alle ondeugd te wachten*. — *Ik heb veel te doen*; in de gemeenzame verkeer, ook: *ik heb veel nering — verkoop veel*. Oul. was zich hebben, of liever hem hebben, voor zich gedragen, in gebruik: *ende David had hem (d. i. zich) oec wijselick*. [Bijb. 1477.]

Hebben wordt ook als een hulpwoord gebruikt, wanneer deszelfs tegenwoordige en onvolmaaktverledene tijd *heb, had*, gelijk ook het deelwoord *hebbende*, ontleend worden, om, met het verled. deelw. van andere werkwoorden, derzelve volmaaktverled. en meer dan volmaaktverled. tijden te vormen. *Ik heb gedrukt, ik had gedrukt, gedrukt hebbende*. Alle bedrijvende werkwoorden nemen dit hulpwoord bij zich: *ik heb hem de hand gedrukt*. Alle wederkerende werkwoorden: *hij heeft zich geschaamd*. Onpers. werkwoorden: *het heeft geregend*. Sommige onzijd. werkwoorden: *hij heeft geslapen*. In het oude alem. van de achtste of negende eeuw vinden wij, door dit hulpwoord, den toekomenden tijd uitgedrukt. In sommige gevallen vereischt dit hulpwoord *hebben* niet het verledene deelwoord, maar de onbepaalde wijs der werkwoorden achter zich: te weten, wanneer die werkwoorden eene onbepaalde wijs, zonder *te*, aannemen, als: *ik moet gelooven*. Zulke werkwoorden zijn: *doen, durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen*. Als ook, die eene gewaarwording uitdrukken: *hooren, leeren, voelen, zien*. Dezen worden dus gebruikt: *ik heb hem doen geeselen*. *Ik heb hem niets durven weigeren*. *Ik heb hem niet kunnen spreken*. *Ik heb hem laten varen*. *Ik heb hem moeten beloven*. *Ik heb hem niet mogen aantreffen*. *Ik heb hem willen zeggen*. *Ik heb hem hooren vertellen — hem leeren kennen — hem voelen kruipen — hem zien opklimmen*. Niet: *ik heb hem gedaan geeselen*, enz. Van hebben is *hebber*, en *hebster*, niet buiten zamenst. gebruikelijk: *een bevelhebber*, enz. Zoo ook *hebbing*, als *magthebbing*, *heerschappijhebbing*. [Oud.] Van hier *hebachtig*, *happig*, *hebbelijk*, (*hebbelijke handjes*, bij Hooft), *hebbelijkheid*, *hebzucht*, *hebzuchtig*.

Hebben, hoogd. *haben*, Ulphil. *haban*, Kero *haben*, angels. *haebban*, neders. *hebben*, zw. *hafwa*, eng. *have*, fr. *avoir*, lat. *habere*, ital. *avere*, sp. *aver*, in het pamfijl., naar de getuigenis van Favorinus, *αβειν*, in het arab. *havi*.

HEBREER, z. n., m., *des hebreërs*, of van den hebreer; meerv. *hebreërs*, *hebreen*. Een nakomeling van Heber, uit den Bijbel bekend. Van hier het bijv. woord *hebreewsch*. *De hebreewsche taal*. *Hij leest het hebreewsch*. **HECHT**, bijv. n. en bijw., *hechter*, *hechtst*. Vast aaneen gevoegd. *Een hechtwerk*. Figuurlijk, duurzaam: *men had een hechte vrede te verwachten*. [Hooft.] Van hier het bedr. en onz. gelijkvl. w. *hechten*, *ik hechtte*, *heb gehecht*. Aan elkander vastmaken: ook overdr.: *zijn hart aan het goed hechten*. Onzijd., vast zijn: *dat wil niet hechten*. Overdr.: *waarop geen valsheid hecht*. [L. Bake.] Voor *hechten* is ook *heften*, *oul. haf-ten*, in gebruik geweest. Van hier *hechtenis*, *hechting*, *hechtset*, *hechttheid*.

HEDE, z. n., v., *der*, of van de hede; zonder meerv. In Groningen verstaat men daardoor werk, of de grofste, ruigste draden van den hennep. Naar den groning. tongval moest het *heede* geschreven worden. Kiliaan heeft *hede*, hoogd. *Hede*.

HEDE, een verouderde uitgang van zelfst. naamwoorden, waarvoor wij thans *heid* bezigen. Van dit *hede* heeft men het meerv. *heden*. Zie *heid*.

HEDEN, (oul. ook *huiden*), een bijwoord van tijd. De tegenwoordige dag. *Zij is heden begraven*. *Heden morgen*, *heden middag*, enz. *De dag van heden was een zeldzame dag*. Van hier het bijw. *hedendaags*, en het bijv. naamw. *hedendaagsch*. Hooft bezigt het *hedensch krijgsgebruik*. Het heeft vele overeenkomst met het lat. *hodie*; doch het stamt, zeer waarschijnlijk, af van het oude voornaamw. *ha, he, hi*, hij, deze, hebr. *ho*. Dit is duidelijker te zien uit het Goth. *hita*, Othfrid. en Notker. *hiuto*, *hiut*, Ker. *hiutu*.

HEEF, zie *hef*.

HEEL, bijv. n. en bijw. Geheel. Meest in de dagelijksche taal gebruikelijk: *zij heeft den heelen dag gearbeid*. In den schrijfstijl gebruikt men beter *geheel*. Als bijwoord heeft het de beteekenis van zeer: *zij is heel ziek*. *Anders zoude ik er nog al heel wat tegen kunnen zeggen*. — *Het is heel wel*. *Heel en al*, ganschelijk. *Heel* heeft ook de beteekenis van genezen, van *heelen*. *De wonde is weder heel*. Niet gebroken: *de schotel is nog heel*. *Heels huids*. [Vond.] Alles in den vertrouwlijken spreektrant. Van hier *heelheid*. Zie *geheel*.

HEEL, bijv. n. en bijw., *heler*, *heelst*. Achterhoudend, niet vriendelijk. *Zij kwam mij zoo heel voor*. *Hij is niet heel tegen zijne vrien-*

den. Van hier *heelheid*, onvriendelijkheid. Van *heelen*, verbergen.

HEELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik heelde, heb geheeld*. Bedr., heel maken, genezen. *Ik hoop uwe wonde ras te heelen*. Onz., beter worden: *de wond begint te heelen*. Van hier *heeling*. Zamenst.: *heelkunst, heerkruid, heelmeeester, heelpleister, heelvleesch*, enz.

Heelen, oul. *heilen*, moesog. *hailjan*, angels. *hoelan*, alem. *heilon*.

HEEM, z. n., o., *des heems*, of *van het heem*; meerv. *heemen* en *heemsteden*. In Groningen verstaat men, door dit woord, eene afgegravenen werf, waarop eene boerenbehuizing staat. Van hier *heemstede, heemstedegeld*. Bij Kiliaan, die het vertaalt door *domus, patria, locus natalis*, is het *hejm*. Het is hetzelfde als het hoogd. *Heim*, angels. *ham*, neders. *heime*, zw. *heim*, eng. *home*. Men kent dit nog in ons *inheensch*, en *uitheensch*, voor inlandsch en uitlandsch, *heimelijk, geheim*, dat binnenshuis, of in het verborgene, geschiedt. Van *heem* stamt het woord *heemraad, heemraadschap*, af. Door *heemraden* verstaat men, gewoonlijk, zulke aanzienlijke ambtenaren, die het toezigt op de dijkwerken hebben: *de heemraden van het hondsbosch*, enz. Men kan de verklaring, door Kil. opgegeven, aannemen, als zijnde lieden, die het vaderlandsche *heem*, den algemeenen grond, met zorg gadeslaan. De oudheid van het woord *heemraad* blijkt daaruit, dat het reeds in een privilegie van Graaf Floris den V., van het jaar 1270, voorkomt: *nisi heemraden ita vera declaratione etc.* [Privil. v. Dordr.]

HEEN, (oudtijds *hin, hen, henen*,) een bijw. van plaats, de rigting naar eene plaats aanduidende. Het wordt geplaatst, door aanhechting, achter andere bijwoorden, als *daarheen, ergensheen, gindsheen, hierheen, nergensheen, waarheen*. Men bedient zich ook van dit bijwoord voor werkwoorden, die eene beweging beteekenen, in welk geval het eene begonnene verwijdering van eene plaats aantoonde, als: *heengaan, heenkomen*, hetwelk ook zelfst. gebezigd wordt, als: *een goed heenkomen zoeken*; zoo ook *heenreizen, heenvaren, heenvliegen*. Schoon het in de vervoeging afscheidbaar is: *ik ging heen, ben heengegaan*. Voor *heen*, zegt men ook nog *henen*, als *henengaan*, enz. F. de Haas bezigt *hene, henegaan*. — Vond. *henerekken*, voor snel en vlugtig wegloopen, anders ook *henen*: *en als een baksteen los in 't water henenzink*. Bij andere werkwoorden geplaatst geeft het eene voortdurende werkzaamheid te kennen: *heenpraten, heenbabbelen*, enz. Somtjids staat het alleen, met uitlating van het werkwoord; bijzonder geschiedt zulks, als de werkwoorden *kunnen, moeten, willen, zijn*, en het hulpwoord *zullen* gebruikt

worden: echter is dit alleen in den vertrouwlijken spreektrant te dulden: *ik kan er niet heen. Ik moet heen*. Ook bij uitdrukkingen van hartstogten in tooneeldicht: *ellendige! ik wil heen...* Van dit *heen* is misschien het woord *henekleed*, (heenkleed,) een doodkleed, afkomstig. M. L. Tijdw. bedient er zich van: *wat volk, van 's aardrijks lui'ren af tot aan zijn henekleed, Godts oordeel bezuure*. Zoo zoude het het laatste kleed beteekenen, waarmede men iemand heenzendt. Eenigen vergelijken hier wel het woord *heem*, bedekking; dan de Groningers spreken het met de zachtlange *e* uit, en de Gelderschen zeggen *hennekleed*. Of misschien is het verkieselijker, de afleiding te zoeken in het oudvriesche *hune* of *hunne*, dat eenen dooden beteekende; waarvan *hunnebedden*. Zie dit woord.

HEEP, z. n., v., *der, of van de heep*; meerv. *heepen*. Eene soort van hakmes, waarmede men, in Gelderland, de dunne takken der boomen afhout. Van *houwen, ik hieuw*; door de verwisseling van de lipletters. Schoon het, in het hoogd. *Hippe* luidt, spreekt men het, in Gelderland, met de scherp-lange klinkers uit. Kil. heeft ook *heepe*.

HEER, (*heir*,) z. n., o., *des heers*, of *van het heer*; meerv. *heren*. Eene groote menigte van dingen, die nevens elkander zijn: *hemel en aerde, ende al haer heijr*. [Bijbelv.] De sterren heeten, in de Bijbelv., *het heijr des hemels*. Gemeenlijk nemen wij het woord voor eene, tot den krijg uitgeruste, menigte; een krijgshere: *over een heer bevel voeren*. Velen schrijven *heir*. Ondertusschen is de *i* enkel een hulpklinker, die geenszins tot het wezen des woords behoort; hetwelk, daarom, in het meerv., waar die hulp onnoodig is, regelmatig *heren* maakt. Men bediene zich derhalve ook, overeenkomstig met alle andere woorden, in het meerv. veel liever van eene *e*, en schrijve in het enkelv. *heer*. Kil. heeft ook *her*. M. Stoke spelt *heer* of *here*. Aanverwante talen bevestigen die spelling. Otfred. heeft *heri*, angels. *here, herig, herg*, ijsl. *her*, Zelfs ons *herberg, hertog*, van *heer* afstammende, bewijzen, dat de *i* hier eene vreemde figuur maakt. Zamenst.: *heerbaan, heerbijl, heerhamer, heerkraft, heerleger, heerschaar, heerschouw, heerspits, heertogt, heervaart, heerweg*, enz.

HEER, z. n., m., *des heeren*, of *van den heer*; meerv. *heeren*. Zoo wel een ieder, die over anderen iets te bevelen heeft, als ook iedere bezitter van eenigen eigendom. In beiderlei opzigt wordt het Opperwezen, in de Bijbelvert., *Heer* genoemd. Wijders dragen alle Overheden, van den hoogsten stand af, tot den minsten trap toe, dezen naam: *de keizer, koning*, enz. *onze Heer. De groote Heer*, de turksche Keizer. *De Heeren zijn op het stadhuis vergaderd. De knecht zal*

zijn Heer roepen. In opzigt tot eenige bezitting: *wie is heer van dit huis?* Een titel, welken men aan iemand geeft, hetzij men hem eert, hetzij men hem, dien men niet kent, uit bescheidenheid dus noemt: *mijn heer!* Grootte openbare wegen heeten *'s heeren wegen*. Oudt., werd de naam heer, bij uitstek, aan de Regters en Schepenen gegeven. Van daar onze spreekwijs: *het zal wat wezen, als het voor de Heeren komt*. Te Dordrecht is het, van de vroegste tijden, in gebruik geweest, zulken, welker vaders in den schepenstoel gezeten hebben, *Heerenzonen* te noemen. Sommigen verkiezen den derden naamval *den Heere* te verbuigen. Oudtijds evenwel was de eerste naamval ook *Heere*. Daar het gebruik, in de naamwoorden, de stompe *e* reeds lang heeft weggelaten, is het taaleigen, den derden naamval, door geene achtergevoegde *e*, van den eersten te onderscheiden, maar eenvoudig *de heer, den heer, of aan den heer*, te verbuigen. Van hier *heerlijk, heertelijkheid*, bij Hooft *heertekij* en *heertijkij*. Zamenstell.: *ambachtsheer, betaalsheer, geneesheer, kraamheer*, enz. Voorts: *heerendienst, heerenhuis, heerenknecht, heerenloon, heerenwoning*, enz. Hooft bezigt *heergoederen* voor het ond. domeinen. Vond. bezigt *heerin* in het vrouwel. geslacht. Dit oude woord luidt reeds bij Isidor. *herr*, Willer. *herro*, opperzw. *heer, heir*, neders. *heer, herr*, angels. *hearra*, ijsl., zw. en deen. *herre*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het tot het geslacht der woorden *ar, eer, eere* behoort. Dit is te meer waarschijnlijk, omdat dit woord bij Otrid. *herero*, bij Tatiaan *heristo* luidt, zijnde het eerste de vergelijkende, het laatste de overtreffende trap van *her*, dat is *eer, eerder*.

HEERD, zie *haard*.

HEERSCHAP, z. n., o., *des heerschaps*, of van *het heerschap*; het meerv. is niet in gebruik. Dit woord beteekent, eigenlijk, een afgetrokken denkbeeld, de magt, namelijk, van anderen iets te bevelen. In dien zin, echter, is het buiten gebruik, behalve in de zamen-gest.: *het vrijeheerschap*, enz. Vond. bezigt het buiten zamenst.: *heerschap over broeders*. En de Bijb. 1477. heeft: *heerschap hebben boven*, d. i. *over iemand*. Daar ondertuschen, naamwoorden, in *schap* eindigende, ook den zin van een vereenigd ligchaam, eene vergadering aannemen, en dan, van het vr. geslacht zijn, als *de priesterschap*, vorderde de regelmatigheid van taal *de heerschap* te zeggen; dan, M. Stoke bezigt, in dien zin, het onz. geslacht: *dat si theerscap — van Hollant*, (dat zijn de heeren) *groet ende clene hadden gebrocht aan hare stricke*. Thans is ook het woord, in dien zin, buiten gebruik, en men verstaat er slechts eenen enkelen heer door: *is het heerschap te huis?*

Op het platte land, hoort men die uitdrukking dagelijks, en dan heeft het woord een meerv.: *de landliên maakten van hun heerschappen tirannen*. [Vond.] In den zin van meester, bezigt Moonen *de heerschap: Gij zijt van Reinheldin en haar alwaardig hart de lieve heerschap*. Van hier: *hij speelt het heerschap*. Keurige schrijvers, Vondel, Hooft, Decker, en anderen schreven dus. Wij hebben nog andere woorden in *schap*, die eenen enkelen persoon te kennen geven: *boenschap, maagschap, vriendschap, vroedschap*. Van *heerschap* is *heerschapper*, voor *heerschappijvoerder*, in de overzetting van den Bijbel. Voorts *heerschappij*. Oul. was het hiervan gevormde onz. w. *heerschappen* in gebruik, voor *heerschappij voeren: omdat hi heerschappen soude boven* (thans zouden wij zeggen *over*) *alle creaturen*. [Bijb. 1477.] *Lang, lang moet Karel leven, lang heerschappen op zijner Vaderen troon*. [J. de Deck.]

HEERSCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik heerschte, heb geheerscht*. Heerschappij voeren; met *over*. *God heerscht over alles. Rijken heerschen over de armen. Heerschende zonde*. Figuurlijk; in zwang gaan: *het is, thans, een heerschende smaak onder de geleerden. Daar heerschen vele vooroordeelen*. Wanneer, op eene aanhoudende wijs, iets zich aan de zinnen vertoont, gebruikt men *heerschen*, in den verhevenen schrijfstijl: *in die sombere vallei heerschte eene aandoenlijke stilte*. Van hier *heerschachtig, heerschachtigheid, heerscher, heersching*. De zamengest.: *heerschlust, heerschzucht, heerschzuchtig, heerschzuchtigheid*. Heerschen komt van het oude *heersch*, bij Vond. *eene heersche vrouw*. Hooft gebruikt nog *heerscheid*.

HEESCH, bijv. n. en bijw., *heescher, meest, zeer heesch*. Die geen geluid kan geven, schor. Men gebruikt het zoo wel van eenen persoon, als van eene zaak. *Ik ben heesch. Ik heb een heesch geluid*. Van hier *heeschachtig, heeschheid*. Bij Notk. luidt het *heis*, hoogd. *heiser*, neders. *heestrig*, in sommige oorden van ons Vaderland *heesterig*, angels. *has*, eng. *hoarse*, zw. *hees*, ijsl. *haes*, deen. *häs*.

HEESTER, (naar den geld. tongval, *heister*;) z. n., m., *des heesters*, of van *den heester*; meerv. *heesters*. Een kort opschietend gewas, ook jong, afgekapt plantsoen van beuken en eiken, waarvan men bosschen aanlegt. Zamenst.: *heesterbosch, heestergewas*.

HEET, bijv. n. en bijw., *heeter, heetst*. Dat eene groote maat van warmte heeft. *Heet water. Heet ijzer. Heete zomer*. Dat sterke warmte veroorzaakt: *hij ligt aan eene heete koorts*. Dat sterk de zenuwen prikkelt: *hij kaauwt heete peper*. Zeer gezet op iets: *hij is heet op het spel*. Ridsig: *een bok is een heet dier*. Spreekw. zijn: *het ging er heet van den*

rooster, men vocht er sterk. *Het is een heet hangijzer*, eene gevaarlijke onderneming. *Smeed het ijzer, wanneer het nog heet is*, neem de gelegenheid waar. — *Hij werd op heeter daad betrapt*, juist toen hij het feit beging. Zamenst.: *heethoofd*, *heethoofdig*, enz. Het is een zeer oud woord, behoorende tot het verouderde *eit*, vuur. Ons woord *eest*, lat. *æstus*, gr. *αἶθερ*, behooren hiertoe.

HEETEN, bedr. w.. gelijkvl. *Ik heette, heb geheet*. Heet maken: *den oven heeten*. Van hier *heeter*.

HEETEN, b. en o. w., *ik heette, heb geheeten*. Noemen: bedr., *iemand Jan heeten*. Onz. genoemd worden: *hij heet Jan*. — *Heeten* is ook gebieden, gelasten: waarvan bij Hooft, *heetendoen*, ook *hietendoen*, voor iemand, die alles doet, wat hem geheeten, of geboden wordt.

HEF, z. n., v., *der*, of *van de hef*; zonder meerv. Van *heffen*. Drosssem: *het vat loopt op de hef*. Oneigenlijk, geringheid, slechtheid: *de hef des volks*. *Godts blat wert van de hef der tijden aangevogten*. [Moonen.] Oul. schreef men ook *heef*: *en als een weinig heefs des werelts deeg doen suiuren* [H. de Gr.] Van hier (oul.) *heefdeech*: *du en suls niet offeren op heefdeech*. [Bijb. 1477].

HEFFEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik hief, heb geheven*. Opbeuren: *Zij hieven hem op het paard*. *Ten doop heffen*. Met gezag eischen: *geld heffen*. Ook schreef *Alba*, *dat de schattingen, die hij zou heffen*. [Hooft.] Van hier *heffer*, *heffing*, *hefster*. Zamenst.: *hefboom*, *hefdeeg*, *heffoffer*. Men begint dit woord ook gelijkvl. te maken: *ik hefte, heb geheft*. Doch vergelijk onze aanmerking op *bewegen*. Voorts stamt het woord, met *hoofd*, *heuvel*, enz. van het oude *ha*, hoog, af.

HEFT, (*hecht*), z. n., o., *des hefts* of *van het heft*; meerv. *heften*. Waarbij men iets aanvat: van *heften*. *Het heft van een mes*. Figuurlijk: *het hecht der heerschappije*. [Hooft.]

HEFTIG, zie *hevig*.

HEG, z. n., v., *der*, of *van de heg*; meerv. *heggen*. Eene haag: *zij verschool zich achter de heg*.

HEI, een tusschenwerpsel, om stil te houden. *Hei! loop zoo ras niet!*

HEI, z. n., v., *der*, of *van de hei*; het meerv. is niet in gebruik: men zegt dan *heiblokken*. Een werktuig, om palen in den grond te slaan. Zie *heijen*.

HEI, zie *heide*.

HEID, een woord buiten zamenstelling niet in gebruik. Oudtijds drukte het eenen *persoon* uit, zoo wel van het vrouwel., als mannel. geslacht. Zoo leest men bij Kero: *heiteo antfankidu*, dat is, aanzien van personen. Zoo zegt Isidorus overzetter: *dhero zueio heido*, der twee personen. Thans wordt dit woord, in zamenstelling, als een onzacht-

staartige uitgang, achter naamwoorden, bijvoegelijke en zelfstandige, en achter deelwoorden gebruikt, om het hoedanige tot eene hoedanigheid over te brengen, als: *godheid*, *menschheid*, *brooschheid*, *gierigheid*, *belezenheid*, *bedrevenheid*, enz. Men gebruikt het ook achter eenige bijwoorden, als *'achterheid*, (bij Hooft) *nabijheid*, *tegenheid*. Alle, dus gevormde, naamwoorden zijn, zonder onderscheid, van het vrouwelijke geslacht, en hebben het meerv. getal *heden*: *bedenkelijkheid*, *bedenkelijkheden*, *afschuwelijkheid*, *afschuwelijkheden*, enz.; naarde maal deze woorden, oudtijds, op *hede* eindigden: *bedenkelijkhede*, waarvan, regelmatig, het meerv. *bedenkelijkheden* ontstaat; schoon men oul. ook *heiden* bezigde: *dat sijns vader schamelheiden ontdeect waren*. [Bijb. 1477.] Ondertusschen beteekent deze uitgang de eigenschap, de hoedanigheid, en somwijlen ook den staat van eenen persoon, of eene zaak: *de godheid*, het goddelijk wezen; *de menschheid*, de menschen natuur; *kindschheid*, de kindsche toestand; *blindheid*, de staat eens blinden; *goedheid*, de eigenschap, welke iemand, die goed is, bezit. Zulke afgetrokkene denkbeelden worden, weder, figuurlijk genomen, voor de personen of zaken zelve. Van hier *godheid*, god zelf; *dwaasheid*, eene dwaze daad, enz. In dien zin alleen nemen zij een meerv. getal aan. Het woord *christenheid* beduidt het geheele ligchaam der christenen, gelijk *menschheid*, somtijds, het menschedom te kennen geeft.

Deze uitgang luidt, in het hoogd., *heit* en *keit*, angels. *had* en *hade*, eng. *hood* en *head*, zw. *het*, deen. *hed*. Daar het oudtijds eenen persoon beduidde, is het niet onwaarschijnlijk, dat het oude voornaamw. *ha*, *he*, hij, hebr. *hoa*, de wortel van dit woord is.

HEIDE (*hei*), z. n., v., *der*, of *van de heide*; zonder meerv. *Heidestruik*; een plantgewas. *Ik heb eenen bezem van heide gemaakt*. Eene dorre landstreek, waar meest heide groeit: *het vijandelijke leger sloeg zich op de groote heide neder*. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *heiden*: *een heiden bezem*, anders ook *heibezem*. Zamenst.: *heidebloem*, *heidestruik*, *heideveld*, *heikrekel*, enz.

HEIDEN, z. n., m., *des heidens*, of *van den heiden*; meerv. *heidenen*. Iemand, die buiten de kennis van den waren God leeft. Na de bevestiging van den joodschen staat droegen alle volken, buiten de Joden, dien naam. En nu heet men heidenen, die niet tot het christendom, jodendom, en turkendom behooren.

Toen zich, voor eene reeks van jaren, in ons Vaderland, eenige onbeschaafde benden van vreemde landloopers, hier en elders, ophielden, die tevens zich beroemden, gelukzeggers te wezen, heeft het woord *heiden*

ook de beteekenis van landlooper, handkijker, aangenomen. Het vrouwel. woord is *heidin*; verkleinw. *heidinnetje*. Van hier *heidendom*, *heidensch*.

Dit woord luidt bij Otfrid. *heithiner*, Notk. en anderen uit de middeleeuwen *heidin*, eng. *heathen*, hoogd. *Heide*, deen. en zw. *hedning*, ijsl. *heidin*, goth. *haihns*, angels. *haethne*, alem. *heidane*, kimbr. *heidner man*. Het is zeer aannemelijk, dat het afstamt van *heide*, welk woord, eertijds, gelijk ons *veld*, *land*, tegen de steden werd overgesteld. Het zoude, dan, uitdrukken iemand, die op het land woont, en daar, volgens het denkbeeld, hetwelk wij thans aan het woord hechten, den afgoden, in verzaking van den waren God, dient. Deze meening wordt versterkt, daardoor, dat, na Konstantijns tijd, de heidenen, die den waren God miskenden, *pagani*, dorp- of landbewoners, door de westersche christenen, genoemd werden, nadat die afgodendienaars uit de steden verdreven waren. In navolging van dien latijnschen naam zouden dan, de noordsche christenen zulken, naar de *heide*, heidenen, dat is landbewoners, genoemd hebben. Frisch en anderen leiden het af van het gr. *εβην*, *εβινος*.

HEIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heide, heb geheid*. Door middel van eene hei indrijven. *Palen in den grond heijen*. Onzijdig is het een zeewoord: *dat schip heit-geweldig*, dat is, het gaat te diep door het water. Van hier *heijer*, *heijing*. Zamenst.: *heibaas*, *heiblok*, *heimast*, *heipaal*, *heiverk*, enz.

HEIL, z. n., o., *des heils*, of *van het heil*; zonder meerv. Allerlei welvaart, van welken aard ook. *Iemand alle heil en zegen toewenschen*. *Hij zoekt zijn heil bij God*. In den godgeleerden zin beteekent het al de weldaden van God door Christus: *de orde des heils*. Van *heilen*, heelen. Zamenst.: *heilbegeerig*, (Vond. bezigt *heilgerig*) *heilbron*, *heilfontein*, *heilrijk*, *heilweg*, *heilwensch*, *heilzaam*. *Heil* is in het moesog. *hails*, angels. *hal*, alem. *heil*.

HEILAND, z. n., m., *des heilands*, of *van den heiland*; meerv. *heilanden*. Heilaanbrenger, verlosser: *Jezus is de heiland der wereld*. *Ende daar sullen heijlanden opkomen*. [Bijbelv.] Ten Kate merkt te regt aan, dat dit woord een deelwoord is van *heilen*, heelen, genezen. Het is bekend, dat dit een oud overblijfsel der Franken en Alemannen is, die het deelw. dus laten eindigen, als: *scefant*, scheppende. Ons *vijand*, van *vijen*, haten, is van dienzelfden vorm. Men vergist zich derhalve, wanneer men *heiland*, als eene zamenstelling van *heil* en *land*, bezigt.

HEILBOT, z. n., v., *der*, of *van de heilbot*; meerv. *heilbotten*. Zekere groote platvisch.

HEILIG, bijv. naamw. en bijw., *heiliger*, *heiligtst*.

Eigenlijk, dat heil, welvaart aanbrengt; van *heilen*, heelen. In deze beteekenis is het verouderd. Het wordt thans gebruikt in eenen zedelijken zin, betrekking hebbende op zedelijke en geestelijke volkomenheden. Zoo is het Opperwezen in nadruk *heilig*. Zoo noemen wij alle redelijke schepselen, die de deugd beminnen, en dat met daden betoonen, *heilig*. In den kerkelijken zin wordt het, als een naamw., gebruikt voor eenen Christen, die voor uitnemend deugdzaam geacht is: *de aanroeping van de Heiligen*. *Hier verheffen wij eenen heilig; om zoo groot een heilig alzins te dienen*. [Vollenh.] Dat op die heiligheid gegrond is, en op de bevordering van dezelve uitloopt: *de heilige schrift*. *Een heilig voornemen hebben*. Dat voor beledigingen, beschadigingen of misbruiken beveiligd, van het gemeene gebruik afgezonderd, en tot een heilig gebruik afgestemd is: *eene heilige plaats*. *Het heilige regt*. *Uwe vriendschap is mij heilig*. *Ik zal het heilig bewaren*. *Heilig verzeker ik u*. Misschien heet daarom dat been, dat onder de schaamdeelen ligt, *het heiligbeen*. In den verhevenen stijl beteekent het iets, dat ons diepen eerbied inboezemt: *ik werd zeer getroffen door de heilige stilte van dat woud*. Van hier *heiligdom*, *heiligheid*, *heiliglijk*. Zamenst.: *heiligavond*, vieravond; ook een tijd, waarin men niet werkt; *heiligbeen*, *heiligbitter*, *heiligmaker*, *heiligmaking*, enz.

HEILIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heiligde, heb geheiligd*. Heilig maken: *de mensch wordt door de waarheid geheiligd*. Voor heilig erkennen: *uw naam, o God! worde geheiligd!* onder het getal der Heiligen plaatsen: *iemand om zijne deugd heiligen*. Eenen eerbied voor iets betoonen: *die dag worde altijd door mij geheiligd!* Tot een heilig gebruik afzonderen: *zij heiligden zich tot die plegtige dienst*. Van hier *heiliging*.

HEILLOOS, bijv. naamw. en bijw., *heillooser*, *heilloost*. Van *heil*, en *loos*. Zonder heil: *o! die dag zal voor hem heilloos zijn!* Zeer snood: *het heilloos heir van Ammon*. [Vond.] Wanneer iemand hier, om zoogenoemde welluidendheid, eene *l* wilde weglaten, en *heilloos* bezigen, dan zou hij zijne meening niet uitdrukken, dewijl *heilloos* niet anders dan *zonder hei* is.

HEILOVER, z. n., m., *des heilovers*, of *van den heilover*; meerv. *heilovers*. Bij Kiliaan voor ooijevaar. In Geld. *heilever*; misschien *heil-ever*, of liever *heileiber*. *Eiber* wordt hij in Gron. genoemd: bij Kil. *eijber*, *eber*. Uit bijgeloof kan de vogel dien naam dragen, als bragte hij, door zijn nestelen, heil aan.

HEIM, hetzelfde als het oude *heem*, voor huis, vaderland. Van hier *heimzoeken*, bezoeken, en overdr. *vi irrumpere alicujus aedes*; wijders, het verouderde *heimstier*, voor

huwelijksgoed, zijnde datgeen, hetwelk door den vader van de bruid, na het voltrekken van het huwelijk, tot eenen bruidschat, aan het huis (*heim*) van den bruidegom *gestierd* werd. Hooft bezigt *heim*, in dezen zin: *de schipper dan te hejm gekeert*. Voor geheim, komt het bij Six van Chand. voor: *in sijn heimen raad*. Hooft heeft ook *heimwaart*. Hiertoe behooren ook *Bentheim*, *Diepenheim*, *Nieuwenheim*, *Sassenheim*, enz. Van hier ook *heimwee*, *heimziekte*, eene kwijning, die iemand gevoelt, wanneer hij van zijn huis en vaderland verwijderd is, en die niet wijkt, voor dat hij terugkeert; inzonderheid bij de Duitschers.

HEIMELIJK, bijv. n. en bijw., *heimelijker, heimelijkt*. Verborgen: *eene heimelijke zaak*. *Een heimelijk gemak*. *Hij gaat heimelijk te werk*. *Den afgoden, in het heimelijke, dienen*. Van hier *heimelijkheid*. Oudt. bezigde men ook *hemelijk*, van *hemelen*, *heimelen*, bedekken, verbergen.

HEIMPJE, (*heempje*), bij Kil. *hejmken, hejmelken, heempken*,) verkl. z. n., o., *des heimpjes*, of *van het heimpje*; meerv. *heimpjes*. Zoo noemt men, in Gron., Vriesl., en elders, eene soort van krekels, die zich op warme plaatsen, als bij bakkersovens, enz., schuilhouden. Van *heim*, *heimelijk*.

HEIMRAAD, zie *heem*.

HEINDE, bijw. van plaats. Nabij. *Toen zij van heinde veer geschenken brogten*. [Vond.] *Heinde en ver gaan*; waarvoor Poot zegt: *zijt en veer*. Bij Kiliaan *hende*. Vond. zegt: *wat hier om heind was of omtrent*; waarvoor wij nog, schoon gebrekkelijk, hooren zeggen: *gij zijt er hen of omtrent niet bij*. Oul. zeide men ook *heinde bij*, voor *digt bij*. Hooft gebruikt den vergelijkenden trap: *zommighe heinder, zommige veerder*. Ook den overtreffenden: *'t heinste aan Maastricht*.

HEINEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heinde, heb geheind*. Omtuinen, omringen: *ic sal dien wech heijnen mit eenen stenen want*. [Bijb. 1477.] De zamengest.: *omheinen, afheinen*, zijn meest in gebruik. Van hier *heining*, eene heg. *Heinsloot*, eene sloot tusschen twee landerijen.

HEIR, zie *heer*.

HEISA, tusschenwerpsel, om onze blijdschap uit te drukken. *Heisa! mijn vriend!*

HEISTER, zie *heester*.

HEK, z. n., o., *des heks*, of *van het hek*; meerv. *hekken*. Een getralied afschutsel. *De plaats werd met een ijzeren hek afgesloten*. *De hekken zijn verhangen*, de zaken zijn veranderd. Bij de uitvaart van een lijk zegt men van het achterste paar: *zij sluiten het hek*. — *Het hek is van den dam*, er is geen toezigt. Het allerachterste van een schip is deszelfs *hek*. Van hier *hekbalk*, *hekbboot*, *hekgeld*. Het woord komt, met *heg* en *haag*, uit

eene bron. In eenige oorden hoort men ook *het hekken*.

HEKEL, z. n., m., *des hekels*, of *van den hekel*; meerv. *hekels*. Een zeker werktuig, door welks scherpe tanden men hennep, vlas, enz. trekt. *Iemand over den hekel halen*, figuurl., iemand sterk doornemen, berispen. Om de gelijkheid der hekeltanden, die naauw aan elkander staan, zegt Hooft: *zij vonden eenen hekel van spietsen voor de borst*. — *Met het hoofd tegen den hekel loopen*, dat is, zich teleurgesteld zien in zijn plan, bot vangen. Bedr. w., gelijkvl., is *hekelen*, door den hekel halen; oneigenlijk, iemands gebreken sterk doorhalen. Van hier *hekelaar*, *hekeling*, *hekelster*. Zamenstell.: *hekeldicht, hekeldichter, hekelschrift, hekelteef*, enz. Zie *ekel*.

HEKELLEN, zie *hekel*.

HEKS, z. n., v., *der*, of *van de heks*; meerv. *heksen*. Eene benaming, waarmede men, in het gemeene leven, eene tooveres bedoelt. Ook een scheldnaam, waarmede men de listigheid van een wijf, of eenig huisdier, uitdrukt. Hoe dikmaals draagt de snoepsche kat dezen naam niet! Dit woord luidt in het angels. *haegesse*, eng. *hag*, hoogd. *Hexe*, zw. *hexa*, sp. *hechissera*. *Hag* is in het ijsl. kloek, ervaren; en in het zw. een snood bedrieger, een schalk. Waarschijnlijk is het dan een woord, met eenen vrouwel. uitgang, beteekenende eene bedriegster. Van dit woord is een onz. werkw. *heksen*, het werk van eene heks bedrijven, gevormd; van hier *heksery*.

HEL, zie *het hal*.

HEL, z. n., v., *der*, of *van de hel*; het meerv. is buiten gebruik. Eigenlijk eene verholene, verborgene plaats, overeenkomstig met het oude saksische *hil*, waarvan ons *hol*, *verholten*, en het hoogd. *hüllen*, *verhüllen*, afstammen. In dien eigenlijken zin heet, nog, een verborgen onderruim, voor in een schip, waar blokken en touwen liggen, *de hel*. De kleermakers kennen dit hatelijke woord, wanneer men van hunne *hel* spreekt, waar sommigen de overgeschotene nieuwe lappen van laken, enz. verstoppen. Zoo noemt men ook een pakhuis, waar geslovene goederen bewaard worden, als mede de plaats, waar men schepen aan den ketting legt, met den naam van *hel*. De gewone beteekenis, ondertusschen, welke men aan dit woord hecht, is die van de verblijfplaats der verdoemden: *in de hel komen*. Die daar verblijf houden, tevens met het denkbeeld van gezagvoerders: *over die daad juichte de hel*. Helsche straf: *eene hel op aarde hebben*. Een onverdragelijk verdriet: *eene kwaad wijf is eene hel in huis*. Groote twist en krakeel: *de hel bouwen*. Het woord *hel* heeft, volgens de oostersche fabelkunde, in de overzetting van den Bijbel, ook de beteekenis van het schimmenrijk;

gelijk het daar somtijds ook die van graf heeft. Hiermede komt de spreekwijs zoo donker als de hel overeen; ook heldonker, helduister. Van hier helsch. Zamenst.: *helt-hond, helleveeg, hellewacht, hellewicht, helsteen* ook *helsche steen* (lat. *lapis infernalis*), enz.

HEL, bijv. n. en bijw., *heller, helst*. Doordringend, schel en zuiver van geluid: *eene helle stem*. [Vond.] Eene groote maat van licht hebbende: *'s lantarens helle vlam verflouwt*. [Six. v. Ch.] *Het gebeurde op den helen middag*. In den eersten zin behoort het tot *hal, hallen*, klinken: in den laatsten komt het nabij het hebr. *halla*, blinken, en het gr. *ἥλιος*, waarvan het lat. *sol*, de zon.

HELAAS, een tusschenwerpsel, waarmede wij klagen. Het gr. *ελεειν*, *miserari, commiserari*, komt hier in aanmerking.

HELD, z. n., m., *des helds*, of *van den held*; meerv. *helden*. Eigenlijk iemand, die voor den strijd eene groote maat van lichaamskrachten bezit. *Hoe vele helden vielen er niet voor Troje!* Thans, in het algemeen, iemand, die, in den krijg, moed en dapperheid betoont: *Buonaparte was niet minder held, dan staatsman*. In den dagelijkschen stijl, iemand, die in eenige zaak uitsteekt: *hij is een held in het drinken*. Het vrouwel. is *heldin*. Zamenst.: *helddadig, heldenbloed, heldendaad, heldendicht, heldhaftig, heldenmoed, heldenstuk*. enz.

Held, hoogd. *Held*, Strijker. *helt*, neders. *held*, deen. *heldt*, angels. *haeleth*, zw. *hjelt*. In het hebr. heet sterkte *hil*. Het woord *Celten*, waarmede de volken, in het noorden en westen van Europa, genoemd werden, komt, misschien, hiermede, in oorsprong overeen; daar het bekend is, dat zij, wegens lichamelijke sterkte, beroemd waren.

HELDER, bijv. n. en bijw., *helderder, helderst*. Dat in zich eene aanmerkelijke maat van licht heeft: *de heldere vlam sloeg over de daken*. Dat de lichtstralen gemakkelijk doorlaat: *een helder glas*. *Eene heldere wolk*. Glansrijk, schoon, net: *dat is een helder huis, een heldere doek, eene heldere meid*. Welklinkend: *die klok slaat helder*. Oneig., iemand *helder afrossen*, hem lustig afkloppen. Van hier *helderheid*. Verkl. bijw. *heldertjes*. Het komt overeen met het hoogd. *heiter*; van het oude *eit*, vuur, *eiten*, branden.

HELDEREN, bedr. en onz. w. gelijkvl. *Ik helderde, heb en ben gehelderd*. Bedr., *helder maken: het oog te helderen*. [Hooft.] *Maar heldert uw gezigt*. [Vond.] *Onzijd., de lucht heldert, wordt helder, is gehelderd*. Zamenst.: *ophelderen*.

HELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heelde, heb geheeld; oudtijds ik hal, heb geholen*. Verzwijgen: *heel uwe misdaad voor mij niet*. Verbergen: *hij heeft de gestolene goederen*

geheeld, zoo lang hij konde. *De schaduw, die de kuilen heelt, waarin gij uw genoegjens teelt*. [Hooft.] *Van hier heler: de heler is zoo goed, als de steler*. *Heling*:

Helen, hoogd. *hehlen*, Ker. *helan*, Otfrid, *hilan, halan*, bij de zwab. dichters *helen*, deen. *håle*, angels. *helan*, neders. *holken*, zw. *haela*, lat. *celare*.

HELFT, z. n., v., *der*, of *van de helft*; meerv. *helften*. Het halve gedeelte van iets. *Gij moet dat bier, op de helft, laten verkoken*. *Van de helft der winst loven*. Van *half*.

HELGER, zie *aalgeer*.

HELIKON, z. n., m., *des helikons*, of *van den helikon*; het meerv. is niet in gebruik. Een beroemde berg in Phocis, aan Apollo en de Zanggodinnen toegewijd. Overdragt. wordt de plaats, waar dichters hunne vergadering houden, ter beoefening van de dichtkunst, *helikon* genoemd. Ook dragen de gezamenlijke dichters dezen naam. Van hier zegt Vond.: *indien gij eenige bloemen op den nederlandschen helikon plukken wilt*.

HELLEBAARD, z. n., m., *des hellebaards*, of *van den hellebaard*; meerv. *hellebaarden*. *Met den hellebaard in der hant*. [Hooft.] Eene spiets met eene *barde*, dat is, met eene soort van bijl, bij Kil. door *dolobra, ascia, bipennis*, vertaald. Met dit oorlogstuig konde men steken en houwen. Groote Heeren hebben nog eene lijfwacht te voet, die zulke hellebaarden dragen, *hellebaardiers*, deswege, geheeten. Het woord komt van *barde* eene bijl, ook *bardaks* genoemd, en *hellen*, dat eertijds strijden beduidde. Frisch leidt het af van *helm* en *barde*, omdat men in den strijd, daarmede, den helm van den vijand zocht door te houwen. Ondertusschen zoude men *helm*, in dien zin, voor eenen langen steel houden. Zie *helm*. Kil. kent ook *helmbarde* alleen. Vond. is, om den uitgang *barde*, voor het vr. geslacht. Van hier *hellebardier*.

HELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik helde, heb geheld*. Voorover hangen. *Dat huis helt wat*. Wegzakken: *want haer huijs helt nae den doot*. [Bijbelv.] Overhellen, geneigd zijn: *dat gij nog eenigzins naar de oude liefde helde*. [A. Harts.] Van hier *helling*, overhanging. Oneigenlijk: *Staten en rijcken hebben hunne hellinghen en overhangen*. [De Brune.] Eene scheepswerf: *het vaartuig staat op de helling*. Wijfjeshennep wordt, om de zwaarte des tops, ook *helling* genoemd, daar de mannetjesplant *zadeling* heet.

HELLER, z. n., m., *des hellers*, of *van den heller*; meerv. *hellers*. De kleinste koperen munt, een halve penning, *De vorst zal na den slaap niet eenen heller geven*. [De Decker.] Misschien van *half, helf*.

HELLIG, bijv. n. en bijw., *helliger, heiligst*. Dit woord, in Gron., zeer gebruikelijk, in den dagelijkschen stijl, beduidt boos. Misschien

zoo veel, als door de hel aangezet, schoon men dien nadruk er niet, in zijne gedachten, aanhecht. Kiliaan heeft dit woord ook, doch geeft er eene andere beteekenis aan, die, namelijk, van afgemat, vermoeid; hoogd. *hellig*. Hij schijnt het echter, mede te bedoelen, omdat hij er *agitatus* achtervoegt.

HELM, z. n., m., *des helms*, of *van den helm*; meerv. *helmen*. Een lange steel. Het woord is, buiten zamenstelling, niet in gebruik. Van hier *helmstok*, de stok, waarmede het roer gedraaid wordt; *helmbaard*, waarvoor Hooft, Vond. en anderen *hellebaard* bezigen, eene barde met eenen helm, of steel. Het komt van *helden*, dat is houden.

HELM, z. n., m., *des helms*, of *van den helm*; zonder meerv. Eene grassoort, waarmede men de duinen beplant, om het wegstuiven te beletten. Door verbasterde uitspraak uit *halm* oorspronkelijk. Door 't planten van den helm. [Hooft.] Zamenst.: *helmplant*, *helmstruik*.

HELM, z. n., m., *des helms*, of *van den helm*; meerv. *helmen*. Een half rond deksel van het bovenste deel eens ligchaams. In het bijzonder een ijzeren stormhoed, die, oudtijds, eene noodzakelijke behoefte in den strijd was, en thans, tot sieraad boven een wapen geplaatst wordt. *Eenen helm opzetten*. *Een opene helm*. Een vlies, waarmede sommige kinderen en dieren ter wereld komen: *hij is met eenen helm geboren*. Het deksel van eenen ketel, waarin men sterke wateren stookt:

Tot dat het aardse stof voor dood zinkt naar beneden, En de uitgepuurde geest in zijnen hellemt klimt.

[M. L. Tijdw.]

Zamenstell.: *helmgat*, *helmkam*, *helmspits*, *helmtceeken*, *helmtop*, enz.

Helm, Ofr. *helm*, middeleeuw. *helmus*, ital. *elmo*, fr. *heaulme*, *headme*, deen. *hiälm*, angels. *helm*, eng. *helm*, pool. *helm*, hoogd. *Helm*, ijsl. *gialmur*, zw. *hjelm*. Het komt, volgens sommigen, van *helen*, bedekken, af; doch waarschijnlijk behoort het tot het oude *helmen*, voor beschermen.

HELMET, z. n., o., *des helmets*, of *van het helm*; meerv. *helmetten*. Dichters bezigen het voor *helm*. *Op 't helm*, zegt Vondel. Eng. *helmet*, ital. *elmetto*.

HELPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik holp*, (*hielp*, oudt. *halp*,) *heb geholpen*. Iemands toestand volkomener maken: *met geene artsenij te helpen*. [Vondel.] Uit eenen nood, een gevaar, eene verlegenheid redden: *de koningen holpen elkander uit dien hagchelijken toestand*. Zijne kracht tot voordeel van anderen aanwenden: *eene maagd aan den man helpen*. *Iemand aan een ambt helpen*. Ook in eenen kwaden zin: *iemand in den grond helpen*; *vorsten om land en luiden helpen*. [Hooft.] *Zoo waarlijk helpe mij God!* manier van eedzwering. *Ik kan het niet helpen*; eene

wijs van zich te verontschuldigen. Van hier *helper*, *helpster*. — *Helpzeel*, (hulpzeel), waarvoor ook *hennepzeel*.

Helpen, Ker. *helfan*, Ulph. *hilpan*, neders. *helpan*, hoogd. *helfen*, eng. *to help*, deen. *hiälpe*, zw. *hjelpa*, ijsl. *hiälpa*, wallis. *helpu*, lettisch *gelbmi*. Ihre leidt het van *heil* af, *heilpen*, *helpen*. In het gr. heet *ὁλβος* *heil*. Wachter acht de benaming van *alp*, *alf*, *genius locidaemon*, *vel bonus vel malus*, angels. *aelf*, *elf*, hiertoe betrekkelijk, — eene benaming, welke de oude Duitschers, voor de invoering van het christendom, aan de beschermers gaven, die, naar hunne meening, over bijzondere plaatsen waakten.

HELSCH, zie *hel*, vr.

HELSTER, zie *halfster*.

HEM, een tusschenwerpsel, een roepwoordje, om iemand te doen stil staan: *hem, hem!* hoor hier. Ten Kate vond bij de oudheid den wortel *hem*, *ham*, of *haam*, ijsl. *hem*, *contineo*. De zin van in- of tegenhouden vertoont zich in het hoogd. *hemmen*: *eine Sache hemmen*.

HEM, de verbogene naamval van het persoonlijke voornaamwoord *hij*. *Van hem, aan hem, hem*. Zie *hij*. Dit *hem* was, voor anderhalve eeuw, nog in gebruik, voor *zich*: *en dit volck van verre, saghen, 't welck hem door de hoogte van den dijc zeer breed verthoonde*. [Vel.]

HEMD, z. n., o., *des hemds*, of *van het hemd*; meerv. *hemden*. Een linnen dekkleed, dat op het bloote lijf gedragen wordt. *Iemand tot op het hemd uitschudden*. *Een wollen hemd*. *Het hemd is nader dan de rok*, de liefde begint van zich zelve. *Hij heeft geen hemd aan het lijf*, hij is zeer arm. Het is allerwaarschijnlijkst, dat het van *hemen*, *heimen*, dekken, bevatten, afstamt. Zamenstell.: *hemdendoek*, *hemdenmaaiester*, *hemd-rok*, *hemdslip*, *hemdsmouw*, enz.

HEMEL, z. n., m., *des hemels*, of *van den hemel*; meerv. *hemelen*. Een oud woord, dat, eertijds, een dak, in het bijzonder, een gewelfd dak, beduidde. In die beteekenis kennen wij nog, eenen *hemel* van kostelijke stof, welken men boven het hoofd van vorstelijke personen stelt. Onder zulken *hemel* draagt men, nog het Heilige bij de Roomschen. Eene koets, eene ledekant hebben, elke, haren *hemel*. Kiliaan heeft ook *hemel*, voor gehemelte, het verwulfsel desmonds. Meest, echter, verstaat men daardoor het, voor het gezigt, ronde en blaauwe gewelf, dat boven de oppervlakte der aarde verheven is, en dezelve als bedekt; zonder meerv. *Onder den blaauwen hemel stapen*. De lucht, de wolken: *de regen valt van den hemel op aarde*. *Een betrokkene hemel*. Hemelstreek, een land, een oord, met een meerv., in den verhevenen stijl gebruikelijk: *onder vreemde en*

verschillende hemelen. [Feith.] Het geheele, onafmetelijke wereldruim: *de sterren prijken met haren glans aan den hemel*. De zichtbare lichamen in die ruimte: *den loop des hemels waarnemen*. De plaats, waar het Opperwezen, in eenen godgeleerden zin, zijne heerlijkheid aan de Zaligen vertoont: *in den hemel waar geene donkerheit wort gevonden*. [Vollenh.] Het Opperwezen zelf: *o goede Hemel! sta mijn bijbelpoëzij, in deze barning, met uw' geest en ijver bij!* [Hoogvliet.] Een gezegende gelukstaat: *hij geniet eenen hemel op aarde*. De hemellingen: *'t is nectar, 't is ambroos, waarvan de Hemel leeft*. [Westerb.] Van hier het onz. werkw. *hemelen*, naar den hemel vliegen: *ei let hoe blij elk serafijntje hemelt, en waelt en woelt en wemelt*. [Smits.] Ten hemel varen, sterven:

Zo nog haar flauwste beeldtenis

Hem daar voor de oogen wemelt —

Ach! waarom dan niet weergekeerd,

En in haar' arm gehemeld? [Feith.]

Hemelen heet ook, in Geld., zoo veel als reinigen, schoon maken; in Gron. *hemmelen*, bij Kil. *hemelen*, *componere*, *concinare*, *ornare*. Kil heeft *hemelen*, *hejmelen*, *abscondere*, *celare*. Hooft bezigt: *iemand uit den weeghe hemelen*, voor uit den weg ruimen. Van hier *hemelsch*. Zamenstell.: *hemelboog*, *hemeldauw*, *hemelheer*, (hemelheir) *hemelhof*, *hemelhoog*, *hemelkloot*, *hemellicht*, *hemelling*, *hemelloop*, *hemelrijk*, *hemelsblauw*, *hemelsgezind*, *hemelvaart*, *hemelvreugd*, *hemelwaart*, enz. Vond. bezigt *hemelsdom*: *wat heeft de godtheit hier een hemelsdom geplant*. Zoo ook *hemelcier*:

't Verjaart op heden, dat die hemelcier Marije

De zaalge Moedermaagd trad in haar heerschappijje.

Hemel. Ulph. *himin*, Isidor., Ker., Otfrid., Willer. *himil*, *himile*, deen. en zw. *himmel*, hoogd. *Himmel*. Ten Kate brengt het tot het oude *hemen*, overdekken, bevatten; *hemel* is derhalve zoo veel als den aardkloot omvattende, overdekkende. Uit het hol en verwultig overdekken komt ons *verhemelte*, en uit de schoonheid en reinheid van den starrenhemel ons *ophemelen*.

HEMELVAL, z. n., m., *des hemelvals*, of *van den hemelval*; zonder meerv. Een woord door dichters gebruikt, in navolging van het gr. *διοπετης*, *ουρανοπετης*, dat uit den hemel gevallen is. Zij willen er mede uitdrukken of eene leer die onmiddellijk van God komt: *wat Jesus spreekt, is hemelval*; of eene wet, door den Hemel zelven gegeven:

Zij vat den Godt op 't woort, en tegen zeegeboden

En wetten, eeuwig in den raet der watergoden,

Als hemelval, en staetorakels vastgezet. [Anton.]

Of een gezang, naar de rollende engelenwizen aangeheven: *om, met een' klank van hemelval, eeuwig in mijns Goëls roem te*

rijzen. [L. Trip.] Het komt reeds bij Spiegh. voor. Hooft bezigt het in den eigenlijken zin, voor het vallen van den hemel: *'t welk voor geen' hemelval gezorght waar*.

HEMMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hemde, heb gehemd*. Iemand, door het uitroepen van *hem*, terug doen keeren; ook *hummen*. Poot bezigt het voor terugroepen: *en hemt, op dwalende ommewegen, de vromen*. Dit *hemmen*, *hummen*, is ook *emutire*, *simplicem edere vocem*, eenen zachten hemkuch maken.

HEN, zie *heinde*.

HEN, de verbogene naamval des meerv. getals van het persoonl, voorn. *hij*. *Van hen, aan hen, hen*.

HEN, z. n., v., *der*, of *van de hen*; meerv. *hennen*. Het wijfje van eenen haan, en van andere vogelen, die onder die soort gesteld worden. *Eene broeische hen*. Eigenlijk be- duidt dit woordje eene van het wijfjes- geslacht in het dieren- of plantenrijk, van het oude ijsl. en zweed. mannel. voornaamw. *han*, *hun*, dat *hij* beteekent, wallis. *hwn*, *hon*, *ijn*, pers. *ein*, *an*, hebr. *hia*. Zamen- stell.: *henneei*, *hennegat*, opening boven in het roer, waarin de roerpen vastgemaakt is, *hennentaster*, een albedil, enz. Kil. heeft *henne*, *homo imbellis*, *muliebri animo*, bij ons thans *janhen*.

HENEN, een bijw. van plaats, oudt. ook *hen*, *hin*, zie *heen*. In zamenstelling met werk- woorden, bezigt Hooft *henenbranden*, enz. Vond. *henendrijven*, *henenslapen*. enz. Poot *henendeizen*, enz.

HENG, z. n., v., *der*, of *van de heng*; meerv. *hengen*. Bij Kil. *henghe*, *henghene*. Hengsel. waaraan eene venster, enz. hangt:

't Kompas dat kanze brengen

Door ongebaanden plas en toonen 's weerelts hengen.

[Vond.]

Van het verouderde *hengen*, nu *hangen*.

HENGEL, z. n., m., *des hengels*, of *van den hengel*; meerv. *hengels*. Eene angelroede. Zie *angel*.

HENGELN, onz. w., gelijkvl. *Ik hengelde, heb gehengeld*. Met den hengel visschen: *in eene ringsloot hengelen*. *Hengelen* is ook een voortd. werkw. van *hangen*, en beteekent al hangende op zijde zich heen en weder bewegen. Zoo wordt het van vliegende dier- tjes gebezigt: *zou eene vlieg haar tedere vlugt, waarop zij hengelt in bedompter lucht langs gras en heester, verlochenen?* [M. L. Tijdw.] Zoo *hengelt* een vaartuig, als het, leunende op den wind, heen en weder zeilt. *Hengelende om de gaaten, daar de zuiderzee uitloopt*. [Hooft.] *Naar iets hengelen*, trachten. *Om iemands deur hengelen*, om iemands deur zwieren, als of men er aan vast ware; zoo *hengelt de mug om de vlam*. Van hier *hengelaar*, *hengelroede*. Spiegh. heeft *vriend- schaps hengelaas*.

HENGEN, veroud. w., (nu *hangen*) nog overig in *gehengen*.

HENGSEL, z. n., o., *des hengersels*, of *van het hengsel*; meerv. *hengersels*. Iets, dat boogswijs gekromd is, om een ding daardoor te kunnen *ophangen*. *Het hengsel van eenen emmer*, enz. Ook voor eene heng. Zamenstell. : *hengselkorf*, *hengselmand*, *hengselstoof*, enz.

HENGST, z. n., m., *van den hengst*; meerv. *hengsten*. Een ongesneden paard. Van hier *hengstig* : eene *hengstige merrie*, eene, die bronstig is. Van hier *hengstebron*, eene fabelbron op den zangberg, door den hoef van Bellerofons hengst geslagen : *geen helikon, noch hengstebron ontsiere mijn' gedichten!* — *Uit de hengstebron drinken*, een dichter zijn. In het deen. heet *hest* een paard. Ihre leidt het af van *haast*, gelijk *equus* van *ævus*, snel.

HENKER, z. n., m., *des henkers*, of *van den henker*; meerv. *henkers*. Een rakker, een diefhenker. Van *henken*, dat is hangen. *De henker!* een gemeen woord, om te zweren.

HENNEP, (*hennip*;) z. n., m., *des henneps*, of *van den hennep*; zonder meerv. Eene plant, van wier draden men zeildoek, enz. maakt. *Hennep plukken*, *braken*, *te broeijen leggen*. De draden dier plant : *hennep spinnen*. Van hier het onverb. *hennepen* : *door eene hennepen venster kijken*, opgehangen worden aan eene hennepen koord. Halma eigent aan dit woord het mannelijke geslacht toe, schoon Vondel in het voorbeeld, door Hoogstraten aangehaald, het onz. bezigt. Het mannel. geslacht wordt ook meest, in de uitspraak, gehoord. Doch Vondel schijnt, met opzet, het onzijdige geslacht te gebruiken, omdat hij niet de plant, maar het doek, uit hennep gemaakt, het zeil, bedoelt. Hij zoude duister en min kiesch geschreven hebben, hadde hij het mannel. gesl. gebezigd. Het voorbeeld is dit : *De wint de doeken vult, en doet het hennep klemmen*. Dus zij *hennep*, de plant, mannel. de gemaakte stof, het hennepen doek, onzijdig. Zamenstell. : *hennepakker*, *hennepplinnen*, *hennepstok*, *hennepzaad*, enz. *Hennepzeel* is een zeel van hennep gemaakt, anders *kruizeel*; doch sommigen verkiezen *helpzeel*. Zie *helpen*. Voor *hennep* zegt men ook, gelijk bij Kil., *kennep*; in het lat. *cannabis*. Misschien is deze naam, gelijk de plant, van oostersche herkomst. Althans de Perzen noemen de plant nog *cannab*.

HENSBEKER, *henzebeker*, zie *hanze*.

HER, (*herre*, *harre*;) z. n., v., *der*, of *van de her*; meerv. *herren*. Duim van een vensterhengsel, waarop de venster draait. Sierlijk zegt een onbekend dichter van het oog : *daar 't, op zijn' herren zich draeiende, zijn' weg beveeligt voor 't versperren, zich opendoende of sluitende als een wind. Het*

aardrond te ligten uit zijn harren. Totten harre des hemels. [Bijb. 1477.]

HER, een bijw. van plaats, beduidende, even als *heer*, eene toenadering uit de verte naar ons toe : *Van oude tijden her. Van alle oudheit her.* [Hooft.] Het is, in zamenstelling, ook gebruikelijk, als *herom*, waarvan *heromtoopen*, ook *omher*, *omherwandelen*; *heruit*, waarvan de werkw. *heruitdrijven*, *heruitjagen*; *herwaarts*. Hooft heeft *herdraef*, voor terugtogt van ruitery. Het dient insgelijks als een onafscheidbaar voorzetsel voor sommige werkwoorden, hebbende de beteekenis van wederom, of eene plaatsing in den vorigen stand, of eene herdoening van de vorige daad, als : *herkaauwen*, *herdoopen*, enz. In het moesog., frankd. en angels. is het niet te vinden, en schijnt dus van jonge geboorte.

HERADEMEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik herademde, heb herademd*. Adem halen, in het lat. *respirare* : *du en sulste nemmermere herademmen.* [Bijb. 1477.]

HERAUT, z. n., m., *des herauts*, of *van den heraut*; meerv. *herauten*. Eertijds verstond men, door dit woord, eenen gezant in den krijg, eenen plegtigen uitroeper, eenen opziener bij openbare wedstrijden, die de adellijke wapens en het voorvaderlijke stamhuis moest onderzoeken. Zulken kent men nog aan de hoven, als eertijds in Frankrijk. Thans bedient men zich van dit woord, om er eenen plegtigen aankondiger van eene gewichtige zaak door te verstaan, als van vrede, vrijheid, aankomst eens Vorsten, enz. *Ende een heraut riep met kracht.* [Bijbelv.] Ihre leidt het af van het wallis. *herod*, een bode, een gezant. Door eene ingeschovene *l* heeft men het hoogd. *Herold*, middeleeuw. lat. *heraldus*, it. *araldo*, fr. *herault*, *heraut*. Ware dit echt, men schreve, dan, in het meervoud, beter, ten einde de oorspronkelijke *d* te bewaren, *heraudten*.

HERBAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *baren*; *ik herbaarde, heb herbaard*. Wederbaren. Van hier het veroud. verled. deelw. *herboren*. Woorden, in den zedelijken zin meest alleen gebruikelijk, voor vernieuwen, verbeteren, vernieuwd, verbeterd; waarvan *herboorte*, voor wedergeboorte, bij Vollenh. en Vondel, welke laatste *herboren* ook voor door kunst voortgebracht, gebruikt, wanneer hij van de beeldtenis eens overledenen zegt, dat zij uit den schilder *herboren is*. Het is ook gebruikelijk voor ontstaan : *zoo wordt de waere rust herbooren.* [Psalmber.]

HERBERG, z. n., v., *der*, of *van de herberg*; meerv. *herbergen*. Eigenlijk eene plaats, waar zich een *heer*, dat is eene menigte, bergt tegen het gure weder. Van hier heet eene haven bij de Engels, *harbour*. In het bijzonder een oord, waar zich een *krijgsheer*,

onder den blooten hemel, tegen onweder *verbergt*. Dit is bij Notk. *herebirga*, *herebergo*, bij Willer. *hereberga*, het oud fr. *hereberge*. Sommigen meenen, dat het, oorspronkelijke, *heerberg* is; dewijl van ouds, een *landheer*, op zijne reis, of in den oorlog, voor zich eenen vrijen intrek, of huisvesting bedong, in het kasteel van zijnen leenman, dat dus zooveel als eene *bergplaats* voor eenen *Heer* konde heeten, Dan, deze schijnt de oorspronkelijke beteekenis niet te zijn, omdat de zachte, maar niet de harde *e*, die in *heer* klinkt, in het woord gevonden wordt. Thans is het de naam van eene huisvesting voor reizigers, die daar, voor eenen korten tijd, intrekken: ook eene plaats, waar men zich met gezelschap verlustigt; zelfs gebruikt men het voor kroeg. Verkleinwoord *herbergje*. Van hier het bedr. en onz. w. *herbergen*. Voorts *herbergier*, *herbergierster*, *herberging*, *herbergzaam*, *herbergzaamheid*.

HERBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *binden*. *Ik herbond*. *heb herbonden*. Op nieuw binden.

HERBLINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *blinken*: *ik herblonk*, *heb herblonken*. Op nieuw blinken. *De vader der welsprekenheit herblonk*. [Vondel.]

HERBLOEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *bloeijen*: *ik herbloeide*, *heb herbloeid*. Wederom bloeijen.

HERBOREN, zie *herbaren*.

HERBOUWEN, bedr. w. gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *bouwen*: *ik herbouwde*, *heb herbouwd*. Iets, dat vervallen is, weder opbouwen. Van hier *herbouwing*.

HERBRENGEN, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *brengen*: *ik herbragt*, *heb herbragt*, weder brengen. Men vindt het ook met het voorz. *scheidb.* gebezigd, voor naar ons toe brengen: *dewijl er geene hergebragte gewoonte* enz. [Brune.]

HERDAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *dagen*: *ik herdaagde*, *heb herdaagd*. Andermaal dagvaarden. *Als zij bij tromslagh herdaaght waren*. [Hooft.] Het kan ook onzijd. gebezigd worden, met *zijn*, van *dagen*, dag worden, *herdagen* derhalve wederom dag worden.

HERDENKEN, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *denken*: *ik herdacht*, *heb herdacht*. Weder in de gedachten brengen. Van hier *herdenking*.

HERDER, z. n., m., *des herders*, of *van den herder*; meerv. *herders*. Eigenlijk, en, in den ruimsten omvang, iemand, wien iets in bewaring toebetrouwd wordt, schoon het woord, bij ons, in dien zin niet in gebruik is. De IJslanders noemen eenen schatmeester *fehirdi*, de Angels. eenen opziener van kinderen *cijlda-hijrde*. Wij verstaan door dit woord, in het bijzonder, iemand, die het

opzigt over eene veekudde heeft, hetzij hij de eigenaar derzelve, hetzij voor loon een oppasser zij. In den stijl des Bijbels heeft dit woord nog eene andere figuurlijke beteekenis, waarvan de christenen, heden nog, hunne opzieners met den naam van *herders* betitelen. Het vrouwel. is *herderin*. Oul. bezigde men ook *herde*: *En Abel was een herde*. [Bijb. 1477.] Van hier *herderdom*, *herderlijk*. Zamenst.: *herderloos*, *herdersdicht*, *herdersfluit*, *herdershuisje*, *herdershut*, *herderskout*, *herderslied*, *herderspijp*, *herdersspel*, *herdersstaf*, *herderstasch*, *herderszang*, enz.

Herder, hoogd. *Hirt*, Ulphil. *hairdeis*, Ker., Ouf. *hirti*, *hirto*, *hirt*, neders. *heerde*, angels. *heard*, *heord*, *hiord*, *hyrde*, deens. *hijrde*, zw. *herde*, ijsl. *hijrde*, lettisch *kerdzius*. Het komt, zeker, van het oude *herden*, *herten*, hoeden, bewaren, angels. *hyrdan*, zw. *hjorda*, fr. *garder*. *Herten* is, ondertuschen, het voortdur. w. van *hiren*, angels. *hiran*, *hyrian*, hoeden, bewaren.

HERDOEN, bedr. w. onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *doen*: *ik herdeed*, *heb herdaan*. Hervatten, weder doen: *de zaak is niet te herdoen*. Van hier *herdoening*.

HERDOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *doopen*: *ik herdoopte*, *heb herdoopt*. Weder doopen. Figuurl., eenen anderen naam geven: *wij hebben hem herdoopt*. Van hier *herdooper*, *herdooping*.

HERDRUK, z. n., m., *des herdruks*, of *van den herdruk*; meerv. *herdrukken*. Eene herdrukking, en een boek, dat herdrukt is.

HERDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *drukken*: *ik herdrukte*, *heb herdrukt*. Van nieuws drukken. Hiervan *herdrukking*.

HEREENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *eenen*, dat buiten zamenst. niet in gebruik is: *ik hereende*, *heb hereend*. Weder vereenigen. *Waarom hereent hij den band van ziel en ligchaam niet?* [Frantzen.] Ook *hereenigen*, waarvan *hereeniging*.

HEREERLIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *eerlijken*. Wederom eerlijk verklaren. *De heughenis van Egmond te hereertijken*. [Hooft.]

HEREISCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *eischen*: *ik hereischte*, *heb hereischt*. Wederom eischen. *Penningen hereischen*. [Hooft.] Van hier *hereischer*, *hereisching*.

HERFST, z. n., m., *van den herfst*; zonder meerv. De gewone tijd der inoogting van vruchten. *D' onweêrbuien van den herfst*. [Hoogvl.] Figuurl., *hij is in den herfst zijns levens*. Zamenst.: *herfstachtig*, *herfstboter*, *herfstdag*, *herfstdraad*, *herfsthoen*, *herfsthooi*, *herfstkaas*, *herfstmaand*, *herfsttijd*, *herfstvrucht*, *herfstweder*, enz.

- De afleiding is onzeker. De inoogsting heet in het eng. *harvest*, angels. *haerfest*. Er is in het angels. een woord *aerfwa*, verwerven. Dit ziet Adelung voor den wortel aan, omdat men, in den herfst, zich van alles voorziet. Wachter meent, dat de bron in het goth. *ar*, koren, en het angels. *fon*, nemen, schuilt. Het aannemelijkste komt mij voor, dat het van het angels. *hæran*, vergaderen, verzamelen, afstamt, zijnde *de herfst* de tijd der inzameling van de vruchten, — van den oogst.
- HERGIETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *gieten*: *ik hergoot, heb hergoten*. Weder gieten. *Hergoten koperwerk*. Oneigenl.: *Zie daar Nederland dan hergooten*. [Feith.]
- HERGRIJPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *grijpen*: *ik hergreep, heb hergrepen*. Op nieuw grijpen. Oneigenl., weder opvatten, weder beginnen: *hij hergreep de aanspraak*. [Hooft.]
- HERGROEIJEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *groeijen*. *Ik hergroeide, ben hergroeid*. Op nieuw groeijen: *een ander tack zal hergroeijen in zijn plaats*. [Vond.]
- HERHALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *halen*: *ik herhaalde, heb herhaald*. Herdoen: *de aderlating moet herhaald worden*. Herzeggen: *iemands woorden herhalen*. Van hier *herhaler, herhaling*.
- HERHEFFEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *heffen*: *ik herhief, heb herheven*. Weder heffen: *zijne stem herheffen*. [Vond.] Van hier *herheffing*, bij Hooft te vinden.
- HERHOUDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *houden*: *ik herhield, heb herhouden*. Wederhouden. *Van veele inzichten krachtelijk herhouden*. [Hooft.]
- HERHUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *huwen*: *ik herhuwde, heb herhuwd*. Wederom huwen. Ook *herhuwelijken: de rouw der mannen bestaat alleen daarin, dat zij zich niet mogen herhuwelijken*. [Bogaert.]
- HERING**, zie *haring*.
- HERINNEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *inneren*, het voortdur. w. van *innen*, d. i. inbrengen: *ik herinnerde, heb herinnerd*. Wederom in het geheugen brengen. *Zich iets herinneren*. *Herinner u de vorige bliken onzer opregte vriendschap*. *Iemand iets herinneren*. Verkeerdelijk zegt en schrijft men: *zich aan iets herinneren, iemand aan iets herinneren*.
- HERK**, zie *hark*.
- HERKAAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kaauwen*: *ik herkaauwde, heb herkaauwd*. Andermaal kaauwen. *Zieke koeijen herkaauwen haar voeder niet*. Ook onzijd., *de koe ligt en herkaauwt*.
- Overdr. herdenken, *een liefhebber, die meer de gedachten herkaauwt, dan de letters boekstaaft*. [M. L. Tijdw.] Van hier *herkaauwer, herkaauwing*.
- HERKAMMEN** (*herkemmen*), bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kammen*: *ik herkamde, heb herkamd*. Wederom kammen.
- HERKEEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *keeren*: *ik herkeerde, heb en ben herkeerd*. Bedr., nog eens keeren: *het linnen herkeeren*. Onz., terug gaan. *Op dat ze tot haar eigene plaats mochten herkeeren*. [Bogaert.]
- HERKENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kennen*: *ik herkende, heb herkend*. Weder kennen. *Zoodra hij zijnen naam noemde, herkende ik hem aan zijne gelaatstreken*. Van hier *herkenning*.
- HERKNEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kneden*: *ik herkneedde, heb herkneed*. Andermaal kneden.
- HERKNOOPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *knoopen*: *ik herknoopte, heb herknoopt*. Eigenlijk, weder knoopen. Meest, echter, in eenen oneigenlijken zin gebruikelijk: *de gescheidene vriendschap herknoopen*. Van hier *herknooping*.
- HERKOKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *koken*: *ik herkookte, heb herkookt*. Andermaal koken: *spijs herkoken*. Figuurlijk, zorgvuldig wederom overwegen: *dat voorstel zal ik nog eens wel herkoken*. Van hier *herkoking*.
- HERKOMEN**, o. w., onregelm. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *her* en *komen*: *ik herkwam, ben herkomen; ik kwam her, ben hergekomen*. *Hij herkwam van zijne dwaling, van eene ziekte, enz., hij herstelde, kwam terug*. *Dan, 't quam hun her uit haat en nijdt*, het ontstond bij hen, enz. [Hooft.] Weder komen: *de Maaght herkomt nu van den hemel neer*. [K. v. Mander.] Van hier *herkomst, herkomstig*. H. de Gr. bezigt *herkomen* als een zelfst. naamw. in het meerv.: *de ongeschreven wetten zijn oude herkomen*.
- HERKOOPT**, z. n., m., des *herkoops*, van den *herkoop*; zonder meerv. Herhaalde koop. *Dat huis kostte mij veel minder bij den herkoop*.
- HERKOOPEM**, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *koopen*: *ik herkocht, heb herkocht*. Weder koopen. Van hier *herkooper, herkooping*.
- HERKRIJGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *krijgen*: *ik herkreeg, heb herkregen*. Wederom krijgen. *Iemand gunst herkrijgen*. Van hier *herkrijging*.
- HERKRUISEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kruisen*: *ik herkruiste, heb herkruist*. Op nieuw kruisen: *herkruist door offerhoon*. [Vond.] Van hier *herkruising*.

- HERKUSSEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik herkuste, heb herkust.* Op nieuw kussen : *kust en herkust den mond.* [Vond.]
- HERLADEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *laden* : *ik herlaadde, (oul. herloed) heb herladen.* Van nieuws laden. *Een geweer, een schip herladen.* Van hier *herlading* : *doch vindende nocht verschiet van herladinge.* [Hooft.]
- HERLEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *leeren* : *ik herleerde, heb herleerd.* Wederom leeren. *En de verwende maaghen allengskens haaren plicht moghten herleeren.* [Hooft.]
- HERLEVEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *leven* : *ik herleefde, ben herleefd.* Wederom het leven ontvangen : *eens zullen de dooden herleven.* Nieuwen wasdom en tier verkrijgen : *in de lente herleeft de gansche natuur.* Nieuwen lust en nieuwe kracht ontvangen : *die man begint, in zijnen ouderdom, te herleven.* Den ouden gang gaan : *met den vrede herleeft de koophandel.* Van hier *herleving*.
- HERLEVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *leveren* : *ik herleverde, heb herleverd.* Wederom leveren. *Belangende 't herleeveren van sterkten.* [Hooft.]
- HERLEZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *lezen* : *ik herlas, heb herlezen.* Andermaal lezen. Van hier *herlezing*.
- HERMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *maken*, *ik hermaakte, heb hermaakt.* Van nieuws maken. Hiervan *hermaking*.
- HERMALEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *malen* : *ik hermaalde, (oul. hermoel) heb hermalen.* Wederom malen. Van hier *hermaling*.
- HERMANEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *manen* : *ik hermaande, heb hermaand.* Wederom manen. Hiervan *hermaning*.
- HERMELIJN**, (*armelijn, armijn*), z. n., o., *des hermelijns, of van het hermelijn* ; meerv. *hermelijnen*. Eene soort van wezeltje, geheel wit, behalve aan het uiterste van den staart, waar het eenigzins zwart is, levende in de noorderdeelen van Europa en Azia. Zijn bont draagt denzelfden naam ; zonder meerv. Ook gelijksoortig nagmaakt pelswerk, dat met witte en zwarte vlekken voorzien is. Eer men den regelregten weg naar het noorden wist, bezorgde ons Armenie zijne bonten en pelswerken : van hier draagt dit dier, naar dat landschap, zijnen naam. Voorts is van hier het onverbuigh. *hermelijnen, (armelijnen) : het armelijne voer.* [Vondel.]
- HERMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *meten* : *ik hermat, heb hermeten.* Andermaal meten. Van hier *hermeting*.
- HERMUNTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *munten* : *ik hermuntte, heb hermunt.* Wederom munten. *Oud geld hermunten.* Van hier *hermunting*.
- HERNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *naaijen* : *ik hernaaide, heb hernaaid.* Wederom naaijen.
- HERNEMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *nemen* : *ik hernam, heb hernomen.* Hervatten : *hij hernam het woord.* Heroveren : *de vesting hernemen.* Van hier *herneming*.
- HERNIEUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *nieuwen* : *ik hernieuwde, heb hernieuwd.* Wederom nieuw maken, herbouwen. Van hier *hernieuwing*.
- HERNOEMEN**, bedr. w., gelijkvl. *ik hernoemde, heb hernoemd.* Andermaal noemen : *den hernoemden vliet kennen.* [Vond.] Van hier *hernoeming*.
- HEROPKOMEN**, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *herop* en *komen* : *ik kwam herop, ik ben heropgekomen.* Van nieuws opkomen. *Een braakdrank van heropkomende walghe.* [Hooft.]
- HEROPTOOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik tooide herop, heb heropgetooid.* Wederom optooijen. *De vijandt vindende 't heroptooijen te gevaarlijk.* [Hooft.]
- HEROVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *overen*, dat in zamenst. alleen gebruikt wordt : *ik heroverde, heb heroverd.* Hernemen. Van hier *heroveraar, herovering*.
- HERPACHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *pachten* : *ik herpachtte, heb herpacht.* Andermaal pachten. Van hier *herpachting*.
- HERPAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *pakken* : *ik herpakte, heb herpakt.* Van nieuws inpakken. Van hier *herpakker, herpakking*.
- HERPAREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *paren* : *ik herpaarde, heb herpaard.* Wederom paren : ook hertrouwen.
- HERPASSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *passen* : *ik herpaste, heb herpast.* Wederom passen.
- HERPAUK**, zie *pauk*.
- HERPEKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *pekken* : *ik herpekte, heb herpekt.* Weder met pek bestrijken.
- HERPERSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *persen* : *ik herperste, heb herperst.* Andermaal persen.
- HERPLANTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *planten* : *ik herplantte, heb herplant.* Wederom planten. Van hier *herplanter, herplanting*.
- HERPOTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *poten* : *ik herpootte, heb herpoot.* Wederom poten.

HERPROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *proeven*: *ik herproefde, heb herproefd*. Van nieuws proeven. Van hier *herproefing*.

HERREKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *rekenen*: *ik herrekende, heb herrekend*. Andermaal rekenen.

HERROEPEEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *roepen*: *ik herriep, heb herroepen*. Weder intrekken door openbare afkondiging: *de Koning heeft zijn gegetene bevel herroepen*. In het gemeen, intrekken, afschaffen, vernietigen: *een gedane overgift te herroepen*. [Hooft.] Waarvoor Hooft ook *herroep* bezigt. Van hier *herroeping, herroepelijk, herroepelijkheid*.

HERROLLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik herrolde, heb herrolld*. Op nieuw rollen: *in haar oude gedaante herrolt*. [Vond.] Van hier *herrolling*.

HERSCHAPEN, verl. deelw. van *herscheppen*.

HERSCHEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *scheppen*: *ik herscheepte, heb herscheept*. Van nieuws inscheppen. Van hier *herscheping*.

HERSCHEPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *scheppen*: *ik herschepte, heb herschept*. Wederom scheppen.

HERSCHEPPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *scheppen*: *ik herschiep, heb herschepen*. Van gedaante doen veranderen. *De oude dichters droomden, hoe de menschen in dieren herschepen werden*. Vernieuwen: *herschepende zijnen moedt*. [Hooft.] Zedelijke verandering toebrengen; een kerkelijk woord: *herschepende genade*. Van hier *herscheping*.

HERSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schijnen*: *ik herscheen, ben herschenen*. Weder verschijnen. *O! die de wereld zijt herschenen, als een zon*. [Vondel.] Van hier *herschijning*.

HERSCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schikken*: *ik herschikte, heb herschikt*. Wederom schikken. Van hier *herschikking*.

HERSCHOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schouwen*: *ik herschouwde, heb herschouwd*. Van nieuws schouwen. Van hier *herschouwing*.

HERSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schrijven*: *ik herschreef, heb herschreven*. Op nieuw schrijven. Van hier *herschrijving*.

HERSEN, (*harsen*), z. n., v., *der*, of *van de hersen*; meerv. *hersens, hersenen*. Het brein. *Iemand de hersenen inslaan*. *Zijne hersens loopen door*, hij kan niet geregeld denken. *Het scheelt hem in de hersenen*, hij is niet wel bij het hoofd. Figuurlijk, een schrandere man, een diep denker: *zaaken, van arbeidzaame hersenen gemeldt*. [Hooft.] Het woord is in het meerv. alleen gebruikelijk, schoon

het, somtijds, bij de Ouden in het enkelvoudige getal voorkomt, en Hoogstraten van oordeel is, dat het voorbeeld, uit Hooft. hierheen ook behoort: *de knecht loopt met de harsen op den hoed*. Zamenstell.: *hersensbeeld, hersensbekken, hersensklief, hersensloos, hersenspan, hersenschim, hersensverdichtsel, hersenswoede*, enz.

HERSMEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *smeden*: *ik hersmeedde, heb hersmeed*. Van nieuws smeden. *Dan zal men de zwaarden tot ploegijzers, de spiesen tot sikkelen hersmeeden*. [Hamelsveld.]

HERSMELTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *smelten*: *ik hersmolt, heb hersmoltten*. Van nieuws smelten. Van hier *hersmelting*.

HERSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *snijden*: *ik hersneed, heb hersneden*. Wederom snijden.

HERSPADEN, bedr. w. gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spaden*: *ik herspaadde, heb herspaad*. Met de spade weder omwerken. Van hier *herspading*.

HERSPELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spelden*: *ik herspelde, heb herspeld*. Met spelden verstecken.

HERSPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spelen*: *ik herspeelde, heb herspeeld*. Het spel hervatten.

HERSPELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spellen*: *ik herspelde, heb herspeld*. Van nieuws spellen. Van hier *herspelling*.

HERSPETEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *speten*: *ik herspeette, heb herspeet*. Weder aan het spit doen.

HERSPITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spitten*: *ik herspittede, heb herspitt*. Wederom spitten. Van hier *herspitting*.

HERSTEKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *steken*: *ik herstak, heb herstoken*. Weder steken. Van hier *hersteking*.

HERSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *stellen*: *ik herstelde, heb hersteld*. Op de vorige plaats stellen: *de schijven op een tambord herstellen*. Van hier het bevelwoord in de wapenoefening: *herstelt u!* Lappen: *kleederen herstellen*. Tot den ouden stand terugbrengen: *de Godsdienst herstellen*. *De vrijheid, enz. herstellen*. Wederom gezond maken: *ik zal u, met Gods hulp, schielijk herstellen*. — *Ik ben nog niet volkomen hersteld*. Van hier *herstelbaar, hersteller, herstelling, herstelster*.

HERSTICHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *stichten*: *ik herstichtte, heb hersticht*. Herbouwen. *Kerken, beelden, altaaren te herstichten*. [Hooft.] Van hier *herstichting*.

- HERT**, z. n., o., *des herts*, of *van het hert*; meerv. *herten*. Een bekend wild. *Een schichtig hert*. Verkleinwoord *hertje*. Zamenstell.: *hertenjagt*, *hertenpastei*, *hertenvleesch*, *hertshoorn*, *hertstong*, *mildkruid*, *steenvaren*. Oul. werd het ook mannelijk gebezigd: *si deelden den hert*. [Esopet.] Ook is het vrouwel. *hertin* in gebruik geweest.
- HERTEEKENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *teekenen*: *ik herteekende*, *heb herteekend*. Op nieuw teekenen. Van hier *herteekening*.
- HERTELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *telen*. *Ik herteelde*, *heb herteeld*. Andermaal telen: *door zijne kunst herteelt*. [Vond.] Van hier *herteling*.
- HERTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *tellen*: *ik hertelde*, *heb herteld*. Op nieuw overtellen. Van hier *hertelling*.
- HERTIMMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *timmeren*: *ik hertimmerde*, *heb hertimmerd*. Weder optimmeren. Van hier *hertimmering*.
- HERTOG**, z. n., m., *des hertogs*, *hertogen*, of *van den hertog*; meerv. *hertogen*. Een woord, dat, in de oude tijden, eenen aanvoerder van een krijgshoofd, die aan deszelfs spits vooruit trok, te kennen gaf; van *heer* (*heir*) en *tiegen*, *tuigen*, trekken. In het angels. *heretoga*, ijsl. *hertog*, zw. *haertig*, hoogd. *Hertzog*, middeleeuw. *heretochius*. Naderhand vertegenwoordigden zulke legerhoofden gansche landen, wier manschap zij ten krijg aanvoerden, en hadden, in vredetijd, aldaar het hoogste gezag, zelfs boven de Graven. Heden ten dage is een *hertog* een beheerscher van een *hertogdom*, of van zulk een land, waarover, oudtijds, een heeraanvoerder, een hertog, de magt had; of van een land, dat, naderhand den titel van hertogdom ontving: ook noemt men *hertogen* zulke personen, die van eenen Vorst tot die waardigheid verheven zijn. Het vrouwel. is *herlogin*. Van hier *het hertogdom*. Zamenstell.: *Aartshertog*, *groothertog*.
- HERTOGT**, z. n., m., *des hertogts*, of *van den hertogt*; het meerv. is niet in gebruik. *Wederogt*, *terugogt*. *Eenen hertogt doen*. Van *her* en *ogt* van *tiegen*.
- HERTRED**, z. n., m., *des hertreds*, of *van den hertred*; het meerv. is niet in gebruik. *Terugtréd*, *afogt*. Van *her* en *tréd*.
- HERTROUWEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *trouwen*. Bedr., met *hebben*: *ik hertrouwde*, *heb hertrouwd*. Wederom trouwen: *ik heb eene schoone vrouw hertrouwd*. Onz., met *zijn*: *ik hertrouwde*, *ben hertrouwd*. In dien zin is het meest gebruikelijk: *hij is voor de derde reis hertrouwd*.
- HERVALLEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *vallen*: *ik herviel*, *ben hervallen*. Weder vallen: *hij hervalt steeds in hetzelfde kwaad*. Weder afvallen: *uitgezeit de Leeraars*, *hervallen en oproerighen*. [Hooft.]
- HERVATTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *vatten*: *ik hervattede*, *heb hervat*. Weder ondernemen: *Maximiliaan hervat den handel der bemiddeling*. [Hooft.] Weder bezoeken; in den dagelijken stijl: *ik zal het eens hervatten*. Van hier *hervatting*.
- HERVERWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *verwen*: *ik hervervde*, *heb hervervd*. Op nieuw verwen.
- HERVINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *vinden*: *ik hervond*, *heb hervonden*. Een woord, bij dichters gebezigd, voor wederom vinden. *Zoo zult gij eens uw' gade in beter oord hervinden*. [J. G. DOORNIK.]
- HERVOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *voegen*: *ik hervoeigde*, *heb hervoeigd*. Weder zamenvoegen. Bij Hooft vindt men het bijv. naamw. *hervoegbaar*: *hervoeghbaare ladders*.
- HERVOEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *voeren*: *ik hervoerde*, *heb hervoerd*. Terug voeren. *Wat wint hervoert het Delfsche wetorakel?* [Vond.] Van hier *hervoering*.
- HERVORMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *vormen*: *ik hervormde*, *heb hervormd*. Eenen nieuwen vorm aan iets geven: *de Ouden bezielden, dat Dafne in eenen boom hervormd was*. Een worm in een vliegje hervormd. Zedelijk verbeteren: *de zeden hervormen*. Herstellen: *de Godsdienst hervormen*. Van daar de *hervormden*, aanklevers van de herstelde Godsdienst. Hier van *hervormer*, *hervorming*.
- HERVOUWEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *vouwen*: *ik hervouwde*, *heb hervouwen*. Op nieuw vouwen. Van hier *hervouwing*.
- HERVRAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *vragen*: *ik hervroeg*, (*hervraagde*) *heb hervraagd* (oudt. *hervragen*.) Wederom vragen.
- HERWAARTS**, bijw. van plaats. Naar dezen oord toe: *kom herwaarts*.
- HERWANNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wannen*: *ik herwande*, *heb herwand*. Anderwerf wannen.
- HERWAPENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wapenen*: *ik herwapende*, *heb herwapend*. Op nieuw wapenen. Van hier *herwapening*: *de Duitschen gelieten zich graag naa herwapening*. [Hooft.]
- HERWARMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *warmen*: *ik herwarme*, *heb herwarmd*. Andermaal war-

- men : *wiens bloet zijn koets herwarmt.* [Vond.] Van hier *herwarming*.
- HERWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wasschen* : *ik herwiesch, heb herwasschen.* Overwasschen.
- HERWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wegen* : *ik herwoog, heb herwogen.* Andermaal *wegen* : ook op nieuw overwegen.
- HERWENTELN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wentelen* : *ik herwentelde, heb herwenteld.* Bedr., wederom *wentelen* : *ik wentelde en herwentelde het vat.* Onzijd., gedurig om en om gewenteld worden. *Het raddt, dat om uwe asse herwentelt.* [Vond.]
- HERWERVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *werven* : *ik herworf, heb herworven.* Weder *verwerven.* *Het herwerven der oude vrijdooien.* [Hooft.]
- HERWIJDEN, (*herwijen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wijden* : *ik herwijdde, heb herwijdd.* Op nieuw *inwijden.* *De groote kerk werd herwijdd.* [Hooft.] Van hier *herwijding*.
- HERWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *winnen* : *ik herwon, heb herwonnen.* Weder *winnen, overwinnen.* *Om de plaats te herwinnen.* [Hooft.] Van hier *herwinning*.
- HERWISSEL, z. n., m., *des herwissels*, of *van den herwissel*; zonder meerv. Nieuwe wisseltrekking, in den koophandel gebruikelijk. *Wissel en herwissel.*
- HERWITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *witten* : *ik herwittede, heb herwit.* Overwitten.
- HERWRIJVEN (*herwrijven*), bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *wrijven* : *ik herwreef, heb herwreven.* Andermaal *wrijven*.
- HERZAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zaaijen* : *ik herzaaide, heb herzaaid.* Weder *zaaijen*.
- HERZADELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zadelen* : *ik herzadelde, heb herzadeld.* Andermaal *zadelen*.
- HERZAMELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zamelen* : *ik herzamelde, heb herzamelde.* Wederom *verzamelen.* Bij Hooft ook *herzamen*.
- HERZEGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zegelen* : *ik herzegelde, heb herzegeld.* Andermaal *zegelen*.
- HERZEGENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zegenen* : *ik herzegende, heb herzegend.* Weder *zegenen*.
- HERZEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zeggen* : *ik herzeide, heb herzegd.* Nog eens *zeggen.* Van hier *herzegging*.
- HERZIEN, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zien* : *ik herzag, heb herzien.* Weder *zien, overzien.* Van hier *herziening*.
- HERZINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zingen* : *ik herzong, heb herzongen.* Op nieuw *zingen*.
- HERZOEKEN, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *zoeken* : *ik herzocht, heb herzocht.* Andermaal *zoeken.* Van hier *herzoeking*.
- HESP, z. n., v., *der, of van de hesp*; meerv. *hespen.* Eigenlijk, het hietje, achterste van eene ham. Bij Kil. *hespe, hamme.*
- HET, een woordje, dat, in onze taal, in onderscheidene gevallen gebruikt wordt. Men plaatst het voor onzijdige naamwoorden, in het enkelvoudige getal, dienende voor een *bepalend* lidwoord, omdat het de zaak, van welke gesproken wordt, bepaalt en duidelijk aanwijst : *het paard, het sieraad, het blanketsel.* Zoo ook voor de onbepaalde wijs der werkwoorden, wanneer zij als zelfst. naamw. voorkomen : *het eten, het slapen, onder het loopen.* Men bedient zich van hetzelfde bij werkwoorden, die onpersoonlijk genoemd worden, waar het de plaats van den verzwegenen derden persoon vervangt : *het dondert, het berouwt mij.* Het wordt gevoegd voor sommige aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden, zonder dat het afgescheiden geschreven wordt : *hetgeen, hetzelfde, hetzelfde, hetwelk.* Men bedient zich van dit woordje bij het werkwoord *zijn*, waar het, als een voornaamwoord, plaats grijpt, betrekking hebbende op alle geslachten, in het enkelv., zoowel als in het meerv., als : *het is een braaf man, het zijn dappere soldaten, het is eene goede vrouw, het is een stout kind.* Somwijlen wordt het achteraan geplaatst : *ik ben het, die u roep. Gij zijt het, die mij weldoet. God is het, die dit doet.* Bij andere werkwoorden vervangt het de plaats van een betrekkelijk voornaamwoord, op het vorige naamwoord terug slaande : *ik werd verzocht dit werkje te willen overzien; ik las het, enz.* Indien het op eenen geheel zinnigen zin slaat, wordt het zoo wel voor als achter denzelfden gezet. *Hij houde het mij ten goede, dat ik hem, voor het minste, van villust beschuldigd heb. Zoo eene zaak te ondernemen, heeft veel in zich : wij wagen het nogtans.* Oudtijds besloeg het ook de plaats van *daar, of er* : *het liep een man, voor, daar liep een man.* Nog zegt men : *het was eene kerk vol volk, voor, daar was.* In Hooft vindt men daarvan nog sporen : *het hangt een heuvel over deeze stad. Het viel, dat pas, een dikke sneeuw.* Bij verkorting, schrijft men 't : 't paard, enz.; doch dit kan alleen in dichtmaat geduld worden.
- HETTE, zie *hitte*.

- HETZIJ**, voegwoord. Of: *hetzij man of wijf. Hetzij ik raze, of schelde; hij hoort evenwel niet.* Dit voegwoord vereischt, uit zijnen aard, de aanvoegende wijs. Wanneer men dat er achtervoegt, schrijft men het afgescheiden: *het zij dat ik kome.* [Bijbelvert.]
- HEU** (*heude, hode* bij Kil.), z. n., v., *der*, of *van de heu*; meerv. *heuen*. Eene soort van koopvaardijship, met eenen vlakken bodem, die eenen gaffelmast, met een mars- en stagzeil, voert: *ettelijke gewapende heuden.* [Hooft.]
- HEUG**, eigenlijk een zelfst. naamw., bij Kil. *heughe, hoghe*, die het door *mens, sensus, intellectus: consolatio: spes: delectatio, voluptas, lætitia* verklaart. Het is bij ons, in de beteekenis van zin, genoegen, nog gebruikelijk: *hij doet het tegen heug en meug. Hij drinkt tegen heug en meug.*
- HEUGEL**, z. n., m., *des heugels*, of *van den heugel*; meerv. *heugels*. Hetzelfde als *haal*.
- HEUGELIJK**, bijv. n. en bijw., *heugelijker, heugelijkst*. Van *heug* en *lijk*. Dat ons verheugt. *O heugelijke dag!* Hooft bezigt het voor blijd, vrolijk: *vind ik mij heugelijk en somtijds treurigh.* Van hier *heugelijkheid*.
- HEUGEN**, onpers. w., gelijkvl. *Het heugde, het heeft geheugd.* Geheugen. *Helpt heugen aan veel rampen.* [Vollenhove.] *Het heugt mij.* Van hier *heugenis*, voor het geheugen: *d'eenige soort van heugenis.* [Hooft.] *Heugenis* is ook voor verheugdheid in gebruik geweest.
- HEUKER**, z. n., m., *des heukers*, of *van den heuker*; meerv. *heukers*. Een kruidenier in het klein. In Gron. is dit woord gebruikelijk. Bij Kil. *hoecker, hucker*, eng. *houckster, huckster*.
- HEUL**, z. n., m., *des heuls*, of *van den heul*; zonder meerv. Mankop, slaapbol, slaapkruid. Van hier heet het uittreksel, uit alle soort van witte mankoppes, *heulsap*. Van hier ook *heulbloem, heulzaad*.
- HEUL**, z. n., o., *des heuls*, of *van het heul*; zonder meerv. Hulp, bijstand: *heul aan hen zoekende.* [Hooft.] *Die 't heul was van ons leven.* [J. de Decker.] *Zijn ziel vind nergens heul.* [J. de Marr.] Kiliaan verklaart het door lot, kaveling. Van hier het onz. werkw. *heulen*, dat dezelve door loten, kavelen, omschrijft, en, bij ons, den zin heeft van aanspannen, zamenspannen: *met iemand heulen. o Spijt! hij heult met hem.* [Vond.] En bij Hooft, in eenen goeden zin, voor zamenspannen: *schoon de regeerders te zamen heulden.*
- HEUL**, z. n., v., *der*, of *van de heul*; meerv. *heulen*. Een houten bruggetje, dat los over eene watering gelegd wordt. *Men moet de heule legghen, en mennen, als de zonne schijnt, en hoeijmaand is.* [Brune.] Verder, allerlei houten bruggetjes, waarover men rijdt. Van hier het onz. werkw. *heulen*: *wij heulden bij alle bruggen*, dat is, bij iedere heul, bij elke brug, kusten wij elkander.
- HEUP**, z. n., v., *der*, of *van de heup*; meerv. *heupen*. Het buitenste verhevene deel, beneden de lenden, en, aan beide zijden des lichaams, dat door het heupbeen gevormd wordt. Een kussentje, dat gedragen wordt, om de vrouwenrokken op te houden, draagt ook dien naam. Zeer waarschijnlijk, gelijk *heuwel, huppen, kuppelen, heffen*, van *ha, hab*, hoog. Van hier *heupbeen, heupjicht, heupwee*.
- HEUSCH**, bijv. naamw. en bijw., *heuscher, meest, zeer heusch*. Beleefd: *gij zijt te heusch, om dat verzoek af te slaan.* Van hier *heuschheid, heuschelijk*. Het woord is verbasterd uithofsch, *hoofsch, hovisch, heuwisch, heusch, oul. hoesch*.
- HEUVEL**, z. n., m., *des heuvels*, of *van den heuvel*; meerv. *heuvels, heuvelen*. Eene kleine hoogte. *De vliet, die van eenen heuvel schiet.* [Hoogvl.] Verkleinw. *heuveltje*. Van *heven, heffen*. Zamenst.: *heuvelachtig, heuveltop*. Oul. is ook *hil*, voor heuvel, in gebruik geweest: *den berghen en den hillen.* [Bijb. 1477.]
- HEVE**, z. n., v., *der*, of *van de heve*; zonder meerv. Hetzelfde als *hef*. *Light yemandt op zijn heve.* [Brune.]
- HEVEL**, z. n., m., *des hevels*, of *van den hevel*; meerv. *hevels*. Eene houten handspak, waarmede scheepstimmerlieden iets opheffen. Ook eene pijp, waarmede wijnverlaters de stukvaten, door het bomgat, aftappen. Oudt. beteekende het ook deesem, waarvan het werkw. *hevelen*, welks deelw. nog in gebruik is: *geheveld brood*. Alles van *heffen*.
- HEVIG**, bijv. n. en bijw., *heviger, hevigt*. Jagtig: *hevig bloed*. Snel: *hevige stroom*. Driftig; van de hartstogten gesproken: *een hevige toorn; eene hevige gramschap; een hevig gemoed; eene hevige aandoening*. Geweldig; van den wind, als hij zich verheft: *er woet een hevige orkaan*. Dat met drift en gramschap vergezeld gaat: *een hevige gevecht*. *Hij werd hevig beschuldigd. Zij kregen hevige woorden met elkander.* Van hier *hevigheid, heviglich*. Van *heffen*.
- HIACINT**, z. n., m., *des hiacints*, of *van den hiacint*; meerv. *hiacinten*. Een edelgesteente: *met blaauwen hyacint* [Hoogvl.] Ook is het eene bloem. Van het gr. *ἵακινθος*, lat. *hyacinthus*.
- HIEL**, z. n., m., *des hiels*, of *van den hiel*; meerv. *hielen*. Hak, achterste van den voet. *De koude deed zijne hielen bevriezen. Iemand op de hielen zitten*, kort volgen. *Zij volgen mij op de hielen. Hij toonde zijne hielen; hij tigte de hielen.* hij ontvlugte. — *Zij is nog zoo jong, en begint al naar hare hielen om te zien*, zegt men van eene dochter, die aan de vrijers begint te denken. Verkleinw.

hieltje: het hieltje van de ham kluiven, zijnen laatsten stuiver verteren. Zamenst.: *kakhiel*, *hielstuk*. Van *hiel* is het zeemanswoord *hielen*, achterover hellen; en eene *hieling* is het achterste van de kiel.

HIJER, een bijw. van die plaats, waar de sprekende persoon zich bevindt, wordende zoo wel in den stand van beweging, als in dien van rust gebezigd. *Kom hier. Ik ben hier. Hij ligt hier.* Daar, ondertusschen, de plaats of oord, waar men is, zeer onbepaald kan zijn, bevat het bijw. *hier* ook eenen min of meer ruimen omvang. *Hier* (in dit pakhuis) *krielt het van ratten.* *Hier* (in dit land) *vriest het nooit.* *Men spreekt er, hier en daar, van.* In dien zin neemt het ook voorzetsels aan: *hij ging van hier.* Meest, echter, worden zij achteraan gezet: *hij ging hierdoor; het water stroomt hierlangs; hij woont hierboven, hieronder.* Men bedient zich, wijders, van dit bijw., om eene tegenwoordige zaak, de zaak, waarvan men spreekt, of waarvan het naast gesproken is, te beteekenen. *Hier* (in deze zaak) *mis te tasten is zeer gevaarlijk.* *Hier* (in deze overheersching) *vond de muitzucht stof tot opschudding.* In dien zin heeft het ook voorzetsels: *van hier ontstaat al die kwelling.* Zoo ook: *hieraan, hierdoor, hierin, hiermede, hiernevens, hierom, hierop, hierover, hiertegen, hiertoe, hieruit, hiervan, hiervoor.* Eindelijk beteekent het den tegenwoordigen tijd. *Hier* (toen hij dit zeide,) *kon ik mijne tranen niet langer bedwingen.* *Hierna beter.* — Als voegwoord lijdt het eenige zamenstellingen: *hierenboven, hierentusschen, hierenbinnen.* *De staten hierenbinnen* (middelerwjl) *ziende.* [Hooft.] Het woord wordt ook met het bijv. naamw. *landsch* gebruikt: *hierlandsche boter.* *De hierlantsche schepen.* [N. Wits.] Men hoort dit veel in Gelderland. Dit bijwoord is, zonder twijfel, uit het oude voornaamwoord *ha, hi, he*, deze, en misschien uit *ar*, dat in het gemeen, eene plaats beduidde, af te leiden.

HII, een pers. voornaamw., van het mannelijke geslacht; meerv. *zij.* *Hij is onlangs overleden.* Zie de buiging, in mijne nederd. Spraakk., D. I, § 214. *Hij*, tegen *zij* overgesteld, beteekent zoo veel als het mannetje onder de dieren: *is het een hij, of eene zij?* een mannetje, of een wijfje? *Nu heeft zij geworpen geijtlammers, juist een echt paar, een hij en zij.* [K. v. Mand.] *Hij of fj.* Zie *fj.* Het heeft te veel overeenkomst met het hebr. *hoa*, dan dat men hetzelfde daarmede niet zoude vergelijken.

HIJGEN, (oul. ook *gijgen*), onz. w., gelijkvl. *Ik hijgde heb gehijgd.* Ook ongelijkvl.: *ik heeg, heb gehegen.* Het is een klanknabootsend woord, dat het zwoegende geluid van iemand, die bezwaarlijk de lucht in de long inhaalt, uitdrukt. *Naar den adem hijgen.*

Hijgt naer d'aemtocht op het lest. [Vond.] *Een trotse President, dien ik, tot hijgens toe, loop zoeken,* enz. [A. Harls.] *Geen toegeneepen long kan sterker naar den aassem hijgen.* [M. L. Tijdw.] *Figuurl., naar eene zaak sterk jagen: ik hijg van verlangen naar uw heil. Of hijgden 's afgronds kaecken meer naer mijn kinderen, dan naer zijn broeders bloed?* [Vond.] Van hier *hijger, hijging.*

HIJLIK, z. n., o., *des hijliks*, of *van het hijlik*; meerv. *hijliken.* Een huwelijk. Het woord is in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk. Van hier *hijlikmaken*, koppelen, *hijlikmaakster, hijlikmaker.* Ook wordt zekere koek, welken men, bij die gelegenheid, ten beste gaf, *hijlikmaker* geheeten. Waarschijnlijk behoort het tot het ijsl. *hiuu*, moesog, *hetwa*, angels. *hiwe*, *familia*, huisgezin, als zijnde een verbond van zamenleving en huishouding.

HIJMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hijmde, heb gehijmd.* Hetzelfde als *hijgen.* In Groningen wordt dit woord veel gehoord. Bij Kil. *himmen, himen.*

HIJS (*hijze*), z. n., v., *der*, of *van de hijs*; meerv. *hijsen.* Een stuk rookvleesch. Kil. kent *hijsse, praesecta portio, carnis portio exossis*, en *hijsen, abscindere partem.*

HIJSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik heesch, heb geheschen.* Ook gelijkvl.: *ik hijschte, heb gehijscht.* Door middel van eene katrol optrekken. *Waren uit het schip hijschen. Zeilen hijschen.* Het is in het hoogd. *hissen*, deen. *hisse*, zw. *hissa*, middeleeuw. *haucire*, eng. *to hoise*, fr. *hausser* en *hisser*. Het zal tot het geslacht van *hoog* behooren. Zamenst.: *hijschblok, hijschtouw.*

HIJZOP, z. n., m., *des hijzops*, of *van den hijzop*; het meerv. is niet in gebruik. Een plantgewas. *Ontsondig mij met rechten hijzop.* [Marnix.] Van het lat. *hijsopus*, gr. *ἵσσωπος*, hebr. *hasob*. Vond. bezigt het vrouwelijk, doch het mannelijke geslacht schijnt hier het eigenaardigste te zijn.

HIK, z. n., m., *des hiks*, of *van den hik*; meerv. *hikken.* Een onwillige, stootende zucht, in eenige plaatsen van het vaderland, *snok* geheeten. *Den hik hebben. Zijne woorden werden door den hik afgebroken.* Verkleinw. *hikje*, in de dagelijksche taal gebruikelijk, voor een oogenblikje: *ik kom op een hikje weer.*

HIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hikte, heb gehikt.* Den hik hebben. Het woord is naar den klank gevormd.

HILD, z. n., v., *der*, of *van de hild*; meerv. *hilden.* Naar den geld. tongval is het *hilde*, waardoor men, in dien oord, eene plaats boven de koeijen, op den stal, verstaat, geschikt om hooi, stroo, of schoven te bergen. Kil. heeft *hilde, schelf. Pabulatorium, promptuarium, foentle.* Bij de Vriezen is *hilde ditio, territorium*, grondgebied.

HILLETJE, z. n., o., *des hilletjes*, of *van het hilletje*; meerv. *hilletjes*. Het klepje in eene pomp.

HILT, z. n., v., *der*, of *van de hilt*; meerv. *hiltten*. Zoo noemt men, in Noordholland, de kruk boven aan eenen kloet, waaraan men hem vasthoudt. Van *houden*.

HILTIK (*hieltik*), z. n., m., *des hiltiks*, of *van den hiltik*; meerv. *hiltikken*, hetzelfde als *bikkel*. Van hier *hiltikken*, met bikkels spelen.

HINDE, z. n., v., *der*, of *van de hinde*; meerv. *hinden*. Het wijfje van een hert, ovl. *hertinne*. *Hindebei* is hieruit zamengesteld. Men vindt het bij Moonen. Anderen schrijven, met Kil., *hinnebei*. Adeling pleit voor *hinbei*. Halma schrijft *hennebei*, of *hennebezie*.

HINDER, een verouderd voorz. en bijv. naamw., beteekenende achter, waarvan nog de overtreffende trap, naamwoordelijk gebruikt, *het hinderste*, de billen: *het hinderste van een paard*. Anders is het nog overig in zamenstelling: *hinderhoede*. *Het beleijsdt der hinderhoede*, voor achterhoede, vindt men bij Hooft. Zoo ook *hinderlaag*, eene verborgene plaats, waar de vijand schuilt: *in hinderlaag liggen*. *Hindertogt*, voor achtertogt, bij Hooft, is weinig meer in gebruik. *Hinder* wordt ook, als een zelfst. naamw., gebruikt, van het mannel. geslacht, alhoewel Hooft het onz. verkiest; zonder meerv., beteekenende beletsel, nadeel: *iemand hinder doen*; *het zal hem geenen hinder doen*; *ik heb daarvan geenen hinder gehad*, gevoeld, enz. *Den rechte hinder doen* heeft J. Moerm., voor het regt krenken. Van hier het bedr., gelijkvl. w. *hinderen*, stremmen, beletten: *dat hindert mij in den gang*. Schade toebrengen: *dat zal uwe gezondheid hinderen*. Maken, dat iets niet uitgevoerd worde: *omdat ik het offeren hinderde*. [Vond.] Van hier *hinderling*, *hindernis*, *hinderlijk*. Zamenst.: *hinderbeer*, bij Vond. voorkomende, *hinderpaal*, beletsel, verhindering. Ovl. is *hinderwaert* in gebruik geweest, voor achterwaarts.

HINDEREN, } zie *hinder*.
HINDERLAAG, }

HINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hinkte*, *heb gehinkt*. Oudtijds ongelijkvl.: *ik honk*, *heb gehonken*. Op één been voortlippelen, als kinderen doen. *Hij konden het langst van allen hinken*. Mank gaan, zich, in het gaan, meer op de eene, dan op de andere zijde bewegen: *hij was hinkende aen sijne heupe*. [Bijbelv.] *Op beide zijden hinken*. Figuurlijk beduidt deze laatste sprekwijze onzeker zijn, wat men kiezen zal. *Op twee gedachten hinken* is eene bijbelsche uitdrukking van denzelfden zin. *Niemand hinkt aan een anders zeer*, elk wordt door zijnen eigenen ramp het best gekneld. *De hinkende bode*, ook *het hinkende paard*, komt achteraan, de slimste tijding hoort men de laatste, de zaak wordt eindelijk

erger. Overdragt., zwak zijn: *hoe hinkend ook mijn betrouwen zij*. [M. L. Tijdw.] Dezelfde bezigt het ook, voor niet naar den regel zijn: *ik zal niemand over het hinken van eene letter uitlagchen*.— *Die woorden hinken achteraan*. Onvoldoende, waarop men niet afkan: *dit getuighenis van Connestaggio hinkt*. [Hooft.] In eenige zonde vallen; doch alleen in den stijl des Bijbels: *als ick hincnte*, *waren sij verblijdt*. Van hier *hinking*. Zamenst.: *hinkepink*, een spotnaam van iemand, die hinkt. Voorts *hinkperk*, *hinkspel*. Geschieder bezigt *hinkepinken*: *en de kreupel hinkepinken*.

HINNEKEN, zie *ginneken*.

HIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hipte*, *heb gehipt*. Het voortd. *hippelen* is meest in gebruik. Met kleine sprongen zich bewegen: *den spanjaarden hippelde 't hart in den boezem*. [Hooft.] Zie *huppelen*.

HIPPOCRAS, *hippokras*, z. n., v. Op kaneel en suiker getrokken en gefiltreerde wijn, anders kaneelwijn, naar Hippocrates deszelfs uitvinder, dus genoemd.

HISTORIE, z. n., v., *der*, of *van de historie*; meerv. *historien*. Eene geschiedenis. *Ik zal die historie hooger ophalen*. [Vondel.] Van het lat. *historia*, gr. *ιστορια*, bij Kil. niet te vinden. In den deftigen stijl bedient men zich liever van *geschiedenis*. In de dagelijkse taal gebruikt men het voor eene nederige zaak: *dat is eene heele historie*. Van hier *historisch*, *historieschilder*, *historieschilderkunst*, *historieschrijver*.

HIT, z. n., m., *des hits*, of *van den hit*; meerv. *hitten*. Eigenlijk, een hitlander. Voorts, een paard uit Hitland; en eindelijk een inlandsch paard, dat naar dat ras gelijkt. *Een zwarte, dubbele hit*.

HITS, zie *hitsig*.

HITSEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik hitste*, *heb gehitst*. Eigenlijk, door vuur heet maken. Doch het wordt gebruikt voor sterk aanzetten. *De honden op het boschwijn hitsen*. Figuurl., opruijen, aanstoken: *het gultjen, dat landt tegen landt over einde kan hitsen*. [Hooft.]

HITSIG, bijv. n., *hitsiger*, *hitsigt*. Dat, door eene groote maat van warmte, snel in beweging is. *Hij heeft hitsig bloed*. *Verkoelde voor een tijd zijn hitsig ingewand*. [F. v. Dorp.] *Ridsig*: eene *hitsige teef*. Die door hevigen trek gedreven wordt: *hij is hitsig naar geld*. De Deck. bezigt hiervoor *hits*: *dus hits met al zijn hart naar macht van munt te staen*. Van hier *hitsigheid*.

HITTE (*hette*), z. n., v., *der*, of *van de hitte*; zonder meerv. De toestand van een ligchaam, waarin het heet maakt, dat is, eenen zeer hoogen graad van warmte veroorzaakt. *De hitte van gloeiend koper, der zon, des vuurs*. De dampkring, door de heete zonnestrallen grootelijks verwarmd: *onder den evenaar*

heerscht niet altijd eene onverdragelijke hitte. Het smertelijke gevoel van hitte : *de koorts veroorzaakt eene brandende hitte*. Eene groote maat van drift, begeerte, werkzaamheid, enz. : *hij is nog in de hitte zijner jongheid. In de hitte van den strijd. Dit bragt eenige huisering in de hitte der gemeenzaamheid*. [Hooft.] Toorn : *Eneas vervolgt in zijne hitte den verbaesden*. [Vond.] Hevige vervolging : *tegens de spaansche hitte*. [Hooft.] Van hier *hittig, hittigheid, hittiglijk*. Wacht. brengt het tot het gr. *ἄθως*.

Ho, een tusschenwerpsel, om stil te houden. *Ho, paard!* is het voermanswoord.

HOBBEL, z. n., m., *des hobbels*, of *van den hobbel*; meerv. *hobbels*. Eene oneffene hoogte, een knobbel. In Overijssel zegt men : *de boter is in den hobbel*, wanneer door onweder, of andere oorzaken, geen boter uit de melk kan getrokken worden. Van hier in den gemeenzamen spreektrant : *het is alles in den hobbel*, verkeerd, verward. Van hier *hobbelig*, oneffen : *een hobbelige weg; hobbeligheid*. Ook het onz., gelijkvl. werkw. *hobbelen*, heen en weder bewogen worden : *het jongetje hobbelt op het houten paard*. Van hier *hobbelpaard*. — *Zij hobbelen met het schuitje in de graft*. *Hobbelen* wordt ook van iemand gezegd, wanneer de woorden, als over eene oneffene, hobbelige tong, stootend heen vallen; wanneer hij stamelt. Van hier *een hobbel, hobbels, ook hoddebek*, een stamelaar. Oneigenlijk, traag voortgaan : *om hier in tot besluit te komen, hobbelde jaar en dach*. [M. L. Tijdw.]

HOBBEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hobde, heb gehobd*. Op en neder bewogen worden. *Na lang hobbelen en tobben, raakten wij de haven binnen. Wij hebben wat met hem gehobd en getobd, wij hebben lang met hem gesukkeld*.

HOE, een bijwoord van ondervraging naar de oorzaak, rede, gesteldheid, wijs, of uitkomst. *Hoe kunt gij dat uitstaan? Hoe kunnen die dingen te zamen gaan? Hoe staan de zaken in dat rijk? Hoe heeft mijn zoon zich gedragen? Hoe zal die knoop zich ontwikkelen? Hoe zoo? Hoe dat? Hoe groot? Hoe lang?* Van bevesting, met verwondering vergezelschapt. *Hoe troostrijk is ware godsdienst voor den verlatenen mensch!* Van hoegrootheid : *hoe zal die dartelheid ons namaals berouwen!* Een voegwoord van redegeving. *Het is mij glad ontschoten, hoe hij zich hierover uitgelaten hebbe*. Van verhaal. *Daarna beschreef hij, hoe de Spanjaards de stad overmeesterd hadden*. Van toegeving : *hoe sterk de stad zij, zulk een vijand zal haar te magtig vallen. Hoe ik het ook aanvange, ik zie er geene uitkomst aan*. In dien zin wordt het ook met *wel* en *zeer*, als een woord geschreven : *zij onderteekenden het geschrift, hoezeer het aan hun plan afbreuk deed*. — *Ik*

moet het u zeggen, hoewel ik veel van u houd. Oul. was *hoeneer*, voor wanneer, ook in gebruik, gelijk dit in den gemeenzamen spreektrant nog gebezigd wordt. *Hoe* wordt ook, bij verdubbeling, met den vergelijkenden trap gebruikt : *hoe langer hoe meer. Hoe eer hoe beter. Hoe nader de vijand kwam, hoe meer onze moed aanwies*. Sommigen schrijven hier : *zoo langer zoo meer*, dat niet met den eigenen aard onzer taal strookt. — *Onder tusschen plaatst men hoe ook achter zoo*, bij voorb. : *zijner gedachtenis komt zoo veel meer lofs toe, hoe hij zich min ontzien heeft*. [Hooft.] *Hoe of wat*, het eene of andere. *Gij moet zeggen hoe of wat*. Eindelijk wordt *hoe* ook, als een zelfst. naamw., gebruikt van het onz. geslacht, om eene rede, oorzaak, enz. uit te drukken. *Hij vorschte het hoe der dingen na*.

HOED, z. n., m., *des hoeds*, of *van den hoed*; meerv. *hoeden*. Een hoofddeksel van mannen en vrouwen. Meest, echter, in den eersten zin : *hij zond hem eenen hoedt en zwaardt*. [Hooft.] *Eenen hoed optoemen, omboorden. Den hoed opzetten, afnemen. Iemand den rooden hoed opzetten*, hem Aartsbisschop maken. De hoed was van ouds ook het teeken der vrijheid. Romeinschen slaven werden de haren afgeschoren, en een hoed opgezet, als zij uit de dienst traden en vrij werden. Van hier teekent men de Vrijheid met eenen hoed op de speer. *Hoed* is ook eene zekere groote maat van smidskolen, of kalk, enz. : *een hoed kolen. Een half hoedt gerstes*. [Bijb. 1477.] Zamenstell. : *jagthoed, ijzerhoed, regenhoed, reishoed, stormhoed, vingerhoed*, enz. *Hoedband, hoedenkramer, hoedenmaker, hoedenmakerij, hoedenwinkel*, enz.

Hoed, hoogd. *Hut*, Ker. *hut*, neders. *hood*, angels. *hod*, eng. *hat*, deen. *hat*, zw. *hatt*, wallis. *hett*. Zonder twijfel behoort het tot het veroud. *hedan, hudan*, eng. *to hide*, bedekken. Dit zien wij in ons *hoeden*. Hetzelfde denkbeeld ligt in het aangrenzende *κευθεῖν*. In vele woorden heerscht die beteekenis, als in *huid, huis, hoos*, (kous) *hut*, enz. HOEDANIG, *hoedanige*, vragend voornaamw., hetzelfde als : wat voor een. *Hoedanige man is u verschenen? Hoedanige vrouw sprak met u? Hoedanig kind is het?* Men voegt er ook het lidwoord *een, eene*, achter; in welke zamenvoeging *hoedanig* onverbogen blijft : *hoedanig een man is hij? Hoedanig eene vrouw hebt gij?* Men gebruikt het ook bij eene verwonderende bevestiging : *hoedanig een is deze, dat hem de winden en de zee gehoorzaam zijn!* Ook staat het in eenen verhalenden zin geplaatst : *hij berigtte, hoedanig het land was*. Soms tijds heeft het de beteekenis van zoodanig als : *gij treft er gebouwen aan, hoedanige in andere landen*

niet ligt gezien worden. Van hier hoedanigheid.

HOEDE, z. n., v., der, of van de hoede; zonder meerv. Bescherming: ik nam al die verlatene weezen onder mijne hoede. Voorzorg: op zijne hoede zijn. Wees, tegen al dit kwaad, gedurig op uwe hoede.

HOEDEN, bedr. w., gelijkvl. Ik hoedde, heb goed. Tegen kwaad dekken: schapen, vee, eene kudde hoeden. Het woord wordt ook op zich zelf gebruikt voor weiden, het herdersambt waarnemen: Israel hoedde om eene vrouwe. [Bijbelvert.] Zich hoeden, tegen enig onheil op zijne hoede zijn. Hoeden beteekende oul. ook ter vrouw nemen. Van hier hoeder, hoedenis, (bij Hooft) hoederin, hoedster. Zie, over de afleiding, bij hoed.

HOEF, z. n., m., des hoefs, of van den hoef; meerv. hoeven. Het hoornachtige gedeelte aan den voet eens paards, ezels, muils, enz. Met den vluggen hoef. [Vondel.] Zamenstell.: hoefblad, hoefijzer, hoefhamer, hoefkruid, hoefmes, hoefnagel, hoefsmid, hoefstal, enz. Hoef, neders. hoof, hoogd. Huf, angels. hof, eng. hoof, deen. hov, zw. hof, ijsl. hōf, gr. ὄπλη.

HOEF, (hoeve) z. n., v., der, of van de hoef; meerv. hoeven. Een oud woord, dat, oorspronkelijk, een omtuind stuk akkergronds beteekende, en wel bepaaldelijk zoo veel land, als men voor zijn huisgezin, tot onderhoud, genoeg had. Thans is het eene hofstede op het platte land, waaronder het bouwland mede begrepen wordt. Het komt, met het woord hof, uit eene bron. Van hier hoeveenaar, hoefwachter, enz.

HOEFSLAG, z. n., m., des hoefslags, of van den hoefslag; meerv. hoefslagen. Een slag van den hoef eens paards, enz. 't Hal gekneedt van de hoefslagen. [Hooft.] Onlanx waarna een hoefslag van zijn eigen paardt hem het leven kostte. [Hooft.] Van hier hoefslagbron. Ons lippen hebben noit den hoefslach run ghenaaekt. Die vollik, 't botte volk volmaakte dichters maakt. [Spiegh.]

HOEFSLAG, is ook zamengesteld van hoef, hoeve, hoeve lands, en slag, en beteekent dan het gedeelte van den dijk, of weg, hetwelk iedere hoeve moet maken, of herstellen, en waarop dezelve is aangeslagen. Onze Landlieden weten ook, als er eene kade, of een weg, staat geschouwd te worden, welke hun hoefslag, en waar elk hunner gehoefdstaagd zij. Van hier beteekent hoefslag, bij overdragt, de plaats, welke voor het verblijf van iemand, of voor den stand van iets geschikt is: want, terwijl ik omzwerf, buiten mijnen hoefslag. [Vond.] Dat muuren uit gelit en hoefslag zullen knellen. [Antonid.]

Eer 't albezielend Licht de warrende Elementen Hun hoefslag wees, en de aarde op stel en orde bragt.

[M. L. Tijdw.]

Van hier het bedr. w. hoefslagen, in hoefslagen verdeelen.

HOEGROOTHEID, z. n., v., der, of van de hoegrootheid; zonder meerv. Bepaalde grootte van eenige zaak.

HOEK, z. n., m., des hoeks, of van den hoek; meerv. hoeken. Een spitse kant: eene tafel met vier hoeken. Het uiterste van iets: hij woont op den hoek der straat. Eene kaap, of een uitstekende hoek lands: toen wij den hoek van Afrika omgezeild waren. Dewijl zulke kapen of hoeken, zeer hinderlijk kunnen zijn aan de zeelieden, zoo is van hier de spreekwijs: den hoek te boven zijn; hij is den hoek, of het hoekje, al te boven, is het gevaar al ontkomen, heeft zijn oogmerk bereikt. Eene afgelegene plaats: in het noorden der stad is een gure hoek, die nimmer de zon ziet. Hier lag de vloot om dezen hoek. [Vond.]

Iets uit den hoek halen. In eenen hoek ver-
steken. Gewest, streek: uit dien hoek ver-
wachten wij eenen zwaren storm. De zui-
denwint dreight uit zijnen hoek te blazen.

[Vond.] Een denkbeeldige hoek, in de wis-
kunde: deze rigting maakt eenen hoek van
drie en twintig en een halven graad. Hij is
den hoek om, in de volkstaal, voor: hij is
overleden. Zoo ook: uit den hoek komen,
voor den dag komen, zich openbaren. Een
weerhaak, waarmede men vischt: hij heeft
den hoek uitgeworpen. Hij heeft den hoek al
in de keel, de man is al in het net. In som-
mige plaatsen, wordt hoek genomen voor
hoekbank, anders toonbank, in eenen winkel:
zij zat in den hoek; ik stond voor den hoek.
Verkleinw. hoekje: om het hoekje van de straat.

— Van hier: hoekachtig, hoekig. Zamenst.:
hoekbank, hoekboot, hoekhuis, hoekkeper,
(een balk, die den hoek verbindt en houdt)
hoekman. (een beeld, dat, aan de hoeken van
de spiegels der schepen, tot sieraad gesteld
wordt) hoekmeting, hoekmeetkunde, hoek-
steen, hoekswijs, hoektand, hoekwant, enz.

HOEKER, z. n., m., des hoekers, of van den hoe-
ker; meerv. hoekers. Een buisje, of ander
vaartuig, dat uitgaat, om met hoekwant te
visschen. Wijders, andere daarnaar gelijkende
schepen. Zamenstell.: driemasthoeker, enz.

HOEKSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van
vergrooting. Een naam, uit de vaderlandsche
geschiedboeken bekend, wegens den twist
der Hoekschen en Kabeljauwschen. Van
hoek, vischhaak.

HOEN, z. n., o., des hoens, of van het hoen;
meerv. hoenders, hoenderen. Kiliaan heeft
nog hoeneren. In het gemeen, zoo wel een
haan, als eene hen: de hoenders zijn al op
het hok. Men neemt het, in het bijzonder,
voor een jong van eene hen; ook voor eene
hen. Hij staat er in, als malle Jan onder de
hoenderen, hijspreekt er onbedachtelijk van.
Zamenstell.: hoenderbout, hoenderdief, hoen-

- derei, hoenderhok, hoenderkooper, hoendermaag, hoendermarkt, hoendermelker, (een liefhebber van hoenders,) hoendernest, hoenderpastei, hoenderpoot, hoendersoep, enz.*
- HOEP**, z. n., m., *des hoeps*, of *van den hoep*; meerv. *hoepen*. Een ring zonder ingelegde steenen; ook een band om vaatwerk. Zamenstell.: *hoephout, hoepkooper, hoepmaker, hoepkring, hoepstok*.
- HOEPSEL**, z. n., m., *des hoepels*, of *van den hoepel*; meerv. *hoepels*. Een hoep om een vat. Van hier *hoepelrok, hoepelstok*. En het werkw. *hoepelen*, met den hoepel spelen.
- HOER**, z. n., v., *der*, of *van de hoer*; meerv. *hoeren*. Ontuchtig vrouwensch. Van hier: *hoerachtig, hoerdom, hoererij, hoersch: hoersche en overspelige bijslapingen*. [Oudaen.] Zamenstell.: *hoerkind, hoerendop, hoerengewaad, hoerenjager, hoerenkot, hoerenlied, hoerenloon, hoerenpol, hoerenpraat, hoerentaal, hoerenvoogd, hoerenwaard, hoerenwaardin, hoerenwerk, hoerhuis*, anders ook *hoerenwinkel: ende hij gingh den Israelischen man na in den hoerenwinkel*. [Bijbelv.] Het scheldwoord *hoerezoon*, dat men in het *stadr. van Dev.* nog vindt: *so wie den anderen..... scheldet voor schelm..... hoerensoon*, enz., is bij ons meest in onbruik geraakt. Bij de Engelschen is niets gemeener dan *son of a whore*; en bij ons hoort men nog *hoerekind*.
- Eene echtbrekster is bij Otrid. *huru*, in de monzeische glossen *huor*, neders. *hore*, angels. *hor*, eng. *whore*, deen. *hore*, hoogd. *Hure*, zw. *hora*, finl. *huora*, ijsl. *hoora*, normand. *hore*, sp. *gorrona*, alban. *kurbar*, slavon. *kurwa, kúrwa*, bij eenige Tataren *cher*. Wachter leidt het af van het neders. *heuern, huren*.
- HOEREREN**, onz. w., met eenen basterduitgang, gelijkvl. *Ik hoereerde, heb gehoereerd*. Hoererij bedrijven. Eigenlijk zoude men *hoeren* moeten zeggen; doch *hoereren* is meest in gebruik.
- HOEST**, z. n., m., *van den hoest*; zonder meerv. Een woord, om den klank na te bootsen, wanneer de lucht, met geweld, uit de long gestooten wordt. *Hij is in eenen zwaren hoest gestikt. De zeugen kuchen van eenen aemborstigen hoest*. [Vond.] *Hij had er den hoest van*, hij bekreunde er zich weinig om. Wacht. brengt dit woord, gelijk het volgende *hoesten*, tot het gr. *ἄστω*, *impello*. In het ijsl. is het *hoosta*, even als *hoer*, ijsl. *hoora*. Gemeenlijk beantwoordt de ijslandsche *oo onze oe*.
- HOESTEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik hoestte, heb gehoest*. De lucht door den hoest uitstooten. *Hij moest gedurig hoesten*. In den gemeenzamen stijl zegt men van iemand, die het verzoek van anderen afslaat: *hij hoest hun wat*.
- HOETELEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik hoetelde, heb gehoeteld*. Broddelen, het werk ten halve doen. *Terwijl Philips hier te hoetelen lagh*. [Hooft.] Van hier: *hoetelaar* (bij Kil. *hoeteler, homonihili, inanis*), *hoetelaarster, hoetelarij, (hoetelarij,) hoetelwerk*. Dit woord begint reeds buiten gebruik te geraken.
- HOEVEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik hoefde, heb gehoefd*. Bedr., noodig hebben: *een lichaam, dat noch mijr noch balssem hoeft*. [Vond.] Onz., met hebben. Noodig zijn, gedwongen zijn: *hoevende, neerings en koop-handels halven, voor geen' plaats te wijken*. [Hooft.] Toegelaten worden: *het zwaard der gerechtigheid hoeft slechts in de vuist van snoodaards te zijn; dra valt het op den nek der brave burgeren*. Oudaen bezigt ons *hoeft*, voor *wij hoeven*, of *behoeven*. In al deze gevallen is het zamengest. *behoeven* ook gebruikelijk.
- HOF**, z. n., m., *des hofs*, of *van den hof*; meerv. *hoven*. Een tuin: *gij bevindt die bloem gestolen uit den hof*. [Hoogvl.] *Zoo moet de pijnboom in den hof voor u wijcken*. [Vond.] In Groningerland hoort men *het hof*. Dit geslacht houdt A. Kluit ook voor het oorspronkelijke. Adlung denkt, dat het, door verwisseling van de keelletter in de uitblazende lipletter, gevormd is uit *haag, heg*, eene omtuining. Zamenst.: *hofbed, hofbloem, hofgewas, hofhuisje, hofkruid, hofstede*, enz.
- HOF**, z. n., o., *des hofs*, of *van het hof*; meerv. *hoven*. Eens vorsten woonplaats: *aan het Egyptische hof*. [Hoogvl.] *Aan de koninklijke hoven is het voor de deugd gevaarlijk. Ten hove verschijnen*. De vorst met de hovelingen: *het hof is op de jagt. Deze tijdning was een donderslag voor het hof. Zijn hof bij iemand maken, zich in iemands gunst dringen. Men hield daar open hof, vrije tafel*. Verder is het de plaats, waar men pleit: *de zaak hangt nog bij het Hof*. De regters, die daar vergaderen: *iemand voor het Hof dagvaarden. Het Hof heeft het vonnis reeds gestreken*. Ook wordt deze naam gegeven aan kloosters, godsdienstige en weldadige gestichten, gelijk blijkt uit de benamingen van *bagijnhof, vrouwenhof* — *het hof*, of *hofje van de koker*, enz. Misschien is het voor *hoef, hoeve*, dewijl *hofstede*, d. i. hoofdstad, waar de vorst zijn verblijf houdt, oul. *hoefstede* was: *die hoofsteden sullen worden vervult met tarwe*. [Bijb. 1477.] Van hier *hoffelijk, hoffelijkheid*. Zamenstell.: *hofbarbier*, (bij Vond.) *hofbediende, hofbloem, hofdienst, hofgeregt, hofgezin, hofhond, hofhouding, hofjuffer, hofjonker, hofmeester, hofnar, hofpoort, hofpop, hofprediker, hofraad, hofregt, hofsleep, hofstad, hofstoet, hofwacht*, enz. Moolen bezigt, *hofhoorig*, voor *onderhoorig* aan het hof; en Hooft *hofveerwijs*, voor bekend met hetgeen ten hove omgaat.

HOK, z. n., o., *des hoks*, of *van het hok*; meerv. *hokken*. Eene afgeschotene plaats, om er vee, enz. in op te sluiten, of te bergen. *Jaag den hond in zijn hok. Bij iemand het hok inkrijgen*, d. i. iemands vertrouwen en genegeheid winnen: *om dat hok weder in te krijgen*. [Hooft.] Zamenstell.: *duivenhok, ganzenhok, hondenhok, schapenhok, turfhok*, enz. Ook eene wijk voor ontakelde schepen. In sommige oorden van het Vaderland is *hok* insgelijks een hoop gebodene schoven, die, om te droogen, op den graanakker gesteld worden. In de twee eerste beteekenissen heeft het met *hek* eenen oorsprong.

HOKKELING, z. n., m. en v., *des hokkelings*, of *van den hokkeling*, — *der*, of *van de hokkeling*; meerv. *hokkelingen*. Een jarig kalf. Het mannel. *hokkeling* neemt men, boertender wijs, ook voor eenen knaap, die vroeg opgeschoten is. J. de Deck. neemt *Hokkelingen*, voor jonge en onervarene lieden, in het huwelijk verbonden:

*Indien vrou venus word voor een malloot gehouden,
Omdatze door den bant zich met haer dartel kind,
Bij jonge domme Lien, bij hokkelingen vint.*

HOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hukte, heb gehokt*. Hetzelfde als *hukken*, waarvoor thans alleen *hurken*, nederhurken. *Hokken* is nog in het kaartspel gebruikelijk, om te kennen te geven, dat iemand geene volgende kaarten meer kan spelen: *het hokt: bij wien hokt het?*

HOL, bijv. n. en bijw., *holter, holst*. Dat inwendig eene ledige ruimte heeft: *een holle boom. Holle kiezen*. In het midden ingebogen: *hol geslepen glazen. Met de holle hand water drinken. Hol of bol raden*, of de hoed met het holle, of met het bolle boven zal vallen. Ingezonken: *hij heeft holle oogen*. Diep, als uit een hol opkomend: *hij heeft eene holle stem*. Onstuimig; van het water gesproken, wanneer, onder de oppervlakte, eene holligheid schijnt te zijn: *er liep eene holle zee. Er ging eene holle deining. Het water stond hol*. Huydec. merkt aan, dat dit *hol* zeer eigenaardig bij *golf* geplaatst wordt, uit hoofde van de overeenkomst der lettergrepen *hol* en *gol*, waardoor het holgaan der zee wordt nagebootst: *met holle golven*. [Hoogvl.] *Het zal hol afloopen*, men zal er, zonder hevigen twist, niet afkomen. — *Hol over bol wegloopen*, zich met overhaasting wegmaken. *Hol over bol liggen*, zeer oneenig onder elkander zijn. In den gemeenen stijl: *holder de holder*, hol over bol. Van hier: *holachtig, holligheid, holte*. Zamenstell.: *holblok, holdsblok*, (klomp) *holbuik*, (vraat) *holbuikt*, (*holbuikte* *honger* vindt men bij Hooft, ook *holgehongert volk*, van de belegerden te Leide), *holijzer, holoogig, holrond, holwortel*. Het werkw. is *holen*, zamengesteld *uitholen*, *angels. holtan*.

HOL, z. n., o., *des hols*, of *van het hol*; meerv. *holen*. Eene spelonk: *onbeschaafde volkeren wonen vaak in de holen der bergen*. Het nest van roofdieren: *de leeuw ligt in zijn hol*. De buik van een vaartuig: *hij viel in het hol van het schip*. De ingebogene vlakke der hand, en onder den voet: *het hol van de hand, van den voet*. *Hol* wordt ook nog in eenen geheel anderen zin gebruikt. *De paarden raken op hol*, op den loop. *Op hol raken*, losbandig worden. *Zijne zinnen zijn op hol*. *Iemand op den hol helpen*. Hooft verkiest, hier, het vrouwelijke geslacht: *'t landt aldus op de hol komende*. Alzoo het de daad van *hollen* aanduidt, schijnt het taalmatiger, met *Halma*, het mannel. geslacht te kiezen.

HOLBOLLIG, zie *oubollig*.

HOLLA, een tusschenwerpsel, om, door eenen toeroep, iemand stil te doen staan.

HOLLAND, z. n., o., *hollands* — *van het holland*; zonder meerv. Een bekend gewest in ons Vaderland: *de Staten van Holland en Westvrieland*. Ook wordt *Holland*, bij de buitenlanders, somwijlen, voor het geheele Nederland genomen: *sedert den oorlog tusschen Engeland en Holland*. Van hier *hollander*, voor iemand, die in dat gewest geboren is, en voor eenen nederlander. Zoo ook *hollandsch*.

HOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik holde, heb gehold*. Op den loop zijn: *zijne paarden waren aan het hollen geraakt*. Ook van menschen: *als jonge lieden eens aan het hollen zijn, dan, enz. Figuurlijk: de driften zijn aan het hollen. Zijne hollende begeerten intoomen*. — *Een teergevoelig hart, geeft zich aan de vlugt zijner hollende verbeeldingskracht over*. [Feith.] Van hier *holster*, in Gron. een wijf, dat lomp en plomp al, wat haar in den mond komt, uitflapt.

HOLSTER, z. n., m., *des holsters*, of *van den holster*; meerv. *holsters*. Dit woord drukt uit en den knapzak van eenen soldaat en den koker eener pistool. Zamenstell.: *holsterkap, holstermaker*. Het komt af van *hol*.

HOM, z. n., v., *der*, of *van de hom*; meerv. *hommen*. Gelt vanden mannetjesvisch. Verkleinw. *hommelje*, meest gebruikelijk voor eenen homvisch. Van hier *hommerd*. Zamenstell.: *hombaars, hombokking*, enz.

HOMBERGAT, z. n., o., *des hombergats*, of *van het hombergat*; meerv. *hombergaten*. Tuin gat, dat boven in de toppen der maststengen, gemaakt wordt.

HOMMEL, z. n., v., *der*, of *van de hommel*; meerv. *hommels*. Eene soort van groote, ruige, zwarte en dikke bijen, die in den grond nestelen, en, naar hare gonzende, eentoonige dommeling, den naam dragen. *Vuige hommels*. [Vond.] Van hier het onz. werkw., dat derzelve gegons uitdrukt, *hommelen*, dat ook van andere bijen gebruikt wordt: *een*

zwerf van hommels bijen. [Vond.] Voorts, van iemand, die binnen 'smonds mompelt, zegt men: *hij hommelt.* Van hier *hommeling.*

HOMP, z. n., v., *der*, of *van de homp*; meerv. *hopen*. Een ongeschikt, dik stuk. *Geef hem eene homp brood.* In het geslacht volgen wij Pieteron. Halma en Hoogstraten kiezen het mannelijke. Kil. heeft *hopen*, *partes extremas abscindere.*

HOMPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hompelde, heb gehompeld, en ben gehompeld.* Stropelvoeten; met hebben: *hij heeft zoo lang gehompeld, tot dat hij voorover viel.* Met zijn: *hij is naar de kamer gehompeld.* Van hier: *hompelaar, hompelig, hompeling, hompelvoet.*

HOND, z. n., m., *des honds*, of *van den hond*; meerv. *honden*. Een bekend huisdier. *Mijn hond kwispelstaartte, toen ik te huis kwam.* *Dat is een vuile hond*, een boosaardige. *Hij is bekend, als de bonte hond*, hij is om zijne daden, bij allen in eenen kwaden reuk. *Kome ik over den hond, zoo kom ik ook over den staart*, overwinne ik het grootere, zoo overwin ik ook het mindere. *Slapende honden wakker maken*, eene moeilijkheid, welke men mijden kan, veroorzaken. *Den hond in den pot vinden*, komen, als de tafel afgedekt is, en de hond de vaten uitlikt. *Hij bijt, als de hond, naar den steen*, hij blijft aan de tweede oorzaken hangen. *Als men eenen hond wil slaan, kan men wel eenen knuppel, of stok, vinden*, als men iets zoeken wil, om onrecht te plegen, kan men altoos iets vinden. De hond is ook de naam eener ster. *De groote en kleine hond*, twee gesternten. Verkleinwoord *hondje*. *Hij is van het hondje gebeten*, hij is trotsch; in den gemeenen spreektrant. Van hier het onz. w. *honden*: *het zal er honden*, daar zullen stokslagen vallen. Zamenstell.: *hondenbrood, hondenhok, hondenkot, hondenleven*, armoedig leven, *honden-nest, hondenslager, hondenvel, hondsdagen, hondsdistel, hondsdraf, hondsgas, hondshonger, hondskers, hondskruid, hondsluis, hondster, hondstand, hondstong, hondsvot, hondsworm, hondswortel*, enz. *Dashond, hazewindhond, herdershond, jagthond, krulhond, patrijshond, wachthond, waterhond, zeehond*, enz.

Hond, bij Otfrid., Notk. en Tatian. *hunt, hund*, eng. *hound*, angels. *hunde*, neders., deen. en zw. *hund*, hoogd. *Hund*, ijsl. *hund* en *hun*, Ulphil. *hunds*, wallis. *cwn*, lat. *canis*, gr. *κυν*. Plato zegt uitdrukkelijk, dat dit woord van de Barbaren, dat is Scijthen, afstamt. Adelung meent, dat dit dier van zijne gezwindheid zoo genoemd zij. Althans to *hunt* is, bij de Engelschen, jagen, vervolgen, angels. *huntian*.

HONDERD, een grondgetal van tienmaal tien eenheden. Het wordt als een onverbuigb. bij-

voegel. naamw. gebruikt. *Ik ontving de honderd gulden meest in goudgeld.* Ook zonder lidwoord: *hij bleef mij honderd dukaten schuldig.* Het zelfstandige naamw. laat men ook wel uit: *ik zal u de honderd betalen*, namelijk *dukatens*. *Hij kan aan honderd toe tellen.* Dit ronde getal drukt ook eene onbepaalde menigte uit: *ik heb het u wel honderd reizen gezegd.* In dat boek zijn wel honderd fouten. Soms wordt het verbogen: *er zijn bij honderden voor die brug gebleven*, dat is, bij menigten. Als zelfstandig naamw. gebruikt men het van het vr. geslacht, om het stoffelijk cijfergetal uit te drukken: *de honderd*. Onzijdig is het een verzamelend getal: *ik geef voor het honderd van die raapkoeken tien gulden.* *Hij slaat in het honderd om*, in het ruwe. Hooft heeft *honderdy, centuria*. Van hier *honderdste*. Zamenstell.: *honderdhandig, honderdjarig, honderdmaal, honderdoogig, honderdvoud, hondervoudig, honderdwerf*, enz.

Honderd, hoogd. *hundert*, deen. *hundred*, zw. *hundrade*, ijsl. *hundrud*, eng. *hundred*. In oudere talen ontbreekt deze uitgang, zijnde bij Tatian. *hund*, goth. *hund, hunda*, angels. *hund*, wallis. *cant*, alban. *kinnt*; waarmede het lat. *centum* overeenkomt. De uitgang *erd, ert* is, door verzetting, uit *red, rat, rath* ontstaan, gelijk uit de vergeleken talen blijkt. Deze uitgang beteekent, naar Ihre, zoo veel als *streep*, omdat men oudtijds, door middel van streepjes, telde en rekende. Van hier is, in het zw., *attraed*, tachtig, *niraed*, negentig. *Hund* was, in de oudste talen, slechts tien. Tienmaal tien is bij Ulphil. *tachund tachund*; in het angels. *hund teontig*; zevenmaal tien, aldaar, *hund seofontig*; hetwelk met den gr. uitgang *κοντ*, en het lat. *gint* overeenkomt. Ten Kate brengt het tot het oude *hinden, hand, hond*, bevatten, houden.

HONDSCH, bijv. n. en bijw., *hondscher, zeer hondsche*. Van *hond*. Op de wijs der honden: *het dier toont zijnen hondschen aard*. Zeer onbeleefd: *ik ben daar hondsche behandeld*. Vuil, onrein: *Natuur, door 't hondsche Sodom's Volk verkracht.* *Van al, wat reed'lijk heet, door hondschen trek verbijsterd.* [M. I. Tijdw.]

HONDSVOT, z. n., m., *des hondsvots*, of *van den hondsvot*; meerv. *hondsvotten*. Een scheldnaam, welke gebezigd wordt, om iemand de grootste beschimping aan te doen: *hij is een hondsvot*. Men is het over den aard van dit woord niet eens. In het deen. is het *hundsfoot*, zweed. *hunsfott*, hoogd. *Hundsfoot*, volgens Haas *Hundsfoot*. Ihre geloof, dat het uit *hundhuswud*, hondshoofd, zamengetrokken is. Adel. oordeelt, dat het voor *Hundsvogt*, d. i. oppasser van de honden, gebezigd wordt. Kil. heeft het woord *fotte, cumnus*;

en misschien is ons hondsvot uit hond en fot, fotte, zamengesteld; althans J. G. Haas zegt: *Fut ist so viel als weibliche Schaam. Dazu gehört Hundsfutt.* En J. Vos zegt:

Ik ben een hondsvot, zoogij zeght; maar'tis gezocht. Ik zou een hondsvot zijn, zoo'ku had voordgebracht.

HONEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoonde, heb gehoond.* Oudt. bedriegen, doch thans met verachting behandelen, beledigen: *iemand honen.* Lasteren: *om den levenden Godt te hoonen.* [Bijbelvert.] Van hier *honer.* Zamenst. *hoonspraak*; lastering. Oul. zeide men ook *hoonen*; doch thans is de uitspraak *honen.*

HONGAAR, z. n., m., *des hongars, of van den hongaar*; meerv. *hongaren.* Iemand uit Hongarije. Van hier *hongaarsch.*

HONGER, z. n., m., *des hongers, of van den honger*; zonder meerv. Het gevoel van mangel aan voedsel. *Die zou den honger wreken.* [Hoogvl.] *Honger hebben. Honger lijden. Den honger stillen, verdrijven, boeten. Nadat de honger geboet was.* [Vond.] *Den honger weten*; eene dichtelijke spreekwijs. *Van honger sterven. Honger naar brood.* Hongersnood; doch alleen in de overzetting van den Bijbel: *ende daer was honger in dat lant, behalven den eersten honger.* Sterke begeerte naar iets: *de honger naar geld is onverzadelijk.* Van hier: *ambtshonger.* Hiervan zijn: *hongerig, hongerigheid.* Zamenstell.: *geewuhonger, hondshonger, veehonger. Hongerlap, hongertijder, hongersnood.*

Honger, Ulphil. husrus, Otrid. hungar, angels. hungor, hoogd., eng. deen., zw. en ijsl. hunger. Ihre leidt het af van het goth. *hunjan*, verlangen.

HONGEREN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik hongerde, heb gehongerd.* Honger hebben. *Indien de gene, die u haet, hongert, geeft hem broot te eten.* [Bijbelv.] In dien zin wordt het ook onpers. gebruikt; met den vierden naamval: *indien dan uwen vijand hongert, spijzig hem.* Meest, echter, gebruikt men de omschrijving: *ik heb honger.* In de overzetting van den Bijbel heet het ook hongersnood lijden: *toen gansch Egipte hongerde.* Eene sterke begeerte naar iets hebben; vooral in eenen godgeleerden zin: *naar de gerechtigheid hongeren.* In den oneigenlijken zin wordt het niet onpers. gebezigd. Ook wordt het bedrijv. gebruikt, als: *zich dood hongeren*, zich, door zich spijs te onthouden, den dood veroorzaken.

HONIG, z. n., m., *des honigs, of van den honig*; zonder meerv. Het zoete sap, dat door de bijen bereid wordt. *Om den honig op te zoeken.* [Hoogvl.] *Zoeter, dan honig. Honig uitsnijden. Honig puren. Ongepijnde honig*, die nog niet uitgesneden, of uit de raten geperst is: ook die, na het uitsnijden, uit de bijencelletjes van zelf vloeit. *Iemand honig om den mond smeren*, iemand vleijen. *Men smeert*

de hun dien hoonigh om den mondt. [Hoofl.] *Figuurlijk: honig van vleeschelijk vermaak.* [Vollenh.] *En aen dien rijken gront gaf hem de Zanggodin den honig in den mont.* [Antonid.] Sommigen willen *honing* spellen; doch F. de Haes merkt te regt op, dat de spelling *honig* de voorkeur verdient. Het woord schijnt, oorspronkelijk, een bijvoegelijk naamw. te zijn, van *hoon* of *hon*, met den uitgang *ig* achter zich, even als van *geest, geestig, boom, boomig* komt. Dit *hoon* of *hon* beteekende, misschien, eene soort van zoetigheid, en is nog overig in het gr. *σινος*, lat. *vinum*, wijn: immers zal men den zoeten most eerder, dan den gegesten wijn, gekend, en dien *σινος* genoemd hebben. Eenige aanverwante talen kennen ook de *n* in den uitgang niet. In het hoogd. is het *Honig, Hönig*, neders. *honnig*, angels. *hunig*, zw. *honag*, Kero en Isidor. *honec.* Van hier: *honigachtig, het honigdom*, bij Vond., het rijk der bijen. Zamenstell.: *maagdenhonig, rozenhonig.* — *Honigbij, honigbloem, honigdauw, honigdrank, honigkoek, honigkruid, honigsap, honigverw, honigwater, honigwijn, honigzoet.*

HONIGRAAT, z. n., v., *der, of van de honigraat*; meerv. *honigraten.* Van *honig* en *raat*, van het oude *raten*, d. i. maken, zamenstellen. De wassen celletjes, waarin de bijen haar werk leggen; of de huisjes voor het uitbroeijen. Meest wordt het gebruikt voor de, met honig gevulde, celletjes. Vondel gebruikt dit woord mannelijk: *met zoeten honigraet*; schoon hij *raat* vr. heeft. De Bijbelvertalers hebben het vr. geslacht: *hij dopte den staf in eene honigrate.* Zie *raat.*

HONIGZEEM, z. n., o., *des honigzeems, of van het honigzeem*; zonder meerv. De honig, zoo als hij uit de raat druipt; ongepijnde honig. *Eene versade ziele vertreedt het honichseem.* [Bijbelv.] Vond. gebruikt het ook mannel., schoon, hierin, niet na te volgen: *daer dommelende bijen om zoeten honigzeem, haer wellust, komen vrijen.* Van *honig* en *zeem.* Zie *zeem.*

HONK, z. n., o., *des honks, of van het honk*; het meerv. is niet in gebruik. Een woord, in eenige kinderspelen gebruikelijk, beduidende zoo wel de plaats, van waar men loopende begint, als het uiterste einde, naar hetwelk men heenstreeft. Van hier de spreekwijs: *bij honk blijven*, niet uitgaan. *Loop niet van honk. Van den ingang tot het honk voortlopende.* [Oud.] *Hij volgt u in het dorp, en bij de straet, en verre van honck.* [Vond.] Overdr.: *al ging de vree van honck, zij kan noch weder komen.* [Vond.] *Maer waertoe om bewijs zoo ver van honck gegaen?* [J. de Deck.] In het gemeen gebruikt men het voor een einde: *dit was het honck van de langdurige reiz.* [Vond.]

HONKEREN, zie *hunkeren*.

HOOFD, z. n., o., des hoofds, of van het hoofd; meerv. *hoofden*. Het bovenste deel des menschelijken ligchaams, in het gemeene leven en den min beschaafden spreektrant, *kop* genaamd; zijnde *hoofd* eene waardigere uitdrukking. In den deftigen schrijfsijl wordt het ook van den kop der dieren gebruikt. *Iemand het hoofd afslaan. De vijand droeg het bebloede hoofd op eene piek.* De deelen van het hoofd, als de *kruin*: *iemand eenen slag op het hoofd geven. Een kaal hoofd.* De slapen: *hij heeft pleisters aan het hoofd.* Het aangezigt, het voorhoofd: *toen hij dit zeide, kreeg hij eene kleur om het hoofd.* Het inwendige gedeelte des voorhoofds: *ik heb pijn in het hoofd.* De hersenpan: *iemand het hoofd kloven.* Het brein: *de drank is hem naar het hoofd gevlogen.* Verstandige vermogens: *hij is niet wel in het hoofd.* Het hoofd loopt hem om, hij wordt verward: *Vorst Eneas liep het hoofd van zorgen om.* [Vond.] *Hij kan alles leeren, zoo hij het hoofd er maar bij heeft.* Het geheugen: *het is mij door het hoofd gegaan.* *Ik kan de les zoo schielijk niet in het hoofd krijgen.* *Hij heeft het al in het hoofd.* Eigenzinnigheid: *zijn hoofd volgen.* Koppigheid: *het kind was pas een jaar oud, of het toonde reeds zijn hoofd.* *Het jongetje heeft een hoofd.* Verbeelding: *hij heeft het hoofd vol zotternijen.* *Niemand kan hem die inbeelding uit het hoofd praten.* Voornemen: *Filips had groote aanslagen in het hoofd.* Het leven: *dat zal u het hoofd kosten.* *Hij durfde er zijn hoofd onder verzetten.* De gansche persoon: *gekroonde hoofden.* *Zoo veel hoofden zoo veel zinnen.* *Daar zullen hoofden vallen.* *Hoofd voor hoofd.* Voorts wordt het in de volgende spreekwijzen gebruikt: *handen op het hoofd krijgen*, over iets in moeite komen. *Zijn hoofd stooten*, in zijn voornemen niet slagen. *Ik stond voor het hoofd geslagen*, bedremmeld. *Iemand voor het hoofd stooten*, onbeschoft bejegenen. *Het hoofd opbeuren*, hangen laten, moed hebben, denzelven verliezen. *Iemand het hoofd warm maken*, iemands driften gaande maken. *Den vijanden het hoofd bieden.* *De hoofden bij elkander steken*, een eedgespan smeden. *Iemand het hoofd waschen*, hem berispen. *Hem hangt een onheil boven het hoofd.* *Het hoofd staat hem dwars*, het loopt er met hem door. *Twee hoofden onder eene kaproen*, zij beiden zijn het eens. *Met het hoofd tegen den muur loopen*, eene ondoenlijke zaak willen uitvoeren. *Waarheen hangt u het hoofd?* Wat hebt gij in den zin? *Ik zal er mijn hoofd niet mede breken*, mij er niet mede bemoeijen. *Zijn hoofd rusten*, voor zich gerust houden, is eene gemeenzame spreekwijs, waarin het anders onzijd. w. *rusten* bedrijvend gebezigd wordt: *die*

ruste zijn hoofd. [Const. der Minn.] *Rust uw hoofd maar.* Eindelijk wordt *hoofd* nog van vele dingen gebruikt; als, om den voornaamsten gezagvoerder uit te drukken: *Christus is het Hoofd der gemeente.* *Verhief hierom 's Lands balling tot 's Lands hoofd*, opperhoofd. [Vond.] De aanzienlijkste plaats: *hij zit aan het hoofd der vergadering.* De spits: *hij trok, aan het hoofd des legers, den vijand te gemoet.* De voorstevens eens vaartuigs: *wij lagen, in dien storm, met drie ankers voor hoofd*; wanneer men het lidw. meest weglaat. Een gevaarte, om in zeehavens het geweld des waters te breken: *hij lag met het schip voor het hoofd.* *Wij wandelden naar het hoofd.* Uitstekende voet van het gebergte in zee, of van het hooge land: *wij zeilden het hoofd van St. Vincent gelukkig voorbij.* Het beginsel van iets; zoo lezen wij in de Bijbelvert., van de rivier, uit Eden voortgaande, *dat zij werd tot vier hoofden*, d. i. *hoofdströmen.* *Hoofden* zijn hier de beginsels der rivieren. Het begin van eenen brief heet deszelfs *hoofd*. Zoo ook het *hoofd* van een boek. Het boveinde van eene bladzijde: *hij leest op het hoofd*, dat is, verkeerdt. De plaats, waar men met het hoofd ligt, hetzij op het bed, hetzij in het graf, noemt men *het hoofd*, anders het *hoofdeinde*. Voorts alles, dat naar een hoofd gelijkt: *het hoofd van eenen spijker*, enz. Oorzaak, reden: *uit dien hoofde.* Men gebruikt wijders dit woord in de samenstelling van vele woorden, waar het oneigenlijk genomen wordt, om de voornaamheid eener zaak uit te drukken, als: *hoofdbegrip*, *hoofddeel*, *hoofdgeregt*, *hoofdgeschil*, *hoofdingeland*, *hoofdinhoud*, *hoofdkerk*, *hoofdketter*, *hoofdkwartier*, *hoofdleer*, *hoofdletter*, *hoofdman*, *hoofdmannin*, bij A. Moonen te vinden, *hoofdmanschap*, *hoofdmisdaad*, *hoofdofficier*, *hoofdpunt*, *hoofddregter*, *hoofdschout*, *hoofdschuld*, *hoofdsom*, *hoofdspansel*, (*diadema*), bij Spiegh., *hoofdspil*, *hoofdstad*, *hoofdstof*, *hoofdstuk*, *hoofdtak*, *hoofdtouw*, *hoofdtreffen*, *hoofdronnis*, *hoofdvijand*, *hoofdwacht*, *hoofdwerk*, *hoofdwet*, *hoofdzaak*, *hoofdzakelijk*, *hoofdzetel*, *hoofdzonde*. In andere samenstellingen drukt het den persoon uit, met eene soort van verachting, als: *ligthoofd*, *loshoofd*, *snaakshoofd*, *zwaarhoofd*. Ook met eene soort van eerbied: *mijn manshoofd*; eene spreekwijs, door getrouwde vrouwen, van hare mannen gebruikt wordende. Van *hoofd* is het verkleinw. *hoofdje*. Voorts: *hoofdig*, *hoofdigheid*. Samenstell.: *hoofdader*, *hoofdband*, *hoofddeksel*, *hoofddoek*, *hoofdraaijing*, *hoofdduizeling*, *hoofdeeloos*, *onberaden*, *onverstandig*, bij Hooft, *hoofdeinde*, *hoofdgat*, *hoofdgeld*, *hoofdhaar*, *hoofdkleed*, *hoofdkussen*, *hoofdtuis*, *hoofdpeuluw*, *hoofdpijn*, *hoofdscheel*, *hoofdsluizer*, *hoofd vleesch*, *hoofdvloed*, *hoofd-*

windsel, hoofdworm, hoofdwrong, hoofdzeer, hoofdzever, in den eigenlijken zin, en, oneigenlijk, voor moeite.

Hoofd, bij Isidor. *haubide*, Ker. en Otrid. *haubit*, Notker. *houbet*, Willer. *hoibet*, neders. *höfd*, *höved*, hoogd. *Haupt*, oudvriesch *haud*, Ulphil. *haubith*, angels. *heafod*, ijsl. *haus* en *hoffod*, zw. *hufwud*, eng. *head*, bij Kil. ook *hood*; nog in den gemeenen spreektrant te Dordrecht gebruikelijk, *het schip ligt aan het groote hood*. Hier beantwoorden weder de moesog. en ijsl. *au*, en de angels. en eng. *ea* aan onze lange harde *ó*. Het komt gewis uit die bron. waaruit *heffen* ontspringt, namelijk het angels. *heafian*, zoodat het, in het gemeen. iets, dat verheven is, aanduidt, en dus het verhevenste deel des ligchaams, dat zich opheft, om, als bestuurder van het gansche ligchaam, al wat uitwendig voorkomt, waar te nemen. Het lat. *caput*, en het gr. κεφαλή, schijnen hiermede vele overeenkomst te hebben.

HOORSCH, bijv. n. en bijw., *hoofsch*, *meest*, *zeer hoofsch*. Dat van het hof is, dat naar het hof zweemt. *Hoofsche juffers*. *Hoofsche zwier*. *Hoofsche zeden*. *Och of die hofsche kunst met u waar overleden!* [De Decker.] *Hoofsche Baanderheren*. [M. L. Tijdw.] Van hier *hoofschheid*. Het is zamengetrokken uit *hovesch*, *hovisch*.

HOOG, bijv. n. en bijw., *hooger*, *hoogst*. Verheven, het tegendeel van laag. *Een hooge boom*, *De hoogste berg onder den hemel*. *Hoog water*, de vloed. In sommige gevallen staat het voor den vergelijkenden trap: *hij heeft een hoog voorhoofd*, hooger dan gewoonlijk. *De man met de hooge schouder*, wanneer de eene schouder hooger, dan de andere, is. *Zij is hoog zwanger*, op het punt van baren. Oneigenlijk, van kleuren gesproken, als een woord: *hoogrood*, *hooggeel*, wanneer de kleuren sterk in het gezigt vallen. Van het geluid: *een hooge toon*. Van den tijd: *het is hoog tijd*, dat wij gaan. *Hij heeft eenen hoogen ouderdom bereikt*. *Hoog in jaren*. Van iets, dat het gewone begrip te boven gaat: *hij gaat op de hoogeschool*, en leert, daar, de hooge wetenschappen. *Dat is mij te hoog*, mijn verstand kan dat niet vatten. Van den prijs: *de granen worden tot eenen hoogen prijs opgekocht*. Van waarde: *de hooge God*. *Hieraan ontdekken wij den hoogen oorsprong der ziel*. *De hooge overheid*. Van hier de samenstell.: *hoogachtbaar*, *hoogedel*, *hooggeboren*, *hoogloffelijk*, *hoogmogend*, enz. *Trotsch*: *hij heeft eenen hoogen dunk van zich zelve*. Van hier: *hoogdravend*, *hooggezind*, *hooghartig*, *hoogmoed*, (*hoogmoed*, bij Hooft) *hoogmoedig*, eertijds ook in eenen goeden zin voor grootmoedig, *hoogvliëgend*. *Gewijd*, heilig: *een hooge eed*. *En vierden den hoghen dagh harer passien*.

[Guld. Leg.] Hiertoe behoort ook de spreekwijs: *het hooge woord moet er uit; eindelijk kwam het hooge woord er uit*, voor eene plegtige betuiging, of gewigtige ontdekking. Dat eene inwendige sterkte heeft: *zij hadden hooge woorden met elkander*. *Hij is, in eenen hoogen graad, onverzettelijk*. *De hoogste straf*. *De hoogste misdaad*. *Het hoogste goed*. *De ziekte is op haar hoogste*. — *Ten hoogste*. *Ik ben ten hoogste verwonderd*. *De hooge* wordt door sommige Dichters voor den hemel gebezigd: *in, uit, van den hoogen*, namelijk *hemel*. Hierheen behoort, wanneer men, in zamenst., dit woord gebruikt, voor zeer: *hoogbejaard*, *hoogberoemd*, *hoogdringend*, *hooggeleerd*, *hooggemoed*, bij Hooft, voor van een verheven gemoed, en dus geheel iets anders, dan *hoogmoedig*; *hoognoodig*, *hoogstatelijk*, *hoogwaardig*, *hoogwigtig*, enz. Van *hoog* is *hoogheid*, *hoogelijk*, *hoogte*. Zamenst.: *hoogachter*, *hoogachting*, *hoogboord*, *hoogboordig*, *hoogbootsman*, *hoogborstig*, *hoogduitsch*, *hoogerhand*, *hoogerhuis*, *hoogeschool*, *hooggezaghebber*, *hooglander*, *hooglandsch*, *hoogleeraar*, *hooglied*, *hoogmis*, *hoogmuil*, *hoogrug*, *hoogruggig*, enz.

Dit oude woord is reeds bij Isidor., Otrid. en anderen *hoh*, Ulphil. *kauhs*, ijsl. *ha*, zw. *ha*, *hög*, angels. *heah*, hoogd. *hoch*, *höher*, in den vergelijkenden trap, eng. *hah*, *deeh*, *hah*, neders. *hoog*, wallis. *uch*. *Ha*, *ho*, is, naar Wachter, de zinnelijke, in de menschelijke natuur gegronde, uitdrukking, om iets, dat boven ons is, te beteekenen. Hij brengt het woord *hoog* bij, om te toonen, hoe groot de kracht der natuur zij, in het vormen van woorden. Volgens hem is het met sommige woorden zoo gelegen, dat zij niet slechts als uitbeeldingen van onze denkbeelden, maar ook van de zaken zelve aan te merken zijn. Wanneer wij iets, dat boven ons is, willen aanduiden, dan stooten wij de ingeademde lucht naar boven, met eene blijkbare overeenkomst der stem met de zaak zelve: *hef, heffen, heuvel, hoofd, hoop (cumulus), hoog*. *HOOGEN*, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoogde, heb gehoogd*. *Ophoogen*: *uit vrees voor den ijsgang werd de dijk twee voeten gehoogd*. Meer bieden: *hij hoogt tien gulden*. Den prijs doen klimmen: *en werd hun veroorloft de lasten op spijs te hooghen*. [Hooft.] Het licht, in een schilderstuk, door diepsels van schaduw, verheffen: *dat stuk is sterk gehoogd*. Van hier: *hooging*, *hoogsel*.

HOOGPRIESTER, z. n., m., *des hoogenpriesters*, of *van den hoogenpriester*; meerv. *hoogepriesters*. De Opperpriester. Dit woord mag men eene uitzondering op den regel achten, dat, van alle zamengestelde woorden, slechts het laatste woord verbogen wordt; daar het eerste woord *hooge*, hier, de verbuiging mede aanneemt: *want alle hoogepriester wijt de*

menschen genomen, enz. *Dewijle wij dan eenen grooten hoogenpriester hebben.* [Bijbelvert.] Zoo ook *het hoogenpriesterschap*, het ambt des hoogenpriesters; *des hoogenpriesterschaps*, of *van het hoogenpriesterschap*. Van hier *hoogenpriesterlijk*; welk woord, noglans, den gewonen regel volgt, om dat de aard dezes woords dat eischt, als staande *hooge* en *priesterlijke* met elkander niet gelijk, daar *hooge* de natuur van een onveranderlijk bijw. hier aanneemt.

HOOGTIJD, z. n., m., *des hoogtijds*, of *van den hoogtijd*; meerv. *hoogtijden*. Een gewijde viertijd: *op de gewone hoogtijden houden zij het nachtmal.* Tot den hoogtijd. [Hoogvl.] *Op den hoogtijdt.* [Moon.] *Bruiloft: wij houden over haar eenen hoogtijd.* Men onderscheide dit woord van het onzamenstelde: *het is hoog tijd*. Volgens sommigen is dit hoog in hoogtijd, van het oude *heuge*, *hoge*, *mens*, *sensus*, en ook *laetitia*. Kil. heeft ook *heughtijdt*, *hoghetijdt*, *hooghtijdt*. Zie *heug*. Doch volgens de rotterdamsche uitspraak, is het van *hoog*, met de lange harde ó. — Van dit hoogtijd heeft men het bijvoegel. *hoogtijdelijk* gevormd, voor zondaagsch, feestdaagsch: *hoogtijdelijke cleederen*. [Cl. Spieg.] Vondel en Hooft gebruiken *hoogtijd* vrouwelijk; de eerste ook onz. Daar *tijd*, thans mannel. gebruikt wordt, doet men best, de zamengestelden in hetzelfde geslacht te nemen.

HOOI, z. n., o., *des hoois*, of *van het hooi*; zonder meerv. Afgemaaid gras. *Het hooi broeit.* *Hooi winnen.* *Hooi keeren.* *Hooi opsteken.* *Bij hooi en bij gras — te hooi en te gras.* Zie *gras*. *Te veel hooi op zijn vork nemen*, te veel tegelijk ondernemen. Van hier *hooiachtig*. Zamenst.: *hooiakker*, *hooiberg*, *hooiboter*, *hooibouw*, *hooigaffel*, *hooikaas*, *hooikar*, *hooiland*, *hooimaand*, *hooimaatjer*, *hooimarkt*, *hooimijt*, *hooiopper*, *hooivook*, *hooischuur*, *hooitijd*, *hooivork*, *hooiwagen*, (ook voor zekere soort van spin) *hooizolder*, enz.

Wachter en vele anderen leiden het van *houwen*, *afhouwen*, af.

HOOIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hooide*, heb *gehooid*. Hooi inhalen. *Naauwelijks hadden wij gehooid*, of, enz. Overdragt. *Met eene zaak hooijen*, iets schandekoop weggeven. Van hier: *hooijer*, *hooister*.

HOOMOED, hetzelfde als *hoogmoed*. Zie onder *hoog*. Hooft gebruikt dit woord.

HOON, z. n., m., *des hoons*, of *van den hoon*; zonder meerv. Eene, met schimp en spot verbondene, verachting. *Om een' gewaanden hoon.* [Hoogv.] *Den hoon van Achilles bloet inkroppen.* [Vond.] *En niemandt moest zich inbeelden, dat het voor een' kleenen hoon gerekend wert.* [Hooft.] Oul. beteekende het ook bedrog.

Hoon, Notk. *huoh*, *honida*, Oufred. *huah*, *hue*, deen. *haan*, zw. *han*, boh. *hanha*, hoogd. *Hohn*. Hiermede komt overeen het fr. *honte*, ital. *onta*, schande. Zelfs het gr. *οἰδος*, en het lat. *honus*, (welk woord, naar A. Gellius, N. A. XII, 9, ook schande kan heeten,) zijn hiervan niet ver verwijderd.

HOOP, z. n., m., *des hoops*, of *van den hoop*; meerv. *hoopen*. Verkleinw. *hoopje*. De verzamelde menigte van dingen, op en boven elkander: *een hoop hout*. *Hij zette het geld, bij hoopjes, op de tafel.* *Iets op den hoop toegeven.* *Bij den hoop koopen*. De verzameling van levende schepsels bij elkander: *met eenen zwakken hoop van herderen*. [Hoogvl.] *Een talrijke hoop soldaten.* *De dwaasheit van den meesten hoop.* [Hooft.] *De gemeene hoop*, het ongeletterde volk. *Het volk kwam te hoop*, bij elkander. *Van overal te hoop.* [Vond.] *Te hoop roepen*. In het gemeene leven gebruikt men het voor een aantal, en dan luidt het *hoopen*: *hoopen kinderen*, *hoopen volk*, *hoopen leugens*. Zamenstell.: *overhoop*, op en door elkander: *het ligt hier alles overhoop*. *Overhoop vallen*, omvallen. *Alles overhoop halen*, door elkander halen, verwarren.

Daar het heerschende begrip in dit woord eene ophooping is, behoort het zeker tot het geslacht der woorden *hoog*, *heffen*, *heuvel*, enz.

HOOP (hope), z. n., v., *der*, of *van de hoop*; zonder meerv., hetwelk echter door Hooft gebezigd wordt. De verwachting van een toekomend, mogelijk goed. *Goede hoop hebben.* *Op hoop leven.* *Het is buiten hoop.* *Zich met eene ijdele hoop voeden.* *De hoop opgeven.* *In zijne hoop te leur gestelt.* [Hoogvl.] *Zich in zijne hoop bedrogen vinden.* *Zijne hoop bouwen op iemand.* [Vond.] Van hier: *hopeloos*, *hopeloosheid*.

HOOPEN, zie ophoopen.

HOOREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik hoorde*, heb *gehoord*. Onz., zijn gehoor hebben: *de oude man kan slecht hooren*. Toeluisteren: *hoor naar hetgene ik u zeggen zal.* Zich naar het gehoorde schikken, daaraan gehoorzaam zijn: *hij wilde naar den goeden raad zijner ouderen niet hooren.* *Zich hooren laten*, spreken. Iets door het gehoor vernemen: *ik mag er niet van hooren*. Bedr., in hetzelfde zin: *men hoort wonderlijke geruchten.* *Ik heb hem hooren zeggen.* *Ik heb het van hooren zeggen.* Tijding ontvangen: *en hoorde de nederlaegh van Efraim.* [Vond.] Somwijlen beteekent het begrijpen, verstaan, in den bijbelstijl: *gij hebt het niet gehoord — de schapen hooren zijne stemme.* [Bijbelvert.] Ook verhooren: *Maer dank den Hemel, die mijn klagten wilde hooren.* [A. Harts.] Van hier *hoorder*, voor *toehoorder*, *hoorplaats*, voor *gehoorplaats*. Het stamt van *oor* af.

HOORN, zie horen.

HOOS, z. n., v., *der*, of *van de hoos*; meerv. *hoosen*. Eene waterhoos, een waterpilaar — *exhaustus aquae vi ventus turbulenti*. Van *hoosen*.

HOOS, z. n., v., *der*, of *van de hoos*; meerv. *hozen*. In Groningerland en elders, voor eene kous. Zamenstell.: *hozeband*, *hozevoetling*. Vond. gebruikt het woord *gehoosd*: *Gehoost met purpre laersjes. Lederen hozen, waerdoor men verstaen moet laerzen, die van achteren en aen de buitenzijde van het been, tot aen de heup komen, en aen de binnenzijde zoo hoog ze kunnen*. [Paludan.] Van hier *onthozen*, *caligas exuere*.

HOOVAARDIG, (bij Kil. *hooghaerdigh*, *hoovaerdigh*;) bijv. n. en bijw., *hoovaardiger*, *hoovaardigst*. Iemand, die het oordeel over zijne eigene voortreffelijkheid naar buiten vertoont. uit eene bron van hoogmoed. In het bijzonder, wanneer men dit door kleederpracht aan den dag legt. Van *hoog* en *varen*. Van hier *hoovaardigheid*, *hoovaardigtijk*, *hoovaardij*, bij F. van Dorp, *hoogvaardij*, en bij Hooft ook *hoovaard*: *o sot hoovaart!*

HOZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoosde, heb gehoosd*. Water uit eene boot, of uit iets anders, met een daartoe geschikt werktuig, scheppen. Men spreekt het ook *oozen* uit. Van hier *hooser*, *hoosvat*, enz. Het lat. *haurio*, of *haurio*, komt hiermede overeen.

HOP, (*hoppe*), z. n., v., *der*, of *van de hop*; zonder meerv. Eene bekende plant, in de bierbrouwerijen noodig. Men gebruikt het woord zoo wel voor de geheele plant, als voor de bloemen, *hopbellen* genaamd. *Zoo ligt als hop*. *Hop plukken*. *Hop droogen*. Van hier *hopachtig*. Zamenstell.: *hopakker*, *hopbel*, *hopeest*, *hopketel*, *hopkooper*, *hopland*, *hoppestaak*, *hoppezak*, enz. Van hier ook het bedr. gelijkvl. w. *hoppen*, met hop voorzien: *het bier hoppen*.

HOP, z. n., m., *des hops*, of *van den hop*; meerv. *hoppen*. Een zekere vogel. *Tereus verkeerde in eenen hop*. [Vond.] Uit het lat. *upupa*.

HOPPELOOS, zie *hoop*, *hope*.

HOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoopte, heb gehoopt*. Een toekomst goed verwachten. *Ik hoop het beste van hem, Ik hoop, dat* enz. Vertrouwen: *op God hopen*. In het gemeene leven neemt men het ook voor wenschen.

HOPMAN, z. n., m., *des hopmans*, of *van den hopman*; meerv. *hopmans*, *hopmannen*, en *hoplieden*. Een hoofdman over eene krijgshende, voornamelijk, over eene gewapende burgerij. Van *hop*, dat is *hoofd*, en *man*. Anderen brengen het tot *hop*, voor *hoop*, en *man*, *praefectus multitudinis*.

HOPPERD, z. n., m., *des hopperds*, of *van den hopperd*; zonder meerv. Het bier in den hopketel, wanneer de hop er nog niet van afgescheiden is.

HOR, z. n., v., *der*, of *van de hor*; meerv. *horren*. Een dun, klein plankje, hetwelk de kinderen aan een touwtje binden en in het ronde draaijen. Het heeft, naar het snorrende geluid, dien naam.

HORDE, z. n., v., *der*, of *van de horde*; meerv. *horden*. Eigenlijk een tatarisch woord, dat, met ons *heer*, *heir*, eenen zelfden oorsprong heeft, en gebruikt wordt van een zwervend herderleger van volken, die, hun leven lang, in zulke horden omtrekken:

*De wilde Tater, die met groote horden draeft,
Veel duizent mijlen lank met paerdenbloet gelaeft*
[H. de Gr.]

In eenen engeren zin beteekent het eenen stam van zulke volkeren, die onder een opperhoofd staan.

HORDE, z. n., v., *der*, of *van de horde*; meerv. *horden*. Een stuk werks, van teen gevlochten, tot menigerlei gebruik, hetzij tot beschutting, hetzij tot drooging, hetzij tot vervoering, hetzij tot bevoering. *Langs een' brug van tonnen, met horden gevloert*. [Hooft.] *Hij werd, op eene horde, naar het galgeveld gesleept*. Verkleinw. *hordetje*, inzonderheid voor zeker stuk werks, dat men in de venster-ramen plaatst, om niet gezien te worden. Zamenstell.: *hordenmaker*, *hordenvechter*, *hordenwand*.

HOREN, (ook *hoorn*;) z. n., m., *des horens*, of *van den horen*; meerv. *horens*. De spitse uitwassingen aan de hoofden van sommige viervoetige dieren. *De koe heeft haren horen afgestooten*. *De stier nam de vrouw op zijne horens*. *Iets op zijne horens nemen*, een zwaar werk op zich nemen, om het, zonder hulp, te volvoeren. *De horens afstooten*, zie onder *Afstooten*. *Zijne horens opsteken*, zijn gezag in het bewind toonen. *Iemand horens opzetten*; met eenen anderen man boeleren. Dat naar horens gelijkt. Zoo schrijven onze dichters, in navolging van de Ouden, der maan *horens* toe, wanneer zij over de helft afgenomen is. De spitse hoeken: *hoornen des altaars*. [Bijbelvert.] Een koperen werktuig, hetwelk dooven gebruiken: *hij hoort door eenen horen*. Een holle horen, van het dier afscheiden, dienende voor een vat: *rechtvaardigheid greep thans den opgevulden horen*. [Hoogvl.] *De horen des overvloeds*. Schilders beelden den Overvloed af door eenen horen, vervuld met allerhande voorname vruchten, die over de randen des horens heenhangen. Een werktuig, om op te blazen: *als gij hooven zult het geluijt des hoorns*. [Bijbelv.] *Den horen luide uit alle magth steken*. [Vond.] Van hier: *blaashoren*, *toethoren*, enz. Voor zekere soort van torren met kleine hoornen, zegt men, gelijk Kil. ook heeft, *horentoren*, waarschijnlijk voor *hoornator*. De stof, waaruit kammen, enz., gemaakt worden; van het onz. geslacht, zou-

der meerv. : *hij werkt in horen. Lantaarnen met doorzigtig horen voorzien.* Zoo noemen de smeden de stof, waaruit de paardenhoef bestaat, en vooral, dat van den hoef afgesneden wordt, *horen*; onz., zonder meerv. Bereid kalfs- of schaapsleer, waarvan men banden voor boeken maakt: *een boek in horen gebonden.* In eenige oorden des Vaderlands is *horen* ook van het onz. gesl. Verkleinw. *horentje.* Het onveranderlijke bijv. n. is *hoornen, horenen*: *een hoornen kam.* Van hier *horenachtig.* Zamenstell.: *horenbeest, horenblazer, horendier, horendrager, horengeld, horenloos, horenslak, horenslang, horeenvee, horenwark,* buitenwerk met twee halve bolwerken, *horenworm, horensiek,* eene ziekte der runderen aan de horens. Ook is het zamengestelde bijv. naamw. *horendol* in gebruik: *horendolle stieren.* [F. de Haas.]

Horen, hoorn, Ulphil. *haurns,* Olfrid. *horn,* neders., engels., zw., hoogd., deen., ijsl. *horn,* lat. *cornu,* ital. *cornu,* fr. *corne,* sp. *cuerno,* gr. *κερας,* hebr., arab., chald. en sijr. *kern,* pers. *corn.* Zoo oud dit woord is, zoo waarschijnlijk is het ook, dat het behoort tot *ha, har,* hoog, en in het algemeen beteekent iets, dat verheven is.

HORIZON, (*horizont,*) z. n., m., *des horizons, horizons,* of *van den horizon, horizont*; zonder meerv. Gezigteinder: *die die sterren op mijnen horizon moght werpen.* [Deck.] *Die Frankrijks horizon met schreiende kristal,* enz. [Vond.] In den deftigen stijl gebruike men liever het nederd. *gezigteinder.* Het komt af van het gr. *ὁρίζων.* In de gemeenzame taal zegt men: *dat gaat boven mijnen horizon,* voor: dat gaat boven mijne bevattig. Doch J. Lublink merkt hierbij aan, dat dit verkeerd gezegd is, dewijl wij datgeen, hetwelk *boven* onzen gezigteinder is, zien, maar niet wat nog *beneden* de kimmen, en dus nog niet binnen het bereik van ons gezigt is: en stelt daarom voor: *dit, of dat, is beneden mijnen horizon.*

HORN, z. n., m., *des horns,* of *van den horn*; meerv. *hornen.* Eigenlijk, een spitse uitstekende hoek; hetzelfde woord als *horen,* schoon van bepaalder gebruik. In het gemeene leven zegt men: *in hoeken en hornen.* Vele plaatsen zijn daarnaar benoemd: *avenhorn, barzingerhorn, dirkshorn, tuitgenhorn*; plaatsen, die, oorspronkelijk, op eenen uithoek aangelegd zijn, Hooft gebruikt het zamengest. *hornscheef*: *hornscheeve naadernissen, scheefhoekige loopgrachten.*

HOROSKOOP, z. n., onz., *des horoskoopt,* of *van het horoskoop*; meerv. *horoskopen.* Basterdw., uit het gr. Geboortester, bij Meijer *wur-schouw* genaamd; *horoskoop trekken,* uit den tijd van iemands geboorte deszelfs lot voorstellen; *'t geluk, staeg aengebeên van sterfe-*

lijke zielen, in het horoscopus dees hemelstaetsie sloot. [Vond.]

HORREL, z. n., m., *des horrels,* of *van den horrel*; meerv. *horrels.* Eigenlijk, een stoot; van het voortd. w., *horrelen,* van *horren,* hetzelfde als *horten.* In het gemeene leven bezigt men het voor eene kleine oneenigheid: *dat was een heele horrel.* Van hier *horrelvoet.*

HORS, zie *ors.*

HORST, z. n., v., *der,* of *van de horst*; meerv. *horsten.* Een woord, dat geheel buiten gebruik geraakt is, en, eertijds, digt ineen gegroeid kreupelbosch beteekend heeft. Op de Veluwe heeft men eenige plaatsen, die *de Horst* heeten. Het is in sommige eigennamen nog overig: *van der Horst, Veenhorst, Binkhorst, Bronkhorst, Langhorst,* enz.

HORT, z. n., m., *des horts,* of *van den hort*; meerv. *horten.* Een korte stoot. *Een hort ook, een haapering op wegh.* [Hooft.] *Iemand eenen hort geven. Met eenen hort uitrukken. Met horten en stooten,* nu een weinig, dan een weinig.

HORTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hortte, heb gehort.* In het gaan stooten: *met dusdaanigh horten en voortslaan, quaamen de Brabanders tot het waaghen van den sprongh.* [Hooft.] *Bonzen, aanstooten*: *'t hort alles tegens een.* [M. L. Tijdw.] Van eene onstuime zee zegt Vond., dat zij op *klippe en steenrots bruischt, en onder 't vreeslijk horten, zo zwaer gelijk een berg, voorover komt te storten.* In zijn werk haperen:

Dat alles eindelijk zich, zonder schor geluidt, Of horten op de maat, naar eisch der stoffe sluit. [Oudaen.]

Figuurlijk, niet gelukken: *dies hortte 't spaansch geluk hier.* [Hooft.] *Eene hortende rede,* waarin geene vloeiendheid is. Het woord komt overeen met het fr. *hurter, hurter.*

HORZEL, z. n., v., *der,* of *van de horzel*; meerv. *horzels, horzelen.* De grootste soort van wespen, die op bijen en groote vliegen jagt maakt. *De felle horzel dorf haer scherpen angel,* enz. [Vond.] *Gelijk de horsels,* schrijft Hoogvl., *in den warmen zonnenschijn.* Ook Vondel, ergens: *de felle horsel mengde zich met een scherpen angel hier onder.* Doch men zal de zachtere z, meestal in dit woord hooren. Van hier het onz. w., *horzelen,* dat en van het geluid der horzelen, en van geraas en gekijf bebezigt wordt. Hiervan *de horzeling.*

HOSSEBOSSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hosseboste, heb gehossebost.* Eene stootende beweging maken, bij voorb., met eenen stoel, waarop men zit, dan naar achteren, dan naar voren. Een woord van den klank gevormd. Ook als een onzijd. naamw.: *het hossebossen van den wagen.*

HOT, z. n., v., *der*, of *van de hot*; zonder meerv. Het dik van geschifte, gekernde melk. Het verkleinw. *hotje* wordt in Gron. en Geld. voor eenen kleinen oogenblik gebruikt; doch in den laagsten stijl: *ik zal nog een hotje blijven*. Anderen noemen het *hetje*.

HOTSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hotste, heb gehotst*. Botsen, schokken: *de wagen hotste verschrikkelijk*. In het hoogd. wordt het voor stootend wiegen gebruikt.

HOTTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hottede, ben gehot*. Tot hot loopen. *De melk is gehot*. Gaan, voortgaan, gelukken; in het gemeene leven: *het wil met de zaak niet hotten. Dat zal niet hotten*.

HOU, een tusschenwerpsel, om stil te houden. Het is van *houd*, hoogd. *halt*.

HOUD, *houde*, verouderd z. n., beteekenende gunst, genegenheid, waarvan het bijv. n. *houd*, voor gunstig, genegen, mede in gebruik geweest is: *iemand houd zijn*, waarvoor wij thans zeggen *houw en getrouw*. Het zelfstandige *houd*, *houde*, was ook hetzelfde als ons hulde: *en zwoeren hem houde*. [Melis Stoke.]

HOUDEN, (oudtijds *holden*,) bedr. w., ongelijkvl. *Ik hield, heb gehouden*. Dit werkwoord heeft een uitgestrekt gebied in onderscheidene spreekwijzen. Eigenlijk is het iets, met de hand, of op dergelijke wijs, aanvatten. *Iets in de hand houden. Het mes tusschen de tanden houden. Het papier tegen het licht houden. Den zak open houden. Den toom kort houden*; fig., *iemand kort houden*, hem zijnen wil niet geven. *De vork bij den steel houden. Iemand in het oog houden*, op hem acht geven. Inhouden, bevatten: *steenen wateraten, elck houdende twee of drie metreten*. [Bijbelv.] Voor vallen bewaren: *door ankers wordt de muur gehouden*. Ook wederkeerend: *houd u vast. Houd u aan den boom, met de beide handen*. Figuurl.: *ik houd mij aan Gods woord*, ik verlaat mij op hetzelfde. De vlugt beletten: *met hun tienenkonden zij den dief niet houden*. Hierheen behoort de spreekwijs: *het uitgeworpene anker hield het schip*. In eene zekere rigting brengen: *de handen op den rug houden. Hij hield den kop scheef*. De beweging van iets verhinderen: *hij kon zijn water niet houden. Houd den mond, zwijg*. Door dwang de beweging stuiten: *het paard in toom houden. Iemand in toom houden*, hem voor losbandigheid bewaren. Door zedelijke beweegredenen ophouden: *als gij gaan wilt, zal ik u niet langer houden*. Dit door dwang doen: *de kinderen onder scherpe tucht houden*. Den toestand, de veranderingen van een ding bestemmen. *Iets geheim houden. Dat hield het land lang in onrust. Ik zal u vrij houden, voor u betalen. Het met iemand houden*, eens zijn, — *het met eene vrouw houden*, in on-

tucht leven. *Iemand bij, of aan zijn woord houden*, zich op iemands gedane belofte beroepen. Hooft heeft: *aan iemand een goed woord bij den Koning houden*. Van hier het deelwoord *gehouden*, voor verplicht, met het voorzetsel *in*: *de navolgende gestachten zijn, daarom, niet weinig gehouden in de doorluchtige pennen der historieschrijveren. Vergeet d'ondank'bre lier, in wien zij is gehouden?* [L. Trip.] Dezen toestand bestemmen, ten aanzien van de uitwendige omstandigheden eener zaak: *de kamer schoon houden. Een dagboek houden*. Ten aanzien van zijn eigen gedrag, bij eenige hinderpalen; wederkeerend: *de soldaten hielden zich dapper. Houd u standvastig. Zich tevreden houden*. De voortdoring eener zaak, als ook derzelve uitwendigen toestand, door geschikte middelen, bestemmen: *vuur op den haard houden. Opene tafel houden. Paarden, meiden en knechts houden*. Eene zaak, met betrekking op de uitwendige omstandigheden, tot dadelijkheid brengen: *gastmaal, hoogtijd, geregt, landdag houden. Eene redevoering houden*. Zijne verplichting vervullen: *houd woord. Hij hield den eed. Ik zal mijne belofte houden*. Zorgen, dat men zich, overeenkomstig eene zaak, gedrage: *de geboden van God houden*. Schatten, oordeelen: *ik heb hem altijd voor een eerlijk man gehouden*. Veinzen; als een wederk. w.: *hij hield zich doof. Veel van den wijn houden*, daarvan een groot liefhebber zijn. Het wordt ook geheel alleen gebruikt, voor uithouden: *de stad hield het er lang, zij stond het beleg zoo lang uit. Onzijdig: het ijs kan nog niet houden*, het breekt. *Die kalk houdt niet*, hij valt af. Hierheen behoort de spreekwijs: *steek houden*, dat eigenlijk is, wanneer de naad niet uitscheurt; fig., *dat bewijs zal steek houden*, het zal voldoende bevonden worden. Verder: *de wagen hield stil. Het zal hard houden, zoo hij er doorkomt*. Van hier *houder*, ook voor eene vischkaar, doorgaans *houwer* genoemd, *houding*. Zamenstell.: *houkind, (houdkind,)* voedsterling.

Houden, Ker., Othrid. *halten*, Isidor. *haldan*, neders. *holden*, hoogd. *halten*, deen. *holde*, angels. *healdan*, eng. *to hold*, zw. *halla*, ijsl. *halda*.

HOUT, z. n., o., *des houts*, of *van het hout*; het meerv. *houten* is in sommige gevallen gebruikelijk. De stof, waaruit het ligchaam van boomen en struiken bestaat; zonder meerv. *Hard, week, taai, zacht hout. Hout schaven, zagen*. Brandhout: *hout kappen. Haal wat hout aan het vuur*. Talhout: *honderdhout, duizendhout*, dat bij het getal van honderd of duizend verkocht wordt. Takken van eenen boom: *de boom heeft te veel hout. Hout uit den boom nemen. In het hout*

schieten. Een stuk hout, tot zeker einde bestemd; met een meerv. *Het kruis van eene venster bestaat uit twee houten. Zij maakten de houten in den buik des schips. Aan het hout hangen, aan het kruis; in de Bijbelvert.* Een boom, of struik, ten aanzien der gesteldheid zijns houts: *pokhout, brazilienhout, enz.* Een bosch, geboomte: *de slagorde had het voorste van den houte in.* [Hooft.] *In midden den houte des paradys.* [Bijb. 1477.] Zoo wordt het bosch, bij Haarlem en Alkmaar, *het hout* genoemd. In dien zin duldt het een meerv. Verkleinw. *houtje*; van hier de spreekwijs: *op zijn eigen houtje*, op zijn eigen gezag. Van hier *houtachtig, houtig, houting*, van het mannel. geslacht, eene soort van visch. Zamenstell.: *houtakker, houtbeitel, houtdraaijer, houthakker, hout-houwer, houtklover, houtkooper, houtkraai, houtmade, houtmarkt, houtmeter, houtmijt, houtschild*, een kruijer, een arbeider, *hout-schuur, houtslang, houtsnip, houtstapel, houtskool* — *houtkool*: anderen *schilderen de zon met houtkolen.* [Vond.] — *houtteller, houttuin, houtvester*, opzigt van bosschen, *houtvlot, houtwachter, houtwagen, houtwerk, houtwinkel, houtzolder, enz.*

Hout, Otfriid., Notk., Willer. *holza*, neders. *holt*, vriesch *holde*, angels. *holt*, eng. *holt*, zw. *hult*, hoogd. *Holz*. Zeer nabij komen $\omega\lambda\eta$ en $\alpha\lambda\sigma\sigma$.

HOUTEN, onverbuigh. bijv. naamw. Van hout: *een houten vat*. Overdr., stijf, lomp: *hij is een houten man*.

HOUVAST, z. n., o., *van het houvast*; meerv. *houvasten*. Een werktuig van ijzer, om iets vast te maken. Voor *houdcast*: dan, het gebruik heeft hier, te onregt, de *d* wegge- worpen. H. de Groot bezigt het overdr. *houvasten van vriendschap*.

HOUW, bijv. naamwoord en bijw. Getrouw. Het is in de spreekwijs, *aan de overheid houw en getrouw blijven*, alleen gebruikelijk. Bij Kil. heet het *houd, hold, huld*. Gelijk, door het gebruik, *voude* in *vouw* veranderd is, zoo heeft men het oude *hold, houd*, in *houw* verkeerd. Het drukt uit iemand, die het beste van zijnen heer gaarn ziet en het tracht te bevorderen. Zie *houw, houde, hulde, hulden, inhuldigen*.

Houw, z. n., v., *der houw*, of *van de houw*, het meerv. wordt niet gebruikt. In Gelderland en elders benoemt men, met dit woord, een gebrek aan de oogen van paarden en rundvee, dat uit een hard vliesje bestaat, zich, uit den hoek der oogleden, over den appel heentrekkende. Bij Kil. *houwe in d'ooghe. Unquis; membranula quaedam in oculo*. In het hoogd. *Hauk en Haug*.

Houw, z. n., m., *des houws*, of *van den houw*; meerv. *houwen*. Een slag met eenen houwer: *ik heb den houw op mijnen arm ontvangen*.

De toegebragte wond door eenen *houw*: *hij toonde mij den schrikkelijken houw, die nog wijd gaapte*. Hakking van een bosch: *dat is hout van den tweeden houw*. Vrijheid, om in een bosch te hakken: *competeerde elk te zijner beurte den houw daarin.* [Hooft.] *Ergens den vollen houw vinden*, aldaar den ruimen overvloed rijkelijk aantasten. *Houw*, van het vr. gesl., *die Hauw* in het hoogd., is ook een werktuig, om te houwen; *eene kalkhouw*, een kalkkloet.

HOUWEEL, z. n., o., *des houweels*, of *van het houweel*; meerv. *houweelen*. Een spits werktuig, om, door houwen met hetzelfde, den harden grond om te halen.

HOUWELIJK, zie *huwelijk*.

HOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik hieuw, heb gehouwen*. In het gemeen, met de scherpte van een snijdend werktuig slaan en daardoor, iets kwetsen. *Iemand met de bijl houwen. Naar iemand houwen. In stukken houwen. Hout houwen.* — Ook beeld, *steen houwen. Er op in houwen*, dom toeslaan. Van hier: *houwer*, ook voor een zijdgeweer, *houwing*. Zamenstell.: *houwbijl, houwblok, houwbosch, houwdegen*, ook fig. voor iemand, die dapper vecht, *houwchamer, houwmes*, enz.

Houwen, Otfri. en Notk. *houuen*, neders. *houen, houwen*, middeleeuw. *houare*, angels. *heawian*, eng. *to hew*, hoogd. *hauen*.

HOVELING, z. n., m., meerv. *hovelingen*. Iemand, die in dienst bij eenen vorst is en aan het hof verkeert. Fig., iemand, die zich door gemaakte wellevendheid en vleijerij bij eenen vorst weet aan te bevelen.

HOVEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik hoofde, heb gehoofd*. Bedrijv., aan het hof ontvangen. *Wat Babilon, wat ooit Chaldeeuw aen Alexander schonk, dat hooftze hier.* [Vond.] Men stelt het anders gemeentlijk in vereeniging met *huizen*, in den zin van iemand prachtig aan zijnen disch te onthalen: *ergens gehuisd en gehoofd zijn. Het staat hem dier genoeg, dat hij Eneas huisde en hoofde.* [Vond.] *Met verbodt van hen te huizen, te hooven, oft ongemeldt te houden.* [Hooft.] *Zoecken dan de wijfjes in haer mans ziele zoetelick ghehuijst en ghehoofd te wezen.* [De Brune.] Overdr. *daer wijsheit is gehoofd.* [H. de Gr.] Onzijd., gastmaal houden, zich aan eenen goeden disch vergasten: *om te houden vroolijcke maaltijden, en dat noemen sij hoven.* [R. Visser.] *Dat 's een jongman, die kan hoven.* [Westerb.] *Daar geen brood is, is 't kwaad hoven*, spreekw. Hooft heeft *hooveren*, (Kil. *hoveren*) voor praal op hoofsche wijze ten toon spreiden, hof houden.

HOVENIER, z. n., m., *des hoveniers*, of *van den hovenier*; meerv. *hoveniers*. Een tuinier, iemand, die, om daghuur, in den hof werkt. Van hier, in het gemeene leven, het onz. w.

hovenieren: hij is aan 't hovenieren. Vrouwel. woord, *hovenierster*.

HUUS, z. n., v., der, of van de huds; meerv. *hudsen*. Eene slet, een versletene lap, oud kleedje. *Die het heel wel maken, als zij in de hudsen zijn*, [De Brune.] *Hudsen, hedsen*, bij Kil. *panniculi, panni viles, tritiet laceri*.

HUGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huugde, heb gehuugd*. In Groningen hoort men dit woord, en men bezigt het daar, van kinderen, die een lekker beetje van andere kinderen, met vleijende woordjes, afvragen. *Huggen* kent Kil.; maar verklaart het door *naauw toezien*. Het eng. *to hug* heet teederlijk liefkozen.

HUR, zie *heu*.

HUI, z. n., v., der, of van de hui; zonder meerv. Wei van melk. *Honden met vette huij aen te roeken*. [Vond.]

HUI, een tusschenwerpsel van opwekking. *Hui, hui, vliedet uit den noordenlande!* [Bijbelvert.] Hebr. *hui*.

HUICHELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huichelde, heb gehuicheld*. Een voorkomen hebben, als ware men een godsdienstige; in het stuk van godsdienst veinzen. *Ende die godtlooslick behandelen, sal hij doen huichelen*. [Bijbelv.] Van hier *huichelachtig, huichelaar, huichelaarster, huichelares, huichelarij, huichelij, huicheling, huichelsch*.

HUID, z. n., v., der, of van de huid; meerv. *huiden*. De uitwendige, natuurlijke bedekking van het ligchaam. bij mensch en dier. *Eenen aal de huid afstroopen. Eene afgestroopte huid*, een balg. *Het zweet loopt hem bij de huid neder; met huid en met haar, geheel en al, in de gemeenzame taal. De dingen door de huid zien*, tot op den grond der zaken doordringen. *Met de heele huid er afkomen*, zonder schade het ontkomen. *Hij kreeg de huid vol slagen. Wat op de huid, slagen, krijgen. De vijand kreeg lustig wat op de huid. Met de huid, met zijn lijf, betalen. Hij heeft er de huid aan gewaagd. De huid, het leven, ten dierste verkoopen*. Het bekleedsel van vruchten: *hij nut zijn uien met de huid*. [Vond.] De planken, die rondom een schip geslagen worden: *het vaartuij kreeg eene nieuwe huid*.

Daar het woord, in het gemeen, van eene bedekking gebruikt wordt, is het zeer waar-schijnlijk, dat het, met *hoed*, van *hoeden*, bedekken, afstamt. Zamenstell.: *aalshuid, beerenhuid, koehuid*, — *huidenkooper*, enz. **HUIDEN**, bijw. van tijd, hetzelfde als *heden*. Van hier *huidig; tot den huidigen dag toe*.

HUIDEVETTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huidevette, heb gehuidevet*. Leertouwen. Van hier *huidevetter, huidevetterij*.

HUIF, z. n., v., der, of van de huif; meerv. *huiven*. In het gemeen, de bovenste, ronde bedekking van een ding. Bijzonder een vrouwelijk hulsel: *toen zij de huif der god-*

delijke maegt aengrepen. [Vond.] *Iemand de huif aflagten*, zijne bedriegerijen ontdekken.

[Oud.] De kap, het linnen overdek van een voer- en rijdtuig is *de huif*; van hier het zamengestelde *huifkar*. In Gelderland noemt men somtijds eenen bijenkorf *huif*; in het eng. *hive*. De kap, welke men den valken opzet, om hen tam te maken, wordt, bij de valkeniers, derzelve *huif* geheeten. Van hier het bedr. w. *huiven*, beteekenende het hoofd dekken: *huift met goudt de koeij*. [Hooft.] Het bekleedsel des ingewands draagt ook dien naam. Sommigen noemen de tweede maag der herkaauwende dieren *de huif*; schoon zij wel eens, verkeerd, *hoeve* schrijven. Kil. heeft hier ook *huyve*.

HUIG, z. n., v., der, of van de huig; meerv. *huigen*. De lel, het tapje achter de tong, aan den ingang der keel. *De huig hangt mij. De huig ligt door zout*, door zout er aan te brengen haar doen opkrimpen. Fig., *iemand de huig ligten*, iemands geld behendig te zoek maken, hem door bedrog het ontvreemden. *De huig*, zonder meerv., voor keelontsteking: *hij is aan de huig gestorven*.

HUIK, z. n., v., der, of van de huik; meerv. *huiken*. Eene salie der vrouwen — ook een van laken, of andere stof, gemaakt vrouwenkleed, met eene kap: *eene brabantse huik. De huik naar alle winden hangen*, zich, uit geveinsdheid, naar den tijd schikken. *Eene huik* noemde men ook een dekkleed, waarmede men kinderen, in onecht geteeld, bedekte, wanneer de ouders trouwden en dezelve, als de hunne, erkenden. Van hier: *onder de huik trouwen. Huik* is ook een geheel ander woord, beteekenende eene nedergebukte houding: *op de huik zitten*, anders genoemd: *op de hurkjes zitten*. Zie het volgende woord. Van *huik*, in de eerste beteekenis, is het zamengest. *huikmaker*. Verkleinw. *huikje*.

HUIKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huikte, heb gehuikt*. Op de huik zitten, nederbukken, duiken, hurken. *Hij huikt van zwaren last. Huiken* is ook een zeemanswoord: *met huikende zeilen varen*, als men zwicht, de zeilen ingijpt. Van hier *huiker*. Voor *huiken* is ook *hukken* in gebruik: *met een hukkend zeiltjen laveren*. [De Brune.] Kil. heeft *hucken* alleen. In Overijssel zegt men *hoeken*, of *op de hoeken zitten*.

HUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huilde, heb gehuild*. Een sterk, klagelijk, doordringend geluid maken. *De noodstormen huilden*. [Feith.] *Huilende winden. Zoo huilen honden, wolven*, enz. Ook worden groote en zware *kanonkogels* gezegd te *huilen*. Dichters spreken ook van *huilenden honger*, wanneer men van honger huilt. — *Met de wolven huilen, met welke men in het bosch is*, zich naar het gezelschap schikken. Met

eene luide en klagelijke stem weenen; meest met het denkbeeld van iets laags: *de man huilde, als een kind*. Van hier *huiler*. Zamenstell.: *huilebalk*, een die ligt huilt; van *balken*, huilen; derhalve twee woorden van eene en dezelfde beteekenis; welke zamenvoegingen bij de Ouden veel voorkomen, b. v. *ruilebuiten*, enz.

Huilen, hoogd. *heulen*, neders. *hulen*, eng. *to howl*. deen. *ulfa*, ijsl. *ylfa*, *yla*, finl. *ulcon*, fr. *hurler*, *houler*, van waar *houleur*, van den *huilenden* storm gebruikelijk, ital. *urtare*, sp. *ahullar*, *aular*, lat. *ejulare*, gr. *ολολυζειν*, *υλαειν*, hebr. *ill*, arab. *hall*, sijr. *hala*. Het klagende gehuil drukken zoo vele natien, op hetzelfde bijna, uit.

HUIS, z. n., o., *des huizes*, of *van het huis*; meerv. *huizen*. Verkleinw. *huisje*. Een bedekt gebouw, een, naar de regels der bouwkunde ingesloten, ruim, om er allerlei veranderingen in waar te nemen. In dien zin is het meest zamengesteld: *bakhuis*, *brouwhuis*, *giethuis*, *kakhuis*, *stookhuis*, *waschhuis*, enz. Eene plaats, om er iets in te bergen, in te steken, op te sluiten; ook in zamenstell.: *beenderhuis*, *brilhuis*, *duifhuis*, *gekkenhuis*, *geweerhuis*, *klokhuis*, *peperhuis*, verbasterd van *papierhuis*. Zie *papier*. Eene wijkplaats, om zich te verbergen: *schilderhuis*, enz. Een verblijf der dieren: *een slakkenhuis*. *Het huis der spinnekoppen*. [Bijbelv.] *Het eeuwige huis*, het graf. Een, voor menschen bestemd, woonhuis: *een huis bouwen*, *afbreken*, *verwen*. *Met de deur in het huis vallen*, de noodige voorzigtigheid verzuimen. *Tehuis*, *van huis zijn*. *In huis komen*. *Van huis gaan*. — *Ik kan den man niet te huis brengen*, het is mij ontgaan, wie hij zij. *Waar zal men dat te huis brengen?* hoe dat verklaren? *De vloot komt te huis*, binnen de haven. *Ik ben daarvan niet te huis*, dat strookt met mijne denk- en handelwijs niet. *Bij iemand te huis liggen*, inwonen; ook figuurl.: *hij ligt bij zijne vrouw te huis*, zijne vrouw speelt den baas. *Oost, west, te huis best*: zie *oost*. Al de personen, die in een huis wonen; zonder meerv.: *het heele huis raakte op de been*. Het huisgezin. vrouw en kinderen: *elk moet voor zijn huis zorgen*. *Elk huis heeft zijn kruis*. Een geslacht: *het huis van Bourbon*. *Van adellijken huize zijn*. Een kantoor van koophandel: *ik heb die goederen aan een voornaam huis verkocht*. *Te huis komen* wordt ook gezegd van dingen, die ons als van zelf en onverwacht overkomen: *Maer nu, God lof, komt mijn geluk al teffens mij t' huis*. [Vondel.] Van hier *huiselijk*. Zamenstell.: *huisarmen*, *huisbakken*, *huisbediende*, *huisbeleid*, *huisbestuur*, *huisbewaarder*, *huisbewind*, *huisbezoeking*, *huis-*

blad, *vischlijm*, *huisbraak*, *huisdeur*, *huisgenoot*, *huisgezin*, *huisgoden*, *huisheer*, *huishond*, *huishuur*, *huisnaap*, *huis knecht*, *huiskrakeel*, *huislook*, *huisman*, *huismiddel*, *huismoeder*, *huisspin*, *huistwist*, *huisvader*, *huisvlieg*, *huisvrouw*, *huiszittend*, *huiszorg*, enz.

Huis, hoogd. *Haus*, Ulphil., Isid., Ker., Oufriid. *hus*, neders., deen., zw. *hus*, eng. *house*, slavon. en wend. *hisha*, kroat. *kusha*, hong. *haz*. Het lat. *casa* komt er nabij. Wachter leidt het, met *huid* en *hut*, uit eene bron af; uit *hoeden*. bedekken. Het schijnt van denzelfden oorsprong, als het gr. *δίκος*. Men heeft slechts de *k* weg te laten, en de *o* met eene scherpe blazing uit te spreken, om de overeenkomst te zien.

HUISHOUDEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik hield huis*, *heb huisgehouden*. Het huis besturen. *Die vrouw kan wel huishouden*. Verkeeren: *men kan niet met hem huishouden*. Razen, tieren: *hij houdt slecht huis met zijne vrouw*. *Wie heeft hier zoo huisgehouden?* Het wordt ook zelfst. gebruikt: *die man heeft een zwaar huishouden*. Van hier: *huishouder*, *huishouding*, *huishoudster*.

HUISRAAD, z. n., o., *des huisraads*, of *van het huisraad*; zonder meerv. Alles, dat tot nooddrift of gemak in het huis dient. Zamengetrokken uit *huisgeraad*. Men hoort het onz. geslacht het meest gebruiken, schoon Halma en Hoogstraten ook voor het mannel. zijn.

HUISVESTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik huisvestte*, *heb gehuisvest*. Bedr., iemand een vast verblijf bezorgen: *ik heb hem drie dagen gehuisvest*. Onz., met hebben, huisvesting hebben: *hoe lang zal hij daar nog huisvesten?* Overdr.: *'s Lands oppermagt huisvest nu in 's Lands Staten*. [Wagen.] Van hier *huisvesting*.

HUIVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik huiverde*, *heb gehuiverd*. Van binnen eenige koude gewaarworden, en daardoor beven. of grillen. Van hier *huiverig*, van koude trillende; ook, die ongaarn tot iets overgaat, *huiverigheid*, *huivering*, ledentrilling door koude: *de koorts met eene huivering krijgen*.

HUIZEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik huisde*, *heb gehuisd*. Bedr., iemand in zijn huis ontvangen: *iemand huizen en hoven*. 't *Waer een getrouwde vrouw te huysen bij de Boel*. [F. v. Dorp.] Onz., wonen, zich ophouden: *daer de helsche lastraer huyst*; en overdr.: *de stad, die gij regeert, en daer de sonde huyst*. [F. v. Dorp.] Huishouden: *de vijand heeft hier slecht gehuisd*. Van hier *huizing*, een verblijf: *uit de onderste huizingen*. [Vondel.] Ook noemt men de hut en kajuit op een schip *de huizing*.

HUKKEN (ook *hurken*), onz. w., gelijkvl. *Ik hukte*, *heb gehukt*. Gaan nederzitten op de

- hielen, huiken. *Zij hukte neêr in 't groen.* [Vond.] Zoo zegt ook Poot:
*Hier zweeg de maegt en hukte met haer leden,
 In 't groen van Pindus neer.*
 Zie huiken, hurken.
- HUL, z. n., v., der, of van de hul; meerv. hullen. Verkleinw. hulletje, (hulligje). Een linnen kinderkapje: ook eene soort van vrouwenmuts. *De vrouwen, die zij om haer linnen hullen en witte schorteldoecken van verre voor gewapende mannen hadden aenghesten.* [Vel.]
- HULDE (oul. ook houde), z. n., v., der, of van de hulde; zonder meerv. De onderdanigheid van eenen onderdaan aan zijnen heer, voortkomende uit eene zucht tot deszelfs best. *Iemand hulde bewijzen.* De diepste onderdanigheid aan het Opperwezen, met liefde gepaard: *God is aller hulde waard.* [Psalmb.] Gehoorzame onderwerping aan iets anders: *aan de waarheid hulde bewijzen.* Oul. beteekende het ook gunst: *Gods vrient-scip ende zijn hulde.* [Seghel.] Van hier het bedr. w. hulden: *ik huldde, heb gehuld: den landsheer hulden, denzelven, door hulde en trouw te zweren, bij den aanvang van zijn gebied, erkennen. Naadat Kaizar Karel zijnen zoone, gehult in den jare 1549, de lessen der regeeringe had ingescherpt.* [Hooft.] Waarschijnlijk van het oude hold, dat is getrouw. Zamenst.: huldegift.
- HULDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik huldigde, heb gehuldigd.* Voortdurend w. van hulden. Zie hulde. Van hier huldiging.
- HULK, z. n., v., der, of van de hulk; meerv. hulken. Eene soort van vaartuig, een lastschip, met eenen platten bodem. Bij de dichters wordt het ook voor andere schepen genomen. *Ten leste ick mijne hulck voor 't ancker rijen zie.* [Vond.] Figuurl., *de hulk van zijn geloof wordt ginds en weêr geslingert.* [Hoogvl.] *Zij, die de hulk van staat, te roer staan...* Zamenstell.: staatshulk.
Hulk, hoogd. Holk, Hulke, angels. hulc, zw. holk, fr. hulque, it. hulca, middeleeuw. hulcum, hulca, ulcus. Reeds bij de Grieken heette ἄλας een lastschip.
- HULLEN, bedr., w., gelijkvl. *Ik hulde, heb gehuld.* Iemand de hul opzetten, opschikken: *zij was bezig met zich te hullen. De gehulde juffer.* Wijders gebruikt Vondel het woord, in het algemeen, voor versieren: *met den hoed der vrijheid hullen. Haar hoofdstad met die pracht en majesteit gehuld.* [J. de Marre.] Schim bezigt het van het morgenrood: *Naar 't morgenroot, dat aarde en hemel hult.* Oul. beteekende het ook bedekken. Van hier: huller, hulster. Men acht dit hullen zamengetrokken van huivelen, zijnde het voord. w. van huiven.
- HULP, z. n., v., der, of van de hulp; zonder meerv. De handeling, waarmede iemand of

iets helpt. In het bijzonder, de daad, waardoor iemands toestand volkomener wordt; als de herstelling van de gezondheid: *ik heb weinig hulp bij dien drank gevonden.* Redding uit eene verlegenheid: *iemand te hulp komen. Van alle hulp ontbloot zijn.* Bijstand: *de arbeider riep om hulp. Ik zal u, met Gods hulp, genezen. Met de hulp van eene fakkel ontkwam hij dien duisteren oord.* Een helpende persoon; in welken zin het een meerv. aanneemt: *ik sal hem eene hulpe maken, die als tegen hem over zij.* [Bijbelvert.] Van hier hulpzaam. Zamenstell.: hulpoende, hulpeeloos, hulploos, hulpmiddel, hulptroepen, noodhulp, enz. Oul. bezigde men ook help, hulpe: *En wien si te hulpe wesen wouden.* [Bijb. 1477.]

HULSEL, z. n., o., des hulsels, of van het hulsel; meerv. hulsels. Een hoofddeksel der vrouwen: *zij draagt een noordhollandsch hulsel.*

HULST, z. n., m., van den hulst; het meerv. is niet in gebruik. Hulstboom, steekpalm. Van hier hulstbosch. In het fr. *houx*, eng. *holly*: misschien uit het lat. *ilex*. *Huls* is ook in gebruik geweest. Van hier hulzenboom, en het groning. hulzebosch.

HULZE, z. n., v., der, of van de hulze; meerv. hulzen. De bast van schilgewassen, als boonen, erwten, enz. *Groene aren in hare hulzen.* [Bijbelv.] Het komt van hullen, bedekken.

HUN, hunne, hun, bezittelijk voornaamwoord, van den derden persoon, betrekking hebbende op meer dan eenen persoon, of een ding, en slaande op naamwoorden van het mannel. geslacht. *Hun vader, hunne moeder, hun kind. De kinderen moeten hunne ouders vreezen. Zij hebben het hunne er toegedaan, als zelfst. gebruikt. De burgers namen de steenen hunner straten weg. Hunner is ook de tweede naamval, in het meerv., van het pers. voornaamw. hij: wees hunner gedachtig ten goede, dat is aan de belangen van hen.*

HUNKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik hunkerde, heb gehunkerd.* Dit woord drukt eigenlijk uit zijne begeerte op eene bedelachtige wijs te kennen geven: *En gij, mijn geitjes, die, van d'avondstar gewenkt, naar huis toe hunkert.* [Moon.] *Hij liep hunk'eren bij de vrouwen.* [F. v. Dorp.] Het hijgende verlangen der kinderen naar voedsel: *het wichtje hunkerde naar de borst.* Men kan het alleiden van de hijgende in- en uitblazing van den adem, waardoor men zijne driftige begeerte te kennen geeft; indien dit woord zelf zijnen oorsprong aan dit natuurlijke geluid, hetwelk een verlangende maakt, niet verschuldigd zij. Althans hunkeren, dat ook van paarden gebezigd wordt, als zij, aan de ledige krib staande, aan den stalknecht, door een zeker geluid, hunnen trek naar voeder te kennen

geven, schijnt een klanknabootsend woord te zijn. Hoofst bezigt *heukeren*: ende, *zat zijnes, naa den ouwden Heer zouden heukeren*. Voorts beteekent het haken, begeeren; met *naar, om*: *hij hunkert naar eer. Om een ambt hunkeren*. Van hier *hunkering*.

HUNNEBED, zelfst. naamw., o., meest in het meerv. gebruikt, *hunnebedden*. Zoo worden de groote steenhoopen genoemd, die in het landschap Drenthe, inzonderheid tusschen Geelmuiden en Coevorden, nog heden gevonden worden. Men gist, dat zij enkel gestrekt hebben tot begraafplaatsen der oudste volken dezer landen, naardien, in de oude vriesche taal, *hunne* een lijk beteekent; gelijk in Groningen de waden, of doodkleeden, *hunnekleeden* genoemd worden; zijnde het, bij de oudste noordsche volken gebruikelijk geweest, de dooden, en inzonderheid voorname mannen, onder zekere heuvelen, of bergjes, te begraven.

HUPPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huppelde, heb en ben gehuppeld*. Zich schielijk, met kleine sprongen, bewegen: *de ekster huppelt*. Van vreugde springen: *David huppelde voor de ark. De genezene heeft, onder innig gevoel van dankbaarheid, gehuppeld*. Met *zijn*: *de ekster is naar het nest gehuppeld*. Van hier *huppelaar, huppeling*. Het is een voortd. w., van *huppen, hippen*.

HUPSCH, bijv. naamw. en bijw., *hupscher, meest, zeer hupsch*. Dit woord wordt, in de dagelijksche zamenleving, gebruikt, om eene tamelijke goede gesteldheid uit te drukken, iets minder dan dat, hetwelk men anders, schoon heet. Dat ons voor het uitwendige wel aanstaat: *zij is een hupsch meisje. Hoe? sprakze, zal een held zo frisch en hupsch van teén*. [J. de Deck.] Die zich, naar het uitwendige, wel gedraagt: *hij is een hupsch mensch*. Dat, met opzigt tot het innerlijk goede, wat meer dan middelmatig is: *hij heeft daaraan hupsch geld verdiend. Hij heeft een hupsch goedje bij elkander. Dat kind begint hupsch te lezen*. Van hier *hupschheid*.

Het schijnt te behooren tot het verouderde *hof*, dat in het zweed. nog gebruikelijk is, en eenen behoortlijken, schikkelijken aard van iets uitdrukt. Ons *hoeven, behoeven*, komt ook uit die bron.

HURK, z. n., v., *der, of van de hurk*; meerv. *hurken*. Het verkleinw. *hurkje*. Het is in het meerv. alleen gebruikelijk: *op de hurken zitten*, eene hukkende houding hebben, zoodat de aars achter op de hielen rust. Van hier het onz. w., *hurken, ik hurkte, heb gehurkt: men zag'er, dat schaamele wijven, hurkende op de mesthoopen, met de huid over het hoofd getrokken, de beenderen navorschten*. [Hooft.]

HUT, z. n., v., *der, of van de hut*; meerv.

hutten. Verkleinw. *hutje*. In het gemeen, eene bedekte plaats, om zich er in te verbergen, hetzij eene tent, een gebouw, een huis. *Ende in Salem is zijne hutte*. [Bijbelv.] In het bijzonder, een ligt opgeslagen verblijf, om er in te schuilen, van stroo, riet, boomtakken, enz. gemaakt. *In de lage hut dringen*. [Hoogvl.] *Eene nachthut. De hut eens veehoeders. Loofhut. In hutten wonen*. Een slecht, laag aan den grond gebouwd, armelijk huisje: *men vindt wel eens meerdere vergenoegdheid in de nederige hut der armen, dan in het trotsche paleis der rijken*. De verblijfplaats der stuurlieden en andere mindere bevelhebbers, op een schip: *de schipper, afgemat door waaken, koude en ongemak, hielt door een zwaare koorts de hut*. [Bogaert.] Van hier *loofhut, nachthut*.

Hut, Otfrid. *hutto*, Notk. *hutta*, neders. *hutte*, hoogd. *Hütte*, angels. *hutte*, fr. *hutte*, eng. *hut*, deen. *hytte*, zw. *hydda*, pool. *huta*, boh. *hutj*, lettisch *guta*, finl. *cota*, estnisch *codda*, wallis. *cwt*. Het stamt af van het oude *hutan*, ons *hoeden, bedekken*, eng. *to hide*, gr. *κεκρυμμενος*.

HUTSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hutste, heb gehutst*. In kleine stukjes snijden, en dan door elkander schudden. Van hier *hutspot. Zijn hutspot en krawel*. [J. de Deck.] Het voortdur. w. *hutselen* is meest in gebruik: *Minos hutselt de loten*. [Vond.] *En de tuimelende Taeg hutselt'er zijn blonde plassen*. [Poot.] Van hier *hutseling*, en het zamengest. *hutselbeker*.

HUUR, z. n., v., *der, of van de huur*; meerv. *huren*; in enkele gevallen gebruikelijk. De loon der dienstboden; zonder meerv. *Hoe veel huur verdient gij?* De tijd van zich te verhuren: *mijne huur is den eersten november begonnen*. Dienst; met een meerv. *De meiden gaan in huur. Zij heeft drie huren gehad: deze is hare vierde*. Geld, dat van verhuurde goederen inkomt: *de huur van dit huis is veel. Te huur hangen. De huur is verschenen*. Zamenstell.: *huurbrief, huurceel, huurgeld, huurhuis, huurloon, huurkamer, huurkoets, huurpaard, huurpenning*, enz. Van *huur* is ook het bedr. w. *huren, ik huurde, heb gehuurd*. In huur aannemen. Van hier *huurder, huurster, huurling*.

HUWELIJK (*hijlik, houwelijk*), z. n., o., *des huwelijks, of van het huwelijk*; meerv. *huwelijken*. Echte staat. *Een huwelijk maken, koppelen. Ten huwelijk nemen. Een huwelijk aangaan, voltrekken, sluiten*. Van hier *huwelijken, (houwelijken), huwen*. Oneigenlijk, koppelen, bijslepen: *in voornemen den Engelschen, nadien ze zich aan dit oorlog hadden laten houwelijkken*, enz. [Hooft.]

Van hier *huwelijksch*. Zamenst.: *huwelijksband, huwelijksbelofte, huwelijksfeest, huwelijksgoed*, enz.

Behalve hetgeen in opzigt tot de afstamming van het woord *huwelik* gezegd is, dat ook hier te pas komt, kan ook nog ons oude *houw*, dat is getrouw, aangevoerd worden, als zijnde het *huwelik*, (*houwelik*) eene verbindtenis van getrouwheid.

HUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik huwde, heb gehuwd*. Ten huwelik geven. *Ik heb mijne dochter aan hem gehuwd. Met iemand gehuwd zijn*. Naauw verbonden : *het volk heeft zich gehuwd aan den dienst van vreemde goden*. [Frantz.] Dichters bedienen zich veel van dit woord, om eene onverbreekelijke vereeniging aan te duiden. Zoo zegt Hoogvliet : *het menschelijk leven, aan den vluggen tijd gehuwt*. En Moonen. :

*Wanneer hij, met triomfen overlaeden,
De zwaerden heeft gegijzelt in hun sché,
Al 't Christenrijk gezaligt met den vré,
En aen d'olijf gehuwt zijn lauwerbladen.*

In het gemeen paren, vereenigen :

Hij huwde aan Bartás klare stem

Den weerklanck zijner luiten. [Vond.]

Den gallem van zijn keel

Eendrachtigh huwen aan de lieffelijke veel.
[Vond.]

Voor huwelik :

De dag van huwen wederbaart

Den mensch tot een volmaakter leven. [Vond.]

Het woord, ondertusschen, stamt denkelijk af van het oude *hiu, hew*, éen huisgezin, eene familie. Van hier *huwbaar, huwbaarheid*.

I.

I, is de derde klinker in de nederduitsche letterlijst, gelijk zij daar, als letter, de negende plaats beslaat. Schoon zij, in de volkspraak, aan het begin eener lettergreep, voor eenen volgenden klinker, een medeklinker wordt, is en blijft zij, nochtans, eigenlijk, een klinker. Waarom wij geene reden zien, om, met Adelung, de woorden te rangschikken naar eene *i* en naar eene *je*. Wat uitspraak zij ook ontvangt: zij behoudt hare natuur: zij behoude dan, in de schikking, ook hare plaats. Wacht, zegt, dat, bij het uitspreken van de *j*, of *jod*, het midden van de tong naar het bovenste van het verhemelte gebragt wordt, en den gedrukten en verdikten adem aantrekt, om dien met de vokaal uit te drijven. De Grieken kunnen deze letter, zoo min als *w* en *f*, uitspreken. Bij hen is de *ια* altijd eene vokaal. Ten Kate noemt haar eene verhemelteletter. Zie verder mijne nederd. Spraakk. D. I. § 7.

JA, een bijwoord en voegwoord. Als een bijwoord van bevestiging na eene voorgaande vraag: *kent gij hem? Ja.* Van hier de gemeenzame spreekwijs: *ik geloof ja. Iets met ja beantwoorden. Ik zeg er ja toe. Ja wel.* Na een verzoek: *ja! ik zal komen.* Als eene bevestiging van de vorige toezeggingen: *ja! ik kom haestelijk.* [Bijbelv.] Om eenen wensch uit te drukken: *ja, komt Heere Jesu!* [Bijbelv.] Voor immers: *ik ben, ja, geen kind meer.* Als een voegwoord van bevestiging: *waer is de Heere de Godt van Elie? Ja dezelfde?* [Bijbelv.] Van versterking: *hij verjoeg, ja doodde hen.* Het wordt, in dien zin, met andere woorden gevoegd: *ja, dat meer is. Ja ook. Ja toch. Ja zelfs.* Soms wordt het als een zelfst. naamw. van het onzijdige geslacht gebruikt: *uw neen is zoo goed, als zijn ja.* — *Toen zij 't krachtigh ja liet stippen.* [Hoogvl.] Zamenst.: *jabroeder, jibroer (qui omnibus assentitur), jawoord.* Dit woordje is reeds bij Ulphil. *ja*, Othrid. *jo*, ja, ijsl. *já*, ja, zw. *ja*, *jo*, angels. *gea*, *ja*,

gijse, hoogd. *ja*, eng. *yes*, *yea*, wallis. *is*, brittan. *hia*, gr. *και*, *γαι*, dor. *γα*, hebr. *kah*, nikobar. *aa*. Het behoort tot het oude werkw. *jahon*, *jehon*, zeggen, toestemmen, waarmede het lat. *aió* overeenkomt.

JAAP, z. n., m. Een verbasterd woord, uit den naam *Jakob*, in den gemeenzamen spreektrant gebruikelijk. Zoo zegt men, b. v., *Jaap van Dijk*, bedoelende onzen, op het land opgevoeden, dichter *Jakob van Dijk*. In de straattaal is *jaap* ook een veeg, eene snede door het aangezigt. Verkleinw. *jaapje*.

JAAR, z. n., o., *des jaars*, of *van het jaar*; meerv. *jaren*. Naar den zeer waarschijnlijk oorsprong van dit woord, beduidt het den tijd van den eenen tot den anderen oogst. Thans is het de tijd, in welken de zon haren schijnbaren loop, door den zonnweg, volbrengt, gedurende twaalf maanden, of drie honderd vijf en zestig dagen. *Het jaar loopt ten einde. Jaar uit jaar in. Het heilige jaar*, in de roomsche kerk, in hetwelk het groote jubelfeest geopend wordt. Twaalf maanden: *het is nu zestig jaar*, of *jaren*, *geleden. Hij is bij de dertig jaren oud.* Het naamwoord laat men ook weg: *hij is reeds in de tachtig.* Ten opzigt der weersgesteldheid en vruchtbaarheid: *een droog, nat, schraal jaar. Een misjaar.* — *Jaar en dag* is, in de saksische regten, een jaar, zes weken en drie dagen. Voor eene lange poos: *ik heb hem, in jaar en dag, niet ontmoet.* — *Nieuwjaar*; als het jaar begint: ook voor eene gift op nieuwjaar, en, in Gelderland, eene dunne gerolde wafel, anders *een nieuwjaarskoek*. Ouderdom: *dat past niet voor eenen man van zijne jaren. In mijne jonge jaren. Onder den last der jaren gebukt gaan. Hij is op zijne jaren.* Tijd, in het algemeen: *uwe jaren en sullen niet geeindigt worden.* [Bijbelvert.] Van hier *jaarlijks*, bijw., *jaarlijksch*, bijv. naamw., *jarig*. Zamenst.: *leerjaar, maanjaar, moordjaar*, enz. — *Jaarboek, jaardicht, jaargeld, jaargetij,*

jaargetijde, jaarkring, jaarloon, jaarmarkt, jaartand, jaarweek, zeven jaren, in den bijbelstijl. Oud. heeft *jaarblafferts*, voor *annales*: *de heilige jaarblafferts der bondboeken*.

Jaar, Ker. *jar*, Isidor. *jaar*, neders. *jar*, eng. *year*, Ulphil. *jer*, angels. *ger*, *gear*. Tuinman leidt het af van *εαρ*, de lente, of liefst van *iarah*, de maan. Wacht. van het zw. *ijra*, in eenen kring omdraaijen, gr. *γυρωω*. Dan, daar dit voor de eerste uitvinders te wijsgeerig is, is de gissing der genen veel gegronder, die het van het oude *ar*. (waarmede ons *aar*, korenaar, overeenkomt,) zw. *ar*, afleiden, hetwelk de inzameling van vruchten beteekent. Dit woord heet, in Zweden, ook een jaar, gelijk het ijsl. *aar* en deen. *aar*. De gewoonte, om, naar de inoogstingen, de jaren te rekenen, is bij alle volken, zeer oud, en nog niet geheel uitgestorven. De Oudduitschen en Noordelingen telde den ouderdom wel gemeenlijk bij winters, maar echter was ook de deeling van oogsttijd tot oogsttijd, eene bekwame jaarsronde, dewijl men in het Noorden slechts eenen oogst heeft. Eenigen brengen hierheen het bekende vers van Virgilius: *post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas*.

JAARSCHAAR, z. n., v., *der*, of *van de jaarschaar*; meerv. *jaarscharen*. Hetgeen in een jaar, als vruchten, van het land *geschaard*, dat is, ingezameld, wordt. Van *jaar* en *schaar*, een ingezamelde hoop. *Al heeft de landman een quade jaarschare*. [De Brune.] *Datter menigmael zoo grooten jaarschaar van vruchten gekomen is*. [Oud.] Hooft bezigt het voor een getal van jaren: *indien eenighe jaarschaaren van pachten en renten geheeven zijn*. Kil. kent die beide beteekenissen ook, en voegt er nog andere bij. Zie ook *dagschaar*, bij *dag*.

JADDER, z. n., o., *des jadders*, of *van het jadder*; meerv. *jadders*. De melkvaten van koebeesten. *Waerin de boerin het melkzwangere jadder der koeien molk*. [Overzett. van Hervey.] *Uw jadders, dik van room en kostelijk voedsel, schroeijen*. [Hoogvl.] *Al't voedsel dijt tot melck, waarvan de jadders zwelten*. [Vond.] Dit woord heet, in Groningen, *jaar*, door insmelting. Wanneer het beest geslagt, en het jadder er afgesneden is, heet men het, aldaar. *jidder*, neders. *jidder*, *gidder*, door insmelting *het gier*, in Gelderland. Het komt overeen met *uier*, schoon dit woord ook van andere dieren gebezigd wordt, bij Kil. *uder*, *wyder*, *hyder*, *wder*, *wr*, *ore*, hoogd. *Euter*, opperd. *eiter*, eng. *udder*, angels. *uder*, finl. *utare*, gr. *ουδαρ*, oel. *ουφαρ*, waarmede het lat. *uber*, deen. *iver*, zw. *jufwer*, *jur* overeenkomen.

JADEN, bedr. w., gelijkvl. *ik jaadde, heb gejaad*. Dit woord wordt in Noordholl. gebruikt, om daardoor het bezorgen van de koeijen,

op den stal, uit te drukken. Misschien is het zoo veel als *gaden*. De *j* en *g* vervangen toch wel meer elkanders plaats, als: *jonst, gunst*, enz.

JAGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *ik joeg, ik heb en ben gejaagd*.

Bedr., doen vlieden: *den vijand op de vlugt jagen*. *Hij joeg de raven uit het nest*. Doen voortgaan: *beesten in de weide jagen*. Met schielijk geweld, uit het bezit van iets. drijven: *iemand uit huis en hof jagen*. *Dienstboden uit de huur jagen*. Met kracht indrijven: *het zwaard door den nek jagen*. *Iemand den degen door het lijf jagen*. *Ik hoor de spijckeren door hout en handen jagen*. [De Decker.] *Iets door het keelgat jagen*, inzwelgen. *Hij heeft al zijn goed doorde keelgejaagd*, doorgebracht. Aanzetten: *niemand jaagt u*. Oul. was *iemand jagen*, voor *najagen*, in gebruik.

Onzijd., met hebben; op de jagt gaan: *hij houdt veel van jagen*. *Hij heeft met drie honden gejaagd*. Eene trekschuit, door middel van een paard, doen voortgaan heet ook *jagen*. *Zijn pols jaagt hevig*, slaat schielijk. Sterk rijden: *hij jaagt altoos zoo, als hij rijdt*. Ook met zijn: *hij is met vier paarden door onze plaats gejaagd*. Van hier: *jaagster, jager*. Zamenst.: *jaagland, jaagpaard, jaagpad, jaagschuit, jagermeester, jagersstuk*, stuk van eenen haas, of van een konijn, bezijden den staart. Wacht. acht *jagen* afkomstig van *ἀγω*.

JAGT, z. n., v., *der*, of *van de jagt*; het meerv. is niet in gebruik. De handeling van jagen, of vervolgen. *Jagt op iets maken*. *Jagt op dieven maken; op de dievenjagt zijn*. De kuper maakte *jagt op dat schip*. De handeling van wild, met honden, na te jagen, om het te vangen en te dooden: *op de jagt zijn*. *Van de jagt leven*. De kunst van jagen: *hij legt zich op de jagt toe*. *Hij verstaat de jagt*. Het regt om te jagen: *de jagt verpachten*. De tijd om te mogen jagen: *de jagt is open*. *Het is beslotene jagt*. Haast, drift: *groote jagt hebben, jagt maken*. Zamenst.: *hazenjagt, hertenjagt, konijnenjagt*, enz. *Jagtbosch* (bij Vond.), *jagtduivel*, in den gemeenen spreektrant, iemand, die eene onverzadelijke drift voor de jagt heeft; ook iemand, die nooit tijd gunt, *jagtgaren, jagtgeregt, (jagtgerigt) jagtgeweer, jagtgezel, (venationis socius) jagtgodin, jagthoed, jagthond, jagthoren, jagthuis, jagtkleed, jagtmet, jagtpaard, jagtregt, jagtroer, jagtsneeuw*, fijne sneeuwvlokjes, die ligt wegstuiven, *jagtspiets, jagtspriet, jagttijd, jagtvang, jagtvoegel*, een valk, bij voorb., welken men op de jagt gebruikt; oneig., een jong mensch, die niet ligt op eene plaats blijft. Vollenhov. bezigt *jagt*, in zamenst. met *mensch*: *de sutan — in menschejagt en zielverstinden, groeiende*.

JAGT, z. n., o., *des jagts*, of *van het jagt*; meerv. *jagten*. Een jagtschip voor den pronk en het gemak. Van *jagen*, omdat het snel zeilt, of schielijk voortgetrokken wordt. Zamenst.: *advijtsjagt*, *oorlogsjagt*, *speeljagt*, *trekijagt*, *zeilijagt*.

JAGTEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik jagtte*, *heb gejagt*. Onz., zich zeer haasten, jagt hebben: *hoe jagt gij altoos zoo?* Driftig naar iets haken: *jaghtende naa 't vaststellen der dwingelandije*. [Hooft.] Bedr., aanzetten, om zich te haasten: *ik werd te veel gejagt, om het goed te doen*. Het is het voortdur. w. van *jagen*. Van hier *jagtig*, voor driftig hakende: *jaghtige gierigheid*. [Hooft.]

JAK, z. n., o., *des jaks*, of *van het jak*; meerv. *jakken*. Een oud woord, beteekenende, weleer, een pansier, eenen wapenrok: *een schoon jak van maalien*. [Hooft.] Thans een kort vrouwenkleed: *zij liet haar jak verstellen*. In de gemeene taal: *iemand wat op het jak geven*, hem aflossen.

Jak, hoogd. *Jacke*, neders. *jak*, *jakke*, eng. *jack*, fr. *jaque*, ital. *giacco*, sp. *jaco*, zw. *jacka*, deen. *jakke*. Het gr. *ιακη* legt Hesijch. uit door *σκεπη*, een dekkleed. Bij Vegetius is *jacca* eene soort van paardendeck.

JAKHALS, z. n., m., *van den jakhals*; meerv. *jakhalzen*. Een dier, dat in het Oosten, vooral in Sijrie, te huis hoort, en eene soort van vos, of wilden hond, is, van eenen allerstoutsten aard. Tuinman leidt het van het eng. *jak*, een gult, een boef, en *hals* af. Het is waarschijnlijker, dat het woord verbasterd is uit het hebr. *schoal*, welk dier de Turken en Perzen *Schagal* noemen. In het hoogd. ook *schakal*. Dit woord klonk iets naar ons nederd. *jakhals*, dat een geheel ander woord oorspronkelijk is, en, bij ons, te kennen geeft een schraal, schurkig mensch: *een arme jakhals*. En in zoo ver kan men Tuinmans gissing toestaan. *Hals*, toch, is bij ons meermaalen, een slechte, een eenvoudige bloed. Van dit laatste *jakhals*, dat bij ons ook voor eenen knol, een slecht, afgereden paard, gebruikt wordt, is het onz. w. *jakhalzen*: *ik jakhalsde*, *heb gejakhalsd*, voor te paard rijden.

JAKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jakte*, *heb gejakt*. De Vlaamschen gebruiken dit woord voor het paard met de knappende zweep voortjagen; gelijk *jakke*, bij hen, eene voermanszweep aanduidt. Wij hebben nog eene spreekwijs: *jakken en jagen*.

JALOERSCH, bijv. n. en bijw., *jaloerscher*, *meest*, *zeer jaloersch*. Bij Kil. *jaloes*, *jeloes*. Naijverig, minnenijdig. Van hier *jaloerschheid*, (*jaloeshedyd* bij Kil.) en *jaloezij*. Uit het fr. *jaloux*, en dat van het lat. *zelus*, gr. *ζηλος*, ijver.

JAMMER, (Kil. *jamer*, *jammer*), z. n., o., *des jammers*, of *van het jammer*; meerv. *jam-*

meren. Eene erbarmelijke weeklagt: *so soudt gij mijne grauwe hairen met jammer ten grave doen nederdalen*. [Bijbelvert.] Hoogste ellende: *over 't jammer van dien staet*. [De Decker.] *Ick verdraege ontelbaerheên van jammeren*. [Vond.] De overzetters des Bijbels gebruiken het ook mannel: *op dat ik den jammer niet en sie*. In het gemeene leven zegt men: *het is jammer*, het is te betreuren. Van hier *jammerlijk*. Zamenst.: *jammerdaad*, bij Camph., *jammergeschrei*, *jammerhartig*, *jummerhol*, bij Vond., *jammerklagt*, *jammerklagtig*, *jammerzang*, klaaglied. De dichters gebruiken *jammerdal* en *jammerrijk*. Het laatste is, bij hen, de plaats der verdoemden, het eerste het verblijf der ellendigen op aarde. F. de Wael bezigt *jammerwiel*, voor *jammerkolk*.

Jammer, bij Otfrid. *jamor*, Notk. *amerlichi*, deen. *jammer*, hoogd. *jammer*, zw. *jaemmer*, ijsl. *ijmr*, angels. *geomor*. Daar is er, die het van het oude *hearm*, schade, verlies, afleiden. Eerder schijnt het woord eene nabauwing van het zuchtende en klagende geluid eens ellendigen te zijn. M. St. heeft altoos *jamer*.

JAMMEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik jammerde*, *heb gejammerd*. Jammergeschrei maken: *ik zag hen handen wringen*, en hoorde hen *jammeren*. — *Jammert niet om Priaems end*. [Vond.] Ook onpers.: *het jammert mij van dien man*. Vond. gebruikt hier den tweeden naamval: *men moet zich uwer jammeren*. Ook zegt hij: *mij jammert moeder enz*. Van hier *jammernis*, bij Vond. te vinden. *Jammeren*, lat. *gemere*.

JAN, z. n., m., *van jan*; zonder meerv. Een mansnaam. *Hij is boven jan*, eene uitdrukking, in het kaartspel gebruikelijk. *Iemand jan maken*, dubbel winnen. *Jan alleman*, iedereen. *Jan Trijntjes*, *Jan Hen*, een verwijfde, in den gemeenzamen spreektrant. — *Jan de wasscher*, bij de Zeeuwen *meissenknecht*. Zamenst.: *janhagel*, achterstraatsch volk; ook eene soort van koek.

JANGELEN, zie *janken*.

JANITSAAR, z. n., m., *des janitsaars*, of *van den janitsaar*; meerv. *janitsaren*. Een verbasterd woord, uit het turksche *genitzeri*, of *gengitzeri*, waarmede de Turken hunne bezoldigde landtroepen aanduiden.

JANKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jankte*, *heb gejankt*. Klagend huilen, van honden of vossen sprekende. *De hond jankt om een stuk broods*. Ook van menschen: *wij zijn dit jammeren*, *dit bijster jancken moê*. [Vond.] *En ghij met recht mooght jancken om uw ramp*. [Vond.] Oncig.: *om een ambt janken*. Kijven, razen: *jankt zoo niet*. Van hier *janker*, een knorrepot, ook een wellustige, anders *venusjanker*, bordeelbrok. Voorts is het een klanknabootsend woord, gelijk het

- lat. *gannio*. Voor *janken* is ook *jangelen* in gebruik, eng. *to jangle*.
- JANUARIJ**, z. n., m., *van januarij*; zonder meerv. De eerste maand in het jaar, louwmaand. Van den latijnschen naam *Januarius*; van *Janus* eene heidensche godheid.
- JAPON**, z. n., m., *des japons*, of *van den japon*; meerv. *japonnen*. Eene lange, tot op de voeten nederhangende kleeding van mans en vrouwen. De benaming is ontleend van Japan, een magtig rijk beoosten China; derhalve een kleed, in navolging van de Japannezen. Van hier ook *japonsch*: een *japonsche rok*; een *japonsche, japansche deken*; maar *japansch* in *japansch porselein*.
- JAS**, z. n., m., *van den jas*; meerv. *jassen*. Een overrok van mannen; en thans ook van vrouwen. Verkleinw. *jasje*. Ook de boer van troef in het kaartspel.
- JASMIJN**, z. n., v., *der, of van de jasmijn*; meerv. *jasmijnen*. Een boompje, dat welriekende bloemen draagt. In het fr. *jasmin*.
- JASPIS**, z. n., m., *van den jaspis*; het meerv. is niet in gebruik; dan zegt men *jaspisstee-nen*. Een edelgesteente: *van geelen Jaspis*. [Vond.] Voor de stof, den ruwen steen, is het onzijdig: *bergen van groen jaspis*. Ook *jasp*: *puick van jasp*. [Vond.] De naam is oostersch; in het hebr. *iashpha*, pers. *jascp*, gr. *ιασπις*.
- JASSEN**, ONZ. w., gelijkvl. *Ik jaste, heb gejast*. eenen jas dragen: *hij jast wel*. Het jasspel op de kaart spelen. Ook bedr.: *een spel jassen*.
- JAVELIJN**, z. n., v., *der, of van de javelijjn*; meerv. *javelijns, javelijnen*. Onduitsch woord; een werpschicht: *de javelijns en lanssen*. [Moon.] Fr. *javeline*.
- JAWOORD**, z. n., o., *des jawoords*, of *van het jawoord*; zonder meerv. De toestemming tot het aangaan van een huwelijk. Van *ja* en *woord*. *Het jawoord vragen, geven*; om het *jawoord vrijen*. Vond. zingt hiervan zeer geestig:
- De wil zou overlaan, maar blijft in twijfel hangen,
Het jawoord, dat de gunst te met naar voor toedrong,
Is rijp, en in den mond, maar hapert op de tong,
En kan er kwalijk uit; enz.*
- IBER**, z. n., m., *des ibers*, of *van den iber*; zonder meerv. *Den Iber dien roem te laten*. [Vond.] Eene rivier.
- IE**, een zachtstaartige uitgang achter zelfstandige naamwoorden, die dezelve, doorgaans, vrouwelijk maakt, en uit het lat. *ium* en *ia* ontstaan is, als: *falie* uit *pallium*, *griffie* uit *graphium*, *foelie* uit *folium*; zoo ook *evangelie*, *olie*, *menie*. Uit *ia*, als: *glorie* van *gloria*, *andijvie* van *endivia*, *malie* van *malia*. De woorden, die dezen uitgang hebben, voegen eene enkele *n*, of *s*, in het meerv., achteraan, als: *olie*, *olien*, *knie*, *knien*, *berrie*, *berries*.
- JE**, onze algemeene verkleinende, of vlejende uitgang, gevoegd achter andere naamwoorden, die, daardoor eene verkleinde betekenis krijgen, en altoos van het onzijdige geslacht worden: als *kusje*, *handje*, enz. Om de welluidendheid, plaatst men voor dezen uitgang dikwerf eene *t*, of *p*, niet willekeurig, maar naar gelang van de letters, die voorafgaan. Zoo komt *je*, achter *d* en *t*: *kladje*, *matje*, *draadje*, *praatje*, *bedje*, *sletje*, *kleedje*, *spleetje*, *lidje*, *hitje*, *kistje*, *krijtje*, *geitje*, *hoedje*, *godje*, *rotje*, *loodje*, *pootje*, *putje*, *rietje*, *goedje*, *snoetje*, *bruidje*, *guitje*, *mandje*, *kantje*, *ventje*, *kindje*, *lintje*, *vriendje*, *hondje*, *lontje*, *puntje*, *gunstje*, *kunstje*. Achter *f*: *grafje*, *graafje*, *befje*, *teefje*, *grifje*, *wijsje*, *briefje*, *hofje*, *kuisje*, *turfje*. Achter *g*: *zaagje*, *wegje*, *steegje*, *wieggje*, *dingje*, *ringje*, *dogje*, *mugje*. Achter *k*: *dakje*, *staakje*, *plekje*, *beekje*, *strikje*, *dijkje*, *hokje*, *doekje*, *strookje*, *krukje*, *kruikje*. Achter *p*: *lampje*, *trapje*, *knaapje*, *klepje*, *streepje*, *knipje*, *pijpje*, *pompje*, *stropje*, *hoopje*, *stoepje*, *stuijpje*. Achter *s* en *sch*: *dasje*, *blaasje*, *kaarsje*, *kansje*, *weesje*, *vleeschje*, *vischje*, *wijsje*, *kiesje*, *vosje*, *doosje*, *lusje*, *luisje*: — Tje achter *l* en *n*, *aaltje*, *keeltje*, *dweiltje*, *boeltje*, *kooltje*, *muiltje*, *schoteltje*, *keuteltje*, *schepestje*, *kraantje*, *steentje*, *fonteintje*, *wijntje*, *hoentje*, *zoontje*, *kruintje*. Achter *r*: *snaartje*, *kamertje*, *ankertje*, *wewertje*, *vleijertje*, *wippertje*, *hoertje*, *vloertje*, *loopertje*, *kui-pertje*. Achter *w*: *klaauwtje*, *leeuwtje*, *vrouwte*. Achter tweeklanken: *haaltje*, *eitje*, *koetje*, *footje*: *Pje* achter *m*: *haampje*, *kraampje*, *zeempje*, *kiempje*, *priempje*, *oompje*, *zoompje*, *pruimpje*.
- Hierbij moet aangemerkt worden, dat vele woorden van eene lettergreep, of waarvan de laatste lettergreep slechts eenen klinker heeft, uitgaande op *b*, *l*, *m*, en *n*, en in het meervoud den laatsten medeklinker verdubbelende, als *krib*, *kribben*, *bel*, *bellen*, *ham*, *hammen* enz. verlengd worden, en *tje* hebben; als: *slabbetje*, *kribbetje*, *tobbetje*, *schubbetje*, *balletje*, *schelletje*, *krokodilletje*, *holletje*, *bulletje*, *hammetje*, *stammetje*, *schimmetje*, *kommetje*, *kannetje*, *wennetje*, *kinnetje*, *zonnetje*, *japonnetje*, *bunnetje*, en de vrouwelijke benamingen, op *in* uitgaande: *boerinnetje*, *engelinnetje*, *vriendinnetje*, *koninginnetje*, *slavinnetje* enz. Voor *je* zegt men ook *jen*, als: *draadjen*, *lapjen*. Dit *je*, *jen*, was oudtijds *gen*, als: *schaapgen*; naar den brabantischen tongval *ken*, als: *draadken*; of, in sommige woorden, om de welluidendheid, *sken*, gelijk: *jongsken*, *doeksken*. Men zeide ook *kijn*, zoo als nu nog de groninger tongval heeft *doekkiin*, met twee *ii*. Deze uitgang is in het hoogd. *chen*, angels. *kyn*, *cyn*, *cin*. Van dezen uitgang is een soortgelijke gansch

- verschillend, die uit het fr. *ge* gevormd is, als: *bosschaadje*, *plantaadje*, *vrijaadje*, welke ook *gie*, eertijds, geschreven en uitgesproken zijn. Alzulke woorden zijn vrouwelijk.
- JE**, in het gemeene leven gebruikelijk als een tusssenwerpsel, om eene soort van verwondering uit te drukken. Het schijnt eene verkorting te zijn uit den naam *Jesus*, zonder noodzaak gebruikt. Men hoort ook *jemij*, *jemenij*, verbasterd, misschien, uit het oude *Jesus marij*!
- IEENBOOM**, zie *ijf*.
- IEDER**, *iedere*, een bijvoegel., persoonlijk voornaamwoord, eigenlijk algemeen telwoord, zoo veel als elk, *iege*lijk. Zie *elk*. *Iedere dag*, *iedere maand*, *ieder jaar*. Als zelfst., *ieder heeft op u het oog*. Ook met het niet bepalende lidwoord *een*: *een ieder onzer*. In de verbuiging is het: *eens ieders*, *eens iederen*, of *van eenen ieder*, *aan eenen ieder*, *eenen ieder*. *Iedereen* is ook in gebruik.
- IEGELIJK**, *iege*lijke, een bijvoegel., persoonlijk voornaamwoord. Elk, wie hij zijn moge. *Voor iege*lijcken manne. [Bijbelv.] *Iege*lijke vrouw. *Naar het gewigt van iege*lijken kandelelaar. Meest plaatst men er het niet bepal. lidw. *een* voor: *naar de spraak van een iege*lijk volk. *Iege*lijk, en *een iege*lijk worden ook zelfst. gebruikt, en dus verbogen: *eens iege*lijks, *eens iege*lijken, of *van eenen iege*lijk, *aan eenen iege*lijk, *eenen iege*lijk.
- Deze verbuiging van *een iege*lijk en *een ieder* is in de tweede uitgave van **WEIL.** **WOORDENB.** uitgelaten.
- JEGEN**, zie *jegens*.
- JEGENS**, voorzetsel, beheerschende den vierden naamval, en gevende eene betrekking tot iets te kennen. *Liefde jegens de ouders*. *Pligten jegens God en de naasten*. *Zich jegens iemand wel gedragen*. Oul. bezigde men *jegen en jegens*, voor *tegen*, *contra*: *dat die twee jegahens den derden daar in eens zijn*. [H. de Gr.] *In 't jegendeel* vinden wij bij Spiegh. en anderen, waarvoor thans *in tegendeel* gebruikt wordt. Van hier *jegenwoordig*, *jegenswoordig*, welke woorden men, thans, met eene *t* schrijft, *tegenwoordig*.
- IEMAND**, een pers. voornaamw., dat in het enkelv. alleen gebruikelijk is, en eenen zekeren, onbepaalden persoon aanduidt. Van het oude *ie*, hetwelk Kil. door *aliquis* vertaalt, en *man*, deen. *mand*. Kil. heeft nog *ieman*. *Iemand uwer heeft het gezegd*. *Ikken iemand*. *Iemands goeden naam kwetsen*. Oudtijds gebruikte men, in de verbogene naamvallen, *iemanden*: *iemanden overhooren* — *aanhouden met iemanden*. [Kiliaan.]
- JENEVER**, z. n., m., *des jenevers*, of *van den jenever*; meerv. *jenevers*, *jeneveren*. *Jeneverboom*: *welker spijsze was de wortel der jeneveren*. [Bijbelvert.] *Sterke drank*, uit koren en dambezien gestookt; zonder meerv.: *klaren jenever drinken*. *Bittere je-*
- never*. Zamenst.: *jeneverbezie*, *jeneverboom*, *jeneverdrank*, *jeneverolie*, *jenevervat*, enz. Van het fr. *genièvre*, ital. *ginevro*, *ginepro*, uit het lat. *juniperus*.
- JENGELIEN**, ONZ. w., gelijkvl. *Ik jengelde*, *heb gejengeld*. Tuinman vergelijkt dit woord, met het grieksche *κινκλιζειν*, dikwijls bewegen. Het is, zeker, hetzelfde met het groning. *gengelen*, dat een voortd. woord van *gangen*, gaan, is.
- JENOFFEL**, (bij Kil. *ghenoffel*, *gheroffel*) z. n., m., *des jenoffels*, of *van den jenoffel*; meerv. *jenoffels*. Bij Vondel, in zijne eerste gedichten, wordt dit woord aangetroffen, beduidende eenen kruidnagel. Het is verminkt van het lat. *caryophyllus*.
- JENT**, (Kil. *ghent*, *jent*) een bijv. naamw., thans geheel buiten gebruik, beduidende fraai, net: *Uw jente lijffen*. [Hooft.]
- In het fr. *gent*, van het lat. *gens*, *gentilis*. Van hier het zeeuwsche woord *jentaard*, een krakende pronker: *den jentaert te spelen*. [Brune.] Ook *jentiel*: *jentiel goddin*. [Hooft.]
- JEPENBOOM**, zie *ijp*.
- IER**, een klemstaartige basterduitsgang, achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, en eenen werkenden, mannelijken persoon aanduidende, van dezelfde kracht, als *aar* en *er*, gelijk: *aalmoezenier*, *hovenier*, *herbergier*, *tuinier*. Zulke uitgangen nemen den vrouwelijken uitgang *ster* weder achter zich: *hovenierster*, *tuinierster*. Hij schijnt, door het fransche kanaal *ier*, tot ons gekomen te zijn.
- IER**, z. n., m., *des Iers*, of *van den Ier*; meerv. *Ieren*. Een inboorling uit *Ierland*. Van hier *iersch*: *iersche boter*. *Het iersch*, de iersche taal.
- IET**, een klemstaartige uitgang achter onduitsche woorden, om daardoor iemand van eenig volk, of geslacht, aan te duiden. *Een sodomiet*, *Israeliet*. Van het lat. *ita*. Men begint, hiervoor taalmatiger, den uitgang *er* te gebruiken: *Sodommer*, *Israeller*, enz.
- IETS**, (*iet*) een onbepaald, overanderlijk voornaamw., van het onz. geslacht, in het enkelv. alleen gebruikelijk, en beteekenende, in het algemeen, eene zaak, waarvan ons verder niets bekend is, of dewelke wij niet nader aantoonen willen, dan dat zij bestaat. *Naerdien zonder 't iet het oog gelijck staet met de blinden*. [Vond.] *Als niet komt tot iet, kent het zich zelf niet*, of *is 't allemans verdriet*. Het tegendeel van niets: *ik hoor iets*. *Ik heb u iets te zeggen*. Met den tweeden naamval achter zich: *iets nieuws*. *Dat is iets anders*. Een gedeelte van het geheel: *ik zal er u maar iets van toonen*. *Er is iets van het beeld in stukken*. Een weinig: *hij bevindt zich iets beter*. *Hij beeldt zich iets in*.
- Iets*, hoogd. *etwas*, bij ons, oudt., *ietwes*, bij Vond., de Deck., en anderen *ietwat*, Ker. *eddesvas*, *eddervas*, Otfrid. *ethesvas*,

Isidor. *eovviht, hvvazs*, opperd. en neders. *ichtwas, echt, ichts*, angels. *auht, awht, awiht*, eng. *auht*.

JEUGD, z. n., v., *der*, of *van de jeugd*; zonder meerv. De eerste vroege leeftijd des menschen, dan eens tegen den ouderdom, dan tegen de mannelijke jaren overstaande. *Men onderhield mij daarover in mijne jeugd.* — *Van wee jeugt af.* [Hoogvl.] *In het bloetijen zijner jeugd.* Jonge lieden: *de jeugd met een goed voorbeeld voorgaan.* Melis Stoke gebruikte dit woord voor eenen jongman, ook voor eene jonge dochter. *Jeugd* is voor *joged*, oudt. *joechd, joechde*, voor *joechede, jonghede*. Angels. *Jogoth*. Voorts is van hier *jeugdig, jeugdigheid*.

JEUKEN, (*joken*), onz. w., gelijkvl. *Ik jeukte, heb gejeukt.* Jeukte hebben. *Mijne handen jeuken mij.* *De wonde begint te jeuken.* *De rug jeukt hem*, hij wil geslagen zijn. *De handen jeuken hem*, hij is vechtens gezind. *De ooren jeuken hem*, hij is onrustig van begeerte, om iets nieuws te hooren. Van hier *jeuking, jeukerig, jeukte*. Hooft heeft *jeukering van min in leden oud en stram*. En *jeuksel van de min* komt bij De Potter voor.

I EWERS, een bijw. van plaats. Ergens. Men gebruikt het thans in de volkstaal alleen. Vond. zegt nog *stop iewers heenen de spruit.* *Iewers en niewers.* [Haagsche Confer. en Camph.] *En is iewers toe te bezighene.* [Bijb. 1477.]

Ie, een zachtstaartige uitgang, die zeer dikwijls in onze taal gebruikt wordt, om bijvoeg. naamwoorden te vormen. Zoo plaatst men denzelfden achter zelfstandige naamwoorden, als: *aderig, bloedig, doornig, harig, haastig, moerassig, hongerig, dorstig*, enz. Zulke bijv. naamwoorden beteekenen het bezit, het hebben, de tegenwoordigheid van die eigenschap, die door het zelfst. naamw. uitgedrukt wordt: *een moedig paard*, dat moed bezit; *gebrekkelig schrift*, met gebrek verzeld. Dikwijls sluit het het denkbeeld van veelheid mede in, als: *aderig marmer*, dat vele aderen heeft, *kwastig hout, bloedige oorlog, grazige weide, harige kin*, enz. Soms tijds beduiden dus gevormde woorden iets, dat in de eigenschap van het zelfst. naamw. gegrond is, of aan dezelve gelijk is. *Een aandachtig toehoorder*, die met aandacht toehoort, *een aandachtig gebod*, dat uit aandacht voortvloeit. Ook sluiten zij wel andere begrippen mede in: *wellustige liederen*, die den wellust kittelen. Men bedient zich van deze bijv. naamwoorden in zamenstellingen vooral, daar zij, buiten zamenstelling, niet willen gebruikt worden, als: *veelverwig, geheimzinnig, eenoogig, driehoofdig, viervoetig, tweetongig, dubbelhartig*, enz. In welke allen het denkbeeld van het hebben, het bezitten, uitgedrukt wordt.

Ook vormt men, door dezen uitgang, van bijvoeg. naamwoorden nieuwe bijv. woorden, als, van het oude *neder nederig*, van *een eenig*. Bij deze woorden schijnt het slechts eenen toestand te beteekenen. Bij andere woorden wordt het denkbeeld van het hoofdwoord verkleind, en men wil er eenige gelijkheid door te kennen geven, als: *goedig, zurig, zoetig*, dat het goede, zure, zoete nabijkomt.

Achter werkwoorden, door afkapping van den uitgang, wordt *ig* ook gevoegd, als: *slaperig, afwendig, voorloopig, gaperig*. Zulke woorden hebben of de kracht van een deelwoord, als: *volstandig, afwendig, woelig, voorloopig*; of zij geven eene vaardigheid, graagte, gedurigheid te kennen, als: *slaperig*, die graag slaapt, *gaperig*, die gedurig gaapt, *stootig*, die schielijk stoot.

Achterbijwoorden, als: *nietig*; voorzetsels, als: *vorig: de vorige week*. Al deze, dus gevormde, bijvoeg. naamwoorden lijden, indien de natuur der zaak het niet hindert, hunne trappen van vergrooting, als: *haastig, haastiger, haastigst*, — *moerassig, moerassiger, moerassigst*. Van de meeste kunnen ook afgetrokkene naamwoorden in *heid* gemaakt worden, als: *eeuwigheid, goedigheid, zurigheid*, enz. In de *werken van de Maatschappij der nederl. Letterkunde*, worden de woorden *kleinigheid, stilligheid, zoetigheid*, enz. afgekeurd; doch Fr. v. Lelyveld merkt aan, dat dit misschien te onregt geschiedt.

Er zijn ook zelfst. woorden, in *ig* uitgaande, die van de genoemde bijv. naamw. geheel verschillen, als: *mijterdrig, bliksemdrig, vaandrig*. Trouwens, in dezen uitgang is eene verkorting, zijnde *drig* voor *drager*. Zie *drig*.

Oul is het zeer in gebruik geweest, voor het deelwoord in *de* uitgaande, *ig* te bezigen, als: *wetentich*, voor *wetende, bevechtig*, voor *bevechtende*, enz. Thans maakt men hierin dit onderscheid, dat men bijvoeg. naamwoorden in *ig* bezigt om den aard en de geneigdheid aan te duiden, en deelwoorden in *de* eindigende, om de dadelijke werking te kennen te geven, als: *levendig*, in wien het leven op eene uitstekende wijs werkzaam is, in tegenoverstelling van dof, zwaarmoedig. — *levend, levende*, die, of dat, *leeft*, in tegenoverstelling van dood. Zoo ook *slaperig* en *slapende* — *ijverig* en *ijverende* — *twistig* en *twistende*, enz.

Deze oude uitgang luidt bij Ulphil. *eig*, *ags*, frankd. *ig*, angels. *ig*, hoogd. *ig*. Het is zeer waarschijnlijk, dat, gelijk L. ten Kate wel aanmerkt, die hierin door Adelung gevolgd wordt, dezelve een deelwoord van het oude moesogot. *aigan*, frankd. *eigan*, kimbr. en ijsl. *eiga*, angels. *oegan, agan*, gr. *ἔξιον, hebben*, is.

IJ, een klemstaartige uitgang van zelfst. naamwoorden gevormd van andere naamwoorden, die dezelve van het vrouwel. geslacht maakt. Zulke gevormde naamwoorden be- duiden eene werking, als: *bedelarij*, *afgode- rij*, *huichelarij*, *dieverij*, enz. Ook eenen staat, of eene waardigheid, als: *voogdij*, *abdij*, enz. Eenen oord, waar men zijn ver- blijf houdt, eene plaats, waar men werkt. Zoo is *abdij* ook de woning eens abts, *bak- kerij*, *brouwerij*, enz., plaatsen, waar men bakt, brouwt, enz. Eene verzameling van eenheden, als: *burgerij*, *ruiterij*, *soldatij* (bij Brune): *landerij* behoort hierheen denkelijk ook. Het is zeker een basterduitgang van het middeleeuw. latijn, veranderende de monniken hun *ia* in *ij*. Althans basterdwoorden, die in *ia*, of het fr. *ie* eindigen, gaan bij ons op *ij* uit, gelijk: *malvazij*, *malvesie*, — *ha- verij*, *avaria*, *avarie*, — *kanselarij*, *chance- lerie*, enz. Oul. was *ij* of *fij*, in gebruik, thans *hij* of *fij*. Zie *fij*.

IJ, z. n., o., van het *ij*; zonder meerv. Een bekende inham der zuiderzee.

In Zuiderzee verdrinkt het IJ. [Vond.]

Ten Kate vergelijkt het angels. *ijtha*, *aestus marinus*, omdat het IJ, van het begin tot het einde, aan eb en vloed onderworpen is.

IJCHT, (oudt. *gicht*) z. n., v., der, of van de *jicht*; zonder meerv. Eene bekende pijnlijke kwaal. Hier werd hij van de *jigt* aangetast. [Hooft.] *De vliegende jicht*. Van hier: *jichtig*. Zamenst.: *handjicht*, *darmjicht*, *nierjicht*, *voetjicht*. Ten Kate's vindingrijke gissing is eene vergelijking van *gichen*, *gichten*, dat belijden heet, en voorts eene belijdenis door pijniging afpersen (gelijk *gichter* eenen beul) te kennen geeft. Zoo zoude dan deze kwaal, om de trekking der pezen en pijnlijke wringen, *gicht*, *jicht* genoemd zijn.

IJD, bijv. n. en bijw., *ijdel*, *ijdelst*. Beroofd van de tegenwoordigheid van andere dingen, ledig. Eene *ijdele plaats*; schoon men het woord in dien zin niet veel gebruikt; wel als zelfstandig, in de wijsbegeerte: *het ijdel*, *spatium*, *vacuum*. Waartusschen ledige plaatsen zijn; alhoewel men het woord dan liefst intrekt in *ijl*, als: *ijl haar*, wanneer, op het hoofd, vele ledige plaatsen zijn, waar geen haar groeit. Zoo ook: *ijl linnen*, in hetwelk dunne steden zijn. Anders wordt het woord meest figuurlijk gebruikt, als ontbloomd van gegrondheid en waarheid: *hij vleit zich met eene ijdele hoop*. *Hare beelden zijn een ijdel ding*. [Bijbelv.] Ontbloomd van duurzaamheid: *ijdele eer*, die vergankelijk is. *Ons ijdel leven*. [Bijbelv.] Zonder nut: *gij houdt u met ijdele dingen bezig*. Ledig van deugd en vroomheid: *met ijdele lieden omgaan*. Ledig van ernst: *ijdele jeugd*. *Wees zoo ijdel niet*. Voor eenen oogenblik, beroofd van het vermogen, om zijn verstand wel te

gebruiken: *hij is ijdel in het hoofd*. Hier gebruikt men ook het ingesmolte woord *ijl*, waarvan het onz. werkw. *ijlen*, *hij ijde*, *heeft geijld*, los in het hoofd zijn. Oul. werd *ijdelen* ook bedr. gebezigd, bij Kil. *evacuare*, ledigen: *den pot ijdelen*. Van hier: *ijdelheid*, *ijdellijk*. Zamenstell.: *ijeldarm*, eigenl.; en oneigenl., iemand, die altoos klaar is, om te eten, *ijdelruit*, *ijlruit*, een losbol, en het werkw. *ijdelruiten*, *ijlruiten*: *ik ijdelruitte*, *heb geijdelruitte*. Hoofd bezigt *ijdelspreekend- heid*, voor ijdele praat: *en stoft — met ijdel- spreekendheit en dreigementen*. *IJdel* is, in het alem., *ital*: *ital ruam*, *vana gloria*.

IJF, (Kil. *ibenboom*, *ievenboom*; bij anderen *iebenboom*) z. n., m., *des ijs*, of van den *ijf*; meerv. *ijvenboomen*. Eene soort van boom, die altijd groen is, het meest bekend onder den naam van *taxis*. In het angels. *iv*, *iw*, eng. *yew*, fr. *l'if*, middeleeuw. *ivus*.

IJK, z. n., m., *des ijs*, of van den *ijk*; het meerv. is niet in gebruik. Een geslagen of gebrand merkteeken op maten en gewigten, ten blijken dat zij juist de grootte en zwaarte hebben. Van hier het bedr. gelijkvl. werkw. *ijken*, den *ijk* zetten; *ijker*, *ijkijzer*, *ijkmaat*. Misschien van het lat. *ico*.

IJKEN, zie *ijk*.

IJL, z. n., v., der, of van de *ijl*; het meerv. is niet in gebruik. Haast, spoed. *In aller ijl*. [Vond.]

IJL, bijv. n. en bijw. *ijlter*, *ijlst*. Het is zamengetrokken uit *ijdel*. Eene *ijle koorts*. Van hier *ijlen*. Zie verder *ijdel*. Van hier *ijlhoofd*, (*ijdelhoofd*) een losbol, *ijdelhoofdig*, (*ijlhoofdig*), *ijdelhoofdigheid*, *ijlruit*, (*ijdel- ruit*.)

IJLEN, *ijdelen*, zie *ijdel*.

IJLEN, onz. werkw. gelijkvl. *Ik ijde*, *heb geijld*. Haast, spoed hebben. *Naar huis ijlen*. Camph. heeft *zich ijlen*. Van hier *ijlings*, met spoed.

IJM, z. n., v., der, of van de *ijm*; meerv. *ijmen*. In Gron. en Gelderl., in welken laat- sten oord men het *imme*, (bij Kil. ook *imme*) uitspreekt, verstaat men door dit woord eene honigbij. Van hier het geld. *imker*, iemand, die bijen houdt. Zamenst.: *ijmenstal*, enz.

IJP, (*iepe*) z. n., m., *des ijs*, of van den *ijp*; meerv. *ijpen*. Eene soort van olmboom. *Uw honigbije schuw' den ijpe*. [Vond.] Van hier het onverand. *ijpen*: eene *ijpen naaf*. Voor *ijp* is ook *ijpelaar* bij de dichters in gebruik. Zamenst.: *ijpenbosch*, *ijpentaan*, enz.

IJRE, (*iere*) z. n., v., der, of van de *ijre*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gronin- gerland, het vette nat, dat uit beestendrek, uit paardenmest, enz. uittrekt, en in eenen kuil bijeen loopt. In Gelderland, geeft men dit den naam van *aalte*, wegens deszelfs vet- tigheid; van het ijsl. *ala*, vet maken.

IJS, z. n., o., van het *ijs*; zonder meerv. Be- vrozen water. *Er is ijs in den put*. Eene ijs-

baan : zij ontmoetten elkander op het ijs ; hij staat op glad ijs, is in gevaar. Beslagen ten ijs komen, zie beslaan. Hij heeft het ijs gebroken, hij heeft de eerste hinderpalen weggenomen. J. Cats vergelijkt zeer eigenaardig den mensch, en alle aardsche grootheid, bij ijs van eene nacht :

Eilaes ! de mensch en alle pracht

En is maer ijs van eene nacht.

Van hier het onz. w. *ijzen*, eene bijt, uit voorzorg tegen brand, in het ijs maken. Zamenst. : *ijsbaan*, *ijsbeer*, *ijsbreker*, een zwaar vaartuig, om het ijs te breken, *ijsdam*, *ijsgang*, stroomend ijs, *ijskegel*, *ijskelder*, *ijskoud*, zonder trappen van vergrooting — *ijskrap*, *ijschal*, *ijsshots*, *ijslede*, *ijsspoor*, *ijsvogel*, *ijszee*, enz.

Ijs, hoogd. *Eis*, neders. *is*, deen. *iis*, zw. *is*, angels. *is*, *isa*, Notk. *is*, eng. *ice*. Het is onzeker, of dit woord afstamme van het neders. *aisen*, *esen*, bij ons *ijzen*, *eizen*, koud van schrik worden, omdat de aanraking van het ijs waarlijk eene trilling veroorzaakt.

Althans, wij weten, tot hiertoe, niets beters.

IJSELIJK, bijv. n. en bijw., *ijsetijker*, *ijsetijkst*. Verschrikkelijk: *dat was een ijsetijk gevecht*. Van hier *ijsetijkheid*. De ouden zeiden *egisch*, van *ege*, *egge*, d. i. de scherpte des zwaards, en *lich*, d. i. gelijk.

IJSSEL, z. n., m., van den *ijssel* ; zonder meerv. Eene bekende rivier. *Hij doet den IJssel buigen*. [Hooft.] Anders is dit woord bij beproefde schrijvers, zelfs bij Hooft, vrouwelijk. Het tegenwoordige gebruik helt, meest, naar het mannel. geslacht.

IJVER, z. n., m., *des ijvers*, of van den *ijver* ; zonder meerv. Dit woord heet, eigenlijk, de inbijtende, invretende gesteldheid eener zaak. Deze beteekenis is geheel veroud. In het neders. is een werkw. *efern*, *vrieffern*, dat van het invreten des etters gezegd wordt. Het wordt nu, inde oneigenlijke beteekenis alleen, gebruikt voor verscheidene onrustige gemoedsbewegingen ; als voor toorn : *dat ik de kinderen Israels in mijnen ijver niet vernielt en hebbe*. [Bijbelv.] Ongeuoegen over het kwade, of hetwelk men er voor houdt : *eene heilige ijver. IJver voor de waarheid. Zijn blinde ijver vervoert hem*. Hevig ongeuoegen voor gekrenkte eer en liefde ; schoon men dan meest het zamengestelde *ijverzucht* bezigt. Nijd : *de ijver doot den slechten*. [Bijbelv.] Sterke begeerte, om iets te doen : *eene zaak met ijver behartigen. Iemand met ijver dienen. Geef uwe dichten niet in uwen eersten ijver aan het licht*. [Vond.]

In het ijsl. is *aefr* brandend, *hitsig*, *aefast* zieden, *ijfast* toornig zijn, en *ijfr* toornig. Van *ijter*, is *ijterig*, vurig, naarstig en jaloersch — *ijterigheid*. Zamenst. : *ijvergloed*, *ijverhitte* (bij Camph.), *ijverloos*, *ijvervuur*, *ijverzucht*, — *nuijter*.

IJVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik ijverde, heb geijverd*. IJver toonen. Toornig zijn : *ik ijvere over Jerusalem*. [Bijbelv.] Iemands voorregten, met ernstig ongeuoegen over de schending, verdedigen : *met onverstand ijveren*. Iemand, wegens ontrouwheid in de liefde, verdenken, en zijn ongeuoegen daarover laten blijken : *dat hij ijvert over zijne huisvrouw*. [Bijbelv.] Eene levendige drift in eene zaak toonen : *voor, in eene zaak ijveren*. Vond. zegt : *met den zwaerde ijveren*, voor vechten. Van hier *ijveraar*, *ijvering*.

IJZEGRIM, z. n., m., *des ijzegrims*, of van den *ijzegrim* ; zonder meerv. Zoo noemt men eenen verdrietigen en knorrigen jongen. Het is een bekende naam van den wolf uit *Reintje de Vos*, een oud duitsch gedicht. De naam is reeds oud, en komt, sedert de twaalfde eeuw, in het lat. zoo wel, als in andere europesche talen voor. Jak. Merlin noemde den wolf *Isengrin*. En in een, nog ongedrukt, fransch gedicht van de dertiende eeuw, *le Renard couronné*, dat misschien den grondslag voor het duitsche gedicht gelegd heeft, komt de naam *Isengrin* bestendig voor. Men kan het afleiden of van de *rosse* kleur des ijzers, (*isembrunus* heet in het middeleeuw. lat. rosachtig bruin.) of van *ijzen*, schrikken, en *grim*, grimmigheid.

IJZEL, z. n., m., *des ijzels*, of van den *ijzel* ; zonder meerv. Fijne gevrozen regen. Hoogvl. gebruikt het onz. geslacht : *en hadt het ijssel uit zijn' baart en pruik gestreken*. Halma verkiest het mannelijke, dat, in de dagelijksche taal, ook het meest gehoord wordt. Van hier *ijzelen*, en *ijzeling*.

IJZEN, (*eizen*) onz. w., gelijkvl. *Ik ijsde, heb geijsd*. Koud van schrik worden : *dat iemands ziel doet ijzen*. [Vond.] *Ik ijsde op dat gezigt*. — *Ik ijs daarvoor*. De ouden maakten onderscheid tusschen *ijzen* en *eizen*. Het eerste beteekende bij hen koud worden, bevrozen, het laatste schrikken. Wij hebben de beide denkbeelden vereenigd, schoon het schrikkende het hoofddenkbeeld uitmaakt ; en wij spellen nu, meest, *ijzen*. Van hier *ijzing*.

IJZER, z. n., o., *des ijzers*, of van het *ijzer* ; zonder meerv. Het slechtste in waardij, schoon het nuttigste en hardste metaal. *Eene staaf ijzer. Gloeiend ijzer. IJzer smeden*. — *Men moet het ijzer smeden, terwijl het heet is*, men moet de gelegenheid niet verzuimen. *Nood breekt ijzer*, in nood kan men doen, waarvoor men anders staat. *Ik kan geen ijzer met handen breken*, ik kan geene onmogelijke dingen doen. Dingen, die uit ijzer gemaakt worden ; met het meerv. *ijzers*. Hoefijzer : *het paard heeft zijn ijzer verloren*. Staande en liggende haardplaat, haardijzer. Zoo zegt men in Noordholland : *het staande ijzer schuren*. Kluisters, boeijen : *zij deden hem de ijzers aan*. Een hoofdver-

siersel der vrouwen, dat, eertijds, uit glad ijzer, maar met de toeneming der weelde, uit zilver en goud gemaakt is, en den ouden naam behouden heeft: *zij heeft een ijzer op. Een gouden, zilveren ijzer.* Zoo gebruikt men de samenstell. *strijkijzer: een koperen strijkijzer.* Voorts wordt het, schoon meest in samenstell., van allerlei ijzeren werktuigen gebezigd: *brandijzer, diefijzer, duimijzer, hangijzer, ploegijzer, wafelijzer,* enz. Van hier het onveranderl. bijv. n. *ijzeren.* Voorts: *ijzerachtig*, en de zamengest.: *ijzerdraad, ijzergraauw, ijzergroef, ijzerhard, ijzerkoek, ijzerkraam, ijzerkruid, ijzermijn, ijzerroest, ijzersintels, ijzerslag, ijzersmet, ijzersmid, ijzerverken, ijzerverkooper, ijzerkooper, ijzervlek, ijzervonk, ijzerwerk,* enz.

IJzer, Kero *isar, isarn*, ang. *isen, isern*. neders. *isen, isern*, hoogd. *Eisen*, en het bijv. n. *eisern*, zw. *jern*, deen. *jern*, eng. *iron*, wallis. *hajarn*, ierl. *jarann*, sp. *hierro*. Het lat. *ferrum* komt met de noordsche tongvallen overeen. Anders heeft de overige uitspraak veel overeenkomst met het lat. *aes*, eertijds *aesis*, dat een algemeene naam van metalen, bijzonder ook van ijzer en staal, was.

IJZIG, bijv. n. en bijw., *ijziger, ijzigst*. Oul., met ijs bedekt, ijskoud: *het ijzig Noorden.* [Oud.] *En wil haer hert versteent en ijsig minnen.* [W. v. Merw.] Thans wordt het gebruikt van iets, dat doet ijzen: *een ijzige steille.*

Ik, persoonl. voorn. van den eersten persoon, en van alle geslachten. Zie over de verbuiging, mijne nederd. spraakk. D. I, § 115. *Ik heb de zaak verstaan. Ik ben het.* In den brievenstijl laat men het wel, uit eene soort van hoffelijkheid, weg: *heb uwen van 25 mei wel ontvangen.* Doch dit geschiedt zonder genoegzamen grond.—*Ik zelf heb het gezien.*

Ik, hoogd. *ich*, angels. *ik*, deen. *jeg*, zw. *jag*, ijsl. *eg*, Ulphil. *ik*, gr. *εγω*, boeot. *ωγω*, *ωγυε*, lat. *ego*, ital. *io*, fr. *je*, sp. *y*, eng. *I*, slavon. *ia*, ga, wend. *jest*, lett. *es*. Bij de Hebr. zelfs, ten minste als een *suffixum* der werkwoorden *iod*. Men verwondere zich niet over die algemeene overeenstemming, daar de natuur ons leert, door de, met *ik* verbondene, intrekking van den adem, ons zelven aan te duiden. Van dit *Ik* heeft men het zelfst. *ikheid* gevormd, hetwelk reeds bij Spiegh. voorkomt. *Ik* wordt ook als zelfst. gebezigd: *mijn ik*, mijn wezen.

IKKER, z. n., m., *des ikkers*, of *van den ikker*; meerv. *ikkers*. Men vindt dit woord bij Spiegh., en volgens Vlaming beteekent het eigenzinnige trotschheid; zoo ook *ikkerig, ikkerij, ikkerschap*. Vond. heeft o *nimmer-slapende ikkers!* Hooft bezigt dit woord, voor een zwart, helsch spook: *die in water, lucht en aerde, voer over gheesten, spook en*

ikker heerschappij. Ook Vond.: *op dat al d'ikkers voor 't geschal tot in den laagsten boom des afgronds zich ontzetten.* Zie *nikker*.

ILIAS, z. n., v., *der*, of *van de ilias*; zonder meerv. Het is, eigenlijk, een grieksch woord, door Homeer gevormd, en gebruikt, om er zijn uitnemend dichtwerk mede te benoemen, waarin hij den ondergang van *Ilium*, dat is Troje, bezingt. Vondel en andere mannen van gezag hebben dit woord ontleend, en verstaan er eene *reeks* door, doch bepaaldelijk, of met de uitdrukking van rampen: *eene ilias van ontelbare rampzaligheden.* [Vond.] *Afgeslooft door een ilias van rampen.* [Hoogvl.] Zoo ook Antonides: *de bloedige ilias der orelagen.* Of met bedoeling op eene *reeks* van ellenden: *om eene Ilias hiermede te stofferen.* [Vond.] Ook heden ten dage wordt het, schoon wel eens onoordeelkundig, nagevolgd.

IMBOEDEL, *imboel*, zie *inboedel*.

IMMER, bijw. van tijd. Ooit. *Niets stelt u immer palen.* [Psalmber.] Telkens, van dag tot dag: *door deze gelegenheid werd zijne strafwaardige liefde immer heviger.* In de dagelijksche taal zegt men ook: *immer of ooit. Immer en altoos.* Bij Kil. *jemer, iemer, immer*; uit het oude *ie*, ooit. Hij zegt, dat *ooit* en *nooit* alleen op den verledenen tijd slaan: zoo zegt ook Leupenius, en voegt er bij, dat *immer* en *nimmer* alleen van den toekomstenden tijd gebezigd worden; b. v.: *wie heeft dat ooit gehoord? Ik heb het nooit gelezen. Ik zal er immer naar vragen. Gij zult het nimmer hooren.* Zeijdelaar zegt: *ooit* is *immer*, en *nooit* is *nimmer*. Van hier het zamengest. *immermeer*, wordende het denkbeeld der tijdsbepaling door *meer* versterkt: *niemand van hen sal (zijnen) broeder immermeer kunnen verlossen.* [Bijbelv.] Oul. bezigde men ook *emmermeer*: *hi sal die doot nederwerpen ewelijk en emmermeer (in sempiternum).* [Bijb. 1477.]

IMMERS, bijw. en voegwoord van bevestiging. Zekerlijk, trouwens. Bijw.: *ik heb het u immers gezegd.* Voegw.: *ik verwacht geen heil van menschen; zij kunnen mij immers niet helpen.* Ook wordt het vooraan geplaatst: *God is mijne toevlugt; immers is het bij hem zoo veilig!*

IMPOST, z. n., m., *van den impost*; het meerv. is niet gebruikelijk. Onduitsch woord, zoo veel als belasting, van het fr. *impôt, impost*, dat eigenlijk opgelegd heet, van het lat. *inpositum*.

IN, een klemstaartige uitgang, makende het meerv. *innen*. Men plaatst denzelfden achter naamwoorden, die eenen mannelijken persoon beteekenen, en vormt hen daardoor tot woorden, die eene vrouw aanduiden. Zoo voegt men hem achter naamwoorden, die een mannelijk ambt, bedrijf, eene levenswijs, waarde, eenen staat, enz. beteekenen,

als: *keizerin, koningin, bakkerin, boerin, priesterin, smittin, zangerin*, enz.; van *keizer, koning, bakker*, enz. Zoo worden ook andere naamwoorden, die eenen persoon van het mannel. geslacht beteekenen, tot naamw. van het vr. geslacht, als: *vijandin, vriendin*, enz. Op deze wijs worden de namen van mannetjes, onder de dieren, tot namen van wijfjes, als: *ezelin, kameelin, paauwin, wolvin, beerin*, enz. De ouden bezigden doorgaans *inne*, en schepten in dezen uitgang somtijds behagen, b. v. *striderinne, verleyderinne, rechterinne, toverinne, Apostelinne (Maria Magdal.)*. Zoo vinden wij bij Huig. *Adamin*, voor *Eva*, — *Burgerin, knapin, dienaarin, voogdin, heerin, heilandin, minnarin, schenkerin*, enz. bij Vond. *Vaderin, (parens)* bij Hooft en W. v. Heemsk. Zonder twijfel is deze uitgang het verouderde deuitsche voornaamwoord *in, hin*, d. i. zij. Bij de IJsl. is *hin* zij. Zie op *hen: eene hen, hinne*, het wijfje van eenen haan.

IN. een voorzetsel, dat veel gebruikt wordt, en, in het algemeen, een zijn, eenen stand om het middelpunt, of om het binnenste van een ander ding, ook een streven daarnaar toe beteekent. Het heeft den derden en vierden naamval bij zich, naar mate het eenen stand van rust, of van beweging te kennen geeft. In het hoogd. *in, ein*, eng. *in, into*, angels. *on, into*, wallis. *yn, en*, lat. *in, gr. εν*. Met den derden naamval, in den stand van rust; wanneer het beteekent eene plaats: *in de kamer omwandelen. In de stad zijn. In het graf rusten. In eenen brieflezen*, enz. Eenen toestand, bij of onder wiens aanwezigheid iets is: of geschiedt: *In groote haast uit het huis loopen. In treurigheid nederzitten. In den echten staat leven. Iemand in drift slaan*, enz. Een voorwerp van eene bezigheid, van eene dadelijke of lijdelijke verandering: *ik heb een genoeg in het spel. In de zangkunst ervaren. Hij is in zijnen arbeid voorspoedig*. Een hulpmiddel, of werktuig, waardoor iets geschiedt: *het paard in toom houden. Het geld in eenen zak dragen*. Eene beweegoorzaak: *ik reis naar Bertijn, in hoop van den koning te zien. Ik deed het, in verwachting van heul te vinden*. De aard en wijs, zoo als iets is, of iets geschiedt: *in geloof bidden. In het zweet uws aanschijns. Ik bid u, in Gods naam. In het zwart gekleed*. Eenen tijd, wanneer iets geschiedt, of geschied is, of geschieden zal: *zij storf in haar veertigste jaar. Dat heb ik in mijne jeugd geleerd. Ik moet er in vier dagen zijn*. Eene during: *in eene week is dat alles verwoest*.

Met den vierden naamval, in den stand van beweging; wanneer het eene plaats beteekent, waarheen de beweging geschiedt: *water in den emmer putten. Iemand in de oogen zien. Zich in de deur plaatsen. In huis*

komen, enz. Eenen toestand die zich ontwikkelt, of nabij de ontwikkeling is: *in armoede, ellende, verachting vervallen. In onbruik geraken. In eene ziekte storten*. Eene stof, alwaar de plaats, naar welke de beweging, gericht is, de stof mede insluit. *In koper, goud, in was arbeiden*. Eenen vorm, eene gedaante: *bind uwe haren in eenen staart. Bloemen in eenen bondel maken*. Eene uitstrekking: *zij bouwden honderd en dertig voeten in de hoogte*. Een onzeker getal: *het weegt in de honderd pond*. Eenen tijd, wanneer er tot bijgevoegd wordt: *uw rijk dure tot in de eeuwigheid*. — Bij de ouden was in dikwijls zoo veel als op: *in der aarden, voor op de aarde*.

In wordt ook met andere woorden zamen gevoegd, als met werkwoorden, waar het een scheidbaar voorzetsel is, beteekenende of eene beweging: *inroepen, inkomen, inpakken*; of eene rust: *instaan, inhebben, inhouden*, (behelzen); — met zelfst. naamwoorden: *inborst, ingeland, inhoud, inschuld*. Met bijv. naamwoorden, wanneer het eene versterking aanduidt: *inbitter, inblijde, inzoet*. Zoo zeiden de ouden: *invurig, inhartig, ingloeiend*.

INADEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *ademen*: *ik ademde in, heb ingeademd*. Ook *inasemen*. Door den adem naar zich halen. *Eene verderfelijke lucht inademen*. Van hier: *inademing*.

INBAKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bakeren*: *ik bakerde in, heb ingebakerd*. Door bakeren inwinden.

INBAKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bakken*: *ik bakte in, ben ingebakken*. Onder het bakken inkrimpen: *dat deeg bakt in*. Vastkleven; in den lagen stijl: *de haren bakken er in*.

INBALSEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *balsemen*: *ik balsemde in, heb ingebalsemd*. Met balsem insmeren. *Een lijk inbalsemen*. Van hier: *inbalseming*.

INBAND, z. n., m., *des inbands*, of *van den inband*; meerv. *inbanden*. Inbinding, besnoeiing: *alle voorrechten des Lands te handhaaven zonder eenigen inbandt*. [Hooft.] *Op de bepalingen en inbanden*. [Hooft.]

INBANNEN, b. w., ongelijkvl. *Ik bande in, heb ingebannen*. Tot eene gevangenis van eenigen tijd veroordeelen.

INBEELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *beelden*: *ik beeldde in, heb ingebeeld*. Een beeld van iets indrukken: *'t geen door den zin 't begriip wordt ingebeelt*. [Vond.] *Inprenten, wijsmaken: den menschen dit soecken inbeelden*. [Aldeg.] *Maar geld en eer enz. haar dienaars beelden in*. [Hooft.] Iets ongegronds aan het verstand opdringen: *hij beeldt zich in, dat hij koning is. Zich veel inbeelden*. Van hier *inbeelding*.

- INBELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bellen*: *ik belde in, heb ingebeld*. Door bellen doen inkomen.
- INBERGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bergen*: *ik borg in, heb ingeborgen*. Door bergen in eene plaats brengen: *goederen inbergen*.
- INBERSTEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bersten*: *ik borst in, ben ingeborsten*. Met eenen berst indringen: *de geweldige stroom borst diep het land in. Eene ingeborstene zee. Die ter moortspeloncke inberst*. [Vond.]
- INBEUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *beuren*: *ik beurde in, heb ingebeurd*. De waarde der verkochte goederen in geld ontvangen. *Ik heb heden nog niets ingebeurd*. Van hier *inbeuring*. *Inbeuren* is ook door opbeuring inbrengen. Hoof gebruikt het oneigenl.: *zich ter fortuijne der Grooten in te beuren*.
- INBIJT**, z. n., m., *des inbijts*, of *van den inbijt*; zonder meerv. Nu *ontbijt*. Men vindt dit woord bij Brune, ook bij Kil.
- INBIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bijten*: *ik beet in, heb ingebeten*. Invreten. *Sterk water bijt de metalen in*. Van hier *inbijting*. Zie *bijten*.
- INBIJTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bijten*: *ik bijtte in, heb ingebijtt*. Door middel van gehakte bijten binnen brengen. *Het schip inbijten*. Dat laatste werkw. is gelijkvl., omdat het van het naamw. *eene bijtafgeleid* is
- INBIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *binden*: *ik bond in, heb ingebonden*. Door binden vereenigen. *Ingebonden haar. Een boek inbinden*. Iets in iets anders binden: *jonge telgen in stroo inbinden*. Nauwer binden: *hel zeil eene reef inbinden*. Oneig., intoomen: *zijne hartstogten inbinden. Zijnen reislust inbinden*. [Vond.] *Hij zal wat moeten inbinden*, zijne tong bedwingen. Ook beteekent deze spreekwijs, van het zeil minderen ontleend, zijnen staat wat moeten verminderen. Wederkeer., *zich inbinden tegen iets*, voor zich verzetten: *maar 's Hertoghen gezanten bonden er zich teeghens in*. [Hooft.] Ook onz.: *ik bond hier tegens in*. [Vond.] Van hier *inbinding*.
- INBITTER**, bijv. n., zonder trappen van vergroo-ting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *bitter*. Zeer hitter. *Inbittere kruiden*. Zeer vijandelijk. *Een inbitter hart*. [Hooft.]
- INBLAZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *blazen*: *ik blies in, heb ingeblazen*. Door blazen inbrengen: *ik heb die erwten, door eene bus, er ingeblazen*. — Ook onz.: *de wind blaast ten schoorsteen in*. Meest wordt het oneigenlijk gebruikt, als voor voorlezen, om iemands geheugen te helpen; ook iets van te voren te zeggen aan een ander, hoe hij zich uitdrukken zal. Ingeven; in eenen goeden zin: *moed inblazen. Niet anders of Jeruzalem een ziel en blijdschap wiert ingeblazen*. [Vond.] Ook in eenen kwaden zin: *achterdocht, kwaad, enz. inblazen*. Aankondigen, verspreiden: *de velttrompetter blaest de spelen, eerst begrepen, van eenen heuvel in*. [Vond.] Van hier *inblazer, inblazing*: *eene goddelijke inblazing*; schoon meest in eenen kwaden zin: *door inblazing des duitels*.
- INBLIJD**, *inblijde*, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *blijde*. Innig blijd.
- INBLINKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *blinken*: *ik blonk in, heb ingeblonken*. Blinkend inschijnen. *Op 't gezangh van hemelreien, die ter klove inbloncken*. [Vond.]
- INBOEDEL**, (*inboel*) z. n., m., *des inboedels*, of *van den inboedel*; meerv. *inboedels*. Alle huisraad in een huis, met al de noodwendigheden eener huishouding. *Het dierbaarst van den inboedel*. [Hooft.] Tuinman vergelijkt het gr. *εμπολιαν*, verkrijgen, winnen; waarom hij *inboedel*, door have, al wat men heeft, verklaart. Oul. werd het ook onz. gebruikt: *hadden dat inboel*. [Bijb. 1477.]
- INBOEZEMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *boezemen*: *ik boezemde in, heb ingeboezemd*. Eigenlijk in den boezem ste-ken. Doch het woord wordt alleen oneigenlijk gebruikt. Ongemerkt, behendig in-pretent: *iemand een kwaad vermoeden inboezemen*. Ook: *iemand een goed gevoelen inboezemen*. Geheim indringen: *hij wist zich zulx 't hunner vriendschap in te boezemen*. [Hooft.] Diep indringen: *niet dom genoeg, om zich 't eenen dorpe in te boezemen*. [Hooft.] Van hier *inboezeming*.
- INBONZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bonzen*: *ik bonsde in, heb ingebonsd*. Door eene bons instorten. *De deur inbonzen*.
- INBOOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *boomen*: *ik boomde in, heb ingeboomd*. Door middel van eenen boom naar binnen brengen. *Men boomde met alle man het vaartuig in*.
- INBOORLING**, z. n., m. en v., *des inboorlings*, of *van den inboorling*, — *der*, of *van de inboor-ting*; meerv. *inboorlingen*. Ingeboren. *Alle inboortinck sal dese dingen alsoo doen*. [Bijbelvert.] Hooft bezigt hier voor *binnenboorling*.
- INBOREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *boren*: *ik boorde in, heb ingeboord*. Door eene boor eengat in iets maken. *Ingeboorde planken*. Meest fig., indringen: *na, met zijn leger, in het midden des vijands ingeboord te hebben*.

- INBORST**, z. n., v., *der*, of *van de inborst*; het meerv. is niet in gebruik. Aard, neiging, natuurlijke gesteldheid. *Een jongeling van eene edele inborst*. Van *in* en *borst*. Bij Vond. vindt men het bijv. *inborstig*.
- INBRAAK**, z. n., v., *der*, of *van de inbraak*; zonder meerv. Huisbraak. *Eene inbraak doen*. Zie *inbrek*, *inbreuk*.
- INBRANDEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *branden*: *ik brandde in, heb ingebrand*. Met een gloeiend of heet ijzer indrukken. *Ingebrande letters*. Door vuur innemen: *Deze figuren zijn ingebrand in de kling*. Onz., door branding ineten: *heete olie brandt op de huid in*. Door branden in zwaarte verminderen; met *zijn*: *de koffijboonen branden niet veel in, op het pond*.
- INBREIEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *breijen*: *ik breide in, heb ingebreed*. Door breijen inhechten. *Het ingebrede stuk in een net*. Eenige steken op eene breinaald maken, heet *de naald inbreijen*.
- INBREK**, z. n., v., *der*, of *van de inbrek*; zonder meerv. Inbreuk. Hooft gebruikt dit mannel.: *na den inbrek*. Doch zie *afbrek*.
- INBREKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *breken*: *ik brak in, ben ingebroken*. Met geweld de hinderpalen wegbreken, om eenen ingang te krijgen: *door dat gat is een dief ingebroken*. *De ruiterij brak op den vijand in*. Bezwijken: *de dijk zal inbreken*. Van hier *inbreker*, *inbreking*.
- INBRENGEN**, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *brenge*: *ik bragt in, heb ingebracht*. Inwaarts brengen: *hooi inbrengen*. Winnen: *hij brengt in de week, maar eenen daalder in*. Geld bijschieten: *nu hadden die van Holland tuttel ingebracht*. [Hooft.] Tot verdediging, tot verschooning, met woorden iets aanhalen: *wat brengt gij hier tegen in*. *Hij brengt eene beschuldiging in*. Van hier *inbrenger*, *inbrengster*, eene, die, voor anderen, goed in de bank van leening brengt.
- INBREUK**, z. n., v., *der*, of *van de inbreuk*; het meerv. is niet in gebruik. Geweldige inbreking: *door eene inbreuk van water kwam de rijnländsche boezem vol*. Schending, verbreking: *dat is eene groote inbreuk op 's Lands wetten*. *Inbreuk op iets doen*. Van *in* en *breuk*.
- INBROKKELEN**, voortdur., bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *brokkelen*: *ik brokkelde in, heb ingebrokkeld*. Kleine stukjes in iets, door breken, indoen. *Ingebrokkeld brood*.
- INBROKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *brokken*: *ik brokte in, heb ingebrokt*. Kleine brokjes indoen. *Ik heb het in de melk gebrokt*. Overdragt: *wat in de melk te brokken hebben*, een goed vermogen bezitten, in den gemeenen spreektrant. *Hij zal er het zijne bij inbrokken*, bij verliezen. *Zich inbrokken*, zich zelve te nakomen, in gevaar begeven: *hij heeft in zijn wraeck zich zelve ingebrokt*. [Vond.] *Den moed inbrokken*, hem geheel verliezen. *Niet met een heeft hij daar den moed ingebrokt*. [Hooft.] Van hier *inbrokking*: *inbrokking zijner eighe middelen*. [Hooft.]
- INBRUISEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bruisen*: *ik bruieste in, ben ingebruisst*. Met gebruis inkomen. *De zwaan kwam, met opgespannene wieken, op ons inbruisen*. — *Het heugt u, hoe gij ten doorgebroken dijke inbruischte*. [Hoogvl.]
- INBUIGEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *buigen*: *ik boog in, heb ingebogen*. Bedr., naar binnen buigen: *ik heb het draadwerk ingebogen*. Onz., inwaarts gebogen worden: *de lat begon in te buigen*. Van hier *inbuiging*.
- INDACHTIG**, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Gedachtig: *Heere wij zijn indachtig, dat*, enz. [Bijvelv.] *Iemand iets indachtig maken*. *Der belofte indachtig*. *Mij is indachtig*, enz. [Oud.] Oul. was *indacht*, zelfst. naamw., in gebruik: *Dat ghij mit indacht aanhoort ons ghebreken*. [Houw.]
- INDAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dagen*: *ik daagde in, heb ingedaagd*. Van buiten inroepen, om, op eenen zekeren dag, voor het regt te verschijnen. *De vrouw daagde haren man in*. Van hier *indaging*.
- INDALEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *in* en *dalen*: *ik daalde in, ben ingedaald*. Naar binnen dalen: *die met lieve lonkjes dalen twee verliefde harten in*. [Hoogvl.]
- INDAMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dammen*: *ik damde in, heb ingedamd*. Door afdammen water in eene plaats besluiten. Van hier *indamming*.
- INDAUWEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dauwen*: *het dauwde in, het is ingedauwd*. Dauwend invallen. Fig.: *dat nu 't mijnen gedachte indauwt*. [Hooft.]
- INDELVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *delven*: *ik dolf in, heb ingedolven*. Door delven indringen. Van hier *indelving*.
- INDENKEN**, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *denken*: *ik dacht in, heb ingedacht*. Nadenken. *Ik heb die zaak nader ingedacht*.
- INDIE**, z. n., o., *van Indie*; zonder meerv. Eene groote landstreek in de oude en nieuwe wereld. Ook een gedeelte derzelve: *nederlandsch Indie*. Men zegt ook: *uit de Indien terug keeren*, wanneer het als een meervoud schijnt gebruikt te worden. Zoo zegt Vondel: *het apostolische licht hadde de Oostindien beschenen*. Zamenstell.: *oostindie, westindie*.

- Van hier *indiaan*, *indiaansch*, *indisch*. Dus genaand naar den stroom Indus.
- INDIEN**, voorwaardelijk voegwoord. Zoo, bijaldien. Met eene aantoonende wijs: *indien ons sterfuur vast staat, dan* enz. Met eene aanvoegende wijs: *indien God ons nog eenige jaren levens toesta, zoo zullen wij*, enz. Uit *in* en den verbogenen naamv. van *die*, aanwijzend voornaamw.
- INDIJKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dijken*: *ik dijkte in, heb ingedijkt*. Door middel van eenen dijk insluiten. Van hier *indijking*.
- INDOEN**, bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *in* en *doen*: *ik deed in, heb ingedaan*. Ergens iets insteken, inbrengen. *Ik heb het mes in de scheidde gedaan*. Oneig., tegenspreken: *welke oneerbiedenis, van den Prinse ingedaan werd, met zeggen, ik heb er een vader aan verloren*. [Hooft.] Dezelve bezigt het ook voor overtuigen: *de Patriarch, ingedaan van de woorden des konings*. Mengelen, ingieten noemt men ook *indoen*.
- INDOMPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dompelen*: *ik dompelde in, heb ingedompeld*. In het water dompelen. *Aen 't ingedompelt hoeft*. [Vond.] *Geen vuur had het Siddimsdal ten pekpoele ingedompelt*. [Hoogvl.] Van hier: *indompeling*: *sommigen beweren, dat de doop, door indompeling, moet geschieden*.
- INDOOPEN**, (*indoppen*.) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *doopen*: *ik doopte in, heb ingedoopt*. In saus instippen. *Ik heb mijn brood nog niet ingedoopt*. Ook wordt het gebruikt voor in iets anders indompelen. Zoo noemt iemand de hooge kleur van gouden boterbloemen haar *indoopsel*. Van hier is ook *indooping*.
- INDOPPEN**, zie *indoopen*.
- INDOUWEN**, (*induwen*.) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *douwen*: *ik douwde in, heb ingedowd*. Met eenen douw indrukken. Van hier *indouwing*.
- INDRAAIJEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *draaijen*: *ik draaide in, heb ingedraaid*. In iets door draaijing inbrengen. *Hij heeft eene wiek in de wonde ingedraaid*. *Hij weet zich overal in te draaijen*, hij weet zich, behendig, overal bij te voegen. Door draaijen iets maken: *hij heeft er schoone figuren ingedraaid*. Onzijdig, met *zijn*: *hij is, met de koets, die straat ingedraaid*. Van hier *indraaijing*.
- INDRAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dragen*: *ik droeg in, heb ingedragen*. Binnen dragen: *goederen indragen*.
- INDRAGT**, z. n., v., *der*, of *van de indragt*; zonder meerv. Geweld: *de indragt, gedaan aan uw' eere, staat met eerlijke voldoening te boeten*. [Hooft.] *Duld nooit, dat op die heilige onderpanden, onderpanden van vrijheid en godsdienst, de minste indragt geschiede*. [P. H. v. d. Wall.]
- INDRANG**, z. n., m., *des indrangs*, of *van den indrang*; zonder meerv. Het indringen, eene inbreuk.
- INDRIJVEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drijven*: *ik dreef in, heb ingedreven*. Bedr., naar binnen drijven: *koeijen indrijven*. Met geweld inslaan: *hij dreef den nagel er diep in*. Graveren: *beelden, kunstigh ingedreven*. [Vond.] Onz., met *zijn*: *het schip drijft de haven in*. Van hier *indrijving*.
- INDRILLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drillen*: *ik drilde in, heb ingedrild*. Door eenen drill in iets een gat boren.
- INDRINGEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dringen*: *ik drong in, heb en ben ingedrongen*. Bedr.: *iemand in eenig amt indringen*. Ook wederk.: *hij heeft zich in dien vriendenkring ingedrongen*. Anders is het meest onzijdig, met *zijn*: *het sweert, dat in de binnenste kameren indringen sal*. [Bijbelv.] *Hij is met de ruitertij ingedrongen*. Van hier *indringer*, *indringing*.
- INDRINKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drinken*: *ik dronk in, heb ingedronken*. Inzwelgen: *hij drinkt de bespottige in als water*. [Bijbelv.] Vocht naar zich trekken: *vloeipapier drinkt den inkt in*.
Dichters zeggen ook: *den vogelzang met de ooren indrinken*.
- INDROEVIG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *droevig*. Zeer droevig. *Indroeve*, bij Kil.
- INDROOG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *droog*. Zeer droog.
- INDROOGEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *droogen*: *ik droogde in, ben ingedroogd*. Door opdroogen inkrimpen: *door het liggen in de zon zijn die wortelen ingedroogd*.
- INDRUIPEN**, (*indroppen, indruppen*), bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *druipen*: *ik droop in, heb en ben ingedropen*. Met droppelen laten inloopen: *olie in eene wonde indruipen*. Het niet zamengest.: *druipen* gebruikt Vond. Ook bedr.: *druipt honigh op mijn lippen*. Het onz. is schier meest in gebruik; met *zijn*: *de olie is er ingedropen*. Van hier *indruiping*.
- INDRUISCHEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *druischen*: *ik druischte in, ben ingedruischt*. Met gedruisch invallen.
- INDRUK**, z. n., m., *des indruk*, of *van den indruk*; meerv. *indrucken*. Aandrang, geweld: *om's vijands indrukte stuiten*. [Hooft.] Voorts wordt het meest figuurlijk gebruikt,

- voor de werking eener zaak op het menschelijke gemoed, *die onverwachte dood maakte sterken indruk op hem. Hij leeft onder indrukken*, zegt men van iemand, die gevoelig omtrent zijne eeuwige belangen is. *Iemand eenen kwaden indruk geven van eene zaak*, eene verkeerde bevatting in deszelfs verstand veroorzaken.
- INDRUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drukken*: *ik drukte in, heb ingedrukt*. Door drukking indouwen: *zij hebben hem eenen dolk ten boezem ingedrukt. Letteren in steenen ingedrukt*. [Bijbelvert.] Oneigenl., *iemand wijze lessen indrukken. Om dit te wege te brengen, zouden zij hun onder anderen, ook hebben ingedrukt, dat enz.* [Wagen.] *Beelden indrukken*, voor denbeelden geven, bezigt Spieghe. Van hier *indrukking, indruksel*.
- INDRUPPEN**, zie *indruipen*.
- INDUIKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *duiken*: *ik dook in, heb en ben ingedoken*. Onder water houden: *dan sult gij mij in de gracht induijcken*. [Bijbelv.] Onz., met *hebben*. Diep gaan, van een schip gesproken: *het vaartuig duikt in*. Zich verbergen; met *zijn*: *zoo datse ter klove indoken*. [Vond.]
- INDOUWEN**, zie *indouwen*.
- INEEN**, bijw., beduidende zoo veel als elkan-der, buiten zamenstelling niet in gebruik, als *ineenrollen, ineensmelten, ineenschieten*, enz. Poot bezigt *ineenkreuken: en ijzer en metaal en staal ineengekreukt*.
- INEIGENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *eigenen*: *ik eigende in, heb ingeigend*. Terug nemen, zich weder eigen maken: *om de verkofte geestelijke goederen weder in te eigenen*. [Hooft.]
- INENTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *enten*: *ik entte in, heb ingeënt*. Eene ent inzetten: *tegen natuur in den goeden olijboom ingeëntet*. [Bijbelv.] Oneig., in de kinderzichte, vreemde smetstof, door middel eener vlijm, in het bloed brengen: *hij heeft zich de pokjes laten inenten*. Diep inprenen: *maar deze liefde vergenoegde haar ingeënte eerzucht niet*. [Bogaert.] Tus-schenvoegen, inmengen: *'t ontvrouwen deezere stoffe, ten breedste, en met inenting van alle bijpassende reedenen*. [Hooft.] Van hier: *inenter, inenting*.
- INETEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *eten*: *ik at in, heb ingegeeten*. Verteren, slijten: *roest eet het ijzer in*. Onz., met *hebben*: *de kanker eet in. Geldzucht is een inetend kwaad*. Van hier *ineting*.
- INETSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *etsen*: *ik etste in, heb ingeëts*. Door de etskunst laten inbijten. *Figuren in eene plaat inetsen*.
- INETTEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *etteren*: *ik etterde in, ben ingeëterd*. Door den etter verbeteret worden. *De wonde is ingeëterd*. Fig., erger worden: *eenighe schrijvers melden, hoe de verbittering zoo diep inetterde*. [Hooft.]
- INFLANSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *flanzen*: *ik flanste in, heb ingeflanst*. In het ruige inbrengen. *Een en hetzelfde gezegde overal inflansen*.
- INFLIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *flikken*: *ik flikte in, heb ingeflikt*. Een laag woord, beteekenende iets, door opflikken, inlappen. Overdr.: *hij weet zich overal in te flikken*, door lage vleijerij zich lofgang te verwerven.
- INFRAAL**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *fraai*. Zeer fraai.
- ING**, (ingekort van *inge*) een zeer gemeene onzachtstige uitgang, die, gevoegd achter (de werkwoorden, naderhand achter) het zakelijke deel der werkwoorden, naamwoorden van het vrouwelijke geslacht vormt, om de dadelijke werking van dat woord, waarvan zij gemaakt worden, uit te beelden. Zoo ontstaan van *lezen, draaijen, werpen, rotten*, de naamwoorden *lezing, draaijing, werping, rotting*, die allen de daad van *lezen, draaijen*, enz. aanduiden. Hoe rijk is onze taal! Immers, zoolaten zich van alle werkwoorden zulke naamwoorden van dadelijke werking vormen, schoon allen niet in gebruik zijn. Oudt. gingen vele van werkwoorden gevormde naamwoorden (*verbalia*) dus uit, die nu, door besnoeiing van de lettergrepen, dezen uitgang bijna geheel hebben; b. v. *wandelinge, wandelinge*, nu *wandel*. *Bewijzeninge, bewijzinge, bewijs*. *Spijzeninge, spijzinge, spijs*. *Prijzeninge, prijzinge, prijs*. *Koopeninge, koopinge, koop*. *Doopeninge, doopinge, doop*. *Hopeninge, hopinge, hoop*. Dikmaals vindt men dezen uitgang in de zamengestelde naamwoorden, die in de enkele niet in gebruik zijn, als: *beleving, uitdamping, afpaling, aflooping, becoming*, enz. Men moet hiermede niet verwarren andere naamwoorden, die dezen uitgang hebben, als: *rotting, bokking, haring, penning*, enz.
- Deze uitgang is in het hoogd. *ung*, frankd. *ung*, angels. *unge, ung, ing*. Bij de Engelschen gaan de deelwoorden in *ing* uit; die ook wederom als naamwoorden gebruikt worden.
- INGAAN**, (Ker. *inkan*, Otfried. *ingan*) bedr. en onz. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *in* en *gaan*: *ik ging in, heb en ben ingegaan*. Bedr. Iemand in het gaan inhalen: *iemand ingaan*. Beginnen, aangaan: *met iemand eene weddenschap ingaan. Een verdrag ingaan. Vrienschap (vriendschap) ingaan*. [Bijb.]

Aangaan is hier meest in gebruik. Onz., met *zijn*. Intreden: *hij is er eerst ingegaan*. Inschieten: *de degen gaat gemakkelijk in en uit*. Ipgestoken worden: *dat ten monde ingaet, verontreinigt niet*. [Bijbelv.] Wel aanstaan, en daardoor koopers vinden: *die goederen gaan er wel in*. Behagen: *dit ging den volke wel in*. [Hooft.] Aanvangen: *is uw leerjaar al ingegaan? Ons slavernij gaat in*. [Vond.] Uitmaken, bevatten: *vijf centen gaan in eenen stuiver; vijf en veertig flesschen gaan in een anker*.

INGADEREN, (*ingaren*,) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gaderen*: *ik gaderde in, heb ingegaderd*. Inzamelen. Van hier *ingaderer*, (*ingarder*) *ingadering*.

INGANG, z. n., m., *des ingangs*, of *van den ingang*; meerv. *ingangen*. De daad van ingaan, zonder meerv.: *om te weten uwen inganck*. [Bijbelv.] *Iemand den ingang verbieden*. Werking op den wil: *uwe vermaning zal toch geenen ingang bij hem vinden*. Begin: *de huur heeft nu haren ingang*. Eene opening, waardoor men ingaat, met een meerv.: *die straat heeft eenen naauwen ingang*. *De ingangen des huïses*. [Bijbelv.]

INGEAARD, bijv. n., het verl. deelw. van *inaarden*. Ingeënt, ingeworteld: *ingearde stijfzinnigheid*. [Hooft.]

INGEBEELD, verl. deelw. van *inbeelden*. Die zich iets inbeeldt: *een ingebeeld zieke*. Dat, hetwelk men zich inbeeldt: *eene ingebeeldde hoop*.

INGEBOREN, verl. deelw., van het scheidb. voorz. *in*, en *geboren*, van het oude *berēn*. Zie *baar*. *Ingeboren* is van de geboorte af bezet, anders *aangeboren*, *ingeschapen*, *innatus*; met haar *ingebooren* *aanminnigheid*. [Hooft.] Het wordt ook zelfstandig gebruikt, voor inboorling: *ofte is hij een ingeborene des huyses?* [Bijbelv.] Van hier *ingeboortig*. [Hooft.]

INGEERFDE, z. n., m., en v., *des ingeërfdēn*, of *van den ingeërfdē*, — *der*, of *van de ingeërfdē*; meerv. *ingeërfdēn*. Een eigendommelijk bezitter, anders, *eigengeërfde* genoemd. Het is eigenlijk het verl. deelwoord van *inerven*. *Alwaar de ingeërfdēn te groot een' bekooring leeden*. [Hooft.]

INGEESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in*, en het verouderde *geesten*: *ik geestte in, heb ingegeest*. *Ingeesten* bij Kil., die het door *inspirare* overzet. De ouden gebruikten dit woord voor ingeven door den geest, en wel, met een onscheidb. voorz.: *God ingeestte hem*. Van hier *ingeesting*: *met ware verborghender ingeestinghe* [Tuinman.] *Ingeesting des gemaeds (instinctus)* komt bij Oud. voor. Het deelw. *ingegeest* is nog in gebruik: *met den zelfden ingegeesten schrijver*. [Overz. v. Herv.] *De krachtige uitdrukkingen der ingegeeste schrijveren op dit stuk*. [Frantzen.] Het enkele *geesten* was bij de

ouden blazen. Waar, in de tegenwoordige overzetting van den Bijbel, staat: *de wind blaest, waerhēnen hij wil*, stond in de oude van 1477: *die geest geestet, so waer hi wilt*. Dus zeiden zij ook *ontgeesten*, voor buiten de zinnen verrukken.

INGEKAST, bijv. n., voor ingezet: *ingekaste steenen*. [Hooft.]

INGELAND, z. n., m., *des ingelands*, of *van den ingeland*; meerv. *ingelanden*. Die eenig land in eenen bedijkten polder heeft: *de ingelanden van de Woudmeer*.

INGESCHAPEN, verl. deelw. van het onbruikb. werkw. *inscheppen*. Aangeboren, door schepping ontvangen: *dat is hem ingeschapen*. *Ingeschapene kennis*. *Vernuft en dapperheit een lichaem ingeschapen*. [Vond.]

INGETOGEN, bijv. n. en bijw., *ingetogener*, *ingetogenst*. Die zich van alle buitensporigheid onthoudt, zedig. Van hier *ingetogenheid*. *Ingetogen* is ook het verl. deelw. van het oude *intijgen*, *intiegen*, intrekken: *nederlanders, te diep inghetoogen*. [Hooft.]

INGEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *geven*: *ik gaf in, heb ingegeven*. Naar binnen brengen: *iemand een geneesmiddel ingeven*. Inleveren: *de gezanten gaven hun verzoek bij de staten in*. Inruimen, afstaan: *goede orde zoud' hij doen houden binnen d'ingegeve steden*. [Hooft.] Tusschenvoegen, invoegen: *toen hetgestarnete den hemel ingegeven wert*, zoo verlaaft Vond. het *inmissa sidera coelo*. Inboezemen, in den zin geven: *wie heeft u dat ingegeven? Alle schrift is van God ingegeven*. [Bijbelv.] Van hier *ingever*, *ingeving*, het kerkel. woord *inspiratio*.

INGEVOLGE, voorz. Eigenlijk is het zoo veel als achtervolgens, van *in* en *gevolg*. *Ingevolge uwe ernstige begeerte*.

INGEWAND, z. n., o., *des ingewands*, of *van het ingewand*; meerv. *ingewanden*. Eene algemeene benaming van de inwendige deelen in het ligchaam van mensch en dier. Men gebruikt het, bij verzameling, in het enkelv. getal, meest: *het ingewand uit een beest doen*. Ook is het meerv. in gebruik, wanneer men van meer ingewanden spreekt: *hij heeft al de ingewanden verbrand*. Men gebruikt dit woord ook voor bijzondere deelen, als voor de lijfmoeder, baarmoeder: *'t ongeboeren wicht in 't ingewant der maeght*. [Vond.] Voor het gedarmte: *bezie eens, hoe zijn ingewanden krimpen*. [Vond.] *Ende alle sijne ingewanden zijn uijtgestort*. [Bijbelv.] Voor *ingewand* zeide men oudt. ook *inader*: *en stortte syn inader op die aerde en hij is doot*. [Bijb. 1477.] Ook *inghedoe*: *moederlijke inghedoe*. [Tafelb.] Bij Kil. *inghedom*. Figuurlijk, voor andere inwendige deelen van iets: *het ingewand der aerde*. [Vond.] Binnenste deelen eens lands: *voorgenomen*

- hebbende tot de ingewanden van Asië door te breken. [Bogaert.] Met den vijand in 't ingewandt. [Hooft.] Eigene inwoners en landgenooten, in tegenstelling van vreemden en vijanden : *zich teegens 't gevaar te verzeekeren, dat uit haar eijghen ingewant opstaan moght*. [Hooft.] Van hier de spreekwijs : *in eigen ingewand wroeten*, wanneer een volk, door inwendige verdeeldheid, zich zelf verzwakt. Kinderen worden *het ingewand*, of de ingewanden der ouderen geheeten : *en eetende met smaak zijn eigen ingewant*, zijnen zoon. [Vond.] *' Onmenschtijk wroeten in mijn eigen ingewanden*, Izaak slagten. [Hoogvl.] *Ik sal mij van mijn zoon, mijn ingewant, afscheuren*. [Fr. v. Dorp.]
- INGEWEIDE, z. n., o., des *ingeweides*, of van het *ingeweide*; zonder meerv. Ingewand van beesten, vogelen en visschen. In Gron. gebruikt men dit woord. Het enkele *geweide* is ook in zwang.
- INGEWROCHT, zie *inwerken*.
- INGEZETEN, z. n., m., des *ingezetens*, of van den *ingezeten*; meerv. *ingezetenen*. Die eene vaste woonplaats ergens heeft, een inwoner : *Ingezetene van dorre plaatsen*. [Bijbelv.] Het beantwoordt aan het hoogd. *Beisitzer*, hetwelk Wacht. verklaart door iemand, die in eene stad woont en leeft, zonder het burgerregt te hebben.
- INGIERIG, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in* en *gierig*. Het voorz. versterkt de beteekenis. Zeer gierig : *u inghierich hert*. [Houw.]
- INGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gieten* : *ik goot in, heb ingegoten*. Vloeibare stof, door gieten, in iets instorten : *het water, hetwelk ik er ingegoten had*, enz. Mededeelen : *het noit veranderen wort niet van boven ingegoten*. [Vond.] Fig., in den gemeenzamen stijl : *men kan u het verstand met geen trechter ingieten*. Van hier *ingieting*.
- INGIJPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gippen* : *ik gijpte in, heb ingegijpt*. Een zeewoord. *De zeilen ingijppen*, inhalen en loebinden.
- INGLIJDEN, (moesog. *ingaleithon*) onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *glijden* : *ik gleed in, ben ingegleden*. Door glijden invallen, inkomen : *het glijdt ongemerkt in*. Fig. : *wanneer de vindenstijd, door de afloop van 't genadig heden in 't strenge namaals ingegleden*, enz. [M. L. Tijdw.] Van hier *inglijding*.
- INGLIIPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *glippen* : *ik glipte in, ben ingeglipt*. Naar binnen glippen. Van hier *inglippping*.
- INGLOED, z. n., m., des *ingloeds*, of van den *ingloed*; het meerv. is niet in gebruik. Hevige gloed. Van *in*, dat den zin versterkt, en *gloed*. *O ingloet, ons te sterck!* [Vond.]
- INGOED, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het zinversterkende voorz. *in* en *goed*. Doorgoed, zeer goed.
- INGOLPEN, zie *ingulpen*.
- INGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gooijen* : *ik gooide in, heb ingegooid*. Inwerpen; in den dagelijkschen stijl gebruikelijk. *Zij gooiden er eenen hoop steenen in*. Door insmijten breken : *glazen ingooijen*.
- INGORDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gorden* : *ik gordde in, heb ingegord*. Door omgorden intrekken. *Ingegorde zeilen*.
- INGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *graven* : *ik groef in, het ingegraven*. Door graven indringen. Van hier *ingraving* : *het is eene ingravinge aen sijne achterste ofte aen sijne voorste zijde*. [Bijbelvert.]
- INGREEP, z. n., v., der, of van de *ingreep*; zonder meerv. Het ingrijpen. Men gebruikt het figuurlijk voor eene gewelddadige aanmatiging van iets : *zijn ingreep in de kroon*. [Oudaan.]
- INGRIFFELN (*ingriffen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *griffelen* : *ik griffelde in, heb ingegriffeld*. Met eene griffel insnijden, ingraven : *ik heb mijnen naam in dezen boom ingegriffeld*. Inenten : *ingegriffelde loten*.
- INGRIJPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *grijpen* : *ik greep in, heb ingegrepen*. In iets grijpen. Doch meest oneigenlijk; *de kammen van het molenrad zijn te kort, om goed in te grijpen*.
- INGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *groeijen* : *ik groeide in, ben ingegroeid*. In iets groeijen : *zijn rok is nu te wijd, maar hij zal er wel ingroeijen*. Door groeijen onder elkander vereenigd worden : *ingegroeiide takken*.
- INGROEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *groen*. Zeer groen.
- INGROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *groeven*, dat buiten samenstelling weinig in gebruik is : *ik groefde in, heb ingegroefd*. *Hij bezag de pilaars, welke ik kunstig had laten ingroeven*, met groeven insnijden, inschaven.
- INGULPEN, (*ingolpen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gulpen* : *ik gulpte in, heb ingegulpt*. Met groote teugen indrinken; *onder 't ingulpen van eenen berkemeier met wijn*. [Bogaert.] *Hij golpt zoo veel koudt waaters in*. [Hooft.]
- INHAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *haken* : *ik haakte in, heb ingehaakt*. Met eenen haak in iets vasthechten. Van hier *inhaking*.

- INHAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hakken*: *ik hakte in, heb ingehakt*. Met hakken inslaan. Van hier *inhakking*.
- INHALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *halen*: *ik haalde in, heb ingehaald*. Door halen indragen: *turf en hout inhalen*. Naar zich halen: *haelt uwe hant in*. [Bijbelv.] Intrekken: *haal uwen buik wat in*. *Dat Memfis 't hoeft inhale!* [Vond.] Figuurlijk: *zijn woord inhalen*, herroepen hetgeen men gezegd heeft. Naar beneden trekken naar zich trekken: *de zeilen inhalen*. Inzuigen: *hij heeft die spin, onder 't zingen, door den adem ingehaald*. Vergaderen: *gelden inhalen*. Over zich brengen: *Vorsten uitstooten is oorlogh inhaalen*. [Hooft.] Plegtig verwelkomen: *de vorst werd door de gansche burgerij ingehaald*. Inwinnen: *ik zal, hetgeen ten achteren is, weder zoeken in te halen*. In snelheid overtreffen: *iemand in het loopen inhalen*. *Wij haalden het schip, op de hoogte van dat eiland, in*. Schraapzuchtig zijn: *maateloosheid van inhaalen*. [Hooft.] Het deelewoord *inhalende* gebruikt men in dien zin veel: *een inhalend mensch*. Ook *inhalig, inhaligheid*, Van hier *inhaling*.
- INHAM**, z. n., m., *des inhams*, of *van den inham*; meerv. *inhammen*. Eene zeetong, die eene inwijk, eene kreek in het vaste land maakt: *daar Euripus den hals des inhams schuurt*. [Vond.] *Brede inhammen*. [Hooft.] Van *ham*, eene snede, omdat daardoor het land als gebroken wordt. Zie *ham* en *hamel*.
- INHANDELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *handelen*: *ik handelde in, heb ingehandeld*. Door verruiling inkrijgen.
- INHANGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hangen*: *ik hing in, heb ingehangen*. In iets hangen: *eene deur inhangen*.
- INHEBBEN**, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in*, dat eene rust beteekent, en *hebben*: *ik had in, heb ingehad*. In zijne magt hebben: *de vijand had reeds drie schansen in*. Bezetting hebben: *Heerentals, inhebbende zestien hondert man*. [Hooft.] Beteekenen, beduiden: *die woorden hebben heel wat in; wat heeft dat in? Die boodschap zal niet veel inhebben*.
- INHECHTEN** (ook *inheften*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hechten*: *ik hechtte in, heb ingegecht*. In iets hechten: *inhechten van den ploeg*. [Ten Kate.]
- INHEEMSCH**, (oul. *inheimsch*), bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Inlandsch: *inheemsche vonk*. [Vond.] Van *in* en *heem*, *heim*. Zie *heem*.
- INHEET**, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *heet*. Regt heet.
- INHEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *heijen*: *ik heide in, heb ingeheid*. Door middel van een heiblok inslaan: *op 't rijzenhoofd en de ingeheidde palen*. [Vond.]
- INHEILIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *heiligen*: *ik heiligde in, heb ingeheiligd*. Inwijden, inzegenen: *Kristus ging zijn' grooten ommegang inheiligen*. [Vond.] *De koning plegtelijk gekroont ende ingeheilicht werdt*. [Hooft.] Van hier *inheiliging*.
- INHIESCHEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hieschen*: *ik heesch in, heb ingeheschen*. Ook gelijkvl.: *ik hieschte in, heb ingehiescht*. Door hiesching inbrengen.
- INHOLLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hollen*: *ik holde in, ben ingehold*. Hollend inkomen: *'t gekrijs holt straat in, straat uit*. [Hooft.]
- INHOUD**, z. n., m., *des inhouds*, of *van den inhoud*; meerv. *inhouden*, in eenige gevallen slechts gebruikelijk. Al de zaken die in een geschrift, eene rede, een boek begrepen zijn. *De inhoud van den brief. Het boek was van dezen inhoud. Gezangen van hemelschen inhoud*. [M. L. Tijdw.] *De inhouden dezer gesprekken*. [Vertal. van Herv.] Datgeen, hetwelk een ruim bevatten kan, deszelfs grootte: *de lichamelijke inhoud der zon, naar vierkante mijlen gerekend*, enz. Bij Hooft en Vondel wordt *inhoud* ook onzijdig gebruikt. Onze ooren zijn aan het mannelijke meest gewend; alhoewel het onzijdige het oudste geslacht schijnt te zijn.
- INHOUDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *houden*: *ik hield in, heb ingehouden*. In zijne lichamelijke ruimte bevatten: *de beker houdt veel in*. [Bijbelv.] Eenen zakelijken inhoud hebben: *zijn brief hield in, dat enz*. Binnen houden: *dat walgelijke braakmiddel konde ik niet inhouden*. *Zijn water inhouden*; waarvoor men ook *houden* zegt. Fig., bedwingen. *Zijne gramschap inhouden* — *zich inhouden*.
- INHOUT**, z. n., o., *des inhouts*, of *van het inhout*; meerv. *inhouten*. *De inhouten van een schip*, deszelfs ribben, die den buik maken. Ook zegt men, in den gemeenzamen spreektrant, van iemand, die gezond en van ligchaam wel gesteld is: *hij is goed van inhouten*.
- INHULDIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *huldigen*: *ik huldigde in, heb ingehuldigd*. Voor de eerste reis, aan eenen vorst, of anderen persoon, zijne hulde bewijzen, en hem daardoor voor dengenen erkennen, die hij is. Van hier *inhuldiging*. Hooft bezigt *inhuldiging*, van *inhulden*.
- INHUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *huren*: *ik huurde in, heb ingehuurd*. Iets, hetwelk men in huur heeft, voor het vervolg huren.
- INJAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *jagen*: *ik joeg in, heb ingejaagd*. Naar binnen drijven: *den vijand injagen*. Door snel rijden inhalen: *wij joegen die voorrijders, binnen een uur, in*.

- INK**, z. n., m., *des inks*, of *van den ink*; meerv. *inken*. Zoo noemt men den ingang, de opening van eene puit, eene soort van fuiknet. Het zal, misschien, uit het oude *inje*, eene nauwe engte, verbasterd zijn.
- INKABELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kabbelen*: *ik kabbelde in, heb ingekabbeld*. Door kabbeling indringen, en dus uitholen.
- INKANKEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kankeren*: *ik kankerde in, ben ingekankerd*. Door kanker ingevreten worden. Oneigenlijk: *de boosheit kankert in*. [Vond.] *Ingekankerd kwaad*. Van hier *inkankering*.
- INKARNAAT**, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting; uit het fr. *incarnat*, rood als de verw van granaatbloesem, die hoog rozenrood is: *inkarnate wangen*. [J. H. Krul.] Van het middeleeuw. lat. *ingranatis*. Het wordt meest zelfstandig gebruikt, voor vleeschkleur; en de dichters spreken van *het inkarnaat der lippen*. *Het gloeiend inkarnaat*. [Hoogvl.] Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *inkarnaten*:
Purpere eglantieren blaken
Op den inkarnaten mont. [Hoogvl.]
- INKEEP**, z. n., v., *der*, of *van de inkeep*; meerv. *inkepen*. Inkeerving.
- INKEER**, z. n., m., *des inkeers*, of *van den inkeer*; zonder meerv. De nadenking van iets met een ingekeerd gemoed, berouw: *iemand tot inkeer brengen*. *Tot inkeer komen*.
- INKEEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *keeren*: *ik keerde in, ben ingekeerd*. Van den weg bij iemand ingaan: *als een reiziger, die slechts inkeert, om te vernachten*. [Bijbelv.] Fig.: *inkeeren in zijnen eigenen geest*.
- INKELDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kelderen*: *ik kelderde in, heb ingekelderd*. Een woord in het gemeene leven gebruikelijk, in den kelder doen: *ik heb de wijnflesschen reeds ingekelderd*.
- INKEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kepen*: *ik keepte in, heb ingekeept*. Eene keep in hout maken.
- INKERVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kerven*: *ik korf in, heb ingekorven*. Eene kerf in iets snijden. Ook onz., met *hebben*; invreten: *daarentussen neep de behoefte, inkervende van dagh tot dagh*. [Hooft.] Van hier *inkerving*.
- INKHORENTJE**, zie *eekhorentje*.
- INKIJKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kijken*: *ik keek in, heb ingekijken*. Inzien.
- INKIPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kippen*: *ik kipte in, heb ingekipt*. Inkepen, eene keep in iets maken.
- INKLAMPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *klampen*: *ik klampte in, heb ingeklampt*. Door klampen in iets inhechten. Figuurl.: *zoo zij hem t'haarder parthije konde inklampen*. [Hooft.] Tusschenvoegen: *twee brieven hebben mij hier inklampens waardt gedocht*. [Hooft.]
- INKLEEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kleeden*: *ik kleedde in, heb ingekleed*. Een plegtig gewaad aantrekken: *laat Samson inkleeden*. [Vond.] *Het feest met staatsie inkleeden*. [Vond.] Oneigenl., bedekken, opsieren: *de verhevenste lessen in fabelen inkleeden*. Van hier *inkleeding*.
- INKLEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kleppen*: *ik klepte in, heb ingeklept*. Door kleppen indagen.
- INKLIMMEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *klimmen*: *ik klom in, ben ingeklimmen*. Door opklimmen inkomen: *en 't volck sal der inklimmen*. [Bijbelv.]
- INKLINKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *klinken*: *ik klonk in, heb en ben ingeklonken*. Door klinken inslaan: *eenen nagel inklinken*. Met geweld inslaan, zoodat het klinke: *en klonck 't gevloecht gebou de kruin in met den donder*. [Vond.] *Hij klonck den varre de harssens in*. [Vond.] Onz., met *zijn*; met gedruisch en geweld doordringen inrijden: *de paarden klinken ter stad in*. [Hooft.] *Ingeklonken tot diep onder de vijanden*. [Hooft.]
- INKLOPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kloppen*: *ik klopte in, heb ingeklopt*. Door kloppen indrijven: *zoo klopt gij het stof in*. Onz., met *zijn*, door kloppen dunder worden: *dat boek zal veel inkloppen*.
- INKNAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *knagen*: *ik knaagde in, heb ingeknaagd*. Knagend ineten. Van hier *inknaging*: *inknaging in de vliezen en vleeschachtige deelen*.
- INKNARSEN** (*inknersen*), onz. w., gelijkvl., met *hebben*. Van het scheidb. voorz. *in* en *knarsen*: *ik knarste in, heb ingeknarst*. Door knarsen indringen: *dat de schicht inknerst in het brein*. [Vond.]
- INKNOOPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *knoopen*: *ik knoopte in, heb ingeknoopt*. Door knoopen inbinden. Fig., bedwingen: *de ongebondenheid inknoopen*. Ernstig aanbevelen; in de dagelijksche taal: *ik heb het hem ter dege ingeknoopt*.
- INKOKEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *koken*: *ik kookte in, heb en ben ingekookt*. Bedr. door koken indrijven: *ik heb er die bruine kleur ingekookt*. Onz., met *zijn*, door koken verminderen: *het is op de helft ingekookt*. *Verkokken* is hier meest gebruikelijk.
- INKOMELING**, z. n., m. en v., *des inkomelings*, of *van den inkomeling*, — *der*, of *van de inkomeling*; meerv. *inkomelingen*. Vreemdeling.

INKOMEN, onz. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *in en komen*: *ik kwam in, ben ingekomen*. Ingaan: *ik stiep, toen hij inkwam*. Ook is het een beschaafd woord in den bijbelstijl: *tot eene vrouw inkomen*, haar bekennen. Intrekken: *zoodra de vijand ingekomen zal zijn*. Inzeilen: *eens in het jaar komen de schepen in*. Ingebragt worden: *die waren mogen niet inkomen*. Van hier het deelw. *inkomende*: *inkomende en uitgaande schepen*; *inkomende en uitgaande goederen, regten*, enz. *Inkomen* als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, voor rent, baat, inkomst: *hij had, van die landerijen, een inkomen van tien duizend guldens*.

INKOMST, z. n., v., der, of van de inkomst; meerv. *inkomsten*. Ingang, zonder meerv.: *na mijne inkomst in het vaderland*. — *Voor de inkomst der vloot*. Het inkomen, de baat, de rent; met een meerv.: *hij leeft van zijne inkomsten*.

INKOOP, z. n., m., des inkoops, of van den inkoop; zonder meerv. Een koopen, om weder te verkoopen. *Zij kosten mij zelve twee schellingen, bij den inkoop*.

INKOOPEN, bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *in en koopen*: *ik kocht in, heb ingekocht*. Koopen, om te verkoopen. *Hij koopt het duur in*. Door geld, deel aan een gezelschap, inwoning in een huis, enz. verwerpen: *zij hebben zich in het gasthuis ingekocht*. Van hier *inkooper*.

INKORTEN, bedr. w., gelijkvl. van het scheidb. voorz. *in en korten*: *ik kortte in, heb ingekort*. Door intrekken korter maken: *kort uw touw in*. Fig., beteugelen: *hij moet ingekort worden*. Verminderen: *eene schuld allens inkorten*. Iemands gezag inkorten. Ook onz.: *dat kort in*. Van hier *inkorting*.

INKORVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en korven*: *ik korfde in, heb ingekorfd*. Dit *korven* is, eigenlijk, in eenen korf doen. Oneigenlijk gebruikte men het voor de maag te vullen. Bij Kil. *corbitare, in ventrem immittere, devorare*. *Hij spert zijn mond op, om dat in te korven*. [Brune.]

INKOSTELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het versterkende voorz. *in en kostelijk*. Zeer kostelijk: *met een inkostelijk avondmaal*. [Hooft.]

INKOUD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het versterkende voorz. *in en koud*. Streng koud, fijn koud.

INKRAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en kraaijen*: *ik kraaide in, heb ingekraaid*. Door gekraai inroepen: *zoo dra de wakke haen den midnacht innekraeit*. [Vond.]

INKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en krijgen*: *ik kreeg in, heb ingekregen*. Binnen zich ontvangen: *het schip*

kreeg water in. Binnen krijgen: *ik kan het vat niet binnen krijgen*. *Ik heb mijn geld ingekregen*.

INKRIMPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en krimpen*: *ik krimp in, heb en ben ingekrompen*. Door krimpen digter maken: *ik heb het laken ingekrompen*. Het verspreide vereenigen: *hij beval het heir in te krimpen*. [Hooft.] *Zich inkrimpen*, zijne levenswijs en vertering verminderen. Onz., met zijn: *de zenuwen krimpen in*, worden, door krimpig, korter. *Het doek krimpt in*. *De wind krimpt in*, het tegendeel van *uitschieten*. Fig.: *op deze bedreiging krompen zij in*, lieten zij hunne bedreiging varen. Van hier *inkrimping*.

INKROPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en kroppen*: *ik kropte in, heb ingekropt*. Eigenlijk in den krop indouwen. Het wordt meest figuurl. gebruikt. *Toorn, hoon inkroppen*. *Het kan al die ingekropte ellende niet verduwen*. [Vond.] *Mijn' ingekropten rou*. [Vond.] *Inkroppende zijnen haat tegens de geenen*. [Hooft.] Van hier *inkropping*.

INKRUIJEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en kruijen*, voor *kruiden*: *ik krooi in, heb ingekrooijen*, (in Noordh. *ik krood in, heb ingekroden*; elders: *ik kruide in, heb ingekruid*). Door kruijen inbrengen. Fig., met gezag, tegen genoeggen voeren: *het besluit wordt ingekruit*. [Vond.] *Die rieden hem, hen met der tijd ten treflijksten ampten in te kruijen*. [Hooft.]

INKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en kruipen*: *ik kroop in, ben ingekropen*. Door kruipen inkomen. *Nadat hij de hut ingekropen was*. Ongemerkt toemen: *dat kwaad kruipt hoe langer hoe meer in*. Van hier *inkruiping, inkruipsel*.

INKT (*ink, int*), z. n., m., des inks, of van den inkt; zonder meerv. Een bekend zwart vocht, om mede te schrijven, of te drukken. *Met noit verderffeltijken inkt*. [Anton.] *Met onuitwischbren inkt geschreven*. [M. L. Tijdw.] Vondel gebruikt, ergens, het meerv., uit eene dichterlijke vrijheid: *ik wensch met mijn pen en inten*, enz.

Men is het, in de spelling van dit woord, niet eens geweest; schrijvende sommigen *ink*, of *int*. Thans is de spelling *inkt* de gebruikelijkste. Trouwens, voor dezelve is ook de meeste grond, omdat, naar de aan-teekening van M. Martinius, het woord afstamt van het gr. *εγκαυσον*, *encaustum*, dat eigenlijk *ingebbrand* heet. Het *encaustum* was namelijk eene zekere gebrande stof, waarmede de ouden teekenden. Ook heette een purperkleurig merk, of teeken, hetwelk de oostersche keizers onder hunne brieven zetteden, *het heilige encaustum*. Wijders schijnt het genomen voor allerlei

- vocht, om mede te schrijven, en dus de bron van ons woord *ink* te zijn, in eenige oorden van Nederland *enkt*, Kil. *enckt*, dat er nader aangrenst. Het poolsche *inkaust* komt er nog nader bij; ital. *inchiostro*, eng. *ink*, fr. *encre*. Zamenst.: *inktkoker*, *inktpot*, *inktvlak*: *zulk een inkvlak uit onze boeken te wisschen*. [Vond.] Oul. bezigde men ook *inkthoorn*, voor *inktkoker*: *en hi hadde een scrivers inthoerne an sine lendene*. [Bijb.]
- INKUILEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kuielen*: *ik kuide in, heb ingekuild*. Vruchten, voor den vorst, in eenen kuil brengen.
- INKUIPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kuipen*: *ik kupte in, heb ingekupt*. In vaatwerk sluiten. *Gerookte hammen inkuipen*.
- INKWAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kwakken*: *ik kwakte in, heb ingekwakt*. Met geweld ingooijen, insmijten. Klanknabootsend woord.
- INLAAG**, z. n., v., *der*, of *van de inlaag*; meerv. *inlagen*. Het inleggen. *De inlaag van geld. Inlaag van ruiteren*. [Hooft.] Dat ingelegd wordt. Zoo noemt men eenen ingesloten brief *eene inlaag*.
- INLADEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *laden*: *ik laadde (oul. loed) in, heb ingeladen*. In een schip laden. Van hier *inlading*.
- INLANDER**, z. n., m., *des inlanders*, of *van den inlander*; meerv. *inlanders*. Het tegendeel van *uitlander*. Van hier *inlandsch*.
- INLAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lappen*: *ik laptte in, heb ingelapt*. Slordig, als met lappen, invoegen: *die twee brieven heeft hij in zijn boek ingelapt*. Inzwelgen: *even als drinkebroers, die alles inlappen*. In dezen zin schijnt het klanknabootsend te zijn.
- INLASSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lasschen*: *ik laschte in, heb ingelascht*. Met lasschen inzetten. *Ik liet hier een stuk inlasschen*. Tusschenvoegen: *hier zal ik een verhaal inlasschen*. Van hier *inlassching*.
- INLATEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *laten*: *ik liet in, heb ingelaten*. Binnen laten: *de vijand klopte aan het klincket; en de verraders lieten hem in*. Achter laten: *hij dronk den wijn op, welken ik er ingelaten had*. Invoegen: *eene lat in de ribben inlaten*. *Zich met iemand inlaten*, met hem in gesprek treden. *Zich in eene handeling, in een pleitgeding inlaten*. Oul. werd het ook onpersoonl. gebezigd: *en den clopenden wert inghelaten*, d. i. wordt opengedaan (*pulsantibus aperitur*). [Gald. Troen.] Van hier *inlating*.
- INLAVEREN**, onz. w., met eenen basterduitgang, gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lave-*
- ren*: *ik laveerde in, ben ingelaveerd*. Laverend inkomen.
- INLEELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat hier de beteekenis versterkt, en *leelijk*. Zeer leelijk.
- INLEG**, z. n., m., *des inlegs*, of *van den inleg*; zonder meerv. Geld dat ingelegd wordt, in de loterij, of anders: *ik heb mijnen inleg betaald*.
- INLEGERING**, z. n., v., *der*, of *van de inlegering*; het meerv. is niet in gebruik. Plaatsing van krijgsvolk. *Met inleeghering van tien of twaalf duizent mannen*. [Hooft.] Van *inlegeren*, dat weinig in gebruik is. Bij Hooft vindt men het: *het heir ging ontrent Leyde inleegheren*.
- INLEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *leggen*: *ik legde (leide) in, heb ingelegd (ingeleid)*. Tot gebruik opleggen: *ik heb tien tonnen bier ingelegd*. Inmaken: *komkommertjes inleggen*. Met stukjes inlijmen: *mijn kabinet is konstig ingelegd*. Enger maken: *een kleed inleggen*. Te zamen brengen: *hoe veel moeten wij inleggen, om dien maaltijd te vieren? Eenen wijngaard inleggen*, eene rank in de aarde leggen, om nieuwe wortels te schieten. *Lof, eer, schande met iets inleggen*, behalen, *Geld inleggen*, in de loterij. *Tegen iemand inleggen*, zich met woorden tegen hem verzetten. Van hier *inlegging*, *inlegsel*, ingelegd werk. *Met een inlegsel van levend saffier*. [Overz. van Hervey.]
- INLEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *leiden*: *ik leidde in, heb ingeleid*. Naar binnen leiden. Bijzonder drukt het uit, wanneer men openbare personen aan de koninklijke hoven inbrengt, en aan den vorst aanbeveelt: *door den kroonprinse ingeleid, ter gunstiger gehoor bij 't Opperwezen raken*. [M. L. Tijdw.] Wijders, verleiden, bedotten: *om de gemeente in te leiden, en verknocht te maken*. [Hooft.] Van hier *inleider*.
- INLEIDING**, z. n., v., *der*, of *van de inleiding*; meerv. *inleidingen*. Behalve, dat het de drierlei beteekenissen van het genoemde *inleiden* aanneemt, beteekent het nog den aanvang, het begin eener rede. Ook de aanleiding, het onderrigt in eene zaak. Ook het daarover geschrevene werk; met een meerv.
- INLEKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lekken*: *ik lekte in, ben ingelekt*. Lekkende indruipen.
- INLEVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *leveren*: *ik leverde in, heb ingeleverd*. Overgeven: *een verzoek, een smeek-schrift, zijn bezwaar inleveren*. Van hier *inlevering*.
- INLEZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lezen*: *ik las in, heb ingelezen*. Inzamelen: *vruchten inlezen*. Van hier *inlezing*.

- INLICHTEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lichten*: *ik lichte in, heb ingelicht*. Onz., met zijn licht in eene plaats dringen. *Licht er eens in*. Bedr.: *ie-mand van eene zaak inlichten*, figuurl., voor iemand van iets inlichting geven: *ingelicht door de gegronde aanmerkingen van sommigen*, enz. Van hier *inlichter, inlichting*.
- INLIGGEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *liggen*: *ik lag in, heb ingelegen*. Kil. kent de nu verouderde spreekwijs: *inleggen van een kind*, voor in de kraam liggen. Hooft bezigt het van krijgsvolk, dat ergens gelegerd is; alhoewel hij *inleggen* spelt: *hoe d'inleggende knechten den burger ondraaghtlijk vielen*.
- INLIJMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lijmen*: *ik lijnde in, heb ingelijmd*. Door lijmen in iets vastmaken. Van hier *inlijming*.
- INLIJSTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lijsten*: *ik lijste in, heb ingelijst*. In eene lijst voegen. Doch fig.: *ingelijst in het geslachtregister*. [Frantzen.]
- INLIJVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lijven*, dat, buiten zamenstelling niet in gebruik is: *ik lijfde in, heb ingelijfd*. Eigenlijk, in een lijf steken, in welken zin het bij Six v. Chand. voorkomt: *Maartrager dan een schicht, die d'Afrikaner spant, En afschiet, om een draak of tijger intelijven*. Tot een medelid van een genootschap, van een vereenigd ligchaam, maken. *De treflijkste Leeden deszelven landschaps in te lijven*. [Hooft.] Van hier *inlijving*.
- INLOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loegen*: *ik loegde in, heb ingeloegd*. Invlijen. In Groningen gebruikt men dit woord: *turf inloegen*. Kil. kent een werkw. *loghen, hey loghen, componere foenum in metam*.
- INLOKKEN**, bedr. w. gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lokken*: *ik lokte in, heb ingelokt*. Door lokken naar zich brengen, door aanlok-selen inbrengen: *hij heeft hem ingelokt, in huis*. *Wanneer de westewind den zomer inlocke*. [Vond.] Van hier *inlokking*.
- INLOODSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loodsen*: *ik loodsde in, heb ingeloosd*. Binnen loodsden. Van hier *inloodsing*.
- INLOOGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loogen*: *ik loogde in, heb ingeloogd*. In de loog zetten. *Ik heb het linnen laten inloogen*. Van hier *inlooging*.
- INLOOP**, z. n., m., *des inloops*, of *van den inloop*; zonder meerv. Het inloopen.
- INLOOPEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loopen*: *ik liep in, heb en ben ingeloopen*. Bedr., in het loopen inhalen: *hij konde zijnen hond inloopen*. Onz., met *zijn*; in eene plaats loopen, komen: *het schip liep de haven in. Tegen elkander inloopen*. Ook fig.: *die gewaarwordingen loopen lijnrecht tegen elkander in*. Inloopen is ook een zetterswoord: *dat schrift loopt in*, de letters beslaan minder plaats, dan men dacht. Doorbreken: *dit jaer werdt ook de sijn bedijckt, maer liep binnen korte jaren weder in*. [Vel. Chron. v. Hoorn.]
- INLOSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lossen*: *ik loste in, heb ingelost*. Door losgeld in zijn bezit brengen: *die dat verzette pand zoo dier hebt ingelost*. [M. L. Tijdw.] Van hier *inlossing*.
- INLUIDEN**, (*inluijen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *luiden*: *ik luide in, heb ingeluid*. Door klokkenluiding, een teeken van een begin geven: *de kermis inluiden*. Door gelui inroepen: *ik heb hem, tweemaal, laten inluiden*. Fig.: *de Eendragt, die als balling scheen geweken, wierde weder ingeluid*. [Trip.] Door schoone woorden bedriegen. Zoo vertaalt Vond. het *seu versare dolos* van Virgil. door: *of ons inteluiden*. In het gemeen, bedriegen: *getrouwe harten door gaven en door wencken inluiden*. [Vond.] *Daarna Antonius door Tarentijnsch en Brundusijns verdragh en 't huwelijk zijner zuster ingeluidt*. [Hooft.] Van hier *inluiding*.
- INLUISTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *luisteren*: *ik luisterde in, heb ingeluiserd*. In het oor luisteren: *ie-mand iets inluisteren*. Een klanknabootsend woord; even als het lat. *insusurrare in aurem*.
- INMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *maken*: *ik maakte in, heb ingemaakt*. Inleggen: *snijboonen inmaken*. Van hier het verl. deelw. *ingemaakt*, fig. gebruikt: *een ingemaakte quit*. [M. L. Tijdw.] Van hier *inmaking*.
- INMANEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *manen*: *ik maande in, heb ingemaand*. Door manen invorderen. *Schulden inmanen*. Van hier *inmaner, inmaning*.
- INMENGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *mengen*: *ik mengde in, heb ingemengd*. Door mengen indoen, onder iets mengen. *Ik heb het water er ingemengd*. Fig.: *zich in een verschil inmengen*. Van hier *inmenging, inmengsel*.
- INMENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *mennen*: *ik mende in, heb ingemend*. Door mensen invoeren: *hij liet waaghens met eetwaaren ter stadt inmennen*. [Hooft.]
- INMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *meten*: *ik mat in, heb ingemeten*. Door meting inkrijgen. Fig., vergelden: *want zij den godeloos naer d'uitmaet van het quaet weer inmeet voor altoos* [Vond.] Ook, onder het meten, verminderen; wanneer het onz. met *zijn* gebruikt wordt.

- INMETSELEN** (ook *inmetzen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *metsele*: *ik metselde in, heb ingemetseld*. Door metselen invoegen. *Een stuk in den zijdmuur laten inmetsele*. Van hier *inmetseleling*.
- INMIDDELS**, bijw. van tijd. Middelerwijl.
- INMIJNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *mijnen*: *ik mijnde in, heb ingemijnd*. Zijn eigendom, bij openbare veiling, inkoop.
- INMONDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *monden*: *ik mondde in, heb ingemond*. De uiterste einden van iets in elkander steken. *Hierom heeft de Schepper de slagaderen in de aderen doen inmonden*. [Herveijs overzett.]
- INNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *naaijen*: *ik naaide in, heb ingenaaid*. Door middel van naald en draad te zamen voegen: *boeken innaaijen*. Door naaijen invoegen: *Eenen lap in het hemd innaaijen*. Door naaijen insluiten: *hij had het geld, tusschen de voering, ingenaaid*. Door naaijen enger maken: *ik heb de mouten eenigzins laten innaaijen*. Van hier *innaaijer, innaaijing*.
- INNAGELN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *nagelen*: *ik nagelde in, heb ingenageld*. Met nagelen indrijven, vastmaken.
- INNEMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *nemen*: *ik nam in, heb ingenomen*. Door opnemen inbrengen: *het regent: neem het goed in*. Intrekken: *zoodra de donder zich hooren liet, nam men de zeilen in*. In een schip ontvangen: *wij moesten hem, bij dat eiland, wachten, waar wij hem zouden innemen*. Onder dak ontvangen: *sij namen ons allen in, om den regen, die overquam*. [Bijbelv.] *Bezetting innemen*. In zich nemen: *ik kan dien bitteren drank niet innemen*. Fig.: *in twijfelachtige gevallen goeden raad innemen*. — *Bevelen innemen*. Met geweld nemen: *de vijand nam alle vaste steden in*. *Eene plaats stormender hand innemen*. *Beslaan, bezetten: de soldaten namen de geheele markt in*. *Het gezelschap nam het gansche huis in*. Fig.: *indien de droefheid uw hart heeft ingenomen*. Hooft bezigt het voor verstaan: *Ik acht, mijn Heer die neemt mijn meening zeer wel in*. *Genegenheden winnen: hij nam mij, met dien brief, geheel in*. *Iemands hart innemen*. Hierheen behoort de spreekwijs: *voor of tegen iemand ingenomen zijn*. Van hier *innemend, bevallig; innemer, inneming*.
- INNEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik inde, heb geïnd*. Invorderen. *Al waare schoon ijets daaraf geïnt bij den ontfanger*. [Hooft.] Van hier *inning*.
- INNERLIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Inwendig. *De innerlijke waarde van een stuk geld*.
- INNIG**, bijv. n. en bijw., *inniger, innigst*. Inwendig: *dat vloeit uit het innige van mijn hart*. Meest gebruikt men dit woord, om eenen hoogen graad van opregtheid en inwendig gevoel aan te wijzen. *Hij is een innig christen*. *Ik heb vele achting voor innige godsvrucht*. *Een innig gebed*. *Innige blijdschap*, enz. Van hier *innigheid, inniglijk*.
- INOOGSTEN**, bedr., w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *oogsten*: *ik oogste in, heb ingeooogst*. Veldvruchten in den oogst inzamelen: *granen inoogsten*. Ook wordt het onzijd. gebruikt: *wij waren aan het inoogsten*. Figuurl., in eene groote maat verkrijgen: *lof inoogsten: schande voor eer inoogsten*. [Feith.] Van hier *inoogsting*.
- INPAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *pakken*: *ik pakte in, heb ingepakt*. Van hier *inpakking*.
- INPALMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *palmen*: *ik palmde in, heb ingepalmd*. Allengskens naar zich halen. *Eene lijn, een touw inpalmen*. Fig.: *eene schuld inpalmen*. *Het meeste deel van het bewind inpalmen*. — *Parma, pooghende meer en meer van de stroom in te palmen*, enz. [Hooft.]
- INPAssEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *passen*: *ik paste in, heb ingepast*. Meten, of iets in iets anders sluite. Ook onz., met hebben: *het heeft er weleer ingepast*.
- INPEPEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *peperen*: *ik peperde in, heb ingepeperd*. Eigenlijk in peper leggen, met peper strooijen. Men gebruikt het, in de dagelijksche taal, voor iemand iets, ten duurste, betaald zetten: *ik zal hem dat wel dubbel inpeperen*.
- INPERSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *persen*: *ik perste in, heb ingeperst*. Door middel van persing inbrengen.
- INPIJPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *pijpen*, *ik peep in, heb ingepepen*. Eigenlijk pijpend inblazen. Fig.: door fraaije woorden aan het verstand brengen: *men zal niemandt licht inpijpen, dat hij een oort min weerdigh is, als de prijs*. [De Brune.]
- INPLAATSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *plaatsen*: *ik plaatste in, heb ingeplaatst*. Inzetten. Van hier *inplaatsing*.
- INPLANTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *planten*: *ik plantte in, heb ingeplant*. Inpoten: *boomen, enz. inplanten*. Oneigenl., door onderwijs in het gemoed overbrengen: *zijne ouders hebben hem de deugd vroeg ingeplant*. *De kerk heeft woestijnen zeden ingeplant*. [Vond.]
- INPLENGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *plengen*: *ik plengde in, heb ingeplengd*. Plengend ingieten.

- INPLOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *ploegen*: *ik ploegde in, heb ingeploegd*. Een woord bij de timmermans gebruikelijk, wanneer zij groeven aan planken maken, gelijk aan de voren, die door den ploeg gemaakt worden.
- INPLUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *plukken*: *ik plukte in, heb ingeplukt*. Trekkend inhalen: *weshalve wij het schooverzeil ook inplukken*. [Bogaert.]
- INPOMPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *pompen*: *ik pompte in, heb ingepompt*. Door pompen inbrengen.
- INPOTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *poten*: *ik pootte in, heb ingepoot*. Inplanten.
- INPRANGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *prangen*: *ik prangde in, heb ingeprangd*. Prangend instouwen, indrukken.
- INPRATEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *praten*: *ik praatte in, heb ingepraat*. Inpreken.
- INPREKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *preken*: (voor prediken) *ik preekte in, heb ingepreekt*. Inpraten, met vele en nadrukkelijke woorden in het gemoed brengen.
- INPRENTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *prenten*: *ik prentte in, heb ingeprent*. Door herhaalde leering diep indrukken. *Die les is hem te diep ingeprent, dan dat zij*, enz. Ook voor betaald zetten, even als *inpeperen*. Van hier *inprenting*.
- INPRESSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *pressen*: *ik preste in, heb ingeprest*. Met alle kracht, en eene soort van geweld, inbrengen: *ik moest hem dien drank inpressen*. Het is, door verzetting, voor *inpersen*; schoon het gebruik wil, dat het eenigzins anders gebezigd worde.
- INPRIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *prikken*: *ik prikte in, heb ingeprikt*. Met eene scherpe punt insteken.
- INPROPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *proppen*: *ik propte in, heb ingepropt*. Proppend inprangen.
- INPUILEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *puilen*: *puilde in, is ingepuild*. Inzakken, het tegendeel van *uitpuilen*.
- INPUTTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *putten*: *ik puttede in, heb ingeput*. Inscheppen, inpompen.
- INREGENEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *regenen*: *ik regende in, ben ingeregend*. Door regenen invallen: *is hier veel water ingeregend?* Onpersoonl., met hebben: *ik dacht, dat het hier zoude ingeregend hebben*.
- INREKENEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik rekende in, heb ingerekend*. Oud. bezigt het voor tellen, toetellen, *adnumerare*. In dezen zin is het verouderd; zoo als ook in dien, waarin F. d. Wael het neemt: *grootte en wackere verstanden, met de welke ick mij niet en wil inrekenen*. Thans wordt het, in de gemeenzame verkeerling, gebezigd, voor onder de asch verbergen, om te bewaren: *vuur inrekenen*.
- INRENNEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rennen*: *ik rende in, heb en ben ingerend*. Bedr., door rennen inhalen: *zommighe ruiters faalden eenighe burghers in te rennen*. [Hooft.] Onz. met zijn; rennend inkomen: *hij is de stad ingerend*. *Dewelke, met opstuijvende felligheit, daarop inrennen*. [Hooft.]
- INRID**, z. n., m., *des inrids*, of *van den inrid*; zonder meerv. Het inrijden. Van *in* en *rid*.
- INRIGTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rigten*: *ik rigtte in, heb ingerigt*. In orde zetten: *ik heb mijne tafel daarnaar ingerigt, om vele gasten te kunnen plaatsen*. Fig., schikken, regelen: *zijne voordragt naar de vatbaarheid der toehoorderen inrigten*. *Rigt uwe reis goed in*. Van hier *inrigting*.
- INRIJDEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rijden*: *ik reed in, heb en ben ingereden*. Bedr., door rijden doen inbuigen: *toen hij elk den rug zocht in te rijden*. [L. Trip.] Rijdend inhalen: *ik heb hem al ingereden*. Onz., met zijn; rijdend inkomen: *hij is dien weg ingereden*.
- INRIJGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rijgen*: *ik reeg in, heb ingeregen*. In eene rij vereenigen: *korallen inrijgen*. Met een rijgsnoer intrekken: *het keurslijf inrijgen*. Door rijgen dunner maken: *gij hebt u niet genoeg ingeregen*.
- INRIJTEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rijten*: *ik reet in, heb ingereten*. Bedr. Inscheuren: *hij heeft het laken ingereten*. Onz., met zijn: *het doek reet in*. Men vindt ook *ingeretene wonden*. Zie *rijten*.
- INROEIJEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roeijen*: *ik roeide in, heb en ben ingeroeid*. Bedr., door roeijen inhalen: *wij konden de boot niet inroeijen*. Onz., met zijn: roejend inkomen: *wij kwamen de haven inroeijen*. Van hier *inroeijing*.
- INROEPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roepen*: *ik riep in, heb ingeroepen*. Tot zich roepen: *gij moet hem inroepen*, zoodra hij voorbijgaat. Fig.: *de dorheit der woestijnen roept den honger in*. [Vond.] Openlijk indagen: *hij wérd, door de Overheid, weder ingeroepen*. Door een geroep, den aanvang van iets te kennen geven: *de markt inroepen*. Van hier *inroeper, inroeping*.
- INROEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roeren*: *ik roerde in, heb ingeroerd*. Door roeren innemen.
- INROESTEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roesten*: *ik roestte in, ben ingeroest*. Door den roest ingevreten worden:

- het ijzer is geheel ingeroest.* Wegens den roest klemmen, vastzitten: *de nagel is er ingeroest.* Van hier *inroesting*.
- INROLLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rollen*: *ik rolde in, heb ingerold.* Tot eene rol inwinden: *rol het papier in.* Door rollen dunner maken: *rol het pak iets in.* Rollend inbrengen: *vaten inrollen.* Ook onz., met *zijn*; rollend inkomen: *het vat is er van zelf ingerold.*
- INROND**, z. n., o., *des inronds*, of van het *inrond*; meerv. *inronden*. Eene ronde opening van binnen: *nissen en inronden, gevult met beelden.* [Bogaert.] Van *in* en *rond*.
- INROSSEN**, (*inrotsen*) onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rossen*: *ik roste in, ben ingerost.* Rossend inrennen: *hij quam schielijk ten dorpe inrotsen.* [Hooft.] Kil. heeft ook *rossen* en *rotsen*, *equitare*.
- INRUILEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *ruilen*: *ik ruilde in, heb ingeruild.* Door ruiling inhandelen. Van hier *inruiling*.
- INRUIMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *ruimen*: *ik ruimde in, heb ingeruimd.* Door ruimte te maken overgeven: *ik moest hem mijn bed inruimen. Zijn broeder ruimende in de lung bekleede plaets.* [Vond.] Toelaten: *belangende het wijder inruimen der oefening van den Roomschen godsdienst.* [Hooft.] Van hier *inruiming*.
- INRUKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rukken*: *ik rukte in, ben ingerukt.* Met geweld invallen: *na dat de woedende vijand, met al de ruitelij, ter stad was ingerukt.* Van hier *inrukking*.
- INSCHELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schellen*: *ik schelde in, heb ingescheld.* Door middel van eene schel inroepen.
- INSCHENKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schenken*: *ik schonk in, heb ingeschonken.* Door schenken ingieten. Men gebruikt het zoo wel van het vat, waarin geschonken wordt, als van het vocht, dat er inkomt. *Bier inschenken; een glas bier inschenken.*
- INSCHEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schepen*: *ik schepte in, heb ingescheept.* In een schip laden. Van hier *inscheping*.
- INSCHEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *scheppen*: *ik schepte in, heb ingescheept.* Door scheppen indoen.
- INSCHIEPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schiepen*: *ik schiep in, heb ingeschapen.* Door de natuur ingeven. Zie *ingeschapen*.
- INSCHERPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *scherven*: *ik scherpte in, heb ingescherpt.* In het gemoed diep inprenten, bij aanhoudendheid onderwijzen: *de lessen der deugd moeten den kinderen vroeg ingescherpt worden.* Van hier *inscherping*.
- INSCHIEUREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schieuren*: *ik scheurde in, heb ingescheurd.* Bedr., eene scheur beginnen te maken: *ik heb het doek reeds ingescheurd.* Onz., met *zijn*: *dat zal inschieuren.*
- INSCHIETEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schietsen*: *ik schoot in, heb en ben ingeschoten.* Bedr., indoen: *ik heb het brood in den oven ingeschoten.* Tusschenvoegen: *papier in eenen hoop inschietsen.* Oneig., *het leven inschietsen, verliezen.* *Ik zal u wreken, of hier het leven inschietsen.* [Vond.] *Ik moet er veel van het mijne bij inschietsen.* Door schietgeweer in stukken schieten: *in dat oproer, schoot men hem de glazen in.* Onz., met *zijn*, ingaan: *die balk schiet diep in.* In het geheugen vallen; het tegendeel van ontschietsen: *toen ik dat hoorde, schoot mij juist in, enz.*
- INSCHIJNEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schijnen*: *ik scheen in, heb ingeschenen.* Inwaarts schijnen. *Op 't licht, dat ingeschenen de schaduwen der wet verdreef.* [Vond.] Van hier *inschijning*.
- INSCHIKKEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schikken*: *ik schikte in, ben en heb ingeschikt.* Onz. met *zijn*; schikkend inkomen: *hij is er met zijnen stoel ingeschikt.* Bedr., toegeven, voegen: *kan die zaak niet ingeschikt worden?* Van hier *inschikking, inschikkelijk*.
- INSCHOKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schokken*: *ik schokte in, heb ingeschokt.* Inschrokken, ongekaauwd inslokken: *ik zou het ingewant en het been en vleesch inschokken.* [Vond.] *Daar is onderscheidt tusschen kaauwen, erkaauwen en inschokken.* [Hooft.]
- INSCHOOIJEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schooijen*: *ik schooide in, ben ingeschooid.* Schooijend inkomen. *Dezelve luiden, zoo nat zij waren, schooiden er méé steéwaarts in.* [Hooft.]
- INSCHOOEN**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting: van *in*, dat den zin versterkt, en *schoon*. Zeer schoon.
- INSCHOPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schoppen*: *ik schopte in, heb ingeschopt.* Schoppend inbrengen. Ook overdr.: *hij is in dat ambt ingeschopt*, het is hem, op eene onregte wijs, opgedragen.
- INSCHRAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrappen*: *ik schraapte in, heb ingeschrapt.* Gieriglijk inhalen. *Geld inschrappen.*
- INSCHRIJVEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schriften*: *ik schreef in, ben ingeschreden.* Schrijdelings inkomen.

- INSCRIFVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrijven*: *ik schreef in, heb ingeschreven*. Inteekenen: *ik heb mijnen naam laten inschrijven*. Tot een huwelijk aantekenen: *zij zijn gisteren ingeschreven*. Van hier *inschrijver, inschrijving*.
- INSCRUBBEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrobben*: *ik schrobde in, heb ingeschrobd*. Door schrobben indrijven.
- INSCROEVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schroeven*: *ik schroefde in, heb ingeschroefd*. In iets vast schroeven. Van hier *inschroeving*.
- INSCROKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrokken*: *ik schrokte in, heb ingeschrokt*. Gulzig inslokken. Zie *inschokken*.
- INSCUDDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schudden*: *ik schuddede in, heb ingeschud*. Door schudden doen invallen.
- INSCUIVEN**, bedr. w. ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schuiven*: *ik schoof in, heb ingeschoven*. Door schuiven inbrengen.
- INSCULD**, z. n., v., der, of van de *inschuld*; meerv. *inschulden*. Eene geldschuld, welke men invorderen kan: *met bevel, om de inschulden in 's koninx handen te leveren*. [Hooft.] Bij H. de Gr. is *inschuld* persoonlijk regt, *jus personale*: *Toebehooren . . . bestaat in behering ende inschuld*. Van hier *inschuldenaar*, door Hooft gebruikt. Van *in* en *schuld*.
- INSGELIJKS**, voegw. en bijw. Als een samenbindend voegwoord; ook, daarbeneven: *insgelijks hadde elck van haer vier vleugelen*. [Bijbelv.] Als een vergelijkend bijw.: op dezelfde wijze: *ende insgelijks seijden sij ook alle*. [Bijbelv.] Bij Kil. ook *eensgelijk*. Sommigen willen *insgelijks*, door *eensgelijks*, verdringen; doch dat smaakt naar noodelooze kiescheheid. *Insgelijks* is zamengetrokken van *in des gelijks, in des gelijken*; wordende het voorzetsel *in* dikwerf met den tweeden naamval gebruikt, als *in der tijd, in der daad, in des gelijks, insgelijks*.
- INSLAAN**, bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *slaan*: *ik sloeg in (van slagen), heb en ben ingeslagen*. Bedrijv., door slaan indrijven: *eenen paal inslaan*. Met eenen slag inbreken: *glazen inslaan*. Omslaan, omvouwen: *gij moet daar eene vouw inslaan*. Eenen druad inslaan. Inspannen: *paarden inslaan*. Opleggen: *bier voor den zomer inslaan*. Opzuipen: *hij sloeg al den wijn in*. Onz. met *zijn*; opgaan: *hij is eenen anderen weg ingeslagen*. Indringen: *in dezen toren is de bliksem ingeslagen*.
- INSLAG**, z. n., m., des *inslags*, of van den *inslag*; meerv. *inslagen*. Het inslaan; zonder meerv: *den inslag van wijn vercijzen*. De waren, welke men inslaat, dragen ook den naam van *inslag*; zonder meerv. Inweefsel; met een meerv.: *men schiet den inslag door de scheeringe*. [Vond.] Van hier de spreekwijs *de schering en de inslag*. Omslag, zoom: *een rok met eenen breeden inslag*. Zamenst.: *inslagcedel, (inslagceel), inslagspoel*.
- INSLAPEN**, ONZ. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slapen*: *ik stiep in, ben ingeslapen*. Aanvangen te slapen: *ik was pas ingeslapen, toen hij mij opriep*. In den verhevenen stijl, voor sterven: *duizenden liggen hier, welke in de eeuwigheid zijn ingeslapen*. [C. v. d. G.]
- INSLAPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slepen*: *ik sleepte in, heb ingesleept*. Slepnd intrekken.
- INSLIPPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slijpen*: *ik sleep in, heb ingeslepen*. Door slijpen inmaken. *Die schuinsche streep heb ik er laten instlijpen*.
- INSLIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slikken*: *ik sliktte in, heb ingeslikt*. Door slikken naar binnen brengen: *pillen inslikken*. *Drup en dauw al nuchtren inneslicken*. [Vond.] Van hier *inslikking*.
- INSLINGEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slingeren*: *ik slingerde in, heb ingestingerd*. Door slingeren inwerpen: *de vijand slingerde zware steenen de stad in*. Slingerend in den mond brengen en opeten: *hij slingert alles maar in*. *Zij slingeren 't vlees rauw in, misgaders d'ingewanden*. [Bogaert.]
- INSLIPPEN**, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stippen*: *ik slipte in, ben ingestipt*. Ongemerkt inkomen: *Schoonhoove, oft ontsloopen zijnde, oft ingestipt, enz*. [Hooft.]
- INSLOKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slokken*: *ik slokte in, heb ingestokt*. Door de zwelgkeel inbrengen: *hij slokte heele brokken in*. Verslinden: *het vermogen eener weduw inslokken*. Door onregt zich iets toeëigenen: *vervaarlijker noch zouw 't Spaansche geweldt zijn, in dien 't ook Portugaal inslokte*. [Hooft.] Van hier *inslokking*.
- INSLORPEN**, (*insturpen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *slorpen*: *ik slorpte in, heb ingestorpt*. Door slorpen inbrengen: *indien de vloet u door zijn' balgh quaem in te slorpen*. [Vond.] Van hier *instorping*.
- INSLUIMEREN**, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *sluimeren*: *ik sluimerde in, ben ingesluimerd*. Aanvangen te sluimeren: *het kind sluimerde op den schoot der moeder in*.
- INSLUIPEN**, ONZ. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *sluipen*: *ik sloop in, ben ingeslopen*. Sluipend inkomen. Fig.: *ingeslopen misbruik*.
- INSLUITEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *sluiten*: *ik sloot in,*

heb ingesloten. Bedr., achter een slot bewaren : *men is hier zoo gierig, dat men het brood in de kas insluit.* In eenen meer algemeen zin : *eenen brief, een leger rondom, eene stad insluiten.* *Insluiten* heet ook, in eene rede, tusschen twee sluitteekens, iets inplaatsen. — Begrijpen : *Nederland is in den vrede mede ingesloten.* Onzijd., met hebben; net inpassen in eene opening : *de bout sluit er net in.* Van hier *insluiting.*

INSLURPEN, zie *inslorpen.*

INSMAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en smakken* : *ik smakte in, heb ingesmaakt.* Met geweld inwerpen : *smack er groote steenen in.* [Vond.]

INSMELTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en smelten* : *ik smolt in, heb en ben ingesmolten.* Bedr., door smelten innemen : *tin en lood bij elkander insmelten.* Verliezen : *ik heb er veel geld bij ingesmolten.* Onz., met zijn; vereenigd worden : *die letters zijn, uit schielijkheid, onder het uitspreken in elkander gesmolten.* Door het smelten verminderd worden : *vuile metalen smelten in.* In het algemeen, verminderd worden : *het leger is, bij dien slag, vrij wat ingesmolten.* Van hier *insmelting.*

INSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en smeren* : *ik smeerde in, heb ingesmeerd.* Smerend inwrijven : *linnen met zeep insmeren.*

INSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en smijten* : *ik smee in, heb ingesmeten.* Inwerpen : *steenen ter stad insmijten.* Door smijten doen invallen : *terwijl hij het hoogh gebergte met den donder de kruin insmeet.* [Vond.] Door smijten omwerpen : *uw vesting, die ingesmeten, enz.* [M. L. Tijdw.]

INSNAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en snakken* : *ik snakte in, heb ingesnaakt.* Met gretigheid inslikken. *Honden die 't bloed gestolcht insnaken.* [Vond.] Ook *hebt gijme ingesnaakt met onverzaden brandt.* [Hooft.]

INSNAPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en snappen* : *ik snapte in, ben ingesnapt.* Insluipen, schielijk inloopen, lat. *proripere se intro* : *ende ingesnapt zijnde, bezet de poort.* [Hooft.]

INSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en snijden* : *ik sneed in, heb ingesneden.* Eene snede in iets maken : ook door insnijding graveren. Eene opening in eenen dijk maken heet, bij Hooft, ook *insnijden.* Van hier *insnijding.*

INSNORREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en snorren* : *ik snorde in, ben ingesnord.* Met gesnor invliegen.

INSNUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en snuiven* : *ik snoof in, heb ingesnuoven.* Door snuiven in den neus optrekken : *zij snuiven zeeschuim in.* [Vond.]

INSOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en soppen* : *ik sopte in, heb ingesopt.* In sop indooopen : ook met sop inmaken.

INSPANNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spannen* : *ik spande in, heb ingespannen.* Voor den wagen spannen : *paarden inspannen; ossen inspannen,* voor den ploeg. Oneigenlijk, met ijver aanwenden : *alle krachten inspannen.* In eenen kwaden zin zegt men : *met iemand inspannen,* wanneer het onzijdig gebruikt wordt; doch meest bezigt men dan *aanspannen, zamen-spannen.* Tegens het recht der vrijheit *ingespannen.* [Vond.] Van hier *inspanning.*

INSPAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en sparen* : *ik spaarde in, heb ingespaard.* Uitzuinigen (*parcendo acquirere*) : *zoo veel hij in vier of vijf jaaren 't huis kon inspaaren.* [Hooft.]

INSPATTEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spatten* : *ik spatte in, ben ingespat.* Indruischen : *de soldaaten spatten 't zijnen herbergh' in.* [Hooft.] Inpuilen : *de muur zal van onder inspatten.*

INSPJKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spijkeren* : *ik spijkerde in, heb ingespijkerd.* Met spijkers inhechten.

INSPITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spitten* : *ik spittede in, heb ingespit.* Door spitten indringen, inbrengen.

INSPOELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spoelen* : *ik spoelde in, ben ingespoeld.* Aanspoelend indrijven : *het wrak is ter haven ingespoeld.* Ook somtijds bedr. : *ik heb al het bloed er ingespoeld.*

INSPRAAK, z. n., v., der, of van de *inspraak*; zonder meerv. Ingeving : *ik neig het oor, daar'k op Gods inspraak wacht.* [Psalmber.] Naar de *inspraak van het geweten,* het inwendige gevoel. Tegenspraak : *inspraak op iets maken, doen.*

INSPREKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spreken* : *ik sprak in, heb ingesproken.* In de rede tusschenspreken : *spreek erniets in.* Door spreken veroorzaken : *iemand moed inspreken; een hart in het lijf spreken.*

INSPRINGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en springen* : *ik sprong in, ben ingesprongen.* Met ecnen sprong inkomen : *hij sprong ten huize in.* Achteruit wijken : *de muur sprong, boven, drie duimen in.*

INSPUGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spugen* : *ik spoo in, heb ingespogen.* Inspuwen.

INSPUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en spuiten* : *ik spoot in, heb ingespoten.* Door spuiten inbrengen. Van hier *inspuiting.*

INSPUWEN, zie *inspugen.*

INSTAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in en staan* : *ik stond in, heb inge-*

staan. Borg zijn: *ik sta voor hem in*. *Ik wil er niet voor instaan, of het waar zij*. *Ik sta voor zijne eerlijkheid in*. Eene twistzaak voor iemand opnemen: *hij stond voor zijne vrouw in*.

INSTALLIG, bijv. n. en bijw.; zonder trappen van vergrooting. In de dagelijksche verkeerling gebruikelijk, voor in eenen kwaden reuk gebracht: *een huis installig maken*, maken, dat niemand het bewonen wil. Mischien van het oude *stall*, dat verblijf, woning beteekende; en dan heeft het de naaste betrekking op een huis, en zegt zoo veel als onbewoonbaar, onbruikbaar. Echter zegt men ook *iemand installig maken*, hem het vertrouwen, dat hij bij anderen heeft, ontnemen.

INSTAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stampen*: *ik stampte in, heb ingestampt*. In iets stampen: *peper in den vijzel stampen*. Door stampen instooten: *eenen paal instampen*. Door stampen in eene engere ruimte inbrengen: *dat goed laat zich wel instampen*. Door stampen inbuigen en breken: *stamp den vloer niet in*. Met moeite inprenten: *deze weldaden kunnen kinderen en kindskinderen instampen*. [Bogaert.] Van hier *instamping*.

INSTAPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stappen*: *ik stapte in, heb en ben ingestapt*. Bedr., door stappen inhalen: *hij wenscht zijn leitsvrouw in te stappen*. [Vond.] Onz., met *zijn*; door stappen intreden: *hij is er vrijmoedig ingestapt*.

INSTEIGEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *steigeren*: *ik steigerde in, ben ingestiegerd*. Steigerend inkomen. *Het paard kwam ter poort insteigeren*.

INSTEKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *steken*: *ik stak in, heb ingestoken*. Bedr., in eene opening steken: *palen insteken*. Eenen draad insteken, in de naald. Oul. zeide men ook *eenen dijk insteken*, voor *doorsteken*. Oneig.: *ik heb mij er niet willen insteken*, mij in die zaak niet willen inwikkelen. Inluisteren: *wie heeft het hem ingestoken?* Van hier *insteker*, oul. voor oorblazer. *Een boek insteken*, losse vellen tot een boek innaaijen. Onz., met *hebben*; verborgen zijn: *daer dubbelzinnigheid noch schalckheit innesteeckt*. [Vond.] *Zoo er iets geestigs insteeckt*. [Vond.] Achterblijven: *drie-maalen bleef haar taal ten vollen krop insteeken*. [Hoogvl.] Van hier *insteking*. Zamenst.: *insteekkamer*, enz.

INSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stellen*: *ik stelde in, heb ingesteld*. In het gemeen, wordt dit woord gebruikt, om eenen aanvang van iets te kennen te geven. Bij voorb.; iemand, die de eerste is, om eene wet te maken, *stelt haar in*. — *De gezondheden instellen*, dat is, eer

men drinkt, de orde voorschrijven, in het drinken van de gezondheden te volgen. *Het huwelijk instellen*, met gezag hetzelve invoeren. *Zich instellen*, eenen aanvang nemen: *dat spel stelt zich fraai in*. *Hij kan zich niet gelaeten instellen*. [Vond.] Van hier *insteller*, *instelling*, voor de daad van instellen, en de ingestelde zaak.

INSTEMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stemmen*: *ik stemde in, heb ingestemd*. Inwilligen: *ik heb die zaak mede ingestemd*; waarvoor gemeenlijk, *toestemmen* gebezigd wordt. Van eenerlei gevoelen zijn: *velen zal hij vinden, die niet met hem instemmen*. Van hier *instemming*.

INSTENDIGLIJK, bijw. Met sterken aandrang. *Men vermaande hem zoo instendiglijk*. [Hooft.] Van *in* en *stendiglijk*; van *stendig*, *stand*. Hiervoor zegt men dikwerf, bij verbastering, *instantelijk*.

INSTIJGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stijgen*: *ik steeg in, ben ingestegen*. Stijgend indringen: *de lucht, die ter tralie in quam stijgen*. [Vond.]

INSTIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stikken*: *ik stikte in, heb ingestikt*. Door stikken met de naald inwerken: *die bloemem zijn er kunstig ingestikt*.

INSTIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stippen*: *ik stipte in, heb ingestipt*. Even indoopen.

INSTOMMELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stommelen*: *ik stommelde in, ben ingestommeld*. Met gestommel inkomen: *hij kwam ter kamer instommelen*.

INSTOOTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stooten*: *ik stiet in, heb en ben ingestooten*. Bedr., naar binnen stooten: *zich eenen splinter in de hand stooten*. Aan stukken stooten: *hij stiet eene ruit met den elleboog in*. Onz., met *hebben*: *hij stiet met den degen op den vijand in*. Met *zijn*; met geweld inrijden: *een' poort, waardoor de ruiter quam instooten*. [Hooft.]

INSTOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stoppen*: *ik stopte in, heb ingestopt*. Door stoppen indouwen.

INSTORMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stormen*: *ik stormde in, ben ingestormd*. Met geweld indringen: *ten hemel instormen*. [Vond.] *Op iemand instormen*.

INSTORTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *storten*: *ik stortte in, heb en ben ingestort*. Bedr., stortend indoen: *appels in eene mand storten*. Doen vallen: *die de bergen instort*. [Vond.] Overdr., ingeven, inboezemen: *dat hij den bootsluiden standvastigheid instortte*. [Hooft.] Mededeelen, begaven: *alles, wat den dingen ingestort, beknopt in Godt alleen bijeen gevonden wort*. [Vond.] Onz., met *zijn*; invallen: *de toren is*

ingestort. In eene vorige ziekte vallen : *de kranke is weder ingestort.* Met geweld instroomen : *de zee kwam door de wijde breuk instorten.* Van hier *instorting.*

In *Clare Spieg.* wordt het voorz. onscheidb. gebezigd : *die viant . . . instort gemeenlijcken dusdanige quade gedachten in den herten.*

INSTOUWEN, (ook *instuwen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en stouwen* : *ik stouwde in, heb ingestouwd.* Sterk indrukken, inpakken.

INSTREVEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en streven* : *ik streefde in, heb ingestreefd.* Strevend inkomen : *gereedt, om, met het oopenen der poorte, ter stad in te streeven.* [Hooft.]

INSTRIJKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en strijken* : *ik streek in, heb en ben ingestreken.* Bedr., strijkend indoen : *ik heb het geld er ingestreken.* Onz., met *zijn* ; met gezwindheid inkomen : *zich onderwindende, 't krijgsvolk te doen instrijken.* [Hooft.] *Wie so ruitertijck ter bane comt ingestreken dan?* [Conste der Minn.]

INSTROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en strooijen* : *ik strooide in, heb ingestrooid.* Met strooijen indoen.

INSTROOMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en stroomen* : *ik stroomde in, ben ingestroomd.* Stroomend inkomen.

INSTRUMENT, onduitsch z. n., o., *des instruments*, of *van het instrument* ; meerv. *instrumenten.* Werktuig : *alle instrument, dat tegen u bereidt word.* [Bijbelv.] Het gereedschap eens wondhealers : *hier maakt men instrumenten.* Een stoute knaap heet, in de dagelijksche taal, *een instrument.* Van het lat. *instrumentum.*

INSTUIVEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en stuiven* : *ik stoof in, ben ingestoven.* Stuivend inkomen : *zie! hoe is dat zand hier ingestoven!* Met stuivend nat instorten : *toende stroom ter dijkbresse instoof.* [Hoogvl.] Met geweld inkomen : *de paarden komen instuiven.* [Hooft.]

INSTUREN, bedr. w. gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en sturen* : *ik stuurde in, heb ingestuurd.* Sturend inbrengen.

INSTUWEN, zie *instouwen.*

INSULLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en sullen* : *ik sulde in, ben ingesuld.* Door sullen inglijden.

INTAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en tappen* : *ik tapte in, heb ingetapt.* Een woord, in de dagelijksche zamenleving gebruikelijk ; inschenken : *ik heb er bier ingetapt.*

INTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en teekenen* : *ik teekende in, heb ingeteekend.* Iets als een teeken inschrijven. Van hier *intekenaar, intekening.*

INTERDEEL, z. n. o., *des interdeels*, of *van het interdeel* ; het meerv. is niet in gebruik. Nadeel, schade : *tot interdeel van scippers.* [R. Palud.] Zie *achterdeel.*

INTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en teren* : *ik teerde in, heb en ben ingeteerd.* Bedr., door vertering minder maken : *al zijn goed bijna interen.* Onz., met *zijn* : *hoe veel zijt gij al ingeteerd?* Ook met *hebben* : *wat hebben wij al lang ingeteerd!*

INTEUGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en teugelen* : *ik teugelde in, heb ingeteugeld.* Den teugel korter nemen. Meest overdr., voor bedwingen, wederhouden, maligen : *zijne begeerten, driften, iemands fierheid, trotschheid inteugelen.* Van hier *inteugeling.*

INTIEGEN, (*intijgen, intuigen*) verouderd w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en tiegen (tijgen, tuigen)* : *ik toog in, ben ingetogen.* Intrekken. Het verl. deelw. *ingetogen* is nog in gebruik. Spiegh. heeft *intogeling*, voor aankomeling in een land.

INTILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en tillen* : *ik tilde in, heb ingetild.* Inbeuren, door optillen inbrengen.

INTOEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en toeven* : *ik toefde in, heb ingetoeft.* Inwachten : *dit geschiedde, om zekere vendels in te toeven.* [Hooft.]

INTOGT, z. n., m., *des intogts*, of *van den intogt* ; zonder meerv. Inkomst, het intrekken. Van *in en togt.*

INTOOMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en toomen* : *ik toomde in, heb ingetoomd.* Inteugelen. Oneigenlijk, voor het bedwingen en beteugelen van hartstogten : *Mevrouw 't is kunst de blijdschap in te toomen.* [Vond.] Van hier *intooming.*

INTOOVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en tooveren* : *ik tooverde in, heb ingetooverd.* Door behendigheid inbrengen : *ik zag niet hoe hij den bal er in tooverde.* Iets zoo in iets anders inbrengen, of vastbinden, dat het niet, dan met groote moeite ontward, of losgemaakt kan worden : *wat hebt gij er dat weer ingetooverd.*

INTRAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en trappen* : *ik trapte in, heb ingetrap.* Met de voeten intreden : *trap er toch niet in!* Door trappen breken : *en trapt Gods vijanden de pan in dertighmael.* [Vond.]

INTREDE (*intred*), z. n., v., *der*, of *van de intrede* ; zonder meerv. Plegtige inkomst : *op gewapende intrede.* [Hooft.] *Op haer groete en heilsame intree.* [Vond.] De laatste schrijver gebruikt het ook mannelijk ; welk geslacht het oorspronkelijke schijnt te zijn.

INTREDEN, bedr. en onz. w. ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en treden* : *ik trad in, heb en ben ingetreden.* Bedr., in stukken treden:

- Messias komt dees slange het hooft intreên.* [Vond.] door treden inhalen : *ik zal hem wel intreden.* Fig. : *zijn stijl treedt Tacitus nergens in.* [Hooft] Onz. met *zijn* ; ingaan : *zij is den hof ingetreden.*
- INTREK**, z. n., m., *des intreks*, of van den intrek ; het meerv. is niet in gebruik. Het intrekken : *bij den intrek des legers.* Eene plaats, waar men zich eene wijl ophoudt : *wij hebben daar onzen intrek.* *Zijnen intrek nemen.* Van in en trek.
- INTREKKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en trekken* : *ik trok in, heb en ben ingetrokken.* Bedr. met trekken inhalen : *hij trok de balen met een touw in.* Naar zich halen : *trek uwe beenen wat in.* In eene zaak betrekken : *gij wordt mede in dat twistgeding ingetrokken.* Afschaffen : *eene geveene order intrekken.* Nauwer maken : *een schip boven een weinig intrekken.* Onz., met *zijn* ; inkomen : *indien de vijand dieper intrekt.* Ter stad intrekken. Inkrimpen : *die plank trekt, door de hitte, in.* Van hier intrekking.
- INTUIMELLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en tuimelen* : *ik tuimelde in, ben ingetuimeld.* Tuimelend invallen. *Hij is, hals over hoofd, door het gat, ingetuimeld.*
- INTUSSCHEN**, voegw. en bijw. Middelerwjl. Voegw. : *intusschen rijst de waan al hooger.* [Hoogvl.] Bijw. : *ik zal het intusschen doen.*
- INVAL**, z. n. m., *des invals*, of van den inval, meerv. *invallen.* Eene onverwachte aannadering, met strooping vergezeld : *de Turken hebben, eertijds, herhaalde invallen in Hongarije gedaan.* Eene invallende gedachte : *hij krijgt, somtijds, aardige invallen.* Eene plaats waar men dikwijls komt ; zonder meerv. : *hier is de soete inval.* Van in en val.
- INVALLLEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vallen* : *ik viel in, ben en heb ingevallen.* Onz., met *zijn* ; vallend inkomen : *hij viel ten donkren afgrond in.* [Hoogvl.] Inschieten : *het oog vangt de invallende lichtstralen op.* Instorten : *het huis is, onder het opmetselen, ingevallen.* Eenen inval doen : *de vijand is ons van ter zijde ingevallen.* Op het leger invallen. In de gedachten schieten : *juist viel mij toen in.* Vermageren : *zijne kaken zijn geheel ingevallen.* Inzinken : *met ingevallene oogen.* In iemands rede vallen : *toen ik dit zeide, viel de koning mij in.* Schielijk tusschen komen : *zoodra men aan deze noot komt, moet de basstem invallen.* Van schepen, die in eene haven binnenloopen, zegt men, dat zij invallen. Bedr. door vallen breken : *Het kind viel de hersens in.* *Hij viel den vloer in.*
- INVAREN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en varen* : *ik voer in, heb en ben ingevaren.* Bedr., door middel van een vaartuig inbrengen : *hij voer de goederen ter stad in.* Varend inhalen : *hij konde dat roefschip niet invaren.* Onz., met *zijn* ; inkomen met een schip : *hij voer de haven in.* Met der woon intrekken : *dit huis is te huur, om met November in te varen.* Inrijden : *gezegent ingevaren de poort van Amsterdam.* [Vond.] Tegenspreken : *hij voer hem met stijve kaken in.* Dichters gebruiken ook *invaren* voor zich stout naar boven verheffen. Zoo zegt Vond. van een slotgevaarte, dat het de starren ingevaren is.
- INVATEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vaten* : *ik vaatte in, heb ingevaatt.* In vaten doen. *Den wijn invaten.*
- INVATTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vatten* : *ik vattede in : heb ingevat.* In zich vatten, vasthouden : *sij (de steenen) sullen met goude ingevat zijn in hare vullingen.* [Bijbelvert.]
- INVEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vege* : *ik veegde in, heb ingeveegd.* Door vege inbrengen.
- INVERGIFT**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *in en vergift*, een verled. deelw. van het oude *vergiften*. Het voorz. versterkt hier den zin. Zeer vergiftig : *uw invergifte flits.* [Vond.]
- INVESTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vesten* : *ik vestte in, heb ingevest.* Vast inzetten : *al eer de bergen ingevest waren.* [Bijbelv.] Ook Spiegh.
- INVIJLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vijlen* : *ik vijlde in, heb ingevijld.* Door vijlen inwerken : ook door vijlen kwetsen.
- INVLAMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vlammen* : *ik vlamde in, heb ingevlamd.* Inbranden : *het lemmer van een zwaard invlammen,* door middel der vlam, met gouden, of zilveren draden beleggen.
- INVLECHTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vlechten* : *ik vlocht in, heb ingevlochten.* Tot eene vlecht inbinden : *ingevlochten haar.* *Ingevlochten werk.* *Sijne wortelen worden bij den springader ingevlochten.* [Bijbelvert.] Oneig., sierlijk tusschenvoegen : *hoe hij de glorië van Rome overal invlegt.* [Hoogvl.]
- INVLIEGEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vliegen* : *ik vloog in, ben en heb ingevlogen.* Onzijd., met *zijn* ; vliegend inkomen : *de duiven zijn al ingevlogen.* Met alle snelheid naderen. *Fineus komt met eene speer ingevlogen.* [Vond.] Met eene vaart inzeilen : *de vloot kwam, met volle zeilen, de haven invliegen.* Tegen iemand invliegen, zich tegen hem verzetten. Bedr., door vliegen breken : *de vogel heeft het glas ingevlogen.*
- INVLIETEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en vlieten* : *ik vloot in, ben ingevloten.* Vlietend inkomen.

- INVLIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vlijen*: *ik vlijde in, heb ingevlijd*. Door vlijen indoen, invoegen. Inlascchen: *en zoo bekwaam niet in 't ligchaam der historie kon ingevlijd worden*. [Wagen.]
- INVLOED**, z. n., m., *des invloeds, of van den invloed*; het meerv. is niet in gebruik. Dit woord wordt, in eenen oneigenlijken zin, gebruikt voor de werking van eene zaak op eene andere: *welken invloed had dat zeggen op uw hart? Den invloed der starren op des menschen lotgevallen gelooven*. Ook van de zedelijke uitwerking eens persoons op anderen: *ik hoop dat gij uwen invloed daartoe zult te werk stellen*. Oul. zeide men *invlieting*: *der planeten wercken ende hoer invlietinghe*. [Guld. Troen.] Van *in* en *vloed*.
- INVLOEIJEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vloeijen*: *ik vloeide in, ben ingevloeid*. Vloeiend inkomen: *uit wiens kil eene ader invloeit*. [Vond.] Tusschenvoegen: *hij liet hier, met voordacht, invloeijen*, enz.
- INVLUPTEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vlugten*: *ik vlugtte in, ben ingevlugt*. Vluchtend inkomen: *hoe ze de wildernis invlughte*. [Vond.]
- INVOEGE**, voegw. Zoo dat. Van *in* en *voeg*. *Dezelfde schreumte deed hen met zijn naakte zeggen te vrede zijn: invoeghe dat hij binnen de vesten ontfangen werd*. [Hooft.] Men gebruikt het ook zonder het voegwoord dat: *hij spreekt niets dan billijkheid, invoege men hem de toestemming niet weigeren kan*. In *dier voege* is ook in gebruik. Zie *voeg*.
- INVOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *voegen*: *ik voegde in, heb ingevoegd*. Voegend invullen: *steen en invoegen*. Tusschenvoegen: *ik heb dit er nog ingevoegd*. Van hier *invoeging*.
- INVOER**, z. n., m., *des invoers, of van den invoer*: zonder meerv. Het invoeren: *schatting op den invoer van buitenlandsche goederen leggen*.
- INVOEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *voeren*: *ik voerde in, heb ingevoerd*. Met een rij- of vaartuig inbrengen: *granen van buiten invoeren*. Dat bij anderen in zwang is, inbrengen: *wetten, gewoonten, een gevoelen invoeren*. Van hier *invoering*.
- INVOLGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *volgen*: *ik volgde in, heb ingevolgd*. Volgend bijblijven, bijkomen, inhalen: *zoo werd de middelbare lentenacht, kunnende 't burgherjaar niet involghen*, enz. [Hooft.] Aanstonds achter iemand volgen: *een soldaat was d'eerst, die de vest beklom; stoutelijk ingevolgt van de rest*. [Hooft.] Dadelijk nakomen: *ik heb uwe lessen ingevolgd*. Iemand's begeerte involghen. Van hier *involging*.
- INVORDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vorderen*: *ik vorderde in, heb ingevorderd*. Inmanen: *schulden invorderen*. Van hier *invorderaar, invordering*.
- INVOUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vouwen*: *ik vouwde in, heb ingevouwen*. Binnenwaarts vouwen.
- INVRETEEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vreten*: *ik vrot in, heb ingevreten*. Bedr., met geweld ineten: *dat ijzer wordt geheel van den roest ingevreten*. Onz., met hebben: *kanker vreet geweldig in*. Overdr.: *de burgertwist vreet in*. [Vond.]
- INVRIJVEN**, hetzelfde als *invrijven*.
- INVULLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vullen*: *ik vulde in, heb ingevuld*. In eene opene plaats van eenig geschrift iets inschrijven. Van hier *invulling*.
- INWAAIJEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *waaijen*: *ik woei in, ben ingewaaid*. Door den wind binnenwaarts wijken en vallen: *al mijne glazen zijn ingewaaid*. Ook kan het bedr. gebruikt worden: *de wind heeft mijne glazen ingewaaid*.
- INWAARTS**, bijw. van plaats. Binnenwaarts. *Aan deze zijde strekte zich de zee inwaarts*. De vergelijkende trap wordt in de overzetting van den Bijb. gevonden: *een ander voorhof, inwaerder, dan dat voorhuys*. Van *in* en *waarts*. Zie *waarts*.
- INWACHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wachten*: *ik wachtte in, heb ingewacht*. Intoeven: *iemand inwachten*. Afwachten: *eene goede gelegenheid inwachten*. Van hier *inwachting*.
- INWASSEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wassen*: *ik wies in, ben ingewassen*. Door wassen in iets vastgroeijen. *Nagels, die in het vleesch ingewassen zijn*.
- INWATEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wateren*: *ik waterde in, ben ingewaterd*. Van water, dat indringt, doortrokken worden.
- INWEEKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *weken*: *ik weekte in, heb ingeweekt*. Iets in vocht leggen, om het week te maken. Anders noemt men het *in de week, elders in de weeke, leggen*.
- INWELLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wellen*: *ik weldte in, ben ingeweld*. Door middel eener onderliggende wel inzakken.
- INWENDIG**, bijw. n. en bijw.; *inwendiger, inwendigst*. Innerlijk. *De staat was inwendig bedorven*. *Eene inwendige kwaal*. *Na den inwendigen mensche*. [Bijbelv.] Van *in* en *wendig*; van *wenden*.
- INWENTELLEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wentelen*: *ik wentelde in, heb en ben ingewenteld*. Bedr., inwaarts wentelen: *eene steen inventelen*. In Gelderl. gebruikt men het als een onz. w., met *zijn*, in den zin van weder in eene ziekte storten: *hij wentelt weder in*.

- INWERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en werken*: ik werkte in, heb ingewerkt (oul. ik wrocht in, heb ingewrocht). Door bewerking inmaken: sommigen beschrijven het geloof, als een ingewrocht vermogen. Met al mijne kracht kan ik het er nog niet inwerken. In het gemoed doen inblijven: dat men de waarheden niet derwijze kan inwerken. [Overz. van Herv.] *Mijn ingewerkt verlangen.* [M. L. Tijdw.]
- INWERPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en werpen*: ik worp (wierp) in, heb ingeworpen. Door werpen inbrengen: dat dese arme weduwe meer ingeworpen heeft, enz. [Bijbelv.] Door werpen breken: ergens de glazen inwerpen. Met geweld inbrengen: zij onderwonden zich, soldaaten in te werpen. [Hooft.] Onverwachts doen ontstaan: iemand eene twijfeling inwerpen. *Kwade geduchten inwerpen.* Van hier *inwerping, inwerpsel.*
- INWEVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en weven*; ik weefde in, heb ingeweven. Door weven inwerken. Figuurl.: bijteekeningen ten voorneemlijken werke inweeven. [Hooft.] Van hier *inweeving; inweefsel*, in den eigenlijken zin: ook fig.: door een verstandig inweefsel van de verhevenste stukken. [Overz. van Hervey.]
- INWIJDEN** (*inwijken*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wijden*: ik wijdde in, heb ingewijd. Tot een zeker gebruik, op eene plechtige wijze, wijden, heiligen: eene kerk, een altaar inwijden. Bij de roomsche christenen gebruikt men het ook van personen: eenen abt, eene non inwijden. In lage schertstaal zegt men: iets inwijden, hetwelk men voor de eerste reis gebruikt. Van hier *ingewijde*, die ingewijd is: *inwijding* (*inwijking*).
- INWIJK**, z. n., v., der, of van de *inwijk*; meerv. *inwijken*. Inham, kreek, kleine baai.
- INWIJKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wijken*: ik week in, ben ingeweken. In eene plaats de wijk nemen: *terwijl die genen dieper in Duitschland inweken.* [L. Ten Kate.] Inbuigen: *die muur is ingeweken.* Van hier *inwijking*.
- INWIKKELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wikkelen*: ik wikkelde in, heb ingewikkeld. In eenen omslag doen. Men gebruikt het meest fig.: *zich in eene zaak inwikkelen. Wanneer de warzucht zich in den staat inwikkelt.* Van hier het verl. deelw. *ingewikkeld*, als bijw. gebruikt; met bedekte woorden; *ik heb het hem ingewikkeld gezegd.* Van hier *inwikkeling*.
- INWILLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en willen*: ik wilde in, heb ingewild. Men gebruikt bij verkorting, dit woord, met afsnijding van een ander werkwoord, dat eene beweging of rust beteekent.
- (Dit) was teikens genoeg, van den overrecht-schen weg in te willen (namel. gaan.) [Hooft.]
- INWILLIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en willigen*: ik willigde in, heb ingewilligd. Zijne toestemming tot iets geven: ik heb zijn verzoek ingewilligd. Aan 't inwillighen oft weigeren der somme. [Hooft.] Van hier *inwilliging*.
- INWINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en winden*: ik wond in, heb ingewonden. In een windsel doen. Van hier *inwindsel*.
- INWINNEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en winnen*: ik won in, heb ingewonnen. Weder winnen: mijn verlies heb ik schielijk weder ingewonnen. Zoeken te verwerven: iemands genegenheid inwinnen. Zoeken op te loopen: *getuigen inwinnen.* Van hier *inwinning*.
- INWIPPEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wippen*: ik wipte in, heb en ben ingewipt. Bedr., met eene wip inwerpen: *de plank werd er ingewipt.* Onz., met zijn; met eenen ligten sprong inkomen: *hij wipte de kamer in.*
- INWOEKEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en woekeren*: ik woekerde in, heb en ben ingewoekerd. Door woeker verkrijgen: ik heb dat verloren geld weder ingewoekerd. Onzijd., gebruikt men dit woord ook figuurl., voor door gewoonte in zwang raken: *dat kwaad woekert hoe langer hoe meer in.* Van hier *inwoekering*.
- INWOELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en woelen*: ik woelde in, heb ingewoeld. In garen of touw inwinden. Van hier *inwoeling*.
- INWONEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wonen*: ik woonde in, heb ingewoond. In eene plaats wonen: *bij iemand inwonen.* Fig.: *Inwoonende in het lichaem.* [Bijbelv.] Zoo ook: *inwonende zonde; inwonende genade*, in de godgeleerdheid. Van hier *inwoner, inwoning, inwoonster*.
- INWORTELEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wortelen*: ik wortelde in, ben ingeworteld. Wortelen in de aarde schieten: *die boom wortelt diep in.* Men gebruikt het meest figuurl., in eenen kwaden zin; het beeld ontleend zijnde van zulk onkruid, dat diepe wortelen schiet: *eene ingewortelde ziekte, gewoonte. Een ingeworteld kwaad. Met de ingewortelde afgoderije.* [Bogaert.] Van hier *inworteling*.
- INWRIJVEN**, (*invrijven*) bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wrijven*: ik wreef in, heb ingewreven. Met wrijven inbrengen. Oneig., betaald zetten; in den gemeenen stijl: *ik zal hem dit wel invrijven.* Van hier *inwrijving*.
- INWRINGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in en wringen*: ik wrong in,

- heb ingewrongen.* Met wringen indraaijen : *ik heb er de schroef ingewrongen.*
- INZAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zaaijen* : *ik zaaide in, heb ingezaaid.* Door zaaijen instrooijen : *fijn ingezaaide zaet.* [Vond.] Voor de tweede reis zaaijen. *Ingezaaide boekweit,* enz., is, in Gelderl., boekweit, die, na het mislukken van het eerste gezaaide, op nieuw gezaaid wordt. Fig. : *dat Godt den mensch inzaaide een zaet en mogentheit van redenkavelen.* [Vond.]
- INZAAT**, z. n., m., *des inzaats*, of *van den inzaat*; zonder meerv. Zoo noemt men, op de Veluw, het hoogste bod op goederen, bij de eerste veiling : *de inzaat is met duizend gulden verhoogd.* Van *in* en *zaat*; van *zetten*.
- INZAGE**, z. n., v., *der*, of *van de inzage*; zonder meerv. Dit woord wordt in eenige oorden van ons vaderland vrij algemeen gebruikt, voor gezag, doel, of belang, als van *in* en *zeggen* : *ik heb er geene inzage in*, ik heb er niet in te zeggen; ik bemoei er mij niet mede; niet van *in* en *zien*, als of het ware : ik heb er geen inzien in.
- INZAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zagen* : *ik zaagde in, heb ingezaagd.* Aanvangen met zagen; ook eene snede, met eene zaag, in hout maken.
- INZAKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zakken* : *ik zakte in, ben ingezakt.* Door zakking invallen. Van hier *inzakking*.
- INZAMELEN**, bedr. w. gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zamelen* : *ik zamelde in, heb ingezameld.* Inoogsten : *vruchten inzamelen.* Verzamelen : *geld inzamelen.* Van hier *inzamelaar*, *inzameling*.
- INZEEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zeepen* : *ik zeepte in, heb ingezeept.* Met zeep insmeren : *den baard inzeepen.*
- INZEGENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zegenen* : *ik zegende in, heb ingezegend.* Door zegening inwijden : *eenen leeraar inzegenen.* Van hier *inzegening*.
- INZEGGEN**, z. n., o.; tegenzeggen, tegenspraak : *op 't welk geen inzeggen viel.* [Hooft.] Toestemming, mededeeling van gevoelens : *met kennis en inzeggen der landvooghdesse* [Hooft.]
- INZEILEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zeilen* : *ik zeilde in, heb en ben ingezeild.* Bedr., zeilend inhalen : *de vrijbouter kan ons schip niet inzeilen.* Fig. : *de ingezeetenen deezer stadt zaaghen zich dapper ingezeilt.* [Hooft.] Onz., met *zijn* : *wanneer het schip uit vreemde landen de haven innezeilt.* [Vond.]
- INZENDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zenden* : *ik zond in, heb ingezonden.* Naar binnen zenden.
- INZETTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zetten* : *ik zettede in, heb ingezet.* In eene plaats zetten : *ik heb mij twee valsche tanden laten inzetten.* Geld inzetten, in eene loterij, of een spel. *Ingezette steenen in eenen ring.* *De roofvogel zettede er zijne klauwen in.* Instellen, bij verkoop het eerste bod doen : *ik heb het huis ingezet.* Verordenen : *eene wet inzetten.* Iemands gezondheid inzetten, instellen. Hooft gebruikt het voor verkiezen, benoemen. Oul. werd het voor opleggen gebezigd : *ende hebben haar handen ingheset op die enz.* [Bijb. 1477.] Van hier *inzetsel*, *inzetter*, *inzetting*.
- INZIEDEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zieden* : *ik zood in, ben ingezoden.* Door zieden minder worden : *het is, op de helft, ingezoden.* Van hier *inziedsel*.
- INZIEN**, bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *zien* : *ik zag in, heb ingezien.* Bedr., met zijn verstand beschouwen : *ik heb dat stuk niet diep genoeg ingezien.* Maar anderen zien dit stuk anders in. [G. Brandt.] Verschoonen : *zie mijne zwakheden wat in.* Onz. met *hebben*, *in* kijken : *daer 't licht niet inzien kon.* [Vond.] De onbepaalde wijs des werkwoords wordt ook zelfst. gebruikt, voor oordeel, bevattling : *naar mijn inzien.* *Mijns inziens.*
- INZIGT**, z. n., o., *des inzigts*, of *van het inzicht*; meerv. *inzigten.* Van *inzien*. Nazigt; zonder meerv. : *naar 't ontzetten van Gent zouw men inzicht neemen op de lasten.* [Hooft.] Be-doeling; met een meerv. : *tegens het inzicht.* [Hooft.] *Doorgaans voldeeden stof noch inzicht aan het oogmerk van den milden uitdeeler.* [M. L. Tijdw.] *Het verscheijden insicht van de oude Regierders van 't landt.* [H. d. Gr.] Voorts gebruiken Vondel en Hooft dit woord ook vrouwel. Zie *doorzigt*.
- INZIJN**, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *zijn* : *ik was in, ben ingeweest.* In de dagelijksche taal, gebruikt men dit woord, met verzwijging van een naamw. van plaats : *hij is er in.*
- INZIJPEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zijpen* : *ik zijpte in, ben ingezijpt.* Zijpend indruipen.
- INZINKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zinken* : *ik zonk in, ben ingezonken.* Door zinken invallen : *met ingezonkene oogen.*
- INZOET**, bijv. n. en bijw. zonder trappen van vergrooting. Van *in*, dat den zin versterkt, en *zoet*. Zeer zoet : *de inzoete vijgen.* [Vond.]
- INZONDERHEID**, bijw. Voornamelijk, bijzonder. Van *in* en *zonder*, dat oul. voor *bijzonder* gebruikt werd.
- INZOUT**, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *in*, dat den zin versterkt, en *zout*. Zeer zout.
- INZOUTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb.

- voorz. *in* en *zouten*: *ik zoutte in, heb ingezouten*. In het zout leggen. Van hier *inzouting*.
- INZUIGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zuigen*: *ik zoog in, heb ingezogen*. Zuigend intrekken; ook fig.: *lessen inzuigen*. *Ingezoge gezintheit wordt niet licht verworpen*. [Hooft.]
- INZUIPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zuipen*: *ik zoop in, heb ingezopen*. Zuipend inzwelgen: *hij zoop den drank in*. *Inzuipen 't zoet vergif van woeste zeën*. [Vond.]
- INZULTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zulten*: *ik zultte in, heb ingezult*. Met zout of azijn inleggen: *haring in pekelt ingezult*. [Hoogvl.] Men gebruikt ter onderscheiding van *inzouten*, dit woord ook oneigenlijk: *een vernuft, in het merg van kunsten en wetenschappen ingezult*. *Ingezouten* zoude hier niet gebruikt willen zijn. Van hier *inzulting*.
- INZWACHTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwachtelen*: *ik zwachtelde in, heb ingezwachteld*. In eenen wachtel wikkelen. Van hier *inzwachteling*.
- INZWART, bijv. n. en bijw. zonder trappen van vergrooting. Van *in*, dat den zin versterkt, en *zwart*. Zeer zwart.
- INZWELGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwelgen*: *ik zwol in, heb ingezwolgen*. Door de zwelgkeel inbrengen: *eenen brok inzwelgen*. Oneig.: *de zee zwelgt schatten in*. *Zij zijn gereed, den ijdelsten lof in te zwelgen*. Van hier *inzwelging*.
- INZWEMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwellen*: *ik zwom in, ben ingezwommen*. Zwemmend inkomen.
- INZWEREN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zweren*: *ik zwoer in, ben ingezworen*. Door zwering invreten: *het is tot op het been ingezworen*.
- INZWEVEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zweven*: *ik zweefde in, ben ingezweefd*. Zwevend inkomen: *ik zweefde de ruime lucht in*. [Vond.]
- INZWIEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwieren*: *ik zwierde in, ben ingezwierd*. Zwierend inkomen: *hij kwam op schaatsen inzwieren*. *Terwijl de Godin ten hemel innezwiert*. [Vond.]
- JOELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik joelde, heb gejoeld*. Een dronkaards geraas maken, krioelen, vrolijk zijn. Tuinman leidt het af van het bacchusfeest der Kelten en Duitschers, *jol* of *jul* genoemd, hun grootste en langdurigste feest, ter eer van *Julvatter*, Vader der vrolijkheid. In het moesogot. heet *goljan*, verwelkomen, en *geol*, in het angels., het vrolijke kersfeest. Het fransche *joli*, blijd, vrolijk, komt hiermede overeen; zoo ook ons verouderde *jotijd*.
- JOFFER, zie *juffer*.
- JOK, zie *juk*. Van hier *jokbeen*, (*jukbeen*) in de ontleedkunde, het been voor in het hoofd, onder het oog, dat zich onder de slapen des hoofds uitstrekt.
- JOK, z. n., hetwelk alleen in het enkelvoud, en zonder lidwoord gebruikt wordt. Boert. *Jok en ernst*. *Uit joks*, om niet, zonder winst of verlies, *spelen*, bij de kinderen gebruikelijk. Lat. *jocus*. Zamenstell.: *jokspreuk*.
- JOKEN, (*jeuken*) onz. w., gelijkvl. *Ik jookte, heb gejoekt*. Sterk begeeren, verlangen: *de paarden joken naar den stal*. *Als het op is, is het joken gedaan*, in den gemeenzamen spreektrant. *Zijn armen van zelf jookende, om alles t'omvademen*. [Hooft.] Van hier *jokerig*.
- JOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jokte, heb gejokt*. Boerten: *Isaac was jockende met Rebecca*. [Bijbelv.] Eene verzachtende uitdrukking: *gij jokt*, voor, gij verheelt de waarheid. Men maakt gemeenlijk, dit onderscheid tusschen *jokken* en *liegen*, dat het eerste beteekent onwaarheid spreken, zonder benadceeling van anderen, en het laatste onwaarheid spreken, ten nadeele van anderen. Van hier *jokkenaar*, *jokkenaarster*, *jokkernij*. *Jocari* heet bij de Lat. schertsen.
- JOL, z. n., v., *der*, of *van de jol*; meerv. *jollen*. Eene jutsche boot, met twee spitse stevens. Verkleinw. *jolletje*. *Pavlos* was eene soort van Fenicische vaartuigen, van het hebr. *gol*, *golla*. Tuinman meent, dat dit woord daarmede eenen oorsprong zoude hebben.
- JOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jolde, heb gejoeld*. Een kreunend geluid maken: *de koeijen jolden en loeiden naar hare benomen kalveren*. [J. de Brune.]
- JONG, bijv. n. en bijw. *jonger*, *jongst*. Het tegengestelde van oud: *jonge druiven, jonge wortels, jong gras, jonge boomen*, enz. Van dieren en menschen: *een jonge leeuw, een jong rund, eene jonge vrouw*, (die kort getrouwd is) *een jong kind*. — *In mijne jonge jaren*. *De jonge leeftijd*. *Jong zijn*. *Hij is nog jong*. *Jong zijn* heet ook, in sommige oorden van Nederland, zoo veel, als ter wereld komen; in de dagelijksche taal: *hij is in Mei jong geweest*. *Jong worden*, verjongen. De stellende trap *jong* wordt ook als een zelfst. naamwoord van het onz. geslacht genomen; meerv. *jongen*, voor een jong dier: *'t wanschappen jong*. [Vond.] *De kat heeft jongen*. De ouden verstonden dit ook van kinderen: *Sint Jan, die een suijvertijck jong was*. [Tuinm.] Van hier nog de onbeschaafde spreekwijs: *Zij is met jong*. *Van jongs aan*, van de jeugd af. Ten Kate heeft *jongtijdsche konstnamen*. De vergelijkende trap *jonger* wordt ook als een zelfst. n. gebruikt; meerv. *jongers, jongeren*, voor knecht: *Abraham seijde tot sijne jongers*. [Bijbelv.] *Jongers en Vrouwen*. [Hooft.] Zoo bezigt het de

Bijbelv. ook in den zin van leerling, krijgs-knecht en jongeling. Ook I. Bake: *jongers door het zwaard gevallen*. De overtreffende trap, *jongste*, heeft, in eenige gevallen, de beteekenis van laatste: *de jongste lust eener vallende fortune*. [Hooft.] *Uwen jongsten brief heb ik bewaard. De jongste dag. Het jongste geregt*. Van dit *jongst* is *jongstleden* gevormd. Van hier *jongheid*, bij Vond. *jongkheid*, ook voor jonge manschap: *'k ver verwacht de jongkheid van ons eilant met den degen hier langs gevoert*. Zamenstell.: *jonggezel, jongman, (jongeling) jongvrouw, jonkvrouw, (ongetrouwde maagd)*. Oul. was *jonckwiff, jongwiff*, in gebruik, voor dienstmaagd.

Jong, hoogd. *jung*, ker. *jung*, neders. *jung*, angels. *geong*, eng. *young*, zw. *ung*, ijsl. *ungr*, Ulphil. *jugg*, pers. *gevon*, oudlat. *junis*.

JONGELING, z. n., m., *des jongelings*, of *van den jongeling*. Een jongman. Schoon, anders, alle zelfst. naamwoorden, van grondwoorden afgeleid, en in *ling* uitgaande, mannel. en vr. zijn; zoo wil het hedendaagsche gebruik, nochtans, dat dit woord van het mannel. geslacht alleen verstaan worde. De ouden evenwel zeiden *jongelingen*, voor jonge dochters. Zoo ook Hooft: *Ende quam aan dat paar jongelingen* (namel. Don Karel en Koningin Isabella.) Vondel schijnt het woord ook ruimer te nemen: *der jongelingen en oulingen lijken leggen door elkanderen*. Van hier *jongelingschap*.

JONGEN, z. n., m., *des jongens*, of *van den jongen*; meerv. *jongens*. Een jonge persoon van het mannelijke geslacht, die de jaren eens jongelings nog niet bereikt heeft; in den vertrouwelijken spreektrant: *toen ik nog een kleine jongen was. Dat is een goede jongen. Ghehazi, die als zijn jongen of knecht hier gebruikt wordt*. [Vollenh.] Dikwijls sluit het het denkbeeld van minachting in: *hij is een boerenjongen*. Zoo ook: *kootjongen, snotjongen, schandjongen, weesjongen, hondsjongen, straatjongen*, enz. Ook beduidt het, in de dagelijksche taal, kinderen in het gemeen, zoo wel meisjes als knechtjes: *hoe veel jongens hebt gij?* Wijders; een leerling bij handwerkers, een handlanger: *een kleermakers jongen*. Zoo ook: *leerjongen, legerjongen, koksjongen, postjongen, scheepsjongen, winkeljongen*, enz. Verkleinw., *jongetje (jongsken)*.

JONGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jongde, heb gejongd*. Jongen werpen, van sommige dieren gesproken: *de hinde heeft gejongd. Deze kat jongt tweemaal in het jaar*.

JONGER, zie *jong*.

JONK, z. n., o., *des jonks*, of *van het jonk*; meerv. *jonken*. Een indiaansch vaartuig. *Scheepstimmerwerven, waarop allerhande*

vaartuigen, als jonken, enz. gemaakt werden. [Bogaert.] *Met rijk gelade jonken*. [Vond.] Fr. *jonque*.

JONKER, (*jonkheer*) z. n., m., *des jonkers*, of *van den jonker*; meerv. *jonkers*. Een woord, uit *jonge heer* zamengesteld. Eertijds was het een eertitel van prinsen en zonen van den hoogen adel. Eene zeer oude benaming, die nog onder de Tatarische volkeren gebruikelijk is, onder welken de zoon van den regerende Heer *Chonkar* heet. Thans verstaat men, door dat woord, eenen edelman: *een ambtsjonker, landjonker, hofjonker, leijonker, staatjonker*. Ook met verachting: *popjonker, saletjonker*. De zoon uit een adellijk huis heet, in zijne mindere jaren, bij ons ook *jonker*. Ingelijks iemand van een aanzienlijker geslacht, die zich in de krijgsveld dienst begeeft, draagt den naam van *jonker*, zoolang hij het werk van een gemeen soldaat doet. — Omdat velen, die den naam van *jonker* voeren, weinig doen, heet *het jonkeren handwerk oefenen* zoo veel, als *straatslijpen*, ledig gaan. Een speelnoot op eene bruiloft, die het pas getrouwde paar met palm enz. bestrooit, wordt *strooijonker* genoemd. Van hier *jonkerachtig*. Uit scherts zegt men van het wild, als het, door een beginsel van rotting, ruikt: *het is zoo jonkerachtig*, anders *adellijk*.

JONKHEER, zie *jonker*.

JONNEN, zie *gunnen*.

JONST, zie *gunst*. — *Och oft u ionste my ionnen vrouwe*. [Conste der Minn.]

JOOD, z. n., m., *des joods*, of *van den jood*; meerv. *joden*. Een afstammeling van een bekend volk. Van het hebr. woord *jehoudi*, dat is een nazaat van *Juda*. Vrouwel. *Jodin*. Van hier *jodendom, joodsch, joodschap (jodendom) de bloem der joodschap*. [Vond.] Zamenstell.: *jodengenoot, jodenkerk, jodenkriek*, eene zekere vrucht, *jodenlijm*, enz.

JOOL, z. n., m., *des jools*, of *van den jool*; meerv. *joolen*. Druil, halve gek: *onze joolen hier te lande, hebben 't quaadt genoeg*. [Hooft.] Kil. heeft *joolle stulta, ignava mulier*.

JOOP, z. n., v., *der of van de joop*; meerv. *jopen*. Eene soort van appelen, hoogrood van kleur. *Zoete, zure jopen*. De dorre knoppen van rozen, anders *bottels* geheeten, dragen ook den naam van *jopen*. Zamenstell.: *jopenbier*.

JORDAAN, z. n., v., *der, of van de jordaan*; zonder meerv. Eene bekende rivier in Palestina. *Door de kil dier splijtende Jordane*. [Vond.] *Het water van de stroomende Jordaan*. [Hoogvl.] De Overzetters van den Bijbel nemen het mannel. en vrouwel.

JOUW, z. n., v., *der, of van de jouw*; zonder meerv. Een slepend geroep van schimp en spot: *daarop schreeuwden de soldaaten een lange jouw*. [Hooft.]

- JOUWEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik jouwde, heb jouwd.* Met eene jouw beschimpen: *men jouwde over hen, als (over) eenen dief.* [Bijbelv.] Van hier *uitjouwen*.
- IRIAS**, z. n., v., *der, of van de irias*: meerv. *iriassen*. Een wortel: ook eene bloem. Misschien van het lat. *iris*. Zamenst. *iriaswortel*.
- ISCH**, een zachtstaartige uitgang, die achter naamwoorden gevoegd, dezelve tot bijvoegelijke naamwoorden vormt. Men bedient zich van dezen uitgang, om bijv. naamwoorden te maken, die een land of volk aanduiden als: *belgisch*, dat tot de Belgen behoort, *aziatisch*, dat uit Azië afkomstig is, of daarop betrekking heeft. Zoo ook: *arabisch, keltisch, gothisch, perzisch, saksisch*, enz. Ook bedienen wij ons van dezen uitgang, om eenige gelijkheid of gegrondheid te kennen te geven, als: *afgodisch*, aan de afgoderij gelijk, daarop gegrond, *wettisch*, dat in de wet bevolen is. Men vormt, door dezen uitgang, ook bijv. naamwoorden van vreemde naamwoorden, om eene gelijkheid, of eenen oorsprong, uit te drukken, als: *poëtisch, profetisch*: ook eene betrekking of gegrondheid, als: *apostolisch, mozaïsch, theologisch, evangelisch*, enz. In andere bijv. naamwoorden is deze uitgang in *sch* verkort, als: *kindsch, duivelsch, barbaarsch, aardsch, hemelsch*, enz. Soms wordt het nog gevonden. Zoo zegt Poot: *barbarisch graf*; en Vond.: *het heldisch lichaem*. Woorden, dus gevormd, lijden, als de aard der zaak het niet belet, hunne trappen van vergrooting; schoon men, om de hardheid, den overtreffenden trap, liefst omschrijft. Deze uitgang is bij Ulphil. *isk*, angelf. en neders. *isk*, ital. *esco*, in den slavonischen tongval *isk*, in het latere lat. *iscus*. Het is zeer waarschijnlijk, dat deze uitgang, door eene meer sissende uitspraak, uit *ig* ontstaan is.
- ISHEID**, z. n., v., *der, of van de isheid*; het meerv. is niet in gebruik. Een woord door Vondel gevormd, om het zijn (*existentia*) eener zaak uit te drukken: *zoo 's weerelts isheid quaem te spruiten uit een nootwendigheid*. Van den derden persoon des werkwoords *zijn*, en den uitgang *heid*.
- IST**, een klemstaartige bastaarduitgang, uit het monnikenlatijn tot ons overgekomen, om mannelijke personen van een zeker bedrijf aan te duiden, als: *bloemist, klokkenist, orgelist*. Men kan zulke woorden ook omschrijven: *een liefhebber, of verkooper van bloemen, klokspeler, orgelspeler*.
- ITALIE**, z. n., o., *van het Italie*. Een bekend land. Van hier *italiaan, italiaansch. De italiaansche taal*.
- ITTEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik ittede, heb geït.* Een zeeuwsch woord. Tot het huwelijk overhalen: *een weduw is best te itten, als zij noch met het lamper omhangen is.* [J. De Brune.]
- JUBELJAAR**, z. n., o., *des jubeljaars*, of *van het jubeljaar*; meerv. *jubeljaren*. Een plegtige feesttijd bij de Joden, die om het vijftigste jaar gevierd werd. Van het hebr. *iobel*. Zoo noemde men ook, sedert de tijden van Bonifacius VIII, het eerste jaar eener nieuwe eeuw. Het enkele *jubel* wordt, in de gemeenzame verkeering, ook gebezigd: *dit gebeurde, bij gelegenheid van het jubel*. Van hier ook *jubelfeest*.
- JUCHT**, z. n., o., *des juchts*, of *van het jucht*; meerv. *juchten*. Russisch leder, dat, op de eene zijde, rood en glanzig is, en sterk riekt. *Een bijbel in jucht gebonden*.
- JUFFER**, (*joffer*) z. n., v., *der, of van de juffer*, meerv. *juffers*. Verkleinwoord *juffertje, jufferken, jofferken*. Het woord is verbasterd uit *jongvrouw*. *Juffer* was eertijds eene benaming van adellijke jonge dochters: thans eene beleefde uitdrukking voor dochters van den burgerstand zelfs. In Gelderl. noemt men getrouwde vrouwen, die van eenig aanzien zijn, ook wel *juffers*. J. BARA noemt de onkuische Alimene *jufferslet*. Ook dragen een bedwarmer, een blok zonder schijf, en een paal of mast, die dun en lang is, dien zelfden naam. Van hier *jufferachtig, jufferlijk, jufferling, jufferschap*. Zamenstell.: *domjuffer, hofjuffer, kamerjuffer, staatjuffer*, enz.
- JUGCHE**, z. n., v., *der, of van de jugche*; zonder meerv. Bij Kil. *juche. Jus, jusculum*. In Gron. hoort men dit woord nog, waar men, door hetzelfde, een gebrek van dunheid verstaat. Koffij, die zeer dun is, draagt daar, om die reden, den naam van *jugche*.
- JUICHEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik juichte, heb gejuicht*. Zijne vreugd, door een luid geschreeuw, aan den dag brengen, en voorts in de hoogste maat vreugd gevoelen en die uiten. *Het volk juichte, zoodat het bosch weergalmde*. Het voorwerp des gejuichs drukt men uit met het voorz. *over*: *over den vrede juichen*. In den verhevenen stijl plaatst men dit ook in den derden naamval: *juicht Gode, gij gantsche aerde!* [Bijbelv.] Vond. *bezigd iemand te gemoet, of in het gemoet juichen*, voor al juichende iemand tegentreden: *mijn dochter juicht hem vrolijk in 't gemoet*. Het is een klanknabootsend woord, en het drukt, gelijk het gr. *αχαι* het natuurlijke geluid van uitgelatene vreugde uit. Dit geluid is bij de Grieken *ω, ωω*, bij de Lat. *io*, bij de Duits. *juch*.
- JUILEN**, onz. w, gelijkvl. *Ik juilde, heb gejuild*. Huilen: *de donder uitgerolt in 't ende mort en juilt*. [Vond.] Een klanknabootsend woord. Van hier *juiling*.
- JUIST**, bijv. n. en bijw., *juister, zeer juist*. Even, net: *de juiste grootte kan ik u niet zeggen. Juist zoo veel. Juist van pas. Juist geraden. Juist op denzelfden tijd.* [A. Harts.] *Is nu zijn hart en zin op Adam juist geval-*

len. [Vond.] Van hier *juistheid*. Hooft bezigt *just*. Van het fr. *juste*.

JUK, (*jok*) z. n., o., *des juks* of *van het juk*; meerv. *jukken*. In het algemeen, beduidt dit woord zamengebundene deelen, die bestemd zijn, om iets te dragen. In het bijzonder, een gebinde van planken en balken onder eene brug: *de brug heeft, door den ijsgang, twee jukken verloren*. In Groningerland noemt men kleine bruggen, over weteringen, *jukken*. Een houten werktuig, dienstig voor ossen, om te trekken: *den ossen het juk opleggen*. Fig., is het een staat van drukkende dienstbaarheid: *het juk der slavernije*. [Hooft.] *Een volk onder het juk brengen*. *Het juk verbreken*. *Het juk afwerpen*. *Het juk van moeite en zorg*. [L. Bake.] Een houten werktuig, op de schouders gelegd, om iets te dragen: *het groenvijf sloeg hem met het juk*. *Een melkjuk*. *Een juk ossen*, twee door het juk verbundene ossen, en voorts een paar: *vijf hondert jock ossen*. [Bijbelv.] Een *juk* heet ook, in de overzetting van den Bijbel, zoo veel land, als twee ossen, in eenen dag ploegen. Van hier het bedr. w. *jukken*, het juk opleggen: *gejukt* (beladen) *met glinstrend kroonengout*. [Vond.] Van hier ook *jukking*, *jukkingsen*; bij Hooft, voor zamengebonden planken en balken tot ondersteuning dienende. Zamenst.: *jukbeen*, (*jokbeen*), *jukgespan*, *jukgordel*, *jukriem*.

Juk (*jok*), Ker. *johhe*, *johche*, Notker *joh*, neders. *jok*, *jiik*, hoogd. *Joch*, Ulphil. *juk*, *gajuk*, angels. *juc*, *jeoc*, *geoc*, eng. *yoke*, *yaok*, lat. *jugum*, ital. *giogo*, sp. *jugo*, fr. *joug*, boh. *gho*, pers. *juk*, wallis. *juw*, finl. *juco*. Andere talen laten het keelgeluid weg, als deen. *aag*, zw. *ok*. Men denkt voor het naaste, dat alles afstamt van een woord, dat eene verbinding beteekende, zoo als *jungo* bij de Lat., waarmede het gr. *ζυγος* of *ζευγος* van *ζευγειν* overeenstemt.

JULIJ, z. n., m., de zevende maand in het jaar, die een en dertig dagen heeft, in den deftigen spreek- en schrijfstijl *hooimaand* genaamd. Het is eigenlijk de tweede lat. naamval van *Julius*, naar de oude gewoont. *Den derden van Julius* noemde men *den derden Julii*, *Julij*. Van hier, dat alle naamvallen dien uitgang behouden hebben: *in Julij*. De lat. naam is van *Julius Caesar* ontleend.

JUNIJ, z. n., m., de romeinsche naam der zesde maand des jaars, hebbende dertig dagen, anders *zomermaand*. Karel de Groote noemde haar *bracmanoeth*, braakmaand. Kil. kent nog dien naam. Men noemt haar ook *wiedemaand*. De lat. naam *Junius* zoude, naar de Godin Juno, volgens anderen, naar den ro-

meinschen burgemeester Junius Brutus, genoemd zijn.

JURK, z. n. v. *der jurk* of *van de jurk*; meerv. *jurken*. Een overtrek voor kinderen. Verkleinw. *jurkje*. Zamenst.: *morsjurk*, *smuljurk*.

JUST, zie *juist*.

JUT, een verbasterde naam van den beruchten Paus, Johannes de achtste. Van hier de spreekwijs: *dat zal te sint Jutmis gebeuren*, dat is nimmer, omdat men ter eer van dezen Paus, nooit mis gevierd heeft.

JUWEEL, z. n., o., *des juweels*, of *van het juweel*; meerv. *juweelen*. In het gemeen allerlei geslepen edelgesteente, in het bijzonder een diamant: *zij blinkt van juweelen*. *Gulden juweele*. [Bijb. 1477.] Overdr. zegt men van eene schoone juffer: *zij is een juweel*. Ook van ieder ander voortreffelijk mensch: *hij is een juweel van een mensch*. Voorts noemt men eene kostelijke, waarde, en aangename zaak een *juweel*. Van hier het onverb. *juweelen*: *een juweelen ring*. Voorts *juwelier*, (iemand die in juweelen handelt, of die edelgesteenten inzel) *juwelierster*. Deze beide woorden verliezen, door de schielijkheid van uitspraak, hunne oorspronkelijke, scherpe *ee*, als hoorende men gemeenlijk, *juwelier*, *juwelierster*. De naauwkeurige Kil. heeft hier *juweellier*, eene *l*, om den scherp te bewaren, te meer plaatsende. Zamenst.: *pronkjuweel*, *puikjuweel*. — *Juweelkoffer*, Six v. Chand. heeft van dit *juweel* een bedr. werkw. *juweelen* gevormd: *Apol zijn kar juweelende*, enz.

Juweel, hoogd. *Juwele*, neders. *ovele*, eng. *jewel*, zw. *juwel*. Men stelt, dat wij dit woord uit het fr. *joyau*, (oul. *joyaul*, middeleeuw. *jocale*) ontleend hebben; sp. *joijel*. De groote Salmasius meent, dat dit woord niet van *jocus*, *joculus*, *jocula*, iets, dat ons vergenoegen aanbrengt, zoude afstammen, maar van het arab. *johar*, een edelgesteente. Volgens Reitz is *juweel* van het gr. *κρυμμιον*.

IVOOR, z. n., o., *des ivoors*, of *van het ivoor*; zonder meerv. Elpenbeen. *Eene doos uit ivoor gedraaid*. Dichters gebruiken dit woord, om de blankheid en den netten vorm van iets uit te beelden. Zoo noemt Vondel de borsten van Eva *twee bronnen van ijvoor*. Van hier het onverbuigb. naamw. *ivooren*: *een ivooren kam*.

Kil. en Brune, een zeeuwsch schrijver, hebben hier de scherp-lange *oo*: *ivooren*; gelijk ook de Overzetters van den Bijbel, in de oudste drukken. L. ten Kate volgt Kiliaan niet, maar stelt, te regt, de zacht-lange *o*. De doorgaande uitspraak en de afleiding van het lat. *ebur*, *ebor*, staven deze spelling.

K.

K, de zevende medeklinker, gelijk zij de tiende letter van het *ABE*, naar de gewone rangschikking, uitmaakt. Zij is de laatste keelletter, naardien de *q* een overtollig letterteeken is. Zie voorts mijne nederd. Spraakk. D. I, § 40 en 41.

KA, zie *kaww*.

KAAG, z. n., v., *der*, of *van de kaag*; meerv. *kagen*. Een zeker binnenlandsch vaartuig. Zamenstell.: *kaagman*, een schipper, die eene kaag bevaart, ook *kaagschipper*.

KAAL, z., n., v., *der*, of *van de kaai*; meerv. *kaaijen*. Metselwerk aan het water, dienende voor eenen dijk of dam; ook een kleine dijk, in het algemeen. *Van deze kaaij*. [Vond.] *Het schip ligt aan de kaai*. In het fr. *quai*. Zamenstell.: *winterkaai*, *zomerkaai*. — *Kaaiboef*, een kruijer, die de schepen opwacht, *kaaidijk* (*kadijk*), *kaailooper*, *kaai-meester*.

KAALJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaalde, heb gekaald*. Een zeewoord, ook *toppen* genaamd. *De ra kaaijen*, is de nok, of het uiterste einde der ra, naar beneden trekken, en aan den mast binden, wanneer het schip te veel slingert, of door eene engte moet.

KAAK, z. n., v., *der*, of *van de kaak*; meerv. *kaken*. Verkl. *kaakje*, dat ook eene kleine taart aanduidt. Het been, waarin de kiezen en tanden geplaatst zijn. *In zijne kaak gevlogen*. [Vond.] Hierheen behooren de spreekwijzen: *stijf in de kaken zijn*, stout spreken. *Door de kaken jagen*, alles doorbrengen, opteren. *Uit de kaken*, het geweld, *des doods, des verderfs reddden*. *Met stijte kaken*, met onbeschaamdheid, *iets loochenen*. De kieuwen der visschen noemt men ook *kaken*. Van hier heet men de kieuwen der haringen uitsnijden, *haring kaken*. Anderen brengen dit tot het oude *kaak*, dat is ton; zoo dat *den haring kaken* dan eigenlijk zou beteekenen den haring invaten, inzouten; te meer, dewijl de kunst van het wel voorbereiden van

den haring juist daarin, en niet in het uitsnijden van de kieuwen, zou gelegen zijn. Van hier: *kaker*. Zamenstell.: *kaakmes*. Voorts eene wang: *de rimpels op de kaek*. [Vond.] *Zij kreeg eenen blos op de kaken*. *Ingevallene kaken*. *Als de eerste wol uw' kaaken van den baardt beschaauwen deé*. [Hooft.] Van hier de zamenstell.: *kaakbeen*, *kaakslag*. In het eng. is *cheek* eene wang.

KAAK, z. n., v., *der*, of *van de kaak*; meerv. *kaken*. Eene openbare plaats, waar misdadigers, aan eenen pilaar gebonden, tot schande te pronk staan, of ook gegeeseld en gebrandmerkt worden. *Aan de kaak komen, staan, zetten*. *Zijne seilen op de kaak te zetten*. [Hooft.] Wij hebben een verouderd woord *kaak*, fr. *caque*, dat eene soort van ton beteekent. Kiliaan leidt het daarvan af, uit hoofde der ronde gedaante van die steenen zuil, die tot zoodanige schandplaats verstrekt. Eindelijk is *kaak* ook een zeewoord, eenen rukwind aanduidende.

KAAL, bijv. n. en bijw., *kaler, kaalst*. Het tegendeel van ruig, beroofd van het noodige haar, zonder veders, of loof. *Een kaal voorhoofd*. *De jongen zijn nog kaal*. *Kale boomen*. *Een kale berg*, met geen boomen of struiken bewassen. *Een kale rok*, waarvan de eerste wolnoppen reeds afgesleten zijn. Fig., ontbloomt van het noodige, dat bij eene zaak past: *een kaal schip*, zonder wand. *Een kale boeg*, zonder ankers. *Eene kale reede*, zonder schepen. *Eene kale steng*, zonder mars. *Eene kale keuken*. In het bijzonder, geldeloos: *eene kale juffer*. *Een kale jonker, pronker*. *Hij is van den kalen adel*. *Hij is zookaal als eene luis*, gemeen spreekwoord, voor: hij is dood arm. *Iemand kaal maken, kaal plukken*. *Kaal worden*. Van de noodige gronden ontbloomt; in eenen verachtelijken zin: *dat is eene kale verontschuldiging*. Slecht van waarde: *een kaal middagmaal*. In zijne bedoeling te leur gesteld: *hij is er kaal*

afgekomen. Van hier : *kaalheid*, *kaalachtig*. Zamenstell.: *kaalhoofd*, *kaalhoofdig*, *kaalkin*, *kaalkop*, *kaaloor*, *kaalpoet*, eene duif met kale pooten, overdr., een, die geen geld heeft. Van dit *kaal* heeft men het zelfstandige *kalis*, voor iemand, die niet veel bezit, gemaakt. Hooft bezigt het : *een deel kalissen*.

Kaal, oul. *kaluw*, *kaluwe*, Notk. *chal*, pool. *golij*, nieuwpersisch *khal*, hoogd. *kahl*, lat. *calvus*. Misschien komt alles uit het hebr. *kalla* of *helak* glad, kaal zijn.

KAAM, z. n., v., der, of van de *kaam*; zonder meerv. De schimmel, die zich, als eene witte huid, op bier, wijn, azijn, enz. zet. Het heeft met *kim*, *kiemen*, eenen oorsprong. Kil. kent *kiemen*, dat thans *kamen* heet, dat is, *kaam* zetten: *het bier heeft gezaamd*. Voorts is hiervan *kaamachtig*, *kaamsel*, *kamig*.

KAAN, z. n., v., der, of van de *kaan*; meerv. *kanen*. Eene soort van middelmatig vaartuig, waarvan men zich, op de Elve, Oder, Wezer enz. bedient; zijnde zonder verdek. 'k *Zie den Wijsfel uit zijn kanen schudden maght van opgeleide granen*. [Vond.] *Kaan* is ook eene soort van mand.

Kaan, hoogd. *Kahn*, neders. *kaan*, deen. *kane*, zw. *kana*, fr. *canot*, eng. *canoe*, lat. *cymba*, bij Juven. *canna*. Het behoort tot het geslacht dier woorden, die eene holle ruimte beteekenen. De oudste kanen maakte men van uitgehoolde boomen, gelijk de Indianen nog hunne kano's doen.

KAAN, z. n., v., der, of van de *kaan*; meerv. *kanen*. Stukjes van allerlei uitgesmolten vet noemt men, in Geld. en Gron., *kanen*. Kil. vertaalt *kaan* door *arvina vilior ex balænis*.

KAAP, z. n., v., der, of van de *kaap*; meerv. *kapen*. Een stuk lands, dat, als een hoofd, in zee uitsteekt; een voorgebergte. *Bij de kaap van Aktium*. [Vond.] Bij uitnemendheid heet de groote uithoek van Afrika de *Kaap*. Van het fr. *cap*, it. *capo*, eng. *cape*, sp. *cabo*. Uit het lat. *caput*, een kop, hoofd. Eene groote houten baak, op eenen hoek lands, heet men, aan de Helder, ook *kaap*, anders *kaapstander*.

KAAP, z. n., v., der, of van de *kaap*; zonder meerv. Vrijbuit op zee. *Te kaap*, of *op de kaap*, *varen*. Zie *kapen*.

KAAR, z. n., v., der, of van de *kaar*; meerv. *karen*. Eene vischkaar. In eenige oorden van Nederland verstaat men er ook eene *kar* door. Zie dit woord.

KAAR, z. n., m. en v., des *kaars* — *der kaar*, of *van den* — *van de kaar*; meerv. *karen*. Een woord, dat bijna, reeds in onbruik geraakt en zoo veel is als lieve vriend, vriendin. Het is van het oude saks. *karen*, nu *keuren*, *kiezen*. Bij de lat. is *carus* eene benaming van eeneu lieven vriend. Bij Hooft vindt men: *beleidt bij den Hartog van Joijouse zijnen kaar*. Hij gebruikt ook het

verkleinwoord: *koning zonder kaarkens*, dat is gunstelingen. Ook bij Vond. leest men:

En wenschte lot en deel

Te hebben met haar kaartje,

En doot te zijn als Saartje.

Nog zegt men in sommige oorden van Nederland: *o! zij zijn zulke karen*, zulke vertrouwde vrienden. Kil. heeft: *kare*, *kaerken*, *cara*, *amica*.

KAARDE, z. n., v., der, of van de *kaarde*; meerv. *kaarden*. Eene distel in het gemeen: *wat lust heeft een ezel anders, als om kaarden af te weiden?* [De Brune.] In het bijzonder is het eene distel met zeer scherpe punten aan den top; van het lat. *carduus*. Men noemt dezelve *vollers*, of *weverkaarde*; dewijl men op sommige plaatsen van Europa, de toppen dezer plant, tot het hekelen van wol gebruikt. Van hier draagt het getande ijzeren werktuig, om wol te kammen, dien zelfden naam: *met kam en scherpe kaerd wol kemmen*. [Vond.] Ribben der artisjok en beet noemt men ook *kaarden*, fr. *cardes*. Zamenstell.: *kaardenbol*, *kaardendistel*, *kaardenmaker*, *kaardensteker*.

KAARDEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik kaardde*, heb *gekaard*. Wol wet de kaard bereiden. Van hier *kaarder*, *kaardsel*, *kaardster*.

KAARS, (*keers*) z. n., v., der, of van de *kaars*; meerv. *kaarsen*. Gedraaid katoen, met ongel of was omgeven, dienende tot licht. *Met maegegewasse kaers*. [Vond.] *Bij de kaars werken*. *De kaars loopt af*. *Er is een dief aan de kaars*. *De kaars snuiten*. *Iets met het uitbranden der kaars verkoopen*; wanneer de koop verrigt moet zijn, eer eene daarbij opgestokene kaars uitgebrand is. *Dat is zoo regt als eene kaars*, zeer regt. Van iemand, wien men, weldra, betrappen zal, zegt men: *hij vliegt al om de kaars*. Van hier, die een zacht doodbed heeft, en weinig of geen smert, in zijne laatste oogenbikken toont te hebben, bezigt men het vertrouwelijke spreekwoord *hij gaat uit als eene kaars*. Verkleinw. *kaarsje*. Zamenstell.: *nachtkaars*, *smeerkaars*, *stalkaars*, *waskaars*. *Kaarsbak*, *kaarsdief*, iets, dat de kaars doet afloopen, *kaarskist*, *kaarslade*, *kaarslemmet*, *kaarslicht*, *kaarsongel*, *kaarsmeer*, *kaarsnuiten*, *kaarsnuitsel*, *kaarsenmaker*, *kaarsenmakerij*, *kaarswerk*, enz.

Zeer waarschijnlijk van het lat. *cera*, was, gr. *κηρος*, middeleeuw. *ciergius*; welk woord, aanvankelijk, van de waskaarsen gebruikt werd, welke men, bij de openlijke eerdienst, aanstak.

KAART, z. n., v., der, of van de *kaart*; meerv. *kaarten*. Eene speelkaart. Van het lat. *charta*, papier. *Op kaarten, met kaarten spelen*, ook *kaarten genaamd*. *De kaarten doorschieten*, *omdeelen*, *afnemen*. *De kaart vergeten*. *Eene goede, kwade kaart hebben*. *Iemand in de kaart kijken*, deszelfs geheime aanslagen be-

spieden. *De gekken krijgen de kaart*, zijn gelukkig. *Eene kaart* is ookeene beknopte meetskundige afbeelding, hetzij van de oppervlakte der aarde, of van een gedeelte derzelve, eene landkaart; hetzij van het vlak der zee en derzelve bevaarbare en onbevaarbare gronden, eene zeekaart; hetzij van de sterrenbeelden, eene hemelkaart. *Eene afgezette kaart*, waarin onderscheidene kleuren de onderscheidene deelen der oppervlakte aantoonen. *Ik vind dat niet op de kaart*. *Die plaats ligt niet in de kaart*. In Zeeland zegt men *kaarten uitzetten*, of *iets in de kaart stellen*, voor, bij openlijke aanplakking, bekend maken, dat iets te koop is. Verkleinw. *kaartje*. Het onverb. bijv. n. is *kaarten: een kaarten huis*. Zamenstell.: *kaartgeld, kaartkooper, kaartspel, kaartspeler, kaartwinkel*, enz.

KAAS, (*kees*) z. n., v., der, of *van de kaas*; meerv. *kazen*. Gestremde melk, van hui gezuiverd, tot eenen klomp, door middel eens vorms, zamengedrukt; eene bekende lekkernij. *Hoewel ik die vette kaas perste..* [Vond.] Andere spijs draagt ook dien naam, als: *eijerkaas*, uit geronnene melk en eijeren. *Hoofdkaas*, hoofd vleesch, in de gedaante van eene kaas gevormd. Van het mannel. geslacht vindt men, bij Vond. en anderen, ook voorbeelden. Het meeste gebruik van den slependen uitgang *kaze, keze*, spreekt voor het vrouwel. Zamenstell.: *kaasboer, kaasbord, kaaszager*, een, die met kaas rijdt, overdr., een oud man, die nog na de meisjes omziet. Tuinm. meent, dat *kaaszager*, gezegd wordt voor *kasjager*, bij Kil. voorkomende, en bij denzelven ook *kasboef* genoemd, zijnde deze *kaaszagers*, of *kasboeven*, eigenlijk bedrivers, die voorgaven, heilige overblijfsels te bezitten, welke zij in een kasje omvoerden, en aan het gemeene volk om geld vertoonden; *kaaskamer, kaaskooper, kaasleb*, runsel, *kaastucht*, de sterke reuk der kaas, *kaasmat*, vorm, *kaasmarkt, kaasmes, kaasnap, kaasvat, kaasvorm, kaaswei, kaaswinkel, kaasworm, kaaswringel*. Verkleinw. *kaasje*, waarvan *kaasjeskruid*.

KAATS, z. n., v., der, of *van de kaats*; zonder meerv. Een woord in het kaatsspel gebruikelijk, beteekenende de plaats, waar de bal, na den eersten stuit, valt. Als men die plaats merkt, noemt men het: *de kaats teekenen*. *Ik teekende die kaats*. [Hooft.] Fig.: *hij weet de kaats wel te teekenen*, hij weet zijne rekening, tot zijn voordeel, goed te maken. Zamenstell.: *kaatsbaan, kaatsbal, kaatsdak, kaatsmeester, kaatsnet, kaatsspel, kaatszeef*.

KAATSEN, bedr. w., gelijkvl. *ik kaatste, heb ge-kaatsd*. Den bal in het kaatsspel slaan. *Ik kaats liever met het net, dan met de hand*. *Die kaats moet bal wachten*, scherts wordt met scherts betaald. Van hier *kaatser*.

Ons *kaatsen* komt overeen met het fr. *chasser*, eng. *to catch*, ital. *cacciare*, zw. *kasta*, goth. *kesan*, angels. *ceast*, in welke allen het denkbeeld van voortjagen, voortdrijven het heerschende is.

KAAUW, zie *kauw*. *Kaauw* is ook een zelfst. naamw. vr. *Kaauwsel, gekaauwde beet*.

KAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaauwde, heb gekaauwd*. Spijs met het gebit malen. *Spijs kaauwen*. Overdr.: *daar Ajax Ulijsses dit te kaauwen geeft*. [Vond.] *Het verledene leed kaauwen*, met smert herdenken. [Vond.] Van hier *kaauwer, kaauwing, kaauwsel*. Zamenstell.: *kaauwtanden*, een werkwoord.

KABAS, z. n., v., der, of *van de kabas*; meerv. *kabassen*. Een hengselkorfje van stroo, of biezen. *Zij leit vijgen in haer kabasse*. [Vond.] Van het fr. *cabas*.

KABASSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kabaste, heb gekabast*. Behendiglijk stelen: *gelijk Robert met het anker, dat hij docht te kabassen*. [Hooft.] *Ziet, dat gij draaden uit haar hair kabast*. [Hooft.]

KABELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kabbelde, heb gekabbeld*. Een klanknabootsend woord, uitdrukkende den zachten slag van het water, wanneer het bewogen wordt. *Het beekje kabbelt tegen den oever*. Vondel gebruikt het ook in eenen bedrijvenden zin: *akkers, die gekabbelt worden*, die, door den zachten slag van het water, eenigzins van onderen afgespoeld worden, en aarde verliezen. Van hier is *kabbeling*. Zamenstell.: *kabbelstroom* (bij Oud.).

KABEL, z. n., m., des *kabels*, of *van den kabel*; meerv. *kabels*; men bezigt ook het zamengest. *kabeltouwen*. Een dik touw, om het anker te houden, te hoegseren, schepen te vertuijen, enz. *Den kabel insteken*, door den ankerring vastmaken. *Den kabel vieren*, uitschieten. *Maak die kink uit den kabel*. *Er is eene kink in den kabel*, de zaak vindt tegenstand; in den vertrouwelijken spreektrant. *Dat is een kabel op zolder*, dat middel is nog ver te zoeken. Zamenst.: *kabelgaren, kabelgat, kabelkleed, kabeltouw*.

Kabel, hoogd. en neders. *Kabel*, fr. en eng. *cable*, middeleeuw. *caplum, cuplum*. Het gr. *καμινος* verklaart Suidas door een dik touw, schoon anderen ontkennen, dat dit een grieksch woord is. De hooge ouderdom ondertusschen van ons woord blijkt uit het hebr. *chabal*, dat een touw beteekent.

KABELJAAUW, z. n., m., des *kabeljaauws*, of *van den kabeljaauw*; meerv. *kabeljaauwen*. Een zeevisch, die gedroogd, onder den naam van stokvisch bekend is. *Eenen kabeljaauw tot twee en twintig gulden te betalen*. [Hooft.] Van hier *kabeljaauwsch*, een woord, uit de vaderlandsche geschiedenis genoeg bekend. Zamenst.: *krimpkabeljaauw, kabeljaauwvangst, kabeljaauwvisscherij*.

- Hoogd. *Kabeljau*, fr. *cabeliau*, deen. *kabliu*, middeleeuw. *cabellauwus*, *cabelgensis*. Onze nederlandsche ooren zijn anders aan *bb* gewend, *kabeljaaw*.
- KABINET, z. n., o., *des kabinets*, of *van het kabinet*; meerv. *kabinetten*. Een onduitsch woord, dat, in eenige oorden van Nederland, *kamnet*, *kammenet* wordt uitgesproken; van het fr. *cabinet*. Een schrijn, eene kas met verscheidene laden: 'k *ontsluit het kabinet*. [Hooft.] In het bijzonder eene kas, waarin zeldzaamheden der natuur en kunst bewaard worden. Wijders, een groot vertrek, waar die stukken aan de Liefhebbers vertoond worden: *het kabinet des konings bevat eene schoone verzameling*. Ook, bij overnoeming, de aldaar verzamelde zeldzaamheden: *zijn kabinet wordt verkocht*. Een geheim vertrek, voornamelijk, van Vorsten: *de koning liet hem in zijn kabinet brengen*. In het bijzonder de zaal, waar geheime zaken van staat beraadslaagd worden: *hij kent de geheimen van het kabinet*. In het gemeen eene afgezonderde plaats, waar men iets leert, hetwelk juist alle man niet weet: *weetenschappen gequeekt in 't kabinet van Venus*. [Hooft.]
- KABOUTER, z. n., m., *des kabouters*, of *van den kabouter*; meerv. *kabouters*. Een kleine knaap, of jongen: *laat die kabouters zich maar vermaken*. Met eene soort van verachting, iemand, die weinig aanzien heeft, en zich, door zijn gedrag, belagchelijk maakt: *een van die kabouters deed zijne triomfelijke intree*. [Hooft.] 't *Welk dien Kabouter eerst geholpen heeft te paard*. [De Decker.] In de geestenleer des ouden bijgeloofs is *kabouter*, of liever, *kaboutermannen*, eene soort van middelgeesten, die, des nachts, in de gedaante van kleine dwergjes, verschijnen, en allerlei huisselijke dienst bewijzen. Zulk eenen drol noemt men ook *bergmannetje*, omdat bergbewoners misschien het meest met die weldadige geestjes ophadden. In het hoogd. *Kobold*, dat met het middeleeuw. *gobelinus*, en het fr. *gobelin*, een bietebaauw, overeenkomt. Misschien komt het van het gr. *κοβαλος*, welk woord, door den Scholiast van Aristofanes, van eene soort van middelgeesten wordt uitgelegd. *Kil*, heeft zich ook op dit gr. woord beroepen, en verklaart het door eenen middelgeest, die de daden der menschen naáapt.
- KABUIS, z. n., v., *der*, of *van de kabuis*; meerv. *kabuizen*. Een klein vertrek, om wat voorraad te bergen; ook eene scheepskeuken. Zie *kombuis*. Van hier het zam. *kabuiskool*, bij verkorting *buiskool*.
- KAD, een zelfst. naamw., door Vond. in zijne vroege gedichten gebruikt: *noijt meel, noch olij faelde, in kruijcke, noch in kad*. Uit het verband blijkt, dat hij er eene flesch voor de olie door verstaat. Bij de Grieken is *καδος* een vat, om wijn in te doen, en *kad* bij de Hebr. eene kruik, flesch. Verkiest men het woord voor onze taal te bewaren, men diene het geslacht dan maar te bepalen, dat meest naar het vrouwelijke schijnt over te hellen. Zie *kit*.
- KADE, z. n., v., *der*, of *van de kade*; meerv. *kaden*. Een kleine dijk, anders *kaai*. *Achter de graftkade*. [Hooft.] Van hier het zamengest. *kadijk*.
- KADRAAI, z. n., v., *der*, of *van de kadraai*; meerv. *kadraaijen*. Een zoetelaars vaartuig, waarmede men bij de schepen, die op de reede liggen, waren uitvent. Van hier het werkw. *kadraaijen*, en het naamw. *kadraaijer*. Misschien uit *kade*, *kaai* en *draaijen*.
- KAF, z. n., o., *des kafs*, of *van het kaf*; zonder meerv. Het fijne afval van gedorschte granen. *Het lichte kaf*. [Vond.] *Het kaf uit het koren wannen*. *Er is geen koren zonder kaf*, hoe men ook zorg draagt, mengen zich nogtans slechten onder de braven. *Dat is kaf gedorscht*, dat is vergeefsch werk. Het schijnt, met *kappen*, uit eene bron te zijn.
- KAFFA, z. n., o., *van het kaffa*; zonder meerv. Trijp, zekere stof.
- KAGCHEL, z. n., v., *der*, of *van de kagchel*; meerv. *kagchels*. Een bekend werktuig, om in te stoken. *De kagchel stoken*. Zamenst.: *potkagchel*, *kagcheloven*, *kagchelpijp*. Dit woord luidt in het middeleeuw. *cugnolius*, ital. *coccia*, zw. *kakel*, pool. en hoogd. *Kachel*, boh. *kachtijk*. Wachter leidt het af van *καχλειν*, draaijen, Junius van *cacabus*. Anderen van *coquere*. Het is onzeker.
- KAJUIT, z. n., v., *der*, of *van de kajuit*; meerv. *kajuiten*. Eene verblijfplaats, op het achterschip, voor de Oppersten des vaartuigs, of voor andere Aanzienlijken. *De kajuit afshuren*. *In de kajuit*. [Hooft.] Zamenst.: *kajuitjongen*, *kajuitwachter*.
- In het deen. *kahijt*, fr. *cahutte*; waaruit blijkt, dat het woord uit *ka*, kouw, kooi, en *hut* zamengesteld is. In Zweden was *kajuta*, voorheen, een klein huis.
- KAK, z. n., m., *des kaks*, of *van den kak*; zonder meerv. Achterlast; in den onbeschaafden stijl. *Kak hebben*, aandrang gevoelen, om zijn gevoeg te doen. Ook drek, stront, gr. *κακκη*. *Kak maken*, eene lage uitdrukking, voor krakeel zoeken. *Er is kak aanden knikker*, er schuilt iets achter, dat niet goed is.
- KAKELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kakelde, heb gekakeld*. Een klanknabootsend woord, om het geluid van hoenderen, enz. na te baauwen. Ook wordt het voor snappen, veel spreken gebruikt, als het voortdur. werkw. van *kaken*, welk H. de Gr. nog bezigt: *waer bij getijckt gij best dat overtolligh kaken?* En Westerb.: *waer toe langh vergeefs gekaeckt?* Van hier *kakelaar*, (*kakeler*) *kakelarij*, *kakelster*. Zamenst.: *kakelbont*, dat is zoo bont,

als een hoen: *hij is kakelbont gekleed*, de kleur zijner kleedren maakt eene belagchelijke mengeling. Van kleuren, die verscheiden zijn, en niet bij elkander passen, gebruikt men dit woord.

KAKEN, *kaker*, zie *kaak* en *kakelen*.

KAKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kakte, heb gekakt*. Een woord, van kinderen veel gebruikt, als zij, door stoelgang, aan de behoefte der natuur voldoen moeten. Van hier *kakker, kakkertij, kaksel, kakster*. Zamenst.: *kakhiel*, (winterhiel) *kakhuis, kakhuisbril, kakhuisdeur, kakhuisveger*, (schoonmaker, lediger.) *kakkebed* (een kind, dat het bed bevuilt) *kakschool*, (school voor kleine kinderen), *kakstille* (een stilletje) *kakstoel*. In het gr. *κακαω*, lat. en it. *cacare*, eng. *to cack*, boh. *kakati*, deen. *kakte*.

KAKKERLAK, z. n., m., *des kakkerlaks*, of *van den kakkerlak*; meerv. *kakkerlakken*. Een gekorven diertje, dat veel in bakkerijen zich ophoudt, gelijk het ook de lading der schepen doorknaagt.

KAKKETOE, z. n., v., *der*, of *van de kakketoë*; meerv. *kakketoëen*. Eene soort van papegaai, die sterk schreeuwt.

KAKS, bijw., in den vrouwelijken spreektrant gebruikelijk. *Als kaks*, welstaanshalve, bij Oud., Westerb. en anderen. Hooft zegt in Ware-nar: *men zalder as kacs t' aevont op het hylik zitte*. Tuinm. zegt: *kak* schijnt ook geveinsd beduid te hebben; want *kac-kepeis* (bij Kil.) was een geveinsde vrede. Zoodat *als kaks* dan, bij veinzing, of in schijn, zoude beteekenen, bij Kil. ook *kak-kemik*,

KALABAS, (*kalebas, kalbas*) z. n., v., *der*, of *van de kalabas*; meerv. *kalabassen*. Een slach van pompoenen. Van hier *kalabas-flesch*.

KALAMIJNSTEEN, z. n., m., *des kalamijnsteens*, of *van den kalamijnsteen*; meerv. *kalamijnsteenen*. Eene soort van steen, waarmede men rood koper geel maakt.

KALAMINK, (*kalmink, kallemink*) z. n., o., *des kalaminks*, of *van het kalamink*; zonder meerv. Zekere wollen stof. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *kalaminken*: een *kalaminken hemd*.

KALANDER, z. n., v., *der*, of *van de kaland*; meerv. *kalanders*. Een zwart wormpje, dat het koren verslindt. *De kaland* legt hier *haer granen*. [Vond.] Om de voetmaat, en in de dagelijksche verkeering, bezigt men ook *klander*: geen *klander eet het koren*. [Hoogvl.] Zoo noemt men ook den glans, door drukking, op eenig stof gemaakt, in het fr. *calandre*. Van hier het bedr. gelijkvl. w. *kalanderen, klandereren*, glans op eenig doek maken. De winkel, waar dit geschiedt, is eene *kaland*. Van hier *kalanderder, klanderder, kalandenster, klanderster*. Zamenstel.: *kalandermolen, kalandersteen, kalandertafel*. Mis-

schien van *glans*. Het fr. *galant*, sierlijk, en ons oude *kalaansch*, heeft hiermede vele overeenkomst.

KALANT, (*klant*) z. n., m. en v., *des kalants* — *der kalant* of *van den* — *de kalant*; meerv. *kalanten*. Een koopvriend, of eene koopvriendin, iemand, aan wien men zijne waren gewoon is te slijten. *Zoo hellept mij het hof aan eenen hoop kalanten*. [Hooft.] *Hij heeft vaste kalanten. Kalanten krijgen, verliezen. Iemand zijne kalanten onttrekken*. Zamenst.: *jaarkalant, scheerkalant*, enz. Het gemeene zegwoord: *dat is een klant*, voor eenen snaak, eenen koddigen vent, schijnt het fr. *galant* te zijn. Ons woord *kalant* is uit het fr. *chaland*. Dan, wat beteekent dit woord eigenlijk? Het hoogd. *Kaland* beduidde eertijds eene broederschap van godsdienstige personen, zoo als vele zulke gezelschappen, in de dertiende eeuw, ontstonden; doch, die zich weldra eerder door smullen en brassen, dan door stichtelijke verrigtingen bekend maakten. De verzameling dier leden, op vaste tijden, noemde men met denzelfden naam. Van hier kan het woord de beteekenis aangenomen hebben van eenen vriend, die aan eenen ander iets gunt, en daarom dikwijls bij hem komt; en verder, iemand, die ons nering gunt en toebrengt. Ondertusschen is de oorsprong duister. Zoo ons woord met het hoogd. een zij, mag men, met Adelung, de bron in het lat. *calendae*, de eerste dag van iedere maand, zoeken. Althans, reeds in de elfde eeuw, heette *kalendae*, in Frankrijk, eene bijeenkomst der Geestelijken van eenen ring, dewijl zij telkens op den eersten dag van elke maand geschiedde.

KALEFATEREN, (*kalfateren, kalfaten*) bedr. w., gelijkvl. *Ik kalfaterde, heb gekalfaterd*. De reten van een vaartuig met werk breeuwen, met talk, pek en teer bestrijken, voor het indringen des waters; ook het schip lappen. *Hij kalfatert zijn lekke kiel*. [Vond.] *Ik moest mijn schip, in de eerste haven, laten kalfateren*. In den dagelijkschen wandel zegt men: *ik zal dat wel kalfateren*, ik zal dat wel stellen. Van hier *kalfatering*.

Dit woord luidt in het hoogd. en neders. *kalfatern*. zw. *kalfatra*, fr. *calfater, calfeutrer*, it. *calfattare*, middeleeuw. *calafatare*, nieuw gr. *καλεφατεω*. Men leidt het gewoonlijk af van het fr. *cale*, een scheepsbodem, kiel, en *fait*, it. *fatto*, versted, gemaakt.

KALLES, z. n., v., *der*, of *van de kales*; meerv. *kallessen*. Onduitsch woord, met den klemtoon op de laatste lettergreep, beteekenende eene zekere opene koets. Zamenst.: *postkales, reiskales*. Hoogd. *Kalesche*, fr. *cateche*, it. *kalessa*. Alles stamt denklijk van het slavon. *kolossa*, wagenwielen, al.

KALF, z. n., o., *des kalfs*, of *van het kalf*; meerv. *kalvers, kalveren, kalven*. Een jong

van sommige dieren. Zoo noemen de jagers een jong van een hert, onder het jaar, een *kalf*, een *reekalf*. In gewonere beteekenis, een jong van een rund. Het draagt dezen naam in het eerste jaar. Een *nuchteren*, een *gemest kalf*. Een *zoogkalf*. *Als de kalvers op het ijs dansen*, dat is, nooit. *Hij dempt den put, als het kalf verdrongen is*; hij komt met zijne hulp te laat. *Hoe komt het kalf bij zijnen maat?* hoe komt zulk een vriendenpaar te zamen? In de overzetting van den Bijbel komt het voor, in de beteekenis van eene jonge koe: *soo gij met mijn kalf niet haddet gepløegt*. Van hier het spreekw.: *metiemands kalf ploegen*, heimelijk van hem, met raad en daad, ondersteund worden. Oneigenlijk heet het jong van een gelijkend zeedier, *zeekalf*. Een jong, kinderachtig mensch: *hij is nog een regt kalf*. *Dat is een kalf, een goed kalf*, een zachte bloed. Een uitbraaksel, uitspuigsel: *hij heeft tweemaal een kalf gemaakt*. Van het overgeven op zee gebruikt men dit meest. Misschien, om de gelijkheid des geluids, bij het braken, met dat eens kalfs. en de voorovergebogene houding van het ligchaam, als krope men op vier beenen. Timmerlieden noemen den bovendrempel eener deur, den dwarsstijl, een *kalf*, en de drukkers, dus den ondersten dwarsbalk eener pers. Zamenst.: *kalfkoe*, die met kalf is, *kalfborst*, *kalfshoofd*, *kalfshuid*, *kalfskop*, *kalfskruid*, eene plant; *kalfsleër*, *kalfsnat*, *kalfsoogen*, groote oogen, *kalfsrib*, *kalfschijf*, (*kalverschijf*) *kalfschinkel*, *kalfsvel*, eig., en oneig., de trom: *men roert het kalfsvel*; *kalfsvleesch*, *kalfsvoet*, *kalverachtig*, *kalverknien*, knien, die naar binnen gebogen staan, *kalvertiefde*, eerste liefdedrift.

Kalf, hoogd. *Kalb*, Notk. en Willer. *chalb*, eng. *calf*. angels. *calf*, neders. *kalf*, deen. *kalf*, zw. *kalf*, *kalv*. Ihre leidt het woord af van het gallische *galba*, vet, geil, hebr. *chalb*. Anders is, bij Alberus, *galb* de bel van eenen hond. Misschien is het dan beter, dat de naam op het geluid dezer dieren zie, en dat dezelve daarom afstamme van *galpen*, nog, in Gron., van het geluid van schreiende kinderen gebruikelijk.

KALIBER, z. n., o., des *kalibers*, of van het *kaliber*; zonder meerv. Onduitsch woord, van het fr. *calibre*. Men verstaat er door de wijidte der ziel, of des monds van een geschut, of van een geweer; ook de doorsnede eens kogels. Een *stuk van klein kaliber*. In den dagelijkschen spreektrant gebruikt men het ook voor hoedanigheid: *dat is van slecht kaliber*.

KALIS, zie *kaal*.

KALK, z. n., m., des *kalks*, of van den *kalk*; zonder meerv. Gebrante steenen of schelpen, om, met water en zand gemengd, tot het metselen te gebruiken: *ongeleschten kalk*

met water stissen. [Vond.] *Kalk blusschen*. *Ongebluschte kalk*. *Kalk branden*. *Kalk beslaan*, *mengen*. *Levende kalk*, die met water nog niet gelescht is. Zamenst.: *kalkbak*, *kalkbrander*, *kalkbrok*, *kalkgruis*, *kalkkloet*, *kalkoven*, *kalkpot*, *kalkput*, eene plaats, waar men gebluschte kalk bewaart, *kalktob*, *kalkwater*. Het stamt af van het lat. *calx*.

KALKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kalkte*, heb *gekalkt*. Met kalk bestrijken.

KALKOEN, z. n., m., des *kalkoens*, of van den *kalkoen*; meerv. *kalkoenen*. Verkleinw. *kalkkoentje*. Een bekende, thans inlandsche, vogel: *Een gebradene kalkoen*. Van hier *kalkoensch*: een *kalkoensche haan*, *hen*. *Hij is zoo rood, als een kalkoensche haan*, zegt men van iemand, wien de boosheid in het gelaat stijgt. De punten onder de hoefijzers der paarden dragen, bij de smeden, den naam van *kalkoenen*. Kil. heeft *kalkoen*, *cornu pedis equini*. Het verkleinw. neemt men elders voor een glaasje, om alsemwijn enz. uit te drinken: *ik zal dat kalkkoentje op de lippen nemen*. Ondertusschen wordt de naam des vogels afgeleid van Calicut, zijnde de plaats, van waar hij eerst in ons land overgebracht is. Men noemt hem, deswege, *het kalikutsche hoen*, bij Vond. *kalikoet*.

KALLEMINK, zie *kalamink*.

KALLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kalde*, heb *gekald*. In Geld. bezigt men dit woord voor zamenpraten; ook voor zeggen: *wat kaltge?* d. i. wat zegte? De eerste grondbeteekenis is roepen: *So dat si calleden allegader om Philippe sinen vader*. [v. Maerl.] En deze beteekenis heeft het ook in het zweed., ijsl. en engel. — Hooft bezigt het voor vertellen: *hoort, hoe Palemon kalt*. Thans wordt het, in den zin van veel praten, snappen, gebruikt: *hoor haar eens kallen*. Van hier *kalter*, *kalling*, *kalster*. Zamenst.: *kallemoer*, *kalmoer*, *snapster*, *kallebaar*, *snapper*, *kalzucht*, enz. Eng. *to call*. Eenige gelijkheid heeft het gr. *καλεω* en het chald. *kal*. De boven aangehaalde overeenkomst met de verwantschape talen toont duidelijk, dat *kallen* geene verkorting van *kakelen* is, gelijk men wel eens beweerd heeft.

KALM, bijv. n. en bijw., *kalmer*, *kalmst*. Stil, van het weder op zee gesproken. *Eene kalme zee*. Fig., *eene kalme ziel*, die zich zelve, in rampen, bezit. Van hier *kalmte*, stilstand van wind: *wij hadden eene aangename kalmte op zee*. Oneig., stille gerustheid: *nu ontstond er kalmte in de ziel*. Rust van staatsberoerten: *dewijl men scheen de kalmte uit geenen anderen hoek te kunnen verwachten*. [Hooft.] Ital. *calma*, fr. *calme*.

KALMINK, zie *kalamink*.

KALMUS, z. n., m., van den *kalmus*: zonder meerv. Eene welriekende, inlandsche wortel van eene rietsoort, lies of leus genoemd.

Gemeene kalmus, in onderscheiding van den aziatischen. *Ingemaakte kalmus*. *De beste kalmus uijt verre lande*. [Bijbelv.] Van het lat. *calamus*, riet. Zamenst.: *kalmuswortel*.

KALOT, z. n., v., *der*, of *van de kalot*; meerv. *kalotten*. Verkleinw. *kalotje*. Een hoofddek-sel, een mutsje, fransch *calotte*, van het gr. *καλυπτος*, bedekt. Bij Homer. komt *καλυπτρα* voor, als een vrouwen hoofddek-sel.

KALUW, bijv. n. en bijw., *kaluwer*, *kaluwst*. Kaal. Verouderd woord. Van hier *kaluwaard*, die een kaal hoofd heeft: *een kaluwaert moet hem wachten van tuckebollen*. [De Brune.] Zie *kaal*.

KALVEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik kalfde*, *heb gekalfd*. Een kalf werpen. *Sijne koe kalfte*, *ende en misdraegt niet*. [Bijbelv.] Ook gebruikt Vond. het van merrien: *eer de merrien kalven*.

KALVEREN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik kalverde*, *heb gekalverd*. Een kalf maken, op zee overgeven, braken. Zie *kalf*.

KAM, z. n., m., *des kams*, of *van den kam*; meerv. *kammen*. Een zeer oud woord, dat het bovenste deel van iets aanduidt, bijzonder, als het tegelijk wat uitsteekt. Zoo heet, aan hoenders, een vleezig, gemeenlijk rood, in de lengte schietend, gekorven uitwas op den kop, *kam*. *Die haan heeft eenen drie-dubbelen kam*. *Den kam opsteken*. Oneig., voor moedig zijn: *den kam opsteken in dit perk*. [Vond.] *Hij heeft eenen rooden kam*, hij is boos. *Iemand in den kam zitten*, met bitse taal, zich tegen hem verzetten. Het uitstekende deel van eenen helm: *men kende geen pluimaedje als op den kam der helmen*. [Antonid.] Hiermede komt overeen het lat. *coma*, gr. *κομη*, het lat. *cumulus*, van het oude *cumus*, het fr. *cime*, *comble*, het middeleeuw. *camba*, een loren, het hebr. *komah* en *kamah*. In deze allen heerscht het denkbeeld van eene bovenstespitsheid. Tand, of korte staven, aan den kant van raderen, om in andere tanden in te grijpen, heeten ook *kammen*. Van hier het *kamrad*. Een werktuig, dat met zulke tanden voorzien is. Zoo noemt men eenen *kam* het werktuig, waarmede men de haren reinigt. *Een horen*, *ivoren kam*. *Een digte, holle kam*. *Met den kam reinigen*. Een werktuig, om wol te reinigen: *een wolkam*. *Men scheert edel en onedel over eenen kam*, men behandelt hen op eene wijs. Het werktuig, waarmede de wevers de draden der schering uit elkander houden, is bij ons insgelijks een *kam*. Voor aan het galjoen van een schip vindt men *den kam*, anders *uillegger* geheeten. Zamenst.: *kamborstel*, *kamhuis*, *kampot*. — *Helmkam*, *paardenkam*, *roskam*, *weverskam*, *wolkam*, enz.

KAMEEL, (*kemel*) z. n., m., *des kameels*, of *van den kameel*; meerv. *kameelen* (*kemelen*). Het vrouwel. *kameelin* (*kemelin*); meerv. *kamee-*

linnen (*kemelinnen*). Een bekend nuttig dier, dat zijn vaderland, in heete zandige landen, heeft, waar het, tot dragen van zware lasten, gebruikt wordt. Op de zuiderzee noemt men zeker zwaar werktuig, om schepen over ondiepten als heen te dragen, *kameel*. Het woord is uit het hebr. *gamel*, dat de naam van dit dier is, gr. *κάμηλος*, *camelus*. Zamenst.: *kameeldrijver*, *kameelshaar*, (*kemels-haar*) *kameelsrug*, enz.

KAMELEON, z. n., o., *des kameleons*, of *van het kameleon*; meerv. *kameleons*. Eene soort van haagdis, zich op boomen ophoudende. *Die, als 't kameleon, met menig slag van verwen zijn behulpen*. [Vond.] Men droomde eertijds van dit dier, dat het allerlei kleuren, naar mate der lichamen, waarop het lag, aannam, en van de lucht leefde. Beide is door Natuuronderzoekers valsch bevonden. Het vangt, met zijne lange tong, gekorvene diertjes en de verscheidenheid van bepaalde kleuren ontstaat uit de onderscheidene gesteldheid zijner driften. Het woord is uit het gr. *χάμαιλεων*, lat. *chamaeleon*.

KAMELOT, z. n., o., *des kamelots*, of *van het kamelot*; zonder meerv. Stof uit kameels of geitenhaar geweven; ook uit wol gemaakt, dat het vorige nabij komt. *Een mantel van gewatert blancketblauw kamelot*. [Vond.] Van hier het onverbuigh. *kamelotten*.

KAMEN, *kamig*, zie *kaam*.

KAMENIER, z. n., v., *der*, of *van de kamenier*; meerv. *kamenieren*. Kamerdienares van eene min of meer aanzienlijke vrouw, ook *kamenierster*, bij Kil. *kameriere*. Van hier het bedr. werkw. *kamenieren*, optooijen: *zij kameniert zich langer dan een uur*. Van *kamer*.

KAMER, z. n., v., *der*, of *van de kamer*; meerv. *kamers*, *kameren*. In den uitgestreksten en eigenlijksten zin, elke holle ruimte; in welke beteekenis het nog, in eenige enkele gevallen, gebruikt wordt. Zoo noemen de slaggers de holle ruimte voor het nierbed *de kamer*; van hier een *kamerstuk*. De achterste holte van eenen mortier, waarin het kruid geladen wordt, heet *eene kamer*, waarvan, in eenen anderen zin, *een kamerstuk*. De hol-ligheid in eenen zadel, of een haam, om het paard niet te drukken, draagt den naam van *kamer*. Een ingesloten ruim, zoo als het gat, waar de kabeltouwen, op het schip, rond geschoten liggen, is *de kamer*. Zoo ook *eene kruidkamer* op een schip. Oul. werd het ook voor een huis genomen, zoo als men nog te Utrecht heeft *de Staten kamer*. In eenen engeren zin beteekent het ieder vertrek, of afgeschoten gemak van een huis. Hierheen behooren de zamenst.: *kunstkamer*, *schatkamer*, *geweerkamer*, *muntkamer*. Het vertrek, waarin een Vorst woont. Van hier de zamen-gest.: *kamerdienaar*, *kamerheer*. Een

vertrek, waarin personen vergaderen, tot handhaving van openbare zaken, als de zamenst.: *aalmoezenierskamer, gildekamer, leenkamer, pleitkamer, pondkamer, raadkamer, regtkamer*, enz. Ook somtijds voor de personen zelve: *de kamer is gevolmagtigd*. Hierheen behooren die oefenscholen der dichtkunst, *de rederijderskamers*, zoo als er, voorheen, in ons Vaderland, verscheidene waren: *de Kamer, de Lavendelbloem*, met de spreuk: *uit levender jonst. De Kamer, het vijeboomken*, onder de spreuk: *het zoet vergaren. De oude Kamer, in liefde bloeiende*, enz. *De kamer de goudsbloemen*, onder de spreuk: *uit jonste begrepen*; en vele andere. — Een afgesloten vertrek, waarin men zich ophoudt, boven den grond: *zijne kamer houden. Hij slaapt in de bestreecke kamer*. [Vond.] Zamenst.: *achterkamer, benedenkamer, binnenkamer, bovenkamer, hangkamer, kelderkamer, kraamkamer, opkamer, slaapkamer*, enz. Een vertrek, om iets te zetten, te bergen, te verrigten, enz.: *broodkamer, kaaskamer, mangelkamer, poeijerkamer, schrijfkamer*, enz. Voorts zijn van hier de zamenst.: *kamerbewarer, (kamerbewaarder) kamerbezem, kamerdeur, kamergang, kamergeraas, kamergeregt, kamerkat, gekamerd meisje, kamerkruid*, eene plant, *kamerling*, eerste bediende van eens Vorsten kamer, *kamerpot, kamerspel, kamerstoel*, enz. Schoon het woord vrouwel. is, wordt het, in een enkel geval, mannel. gebruikt: *binnen 's kamers*.

Kamer, hoogd. *Kammer*, Ker. *chamara*, Olf. *kamaru*, Tatian. *kamara*, Notk. *chamer*, eng. *chamber*, fr. *chambre*, ital. *camera*, lat. *camera*, gr. *καμαρα*, eene verwelfde plaats. Men leidt het gewoonlijk af van het oude brittan. *cammo*, ik maak gebogen, gr. *καμπω*. Adelung wil, dat het slechts eene hardere uitspraak van *heim*, bedekt, verborgen, zoude zijn. *Kamer* zoude dan eene plaats beduiden, waar men iets verbergt, of kan verbergen.

KAMERAAD, z. n., m. en v., *des kameraads* — *der kameraad*, of *van den* — *de kameraad*; meerv. *kameraden*. Het vrouwel. is ook *kameraadsche*. Eigenlijk iemand, die met ons, onder een dak woont, een bediende; wijders, een maat, medemakker, medgezel. Van het fr. *camerade*; schoon het eigenlijk van ons woord *kamer* afstamt. Het beduidde eerst soldaten, die met elkander eene kamer bewoonden. Dikwerf wordt nog een soldaat, dien men roept, zonder den naam te kennen, *kameraad* geheeten.

KAMEREN, bedr. w. gelijkvl. *Ik kamerde, heb gekamerd*. Op eene kamer houden: *hij kamert, in de stad, een meisje*. Op eene kamer sluiten: *men kamerd' hem, daar Biron gelegen had*. [Hooft.]

KAMFER, z. n., v., *der, of van de kamfer*; zonder meerv. Hars van den kamferboom, in Japan groeiende: *nu zien we de kamferboomen de kamfer schreien*. [Anton.] Eenigen leiden het woord af van het hebr. *copher*, anderen van het arab. *caphur*. In het nieuwgr. is het *καφουρα*.

KAMILLE, z. n., v., *der, of van de kamille*, meerv. *kamillen*. Eene bekende plant met welriekende bloemen. Van het lat. *chamomelum, chamomilla*, gr. *χαμαιμηλον*.

KAMIZOOL, z. n., o., *des kamizools, of van het kamizool*; meerv. *kamizolen*. Een kort onderkleed onder den rok. Uit het fr. *camisole*, van het middeleeuw. *camisia*, een hemd, en, in verderen zin, elke bedekking van het lichaam, bij Suidas *καμισον*, boh. *kamizola*, pool. *kamizela*.

KAMMELING, z. n., v., *der of van de kammeling*; zonder meerv. Korte, uitgekamde wol. Het schijnt den uitgang *ling* achter het woord *kam* te plaatsen, of een naamw. van het voortd. werkw. *kammelen* te zijn.

KAMMEN (*kemmen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik kamde, heb gekamd*. Van *kam*. Met den kam in orde maken: *het haar kammen. Wol kammen*. Met den kam reinigen: *ik ben nog niet gekamd*. Met den kam vangen: *luizen kammen*. Dichters gebruiken dit woord oneigenlijk, van het water: *baren, golfjes, kemmen*. Trouwens, in dien figuurl. zin, wil het gebruik *kemmen*, voor *kammen*: *om d' oneffe vloën te kemmen*, (stil en effen te maken). [Hooft.] Van hier *kammer*. Dit woord luidt in het angels. *caemban*, eng. *to comb, to kemb*, deen. *kämme*, hoogd. *kammen*, zw. *kaemma*, opperd. *kampeln*. Het lat. *comere*, dat vooral van den opschik van het hoofdhaar gebezigd wordt, komt hiermede overeen.

KAMOESLEER, (*kamuisleër*) z. n., o., *des kamoesleërs, of van het kamoesleër*; zonder meerv. Zwart geverwd leër, waarvan men rouwschoenen plagt te maken. Van hier het onverb. *kamoesleëren*. Misschien van het fr. *chamois*, zeemleër, bereid geitenleër. *Leër* is zamengetrokken van *leder*, en heeft de zacht-lange e.

KAMP, z. n., m., *des kamps, of van den kamp*; meerv. *kampen*. Een veld, een stuk land, van eene onbepaalde grootte, dat afgegraven of omtuind is: *in eenen kamp vol boomen*. [Hooft.] *Ik heb dien kamp met rogge bezaaid. Een zaaikamp. Een kamp lands*. Van het lat. *campus*.

KAMP, z. n., m., *des kamps, of van den kamp*; het meerv. *kampen* is weinig in gebruik. Eene streving, om zijne wederpartij door sterkte te overwinnen; een dadelijke strijd, waar man tegen man vecht. *Tot den kamp bekoren*. [Vond.] *Ik geef den kamp gewonnen*. Een gevecht tusschen meer personen in eene beslotene plaats: *gerust den kamp aan-*

schouwen. [Vond.] Het wordt ook als een bijw. gebruikt voor gewonnen: *iets kamp geven*, opgeven, gewonnen geven; ook voor effen, in het spel gebezigd: *het is kamp*. *Wij zijn kamp*. *Wij zullen kamp spelen*. *Kampop*; dat is *kampop*.

KAMPANJE, z. n., v., der, of van de *kampanje*; meerv. *kampanjen*. Het verdek boven de hutten der schepen, aan den achtersteven: *Eneas sliep op de kampanje*. [Vond.] Het is zeker een vreemd woord, en schijnt uit het fr. *campagne*, eene vlakke landstreek ontstaan te zijn. Doch, wat betrekking hebben die twee woorden op elkander? Misschien moet men hier eene uitstekende hoogte in het oog houden, en het met *kam*, dat ook *kamp*, ergens, is uitgesproken, en het middeleeuw. *camba*, een toren, tot eenen oorsprong brengen.

KAMPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kampte, heb gekampt*. Streven om zijne wederpartij te overwinnen, wanneer man tegen man vecht: *ik kampe alzo, niet als de lucht slaende*. [Bijb.] Ook wordt het van meer personen gebruikt, die in eene beslotene plaats vechten. Ook gebruikt men het van kinderen, die elkander, in eene of andere zaak, de loef pogen af te steken: *op de school kampten zij, wie best konde schrijven*. E. Kool bezigt het bedr., voor betaald zetten: *zo ver vergeet u niet, om 't leed aan uw geschied, met leed te willen kampen*. Van hier *kampgevecht*, *kamphaan*, (vechthaan) *kampvechten*, *kampvechter*, (het oude *kampioen*).

Kampen, Ker. *chamfan*, neders. *kâmpen*, deen. *kâmpen*, hoogd. *kâmpfen*, wallis. *campa*, angels. *campian*, middeleeuw. *campire*. Wachters afleiding van *kam*, *cham*, dat, in de Salische wetten, eene hand beteekent, is niet onwaarschijnlijk, naardien de eigenlijke aard van een kampgevecht was, elkander, door worstelen en wringen, onder de voet te werpen.

KAMPERFOELIE, z. n., v., der, of van de *kamperfoelie*, zonder meerv. Geitenblad. Van het lat. *caprifolium*.

KAMPERNOELIE, z. n., v., der, of van de *kampernoelie*; meerv. *kampernoelies*. Paddestoel, duivelsbrood. Fr. *champignon*.

KAMPERSTEUR, z. n., m., des *kampersteurs*, of van den *kampersteur*; zonder meerv. Eene zekere spijs, die de plaats van steur zoude vervangen; namelijk harde eijeren met mosterd.

KAMUIS, bijw. n. en bijw., zonder trappen van vergrooing. Ingedrukt van neus, zoodat de neusgaten naar boven gebogen staan; platneus. *Kamuzie geitjes* zijn bij Vond., *simae capellae*. Overdr.: *al stooten wij ons hoofd, wij moeten niet terstont kamuijs van daer wijcken*. [De Brune.] In het fr. *camus*, eng. *camoys*. Het lat. *camus* wordt, door Isidor.,

verklaard door een nijptuig, op den neus van fiere hengsten, waarmede men hen teugelt. In het gr. *κῆμος*, *καμος*, van *καμω*, *καμνω*, ombuigen, krommen. *Camurus* is krom, bij de Latijnen.

KAMUISLEER, zie *kamoestleer*.

KAN, z. n., v., der, of van de *kan*; meerv. *kannen*. In het gemeene leven, een vat uit hout, steen, tin, koper, of blik gemaakt, om vloeibare lichamen in te doen, met een lid, of deksel, en een oor, of handvat: *in de kan*. [Vond.] Eene zekere geijkte maat voor wijn, sterkendrank, bier enz.: *hij kocht twee kan brandewijn*. In 't *vegen*, uitleiden, van de *kan*. [De Decker.] *Bij de kan verkoopen*. *Van de kan houden*, op den drank verslingerd zijn. *Hij heeft te diep in de kan gekeken*, te veel gefept. *Hij wil altijd het onderste uit de kan hebben*, hij is te begeerlijk. Zamenstell.: *kannegeluk*, het onderste uit de kan, *kannelid*, *kannenwasscher*; *azijnkan*, *bierkan*, *drinkkan*, *koffijkan*, *melkkan*, enz. Het behoort, even als het lat. *canna*, een riet, tot het groote geslacht der woorden, die, in het gemeen, eene holle ruimte beteekenen. Zie *Kaan*.

KANAAL, z. n., o., des *kanaals*, of van het *kanaal*; meerv. *kanalen*. Eene buis, goot, gegravene waterleiding. Het bed van eenen vloed, eene zeeëngte. Zoo heet, bij uitstek, die zeeëngte, die Frankrijk van Engeland scheidt: *in het kanaal overliep hen een storm*. Ook wordt het oneigenlijk gebezigd: *ik heb dat uit een zeer goed kanaal*, uit eene goede hand, ik kan daarop staat maken. Van het lat. *canalis*.

KANALJE, z. n., v., der, of van de *kanalje*; meerv. *kanaljes*. Een laag schimpwoord, om het slechste volk te beteekenen; zonder meerv.: *daar woont kanalje*. Ook gebruikt men het voor eenen enkelen persoon: *zij is eene regte kanalje*. Van het fr. *canaille*.

KANARIE, z. n., v., der, of van de *kanarie*; meerv. *kanaries*. Een bekende vogel, uit de kanarische eilanden in Europa gebracht. Zamenst.: *kanariesuiker*, *kanarievlugt*, *kanarievogel*, *kanariesaad*, enz.

KANASTER, (*knaster*, *kanasser*, *knasser*, *kannasser*) z. n., m., des *kanasters*, of van den *kanaster*; meerv. *kanasters*. Eigenlijk de naam van eene uit riet (*canna*) gevlochtene kist, waarin eenige voortbrengsels van vreemde Landen, en inzonderheid, de beste soort van rooktabak, *varinas* genoemd, tot ons overgevoerd worden. *Ik heb van dien varinastabak honderd knasters gekocht*. Ook draagt die tabak zelf, in de dagelijksche taal, dezen naam: *dat is regte kanaster*. Wanneer men, al boertende, het geringste boven het beste wil verheffen, zegt men: *dat is andere tabak dan kanaster*.

KANDEEL, z. n., v., der, of van de *kandeel*; zonder meerv. Een aangename, warme drank,

aan Kraamvrouwen gewoonlijk toegediend, en uit wijn, suiker, kaneel, en eijerdoren toegemaakt, bestaande: *wij noodigen u op de kandeel*. [Hooft.] In Groningen zegt men *het kandeel*. Hoogstr. en Halma verkiezen ook dit geslacht. Insgelijks vindt men bij Hooft: *ingenomen hebbende haar kandeel*. Voorts schijnt het woord van het fr. *chandeau* te zijn. Van hier *kandeelmaal*, *kandeelpot*, *kandeelwijn*.

KANDELAAR, z. n., m., *des kandelaars*, of *van den kandelaar*; meerv. *kandelaars*, *kandelaren*. Een werktuig, waarop men eene kaars zet. *Toegelicht van gulden kandelaar*. [De Decker.] *Het licht staat op den kandelaar*, de waarheid wordt zonder een deksel vertoond. Zamenstell.: *kandelaarspijp*. In het fr. *chandelier*, van het lat. *candela*, eene kaars.

KANDIJ, z. n., v., *der*, of *van de kandij*; zonder meerv. Suiker, die tot kristal is geschoten. *Witte*, *bruine kandij*. Zamenst.: *kandijpot*, *kandij-suiker*, *kandij-siroop*. Wij hebben dit woord van het fr. *candir*, ital. *candire*, in suiker inleggen.

KANEEL, z. n., o., *des kaneels*, of *van het kaneel*; zonder meerv. Zekere indische boomschors. *Zij proeft welriekend pijpkaneel*. [Vond.] Van hier het onverb. kaneelen: *maar geen kaneelen vieren*. [Hooft.] Zamenstell.: *kaneelboom*, *kaneelkoekje*, *kaneelpijp*, *kaneelstok*, *kaneelsuiker*, *kaneelwafel*, *kaneelwater*, *kaneelwijn*. Uit het fr. *canelle*.

KANEFAS, z. n., o., *van het kanefas*; zonder meerv. Eene soort van ruw, ongebleekt lijnwaad; ook geweven katoen, met verhevenc strepen: *een waterslang van veertien ellen beste kanefas*. [Zorgdrag.] Uit het fr. *canevas*. In de middeleeuwen was *canevadium* eene soort van hennepdoek, van het lat. *cannabis*, hennep.

KANKER, z. n., m., *des kankers*, of *van den kanker*; zonder meerv. Eene invretende kwaal aan het ligchaam. *Bloedende kanker*. *Iemand aan den kanker snijden*. Eene kwaal aan vruchtboomen: *die boom heeft den kanker*. Oneig., een inkruipend kwaad: *het licht, dat den kanker der Schriftgeleerden aanwijst*. [Vond.] Van het lat. *cancer*, dat eenen kreeft en kanker aanduidt, om dat dit kwaad bij eenen voortkruipenden kreeft vergeleken wordt, die, met zijne scharen, alles rondom zich aangrijpt en verteert.

Van hier *kankerachtig*, en het onz. gelijkvl. werkw. *kankeren*, dat, bij Hooft, in eenen figuurlijken zin voorkomt: *het zeer kankerde vorder en vorder*. Zamenstell.: *kankerbloem*, *kankerkruid*.

KANON, z. n., o., *des kanons*, of *van het kanon*; meerv. *kanonnen*. Een woord, in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk, voor een stuk geschut. Van hier het onduitsche *kanonnier*; van het fr. *canon*.

KANS, z. n., v., *der*, of *van de kans*; meerv. *kansen*. Eene schijnbare gelegenheid. *Zoo troost ik mij de kans*. [Vond.] *Dubbele kans*. *Kommertijker kans hebben*. [Hooft.] *Ik heb geene kans*. *Eene kans wagen*. *De kans is aan 't keeren*. *Fluks keert de kans*. [M. I. Tijdw.] *De kans is verkeerd*. *Zijne kans verkrijgen*. *Anderen de kans afzien*. *De kans verlopen*. [Hooft.] *De kans verliezen*, *kwijt zijn*, *winnen*. — In het fr. en eng. *chance*. Bij Kil. is *kans*, *kansse*, ook een dobbelsteen, en een gooi, met dobbelsteenen. Van hier het werkwoord *kansen* (*alea ludere*): *gedobbelt en gekanst*. [Bredero.] Zamenstell.: *kramerkans*, *krijgskans*, enz.

KANSEL, z. n., m., *des kansels*, of *van den kansel*; meerv. *kansels*. Eigenlijk eene, door hekwerk, afgeslotene plaats, van het middeleeuw. *cancellus*, dat bijzonder te kennen gaf het koor der kerk, hetwelk met hekwerk van het overige deel was afgescheiden; in het eng. *chancel*. In dat koor bragt men denkelijk, den preekstoel, waarvan het woord bij ons, thans, een verheven gestoelte aanduidt, van welk redevoeringen tot het volk gehouden worden. *Den kansel beklimmen*. Zamenstell.: *kanselrede*, *kanselstijl* Van hier het onduitsche woord *kanselarij*, van het vr. geslacht: *kanselarij*. [Hooft.] Eigenlijk eene plaats met traliën afgesloten; maar het is, in het bijzonder, bij ons eene plaats, waar openbare papieren van algemeen aanbelang, boeken en oorkonden bewaard worden. Van hier het ond. *kanselier*.

KANT, z. n., m., *des kants*, of *van den kant*; meerv. *kanten*. Eigenlijk de scherpe zijde van iets: *houd het vat op zijnen kant*. *Hij stiet zich aan den kant van de tafel*. Iets, dat afgebroke kanten heeft, eene homp: *een kantbrood*. Wijders, de uiterste zijde of vlakke van iets, de rand: *het viel op den kant van het water*. *Aan den seekant wonen*. *Langs den kant vuren*. *Dat raakt kant noch wal*, dat komt in het geheel niet bij. Eene zijde in het algemeen; en, nog verder, elke oord: *hij is naar den kant van Frankrijk vertrokken*. *Hij woont aan dien kant*. *Gij moogt aan dezen kant uw schoonste in schaduwe eeren*. [Vond.] *De volle neiging van zijn hart wendt zich naar den kant van de Godsdienst*. In dezen zin neemt het de volgende voorzetsels aan: *aan alle kanten*, alom. *Men schreeuwt dit aan alle kanten uit*. *Ga aan eenen kant*. *Zich aan eenen kant begeven*. *Dat werk moet aan eenen kant*, het moet gedaan zijn. *Het vaatje op zijnen kant zetten*, uitdrinken. *Het kost aan den kant van* (omtrent) *duizend gulden*. *Ik zal het over alle kanten bezien*. *Het staat op zijnen kant*, er zal, binnen kort, verandering voorvallen. *Het is een stuivertje op zijnen kant*, het gebeurt niet ligt. *Van kant raken*, sneuvelen. *Iemand van kant*

helpen, dooden. *Van weerkanten*, wederzijds. Verkleinw. *kantje*: om het kantje heen praten. Van hier *kantig*; voorts *achtkantig*, enz. Zamenstell.: *binnenkant*, *buitenkant*, *duinkant*, *stootkant*, *waterkant*, *zelfkant*. — *Kantbeitel*, *kantteekening*, *kantspier*, in een vaarttuig, bij de wang van het schip geplaatst.

KANT, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eigenlijk, dat nette hoeken, kanten heeft; voorts, fraai: *dat staat kant*. *Dat is een kant vertrek*. *Alles is kant en klaar*. Dat naar den kant smaakt. Zoo noemt men vaatschen wijn: *hij is geweldig kant*. Op den kant gezet, dwars: *het zeil kant zetten*. Voorts is dit bijv. naamw. in zamenst. alleen gebruikelijk: *achtkant*, *driekant*, enz.: *een driekante hoed*.

KANT, z. n., v., der, of van de kant; meerv. *kanten*. Spelde- of naaldewerk. *Brabandsche kant*. *Kloosterkant*. Van hier het onverb. *kanten*: *eene kanten muts*. Zamenst.: *kantboordsel*, *kantdoos*, *kantwerk*. Zij is, om hare spitse hoeken, met *kant* uit eenen oorsprong. *Kant*, in den eersten zin, is, in het hoogd. en neders., *Kante*, deen. en zw. *kant*, it. *canto*, *cantone*, fr. *coin*. De hooge ouderdom van dit woord blijkt uit het gr. *καρβος*, een hoek, in het bijzonder de hoek van het oog.

KANTEEL, z. n., m., des kanteels, of van den kanteel; meerv. *kanteelen*. Eene borstweering, die op den kant, rondom ingekorvene schietgaten heeft. *Eenen kanteel der vesten inkrijgen*. [Hooft.]

KANTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kante*, heb gekant. Eenen kant aan iets maken: *eenen steen kanten*. Oneig., *zich kanten*, met tegen: *ik kant mij daartegen*, ik verzet mij tegen die zaak. Het voortdur. w. *kantelen* is eenen anderen kant boven brengen: *eenen balk kantelen*; anders *kenteren*.

KANTOOR, z. n., o., des kantoor, of van het kantoor; meerv. *kantoren*. Een schrijfvertrek: *hij zit in zijn kantoor*. Een zijvertrek in een voorhuis, ook *kantortje* genaamd. Een kabinet, waarin men schrijf- en rekenboeken opsluit: *het kantoor glad wrijven*. Een openbaar gebouw, waar 's Lands gelden liggen, ontvangen en uitgegeven worden: *geld op het kantoor ontvangen*. De openbare handelhuizen der Europeërs, in Indië, dragen ook dien naam: *de Hollanders hebben, in Indië, vele kantoren*. Van hier *postkantoor*; *kantoorbediende*, *kantoorinkt*, *kantoor-knecht*, *kantoorpen*, *kantoor-schrijver*, enz. Uit het fr. *comptoir*, it. *contoro*, hoogd. *Contor*, *Comptor*, *Comtor*. Sommigen schrijven, in onze taal, *comtoir*.

KANTSHAAK, z. n., m., des kantshaaks, of van den kantshaak; meerv. *kantshaken*. Eigenlijk een ijzeren haak, om zware lichamen, welke men kantelen wil, daarmee aan eenen anderen kant aan te grijpen. In den

onbeschaafden stijl zegt men: *iemand bij de kantshaken grijpen*, iemand aanpakken. Men hoort het gewoonlijk *kantshaken* uitspreken. KAOS, zie *chaos*.

KAP, z. n., v., der, of van de kap; meerv. *kapen*. Verkleinw. *kapje*. Een oud woord, dat, in den uitgebreidsten zin, de bedekking, de uiterste bekleeding van iets te kennen geeft, komende met het hebr. *tabah*, *tab-a*, en het lapl. *kappod* overeen. In het bijzonder eene bovenste, ronde bedekking: *de kap van den schoorsteen*. Voorts opperste bedekking, het denkbeeld van rondheid niet in acht genomen zijnde: *de kap van eene kas afnemen*. *De trotsche Schouwburg heft zijn spitse kap nu op*. [Vond.] Verder een deel der kleeding; zoo als dit woord, eertijds, aanduidde een wijd bovenkleed, als eenen mantel, in het middeleeuw. *capitium* en *capa*, ijsl. *kaapa* genoemd, gedragen door vorstelijke personen. Zoo zegt Koning Henrik, bij Hooft, van zich zelve: *niet uitgestreken met kap en rappier*. Vooral een gewaad van aanzienlijken in de kerk: *op de kap des Kardinaals te laten vallen*. [Hooft.] Van hier *eene monnikskap*. *Zich in de kap steken*; *de kap aanschieten*, monnik worden. *Een Franciscaner monnik wordt in de kap onthalt*. [Hooft.] *De kap op den tuin hangen*, het monniksleven verlaten. *Er schuilt veel boeverij onder de kap*, onder het momaangezicht der vroomheid wordt veel kwaad bedreven. In eenen naauweren zin, een hoofddekzel. Voorheen werd het woord, in alle europesche talen, voor eenen hoed gebruikt, zoo als nog het angels. *caeppe*, eng. *cap*, fr. *chapeau*, wallach. *kapella*. Thans gebruikt men het voor een vrouwenhulsel, vooral in Noordholl.: *zich de kap zetten*. Aan eenen vrouwenmantel, heet het aangenaaide hoofddekzel *de kap*: *de kap over het hoofd trekken*. Dergelijke dragen nu nog veel de monniken. Van hier *iemand de kap vullen*, hem wat wijs maken. *In de kap geleid worden*, bedrogen worden. *De kap trekken*, eene pots spelen; ook in den gemeenen spreektrant, voor stout, ook voor onrustig zijn, van kleine kinderen: *hij heeft, van nacht, de kap getrokken*. — *Iemand de kap verzetten*, anders, de ooren wasschen. Het verkleinw. *kapje* beduidde, voorheen, eene kalot der leeraren: *hij droeg geene paruik, maar een kapje*. Het teeken van zamentrekking, dat men somtijds boven eenige woorden bezigt, als: *geboón*, *goón*, noemt men een *kapje*. Zamenstell.: *kapraaf* (*kaprave*), dakspaar, *kapstander*, topstander, *kapstok*. Dit woord luidt, in het zw., *kappa*, hoogd. *Kappe*, eng. *cap*, ital. *cappa*, hoheem. *kape*, lat. *cappa*, gr. *καππα*.

KAPEL, z. n., v., der, of van de kapel; meerv. *kapellen*. Eene kleine kerk: *hij predikt in de kapel*. Een afgeschoten hoek in eene grootere

kerk: *hij ligt in de kapel begraven. Met de kapel van 't koor.* [Hooft.] Van hier het onduitsche *kapellaan*, kapelpriester, bijpriester. Voorts *kapelmeester*, die het opzigt over de kapelmuziek heeft, *kapelmeesteres*: *eerwaardige kapelmeest'eres van Sions zangerige reijen.* [M. I. Tijdw.] Du Fresne teekent aan op *capa*, *capella*, dat, gelijk wij gezien hebben, het woord *capa*, *kap*, voorheen eene soort van kleedij was, die het hoofd mede bedekte; zoo dat *capella* eene zoodanige kleine kap was. Nu maakten de fransche koningen, van de kap des heiligen Martens, een bijzonder heiligdom, voerden haar alom met zich, en benoemden eenige personen als opzieners daarover, die, in den aanvang, *kapellanen* genoemd werden. Het duurde niet lang, of de plaats, waar dat heilige overblijfsel, met andere heiligdommen, bewaard werd, kreeg denzelfden naam van *kapel*; en zoo werd allengs elk bedehuis met dien naam vereerd. Van hier blijkt ook, dat de spelling *kapel* voor *kappel* de keur verdient. — In roomsche landen dragen de huisjes aan de gemeene wegen, waarin Heiligen voorgesteld worden, insgelijks den naam van *kapellen*, of *kapelletjes*. Zoo ook worden de herbergen dikwerf *kapelletjes* genoemd. In het gemeene leven is eene *kapel* ook het deksel van een overhaalketel. Ook draagt een zeker diertje dien naam. Zamenstell.: *dagkapel*, *nachtkapel*, enz.

KAPELLAAN, z. n., m., meerv. *kapellanen*. Een geestelijke in de roomschkatholieke kerk, die de godsdienst in eene kapel verrigt; ook een jonge geestelijke, die eenen priester in de vervulling der kerkdienst te hulp komt. Verder een priester, die in voorname huizen de mis leest. Zie verder *kapel*.

KAPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaapte, heb ge-kaapt*. Op vrijbuit varen; ook behendig wegnemen. Van hier *kaper*, de vrijbuit en het schip, hetwelk hij bevaart. Uit het fr. *capre*, van het lat. *capere*, vangen.

KAPER, z. n., v., der, of van *de kaper*; meerv. *kapers*. Eene soort van vrouwen hoofddeksel, in Noordholland. Van *kap*.

KAPERSON, zie *kaproen*.

KAPITAAL, z. n., o., des *kapitaals*, of van het *kapitaal*; meerv. *kapitalen*. Een onduitsch woord, uit het lat. *capitalis*. Eene hoofdsom, waaruit men gewin, of renten maakt: *hij heeft veel kapitaal. Een man van groot kapitaal*. In het gemeen, eene som gelds: *ik heb hem een kapitaal van duizend guldens bijgezet*. Als bijv. naamw.: *kapitale letters*, hoofdletters. *Dat is een kapitaal varken*, dat is schoon in zijne soort.

KAPITEEL, z. n., o., des *kapiteels*, of van het *kapiteel*; meerv. *kapiteelen*. In de bouwkunst heet dus het bovenste deel van eene zuil, van eenen pilaar. Lat. *capitulum*, ca-

pitella, ital. *capitello*. *Seven waren voor het eene kapiteel.* [Bijhelv.]

KAPITEIN, z. n., m., des *kapiteins*, of van den *kapitein*; meerv. *kapiteins*. Hopman, hoofdman. Zoo noemt men, in de krijgsdienst, eenen zekeren overste over eenige manschap. De voornaamste van een oorlogsschip draagt mede dien naam: *zeekapitein*. Op elk ander schip, zelfs op eene schuit, noemt men den meester *kapitein*. De aanvoerder eener roofhende: *zij kregen den kapitein gevangen*. Van hier het *kapiteinschap*, de waardigheid van eenen kapitein. Zamenstell.: *scheepskapitein*, *kapiteingeneraal*, opperste veldheer, *kapiteinluitenant*, *kapiteinsplaats*, deszelfs ambt. Van het fr. *capitaine*.

KAPITOOI, z. n., o., des *kapitools*, of van het *kapitool*; zonder meerv. Van het lat. *capitolium*. Eene vesting van het oude Rome, op den Saturnusberg gebouwd, dus genoemd, naardien men, bij het uitgraven van de grondvesten, een menschenhoofd vond. *Het hooge kapitool.* [Vond.]

KAPITTEL, z. n., o., des *kapittels*, of van het *kapittel*; meerv. *kapittels*, *kapittelen*. Dit woord is uit het middeleeuw. *capitulum*, een verkleinw. van *caput*, een hoofd. Wij verstaan daardoor een deel van een boek, of geschrift, anders hoofddeel, hoofdstuk: *de Bijbel is in kapittelen verdeeld*. Fig. verwijt: *ik zal u het kapittel wel voorlezen*. Een geschrift in kapittelen verdeeld. In dezen zin is het wel bij ons niet gebruikelijk, zoo als, in de middeleeuwen, *capitula* en *capitularia* dikwijls voorkomen, voor verzamelingen van kerkelijke wetten, als ook, voor regelen van eenige geestelijke orde, gemeenten en gestichten. Van hier beteekent *kapittel*, nog de verzameling van zulke personen, in welke hunne verordende regels voorgelezen worden: *het kapittel der kanoniken. Het domkapittel*. De leden zelve: *het kapittel is gescheiden. Hij heeft mede eene stem in het kapittel*, hij heeft mede iets te zeggen. Ook de plaats, waar leden van een kapittel zamenkomen: *hij gaat in het kapittel van het klooster*. Zamenstell.: *kapitteldag*, *kapittelstok*, *domkapittel*, enz.

KAPITTELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kapittelde, heb gekapittelde*. Van *kapittel*. Het kapittel aan iemand voorlezen, hem scherp doornemen. Het middeleeuw. *capitulare*, fr. *chapitrier*.

KAPLAKEN, z. n., o., des *kaplakens*, of van het *kaplaken*; meerv. *kaplakens*. Eigenlijk laken, doek voor eene kap. Men noemt zoo de vercing, welke een schipper, nog boven de bedougene vracht, van eenen koopman krijgt. In het fr. *drap de chausse*. Men acht deze benaming gesproten uit zeker gebruik, daarin bestaande, dat de schippers, na het volbrengen van de reis, hunne vrouwen eene nieuwe

- lakensche huid, of het stof daartoe, te huis bragten; of dat zij voor het, boven de bedongene vrachtpenningen, ontvangen geld, gemeenlijk, zulk eene kap, of huid kochten.
- KAPPOEN**, z. n., m., *des kapoens*, of *van den kapoen*; meerv. *kapoenen*. Een gesnedene gelubde haan. *Hij is zoo vet, als een kapoen*. Volgens Wacht. is *kapoen* voor *kaphaan*, van *haan* en *kappen*, *afkappen*, *praecidere*; *castantur enim galli, testicularum praecisione*. Lat. *capo*, gr. *καπων*, bij Kil. ook *kaphaan*.
- KAPPOETS**, *kapoetsmuts*, zie *kapuïtsmuts*.
- KAPOT**, z. n., v., *der*, of *van de kapot*; meerv. *kapotten*. Eene wijde muts. Ook een overkleed voor mannen en vrouwen. Fr. *capotte*.
- KAPOT**, bijw., zonder trappen van vergrooting; slechts in het gemeene leven gebruikelijk. *Kapot slaan*, in stukken slaan. *Hij is kapot*, hij is er zoo verslagen over, dat hij als verstomt. *Hij is kapot*, hij is doodgeslagen. *Iemand kapot maken*. Uit het fr. *capot*, een woord in het kaartspel gebruikelijk, waar *iemand kapot maken*, *kapot spelen*, heet, al de trekken halen.
- KAPPELEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kappelle, ben gekappeld*. Voortdur. w. van *kappen*.
- KAPPEN**, bedr. w., gelij. vl. *Ik kapte, heb gekapt*. Met geweld afscheiden, hakken. *Het anker kappen*, als men geen tijd heeft, om het op te winden; deszelfs kabel doorhakken. *Den kabel kappen*. Zie *daar de kabels van mijn vleeschelijk betrouwen gekapt*. [M. L. Tijdw.] *Zij moesten den mast kappen*. *Boomen kappen*, het onnutte hout uithouwen. *Platen kappen*, eene spreekwijs, bij smeden gebruikelijk. *Kool kappen*, fijn snijden. *Kappen* heet ook, met opzet eene taal verminken, als gaauwdieven doen, om niet verstaan te worden. *Borgoens kappen*, gaauwdieventaal spreken. Van hier *kapper*, *kapping*, *kapsel*. Zamenstell.: *kaphamer*, *kappes*.
- KAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik kapte, heb gekapt*. Eigenlijk de kap zetten, als eene kap vormen. Van hier het haar optooijen, in het bijzonder, dat van vrouwen: *het haar, het hoofd kappen*. *Zij is nog niet gekapt*. Van boven versieren: *gekapt met veelige pluimaadjen van aardig vloeiend lof*. [Hooft.] Van hier *kapper*, *kapsel*.
- KAPPER**, z. n., v., *der*, of *van de kapper*; het meerv. *kappers* is meest in gebruik. De geslotene bloeiknoppen van den kapperboom, een heestergewas, dat de kappers voortbrengt. Men legt haar, ten gebruik voor de keuken, in azijn. Uit het ital. *cappari*, fr. *capres*, van het gr. *καππαρις*. Het verkleinwoord *kappertje* gebruikt men van kleine, digte kool, *kappertjeskool*, ook *kapperkool* geheeten. *Kappertje* is ook een verkleinwoord van *kap*, om eene soort van tamme duiven aan te toonen, die, op het achterhoofd, een opstaand kapje dragen. Zamenstell.: *kapperboom*.
- KAPPOOT**, z. n., v., *der*, of *van de kappoot*; meerv. *kappoten*. Eene soort van wapenrok, een mantel: *hij werpt zijn kappoot wegh*. [Hooft.] Fr. *capote*.
- KAPROEN**, (*kapruin*) z. n., v., *der*, of *van de kaproen*; meerv. *kaproenen*. Een hoofddeksel: *om dat men den armen bloedt daatlijk een kapproen over 't hoofd trok*. [Hooft.] Van hier de spreekwijs van twee, die met elkander eens zijn: *twee hoofden onder eene kaproen*. Men noemt eenen neusnijper voor paarden *kaproen*, anders *kaperson*, verbaserd uit het fr. *caveçon*, *cavesson*.
- KAPUÏTSMUTS**, z. n., v., *der*, of *van de kapuïtsmuts*; meerv. *kapuïtsmutsen*. In Groningen, waar men het *kapoetsmuts* (elders *karpoetsmuts*), uitspreekt, verstaat men daardoor eene ruige muts, tegen buijig weder opgezet. Eene dergelijke, van papier gemaakt, draagt, bij spelende kinderen, den zelfden naam. In Nedersaksen noemt men eene reismuts *kabuushood*. Uit het lat. *caputium*, waarvan het eng. *capouch* en het fr. *capuce* afstammen. In het hoogd. *Caputze*.
- KAR**, (*karre*), z. n., v., *der*, of *van de kar*; meerv. *karren*. Zeker rijtuig met twee wielen; elders ook met een wiel, anders *kruikar*, ook *kaar*, in sommige streken, genoemd. *Hij bragt mij eene kar zand*. Op de Veluwe zegt men van eenen tragen voetganger: *het is of hem eene kar aan den aars gebonden was*. Dichters, die zich de zon met paarden verbeelden, schrijven aan haar ook eene kar toe: *zoo lang de morgenstar de kar der Zonne opwekken koom*. [Vond.] Zamenstell.: *karreman*, *karrepaard*. *Aschkar*, *drekkar*, *hooikar*, *huifkar*, *kleikar*, *koetskar*, *mestkar*, enz. Van het lat. *carrus*.
- KARAANK**, (*kraak*) z. n., v., *der*, of *van de karaank*; meerv. *karaken*. Zeker oud spaansch of portugeesch schip, zoowel tot den oorlog, als koophandel geschikt. *Gheen hulcken of karaken groot ghenoech*. [De Brune.] Zamenstell.: *karaakschip*, *kraakschip*, *damkraakschip*. Bij Kil. *karacke*, *karraecke*, *kraecke*. In het fr. *caraque*.
- KARAAT**, z. n., o., *des karaats*, of *van het karaat*; meerv. *karaten*, *karaats*. Een klein gewigt, om goud en edelgesteenten te wegen; van twaalf grein voor het goud, van vier grein voor de gesteenten. Dit woord is, in het arab., *kerat*, ital. *carato*, fr. *carat*, middeleeuw. *chirat*, *caractis*, *caracta*, *ceratio*. Sommigen leiden het van *graad* af, anderen van het gr. *καρρατ'ον*, eene soort van peulvrucht, St. Jans brood genaamd, bij de Turken *kyrrat*, *kyrat*; die met een diende tot een gewigt. Bruce, in zijne reis door Abijss., zegt, met zeer veel vertrouwen: » *karat*, *karaat* is eigenlijk de boom of vrucht

- » van de *erythrina picta Linnaei*, uit Indië.
 » die in Abijssinië *kuara* heet. Deze boom
 » schijnt, in de oudste tijden, aldaar tot
 » goudwegen gebruikt, waarvan de gewoon-
 » te, om de fijnheid des gouds, naar karaats,
 » te schatten, oorspronkelijk is.»
- KARABIJN, z. n., v., *der*, of van de *karabijn*;
 meerv. *karabijnen*. Een roer met een draai-
 slot, voorheen een geweer der ligte ruitery.
 Thans verstaat men er door een roer met
 eenen getrokken loop, dat den kogel ver-
 brengt. *Die de zwangre karrabijn quam los*
te drukken. [Vond.] Bij Hooft komt het ook
 voor eenen karabijnruiter voor: *hij slingerde*
zijn' Carabijnen voor zich. Uit het fr. *car-*
bine.
- KARAKTER, z. n., o., *des karakters*, of van het
karakter; meerv. *karakters*. Eene figuur, op
 papier, steenen, enz. gemaakt. Zoo noemt
 men nog bijgeloovige teekens *karakters*; als
 ook letters in het schrijven, of drukken.
 Figuurl. is het ieder merk, dat de eene zaak
 van de andere onderscheidt: *dat is tegen het*
karakter van een eerlijk man. In het bijzon-
 der, het gansche gemoedsbestaan van eenen
 mensch, waardoor hij van anderen onder-
 scheiden is: *het karakter hangt af van de*
verschillende neigingen. Uiterlijke waarde,
 rang, waardoor men onderkend wordt: *dat*
past niet voor eenen man van uw karakter.
 Uit het gr. *χαρακτηρ.*
- KARAVAN, z. n., v., *der*, of van de *karavaan*;
 meerv. *karavanden*. Een woord, waarmede
 men een groot gezelschap reizende kooplie-
 den, enz., in het oosten verstaat. Van het
 arab. *kairavan*, turk. *kervan*. Ook bezigt
 men het nog voor een groot getal van men-
 schen, in de gemeenzame verkeering: *ik*
wachte slechts drie gasten, maar zij kwamen
met eene geheele karavaan.
- KARBATS, (*karwats*) z. n., v., *der*, of van de *kar-*
bats; meerv. *karbatsen*. Eene lederen zweep.
 Wachter leidt het af van het oude *kar*, *kor*,
 leder, en *baten*, *boten*, neders. *batschen*, lat.
batuere, fr. *battre*, slaan.
- KARBEEL, z. n., m., *des karbeels*, of van den
karbeel; meerv. *karbeelen*. Een stuk hout,
 tot ondersteuning van een ander. Bogaert
 spelt *karabeel*; *karabeels*, *sparren en latten*.
- KARBONKEL, z. n., m., *des karbonkels*, of van
 den *karbonkel*; meerv. *karbonkelen*, *karbon-*
kels. Een naam van een edelgesteente, uit
 het lat. *carbunculus*: *eenen karbonkel in 't*
voorhoofd voeren. [Vond.]
- KARDEEL, z. n., o., *des kardeels*, of van het *kar-*
deel; meerv. *kardeels*. Touwwerk, waarmede
 men de zeilen ophijscht. Zamenstell.: *kar-*
deelblok, waar het kardeel doorgaat. Mis-
 schien het fr. *cordeau*, en met koord uit
 eene bron.
- KARDINAAL, z. n., m., *des kardinaals*, of van
 den *kardinaal*; meerv. *kardinalen*. In de
 roomsche kerk een eernaam der voornaamste
 geestelijken naast den Paus. Van hier *kardi-*
naalschap. Zamenstell.: *kardinaalshoed*. Uit
 het middeleeuw. *cardinalis*.
- KARDOES, z. n., v., *der*, of van de *kardoes*;
 meerv. *kardoezen*. Eene papieren bus, of
 vorm met buskruid. Ook een uitgesneden
 plankje tot steunsel voor eene andere plank.
 Zamenstell.: *kardoesgaren*, *kardoeskist*, *kar-*
doeskoker, *kardoeskrop*, het einde van de
 kardoes, *kardoesnaald*, *kardoespapier*, *kar-*
doesscherp (*kardoeschroot*), *kardoesstok*,
kardoesstasch. Van het fr. *cartouche*.
- KAREELSTEEN, z. n., m., *des kareelsteens*, of van
 den *kareelsteen*; meerv. *kareelsteenen*. Een
 tighelsteen. Van het fr. *quareau*.
- KAREL, (*kerel*) z. n., m., *des karels*, of van den
karel; meerv. *karels*. Een mansnaam, in het
 middeleeuw. *carlus*, en *carolus*. Het beduidt
 eigenlijk eenen man, zijnde een zeer oud
 woord, dat eertijds van elken manspersoon
 gezegd werd, doch vooral van een dapper en
 sterk man; ook zelfs van een getrouwd man.
 In al deze beduidenissen is het, in den defti-
 gen stijl, verouderd. In den vertrouwelijken
 spreektrant zegt men het nog van geringere
 personen: *dat is een wakker, een braaf, een*
kloek karel.
- In den laagsten stijl hoort men dit woord,
 aangaande getrouwde mannen, gebruikt:
dat is mijn karel. Voor eenen slechten
 vent: *loop heen karel!*
- Karel*, hoogd. *Kerl.*, neders. *keert*, deen
 en zw. *karl*. Bij Otr. is *karl* een getrouwd
 man. — *Ane charilis mileslaf* is, bij Notk.
 zonder 's mans bijslaap. Bij Strikker is *cher-*
ling vorst en held. Het wallis. *carl*. angels.
ceorl, eng. *churl*, ital. *carlona* beduiden
 eenen landman, een gering mensch, in tegen-
 stelling van den adel. Daarentegen beteekent
 het eng. *carle* en deen. *karle*, dikmaals, niet
 meer dan eenen mannelijken persoon, ja iets
 van het mannel. geslacht. Zoo is *carl-cat*, in
 het eng., een kater, *carl-hemp*, mannetjes-
 hennep. Dan, wat nu de eerste beduidenis
 van dit woord zij, blijft duister. Ihre meent,
 dat, door verandering van de lipletter in de
 keelletter, het met het lat. *vir*, een man,
 eenerlei is.
- KARIG, bijv. naamw. en bijw., *kariger*, *karigst*.
 Die, uit verkleefdheid aan zijn eigendom,
 het noodige gebruik daarvan niet nemen
 durft; zuinig, deun, gierig. *Hij is een karig*
man. Schraal, mager: *kan er eene milde*
vrucht wassen op zoo karigen grond? Van
 hier *karigheid*, *kariglijk*. In het zw. en deen.
karrig, hoogd. *karg*. Misschien van het an-
 gels. *car*, zorg, en den uitgang *ig*. Adeling
 leidt het af van het zw. *kara*, zamensrapen.
 Wachter brengt het, met *gierig*, tot eenen
 oorsprong. Het is, waarschijnlijk, het zelfde
 woord als het eng. *chary*, deun, zuinig.

- KARKANT**, z. n., m., *des karkants*, of *van den karkant*; meerv. *karkanten*. Een halssnoer van edelgesteente voor vrouwen. *Of zij haren karkant verkogt hadde.* [Hooft.] *Geen halskarkanten van perlen.* [Vond.] Fr. *carcan*.
- KARKAS**, z. n., v., *der*, of *van de karkas*; meerv. *karkassen*. Koperdraad, met zijde of garen omwoeld, hetwelk, om de stevigheid, in de kant van vrouwenmutsen vastgenaaid wordt.
- Het is het fr. *carcasse*, ital. *carcasso*, dat een rif, geraamte, doodsbeenderen heet. Wegens eenige gelijkheid met een rif draagt het dien naam.
- KARMEN**, zie *kermen*.
- KARMEZIJN**, (*karmozijn*) z. n., o., *des karmezijns*, of *van het karmezijn*; zonder meerv. Eene hoogroode kleur, die iets van het blauwe heeft. *At waren sij root als carmoisijn.* [Bijbelv.] Van hier het onverbuigb. *karmezijnen*. *De karmozijne kers.* [Hooft.] In het sp. luidt het *carmesi*, ital. *chermisi*, eng. *crimson*, fr. *cramoisi*, middeleeuw. *carmesinus*. Zij, die *karmozijn* spellen, beroepen zich op het fr. *cramoisi*. Dan, naar de aantekening van J. J. Scheuchzer, *Bijb. der Nat.*, stammen al deze woorden van het arab. *kermes*, een worm, af, met welk woord men bijzonder de cochenille benoemt, welk diertje de scharlakenverwers gebruiken. De spelling *karmezijn* heeft dus de voorkeur. Zamenst. *karmezijnrood*.
- KARMIJN**, z. n., o., *des kermijns*, of *van het kermijn*; zonder meerv., een schoon hoogrood poeder, hetwelk uit cochenille bereid, en door de schilders gebruikt wordt. Van hier *karmijnrood*.
- KARN**, zie *kern*. *Karn* noemt men ook een vat moskovische talk; meerv. *karns*. In het zw. is *kar* een vat.
- KARNOFFELEN**, *karnuffelen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik karnoffelde, heb gekarnoffeld*. Slaan, met stokken, of vuisten: *hij heeft hen deertlijk gekarnoffeld*. Eigenlijk zoo slaan, dat het vel, of de huid, gekwetst worde; van het oude *karnoffel*, bij Kil. *hernia*, eene breuk.
- KAROLIJNJE**, (*karlijntje*) z. n., o., *des karolijntjes*, of *van het karolijntje*; meerv. *karolijntjes*. Eene soort van vrouwenmuts, genoemd naar den naam eener Prinses. In Gron. dragen de weezen zulke mutsen.
- KARONJE**, z. n., v., *der*, of *van de karonje*; meerv. *karonjes*. Onduitsch woord (in het gr. *καρῶνεια*, *cadaver*), in den allerlaagsten stijl gebruikelijk; een scheldnaam: beest, kreng, enz., waarmede slechte vrouwlieden elkander uitmaken. Van het fr. *carogne*, eene prij.
- KAROOT**, (in het gemeene leven, *kroot*) z. n., v., *der*, of *van de karoot*; meerv. *karoten*. Beetwortel: *zoo rood als eene kroot*. Uit het ital. *carotta*, *carota*. Men noemt eene rol van gesponnen tabak, die naar zoodanigen wortel gelijkt, met dien zelfden naam; doch men bezigt dan meest het woord *karot*; meerv. *karotten*; waarvan men snuiftabak maakt. Van hier de zamenstell.: *karottenfabriek*, *karottentouw*, *karottentrekker*, *karottentrekkerij*; en van *kroot*, *krotensap*.
- KAROS**, z. n., v., *der*, of *van de karos*; meerv. *karossen*. Eene prachtige koets, een staatsie-wagen: *rijdt in de karos*. [Vond.] Fr. *carosse*, ital. *carozza*. Menage leidt dit woord van het lat. *carruca* af. Du Cange zegt, dat *carrucae* zoo veel waren als *vehicula honoratorum*, en *vehicula suspensa*, op riemen hangende.
- KAROT**, zie *karoot*.
- KARPER**, z. n., m., *des karpers*, of *van den karp*; meerv. *karpers*. Een riviervis. In het middeleeuw. *carpio*. Misschien uit het lat. *cyprinus*, gr. *κυπρινος*.
- KARPET**, z. n., o., *des karpets*, of *van het karp*; meerv. *karpetten*. Grof gestreept doek, om in te pakken, of tot een vloerkleed te gebruiken. Uit het fr. *carpette*.
- KARPOETS**, *karpoetsmuts*. Zie *kapuitsmuts*.
- KARREWEL**, zie *karwei*.
- KARS**, zie *kers*.
- KARSAAI**, z. n., o., *des karsaais*, of *van het karsaai*; zonder meerv. Zekere wollen stof. Het onverb. bijv. n. is *karsaaijen*. Uit het ital. *carisea*, fr. *carisee*, *carise*, *creseau*.
- KARSPEL**, zie *kerspel*.
- KARSTELING**, z. n., m., *des karstelings*, of *van den karsteling*; meerv. *karstelingen*. Eene soort van luchtig gebak. Bij Kil. *krantselink*, omdat het gedraaid werk is, als een kranse. Pieters. verkiest het vrouwel. geslacht.
- KARTEL**, z. n., m., *des kartels*, of *van de kartel*; meerv. *kartels*. Eene ingetakte kerf, op den rand van eenig ligchaam: *'k had meer pijlen, dan uw rantje kartels telt.* [M. L. Tijdw.] Van hier *kartelig*: *karteligh doorwrocht met kleene beelden.* [Vond.] *Kartelige melk*.
- KARTELEN**, (Kil. *kertelen*) bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kartelde, heb en ben gekarteld*. Bedr., beteekenende rondom den rand insnijden. Thans wordt het onz. meest gebezigd, voor schiften, zamenloopen: *de melk is gekarteld*. Ook voor haken, haperen: *het kartelt*. Ook voor omkronkelen. Van hier *karteling*. Het is van *kerten*, *karten*, voortdur. werkw. van het oude *karen*, snijden, waarvan *kerven*.
- KARTETS**, z. n., v., *der*, of *van de kartets*; meerv. *kartetsen*. Eene kardoes van bordpapier, zwilk of blik, gevuld met kogelen, nagels, schroot, enz. Uit het fr. *cartouche*. Zamenst.: *kartetskogel*, *kartetsvuur*.
- KARTHAGO**, z. n., o., eene stad. Van hier *Karthager* niet *Karthagenienzer*.

KARTOUW, z. n., v., *der*, of *van de kartouw*; meerv. *kartouwen*. Eene soort van grof geschut, korter dan andere stukken. *Heele, halve kartouw*. *Onder de krakende kartou*. [Vond.] *Dat is eene kartouw in zijne beurs*, dat is hem groote schade. Hooft en Vondel spellen anders *kortouw*. De Hoogduitscher spelt het met eene *a*, *Kartaune*; de Zweed ook, *kartow*. Hiermede komt het middel-eeuw. *cartouwe* overeen. Indien het afstamme van *quartana*, als Frisch en anderen denken, beteekenende dus, oorspronkelijk, een stuk van de vierde grootte, zoude de spelling *kartouw* te verkiezen zijn, boven *kortouw*.

KARVEEL, z. n., o., *des karveels*, of *van het karveel*; meerv. *karveels*. Eene soort van portugeesch schip. *Twee karveels op stroom*. [Hooft.] fr. *caravelle*, sp. *caravala*. Bij de Grieken is *καρβος* en *καρβιον* eene soort van vaartuig. Isidor. verklaart *carabus* door eene soort van lederen schuitje.

KARVIEL, z. n., o., *des karviels*, of *van het karviel*; meerv. *karviels*. Blok van het touw-
werk aan het groote marszeil. Misschien van *kerven*, om de inkerwing van dat blok, waardoor het touw glijdt.

KARWATS, zie *karbats*.

KARWEI, z. n., v., *der*, of *van de karwei*; zonder meerv. Een windbrekend kruid. Fr. *carvi*, uit het lat. *carum*, gr. *καρον*. Bauhinus, door M. Martin. in *Lex.* aangehaald, meent, dat het van het landschap *Karie*, waar het in overvloed groeit, zijnen naam heeft.

KARWEI, z. n., v., *der*, of *van de karwei*; zonder meerv. Zoo noemt men de inwendige deelen, het ingewand, van een kalf, schaaap, enz. *Kerwetjen*, van *kerven*, is, bij Kil., inscheuren, vaneenscheuren, en *kerweije*, eene inscheuring, insnijding. Of dit hetzelfde woord zij, is onzeker.

KARWEI, z. n., v., *der*, of *van de karwei*; zonder meerv. Ergens spreekt men ook het *kerwei*. Een moeilijck werk, waaraan vrij wat te doen valt, en dat met winst gepaard gaat. In het bijzonder gebruiken metselaars en timmerlieden dit woord van een gebouw, waaraan zij arbeiden. Ook een buitengewoon werk, dat de knechts, op ongewone uren, tusschen de schoftijden, of wanneer zij niet voor hunne bazen te werken hebben, verrigten: *hij heeft daar eene karwei*, of *een karweitje*. Ook: *hij heeft daaraan eene goede karwei*, in den vertrouwelijken spreektrant, voor, hij heeft eene goede winst daaraan. Zware of moeilijck arbeid, welken men voor een ander doet, heet in het fr. *corvée*: misschien is ons woord daaruit ontstaan.

KAS (*kast*, lat. *capsa*, middeleeuw. *cassa*), z. n., v., *der*, of *van de kas*; meerv. *kassen*. In den ruimsten, en misschien eigenlijken zin, elke wel bewaarde plaats. Zoo noemt

men de holligheden, waarin de tanden en kiezen zitten, *kassen*; *de kies zit los in hare kas*. Bij de goudsmiden noemt men *de kas*, waarin de steen van eenen ring gezet wordt. Zoo ook *de kas* van een zakuurwerk. Van hier zegt M. L. Tijdw.: *de kas van 't hemelsch lichaam paaren aan 't flonkerend gesteent van 't Goddelijk gemoed*. In engeren zin, eene plaats, om iets te bewaren, van planken gemaakt, gesloten of ongesloten: *eene boekenkas, tinnekas, zilverkas, etenskas*. Die eenen zilverwinkel opzet, zet eene kas op. Van daar *kashouder*. Allerbijzonderst, eene geldkas: *zijne kas is berooid*. *Zijne kas is bestolen*. Het geld zelf: *ik heb thans eene slechte kas*. *Wel bij kas zijn*, eenen goeden voorraad van geld hebben. Eene geldsom tot een zeker gebruik bestemd: *eene armenkas*. *Bij iemand in de kas zijn*, in zijne gunst staan. Het verkleinw. is *kasje*, hetwelk, in de dagelijksche verkeer, ook voor gevangenis gebezigt wordt: *hij zit in het kasje*. Zamenstell.: *kasboek*, het buitenste boek van eenen riem papier, ook het boek, waarin de kasrekening gesteld is; *kasgeld, kasrekening*. In het ital. *cassa*.

KASKIEN, (*kaskijn*) z. n., m., *des kaskiens*, of *van den kaskijn*; meerv. *kaskienen*. Een pronkjak met eenen zeer langen schoot, onder de noordhollandsche boerinnen in gebruik. Uit het fr. *casquin*, en dit uit het ital. *casachina*, het verkleinw. van *casacca*, een rijrok. Het zakelijck deel dezes woords vindt men reeds in het gr. *καρος* en *καρος*, dat bij Xenofon, Pollux en Hesychius, eene soort van ruig gevoederd kleed aanduidt. Bij Kil. is *kajacke, kasacke*. *Een grof graine kaskjak*. [Hooft.]

KASSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaste, heb gekast*. In eene kas zetten: *die paerel, in het gout der eeuwigheit gekast*. [Hoogvl.]

KASSIE, z. n., v., *der*, of *van de kassie*; zonder meerv. Een uitlandsche boom. *Plant hier groene kassie*. [Vond.] Die soort, die in onze apotheken, het bekendste is, noemt men *pijkassie*. In de Overz. van den Bijbel vindt men dan eens *casia*, dan eens *cassie*, in het hebr., *kadeh* (bij Dioscorid. *κίττω*) en *kasia*.

KASSIER, z. n., m., *des kassiers*, of *van den kassier*; meerv. *kassiers*. Een, die eens anders kas houdt. Zamenst.: *kassiersboek, kassiersknecht, kassiersrekening*. Van het fr. *caissier*.

KASSIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dit woord wordt van papier gezegd: *dit papier is vrij kassig*, bij dien riem zijn vele gescheurde vellen.

KASSIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kassijde, heb gekassijd*. Een oud woord, hetwelk Kiliaan vertaalt door *sternere viam silicibus*, eenen weg bestraten met keisteenen. Bij Vond. vindt

men het verled. deelw. *gekassijd*: de *gekassijde straten*. Uit het fr. *chaussée*.

KASTANJE, z. n. v., *der*, of *van de kastanje*; meerv. *kastanjen*, *kastanjes*. Zekere vrucht. Het meerv. is meest in gebruik: *gekookte*, *gebradene kastanjes*. *Met iemands handen de kastanjes uit het vuur halen*, beteekent, in de gemeenzame verkeer, iemand tot eene gevaarlijke onderneming te werk stellen. Den boom noemt Vond. *kastanjelaar*. Zamenst.: *kastanjeboom*, *kastanjebruin*, *kastanjekleur*, *kastanjepan*, *kastanjevaas*, *kastanjeverwig*, enz. In het ital. *castagna*, lat. *castanea*, gr. *κασανα*. Men meent, dat zij haren naam, naar eene oude stad in Magnesie, *Castana*, waar zij in menigte groeide, zoude ontvangen hebben.

KASTEEL, z. n., o., *des kasteels*, of *van het kasteel*; meerv. *kasteelen*. Van het lat. *castellum*, een verkleinwoord van *castrum*. Eigenlijk een klein slot, eene kleine vesting. Wij gebruiken het voor eene kleine vesting aan eene stad gebouwd, om dezelve of te sterken, of in toom te houden: *er ligt zes honderd man op het kasteel*. Hooft bezigt hiervoor ook *blokhuis*. *Kasteelen in de lucht bouwen* zegt men van iemand, die van groote ontwerpen zwanger gaat, welke op niet moeten uitloopen. Voorts wordt een heerenhuis, dat versterkt is, met dienzelfden naam benoemd; zelfs, in het algemeen, een oud en hecht gebouw, waarop een aanzienlijke woont. Al jokkende zegt men van eene kleine, vervalene hut: *wie woont in dat kasteel*? Op groote schepen noemt men de schans, of den bak, *kasteel*: *het voorkasteel*, *het achterkasteel*. Dit laatste woord bezigt men ook, scherpsender wijs, voor de billen. De dichters noemen groote scheepsgevaarten, *zee-kasteelen*. Vondel, daarop doelende, zegt: *hoe bralt dat vorstelijk kasteel!*

KASTELEIN, z. n., m., *des kasteleins*, of *van den kastelein*; meerv. *kasteleins*. Eigenlijk iemand, die op een kasteel, slot of blokhuis, het bevel heeft, van welken deszelfs verdediging afhangt; een slotvoogd. Zoo noemde men, in de middeleeuwen, de burggraven. Voorts elke bewaarder van een groot heerenhuis: *de kastelein van het Loo*. Eindelijk dragen dien naam voorname herberghouders, ja mindere herbergiers. Schoon het woord *kasteel* eene scherp-lange uitspraak heeft, gebruiken wij in dit woord, echter, eene zachtkorte *e*; trouwens, het is uit het fr. *châtelain*; terwijl *kasteel* niet zoo zeer van het lat. *castellum*, als wel uit het fr. *château* gevormd is, en daarnaar zijne uitspraak regelt. Van hier is ook het woord *kastelenij*, de woning van eenen kastelein, eenen slotvoogd.

KASTIJDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kastijdde*, *heb gekastijd*. Een woord, uit het lat. *castigare* gevormd, door kerkelijke schrijvers inge-

voerd, en in de roomsche kerk het meest gebruikt. *Zich*, of *zijn ligchaam kastijden*, is aldaar zich, om Gods wil, of tot bedwinging van zinnelijke lusten. allerlei onaangename gewaarwordingen veroorzaken. Van hier beteekent het, voorts, straffen, tot verbetering, gelijk een vader zijne kinderen doet: *ik heb mijnen zoon met de rode gekastijd*. Van de burgerlijke straf, anderen aangedaan, met oogmerk, om eenen misdadiger tot belijdenis te brengen: *dan sullen de oudsten dien man nemen en kastijden hem*. [Bijbelv.] Ook drukt het somtijds uit eene lichtere straf, dan men schijnt verdiend te hebben: *ik zal hem kastijden en los laten*. [Bijbelv.] Eindelijk, in eenen bijbelschen zin, wordt God gezegd menschen *te kastijden*, wanneer hij, in eene vaderlijke betrekking, hen met ellenden, tot hunne verbetering, bezoekt. Van hier *kastijder*, *kastijding*, bij Otfred. en Notk. *kestiga*, *chestiga*. Men heeft ook een voortd. werkw. *kastijdigen*. Van hier *kastijdiging*, eene gedurige kastijding.

KASTOOR, z. n., m., *des kastoors*, of *van den kastoor*; meerv. *kastoren*. Dit woord is ontleend uit het latijn, waar *castor* de naam des bevers is. Hiervan noemt men eenen hoed, uit haar dezels diers gemaakt, *kastoor*: *een pluimaedje bedekt den kastoor*. [Vond.] *Een halve kastoor*, wiens stof deels uit beverhaar, deels uit haar van andere dieren bestaat. Van hier het onverbuigb. *kastoren*: *een kastoren hoed*.

KASTROL, z. n., v., *der*, of *van de kastrol*; meerv. *kastrollen*. Een keukenwoord, waardoor men eene ijzeren of koperen pan verstaat, zonder voeten, met eenen steel, of met twee ooren, waarin men iets braadt. Uit het fr. *casserole*, *casserolle*.

KASUIFEL, z. n., v., *der*, of *van de kasuifel*; meerv. *kasuifels*, *kasuifelen*. Priesterlijk manteltje, een kort kleed zonder mouwen, hetwelk de Priester aanheeft, als hij de mis doet, misgewaad: *men torst er kelcken uit, kasuifelen en kappen*. [Vond.] Halma verkiest het mannel. geslacht. Wij volgen M. St. die het vr. heeft: *hi offerde ene kasuife diere*. Uit het fr. *chasuble*, middeleeuw. *casubula*.

KAT, z. n., v., *der*, of *van de kat*; meerv. *katten*. Een bekend viervoetig dier, van welke soort tammen en wilden zijn. *Eene snoepsche kat*. *Eene cyprische kat*. *Zij leven als katten en honden*, in het gemeene leven, zij kunnen elkander niet verdragen. *Hij gaat met hem om, als de kat met de muis*, hij behandelt hem ruw, onbarmhartig. *Bij nacht zijn alle katten graauw*, in het donkere kan men over de schoonheid niet oordeelen. *Hij loopt als de kat om den heeten brij*, hij weet niet, hoe hij de zaak zal beginnen. *Eene kat in den zak koopen*, iets koopen, zonder het te bezien. *De kat de bel aabinden*, eene spreekwijs

beteekenende : zich, om een ander in gevaar begeben. *Hij steekt er de kat in*, hij scheidt er uit. *Dat is der kat de kaas bevolen*, zoo stelt men den wolf tot herder. *Dat is geene kat, om zonder handschoenen aan te tasten*, dat is een moeijelijk werk. Dit zegt men ook van personen, die kloek en wakker zijn. — *De kat uit den boom kijken*. Zie boom. *Dat is voor de kat*, dat is weg. *De kat in den kelder metselen*, eene wonde slechts uitwendig heelen. *De kat in den donker knippen*, heimelijk kwaad doen. *Zijne kat sturen*, niet komen. *Als de katten muizen, dan maauwen zij niet*, eten zonder veel te spreken; ook in stilte zijn voordeel doen. *Als men de kat op het spek bindt, wil zij niet vreten*, opgedrongene weldaad wordt miskend. *Dat van katten komt muist gaarn*, een spreekwoord, waarmee men de voldoening van eene drift eenigzins verschoont. Van een vinnig meisje, ook van een hoer, zegt men: *zij is eene kat*. Voorts is *kat* eene algemeene uitdrukking, die het geslacht onbepaald laat. Als men het mannetje bedoelt, zegt men *kater*; waarvan F. V. Dorp. het onzijd. werkw. *kateren* gevormd heeft: *om, langs de stad en buert, te katern heel den nacht*. Het wijfje noemde men *katin*: *als een katin die haer jonghen doodt vindt*. [Brune.] Thans zegt men slechts *kat*: *de kat heeft jongen*. Verkleinw. *katje*, jonge kat. *Argantes*, hier het *katje van de baan*, meester van allen. [A. Harts.] Zeker schip draagt ook den naam van *kat*, *katschip*. Zamenst.: *civetkat*, *meerkat*, *zee-kat*. *Kataal*, aal, die het eten niet waardig is, *kataas*, aas voor de katten; overdr., een slecht, niets waardig mensch, *zij is een regt kataas*; *kattekruid*, *kattekwaad*, *kattemof*, *kattenoogen* (*katoogen*, graauwe oogen) *kattapis*, *kattespel* (krakeel), *kattestront*, *kattestaart*, *katuil*, *katvisch*, *katzwijn* (flaauwt).

De naam van dit dier is zeer oud en algemeen. Neders. *katte*, hoogd. *Katze*, angels., eng. en deen. *cat*, ital. *gatta*, *gatto*, middel-eeuw. *catta*, *cattus*, *catus*, *gatus*, fr. *chat*, wallis. *cath*, brittan. *caz*, russ. *kote*, pool. *kat*, turk. *kadij*, armen. *citto*, lapl. *gato*, wallach. *katussa*, boh. *kocka*. De oorsprong is onzeker.

KAT, z. n., v., der, of van de kat; meerv. *katten*. Een klein werpanker, dat voor een grooter geworpen wordt, om deszelfs kracht te vermeerderen. Van hier het onz. werkw. *katten*, met *hebben*, eene kat langs den kabel uitwerpen; misschien dus genaamd naar eene kat, die met hare nagels zeer vasthoudt. Een paal op de kaai, waaraan de ankerstok gehecht wordt, heet ook *kat*. *Het anker achter de kat werpen*, met het varen uitscheiden. Zamenst.: *katteblok*.

KAT, z. n., v., der, of van de kat; meerv. *katten*. Eer het buskruid was uitgevonden, was

eene kat eene soort van stormtuig, om muren om te werpen, een stormkat. Misschien had men verscheidene soorten, deels om te stooten, deels om groote steenen te slingeren. Naderhand was eene kat een kamerstuk, om groote steenen kogels te werpen: *dat men hem bonde an ene catte*. [M. Stoke.] Het woord schijnt met het fr. *jetter*, zw. *kasta*, werpen, uit eene bron te zijn. In den vestingbouw is *kat* eene hoogte, om het geschut te stellen, en van ver iets te ontdekken, een bolwerk: eene *schietskate*. *Eene platte kat*. *Hij stichtte drie platte katten*. [Hooft.] *Men ziet nu kat en schansen*. [J. de Marr.] In het zw. is *kase* en *kast* eene ophooping, gr. *χασος*. In het hoogd. heet *Kasten* eene opgehoopde menigte garven, bij de Geld. een *gast*.

KAT, z. n., v., der, of van de kat; meerv. *katten*. Het verkleinw. *katje*. Zoo noemt men, meest met het verkleinwoord, delangwerpige bloeisemknoppen aan notenboomen, hazelaars, kastanjeboomen, (namel. niet de wilde, maar wier vrucht men eet) enz.

KATEEL, z. n., o., des *kateels*, of van het *kateel*; meerv. *kateelen*. Bij Kil. zijn *kateelen*, *kateelen*, meubelen, huisraad, goederen, bezittingen. Bij overdragt zegt Brune van een boos wijf: *die met al haer boenen zulcken kateel niet en kunnen glad maken*. *Het beste katheil* is, bij Kil., *pretiosissimum pecus domesticum, aut aliud ornamentum*, het kostelijkste huisvee, of ander sieraad. In het eng. heet *cattel*, *cattle*, allerlei vee, en *cattals*, *chattels*, eigen bezitting.

KATER, *katin*, zie *kat*.

KATER, z. n., m., des *katers*, of van den *kater*; meerv. *katers*. In Overijssel heet men eene kleine boerenplaats, bij welke weinig land is, eene *katersplaats*, *katersstede*. In Gron. draagt een boer, die weinig land en vee heeft den naam van *koterboer*, (keuterboer). In het hoogd. is het *Kothener*, neders. *köther*, *kather*, eng. *cottager*. De oorsprong is in *kot*, een gering, slecht huisje.

KATERN, z. n., v., der, of van de *katern*; meerv. *katernen*. Eenige geschrevene of gedrukte bladen, in elkander gelegd, aan elkander genaaid. Lat. *quaternio*.

KATHALZEN, onz. w., gelijkvl. *ik kathalsde*, heb *gekathalsd*. Tobben, te vergeefs veel arbeid doen. In het neders. *kathalsen*, waar het, even als het hoogd. *katzbalgen*, slaan, en, voorts, hevig twisten te kennen geeft. In het neders. heet *kase*. gekijf, slagerij, in het angels. *kaes*, wallis. *cat*, *cad*.

KATIJVIC, bijv. n. en bijw., *katiivoiger*, *katiivoigst*. Die, door allerlei rampen en ellenden, bezocht wordt, ellendig, ongelukkig. Een woord, dat bijna verouderd was, doch, door hedendaagsche schrijvers, weder meer gebruikt wordt. Bij Kil. *kattijf*, *kattijvigh*. *Het*

eijnt zijnen tijd katijvigh. [Vond.] *Het zijn kattijvighe en teere zielen.* [Brune.] Van hier *katijvigheid*: o Dood! help een onzaligh man *uijt zijn katijvigheden.* [Vond.] *Zijn de katijvigheden dezès levens enkel een gevolg der natuur?* [Hamelsv.] *Dit te sien was katijvicheit.* [Bijbel 1477.] Uit het ital. *cattivo*, sp. *cattivo*, fr. *chetif*. Kil. schijnt het tot het lat. *captivus*, een krijgsgevangene, te brengen, omdat het lot dier ongelukkigen, in de tijden der oude barbaarschheid, zoo ellendig was. Anders zoude men het van *kwaad*, als zijne bron, kunnen alleiden.

KATOEN, (bij Kil. ook *kottoen*), z. n., o., *des katoens*, of *van het katoen*; meerv. *katoenen*, in enkele gevallen gebruikelijk. Boomwol: *het beste katoen wordt bij Smyrna gevonden.* Het doek uit die stof geweven: *gedrukt katoen.* Oostindisch *katoen.* Een koopman in bonten en katoenen. Een gedraaid lemme: *het katoen brandt in de pijp.* Van hier het onverbuigbare katoenen: *katoenen kousen.* Eene katoenen juffer, eene kale juffer, die een katoenen kleedje draagt. Zamenstell.: *katoenbaal, katoenboom, katoendraad, katoendrukker, katoenwinkel.* Wij hebben dit woord uit het fr. *coton*, ital. *cotone* ontleend. Het woord is, gelijk de stof, oostersch. De Egyptenaars noemen een zeker gewas, dat wol uitlevert, *cotnem segiar*. Boomwol heet, in het arab., *cotum, alcoton*, waarvan het sp. *algodon*. De Syriers noemen haar *cot*. M. Martinius vergelijkt ook het hebr. *kathon*, waarvan *kathonath*, soort van katoenen rok.

KATROL, z. n., v., *der*, of *van de katrol*; meerv. *katrollen.* Eene windas. *Met de katrol opwinden.* Verkleinw. *katrolletje.* Zamenstell.: *katroltouw.* Bij Kil. *katerrol, katershoofd.*

KATTEN, zie *kat*, een werpanker.

KAUW, z. n., v., *der*, of *van de kauw*; meerv. *kauwen.* Eene ka, een zekere vogel, naar zijn geluid dus genoemd.

KAUWOERDE, (*kauwerde*) z. n., v., *der*, of *van de kauwoerde*; meerv. *kauwoerden.* Zeker gewas. In het lat. *cucurbita*, oul. bij ons *korvits*, hoogd. *Kurbisz.* *Onze kauwoerden te doen verdorren.* [Overzet. van Newt.] *cardiphonia.*

KAVALJE, z. n., o., *des kavaljes*, of *van het kavalje*; meerv. *kavaljes.* Een woord in de dagelijksche taal algemeen gebruikelijk, om een oud rompslompig ding te beteekenen. *Hij behelpt zich met een oud kavalje van een huis.* Eigenlijk is het een oude knol, die door rossen, rijden en zweepslagen, afgemat en verdorven is. Van *caballus*, fr. *cheval*.

KAVEL, z. n., m., *des kavelen*, of *van den kavel*; meerv. *kavelen, kavelen.* Lot, dat, in het verdeelen van goederen, enz., geworpen wordt. *Ik heb eenen goeden kavel getrokken.* De ceel, waarmede men dit lot trekt, is *de kavelbrief.* *Kavel* is ook een afgeperkt deel. Van hier *duinkavel.*

KAVELLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kavelde, heb gekaveld.* Bedr.; door het lot deelen: *'t is geen goed, dat gekaveld en verdeelt kan worden.* [Brune.] Zoo zegt men ook *kieszen, of kavelen*, d. i. kiezen, of bij het lot verdeelen. Door het lot verkrijgen, en voorts, op eene zeldzame wijze iets deelachtig worden: *hij kavelt eer, zo wel voor 't een als 't ander tant.* [J. v. Burg.] In juiste deelen scheiden, fijn berekenen: *en is bij 't naarekenen van de loop der maane te bevinden, dat zij treflijk wel tij gekavelt hadden.* [Hooft.] *Om gronden en getij te kavelen.* [Overz. v. Hervey.] Van hier de spreekwijzen: *tijd en tij kavelen; maat kavelen.* *Met den tijd zodanig te kavelen.* [Bogaert.] *Zoo veel is er aan gelegen, om tijd en tije wel te kunnen kavelen.* [Brune.] *Zoo dat zij geen tijdt van tre^een konden kaavelen.* [Hooft.] *Zij zouden vlijtelijk maat kaavelen.* [Hooft.] Onz., met hebben; loten: *men kavelt, eer men die waren verkoopt.* *Zulx men om 't opperbewindt kaavelen moest.* [Hooft.] Van hier *kaveling*, dat niet alleen de daad van verdeling door het lot, maar ook een deel aantoon: *dat goed zal bij kavelingen verkocht worden.* Zamenstell.: *redekavelen*, enz. Men kan dit woord tot *kabel* brengen, als eene verdeling door een touw, een snoer, aantoonende. Dan, hierin is het denkbeeld van loten geenszins opgesloten. Misschien is het daarom beter, het zw. *kaftle* en *kaefling* te hulp te nemen, beteekenende eenen kleinen, ronden staf. Dat men, ondertusschen, in de oudste tijden, zich, in het loten, van staven bediende, is bekend.

KAWAAN, z. n., v., *der*, of *van de kawaan*; meerv. *kawanen.* Eene slechte soort van schildpad.

KAWOERDE, zie *kauwoerde*.

KAZEMAT, z. n., v., *der*, of *van de kazemat*; meerv. *kazematten.* In den vestingbouw, een verwelfde kelder onder den wal, waarin schietgaten zijn. Ook gebruikt men het voor een hutje. Uit het ital. *casematta*, van *casa*, een huis, en *matto*, blind, bedekt, of het sp. *mata*, laag, diep.

KAZEN (*kezen*), onz. w., gelijkvl. *Ik kaasde, ben gekaasd.* Dik worden, zamenloopen. *De melk is gekaasd.*

KAZIJN (*kozijn*), z. n., o., *des kazijns*, of *van het kazijn*; meerv. *kazijnen.* De zijposten, boven- en onderdrempel van eene deur, of venster, zamengevoegd, in wier spionning deuren en vensters sluiten. Misschien van het fr. *chassis*, eene raam.

KED, zie *kid*.

KEDEL, zie *keel*.

KEEL, z. n., m., *des keels*, of *van den keel*; meerv. *kelen.* Een linnen overtrek, overkleed, in sommige streken van Nederland dus genoemd, anders gemeenlijk *kiel*. Zamengetrokken van *kedel*.

KEEL, z. n., v., *der*, of *van de keel*; meerv. *keelen*. Scheepstimmermans woord, beteekende eene strook van eene plank. Het schijnt, met *kiel*, eene wig, uit eene bron te komen. In het hoogd. heeft men *Keil*, *Kiel*, welke woorden, in hunne uitgestrekte beteekenis, iets, dat lang, dun en scherp is, aanduiden.

KEEL, z. n., v., *der*, of *van de keel*; meerv. *kelen*. De nauwe weg, waardoor de spijs wordt ingebracht. Soms tijds noemt men dus ook het voorste deel van den hals onder de kin. *Eene kwade keel*. *Eene zeere keel*. *Hij heeft ontsteking in de keel*. *Het schoot mij in de verkeerde keel*, zegt men, als iets vreemds den ingang der longpijp drukt, waardoor de ademhaling belemmerd wordt. *Een varken de keel afsteken*. *Iemand bij de keel vatten*, hem met geweld vangen. *Iemand het mes op de keel zetten*, houden, hem in de uiterste verlegenheid brengen. In de lage taal zegt men: *de keel smeren*, voor drinken. *Alles door de keel jagen*, *lappen*, alles opmaken. *Die gulden bijten hem de keel af*, hij verlangt, dezelve te verteren. Stem, geluid: *hij heeft een heldere keel*. *Eene groote keel opzetten*, schreeuwen. *Nu steekt al 't volk de keel op*. [Hoogvl.]

Daar d' Ouderlingen —

*De galmen van hun gulde snaaren
Vermengen met der Englen keelen.*

[De Deck.]

Luidkeels. *Luidkeels schreeuwen*. In den vrouwelijken stijl bezigt men het voor het leven: *bij mijne keel!* Zamenst.: *keelader*, *keelband*, *keelgat*, *keelknobbel*, *keelkruid*, (mondhout anders genaamd) *keelletter*, *keelziekte*, enz. Bij Ker. *chelu*, bij Notk. *chila*, Willer. *chela*, angels. *ceote*, *caele*, lat. *gula*, eng. *gullet*, bij Kil. *keele*, *kele*.

KEEN, z. n., v., *der*, of *van de kee*; meerv. *kenen*. Kloof, spleet, voornamelijk aan het bovenste einde eens dings. *Ik heb de handen vol keenen*. Het zaad, in zijne eerste splinging, als het begint te spruiten, heet ook *keen*. Fig., de eerste aanvang eener zaak: *om de keenen van den smaak te doen uitspruiten*. [Feith.]

KEEP, z. n., v., *der*, of *van de keep*; meerv. *kepen*. Eene kerf. *Eene keep in hout maken*. *Hij houdt zijne keep*, hij staat op zijn stuk. Ook *keep houden*, vasthouden. In het neders. is *kippen* afhouden; van *kappen*. *Kip* is bij ons ook in gebruik. Verkleinw. *keepje*.

KEER, z. n., m., *des keers*, of *van den keer*; meerv. *keeren*. Eigenlijk, de daad van keeren. Men gebruikt dit woord, in de volgende beteekenissen. Eene omwending, verandering: *hij gaf aan zijn voorstel eenen gansch anderen keer*. *De zaken nemen eenen anderen keer*. *Nu neemt de wind een keer*. [M. L. Tijdw.] *Als de jonkheid neemt haar'*

keer. [Hooft.] Eene reis: *middelwijze ging de Kardinaal eenen keer doen door Duitslandt*. [Hooft.] Verandering van reis: *men nam schielijk zijnen keer na Kales*. [Hooft.] Een bepaald oogenblik, dat schielijk veranderen kan: *haar quam te voren, wat het in den keer scheelde*. [Hooft.] schoon anderen willen, dat hier *in den keer* eigenlijk beteekent *in de keur*. *Dat scheelt mij zoo veel in den keer*. Omloop: *het jaar heeft zijnen keer gedaan*. Beurt: *wanneer wordt het mijn keer*. Maal: *elken keer mistasten*. *Dat is de zesde keer*. *Drie keeren*. *In eenen keer*, in eens. *Te keer gaan*, zich verzetten: *den vijand te keer gaan*. Zamenstell.: *keerweer*, z. n., m., eene blinde straat, waarvan *keerweerlaan*; *keerweg*, *keerzijde*, als: *de keerzijde van eenen gedenkpenning*.

KEEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik keerde, heb en ben gekeerd*. Bedr. wordt dit woord in twee verscheidene hoofdbeteekenissen gebruikt, doch die, in den grond, zeer na aan elkander komen, even als het lat. *verre* en *vertere*. Vooreerst, reinigen, schoon maken. *De kamer keeren*, anders uitkeeren. *Zij keert het huis met bezemen*. [Bijbelvert.] Ten tweede, aan een ligchaam, deszelfs zijden of deelen, eene andere rigting geven: *het onderste boven keeren*. *Een kleed keeren*. Oneig.: *toen keerde hij zijne rede tot den koning*. Terug drijven, tegenhouden: *de poort open gebroken zijnde, was de vijand niet te keeren*. *Het water keeren*. *Een kwaad keeren*. Sturen: *de Hemel keere dit ten beste!* Verkeeren, hoeden, beletten: *God keer 't*. [Vond.] Duiden: *iets ten kwaadste keeren*. Wederk., *zich keeren*: *hij keert zich naar het vuur*. *Ik kan mij niet keeren of wenden*. Oneig.: *zij zullen sich keeren tot fabelen*. [Bijbelv.] *Zich aan iets keeren*, is beweegreden van zijn gedrag uit iets ontleenen: *die zich, nocht aan 't ontzagh des koninx, nocht aan de vreeze des Allerhoogsten, gekeert hebben*. [Hooft.] *Ook keert Gods magt zich niet aen ongeneesbre kwalen*. [L. W. v. Merken.] Oul. werd het ook voor veranderen gebezigd: *ende Pharao keerde iosephs name*. [Bijb. 1477.]

— Onzijd., met *zijn*; een andere rigting nemen, *zich keeren*: *hij keert naar huis*. *Ons ligchaam zal eens tot verrotting keeren*. *Terug keeren*. *Achterwaarts keeren*. *Omwenden*, veranderen: *de kans kan keeren*. *Fluks keert de kans*. [M. L. Tijdw.] Van hier *keering*, wederkomst. De koker van den mast heet ook *keering*.

Adelung is van oordeel, dat dit woord van den klank gevormd is, welken zware ligchamen, in het keeren, maken.

KEES, een verkorte mansnaam, van kornelis, kornelius. Anders ook een gemeene naam der apen. *Kees*, voor keeshond; ook een be-

kende bijnaam, als ontleend van de fierheid en trouw, aan die soort van houden voornamelijk eigen: *hij is een ragte kees*. Zamenstell.: *keeshond*.

KEEST, z. n., m., *van den keest*; zonder meerv. Kern, pit, merg. *De keest van noten*. *Den keest smaken*. [Van Hasselt op Kil.] Oneig., het voornaamste van eene zaak: *die de kern en de keest van de rechte godvruchtigheid gesmaakt hebben*. [De Brune.] *So moet uw geest, vol kunst en keest, onsterfelijk blijven*. [Alid. Brun.] Dit woord was, voor anderhalve eeuw, en zelfs nog later, veel meer in gebruik, dan heden. Misschien is het van *kiezen*, zoo dat het de keur van iets, het beste, zal zijn.

KEET, z. n, v., *der of van de keet*; meerv. *keeten*. Eene plaats, waar men zout kookt en zuivert. *Het rookt hier als eene keet*. Van hier het bedr. w. *keeten*: *het zout keeten*, zuiveren. Het woord *keet* is eigenlijk een gering, slecht hutje, anders *kot* genaamd. In Duitschland noemt men de hutten, waarin men zout zuivert, *Kothen*. En van hier is misschien de naam gebleven; naardien toch zulke werkplaatsen, om den gestadigen rook, er niet schoon uitzien. Ten Kate brengt het tot het oude *keeten*, zuiveren.

KEETEN, zie *keten*.

KEFFEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kefte, heb gekeft*. Blaffen, als kleine hondjes doen. Fig., snappen, praten. Van hier *keffer*, ook voor iemand, die met niets beduidende bedenkingen aanvalt en zoekt te vervaren: *dat die vermaerde Man, die keffer op mijn zonden, niet eens voor 't licht en treded*, enz. [J. De Deck.] — *keffing, kefster*.

KEG, (*kegge*) z. n., v., *der, of van de keg*; meerv. *keggen*. Eene wig: *'t is een zot, die van zijne vuist een kegge maakt*. [Brune.] Verkleinw. *keggetje*. Het is, met *kegel* en *kiel*, uit eene bron, en schijnt, in het algemeen, een lang, dun, scherp ligchaam aan te duiden. Zie *kegel* en *kiel*.

KEGEL, z. n., m., *des kegels, of van den kegel*; meerv. *kegels, kegelen*. Een lang, rond, spits toeloopend hout met eenen voet, bekend in eene zeker spel, waar men zulke houten met klooten omwerpt. *De kegels opzetten, omgooijen, omsmijten, omschieten*. Eene lange straal gevrozen water draagt, om de gelijkheid, dien zelfden naam: *kegel, ijskegel*. Van hier het onz. gelijkvl. werkw. *kegelen*, met *kegels* spelen. Hiervan *kegetaar*, met de zameng. *kegelbaan, kegelblok, kegelsnede, (kegelsnêe) kegelspel, kegelspeler, kegelvormig*. Het worteldeel dezes woords is *keg*, dat in het algemeen, een lang, dun ligchaam aanduidt; met den uitgang *el*.

KEI, z. n., m., *des keis, of van den kei*; meerv. *keijen*. Een keisteen, bij Kil. ook *vlinte*, welk woord, in Vriesl. en Gron., nog gebruikt

wordt. Voor *kei* heeft Kil. ook nog *kegel*, zoodat *kei* en *keg* van eenen oorsprong schijnen. Verkleinw. *keitje, keiken* bij Hooft: *vol blinkend' oosterkeikens*. Overdr. wordt *kei* voor eene groote stomphheid van verstand gebruikt: *de kei leutert hem; hij is met de kei gekweld; hij heeft eenen kei in het hoofd*, hij is half gek. *Ik zal u van den kei snijden*; in het gemeene leven, voor: ik zal u van uwe dwaasheid genezen. *Dat is een kei van eenen vent*. Kil. heeft het in dezen zin. Zoo zegt ook Westerb.: *Jij bent quaed, en daertoe key*. Van hier *keiachtig, keisteen*.

KEILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik keilde, heb gekeild*. Met platte, ronde steentjes werpen. *De jongens keilden in het water*. Om de gelijkheid zegt men ook: *met den hoed in het water keilen*. Elders wordt het ook bedrijv. gebezigd: *iemand iets naar het hoofd, iets tegen den grond keilen*. Het stamt af van *keil*, zamengetrokken uit *kegel*, dat bij Kil. een kei is.

KEIZEL, (*keezel*) z. n., m., *des keizels, of van den keizel*; meerv. *keizels*. Een steen, een kei, anders *keizelsteen*; *vonken uit Sisijphs keizelsteen*. [Hooft.] *Het slaan verwekt de vonk uit 's keizelsteens quetsuur*. [Hooft.] Van hier ook *keizelgruis*. In Vriesl. is het enkele *keizel*, ook voor puin, steengruis, gebruikelijk.

KEIZER, z. n., m., *des keizers, of van den keizer*; meerv. *keizers*. Een woord, gevormd uit het lat. *caesar*, dat eigenlijk een stamnaam van een aloud aanzienlijk geslacht te Rome was. Thans is het een eernaam van eenen persoon, die de hoogste wereldlijke magt in handen heeft, een Vorst over meer dan een koninkrijk. Het drukt uit den voormaligen roomschen titel van *Imperator*. In Europa hebben de Opperhoofden van het turksche en roomsche rijk dezen naam zich toegeëigend, bij welken het hoofd van het russische rijk naderhand gevoegd is. Zonder nadere bepaling verstaat men door den *Keizer* den roomschen Keizer. Vrouwel. *keizerin*. Van hier *keizersch, keizerdom*. Zamenstell.: *keizershof, keizerskroon*, (ook eene bloem) *keizerrijk*. De naam van *Keizer*, welken onze Voorouders, en al de andere duitsche en noordsche Natien, van de Romeinen geleerd hebben, toont ook, dat bij de Romeinen de *c* als eene *k* is uitgesproken; gelijk de Grieken het dus ook, *καισαρ*, hebben overgenomen.

KEIZERLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Aan den Keizer toebehoorend, in deszelfs waarde gegrond. *De keizerlijke Staten*. *Een keizerlijk Generaal*. Als zelfst. naamw., voor de soldaten van het roomsche rijk: *de Keizerlijken behielden de overhand*.

KEKELEN, zie *kakelen*.

KEKER, z. n., v., *der*, of *van de keker*; meerv. *kekers*. Eene soort van driekantige, platte erwten. In het hoogd. *die Kicher*, van het lat. *cicer*.

KEKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kekerde, heb gekekerd*. Stootend spreken, hakkelen: *hij stond te kekeren*. Voortdur. werkw. van het oude *keken*, snappen.

KEL, (*kil*) bijv. n. en bijw., *keller, kelst*. Verschrikt, zoo dat men eene koude trilling gewaarwordt. *Kel worden*. Het komt, met *koud (kold)*, uit dezelfde bron. Van hier *kelheid*. In Gron. en Vriest. hoort men dit woord. *Kil*, heeft *kel, perterritus, pavidus*. In Gelderl. heeft men een woord, *kelde*, hetwelk *Kil* ook kent.

KELDER, z. n., m., *des kelders*, of *van den kelder*; meerv. *kelders*. Eene gegravene plaats onder de aarde, hetzij om daarin te wonen, hetzij allerlei verrigtingen waar te nemen, hetzij allerhande dingen te bewaren. *In eenen donkeren kelder*. [Hooft.] *Kelder* is, in Geld., eene bijzondere plaats, waar allerlei sterke dranken ter verkoop bewaard worden, hetzij die plaats boven of onder den grond is: *eenen kelder houden*. Een houten kistje, waarin flesschen met sterke wateren opgesloten worden, heet *een kelder, keldertje*. In den lagen stijl zegt men: *hij gaat naar den kelder*, hij gaat te gronde. Verkleinw. *keldertje*. Zamenst.: *bierkelder, fruitkelder, grafkelder, ijskelder, scheepskelder, wijnkelder*, enz. Wijders: *keldergat, keldergraf, kelderhals*, eene plant, *kelderhouder*, een verkooper van sterken drank in het groot, *kelderkamer, kelderkeuken, kelderknecht, kelderkoorts*, ongesteldheid des ligchaams door den drank, *kelderman*, een, die in eenen kelder werkt, *keldermeeester, keldertrap, kelderwind*, een werktuig, om groote zwaarsten op te tillen, *kelderziekte*, enz.

Kelder, hoogd. *Keller*, Notk. *chellir*, in de zwabensp. *keler*, neders. *keller*, deen. *kiälder*, angels. *cellare*, eng. *cellar*, zw. *kaellare*, sp. *cillero*, fr. *cellier*. Het lat. *cella*, en *cellarium*, en het middeleeuw. *cellare*, onze woorden *keel* en *kuil* behooren allen tot een wortelwoord, waarin het begrip eener holligheid, holte, het meest heerscht. Ten Kate brengt het woord *kelder*, als zijnde eene plaats, om spijs en drank, door de koelte, voor het bederf te bewaren, tot het oude *kelde, frigus*, van *kel, kil*, koud.

KELDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kelderde, heb gekelderd*. In den kelder leggen. *Ik heb den wijn nog niet gekelderd*.

KELN, bedr. w., gelijkvl. *Ik keelde, heb gekeeld*. De keel afsteken: *een varken kelen*. *Laurens trak het (mes), ende keelde daarmede den Hartogh*. [Hooft.]

KELK, z. n., m., *des kelks*, of *van den kelk*; meerv. *kelken*. Verkleinw. *kelkje*. Een drink-

glas, boven wijder dan onder, met eenen voet. *Men zag den kelck uit louter gout gekloncken*. [Vond.] *Den kelk ledigen*. In het bijzonder, de zilveren of gouden beker, welken men, in het heilige Avondmaal, gebruikt: *den leeken den kelk onthouden*. Uit de neders. vertaling van den Bijbel, waar *kelk* eene toegedeelde maat van iets aanduidt, is de oneigenlijke spreekwijs: *de kelk des toorns*. *Den kelk des lijdens drinken*:

*Moet ge in dit jaar ten grave dalen,
De kelk is wrang; maar medicijn.*

[V. Alphen.]

In de kruidkunde heeten kelkvormige bloemen van planten *kelken*. *De kelk van eene bloem*. Zamenst.: *kelkdief, kelkwijn*.

Het woord schijnt af te stammen van het lat. *calix*, en dat van het gr. *καλιξ*; alhoewel het, met die woorden, uit eene bron voortvloeijen, en, met *keel, kolk, kuil, kelder*, van een woord, dat een hol ligchaam aanduidt, afstammen kan.

KEMEL, *kemelin*, zie *kameel, kameelin*.

KEMMEN, zie *kammen*.

KEMPHAAN, z. n., m., *des kempheans*, of *van den kemphaan*; meerv. *kempheanen*. Verkleinw. *kempheantje*. Een zekere vogel, dus genaamd om de vechterijen, welke die vogelsoort telkens aanregt. Van *kamp* en *haan*. *Hij is een kempheantje*, hij is een regte twistzoeker.

KEN, uitgang der verkleinde naamwoorden, in Brabant en eenige oorden van ons Vaderland gebruikelijk, waarvoor wij, gemeenlijk, *je*, of *pje*, of *tje* bezigen: *haanken, meisken, pijpken*. Indien er eene *g*, of *k* voorgaat, voegt men er eene *s* bij: *jongsken, koeksken*. Dit *ken* komt met het angels. *kijn* en het gr. *κη* overeen, *Φαλισηκη, fleschken*. In het hoogd. is het *chen*. De *s* achter *ken (kens)* maakt de woorden tot bijwoorden: *zacht-kens*.

KENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik keende, ben gekeend*. Splijten, bersten: *mijne handen kenen door de koude*. *De gerst is reeds gekeend*. Fig.: *zoodra het verstand begint te kenen*. Het schijnt, met *kim, kiem*, uit eene bron te zijn: anders is *κηω*, bij de Grieken, splijten. Zie *kiemen*.

KENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kende, heb gekend*. Eene duidelijke, in het bijzonder, eene zinnelijke voorstelling van iets ontvangen; doch slechts, in zoover men, reeds voorheen, eene klare voorstelling van de zaak gehad heeft: *thans ken ik die hand*. *Men kent den vogel aan de veders*. *Ik ken hem aan zijnen hoed*. Eene, door de uiterlijke zintuigen gewrochte, voorstelling van eene zaak hebben, zoodat men haar van eene andere zaak kan onderscheiden: *het kind kent de letters al*. *Ik ken dien man niet*. Uit den omgang kennis krijgen: *wij kennen elkander nog maar*

drië maanden. Een duidelijk begrip van eene zaak hebben, derzelver wezen en eigenschappen zich klaar voorstellen: *hij kent de kracht der verleiding. God kent het hart.* Erkennen, met eenen invloed op den wil kennen: *nu hij rijk is, kent hij zijne vrienden niet meer.* Achten: *kent mij waardigh zijn genade.* [Vond.] Oul. werd het ook voor bekennen, belijden, gebezigd: *want si sullen mi alle kennen.* [Bijb. 1477.] Ook wordt het met andere woorden gebruikt. *Iemand door en door kennen. Van buiten kennen. Op den duim kennen, of, op zijn duimpje kennen,* dat is, met weinige moeite en wel kennen. *Hij kent het zeekompas volleedig op zijn' duim.* [M. L. Tijdw.] *Te kennen geven,* bekend maken. Oul. werd het ook met den tweeden naamval gebezigd: *dat hij des mans niet en kende.* [Leven J. C.] Van hier *kenbaar, kenbaarheid, kennelijk,* dat ligt te kennen is; ook bekend: *als na rechten kennelijk is.* [H. de Gr.] — *Kenner.* Zamenst.: *kenletter (litera characteristica), kenmerk, kenschets, kenteeken, en het werkw. kenteekenen, — kenzaad: de kenzaden der deugd,* dat is, de eerste beginsels. Ondertusschen is *kenzaad* niet uit *kennen* en *zaad*, maar uit *kenen*, bij Kil. uitspruiten.

Kennen. Isid. *chennan*, Otfried. *kennan*, hoogd. *kennen*, angels. *connan*, eng. *to ken*, zw. *kaenna*, deen. *kiände*. Bij de Grieken is *κένειν*, van Hesych. verklaard door *συνίσταει, επιστάσθαι*, *kennen, weten.* *Kennen* en *kunnen*, of *konnen*, gelijken veel naar elkander, en zijn daarom van eenigen dikwerf verward en vermengd, als *kon* voor *kende*: *zij was't, ik kon (kende) haar.* [Hoogvl.] *Maer mij kon Jesus wel.* [G. Brandt.] Zoo ook *ken* voor *kan*: *min achten als het geen dat men niet sien en ken.* [Westerb.] *Die u bekooren ken.* [Fr. v. Hoogstr.] Bij de Ouden is dit onderscheid van *kennen (noscere)* en *kunnen, of konnen (posse)* in acht genomen: *die niet bidden en can, die en kent God niet.* [Lev. v. Sinte Franc. MS.]

KENNEP, (*kennip*) z. n., m., *des kenneps*, of *van den kennep*; zonder meerv. Hetzelfde als *hennep*; uit het lat. *cannabis*. *Ende begost men broodt van kennep en raapzaad te bakken.* [Hooft.] Van hier *kennepblouwewel*, een werktuig, om *kennep* te braken. Bij de Engelschen is *a blow* een slag, een veeg; ook is bij Kil. *het vlas blowen*. Voorts: *kennepkoek, kennepzaad*, enz.

KENNEWWE, (bij Kil. *kenneve*) z. n., v., *der, of van de kennewe*; meerv. *kennewen*. Een houten ring, om den hals van beesten in de weide: *de beste koeije metter kennewe daer toe.* [Van Hasselt op Kil.] Misschien van *kennep*, als daarvan oorspronkelijk gedraaid.

KENNIS, z. n., v., *der, of van de kennis*; meerv. *kennisen*. Eene klare en duidelijke voorstel-

ling van iets: *de kranke ligt buiten kennis. Uw heil vloeit voort uit de kennis van God.* Bewustheid: *het is zonder mijne kennis geschied. Hij draagt nog kennis. Zoodra ik er kennis van heb. Ik zal er u kennis van geven.* *Ervarenheid: hij heeft daarvan geene kennis.* *Onderzoek: kennis van eene zaak nemen.* *Vriendelijke omgang: kennis met iemand maken. Zij komen in de kennis. De oude kennis vernieuwen.* Wetenschap, verstand: *een man van bedrevene kennis. Hij heeft maar gemeene kennis.* Bij overdragt, gebruikt men het voor vriend, of vriendin: *zij is mijne kennis. 't Is beter, dat men dit een oude kennis vergh.* [Vond.] *Hij is eene oude kennis van mijnen Vader.* Zamenst.: *schepenkennis.*

KENTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kenterde, heb en ben gekenterd.* Bedr., kantelen, omdraaijen, op zijde leggen: *hij doet de gekenterde schepen oprechten.* [Bogaert.] *Eenen balk kenteren.* Onz., omrollen; met zijn: *de mast kentert. De stroom kentert. Van kant, kanten, kanteren, kenteren.*

KENZAAD, zie onder *kennen*.

KEPER, z. n., v., *der, of van de keper*; meerv. *kepers*. De aard en wijs van te weven, waar de inslag over eenige draden der schering ligt, en het werk dicht wordt aangeslagen, waardoor het hechter en sterker wordt. *Dat lint heeft eene fijne keper. Men kent de fijnte van dat stuk aan de keper. Den grond van gekeperde stof noemt men keper. Iets op de keper beschouwen, naauwkeurig bezien.* Het woord stamt van het oude *kepen*, vasthouden, eng. *to keep*. Bij Kil. is *keper* ook een winkelhaak. Van hier is het een woord in de wapenschildkunde; waar *keper* beteekent twee platte handen, in de vorm van eenen winkelhaak, of half openen passer: *een wapen met eene gevlamde keper, van eene gedeelde keper, met twee kleuren, van eene roode keper, eene gekromde keper. Een wapenschild met zes roode kepers.* Eindelijk beteekent *keper* eenen balk, als: *een hoekkeper, een balk, die den hoek keept, dat is verbindt en houdt; kielkeper.* In dien zin moet het mannelijk genomen worden, om dat het als dan de naam van een werktuig is, dat het werk eens mans vervangt. Zie A. Kluit, Voorr. tot D. van Hoogstr., § 14. Voorts is van hier het bedr. w. *keperen*, met eene keper weven: *gekeperd doek, gekeperde zijde, gekeperd lint.* Zie verder *kipperen*.

KEREL, zie *karel*.

KERF, z. n., v., *der, of van de kerf*; meerv. *kerven*. Verkleinw. *kerfje*. Eene insnijding in een ligchaam, die naar beneden spits toeloopt. *Eene kerf in eenen stok snijden.* In Gron. gebruikt men het voor de natuurlijke scheiding der billen: *de aarskerf. Het gaat uit de kerf, het gaat te ver. Als hunne misdaden uit de kerf gaan.* [Hooft.] Zamenstell.:

kerfbijl, kerfstok, stok, waarop elke kerf een gekocht stuk, dat nog te betalen is, aanduidt. *De kerfstok is vol. De kerfstok loopt te hoog. Den kerfstok afbetalen.* Oneigenlijk ook, wanneer een stoute jongen, na vele verschoonde misdaden, op nieuw zondigt, zegt men: *de kerfstok is vol.* En, wanneer hij gestraft wordt, heet het, *den kerfstok afdoen, afbetalen.*

KERK, z. n., v., *der*, of *van de kerk*; m. *kerken*.

Verkl. *kerkje*. Een gebouw, dat aan de openbare, gemeenschappelijke godsdienst gewijd is. *Eene kerk bouwen. Eene kerk inwijden. De oude kerk te Amsterdam. Uit de kerk komen. Hij woont naast de kerk. De kerk is afgebrand. De godsdienstoefening in zulk een gebouw: de kerk is uit. De kerk duurt lang.* De menschen in de kerk: *de kerk gaat aan, gaat uit.* Eene der christelijke gezindheden: *hij voegde zich bij de roomsche kerk.* Het gansche christendom: *de strijdende kerk.* Van hier *kerkachtig, kerkelijk, kerkeling*: *gewijde kerkingen*; [Hoogvl.] *kerksch*: *hij is zeer kerksch*; in Noordholl. zegt men: *de kerkschen.* Zamenstell.: *kerkbeeld, kerkbefoete, kerksbesluit, kerkbewaarder, kerkbewaardster, kerksboek, kerksdag, kerksdief* — *dieverij, kerksdienaar, kerkskamer, kerksorde, kerksordering, kerksraad, kerksgang, kerksgebaar, kerksgebod, kerksgebruik, kerksgehoort, kerksgewelf, kerksgewijde, kerksgezag, kerksgezag, kerksglas, kerksgoed, kerksheer, kerkskoster, kerkskosterin*, [Vond.] — *kerkskroon, kerkskleer, kerksleeraar, kerkslicht, kerksmeester, kerksmis, kerkspilaar, kerksportaal, kerksregel, kerksroof, kerkskrooster, kerkskroover, kerkschender, kerkschenderij, kerkschennis, kerksieraad, kerksstijl*, een stut der kerk (*een Simon zelf, een kerksstijl*, zegt Vollenh.) *kerksstoel, kerksstraf, kerksstijd, kerksctoren, kerksuil, kerksvergadering, kerksvoogd*, enz.

Dit oude woord luidt bij Isidor. *chirichhu*, Ker. *chirichu*, Notk. *chilichu, chilcha*, angels. *cijrice, cijre*, eng. *kerk*, en *church*, neders. *karke*, deen. *kirke*, hoogd. *Kirche*, zweed. *kjirka*, pool., boh., wend. *cerkiew, cirkuo*. Tot hertoe is de gemeenste afleiding van het gr. *κυριακος*, of *κυριακη*, welke woorden zoo wel eenen godsdienstigen dag, als een godsdienstig huis, en eene godsdienstige verzameling aanduiden; beteekenende, eigenlijk, dat des Heeren is. Dan, het is aanmerkelijk, dat dit gr. woord, in de lat. taal, nooit is aangenomen; weshalve men geene reden zoude kunnen geven, waarom de eerste duitse Leeraars, die, onkundig in het grieksch, zich, in alle andere gevallen, met het latijn moesten behelpen, hier juist een grieksch woord ontleenen. Om welke oorzaak de meening van Christ. Körber aanmerking verdient, die denkt, dat *kerk* van *keren*, keuren, kiezen, afstamt, en eene letterlijke overzetting van het woord *ecclesia*

is, als zooveel zijnde, als eene uitgekozene menigte: te meer, daar er honderd andere voorbeelden kunnen bijgebragt worden, dat men, bij de invoering van de christelijke godsdienst, in deze en naburige landen, de christelijke kunstwoorden uit het latijn en grieksch letterlijk vertaalde.

KERKER, z. n., m., *des kerkers*, of *van den kerker*; meerv. *kerkers*. Een gevangenhuis voor openbare kwaaddoeners; een woord in den destigen stijl gebruikelijk. *In den donk'ren kerker smijten.* [Hoogvl.] *Ik vlie niet, oft men schoon mijn' kerker open doet.* [Hooft.] In denzelfden verhevenen en dichterlijken stijl heet het grove en logge ligchaam, in zoover het den geest in hoogere vlugt belet, en waaruit men, door den dood, ontslaakt wordt, *een kerker*: *zo lang wij onzen aard-schen kerker met ons ontslepen.* [Feith.] Van hier het bedrijv., gelijkvl. werkw. *kerkeren*, gevangen zetten.

Kerker, hoogd. *Kerker*, neders. *kerkener*, Olfrid. *karkare*, Notk. *charchar*, Uit het lat. *carcer*, gelijk die uit het gr. *καρραπος*.

KERKHOF, z. n., o., *des kerkhofs*, of *van het kerkhof*; meerv. *kerkhoven*. De plaats rondom eene kerk, waar dooden begraven worden; *hij verkoos, op het kerkhof begraven te worden.* Eene afgeperkte plaats, tot datzelfde einde dienende: *het kerkhof is buiten het dorp aangelegd.* Eene plaats, waar velen omkomen: *Guinea is Nederlands kerkhof.* Zamenstell.: *kerkhofsbloem*, eene bloem, die op het kerkhof wast. Fig.: *hij draagt reeds kerkhofsbloemen*, in den vertrouwelijken spreektrant, voor: hij heeft al grijze haren.

KERMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kermde, heb gekermde*. Met een zacht, teeder geluid klagen, schreien. *Zij kermde om haren eenigen' zoon. Dat hij begon te kermen, en zich te beklagen.* [Hooft.] Van hier *kerming*. Het is, even als *kirren*, een klanknabootsend woord.

KERMIS, z. n., v., *der*, of *van de kermis*; meerv. *kermissen*. Dit woord is uit *kerkmis* verbeterd, hoogd. *Kirms, Kirmse, Kirchmesse*, neders. *karkmisz*. Het beduidt dus, eigenlijk, eene plegtige *mis*, of openbare godsdienst, die jaarlijks op enen zekeren dag, zoo als bij de roomschen eertijds, gehouden werd, ter gedachtenis van de stichting en inwijding van eene kerk: *hebben ghemaect kermisse (fecerunt dedicationem) des huys Godts.* [Bijbelv. 1477.] Van hier *kermispreek*. Wijders gaf het (en geeft het ook nog heden) te kennen de brasserijen en vrolijkheden, bij die gelegenheid gehouden: *bij iemand op de kermis komen. Kermis houden.* Daar nu, oudtijds, op zulk een feest, tevens allerlei koopwaren aangeboden werden, heeft het woord de beteekenis van eene jaarmarkt gekregen: *de kermis insluden.* De plaats, waar eene jaarmarkt gehouden wordt, als

ook de goederen, die daar te koop zijn: *de kermis rondgaan*. *De kermis bezien*. Een geschenk, hetwelk men kinderen, op eene jaarmarkt, koopt, of bij die gelegenheid geeft: *iemand eene kermis koopen*. *Iemand eene kermis afwinnen*, eene groninger spreekwijs. Zamenstell.: *kermisbier*, *kermisdicht*, *kermisgast*, *kermisgift*, *kermiskinkel* (bij Vond.), *kermiskoek*, *kermispop*, eene pop op de kermis gekocht, eene juffer, die altijd net gekleed is, *kermisspel*, *kermisweek*, *kermiswerk*, allerhande kramerij, als ook ligt opgemaakt werk.

KERN, z. n., v., *der*, of *van de kern*; meerv. *kernen*. Korrel, zaad in zijnen dop: *drie garstekernen*. Een klein, naar eene korrel gelijkend ligchaam: *eene kern zout*. Het inwendige, beste eener zaak, het pit: *de schel moet af, eer men de kerne smaakt*. [Vond.] *De kern van noten*. *De kern van hout*. Overdr., het edelste, het krachtigste van iets: *gij die de kerne en kracht van vele tongen kent*. [Vond.] *Ik heb de kern uit dat boek getrokken*. Bedekte, verborgen liggende korrels: *de kernen van druiven, appelen, peren*. Zamenstell.: *kernhuis*, *klokhuis van appelen*, *kernspreuk*.

De eerste en eigenlijkste beteekenis des woords schijnt die van iets voortreffelijks, uitmuntends in zijne soort te zijn, van *keren*, dat is *keuren*, kiezen, uitkiezen; waarmede het lat. *cernere* overeenkomt.

KERN, (*karn*) z. n., v., *der*, of *van de kern*; meerv. *kernen*. Een boterkern. Van hier het bedr., gelijkvl. w. *kernen*: *boter kernen*. Zamenstell.: *kernemelk*, *kernemelksbrij*, *kernemelkspap*.

Kernen, hoogd. *kernen*, neders. *karnen*, angels. *cernan*, eng. *to churn*, deen. *kiärne*, zw. *kerna*, finl. *kirnun*. In Opperduitschl. is *kern* zoete room, en in het gemeen room. Men kan daarom dit woord tot dezelfde bron brengen, als het vorige *kern*, als zijnde de room en boter het edelste der melk. Ihre leidt het af van het oude *quern*, een molen, welken men in het ronde draait. Het eerste schijnt gegronder.

KERPER, zie *karper*.

KERREL, zie *korrel*.

KERS, (*kars*) z. n., v., *der*, of *van de kers*; meerv. *kersen*. Eene bekende steenvrucht. *Laat dan de kers vrij rotten op de boomen*. [Hooft.] Zamenstell.: *meikers*, *tuinkersen*, *winterkers*. Uit het lat. *cerasus*, gr. *κεράσος*. In het pers. is het *keras*.

KERS, (*kors*) z. n., v., *der*, of *van de kers*; zonder meerv. Zeker kruid. Van hier *kersversch*, zoo versch als *kers*, of de zoogenaamde *waterkers*, die men gewoon is te lezen, kort voor men haar eten zal. Zamenstell.: *bitterkers*, *hofkers*, *tuinkers*, *waterkers*. Door letterverplaatsing, het fr. *cresson*, het hoogd.

Kresse. Adeling leidt het, wegens den scherp smaak, van het opperd. *rász*, scherp op de tong, af. In het angels. is daarom *cressae* mostaard.

KERSAVOND, *kersmis*, enz., zie *kerst*.

KERSPEL, z. n., o., *des kerspels*, of *van het kerspel*; meerv. *kerspels*. Men spreekt dit, in sommige plaatsen, *kaspel*, *karspel* uit. Men verstaat, door dit woord, eene wijk, eene gemeente, die in eene en dezelfde kerk gaat; een kerkdorp. Bij Kil. is zijne eerste beteekenis eene vont, waarin *kerstenen*, dat is kristenen, christenen, gedoopt worden; en van hier eene wijk, eene kerkgemeente, een kerkdorp. De uitgang *pel* oordeelt Kil. uit *poel*, waarmede hij den naam der doopvont bedoelt, verbasterd te zijn. Zoude het misschien met het drenthsche woord *spil*, een kreits, omtrek, te vergelijken zijn? Men kent, in Drenth, gerechtsbannen, welken men *dingsspillen* noemt. *Kerspel* zoude dan voor *kerstspil* zijn.

KERSPENDOEK, z. n., m., *des kerspendoeks*, of *van den kerspendoek*; meerv. *kerspendoeken*. Een doorschijnende doek, dundoek, floers, lamfer: *God heeft zich als door een kerspendoek gheopenbaert*. [Brune.] Bij Kil. is *kerspe*, *kerspendoek*, van het fr. *crêpe*, lamfer, floers. Kil. heeft ook *kespe*: *elcken aers wilt een kerspendoek hebben*. [Brune.]

KERST, een oud woord, zijnde de eigendommelijke naam van den Verlosser, door verzetting, uit het lat. *christus*, gr. *χριστος*. Van hier heette een christen, *ouling*, *kersten*: *ten kerstenen ghelove*. [Bijb. 1477.] Van dit *kerst* zijn nog eenige zamengestelde woorden overig, waarin nogtans de *t*, door het gebruik, versleten is, als *kersavond*, (*kerstavond* nog bij Kiliaan) de dag voor kersdag; ook een geschenk, hetwelk, om dien tijd, de dorpschoolmeesters, in Geld., ontvangen, anders *kersavondje*. Voorts: *kersdicht*, *kersfeest*, *kerskoek*, *kerslied*, *kersmis*, (de godsdienstige mis, die, in den vroegen morgen van het kersfeest, in de roomsche kerk, bediend wordt: ook de tijd der kersdagen) *kersnacht*, enz.

KERSTENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kerstende*, *heb gekerstend*. — Doopen, eenen christen maken: *hij liet zich kerstenen*. [Vond.] *De staatsie van 't kerstenen des Dauphins*. [Hooft.] In het middeleeuw. heet *christiana-re*, en het oudfr. *chrestienner*, doopen.

KERTELEN, zie *kartelen*.

KERVEL, z. n., v., *der*, of *van de kervel*; zonder meerv. Een bekend kruid. *Dolle kervel*. Zamenstell.: *duivenkervel*, *tuinkervel*; *kervelkoek*, *kervelmelk*, *kervelmoes*, *kervelstruif*, *kerveltaart*. Uit het fr. *cerfeuil*, en dat uit het lat. *ceresfolium*, gr. *χαίρεφυλλον*,

KERVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik korf*, *heb en ben gekorven*. Bedr., eene kerf insnij-

den: *ik heb den visch gekorven*. Fijn snijden: *tabak kerven*. Omhakken: *zij moesten den mast kerven*. Nippen, benadeelen: *inheemsche oorlogen korven haar van alle kanten*. [Hooft.] Verijdelen: *men kerf' zijn' opzet*. [Hooft.] Onz., met *hebben*, slijten, afmatten, vermindering aanbrengen: *door 't kerven der jaren aan 't eindt haasten*. [Hooft.] *Dat zal kerven*, in de dagelijksche taal, voor, dat zal eene intering maken. Met *zijn*; bersten: *dat laken zal kerven*. *Mijn hoed kerft*. Van hier *kerver*, *kerving*.

Kerven, hoogd. *kerben*, neders. *karven* en *karnen*, angels. *ceorfan*, eng. *to carve*, deen. *karve*, zw. *karfwa*, lettisch *kerpu*. Het stamt af van het oude *karen*, snijden, dat nog in het gr. *κερειν*, *κερειν*, snijden, in het hebr. *kerah*, graven, uitsnijden, en in ons *scheren* overig is. Nog nader komt het hebr. *kerab*, dat eigenlijk kerven heet, waaruit ons *graven* en het gr. *γραφειν* insgelijks ontstaan zijn.

KERWEI, zie *karwei*.

KET, z. n., v., *der*, of *van de ket*; meerv. *keten*. Eene keten: *beugels, slot en ket werden mij afgedaan*. [J. T. Josephs droef en blijend spel.] In Gron. gebruikt men dit woord. In het hoogd. *die Kette*.

KETEL, z. n., m., *des ketels*, of *van den ketel*; meerv. *ketels*. Verkleinw. *keteltje*. Een bekkend ijzeren of koperen vat, om iets in te koken. *Terwijl het wijf den heeten ketel schuimt*. [Vond.] In de geschutgieterij heet het binnenste ruim van eenen mortier, tot aan de kamer toe, de ketel, waarvan het zameng. *bomketel*. Voorts zijn de samenst.: *aschketel, brouwketel, koffijketel, traanketel, teerketel, vischketel*, enz. — *Ketelboeter*, (zie *boeten*), *ketellapper, keteltram*, enz.

KETELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketelde, heb geketeld*. Hetzelfde als *kittelen*. Zoo vindt men bij Vond.: *zich ketelen*. Bij Huig.: *dat kan mijn lust bekoren, en ketelen mijn keel* enz.

En besiet eens 't poppegoedt.

Dat soo ketelt haar ghemoedt. [Gesch.]

Van hier *ketelachtig*: *ketelachtig van gehoor*. [Bijbelv.]

KETELIG, bijv. n. en bijw., *keteliger, keteligst*. Hetzelfde als *kittelig*, doch in den oneigenlijken zin alleen gebruikelijk: *nu vreesde ik, dat mijne konstfeiten ketelige kenners zouden afschrikken*. [M. L. Tijdw.] Een *ketelig* kenner is daar iemand, die al te kiesch is, wiens smaak niet ligt voldaan kan worden. In het gemeene leven zegt men: *dat is eene ketelige zaak*, eene bedenkelijke zaak, die met behoedzaamheid moet behandeld worden. Zoo zegt Hooft: *de keetelighste zaaken door 't intoomen van hartstochten met taaije lijdzaamheit beleidt*.

KETELSTREELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketelstreeelde, heb geketelstreeeld*. Met kittelend

vermaak streelen: *'t geen krabt en ketelstreeelt*. [Oudaan.]

KETEN, z. n., v., *der*, of *van de keten*; meerv. *ketenen*. Verkleinw. *ketentje*. Het woord be- duidt, eigenlijk, eene verzameling van eenige, in eene rij verbondene, dingen. Zoo noemen wij eene lange reeks van aan elkander stootende bergen, *eene keten van bergen, eene bergketen*. Voor de gansche schering op het weefgetouw: *terwijl het wijf het spoel schiet door de keten*, enz. [Vond.] *Het laken schietspoel ruischt door d'aengespanne keten*. [Vond.] Eene rij ijzeren, koperen, enz. schakels, tot allerlei gebruik: *gelijk de eerste schakel eene lange keeten nasleept*. [Vond.] Slaafsche boeien: *hij strijkt hem een bloedige keeten van den hals*. [Hooft.] *En wij Ellendige, wij vast aen deze keeten*. [De Decker.] Slavernij: *iemand's ketenen verbreken*. Banden der gevangenen: *daer hij met ketenen gebonden was*. [Bijbelv.] Waarmede iets anders gebonden wordt: *de hond lag aan de keten*. Ketenen, die tot sie- raad gedragen worden: *eene goude keten*. [Vond.] Fig., sterke banden: *geboeid in de ketenen van onreine liefde*. [Frantzen.] Eene schakel van onmiddellijk aan elkander han- gende dingen, waarvan het eene in het andere gegrond is; in eenen goeden zin: *de geheele keten der bijbelsche godgeleerdheid. Dit breekt de keten der geschiedenissen*. Meest echter gebruikt men het van eene rij aaneengescha- kelde, onaangename dingen: *eene keten van leugens, lasteringen en ongelukken. Ik zie, in de toekomst, niets dan eene keten van el- kander opvolgende rampen. Overzie de lange keten van ongenoegens*. [Feith.] Zamenst.: *armketen, halsketen, kinkelen, putketen, sleutelketen*, enz. — *Ketenschakel*.

Keten, Otfrid. *ketin*, Willer, *ketene*, neders. *kede*, *kee*, hoogd. *Ketten*, deen. *kiade*, zw. *kedja*, *ked*, ierl. *caddan*, wall. *chaden*. Men behoeft het niet van het lat. *catena* af te lei- den: wij hebben een oud woord *gaden*, (zie *gade*) dat vereenigen beteekent, en duidelijk de bron schijnt te zijn, waaruit het woord, door de verharding van den keelklank, ont- staan is. De Decker, Hooft en ook dikwijls Vond., schrijven *keeten*, hetwelk met den rot- terdamschen tongval overeenkomt; doch *ke- ten*, met de zacht-lange *e* beantwoordt aan het moesogott., ijsl., frankd. en angels. Ook dult de *e* hier verkorting, in *ketting*.

KETENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketende, heb geketend*. Met eene keten vastmaken: *de galei- boeven waren aan elkander geketend. Ik heb Arminius gekeentent*. [Hooft.] Fig., sterk ver- binden door weldaden: *harten ketenen*. [Vond.] *Den zeilsteen van Europe, daer de liefde van den Batavier geketent aen bleef hangen*. [K. Brant.] Zamenbinden: *hoe ke- tent gij dat?* Van hier *ketening*.

KETSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ketste, heb en ben geketst*. Het kissende geluid. hetwelk een geweer maakt, als het op de pan afbrandt. *Mijn geweer ketste*. Figuurl., niet doorgaan, afspringen: *die zaak is geketst*. *Ketsen* is ook zooveel als *kitsen*. Zie dit woord.

KETTER, z. n., m., *des kettlers*, of *van den ketter*; meerv. *kettlers*. Eigenlijk iemand, die grondwalingen, ten aanzien van de godsdienst, beweert; verder, in eenen zin, welken, in vorige eeuwen, de roomsche Christenen aan dit woord gegeven hebben, beteekent het iemand, die van de aangenomene begrippen der toen heerschende kerk eenigermate afweek: *de kettlers verbranden*. *Er is geen ketter zonder letter*, d. i. ieder heeft gronden voor zijn gevoelen. Van hier *ketterbeul*, *ketterdom* (al de kettlers). [Moonen.] Voorts *ketterij*, de vaardigheid, om grondwalingen in de leer te beweren, bijzonder eene afwijking van de heerschende leerbegrippen der roomsche kerk; zonder meerv.: *iemand van ketterij verdenken*. Deze dwaling zelve; met een meerv.: *ketterijen uitstrooijen*. Verschillend gevoelen: *want daer moeten ook ketterijen onder u zijn*. [Bijbelv.] *Hij zal geene ketterij in de wereld brengen*. zegt men van iemand, die niet zeer schrander is. *Kettersch*. Zamenst.: *aartsketter*, *hoofdketter*. *Kettermenten*, gemeen woord, vloeken en tieren als een ketter; *kettermaker*, *kettermakertij*, *kettermeester*, geloofsonderzoeker. — Men treft dit woord, bij de oude alemannische en frankische schrijvers, niet aan; terwijl Notk. zich bedient van *irrar*, dwaler, *keloubirre*, *globirre*, *loubirre*, geloofsdwaling, of ook het lat. *haereticus* behoudt. Ten tijde der zwab. spelen, waar het *Ketzer* heet, schijnt het eerst in zwang geraakt te zijn.

Hoogd. *Ketzer*, neders. *ketter*, deen. *kiätter*, zw. *kaettare*. pool. *kacerz*. Met zekerheid kan de afleiding niet bepaald worden. Frisch leidt het af van het lat. *haereticus*. Anderen denken, dat het zoo veel is, als iemand, die zich aan de stomme zonde schuldig maakt. Te weten; in de 15 en 16 eeuw werd het woord meermaals gebruikt van zulk eenen zondaar, en voorts, van elken snooden booswicht. Reeds neemt Königshoven het woord *kezeryj* voor Sodoms zonde. In dien zin leidt Ihre het af van het zw. *kät*, *kätja*, geil, geilheid. Kil. heeft *kets-merrie*, eene hengstige merrie. Daar nu, gemeenlijk, aan dit woord een hatelijk denkbeeld kleeft, meent men, dat het, uit haat, toegepast is op dwalenden in de leer, als begingen zij geestelijke hoereryj, of Sodoms zonde. Vele waarschijnlijkheid heeft cindelijk de gedachte van hen, die het van *catharus*, gr. *καθαρος*, rein, afleiden. Dezen naam gaven zich, in den aanvang, de Novatianen. Naderhand noemde men, uit verachting, de Waldenzen met dien naam; en

wel vooral in de twaalfde en volgende eeuwen. Uit dien hoofde dan, daar het woord *ketter*, om dien tijd, in zwang kwam, is het waarschijnlijk, dat men, van toen af, elken afwijker in de leer *katharus*, *ketter*, noemde.

KETTING, z. n., m., *des kettings*, of *van den ketting*; meerv. *kettingen*. Eene keten; schoon van een weinig bepaalder gebruik. *Eenen hond aan den ketting leggen*. *Het vaartuig ligt aan den ketting*. *Eene mand met wijn aan eenen ketting hangen*. In de weverijen zegt men: *den ketting op den boom brengen*. *De ketting van een zakuurwerk*. *Den ketting van eene klok optrekken*. Zij, die het woord vrouwelijk gebruiken, (gelijk Hooft: *het trof de ketting*; zoo ook Pieters. en anderen) schijnen het uit *ketening* zamengetrokken te houden. Misschien is het mannel. geslacht verkiesselijker; en het woord schijnt van denzelfden aard te zijn, als *haring*, *penning*, *schelling*, *teerling*, enz. Verkleinw. *kettingje*. Zamenst.: *raketting*. *Kettingkogel*, *kettingsteek*, naaisterswoord, *kettingwerk*, zakuurwerk met eenen ketting.

KEUKEN, z. n., v., *der*, of *van de keuken*; meerv. *keukens*. Verkleinw. *keukentje*. De plaats, waar spijzen gekookt en toebereid worden. *Die fijne leer die hout de keuken warm*. [De Decker.] De toebereiding van de spijzen: *de keuken bezorgen*. De spijs zelve: *wij hebben de koude keuken medegenomen*. Huishouding: *hij is eene schrale keuken gewoon*. *Eene vette keuken*. Oudt. *koken*: *wel is dit lekker niet het heerschap van de koken?* [Breder.] Zamenst.: *achterkeuken*, *gaarkeuken*, *kelderkeuken*, *zomerkeuken*. *Keuken-deur*, *keukengereedschap*, *keukenklouwer*, *gortentelder*, *keukenlatijn*, slecht latijn, *keukenmeester*, *keukenmeid*, enz. Van *koken*.

KEULE, z. n., v., *der*, of *van de keule*; zonder meerv. Een welriekend kruid, anders boonenkruid. Misschien van het lat. *cumila*.

KEULEN, z. n., o., *Keulens*, *van het Keulen*; zonder meerv. Eene bekende stad aan den Rijn. Van het lat. *Colonia*, wegens eene romeinsche volkplanting. Van hier *keulsch*: *keulsch gewigt*, ligt gewigt. *Hij weegt met keulsch gewigt*. *Keulsch aardewerk*. *Ik woon in het keulsche*, onder het gebied der stad, onder het aartsbisdom Keulen. *Een keulenaar*, een inwoner van Keulen.

KEUR, z. n., v., *der*, of *van de keur*; meerv. *keuren*. Verkiezing: *zich gelaten uit vrije keure te doen*. [Hooft.] *Dat staat aan uwe keur*. Het goed zelf, dat gekozen wordt: *ik zal er u de keur uit geven*. Overvloed, menigte, waaruit men kiezen kan: *daar is keur van goed*. Het beste, het voornaamste: *begraeft uwe dooden in de keure onzer graven*. [Bijbelv.] *Tien juffers zijn vast bezig in de keur van speserijen*. [Hoogvl.] Eene verkiezing van vorsten, overheden, enz.: *wanneer is*

het raadskeur? Niet, dat ik mij zelven ingewikkelt heb door de pracherije van een besteke keur. [Hooft.] Zoo wordt dit woord nog gebruikt van de vrije verkiezing van een hoofd des duitschen rijks, wanneer het te kennen geeft het keurregt; ook het land, dat zulk regt heeft: *Keurbrandenburg, Keursaksen*, enz. Vaak beteekent het den vorst, of zijne gezanten, die dit regt bezitten: *Keurments verklaarde*, enz. In deze zamenstellingen wordt het woord, zonder lidwoord, als een eigennaam gebezigd. Ook beduidt het eene willekeur, eene wet uit een vrij besluit van overheid en onderdanen gemaakt: insgelijks eene, op die wijze vastgestelde, geldboete: *tegens de forme in 't raamen van de gemaakte keure.* [Hooft.] *Keuren vernieuwen. Keuren van den Raad vernietigen.* Een gestempeld merk op gemaakt goud of zilver, waaraan men deszelfs deugdzaamheid, naar de proef genomen, kenteekent: *grootte keur, kleine keur. Amsterdamsche keur. Keur houden.*

De smetkroes in handen

Beproeft hij zijn goud:

Hoe 't noodvuur moog branden,

't Vernietigt geen aasje, dat hemelkleur houdt.

[Feith.]

Vondel gebruikt dit woord overschillig, dan eens mannel., dan eens vrouwelijk. Het vrouwelijke verkiest Hooft: het schijnt ook de voorkeur, door het meeste gebruik, te verdienen. Oul. schreef men *kore*, nog overig in het deelw. *gekoren*, van *koren*, dat is kiezen. Van hier *keurig*, kiesch: *hoe zijt gij zoo keurig?* Schoon: *dat is keurig porselein. Keurigheid, keurlijk, keurtijkheid, keurling.* Zamenst.: *keurbende, keurboon, keurheer, keurhuis, keurvorstelijk huis, keurmeester, toetsmeester, en overste van een gild, keurmuts, keurvorstelijke muts, keurprins, keursman: een keursman van de deugd om Vorsten te vergoden.* [L. Trip.] Voorts *keurstem, keurteeken, keurtin, keurvorst, keurvorstelijk, keurvorstendom, keurvorstin. Keurnoot, (keurgenoot) geldersch woord, keurkamer, keurwonde, keurzaad*, enz.

KEUREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik keurde, heb gekeurd.* Eigenlijk kiezen, goed oordeelen, besluiten: *hetwelk hij keurde.* [Hooft.] *Eene wet keuren*, bij Kil. *stature legem.* Beproeven, of zilver en goud keur kunnen houden. Zamenst.: *goedkeuren, kwaadkeuren.*

KEURS, z. n., v., der, of van de keurs; meerv. *keurzen.* Een keurslijf, rijglif, van vrouwen: *hij trouwt haar, met de twee kinderen onder de keurs der bruidt.* [Hooft.] *Keurs* is, in den gemeenen spreektrant, ook voor vrouw, of meisje, gebezigd, even als *broek* voor man: *de broucken moeten dansen, soo as 't de keurs belieft.* [Huig.] Van het fr. *corps.* Zamenst.: *keurslijf; onderkeurs: in een' onderkeurs.* [Hooft.]

KEUS, z. n., v., der, of van de keus; meerv. *keuzen*, schoon niet veel in gebruik. Verkiezing: *doe slechts eene keus. Eene goede, kwade keus.* Van *kozen*, dat is kiezen.

KEUTEL, z. n., v., der, of van de keutel; meerv. *keutels.* Harde, zamengedrongene drek van eenige dieren; somtijds ook van menschen: *paardekeutel, muizekeutel, rattekeutel, schaapekeutel*, enz. Waarschijnlijk komt het van het hoogd. *Koth*, drek, en den uitgang *el.*

KEUTEREN, zie *koteren.*

KEUVEL, z. n., v., der, of van de keuvel; meerv. *keuvels.* Een hoofddeksel voor de kloosterlingen. In eenige oorden van Noordh. noemt men dus eene vrouwen kaper. Het schijnt, met *kap, kop*, eenen oorsprong te hebben.

KEUVELEN, zie *kevelen.*

KEUZELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik keuzelde, heb gekeuzeld.* Bij Kil. beteekent dit woord met knikkers, of balletjes spelen. Meestal wordt het gebezigd in den zin van veel praten, vlejend spreken: *hij zat zoo lief te keuzelen.* En dan is het voor *kozelen*, van *kozen*, waarvan *liefskozen*. Voor *keuzelen* zegt men ook *keuvelen*. Van hier *keuzelaar, snapper.*

KEVEL, z. n., m., des *kevels*, of van den *kevel*; meerv. *kevels.* Eigenlijk een werktuig, om te kaauwen; om welke reden het mannel. geslacht boven het vrouwel., door Halma gekozen, de voorkeur verdient. Het woord duidt bij ons aan het tandvleesch zonder tanden: *hij moet met de kevels bijten.* Van *kieww, kaauwen.*

KEVELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kevelde, heb gekeveld.* Eigenlijk de kevels gedurig bewegen; van hier babbelen. Voor dit *kevelen* bezigt men gemeenlijk *keuvelen*. Zamenst.: *kevelkin*, eene lange platte kin.

KEVER, z. n., m., des *kevers*, of van den *kever*; meerv. *kevers, keveren.* Eene algemeene benaming van gekorven, gevleugeld ongedierte, met harde dekschilden; in het bijzonder, de spaansche vlieg. *Als er honingdauw, sprinkhanen, keveren wesen sullen.* [Bijbelv.] Dewijl dit ongedierte, om de schade, welke het, door zijne afknaging, aan het plantenrijk toebrengt, het meest bekend is, schijnt de naam van *kaauwen* af te stammen. Pieters. heeft aan dit woord het vr. geslacht geëigend: ik volg Halma; te meer, omdat de eigenlijke beteekenis eenen *kaauwer* schijnt aan te duiden. Zamenst.: *goudkever. Keverbek, diklip, keverolieg.*

KEVIE, z. n., v., der, of van de *kevie*; meerv. *kevies.* Eene kouw, kooi. Ook eene boeren etenskas, met eene getraliede deur. Hoogd. *Käfeh.*

KEVIS, z. n., v., der, of van de *kevis*; meerv. *kevissen.* Een bijwijf. Van hier het zamenst. *keviskind.* Bij Kil. is *kebisse, kebse, kevisse*, een bijwijf, hoogd. *Kebsweib.* Dus is *keviskind*, een kind uit een bijwijf geteeld.

Schilter leidt het af van het zw. en ijsl. *kaeps*, *kaabs*, een lijfeigene, een knecht, een slaaf. (het lat. *captus* mag men hiermede vergelijken), omdat men gewoon was, uit lijfeigene vrouwspersonen, bijwijven te verkiezen.

KEZEN, zie *kazen*.

KIB, (*kibbe*) z. n., v., der, of van de *kib*; meerv. *kibben*. Verkleinw. *kibbetje*. Zoo noemt men, in Geld., het achterste van een fuiknet, waarin de aal vastloopt. Bij Kil. is *kip*, *knippe*, *decipula*.

KIBBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kibbelde, heb gekibbeld*. Twisten, als kinderen onder elkander doen. Een voortdur. werkw., van *kijven*. Zamenstelling: *kibbelkunst*.

KIBBELING, z. n., v., der, of van de *kibbeling*; zonder meerv. *Kibbeling van eenen gezouten visch*, de afval, iets, dat afgesneden, weggevoerd wordt. Het woord ontstaat niet van het vorige *kibbelen*, maar van *kippen*, *kippen*, *kibbelen*. *Kippen* is, in het nedersaks., alhouden. Ons woord *kappen* is bekend.

KICH, *kigchen*, zie *kuch*, *kugchen*.

KID, *kidde*, (*ked*) z. n., v., der, of van de *kid*; meerv. *kidden*. Eene kleine soort van paarden: eene noordsche *kid*. Vries. *kedde*.

KIDZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kidsde, heb gekidsd*. Eenig vocht, met geweld, uit geslotene lippen, straalswijze uitspuwen.

KIEFT, zie *kievit*.

KIEKEBOE, (*kijkeboe*). Een tusschenwerpsel, welk woord men gebruikt, als men zijne tronie voor kinderen, beurtelings, ontdekt en toedekt: *kiekeboe spelen*. Misschien echter staat het in betrekking met het gr. *κικκαβαῦ*, dat het geluid van schreeuwende nachtuilen aanduidt; van *κικκαβη*, nachtuil.

KIEKEN, (*kuiken*) z. n., o., des *kiekens*, of van het *kieken*; meerv. *kiekens*. De jongen eener hen, eend, gans, zwaan. *Deklockhen dekt vergeefs het sidderende kieken*. [Vond.] Zamenst.: *kiekendief*, *wouw*, *kiekenpastei*. Het woord luidt, in het neders. *kiken*, *küken*, angels. *cicen*, eng. *chichen*, hoogd. *Kuchen*, *Küchlein*, zw. *kijckling*, deen. *kijlling*. In het angels. heet *coc*, eng. *cock*, een haan. Bij de Grieken zoude *κοκκα* ook een hoen beduiden. Volgens Hesych. is *κικκαος* een haan, en *κικκα* eene hen.

KIEL, z. n., m., des *kiels*, of van den *kiel*; meerv. *kielen*. Een linnen overtrek. Zie *kedel*, *keel*.

KIEL, z. n., m., des *kiels*, of van den *kiel*; meerv. *kielen*. Eene keg, wig: *eenen kiel in het hout slaan*.

KIEL, z. n., v., der, of van de *kiel*; meerv. *kielen*. De lange bodembalk van een schip: *het vaarttuig was lek aan de kiel*. *Ontswommen op de kiel van Hoofdts bewenschte schuit*. [C. Huigens.] *Het schip heeft de looze kiel verloren*. In den dichtsterlijken en verhevenen stijl wordt het voor een schip genomen: *hoe*

afks een zeeman de brooze kiel bestuurt. [Hoogvl.] *Zij jaagen de brooze kiel, die ze bezielen, langs geen vrolijk dartelende golven*. [Feith.] De Schrijver verstaat er het zwakke ligchaam door. Van hier het bedr. gelijkvl. *werl*, *halen*. Zamenst.: *kielgangen*, *halen*, eens schips, *kielkeper*. [Bogert.] *water*.

KIELHALEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kielhaalde, heb gekielhaald*. Een schip *kielhalen*, een schip op zijde *halen*, om de kiel te verbeteren. *Iemand kielhalen*, eene scheepsstraf, wanneer de misdadiger, door middel van een touw, welks einde aan de groote ra vastgemaakt is, onder het schip doorgehaald wordt. Schertsend zegt men zulks ook, wanneer iemand doornat gemaakt wordt.

KIEM, z. n., v., der, of van de *kiem*; meerv. *kiemen*. Het eerste uitspruitsel van het zaad. Verkleinw. *kiempje*. Het is ook voor kaam, zonder meerv., in gebruik geweest. Van hier *kiemig*: *'t kiemigh bloedt*. [Hooft.]

KIEMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kiemde, heb gekiend*. Eene kiem zetten; van zaden gesproken. M. L. Tijdw. spelt *kimmen*: *een zaadje, op 's hemels juisten stond, gekimt uit zijn' ontdooiden grond*. Het wordt ook oneigenlijk voor aanvagen, ontluiken gebruikt: *zijn verstand kiemde*. Voor *kiemen* wordt ook *kijnen* gebezigd: *'t schijnt, dat het zaed wel kijnt, maer geen en wortel schiet*. [Westerb.] Het heeft, met *kim*, *kaam*, eenen oorsprong.

KIEPEKORF, z. n., m., des *kiepekorf*s, of van den *kiepekorf*; meerv. *kiepekorven*. Zoo noemt men in Gron., sterke, van grof teenwerk gevlochtene, langwerpige manden, waarin aardewerk wordt overgezonden. Het is hetzelfde woord als het neders. *die Kiepe*, dat eene mand aanduidt, welke men op den rug draagt.

KIER, z. n., m., des *kiers*, of van den *kier*; zonder meerv. Als eene deur even openstaat, zegt men: *de deur staat op, of aan, eenen kier*. In Vriesl. bezigt men het onzijd.: *de deur in het kier zetten*. Het zal misschien van *keeren* afstammen; althans Coornh. zegt: *de deur staet aen keer*.

KIES, z. n., v., der, of van de *kies*; meerv. *kiezen*. Baktand: *te bijten met de kies*. [Vond.] *Holle kies*. *Kwade kies*. *Pijn in de kiezen hebben*. Zamenst.: *kiespijn*, *kiezentrekker*, enz. Bij Kil ook *kuijse*, in Gron. nog in gebruik. Zie *kuis*.

KIESCH, bijv. n. en bijw., *kiescher*, *meest*, *zeer kiesch*. Die naauw kiest, keurig: *hij is kiesch in het eten*. Net, naauwkeurig: *kiesche schrijvers*. Van hier *kieschheid*.

KIESKAAUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kieskaauwde, heb gekieskaauwd*. Langzaam eten, zonder smaak het voedsel gebruiken: *kieskaauwende den tip van 't gras afknaegen*. [Vond.] *Kies-*

kaauwen over eenen mug en happen eenen kemel. [Oud.]

KIEUW, z. n., v., *der*, of *van de kieuw*; meerv. *kieuwen*. Kaakbeen: *mijne kieuwen doen mij zeer*. *De visch is bleek aan de kieuwen*. Muil, kaak: *het monster blies vlam en vuur uit zijne kieuw en kopre keelen*. [Vond.] Van *kaauwen*.

KIEVIT, z. n., m., *des kievits*, of *van den kievit*; meerv. *kievitten*. Men zegt ook, bij verkorting, *kieft*. Een bekende vogel, die, naar zijn geluid, dezen naam draagt. Zamenst.: *kievitse*; ook eene bloem, die de gedaante en kleur van zulk een ei heeft, enz.

KIEZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik koos, heb gekozen*, (*gekoren*, van *koren*, *keuren*, *kieren*, bij Kil.). Verkiezen, eene keus doen: *partij kiezen*. *De vlugt kiezen*. *Een goed heenkomen kiezen*. *Eene regering kiezen*. *Iemand tot schout kiezen*. *Zo dat mijne ziele de verworginge kiest*. [Bijbelv.]

Want onder luttel lieden,

Daar hij uit kiezen gaat. [Hooft.]

Gij moet kiezen of deelen. In de scheepvaart heet dieper in zee steken, of afvaren, na aan eene kust, of in eene haven, geankerd te hebben, *zee kiezen*. Van hier *kiezer*, *kiezing*. Voorts: *kiesbaar*, *kiesheer*.

Bij Olftr. *kiesen*, Ulph. *kausjan*, angels. *ceosan*, *cijsan*, eng. *to choose*, hoogd. *kiesen*; neders. *kösen*, zw. *kesa*, ijsl. *kiosa*, fr. *choisir*.

KIF, z. n., o., *des kifs*, of *van het kif*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gron., de gemalene run, den eek, wanneer dezelve in de looijerskuip reeds gebruikt is. Het schijnt, met *kaf*, tot het neders. *kiven* te behooren, hetzelfde als ons *kijven*, dat eigenlijk kaauwen, en voorts malen, verbrijzelen aanduidt.

KIFFEN, zie *keffen*.

KIJF, z. n., v., *der*, of *van de kijf*; zonder meerv. Geschil, twist: *der staten magt in de kijve stellen*. [Hooft.] *Waarmede het uit de kijf was, dat hunne partij booven dreef*. [Hooft.] *En haer mont vertorent tot kijf*. [Bijb. 1477.] *De zaak is buiten kijf*. Van hier *kijfachtig*. Zamenst.: *kijflust*, *kijfwoord*. [Hooft.] Dit vinden wij ook in de Tweespr.: *neemt ons eerste kijfwoord*, d. i. het woord, waaromtrent wij het eerst verschilden. Oul. was ook *kijfkind*, voor bastaard, onecht kind, in gebruik.

KIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik keek, heb gekoken*. Zijn ligchaam in eene rigting zetten, om iets te zien. *Door een gat kijken*. *Over de deur kijken*. *Uit de venster kijken*. *Op zijnen neus kijken*, bedremmeld staan. *Iemand in den mond kijken*. *Met zijnen mond vol tanden staan te kijken*. In het gemeene leven zegt men: *ik zal het eens kijken*, voor ik zal het zien te doen. In dien zin wordt het woord niet bedr. genomen, maar de vierde

naamval wordt door een uitgelaten werkwoord beheerscht. Van hier *kijker*, *aanschouwer*, *toekijker*. In den schertsenden stijl zegt men *de kijkers*, voor de oogen. Verkleinw. *kijkertje* (*oogje*). [Hooft.] Ook voor eenen verrekijker: *geef mij dien kijker eens*. Zamenst.: *handkijker*, *piskijker*, *sterrenkijker*, enz. Voorts: *kijking*, het verkleinw. *kijkje*: *hij gaat om een kijkje*. Zamenst.: *kijkduin*, *kijkgat*, *kijkglas*, *kijktoren*, *kijkuit*, *kijkvenster*, enz.

KIJN, een uitgang, oudtijds gevoegd achter sommige zelfst. naamwoorden, om die tot verkleinwoorden te vormen. Bij Hooft vindt men nog: *door 't speelsiek windekijn*. Zie *je*.

KIJNEN, zie *kiemen*, *kenen*.

KIJT, z. n., v., *der*, of *van de kijt*; zonder meerv. De eijeren van visschen, anders *kuit* genaamd: *zoo haest als de visschen uit de kijte ghekipt zijn*. [Brune.] Bij Kil. is *kijte*, *kiete*, *kuite*, ova *piscium*.

KIJVEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik keef, heb gekeven*. *Twisten: omdat sij met hem gekeven hadden*. [Bijbelv.] *Hevig, en met veel gedruisch twisten: zij keven met elkander*. Het schijnt, met *kevel*, van *kaauwen* af te stammen, en dus eigenlijk bijten aan te duiden. Althans het hoogd. *keifen*, *twisten*, heeft, in eenige oorden van Opperd., die beteekenis; in de Monseeis. *Glossen chiuwan*. Van hier zijn *kijvaadje*, *kijver*, *kijverij*.

KIKKEN, onz. w. gelijkvl. *Ik kikte, heb gekikt*. Het minste geluid met den mond maken: *hij durft kikken noch mikken*. *En zoo daer iemand kickt*. [Vond.] Het naamw. *kik* is ook in gebruik: *hij zegt kik noch mik*. Het is een klauknabootsend woord. Van hier *kikker*, *kikvorsch*, ook *kikkerd*, *kikkerrid*, de eitjes van *kikvorschen*. — Voorts *kikhalzen*, (*kokhalzen*, *kukhalzen*) in spijs of drank bijna stikken: *stooven, dat hij kikhaltz*. [Hooft.]

KIKVORSCH, z. n., m., *van den kikvorsch*; meerv. *kikvorschen*. Een bekend diertje, van het kwakkende en rikkekikkende geluid dus genaamd. Zie *vorsch*.

KIL, zie *kel*.

KIL, z. n., v., *der*, of *van de kil*; meerv. *killen*. Eene diepte tusschen twee droogten: *als zij in de kille daalden, nat wordende ten buik en naavel toe*. [Hooft.] Het bed van eene rivier: *Als de stroom een nieuwe kil gemaakt hadde*. [Hooft.] Het water zelf: *een stroom, die met zijne kil in zee loopt*. [Vond.] *De zon hoopte de kil der holle vlieten*. [Vond.] Ons *kuil* en het gr. *καλος* komen hiermede overeen.

KIL, z. n., v., *der*, of *van de kil*; zonder meerv. *Koude: de eerste kil van het bier wegnemen*. Het is ook een bijv. naamw.: *in killen nachtdauw*. [Schutte.] *Zoo lang hem 's meesters zorg voor killen storm behoedt*. [M. L. Tijdw.] *Een kille schrik*. Van hier

kilheid, huiverigheid. *Killig*, koud: *het Noorden killig ijs*. [J. de Marr.] Zamenstell.: *kilkoud*. Zie verder *kel*.

KILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kilde, heb gekild*. Eene tintelende koude veroorzaken: *het bevrozen brood kilt aan de tanden*. Eene zoodanige koude gevoelen: *mijne voeten killen mij*. IJskoud zijn: *gunt mij, dat de doodt met haar killend' handt deez' weenend' oogen luike*. [Hooft.] *Killen* is ook een zeemanswoord, dat van de zeilen gebruikt wordt; anders levendig houden, met de zeilen aan den wind liggen. Hooft gebruikt het bedrijvend voor dooden: *hij deed ze ter zelve ure killen en begraven*. In het eng. is *to kill* eenen manslag begaan. Van het woord, in de eerste beteekenis, is *killing*, tinteling.

KIM, z. n., v., *der*, of *van de kim*; meerv. *kimmen*. Het woord duidt, in het gemeen, eene scherpe verhooging aan, en is, met *kam*, *kaam*, *kiem*, van eenen oorsprong. In het bijzonder noemen de kuipers dus de scherpe einden van een vat, die boven den bodem uitsteken. De uitstekende kromme rand, de kromte eens stevens heet ook *kim*. Zoo ook wordt de bovenrand van een vat, of glas, door dichters *de kim* genoemd:

*Wanneer deschenker doet hetsap der druiven klimmen
In'tcrystallijne glas tot bovenaan de kimmen.* [West.]
Een roemer, ter kim toe vol geschonken. [Poot.]

Eindelijk draagt de uitstekende gezigteinder dien naam: *de zon is onder de kim*. *De dagh loopt van de kim*. [Hoogvl.] *Zij (de zon) rijght naa 's aardrijks kim*. [Hooft.] *De zon rijst ter kim uit; zij is boven de kim*. Van hier *kimmeloos*: *van 't kimmeloze wraakverschiet*. [M. L. Tijdw.]

KIMMEN, zie *kiemen*.

KIN, z. n., v., *der*, of *van de kin*; meerv. *kinnen*. Het vooruitstekende deel aan den kop der dieren, vooral aan het menschelijke aangezicht, beneden de onderlip: *tot de kin in 't water*. [Vond.] *Eene ronde, spitse, breede, platte kin*. *Eene gladde kin*, die nog baardeloos is. *Hij heeft een kloofje in de kin*. Zamenstell.: *kaalkin, kevelkin, kloofkin, langkin, spitskin*, enz. Voorts: *kinijzer, kinketting*.

Bij Rab. Maur. luidt dit woord *chinni*, neders. en hoogd. *Kinn*, eng. *chin*, angels. *cinn*, gr. *γινυς, γεινιου, κοινος*. Het schijnt aan *kim*, in oorsprong, nabij te zijn, als beduidende in het gemeen iets, dat uitsteekt.

KIND, z. n., o., *des kinds*, of *van het kind*; meerv. *kinders, kinderen*. Verkleinw. *kindje* (oudt. *kindeken*). Een mensch, zoo ver hij, door lichamelijke voortteling, zijn wezen van anderen ontvangen heeft, zonder opzigt op zijn geslacht, dat door de woorden *zoon* en *dochter* nader bestemd wordt. Vooreerst, met betrekking op hen, van welken men zijn

wezen en bestaan ontleent; en wel, in den bepaaldsten zin, met opzigt op beide ouders: *geene kinderen hebben. Zij kregen zes kinderen bij elkander*. De vader *teelt kinderen*, de moeder *baart kinderen*. *Zusterskinderen, broërskinderen*, kinderen, welker moeders of vaders elkanders zusters of broeders zijn. Wijders, met opzigt op stamvaders, of voorouders: *de kinderen van Israël*. In zoover alle redelijke schepselen hun aanwezig zijn, heeten zij *kinderen* van eenen algemeenen Vader. Oneigenlijk, ten opzigt der geboorteplaats: *zij zijn landskinderen*, in hetzelfde land geboren; der onderhouding, opvoeding, bezorging, opzigt: *iemand tot zijn kind aannemen. Een gelukskind. Een stadskind, stedekind, aalmoezenierskind, kostkind, minnekind*, enz.; — der onderrigting: *zij heeft breikinderen*. Voorts: *naakind, schoolkind*, enz.; der liefde: *mijne kinderen! wacht u voor het kwade*; der nieuwe gezindheid, door de kracht van de godsdienst: *de aanneming tot kinderen*, in den bijbelstijl; der naauwe betrekking op iets; meest in den stijl der Schrift: *een kind des duivels, der hel, des doods, des toorns, der zonde, der wereld*, enz. Hierheen behoort de uitdrukking: *een kind van weelde*. Eindelijk, ten opzigt van voortbrenging: zoo noemt men een boek, *een papieren kind*. Zoo heeten dichters hunne werken, *kinderen hunner hersenen. Ware blijdschap is het kind van bedaalde gedagten*. [Overz. V. Herv.] Ten tweede, in betrekking op de voortbrenging alleen, wanneer dit woord aanduidt den mensch, van zijne ontvangenis tot aan de geboorte, en onmiddellijk na dezelve: *een kind onder het hart dragen. Zwanger van een kind zijn. Van kinde groot zijn*. [Hooft.] *Zij is met kind*, lage spreekwijs, gelijk de volgende: *met kind maken. Een kind te vinding leggen. Zij beviel van een dood kind*. Ten derde, in betrekking op den ouderdom, wanneer menschen, van de geboorte tot aan het tiende jaar, *kinderen* genoemd worden: *nu wordt de man een kind. Zoo eigensinnig als een kind*. In den Bijb. van het jaar 1477 wordt het jong eens diers ook *kind* genoemd. De schrijvers der middeleeuwen geven dikwijls den naam van *kind*, lat. *puer*, fr. *enfant*, enz. aan minderjarige Vorsten: *die heere van streene ende dat Kijnt van Putte*. [Privil. v. Dordr.] *Van kindsbeen af*. In den Bijbel heeten onervarene christenen *kinderen*. Oul. was het meerv. ook *kinder*: *en had gheen kinder ghewonnen*. [Bijb. 1477.] Ook *kinden*. Van hier *kinderachtig, kinderachtigheid, kindertlijk, kindsch, kindschap, kindscheid*. Zamenst.: *kinderbed, (kinderbedvrouw, voor kraamvrouw, bij Kil.) kinderbel, kinderbier, (kindelbier in Gron.) kinderdoop, kin-*

dergeld, kindergoed, kindershuis, kindershuisraad, kindersjaren, kinderkamer, kinderkost, kinderturen, kinderloos, kinderloosheid, kindermaal, kindermeeester, kindermeid, kindermoord, kindermoorder, kindermuts, kinderpap, kinderpokjes, kinderpap, kinderpap, kinderrijk, die veel kinderen heeft, kinderschoenen, (zijne kinderschoenen uittrekken, afleggen, uit zijne kindschheid gaan) kinderschool, kinderspel, kinderspreukje, (bij Oud.), kindertucht, kindervraag, kinderswerk, kinderszalig, vruchtbaar in kinderen, kinderszaligheid. [Hooft.] Kindkiezing heeft Hooft, voor adoptio.

Kind, reeds bij Isidor. *chindk*, Ker. *chind*, Willer. *kint*, Otrid. *kind*, hoogd. *Kind*, neders. *kind*, oudvriesch *kin*, *kinne*, *knia*, *kni*, op sommige plaatsen van Noordh. *kiin*, angels. *cild*, eng. *child*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het een verled. deelw. is van het oude *kinnen*, telen: *ik kinde*, *heb gekind*. Bij Ulphil. is dit *keinan*, angels. *cennan*, gr. *γεννα*, lat. *gignere*, oudt. *genere*, waarvan de verled. tijd *genui*, en *genus*, *gens*, enz. Van hier ons woord *kunne* en het eng. *kind*, een geslacht.

KINDEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kinderde, heb gekinderd*. Kinders krijgen: *heeft uwe vrouw nog nooit gekinderd?*

KINK, z. n., v., der, of van de kink; meerv. *kinke*. Een draai in eenig touwwerk: *maak die kink eens uit het touw*. *Er is eene kink in den kabel*, een kronkel in het touw, ook figuurl., eene belemmering in het werk. *Uit de kinke blijven*, de verwarring ontwijken, het gevaar vermijden. *Hij is al uit de kinke*, hij heeft zich al gered. Het is zeer waarschijnlijk, dat het woord, met het lat. *concha*, eenen oorsprong heeft. Draaijen heet in het gr. *κινχλειν*.

KINKEL, z. n., m., des kinkels, of van den kinkel; meerv. *kinkels*. Misschien stamt dit woord, met den uitgang *el*, van het voorgaande *kink* af, en beteekent iemand, als ware het, met verdraaide hersenen: althans drukken wij daardoor uit, bij wijze van scheldnaam, eenen plompaard, eenen lompen hoer: *dat vergult den rijmer, gelijk een kran van boterbloemen den kinkel*. [Vond.] *Geen kinkelsbrein zoo stug*. [M. L. Tijdw.] Van hier het zameng. *schrinkinkel*. [Hooft.]

KINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kinkte, heb gekinkt*. Een woord, van den klank gevormd, beteekenende met de punt op iets raken, dat het eenen klank geeft en terug stuit. Zoo *kinken* de kinderen met den werptol, als zij met de punt des tols eenen anderen tol zoeken te treffen. In een ander kinderspel is het, met de punt van een ei, op een ander ei zacht stooten; waarvan *kinkel*. Overdr.: *de felste schichten der Fortuine kinken in een verstaald gemoedt*. [Hooft.]

KINKHOEST, (bij Kil. ook *kichhoest*, *kindhoest*) z. n., m., van den kinkhoest; zonder meerv. Een kinderhoest, die met eene zware ademhaling en gevaar van stikking vergezeld gaat. Van *kink*, dat is draai, en *hoest*, als zijnde een worghoest, waardoor de longpijp als toegedraaid wordt. Hoogd. *Keichhusten*, neders. *kuchhoost*, *kinkhoost*, zw. *kikhosta*, eng. *chincough*.

KINKHOREN, (kinkhoorn) z. n., m., des kinkhorens, of van den kinkhoren; meerv. *kinkhorens*. Eigenlijk een gedraaide horen, een blaaswerkruig, waaruit een scherp geluid gewrongen wordt. Wij verstaan er thans door een wenteltrapvormig zeegeewas, dat de gedaante van zulk eenen horen heeft. Het eerste gedeelte des woords is zeker met *concha*, *κογχη*, hetzelfde in oorsprong; zijnde *kink* een omdraai. Vond. heeft *kinkklaroen*.

KINNEBAKKEN, z. n., o., des kinnebakkens, of van het kinnebakken; meerv. *kinnebakkens*. Die beenderen des hoofds, of van den kop der dieren, waarin de tanden vaststaan; het kakebeen: *so wierp hij het kinnebacken uit zijne hant*. [Bijbelv.] Wang: *hare tranen loopen over het kinnebacken*. [Bijbelv.] Men zegt ook *kinnebak*, welk woord Pieters. vrouwel. stelt. Het meerv. daarvan vindt men in de Bijbelv.: *beijde kinnebacken, ende de pense*. Het woord *bakken*, of *bak*, beteekent eigenlijk eene uitstekende verhooging, waarom nog het verhevene gedeelte van het aangezigt, onder de oogen, *bak* heet. Het woord *kin* wil Adelung afleiden van kaauwen: misschien is het eenvoudiger, de eigenlijke beteekenis van *kin* te houden. Van hier *kinnebakskam*, *kinnebakslag*.

KINNETJE, z. n., o., des kinnetjes, of van het kinnetje; meerv. *kinnetjes*. Een achtste deel van een vat. ook een achtendeel genoemd: *een kinnetje boter*. *Een kinnetje bier*. Bij Kil. *kindeken*, *kinneken*. Om de kleinheid van het tonnetje zal het den oneigenlijken naam van *kindeken* dragen.

KIP, z. n., v., der, of van de kip; meerv. *kippen*. Een band of hoepel om eene rol stokvisch. Misschien van het oude *kepen*, eng. *to keep*, vasthouden.

KIP, z. n., v., der, of van de kip; meerv. *kippen*. Eene keep. Van *kappen*, bij Kil. *kippen*., neders. *kippen*. Zie *keep*. Van hier *kipmolen*, waar hennip geklopt wordt. Kil. heeft *kippen*, *cadere*, *ferire*, *icere*.

KIP, z. n., v., der, of van de kip; meerv. *kippen*. Eene knip, eene val. Men gebruikt het in de lage spreekwijs: *kip, ik hebje*. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn.

KIP, z. n., v., der, of van de kip; meerv. *kippen*. Een hoofddeksel voor kinderen, eene klapmuts, in Geld. *eene kips*, *kipse*. Het schijnt, met *kap*, en het hoogd. *Kipfe*, eene spitse verhooging, uit eene bron gevloeid te zijn.

KIP, z. n., o., *des kips*, of *van het kip*; meerv. *kippen*. Zoo noemt men, in Geld., eene smalle strook houts aan den ploeg, aan het ploegijzer vastgemaakt; welk kip over den grond schuurt. Men zoude het van *kepen*, vasthouden, kunnen afleiden, omdat dit hout het ploegijzer vastknelt.

KIP, z. n., v., *der*, of *van de kip*; meerv. *kippen*.

In de dagelijksche taal, een jong hoen, en, in het gemeen, hoenders; dus genoemd, omdat zij uit den dop gekipt zijn. *Met de kippen op stok gaan*, vroeg gaan slapen. In den gemeenen spreektrant worden hoeren ook *kippen* genoemd; en van hier de spreekwijs *kippen op zolder houden*.

KIPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kipte, heb gekipt*.

De schaal van een ei doorpikken: *de vogeltjes zijn gekipt. En kipt haer eiers*. [Vond.] Brune gebruikt het van de visschen: *uit de kipte gekipt*. Het beteekent ook met eene kip vangen, en voorts, vangen, grijpen, treffen. Hooft zegt: *anderen gekipt van den koeghel*. Wegstelen: *opdat het niemand zou kippen*. [Hooft.] *Kippen* is ook uitkiezen, anders *uitkippen*. Van *kippen*, in de eerste beteekenis, is het *kipsel*, zonder meerv., de gekipte jongen. Brune gebruikt dit woord.

KIPPEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kipperde, heb gekipperd*. Dit woord, dat in Geld. *keperen* heet, wordt gebruikt van een prikkelend gevoel der handen, wanneer zij van koude doortinteld zijn. Een voortdur. werkw., van *kippen*, snijden, gevoelig raken, eng. *to chip*.

KIRREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kirde, heb gekird*.

Het woord drukt, met zijne trillende letters, het geluid der tortelduiven uit. Van hier klagelijk weenen: *ik kirrede als een duijve*. [Bijbelv.]

KISSEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kiste, heb gekist*. Onz., met *hebben*, een sissend geluid maken: *kissen is eigenlijk dat geluid, het welke het koud water van zich geeft, wanneer een gloeiende stof daer in gedompeld word*. [Fr. De Haes.] *Kissend water*. [Hoogvl.] Ook zegt men het van de gloeiende stof zelve: *om 't kissend koper in den koelback te verkoelen*. [Vond.] Bedr., ophitsen: bij voorbeeld, als men eenen hond, door een sissend geluid met den mond te maken, op iemand aanhitst: *hij kiste hem tegen den dief*.

KIST, z. n., v., *der*, of *van de kist*; meerv. *kisten*. Verkleinw. *kistje*. Een langwerpig, vierkantig, uit planken zamengeslagen ruim, met een deksel daarop, om iets daarin te leggen. *De kleederen liggen in de kist. De goude kist ontwijden*. [Vond.] *Kisten en kassen vol hebben. Den sleutel op de kist leggen*, den boedel bankbreukig verklaren. Doodkist:

Dit zuikert ons het gallig leven.

Dit strooit de kist met Edens kruid.

[M. L. Tijdw.]

Iemand in de kist leggen. Zamenstell.: *appelkist, bondkist, doodkist, geldkist, haverkist, kleerkist, kruidkist, pakkist, schatkist*, enz. — *Kistdeksel, het kistmaken, (iemand bij het kistmaken (kistenmaken) bestellen) kistmaker, kistenmaker, kistenpand*, een tilbaar onderpand, dat in eene kist kan bewaard worden.

Kist, hoogd. *Kiste*, neders. *kiste*, eng. *chest*, angels. *cest*; fr. *caisse*, deen. *kiste*, zw. *kista*, ijsl. *kista*, pers. *castr*, lat. *cista*, gr. *κίστη*. Inzooover het een ingesloten ruim beteekent, mag men het vergelijken met het hebr. *kis*, een koffertje, *marsupium, loculus, crumena*, in *quam pecunia aliaequae res reconduntur*, zoo als J. Simon. in *Lex*. zegt.

KISTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kistte, heb gekist*. In eene kist pakken: *citroenen kisten*. In eene doodkist leggen: *een lijk kisten*.

KIT, z. n., v., *der*, of *van de kit*; meerv. *kitten*.

Eene groote kruik. Van hier vindt men, bij Vond., *kittebroer*, voor eene, die veel van drinkgelagen houdt. Men mag het woord met het gr., *καδος* hebr. *kad* vergelijken: anders is *kis* ook een drinkbeker. Of hiervan ontstaan zij eene *kit*, voor een bordeel, omdat men daar zuipt, is onzeker. Men kan het ook, met *kot*, uit eene bron afleiden. Er is nog eene lage spreekwijs: *de kit boenen*, het hoerhuis uitstubben, ergens genaamd.

KITS, z. n., v., *der*, of *van de kits*; meerv. *kitsen*. Een engelsch galjoot, een ligt vaartuig, met een verdek en drie masten. Fr. *queche*. Vergelijk *katschip*.

KITSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kitste, heb gekitst*. Bedr., met een zeker geluid afschieten: *zij kitsen een' hâgeljaght van looden op de stormveirdighen*. [Hooft.] Onz., met *hebben*, beteekent het een kletsend geluid in het water maken. Zoo *kitsen* de jongens, met eenen platten steen, in het water.

KITTELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kittelde, heb gekitteld*. Door het aanraken van gevoelige lichaamsdeelen, den hoogsten graad van jeuking veroorzaken. *Iemand kittelen. Iemand in de zijde, onder de kin, onder den voet kittelen*. Van eenen aangenamen drank zegt men: *hij kittelt op de tong*, wanneer het onz. gebruikt wordt. *Iemands ooren kittelen*, hem dingen verhalen, welke hij graag hoort. Zachtelijk aanraken: *knokkels kittelen de veel*. [Hooft.] Figuurlijk, eenen hoogen graad van zinnelijke, aangename gewaarwordingen veroorzaken, gewoonlijk in eenen kwaden zin: *dat liedje kittelt haren smaak. Zich kittelen*, zich innerlijk verheugen. Vleijend vermaken: *zoo kitteld' haar de hoop*. [Hooft.] Van hier *kittelaar*, in de ontleedkunde, *kitteling*, eigenlijk en oneigenlijk; Oud. heelt *keelkittelingen*; *kittelachtig, ketelachtig*, bij Hooft, overdr. voor moeilijk;

kittelig, kitteligheid. Zamenstell.: *kitteloorig, keteloorig*, bij Hooft voorkomende, haastig, ooplopend, *kitteloorigheid*. — *Kittelkeurig, kitteltongig.* [Hooft.]

Kittelen, hoogd. *kitzelen, kützelen*, neders. *kiddeln*, (in Gron. *kiddelen*) eng. *to kittle* en *tickle*, deen. *kille*, en *kildre*, angels. *citelan*, zw. *kittla*, fr. *chatouiller*, lat. *titillare*, lett. *kutteht*, finl. *cutitus*. Het schijnt een voortdur. werkw. te zijn van een verouderd werkw. *kiten*, ligt steken, aanroeren; daar toch de kitteling eene soort van aangename aanraking is.

KITTIG, bijv. n. en bijw., *kittiger, kittigst*. Net, puntig. In de volkstaal hoort men: *een kittig meisje*. Afgeregt, vurig: *kittiger op 't beschadighen dan op 't beschutten*. [Hooft.] Misschien is de oorsprong het vorige *kiten*.

KLAAR, bijv. n. en bijw., *klaarder, klaarst*. Vele lichtstralen van zijne oppervlakte terugwerpend: *klaer als kristal*. [Bijbelv.] Vele lichtstralen doorlatend, doorzigtig, het tegendeel van troebel: *klaar water. Een klaar glas. Klare wijn*. Onbewolkt: *eene klare lucht. Klaar weder*. Openbaar, zeker: *die zaak is mij nu klaar. Dat blijkt zoo klaar, als de dag*. Vaardig, gereed: *ik ben klaar, om te reizen. Is het eten klaar? Klaar maken*. Geene hinderpalen meer hebbend: *het huwelijk is klaar*. Licht om te verstaan: *ik zal u eene klare plaats uit den schrijver aantonen. Het is daar niet klaar*, daar is iets in den weg. Helder, duidelijk: *hij heeft eene klare stem. Een klaar geluid*. Zuiver, net: *och die reynigheyt die weet wat, och s' is so puntich en klaar*. [Bredero.] Van hier *klarheid, klarig, klarigheid, klaarachtig, klaartlijk*. Zamenstell.: *klaarblijkelijk, klaarblijkelijkheid, klaarblijkend, klaaroog*, een kruid, anders oogenklaar, *klaarschijnend, klaarziend*. Inzooover het woord doorzigtig, helder beteekent, is het, in het deen., neders., hoogd., zw. *klar*, eng. *clear*, lat. *clarus*, fr. *clair*, gr. *γλαυρος, γαλῆρος*. De oorsprong schijnt in *la, lo*, licht, te zijn, zoodat de *k* slechts de voorgevoegde keelklank zij.

KLAAS, z. n., m. Een eigennaam eens mans, verkort van *Nikolaas*, uit het lat. *Nicolaus*. *Een houten klaas*, een bot, lomp mensch. Zoo noemt men, in de Gron. Ommel., ook eenen houten nap, met eenen korten, krommen steel.

KLAUW, z. n., m., *des klauws*, of *van den klauw*; meerv. *klauwen*. De gekloofde voet van eenige dieren, als van schapen, herten, zwijnen, enz.: *zij gebruikte den klauw van eenen eland tegen de vallende ziekte*. Het vee zelf: *daer en zal niet een klauw achterblijven*. [Bijbelv.] Inzooover zich het denkbeeld van grijpen, vatten, haken hiermede vereenigt, drukt het woord uit de vingergaan de handen, en de teenen aan de

voeten der dieren. Van menschen gebruikt men het met verachting: *zoo lang gij uw' woekerenden klauw slaet in uws naesten goed*.

[De Decker.] *Iemand in zijne klauwen krijgen. Diefsklauwen*. Van dieren: *men kent den leeuw aan den klauw*. Van roofvogels: *zoo min de duif een' prooi den haviksklauw ontzet*. [Hoogvl.] Van hier de sprekwijze: *ergens zijne klauwen instaan*, zich iets met geweld aanmatigen. De dichters schrijven ook aan den Dood, de Afgunst, den Haat, den Nijd, enz. *klauwen* toe, wegens de nae-deelen, door dezelve aan het menschedom berokkend. Een slag: *de kat gaf hem eenen klauw met haren poot*. Dat naar eenen klauw gelijkt: *met witte gember, en haer kostelijken klauw*. [Anton.] Ankerhand: *overmits de klauw (des ankers) was recht getrokken*. [Bogaert.] Zoo heet ook een tuingereedschap, met tanden, om te wieden, *een klauw*, gemeenlijk anders *klouw*, waarvan *klouwen, opklouwen*. Verkleinw. *klauwtje: de klauwtjes der wijngaardranken*. Zamenst.: *beerenklauw*, enz. *Klaauwchamer*.

Klauw, hoogd. *Klaue*, Notk. *chlauiu*, opperd. *klaa*, neders. *klaue*, eng. *claw*, deen. *kloe, klov*, zw. *klo, klöf*, ijsl. *klö*, angels. *claw*. Het komt af van *klieven, kloven*.

KLAUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klauwde, heb geklauwd*. Met de nagels krabben: *de kat heeft mij geklauwd. Zijn hoofd klauwen. Klauw uw hoofd daarover niet*, wees deswege niet misuoegd. Gemeenlijk zegt men, in dezen zin, *klouwen*: *o! hij zal zijn hoofd nog klouwen*, hij zal nog verlegen en mismoedig zitten:

KLAUWIER, (*klavier*, bij Kil. *klauwiere*) z. n., m. en o., *des klauwiers*, of *van den* — *het klauwier*; meerv. *klauwieren*. Verkleinw. *klauwiertje*. Een haakswijze spijker, wiens omgehogene punt naar boven staat: *een schoorsteenkled in klauwieren haken. Dragende den wreeden klavier (severus uncus, bij Horat.)* [Vond.] *De klauwieren van het orgel*. Fr. *clavier. Meesters, die 't klavier behandelt*. [M. L. Tijdw.] *Op het klavier spelen. Het klauwier* is ook datgeen aan een spinnewiel, waaraan men den klos steekt; rondom welks spil de klos draait.

KLAD, z. n., v., *der, of van de klad*; meerv. *kladden*. Vuiligheid, smet: *hij worp eene klad van slijk op haar kled*. De opgedroogde vuiligheid in de hoeken der oogen: *hij heeft kladden in de oogen*. Fig., *de klad dezer ketterij*. [Hooft.] Lasterende beschuldiging: *iemand eene vuile klad aanwrijven. Iemand eene klad op het lijf werpen. Indien zij zonder klad door 't leven was gegaan*. [Hooft.] *Deze klad uitwisschen*. [Hooft.] *Nochtans en is daarom mijne eer met eenige kladde bespat*. [Hooft.] *Ik heb den hervormden Gods-*

dienst behoedt van de gewisse kladder. [Hooft.] Om de klad te verduisteren. [Hooft.] Een schrift in het ruwe gesteld : de klad van de overgezette *Aulularia*. [Hooft.] De kooplieden noemen dat boek, waarin zij de dagelijksche zaken vlugtig opteekenen, de klad, of het kladboek. Klad heet ook eene groote verlaging in den prijs, door te goedkoop iets weg te geven : hij heeft er de klad ingebracht. Klad, voor kladpapier, schijnt onz. te zijn. Ook wordt een morsig vrouwspersoon dus genoemd : zij is een regte kladder. *Er, valsche kladder*. [Col. v. Ryss.] Eindelijk noemt men de geslotene knoppen van klissenkruid, in Gron., kladden, Geld. klassen. Bij Kil. kladder, klisse. *Lappa*. Van hier de spreekw. hij houdt aan als eene klad, hij bindt telkens zijn verzoek aan. Het meerv. kladden is ook gebruikelijk in de lage spreekwijs : iemand bij de kladden krijgen, hem aangrijpen. Van hier kladdig, kladdigheid, kladderig. Zamenstell. : kladderboter, boter, die vervalscht wordt, om haar tot eenen lagen prijs te verkoopen : ook een morsig wijf. Voorts : kladpapier, kladschilder, kladschilderen, kladschilderij, kladschuld, kleine schuld.

KLADDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kladdede, heb en ben geklad*. Bedr., bevuiten : gij zult uw schrift kladden. En kladden met een roest de groente van haar blaën. [Hooft.] Doormengen : de spijsen ondereen kladden. Onz., met hebben : in een boek kladden. Op een papier kladden. Slingereren, te goedkoop aan den man maken : hij heeft met die waren geklad. Met zijn ; kladdig worden : dat schrift zal kladden. Van hier kladder, vuilmaker, kladschilder ; een, die onder den prijs verkoopt, kladderij, morserij, slecht schilderwerk ; verkoopning onder de waarde, kladding. Van kladden, heeft men het woord kladder, gladdeije, met eenen basterduitgang, in de beteekenis van een morsig vrouwmensch gemaakt, en daarvan het werkw. kladderijen, bij Kil. *profundere, dissipare maculando*.

KLAGE, z. n., v., der, of van de klage ; meerv. klagen. Eene klage : ick sal mijner klage vergeten. [Bijbelv.] *Volhard in zijne klage*. [Vond.] Zamenstell. : rouwklage, weekklage. Van hier klagelijk.

KLAGEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik klaagde, heb geklaagd*. Onaangename gewaarwordingen, door eene, op eene zekere wijze gebogene, stem, openbaar maken. Onz. : man en wijf klaagden. Het onderwerp der klage drukt men met over uit : hij klaagt over zijne kinderen. Over iemand aan de overheid klagen. Bedr. : men sal eene klagelike klage klagen. [Bijbelv.] *Ik zal mijn jammer aan God klagen. Dat is God geklaagd ! Ik zal het den meester klagen*. Hier is aanklagen ook gebruikelijk. Van hier klager, klaagster, klaging. Zamenstell. : klaaghuis, klaag-

lied, klaagpsalm, klaagrede, klaagschrift, klaagstem, klaagtoon, klaagvrouw.

Klagen, hoogd. klagen, Ker. clagen, Otr. klagen, neders. klagen, zw. klaga. Het is eene nabootsing van de klaagstem. Het gr. κλαίω, ik ween, behoort hierheen ook.

KLAGE, z. n., v., der, of van de klage ; meerv. klagen. Geklag : met zijne klage. [Vond.] Eene zaak, waarover men klaagt : zijne klagen voor God uitstorten. Beschuldiging : zware klagen van iemand hooren. Eene kerkelijke vergadering, waar de klagen der behoeftigen gehoord worden, draagt ook den naam van klage : zich bij de klage vervoegen, voor de klage zitten. Van hier klagtig : over iemand klagtig vallen. Zamenstell. : jammerklage, lijkklage, minneklage, rouwklage.

KLAI, zie klei.

KLAK, z. n., v., der, of van de klak ; meerv. klakken. Eene vlek, die door het druppen van een vloeibaar ligchaam ontstaat : eene klak, met inkt, op het papier maken. Het bootst eenigzins den klank van den rollenden drop na : althans heeft dit woord klak die kracht in het zameng. klakkebos, klakkebus, een klapbos, waarmede jongens spelen, wanneer zij eene prop in eenen houten koker slaan, en die met geweld weder daaruit drijven ; waardoor eene klak of een klap, veroorzaakt wordt. Het fr. *claque-bois* is een veldriet, ruischpijp.

KLAKKELOOS, bijv. n. en bijw. Halma verklaart dit woord door plotseling, onverwacht. Hooft gebruikt het woord meer dan eens, in den zin van zonder genoegzamen grond : *edoch, om niet zoo klakkeloos de Engelschen af te snijden. De Hartogh, om zijn klakkeloos vertoeven te vrijen van arger achterdocht*. Slap, zonder aanwending van noodige krachten, lafhartig : hoe dit volk klakkeloos weere bood. [Hooft.] Zoo ook : den uitval uit Sinte Catharina klakkeloos wederstaan te hebben. [Hooft.] Het woord zal eigenlijk misschien aanduiden, stil, zonder klak, dat is zonder enig geluid ; van hier plotseling, onverwacht : uw hoofd is vrij van onheyls klakkeloos treffen. [Camph.] Voorts, zonder eenige beweging, eenige moeite, eenige aanwending van krachten, bij welke enig gedruisch plaats heeft. Zie loos.

KLAKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klakte, heb en ben geklakt*. Bedr., eene klak maken : het papier klakken. Onz., met hebben, slecht schrijven, met veel klakken te maken : *foei, wat is dat klakken !* Schieten, dat het eene klak geeft : hij klakt met zijne bos. Met zijn ; bevekt worden door inktklakken : leg het niet daarop, opdat het niet klakke.

KLAM, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eenigzins vochtig : door het natte weder is alles klam. Het klamme zweet sloeg, brak hem uit. *Klamme handen*. Van

hier *klamheid*, *klamachtig*. Eigenlijk duidt het aan kleverig, eenen zekeren middelstand tusschen vochtig en droog, waarom het zeker, met *klemmen*, uit eene bron voortvloeit. Hooft schrijft *klem*: *uwe klaauwen klem van bloedt*.

KLAMP, z. n., m., *des klamps*, of *vanden klamp*; meerv. *klampen*. Een hulpmiddel, om iets vast te houden, te verbinden: *sla er eenen klamp tegen*. *Houten klampen*. Zoo heet eene dwarsplank, die twee planken verbindt, een klamp. Vele stapels hooi, door inzaking naauw vereenigd, heeten *een klamp hooi*. Wij volgen, in het geslacht, Pieter van Halma en Hoogstr. verkiezen het vrouwel. **KLAMPEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klamp-te, heb geklapt*. Bedr., klampen onder iets slaan: *holblokken, klompen klampen*, als de schoenmaker stukjes leer onder dezelve vastklampt. Hechten: *ik zal het eene op het andere klampen*. Fig.: *om ellendt op ellendt der ellendigen te klampen*. [Hooft.] Gijzelen, om eene schuld vastzetten: *ik zal hem klampen, als ik hem vind*. Met eenen scherpen sloop schepshaak aanhalen en vasthouden: *zij klampden elkander aan boord*. *Iemand aan boord klampen*, iemand hard om eene zaak aanvallen. Vond. bezigt *klampen* voor stapelen: *zoo klampte David op overspel verraet en godvergeten moort*. Onz., met hebben; sterk kleven: *de sneeuw klampt aan de holblokken*. De oorsprong van *klampen* en *klemmen* is een.

KLANK, z. n., m., *des klanks*, of *van den klank*; meerv. *klanken*. Een aangenaam en helder geluid van eenigen duur. Het woord zelf bootst dit geluid na. Zoo geven metalen, muzijkwerktuigen, enz. *eenen klank* van zich. *Een doove klank*. *En kaatst den klank weerom*. [Hoogvl.] Men gebruikt het ook voor welluidende maatgezangen:

Met oprechte vreugdeklanken,

U te loven, U te danken. [V. d. Berg.]

Voor fraai muziek of gezang doen hooren zegt Poot *nektar bieden in klank*. Zoo noemt men ook de uitspraak van de woorden derzelve *klank*. Overdr., voor naspraak: *eenen teelijken klank achter zijnen rug hebben*. *Zijn voorbarigheid in die hatelijke moord gaf zijner achtbaarheid eenen quaden klank na*. [Hooft.] Zamenstell.: *rijmklank, tegenklank, weerklank; klankteeken*. Het woord is gevormd van den verouderden onvolm. verl. tijd des werkw. *klinken*: evenwel zijn *klinken* en *klank geven* onderscheiden, daar het eerste woord, wegens de fijnere *i*, een kleiner, fijner geluid, het laatste een grover en sterker geluid uitdrukt. Van groote klokken zegt men liever: *zij hebben eenen goeden klank*; dan: *zij klinken*. Het lat. *clangor*, gr. $\kappa\lambda\alpha\gamma\gamma\eta$, komt met dit woord naauwkeurig overeen.

KLAP, z. n., m., *des klaps*, of *van den klap*; meerv. *klappen*. Weder een woord, dat het natuurlijke geluid nabootst, hetwelk, door het zamenslaan van twee breede, harde, of van een hard en een week ligchaam, veroorzaakt wordt. Van hier *iemand eenen klap geven*, dat is, eenen slag toebrengen, die klapt. Oneig., beuzelarij, gesnap: *dat gij zijn dwaazen klap gelooft*. [Vond.] *En voerden vuilen klap*. [Hooft.] *IJdelen klap uitstaan*. *Maer begonst veel klaps te drijven*. [Gesch.] Vooris worden sommige dingen, die eenen klap geven, met dien naam, in onze taal, benoemd; die evenwel liefst vrouwelijk willen gebruikt worden. Voor een gereedschap der nachtwacht: *hij loopt met de klap*. Voor eene lazarusklap: *hij ontvangt de duiten op de klap*. *Met de klap loopen*, bedelen. *Hij loopt op de klap* is eene andere spreekwijs, die aanduidt, dat men ongenoodigd bij iemand zijnen honger wil stillen, en juist den oogenblik waarnaemt, wanneer men zal eten. Voor de klap van eenen hoed: *hij loopt met de klap neer*. Zoo de *klap* van eenen kelder, van eenen wagen, van eene schuit, enz. Ook dragen sommige dingen den naam van *eene klap*, die, alhoewel zij geen geluid geven, in onze verbeelding echter dit schijnen te doen. Zoo hebben eenige vrouwenmutsen hare *klappen*. Dus kent men *de klap*, anders *de klep*, eener broek, enz. Van hier *klapachtig*. Zamenstell.: *klapbeentje, klapgeld*, loon der nachtwacht, *klaphek, klaphout*, kuipershout; fig.: *klaphout verkoopen, snappen*. *Klaplooper*, die op de klap loopt, *klapmuts*, ook voor het achterste gedeelte van sommige trekschuiten. *Klapnoot, klappernoot, klapoor*, een gezwel, *klaproos, klapperroos, klapspaan*, houten veer van eene molentreem, overdr. een man, of eene vrouw, die niets geheim houdt: *klapstok*, boeren tijdwijzer, *klapstuk, klaptouw, klapvlies, klapwaker; klapwieken*, onz. w.: *ik klapwiekte, heb geklapwiekte*, met de wieken klappen.

KLAPPEI (*klappeije*), z. n., v., *der*, of *van de klappei*; meerv. *klappeijen*. Eene klapachtige vrouw. Het woord heeft eenen klemstaartigen basterduitgang, even als *liverei*. Van dit *klappei* is het onz. w. *klappeijen*.

KLAPPEIJEN, zie *klappen*.

KLAPPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik klapte, heb geklapt*. Onz., met hebben; een klappend geluid maken: *laat de venster zoo niet klappen*. *Met (ook in) de handen klappen*. Geluid geven: *de tiktakschijven klappen*. [Oud.] Snappen, praten: *dat vrouwmensch klapt den ganschen avond door*. *Klappende vogels*. Belijden: *de gevangene wil niet klappen*. Overbrengen: *uit de school klappen*. Bedr. *de handen klappen*. *De gevangene heeft alles geklapt*. Van hier *klapper*, *snapper*: *desen grooten klapper*. [Gesch.] *klappertje*, een met bus-

- kruid gevuld gevouwen papier, dat, aangestoken, eenen klap geeft: *een klappertje afsteken*; *klappernij*: groot voedsel vonden deze *klappernijen*. [Hooft.] Van hier het voortd. w., *klapperen*, *klappering*. Zamenstell.: *klapperboom*, *klapperman*, *klapperolie*, *klapper-tanden*, (wanneer de tanden op malkander klappen): *daar zitse en klappertant alleen*. [Vond.] Van dit *klappen* heeft men het zelfst. *klappei*, *klappeije* gevormd, met eenen basterduitingang, in de beteekenis van praatster, snapster; en hiervan het werkw. *klappeijen*. Dit woord *klappen* is in het eng. *to clap*, zw. en ijsl. *klappa*. Hierheen behoort het ital. *colpo*, het fr. *coup*, het gr. *κολαπτω*, het lat. *colaphus*.
- KLAREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik klaarde*, heb *geklaard*. Van *klaar*. Schoonmaken, reinigen: *om de vloer van puin en belemmering tot gaalijheid der preke te klaaren*. [Hooft.] *Eene rekening klaren*, haar zuiveren. *Eene pleitzaak klaren*, bij slotvonnis afdoen. Van hier noemde men voorheen de vergadering der overijsselsche staten, te Deventer, de *klaring*, omdat daar de zaken bij slotvonnis werden afgedaan. Voorts beteekent het iets behendig doen, in den lagen stijl: *Ik zal dat wel klaren*. Bij Vond. vindt men, dat, toen Orestes Aegijsthus doodde, hij hem ter zelfde plaats aan eene zijde help, *daer hij 't Agamemnon klaerde*, dat is, waar Aegijsthus den Vorst vaardig, behendig vermoord had. M. L. Tijdw. zegt ergens: *die volvaardig weet te klaaren de schikking, die zijn vrijen wil behoort*.
- KLAROEN**, z. n., v., der, of van de *klaroen*; meerv. *klaroenen*. Een blaaspeeltuig, dat een schel geluid geeft; uit het fr. *claron*. *En hemelsche klaroen naer onze maght te zetten*. [Vond.] Zamenstell.: *kinkklaroen*, *bloedklaroen*, *krijgsklaroen*: *wen 't hoort de krijgsklaroenen steken*. [Hoogvl.]
- KLAS**, zie *klad*, eene klis.
- KLASSEN** (*klessen*, *klatsen*, *klatsen*), onz. w., gelijkvl. *Ik klaste*, heb *geklast*. Hetzelfde als *klatsen*. *Zijn geesselzweep doet klassen*. [Vond.]
- KLATER**, z. n., v., der, of van de *klater*; meerv. *klaters*. Een ratel, een woord van het heldere geluid gevormd.
- KLATEREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik klaterde*, heb *geklaterd*. Een geklater maken: *de donder klaterd*. Een geklaterend geluid. *En 't buldrende geluk vrij klatre met zijn zweep*. [Hooft.] Van hier *klatergoud*, eigenlijk; overdr. voor schijngoed.
- KLATS**, een tusschenwerpsel, om het geluid van weeke lichamen uit te drukken, als men dezelve tegen andere lichamen werpt: *klits*, *klats*. [Vond.]
- KLAUTEREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik klauterde*, heb *geklauterd*. Klimmen, zoo dat men zich met handen en voeten vasthoudt: *zij klauterden als katten*. [Hooft.] *Naar boven klauteren*. Van hier *klauteraar*, *klautering*. Het stamt af van *klaauw*.
- KLAVAATSHAMER**, z. n., m., des *klavaatshamers*, of van den *klavaatshamer*; meerv. *klavaatshamers*. Breeuwshamer. Het woord baauwt het geklop der herhaalde slagen des breeuwsters na.
- KLAVECIM** (*klavecimbaal*, *klavecimbel*), z. n., v., der, of van de *klavecim*; meerv. *klavecimmen*, of liever *klavecimbalen*, *klavecimbels*. Een snaarwerktuig, waarop muziek gespeeld wordt: *om de klavesim te roeren*. [Hooft.] ital. *clavicembalo*, fr. *clavecin*. Zie *cimbaal*.
- KLAVER**, z. n., v., der, of van de *klaver*; zonder meerv. Een bekend kruid, een goed voedsel voor paarden en vee. *Breede klaver*. *Roode klaver*, met roode, *witte klaver*, met witte bloemen. *In versche klaver*. [Hoogvl.] Van hier *klaverig*. Om haar klaauwvormig blad schijnt het, met *klaauw* en *klieven*, eenen oorsprong te hebben. Van hier *klaveren*, een teeken op kaarten: *klaveren aas*; *klaverenkoning*. Zamenst.: *klaverblad*, *klaverdoek*, *kanefas*, *klaverjassen*, een kaartspel, en zich rollend in de klaver vermaken, *klaverveld*, *klaverweide*, *klaverzode*. — *Steenklaver*, enz.
- KLAVEREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik klaverde*, heb *geklaverd*. Klauteren: *men hoeft de katte niet te leeren klaveren*. [Brune.] *Tot dat een jong schipper, aan d'andre zijde boven geklavert*. [Hooft.] De aanmerking van De Haes is op dit woord, dat het niet alleen *klauteren*, maar ook *in de klaver weiden* beteekent; en hij beroept zich op Vond. *Ovid.*, 2 b. v. 1082. In de eerste beteekenis stamt het van *klaauw* af.
- KLEED**, z. n., o., des *kleeds*, of van het *kleed*; meerv. *kleederen*, in eenige gevallen, ook *kleeden*. Dat aan het menschelijke ligchaam tot deksel, of ook tevens tot sieraad strekt. *Een nieuw kleed*. *Kleederen verstellen*. *Dat kleed staat hem niet*. *Het kleed maakt den man*. *Een kleed aandoen*, *aantrekken*, *uittrekken*. *Een kleed afleggen*. *Een kind in de kleederen*, *kleeren steken*. *Iemand in de kleeren steken*, hem bedotten. *Dat komt aan mijne koude kleeren niet*, dat is mij gansch onverschillig. Vuil linnen, wanneer het zamengetrokkene *kleeren* mede gebruikt wordt: *mijne vrouw is met de kleeren bezig*. Alles, waarmede iets omhangen, of bedekt wordt: *sij sullen daerover een kleet van purper uijtspreijden*. [Bijbelv.] In dien zin zegt men, in het meerv., *kleeden*, niet *kleederen*. Hierheen behooren de zameng.: *altaarkleed*, *beddekleed*, *dekkleed*, *kabelkleed*, *paardekleed*, *regenkleed*, *schanskleed*, *schoorsteekleed*, *stoekleed*, *tafelkleed*, *vloerkleed*, *wagenkleed*, *wiegekleed*. Voorts zijn de zamenst.: *kleerbezem*, *kleerborstel*, *kleerkamer*, *kleerkas*, *kleerkist*, *kleerkooper*, (*kleer-*

verkooper) het kleermaken, kleermaker, kleermant, kleerschaft, kleersnijder, kleeerstok, kleertob, kleeerwinkel, kleeerworm, kleeerzolder, enz. Verkleinw. kleeetje.

Kleed, hoogd. Kleid, bij Stryk. chlaid, in den zwabensp. claid, neders. kleed, angels. clatha, eng. cloath, waar ook cloth zoowel lijnwaad en doek, als een kleed is, deen. klåde, zw. klaede. Het eng. cloud, eene wolk, is hetzelfde woord, zijnde eigenlijk eene bedekking van den hemel door wolken.

KLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Ik kleedde, heb gekleed. Kleederen aantrekken: *kij kleedt hem van het hoofd tot de voeten. Zich kleeden. In den rouw kleeden.* Figuurl.: *kleedt die toonen in den rou.* [Huigens.] Bedekken, verbergen: *lettren, in loode kookers kleeden.* [Hooft.] *Gekleed zijn. Ik ben nog niet gekleed.* Van hier *kleedaadje, kleedij, kleeding; kleedkamer.*

KLEEF, z. n., o., Kleefs — van het Kleef; zonder meerv. Eene stad, en een hertogdom. Van hier *kleefsch: kleefsch geld.*

KLEEMSCH, bijv. n. en bijw., kleemscher, meest, zeer kleemsch. Kleverig, pappig: *het wittebrood is kleemsch*, het is niet gaar gebakken. In het neders. is *kleimen, klehmen*, eng. *to cloom*, doen kleven. L. v. Bolhuis heeft het werkw. *kleemen* aangeteekend. Nog is in Vriesland *kleemen, kliemen*, gebruikelijk voor smeren, morsen, alsmede in den zin van talmen; waarvan *kliemsch* smerig, en *kliemster* eene talmster. Het heeft met *leem* eene bron.

KLEEN, zie klein.

KLEI, klai, z. n., v., der, of van de klei; zonder meerv. Vette, vaste aarde: *spoel de klei van de wielen af. Kleiland: hij woont op de klei.* Kleiakker: *'t vet der klai met gout belaën.* [Poot.] Kleiweg: *de klei rijden*; ook figuurl. voor in gevaar en ongeval geraken: *hij heeft bedroefd de klei gereden.* Pijpenklei: *de klei rollen. In klei boetseren.* In den verhevenen stijl heet ons ligchaam, ten opzigt van zijne broosheid, *uit klei gevormd: onze ziel, uit de gehuurde wooning van' geboetzeerd klaaij ontslagen.* [J. Frantzen.] Het verschaft ook een beeld van ongevoeligheid, logheid: *ongelukkig de ziel van klei.* [Feith.] Het woord wordt ook onz. gevonden: *op het harde klaij.* [Vond.] De Ouden gebruikten het altijd vrouwel.; welk geslacht ook thans meest in zwang is. Van hier *kleiachtig*. Zamenst.: *kleiaarde, kleiboer, kleigrond, kleiland, kleispoor, kleiweg.* Het begrip van kleven, van taaije vettigheid, is het meest heerschende in dit woord, waarom men het, met *kleven, klis, leem*, eenen oorsprong schijnt te moeten geven.

KLEIJE, z. n., v., der, of van de kleije; meerv. kleijen. Het meerv. is meest in gebruik. Door *kleijen* verstaat men, in Gelderl., het achter-

ste, de zemelen van boekweit. Bij Kil. is *kleije, klijje, surfur, acus, palea*. In het hoogd. *kleije*, zw. *kli*. Adeling leidt het af van *Klieven*, insoover het eertijds verbrijzelen beduidde. In de *Monseeis. Gloss.* heet het *cliuwa*.

KLEIN, (kleen) bijv. n. en bijw., kleiner, kleinst. Het tegendeel van groot. In het algemeen, dat eene geringere maat van uitgebreidheid heeft, dan andere dingen: *Europa is kleiner dan Azia. Eene kleine stad. De kleine vinger. Een kleine berg. Klein snijden, stooten, malen, wrijven. De kleine Profeten*, in tegenstelling van de schriften der vier overigen, die in de Bijbelrol, eene grootere ruimte beslaan. De mensch heet *de kleine wereld*. *Klein geld*, in het gemeene leven, het tegendeel van grof geld. Ook alseenzelfst.: naamw. *In het klein handelen. In het klein schilderen. In het klein arbeiden.* Dat in de lengte korter is: *kleine schreden. Eene kleine mijl.* Ten opzigt der hoogte: *een kleine boom. Klein van persoon, van gestalte. Een klein mannetje. Dun: klein bier.* Oneigenlijk, onvolwassen, *hij heeft nog kleine kinderen. Kleinste* wordt, in de Bijbelvert., voor jongste, gelijk *grootste* voor oudste, gebezigd. Hierheen behoort het verkleinw. *kleintje: hoe vaart uw kleintje? Kleintje* is ook, dat klein van waarde is: *ik zal mij met een kleintje vergenoegen.* Van hier *kleintjes: dat huis valt wat kleintjes.* Voorts, ten opzigt der during: *noch eenen kleijnen tijt ben ik bij u.* [Bijbelv.] Ten opzigt der menigte: *een klein aantal. Eene kleine som.* In het gemeene leven zegt men: *eene kleine honderd boomen.* Als een bijwoord: *een klein weinig geduld.* Ten opzigt der inwendige gesteldheid: *eene kleine winst. Die zijn zaligh lot, hoe kleen.* [Poot.] Ten aanzien van moed: *'t hart werdt hem kleener.* [Hooft.] *Weinig waard: hij is klein in zijne eigene oogen.* Met verachting vergezeld: *acht uwen vijand niet klein.* Onvermogen: *zijne kracht is klein.* Ten aanzien der wigtigheid: *enen kleinen aanvang maken. Een klein begin. Een klein verstand.* Ten opzigt van aanzien: *hij is onder grooten en kleinen zeer gezien.* Van hier het werkw. *kleinen*, dat, bij Hooft, bedr. en onz. voorkomt. Bedr., kleinmoedig maken: *door uwe leughenen 't hart te kleinen.* Minder maken: *zijn leedt kleinen.* Onz., verminderen: *als de hoop der genaade kleinde.* Kleiner worden voor het oog: *als ghij de daaken ziet kleenen.* Ook het bedr. w., met eenen basterduitgang, *kleinere*, iemands achting benemen. Voorts: *kleinheid, kleinigheid, kleinte, kleinachtig.* Zamenst.: *kleinachter, kleinachting, kleingeloovig, kleinhartig, kleinhartigheid, kleinhartiglijk, kleinmoedig, kleinsmid, kleinverwer, kleinzeerig*, ook voor ligt geraakt, *kleinzeerigheid.*

Klein, hoogd. *klein*, Notk. *chlein*, Willer. *chlein*, in den zwabenspieg. *clain*, neders. *kleen*, zw. *klen*. De *k* is hier slechts het keelgeluid, en behoort niet tot den wortel. Het stamwoord is nog in het neders. *leen*, mager (bij de Gron. boeren *kleen*, *klein*) angels. *laene*, *hlaene*, eng. *lean*. Onze verouderde verkleinende uitgang *lijn*, en de hoogd. *lein* behooren hierheen ook.

KLEINOOD, z. n., o., *des kleinoods*, of van het *kleinood*; meerv. *kleinooden*. Allerlei kostelijk edelgesteente, en uit kostelijke metalen gemaakte dingen, welke men tot sieraad heeft; ook *kleinoodie* genaamd: *haar maakte hij zijn' kleinoodjen*. [Hooft.] Alles, wat ons dierbaar is, draagt dien zelfden naam: *dat boek is een dierbaar kleinood der oudheid*. *Achtbaarheid, dat kostelijk kleinoodt, in den zin van de wereldt*. [Hooft.] De spelling met eene *n*, *kleinood*, is de echte, als zijnde het woord zamengesteld uit *klein* en *ood*. Bij de Ouden, diende *ood*, of *ode*, om naamwoorden, die bij ons in *heid* uitgaan, te vormen. Bij Notk. is *bettelode*, bedelarij, als zeide men *bedelheid*. Ondertusschen is *ood* een zeer oud woord, dat in alle europesche talen voorkomt, en, in het gemeen, een goed, eene bezitting te kennen geeft. *Heriotum, hereotum* is, in de middeleeuwen, heergoed, (heirgoed) dat is, de noodige wapens en toerusting voor een krijgshcer. In de dagelijksche taal kennen wij nog *allodiale goederen*: *allodium* was, in de middeleeuwen, een eigen aangeërfd goed. In het oude zweedsch is *od*, *ode* zeer dikwijls een schat, in het ijsl. *audur*, rijkdom, overvloed. *Kleinood* beduidt, dan eigenlijk kleine dingen, welke eenen schat, of rijkdom in zich bevatten. Wanneer *klein* in *kleinood*, tot het angels. *cleen*, d. i. zuiver, behoorde, zou het eenen zuiveren schat beteekenen. Huydec. brengt het tot het oude *clene*, dat niet alleen klein, maar ook weinig, en dus raar, zeldzaam beteekende, zoo dat *kleinood* eenen zeldzamen schat zou aanduiden.

KLEINS, *kleinzen*, zie *klens*, *klenzen*.

KLEM, zie *klam*.

KLEM, z. n., v., *der*, of van de *klem*; meerv. *klemmen*. Eigenlijk nijping, waardoor iets geklemd wordt: *hier liggen voetangels en klemmen*. Ook neemt Huygens het voor eenen naauwen doortogt: *dat in de kiese klem van d'ooore niet en gaat. Hij heeft de klem in den mond*, als de mond zich niet kan openen. Overdr., verlegenheid: *in de klem geraken, zitten*. *Toen mijn ziel was in de klem*. [Vond.] Benadeeling, verdrukking: *mijn goude vrijheit in de klem*. [Vond.] Nadruk in woorden en daden: *eene rede, die geene klem heeft*. *Met klem van woorden*. [Vond.] Kracht en sterkte, om iets te verrigten: *zijn navolger had de klem der heerschappije nauw aenge-*

greden. [Bogaert.] *De vaderstachtige is de klem des heirtoghts quijt*. [Vond.] *De klem der regering*. Het woord wordt, in alle geslachten, gevonden; het vrouwel. is echter het gebruikelijkste.

KLEMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klemde, heb geklemd*. Bedr., nijpen: *hij klemde zijnen voet*. Met alle kracht aanzetten: *de strijdt (was) wel geklemt*. [Hooft.] Onz., met hebben: *de deur klemt*. Benaauwen: *dat klemt mij om het hart*. *Om het hart klemmen*. [Hoogvl.] Sterken indruk achterlaten: *zoo uw gelukstaat klemt op uw verlichte Reden!* [M. L. Tijdw.] Van hier de zamengest.: *klemgrond*, (waarop de schepen hechten) *klemhaak*, waartusschen de timmerman de planken, welke hij aan de schaaftbank schaven zal, klemt, — *klemrede*, *klemspreuk*, *klemvogel*, (bij Kil. ook *klampvogel*) eene soort van havik, omdat hij zijne prooi tusschen de pooten vasthoudt, *klemwoord*. Voorts: *klemmerkruid*, *klemmerblad*, eiloof, welks bladen, door fijne vezeltjes, aan boomen, of muurwerk, zich vasthechten, *klimmerblad* door D. Heins geheeten: *met klimmerbladen groen*.

Adelung leidt het van *leem* af. Het eng. *to clamm*, anders *to cloom*, heet kleven, gelijk het hoogd. *klemmen*, eertijds, die beteekenis ook gehad heeft. Vergelijk *klam*.

KLENS, (*kleins*) *der*, of van de *klens*; meerv. *klenzen*. Een werktuig, om iets te laten doorzijgen, een teemsdook, ten einde het nat zuiver en helder worde, anders ook *klenzer* genaamd; van het werkw. *klenzen*, anders *kleinzen*, van *klein*, angels. *clae*, zuiver, *kleinen*, *kleinzen*, angel. *clae*, *clae*, zuiveren, als alleen het kleine en fijne doen doorzijgen, derhalve zuiveren, reinigen: *melk klenzen*. Klein maken: *mond, die ter nauwer nood, met kevels tandeloos kan kleinzen kruim van brood*. [Bake.] Hiervan *klenzing*, *kleinzing*, in het angels. *clae*, *clae*, voor zuivering: *for thinre clae*, d. i. voor uwe reiniging. In het eng. is *clean*, zuiver, klaar, helder. Ons oude woord *kleinster*, is eene vonk, anders *gleinster*, waarvan *gleinsteren*, *glinsteren*.

KLEP, z. n., v., *der*, of van de *klep*; meerv. *kleppen*. Een woord, dat, in sommige gevallen, met *klap* verwisseld wordt, in sommige gevallen verkiest het gebruik *klep*. Vond. gebruikt het als een onveranderlijk tusschenwoord, om eenen klank van hamers na te baauwen: *klep, klep het aenbeeld ging*. Voor eenen opslag op de tasch van een kleed, welken men *eene klep* noemt. Zoo ook de *klep* van eene pomp, broek, enz. Zie voorts *klap*.

KLEPEL, z. n., m., *des klepels*, of van den *klepel*; meerv. *klepels*. Het ijzeren werktuig, dat in eene klok hangt, en, door zijne aanraking aan den binnenkant der klok, het ge-

luid veroorzaakt: *de klepel is uit de klok gevallen*. Voor de klok zelve: *als hij den dooden met den klepel betuidt*. [Vond.] Voor den bek eens ooijevaars; omdat hij, met den zelve, een kleppend geluid slaat: *de ooijevaar klept met zijnen klepel*. [Vond.] Schertsend, voor de tong: *zij heeft eenen lustigen klepel*. Eertijds noemde men eenen klopper aan de deur, *deurklepel*. Van *kleppen*.

KLEPPEL, z. n., m., *des kleppels*, of *van den kleppel*; meerv. *kleppels*. Klapspaan aan de treem eens molens.

KLEPPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik klepte, heb geklept*. Onz., met de klep slaan: *de nachtwacht klepte*. De klok, in het aantrekken, zoo dwingen, dat de klepel slechts den eenen binnenrand rake, heet *kleppen*. Het slaan der ooijevaren: *het steil verblijf der kleppend' ooijevaaren*. [Psalmber.] Bedr., *de klok kleppen*. Van hier *klepper, klepperman*, (klapperman), nachtwacht. In den dichterslijken stijl, heet een dravend paard, dat met zijne hoeven tegen den grond klept, een *klepper*: *men ziet den klepper zich in 't oeffenperk verhitten*. [Vond.] Verkleinw. *kleppertje*. Van hier het voortdur. w. *klepperen*: *de ooijevaar kleppert*. Iemand, wiens tanden, door koude, op elkander slaan, wordt gezegd *te kleppen*. Dit heet anders *klappertanden*, bij Vond. *klippertanden*.

KLERK, z. n., m., *des klerks*, of *van den klerk*; meerv. *klerken*. Een onduitsch woord, van het lat. *clericus*, uit het gr. *κλῆρος*, dat eigenlijk een lot beteekent, van *κλῆρω*, d. i. bij het lot verkiezen. *Κλῆρος* zegt dan zooveel als door het lot gekozen, gelijk wij in het N. Testam. van Matthias lezen; waardoor dan verder de Geestelijkheid den naam van *clerici*, en daarvan *clergie*, gekregen heeft, in tegenstelling van de leeken. Dewijl nu, in de middeleeuwen, de wetenschappen en kundigheden, bij de Geestelijken alleen bijna gevonden werden; dezen ook het lezen en schrijven best verstonden, bediende men zich meest van zoodanigen tot openbare schrijvers. Van hier heeft het woord *klerk*, bij ons, den naam van hulpschrijver behouden. *Een klerk op het stadskantoor, bij eenen koopman, bij eenen pleitbezorger*, enz. L. Trip noemt den kundigen geschiedschrijver, L. Offerhaus, *der eeuwen trouwen Klerk*. Van hier het *klerkschap*, het ambt eens klerks.

KLESSEN, zie *klassen, kletsen*.

KLETS, z. n., v., *der, of van de klets*; meerv. *kletsen*. Een woord, dat een snepend geluid nabootst: *hij gaf hem eene klets met de zweep*. Ook als tusschenwoord: *klets! klets!* zoo sloeg hij hem op de wang. Schuld, in het gemeene leven: *iemand eene klets aanzetten*. Iets borgen heet, *iets op de klets halen*. Zamenst.: *kletssoor*, eene lange zweep.

KLETSEN, (*klassen, klessen*) onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kletste, heb gekletst*. Onz., eenen kletsenden klank veroorzaken: *met eene zweep kletsen*. *De grooten kletsen op 't gesteent*. [S. v. Ch.] *D'olifanten sloegen, onder 't kletsen der ooren, een afschrikkelijk geluit*. [Bogaert.] Bedr., werpen, smijten: *eenen steen in de glazen kletsen*.

KLETTEREN, zie *klateren*.

KLEUMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kleumde, heb gekleumd*. Stijf van koude zijn: *hoe staat gij daar zoo te kleumen?* Hooft zegt ergens: *uw' vlam ontlooi zijn' kleumde strammigheên*. Van hier *kleumer*: *gij zijt een rechte kleumer*. Iemand, die niet veel koude verdragen kan, en daarom digt bij het vuur kruipt, noemt men *kleumensch*. Als men het neders. *verklamen*, van koude stijf worden, bij ons *verkleumen*, vergelijkt, mag men het veilig van *klem, klemmen*, afleiden.

KLEUNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kleunde, heb gekleund*. Kloppen, slaan: *nu kleunt men hem met stokken*. [Vond.] Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Het gr. *κλωειν* heet geraas maken, en ook slaan, kloppen; dat eveneens van den klank schijnt gevormd te zijn.

KLEUR, z. n., v., *der, of van de kleur*; meerv. *kleuren*. Het uitwendige gelaat der dingen, zoo als het, door de verschillende wijziging van de lichtstralen, aan ons oog zich vertoont. *Witte, gele, roode, blaauwe, groene, zwarte kleur*. *Eene schoone kleur*. *Eene vaste kleur*. *Eene kleur, die niet verschiet*. *Eene verwelkte kleur*. *Die 't oog verwart door haar dommeling van kleuren*. [M. I. Tijdw.] De blos op het aangezicht: *een kleur krijgen*. *Eene frissche, eene gezonde kleur hebben*. Schijnrede: *hij wist de zaak eene schoone kleur te geven*. Uit verachting, zegt men van iemand, die zich bij eene partij voegt, bij welke men teekens of leuzen draagt: *hij is van de kleur*. In het gemeene leven zegt men *kleurd*, voor *gekleurd*: *hij droeg eene kleurde broek*, van eene andere kleur, dan zwart. Het b. en o. werkw. *kleuren* voor eene kleur geven, en eene kleur krijgen, is ook, schoon weinig, in gebruik. Het deelw. heeft Hooft: *uw' kinderen minnetlijk gekleurt*. Van het fr. *couleur*, lat. *color*. Sommige schrijven *ko-leur, coleur*.

KLEUTER, z. n., v., *der, of van de kleuter*; meerv. *kleuters*. Een klein meisje: *eene stoute kleuter*. Hooft zegt: *dat het dusschen kleuter was*. Zamenst.: *kleutergeld*, bij Kil. *klotergeld*, klein geld: *hij deder mijn zoo veul kleutergelts bijlangen*. [Hooft.] Kil. heeft ook *kloterboek, adversaria*. Het schijnt, met *klotteren, klonteren*, uit eene bron te zijn. *Klotz* in het hoogd., *kluns* in het zw., ons *klont* (waarheen ook *kluit* behoort) is *massa conglomerata*. Eene *kleuter* is dus een kort,

meengedrongen meisje. *Kleutergeld* kan men nu ook gemakkelijk uit die bron afhalen.

KLEVEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kleeftde, heb gekleeftd.* Onz., met *zijn* en *hebben*, door eene taaije vochtigheid aan iets blijven hangen: *pek kleeft aan de vingeren.* *De tong kleeft, van dorst, aan het gehemelte.* In den vertrouwelijken spreektrant zegt men: *dat kleeft aan de ribben*, voor, dat *voedt* wel. Zijn hart aan iets hangen: *blijf altijd aan het hemelsch kleeven.* [A. K.] Doch *meent* in eenen verachtelijken zin: *aan 't al te zondeleven berouw- en schaamtloos kleeven.* [F. S., in M. L. Tijdw.] Zoo zeide eens Otrid.: *balo, ther uns klibit*, de boosheid, die ons aankleeft. Bedr.: *twee bladen kleeven aan elkander kleeven.* *De bij kleeft de spleet.* [Vond.] *Maar kleeven aan uwen degen voor eeuwig onze lippen.* [Dull.] Van hier *kleeping, kleverig, kleverigheid, klevig, — klierachtig.* [Hooft.] *kleefkruid*, eene plantensoort.

Kleven, hoogd. *kleben*, Otrf. *kliben, kliban*, Notk. *chleben*, neders. *kliven, kleeven*, angels. *cleofan*, eng. *to cleave*, deen. *klave*, zw. *klibba*, pool. *kleil*. In het gr. is $\kappa\lambda\iota\alpha$, leem. Dit leem is misschien de wortel. Dat toch de *k* slechts een voorvoegsel is, blijkt uit het wend. *lepin*, *kleven*.

KLIBBER, z. n., o., *des klibbers*, of *van den klibber*; zonder meerv. Bij Kil. *klibber, klibber, klubber*; die het door *gutta viscosa ex arboribus defluens*, taaije, klevende gom, die uit de reten der boomschors druppelt, vertaalt. Vond. gebruikt het eenigzins anders, als hij spreekt van eene *galeie, gepreut met klibber, breijn en bloed*, verstaande daardoor deverscheurde ingewanden, die aan de zijden der galei kleeften. Van *kleven*.

KLIEF, z. n., v., *der*, of *van de klief*; meerv. *klieven*. Kloof, spleet. Het woord is alreeds geheel verouderd. In Gron. gebruikt men het nog, schoon men het daar met eene achterere keelletter uitspreekt, *glieve*: *door de glieve van de deur*, dat is, door de reet, de spleet derzelve.

KLIEK, z. n., v., *der*, of *van de kliek*; meerv. *klieken*. Verkleinw. *kliekje*. Overgeschotene brok van den maaltijd: *gij zult uw klieken morgen openen*. Ook wordt het in den zin van uitgespogen slijm gebezigd. In het neders. is *ein clicks* een weinigje, dat overgeschoten is. Het komt dan zonder twiffel van *klieken*, dat, in het hoogd. van den klank gevormd is, en aanduidt een taai lichaam in kleine stukken smijten.

KLIEKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kliekte, heb gekliekt.* Stukken en brokken van het een men eet overlaten. Ook spugen, roghen, slijm uitwerpen. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Van hier *klieker, kliekster*. Zamenst.: *kliepotje, kwispedor, kliekschuld*. Van *kliek*.

KLIER, z. n., v., *der*, of *van de klier*; meerv. *klieren*. Sponsachtig deel in het ligchaam van mensch en dier, om deszelfs vochten af te scheiden: *hier zijn de klieren, wier ampt het is het doorgaende vocht te kleinzen.* [Overz. v. Herv.] Een gezwel aan de keel: *hij heeft de koude klieren.* Verkleinw. *klier-tje*. De kraag van een hemd heet, in Gelderland, *eene klier*. Van hier *klierachtig*, vol klieren: *de klierachtige zelfstandigheid van het brein*. Zamenst.: *keelklier, pijnappelklier, traanklier; kliergezwel*, enz.

KLIEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klieftde, heb geklieftd.* (oudt. *kloof, gekloven*). Kloven: *hout klieven*. In den dichterlijken stijl: *de zee klieven.* *Na zoo veel te klieven.* [Bogaert.] *De baren klieven.* *De lucht klieven.* Hooft schijnt het onz. te nemen, in den oneigenl. zin van verbroken worden; wanneer het het hulpw. *zijn* vereischt: *laat nemmermeer deze vrundschap klieven van eenigh misverstandt*. Het woord schijnt den klank van lichamen, welke men doorklieft, na te bootzen. Zie *kloven*.

KLIFF, z. n., o., *des kliffs*, of *van het klif*; zonder meerv. Eigenlijk, de steile buitenkant van het land, waartegen de zee in den winter aanslaat; ook de afgang eener steilte: *aan de zijde van 't klif.* [Hooft.] Moonen schrijft *klift*, en bezigt dit vrouwel.: *begonnen aen de klift.* Zoo ook H. de Gr.: *werpt van een hooge klift veel lettren naer beneen, noijt sal daeruit ontstaen een boek met goede reën.* Doch mogelijk is *klift* hier voor *kluft*. Eng. *cliff*, lat. *clivus*. Het heeft, met *klip*, misschien denzelfden oorsprong.

KLIJF, z. n., o., *des kliffs*, of *van het klrijf*; zonder meerv. Klemmerkruid, klimop: *gedoog, dat dit groene klrijf zich magh kringkelen om uw hooft.* [Vond.] Van *klieven*, dat is *kleven*.

KLIK, z. n., m., *des kliks*, of *van den klik*; meerv. *klikken*. Het onderste koperen, of ook ijzeren, stuk eener kolf: *de klik raakt den paal.* Six v. Chand. bezigt het voor eene kolf zelve. Het woord is klanknabootsend. Een lomperd heet, in de dagelijksche taal, *een houten klik*.

KLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klikte, heb geklikt.* Eigenlijk, een klein en fijn geluid, *klik*, geven. Voorts in het geheim klappen, anders *verklikken*. Van hier *klikker, klikster*. Zamenstell.: *klikspaan*. Ook wordt dit woord onzijd. gebezigd, in de beteekenis van genoeg zijn: *o! honderd gulden klikken er niet aan.* Zoo zegt men ook in het hoogd.: *es klecken keine hundert Thaler.*

KLIKKLAKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klikklakte, heb geklikklakt.* Het geluid van verdubbelde slagen: *'t gedruis vervult de lucht, en klikklakt in onze ooren.* [J. de Marr.] *De wapens klikklakken.* [Vond.] Zie *geklikklak*.

KLIKSPILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klikspilde, heb geklikspild.* In sommige oorden gebruikelijk, voor lanterfantien.

KLIM, z. n., o., *des klims*, of *van het klim*; zonder meerv. Klimop: *de boom omhelst van 't klim.* [De Decker.]

KLIAMAAT, z. n., o., *des klimaats*, of *van het klimaat*; meerv. *klimaten*. Een onduitsch woord, uit het gr. en lat. *clima*. In eenen zuiveren stijl plaatst men daarvoor het woord, *luchtgestel, luchtstreek*.

KLIAMMEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik klom, heb en ben geklommen.* Eigenlijk, zich vasthouden-de opstijgen: *hij is op den boom geklommen. Op eene ladder klimmen.* Met moeite opstijgen: *op eenen berg klimmen. Wij hebben reeds drie uren geklommen; maar: wij zijn op den berg geklommen.* Opstijgen, langzaam naar boven gaan: *de zon is aan het klimmen. De rookzuil klom. De vloed klimt. Klimmen zegt men ook van de galgestraf: hij moet klimmen.* Van eenen hengst: *hij heeft nog nooit geklommen.* Van honden: *het speelen, dat de honden t' samen hebben, 't welck eintlijk uitkomt op een klimmen van den eenen op den anderen.* [Hooft.] Rijzen, in het zingen: *zij klimt met hare stem.* Fig., denkbeeldig klimmen: *zijn gebed klom, door lucht en wolken heen.* In geluk toenemen: *hij is aan het klimmen. In het klimmen der jaren, in het aannaderen des ouderdoms. Toenemen: mijne smart klimt met elken dag.* Van hier *klimmer*. Het woord vloeit uit dezelfde bron, waaruit *klam, klamp, klemmen*, enz., ontstaan zijn. Zamenstell.: *klimboon, klimslag*, touw onder aan den boegspriet, tot behulp der matrozen, die aan het blind- of bramzeil iets te doen hebben.

KLIMOP, z. n., o., *des klimops*, of *van het klimop*; zonder meerv. Eilooft: *mijn klimop noemd' ik die.* [Hooft.]

KLING, z. n., v., *der*, of *van de kling*; meerv. *klingen*. Het blanke lemmet van eenen degen: *iemand voor de kling eischen. Voor de kling vorderen.* [Hooft.] *Hij leert de pen, en niet de kling alleen.* [Vollenh.] *Die zoo wel van pen als van de kling zich dienen kon.* [G. Brandt.] *Zich op de kling verlaten. De bezetting over de kling jagen. Hij liet alles over de kling springen.* Het woord wordt naar het klinkende geluid zoo genaamd. Kil heeft *klincke, klinghe*. Ook beteekent, naar A. Kluits aantekening op de lijst van Hoogst., *kling* een klif, *clivus*. Dorre duinen noemt men daarom *klingen*: *vergast het gansche dorp, en zet zich op de klingen.* [J. de Marr.] In het hoogd. heet *eine Klinge*, een heuvel. Zeker hebben sommige plaatsen daarvan nog hare benaming, als: *Klingenberg, Klingenuw*, enz. Het woord, in dezen zin, schijnt eenen klomp verbondene deelen te beteekenen. Het eng. *to kling*, vast ver-

eenigen, en ons *klongel, klongelen* schijnen van denzelfden oorsprong te zijn.

KLINGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik klong, heb geklongen.* Klinken. Het woord is reeds buiten gebruik. Vond. zegt nog: *daer d' Engelen klingen, en dansen en springen.* En D. R. Kamph.: *laet de heldre cimbael klingen.* Zamenst. *klingbuil, klingelbuil.* Zie *klinken*.

KLINK, z. n., m., *des klinks*, of *van den klink*; meerv. *klinken*. Een klap, die klinkt: *dat deez' met eenen klink een schip kan sloopen.* [Hooft.] *Zo iemand hun een klink gaf.* [Oud.] Doch vrouwelijk is het voor een werktuig, dat, door zijn nedervallen, de deur vasthoudt: *de deur is op de klink. Eene klink is ook een omgeklonken spijker.* Aan eene kous vindt men ook *eene klink*. Dezelfde naam wordt, even als in het neders., aan eene scheur gegeven; wanneer het woord ook vrouwel. is. In den dagelijkschen omgang zegt men insgelijks *van klink*, voor van belang, van gewigt: *dat was een bewijs van klink.* Zamenst.: *klinkdeur, klinket, klinkdicht, klinkklaar*, zuiver, onvervalscht: *klinkklaar goud. Klinkklaar water, vet*; ook voor enkel: *op 't klinkklaar rammelen.* [J. de Deck.] Voorts: *klinkletter, klinkwerk*, houtwerk, dat zamengeklonken wordt. Het woord schijnt, wat zijne eerste helft aangaat, tot *glans, glinsteren*, te behooren.

KLINKEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik klonk, heb geklonken.* Onz., met *hebben*; klank geven: gespannene snaren, klokken, dunne stukken van zekere metalen, glas, schellen, enz., *klinken*, als zij geslagen worden. *Zij klonken, nog eens, met de glazen, bij het drinken van de gezondheid. Ik zal hem met klinkende munt (ook met klinkende rede) met gereed geld, overhalen.* Door het gehoor vernemen: *die daad zal elk vreemd in de ooren klinken.* Veel gerucht maken: *thans klonk die kreet uit de vesten van Jeruzalem.* [J. Frantzen.] Bedr., omklinken: *ik zal het nageltje klinken.* Eenen klink toebrengen: *de bloetraat klinkt hem in zijn aangezicht.* [Vollenh.] Met eenen luiden slag iets bewerken: *kolossen, door de hant geklonken.* [Antonid.] Met geweld op iets slaan: *Sisyphs keizelsteen, met Plutoos staf geklonken.* [Hooft.] *Klinken op een bekken.* [Vondel.] Wegwerpen, dat het eenen klank geeft: *de voorste klonk de scheer hem naer 't hooft.* [Vond.] Vastmaken: *in ketenen klinken. Andromeda was aan eene rots geklonken.* Fig., zijn vol beslag krijgen, dat van eene zaak gezegd wordt, welke men in stilte zoekt te volbrengen: *en 't waar geklonken, hadde zeker oude vrouw geen waapen geroepen.* [Hooft.] Van hier *klinker*, eene klinkletter, ook eene soort van harden baksteen: *klei moet door kracht van lucht en vuur tot een mop en klinker droogen.* [M. L. Tijdw.]

Sommigen spellen *klinkerd*, voor *klinkaard*. In Geld. heet eene zekere soep *klinkerd*. In het hoogd. is *Klinkerkost*, een brij, waarin stukjes vleesch en klonterig meel gekookt zijn, anders *das Klunkermusz*; van *Klunker*, eene klont.

Klinken, bij Schilter *clingen*, hoogd. en neders. *klingen*, zw. *klinga*, eng. *to clink* en *clank*, boh. *klinkati*, lat. *clangere*, gr. *κλαγγω* en *λιγγω*.

Kling, *klang* zijn de nabootsingen van het geluid zelf, waar de *i* eenen fijnen, hoogen, de *a* eenen groven toon, en de *n*, door den neus uitgesproken, een aanhoudend geluid uitdrukt.

KLINKET, z. n., o., *des klinkets*, of van het *klinket*; meerv. *klinketten*. Een woord met eenen basterduiting, uit het middeleeuw. *cliquetus*, fr. *cliquet*, eene klink. Wij verstaan, daardoor, eene kleine deur in eene stadspoort, of in eene andere groote poort: *'t verdoemde poortklincket*. [Vond.] *Door 't klinket de zuiderhofpoorte in*. [Antonid.]

KLIP, z. n., v., *der*, of van de *klip*; meerv. *klippen*. Eene val, om vogels te vangen. In Groning. zetten de jongens zulke *klippen* voor musschen. Het woord is van den klank gevormd, welken die val, bij het nedervallen, geeft.

KLIP, z. n., v., *der*, of van de *klip*; meerv. *klippen*. Eene steile, harde rots, bijzonder als hare kruin vele gespletene en verdeelde spitsen heeft; hetzij men haar op het vaste land, of in de zee, aantreffe. Men gebruikt het woord wel meest van klippen in zee; dan, daar het woord *rots* de zelfstandigheid, *klip*, eigenlijk, de gedaante uitdrukt, mag men het ook van steenklippen, op het vaste land, bezigen. Men zegt, in goed nederduitsch: *de steenbok beklimt de hoogste klippen der Alpen*. In de Overz. van den Bijbel leest men, in dien zin, van een *scherpte van eene steenklippe*. Het zameng. *klipgeit* bevestigt dit ook. Het gezag van Hooft komt hier bij: *ghij deelt beeken door de klippen ruischend vlieten*. Ondertusschen is het van scherpe bergachtige spitsen in zee meest in gebruik: *eene klippe op 't lijf te zeilen*. [Hooft.] *Op eene klip blijven, vervallen, stooten, geworpen worden*, enz. *Eene blinde klip*, welker kruin onder water staat. *Hij zal die klip niet te boven zeilen*; ook oneigenlijk, voor hij zal dat gevaar niet te boven komen. In het gemeene leven zegl men van eenen onbeschaamden leugenaar: *hij liegt tegen de klippen aan*. Voorts, wordt, in den oneigenlijken zin datgeen, hetwelk men met moeite en gevaar bekomt, of dat ons een hinderpaal en aanstoot is, *eene klip* genaamd. Van hier *klipachtig*. Zamenst.: *klipgeit*, *steenklip*, *zeeklip*, enz.

Klip, hoogd. en deen. *Klippe*, zw. *klippa*,

angels. *clif*, eng. *cliff*, wallis. *clip*, gr. *λεπας*. Het is, naar alle gedachten, uit eene bron, met *klieven*, angels. *clupan*, zw. *klippa*; zoo komt het lat. *rupes* van *rumpere*, en ons *rots*, denklijk, van *rijten*. De gedaante eener eigenlijke klip bevestigt deze afleiding, als zijnde eene afgerukte spits eener rots.

KLIPPEL, zie *kluppel*.

KLIPPERTANDEN, zie *kleppen*.

KLIS, z. n., v., *der*, of van de *klis*; meerv. *klissen*. De stekelige knop van klissekruid, die, op wollige stof geworpen, daaraan vastkleeft. Het woord schijnt, om die klevende eigenschap, dus genoemd. *Zie klei*. *Iemand met klissen werpen*. *Zij hield hem zoo vast, als eene klis*. Het plantgewas zelf: *overgroeit met klisse*. [Vond.] Een verwarde knoop: *dat haar zit vol klissen*. Fig., *die aanhangt eenen klis van zwarigheên*. [Hooft.] Uit dit voorbeeld blijkt, dat het woord ook mannel. genomen wordt. Hoogstr. en Halma nemen het vrouwel. De oude uitgang *klisse*, en de vergelijking van het hoogd. *die Klette* schijnen ook meest voor het vrouwel. geslacht te stemmen. Zamenst.: *kliskruid*, *klissekruid*.

KLISSEN, onz., w., gelijkv. *Ik kliste, ben geklist*. In eene verwarde klis zitten. Het deelw. is meest in gebruik. Hetwelk Virgil. zegt: *concretos sanguine crineis*, vertaald Vond.: *zijn hair geklist van bloed*. *Uw hair te zaam geklist met bloedt*, leest men bij Hooft.

KLISTEER, z. n., v., *der*, of van de *klisteer*; meerv. *klisteren*. Darmspoeling. Een woord, in de dagelijksche taal alleen voorkomende, met het werkw. *klisteren*. *Eene klisteer zetten*. Van het lat. *clyster*, uit het gr. *κλυστηρ*, van *κλυζειν*, wasschen.

KLIT, z. n., v., *der*, of van de *klit*; meerv. *klitten*. Hetzelfde als *klis*. *Hij gooide mij met klitten*. *Het garen is in de klit*. Hooft zegt een *klit*, d. i. een digt opeen gepakte hoop, van drie honderd man.

KLITS, zie *klits*. Vondel zegt, als een tusschenwerpsel: *klits! klats!* Van hier het bedr. w. *klitsen*, anders *kletsen*: *zulk hij zijnen hoedt teeghens de vloer klitste*. [Hooft.] *Ende klitsen 't den kop te plettre*. [Hooft.]

KLITS, z. n., v., *der*, of van de *klits*; meerv. *klitsen*. Eene teef, het wijfje van eenen hond. In Gron. gebruikt men het oneigenlijk alleen, als men een jong vrouwmensch hare onkuisheid verwijt: *zij is eene klits*.

KLOEK, bijv. n. en bijw., *kloeker, kloekst*. Gaauw, verstandig, schrandere: *eene kloecke huijsvrouwe is eene croone hares heeren*. [Bijbelv.] *Kloek van verstand. Kloek van vernuft*. [Hooft.] *Een kloek verstand. Kloeke koppens, schrandere schrijvers*. [Oud.] Als bijw.: *kloek verstandig*. [Bijbelv.] *Een kloek kind*; en, omdat gehoorzaamheid in de kloekheid gegrond is, noemt men, in Gron., *een kloek kind*, een zoet, stil, onderdanig kind. In den

dagelijkschen stijl zegt men: *ik kan uit hem niet kloek* (anders *wijs*) worden, ik kan, uit zijn verhaal, den zamenhang der zaken niet vatten. Vaardigheid bezittend: *door het kloek bekleden van eenigh nieuw gebruik*. [Hooft.] In het bijzonder, vaardig tot den strijd, dapper: *een kloek soldaat. Want alle dese waren kloেকে helden*. [Bijbelv.] Dewijl nu, met het denkbeeld van dapperheid, dat van dikte en grootte ligtelijk verbonden wordt, heet *kloek*, zoo veel als groot, lang: *een kloek karel. Ter lengte van eenen kloeken duim*. [Bogaert.] *Hare jongen worden kloek, worden groot door het koorn*. [Bijbelv.] Van hier *kloekelijk, kloekheid*. Zamenstell.: *kloekaard, kloekhartig, onversaagd, kloekhartigheid, kloekhartiglijk, kloekmoedig, dapper, kloekmoedigheid, kloekmoediglijk, kloekzinnig, schrand, kloekzinnigheid, kloekzinniglijk*.

Het woord beduidde voorheen, eigenlijk, ziende, en bepaalder, scherp ziende: dan, in dien zin, is het geheel veroud., en uit de voorbeelden blijkt, dat het zich bepaald heeft tot het zien met de oogen des verstands. Bij Ker. luidt het *claulicho*, Otfred. *glau*, angels. *gleaw*, neders. *kloek*, hoogd *klug*, deen. *glog* en *klog*, zw. *klok*, ijsl. *klokr* en *glöggr*. Het oude *glau* beduidde eigenlijk helder. Helder weér, heldere oogen zijn, in het neders. *glaves Wetter, glawe Augen*. De keelklank, die, in de verwant talen, dan zachter dan harder is, behoort zekerlijk niet tot den oorsprong. Het schijnt af te stammen van het, in Opperd. nog gebruikelijke werk. *lugen*, dat is zien, gr. *λαω*, eng. *to look*.

KLOEKEN, hedr. w., gelijkvl. *Ik kloekte, heb gekloekt*. Versterken, moed geven: *'s morgens quam hij 't peerdt besoecken, en met soete woorden cloecken*. [Geschieh.] Buiten zamenstelling is het niet meer in gebruik. Van hier *verkloeken*.

KLOEN, z. n., o., *des kloens*, of *van het kloen*; meerv. *kloenen*. Hetzelfde als *kluwen*. *Een kloen garen*. Het woord wordt, in Gron., veel gebruikt; waar men ook zegt van iemand, die te veel gepooid heeft: *hij heeft een kloen*, misschien, om de slingerende en draaijende bewegingen, welke zulk een, in den gang, maakt.

KLOET, z. n., m., *des kloets*, of *van den kloet*; meerv. *kloeten*. Een schipboom. Ook neemt men het voor eenen kalkklopper, kalkstok. *Hij is een regte kloet*, een plompaard. *Daar zit klei aan den kloet*, daar schort iets. *Hij slaat overal zijnen kloet in*, hij mengt zich in alle zaken.

KLOETEN, hedr. w., gelijkvl. *Ik kloette, heb gekloet*. Met eenen kloet, een vaartuig voortdouden.

KLOF, z. n., m., *des klofs*, of *van den klof*; meerv. *kloffen*. Dit woord is, in eenige oorden van Nederland, en in de dagelijksche

taal alleen gebruikelijk. Wanneer iemand, in een schoon huis, met vuile schoenen lomp komt inloopen, zegt men: *daar komt hij met zijne kloffen*. Van hier ook het onz. w. *kloffen*. Het woord is klanknabootsend.

KLOK, z. n., v., *der*, of *van de klok*; meerv. *klokken*. Eene hen, die te broeijen zit; ook, die hare kiekens dekt. Naar het geluid zoo gevormd. Anders *klokken*. Het woord *klok* behoort tot de dagelijksche taal; in den deftigen stijl zegt men *klokken*. De *o* wordt hier zachtkort en scherp-kort uitgesproken.

KLOK, z. n., m., *des kloks*, of *van den klok*; meerv. *klokken*. Eigenlijk, een zeker geluid, dat men met de keel maakt, onder het doorzwelgen van eenig vocht. Van hier een teug zelf: *een klok bier*. Verkleinw. *klokje*. De *o* is hier zacht-kort.

KLOK, z. n., v., *der*, of *van de klok*; meerv. *klokken*. Dit woord wordt met eene scherp-korte *o* uitgesproken. Een stuk metaal, als een rond en omgekeerd vat, waarin een klepel hangt, die, door beweging, aan beide binnenranden raakt en geluid slaat. *Op zeker teeken van de klokke*. [Hooft.] *Eene klok gie-ten. Eene klok doopen. De klok treden, trekken, luiden, kleppen. De klok slaat*. Voor bekend, ruchtbaar worden, zegt men *aan de klokreep raken*. [Oud.] Eene zaak ruchtbaar maken noemt men, *haar aan de klok hangen*. Ook: *aan de groote klok trekken. Eene klok opsteken*, luid schreeuwen: *met een opgesteeken klok*. [Hooft.] Een hangend uurwerk: *trek de klok op. De klok staat stil*. Eenige dingen, die naar eene klok gelijken. *Eene glazen klok. Eene klok*, eene vuurstulp. *De klok*, het deksel van eenen helm. Oul. droeg een mantel, of huik, ook dezen naam: *de mans droeghen een klokke, ofte mantel*. [Reijersb.]

Heden kort, als simmerocken,

Morgen lanck, als vrouweklokken. [Gesch.]

Hierbij komt het eng. *a cloak*, lat. *pallium*, ongetwijfeld in aanmerking. Het verkleinw. *klokje*, een bloemklokje. Zamenstell.: *boomklok, brandklok, poortklok*, enz. *Klokgieter, klokgieterij, klokhuis, klokkenmaker, klokkenspel, het klokspele, klokklepel, klokluidder, klokreep, klokslag, klokspijs*, metaal, waarvan men klokken giet; ook kost, welken men graag eet; *kloktoren, kloktouw*. Het woord schijnt tot *lok, loch*, eene opening, te behooren.

KLOKER, z. n., m., *des klokers*, of *van den kloker*; meerv. *klokens*. Zoo noemt men, in Noordholl., eenen pijpenvroeter, om het *klokhuis* uit de pijpen te halen.

KLOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klokte, heb geklokt*. Met eenen klok drinken: *hij klokt goed in het bier*. Het geluid van eene broeihen slaan: *het klokken der hennen*. Dat naar zulk geluid zweemt: *de eigene inboortingen*

- der Kaape werden van de Hollanders om hunne klokkende taale Hottentotten geheeten.* [Bogaert.]
- KLOKKENIST**, z. n., m., *des klokkenists*, of van den klokkenist; meerv. *klokkenisten*. Een woord met eenen basterduitgang, anders klokspeler.
- KLOMMER**, z. n., m., *des klommers*, of van den klommer; meerv. *klommers*. Leugen, uitvlugt. Misschien met het lat. *clam*, heimelijk, het gr. *κλεμμα*, eene heimelijke daad, uit eene bron.
- KLOMP**, z. n., m., *des klomps*, of van den klomp; meerv. *klompen*. Verkleinw. *klompje*. Een zamenhangend, ongefattoeneerd stuk van eene tamelijke grootte: *een klomp kopererts*. Een misselijke hoop van verscheidene dingen zamen vereenigd, in wanvoegelijke orde: *zij smolt drie werelden tot eenen klomp*. [Vond.] Hierheen behoort *mengelklomp*. Overdr.: *mijn ziel is zat dien klomp der ijdelheit*. [Hoogvl.] Om de lompe gedaante, noemt men houten schoenen *klompen*. Met de klompen op het ijs komen, onvoorzigtig iets aanvaarden. Van hier *klompachtig*, *klompig*. Zamenst.: *aardklomp*; *klompzak*, klop, slaag, in den boertenden stijl, *iemand lustig klompzak geven*, in Vriesl. gebruikelijk. Het komt zeker met *lomp*, uit eene bron. Misschien vindt men dezelve in *leem*, om het denkbeeld van klevende verbinding.
- KLONGEL**, z. n., v., *der*, of van de *klongel*; meerv. *klongels*. Eene verachtelijke benaming, waarmede het denkbeeld van hoerachtigheid vereenigd is: *zij is eene klongel*, eene hoer. Het schijnt, met het eng. *to cling*, dat vast aanhangen beduidt, uit eene bron gevloeid. Hierheen behoort het zw. *kluns*, *massa conglomerata*, ons verouderde *klonge*, door Kil. *glomus* vertaald. Zoo dat *klongel* eigenlijk een vrouwensch is, dat zich ligt aan iemand verbindt en verslingert. Van *klongel* is het onz. werkw. *klongelen*, dat zooveel is als zijnen tijd met nietige bezigheden slijten. Ook wordt het gebezigd voor zijn goed, op eene losse wijs, weg geven, te zoek maken: *zij klongelt met haar geld*. Deze denkbeelden kunnen voortgevloeid zijn uit eene handelwijs van ontuchtige vrouwlieden. Van hier *klongelster*.
- KLONT**, z. n., v., *der*, of van de *klont*; meerv. *klonten*. Zeer denkelijk heeft dit woord denzelfden oorsprong, als klomp, (in het neders. worden *klump* en *klunt* met elkander verwisseld) gelijk het, in beteekenis, met hetzelfde naauw verwantschap is; alleen gebruikt men klont van ongefattoeneerde stukken van kleinere hoegrootheid. Zoo neemt men het voor eene aardkluit:
- » 't Glimpend kouter door de klont
» Van zijn' erfelijken gront. [Poot.]
- Voor taaije, geronnene, kleine stukken in het bloed: *eenen klont bloeds*. *De stijfset is vol klonten*. Verkleinw. *klontje*: *een klontje suiker*. Van hier *klontig*. [Vond.]
- KLONTER**, z. n., m., *des klonters*, of van den klonter; meerv. *klonters*. Dit woord heeft dezelfde beteekenis, als het vorige; schoon het gebruikt wordt van een hard en taai ligchaam in iets, dat vloeijend moet zijn: *er zijn klonters in de melk*. *Zij kreeg, door klonters in de melkvaten, eene zverende borst*. Van hier *klonterig*.
- KLONTEREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik klonterde, ben geklonterd*. Tot klonters verdikken, als een klonter zich zetten. Bij vergelijking gebruikt Hooft het: *want zijn wambaswong, gevult met paardshair, klonterd' om 't ijzer (der spiets)*.
- KLOOF**, z. n., v., *der*, of van de *kloof*; meerv. *kloven*. Eene spleet die door eenig geweld gemaakt is: *om een ente in de kloof te zetten*. [Vond.] *Eene kloof in de handen, in het vel, in de aarde*. *De kloof van een zakuurwerk*. Een gat, door scheuring, in eene rots veroorzaakt: *opdat se woonen souden in de kloven der dalen*. [Bijbelv.] Naardien nu met eene kloof in rotsen het denkbeeld van schuilen en veilig zijn naauw vereenigd is, gebruikt M. L. het ook voor beveiliging: *Vader! berg uw' schootzoons koop in uwe eeuwige Almagts klove*. Het woord is gevormd van den onvolm. verl. tijd der aanvoegende wijs van *klieven*, eertijds ongelijkvl. *kloof*. Verkleinw. *kloofje*, in de kin. Zamenst.: *kloofbijl* *kloofhamer*, *kloofhout*, *kloofkin*.
- KLOOSTER**, z. n., o., *des kloosters*, of van het klooster; meerv. *kloosters*. Eene vaste, met muren ingeslotene plaats, waarin monniken en nonnen, van het gewone verkeer met de wereld afgezonderd, leven. *Een mannen-, een vrouwenklooster*. *In een klooster gaan*. *In een klooster werpen*. *Zich in een klooster begeven*. Men noemt ook een klooster eenen langen, hollen bak, waarin een aantal celletjes zijn, geschikt om ratten op korenzolders te vangen. Wijders, eene afgezonderde plaats: *verscholen in de kloosters van een afgezonderd prieel*. [Overz. v. Hervey.] Van hier *kloosterachtig*, *kloosterling*. Zamenst.: *kloosterbroër*, *kloostergaren*, *kloostergelofte*, *kloostergoed*, *kloosterjuffer*, *kloosterkerk*, *kloosterlatijn*, *kloosterleven*, *kloostertieden*, *kloostermoeder*, *kloosterregel*, *kloostertucht*, *kloostervader*, *kloostervolk*, *kloostervoogd*, *voogdij*, *kloostervrouw*, *kloosterwet*, *kloosterzuster*. Het woord komt af van het lat. *claustrum*, eene ingeslotene plaats.
- KLOOSTEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloosterde, heb gekloosterd*. In een klooster sluiten. Waarvan *kloostering*.
- KLOOT**, z. n., m., *des kloots*, of van den *kloot*; meerv. *klooten*. Een houten bal: *met kloot*

ten spelen. De kloot rolt nog, de zaak is nog niet afgedaan. Een kogel: *een kloot uit het geschut nam hem zijn been weg*. Het woord, in dien zin, wordt bij Hooft gevonden. Een ronde hoop: *die zich aan een' kloot verzamelt hadden*. [Hooft.] Hetwelk men zich als een rond voorstelt, het geheelal: *het opperste gewelf van d'onbeheinde kloot*. [Hooft.] De sterrenhemel: *die den kloot des hemels draegt*. [Vond.] De aardbol: *om den kloot der aarde*. [Vond.] *Om den kloot der werelt*. [Vond.] *Bij 't waere zonlicht, dat men ver om dezen kloot ziet rennen*. [Schutte.] De teelballen: *de linker, regter kloot*. Van hier klootachtig. Zamenst.: *aardkloot, buskloot, donderkloot, hemelkloot, vuurkloot, wereldkloot; klootboog, klootjesvolk, janhagel*, (bij Oud.), *klootspel, klootvormig, klootzak, klootzakje*. In het geslacht van dit woord, moet men Hooft, die, door de zoetvloeiendheid verlokt, hetzelfde wel eens vrouwel. gebruikt, zoo als uit het gegevene voorbeeld blijkt, niet navolgen.

Adelung brengt het, met *klomp*, tot een wortelwoord.

KLOP, z. n., m., *des klops*, of *van den klop*; meerv. *kloppen*. Een klap die een dof geluid maakt: *met een' verbaasden klop*. [Hoogvl.] *Geen vat, dat klank geeft op den klop*. [De Decker.] Slaag: *iemand klop geven; klop krijgen*; zonder meerv. De slag des bloeds in de aderen: *de klop der ad'ren weet van geen' gerijmde maat*. [Hooft.] Een geklopt, of geslagen teeken op zekere munt: *deze schelling heeft eenen goeden klop*. Het woord is, met *klappen*, in oorsprong, naauw vereenigd. Zamenstell.: *klophamer, klopscheen*, een schoenmakers gereedschap, ook een zakvedeltje, *klopsteen*, boekbindersteen, *klopzee*, het zeewater, dat tegen het schip stampet.

KLOP, z. n., v., *der*, of *van de klop*; meerv. *kloppen*. Eene geestelijke dochter, die, als zij zich in dien staat begeeft, aan den Leeraar harer kerk de gelofte aangaande de onthouding van den echt doet. Ook *klopzuster* genaamd. Eenigen leiden den naam af van het *kloppen* aan de deuren; omdat zij, in tijden, toen het, in ons land, voor Roomschegezinden onveilig was, aan de deuren der Roomschen aanklopten, om te zeggen, waar de heimelijke vergaderingen zouden gehouden worden. Dan, het schijnt eenigzins vreemd, dat zulk een louter toeval, eenen plegtigen naam, voor altijd, aan die Maagden zoude gegeven hebben. De gedachte van Kil. is gegrond, wanneer men gist, dat het oorspronkelijk een schimpwoord geweest zij: dat, namelijk, *eene klop* zoo veel zij, als eene maagd, die gesneden is, *virgo castrata, quae se propter regnum coelorum castravit*.

KLOPHENGST (ook *klaphengst*), z. n., m., *van den klophengst*; meerv. *klophengsten*. Een ge-

lubde hengst, wien men, met eenen houten klophamer, de zaadballen verplettert. *Kloppen* is, bij Kil. *castrare*. Naardien de, op die wijze ontmande, hengsten niet altijd de drift om te klimmen verliezen, noemt men ook niet behoorlijk gesneden hengsten *klophengsten*. Wanneer een der ballen, of die beide, niet in den balzak hangen, maar in het ligchaam opgetrokken zijn, als ware het dier gelubd, draagt het insgelijks dien naam.

KLOPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klopte, heb geklopt*. Bedr., slaan, dat het eenen klop geve. *Een boek kloppen. Hennip kloppen. Eijeren kloppen. Stof uit de kleeren kloppen. Iemand op den duim, op de vingers kloppen*, hem zacht bestraffen, van ter zijde doorslijken. Fig., kwellen, knagen: *en als 't gedacht van smart geklopt wordt*. [Hooft.] Onz., met hebben; slaan, zich bewegen: *het hart klopt*. Een beschuldigend geweten noemen wij een *kloppend geweten*, omdat daarmede een snellere omloop des bloeds, en bij gevolg eene klopping des harten natuurlijk vergezeld gaat. Van hier noemen wij het geweten ook wel den *klopper*, en, met een verkleinw., *het kloppertje*. Een *klopper* is ook een deurklopper. Voorts is van hier *klopping*.

KLOS, z. n., m., *van den klos*: meerv. *klossen*. Een garenklos. Ook een bal van de klosbaan: *zijn hant zou spelen met uw hooft, gelijk de lepel met den klos*. [Vond.] Een knuppel, waarmede men speldenwerkt, wordt ook dus genaamd. Zamenst.: *klosbaan, klosbeitel, lepel of schepper*, waarmede men in de klosbaan speelt, *klosbeugel, kloskoord, klospoort, klosring*, enz. Het verkleinw. *klosje (klosken): de castor zijn kloskens afbijtende*, zijne zaadballen. [Brune.]

KLOSSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klostte, heb geklost*. Bedr.: *koord klossen*, door middel van klossen, dezelve tweeren. Ook heet *klossen* op eene klos winden. Onz., in de klosbaan spelen: *zij klossen*. *Klossen* heet ook, in de dagelijksche taal, een lomp geraas in het loopen maken: misschien uit *klotsen* verbasterd. Men vindt het bij Hooft: *die klostte op stomp of stelt*. Van hier *klos*, als een bijw. gebezigd: *zij kwam daar zoo klos klos aanloopen*. *Klos* en *klossen* hebben denzelfden oorsprong als *kloot*.

KLOTSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klotste, heb geklotst*. Dit woord drukt een dof geluid uit, bij voorb., van water, dat met geweld tegen iets aanslaat: *de baren klotsten tegen het schip*. *Aan 't schuimend zout, dat klotsende op een klip*. [Hoogvl.] Van hier *klotsing*.

KLOUW, z. n., v., *der*, of *van de klouw*; meerv. *klouwen*. Een tuinmansgereedschap, eene hark, waarmede men de tuinaarde fijn en gelijk maakt.

KLOUWEN, zie *klouwen*.

KLOUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klouwde, heb ge-*

klouwd. Breeuwen. Ook slaan, aflossen. Van hier *klouwer*, kalefaathamer. Men gebruikt voorts dit woord, om op eene boertige wijze, iets groots uit te drukken: *dat is een klouwer van eenen os!* Voorts zegt men *den tuin klouwen*, opharken. *Zijn hoofd klouwen*; ook fig., voor in verlegenheid zitten, zich niet weten te redden.

KLOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloofde, heb gekloofd.* Door middel van eene kloof te maken, doorhouwen: *hout klooven*. [Hooft.] Ook onz., met *zijn*: *het hout klooft niet wel*. Vaneensplijten: *mijne lip klooft door de koude*. *Door de droogte is het aardrijk gekloofd*. *Eene gekloofde klauw*. [Bijbelv.] Van hier *klover*, *kloving*. Zamenst.: *haarkloven*. Met regt maakt Huydecoper dit woord gelijkvl., omdat het van het zelfst. *kloof* afstamt. Fr. de Haes stemt dit toe, en echter is hij met dit woord verlegen, en wil het als eene uitzondering op den regel aangemerkt hebben; alzoo hij van oordeel is, dat *kloof* van *kloven*, en niet *kloven* van *kloof* afstamt. Dan, alles is hier regelmatig. *Kloof* is van *klieven*, dat voorheen ongelijkvl. was, *ik kloof*. Dan, wat onderscheid is er tusschen *klieven* en *kloven*? De overzetters van den Bijbel gebruiken beide door elkander: *die de zee klieft — die de zee klooft*. Het fijne onderscheid wordt menigmaal, door het gebruik, ook nu nog, verzuimd. *Klieven* is, in orde, eerder dan *kloven*. Door *klieven* ontstaat wel, maar niet altijd, eene blijvende *kloof*. Dus *klieft* men de zee, de baren, de lucht; en de vaneengescheidene deelen vereenigen zich weldra. Men mag dus, oordeelkundig, niet zeggen: *de lucht, de zee, de baren kloven*. Waar, derhalve, geene kloof achterblijft, mag men het woord *kloven* niet bezigen. Dan, waar men, door *klieven*, eene kloof krijgt, en in die kloof weder van nieuws houwt, daar *klooft* men. Zoo *klooft* men hout. Eigenlijk is dus *kloven* in de kloof houwen, door de kloof grooter te maken, doen splijten, en voorts, in het algemeen, eene kloof veroorzaken. *Klieven* is een algemeener woord, en geeft te kennen, iets met geweld vaneenscheiden, hetzij eene kloof achterblijve, of niet.

KLOVENIER, zie *kolvenier*.

KLUCHT, z. n., v., der, of *van de klucht*; meerv. *kluchten*. Eene zaak, die lagchen verwekt, eene poets, eene boert: *eene aardige, zoete, wonderlijke klucht*. *Eene klucht vertellen*. Een spel op het tooneel, om te doen lagchen: *Plautus nutte klucht*. [Vond.] Het onz. werkw. *kluchten*, eene klucht aanregten, heeft Brune. Van hier *kluchtig, kluchtigheid*. Zamenst.: *krijgskluchtigheid*. [Hooft.] Voorts *kluchtmaker, kluchtspel, kluchtspeler*.

Klucht schijnt, met *lagchen*, uit eene bron voortgevloeid te zijn, zijnde de *k* slechts een behulp der uitspraak.

KLUF, z. n., v., der, of *van de kluf*; meerv. *klufden*. Dit woord, van *klieven* afkomstig, zal eigenlijk aanduiden iets, dat als eene kloof gespouwen en vaneengerukt is. In dien zin is het in Opperd. nog gebruikelijk. Ook wordt het genomen voor eene afgedeelde wijk in eene stad. In Gron. heeft het die beteekenis, waar de toezieners over zulk eene wijk *klufheer* heet. Wijders, dat door *klieven* van iets anders afgerukt is, een klomp. Zoo vertaalt Vondel de uitdrukking van Virgilius, *lentis massis: van taëie kluf bij kluf*. Eene afhellende schuinte heet in Gron. ook *kluf*. In de Overzett. v. Hervey leest men: *de ijsselijke klufden of schuintens van ijs*. In dezen zin schijnt het tot *klif* te behooren, en voor *klift* geschreven en uitgesproken te zijn. Halma wijst, bij dit woord, op *rijhaak*, en, bij Kil., heeft het ook nog den zin van een hol, dat is eene kloof, in eene steenrots. Zamenst.: *klufpredikant*, predikant over eene wijk in de stad.

KLUIF, z. n., v., der, of *van de klui*; meerv. *kluiven*. Een klauw, vooral van vogels. Het meerv. is meest in gebruik: *geen duif heeft vreesselijke kluiven*. [Vond.] Handen van menschen, met het denkbeeld van verachtelijk geweld: *mogte ik hem maar eens in de kluiven hebben! Uit mijne kluiven onttrekken*. [Vond.] In de gemeenzame verkeerding wordt het ook van eene praatster, een veel en zot babbelend wijf, gebezigd: *zij is eene regte klui*. Het verkleinw. is *kluijje*, een beentje, waarvan men het vleesch afkluijft. Zamenst. *kluijshout*. Het woord is, in oorsprong, met *klauw* gelijk.

KLUIFFOK, z. n., v., der, of *van de kluijffok*; meerv. *kluijffokken*. De voorfok op een schip. Misschien van *klieven*.

KLUIS, z. n., v., der, of *van de kluis*; meerv. *kluisen*. Eigenlijk, eene naauwe, beslotene plaats. In het bijzonder de grot van eenen kluisenaar. Voorts het verwulsel van eenen kelder. Eindelijk zijn *de kluisen* van een schip twee gaten voor aan den boeg, waardoor de ankertouwen gevierd worden. Zamenst.: *kluisgat, kluishout*, de balk, waarin de kluisen zijn; ook het stopsel der kluisgaten. Het schijnt van het lat. *clausus*, gesloten, af te stammen; of het lat. *claudere* moet met *kluis* eenen algemeenen oorsprong hebben.

KLUISTER, z. n., v., der, of *van de kluis*; meerv. *kluisers*. Eene boei, waarin iets gesloten wordt: *zij deden hem de kluisers aan*. *Buiten dwang van ijsre kluiser*. [Vond.]

KLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kluiserde, heb gekluiserd*. In kluisers sluiten: *eer men hem weg bragt, werd hij aan de handen gekluiserd*. Vastbinden, sterk gehecht maken: *een ziel aan 't stof gekluiserd*. [Psalmber.] *Diepdenkende zielen onweder-*

staanbaar aan zich te kluisteren. [Feith.]
Hiervan *kluistering*. *Kluister*, *klooster*, *kluis*,
claudere — allen uit eene bron.

KLUIT, z. n., v., *der*, of *van de kluit*; meerv.
kluiten. Een droog, ongefatoeneerd, zamen-
hangend stuk, van eene geringe grootte; doch
slechts in eenige gevallen. *Eene kluit aarde*,
waarvoor men ook *kluit* alleen zegt: *spruit*
niet het golvend graan uit een veragte kluit?
[M. I. Tijdw.] Hierheen behoort de lage
spreekwijs: *uit de kluiten gegroeid zijn*,
eene tamelijke lengte hebben. *Hij komt op*
de kluiten, zijn goedje begint te vermeerde-
ren. Een brok turf: *hij stookt den oven met*
kluiten heet. Bij Kil. is *kluit* ook eene klucht.
Bij Hooft is het in die beteekenis voorhanden:
den lachert speelen, als 't de zotte kluit
vereischte. Verkleinw. *kluitje*, ook voor
kandij: *hij lust geen kluitjes*. Een brokje
turf: *die een kluitje heeft, heeft er graag een*
turfje bij, elk zoekt zijn weinige te vermeer-
deren. Van hier *kluitachtig*, *kluitig*. Zam-
menst.: *kluitboog*, een boog om kluiten of
keijen mede te schieten.

Kluit, hoogd. *Klosz*, eng. *clod*, neders.
klute. Het behoort, met *kloot*, tot eenen
wortel.

KLUIVEN, (oul. *knuiven*) bedr. w., ongelijkvl.
Ik kloof, heb gekloven. Eigenlijk iets, met
den duim en voorsten vinger wegnemen,
pluizen. Voorts met kleine beetjes van iets
afknagen: *een beentje kluiven*. *Gij zult daar-
aan wat te kluiven hebben*, die zaak zal u
moeite kosten. Verteren: *de minne kluift*
mijn vleesch. [Hooft.] Het wordt ook onz.,
met *hebben*, gebruikt, voor, door veel en laf
te praten, zich gek aanstellen: *wat zit zij*
weer te kluiven! Van hier *kluiver*, die kluif-
jes pleegt af te knagen, overdragt., een gie-
rigaard. Voorts: *kluiving*. Naar de eerste
beteekenis van het woord, komt het van
klaauw af. Zie *kluif*.

KLUIZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kluisde, heb ge-
kluisd*. Op de wijze van eenen kluizenaar
wonen, zich alleen, zonder vrouw, behelpen:
hoe lang hebt gij al gekluisd? *Kluizen* is ook
een scheepswoord, beteekenende tegen de
kluisgaten eens schips aan slaan. *Het zal*
daar lustig kluizen, men zal daar wakker
over hoop liggen.

KLUIZENAAR, z. n., m., *des kluizenaars*, of *van*
den kluizenaar; meerv. *kluizenaars*. Iemand,
die, uit een godsdienstig zwak, het gezellige
leven haat, en eenzaam in eene grot, eene
kluis, woont. Voorts iemand, die zich, in
zijne woning, armelijk behelpt, zonder be-
hulp van eene wederhelpt, of van dienst-
boden. Eindelijk een, die weinig uitgaat.
Het vr. is *kluizenaarster*.

KLUUNDEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik klunderde, heb*
geklunderd. Bij Kil. is dit woord, die het door
pulsare vertaalt. In de volkstaal te Gron.,

wordt het nog gebruikt, gelijk ook het naamw.
geklunder, een helder geraas, een luid ge-
stommel. Indien het niet onmiddellijk eene
nabootsing van een aanhoudend helder ge-
raas zij, zoo mag men het als een voortdur.
werkw. van *kleunen*, gr. *κλανειν*, beschou-
wen. Zie *kleunen*.

KLUPPEL, (*knuppel, kneppel*) z. n., m., *des klup-
pels*, of *van den kluppel*; meerv. *kluppelen*,
kluppels. Een werktuig om te kloppen: *hij*
sloeg hem met eenen kluppel op het hoofd. *De*
kluppel van eenen vlegel. Van hier het bedr.
werkw. *kluppelen*, met kluppelen slaan,
doodslaan. Zamenst.: *kluppelkoek*, *kluppel-
vers*, een regel van een vers, die op het einde
even eens luidt, als de vorige regel.

KLUITS, zie *klutsen*.

KLUITSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klutste, heb ge-
klutst*. Klanknabootsend woord, ontleend van
het geluid, hetwelk door het kloppen van
eijeren in eene kom veroorzaakt wordt. Door
elkander slaan: *ik heb drie eijeren geklutst*.
Vondel zegt, bij overdragt: *men klutst*
(bouw) *een houte hut*. Ook komt bij denzel-
ven *schepen klutsen* voor. Zoo zegt men ook:
alles door elkander klutsen. *Hij klutst in*
zijn gemoed veel ongesteppen kuren. [P. Pers.]
Men gebruikt het ook voor futselen en knut-
selen. Zamenst.: *klutsei*.

KLUUN, (*kluin, kleun, kloen*) z. n., v. en onz.,
der kluun — *des kluuns*, of *van de* — *het*
kluun; zonder meerv. Het woord, vrouwel.
genomen, is zekere gebaggerde turf, in
Geld.; onzijd. is het eene soort van lekker
bier, in Groningen.

KLUWEN, (*kloen, klouwen*), z. n., o., *des klu-
wens*, of *van het kluwen*; meerv. *kluwens*.
Een rond ligchaam, dat uit draden, die op
elkander gewonden worden, bestaat: *een*
kluwen garen. Van eene zaak, die zich zelve
ontwikkelt, zegt men: *hoe zal dat kluwen*
afloopen? *Die den draad heeft, vindt het*
kluwen ligt, die het beloop eener zaak begint
te kennen, zal haar weldra tot in den grond
doorzien. Dus zegt Hooft: *om, bij vervolgh*
van den draadt, aan 't kluwen te raken.
Oneigenlijk wordt het genomen voor een
hulpmiddel, om uit eene netelige omstandig-
heid gered te worden: *zonder het kluwen*,
welk ons het geloof aan de Voorzienigheid
*aan de hand geeft, vertoont ons de geschiede-
nis van het menschedom niets anders dan eenen*
doolhof. Van hier is het gelijkvl. bedr. w.
kluwenen, tot een kluwen opwinden. De
spreekwijs der lat. dichters, *glomerare pulve-
rem*, is door Vond. nagevolgd: *in 't kluwe-
nen van stof*. Dit woord is in het neders.
klouwen, angels. *cleouuae*, eng. *clew*. Het
hoogd. *Kloben*, het lat. *globus, gleba*, ons
klaauw, kleven, het wallis. *clwm* schijnen
alle tot eene bron te behooren.

KNAAP, z. n., m., *des knaaps*, of *van den*

knaap; meerv. *knapen*. Verkleinw. *knaapje*. In het gemeen beduidt dit woord eenen jongen, eenen jongeling: *een kleine knaap*. *Een jonge knaap*. *Verschoon dien ongebaerden knaap*. [Vond.] Naardien nu jongere personen, gewoonlijk, den ouden dienen, heeft het woord de beteekenis van eenen jongen knecht, eenen bediende, ook eenen slaaf, aangenomen: *dus nam Abimelech scapen, ossen, knapen* enz. [Bijb. 1477.] Vooral in samenstell.: *herdersknaap, lijfknaap, altaarknaap*, met het vr. *knapin*. Zoo gebruikt Vond.: *lijfknapin, schildknapin*. Van hier is *knaapschap*, dienstbaarheid. Het is ook eene soort van waardigheid onder den adel; te weten, een jonker, die nog geen ridder was, maar het werk eens ridders nog leeren moest, deszelfs wapens droeg, en hem in een gevecht bijstand deed, droeg den naam van *eenen knaap*. Van hier het zameng. *schildknaap*. In het eng. eertijds *knave*, zw. *knape*, neders. *knape*, middeleeuw. *knapo*. Oul. werden de Vroedschappen somwijlen ook *knapen* genoemd: *buten den twintich goede knapen*. [Keur. d. St. Hoorn.] Ook is het woord tot andere zaken overgegaan, in zoover zij de plaats eens dienenden knaaps vervangen. Zoo noemen wij eenen lichtstander, waarop eene kaars of lamp staat, *eenen knaap*. Eindelijk, naardien jongens, om hunne losheid, vaak balddadig zijn, zeggen wij: *hij is een knaap*, dat is een gast.

Knaap, hoogd. *Knabe* en *Knappe*, angels. *cnapa*, zw. *knape*, ijsl. *knapa*, deen. *knab*. eng. *knave*. In het middeleeuw. heet *chnapina*, eene maagd, en in het spaan., is *ganapa* een lastdrager. M. Martinius haalt, uit het Gloss. van Isidor., aan: *gnabat*, (waarvoor Mart., liefst, *gnaba* leest) *natus, generatus, filius, creatus vel enixus lingua Gallica*, dat de oude Galliërs, in hunne taal, *gnabat* (of, *gnaba*) eenen zoon noemden, iemand, die door voortteling, zijn aanwezen ontvangen heeft.

KNAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knaauwde, heb geknaauwd*. Knagend kaauwen; kaauwen, om uit te zuigen: *knaauwende 't vulsel van zijn bedde*. [Hooft.] *De angel, dien ik knaauw*. [Hooft.] *Worteltjes, die geknaauwt en uitgespoogen zijnde*. [Bogaert.] Van hier *knaauwing, knaauwsel*. Gr. *κναυω*.

KNABBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knabbelde, heb geknabbeld*. Met de tanden aan iets knagen, op iets, dat hard is, bijten, zoodat het een zeker geluid maakt: *die op 't gouden mondstuk bijt en knabbelt*. [Hoogvl.] Voorts, in het gemeen, knagen, met kleine brokjes afbijten: *de muizen hebben aan het brood, aan de kaas geknabbeld*. Vondel gebruikt het bedr.: *het gebit knabbelen*. Van hier *knabbelaar, knabbelaarster, knabbeling*. Een voortd. w. van *knappen*.

KNAGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik knaagde, heb geknaagd*. Met de tanden langs een hard ligchaam scherp vijlen, knabbelen. Het woord schijnt klanknabootsend. *De hond knaagt het been, of aan het been*. Fig.: *'t geen zoo veele jaaren langh den Staat geknaaght heeft*. [Hooft.] *Langzaam invreten, onzijd.*: *de kanker knaagt tot in 't gebeente*. [Hoogvl.] Voorts wroegen, beschuldigen: *het geweten knaagt hem*. *Een knagend geweten*. Verdrietig lijden veroorzaken: *het knaagen van mijn smarten*. [Hooft.] Van hier *knaging, knabbeling, wroeging, uitterende droefheid*.

KNAK, z. n., m., *des knaks*, of *van den knak*; meerv. *knakken*. Eigenlijk, een onveranderlijk tusschenwoord, dat den klank nabootst, welken een hard ligchaam veroorzaakt, wanneer het onverwacht breekt, of breken wil: *knak! en het brak in stukken*. Voorts is het een zelfst. naamw. geworden, voor eene breuk: *die steel heeft eenen knak*. Fig., een nadeel, dat niet ligt overwonnen kan worden: *door dat waken kreeg zijne gezondheid eenen knak*. *Hunne vriendschap kreeg eenen knak*, eene verwijdering, eene koelheid. Men gebruikt het ook bijvoegel.: *hij is knak*, hij is gestoord, om of over iets.

KNAKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik knakte, ben, en heb geknakt*. Onz., met zijn; eene breuk krijgen: *de steel is geknakt*. Bedr., met eenen knak breken: *hennep knakken*. *En knakt, tot splinters toe, den kooker*. [Hooft.] Overdr., nadeel aan iets toebrengen: *om 't spaansche juk te knakken*. [Hooft.] *Het gezagh knakken*. [Vond. en Brandt.] *Iemands lof knakken*. [Oud.] Zamenstell.: *knakhamer*. *Knakken*, hoogd. en neders. *knacken*, eng. *to knack*, deen. *knecke*, zw. *knacka, knaka, knaekca*, gr. *κνακχιον, κνακχιον*.

KNAP, z. n., v., *der, of van de knap*; meerv. *knappen*. Geluid door knappen veroorzaakt: *het gaf eene knap*. *Knap*, zonder meerv. in de dagelijksche taal, voor spijs: *hij houdt veel van de knap*. De verbrande korst van zoeten koek, fijn gemalen en onder koffij gemengd, wordt elders *knap* genoemd: *zij drinken knap*; zonder meerv.

KNAP, bijv. n. en bijw., *knapper, knapst*. Vast sluitend, net: *dat kleed staat knap*. Bekwaam, handig, vaardiglijk, weldra: *Machtelt staakt haar naaldwerk knap*. [Hooft.] *Knap ter pen, die fraai en vlug schrijft*. *Al' volzken knap ter hand*. [J. De Deck.] *Zij is eene knappe meid*. *Knapjes*. Zamenstell.: *knaphandig, vaardig, knaphandigheid, knaphandiglijk*. Voor dit *knap* zeide men ook *gnap*; waarbij men het lat. *gnavus* mag vergelijken.

KNAPPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik knapte, ben en heb geknapt*. Onz., eene knap geven; met hebben: *met den duim en vinger knappen*. Met eene knap breken; met zijn: *de stok is aan stukken geknapt*. Bedr., eten: *'k*

heb zoo meen'gen mug geknapt. [Hooft.] Knaphandig grijpen: *de schout zal hem wel knappen*. Zamenst.: *knabus, knapkoek, knapzak*.

KNARSEN, (*knarsen*) onz. w., gelijkvl. *Ik knarste, heb geknarst*. Eene soort van kras-send geluid maken: *in 't ijzer knarssen*. [Hooft.] *Met de tanden knarsen. Hij knarst op zijne tanden van boosheid. Een valsche knarsende toon*. [Feith.] Van hier *knarsing*. Zamenstell.: *knarsbeen, kraakbeen, knarsen-tanden*, werkw., *ik knarsentandde, heb geknarsetand*. Het is een voortd. w., van *knarren*, (Kil. *knarren*) dat, in het hoogd. en neders., gevonden wordt, angels. *gnjrran*, deen. *knarre*, zw. *knarra*, eng. *to gnar*.

KNECHT, z. n., m., *des knechts*, of van den knecht; meerv. *knechts, knechten*. Eigenlijk een jong manspersoon, een jong gezel. In die verouderde beteekenis noemt Olfrid. Christus jongeren *knechts*. In Tatian. draagt het kind Jezus den naam van *knecht*, en de mannelijke kinderen te Bethlehem *thi knehta*. Het verkleinw. *knechtje (knechtken)* wordt, in dien zin, nog in de Overz. van den Bijb. gevonden: *wanneer eene vrouwe een knechtken gebaert zal hebben*. In de dagelijksche taal is het nog een vleiwoord der ouderen: *hij is een brave knecht. Kom, mijn knecht!* Daar jongere lieden gemeenlijk ouderen ten dienste staan, heeft dit woord de beteekenis van eenen dienaar gehad. Bij Isidor. *chnecht*, bij Willer. *gnecht*. Zoo noemde men personen van hoogen adel *knechten des rijks*. Jonkers, die den ridders dienden, droegen den naam van *knechten*. Hierheen behoort het eng. *knicht*. In dien eerwaardigen zin komt het woord menigmaal in de Overz. van den Bijb. voor, waarvoor wij thans het woord *dienaar* gebruiken. Voorts, in bepalderen zin, een soldaat: *doende eenen goeden hoop der knechten, ongewapent, doorslippen*. [Hooft.] Hiervan de zameng.: *krijgsknecht, voetknecht*. Verscheidene handwerkslieden noemen hunne dienaars met dien naam: als *bakkersknecht, brouwersknecht, slaggersknecht*, enz. Men gebruikt dan liefst het meerv. *knechts*. Voorts een dienstbode: *hij heeft eenen knecht gehuurd. Knechts en meiden*. Zamenstell.: *huisknecht, kelderknecht, lijfknecht, stalknecht*, enz. Oneig., iets, dat de plaats van eenen dienstbode vervangt. Zoo noemt men eene kleine tafel, welke men, onder het eten, naast zich zet, om er iets op te plaatsen, *eenen stommen knecht*. Van hier *knechtelijk, knechtsch, het knechtschap*. Zamenstell.: *knechtsloon, knechtswijze*. Het verachtelijke denkbeeld, hetwelk men thans met dit woord verbindt, is aan hetzelfde niet wezenlijk, maar ontstaat slechts daaruit, dat men het zoo vaak van dienstdoende lieden van de minste soort bezigde.

Wachter vindt vele overeenkomst tusschen dit woord en het hebr. *kohen*, gr. *κοειν*, dienen. Als men het allereerste denkbeeld overweegt, (daar het eigenlijk eenen jongen knaap beteekent) zoude men het, met het lat. *gnatus*, een zoon, uit eene bron kunnen afleiden.

KNEDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kneedde, heb gekneed*. Een vochtig ligchaam met handen of voeten goed doorwerken, om al deszelfs deelen naauw aan elkander te verbinden. *Deeg in den baktrog kneden. Klei kneed*. In den dichterlijken en verhevenen stijl wordt het op andere zaken, oneigenlijk, overgebracht. Vermurwen, week maken: *met zijne tong, die diamanten kneet*. [Vond.] Tot teeder medelijden brengen, bewegen, roeren: *iemands hart kneeden*. [Vond.] *Dat steenigh hartjen kneeden*. [Hooft.] *Om 't hart tot meedogentheid te kneden*. [Hoogvl.] Ineen dringen, tot eenen kleinen hoop maken: *maar d'eeuwen in zijn vuist tot oogenblikken kneedt*. [Hoogvl.] Leiden, dwingen, buigen: *als Cleora haere streelende toonen kneedt*. [Overz. v. Herv.] Van hier *kneder, kneding, kneedster*.

De rotterdamsche. tongval wil *kneeden*. Hiermede koopt overeen het angels. *cnædan*, en het eng. *to cnead*, het zw. *knada*, het neders. *kneiten kneien*. Dehoogd. schrijft, thans, *kneten*, eertijds *knäten*. Kil. heeft *kne-den*.

KNEEP, z. n., v., *der, of van de kneep*; meerv. *knepen*. Een overblijvend indruksel, door knijpen veroorzaakt: *daarin staan nog de knepen van het touw*. Inval van achteren in een kleed. Van hier *eene korte, eene lange kneep*. Eene plooi, die in iets geknepen is: *de knepen van eene bef*. Eene neep: *zij gaf hem eene brave kneep*. Oneig., bedwinging: *hadd' hen Billij, met de kneep der burghen niet in dwang gehouden*. [Hooft.] Drukkend onheil: *dat de hooftluiden de kneep der oorlooge zwaarlijk uitstaan zouden*. [Hooft.] Looze streek: *dat zijn maar knepen*. Zamenstell.: *kneeprok*.

KNEKEL, zie *kneukel*.

KNEL, z. n., v., *der, of van de knel*; meerv. *knellen*. Klemming, knijping aan alle kanten: *den duim, die knel van pen en zwaard*. [Hooft.] Eene val, waarmede men vossen knelt: *de vos is in de knel*. Fig.: *hij is in de knel*, hij is in verlegenheid.

KNELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knelde, heb gekneld*. Aan alle kanten drukken: *zijne hand tusschen iets knellen*. Prangen, nijpen: *hij knelde hem zoo vast tusschen zijne handen, dat enz. Knellende banden*. [Schulte.] Drukken, benaauwen: *als d'angst hen knelt*. [Psalmber.] *Hij heeft de heerschappij met meerder strengheit geknelt*. [Hooft.]

KNEPPEL, (*knepel*) z. n., m., *des knepfels*, of van den *knepfel*; meerv. *knepfels*. Hetzelfde als

kluppel, door verwisseling van de lipletters. *Met den kneppel dooden.* [Hooft.] *Wat Cupido en Venus t' zamen breyde, in 't eyndt de kneppel scheyde.* [Rodenburgh.] Overdr. zegt M. L. Tijdw.: *den galgenknepel Barrabas.* Het werkw. *kneppelen* gebruikt Hooft: *andere werden van de omgeworpe boomen gekneppelt.*

KNERSEN, zie *knarsen*.

KNETTEREN, zie *knitteren*.

KNEU, z. n., v., der, of van de *kneu*; meerv. *kneuen*. Een zekere zangvogel, een vlasvink. Verkleinw. *kneutje*. Naar het geluid, hetwelk hij maakt, dus geheeten. Anders *kneuter*. Zamenstell.: *kneunest*, oneig., een spaarpot; van hier *kneubeurs*, spaarbeurs, *kneupening*, spaarpinning.

KNEUKEL, (*knekel, knokel, knokkel*) z. n., m., des *kneukels*, of van den *kneukel*; meerv. *kneukels*. Het uitstekende been, in de gewrichten der gebogene vingers: *staagh wert de kneukel stram.* [Hooft.] Dezelfde spelt ook *knukkel*: *indien de knukkel geen verstand en had van knikken. Iemand op de kneukels slaan*; ook fig., voor tegengaan, bedwingen. *Iemand in de kneukels krijgen*, in het gemeene leven. Ook voor allerlei beenderen; en van hier *knekelhuis, kneukelhuis*, voor beenderhuis. Zamenstell.: *kneukelsop*, voor slagen; bij Gesch. Van *knook* en den uitgang *el*.

KNEUTER, (*knoter*) z. n., v., der, of van de *kneuter*; meerv. *kneuters*. Eene *kneu*. Verkleinw. *kneutertje*. Van hier *kneuteren*, (*knoteren* bij Kil.) zingen als eene *kneu*: *musch en knoter tjlpt en kneutert.* [Vond.] Men gebruikt het ook voor stamelen, insgelijks voor mompelen uit verdriet. Van hier *kneutering, kneuterig*: *kneuterighe en ghemelicke ouderdom.* [Brune.] Het geld. woord *kneuter* en *kneuterig*, voor *kronkel, kronkelig*, is uit eene andere bron. Zie *knuidelen*.

KNEUZEN, (*knosen* bij Kil.) bedr. w., gelijkvl. *Ik kneusde, heb gekneusd.* Door drukking kwetsen, blutsen: *de appel is, door den val, gekneusd. Mijn been was zwaar gekneusd. Naaktarmde reuzen zouden dit zwaardt met geen' logge mookers kneuzen.* [Hooft.] Overdr., het gezag, den moed *kneuzen*. [Vond.] *'t Woest geweldt, het recht kneuzen.* [Hooft.] *Eer de reeds gekneusde Maroboduus (fracto jam Marobodu) voorts in den grondt bedorven waare.* [Hooft.] Van hier *kneuzing*.

In het angels. is *cnocian, cnucian*, slaan, stooten. Het lat. *noceo* schijnt uit dezelfde bron te zijn.

KNEVEL, z. n., m., des *knevels*, of van den *knevel*; meerv. *knevels*. Het schijnt hetzelfde woord als *knepel, kneppel* te zijn, hoogd. *Knebel*. Althans, *Knebel* is, in het hoogd., een korte dikke knuppel, welken men sommigen dieren dwars in den bek doet. Van

hier, zegt Martinius, is *knevel*, wegens eenige gelijkheid, de gespletene en gespitste baard, onder den neus, die aan beide zijden van den mond uitsteekt, even als hadde iemand een dwarsstokje in den mond. Adelingkeurt die vergelijking ook goed. In dien zin dan zegt Vond.: *de lange knevel stonk van 't zengen.* De borstelige haren aan den bek van honden, katten, muizen, enz. heeten ook *knevels*. *Dat is een knevel*, dat is een drolige, ook sterke, vent. Zamenstell.: *knevelbaard, knevelijzer*, om de knevels te zetten. Voorts is *knevel* een band. Het hoogd. *Knebel* is een korte kneppel, waarmede men de twijgbanden om de garven toetrekt. Van hier is het bedr. w. *knevelen*, de armen, met touwen, digt aan het lijf binden, gelijk men kwaaddoeners doet, in boeijen slaan: *Dan zal de Landaari, wreed gekneveld in uw' wal.* [J. de Marr.] Voorts gebruikt men het voor plunderen, uitzuipen: *het krijgsvolk knevelt den boer*; ook voor zware, onbillijke lasten opleggen, het uiterste afpersen: *hen knevelt, en de huid zoekt van het lijf te stroopen.* [J. de Marr.] Van hier *kneveluar, kneveler, knevelarij, knevelerij, kneveling*. Zamenstell.: *knevelband*.

KNIBBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knibbelde, heb geknibbeld.* Kleine stukjes van iets afbreken: *aan het — van het brood knibbelen.* Van den prijs, door naauw dingen, iets afrekken is ook *knibbelen*. Eindelijk gebruikt men het voor haarkloven, om beuzelingen, waarin men niets toegeven wil, twisten: *knibbelen met woorden.* [Hooft.] Hiervan *knibbelaar, knibbelarij, knibbelig, knibbeling, knibbelster*. Zamenstell.: *knibbelziek, knibbelzucht, knibbelzuchtig*. Volgens de eerste beteekenis schijnt het een voortdur. w. van *knijpen* te zijn.

KNIE, z. n., v., der, of van de *knie*; meerv. *knien*. Het uitstekende been aan menschen en vele dieren, waar het gewricht, dat het dij- en scheenbeen vereenigt, eene buiging voorwaarts maakt. *De knien buigen. Ik heb mijne knien nog niet gebogen*, in het gemeene leven, voor: ik heb het, tot dus ver, druk gehad. *Op de knien liggen. Op de knien bidden. Dienze alle, met d'vene knie op d'aard', eerbiedenis deden.* [Hooft.] *Op zijne knie vallen. Op de knie vallen*, zegt de Haes, is fraaijer, of liever poetischer, gezegd, dan *op de knien vallen*. Ik zoude zeggen, het is natuurlijker. *Op de knien vallen geeft eer te kennen, door ongelukkige struikeling, op de beide knien neerkomen*: maar hij, die, uit eerbied, voor eenen mensch dit doet, buigt gewoonlijk maar eene knie, en *vallt dus op de knie*. Hooft gebruikt de spreekwijs: *aan iemand te knie vallen*. Fig.: *de achtbaarheid der regeeringe op de knie helpen.* [Hooft.] *Iets onder de knie hebben*, iets

meester zijn. *Volken onder de knie brengen*, bedwingen. Dat naar eene knie gelijkt: *de knie op den boegspriet*. Een kromhout dat de deelen der schepen aan elkander houdt, draagt ook dien naam. Bogaert bezigt, in dien zin, het meervoudige *knies*: *de balken hier en daar met knies versterkt*. Zamenst.: *knieband*, *kniebankje*, *knieboog*, *kniebuijing*, *kniedicht*, (*knievers*, dat men op de knie, en dus in haast, vervaardigde; zoo als de Rederijkers dikwerf deden), *kniegesp*, *knielap*, *knieschijf*, *kniestuk*, knielap van een lijfwapen, en een schilderstuk, waarin het beeld tot aan de knien uitgeschilderd is, enz.

Knie, Ker. *chneu*, R. Maur. *chniu*, Otr. *knio*, hoogd. *Knie*, neders. *knee*, deen. *kná*, angels. *cneow*, *cneou*, eng. *knee*, Ulphil. *kníu*, ijsl. *hnie*, *kníe*, zw. *knae*, lat. *genu*, gr. *κνύ*, *γνύ*, *γνώ*, alban. *giu*, fr. *genou*, ital. *ginocchio*. Martinus meent, dat het, door verwisseling van lipletters, uit het hebr. *kra*, krommen, afstamt. Het is onzeker.

KNIELEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik knielde*, heb en ben geknield. De knie of knien uit eerbied buigen: *voor God knielen*. *Zij hebben nooit voor afgoden geknield*. Wanneer men, in den tegenwoordigen tijd, den stand van eenen knielende wil uitdrukken, zegt men: *hij is geknield*, hij ligt op de knien. Van hier *knieling*. Het bijw. *knietig* is ook in gebruik geweest: *knietig te voet vallen*. [J. T. Jos. Droef.] In het eng. *to kneel*, deen. *knäle*.

KNIEZEN, zie *knijzen*.

KNIJF, z. n., o., *des knijfs*, of *van het knijf*; meerv. *knijven*. Volgens Huydec. is het eigenlijk een lang puntig mes, of ponjaard. Wij bezigen het thans voor een knipmes: *in zijn borst dit knijf tot an het hecht te drukken*. [Bredero.] Oul. werd het ook voor eene soort van degen gebezigd, en was een wapentuig, dat men op zijde droeg. Men trok te veld met zwaarden en *knijven*. Zamenst.: *knijfmes*, *knijfmesje*. Eng. *knife*, fr. *canif*, hoogd. *Kneif*, angels. *knife*, zw. *knif*, deen. *kniv*, neders. *knief*. Van *knippen*, insoover het eertijds snijden beduidde.

KNIJN, zie *konijn*.

KNIJP, z. n., v., *der*, of *van de knijp*; het meerv. is niet in gebruik. Engte, knijping: *hij is in de knijp*, zegt men in het gemeene leven.

KNIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik kneep*, heb geknepen. Aan twee kanten drukken, nijpen: *hij kneep zijnen vinger tusschen de deur*. Met den duim en vinger, of met eene scherpe tang sterk drukken: *iemand in den arm knijpen*. *Het vleesch werd hem, met gloeiende tangen, uit zijn ligchaam geknepen*. Alpersen: *de boeren knijpen*. In de zeevaart gebruikt men dit woord onzijd., als men scherp bij den wind zeilt: *zij knepen langs den wal*. Ook in het gemeene leven, wanneer iets ter naauwernood geschiedt, of als eene

zaak niet gemakkelijk gaat: *het zaler knijpen*, ook *nijpen*. Spiegh. *zegt op het knijpen komen*, waarvoor wij thans bezigen *als het op den nijpert komt*, als de nood dringt; *op het nijpertje*. Zie *nijpen*. Van hier *knijper*, iemand, die knijpt; voorts een vrek, gierigaard, even als het gr. *κνίπρος*; eindelijk iets, waarmede men knijpt, waarom men de scharen der kreeften *knijpers* noemt. Zamenstell.: *knijprok*, *knijptang*.

Knijpen, hoogd. *kneifen*, *kneipen*, neders. *knipen*, deen. *knibe*, eng. *to nip*, (ons *nijpen*) zw. *knipa*, ijsl. *klipa*, ang. *clupan*, gr. *κνίπειν*, hetwelk Hesychius verklaart door *ζνειν*, schaven, schrapen, schrabben. **KNIJZEN**, (*kniezen*) ONZ. w., gelijkvl. *Ik knijzde*, heb geknijzde. Zich van hartzeer kwellen, een knagend verdriet hebben: *over iets knijzen*. Van hier *knijzer*, *knijzig*, *knijzing*. Hiermede komt eenigzins overeen het gr. *κνίζειν*, iemand angst en kommer verwekken, in eenen overdragt. zin.

KNIK, z. n., m., *des kniks*, of *van den knik*; meerv. *knikken*. Eene halve breuk: *een steel, die eenen knik heeft*. Overdragt., tegenspoed, afbreuk: *in deze knik van 't geluk der nassauschen*. Hooft, die het daar v. gebruikt. Een wenk, door het knikken van het hoofd aangeduid: *hij gaf hem eenen knik, dat hij dat doen zoude*. Overdr. zegt Hooft: *het heir, 't welk dezen knik der zaken voor geenen aanvang van overhand wist aantemen*.

KNIKKEBEEENEN, *knikkebollen*, zie *knikken*.

KNIKKEN, ONZ. en bedr. w., gelijkvl. *Ik knikte*, ben en heb geknikt. Onz., met zijn, eene halve breuk krijgen: *de stoel is geknikt*. Fig.: *de trouw aan 't knikken gebracht*. [Hooft.] Eenen wenk geven: met hebben: *gij knikt*; *en wraak wijkt voor berouw*. [M. L. Tijdw.] *Hij heeft met het hoofd geknikt*. Ten val neigen, beginnen in te storten: *dat hunne woonplaats door geen aardbeevingh geknikt hadt*. [Hooft.] Bedr. eene halve breuk maken: *ik heb het ei geknikt*. Van hier *knikking*. Voorts zijn van hier de zamengest. onz. w. *knikkebeenen*, bij Vond., en *knikkebollen*, met het hoofd knikken, door slaperigheid, of zwakheid: *zij knickebollen door hun overwichtigheit*. [Vond.] Wijders *knikstag* eene gebogene stag, die geknikt schijnt.

KNIKKEREN, o. en b. w., *ik knikkerde*, heb geknikkerd. Van *knikker*, een gebakken aardklootje. Onz., met knikkers spelen. Bedr., in de spreekwijs: *iemand van de baan knikkeren*, hem den voet ligten, boven iemand uitmunten. Van hier de zamengest. woorden: *knikkerbaan*, *knikkerjongen*, *knikkerspel*, *knikkertijd*, enz. Het woord is klanknabootsend.

KNIP, z. n., m., *des knips*, of *van den knip*; meerv. *knippen*. Een knipslag: *hij gaf hem eenen knip tegen den neus*. In het gemeen,

- een slag : *knip krijgen, knip geven*. Een hak met eene schaar : *zij deed eenen knip in het tinnen*. Verkleinw. *knipje*, ook voor een *knipbeugeltje*, zoo genoemd van het geluid, hetwelk bij het open- en toedoen gehoord wordt. Voorts een vogelknip; ook een bordeel. Zamenstell. : *knipbeugel, knipluis*, van het mannel. geslacht, een verachtelijke bijnaam van kleermakers, *knipmes*, en het onz. w. *knipoogen, knipschaar, knipslag, knipslot*.
KNIPPELEN, zie *knippen*.
- KNIPPEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik knipte, heb geknipt*. Eenen knip geven : *iemand tegen het voorhoofd knippen. Haar' lipjes mooghelijk mijn' lippen met lodderlijke toghjens knippen*. [Hooft.] Met eenen knip vangen : *de vogels zijn geknipt*. Met list vangen : *de dief werd geknipt*. Met eenen knip breken : *luizen knippen*. Met eene puntschaar snijden : *hij heeft dat kunstig geknipt*. Van hier *knipsel*. Alles is van den klank gevormd.
- KNIPPEREN**, (*knippelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik knipperde, heb geknipperd*. Met het knipsperspel spelen. Zamenst. : *knipperspel*.
- KNISPEN**, bedr. w., gelijkvl. *ik knispte, heb geknispt*. Een klanknabootsend woord, bijna van dezelfde kracht als knippen : *hij duwde en knispte hem het gloeiende gezicht en d'ogen uit het hooft*. [Vondel.]
- KNITTEREN**, (*knetteren*) onz. w., gelijkvl. *Ik knitterde, heb geknitterd*. Dit woord drukt het fijne, krakende geluid uit, door uit het vuur springende vonken veroorzaakt. Hoogd. *knistern*, neders. *gnistern*. Gemeenlijk bezigt men het bedr., voor drukken, blussen, beschadigen, van vruchten : *gij hebt de pruimen geknetterd*. Hetzelfde als *kwetteren*.
- KNOBBEL**, z. n., m., *des knobbels*, of *van den knobbel*; meerv. *knobbels*. Eene bultachtige hoogte : *het papier zit vol knobbels. Knobbel op handen hebben*. Het is een verkleinwoord van *knob*, waarvoor *knop* (eng. *knob*) in gebruik is. Van hier *knobbelachtig, knobbelig*.
KNOCHTEN, zie *verknochten*.
- KNOD** (*knodde*), z. n., v., *der, of van de knod*; meerv. *knodden*. Een rondachtig ligchaam, een knoop, knobbel. Het zamengestelde *knoddestok*, een stok met eenen dikken knoop van onderen, is nog bij de Gelderschen in gebruik.
- KNODS**, z. n., v., *der, of van de knods*; meerv. *knodsen*. Een stok, die van onderen in eenen dikken knoop eindigt : *gewapent met den knods*. [Hoogvl.] Het vrouwel. geslacht is het ware, door Vond. gebezigd : *hij grijpt de zwaere knods. Met zijne harde knods*. De oorsprong is in *knod*. Zamenstell. : *knodsdrager, knodsslag*.
- KNOEIEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik knoeide, heb geknoeid*. Bedr., slordig arbeiden : *hij heeft zijn werk geknoeid*. Onz., *hij doet niets, dan knoeijen*. Van hier *knoeijer, knoeijerij, knoeister*. Zamenstell. : *knoeiwerk*.
- KNOEST**, z. n., m., *van den knoest*; meerv. *knoesten*. Een kort, dik, ineengedrongen ligchaam. In het bijzonder, een kwast in het hout : *die planken zijn vol knoesten. Tot eenen harden knoest moet een scherpe beitel zijn*, hardnekkigheid moet met kracht gekeerd worden. Het woord schijnt uit eene bron, met *knods*, te komen. Van hier *knoestig*.
- KNOET**, z. n., m., *des knoets*, of *van den knoet*; meerv. *knoeten*. Een lomp, plomp mensch, een mof. Van hier *knoetachtig, knoetig*.
- KNOFFELEN**, (*knuffelen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik knoffelde, heb geknoffeld*. Drukken : *ick selje soo knoffelen, en vleijen en vrijen*. [Nosem.] Met de vuist onzacht stooten : *zij knoffelde hem lustig*. Het schijnt het hoogd. *knöbeln*. te zijn, van *Knöbel*, dat in het meerv. de *vuist* te kennen geeft; eigenlijk de middelste kneukels der vier vingeren, wanneer men daarmede eene vuist vormt. Ons *knobbel* komt hiermede overeen. Voorts, ruw behandelen : *wie niet ontrennen kan, wort van de buffels doodt geknuffelt*. [Vond.] Van hier *knoffelig*, als de vingers, door strammigheid, niet regtuit staan kunnen, maar de *knoffels*, dat is de kneukels, uitwaarts gebogen zijn : *knoffelige handen*.
- KNOFLOOK**, (*knooplook, knoplook*) z. n., o., *des knoflooks*, of *van het knoflook*; zonder meerv. Eene soort van uijen, bekend wegens den sterken, vervelenden reuk. Omdat voorts de vuist eenigzins zweemt naar eenen bol knoflook, zegt men schertsend : *hij gaf haar knoflook*, vuistslagen.
- KNOK**, z. n., m., *des knoks*, of *van den knok*; meerv. *knokken*. Eene benoeming van de vaste inwendige deelen des ligchaams, — de beenderen : *hij is zwaar van knokken. Iemand de knokken in stukken slaan*. Zie *knook*.
- KNOKKEL**, z. n., m., *des knokkels*, of *van den knokkel*; meerv. *knokkels*. Hetzelfde als *kneukel*. Oneig., een kinkel, lomperd. Van hier *knokkelachtig*, onbeschoft.
- KNOL**, z. n., m., *des knols*, of *van den knol*; meerv. *knollen*. Eigenlijk een rondachtig, vast ligchaam. In het bijzonder, eene raap. *Iemand knollen voor citroenen verkoopen*, hem bedriegen. Iets, dat slecht en ongezien is; als een slecht paard : *hij zat op eenen knol. Een knol van een vent*, een bloed. Van hier *knolachtig*. Zamenstell. : *knolakker, knolland, knolradijs, knolrond*, enz. *Knolrond* is een woord door de Aardrijksbeschrijvers ingevoerd : *Newton beweerde, dat de aardkloot eene knolronde gedaante had*.
- KNOOK**, z. n., m., *des knooks*, of *van den knook*; meerv. *knoken*. Hetzelfde als *knok*, bij Kil. *knoke*. In dien zin is het in het hoogd. gebruikelijk. Hooft gebruikt het oneig. : *maar de sterkste knook der vestinge was een ravelijn*.

KNOOP, z. n., m., *des knoops*, of *van den knoop*; meerv. *knoopen*. Het beduidt, in het gemeen, een klein, rond ligchaam : *de knoop aan een stuk geschut*, de druif. *De jager plagh zijn roof te hangen aan den knoop, den slotknoop van 't gewelf*. [Vond.] Dat, waarmede men eenen rok toeknoopt, is *de knoop*. Voor zoo ver hiermede een beeld van vereeniging verbonden is, gebruikt men het voor verband, zamenhang : *in de knoopen der natuurlijke oorzaken*. [Hooft.] Hierheen behoort de spreekwijs : *de knoop des huwelijks*. *Van den knoop der ondertrouwe*. [Vond.] *Een knoop in eenen draad*. *Eenen knoop leggen, maken, ontbinden*. Fig., eene verwarde zaak, een geschil, eene twistvraag : *hier ligt de knoop*. Onze harde o, in dit woord, komt met het hoogd. *Knauf*, angels. *cnæp* overeen. Van hier *knoopig*. Zamenstell. : *knoopgat* (*knoopsgat*) *knoopgras*, (*knopgras*), *knoopmaker*, *knoopwinkel*, *knoopzijde*, enz.

KNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knoopte, heb geknoopt*. Toeknoopen. Fig., vastmaken : *waaraan hij de blikzems van zijn ban knoopte*. [Bogaert.] *Weetende, dat hij aan bittere woorden felle werken knoopte*. [Hooft.] Van hier *knooping*.

KNOOPLOOK, zie *knoflook*.

KNOP, z. n., m., *des knops*, of *van den knop*; meerv. *knoppen*. Dit woord grenst, in betekenis, zeer na aan knoop, als gevende, in het gemeen, een rond ligchaam te kennen, en wel dikwijls aan het bovenste einde van iets. *De knop van eenen stoel, van eenen rotting*. *De knop van eenen degen, van eenen vlagstok, van eenen zadel, van eene spelde*, enz. In het bijzonder beteekent dit woord, in het plantenrijk, de botten, waarin de jonge bladeren en bloesems gesloten en ingewikkeld liggen : *de boomen zijn vol knoppen*. *De knop van bloemen, van eene roos*, enz. *De lente geeft den knop, en dan de roos*. [Vond.] Zamenstell. : *knopspelde*, enz.

KNOPGRAS, *knoopgras*, zie onder *knoop*.

KNOPLOOK, zie *knoflook*.

KNOPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knopte, heb en ben geknopt*. Knoppen krijgen : *de boomen knoppen reeds*. Fig. : *reeds knopt de straf*. [Hamelsv.]

KNOR, z. n., m., *des knors*, of *van den knor*; meerv. *knorren*. Hoogstraten verklaart het door *kwast, bult*. Eigenlijk is het eene benaming van een vast, rondachtig, uitstekend ligchaam, en komt overeen met het hoogd. *knorren*. Halma geeft er de betekenis van de hardste en meest kraakbeenachtige deelen der beenderen aan. Van hier het zamengest. : *knorbeen, knorrelbeen*, ook *knarrelbeen*, kraakbeen, *knorvleesch*, zenuwachtig vleesch.

KNORF, z. n., m., *des korfs*, of *van den knorf*; meerv. *knorven*. Ook *knurf*, een bonk, als : *een knorf*, ook *een knorfje*, of *knurfje vleesch*.

Hooft bezigt het voor knoop : *die van gedachten is, dat wij knorven in biezen zoeken*.

KNORHAAN, z. n., m., *des knorhaans*, of *van den knorhaan*; meerv. *knorhanen*. Een zekere eetbare zeevisch, anders *zeehaan* genoemd. Ook een zeker vogel, anders *korhaan*.

KNORREN, onz. w., gelijkvl. *Ik knorde, heb geknord*. Het natuurlijke geluid, hetwelk varkens maken, of honden die, getergd worden. In het gemeene leven gebruikt men het oneigenlijk, voor morren, preutelen, gemeenlijk zijn : *'k laat heur buld'ren, knorren, razen*. [Rodenburg.] *Het meeste deel knorde daar tegen*. [Hooft.] *Op iemand knorren*. *Knorrende op Tiberius*. [Hooft.] *Knorren en kruilen* bezigt Vond. van de duiven, voor knorren : *duifen doffer trekkebekt, knort en kruilt*. Van hier *knorachtig, knorrig*. Zamenstell. : *knorrepot*, grijsaard.

KNOT, z. n., v., *der*, of *van de knot*; meerv. *knotten*. Bijna hetzelfde als *knod*, als zijnde een rondachtig ligchaam. In het bijzonder heet een hard, ineengedraaid bosje gehegeld vlas eene *knot*, ook *knut*, of met het verkleinw., een *knotje, knutje*. Ook de vlasknoppen, de huisjes, waarin het vlaszaad, of lijnzaad, besloten zit, noemt men *knotten*. Van hier het bedr. w., *knotten*, dat niet alleen te kennen geeft het vlas in bundeltjes draaijen en tot eene knot binden, maar ook de rijpe zaadhuisjes, de knoppen, van het vlas plukken. En, overgebracht tot boomen : *de boomen knotten*, beteekent het derzelve kroon afhouden. Fig., de kracht en werking van iets hinderen : *het bijgeloof is daardoor geknot*. M. L. Tijdw. gebruikt het ook oneigenlijk :

*Het uur van Godts getergde wraak,
Mag Duivelsche Rebellen knotten.*

Van hier *knotting*. Zamenstell. : *knotwitg*.

KNOTER, zie *kneuter*.

KNUFFELEN, zie *knoffelen*.

KNUIDELEN, (in Gron. *knoedelen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik knuidelde, heb geknuideld*. Jets in kronkelige en wanstaltige vouwen maken. In Gron. gebruikt men dit woord. Het is een voortdur. w. van het, nog in het hoogd. gebruikelijke, *knüllen*. Misschien behooren hierheen het geldersche *kneuter* en *kneuterig*, voor kronkel en kronkelig.

KNUIST, z. n., m., *van den knuist*; meerv. *knuis-ten*. Hetzelfde als *knoest*. Gemeenlijk wordt dit woord voor vuist, of hand, gebezigd, in den lagen spreektrant : *ik zal hem mijne knuis-ten doen gevoelen*. *Gij moet er met uwe knuis-ten afblijven*. Brune neemt het oneigenlijk, voor een kort ineengedrongen mensch : *het zijn de kortste knuijsten, die de beste vuijsten hebben*. Zie *knoest*.

KNUIVEN, zie *kluiven*.

KNUPPEL, zie *kluppel*. In Gron. noemt men de kleine klosjes, waarop het kloostergaren zit,

- welke men tot het speldenwerk gebruikt, *knuppels*.
- KNUREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik knuurde, heb geknuurd*. In de volkstaal te Gron. gebruikt men dit woord van talmen, futselen, met zijn handwerk niet voortschielen.
- KNUT**, zie *knot*.
- KNUTSELEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik knutselde, heb geknutseld*. Kleinigheden van hout en andere dingen maken, om den tijd door te brengen. Van hier *knutselaar (knutseler), knutselarij, knutseling*.
- KODDE**, z. n., v., der, of *van de kodde*; meerv. *kodden*. Snakerij, aardigheid. Het woord begint geheel uit het gebruik te raken. Ondertusschen is het nog overig in *koddenaar*, eene benaming van eene kneu, een sijsje. Voorts, in het verkleinwoord *kodderijtje*, een snakerijtje, *koddig, snaaksch, koddigheid, koddigtijk*.
- Eertijds beteekende dit woord (bij Kil.) *coddeus, testiculus*, angels. *codde, marsupium testicularum*. Hiervan is waarschijnlijk ons *kodde, facetiae, jocus*, ontleend, als zinspelende op boeterijen over het teelvermaak; doch tegenwoordig is de zin van *koddig* op alle geestigheid en aardigheid betrekkelijk geworden.
- KODDEBEIJER**, z. n., m., *des koddebeijers*, of *van den koddebeijer*; meerv. *koddebeijers*. Halma verklaart dit woord door duinmaaijer. Door-gaans noemt men landsdiens, die op het jagen en visschen, in den verbodenen tijd, acht geven, en hetzelfde beletten moeten, met den verachtelijken naam van *koddebeijers*. Doordien zulke personen, gemeenlijk, met eene dikke knods gewapend zijn, schijnt het eerste deel dezes woords uit *kodde* ontstaan te zijn, dat is eene knods, bij Kil. *kodde, kudse, kuis, kuise*. Iemand dus, die met zijne knods heen en weder slingert.
- KODSEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kodste, heb gekodst*. Braken, overgeven; klanknabootsend woord: *hij begon te kods*. Kil. en Plant. hebben *kidsen*.
- KOK**, (*koel*) z. n., v., der, of *van de koe*; meerv. *koeljen*. Het wijfje van een rund, wanneer zij hare volle jaren, en vooral, als zij reeds gekalfd heeft. *Eene vette, magere, guste, tochtige koe. Eene bonte, vale, roode koe. En huift met goudt de koeij*. [Hooft.] *Koeljen melken. Eene verdrongene koe uit de sloot halen*, het oude leed weder ophalen. Wanneer men het zwaarste eener zaak te boven is, en alles zoo goed als in zijne magt heeft, zegt men: *men heeft de koe bij de horens*. In de dagelijksche taal, wordt een onbeleefd mensch eene koe geheeten; voorts, eene *domme, botte, luije koe*; met verachting. *Ik ben zoo luchtig als een vogeltje, dat koe heet. Hij, wien de koe toebehoort, vat ze bij de horens*, wien de zaak aangaat, zet er zich voor in de

- weer. *Die koetjes loopen in mijne weide*, die zaak geldt mij. *Zijne koetjes op het drooge hebben*, wel en onbezorgd kunnen leven. Een schip, dat traag zeilt, noemt men ook eene koe. Zamenstell.: *kalkoe, zeeke*; *koeburg*, eene brug, om koeijen in en uit een vaartuig te doen gaan; ook een ondiep verdek op een schip, waaronder iets verborgen wordt, — *koedief, koedille*, stinkende kamille, *koedrek, koedrijver, koegras, koehaar, koeherder, koe-horen, koeijenskaas, koeijemelk, koeijen-vleesch, koeijenuijer, koekamp, koemelk, koemelker, koemest, koepok, koepokstof, koeslede, boerenslede, koestaart, koestal, koestront, koevlieg, koevoet*, eigenlijk, voorts eene ijzeren handspak, *koeweide*, enz.
- Koe*, bij Notk. *chuo*, neders. *ko*, meerv. *koie*, pers. *chau*, hoogd. *Kuh*, ijsl. *ko*, zw. *ko*, deen. *ko*, angels. *cu*, eng. *cow*, russ. *kua*. Bij Columella, komt *ceva* voor: *Alinae vaccae, quas ejus regionis incolae cevas appellat*. In het malabar. of liever kirendische. *ko*. Daar het eerste onderscheidene kentee-ken, hetwelk ons in dit dier, het meest treft, deszelfs geloei is, is het zeer waarschijnlijk, dat hetzelfde van dit geluid den naam heeft. Martinius beroept zich op het arab. *kaah*, luid roepen. Bij de Thalmudisten is *koa* geluid geven, waarvan *kiakoa* een geluid heet. Zoo ontstaat het gr. *βωβ*, van *βωω*, loeijen, luid roepen. Notk. neemt daarom *chuo*, voor ossen; gelijk een os, in het alban. *ka*, in het pers. *gao* heet. Deze aflei-ding is daarom natuurlijker en gegronder, dan, met Frisch en anderen, op het gr. *κοειν*, dragtig zijn, te denken.
- KOEK**, z. n., m., *des koeks*, of *van den koek*; meerv. *koeken*. Verkleinw. *koekje*. Een smakelijc gebak van meel, boter, honig, eijeren enz., gemeentlijk vlak en rond van gedaante, alhoewel ook anders langwerpig: *gij moet u met dezen koek genoeg*. [Vond.] *Zoete koek. Hij eet koek. Een dikke koek*, eene zuster. Wanneer men eene drukking op de borst gewaar wordt, zegt men, in het gemeene leven: *het ligt mij daar als een koek voor het hart. Het zal dezen nacht eenen koek*, of *een koekje, bakken*, het zal sterk vriezen. Dat naar eenen koek gelijkt, als gesmolten metaal, in de gedaante van eenen koek gehard, bij Kil. *koek, brood van metaal. Een koek* is ook een zilveren klomp van honderd en vijftig mark. Van hier draagt, in den gemeenen spreek-trant, grof geld, en zelfs allerlei geld, dezen naam: *ik zou dat huis wel koepen, maar ik heb geene koeken*. Bij de vroedkundigen hoort men van *den moederkoek*. Zamenstell.: *asch-koek, honigkoek, ijzerkoek*, enz. — *Koeken-bakker, (koekbakker) koekdeeg, koekkraam, koeketer, koekspan*, enz. Denkeliijk komt het woord van *koken*, zoover het eertijds ook bakken beduidde.

KOEKELOEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik koekeloerde, heb gekoekeloerd*. Een eenzaam leven leiden, te huis blijven, en voorts, werkeloos zijn: *een man, die 't huys, met een warmen tabbert, aen den heijrt ziten koekeloert*. [Brune.] Kil. verklaart *kokerol, kokeloer*, door eene slak in haar huisje; en van hier, een mensch, die als een slakkenleven leidt. Eene zoodanige slak heet, in het sp. *caracol*. Zie verder *kokkelen*.

KOEKOEK, z. n., m., *des koekoeks*, of *van den koekoek*; meerv. *koekoeken*. Een bekende vogel, naar zijn geroep dus genoemd: *gelijk de havick den koekoek bespottede*. [Vond.] Eene soort van uitstekend venster, waardoor de dag valt, heeft denzelfden naam; als ook iemand, welken men anders eenen horendrager noemt. Zamenstell.: *koekoeksbloem*, eene soort van waterplant, *koekoeksang*, enz.

KOEL, bijv. n. en bijw., *koeler koelst*. Een weinig koud, den middelstand tusschen warm en koud aanduidende: *een koel huis. Eene koele woning. Een koele kelder. Een koele dag. Een koele wind. Koele schaduw. Koele drank. Een koele daauw. Een koele avondstond. Eene koele roos*. [Poot.] Oneigenlijk, tot liefde, genegenheid, betrekking, enz. overgebragt, beteekent *koel* zooveel als onverschillig: *iemand koel ontvangen. Een koel bescheid geven. Met een koel gelaat. Hij antwoorde heel koel. Een koele vrijer. Koel in 't leeren*. [Hooft.] Tot driften betrekkelijk gemaakt, is het bedaald: *koel van zinnen. Hij doorstak hem in koelen bloede*. Verkl. bijw. *koeltjes*. Van hier *koelheid*; zoo ook *koeltje*, zamengest. *labberkoeltje*. Het is, met *koud*, (*kold*), van een geslacht. Zamenst.: *koelbak, koeldrank, koelkelder, koelketel, koelkuip, koeloven, koelmoedig, koelsmoeds, koelvat, koelzinnig*, enz. Camph. heeft *koelliefdigheid*.

KOELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik koelde, heb en ben gekoeld*. Bedr., koud maken, koel maken: *ijzer in den bak koelen. Glaswerk in den oven koelen. En in zijn bloet het moordmes koelt*. [Vond.] Figuurlijk, gebruikt men het van driften en gemoedsbewegingen, die met eene hitte vergeleken worden; en dan beteekent *koelen* dezelve bevedigen, voldoen, doen ophouden: *zijne lusten koelen. Hij koelde aan haar zijnen minnebrand. Zijnen moed koelen. Om uw wraakgierigheid te koelen*. [Hooft.] Onz., koel worden; met *zijn*: *het weër begint wat te koelen. Het begint te koelen*, de wind wakkert op. Hooft gebruikt het als een zelfst. naamw.: *een labber koelen*. Fig.: *zijne liefde koelde langzamerhand. Uw moed moet koelen*. [Spieg.] Van hier *koeling*; ook *koelnis*, bij Vond.: *koelnis van dien gloet*.

KOELTE, z. n., v., *der*, of *van de koelte*; zonder meerv. Een koele wind: *eene wakkere, eene stijve, eene frissche koelte*. Koele plaats: *in*

de koelte van de lommer. Van iemand, die, in zijne soort, een kruk is, wordt het gebruikt: *een dichter in de koelte*.

KOEN, bijv. n. en bijw., *koener, koenst*. Die geen gevaar schuwt, stout, ondernemend, onversaagd; en dat in die vaardigheid grond is: *wie maakt u zoo koen? Eene koene daad. Gewoont' en noodt maeckt koen*. [Camph.] *Een eertlijk opzigt tusschen 't koen en 't goedertieren*. [Hooft.] Van hier *koenheid, koentlijk*.

Koen, hoogd. *kühn*, Otfred. *chuan*. Notk. *chon*, in het oude gedicht op den heiligen Anno, *cün*, bij Hornekg *chuen*, angels. *con, coone, cene*, zw. *kon, kyne*, waar het ook snel, gezwind heet. Daar het, bij de oude schrijvers, zeer dikwijls voor dapper gebruikt wordt, schijnt het, met *kunnen*, eenen gemeenen oorsprong te hebben.

KOEPSEL, z. n., m., *des koepels*, of *van den koepel*; meerv. *koepels*. Eene ronde kap van eene kerk, of van een ander gebouw, in de gedaante van eenen halven kogel. Ook een tuinhuis, waarop zoodanige kap gezet is. Uit het ital. *cupola*, fr. *coupole, coupe*, middel-eeuw. *cuppula*.

KOER, z. n., m., *des koers*, of *van den koer*; meerv. *koeren*. Torenwachter, stadstrompeter. Zamenstell.: *koerhuis, koertoren*. *Koer* is eigenlijk eene hoogte om te *koeren*, dat is naauwkeurig te beschouwen, te verspieden; uit eene bron met *kuren*. dat in de volkstaal overig is. Zie dit woord.

KOEREN, (*korren*, bij Kil. *koerien*) onz. w., gelijkvl. *Ik koerde, heb gekoerd*. Een klanknabootsend woord, om het geluid van duiven uit te drukken: *de ringelduif zal bezigh zijn met korren*. [Vond.]

KOERS, z. n., m., *van den koers*; zonder meerv. Loop, vaart: *koers nemen, koers houden, koers zetten. Van koers veranderen. Om haren wank'len koers te rigten*. [M. L. Tijdw.] Wending: *wat koers zullen de zaken nemen?* Eene vaste orde, een regel op iets: *de koers van regering. De koers der wisselbrieven, van het geld*. Van het fr. *cours*.

KOESSEN, (*koetsen*) wederk. w., gelijkvl. *Ik koeste mij, heb mij gekoest. Zich koesen* gebruikt men, in de volkstaal, van honden, die met den buik op de aarde liggen: *koes u*. Misschien het fr. *couche-toi*.

KOESTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koesterde, heb gekoesterd*. Door eene aangename warmte troetelen, verkwikken; zacht behandelen: *de moeder koesterde haar kind in den schoot. De slangen koesteren zich in de zon. Die voor het aengesicht des conincks stae en hem koestere*. [Bijbelv.] *De gryse sneeuwvlokken koesterden het aardrijk tot vruchtbaarheid*. [Krieger.] Opwekken, voeden: *zij wenschte, dat vroom zogh het kleentje koester'*. [Poot.] Fig., aankweken, veel met iets ophebben:

hij koesterde die streeleende hoop. Een voor-nemen koesteren. Een wantrouwen koesteren. Zijne begeerlijkheden koesteren. De wetenschappen koesteren. Deze of soortgelijke gedachten in den boezem te koesteren. [Frantsen.] Van hier *koesteraar*, *koestering*.

Misschien is *koesteren* afkomstig van *koeste*, bij Kil. *nuptiae, nuptiale convivium*, en dit dan bij omzetting, voor *koetse, sponda, lectus*.

KOET, z. n., v., der, of van de koet; meerv. *koeten*. Eene kleine zwarte eend: *wanneer de koeten in het zand dobberen.* [Vond.] Zamenst.: *meerkoet*, enz.

KOETEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik koeterde, heb gekoeterd.* Kromtongen; gebrekkig praten als de kinderen. Van hier *koetsaar*. Zamenstell.: *koeterwaten*, gebroken nederduitsch spreken, van eenen waal, of franschman. Van hier *koeterwaal*. *Koeterwaalsch*, onverstaanbare taal.

KOETS, z. n., v., der, of van de koets; meerv. *koetsen*. Eene soort van zeer gemakkelijk rijtuig, dat overdekt is, en op riemen, of veren hangt. *Voor de koets te spannen.* [Vond.] *Met de koets rijden. Hij rijdt koets en paarden.* Eene zachte bedstede, als het praalbed van Vorsten, hetzij om in te slapen, hetzij om aan tafel te liggen, naar de wijze der Oosterlingen, hetzij om in gedragen te worden: *uit koninklijke koetsopstaande.* [Hooft.] *Die daer liggen, en weeldich zijn op haere koetsen.* [Bijbelv.] Voorts, een huwelijksbed, in den dichtertlijken stijl: *naer dees gewenschte koets.* [Vond.] Hierheen behooren de zameng.: *bruilofskoets, echtkoets, rouwkoets, trouwkoets.* De dichters, die, naar hunne verbeelding, de zon als bedgenoot van Tethis verziëren, schrijven aan dezen vermoelden voerman van den dag ook eene koets toe, waarop hij des avonds uitrust: *van 's gulden daageraads roosdragende preeelen, tot 's laten avondskoets.* [Hooft.] Eindelijk eene gemeene slaappleats. Zoo noemt men de bedsteden der boerenknechts, in Noordholl., *koetsen*. Van hier het onduitsch woord *koetsier*. Zamenstell.: *koetsenmaker, koetshuis, koetspaard, koetspoort, stalpoort, koetsselede, koetswagen*, enz.

In de eerste beteekenis het fr. *coche*, in de andere het fr. *couche*.

KOETSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik koetste, heb gekoetst.* Als wederk. *zich koetsen* is het hetzelfde als *koesen*. Dit werkw. wordt onder-tusschen in eenen bijzonderen zin, in Gelderl., gebruikt, alwaar, in de papiermake-rijen, *koetsen* beteekent de geschepte vellen van den vorm op de vilten doeken leggen; die dit doet is *de koetsier*, en de plaats, waar hij de vellen legt, heet *koetsstoel*.

KOEVEER, bijv. n., zonder trappen van vergroo-ting. Kil. vertaalt het door *abundans*,

copiosus, overvloedig, talrijk. Brune zegt: *daer van Arkadien koever placht te wezen*; en R. Visser: *soo de wijn koever en overvloedigh was*. Misschien uit het fr. *couvert*, dat ook de beteekenis van eene volheid heeft; eigenlijk bedekt. Althans *koeverdak*, dat bij Kiliaan voorkomt, is zeker het fr. *couvert*. Een huis met leijen dekken heet toch, in het fr. *couvrir une maison*. Van dit *koever* is, bij Kil., een werkw. *koeveren, koevereren*, verkrijgen, verwerven. Th. Rodenburgh zingt op de bruiloft van S. J. Sommer: *nu Sommer koevert all' de koevering uws lucken*. En R. Viss. zegt: *als sy wat koevereren, met sparen, of deur goede neeringe*. In de gemeenzame verkeering wordt het nog gebruikt, schoon men dan veelal *keuwereren* bezigt: *zij waren juist aan het keuwereren*, hunne omstandigheden verbeteren, hun tijdelijk goed vermeederde, *toen hun dat ongeluk bejegende*. In Groningen zegt men *keuweren*: *zij keuveren aardig aan*.

KOEVOET, z. n., m., des *koevoets*, of van den *koevoet*; meerv. *koevoeten*. Eene ijzeren handspak, om zware lichamen op te tillen.

KOF, z. n., v., der, of van de kof; meerv. *koffen*. Een kofschip, met twee masten, bijna als een smak, zijnde iets grooter, en den bezaansmast niet op het achterhek hebbende. Bij Hesychius is *κοπη* eene soort van schepen.

KOF, zie *kuf*.

KOFFER, z. n., m., des *koffers*, of van den *koffer*; meerv. *koffers*. Eene soort van kist. Hooft verkiest het v. geslacht: *en ondertus-schen eigne koffer te vullen*. Vondel gebruikt het onz.: *in 't koffer van Darius*. Wij verkiezen met anderen, het mannel. geslacht, gelijk in vele naamwoorden, die in er uitgaan en een werktuig beteekenen; schoon het waarschijnlijk is, dat wij het uit het fr. *coffre* ontleend hebben; van het lat. *cooperire*, mis-schien, afstammende, dat bedekken betee-kent. Men zoude het ook van *conferre*, dat is *comportare*, medevoeren, mededragen, kun-nen afleiden. Verkleinw. *koffertje*, ook een stilletje. Zamenst.: *kofferdeksel, kofferma-ker, kofferstot*, enz.

KOFFEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kofferde, heb gekofferd*. In eenen koffer pakken. Het deelw. *gekofferd* vindt men bij Vondel: *gekoffert, als een kostelijken schat*.

KOFFERTORIE, z. n., o., des *koffertories*, of van het *koffertorie*; meerv. *koffertorien*. Men vindt, bij Kil., dit onduitsche woord, die het door *omslag* verklaart. Gemeenlijk wordt dit woord voor eenen omslag van een boek gebruikt, en men spreekt het *kaffetorie, kappetorie*, in Noordholland *kappetoris*, uit. Het is uit het middeleeuw. *coöpertorium*, een deksel.

KOFFIJ, z. n., v., *der, of van de koffij*; zonder meerv. De gele of blaauwe boonen van den koffijboom: *koffij malen*. De drank zelf: *koffij drinken*. Zamenstell.: *koffijbaal, koffijbakje, koffijboon, koffijgeld, koffijhuis, koffijmaker, koffijkan, koffijketel, koffijkleur, koffijkopje, koffijmelk, koffijmolen, koffijpot, koffijwater*, enz. Het gewas schijnt, oorspronkelijk, uit gelukkig Arabië te zijn. De boon heet, bij de Arabieren, *kahve*, bij de Turken *caouhe, cahveh*. Bogaert zegt, dat de Arabieren de boon ook *ban* heeten, den drank *kaova*, bij de Pers. *kawee*; en van hier ons *koffij*, hoogd. *Kaffeh*.

De drank werd, in het jaar 1652, door eenen koopman uit Smirna, Daniel Edwards, in dit werelddeel bekend, en begon, eenige jaren naderhand, gebruikt te worden; nadat men denzelven, wel acht honderd jaar vroeger, in Arabië gedronken had.

KOG, z. n., v., *der, of van de kog*; meerv. *koggen*. Een zeker oud koopvaardijfchip, ook wel met krijgsvolk bemand, van voren en van achteren iets rond. Men kan haren vorm in het oude amsterdamsche wapen zien. *Aan eene kog te reeden*. [Hooft.] *Vijf en twintigh kogghen werden in zee gebraght*. [Hooft.] *Hij hoede uw kogh en kiel voor stranden*. [Vond.] Fr. *coque*, ital. *cocchio*, oudzw. *kogg*, hoogd. *Kogge*, ijsl. *kuggr*, middeleeuw. *cogo* en *coqua*.

KOGCHEL, z. n., m., *des kogchels, of van den kogchel*; meerv. *kogchels*. Hoerenwaard. Zamenstell.: *kogchelhuis*.

KOGEL, z. n., m., *des kogels, of van den kogel*; meerv. *kogels, kogelen*. Men schreef weleer ook *koegel*: *anderen gekipt van den koeghel*. [Hooft.] Een volmaakt rond, of bijna rond ligchaam, hetwelk men uit stukken geschut, geweren en pistolen werpt. *Eenen kogel krijgen*, door eenen kogel getroffen worden. *Iemand eenen kogel geven, schenken*, hem met eenen kogel nederschieten. *Eenen kogel wisselen*, met pistolen elkander te keer gaan. Ook tot iets anders dienende: *met eenen kogel mosterd malen*. *Kogel* is ook een geheel ander woord, beteekenende eene bijenkap, *ijmkoegel* in Gelderl. genoemd, hoogd. *Kogel*, lat. *cucullus*. Zamenst. der eerste beteekenis: *draadkogel, kettingkogel*. — *Kogelbak, kogelvorm*. Middeleeuw. *cogilum*, ital. *cogula*. Misschien komt het woord, uit eene bron, met het hoogd. *kollern*, welk werkw. het geluid van een voortrollend rond ligchaam uitdrukt. Hiermede mag men dan vergelijken het gr. *κυλιω* en het hebr. *galel*, wentelen. Van *kogel* is het werkw. *kogelen*: *ik kogelde, heb gekogeld*. Met kogelen beschieten; ook, met steenen naar het hoofd gooijen.

KOK, z. n., m., *des koks, of van den kok*; meerv. *koks*. Iemand, die de kunst, om spijzen te bereiden, verstaat en oefent. *Trekt een kok*

door langzaam kooiken uit zijn rundveesch 't beste sap. [M. L. Tijdw.] *Het zijn allen geene koks, die lange messen dragen, allen zijn niet, zoo als zij schijnen. De honger is de beste kok*, honger vindt den besten smaak in spijzen. Zamenst.: *manskok, scheepskok, Koksjongen, kokskraauwel, koksmaat*, enz.

KOKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kookte, heb gekookt*. Onz., met hebben, zieden: *het water kookt. De erwten hebben al een uur gekookt*. Oneig. zegt men ook: *de ketel, de pot kookt al*. Fig. is het, wanneer, door toorn en gramschap, het bloed in eene buitengewone beweging komt: *het bloed kookte hem in de aderen*. Het onstuimig opborrelen van water: *daer d'Elve kookt*, enz. [Vond.] Voor walging gevoelen, eene neiging tot braken hebben, bezigt men ook *koken*: *hij begon te koken*. Bedr.: *visch koken*. *Zij moet den pot koken*. Fig.: *de maag kookt de spijs*, als zij dezelve verteert. In verdere figuur: *hij kookt in 't hart de wrokken*, zegt een vaderlandsch dichter. Met oordeel en verstand iets behandelen: *dat zij metalste lezen, niets behoortlijk koken*. [Overz. van Hervey.] Van hier *kokaadje, koker (zoutkoker, zoutmaker) kokerij, koking*. Zamenst.: *kookfornuis, kookhuis, kookkunst, kookpan*, enz.

Koken, hoogd. *kochen*, neders. *kaken*, deen. *koge*, eng. *to cook*, zw. *koka*, middeleeuw. *cocinare*, lat. *coquere*. Daar onze onbeschaafde Voorouders rauwe spijzen aten, is het denklijk, dat de kunst en het woord, uit het vroeger beschaafde Italie, tot ons overgekomen zijn. Middeleeuw. *cocinare*, lat. *coquere*, ital. *cuocere*.

KOKER, z. n., m., *des kokers, of van den koker*; meerv. *kokers*. In het gemeen, een lang, hol ligchaam, om er iets in te bewaren, of in te steken. In het bijzonder is het een pijlkoker: *en knakt den kooker en de schichten*. [Hooft.] *Vele pijlen op zijnen koker hebben*, vele treffende reden gereed hebben. *Had meer pijlen op mijn koker*

Voor Gods eere in uwen roem. [M. L. Tijdw.] *Dat komt uit eens anders koker*, een ander heeft het hem ingegeven. De plaats, waarin men korte geweren steekt: *toen rukten (zij) het zinkroer uit den koker*. [Hooft.] Voorts, *de koker van een mes, van eenen mast, van een scheepsroer*. Verkleinw. *kokertje*. Zamenst: *breikoker, inktkoker, pijlkoker, zandkoker*, enz. — *Kokermaker, kokermof*.

Koker, hoogd. *Köcher*, Notk. *chocher*, in den zwabensp. *kocher*, in de glossen van Boxhorn *cohhar*, deen. *koger*, zw. *koger*, angels. *cocer*, ijsl. *kogur*, sp. *cuchar*, eng. *quiver*, middeleeuw. *cocura, cocurra, cucurum*, nieuw gr. *κουκουρον*, ital. *coccaro*, fr. *carquois*.

KOKEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kokerde, heb gekokerd*. In eenen koker steken: *de brieven*

- in lood gekookert.* [Hooft.] In de gemeenzame verkeering bezigt men het ook voor bedriegen : *ik laat mij zoo ligt niet kokeren !*
- KOKERMUILEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kokermuilde, heb gekokermuuld.* Den mond in plooijen trekken, in den vorm van eenen geopenen koker ; grimlagchen. Het komt bij Oud. voor, en is ook nog in gebruik.
- KOKET**, z. n., o., *des kokets, of van het koket ;* zonder meerv. Al, wat gekookt is : *het bitter koket.* [Hooft.]
- KOKHALZEN**, zie *kikhalzen*, onder *kikken*.
- KOKINJE**, z. n., v., *der, of van de kokinje ;* meerv. *kokinjes.* Zekere gedraaide suiker, in Noordh. *taai* genaamd ; misschien, met *konkel*, uit eene bron. Zie dit woord.
- KOKKELEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kokkelde, heb gekokkeld.* Geluid maken als een haan, van het oude *kock, kocke*, fr. *coq*, eng. *cocke*, een haan. Van dit *kokkelen* is ook *kokkeloeren*, bij Kil. *canere instar gallinacei*, waarvoor men, bij verbastering, ook *koekeloeren* zegt.
- KOKKELOEREN**, zie *kokkelen*.
- KOKOSBOOM**, z. n., m., *des kokosbooms, of van den kokosboom ;* meerv. *kokosboomen.* Zekere indiaansche vruchtboom, wiens vrucht *kokosnoot* heet.
- KOL**, z. n., v., *der, of van de kol ;* meerv. *kollen.* Witte plek voor het hoofd van een paard. Hoogvl. neemt het ook voor de plek op het voorhoofd van een horenbeest : *daar men den geurgen offerwijn op zijnen witten kol, voor 't zwarte voorhoofd, plengt.* Een zoodanig geteekend paard draagt denzelfden naam. Voorts, alzoo men zich de tooveressen verbeeldde, op zulke paarden te rijden, of liever op eenen bezemstok, in plaats van een paard, hebben zulke wezens dezen naam ook ontvangen : *driekoppig' Hekate, nachloopster, luistervink, weermaakster, groote kol.* [Hooft.] *Nu geloof ik dat de kollen ros en wagen met de maan van den hemel af doen hollen.* [Hooft.] *Op kol rijden, tooveren ; en zwerven, hollen.* *Kol* is ook een slag voor den kop, met den hamer ; wanneer het van het mannel. geslacht is. Uit het voorbeeld van Hoogvl. ziet men, dat het, in de eerste betekenis, ook mannel. genomen wordt. Wij volgen Pieters. en Halma, in het v. geslacht. Van hier *kolachtig.* [Hooft.] Zamenst. : *kolbijl. Kolrijder, kolrijdster*, bij Oud. ; *Tooverkol.*
- KOLDER**, (*koller*), z. n., m., *des kolders, of van den kolder ;* meerv. *kolders.* Een harnas van leder, dat slechts de borst en den rug bedekte, en aan den hals vereenigd was ; voorts, een borstharnas in het gemeen ; ook een rok zonder mouwen. Uit het middeleeuw. *collare.* *Dus spreekt hij, schiet den dubblen kolder uit.* [Vond.] Zamenst. : *malienkolder : ende doodt mij, want deze malienkoller heeft mij opgehouden.* [Bijbelv.] *Ringkolder : om te tasten, of hij met ringkolder moght gehardt wezen.* [Hooft.] *Kolder* is ook eene ziekte onder de dieren, bijzonder onder de paarden, die derzelver dierlijke verstand beneemt : *hij heeft den kolder in den kop ;* waarvan het onz. w. *ko'deren*, den kolder hebben. Eindelijk draagt een kleine papieren vlieger den naam van *kolder*, misschien om de wilde draaijingen, welke dezelve maakt, even als dieren, die den kolder hebben. Zamenst. : *koldergat*, opening, waarin de spil van den helmstok steekt, — *kolderstok*, waarmede de roerpen bewogen wordt.
- KOLEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik koolde, heb gekoold.* Dit woord is in Geld. gebruikelijk. *Klompjen kolen* is daar holsblokken met gloeiende asch van binnen doorwarm maken.
- KOLEUR**, zie *kleur*.
- KOLF**, z. n., v., *der, of van de kolf ;* meerv. *kolven.* Een stok, die van onderen dik en rondachtig is : *met een ruwe kolf in de vuist.* [Vond.] *Gelijk een Herkules naa knodzen en naa kolven, zoo grijpt hij, enz.* [Hooft.] Het onderste van een roer : *hij sloeg hem met de kolf van het geweer dood.* Een stok met eene koperen klik van onderen, waarmede men den kolfbal slaat : *hij komt met de kolf aan den paal, of het stuk. Kolf aan stek, voor aan het stuk, zegt men, als iemand met de kolf tegen den paal slaat. De kolf naar den bal werpen, om een klein ongeluk den moed opgeven.* In de scheikunde, worden glazen, met eenen ronden buik en eenen engen hals, *kolven*, genoemd, wegens de gedaante. Verkleinw. *kolfje : het is een kolfje naar zijne hand, dat komt hem schoon te pas ;* die zaak komt hem wonderlijk wel te stude. Zamenst. : *kolfbaan, kolfbal, kolfhout*, een dikzak, bot mensch, *kolfoog*, een visch. Wacht. acht dit *kolf*, lat. *clava (per metathesin)*, afkomstig van *kloppen*.
- KOLIBRIETJE**, (*kolobrietje*) z. n., o., *des kolibrietjes, of van het kolibrietje ;* meerv. *kolibrietjes.* Een bont amerikaansch vogeltje, tot de spechtsoort behoorende, de kleinste onder alle bekende vogelen.
- KOLIJK**, z. n., o., *des kolijks, of van het kolijk ;* zonder meerv. Onduitsch woord, in zuiver nederduitsch, darmwee, of darmpijn. Van het gr. *κωλον*, de kronkeldarm, omdat dezelve het meest daardoor aangedaan wordt.
- KOLK**, z. n., v., *der, of van de kolk ;* meerv. *kolken.* In het gemeen een kuil, de diepte onbepaald zijnde. Zoo neemt men het voor de plaats op den haard, waarin de asch valt : *het zij men 't laet de kolk des haerts becolen.* [Vond.] Zamenst. : *aschkolk, haardkolk.* In het bijzonder, eene draaikolk : *daer d'Elve kookt door 't glojen harer kolck.* [Vond.] Voorts eene grondelooze diepte, waarom men het duistere schimmenrijk dus noemt. Oneig. : *daar ik, met vasten tred,*

- die jammerkolk ontwijk.* [Psalmb.] *De grondeloze kolk der eeuwigheid.* Zamenstell.: *draaikolk, slindkolk, stinkkolk, vuurkolk,* enz. *Kolk* neemt Hooft anders vrouwelijk, schoon hij soms er van afwijkt. *In eenen kolk,* zegt Hoogvl. Moonen volgt dit ook. Het vrouwel. geslacht heeft reeds het meeste gezag bekomen.
- KOLKEN,** onz. w., gelijkvl. *Ik kolkte, heb gekolkt.* Met eene draaijende beweging om hoog rijzen: *en 't kolcken van den rook den open hemel sluit.* [Vond.] In de gemeene taal is het ook klanknabootsend: *het kolkt mij zoo in 't lijf. Het kolkend hertjen klap't geen schaemt de spraek belet.* [S. Cost.]
- KOLLEBLOEM,** z. n., v., der, of van de kollebloem; meerv. *kollebloemen.* Anders korenroos genaamd.
- KOLLEN,** bedr. w., gelijkvl. *Ik kolde, heb kold.* Voor de kol van den kop slaan, bollen; eene kol toebrengen. *Kollen* is ook onz., met hebben, op kol rijden, tooveren: *zij heeft van nacht gekold.* Oul. werd *kollen* ook voor betooveren gebezigd: *die met het toncken van u kollende gesicht.* [S. Cost.]
- KOLOKWINT,** z. n., m., des kolokwints, of van den kolokwint; meerv. *kolokwinten.* Anders *kwintappel,* eene uitlandsche, zeer bittere vrucht: *ende las daarvan sijn kleet vol wilde colokin.* [Bijbelv.] In het lat. *colocynthis,* ital. *coloquintida.*
- KOLOM,** z. n., v., der, of van de kolom; meerv. *kolommen.* Van het fr. *colonne,* lat. *columna.* Zuil, pilaar: *tegens eene vreeselijke kolom.* [Vond.] Dat naar eene zuil gelijkt: *terwijl d'Almaghtige de lichtkolom bewoog.* [Hoogvl.] Zoo ook *vuurkolom, wolkkolom.* De boekdrukkers noemen de halve zijde van een gedrukt blad *eene kolom.* Denkbeeldig spreekt men van *eene kolom van lucht.*
- KOLONEL,** z. n., m., des kolonels, of van den kolonel; meerv. *kolonels.* Een officier van hoogen rang in de krijgsdienst. Zamenst.: *tuitenantkolonel,* enz.
- KOLORIET,** z. n., o., des koloriets, of van het koloriet; zonder meerv. Onduitsch woord, beteekenende de kunst, om de verwen wel te mengen, om de juiste kleuren aan een schilderstuk te geven; vooral, als men naakte beelden schildert: *het koloriet alleen maakt nog een punt van eenig gewigt.* [Feith.] *Eene schilderij van puinhoopen, met het schoone koloriet van een groot meester.* [Overz. van Hervey.] Omdat de dichtkunst, in haren aard, eene soort van schildering is, wordt het woord ook daarop toegepast: *een heerlijk koloriet in een gedicht verspreiden.* Uit het fr. *coloris.*
- KOLOS,** z. n., m., van den kolos; meerv. *kolossen.* Een woord, uit het grieksch ontleend, dat eigenlijk de naam van een reusachtig koperen standbeeld, op het eiland Rhodus, was. Men gebruikt het nog van eenig kunstwerk, dat de natuurlijke grootte overtreft: *kolossen, niet van erts gevormt, noch door de hant geklonken.* [Anton.]
- KOLSTERSTOK,** zie *kolder.*
- KOLVEN,** onz. w., gelijkvl. *Ik kolfde, heb gekolfd.* In de kolfbaan spelen. Van hier *kolver.*
- KOLVENIER,** z. n., m., des kolveniers, of van den kolvenier; meerv. *kolveniers.* Schutter. Van *kolf,* zeker geweer, roer, of bus, anders *kolfbus, kolfroer.* Zij, die dit geweer gebruikten, werden *kolveniers* genoemd, waarvan de *kolveniers doete,* te Amsterdam, zijnen naam ontleend heeft, alwaar de schutters gewoon waren, zich in de behandeling van dit geweer te oefenen. Anderen schrijven *kloveniers,* naar de *colevrines,* waarmede de schutters oudt. schoten, zijnde een fransch woord, en beteekenende zoo veel, als bus, of roer. Doch Fr. Burm. bewcert, dat het fransche woord van ons *kolf* afkomstig is.
- KOM,** z. n., v., der, of van de kom; meerv. *kommen.* Een holle bak, hetzij grooter of kleiner van omtrek. Verkleinw. *kommetje.* *Hij liet de kom met het eten vallen.* Eene waterkom: *hij liet eene kom voor goudvisch in den hof graven.* Ook eene haven, waar schepen veilig liggen: *ter komme in.* [Vond.] Kleine binnenlandsche zeeën dragen ook dien naam. Zamenstell.: *baarskom, melkkom, papkom, soepkom, spoelkom, vischkom, waterkom,* enz. Hoogd. *Kumpf.* Reeds bij de Grieken was *καμβος* een diep vat.
- KOMBAARS,** z. n., v., der, of van de kombaars; meerv. *kombaarsen.* Scheepsdeken: *zij wierpen het lijk, in eene kombaars genaaid, buiten boord.*
- KOMBOF,** z. n., v., der, of van de kombof; meerv. *kombofs, komboffen.* Zoo noemt men, in Geld., eene hut, elders *eene boed* genaamd, waarin men stookt en kookt en allerlei ruig keukerwerk doet.
- KOMBUIS,** z. n., v., der, of van de kombuis; meerv. *kombuizen.* Scheepskeuken. Het laatste gedeelte schijnt uit *huis* ontstaan te zijn. *Men ziet de kombuis.* [Vond.]
- KOMEDIE,** zie *schouwburg.*
- KOMEET,** z. n., v., der, of van de komeet; meerv. *kometen.* Eene staartster: *het verschijnen eener ijsselijke komeete.* [Hooft.] Van het lat. en gr. *cometa.*
- KOMEN,** onz. w., ongelijkvl. *Ik kwam,* (van het oude *kwemen,* bij Ulphil. *quiman,* Isidor. *quheman,* Ker. *ghueman,* Ofr. *queman*) *ben gekomen.* Men vervoegt dit woord dus: *ik kom, gij komt, hij komt, ik kwam, gij kwaamt;* gebiedende wijs: *kom, komt.* Het woord drukt, in het gemeen, uit tegenwoordig worden, zonder onderscheid van aard en wijs. Men gebruikt het, in eene naauwere en, misschien, de eigenlijkste beteekenis, van levende schepselen, die, uit cigene kracht,

aan eene plaats zich tegenwoordig stellen. Eigenlijk: *daar komt de koning. Niemand is nog gekomen. Hij zag den vijand komen.* De aard en wijs, waarop men komt, worden, in het gemeene leven, dikwerf met het verledene deelw. uitgedrukt: *daar komt hij aangesprongen.* Ook met het tegenw. deelw.: *hij komt dansenden springend.* Het oogmerk, waartoe men komt, wordt dus uitgedrukt: *hij komt, om toe te hooren.* Ook: *ik kom u iets zeggen.* De plaats wordt met allerlei voorzetsels uitgedrukt: *wij konden niet aan den wal komen. Aan land komen. Achter iemand komen. Buiten deur komen. In huis komen. In de wereld komen. Wat komt mij daar in den weg? Kom mij niet onder de oogen. Hij komt nog niet onder de menschen. Iemand na op den hals komen. Uit de kerk komen. Van Amsterdam komen. Zoo dikwijls hij mij voor oogen komt. Te huis komen.* De wijs, op welke men komt: *hij komt met geweld. Te voet, te paard, te scheep komen.* De tijd, wanneer men komt: *hij kwam om een uur. Bij nacht komen.* Men plaatst bij dit werkwoord ook allerlei bijwoorden: *ik zal dra komen. Kom hier. Hij kwam binnen. Hij komt weinig. Steelswijze komen. Hij konde niet hooger komen. Die spade komt, komt ook.* On-eigenlijk wordt het met allerlei voorzetsels en bijwoorden, in vele gevallen, gebruikt: *aan een ambt komen. Hij kwam, met zijn twintigste jaar, aan de kroon. Hij kan niet aan den gang komen. Iemand aan het leven komen. Iets te weten komen. Achter de waarheid komen. Hij konde niet achter de zaak komen. In de kraam komen. In verzoeking komen. In den hemel, in de hel komen. In gevaar komen. Men komt wel eens met bedriegers verder, dan met eerlijke lieden. Met eene zaak te regt komen. Op de gedachten, op eenen inval komen. Hij konde op de zaak niet komen. Zij komen niet overeen. Ik kan uit dat schrift niet komen. Uit de schulden komen. Iemand te gemoet komen. Bij eene zaak te kort komen. Tot zich zelven komen. Tot bedaring, tot nadenking komen. Men kwam van scheldwoorden tot stagen. Nu kom ik tot de zaak. Hij zal nog tot uitersten komen. Ik kan er niet toe komen. Om hals komen. Om het leven komen.* Hier drukt het voorzetsel het verlies van iets uit. Zoo zegt Hooft: *om neeringe, welvaart, en vrijheeden te komen.* Zoo ook elders: *zij komt om lijf of lidt.*

Van levenlooze dingen wordt dit woord ook gebruikt; en wel eigenlijk: *ik heb tabak laten komen. De brief is met de schuit gekomen. Er moet nog wat komen. De tijd komt. Hij spreekt al, wat hem in den mond komt. Het komt al, dat ten laatste komt.* Oneigenl., ontstaan: *er komt een storm. Er zal dierte komen.* In iets anders gegrond zijn: *hoe komt het, dat hij niet zien kan?* Geschieden, ge-

beuren: *het kome, hoe het wille. Oft quame, dat hij u hadde soe verre ghesproken.* [Const. d. Minn.] *Kosten: hoe hoog komt u dat goed?* Voorts, met vele voorzetsels. *De zaak is mij ter ooren gekomen. Te pas komen. Te stude komen. Laat de zaak niet te ver komen. Het zal wel aan den dag komen. Dat komt niet aan mijne koude kleeren. Het komt in geene bedenking. Het huis kwam in den brand. De zaak is op het hoogste gekomen. Dat woord komt van het hebreewsch.* Ook wordt het voor toekomen gebezigd: *Aen u komt dit geschenk.* [J. Cats.]

Men gebruikt ook achter dit werkw. eene onbepaalde wijs met *te*: *de steen kwam op de breede zijde te liggen. Hij kwam op zijne voeten te staan. Zoo hij binnen een jaar kome te sterven. Hij kwam vroeg te trouwen.* Men moet ondertusschen zich hier wachten, om de Franschen na te volgen: *hij kwam dit te doen, te schrijven* is niet goed; men zegge: *hij deed, schreef dit.* In eenige weinige gevallen alleen is dit te dulden. In eenen dertigsten stijl schrijft men liefst: *zoo hij binnen een jaar sterve. Hij trouwde vroeg.* De twee eerste voorbeelden eischen komen noodzakelijk bij zich. Het deelw. *komende*: *op komenden wege.* [Hooft.] *De gaande en komende man.* Voor het verled. deelw. *gekomen*, werd oul., veelal, *komēn* gebezigd: *daer 't was so verre comen.* [L. v. Velth.]

Komen, Willer. *cuman*, Notk. *chomen*, Tatian. *cuman*, hoogd. *kommen*, neders. *kamen*, angels. *cyman*, *coman*, eng. *to come*, deen. *komme*, zw. en ijsl. *komma*. Het schijnt, met het hebr. *kum*, dat, in onze Bijbeloverz., meer dan eens door *opkomen* vertaald wordt, verwantschap te zijn. Het gr. *κομίζειν*, *gaan*, is van het oude *κομειν*.

KOMENIJ, z. n., v., *der*, of *van de komenij*; zonder meerv. Kramerij, kruidenierswinkel: *eene komenij doen.* Zamenstelling: *komenijpraat*, bij Vondel; *komenijswinkel*.

KOMFOOR, z. n., o., *des komfoors*, of *van het komfoor*; meerv. *komfooren*. Een werktuig, waarin men kolen vuur doet. *Een zilveren komfoor.* Men beschouwt het als afkomstig van het fr. *chauffoir*. Kil. heeft *kaffoor*, *kauffoir*, *foculus*.

KOMIJN, z. n., m., *des komijns*, of *van den komijn*; zonder meerv. Zekere plant, of derzelve zaad. Verkleinw. *komijntje*, een zeker driepuntig gebak, dus genaamd, omdat men er komijnzaad in bakt. Zamenst.: *komijnkaas*, anders *komijnnde kaas*, *komijnzaad*. In de overz. van den Bijbel wordt het onz. gebruikt: *ende het comijn slaet men uit met den stock.* Van het lat. *cuminum*, gr. *κυμινον*, hebr. *kemmin*.

KOMKOMMER, z. n., m., *des komkommers*, of *van den komkommer*; meerv. *komkommers*, *komkommereen*. Eene bekende vrucht: *wij ge-*

dencken der conconneren. [Bijbelv.] Zamenstell.: *komkommerhof, komkommerzaad*, enz. Uit het lat. *cucumber*.

KOMMER, z. n., m., *des kommers*, of van den *kommer*; meerv. *kommeren*. Beslag op tilbare of ontillbare goederen, drukkende woeker: *gheld op kommer nemen*. [Kiliaan.] *Renten en kommeren op dezelve goederen*. [Hooft.] In het hoogd. *Kummer*, dat eigenlijk aanduidt vasthouding, bemagtiging, inneming. Adelung leidt het af van *kam*, dat, in de salische wetten, de hand beteekent. Hiervan schijnt een verouderd werkw. *kamen*, nemen, ontstaan te zijn, welks voortd. werkw. *kommeren* is.

KOMMER, z. n., m., *des kommers*, of van den *kommer*; zonder meerv. Eigenlijk, een luid gesteen, gezucht, gejammer, van het oude *kuimen*, zuchten, dat, bij Kil., nog te vinden is. Voorts beteekent het mangelaan de noodwendigheden des levens: *kommer en gebrek tijden*. *Sij sullen het broot met kommer eten*. [Bijbelv.] *Maer sooder kommer* (gebrek aan wijn) *was*. [R. Viss.] Een hooge graad van angst en hartzeer over rampen: *wat heeft mij dat eenen kommer veroorzaakt! Ist in mijn macht uwen kommer te stelpen*. [Houw. Maagd.] *In 't dulden van korten kommer*. [Hooft.] *Kommer* is ook een jagerswoord, voor drek, of afgang, van hazen. Van hier *kommertijk*, *kommerloos*, *kommerernij*, bij Poot; *kommernis*, bij Camph. Zamenstell.: *kommerrijp*, welk woord van vruchten gebruikt wordt, die geenen tijd gehad hebben, om volkomen rijp te worden.

Kommer, hoogd. *Kummer*, Stryk. *chumber*, bij andere oude zwab. dichters *kumber*, neders. en deen. *kummer*, eng. *cumber*, zw. *bekymmer*, wall. *cijmwij*. Het is van ons verouderde werkw. *kuimen*, oud hoogd. *kumen*, neders. *quimen*, lat. *gemere*, zuchten.

KOMPANJE, hetzelfde als *kampanje*. *Het was daar sobere kompanje*, het was daar armelijk. Van hier *kompanjemeester*, opzichter over een landspakhuis. Men zie voorts de afleiding in *kampanje*. Anders zoude men het van het oude fr. *compagner*, dat is het lat. *compingere* kunnen afleiden; zijnde het woord dan zooveel als een opboeisel.

KOMPAS, z. n., o., van het *kompas*; meerv. *kompassen*. Een streekwijzer op zee, waarop de twee en dertig winden geteekend staan: *mijn verdraaid kompas*. [M. L. Tijdw.] *En 't walen van de naald aan 't luisternauw kompas*. [Hooft.] *Op het kompas zeilen*. *Het kompas volgen*. *De streek van het kompas*. *De pen van het kompas*. *Zijn kompas is verdraaid*, het hoofd staat hem niet wel. Zamenstell.: *peilkompas*, *zeekompas*. *Kompasmaker*, *kompasnaald*. Van het ital. *compasso*, dat eigenlijk een cirkel is.

KOMPOST, z. n., v., *der*, of van de *kompost*; zonder meerv. Mengelspijs, mengeldrank. Kiliaan vertaalt het door *muria, conditus, conditura*; *salgama*. *De bitt're kompost ik verzoete*. [Vond.] Van het lat. *compostum*, voor *compositum*.

KOMST, z. n., v., *der*, of van de *komst*; zonder meerv. Aankomst. Van hier *komstig*: *de komstige vervulling der godspraak*. [J. Frantzen.]

KONCILIE, *concilie*, z. n., o., *des koncilies*, of van het *koncilie*; meerv. *koncilien*. Een woord, waardoor men de oude kerkelijke vergaderingen der christenleeraren verstaat: *'t Koncilie van Trenten*. [Hooft.] Van het lat. *concilium*.

KOND, bijw., van *kennen*. In het gemeene leven gebruikt men het voor bekend, en voegt het bij *doen* of *maken*: *het welke de Heere ons heeft kont gedaen*. [Bijbelvert.] In den deftigen stijl is het gansch buiten het gebruik geraakt. Bij Rab. Maur. *chund tuon*, bij Notk. en Otfred. *kund duan*. In openbare bevelen is het ook somtijds nog in den smaak: *elk zij kond, dat enz*. Van hier *kondschap*, (*kundschap*) z. n., v.; meerv. *kondschappen*, berigt, bescheid: *kondschappen ligten*. *Op kondschap uitgaan*. *Deze kundschap heb ik uit eenen persoon*. [Hooft.] Van hier het bedr. werkw. *kondschappen*, en het naamw. *kondschapper*.

KONFIJT, z. n., v., *der*, of van de *konfijt*; zonder meerv. Ond. woord, voor suikerooft. Van hier *konfjiten*, in suiker inleggen. *Hij is in die zaak gekonfijt*, in het gemeene leven, voor: hij verstaat het stuk op zijnen duim. *In boosheid gekonfijt zijn*. Van het fr. *confit*.

KONFILJE, z. n., v., *der*, of van de *konfilje*; zonder meerv. Melisse, een zeker kruid.

KONFOOR, zie *komfoor*.

KONGERAAL, z. n., m., *des kongeraals*, of van den *kongeraal*; meerv. *kongeralen*. Zekere soort van aal. Lat. *conger*, fr. *congre*.

KONIJN, (*knijn*) z. n., o., *des konijns*, of van het *konijn*; meerv. *konijnen*. Een bekend viervoetig wild. Van het lat. *cuniculus*. Het mannetje heet *ram*, het wijfje *voedster*. Misschien draagt het den naam van *Canalis*, omdat het *kanalen*, dat is gangen en holen, onder de aarde maakt. Verkleinw. *konijntje*. Zamenstell.: *konijnenbosch*, *konijnenhok*, *konijnenhol*, *konijnenjagt*, *konijnenkooi*, *konijnenkruid*, *konijnenpastei*, *konijnshaar*, enz.

KONING, z. n., m., *des konings*, of van den *koning*; meerv. *koningen*. Het v. is *koningin*. In het algemeen iemand, die de hoogste magt over meerderen heeft, de hoogste overheid, zoover zij door eenen wordt voorgesteld. Zoo noemt de Schrift het Opperwezen, op eene uitstekende wijs, *Koning*. In

veel flauweren zin, dragen, in andere werelddeelen, buiten Europa, alle onafhankelijke Vorsten, al gebieden zij slechts over eenige weinige steden, zelfs over eene stad, dien naam. In dien zin lezen wij, in de Overz. van den Bijbel, menigmaal, van *koningen*. Ook, wanneer deze kleine Vorsten den grooteren onderworpen zijn, behouden zij dien naam. In de middeleeuwen benoemde men dus de stadhouders zelfs. In eenen naauweren zin, die thans, in Europa, de gewoonlijkste is, beteekent dit woord eenen beheerscher van een koninkrijk, volgende, in rang, op eenen keizer: *de koning van Pruisen, van Denemarken*. Deszelfs gemalin heet *eene koningin*. In den dichterslijken stijl heet de maan *de koningin des hemels, van den nacht*. Iets, dat in zijne soort, boven anderen uitsteekt: *den koning in het kegelspel omwerpen*, den middelsten kegel. In het schaakspel is het voornaamste stuk *de koning*; dat daaraan volgt heet *koningin*, welke naam, op eene zonderlinge wijze, in Europa, gevormd is. Het schaakspel is een oud krijgsspel van oostersche vinding. Het stuk naast den koning heet in het pers. en arab. *pharz*, of *pherzan*, dat is veldheer, wiens ambt dit stuk, in het spel, ook wezenlijk vervangt. Het spel in Europa bekend wordende, hield dit stuk eerst den naam van *fercia*, zoo als het, in de twaalfde eeuw reeds met dien naam voorkomt, in het oud fr. *fierce*, *fierge*. Uit onkunde van het woord smeedde men daaruit *vierge*, maagd, dat eindelijk in het lat. door *virgo, domina, regina* vertaald is. Van hier, dat dit stuk *koningin* genoemd is. — Voorts noemt men, onder de dieren, sommige met dezen naam. De arend is *de koning* onder de vogelen; de leeuw onder het viervoetige gedierte; de haring onder de visschen. De bij, die den geheelen korf bevrucht, anders *moergenaamd*, heet ook, schoon zeer oneigenlijk, *koning*. *Koning* is ook een woord der scheikunst, als het metaal van alle andere deelen gezuiverd is. Halfmetalen dragen ook dien naam: *spietsglaskoning*, enz. Verkleinw. *koningje*, een koning van kleine magt; ook een klein vogeltje. Van hier *koningdom, koninklijk, het koningschap*. [Vond.] Zamenstell.: *koningrijk, koningsbrood, koningsgezind, koningshuis, koningskaars, eene bloem, koningskind, koningskleur, koningsmoord, koningsmoorder, koningsstaf, koningszeer, koningszoon*, enz.

Koning, Isidor. *chuninc* en *chuningo*, Ker. *chuning*, Willer. *kuning*, hoogd. *König*, neders. *könig, konning*, angels. *cijning, cijnig, cijng*, eng. *king*, zw. *konung*, deen. *kong, konge*, finl. *kuningas*, in het oudkoerlandsch *könix*. Men ziet hieruit, dat de uitgang *ig* uit *ing* ontstaan is, waarover A.

Kluit. in eene aanteekening op Hoogstratens Naaml., andere bedenking maakt. Het komt dan nu aan op de eerste helft des woords, *kon, kun, of kijn*. Wachter en anderen brengen den oorsprong tot *kunne*, een geslacht, omdat, in de eerste tijden, de oudste van eenig geslacht tevens deszelfs koning was. Waarschijnlijker is de gedachte van Frisch en anderen, die het woord van *kunnen* afleiden, omdat toch *de magt* het uitstekendste kenmerk eens konings is. Waarvan het ook hercome, men zal vele overeenkomst vinden tusschen dit woord en het tatarische *chan*, en misschien ook het hebr. *kohen*, een priester, een vorst.

KONKEL, z. n., v., *der, of van de konkel*; meerv. *konkels*. Dit woord heeft thans zijne oorspronkelijke beteekenis geheel verloren, en wordt niet dan oneigenlijk gebruikt. Bij Kil. is *konkel* eene draaikolk, *konkelwronkel* zamengedraaid, *konckelen*, om draaijen. Wijders, om de draaijing en rondheid is het, bij hem, ook een spinrokken, even als het opperd. *Kunkel*, Het behoort dan, zeer waarschijnlijk, tot *kink*, een draai. Van hier is *konkelen*, eertijds, voor spinnen gebruikt. Gelijk nu nog, op het platte land, het jonge vrouwvolk tot spinnen bijeenkomt, (welke bijeenkomst *eene spinning* heet) zoo was zulks, van oude tijden af, reeds het gebruik. Van daar heeft het woord *konkelen*, spinnen, wegens de praatzucht van dergelijke spinsters, eene oneigenlijke beteekenis gekregen; deels van praten, babbelen; deels van brouwen, smeden, overleggen, in het geheim bewerken; deels van koffij drinken, onder het vrouwvolk, op eenen sluiptijd. Van hier *konkelster*. Dit is voorts de reden dat *konkel* een lui, ledig, slordig vrouwmensch beteekent: *zij is eene regte konkel*; ja zelfs eene vod. eene slet: *het zijn maar konkels*; *gij laat uwe konkels overal liggen*. Zamenstell.: *konkelpot, koffijketel, koffijpot*.

KONNE, zie *kunne*.

KONNEN, zie *kunnen*.

KONST, zie *kunst*.

KONSTABEL, (*konstapel*) z. n., m., *des constabels* of *van den konstabel*; meerv. *konstabels*. Een bediende onder het krijgsvolk, die den kanonniers te dienst staat, ook zelf wel de stukken afsteekt; een busschietter. Zamenstell.: *konstabelskamer*, eene plaats op het schip, onder de kajuit; *konstabelsmaat*. Het woord is uit het middeleeuw. *constabularius*, van *stabulum*, een stal, eene ligplaats. In de middeleeuwen noemde men *stabularii* soldaten, die eene woning betrokken, wier opziener *constabularius* heette. Hiervan is ons woord *konstabel*. Voorst was *konstabel* ook de eerste der hooge ambtenaren van de fransche kroon; opperveldoverste: *het slot van Vezou door den constabel*

- van castiljen weder ingenomen. [Hooft.] Uit het fr. *connétable*, verbasterd uit *comes stabuli*, opperstalmeester.
- KONT, z. n., v., der, of van de kont; meerv. *konten*. Verkleinw. *kontje*. Het achterste, de aars. In veler ooren, is dit een zeer vuil woord. De onschuld op het platte land, die in de woorden zelve geene onkuischheid kent, schaamt zich nogtans niet, in de dagelijksche taal, dit woord, vooral het verkleinw., te gebruiken. In Gelderl. hoort men het dikmaals. Misschien is het, om het onderscheidende teken der geslachten, aan dat deel des dierlijken ligchaams, met *kunne*, uit eene bron.
- KONTERFEITEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik konterfeitte, heb gekonterfeit*. Uitschilderen, afbeelden. Van hier *konterfeitsel*. Een woord weinig meer in gebruik; althans in eenen deftigen stijl onvoegelijk. Van het fr. deelw. *contresait*, nageboost.
- KONZENILJE, (*cochenille*) z. n., v., der, of van de *konzenilje*; zonder meerv. Eigenlijk een gekorven diertje, dat in Mexiko gevonden wordt aan eene plant, nopal geheeten, eene soort van indiaansche vijg. Van zulke gedroogde diertjes komt de kostelijke karmezijn en scharlaken verw., behoudende dienzelfden naam. Het woord ontstaat van het sp. *cochinillas*, een verkleinw. van *cochino, cochin*, in Spanje de naam van eene pissebed, een zeker bloedeloos diertje.
- KOOI, z. n., v., der, of van de *kooi*; meerv. *kooijen*. Dit woord drukt, in het gemeen, eene plaats uit, waar men zich ter ruste nederlegt. Zoonoemt men, in het gemeene leven, met eene soort van verachting, elke slaapplaats: *hij is al te kooi*. De slaapplaats des schippers, ook andere slaapplaatsen voor reizigers, op een vaarttuig, ook eene haugmat, waarin het scheepsvolk slaapt, noemt men met dien naam. Eene plaats, waar schapen opgesloten worden, en veilig rusten kunnen: *de wolf kwam tot de kooi*. [Vond.] Eene kouw voor vogelen: *om hoogh hijssen een' driekante kooij van musketvrije planken*. [Hooft.] Eene plaats, waar men eenden vangt: *hij heeft eene kooi gepacht*. Die daar woont en eenden vangt, heet *kooiman*. Een bijenkorf: *de bijen, om in de kooij te zeer bevollikt*. [Hooft.] Bij de drukkers noemt men de wiggen, of korte sluihouten, om den vorm vast te zetten, *kooijen*. Zamenstell.: *konijnenkooi, ligtekooi, mestkooi, ramskooi, schaapskooi*, enz. In het deen. is *kooij* eene hangmat, in het zw. *koite*. Dit komt overeen met het gr. *κοιτη*, een bed.
- KOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kooide, heb gekooid*. In eene kooi zetten: *eenen vogel kooijen*. Men gebruikt het ook onz., met *hebben*, voor bijslapen (lat. *coire*); doch meest in eenen kwaden zin, voor in ontucht leven: *zij kooijen met elkander*.
- KOOK, z. n., v., der, of van de *kook*; zonder meerv. De toestand eener zaak, als dezelve dadelijk kookt: *het water is aan de kook*. *De ketel is van de kook*. *Iets in, aan de kook maken*.
- KOOL, z. n., v., der, of van de *kool*; meerv. *kolen*. Een doorgebrand, droog en brokkelig ligchaam. In het bijzonder doorgebrand hout of turf: *zij nam eene kool in de stoof*. *Houtskool, turfskool*. *Eene kool vuur*. *Gloeiende, doove kool*. *Een huis in kolen leggen*, hetzelfde in den brand steken. *Aan kolen raken*, verbranden. *Ik zit, of sta, op heete kolen*, ik heb groote haast. *Er is eene reiling van engelsche kolen*, steenkolen. *Met eene zwarte kool teekenen, malen*, een kwaad in zijne afzigtheid vertoonen: *wanneer hij d'ondeugt met een zwarte kole maalt*. [Hoogv.] Overdr., voor minnevuur, zoo als zich dat in het stralende oog vertoont: *als de gebluste kool weer, in haar oog, geglommen*. [Hooft.] Zeer geestig zegt dezelfde schrijver, deswege, van een blind oog eener zekere boel: *dekkende de doove kool met een plaasterken van zijde*. Het vurige gezwel eener pestbuil heet meningsgelijks *kool*. Verkleinw. *kooltje*. Zamenstell.: *smidskool, steenkool*. — *Koolaarde, koolbak, koolhaler, (koolhaalder)* een schip, of schipper, die kolen haalt, *koolkrabber, koolmees*, ook voor eenen koopman in kolen, lat. *carbonarius*; *koolschip, koolvloot, koolzak*, enz.
- KOOL, z. n., v., der, of van de *kool*; meerv. *koolen*. Een bekend gewas in onze moestuinen: *witte, roode, savaoische kool*. *Stuitkool*. *Kabuiskool*. *Bocrenkool*. Oul. verstond men onder *kool* allerlei groenten: *of ijmant den anderen schaze dede an tuine* (omtuining), *an willigen en koel* enz. [Stadr. v. Devent.] *Kool verkoopen* is, in de dagelijksche verkeer, door zotte vertellingen misleiden, *iemand kool verkoopen*, anders *knollen voor citroenen verkoopen*. *Het sop is de kool niet waard*, een spreekwoord. Verkleinw. *kooltje*. *Iemand een kooltje stoven*, in den gemeenzamen omgang, voor eene poets spelen. Zamenstell.: *bloemkool, winterkool*. *Koolblad, koolhaas, koolhof, koolluis, koolmoes, koolplant, koolspruit, koolstronk, kooltuin, koolworm, koolzaad*, enz.
- Men onderscheide dit woord van het vorige: geen heeft de zacht-lange, dit de scherp-lange uitspraak. Dit is niet alleen gegrond in den onderscheiden tongval van onderscheidene oorden des Vaderlands, maar wordt ook door de aanverwante talen bevestigd. Het eerste woord luidt, in het neders., *kôle*, deen. *kul*, bij Winsbeck *kol*, angels. *col*, zw. *kol*, ijsl. *kol*; het laatste is, in het neders., *kaul*, eng. *kale*, deen. *kaal*, angels. *kawl*, zw. *kal*, ital. *caolo*, fr. *choux, caule, choux*, lat. *caulis*, waarvan het misschien afstamt; schoon anderen, den oorsprong in *olus, holus*, moeskruid, meenen te ontdekken. Het

eerste stamt af van een verouderd duitsch woord *Kol*, vuur, en behoort tot eenen wortel met het lat. *calere*, en *calor*, en het gr. $\eta\lambda\iota\omicron\varsigma$.

KOON, z. n., v., *der*, of *van de koon*; meerv. *koonen*. Wang: *de suikere koon van een dochter te kussen*. [Vond.] *Tot dat hij eens de schaer op kin en koonen gebruikt*. [De Decker.] *Een dikke koon hebben*. Verkleinw. *koontje*. [Poot.] Zamenstell.: *koonslag*.

KOOP, z. n., m., *des koops*, of *van den koop*; het meerv. is buiten gebruik. De handeling, om eenen eigendom aan iets, voor eenen bedongenen prijs, te krijgen: *ik heb daar eenen slechten koop gedaan*. *Op den koop maken*. *Iets te koop hebben*. *Dat huis staat te koop*. *Goederen te koop dragen*. *Zijne eer te koop dragen*, zich oneerlijk gedragen. Het koopverdrag zelf: *wij zullen 't zaam den koop wel worden eens*. [De Decker.] *Eenen koop sluiten, maken, opzeggen, breken*. *De koop is klaar*. *Iets op den koop verkrijgen*. *De koop gaat aan*. *Ik geef koop*: ik sta van mijnen eisch af. *Ik doe het, op dien koop*, ik doe het, onaangezien dit of dat — heb het hart, om het te doen. *Op dien koop, kon iemand lichtelijk aan den tijtel van maroosvlegel geraecken*. [Vond.] Het geld, dat voor iets betaald wordt; schoon in zamenst. alleen: *rouwkoop, wijnkoop*. De prijs, wanneer het als een bijv. woord gebruikt wordt: *goedkoopere waren*. *Dierkoop*. Alseen bijwoord: *ik heb dat goedkoop gekocht*. *Gij komt er goedkoop af*. Verkleinw. *koopje*: *aan dat boek heb ik een koopje*, het kost mij weinig. *Ik heb er een koopje aan*, ik ben er wakker mede aangehaald. Zamenstell.: *aankoop, inkoop, verkoop*; *koopat*, z. n., m., en v., *koopbrief, koopceel, koopdag, koopgierig, koopgoed, koophandel, kooplieden, kooplust, koopman, koopmanschap*, en het werkw. *koopmanschappen, kooppenningen, koopstad, koopvaarder, koopvaardij, koopvaardijschip, koopvrouw, koopwaar, koopwif*, enz.

KOOPEN, bedr., w., onregel. *Ik kocht, heb gekocht*. In het algemeen, nemen: *koopst zonder gelt*. [Bijbelv.] *Verwerven: dat bloet, dat ons den zoen des hemels koopen moest*. [De Decker.] *Koopt de waerheit*. [Bijbelv.] Voor geld het genot van iets verkrijgen: *Zich in den kost koopen*. *Zich in een gasthuis, uit eene gevangenis koopen*. In den bepaaldsten zin, den eigendom van iets, tegen eenen bedongenen prijs, aan zich brengen: *boeken koopen*. *Ik heb mijnen kinderen speelgoed gekocht*. *Voor iemand iets koopen*. *Voorbaar geld, voor gereed geld koopen*. *Op dag koopen, op tijd koopen*, op voorwaarde, van het geld, op eenen bepaalden dag, of tijd, te geven. Van hier *kooper*, met de zamenst.: *boterkooper, kleerkooper*, enz. *Kooperster*, met de zamengestelden.

Koopen, Ker. *choufan*, Ulphil. *kaupan*, hoogd. *kaufen*, neders. *kopen* en *köpen*, angels. *ceapan*, eng. *to cheapen*, dingen, handelen, deen. *kiobe*, zw. *köpa*, fr. *acheter*, *achepter*, van *captare*, boh. *kupowati*, finl. *caupaan*. Daar dit woord oudtijds ook beduidde met eenen handslag beloven, en die handeling, in het koopen, reeds vroeg in gebruik was, is Adelungs gissing niet ongegrond, die het van het oude woord *gaf, gauf*, de hand, afleidt. Hiermede komt overeen het lat. *capere*, nemen, waarvan *captare* en het fr. *acheter*. Bij de Hebr. heet *kap* de holle hand. Echter komt het gr. $\kappa\epsilon\phi\iota\zeta\omega$, *onere levo, exonerio, ontlasten*, hier mede in aanmerking, dewijl koopers diegenen van een gedeelte van derzelve last ontheffen, die hunne koopwaren ter markt brengen.

KOOR, z. n., o., *des koors*, of *van het koor*; meerv. *koren*. Een rei van dansende of zingende personen: *het algemeene koor*. Hierheen behooren de zamenstell.: *dankkoor*, [Bijbelv.], *engelenkoor, hemelkoor: de feestmuziek der blijde hemelkoren*. [Poot.] Het achterste gedeelte eener kerk, waar het altaar bij de Roomschen is: *na de mis, quam hij weder in 't koor*. [Hooft.] Voorts, in elke andere kerk, de plaats, die, in vorige tijden, daartoe bestemd was: *op het koor trouwen*. Eene verhevene plaats in eene kerk, of in een ander gebouw, van waar gezongen wordt: *ten kore komen*, mede tot het gezang verschijnen. Van het lat. *chorus*, gr. $\chi\omicron\rho\rho\varsigma$. Hiermede komt overeen het hebr. *kur*, in *globum congesit*. Zamenstell.: *koordeken, koorjongen, koorkind, koorkleed, koorznaap, koorlamp: hij zuigt den olijfoli uit de gewijde koorlampen*. [Vond.] *Koorkosteres*, [Vond.], *koorrok, koorzang, koorzanger*.

KOORD, z. n., v., *der*, of *van de koord*; meerv. *koorden*. Een gedraaid snoer van zijde, kemelshaar, wol, enz. Zamenstell.: *klooskoord, liskoord, (litskoord) mantelkoord*, enz. Eene gedraaide lijn, een touw: *op de koord dansen*. *Met de koord gestraft worden*, opgehangen worden. *Die de koorde brack*. [Vond.] *Iemand aan zijne koord, anders aan zijn snoer, krijgen*, hem medetrekken in het bedrijven van eene zaak. Zamenstell.: *koorddanser, koorddanster*. Van het fr. *corde*, lat. *chorda*.

KOORN, zie koren.

KOORTS, z. n., v., *der*, of *van de koorts*; meerv. *koortsen*. Oudtijds schreef men *korts*. Eene bekende ziekte, die, op gezette tijden, telkens wederkomt. *Alledaagsche, anderdaagsche, derdendaagsche koorts*. *Afgaande koorts*. *Slepemde koorts*. *Heete, brandende koorts*. *Van een koude koorts gestagen*. [Hoogvl.] *De koorts hebben*. *De koorts krijgen*. *Lang aan de koorts gaan*. Van hier *koortsachtig, koortsig*. Zamenstell.: *koorts-*

bast, koortsdrank, koortsmiddel. — Binnenkoorts, blutskoorts, minnekoorts, enz.

Koor, z. n., v., *der, of van de koor*; meerv. *koten*. Eene schipperskooi. Van eenen oorsprong met *kot*.

Koor, z. n., v., *der, of van de koor*; meerv. *koten*. Been uit den hiel van een varken, of van eenen os, waarmede jongens spelen: *wij keven altemet, 't is waer, om koor of knickers*. [Poot.] Met eene soort van verachting wordt het ook van menschen gebruikt: *dit geraamt van schenkels en van kooten*. [Hooft.] Voor de beenen van menschen, in de gemeenzame verkeer: *hij staut vast op zijne koten. Wakker op zijne koten zijn. Ghij hinckt, uw wijf is fris en wacker op haer koten*. [Westerb.] Bij verdere overbrenging: *dat werk staat op zijne koten. Als ik uw letteren zo wacker op haer koten geplaat zie*. [J. de Decker.] Verkleinw. *kootje*. Zamenstell.: *kootjongen, koottijd, enz.*

Kop, z. n., m., *des kops, of van den kop*; meerv. *koppen*. Verkleinw. *kopje*. Een woord, dat, in het algemeen, een ligchaam beteekent, dat eenige diepte heeft. In het bijzonder, een werktuig, om uit te drinken, iets uit te gieten: *eenen kop koffij inschenken*. Het verkleinw. *kopje* is hier meest in gebruik. *Uit eenen gouden kop den wijn plengen. Hij vat een' gouden kop vol wijn*. [Hoogvl.] Een zeker werktuig, om, met doorvljiming van het vel, bloed af te trekken: *iemand koppen op den arm zetten*. Zamenst.: *koppenzetter, koppenzester, koppenzetting*. Eene zekere maat van drooge en natte waren: *twee kop zout. Een kop melk*.

Dit woord is zeer oud, bij Schilter *koffe*, hoogd. *Kopf*, zw. *kopp*, *kappe*, ital. *coppa*, fr. *coupe*, middeleeuw. *cupa*, pers. *cup*, *cobba*, dalmat. en hong. *kuppa*, wall. *kup*, in het gr., bij Hesych., *κῦββα*. Het lat. *scyphus* is uit dezelfde bron. Het hebr. *koph*, eene holligheid, komt hiermede overeen.

Kop, z. n., m., *des kops, of van den kop*; meerv. *koppen*. Het ronde, bovenste deel van een ding: *de kop eener speld. De kop van eene pijp, de ketel. De kop van eenen spijker*, enz. Het hoofd van een dier: *zij sloegen den os voor zijnen kop*. Het hoofd eens menschen, in den vertrouwelijken spreektrant, en wel van zoodanig eenen, welken men juist geene uitstekende achting meent schuldig te zijn: *hij houdt den hoed op den kop. Hij sloeg hem tegen den kop aan. Met den blooten kop loopen. Iemand den kop voor de voeten leggen, hem onthoofden. Met den kop schudden. Hals over kop uit de deur stooten. Den dief bij den kop vatten. Dat zal hem op den kop druipen, vroeg of laat zal het hem te huis komen. De kop staat hem niet goed. Met den kop tegen den muur loopen*. Geheugen: *hij heeft*

het al in den kop. Vatbaarheid, om iets te begrijpen en in te zien: *op dat ligchaam zit een schrander kop*. De gesteldheid des gemoeds: *hij heeft eenen onverzettelijken kop*. Het leven: *dat zal hem den kop kosten*. De persoon zelf: *ik stond over de opluikende vonken van dezen poëtischen kop verstomd*. [Feith.] *Eene bende van honderd koppen. Met overlast van knechten tuchteloos en overzeesche koppen*. [Hooft.] Een schrander mensch: *kloeke koppen, schrandre schrijvers*. [Oud.] Van hier *koppig*, eigenzinnig, ook dat ligt naar het hoofd vliegt: *die wijn is koppig; koppigheid, koppiglijk*. Zamenst.: *kopstuk*. Het woord komt zeker uit eene bron, met het fr. *chef*, ital. *capo*, lat. *caput*, gr. *κεφαλή*.

KOPER, z. n., o., *des kopers, of van het koper*; zonder meerv. Een bekend metaal. *Rood, geel koper. In koper snijden, etsen. Koper smelten*. Dat uit koper gemaakt is: *op dat boelhuis werd veel koper en tin verkocht*. Van hier het onverb. *koperen*: *eene koperen tabaksdoos*. Wijders het bedr. werkw. *koperen*, dat in het verl. deelw. meest gebruikelijk is: *een vaartuig met eenen gekoperden bodem*, een schip, dat met koper beslagen is. Voorts: *koperachtig, koperig*. Zamenstell.: *koperberg, koperblad, koperdraad, kopererts, kopergeld, kopergieter, kopergroen, kopermijn, kopermolen, kopermunt, koperroest, koperrood, het koperlagen, koperlager, kopersneë, het kopersteken, koperwerk*.

Koper, Olfrid. kuphar, Stryk. chopfer, hoogd. *Kupfer*, neders. *kopper*, angels. *cyper*, eng. *copper*, deen. *kobber*, zw. *koppar*, fr. *cuiivre*, sp. *cobra*, middeleeuw. *cuprum, cyprinum*. Alles is uit het lat. *aes cyprum*, omdat het den Romeinen, in menigte, uit het eiland Cyprus, werd aangebragt, zoo als Festus verzekert.

KOPIJ, z. n., v., *der, of van de kopij*; meerv. *kopijen*. Afschrift: *geef mij er kopij van*. Zoo ook eene zaak, die naar eene oorspronkelijke teekening gemaakt is: *eene kopij van Rubens*. Bij de drukkers het schrift, waarnaar men de letters zet: *men is om kopij verlegen*. Eene geringe schets: *dat is maar eene kopij* (ook enkel *dat is maar kopij*) *van de zaak*. Het woord is, in den dagelijkschen stijl alleen, gebruikelijk, als ook het daarvan ontleende ond. woord *kopijeren, kopieren*. Uit het lat. *copia*, fr. *copie*, eene menigte. Misschien werd, in de middeleeuwen, een afschrift van oorkonden of eenig boek dus genaamd, omdat, door dat afschrijven, de zaak vermenigvuldigd, en een zoodanig boek onder velen verspreid werd.

KOPPEL, z. n., o., *des koppels, of van het koppel*; meerv. *koppels*. Het woord is eigenlijk een hand, insoover dezelve dient, om

dingen daarmede vast te maken. In dien zin komt het bij Kil. nog voor. Voorts, een paar, dat door eenen band gebonden is, of gebonden kan worden: *het koppel konijnen is thans duur*. Eindelijk, een aantal, eene vereenigde menigte, in de dagelijksche taal: *zij liepen bij geheele koppels weg*. *Zij stonden op een koppel*, op eenen hoop. Zamenstell.: *koppelwoord*. Uit het fr. *couple*, lat. *copula*. Reeds bij de Hebr. heette *kabal*, een band: ook komt *kappal*, dubbel, in aauwerking.

KOPPELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koppelde, heb gekoppeld*. Met een koppel, dat is met eenen band, binden: *honden, paarden koppelen*. Vereenigen: *woorden koppelen*. Eene verbinding tusschen twee personen maken; in eenen verachtelijken zin, omdat doorgaans bij den eenen, of bij beiden, eene hartelijke vereeniging ontbreekt: *hij is aan die vrouw gekoppeld*. *Een huwelijk koppelen*. Van hier *koppelaar*, paardentuischer, huwelijksmaker, hoerenwaard, *koppelaarster, koppelares, koppelarij, koppeling, koppelwoord*.

KOPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kopte, heb gekopt*. Koppen zetten, door middel van eenen kop (zie dit woord) bloed aftrekken: *iemand op de handen koppen*. Bij Kil. heeft het nog andere beteekenissen, die verouderd zijn. Van hier *kopper, kopster*.

KOPPERMAANDAG, (*koppertje koppeltjesmaandag*), z. n., m., *des kopermaandags, of van den kopermaandag*; meerv. *koppermaandagen*. De tweede maandag in het nieuwe jaar, die in sommige oorden van Nederland, in vrolijkheid wordt doorgebracht. In Gron. is dezelve, vooral voor boekbindersknechts, een dag van onthaal. Kiliaan vertaalt *kopperen* door eene vrolijkheid vieren; van *kopper*, voor eene vrolijke partij, bij Hooft: *die een koper in den zin heeft*. Op de Gron. jaarmarkt viert men ook eenen *kopjesmaandag*. Ten Kale meent, dat deze benaming ontleend zij van het zamenkoppelen van het gemeene volk, om vreugde te bedrijven. Anderen brengen haar tot het zamenkoppelen, of vereenigen, door het huwelijk; zoodat deze dag eigenlijk eenen maandag zou beteekenen, waarop men gewoon was, te huwelijken. Ook werd deze dag *verloren* maandag genoemd, en bij de Gelderschen *raasmaandag*.

KORAAI, z. n., m., *des koraals, of van den koraal*; meerv. *koralen*. Eigenlijk koorjongen, die, onder den opperkoorzanger, in de roomsche kerken, zingt: *hij verdooft met klokgetuit d'alleréelste kerkkoraalen*. [Vond.] Voorts een zanger in den rei: *in 't muziek van hemelsche koraalen*. [Anton.] *Daar zal ik wandlen met de hemelsche koralen*. [Hoogvl.] Van het middeleeuw. *choralis*, of het gr. *χορηγος*, iemand, die op de fluit speelt, in

eenen rei. Sommigen schrijven *choralen* voor zangers, en *koralen* voor gewassen, of gesteenten.

KORAAI, z. n., v. en o., *der, of van de koraal—des koraals, of van het koraal*; meerv. *koralen*. Een steenachtig gewas in de gedaante eens booms, dat op den grond der zee gevonden wordt, en van kleine wormen ontstaat, die het tot hunne woning bouwen. De stof zelve is onzijdig: *wit, rood koraal*. Dichters gebruiken het voor eene roode kleur: *aen't koraal van uwen mont*. [Vond.] Voor de roode lippen, of den mond zelve: *vleesrobijnen, leenigh kraal, montjen minnelijk van taal*. [Hooft.] Van de stof draait men ronde bolletjes, die zoowel tot paternosters, of rozenhoedjes gebruikt, als tot sieraad aan eene rij geregen en om den hals gedragen worden; wanneer het vr. is, en een meerv. heeft: *een snoer van koralen*. Verder dragen ronde bolletjes, die aan een snoer geregen worden, denzelfden naam: *zij dragen koralen om den hals*. Van hier het onverb. *koralen*, dat van koraal gemaakt is: *een koralen korfje*. Dat rood als koraal is, in den dichterlijken stijl: *van bleekheid der gedaant' en roô koraalen mondt*. [Hooft.] *Kraele lippen, die staegh douwen g'lijck de lentens morgen doet*. [T. Rodenburgh.] *Nu kust hij met vreugt aen haer koralen mont*. [Poot.] Zamenst.: *amberkoralen, bloedkoralen, pijpkoraal. Koraalagaat, koraalboom, koraalkruid, koraalwerk*. Van het gr. en het lat. *corallium*. Zie kraal.

KORBEEL, z. n., m., *des korbeels, of van den korbeel*; meerv. *korbeelen*. Een steen, die in eenen muur uitsteekt, en waarop een balk rust. Van het fr. *corbeau*.

KORDELIER, z. n., m., *des kordeliers, of van den kordelier*; meerv. *kordeliers*. Ond. woord, een minderbroeder; uit het fr. *cordelier*, van *cordeau*, eene koord, welkede Monniken om het lijf dragen.

KORDEWAGEN, z. n., m., *des kordewagens, of van den kordewagen*; meerv. *kordewagens*. Een kruiwagen, bij de Brunc. Bij Kil. *kordewaghen* en *koordewaghen*, in Gron. *korrewagen*. Het is, door letterverzetting, voor *krudewagen*, van *kruiden*, dat is *kruijen*, afkomstig.

KOREN, (*koorn*) z. n., o., *des korens, of van het koren*; het meerv. *korens* is, in sommige gevallen alleen, gebruikelijk. Allerlei graan, dat tot brood en melkspijs gebruikt wordt; zonder meerv.: *dus segenstu den scheut van 't koren*. [Marnix.] *Wanneer het koren onder den vlegel kraekt*. [Vond.] *Koren dorschen, wannen. Och! zag men 't koorn in goudgeele aaren!* [Schutte.] In Noordh. verstaat men er, bij uitnemendheid, gerst door: *het koren is, naar evenredigheid, duurder dan de turw*. Het meerv. is gebruikelijk in het zameng. *gerstekoren*, voor *gerstekorrel*. In den dage-

lijkschen stijl, komt het, in de beteekenis van een weinigje, voor, met het verkleinw. *korentje*: *ik heb geen koren brood in huis*. *Ik heb geen koren* (elders *korrel*, *karrel*) *tijd meer*. *Zijn korentje groen eten*, zijn goed vroeg opmaken. Zamenst.: *korenaar*, *korenakker*, *korenberg*, *korenbeurs*, *korenbijter*, anders *korenbout*, *korenbloem*, *korenbrander*, *korenbrandewijn*, *korendorscher*, *korendrager*, *korengarf*, *korenhalm*, *korenharp*, *korenhoop*, *korenkooper*, *korenland*, *korenligter*, *korenmaat*, *korenmarkt*, *korenmeter*, *korenmolen*, *korenroos*, *korenschoof*, *korenschop*, *korenschuur*, *korencorm*, *korenzolder*, enz. Het woord is met *kern* naauw verwantschap. In het moesog. is het *kaurne*, angels. *corn*, alem. *korn*. De moesog. *au* zou de scherp-lange *oo* vorderen, doch de twee andere voorbeelden komen met onze zachte *o* en de doorgaande uitspraak overeen.

KOREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koorde*, *heb gekoord*. Dit werkw. is klanknabootsend, het geluid uitdrukkende, hetwelk men, onder het braken, of overgeven, somtijds hoort. In Gron. en elders is dit woord gebruikelijk. Bij Kil. vindt men *koren*, *karen*, *vomere*, overgeven. Vond. zegt: *de basterd* (dat is basterdwijn) *eerst gekoordt recht tusschen d'hoornen gieten*. Van hier *koring*. Neders. *kören*, opperd. *köken*, hoogd. *kotzen*, bij Kil. *kotsen*, allen van den klank gevormd.

KORENT, zie *krent*.

KORF, z. n., m., *des korfs*, of *van den korf*; meerv. *korven*. Een vat, dat van twijg of teenen gevlochten is, om daarin iets te leggen, te dragen, enz. *Gebruik den korf*. [Vond.] *Door den korf vallen* is niet veel meer in gebruik; het beteekende eigenlijk zijn voorstel tot een huwelijk afgewezen zien; voorts gebruikte men het meest voor afgeslagen worden in zijn aanzoek, om eene kerkelijke waardigheid te bekomen. De oorsprong van die spreekwijs schijnt te zijn, dat men eertijds iemand van welken eene dochter vreesde ten huwelijk verzocht te zullen worden, eenen korf achter de huisdeur zette. Althans, men vindt nog sporen van zulk een gebruik. In Duitschland noemt men het eenen *korf bekomen*, *zich eenen korf halen*. Verkleinw. *korfje*. Zamenstell.: *bijenkorf*, *broodkorf*, *schanskorf*, *vischkorf*, enz. — *Korfdrager*.

Korf, Olfrid. *korb*, Nolk. *chorb*, hoogd. *Korb*, neders. *korf*, deen. *kurv*, ijsl. *körf*. fr. *corbeille*, ital. *corba*, lat. *corbis*. Het komt, met *kaar*, uit eene bron, en beteekent, in het gemeen, een hol vat.

KORHAAN, z. n., m., *des korhaans*, of *van den korhaan*; meerv. *korhanen*. Eene soort van vogel. Voorts: *korhoen*, een hazelhoen.

KORIANDER, z. n., m., *des korianders*, of *van den koriander*; zonder meerv. Welriekend zaad eener plant, in Noordholland veel geteeld

wordende. *Het man nu was als corianderszaet*. [Bijbelv.] Lat. *coriandrum*. De naam is van griekschen oorsprong. Hesychius zegt: *κοριον*, is *το κοριανδρον*, of liever *κοριαμβλον*. De oude Grieken, zegt Galenus, noemde het *κοριαννον*. Men leidt het af, zegt Gorrhæus, van *κορις*, eene weegluis, omdat de bladen dezer plant naar zulk ongedierte zouden ruiken. De Duitscher noemt het daarom *Wanzen-dille*, dat is weegluisdille.

KORINT, zie *krent*.

KORK, zie *kurk*.

KORNEL, z. n., v., *der*, of *van de kornel*; zonder meerv. Fijne zemelen, waarvan men zich bedient, om hoenders temesten. Van *koren*, *kern*.

KORNEL, (*kolonel*) z. n., m., *des kornels*, of *van den kornel*; meerv. *kornellen*. Een overste van eenen hoop voetknechten.

KORNET, z. n., v., *der*, of *van de kornet*; meerv. *kornetten*. Een kromme horen, eene kromme fluit: *de kornet*, of *op de kornet blazen*. Fr. *cornet*. Een standaard der ruiterbende. Zoo schijnt Vondel het te nemen, *om onder onze jonge ridderschap de kornet te voeren*. De standaarddrager zelf; wanneer het mannel. is. Eindelijk, eene bende ruiters onder eenen standaard: *Juliaan Romero ontbiet de kornet van Mendosa*. [Hooft.] Van het fr. *cornette*. Zamenst.: *kornetmuts*, eene vrouwen tuijmuts, ook enkel *kornet*.

KORNIKKELHUIS, zie *knekelhuis*.

KORNIS, z. n., v., *der*, of *van de kornis*; meerv. *kornissen*. Kroonlijst. Eenigen schrijven ook *karnis*, in navolging van het hoogd. *Karnisz*. Zoo men het woord voor onze taal wil houden, is de spelling *kornis* beter, omdat het afstamt van het fr. *corniche*, en dat van het lat. *coronis*. Kil. heeft ook *kornisse*.

KORNOELJE, z. n., v., *der*, of *van de kornoelje*; meerv. *kornoeljen*, *kornoeljes*. De vrucht van den kornoeljeboom. Van het fr. *cornouille*, uit het lat. *cornus*, middeleeuw. *cornolium*. In eenige oorden van het Vaderland noemt men haar *kornelle*, en den boom *kornellenboom*, hoogd. *Kornelle*, *Kornelbaum*. Van *kornoelje* heeft men het bijvoeg. naamw. *kornoeljen*, dat tot den kornoeljeboom behoort, of daarvan afkomstig is.

KORNUIT, z. n., m., *des kornuits*, of *van den kornuit*; meerv. *kornuiten*. In het gemeene leven alleen, is dit woord gebruikelijk, waar men, door hetzelfde, eenen jongen makker van eenen jongen losbol verstaat. Somtijds wordt het ook van meerbedagden, meest echter van jonge lieden, verstaan. Het verkleinw. is *kornuitje*. Het woord schijnt uit het geldersche en overijsselsche *keurnoot* verbasterd te zijn, zoodat het iemand zou beteekenen, welken wij zelve als makker kiezen. In het neders. *kornut*. Met dien naam komen ook voor de Bijzitters van het oude

veemgeregt, het westfaalsche bloed-, of heimelijk geregt genoemd. Hiervan nader op *veem*. Eindelijk is het de naam van eenen zangvogel.

KORPORAAL, z. n., m., *des korporaals*, of *van den korporaal*; meerv. *korporaals*, *korporalen*. Een gemeen onderofficier bij het voetvolk. In het gemeene leven zegt men *kapperaal*. Men diende dit woord eerder *kaporaal* te schrijven, van het fr. *caporal*, ital. *caporale*, dat van *capo*, het hoofd, afstamt.

KORRE, z. n., v., *der*, of *van de korre*; meerv. *korren*. Eene soort van sleepnet, waarmede men oesters vangt. Van hier het werkw. *korren*, *korde*, *gekord*, zijnde eene wijs van oesters vangen, bij de Schiermunnikoogers in gebruik. Van hier *oesterkor*; *koroester*, *kortijd*. In het gr. is *κυρτος* een sleepnet.

KORREL, z. n., v., *der*, of *van de korrel*; meerv. *korrels*, *korrelen*. Hetzelfde als *kerrel*. *Als vocht en zonnenschijn de zwakke korrel voeden met levenssap en vuur*. [M. L. Tijdw.] Pieteron is ook voor het vrouwel. geslacht. Vondel, die het oneigenlijk voor pit, merg neemt, heeft het mannel.: *verstonden zij te recht den korrel van de saeck*. Verkleinw. *korreltje*. Van hier *korrelig*.

KORRELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik korrelde, ben gekorrelde*. Aan korrelen vallen.

KORREN, zie *koeren*.

KORS, zie *kers*.

KORSET, z. n., o., *des korsets*, of *van het korset*; meerv. *korsetten*. Een slap rijglijf. Verkleinw. *korsetje*. Van het fr. *corset*.

KORST, z. n., v., *der*, of *van de korst*; meerv. *korsten*. Verkleinw. *korstje*. De harde, drooge oppervlakte van een weekachtig ligchaam: *de korst van eene pastei*. *De korst van brood*, het tegendeel van de kruim. *Te bijten in deze korst*. [Vond.] De gedroogde oppervlakte van modder: *alzo zij (de paarden) dikwijls door de korst heen stapten*. [Hooft.] *De korst van eene zweer*. *Zich tot eene korst zetten*. In het gemeene leven heeft men ook een onz. w. *korsten*, tot eene korst worden. Van hier *korstachtig*, *korstig*, *korstigheid*. Zamenstell.: *korstpastei*. In het neders. *korste*; door letterverzetting, die, in dit woord, bij andere volkeren gemijd wordt. Hoogd. *Kruste*, ital. *crosta*, fr. *crouste*, *croûte*, eng. *crust*. Adelung wil het lat. *crusta*, eene korst, niet voor den stamwortel aangezien hebben, maar denkt, dat al die woorden van den klank gevormd zijn, die, door het bijten in eene harde korst, veroorzaakt wordt.

KORT, bijv. naamw. en bijw., *korter*, *kortst*. Een betrekkelijk woord, aanduidende eene geringere uitbreiding in de lengte dan iets anders, waarbij het vergeleken wordt: *de alkmaarder el was korter, dan de schager*. Het tegendeel dus van lang. *Een korte rok*.

Den kortsten weg gaan. *Hij is kort van gezigt*, hij kan niet ver zien. *Kort van armen*. *Kort geweer*, in tegenoverstelling van pieken. *De korte ribben*. Malsch, het tegendeel van dradig: *kort vleesch*. Oneigenl., van de during des tijds: *de kortste dag*. *Eene korte wijl*. *De mensch leeft eenen korten tijd*. *Dat was eene korte vreugd*. *Hij deed eene korte aanspraak*. *Een kort begrip*. *Een korte klinker*. *Eene korte lettergreep*. *Hij kwam kort na mij*. *Kort voorheen*. *Kort daarop*. Bijzonder van eene during des tijds, in welke eene verandering geschiedt: *iets met korte woorden voordragen*. *Kort en goed*. Met eenige werkwoorden gebruikt men het, op de volgende wijze: *iemand kort houden*, naauw opzigt op hem slaan. *Iemand een hoofd korter maken*, hem onthoofden. *Ik zal het kort maken*, ik zal mij haasten. Met voorzetsels: *hij is kort voor het hoofd*, hij is driftig, ook *kort van stof*, in de gemeenzame verkeerling. *Hij is kort van besluit*. *Kort af*. *Zij sloeg hem zijne bedde kort af*. *Te kort*. *Te kort zijn*. *Daar is een gulden te kort*. *Te kort komen*, schade, verlies, nadeel lijden; ook in den zin van *te kort schieten*, tegen een ander niet opkunnen, of ook in gebreke blijven:

't Is kunst, de blijdschap in te toomen, Zoo wel als rouw te matigen, wij komen In beide wel te kort. [Vond.]

Te kort doen. *Iemand te kort doen*, hem benadeelen, het zijne niet geven. *Zich te kort doen*, de handen aan zich zelve slaan. *In het kort*, binnen korten tijd, met korte woorden. *Binnen korten, binnen kort*. *In korten: ik zal hem in korten ontkominge geven*. [Bijbelv.] Van hier *korts*, bijw. voor korteling. Voorts *korthed*, oul. ook in de beteekenis van schaarschheid: *dat er overal korthed was van cooren*. [Schriek.] — *kortachtig*, *kortelijk*. Zamenst.: *kortademig*, (*kortasemig*) *kortbondig*, *kortbondigheid*, *kortbondiglijk*, *kortborstig*, *kortborstigheid*, *kortnagelen*, *kortom*, *kortoor*, *kortoorren*, werkw., *kortvoër*, sterke drank, *kortzigt: een wisselbrief, op kortzigt te betalen*, — *kortzigtig*, enz.

Kort, bij Ofr. *charc*, *churt*, Ker. *scure*, Notk. *churz*, hoogd. *kurz*, ned., deen. en zw. *kort*, eng. *short*, oudfr. *cors*, thans *court*, ital. *curto*, lat. *curtus*, sp. *corto*, gr. *κυρτος*, wall. *skurtu*, alban. *isskurtar*, pers. *chord* en *churd*, pool. *krotky*, hong. *kurta*. Hoe oud dit woord ook zij, men mag veilig deszelfs oorsprong in ons verouderde *karen*, gr. *καρπυ*, *snijden*, zoeken. *Kort* is dan, eigenlijk, afgesneden.

KORTAADJE, z. n., v., *der*, of *van de kortaadje*; het meerv. is buiten gebruik. Loon van eenen makelaar. Van het fr. *courtage*.

KORTADEMIG, (*kortasemig*, *kortamig*), bijv. n. en

bijw., *kortademiger, kortademigst, zeer kortademig*. Van *kort* en *ademig*, van *adem*. Dit wordt gezegd van iemand, die, zich stil houdende, wel eenen onbelemmerden ademtocht heeft, maar door eene korte en kleine beweging vermoeid wordt en te hijgen staat. De beteekenis verschilt dus van die van *aamborstig*.

KORTEGAARD, (elders *kortegarde*) z. n., v., *der*, of *van de kortegaard*; zonder meerv. Een wachthuis, uit het fr. *corps de garde* vermindert.

KORTELAS, z. n., v., *der*, of *van de kortelas*; meerv. *kortelassen*. Eene korte, breede sabel: *wier wapen zwaert nog kortelas, maar kakebeen of schinkel was*. [Vond.] Uit het fr. *cortelas*, bij Kil. *kortelasse*.

KORTELING, z. n., m., *des kortelings*, of *van den korteling*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gelderl., de overgeschotene einden van schilhout, of talhout, die de volle lengte niet kunnen houden. Ook is het een bijw. voor onlangs: *den kortelingh onderschepten nieuwingh*. [Hooft.]

KORTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kortte, heb gekort*. Bedr., korter maken: *nagels korten. Haar korten. Eenen vogel de vleugels korten. Iemand de vleugels korten*, deszelfs magl besnoeijen. *Den kabel korten*, inhalen. *Het anker korten*, een schip, door het intrekken van het ankertouw, digter bij het anker brengen; dit noemt men ook *het schip korten*. *Hij deed de zwaare scheepen zo dicht onder den wal korten, als de grond toeliet*. [Bogaert.] *Bot korten*, het tegendeel van *viëren*. *Touw korten*. Aftrekken: *ik heb op de rekening eenen gulden gekort*. Met opzigt op de during: *den tijd, den avond korten*. Verminderen: *kunt ghij, wanneer 't u lust, haar vreeze korten*. [Hooft.] *Iemands magt, gezag, aanzien korten*. Onz., met *zijn*; korter worden: *de dagen beginnen te korten*. Als zelfst. naamw.: *het korten der dagen*. Van hier *korting*.

KORTSWIJL, z. n., v., *der*, of *van de kortswijl*; zonder meerv. Vrolijkheid, boert, tijdverdrijf: *uit kortswijl iets doen, zeggen*, enz. *Het was maar kortswijl*, geenszins ernst. *Ten eind ik, opgejukt, een kortswijl schoon verstrekkend opgeblazenheid*. [Hooft.] Sommigen als Hoogvliet, spellen *kortswil*; schoon dit niet na te volgen is: immers, het is uit *korten* en *wijl*, dat is tijd, zamengesteld; en dus iets, dat den tijd, op eene zoete wijs, kort. Men onderscheide het van eene *korte wijl*, eene kleine during. Van hier is het onz. w. *kortswijlen*, boerten, en *kortswijlig*, *kortswijligheid*.

KORTWIEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kortwielte, heb gekortwielde*. De vleugels korten, van de vogelen: *eene duif kortwielde*, om het wegvliegen te beletten. Overdr.: *iemand kort-*

wieken, beteugelen, bepalen. *Om den waanwijzen hoogmoed van het menschlijk verstand te kortwielde*. [Frautzen.] Hiervoor heeft Kil. *kortwielken, kortwielde*, d. i. *kortwielde*.

KORZEL, bijw. n. en bijw., *korzeler, korzels*. Ligt toornig, gemelijk, eigenzinnig, hardnekkig: *korzelen luijden moeten teer gehandeld werden*. [De Brune.] *Alva nam zijnen wegh op Utrecht met eenen korzelen moedt*. [Hooft.] *Het korzel heeft des woesten wildemans*. [Poot.] *Wat sal het korzel heeft doch in de werelt maken?* [J. Cats.] Van hier *korzelheid, korzelig*. Zamenst.: *korzelhoofd, korzelhoofdig, korzelhoofdigheid, korzelkop*. Het eerste deel des woords schijnt vele overeenkomst te hebben met het begin van het fr. *courroux*, verbolgenheid, verstoordheid.

KOSSEM, z. n., m., *des kossems*, of *van den kossem*; meerv. *kossems*. De halskwab, het vel, dat runderen onder den hals hangt: *hij streelt den kossem*. [Vond.] *Eene koe, die de kossem op de schenen hangt*. [Vond.] F. De Haes bepaalt dit woord, op het spoor van Vondel en Antonides, zoodanig, dat het zal uitdrukken de kwab, die even boven de borst van runderen of koebeesten hangt. Boertend gebruikt men het ook voor de onderkin van menschen: *al pronkende op zijnen kossem als eenen waeghals*. [Van Berchem.]

KOST, z. n., m., *van den kost*; zonder meerv. Spijs, eetbare lichamen, zoover die als spijs gebruikt worden. *Op eigenen kost teren. Smakelijke, goede, slappe, gezonde kost. Hier scheen de kost op hout geschildert*. [Poot.] *Wanneer een huurling zich afslooft om de sob're kost*. [M. L. Tijdw.] *Eenen armen kost plukken*. [Vond.] *Om den kost arbeiden*. Het gansche onderhoud: *hij heeft den onbezorgden kost. Bij iemand in den kost gaan. De heele, de halve kost. Iemand in den kost hebben, nemen*. Verkleinw. *kostje: iemand op een sober kostje onthalen*. Zamenstell.: *kostganger, kostgangster, kostgeld, kostkind, kostschool, kostwinning. Lepelkost, melkkost, mondkost, reiskost*, spijs op de reis, *teerkost*, enz. Adeling leidt het af, door invoeging van eene *s*, van *kaauwen*. Het lat. *gustare*, proeven, heeft hiermede eenige overeenkomst.

KOST, z. n., m., *van den kost*; meerv. *kosten*. Uitgaaf, welke men doen moet, om een oogmerk te bereiken, bijzonder van baar geld: *voorwaer met kleenen kost besteed ghij mij ter aerde*. [De Decker.] *Ten mijnen koste*. Van hier de spreekwijs: *te koste leggen. Hij legt aan de opvoeding van zijne kinderen alles te koste. Te koste geven*. Oneigenlijk gebruikt het de Bijbelv.: *Ik sal voor uwe zielen te koste gegeven worden*. Meest wordt het in het meerv. gebruikt: *hij heeft het*

geding met de kosten verloren. *Kosten doen, maken. Op iemands kosten teren.* Oneig., nadeel, afbreuk, schade: *ten koste van zijn leven. Bewimpel het stuk niet ten koste der waarheid. Ten koste der deugd.* Zamenst.: *kosteloos, kostvrij.*

Het woord *kost*, voor uitgaaf, besteding van geld, is zeker hetzelfde woord als *kost* voor spijs, omdat, in de oude tijden der eenvoudigheid en armoede, de uitgaaf, bij elke bezigheid, hoofdzakelijk, zoo niet geheel, in de toereiking van voedsel bestond.

KOSTBAAR, bijv. n. en bijw., *kostbaarder, kostbaarst.* Dat veel kost: *zulke maaltijden bij te wonen valt mij te kostbaar. Een kostbaar onthaal.* Van hier *kostbaarheid.*

KOSTEL, bijv. n. en bijw., *kosteler, kostelst.* Dit woord, dat zoo veel is als *kostelijk*, wordt nog in Geld. en Gron. gebruikt, waar men het *kossel* uitspreekt. Voud. zegt: *van Hijdaspes den kostelen vliet. Met die kostele gewaden.* [Hoofl.] Van hier *kostelheid.*

KOSTELIJK, bijv. n. en bijw., *kostelijker, kostelijkt.* Kostbaar: *het valt daar kostelijk te teren.* Die veel verteert: *dat is een kostelijk man.* Dat eene groote waarde heeft: *kostelijke juweelen. Een kostelijk huis. Een kostelijk kleed, gastmaal, enz. De kostelijke tijd gaat dus verloren. Het is kostelijk weêr. Kostelijke spijs, wijn, enz. Hij gaat kostelijk gekleed.* Van hier *kostelijkheid.*

KOSTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kostte, heb gekost.* Op baar geld te staan komen, waar de prijs in den vierden naamval staat: *dat huis kost eene ton gouds.* De persoon, die de kosten doet, staat in den derden naamval: *dat land kost mijnen ouderen duizend gulden.* In verdere beteekenis, tot eene zaak vereischt worden: *dat kost mij veel turf en hout. Het heeft mij maar drie woorden gekost. Dat kost moeite en arbeid. Hoe veel burgerbloed heeft onze vrijheid niet gekost!* Somtijds laat men het naamw. ook uit: *ik zal het uitvoeren, het koste wat het wille. Wat kost het niet, eer men het zoo ver gebragt heeft!* Het verlies van eene zaak naar zich trekken: *uwe opvoeding heeft mij vele tranen gekost. Dat zal hem zijne gezondheid, zijne eer, zijnen kop, zijn leven kosten.*

Kosten, hoogd. en neders. *kosten*, deen. *koste*, zw. *kosta*, eng. *to cost*, ital. *costare*, fr. *couster, coûter*, sp. *costare*, middeleeuw. *costare, custare*, boh. *kosstowati*, pool. *kosztuje*. Schoon het lat. *constare* hiermede veel overeenkomt, is het waarschijnlijker nogtans dat het van *kost*, uitgaaf, afstamme.

KOSTER, z. n., m., *des koters, of van den koster*; meerv. *koters.* Opzigter, bewaarder van eene kerk. Het woord stamt af van het middeleeuw. *custos, costurarius.* Het vrouwel. *kosteres* en *kosterin.* Voorts van hier *kosterschap.* Zamenst.: *domkoster*, enz.

KOT, z. n., o., *des kots*, of *van het kot*; meerv. *kotten.* Een ellendig, slecht huis, een gering en vuil vertrek: *in dit benaede kot.* [Vond.] Verkleinw. *kotje*: *in de kotjens.* [Bijbelv.] Zamensteh.: *duivenkot, hoerenkot, hoenderkot*, enz. Het komt, met *hut*, uit eene bron. Eene hut noemen de Finlanders *cota*, in het esthnische is het *codda.*

KOTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kootte, heb gekoot.* Met koten spelen. Men gebruikt het ook voor lichtmissen: *het is beter vroeg gekoot, dan laat.*

KOTEREN, (bij Kil. ook *keuteren*) hedr. w., gelijkvl. *Ik koterde, heb gekoterd.* Uitstooten: *de tanden met de penne koteren.* [Kil.] *De tanden met eene patrijvsveer koteren.* [De Brune.] Van hier *kotering*: *dat de koteringh van den boomgaert meer waerd is, als de volle pluck van 't ooft.* [De Brune.]

KOTTER, z. n., m., *des kotters, of van den koter*; meerv. *kotters.* Eene soort van oorlogsvaartuig.

KOUDE, bijv. n. en bijw., *kouder, koudst.* Eigenlijk, van alle warmte verstoken. Daar er nu geen ligchaam bekend is, of het heeft eene graad van warmte, is *koud* eene betrekkelijke uitdrukking, aanduidende eenen minderen graad van warmte, dan die in andere lichamen gevonden wordt; het tegendeel van warmte en hitte. In het algemeen, minder warm, dan iets anders: *het eten is mij te heet, taat het wat kouder worden.* Door vuur niet heet of warm gemaakt: *de oven is nog koud. Ik heb de koude keuken bij mij. Koude-schaal* (aaneengeschreven) ook *koudschaal, eten.* Dat door vuur niet aangestoken is: *leg een koud vuur aan. Koudvuur* is een toeval en gebrek des ligchaams. Daar wij gemeenlijk naar de natuurlijke warmte van ons ligchaam, de maat der koude berekenen, zoo noemen wij *koud*, dat mindere warmte, dan ons ligchaam, heeft: *de sneeuw is koud. Het is een koude winter. Het is koud. Het wordt kouder. De koude koorts. Mijne handen, voeten zijn koud. Dat komt mij niet aan mijne koude kleeren.* Oneigenlijk zegt men het van gemoedsbewegingen, die koude veroorzaken: *wat kouder schrik beroert mijne ingewanden!* [Poot.] Van warm gevoel ontbloot: *doch niemant ving haar hart; dat bleef zoo kout gelijk de Nigervloet.* [Poot.] *Heb ik immer ooit of ooit Jesus liefde koud gevonden?* [Sels.] Dat geene harten roeren kan: *dat was een koud verhaal. Hij blaast koud en heet uit eenen mond,* hij is valsch. In den gemeenen spreektrant zegt men ook *kouw*: *ik heb kouwe handen.* Van hier het z. n. *koude*, zonder meerv.: *koude lucht: er heerscht eene strenge koude.* Het onaangename gevoel, hetwelk een koud ligchaam in ons veroorzaakt: *hij is stijf van koude.* Eene opzwellig, met ontsteking gepaard, door koude veroor-

zaakt: *hij heeft de koude in de handen*. De koorts; in het gemeene leven: *hij heeft de koude*. Koel wind: *daar waait eene mooie koude*, of met het verkleinw. *koudje*: *daar waait een mooi koudje*. Eene mindere maat van warmte: *gij kunt het wel drinken: de koude is er af*. In den gemeenen spreektraant zegt men ook *kouw*: *hij zat in de kouw*. Van hier het bedr. en onz. w. *kouden*, *kouwen*, voor koud maken en worden. Van hier *koudachtig*, *koudelijk*, *koudheid*, *koudjes*. Zamenstell.: *koudepis*, *koudslagter*, eene beschaafde uitdrukking voor vilder, in Gelderl., *koudvochtig*, *koudvochtigheid*.

Koud, (eertijds *kold*, dat op vele plaatsen nog gezegd wordt) Ulphil. *kalds*, Ker. *chalt*, hoogd. *kalt*, neders. *kold*, deen. *kold*, angels. *ceald*, eng. *chill* en *cold*, zw. *kalt*. Daar de koude een onaangenaam gevoel verwekt, zoo schijnt het, dat het woord, in het gemeen, zooveel als smertelijk geweest is, en dan zoude het niet alleen tot eene bron, met het hebr. *thil*, neders. *kôle*, smert, *killen*, hevig smerten, behooren; maar het is dan ook niet vreemd, hoe de Latijnen het tegendeel van koud, door hetzelfde woord uitdrukken, *calidus*, ital. *caldo*, fr. *chaud*, *chaud*.

Kous, z. n., v., der, of van de *kous*; meerv. *kousen*. Een kleed, dat om de voeten en beenen getrokken wordt. *Onderkousen*, *bovenkousen*. *Kousen breijen*, *weven*, *stoppen*. *Kousen aantrekken*. *Hij komt met de kous op het hoofd te huis*, d. i. met eenen verkeerden uitslag van zaken. *Hebje een blaauwe kous van doen?* [Vond.] Voorts wordt dit woord van andere bekleedsels ook gebruikt, als voor het lederen bekleedsel om eenen kabel. Zelfs draagt, bij de schippers, een ijzeren ring, in eenen strop geklonken, om het touw voor doorslijting te bewaren, den naam van *kous*. *Kous* is ook datgeen, waardoor men de kruidwijn laat zijgen. Voor eene soort van drinkschaaltje, gelijk ook voor de vrouwelijkheid, komt het insgelijks voor. Zamenst.: *kousenband*, *kousenbreijer* — *breister*, *kousenlapper* — *lapster* — *stopster*, *kousenverkooper*, *het kousenweven*, *kousenwever*, *kousenweverij*, *kousenwinkel*, enz.

Kous, fr. *chausse*, ital. *calze*, nieuwgr. *καλτζα*, sp. *calça*. Men brengt dit alles tot het lat. *calceus*. Misschien echter is het lat. *caliga*, alam. *kaliza*, *kalza*, volgens onzen tongval *al* in *ou* veranderd zijnde, de grond van ons *kous*.

KOUT, z. n., m., des *kouts*, of van den *kout*; zonder meerv. Gemeenzame praat, gesprek: *om den onderlingen kout te vervrolijken*. [Overz. van Herv.] *Staeckt onnutten kout*. [Vond.] *Van hier en gints wat kouts uitstaan*. [Hooft.] *Hij heeft een' wijzen kout geleidt*. [De Decker.] Zamenst.: *herderskout*. *KOUTEN*, bedr. w., gelijkvl. *Ik koutte*, heb

gekout. Zoetelijk praten: *eenen kout kouten*. Ook onz.: *met elkander kouten*. In 't *koutent hardersdicht*. [P. Schim.] Verhalen: *ze is 't Molij*, zoon, *waeraf Homerus kout*. [De Decker.] Van hier *kouter*, *koutster*. Het heeft misschien, met *kallen*, eenen oorsprong. Het gr. *καλλιλλω* is *fabulor*, *loquor*, *garrilo*.

KOUTER, (In Gelderl. *kolter*) z. n., o., des *kouters*, of van het *kouter*; meerv. *kouters*. Ploegijzer, dat door de klont snijdt: *het kouter legt in de schuur*. [Hoogvl.] *het glimpent kouter*. [Poot.]

Kouter, (*kolter*) hoogd. *Kolter*, fr. *coultrre*, *coutre*, middeleeuw. *cultra*, bij Plinius *culter*. Het schijnt met het lat. *culter*, uit eene bron te vloeijen. Althans er is een oud woord *kutten*, eng. *to cut*, neders. *katten*, *kadden*, dat snijden beteekent; de *t* behoort slechts tot den tongval. Zamenstell.: *ploegkouter*.

KOUW, z. n., v., der, of van de *kouw*; meerv. *kouwen*. Eene kooi, *kevi*: *in d'ysre kou*. [Vond.]

KOVEL, zie *keutel*.

KOZIJN, zie *kazijn*.

KRAAG, z. n., m., des *kraags*, of van den *kraag*; meerv. *kragen*. Eene geplooid lob, die, in vorige tijden, met vele vouwen om den hals, in de gedaante van een rad, gedragen werd: *eenen kanten kraag dragen*. Hieruit zijn ontstaan de *kragen* der mantels, rokken, hemden. *De kraag aan eene wapenrusting: zonder ysren kraegh*. [Vond.] Voor hals, in het gemeene leven: *iemand naar*, of *bij*, *den kraag vatten*. *Het zal hem zijnen besten kraag kosten*, het leven. Zamenstell.: *halskraag*, *hemdskraag*, *mantelkraag*, *ringkraag*. *Kraagman*, een zilveren dukaton, waarop een borstbeeld met eenen kraag gestempeld staat.

Daar het denkbeeld van vooruitsteking hier het meest heerschend is, mag men den oorsprong in het hoogd. *ragen*, vooruitsteken, stellen.

KRAAI, z. n., v., der, of van de *kraai*; meerv. *kraaijen*. Een bekende vogel. *De kraaijen nae haren aert*. [Bijbelv.] *Grijze*, *zwarte kraai*. Zamenst.: *bontekraai*: *eene bontekraai maakt geenen winter*. *Houtkraai*, *zandkraai*. *Kraaijennest*, *kraaijenvoet*, een kruid, *kraaipeer*, *kraaijen*. De vogel draagt den naam naar zijn geluid. Het hebr. *krah* komt hiermede overeen.

KRAAIJEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kraaide*, *heb gekraaid*. Onz., met hebben; geluid maken als eene kraai. Van hanen zegt men het ook: *eer de hane gekraeyt sal hebben*. [Bijbelv.] *Geen haan zal er naar kraaijen*, niemand zal er iets van hooren. Schreeuwen: *hij kan wakker kraaijen*. Verklikken: *wie heeft daarvan gekraaid?* Bedr.: *de haan kraait onweér*. *Oproer kraaijen*.

Van hier *kraaijer*, anders verklikker, verachtelijk gezegd van iemand, die aange-

- steld is, om op smokkelarijen te passen. Het woord heeft vele overeenkomst met het gr. *κράσις, κρᾶσις*, en het hebr. *krah*.
- KRAAK**, zie *karaak*. Van hier *kraakporselein*, fijn porselein, dat met spaansche karaken, of kraken, overgevoerd werd.
- KRAAK**, z. n., v., *der*, of *van de kraak*; meerv. *kraken*. In Noordholland noemt men dus eenen zolder, eenen beun, of een beuntje, in eene kerk; wegens het kraken der trappen en zoldering. Vondel gebruikt het, boertend, voor een schip.
- KRAAK**, z. n., m., *des kraaks*, of *van den kraak*; het meerv. wordt niet gebruikt. Een krak, eene kraking. Zamenstell.: *kraakzindelijk*.
- KRAAL**, zie *koraal*.
- KRAAL**, z. n., v., *der*, of *van de kraal*; meerv. *kralen*. Zoo noemt men, in beschrijvingen van de Kaap, de afgeperkte plaats, waar de woningen der Hottentotten staan: *eene kraal van vier hutten*; ook eene groote opene plaats, met staketwerk omgeven, waarin men vee drijft. Zoo leest men ook in eene beschrijving van de oliefantenjagt op Ceilon, van *eene groote en sterke houten kraal, of bijkans rond palissadewerk, waarin zij de olifanten drijven*. Men vindt het woord ook bij den naauwkeurigen Bogaert: *mitsgaders zes kraalen ten dienste van 't genoemde vee*. En elders bij denzelfden schrijver: *het huis en de twee gemetzelde kralen*, waar het eene plaats is, met muren, in stede van paalwerk, omringd. Het schijnt een uitheemsch woord te zijn.
- KRAAM**, z. n., v., *der*, of *van de kraam*; meerv. *kramen*. Koopwaren, waarmede men in het klein handelt; zonder meerv.: *de kraam inpakken*. *Zijn voddekraam haelt hij dan voor den dagh, en steltze toe*. [De Decker.] *De kraam opschikken*. *Dat dient niet in zijne kraam*, dat smaakt hem niet. Elke handel, iedere bezigheid; in eenen verachtelijken zin: *dat verderft de gansche kraam*. De opgeslagene winkel, met een meerv.: *kramen opzetten*. *Met eene kraam op de markt staan*. Voor al wat er is, alles zamengenomen, onverschillig van welke dingen, zegt men *santekraam*, in de gemeenzame verkeerung: *de heele santekraam*. Zamenstell.: *beuzelkraam, boekenkraam, ijzerkraam, koekenkraam, koekkraam, poppenkraam, wafelkraam*, enz. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Het hoogd. werkw. *kramen* heet eigenlijk, losse, bewegelijke dingen met eene soort van gedruisch verzetten; iets, dat in de kramerij gedurig voorvalt. Het woord grenst, dus genomen, zeer na aan *rammelen*.
- KRAAM**, z. n., v., *der*, of *van de kraam*; zonder meerv. Bevalling van een kind. *In de kraam komen*. *In de kraam bevallen*. *In de kraam liggen*. *Daar Agrippina in haar jonghste kraam van Julia gelagh*. [Hooft.] *Zij moet in de kraam*. *Zij had eene kwade kraam*. Zamenstell.: *miskraam*. *Kraambed, kraambevalling, het kraambewaren, kraambewaarster, kraambeen*, ongemak aan het been, door de bevalling veroorzaakt, *kraambier, kraamheer, kraamkamer, kraamkind, kraammaal, kraamstoel, kraamvrouw, kraamwaren*: *uit kraamwaren gaan*. Dit woord, gelijk het, in beteekenis, zeer veel van het vorige verschilt, heeft ook eenen gansch anderen oorsprong. Tuinman gist, dat het, door letterverzetting, van *kermen* afstamt. Zoude het niet gegronder zijn, aan hetzelfde eenen gemeeneu oorsprong, met *kram, kramp, krimpen*, toe te schrijven? Hoe zichtbaar is, bij die gelegenheid, niet de wringing en zamentrekking van uit- en inwendige lichaamsdeelen!
- KRAAN**, z. n., v., *der*, of *van de kraan*; meerv. *kranen*. Een kraanvogel: *een Strymonsche kraan ter neér te werpen*. [Vond.] Deze vogel heet, in de oude Beijersche wetten, *crano*, in den zwabensp. *cranch*, hoogd. *Kranich, Krahn, Krohn*, neders. *krahn, krohn*, angels. *cran, craen*, eng. *crane*, zw. *kran, krana*, wallis. *garan*, middeleeuw. *grua*, lat. *grus*, gr. *γρᾶνος*. Daar deze vogel een allerdoordringendst geluid slaat, is het waarschijnlijk, dat hij, in al die talen, daarnaar den naam draagt. Ondertusschen, draagt een groot houten gevaarte, om zware lasten uit schepen te hijschen, denzelfden naam. Men denkt, dat dit, om de gelijkheid met den hals en langen bek dezes vogels, dus genoemd is. Adelung gist, dat die gelijkheid enkel toevallig, en het denkbeeld van trekken hier het meest heerschende zij. Althans, in de *Turijnsche statuten* van 1360, bij Carpentier, komt *cranare*, in den zin van trekken, optrekken voor. Eindelijk is *kraan* een tap met eenen sleutel: *bierkraan, koffijkraan, wijnkraan*. Fig., *door een gerekte kraan van eeuwen*. [Moonen.] Verkleinw. *kraantje*. Zamenstell.: *kraanbalk*, waarvan het anker voor den boeg hangt, *kraankind*, een arbeider aan de kraan, *kraanmeester, kraanoog*, bekend wegens zijne doodende kracht voor vele dieren, *kraanoogen*, onz. w., met half beschotene oogen slapen, *kraanrad, kraansleutel, kraanvogel, kraanzaag, kraanzomer*, het begin der winterige dagen.
- KRAAUW**, z. n., v., *der*, of *van de kraauw*; meerv. *kraauwen*. Krab, klaauw: *de kat gaf hem eene kraauw*. *Iemand eene lustige kraauw geven*, hem sterk doornemen.
- KRAAUWAADJE**, z. n., v., *der*, of *van de kraauwaadje*; zonder meerv. Jeukerige zweren, schurft, omdat men dezelve vaak kraauwen moet.
- KRAAUWEL**, z. n., m., *des kraauwels*, of *van den kraauwel*; meerv. *kraauwels, kraauwe-*

len. Kromme gaffel: *al wat de krawel optrock*. [Bijbelv.] Kromme nagel der dieren: *zij besmetten met hare vuile krauwels*. [Vond.] Menschennagel, in eenen lagen zin: *blijf er met de krauwels uit*.

KRAAUWEN, (krouwen) bedr. w., gelijkvl. *Ik kraauwde, heb gekraauwd*. Hetzelfde als klaauwen, klouwen. Krabben: *de huid kraauwen*. Zijn hoofd kraauwen, krouwen, ook overdragt., voor in verlegenheid zitten. *Iemand kraauwen*, hem lustig doorstrijken. *Kraauwen* is ook schrapen, naar zich nemen. Van hier *kraauwer*, pachter, *kraauwertij*, knevelarij, *kraauwsel*: *ende met drooge schurfte, ende met krauwsel*. [Bijbelv.] Het woord drukt voort uit de kromte der vingeren in het krabben, en behoort, met *krabben*, tot het geslacht van *krom*.

KRAB, z. n., v., der, of van de *krab*; meerv. *krabben*. Een bekende schulpvisch. Het komt met *kreeft*, uit eene bron; van *krabben*, vasthouden met de nagels.

KRAB, z. n., v., der, of van de *krab*; meerv. *krabben*. De daad van *krabben*, zonder meerv. Eene *krauw*, *krabbel*, met een meerv.

KRABEL, zie *krabbelen*.

KRABELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krabbelde, heb gekrabbeld*. Voortd. w., van *krabben*. Overdragt. beteekent het slordig schrijven, of teekenen. Van hier *krabbelaar*, *krabbelaarster*, *krabbeling*. Het naamw. *krabbel* is ook in gebruik, waarvan *krabbelig*. Zamenst.: *krabbelschrift*, *krabbelvuisten*, met vuisten vechten.

KRABBELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krabde, heb gekrabd*. Met de nagels kraauwen: *het hoofd krabben*. *Iemand in het aangezicht krabben*. Van hier *krabber*, een, die gewoonlijk krabt; een werktuig, om te krabben; ook eene schuit om krabben te vangen. Voorts *krabbing*, *krabsel*, *krabster*. Ital. *grappare*, *grappettare*.

KRACHT, z. n., v., der, of van de *kracht*; meerv. *krachten*. Voorheen ook *kraft*. In eenen meer bepaalden en eigenlijken zin is het iets, dat eene beweging veroorzaken of ophouden kan, en daarom trent dadelijk werkzaam is. *Daartoe wordt eene groote kracht vereischt*. *Kracht in de handen hebben*. *Waar 't aan de kracht hapert*. [Hoogvl.] *Al zijne krachten inspannen*. *Zij had geene kracht meer, om te spreken*. *De spijs zal kracht bijzetten*. *Mijne krachten nemen af*. *Met kracht roepen, schreeuwen*. *Boven zijne kracht arbeiden*. Ook zegt men het van levenlooze zaken: *hij kende de kracht des wijns nog niet*. *Het kruid heeft eene onbedenklijke kracht*. Zoo zegt men het ook van andere dingen: *kracht der verleiding, der vooroordeelen*. *Straks overviel mij weder de kracht der zonde in mijne leén*. [Munter.] Men heeft het woord ook gebruikt voor een krijgshcer:

men hield hunne krachten t' zamen wel te be- loopen ten getale van vijf en twintig duizendt knechten. [Hooft.] *Corbulo verdeelt zijn krachten*. [Hooft.] Van hier voor de nadeelen en verwoestingen, door een leger veroorzaakt: *terwijl gij, in den droom der Fransche heerschappije zijnde, alle uwe krachten op ons zocht te baaren*. [Hooft.] Vermogen, sterkte: *God onderhoudt het geheelal door zijne kracht*. *Den vijand met kracht aantasten*. Gezag, magt; *nu was des vorsten kracht gebroken*. Overlast: *men doet mij kracht en geweld aan*. Een groot aantal: *een' ontalijke kraft van menschen*. [Hooft.] Een opgetaste hoop: *zoo groot een' kraft van goudt*. [Hooft.] Zoo zegt Antonid.: *een kraft van nat, als gij in uwe wadde omvat*. *Uit kracht, uit hoofde: uit kraft van uitersten wil*. Van hier *krachtig*, *krachtiglijk*, en het verouderde bijv. n., *krachtel*. Hooft heeft het daarvan gevormde naamw., *krachtelheid*: *die d'allergoedigst' is der krachtelheden schoon*. Zamenst.: *verbeeldingskraft*, *zeggens- of zeggingskraft*. — *Krachtadig*, *krachtadigheid*, *krachtadiglijk*, *krachteloos*, *krachteloosheid*.

Kracht, (*kraft*) bij Ker. *chraft*, Otrid. *kraft*, Notk. en Willer. *chraft*, hoogd. *Kraft*, bij de zwab. Dichters *kraht*, deen en zw. *kraft*. Als men op de verwisseling van de *f* en *ch* acht geeft, mag men het veilig van *krijgen*, met de hand nemen, afleiden. Wachter brengt het, *per epenthesein*, tot het gr. *κρᾶτος*.

KRAK, z. n., m., des *kraks*, of van den *krak*; meerv. *krakken*. Dit woord is eigenlijk een tusschenwerpsel, dat den klank nabootst, welken men hoort, wanneer een ligchaam van eenigegrootte breekt: *krak! daar lag de mast! En d'oostewint allengs te stijven krak op krak*. [Vond.] Dit *krak op krak*, zegt Huydec. schijnt gezeid te worden van het stijven van den wind; doch het moet verstaan worden van het kraken van masten en kielén, veroorzaakt door het stijven, of opsteken van den wind. Van daar vormt men het als een naamwoord, dat dit geluid uitdrukt: *de mast gaf eenen grooten krak*. *De mast kreeg krak op krak*. Breuk, scheur: *aan die schotel zijn twee krakken*. Verzwakking, vermindering: *zijn gezag kreeg daardoor eenen krak*. *De pais aldus eenen krak krijgende*. [Vond.] *Zo kan men mij de krack des priesterdoms in eeuwigheit niet wijten*. [Vond.] Zoo ook noemt men iets, dat oud, vervallen is, en dreigt te kraken, of te breken, *eenen krak*: *dat huis is een oude krak*.

KRAKEEL, (*krakkeel*) z. n., o., des *krakeels*, of van het *krakeel*; meerv. *krakeelen*. Een hevige twist: *in hetkrakkeel*. [Hooft.] *Krakeel tegen iemand drijven, krakeel hebben, krijgen*. Het meerv. is in de Overz. van den Bijb.: *haet verwekt krakeelen*. En bij Poot: *in beroerte en krakeelen*. Het woord is,

zeker, klanknabootsend. Van hier *krakeelachtig*, *krakeelig*. Zamenstell.: *krakeellust*, *krakeelziek*, *krakeelziekte*, *krakeelzucht*, *krakeelzuchtig*: *krakeelzuchtige geneigdheden*. [Overz. v. Herv.]

KRAKEELEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik krakeelde, heb gekrakeeld*. Kraakeel hebben. Van hier *krakeeler*, *krakeeling*, *krakeelster*.

KRAKELING, Z. N., M., *des krakelings*, of *van den krakeling*; meerv. *krakelingen*. Een zeker hard gebak, dat, onder het opeten, kraakt.

KRAKEN, BEDR. EN ONZ. W., gelijkvl. *Ik kraakte, heb gekraakt*. Bedr., met gekraak breken: *noten kraken*. *Kwade noten kraken*, onheil voorspellen. *Dat is eene harde noot, om te kraken*, dat is eene moeilijke zaak, om uit te voeren. *Zijne nootjes wel kraken*, zich wel verzorgen. Ledigen, openen: *twee flesschen wijn kraken*. *Ik heb den heelen koek gekraakt*. Verslinden: *des arends kromme bek, die 't alles dacht te kraken*. [Hooft.] Krenken, verzwakken: *en ziektens, die hem nog niet kraaken*. [A. Harts.] Onz., met hebben; gekraak maken: *de trap kraakt*. *Het vriest, dat het kraakt*. *Mijn gramschap zal u treffen, dat het kraakt*. [Poot.] *Hij kraakt van goud*. *Van gouddraat kraakte 't kleedt der wakkre hovelingen*. [Poot.] In den dagelijkschen stijl, zegt men van eene vrouw, die op het uiterste gaat, en haast zal baren: *zij begint te kraken*. Oul. zeide men ook *met het craken* (thans *krieken*) *van den dagh*. [Schriek.] Het deelw. is *krakend*: *krakende wagens duren wel het langst*, zwakken overleven vaak sterkeren. Hooft gebruikt *krakende tijden*, voor benaauwde tijden. Van hier *kraker*, *notenkraker*, *kraking*: *de krakingen syner hutte*. [Bijbelv.] Zamenstell.: *kraakamandel*, *kraakbeen*, *kraakbeentje*, *kraakbes*, *kraakbezie*, *kraaksteen*, enz. Gr. κρακεν.

KRAKKEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik krakte, ben gekrakt*. Eenenkrak (voor vermindering genomen) krijgen: *de liefde-schielyk krakte door het quaet vermoeden*. [Rodenburgh.] Ook gebruikt hij het bedr.: *wiens getrouwheijt niet gekrackt kost werden*. Festus haalt uit Ennius aan *cracentes*, van *craceo*, ik ben klein, dun, waarvan de latere latijnen hun *gracilis*, dun, gemaakt hebben.

KRAM, Z. N., V., *der*, of *van de kram*; meerv. *krammen*. Een zamengebogen ijzer met twee spitse punten: *eene kram in eenen boom slaan*. *Daar kram nog grendel hem besluit*. [Poot.] Een duim waaraan iets vastgemaakt, of gehangen wordt: *hoe hij de werelt uit haer krammen en naven rukt*. [Poot.] De sloten aan een boek: *een kerkboek met zilveren krammen*. In Gron. gebruikt men het voor *kramp*: *de kram hebben*, zonder meerv. Het woord behoort tot het geslacht van *krom*.

KRAMEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik kraamde, heb*

gekraamd. In de kraam komen. Van hier *kramerij*, het kramen.

KRAMER, Z. N., M., *des kramers*, of *van den kramer*; meerv. *kramers*. Een, die bij het stuk, uit eene kraam, of uit eenen openen winkel, verkoopt. Van hier *kramerij*, *kramerswaren*. Zamenst.: *beuzelkramer*, *markt-kramer*, *marskramer*, enz. — *Kramerskans*, *kramerslatijn*.

KRAMMEN, BEDR. W., gelijkvl. *Ik kramde, heb gekramd*. Met eene kram vastmaken.

KRAMP, Z. N., V., *der*, of *van de kramp*; zonder meerv. Eene snelle en geweldige zamentrekking van eene of meer spieren in het dierlijke ligchaam: *de kramp in het been*, *in de maag*, *in de ingewanden hebben*. Fig.: *zonder nieuwe kramp der kerken*. [Hooft.] Het komt van *krimpen*, en behoort tot *krom*.

KRANG, BIJV. N. EN BIJW., zonder trappen van vergrooting. Geldersch woord, beteekenende verkeerdt: *de krange zij van eene kous*. *Iets krange er opzetten*. Zamenstell.: *krangkunt*. Het komt af van *krengen*, en behoort, met *kronkelen*, *krom*, misschien, tot eene bron. Zie *krengen*.

KRANK, BIJV. N. EN BIJW., *krankter*, *krankst*. De eerste beteekenis van dit woord is dun, slank. Dezelve is thans geheel verouderd. Bij Graaf Kraft von Loggenburg vindt men het woord in dien zin: *siten krank*, dat is, slanke zijden. Eene figuur van die beteekenis vindt men in *krank bier*, bij Kil., dat is, dun, slecht bier. In het gemeene leven hoort men ook: *een kranke draad*, die door dunheid ligt breekt. Voorts gebruiken wij het oneigenlijk voor zwak, slecht, gering: *omdat zij kranken troost bragten*. [Hooft.] *Mijne kranke hoop is uit*. *Naar mijne kranke vermogens*. *Krank geluk*. *Kranke steun*. [Hooft.] *Mijne kranke beurs kan het niet lijden*. *Een krank schip, gebouw*. *De Grieken hebben het te kranck*, delven het onderspit. [K. van Mand.] Oul. werd het ook voor weinig, gering, gebezigd: *dat si hadde cranke spoede*. [L. v. Velth.] In den oneigenlijken zin gebruiken wij het meest van dierlijke ligchamen en derzelve deelen, om dien toestand te beteekenen, waarin zij voor hunne verrigtingen ongeschikt zijn; het tegendeel van gezond: *het gantsche hoofd is kranck*. [Bijbelv.] *Hij wert kranck aen de voeten*. [Bijbelv.] Wanneer de ongesteldheid zich over het geheele ligchaam verspreidt, zegt men: *hij is krank*. *Doodkrank zijn*. *Hij ligt krank te bed*. *Krank maken*. [Bijbelv.] Als zelfst. n.: *de kranke*. *Kranken bezoeken*. Van hier *krankachtig*, *krankheid*, *krankte*. Zamenstell.: *krankbed*, *krankenbewaarder*, *krankenbezoeker*, *krankhoofd*, (een onzinnige, *krankkop* bij Hooft.) *krankzinnig*, *krankzinnigheid*, *krankzinniglijk*. Mel. St. bezigt het bedr. w. *kranken*, voor *krenken*: *om dat roomsche rike te cranken*.

Uit hoofde der eerste beteekenis mag men het tot den wortel van *rank*, *dun*, *slank*, brengen. Men zoude anders *krenken* als de bron liefst opgeven, ware dit woord niet zijne afleiding en beteekenis aan *krank* verschuldigd.

KRANS, z. n., m., *van den krans*; meerv. *kran-sen*. In het algemeen, een kringvormig, rondachtig ding: *een pekkran*, een ring van touwwerk, in hars en pek gedoopt, om licht te geven; ook om brand te stichten. *Een rozenkrans*, korallen, tot eenen kring geregen. Het darmscheidsel in koeijen heet de *krans*, wegens zijne ronde gedaante. Oneigenlijk noemt men *eenen krans*, eenen vrouwelijken vriendenrei, die, op gezette tijden, zamenkomt; ook het verkleinw. *kransje*. In engere beteekenis een kringvormig sieraad om den bovenrand eens dings: *ende gij sult eenen gouden krans rondom de lijste derzelve maken*. [Bijbelv.] Eene gevlochtene kroon van bloemen, om het hoofd van menschen: *den gevlochten krans scheuren*. [Vond.] *Dus vlocht mijn kunst Emanuël een' krans van heldepalm*. [Poot.] Om het hoofd van dieren: *zij leiden den os met eenen krans door de stad*. In het gemeen, een van groene bladen gemaakte krans: *goede wijn behoeft geen krans*. Luister, grootheid: *'t geen mij mijn kransse gaf, dat oordeel van mijn krans*. [Hooft.] Zamenstell.: *bloemkrans*, *eikenkrans*, *eilooftkrans*, *heldenkrans*, *lauwerkrans*, *laurierkrans*, *lofkrans*, *letterkrans*, enz. *Kranskruid*, *kranswerk*, *kranswijze*.

Het behoort tot het geslacht der woorden *rand* en *rond*.

KRANSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kranste, heb gekranst*. Met eenen krans versieren: *den schedel der Geleertheit met heiligh loof te kransen*. [Poot.] *De gekranste maaghd*. [Hooft.] Tot luister verstrekken: *hoe kranst ghij mijne glori*. [Rodenb.]

KRANT, z. n., v., *der*, of *van de krant*; meerv. *kranten*. In de dagelijksche taal, voor gedrukte meuwstijding, nieuwspapier; *loop-maar* bij Hooft. Van het fr. *courant*, loopende.

KRAP, z. n., v., *der*, of *van de krap*; zonder meerv. Meekrap, eene plant, waarmede men rood verwt.

KRAP, z. n., v., *der*, of *van de krap*; meerv. *krappen*. Kram aan een boek. Met *krab* uit eene bron.

KRAP, z. n., v., *der*, of *van de krap*; meerv. *krappen*. Een varkensrib, waarvan het vet afgesneden is. Bij Kil. is *krappe*, *frustum decerptum*, en *krappen*, *abscindere*. Hiermede komt het lat. *carpere* overeen. Zamenstell.: *varkenskrap*.

KRAP, bijw., naauwelijks, pas: *krap meten*. *Dat kan krap uit eene el*. *Hij komt krap toe*. Verkleinw. *krappes*. Het schijnt, door ver-

wisseling van tongletters, het hoogd. *knap* te zijn. Zie *knap*.

KRAS, een tusschenwoord, dat een raauw geluid nabootst. *Dan roepen de raven kras, kras*. [Vond.] Bij Hooft komt het als een naamw. voor van het mannel. geslacht: *mits dat de grendel gaf een' kras*.

KRAS, bijv. n. en bijw., *krasser*, *meest*, *zeer kras*. In de dagelijksche taal, voor sterk: *hij is een krasse karel*. *Dat is een kras wijf*.

KRAS, z. n., v., *der*, of *van de kras*; meerv. *krassen*. Schrap, door iets scherp veroorzaakt: *hij maakte verscheidene krassen in den rand van de tafel*. Verkleinw. *krasje*.

KRASGAT, z. n., o., *des krasgats*, of *van het krasgat*; meerv. *krasgaten*. Het zakgat in eenen vrouwerok. Uit scherts dus genaamd, van *krassen*, kraauwen, krouwen.

KRASSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kraste, heb gekrast*. Bedr., eene kras toebrengen: *hij kraste haar met eene speld*. Voorts, door afschrappen schoonmaken: *een roer van binnen krassen*. Onz., met *hebben*; een raauw geluid slaan, als sommige vogels: *ik zal de krassende rave opwekken*. [Vond.] Het treden des haans, omdat hij dan gewoonlijk den eenen vleugel over den grond schuift, noemt men wegens dat geluid, *krassen*. *Eene pen krast*, als zij door gebrek van effene punten, in het schrijven spat. Ook *krassen* de schaatsrijders, wanneer zij hunne vaart stuiten, en ophouden. Zoo ook de paarden, wanneer zij met de hoeven over den grond strijken, krabben: *een ros beklimmen, dat briescht en schuimbekt, krabt en krast*. [D. Smits.] Van hier *krasser*, *krassing*. Het woord is klanknabootsend.

KRAT, (*kret*) z. n., o., *des krats*, of *van het krat*; meerv. *kratten*. Het achterstuk van eenen wagen. In Noordholl. noemt men ook dus de voorbank op eenen boerenwagen. Zoo gebruikt het ook Hooft:

Geen gootje bleef er, dat

Niet liever, op het krat

Van schoone Doris wagen, zat.

KREATURE, z. n., v., *der*, of *van de kreature*; meerv. *creaturen*. Onduitsch woord, uit het lat. *creatura*. In de Overz. van den Bijbel komt het voor, in den zin van alles, dat geschapen is. In het bijzonder voor menschen. In den dagelijkschen stijl gebruikt men het voor redelooze schepsels, in het onz. geslacht: *het stomme kreature*. In den deftigen stijl zegt men *schepsel*. Eindelijk zegt men het van lieden, die onder het gezag van anderen staan, en zoo doen willen en moeten, als die hun voorschrijven: *hij gebruikt er zijne creaturen toe*. De Italianen noemen zoo (en daarvan is de spreekwijs) de kardinalen, die, door den Paus in hunne waardigheid gesteld, zich gemeenlijk naar deszelfs wil moeten schikken.

KRIB, zie *krib*.

KREEFT, z. n., m., *des kreefts*, of *van den kreeft*; meerv. *kreeften*. Zekere bekende schaalvisch: *kreeften koken*. *Dat is een looze kreeft*, een doortrapt vrouwensch. *Mij dunckt, gij slacht den kreeft en kruipt al achterwaert*. [Vond.] *Hij gaat den kreeftengang*, hij leert terug; ook, hij gaat verkeerde wegen. Van hier heeft men een onz. werkw. gevormd, *kreeften*, teruggaan: *het luck zeer schielijk rugwaerts kreeft*. [Rodenburgh.] Oneig., in de sterrekunde, een teeken van den dierenriem, tusschen de tweelingen en den leeuw: *de zon in den kreeft*. *Dat land ligt onder den kreeft*.

't Vollek dat den grooten kreeft

Oft den stier bereden heeft. [Hooft.]

Dichters gebruiken het voor de brandende zonnestralen, dewijl de zon, in dat teeken, op haar hoogste is: *en d'oord gebraden van den kreeft*, zegt Vond., door Poot nagevolgd: *en daer de kreeft het zuiden braet*. *Gequelt door 't branden van den kreeft*. [Vond.] Zamenstell.: *rivierkreeft*. *Kreeftsoog*, *kreeftscharen*, enz.

Men kan het woord afleiden van *kruipen*, lat. *repere*, of met *krab*, tot eenen oorsprong brengen. De Zweed noemt hem *kräfweta*, *krabba*.

KREEK, z. n., v., *der*, of *van de kreek*; meerv. *kreenen*. Verkleinw. *kreekje*. Eene kromme grift, een smalle vliet, die met eenen elleboog loopt: *langs de rivier van Ankee*, *vlietende met eene kreeke achter de stad Jakatra*, [Bogaert.] *In 't slijm van uwe gracht en kleene kreeke*. [Antonid.] *Door beek door kreek gestoddert*. [Paffenr.] Zamenstell.: *mosselkreek*.

Dit woord is in het eng. *creke*, *creek*. Het denkbeeld van *kromte* is hier het meest heerschend. *To crook* heet, bij de Engelschen, omkrommen. Het behoort dan zeker tot het geslacht der woorden, *kruk*, *kronkel*, *krom*.

KREEL, (*kriel*) z. n., v., *der*, of *van de kreel*; meerv. *kreelen*. Smal boordsel: *een hoed met eene gouden kreel*. Van hier het werkw. *kreelen*: *eenen hoed kreelen*, met eene kreel boorden.

KREET, z. n., m., *des krees*, of *van den kreet*; meerv. *kreten*, dat zelden te pas komt. Een groot geschreeuw, meestal uit moed en blijdschap voortkomende: *op dien kreet*. [Vond.] *De kreet der overwinning*. [Hooft.] Zamenst.: *moordkreet*, *oorlogskreet*, *wapenkreet*, *weekreet*. Hooft gebruikt het doorgaans vrouwel.: *op de versche kreet van de beroerte*. Zoo ook Frantzen: *onder de uitwerkselen der weekreete*, die zij hebben *aangeheeven*. Het veiligste schijnt, om hier Vondel te volgen. Halma stelt het ook mannelijk. Het komt van *krijten*.

KREEUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kreeuwde*, heb *gekreeuwd*. Schreeuwen. Ook wordt het, in de dagelijksche verkeer, voor kibbelen, twisten, onder de kinderen, genomen: *die kinderen zitten altoos te kreeuwen*.

KREGEL, zie *krijgel*.

KREITS, z. n., m., *van den kreits*; meerv. *kreitsen*. Een kring: *men vond in 't midden een kreis*, en *daarbinnen dit veirs geschreeven*. [Hooft.] Een zekere omtrek, eene ruimte, welke men zich als eenen kring voorstelt: *in dezen kreis*, vijf jaaren lang leger gehouden. [Hooft.] *Binnen den kreits der stedevesten te vinden*. [Poot.] *Men zie dit uit het naar gezicht der kerkenkreitsen*. [F. Halma.] Eene, in hare grenzen ingeslotene, afdeeling van een land, zonder opzigt op de gedaante, of uitgestrektheid: *Duitschland werd eertijds in kreitsen verdeeld*. In de sterrekunde noemt men de loopbaan der hemelligchamen derzelve *kreits*: *de maen, die om de maent haren kreits voltrekt*. [Vond.] *Kwam Laurens Koster eens uit 's hemels kreitsen hier*. [Poot.] Voor de ronde hemelligchamen neemt men het ook: *die uw' troon op starrekreitsen bouwt*. [Poot.] Zamenstell.: *kreitsbrieven*, enz.

Kreits, bij Stryk. *chraiz*, neders. *kreit*, hoogd. *Kreis*, zw. *krets*, deen. *kreds*, pool. *kres*. In zoover het een denkbeeld van kromte in zich sluit, schijnt het uit eene bron, met *krom*, te komen. Het gr. *γυρος* en lat. *gyrus* komen hiermede overeen.

KREKEL, z. n., m., *des krekels*, of *van den krekkel*; meerv. *krekels*. Eene soort van kleinen springhaan: *men maect oock eenen douwkrekkel sittende op de luidt*. [Van Mander.] *De heesche krekels wenschen om dau*. [Poot.] Het woord is van het geluid, hetwelk dit diertje maakt, gevormd. Wij hebben een oud woord *kreenen*, dat is kraken, eng. *to creak*, *to creek*. Van hier *krekelen*, een geluid als een krekkel slaan: *den dag verspillen met ijdel niets beteekenend krekelen*. [Overz. v. Hervey.] Voorts, *krekelig*, kuorrig, gemelijk. KREKT, (*krek*) bijv. n. en bijw., *kreker*, *krektst*. Juist, nauwkeurig, net: *hij is een krek man*. *Krek dertig stuivers*. *Het is er krek*. Denkelijk het fr. *correct*.

KRENG, z. n., o., *des krengs*, of *van het kreng*; meerv. *krengen*. Prij, dood aas: *op dit kreng*. [Six van Chandel.] *Dat is een vuil kreng*, een vuilaardig mensch. *Hij stinkt als een kreng*. Van hier *krengachtig*: *een bleeke krengachtige pestige ziekte*. [Overz. van Herv.] Van het versletene *krengen*, angels. *gecringan*, d. i. sterven; en dus is het met het fr. *charogne*, bij ons *karonje*, uit eene bron, namelijk van *kreng*, de tegenw. tijd, en *krong*, de verledene tijd der aanvoegende wijs van het hoven genoemde *krengen*.

KRENGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik*

krengde, heb gekrengd. Bedr., in het rijden eenen draai maken: *eenen wagen krenge*. Een schip op zijde leggen, om een lekgat te stoppen, heet *een schip krenge*. Voorts onz., met hebben; op eene zijde zeilen: *het schip kreeg eenen kogel onder water, en moest krenge*. Naauw dingen: *waarom krengt gij toch zoo?* in sommige oorden van Nederland. Van hier *krenging*. Het woord behoort tot den stamwortel *krom*. Zie *krang*.

KRENKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krenkte, heb gekrenkt*. Beschadigen, verzwakken, nadeel toebrengen: *dat zal uwe gezondheid krenken*. *Als die schoonheit krenkt*. [Hooft.] *Het verstand, het geheugen krenken*. *Dat krenkt de vriendschap*. *God zal zijn waarheid nimmer krenken*. [Psalmber.] *Iemands goeden naam krenken*. *Dit krenkt de eer mijner ouderen*. [Poot.] *Zonder de wetvarenheit des gedulds te krenken*. [Hooft.] *Spieghe bezigt het onzijd.: maer 't lichaam krenkt*. Het woord is afgeleid van *krank*. Van hier *krenking, krenkte, krankheid*.

KRENSLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krenseld, heb gekrenseld*. Een geldersch woord, de korenwan links en regs schudden, om het graan te zuiveren. Zie *krinsen*.

KRENT, *krint, z. n., v., der krent*, of van de *krent*, meerv. *krenten*. Eene soort van kleine, ronde razijnen, genaamd naar de stad *Korinthus*, uit welke plaats alleen zij, in den aanvang, aangebragt werden. Het woord zou derhalve eigenlijk *korint* moeten zijn; doch *krent* heeft het burgerregt reeds verkregen, even als *kleur* voor *koleur*. Van hier *krentachtig*. Zamenst.: *krentenbrood*, brood met krenten; *krentenkakker*, gierigaard, al spottend, even als of hij uit gierigheid, zijn gevoeg niet durft doen.

KREPEL, bijv. n. en bijw., *krepele, krepelest*. Hetzelfde als *kreupel*: *kreepel van quetsuren*. [Hooft.] *Oul. werd het ook zelfst. gebezigd: desen ouden crepel van de deur wech smijten*. [Consth. Juw.] Zie *kreupel*.

KREPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krepte, heb gekrept*. Met eenen kam het haar in eene klit maken: *het haar kreppen*. Van het fr. *créper*; en dat van het lat. *crispus*, kroes.

KRET, zie *krat*.

KREUK, z. n., v., *der, of van de kreuk*; meerv. *kreuken*. Kronkelige, verkeerde vouw: *uw rok is vol kreuken*. Frons: *indien het voorhoofd zet een wijze kreuk*. [Vond.] *Oneig., verkeerde handelwijs, vlek: grootdaadigheid krijght een' misstaande kreuk*. [Hooft.] *Dat is eene kreuk in uwe eer*.

KREUKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kreukte, heb gekreukt*. Bedr., fommelen, vol kreuken maken: *uwe muts is geheel gekreukt*. Rimpels veroorzaken: *de doodt, in wie 't vermaaken nooit wies tot lachens toe, die kreukte*

toen de kaaken. [Hooft.] *Buigen: als ik in uw klaarheid zie, anders, dan gekreukter knie*. [Hooft.] *Oneig.: Gods vrēverbond, door geen verloop van tijd te kreuken*. [Mooenen.] *Die nocht van leedt uw woordt laat kreuken*. [Hooft.] *Verlies toebrengen: maar niet heeft hen zoo zeer gekreukt, dan de nijdt op de Trevirs*. [Hooft.] *Het recht te kreuken*. [Hooft.] *Zijne eer kreuken*. Onz. met hebben; den moed opgeven: *dit versloeg die van Diest niet zoo zeer, dat zij ten eersten opeisch kreukten*. [Hooft.] *Voor kreuken is, oudtijds. krokengebezigd: het gekrookte riet*. [Bijbelv.] *Van kreuken is een voortd. w. kreukelen, waarvan kreukelig*. Het behoort, met *kruk, kronkel*, tot den wortel *krom*.

KREUNEN, (Kil. *kronen*) onz. w., gelijkvl. *Ik kreunde, heb gekreund*. Een slepend, zacht, droevig geluid, door den neus, maken; van den klank gevormd. *En zijn kernen en zijn kreunen*. [Hooft.] *Bij Kil. ook groonen, eng. to groan, zuchten*. Het lat. *grunnire* grenst hieraan. Voorts wordt het ook wederk. gebruikt voor zich iels aantrekken: *ik kreun mij weinig aan die leugens*. Hooft gebruikt hier eenen tweeden naamval: *en zoo de staaten zich niet kreunen onzer zaak*. Zoo ook D. Smits: *kreunen zich der wereld niet*. Men zegt ook nog: *ik kreun mij des weinig*. Bij Hooft vindt men, voorts een verkleinw.: *aan zijn gesnikte kreuntjes*.

KREUPEL, *krepele*, (Kil. *kropel*), bijv. n. en bijw., *kreupeler, kreupelst*. Gebrekkelijk in den gang, van natuur, of door toeval, mank, verminkt aan de voeten: *kreupel gaan*. *Hij was kreupel aan beyde sijne voeten*. [Bijbelv.] Ook van zaken, in welke eene merkelijke gebrekkelijkheid plaats heeft: *een kreupel antwoord*. *Hij schrijft kreupel*. *Een kreupel dichter*. *Het schijnt, dat uwe magt wat kreupel gaat*. [A. Harts.] *Traag, langzaam: de betaling komt kreupel bij*. Als zelfst. naamw.: *de kreupele, die gesont gemaecht was*. [Bijbelv.] *De kreupele wil den blinden leiden*, hij, die zelf gebrekkelijk en onvermogend is, wil anderen te regt helpen. Van hier *kreupelachtig, kreupelheid*. Zamenst.: *kreupelbosch, kreupelgras, kreupelstraat*. Van *kruipen*.

KREUS, z. n., v., *der, of van de kreus*; meerv. *kreuzen*. Hetzelfde als *gergel*; eene inkerving aan het onderende van duigen. Een kuiperswoord, in Overijssel en Gelderl. gebruikelijk. Het werktuig, waarmede de kreus gemaakt wordt heeft denzelfden naam. Misschien, uit eene bron, met het fr. *creux*, diep, uitgegraven. Anders *kroos* genaamd.

KREUTE, z. n., v., *der, of van de kreute*; meerv. *kreuten*. Een woord, dat zelden, en in de vertrouwelijke taal alleen, in sommige streken des Vaderlands, gebruikt wordt. Moeders zeggen wel aan kinderen, wanneer de-

- zelve iets gedaan hebben, dat te berispen is: *o! kleine kreute!* Er is een hoogduitsch woord *kröte*, dat eene pad beteekent. Bij Kil. *krodde*. In het gemeene leven noemt de Duit-scher een klein, booschtig manneken, *eine Kröte*. Misschien is het hetzelfde woord.
- KREVEL**, (*kriewel*) z. n., v., *der*, of *van de kre-vel*; zonder meerv. Eigenlijk eene beweging, en voorts jeukte, door dat gewemel veroor-zaakt: *krevel hebben*. Vond. gebruikt het als een tusschenwoord: *het keelgat kreet gans krevel*. Van hier het onz. werkw. *krevelen*, jeukte door krevel veroorzaken: *het krevelt mij aan den hals*. *Gheport door 't minne-kruijdt, 't geen krev'lend is gestadich*. [Rodenburgh.] Van hier *kreveling*. Zamen-stell.: *krevelkruid*, *krevelzaad*. *Paardekre-vel*, een kruid.
- KRIB**, (*kreb*, *krub*) z. n., v., *der*, of *van de krib*; meerv. *kribben*. Een voederbak der beesten: *het paard bijt de krib aan stukken*. *In zijne redevoering over de kribbe van Christus*. [Hoogvl.] *Van zijne krib tot aan het graf*, dat is, van Jezus nederige geboorte af tot aan zijnen dood. Van hier noemt men, nog, eene slaappleats voor kinderen *eene krib*, in de gedaante van eenen voederbak. Het meerv. *kribben* gebruikt men van gevlochten werk, aan de oevers van rivieren, achter hetwelk men aarde en steenen werpt, om den stroom af te leiden, en de dijken te beveiligen. Zamenstell.: *kribbijter*, een paard, dat gedurig in de krib bijt; ook voor een netelig, bits mensch, vrouwel. *kribbijtster*. Het woord, in wat beteekenis ook, schijnt, in het gemeen, eene holle ruimte te beteekenen, en met *krop* tot eenen wortel te behooren.
- KRIB**, z. n., v., *der*, of *van de krib*; meerv. *kribben*. Eene tegenstreefster, een boos wijf: *heb met die krib niet te doen*. Hooft zegt: *de koorts is een hartnekkige krib*. En van de Fortuin zegt Rodenburgh: *al wil de kribbe langer in 't luck niet vertoeven*. En elders: *dus wat de kribbe doet, 't is vruchtloos tijt verloren*. Van hier *kribbig*, gemelijk, tegen-strevend, vuilaardig, *kribbigheid*. Zamen-stell.: *kribbekat*, vuilaardig meisje.
- KRIEBELEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Bedr., slordig met de pen schrijven, *kriebelen*. Onz., aanhoudend kribben, waarvan *kribbeling*, bij Rodenburgh voorkomende.
- KRIBBEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kribde, heb gekribd*. Tegenstreven. Van krakeelige kin-deren zegt men: *zij kribben met elkander*. Zoo als Rodenburgh van de Fortuin zegt, dat zij *eene krib* is, zegt Hooft ergens van het Lot: *doch kribt noch al, maar 't kribt om 't joks*; — *zoo de kans kribde*. Van hier *kribberij*, bij Rodenburgh. Het woord schijnt met *krabben*, met de nagels wonden, gelijk kribbige kinderen doen, verwant te zijn. Van *kribben* is, voorts, een voortd. w. *kribbelen*.
- KRIEBELEN**, zie *kriewelen*.
- KRIEGEL**, zie *krijgel*.
- KRIEK**, z. n., v., *der*, of *van de kriek*; meerv. *krieken*. Eene soort van krekel. Met *krekel*, waarschijnlijk, uit eene bron.
- KRIEK**, z. n., v., *der*, of *van de kriek*; meerv. *krieken*. Verkleinw. *kriekje*. Zekere kleine kers met eenen langen steel. Een zeker gewas heet men *krieken over zee*. Zamenstell.: *kriekenboom*, (*kriekelaar* bij Vond.) *Kriek* heet, in het Mekelenburgsche, klein. Het schijnt met *krakke* en het hoogd. *kriechen*, kruipen, overeenkomst te hebben.
- KRIEKEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik krieekte, heb gekrieekt*. Kraken, schoon en fijner geluid uitdrukkende. Bij Kil. *krieken*. *Krieken* is ook piepen, krekelen als eene kriek.
- KRIEKEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik krieekte, heb gekrieekt*. Dit woord, dat, meest in de onbe-paalde wijs, als een zelfst. naamw. gebruikt wordt, *het krieken*, (*in 't krieken van den allerschoonsten dach*, bij Poot) beteekent het doorbreken der eerste stralen van het mor-genlicht, aan den gezigteinder. Men vindt het ook somtijds vervoegd: *zoo lang de dag zal krieken*. [Poot.] *Van daar de dagen krieken*. [Poot.] *De daagraad krieekt*. [S. v. Chand.] Het deelw. gebruikt dezelfde dichter: *het krieekende oosten pronkt met koele roozekransen*. Kil. zet *kriecken*, *krieckelen* over door *rutilare*, schijnen, flikkeren als goudglans.
- In het neders. is *krik*, schijn. glans, en *krieken* schijnen. Eigenlijk is het een krak, eene breuk. Maar dewijl, naar eene gewone figuur, dingen, die door de ooren vernomen worden, denzelfden naam houden, als zij met oogen slechts kunnen waargenomen worden, zoo is het *krieken* van den dag het aanbreken des dags. Dit *aanbreken* is, even daarom, ook van de eerste aanlichting der zonnestrallen gebruikelijk. Oul. zeide men ook *het kraken van den dag*, zie *kraken*. Dit en het vorige *krieken* zou dan een en hetzelfde woord zijn.
- KRIEL**, zie *kreel*.
- KRIEL**, z. n., o., *des kriels*, of *van het kriel*; zonder meerv. Eigenlijk iets, dat grimmelt en zich gestadig beweegt. Voorts klein goed, uitschot: *dat is maar kriel van appelen*. Van het mannel. en vr. geslacht, *een — eene kriel*, beteekent het een kort mensch. Verkleinw. *krieltje*, een kruiphaantje, kruip-hennetje. Zamenstell.: *krielhaan*, *krielhen*.
- KRIEL**, (*kriil*) bijv. n. en bijw., *krieler*, *krielst*, (*kriller*, *krilst*). Dartel, wellustig: *die met een dertel oogh ons krielen sinnen lokken*. [Cats.] *Daar kriele saters schuilen* [J. V. Broekh.] *Kriele ontuchtigheid*. [N. Verts.] *Die met een lichtekoj zijn kriele tochten bluscht*. [Jonkt.] Van hier *krielheid*, wellus-tigheid. Ten Kate houdt het voor eene

zamentrekking van *kregel*, *kriegel*, *facile instigatus*. Het schijnt eigenlijk eene jeuking veroorzakende beweging te beduiden, en met het werkw. *krielen* verwant te zijn.

KRIELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kriede, heb gekried*. Dit woord wordt eigenlijk van kleine levende diertjes gebruikt, wanneer zij, in eene ontelbare menigte, door elkander wiemelen: *die kaas krielt van mijten*. Voorts, van een aantal andere voorwerpen, wanneer er eene beweging bij bespeurd wordt: *het krielt van schepen op het IJ*. [Hooft.] Eindelijk wordt zoo zeer niet op het denkbeeld van beweging, maar op dat van eene veelheid van kleine voorwerpen gezien: *dat boek krielt van drukfouten*. Het woord komt zeer na aan *kriewelen*.

KRIELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kriemelde, heb gekriemeld*. Talmen, marren, schoorvoeten. Voortd. werkw. van het veroud. *kriemen*, dat, bij Kil., door klagtig vallen wordt verklaard. Het zoude, in dien zin, met *kermen*, uit eenen wortel ontsproten zijn. Dan ook schijnt het, met een, als een voortd. werkw. van *kribben*, *kribbelen* beschouwd te moeten worden; althans, *kriemelig* heel zoowel klein in malkander geschreven, *kribbelig*, als talmachtig. Zamenstell.: *kriemelschrift*, heel klein schrift, dat gekribbeld is.

KRIEPE, (ook *krippe*) z. n., v., der, of van de *kriep*; meerv. *kriepen*. Een kruiphennetje: *andere koopen de krippe, en deze etenze*. [De Brune.] Van *kriepen*, dat is kruipen.

KRIEWEL, z. n., v., der, of van de *kriewel*; zonder meerv. Hetzelfde als *krevel*. Zij heeft de *kriewel in het gat*, zij kan niet stil zitten. Zamenstell.: *kriewelkruid*, enz.

KRIEWEL, (*kriebelen*, *krevelen*.) onz. w., gelijkvl. *Ik kriewelde, heb gekrieweld*. Zich gedurig bewegen, krielen: *op de tinnen oft spitsen kriewelt de kruipende worm*. [Herv. Overzett.] Jeukte door krieweling veroorzaken: *het kriewelt mij zoo, aan den arm*. Van hier *krieweling*. Bij Hooft vindt men het naamw. *gekriewel*. In het hoogd. *kriebelen*, neders. *kribbelen*. Het is een voortd. werkw. van *kriepen*, dat is kruipen.

KRIEZEL, z. n., v., der, of van de *kriezel*; meerv. *kriezels*. Een klein afgescheurd stuk; van *rijten*, met eene voorgevoegde *k*. Het verkleinw. *kriezeltje* is meest in gebruik, voor het kleinste, geringste: *gij zult er geen kriezeltje van hebben*.

KRIJD, zie *krijt*.

KRIJG, z. n., m., des *krijgs*, of van den *krijg*; meerv. *krijgen*. Eigenlijk een kreet, een geschreeuw, hetzelfde als het verouderde *krije*, dat bij Kil. nog voorkomt, het oude hoogd. *Chreij*, *Chri*, het fr. *cri*. Van hier zijn *krijtschen*, *schreijen*. In den zin van geschreeuw vindt men het nog bij Melis Stoke: *mar si leiden haren crych*. Thans gebruikt

men het voor twist, strijd, hevige oneenigheid: *van waer komen krijgen en vechterijen onder u?* [Bijbelv.] *Wij willen daarover geenen krijg aanregten*. Meest echter voor eenen openbaren oorlog: *door den krijg in Italie*. [Hooft.] *Mannen van den krijg*. [Hoogvl.] *Eenen krijg voeren*. Fig.: *begeerlijkheden, die krijg voeren tegen de ziele*. [Bijbelv.] *Den krijg volgen*. *Hij kan den krijg niet volgen*, hij kan niet mede doen. *In den krijg gaan*, dienst nemen. Van hier *krijgsch*: *krijgsche moortrumoeren*, bij Camph., en *krijgslijk* bij Hooft.

De oorlog, de krijg heeft, in meer talen, den naam van het geschreeuw; immers, de oudste volkeren vingen denzelven gewoontlijk met eenen wapenkreet aan. Zoo heet het gr. *κράυγη*, dat met de *krijg* na verwant is, zoowel *krijg*, al een geschreeuw. Voorts *βαν*, en misschien ook het lat. *bellum*, van het geluid gevormd; daar wij nog *bellen* kennen.

Inmiddels zijn van dit woord vele zamen-gestelde naamwoorden: *krijgsbedrijf*, *krijgsbende*, *krijgsbode*, *krijgsdaad*, *krijgsdeugden*, *krijgsgebruik*, *krijgsgevangen*, *krijgsgeereedschap*, *krijgsgeveer*, *krijgsgezel*, *krijgsgezind*, *krijgsgod*, *krijgsgodin*, *krijgshaftig*, *krijgshaftigheid*, *krijgshandel*, *krijgsheer*, (*krijgshair*) *krijgsheld*, *krijgsheldin*, *krijgshoofd*, *krijgskans*, *krijgsknecht*, *krijgskunst*, *krijgsleger*, *krijgslieden*, *krijgslist*, *krijgslon*, *krijgslot*, *krijgsmagt*, *krijgsman*, *krijgsman-tel*, *krijgsorde*, *krijgsverste*, *krijgsraad*, *krijgsregt*, *krijgsrusting*, *krijgstogt*, *krijgstrompet*, *krijgstucht*, *krijgsverbond*, *krijgsvolk*, *krijgswapen*, *krijgswet*, *krijgswoord*, *krijgzuchtig*, en nog meer dergelijke.

KRIJGEL, (*kregel*, *kriegel*), bijv. n. en bijw., *krijgeler*, *krijgelst*. Die zich niet ligt iets uit de hand laat nemen, onbuigzaam, hardnekkig, gramstorig: *hij valt te krijgel*. [Vond.] *De kriegele en ontrouwe pais*. [Hooft.] Het zam. *eerkriegelheid* heeft Hooft. Men zegt ook *kregel*; en dit is thans zelfs meest in gebruik: *het kregel jong eener ezeltinne*. [Overz. van Herv.] *Hij is een kregel mensch*. In Gron. gebruikt men het ook als een zelfst. naamw.: *wat is die kregel er nog in!* Hooft gebruikt het onz. w. *kriegelen*, voor grauwen, norsch spreken. Van hier *krijgelheid*, *krijgelig*, (*kriegelig*, *kregelig*) *krijgeligheid*. Het schijnt van *krijg* (bij Kil. ook *kriegh*) en den uitgang *el* te zijn. Zie *kriel*, *kriël*.

KRIJGEN, bedr. en onz. w.; gelijkvl. *Ik krijgde, heb gekrijgd*. Bedr., oorlogen: *om ons te helpen, om onze krijgen te krijgen*. [Bijbelv.] Meest wordt het onz. gebruikt: *tegen iemand krijgen*. Het woord begint reeds te verouderen. Van hier *krijger*, thans *krijgsman*: *o praal van alle krijgers*. [J. Vos.]

KRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik kreeg, heb gekregen*. Met de hand aantasten, grijpen:

ik zal mijnen hoed krijgen. Appelen uit eene mand krijgen. Vangen, in zijne magt krijgen: ik heb dezen dag maar eenen haas gekregen. Snoek aan den hoek krijgen. De dief is gekregen. Ontvangen, bekomen, in de uitgestrekte beteekenis van dit woord. Men kan hiervan ontelbare voorbeelden bijbrengen. Zie hier eenige proeven: eene ziekte, eene koorts, de pokken, het darmwee krijgen. Geld, brieven, eene bediening krijgen. Vrede, oorlog krijgen. Kinderen, eene vrouw krijgen. Tandem, kiezen krijgen. Eenen schrik krijgen. Slagen krijgen. Hij krijgt zijne jaren. O! kregen mijn boezem lucht! Deze Apostaat heeft trek na 't Roomsche fatsoen gekregen. [De Decker.] Eenen kogel krijgen, door eenen kogel getroffen worden. In eenen slag diepe wonden krijgen. Iemand aan zijn snoer krijgen. De gade krijgt hem aan haer snoer. [Poot.] Hij kreeg harde woorden met hem. Iemand lief krijgen. Te kwaad krijgen. Ik krijg hem niet te zien. Ik heb wát te doen gekregen. Iets van doen krijgen. De leeuw krijgt de muis van doen. [Hooft.] Van hier krijglijk, waarvoor thans verkrijglijk: na dit leven krijglijk. [Lodenstein.]

Daar de eerste beteekenis eigenlijk is met de hand aantasten, wil Adelung dat het met grijpen naauw verwant zij. Frisch heeft vele voorbeelden aangehaald, waar grijpen, (in het oude hoogd. *kriepsen*) en krijgen (hoogd. *kriegen*) hetzelfde beteekenen.

KRIJSCH, z. n., m., van den *krijsch*; meerv. *krijschen*. Hoogstr. neemt het onzijdig; doch dan schijnt het verkort voor *gekrijsch* te zijn. Men gebruikt dit woord zelden meer: het *gekrijsch* is het meest in zwang.

KRIJSCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krijschte, heb gekrijscht*. Ook ongelijkvl.: *ik kreesch, heb gekreschen*. Een woord, van den klank gevormd, dat een luid geschreeuw nabootst, door menschen of dieren aangeheven. Van menschen: *dies d' herder deertlijk kreesch*. [Vond.] Van dieren; wanneer men het van ezels vooral zegt: *de ezel kreesch uit ongeduld*. [Vond.] Van hier het voortd. *krijselen*, *knarsen*, *krijseltanden*, (*krijseltanden*) *knarsetanden*. Van *krijschen* is het naamw. *krij-sching*.

Krijschen, hoogd. *kreischen*, neders. *kri-schen*, *kriskan*, dithmar. *kröschen*, middel-eeuw. *cruscire*, oudfr. *croissir*, boh. *criceti*, gr. *κρίσειν*.

KRIJT, z. n., o., des *krijts*, of van het *krijt*; het meerv. is buiten gebruik. Een woord, dat, met *kreits*, eenen oorsprong en beteekenis heeft, als zijnde een kring, doch thans weinig in gebruik is. In 't midden van dit *krijt*. [Vond.] In het bijzonder, eene afgeperkte plaats, geschikt voor allerlei wedspelen; de *circus* en *άγων* der Ouden: *toen liet Neptunus een appel in het krijt en renperk vallen*.

[Vond.] *Dat wij u hadden verwonnen in 't krijt*. [Houwaert.] Nog heden ten dage beteekent, naar de aantekening van F. de Haes, *krijte*, in Vriesland, een perk. Uit hoofde nu, dat onze levensloop door vele tegenheden leidt, wordt dit moeilijke leven met dien naam benoemd: *kom, aengename doot! en help ons uit dit krijt*. [Vond.] Bij Kil. *krijt des wereldts*. Zoo zegt Vondel: *gedurende dat ik in 's weerelts krijt* (dat is in het strijperk dezer wereld) *mijn broosche leven slijt*.

KRIJT, (*krijd*) z. n., o., des *krijts*, of van het *krijt*; zonder meerv. Eene witte, kalkachtige, ligte aarde, tot schrijven vooral gebruikt wordende: *met krijt iets aanschrijven*. Zoo *wit als krijt*. Bij iemand in het *krijt staan*, iemand schuldig zijn. Andere aardstoffen voeren ook dien naam: *rood, zwart krijt*. Van hier *krijtachtig*. Zamenstell.: *krijtberg, krijtgebergte*. — *Hoerenkrijt*: *met hoerenkrijt rekenen*, iets hooger aanschrijven, dan verleerd is.

Kiliaan spelt *krijd*, *krijdachtig*, en het werkw. *krijden*, met *krijt* aanschrijven. In het hoogd. is het naamw. ook *Kreide*, en het werkw. *kreiden*. Dan, naardien bij ons het werkw. al lang verouderd is, en de uitspraak de zachte letter verhard heeft, is *krijd* geheel buiten gebruik geraakt.

Ondertusschen is het woord van het lat. *creta* afkomstig. Deze krijtaarde zoude, naar het zeggen van Isidor., van het eiland Kreta haren naam hebben. Adelung wil, dat dit eiland, integendeel, van deze krijtaarde benoemd zij, en dat deze stof van het schrijven (het oude hoogd. *gratten, griten*, gr. *χαρριτυ*) haren naam ontleend hebbe.

KRIJTEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik kreet, heb gekreten*. Een klanknabootsend woord, uit eenen oorsprong met *krijschen*, neders. *kriten*. Men verstaat er door klagelijk weenen, als kinderen doen: *hoe zit gij zoo te krijten? Zij heeft hare oogen rood gekreten. 'k Heb dertien jaren hier mijnoogen blind gekreeten*. [L. W. v. Merk.] *En 'k hoor den naklank weer van Abels deertlijk krijten*. [Poot.] *D'uit aem gekreete keel*. [Hooft.] *Het waait, dat het krijt*, het waait geweldig. *Krijtende dwarrelwinden*. [Oud.] *De krijtende tienden zijn tienden van blatende lammeren. Dat is de krijtendste onregtvaardigheid*, ook schreeuwendste genaamd, eene onregtvaardigheid in den hoogsten graad. Van hier *krijter, krijtertje*, een zakvedeltje. In het persis. *ghiristen*, en in het goth. *greitan*, schreijen, *grets*, geschrei, cambr. *cri*. Een schreiend kind is in het ijsl. *grætingr*.

KRIJZELEN, (*krijselen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik krijzelde, heb gekrijzeld*. Knarsen. Van hier *krijzeltanden*, *knarssetanden*.

KRIK, tusschenwerpsel, dat een fijner geluid dan *krak* is: *de mast ging krik! krak!* Van hier

het onz. w. *krikken*, en het zameng. *krikkrakken*, waarvan het *gekrikkrak van den mast*, bij Vond. Voorts *krikkemik*, een werktuig, om steenen, balken, enz. op te tillen; van *mik* en *krikken*.— *Krikman* is, in kleine kroegen, brandewijn.

KRIEL, zie *kriel*.

KRIMP, z. n., v., *der*, of *van de krimp*; het meerv. is niet in gebruik. Eigenlijk *krimping*. Oneig. gebruikt men het voor nood, gebrek: *daar is nog geene krimp*. Van hier *krimpig*, *hilverig*. Zamenstell.: *krimpdarm*, *krimpkabeljaaw*, *krimpkous*, iemand, die kleumsch is, *krimpvisch*, *krimpzalm*.

KRIMPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik kromp*, heb en *ben gekrompen*. Bedr., de uitgebreidheid van iets intrekken, de deelen van een ligchaam nader bij elkander brengen: *de kleermaker heeft het laken gekrompen*. Overdr.: *doch de koning, om de smaat te krompen*, enz. [Hooft.] Onz. met *zijn*: *het doek krimpt*. Smaller worden: *daar Hollandt krimpt voor 't stuiven van de duinen*. [Hooft.] Korter worden: *gelijk wanneer de herfst, in 't krompen van de dagen*. [Vond.] Ingetrokken worden: *bezie eens, hoe zijn ingewanden krompen van pijn*. [Vond.] Terug gedreven worden: *de wind krimpt*, het tegendeel van uitschieten. Onz. met *hebben*; zich intrekken: *hij krimpt van de koude*. Toegeven, zich schikken: *die willen, dat ik krimp*, en *rouw op rouwe klamp*. [Hooft.] *De schipper krimpt*, hij knijpt bij den wind op. Van hier zijn: *krimperd*, een, die kleumsch is, ook voor *krimpvisch*, *krimping*, *krimpster*.

Het behoort tot het geslacht der woorden *kram*, *kramp*, *kronkel*, *krom*.

KRING, z. n., m., *des krings*, of *van den kring*; meerv. *kringen*. Een ronde omtrek: *hij trok eenen kring*, met den rotting, rondom zich in het zand. *In eenen kring om 't outer staan*. [Hoogvl.] *Eenen kring sluiten*; rondom iemand eenen kring slaan. Voor de loopbaan der hemelligchamen: *Hij stiert de wentelende kringen der eens geschapen' dingen*. [F. S., in M. L. Tijdw.] Voor de hemelbollen zelve, welke men thans veelal, met de Duitschers, *sferen* noemt, schoon onze oorspronkelijke schrijvers het nederd. *kringen* bezigen:

Der starren eindeloos getal

Speelt, met een' flonkerenden val,

Een gloeiende muziek van kringen. [Poot.]

Een omloop van het begin tot het begin: *het jaar sluit zijnen kring*. Iemands stand, beroep, bezigheid, bedrijf van zaken, in wier midden hij als verkeert, noemt men, in den vertrouwlijken stijl, *kring*: *dat past hem niet in zijnen kring*. Ook zegt men, bij voorb.: *zich dagelijks aan den kring der bezigheden onttrekken*. *In den kring der huis-*

selijke vrienden. enz. Van hier *kringachtig*, *kringswijze*. Zamenstell.: *dierkring*, (*dierenkring*), *gezigtkring*, *jaarkring*, *maankring*, *omkring*, *topkring*, *zonnekring*.

Het denkbeeld van afwijking van eene rechte lijn, en dat van eene rondte bespeurt men in dit woord; het behoort dus deels tot *krom*, deels tot *ring*.

KRINGELEN, zie *krinkelen*.

KRINKEL, z. n., m., *des krinkels*, of *van den krinkel*; meerv. *krinkels*. Eene krinkelige bogt. Het zam. *krinkelvloed* heeft Poot.

KRINGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kringelde*, heb *gekrinkeld*. Zich kronkelig buigen: *die weelderiger kringelt*. [Vond.] *Gekrinkelt haar*. *Eenen krans van kringlend klimop winnen*. [Poot.] Men bezigt het ook wederk.: *dat het veil zich om uw hoofd kringelt*, bij Vondel, die ook *kringelen* gebruikt.

KRINSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krinste*, heb *gekrinst*. Zuiveren, schoon maken. Bij Kiliaan komt het voor, die het door zuiveren van granen verklaart. Men vindt het bij De Brune, die *krijnsen*, *krijnsen* spelt: *ten tijde van den oogst, zal hij 't kaf krijnsen*, en *zuiver graen zeer wel onderscheiden*. Het voortd. werk. *krenselen* is, in Gelderl., nog in zwang. Als men den keelklank weglaat, heeft men den wortel *rein*. Men mag hiermede vergelijken het gr. *κρινω* en het lat. *cernere*, welke woorden, oorspronkelijk, ziften, afscheiden, reinigen beduiden.

KRIOEL, z. n., o., *des krioels*, of *van het krioel*; het meerv. is niet in gebruik. Gewemel, geloop door elkander: *het wachthuis vol krioels*. [Hooft.] *Wat was er een krioel? wat leefd' het door de gassen*. [Hooft.] *Het zinnenkoor bij na in radeloos krioel verwarrende*. [Rodenburgh.]

KRIOELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krioelde*, heb *gekrioeld*. Door elkander wemelen, zweven: *het krioelt er van beesten*. *Niet anders, dan we vaek de bijen zien krioelen*. [F. de Haes.] Voornamelijk verstaat men er een vrolijk woelen en wemelen van menschen ondereen door: *Al 't hof krioelt*. [Vond.] *Behalven 't bruilofthuis, dat schatert en krioelt*. [Hooft.] *Zoo woelde en krioelde het door straten en steegen*. [Hooft.]

Daer d' Engelen zingen, krioelen en klingen,

En dansen en springen. [Vond.]

Van hier *krioeling*. Het woord is zoo gevormd, dat zijn klank een vrolijkgewoel uitdrukt, en, met een, eene wemelende beweging, uit verwantschap met *krielen* te kennen geeft.

KRIP, z. n., o., *des krips*, of *van het krip*; zonder meerv. Zekere wollen stof, gekronkeld floers. Van hier het onverb. *krippen*: *een krippen sluijer*. Fr. *crêpon*, uit het lat. *crispus*. Ons *krimpen* kan ook in aanmerking komen.

- KRIPPeltJE**, z. n., o., *des krippeltjes*, of van het *krippeltje*; meerv. *krippeltjes*. Kruimeltje. Het schijnt, voor knibbeltje, van *knippen* af te stammen.
- KRIS**, een woord gebruikelijk in de spreekwijs: *hij zweert bij kris en kras*. Misschien uit den naam *Kristus*, (Christus) verminkt.
- KRISSen**, onz. w., gelijkvl. *Ik kriste*, heb *gekrist*. Een klanknabootsend woord, knitteren, gelijk eene brandende lamp somtijds doet. Zoo vertaalt Vond. de woorden van Hero aan Leander, bij Ovidius: *sternuit et lumen, mijn licht krist ook*.
- KRISTAL**, z. n., o., *des kristals*, of van het *kristal*; meerv. *kristallen*. Een zekere doorschijnende of half doorschijnende steen, uit eene voorheen vloeibare stof ontstaande, van meer dan eenerlei gedaante, voornamelijk van eene zeshoekige. Een steen van dien aard en die gedaante heeft een meerv. getal, en schijnt van het mannel. geslacht, daar de stof zonder meerv. en onzijdig is. Ook noemt men het fijnste glas *kristal*. Dichters nemen het voor iets, dat doorschijnend is. In de scheikunde zegt men van zouten, die in eene hoekige gedaante als kristal voorkomen: *zij schieten in kristal*. Van hier *kristallig*, en het onverb. *kristallen*: *aan uw kristalle vliet*. [R. Boilet.] Zamenstell.: *bergkristal*. — *Kristalschieting*.
- KRISTALIJN**, z. n., o., *des kristalijs*, of van het *kristalijs*; zonder meerv. *Kristal*: *de langdurige koud maakt ijs tot kristalijs*. [Hooft.] Dit woord wordt anders door dichters meest gebruikt van doorschijnende lichamen, als voor de zichtbare lucht: *het blaauwe kristalijs*. [Vond.] Voor het water van rivieren: *daar Kedron versmolt in 't kristalijs der heilige Jordaan*. [Hoogvl.] *Langs 't kristalijs der Schie*. [Poot.] Zoo noemt iemand de zee een *dobberend kristalijs*. Van hier het onverb. *kristalijsnen*, dat uit kristal gemaakt is: *kristalijsnen glazen*. Dat helder is als kristal: *'t kristalijsnen gewelf*. [De Decker.] *Eene kristalijsnen beek*. *Het kristalijsnen vocht in het oog*. *Kristal, kristalijs*, Van het lat. *crystallus*, gr. *κρυσταλλος*.
- KRISTEN**, zie *christen*.
- KRITS**, z. n., m., *van den krits*; meerv. *kritsen*. Kring, hetzelfde als *kreits*. *De pais in haren krits voltogen*. [Vond.] *Tot wapenen gebruiken zij gevlamde kritsen*. [Bogaert.] *Hij is in zijnen krits*, hij is regt vergenoegd. *De weeld' is in haar' krits*. [Hooft.] *Maar als uw geldt, geweldt, en list zijn in hun krits*. [Hooft.] Men gebruikt ook de spreekwijs, *in vollen krits staan*, dat is, alles hebben, zoo als het behoort.
- KRODDE**, z. n., v., *der*, of van de *krodde*; zonder meerv. Eene soort van onkruid, dat veel tusschen haver groeit.
- KROEG**, z. n., v., *der*, of van de *kroeg*; meerv. *kroegen*. Eigenlijk een drinkvat, hoogd. *Krug*, bij Olfrid. *kruag*, ijsl. *kroo*; waarschijnlijk, uit eene bron met *kruik*. In dien zin gebruiken wij het niet, maar wel voor eene slechte herberg, waar men drinkgelagen maakt: *in eene kroeg zitten*. *Iemand uit de kroeg halen*. *Elders badtstooven en kroeghen*. [Hooft.] Men brengt het ook tot het oude *croft*, *crocht*, een spelonk. Zamenstell.: *bierkroeg*, *jeneverkroeg*, *smokkelkroeg*. *Kroeghouder*, *kroeglooper*, *kroegvlieg*, *drinkebroer*, *kroegwaard*, enz.
- KROEGEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kroegde*, heb *gekroegd*. Een metselaars- en timmermanswoord. Teren in eene kroeg, als een huis onder dak is. Ook beteekent het in eene kroeg dikmaals loopen. Van hier *kroeger*, zoowel een, die eene kroeg houdt, als die in eene kroeg verkeert.
- KROES**, z. n., m., *van den kroes*; meerv. *kroezen*. Beker: *met zijnen platten kroes*. [Vond.] *Schenk ons elk een' grooten kroes vol mè*. [Poot.] Elders eene maat van eenige natte waren, eene kan, oftwee mengelen: *twee kroes melk*. *Een kroes bier*, *jenever*, *brandewijn*. Een aarden vat, om metalen te smelten: *zilver in eenen kroes smelten*. Om de gedaante van eenen kroes geeft men ook dien naam aan den vuurmond van eenen brandenden berg, in hedendaagsche schriften *krater* (het lat. *crater*, een groote beker, welk woord Plinius van den mond des Etna's bezigt, gelijk Diog. Laertius het grieksche *κράτηρ*) geheeten. Zoo zingt Trip: *de lava van Vesuvius, ontsprongen uit zijn' geborsten kroes*, enz. Zamenstell.: *smeltkroes*, enz.
- Kroes*, fr. *cruche*, neders. *kroos*, eng. *cruse*, deen. *kruus*, zw. *krus*, pool *kruz*, finl. *kruus*, middeleeuw. *cruselinum*, *crusolium*, waarmede het gr. *κρυσσος*, eene aarden kruik, zeer vele overeenkomst heeft. Het schijnt van denzelfden stam als *krom*, *kruk*, *kroeg*, *kruik*, te zijn. Het denkbeeld van *kromte* is reeds in het hebr. *kares*.
- KROES**, bijv. naamw. en bijw., *kroezet*, *meest*, *zeer kroes*; *kroest* gebruikt Hooft. Digt gekruld: *kroes haar*. *Kroezet lokken*. Vele rimpels hebbende: *een kroes voorhoofd*. Fig., verwilderd, barsch: *Mars, dien zij zijn' kroezet zinnen alzo t'ontlaaten weet*. [Hooft.] *Hij is tegenwoordig zoo kroes*. *Zijn hoofd staat kroes*. *Wreed: matroozen kroes van opzicht*. [Hooft.] *Stuursch: kroezet en blaauwe oogen*. [Hooft.] Fel, wrevelmoedig: *kroesch van lange droefheid*. [Hooft.] Zamenstell.: *kroeskop*. Het schijnt tot het geslacht van *krom* en *rond* te behooren.
- KROEZEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kroezde*, ben *gekroesd*. Sterk gekronkeld, kroes zijn: *gekroesd haïr*. [Bijb. Van Dooreslaer.]
- KROFT**, (*krocht*) z. n., v., *der*, of van de *kroft*;

meerv. *kroften*. Kiliaan heeft *krofte*, *kruftte*, *krochte*, en hij verklaart het door eenen bedekten gang onder den grond, eene spelonk. Omdat nu spelonken veel in rotsachtige oorden zijn, wordt het genomen voor eenen steenachtigen heuvel: *een bron van levensvogt brengt Hij uit drooge krogt*. [Lodenstein.] Hooft gebruikt het een en andermaal voor eene uitstekende hoogte: *met doorgraaven van heuvelen, kroften en velden*. En elders: *'t vlak lag meest overstroomt; en weenigh kroften, die uitkeeken*. In den eersten zin komt het met het lat. *crypta*, gr. κρυπτη, overeen, in den anderen schijnt het naar *kluft* te gelijken.

KROK, z. n., v., *der*, of *van de krok*; het meerv. is buiten gebruik. Eene soort van wilde wikken, een onkruid onder rog en gerst. Het woord schijnt te zien op het *kruipen* dezer plant, hoogd. *Kriecken*.

KROKEN, een woord nog in Brabant gebruikelijk, zie *kreuken*.

KROKODIL, z. n., m., *des krokodils*, of *van den krokodil*; meerv. *krokodillen*. Een halfslachtig dier, dat zich veel in den Nijl ophoudt. *Uit den muil van dezen krokodil*. [Hoogvl.] *Hij heeft den krokodil de veinskunst afgekeeken*. [Poot.] Zoo verkiezen ook Halma, Hoogstraten en Antonides het mannel. geslacht. Vondel, die hier geen leidsman schijnt te zijn, verkiest het vrouwelijke. Het zameng. is *krokodilstranen*, geveinsde tranen. Trouwens, men versiert, dat dit booze dier, wanneer het menschen, welke het zoekt op te slokken, tot zich lokt, tranen als een kind zoude weenen. Het woord, inmiddels, is uit het gr. κροκοδειλος. Eustathius zegt: *de landkrokodil is bang voor saffraan*; en leidt daarom het woord af van κροκος, saffraan, en δειλαιον, vreesachtig zijn.

KROL, z. n., o., *des krols*, of *van het krol*; meerv. *krollen*. Een klein huisje. Van hier *krollig*, met kleine vertrekken voorzien: *een krollig huis*.

KROLLEN, zie *krullen*.

KROLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krolde, heb gekrold*. Grollen, lollen als eene kat. Van hier *krolsch*. Zamenst.: *krolziek, krolziekte*.

KROM, bijv. naamw. en bijw., *krommer, kromst*. Dat van eene rechte lijn afwijkt, het tegendeel van *regt*. *Eene kromme lijn*. *De rivier loopt krom*. *De Seine krom van loop*. [Hooft.] *Krom buigen*. *Krom gebukt gaan*. *Een kromme hals*, ook voor een werktuig, waarmee men iets overhaalt. *Kromme sprongen maken*, van de hazen ontleend, beteekent iemand door listige uitvlugten ophouden. *Zijne handen staan krom*, hij is diefachtig. In naauweren zin is het een gebrek, *krom*, dat eigenlijk *regt* zijn moest: *eenen krommen rug, kromme beenen, kromme voeten hebben*. Oneigenlijk, ongeoorloofd, kwaad,

dat van waarheid, deugd en wetten afwijkt: ook zie 'k *den kromsten twist niet onbedidelbaar*. [Poot.] *Het kromme regt maken*. *Die 't krom te rechten en het rechte poogt te krommen*. [F. De Haes.] *De grootste vleistere aldermeest de kromste ganghen gaen*. [Rodenb.] *Kromme wegen ingaan*. Van hier *kromachtig, kromheid, krommelijk, kromte*, (oudt. *kromme*.) Zamenstell.: *krombeen, krombogtig* bij Hooft., *kromgevingerd: kromgevingerde handen*, die naar het stelen staan, *manus furtifcae*, bij Plaut. *Kromhals*, die eenen krommen hals heeft, *kromhoren, kromhout, kromhouwer*, eene sabel, *kromkrawelhaak*, bij Oud.: *de vingeren hebben ze zoo klef en zoo met kromkrawelhaken bezet*. *Krommes, kromneus, kromsteeven*, een zeker schip, *kromtaal, kromtalen*, werkw., *kromtong, kromtongen*, werkw., *kromtongig, kromvoet, kromweg, kromwulf*, een gewelf, dat krom is.

Krom, bij Isidor. *crumb*, Oufid, *krumb*, Nolk. *chrumpf* en *chrumb*, hoogd. *krumm*, neders. *krumm*, angels. *crumm* en *cramp*, eng. *crump*, zw. *krum*, wallis. *crumm*, bij de krainsche Wend. *hrom*, finl. *kijmaerae*, lat. *camurus* en *curvus*. Het behoort tot het geslacht van *kram, kramp, krimpen, kruk*, enz.

KROMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kromde, heb en ben gekromd*. Bedr., *krom maken*, buigen: *dat hij zijn hooft kromme, gelijk een biese*. [Bijbelv.] *Wederk.: zich krommen*. *Zich in alle bogten krommen*. Oneig.: *het regt krommen*. *Het heiligh recht krommen*. [Hoogvl.] *Onz., met zijn*; *krom worden: het moet vroegh krommen, dat een goede haeck zal wezen*. [De Brune.] Ditspreekw. beduidt, dat men zich, van jongs af, aan de deugd moet gewennen. Van hier de deelwoorden *krommende, gekromd*, voorovergaande: *de krommende knien*. [Bijbelv.] *Gekromde ouderdom*. [Hooft.] Van hier *krommer*, zeker hout: *zware krommers tot scheepshout; kromming*.

KROMSTAART, (*kromsteert*), z. n., m., *des kromstaarts*, of *van den kromstaart*; meerv. *kromstaarten*. Eigenlijk iemand, die eenen krommen staart heeft. Bij Kil. is het ook nog eene soort van gemunt geld van zeer weinige waarde. Het woord is nog overig in het zameng. *kromstaartsbier*, dat in Gron., *kromsterbier* wordt uitgesproken. Het is het slechtste bier, dat oudtijds eenen kromstaart, bij de kan, kostte. Het bier, dat daarop volgt en zes duiten geldt, noemt men daarom *blanken bier*. Misschien was een *kromstaart* een halve stuiver.

KRONIJK, z. n., v., *der*, of *van de kronijk*; meerv. *kronijken*. Dit woord is uit het lat. en grieksche *chronicon*, beteekenende een jaarboek, waarin de geschiedenissen, van jaar tot jaar, achtervolgd worden. *De boeken der kronijken*, twee geschiedboeken des ouden

Testaments, *Mogt het u beuren de kronijk van onze zwaarigheid aan te hooren.* [Hooft.] *Los verhaal van suffende kronijken.* [Poot.] In den deftigen stijl, zegt men thans *jaarboek.*

KRONKEL, z. n., m., *des kronkels*, of van den *kronkel*; meerv. *kronkels*. Kreuk, plooi, die kort en krom loopt: *het papier zit vol kronkels*. Het zamengest. *kronkeldrom* gebruikt Poot: *een kronkeldrom van zwarte Razer-nijen. Kronkelkoord.* [Hooft.] Het behoort tot *krom, krinkel, kring, kreuk, kruk.*

KRONKELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kronkelde, heb gekronkeld.* Kreuken, in kronkels maken: *eene zijde stof kronkelen. Zich kronkelen.* Ook wordt het onz. met *zijn* gebruikt: *het papier kronkelt. De vreed' ontsluit haar troon van kronkelende wolken.* [J. Vos.] *De kronkelende golven.* [Overz. v. Hervey]

KROON, z. n., v., *der*, of van de *kroon*; meerv. *kroonen*. Een kreits, kring. In het bijzonder de bovenste uitstaande rand van een ding; gelijk blijkt uit de samenstell. *kroonlijst, kroonwerk*. Voornamelijk heeft eene soort van hoofdsieraad, reeds van oude tijden, den naam van *kroon* gedragen, zijnde een band of krans, tot een teeken van voortreffelijkheid, eer en waardigheid. De goden der ouden werden met *kroonen* van allerlei loof vertoond. Priesters hadden eene *kroon*, onder het offeren. In de oude wedspelen dong men naar de *kroon*, als eenen prijs. Van hier heet, in de overz. van den Bijb., de loon van den geestelijken strijd *eene kroon der rechtvaardigheid*. Fig. beteekent, het daarom eer, roem, luister: *zeer gewenschte broeders, mijne blijdschap ende croone!* [Bijbelv.] Hierheen behooren de spreekwijzen: *de kroon spannen*, boven anderen uitsteken. *Iemand eene kroon opzetten*, hem tot eer verstreken, hem luister bijzetten, hem prijzen. *Iemand de kroon van het hoofd stelen*, hem schandvlekken, hem eene blijvende schande aandoen. Dat uitmunt onder meerderen van zijne soort: *hij is de kroon van zijn geslacht*. In den allerbepaaldsten zin is het woord eene benoeming van het hoofdsieraad van vorsten, als van keizers, koningen, pausen: *de vorst verscheen met eene gouden kroon, schitterende van edelgesteente*. Vond. bezigt dit woord in eenen zeer ruimen zin: *een kroon van goude glanssen. En vlecht een gloriekroon van straelen om zijn hairen.* Oneig. de waardigheid van zulk eenen vorst, met de daarmede gepaard gaande magt en heerschappij: *gij zult de kroon beërven.* [Hoogvl.] *Aertsvijanden van zijne kroon.* [Moonen.] *Tot de kroon komen.* Hierheen behoort de spreekwijs: *naar de kroon steken*, des konings heerschappij lagen leggen. Wijders, in het algemeen, naar iemands eer staan, hem den roem betwisten: *wie Flakkus tier*

wil steecken naar de kroon. [Vond.] *Haer zuster durft haer steken naar de kroon.* [Anslo.] Het ligchaam van den staat, het koninkrijk: *die goederen zijn aan de kroon van Engeland vervallen*. Eene zilveren en gouden munt: *eene fransche kroon*. Zonder twijfel, om het gekroonde borstbeeld, dat daarop gestempeld staat. Voorts worden vele dingen, om de gelijkheid, *kroonen* genoemd. De uitgebreide takken van eenen boom: *geen kleene stam kan een groote kroon dragen.* [Hooft.] De schanddoornen, om des Heilands hoofd gevlochten: *soo veel wonden als prickels aan die kroon.* [De Deker.] Een koperen bol met uitstekende armen, waarop kaarsen branden; ook van kristal, enz. gemaakt: *de kroonen in eene kerk opsteken. Eene glazen, kristallen kroon*. Een werktuig, om garen op te winden: *het garen van de kroon nemen*. De horens van een beest, hert, enz.: *het hert heeft zijne kroon afgestooten*. Verkleinw. *kroontje: kroontje van het oog*, het wit. Samenstell. *gloriekroon, kerkkroon, lauwerkroon, martelkroon, muurkroon*, die oudtijds gegeven werd aan hem, die den muur eener belegerde stad, voor anderen, beklom; *rijkskroon*. — *Kroonengoud*, zekere goudsoort, *kroonlijst, kroonprins, kroonrad*, zeker rad in een uurwerk, *kroonras*, eene soort van fijn saai, *kroontjeskruid, kroonwerk*, enz.

Het is zeer waarschijnlijk, dat wij dit woord uit het lat. *corona*, fr. *couronne*, ontleend hebben, schoon de harde *oo*, in *kroon, kroonen*, volgens Kil. en de maaslandsche uitspraak, met het gr. *κορωνίς, summitas*, vel *apex alicujus rei*, overeenkomt. Behalve dit, behoort het tot de woorden *krans* en *rond*, en drukt, eenigzins het denkbeeld van rondheid uit. In het wallis. is *crwan*, *cren*, en in het ijsl. *cruin* rond. In het hebr. heet *kadan* een horen, een krans, eene kroon, eer, luister.

KROONEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kroonde, heb gekroond*. Met een hoofdsieraad omwinden: *men kroonde eertijds de dichters met laurier*. Den prijs toekeuren: *eene gekroonde, anders bekroonde, verhandeling over eenig onderwerp*. Sieren, optooijen: *gij kroont het jaar uwer goetheijdt.* [Bijbelv.] Luister en eer verschaffen: *het einde kroont het werk. U kroont verdiende lof.* [Poot.] *Iemand met eenen kluppel kroonen*, hem toedekken met slagen. In de eigenlijkste beteekenis des woords, iemand, onder de plegtige opzetting van eene kroon, de koninklijke waardigheid en magt opdragen, of dezelve daardoor bevestigen: *eenen koning kroonen*. Van hier heeten vorsten *gekroonde hoofden*, dat zijn pausen, keizers en koningen. Het naamw. *krooning* is de plegtige handelwijs zelve, de inhuldiging van eenen vorst.

KROOS, z. n., v., *der*, of *van de kroos*; meerv. *krozen*. Hetzelfde als kreus, slechts met eenen anderen tongval. Halma noemt het onz., schoon men gewoonlijk het vrouwel. geslacht hoort uitspreken.

KROOS, (*kroost*, bij Kil. ook *kroes*, *kroest*) z. n., o., *van het kroos*; zonder meerv. De kronkelige ingewanden, hoogd. *Gekröse*, denkelijk van *kroes*, sterk gekronkeld. *Een krasende rave, die op het kroos en darmen van ghevelde lijken aest.* [De Brune.]

KROOSJE, z. n., o., *des kroosjes*, of *van het kroosje*; meerv. *kroosjes*. Kleine pruimpjes.

KROOST, (*kroost*) z. n., o., *van het kroost*; zonder meerv. Waterkroost. eendengroen.

KROOST, z. n., o., *van het kroost*; zonder meerv. Afval van eendvogelen en ganzen: *dus zegt men afval voor 't kroost van ganzen.* [Oudhof.] *Kroost*, zegt Huydec., is, in het gelaat der menschen, datgeen, hetwelk ieder in het bijzonder heeft, en waardoor elk mensch te kennen is. Vond. zegt, dat Kalisto den knaap Arkas *aan het kroost*, d. i. aan de trekken, aan de zweeming van het gelaat. *kende*, namelijk voor haren zoon. *En 't vaderlijke kroost straalt levende uit uw wezen.* [Vond.] Overeenkomstig met dezen zin, dien men weleer algemeen aan het woord *kroost* hechte, daar men hetzelfde met gelaat en gelaatzweeming verwisselde, spreekt S. Van Hoogstraten van de *kroostkunde* voor gelaatkunde, of aanzigtkunde. Nog wordt het woord *kroost*, voor gelaat, in Brabant en onder Breda, gebezigd. En daar de kinderen, gemeenlijk, iets van hunner ouderen *kroost* voeren, gelijk S. Van Hoogst. zegt, of omdat in de kinderen het beeld der ouderen als herleeft, zoo worden de kinderen zeer gemeen het *kroost* der ouderen genoemd: *door staat-zucht aangedreven, geldt zijn gebodt ons manlijk kroost het leven.* [Poot.] Ook wordt het van dieren gezegd, alhoewel met betrekking op menschen, die eigenlijk door dezelve bedoeld worden: *gij adderenkroost! wie heeft u aangewezen*, enz.? [Hamelsv.] Zamenstell.: *nakroost*.

KROOT, zie *karoot*.

KROP, z. n., m., *des krops*, of *van den krop*; meerv. *kroppen*. De voormaag van graanetende vogelen, waar de korrels, eer zij in de maag komen, geweekt worden: *de haan heeft zijnen krop vol*. In eenen verachtelijken zin wordt het van menschen, die veel en gulzig eten, gezegd: *hij heeft zijnen krop gevuld*. Een verhard gezwel onder de kin: *eenen krop hebben*. Borst: *hij stak den krop vooruit*. De boezem der vrouwen:

Bloemert wierp, met roozeblaaden,

In haar aanzicht, nek, en krop. [Hooft.]

Gemoed: *haar krop werd zoo vol, dat zij enz. — Schreijen met een vollen krop.* [Vond.]

Dit steekt hen in den krop, zij zijn daarover gebelgd [Vond.] *Des moors verbolgen krop.* [Hooft.] De hals van de blaas is *de krop* derzelve. Van hier *kroppig*, droog, dat ligt stopt; ook hoofdig, kwaadaardig. Zamenst.: *kropas*, deeg, om hoenderen te mesten, *kropader*, *kropbeen*, *kropgans*, *kropgezel*, *kroplap*, *kropvogel*, *kropzweer*.

KROP, z. n., v., *der krop*, of *van de krop*; meerv. *kroppen*. Verkleinw. *kropje*. Salade ook *kropsalade*.

KROPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kropte, heb en ben gekropt*. Bedr., den krop vullen door eten te geven: *jonge vogels kroppen*. Ook wordt het van andere dingen gebezigd: *de Vlissingers hadden, met eenighe scheepen vol puins, de Schelde gekropt.* [Hooft.] *Leed kroppen*, anders *opkroppen*. *Lonken, die kroppen 't hart met overvloedt van vonken.* [Hooft.] Onz., met *hebben*: tot eene krop schieten: *de salaad begint te kroppen*. Met *zijn*: dik worden: *zoo men het laat in 't goede graazen niet, zoo krupt het aan het quaat: en berst wel dikwijls uit.* [Hooft.] Van hier *kropper*, *kropsalade*; ook, die een kropgezwel heeft, insgelijks eene duif met eenen dikken krop, ook wel *kropperd*, — *kroppersch*: *kroppersche duiven*.

KROPPIER, z. n., v., *der*, of *van de kroppier*; meerv. *kroppieren*. Bij Kil. *kroppier*, *achterkroppier*. Het is een ond. woord, beteekenende het verhevene deel van een paard, bij den staart; anders het gat: *die in de zale niet kan, moet te vrede zijn op de kroppier te zitten.* [De Brune.] Uit het fr. *croupière*, *croupe*, ital. *groppa*.

KROT, z. n., o., *des krots*, of *van den krot*; meerv. *krotten*. Een kot, een klein huisje. Verkleinw. *krotje*. Ook voor een bordeel, of hoerhuis. En van hier het onz. w., *krotten*, met *hebben*, voor nachtbraken, en wel in *krotten*, of slechte huizen, bordeelen: *hij had den ganschen nacht gekrot*.

KROT, (*krotte*) z. n., v., *der*, of *van de krot*; meerv. *krotten*. Een vlaamsch woord, beteekenende kladdig slijk, dat, op de kleederen spattende, opdroogt. Van het fr. *crote*, *crotte*, slijk, modder; misschien uit het lat. *crusta*, eene korst. De Brune gebruikt het verkleinw., *krotje*: *neuskrotje*, voor snottebel. Kiliaan heeft *krotte*, en het w. *krotten*, slijk van de kleederen afborstelen. Wij vinden het woord *krot* ook voor nadeel, verlies, gebezigd: *daer ghij hun groote krot ende hinder mede doet.* [Vel. Chr. v. Hoorn.]

KRUB, zie *krib*.

KRUGGCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kruchte, heb gekrucht*. Klagen, stenen. Van hier *krugcherd*. Van den klank gevormd.

KRUCIFIX, (*krucifix*) z. n., o., *van het kruicifix*; meerv. *kruicifiaen*. Ond. woord, in de dagelijkse taal alleen gebruikelijk, beduidende

een afbeeldsel van Christus, hangende aan een kruis. Uit het lat. *cruci adfixus*, aan het kruis gehecht.

KRUID, z. n., o., *des kruids*, of *van het kruid*; meerv. *kruiden*. Een gewas, eene plant, die niet onder heesters of boomen geteld kan worden. In eenen zeer uitgebreiden zin bevat dit woord alle soorten van zulke gewassen. Men gebruikt dan de zameng.: *kruidkenner*, *kruidkunde*. Lubl. de Jonge stelt voor, om, in de plaats van *kruidkunde*, voor *botanie*, een algemeener woord te nemen, en wel *plantkunde* (en dus ook *plantkenner*), voor zoo ver ook boomen, heesters en andere gewassen binnen het bereik dier wetenschap liggen. Bepaalder, met uitzondering van gras en halmschietende granen: *dat de aerde uitschiete grasscheutkens, kruyt zaet zaeijende na synen aert*. [Bijbelv.] Nog bepaalder, eetbare kruiden: *hij leest kruiden voor de keuken*. Specerijen: *het fijne kruid is opgeslagen*. Hierheen behooren de zam.: *kruiddoos*, *kruidkoek*, *kruidnagel*, *kruidnagelboom*, *kruidnagelhout*, *kruidnoot*, *kruidwinkel*. Heelkruiden: *gij moet kruiden op jenever zetten*. Met 't schild van heijlzaam kruid. [Joncklys.] Enkele eetbare gewassen noemt men ook wel met den blooten naam van kruid: *ik begeer geen tuinboonen zonder kruid*, voor *kuun*, boonkruid. Oneigenlijk zegt men van stoute kinderen, in de dagelijksche taal: *ik ken dat kruid wel*. Verkleinw. *kruidje*. *Kruidje roer mij niet*, een zeker kruid; ook een netelig mensch. Van hier *kruidachtig*, *kruidig*: *die kost is heel kruidig*, in het gemeene leven *kruidig*. Voor net, kostelijk, zwierig: *eene kruidige (kruidige) vrijster*, waarvoor men ook *kruidderig* zegt; b. v. *kruidderig gekleed*. Zamenstell.: *adderkruid*, *bloedkruid*, *boonkruid*, *boonenkruid*, *citroenkruid*, *duizendkruid*, enz. *Kruidbed*, *kruidboek*, *kruidhaler*, *kruidhof*, *kruidlezer*, *kruidworm*, enz.

Kruid, Otfred. *chrut*, Willer. *krut*, bij Notk. in het meerv. *chriutter*, *chroter*, hoogd. *Kraut*, neders. *kruud*, zw. *krut* en *krydda*. Het stamt, zonder twijfel, van het angels. *growan*, zw. *gro*, ons groetjen af.

KRUID, z. n., o., *des kruids*, of *van het kruid*; zonder meerv. Buspoeder, schietkruid: *kruid en lood te koop*. *Hij heeft al zijn kruid verschoten*, ook fig., hij heeft al zijne krachten verspild. Zamenst.: *kruidbus*, *kruidflesch*, *kruidhoren*, *kruidhuis*, *kruidkamer*, *kruidkoker*, *kruidkooper*, *kruidlepel*, *kruidmaat*, *kruidmaker*, *kruidmolen*, *kruidstoof*, *kruidton*, *kruidloren*. Adelung leidt het woord af van een verouderd werkw. *kruten*, ons *gruizen*, *vergruizen*.

KRUIDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruidde*, heb *gekruid*. Met specerij bestrooijen, vermengen: *die worst is sterk gekruid*. *Gekruide*

kaas, anders *kruiderskaas*, *kruiderskaas*. *Gekruide wijn*, anders, *kruiderswijn*, *kruiderswijn*. Van hier *kruidenier*, *kruidenierswinkel*, *kruidenierij*, enz.

KRUIDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruiderde*, heb *gekruiderd*. Hoefsmidwoord; een stuk nieswortel op de borst van een paard leggen, om het van eenig ongemak te genezen.

KRUIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik krooi*, heb *gekrooijen* (*ik krood*, heb *gekroden*). Men gebruikt het ook gelijkvl.: *ik kruide*, heb *gekruid*. Op eenen kruitwagen vervoeren: *ik alleen kan driehonderd pond kruijen*. Fig.: *iemand tot een ambt kruijen*, hem, tegen zijne verdiensten, aan een ambt helpen. Onz., met hebben: *hij kan zwaar kruijen*. Met *kruijen den kost winnen*. Van het ijs op rivieren, wanneer deszelfs schotsen, door den stroom, voortgedreven worden en op elkander schuiven, zegt men: *het ijs kruit*. Van hier *kruier*. Zam.: *kruiersgild*, *kruierswerk*, *kruitwagen*, *kruizeel*. In Vriesl. zegt men nog *kroden*. Zie *kruitwagen*.

KRUIK, z. n., v., *der*, of *van de kruik*; meerv. *kruiken*. Eene aarden waterflesch, met eenen buik: *eene kruik met wijn*. Ook uit andere stof gemaakt: *eene grieksche kruik*. [Vond.] Eene lederen waterflesch: *ende sij hadde haer kruijke op hare schouder*. [Bijbelv.] *De kruik gaat zoo lang te water, dat zij breekt*, de kwaaddoener wordt eindelijk eens gestraft. *Ergens de kruiken bestellen*, het bestel van eene zaak hebben. Eene kruik noemt men ook de *urna* der oude Romeinen, waarin zij de asch der verbrande lijen bewaarden. Daar eindelijk de grieksche en latijnsche dichters stroomgoden versierden van welke ieder over eene bijzondere hoofdriever het opzigt had, zoo hebben ook onze vaderlandsche dichters deze beeldtenis behouden, en stellen zich dezelve voor, als goten zij den stroom uit eene kruik: *die den stroom uit zijne kruik giet*. [Vond.] *Stroomkruik* heeft Hoogvl. Van hier, dat de dichters dit woord voor den oorsprong, de bronwel des rivierwaters nemen; *de Scharp' gemuilband en in zijne kruik gedompeld*. [Antonid.] Voor den uitgang eener rivier, waar zij zich met een ander water vermengt: *daar Mincius zijn kruik in Padus boezem stort*. [Vond.] *Daer de Schie haer kruik giet in de Maes* [Poot.] Verkleinw. *kruikje*. Zamenst.: *aschkruik*, *bierkruik*, *inkkruik*, *otiekruik*, enz.

Kruik, Otfred. *kruag*, hoogd. *Krug*, neders. *kruke*, middeleeuw. *creche*, *cruga*, *corcha*, dat, door die letterverzetting, met het lat. *orca*, *urceus* overeenkomt. Bij Ulphil. *aurkge*, fr. *cruche*, oudvriesch *crocha*, zw. *kruka*, eng. *crook*, angels. *crocca*, wall. *cregen*. Het behoort tot het geslacht van *kroeg*, *kruk*, *krom*, enz.

KRUIL, z. n., v., *der*, of *van de kruil*; zonder meerv. Men gebruikt het in de spreekwijs: *om de kruil*, om de kool, om te lagchen.

KRUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kruilde*, heb *gekruild*. Een woord, dat een zeker geluid van duiven nabootst; eng. *to croo*. *Dwif en dof-fer trekkebeft, knort en kruilt*. [Vond.]

KRUILING, z. n., m., *des kruilings*, of *van den kruiling*; meerv. *kruilings*, *kruilingen*. Eene soort van kleine appelen. Halma kiest het vr. geslacht. Het schijnt, als *guldelling*, *krakeling*, *haring*, enz. meer naar het mannel. te hellen.

KRUIM, z. n., v., *der*, of *van de kruim*; het meerv. is buiten gebruik. Het binnenste van brood, het tegendeel van korst: *en sluit' de kruim in eene korst*. [Vond.] Overdr., voor verstand: *in dat boek steekt kruim*. Verkleinw. *kruimpje*. Van hier *kruimachtig*, *kruimig*.

KRUIMEL, z. n., v., *der*, of *van de kruimel*; meerv. *kruimels*, *kruimelen*. Verkleinw. *kruimeltje*. In stukken gewrevene kruim, broodkruimel: *de hen pikt de kruimels op*. *De broodkruimels steken hem*, hij is heel dartel. In het gemeene leven gebruikt men het ook voor een weinigje: *hij krijgt geene kruimel van dat alles*. Van hier *kruimelig*, ook voor karig, gierig.

KRUIMELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kruimelde*, heb en *ben gekruimeld*. Bedr., aan kruimelen wrijven: *ik heb het brood gekruimeld*. Onz., met *zijn*: met kruimelen uitvallen: *dat brood kruimelt zeer*. Van hier *kruimeling*, welks meerv. *kruimelingen* de fijne brokjes van scheepsbeschuit te kennen geeft.

Aldeze woorden hebben hunnen oorsprong van het angels. *cruman*, vergruizen, dat met het gr. *κρίμων*, eene kruimel, en het hebr. *gares* verbrijzelen, verwant is.

KRUIJN, z. n., v., *der*, of *van de kruijn*; meerv. *kruijnen*. De eerste beteekenis dezes woords schijnt die van eenen ronden kring te wezen, overeenkomende met het wallis. *crwnn*, *cren*, ijsl. *crin*, rond, en uit eene bron, met *kroon*, lat. *corona*, voortgevloeid te zijn. Die eerste beteekenis kan men nog vinden in *de kruijn* van sommige Roomsche Geestelijken, wier hoofd zoo geschoren wordt, dat er een kring, door de blijvende haarstrook, gevormd wordt. Men noemt dat daarom in het fr. ook *la couronne*, de kroon. Van hier is het woord overgegaan, om den hoofdschedel uit te drukken: *geen hair gaat van uw kruijn verloren*. [Raesfeld.] Het hoofd in het gemeen: *daer paste hem der dichtren lauwerkroon om zijne kruijn*. [Vollenhove.] *Het schort hem in de kruijn*, het loopt met hem door. *Hij kan dat niet in zijne kruijn krijgen*, niet begrijpen. Voorts bedienen dichters zich van dit woord om het uitstekende toppunt, het

bovenste deel van iets aan te duiden. Zie hier eenige voorbeelden: *op de kruijn van 't ravelijn*. [Hooft.] *De kruijn des westertorens*. [Vond.] *De kruijn des bergs*. Voor stadsgebouwen: *van Nisaes hooge kruijn*. [Vond.] Voor wouden op den top der bergen: *de bergen van hunn' kruijn berooven*. [Hooft.] Voor de oppervlakte der zee: *somtijds doe ik zuchten den zeeman, die te trots mijn blaauwe kruijn bezeyldt*. [Rodenb.] Voor de kim der morgenwolken: *scharp uchtens goude kruijn in 't oosten schittert*. [Hooft.] En meer andere voorbeelden. Eindelijk wordt het voor den ganschen persoon genomen: *verachten de baerden, en prijsen geschoren kruijnen*. [Rodenb.]; bij welken ook een bijv. n. *gekruid* voorkomt: *rond gekruinde bomen*. Zamenst.: *kruijnpunt*, (*kruinstip* bij Hooft) het *zenith* bij de Hemelloopkundigen genaamd; *kruinscheren*.

KRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik kroop*, heb en *ben gekropen*. Eigenlijk zich, door middel van de voeten, langzaam op den grond voort bewegen; wanneer het vooral van gekorvene dieren en wormen gebruikt wordt: *'t kruijpende gedierte, dat op de aerde kruijpt*. [Bijbelv.] Insgelijks van zulke viervoetige dieren, die op hunne korte beenen langzaam voortgaan: *dit sal u onder het kruijpende gedierte onrein zijn; het weselken, de schilt-padde, de swijnegel*, enz. [Bijbelv.] Van menschen, wanneer zij op handen en voeten, of knien, voortgaan: *het kind kruipt, eer het loopt*. *Ik konde door het gat niet heen, of ik moest kruipen*. *Hij heeft op handen en voeten gekropen*, en, *hij is op handen en voeten door het gat gekropen*. Voorts gebruikt men het woord in eenen engeren zin, met het bijbegrip van eene vernederende bukking; wanneer het gezegd wordt van schepselen, die anders niet kruipen. Zoo *kruipt* de hond, die bedreigd wordt. *De vos kroop in zijn hol*. Oneig., zegt men het van gewassen, die hunne ranken laag langs den grond schieten: *de aardbezien kruipen over het pad*. *Een' wingert, die langs d'aerde kruipt en slingert*. [Poot.] Van eene vlam: *om de kruipende vlam tot blaakren op te stoken*. [Hooft.] Van den wind, wanneer hij ongemerkt verandert: *de wind kruipt naar het westen*. Van de langzame vordering eener zaak: *dat werk gaat kruipend*. Oneig. wordt het ook van menschen gebruikt, wanneer zij, b. v., iets steelswijze doen: *te bedde kruipen*. Wanneer zij zich slaafsch vernederen: *hij gedroeg zich jegens den vorst met eene kruipende laagheid*. *Hij kroop voor mij, toen hij in den nood was*. Wanneer zij tragelijk voortgaan: *ik kom den weg schier gekropen*. In *zijne schulp kruipen*, zijn woord niet durven houden. *Iemand in het gat kruipen*, hem laag vliejen. Deelw. *kruipend*: het *kruipende gedierte*. Voorts

kruipelings: *kruipelings* indringen. [De Brune.] *Kruiper*, *kruiping*. Zamenstell.: *kruipphen*, kleine hen, fig. klein vrouwensch; *kruiphol*.

Kruipen, hoogd. *kriechen*, Notk. *chriechen*, *chrefan*, zw. *kräka*, *krijpa*, ijsl. *kreika*, *kriupa*, neders. *krupen*, angels. *creopan*, eng. *to creep*, fr. *croupir*, gr. *ἔρπειν*, waaruit het lat. *serpere* en *repere*. Ons nederd. *rijp* en *rups* zijn uit dezelve bron. Het woord schijnt en eene nabootsing van het geritsel eens kruipenden diers te zijn, en tevens op het vasthouden met de *kromme* nagelen, in het voortgaan, te zien; zoodat de wortel *krom* mede in aanmerking kan komen. A. Myl. vraagt: heerscht er niet zekere overeenkomst tusschen het gr. *χρηστειν*, *manibus extremis niti*, het fr. *griper*, en ons *kruipen*?

KRUIS, z. n., o., *des kruises*, of *van het kruis*; meerv. *kruisen*. In den eigenlijksten zin een regt ligchaam, op welks bovendeinde een ander ligchaam overdwars zich uitstrekt, in de gedaante van eene lat. T, welke gedaante, anders, het *Antoniuskruis* heet. In deze oorspronkelijke en eerste beteekenis komt het nog somtijds voor. Zoo noemen de papiermakers hun houten werktuig, waarmede zij, in de hangschuren, de vellen op de geschorene touwen hangen, om te droogen, een *kruis*. In verderen zin, ieder ligchaam, dat een ander ligchaam, op eene zekere wijs, doorsnijdt, of de gedaante en figuur van hetzelfde. Zoo noemt men het *S. Andries*, of *het bourgondische kruis*, dat de form van eene groote X heeft. Een gaffelkruis is als eene Y. Meest wordt iets een *kruis* genoemd, wanneer twee lichamen elkander, in eenen regten hoek, doorsnijden. Hiervan zegt men *iets in het kruis leggen*, het zoo plaatsen, dat het die gedaante hebbe. Men gebruikt hier ook het bijw. *kruiselings*: *hij zat met de beenen kruiselings*. Van hier wordt de naam *kruis* aan vele dingen geëigend. *Het kruis van den rug*. *Het kruis in een venster*. *Een nieuw kruis in eene broek zetten*. En in menige andere gevallen. In eene naauwere beteekenis, is een kruis een werktuig, waarop men eertijds slaven, voornamelijk, eene smadelijke en smertelijke doodstraf aandeed. Zoo erkennen alle christenen, dat Jezus aan een *kruis* gehecht en daarop gestorven is. Voorts het teeken des kruises: *een kruis maken*, of *slaan*. Een halssieraad: *een diamanten kruis*. Het lijden van Christus: *roemen in het kruyce onzes Heeren*. [Bijbelv.] De leer van den gekruisigde: *de ergernisse des kruices*. [Bijbelv.] Het lijden der christenen: *zijn kruis op zich nemen*. *Onder het kruis leven*, *prediken*, dat is onder vervolging. Allerlei wederwaardigheden in het gemeen: *ik heb veel kruis in de wereld*. *Dit*

kortstondig kruis. [M. J. Tijdw.] *Ieder huis heeft zijn kruis*, ook *ieder huisje heeft zijn kruisje*, elk mensch heeft zijn lijden. De voornaamste zijde van gemunt geld, wegens het gestempelde kruis op verscheidene muntstukken. Hierheen de spreekwijs: *kruis noch munt hebben*, geen geld hebben. *Kruis of munt?* eene vraag in een zeker spel. Verkleinw. *kruisje*. Van hier *kruiselings*. Voorts heeft Vond. *het kruisdom*, voor het verdrukke christendom. Zamenstell.: *huiskruis*, huiselijke ramp. *Kruisbeeld*, *kruisbeeldwerker*, *kruisbeting*, (kruishout) *kruisberg*, *kruisbezie*, *kruisbezienboom*, *kruisbloempje*, *kruisboek*, *kasboek*, *kruisboog*, *kruisboom*, een kruis, *kruisbroeder*, eene soort van geestelijken, *kruisdagen*, drie plegtige gebededagen voor hemelvaartsdag, *kruisdistel*, *kruisdood*, *kruisgalg*, *kruisgetuige*, bij H. Dull.; *kruisgeant*, *kruisgulden*, tien guldens, *kruisharing*, die gevangen en getond is, na den dag der kruisvinding, die op den derden van bloemaand invalt; *kruishoek*, eene plaats, waar het goed is met schepen te kruisen, *kruishout*, het hout van het kruis, dwars-hout, *kruisbeting*, en een tuig, om krassen in hout te maken, *kruisklamp*, *kruiskerk*, *kruiskazijn*, *kruiskool*, *houtschool*, *kruiskring* van den hemelkloot, *kruisleer*, *kruisnet*, *tolebel*, *kruispaal*, *kruispad*, *kruisraam*, *kruissteng*, *kruisstuk*: *het kruisstuk van een lam*; *kruisstraat*, *kruistogt*, de zoogenaamde heilige oorlog tegen de ongeloovigen en ketters, dus geheeten naar het kruis, hetwelk zij, die denzelven mede ondernamen, op hunne kleederen lieten naaijen; *kruisvaarder*, soldaat in den h. oorlog; *kruisvaart*, *kruisverheffing*, de veertiende dag van herfstmaand; *kruisvinding*, *kruisweg*, *kruiswerk*, *kruiswijze*, — *kruiswoord*, bij Jung.; *kruiswortel*, *kruiszeil*.

Kruis, bij Isidor., Othfrid. en Willer. *cruce*, Stryk. *chreuce*, in het gedicht op den heil. Anno *creiz*, bij de zwab. dichters *kruice*, hoogd. *Kreuz*, neders. *krüz*, angels. *cruce*, eng. *cross*, zw. *kryss* en *kors*, deen. *kors*, slavons. *krest*, wend. *krisch*, pers. *cruce*. Omdat dit woord, zeer vroeg, in eene duitsche gedaante voorkomt, verkiest Adel. hetzelfde niet zoo zeer van het lat. *crux* af te leiden, als wel aan het lat. en duitsche woord éenen oorsprong toe te wijzen; te weten het wortelwoord *kruk*.

KRUISEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kruiste*, *heb gekruist*. Bedr. wordt het van gewapende schepen gezegd, die op eene zekere hoogte heen en weder varen: *het schip kruist de engte*. [Hooft.] *De rappe zeeliën kruissen de zoute zee*. [Poot.] Heen en weder loopen, in den loop als doorsnijden: *hij heeft den weg wel driemaal gekruist*. In het kruis leggen. Bij Poot vindt men het deelw.: *terwijl wij*

stil en zacht, dus met gekruiste kuiten, hier zitten. Aan een kruis hechten: *Alexander liet vele duizenden kruisen. Het vleesch kruisen*, eene bijbelsche spreekwijs. Het teeken van het kruis maken, wederk.: *zich voor het eten kruisen*. Leed, hartzeer verwekken: *denk, hoe 't mij kruist*. [Vond.] Men gebruikt ook het deelw. *gekruist*: *de gekruiste Christus. Met iets gekruist zijn. Het leven is met de vagebonderij niet meer ghekruist*. [Rodenb.] Onz., met hebben: *op zee kruisen*. Op de vijandelijke schepen kruisen. Van hier *kruiser*, een schip, dat op zee kruist, meerv. *kruisers*, het volk, dat op dien bodem ingescheept is.

KRUISIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruisigde, heb gekruisigd*. Aan een kruis klinken. Oneig.: *der wereld gekruisigd zijn*, eene bijbelsche uitdrukking. Het is eigenlijk een voortdur. werkw. van *kruisen*. Van hier *kruisiging*.

KRUIVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruifde, heb gekruifd*. Dit woord is thans geheel uit het gebruik, en deszelfs beteekenis bijna vergeten, omdat de zaak, daardoor gemeend, in onze tijden, geheel in onbruik is. Bij schrijvers van vorige eeuwen komt het woord meer dan eens voor, en beteekent het haar met glinsterend goudstof bestrooijen: *goedt hebt gij dan blonde kuiven met poetsche schaft te kruiven, dat ze blijder blinken schier*. [Hooft.] Van hier de deelw. *kruivend, gekruifd*: *al flonkert kruivend goudt, zoo zwaddrigh, om uw hoofd*. [Hooft.] *Brengt uw broeder den gekruifden Min*. [Hooft.] *En tintelt er een star, die repp' haar hoofd gekruift*. [Hooft.] Dezelve zet het lat. van Tacitus: *rutilatum crinem*, door *gekruift hair* over; voor welk *gekruifd* ook *kruifd* gevonden wordt: *om de kruifde plek van de tokjes*. [Hooft.] *Met blonde en kruifde pruik*. [Vond.] Voorts *kruivig*: *'t blonde haijr kruivich toijen op met glinsterend gesteent'*. [Rodenb.] Eindelijk wordt ook het, hiervan gevormde, zelfst. naamw. *gekruif* bij Rodenb. gevonden: *heur blonde haijrs gekruif*. De oorsprong des woords is onzeker.

KRUIWAGEN, z. n., m., *des kruiwagens*, of *van den kruiwagen*; meerv. *kruiwagens*. Een bekend voertuig, zijnde een wagen met een wiel, die met de handen voortgestuwd wordt. Oneigenl., veel vermogende voorspraak tot het verkrijgen van ambten, of andere voordeelen: *hij heeft eenen goeden kruiwagen; hij zit op den kruiwagen*. Kil. heeft *krodewagen*, van het oude *kroden*, nu *kruijen*.

KRUIZEMUNT, z. n., v., *der*, of *van de kruizemunt*; zonder meerv. Munte, lat. *mentha*, eene plant. Zij draagt haren naam, omdat haar blad *kruis*, dat is kroes, is; derhalve niet *kruis* en *munt*.

KRUK, z. n., v., *der*, of *van de kruk*; meerv.

krukken. Een sterke stok, met een gaffelvormig dwarshout aan zijn bovineinde, waarvan zich lamme of kreupele menschen bedienen: *op krukken gaan*. Een stok met een dwarshout: *eenen vogel op de kruk hebben*. Overdr. noemt men eenen knoeijer, broddelaar, met dezen naam; wanneer het woord mannel. is: *hij is maar een kruk*. Eene kruk wordt ook wel eens een zwak vrouwmensch genaamd. De Italianen hebben *gruccia*. Naar de aanmerking, reeds door J. Lipsius gemaakt, is dit woord met het lat. *crux*, ons *kruis*, en *krom* van eenen oorsprong. Het begrip van kromte heerscht er ook, wanneer wij eene soort van deurknop, waarmede men het slot open draait, *kruk* noemen.

KRUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krukke, heb gekrukt*. Met krukken gaan; ook na eene ziekte sukkelen. Van hier *krukkig*, voor ziekelijk, sukkelende, in de dagelijksche verkeer.

KRUL, z. n., v., *der*, of *van de krul*; meerv. *krullen*. Het woord beteekent, in het algemeen, eene rigting, die van eene rechte lijn afwijkt. Zoo gebruikt Hooft het voor de fronselende omkromming van den neus: *en zie, naar dat mij dunkt, de krul in iemandts neuze*. Datgeen, hetwelk door de schaaft van het hout wordt afgezonderd, en, om zijne dunheid en veerkracht, zich omkromt: *hij braadt krullen onder den pot*. Voornamelijk wordt het genomen voor de haarlokken, die of van natuur, of door kunst, omgebogen worden: *zijn haar is uit de krul*. Overdr.: *een zeggenstrant, die stijf staat van krullen der redeneerkunde*. [Trip.] *Hij moet altijd eene krul meer hebben, dan een ander*. Kuur, gril: *wonderlijke krullen in het hoofd hebben*. Van hier *krullig*, wonderlijk, verward; koddig. Zamenst.: *krulbol*, (*krullebol*) *krulijzer*, *krulkooft*, *krullenjongen*, de jongste op eenen timmermanswinkel, die de krullen moet opzamelen. *Krullenmaakster*, *krulpriem*, *krulsalade*, *krultabak*, ook enkel *krul* genoemd: *goudsche krul*; *krultang*. Zonder twijfel behoort het woord tot *kronkel*, *krom*.

KRULLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik krulde, heb gekruld*. Bedr., in krullen leggen: *eene pruik krullen*. Krulswijze buigen: *een weelig tuchje krulde de vaen*. [Vond.] *Dat de Eufraat met schuim zekere ringen krulde, gelijk een sluierkroon*. [Hooft.] Onz., met hebben: *mijn haar krulde niet*. Zich krulswijze buigen: *de baren krullen boven 't vlak, en geesselen de rotsen*. [Hoogvl.] Van hier *krulling*.

KUCH, (*knuch*, *knoch*) z. n., v., *der*, of *van de kuch*; het meerv. is buiten gebruik. Het woord is van den klank gevormd, beteekende eenen droogen, stootenden en korten hoest. Eene longziekte van koebeesten heet, om diezelfde reden, *kuch*. Verkleinw. *kuchje*.

KUDDE, z. n., v., *der*, of *van de kudde*; meerv. *kudden*. Een hoop klein vee, van schapen, geiten, enz. *Eene kudde drijven, weiden. D' Aarsvader komt zijn grage kudde weien.* [Hoogvl.] *Gij verscheurt en vilt de kudde.* [De Deck.] Oneig., naar den bijbelschen stijl: *de kudde van Christus*, de kerk. Zamenstell.: *kuddeboter*, *varkensreuzel*, *kuddehoeder*. *Kudde* wordt zeer wel gebruikt van tamme, maar niet van wilde dieren. Vondel spreekt derhalve kwalijk van *eene kudde wreede wolven*.

M. Martinius leidt het woord van het lat. *coetus*, een verzamelde hoop, af: dit schijnt slechts, gevallen, in den klank der letteren overeen te komen. Misschien is het uit eene bron met het eng. *kid*, een geitje, hebr. *gdi*. Anders grenst het aan het hebr. *yad* en *gdud*, een troep, hoop.

KUDS, *kudse*, zie *knods*.

KUF, z. n., v., *der*, of *van de kuf*; meerv. *kuffen*. Kit, vuile kroeg: *een deel gespuis, dat men uit kraamers, winkels, kuffen, en kroegen, opstommelde.* [Hooft.] *Hoe kuf en kroege krielt van macht van ambachtslieden.* [J. de Deck.] In Neders. heet *kuffe* een slecht, gering huis, een kot. In zoover dit woord eene holle ruimte beteekent, behoort het tot *koffer*, het hoogd. *Kufe*, ons *kuip*. Een kuil, hol, heet in het chald. *gab*.

KUGCHEN, (*kigchen, knugchen, knogchen*) onz. w., gelijkvl. *Ik kuchte, heb gekucht*. De kuche hebben: *gij weet dat minne flaeuwot en liefde griffig knochte.* [Rodenb.] Van hier *kugcher, kuchster, kugching, (knugcher, knogcher)*.

KUIF, z. n., v., *der*, of *van de kuif*; meerv. *kuiven*. Een vedertop, op het hoofd van sommige vogelen: *de vogel stak zijne kuif op*. Een zeker vrouwenhulsel: *bekoort door deze kuif.* [Vond.] Verkleinw. *kuifje*. In het fr. *coiffe*. Inzoover het eene betrekking van het bovenste deel des hoofds aanduidt, schijnt het met *kap, huif*, uit eene bron te komen. Van hier *kuivig*, bij v. Mander met haar zamengesteld: *haijrkuijvige Grieken*. Zamenstell.: *kuifishen, kuifmuts*.

KUIJER, z. n., m., *des kuijers*, of *van den kuijer*; zonder meerv. Wandeling. Verkleinw. *kuijertje*. *Ik heb eenen kuijer van drie uren gedaan*.

KUIJEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuijerde, heb gekuijerd*. Kiliaan verklaart het door omwandelen, om zich te verkwikken. Bij Hooft vindt men het zam. *omkuijeren*. In Geld. gebruikt men het ook voor kouten, welke beteekenis bij Kil. ook voorkomt. In dien zin zegt Hooft: *naa reeden van staat gekuijerd*. Van hier *kuijering*. In den eersten zin schijnt het een voortd. w. van *keeren*, in den laatsten van *kouten*.

KUIKEN, zie *kieken*.

KUIL, z. n., m., *des kuils*, of *van den kuil*; meerv. *kuilen*. Door dit woord wordt, in het gemeen, eene diepte verstaan, een gat in de aarde, eene holte. Menigvuldig zijn de voorvallen, waar dit woord te pas komt: *eenen kuil graven, delven, dempen. Nu gae ik naer den woesten kuil, daer Daniel enz.* [Poot.] Een graf, met verachting: *zij worpen het lijk in den kuil. De kuif van een visschers net*, deszelfs achterste gedeelte. *De kuil van den hals*. Verkleinw. *kuiltje: een kuiltje in de kin, in de wangen. Van hier kuilachtig, kuilig*. Zamenstell.: *kuilhaar*, ook *kuilmos* genaamd. Het woord behoort tot den wortel, waarop het gr. *καλος*, het lat. *coelum*, en ons woord *kil* gegroeid zijn.

KUILEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kuilde, heb gekuuld*. Eigenlijk, eenen kuil maken. Verder, in eenen kuil leggen, zetten: *aardappels, boomen enz. kuilen*. Begraven, in eenen verachtelijken zin: *Jakob werdt, als verwoaten, aan de veste gekuult.* [Hooft.] Ook zonder dat verachtelijke denkbeeld: *den konstenaar alhier gekuult is sterf—geboortedagh geweest.* [Hooft.]

KUIM, (bij Kil. *kuijm, kume*) bijw. Naauwelijks. Zoo zegt M. Stoke:

Si voeren cume op enen daghe

Die langhe van enen arborstslaghe.

Op sommige plaatsen der Veluw, gebruikt men nog dit woord. Wanneer iemand wat ziekelijk is en krukt, zegt men: *het is maar kuim met hem*. Het is het hoogd. *kaum*. Bij Otfrid. is *kumig*, ziek, neders. *küm*, krank, zwak. In Tatian. is *cumida* krankheid, en bij de Gr. *καμιν* ziek zijn.

KUIMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuimde, heb gekuimd*. Zuchten. Zie *kommer* en *kuim*.

KUIN, bijw., dat geheel verouderd is. Als men de voorbeelden van Hooft en Vondel, die hetzelfde gebruiken, naleest, schijnt het de beteekenis van bloot, naakt, voor het oog zichtbaar, gansch alleen, te hebben: *uw lasterstukken staan nu kuin in top gesteigert.* [Vond.] *Als Glimes 't volk van den Zeeuw-schen Admiraal zoo kuin op het boevenet zaght staan.* [Hooft.] *En (het geestige gedrocht) zit zoo kuin; men zoud' het van den roemer knippen*, zegt Hooft van eenen vlinder, door diamant op een drinkglas gesneden. *(Zij) laten den vijandt om hoogh komen. Daar stond hij toen kuin, en verwondert van de nieuwe werken enz.* [Hooft.]

Sen hoedt... die sat hem vrij wat kuijn,

Wat scheefjes en wat schuijn. [Breder.]

Als men het tot *koen* brengt, schijnt het een denkbeeld te zijn, dat als een gevolg van *koenheid* kan beschouwd worden.

KUIP, z. n., v., *der*, of *van de kuip*; meerv. *kuipen*. Een wijd houten vat, dat van boven open is, om allerlei vocht in te doen. *De vrolijke oogstmaand vult de kuip met wijn.*

[Hoogvl.] In de brouwerijen heet een groot vat *eene kuip*. *De werkkuip, gijlkuip*. In de blaauwverwerijen kent men de spreekwijs: *eene kuip zetten*, haar toebereiden. *Eene kuip*, in de stijfelmakerijen. *Kuip* der leertouwers. *Op de kuipen werken*, leer bereiden. *Eene vleeschton: de os is in de kuip*. Zamenstell.: *badkuip, doopkuip, spekkuij, vischkuip, vleeschkuip, waschkuip*, enz.

Kuip, hoogd. *Kufe*, neders. *kope, kupe*, fr. *cuve*, pool. *kuva*, middeleeuw. *cupa, cuva, caupus*. Het behoort, met *koffer*, tot het geslacht der woorden, die eene inwendige ruimte beteekenen.

KUIPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kuispte, heb gekuispt*. Vaten of tonnen binden, het geheele ambacht van eenen kuiper waarnemen: *een vat kuipen*. *Het kuipen*, zelfst., het kuipersambacht. Onz. met *hebben*; rondloopen, om iets te krijgen: *om een ambt kuipen*. De spreekwijs kan ontleend zijn van het gedurig omloopen des kuipers om een vat, gelijk het lat. *ambire*; of, in navolging van het hoogd. *Küfer*, in het gemeene leven *Küper*, welk woord genomen wordt voor iemand, die, in wijnhuizen, zijne opwachting bij Heeren maakt, omdat men, in Duitschland, in groote wijnhuizen, veelal kuipers tot knechts en oppassers gebruikt. Van hier *kuiper, kuiperij*, ook voor bedeling om een ambt:

Eer kroonzucht met haer kuiperijen, De nederduitschman quam bestrijen. [Moon.] Zamenstell.: *bekuijpen; kuiphout, kuiphuis, kuiploon*.

KUIS, (bij Kil. *kuijse, kuse*) z. n., v., *der, of van de kuis*; meerv. *kuisen*. Hetzelfde als *kies*. In Gron. gebruikt men dit woord. Deze bijzondere tongval schijnt aan te duiden, dat het, met *kuis*, eene knods, tot eenen wortel behoort, dewijl baktandende gedaante eener knods, die dik toeloopt, eenigzins vertoonen.

KUIS, (bij Kil. *kuijs, kuijse, kudse*) z. n., v., *der, of van de kuis*; meerv. *kuisen*. Geldersch woord, hetzelfde als *knods*. Van hier het werkw. *kuisen*: *eenen os kuisen*, met eene kuis doodslaan: *soo als men ossen kuisst*. [F. v. Dorp.]

KUISCH, bijv. n. en bijw., *kuischer, kuischst, zeer kuisch*. De eerste beteekenis van dit woord is rein, zie *kuischen*. *Het is in dat huis heel kuisch*, dat is, puntig, zindelijk. Meest wordt het gebruikt voor eene bepaalde reinheid van iemand, die in staat is, om alle onregmatig gebruik van de dierlijke drift tot bijslaap te vermijden: *eene kuische dochter. Dat kwetst kuische ooren*. In deze gesteldheid gegrond: *van mijnen kuisen echt*. [Hooft.] *Kuische gebaren, woorden, gedachten, liefde*. Bij Kero is *unchuseida*, onreinheid. Van hier *kuischetijk, kuischheid*.

Misschien stamt het, met het lat. *castus*, van eenen wortel af.

KUISCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kuischte, heb gekuischt*. Zuiveren, reinigen: *het is genoeg, dat zij 't slijck quijt zijn, latende een ander het vuyltje kuischen*. [De Brune.] *Zeemleder kuischen*, op den kuischmolen zacht en schoon maken. *Hennip kuischen*. Geschier heeft *kinders besorghen en kuischen*. *Wij kuischen ons gedicht met loutre heiligheit*. [H. Dull.] *Ik zal dat wel kuischen, wel maken, stellen. Indien de Fortuin, die het salius kuischte, mij ook den voet niet dwers had gezet, die het hem behendig veroorzaakte*. [Vond.] *Zij zal, die mij dit kuischte, mijn wraek gevoelen*. [Vond.] Voor nabootsen, naapen, bezigt Hooft *nakuischen*. Zamenst.: *kuischboom, zeker heestergewas, kuischkalf, kuischmolen*.

KUIT, z. n., v., *der, of van de kuit*; meerv. *kuiten*. Het vleeschachtige deel van het been: *een kogel, die de kuit quetste*. [Hooft.] *Met gekruiste kuiten*. [Pool.]

KUIT, z. n., v., *der, of van de kuit*; het meerv. *kuiten* is niet veel in gebruik. Zaad van de moedervisschen: *kuit schieten*. *Ik zal er haring noch kuit van hebben*, ik krijg er niets van. *Daar wil ik haring of kuit van hebben*, daarvan wil ik het een of ander vernemen, ondervinden, genieten. *Eene kuit*, een wijffe van visschen, dat kuit schiet. Zamenstell.: *hardkuit*, in de dagelijksche taal, het wijffe van eenen haring, *weekkuit* het mannetje. *Kuitbaars, kuitbot, kuitvisch*, enz.

KUITJEBUITEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuitjebuitte, heb gekuitjebuit*. In sommige oorden van Nederland, voor ruilebuiten. In het neders. *kütjebüten*, op eene woekerachtige wijze ruilen.

KUKHALZEN, zie *kikken*.

KUL, z. n., v., *der, of van de kul*; meerv. *kullen*. De mannelijke roede. Het woord beteekent eigenlijk lang en rond. Oul. beteekenden *de kullen* ook de teelballen, gelijk Kil. heeft. Van hier *beverskullen*. Zoo ook bij Plant. Het behoort tot het geslacht der woorden *kogel*, het hoogd. *Kaul*, een kogel. In het neders. is *kule*, een ronde dikke stok, eene knods; in het boh. is *kul* een paal. *Kulbaars* (Kil. *kulbars*, hoogd. *Kaulbars*) is een kleine baars, met eenen ronden kop.

KULLEKENSKRUID, z. n., o., *des kullekenskruids, of van het kullekenskruid*; zonder meerv. Zeker gewas.

KULLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kulde, heb gekuld*. Gemeen straatwoord, voor foppen, bedriegen.

KUND, zie, *kond*. Van hier *kundbaar*. [Rodenb.]

KUNDE, z. n., v., *der, of van de kunde*; zonder meerv. Bedrevene kennis: *mits de kunde der plaats*. [Hooft.] Van hier *kundig*, met

eenen tweeden naamval: *der zaken kundig; des onkundig*, daarvan onkundig. [F. De Haas.] Ook komt *kundig* voor bekend voor, bij Hooft; en nog zeggen wij *wereldkundig*, voor algemeen bekend: *iets wereldkundig maken*. *Kundigheid*. Hooft heeft *kundeloos*, geene kunde of kennis dragende, onbekend: *dit volk onderling kundeloos, droegh zeeker teeken, waarbij elk merken moghte, wie van de zijnen waare*. Zamenst.: *bouwkunde, geneeskunde, oordeelkunde, enz.* Van *kennen*.

KUNDIG, zie *kunde*.

KUNDUSCHAP, zie *kond*.

KUNNE, z. n., v., *der*, of *van de kunne*; het meerv. is niet in gebruik. Eigenlijk, geslacht, voortbrenging, van het oude *kinnen, kennen*, (nog in ons *bekennen* overig) voortbrengen, telen. Zie *kind*. *De zwakke kunne*, het vrouwelijke geslacht. *Eene vrouw, die hare kunne overtroffen heeft*. *Allen mans kunne (virilis sexus)*, [Bijb. 1477.] Poot gebruikt ergens het meerv.: *d'eenheit van twee jonge kunnen*; waar hij het niet als een afgetrokken denkbeeld, maar bepaald voor *menschen* neemt. Het lat. *cunnius*, behoort, zonder twijfel, tot dezelfde bron.

KUNNEN, (*konnen*) onz. w., onregelm. *Ik kan, gij kunt, hij kan — ik konde, heb gekonnen*. Voor *konde* zegt men ook *kon*, doch slechts in den eersten en derden persoon van het enkelv. getal. *Ik konde* komt, regelmatig, van den verouderden tegenw. tijd *ik kon*; en *ik kon*, voor *ik kopde*, schijnt eene ongelijkvloeiende vervoeging van den tegenw. tijd *ik kan* te wezen. Men vervoegde eertijds den onvolmaaktverl. tijd ook: *ik kost*. Men spreekt ook nog somtijds: *ik heb niet gekost*. Voor *kunnen, konnen* vindt men ook bij de Ouden *konen*. Het woord beduidt, in het algemeen, door geene hinderpalen belet worden, dat iets zij, of gedaan worde. Het vordert de onbepaalde wijs van het volgende werkwoord zonder *te*: *ik kan u beloopten*. Wanneer het hulpwoord *hebben* geleend moet worden, om den volm. verled. en meer dan volm. verled. tijd te vormen, plaatst men *kunnen* in de onbepaalde wijs: *ik heb niet kunnen komen*. Zoodra het werkw. verzwegen wordt, heeft men, regelmatig, het deelw.: *ik heb niet gekonnen*. In eene naauwere beteekenis beduidt het mogelijk zijn: *de zieke konde in dien tusschentijd gestorven zijn*. In eenen ruimeren zin, door geene wezenlijke of toevallige belemmering verhinderd worden, te zijn, of iets te doen. In het gemeen, zonder nadere aanduiding van de hindernis: *men kan over die brug niet rijden*. *Dat kan mij niet helpen*. In het bijzonder, met betrekking op de hinderpalen, die het zijn of werken beletten. Hier zijn zoo vele soorten van beteekenissen, als er hinderpalen mogelijk zijn. Eenige zul-

len genoeg wezen. Ten aanzien van de natuurlijke bepaaldheid der dingen, kracht, vermogen hebben, om iets te doen, of te lijden: *stof kan niet denken*. *God kan alles doen, wat hij wil*. Ten aanzien van gelegenheid en andere toevallige omstandigheden: *nu kunt gij u wreken*. *Nu kan ik ontolugten*. Van magt en geweld: *hij kan mij nadeel doen*. Van regt: *hoe zoudet gij mij kunnen aanklagen?* Ten aanzien van zedelijke belemmering; door de billijkheid, door de zedelijke pligten niet belet worden: *men kan aan menschelijke zwakheid wel eenen traan veroorloven*. *Gij kunt niet meer van mij verlangen*. Ten opzichte van geoorloofdheid: *gij kunt hem verzekeren, dat ik het weet*. Van inzicht en overtuiging: *kan een man, die dat verstand heeft, nog zulke vooroordeelen koesteren?* Ten opzichte van den wil: *ik kan dat spotten niet langer dulden*. Van geschiktheid, vaardigheid, oefening: *hij kan schoon schrijven*. *Hij kan engelsch spreken*. Van het geheugen: *hij kan zijne les, onderscheiden van: hij kent zijne les*. Het eerste is: hij heeft haar in het hoofd, hij weet haar van buiten op te zeggen; het laatste: hij weet, wat hij van buiten leeren moet. Men gebruikt, bij dit woord, ook uitlatingen: *er kan maar eene pint in dat flesje, namelijk ingaan*. In de dagelijksche taal zegt men voor, ik konde het niet helpen: *ik konde er niet voor*. Dit werkw. heeft geene bevelende wijs.

Kunnen, bij Notk. *chunnen* en *quunnen*, weten, Willer. *kunnon*, hoogd. *können*, neders. *könen*, zw. *kunna*, deen. *kunne*, angels. *connan*, eng. *to can*. Het is, in oorsprong, met *kennen* verwant.

KUNST, (*konst*) z. n., v., *der*, of *van de kunst*; meerv. *kunsten*. Door den uitgang *st* stamt het van *kunnen* af, en heeft, naar mate dat werkw. verscheidenlijk gebruikt wordt, ook verscheidene beteekenissen. De natuurlijke of lichamelijke kracht van iets, de mogelijkheid, om eene beweging of verandering buiten zich daar te stellen. In het gemeene leven zegt men: *ik zal mijne kunst eens aan hem toonen, toonen, wat ik doen kan*. In engere beteekenis, menschelijke kracht, en wat daarin gegrond is, in tegenstelling van de natuur: *hoe veel verschillen de werken van kunst bij die der kunsteloze natuur!* In nog bepaalderen zin, vaardigheid, om iets tot dadelijkheid te brengen: *eene kunst uitvinden*. *Eenen hond kunsten leeren*. *Dat is geene kunst*, dat kan elk. Hierheen behooren de werktuigelijke *kunsten*, die slechts eene vaardigheid der handen vereischen, en ook *handwerken* genoemd worden: *smeedkunst*, enz. Ook, die zoo zeer geene vaardigheid der handen vereischen, als wel nadenking en vlijt vorderen; vooral, wan-

neer zij niet slechts uit behoefte maar tot vergenoegen geschieden: *drukkunst, draaikunst, etskunst. De vrije kunsten*, eene benaming van die kunsten, die door vrije personen geoefend werden; daar (gelijk onder Grieken en Romeinen) slaven of onvrijen de bloot werktuigelijke kunsten behandelden: *spraakkunst, rekenkunst, dichtkunst, zangkunst*, enz. Derzelver plaats is thans door *de schoone kunsten* vervangen, als: *toonkunst, bouwkunst, redekunst, dichtkunst*, enz. *Beeldende kunsten* zijn de *beeldhouwkunst, graveerkunst, schilderkunst, teekenkunst*, enz. Zij worden ook slechts *kunsten* genaamd: *een liefhebber van de kunst. De zwarte kunst*, eene wijs van graveren, of etsen op koper, waar de plaat op glas afgetrokken kan worden. *Zwarte kunst* is ook zoo veel als tooverij, zijnde eene kwalijk begrepen overzetting van het middel. *nigromantia*, dat uit *necromancia* verdorven is, beteekenende bezwering van dooden, doodenwaarzeggerij. In nog engeren zin, eene vaardigheid, met moeite, vlijt en nadenking verbonden; zonder meerv. *Die ring is met veel kunst bearbeid. Een kunststuk*; zonder meerv.: *hij heeft fraaije kunst bij zich*. Verkleinw. *kunstje*. Van hier *kunstelijk, kunsteloos, kunstenaar, kunstenaarij, kunstig, kunstiglijk*. Zamenstell.: *kunstgenoot, kunstgenootschap, kunstgreep, kunstkamer, kunstkooper, kunstlievend, kunstredenaar, kunstregel, kunststuk, kunstvuur, kunstwerk, kunstwerktuig, kunstwoord, kunstzweer*, (*fontanel*, bij J. Lubl.), enz.

KUREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuurde, heb gekuurd*. Gluren, pinkoogen, in het kijken de oogleden toehalen.

KURK, (*kork*) z. n., o. en v., *des kurks* — *der kurk, van het — van de kurk*; meerv. *kurken*. De zwamachtige schors des kurkbooms. De stof is onz.: *geknoopt om 't ruige korck*. [Vond.] Dat van de stof gemaakt is, vr.: *doe de kurk op de flesch. Eene kurk* aan een snoer, al is zij van hout, behoudt den naam. *De kurken van een net* Uit het lat. *cortex*, schors. Zamenst.: *kurkbuis, zwembuis*.

KURKUMA, (*kurkema*) z. n., v., *der*, of *van de kurkuma*; zonder meerv. Geelzuchtwortel, een wortel van een oostindisch gewas, waarmede men geel verwt, en die in de heekunde gebruikt wordt. Bij Linn. *curcuma*. Men wil, dat het arab. *crucum*, waarvan het lat. *crocus*, saffraan, afstamt, eene benaming van vele gele wortelen is.

KUS, z. n., m., *van den kus*; meerv. *kussen*. De drukking van den mond op een ligchaam, vooral ten teeken van eerbied, liefde en teederheid, *een kus op de hand, op den voet, op den zoom van iemands gewaad*. Meest wordt het voor eenen kus op den mond, gebezigd, tot een teeken van liefde, vriendschap en teederheid: *of gij hem schijnt den kus te geven*. [Vond.] *Van*

liefde kleeven nu haere ongeveinsde kussen. [Poot.] *Iemand eenen kus toewerpen*, dat is, met buiging van het ligchaam naar een ander toe, zijne eigene hand kussen, en dezelve voorts naar het voorwerp als toewerpen. *Den kus afvegen*, waarvoor, weleer, *den kus uitspuwen* gebezigd werd. — *Ten kusse en keur gaan*, bij eenen ruimen voorraad, eene vrije verkiezing hebben. *Zie kust*. Verkleinw. *kusje*. Zamenstell.: *handkus, voetkus*. — *Kushandje: kushandjes bién aan Venus ster*. [M. L. Tijdw.]

KUSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kuste, heb gekust*. Een kus geven: *uit het schip gestapt zijnde, kuste hij den vaderlandschen grond. Iemand de hand, den voet, den zoom des kleeds kussen. Hij kuste de tranen van hare wangen. Iemand voor den mond, op de wang kussen. Orpha kuste haer zwegher*. [Bijb. 1477.] Dichters bedienen zich, in hunne beeldrijke taal, van dit woord, en passen het op levenlooze zaken toe, wanneer dezelve elkander opeene zachte wijze raken: *daer Hermus met zijn vloet en zilvre wielingen de groene zoomen kust*. [Poot.] *Eene beek, die de oevers kust. Maas en Rotte lekt en kust*. [H. Dull.] *Waar mos en gras de groenende oevers kussen. Wanneer de dageraat de blozende oostkim kust*. [Hoogvl.] Bij letterspeling, zegt Vond. *de kust kussen*. Oneig.: *de roede kussen*, met eerbiedige onderwerping de nuttige kaslijding verdragen. Van hier *kusser, kussing*.

Kussen, Olfrid. *kussen*, Nolk. *chussen*, angels. *cijssan*, eng. *to kiss*, hoogd. *küssen*, zw. en deen, *kyssa*, wallis. *cusann*, gr. *κυσσεν* en *κυσσεν*. Het woord schijnt het geluid uit te drukken, dat door den kus veroorzaakt wordt.

KUSSEN, z. n., o., *des kussens*, of *van het kussen*; meerv. *kussens*. Verkleinw. *kussentje*. Een met een week ligchaam opgevulde, buidel: *een beddekussen, hoofdkussen, naaikussen, oorkussen, speldekussen, stoelkussen*, enz. *Op het kussen raken*, in de regering komen. *Op het kussen zitten*, in de regering zijn. *Zich verzetten tegens de veelen, die op 't kussen zitten*. [Hooft.] Zamenstell.: *kussenleeuw: op 's lants kussenleeuw gezeten*. [Moon.] *Kussenbaar*. [Hooft.] Men kan met dit woord vergelijken het hebr. *kossah, kos* en *kasah*. In het fr. *coussin*, eng. *cushion*, ital. *cuscino*.

KUST, z. n., v., *der*, of *van de kust*, meerv. *kusten*. Het deel eens lands aan zee gelegen, de zeeoever met het, voor een groot gedeelte, daarachter liggende land. *Op elke kust*. [Moonen.] *De engelsche kust aandoen. Op die kust bevaren*. [De Decker.] *Langs de kust varen. Die man heeft, in zijne jonge jaren, alle kusten bezocht*, hij verkeerde met ruig en rauw. Zamenstell.: *kustbevaarder, kustvaarder, kustwachter*, enz. Van het fr. *coste, côte*, uit het lat. *costa*, eene rib, zijde.

KUST, z. n., v., *der*, of *van de kust*; zonder meerv. Het woord is gebruikelijk in de spreekwijs: *te kust en te keur gaan*. *Mooghje niet gaan niet te kust' en te keur?* [Hooft.] *Ten kusse en keure gaan* spelt Vond. Zoo ook Moon. *Ik kan het te kust en te keur kwijt worden*. Het is zooveel als verkiezing, van *kiesen*, *koos*, *gekozen*.

KUSTING, z. n., v., *der*, of *van de kusting*; zonder meerv. Een gerechtigd aandeel aan een verkocht huis, of ander pand, waarvan men renten trekt: *de helft der kooppenningen op kusting houden*. Zamenstell.: *kustingbrief: met potgelt, renten, kustingbrieven*. [Vond.] Kil. verklaart *kusting* door eenen eed, van weduw, of weduwenaar gedaan, dat de goederen van de overledene wederhelft zuiver op de boedellijst aangeteekend zijn.

KUT, z. n., v., *der*, of *van de kut*; meerv. *kutten*. Eigenlijk, eene snede, van het verouderde *kutten*, snijden, eng. *to cut*, snijden. Bij het onbeschaafde graauw gebruikt men dit woord, om het vrouwelijke schaamdeel daardoor uit te drukken. J. Lipsius brengt het, in den laatstgenoemden zin, tot het lat. *cutis*, het vel. Anderen leiden het van het gr. *κωτος*, zaad, af.

KUUN, z. n., v., *der*, of *van de kuun*; zonder meerv. Een toekruid, hetwelk men bij tuinboonen gebruikt; anders *keule*.

KUUR, z. n., v., *der*, of *van de kuur*, meerv. *kuren*. Gril, poets; *hij regt zotte kuren aan*. *Ja elk misprees die kuren*. [Poot.] *Wat werck ick zoete kueren!* [Rodenb.] *Kuur*, van het lat. *cura*, beteekent ook eene genezing van eene wonde, of ziekte, welke men niet vooraf gezien had; eene onverwachte herstelling.

Kw, een zamengesteld letterteeken, waarvoor, in de schriften van vroegere tijden, zelfs in die van onze eerste letterhelden, *qu* gevonden wordt. Men heeft er over getwist, of men de ingewortelde gewoonte moeste laten groeijen, of uitrukken. In onze tijden is die twist uitgewezen, en men gebruikt, met algemeene toestemming, *kw*; en dat te regt, naardien dit letterteeken veel juister den klank uitdrukt, dan *qu*. De Latijnen, die *k* noch *w* hadden, drukten die beide letteren, naast elkander komende, uit door *qu*; schoon zij ook niet altijd de *q* gehad hebben. De *q* is zeker een overblijfsel van de fenicische of hebr. *kof*, *kuf*. Onze voorvaders, het lat. *abe* overnemende, behielden de *q* mede. Zij is dus vreemd, en wij kunnen haar te regt missen. Dit letterteeken *kw*, voorts, staat alleen in het begin van een woord, of eene lettergreep; en, wanneer men den oorsprong der woorden nagaat, zal men meest bevinden, dat eene der beide letteren wegvalt; schoon somtijds beide onontbeerlijk zijn, om de naauwkeurige uitdrukking van het geluid. In vele gevallen moet *k* of *w*

weggeworpen worden. Bij voorb., schrijf het lat. *quartus* (*de vierde*), met nederd. letters *kwartus*, en gij vindt de *k* slechts een keelgeluid; zijnde nu hetzelfde woord als ons *vier*. Zoo is het lat. *qualis* ons *welke*, *quod* ons *wat*. *Kwik* komt van *wegen*, *bewegen*. Bij Ulphil. is *quivan*, leven, het lat. *vivere*, ons *weven*, dat is *zweven*. Bij ons is *kwalm* en *walm* in gebruik. Ons *komen* heeft in de vervoeging *kwam*. Eindelijk voor *kw* hebben de Duitschers *qu*, de oude Gothen *q*, de Angels. *cv* of *cu*, de oude-Zweden *kv*, de hedendaagsche, *qv*, de ijsl., in vele gevallen, *kv*, en de Wallis. *chw*.

KWAAD, bijv. n. en bijw., *kwader*, *erger*, *kwaadst*, *ergst*. Het tegendeel van goed. Het wordt in meer dan eene beteekenis gebruikt. Voor leelijk, niet schoon: *zij ziet er zoo kwaad niet uit*. Boos, ondeugend: *hij is een kwaad werktuig*. *Ik heb met een kwaad wijf te doen*. Verderfelijk: *zij gaven hem eenen kwaden raad*. *Een mensch van eenen kwaden omgang*. Ongemakkelijk: *nog twee kwade weken, dan zijn wij het te boven*. Dat weinig winst, rent, en voordeel aanbrengt: *wij hadden een kwaad jaar*. Slecht: *ik had een kwaad vermoeden*. Moeijelijk: *dat was een kwade weg*. Ongeneesselijk: *hij is aan eene kwade koorts gestorven*. Toornig, gestoord: *kwaad op iemand zijn*. *Kwaad worden*. *Iemand kwaad maken*. Beledigend: *het zij niet kwaad in uwe oogen*, bijbelsche spreekwijs. Slecht, niet deugend: *kwade noot*. Onheil en ramp aanbrengend: *vrees niet in kwade tijden*. Ongelukkig, heilloos: *en maakt wo deerlijk lot door ongeduld niet kwader*. [L. W. v. Merk.] Ook als een zelfst. naamw., voor ondeugd: *mijd het kwade*. *De kwade*, de duivel. *Te kwaad*. *Zij krijgen het te kwaad*, zij raken in het onderspit. *Het te kwaad hebben*. *Vraag den waard, wat wij te kwaad hebben*, hoe veel wij moeten betalen. *Er is nog twee gulden te kwaad*. *Ten kwade: hare gedachten zijn tegen mij ten quade*. [Bijbelv.] *Het kwaad hebben*, ongelukkig zijn, in nooddruft leven. *Ter kwader uur*, ongelukkiglijk. *Ter kwader trouw*, bedriegelijk. Van hier *kwaadheid*, boosheid, toornigheid. Zamenstell.: *kwaadaardig*, *kwaadaardigheid*, *kwaadaardiglijk*, *kwaaddoener*, *kwaadgelatig*, *kwaadgezind*, bij Camph.; *kwaadgunstig*, *kwaadschik*, bij Oud.: *zich quaedschik aanstellende*; zoo zegt men ook nog *goedschiks*, of *kwaadschiks*; *kwaadsprekend*, *kwaadsprekendheid*, *kwaadspreker*, *kwaadspreking*, *kwaadspreekster*, *kwaadtalig*, bij Vond.; *kwaadwillig*, *kwaadwilligheid*, *kwaadwilliglijk*, *kwaadzeer*. *Kwadertieren* is oul. in gebruik geweest, voor het tegendeel van *goedertieren*: *Mer wi en willen u niet quadertieren (molesti) wesen*. [Bijbel. 1477.]

KWAAD, z. n., o., *des kwaads*, of *van het kwaad*; meerv. *kwaden*. Het tegendeel van het goed. Allerlei ondeugd, zonde, snoodheid, overtreding: *het kwaad met oogluiking dulden. De luiheid is de wortel van alle kwaad. Kwaad doen. Kwaad bedrijven*. Laster: *hij heeft veel kwaad van mij gesproken*. Ramp, ongeval, straf: *quaden tot sonder getal toe hebben mij omgeven*. [Bijbelv.] *Daarvan zal u geen kwaad overkomen*. Belediging: *wat kwaad heeft hij u gedaan?* Schade: *zal het mij ook kwaad doen, als ik dat ete?* Ziekte, ongemak: *hij heeft kwaad onder de leden*. Booze toeleg: *kwaad brouwen*.

KWAAL, z. n., v., *der*, of *vande kwaal*; meerv. *kwalen*. Aanhoudende smert en ziekte: *in een ongeneeslijke quaal te verkeerem*. [Hooft.] *Met de kwaal*. [Hoogvl.] Ook hevige gemoeds-smert: *ik heb uwe kwaal, die u verteert, ontdekt. Sempsar ziet hulp noch troost voor haar' bedroefde quael*. [Vond.] Het stamt af van *kwellen*. In het zw. *gval*, ijsl. *quól*, hoogd. *Qual*.

KWAART, z. n., v., *der*, of *van de kwart*; meerv. *kwarten*. Eene maat, in Gron., voor karnemelk. Misschien van het lat. *quartus*, als een vierdedeel van eene grootere maat zijnde. Als men, op de schepen, een nieuw kwartier volks op de wacht roept, schreeuwt men: *kwaart! kwart!* Van het fr. *quart*.

KWAB, z. n., v., *der*, of *van de kwab*; meerv. *kwabben*. Eene soort van slijmigen visch, op strand aangetroffen wordende. Zamenstell.: *kwabaal*.

KWAB (*kwabbe*) z. n., v., *der*, of *van de kwab*; meerv. *kwabben*. Eene lel, een klomp, die, door zijn inwendig vocht, of zijn inwendig vet, ligt bewogen wordt en trilt: *daar zitten kwabben vet op de ribben. Hij heeft eene groote kwab aan de kin. De kwab van eenen os, de kossem*. Dit woord komt, waarschijnlijk, van *wibbelen*, voortdurend w. van *weven*, dat is bewegen, zweven.

KWAK, z. n., m., *des kwaks*, of *van den kwak*; meerv. *kwakken*. Een zeker geraas, dat door iets, in het vallen, of nederwerpen op den grond, gehoord wordt; zonder meerv.: *dat gaf eenen harden kwak!* Voor de zaak zelve; met een meerv. Zoo neemt men het, in Groningerl, voor speeksel, hetwelk men op den grond spuwt: *de vloer ligt vol kwakken*. Het weinigje, dat, na het drinken, in een glas overblijft, heet, op sommige plaatsen, *kwak*; omdat men zulks, in herbergen, op den vloer werpt. Van hier wordt het dikwerf gebezigd, om eenen kleinen overgeschotene hoop aan te duiden: *er ligt nog een kwak turf, hout*, enz. *in de schuur*. *Kwak* is ook een bijnaam van eenen latijnschen schooljongen, elders ook *big* genoemd. En deze bijnaam is waarschijnlijk klanknabootsend, van het *kwaken*, *kwakken* ontleend, hetwelk

dikwerf bij eerstbeginnenden, onder het opzeggen van hunne lessen, gehoord wordt. Kil. echter heeft *quack, res frivola*; en van hier bezigt Cats het voor eenen beuzelaar. Voor eenen kwinkslag, eene vertelling, wordt het ook genomen; wanneer Halma het vrouwel. geslacht verkiest. Het verkleinw. *kwakje*, ook voor een vertelseltje, sprookje.

KWAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwaakte, heb gekwaakt*. Ook gebruikt men *kwakken*. Het woord drukt het geluid van eene eend, eene gans uit: *de gans quaecte vast*. [Vond.] Van hier is het tot de menschen overgebracht, voor veel, en op denzelfden toon, praten, babbelen; waarvoor men echter meest *kwaken* bezigt. Van eenen kikvorsch zegt men liefst *kwakken*: *terwijl quakkende vorschen onder de digte kroos zwermen*. [Overz. van Herv.] *Kwakken* is ook een geluid slaan, als kwakkels.

KWAKER, z. n., m., *des kwakers*, of *van den kwaker*; meerv. *kwakers*. Iemand die tot de gezindte der kwakers behoort. Dezelve werd, in Engeland, door Joh. Fox gesticht. Hare leden beroemden zich over goddelijke ingevingen, onderwijlen zij in sterke zenuwtrekkingen en allerlei onnatuurlijke bewegingen van het ligchaam vervielen. In het eng. *quaker*, van *to quake*, trillen, bewegen. beven. Om die reden noemen de Engelschen hen ook *tremblers*, trillers, bevers. Voorts nemen wij *kwaker*, in het algemeen, voor geestdrijver, en *kwakerij* voor geestdrijverij.

KWAKKEL, z. n., m., *des kwakkels*, of *van den kwakkel*; meerv. *kwakkels, kwakkelen*. Kwartel, wachtel, zekere vogel: *sij baden, ende hij dede quakelen komen*. [Bijbelv.] Dus genoemd, denkkelijk, naar het geluid, hetwelk hij slaat. Zamenstell.: *kwakkelbeentje*, een fluitje om de kwakkelen te lokken; *kwakkelnet*, enz.

KWAKKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwakkelde, heb gekwakkeld*. In Groningerl. gebruikt men een woord *wakkelen*, in den zin van bewogen worden, dat met *wiggelen*, van *wegen*, bewegen, afstamt. Zonder twijfel is *kwakkelen*, in zijnen oorsprong, van eene gelijksoortige beteekenis, overeenkomende met het hoogd. *quackelen*, zw. *hpeka*, eng. *to quake*. Van hier kan men de volgende figuurlijke beteekenissen afleiden; als van niet gestadig zijn in het vriezen, wanneer de vorst zich, bij poozen, hervat: *het kwakkelt zoo wat met vriezen*; waarvan *kwakkelwinter*, slappe, ongestadige winter. *Kwakkelen* gebruikt men ook van eene ongestadige gezondheid: *hij is aan het kwakkelen*. In dien toestand verkeerende, zegt men ook, in het dagelijksche leven: *met den geneesheer kwakkelen*. Van hier *kwakkelziekte*. *Kwakkelen* is ook langzaam op denzelfden toon spreken, veel snappen; waarvan *kwakkelaar*:

ghij zijt een quakkelaar, en bleeft hier geirne met deze vrouwen kouten. [Hooft.] Ook was hij een kwakkelaar (*homo dicax*). [Hooft.] Kwakkelen gebruikt Kiliaan ook bedr., in den zin van lichtzinnig, onnut verdoen; *verkwakkelen* anders. Van hier *kwakkelgeld*, kleingeld, hetwelk men ligt verdoet, en onnut uitgeeft. Het zamengest. *kwakkelnet*, voor sleepnet, heeft misschien zijnen oorsprong uit de eerste beteekenis van bewegen. Kwakkelen is eindelijk ook geluid slaan, als de kwakkels.

KWAKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kwakte, heb gekwakt*. Onz.; een zeker geraas, eenen kwak, in het vallen, maken: *hij viel op den grond, dat hij kwakte*. Speeksel (*kwak* in Groningerl. genaamd) op den grond spugen: *kwak niet op den vloer*. Bedr.; iets met geweld gooijen, zoodat het eenen kwak geeft: *hij kwakte hem tegen den muur, tegen den grond*, enz. Zie verder op *kwaken*.

KWAKZALVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwakzalvde, heb gekwakzalvd*. Kwakzalversgoed verkopen: *hij wint met kwakzalven den kost*. Men gebruikt het ook voor lapzalven, zich zelven, door huismiddeltjes, zoeken te genezen: *lig zoo niet te kwakzalven met dat been*. Van hier *kwakzalver*, in den engsten en misschien eigenlijksten zin, iemand, die, schoon in de wondheerkunst onervaren, met veel geschreeuw, op markten en straten, zalven en anderen heelmiddelen aan anderen aanprijst; voorts ieder, die, des onkundig, zich uitgeeft, om uit- en inwendige kwalen te kunnen genezen. Men gebruikt dit woord telkens in eenen verachtelijken zin. Van hier *kwakzalvster, kwakzalverij*. Het is onzeker, wat eigenlijk de eerste heft des woords beteekene. Of men denken moete op *kwakken*, dat is schreeuwen, zwetsen, pogchen, of op *kwakkelen* zijn geld verspillen, of op *kwakkelen*, in den zin van bij tusschenpoozen gezond en ongezond zijn, is niet wel te bepalen: schoon dit laatste wel eenigen schijn heeft, omdat men ook zegt: *met den geneesheer kwakkelen*.

KWALIEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwaliede, heb gekwalied*. Dit woord schijnt van den klank gevormd, beteekenende keuzelen, talmachtig met kinderen praten en omgaan; ook, in het gemeen, laf en langzaam spreken, en hetzelfde telkens herhalen.

KWALIJK, bijv. n. en bijw., *kwalijker, kwalijkst*. Het woord is uit *kwadelijk* zamengetrokken. Men gebruikt hetzelfde op verscheidene wijzen. Niet goed: *dat is kwalijk van u gedaan*. Ten kwade: *iets kwalijk duiden. Iets kwalijk nemen. Neem het mij niet kwalijk. Hij is den vaderlande kwalijk gezind*. Verkeerd: *gij begrijpt die zaak kwalijk*. Niet wel: *ik ben kwalijk te vrede*. Ongelukkig, met rampen worstelend: *het gaat die menschen kwa-*

lijk in de wereld. Lasterlijk: *nooit heeft hij kwalijk van mij gesproken*. Bezwaarlijk, moeijelijk: *hij konde dat kwalijk lezen*. *Kwalijk hooren, zien. Die last is kwalijk te dragen*. Ziekelijk: *hij bevindt zich kwalijk. Hij vaart kwalijk*. *Kwalijk varen* is ook tegenspoed hebben, ongemak lijden; waarvan het zam. *kwalijkvaart*, en *kwalijkvaren*: *gij zult daarvan geen kwalijkvaren krijgen*. Misselijk, flauw: *hij wordt kwalijk*. Ter naauwer nood: *hij was er kwalijk, of* enz. Onvergenoegd: *zich kwalijk houden*. Lastig, vervelend: *hij is daar kwalijk gezien*. Van hier *kwalijkheid*, misselijkheid, flauwte.

KWALM, z. n., m., *des kwalms*, of *van den kwalms*; het meerv. is niet in gebruik. Een dikke damp: *de kwalms der lamp*. In Gron. gebruikt men dit woord. De *k* behoort zeker niet tot den wortel. Het is, met *walm*, *walms*, uit eene bron. Zie die woorden. Van *kwalms* is het onz. gelijkvl. w. *kwalmen*, in Gron. gebruikelijk.

KWALSTER, z. n., m., *des kwalsters*, of *van den kwalster*; meerv. *kwalsters*. Rogchel, fluim, taaije slijm: *vele kwalsters uitspugen*. Een woord, in de onbeschaafde taal gebruikelijk. In het angels. heet *goelster*, etter. Misschien stamt het, even als *gal*, van *geel* af, zoodat de *w*, in de afleiding, wegvalle. Misschien is het klanknabootsend, als ontleend van het geluid, hetwelk bij het opbrengen van fluimen, gehoord wordt.

KWALSTER, z. n., m., *des kwalsters*, of *van den kwalster*; meerv. *kwalsters*. Haveresch, lijsterbessenboom. Misschien, om den slijmerigen aard der bezien dezes booms.

KWALSTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwalsterde, heb gekwalsterd*. In de straattaal, kwalsters opbrengen en uitspugen.

KWANSUIS, *kwansuijs*, zie *kwant*.

KWANT, z. n., m., *des kwants*, of *van den kwant*; meerv. *kwanten*. Snaak, schalk. gast: *hij vraegt den quant met grooten ernst*. [D. Decker.] *Ik heb dien quant dien roemlust verleert*. [D. Deck.] *In de intrekende handen der zelve quanten vervallen*. [Poot.] Van hier is het bijw. *kwantsuijs*, als een kwant, op de wijze van eenen kwant, dat is geveinsdelijk, naar den schijn: *hij hield zich kwantsuijs, als wilde hij gaan*. Men speldt het gemeenlijk, *kwansuijs, kwansuis, quansuis: want om de sleur quansuis*. [D. Deck.] Het woord *kwant* is zeker van *wenden*: het hoogd. *gewandsweise* bevestigt zulks. *Quanten* is, in het hoogd., heen en weder bewegen, en *Quant* is, in die taal, een schijn, eene geveinsde handelwijs. Uit die beteekenis van heen en weder bewegen is ook *kwant*, bij Kil. een ruilebouter, waarvan het werkw., dat nog in gebruik is, *kwantselen*, ruilebuiten, *kwantselaar, kwantselig, kwantseling, kwantselster*.

KWANTSWIJS EN KWANSELEN, zie *kwant*.

KWAPS, bijv. n. en bijw., *kwapser*, *kwapst*.

In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor ongesteld, ziekelijk, koortsig: *gij ziet er zoo kwaps uit! Sij is geweldig quaps en moet geduurich braken.* [J. Cats.]

KWARREL, z. n., m., *des kwarrels*, of *van den kwarrel*; meerv. *kwarrels*. Een klein, ineengedrongen, bultig ding, inzonderheid onder de vruchten: *onder die appelen*, of *peeren*, *zijn vele kwarrels*. Van hier *kwarrelachtig*, *kwarrelig*. Met *warren*, *warrelen*, *dwarrelen*, uit eenen oorsprong.

KWART, z. n., o., *des kwarts*, of *van het kwart*; meerv. *kwarten*. Het vierde deel van een geheel; uit het lat. *quartus*. In de dagelijksche taal alleen is het gebruikelijk: *twee kwarten in de loterij*. Verkleinw. *kwartje*: *een kwartje jenever*. Zamenst.: *kwartanker*, *kwartboek*, ook *kwartijn* genaamd, een boek, welks blad het vierde van een vel beslaat.

KWARTEEL, z. n., o., *des kwarteels*, of *van het kwarteel*; meerv. *kwarteelen*. Zekere maat van natte waren: *een kwarteel traan*. Uit het fr. *quartaud*, *quartant*.

KWARTEL, z. n., m., *des kwartels*, of *van den kwartel*; meerv. *kwartels*. Kwakkel, wachtel. *Hij is zoo doof als een kwartel*.

KWARTIER, z. n., o., *des kwartiers*, of *van het kwartier*; meerv. *kwartieren*. Een vierdedeel. In het gemeene leven alleen bedient men zich van dit woord. Een vierde gedeelte van een uur: *het is kwartier over achten*. *Daar slaat het kwartier*. *Mijn buitengoed ligt drie kwartier van de stad*. Het vierde gedeelte van eenen duim: *eene plank van vijf kwartier dikte*. Eene vierde verdeeling van den maneschijn: *het is heden het eerste kwartier*, *laatste kwartier*. Een bout van een schaaap heet ook *een kwartier*; van hier *lamskwartier*. Het vierde gedeelte van een wapenschild is *een kwartier*. Voorts, in het gemeen, een bewijs van adeldom, een wapenschild: *die willen dan gehult en gehuijst zijn met adelicke stukken en geleende quartieren*. [De Brune.] Het vierde gedeelte eener stad, eens oords, eens omtreks: *de meijerij van 's Hertogenbosch wordt in vier kwartieren verdeeld*. Dit woord blijft, schoon ook een oord, eene stad in meer wijken verdeeld zij: *in wat kwartier van de stad woont gij?* Wijders, een oord, eene streek, onbepaald: *het is, in dat kwartier, goed te jagen*. *Het kwartier van Nijmegen*. Een kantoor van zulken oord: *geld van het kwartier ontvangen*. Zamenst.: *achterkwartier*, *voorkwartier*. *Kwartierschout*, een schout over een der kwartieren van de Meijerij, *kwartierdag*, vergadering der afgezonden eens kwartiers, *kwartiersvergadering*. Het woord is uit het fr. *quartier*, lat. *quartus*. Oul. bezigde men het hiervan gevormde bedr. w. *kwartieren*,

voor in vier deelen scheiden, bij Kil. *in quatuor partes dividere*. *Den rock sonder naet die en wouden sy niet quaertieren*. [Lev. J. C.]

Nog wordt dit woord gebruikt voor eene plaats, waar men zich eene wijl ophoudt. Bijzonder gebruikt men het van soldaten, beteekenende eene woning, waar zij eene wijl hun verblijf hebben, in tegenstelling van het verblijf onder tenten, in het leger: *het volk in de winterkwartieren leggen*. *Zijn kwartier betrekken*. Soms wordt het ook voor eene of meer tenten genomen: *het kwartier van den veldmaarschalk*. *Het hoofdkwartier in een leger*. Ook eene stad, of een dorp, waar het hoofdkwartier ligt. In het gemeene leven noemt een soldaat zijnen intrek bij burgerlieden *zijn kwartier*. Van hier, in het algemeen, schoon in den lagen stijl, eene verblijfplaats: *ik heb een goed kwartier*. Fig. neemt men, in den krijg, *kwartier* voor lijfsгенade: *om kwartier roepen*. *Geen kwartier geven*, alles over de kling jagen. *Een tegenstrever, die nimmer kwartier geeft*. [Overz. van Herv.] Zamenst.: *kwartiermaker*, *kwartiermeester*, een ambte onder land- en zeevolk. Van hier het bedr. w., *inkwartieren*, waarvan *inkwartering*. Schoon dit woord uit het fr. *quartier* oorspronkelijk is, moet men echter dit fr. woord niet uit het lat. *quartus*, maar uit eene andere bron afleiden. De Franschen zetten, vaak, eene keelletter in plaats van onze blazende lipletter *w*, als *guerre* voor ons *war*, (welk woord de Eng. nog voor oorlog gebruiken), *guespe*, *guépe*, voor *wesp*, *gué*, voor *wad*, *gant* voor *want*, enz. Het is, dus zeer denkelijk, dat dit *quartier* uit eene bron, met het hoogd. *warten*, wachten, voortvloeit; of, dat het van *waren*, *weren*, dat is blijven, duren, ontstaan is. Bij Otrid. is *gifuare* een huis.

KWARTS, z. n., o., *van het kwarts*; meerv. *kwartsen*, doch slechts van soorten gebruikelijk. Een woord in de bergstofkunde voorkomende, zijnde eene glasachtige, zeer harde, halfdoorzichtige steensoort, gewoonlijk met kristalschietingen op de hovenzijde. Waarom men het, wegens die oneffene punten, afleidt van *waart* (*wart* bij Kiliaan), dat is eene *wrat*. Van hier *kwartsachtig*.

KWASSIEHOUT, z. n., o., *des kwassiehouts*, of *van het kwassiehout*; zonder meerv. Eene soort van bitter hout, in Amerika, door de inwoners, tegen venijnige slangenbeten eerst gebruikt. In onze apotheken overgenomen, bevindt men het een heilzaam koortsmiddel. Het hout zou zijnen naam van eenen slaaf, in Suriname, Quasje genaamd, die de eerste ontdekker er van was, ontleend hebben. KWAST, z. n., m., *van den kwast*; meerv. *kwasten*. Verkleinw. *kwastje*. Knoest, weer:

in dat hout zijn vele kwasten. Fig. : Pieter Pieterszoon en Albert Markus, twee harde quasten. [Hooft.] Dat is een kwast van een mensch, een koppige vent. In Gron. zegt men oest, ook bij Kil., die tevens ast heeft, voorkomende. De kw schijnen hetzelfde denkbeeld met meer sterkte uit te drukken. Van hier kwastig, knoestig, koppig, kwastigheid, onverzettelijke hardigheid : onder and're gedenkenissen zijner quastigheid. [Hooft.]

KWAST, z. n., m., (naar Pieters., bij Halma vrouwel.) van den kwast; meerv. kwasten. Verkleinw. kwastje. Zamengebundene borstels : ik zal er den kwast nog eens opzetten, het nog eens verwen. Franjen, tot een bundeltje gebonden, tot sieraad en gebruik : het paard had eenen rooden kwast op den staart. Een kwast aan eene trompet, op den hoed, enz. Er hangt geen kwast in de bedstede. Dat hebt gij aan wren kwast, die schade hebt gij. Fig. : dat is een kwast, die zijnen hoogmoed, door zijne kleeding, dwaasselijk aan den dag legt; een gek, een zot. Van hier kwastig : Borgoonsche vaanen met quastigh kruis van bloedt. [Hooft.] Een kwastige vent, een eigenzinnige zot. Vond. heeft quasteloos (kwasteloos). Zamenstell. : verkwast, wijkwast, wilkwast, enz.

Kwast, hoogd. Quast, neders. quest, zw. qvast, deen. koest. Adel. vergelijkt het lat fascia, een bindsel, en brengt het liefst tot vatten, omvatten, verbinden.

KWE, (kwede) z. n., v., der, of van de kwe; meerv. kween. Zekere vrucht. Zamenstell. : kweappel: ik zal u graeuwe queappels plukken. [Vond.] Kweappelboom, kwedoorn, een doornboompje, dat lange en roode bezieu draagt, kwemoes, kwepeer, kweperenboom, kwevelesch, ingesuikerde kween, kweewijn.

Kwe (kwede), hoogd., Quitte, Quette, neders. que, boh. kutna, fr. coin, coing, ital. cotagna. Alles uit het lat. malum cydonium of cotoneum, gr. κυδωνιος, omdat men deze vrucht uit Cydon, eene stad op het eiland Kreta, eerst ontving.

KWEER, z. n., v., der, of van de kweek; zonder meerv. Puingras. Eene grassoort, die, in Geld., kwek heet, en zich, door weelig wortels te schieten, ongemeen sterk vermenigvuldigt. Van kwik. Zie dit woord.

KWEEKEN, bedr. w., gelijkvl. Ik kweekte, heb gekweekt. Bezorgen, dat iets in zijnen stand blijve, wasse, groeijs en zich vermenigvuldige : boomen kweeken. Koesteren, opvoeden : kinderen zorgvuldiglijk kweeken. Fig., den bloei van iets bevorderen : geleerdheid en wetenschappen kweeken. Deze gemeente zachtmoedelijk queeken met een rechtvaardige regeeringe. [Hooft.] Voedsel aan iets geven, in eenen oneigenlijken zin : zijne trotscheid kweeken. Hoopje queeken. [Hooft.] Te-

mands gunst kweeken. Begunstigen : terwij Vitellius zijnen naarijveraer queekt. [Hooft.] Van hier kwekerij, een enthof, met de zam. : boomkwekerij, entkwekerij, telgkwekerij, enz.; kweeking, kweeksel, teelsel, kweekster. Zamenstell. : kweekhof, kweekschool, kweektuin. De oorsprong is in kwik. Zie dit woord.

KWEELTJE, z. n., o., des kweeltjes, of van het kweeltje; meerv. kweeltjes. Zoet gezang van eenen vogel : zij antwoordt met een queeltjen. [Rodenb.] Verkleinw. van kweel, dat is gekweel; van kwelen. Er is nog een ander woord kweeltje, in de beteekenis van den geringsten graad van bederf — van vlakje, smetje : er is geen kweeltje aan. Ik zal zorgen, dat er geen kweeltje aankome. Van kwelen, voor kwijnen, verwelken.

KWEEN, z. n., v., der, of van de kween; meerv. kweenen. Dit woord beteekende bij onze taalverwanten, oudtijds, eene vrouw, huismoeder. De oude Duitschers noemden trouwens eene vrouw quen, of quena, zw. qvina. Eerste staatsvrouwen droegen, bij de oude Gothen, Kimbren en Denen, dienzelfden naam. Nog heden heet a queen eene koningin, bij de Engelschen. De Engelschen hebben nog een woord quean, dat uit deze bron is, en een oneerlijk vrouwmensch beteekent. Bij Kil. is quene vacca taura, vacca sterilis, en ook mulier vana, meretrix. Het gr. γυνή, eene vrouw, komt hiermede overeen, gelijk ook het boh. zena, het lusat. schena, het pool zona; misschien alles uit γυνή, telen, waarmede ons kennen (bekennen) en kunne overeenkomen. Ondertusschen beduidt kween, bij ons, een wijfje van het rundvee, en wel eene koe, die onvruchtbaar is : de vale, leelijke, doch wel gegelde queen. [De Decker.] Met verachting noemen wij een onvruchtbaar vrouwmensch eene kween. Jonctys neemt het voor eene afgebruikte hoer : mennigh jongelingh omarmt een halfrotte queen.

KWEER, bijv. n. en bijw., kweerder, kweerst. Walgelijk zoet; in Gron. gebruikelijk. De eerste beteekenis van dit woord is onzeker.

KWEERN, (kwern, bij Kil. querne) z. n., v., der, of van de kweern; meerv. kweernen. Een handmolen. Van hier kweernen, kwernen, met eenen handmolen malen. Moesog. quairnus, angels. cwearn, cweorn, cwyrn, deen. quærn, eng. quearn, quern.

KWEESEN, onz. w., gelijkvl. Ik kweeste, heb gekweest. Op het eiland Tessel en Vlicland gebruikt men dit woord van eene zeldzame manier van vrijen, bij welke de deuren, of vensters, open staan, en de vrijer op het bedde vrijt, liggende, of zittende, op de deken, waaronder de vrijster zich bevindt. Van hier kweester.

KWEEKEN, ONZ. w., gelijkvl. Ik kweekte, heb gekweekt. Hetzelfde als kwaken.

KWEKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwekte, heb gekwekt*. Kakelen, kwaken.

KWEL, z. n., v., *der*, of *van de kwel*; het meerv. is buiten gebruik. *Kwelling*: door moeilijke *quel van lang vertoef*. [Hooft.] *De quel scheen u gheen quel*. [Rodenb.] Het woord is weinig meer in gebruik. Van hier *kwelachtig, kwel-lijk*: zoo *quellijk* (zorgelijk) een krijgdiens- [Hooft.] *Kwelijkheid*: hoewel die onderworpen zijn veel *quelligheden*. [Rodenb.] *Kwel* wordt ook voor *wel*, gebezigd. Van hier *kwelwater*, voor *welwater*. Zie *wel*.

KWELDER, z. n., v., *der*, of *van de kwelder*; het meerv. is niet in gebruik. Buitendijksch land: *de schapen loopen op de kwelder*. Zamenstell.: *kweldergras*; en 't *kweldergras*, *in vogte reeten, te meer gedeegen, fierer tiert*. [M. L. Tijdw.] Waarschijnlijk, van *kwel*, dat is eene *wel*, wegens het *kwellende water*, dat is, dat gestadig uit den grond opwelt.

KWELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kweelde, heb gekweeld*. Zoetelijk zingen; van vogelen sprekende: *daar nimmer Philomeel haar vreugd en liefde kweelde*. [Lannoy.] Van menschen zegt men het ook; wanneer Huydec. en F. de Haes willen, dat men het nimmer in eenen vrolijken zin zal gebruiken. Het is waar, dat men dit, doorgaans, zoo gebezigd vindt. Zoo zegt Poot in een treurdicht op den dood van Hoogstraten: *schoon ik naar de kunst niet queel*. En Vondel: *waarom en queeldij niet en spijsst mijn droeven geest met eenigh klaeglyck lied?* En Koorenhart: *zijt getroost, voedster, wil niet meer kwelen*. Evenwel wijkt men ook wel eens van dien regel af. Althans, Hooft zegt ergens: *maar meereminnen zang* (dat is loftuiterij) *belas mijn' ooren niet, al queelden zij haar best. Laet Apollo comen spelen, en met Pan een lietjen quelen*. [Geschier.] *Wanneer de werelt queelt een liefelicken toon*. [F. v. Dorp.] Men volge dan wel het meest gebruikelijke. Met dat al schijnt de genoemde stelling van Huydec. en De Haes op eene verwarring van *kwelen*, zingen, met *kwelen*, kwijnen, te berusten; daar toch die twee werkwoorden, oorspronkelijk, verschillen. *Kwelen*, zingen, is een voortd. werkw., anders *kwedelen, kwetelen*, van het oude *quedan, quaden*, spreken, *queden, quederen, garrere* bij Wacht. Zie verder *kwetteren*. Over *kwelen*, kwijnen, zie het volgende. Voorts is van hier *kweling*.

KWELEN, (bij Kil. *quelen, quenen, quijnen*) onz. w., gelijkvl. *Ik kweelde, heb gekweeld*. Kwijnen, verwelken: *Basan en Carmel quelen*: oock *queelt de bloeme Libanons*. [Bijbelv.] *Bezochte schaduwen en wandelwegen kwelen*. [H. Dullaert.] Van menschen wordt het ook gezegd, eigenlijk: *zijn lijf queelt en sterft*. [Van Mander.] Oneig., bezwijken: *ik kweel van liefde. De hoogste van het volck des lants quelen*. [Bijbelv.] Van hier *kweling*. Wat de

afleiding van dit woord aangaat: er is geen twijfel aan, of de *k* is slechts een keelklank, voor het wortelwoord gevoegd. Dit wortelwoord is het oude *welk*, waarvan *verwelken* nog overig is, door sappeloosheid slap hangen. Door letterverzetting is het een met het lat. *flacceo, flaccidus*.

KWELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwelde, heb gekweld*. Bij K. v. Mand. vindt men het deelw. ongelijkvl. *gekwoelen*, om het rijm, voor *gekwoollen*. Plagen, moeilijk vallen: *den vijand onophoudelijk met bommen kwellen*. Schertsen: *zij kwelden die juffer met haren neef*. Eene groote smert gevoelen: *van de jicht gekweld worden. Met het graveel gekweld zijn*. Onlust des gemoeds veroorzaken: *die zaak kwelt mij dag aan dag. Dan kwelt mij knagend zielverdriet. Wederk.: zich over iets kwellen*. Van hier *kwellaadje*, beangstiging, verdriet: *die quellaadje uit het hoofd te slaen*. [Vond.] Voorts *kweller, kweling*, moeilijkheid, *kwelster*. Zamenstell.: *kwelbast, plaagbast, kwelduivel, plaagduivel, kwelgeest*, booze geest, schertser.

Kwellen, Otfrid. *qualen en quellen*, Willel. *quelen*, hoogd. *quälen*, zw. *quälja*. Het is niet onwaarschijnlijk, dat het tot het zw. *välla*, beangstigen, *kwellen*, behoort. Het oude *bal*, kwaad, angels. *balo*, bij Schilt. *wala*, mag men ook in aanmerking nemen; te meer, daar Kil. het vlaamsche *quaele* door kwaadheid, boosheid verklaart.

KWENDEL, z. n., v., *der*, of *van de kwendel*; het meerv. is buiten gebruik. Eene welriekende plant, wilde thijm. Denkelijk van het lat. *cunila, cunilago*.

KWENGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwengelde, heb gekwengeld*. In Gron. gebruikt men dit woord: *met water kwengelen*, dat is, door beweging van het watervat, gedurig storten en kleine plassen maken. Het woord zal, met *zwengel*, uit eene bron afstammen. *Wegen, wagen, waggelen, wankelen, zwanken, zwenken, zwingen, zwengel* hebben eene bron.

KWERN, zie *kweern*.

KWETELEN, } zie *kwetteren*.

KWETER, }

KWETS, z. n., v., *der*, of *van de kwets*; meerv. *kwetsen*. Eene bekende pruim, die, aan den boom hangende, door regen en wind, op den grond stortende, door den val ligt *gekwetst* wordt en in stukken berst. Halma is voor het mannel. geslacht. In het hoogd. is zij ook vrouwel.

KWETS, z. n., v., *der*, of *van de kwets*; het meerv. is niet in gebruik. *Kwetsing*, nadeel: *daar hun marren minder quets doen moghte*. [Hooft.] *Tegens quets van droeve sterfelijkheid*. [Hooft.] *Met een wreede quets?* [K. Van Mander.]

KWETSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwetste, heb*

gekwetst. Het woord wordt van harde lichamen gezegd, wanneer zij weekere lichamen drukken, en daardoor kneuzen of blutsen: *kwets die appelen niet*. Van hier wordt het voor wonden, bezeeren gebruikt: *een koegel, die de kuit quetste*. [Hooft.] *Aan het hoofd, in den arm, aan het been gekwetst zijn*. Straffen, kastijden: *Gods kwetsen is genezen*. [M. L.] Oneig., schenden: *iemand in zijne eer kwetsen*. Ergeren, beledigen: *stoffen, die ik hoope dat niemants ooren quetsen*. [Poot.] *Dat dit immer kuische ooren kwetste*. [Feith.] Van hier *kwetsing*, *kwetsuur*: *een mont der gaepende quetsuure*. [Vond.] *Met de minquetsuur*. [Poot.]

Kwetsen, hoogd. *quetschen*, neders. *quiet-sen*, *quösen*, zw. *qvása*, angels. *cwysin*, eng. *to quash* en *squeese*. Het woord is klanknabootsend, en een voortd. w. van het, nog in het neders. gebruikelijke, *queden*, *quetten*, drukken. Het lat. *quatero*, *quassare*, *cutere*, en het wend. *kweczczu*, slaan, drukken, behooren hierheen ook.

KWETTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwetterde, heb gekwetterd*. Voortd. w. van *kwetten*, drukken, blutsen, anders *knetteren*, *knit-teren*: *de pruimen worden gekwetterd in den korf*. Van hier *kwetterig*, geblutst, *kwetterigheid*, *kwettering*.

KWETTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwetterde, heb gekwetterd*. Kakelen, praten: *of als twee of drie, die daer quetteren*. [Van Mander.] Hierheen behoort het vrouwel. naamw. *kweter*, waardoor men, in sommige streken van Gelderland, den tongriem verstaat, inzonderde, bij sommige kinderen, het spreken belet, en daarom dient gesneden te worden. Het woord schijnt ontleend van het snijden van den tongriem, hetwelk men sommigen vogelen doet, die daardoor *het kwetteren* leeren. Trouwens, *kwetteren* noemt men, in Gron., *kwetelen*, en men gebruikt het van vogelen: *eene kwetelende zwaluw*. Ondertusschen is *kweter*, *kwetteren*, *kwetelen*, bij Kil. *quedelen*, van het oude *quedan*, dat, bij Otfrid., gevonden wordt en spreken beduidt, zw. *queda*. De Engelschen gebruiken nog *quoth I, quoth he*, voor, zeg ik, zegt hij. De oude Latijnen, ten tijde van Ennius en Pacuvius, zeiden *cedere*, hetwelk zij *kedere* uitspraken. Voor dit *kwetteren* hoort men, in de dagelijksche verkeer, ook *kawetteren*: *wat staat hij daar weer te kawetteren*.

KWEZEL, z. n., v., der, of van de *kwezel*; meerv. *kwezels*. Dit woord, dat, misschien met *vezel* en *beuzel* naauw verwant is, beteekent eigenlijk eene kleinigheid, een wisjewasje. Van hier is het overgegaan tot eene benaming van eene geestelijke dochter. *Klopjes*, zegt S. Van Emdre, worden in *Brabant Quezels* genaamd. Misschien, om-

dat zij veel gewigt leggen op dingen, die, in de godsdienst, van weinig belang zijn, ware beuzelingen. En, omdat scheinheiligheid zich juist daaraan kenschetst, is eene *kwezel* bij ons ook voor eene schijnheilige gebruikelijk. Van hier *kwezelen*, futselen, beuzelen, *kwezelaar*, futselaar, *kwezelarij*, scheinheiligheid, *kwezelachtig*.

KWIBUS, z. n., m., van den *kwibus*; meerv. *kwibussen*. In het gemeene leven, een zot: *een regte kwibus*. Een gek op eenen schoorsteen draagt, in Geld., ook dien naam. Misschien uit het lat. *qui, quis*.

KWIDAM, z. n., m., des *kwidams*, of van den *kwidam*; meerv. *kwidams*. Een los, roekeloos, zot handelend mensch. Van het lat. *quidam*, iemand.

KWIJL, z. n., v., der, of van de *kwijl*; het meerv. is buiten gebruik. Zeever, slijmachtig speeksel, dat bij sommige gelegenheden, van zelf uit den mond loopt, om deze reden mag men het woord misschien met *kwel*, dat is *wel*, tot eene bron brengen. *De kwijl liep hem uit den mond*. Wij volgen Pieter van der Meer in het geslacht. Halma en Hoogstr. zijn voor het onz. In vele oorden des Vaderlands hoort men ook *de kwijle* uitspreken; zoodat het vr. wel het oudste geslacht schijnt te zijn. Zamenstell.: *kwijlbab*, *kwijlebab*, een kwijldoek, oneigenlijk, babbelaar of babbelaarster, die zoo druk zit te babbelen, dat de kwijl uit den mond loopt: *'t is een kwijlbab*. [Hooft.] Voorts *kwijlbund*, *kwijldoek*, *kwijltrap*, *kwijlslab*, enz.

KWIJLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwijlde, heb gekwijld*. De kwijl laten loopen, zeeveren. Van hier *kwijlaard*, *kwijler*, *kwijling*: den zieken tot *kwijling* brengen.

KWIJN, z. n., m., des *kwijns*, of van den *kwijn*; het meerv. is niet in gebruik. Kwijning, uittering, getreur: *'t blijde gejuig in d' oogst staat nu aan den kwijn*. [Lodenst.]

KWIJNEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwijnde, heb gekwijnd*: Slap hangen, verwelken: *de boom omhelst van 't klim kwijnt zonder jeugd en blaren*. [De Dekker.] *Een krans van lof, dat nemmer dorr' of quijn'*. [Hooft.] Dof, flauw, bleek van kleur zijn: *de lichtbol, weggezonden, vergult de velden met een' kwijnenden luister*. [Overz. v. Herv.] Langzaam uitteren: *hij kwijnt aan eene ziekte. Eens kwijnende ziekte. De Joodsche mogentheit quijnde aan eene oorlogskoorts*. [Poot.] Door droefheid lusteloos zijn: *gij schenkt uw vleesch en bloed, om 't kwijnende gemoed*, enz. [Schutte.] *De liefde doet hem deertlijk quijnen*. [Hooft.] Van hier *kwijning*, uittering. Het woord grenst naauw aan *kwelen*, bij Kil. ook *quenen*, *quijnen*. Men mag *dwijnen*, *zwijnen*, dat bij Kil. nog overig is, mede in aanmerking nemen.

KWIJT, bijw. Vrij, los, ledig, weg, verloren; in

eenen natuurlijken en zedelijken zin. Men gebruikt het, met eenen vierden naamval, bij de volgende werkwoorden; als, met *zijn*: *hij is zijnen hoed kwijt*. *Raken*: *hij raakt al zijn goed kwijt*, hij verliest het. *Maken*: *zich van iemand kwijt maken*, hem verlaten. *Ik zal u van dat pak kwijt maken*, ontlasten. *Want hij heeft ons los en vrij quijt gemaect van slavernij*. [H. de Gr.] *Schelden*: *hij schold hem het geld kwijt*. Ook heeft de Godt der wouden, noch Pan, noch wildeman, noit boete quijtgeschouden (gescholden). [Vond.] *Worden*: *hoe zal ik hem kwijt worden*? Eindelijk, met *gaan*, voor kwijt raken, verliezen: *Hiermee ga ick mijn' man, quijt*. [Hooft.]

Oock queelt de tack meest alle tijd,

En 't boomtje gaet sijn kroontje quijt.

[J. de Deck.] Ook is het voor vrij raken, ont-komen, gebezigd geworden: *die sal met vier ponden tournoijs quijt gaen*. [Aldegond.] Oul. werd *kwijt zijn* ook met den tweeden naamval gebezigd: *dat ick mijns mans quijt bin*. [Lev. J. C.] Zamenstel.: *kwijtbrief*, *kwijtschelding*, *kwijtwording*.

Kwijt, hoogd. en neders. *quitt*, eng. *quit*, fr. *quitter*, zw. *qvitt*, ijsl. *quittur*. In het Britt. is *quytaat* verlaten, en *quytet* vrij maken. Er is een oud stamwoord *wit*, beduidende afgezonderd, los, vrij. Hierheen behoort dit woord, gelijk ook het lat. *viduus*, *vidua*, ons *weduw*: misschien ook ons voorzetsel *uit*, ons *wijd*, *wieden*, enz.

KWIJTEN, (zich) wederk. w., ongelijkvl. *Ik kweet mij*, *heb mij gekweten*. Dit woord wordt bij Kil. bedr. gevonden, en beteekent eigenlijk vrij maken, los maken, ontdoen: *ende ic quite alle die eerstgheboren van minen sonen*. [Bijb. 1477.] Zoo zeide men oudtijds ook *ik kweet mijne beloften*, ik ontdeed mij, door dezelve te volbrengen, van derzelve verbindtenis. *Hoe quijtge hier uw plichten*? [Moon.] *Iemand den eed kwijten*, hem er van ontslaan. Thans gebruikt men het wederk. alleen: *zich van zijnen pligt, van zijne belofte kwijten*. Ook: *zich dapper kwijten*. *Hij kweet zich als een eertlijk man*. Van hier *kwijting*: *dat uw lijdens volle prijs mijn kwijting heeten mag!* [M. L. Tijdw.]

KWIK, bijv. n. en bijw., *kwikker*, *kwikst*. Dit woord beduidt eigenlijk bewegelijk, dat zich beweegt, voorts vlug, aardig, gaauw, levendig, vrolijk, tierig. In dien figuurlijken zin vindt men het bij Vond.: *in 't quickste van den maij, van de lent*. *Maer nimmer zag men in het kwikste van den tijd*. [N. Verst.] *In het quikste van zijn dagen*. [Moon.] Als zelfstandig naamw., meerv. *kwikken*, komt het bij Hooft voor: *zendende nog drie Italiaansche kwikken*. Nog zegt men, in de gemeenzame verkeer: *het is maar kwik*, het is niets, het is maar eene aardigheid. Van het onz. geslacht, zonder meerv., beteeken-

de het oulings levend gedierte, zoo als het bij Kil voorkomt. Thans is het *kwik* gebruikelijk voor *kwikzilver*, dus genoemd wegens deszelfs vlugheid en vloeibaarheid; waarom het, in het lat., ook *argentum vivum* heet. Van hier *kwikachtig*, *kwiks*: *de quixte vrijerschap*. [T. Roemer.] Verkleinw. *kwikje*, een aardig strikje: *met strikjes en kwikjes*; ook een pronkstertje. Zamenstell.: *kwikhaag*, eene van zelve opschietende haag, *kwikkebil*, eene vrouw of vrijster, die niet veel van zitten houdt, eene loopster, een ligt vrouwmensch, *kwikkebil-len*, *kwikpil*, *kwikstaart*, een vogeltje, wegens de beweging van den staart dus genaamd, *kwikstaarten*, *kwikzand*, welzand, dat onder de voeten uitwijkt, (Halma verklaart het ook door zand, waaronder een weinig kwik is) *kwikzilver*. Van hier ook *verkwikken*, d. i. verlevendigen, hetwelk eigenlijk van zieken gezegd wordt, die door een geneesmiddel *verkwikt*, verlevendigd worden. Dit woord is een der oudsten in onze en aanverwante talen. In de achtste eeuw reeds vindt men *kecprunno*, in het geldersche *kwikborn*, bij Willer. *quekkon wassera*, levend water, eene wel. Bij Isidor. is het werkw. *chiquihhan*, en bij Nolk. *chichen*, en bij Othfrid. het bijv. n. *quek* en *queqkas*. In het angels. is *cuce*, *cwic*, *cwicu*, levend, levendig, vlug, eng. en hoogd. *quick*, zw. *qvick*. Het komt van *wegen*, *bewegen*, *wakker*.

KWINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwinkte*, *heb gekwinkt*. Een verouderd werkwoord, met *winken*, *wenken*, uit eene bron, en betekenende bewegen, trillen. Van hier het basterdstaartige gelijkvl. w. *kwinkeleren*, dat van het zingen der vogelen, met eenen trillenden gorgel, gebruikt wordt: *'t gevogelt quinkeleert en zingt*. [Poot.] Voorts beduidt het, in het gemeen, zingen, vrolijk zijn. Van hier *kwinkeling*, *kwinkeleerster*. Hierheen behoort *kwinkslag*, een onverwacht kluchtig gezegde.

KWINKERD, z. n., m., *des kwinkerds*, of *van den kwinkerd*; meerv. *kwinkerds*. Een die scheel ziet; dus wegens de beweging van de oogen genaamd.

KWINT, z. n., v., *der*, of *van de kwint*; meerv. *kwinten*. Eene loosheid, streek: *aardige kwinten*. Kuur, gril: *zijne kwinten zijn onverdragelijk*. Voor *kwinkt*; van *kwinken*.

Fr. *quinte*, neders. *quinte*. Van hier *kwintig*.

KWINT, z. n., v., *der*, of *van de kwint*; meerv. *kwinten*. De fijnste snaar van eene vedel. Ook een woord in de zangkunst. Van het lat. *quintus*, vijfde.

KWINTAPPEL, zie *kolokwint*.

KWIPSCH, bijv. n. en bijw. Ziekelijk, niet wel: *zij ziet er zoo kwipsch uit*. Misschien uit eenen oorsprong met *wepsch*, *weepsch*, smakeloos, laf.

KWISPEDOOR, z. n., v. en onz., *der*, of *van de kwispedor*, *des kwispedors*, of *van het kwispedor*; meerv. *kwispedoren*. Spuugpot. Bij verbastering, van het spaansche woord *escupedor*, of *escupidero*.

KWISPEL, z. n., m., *des kwispels*, of *van den kwispel*; meerv. *kwispels*. Het harige uiteinde van den staart, bij Kil. *cauda*. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn, en meteen het denkbeeld van beweging in te sluiten; met *wispelen* uit eene bron. Voorts beteekent het eenen wijkwast, poeijerkwast, witkwast: *men kan wel met een kwispel twee muiren witten*. [De Brune.] Zamenst.: *kwispelbies*.

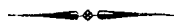
KWISPELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kwispelde*, *heb gekwispeld*. Bedr., met eenen kwispel strijken. *Iemand kwispelen*, hem met eene snerpende roede slaan. Onzijd., met den staart slaan, of strijken: *gelijk een tijger, die al kwisplend met den staart, zijn tucht-heer vleit*. [J. de Marr.]

KWISPELSTAARTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwispelstaarte*, *heb gekwispelstaart*. Met den staart

de beide zijden des ligchaams slaan, met den staart spelen, aan eenige beesten, en voornamelijk aan de honden eigen, tot bewijs van vriendschap: *de hond kwispelstaarte, toen ik te huis kwam*. Fig., vleijen.

Daar *kwispel* een staart is, zoo heeft in *kwispelstaarten*, eigenlijk, eene overtolligheid plaats, en *kwispelen* alleen drukt hetzelfde denkbeeld uit. Kil. heeft ook *wispelstaarten*, en Plantijn *wipstaarten*.

KWISTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwistte*, *heb gekwist*. Verkwisten; welk zamengestelde meest gebruikelijk is: *en quist de kracht sijns geests*. [Camph.] *En sij quisten hunnen tijd*. [Gesch.] Van hier *kwistig*, verkwistend. Zamenstell.: *kwistgeld*, doorbrenger, ook *kwistgoed*, *kwistpenning* geheeten; allen van het mannel. geslacht. Ondertusschen, dit *kwisten*, dat verdoen, doorbrengen beduidt, en bij Otfred. even eens *quisten* heet, behoort tot het geslacht van *woest*, *verwoesten*, lat. *vastare*. Het oudfransche *quaster*, nu *gâter*, is hetzelfde woord.

L.

L is de elfde letter van het nederd. **ABE**, de achtste der medeklinkers, en de tweede tongletter. Zij opent of sluit eene lettergreep, als *lam, mal*. — Nooit duldt zij eenen medeklinker achter zich, in het openen van eene lettergreep, als: *lak, les, list, lot, lus*. Integendeel verdraagt zij dit wel, in het sluiten van dezelve; gelijk zij ook, in het openen, achter eenen medeklinker staan kan, als *fulp, glimp*. In het eerste geval, rolt zij over op de *p*, daar zij, in het laatste, door de *g* voortgedreven wordt.

L en R zijn twee zeer na verwante letters, die, in alle talen, dikwijls met elkander verwisseld worden; iets, dat, in de afleiding van woorden, vooral, in aanmerking moet genomen worden. Voor het lat. *ulmus* zegt de franschman *orme*, en wij *olm*: voor *peregrinus* de italiaan *pelegrino*, de franschman *pelerin*, en wij *pelgrim*. In onze eigene taal ziet men dit: *schalmei* vindt men, bij K. v. Mander, *scharmei* gespeld. Wordt niet de uitgang *elen*, bij sommige werkwoorden, met *eren* verwisseld, als: *snippelen, snipperen*? Zoo zegt men ook *stamelen* en *stameren*, *bobbelen* en *bobberen*. En voor *wandelen* zeiden de Ouden ook *wanderen*. In den dagelijkschen tongval geschiedt dit ook meer dan eens: voor *bitterkers* zegt men, om het gemak, *bittelkers*. Trouwens, men vindt menschen, ja geheele volkeren, welken het onmogelijk is, de *r* uit te spreken. Hen, welken dit bezwaarlijk valt, zal men daarom eenen klank, aan de *l* grenzende, meest hooren bezigen. Ook worden *l* en *u* dikwijls verwisseld. Zoo zeide men voorheen *vergouden*, voor *vergolden*, *gewoud*, voor *geweld*, *schoud*, voor *schuld*; en nog zeggen wij, somtijds, *soudenier*, voor *soldaat*, *soudeersel*, voor *soldeersel*. Integendeel hebben wij nu de *u*, waar eertijds *l* was, in *goud*, *koud*, *houden*, *oud*, enz., voor *gold*, *kold*, *holden*, *old*, enz. En het is aanmerkelijk, dat de Franschen *sols* en *fols* als *sous* en *fous* uitspreken. Hierheen behoort ook ons *wilde* en *woude*.

LAAG, bijv. n. en bijw., *lager, laagst*. In de uitspraak, bezigt men ook *leeg*. Het legendeel van hoog: *twee lage boomstammen*. De gewone stand van de afgeeloopene zee, de eb: *het is laag water*. Beneden; in de dagelijksche taal: *kom om laag*. Gering, met eene soort van verachting: *een man van lagen staat*. *Die, in haar' laagen staat, zijn dienstmaagd niet versmaadt*. [Psalmb.] Nederig: *zich laag houden*. Ondeugend, slecht: *eene lage ziel*. *Lage gedachten over iemand hebben*. Verachtelijk: *zij sprak laag van haren man*. *Laag op iemand vallen*. Verkleinw. *laagjes*. Van hier *laagheid*, slechtheid, ondeugende daad, *laagte*, eene plaats, die niet hoog is, fig. armoedige staat. Zamenstell.: *laagschout*, een schout van een nedergeregt, *laagloopers*, valsche dobbelsteenen, die geen hooge oogen werpen, *lagerhand*, linkerhand.

Laag, hoogd. *leg, lege*, deen. *lav*, zw. *lag*, eng. *low*, ijsl. *lagr*. Het is het stamwoord van *leggen* en *liggen*.

LAAG, (*lage*) z. n., v., *der*, of *van de laag*; meerv. *lagen*. Eene rij naast of op elkander liggende dingen: *eerst eene laag zand, dan eene laag steen*. *Twee lagen kaas*. Een aantal stukken, langs de beide zijden van een oorlogschip, op ieder verdek: *een schip van twee lagen*, als het, op beide verdekken, stukken voert. In eenen anderen zin, noemt men *eene laag* al de stukken, aan de eene zijde van een schip: *zij gaven den vijand de volle laag*. *De beide lagen geven*, de eene zijde na de andere afsteken. Eene bedekte plaats, om iemand, onverhoeds, te bespringen: *hij schoot zeven herten uit zijn bedeckte laege*. [Vond.] Krijgsvolk, tot dat zelfde einde, ergens schuilende: *eene laag van gewaapenden*. [Hooft.] Een verraderlijke aanslag: *van de laege gehoord hebbende*. [Hooft.] Iemand *lagen* leggen. *Lagen, Henrik in zijne kindsheid geleidt*. [Hooft.] Zamenst.: *ribbenlaag, winterlaag, hinderlaag, nederlaag*. *Lageloo*, zonder bedrog of list. [Hooft.] In oorsprong, een met het vorige woord.

LAAGTE, zie laag, bijv. n.

LAAI, z. n., v., der, of van de laai; zonder meerv. Een reeds verouderd woord (gelijk het daarvan gevormde werkw. *laaijen*), beteekenende het licht van eene vlam. Het is nog overig in het zamengestelde *lichtelaai*, *lichterlaai*. *Het slagt den lichtelaaien heert*. [M. L. Tijw.] *Een lichte laaije gloed*, een gloed, die eenen zeer helderen vuurglans van zich geeft. *In lichterlaaijen brand*, in volle vlam. Vond. en Hoogvl. spellen *lichterlage*. Het werkw. wordt nog bij de Brune gevonden: *als het hout begint te laaijen*. Het behoort tot het geslacht der woorden *gloeijen*, *licht*, *logchem*, het lat. *lux*, *lumen*, het gr. $\phi\lambda\omicron\zeta$, ijsl. *loge*, alem. *lauga*, vlam.

LAAN, z. n., v., der, of van de laan; meerv. *lanen*. Eene wandeldreef, wederzijds met boomen beplant; *rij fluks de jachtlaan door*. [Vond.] In het eng. *lane*. Zamenst.: *hoflaan*, *tuinlaan*, *zijlaan*, enz.

LAAR, bijv. n., *laarder*, *laarst*. Kil. verklaart dit woord door ijdel, ledig. Het schijnt hetzelfde te zijn, als het hoogd. *leer*, dat ook *lar* en *lar* wordt uitgesproken, bij Notk. *lare*, angels. *gelaer*. Wij gebruiken het somwijlen nog voor dun, schraal: *lare melk*. *Lare thee* is, op de Veluw, slappe thee, zonder melk. In Gelderland heeft men een zelfst. n. van het onz. geslacht; meerv. *laren*. *Een laar in een bosch* is daar eene plaats, die niet met boomen bezet is, eene opene ruimte. Bij Kil. is het een onbebouwde grond.

LAARS, (*leers*) z. n., v., der, of van de laars; meerv. *laarzen*. Verkleinw. *laarsje*, halve laars. Eene slappe stevel: *hij hadde alree de goude laars aan 't been getrokken*. [Vond.] Martinius leidt het van *leer*, *leder* af.

LAARZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laarsde*, heb *gelaarsd*. Laarzen aandoen: *zich laarzen*. Oneig. zegt Poot: *door zijn gelaersden heldetrant*. De dichter volgt het lat. *cothurnatus* na, dat eigenlijk wil zeggen *hoog geschoeid*, omdat men de helden, op het oude tooneel, dus vertoonde; van daar is het verheven, hoogdravend. G. Schroder zegt daarom: *en leeren Sophocles in hooger laarzen gaan*. *Laarzen* is ook eene zekere straf den matrozen aandoen, anders, naar het eng., *bridsen* genoemd.

LAAS, tusschenwerpsel, voor *helaas*: *doen ze zwack laes! den laetsten ademsnack*, enz. [De Decker.] De Ouden schreven ook *laci*.

LAAT, bijv. n. en bijw., *later*, *laatst*. Spade: *waarom komt gij zoo laat? Het is later, dan ik gedacht had. Laat in den avond. Het zal laat worden. Beter laat dan nooit*. Van een bepaald uur gebruikt men het ook, schoon er eigenlijk het denkbeeld van spade aanleiding toe gegeven heeft: *hoe laat is het? In het late najaar. Late kersen*, die laat rijp

worden. De overtreffende trap *laatst* wordt gebruikt van dingen, die geen ander ding van hunne soort na zich hebben, ten opzichte van tijd, plaats en orde. Ten opzichte van den tijd: *de laatste dag in het jaar. Hij voert altoos het laatste woord*. Dikwijls ook slechts in zoover, als een zaak, tot hiertoe, nog geene andere zaak na zich heeft: *de laatste dag in het jaar. Hij voert altoos het laatste woord*. Dikwijls ook slechts in zoover, als eene zaak, tot hiertoe, nog geene andere zaak na zich heeft: *de laatste reis, dat ik hem sprak. Het gebeurde laatst, dat hij enz. Hij sneuvelde, in den laatsten veldtocht*. Bijzonder zegt men het van dingen, die stervenden betreffen: *iemand het laatste oliesel geven. Den laatsten snik geven. De laatste pligten afleggen. Iemand de laatste eer aandoen*, hem grafwaarts verzellen. Ten opzichte van het slot der eeuwen: *het laatste oordeel*, het jongste geregt, in den bijbelstijl. Met betrekking tot eene plaats: *de laatste duit in den zak*. Tot orde: *hij was de laatste*, hij sloot het hek. *Ten laatste*, eindelijk. *In het laatste. Voor het laatste*. Zamenstell.: *laatstleden*. De stellige trap *laat* komt overeen met het hoogd. *lasz*, neders. *laat*, Notk. *lazzo*; de overtreffende trap *laatst* is, bij oude frank. en opperd. schrijvers, *lezest*, *lezist*, angels. *laesta*, hoogd. *letzt*, gr. $\lambda\omicron\iota\sigma\theta\omicron\varsigma$. Het woord schijnt met het w. *laten* verwant te zijn.

LAATDUNKEND, *laatdunkendheid*, zie *laten*.

LAAUW, bijv. n. en bijw., *laauwer*, *laauwst*. Een woord, dat den geringsten graad van warmte, in vloeibare lichamen, uitdrukt. *Het water is al laauw. Het bloed is nog laauw. Het water laauw laten worden*. Fig., ijverloos: *laauw in de godsdienst zijn*. Van hier *laauwachtig*, *laauwetijk*, ijverloos, *laauwheid*. Het werkw. *laauwen*, laauw maken en laauw zijn, is weinig meer in gebruik: *mits ondertusschen de hitte van 't bloedt laauwde*. [Hooft.] *Zich laauwen* heeft Paffenr: *En laat het kille stael zich lauwen in het plengen van 't warme menschenbloed*.

Het schijnt, met *laf*, *flaauw*, tot eene bron te behooren. In sommige oorden wordt het ook *louw* uitgesproken.

LAAUWDAAT, (*lowwdaat*), z. n., v., der, of van de *laauwdaat*; meerv. *laauwdaten*. Bij Kil. een lui wijf; zoo ook nog in de zamenleving: *zij is eene regte laauwdaat*, een lui, lam wijf, ook eene zottin, malloot.

Die middelbaer schoon is en fier in 't treden, Die wort boven een schoone laudate begheert. [Const. d. Min.]

Van hier *laauwdaatachtig*: *die laudaatachtig gaen zijn te misprijzen*. [Const. d. Min.] Kil. brengt het tot *lauw* (*laauw*) en *daet* (*daad*); en dus is *laauwdaat*, bij hem, zooveel als eene vrouw, die laauw van daad, of in haar doen is, *mulier facto sive opere tepida*.

LABAAR, z. n., v., *der*, of *van de tabaar*; meerv. *labaren*. Een groote linnen halsdoek.

LABBEI, z. n., v., *der*, of *van de labbei*; meerv. *labbeijen*. Klappei, snapster. Van hier het w. *labbeijen*, snappen.

LABBEN, onz. w., gelijkvl. *Ik labde, heb gelabd*. Snappen, klappen, overbrieven. Van hier het zamengestelde *labbekak*, m. en v., van *labben*, en *kak*, oul. achter; derhalve zoo veel als achterklapper, achterklapster; zoo ook het werkw. *labbekakken*. Van hier *labber*, van den wind gebruikelijk: *eene labbere koelte*, een zachte wind, die de zeilen niet sterk spant, maar hen doet wapperen. *Met een labber koeltje* (andersook als een woord, *labberkoeltje*) *uit den noordoosten*. [Bogaert.] *Wijders labberen*. 't *Zeeluchtje labberde ons aanminnig te ontmoet*. [Huydec.] *Labberen*, het voortd. w. van *labben*, snappen, is bij Kil. *vana loqui, blaterare*. Voorts *labberlot*, z. n., m., een plug, een straatschender. Tevens schijnt het, om het begrip van beweging, tot *labberen* te behooren.

LABBERDAAN, zie *abberdaan*.

LABIRINT, (*labyrinth*) z. n., m., *des labirints*, of *van den labirint*; meerv. *labirinten*. Uit het grieksche *λαβυρινθος*, dat een naam van een zonderling gebouw, op het eiland Kreta, was, bestaande uit verwelfde gangen, die zoo kunstig in elkander liepen, dat men den uitgang bezwaarlijk konde vinden. Van hier neemt men het voor eenen doolhof: *dat men in de kleine naeuheid der dichten somtijds maelt als in een' labirinth*. [Poot.] Oneig. gebruikt men het voor eene verwarde zaak, welker zamenhang en uitkomst men niet ligt bespeuren kan. Poot neemt het ook in eenen nadeeligen zin: *ontbeer vooral geen' draat in 's rijkdoms labjrint*.

LACHE, z. n., m., *des lachs*, of *van den lach*; het meerv. is niet in gebruik. Bij Vond., Moon. en anderen is het mannel., maar Hooft bezigt het vrouwelijk. Het lagchen: *een lieve, blijde, zoete lach*. *Lach met lach betaalen*. [Sels.] *Met eenen lach bekooren*. [Vond.] *Eenengedwongen lach geven*. *Grooten lach hebben*. *Vol lachs zijn*. *Maar schoon gij den lach doet rijzen*. [Poot.] *Met eenen schampren lach*. [M. L. Tijdw.] Zamenstell.: *grimlach*. Verkleinw. *lachje: lonkjes, lachjes*. [Smits.] IJsl. *hlaatur*, alem. *hlahtar*.

LACHTER, z. n., m., *des lachters*, of *van den lachter*; het meerv. is buiten gebruik. *Laster*. Het woord is reeds verouderd. Bij Vond. vindt men het: *tot Godts of 's menschen lachter*. *Die doet hem zelven grooten lachter*. [B. Houw.] Schande, smaad: *te haren lachter*. [M. Stoke.] Van hier het veroud. werkw. *lachteren: du en sultste di selven niet lachteren noch prijsen*. [Gulde Legendes.] *dat hi den levenden God lachteren zoude*. [Bijbelv. 1477.]

LADDER, (*leeder*, in sommige oorden des Vaderlands *ledder*) z. n., v., *der*, of *van de ladder*; meerv. *ladders*. Een beweegbaar werktuig, om, langs deszelfs sporten, in de hoogte te klimmen: *hervoeghbaare ladders*. [Hooft.] *Met eene ladder op den nek*. [Vond.] *Op eene ladder klimmen*. *Eene stad met ladders bestormen*. Oneig. worden de hofle zijslukken van eenen boerenwagen *ladders* genaamd. Trapswijze vordering: *en klimtge op deezen voet van de eene sporte op de aer der deugden ladder op*. [M. L. Tijdw.] Verbinding van dingen, van welken het eene telkens het andere, in volkomenheid, te boven gaat: *langs de ladder des wezens tot derzelver oorsprong op te klimmen*. [Feith.] Verkleinw. *laddertje*. Zamenstell.: *boomladder, brandladder, galgladder, stormladder*. *Laddersprong*, de afrolling eens opgehangenen van de ladder.

Ladder, hoogd. *leiter*, Notk. *leitero*, Ker. *hleitar*, angels. *hládr*. in den zwabensp. *laiter*, neders. *ledder*, eng. *ladder*, pool. *letra*. Het is zeer denkelijk, dat het woord van *leiden* ontstaan is.

LADE, (in het gemeene leven *la*) z. n., v., *der*, of *van de lade*; meerv. *laden*. Verkleinw. *laadje*. Een woord, dat eertijds in het algemeen, eene ingeslotene of bedekte ruimte beduidde. Bij Kil. en in het hoogd. zijn daarvan sporen genoeg. Wij gebruiken het thans meest voor een vierkantig houten ruim, dat ingeschoven wordt, om daar in iets te leggen: *het ligt in de lade van de tafel, van het kabinet*. De vierkante naam, waarin de wevers het riet of den kam sluiten, en waarmede zij den inslag vastslaan, heet *de lade: en het werk, geslagen met de lade* (*percusso pectine*, bij Ovid.) *krijght zijn beslag*. [Vond.] Zamenstell.: *ladetafel* (*latafel*). *Schrijflade, schuiflade, tafellade, treklade*. Wegens het eerste denkbeeld van sluiten, brengt men het misschien best tot eene bron, met *lid*, een deksel, *kleed*, het lat. *claudio*, ons *sluiten*, enz.

LADEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik laadde, heb geladen*. (Voor *laadde* zeide men oudtijds, *loed: dit loed gij*, bij De Decker.) Lighamen van eenige zwaarte ter vervoering, op of in iets leggen: *hij heeft twee pakken op den ezal geladen*. *Koffijbaten in een schip laden*. *Waren op eenen wagen laden*. Vaak verzwijgt men het voertuig: *mest laden, hout laden*. Ook wel den last: *ladet uwe beesten*. [Bijbelv.] *De maag laden*, te veel spijs gebruiken. Fig.: *meer laden, dan men dragen kan*, iets ondernemen, dat de krachten te boven gaat. Bloot gesteld zijn aan de werkingen eener bezwaarlijke zaak: *met sonden geladen zijn*. [Bijbelv.] *Gods toorn op zich laden*. Voorts, gebruikt men het van allerlei soort van schietgeweer, wanneer men het

noodige kruid en lood er in doet: *eene pistool, een roer, een stuk geschut laden*. Zij doen niets dan lossen en laden, zij schieten onophoudelijk. Deze vrouw doet niets dan lossen en laden, een onbeschaafde spreekwijs, gebruikt van eene vrouw, die telkens na de bevalling, weder bezwangerd wordt. Het deelw. *geladen* gebruikt men, in de spreekwijs: *het op iemand geladen hebben*, hem een kwaad hart toedragen. Van hier *lader*, een, die het geschut laadt, een reeder, en een laadlepel; *lading*, bevrachting, lading van eene pistool. Zamenstell.: *scheepslading*. Voorts *laadbus, laadgat, laadkruid, laadlepel, laadpan, laadpriet, laadstok*.

Laden, Otf. en Tatian. *laden*, hoogd. en neders. *laden*, angels. *ladan, hlanan*, eng. *to load*, pool. *laduje*, deen. *lasse*, ijsl. *hlada*, zw. *lada, ladda, lassa*, finl. *ladan*. Het eerste denkbeeld van zwaarte, van onaangenaamheid, schijnt dit woord tot eene bron, met *leed* en *last*, te brengen. Er is nog een woord, dat, bij de Hoogduitschers, in gewoon gebruik is, namelijk *laden*, dat, oorspronkelijk, roepen beteekende. Soms gebruikt men het ook nog, in de spreekwijs: *de vroedschap laden*, bijeen roepen, doen vergaderen. Dit woord komt uit eene andere bron; denklijk van *luid*. In het wallis. heet *llais* de stem. Bij Otf. en Tatian. komt *giladan*, bij Ulphil. *lathon*, in den zin van roepen, voor.

LAF, bijv. n. en bijw., *laffer, lafst*. Onzout, smakeloos: *laffe kost*. Bij Kil. heeft het nog andere beteekenissen, als die van lauw, loom, slap. Wij zeggen nog: *het is laf weder*, het is zoel weder, wanneer de warmte vele dingen slap en loom maakt. Oneig., dwaas, zonder verstand en oordeel voorgebracht: *eene laffe taal*. Van hier *lafheid, laffelijk*. Zamenstell.: *lafbek*, een jong, onbeschaamd, dwaas mensch; *lafhartig, blood, lafhartigheid, lafhartiglijk; lafmoedig*. [Rodenb. en Hooft.] Het woord schijnt tot *flaauw, laauw*, te behooren, wat zijnen oorsprong aangaat.

LAGCHEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik lachte, heb gelagchen*. Oudtijds: *ik loech, loeg*; nog bij Vond.: *de kindsche tijt loeg ieder vrolijk aan*. Hooft gebruikt het ook gelijkvl.: *ik heb gelacht*; dat niet na te volgen is. Het beduidt eene aangename gewaarwording, door verlenging en opening van den mond, en somwijlen, met een onregelmatig geluid, zelfs met schudding van het lichaam, aan den dag leggen: *om iemand lagchen. Over iets lagchen. Ik kon mij van lagchen niet onthouden. Luidkeels lagchen. Zich te bersten lagchen. Zich slap lagchen*, in de dagelijksche taal. Een geringe graad van lagchen, waarbij de mond slechts verlengd en geopend wordt, is vaak een teken van vreugde, vergenoegen, vriendelijkheid, gunst enz.; maar

ook van andere gesteldheden der ziel, als van spotzucht: *hij lacht met alles*. Van verachting, verwijt en beschimping: *in iemands verderf lagchen*. Van grootmoedige uittarting: *met iemands dreigingen lagchen. Beschermers, die met gevaaren lagchen*. [Sels.] Van standvastig geloof: *die met Gods beloften wel te vreden, lacht met al de onwaarschijnlijkheden*. [M. L.] Camph. bezigt het met eenen tweeden naamval: *en lachen uw's. In de vuist lagchen*, in het gemeene leven, zich heimelijk over iets verheugen, bijzonder over eens anders schade. In de dagelijksche taal zegt men, wanneer iets weinig geteld wordt: *in die zaak is wat gelagchen*. Of: *ik lach er wat om*. — *Het lagchen*, als een zelfst. naamw.: *doe wert onse mont vervult met lachen*. [Bijbelv.] In den verhevenen schrijfstijl, gebruikt men het van iets, dat ons, door zijne bekoorlijke gestalte, een aangenaam en streeleend genoegen geeft: *De lagchende lente. Daer lacht een beemt*. [Vond.] *Het lachend groen*. [Psalmv.] *Het lagchend gelaat der Natuur*. [Feith.] *Stille en effene vergenoeging lachte op het ongerimpelde voorhoofd. Al lagchende, zonder ernst, boertende: ik zeide het al lagchende*. Ook willens of onwillens: *hij zal dat al lagchende betalen*. Van hier *lagchelijk*, bij Rodenb. voorkomende, *lagcher, lachster, lagcherij*. Zamenstell.: *lachrimpel, lachspier, lachtrek, lagchebek*.

Lagchen, bij Tatian. *lahhan*, Notk. *lachen*, hoogd. en neders. *lachen*, Ulphil. *hlahan*, ijsl. *hleja*, eng. *to laugh*, angels. *hlahan, hlahan*, hebr. *lahag*, deen. en zw. *le* en *lee*, gr. γιλαειν, waar *ye* met de goth., ijsl. en angels. *h* overeenkomt. Misschien is het woord van den klank gevormd.

LAGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laagde, heb ge-laagd*. Verminderen: *de lasten op spijs, drank, en diergelijke te hoogen oft laaghen*. [Hooft.] Vernederen: *die een ander verheft, wordt zomtjids van den verheffelingh gheleeght*. [De Brune.]

LAK, bijv. n. en bijw., *lakker, lakst*. Bij Kil. komt het voor in den zin van weelderig, dartel, wellustig. Op de Veluw gebräikt men het, in eenen meer eigenlijken zin: *het koorn staat lak*, als de halmen wel geil opschieten, maar de aren niet zwaar geladen zijn. *Lak* heeft, daar, ook den zin van laf, zouteloos. Ook Teuton. *lack, onghesalten, insulrus*. LAK, z. n., o., *des laks*, of van het lak; zonder meerv. Roode, doorzigtige gom of hars, uit Oostindie tot ons komende, om daarmede te vernissen. Ook nagemaakt lak uit bloemsappen en eenige houtsoorten getrokken: *geel, blaauw, rood lak*. Voorts *zeggelak*. Zamenstell.: *lakwerk*. In de eerste beduidenis, is het woord van oosterschen oorsprong. Deze roode hars heet, in het arab., *lach*, pers. *lac*, waar-

- van het middeleeuw. *laca*, het fr. *laque*, het sp. *laccra*. Het schijnt, dat men naderhand elkerode, en verder iedere verw *lak* noemde.
- LAK, (*lek*) z. n., o., *des laks*, of *van het lak*; het meerv. wordt niet gevonden. Een stilstaand water, een poel, een meer: *aan den oever van het lak Benacus*. [Hooft.] Het is een oud europeesch stamwoord. waarheen het lat. *lacus*, *lacuna*, het zw. *lag*, ital. *lago*, fr. *lac*, schotsche *loch*, enz. behooren. In het gr. is *λακκος* *fossa*, *fovea*.
- LAK, z. n., m., (bij Hooft onz.) *des laks*, of *van den lak*; het meerv. is niet in gebruik. Valsche beschuldiging, lastering: *iemand eenen lak op den hals werpen*, *eenen lak aanwrijven*. *En moogelijk zullen kwade tongen u weer een' lak opwerpen*. [Vond.]
- Om een vuilen lak te smijten
Op het puik der Isreliften. [Six v. Cand.] Bij Kil. *laecke*, *lacke*. *Defectus*, *vitium*, *vituperium*, *probrum*, *ignominia*. In het eng. is *lack of money* gebrek aan geld. In het zw. is *klikka* eene vlek, en *klaek* schande. Het ijsl. *hhalak*, en het zw. *lack* beteekenen eene feil, fout. Van hier het zamengest. *belakken*, eenen lak aanwrijven, *lakschouwen*, ook *belakschouwen*, iets beschouwen, met oogmerk, om er laag op te vallen.
- LAKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laakte*, *heb getaakt*. Misprizjen, verachten: *iemands doen laken*. *Wat deed Pythagoras zoo zeer de visvangst laken?* [De Decker.] Van hier *laakbaar*, *laakster*, *laker*, *laking*. Zamenstell.: *laakziek*, *laakzucht*.
- LAKEN, z. n., o., *des lakens*, of *van het laken*; meerv. *lakens*. Dikke wollen stof: *leidsch laken*. *Fijn*, *grof laken*. *Laken weven*, *bereiden*, *verwen*. Ook voor linnen, lijnwaad; in het bijzonder voor een bedlaken: *schoone lakens*. *Onder een laken liggen*, *slapen*, elkander in de hand werken, in eene voorgenomene zaak. *Zij nemen hunne winst onder lakens en dekens*, zij teren alles op. *Hij heeft dat geld al weer onder de lakens gebracht*. Voor een zeil: *het is vlak voor het laken*, vlak voor den wind. *Het ging nu vlak voor 't laken*. [Bogaert.] *Gouden laken*, eene bloem; ook *goudlakensche* bloem genaamd. Adeling brengt dit woord tot den oorsprong van *lak*, eene gom. Voorts, is van hier *lakensch*. Zamenstell.: *lakenbereider*, *lakenhal*, *lakenhandel*, *lakenkooper*, *lakenkoopmanschap*, *lakenmaker*, *lakennopster*, *lakenpers*, *lakenraam*, *lakenverwerij*, *lakenvoller*, *lakenwever*, *lakenweverij*, *lakenwinkel*.
- Bij Kero, reeds, is *lahhan* een linnen doek en mantel; bij Ofr. is *lahan* een windeldoek, en bij Schilter, heet *gelach* een doek. In het frankth. is *min lahhan*, mijn kleed.
- LAKKEI, z. n., m., *des lakkeis*, of *van den lakkei*; meerv. *lakkeijen*. Een voetknecht, volgdienaar, lijfknecht van aanzienlijke hee-

- ren. Wij hebben dit woord uit het fr. *laquais* ontleend, schoon er een oud woord is *lakken*, got. *laikan*, hoogd. *lücken*, zw. *lacka*, dat loopen beduidt. Bij Kil. is *lacketjen* loopen.
- LAKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lakte*, *heb gelakt*. Met zegellak sluiten. Het zamengest. *toelakken* is meest in gebruik.
- LAKKRIS, (*lakkris*) z. n., o., *van het lakkris*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gron., het drop, of afkooksel van zoethout, den wortel van kalissenhout, anders ook kalissiehout. Bij Kil. is *lackerisse* de wortel zelf. Hoogd. *Lakritze*, zw. *lakrits*, eng. *licorisch*, fr. *liquirice* en *reglisse*, ital. *ligoritia*, middeleeuw. *liquiritia*, boh. *likorice*. Allen uit het gr. *γλυκυρριζα* dat is een zoete wortel.
- LAKMOES, z. n., o., *van het lakmoes*; zonder meerv. Eene hoogblauwe verw, uit het sap van eene zekere plant, met kalken pis bereid. *Lak* beteekent, in deze zamenstelling, eene verw, uit planten bereid. Zie *lak*. *Moes* schijnt te zien op de toebereiding van de verw, die, eer zij gedroogd wordt, tot een moes, of eenen brij gekookt moet worden.
- LAKOOI, z. n., v., *der*, of *van de lakooi*; meerv. *lakooijen*. Eene plant met welriekende bloemen, anders *violier* genaamd. *Eene witte*, *paarsche*, *bonte lakooi*. De naam past eigenlijk voor de witte stokviolier, omdat dezelve uit het gr. *λευκοιον* of *λευκον ιον*, witte violier, verbasterd is. Zamenst.: *lakooibloem*.
- LALIJK, zie *leelijck*.
- LALLEN, zie *lellen*.
- LAM, bijv. n. en bijw., *lammer*, *lamst*. Dit woord drukt uit het gebrek eener al te zwakke beweging, of van het geheele gemis daarvan. In den laatsten zin lijdt het geene trappen van vergrooting. *Eene lamme hand*. *Iemand lam slaan*. *Hij is lam in al zijne leden*. In het bijzonder, voor lam aan de voeten: *sels sullen de lamme den roof rooven*. [Bijbelv.] Oneig., van behoorlijke kracht ontbloom: *'s Menschen lamme pooging*. [M. L. Tijdw.] Van waarheid en gegrondheid ontbloom: *dat is een lam bewijs*. Dat al de noodige deelen niet heeft: *een lam vers*. *Dat beeld is lam geschilderd*. Van hier *lamheid*, *lammigheid*, in den eigenlijken en figuurlijken zin. Zamenstell.: *lendenlam*, *slap*. *Lamgat*, *lampoot*, scheldnaam, in den gemeenen spreektrant, voor iemand, die traag en lui is.
- Bij Tat. *lam*, in den zin van beroerd, geraakt. hoogd. *lahm*, neders. *lam*, eng. *lame*, angels. *laem*, *lam*, zw. *lam*, ijsl. *lamr*, pool. *lamac*, slav. *lomit*. Het woord schijnt, eertijds, in het gemeen, een gebrek beteekend te hebben. Otfred. zegt: *der sprache bilemit*, dat is stom. Hierheen behoort het oude *lammer*, *lemmer*, beletsel, *belemmeren*, (*in de spraak belemmerd*) *leemte*. Bij Noek. is *lam* gevoelloos.

LAM, z. n., o., *des lams*, of *van het lam*; meerv. *lammeren*. Een jong schaap: *een jarig lam*. *Een lam slagten*. *Als een lam leven*, stil en vreedzaam. *Een man als een lam*, zachtmoedig. *Een zoet lam*, een lief kind. Bij Hoogvl. vindt men in het meerv. ook *lammers*: *geen ooilam werpt te vroeg zijn lammers*. *Lammeren* is het verkiesselijkste. Verkleinw. *lammetje*, *lammeken*. Zamenstell.: *melklam*, *ooilam*, *paasclam*, *zuiglam*, dat zuigt, *zooglam*, dat opgekweekt wordt zonder zuigen. *Lammekensoor*, zeker gewas, *lammerzacht*, bij Oud, *lammetjes-* (*lammertjes*) *pap*, bloempap, *lamsbout*, *lamsgebraad*, *lamschoofd*, *lamsvacht*, *lamsvel*, *lamsvleesch*, enz.

Bij Otr. en Tat. *lamp*, Isid. *lambu*, bij Ulphil., in het angels., eng. en zw. *lamb*, hoogd. *Lamm*, deen. *lam*, gr. *αμνος*. Dit woord is ouder, dan het woord schaap, en wordt bij Ulphil. altoos daarvoor gebruikt.

LAMBRIZERING, z. n., v., *der*, of *van de lambrizering*; meerv. *lambrizerings*, *lambrizeringen*. Timmermanswoord, in het gemeene leven alleen voorkomende. Houten beschietel voor muren; uit het fr. *lambrisser*.

LAMFER, (*lamper*, *lampers*) z. n., o., *des lamfers*, of *van het lamfer*; meerv. *lamfers*. Doorschijnend dundoek, floers: *door een kerspendoek of lampers*. [De Brune.] Het is nu gebruikelijk voor eenen rouwsluier alleen: *wiens lamper is slechts etter en vuil bloed*. [Vond.] *Vendels*, met zwart *lampers* betrokken. [Hooft.] *Als zij (de weduw) noch met lampers omhangen is*. [De Brune.] De gewone uitspraak is tegenwoordig *lamfer*. Halma is voor het mannel. geslacht. In Groningen zegt men *de lamfer*. Zamenst.: *lamferverhuurder*, *lamferwerker*. Om de doorschijnendheid dezer stof, is het denklijk, dat het tot *lamp*, als wortelwoord, behoort; *λαμπερος* is, bij de Gr., doorschijnend, helder, licht. Men brengt het ook tot *lampen*, hangen, neerhangen.

LAMMEREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik lammerde*, *heb gelammerd*. Onz., *lammeren* werpen: *de schapen beginnen te lammeren*. Bedr.: *soo lammerde de kudde gesprekenelde* enz. [Bijbelv.]

LAMMERT, (*lambert*) z. n., m. Een mansnaam. Van hier het bijv. n. *lammertsch*: *lammertsche noten*, eenesoort van hazelnoten. Misschien, omdat zij tegen half september, St. Lambertsdag, rijp zijn. Anderen schrijven *lambertsche noten*, of *lombardsche noten*, omdat zij veel uit Lombardije komen. De spelling *lammetjesnoten* is, zonder twijfel, onecht.

LAMOEN, zie *limoen*.

LAMOEN, z. n., o., *des lamoens*, of *van het lamoen*; meerv. *lamoenen*. Zoo noemt men eenen disselboom met twee armen, tusschen welke een paard gaat. De lange dissel draagt, in Noordholl., ook den naam van *lamoenstok*.

Het schijnt uit het fr. *limon* tot ons overgekomen te zijn. De regelmatigheid onzer taal vordert dan ook het onz. geslacht, alzoo de vrouwel. en mannel. uitgang *on* bij de Fr., door ons overgenomen, doorgaans het onzijd. oen vormt.

LAMP, z. n., v., *der*, of *van de lamp*; meerv. *lampen*. Een kop, waarin men olie, door middel van een lemnet, brandt, dienende tot een licht: *in de brandende lamp*. [Vond.] *Eene staande, hangende lamp*. *Eene koperen, bliken lamp*. *Bij de lamp werken*. Van iets, waarover men lang zit te blokken, zegt men: *het riekt naar de lamp*, *Oratorische figuren, die, na alle mogelijke polijsting, nog naar de lamp rieken*. [Feith.] Oneig.: *zoodra de zon de weerelt met hare lamp bescheen*. [Vond.] *De lamp des levens*, het levenslicht. In den verhevenen stijl gebruikt men het ook voor eenen doorluchtigen persoon: *edog ook deze lampe te ontijdig in de kracht zijner jaaren zijnde uitgeblust*. [L. Trip.] Verkleinw. *lampje*. Zamenst.: *lampolie*, enz.

Lamp, hoogd. *Lampe*, eng. *lamp*, deen. *lampe*, boh. *lampa*, lat. *lampas*, gr. *λαμπας*. Het schijnt met *glimmen*, *glimpen*, *vlam* enz. verwant te zijn.

LAMPER, *lampers*, zie *lamfer*.

LAMPET, z. n., o., *des lampets*, of *van het lampet*; meerv. *lampetten*. Eene kom of kruik, dienende tot water om de handen te wassen: *'t zilveren lampet*. [Vond.] Ook eene groote porseleinen schotel. Zamenstelling.: *lampetkan*, *lampetschotel*. De oorsprong is onzeker. Nog heeft het woord *lampet* de beteekenis van *lamp*: *'t licht der lampetten, toortsen* enz. [Hooft.] Waarschijnlijk ontleent ons *lampet*, anders *lampetkan*, zijnen naam van de gedaante gelijk aan die, welke de Ouden aan de lampen plagten te geven.

LAMPREI, (ook *lampreel*) z. n., v., *der*, of *van de lamprei*; meerv. *lampreijen*. Een jong konijn: *trekje heen, om lampreij en knijn in duin?* [Vond.] Verkleinw. *lampreitje*. Bij Kil. *lampraes*, *lampreel*, fr. *lapreau*. *Lampe* is een oude hoogd. naam voor eenen haas, in het fabelachtige rijk der dieren. Misschien van het brittan. *lamma*, springen, eene eigenschap van hazen en konijnen.

LAMPREI, z. n., v., *der*, of *van de lamprei*; meerv. *lampreijen*. Prik, zekere visch, aan borst noch buik vinnen hebbende. Van het lat. *lampetra*. Martinius leidt den naam af van het latijnsche *lambo*; *a lambendis petris*, omdat zich deze visch aan steenen, onder water zijnde, vast zuigt.

LANCET, z. n., o., *des lancets*, of *van het lancet*; meerv. *lancetten*. Ond. woord, vlijm, laatijzer. Uit het fr. *lancette*.

LAND, z. n., o., *des lands*, of *van het land*; meerv. *landen*. Het vaste deel van den aardbol, in tegenstelling van het water, voorna-

melijk van de zee. In dien zin is het meerv. ongewoon. *Zij ontdekten land. Het vaste land. Te water en te land. Te land omreizen. De zee spoelt daar land aan. Hij kreeg pas het land onder de voeten. Hij sprong aan land. Iemand aan land zetten. Aan land komen. Van land steken, varen. Men kan geen land met hem bezeilen, men kan met hem niet omgaan. Land peilen. Hij voelt land, hij heeft genoeg gegeten. Land winnen, bedijken.* Bijzonder, met opzigt op den akkerbouw, het vaste deel des aardbodems, inzonder het tot vruchten telen gebruikt wordt; zonder en met een meerv.: *het land bouwen, mesten, ploegen. Land huren. Een morgen lands. Onbebouwd land.* In tegenstelling van eene stad: *op het land wonen. Het landleven.* In tegenstelling van het bergachtige: *het platte land.* Ten opzigte van vruchtbaarheid: *mager, dor, schraal land. Braakland.* Een deel des aardbodems, binnen zijne grenzen bepaald, zoo als het door een volk, onder dezelfde wetten levende, bewoond wordt; met een meerv.: *naar vreemde landen reizen. Het land van belofte. Frankrijk is een vruchtbaar land. Iemand uit het land verbannen. Den vijand in het land hebben. In mijn land is dat niet gebruikelijk. Hier te lande. Achter land sukkelen, ginds en elders omdolen.* De inwoners: *het gansche land treurt.* Gebied: *Rome met zijn onderhoorig land.* De staat, met betrekking tot de openbare kas: *het land bestelen. Het land te kort doen. Land en lieden, of luiden, vindt men dikwerf met het koppelwoord en bijeen: Land en Lieden beroeren. Die over land en luij tot hoofden zijn geset.* [Westerb.] Dikwijls voegt men dit woord achter den naam van een volk, om deszelfs woonplaats en oord aan te duiden: *Laplant, Finland, Schotland, Griekenland, Moorenland, enz.* Wanneer de eerste helft des woords reeds het land beteekent, is deze zamenvoeging onoordeelkundig: *Egypteland* is, daarom, af te keuren: *Egypte* is genoeg. Van zulke woorden vormt men weder volksnamen: *schotlander, laplander, englander.* Voorts zijn de zamenstell.: *landbedrieger, landbeschrijver, landbeschrijving, landbestuur, landbouw, landbouwer, landbouwing, landbouwkunde, landdag, landdeken, landdekenschap, landdief, landdier, landdieverij, landdrost, landdrostambt, landedelman, landgenoot, landgeregt, landgoed, landgraaf, landheer, (lanter in Geld.) landsheerlijk, eenen landheer, of koning voegende, bij Hooft: landsheerlijke liefde tot de onderzaten; ook den landheer toekomende: landsheerlijke goederen; landhoef, landhuis, landhuur, landkaart, landleven, landlieden. landloopen, bij Hooft, voor rondwalen: het landlopend geboefte; voor zich verspreiden,*

algemeen bekend worden: *'t welk de maars deed landtloopen; landlooper, landmagt, landman, landmeter, landontginning, landpaal, landpacht, landplaag, landregt, landreis, landrijk, landscheiding, landschool, landschrijver, landsknecht, soldaat, landslasten, landslieden, landsman, landspraak, landstad, landstreek, landswijze, landvolg, landvolk, landvoogd, landvoogdes, landvoogdij, landvorst, landvorstin, landvrouw, (landheerin), landvrucht, landweer, dam of borstwering, landweg, landwerk, landwif, landwind, landwinning, bij Hooft, ook voor vrijheid om weder te keeren uit ballingschap: naa dat hem landwinningh verleent was; — landzaat, landzatin.* [Vond.] *Landziekte, landzigt,* en andere meer. Men maakt doorgaans dit onderscheid tusschen *landman, landlieden,* en *landsman, landslieden,* dat de eerste boeren, landbewoners, en de laatste afkomstigen van hetzelfde vaderland zijn.

Land, Ofr. *lant,* Ulphil. *land,* hoogd. *Land,* fr. *lande,* heide, woeste gronden, angels. *land,* eng., deen., zw. en neders. *land.* In het wallis. is *lan* eene vlakte. **LANDAARD,** z. n., m., *des landaards,* of *van den landaard;* zonder meerv. Een volk, inzonder het de zeden en gewoonten van zijn land heeft aangenomen, en zich, daardoor, van andere volken laat onderkennen: *dit zou den lantaart ligt verwekken tot haat.* [Hoogvl.] *Van land en aard.*

LANDEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik landde, ben en heb geland.* Onz., met *zijn;* aan land komen: *de vloot is in de Tessel geland.* Bedr., aan land zetten: *om volk te landen.* [Hooft.] *Van hier landing.*

LANDERIJ, z. n., v., *der,* of *van de landerij;* het meerv. *landerijen* is meest in gebruik. *Weiland, (weideland) akkers: schoone landerijen.* **LANDOUW,** z. n., v., *der,* of *van de landouw;* meerv. *landouwen.* Velden, vruchtbare akkers, wel bewaterd land, waterrijke oord: *dees genoeghelijcke landouw te verlaten.* [Vond.] *Van land, en auwe, ouwe.* Zie *auwe.* Onkundig van dezen oorsprong, zegt en schrijft men ook *landsdouw;* doch in oude tijden bezigde men niet anders dan *landouwe: peijs en vrede in die landouwen.* [Houw.]

LANDSCHAP, z. n., o., *des landschaps,* of *van het landschap;* meerv. *landschappen.* Een gewest, een land: *in dit landschap.* [Vond.] In deze oude beduidenis komt het, bij Ker., voor: *landscaff,* (*sone rumen landscaffen,* uit verre landen) *lantscheffi* bij Tatian., *lantschefft* bij Notk., *landscipe* in het angels. Bij overnoeming, voor de regering van een landschap: *hierentusschen kreegh Leicester antwoordt van de landschappen.* [Hooft.] Schilderij van een dorp, of oord op het land, eng. *landskape;* verkleinw. *landschapje: dat landschap is schoon getroffen.*

Dit woord wordt, gelijk het oorspronkelijk van het vrouwel. geslacht is, ook nog somtijds vrouwel. genomen: *de landschap Drenthe*. De overijsselsche Chron., bij Dumbar, zegt daarom: *de Landschap Drenthe*. Zoo vindt men, bij Van Ghistelen: *omdat wi tonen sullen, dat wi onse Lantschap ver-soecken*.

LANFER, zie *lamfer*.

LANG (*leng*), bijv. naamw. en bijw., *langer, langst*. Dit woord drukt, in het algemeen, de uitgestrektheid eens ligchaams uit, in tegenstelling van kort, breed en dik. *De tuin is honderd voeten lang. Dat doek is dertig ellen lang*. De maat staat in den vierden naamval. Langer dan gewoonlijk: *mijn baard is lang. Een lange hals. Lang haar hebben. Iets op de lange baan schuiven*, iets uitstellen. Met betrekking tot de hoogte van eenen mensch: *eene lange vrouw*. Aaneenhangend: *lang bier*. Met opzigt tot eene menigte: *het is lange jaren geleden*. Vooral gebruikt men dit woord ten opzichte der doring: *de dagen worden langer. De langste dag. Ik heb drie lange nachten, slapeloos, doorgebracht. Een lang gebed. In langen tijd. Een lange klinker. Een lange brief. Eene lange reis. Een werk van eenen langen adem, een groot werk. Eene lange wijl*. Als een bijwoord: *lang leve de Koning! Het is lang geleden. Tien jaren lang. Ik zal het niet lang maken, ik zal schielijk afbreken. Hij zal het niet lang meer maken*, in de dagelijksche taal, hij sterft binnen kort. *Ik zal u niet langer tergen. Men zal uw' slaap niet langer steuren*. [Poot.] *Ik kom daar langer niet. Het wordt hoe langer hoe kouder. Hoe langer hoe meerder*; waarvoor men somwijlen, ook *langs hoe meerder*, en *hoe langs zoo meerder*, bezigt. In vergelijking: *hij is lang zoo geleerd niet, als Newton. Lang daar na. Lang voorheen. Hoe lang is het geleden? Bij lang: maar Dafne was zoo bang voor 't minnen niet bij lang*. [Poot.] *Ik heb in lang niet van hem gehoord. In het lange, breedsprakig. Over lang hoorde men het reeds. Overlang, aaneen geschreven, is zeer lang. Van hier lange, verouderd woord, voor langte, nu lengte; langheid, langachtig. Zamenstell.: langbaard, langbeen, langhals, langkin, langlenden, langlijf, langlip, langmuil, langneus, langoor, langtong, iemand, die eenen langen baard, een lang been, enz. heeft: het laatste woord langtong beduidt eenen snapper. Voorts: langdradig, langdradigheid, langdurig, langdurigheid, langharig, langlevend, langmoedig, langmoedigheid, langmoediglijk, langstlevend, langwerpig, langwerpigronde, langwijzig, langwijzigheid.*

Lang, bij Ker. en Othfrid. *lang*. Ulphil. *taggs*, (dat *langs* uit te spreken is) *angels*.

lang, laeny, long, hoogd. *lang, lango*, eng. *long*, zw. *lang*, lat. *longus*.

LANGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik langde, heb gelangd*. Een woord, dat, in het gemeene leven alleen, gebruikt wordt, voor iets, met het uitstrekken van de hand, geven, toereiken: *lang mij den rotting eens. De leidsman, die weleer, om aen d'Hebreen te langhen*, enz. [H. d. Gr.] Oudtijds gebruikte men het ook voor *lengen*: *door 't langhen van de tijd*. [Rodenb.]

LANGS, voorzetsel, beheerschende eenen vierden naamval. Het heeft zijne betrekking op eene plaats, en beteekent eene strekking nevens de lengte van iets: *zij reden langs de huizen*. Ook eene achtervolgende beweging in de lengte: *langs de straat loopen. Langs het pad der deugd stijgt men 'ten hemel op. Langs wat weg zijt gij gekomen?*

LANGZAAM, bijv. n. en bijw., *langzamer, langzaamst*. Niet schielijk: *langzaam loopen, zeilen, arbeiden. Een langzame tred*. Traag, die, in zijne daden, talmachtig is: *eene langzaam mensch. Dat werk gaat langzaam voort*. Laat, spade; *de hulpbenden komen langzaam bij*. Van *lang* en *zaam*.

LANK, z. n., v., *der, of van de lank*; meerv. *lanken*. Een woord, dat reeds begint te verouderen, beteekenende de zijde, inzonderheid de zijde, het weeke van den buik: *den jagthond bijtet nu in de dijen, dan in de lancken*. [K. v. Mander.] *Wiens lancken bijster langh vallen*. [Vond.] *Hij zet hem de knijeschijve in zijn lancken*. [De Brune.] Bij Rab. Maurus *lancha*, middeleeuw. *longa, langa, longua*, fr. *longe*. Zie *flank*.

LANS, z. n., v., *der, of van de lans*; meerv. *lansen*. Eene spiets, speer: *zij drilde hare lans*. [Vond.] Zamenstell.: *lansknecht*, beter *landsknecht*, een gemeen soldaat te voet; een reeds verouderd woord. Trouwens, eene lans was geen geweer voor een gemeen soldaat te voet, maar voor eenen ridder. Van dit *landsknecht* is een kaartspel, dat *landsknechten* heet.

Lans, hoogd. *Lanze*, fr. *lance*, it. *lancia*, eng. *launce, lance*, zw. *lans*, ijsl. *lans*, lat. *lancea*, ierl. *langa*, gr. *λῶχην*. Naar de verklaring, welke Varro, Nonius en Diodorus van dit woord hebben gegeven, is het een oud keltisch woord. Martinius leidt het van *lang* af. Adelung helt meer over naar het britt. *lanca*, werpen, fr. *lancer*. Zoo kan het dan, oorspronkelijk, eene werpspiets beteekend hebben. Dit komt met het zeggen van Diodorus overeen: » *de oude gallen* » zegt hij, » *werpen spietsen, welke zij lanssen* (*λῶχιας*) *noemen*. »

LANTAARN, (*lanteern*) z. n., v., *der, of van de lantaarn*; meerv. *lantaarnen*. Een werktuig, met doorschijnende zijden, om daarin een brandend licht te zetten, tot schutting

voor wind en regen. *Eene blikken lantaarn.* *Eene blinde lantaarn*, die maar eene doorschijnende zijde heeft, welke men wegdraaijen kan. *Eene groote lantaarn zonder licht*, een lijvige karel met een klein verstand. *Eene lantaarn* noemt men ook een glazen dak, om daardoor den dag in een vertrek te doen vallen. Het vertrek zelf behoudt denzelfden naam. Verkleinw. *lantaarntje*. Zamenstell.: *lantaarndrager*, *lantaarngeld*, *lantaarnmaker*, *lantaarnopsteker*, *lantaarnpaal*, *lantaarnvulder*. Hooft heeft *lantaarnhoornsch gezigt*.

Lantaarn, hoogd. *Laterne*, ital. *lanterna*, fr. *lanterne*, eng. *lantern*. Alles van het lat. *laterna*. Dit lat. woord leidt Perottus van *latere* af, omdat het licht, daar in, als verborgen wordt. Doch Ihre merkt aan, dat, daar in het angels., een licht en eene lantaarn *lecht ern*, *lihtern* heeten, van *arn*, *ern*, een oord, eene plaats, waarschijnlijk het lat. woord, uit eene dergelijke bron, voortgevloeid zij.

LANTERFANT, (bij Kil. *landtrefant*, *landtrouwandt*) z. n., m., *des lanterfants*, of *van den lanterfant*; meerv. *lanterfantien*. Lediglooper, straatslijper:

... *krielt all 't lant eerlang aan alle kanten*,
Van lediggangeren, doenielen, lanterfantien.

[J. de Deck.]

Van hier het onz. w. *lanterfantien*, straatslijper, sammelen: *dwazen mogen ijdel lanterfantien aan een klappende merkt*. [M. L. Tijdw.] *Men redt met lanterfantien geen oproer*. [Hooft.] *Lanterfantien* en *rinkelrooijen* worden dikwerf bijeen gevoegd, terwijl het eerste gebezigt wordt van zulken, die den dag met leegloopen, het andere van hen, die den nacht met ongebondenheden verspillen. Overeenkomstig hiermede spreekt men van lieden, die de dagen verlanterfantien, en de nachten verrinkelrooijen. Van hier *lanterfanterij*. Kil. leidt het woord af van *land* en *trouwant*, *trouwant*. In het fr. heet *truand* een luiaard, die niet werken wil, een schooijer, eng. *truant*. Misschien komt het lat. *lentus* hier medein aanmerking.

LANTERLU, (*lanturlu*), z. n., o., *van het lanterlu*; zonder meerv. Een zeker kaartspel. *Lantertu hebben*, vijf kaarten van eene kleur, in dat spel, hebben. Van hier *lanterluijen*, *lanterlu* spelen. Fr. *lanturlu*.

LAP, z. n., m., *des laps*, of *van den lap*; meerv. *lappen*. Verkleinw. *lapje*. In het gemeen, een week, buigzaam, afhankelijk stuk van onbepaalde grootte. Men gebruikt, in dien zin, het verkleinw. *het oortapje*, de oorlel. Bij de slaggers zijn *lapjes vleesch*, die, uit het rund, uitgesneden worden. Overschot van een stuk lijnwaad: *wat moet ik u voor dien lap betalen?* Het verkleinw. *lapje*, neemt men voor het zeil, in den vertrouwelijken stijl: *het*

is vlak voor het lapje. Een afhankelijk stuk van een versleten kleed: *de lappen hangen hem bij het lijf neder*. Kleine stukken van linnen, wollen, of leder: *eenen lap op een hemd*, *eene broek*, *eenen schoen zetten*. *Oude lappen*. *Lappen en leuren*. Een *waslap*, waarmede men, door middel van was, glad wrijft; *schuurlap*. Een stukje van de opperhuid: *een lap vel*. Het denkbeeld van weekheid en buigzaamheid wordt ook geheel verloren, in de volgende spreekwijzen: *eenen lap op eenen ketel*, *eene pan*, enz. *zetten*. Ook wordt, in den gemeenzamen spreektrant, een dronkaard *een lap* genoemd: *hij is een groote lap*. Een *lap* is ook een klanknabootsend woord, voor eenen klap, eene oorvijg, met eene slappe hand toegebragt: *ik gaf hem eenen lap*. *Twee vliegen met eenen lap slaan*, zegt Hooft, voor twee bedoelingen tegelijk bereiken, ontleend van een stukje doek, of leder aan een stokje gebonden; om de vliegen dood te slaan; anders zegt men *twee vliegen in eenen klap slaan*. Zamenstell.: *borstlap*, *galgelap*, enz. — *Lapdoos*, *lapkist*, *lapmarkt*, *lapsnijder*, *lapsnijdster*, *lapwerk*, *lapwoord*, *lapzalf*, slechte zalf, *lapzalven*, niet behoorlijk meesteren. Ook zegt men: *een schip lapzalven*, iets ten ruwe daaraan vermaken. *Hij zoekt dat zoo wat te lapzalven*, te verschoonen. Van hier *lapzalver*, *lapzalverij*, *lapzalving*.

Lap, hoogd. en neders. *Lappen*, eng. *lap*, in de monseeische gloss. *lappa*, angels. *laeppe*, deen. *lap*, zw. en ijsl. *lapp*, in eenige gevallen *lobus*, in het lat., gr. *λοβος*, *λαίφος*, *λαφίς*. Om de afhingende weekheid, uit eene bron, met *slap*. Hierheen behooren *lip*, *lomp*, eene oude vod, *step* enz.

LAPLAND, z. n., o., *van Lapland*; zonder meerv. Zeker land onder de kroon van Zweden. Van hier *laplander*, *laplandsch*. Het meerv. *lappen*, voor *laplanders*, is ook gebruikelijk.

LAPPEN, bedr. w., gelijkvi. *Ik lapte*, *heb gelapt*. Eenen lap op iets zetten: *een hemd*, *eenen borstrok lappen*. *Schoenen lappen*. *Eene deur*, *een venster lappen*. *Een huis lappen*. *Een schip lappen*. *Eenen ketel lappen*. *Hij weet dat zoo wat te lappen*, te verschoonen. Ongepast zamenvoegen: *het lappen van versletene kundigheden* enz. [Herv. Overz.] *Lappen* is ook drijven, doordrijven, doorwerpen: *dat hij hem de pijske door 't lijf heeft gelapt*. [Van Mand.] Hiervan de spreekwijz: *door de billen lappen*, doorbrengen, verkwisten. *Alles in zijn gat lappen*, in den lagen stijl, alles uitzuipen. In dezen zin komt het van *lap*, een klap. Van hier *lapper*, met de zam. *kleerlapper*, *scheepslapper*, *schoenlapper*, enz.; *lapperij*, *lapster*.

LARDEREN, zie *doorspekken*. Dit woord heeft zich in de dagelijksche taal ingedrongen, voor bespekken, met spek besteken. Zamenst.: *lar-*

- deerpriem, lardeerspeetje, lardeerspek.* Het is van het fr. *larder*, en dit van het lat. *lardum*.
- LARIE**, z. n., v., *der*, of *van de larie*; het meerv. is thans buiten gebruik. Kil. verklaart het door eene lompe, dwaze, ijdele snapster. Het woord wordt bij ons nog gebruikt voor gekkernij, beuzeling: *het is maar larie*. Van hier het onz. w. *larien*, beuzelen: *larien (larijen) bij de bureu*. [Breder.] *Lariester: trots yemant van de beste larijsters*. [Breder.] Zamenstell.: *lariemoer*, voor een slecht, lui vrouwensch. bij het lage gemeen. Misschien is het een figuur van *laar*, dat is ledig. Er is ook een oud woord *laren*, hoogd. *lären*, dat luid snappen heet, waarvan men het zoude kunnen afleiden. *Lerrij* is geraas in het eng.
- LARIKSBOOM**, z. n., m., *des lariksbooms*, of *van den lariksboom*; meerv. *lariksboomen*. Eene soort van pijnboom, wiens hout naar het roode zweemt, gevlamd en zeer hard is. Uit het lat. *larix*, gr. *λαρίξ*. Bij Kil. *lerckenboom*.
- LARP**, (*lerp*) z. n., v., *der*, of *van de larp*; meerv. *larpen*. Een werktuig, om mede te slaan, hetzij eene roede, hetzij eene lange zweep: *om de slagen eener lerp te ontfangen*. [Hooft.] *Mijn hengsten hoefden dan bestier van lerp nocht reep*. [Hooft.] Een slag, in het algemeen: *eene larp om de ooren*. Het is een klanknabootsend woord.
- LARPEN**, (*lerpen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik larpte, heb gelarpt*. In Groningerland gebruikt men dit woord van eene bijzondere manier van dorschen, zoodat al de vlegels te gelijk op het dorschkleed geslagen worden: *koolzaad larpen*. In eenen anderen zin bij Hooft: *dit moet men lerpen met een' windt, die snel en scherrep slaat*.
- LASCH**, z. n., v., *der*, of *van de lasch*; meerv. *lasschen*. Hetzelfde als *lies*: *in de schaft getroffen en de lasch*. [Vond.]
- LASCH**, z. n., v., *der*, of *van de lasch*; meerv. *lasschen*. Een stuk, dat ergens aangezet, of tusschen iets ingevoegd wordt: *eene lasch in eenen rok zetten*. *Eene lasch onder aan den steven van een schip*. *De lasch* (het overgezette stuk) uit Tacitus *heb ik op 't einde van 't blad geklampt*. [Hooft.] *De spanjaardts vertoonen zich voor de lasch* (de herstelde bres). [Hooft.] Het kenteeken, waar iets aangelascht is: *dat ijzer heeft daar eene lasch*. *Lasch* is ook een kuiperswoord, anders *klank genaamd*, zijnde de keep in eenen hoepel, waarin eene dergelijke keep gevoegd wordt, om den hoepel ineen te lasschen. Het mes draagt daarvan den naam van *laschmes*.
- Lasch*, hoogd. *Lasche*, neders. *laske*, zw. *laska*.
- LASSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik laschte, heb gelascht*. Eene lasch inzetten: *Kors ver stelt Jorijntjes bouwen; last hij niet, hij krijgt een graauw*. [Zeeuw.] Aancenvoegen: *ijzer,*

hout lasschen. Aaneenrijgen: *brieven aan elkander lasschen*. In elkander voegen: *eenen hoepel lasschen*. Van hier *lassching*. Zamenstell.: *laschijzer, laschwoord, koppelwoord*.

LAST, z. n., m., *van den last*; meerv. *lasten*. Eene onvolkomenheid, een *mangel*, en in eenen engeren zin, eene zedelijke onvolkomenheid; in welke, reeds verouderde, beteekenis het nog voorkomt in de spreekwijs: *daar is veel ten uwen laste*, men brengt vele beschuldigende bezwaren tegen u in. *Iemand iets te last leggen*, hem over iets beschuldigen, deswege een verwijt doen. Dat deze beteekenis zich eertijds verder uitgestrekt heeft, is af te nemen uit het ijsl. *last* en *laust*, dat nog een zedelijk gebrek beduidt; en uit het gr. *λαιση* en *λαισθη*, schande. In eene, meer gewone, beteekenis is het eene groote maat van drukkende zwaarte: *de zuilen bogen zich onder den last des gebouws*. *Het kameel bezweek onder den last der pakken*. De eigenschap van iets, hetwelk wij, met sterken tegenzin, met gevoel van het bezwaarlijke en onaangename, doen, of lijden: *onder den last der jaren gebukt gaan*. De zaak zelve, die de drukkende zwaarte aanbrengt: *een dier last opleggen*. In het bijzonder, vracht, lading: *last innemen, lossen*. *Last breken*, eengedeelte der lading lossen. Eene zekere maat van koopmanschap, eene zwaarte van vier duizend pond; wanneer het onz. is: *een last koorn*. *Een schip van honderd en twintig last*. *Een last haring*, veertien ton. *Tien last haring*, niet *lasten*; dewijl de namen van maten, wanneer zij als eene verzameling voorkomen, enkelvoudig blijven. Men zegt derhalve *tien last haring*, *twee honderd last graan*, d. i. een verzamelde hoop van tien en van twee honderd last. Doch zoo elk last afgezonderd is, dan zegt men: *daar zijn honderd lasten*, enz. — Dan, bij zaken, die altoos verdeeld aangemerkt worden, gebruikt men het meerv.; als: *twee brooden, twintig brooden*; niet *twintig brood*. Bezwaren is, moeijelijkheid: *zwaren last op den hals hebben*. *Dat is een groote last voor mij*. *Hij leeft zich zelven tot eenen last*. Zie mijne nederd. spraak. D. II, § 187 en 188. Nood, lijden, verlegenheid: *Holland is in last*. *De zaak zal geenen last lijden*, van geen bedenkelijk gevolg wezen. *Last lijden*, onderdrukt worden. *Het lijdt geenen last*, het vereischt juist zulken spoed niet. Belasting, schatting: *de lasten op de huizen zijn zwaar*. *De ambtslasten betalen*. In dien zin is het meerv. alleen gebruikelijk. Bevel: *ik heb last van mijnen zender*. *Naar zijnen last*. [Vond.] *In last hebben*. *Last geven*. *Hij heeft zijnen last volbragt*. Een vat, in de zam. *toelast*. Zie dit woord. Eindelijk komt het dikwijls, in de Overz. van den Bijb., voor, in den zin van eene belangrijke, gewigtige voorzegging: *de last Babels*. Van hier *lastig*. Zamenstell.:

achterlast, bovenlast, dorpslasten, landslasten. Lastbeest, lastdier, lastdragend, lastdrager, lasteloos, lastpaard, lastschip, lastwagen.

Last, hoogd., neders., deen. en zw. *last*, pool. *laszt*, eng. *load*. Alles van *laden*, deen. *lāsse*, zw. *lassa*. Bij Suidas is *λαισον*, zwaar, lastig.

LASTAADJE, z. n., v., *der*, of *van de lastaadje*; meerv. *lastaadjen*. Benoeming van eene plaats, waar men waren in schepen laden en lossen kan: *onlust om de lastaadje*. [Hooft.] *Aan den oever van 't Y, die de lastaadje genaamt werd*. [Hooft.] Voorts eene plaats, waar men schuren kan opslaan; ook eene scheepstimmerwerf. Zw. *lastage*, middeleeuw. *lastadium, lastagium*, ballast, vracht.

LASTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lastte, heb gelast*. Bedr., last, bevel geven: *de wet last den beloonden raadsman Weezenbeek*. [Hooft.] *Sij lasten, dat men doe een kemper offerand*. [H. de Gr.] Het zamengest. *belasten* is meest in gebruik. Onz., met *hebben*; lasten in eene zaak helpen dragen: *de eigenaar moet daarin mede lasten*. Oulings beteekende het ook beleedigen.

LASTER, z. n., m., *des lasters*, of *van den laster*; meerv. *lasters, lasteren*. Een schelmstuk, zware schending van de wet: *Als sij hen een gegoten kalf gemaakt hadden, ende groote lasteren gedaen hadden*. [Bijbelv.] *Opgeenderley laster bevonden*. [Hooft.] Het wordt thans meestal gebruikt voor eene zware beleediging van iemands eer; wanneer het meerv. niet in gebruik is: *die den laster doe zwichten*. [Hoogvl.] *Voor brandende afgunst stekenden laster*. [M. L. Tijdw.] Van hier *lasterachtig, lasterig, lasterlijk*. Zamenstell.: *lasterboel, lasterdaad*, snood bedrijf, *lastermond, lasterpen, lasterrede, lasterschrift, lastersmet, lasterstuk, lastertaal, lastertong, lasterziek, lasterzucht*.

Laster, zw. *läster*, eene zware kwetsing van het ligchaam, hoogd. *Laster*. Het woord komt van *last*, in den eersten zin, of liever van het oude *lasten*, lat. *laedere*. beleedigen. Voorheen zeide men ook *lachter*; zie dit woord.

LASTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lasterde, heb gelasterd*. Iemands eer schenden: *Gods heiligen naam lasteren*. Van hier *lasteraar, lasteres*. [Bijbelv.] — *Lastering*. Bij Hesych is *λαζειν* zooveel als *ὀβριζειν*, *injuria et contumelia afflicere*; *λασβαι* en *λαβαινειν*, is bij denzelfden *κακολογειν*, *maledictis impetere*.

LAT, z. n., v., *der*, of *van de lat*; meerv. *laten*. Een lang, dun, smal hout, dat gewoonlijk vierkantig gezaagd wordt. Ook eene smalle of dunne plank. In het gemeene leven, zegt men van lieden, die bankbreukig zullen worden: *zij hangen aan de latten*. Verkleinw. *latje*. Zamenstell.: *latwerk*. Van hier ook het

bedr. w. *latten*, met latten beleggen: *een dak latten*, de daklatten op de sparren vastspijkeren, waarvoor ook *belatten* in gebruik is, middeleeuw. *latare*.

Lat, hoogd. *Latte*, neders. *latte*, deen. *lägte*, zw. *läckt*, eng. *lath*, fr. *latte*, finl. *laita*, boh. *lat* en *latka*, pool. *lata*, ital. *latta*, middeleeuw. *lata*.

LATEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik liet, heb gelaten*. Dit woord wordt meest onz. gebruikt, met *hebben*, somtijds ook als een bedr. werkwoord. Het kan, schoon van een wijduitgestrekt gebruik, echter tot drie voorname beteekenissen gebragt worden.

Voorreest is het niet verhinderen; waar het onz. gebruikt wordt: *laat hem gaan. Eenen vogel laten vliegen. Ik heb het vuur maar laten uitgaan. Zich iets laten voorstaan*, zich iets verbeelden, eene verbeelding van zijne eigene bekwaamheid hebben; en, wanneer die verbeelding vermetel en trotsch wordt, zegt men: *zich iets laten dunken*. Van hier *laatdunkend, laatdunkendheid*, vermetel, verwaand. In eenige gevallen, staat het voor den lijdenden vorm: *ik heb het mij zoo laten verhalen*, het is mij verhaald. Somtijds staat het geheel overtollig, in den dagelijkschen stijl: *laat het maar eens regenen, dan zult gij het zien*, voor, zoodra het regent. Als een bedrijvend w., wanneer het volgende werkwoord dikwerf weggelaten wordt: *eene zaak in haren vorigen stand laten. Zijn water laten. Hij liet eenen zucht. Eenen wind laten. Bloed uit de ader laten*; waarvoor *laten* alleen ook gezegd wordt: *iemand laten*. In dien zin plaats men er bijwoorden bij: *de deur open laten. Den akker onbebouwd laten*.

Ten tweede, toelaten, veroorloven; onz.: *laat dit verlies uwen moed niet krenken. Laat u toch gezeggen. Laat de zaak niet verder komen. Laat mij het u nog eenmaal zeggen*. Als bedr., wanneer het volgende werkwoord wordt verzwegen: *laat mij met vrede. Laat mij met rust*. Bijzonder in bezit laten: *laat mij dit voor dat geld. Ik kan het paard daarvoor niet laten. Eenen stuiver onder de waarde laten*. Met allerlei bijvoegsels: *het boek op de tafel laten. Ik kan het in den zak niet laten. De dieven hebben hem niets overig gelaten*. Fig., voor nalaten: *hij liet het niet, schoon ik hem waarschuwde*. Hierheen behoort de onbepaalde wijs, als een zelfstandig naamw. gebruikt: *iemands doen en laten berispen*. Voorts *zijn leven laten. Dat laat zich hooren*.

Ten derde, gelegenheid verschaffen, dat iets geschiede: *zijne kinderen laten leeren. Ik heb het hem laten weten. God laat zijne zon opgaan over boozen en goeden. Goederen laten komen. Een boek laten uitgaan. Hij liet zijn kind doopen. Ic en salt di laten*

weten. [Bijb. 1477.] In den deftigen en naauwkeurigen stijl gebruikt men het wel eens ongepast: *de koning liet hem het hoofd afslaan*. Geschiedde het op deszelfs bevel? men zegge dan: *de koning deed hem het hoofd afslaan*.

Wanneer, gelijk uit de aangehaalde voorbeelden blijkt, een ander werkwoord achter *laten* gevoegd wordt, wordt *te* altoos wegge laten: *ik liet het hem lezen*. Indien men, ter vorming van den volmaaktverl. en meer dan volmaaktverl. tijd, het hulpwoord hebben ontleenen moet, plaatst men *laten* niet in het deelw., maar in de onbepaalde wijs, zoo er, namelijk, een tweede werkwoord bij staat: *ik heb hem laten gaan*. Menigmaal bespeurt men, dat openbare sprekers en schrijvers dit woord verkeerdelijk gebruiken. Te weten, men bedient zich, in geval van opwekking of aansporing, van de onbepaalde wijs van dit werkwoord: *laat ons bidden*. Zoo ook in geval van toelating of bevel: *laat hem het betalen*. *Laat hem komen*. Hier ontdekt men, dikwijls, een verkeerd gebruik, vooral bij opwekking of aansporing, zeggende en schrijvende: *laten wij bidden*. De regel is deze. Daar, in welke gevallen ook, het werkwoord *laten* hier in de bevelende wijs staat, moet men het onveranderd dus gebruiken: *laat ons bidden*, enz. De naamwoorden plaatse men altijd in den vierden naamval: *laat den koning oorloggen, zoo lang het hem luste*. *Laat mij gaan*. *Laat hem loopen*. *Laat ons wandelen*. *Laat hen zitten*. *Laat haar het huis oppassen*. Camph. bezigt het woord *laten*, voor verlaten: *En 't leeuwenjongh . . . laet zijn spelonck*. Zoo ook Bijb. 1477: *en wilt ons niet laten*. In denzelfden Bijb. komt het ook voor, in den zin van laten gaan: *laet mi, dat ic varen mach tot mijnen here*. *Soe sal hyse laten*, d. i. laten gaan. Van hier *lating*, *aderlating*. Zamenstell.: *laatband*, *laatbekken*, *laatijzer*, *laatkop*, *laatwindsel*.

Dit oude werkwoord is reeds, bij Ker., *lazzan*, *lazin*, hoogd. *lassen*, ital. *lasciare*, fr. *laisser*, wallach. *lasce*. In het hong. is *lassadom*, lapl. *laazhüdam*, nalaten. Goth. *letan*, bij Ulphil., neders. *laten*, angels. *laetan*, eng. *to let*, zw. *lata*, deen. *lade*. In het oudopperd. *laan*, vries. *lehn*, alb. *lin*, ierl. *ligim*. Wegens den hoogen ouderdom des woords, is deszelfs eerste beteekenis onzeker.

LATIERBOOM, (bij Kil. *lattierboom*, *litierboom*) z. n., m., *des latierbooms*, of *van den latierboom*; meerv. *latierboomen*. Boom, tot afschutting van paarden, in eenen stal. Van het fr. *litière*, stroo onder paarden in eenen stal, om op te liggen; van het lat. *lectica*, van het gr. $\lambda\epsilon\gamma\omega$, doen liggen.

LATIJSCH, z. n., o., *des latijnsch*, of *van het latijn*;

zonder meerv. De latijnsche taal: *hij verstaat het latijn*. *Latijn leeren, spreken*. *Iets uit het latijn vertalen*. Het meerv. *de Latijnen* zijn de inwoners van Latium. Ook de schrijvers, die in het latijn geschreven hebben. Van hier *latijnsch*: *de latijnsche school*. Van het lat. *latinum*.

LATIUM, z. n., o., *van Latium*; zonder meerv. Een landschap van Italië: *het forsse Latium*. [Vond.]

LATOEN, z. n., o., *des latoens*, of *van het latoen*; zonder meerv. Een kostelijk metaal, eertijds legen goud geschat, het *orichalcum* der ouden: met 't groot *helmet gemaekt half van ijzer en van latoene*. [Van Mand.] *Uit goud en klaer latoen gekloncken*. [Vond.] Wij noemen ook rood koper, dat met kalamijnsteen geel gemaakt is, *latoen*. Fr. *laiton*, *leton*, eng. *letten*, ital. *latone*, sp. *laton*.

LATS, z. n., v., *der*, of *van de lats*; meerv. *latsen*. Bij Halma *latse*. De voorbroek, ook eene breede klep aan eene broek. Misschien het hoogd. *Latz*, hetwelk Adelung, met *lid*, een deksel, uit eene bron afleidt.

LATUW, (*latouw*) z. n., v., *der*, of *van de latuw*; zonder meerv. Baksalade: *wat latuus in de graft te werpen*. [Hooft.] *Veltlatuwe, wilde latuwe*. [Bijb. 1477.] Zamenstell.: *latuwzalade*, *latuwzaad*. Uit het lat. *lactuca*, bij Kil. ook *lactouwe*, en in sommige oorden des Vaderlands *latteke*.

Laurier, z. n., m., *des lauriers*, of *van den laurier*; meerv. *laurieren*. Laurierboom: *onder mijnen laurier*. [Vond.] In den verhevenen en dichterlijken stijl, draagt ook een laurierkrans, het oude zinnebeeldige eereteken van helden, overwinnaars en dichters, den naam van laurier: *men kroon dit hoofd met eeuwigen laurier*. [J. de Haes.] Van hier het bedr. w. *laurieren*, met laurier kroonen: *gij die mijn hoofd lauriert*. [Rodenb.] *Dies Themis haar lauriert*. [Vond.] Prijzen, eeren: *zoo moet men uw bedrijf laurieren*. [Poot.] *Wijl wij laurieren onze tijd*. [Rodenb.] Het deelw. *gelaurierd* wordt bij Hooft gevonden. Uit het lat. *laurus*.

LAUTEREN, zie *labberen*.

LAUWER, z. n., m., *des lauwers*, of *van den lauwer*; meerv. *lauwers*, *lauweren*. Hetzelfde als laurier: *dees boom gelijkt den lauwer*. [Vond.] Van eenen krans van laurier: *toont den lauwer, die de kruin der helden drukt*. [Hoogvl.] In den deftigen stijl, voor een eere- of zegeteeken: *naer den Delfischen lauwer draven*. [Poot.] *Niet te vergeefs heb ik de lauweren van mijnen verlosser zien groen worden*. [Sels.] Van hier *lauweren*, hetzelfde als *laurieren*, *gelauwerd*, hetzelfde als *gelaurierd*. *De Lauwers* is een bedijkt land in Vriesl., oulings een hekende stroom, *Lavica* in het lat. Voorts zijn van *lauwer* de zamenst: *lauwerbesie*, *lauwer-*

blad, lauwerboom, lauwerbosch, lauwerkran, lauwerkroon, lauwerolie, lauwertak, enz.

LAVA, z. n., v., *der*, of *van de lava*; het meerv. is niet in gebruik. Zoo noemen de inwoners van Italie en Sicilie den vuurstroom, die uit de monden van den Vesuvius en Etna vloeit. Zij bestaat, uit een mengsel van steenen, zand, aarde, mijnstoffen, zouten, die, door het vuur, tot kalk verbrand, gesmolten en in glas veranderd worden. Voorts is het, in het algemeen, de naam van de gloeiende stroomen, uit volkanen of vuurbergen uitgeworpen. *De lava van Vesuvius, ontsprongen uit zijn' geborsten kroes, waarin Natuur haar stoffen kookt* enz. [L. Trip.] Zamenstell.: *lavastroom*. Denkelyk van het lat. *labi*, vallen. Hierheen behoort ook het zwits. woord *lauwine*, waardoor de Albewoners eene gansche laag sneeuw verstaan, die van het gebergte valt. Het middeleeuw. *lavina* gebruikt Paul. Diacon., om daardoor regenvloedden uit te drukken, die van de bergen storten.

LAVAS, z. n., v., *der*, of *van de lavas*; zonder meerv. Eppekruid, eene sterkkriekende plant, in gedaante en reuk aan selderij gelijkende. De, met brandewijn overgehaalde, drank uit deze plant, draagt denzelfden naam. Bij Kil. *lavesche*, fr. *liveche*, *laveche*, elders in het gemeene leven, *libbestok*, *libbestik*, *lubbestik*, hoogd. *Liebstockel*, uit het latere latijn *levesticum*, van het gr. *λιβυστικον*. De regte naam is, bij Dioscorides, *λιγυστικον*, omdat naar Plinius, de plant uit Ligurie kwam, waar zij in overvloed groeide.

LAVEI, z. n., v., *der*, of *van de lavei*; het meerv. is buiten gebruik. Verlof, vrijheid: *ik gaf hem lavei*. In Vriesland wordt het in de hoogte gestoken teeken om te schoffen *lavei* genoemd. *Iemand lavei geven* wordt ook gebezigd in den zin van iemand iets op de mouw spelden. Men noemt dit ook: *iemand lavuit geven*. *Ter laveije gaan* is eene spreekwijs, welke de jagers van het wild gebruiken: *dewijl het onbekendis, hoegaarne 't wild, buiten de wildernissen in de aanliggende landen ter laveije gaat*. [Rendorp.] Van hier *laveijen*, bij Kil. ledig loopen, schoffen. Het woord behoort gewis, met het eng. *leave*, vrijheid, met de laatste helft van de woorden *oorlof*, *verlof*, met het lat. *liber*, vrij, het gr. *λειπω*, *λιπω*, laten, achterlaten, tot eene bron.

LAVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laafde*, heb *ge-laafd*. Een weinig vocht, tot verkwikking, op iemands lippen brengen: *eenen zieltogende met wijn laven*. *Iemand met eene veër laven*. Eenig vocht nemen, om den dorst te stillen: *zijnen dorst laven*. In het gemeen, verkwikken: *ik moet mijn dorstig hart eens laven*. Van hier *lafenis*.

Laven, Otfried. en Tat. *laban*, Notk. *laben*,

hoogd. *laben*, neders. *laven*, Ulphil. *hleibjan*. Adelung brengt het tot den oorsprong van *leven*, inzoover dit woord eertijds eten beduidde: *that heuues lebet* is, bij Notk., dat hooi eet. Zoo zoude *laven* eigenlijk te kennen geven voedsel aan iemand toereiken.

LAVENDEL, (bij Vond. ook *lavender*: *lavender mengende*) z. n., v., *der*, of *van de lavendel*; zonder meerv. Eene plant met welriekende bloemen. Zamenstell.: *lavendelbloem*, *lavendelkruid*, *lavendelolie*. Van het lat. *lavendula*, dat zijnen naam van *lavare*, wasschen, zal hebben, omdat de ouden deze plant, in de waschbaden, gebruikten.

LAVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik laveerde*, heb *gelaveerd*. Tegen den wind opzeilen; overdwars heen en weder zeilen, om weg te spoeden, wanneer men in den wind heeft: *men ziet opnieuw de zwarte schepen laveren, langs d'ontdoode vloèn*. [Poot.] Van menschen, die, door den drank bevangen, de straat kruisen, en gelijk een schip, dat laveert, gestadig schijnen te zullen overslaan, of vallen: *den droncken Staphylus en Botrus quam achter aen laveren*. [D. Heins.] En van schaatsrijders: *nu laveren heel in lij, op d'eeene schaets*, enz. [Antonid.] Bij Kil. *laveren*, *loeveren*, oul. ook *loveren*, fr. *louvoyer*, eng. *to laveer*, bij Johnson, deen. *lovere*, hoogd. *laviren*. *Loef* is, bij Kil., eene dolpen, eene roeipen, op de zijde van het schip; ook noemen de schippers die zijde des schips, van waar de wind komt, *de loef*. Zoo is dan *laveren*, *loeveren*, het schip in die schuin-sche rigting brengen, dat de wind te loefwaart invalle.

LAVOOR, z. n., o., *des lavoors*, of *van het lavoor*; meerv. *lavooren*. Een verouderd woord, beteekenende een bekken, een lampet, eene waschkan. Van het fr. *lavoir*, middeleeuw. *lavarium*, uit het lat. *lavare*, wasschen.

LAZARET, z. n., o., *des lazarets*, of *van het lazaret*; meerv. *lazaretten*. Een gebouw, waar besmette zieken bezorgd worden. In zee-steden, bijzonder bij de middellandsche zee, noemt men *lazaretten* zulke huizen, waar men scheepsvolk en reizigers, die van plaatsen komen, welke men van pest verdenkt, eene wijl tijds doet verblijven, om den veertigdaagschen proeftijd (*la quarantaine*) uit te houden. Oorspronkelijk, beduidde dit woord een huis voor melaatschen, omdat, in de middeleeuwen, het voornaamste gebouw van dien aard, voor Jeruzalem liggende, aan den heiligen Lazarus was toegewijd. Dit is ook de reden, dat elk, die eene soort van melaatschheid had, in die eeuwen, *lazarus* genoemd werd. Wij zeggen nog: *hij is lazarus*, ook *lazerus*. *Hij is lazarus op het hoofd*. *Daar is een lazarus aan de deur*. Zamenstell.: *lazarushuis*, *lazarusklap*.

Van hier *lazarij*, melaatschheid.: *die plaghe van lazarien*. [Bijb. 1477.] *Gij streekt de lazarij den hooftling in uw plassen, van 't stinkent lichaem*. [Moon.] *Lazarig, lazerig: hij is zoo lazerigh en onghewoeligh*. [De Brune.] Bij Kil. *laserisch*. De oorsprong, ondertusschen, is ontleend van den bekenden melaatsche, in het Evangelie, *Lazarus* genaamd, welken naam sommigen voor *Eliezar, hulp van God*, houden; anderen door *hulpeloos, arm*, vertalen.

LAZUREN, onverb. bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van *lazuur*, uit *lazuur* gevormd: *een lazuren zoutvat*. Poot gebruikt dit naamw. voor *lazuurverwig: tot dat ons in 't ende 't volschoon en lazuren uitspansel des hemels ontvang*. Ondertusschen zijn toch *lazuur* en *lazuren* onderscheiden; daar het eerste op de kleur ziet en verbuigbaar is, het laatste op de stof en onverbuigbaar. Zie *azuur, azuren*.

LAZUUR, lazursteen, (azuur) z. n., m., *des lazurs*, of *van den lazur*; meerv. *lazuren*. Een schoone hoogblauwe steen, met goudkleurige stippen. In het lat. *lazulus*. Van de Arabieren, zegt Mart., wordt hij *azul* genaamd. Sommigen houden hem voor den *leschem*, anderen voor den *saphir* des Bijbels.

LAZUUR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. *Lazuurverwig, hoogblauw: het gegolf Neptuni, wiens lasure kruijn*, enz. [Rodenb.] *Het lasure vties*. [Rodenb.] *Onz. het lazur*, *lazuurkleur: het lazur des hemelschen gewelfs*. Zamenst.: *lazuurgewelf, hemel, lazursteen*.

LEB, (lebbe, bij Kil. en De Bruin ook libbe) z. n., v., *der, of van de leb*; meerv. *lebben*. In het gemeen datgeen hetwelk vloeibare lichamen doet runnen. In bepaaldere betekenis, de verzuurde en geronnene melk, in de maag van jonge herkaauwende dieren, als van kalveren, waarvan men zich bedient, om melk te stremmen, en tot kaas te maken. Deze vierde maag noemt men ook *lebbe*; gelijk ook ander toebereid stremsel, met edik klaar gemaakt, dien naam behoudt. Van hier *lebbig: lebbige kaas*, die naar de leb te veel smaakt. Fig., spijtig, vuilaardig, smalend: *een lebbig wijf. Een lebbig bescheid*. Van hier *lebbigheid*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin.

Leb, hoogd. *Lab*, neders. *laff, lebbe*, deen. *lobe*, zw. *lôpe*. Om het denkbeeld van verbinden, hard maken, zoude men het tot eenen oorsprong, met *kleven, lever, lijf*, kunnen brengen. Ihre merkt, uit Nonius, aan, dat de oude Latijnen *lapire*, in den zin van hard worden, verdikken, gebruikt hebben; waarvan het lat. *lapis*, een steen.

LEB (lebbe), z. n., v., *der, of van de leb*; meerv. *lebben*. De slappe buikzijde van eenen gegromden visch. Zamenst.: *lebaal*. Het

woord schijnt tot het geslacht van *tib, slap, lob, (lobbe)* enz. te behooren.

LEDEBRAAK, z. n., v., *der, of van de ledebraak*; zonder meerv. Zware arbeid, die de leden als braakt. Van hier het bedr. w., gelijkvl. *ledebraken, teisteren: zie hem geledebraakt, bespogen, uitgejouwd*. [M. L. Tijdw.] Voor dit *ledebraken* zegt men ook *leebreken*, in de gemeenzame verkeering: *dat is leebreken. Ledebrakig, (ledebrekig)* zwaar, *ledebreuk, breuk aan eenig lid*.

LEDEKANT, z. n., v., *der, of van de ledekant*; meerv. *ledekanten*. Eene bedstede, die rondom los is: *zij leggenze op de ledekant*. [Vond.] *Bij een' vorst op purpre ledekant*. [De Deck.] Voor het hout eener ledekant wordt het ook genomen. Het is zeer denkelijk, dat het uit het fr. *lit de camp* verbasterd is; derhalve niet *ledikant*. Ten Kate, echter, leidt het af van *lijden*, in den zin van gaan, trekken; eene slaapstede, waarmede men overal trekt. Zamenst.: *ledekantbehangsel, ledekantmaker*, enz.

In de eerste uitgave van Weilands Woordenboek is *ledekant* ook in het onz. geslacht.

LEDEMAAT, zie *lidmaat*.

LEDER, (leer) z. n., o., *des leders*, of *van het leder*; het meerv. is buiten gebruik. Verkleinw. *leertje, riempje*. De bereide huid van dieren: *van 't ongetoude leder*. [Vond.] *Uit eens anders leer is het goedriemen te snijden*, men kan ligt mild zijn op eens anders beurs. *Leer om leer*, gelijk met gelijk. Soms tijds staat het voor iets, dat uit leer gemaakt is: *van leer trekken*, den degen, of het mes, uit de scheede trekken; dat bij J. de Decker *van leer rukken* is. Van hier het onverb. *lederen: met eenen lederen gordel*. [Bijbelv.] Zamenst.: *bovenleer, geitenleer, schoenleer, zoolleer*, enz. — *Lederbereiden, (leerbereiden) lederbereider, lederkooper, (leerkooper)*, enz.

Leder, hoogd. *Leder*, in den zwabensp. *leder*, neders. *ledder, leer, lier*, Ulphil. *alethr*, wall. *lledr*, angels. *lether*, eng. *leather*, zw. *läder*. Omdat het hoogstwaarschijnlijk is, dat de bedekking hier het meeste heerscht, is de afleiding uit de bron van *kleed, lid* enz. niet geheel ongegrond.

LEDERLOOIJEN, (leerloojen), onz. w., gelijkvl. *Ik looide leder, heb ledergelooide*. Leder met run bereiden. Van hier *ledertooijer, (leerloojer) lederloojerij*. Van *leder* en *looi*. *Looi* is de bast van eikenboomen, hoogd. *Lohe*. Bij Kil. is het *loije, loewe, loo*, hetwelk hij door taan verklaart.

LEDERTOUWEN, (leertouwen), onz. w., gelijkvl. *Ik touwde leder, heb ledergetouwd*. Leder met taan of run bereiden. Van hier *ledertouwer, (leertouwer), leertouwerij*. Van *leder* en *touwen*, dat te kennen geeft met *taan* bereiden, neders. *tauen*, angels. *tawian*, eng. *to taw*, of *to tan*; en dit alles, waar-

schijnlijk, van het goth. *taujan, facere*, bereiden.

LEDGRAS, zie *lidgras*.

LEDIG, bijv. naamw. en bijw., *lediger, ledigst*. In het gemeene leven, *leeg*, waarvan het oude *leegbaar, leegbaarheid*, werkeloos en gerust; in den laatsten zin, komt het tweemaal bij Hooft voor. Welks ruimte niet opgevuld is: *een ledig huis. Eene ledige flesch*. Niet beladen: *met den ledigen wagen, met het ledige schip terugkeeren. Twee ledige stoelen*. Onbebouwd: *een ledig erf*. Zonder bepaalde bezigheid: *ik heb nu ledigen tijd. Een ledig uurtje*. Zonder werk: *ik heb, de geheele week, moeten ledig loopen. Lui: zijnen tijd ledig doorbrengen*. Zonder geschenk: *iemand ledig wegzenden*. Van hier *ledigheid, lediglijk*. Zamenstell.: *lediggang, ledigganger, lediglooper*.

Het woord stamt misschien af van *lede*, en den uitgang *ig*. Naar den aard dezes uitgangs, die eene bezitting beteekent, beduidt het dan *lede hebbende*. Maar, wat is nu *lede*? Zeker niet het oude *lede, leide, gradus, gressus, ductus*, bij Kil., (waarheen Ten Kate helt, die het van *lijden*, gaan, afleidt; als beteekende het hier en daar gaande) maar van *lede*, dat is *lade*, inzoover dat woord eene holle ruimte, in het algemeen, te kennen geeft. *Ledig* zou dan zoo veel zijn, als: eene holle ruimte hebbende. Zie *lade*. J. G. Haas leidt het van *laden* af, en noemt *ledig* datgeen, wat eenen last, eene lading hebben kan. Het tegengestelde *ontede*, voor bezetten tijd, vindt men, nu en dan, nog bij Hooft.

LEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ledigde, heb geleidigd*. Ledig maken: *ik heb het glas geleidigd*. Van hier *lediging*. Van *ledig*.

LEED, bijw., *leeder, leedst*. Dit woord beteekende eertijds hatelijk, onverdragelijk, afschuwelijk. Het bekende spreekwoord bevestigt dit: *een gedwongen eed is God leed*. Ook: *het zij uw lief of leed*. Thans drukt het uit eene gewaarwording van droefheid, smart, onrust, berouw: *het is mij leed. Mijne zonden zijn mij van harten leed. Het doet mij leed. Birons misdrijf doet mij leeder*. [Hooft.] *Iets, of iemand, leed hebben*, is oul. in gebruik geweest, voor haten: *ende alle valscheit had hi leed*. [M. St.] *Het rout mij, dat ik u zoo leet oyt heb ghehad*. [Hooft.] Zie verder *leid*.

LEED, z. n., o., *des leeds*, of *van het leed*; zonder meerv. Eene onaangename gewaarwording van onregt, hoon, smaadheid: *u zal geen leed geschieden. Hem wedervoer veel leed. Men zal nergens leed doen*. [Bijbelv.] Smert, droefheid: *leed over iemand gewaarworden. Zijn leed over de zonden betoonen*. In Vriesland wordt het voor rouw gebezigd, waarvan *leedbrief*, d. i. rouwbrief. Men zegt daar: *de leed*, (in het vrouwel. geslacht)

aanzeggen, voor het overlijden van iemand bekend maken, ten einde men daarover *leed* (rouw) drage. [Ev. Wassenb.] Men zou, dunkt mij, het woord *leedvermaak* zeer wel kunnen gebruiken voor het anders zoo moeilijk te vertalen hoogd. *Schadenfreude*. Zamenstell.: *leedwezen*, weeklacht, bittere droefheid: *groot leedwezen over eene misdaad hebben*.

Leed, Olfrid. *leid, leidlust*, Willer. *leit*, hoogd. *Leid*, neders. *leed, leyd*, zw. *led*, wall. *alaeth*, deen. *lee, leede*. Het woord schijnt, voor het naaste, uit te drukken, of eenen luiden uitroep, door ligchaamssmerthen en gemoedsangsten veroorzaakt, of een zigbaar bewijs daarvan, in de gelaatstrekken.

LEEDER, zie *ladder*.

LEEFDAG, LEEFTOGT, enz., zie *leven*.

LEEG, zie *ledig*.

LEEK, z. n., m., *des leeks*, of *van den leek*; meerv. *leeken*. Een woord, uit het lat. *laicus*, gr. *λαϊκος* ontleend. In de roomsche kerk verstaat men, door eenen *leek*, eenen persoon, die niet geordend is, of niet tot de geestelijken behoort. Van hier *leekbroeder, leekzuster*, die het kloosterwerk doen, en daar de geestelijken bedienen. *Leekeregter*, wereldlijke regter. Naardien de geleerdheid, in de middeleeuwen, bij de geestelijken alleen doorgaans gevonden werd, zoo is een *leek* ook zooveel als een ongeleerde. *De leeken*, het gemeene volk.

LEELIJK, bijv. n. en bijw., *leelijker, leelijkst*. (*Lalijk* ergens bij Hooft, *lelk*, in Gron.) Dit woord beteekent de boosheid en toornigheid des gemoeds, in de trekken des gelaats, vertoond: *op iemand leelijk zijn*, in de dagelijksche taal. *Hij keek mij leelijk aan*. Wijders, iets, dat in die toornige gesteldheid gegrond is: *iemand leelijk bejegenen. Hij gaf hem leelijke scheldwoorden. Iemand met een leelijk bescheid afzetten*. Van hier, *hate-lijk*, ten opzichte van den zedelijken aard van iets: *dat is een leelijk doen, zeggen. Een leelijk stuk. Eene leelijke daad. Iemand leelijk bedriegen*. Als een gevolg daarvan: *hij is er maar leelijk aan*, hij is ongelukkig. Walgelijk, afschuwelijk: *zijn wijf is zoo leelijk, als de nacht*. Als eene figuur van dit laatste: *een leelijke dag*, slordig weder. Als eene verdere figuur: *leelijke manieren over zich hebben*. Van hier *leelijkheid*.

Het woord is, zonder twijfel, uit *leedlijk, leedelijk* verkort. Zie *leed*. Het zw. *led*, ijsl. *leidur*, angels. *lath* beduiden toornig en hatelijk. Het afschuwelijke voor het oog is overig, in het fr. *laid*, en ital. *laido*. Bij Boxhorn is *leidlich* afschuwelijk. Het hoogd. *leidig* is hatelijk, afschuwelijk; gelijk *leidlich*, somtijds, dienzelfden zin heeft.

LEEM, z. n., o., *des leems*, of *van het leem*; zonder meerv. Vermengde aarde, uit klei en

zand bestaande, taai, en in het vuur, hard wordende: *het taai leem*. [Vond.] Fig., een nietig, broosch mensch: *wij zijn leem*. *Is 't leem niet stout, dat zijnen pottebakker bedilten durft?* [Vollenh.] Van hier *leemachtig*, en het onverb. *leemen*: *eene leemen hut*; *leemig*.

Leem, hoogd. *Lehm*, opperd. *lahm*, *lam*, neders. *leem*, Nolk. *leim*, slijk, angels. *lam*, *lim*, eng. *loam*. Het schijnt te grenzen aan *klei*, *kleven*, *lijm*, *slijm*; aan het gr. *λυμα*, lat. *limus*.

LEEMAN, (zamengetrokken uit *ledeman*) z. n., m., *des leemans*, of *van den leeman*; meerv. *leemans*. Een beeld, dat bewegelijke leden heeft, en, naar des schilders genoegen, in zijnen stand gerigt wordt: *ik heb de waarheit niet willen naar mijne hant stellen, gelijk de schilder zijn' leeman*. [Hoogvliet.]

LEEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leemde, heb geleemd*. Met leem bestrijken.

LEEMTE, (Kil. *lemte*, *laemte*) z. n., v., der, of *van de leemte*; meerv. *leemten*. Ongemak, kwaal, gebrek, verminktheid. Bij Kil. *vitium*, *defectus*, *mutillatio*. *Ons leemten lagen niet zoo schandelijk ten toon*. [J. de Deck.] Van hier ook *leemtig*, voor gebrekkig. In het gewone gebruik beteekent het meest een verachtelijke, stinkende wonde: *hij heeft pokken en leemten*. *En d'oude leemten zal tot etter uit doen zueeren*. [Vond.] *Dan zal het logge lijf, van leemte en smette ontslaagen*. [M. L. Tijdw.] Van hier *leemtig*: *leemtig schuim* is, bij Vond., eene beschrijving van slecht volk. Van het oude *leme mutilatio*; waartoe ook *lam* behoort, insoover het eertijds in het algemeen, allerlei gebrek beteekende. *Leme* in het oudhoogd., eene wonde.

LEEN, z. n., o., *des leens*, of *van het leen*; meerv. *leenen*. Leening, zonder meerv.: *iets te leen hebben, te leen ontvangen*. *Een boek te leen geven*. *Te leen verzoeken*. Ook: *ter leen verkrijgen*. Het blijkt, dat het oorspronkelijk van het vrouwel. geslacht geweest is. Men vindt daarom, bij Rodenb.: *leengoeden, voor een wijf, en die de leen misbruijkt*. Een goed, dat, op zekere voorwaarden, aan anderen tot vruchtgebruik wordt afgestaan; een leengoed, met een meervoud: *iemand een leen vergunnen*. *Het leen van zijne kroone*. [Vond.] *Te leen gaan, te leen houden*, iets als een leengoed hebben. *Het leen is vervalten*. *Een leen verheffen*, een leengoed van iemand doen afhangen. *Een leen verheergevaden*, een leen bij eenen heer verheffen. Zamenstell.: *achterleen, grondleen, mansleen, naleen, onderleen*, enz. *Leenboek*, boek der leenen en leenmannen, *leenbrief*, schriftelijke verzekering van een leengoed, *leendienst, leengeld, leengoed, leenheer, leenhof*, hof van eenen leenheer, *leenhouder, leenhuldiging, leenkamer, leenlieden, leenman*, een, die, volgens leenbrief, den eed van manschap

heeft afgelegd, waarvoor de Heer hem bescherming schuldig is. Dit past Moon. toe op den mensch met betrekking tot God: *Zelfs Godts leenman, . . . staat verwondert*. *Leenpligt, leenregt, leenrent, leenroerig, leenroerigheid, leenschrijver, leenspreuk, leenspreukig, leentafelhouder*, bij Hooft, voor *lombardhouder*; *leenverheffing, leenvrouw*.

LEENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leende, heb geleend*. Het gebruik van eenige zaak, voor eenen tijd, toestaan, te leen geven; waar het meest van tilbare, beweegbare dingen gebruikt wordt: *iemand tien gulden leenen*. *Vrient, leent mij drie brooden*. [Bijbelv.] Te leen ontvangen: *van iemand geld leenen*. Van hier *leener*, die te leen geeft en neemt, *leening*: *ik heb het bij leening*. *De bank van leening, de lombard*.

Het woord beteekent, oorspronkelijk, geven, zoo als men uit *verleenen* bespeurt. Olfrid. zegt, in dien zin: *leh ihn lib*, schenk hun het leven. *Lia* heet, bij de IJslanders, schenken, geven. Adelung leidt het af van het wall. *lla*, *llaw*, de hand.

LEEP, bijv. n. en bijw., *leeper, leepst*. Leepoogig, wien bedorven vocht in de oogen druïpt, dat dezelve doet tranen, en de oogleden zamenkleven. *Leepe oogen hebben*. *Mer Lya was leep mitten oghen*. [Bijb. 1477.] Misschien van het lat. *lippus*, hetwelk men afleidt van het gr. *λεῖψω*, afvloeijen, druïpen. *Leep* is bij ons ook doortrap, loos: *dat is een leep wijf*. In leepheid gegrond: *eene leepe daad*. Misschien is het eene figuur van het eerste, zoodat een schalkachtig oog, waarmede men iemand, overdwers, aanziet, ons voorkome als een leepoog. Althans, *iemand leep aanzien* is bij ons in gebruik, voor iemand overdwers aanzien. Van hier *leepheid, leepigheid*, in beide beteekenissen. Zamenstell.: *leepoog, leepoogig, leepoogigheid*.

LEEP, z. n., v., der, of *van de leep*; zonder meerv. Dit woord is alleen gebruikelijk in de spreekwijs: *van de leep krijgen*. *Flus krijghe van de leep*. [Vond.] Misschien een klanknabootsend woord van *lap*, eene oorvijg, *lappen, drijven, smijten*.

LEER, zie *ladder*, en *leder*.

LEER, z. n., v., der, of *van de leer*; het meerv. is niet gebruikelijk. De voordragt van eene waarheid, en wel een regel van gedrag: *laat u dit tot eene leer zijn*. *Verlaet de leere uwer moeder niet*. [Bijbelv.] Eene waarheid, in woorden voorgedragen: *allerlei nieuwe leer in de wereld brengen*. De geheele zamenhang van eene waarheid: *de leer van Jezus Christus*. *De zedeleer*. Bij uitnemendheid, al de voorschriften van de christelijke godsdienst: *het licht der hemelsche leere*. [Vollenh.] Een bijzonder stelsel: *de leer der doopsgezinden, der hervormden*. In het gemeene leven, gebruikt men het ook voor den

toestand eens onderwezenen: *hij is nog bij hem in de leer*, hij is nog maar eenen leerjongen. Van hier *leerlijk*, verouderd woord, bij Van Mander en Rodenb. voorkomende. Zamenst.: *leerbegeerte, leerbegrip, leerdicht, leergast, leergeld, leergezel, leergierig, leergierigheid, leergieriglijk, leerjaren, leerjongen, leerkind, leerknapp, leer knecht, leermeester, leermeesters, leermeesterschap, leermeisje, leer oefening, leerrede, leerschool, leerspreuk, leerstuk, leertijd, leerzaam*, die wel leert, iets, dat eene goede leering behelst, *leerzaamheid, leerzucht*, bij Vollenh., *leerzuchtig*, enz.

Leer, eng. *lore*, neders. *leer*, angels. *laera*, Olfrid, en Ker. *leru*, hoogd. *Lehre*.

LEERAREN, zie *leeren*.

LEEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leerde, heb geleerd*. Met eene duidelijke stem iemand iets zeggen, hoe hij handelen moet: *ende het gelt genomen hebbende, deden gelijk sij geleert waren*. [Bijbelv.] In bepaaldere zin iemand vaardigheid, denkbeelden van eene zaak, door mondelijk onderwijs, mededeelen: *iemand eene kunst, eene taal leeren*. Ook onz.: *op de straten leeren*. [Bijbelv.] De zaak, welke men anderen, door leering, aan het verstand brengt, is de vierde naamval: *hij leert waarheid*. De persoon staat in den zelfden naamval: *de kinderen leeren*. Sommigen beweren, dat de vierde naamval des persoons blijft, schoon de zaak, die geleerd wordt, er bij staat: *so sal ick de overtreders uwe wegen leeren*, dus heeft de Bijbelvertaling, die zoo naauwkeurig is, en den derden naamval op deze wijs uitdrukt: *hij geeft den wijzen wijsheit*. Ondertusschen, schijnt dit eene navolging van het lat. *docere* te zijn. En dat onze taal hier den vierden naamval niet duldt, blijkt daaruit, dat men in den lijdenden vorm niet zegt: *ik word de zangkunst geleerd*, maar wel, en alleen met den derden naamval: *mij wordt de zangkunst geleerd*. Men zegge en schrijve derhalve: *zoo zal ik den overtreders uwe wegen leeren*, of: *zoo zullen uwe wegen den overtreders geleerd worden*. In den Bijb. 1477 lezen wij: *En leert dese mine woerden uwen kinderen*. De vierde naamval der zaak wordt ook met *van* uitgedrukt: *Iemand van eene zaak leeren*. Fig.: *nood leert bidden*. Overtuigen van eene misdaad, en deswege straffen: *wat zal men den dief leeren?* Noodzaken tot iets: *dat zal ik u wel leeren*. Nadeel doen: *gij kunt mij niets leeren*. Vaardigheid in iets zoeken te bekomen; en wel door iets met luide stem dikmaals te lezen: *zijne les leeren*. *Eenen psalm leeren*. *Van buiten leeren*. *Eene taal leeren*. *Wel leeren*. *Achteruit leeren*. Wijders, vaardigheid in eenige zaak verwerven: *een handwerk, eene kunst, eene wetenschap leeren*. *Het schrijven leeren*. Nog verder:

boosheid van iemand leeren. *Men leert best door de ondervinding*. *Iemand leeren kennen*. Als zelfst. n.: *het leeren* (het onderwijzen) *is hem verboden*. *Het leeren* (onderwezen te worden) *kost geld*. Voorts vereischt dit woord de onbepaalde wijs zonder *te* bij zich: *eenen vogel spreken leeren*; ook zonder werkw.: *eenen vogel op de kruk leeren*, namelijk vliegen. In welk geval de volm. verl. en meer dan volm. verl. tijd geen deelw., maar de onbepaalde wijs vordert: *ik heb hem leeren kennen*. Moon. en anderen maken onderscheid tusschen *leeren* en *leeraren*; het eerste aan den leerling, het laatste aan den onderwijzer toeëigenende. Doch dit houde men voor eene noodelooze onderscheiding. Van hier *leeraar, leerares, leeraarschap, leering, leerling, de leerlingschap*, bij Poot, voor de leerlingen. Voor *leerling* vindt men bij Gesch. ook *leerjongen*. Verder *leerzaam, leerzaamheid*. Zamenstell.: *leeraarsambt, leeraarstoel*. Zie verder *geleerd*.

Leeren, hoogd. *Lehren*, onderwijzen, *lernen*, onderwezen worden, aanleeren, angels. *laeran, leornan*, neders. *leeren*, zw. *lära*, deen. *läre*, onderwijzen, eng. *learn*, aanleeren, Ker. *lirnan*, Olfrid. *lernen* en *gilernen*. Het woord beduidt eigenlijk een luid geraas maken. In de platte volkstaal der Hoogd. komt *lören, lehren* nog voor schreuwten voor. Ons *alarm* is uit dezelfde bron.

LEESBAAR, enz., zie *lezen*.

LEEST, z. n., m. en v., *van den*, — *der*, of *van de leest*; meerv. *leesten*. De gestalte van een ding in het gemeen, bijzonder de schoone gedaante des ligchaams, in zijnen geheelen omtrek: *van goddelijken leest*. [Moonen.] *Uw verstoven asch, in 's lichaams ouden leest verzezen*. [M. L. Tijdw.] Wijders, soort, eene gelijkheid, eene overeenkomst: *luiden van zijner leeste*. [Hooft.] *Lieden van eene leest*, van eene denkwijs. Vooral een vorm, waarop men kousen spant: *kousen op de leest rekken*. Een schoenvorm: *schoenen over eene leest maken, op de leest slaan*. *Eene mansleest, eene vrouwleest*, eene leest voor mans- en vrouwenschoenen. *Schoenmaker houd u bij uwe leest*, elk oefene de kunst, die hij geleerd heeft; — ook: elk beoordeele zijne eigene kunst. In den vertrouwelijken stijl zegt men: *het lijf op de leest zetten*, voor, zich onmatig met spijs opvullen. *Op de leest schoeijen*. Fig.: *die vlugge en schrandre Fenixgeest, zoo juist geschoeid op Flakkus leest*. [Van Bleijswijk.] *Twee op eene leest gepast*, elkan- der gelijkende in denkwijs en zeden. [Vond.] *Iets op eene hupsche leest vormen*, in zijn doen een goed voorbeeld volgen. *Zij schoeijen op eene leest*, zij komen wel overeen. *Op eene andere leest schoeijen*. Zamenstell.: *het leest-tenmaken, leesttenmaker*. Het schijnt, met *lijst*, eenen stamwortel te hebben.

Schoon dit woord in beide geslachten voorkomt, schijnt het vrouwelijke, wegens den uitgang *st*, de voorkeur te verdienen.

LEESTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leestte, heb geleest*. Een reeds verouderd woord, bij Kil. *leesten, leijsten*. Het beteekende eertijds doen, volbrengen, werkstellig maken; het hoogd. *leisten*. Kil. verklaart het ook door duren, volharden; het eng. *to last*. Volgens het oude stadsregt van Bommel, konde men voor eene schuld, voor Schepenen bekend, nadat men veertien dagen *geleist* had, de goederen van den schuldenaar panden en slijten. *Leisten* wil daar zeggen in eene herberg liggen en teren, op kosten van den schuldenaar. In het Graafschap Zutphen, zegt men *burgtocht leisten*, dat is borgtocht stellen. Bij Hooft vindt men het bedrijvende naamwoord *leesting*: *tot leesting van den zelfsten eedt*. In de middeleeuw. zeide men: *ter leisting komen*, dat is in gijzeling komen, totdat men eene schuld betaald, of eene gelofte voldaan hadde. De oorsprong is onzeker.

LEEUW, z. n., m., *des leeuws*, of *van den leeuw*; meerv. *leeuwen*. Vrouwel. *leeuwin*, verkleinw. *leeuwte*. Een vleeschvretend dier, wegens zijne sterkte, dapperheid en onverschrokkenheid genoeg bekend. *De leeuw is de koning der dieren. Een brullende* (niet *brieschende*) *leeuw. Als een leeuw vechten*, met dapperen moed. *Hij zag er uit als een leeuw*, wreed en vinnig. Een wapen, waar de leeuw het blazoen is: *Holland voert eenen leeuw in zijn schild. Op 's lants kussenleeu gezeten*. [Moon.] *In den gouden leeuw*, de herberg, waar een gouden leeuw uithangt. Het geheele volk van Nederland; in den dichtsterlijken stijl: *de dog van Albion op Neêrlands leeuw gebeten*. Dat eenige gelijkheid naar eenen leeuw heeft. Zoo neemt men het verkleinw. *leeuwte*, voor een hondje, dat van achteren geschoren is, en aan kop en borst, de manenvan eenen leeuw vertoont. *Dat zijn leeuwtes*, dat zijn grillen. Een hemelteeken: *de zon in den leeuw*. Van hier het onverb. *leeuwen*: *een man van eenen leeuwen aard*, een kloekmoedig man. *Hij heeft een leuwen hart*. Van hier *leeuwelijk*: *'t leeuwelicke rap*. [Huigens.] Zamenstell.: *leeuwendaalder*, een muntstuk van twee en veertig stuivers. Eertijds had men ook een muntstuk *gouden leeuwen* genaamd (ook *lijhoenen lijhoenen*) van dertig stuivers hollandsch. — *Leeuwenhol*, *leeuwenhuid*, *leeuwenjong*, *leeuwenkop*, *leeuwenkuil*, *leeuwenmanen*, *leeuwenmoed*, *leeuwenvoet*, zeker geneeskruid. De tweede naamval is oudt. ook *leeuwen* geweest: *het lichaam eenes leeuwen*. [Bijbelv.] En van hier *leeuwenhoofd*, *leeuwenkop*, niet *leeuwehoofd*, enz.

Leeuw, Isid. *leo*, Notk., Willer. *leuuo*, Strijker *lebe*, bij andere opperd. schrijvers

leob, *lôbe*, *lôb*, hoogd. *Lôwe*, ook *Leue*, saks. *louwe*, neders. *lauwe*, deen. *love*, zw. *lejon*, angels. *leo*, ijsl. *leon*, fr. *lion*, eng. *lion*, pool. *lew*, boh. *lew*, lat. *leo*, ital. *leone*, sp. *leon*, gr. *λεων*, *λεις*, hebr. *labia* en *leis*. Het is meer dan waarschijnlijk, dat al deze namen, uitgezonderd *λεις* en *leis* ontleend zijn uit het brullen dezes diers, dat aan hetzelfde onderscheidend kenteeken is. Wij hebben nog een woord *loeyen*, neders. *leuen*, eng. *to low*, angels. *hlewan*, dat hiermede vele overeenkomst heeft. Oul. bezigde men het woord *libaard* voor *leeuw*.

LEEUWERIK, (*lewerik, leeuwrik, leeuwerk, bij Kil. leeuwercke, leewerick, lewerick, lauwerick, lewerck, lercke*; bij Rodenb. *leefwerck*) z. n. m., *des leeuweriks*, of *van den leeuwerik*; meerv. *leeuwerikken*. Een vogel, bekend wegens zijnen aangenamen zang, in de lucht. *De leeurik voegt zijn stem bij dit geboorteliedt*. [Poot.] *De leeuwerk, 't zij hij rust op groene zoó*. [Vond.] Het woord blijft, letterkundig, van het mannel. geslacht, al spreekt men van het wijfje: *hij ving den leeuwerik, op hare eijers zittende*.

Leeuwerik, hoogd. *Lerche*, neders. *lewerk*, angels. *lawerce, leferce*, zw. *lârka*, deen. *lerke*, eng. *lark*. Adel. leidt het af van het oude hoogd. *lâren*, luid zingen. Zie *leeren*. De eerste helft van *lauwerick*, bij Kil., behoort of tot *luid*, hoogd. *laut*, of tot het wall. *lef*, de stem. Van *luid*, *laut* stamt ook het lat., of liever het gall. *alânda* af. In het wall. heet *alarch, elerch* eene zwaan, lat. *olor*, misschien om den zang, door de ouden, dien vogel, eer hij uit het leven scheidde, toegekend. Misschien is *lewerik* wel voor *kleverik*, van *kleveren*, oul. klimmen, omdat deze vogel gewoon is zeer hoog te klimmen. En dan zou *lewerik* de ware spelling zijn. G. J. Voss. acht het afkomstig van het oude gallische *alauric*. J. G. Haas oordeelt, dat het hoogd. *Lerche* van het gezang dezes vogels, *tiri, tiri*, ontleend is.

LEEUWERS, *leuwers*, z. n., m., het enkely. wordt niet gebruikt. Een scheepswoord; gaten in de lijken der zeilen, waardoor de zeilen een reefje ingebonden kunnen worden.

LEEUWATER, zie *lidwater*.

LEEZE, z. n., v., *der*, of *van de leeze*; meerv. *leezen*. Een verouderd woord, dat een spoor, wagenslag beteekende. Het is nog overig in *wagenleeze*, wagenspoor. Hoogd. *Leise, Geleise*. Bij Ulphil. is *laistgan*, gaan. Zonder twijfel is de bron in *leiden*.

LEF, zie *laf*. — *Dat is eene regte lef*, eene zotte snapster, een handeloos vrouwensch. — Bij Kil. ook eene hoer, die, namelijk, door hare snapperij mannen bepraten kan. Van het veroud. *leffen*, snateren, dat met *klappen*, van den klank gevormd is.

LEFTER, een woord, dat, in sommige oorden

des Vaderlands, gehoord wordt: *de lefterhand*, voor de *linkerhand*; *the left hand*, in het eng. Hesychius verklaart $\lambda\alpha\phi\alpha\varsigma$, door iemand, die linksch is, lat. *lævus*.

LEG, z. n., m., *des legs*, of van den leg; zonder meerv. Het leggen: *van den leg der vogelen*. [Hooft.]

LEG, z. n., v., *der*, of van de leg; meerv. *leggen*. In het gemeene leven gebruikt men dit woord voor de plaats, waar de eijeren van hennen en eenden, in het ligchaam gevormd worden: *de hoenders hebben reeds dikke leggen*. In Geld. en elders, wordt ook eene laag schoven, op den dorschvloer, *eene leg* geheeten: *wij moeten nog eene leg afdorschen*.

LEGENDE, z. n., v., *der*, of van de legende; meerv. *legenden*. Zoo noemt men, in de roomsche kerk, een boek, waarin het leven en de daden van Heiligen verhaald worden. Uit het middeleeuw. *legenda*, *legendorum*; dewijl zulke verhalen, op gezette tijden, den leken werden voorgelezen.

LEGER, z. n., o., *des legers*, of van het leger; meerv. *legers*, *legeren*. De toestand van iemand, die ligt, vooral van eenen zieke; in het gemeene leven: *ik heb een leger van zeventien weken gehad*. De plaats, waar men ligt. Zoo gebruikt men het van dieren, waar zij zich ophouden; hun hol: *zoo komt de leeuw uit zijnen leger brullen*. [Vond.] Waar de dichter het mannel. schijnt te nemen, dat ook, in de Bijbelv., gevonden wordt: *die haren leger aenroert*. Jagers noemen dus de schuil- en slaappleats van eenen haas: *eenen haas in het leger schieten*. Van andere dieren: *voor een paard een leger van stroo maken*. De rust- en slaappleats eens menschen: *mijn leger sal van mijne klachte wat wegnemen*. [Bijbelv.] *Op hare legeren*. [Bijbelv.] De plaats onder den blooten hemel, waar een krijgshoofd, eene wijl, zich onder tenten legerd: *een leger opbreken*, *neder slaan*. *Den vijand in het leger vallen*; *het leger overrompelen*. Het heer zelf, dat daar gelegd is: *het leger zal morgen opbreken*. In het gemeen. een krijgshoofd: *een groot, magtig leger*. *Een leger op de been brengen*. *Een vliegend leger*. *Het leger volgen*, in dienst zijn. Van hier *legerig*, in het zamen-gest. *bedlegerig*. Zamenstell.: *krijgsleger*, *vrijleger*: *vrijleger uitroepen*, afkondigen, dat men, in het leger, vrij zoetelen mag; *veldleger*, *winterleger*. *Legerbijl*, *legerbode*, *legerboef*, *legerbrood*, *legerhoer*, *legerhoofd*, *legerhut*, *legerjongen*, *legerknecht*, *legerkost*, *legerlasten*, *legermagt*, *legermeter*, die de legerplaats afsteekt, *legermeting*, *legerplaats*, *legerscharen*, in de Bijbelv.; *legerstede*, *legertent*, *legertogt*, *legertucht*, *legertuig*, *legerwagen*, *legerwacht*, *legerziekte*.

IJsl. *legur*, (*castra*) moesog. *ligr*, (*lectus*); gelijk ons leger ook voor de plaats eens

krijgshoofs, voor het hol, waar dieren zich ophouden, voor de legerstede, of bedstede genomen wordt, zijnde alle lig- en rustplaatsen; van *liggen*, *lag*, *gelegen*.

LEGEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik legerde*, *heb* en *ben gelegerd*. Bedr., eene plaats om te liggen bezorgen: *waer gij de kudde legerd*. [Bijbelv.] *Wederk.*, *zich legeren*, het leger neder slaan. *De vijand legerde zich, in eene ontogankelijke plaats*. *Zich rondom eene stad legeren*. *Zich tegen eene vesting legeren*. Onz. met hebben en zijn: *in het midden zullen de kudden legeren*. *De stat, daerin David gelegert heeft*. [Bijbelv.] *De knechten mijns heeren zijn gelegert op het open veld*. [Bijbelv.] *De vijand is, op eenen berg, gelegerd*. *De vijand heeft eens, op dien berg, gelegerd*. Van hier *legering*.

LEGGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik legde*, (*leide*) *heb gelegd* (*geleid*). Doen liggen; maken, dat iets op de uitgebreidste zijde ruste: *een boek op de tafel leggen*, hetzelfde vlak op de tafel neder leggen; in onderscheiding van zetten, stellen. *Zich te slapen leggen*. *Leg het in de zon te droogen*. *Hout op het vuur leggen*. Vaak wordt het denkbeeld van de uitgebreidste zijde verloren, en het woord beduidt slechts iets in eene zekere rigting brengen: *soo sal ik mijnen haeck in uwen neuse leggen*. [Bijbelv.] *Bier in den kelder leggen*. *Eijeren leggen*; ook *leggen* alleen zegt men van vogelen. *Bezitting in eene plaats leggen*. Hierheen behooren vele figuurlijke spreekwijzen: *de hand aan iets leggen*, iets werkelijk beginnen te behandelen. *Iemand iets in den weg leggen*. *Zij legden hem lagen*. *Eene vergadering leggen*, voor *beleggen*. [Hooft.] *De schuld op zijnen naaste leggen*. *Ik heb het hem voor oogen gelegd*. *Iemand de woorden in den mond leggen*. *De vijand legde de stad in kolen, in asch*. *Te last leggen*. *Ik zal mijne hand op den mond leggen*, uit eerbied zwijgen. *Men zal nieuwe lasten leggen*. Oneig. gebruiken schippers het onzijdig, voor den loop naar eene plaats rigten: *hier moet de schuit aan den wal leggen*, stil houden. Voorts, met een doelwit van during en duurzaamheid: *den grond tot een gebouw leggen*. Fig.: *den grond tot eenen twist leggen*. *Eenen razende aan de keten leggen*. *Een schip voor anker leggen*. In engeren zin, iets, voor eenen zekeren tijd, aanwenden, tot verkrijging van een oogwit: *geld in de loterij leggen*. Met het denkbeeld van rust: *de wind legt zich*. Zamenstell.: *legdagen*, *legden*, *legpenning*, *legplaats*, waar de schepen moeten aanleggen, *legstoel*, bij de papiermakers eene bank, waarop de geperste vellen, nadat zij van de viltten genomen zijn, nedergelegd worden, *legwerk*: *legwerk van een bloemperk*. Van hier *legsel*.

Leggen, bij Ker. *leccen*, Olfrid. *leggen*;

Ulphil. *lagjan*, hoogd. *legen*, neders. *liggen*, deen. en zw. *lägga*, angels. *leggan*, eng. *to lay*, ijsl. *leggja*, wall. *llehau*. Het gr. *λεγομαι*, waarvan het lat. *lectus*, *locare*, behoort hierheen ook. Het stamwoord is *laag*, *leeg*.

LEGGER, z. n., m., *des leggers*, of *van den legger*; meerv. *leggers*. Eigenlijk iemand, die iets pleegt te leggen. Men verwacht het veel met *ligger*. Wij gebruiken het woord voor eenen ondersten molensteen. Voor *den legger* van eenen drukker op den timpan, dat is het vel perkement, dat op de drukraam gespannen is. Voor een vaartuig, om de schepen op zijde te halen. Eindelijk voor eene plank, om uit en in een schip te gaan. Zie *ligger*.

LEGIOEN, z. n., o., *des legioens*, of *van het legioen*; meerv. *legioenen*. Een ond. woord, uit het lat. *legio*, eene keurbende bij de Romeinen, die eerst uit drie duizend man, bestond, en naderhand, tot zes duizend vermeerderd is. *Twaelf legioenen engelen*. [Bijbelv.] Oneig., eene onbepaalde menigte: *die het legioen gehadt hadde*. [Bijbelv.]

LEI, een verouderd woord, uit de keltische taal afkomstig, dat van het vrouwel. geslacht was, en kleur beduidde; of, naar anderen, eenen gang, een beloop, zw. *led*. Zie *allerlei*. Thans gebruiken wij het als eenen klemstaartigen uitgang achter de telwoorden *een*, *twee*, *drie*, *tien*, *honderd* enz.; of achter *alle*, *geen*, *menig*, *veel*. Naardien dit woord van het vrouwel. geslacht is, nemen de daarbij gevoegde woorden eenen vrouwel. uitgang des tweeden naamvals aan: *eenerlei*, *tweederlei*, *tienderlei*, *honderderlei*, *allerlei*, *geenerlei*, *menigerlei*, *velerlei*. Deze uitgang geeft de hoeveelheid in soorten te kennen: *eenerlei gevoelen*. *Velerlei gevallen*. *Ik heb het hem op menigerlei wijs aangetoond*. Hieruit blijkt tevens, dat die zamengestelde woorden niet verbogen kunnen worden; waartegen dikwerf gezondigd wordt. Trouwens, *lei* is een zelfst. naamwoord van het vrouwel. geslacht, waarnaar zich de voorgestelde bijv. naamwoorden schikken. *Velerlei soorten*, zijn soorten *van vele lei*. Hieruit is het zonneklaar, dat de verbuiging onnatuurlijk is.

LEI, z. n., v., *der*, of *van de lei*; meerv. *leijen*. Dunne, platte, blauwachtige steen, waarmede men huizen dekt; schalie: *eene kerk met leijen dekken*. Eene lei, waarop men met eene griffel schrijft: *opeene lei sommen uitrekenen*. *De lei is vol*. *Iets op de lei zetten*, *schrijven*; ook figuurlijk, voor iets nog niet rekenen, nog niet laten gelden. *Eene goede lei bij iemand hebben*, kosteloos bij iemand onderhoud hebben. *Opene lei voor anderen laten*, hun ruimte overlaten. Voor de stof, zoolang zij niet tot steenen gevormd is,

schijnt het liefst onzijdig te wezen: *verwaterd lei*. Van hier het onverb. *leijen*: *een leijen dak*. In den vertrouwelijken stijl, zegt men van iets, dat vlot gesproken wordt; van eene zaak, die geenen tegenstand vindt: *het loopt van een leijen dak af*; *hij spreekt, of het van een leijen dakje gaat*. Zamenst.: *leidak*, *leiddekker*. Bij Kil. is het *leijde*, *leije*. Omdat men daarmede daken dekt, tot waterleiding, brengen sommigen het tot *lei*, een weg, waarvan *leiden*.

LEID, bijv. n., smertelijk, droevig, naar, hetzelfde als het bijwoord *leed*: *des levens leide licht*. [Hooft.] *Toen zij de leide maer ontving*. [Vond.] *Wat leider boodschap uit wat aenghenamer mondt*. [Hooft.] *Mijn leijde droefheit*. [Bredero.] Van hier het tusschenwerpsel *leider* (voor helaas), dat weinig meer, in eenen deftigen stijl, gebezigd wordt: *zoo ben ik leijder! nu*. [Bredero.]

LEIDE, z. n., o., *Leides*, of *van het Leide*; zonder meerv. Eene bekende stad. A. Kluit leidt den naam af van *leide*, eenen stroom bij Warmond. In het lat. heet de stad *Lugdunum*, dat, bij sommigen, door *lage duinen* uitgelegd wordt. Van hier *leidenaar*, *leidsch*, enz.

LEIDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik leidde*, *heb geleid*. Dit woord is, uit eene bron, met het oude *lijden*, gaan, en beduidt, bedr., iemand doen gaan, de rigting der beweging bestemmen: *water door de stad leiden*. *Zij leidden den stroom om de stad*. *Een kind leiden*, hetzelfde aan den leiband doen voortgaan. *Een paard bij den toom leiden*. *Eenen blinden bij de hand leiden*. *Iemand op den rechten weg leiden*. *Iemand in verzoeking leiden*, *in de waarheid leiden*. *Zij leidden hem om den tuin, bij den neus*, zij misleidden hem. *In de kap geleid worden*, bedrogen worden. Oneig., de rigting der verandering van een ding bestemmen: *die jongeling is zeer wel te leiden*. *Hij leidt een voorbeeldig leven*. *Dat ik in duistere nacht --- bij rookig lampenlicht het droomig leven leide*. [Hooft.] *Zijne stem kunstig leiden*. Onz., *waarheen leidt die weg?* Oul. was *leeden* voor *leiden* in gebruik: *ic sal uuten volken leeden*. [Bijb. 1477.] Van hier *leider*, *leiding*, *leisel*, (*leidoel*). Zamenstell.: *leiband*, (*leidband*) *leidsman*, *leidsvrouw*, *leijonker*, *leireep*, *leizeel*.

Leiden, Ker. *leitan*, hoogd. *leiten*, neders. *leiden*, angels. *læddan*, *læden*, deen. *lede*, ijsl. *leida*, zw. *leda*, eng. *to lead*. Hierheen behoort het oude *lei*, een weg.

LEIS, (lat. *laqueus*, ital. *laccio*, sp. *lazo*, bij Kil. *lace*, *laece*, *leijisse*, bij Plantijn *laetse*, *letse*, bij de Jagers *leist* en *leits*) z. n., v., *der*, of *van de leis*; meerv. *leisen*. Een leisel, waarmede de jagers honden koppelen, koppel snoer.

LEISTEN, zie *leesten*.

LEK, zie *lak*. *Lek* is ook eene rivier, van het

vrouwel. geslacht: *op de Lek*. [Hooft.] Zamenstell.: *lekdijk, leksmond, leksand*.

LEK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet digt: *een lek schip. Het dak is lek. Een lek vat. Lek worden*. Wanneer men, na van den steen gesneden te zijn, zijn water niet houden kan, zegt men: *lek zijn, lek gaan*.

LEK, z. n., o., *des leks*, of *van het lek*; meerv. *lekken*. Een lekgat: *het schip heeft een lek. Die bodem, gereed om door zijne lekken te gronde te gaan*. [Overz. van Herv.]

LEKEN, zie *lekken*.

LEKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lekte, heb en ben gelekt*. Door een lekgat vocht laten loopen; met hebben: *de kraan heeft gelekt; het vat heeft gelekt*. Hier wordt hebben gebruikt, omdat het denkbeeld van eene daad, een bedrijf hier meest heerscht. Met zijn; waar de gewrochte daad als ver- toond wordt: *het bier is door de kraan gelekt. Het vat is ledig gelekt. Al de wijn is uit het vat gelekt*. Wanneer men dit woord van andere dingen zegt, gebruikt men *leken*; als van bloed: *mijn pijlen zullen, root van bloet en dronken, druppelen en leken* [Vond.] *Zoo lang een druppel bloets zal uit mijn' adren leken*. [Vond.] Van tranen: *door 't leeken van mijne oogen*. [Trip.] *Dat haer traenen leken*. [Vond.] Van honig: *duizent frissche beeken van zoeten honig leken*. [H. Schim.] K. v. Mand. gebruikt het ook van wijn: *den goeden wijn, die men gloedig zag leken*. Bij Kil. is *den wijn leken*, den- zelve door eenen doek doen druipen. Hooft zegt: *met eenigh vocht uit haar' rijpe pennie geleekt*. Van dingen, die bij vloeistof verge- leken worden: *het woord van Godt verspreekt der ziele 't heil, dat uit zijn volheid leekt*. [M. L. Tijdw.] K. van Mander gebruikt *leken* ongelijkvl.: *d'welck gedaen overvloedig het bloed daer lack*. — *Al wat hij sprack, hem veel zoeter als heunig te mond' uyt lack*. Van hier *lekking, leking*. Zamenstell.: *lek- gat, leksteen, lekton, lekvat, lekwater, lekwijn*. *Lekken*, hoogd. *leeken*, opperd. *lechen*, zw. *lacka*, iysl. *lecka*. Van *lek*, een gat, dat met *lok, loch*, een gat, overeenkomt, en tevens den klank van *lekken* nabootst.

LEKKEN, zie *likken*.

LEKKER, bijv. n. en bijw., *lekkerder, lekkerst*. Zeer smakelijk: *lekker eten; dat is lekkere koek*. Geneigd, om zeer smakelijk voedsel te genieten: *hij is lekker op het eten*. Dat eene oorzaak is, dat iets lekker smaakt: *een hemelsch manna, dat den lekkren honger wet*. [Anton.] Als een zelfst. naamw.: *een jonge lekker, een snotjongen. Een stoute lekker, stoute jongen. Een verwijfde, een saletjon- ker: een lekker trotst mijn kracht*. [Hooft.] *Daer een quaede lekker speelt, Van een deughdigh man gheteelt*. [Gesch.]

Daar dit woord eigenlijk op den smaak ziet, wordt het oneigenlijk, op andere zin- tuigen toegepast als op het gehoor: *hij streelt het lekker oor met uitgelezen sierzel van treffelijk gedicht*. [Hooft.] *Op dea reuk: die bloemen hebben eenen lekkeren reuk*. *Dat het oog streelt: dat is een lekker stuk schil- derij*. Van hier *lekkerheid, smakelijkheid* der spijzen en keurlijkheid in het eten, *lek- kerlijk, lekkernij*. Zamenstell.: *lekkerbek, lekkerbekken, smullen, lekkerbekkig, lekker- bekkigheid, lekkertand, lekkertanden: lekker- tanden aan iets*. [De Brune.]

Het woord komt, zonder twijfel, van *likken*; waarheen ook het gr. *γλυκερος*, zoet, en het lat. *delicatus* schijnen te behooren.

LEL, z. n., v., *der, of van de lel*; meerv. *lellen*. Eigenlijk een velletje, dat, op de minste beweging, trilt; van *lillen*, trillen. Zoo gebruikt men het van het oorlapje: *in elke lel een ring*. Voor het nederhangende vlies, onder den bek eens haans: de onderkam. Voor het strotlapje: *zij gilt met haere lel*. [Vond.] Of de dichter moeste het nemen voor de tong, zoo als Hooft zegt: *en trek ik je niet mit wortel mit al uit de lel*. Verkleinw. *lelletje*. Van hier *lellig: dat vleesch valt heel lellig*, het is niets dan *lellen* en *vellen*.

LELIE, z. n., v., *der, of van de lელი*; meerv. *lelien*. Eene bekende bloem: *witte lელი*, die, om haar glanzig wit en schoone gedaante, een oud zinnebeeld van schoonheid en onschuld is. *Blanke lelien. Gele lელი. Krut- lელი. Lელი van de dalen*. Dichters gebrui- ken het voor witte en blanke kleur: *het schaemroot verft de lელი zijner kaken*. [Vond.] De noorderstreek op een kompas: *zoo waelt de lელი van 't kompas*. [Vond.] In den verhe- venen stijl, gebruikte men het voor Frank- rijk, als drie lelien ten blazoen voerende: *de lelien spinnen niet, de kroon van dat rijk versterft niet op eene dochter*. De spreekwijs is geestig ontleend uit de bekende uitdruk- king in het Evangelie. Zamenst.: *lelieblad, leliebol, lelieolie, lelieveld, leliewit: lelie- witte wangen*. [Hooft.] Uit het lat. *lilium*, dat, door verwisseling van tongletters, uit het gr. *λεριον* ontstaan is. In het sp. *lirio*.

LELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lelde, heb geleld*. Snappen, telkens hetzelfde herhalen, veel praten: *iemand aan het oor lellen. Wat kunt gij over eene zaak lang zitten lellen!* Elders ook *lallen*. Van hier *lelling*.

Het lat. *lallare*, zegt Casaubonus, wordt van het neurien der minnemoeders gebruikt, waardoor zij de zuigelingen in slaap zingen. In het hebr. heet *aotal* een koeterend knaapje. Bij de Griek. is *λαλεω* spreken, praten, bij ons *lallen*, zijnde een van het natuurlijke geluid der kleine kinderen gemaakt woord, *la, la, lallen*. Zie ook *lollen*.

LEMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lemde, heb ge-*

lemd. Een woord van den klank gevormd, dat gebruikt wordt voor temend, vleijend praten: *die met temen en lemnen van haar man heeft verworven* enz. [Hooft.] *Verscheiden uitwijkelingen lemnden hem aan de ooren.* [Hooft.] Van hier *lemming*. Lemmen is ook een verouderd woord voor *verlammen*.

LEMMER, z. n., o., *des lemmers*, of van den *lemmer*; meerv. *lemmers*, *lemmeren*. Eene bloote kling: *het lemmer van eenen degen*. *Iemand het lemmer bieden*, hem voor de kling eischen. *Die 't gestroopte lemmer in de borst van Sions haetren wringen.* [Poot.] *Een vlamnich lemmer eens sweerts.* [Bijbelv.] Deze *vertaling* gebruikt het ook mannel.: *achter den lemmer, om den lemmer*. *Het lemmer van een mes, van een lancet, van eene schaar*. Lemmer van het vrouwel. geslacht, zonder meerv., is een dorp in Vriesland.

Lemmer, neders. *lämmel*, *lemmel*, fr. *lame*, *alumelle*, bij de zwab. dicht. *lambel*, *lamel*; uit het lat. *lamella*.

LEMMET, z. n., o., *des lemmets*, of van het *lemmet*; meerv. *lemmetten*. Gedraaid garen of katoen in eene kaars, fakkel, lamp enz. *Hoe het vier aen het lemmet hangen bleef.* [Vond.] *Gij blust geen tédre vonk, geen rookend lemmet, uit.* [M. L. Tjdw.] Misschien, uit eene bron, met het vorige. Althans, in Gron., noemt men een lemmer van een mes, *lemt*, Hoogstraten heeft *lemmet* voor eene kling, en voor een kaarslemmet. Kil. heeft *lemmet*, *lembindt*.

LEMTE, z. n., v., *der*, of van de *lemte*; meerv. *lemten*. Lamheid; ook voor *teemte*. Zie dit woord.

LENDE, z. n., v., *der*, of van de *lende*; meerv. *lenden*. Het weeke deel in de zijde, boven de heup, welke plaats men, bij zwaren arbeid of sterke beweging, met eenen gordel omgeeft. Het meerv. is meest in gebruik: *hij zag geen leeu meer klaeu in hunne lenden slaen.* [De Decker.] *Pijn in de lenden hebben*. *Iemand de lenden zwakken*, hem de kracht benemen. *De Heeren peinsden op middel, om dien de lenden te zwakken.* [Hooft.] *Iemand eenen stok in de lenden leggen*, hem wat op de ribben geven. *De lenden van eenen haas*. Voor zijde, kant: *de lenden der steenrots.* [Vond.] *Zij hadden tot lenden den vierden hoop, zijnde Duitschen.* [Hooft.] Men vindt ook *lenden* in het enkelv.; meerv. *lendenen* (ook *lendens*, naar de aanteekening door F. de Haes gedaan): *mijn lenden zal niet altijd kunnen uitharden.* [Vond.] *Die wijt uwe lendenen voortkomen sal.* [Bijbelv.] Kil. kent *lende* alleen. Omdat het meerv. *lenden* alleen bijna in gebruik is, schijnt men dit door overijling, voor een enkelv. aangezien, en daarvan een meerv. *lendenen* gevormd te hebben. De voorkeur verdient zeker, *lenden*

als een waar meervoud te beschouwen en te gebruiken; gelijk dit reeds in de Gulden Legende zoo voorkomt: *al waren die lenden tot asschen verbarnt*. Zamenst.: *lendenbreukig*, *lendendarm*, *lendenkussen*, *lendenloos*, *lendenpijn*, enz.

Lende, Ker. *lenti*, doch die het ook voor nieren gebruikt. R. Maur. *lendi*, Isid. *laendi*, hoogd. en neders. *Lende*, deen. en zw. *länd*, ijsl. en angels. *lend*, finl. *landet*, wall. *llwijn*, bij Isidor. *lumlo*, naar het lat. *lumbus*. Aedlung brengt het tot een geslacht, met het lat. *latus*, de zijde. De *n* schijnt door tongvallen, die het door den neus spreken voorstaan, ingevoegd te zijn. In Boh. is het, daarom, *ledwi*, bij de Krain. Wenden *ladja*.

LENE, z. n., v., *der*, of van de *lene*; meerv. *lenen*. Eene leuning, een woord, dat weinig meer gebruikt wordt. *Een vaste lene voor den ouderdom zwack.* [K. v. Mand.] *So sult gij op u dack een lene maken.* [Bijbelv.]

LENER, zie *leunen*.

LENG, z. n., v., *der*, of van de *leng*; meerv. *lengen*. Soort van langen en smallen kabeljauw. Ook een touw: *geen ketting, haek nog leng gebruikt men geenszins daer.* [Zorgdr.]

LENGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lengde, heb gelengd*. Bedr., langer maken: *eenen rok lengen*. *Den tijd lengen*. *De sop lengen*, dunner maken: *Onz., langer worden*; met hebben: *de dagen beginnen te lengen*. Van hier *lenging*.

LENGTE, (bij Kil., en somtijds ook in de Overz. van den Bijb.) *lengde* z. n., v., *der*, of van de *lengte*; meerv. *lengten*. Uitgestrektheid, in onderscheiding van de breedte en dikte: *het hout in de lengte doorzagen*. *Meet de kamer in de lengte*. *Een man van eene groote lengte*. *Twee lengten en drie breedten*. *Doerwonder dat tant in zijn lengde.* [Bijb. 1477.] In de aardrijkskunde en zeevaart, is de *lengte* de verwijdering van de eerste middaglijn, welke men door het eiland Teneriffa trekt, naar het oosten heen: *men heeft aan een den naam van den eersten meridiaan gegeven, waarvan men de graden der lengte moet beginnen te tellen.* [Bachiene.] Ten opzichte der during: *door lengte van tijd*. Van getal: *zij heeft eene lengte van vrijers*; in sommige oorden.

LENIG, bijv. naamw. en bijw., *leniger*, *lenigst*. Zacht, buigzaam, gedwee: *lenig linnen*. *Lenig goud*. *Uit lenig elpenbeen gesneden*, zegt E. Kraeyvanger; en hier is *lenig* hetgeen zich wel laat bewerken, waarvan de kunstenaar alles kan maken, wat hij wil. Zoo ook Poot: *in 't lenigh elp eens fieren boezems*. Zachtzinnig: *met leenigen raadt*. [Hooft.] Van hier *lenigheid*, in den natuurlijke en zedelijke zin. Sommigen, gelijk Hoogvliet, schrijven de scherp-lange *e*: *leenig*. In eenige oorden des Vaderlands hoort

men ook *lienig* uitspreken. Wij volgen Ten Kate, die *lenig* schrijft.

LENIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lenigde, heb gelenigd*. Zacht maken: *klanken, gelenigt door de lengte van hunnen doortogt*. [Overz. v. Herv.] Men gebruikt het meest in eenen figuurlijken zin: *dat lenigt uwe smert. Eene taal, die zorgen lenigt. Om zijne droefheid en de weên, die 't hart benouwen, te lenigen*. [Vond.] *Dat ik, die het hart leenig door de reden, enz.* [Hoogvl.] Van hier *leniging, lenigster*, bij D. Smids.

Huydec. acht dit woord van vreemden oorsprong te zijn, en wel van het lat. *lenire*; althans, het wordt bij geene ouden, zelfs niet bij Plantyn, of Kil. gevonden. In het zw. is *len*, week, ijsl. *linur*, angels. *lith*, zacht. Hierheen behooren zeer denkelijk het hoogd. *linde, gelinde, lindern*, verzachten, het lat. *lenis*, zacht, het hoogd. *leinen*, opdoojen.

LENING, zie *leuning*.

LENS, zie *luns*.

LENS, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder vocht, ledig; *de kan is lens*. Onder de zeevarenden is dit woord veel in gebruik: *hij konde het schip niet lens houden. De pomp is lens. Eene pomp lens pompen*.

LENS, (*lans*), z. n., v., *der*, of *van de lens*; meerv. *lensen*. In de walvischvangst gebruikelijk. Eene ijzeren spiets, welke men den walvissen tusschen de ribben tot in het ingewand steekt, om dezelve alzoo te dooden: *de gekwetste walvisch moet vervolgens met lenssen gedood worden*. [Zorgdrag.] *Leg riemen binnen boord, neem lenssens in de hand*. [Zorgdrag.]

LENSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lenste, heb gelenst*. Een woord, in de walvischvangst gebruikelijk: *den visch lensen*, hem met eene lens doorsteken: *de visch dus gelenst, zwemt al ademende gints en herwaarts*. [Zorgdrag.] Van *lens, lans*.

LENTE, (*lent*), z. n., v., *der*, of *van de lente*; het meerv. *lenten* wordt, in den verhevenen stijl, gebruikt. Het voorjaar, de lentetijd: *op d'aankomst van de lente*. [Hoogvl.] *Daeten, die nieuwe lenten voegen*. [Vond.] *En het was tijd van lenten*. [Bijb. 1477.] In den dichtsterlijken stijl neemt men het voor den jeugdigen leeftijd: *die in den vollen bloei en lente van haar jaren*. [De Deck.] *In de lente van hun leven*. [Vond.] Van hier *lentig*. [Rodenb.] Zamenstell.: *lentebloem*, ook voor een jong mensch: *een schoone lentebloem, gerukt van haren steel*. [Vollenh.] *Lentedag: de vriendschap, die voortlang, sints onze lentedagen*, de dagen onzer jeugd, of jongelingschap. [A. Harts.] *Lenteklokje*, eene bloem. *lentemaand*, bij R. Maurus *lengizinmanoth*. *Lente*, hoogd. *Lenz*, Notk. *lenzen*, bij de

Zwit. *glenz*, bij de Zw. *lading*. Marschall en Frisch brengen het tot *lang*, anderen tot *glans*. Misschien behoort het tot *lenig*, het hoogd. *leinen*, opdoojen, het lat. *lenis*, zacht, het oude *lijns, lins*, hetwelk Kil. door *lentus, mitis* verklaart.

LENTEREN, zie *lunderen*.

LENZE, zie *linze*.

LENZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lensde, heb gelensd*. Lens maken: *den regenbak, de kan lenzen*. Kil. heeft *lenssen, lentsen, vet. solvere*; en Gesch. zegt van eene vrouw: *Hoese straffer lenst en gordt, Hoese meer ghekoestert wordt*.

LENZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lensde, heb gelensd*. Met een fokje zeilen. Misschien van het oude *lins*, zacht. Bogaert spelt *lensen, leusen*.

LEP, z. n., m., *des leps*, of *van den lep*; meerv. *leppen*. Het leppen: *iemand eenen lep geven*. Zie het volgende *leppen*.

LEPEL, z. n., m., *des lepels*, of *van den lepel*; meerv. *lepels*. Verkleinw. *lepelkje*. Het woord drukt, oorspronkelijk, een uitgediept ruim, een vat uit. In het bijzonder noemen wij dus een werktuig, dat eenen steel heeft, aan wiens einde eene ronde, uitgeholde verdieping gevonden wordt, om daarin vooral vloeibare lichamen te vatten: *met eenen lepel opscheppen. Een houten, tinnen, zilveren lepel. Een loodlepel, paplepel enz. Een lepel voor het geschut, om het kruid in de kamer te brengen. Een lepelvol: neem eenen lepelvol*. De jagers noemen de ooren der hazen *lepels*; niet, misschien om de gedaante eens lepels, maar wegens de lange en diepe gestalte. Hier ziet men een eerwaardig overblijfsel van de algemeene beteekenis dezes woords. De taal van jagers en bergbewoners, welke menschen twee zeer oude levenswijzen hebben, heeft ons vele verouderde woorden bewaard, die ons anders onbekend zouden gebleven zijn. Zie verder over de eigenlijke beteekenis, op het woord *loop, lope*. Zamenst.: *lepelblad*, blad van eenen lepel, ook een geneeskruid; *lepelkost, lepelkruid, lepelspijs, lepelsteel: het goed is tot eenen lepelsteel toe verkocht*. — *Lepelstok*, steel van eenen geschutlepel; *lepelstuk*, zeker stuk geschut; *lepelzucht*, spottende, voor gebrek aan voedsel: *het kind is aan de lepelzucht gestorven*. In het angels. is *lapian, lambere*, likken. *Laepeldrefaet* is in het angels. zooveel als een lepelvat, bij ons schotel.

LEPELAAR, (hoogd. *Löffelgans*, neders. *lepel-snute*) z. n., m., *des lepelaars*, of *van den lepelaar*; meerv. *lepelaars, lepelaren*. Zeke-re vogel, met eenen lepelvormigen bek.

LEPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lepte, heb gelept*. Een woord, in een klootspel, gebruikelijk. *Men lept eenen kloot*, wanneer men denzelven, met het voorste van den voet, oplit en

hem, zoo ver men kan, vooruitschopt. *Iemand leppen* is, in de straattaal, hem eenen voet onder den aars geven.

Zonder twijfel is dit woord het neders. *lüften*, opligten, eng. *to lift*, zw. *lijfta*, deen. *lofte*, ijsl. *lofta*, ital. en lat. *levare*, fr. *lever*. In het opperd. komt het woord met het onze nader overeen, waar het *lupfen* is: *jemanden aus dem Sattel lupfen*, iemand uit den zadel ligten.

LEPPEN, (bij Kil. *leppen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik lepte, heb gelept*. Met het uiterste der lippen iets proeven, met kleine teugen drinken: *een ander lept der engelen lekkernij* [Vond.] *Tot hemelsch broodt wij lepten hemelsch wijntjen*. [Hooft.] *Toen ieder . . . moght leppen room voor rijnsche wijnen*. [Moonen.] *Figuurl.: eer nog de zon . . . den nuchtren daeuw weër van de blaedjes leppen zal*. [N. Verst.] Zamenst.: *leptam*, een lam, dat men met vreemd zog opvoedt, *oplept* zegt men in Gelderland. Ten Kate leidt het van *lip* af, hoogd. *Lefze*. Tevens schijnt het woord klanknabootsend te zijn.

LEPPEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lepperde, heb gelepperd*. Een voortdurend werkw. van het vorige *leppen*. *Wijn van de tafel lepperen*. Onz.: *het leppert slechts aan 't gras en kieskaauwt*. [Hoogvl.]

LEPROOS, bijv. naamw. en bijw. Melaatsch. Uit het lat. *leprosus*, fr. *lepreux*. Zamenst.: *leprozenhuis*, ook *leproosdij* geheeten.

LERP, zie *larp*.

LEERS, z. n., v., der, of van de *lers*; meerv. *lersen*. Eene zekere maat: *lersse wijns*. [Codex van het Graafsch. Zutph.] Deze maat moet, in oude tijden, vrij groot geweest zijn, omdat men daarvoor wel eens boven de dertien goudgulden, dat toen eene groote som was, betaald vindt.

LES, z. n., v., der, of van de *les*; meerv. *lessen*. Hooft schijnt dit woord voor de daad van lezen eenmaal gebruikt te hebben: *genoegzaam bleek den Prinse de noodt der beleegherden uit de lesse deezer punten, en den mond van den brenger*. Anders gebruikt men het voor iets, hetwelk men, al lezende, van buiten leert: *zijne les leeren, opzeggen*. Voorts, onderwijs in schoone kunsten: *les geven. Les nemen. Zij scheen te lesse geweest bij den paardebereider, enz.* [Hooft.] *Leering, vermaning: een nutte les te hooren*. [De Decker.] *Waarschuwing: dat is eene goede les voor hem, om voorzigtiger te zijn; waarvan iemand de les lezen*.

LESSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lesschte, heb gelescht*. Blusschen: *den brand lesschen*. *Oneig.: den dorst lesschen. Den minnebrand, het minnevuur lesschen. Daar hij zijn dollen gloet mé lescht*. [Vond.] *Lesch met mij dees ruile vlam*. [Vond.] *Den gloor des roemis lesschen*. [Hooft.] Ook wordt het voor min-

der dan blusschen gebezigd: *een onderlinge lust, oneindelijk gelescht en nimmermeer gebluscht*. [Vond.] Van hier *lessching*. Zamenst.: *leschbak*, smids koelbak, *leschdrank, leschgereedschap, leschtrog, leschwater*.

Lesschen, Olfr. *lesgen*, Willer. en Tatian. *lesken*, hoogd. *löschen*, neders. *loschen*. Van den dorst en van kalkblussching is het, in het zw., *läska*, deen. *ladske*; van het vuur, in het zw. *släcka*, ijsl. *slocka*, eng. *to stake*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het woord den klank van het blusschen van vuur, door water, nabootst.

LESSENAAR, z. n., m., *des lessenaars*, of van den *lessenaar*; meerv. *lessenaars*. Het woord komt af van *les, lesse*, en beteekent eene leestafel, waarvan, en waarop lessen gegeven worden; ook waarvoor men staat te lezen, of waarop men schrijft. *Een staande lessenaar. Den lessenaar zijnen wandel nakuierende*. [Hooft.] *Zoek gij een' hoek bij Messchaerts lessenaers*. [Poot.] Eenigen hebben *lezenaar* begonnen te schrijven; dat tegen den aard der taal en der beteekenis strijdt.

LEST, zie *laatst*. Bij Kil. *letste, lest*. In het gemeene leven alleen gebruikelijk; waar men ook *lestend, lestens*, voor laatstleden, bezigt.

LET, (*lette*) z. n., v., der, of van de *let*; het meerv. was buiten gebruik. Een reeds verouderd woord, voor *letsel*, eng. *let: dat hi versette sine lette*. [M. Stoke.]

LETSE, zie *leis*.

LETSEL, z. n., o., *des letsels*, of van het *letsel*; meerv. *letsels*. Belet, ophouding: *zoo ik geen letsel krijg, kom ik*. Ongemak: *hij heeft een letsel aan zijn been*. Schade, nadeel: *wat letsel hebt gij daarbij?*

LETTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lettete, heb gelet*. Het meest heerschende denkbeeld dezes woords is eene toeving, eene vertraging, eene weerhouding te wege brengen; en, schoon anderen het, met het lat. *laedere*, uit eene bron afleiden, schijnt het veel meer tot *laat*, spade, te behooren. — *Wat let mij, wat wederhoudt mij, dat ik hem niet sta? Die menschen hebben mij lang gelet. Geen eeuwig straatgeschreeuw, noch staëg geklop van maken en breken letten (voor beletten) daer*. [Poot.] Als een onz. werkw., met *hebben*, deren, hinderen, ontbreken: *hem let niets*. Dit onz. werkw. *letten*, met het voorz. *op*, wordt wijders gebruikt voor acht slaan, opletten: *let toch op mijnen raad*. Dit schijnt hetzelfde woord te zijn, als wilde men zeggen: haast u niet, maar verblijf bij mijnen raad. Bij Kil. wordt het verklaard door stil staan, vertoeven, en voorts, bij eene zaak stil staan, op haar acht geven.

Letten, goth. *latjan*, zw. *lätja*, angels. *laetan*, ijsl. *letia*, neders. *letten*; allen in den zin van verhinderen.

LETTER, z. n., v., der, of van de letter; meerv. letters, letteren. Eene schrijffletter: *hij kan al letters maken*. Eene boekstaaf, drukletter: *hij kent nog geen eene letter*. Elk grasspier is een stomme letter. [Moon.] Gebogene letters, cursive anders genaamd. Eene gegotene drukletter: *letters op den haak zetten*. Eene heele soort van drukletters; waar het enkelv. getal gebruikt wordt: *hij heeft, tot dat werk eene nieuwe letter laten gieten*. Genaaid letterteeken: *letters op een hemd zetten*. Letterlijke zin: *iets naar de letter opvatten*. De beschrevene wet; in den bijbelstijl: *de letter doodt*. Het meerv. letteren is voor eenen brief gebruikelijk: *ik heb uwe letteren wel ontvangen*. Ende ic sal letteren senden totten coninc van israhel [Bijb. 1477.] Het verkleinw. *lettertje*, voor briefje. Geleerdheid: *hij is een man van letteren*. *Hij heeft letteren gegeten*, hij heeft veel gelezen en geblokt. Het woord is uit het lat. *litera*. Van hier *letterling*. [De Brune.] Letterlijk, naar de letter. Zamenst.: letterbaas, letterblokken, letterbode, letterdoek, het lettergieten, lettergieter, lettergieterij, lettergreep, letterheld, letterhout, bruin, hard hout, waarvan men zich eertijds bediende, tot het maken van letterblokjes; letterhouten: eene letterhouten tafel, letterhoutwerk, letterkas, letterkeer, letterkeerdicht, letterkennis, letterkloek, letterkrans, letterkunde, letterkunst, letterkunstenaar, letterkunstig, letterkunstiglijk, letterloos, voor *illiteratus*, in tegenstelling van geleterd, bij Bredero; lettermeester, letternieuws, letteroefening, lettersnijder, letterstekker, letterteeken, letterwijs, letterwijsheid, het lettersetten, lettersetter, lettersiften, lettersifter. Hooft heeft letterschoolhouden, voor onderwijs in de letteren geven.

LETTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik letterde, heb geleterd*. Letters op doek naaijen: *ik moet nog vier zakdoeken letteren*. Ook bezigt men het deelw. *geletterd*, voor geleerd: *hij is een geletterd man*.

LEUGEN, zie logen.

LEUK, bijv. n. en bijw., voor laauw, een weinig warm: *leuk water*. Ook is het gebruikelijk in de gemeenzame spreekwijs: *zich leuk houden*, zich nog koud, noch warm, maar leuk, d. i. laauw, of onverschillig toonen, zich stil houden, zich van iets onkundig houden.

Misschien is het, in deze laatste beteekenis, van het oude *luiken*, *loken*, *leuken*, sluiten, afkomstig; gelijk men nog zegt: *zich gesloten houden*. In Twente zegt men: *hij houdt zich luiks*, of *loeks*, van iemand, die zich uit loosheid, van eene zaak onkundig houdt.

LEUNEN, (lenen) onz. w., gelijkvl. *ik leunde, heb geleund*. In eene schuinsche rigting steunen, rusten: *tegen eenen boom leunen*. Op

eenen stok leunen. Oneigenl.: *de last leunt op mij*. [Vond.] Zich verlaten, in het algemeen: *op de magt zijner vrienden leunen*. Rusten: *lenet onder dezen boom*. [Bijbelv.] *Iets aan zich laten leunen*, zich datgeen toe-eigenen, hetwelk anderen ons boven verdiensten toeschrijven. Van hier *leuning*, de daad van leunen, en iets, waarop men leunt. Zamenst.: *leunstoel*, (*leenstoel*) *leuningstoel*.

Leunen, lenen, hoogd. *lehnen*, Ker. *hlinen*, Talian. *linen*, Willer. *leinen*, opperd. *leinen*, angels. *hlonan*, *hlijnian*, eng. *to lean*, deen. *läne*, zw. *läna*, lat. *clinare*, gr. *κλινειν*.

LEUR, (bij Kil. *lore*, *leure*) z. n., v., der, of van de leur; zonder meerv. Dit woord, dat uit het lat. *lora*, hoogd. *Lauer*, ontstaan is, beteekent eenen drank, welken men krijgt uit de reeds geperste druiven, door er water op te gieten en haar andermaal te persen. Het zamengest. *leurwijn* is nog somtijds in gebruik.

LEUR, (loor) z. n., v., der, of van de leur; het meerv. is niet in gebruik. Kil. verklaart dit woord door *illecebra*, *reclamatorium*, *reco-catorium accipitrum*. Te weten: het woord is van de valkeniers ontleend, die dus eenen gemaakten valk noemen, welken zij opschie-ten, om den valk, die naar het wild vliegt, weder te doen komen. Van hier heeft het woord de beteekenis gekregen van lokaas, bedrog. Wij hebben het nog overig in de spreekwijzen: *te leur stellen*. *Iemand te leur zetten*, hem in zijne verwachting bedriegen. *Te leur (te loor) gaan*: *zij laat alles te leur gaan*, bederven, verloren gaan. *Ergens te leur komen*. *Te leur loopen*. Hooft heeft de laatste spreekwijs. Moerbeijen, die niet rijp worden en afvallen, noemt men *leurbeijen*. Men brengt het gemeenlijk tot het fr. *leurre*, eng. *lure*, en het werkw. *to allure*, door lokken verleiden. Lokspijs heet in het ital. *ludro*, *logaro*, ijsl. *ludro*, hoogd. *Luder*. Gesnerus giste, dat het woord van het hoogd. *laden*, lokken, noodigen, afstamt; hetwelk Adelung navolgt. Doch in *te leur gaan*, d. i. verloren gaan, zoo ook *te leur loopen*, schijnt het tot *lieren*, *liczen*, *verlieren*, *verliezen*, te behooren.

LEUR, z. n., v., der, of van de leur; meerv. leuren. Vod, prul: *lappen en leuren verkopen*. *Zoo blijftst voor de weeuw bij reek'ning, niet een leur*. [F. v. Dorp.] Nietigheid, eene zaak van weinig belang: *weg, weg met dit gesmuk van voddën en van leuren*. [Oudaan] *Ernstigh quaet spruit steeds uit zulke leuren*. [A. Pels.] Beuzelingen: *om over hindertijke leuren van aardschen voor- of tegenspoed te zeer te dertlen*. [J. d. Deck.] Van hier *leurachtig*, nietig, ijdel, *leurig*. [Hooft.] *Leurerij*. [Rodenb.] Zamenst.: *leurkramer*, *leurwerk*. Het woord schijnt eene figuur van een der vorige woorden te wezen.

LEUS, (*leuze, loze*) z. n., v., der, of van de leus; meerv. *leuzen*. Wachtwoord, een afgesproken en den vijand onbekend woord, waaraan men elkander kent, of op welk teeken men iets ondernemen moet: *zoo ras zij de leus hoorden*. [Vond.] *De leus geven. De leus ontvangen. De leus veranderen*. Verder een afgesproken teeken, in het algemeen: *Geveinsheid, die..... zoo vervloekt een leus aan list en hebzucht geeft*. [Sels.] Wijders een teeken, hetwelk men draagt, om aan te toonen, bij welke staatspartij men zich voegt: *leuzen aan den hoed dragen*. Iets, waarvan alle man, op eenen tijd, den mond vol heeft: *oorlog is thans de leus*. Iets, dat alle dagen te pas komt; buiten hetwelk men zich niet redden kan: *het geld is de leus*. Om de leus, welstaanshalve. Zamenstell.: *krijgsleus, loopleus*. Hooft heeft *leushaler*, voor wachtwoord-parool haler, lat. *tesserarius*. Adclung brengt het tot den stamwortel *lot*, om dat Opitz het *lot losung*, eene leus, noemt. *Leus* van het onz. geslacht is, in sommige streken des vaderlands, blad van kalmuswortel, anders *lisch* genaamd.

LEUTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik leuterde, heb geleuterd*. Los zitten, wankelbaar zijn: *het slot leutert*. In dien zin gebruikt het Hooft meer dan eens: *dat hun lijfen goed leuterde*, enz. *Nu leuterde 't spaansche juk*, dat is dat knellende juk werd losser: men konde het afwerpen. *Het leutert hem in den bol*, hij is half gek, dat is eigenlijk, de hersens zijn hem los. Ook *de kei leutert hem*. Hooft zegt: *dat haar harsenen aan 't leutren raaken moghten, gelijk 't riedt*. Wijders, de hand, of iets anders, heen en weder bewegen, om iets te doen, dat niet lukken wil: *hij leutert, om het punt met zijne hant uit te trekken*. [Vond.] Van hier talmen, haperen: *het werk leutert. Zijn zeggen leutert*. Ook voor praten, babbelen. Van hier *leuterig*, dat ligt bewogen wordt: *leuterigh riet*. [Hooft.] Voorts *leutering*. Zamenstell.: *leuterwerk*, onvast werk; ook een werk, waaraan iets hapert.

Het woord schijnt hetzelfde als het hoogd. *lodern*, zich ligt bewegen, en behoort tot *fladderen, fledderen, flodderen*; woorden, die het denkbeeld eener losse beweging met zich voeren.

LEUVEN, z. n., o., *Leuvens* — van het *Leuven*. Eene bekende stad. Van hier *leuvenaar, leuvensch*.

LEUZIG, bijv. n. en bijw., *leuziger, leuzigst*. Slap, traag, lui: *als de dienstdoden te waterigh en te leuzigh zijn*. [De Brune.] Bij Kil. *losigh, leusigh*. Van *los*.

LEVANT, z. n., v., der, of van de *levant*; zonder meerv. Een woord, uit het lat. *levante*, het oosten, ontleend, om de landen, beoosten de middellandsche zee, daardoor te beteekenen. Men betreft er gemeenlijk onder Griekentland,

Romanie, Natolie, Syrie, een deel van Arabie en Egypte. Sommigen brengen er nog meer toe. *Naar de Levant zeilen. Levant is ook de oostenwind. Van hier levantijn: een geweldige stormwind, dien de zeelieden Levantijn noemen*. [Hamelsv.] Wijders *levantsch: de levantsche handel*.

LEVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik leefde, heb geleefd*. Eigenlijk beteekende dit woord een geschreeuw, een sterk geluid maken. Deze beteekenis, waar het woord tevens klankna-bootsend is, is zeker de oorspronkelijkste; waarin het tegelijk met het neders. *leuen*, ons *leeuw*, verwant is. Deze eerste beteekenis is nog overig in het naamw. *leven*. Zie hetzelfde. Van hier, als eene figuur der eerste beteekenis, heet het zich bewegen: *het leeft al, wat aan hem is*, zegt men van iemand, wiens leden in gestadige beweging zijn. Die beteekenis is ook nog zichtbaar in het bijv. naamw. *levendig*. Bij Hooft komt een *leefbre ritseling* voor. Misschien noemde de Hebr., om de gedurige beweging, het hart *leb*. In eenen meer bepaalden zin, eene eigene beweging hebben, de kracht tot willekeurige beweging bezitten, den grond van zijne eigene veranderingen in zich bevinden. In dien zin staat het tegen dood zijn over. *Zoo lang ik leef*. Van alle geesten en dieren zegt men daarom dat zij *leven*. Meer oneigenlijk van schepsels, die niet voorzien zijn met het vermogen van willekeurige beweging. *Visschen leven in het water. De boom leeft nog. Levend agaat*. In den verhevenen stijl wordt het ook van andere zaken gezegd: *uw roem blijft bij het nageslacht leven. Uw naam leeft in de gezangen der Barden*. [Feith.] De tijd, zoo lang iets leeft, staat in den vierden naamval: *het diertje leeft maar eenen dag*. Figuurlijk, van den aard en de wijs, waarop men de kracht van willekeurige veranderingen aanwendt: *wij leven hier goed*. In eenen zedelijken zin: *hij leeft deugdzaam. Op zijne gezondheid leven*. Met betrekking tot de wijs, waarop men die kracht onderhoudt: *hij leeft van zijne inkomsten. Op het land leven. Ik kan niet met hem leven. Ik leef in hoop, in vertrouwen*. Werkzaam zijn, invloed op den wil hebben: *Christus leeft in de Geloovigen*; in den godgeleerden stijl. Voor plegen bezigt Vond *leven, in raad leven: nu levende entlijk raet met Godt Apolloos mont*. Dit hebben Vollenh., Hoogstr., Dull. en anderen gevolgd; doch het schijnt niet ouder dan Vond. te zijn. Van hier *levend*, iets dat leeft, onderscheiden van *levendig*, iets, dat vol beweging is. *Leving*, leefwijs: *de leving tusschen waardt en gast is meëwaarigh*. [Hooft.] *Leefbaar: leefbare geesten*. [Hooft.] Zamenst.: *leefdag, leefmiddelen, leeftijd, leeftogt, leefwijs*.

Leven, Ulphil. *liban*, Isidor. *leban*, Kero

leben, hoogd. *leben*, neders. *leven*, angels. *libban*, *lijsian*, eng. *to live*, deen. *leve*, zw. *lefsa*.

LEVEN, z. n., o., *des levens*, of *van het leven*; zonder meerv. Geraas, twist met luid geschreeuw vergezeld; in den dagelijkschen stijl: *leven maken*. *Wat is dat voor een leven? Hij maakt daar een leven als een oordeel. Ergens een groot leven stellen*. Beweging, gekriool: *dat geeft vrij wat leven in zulk eene doodsche plaats*. In den bepaalderen zin, de toestand der willekeurige bewegingen, het vermogen, om eigene veranderingen te veroorzaken, zelf die te bestemmen, met de voortdoring van dien toestand: *iemand het leven benemen. Ik spaarde hem het leven. Hij is nog in leven. Iemand om het leven brengen. Zijn leven verlengen, verkorten. Zij stonden den vorst naar het leven. Ik schenk u het leven*, enz. In verdere beduidenis, naar de bijbelsche schrijfwijz: *het eeuwige leven. Het geestelijke leven. Een nieuw leven*. Oneig., de aard en wijs der aanwending van het vermogen, om natuurlijke veranderingen te veroorzaken: *hij leidt een ellendig leven. Een heerenleven leiden. Een schandelijk, onberispelijk leven. Zijn leven verbeteren. Op zijn leven valt wat te zeggen*. Grootste vermaak: *reizen en trekken is zijn leven. Mijn leven! mijn al!* eene uitdrukking van teedere liefde. In de schoone kunsten, heet een kunstwerk *leven*, wanneer het beeld het naaste aan de natuur komt: *naar het leven treffen*. Het vleezige, gevoelige deel van een dierlijk ligchaam: *ik trof hem, bij het afknippen der nagelen, in het leven*. Zoo ook van gewassen: *den dorren tak tot aan het leven afsnijden*. Zamenst.: *levenloos, levenloosheid, levensader, levensbeschrijving, levensbron, levensgeesten, levensgroot, levenskracht, levenslicht, levensmiddelen, levensstraf, levensstijd, levenswekker*, een dichterlijk woord, beteekenende den westenwind: *en onderwijl doorritselt Levenwekker gebloemt, en laen, en lisch*. [Poot.] Anders *wekleven: door 't speelziek windekijn, wekleven bijgenaamt*. [Hooft.] Zoo noemen de dichters de *Min levenwekster: die levenwekster woont in Debraes twee oogen*. [Moon.]

LEVEND, deelw. van *leven*, zonder trappen van vergrooting. Iets, dat waarlijk leeft, in het gebruik wel te onderscheiden van *levendig*: *de levende God. Een levend mensch. Een levend dier*. Oneig.: *levend water*.

LEVENDIG, bijv. n. en bijw., *levendiger, levendigst*. Wel te onderscheiden van het vorige. Het is derhalve eene verkeerde schrijfwijz: *de levendigen en dooden; de levendige God; iemand levendig begraven*. Men moet hier *levend* gebruiken. Vond., echter, bezigt somwijlen *levendig* voor *levend*, in tegen-

stelling van dood: *is 't wonder dat ick levendig de zón verwacht*. *Levendig*, trouwens, beteekent vol beweging: *het was, om een uur, nog zeer levendig op straat. Eene levendige plaats*. *Flug*, wiens leden gedurig bewogen worden: *een levendig kind*. Bij overbrenging: *eenen levendigen geest hebben*, die altoos werkzaam is. *Een levendig geloof*. Dat het leven zeer nabij komt, dat er zeer naar zweemt: *die schilderij staat levendig*. Van hier tot verwen overgebracht: *dat is eene levendige verw.* Verder: *eene zaak levendig vertoonen*. *Krachtig: levendig van iets overtuigd zijn. Eenmaal gevoelde ik zijne volle waarde zoo levendig*. [Feith.] Van hier *levendigheid*, de eigenschap van eene zaak, die levendig is.

LEVER, z. n., v., *der*, of *van de lever*; meerv. *levers*. Een bekend vast deel in dierlijke lichamen, om de gal van het bloed af te scheiden: *dan zwilt mijne blakende lever van overlopende galle*. [Vond.] *'k Heb mijn lever uitgespogen over 't jammèr van dien staet*. [De Deck.] *Recht onder de lever*. [K. v. Mander.] *Hij heeft eene heete lever*, hij houdt veel van den drank. *Long en leger verteren*, alles verteren. *De lever schudden*, hartelijk lagchen. *Hij lachte dat zijne lever schudde. Van de lever eten*, schuld hebben; bij Halma. *Zoo digt als lever*. Van hier *leverachtig, leverig*. Verkleinw. *levertje*. Zamenstell.: *leverbeuling, leverkleur, leverkruid, leverloop, leverpuist, levervloed, leverworst, leverzucht, leverzuchtig*.

Lever, hoogd. *Leber*, opperd. *läber*, neders. *lever*, deen. *lever*, angels. *lijfer*, eng. *liver*, zw. *lefter*, ijsl. *lisur*.

LEVEREI, zie *liverei*.

LEVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik leverde, heb geleverd*. Een woord in sommige oorden gebruikelijk, wanneer men, in eenen vriendenkring, een stukje lever, onder een vaarsje laat omgaan. Men noemt dit ook: *het levertje omgeven*.

LEVEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leverde, heb geleverd*. Dit woord beduidde eertijds, in het algemeen, geven, aanreiken. Thans heeft het eene meer bepaaldere beteekenis, en wordt gebruikt voor iets behandigen, iets overbrengen, in eens anders bewaring en bezit, bijzonder zulke dingen die niet onmiddellijk, met de bloote hand alleen, kunnen overgereikt worden: *de gekochte paarden moeten morgen geleverd worden. Ik zal de haver voor het leger leveren. Iemand in handen van het geregt leveren. Op staende voet zijn hoofd te leveren*. [De Deck.] Fig.: *slag leveren. Storm leveren*. Van hier *leveraar*, onduitsch *leverancier, leverbaar, levering*, ond. *leverantie, leverancie*. Zamenstell. *overleveren*.

Leveren, hoogd. *liefern*, neders. *levern*, deen. *levern*, fr. *livrer*, middeleeuw. *liberare*.

Het is een voortd. w. van het neders. *leven*, Otf. *liuunn*, geven, toereiken, dat, in het angels., *laevan*, *belaevan*, eng. *to allow*, bij Ulphil. *lewjan* luidt. Het schijnt van het wall. *llaw*, de hand, ontstaan te zijn.

LEWERIK, zie *leeuwerik*.

LEZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik las, heb gelezen*.

Het beteekent, in het algemeen, van gelijksoortige dingen het eene na het andere opnemen: *aren op den akker lezen. Hout lezen. Men leest geen vijgen van doornen.* [Bijbelv.] *Kruisbeziën lezen. Bloemen lezen. Met maeghdevingeren gelezen en geplukt.* [Vond.] *Wijn lezen, druiven inoogsten. Reinigen door uit-lezen: ik heb de salade nog niet gelezen; anders verlezē. Van hier lezer, lezing, in samenst. gebruikelijk: kruidlezer, wijnlezing.*

Lezen, Ker. *lesan*, hoogd. en neders. *lesen*, eng. *to lease*, zw. *läsa*, angels. *lesan*, lat. *legere*, gr. $\lambda\epsilon\gamma\epsilon\iota\nu$.

LEZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik las, heb gelezen*.

Het beduidt eigenlijk luid opzeggen, of zingen. Dit blijkt nog uit de spreekwijs: *de mis lezen*. Eertijds was *leeren* en *lezen* hetzelfde; daar beide, eigenlijk, eenen luiden klank uitdrukken.

Lezen is bij Ker. *leran*, en *leeren* bij Ulphil. *laisjan*. De Franschen hebben beide woorden, in de vervoeging, vermengd: *lire — nous lisons*. Het zw. *läsa* beduidt ook opzeggen. Wij nemen het nog voor leeren, onderwijs geven in de spreekwijs: *de hoogleeraar leest over de wiskunde*.

In eenen bepaalden zin, de teekens der woorden en gedachten kennen, hetzij men die, door klanken uitdrukt, hetzij men dezelve in stilte nagaat. *Een boek lezen. Uit eenen brief iets lezen. Ik kan dat geschrift niet lezen.* Fig., *iemand zijne planeet lezen*, deszelfs geluk of ongeluk, uit de stelling der planeten raden. *Ik las het in zijne oogen.* *Die in ons oog de moeite leest.* [Kastele.] *Schoon 't uit mijn' stand niet is te lezen* (te bespeuren, te ontdekken). [A. Harts.] Van hier *leesbaar, lezer, lezing*. Zamenstelt.: *leesbeurt, leesplaats, leesschool, leesteeken, leestijd, leesuur, leeswijs; belezē, oplezen*, enz.

Lezen, Otf. *lezan*, deen. *läse*, zw. *läsa*, hoogd. *lesen*, epirot. *liezune*, gr. $\lambda\epsilon\gamma\epsilon\iota\nu$ dat ook zeggen beduidt, lat. *legere*. Het is merkwaardig, dat dit werkw. met het voorgaande, in alle europesche talen, in vervoeging gelijkkluidend is. Men wil beide woorden wel van eenen stam afleiden; dit echter schijnt niet gegrond genoeg. Het laatste *lezen* komt ons eerder voor, met *leerēn*, klankuaboosend te zijn. Adeling brengt het eerste tot *los*, en in verwantschap met *verliezen*, dat eertijds in het neders. *lesen* luidde, eng. *to lease, lose, loose*, angels. *losgan, leosan*, bij Ulphil. *liusan*.

L.F., uitgang van de twee eerste getallen, welke na de eerste tien volgen, namelijk *elfen twaalf*. *Lf* is zoo veel als *lif*, of *lef*, van *lyven*, angels. *lyfan*, blijven, overblijven. *Elf* is dan *eentif*, d. i. een boven het bekende tiental; gelijk *twaalf* voor *twaalfif*, twee boven hetzelfde; want oudt. zeide men ook *twæe*, voor *twee*. Zie *elf*.

LIBAARD, z. n., m., *des libaards*, of *van den libaard*; meerv. *libaards*. Leeuw: *'t herte van den libaart*. [M. Stoke.] *Ghelyc den ghebreisch des libaarts, also is des conincs gramschap.* [Bijb. 1477.] Een geheel verouderd woord, dat met *luipaard* niet moet verward worden.

LICHT, bijv. n. en bijw., *lichter, lichtst*. Helder; meest in den vertrouwelijken stijl: *het werd duister op den lichten dag. Indien wij ver-toevēn tot den lichten morgen.* [Bijbelv.] *Het is licht. Het wordt licht. Ik zal het hier wat lichter maken. Lichtelaaije gloed*. Oneigenlijk van verwen gebruikt: *eene lichte voering in eenen hoed dragen. Lichte kleur*. Ook zegt men, eene overtolligheid bezigende, *helder licht, klaar licht: op klaar lichten dag. Lichtblauw, lichtrood*, enz.

LICHT, z. n., o., *des lights*, of *van het licht*, meerv. *lichten*. Het woord drukt deels uit de lichtende zaak, de lichtstof, deels iets, dat met licht voorzien is. In het eerste geval heeft het geen meerv.: *God schiep het licht. Wie kan de snelheid des lights berekenen. De kaars geeft een flauw licht*. In bepaaldere beteekenis, het licht, dat door de zon ontstaat: *het licht valt door het dakvenster. Houd het tegen het licht. Bezie het eens bij het licht. Iemands licht betimmeren*, oneig., iemands verdiensten in mindere aanmerking doen zijn. *Ga mij uit het licht. Iemand in het licht staan. Sta u zelven niet in het licht*, verhinder uw voordeel niet. *Het licht breekt aan*. Bij schilders staat eene schilderij *in een valsch licht*, wanneer het daglicht er zoo niet op valt, dat alle deelen genoegzaam gezien kunnen worden. Van hier *iets in een valsch, verkeerd licht stellen, plaatsen*, eene zaak zoo voorstellen, dat een ander haar niet grondig kan beoordeelen. Voor eene lamp, of kaars: *zij arbeiden al bij het licht*. Fig., in tegenstelling der donkerheid, of bedekking: *dat zij het licht vlooden*. [Hooft.] *Iets in het licht brengen. Een boek in het licht geven. Wanneer komt het in het licht? Het licht schuwen, haten*. Voor eene verlichte plaats: *van hier naar hooger licht*. [Smits.] Duidelijke, klare kennis: *ik heb geen licht genoeg in de zaak*. In den Bijbel heeft het nog meer beteekenissen, als die van een beeld van het Opperwezen, enz.: *God is een licht*, om zijne heiligheid en volmaakte kennis. In het tweede geval heeft het een meerv., en wordt genomen voor ligchamen, met licht voorzien:

Godt maakte twee groote lichten, zon en maan. [Bijbelv.] *Een licht opsteken, branden. Het licht uitblazen*; ook figuurl.: *iemand's licht uitblazen*, hem doodschietsen, vermoorden. Voor de oogen, in de dichtelijke taal: *twee lichten gloren in den hemel van 't gelaat*. Voor personen, die in eene of andere zaak veel licht verspreid hebben: *lichten der Keurpaltische Akademie*. [Moonen.] Ook voor eenen lichtmis: *o! 't was een licht der lichten*. [A. Harts.] Het verkleinw. *lichtje: de lichtjes, die gij spreidt*. [Smits.] Zamenstell.: *daglicht, dwaallicht, flonkertlicht, maanlicht*, enz. *Lichtdrager*, morgen- en avondster, *lichthater, lichthout*, verrot hout, dat, in eene donkere plaats, licht van zich geeft, *lichtschuw, lichtsteen, lichtstof, lichtstraal*.

Licht, bij Isidor. en Ker. *lecht*, Otfrid. en Tatian. *licht*, neders. *lucht*, (in eenige oorden des Vaderlands ook *lucht*, voor het licht eener lamp of kaars vooral, neders. *lecht* genoemd) hoogd. *Licht*, angels. *lecht*, eng. *light*, Ulphil. *ljuhath*, wall. *llug*. Anderen laten den keelklank weg, als in het lettis. *luti*, deen. *lius*, lijs, zw. *ljus*, ijsl. *lios*, lat. *lux*. Het is een zeer oud woord, behoorende tot het groote geslacht der woorden: *bleek, glans, blinken, bloot, blikkeren*, enz. Het lat. *lucere, diluculum*, het gr. *λευκος*, bleek, *λυχνος*, een gemaakt licht, *λυκη*, de morgenschemering, en andere meer behooren hierheen.

LICHTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lichtte heb gelicht*. Bedr., licht in de hand houden, iemand toelichten: *licht mij eens, opdat ik van den trap afkome. Dat was de son maar met een toorts gelicht*. [J. Bogaard.] Onz., met hebben; licht van zich geven: *want ghij doet mijne lampe lichten*. [Bijbelv.] Dag worden: *als het begon te lichten*. In het gemeene leven gebruikt men *lichten*, voor weerlichten. Van hier *lichter*, iemand, die licht; ook een kandelaar: *een toorts op eenen goudenlichter*. [De Deck.] Zamenstell. *bijlichten, voortlichten*, enz.

LICHTMIS, z. n., v., van *lichtmis*; zonder meerv. Vrouwendag, het feest der reiniging van Maria, genoemd naar de kaarsen, of lichten, die dan gewijd worden, en waarmede men de omdragt doet. *Lichtmis*, van het mannel. geslacht, met een meerv., voor eenen rinkelrooijer. Van hier het onz. w. *lichtmissen*, rinkelrooijen.

LID, (oudt. *led*) z. n., o., des *lids*, of van het *lid*; meerv. *leden*. De eerste beteekenis schijnt die van eene bedekking te zijn: *het lid van het oog. Oogenleden*, waardoor de oogen bedekt worden. Zoo schijnt het, uit eene bron, met *leder* en *kleed* te zijn. Voorts gebruikt men het voor een deksel, dat door een scharnier bewogen wordt: *eene kan met een*

zilveren lid. Van hier een gewricht, eene plaats, waar twee beenderen in elkander sluiten, en als door een scharnier draaijen en bewogen worden: *mijn arm is uit het lid. Eenen arm in het lid zetten. Lid van eenen halm, van eenen rotting*. Fig., in 't *lid dezer geleeghenheit*. [Hooft.] Voorts een deel van het ligchaam, in het algemeen: *hij werd van lid tot lid gekapt. Hij is grof van leden. Er ligt mij wat op de leden*, door de drukking van de borst heb ik een angstig gevoel van eene onzekere zaak. *Want 't leit mij op de leden* (ik vermoed, ik vrees) *dat Hollants leeuw ons dreigt*. [Vond.] *Hij heeft het al onder de leden*, de besmetting is reeds in zijn bloed. Fig.: *de scheurzucht onder de ledendragen*. [Hooft.] Oneig., een medegeenoot: *het eerste lidt der Staaten*. [Hooft.] *Iemand als een verrot lidt afsnijden*. Verdeeling: *in het eerstelid van het derde hoofddeel*. Zamenstell.: *ledenbreken, dat is maar ledenbreken, ook leëbreken*, dat is een vermoeijend werk; *ledenzetter, lidgras, (ledgras) lidwater, (leëwater, ledewater)* een vocht der gewrichten, *lidwoord*.

LIDMAAT, (*ledemaat*), z. n., m. en v., des *lidmaats* — *der lidmaat*, of van den — *de lidmaat*; meerv. *lidmaten* (*ledematen*). Medegeenoot; in engeren zin, iemand die belijdenis van de christelijke Godsdienst gedaan heeft; *hij is lidmaat geworden*. Van hier *lidmaatschap*. In de overzetting van den Bijb. komt het eigenlijk voor: *ende alle mijne lidmaten zijn gelijk eene schaduwe*. Zamenstell.: *lidmaatschap*.

LIDTEEKEN, (ook *lijkteeken*) z. n., o., des *lidteekens*, of van het *lidteeken*; meerv. *lidteekens*. Het achterblijvende teeken van eene wonde, die genezen is. Oul. werd het voor het enkele teeken gebezigd: *eenich lidteeken van onzer beyder doot*. [Florian.] Ook voor *gedenkteeken*: *Ende dit sal wesen als een lidteken voer dinen oghen*. [Bijv. 1477.] Van hier het werkw. *lidteekenen*: *het ligchaam door de onuitspreekelijkste angsten gelidtekend*. [Sels.]

LIDZAARD, een woord bij Hooft voorkomende, van het mannel. gesl.: *wat lidzaart wist met list zich oit zoo te behelpen, dat hij*, enz. Kil. heeft het woord niet. De Ridder schijnt de naam ontleend te hebben, als men het verband naziet, van eene haagdis, (fr. *leopard*, eng. *lizard*; uit het lat. *lacerta*) dewijl hij, weinige regelen verder, gewag maakt van *de sprenklen der heghdisse*. En denkelijk bedoelt hij er eenen leepen gast door, alzo hij elders zegt: *die litzert evenwel zal zich niet lichtelijk in een gat steeken, daar hij niet doorziet*. Men neemt het ook, bij omzetting, voor *listaard*.

LIED, z. n., o., des *lieds*, of van het *lied*; meerv. *liederen*. Verkleinw. *liedje*. Een gedicht, dat gezongen moet worden: *opzin-*

ghende een heiligh liedt. [Hooft.] Een geestelijk lied. Een ontuchtig lied. Dat is het einde van het lied, dat is het laatste woord. Zijn hoogste lied zingen, wel in zijnen schik zijn. Het getier uwer liederen. [Bijbelv.] Vond. gebruikt eenmaal het meerv. lieden: zij verkorten tijt en reis met aangename lieden. Dit is niet na te volgen. Zamenstell.: boerenlied, bruiloftslied, hooglied, enz. — Lieddeboek, liedjeszangster, enz.

Lied, bij Otrid. en Notk. lied, hoogd. Lied, neders. leed, iysl. liod, middeleeuw. leodus. De oorsprong des woords is, zonder twijfel, in luid, geluid.

LIEDEN, (luiden) z. n., m., der, of van de lieden; zonder enkelv. Verkleinw., in het gemeene leven, luidjes. Menschen, personen in het algemeen, zonder onderscheid van geslacht, vooral volwassene personen, zonder bepaling van de menigte. In dien zin gebruikt men het, in de dagelijksche verkeerling, van min aanzienlijke personen: ik ben bij die lieden genoodigd. Gemeene lieden. In de overzetting van den Bijbel wordt het dikmaals voor allerlei soort van menschen gebruikt. Personen, die aan iemand onderworpen zijn: David met zijne lieden. [Bijbelv.] In het gemeene leven, voor menschen, die tot een huisgezin behooren: ik zal het onze lieden (onze lui) zeggen. In zamenstelling gebruikt men het voor mannen: ambachtlieden, edellieden, kooplieden, enz.

Lieden, bij Isidor. ludi, bij Olfr. luiti, neders. lüde, lüe, hoogd. Leute, bij de krain. Wend. ludji. Het enkelv. is, bij Willer. en Notk., liut, luit, het volk. Ook in het iysl. is liod, volk, zw. lijd, boh. lid, pool. lud, wall. lüved; waarheen ook het gr. λαος en λειτος behooren. In de middeleeuwen noemde men sommige afhankelijke personen, lidi, leudes, leudi, leodi, laeti, titi, enz. De afstamming van dit oude woord is onzeker.

LIEDERTLIJK, bijv. n. en bijw., liedertijker, liederlijkst. Een woord hetwelk noch Kil., noch onze oude beproefde schrijvers kennen. Het schijnt later, uit de hoogd. taal, ontleend te zijn. Wij gebruiken het voor slecht, armoe-dig: een liederlijk mensch. Wijders, voor verkwistend, ongebonden: een liederlijk leven leiden. Zedeloos: zoo als zich een liederlijk mensch ontblooten zou. [Hamelsv.] De eerste beteekenis, in het hoogd., is ligt. dat ligt bewogen kan worden. Zoo zoude men het tot eene bron, met flodderen, leuteren enz. kunnen brengen. Zamenst.: liederlijkheid.

LIEF, bijv. n. en bijw., liever, liefst. Aange-naam, waarvan men veel genoeg onder-vindt: gij hebt eene lieve vrouw. Twee lieve kinderen. Een lief gezicht. Het is mij lief, dat, enz. Iets voor lief nemen. Liever willen, hebben, wenschen. Ik hadde het liever, dat

het anders ware. Ik hadde het liefst zoo. Iets, hetwelk men lief heeft en hoogschat: mijn lieve broeder. De lieve Heer geve het! Lieve deugd! Lieve tijt! Ei lieve! drie tusschen-werpels. Voor ei lieve zegt men ook lieve: Lieve! hoort mij. [Bijbelv.] Oul. zeide men ook liever! voor ei lieve!: Liever wat revis-rein is dat? [Twesp.] Onze lieve Vrouw, eene benoeming van de maagd Maria, bij de Roomschen. Veracht het lieve brood toch niet! Men heeft in Geld. eene manier van uitdrukking, waar lief zoo veel als blij is: ik ben lieve, dat het zoo uitvalt. Men gebruikt het ook als een zelfst. naamwoord: de grooten vergeeten geen out leet om nieuw lief. [Hooft.] Ik wilde het niet om lief of leed. Voor vrijer of vrijster, wanneer het woord als onzijdig blijft: hij verwacht zijn lief. De overtreffende trap: zijn liefste is overleden. Verkleinw. liefje. Van hier lievig. [Van Mander.] Zamenstell.: liefdadig, liefdadigheid, liefdadiglijk, liefstalig, liefstaligheid, (liefstalig, gemeenlijk) liefwaard, lief en waard: liefwaerde Sulamite. [Poot.] Oul. was ook liefgetal in gebruik, niet voor liefstalig, maar voor aangenaam, die onder het kleine getal der aangenaamsten, der meest begunstigten behoort: Hi is gheert overal, en met vrouwen liefgetal. [Ferguut.] Maer malckander oock in pijn, liefghetal en dienstig zijn. [Gesch.] Die zeer liefgetal was bij Kaizar Rudolf. [G. Brandt.]

Junius zegt, dat lief overeenkomst heeft met het gr. φίλος, en het onderscheid alleen uit eene anastrophe ontstaat.

LIEFDE, (oudt. lieve, bij M. Stoke) z. n., v., der, of van de liefde; zonder meerv. Die toestand des gemoeds, wanneer men, uit het genot of bezit van iets, genoegene schept: liefde tot het geld; uit liefde tot de waarheid. In bepaaldere beteekenis, die toestand des gemoeds, wanneer men vergenoegen schept in iemand, of deszelfs welvaart met genoegene bevordert: liefde tot God. Ik heb hetter liefde van u gedaan. Eene reine, onschuldige, opregte liefde. Eene blinde liefde. Iemand hartelijke liefde toedragen. Werken der liefde doen, der harmhartigheid jegens den naaste. Naar den aard der liefde oordeelen. In den engsten zin, de betrekking van twee personen van onderscheidene kunne, op elkander: hij brandt van liefde. De liefde is blind. Men kan over de liefde niet oordeelen. Liefde wordt meest in de beteekenis van eene geoorloofde hartstocht gebezigd, maar min wordt ook in eenen kwaden zin gebruikt. Zamenstell.: kalvertiefde, wedertiefde. Liefdebeeld, liefdebrand, liefdedrank, liefdegift, liefdeloos, liefdeloosheid, liefdepijl, liefderijk, liefdetaal, liefdevlam, liefdewaardig, enz.

LIEFELIJK, bijv. n. en bijw., liefelijker, liefelijkst. Dat met een merklijk genoegene ge-

- smaakt wordt; een woord, dat van de ge-
waarwordingen der zintuigen, in het gemeen,
gebruikt kan worden. *Een liefelijk gezang.*
Een liefelijk windje. Van hier *liefelijkheid*.
- LIEFHEBBEN**, bedr. w., onregelm. *Ik had lief,*
heb lief gehad. Beminnen, lieven: *God lief-*
hebben boven alles. Van hier *liefhebber*, *lief-*
hebberij, *liefhebster*.
- LIEFKOZEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik liefkoosde, heb*
geliefkoosd. Zijne liefde en teedere betrek-
king, door streelen, vleijen, zoete woordjes
en andere handelingen, aan den dag leggen:
de moeder liefkoost het teedere wichtje. Van
hier *liefkozer*, *liefkozerij*, *liefkozing*. Van
lief en *kozen*, spreken, dat buiten zamen-
stelling niet gebruikt wordt.
- LIEFLOKKEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik lieflokte,*
heb gelieflokt. Door vleijen tot zijnen wil
overhalen; bij Hooft.
- LIEFOOGEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik liefsoogde, heb*
geliefsoogd. Lonken: *Barber en Teunis die*
liefsoogen. [Breder.]
- LIEGEN**, onz. w., ongelijkvl. *Ik loog, heb gelo-*
gen. Onwaarheid spreken: *met eene groote*
onbeschaamdheid liegen. *Aan iemand lie-*
gen, iemand liegen, iemand met eene
onwaarheid voorkomen, is thans niet meer
in gebruik. Wij zeggen: *iemand iets voor-*
liegen. *Iemand de huid vol liegen.* *Hij liegt*
het door zijnen hals, hij liegt het met onbe-
schaamde kaken. *In eene zaak liegen.*
Iemand heeten liegen, verwijten, dat hij
liegt. *Dat liegt er niet om,* dat is goed. In
den verhevenen schrijfstijl, de verwachting
te leur stellen: *ende de most zal haer liegen.*
[Bijbelv.] Men gebruikt het ook bedr.: *hij*
heeft de zaak gelogen. *Zij liegt het.* Van hier
lieger (anders *logenaar*, *teugenaar*): *liegers*
en *bedriegers*. Voor *lieging*, dat niet in
gebruik is, zegt men *het liegen*.
- Liegen*, Ker. *liugan*, Olfrid. *lougan* en
liegen, Notk. *liugen*, Ulphil. *ljugam*, hoogd.
lügen, neders. *legen* en *lôgen*, angels. *leogan*,
zw. en ijsl. *ljuga*, eng. *to lie*, deen. *lijve*,
slavon. *lugati*, boh. *hlati*, Ihre leidt het,
met vele waarschijnlijkheid, af van het bre-
tan *laugn*, verborgen, wallis. *llechu*, ver-
borgten zijn. Het boh. *hlati*, liegen, en het
lat. *latere*, verborgen zijn, hebben vele
overeenkomst.
- LIER**, z. n., v., der, of van de *lier*; meerv.
lieren. Een zeker speeltuig der ouden, eene
soort van harp, die eerst drie snaren had,
welk getal, naderhand, tot zestien vermeer-
derd is. Het speeltuig werd met de vingers
getokkeld: *met haere ijvoore lier.* [Vond.]
Van ouds was het reeds een zinnebeeld der
dichtkunst. Zoo gebruiken het onze heden-
daagsche dichters in gevallen, waarin aan
geene eigenlijke lier kan gedacht worden:
vergeet de ondankbre lier, in wien ik ben
gehouden? [Trip.] *Messias Priesterlijk gebed*
- belet der Wrake 't wangeluid van mijne lier*
te horen. [M. L. Tijdw.] Wegens eenige
gelijkheid, heet een gesternte van dertien
sterren *de lier*. Onze hedendaagsche lier is
een snaarwerktuig, dat door eene rondge-
draaide schijf gespeeld wordt. Zamenstel.:
lierdicht, *lierdichter*, *lierman*, *lierman*,
tierrijk (bij Rodenb.) *lierspeler*, *liersang*.
Van het gr. *λύρη*, lat., *lyra*. Van hier het
onz., gelijkvl. werkw. *lieren* op de lier
spelen.
- LIERLAAUW**, bijv. n. en bijw., zonder trappen
van vergrooting. Even laauw: *lierlaauwe*
melk. Van hier het bedr. w. *lierlaauwen*,
even laauw maken. De eerste helft des
woords is het ijsland. *hlijr*, laauw. Voor
lierlaauw zegt men ook *lielaauw*: *spijze*,
die maar half ghekoocht of lielaauw is. [De
Brune.] Dit *lie* is het angels. *hliw*, ijsl. *hle*,
zw. *ly*, laauw. *Lierlaauw* is dus eene
zamenst.: van twee woorden van eene
beduidenis, met oogmerk, om de kracht
der beteekenis te vermeerderen; derhalve,
zeer laauw.
- LIES**, (*liesch*) z. n., v., der, of van de *lies*;
meerv. *liezen*. Het week en holle deel aan
des menschen ligchaam, aan beide zijden
der schaamdeelen: *En quam Celicus Ulijsses*
vriend treffen, in buijck en dermen, bij de
liessche effen. [Van Mander.] *Pijn in de liezen*
hebben. Zamenstell.: *liesbreuk*, *liesgezwel*,
liesluis. Het woord is, in het hoogd., *der*
Leisten; waaruit blijkt dat het met *lijst* uit
eene bron is voortgekomen, als zijnde een
rand, rondom de schaamdeelen.
- LIESE**, (*lies*, bij Kil. *liesse*, *lijst*) z. n., v., der,
of van de *liese*; meerv. *liesen*. In de looije-
rijen spreekt men van zoolleër, zuigers en
liesen, op de eerste en tweede run. Door
liesen wordt verstaan het dunne leër aan
den buik. Kiliaan verklaart het door *mem-*
brana pinguis ex ventre porcorum, mem-
brana interior tenuis. Van *lijst*, in welk
woord het denkbeeld van lang en dun het
meest heerschende is.
- LIEVEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik liefde, heb geliefd.*
Liefhebben: *die mij liefheeft, zal van mijnen*
Vader gelievet worden. [Bijbelv.] *Die u eerst*
liefde. [Rodenb.] Het deelw. is het meest in
gebruik: *mijne geliefde kinderen.* *Een ge-*
liefd kind. Van hier *lieveling*, *lievertje*, enz.
- Lieven*, hoogd. *lieben*, neders. *leeven*,
angels. *lusian*, eng. *to love*. In het krain. is
luben, lieven, en in het boh. *libati*, kussen.
De eerste beteekenis van het woord is met
de hand strooken, zachtjes strijken en stree-
len. In dezen zin komt het nog, in het
hoogd., voor van jagers, die eenen hond
lieben, wanneer zij hem streelen. Alberus
verklaart *liebem* door *mulcere, palpare*,
strooken, zachtjes strijken. Men kan het dan
veilig van *laf*, de hand, afleiden. Het neders.

leeven, waarvan ons *leveren*, heet daarom iets met de hand geven. Voorts behoort hierheen het lat. *libet, lubet*, het behaagt. Ihre denkt, dat het gr. *φιλεω*, kussen, liefhebben, door letterverzetling, hetzelfde woord is.

LIEVERLEDE, bijw. Men acht dit woord verbas- terd van *leverle*, of *leverlede*, verkort uit *lede voor lede*, d. i. lid voor lid, van *lid, led, lede, membrum*; of uit *lede voor lede*, d. i. stap voor stap, van *lede* een tred, en dit van *lijden*, gaan. Van langzamerhand, met eenen langzamen tred. *Van lieverlede. En let van lieverleed op beevaert en gelol.* [Hooft.] *Ik voel alree, dat mijn verflaude geest bekomt van lieverlee.* [N. Verst.]

LIFLAF, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onsmakelijk, niet hartig : *lifaffe kost*. Als een z. n., van het onz. geslacht : *ik lust dat lifaf niet. Dat is maar lifaf van praat. Dat zijn maar lifafjes.*

LIFLAFFEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik lifafte, heb gelifast*. Op eene ongezoutene wijs liefkozen. Van hier *lifaffery*, laffe kost, walgelijke liefkozerij, ongezoutene praat.

LIGCHAAM, z. n., o., des *ligchaams*, of van het *ligchaam*; meerv. *ligchamen*. Elk ding, dat uit stof bestaat, in tegenstelling van geest; als eene figuur der volgende beteekenis : *alle ligchaam bestaat in uitbreiding. Een vast, een vloeibaar ligchaam. Een doorsigtig ligchaam*. In engere en eigenlijke beteekenis, een menschelijk ligchaam, het zij levend of dood, in tegenstelling van de ziel : *hij is teeder, grof, lang, kort van ligchaam. Zijn ligchaam werd, den volgenden dag, ter aarde besteld. Een dood ligchaam*. Dat van een dier, levend of dood : *en wij leijden daar mede haar geheele ligchaam om.* [Bijbelv.] *Uit het ligchaam enes leeuwen.* [Bijbelv.] Voor een deel des ligchaams, in het gemeene leven : *zij is zwaar van ligchaam*, van buik. De baarmoeder : *eer hij in den ligchaeme ontfangen was.* [Bijbelv.] Fig., vereenigde menigte : *het ligchaam van den staat*. In den bijbelschen stijl heeft het nog meer beteekenissen, als die van Christus en de Geloovigen; die van het wezenlijke eener zaak, enz. Van *ligchaam* is een onbruikbaar werkw. *ligchamen*, waarvan *geligchaamd* nog overig is : *'t geligchaemt broot.* [Vond.] *Abarbarea, zeer schoone gelichaemt.* [K. v. Mand.] Van hier voorts het *ligchaamd*, bij Vond. voorkomende, voor het rijk der beligchaamde dingen; *ligchamelijk, ligchamelijkheid*. Zamenstell. : *ligchaamkunde, ligchaamloos.* [Poot.]

Ligchaam, Isidor. *lihhamin*, Ker. *lihhamu*, Othfrid. *lichamon*, angels. *lichama*, neders. *liekam*, hoogd. *Leichnam*, deen. *legneme*, zw. *lekamen*. Bij Notk. heet de menschwording van Christus *lichamhafti*.

De eerste helft des woords is zeker *lijk*. Zie dit woord. De laatste helft is zoo zeker niet. Hicckes verklaart dezelve door *ahma*, geest, Sommer door *hama*, *huid*, waarvan ons *hemd*. Wachter is ook van dit gevoelen, die het woord door eene sterfelijke hut (*een heem, heim*) verklaart. Ihre helt over naar het ijsl. *hamur*, een balg, *exuviae*.

LIGGEN, ONZ. W., ongelijkvl. *Ik lag, heb en ben gelegen*. Op zijne grootste zijde rusten, in onderscheiding van staan en zitten : *de maten liggen op den vloer. Het goed ligt door elkander. Op het bed, in het bed, ook in bed liggen*, dit laatste is bevallen zijn. *Op den rug liggen. Voorover liggen. Stil liggen*. Naar eene gewoonlijke figuur, wordt het onderwerp hier dikwijls verwisseld : *de zolder ligt vol afgecallene pannen*, voor afgevallene pannen liggen op den zolder. *De weg lag vol puin. De boeken liggen vol stof*. Bijzonder, door eene ziekte het bed moeten houden : *hij ligt aan de koorts. Op sterven liggen*. Zoo ook : *in de kraam liggen. Zij is van eene dochter gelegen. Mijne vrouw heeft tweemaal in de kraam gelegen*. Wijders : *op den loer liggen, op zijne luimen liggen*. On- genlijk, wordt het denkbeeld van op de grootste zijde te liggen, meer of min, verloren, en dan beteekent *liggen* in eenen staat van rust zijn; dikwijls ook slechts zijn : *ik heb nog wijn in den kelder liggen*. Bijzonder van eenen oord, of van eene plaats : *Amsterdam ligt in Holland. Rotterdam ligt aan de maas. De stad is op eene hoogte gelegen. Het meer ligt aan onze regterhand*. Soms tijds beduidt het eene houding, die niet veel van *liggen* verschilt : *zij ligt op de knien. Nadat heel Europa uit de venster gelegen hadt.* [Hooft.] Met het bijbegrip van eene aanhoudende during : *de soldaten liggen in het veld. In bezetting liggen. Op de hoofdwacht liggen. De vijand lag voor de stad. Van rust: het schip lag voor anker. Ten anker liggen. De zaak blijft liggen*, zij wordt niet doorgezet. *Het zal aan mij niet liggen*, ik zal het niet vertragen. *Het ligt er al toe*, de zaak is niet anders. *De wind gaat liggen*. Dikwerf beteekent het slechts in eenen toestand zich bevin- den : *met elkander overhoop liggen. Wat ligt gij te twisten? De zaak ligt mij nog in het geheugen. Aan die zaak is mij niets gelegen. Het woord ligt op de lippen. Het zal daaraan liggen*, daarop zal het aankomen. Het deelw. *liggend: liggende renten*, vast inkomen. Uit sommige voorbeelden bleek, dat het deel- woord dan met *hebben*, dan met *zijn* gevoegd werd. Het onderscheid in gevallen, waarmen het beide gebruiken kan, bestaat hierin, dat *hebben* den verledenen tijd, *zijn* de gestalte, in den tegenwoordigen tijd, aanduidt.

Van *liggen* is *ligger* een waker op een schip; een hoek, dat niet verkocht wordt;

een gepekt vat, waarin men, aan boord, het water bewaart; *ligging*. Zamenstell.: *ligdagen*, tijd, welken een vaartuig stil mag liggen, in eene haven, om te lossen en laden. Eenigen schrijven *legdagen*, van het aanleggen der schepen.

Liggen, Ker. *lickan*, Ofr. *liggen*, hoogd. *liegen*, neders. *liggen*, angels. *liegan*, *ligan*, eng. *to lie*, deen. *ligge*, zw. *ligga*, Ulphil. *ligan*, ijsl. *liggia*, wend. *leshim*, boh. *lezeti*. Het is het onz. w. van het bedr. *leggen*. Uit de vergelijking van de aanverwante talen ziet men, dat alle (de neders. alleen uitgezonderd) het onderscheid, tusschen het onz. en bedr. werkwoord, standvastig bewaard hebben. Men zij dan ook, onder ons, naauwkeurig, om dit onderscheid te erkennen. Dikwerf hoort men echter hij *lag* het boek daar neer, voor hij *leide* het boek daar neer; het *legt*, voor het *ligt* op de tafel.

Lier, z. n., o., *des ligts*, of *van het licht*; meerv. *ligten*. Het vlies, waarin het kalf in de baarmoeder gesloten was. Men noemt dit vlies vooral met dien naam, wanneer het kalf reeds geworpen is: *het licht hangt nog aan de koe*.

De oorsprong is onzeker: of van *liggen*, dewijl de vrucht, in dat vlies, gelegen heeft; of men moeste het, uit eene bron, met het hoogd. *Leich* afleiden, en dan *licht* spellen. *Leich* beteekent eene holle ruimte. Of zoude men denken aan het hoogd. *leichen*, dat van het knuitschieten of eijerleggen der visschen gebruikt wordt?

LIGT, bijv. n. en bijw., *ligter*, *ligtst*. Niet zwaar: *zoo ligt als eene veer*. In vergelijking: *bij eenen steen is hout licht*. *Het zilver is ligter dan goud*. Dat zijne behoorlijke zwaarte niet heeft: *ligt geld*. *Die dukaten zijn twee azen te licht*. *Hij weegt met licht gewigt*. Oneig.: *het hart is mij nu veel ligter*, ik heb die drukkende zorgen niet meer. Ten opzichte van moeite, waartoe weinig moeite behoort: *eene zaak ligt om te verstaan*. *Een ligte arbeid*. *Dat kan ik hem licht zeggen*. *Eene hut ligt op slaan*. *Een huis ligt optimmeren*. Ten opzichte der beweging: *hij heeft eenen lichten gang*. *Licht op de voeten*. *Licht voetvolk*. *Lichte ruiterij*. *Een licht schip*. *Licht over iets heenloopen*. *Hij wordt licht toornig*. Niet streng: *eenelichte straf*. Dui-zelig: *ligt in het hoofd*. Hoerachtig, oncerlijk: *ligt vrouwensch*. Lichtzinnig, slecht: *ligt volk*. *Ligte zielen*. Verkleinw. *ligtjes*, wat ligt, eenigzins oneerlijk. Van hier *ligtte*, *ligtheid*, *ligtelijk*, *ligtigheid*. Zamenstell.: *ligt-anker*, *ligtekooi*, een vrouwensch, dat ligt met iemand kooit; *ligtgeloovig*, *ligtgeloovigheid*, *ligtgeraakt*, *ligtgeraaktheid*, *ligthart*, *ligthartig*, *ligthartigheid*, *ligthoofd*, *ligthoofdigheid*, *ligtvaardig*, *ligtvaardigheid*, *ligtvaardigtijk*, *ligtvink*, (ligthoofd) *ligtzinnig*, *ligtzinnigheid*, enz.

Ligt, Ofr. *liht*, Willer. *lihto*, angels.

leohht, neders. *licht*, hoogd. *leicht*, eng. *light*, wend. *lohak*, boh. *lehkij*, zw. *lätt*, deen. *lät*. ijsl. *lietrr*. Daar de verwisseling van *g*, of *ch*, in *f* bekend is, schijnt hierheen ook te behooren het eng. *to lift*, opligten, het lat. *levis*, ligt. Zie *leppen*.

LIGTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik ligtte*, *heb geligt*. *Ligter maken*: *een schip ligten*, een deel van de vracht ontladen. *Ballast uit een schip ligten*. *Iemands beurs ligten*, hem de beurs ontstelen. Zie ook op *huig*. In de hoogte heffen, opheffen: *zij hadden het anker pas geligt*. 't *Lichten van den hoed*. [De Deck.] Hierheen behooren de volgende spreekwijzen: *volk ligten*, volk, op eene bedekte en meest gedwongene wijze, werven. *Zij ligten hem, des nachts, van het bed*, zij namen hem, in dien toestand, gevangen. *Afgunst, die een heir van engelen uit hunne blinkende setels ligtte*. [Sels.] *Iemand uit het nest ligten*, hem verschalken; *uit den zadel ligten, hem den voet ligten*, deszelfs oogmerk verijdelen, hem het dadelijke genot van iets ontnemen. *Geld ligten*, opnemen. *Een hondert duizend gulden te lichten op den tol der laakenen*. [Hooft.] *Gij kunt een afschrift van het gewijsde laten ligten*. *De hielen ligten*, wegvlugten. *De dief wist het slot van de deur te ligten*. *De hand ligten*, opsteken. *Ik zal mijne hand ligten om eenen eed te doen*. *Op iemand de hand ligten*, op het punt staan, om hem te slaan. *De hand met iets ligten*, iets goedkooper geven. *Ik zal de hand met de zaak ligten*, ik zal wat toegeven. *Hij weet van den beker te ligten*, hij houdt van den drank. *Zijne zonden ligten* is eene oudespreekwijs, voor die verlaten. Onz., met *hobben*: *dat licht eerst!* in den eigenlijken en figuurlijken zin. *Ligten en zwaren*, geven en nemen. [Hooft.] Van hier *ligtenis*, bij Hooft en Vond. voorkomende, voor verligting, *ligter*: *zij kregen eenen ligter aan boord*, een klein vaartuig, dat een deel der lading van een grooter schip inneemt, opdat dit te beter eene haven kunne inloopen; *ligterman*, een schipper op eenen ligter, *ligterschip*, *ligting*, in al de beteekenissen van het werkwoord.

LIGUSTER, z. n., m., *des ligusters*, of *van den liguster*; meerv. *ligusters*. Mondhout, keelkruid, een heestergewas: *Gij rookt, o taxis en liguster, haer' adem hier*. [Poot.] Sommigen zeggen *het liguster*. Uit het lat. *ligustrum*.

LIJ, (bij Kil. *lijde*, *lije*) z. n., v., *der*, of *van de lij*; het meerv. is buiten gebruik. Die zijde van het schip, waarheen de wind waait; die, door het overhangende en uitgespanne zeil, nedergedrukt wordt, en op het zwaard rust. *Het schip ligt in lij*. *In lij vallen*, onder den wind raken. *Wij smeten het schip in lij*. *Het roer in lij leggen*. Wanneer het schip de loef, of den bovenwind heeft, dan is het andere schip, dat onder de wind ligt, *in lij*. *Ons schip was nog eene mijl aan lij van de blaauwe*

vlag. *Wij kregen de loef, en lieten het vijandelijke schip in lij.* Hiervan hebben wij de volgende spreekwijzen ontleend: *iemand op lij smijten*, iemand een voordeel afzien. *Het is beter op de lij gesmeten, als uijt de lijck gheslagen.* [De Brune.] *iemand in de lij leggen*, iemand in eene zaak te boven gaan, overwinnen: *zoo voert Kalvijn het pleit voor zijn partij, om Arrius te leggen in de lij.* [Vond.] *Die in zijn bijbelstof alle outheit leit in lij.* [Ondaan.] *Iemand in de lij*, in nood, in gevaar, iemand leelijk, schendig in de lij laten. [Hooft.] *In lij liggen*, overwonnen worden, zich bekaaid zien: *aldus leght (ligt) Salomon, eer hij ontwaecte, in lij.* [Vond.] *Iemand in lij houden*, hem in zijne magt bedwingen. *En hielden die zoo ontzagheijk een' mooghenheit in de lij.* [Hooft.] *Bijster in de lij zijn*, zeer bedremmeld staan. Zamenstell.: *lijwaarts, lijzeil.*

Ten Kate leidt het woord van *lijden* af. *Lijboord*, zegt hij, is *latus navis depressum*, daarin Kiliaan volgende. Adelung vergelijkt het met het eng. *larboard*, bakboord, de linkerzijde van het schip; van het oude *lee*, linksch, bij de zwab. dichters *lere, lare*, lat. *laevus*. De meeste waarschijnlijkheid is, het, uit eene bron, met *laauw* en *luw* af te leiden, dewijl het die zijde is, waar de meeste luwte op het dek is. Het eng. *lee* bevestigt dit. Eene reede, waar de schepen voor wind en golven bedekt zijn, is *a lee-shore*. *Leeboard* is de lijzijde, en *lee luw*, neders. *lee*, zw. *lä*, angels. *hleow*.

LIJDEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik leed, ben geleden.* Gaan, voorbijgaan, een verouderd woord. Het zamengest. *overtijden*, weggaan, sterven, is daarvan afkomstig. Zie ook *glijden*. Van hier het oude *lijd*, *lijde*, een tred, een weg, en *verlijden*, *verleden*. Bij Hooft vindt men het nog, in den zin van wegsluipen, weggaan: *scherpelijck acht te geeven op de geenen, die door 't winket leeden.* Ook bij H. de Gr.: *waer hij den snellen stroom drooghsvoets is doorgeleden.* Wij bedienen ons thans van dit woord, om eene during, eenen voortgang des tijds uit te drukken: *het tijdt lang. Het leed niet lang, of hij was er. Het is bijna eene eeuw geleden. Het leed zeven jaar*, waarvoor de ouden ook zeiden: *het leden zeven jaren.* Hiervoor zegt Hooft *aanlijden*, dat niet na te volgen is: *maar 't welk niet lang aanlijden kan.* In de aanverwante talen vindt men het ook. *Artiuden* is, bij Isidor., uitgaan. Gaan is in het goth. *leithan*, angels. *lithan*, oudhoogd. *leiten*, zw. *lida*, ijsl. *leita*. Hierheen behooren *λιαζομαι* en *ελυθω*, gaan, komen.

LIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik leed, heb geleden.* Een kwaad, hetwelk men niet weren kan, met onlust gevoelen: *grootte smert lijden. Honger, dorst, hitte, koude, armoede, gebrek,*

pijn, enz. tijden. Ook met verzwijging van het leed: *als het eene lid lijdt, lijdt het geheele ligchaam. Mijn hart lijdt meer dan gij denkt.* Soms tijds verliest men het denkbeeld van onlust: *schipbreuk lijden. Daarbij lijdt ik schade. Verties, nadeel tijden.* Zonder onlust, of afkeer, dragen: *kunt gij het wel lijden? Zoo heet als gij het op de wang tijden kunt. Ik mag hem wel lijden.* Tegen iets bestand zijn: *alle dinck, dat het vijer tijdt, sult ghij door het vijer laten doorgaan.* [Bijbelv.] Niet hinderen, dulden, toelaten: *ik zal het nimmer tijden, dat mijn zoon dat onderneme. Afgoderij wordt daar niet geleden. Ghij lijdt niet, dat de deught en schoonheit wort verdrukt.* [Vond.] In eenen anderen zin *tijdt* dat ding, of dat ding is *het lijdende deel*, op hetwelk eene verandering, door iets anders, veroorzaakt wordt; op hetwelk iets anders werkt. In dezen zin, spreekt men, in de spraak-kunst, van *het lijdende* der personen, of zaken; van eenen *lijdenden* vorm; als *verkocht worden, bemind worden, enz.* Wederk.: *zich lijden*, vergenoegd zijn, zich schikken. *Zich te lijdende nevens de geenen, die zich leden om zijnen dienst.* [Hooft.] Men gebruikte dit woord ook eertijds voor verhalen, belijden. Bij Hooft komt het nog voor belijden voor: *belast door zijn' eighe klerken, leed hij eijndtlijck zelf, verscheijde valsche getuijgen opgestutst te hebben. Lijden wordt ook zelfst. genomen: de gemeijnschap zijns lijdens.* [Bijbelv.] Van hier *lijder, lijdig, lijdbaar*, dat het lijdende onderworpen is, *lijdbaarheit, lijdelijck*, dat geleden kan worden. *Lijdzzaam*, die met geduld lijdende verdraagt, *lijdzzaamheit, tijdzamelijck, lijdzamig.* [Van Mander.]

Lijden, Willeram. *lidan*, in het gedicht op den heiligen Anno *liden*, hoogd. *leiden*, neders. *liden*, zw. *lida*, deen. *lide*. Ihre merkt op, dat het lat. deelw. *latus* van *fero*, dulden, verdragen, hierheen behoort.

LIJDIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooing. Deerlijk: *lijdig misnoegen toonde Don Johan over dezen voorstel.* [Hooft.] *Dat ziet er lijdig uit.* Bezwaarlijk, onlust verwekkend: *met hoe lijdig een' partijtschap dit gedreven werd.* [Hooft.] *Lijdighe liefde.* [Hooft.] Groot; met trappen van vergrooing: *het welk lijdighe roep in dien hoek maakte.* [Hooft.] *De lijdighe zucht tot verheffing.* [Hooft.] Zeer: *die straf is lijdig groot.*
LIJF, z. n., o., *des lijfs*, of van het lijf; meerv. *lijven*. Verkleinw. *lijfje*. Het menschelijk ligchaam: *blijf van mijn lijf af. Indien hij met sijnen lijve ingekomen sal zijn.* [Bijbelv.] *Iemand te lijf willen, te lijf komen. Iemand op het lijf zeilen. Aan den lijve gestraft worden. Zijn lijf en leven hangt er aan. Hij heeft geen hart in het lijf*, in welke spreekwijs het slechts een bijvoegsel is. In engeren zin, voor eenige deelen des lig-

chaams, als het deel tusschen armen en beenen: *een scheef lijf hebben. Houd u regt op uw lijf. Een lang lijf hebben. Hij heeft geen hemd om het lijf. Die zaak heeft niets om het lijf*, heeft niets te beduiden. Figuurlijk, dat kleed, hetwelk men om die deelen des lichaams doet; met het verkleinw. *lijfje: aan dien borstrok is het lijf scheef gesneden*. Men gebruikt dit vooral van vrouwenkleederen. Het onderste deel des lijfs: *iemand om het lijf vatten*. Maag en darmen: *hij heeft zijn lijf vol*. Baarmoeder: *van moeders lijf af*. De endeldarm: *het lijf gaat het kind uit*. De persoon zelf: *geld op zijn lijf zetten*. Van hier de zamengest.: *lijfarts, lijfknecht, lijfschut, lijfstoet, lijfwacht* enz., waar het woord *lijf* op voorname personen ziel. In het dagelijksche leven, drukt men er ook door uit iets, dat ons zeer eigen is, en een bijzonder genoegen geeft: *dat is mijn lijfstukje*. Het leven, zonder meerv.: *hij die op 't eerste vlot het lijf heeft durven wagen*. [De Deck.] *Uit den lijve gerukt worden*. [Bogaert.] *Rombout van Hoogstraten, thans noch bij den lijve*. [Bogaert.] *Te lijf zijn*, in leven zijn: *zoo lung gij zijt te lijf*. [Hooft.] Schoon het woord, in deze laatste voorbeelden, onmiddellijk, van *leven* schijnt af te stammen, bij Kero, Otrid., Notk. *lip*, die het lijf *lichenam* noemen, Ulphil. *libains*, angels., ijsl., zw., en neders. *lif*, eng. *life*. Eindelijk, wordt oneig. *lijf* ook van andere dingen gezegd. Zoo zingt M. L. Tijdw. van een schip:

» 't Ranke lijf dreigt om te slaan.
» Met verlies van goed en zielen.

Ook wordt *lijf*, *lijffe*, in de gemeenzame verkeer, voor *keurstijf* gebezigd. Van hier *lijfelijk*, lichamelijk, *lijfelijkheid*, *lijvoig*, gezet, dik, *lijvigheid*. Zamenstell.: *lijfband*, *lijfberging*, voor levensredding, bij Hooft. *lijfeigen*, bijv. n., *een lijfeigene*, z. naamw., *lijfeigendom*, *lijfgewaad*; *lijfgeweld* bij Camph., *lijfheil* bij Hooft; *lijfkleur*, *lijfmoeder*, *lijfoefening*, *lijfrent*, *lijfrok*, priesterrok, *lijfsberging*, *lijfsgestalte*, *lijfsgevaar*, *lijfschatten*, bij Hooft, *lijfstraf*, *lijfstraffelijk*, *lijfstogt*, vruchtgebruik van goederen, *lijfstogten*: *de vrouw is van haren man gelijfstogt*. — *Lijfstogtenaar*, *lijfstogtenaarsche*, *lijfstogtenares*, *lijfverw*, *lijfsvrij*, *lijfsvrijheid*, *lijfwapen*, *lijfzaak*, *lijfzakelijk*, *lijfveloos*, dood.

Lijf beduidt eigenlijk eenen samenhangenden klomp van onbepaalde hoegrootheid en gedaante. Het behoort tot het geslacht van *kleven*, *klei*, het lat. *lapis*, *gleba*. In opperd. zegt men nog *ein Leib Brot*. Bij Kil. vindt men *liefkoeck*, *lijfkoeck*.

LIJFLAND, z. n., o.; zonder meerv. Een landchap, aan de russische kroon onderworpen. Van hier *lijflander*, *lijflandsch*.

LIJFROGT, zie *lijf*.

LIJK, een, in de samenstelling, gebruikelijk woord, dat bij verscheidene naam- en werkwoorden gevoegd wordt, om, daardoor, bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden te vormen. De dus gevormde bijv. naamwoorden hebben, als het de aard der zaak lijdt, hunne trappen van vergrooting.

Men plaatst het, vooreerst, achter zelfstandige naamwoorden, beduidende dan eene gelijkheid en iets, dat in deze gelijkheid gegrond is, b. v. *vorstelijk*, *koninklijk*, *een heerlijke maaltijd*, *een mannelijk gemoed*, *een kinderlijke eerbied*. Hierheen behooren die woorden, die eenen aard en eene wijs beteekenen, en geene vergrooting lijden, b. v. *namelijk*, met den naam, *oogenblikkelijk*, in eenen oogenblik, *mondelijk bescheid*, *schriftelijk antwoord*, *persoonlijke aanklagt*. Die woorden, die eenen eigendom beteekenen, en eenen toestand, daarin gegrond; zonder trappen van vergrooting: *bisschoppelijke waardigheid*, *grafelijke goederen*, *goddelijke eigenschappen*, *menschelijke zwakheid*, *huisselijke bezigheid*. Die eene werking, eene oorzaak uitdrukken: *gevaarlijke onderneming*, waaruit gevaar ontstaat, *schandelijk*, *loffelijk*, enz.

Achter bijvoegelijke naamwoorden, om eene gelijkheid aan te duiden aan die zaak, die door het bijv. naamw. wordt uitgedrukt; doch in eenen minderen trap: *wekelijk*, *ziekelijk*, *zwakkelijk*, *armelijk*, *bitterlijk*, *klaarlijk*, enz.

Dezen uitgang *lijk* voegt men ook achter bijv. naamwoorden, die in *ig* uitgaan: *eeuwiglijk*, *listiglijk*, *inniglijk*, *vruglijk*. Achter *baar*: *wonderbaarlijk*, *vruchtbaarlijk*, *schijnbaarlijk*. Achter *zaam*: *lijdsamelijk*, *minzamelijk*, *vreedsamelijk*. Achter *loos*: *goddelooslijk*.

Voorts, plaatst men dezen uitgang achter werkwoorden, met afkapping van den uitgang *en*. Zulke werkwoorden zijn, of onzijdig; wanneer de dus gevormde woorden de dadelijke aanwezigheid van den toestand des werkwoords uitdrukken: *behagelijk*, dat behaagt, *betamelijk*, dat betaamt. Somtijds drukt het de mogelijkheid uit, om in dien toestand te geraken: *een sterfelijk mensch*, die sterven kan en eens sterven moet. Of bedrijvend; wanneer het de daad van het werkwoord te kennen geeft: *een bedriegelijk mensch*. Ook beteekent het eene gewooneheid: *ik ben zoo vergetelijk*. Dat iets voortbrengen kan: *een stichtelijk boek*, dat stichten kan. Dat dadelijk gedaan wordt: *dat is niet gebruikelijk*, het wordt niet gebruikt. Dat dient te geschieden: *eene bedenkelijke zaak*, *een verachtelijk mensch*, waardig veracht te worden. Dat gedaan kan worden: *die zaak is niet begrijpelijk*, zij kan niet begrepen

worden. *Het is mij niet doenlijk*, het kan door mij niet gedaan worden. Zulke bijv. naamwoorden nemen, in de tegenstelling, in de meeste gevallen, *on* als voorvoegsel aan: *onbegrijpelijk, ondoenlijk, onuitsprekelijk, ondoorgrondelijk*, enz.

Even zoo min als men *baar* willekeurig gebruiken mag, zoo is het ook met *lijk* gelegen. *Wonderlijk, wonderbaar, kostelijk, kostbaar* zijn beide in gebruik. Doch men zegt wel *betamelijk*, maar niet *betaambaar*; *hoorbaar, niet hoorlijk*. Dit *lijk*, de tegenwoordige uitgang van vele bijwoorden, was oudtijds *lijken*, als *haastelijken, ondragelijken*, enz.

Er zijn eenige bijwoorden van tijd, die voor *lijk, lijks* vorderen: *wekelijks, maandelijks, dagelijks, jaarlijks*.

Bij de oude deitsche schrijvers is deze uitgang dikwijls *leich, licho*, hoogd. *lich*, angels. *lic*, eng. *ly*, zw. en deen. *lig*, lat. *lis*, als *virilis, herilis, puerilis*. Het is wel zeker, dat het hetzelfde woord is als *gelijk*.

LIJK, z. n., v. en onz., *der, of van de lijk*, — *des lijks*, of *van het lijk*; meerv. *lijken*. Het touw, dat rondom de zeilen vastgenaaid wordt: *het zeil is uit de lijken*, uit den rand gescheurd. Anton. gebruikt het onz.: *de fokken uit het lijk gerukt*. Zoo ook Winschoten: *het lijk sonder de seilen*. De Brune vrouwelijk: *uijt de lijck gheslagen* — *uijt de lijck gheworpen*. Van hier is, bij dien schrijver, een spreekwoord: *uit de lijk geworpen en misdeeld worden*. In de dagelijksche taal hoort men dikwerf: *dat sloeg mij uit de lijken*, dat maakte mij verlegen; *hij stond, als of hij uit de lijken gestlagen ware*. *Gelijk een nieuwe pink de zee siert, de bruine lijken 't zeil*. [Poot.] Het schijnt tot het geslacht der woorden *licia* in het middeleeuw., *lice* in het fr., *lizza, liccia* in het ital., gebragt te moeten worden, welke woorden iets beteekenen, dat aan het einde van eenig ding gezet wordt, als paalwerk, dat tot insluiting dient. Alles schijnt te behooren tot het stamwoord *lijst*.

LIJK, z. n., o., *des lijks*, of *van het lijk*; meerv. *lijken*. Dit woord beduidde eertijds de vleezige, spierachtige deelen des ligchaams. In dien zin komt het voor bij Isidor., die het *lihhe* noemt, Ulphil. *leik*, finl. *liha*, wallach. *leike*, in het arab. *lachma*. Het is, bij ons, nog overig in *lijkdoren, lijkteeken*, een overig gebleven teeken eener wonde, in het vleesch, bij Kil. *lijckklauwe*, een teeken van het krabben der nagelen, in het vleesch, het vriesche *licklaven*. Het menschelijke ligchaam, het zij levend of dood. Wij zien die beteekenis nog in de dagelijksche taal: *een dood lijk*. Thans verstaan wij daardoor het ligchaam eens onlangs verstorvenen: *men most het lijk afsnijten*. [Hooft.] *Hij is een lijk*. *Een lijk volgen, ter aarde bestellen*. *Achter*

een lijk gaan. Zamenst.: *lijkbegraver, lijkbegraving, lijkbuis, lijkdienst, lijkdicht, lijkdirager, lijkebaar, lijkgenoot*, die deel aan de uitvaart heeft; *lijkhof*, bij Sels; *lijkhuis* voor *sterfhuis*, in Cl. Spieg.; *lijkklagt, lijkkleederen, lijkkosten, lijklaken, lijksoffer, lijkligt, lijkspracht, lijkrede, lijkschulden, lijksstapel, lijksstaatsie*, bij Vond. ook *lijksrouwstaatsie; lijksstoet, lijksdoort, lijksvuur, lijkszang*, enz.

LIJKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijkte, heb gelijk*. *Gelijk*, effen maken, in sommige oorden gebruikelijk: *wegen lijken. Molhoopen lijken*. Van hier *lijking*. Bij Kil. heeft het ook nog de beteekenis van een lijk ter aarde bestellen.

LIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik leek, heb geleken*. *Gelijken: zij lijkt niets op u. Hij lijkt u niet kwalijk. Lijkt dat ook een Christus kerk*. [Vond.] *Dat lijkt er niet naar*, dat gaat niet aan. *Schijnen: gij lijkt boos te zijn. Het lijkt, dat gij misnoegd zijt*.

LIJKEVEEL, bijw. Evenveel. In de dagelijksche verkeer alleen gebruikelijk, schoon meest verouderd.

LIJKEWEL, voegw. Evenwel. Verouderd woord, waarvoor men ook zeide: *allijkewel. Wij weten lijkewel, dat enz.* [Hooft.]

LIJM, z. n., v. en onz., *der, of van de lijm*, — *des lijms*, of *van het lijm*; zonder meerv. Een bekend kleverig ligchaam, waarmede men lijmt. Vond. gebruikt het onzijd. geslacht. De meeste spraakkunstenaars zijn voor het vrouwelijke. Men hoort het, in de zamenleving, uitspreken *de lijm* en *het lijm*. De Overzetters van den Bijbel zijn voor het onz. geslacht. Van hier *lijmig*, ook figuurlijk, voor langzaam: *lijmig spreken*. Zamenstell.: *jodenlijm, kalklijm, meelijm, mondljm, steenlijm, vischlijm, vogelijm. Lijmachtig, lijmachtigheid, lijmkokerij, lijmkwast, lijmpot, lijmstang, lijmstok, lijmziederij*. Het woord behoort, met *leem, slijm*, enz., tot eenen oorsprong.

LIJMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lijmd, heb gelijmd*. *Bedrijv.*, met lijm vast maken: *boeken lijmen. Hout aan elkander lijmen*. Fig.: *dan leert men lieve lipjes aan liefs lipjes lijmen*. [Hooft.] In eene nog verdere figuur: *ziet dan gaat 't oogh zich aan de letters lijmen*. [Hooft.] *Daar was niets krachtiger, om de genegtheden aan den anderen te lijmen*. [Bogaert.] *Onz.*, met hebben; *lijmig worden: het meel lijmt in het brouwen*. Fig., slepend spreken: *hij lijmt geweldig*. Van hier *lijmer, lijmerij, lijming*, enz.

LIJN, een reeds verouderde, klemstaartige uitgang, (het hoogd. *lein*) om daardoor verkleinende woorden te vormen, die altijd van het onz. geslacht zijn. Bij Hooft vindt men dus: *mondelijm, oogelijm, prinselijm, stoteljm. Het oogelijm* wordt, van eenigen, somtijds nog gebruikt. Zie *kletn*.

LIJN, z. n., v., der, of van de lijn; meerv. *lijnen*. Een dun touw: *zij hadden eene lange lijn, waaraan het paard de schuit voorttrok. De lijn vast-, losmaken. De lijn inhalen. Boomen naar de lijn planten. Eene lijn trekken*, met elkander eens zijn. [Hooft.] *Vele grooten aan zijne lijn hebben*, aan zijne zijde trekken. Eene streep: *lijnen op papier trekken. Zoo regt als eene lijn*. Het hout, waarnaar men lijnen trekt, behoudt denzelfden naam. Verkleinw. *lijntje*. In het *lijntje loopen*, een schuit aan eene lijn voorttrekken; ook figuurl. in de lij zijn. *Ik zal aan dat lijntje niet trekken*, die zaak niet aanroeren. Zamenstell.: *lijnbaan, lijndraaijen, lijndraaijer, lijnpen, lijnslager, lijntrekkerij*.

Lijn, voor dun touw, beteekent, oorspronkelijk, vlas, het hoogd. *Lein*, zw. *lin*, it. *lino*, lat. *linum*. Het is nog overig in *lijnotie*, olie uit vlaszaad, *lijnwaad*, linnen goed, *lijnzaad*, vlaszaad, *lijnsaadolie*, *lijnsaadkoek*, ook *lijnkoek*. *Lijn*, voor streep, is uit het lat. *linea*; of, met dat woord, uit eene bron.

LIJNEN, bijv. naamw., zonder trappen van ver-grooting, waarvoor men thans *linnen* zegt: *met lijne gewaaden bewimpelt*. [Hooft.] *Een groot lijnen laken*. [Bijbelv.]

LIJNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijnde, heb geliynd*. Lijnen trekken: *papier lijnen*. M. L. Tijdw. schijnt het te nemen voor afteekenen met eene lijn: *den loop van 't hortende geval te lijnen op dat middelpunt, dat gij, in alle uwe treden, het spoor vinden kunt*. Hooft bezigt het voor met de lijn voorttrekken: *'t meerdeel deed zich de stroom op lijnen*.

LIJNEN, lijhoen, zie leeuw.

LIJNOLIE, zie lijn.

LIJNWAAD, z. n., o., des *lijnwaads*, of van het *lijnwaad*; meerv. *lijnwaden*. Linnen goed: *bekleedt met zuiver lijnwaad*. [Vond.] Zamengetrokken uit *lijngewaad*, d. i. *linnen gewaad*. Voor *lijnwaad* zegt men ook wel *lijwaad*.

LIJSPOED, z. n., o., des *lijspoods*, of van het *lijspood*; meerv. *lijsponden*. Een gewigt van vijftien pond. Omdat het, in het oude duitsche regt, *livesche pund* geschreven wordt, gist Ihre, dat het zoo veel is als een *lijflandsch pond*.

LIJST, z. n., v., der, of van de lijst; meerv. *lijsten*. Een woord, dat, in het algemeen, het denkbeeld van iets, dat lang, dun of smal is, insluit. Wij bedienen ons van dit woord om eenen zoom, een boordsel om een kleed aan te duiden: *een jagttrok met een geborduurde lijst*. [Vond.] *De lijst rondom het scheepszeil*. In bepaalderen zin, een verheven, smal belegselsel, dat tot sieraad dient, zoowel om het midden, als om den rand van iets: *ghij sult eenen gouden kranen rondom de lijst derzelver maken*. [Bijbelv.] *Eene schilderij in eene lijst zetten*. Oneig., rand,

kant: *langs de lijst der lage klaverweiden*. [Vond.] Verkleinw. *lijstje*. Zamenstell.: *kroonlijst, schilderijlijst, spiegellijst*, enz. *Lijstenmaker, lijstlijnen* aan de zeilen, *lijstwerk*.

LIJST, z. n., v., der, of van de lijst; meerv. *lijsten*. Eigenlijk eene lange, smalle streep, b. v. van parkement, om iets op te teekenen. Van hier eene rol, een register: *soldaten op de lijst brengen*, hunne namen op de lijst schrijven. *Ik vind u op de lijst niet. Hij heeft hem op de lijst der raadtsheren uitgeroet*. [Hooft.] *Zie hier eene geheele lijst*, eene gansche reeks. Zamenstell.: *geslachtlijst, naamlijst*, enz.

Uit het middeleeuw. *lista*, dat met het vorige woord, uit dezelfde bron is.

LIJSTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijstte, heb geliijst*. In eene lijst zetten: *de spiegel is nog niet geliijst*.

LIJSTER, z. n., v., der, of van de lijster; meerv. *lijsters*. Een bekende vogel, wiens vleesch aangenaam smaakt: *lijsters vangen. Gij verschalkt een vette snip, of slechte lijster*. [Vond.] *Hij zingt als eene lijsters*, hij zingt heel wel. Halma en Hoogstraten zijn voor het mannel. geslacht. Zamenstell.: *lijsterbessen, lijsterboog*, waarmede lijsters verstrikt worden, anders *lijsterstrik*.

LIKKEN, (dat men ook *lekker* gespeld vindt), bedr. w., gelijkvl. *Ik likte, heb gelikt*. Met de tong over iets heen en weder schuren: *de hond likt zijne wonde. De beer likt het jong. De honden lekten zijn bloet*. [Bijbelv.] *Hij kan schoon likken*, lustig zuipen. *Hij heeft hem schoon gelikt*, fraai bedrogen. Dichters bedienen zich, op eene oneigenlijke wijs, van dit woord: *eer noch de blijde zon den nuchteren dau komt likken van gras en koele blaén*. [Poot.] *De vlam lekt de daken*. [Vond.] Zoo zegt J. De Decker van eene rivier: *zij spoedt zich, om den voet van dit bebloet gebergte niet te likken. Besproeit van vijverstroom, die frisch de wortels lekt van den oranjeboom*. [Vond.] *Een korenair van westewind gelekt*. [Vond.] Van hier *likker*, in de zamengest. *gattikker, pantikker*, enz. *Likking, likster*. Zamenstell.: *likkebaard, likkebaarden*, zijnen mond affikken, *likkebroer*, slemper, *likpot, likpotten*, bij Brune.

Likken, Ulphil. *laignan*, Otr. en Notk. *lechon*, hoogd. *lecken*, neders. *licken*, eng. *to lick*, angels. *liccan*, ital. *leccare*, fr. *lécher*, lett. *lakti*, gr. *λελειω*, lat. *lingo*, hebr. *likke*. Zonder twijfel, een klanknabootsend woord.

LIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik likte, heb gelikt*. Met een glad ligchaam over iets sterk wrijven, dat het glanzig worde. Fig. beschaven: *zijn opstel likken*. Van hier *likhout*, schoenmakers gereedschap, *liksteen*.

Het woord vereenigt het denkbeeld van het vorige *lekker*, met dat van gladdigheid,

- en behoort daarom tevens tot de woorden *licht, blikkere* enz.
- LIL**, z. n., o., *des lils*, of *van het lil*; zonder meerv. Gestold kalfsnat. Zie *lillen* en *lel*.
- LILLEBEENEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik lillebeende, heb gelillebeend*. Met de beenen trillen: *dat het dier lillebeende*. [Vond.]
- LILLEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik lilde, heb getild*. Eigenlijk, de beweging der spieren in een geopend slagbeest, of de uiterste kracht des levens, zich door trekken en beven openbarende in het ingewand der zielogende beesten: *het lillende ingewand*. Trillen: *lillen, als een riet*. Van *koude lillen*. Van vrees bewogen worden: *alle zorge uit 't lillend harte wisschen*. [M. L. Tijdw.] Door dit woord, drukt de tong eene aanhoudende trilling uit, als zij het uitspreekt.
- LIMOEN**, z. n., m., *des limoens, of van den limoen*; meerv. *limoenen*. De ingezouten vrucht van den citroenboom. Zamenst.: *limoenboom, limoendrank, limoensap*. — Pers. *limon*, waarvan de naam schijnt ontstaan te zijn.
- LIND**, bijv. n. en bijw., *linder, lindst*. Zacht, lenig: *dat maect mijn herte linder*. [J. T. Josephs droef- en blyeynd' spel.] Een reeds verouderd woord.
- LINDE**, z. n., v., *der, of van de linde*; meerv. *linden*. Een bekende boom: *onder een groene linde*. [Vond.] De namen der boomen zijn anders doorgaans mannelijk. Deze boom schijnt, om zijnen zachten uitgang, het vrouwel. geslacht te vereischen: evenwel zegt Vond. ergens: *uit den lichten linde*. Zamenst.: *lindenblad, lindenbloesel, lindenboom, lindentoof, lindenschors*. Van hier het onverbuigbare *linden: linden hout*. Om de weekheid en zachtheid des houts schijnt het woord van het vorige *lind* af te stammen.
- LINDEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik linderde, heb gelinderd*. Een verouderd woord, dat ook bij Kil. voorkomt, en lenigen, verzachten te kennen geeft; hoogd. *lindern*. Van het oude bijvoegel. naamw. *lind*, zacht lenig: *'ten lindert mijne smert*. [J. T. Jos.] Van hier *lindering: de lindering van 't warme weer*. [Six v. Chand.]
- LING**, een woord, dat in zamenstelling alleen gebruikt wordt, en achter andere woorden gevoegd, dient, om nieuwe zelfst. naamw., bijvoegel. naamw. en bijwoorden te vormen, als: *hemel, hemelling, sterven, sterveling*, enz. Men voegt dezen uitgang achter zelfstandige naamwoorden om andere naamwoorden te vormen, die levende personen beteekenen, die op het vorige naamwoord eene naauwe betrekking hebben. Zulke zijn: *stedeling, oosterling, kamerling, hemelling, verbondeling, dorpeling, cloteling, zusterling, schepeling, grondeling*. Andere zijn zelfstandige naamwoorden, die eene zaak aanduiden, zeer gelijk staande aan het vorige naamwoord, als: *vingerling*, dat wel een vinger is, maar van eenen handschoen, *duimeling*, een gemaakte duim, een duim van eenen handschoen, *voeteling*, eene sok, een voet van eene kous. Andere zijn gegrond in het vorige naamwoord, als *zilverling*, zilveren muntstuk. Men zet dezen uitgang achter bijvoegelijke naamwoorden, om dus zelfstandige naamwoorden te vormen, die de eigenschap van dat bijvoegel. naamw. vertoonen, als: *vreemdeling, korteling*, klein hout, *vroegeling, spadeling, nieuweling, ouderling*. Achter telwoorden, als: *eersteling, tweeling, drieling*. Achter voorzetsels, als: *aterling*, voor *achterling, onderling*. Wijders voegt men dezen uitgang achter werkwoorden; en wel achter onzijdige werkwoorden, om daardoor naamwoorden te vormen, die de werkzaamheid, of verandering, welke door de werkwoorden vertoond wordt, uitdrukken, als: *aankomeling, afkomeling, sterveling, vlugteling, afstameling*. Achter bedrijvende werkwoorden, wanneer de dus gevormde woorden het bedrijf zelf beteekenen, als: *zuigeling*, die zuigt, *boeteling*, die boete doet, *volgeling, bezetting*. Wanneer zij in eenen lijdlijken zin staan, als: *troeteling*, die getroeteld wordt, *voedsterling*, die gevoed wordt, *ban- neling, (balling), gunsteling, lieveling, vertroouwing, doemeling*, die waardig is gedomd te worden, *drenkeling, doopeling, tuchteling, zendeling*. Hierheen behooren ook *plotseling*, van *plotsen*, dat, door plotsen, veroorzaakt wordt, dat is onverwacht; *tap- peling*, dat, als door aftapping, veroorzaakt wordt; *zonderling*, dat, door afzondering, ontstaat, dat is ongemeen. Naamwoorden, wijders, die dezen lijdlijken zin hebben, worden ook van deelwoorden gemaakt, als: *verschoveling, onderworpeling, verdreveling, overwonneling, verworpeling, inboreling*. Hierheen behoort ook *verheveling*, iets, dat eigenlijk opgeheven wordt. Sommige hebben eene dadelijke en lijdelijke beteekenis, als: *aannemeling*, die schielijk iets leeren kan, en die aangenomen wordt, *leerling*, die iets leert, en die onderwezen wordt. Enige dezer woorden worden nooit, dan als zelfst. naamwoorden gebezigd, als: *stedeling, verschoveling, sterveling, vingerling*, enz. Andere zijn altoos bijvoegelijke naamwoorden, of bijwoorden, als: *zonderling: een zonderling geval; hij gedraagt zich zonderling: — onderling, mondeling: ik zal het u mondeling berigten; eene mondelinge boodschap*. Andere gebruikt men als bijwoorden alleen; wanneer zij dikwijls eene s achter zich hebben, als: *oulings, tappe- lings, plotselings, ijlings, blindelings, rug- gelings, schrijdelings, (schrijlings)*. En deze worden weder als bijvoegelijk gebruikt: *een*

schrijdelingsche gang; een ruggelingsche sprong. De zelfst. naamwoorden, op *ling* uitgaande, dulden het mannel. en vrouwelijke geslacht; naar mate zij van onderscheidene kunne verstaan worden. Zoo zijn mannel. en vrouwel. *stedeling, aankomeling, sterveling, vreemdeling, doopeling, vondeling* enz. Sommige nogtans, zijn mannel. alleen, als: *jongeling, bezetting, schepeling, hoveling, ouderling, vloteling, krakeling, gieteling, voeteling, duimeling, grondeling, drieling*, voor gekloofd eiken hout, eene groote schotel en eenen zekeren romer; *zilverling*. Eenige schijnen meest voor het vrouwel. geslacht te pleiten, als: *verheveling, korteling, kammeling*. Andere worden in het onz. geslacht zelfs gevonden, gelijk: *de en het jongeling, de en het vondeling, de en het zuigeling*. Eenige dezer naamwoorden vormen nieuwe naamwoorden, met den uitgang *schap*: *het en de ouderlingschap; de jongelingschap*, enz. Men kan, zoo men maar niet willekeurig te werk gaat, door dezen uitgang nieuwe woorden vormen. Zoo deed Hooft, bij welken men *vrijeling, keurbending* enz. zal vinden. Zulke nieuwe woorden zijn *duisterling, verwezeling, opvoedeling, aanhangeling*, enz.

Deze uitgang is oud, en in alle duitsehe tongvallen te vinden. Men kan deszelfs ouderheid echter niet hooger brengen, dan tot de achtste, of negende eeuw. Hij wijst zoo veel aan, als den oorspronkelijken aard, of de afkomst van iets, en ziet veel meer op personen, dan op zaken. In het angels. is *ling, lyng, imago*; dit behoort, zoo wel als ons *ling*, tot het oude *lingen, lang, of long, gelongen*, d. i. zich mede schikken, nevens voegen, of gelijkaardig toonen; van welken verledenen tijd wij nog *belang, gelang*, hebben. *Ling* is dan zooveel als iemand, of iets, van die soort, of daartoe betrekking hebbende.

LINIAAL, z. n., o., *des liniaals*, of van het *liniaal*; meerv. *liniaals, linialen*. Onduitsch woord, eene platte strook houts, ook van ijzer of koper, om lijnen langs te trekken; uit het lat. *linea*, middeleeuw. *linearium*. Men bezigt het ook vrouwelijk.

LINIE, z. n., v., *der, of van de linie*; meerv. *linien*. Ond. woord, beteekenende eene lijn, streep: *linien trekken*. Evnachtslijn, *wij waren de linie voorbij*. Eene rij soldaten: *de vijand brak door de linie heen*. Insgelijks schepen, in eene slagorde, naast elkander liggende. Van hier *een schip van linie*, dat stukken genoeg heeft, om mede in slagorde te vechten; een schip dus, dat vijftig stukken en daarboven voert. Sterkte, om een gausch land te dekken: *hij heeft de linien in Brandenburg bemagtigd*. Een geslachtboom: *goederen vervallen aan hunne naaste erfgenamen, in*

rechte, oft bijzijdighe lijni. [Hooft.] Van het lat. *linea*.

LINK, z. n., v., *der of van de link*; meerv. *linken*. Een woord, dat weinig in gebruik is. Kil. verklaart het door striem, blaauwe plek van eenen slag overgebleven, scheur, insnijding. Hoogvliet gebruikt het, in den eersten zin: *het aangezicht bezet met roode linken*. Halma verklaart *linken* door teekens van eene keten, aan de leden. De Brune gebruikt het, in den zin van scheur: *de kleederen, daar eens eene lincke inkomt*.

Het woord schijnt eenen klinkenden slag aan te duiden, en dus, met *klinken*, tot denzelfden wortel te behooren.

LINK, bijv. naamw. en bijw. Slinker, in tegenstelling van regter. *De linke hand*. Het gebruik wil thans, dat men *linker* zegge, en het met het volgende woord verbindt: *de linkerhand. Het linkerbeen. De linkervoet*. Van hier *linker, linkerd*, een fijne gast, die zijne linkerhand zoo goed als de regterhand kan gebruiken, *linkernij*, bij Brune voorkomende, in den zin van sijn bedrog.

Dit woord heeft, door onderscheidene tongvallen, onderscheidene veranderingen ondergaan. Hoogd. *link*, bij eenige zwab. dichters *lingg*, Strijk. *lenk*, neders. *lunk*, deen. *ling*. Anderen stooten de neusletter weg, en spreken *locht*. Eenigen veranderen de keelletter in eene lipletter, als de Engelschen *left*, in eenige oorden van ons land *lefter*, lat. *laevus*, gr. *λαφος*. In den Elsas verwerpt men keel- en lipletter, sprekende *lâtz, letz*, zw. *lâtta*.

LINKS, bijw. Aan de linkerzijde: *dan gaat hij regts, dan links*. Zamenst.: *linksom*.

LINKSCH, bijv. naamw. [Dat tot de linkerzijde, of de linkerhand, behoort: *een linksch werkmán*, die met de linkerhand zijn werk doet. *Linksche streken*, guitenstukken.

LINNEN, z. n., o., *des linnens*, of van het *linnen*; het meerv. *linnens* is van meer soorten gebruikelijk. Lijnwaad: *hij werckt op 't ingewand, gelijk de loog op het linnen*. [De Deck.] *Een koopman in linnen*. Dat van linnen gemaakt is: *het linnen nazien*. Van hier het onveranderlijke bijv. n. *linnen: linnen kousen*. Zamenst.: *linnenkas, linnenkist, linnenkooper, linnenkraam, linnennaald, het linnennaaijen*, een handwerk, *linnennaai-ster, linnenwever*, enz. Zie *lijn*.

LINT, z. n., o., *des lints*, of van het *lint*; meerv. *linten*. Een wollen, linnen, of zijden band, tot gebruik en sieraad: *gekeperd lint. Gebeeld lint. Met linten opgestrikt*. Verkleinw. *lintje*. Zamenst.: *lintmolen, linttouw, lintwerkers-touw, lintwerker, lintwever, lintweverij, lintworm*, om de gelijkheid van een lint zoo geheeten.

Het komt van het ijsl. *linda*, binden. Het lat. *lentus*, dat zich buigen en binden laat, taai, schijnt hierheen ook te behooren.

LINZE, (ook *linzerd*), z. n., v., *der*, of *van de linze*; meerv. *linzen*. Eene bekende peulvrucht: *een stuck ackers was vol linsen*. [Bijbelv.] Van hier het onverbuigh. *linzen*: *linzen koocksel*. [Bijbelv.] Uit het lat. *lens*. Zamenst.: *linzenboom*, een heesterachtige boom, die gele bloemen draagt, en die zaad als linzen heeft.

LIP, z. n., v., *der*, of *van de lip*; meerv. *lippen*. De bewegelijke, vleezige rand des monds aan menschen en dieren, die den ingaug opent en sluit: *bijtende op de lip*. [Vond.] *Met de lippen proeven*. *De lippen toedoen*. *Ik heb nat noch droog over mijne lippen gehad*, nog niets gegeten of gedronken. *Ik had het woord al op de lippen*. *Ik zal dat op de lippen nemen*, dat weinigje uitdrinken, in de gemeenzame verkeerung. *Hij laat de lip hangen*, hij pruijt. *Het zal nimmer weder over mijne lippen komen*, ik zal het altoos zwijgen. Van andere dingen: *de lippen eener wande, der lijfmoeder*. In verdere figuur: *en heeft het dorp Maaslandssluis op de Noorder lippe leggen*. [Hooft.] Een stukje hout als eene lip: *eene verlorene lip*, eene uitstekende strook hout. Zamenst.: *diklip*, *hanglip*, enz. Verkleinw. *lipje*: *lieve lipjes*. [Hooft.]

Lip, Willer, *leffa*, bij andere opperd. schrijvers, *gleif*, *glef*, hoogd *Lippe* en *Lefze*, neders., deen., angels. *lippe*, eng. *lip*, zw. *lapp*, wall. *lap*, *lipp*, wend. *lippia*, pers. *lab*, lat. *labium*. De weeke, bewegelijke afhangelende gesteldheid is zeker de eerste beteekenis. Zie *lab* en *leb*.

LIS, (*lits*, *lus*, *luts*), z. n., v., *der*, of *van de lis*; meerv. *lissen*. Verkleinw. *lisje*. Een gedraaid snoer of lint, tot een oog gemaakt, om daarin iets vast te maken: *hij heeft geene lis op den hoed*. *Een kleed met gouden lissen*. Zamenst.: *striklis*, *liskoord*. Adelung brengt het tot den wortel *lijst*. Waarschijnlijker behoort het tot het fr. *lise*, *lisière*, van het lat. *licium*.

LISCH, (*lis*, *lies*), z. n., o., *van het lisch*; meerv. *lisschen* (*liezen*). Zeker gewas, met schoone bloemen: *in het slibb'rig waterlis*. [M. L. Tijdw.] *Het ritselen van 't lisch*. [Vond.] *Het dal, dat vol liezen staat*. [Hooft.] Zamenstell.: *lischbloem*, *lischwortel*.

LISPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lispelde, heb gelispeld*. Een voortdur. werkw. van *lisp*. *Lisp*end spreken. Het is de natuurlijke klank van datgeen, hetwelk, dit woord uitdrukt; zoo is ook het gr. $\psi\epsilon\lambda\lambda\iota\zeta\epsilon\iota\nu$. In den verhevenen schrijfstijl gebruikt men dit woord van eenen zacht ruischenden wind, wanneer hij het loof beweegt: *een lispelend windje*. Ook van datgeen, hetwelk hij spelend aanraakt: *lispelende bladen*. Eng. *to whisper*.

LISPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lispde, heb gelispde*. Dit werkw. drukt uit een ongemak onder het spreken, veroorzaakt door eene te lange en dikke tong, die daarom te dikwerf aan de

tanden stoot, en eene valsche en zwakke *s* uitbrengt: *hij lispde met de tong*. Van hier *lisper*, *lispig*, *lispster*. Zamenst.: *lisp tong*. Een woord, van den klank gevormd, hoogd. *lisp*en, *lispeln*, zw. *lisp*a, deen. *lespe*, angels. *wlisp*, neders. *wispeln*, eng. *to lisp*. Bij Aristoph. vindt men reeds $\lambda\iota\sigma\pi\eta\ \gamma\lambda\omega\sigma\sigma\eta$, *eene lispende tong*.

LISSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lisse, heb gelisse*. *Lissen* aan iets zetten: *kant lissen*.

LIST, z. n., v., *der*, of *van de list*; meerv. *listen*. Een woord, dat van zijne eerste beteekenis thans veel verloren heeft. Eertijds, beteekende het eene kunst of vaardigheid, om iets, op eene verborgene wijze, te verrigten. Zoo komt *list*, *listi* en *liste*, sedert de tijden van Kero, bij alle oude opperd. schrijvers, dikwijls voor; niet zelden ook voor wetenschap. Kero noemt eenen kunstenaar *listar*, Willer. *listmester*. In het ijsl. heet de zangkunst *saunglist*. Gods alwetendheid. *Gotes list*. Thans verstaan wij er door eene vaardigheid, om zich, ter verkrijging van zijne oogmerken, van middelen te bedienen, die voor anderen verborgen zijn; zonder meerv.: *met een vriendelijke list*. [Hoogvl.] Het middel zelf; met een meerv.: *op listen bedacht zijn*. Men neemt het ook voor arglist: *men leg te werke dan de lagen en de list*. [Hooft.] Van hier *listig*, *listigheid*, *listiglijk*. Men is het over de afstamming niet eens. De waarschijnlijkste gissing is die van Frisch, die het van het hoogd. *lauschen*, eertijds *losen*, gr. $\lambda\upsilon\sigma\sigma\epsilon\iota\nu$, scherp en naauwkeurig toezien, afleidt.

LITS, zie *lis*.

LITTEL, zie *tuttel*.

LIVEREI, z. n., v., *der*, of *van de liverei*; meerv. *livereien*. Knechtskleeding, inzonder elke heer zijne bedienenden dezelve, naar de kleur van zijn wapenveld, of anderzins, laat dragen: *liverei dragen*. *Gij voert de liverei*. [Vond.] Fig., in den verhevenen stijl: *terwijl alles noy in de liverei van den winter gekleed is*. [Krieger.] Sommigen gebruiken het onz. geslacht: *Godts leger, in 't gewit liverei van 't overwinnend Lam gestookten*. [M. L. Tijdw.] Zam.: *livereibediende*, *livereilint*, *livereirok*, *livereivolk*. Men is het niet eens geweest in de spelling en afleiding van dit woord. Men spelde *liverei*, *leverei*, *lieverei*, *lieverij*. Zij, die voor *lieverij* waren, hielden het voor een duitsch grondwoord, van *lieven* afkomstig, als beteekende het een teeken, hetwelk iemand draagt, uit liefde tot eenen persoon, of eene partij. Dan, daar wij, met de weelde, vele woorden van de Franschen ontleend hebben, is het buiten kijf, dat het een woord met eenen klemstaartigen basterduigang is, van het fr. *livrée*. Trouwens de walsche uitgang *ée* is bij ons *ei*. Dit *livrée* is uit het

middeleeuw. *liberata*: *liberatas dixere id genus vestium, quod annuatim die solemnitas liberarent suis.* [Hauteser.] *Liberata* was, namelijk, een kleed, dat Koningen en voorname personen aan hunne dienaars gaven, op het Kersfeest en den dag van Maria's hemelvaart, in het fr. *livrée du Noël et de la miaouît*, ital. *levrea*. Dit *liberata*, *liberatio*, *liberare* is ons woord *leveren*, geven. Zie dit woord. Dan, even daarom wil De Haas, dat men *leverei* spelle, omdat het van *leveren* afdaalt; en hij beroept zich op Plantyn, die *eene leverei houts* door *une livrée de buches* vertaalt. Doch ons *leverei* komt, meer onmiddellijk, van *livrée*, en niet van *leveren*; en schoon een franschman *une livrée de buches, de pain, de vin, et de viande* enz. zegt, duldt onze taal niet *leverei*, maar, wilden wij een woord vormen, *leverij van hout, brood* enz., dat is *levering*.

LOB, (*lub*), z. n., v., *der, of van de lob*; meerv. *lobben*. Eene slappe, nederhangende halskraag; ook eene handlob. Van hier *lobbig*, dat ruim en slap hangt. Zamenst.: *lobman*, spaansche dukaton. Zie *kraagman*. *Loboor*, een hond of varken, met breede, hangende ooren, fig., een plumpe jongen, *lobbes*, in de gemeene taal; *loboorig, loboortigheid*. Uit eenen stamwortel met *lap, lep, tip*, wegens de slappe, ahangende gesteldheid.

LOBBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lobberde, heb gelobberd*. Een woord, dat deels van den klank gevormd is, deels eene slappe beweging uitdrukt; met *lob* uit eene bron. Men gebruikt het voor waden, heen en weder trantelen, in eenig vocht: *op wiens oever nijmsfen lobbren barrevoets.* [Vond.] *Zoo dra de hinde quam en lobberde in dit wedt.* [Vond.] *Zoo lang als de spaanschen, tot de knie toe, door 't water lobberden.* [Hooft.]

LOBBERIG, bijv. n. en bijw., *lobberiger, lobberigst*. Dit zegt men van nat, of van spijs, die met vocht opgezet wordt, die wat dik is en als trilt: *lobberig nat. Lobberige erwten.*

LOCH, z. n., o., *des lochs, of van het loch*; meerv. *logchen*. Gat, opening, hetzelfde als *lok*. De schippers gebruiken het: *kruip door dat loch*. Het zamengest. *lochgat*, waardoor het vuile water loopt. Voor den mond eener rivier: *twee scheepen koomen tot dit loch instreeven.* [Hooft.] Een gat in den grond, de opening van een hol: *alom is 't dicht waar ik het loch te vinden meen.* [Hooft.] De holte der oogen: *zij steekt de duimen in het loch.* [Vond.] Eene bres: *de Italianen rukten door 't loch in.* [Hooft.] *Eer vullen wij het loch der bres met onse lijken.* [Le Fr. v. Berkh.] Eene nederlaag: *en maecht een vreeslijk loch in zoo veel ijsre koppen.* [Vond.] Verkleinw. *logchje*, bij Hooft.

LODDER, z. n., m., *des lodders, of van den lodder*; meerv. *lodders*. De eerste beteekenis

van dit woord schijnt die van eene snelle en ligte beweging te zijn, uit eene bron met *leuteren*, hoogd. *lodern*. Van hier is het overgegaan tot het denkbeeld van weelderige dartelheid, als men zich, uit geile drift, niet stil houden kan: als oogen en het geheele ligchaam in beweging zijn. Bij K. van Mander komt het voor, in den zin van eenen dartelen wellusteling: *soo wilt vermijden den lodder*. Bij Kil. *scurra, homo venerius*. De Hoogduitschen hebben *Lotterbube, lodderboeve* bij Kil., *lodderboef* bij J. d. Deck. In sommige oorden van Nederland, scheldt men een slechthoofd, eenen bedrieger, voor *loeder* uit. Misschien is dat hetzelfde woord. De Hoogd. noemen een liederlijk leven *Luder*. Het geldersche *loederd*, voor iemand, die slordig op zijne kleeding is, schijnt tot *flodderen, stodderen* te behooren. Wij gebruiken het meest in eenen zachteren zin, voor iemand, die, uit minnebrand, vriendelijk lonkt. Van hier het zamengest.: *loddergezigt, lodderoog, lodderoogen, lonken, lodderoogig, lodderzoet*, bij Hooft. Voorts, *lodderig*, vriendelijk lonkend:

Een andre zag de blijdschap aan.

Met gulle en loddrige oogjes. [Smit.]

Wijders, *loddertijk*, iemand, die, in de beweging van oogen en ligchaam, zijne minnedrift, met teederheid, toont. Van hier bij Vond., *het loddertijcke volck*. Dat daarin grond is:

Deez' wakker' oogen blij,

Verleeren zullen zij,

Hunn' loddertijcke treeken. [Hooft.]

Die met u soet gelaet en loddertijk gesicht,
Een droeve ziel geneest. [J. Cats.]

LODDEREN, onz. w. gelijkvl. *Ik lodderde, heb gelodderd*. Zich, uit teederheid en drift, bewegen:

Kraele lippen, die staech douwen,

G' lijk de lentens morghen doet,

Lodd'ren staech in Nectars zoet. [Rodenb.]

In het bed lodderen, in het bed blijven, zich daar, uit eene soort van drift, gestadig en zachtelijk bewegen; van hier bij Kil. en Plant. *lodderbed. Lodderende in de eerste zomerzonne.* [De Brune.] *De snuifvende zwaen, al lodderend op de lieve baerkens des Amstels.* [Rodenb.] *Staag lui en ledig ligt en loddert in de zon.* [J. de Deck.]

LODDERIG, zie *lodder*.

LONZIG, bijv. n. en bijw., *lodziger, lodzigst*, bij Hooft. voorkomende: *lodzigh glijen in zorgen zonder eindt*. Misschien, in den zin van afkeerig, onwillig, eng. *loath, loathsome*.

LOEF, z. n., v., *der, of van de loef*; het meerv. is buiten gebruik. De windzijde van het schip, in tegenstelling van de lizijde: *het schip had de loef van de blaauwe vlag*, had den hovenwind. *En quam alzo eens loefs tot de vecht inzeilen.* [Hooft.] Van hier de

spreekwijzen; iemand de loef afwinnen, afknippen, afsteken, den bovenwind van een ander schip krijgen. Fig.: iemand de loef afsteken, hem te boven gaan. Om de loef van 's vijants heir te krijgen. [Vond.] Loefhouden, wel bij den wind zeilen. Zamenst.: loefgierig, schip, dat te veel aanloeft, loefhout, roeipen, dol, bit, loefwaart.: te loefwaart (te loever) aanzeilen.

LOEG, z. n., o., des loegs, of van het loeg; meerv. loegen. Bij Kil. loogh. Zoo noemt men, in Drenthe en Groningerl., een dorp. Het komt zeker, uit eene bron, met het lat. locus, eene plaats.

LOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Ik loegde, heb ge-loegd. In orde plaatsen, schicken, bij lagen op elkander vlijen: turf loegen is, in Groningen, dat in Holland stouwen, platten is. Van hier loeger, loegster, stouwster. Bij Kil. is het loghen: bij wien heij loghen verklaard wordt, door componere foenum in metam, hooi in oppers zetten. In het angels. is het logian, waarmede het lat. locare overeenkomt.

LOEIEN, onz. w., gelijkvl. Ik loeide, heb geloeid. Dit woord drukt het natuurlijke geluid van ossen en koeijen uit: loeyt de osse bij zijn voeder? [Bijbelv.] Oneig., wordt het ook van andere onderwerpen gezegd: hij boet al brullende van pijn, voor 't loeijen van mijn driften. [M. L. Tijdw.] Terwijl de gront noch loeit. [Moon.]— Loeijen, neders. leuen, eng. to low, angels. hlewian. Zie leeuw.

LOENIE, z. n., v., der, of van de loenie; meerv. loenies. Een kalfsbout met het lendeustuk vereenigd. In Gron. hoort men dit woord veel. Bij Kil. loenie, longie, fr. longie. Met lende uit eene bron.

LOENSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eenigzins scheel: een loensch gezicht. Hij ziet loensch. Iemand loensch aankijken. Het woord duidt eigenlijk eene zijdelingsche rigting van de oogen aan, meer met opzet, dan uit gebrek, geschiedende. Voorts gebruikt men het ook voor scheel, doch in eene mindere maat. Het woord schijnt uit eene bron, met het hoogd. Laune, te komen, dat eigenlijk de gelaatstrekken, de tronie aanduidt, bij Ulphil. lynne. Bij de Zwed. heet lund het gezigt. Lunen is, in het neders., zuur zien, en lunsch iemand, die er schalkachtig uitziet, door zijne oogen schuins naar de hoeken te trekken.

LOER, z. n., m., des loers, of van den loer; meerv. loeren. Een plomperd, een botterik: wat schaedde ons toen het dol rumoer van aexters, ezels, en van loeren? [Hoogst.] Een ruw mensch, die iemand ruw en wreed behandelt: gevallen in handen van loeren, die hem neuz en ooren afsneeden. [Hooft.] Van hier het in de dagelijksche taal gebruikelijk loeris: hij is een regte, een groote loeris. Fr. lourde, lourdaud.

LOER, z. n., m., des loers, of van den loer; zonder meerv. De daad van loeren: op den loer liggen. Bij Rodenb. in loer liggen.

LOEREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Ik loerde, heb geloerd. Onz. met hebben; scherp op iets zien: so ick aan mijnes naastens deure geloert hebbe. [Bijbelv.] Bijzonder, met oogmerk en begeerte, om iets te bemagtigen: de leeuw loert op zijnen roof. Bedotten, bedriegen; in eenen bedrijvenden zin: list, om Oranje en Egmond te loeren. [Hooft.] Van hier loering. [Bijbelv.] Zamenst.: loerhuisje, loerman, afgenomene kaas, lapkaas, loermoorder, bij Hooft voorkomende, in denzelfden zin als bij de Duitschers Meuchelmörder, die op iemands leven loert, die iemand met list en op eene verraderlijke wijs van kant maakt; loerplaats. Kil. heeft ook loeroogen, dat bij Spieg. insgelijks voorkomt: die loerooght op de schauw; loervogel. enz. Omloeren komt bij Antonid. voor: omloerende, gelijk een arend, enz.

Loeren, hoogd. lauern, neders. luren, gluren, deen. lure, zw. lura, eng. to leer en turk, ijsl. hlera.

LOEVEN, onz. w., gelijkvl. Ik loefde, heb geloefd. Zeemanswoord. Tegen den wind inkrimpen. Zie loef.

LOF, zie loof.

LOF, z. n., m. en o., des lofs, of van den — het lof; zonder meerv. Roem, eer: lof behalen. En zingen zijn' onsterfelijken lof. [Hoogvl.] Lage rust braveert den lof. [Poot.] Iemands lof verhalen, melden, uitgalmen, verbreiden. Eigene lof stinkt. Vlekken in in zijnen lof. [G. Brandt.] Naar waren lof jagen. [Hooft.] God lof! eene wijs van spreken, beteekenende zoo veel als: God zij geloofd en gedankt: Maarnu, God lof! [Vond.] Het lof eener goede vrouwe. [Hooft.] In 't lof van Herkules. [De Deck. en Westerbaan.] In de overzetting van den Bijbel, wordt het mannel. geslacht alleen gevonden, welk geslacht ook thans het gebruikelijkste is. Van hier loffelijk, loffelijkheid. Bij Rodenb. lofbaar. Zamenstell.: lofbazuin, lofdicht, lofgalm, lofgerucht, lofgesprek, lofgezang, lofgierig, lofgierigheid, loflied, lofoffer, lof-psalm, lofredde, lofrustig, bij Hooft. lofspraak, lofspreken, loftitel, loftuiten, vleijen, loftuiterij, loftuiging, lofwaard, bij Poot, lofwaardig, lofwaardiglijk, lofzang, lofsanger, lofzegger, lofszingen, in de Bijbel.

Lof, hoogd. Lob, Otfrid. lob, Kero lob, neders. love, lof, angels. lose, deen. lov, zw. lof, pool. chluba, eng. laud, dat met het lat. laus, laudis overeenkomt.

LOFTE, z. n., v., der, of van de lofte; meerv. loften. Ook loftenis. Belofte, een reeds verouderd woord. Bij Kil. vindt men het. Oudtijds zeide men: loft doen, voor beloven.

LOFTOGT, z. n., m., des loftogts, of van den

loftogt; meerv. *loftogten*. Reeds verouderd. Van *lof*, voor *verlof*, en *togt*. Verlof aan eenen misdadiger, dat men hem, op zijne reis, welke hij heen en weêr doen wilde tot den zoen, niet zoude aangrijpen.

Log, verouderd zelfst. naamw., weleer gebruijkelyk voor logen: *zij weten van logh nocthe bedrogh*. [Vond.] *Vol logh, bedrogh en gal*. [Vond.]

Log, bijv. n. en bijw., *logger, logst*. Dat zich, uit zwaarte, niet gemakkelijk bewegen laat: *het log gevaert der bergen*. [Psalm.] *Veracht den loggen ploeg*. [Poot.] Dat, om zijne grove deelen, niet zeer vlug is: *dan zal het logge tijf, vergeestlijkt naar zijn aurt* enz. [M. L. Tijdw.] Zwaar: *met logge mookers kneuzen*. [Hooft.] *Logh als todt* [Hooft.] Langzaam, traag: *hoe dat zij logger zinkt*. [Hooft.] *Een log mensch. Al is mijn dichtgeest log*. [Smits.] Van hier *logheid*. Zamenstell.: *loggat*, een onbezeild schip.

LOGCHEM, z. n., m., *des logchems*, of *van den logchem*; zonder meerv. Eene dompige vlam, eene vlam, die veel kwalm maakt. In Groningen hoort men dit woord. Kil. heeft *lochene, loechene, flamma, flammula*. Bij Ker. heet *lauga* vlam, bij Notk. *loug*, Ulphil. *lach*, ijsl. *log*, gr. $\phi\lambda\gamma\zeta$. Zie *loog*.

LOGEN, (*leugen*) z. n., v., *der*, of *van de logen*; meerv. *logens, logenen*. Onwaarheid: *dat waarheit met de logen vermengt*. [Hoogvliet.] *Eene stoute logen. Logens stofferen. Logens verzinnen uitstrooijen. Eene opgeraapte logen*. Van hier *logenaar*, (*leugenaar*) *logenaarster, logenachtig, logenachtigheid*. Zamenstell.: *logensmid*, of *logensmeder, logentaal, logentijding, logenverdichtselsel, logenvertelling, logentap, logensmeder, logenzak*, een groot logenaar.

LOGENSTRAFFEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik logenstraffe, heb gelogenstrafft. Iemand logenstraffen*, hem op eene begane logen betrappen, en daardoor tot zwijgen brengen.

LOGGER, z. n., m., *des loggers*, of *van den logger*; meerv. *loggers*. Eene soort van fransch vaartuig, met eenen platten bodem.

Lok, z. n., o., *des loks*, of *van het lok*; meerv. *lokken*. Eene opening, een gat; hetzelfde als *loch*, bij Kil. ook *lock*. Het verkleinw. *lokje* heet, in Noordholl. en Vriesland, een diep schoteltje, in Groningen *dobbeltiertje* genaamd.

Lok, z. n., v., *der*, of *van de lok*; meerv. *lokken*. Tot eene krul vereenigd haar, haarlok: *zij loont u met haer ruige lok*. [Vond.] *Als een Eutelides in zedige rievier zijn blonde lokken zag*. [De Deck.]

Lok, Olfrid. *loke, loco*, Willer. *lecca*, eng. *lock*, hoogd. *Locke*, deen. *lok*, zw. *lock*, ijsl. *flock*, waarmede het gr. $\pi\lambda\omicron\kappa\omicron\varsigma$, $\pi\lambda\epsilon\kappa\epsilon\iota\upsilon$, en het lat. *plicare* overeenkomen.

LOKEN, zie *luiken*.

LOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lokte, heb gelokt*. Dit woord drukt eigenlijk een geluid uit, waarmede dieren elkander roepen; ook waarmede menschen dieren tot zich doen naderen: *de haen lokt de hennen. Eenen hond lokken*. Voorts, door spijs in zijne magt pogen te krijgen: *eenen vogel in het net lokken*. Door vriendelijkheid overhalen: *ik salse locken, ende ik sal na haer harte spreken*. [Bijbelv.] Oneig.: *thans lokte't weer, met vriendelijke stralen, der rijksprinses* enz. [Poot.] Door list: *iemand aan zijne zijde lokken*. Van hier *lokker, lokkig*, bij Rodenb.; *lokking, loksel*. Zamenst.: *lokaas, lokazen*, met aas lokken, *lokblood, (lokkebrood) lokduif, lokeend, lokfluitje, lokgeld, lokgift, lokmees, loktrek*, meerv. *loktrekken*, bij Hooft; *lokvink, lokvogel, lokwoord*.

LOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lolde, heb gelold*. Grollen, krollen, maauwen: *de kat doet niets dan lollen*. Ook slecht zingen. Van hier *lolling*. Het woord is van den klank gevormd, en schijnt, in zijne eerste beteekenis, een ongeregeld geluid maken aangeduid te hebben. En deze beteekenis behoudt dit woord nog door de vier klinkers heen, als: *tallen, tellen, lollen, lullen*. Camph. heeft: *en bij den dranck de sechers hooren lallen. Lollen* is, bij Kil., ook zich boven eene stoof warmen. Van hier het zamengest. *lollepot*, een vuurpot, eene vuurtest.

LOMBARD, (*lomberd, lommerd*) z. n., m., *des lombards*, of *van den lombard*; meerv. *lombards, lombarden*. Eene bank van leening: *zijn goed staat in den lombard. In den lombard zetten. Uit den lombard lossen. Daar gaat men in den lombard*, daar moet men alles duur betalen. Van hier het werkw. *lombarden, woekeren*. Zamenst.: *lombardbriefje, lombardhouder, lombardier, lombardvrouw*. In de dertiende eeuw, hadden zich eenige kooplieden, uit Italie, naar Frankrijk en ons Vaderland begeven, met oogmerk, om, tegen zware renten, op onroerende en vooral roerende goederen geld te schieten. In de schriften van dien tijd, werden zij genaamd *cawarsini, coarsini, coarcini*, zijnde eigenlijk de geslachtsnaam van eenen dier eerste italiaansche handelaars. In de 14^e en 15^e eeuw heeten zij, gemeentlijk *lombarden*, omdat de meesten uit Lombardije waren. In het jaar 1327 bewoonden zij, te Schiedam, een *steenen* huis, dat, in die tijden, iets ongemeens was. Van hier, dat een openbaar gebouw, waar men, op tilbaar goed, geld schiet, den naam van *lombard* behouden heeft.

LOMBARDIJE, z. n., o., *van Lombardije*; zonder meerv. Zekere landstreek in Italie. Van hier *lombardijer, lombardsch: lombardsche boonen*.

LOMBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lomberde, heb*

gelomberd. Zeker kaartspel, dat door drie personen gespeeld wordt. Wanneer vier personen dit spel spelen, dan wordt het met den fr. naam *quadrille* bestempeld. Van hier *lomber*: *wie is lomber?* Zamenst.: *lomberdoos*, *lombergezelschap*, *lomberkaart*, *lomberspel*, *lombertafel*. Dit vreemde woord is, door het daarmede bedoelde spel, zoo gemeenzaam onder ons geworden, dat het bijkans zijn burgerrecht verkregen heeft. Gemeenlijk zegt men *omberen*, als van het fr. *ombre*, schaduw; doch het is moeilijk, in deze schaduw den grond der beteekenis dezes woords te vinden. Waarschijnlijker is het, dat het tot het sp. *l'ombre*, d. i. man, behoore; en dus zou lomberspel eigenlijk zooveel als mannenspel zijn.

LOMMER, z. n., v., der, of van de *lommer*; zonder meerv. Het verkleinw. *lommertje*; *lommerken* bij Rodenb. Schaduw: *in de lommer van eene spelonck*. [Vond.] Meest wordt het woord genomen voor schaduw van bosschen, hoven, boomen, wandeldreven, bladen, enz.: *in koele lommer*. *Om in de naaste lommer hem t' onderhouden*. [Hoogvl.] *Kreupelboschjes! bedekt dit geheim onder uwe lommer*. [M. L. Tijdw.] Oneig., voor bescherming: *eene schuilplaats in de lommer van Uwe Eds. naem*. [Poot.] *Dies ick vertrouwe, dat dit wercken ghenieten zal een ghebedelt lommerken*. [Rodenb.] Voor het vrouw. geslacht, dat alleen na te volgen is, vindt men ook het onz.: *eeneik, die met zijn bevend lommer eene valei beschaduw*; *door het lommer der struiken*. [Sels.] Van hier *lommerachtig*. Zamenst.: *lommerlust*, *lommerrijk*. Het woord schijnt uit het fr. *ombre*, *l'ombre*, lat. *umbra*, ontstaan te zijn.

LOMMEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lommerde, heb gelommerd*. In de lommer zitten. Dit woord begint reeds te verouden.

LOMP, bijv. n. en bijw., *lomper*, *lompst*. Plomp, niet net van gedaante en leest: *een lomp stuk*. In eenige oorden van ons Vaderland heeft het den zin van groot: *een lomp paard*, dat is een groot paard, dat zelfs fraai van leest kan zijn. Onbeschoft: *van dien lompen karel verwacht men zulks*. Slecht, moeilijk: *een lomp geval*. In de dagelijksche taal, gebruikt men het, om eene verachtelijke gesteldheid aan te duiden: *hij is een lompe hond*, enz. Van hier *lomperd*, *lompheid*, *lompigheid*, *lompelijk*: *op de krachten zijns lichaams lompelijk fors*. [Hooft.] Ook wordt *lomp* zelfst. gebezigd voor een groot suikerbrood. Het behoort tot den wortel van *klomp*.

LOMP, z. n., v., der, of van de *lomp*; meerv. *lompen*. Een versletene lap, eene oude vod: *hij wint zijnen kost met lompen op te koop*. *Men maakt papier van lompen*. *Lompen scheuren*. Een versleten kleed: *'t belemmerende kleedt, der aardtsche leden lomp, uit-*

schuddende. [Hooft.] Zamenstell.: *lompenkramer*. Het behoort, met *lap*, tot eene bron.

LONDEN, z. n., o., *Londens*, of van *Londen*; zonder meerv. Eene bekende hoofdstad. Van hier *londenaar*, *londensch*.

LONG, z. n., v., der, of van de *long*; meerv. *longen*. Een inwendig deel van het ligchaam van mensch en dier, dienende tot ademhaling: *eene ruime long*. *Geen toegeneepen long kan sterker naar den aassem hijgen*. [M. L. Tijdw.] *Tot in de long*. [Hoogvl.] *De lijzop ontsluit de long*. [Vond.] *Long en lever uit-spugen*, hevig braken. Dichterlijk past men het ook op andere dingen toe: *de felle Hekla spuwt haer verzengde long bij groote brokken uit*. [Antonid.] Voor *long* heeft Kil. ook *longher*. Zoo vindt men het insgelijks bij Kar. v. Mand.: *lever en longer werd wel gebraden*. Zamenstell.: *longader*, *longekruid*, (*longerkruid*) *longpijp*, *longvuur*, *longziekte*, *longzucht*, *longzuchtig*.

Rab. Maur. *lungun*, hoogd. *Lunge*, opperd. *lungel*, deen. en neders. *lunge*, angels. *lungena*, eng. *lungs*, zw. en ijsl. *lunga*, ital. *lonza*. Adel. brengt het tot eenen wortel met *lomp*, een *lap*.

LONK, z. n., m., des *lonks*, of van den *lonk*; meerv. *lonken*. Vriendelijke oogwenk, wanneer het oog een weinig op zijde getrokken wordt, met vernaauwing van de oogleden: *ik ken uw' zoeten lonk*. [Poot.] *Ghij had me met een' lonk bekoort*. [Vond.] *Iemand eenen lonk toewerpen*. Dichters schrijven het anderen dingen ook toe: *Zonne, werp den volck' den minsten lonck niet toe*. [De Deck.] *Goddelijke lonken der zachtmoedigheid*. [Sels.] Anderen gebruiken het vrouwel.: *zij stelde er bij een lieven lach, en looze lonk*. [Hooft.] *Door eene lonk van haar gezicht*. [M. L. Tijdw.] Dit volgt Halma. Het mannel. schijnt echter de voorkeur te verdienen. Verkleinw. *lonkje*. Het is zeker uit eene bron, met *loensch*. Zie dit woord.

LONKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lonkte, heb gelonkt*. Eenen lonk toewerpen: *ende gaen met uitgestrechten halse, ende loncken met de oogen*. [Bijhelv.] *Lonkende schilderijen van bedriegelijke verlustingen*. [Sels.] *Ik zagh, o zoet gezicht! uw lieflijke oogjes lonken*. [Poot.] Ook neemt men het voor een gebrek der oogen, in den zin van loensch zien: *die juffer lonkt wat*. Van hier *lonkaard*, *lonker*, die lonkt; dichterlijk het oog: *als d'eedle straelen, die gij uit uw heldre lonkers schiet*. [Poot.] *Lonking*, *lonkster*.

LONT, z. n., v., der, of van de *lont*; meerv. *lonten*. Touw, dat, eenmaal vuur gevat hebbende, voortglimt, en bestemd is, om andere dingen aan te steken: *met de bernende lont in de handt*. [Hooft.] *De lont afpassen*. *De lont op den haan zetten*. *De lont uitdooven*, *afblazen*. *Met de brandende lonten bij de*

stukken staan, gereed zijn, om het gevecht te beginnen. Het gevaar bemerken, onraad vernemen, noemt men *lont ruiken*. Zamenstell.: *lontstok*. *Liefdelont*, bij Gesch. Mischien, uit eene bron, met *lomp*. Bij Kil. is *lomp* voor *lonte*.

LOOCHENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loochende, heb geloochend*. Sterk ontkennen: *iets loochenen*.

Het tegendeel van iets aanduiden: *mids de uitwendighe gedaante haar innerlijke leelijkheid niet looghende*. [Hooft.] Van hier *looche-naar, loochening*. Zamenstell. *godlooche-naar*, enz.

LOOD, z. n., o., *des loods*, of *van het lood*; meerv. *looden*. Een bekend zwaar metaal; zonder meerv.: *lood gieten, smelten*. Zoo zwaar als lood. Zwaarte: *hij heeft lood in den aars*, hij weegt zeer zwaar. Dat van lood gemaakt is; met een meerv. als een looden merk aan lakens, enz.: *het lood is geschonden*. Dieplood: *toen op 't bevel des schippers het loot gevorpen was*. [Bogaert.] Paslood: *die muur staat wel in het lood*. Een looden kogel: *hoewel hem een loodt zwaarlijk in de lenden quetste*. [Hooft.] *Vogels, neergetogen met een loot*. [Poot.] *Iemand een lood schenken*, hem met het lood treffen. *Hij heeft het lood al in de billen*, hij heeft het spek al weg. Een gewigt aan een uurwerk: *de looden opwinden*. Een twee en dertigste deel van een oud pond: *zeven lood zijde*. Verkleinw. *loodje*, een stukje gemerkt lood: *een loodje voor den postwagen, den schouwburg, de kajuit*. *Hij moet het loodje schieten*, hij moet in het verschoot zijn. *Het loodje leggen*, schade lijden. *Ik zal er nog een loodje opleggen*, ik zal de zaak nog meer bezwaren. Van hier *loodachtig, loodig*, zwaar. Zamenstell.: *dieplood, meetlood, paslood, peillood, potlood, schiellood, staallood, werplood, zinklood*. *Loodgieter, loodgieterij, loodlepel, loodlijn*, lijn, die aan het dieplood vast is, *loodmetaal, loodmijn, loodregt, loodschuim, loodverw, loodverwig, loodwit, loodwitmaker, loodwitmakerij*. Het woord schijnt, oorspronkelijk, zwaar te beduiden, en tot *laden, last* te behooren. Elke last, zwaarte, heet, in het eng., *load*.

LOODEN, onverb. bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van lood gemaakt: *eene looden tabaksdoos*. *Iemand met looden schoenen nagaan*, hem langzaam volgen, op zijne daden naauwkeurig acht geven, om hem te betrappen. Oneig., traag: *zou dit een' looden geest geen luchten trek doen krijgen?* [Poot.] Dat ons traag maakt: *zij zullen wis den looden wantlust mindren*. [Poot.] Hooft bezigt het, in den zin van loodverwig: *zij deed het helder blank, met loode droefheidt bleeken*.

LOODEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik loodde,*

heb gelood. Bedr., looden aanslaan: *die lakens moeten nog gelood worden*. Van hier het zamengest. *loodhal, (looi)hal*. In het lood zetten: *glazen looden*. Onz., met *hebben*; het dieplood werpen: *vinnig wierd achter op 't looden gepast*. [Bogaert.]

LOODS, (*loots*) z. n., m., *van den loods*; meerv. *loodsen*. Iemand, die kundig is in de gronden, voor den mond eener haven of rivier, en schepen behouden binnen en buiten brengt; waartoe hij zich van een dieplood bedient: *een engelschen loots omtrent acht uren bekomen hebbende*. [Bogaert.] Zamenstell.: *binnenloods, buitenloods*. *Loodsman, loods-mansboot, loodsmanswater*, dat den loods alleen bekend is.

LOODS, z. n., v., *der, of van de loods*; meerv. *loodsen*. Planken hut: *hij maakt een leege loots*. [Hooft.] Uit het fr. *loge*.

LOODSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loodste, heb geloodst*. Door hulp van eenen loods, in- of uitbrengen: *een schip binnen loodsen*.

LOOF (*lof*), z. n., in de spreekwijs gebruikelijk: *te loof en te bod komen*, in beding komen. Van *loven*, op prijs zetten.

LOOF, bijv. n. en bijw., *loover, loofst*. Mat, moede: *zijn loove ziel gaat glippen*. [Poot.] *Hun love leden*. [Hooft.] *Ik ben zoo loof door alle mijne leden*. Huig. zegt: *'k schick, je waert loof etrede*, d. i.: ik denk, je waart moe gegaan, (gij waart moede gegaan). Uit kracht der afleiding, beduidt het eene verslapping, en eene, daaruit ontstaande, vermoedheid; van *laf*, in den zin van *slap*. Het behoort tot de bron van *lip, lap, lob, slap*, enz. Van hier *loofheid*.

LOOF, (*lof*) z. n., o., *des loofs*, of *van het loof*; zonder meerv. De groene bladen van boomen, struiken en gewassen: *in schaduw van dit loof*. [Vond.] *Het loof valt af*. *Loof van wortelen, rapen*, enz. Men zegt ook *lof*: *het lof valt nimmer af*. [Vond.] Verkleinw. *loofje*, loofwerkje. Van hier *loofachtig*. Zamenstell.: *loofhut, loofhuttenseest, loofhuttensetting, loofrijk, loofrol*, eene rol met loofwerk, bij het boekvergulden gebruikelijk, *loofvoorsch, haagvoorsch, loofwerk*, waarvan *loofwerken, geloofwerkt: geloofwerkt met het zilver van de stroom*. [Vond.] Anders zegt men gemeenlijk *lofwerk*. *Loofworm*, rups.

Loof, Notk. en Oflr. *loub*, hoogd. *Laub*, Ulphil. *lauf*, angels. *leaf, laef*, eng. *leaf*, neders. *loof*, deen. *lov*, zw. *löf*. Om de trilling des loofs, zoude men het, met Adel., tot *lap, lip, slap*, enz. kunnen brengen. Junius en Wacht. beweren, dat *loof* en het gr. *φύλλον* alleenlijk door eene *anastrophe* verschillen.

LOOG, z. n., v., *der, of van de loog*; het meerv. is niet in gebruik. Vlam: *zij moeten ontsteken aan de loogh uwer toortse*. [Hooft.] *De stadt, die in lighte loogh stond*. [Hooft.] Bij

welken schrijver het verkleinw. *loogje* voorkomt:

Want al is een minlijk ooghen

Noch zoo gauw, zoo glad van looghjen.

Uit eene bron, met *logchem*, hoogd. *Lohe*, ijsl. *loge*, Ker. *lauga*, Notk. *loug*,

Loog, z. n., v., der, of van de loog; zonder meerv. Scherp water, dat eenen tijd lang op asch gestaan heeft, en waarin de zoutdeelen der asch opgelost zijn: *het linnen in de loog zetten. Hij werckt op 't ingewand, gelijk de loog op 't linnen.* [De Deck.] *Iemand uit de loog borstelen*, zegt men, in de dagelijkse taal, wanneer men iemand nieuwe klederen doet aantrekken. Oneig.: *soo ghijder maer toe doet de looge van dijn bloet.* [Huygens.] *Hoe wrijft men deze loogh noch in mijn hartquetsuur?* [Vond.] Zamenstell.: *loogasch, loogbak, loogwater*, enz.

Loog, hoogd. *Lauge*, neders. *loge*, eng. *lie*, angels. *laeg, Leah*, pool. *lug*, boh. *lauch*, hong. *luugh*. Andere talen hebben, voor de keelletter, eene tongletter, als de deen. *lut*, zw. *lut*, bretan. *ludw, llutrod*. Andere spreken het sissend uit, als het wal. *llusw*, lat. *lixivium*, ital. *liscia*, fr. *lessive*, sp. *laxia*. Het denkbeeld van wasschen, lat. *lavare*, is hier zeker het heerschende. In het zw. is *lôga*, wasschen, en *lôga* een bad, en het zw. *tag*, ijsl. *laugr* is een vlocbaar ligchaam.

LOOGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loogde, heb geloogd*. Door loog laten schoon bijten: *dat linnen moet nog eens geloogd worden*. Bredr. bezigt *afloogen* voor wasschen: *looghen mijn vaten af*.

LOOI, z. n., v., der, of van de looi; zonder meerv. Run, bast van eiken en barken, waarmede men looit. Van hier het bedr. w. *looijen*, en het naamw. *looijer*, ook *looijerij*.

LOOK, z. n., o., des looks, of van het look; zonder meerv. Dan verstaat men, door dit woord, bieslook, dan uijen: *wij gedencken des looks*. [Bijbelv.] *Naar loock stinken*. Van hier *lookachtig*. Zamenstell.: *bieslook, graslook, huistlook, knoflook, vuistlook*, enz. *Lookbol, lookprei*, enz.

Look schijnt eene plant, in het algemeen, beduid te hebben. Hierheen behooren het zw. *lök*, angels. *lec, leac*, welke woorden, eertijds, elk gewas beteekenden, en daarin, met het gr. *λαχανον*, het hebr. *lach* overeenkomen. Ons woord *huistlook* bevestigt dit nog, waar *look* zooveel is als een gewas.

LOOM, bijv. n. en bijw., *loomer, loomst*. Stram in beweging, traag, vuig: *een loom mensch. Loom in al de leden. Zijne Eega mē niet luij noch loom.* [De Decker.] Van hier *loomheid, loomtig, loomigheid* bij Oud. en De Brune. Kil. en Ten Kate hebben, *loom, lome*.

De bron is in *lam*, dat gebrek aan beweging aanduidt. In het hoogd. noemt men daarom

eene soort van watervogels, wegens den tragengang, *Lohme*.

LOON, z. n., m. en onz., des loons, of van den — *het loon*; het meerv. is niet in gebruik. In den uitgebreidsten zin, het goede, dat iemand, om zijn gedrag, ondervindt: *sij hebben haren loon wech.* [Bijbelv.] *Ende mijnen loon is met mij.* [Bijbelv.] Verder, het onheil, hetwelk iemand, om zijn slecht gedrag, zich berokkent: *hij krijgt den welverdienden loon.* [Vond.] *Die schelm zal zijnen loon nog krijgen*, of *loon naar werken krijgen*. In engeren zin, vergelding, belooning voor betoondedienst: *het dierbaar loon.* [Hoogvl.] *Ondank is werelds loon*. Verschuldigde vergelding voor eenen arbeid, waartoe men niet gehouden is: *want zij zou deelen in den toegezeiden loon.* [Hoogvl.] *Iemands loon besnoeijen. Hoe veel loon verdient gij? 't En waer 't door zoete loon de bitterheit van zoo een werk wierdt verzoet.* [De Deck.] Zamenstell.: *arbeidsloon, dagloon, huurloon, leerloon*, enz. *Loontrekkend, loontrekker*. Moon. heeft *loonraad* voor pensionaris, of loontrekkend raadsman. De beide geslachten, het mannel. en onz., worden gevonden, zoo als uit de voorbeelden blijkt; schoon het mannel. thans meest gebruikt wordt.

Dit oude woord is reeds, bij Kero, *loon*, Otr. *lon*, Ulphil. *lann*, hoogd. *Lohn*, angels. *lean, hlaen*, deen. *lon*, zw. *lön*, ijsl. *laun*. Het beduidt eigenlijk eene gaaf, en is met *leenen, verleenen*, zeer na verwant.

LOONEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik loonde, heb geloond*. Bedr., vergelden: *God loone uwe diensten, aan mij bewezen! Iemand wel of kwalijk loonen*. Betalen met loon: *zijnen knecht loonen*. Onz. met hebben: *die wijn loont wel*, hij beloont, door zijnen prijs, de moeite, aan hem besteed. De naamwoorden *looner* en *looning* zijn in zamenst. gebruikelijk: *daglooner, daglooning*.

LOOP, z. n., v., der, of van de loop; meerv. *lopen*. Eene soort van vriesche maat: *eene loop korens, eene loop lands, eene loop zouts* vindt men in Mieris Charterboek. Oudt. *lope, lop, loep*: *tien loep salts, van elke lope ein hollands. Mer is dair boven tien lope inne, zo zal men den elfsten loep geven te tolle.* [Mieris Chart.] Het woord is een met het hoogd. *Lof*, eene maat van drooge waren in Lijfland en Koerland, het zw. *lop* of *löp*, eene korenmaat. Het schijnt, met *lepel*, uit eene bron te zijn: als hebbende het denkbeeld van eene holte, eene diepte.

LOOP, z. n., m., des loops, of van den loop; meerv. *loopen*. De daad van loopen; zonder meerv.: *in den loop schieten. Zij stuiten het paard in zijnen loop. Het paard is op den loop. Hij is altijd op den loop*, men vindt hem zelden t' huis. *Zijne zinnen zijn op den loop*, op hol. *De vijand zette het op den loop*.

Op den loop tijen. Zijne paarden op den loop stellen. Mijn hoed is in den loop gebleven, hij is verloren. Eenen loop nemen. Ik heb het ter loops gedaan. I en loop, het bed, eener rivier veranderen. Den loop, den stroom, eens vloeds stuiten. Den loop des hemels, der sterren waarnemen. De snelle loop des tijds. Sterke stoelgang: hij is aan den loop gestorven. De roode, de graauwe loop. Oneig., de voortgang eener zaak: ik heb mijne geschiedenis haren eigen loop gelaten. [Hoogvl.] De dood stuitte den loop zijner overwinningen. Levensloop. Het beloop, de gang: dat is zoo de loop van de wereld. Prijs: wat is de loop van de markt? Trek, bezoek: die leeraar heeft veel loop. Hij had den meesten loop. De huis van een geweer; met een meerv.: de loop is geborsten. Eene laag: een loop van buskruid. Verkleinw. loopje: een loopje van kruid maken. Eene list: ik ken uwe loopjes. Een spotwoord: dat zijn aardige loopjes. Van hier loopsch: eene loopsche teef. Zamenstell.: aanloop, afloop, beloop, doorloop, omloop, uitloop, zamenloop, enz. Loopachtig, loopbaan, loopgraaf, bij Vond., loopgraf, bij Hooft; loopleus, loopknecht, loopjongen, loopmaar, tijding, loopmeisje, loopperk, loopplaats, loopprijs, loopschuit, eene loopster, eene kwikbil, loopstag, klimstag, loopstrijd, looptouw, loopveld.

LOOPER, onz. w., ongelijkvl. *Ik liep, heb en ben geloopen.* Het woord drukt, in het algemeen, eenen gang, eene beweging uit, sneller dan men gewoon is: loop niet, voor men u jage. *Hij liep uit al zijne magt. Zich in het zweet loopen. Zich te bersten loopen. Zich buiten den adem loopen. De dief is in huis geloopen. Ik heb reeds een uur geloopen. Met den kop tegen den muur loopen. Zij liepen storm. Ten storm loopen.* Oneig., dikwijls met verachting: ledig loopen. *Hij loopt op het dorp bedelen. Hij loopt in de hoerhuizen.* Van plaats veranderen, zoo schielijk men kan, in eenen verachtelijke zin: *hij ging loopen, toen hij den vijand zag. Uit de dienst loopen. Laat hem loopen. Hij loopt in zijn verderf. Plat loopen, niet ter school komen; in Gelderland. Men gebruikt het ook van de snellere beweging van levenlooze dingen: het schip liep in de haven. De vloot liep om den noord. Het schip liep achterom. Het zeil laten loopen, het zeil strijken. De zon schijnt om de aarde te loopen. De melk loopt te zamen. De Yssel loopt in de Zuiderzee. Het zweet liep mij in den mond. Mijn regterooog loopt, het traant. De tranen liepen mij over de wangen. Het water is door de goot geloopen. De goot heeft geloopen. Het schip liep vol water. In dit loopende jaar. Loopend schrift. Er loopt een gerucht.* In vele gevallen verliest men het denkbeeld van beweging: *mijn dwaalweg loope woestijnen door.* [A. Klein.]

Die zaak begint in het oog te loopen. Het loopt te hoog, dat is te duur. Die zaak loopt wonderlijk. Gij zult gevaar loopen. Van hier looping.

Loopen, Ker. *lauffan*, Otr. *laufan*, Wil-ler. *lofen*, *loupfan*, hoogd. *laufen*, neders. *loopen*, ijsl. *hleipa*, deen. *lobe*, zw. *löpa*. Het beteekent, in het gemeen, eene snelle beweging; van hier, dat dansen, springen bij Ulphil. *hlaupan* heet, angels. *hleapan*, eng. *to leap*. Hesych. verklaart $\lambda\alpha\upsilon\phi\theta\eta\zeta\epsilon\iota\nu$ door zich haasten.

LOOPER, z. n., m., *des loopers*, of *van den looper*; meerv. *loopers*. Iemand, die zijne gewoonte van loopen maakt: *hij is een goed looper. Loopende bode: ik heb eenen looper afgezonden.* Een wedlooper: *de loopers waren reeds in de renbaan.* Een zwerver: *wacht u voor die loopers.* Jagers noemen de pooten van eenen haas *loopers*; molenaars den bovensten molensteen *looper*; schippers dus een takeltouw, waarmede men goederen uit- en inhijscht; schilders met dienzelfden naam hunnen wrijfsteen. Een zanduurglas: *keer den looper om.* Een gemeene sleutel, waarmede men vele deuren kan openen: *de looper steekt in de deur van den tuin.* Eene schijf, die, in het verkeerspel, uit het bord geslagen is, heeft den naam van *looper*. Verkleinw. *loopertje*, een zeker vogeltje. Vrouwel. n. *loopster*. Zamengest.: *hardlooper, hoerenlooper, kroeglooper, laagloopers*, zie *laag*; *landlooper, voorlooper, zandlooper*, enz.

Loos, zie *leus*.

Loos, een woord, dat in zamenst. gebruikt wordt, om eene berooving, een mangel te beteekenen. Men vormt daardoor bijv. naamwoorden, die tevens als bijwoorden kunnen gebruikt worden. Het wordt niet slechts achter zelfst. naamwoorden geplaatst, als *geldeloos, moedeloos*, enz., maar ook achter bijvoegel. naamwoorden, die dan als zelfstandig gebezigd worden, als *nutteloos*; ja ook achter het zakelijke deel van een werkwoord, als *reddeloos, stooreloos*, enz. Men acht het woord *schaloos* — *het schip is schaloos binnen*, als eene uitzondering op dezen regel, doch dit *schaloos*, voor *schadeloos*, kan dan veeleer als eene verbastering van *schadelijk* beschouwd worden. Of misschien is het regte woord, gelijk de Heer F. v. Lelyv. gist, *schaalloos*, d. i., zonder schaal, of huid, *putamen. cortex*; terwijl deze eigenlijke beteekenis naderhand algemeener gebezigd is geworden; zoo dat men tegenwoordig niet alleen van een *schaloos*, of *schaalloos binnen gekomen schip*, maar zelfs van een *schaloos*, of *schaalloos lapje* spreekt. Velen lijden gene trappen der vergrooting, als zij een volstrekt gemis aanduiden, als: *vaderloos, eindeloos, vruchteloos, sprakeloos, bloedeloos*, enz. Wanneer het gebrek, of de

ontbering vermeerderd of verminderd kan worden, nemen zij trappen van vergrooting aan, als : *goddeloos, weerloos, zorgeloos, trouweloos* — *goddelooszer, enz.* Zoodanige woorden kunnen, door den uitgang *heid*, nieuwe naamwoorden vormen, als : *vruchte-loosheid, trouweloosheid, enz.* Men bezigt ook daarvan gevormde werkwoorden, als : *verroekeloosen, verwaarloosen.*

Deze uitgang is zeer oud, luidende bij Ulphil. *laus*, angels. *leas*, hoogd. *los*, ijsl. *laus*, eng. *less*. Men brengt het gemeenlijk tot het oude *tieren, liezen*, nu *verliezen*, in den onvolmaakt-verledenen tijd, *loor, loos, verloor, verloos*. Men kan hier tevens denken aan het gr. *λασσειν*, bevrijden, het lat. *laxus, laxare*, het hebr. *halats*, vrij maken, het wend. *lozhem*, afzonderen.

Loos, bijv. n. en bijw., *looszer, meest, zeer loos*. Doortrapt : *een looze vos*. Daarin gegrond : *looze netten*. [Poot.] *Hij bedacht eenen loozen vond.* Van hier *loosheid, looselijk*. Het schijnt, met *los*, tot eene bron te behooren, en als eene figuur der beteekenis van *los* te zijn.

Loos, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet wezenlijk is : *een looze bodem*, in eene brouwerskuip. *Eene looze deur. Eene looze kiel. Een looze, valsche, kreet. Looze schijn van lof.* [Hooft.] *Een' looze perruik gemaakt hebbende.* [Hooft.] *Looze hoop.* [Hooft.] *Looze tarw, noot, bloem.* Zamenst. : *loospand*, zie *pand*. Zonder twijfel, met het vorige, tot eenen wortel te brengen.

Loos, z. n., v., *der, of van de loos*; meerv. *loozen*. Een oud touw, dat op het schip los hangt.

Loot, z. n., v., *der, of van het loot*; meerv. *loten*. Eene scheut van eenen boom, welke men afsnijdt, om, door inplanting, in den grond, eenen nieuwen boom te krijgen : *ik heb die wijngaardloot in den grond gelegd.* Hetzelfde als *lot*. Zamenst. : *malloot*, een mal, ijdel vrouwmensch, waarschijnlijk van *mal*, gek, ijdel, en *loot, lote, lot*; als eene, die zich, van jongs af, gekkelijk gedraagt. Zoo veel als een *mal opgeschoten*, of *mal opgegroeid* vrouwmensch.

Loover, z. n., v., *der, of van de loover*; meerv. *loovers, looveren*. Groente, groen loof : *dat het de beste lover van Febus lauwer schent.* [Vond.] *Daar groeit gras noch loover, daar groeit niets.* Hoogvl. gebruikt het onz. : *sier dan met onsterflijk lover. Het zacht olijvenlover.* Het meerv. *loovers, looveren*, heeft Kil. Zamenst. : *looverhut, looverfeest, loovertentfeest*. Het schijnt eigenlijk een meerv. van het enkelv. *loof* te zijn, gelijk van *kalf, ei, kind, enz., kalver, eijer, kinder*, nu *kalveren, eijeren, kinderen*, gevormd worden. Verkleinw. *loovertje*, blaadje van geslagen goud of zilver, klatergoud. Van hier *looverig*. [Hooft.]

LOR, z. n., v., *der, of van de lor*; meerv. *lorren*. Oude lap, vod, leur, zeur, beuzeling : *met hun goedt, lijf, en leeven, min nocht meer dan met lorren, spelende.* [Hooft.] *Dat zijn maar lorren van boeken. Zij is eene regte lor*, eene vuile morspot. Zamenstell. : *lorrevrouw, lorrewerk, voddewerk*. Misschien het hoogd. *Lór*. Zie *lording*.

LORDING, z. n., v., *der, of van de lording*; meerv. *lordings*. Zwaar, geteerd touw, dat om kabels, enz. wordt gewonden. Van het oude hoogd. *Lór*, een riem, lat. *lorum*. Ons woord *luren*, doeken, waarin men kinderen wiudt, behoort hierheen ook.

LORKENBOOM, hetzelfde als *lariksboom*. *Larix* of *lurkenhout* (een zeker slag van pijnboomen hout). [N. Wits.]

LORREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lorde, heb gelord*. Bedriegen, ontfutselen : *zij weet hem schoon te lorren*.

LORRENDRAAIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lorrendraaide, heb gelorrendraaid*. Dit woord wordt gebruikt, in den zin van sluikhandel drijven. Gemeenlijk bezigt men het voor draaijen, met draaijerijen omgaan, misleiden, bedriegen : *gij moet er niet onder lorrendraaijen. Hij lorrendraaijt* [Oud.] Van hier *lorrendraaijer*, ook een schipper, die 's lands tollen ontduikt, die sluikhandel drijft : *de lorrendraaijers* (zoo noemde men de geenen, die ter sluik ijert derwaarts bragten) *aan te haalen.* [Hooft.] Een schip, dat, op vreemde kusten, sluikhandel drijft, heeft ook dien naam. Voorts een, die zich voor soldaat laat monstereen, zonder in dienst te zijn. *Hij is een lorrendraaijer*, een bedrieger. Van hier *lorrendraaijerij*. J. G. Haas leidt dit *lor, lorren*, in *lorrendraaijen*, van *loer, loeren*, af.

LORS, z. n., v., *der, of van de lors*; meerv. *lorsen*. Een achteloos vrouwmensch. Van hier *lorsen*, bedr. gelijkvl. w., dat, bij Halma, in den zin van verwaarloosen, goederen of waren zonder geld halen, voorkomt. Hooft gebruikt het voor loeren, bedriegen : *de Landtvoogdt moest geen' lucht van dit lorsen hebben.* Zamenstell. : *lorshandel, bedriegerij, lorshandeling*, beide bij Hooft.

Los, bijv. n. en bijw., *losser, méest, zeer los*. Niet vast : *eene losse kies. Losse steenen in den gevel.* Niet gebonden : *hij kwam met losse haren. Uw gordel is los.* Niet digt : *het brood is los. Een losse grond. Een los gebouw.* Ontslagen : *de gevangenen zijn losgelaten. Hij is los van alle verbindtenis.* Niet aangestampt met eenen kogel : *met los kruid schieten.* Niet stijf, ongedwongen : *een losse trek op papier. Los geschilderd.* Onzeker : *ik heb het maar op een los gerucht.* Ongestadig : *los weér. Het losse geval.* Niet verslaafd : *hij is los van zijn goed. Los van de wereld.* Die zich niet veel verbindt aan bedachtzaamheid,

zedigheid en pligt : *los in den mond*. De *losse jeugd*. *Los in zijne zaken*. Een *los leven leiden*. *Taardoor zal de jongeling nog lossier worden*. *Los over de godsdienst spreken*. Dit woord wordt als bijw. bij vele werkwoorden gebruikt, en wil aaneengeschreven worden, als: *losbersten, losbranden, losbreken, losdraaijen, losgespen, losrukken*, enz. Verkeiw. *losjes*. Van hier *losheid, lossigheid, losselijk*. Zamenstell.: *losbandig, losbandigheid, losbol, losbak*, waarin men den hopperd pompt, om de hop er af te scheiden; *loscedel, (losceel) losgeld, loshoofd, loshoofdig, loshoofdigheid, loskop, loskoppig, loskoppigheid, loslijvig, loslijvigheid, losrent, losrentebrief, losspil*, windas, *lostoomig*, bij Rodenb.; *loszinnig*, bij Frantzen.

Los, Otfriid. *los*, hoogd. *los* en *lose*, neders. *los*, zw. *lös*.

Losch, (bij Kil. *lochs*) z. n., m., *van den losch*; meerv. *losschen*. Een viervoetig, vleeschvretend dier, geel met roode vlekken, hebbende gelijkheid met eene kat : *met een gevlackten losch*. [Vond.] Lat. *lynx*, gr. *λύξ*.

Lossen, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik loste, heb gelost*. Bedr., ontbinden : *wie heeft de banden des wilden ezels gelost?* [Bijbelv.] Dat gespannen is, ontspannen : *eene pistool, een roer lossen*. Ook : *het geschut lossen*. Vrijmaken, loslaten : *slaven lossen*. *Los de mannen en de vrouwen uit hunne slavernij*. [Hoogvl.] Bevrijden, door iets tegen de waarde te geven : *een pand lossen*. *Goederen lossen*. In den bijbelschen zin : *eenen akker, eenen eerstgeborenen lossen*. Ontschepen : *goederen uit een schip lossen*. Kwijt worden, lozen : *hij loste een steentje in het wateren*. J. Cats bezigt het voor laten schieten, loslaten.

*Let op den vlieger van papier,
Geresen tot den hemel schier,
Die, soo de jongen lost de koort,
Gaet ester nog gedurig voort.*

Onz., met hebben : *de koekenpan lost wel*. *Het schip moet lossen*. *Lossen en laden, zie laden*. Van hier *lossier, lossing*.

Lot, z. n., o., *des lots*, of *van het lot*; meerv. *loten*. Het jonge hout, hetwelk een boom, in een jaar, krijgt; eene scheut : *de boom is goed in het lot geschoten*. *Het jonge lot der eiken is bevroren*. Van het verouderde *luiten, loot, geloten*, angels. *lutan, leat, loten, procumbere*, ijsl. *luitan, laut, lateun, deorsum curvare*. *Loten* zijn dan eigenlijk zulke uitscheuten en takjes, die zich door hun eigen gewigt, om hunne jongte, of dunte en buigzaamheid, genoegzaam van zelf krommen. Zie *loot*.

Lot, z. n., o., *des lots*, of *van het lot*; meerv. *loten*. Een staafe, stokje, cedeltje, of iets anders, waardoor men iets uitdeelt, en onzekere of strijdige dingen beslist : *het lot over iets werpen*. *Met het lot spelen*. Een

briefje in eene loterij, inleg in dezelve, het aandeel, hetwelk men geloot heeft, noemen wij *een lot*. *Te lot* : *het viel hem te lot*, te beurt. Eene beschikking der voorzienigheid; zonder meerv.: *van het toekomende lot bewust*. [Vond.] *Mijn beschoren lot*. [M. L. Tijdw.] Iemands staat in dit leven : *elcks lot, dan droef dan blij*. [Vond.] *Met zijn lot tevreden*. Een *droevig lot*. Nog wordt dit *lot* bij ons gebezigd, voor schatting, belasting, in de spreekwijs : *shot en lot opbrengen, geven*. Zamenstell.: *lotboek, lotbriefje, lotbus, lotgemeen, lotspel, lotramer, lotramerij*, bij Oud.; *lotspraak, (oraculum), lotsverwisseling, lottrekker, lottrekking, lotwigchelaar, lotwigchelarij, — lotwissel*, bij Hoofst; *lotzegger*, bij Oud. Omdat men staafe, houtjes, als de oudste werktuigen om te loten, gebruikte, is het niet onwaarschijnlijk, dat het, met het vorige lot, uit eene bron is.

LOTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lootte, heb geloot*. Het lot werpen : *laat ons om de zaak loten*. *Zij zullen er om loten, wie sterven zal*. Van hier *loter, lottrekker, loterij, loting*.

LOTEREN, zie *leuteren*.

LOTING, z. n., v., *der, of van de lotting*; meerv. *lottingen*. In de oudste tijden, noemde men dus eene gewestelijke regtsvergadering, die, eens in het jaar, in de oude Mark, gehouden werd. Volgens het landregt van Drenthe, wordt het hooge geregt dus geheeten, dat, door den Drost, Bijzitter en vier en twintig Etten, tweemaal in het jaar, gehouden wordt. Oelrichs leidt het af van *leodi, leudi*, hieden. Anderen van *lot* en *ding*, eene regtszaak.

LOUTER, bijv. n. en bijw., *louterder, louterst*. De eerste beteekenis dezes woords is, in het opperd., bewaard. Zij is die van helder : *de hemel is louter*. Hoofst heeft nog : *met louterer glans*. Wij gebruiken het voor zuiver, onvervalscht, waarbij niets gemengd is : *louter zilver*. *Louter goud*. De *loutere kandelaar* is, in de overz. van den Bijb., de kandelaar, van louter goud gemaakt. Oneig.: *gheen louterer proef kan waere vriendschap geven*. [Rodenb.] *Dat is de loutere waarheid*. *Het is louter lichamelijk genot*. Een *schier louter werktuig*. [Sels.] In Gelderl. zegt men : *het smaakt louter*, voor *laf, zouteloos*. Van hier *louterheid, louterlijk*. Zamenstell.: *louterstal*, een ongemak aan de paarden, wanneer hun het water, zoo zuiver als zij het gedronken hebben, weder afloopt; *koudepis* ook genaamd.

Louter, Isidor. *hlutro*, Otfriid. *lutar*, hoogd. *louter*, neders. *luter*, deen. en zw. *lutter*, angels. *hluter*, wall. *lathr*. Het schijnt, uit hoofde der eerste beteekenis, tot het geslacht van *licht* te behooren.

LOUTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik louterde, heb*

gelouterd. Zuiveren, de vreemde stof van iets scheiden, reinigen:

Nooit is het schuim van 't zilver zoo geweeken, Schoon in den kroes gelouterd zevenmaal. [Psalm.]

Oneig.: *uw woord is gelouterd.* [Bijbelv.]

Van hier *louteraar, loutering*. In Vriesl. zegt men *lotteren*, vooral van eijeren, die in het water beproefd worden, of zij vuil zijn.

LOUW, z. n., v., *der*, of *van de louw*; meerv. *louwen*. Zoo noemt men, in Brabant en het Kwartier van Nijmegen, eenen visch, op andere plaatsen *zeelt, slei, muidehond*. Bij Kil. *louwe, lauwe*.

LOUWMAAND, z. n., v., *der*, of *van de louwmaand*; meerv. *louwmaanden*. De eerste maand des jaars, *januarij* anders genaamd. Zij draagt haren naam, volgens Kil., naar *louwe*, eene wet, eng. *law*, fr. *loi*; bijzonder naar de huwelijks wetten, die in die maand plagten voltrokken te worden. Volgens anderen, naar *louwe*, of *lauwe, wet*, d. i. regering; welke beteekenis dit woord oul. ook gehad heeft; en dus zou deze maand *louwmaand* heeten, omdat hier te lande oudtijds meest in deze maand de regering veranderd werd. Nog anderen meenen, dat *louwmaand* zoo veel zegt, als *loe-, louw-*, of *looi-maand*, van *loojen, leder loojen*, waarvoor men oulings ook *loewen* zeide, zijnde eene hantering, welke oudtijds in deze maand bijzonder zou geoefend zijn, uit hoofde van de menigte van huiden, die de niet lang verledene slagtijd had opgeleverd.

LOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loofde, heb geloofd*. Waren op prijs zetten, eenen prijs eischen: *hoeveel looft gij dat laken?* In deze beteekenis wordt het niet veel meer gebezigd; echter is het nog in algemeen gebruik, in de spreekwijs: *met loven en bieden komt men bij elkander*, wordt de koop gemaakt. Prijzen, iemands voortreffelijkheid, door woorden, aan den dag leggen: *looft God in zijn heiligdom!* [Psalm.] *Het werk zal den meester loven*. Oudt. gebruikte men het ook voor *beloven*, zoo als het nog, in de dagelijkse taal, gebruikt wordt. In de beteekenis van prijzen is het bij Isidor. *loban*, Ofr. *lobon*, hoogd. *loben*, neders. *laven*, angels. *loftan*, zw. *lofwa*, ijsl. *leiva*, fr. *louer*, lat. *laudare*.

LOZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loosde, heb geloosd*. Zich van iets ontdoen, kwijt worden: *zijn water lozen*. *Steentjes in het wateren lozen*. *Zuchten lozen*. [Hoogvl.] *Alwie uw wreedtheit zagh, en loosde traan of zucht*. [G. Brandt.] *Eene onorde beeter in 't eerst te belletten, dan in 't endt te loozen*. [Hooft.] *Zij heeft een pakje geloosd*, zegt men van eene dochter, die, ongetrouwd zijnde, van een kind bevalt. Van hier *lozing*. Met *lossen* uit eene bron.

LUB, zie *lob*.

LUBBEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lubde, heb gelubd*. Ontmannen: *honden lubben*. Oneig., verminken: *een boek lubben*. Snijden, bedriegen: *iemand lubben*. Van hier *lubbeting*, bij Vond.; *lubber, lubbing*. Zamenstell.: *lubmes*.

LUCHT, z. n., v., *der*, of *van de lucht*; meerv., in sommige gevallen, *luchten*. Dat vloeibare ligchaam, hetwelk men wel niet zien, maar welks beweging men nogtans voelen kan, en hetwelk men telkens in- en uitademt; zonder meerv.: *de lucht uit een ruim pompen*. *Lucht scheppen*. *Wie kan van de lucht leven?* *Gij moet dit goed voor de lucht bewaren*. *Zet het in de lucht*. *Ik moet mijnen boezem lucht geven*, ik moet u mededeelen, dat mij als een last op het hart ligt. De dampkring: *eene dikke lucht*. *Kasteelen in de lucht bouwen*, vruchteloze ontwerpen smeden. *De lucht klieven*, bij de dichters, voor vliegen. *Het schip sprong in de lucht*. *Met eene betrokkene lucht afvaren*. *Met donderslagen, blixem en buijen vecht de lucht tegens ons*. [Oud.] Gewest: *de volken van allerhande luchten*. [J. de Marr.] Eene zachte beweging van de lucht, eene koelte: *daar komt lucht*. Reuk, geur; met een meerv.: *de hond krijgt de lucht van het wild*. *D' aptheek vol lichts en geurs*. [De Deck.] *Een hof ontving ze in Edens zoete luchten*. [Poot.] *De neus vat de luchten van bloem en kruiden aan*. [Vond.] Oneig.: *lucht van eene zaak hebben*, van eene zaak kundschap hebben. *De lucht der valscheit beneemen*. [Hooft.] Aangename tijd: *de koopman luistert hier naer luchten uit der zee*. [Vond.] *Ik heb er geen lucht op*, die zaak smaakt mij niet. Eindelijk noemen wijnverlaters gezwaveld doek, waarmee zij de vaten luchten, met den naam van *lucht*. Verkleinw. *luchtje*, een zacht windje: *het luchtje bloes violen en rozen uit zijn mond*. [Vond.] *Een luchtje scheppen*. Eene kleine koelte. Daar komt *een luchtje*, eenige verademing, verligting. *Om een luchtje gaan*, eene kleine wandeling doen. *Dat gaat om een luchtje*, dat raakt verloren. Zamenstell.: *luchtader, luchtbewoner*, eene figuurlijke benaming van het gevogelte, *luchtbol, luchtgat, luchtgezicht*, bij Oud., *luchtgardijn, luchthartig*, blijeestig, *luchthartigheid, luchtkreits*, (*luchtendom* bij Vond.) *luchtkunde, luchtledig, luchtmeter, luchtpijp, luchtpomp, luchtspringer, luchtsprong, luchtstreek, luchtweger*, enz.

Lucht, Ker., Otrid., Notk. *luft, luste*, hoogd., deen., zw. *luft*, angels. *luft*, ijsl. *left*, schotl. *lift*. Het is zeer denkelijk, dat het, met *ligt*, lat. *levis*, tot eene bron behoort.

LUCHT, bijv. n. en bijw., de trappen der vergrooting zijn buiten gebruik. Open, waardoor de lucht spelen kan: *een lucht huis*. *Eene lichte plaats*. Ligt, snel, vrolijk: *als*

- hij den luchten dans beleidt.* [Poot.] *Met eenen luchten zwier.* [Vond.] *Zou dit een looden geest geen luchten trek doen krijgen,* enz. [Poot.]
- LUCHT**, *luft*, oul. en nog, in sommige oorden des Vaderlands, voor linker: *ter lichter side.* [Bijb. 1477.] Hooft zegt: *onder zijn' luster zijde.* In Gelderland zegt men somtijds: *de lichterhand*; hetwelk reeds in den Bijb. 1477 voorkomt: *ter rechter noch ter lichterhand.*
- LUCHTEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik luchtte, heb gelucht.* Bedr., aan de versche lucht bloot stellen: *kleederen luchten.* Versche lucht laten doorspelen: *vaten luchten.* *Eene kamer luchten.* Met gezwaveld doek berooken: *wijn luchten.* Verdragen, lijden, dulden: *onbekenden wilde hij niet luchten.* [Hooft.] *Zoo gaet het als de buur zijn' buurman niet mag luchten.* [Vond.] *Hij mag haar niet luchten noch zien,* kan haar in het geheel niet verdragen. Onz., met hebben; geur verspreiden: *met olij, die lieflijk lucht.* [Hooft.] Fig.: *eene manier van doen, luchtende naa groene weeldigheit.* [Hooft.] Jagthonden worden gezegd *te luchten*, als zij de lucht van het wild krijgen. Lichten: *een scoen luchtende wolcke.* [Lev. J. C.] *Sijne lampendoen luchten.* [Bijbelv.] Van hier *luchter*, voor lichter, of lamp: *olije tot den luchter.* [Bijbelv.]
- LUCHTIG**, bijv. n. en bijw., *luchtiger, luchtigst.* Waar de lucht eenen vrijen doortogt heeft: *een luchtig vertrek.* Open: *een luchtige zolder.* Helder: *een luchtige wolcke.* [Bijbelv.] Niet dicht: *het koren gaat luchtig op.* Ligt om te verteren: *Luchthartig: hij is luchtig van aard.* Verkleinw., *luchtigjes.* Van hier *luchtigheid.*
- LUI**, bijv. n. en bijw., *luijer, luist.* Traag, loom: *een lui leven leiden. Een lui beest. Luije hond!* in de volkstaal. Op sommige plaatsen van de Veluw is *lui* zoo veel als vermoed. Van hier *luijaard, luijaardij*, bij Hooft; *luijelijk, luiheid*, bij Hooft ook *luijigheid.* Zamenst.: *luibak, luibuis, luibuizen*, onz. werkw., *luilak*, een luijaard, *luiledig, luilekker, luilekkerland*; *luiwagen*, een vloerschrobber; ook een dwarshout, waarover de roerpen heen en weer loopt.
- LUID**, bijv. n. en bijw., *luider, luidst.* Dat gehoord kan worden. In zamenst. zegt men: *overtuid bidden. Spreekt luider: ik kan u niet verstaan.* Dat een sterk geluid maakt: *luid roepen. Luid schreeuwen.* Als een zelfstandig n., in den zin van inhoud: *naar luid van het twintigste vers.* Zamenst.: *luidkeels, luidruchtig, luidruchtigheid.*
Luid, Isidor. *hlud*, Othfrid *lut*, angels. *hlud*, hoogd. *laut*, neders. *luut*, eng. *loud*, *aloud*, zw. *lut*.
- LUIDEN**, (*luijen*) onz. w., gelijkvl. *Ik luidde, heb geluid.* Klinken: *dat vers luidt niet wel. Dat luidt vreemd.* Dekklok trekken: *over eenen dooden luiden (luijen.)* Getrokken worden: *de poortklok luidt een halfuur.* *Hij heeft wat hooren luijen, maar weet niet, waar de klok hangt,* hij heeft iets gehoord, maar weet het regte van de zaak niet. Behelzen, van inhoud zijn: *de brief luidt dus: ik heb* enz. *Wel luiden,* met braafheid en goede zeden overeenkomen: *wat eerlijk is, wat wel luidt.* [Bijbelv.] Van hier, *luidbaar, luider, luiding.* Zamenst.: *eenluidend, welluidend, zoetluidend*, enz.
- LUIDEN**, zie *lieden.*
- LUIF**, z. n., v., *der*, of *van de luif*; meerv. *luifen.* Een verdekt uitstek voor een huis: *onder de luif zitten. Gedekt met wenkbraauwen, als luifen.* [Hooft.] Men zegt ook *luiven* in het meerv. Voor *luif* is ook *luifel*, van het v. geslacht, en wel het meest in gebruik. Zamenst.: *luifelschrift.* Misschien wil het, oorspronkelijk aanduiden eene schuilplaats onder afgeleide boomtakken; zoodat het, met *loof*, uit eene bron kan gevloeid zijn.
- LUIFEL**, zie *luif.*
- LUIJER**, zie *luur.* In de gemeene taal zegt men *iemand eenen luijer om de ooren geven*, hem eenen lap geven.
- LUIJEREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik luijerde, heb geluijerd.* Zich lui en traag aanstellen: *op eene belofte luijeren. Elk onderzaat is op de wet gewent te luijeren.* [Hooft.] Het is eigenlijk het voortdurend werkw. van *luijen*, van *lui*, hetwelk Hooft insgelijks bezigt: *sukkellende tijdt, met uw ontijdig luijen.*
- LUIK**, z. n., o., *van Luik*; zonder meerv. Eene bekende landstreek en stad. Van hier *luikenaar, luiker, luiksch.* Zamenst.: *luikerwaal.*
- LUIK**, z. n., o., *des luiks*, of *van het luik*; meerv. *luiken*, verkleinw. *luikje.* Een valdeksel op zolder: *laat het luik vallen.* Blind: *de luiken sluiten.* Fig.: *aan 's hemels luik.* [Hooft.] Zamenstell.: *enterluik, kelderluik, zolderluik. Luikgat.*
- LUIKEN**, (*loken*) bedr. w., ongelijkvl. *Ik look, heb geloken.* Sluiten: *luiken zijn lief in zijn armen.* [Const. d. Min.] Men bezigt het, in het bijzonder, van de oogen: *ik heb, den ganschen nacht, mijne oogen niet geloken.* Vooral, van eene gewoonte der ouden, om den stervenden de oogen te sluiten: *dat hare handen de oogen van haren zoon niet mogen luicken.* [Hoogstr.]
De winckbraeu deekt nu met zijn booghjes Gelokene en geen lachende ooghjes. [Vond.]
Luiken, loken, kelt. *lochan*, goth. *lukan*, galukan, angels. *lucan, belucan*, (ons *betuiken, beloken*) eng. *to lock*, ijsl. *liuka.*
- LUIM**, z. n., v., *der*, of *van de luim*; meerv. *luimen.* Dit woord, dat een is met het hoogd. *Laune*, en met *loensch* denzelfden oorsprong heeft, beteekent eigenlijk eene rigting van de gezichts- en gelaatstrekken.

Wij gebruiken het figuurlijk voor eene gesteldheid des gemoeds, die zich, door uitwendige teekenen, zien laat; als, voor eene ingespannenheid van aandacht, om iemand te betrappen, waarbij men het hoofd naar de aarde neigt, en met strakke oogen op iets loert: *de verweerders lagen stadigh op hunne luim, met roers en mosketten.* [Hooft.] Eene vlag des gemoeds, eene neiging naar iets, die zich in woorden en gelaatstreken ontdekt: *wien niet bekruipt een nijvre luim, om iets te leeren.* [M. L. Tijdw.] *Verbeterde dichtluim.* [M. L. Tijdw.] Eene zekere overhelling of neiging des gemoeds tot opgeruimdheid en vrolijkheid, of tot verdriet en onwilligheid: *iemand in eene goede luim aantreffen. De luim der geschaeckte waernehmen.* [Vond.] *Ghij zijt goeder luime.* [Hooft.] Van hier *luimig*.

Bijde zwab. dicht. *lune*, in het neders. *lune*, zw. *luna* en *lund*, finl. *luondo* en *luonnon*. LUIMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik luimde, heb geluimd.* Met het hoofd voorover gaan, om op iets te loeren; op zijne luimen liggen: *deez, luimende, om hem schier oft morghe een neep te geven.* [Hooft.] *'t Is op 't goetjen datse luymen (loeren).* [Gesch.] Hoogstrat. verklaart het ook door lonken, loensch zien. In Groningen, waar men het *luinen* (loenen) uitspreekt, gebruikt men het onpersoonl.: *als het hem luint*, dat is als het hoofd er hem naar hangt, of staat. Het voortdurend werkw. *luimeren* is eigenlijk langzamerhand de oogen vernauwen, dikmaals het hoofd buigen, en dus zachtelijk in eenen ligten slaap vallen. Wij zetten er eene s voor, en zeggen thans *sluimeren*.

LUIP, z. n., m., *des luips*, of *van den luip*; meerv. *luipen*. Loer, luim: *op zijne luipen liggen.* Misschien uit dezelfde bron met *luim*. Kil. heeft althans *sluimen*, *sluipen* als gelijk-luidende werkw. aangeteekend.

LUIPAARD, (*luiperd*) z. n., m., *des luipaards*, of *van den luipaard*; meerv. *luipaarden*. Een wreed en grimmig dier, dat onder het kattengeslacht behoort, gevlekt en bont van vel: *hij bootst den luipert na.* [Poot.] Van het lat. *leopardus*.

LUIPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik luypte, heb geluypt.* Hetzelfde als *gluipen*, met den hoed over de oogen getrokken gaan, loeren, bespieden: *met luipender oog aan te zien.* [Hooft.]

Even als de Vossen kruypen,

Om en om een hoenderstal,

Gaat ghy lanx de deuren luypen. [West.]

Het zam. *beluipen* vindt men bij Bogaert en Hooft. Van hier *luiperd*: *die karel is een regte luiperd.* Zamenst.: *luipmoorder* bij Hooft, die in denzelfden zin ook *loermoorder* heeft. Zie *loeren*.

LUIS, z. n., v., *der*, of *van de luis*; meerv. *luizen*. Een naam van verscheidene krui-

pende diertjes, wier kruiping een merkelijk gevoel op de huid veroorzaakt. Zoo vindt men aan boomen en planten onderscheidene *luizen*. In den bepaaldsten zin, verstaat men er dat vervelende en verachtelijke diertje door, dat menschen en dieren zoo plaagt. *Luizen hebben. Luizen kammen.* Men heeft van dit diertje eenige spreekwijzen ontleend: *hij is eene hongertige luis. Eene magere luis bijt scherp*, een kalis is happig. *Hij is uit de luizen*, uit zekere onaangename omstandigheid gered. *Hij staat zoo veeg als eene luis op den kam*, hij is in het grootste gevaar. *Zijne eigene luizen bijten hem*, hij wordt gekweld door zulken, die hij zelf kweekt en voedt. *Men behoeft geene luizen in den pels te zetten*, men behoeft zich moedwillig geen verdriet op den hals te halen. *Er kan geene luis over zijne lever loopen*, zegt men van iemand, die ligt geraakt is. *Hij zit of hij eene luis in zijn oor heeft*, hij zit zoo stil, of zijn geweten hem beschuldigt. *Vertrek met uwe luizen*, pak uwe biezen. Verkleinw. *luisje*. Van hier *luizig*, vol luizen; ook, in de gemeenzame verkeer, slecht, gering; donker, duister: *dat is een luizig vertrek*; — *die lamp brandt zoo luizig*. Voorts *luisachtig, luisbosch, luizenbosch, luishond, luis-kop, luisnek*, scheldwoorden, *luiskruid, luizenmarkt*, waarschijnlijk, voor *pluizenmarkt, voddenmarkt, luizak, luisziekte, luizenjagt, luizenkam, luizenknipper, luizenkramer, luizenvanger, luizenzalf. Knip-luis*, voor den duim; ook eenen kleermaker, scheldwoord.

Luis, hoogd. *Laus*, in de *mons. Gloss. luis*, neders. *luus*, angels. *lus*, eng. *louse*, zw. *lus*, bretann. *laou*, bij de Krain. Wend. *vsh.* Frisch leidt het af van het wend. *lizu*, kruipen; Ihre brengt het tot het bretann. *lous*, schandelijk, onrein, of tot het gr. *λυσσα*, eene soort van wormen, op de tong van eenen hond.

LUISTER, z. n., m., *des luisters*, of *van den luister*; meerv. *luisters*, in een eenig geval. Glans, schijnsel: *van al dien aertschen luister ontbloot.* [Vollenh.] *In haar' vollen luister.* [Hoogvl.] Voortreffelijkheid, roem, eer: *die den luister der andere verdooven zouden.* [Hooft.] *'t Geen een gering werk verkeerden luister bijzet.* [Poot.] *Hij is een luister voor zijn geslacht.* In de dagelijksche taal, noemt men *luister*, een zeker toebereid water, waarmede bontwerkers hun bont glanzen; wanneer het onz. schijnt te willen genomen worden. Zoo noemt men ook eenen *luister*, en het meerv. *luisters*, in het gemeene leven, eenen armlaker aan eene kroon, aan eenen pilaar of muur. Zamenst.: *luisterbreed: een luisterbreede dag.* [Poot.] *Luisterloos, luisterrijk.* Het woord behoort, met het fr. *lustre*, tot *lux*, licht.

LUISTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik luis-terde, heb geluisterd.* Bedr., glanzig maken: *bont — hoeden luisteren.* Onz., met hebben; blinken: *des morgens eer de son luijstert.* [Vond.]

LUISTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik luis-terde, heb geluisterd.* Bedrijv., iemand iets kort en zacht aan het oor zeggen: *iemand iets in het oor luisteren.* Zamenst.: *inluister-en: iemand iets inluisteren.* Onzijd. met hebben; in het verborgene, scherp naar iets hooren: *aan de deur luisteren.* *Die luistert aan den wand, verneemt zijn' eigen' schand,* spreekw. Naauw acht slaan, stipt volgen: *luistert naar mijnen raad. Dat kind luistert nergens naar.* Van dieren: *het paard luistert naar den toom.* Van werktuigen: *het schip luistert naar het roer.* Van hier *luisteraar, luistering.* Zamenstell.: *luisterscherp, luistercast, luistervink, luistervinken, werkw., luisterzuster.*

Luisteren, van het oude *lozen*, hooren, hoogd. *lauschen, lusen, losen*, bij de zwab. dicht. *luzen*, zwit. *loszen*, neders. *lustern*, hannov. *glustern*, opperd. *laustern*, Ulphil. *hlausjan*, gr. *κλυμι, κλυσαι*, wend. *klaus-zijti*, zw. *lijda*. In het angels., heet *hlyst*, en in het wallis. *clust* het oor. Angels. *hlystan*, eng. *to listen*, hooren.

LUIT, z. n., v., der, of van de luit; meerv. *luiten*. Zeker snaarspeeltuig, dat met beide handen bespeeld wordt, en een zeer aangenaam geluid geeft: *op 't getokkel van de luit.* [Hooft.] *Op de weerlooze luit afgerecht.* [Vond.] *Op de luit spelen.* Zamenstell.: *luit-maker, luitslager, luitslageres, luitsnaar, luitspeler, luitspeelster, luitspel.*

Luit, hoogd. *Laute*, middeleeuw. lat. *laudis* en *lautus*, eng. *lute*, ital. *liuto*, spaan. *laud*, deen. en zweed. *lut*, boh. *lau-tua*, gr. *λαουτο*, arab., met het lidw., *alaud*.

Er is wel geen twijfel aan, of het behoort tot den worlel *luit*, *geluid*.

LUITENANT, ond. z. n., m., *des luitenants*, of van den luitenant; meerv. *luitenants*. Die zekeren rang in de krijgsmacht bekleedt. Stedehouder, plaatsbekleeder. Zamenst.: *luitenant-admiraal, luitenant-stadhouder*, enz. Van het fr. *lieutenant*.

LUITERSCH, (*lutersch*) bijv. n. en bijw. Dat betrekking heeft op de gezindte van hen, die naar M. Luther genaamd worden: *de luitersche kerk.* Als zelfstandig naamw., *de Luiterschen*.

LUIZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik luisde, heb geluisd.* Luizen zoeken: *de apen luizen hunne jongen. Ezels moet men met kolven luizen.* In den dagelijkschen, en wel lagen stijl: *iemand's beurs luizen*, hem het geld afwinnen, aftroggelen. *En u de tasch te luizen.* [J. de Deck.]

LUK, z. n., o., *des luks*, of van den luk; zonder

meerv. Voor het geluk, de fortuin: *door 't dwaelziek luck.* [Vond.] *Het lichte luk.* [Hooft.] Poot noemt Christus: *brooddeeler, visschrentuk. Als ik des werelds doen bepeijns, wat is haar luk?* [Camph.] *Hadde ik het luk*, in den vertrouwelijken stijl. Eng. *luck*. Bij de dichters zijn de zamenstellingen in gebruik: *lukgodin, lukster, lukzon*. In den dagelijkschen stijl zegt men ook: *luk-raak, luk of raak*, of *luk op raak*, misschien, het is onzeker. Verkleinw. *lukkje*. Van hier *lukkig*. [Rodenb.] Bij Gijsb. Jap. *lockig: 'k wiert de lockigste minsche.*

LUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Lukte, is gelukt.* Gelukken: *ik zie niet, hoe dat werk lukken zal. Lukt mij dat, dan ben ik behouden. Rijs op, hoe zal 't hier lukken?* [Vond.]

LUL, z. n., v., der, of van de lul; meerv. *lullen*. Driehoekig zeil, dat voor op kleine schepen gezet wordt; kluijfok, breede fok: *ik koos de lul voor 't zeil.* [Huygens.] *Staege lul en fok bijzetten.* [De Brune.] Van *lullen, lollen*, dewijl het dit zeil eigen is, te *lollen*, of te *lullen*, d. i. te wapperen, en door den wind heen en weer bewogen, zeker geraas te maken.

LUL, z. n., v., der, of van de lul; meerv. *lullen*. De houten pijp aan eene pomp, waaruit het opgepompte water loopt: *de lul zit los.* De pijp aan de slang eener brandspuit, waarvan *lulleman*, die, bij het spuiten, deze pijp bestuurt, om het water te leiden. Ook draagt, in de gemeene taal, het mannelijke schaamdeel dezen naam. Eene pijpkan, waaruit kinderen zuigen: *geef het kind de lul.* Hoogd. *Ludel*. Zamenstell.: *lullepels, stelvink*, ook bloedbeuling.

LULLEN, zie *lollen* en *belul*.

LULLEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik lulde, heb geluld.* Onz. met hebben. Uit eene lul drinken. Hoogd. *lollen, lullen, lulken*. Het woord schijnt de beweging van den mond, onder het zuigen, na te bootsen. Den tijd met zotte taal doorbrengen: *wat staat gij daar te lullen?* in den lagen stijl. Doch dit schijnt van ons oud *lul, lol*, (*ratio harmonica*) af te stammen; waarvan ook *lullepijp* doeldzak. Bedr., bedotten: *hij zal mij niet lullen*, in de gemeene volkstaal. Eng. *to lull*.

LUMME, z. n., v., der, of van de lumme; meerv. *lommen*. Zeker achterstuk van eenen os. Zamenst.: *lummestuk, lummerharst*.

LUMMEL, z. n., m., *des lummels*, of van den *lummel*; meerv. *lummels*. Zoo noemt men in Gron., eenen zekeren zoeten koek. In de lompe straattaal noemt men eenen *lum-mel*, een sterk, onbeschoft manspersoon; ook eenen onnoozelen hals: *hij is een regte lummel. Die lange lummel!* Van hier *lum-melachtig*.

Hoogd. *Lümmel*, zw. *lömmel*. — *Lumme* en *lummel* schijnen tot eene bron, met *lam, lomp, klomp*, te behooren.

LUNDEREN, (*lenteren, lunteren*) onz. w., gelijkvl. *Ik lunderde, heb gelunderd.* Talmen, sammeln: *doch quaamen niet, dan lundrende, dus verre.* [Hooft.] *Met veel lunterens.* [Hooft.] Van hier *lundering*, Misschien met het lat. *lentus*, langzaam, uit eene bron.

LUNS, (bij Kil. *lundse lundsch, lonse*; men gebruikt ook *lens*) z. n., v., *der*, of van de *luns*; meerv. *lunzen*. Eene spie, door het einde van de as gestoken, opdat het rad niet uitwijkte.

LUNZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lunsde, heb gelunsd.* Eene luns voor het rad doen.

LURF, z. n., v., *der*, of van de *lurf*; meerv. *lurven*. Een ingekeept hout, in eene vinkebaan gebruikelijk. Hoogd. *Larve, Lorve*. In de dagelijksche taal zegt men: *iemand bij de lurven krijgen*, hem aanpakken. *Vat ze, roeper, bij de lurven.* [Vond.]

LURKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lurkte, heb gelurkt.* Gedurig aan de borst liggen, en met kleine teugjes zuigen: *die noch lurkt aen 's moeders borst.* [Vond.] Denkelijk, bootst het als *tullen*, de beweging van den zuigenden mond na.

Lus, zie *lis*.

LUST, z. n., m., van den *lust*; meerv. *lusten*. Vertooning van zijn gevoel over het aangename: *het was een lust, dien tuin te zien!* De gewaarwording zelve van het aangename: *met lust arbeiden*. Hierheen behooren de zamengest.: *landlust, jagtlust; lustprieel, lustwarande, lustwoud, lustbosch, lusthof, lusthuis*. De neiging, het verlangen naar het aangename, of dat ons als aangenaam toeschijnt: *ik voel een' wondren lust.* [Hoogvl.] *Den lust te doen wakkeren.* [Hooft.] *Ik heb geen lust tot eten. Zijn lust is hem vergaan. Dat beneemt mij allen lust naar onderzoek. Lust en vermaak in iets scheppen.* Eene verkeerde begeerte: *de zwangere vrouw is met lusten*. In eenen kwaden zin, eene ongeregelde, zondige begeerte; vooral in het meerv.: *geile, schandelijke, vuile, onmatige, eerlooze, toemeloze lusten. Zijnen lusten den teugel geven, dienen, voldoen* enz. Ook in het enkelv.: *zijnen lust aan iemand boeten*, dat is *wraaklust*. *Zijnen lust boeten* is ook *zijnen trek volgen*, in eenen goeden zin. Zamenst.: *buiklust, eetlust, heblust, heerschlust, onlust, wellust*, enz. — *Lusteloos, lusteloosheid, lustrijk*.

Lust, Ker. *lustida*, Olf. *lust*, hoogd., neders., eng. *lust*, deen. *lijst*.

LUSTEN, onpers. w., gelijkvl. *Het lustte, heeft gelust.* Believen, met den derden naamval:

maer indien 't hem niet lustet u te lossen. [Bijbelv.] *Het lust mij niet, dat te doen. Mij lust een tafereel tot lof van 't Y te maelen.* [Anton.] Als onz.: *al wat hem lust, doet hij.* [Bijbelv.] In het bijzonder, gaarn eten: *mij lust geen vleesch.* Ook bezigt men het, in de dagelijksche verkeerding, bedrijv.: *ik lust geen vleesch.*

LUSTIG, bijv. n. en bijw., *lustiger, lustigst*. Aangename gewaarwordingen naar buiten vertoonende: *hij was lustig in het gezelschap.* Vrolijk: *hij is altijd even lustig.* Waaraan men genoeg heeft; oneigenlijk, iets, dat groot is: *dat wijf is een lustig stuk.* Zeer, veel: *hij kreeg lustig wat om de ribben. Dat kind eet lustig.* Indien ik elders zijn lof wat *lustiger ophaal.* [Hooft.] *Lustig!* een woord van aanwakking: *lustig, kinderen!* Van hier *lustigheid, lustiglijk*.

LUTS, zie *lis*.

LUTTEL, (bij Kil. ook *littel*) bijv. n. en bijw. Klein, gering, weinig: *het is luttel en goed. Zijn zegen heeft luttel te beduiden. Hoe luttel kost ik toen bedenken!* [Poot.] Met eenen tweeden naamval achter zich: *Voor luttel tijts.* [J. Spex.] *Luttel kennis.* [Vond.] In het gemeene leven gebruikt men ook *lutje*, als een bijv. n.: *een lutje kind.* Ook als zelfst. n.: *dat lutje.* Bij Hooft een *lutsken*, voor een weinigje: *men twijfelde een lutsken.* Vond. gebruikt een *lutske* voor een weinig tijds.

Luttel, eng. *little*, neders. *lütt, lütje, lüt-tik*, Ulphil. *leitil*, bij de oude Opperd. *lützel. lüzzel*, angels. *lijt*, gr. *λίτος*.

LUUR, (*luijer*) z. n., v., *der*, of van de *luur*; meerv. *luren (luijers, luijeren)*. Kindergoed, winddoek: *linnen luur. Wollen luur.* *Het wichtje in luren winden.* Als 't kind gewachtelt in de luren. [F. v. Dorp.] *Van 's aardrijks lui'ren af,* [M. L. Tijdw.] *Iemand in de luren leggen*, hem als een kind behandelen, bedotten, ook dronken maken. *Hij ligt nog in de luren*, nog te bed. Zamenst.: *luurgoed, luurkorf, luurmand*, enz.

LUW, bijv. n. en bijw. *luwer, luwst*. Min wonderig, waar men tegen den wind gedekt is: *de schaapherder leidde de kudde aan de luwe zijde van het bosch. Den warmen zomer aan een luwen haert te halen.* [Poot.] *Vliedt stuks nae 't luwe bosch.* [Hooft.] Van hier *luwte*, eene luwe plaats: *in de luwte der hooge bosschen.* [Poot.] Fig., bedekking: *wij missen de luwte van uwe zijde.* [Hooft.] Voorts *luwen*, onz. w., luw worden, minder wonderig zijn: *het begint te luwen.* Oneig.: *dat luwt wat*, die zwarigheid vermindert.

M.

M, de twaalfde letter van het nederduitsche ABE, behoorende tot de *lipletters*. Zie verder mijne nederd. Spraakk. D. I, § 46, 47.

MAAG, z. n., v., *der*, of *van de maag*; meerv. *magen*. Zeker inwendig deel des dierlijken ligchaams, in de gedaante van eenen zak, waarin de spijsen opgenomen en verteerd worden: *eene goede, gezonde, zwakke maag hebben. Zijne maag overladen. Ontsteltenis der maage*. [Hooft.] *Het walgen der maage*. [Vond.] *Hij heeft het al in zijne maag*, in den gemeenzamen spreektrant, voor: hij heeft het al weg. *De maag der vogelen*. Verkleinw. *maagje*. Zamenstell.: *hoendermaag*, enz.; *maagdarm*, *maaghoest*, *maagkoekje*, *maagmiddel*, *maagpijn*, *maagpoeder*, *maagsap*, *maagwater*, *maagziekte*, enz.

Maag, bij Rab. Maur., in de achtste eeuw, *mago*, angels. *maga*, hoogd. *Magen*, zweed. en ijsl. *mage*, finl. *maco*, eng. *maw*. De tweede helft van het gr. en lat. *stomachus* behoort, naar alle waarschijnlijkheid, ook hiertoe.

MAAG, z. n., m. en v., *des maags* of *van den* — *der*, of *van de maag*; meerv. *magen*. Bloedverwant, nabestaande: *vrienden noch magen hebben*. Van hier *maagschap*, bloedverwantschap: *hij is van mijne maagschap*. Zamenstell.: *maagscheiding*, verdeeling van eene erfenis, ook boedelrol. *Maagtaal*, optelling der magen, *maagzoen*, een derde deel van het zoengeld, gaande aan de gerechtigde magen en borgen; in de regtsgeleerdheid. *Man en maag* zeide men oul. ook, voor elkeen: *versamelde hij man en maghe*, verzamelde hij al wat hij kon. [Mel. St.] Nog zegt men *man en maag te hulp roepen*, dat dikwijls verbasterd wordt in *man en maagd*.

Maag, hoogd. *Mage*, zweed. *mag*, angels. *mag*. *Atmaga* zijn, bij Tatian., de voorouders. Oul. beteekende dit woord eenen zoon, bij Ulphil. *magau*, angels. *maeg* en *mago*, wallis. *mah*. Misschien zijn *magen* zoo veel als dezulken, die onder eene *magt* en gemeenschap opgebracht zijn.

MAAGD, z. n., v., *der*, of *van de maagd*; meerv. *maagden*. Over het algemeen, ieder jong ongehuwd vrouwspersoon: *daerom hebben u de maeghden lief*. [Bijbelv.] In dezen zin wordt het thans niet meer gebezigd; doch daarvoor zeggen wij *meisje*, het verkleinw. van *meid*, dat eene verkorting, of verbastering van *maagd*, *maged*, is. In eene bepaalde beteekenis, een vrouwspersoon, dat nog geene vleeschelijke verkeerung met eenen man gehad heeft: *eene maagd onteeren. Zij is nog maagd*. Figuurl.: *zijn degen is nog maagd*, is nog niet gebruikt, hij heeft nog geene proeven van dapperheid met zijnen degen gegeven. *Van iets maagd*, onbeschaaid, wel, *afkomen*. Ook zegt men *man en maagd*, doch verkeerdelijk, voor *maag*. Zie *maag*. Van hier *maagdelijk*, *maagdom*, (*maagddom*). Zamenstell.: *moedermaagd*, voor de Moeder van Jezus, in de godgeleerdheid, *maagdenbloem*, *maagdenblos*, *maagdenhart*, *maagdenhonig*, *maagdenmelk*, zeker water, *maagdenpalm*, *maagdenroef*, *maagdenschender*, *maagdenschending*, *maagdenschennis*, *maagdenschaar*, *maagdenstaat*, *maagdenvlies*, *maagdenziel*, *maagdenzwier*, enz. — Wijders, eene dienstmaagd: *behalven hare knechten ende hare maeghden*. [Bijbelv.] Doch hiervoor bezigt men thans algemeen *meid*. Zie dit woord.

Maagd, hoogd. *Magd*, bij Ulphil. *magath*, Isid. en Ofr. *magad*, Willer. *maged*, angels. en eng. *maid*, lett. *meita*. Het stamt ongetwijfeld van het verouderde *mag*, *mage*, bij Ulphil. *magus*, een kind, af; waarvan, door middel van de eindlettergreep *ed*, ons *maged*, zamengetrokken *maagd*, voor een kind van het vrouwelijke geslacht, is gevormd geworden.

MAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik maaide, heb gemaaid. Gras maaijen, kooorn maaijen*, afsnijden. Figuurl.: *de dood maait het leven af*. Ook wordt het onzijd. gebezigd: *met de voeten maaijen*, waarvan *maai voet*, en het onz. w., *maai voeten*, de voeten krom naar

buiten zetten. Van hier *maaijer*, *maaijing*. Zamenstell. : *maailand*, *maaitijd*. — Oul., werd het over het algemeen, voor snijden gebezigd. Reeds in de salische wetten is *porcus majalis* een gesneden zwijn.

Maaijen, bij Kil. ook *maeden*, hoogd. *māhen*, deen. *meije*, zweed. *māja*, ijsl. *maa*, gr. *μαααν*, *απαμαν*, afmaaijen.

MAAK, z. n., v.; zonder meerv.; een van het werkw. *maken* ontleend, en in eenige gemeenzame spreekwijzen slechts gebruikelijk woord, voor het maken, d. i. de daad, waardoor eene zaak tot werkelijkheid gebragt wordt: *een kleed in de maak doen*, bestellen, om gemaakt te worden. *De schoenen zijn in de maak*, onder handen.

MAAKSEL, zie *maken*.

MAAL, een reeds verouderd zelfst. naamw., beteekenende eenige vereeniging; van het oude *malen*, *melen*, vereenigen, huwelijken, nog overig in ons *gemaal*; gelijk ook in *male*, voor eene tweejarige koe, als rijp wordende om te paren.

MAAL, mede een verouderd zelfst. naamw., beteekenende eene verzameling, bijzonderlijk, eene openlijke volksvergadering, insgelijks eene regtsvergadering, in welke betekenis het middeleeuwsche *mallus* en *mallum* dikwerf voorkomen. Bij Rab. Maur. is *mahal* een gerechtshof. *Maal*, of *maatschap* was oul., in de Veluw, de plaats, waar geregt gehouden wordt, en iemand, die eenen eigendom, en regt op een der veluwsche bosschen heeft, noemt men *maalman*. *Malus* is bij Eccard *publicus conventus, iudicium civile, placitum, forum causarum*; en hij leidt het af van *maal*, oul. een teeken; zijnde *maalstad* zoo veel als *locus iudicii*, dewijl destijds, bij de gerechtsplaatsen, een zeker teeken, een boom, een steen, of houten kruis gesteld werd; van welk *maal* (*mahl*) de Hoogduitschers hun *Denkmahl*, *Grabmahl*, enz. voor gedenkteeken, grafnaald, graftombe enz. hebben. Anderen brengen het tot *maal*, *gastmaal*, omdat de oude Germanen gewoon waren, hunne plegtige vergaderingen met eenen maaltijd te besluiten; hetwelk nog veelal in gebruik is. De Rhoer vindt deszelfs oorsprong in *malen*, lat. *molere*, als ware *maalstad*, *maalstede*, eene plaats, waar men *maalt*, bij Kil. banmolen, *mola publica intra terminos jurisdictionis*; omdat elk dorp, of elke streek, zijnen eigenen molen, zijne vaste maalplaats had; waarom men het kerspel zelf, en naderhand het gerecht, in dien oord gehouden, *maalstede* noemde.

MAAL, insgelijks een verouderd zelfst. naamw., in de betekenis van den tijd, hoe dikwerf eene zaak geschiedt; wordende alleen nog in sommige spreekwijzen, en wel onzijd. en vrouwel. tevens gebezigd: *dit maal*, *de eerste maal*, *de laatste maal*. *Een maal*, *twee maal*,

drie maal, *honderd maal*; blijvende *maal* bij bepaalde telwoorden, even als *pond*, *last*, en zoo vele andere, die een getal, gewigt, of eene maat aanduiden, onveranderd; derhalve *zes maal*, en niet *malen*. Bij onbepaalde telwoorden wordt *maal* verbogen, als *verscheidene malen*, *onderscheidene malen*, *menige malen*, schoon ook als bijwoord *menigmaal*. Zoo ook *andere malen*: *de andere malen*. [Bijbelv.] Voor *vele malen*, *meer malen*, bezigt men de bijwoorden *veelmaals*, *meermaals*. Wanneer van dit *maal* bijwoorden of bijv. naamwoorden gevormd worden, wordt het aan andere woorden vastgehecht, als: *eenmaal*, *andermaal*, *dikmaals*, *meermaals*, *namaals*, *nogmaals*, *toenmaals*, *veelmaals*, *voormaals*; *meermalig*, *nogmalig*, *toenmalig*, *voormalig* enz. Zoo ook worden *allemaal* en *allemaal* aan elkander geschreven.

MAAL, z. n., o., *des maals*, of *van het maal*; meerv. *malen*. Verkleinw. *maaltje*. Maaltijd, de handeling van spijzen tot zich te nemen, te eten: *iemand op het maal vragen*. *Een maal geven*. *Hij heeft het maal al binnen*. *Een maal eten*. Zamenstell. : *maaltijd*; *afscheidsmal*, *avondmaal*, *bloedmaal*, *bruilofmaal*, *doodmaal*, *doopmaal*, *etmaal*, *galgemaal*, *gastmaal*, *geboortemaal*, *kandeelmaal*, *kindermaal*, *kraammaal*, *lijkmaal*, *middagmaal*, *morgenmaal*, *nachtmaal*, *noenmaal*, *ochtendmaal*, *offermaal*, *rouwmaal*, *scheidmaal*, *trouwmaal*, *verjaarmaal*, *vischmaal*, *vriendenmaal*, enz.

Maal, hoogd. *Mahl*, zweed. *mal*, angels. *maele*, eng. *meal*. Van *malen*, lat. *molere*, klein, fijn maken; van hier met de tanden fijn maken, eten; waarvan nog sporen voorhanden zijn. Bij de Laplanders is *males* iedere soort van spijs, en bij de Hongaren is *male* een zoete koek.

MAAL, (*male*) z. n., v., *der*, of *van de maal*; meerv. *malen*. Kofferzak: *veel gragher uijt mijn maal smaackt deze spijse*. [Vond.] *En draeght geenen buijdel noch male*: — *sonder buijdel ende male*. [Bijbelv.]

Maal, hoogd. *Mahl*. Bij Otfrid, is *mal*, *malaha*, een reiszak, mantelzak, fr. *malle*, gr. *μαλλος*.

MAALSTROOM, z. n., m., *des maalstreams*, of *van den maalstroom*; meerv. *maalstroomen*. Draaiklok; die plaats in zee, waar het water zich in eenen kring draait; onder welke benaming bijzonder de groote draaikolk op de noorweegsche kusten bekend is. Van *malen* ronddraaijen. *Het schip geraakte in eenen maalstroom en verging*. Figuurl., verwarring: *hij verviel in eenen maalstroom van denkbeelden*, enz.

MAALTIJD, z. n., m., *des maaltijds*, of *van den maaltijd*; meerv. *maaltijden*. Hetzelfde als *maal*: *des daagstwee maaltijden houden*. *Van den maaltijd opstaan*. *Eenen goeden maaltijd*

doen, sterk eten. *Naa de maaltijd.* [Hooft.] *Op eene maaltijd.* [Vond.] *Den maaltijd, dien hij gaf,* enz. [Rotg.] *Tijd* werd oul. vrouwelijk en mannelijk tevens gebezigd, en daarom komt *maaltijd* bij onze schrijvers ook als zoodanig voor. Men zegt, heden nog zoo wel *in der tijd, te dezer tijd, te dier tijd, met der tijd,* als *door den tijd, zijnen tijd afwachten,* enz. Men behoude derhalve die, door het gebruik gewettigde spreekwijzen, waarin *tijd* als vrouwelijk voorkomt, en neme *tijd* gemeenlijk mannelijk; zoo op zich zelve, als in de zamenstellingen: *hoogtijd, speeltijd, zaaitijd,* enz.; en dus ook *maaltijd.* Zamenstell.: *liefdemaaltijd.* Wacht. leidt *maaltijd* niet van *maal* en *tijd*, *tempus*, maar van *maal* en het verouderde zweedsche en ijslandsche *teite*, d. i. vreugd, vrolijkheid, af-

MAAN, z. n., v., *der, of van de maan;* meerv. *manen.* De lange haren, welke eenige dieren, inzonderheid paarden en leeuwen, van het bovenste gedeelte van den hals hebben afhangen: *de wakkre stalknechts staan rondom; d' een kent de maen.* [Vond.] Het meerv. *manen* is echter meest in gebruik: *dat paard heeft schoone manen. De leeuw schudt zijne manen.* Ook wordt het, in den gemeenen stijl, van het hoofdhaar der menschen gebezigd: *ik greep den jongen bij zijne manen.*

Maan, hoegd. *Mähne,* neders *mane,* eng. *mane,* zweed. en deen. *man.* Casaubon, en Junius leiden het van het gr. *μανος, μανος,* af, hetwelk bij Pollux een halssieraad beteekent. Misschien zijn beide uit eene gemeenschappelijke oudere bron voortgekomen. Ten Kate brengt het tot ons *manen, aanmanen,* lat. *citare, admonere,* dewijl het hem waarschijnlijk voorkomt, dat de ouden, zonder toom rijdende, de paarden aan de manen bestuurd, en hen daarbij aangemaand hebben, welken weg zij hadden in te slaan. Voor *manen, aanmanen, gebruikte men, in de middeleeuwen, ook manire, mannire.*

MAAN, z. n., v., *der, of van de maan;* meerv. *manen.* Verkleinw. *maantje.* Dat hemellicht, hetwelk des nachts, schoon dan meer, dan minder, licht, en ons toeschijnt, naast de zon, het grootste te wezen. *De maan schijnt. De maan gaat op, gaat onder. Nieuwe maan, halve maan, volle maan, wassende maan, afnemende, of afgaande maan, lichte maan. Versiert met die heldere mane en flukkerende starrén.* [Vollenhoven.] In de gemeene straattaal zegt men: *hij is naar de maan, hij is weg, verloren. 't Is alles naar de maan.* [A. Harts.] Figuurlijk, zeker teeken, ook een versiersel, in de gedaante der halve maan: *de Turken dragen eene halve maan op hunnen tulband.* Van hier: *de halve maan,* het turksche rijk, de Turken: *de halve maene in haren schilt varen.* [Vond.] Zoo ook het verkleinwoord *maantje, maanken: ende nam*

de maenkens, die aen harer kemelen halsen waren. [Bijbelv.] Wijders draagt, in den vestingbouw, eene soort van buitenwerken den naam van *halve maan.* Zamenstell.: *maandag, maanjaar, maankeering, maankring, maankruid, maanlicht, maanloop, maanoog,* ziekte aan de oogen der paarden, *maanstonden, maansverduistering, maanvlekken, maanziek, maanziekte, maneschijn,* enz. *Bovenmaansch, benedenmaansch, ondermaansch.*

Maan, hoegd. *Mond,* bij Ulphil. *mana,* Isid. en Otr. *mano,* Notk. *man,* angels. *mona,* eng. *moon,* deen. *maane,* zweed. *maan,* gr. *μηνη,* en naar den dorischen tongval *μηνε.* Het lat. *mensis* en *menstruus* behooren insgelijks hiertoe. Wacht. en anderen brengen het tot *manen* (herinneren), waarvan *vermanen,* of tot het hebr. *manah,* tellen, dewijl de afwisselende gedaante der maan, van de oudste tijden af, ter verdeeling van tijd en bezigheid gebruikt werd.

MAAND, z. n., v., *der, of van de maand;* meerv. *maanden.* De tijd, waarin de maan haren loop volbrengt. *De twaalf maanden van het jaar. Op den zes en twintigsten (d. i. op den zes en twintigsten dag) der maent.* [Vond.] Somwijlen worden dag en maand beide uitgelaten: *den zeventienden dezer.* [Hooft.] Van hier *maandelijks,* bijw., *maandelijksch,* bijv. naamwoord. Zamenst.: *maandbrief, maandceel, maandduiven, maandgeld, maandstaat, maandwijzer,* enz.

Maand, bij Rab. Maur. in de achtste eeuw, *manoth,* bij Otr. en Tatian, *manod,* Ulphil. *menath,* angels. *monath,* eng. *month,* deen. *maaned,* neders. *maand, maant,* zweed. *manad,* ijsl. *manadur.* Het stamt van *maan* af.

MAANKOP, zie *mankop.*

MAAR, bijw. en voegw. Bijw., voor alleenlijk, slechts: *doe gij het maar. Geef mij maar gelegenheid, dan zal ik het doen. Laat hem maar komen.* Dikwerf worden *slechts* en *maar* beide in eene rede gebezigd; doch verkeerdelijk: *ik heb hem slechts maar gezegd,* enz. *Wanneer het slechts maar leggen mag of staan.* [Fr. v. Hoogstr.] Een van beide, *slechts* of *maar,* is hier voldoende.

Voegwoord, in verscheidene beteekenissen voorkomende. Als de rede, waarom datgeen, waarvan te voren gesproken is, geene plaats vindt: *hij konde gezond zijn, maar rigt zijn leven daarnaar niet in. Hij zoude het doen, maar anderen hitsen hem op.* — Als eene volstreckte tegenstelling van datgeen, wat te voren gezegd is; terwijl als dan, dikwerf, daartegen, of integendeel, daarvoor kan verwisseld worden: *de mannen weten van niets, dan van vuur en zwaard; maar wij hebben zachtere middelen om ons te wreken. Ik dacht, dat hij zoude gehoorzaamd hebben: maar neen! hij bleef stug en ongezeggelijk.*

Als eene nadere bepaling van het voorgaande, in de gedaante eener tegenstelling; ook als eene vergoeding van hetgeen te voren beweerd of ontkend is geworden: *hare schoonheid verblindt mij zekerlijk niet; maar zij trekt mijne genegenheid. Zij heeft thans belet; maar zij zal tegen den avond de eer hebben, u een bezoek te geven.* — Als eene ondermijning, of krachteloosmaking van hetgeen te voren gezegd is geworden: *ik zocht hem; maar hij was er niet. Ik wachtte op hem; maar hij kwam niet. Zij heeft zich fraai, zeer fraai opgeschikt; maar het is alles ijdelheid.* — Als eene tegenbedenking: *de natuur is hier schoon; maar zal zij het ook voor mij zijn? Ach, wanneer ik haar vond! maar ik droom.*

— Als eene voorwaarde, of vermaning: *morgen wacht ik u; maar vergeet niet, uwe fluit mede te brengen.* — Als eene beperking, of verklaring, van het voorgaande: *hoe schoon zijt gij! maar niet uwe schoonheid alleen heeft mijn hart getroffen.* Ook wordt *maar* wel herhaald, en het overige der rede verzwegen: *hij zou nog wel een goed huwelijk kunnen doen; maar, maar...* — Dikwerf dient *maar* alleen, om eenen overgang van de eene zaak op de andere te maken, schoon beide geen eigenlijk verband met elkander hebben; in welk geval het ook aan het begin eener rede geplaatst wordt: *Maar zie eens, de man, die den brief gebragt heeft, wacht nog op antwoord.* — In den regtsgeleerden stijl bezigt men het zamengestelde *nemaar*, voor *neen maar*. *Maar* wordt ook als een zelfst. naamw. gebruikt: *die zaak heeft een maar*, heeft hare bedenkelijkheid, is alleen onder zekere voorwaarde waar. *Er is niets zoo schoon, of er is een maar bij.*

MAAR, (*mare*), z. n., v., *der*, of *van de maar*; meerv. *maren*. Een zeer oud woord, beteekende gerucht, tijding: *op die maare*. [Hooft.] *Zoo ras Sages deeze mare brengt.* [Vond.] *De maar loopt*, of *gaat*, het gerucht loopt, men zegt. Zamenstell.: *blijmaar*, *nieuwmaar* bij Hooft; *straatmaar*, enz.

Maar, hoogd. *Mähre*, bij Ulphil. *meritha*, Olfrid. *mari*, *maru*. Adel. is van oordeel, dat dit woord eene nabootsing van het geruisch is, hetwelk door den verhalenden mond van eenen, of meerderen, veroorzaakt wordt, hetwelk eigenlijk het gerucht uitmaakt. Oudt was het ook een bijv. naamwoord, dat achter zelfst. naamwoorden geplaatst werd, en vermaard beteekende, b. v. *een ridder mare*. *Merjan* is bij Ulphil. verkondigen, en *märd*, in het ijsl., een loflied.

MAARSCHALK, z. n., m., *des maarschalks*, of *van den maarschalk*; meerv. *maarschalken*. Een zeer oud woord, hetwelk in de salische wetten het eerst voorkomt, waar het eenen geringen stalknecht beteekent, die het opzigt over twaalf paarden had. Daar de hof-

krijgsstaat der toenmalige tijden grootstendeels in paarden bestond, zoo werd dit woord, van langzamerhand, in onderscheidene zinnen gebezigd, en beteekende, naderhand, eenen stalmeester, eenen opzigter over de stallen, paarden en de geheele ruitery. In hetgemeen, beteekent het bij ons eenen opperveldheer, ook grootstalmeester. *Maarschalk van Frankrijk. De titel van Maarschalk of grootstalmeester was erfelijk gehecht aan de heerlijkheid van Naaldwijk en Delfland.* Van hier *maarschalkin*. Zamenstell.: *Veldmaarschalk*. Het woord is van het oude *mar*, *maar*, *maere*, een paard, waarvan nog ons *merrie*, eng. *mare*, en het oude *schalk*, een knecht. Het is derhalve zoo veel als paardenknecht, in de salische wetten *mare-scalcus*, fr. *maréchal*.

MAART, z. n., m., *van Maart*; zonder meerv. Uit het lat. *Martius*. De derde maand van het jaar, lentemaand: *den derden* (op den derden dag) *van Maart*. Bij de Romeinen, ten tijde van Romulus, werd *Maart* voor de eerste, en Februarij, nog later, voor de laatste maand des jaars gehouden. Eerst in den jare 1565, heeft koning Karel de achste, in Frankrijk, gelast, in alle geschriften, den eersten Januarij als den eersten dag des jaars aan te merken. En sedert den jare 1576, is de maand Januarij ook bij ons voor de eerste maand des jaars gehouden. Bij de Angelsaksen werd de maand *Maart* *rhedmonath* genaamd, naar hunne godin *Rheda*; en Karel de groote bestempelde deze maand met den naam van *lensinmanoth*. Van hier *maartsch*, bijv. n.

MAAS, z. n., v., *der*, of *van de maas*; meerv. *mazen*. Verkleinw. *maasje*. Steek van een net: *er zijn vier mazen van de net gebroken. Oude netten, quade mazen.* [De Brune.] Van hier het werkw. *mazen*, *maasde*, *gemaasde*, *mazen brijen*, *mazen maken*.

Hoogd. *Masche*, neders. *maske*, deen. *maske*, eng. *mesh*, *mash*, fr. *mache*, zweed. *maska*, ijsl. *möskne*, angels. *maesce*. In het angels. is *max* een net.

MAAS, (lat. *mosa*, fr. *meuse*) z. n., v., *der*, of *van de Maas*; zonder meerv. De rivier de Maas: *op de Maas varen. De stroomgodt van de Maase.* [Vond.] Zamenstell.: *maasland*, *maaslandsluis*, *maasschipper*, *maasstad*, *maasstroom*, *maaswaal*, *maaswater*, *maaszand*, enz. — Van hier ook het zelfst. *overmaas*, het land, dat over de maas ligt: *naar overmaas varen. Ik ben gisteren naar overmaas geweest.* Van hier ook het bijvoegelijke *overmaassche*: *het overmaassche land*.

MAAT, z. n., v., *der*, of *van de maat*; meerv. *maten*. Verkleinw. *maatje*. Van *meten*. De lichamelijke grootte van iets: *de maat van iets nemen. Hij is onder de maat, kan de maat niet halen*, is te klein. De, naar

de natuur der zaak bepaalde, grootte: *ende de wateren opwoeg in mate.* [Bijbelv.] *De mate uwer gierigheid.* [Bijbelv.] Bijzonderlijk, het voor iemand bestemde, of toegemeten deel: *na de mate des geloofs.* [Bijbelv.] *De maat mijns tijdens is te groot. De maat zijns levens was kort.* Hierheen behooren ook de spreekwijzen: *de wijsheid in eene ruime maat bezitten. Zij ondervinden de treurige indrukken daarvan, in eene volle maat. Naar de maat mijner krachten.* Eene, met de natuur der zaak overeenkomstige handeling: *men moet in alle dingen maat houden. Kastijdt mij, Heere, doch met mate.* [Bijbelv.] Somwijlen ook in het meerv.: *met maten eten en drinken. Boven maten.* Hierheen behoort ook *uitermaten, uitermate*, ongemeen, reeds bij M. St. *utermate*. — De wijs, waarop iets gemeten wordt: *drie voet amsterdamsche maat.* Iets, waarmede men uitmeet: *eene maat erwten. Iets bij de kleine maat verkoopen. Twee maten olie. Ik heb mijne maat niet*, men heeft mij te weinig gemeten. *Iemand eene ruime, of volle maat geven.* Van hier overdrachtiglijk: *iemand de maat vol doen, vol meten*, in alles involgen, in alles zijn genoeg geven. Zamenstell.: *hoerenmaat*, bedriegelijke maat; *koornmaat, melkmaat, rondmaat, scheepsmaat, wijnmaat, maatjespeer*, bergamotpeer, enz. — Voorbeeld, bestek, evenredigheid: *op zijne maat: iets naar zijne maat, op zijne maat, maken.* Datgeen, waarmede men iets afmeet, of de maat van iets neemt: *de kleermakers gebruiken eene papieren maat.* Zamenstell.: *kleermakersmaat, schoenmakersmaat, voetmaat; maatstok*, enz. Zangmaat: *de maat slaan*; ook figuurl., het voornaamste bestuur in iets hebben; *de maat houden. Uit de maat geraken, in de maat blijven.* Zamenstell.: *dichtmaat; maatgevang, maatklank.* Van maat is ook *maatregel, regelmaat, matelijk*, voor matiglijk; *mateloosheid* voor uitspatting, bij Hooft, *matig* enz. gevormd.

Dit oude woord heet, in al de genoemde beteekenissen, bij Isid. *mezssa*, Ker. *mez*, Notk. *meze*, eng. *measure*, lat. *mensura*. Andere talen werwisselen de s, of z, voor t, als ons *maat*, neders. *mat*, angels. *maete, mat, mitte*, zw. *mätt*, alban. *mata*, waarmede wij het lat. *modius*, gr. *μῶδιος*, en hebr. *mod* kunnen vergelijken.

MAAT, z. n., m., *des maats*, of *van den maat*; meerv. *maats*. Verkleinw. *maatje*. Medgezel, makker: *hij kwam met zijnen maat bij mij.* Werkgezel, werkgezel: *voor de gemeene maats iets ten beste geven.* Het bootsvolk, de maats op de schepen: *hij wist, als kwartiermeester, goed met de maats om te springen. Met iemand maats*, of goed vriend, *zijn*; in de gemeenzame verkeer; ook *maatjes: zij waren regt maatjes met elkander.* Zamen-

stell.: *bootmansmaat, koksmaat, schippersmaat*, enz.

Eng. *mate*, zweed. en ijsl. *mat*. — Het behoort tot ons *met, mede*, waarin het denkbeeld van vereeniging opgesloten ligt. A. Myl. zegt, dat men voetstappen van dit woord vindt in *bergomates*, bij Plin. voorkomende.

MAATSCHAPPIJ, z. n., v., *der, of van de maatschappij*; meerv. *maatschappijen*. Genootschap, gezelschappelijke vereeniging ter bereiking van een en hetzelfde einde: *de bataafsche Maatschappij van taal- en dichtkunde; de Maatschappij tot nut van het algemeen; de burgerlijke maatschappij; de menschelijke maatschappij*, de zamenleving. *Maatschappij* is voor *maatschap*, van maat, gezelschap, en den uitgang *schap, schappij*. Van hier *maatschappen (sociare)* bij A. v. d. Góes; *maatschappelijk*.

MAAUWEN (*miaauwen*), onz. w., gelijkvl. *Ik maauwde, heb gemaauwd*. Schreeuwen, of geluid maken, als de katten; klanknabootsend woord: *de kat maauwt. Het maauwen*, als zelfst.: *het maauwen der katten is onaangenaam.* Van hier *maauwing*.

MADE (*maai*), z. n., v., *der, of van de made*; meerv. *maden*. Zeker klein wormpje: *lang van de maai deurgeten.* [J. de Deck.] *Er kroepen maden uit het vleesch. Er zijn maden in die kaas.* Van hier *madig, maaijig*, vol maden: *maaijige kaas.* Zamenstell.: *houtmade, spekmade, vleeschmade*, enz.

Made, hoogd. *Made*, bij Notk. *mado*, neders. *made, mae*, deen. *mak*, zweed. *matk*, ijsl. *madkur*, angels. en bij Ulphil. *matha*, eng. *moth, maggot*.

MADIELIEF, z. n., v., *der, of van de madielief*; meerv. *madielieven*. Verkleinw. *madieliefje*. Zekere bloem. *Rooide, witte madielieven*. Kil. heeft ook *maagdief, of maegdelieve*; schoon *madief*, waarschijnlijk, de echte spelling is, als van het oude *māde*, neders. *māde*, d. i. vlak land, afkomstig. *Madelief* is derhalve eigenlijk eene veldbloem, die in de vlakke velden groeit.

MAF, bijv. n. en bijw., *maffer, mafst*. Laf, mad, vadzig: *de warmte maakt mij zeer maf. Het is een maffe karel.* Ook wordt het zelfst. gebezigd, in het verkleinw. *mafje*, met de spreekwijzen: *voor het mafje loopen*, een spot van anderen zijn, *iemand voor het mafje houden*, met iemand den spot drijven. *Zij is een regt mafje*, eene laffe, vadzige beuzelaarster.

MAGAZIJN, z. n., o., *des magazijns, of van het magazijn*; meerv. *magazijnen*. Eene bewaarplaats, hetzij slechts eene kamer, of een geheel gebouw, waarin zekere dingen in menigte ten aanstaanden gebruike, weggelegd en bewaard worden. Zamenst.: *houtmagazijn, hooimagazijn, geweermagazijn*, anders

tuighuis. *koornmagazijn*. 't Gezegend *magazijn*. [Vond.] *Een magazijn aanleggen*. Figuurl., voor eene menigte, eenen grooten voorraad: *ik heb daarvan een geheel magazijn*.

Magazijn, hoogd. *Magazin*, fr. *magasin*, ital. *magazzino*, sp., met het arabische lidwoord, *almazen*, alban. *magake*, wallach. *makaza*. Het is een oostersch woord, hetwelk vermoedelijk, door de kruistogten en den koophandel in de middeleeuwen, naar Europa gekomen is. In het pers. is het *magzen*, hebr. *machzen*; alle in de beteekenis van eene voorraadsplaats. Het stamwoord is het hebr. *chzen* zie *schat*.

MAGER, bijv. n. en bijw., *magerder*, *magerst*. Eigenlijk, dat weinig vleesch heeft, in tegenstelling van vleezig, lijvig, zoowel van menschen als van beesten: *een lang mager man*. *Magere handen*. *Mager vee*. *Mager worden*. Wijders, het tegengestelde van vet, dat weinig of geen vet heeft: *mager vleesch*. *Vet en mager beide eten*. *Zoo mager als hout zijn*. Figuurl., schraal: *mager land*, *magere grond*; *eene magere weide*, die weinig gras, weinig voedsel geeft. *Het zaad staat zeer mager*, zeer dun en schraal. *Eene magere*, schrale, *maaltijd*. *Mager*, ondiep, *water*, scheepswoord. *Een mager gedicht*, *gezegde* enz., dat weinig geest of kracht heeft; *dat is een mager bewijs*. Ook als zelfst.: *het magere van vet vleesch is aangenaam*. Van hier *magerheid*, *magerte*, *magertjes*. Ook *mageren*, het onz. w., voor mager worden, reeds bij Notk. voorkomende, waarvoor wijdoorgaans *vermageren* bezigen: *ende mijn vleesch is gemagert*, *soo datter geen vet aen en is* [Bijbelv.]

Mager, hoogd. *mager*, deen. en zweed. insgelijks *mager*, angels. *maigre*, eng. *meager*, ijsl., *magur*, fr. *maigre*, ital. *magro*, lat. *macer*. Het schijnt met het gr. *μικρος* tot eene gemeenschappelijke oudere bron te behooren, en aanvankelijk klein, dun, rank, beteekend te hebben.

MAGGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik maggelde*, *heb gemaggeld*. In Groningen gebruikelijk, waar het beteekent: niets beduidende haken en oogen met de pen op het papier halen.

MAGISTRAAT, z. n., m., *des magistraats*, of *van den magistraat*; meerv. *magistraten*. Een uit het lat. *magistratus* ontleend woord, beteekenende den stadsraad, de raadsvergadering eener stedelijke regering: *tot den magistraat kiezen*. [Hooft.] *Aan den magistraat van Amsterdam*. [Vond.] Hooft bezigde het ook vrouwelijk: *van de majestraat*. Zoo ook neemt Halma het mannel., voor eenen magistraatpersoon, maar vrouwel., voor het ligchaam der magistraatspersonen. Zamenstell.: *magistraatschap*, bij Hooft *majestraatschap*, *magistraatpersoon*.

MAGNEET, z. n., m., *des magneets*, of *van den*

magneet; meerv. *magneten*. Zekere ijzersteen, welke het ijzer aantrekt, en zich, onder daartoe behoorende omstandigheden, bestendig naar het noorden draait; bij ons ook *zeilsteen* genoemd, dewijl men zich daarvan bijzonder in de scheepvaart bedient. *Den ouden is de kracht des magneets onbekend geweest*. *Eene naald aan den magneet strijken*. Figuurlijk, voor alles wat aantrekkelijk is, vooral in de taal der liefde: *ik word, dagelijks, door uwe bekoorlijkheid, als door eenen magneet, aangetrokken*. *Met wat hemelschen magneet*. [Vond.] Van hier *magnetisch*, met de aantrekkende kracht des magneets voorzien. Zamenstell.: *magneetnaald*, *magneetsteen*. De benaming *magneet* is uit het lat. *magnetes*, gelijk deze uit het gr. *μαγνης*, welke deze steen, of naar het landschap Magnesie in Lidie, of wel naar zekeren herder met name *Magnes*, voert, die deszels aantrekkende kracht het eerst zou ontdekt hebben.

MAGT, z. n., v., *der*, of *van de magt*; meerv. *magten*. Zoo wel het vermogen om iets tot dadelijkheid te brengen, als ook een met dit vermogen begaafd wezen.

Vooreerst, het vermogen om iets tot dadelijkheid te brengen; zonder meerv. Een wel de natuurlijke kracht of sterkte van iets: *God bezit eene oneindige magt*. *Dat is boven zijne magt*. *Zijne stem met magt verheffen*. *Eenen steen met alle magt opheffen*. *Uit al zijne magt loopen*, *schreeuwen*, enz. Ook ten aanzien van de mogelijkheid om het beslotene ter uitvoer te brengen; en bijzonder, om een genoegzaam aantal van menschen, die verplicht zijn, de wapenen te voeren, aan te duiden: *eene groote magt* (een groot krijgshoer) *op de been hebben*. Figuurlijk, uiterlijk aanzien: *een man van magt en gezag*. Menigte, veelheid: *eene magt van volk*, *van geld*, enz. *Magt van opgeleide granen*. [Vond.] Inzonderheid, het zedelijke vermogen om iets tot dadelijkheid te brengen, of de vrijheid, het regt en de bevoegdheid om iets te doen of te laten: *iemand magt geven*, *om iets te doen*. *Dat staat niet in mijne magt*. *Magt over leven en dood hebben*. —

Ten tweede, een met bijzondere magt begaafd wezen, wanneer het somwijlen van magtige geesten en geestelijke wezens bezigt wordt: *helsche magten*. *Ende den machten in den hemel*. [Bijbelvert.] In deze beteekenis wordt het meest gebruikt van magtige staten, hetzij koninkrijken, of gemeenebesten: *de magten van Europa*; *de magten der aarde*. Van hier *magteloos*, *magteloosheid*. Zamenstell.: *magtbrief*, *volmagt*, *magtgever*, die de volmagt verleent, bij Hooft; *magtspreuk*, *magtwoord*; *volmagt*.

Magt, hoogd. *Macht*, voor sterkte bij Isidor. reeds *magti*, bij Notk. en Tatian, in de gewone beteekenis, *maht*, zweed. *magt*,

bij Ulphil. *mahts*, angels. *myht*, *maeth*, *maht*, deen. en neders. *magt*, eng. *might*, pool. en boh. *moe*. Het stamt van *mogen* af; en deszelfs ouderdom blijkt uit het lat. *majestas*, *magister*, *magistratus*, en ook uit het gr. *μαγας*. Zie *magtig*, *mogen*.

MAGTIG, bijv. naamw. en bijw., *magtiger*, *magtigst*. Natuurlijke kracht, vermogen hebbende: *de leeuw is een magtig dier*. Dat vele middelen heeft, om zijn oogmerk te bereiken: *een magtige vriend*. *Hij is mij te magtig geworden*. *Een magtige vijand*; *een magtig rijk*. Figuurlijk: *een magtig huis*, een groot, ruim huis, welke beteekenis met het gr. *μαγας* overeenkomt. Zoo ook *eene magtige, groote, menigte volks*. *Magtig zijn*, in staat zijn: *hij is nog magtig om te betalen*. *Een land magtig worden*, in zijne magt krijgen. *Hij is zijne zinnen*, ook met den tweeden naamval, *zijns verstands*, *nog magtig*. *Vele talen magtig zijn*, vele talen kennen. *Magtig* wordt ook van spijzen gezegd, die sterk gekruid en gesousd zijn: *dat is zeer magtige kost*. Van hier zegt men schertsende: *dat is mij te magtig*, wanneer het te duur, te hoog in prijs is. Ook wordt het, bij andere bijvoegelijke naamwoorden gevoegd, om eene soort van overtreffenden trap te vormen, voor zeer: *hij is magtig rijk*. *Magtig schoon*. *Magtig veel geld*. *Hij beeldt zich magtig veel in*. Van hier *magtigheid*.

Bij Notk. *machtig*, Ulphil. *mahteiga*, angels. *mihchtig*, eng. *mighty*, zweed. *mägtig*, deen. en neders. *mägtig*.

MAGTIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik magtigde*, *heb gemagtigd*. *Magtig maken*, *magt geven*: *zij waren daartoe gemagtigd*. Van hier *magtiging*.

MAJESTEIT, (ond. woord, van het lat. *majestas*), z. n., v., *der*, of *van de majesteit*; meerv. *majesteiten*. De hoogste, in het gemeene leven, aan niemand onderworpen magt en waardigheid. Eigenlijk, van alle onafhankelijke, met magt en gezag bekleede staten: *de majesteit beleedigen*, *kwetsen*, zich op eene verregaande wijs tegen die hoogste magt verzetten; waarvan *de misdaad van gekwetste majesteit*. *Gods majesteit*, zijne wezenlijke verhevenheid boven, en onbepaalde magt over alle dingen. Figuurlijk, de dadelijke erkenning van deze magt en verhevenheid; eene beteekenis, welke alleen in de overzetting van den Bijb. voorkomt: *uwe, o Heere, is de grootheid ende de majesteit*. — De uiterlijke glans en waardigheid dezer hoogste magt: *de Keizer vertoonde zich in zijne geheele majesteit*. Ook wordt het in opzigt tot den uiterlijken glans en de pracht van andere dingen gebezigd: *de zonging op, in volle majesteit*. Een met de hoogste magt bekleede persoon: *zijne keizerlijke*, of *koninklijke Majesteit*. Zamenst.: *majesteitschennis*.

Majesteit, met den klemtoon op de laatste lettergreep, hoogd. *Majestät*. Het lat. *majestas*, gelijk ook *magnus*, heeft overeenkomst met ons *magt* en *mogen*.

MAJoor, z. n., m., *des majoors*, of *van den majoor*; meerv. *majoors*, *majoren*. Van het middeleeuwsche lat. *major*; zekere krijgsof bevelhebber. Oul. bezigde men ook *meijer*, in de beteekenis van bewindhebber, schout. Van hier *majorij*, *meijerij*: *de majorij van 's Hertogenbosch*. Zamenstell.: *generaalmajoor*, *plaatsmajoor*, *tamboermajoor*, enz.

MAK, bijv. n. en bijw., *makker*, *makst*. Tam, niet wild: *een mak paard*. *Een wild paard mak maken*. *Iemand mak maken*, beteugelen, weerhouden. *Hij is zoo mak als een schaap*. *Er gaan vele makke schapen in een hok*, bezadigde menschen schikken zich wel.

MAKELAAR, z. n., m., *des makelaars*, of *van den makelaar*; meerv. *makelaars*, *makelaren*. Middelaar in koopmanschap; een beëdigd persoon, die de koopen sluit, in tegenoverstelling van beunhaas. *Een makelaar in tabak*, *in wijnen*, *in vaste goederen* enz. *Twee raads mannen hadden gedient tot makelaars dezer koopmanschappen*. [Hooft.] De vrouwelijke naam is *makelares*, *makelaarster*, *makelster*, bij Hooft; *makelares in huwelijkszaken*, *koppelaarster*. Van hier *makelarij*, anders gewoonlijk *makelaardij*, voor het ambt van eenen makelaar: *hij staat naar eene makelaardij*; ook voor het loon van eenen makelaar.

Sommigen hebben *maakelaar* geschreven, als zijde iemand, die de koopen *klaarmaakt*; doch dit is meer aardig, dan gegrond. *Makelaar* is niet anders dan een van het werkw. *makelen* gevormd zelfstandig naamwoord.

MAKELen, bedr. w., gelijkvl. *Ik makelde*, *heb gemakeld*. Voortdur. werkw. van *maken*. Eigenlijk derhalve, *dikwijls*, of *herhaald*, *maken*. Want gelijk *maken* ook beteekent eene zaak beschikken, bezorgen, zoo geeft *makelen* te kennen een aanhoudend bezorgen, een over en weer beschikken, over en weer gaan; verder, bij elkander brengen, vereenigen: *dat ik schijne gemakelt te hebben*. [Hooft.] Van hier *makeler*, *makelaar*.

MAKEN, bedr., en in sommige gevallen ook onzijd. w., gelijkvl. *Ik maakte*, *heb gemaakt*. Dit woord schijnt oorspronkelijk *bewegen* beteekend te hebben. Van deze grootstendeels verouderde beteekenis zijn nog eenige weinige overblijfsels, in de volgende spreekwijzen, waar *maken* als een wederk. werkw. voorkomt, en van plaats veranderen, zich elders heen begeven, aanduidt: *maak u van hier*. *Zich weg maken*. *Zich uit de voeten maken*. *Zich van den berg afmaken*. *Zich te zoeken maken*. *Maak wat voort*. *Maak dat gij ras weder komt*. Waar het als onzijd. gebezigd wordt.

In eene meer gewone beteekenis duidt het handelen, werken, veranderingen voortbrengen aan. Zonder aanwijzing van hetgeen gehandeld of gewerkt wordt: *maak het met ons, zoo als u goeddunkt. Vertrouwt op hem, hij sal 't wel maken.* [Bijbelv.] *Dat kan niet maken, niet baten, niet bijbrengen. Ick sal maken, dat alle uwe vijanden u den nekke toekeeren.* [Bijbelv.] *Hij heeft het slecht gemaakt. Ik weet niet, hoe ik het maken zal. Gij hebt het er wel naar gemaakt! Hij zal het niet lang meer maken* zegt men van iemand, die dra zal ophouden in zekere zaak werkzaam te zijn; ook die haast zal ophouden te leven. Met uitdrukkelijke melding van hetgeen gehandeld of gewerkt wordt. Eigenlijk; een werk voortbrengen, aan iets het bestaan geven: *die den hemel ende de aerde gemaect heeft.* [Bijbelv.] *Wie heeft dat kunststuk gemaakt? Kleederen maken, schoenen, hoeden, orgels maken; verzen, een gedicht, eene redevoering maken. Zamenstellen: boter, kaas maken. Vuur maken. Iemand plaats maken, hem ruimte geven. Iemand eene beschrijving van iets maken. Tweemaal twee maakt vier. Op iets rekening maken, figuurl., op iets staat maken, hopen het te zullen verkrijgen. Geweld maken. Veel ophof van iets maken. Eene wet maken. Zich een denkbeeld van iets maken, enz.*

Daar de wijs, waarop iets voortgebracht wordt, zeer verschillend is, zoo wordt daarbij niet altoos het woord *maken* gebezigd; maar in vele gevallen zijn bijzondere werkwoorden ingevoerd, welke deze wijs nader bepalen. Zoo zegt men, in het gemeen, niet, *een huis maken, maar bouwen, niet eenen tuin maken, maar aanleggen, niet klokken maken, maar gieten, enz.* Intusschen zijn er gevallen, waarin zoo wel het algemeene *maken*, als eenig ander bijzonder eigen werkw. gebruikt wordt. Zoo zegt men *een boek maken*, en ook *een boek schrijven*, enz.

In eene uitgestrektere beteekenis geeft het de beweegoorzaak eener werking te kennen. *Iemand tot voogd, tot koning, tot hoogteeraar, tot slaaf maken, enz. Een koningrijk tot een gemeenebest maken.* Ook zonder *tot: iemand voogd maken, iemand erfgenaam maken, enz. Vele schulden maken. Hij wil van zijnen zoon eenen koopman maken. Zijn goed aan iemand maken, bij uitersten wil daarvan ten voordeele van iemand beschikken. Zich iemand ten vriend maken. Zich eenen naam maken. Een begin met iets maken. Kennis met iemand maken. Allerlei tegenwerpingen maken. Een einde aan de zaak maken. Het water aan de kook maken. Zich iets ten pligt maken. Iets tot geld maken. Hij heeft zijn geluk gemaakt, hij is gelukkig geworden. Zijn water maken, lozen. Eene gewetenszaak van iets maken.*

Met de onbepaalde wijs der werkwoorden, als zelfstandig gebezigd: *iemand aan het lagchen, aan het schreijen maken.* Zoo ook met bijwoorden: *een glas schoon maken. Iets vast maken. Iemand arm, rijk, gelukkig, gezond, levend, bastaard maken, de werkende oorzaak daarvan zijn. Zich bemind, gehaat, ziek, hard maken. Iets grooter, kleiner maken. Iemand van iets afkeerig maken. Iemand afvallig maken. Eenen gevangenen vrij maken. Zich nat, vuil maken. Iemand onrustig, bevreesd, bekommerd, driftig, dol, vrolijk, opgeruimd, trotsch, droevig, verlegen, beschaamd, dronken maken. Zich noodzakelijk maken. Zich bekwaam maken. Zich gereed maken. Iemand iets wijs maken. Iets bekend, wereldkundig maken; kond, bekend, maken: Godes eer gaen maken kond.* [Kamph.] *Iets klein maken; ook figuurlijk: zijn geld klein maken. Iemand het leven bitter, het hoofd warm maken. Iemand iets duidelijk maken. Zich eener zaak waardig maken. Het kort maken. Iemand wakker maken. Met kind maken, bevruchten. Insgelijks met het voegwoord *dat: maak, dat hij kome, veroorzaak het. Gij maakt, dat wij u niet langer kunnen liefhebben.* Dan. de werkende oorzaak behoeft juist niet een verstandig wezen te zijn. Het woord *maken* heeft eene zoo algemeene beteekenis, dat het ook van alle levenlooze dingen kan gebruikt worden. *De zon maakt het was week. Zorgen maken oud voor den tijd. Opregt berouw maakt alles weder goed. Die wijn maakt het hoofd bedwelmd. Hare verlegenheid en ontroering maakten, dat hij van zijn voornemen afzag.* Figuurlijk; toebereiden, tot een zeker oogmerk geschikt maken; doorgaans in het dagelijksche leven, en in eenige gevallen. *Het bed maken. Punch maken, worst maken.* Voorstellen: *gij maakt de zaak veel te gevaarlijk*, stelt die als zeer gevaarlijk voor. *Hij is zoo arm niet, als de menschen het wel maken. Iemand iets ligt, zwaar maken, zoo voorstellen. Ik weet niet, wat ik daarvan maken, daarvan denken, mij voorstellen, moet. Iemand tot eenen ketter, tot eenen schelm maken, hem als zoodanig voorstellen, daarvoor verklaren. Iets groot, klein, belagchelijk maken, het als groot, klein, of belagchelijk voorstellen. Vertoonen, verbeelden, spelen, veinzen: *den zot, den meester maken, bij Kil. En als ghijer bijcomt, maect dan den droeven.* [Const. der Minn.] *De schouwspeler maakt den Cesar.* Van hier het verled. deelw. *gemaakt*, dat niet alleen voltooid, maar ook gedwongen, geveinsd beteekent. Zie hetzelfde. *Maker*, iemand, die iets maakt, en wel van God, als den voortbrenger van alles: *waar is Godt, mijn maker.* [Bijbelv.] Van menschen: *wie is de maker van dat werktuig?* Doch meest in zamenst.:**

*blokmaker, glazenmaker, hoedenmaker, enz. Maakster: mutsenmaakster, schoonmaakster, enz. Verder making, in de regtsgeleerdheid gebruikelijk: making van, of bij uitersten wil, ook erfmaking. Anders altoos in zamenstelling: bekendmaking, gelijkmaking, heiligmaking, regtvaardigmaking, in de godgeleerdheid, enz. Omtrent de twee laatste woorden kan aangemerkt worden, dat men, bij het uitspreken van dezelve, doorgaans, den klemtoon op *ma*, de eerste lettergreep van *making*, plaatst, doch verkeerdelijk, dewijl, volgens ons heerlijk taaleigen, de nadruk altoos op het zakelijke deel des woords, en dus hier, op *heilig* en *regtvaardig*, moet vallen. Wijders, *makerij*, alleen in zamenstelling gebruikelijk: *azijnmakerij, kettermakerij, loodwitmakerij, messenmakerij, zeilmakerij*, enz. Eindelijk *maaksel*, voor schepsel, gewrocht: *de menschen zijn Gods maaksel, het maaksel zijner vingeren*, in den godgeleerden stijl. Bereidsel, bereiding van de stof, waaruit iets gemaakt is: *Hij weet, wat maaksel wij zijn.* [Bijb.] *Een zakuurwerk van engelsch maaksel. Dat papier is van een goed maaksel.* De wijs, waarop iets gemaakt is: *die rok is van een goed maaksel; ik zal naar hetzelfde maaksel een kleed bestellen. Gij en sult ook na haer maeksel geene dergelijke maken.* [Bijbelv.] *Figuurl.: hij is een wonderlijk maaksel, een wonderlijke vent; in de gemeenzame verkeerling. Zamenstell.: maakloon, maakselloos (informis) bij Vond. en Hooft.**

MAKKELIJK, bijv. n. en bijw., *makkelijker, makkelijkst*, in de dagelijksche taal gebruikelijk. Hetzelfde als *gemakkelijk*. Zie dit woord.

MAKKER, z. n., m., *des makkers*, of *van den makker*; meerv. *makkers*. Medgezel, maat: *hij is een goede makker. Zijnen makker verklappen. Zij zijn makkers*, verkeerens als goede vrienden onder elkander; in de dagelijksche taal. Van hier *makkerij*, bij Hooft, in den zin van *collegium, conventus*; *makkerschap: makkerschappen ingaen.* [Oud.] Zamenstell.: *schoolmakker, speelmakker, enz.*

MAKREEL, z. n., m., *des makreels*, of *van den makreel*; meerv. *makreelen*. Zekere zeevisch. Kil. heeft *mackereel, maeckereel*. Fr. *maquereau*, eng. *mackarel*.

MAL, z. n., o., *des mats*, of *van het mal*; meerv. *mallen*. Bij de huis- en sloopstimmerlieden, ook bij de smeden, molenmakers en andere handwerkslieden gebruikelijk, voor een voorbeeld in het klein, waarnaar men iets in het groot maakt; overeenkomende met het oude *maal* een beeld, een teeken: *een houten, een ijzeren mal*. De spanten, of het model, waarnaar een schip gemaakt wordt: *het mal van een tinieschip. Het mal van een geschut*. Het hout, dat de timmerlieden gebruiken, om eenen winkel-

haak, die verschoven is, weder winkelregt te zetten, wordt ook *mal* genoemd.

MAL, bijv. n. en bijw., *maller, malst*. Niet wijs, gek: *een mal mensch. Hij is een malle gek*, zegt men, in de verkeerling, voor: hij is een groote gek. *Tusschen mal en vroed zijn*, half dwaas zijn. Al te toegevend, al te inschikkelijk: *zijne moeder is zeer mal met hem. Mal moertje mal kindje*, eene al te goede moeder bederft hare kinderen; spreekw. *Mal amsterdamsch* zegt men, in de dagelijksche taal, voor plat amsterdamsch. Ook wordt het als zelfst. gebruikt, *het mal*, voor zotheid, kinderachtigheid; ook teelddrift, in de dagelijksche taal: *het mal is bij hem al over*. Hooft heeft *menschenmal*. Van hier *malheid*, ook, *malligheid*. Wijders, het onzijd. gelijkvl. werk. *mallen*, zich gekkelijk aanstellen: *wat zit gij te mallen!* waarschijnlijk van *malen*, mijmeren, niet wel bij het hoofd zijn, als iemand, die *malende* van hersenen is, en die over de voorkomende zaken geen bescheiden oordeel kan vellen.

MALDER, z. n., o., *des malders*, of *van het malder*; meerv. *malders*. Mudde, eene soort van koornmaat: *een malder tarw, haver*, enz.

MALEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik maalde, heb gemaald*. Van het oude *maal*, een beeld, een teeken. In het algemeen, afbeelden, de gedaante eener zaak, door zichtbare trekken nabootsen en voorstellen; teekenen, enz. In eene bepaaldere en meer gewone beteekenis is *malen* met verwen afbeelden, schilderen, inzonderheid met inachtneming van licht en schaduw, in onderscheiding van teekenen, enz. *Een beeld, een landschap, een bloemstuk malen. Op glas, op doek, op koper, op hout, op papier malen. Met waterverw, met olieverw malen. Daar was alle beeltenisse geheel rondom aen den wande gemaelt.* [Bijbelv.] Schilderen is meest in gebruik. Zie *afmalen*.

Malen, hoogd. *mahlen*, zweed. *mála*, deen. *male*, boh. *malowati*, pool. *malowac*, alle voor schilderen. Bij Ulphil. is *meljan* schrijven, *quasi literas pingere*, omdat de eerste schrijfwijz toch slechts eene teekening van verscheidene figuren was; waarin ons *melden* ook zijnen oorsprong vindt. Van hier *maler*, schilder, *malerij* (Bij Kil.), voor schilderij. In zoover tot het teekenen en schilderen het heen en weer bewegen van de teekenpen en het penseel behoort, schijnt het met het volgende *malen* verwant te zijn.

MALEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik maalde, (oul. moel), heb gemalen*. Eigenlijk, zich heen en weer bewegen, bijzonderlijk zich in eenen kring bewegen, ronddraaijen; eene bij ons bijna verouderde beteekenis, welke echter nog in eenige spreekwijzen overgebleven is, zoo als nader bij het onz. gelijkvl. werk. *malen* zal blijken. Zie *maalstroom*. In eenen

bepaaldere zin, door heen en weer bewegen verbrijzelen, vergruizen; eigenlijkst en gewoonlijkst, tusschen twee steenen verbrijzelen, fijn maken, tot meel maken: *koorn malen, mosterd malen, koffij malen. Twee vrouwen sullen te samen malen.* [Bijbelv.] *Die eerst komt, die eerst maalt*, wordt het eerste geholpen, spreekw. Schoon een werktuig door den wind of anderzins bewogen, als een molen, enz., eigenlijk *maalt*, wordt dit echter aan hem toegekend, die slechts het opzigt over zoodanig werktuig heeft: *de molenaar maalt van daag niet*. Ook wordt het van diegenen gebezigd, die hun koorn enz. *laten malen: wij zullen morgen malen*. Men maalt ook water, slijk, enz. uit de polders, grachten, enz., wanneer men het door middel van een molenwerk, met schepraderen, uitbrengt. Zie *moddermolen*. Dit woord *malen* wordt in de Bijbelv. ook voor bijslapen, vleeschelijk te doen hebben, gebezigd: *soo moet mijne huisvrouw met eenen anderen malen*. Van hier *maler, maalster*, ook voor de tanden: *wanneer de maalsters zullen stil staan*. [Bijbelv.] Zie *gemaal*.

Notk. gebruikt *mulon* en *fermulon*, in de beteekenis van verbrijzelen. In de tegenwoordige bepaaldere beteekenis heet het in het zw. *mala*, bij Ulphil. *malan*, wall. *malu*, deen. *male*, eng. *to mill*, lat. *molere*, gr. *μύλλειν*, fr. *mouldre, moudre*. Reeds in het hebr. is *mol* in stukken wrijven. Ons *meel, molm, mul*, lat. *mollis* en *demotiri* zijn daarmede verwantschap.

MALEN, onz. w., gelijkvl. *Ik maalde, heb gemaald*. Zich heen en weer bewegen, rond draaijen: *hoe staat gij zoo te malen? Zit toch stil en maal zoo niet*. Van hier ook *gemaal*, voor gedurige beweging, gedruisch: *wat is dat voor een gemaal?* Bij overdragt, mijmeren: *zij begint te malen. Over iets malen: waarover maalt hij? Hoe lang heeft zij reeds gemaald?* niet *gemalen*. Van hier ook *malerij, maling*: *gij zijt in de maling*, in de war. *In de maling komen*, door het gemeene volk, op de straat, omsingeld, en van den eenen naar den anderen kant, getrokken, gestooten worden. En hier mede komt de gemeenzame spreekwijs overeen: *hij loopt met molentjes*, hij is niet ter deeg wijs. Ook zegt men: *er maalt iets door mijn hoofd; er maalt mij iets door het hoofd*; eigenlijk: er wordt iets in mijn hoofd om en om gedraaid, dat komt mij gedurig in de gedachten, en ik peins daarover, bij herhaling.

MALEN, (*mellen*) oud werkw. (bij Kil.), beteekenende vereenigen, huwelijken, waarvan ook *maaldag*, voor trouwdag, in gebruik geweest is. Zie *gemaal*.

MALIE, z. n., v., *der, of van de malie*; meerv. *malien*. Een ring van ijzer- of koperdraad:

malien aan een rijglijf zetten. Een wapenrok met stalen malien, driedubbelt doorgeveven. [Hoogvl.] Ook eene ijzeren, of koperen pen aan een snoer, anders nestel: *de malie van dezen veter is gebroken*. Zamenstell.: *maliehemd*, of *malienkolder*, kolder met malien bezet.

In het fr. *maille*, ital. *maglia*, sp. *mala*, eng. *mayle*, middeleeuw. *malia*.

MALIE, (fr. *mail*, lat. *malleus lusorius*) z. n., v., *der, of van de malie*; meerv. *malien*. Eene kolf, waarmede men in de maliebaan speelt, anders *maliekolf*. Zamenstell.: *maliebaan, maliehuis*, herberg bij de maliebaan, *malieklik*, het onderste stuk eener maliekolf. Van hier ook het onzijd. werkw. *malien*, in de maliebaan spelen: *ik maliede, heb gemalied*.

MALKANDER, voornaamw., onverbuigbaar, behalve in den tweeden naamval, *malkanders*. Hetzelfde als *elkander*. *Malkander beminnen. Zij verstaan malkander. Zij gingen met malkander, te zamen. Bij malkander komen. Onder malkander, onderling: zij hebben het onder malkander gevonden, geschikt*; ook overhoop: *de boeken liggen onder malkander*, het eene ligt onder het andere. *Tweemaal na, op malkander*, tweemaal achtereen. *Boter en azijn onder malkander roeren*, vermengen. *De legers waren aan malkander*, waren slaags. *Die twee landen liggen aan malkander*, het eene grenst aan het andere.

Het wordt ook in alle geslachten en getallen gebruikt, even als *elkander*. Het is zamengesteld uit *malk*, d. i. elk, bij Kil. *quisque*, en *ander*. Oul. bezigde men *malk*, buiten zamenstelling: *mallic kent hem selven wale*. [Mel. St.] *Om vriendschap, die mallick van ons tot den andere heeft*. [S. v. Leeuwen.]

MALLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik malde, heb gemald*. Zich gekkeltijk gedragen: *het is zoet mallen, wanneer het pas geeft*. [Vond.] Zie *mal*.

MALLOOT, z. n., v., *der, of van de malloot*; meerv. *malloten*. Van *mal* en *loot*. Een mal, ijdel vrouwmensch, bij Kil. *inepta et insulsa mulier*. In Groningen zegt men *malloete* voor eene half gekke dochter. Zie *loot*.

MALLOTE, z. n., waarvan het meerv. buiten gebruik is. Zekere soort van steenklaver. Kil. heeft *malloete*. Het is verbasterd van *mililote*, in het lat. *melilotus*, fr. *melilot*, ital. *meliloto*. Zamenstell.: *mallotezalf*.

MALSCH, bijv. n. en bijw., *malscher, malschst, zeer malsch*. Zacht, week: *malsch vleesch*. Figuurl.: *een malsch, zacht vloeijend, vers. Malsche kusjes. Ik zal het hem zoo malsch, zoo zacht en bedaard, zeggen, als ik kan*. Van hier *malschheid, malschelijk, malschjes*. Het staat, ten aanzien van zijnen oorsprong, met het lat. *mollis*, gr. *μαλός*, zw. *mjal*, eng. *mellow*, week, zacht, ons *molm, molsem, mul* en *malen*, in verband.

MALUWE, *malwe*, der of van de *maluce*; zonder meerv. Zeker kruid.

MALVEZEI, z. n., m., *malvezeis*, of van den *malvezei*; het meerv. is niet in gebruik. Een goudgele, balsemachtige, zoete wijn, welke om de stad *Napoli di malvasia* in Morea wast, en van daar zijnen naam heeft. In eene ruimere beteekenis wordt ook een dergelijke wijn van het eiland *Kandia* dus genaamd: *drinkt nu den muskadel en zoeten malveseij*. [J. Thieull.] Halma stelt het vrouwelijk.

MAM, z., n., v., der, of van de *mam*; meerv. *mammen*. De borst eener vrouw, in de gemeenzame verkeering: *het kind de mam geven*. Ook wordt het van dieren gebruikt. Van hier het, in den gemeenen spreektrant gebruikelijke onzijd. werkw. *mammen*, voor zuigen, de borst zuigen: *de jonge wil mammen, geef hem je volste uyer*. [J. Vos.] Kil. heeft het in den zin van zogen, *nutricem agere, mamman praebere infanti*. — *Mam, mamme* wordt ook voor voedster, bij Kil. *nutrix, mater*, gebezigd: *houdende Antwerpen voor de mildste mamme, die 't oorlogh zoogt*. [Hoofl.] *Of tot het bloet, of tot de mam*. [Moon.] Verkleinw. *mammetje*. Van het lat. *mamma*, fr. *mamelle*.

MAMMELUK, z. n., m., *des mammeluks*, of van den *mammeluk*; meerv. *mammelukken*. Een arabiesch woord, dat eigenlijk eenen slaaf beteekent, en waarmede men, in Egypte, diegenen pleegt aan te duiden, welke van christenouders geboren, doch in hunne jeugd gevangen, en in de mahomedaanse godsdiensdienst opgevoed zijn geworden. In eene ruimere beteekenis wordt het woord *mammeluk* genomen voor iemand, die de christelijke godsdiensdienst verlaat en de turkse omhelst.

MAMMON, z. n., m., *des mammons*, of van den *mammon*; zonder meerv. Tijdelijk vermoegen, in eenen verachtelijken zin, en in zoo ver men daaraan zijn hart hangt. Een grieksch woord, door de overzetting van den Bijbel tot ons gekomen: *Gij en kondt Gode niet dienen, ende den mammon. Hij bemint Godt boven den mammon*. [Vollenh.] Het is van het gr. *μαρκεσιν* gretig verlangen, sterk begeeren, afkomstig.

MAN, z. n., m., *des mans*, of van den *man*; meerv. *mans, mannen*. Verkleinw. *mannetje*. Een der oudste woorden niet alleen in onze, maar ook in alle europesche talen. Het beteekent I. een mensch, zonder onderscheid van geslacht; in welke beteekenis het, van den tijd van Kero af, voorkomt. *Thaz uuort th' ist man uuorten*, heet het bij Otfr., voor: het woord is mensch geworden. *Fehes inti mannes*, menschen en vee, bij denzelven. *Parn munno* zijn bij Kero menschenkinderen. Het oude gothische *manna*, angels. *man, mon, monn*, eng.

mon, man, wallis. *mijn, mon*, deen. *mand*, ijsl. *madr*, en andere meer hebben deze algemeene beteekenis nog. Een man heet daarom in het angels. *waerman*, eene juffer *maedeman*, eene vrouw *wifman*, eng. *woman*, oud zweed. *quindismadr*, en nog bij de tegenwoordige IJslanders *kuenman*. In het hoog malabaarsche beteekenen *manden* en *mander* menschen. Morhof, Ihre en anderen hebben in het breede getoond, dat de tweede Lettergreep in het lat. *homo*, [bij de oude Latijnen *hemon, homon, humanus, nemo* en *immanis*, onmenschelijk, niets anders dan ons *man* is. In deze beteekenis is het bij ons verouderd, sedert het daarvan afgeleide *mensch* meer in gebruik gekomen is. Intusschen zijn ons onbepaalde voornaamwoord *men*, en het zamengestelde *iemand, niemand* nog overblijfsels daarvan. Ook zijn er nog verscheidene gevallen, waarin het woord *man* personen van beiderlei geslacht aanduidt, b. v. *de gemeene man*, voor gemeene lieden, mannen en vrouwen. *Soo ijemant een hoorder is des woorts ende niet een dader, die is een man gelijk*, enz. [Bijbelv.] *Welgelucksaligh is de man, die* enz. [Bijbelv.] *Het schip is met man en muis*, met menschen en vee, *vergaan*, niets is daarvan levend afgekomen. Eenen persoon, in eenige spreekwijzen des gemeenen levens gebruikelijk. *Om te spelen moesten wij nog eenen derden man* (eenen derden persoon, man of vrouw) *hebben. Wanneer slechts twee voorgaan, zal ik de derde man zijn*, kan ook eene vrouw zeggen. *Zijne waren aan den man helpen*, verkoopen. *Als de nood aan den man komt. Gij zult mij man en paard noemen*, den regten persoon, en hem juist uitduiden. *Ik ken mijnen man*, den persoon, met welchen ik te doen heb. *Ik houd mij aan mijnen man*, aan den persoon, van welchen ik het ontvangen, gehoord heb, of aan welchen ik het verkocht heb, enz. *Hij zal zijnen regten man wel vinden*, den persoon, dien hij moet hebben. *Iemand voor den man houden*, voor dengenen, die iets gedaan of gezegd zou hebben.

2. Iemand van het mannelijke geslacht, zonder onderscheid van jaren. Het wallis. *man, mon, mijn*, ijsl. *madr*, angels. *man, mon*, eng. *man* hebben ook deze beteekenis. *Er waren slechts drie mannen in het gansche gezelschap*, waarvoor men echter dikwerf *manspersonen* zegt. *Ik hebbe eenen man van den Heere verkregen*. [Bijbelv.] Ook pleegt men, schertsende, een kind van het mannelijke geslacht *mannetje, manneken* te noemen. Dit verkleinw. *mannetje* wordt ook van dieren gebezigd, om daarmede een dier van het mannelijke geslacht aan te duiden, in tegenoverstelling van het *wijffe*. *Soo sal hij een volkomen manneken offeren*.

[Bijbelv.] Een persoon van het mannelijke geslacht, die uit zijne jongelingsjaren getreden is, die zijnen volkomenen wasdom en zijne beste sterkte heeft. *In het dertigste jaar is men een man*, d. i. iemand van het mannelijke geslacht, dertig jaren oud zijnde, is een volwassen man, schoon iemand tusschen twintig en dertig jaren reeds, ten minste uit achtting, een man genoemd wordt. *Een eerlijk, rechtschapen man. Een wijs, ervaren, geleerd, geschikt man. Een braaf, dapper man. Een oud, bedaagd man. Een voornaam, aanzienlijk, gering, ongeacht, rijk, arm man. Een man van letteren. Een man van ondervinding. Een man van smaak. Man voor man.* Het verkleinw. *mannetje* wordt, in den vertrouwelijken spreektraut, deels van eenen man van eene kleine gedaante, deels van eenen liefdewaardigen man gebruikt. Zamenstell. : *baardmannetje, bogchelmannetje, kaboutermannetje*. Hierheen behoort nog de figuurlijke spreekwijs *iets mannetje voor mannetje namaken*, d. i. juist, in al zijne deelen. — In eenen bepalderen zin, met het denkbeeld van sterkte, moed en dapperheid verbonden. *Een ernsthaftig man. Een groot man. Groote heeren zijn zelden groote mannen.* David zeide tot zijnen zoon Salomo : *soo zijt sterk, ende weest een man.* [Bijbelv.] *Hij is mans genoeg*; ook in het meerv. : *zij zijn mans genoeg. Ik ben uw man daarvoor*, ik sta u daarvoor in, ben u daarvoor borg. Ook : *ik ben uw man*, ik sta u, ik zal u afwachten. *Gij zijt er de man niet naar, of toe* : *karrels naazaat was er de man niet toe*, was er niet geschikt toe. [Hooft.] Weleer was *man* ook zoo veel als eerlijk man; van waar uog de spreekwijs : *een man een man, een woord een woord*, dat is : een eerlijk man houdt zijn woord. Nog meer ligt het denkbeeld van dapperheid opgesloten in de spreekwijzen : *zich verweren als een man, zijnen man staan*, enz. Van hier, dat krijgsknechten *mannen* genoemd worden : *in dien veldslag is niet een man gesneuveld. Tot den laatsten man zich verdedigen.* Wanneer er een telwoord voorgaat, blijft het meestal onveranderd, even als bij maten en gewigten : *een leger van twintig duizend man. Er zijn niet meer dan zes man gebleven.* Zoo ook : *met hoe veel man kwamen zij?* Bij Hooft ook *mannen*.

Meer bepaald beteekent het woord *man* eenen echtgenoot, eenen gehuwden persoon van het mannelijke geslacht, in tegenoverstelling van vrouw, of wijf. Bij Ofr. reeds *man*, zweed. *man*, in middeleeuw. lat. *homo. Eenen man nemen, krijgen. Hij gaf zijne dochter eenen man.* Hiertoe behooren de spreekwijzen : *aan den man willen*, wel willen trouwen; *aan den man komen*; *aan*

den man helpen, enz. *Moeders man*, stiefvader; *dochters man*, schoonzoon. Het vrouwel. woord is *mannin*, in den bijbelstijl : *men salse manninne heten, om datse uyt den man genomen is.* — Van hier *manachtig, manheid*, bij Hooft, enz. Zamenstell. : *akkerman, bootsman, edelman, franschman*, enz. — *Manlieden*, (*manluiden, manlui*) *manmensch, manmoedig, manmoedigheid, manmoediglijk, mannenhuis, mannenmoed, mannenstand, mansbeeld*, — *mansbloed, mansdom*, en *mannendom*, bij Vond.; *manshand, manshemd, manshoed, mansjas, manshoofd*, ook voor *man*; *manskleed, manskleeding, mansklooster*, ook *mannenklooster*, — *manskous, manslag, mansleen, manslengte*, de lengte van eenen gewonen man; *mansmannen*, leenmannen, die achterleenen bezitten; *mansmoeder*, in den lagen spreektrant *mansmoer*, — *mansmuts, mansnaam, mansoor*, mannelijke nakomeling, ook zeker kruid; *manspersoon, mansrok, manszuster, manvolk, manwijf*, man en vrouw te gelijk; *manziek, manziekte*, enz.

Het meervoud van sommige, met *man* zamengestelde woorden heeft *lieden, luiden*, en niet *mannen*, b. v. *ambachtsman, ambachtslieden*, zie *ambacht*; *edelman, edellieden, hoofdman, hoofdlieden, koopman, kooplieden, landman, landlieden, opperman, opperlieden, speelman, speellieden, timmerman, timmertlieden, voerman, voerlieden*, enz.

Oulings werd dit *man* veelal in plaats van *er* gebezigd, zijnde de mannelijke uitgang dervan werkwoorden gevormde zelfstandige naamwoorden. Zoo is *betoman*, bij Ofr. *aanbidder*. En nog tegenwoordig zegt men *koopman* en *kooper, handwerksman* en *handwerker*, enz.

Dewijl in de meeste beteekenissen van dit oude woord het denkbeeld van moed en sterkte duidelijk doorstraalt zoo hebben de meeste Taalkundigen het van het oude werkw. *mogen*, zweed. *ma*, afgeleid. Het wend. *motsch* beteekent *magt*, en *mosch* eenen man; welk laatste met het lat. *mas* overeenkomt. Ook beteekent het hebr. *geber*, dat van *gabbar, sterk*, afkomstig is, eenen man. En, dewijl de *man* het sterkste gedeelte des menschelijken geslachts uitmaakt, is deze afleiding niet onwaarschijnlijk; schoon Wachter *magt, mogen* van *man* doet afstammen. Adelung daarentegen brengt *man* en het daarvan gevormde *mensch* tot *mijn*, of is zelfs van oordeel, dat *man* en *mijn* een en hetzelfde woord is. *Mijn*, pers. *men*, gr. *έμος*, bij de oude Latijnen *mis*, is, zegt hij, een van de natuur zelve geleerd persoonlijk voornaamw., waarmede ieder zich zelve aanduidt, en dat zoo veel als *ik* beteekent. Het is zeer waarschijnlijk, zegt hij verder, dat de enkel zin-

nelijke eerste mensch, welke de taal vormde, wanneer hij andere wezens van zijne soort wilde aanduiden, hun den naam gegeven heeft, waarmede hij zijn eigen wezen uitdrukte; en zoo ontstond uit *min, mijn, man* en eindelijk *mensch*.

MANBAAR, bijv. n. en bijw., *manbaarder, manbaarst*. Dit woord wordt inzonderheid van het vrouwelijke geslacht gebezigd, en beteekent bekwaam om in het huwelijk te treden, huwbaar, van het oude *mannen*, d. i. eenen man nemen. *Een manbaar meisje. Manbaar worden. Van hier manbaarheid.*

Het behoort eigenlijk tot die bijvoegel. naamwoorden, welke, door achteraanvoeging van *baar*, van werkwoorden gevormd zijn. Zweed. *manbar*, deen. *mandbar*, hoogd. *mannbar*. Zie *baar*.

MAND, (*mande*) z. n., v., *der*, of *van de mand*; meerv. *manden*. Verkleinw. *mandje*. Een van teenen gevlochten korf. *Eene mand vol appelen. Waar heenen met die mandt eijeren?* [Hooft.] *Door de mande vallen*, spreekw., tot bekentenis komen: *dat men in 't leste valt door de mande*. [K. v. Mand.] Van hier *manden*, voor in manden doen. Zamenstell.: *appelmand, broodmand*, enz. *Mandenmaken*, zelfst. gebruikt: *eenen jongen op het mandenmaken doen; mandenmaker, mandenmakerij, mandenwerk, mandenwinkel.*

Mand, hoogd. *Mand, Mande*, angels. *mand*, neders. *mande*, eng. *mand*, fr. *manne*. Het heeft, over het geheel, de beteekenis van diepte, en behoort tot *mond*, enz.

MANEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik maande, heb gemaand*. Ter vervulling van zekeren pligt aanhouden, waarvoor gemeenlijk *aanmanen, vermanen*, gebezigd wordt. Bijzonderlijk ter betaling van eeneschuld aansporen: *ienand wegens eene schuld manen. Hij laat zich dagelijks manen*. Van hier *maner, maning*.

Manen, hoogd. *mahnen*, neders. *manen*, angels. *manian, manigian*, bij Ulphil. *gamunan*, Kero. *manon*, deen. *mane*, finl. *manaan*, lat. *monere*, gr. *μασιν — μνησω, dor. μανω, indico*. Het schijnt ook aandrijven, leiden te beteekenen, en met *mennen* in verband te staan. Zie *maan*.

MANGEL, z. n., o., *des mangels*, of *van het mangel*; het meerv. is niet in gebruik. De afwezigheid eener nuttige en aangename zaak, gebrek: *de oorzaak van dit mangel*. [Hooft.] *Om dit mangel teboeten*. [Vond.] *Een schaap zonder eenig mangel. Bij mangel van geld. Bij mangel van vergelding*. [Hooft.]

Hoogd. *Mangel*, zweed. en deen. insgelijks *mangel*, ital. *manco*, middeleeuw. lat. *manca*, fr. *manque*. Het stamwoord is ongetwijfeld ons *mank*, lat. *mancus*.

MANGEL, z. n., m., *des mangels*, of *van den mangel*; meerv. *mangels*. Een werktuig,

waarmede men gewasschen en gedroogd linnen, en ook andere wollen kleederstukken, glad en zacht maakt. *Den mangel trekken. De rollen onder den mangel steken. Zamenstell.: draaimangel, handmangel, trekmandel.*

Hoogd. *Mange, Mangel, Mandel*, zweed. *mangel*, deen. *mangle*, pool. *magiel*, ital. *mangano*, middeleeuw. lat. *mancula*, waar *manculari* mangelen is. Waarschijnlijk is het verwant met ons verouderde *mange*, hetwelk allerlei werktuig, en vervolgens allerlei krijgstuig beteekende, bij Kil. insgelijks *machinae bellicae genus*; in welchen zin het ook bij Hooft voorkomt.

MANGELD, zie *mannegeld*.

MANGELN, onz. w., gelijkvl. *Ik mangelde, heb gemangeld*. Afwezend zijn, van dingen, welke in opzigt tot iets anders noodzakelijk, of wenschelijk zijn; als een onpersoonlijk werkw., of ten minste alleen in den derden persoon gebruikelijk: *de zaak zoude afgedaan geweest zijn, maar het geld mangelde*. Of met het voorzetsel *aan*: *het mangelt heden overal aan geld*. Ook zegt men figuurlijk: *het mangelt niet aan mij*, voor, het hapert niet aan mij, of het ligt niet aan mij, *dat* enz.

De zaak, of persoon, die mangel heeft, staat in den derden naamval: *het mangelt mij aan tijd. Wat mangelt u?*

Hoogd. *mangeln*, deen. en zweed. *mangla*, ital. *mancare*, neders. *mankeren*, fr. *manquer*, bij Otrf. *mangalon*, bij Kil. ook *mancken*.

MANGELN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mangelde, heb gemangeld*. Door middel van eenen mangel linnen glad en zacht maken: *zakdoeken mangelen*. Zamenstell.: *mangelbord, mangelplank, mangelrol, mangelstok*.

Oul. beteekende *mangelen* heen en weer bewegen; van daar bij Kil. *mutare, permutare*, en bij ons nog voor ruilen, verwisselen, in gebruik: *eene goede mangeling (ruiling) doen*. Van hier, mogelijk, de beteekenis van ons *mangelen*, of door het heen en weder bewegen van zeker door zijne zwaarte drukkend werktuig, glad maken. Zie *mangel*.

MANHAFT, bijv. n. en bijw., *manhafter, manhaftst*. Van *man*, in de beteekenis van eenen dapperen strijdbaren man, en *haft*, voor *haftig*, van *haven, haben, hebben*. *Eene manhafte daad. De manhafte burgerij*. Voor *manhaft*, zegt men ook *manhaftig*: *hij heeft zich manhaftig gedragen*. Van hier *manhaftigheid, manhaftiglijk*. Zie *haftig*.

MANIER, z. n., v., *der*, of *van de manier*; meerv. *manieren*. Een woord, waarmede zoo wel de aard en wijs over het algemeen, als ook in het bijzonder de aard en wijs der gebaren, en deze gebaren zelve aangeduid worden: *zich allerhande belagchelijke manieren aanwennen*, zoo wel zeden als geba-

ren. *Iemand goede manieren leeren. Dat is geene manier van doen. Op eene andere manier. In geenerlei manieren.* Gewoonte, gebruik: *het is nu de manier, zoo gekleed te gaan. Hij heeft voor eene manier, enz.* De *manier* is bij den beeldenden kunstenaar de hem eigene wijs van uitvinden en uitvoeren. Zij is in de kunsten datgeen, wat in de fraaije wetenschappen de stijl of schrijfwijz is: *een schilderstuk in de manier van Rubbens.* Van hier *manierlijk, manierlijkheid.* Zamenstell.: *onmanierlijk*; ook het bedr. w. *manieren*, goede manieren leeren: *in het manieren, regelen en zedevormen der leergerige jongheit.* [Vond.] Van hier *gemanierd, moratus*, bij Kil., *wel gemanierd.*

Manier, hoogd. *Manier*, eng. *manner*, middeleeuw. lat. *maneries*, sp. *manera*, ital. *maniera*, fr. *manière*, uit welk laatste woord het schijnt ontleend te zijn; schoon Ten Kate het tot het oude *manen, mannen, aanmanen, aanvoeren, brengt.* Zie *maan* — het lange halshaar der paarden, enz.

MANIFEST, z. n., o., *van het manifest*; meerv. *manifesten*. Een onduitsch, uit het lat. ontleend woord, dat reeds algemeen gebruikt wordt; in het fr. *manifeste*. Een openbaar geschrift, waarin een vorst, of staat, de wereld van zijne handelingen onderrigt.

MANK, bijv. n. en bijw., *manker, mankst.* Gebrekkelijk in den gang, van natuur. of bij toeval, verminkt aan de voeten: *eene manke vrouw. Mank gaan. Eene manke trip*, zegt men, in de gemeenzame verkeer, van eene vrouw, die trippende, of kreupel gaat. *Aan hetzelfde euvel mank gaan*, hetzelfde zedelijk gebrek hebben. *Gij kunt voor mij niet mank gaan*, gij kunt uwen natuurlijken gang, uwe geaardheid en ware gedaante, voor mij niet verbergen. Ook van zaken, waarin eene merkelijke gebrekkelijkheid plaats heeft: *een mank bewijs. Die gelijkenis gaat mank.* Van hier *mankheid*. Oul. beteekende het verminkt, in het algemeen.

MANKOP, z. n., o., *des mankops*, of *van het mankop*; meerv. *mankoppen*. Eigenlijk, de ronde zaadbol van zeker gewas, welke aan het bovenste einde van eenen langen regt opgaanden steel staat, en de gedaante van eenen kop, of een hoofd, heeft. Anders ook heul, slaaphol, slaapkruid: *mankop, dat slaap verwekt.* [Vond.] Zamenstell.: *mankopstroop, mankopzaad.*

Bij Otfried. is het *manahaubit*, in het hoogd. *Mohnhaupt*. Misschien is de hooge, regt opgaande gestalte van deze plant de grond dezer benaming. En dan zou dit woord uit *man* en *kop* zamengesteld zijn. En, daar *kop* mannelijk is, zoo is het zamengestelde *mankop*, voor de plant zelve, waarschijnlijk ook mannelijk, doch voor het zaad genomen, onzijdig.

MANMOEDIG, zie *man*.

MANNA, z. n., o., *van het manna*; zonder meerv. Het hemelbrood der h. schrift: *het manna der Israëlieten. Uwe vaders hebben het manna gegeten in de woestyne.* [Bijbelv.] Ook wordt het in deze overzetting *man* genoemd: *doe het de kinderen Israëls sagen, soo seijden sij d'een tot den anderen, het is man, want sij en wisten niet wat het was.* Welk laatste bij Michaelis dus vertaald wordt: *dit zagen de Israëlieten, en zelden, de een tegen den anderen, manhu, (wat is dat?) dewijl zij niet wisten wat het was. Het manna viel haar in den mont.* [Vond.] Het *manna* der Apothekeren is eene soort van dauw, die in Kalabrie, op zekere tijden des jaars, op de bladen der boomen gevonden wordt; volgens anderen, de verharde zoete sap van zekeren boom; in het lat. *manna calabrina.*

MANNEGELD, (*mangeld*) z. n., o., *des mannegelds*, of *van het mannegeld*; meerv. *mannegelden*. Van *man*, in de algemeene beteekenis van mensch, en *geld*. Oul. is het in gebruik geweest, voor de waarde van een gedood mensch, welke de Naastbestaanden vorderden, of de geldboete voor eenen beganen moord; anders ook *wergeld* genaamd, van *wer* (man) en *geld*, in Vriesland *mansgelding* en *mansboete*, bij de vriesche boeren *hautlesen*, d. i. *huidlossing*.

MANNELIJK, bijv. n. en bijw., *mannelijker, mannelijkst*. Eenen man gelijk, met deszelfs aard en gesteldheid overeenkomende. Eigenlijk, tot het mannelijke geslacht behoorende, in tegenoverstelling van het vrouwelijke. *Het mannelijke geslacht. Een mannelijke erfgenaam. Het mannelijke lid. Al wat mannelijk*, van het mannelijke geslacht, is. [Bijbelv.] Men bezigt het niet alleen van menschen, maar ook van dieren en gewassen. Het mannelijke geslacht in de spraak-kunst, ter onderscheiding van het vrouwelijke en onzijdige. — Figuurlijk, op het mannelijke geslacht gegrond, daarmede overeenkomende: *de mannelijke kleeding*, zoo als het mannelijke geslacht pleegt te dragen, anders, in het gemeene leven, *de manskleeding. Een mannelijk handwerk.* Met de mannelijke jaren overeenkomende, in tegenoverstelling van de jeugd en jongelingschap: *de mannelijke ouderdom. Eene mannelijke stem. Een mannelijk gelaat.* Krachtig, deftig: *met eenen mannelijken ernst spreken. Een mannelijke schrijfstijl.* Dapper, kloekmoedig, onverschrokken: *zij heeft een mannelijk hart. Zich mannelijk veroveren. Houdt u manlick, zijt sterck.* [Bijbelv.] Van hier *mannelijkheid*, ook voor het mannelijke schaamdeel.

MANNEN, onz. w., gelijkvl. *Ik mande, heb gemand.* Oul. gebruikelijk voor eenen man nemen, derhalve *een meisje mant*, wannecr

zijn het huwelijk treedt; bij Kil. *nubere viro, tradi viro*. Het is alleen nog in de zamenstellingen *bemannen, ontmannen, en overmannen*, gebruikelijk. Zie deze woorden.

MANSCHAP, z. n., v., *der*, of *van de manschap*; het meerv. is niet in gebruik. Eigenlijk, de betrekking tusschen den leenheer en de mannen van leen. of leenmannen, en inzonderheid de verschuldigde trouw en gehoorzaamheid van de laatsten aan den eersten: *hulde en manschap aan zijnen leenheer bewijzen*. [Halma.] Thans gebruikt men het meest voor mannen, manspersoon: *de manschap van het dorp bijeen roepen*. Krijgsvolk, soldaten: *zijn leger bestaat uit kloeke manschap*. *De manschap van een schip*.

MANSLAG, z. n., m., *des manslags*, of *van den manslag*; meerv. *manslagen*. Doodslag, moord: *eenen manslag begaan*. Hoofd bezigt *manslaght*, en dit woord vrouwelijk: *die de manslaght aannam te doen*.

MANTEL, z. n., m., *des mantels*, of *van den mantel*; meerv. *mantels*. Verkleinw. *manteltje*. Een woord, dat, over het geheel, iets beteekent, hetwelk iets anders bedekt. Van hier wordt een wal om eene stad *mantel* genoemd; zoo ook het houten of steenen beegsel om eenen schoorsteen, en zamengesteld, *schoorsteenmantel*. Verder, en gewoonlijkst, zeker wijd opperkleed, zonder mouwen, hetwelk over de gewone kleederen gedragen wordt: *eenen mantel dragen, omhangen*. Schoon de mantels der kerkleeraars, meestal, tot eene kleine strook zwart laken, of zwarte zijde, welke zij op den rug dragen ingekort zijn, behouden zij echter nog denzelfden naam: *mantel en befaandoen*. Ook dragen sommige opperkleederen der vrouwen dezen naam. Van dit woord zijn eenige spreekwijzen ontleend, als: *iets met den mantel der liefde bedekken*. *Den mantel naar den wind hangen*, zich naar tijden en omstandigheden schikken. *Den mantel op den tuin hangen*, zijn ambt nederleggen. Zamenstell.: *dekmantel, krijgsmantel, nachtmantel, rouwmantel, schoudermantel*, enz. *Mantelhuis*, waar rouwmantels verhuurd worden, *mantelkoord, mantelkraag, mantellis, mantelverhuurder, mantelzak*. Het zamengestelde *mantelpijpje*, voor het laatste pijpje, dat men in gezelschap rookt, is nog in gebruik. Van dit *mantel* is het werkw. *mantelen* gevormd, nog overig in ons bemantelen. Zie dit woord.

Reeds bij Stryk. *mantel*, in het angels. *mântel*, eng., deen., zweed., insgelijks *mantel*, fr. *manteau*, sp. *manta*, ital. *manto*, *mantello*, bij Plaut. *mantelium*, bij Fest. *mantilium, mantellum, mantile*. In het arab. is *mantil* een zweetdoek.

MARE, *maar, meer*, z. n., v., *der*, of *van de maar*; meerv. *maren*. Oul. gebruikelijk, voor water, zie *moeras: inder mare verdron-*

ken. [M. St.] Zeker water te Leiden draagt nog den naam van *de mare*. — *Het maar* is in Groningen, eene breede sloot, of wetering, waarin watermolens zich ontlasten. Zie *meer*.

MARK, z. n., v., *der*, of *van de mark*; meerv. *marken*. Eigenlijk, een teeken; doch daarvoor bezigen wij *merk*. Ziedit woord. Wijders, eene met merken, of grensteekenen, aangeduide en daarin bepaalde vlakte, een afgeteekende omtrek. Het wordt van geheele landen gebruikt, als *Denemark (Denemarken), Finmark*, enz. Ook van eene landstreek, verscheidene plaatsen in zich bevattende, en binnen hare grenspalen besloten: *de markt Brandenburg*, enz. Van hier de zamengestelde *markboek, markgraaf, markgraafschap, markgravin, markpaal, markregter, marksteen*.

Bij Kero *marcho*, Notk. *marcha*, Tatian. *marc*, middeleeuw. lat. *marcha*, eng. *mark*, bij Ulphil. *marco*, deen. *mark*, zweed. *märke*, fr. *marche*. Het lat. *margo*, een rand, komt hier mede in aanmerking.

MARK, z. n., o., *des marks*, of *van het mark*; meerv. *marken*. Zeker gewigt, bij de gouden zilvermeden gebruikelijk, waarschijnlijk wegens het daarop geslagen teeken, of den stempel, dus genoemd, en derhalve tot het vorige *mark* behoorende. Eigenlijk: *een mark zilver*, zestien lood; *een mark goud*. Figuurlijk is *mark*, in vele landen, eene grootstendeels ingebeelde munt, bij welke men rekent, vermoedelijk, dewijl men wel eer het geld plagt te wegen.

MARKETENTER, z. n., m., *des marketenters*, of *van den marketenter*; meerv. *marketenters*. Een zoetelaar, die den soldaten in het leger levensmiddelen, of drank verkoopt. Ook iemand, die met eene tent op het ijs staat, en daar drank verkoopt: *bij gindschen marketenter zullen wij eens rusten*. Van hier *marketenterij*. Ongetwijfeld van het ital. *mercantante*, fr. *mercadant* In het ital. is zoowel *mercure*, als *mercantare* en *mercantantare*, handelen.

MARKT, z. n., v., *der*, of *van de markt*; meerv. *markten*. De openbare talrijke zamenkomst van koopers en verkoopers: *de wekelijksche markt*, die alle weken plaats heeft. *De jaarlijksche markt*, ook als een woord, *de jaarmarkt*, die alle jaren gehouden wordt. *Ter markt gaan; de markt waarnemen; de markt verzuimen*. De plaats, waar gekocht en verkocht word: *hij woont op de groote markt, bij de markt. Ik stond op de markt*. De tijd, wanneer de markt gehouden wordt: *het zal haast markt zijn. Tegen woerdsche markt*. De prijs, of de loop der koopwaren: *wat is de markt van de boter? De markt liep op en af. Iets op eene hooge markt koopen. Beneden, onder de markt, boven de markt*. — Ook

bezig men het woord *markt*, in de volgende spreekwijzen: *zijne huid zelf ter markt brengen*, zich, in eigen persoon, verdedigen, of verantwoorden. *Hij is van alle markten weder gekomen*; dit zegt men van een loos en bedreven mensch; zinspelende, waarschijnlijk, op iemand, die alle markten bezoekt, en daardoor in den handel doortrap en doorslepen wordt. Zamenstell.: *kalvermarkt, ossenmarkt, paardenmarkt, varkenmarkt, veemarkt, vischmarkt*, enz., alwaar in *vee, koeijen, paarden*, enz., gehandeld wordt. Insgelijks *de hooimarkt, houtmarkt, turfmarkt, botermarkt, groenmarkt, kaasmarkt, vlasmarkt, vossenmarkt*, enz., waar *hout, turf*, enz. verkocht wordt. Zoo ook *markttag*, de dag, waarop de markt, of de zamenkomst van koopers en verkoopers plaats heeft; figuurl. *eenen goeden markttag hebben*, veel verkoopen. Wijders, *markttag*, het gaan naar de markt: *die meid heeft den markttag*, gaat naar de markt om het noodige te koopen. Eindelijk eenige andere zamengestelde, als, *markttemmer, marktkraam, marktkramer, marktmeester, marktplaats, marktprijs, marktregt, marktreizer, marktschip, marktschipper, marktschuit*, — *marktschreeuwer*, iemand, die zijne bekwaamheden, bijzonder zijne ervarenheid in de artseni en heelkuust, op openbare markten, uitschreeuwt, anders kwakzalver.

Markt, hoogd. *Markt*, neders. *markt*, *marked*, deen. *marked*, ijsl. *markadr*, zweed. *markuad*, eng. *market*, *marketplace*, fr. *marché*, ital. *mercato*; alle, volgens Adel., uit het middeleeuw. lat. *mercatum, mercatum*, gelijk dit van het lat. *mercari, mercatus*. Ten Kate brengt het tot ons *marken, merken, signare*, omdat de plaatsen der verkoopers, gewoonlijk, bij loting, of anderzins, afgedeeld, en gemerkt worden, opdat er geene wanorde ontsta.

MARKTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik markte, heb gemarkt*. Van *markt*. Ter markt gaan: *ik moet morgen markten*. Verkoopen: *hij kan niet tegen mij markten*. Ook wordt het, in de dagelijksche verkeer, bedrijv. gebezigd. voor koopen: *wat hebt gij van daag gemarkt?*

MARLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik marlde, heb gemarld*. Een schipperswoord, betekenende de zeilen met dun touw, hetwelk men kettingswijze door elkander steekt, aan de lijken vastnaaijen. Van hier *marling (meerling)*, dun, sterk touw, waarmede men de zeilen marlt; in het fr. *merlin*, ons *marlijn*. Het is een voortdurend werkw. van *marren*, binden, voor *marrelen*. Zamenstell.: *marlpriem, marltreep, marltouw*, waarmede men de zeilen ophindt.

MARMEL, z. n., m., *des marmels*, of van den *marmel*; meerv. *marmels*. Een knikker (ook *alabaster* in Groningen genaamd),

waarmede kinderen spelen, hetzij van marmer gemaakt, hetzij als marmer gekleurd. Van hier het onz. w., *marmelen*, met zulke knikers spelen.

MARMELADE, ond. z. n., v., *der*, of van de *marmelade*; het meerv. *marmeladen* is van meer soorten slechts in gebruik. Ingesuikerde boomvrucht, in het bijzonder kwevelesch, doorsuikerde kweperen. Uit het ital. *marmellada*, dat uit het lat. *melimeli, melimetum, melimela* schijnt verbasterd te zijn.

MARMELDIER, z. n., o., *des marmeldiers*, of van het *marmeldier*; meerv. *marmeldieren*. Een bekend diertje, met hetwelk de Savooijers en Tijrolers omreizen, anders *marmotje* genaamd, fr. *marmote*.

MARMELEN, (*marmeren*) bedr. w., gelijkvl. *Ik marmelde, heb gemarmeld*. Iets schilderen als marmer: *eene gemarmelde zuil*. Van hier *marmelaar, marmeling*.

MARMER, z. n., m. en onz., *des marmers*, of van den — het *marmar*; meerv. *marmers*. Een fijne kalksteen, die in geheele beddingen, waaruit hij gehouwen wordt, te vinden is. De stof is van het onz. geslacht: *wit, geel, zwart, rood marmer*. *Gewelt van sneeuw wit marmer meeten*. [Poot.] *Met marmer beleggen*. *Een beeld uit marmer houwen*. Voor den, uit die stof gevormden, steen is het mannel.: *het grafchrift gehouwen op den marmer*. [Vond.] Het meerv. *marmers* (ook, in de dagelijksche taal, *marbers*), is voor knikers (zie *marmel*) gebruikelijk. Voorts, gelijk de latijnsche dichters hun *marmor*, waaruit ons woord gevormd is, voor de oppervlakte der zee, voor de zee zelve gebruiken, zoo doen onze dichters ook met dit woord. Zoo zegt Vond. ergens: *de baren tuimelen om in 't marmer*. En Poot: *Stroomgoden, die op week marmer dansen*. *Langs 't marmer in het meer*. Zamenst.: *marmerebeeld, marmermijn, marmersteen, marmersteenmortel, marmersager*, enz. In het gr. is $\mu\alpha\rho\mu\rho\sigma$ *vibranti splendore corusco*.

MARMEREN, onverbuigb. bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Dat van marmer gemaakt is: *ik liet den marmeren vloer opbreken*. *Eene marmere zuil*. Ook wordt het voor gemarmerd, dat eene marmerkleur heeft, gebezigd: *marmeren pilaren*, die eene kleur als marmer hebben.

MARMEREN, hetzelfde als *marmelen*.

MARROT, (*marotte*, bij Kil, eene pop, welke men gekken geeft, om mede te spelen), z. n., v., nog overig in de spreekwijs: *elke zof heeft zijn marrot*, d. i. elk heeft zijne speelpop. Verkeerdelijk heeft men dikwerf gemeend, dat in deze spreekwijs, op den bekenden hofnar, Clement Marot, gezinspeeld wordt.

MARREN, (*maren, meren, merren*), bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik marde, heb gemard*. Bedr., binden: *het dier omstingert met den snuit*

den gedoemden, gemart aan eene paale. [Bogaert.] In de scheepvaart is dit woord vooral gebruikelijk: *toen de manschap de vloot aen den oever maerde*. [Vond.] Onz., met hebben; sammelen, talmen: *want zoo mijn kamerling gemart hadt*. [Hooft.] *Waer mart Godts wraek?* [Poot.] Bij de angels. is *meran*, verhinderen, beletten. Zamenstell.: *marlijn*, dun touw, waarmede men mart, dit is marit. Zie *marlen*.

MARS, z. n., m., *van Mars*; zonder meerv. De naam van den krijgsgod, in de fabelleer der oude romeinsche dichters. Voorts, draagt eene der dwaalsterren, in ons zonnestelsel, dezen naam; gelijk scheikundigen denzelven aan het ijzer geven.

MARS, z. n., v., *der, of van de mars*; meerv. *marsen*. Eene ronde houten zoldering, om den mast van groote schepen: *het topzeil wort op de mars neergeveld*. [Hooft.] *'t Zouw alle walbloeren veegen, met zijn moskettiers in de marsen*. [Hooft.] *De mars zingt liefelijke deunen*. [Poot.] Ook wordt het genomen voor het kooptuig eens kramers, hetwelk dezelve op den rug, of voor het lijf, draagt: *voor op de mars*. [De Decker.] Zamenstell.: *fokkemars, Marsklimmer, marslantaarn, marsmast, marssteng, marsvellen, marszeil*. — *Marsdrager, marskramer, marsman*.

MARSCH, z. n., m., (Halma verkiest het vrouwel.) *van den marsch*; meerv. *marschen*. Een woord, uit het fr. *marche* ontleend, en onder krijgsvolk gebruikelijk, zoowel van voetvolk, als ruitery verstaan wordende. Optogt der krijgsbenden: *eenen langen marsch hebben*. *Op marsch zijn*. *Marsch!* een bevelwoord, om de soldaten te doen voortgaan. Een muziekstuk, dat op de trom geslagen, of anders gespeeld wordt, ten teeken, dat de marsch beginnen moet: *de hollandsche marsch*.

MARSEPEIN, (*massepein*) z. n., m., *des marsepeins*, of *van den marsepein*; meerv. *marsepeinen*. Zeker suikergebak van zoete en bittere amandelen, suiker, enz.: *die geen bancket van marsepeinen schaft*. [Vond.] Uit het ital. *marzapane*, omdat Marza, een italiaan, daarvan de uitvinder zou geweest zijn. Sp. *maçapana*, fr. *massepain*. In het middeleeuw. *panis martius, marcipanis*. Verkleinw. *marsepeintje*. Zamenstell.: *marsepeinbakker*.

MARTE, (*merte, merteken, martin*, bij Kil.) z. n., v., *der, of van de marte*; meerv. *marten*. Dit woord verklaart Kil. door eenen aap. Bij De Brune vindt men *marteko*: *de aep doet de kijkers, al lacchende, marteko blootgat roepen*. Het is zeker een uitlandsch woord, misschien verbasterd uit het gr. *μαρτιχώρας*, bij Ctesias, *μαρτιχώρας*, bij Pausanias *μαρτιώρας*, dat de naam van een zeker wreed indiaansch dier zal zijn, wiens

wezenstrekken eenigzins naar den mensch zweemden. Van hier kan het, door onkunde of bij geval, de benoeming van eenen aap geworden zijn, om de gelijkheid deszelven met den mensch.

MARTELAAR, (*marteler*) z. n., m., *des martelaars*, of *van den martelaar*; meerv. *martelaars*, (*martelers*) *martelaren*. Een bloedgetuige, iemand die, om de belijdenis van de Christelijke godsdienst, allerlei lijden uitstaat: *het bloed der martelaren was het zaad der Kerk*. Wijders iemand, die, om eene waarheid of zaak, die goed is, of welke hij voor goed houdt, ongelukkig lijdt: *hij is een martelaar voor zijn gevoelen geworden*. Ook iemand, die, om eene kwade zaak, geweldig lijdt: *bij de martelaren der wanhoop*. [Sels.] Een talmer, knoeijer; *hij is een martelaar in zijn werk*. Van hier *martelarij, het martelaarschap, het marteldom*. Het vrouwel. is *martelares*. Zamenstell.: *martelaarsboek, martelaarslijst, marteldood, martelgereedschap, martelkroon*, de eer van het martelaarschap; *martelsnaars*, getokkeld ter eer van eenen martelaar, bij Poot. Uit het lat. *martyr*, dat van het gr. *μαρτυρ* afkomt, welk woord eenen getuige, en in engeren zin, eenen bloedgetuige beteekent.

MARTELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik martelde, heb gemarteld*. Bedr., eene zeer hevige lichaams smart veroorzaken; voorts vreeselijken kommer, onrust, angst en zorgen verwekken. In naauwere beteekenis, iemand onder allerlei smart, den dood aandoen: *hier wordt d'onnoozelheit gemarteld en bespogen*. [Poot.] Onz., met hebben; talmen, knoeijen: *hoe martelt gij zoo?*

MARTER, z. n., m., *des marters*, of *van den marter*; meerv. *marters*. Eensabeldier, wiens bont in waarde is. Op de Veluw noemt men eene soort van wezeltje eenen *mater*. Uit het fr. *martre*, of *martre*.

MAS, z. n. v., *der, of van de mas*; meerv. *massen*. Eene menigte, een hoop; van het lat. *massa*: *in een mass' ongeschikt al over hoopen liep*. [Zachar. Heyns.] De verzameling van Joden en Heidenen tot eene kerk wordt door Vondel ook met dezen naam bestempeld: *die mas uit veele troepen van allerhande bloet*. Voor eenen ongevormden klomp: *Vulkaen, die dissel smeede — van fijn gout, de speek van zilvere massen*. [Vond.] *Ja voor de formeloose mass' des grooten als enz.* [J. de Deck.] L. Meyer telt het onder de basterdwoorden.

MASK, (*maske*) z. n., v., *der, of van de mask*; meerv. *masken*. Hetzelfde als *masker*. Oneig.: *onder maske van looze naamen*. [Hooft.] Fr. *masque*.

MASKER, z. n., o., *des maskers*, of *van het masker*; meerv. *maskers*. Grijs, momaangezigt: *hij danste zoo wild, dat hem het masker afviel*. Glimp, schijn: *onder het masker van*

vriendschap. [L. Trip.] *het masker afdoen*, openlijk voor den dag komen.

Maske, masker, hoogd. *Maske*, eng. *mask*, middeleeuw. *mascha, mascara*. Misschien uit eene bron met het verouderde *masche, maschel*, dat bij Kil. voorkomt, en eene vlek beteekent; omdat de oudste wijs, om zich onkennelijk te maken, daarin bestond, dat men het gezigt besmeerde.

MASKEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik maskerde, heb gemaskerd*. Een momaangezicht voordoen: *zich maskeren*. Met eenen glimp bedekken: *hun bedrijf met de schaduw zijns naams te maskeren*. [Hooft.]

MASSEPEIN, zie *marsepein*.

MAST, z. n., m., *van den mast*; meerv. *masten*.

Een scheepsmast: *het schip lag met de zeilen voor den mast. Aan den mast binden*. [Vond.] *Den mast opzeilen. Den mast kappen. De groote mast. De bezaans-, de fokkemast. Een schip met drie masten*. Hiervan zijn eenige spreekwoorden ontleend; b. v. *varen, waar de groote mast vaart*, d. i. overal varen, waar het gevalt. *Er kunnen geene twee groote masten op een schip zijn*, maar een kan de voornaamste zijn, en het opperste gezag bekleeden. *Hij moet voor den mast*; dit zegt men van eenen matroos, die meer spijs neemt, dan hij opeeten kan, voor welke gulzigheid men wel eens aan den mast gebonden en gestraft werd. *Hij zal den mast wel opkrijgen*; hij zal zich wel helpen, redden; dewijl men, zonder dat de mast opstaat, niet zeilen kan. Ook worden lange palen, schoon men hen niet op schepen gebruikt, *masten* genaamd: *zij heiden over de honderd masten in den grond*. Zamenst.: *mastbloem*, damastbloem, *mastboom*, *mastbosch*, een bosch van mastboomen, bij de dichters ook eene groote verzameling van schepen, *masteloos*, *mastenmaker*, *masthout*, *mastklimmer*, *mastkoker*, *mastligter*, een ligter met eenen mast, *mastspoor*, *mastkoker*, *mastvisch*, *kasilot*. *Driemasthoeker*, *driemastschip*.

Mast, reeds bij Strijk. *mast*, hoogd., neders., deen. eng. en zw. *mast*, angels. *maest*, fr. *mât*, *mast*, sp. *mastil*, finl. *masta*, pool. *maszt*. Het schijnt met eene *mijt*, eene houtmijt, denzelfden oorsprong te hebben; van het oude *ma*, hoog, sterk.

MASTELUIN, (*mastelein*) z. n., o., *des masteluin*s, of *van het masteluin*; meerv. *masteluin*en. Gemalen koorn van half tarw en half rog; zonder meerv. Een brood, daarvan gebakken; met een meervoud. In dien zin zegt men ook een *mastel* (*mestel*). Goeree bezigt het figuurlijk, zeggende: *dat de rijnsburgsche Broeders voor masteluin, dat is half arminiaansch, half doopsgezind, de monsterring konnen passeren*.

Kil. heeft *mischteluyn farrago, commistio frumentorum*, *miscellanea seges*; van het

oude *misschen, misschelen*, mengen; zoo dat het woord eigenlijk gemengd koorn, en een gemengd gebak beteekent, en ons *masteluin*, waarschijnlijk, eene verbastering van *mischteluin* is.

MASTIKS, *mastik*, z. n., m., *van den mastiks*; zonder meerv. De welriekende hars van den mastiksboom. Uit het gr. *μαστιχη*.

MAT, z. n., o., *des mats*, of *van het mat*; meerv. *matten*. Eigenlijk grasland, dat gemaaid kan worden: van *maden, maatjen*, lat. *metere*. Van hier is het eene zekere hoegrootheid van land. Zamenstell.: *deimat* voor *dagmat*, zooveel als, door eenen man, in eenen dag kan gemaaid worden.

MAT, z. n., v., *der*, of *van de mat*; meerv. *matten*. Een spaansch geldstuk, dat vierkantig is: *spaansche matten inwisselen*. Indien dezelve zilveren munt, om hare vierkantige gedaante, dezen naam draagt, zoo konde men hiermede vergelijken het middeleeuw. *matto* en *mattonus*, ital. *mattoni*, een tichelsteen.

MAT, (*matte*) z. n., v., *der*, of *van de mat*; zonder meerv. Een woord, dat reeds verouderd is, beteekenende geronnene melk, waarvan de hui of waterachtige deelen reeds afgescheiden zijn, zoo als men dezelve tot het kaasmaken gebruikt. Het zamengest. *kaasmat*, met een meerv., is nog in gebruik, voor eenen kaasvorm. Hoogd. *Matte*, in Lotthar. *matton*. Het behoort tot het geslacht der woorden *mas*, lat. *massa*, *materie*, lat. *materia*.

MAT, z. n., v., *der*, of *van de mat*; meerv. *matten*. Eene stoelmat: *de mat is aan stukken*. Eene voetmat, eene dekmatt: *gedekt met eene mat*. [Vond.] Hangmat: *in eene mat slapen*. Zamenstell.: *bakermat*. Eene kooi waarin hanen vechten; waarvan de spreekwijzen: *in de mat zijn*, zich in verlegenheid bevinden; *voor iemand in de mat springen*, deszelfs zaak verdedigen. Zamenst.: *mattebies*, *mattenkramer*, *mattenmaker*, *mattenlisch*, zeker watergewas. Verkleinw. *matje*.

Eene biesenmat is in het hoogd. *Matte*, neders. *matte*; zw. *matta*, angels. *meatta*, eng. *matt*, lat. *matta*. Martin. vergelijkt hier het hebr. *mattah*.

MAT, z. n., o., gebruikelijk in de spreekwijs op *het mat komen*, waarschijnlijk, zoo veel als, op den maaltijd komen, komen terwijl men eet, of zal beginnen te eten; van het oude *mat*, goth. *mats*, spijs, maaltijd, angels. *mete*, eng. *meat*. deen. *mad*, ijsl. *mat*. Van hier is het overgegaan tot de beteekenis van bij verrassing komen: *het vosken op 't mat komende*. [Vond.]

MAT, bijv. naamw. en bijw., *matter, matst*. Een zeer oud woord, dat eertijds de beteekenis van dood gehad heeft, en volkomen met het hebr. *mot* overeenkomt. Die oude beteekenis blijkt nog uit het oude vlaamsche

maten, slagten, dooden, dat bij Kil. bewaard is. Hiermede heeft vele overeenkomst het lat. *mactare*, slagten, het middeleeuw. *matare*, dooden, sp. *matar*, en het oudfr. *mathe*, het graf. Voorts heeft het nog eene andere beteekenis, zijnde zooveel als verwonnen, in zulke engte gebracht, dat men zich niet meer weet te redden. Dus komt het nog in het schaakspel voor: *den koning schaak en mat zetten*. Fr. *mat*, persisch *mat*. Thans beteekent het bij ons vermoeid, in eenen hoogen trap van krachten beroofd:

Laat een kwijning, 't matte lijf

Aan 't bezweete leger binden. [M. L.]

Mat van kommer. [Poot.] Uitgedroogd, uitgeput, verdord: *in een lant, dor en mat.* [Bijbelv.] Dof, weinig glans hebbende. In dien zin komt het bij L. Ten Kate voor; hoogd. *mat*, fr. *mat*. Van hier *matheid*, *matigheid*.

Mat, voor moede, hoogd. *mat*, deen. *mat*, zw. *mat*, angels. *methig*, eng. *mate*.
MATADOOR, z. n., m., *des matadoors*, of *van den matadoor*; meerv. *matadoors*. Een ond. woord, dat, in het gemeene leven slechts gebruikt wordt voor eenen man van groot vermogen, aanzien en magt: *een heele matadoor*. In het lomberspel worden de hoogste, en op elkander volgende troeven *matadoors* genoemd: *drie*, *vier*, *vijf matadoors*. Het is een sp. woord, beteekenende eigenlijk eenen moordenaar, van het sp. *matar*, dooden.

MATELIEVE, zie *madelieve*.

MATELIJK, zie *matig*.

MATERIE, z. n., v., *der*, of *van de materie*; zonder meerv. Ond. woord, zie *stof*. In het dagelijksche leven, gebruikt men het voor *etter*.

MATHOEN, z. n., o., *des mathoens*, of *van het mathoen*; meerv. *mathoenders*, *mathoendersen*. Tureluur, een zekere vogel.

MATIG, bijv. n. en bijw., *matiger*, *matigst*. Zoo als het met de gesteldheid, de maat van andere dingen, overeenkomt; doch in eenen figuurlijken zin, in welke beteekenis het, in zamenstell. alleen, voorkomt: *pligtmatig*, *regtmatig*, *regelmatic*, *wetmatig*, enz. Dat met maat en regel overeenkomt; *hij is een liefhebber van matige vreugd*. *Matigh*, *rechtvaardig*, *kuijsch*. [Bijbelv.] *De matige natuur eischt weinigh voor het leven*. [Poot.] Bezadigd: *een man van een matig oordeel*. Dat de gewone maat niet te boven gaat: *lieden van een matig vermogen*. *Matig weer*, niet te heet, niet te koud. Van hier *matigheid*, *matiglijk*; waarvoor ook *matelijk*, bij Hooft.

MATIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik matigde*, heb *gematigd*. Matig maken, intoomen, bedwingen: *zijn toorn matigen*. *Op dat hij zijn ijver op eens anders dwaling matig?* [Hoogvl.] Meest als een wederk. werkw.: *zich matigen*,

aan zijne begeerten, aan zijne neigingen eene maat voorschrijven. *Ik zal mij matigen*, mij spenen in het gebruik van spijs en drank. *Hij konde zich nauwelijks matigen*, toen hij dit hoorde, nauwelijks zijne driften beteugelen. Van hier *matiging*.

MATRAS, z. n., v., *der*, of *van de matras*; meerv. *matrassen*. Verkleinw. *matrasje*. Een onderbed, dat met haar of andere stoffen opgevuld en doornaaid is: *de vorst springt van de matras*. [Hoogvl.] Ook geeft men dien naam aan een waterglas, pisglas. Fr. *materas*, *matelas*, eng. *mattress*, pool. *materac*. Het is uit het ital. *materazzo*, *matarazza*, middeleeuw. *mataratium*, *matracium*.

MATRES, z. n., v., *der*, of *van de matres*; meerv. *matressen*. Eene meesteres. Ook eene minnares. In de dagelijksche taal alleen wordt het gebruikt. Van het fr. *mâtresse*.

MATROOS, z. n., m., *van den matroos*; meerv. *matrozen*. Een bootsgezel, iemand, die op een oorlogschip vaart: *voor matroos uitgaan*.

Hoogd. *Matrose*, *Matros*, deen. *matros*, fr. *matelot*. De oorsprong is onzeker. Afdeling denkt om het lat. *metellus*, iemand, die bij het leger om loon diende: een verkleinw. van *metus*, hetwelk hij, met *maat*, een makker, een handlanger, tot eene bron brengt.

MATSCHUDDING, z. n., v., *der*, of *van de matschudding*; zonder meerv. Gruis: en vuiligheid van koorn, rijst, enz. Ook uitschot van iets. Van *mat* en *schudding*.

MATSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik matsste*, heb *gematst*. Doodslaan: *die op 't kasteel vlood*, en daar door de macedonieren *gematst wierd*. [Bogaert.] Zamenstell.: *matshamer*, strijdhamer. Het woord is uit eene bron met het vlaamsche *maten*, dooden. Zie *mat*.

MATSVOT, z. n., m., *des matsvots*, of *van den matsvot*; meerv. *matsvotten*. Een scheldnaam, welken men iemand toevoegt, die niet durft, en daarbij dom en onnoozel is. In Groningen gebruikt men het van het vrouwelijke geslacht, waar men daarom met een vrouwel. uitgang zegt: *eene matvotsche*. De eerste helft des woords stamt van *mat* af, dat voorheen de beteekenis ook van bloede had. In het ital. is *matto* een nar, eng. *mad* onzinnig. In het neders. is *matzfozt* een verwijfd mensch. Zie over de andere helft, op *hondsvot*.

MATTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mattede*, heb *gemat*. Stoelen matten. Van hier *matster*, *matter*.

MATTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mattede*, heb *gemat*. Mat maken: *men mat hem door veel aenspraek niet*. [Vond.] *Met duizent angsten elk bequaem een borst te matten*. [Poot.] Het zam. *afmatten* is meest in gebruik. In het ijsl. is het *maeda*, eng. *to mate*.

MATTEREN, bedr. w., gelijkvl. met eenen basterduitsgang. *Ik matteerde, heb gematteerd.* Afmatten: *maar niets, dat hen zoo zeer matteerde.* [Hooft.]

MAZELN, z. n., v., *der mazelen*, of *van de mazelen*; het enkelv. is niet in gebruik. Eene ziekte waardoor de opperhuid met kleine roode vlekken uitslaat: *aan de mazelen liggen. De mazelen hebben.*

Hoogd. *Masern, Maseln, Masseln*, in eenige streken van ons vaderland messels, deen. *mäslinger*, eng. *measles*.

Mazel, gelijk *masche, maschel* bij Kil., is, in het algemeen, eene vlek. Zie *masker*.

MAZELN, onz. werkw., gelijkvl. *Ik mazelde, heb gemazeld.* Aan de mazelen liggen. Oneig. zegt men: *die wijn heeft al gepokt en gemazeld*, is heel zuiver en oud.

MEDE, (*meé*) z. n., v., *der*, of *van de mede*; zonder meerv. Een drank, die, door gesting, uit honig en water, of andere vloeistoffen, toebereid wordt: *met de zoete mede.* [Hooft.] Van hier *medig*: *medig bier.*

Mede, hoogd. *Meth*, deen. *miod, mod, zw. mjod*, eng. *mead*, angels. *medo, meodu, maethe*, wallis. *med*, boh. *medu*, middel-eeuw. *medo, meda, medus*. Het stamwoord is het slavon. *med*, honig, in het rus. *med*, pool. *meod*, lith. *meddus*.

MEDE, (*meé*) een bijw. van verzameling, in de beteekenis van ook: *men had vernomen, dat hij mede een van die bende was.* In dien zin gebruikt men het in Zeeland veel. Men gebruikt het ook, in de beteekenis van met; wanneer het achteraan gevoegd wordt: *hij belaste hem ergens mede. Hij bemoeit zich nergens mede. Daarmede wil ik zeggen. Hij spot er mede. Waarmede zal ik u verzoenen? Hiermede toont hij aan.* Als voegwoord, met als: *wijn, als mede brood.* Voorts dient het voor werkwoorden: *medebrengen, mededeelen, mededrinken, medegaan, medegetuigen, medeklinken*, waarvan *medeklinker, medekomen, medeloopen, medenemen, medeslepen, medespreken, medestemmen, medetorschen, medevoeren, medewerken, medewillen* enz. Voor zelfst. naamw. *medearbeider, medeborg, medebroeder, medeburger, medechristen, mededienstknecht, mededinger, mededoogen, medeërfgenaam, medeganger, medegenoot, medegetuige, medegetuigenis, medegevangen, medegewisse*, (medeweten), *medegezel*, (*medgezel*), *medehandelaar, medehelper, medehulp, medeëngezeten, medekennis, medekiezer, medeklink, medeknecht, medekrijgsman, medeleeraar, medeleertling, medelijden, medemaat, medemakker, medemensch, medeminnaar, medeschepsel, medestander, medestrijder, medeverwant, medevoogd, medevrijer, medeweten, medezuigeling*, enz. Voor bijw. naamw. *medeëeuwig, medegaande*, (*meëgaande*), deelnemend.

medehulpig, medepligtig, medeschuldig, medewarig, (*meëwarig*); van *mede* en *waren*, d. i. gaan, derhalve medegaande, gemeenzaam, beleefd, bij Hooft. Ook *medezaam*, (*medsaam*, bij Kil.) *meedzaam, meedzaamheid*, gevoelig, meëgaande: *daer een meedsaemheid vereijst wert.* [De Brune.]

MEDEBRENGEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *mede* en *brenge*: *ik bragt mede, heb medegebragt.* Met zich brengen: *ik zal twee getuigen medebrengen. Kinderen koek medebrengen.* In zich behelzen: *wat nieuws brengt de brief mede?* Veroorzaken: *de vrede brengt alle heil mede.* Vereischen: *naar mate de zaak medebrengt.*

MEDEDEELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *mede* en *deelen*: *ik deelde mede, heb medegedeeld.* Iets van zijnen eigendom aan anderen overdragen: *de soldaten deelden elkander van den buit mede.* Zeggen, verhalen: *ik zal u wat nieuws mededeelen.* *Mede deelen*, afscheiden, is een onz. werkw.: *ik deel mede in dat verlies*, datzelve treft mij ook. Van hier *mededeelbaar, mededeeler, mededeelgenoot, mededeelhebber, mededeeling, mededeelzaam, mededeelzaamheid.*

MEDEDOOGEN, z. n., o., *des mededoogens*, of *van het mededoogen*; zonder meerv. Medelijden: *hebt gij nogh eenig mededogen?* [Vond.] Het is, eigenlijk, een werkwoord, bij Kil. *meddoo ghen*. Rodenburgh bezigt het nog: *in een bedroefde boezem, die ghij zo weijnigh medooght.* Van *mede* en *doogen*. Van hier *mededoogend, mededoogendheid, mededoogenloos, mededoogzaam.*

MEDEGAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *mede* en *gaan*: *ik ging mede, ben medegegaan.* Met iemand gaan. Van hier *medegaande, meëgaande*, overdragt.: *een meëgaand mensch*, als ligt met iemand gaande; en verder, als ligt begaan zijnde met eens anders smert.

MEDEKLINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mede* en *klinken*: *ik klonk mede, heb medegeklonken.* Medeluiden. Ook, met anderen zijn glas doen klinken. Van hier *medeklinker*, eene letter, die, door hulp en in gemeenschap met anderen, haren onderscheidenen klank laat hooren.

MEDELIJDEN, z. n., o., *des medelijdens*, of *van het medelijden*; zonder meerv. Deernis, ontferming: *medelijden met iemand hebben. Iemand tot medelijden bewegen, verwekken. Onvertzaaght in 't medelijden.* [Hooft.] Van hier *medelijgend, medelijgendheid, medelijdig.* Van *mede* en *lijden*.

MEDELOOPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mede* en *loopen*: *ik liep mede, ben medegeloopen.* Met iemand loopen. Ook fig., wel uitvallen: *als het mij medeloopt, dan* enz. Van hier *medeloop*, geluk: *uit de mede- oft teeghenloop.* [Hooft.]

MEDESPREKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mede en spreken*: *ik sprak mede, heb medegesproken*. Met iemand spreken. Halma bezigt het bedrijv., in den zin van voorspreken: *ik zal hem niet medespreken in die zaak*.

MEDEWARIG, (*meëwarig*), bijv. n. en bijw., *meëwariger, meëwarigst*. Meëgaande, medelijden hebbende. Van hier *meëwarigheid*. Van *mede* en *warig*. Volgens Ten Kate, als tot bewaring van anderen ligt bewogen; frankh. *mitwarun*. Waarschijnlijker is het van *mede* en *warig*, van het oude *waren*, gaan, wandelen. — Derhalve, die ligt met iemand gaat, hem vergezelt.

MEDIAAN, een woord, dat uit het lat. *medianus* ontleend, en in samenst. alleen gebruikelijk is, als: *mediaanader*, in de ontleedkunde, de ader, die tusschen de hoofdader en leverader ligt. *Mediaanpapier*, middelsoort, in grootte tusschen het gemeene en groote papier gerekend wordende. Samenstell.: *grootmediaan, kleinmediaan*.

MEDICIJN, (*medecijn, medisijn, medesijn*) z. n., v., *der*, of *van de medicijn*; meerv. *medicijnen*. Ond. woord, geneesmiddel: *uit de volle medecijn*. [Vond.] In dien zin gebruikt men het gewoonlijk in het meerv.: *de medicijnen helpen niet*. Het meerv. beteekent ook de wetenschap van de geneesmiddelen: *een hoogleeraar in de medicijnen*. *Medicijn*, mannelijk gebruikt, beteekent eenen geneesheer; in welken zin het thans al verouderd is: *Talhybius heeft door het leger dezen medecijn gezocht*. [K. V. Mand.] Van hier *medicijnsch*. Samenst.: *medicijn drank, medicijnmeester*. Uit het lat. *medicina*.

MEE, zie *mede*.

MEE, zie *mede*. In den dagelijkschen stijl, zegt men: *ik kom daarmee*, voor aanstonds.

MEED, (*meede, mee*), z. n., v., *der*, of *van de meed*; zonder meerv. Eene bekende plant, anders *meekrap*, welker roode wortel, om het gebruik van denzelven, in de verwerijen, alom vermaard is. *Kiemen van meekrap zetten*, spruiten van deze plant in den akker poten. In het angels. *maedere*. Van hier het werkw. *meeën* en *meeden*. met meekrap verwen. Samenst.: *meemaler, (meemaalder) meestamper, meestoof, meevat, meeverw*. De rotterdamse tongval heeft hier de zachtlange *e, meekrap*; doch dit schijnt een verloop te zijn.

MEED, (*meede, meel*), z. n., v., *der*, of *van de meed*; meerv. *meeden, (meeten)*. Een woord, dat, in eenige gevallen slechts gebruikt wordt. Het beteekent eene gaaf, een geschenk, en is nog overig in ons *meede* of *meedpenning*; (anders *miede, miedpenning*) eene gift, welke men geeft aan dienstboden, nadat zij zich verhuurd hebben. Het is het hoogd. *Miethe* eng. *meed*, bij Oflr. *miata*, Notk. *mieta*, zw. *nuta*. Het middel-

eeuw. *meta, metium*, is eene bruidsgaaf, als iemand zich aan eene maagd verlooft. Die scherpere uitspraak *meel* hoort men nog in de geschenken, of *meeten*, welke de schippers aan de opzienders der tollén, voor derzelve klaarmaking en spoedige uitvoering, geven. *Meel* is ook erkentenis, huur, of betaling voor het genot van zekere regten. Zoo komt het voor in het zam. *keurmeede*, dat eigenlijk aanduidt een uitgekozen stuk uit den boedel van eenen leenman, aan zijnen leenheer verschuldigd. Gelijk dan ook nog de *keurmeede*, in den magtbrief van Graaf Gerard van Gelre, bij Schrassert *Ceurmoda* genaamd en bepaald wordt *unum optimum quid de possessione*, dat, na afsterfing van hofhoorige personen, vreemden en bastaarden betaald wordt, deels voor het gebruik van hoven door de eersten, deels voor de inwoning in den lande door de laatsten.

Voorts, komt van *meed, meede*, het bedr. w. *meeden*, (bij Kil. ook *meden, mieden, mieten*), huren, en het veroud. *meedeling, (medeling)* huurling. Het zamengest.: *vermeeden* wordt nog in Twente gebruikt: *zij heeft zich weder vermeed*, d. i. verhuurd, en eenen godspenning aangenomen. Van *meel* is in gebruik geweest *meeten, mieten*, geschenken aan vrouwen en maagden, bij plegtige gelegenheden, zenden. De onderscheidene uitspraak *meeden* en *meden* vindt men reeds in de aanverwante talen, hoogd. *miethen*, angels. *maede*, doch ook *med, mede*, saks. *meden*.

MEEL, z. n., o., *des meels*, of *van het meel*; zonder meerv. Het voedzame deel van granen en eenige peulvruchten, wanneer het fijn gemalen, en door buil of zeef gezuiverd is: *ruig meel*, waarvan de zemelen niet afgescheiden zijn. *Fijn meel. Ongebuild meel*. Soms wordt het ook van andere dingen gebruikt. Zoo heet men zaagsel, ergens, *zagemeel*. Van *meel* is het onveranderlijke bijv. naamw. *melen*: *melen brij*. Van hier *meelachtig, melig*: eene *melige peer*. Samenstelling.: *bloemmeel, boekweitemeel, boonemeel*, enz. *Meelbloem*, bloem van meel en een heestergewas, *meelboom, meelbuil, meelkalk, meelkist, meelkooper, meelkuisp, meeltijm, meelmees*, pimpelmees, *meelpap, meelpot, meelsuiker, meeltob, meelton, meeltrog, meelzak, meelzeef*.

Meel, hoogd. *Mehl*, neders. *mèel*, deen. *meel*, Oflr. *melo*, Tatian. *meleuue*, angels. *mele, melewe, melwe, meolowe*, ook *mealawe*, ijsl. *mil*, eng. *meal*, zw. *mjöl*, wall. *mal*, slavon. *mlanie*, pool. *mielenij*, alban. *miel*, lat. *mola*, gr. *μωλερον*. Zonder twijfel is het, uit eene bron, met *mul, mol, molm*, en stamt van *malen* af, ijsl. *mela*, verbrijzelen, in stukken stooten.

MEEN, (*mein*) z. n., m., *des meens*, of *van den meen*; zonder meerv. Meening, verouderd woord: *zonder meijn, zonder ghevoelen*. [De Brune.]

MEENEN, (*meinen*) bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik meende, heb gemeend*. Onz., met *hebben*; vermoeden, denken: *ik meende, dat die zaak reeds beslist was*. Wanen, zich inbeelden: *meent gij, eenen gek voor u te hebben?* Hierheen behoort het zeggen: *wat meent gij wel?* wat beeldt gij u wel in? Voornemen hebben; in de dagelijksche taal: *dat meen ik te doen. Hij meende de reize te aanveerden*. [Hooft.] Eene zekere genegenheid hebben: *hij meent het zoo kwaad niet. Uw vader meent het goed met u. Ik meen het in opregtheid*. Bedr., bedoelen: *ik meen niemand dan u. Dat dorp meen ik. Ik weet niet, welke plaats gij meent*. Wel willen, genegen zijn: *dat ghij mij meent en mint*. [Kamph.] Van hier *meening*.

Meenen, bij Ulphil. *munja, gamunan*, in den zin van zich herinneren, dat met het oud lat. *menere*, en het nieuwere *memini, meniscor, comminiscor*, overeenkomt, zw. *mena*, denken, angels. *maenan*, vermoeden, neders. *meenen*. Het komt, zonder twijfel, uit eene bron met het oude *min*, gemoed, eng. *mind*, zw. *mon*, ijsl. *mune*, lat. *mens*, gr. *μινος*. Misschien is *muntten*, eenen toelag op iets hebben, van denzelfden oorsprong.

MEEPSCH, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooing. Zwak, ziekelijk. Zeer denkelijk is het met het woord *maf* verwant, dat van iemand gezegd wordt, die, door ongesteldheid, loom en zwaar in de leden is. Van hier *meepschheid*.

MEER, (*meir*) z. n., o., *des meers*, of *van het meer*; meerv. *meren*. Een groot binnenlandsch water: *in Vriesland vindt men vele meren. Het haarlemmer meer. Dit is het befaemde meer*. [Moonen.] Poot gebruikt het, in het gemeen, voor eenen zeeplas: *om 't schip weer door de wilde meeren te stieren naar de kust*. In de dagelijksche taal wordt het ook vrouwel. gebruikt: *de bergumer meer. De haarlemmer meer*. Bij Hooft vindt men insgelijks dit geslacht: *de rest van de meere*. Zoo ook Vond. en Anton.: *de diemermeer*. Het onz. is meest in gebruik. De spelling van *meir*, die uit *mere* ontstaan is, is even min te volgen, als het verouderde *voir, doir, zoin* enz. Plantyn heeft ook *meer*. Zamenstell.: *meeraal, meerbaars, meerkat, meerkoet, meerkol, (meerkolf, meerkolt)*, zekere vogel, *meerkrab, meermin*, bij de dichters, somwijlen. *riviermeermin* doch verkeerdelijk, *meerradijs, meerspin, meervissh, meerwater, meeruortel, meerzwijn*.

Meer, hoogd. *Meer*, Notk. *mere*, Ulphil. *marei*, zw. *mar*, ijsl. *mar*, angels. *mere*, bretan. *mor*, lat. *mare*, boh. en rus. *more*,

krain. *murje*, lett. *marrios*, eston. *merri*, pool. *morze*. Deze benaming vinden wij reeds in *morimarus*, gelijk de Scijthen de doode zee noemden.

MEER, bijv. n. en bijw., dat eigenlijk de vergelijkende trap van het verouderde *mee*, veel, groot is, hebbende den overtreffenden trap *meest*. Men bedient zich van hetzelfde als bijwoord, beteekende, in het algemeen, eene grootere menigte: *dat is meer, dan ik eischte. De man was meer, dan veertig jaren oud. Driemaal meer. Wat wilt gij meer?* Datgeen, waarin iets zijne meerderheid heeft, staat in den vierden naamval: *dat kost mij eenen daalder meer*. In denersten naamval: *daar is een gulden meer*. Oneigenlijk, gebruikt men dit bijwoord in de beteekenis van eene herhaalde daad; waar men er gewoonlijk eene ontkenning bijzet: *ik ben uw vriend niet meer. Ik kan niet meer loopen. Het zal niet lang meer duren*. In den zin van grootere waarde: *den naasten lief te hebben is meer dan alle de brandofferen*. [Bijbelv.] In de beteekenis van meerdere inspanning en inwendige sterkte: *ik bemin hem thans meer, dan te voren. Lat is meer geluk, dan wijsheid. Men moet God meer gehoorzaam zijn, dan den menschen*. Hierheen mag men de volgende uitdrukkingen brengen: *meer en meer. Te meer. Hoe langer hoe meer. Hoe meer ik hem beschouw, hoe meer ik mij over hem verwonder. Des te meer. Dies te meer. Veelmeer. Hoeveel te meer. Zooveel te meer. Meer of min*. Als bijv. naamwoord, dat tweezins gebruikt wordt; vooreerst, als een onveranderlijk naamwoord, beteekenende eene grootere menigte, doch zonder nadere bepaling: *ik heb nooit meer smerten ondervonden. De eene heeft meer doorzicht dan de andere*. Hier gebruikt men ook het voorzetsel *van*: *hebt gij meer van die soort?* Ook eenen tweeden naamval: *meer waters*. Ten tweede, als een veranderlijk naamwoord, waar men *meerder* gebruikt, in den zin van eene grootere menigte: *ende het meerdere deel en wisten niet*. [Bijbelv.] Van grootere voortreffelijkheid: *een koning is meerder, dan zijne onderdanen*. Van grootere ingespannenheid en inwendige kracht; *ik zal u geen' meerderen last opleggen. Die zaak vereischt meerdere aandacht*. Van hier *meerderheid*. Zamenstell.: *meerderjarig, meerderjarigheid, meerendeels, meermaal, meermaals, meermalen, meerlactigheid, meervoud, meervoudig, meervoudigtijk*. De overtreffende trap is *meest*, dat als een bijv. n. en bijw. gebruikt wordt, in de beteekenis van de grootste menigte, als ook van den hoogsten trap van inspanning. Het bijv. naamw.: *de meeste menschen zeggen. De meeste stemmen gelden. Hij wint het meeste geld. Het meeste deel. Het meeste verstand. De meeste eer*.

Dit *meeste* werd oulings ook gebezigd voor *oudste*. Als een zelfst. naamw. : *wie is doch de meeste?* [Bijbelv.] *De meesten denken anders. Het meeste, dat mij bekommert, is enz.* Als een bijw. : *hij is meest bemind. Hij sprak meest van die zaak. Men drong meest daarop aan.* Men bedient zich van dit woord, eigenlijk, als een hulpwoord bij den overtreffenden trap van zulke bijv. naamw., wier vorm die verbuiging niet toelaat, als : *dwaars, dwarser, meest dwars, dwaas, dwazer, meest dwaas.* Zamenstell. : *meestendeels.*

Dit oude woord *meer* luidt, reeds sedert de 7de en 8de eeuw, in het opperd. *mer*, *mera*, neders. en deen. *meer*, hoogd. *mehr*, eng. *more*, angels. *maere, mare, mara*, zw. *mer*. Het is van den verouderden stelligen trap *mee* of *me*, dat groot of veel beduidde. Men vindt het nog in het Epirot. *maa*, wall. *myr*. Het schijnt de wortel te zijn van het lat. *magis, magnus, major, maximus*. Het is te ontdekken in het goth. *maiza, mais*, *meer*; zoo als het begin van het gr. *μῆρας*, ons *magt, mast*, hierheen schijnen te behoorren. Bij de Hebreeuwen heet *meah* honderd.

MEERDER, zie *meer*.

MEERDEREN, *meeren*, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik meerderde, heb en ben gemeerderd.* Bedr., meerder maken : *gij meerdert daardoor uwe schulden.* Onz., meerder worden : *zoo meerderde de meenigte.* [Hooft.] Het zamen-gest. : *vermeerderen* is meest in gebruik. Van hier *meerderaar*, (vermeerderaar), *meerdering*.

MEEREN, b. w., gelijkvl. *Ik meerde, heb gemeerd.* Scheepsw. vastbinden : een schip *meeren*. Van hier *meerpaal, meertouw*. Zie *marren*.

MEERLE, (*maarle, merel*) z., n., v., der, of van de *meerle, merel*, meerv. *meerten, merels*. Een zekere zangvogel, geheel zwart, maar met eenen gelen bek : *daar zal de wilde meerle nestelen.* [Bijbelv.] Fr. *merle*, lat. *meralu*.

MEERLING, zie onder *marlen*.

MEERS (*meerse, meersse* bij Kil., bij anderen *meersch*), z. n., v., der, of van de *meers*; meerv. *meersen*. Koopwaar : *loopt met uw meersche, loopt.* [Vond.] Het is verbasterd uit het lat. *merx*. Van hier het zam. *meersman*, iemand die allerlei waren te koop heeft : *met den teerling, om de welvaart van den staet te dubbelen, en ridder of meersman te spelen.* [De Brune.] Ook wordt het genomen voor het kooptuig eens kramers. Zie *mars*.

MEERSCH, (*maarsch, mersch*), z. n., v., der, of van de *meersch*; meerv. *meerschen*. Een oud woord, dat eene waterrijke plaats, eenen beemd, eenen moerassigen oord beteekent : *tot in de meersch vervolgen.* [De Brune.] Bij Huydec. op M. Stoke komt het meest in het mannel. geslacht voor. Van hier *mersch-*

diep, of *marschdiep*, eene wijde waterplas tusschen Tessel en Huisduinen. Het stamt af van *meer*, en behoort, met *moeras*, tot eenen oorsprong.

MEES, z. n., v., der, of van de *mees*; meerv. *meezen*. Een kleine zangvogel. Hoogd. *Meise* neders. *meeske*, angels. *mase*, middeleeuw. *meisa*, zw. *mase*. Zamenst. : *brandmees, koolmees, lokmees, meelmees, pimpelmees.*

MEESMULEN, onz. w., gelijkvl. *Ik meesmulde, heb gemeesmuld.* Den mui, dat is den mond, naar het lagchen trekken, grimlagchen. Ook met geslotene lippen eten. Van hier *meesmuiler, meesmulster*. Voorheen zeide men ook *miezemezen* : *dan miesemees ik bangh.* [Six. V. Chand.]

MEEST, zie *meer*.

MEESTER, z. n., m., des *meesters*, of van den *meester*; meerv. *meesters*. Een oud woord, dat in het algemeen iemand beteekent, die eenige waarde, rang, magt en opzigt over personen of zaken heeft. Wij hebben eene menigte van zamengestelde naamwoorden, bij welke het dien zin heeft, als : *hofmeester, bestelmeester, veldtuigmeester, burgemeester, bouwmeester, muntmeester*, enz. In engeren zin, verstaan wij, door dit woord, iemand, die de voornaamste in magt en sterkte is : *iemand voor zijnen meester erkennen*, voor deszelfs meerdere krachten onder doen. *Zich van iets meester maken. De vijand had zich van de poort reeds meester gemaakt. Meester van iets zijn*, iets in zijn geweld hebben. *Meester zijn* : *de driften zijn hem meester. De wijn is mij meester geworden. Ik kon mijne driften geen meester blijven. Gij zijt mij in het schrijven meester. Hij is zijn eigen meester*, hij staat onder niemand. Hooft bezigt *meester* worden, met eenen tweeden naamval : *op kloeke hoop van der stad Parijs meester te worden. Den meester spelen*, zijne magt laten gelden. *De dartele soldaten speelden daar den meester.* Hooft zegt ook *den meester maken*. Wijders beteekent het iemand, die, boven anderen, in kennis uitmunt. Zoo noemen wij kunstenaars met dien naam : *dat stuk is van een groot meester geschilderd. Die Keizers gehad heeft tot meesters in de kunst.* [R. Anslø.] Hierheen behoort een *meester in de vrije kunsten*. *Meester* is ook een eernaam der regtsgeleerden. Wijders, is het een leeraar, in tegenstelling van den leerling. Met dien naam wordt, in de Overz. van het N. T. de groote Leeraar des menschedoms, Christus, dikwijls genoemd : *gij heet mij Meester ende Heere.* In de dagelijksche taal is dit de naam eens schoolmeesters : *ik zal het den meester zeggen.* Ook eens wondhealers, op sommige plaatsen van het platte land : *de meester heeft hem adergelaten.* Zamenstell. : *meestergeld, meesterloon.* Een handwerker, die

zijn handwerk behoorlijk geleerd heeft, en knechts houdt: *meester timmerman*, *meester knopenmaker*, enz. Van hier blijft die gemeenzame benaming, waarmede men iemand, die een handwerk oefent, geöfend heeft, of kan oefenen, in het dagelijksche leven benoemt: *meester Pieter*. De knecht van bakkers enz., als ook de dienstboden van burgers noemen dus den baas en huisheer. Een bezitter: *al uw gout is root van schaente, nu het zulke meesters heeft*. [Poot.] Eindelijk is *meester* iemand, die een werk voortgebragt heeft: *het werk getuigt van zijnen meester*. Van hier eene oorzaak, een bewerker van iets: *het kwaad loont zijnen meester*. Het vrouwelijke is *meesteres*. Van hier *meesterachtig*, *meesterlijk*, *kunstiglijk*, *treffelijk*. Zamenstell.: *meesterknecht*, *meesterloos*, *meesterrib*, middelrib, de grootste rib in het ruim van een schip, *meesterstuk*, hoofdwerk, *kunststuk*, *meesterwortel*, zekere wortel.

Meester, Ker. *meister*, eng. *master*, hoogd. *Meister*, zw. *mestare*, ijsl. *meistare*, middel-eeuw. *meistralis*, wall. *meistri*, wend. *moister*, fr. *maistre*, *maitre*, ital. *maestro*, sp. *maestro*, wall. *mastoru*, alban. *mjestar*, pool. *mistrz*, hong. *mester*. Om den hoogen ouderdom des woords, schijnt het niet zoo zeer van het lat. *magister* af te stammen, als wel, van het oude *mee*, of deszelfs overtreffenden trap *meest*, even als *magister* van *magis*.

MEESTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik meesterde, heb gemeesterd*. Bedr., genezen, heelen: *paarden meesteren*. *Met dus bitter een artsenijtuigh heeft men 't vuur in de wonden gemeesterd*. [Hooft.] *Wij hebben Babel gemeestert, maar sij en is niet genesen*. [Bijbelv.] Schertsend, voor breken: *wie heeft dat glas gemeesterd?* Bedwingen, naar zijnen wil buigen: *den raad met de stem meesteren*. [Vond.] Overmeesteren, bedwingen: *om zijn gemoed te meesteren*. [Hooft.] Onz. met hebben; *hij heeft lang aan die wonden gemeesterd*. *Quetsuren, waaraan hij binnen Hoorn langh lagh te meesteren*. [Vel. Chr. v. H.] Den meester spelen: *de knechten meesteren, en trotsen hunnen heer*. [De Deck.]

MEESTERIJ, z. n., v., der, of van de *meesterij*; zonder meerv. Eene kunst, een bedrijf eens meesters. In het bijzonder, heilkunst, genezing. Ook beduidt het de middelen, die tot genezing worden aangewend: *hij wist daer van* (van kruid, boom, wortel enz.) *te maken meesterij tegen veel verscheijden zaken*. [V. Mander.]

MEESTERKNAAP, z. n., m., des *meesterknaaps*, of van den *meesterknaap*; meerv. *meesterknaapen*. Register, in het stuk van houtvesterij, die, op klagt des houtvesters, of deszelfs gemagtigden, regt doet en vonnis spreekt. Van *meester* en *knaap*. Zie *knaap*.

MEESTERSCHAP, z. n., o., des *meesterschaps*, of

van het *meesterschap*; het meerv. is buiten gebruik. Heerschappij, gebied: *het meesterschap*. [De Decker.] Ook wordt het vrouwelijk gebezigd. Zoo zegt Vond.: *onder uwe meesterschap*. Zie *schap*. Onzijdig zijn de zamenstell.: *het grootmeesterschap*, *bouwmeesterschap*, *rentmeesterschap*, *burgemeesterschap*, enz., als zijnde de waardigheid van grootmeester, enz.

MEET, zie *meed*.

MEET, z. n., v., der, of van de *meet*; meerv. *meten*. Kil. verklaart het door kerf, en Ten Kate leidt het af van het moesogot. *maiten*, snijden, insnijden; en overeenkomstig hiermede, zoude het de scherp-lange *ee*, *meeten* vereischen. Wij gebruiken nog *meet*, voor het geteekende begin van een speelperk: *sta aan meet*. Van hier de spreekwijs: *van meet aan beginnen*, van voren aan beginnen. Het lat. *meta* beteekent den eindpaal van eene renbaan. *Meet*, bij Kil. ook *weed*, was voorts eene soort van weegbladeren bij de ouden. zegt Ten Kate waarmede zij het ligchaam plagten te besmren, en de kerven, of lidteekens in te wrijven.

MEETBAAR ENZ., zie onder *meten*.

MEETEN, zie *meed*.

MEEUW, z. n., v., der, of van de *meeuw*; meerv. *meeuwen*. Zekere zeevogel: *en het eenmaal zaligst land een aaklig nest zal zijn van zwaluwen en meeuwen*. [Bilderlijk.] *Als eens de schorre meeu zal naer de zwaen gelijken*. [Poot.]

Hoogd. *Mewe*, angels. *maew*, *maewe*, eng. *mew*, fr. *mauve*, *mouette*, *mauce*, deen. *maage*, noorw. *maase*. De vogel schijnt van zijn geluid dus genaamd te zijn.

MEEUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik meewde, heb gemeewd*. Hetzelve als *maauwen*.

MEEWARIG, zie *medewarig*.

MEEWES, een mansnaam, uit *Bartholomeus* verbasterd. Van hier de gemeene spreekwijs: *hij weet van teewes* (*Matheus*) *noch meewes*, hij weet niets, is zeer dom.

MEI, (*maai*, *mai*), z. n., m., des *meis*, of van den *mei*; zonder meerv., of *meimaanden*. De vijfde maand van het jaar, die een en dertig dagen heeft: *in 't quickste van den mei*. [Vond.] Dichters spreken van die maand, bij persoonsverbeelding: *de blonde Flora kult de vlegten van den mei*. [Rotgans.] *Zoo dra de nachtegaal den mai verheugen zal*. [Poot.] Zeer fraai wordt de *mei*, door Vond., *de jeugd van 't jaar* genoemd. Figuurl. drukt het woord eenen gewenschten staat uit: *dees appel rekt den mei der jonkheit*. [Vond.] Bloei: *zoo een bui de boomen treffe in hunnen mei*. [Vond.] Zamenstell.: *meibloem*, *meiboter*, *meidoorn*, *meidrank*, *methout*, *meikersen*, *meikever*, *meimaand*, *meitijd*, *meivisch*, *meivogel*, die met den mei komt; ook een mensch, die in den mei geboren is.

Mei, hoogd. *May*, neders. *mai*, *meg*, zw. *maj*, lat. *majus*. Men leidt het woord gemeenlijk van het lat. af : doch, daar deze maand reeds, in de Salische wetten, *meo* heet, schijnt de naam eerder, met den latijnschen, eenen oorsprong te hebben. Misschien behoort hij tot ons *mooi*, neders. *maj*. Het zw. *mio* en het ijsl. *mior* is klein, aangenaam. De afleiding schijnt eenigzins gegrond, dewijl in den mei, de geheele Natuur al hare bekoorlijkheden voor het oog ten toon spreidt.

MEI, z. n., m., *des meis*, of *van den mei*; meerv. *meijen*. Bloembondel, bladerrijke tak: *bronnen met den mei besteken*. [Vond.] *Den mei planten*. *Meijen van dichte boomen*. [Bijhelv.] *Van die lomtermilde meien*. [De Deck.] Zamenstell.: *meiboorn*, een bladerrijke tak boven op de vorst van het huis gezet, als het gebind klaar is; ook een berkenboom, waarmede men oudtijds huizen en kerken, in den mei, versierde. *Meitak*, *meivuur*, een vuur, dat of van meitakken bestaat, of uit vreugde, in het begin der meimaand, wordt aangestoken. Het woord schijnt van *meijen*, dat is maaijen, af te stammen.

MEID, z. n., vr., *der*, of *van de meid*; meerv. *meiden*. Dienstmeyd: *zich voor meid verhurten*. *Knechts en meiden houden*. *Meid* zegt men ook, in den vertrouwelijken stijl, voor eene dochter: *brave meid!* Het verkleinw. is *meisje*. Zie hetzelfde. Zamenstell.: *dienstmeyd*, *keukenmeyd*, *kindermeyd*, enz. *Meid* van het oude *mege*, *maged*, nu *maagd*, angels. *maid*, *maidden*.

MEIJER, z. n., m., *des meijers*, of *van den meijer*; meerv. *meijers*. Een zeer oud woord, beteekenende, in het algemeen, iemand, die meer dan anderen is, die over andere personen of zaken gesteld wordt, schout, bewindhebber. De *major domus*, of *Comes palatii* der frankische koningen, de overste paltsgraaf, komt in de middeleeuwen dikwijls voor onder den naam van *meijer*, *huismeijer*. Naderhand werden hofmeesters *meijers* genaamd. Dit woord *meijer* veranderde men in die eeuwen in het basterdlat. *Major*. Het hoofd der magistraat van verscheidene steden, in Engeland en het voormalige Frankrijk, werd met dien naam benoemd, fr. *maire*, eng. *mayor*. Die het oppertoezicht over een landschap had, heette *meijer*. Van hier *meijerij*: *de meijerij van 's Hertogenbosch*. Zie *majoor*. *Meijerij* heet ook gebied van sommige steden. Voorts was *meijer*, een opzigt over eene hoef. Van hier is dit woord overgegaan tot de beteekenis van eenen pachter, bruiker, bouwman. Zoo komt het menigmaal voor in het *Ommel. Landregt*. Eindelijk gebruikt men het, in Gelderl., niet alleen voor eenen bruiker of pachter eener hoef, maar ook voor iemand, die een stuk zaailand voor pacht huurt en bezaait.

Men leidt het woord wel af van het lat. *major*; dan, het is veel waarschijnlijker, dat men het lat. *major*, dat aan *meijer* zeer gelijk is, in de middeleeuw. op dat woord toegepast, en hetzelfde af te leiden hebbe van het veroud. *mee*. Zie *meer*.

MEINEED, z. n., m., *des meineds*, of *van den meined*; meerv. *meineden*. Eene valsche eed, welken men met opzet gezworen heeft: *eenen meined doen*. Dikwijls beteekent het ook eene moedwillige schending van eene bezworene zaak. Van hier *meinedig*, *meinedigheid*.

Meined, Tat. *meineida*, in de oude brokstukken op *Karel de Groot*, bij Schilter, als twee woorden, *main aith*, angels. *manaeth*, *manath*, hoogd. *Meineid*, zw. *mened*. Het is uit *mein* en *eed* zamengesteld. Dit verouderde *mein* beteekende bevlekt, bemorst, dat eenig mangel heeft, figuurl. valsch, ontrouw, boos, lasterziek, angels. *man*, *maene*. Men zie hieruit, dat het, met *mank*, kreupel, gebrekkig, eenen oorsprong heeft. Het lat. *mendum*, *mendax*, *mendicus* zijn zeer waarschijnlijk hiermede verwant.

MEINEN, zie *meenen*.

MEIR, zie *meer*.

MEISJE, z. n., o., *des meisjes* of *van het meisje*; meerv. *meisjes*. Dochtertje. *Meisje* is eigenlijk voor *meidje*, het verkleinwoord van *meid*, dat in Noordholland nog gebezigd wordt. Bij Hooft ook *meisken*. *Zij is van een meisje bevallen*. Het meerv. *meisjes* wordt ook voor dienstmeiden genomen. Zamenst.: *breimeisje*, *naaimeisje*, enz. Zie *meid*.

MEJUFFER, z. n., v., meerv. *mejuffers*. Dit woord, van eene ongetrouwde, gelijk *meijf-vrouw* van eene getrouwde of ook ongetrouwde gebruikt wordende, en uit *mijne juffer*, *jufvrouw*, d. i. *jonge vrouw*, door schielijkheid van uitspraak, ontstaan zijnde, wordt meest in den vertrouwelijken stijl gebezigd; alhoewel men het ook op het rug-schrift van brieven, of bij andere gelegenheden gebruikt. Dit *me* voor *mijn* wordt niet meer gebruikt dan in deze zamenstellingen, gelijk ook in *Mevrouw*. Hooft heeft ook *Mejonker*; en zelfs aan het hoofd van een' brief *Me Neeve*.

MELAATSCH, bijv. n. en bijw., *melaatscher*, *meest*, *zeer melaatsch*. Lazarus. Oneig., voor zeer ellendig. Van hier *melaatschheid*. Zamenstell.: *melaatschhuis*. Kil., die *malaadsch* spelt, vergelijkt het fr. *malade*.

MELDE, z. n., v., *der*, of *van de melde*; zonder meerv. Eene plant, een kruid. Men zoude, wegens de weekheid en zachtheid dezer plant, om het stamwoord *mild* kunnen denken. Men heet haar daarom ook *milde*.

MELDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik meldde*, *heb gemeld*. Het woord heet eigenlijk zich laten hooren, door eenig geraas te kennen geven,

dat men er tegenwoordig is. In het bijzonder, iemands aankomst bekend maken. Men gebruikt dan veelal het zam. *aanmelden: iemand aanmelden. Verbergt de verdrevene ende en meldt de omzweevenden niet.* [Bijh.] Narigt mededeelen, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk; waar het onz. gebruikt wordt: *de nieuwspapieren melden daarvan niet.* Openbaren, bekend maken, noemen: *ik zal het u zeggen; maar meld mijnen naam niet. Hij meldde het stuk aan de overheid. Het meldt gansch volmaakt opperzichtigheid.* [Vollenh.] Gewag maken: *ik zal er kortelijk iets van melden. De meergemelde persoon. De bovengemelde zaak.* Roemen, prijzen, verkondigen: *Gods deugden melden. O zee, o aarde, o hemel, meldt den lof mijns Bruigoms!* [Poot.] Het zam. *vermelden* is meest in gebruik. Van hier *melder, melding*, Zamenstell.: *meldenswaardig.*

Melden, Ker. *meldon*, angels. *maaldan*. Het is een voortdur. werkw. van het oude *malen, melen, molen*, geluid maken, in engeren zin, spreken, zw. *mala*, hebr. *molla*. *Den esel molet sine stimme*, zegt een zwabische dichter. In het gr. is *μυλλειν* met den mond iets aanduiden. Het oudlat. *mulgare*, waarvan *promulgare*, behoort hierheen. **MELIS**, (*mélisse*) z. n., v., der, of van de *melis*; zonder meerv. Eene welriekende plant: (*zij*) *bedanken de troostende melis.* [Vond.] Zamenstell.: *melissenblad, melissenkruid.* Lat. *melissa*; denklijk van *mel*, honig, om den aangename reuk, waarom men haar ook citroenkruid noemt.

MELIZOEN (*menizoen*), z. n., o., des *melizoens*, of van het *melizoen*; zonder meerv. Een oud woord, beteekenende bloedgang, rooden loop: *rood menizoen, rood buickevel.* [Kil.] Zamenstell.: *melizoenkruid.* Het woord is denklijk uit het oud fr. *menison*, (want voor *menizoen* heeft men, welluidendheidshalve, *melizoen* gebruikt) van het fr. *mine*, lat. *minium, menie*, zekere roode verw.

MELK, z. n., v., der, of van de *melk*; zonder meerv. Het witte, zoete en zachte voedzame vocht in de borsten der vrouwen en uijers der zogende dieren, dat tot voedsel van kinderen en jongen dient: *versche melk. Zoete, zure, dikke, afgeroomde, melk. Melk koken, drinken. Tapt daar ieder wur de melk van uwe schapen.* [Hoogvl.] *Hij ziet er uit als melk en bloed*, zeer wit en rood. *Die dingen heeft hij reeds met de moedermelk ingezogen*, die neigingen van de teederste jeugd af aangenomen. Spijs, die van melk gemaakt wordt: *melk eten.* Oneig. wordt het dikke melkachtige sap in sommige planten *melk* genaamd. Van hier *melkachtig, melkig*. Zamenstell.: *melkader, melkbaard*, een vlasbaard; *melkboer, melkboerin, melkbuik*, die een liefhebber van melkspijs is; *melkemmer, melketer,*

melkveesch; melkfontein, van eene koe, bij R. Visser; *melkgeld, melkhaar*, de witte haartjes aan de kin der jongelingen; *melkhuis, melkjuk, melkkaas, melkkan, melkkelder, melkkern, melkkoe, melkkom, melkkost, melkkruid, melkkruik, melktam, melkmaat, melkmarkt, melkmeid, melkmeisje, melkmouw, melkmuil, lafbek, kaalkin; melknap, melkkooi, melkplaats, melkpot, melkrunsel, melkschuit, melkspijs, melkspinde, melkhuis, melktanden*, eerste tanden welke men wisselt, *melkrat, melkvee, melkvaalt*, eene plaats in de weide, waar men melkt; *melkvrouw, melkweg*, een melkpad, waar langs men gaat, om te melken; ook eene breede melkwitte streep aan den hemel, die uit eene ontelbare menigte van sterrestelsels bestaat. Grieksche en lat. dichters verzielen, dat dezelve ontstaan zoude zijn toen Herkules, die den mond te vol gezogen had, de melk uitspoog, langs den hemel. — *Melkwei, melkwijf, melkwit, melkzak*, een, die graag melk eel; *moedermelk*, enz.

Melk, Isid. *miluh*, Willer. *milich, milch*, hoogd. *Milch*, neders. *melk*, ang. *meolc, meoluc*, eng. *milk*, deen. *malk*, zw. *mjôlk*, wend. *melauca, mleku*, boh. *mleko*. *Melk* schijnt voor *melek, meleg, melig*, en dit uit *mel, mil* en den uitgang *ig* ontstaan te wezen. Dit *mel, mil* behoort misschien tot het geslacht der woorden *milde*, lat. *mollis*, ons *smelten*, het lat. *mulgere*. A. Myl. vermoedt, dat ons *melk*, hoogd. *Milch*, lat. *lac*, en hebr. *chalab* denzelfden oorsprong hebben.

MELKEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik molk, heb gemolken*. De melk uit de uijers drukken: *koeijen, schapen, geiten melken. Duiven melken*, veel werks van duiven maken. Oneig.; *iemand melken*, hem uitzuipen. Van hier *melker*, een, die het vee melkt: ook een mannetjes visch, wegens zijne kuit, die aan de zachtheid en blankheid van melk evenaart. Neders. *milter*, eng. *milker*, bij de groningers *melkkuit*. — *Melkerij, melking.*

Melken, neders. *melken*, hoogd. *melken*, angels. *melcan, meolcian*, eng. *to milk*, deen. *malke*, zw. *molka*, lat. *mulgere*, gr. *μυλλειν*.

MELOEN, z. n., m., des *meloens*, of van den *meloen*; meerv. *meloenen*. Eene bekende, langwerpige ronde, zoete, eetbare vrucht van eene plant, die tot het geslacht van komkommers behoort: *eene meloen opsnijden. Ruige meloen. Suikermeloen, watermeloen.* Zamenstell.: *meloenbak, meloenbed, meloen-glazen, meloenkern, meloenklokken, meloenschil, meloenveld*, enz. De naam is uit het ital. *mellone*, en dat uit het lat. *melopepo*. Om de zoetheit der vrucht konde men denken aan het lat. *mel*, honig. In het boheemsch heet zij *melaun*.

MELTBAK, z. n., m., des *meltbaks*, of van den

melbak; meerv. *melbakken*; Moutbak, waarin men het graan, in de melterijen, weekt.

MELTER, z. n., m., *des melters*, of van den *melter*; meerv. *melters*. Moutmaker. Van hier *melterij*, eene plaats, waar men mout maakt.

MELUW, zie *memelig*.

MEM, zie *nam*. *Mem* is, in Groningerland, Vriesland en elders, onder het gemeene volk, ook eene benoeming van moeder: men neemt het ook voor eene min, eene zoogvrouw.

MEMELIG, bijv. n. en bijw., *memeliger*, *memeligst*. *Memelige kaas* is kaas, welker korst van buiten met eene soort van milt bedekt is. Het diertje heet in het hoogd. *Memel*, anders *Mehlmilbe*. Dit *Milbe* is ons verouderde *milwe*, *meluw*, eene mot, waarvan het verouderde *meluven*, door de mot verterd worden. Het zam. *vermeluven* heeft Vond. nog. Alles stamt af van *malen*, verbrijzelen tot stof.

MEMORIE, z. n., v., *der*, of van de *memorie*; meerv. *memorien*. Een onduitsch woord, dat in de dagelijksche taal geduld wordt, beduidende heugenis, geheugen; van het lat. *memoria*, zonder meerv. *Een man van eene goede, sterke, vaste memorie*. Gedachtenis, aandenken: *ten tijde van den vorst hoogloffelijk memorie*. Geschrift, om zaken in het geheugen te houden of te brengen; met een meerv.: *ik heb er eene memorie van overgegeven*. Zamenstell.: *memorieboekje*, *memoriestof*, *memoriewerk*.

MEN, een verzameland voorzetsel, dat de plaats van een onbepaald persoonlijk voornaamwoord bekleedt, en niet gebruikt wordt, dan in het gemeen van personen, van welke, zonder hen te noemen, gesproken wordt. Men plaatst het derhalve bij den derden persoon van het enkelvoudige getal der werkwoorden: *hier leert men wonderen verstaen*. [De Deck.] *Men wil, dat, enz. Had men dat geweten, zoo enz.* Voor *men* gebruikte men oudtijds ook *man*: *man zegt*. Hieruit blijkt het, dat dit woord hetzelfde als *man* is, in eene algemeener beteekenis voor *mensch*; en wel een verouderd meerv., zoo als nog het eng. *men* en het angels. *men*, dat is *menschen*. *Men* verhaalt is dan *menschen* verhalen, waarom het oudt. ook door een werkw. in het meerv. gevolgd werd: *dat men vele priesters ende clercken doot sloegen*. [Leg van St. Felix.] Ook nog bij Breder. *Had ik maar wat van dat goed daermen de handen meê salven*.

MENGEL, (*mingel*) z. n., o., *des mengels*, of van het *mengel*; meerv. *mengelen*. Eene maat van natte waren, inhoudende de helft van eene stoop, op eenige, en de helft van eene kan, op andere plaatsen. Misschen van *mengen*.

MENGELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mengelde, heb gemengeld*. Voortd. werkw. van *mengen*, door elkander werken: *gij hebt die kleuren schoon gemengeld. De stemmen mengelen zich. Wol mengelen*. Van hier *mengelerij*, *mengeling*, *mengelings*, bijw. Zamenstell.: *mengeldichten*, *mengeldrom*, bij Hooft, voor eenen hoop van menschen; *mengelklomp*, *mengelmoes*, *mengelstemmig*. [Poot.] *Mengelstoffen*, *mengelwerken*.

MENGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mengde, heb gemengd*. Twee of meer dingen onder elkander doen. Van drooge dingen gebruikt men het: *raapkoek onder de peper mengen. Gerst onder de rog mengen*. Van drooge en natte dingen: *meel met water mengen*. Men noemt hier het drooge ook wel alleen: *meel, deeg mengen*. Oneig.: *koeken, wafelen mengen*, voor het beslag mengen tot koeken of wafelen. Van natte dingen alleen: *wijn met water mengen*. Tot andere zaken overgebracht, beteekent het vereenigen, paren: *mengende de barmhartigheid met de rechtvaardigheid*. [Hooft.] *Het veil mengt mijnen grooten naam met tijtels van de Goden*. [Antonid.] Wederk.: *zich mengen*, eigenl.: *eenighe Fransoizen mengden, zich onder de Predikanten*. [Hooft.] Fig.: *hij mengt zich in eens anders zaken*, met het denkbeeld van onbevoegdheid. Men gebruikt het ook onz., voor onder malkander loopen; met hebben: *zwartsel wil met water niet mengen*. Van hier *mengenis*, bij Hooft, *menger*, in zam.: *venijnmenger*, enz., *menging*, *mengsel*.

Mengen, Isidor. *mengan*, angels. *mengean*, deen. *månge*, hoogd. *mengen*, zw. *månnga*, eng. *to mingle*, gr. *μύγναι*.

MENIE, z. n., v., *der*, of van de *menie*; zonder meerv. Eene zekere roode verwstof: *aengestroken met menie*. [Bijbelv.] Van het lat. *menium*.

MENIG, bijv. naamw., dat bij zelfst. naamwoorden geplaatst wordt, om eene zekere veelheid, een onbepaald getal uit te drukken. *In dien veldtogt sneuvelde menig krijgsheld; terwijl menige vrouw slavin werd. — Menige boom werd omgehouden. Want hij hadde hem menigen tijd bevangen gehad*. [Bijbelv.] *Menig mensch*, voor vele menschen. Ook is van *menig* de overtreffende trap *menigste* gevormd: *hoemenig, de hoemenigste*. Het wordt ook als een zelfst.: naamw. gebruikt: *menig is er, menigen zijn er*. Ook voegt men er een achter: *menig een zal zeggen*. Van hier *menigte*, een groot aantal. Zamenstell.: *menigerhande*, *menigerlei*, *menigmaal*, *menigreis*, *menigvoud*, (zelfst. genomen van het onz. geslacht is het de derde maag eener koe) *menigvuldig*, *menigvuldigheid*, *menigvuldigheid*, *menigverf*. Oulings had men ook *menigertier*, *menigertierlijk*, voor *menigerlei*.

MENIZOEN, zie *melizoen*.

MENK, zie *mink*.

MENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mende, heb gemend*. Besturen, door middel van eenen toom: *paarden mennen. Eenen wagen mennen. Apollo ment den zonnwagen*. [Poot.] Ook zeggen Vond. en Poot *den toom mennen*, dat met reden door Huydec. afgekeurd wordt, dewijl *men* eene voortgaande beweging in zich besluit, die in den *toom* niet kan begrepen worden, als zijnde slechts het werktuig, waarmede men ment. Hooft zegt verder, doch mede kwalijk: *'t liefste vaderland, waarvan zij het bestier van rijpe reden mennen*. Wel en sierlijk wordt het door denzelfden dichter op eene andere plaats gebezigt: *dank heb 't vernuft, uitvinder van de keelen des orgels, dat de zielen weet te streelen, En mentze met geneugte tot het puijk haers heijls*. Aardig bezigt Hooft de uitdrukking *bij het oor mennen*: *Gij had met deunen slechts mijn jaght bij 't oor te mennen*. Vond. noemt ook, bij overdracht, het besturen van het heelal door de goddelijke magt, *men*:

De Vader, die door winter, zomer, lent,

En herfst, der dingen beurten stadigh ment.

Westerb. zegt *een leven mennen*, voor *leiden*. Fig.: *om de gemoederen der meenigte te mennen*. [Hooft.] Van hier *menner*. Fr. *mener*, ital. *menare*, middeleeuw. *mannire, manire*, waarvan ons ond. woord *manier*. Ten Kate leidt het van *man, men* af, als een wezen, dat voor besturen juist geschikt is. Omdat de hand het voornaamste werktuig in het besturen is, gist Martinius, dat het van het lat. *manus*, afstamt. Huydec. zegt: *men* is hetzelfde als het lat. *minare*, dat zoo veel is als *leiden*. Het staat waarschijnlijk met ons *manen*, *leiden*, in verband. Zie *manen*.

MENSCH, z. n., m. en o., *des menschen*, of *van den* — *het mensch*; meerv. *menschen*. Iemand uit het menschelijke geslacht, dat is een dierlijk schepsel, met eene verstandige ziel begaafd. In het algemeen en in de uitgebreidste beteekenis: *de aarde is de woonplaats der menschen. Ieder mensch moet van zijne daden aan God rekenschap geven*. Met het bepalende lidwoord de beteekent het zoowel de menschen in het algemeen, als eenen mensch in het bijzonder: *tot welke verhevene einden is niet de mensch* (dat is de menschen in het algemeen) *geschapen*. Een mensch in het bijzonder: *ende Pilatus zeyde tot haer: siet de mensche*. [Bijbelv.] Thans gebruiken wij, in dien zin, meest het voornaamwoord *die*: *ik ken dien mensch niet*. In engere beteekenis met eenige bijbegrippen. Vooreerst, in betrekking op de veranderingen, waaraan dat wezen onderhevig is. En wel ten opzichte van deszelfs beperkten toestand en aanklevende zwakheden: *wij zijn allen menschen*, dat is eindige,

zwakke, aan dwalingen en feilen onderworpen schepsels. Ten opzichte der gezelligheid en der, daarin gegrondde, pligten: *herinner u, dat gij een mensch zijt*. Ten opzichte der redelijke vermogens, waardoor de mensch van al de dieren onderscheiden is: *godsdienst is voor den mensch geschikt*. Ten andere, in betrekking op zijnen ganschen gemoedsstand; in den stijl des Bijbels alleen en zonder meerv.: *onze oude mensche is met hem gekruycigt*. Ten derde, beduidt het eenen persoon van het mannel. of vrouwel. geslacht. In die beteekenis wordt het woord dikwijls in het onz. geslacht genomen. Voor eenen mannelijken persoon: *maer d' andere, die was 't onvolmaekste mensch* — *dat oijt van de Natuer de wereldt is gegeven*. [Van der Does.] Voor een vrouwspersoon zegt men, in de dagelijksche taal, altijd *het mensch, dat mensch*; schoon men het telkens gebruikt van eene vrouw, aan welke men geene bijzondere achtung meent verschuldigd te zijn. Het komt, in het onz. geslacht, ook onbepaald voor mannen en vrouwen voor: *elk mensch, dat God in waarheid vreeft*. [Zedepoéz. van 't Genoot. conc. et lab.] Het meeste gebruik wil thans het mannel. geslacht, of, verzameler wijs, voor de menschen, of, bepaald, voor eenen mannel. persoon. Het onzijdige geslacht wordt van eene vrouw gebezigt; dat heeft ook plaats in eenige zameng. woorden: *het paardemensch, manmensch, vrouwmensch*. In het hoogd. wordt het woord ook onz. gebruikt voor eenen man of eene vrouw.

Ten Kate en anderen zoeken en vinden den grond van dat dubbele geslacht in den bijvoegelijken vorm, welken dit woord, oorspronkelijk, zoude hebben. Verkleinw.: *menschje*, oudt. *menschelken*. Van hier *menschdom, menschelijk, menschelijkheid*. Zamenstell.: *menschenbehager, menschenbloed, menschendief, menscheneter, menschenhater, menschliefvend, menschenliefde, menschenmin, menschenmoorder, menschkunde, menschkundig, menschsauwend, menschwording*, enz.

Mensch, reeds bij Kero als een zelfst. naamw. *mennisch*, Otfrid. *mennisco, mennisg*, Notk. *mennischo*, hoogd. *Mensch*, neders. *minsk*, deen. *menniske*, zw. *menniska*, ijsl. *manneska*, angels. *mennisc*, en reeds bij de oude Egyptenaars *manosch*. Het is zamengesteld uit *man* (dateertjds ook eenen mensch beduidde, gelijk nog het eng. *man*, en bij Isid. *manno*) en den uitgang *isch, sch, mannisch, mennisch, menisch, mensch*. Deze is de gewoonlijkste afleiding; zoodat het woord eigenlijk een bijwoord zoude wezen. Die gedachte wordt versterkt, doordien Ulphilas *manniska* en Kero *manask* bijvoegelijk nemen. Ondertusschen, omdat de overgang van zulke bijvoegel. woorden

in zelfst. naamwoorden zeldzaam is, denkt Adelung om het oude angels. *aesc*, oudzw. *ask*, een man, mensch, dat veelligt ook, in verdere beteekenis, een ding, een schepsel kan beteekend hebben; dat met het hebr. *aïsch*, een man, zeer vele overeenkomst heeft. *Man-ask*, *men-isch*, mensch zoude dan een menschelijk schepsel willen te kennen geven.

MENSCHHEID, z. n., v., *der*, of *van de menschheid*; zonder meerv. Een afgetrokken woord van *mensch*, dat deszelfs aard en hoedanigheid uitdrukt. De menschelijke natuur: *maer soo de mensheijt (van Christus) niet overal en is*, enz. [Katech. van Heid.] Vaardigheid, om de pligten des gezelschappelijken levens te oefenen: *De Godsdienst spoort tot menschheid aan*. [R. Feith.] Het menschelijke geslacht, bijzonder in opzigt tot de beschaving van hetzelfde; eene nieuwe beteekenis, die eigenlijk tegen den aard der taal strijdt: *het nuttige van de geschiedenis der menschheid*.

MEP, z. n., m., *des meps*, of *van den mep*; meerv. *meppen*. Een slag, welken men iemand, onverwacht, toebrengt. Van hier het bedr., gelijkvl. werkw. *meppen*, eenen mep geven.

MEREL, zie *meerle*.

MEREN, zie *marren*.

MERG (*murg*), z. n., o., *des mergs*, of *van het merg*; zonder meerv. De zachte en vette zelfstandigheid binnen in de beenderen van mensch en dier: *het merg uit een been zuigen*. *Hij heeft merg in de pijpen*, hij is sterk. Het beste, het edelste van iets: *om zich met het merg der gemeente te mesten*. [Hooft.] *Het merg uit een boek halen*. *Het merg der Godgeleerdheid*. Van hier *mergachtig*. Zamenstell.: *mergbeen*, *mergpijp*. Voor *merg* vindt men, bij de ouden, ook *murg*, en nog zeggen wij ook *murgpijp*, *murgtrekker*, enz.

Merg, hoogd. *Marck*, eng. *marrow*, deen. *marven*. Het ontstaat, misschien, uit eene bron, met ons woord *marw*.

MERGEL, z. n., m., *des mergels*, of *van den mergel*; zonder meerv. Zekere soort van vette aarde, waarmede de landen gemest worden: *witte*, *roode mergel*. In het lat. *marga*. Pieters, verkiest het onz. geslacht. De vorm des woords pleit meer voor het mannel. De Hoogd. zegt ook *der Mergel*. Van hier *mergeluchtig*. Zamenstell.: *mergelkuil*.

MERGELEN, zie *uitmergelen*.

MERGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mergde*, *heb gemergd*. Van *merg* (*medulla*), in zamenstelling gebruikelijk. Zie *uitmergen*.

MERIDIAAN, z. n., m., *des meridiaans*, of *van den meridiaan*; meerv. *meridianen*. Ond. woord, van het lat. *meridianus*, middagslijn, eene denkbeeldige lijn, om de graden der lengte te vinden: *den eersten meridiaan trekkende*. [Hamelsv.]

MERK, z. n., o., *des merks*, of *van het merk*; meerv. *merken*. Hetzelfde als *mark*. Een kenteeken, hetwelk men op of bij eene zaak maakt, schrijft, snijdt, enz., om dezelve daaraan te kennen: *ik heb mijn merk op de wolbaal gezet*. *Een' roede, onderscheiden met eenige merken*. [Hooft.] *Brieven van merke*, (*lettres de marque*) bij Hooft, geteekende magtbrieven van schäverhaal op den vijand. Figuurlijk, een duidelijk bewijs: *dat z' al, wat d' aard bewoont, het merk eens Scheppers toont*. [Psalm.] *'t Rechte merk der kunst*. [J. De Haes.] Zamenstell.: *merkijzer*, *merkpaal*, *merkregel*, *merksteen*, *merkstok*, *merkteeken*, *merkwaardig*. *Brandmerk*, *oogmerk*, *scheidmerk*, enz. Zie *mark*.

MERKELIJK, bijv. naamw. en bijw., *merkelijker*, *merkelijkt*. Iets, welks aanwezen men uit zekere merkteekenen besluiten kan; kenbaar, kenbaar. Fig., groot, voornaam: *men vindt hier een merkelyk onderscheid*. *Een merkelyk verties*. *Ik heb daarbij merkelyk verloren*. *De dagen worden merkelyk korter*.

MERKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik merkte*, *heb gemerkt*. Bedr., met een merk teekenen: *het vee merken*. *Dat goed moet nog gemerkt worden*. Hoogd. *marken*, neders. *marken*, zw. *mārka*, bretan. *merca*, eng. *to mark*. Figuurl., de tegenwoordigheid eener zaak uit eenige kenteekenen gewaarworden; waar het van alle zintuigen kan gebruikt worden, in eenen bedr. en onz. zin: *een bedrog merken*. *Ik merk uwe list*. *Men bedriegt hem*; *maar hij merkt het niet*. *Ik merk aan uwe oogen, dat gij geweend hebt*. *Uit alles merk ik, dat*, enz. *De Hemel merkte dit*. [Poot.] Oordeelen, erkennen: *ick hebbe gemerckt, dat er niets beters voor haer lieden en is*. [Bij Iv.] Met *laten* zamengevoegd: *laat er niets van merken*. *Laat het andere menschen niet merken*. Acht geven; wanneer het onz. gebruikt wordt, met *hebben*: *merk op hetgeen ik u zeg*. *Merk op mijne woorden*. Anders *opmerken*. Het deelwoord *gemerkt* wordt als een redegevend voegwoord gebruikt: *Gemerkt zijn' majesteit en zij alle reede hadden*. [Hooft.] Van hier *merker*, iemand, die een merk zet: ook eene strook houts, onderluiken gelegd, om lucht te scheppen; *marker* anders geheeten. *Merking*, doch meest in *bemerking*, *opmerking*. Zamenst.: *brandmerken*, een schandteeken in branden, enz.

Merken. Will. *merchen*, angels. *nearcan*, hoogd. *merken*.

MERREN, zie *marren*.

MERRIE, z. n., v., *der*, of *van de merrie*; meerv. *merrien*. Het wijfje van een paard, het tegendeel van hengst: *van merrijen geteelt*. [Bijbelv.] IJsl. *maer*, eng. *mare*. In het hoogd. noemt men een paard van edel ras *Mähre*. Van hier het fr. *maréchal* en ons

maarschalk. Voor *merrie* is ook *meer*, *mere* in het gebruik.

MERSCH, zie *meersch*.

MES, z. n., o., van het *mes*; meerv. *messen*.

Verkleinw. *mesje*. In den ruimsten zin, een werktuig om te snijden, steken, houwen, stooten, enz., in welken zin wij het niet meer gebruiken, dan in sommige zamenstell.: *haagmes*, *hakmes*, *hoefmes*, *houwmes*, *kapmes*, *schaafmes*. In den Zwabenspiegel is *Stechmesser*, een lange degen, in het zw. *stekamets*, een dolk. Een degen heet in het boh. *mec*, wend. *mecz*, krain. *metsch*, waarmede het angels. *mece*, *meca*, zw. *mäker*, lat. *machaera*, gr. *μαχαίρα*, krim. *mijca*, alle in de beteekenis van eenen degen, overeenkomen. In engeren zin, een werktuig, om te snijden: *een mes slijpen*, *wetten*, *aanzetten*. *Met het mes snijden*. [Vond.] *Iemand het mes aan de keel zetten*, hem het mes op de keel houden, hem in den grootsten nood brengen. *Iemand het mes in den buik laten*, hem in de uiterste verlegenheid laten. *Het mes trekken*, *opsteken*. *Iemand het mes door de ribben jagen*. *Er is wat voor het mes*, zij hebben wat ten beste. *Zijn mes snijdt aan twee zijden*, hij wint aan beide kanten: ook, hij heeft eene kwaadsprekende long. *Op zijn mesje spreken*, stout en trotsch spreken. Een werktuig om te scherpen: *onder het mes zittten*, geschoren worden, ook een scherp ijzer aan het benedeneinde van de oesterkor, vier voet lang, en twee duim breed; het gaat, onder het korren, langs den grond; zoodat alles, wat er voorkomt, van den bodem afgerukt en in het net gebaald wordt. Zamenstell.: *messenkoker*, *messenkraam*, *messenmaker*, *messenmakerij*, *messenlijper*, *messenwinkel*.—*Mesheft* (*meshecht*), *meslemmer* (*meslemm* [*meslemt*]), *Broodmes*, *pennemes*, *snoemes*; enz.

Mes, hoogd. *Messer*, in het oude gedicht op den heiligen Anno *Mezzir*, neders. *metz*, *mest*, hong. *metzöker*, oudvriesch *mesa*. Het vindt zijnen oorsprong in *meijen*, *maaijen*, lat. *metere*, snijden, in het oude hoogd. *meiszen*.

MESSING (in sommige oorden des Vaderlands *mesk*), z. n., v., (*mesk* wordt onz. gebruikt) *der*, of *van de messing*; zonder meerv. Geel koper, gekalamijnd koper: *al wat van ijzer en van messing wordt gewrocht*. [Vond.] Als men acht geeft op *mesk*, schijnt de afleiding, door Adelung voorgeslagen, te meer waarschijnlijk te zijn, die het brengt tot *misken*, *mischen*, fr. *mesler*, *mêler*, mengen, omdat het een gemengd metaal is. *Messing* is ook een timmermans- of schrijnwerkerswoord, zijnde een dunne kant van eene plank, om in de groef eene andere plank te passen. Misschien is dat uit eene bron met het vorige *mes*. Eindelijk is *messing*, (*missing*), bij Kil. ook *messie*, een verouderd

woord, dat mest beteekent: *een zeuge denkt, dat haer missingh dons is*. [De Brune.]

MEST, (*mist*) z. n., m., van den *mest*; zonder meerv. Dit woord, dat in het algemeen eencvermenging van deslechte, en verachtelijkste dingen aanduidt, gebruikt men, in het bijzonder, van den natuurlijken afgang van dieren, *paardenmest*, *koemest*, *duivenmest*, *schapenmest*, enz. Wijders, de drek van dieren, die met stroo, bladeren en dergelijke deelen, tot onderlinge rotting, vermengd is; zoover dit alles dient, om landen te bemesten: *mest verkoopen*. Allerlei vuilnis, al is er ook geen drek onder, als bekwaam, om landen te bemesten, draagt denzelfden naam. Halma en Kluit nemen het vrouwel. De Overzetters van den Bijbel, Ten Kate en Pieterse staan het mannel. geslacht voor. Het moesog. en het hoogd. zijn ook voor het mannel. Dit wordt gestaafd door ons mannel. naamw. *mist*, nevel, dat denkelijk, hetzelfde woord is. Zamenstell.: *mestgaffel*, *mesthoop*, *mestkar*, *mestkot*, *mestpoel*, *mestput*, *mestshot*, *meststal*, *mestvaalt*, *mestwagen*, enz.

Mest, Notk. *mist*, in de Monseeische Glossen *misit*, Ulphil. *mähst*, hoogd. *Mist*, neders. *mesz*, angels. *meox* en *mixen*, eng. *mixen*, *muck*, zw. *mock*, ijsl. *mijk*. Hierheen behooren, waarschijnlijk, het lat. *mucus* en *mucor*, gr. *μύξα*.

MESTEN, (*misten*), bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik mestte*, heb *gemest*. Bedr., den mest uit den stal enz. wegnemen: *varkens mesten*. Het gebruik wil hier *misten*: het zameng. *afmisten* is het meest gebruikelijk. Dezen mest op het land brengen, om het vruchtbaar te maken: *den akker mesten*. Onz., met hebben, drek van zich geven: *die koe mest goed*. Van hier *mesting*.

MESTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mestte*, heb *gemest*. Vet maken, door veel voedsel vleesch en vet veroorzaken: *varkens*, *koeijen*, *ganzen*, *kapoenen mesten*. *Een gemeste eendvogel*. Wederk.: *de visschen mesten zich in de slooten*. [Poot.] *Zich mesten* is ook, zich door rust en overvloedig voedsel vet maken. Ook: *zich op iets mesten*: *die zich op 't smeer der kudde mest*. [Vond.] Van hier *mester*, *esting*: *zwaar vanestingh*. [Hoof.] Zamenstell.: *mestbeer*, een scheldwoord, waarmede een heel vet mensch wordt benoemd; *mestbeest*, *mestbrok*, voeder, waarmede men hoenders mest, *mestdier*; *mesthoen*, *mestkalf*, *mestkooi*, *mestvarken*, een varken, dat gemest wordt; een vraat, die den buik dient; *mestvoeder*, *mestvogel*, enz.

Mesten, Notk. *maston*, *mesten*, hoogd. *mästen*, deen. *mädske*, boh. *mastiti*. Het komt af van een oud woord *mest*, dat eertijds spijs, voeder, in het algemeen, beduidde, hoogd. *Mast*. Bij Otrf. is *maz* brood, spijs, zw. *mat*, lett. *maise*. In het gr. is *μασθιν*, vreten.

MET, een voorzetsel, vereischende altijd eenen vierden naamval. In het algemeen, beteekent het een gezelschap, eene verbinding en gemeenschap. 1. Een gezelschap, eene deelneming aan eene zaak, aan eene daad, op denzelfden tijd, of ook op dezelfde plaats: *met iemand reizen. Met iemand loopen. Met zich nemen. Wijn met water mengen. Wij zongen met elkander.* 2. Eene gemeenschap, eene deelneming aan de omstandigheden, waarin een ander zich bevindt: *zich met anderen verheugen. Ik kan niet langer met u leven. Wie met mij is, kome hier! Gij zijt, met mijnen broeder, van eenen ouderdom.* 3. Een werktuig: *Gods wraak bonst met haar ruist des aardrijks schors van een.* [Hoogvl.] 4. Een hulpmiddel, een middel: *alles kan men met geld dwingen. Met Gods hulp.* 5. Eene stof: *met elpenbeen ingelegd. Met hout beschoten. Met rozen gekroond. Een wagen, met hooi beladen.* 6. Een voorwerp, en wel, waar een persoon het voorwerp is: *met iemand spreken. Hij heeft met meer lieden te doen. Hij kan zich met zijne vrouw nimmer verzoenen. Ik meen het goed met u.* Eene zaak: *wacht mij met het eten. Wat wilt gij met die vraag zeggen? Houd aan met uw onderzoek.* Hierheen behooren de volgende spreekwijzen, waar persoon of zaak het voorwerp is: *het is met uwen vriend gedaan. Het is met hem verlopen. Het ziet er slecht met u uit. Hoe staat het met de zaak? Weg met dat slach! In het tuchthuis met zulken! Ach! met dat eeuwige sarren! 7. De hoedanigheid en wijs, waarop iets geschiedt: *ik zal dat ongelijk met geduld dragen. God ziet met u gevallen op hem neer. Met wijsheid die zaak besturen. Met hoopen komen, als eene groote menigte. Eene stad met list innemen. Hij ging den dood met heldenmoed tegen. Ik vond hem met den hoed onder den arm. Met gevouwene handen bidden. Ende legt met een over.* [Hooft.] 8. Een voorwerp van bezitting: *kent gij dat meisje met dat aanminnige gezigt? Met groote vermogens ter wereld komen.* Eindelijk, een tijd, waarin iets geschiedt of geschieden zal: *met het opkomen der maan regende het. Met den morgenstond uitgaan. Dat komt met der tijd. Met de jaren wordt men wijs.**

Als bijwoord gebruikt met het in de dagelijksche taal alleen; daar de beschaafde stijl mede vereischt. In de vereeniging en samenst. met werkwoorden en andere woorden bedient men zich insgelijks van mede. Zie dit woord. Hierheen behoort het zameng. *temet, temets*, somtijds, anders *altemet*: *zoo stae ik temets in twijffel.* [Ten Kate.] Dit oude voorzetsel duidt, in de salische welten, *mitho*, bij Kero *mit*, Ulphil. *mith*, angels. *mid*, eng., door verwisseling van lipletter, *with*, zw. *med*, hoogd. *mit*, ijsl. *medur*, *midur*, finl. *mijöden*,

krain. *med*, *mejd*, *mej*, gr. *μετα*, in het lat., waar het achter eenige voornaamwoorden staat, *met: egomet, nosmet, tutemet, tuomet, ipsemet.* Mart. leidt het af van het chald. *metah*, komen, bijkomen.

MET, z. n., o., *des mets*, of van het *met*; zonder meerv. Gehakt vleesch, in het bijzonder varkensvleesch, wanneer het nog rauw en ongerookt is: *met snijden. Met hakken.* Samenst.: *metworst.* Het is een oud woord, dat eertijds vleesch beteekende, zoo als thans nog in Upland *mat* die beteekenis heeft. Het behoort tot het oude *mat*, *mes*, *mest*, oudvriesch *mete*, spijs, waarvan *mesten*, door voedsel vet maken. L. Ten Kate leidt het af van *meijen*, moesog, *maitan*, snijden.

MET (*mette*), z. n., v., *der*, of van de *met*; meerv. *metten*. Hoogstraten verklaart het door geit. Bij Kil. is *mette*, *metteken*, *capra*, *capella*; *mulier ignava*. In het ital. is *mozza*, *camozza*, eene geit, het schijnt, in het algemeen, een ding van het vrouwel. geslacht te beteekenen. Hiermede komt overeen het hoogd. *Metze*, eene hoer, ons *mot*, *motte*, eene zeug en hoer, het spaansche *moça*, een meisje, het opperd. *metze*, eene teef.

METAAAL, z. n., o., *des metaals*, of van het *metaal*; meerv. *metalen*. Eene vaste, zware en harde zelfstandigheid, ondoorschijnend, smeltbaar door vuur, en koud zijnde weder stoltende tot een vast ligchaam, gelijk het te voren was, kunnende door hamerslagen gevormd worden. In het gemeen, elke harde bergstof, van haren erts afgescheiden, die zich in het vuur smelten laat, en den hamer lijden kan: *de deugd weegt zwaerder dan het wichtigste metael.* [Vond.] *Gemerkt de vijfte van dat metaal haar bestek heeft.* [Hooft.] *Edele metalen*, goud, zilver, in tegenstelling der onedele soorten: *schael nog schotel dan van 't edelste metael.* [Poot.] *Het donderende metaal*, het grof geschut, bij Vollenh. *Een hart van metaal* is bij de dichters, een hart, dat niet bezwijkt. *Halfmetaal*, dat slechts eenige eigenschappen van metaal heeft als kwikzilver, spietsglas, enz. In het bijzonder noemen wij *metaal* eene vermengde metaalsoort uit koper, tin en messing: *klokken, stukken van metaal gieten. Giet uit metael haer beelt.* [Moon.] van hier het stoffel. onverbuigh. bijv. n. *metalen*: *het grofgeschut en zijn metalen mont.* [Moon.] *Metalen lepels.* Oneigenlijk, beduidt het bij de dichters *sterk*: *met haar metalen vuist.* [Hoogvl.] Samenstell.: *metaalgietter, metaalscheider*, enz. Het stamt af, gelijk het lat. *metallum*, van het gr. *μεταλλον*; alles misschien van het hebr. *metil*, hetwelk Schultens door uitgeslagen ijzer vertaalt, van het arab. *matal*, onder den hamer uitkloppen. Fr. *métal*, ital. *metallo*, sp. *metal*, eng. *mettel*.

METEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik mat, heb geme-*

ten. De maat van iets nemen: *koren meten*. Land meten. *Met den passer meten*. *Ik heb het doek gemeten*. *Figuurlijk*: *haer raetslot, van geen aerdsch vernuft te meten*. [A. Moonen.] *Eighen quaalijk — ende ander mans wevraart met gelijken verdriet meetende*. [Hooft.] *Meetende na de vrangkheit van het zijne, het hart des koninx*. [Hooft.] *Iemand den rug meten*, hem afkloppen: *en zijn wijf den rug te meeten*. [A. Harts.] Van hier *meter*, *meetster*, in zamenst. gebruikelijk: *landmeter*, enz.; *meting*. Voorts *meetbaar*, en de zamengestelde *meetkunst*, *meetkunstenaar* (*geometra*), *meetkunstig*, *meetkunde*, *meetkundig*, *meetlijn*, *meetlood*, *meetroede*, *meetstok*, enz.

Metten, Isidor. *mezzen*, Otr. *mezzen*, *mezen*, hoogd. *messen*, neders. *meten*, moesog. *mitan*, angels. *metan*, deen. *maade*, zw. *māta*, eng. *to mete*, lat. *metiri*, sp. *medir*, gr. *μετριω*, hebr. *meder*.

METER, z. n., v., der, of van de meter; meerv. *meters*. Eene doopmoeder, eene peet, eene vrouw, die een kind ten doop heft. Van het lat. *mater*, moeder.

METS, zie in *met*, *temets*.

METSLEN, zie *metsen*.

METSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik metste, heb gemetst*. Een oud woord, dat certijds snijden, houwen, slagten beduidde; uit eene bron met *meijen*, *maaijen*, *matsen*, *mat*. Thans is het, in onze taal, nog over voor het behouwen van gebakkene steenen, en voorts voor het leggen van steenen in kalk of cement; stichten, metselen: *die beelden in eene kapelle te metsen*. [Hooft.] *Gemetste dakken*. [Hooft.] Van hier het voortd. *metselen*, dat meest in gebruik is: *eenen muur metselen*. *Met gehouwenen steen metselen*. Oneig., vastleggen, gronden, bevestigen; in den verhevenen stijl: *in wier bloed de grondslag der Bataafsche vrijheid gemetseld is*. [L. Trip.] Van hier *metselaar*, *metselarij*, (*metselerij*). Zamenstell.: *metselhamer*, *metselkalk*, *metselsteen*, *metselwerk*, enz.

METTEN, z. n., v., der, of van de metten; het enkely. is weinig in gebruik. De morgenzangen in de kloosters, de vroegdienst in de roomsche kerk: *de metten zingen*. *Ter metten luijen*. Ook: *de metten luijen: tot dat m'er de metten van U. E. bruiloft meê te luijen hebbe*. [Hooft.] *Iemand de metten lezen*, of *voorlezen*, hem berispen. Zamenstell.: *mettentijd*, Fr. *matines*, oudfr. van de achtste eeuw *metdina*, zw. *mātte*, uit het lat. *matutinus*, vroeg, van *matuta*, de Godin des morgenstonds.

MEUBEL, z. n., o., des *meubels*, of van het *meubel*; meerv. *meubelen*, *meubels*. Oudduitsch woord, van het fr. *meuble*, lat. *mobilis*, dat bewegen kan worden. Het meerv. is

meest in gebruik, in de dagelijksche taal, en beteekent roerende, tilbare goederen, huisraad: *al zijne meubelen zijn verkocht*. Oneig. noemt men een nutteloos mensch, die anderen maar in den weg staat, *een meubel*. Zamenstell.: *meubelkamer*, *meubelpapier*, enz.

MEUG, eigenlijk een zelfst. vr. naamw., bij Kil. *moghe*. *Potentia*, *appetentia*, *appetitus*. Het is nog overig in de dagelijksche taal: *tegen heug en meug*. *Hij is over zijne meuge*. Van hier *meugelijk*, smakelijk.

MEUK, z. n., v., der, of van de meuk; zonder meerv. Dit woord wordt, in het geldersche spreekwoord, gebruikt: *het staat nog in de meuke dat elders heet in de week*. Men drukt er mede uit, dat eene zaak naar rijper beraad wacht. Zie *meuken*.

MEUKEN, bedr. en onz. w. gelijkvl. *Ik meukte, heb gemeukt*. Bedr., week maken; schoon wij het dan oneigenl. gebruiken, voor vermurwen: *noch gebeden, noch traanen konden hem meuken*. [Bogaert.] *Wien hij door gestadige verzoekschriften d'ooren meukte*. [Bogaert.] Onz., met hebben; door zachte stoving murw worden: *de stokvisch staat te meuken*. Door liggen murw worden: *mispelen moeten meuken, eer zij goed zijn*. Oneig.: *na 't meuken van den moed door tijd en ervaarenis*. [Hooft.] Het woordt komt, met het eng. *meek*, week, zacht, ons *mak*, uit eene bron.

MEUZELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik meuzelde, heb gemeuzeld*. Lekkere beetjes proeven, van iets lekkers afknibbelen. Het woord bootst na, of de beweging der lippen, of het behoort tot het oude *mozen*, waarvan *mocs*, hoogd. *müsen*, eten, Ker. *muusen*. Van hier *meuzelaar*, *meuzeler*, bij Kil. eene lekkere biersoort — en eene kneu, een zangvogel, naar de beweging van den bek.

MEUZELLEN, (*nozelen*), onz. w., gelijkvl. *Ik meuzelde, heb gemeuzeld*. Van *moze*, bij Kil. *mose*, slijk. Vuil maken. Zamenstell.: *be-meuzelen*.

MEVROUW, z. n., v., der, of van de mevrouw; meerv. *mevrouwen*. Titel eener aanzienlijke getrouwde vrouw: *mevrouw de prinses*. In de zamenleving noemt men dus de vrouwen van Overheden, Hoogleeraars, Krijgsbevelhebbers, enz. Uit *mijn en vrouw*.

MIAAUW, een woord, hetwelk het geluid der katten nabootst: *de kat schreeuwt miaauw, miaauw!* ijsl. *mialm*.

MIDDAG, z. n., m., des *middags*, of van den *middag*; meerv. *middagen*. Eigenlijk het midden van den dag, wanneer de zon op het hoogste hoven den gezigteinder gezien wordt: *omtrent den middagh*. [Hoogvl.] *Wat eten wij van middag? Des middags*, op den middag. *Drie middagen na elkander*. De gansche tijd van het midden des daags tot nabij den

ondergang der zon: *hij blijft den ganschen middag uit*. In den verhevenen stijl beteekent het den mannelijken ouderdom: *zijne zon ging onder op den middag des levens*. Zamenstell.: *voormiddag, namiddag*. — *Middageten, middagklaar, middaglijn, middagmaal, middagmaaltijd, middagslaapje, middagzon*. Van het oude bijv. naamw. *mid*, dat in het midden is, en *dag*. Hierheen behooren andere zamengestelde woorden, die meest verouderd zijn, als: *midlandsch*, bij Poot, *midlent, midmaand*, (*midlente-maand*, bij Hooft) *midmaart, midnacht*, (zoo dra de haen den *midnacht ennekraeit*, bij Vond.) *midoogst, midpunt* (*des aardrijks midpunt*, bij Trip.) *midrif*, (*midrift*) *midrasten, midweek, midweg*, (*midweghs*, bij Hooft, ook *midweeghe*), *midwinter* (kerstijd), *midzomer*, bij Hooft.

MIDDEL, bijv. n. en bijw., *middeleer, middelst*. Dat in het midden is. Het woord is reeds ten deele verouderd, daar de overtreffende trap alleen nog in zwang is. De stellende trap wordt in zamenstelling slechts gevonden, als: *middelpad, middelweg*, enz. Wij hebben nog twee woorden, als bijwoorden gebruikelijk, in den zin van ondertusschen, *middeleertijd, middeleerwijl*. Op het eerste aanzien zoude men dezelve houden voor zamengestelde woorden uit den vergelijken-den trap *middeleer en tijd, wijl*. Doch *middeleer* schijnt hier eerder eene vrouwelijke buiging van den tweeden naamval te zijn, met uittaling van het voorzetsel *in*, dat, oudtijds, eenen tweeden naamval beheerscht heeft. De overtreffende trap alleen is nog in gebruik, doch slechts in eenen stellenden zin, van iets, dat, tusschen andere dingen, in het midden staat: *de middelste vinger. Het middelste huis. De middelste zoon*, die in jaren tusschen beide is.

MIDDEL, z. n., v., *der*, of *van de middel*; het meerv. is niet in gebruik. Het middellijf: *zij is dun van middel. Zij stingren zich om hem en zijne middel*. [Vond.]

MIDDEL, z. n., o., *des middels*, of *van het middel*; meerv. *middelen*. Eigenlijk iets, dat in het midden is. Zoo gebruikten het nog de ouden: *ende heeft in 't middel eenen schoonen throom*. [S. Francisc., door A. Kluit aangehaald in de Lijst van Hoogstraten.] Figuurlijk beteekent het iets, dat eene werkende oorzaak, en met het einde van iets verbonden is: *alle middelen en wegen inslaan. Op middelen bedacht zijn. Het eerste middel was de jeeghenwoordigheid des koninx*. [Hooft.] *Verkeerde, ongeoorloofde middelen. Door alle mooghelijke middelen rekte hij den wederstandt*. [Hooft.] *Middelen ramen*. [Hooft.] In bepaalderen zin, een middel, om de verlorene gezondheid te herstellen: *ik heb dat middel tegen de koorts gebruikt. Huismiddel,*

braakmiddel, zweetmiddel, enz. Verkleinw. *middeltje*. Vermogen, goederen, rijkdom; in het meerv. getal alleen: *hij heeft middelen genoeg, om te leven*. Men vindt dit woord, dat thans gewoonlijk van het onz. geslacht is, bij de schrijvers van gezag ook mannel. gebruikt: *die aangetast van een zielheeler den middel vloecht*. [Vond.] Zoo ook namen het Hooft, Huijgens, de Decker en anderen. Van hier *middelbaar, middelmatig, matig*: *eene middelbare lengte. Een middelbaer Poëet*. [A. Pels.] Ook beteekent het, dat door een middel geschiedt: *de middelbare genieting van God*, in de godgeleerdheid; *middeltijk* wordt hier beter gebruikt *middelbaarlijk, middeltijk, middeleloos, middel-looslijk*, bij Hooft, voor onmiddeltijk.

MIDDELAAR, (*middeleer*), z. n., m., *des middel-aars*, of *van den middel-aar*; meerv. *midde-laars*. Van *middelen*. Iemand, die zich tusschen twee strijdende personen instelt, om hen tot vergelijk te brengen: *ik koos mijnen broeder tot middel-aar in ons verschil*. In de Bijbelv. en de godgeleerdheid heet Jezus Christus, bij uitstek, *de middel-aar*. Het vrouwel. is *midde-laars*. Zamenstell.: *midde-laarambt, midde-laarschap*.

MIDDELEUR, z. n., v., *der*, of *van de middel-deur*; meerv. *middeleuren*. Eene binnendeur, in Noordholl. *mulder*, door verbastering, genaamd. Van *middel* en *deur*.

MIDDELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik middelde, heb gemiddeld*. Door tusschenkomst bemiddelen: *eene zaak zoeken te middelen*. Vereffenen, beslechten, bijleggen: *een verschil middelen*. [Hooft.] Van hier *middeleer* (*midde-laar*), *mid-deling*.

MIDDELLANDSCH, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. In het midden tusschen twee of meer landen gelegen. Een woord, dat van dien boezem der atlantische zee bijzonder gebruikt wordt, die tusschen Europa, Azia en Afrika ligt: *de middellandsche zee*. Van *middel* en *landsch*.

MIDDELLIJN, z. n., v., *der*, of *van de middellijn*; meerv. *middellijnen*. Eene lijn, die midden door iets gaat. In het bijzonder, de evenaar, de linie, in de aardrijkskunde. Van *middel* en *lijn*. Voor *middellijn* zegt Spiegel *mid-delhoep*.

MIDDELMAAT, z. n., v., *der*, of *van de middel-maat*; het meerv. is buiten gebruik. Behoorlijke maat: *de middelmaat houden*. Van *middel* en *maat*. Van hier *middelmatig, middelmatigheid, middelmatiglijk*.

MIDDELMUUR, z. n., m., *des middelmuurs*, of *van den middelmuur*; meerv. *middelmuuren*. Scheidmuur, gemeenemuur. Ook een muur, die anderen van naauwere gemeenschap afweert: *den middelmuur des afscheijtsels gebroken hebbende*. [Bijbelv.] Van *middel* en *muur*.

- MIDDELOORZAAK**, z. n., v., *der*, of *van de middeloorzaak*; meerv. *middeloorzaken*. Eene werkende oorzaak, die van eene hogere, ter bereiking van een einde gebruikt wordt; tweede oorzaak. Van *middel* en *oorzaak*.
- MIDDELPAD**, z. n., o., *des middelpads*, of *van het middelpad*; meerv. *middelpaden*. Een pad, dat tusschen beide loopt, bijzonder het groote pad, midden door eenen tuin strekkende. Van *middel* en *pad*. Hooft gebruikt *middelpad*, oneigenlijk, voor eene zachtere handelwijs, om iets in te schikken. Zie *middeleweg*.
- MIDDELPUNT**, z. n., o., *des middelpunts*, of *van het middelpunt*; meerv. *middelpunten*. Middelpunt, het middelste punt van iets, waardoor iets in twee gelijke deelen gedeeld wordt. *Het middelpunt der grootte, der zwaarte, der beweging*. Van *middel* en *punt*.
- MIDDELRIJF**, z. n., o., *des middelrifs*, of *van het middelrif*; meerv. *middelriffen*. Het middel-schot, waardoor de borst van de ingewanden des onderbuiks afgescheiden wordt. Landvriesch van de 15 eeuw *midrith*, eng. *the midriff*. Van *middel* en *rif*.
- MIDDELSLACH**, z. n., o., *des middelstachs*, of *van het middelstach*; zonder meerv. Een aard, een slach, dat tusschen beide is. Anders zegt men *middelsoort*. Van *middel* en *slach*. *Ik kocht erwten, niet de beste, ook niet de slechteste, maar het middelstach*.
- MIDDELSOORT**, zie *middelstach*.
- MIDDELSTAND**, z. n., m., *des middelstands*, of *van den middelstand*; zonder meerv. Middelhare toestand van iemand, vooral ten aanzien van zijn vermogen en zijnen rang; een stand, die tusschen rijk en arm in het midden is. Van *middel* en *stand*, ook *middelstaat*.
- MIDDELWEG**, z. n., m., *des middelwegs*, of *van den middelweg*; meerv. *middelwegen*. Een weg, die tusschen beide loopt. Figuurl., doch zonder meerv., een middel, om iets in te schikken: *eenen middelweg uitvinden*. Van *middel* en *weg*.
- MIDDELZINNIG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dubbelzinnig, dat op tweederlei wijs kan opgevat worden: *Mucianus schreef dikwijls middelzinnigh*. [Hooft.] Van hier *middelzinnigheid*. Van *middel* en *zinnig*, dat buiten zamenstell. niet in gebruik is.
- MIDDEN**, z. n., o., *des middens*, of *van het midden*; zonder meerv. Dat deel of punt van een ligchaam, dat van deszelfs einden even ver af is: *in het midden des cirkels den passer zetten*. Verder, zonder opzigt op die wiskundige juistheid, iets, dat gerekend wordt het midden te zijn: *het midden van Azia ligt zeer hoog. De stad lag in het midden*. Nog verder; de binnendeelen van iets: *door het midden der lampalen van Decapolis*. [Bijbelv.] Met opzigt tot andere dingen: *in 't midden mijner vreugt*. [Poot.] *Op het midden van het feest. Op het midden van den dagh*. [Hooft.] *Gij houdt het midden tusschen vrees en hoop. In het midden van den winter*. Een gezelschap, een kring van menschen: *hij ging uit het midden van hen weg. Iets uit het midden wegdoen — wegnemen. De hoogepriester in het midden opstaende*. [Bijbelv.] *In 't angstigh midden der leeuwen*. [Poot.] Voor dit *midden* bezigt Hooft ook *mid*.
- MIDDEN**, een bijw. van plaats, dat altijd een voorzetsel achter zich heeft: *hij zit midden op den stoel. Midden in de drokte iemand overvallen. Midden door het gedrang gaan. Iets midden doorsnijden. Hij is midden opgeborsten*. [Bijbelv.] Ook bezigt men *te midden* als een voorzetsel met eenen tweeden naamval: *hij werd te midden zijner vreugd gestoord*.
- MIDDERNACHT**, z. n., v., *des middernachts*, of *van den middernacht*; het meerv. is buiten gebruik. Het middelste deel des nachts, het uur van twaalf tot een; *midnacht: het is haast middernacht. 's Middernachts, Na middernacht komt hij te huis*. Van *midder*, om de welluidendheid voor *middel*, en *nacht*.
- MIEDE**, z. n., v., *der*, of *van de miede*; meerv. *mieden*. Eene gift, een geschenk, in het bijzonder bodenloon. Zie *meed*. Van hier *miedepenning* (*meedpenning, miepenning*).
- MIEDE**, z. n., v., *der*, of *van de miede*; meerv. *mieden*. Een woord, dat reeds verouderd is, beteekenende tijding, boodschap: *met de miede van de neërlaagh der zijnen*. [Hooft.] *Wij zullen syn bedroefde hert verquicken met dees' miede*. [Jos. dr. en blyeyntspel.] Zamenstell.: *miedenbrenger* (*miebrenger*).
- MIER**, z. n., v., *der*, of *van de mier*; meerv. *mieren*. Een bekend bloedeloos diertje: *naar de vlijtige mier*. [Vollenh.] *Hij is maar eene mier*, iemand van klein vermogen. Van hier *mierachtig*. Zamenstell.: *miereneter, mierenest*.
- Mier*, deen. *mijre*, dalm. *mraw*, waarmede het gr. *μυρμος, μυρμηξ* overeenkomt. In Gelderland heet zij *emt*, eng. *emmet*.
- MIERIG**, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. *Eene mierige koe* is, in Gelderland, eene koe, die bloed watert.
- MIERIKWORTEL**, (*mierikswortel*), z. n., m., *des mierikwortels*, of *van den mierikwortel*; meerv. *mierikwortelen*. Peperwortel.
- MIGGELEN**, onpers. w., gelijkvl. *Het miggelde, heeft gemiggeld*. Een woord, hetwelk men, in Groningen, gebruikt, wanneer het stofregent. Het schijnt een voortd. werkw. te zijn van *mijgen*. Zie dit woord.
- MIJ**, de verbogene naamval in het enkelv. getal van het pers. voornaamw. *ik*.
- MIDDEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik meed, heb gemeden*. Ook begint men het nu meest gelijkvl.

te bezigen: *ik mijdde, heb gemijd*. Het beduidt, eigenlijk, eenen persoon of eene zaak uit den weg gaan, zich wachten, dat men, met dezelve, niet op eene plaats zij: *mijd dien uitstekenden hoek. Iemands gezelschap mijden*. In eenen oneigenlijken zin, iets met opzet nalaten en daarom de gelegenheid daartoe vlieden: *die het kwaad mijdt, zal niet ligt in deszelfs strikken vallen. De liefde wil geen bangen afgront mijden*. [Poot.] *De zonde mijden*. Wederk., *zich mijden: ik heb mij voor die verleiding zorgvuldig gemijd*. Het deelw. *mijdend*, waarvan *mijndheid*, bij Hooft voorkomende. Van hier *mijdelijk*, hetwelk men mijden kan; *mijding*. Zamenstell.: *vermijden*.

Mijden, bij Ker. en Ofr. *midan*, hoogd. *meiden*, neders. *miden*. Het lat. *vitare* is, door verwisseling van lipletters, hetzelfde woord.

MIJGE, (bij Kil. *mijghe, mieghe*) z. n., v., *der*, of *van de mijge*; zonder meerv. Pis; een laag woord, onder het gemeene volk, in eenige plaatsen, gebruikelijk.

MIJGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik meeg, heb gemegen*. Pissen, welk laag woord, in Gelderland en Groningen, somtijds nog gehoord wordt. In het ijsl. is het *myga*, angels. *migan, gemigan*, saks. *migen*, waarmede het oude lat. *migere* (waarvan het supinum *mictum*, voor *migitum*, nog overig is) volmaakt overeenstemt, en het gr. *μιγισω* zeer gelijk is. De grondbeteekenis schijnt, naar L. Ten Kate, te zijn het overtollige vocht uitwerpen. Zonder twijfel is het lat. *migo, mingo*, van het gr. *μιγνεν, μισγνεν, μινγνεν*, mengen. Zeer waarschijnlijk is dan ons *mijgen*, en *mengen*, met het gr. en lat., uit eene algemeene bron.

MIJL, z. n., v., *der*, of *van de mijl*; meerv. *mijlen*. Het woord stamt af van het lat. *mille*, duizend, en beteekent, gelijk het lat. *militiare, milliarium*, eigenlijk eene wijde van duizend schreden. De romeinsche wijs, om naar mijlen te rekenen, is met het woord tot zeer vele volkeren overgegaan, en zoo is dit woord ook tot ons gekomen. Eene mijl, die overal niet dezelfde grootte heeft, is bij ons vijftien honderd rijnlandsche roeden, of eene uur gaans: *op een halve mijl*. [Hooft.] *Dat is eene mijl op zeven*, zegt men, voor dat is de langste weg, een omweg: *niettegenstaande dat het de mijl op zeven gegaan was*. [Hooft.] In het gemeene leven, plaatst men den tweeden naamval van *weg* er achter: *met iemand eene mijl wegs gaan. Iemand over duizend mijlen wenschen*. Zamenstell.: *mijlpaal*.

MIJMEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik mijmerde, heb gemijmerd*. Zwaarmoedig over eene zaak denken, zonder den beknelden boezem, door mededeeling van de zwargheid aan ande-

ren, lucht te geven; suffen, dutten: *mijmerende zorgen*. [Poot.] *Over iets mijmeren. Hoe zit gij zoo te mijmeren?* Van hier *mijmeraar, mijmerig, mijmertj*, bij Poot; *mijmering: eindeloze en ellendighe mijmeringen*. [Hooft.] *Adelung* brengt ergens, een oud nederduitsch woord *mijmer* te pas, hetwelk hij door donker verklaart; dat als de oorsprong mag gehouden worden. Zamenstell.: *mijmervlaag*, bij Kamph.

MIJN, *mijne, mijn*, bezittelijk voornaamwoord van den eersten persoon, het eigendom van alle drie geslachten aanduidende. *Mijn hoed, mijne woning, mijn leven. Mijne vrienden hebben mij verlaten. Mijns vaders huis. Mijns oordeels is de zaak anders. Mijne eigene schuld. Mijn lieve vriend. Zeg het hem van mijnen wege. Mijnenwege (mijnentwege) moet gij hem groeten. Hij doet het om mijnen wil. Mijnen wil (mijnentwil) zegt hij zulks. Mijnenhalve (mijenthalve) is hem dat overgekomen*. In den vrouwelijken stijl zegt men: *kom heden tot mijnent*, aan mijn huis. Ook wordt het achter het zelfst. naamw. gevoegd: *dat huis is mijn, ook het mijne*. Als er iets, bij afslag, verkocht wordt, is *mijn* het teeken der aanvaarding van de uitgemijnde zaak. Als zelfst.: *ik wil er het mijne niet bij inschieten. Onder die boeken zijn van de mijnen*.

Mijn, reeds in het opperd., van Kero's tijden af, *mein*, Ulphil. *meins*, hoogd. *mein*, neders. *mien*, angels. *min*, eng. *my, mine*, wall. *man*, fr. *mien*, pool. *moy*. lett. *manas*, lat. *meus*, gr. *εμος*, pers. *men*.

MIJN, z. n., v., *der*, of *van de mijn*; meerv. *mijnen*. Een gegraven hol onder de aarde, om allerlei eris op te zoeken en daaruit te halen: *graven in de mijn*. [Vond.] Oneigenlijk: *dit boek is eene rijke mijn. Hoewel gij de mijn der artsenij doorwoet*. [Poot.] Een onder de aarde gegravene kelder, om dien, door kruid, in de lucht te laten springen: *eene mijn ontsteken, laten springen. De mijn is ontdekt*, de aanslag is mislukt. Zamenstell.: *mijndelver, mijnegraven*, bij Poot; *mijngraver, mijnwerk; goudmijn, zilvermijn*, enz.

Het woord is uit het fr. *mine*.

MIJNE, z. n., v., *der*, of *van de mijne*; meerv. *mijnen*. Een zeer oud woord, beduidende, eigenlijk, de uiterlijke gedaante, de figuur van iets, zoo als het zw. *mynd, mynt*, ons *munt* die beteekenis nog heeft. De hooge ouderdom van dit woord blijkt uit de groote overeenkomst met het hebr. *mun*, waarvan *thmubah*, een beeld, afstamt. Wij gebruiken dit woord, meest in eenen vrouwelijken stijl, in den zin van eene gemaakte houding, eenen schijn: *de vijand maakte de mijne van te vertrekken*. Van uiterlijk voorkomen: *zij heeft goede mijnen*. Van wille-

keurige gezigtstrekken, gebaren: *allerlei wonderlijke mijnen maken*. In de zamenleving, spreekt men het doorgaans *miene*, *mienen* uit. Zoude ook het gr. *μιμος, μιμικός, μιμα, μιμισθαι* uit dezelfde bron komen?

In het fr. is het *mine*, hoogd. *Miene*. Bij Olfr. is *meino* een teeken.

MIJNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mijnde, heb gemijnd*. Eene mijn maken. Het zam. *ander-mijnen* is meest in gebruik. Het werkw. met eenen basterduitgang gebruikt Hooft: *met schieten en mijneeren (mijneren)*. Van *mijn*, een gegraven hol.

MIJNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mijnde, heb gemijnd*. In eene openbare verkooping, eene te koop aangeboden zaak, door het roepen van *mijn*, naasten: *ik heb die stoelen voor twaalf gulden gemijnd*. Oneig. zegt Hooft: *als 't blos haar' wang weer mijnd'*. Van hier *mijner, mijenster mijning*.

MIJNER, *mijns*, de tweede naamval van het voorn. *ik*.

MIJNEREN, zie *mijnen*.

MIJT, z. n., v., *der*, of *van de mijt*; meerv. *mijten*. De allergeeringste muntsort, een penning: *dat is niet eene mijt waardig*. *Hun leren eener mijte niet waardig*. [Hooft.] In het gemeene leven, drukt het de allerminste zaak uit: *het scheelt mij geene mijt*, niets. In het middeleeuw. *mita, minuta*.

MIJT, z. n., v., *der*, of *van de mijt*; meerv. *mijten*. Kaasworm, anders *meluw* genaamd. Men vindt haar ook in meel. Van hier *mijterig*: *mijterig meel*. Oneig., in de dagelijksche taal: *hij ziet er mijterig uit*. Men gebruikt het van iemand, die er zeer ongezond uitziet, of die, uit armoede een ellendig voorkomen heeft.

Dit diertje heet in het hoogd. *Miethe*, middeleeuw. *mita*. fr. *mite*, eng. *mite*, deen. *mid*. Hesyehus verklaart *μιδα* (of naar anderen *μιδας*) door een diertje, dat de boonen in stukken knaagt. Het woord schijnt van eenen oorsprong met *made* en *mot* te wezen. De kleinheid der *mijt* wordt, door haren naam en door den fijnen klinker *i*, aangetoond; daar *made* en *mot* eenen groveren klank vormen, gelijk zij ook veel grooter van ligchaam zijn.

MIJT, z. n., v., *der*, of *van de mijt*; meerv. *mijten*. In Gelderland verstaat men, door dit woord eenen hoop takkebossen, op elkander gevlijd, of eenen hoop gebakt hout, op elkander gestapeld, eenigzins spits eindigende. Men gebruikt het ook van hooi: *het hooi staat in eene mijt*. In het bijzonder beteekent het eenen hoop houts, waarop een gestorvene, of ook een veroordeelde, zal verbrand worden: *op straf van mijte of staak* enz. [M. L.] In de beijersche wetten reeds, heet een spits toeloopende hoop *mita*, lat. *meta*. In het middeleeuw. is *mota*, oudfransch *mote*, een heuvel. Zamenstell.: *houtmijt*.

MIJTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mijtte, heb gemijt*. Aan eene mijt zetten: *ik heb het hout laten mijten*. Geldersch woord.

MIJTER, z. n., m., *des mijters*, of *van den mijter*; meerv. *mijters*. Een spits toeloopend sieraad, dienende tot een hoofddeksel: *met witten mijter*. [Vond.] Wij gebruiken het bijzonder van den hoed, welken een bisschop, tot een teeken zijner hooge waardigheid, draagt: *den mijter opzetten*. Voor de bisschoppelijke waardigheid zelve: *den mijter verwerpen*. [Hooft.] Het gedrevene sieraad op een zilveren of gouden boekbeslag draagt dienzelfden naam. Zamenstell.: *mijterberg*, bij de dichters, voor den zangberg, anders *mijterparnas*, omdat hij twee kruinen heeft, even als een mijter twee punten; *mijterberg-godinnen*, zanggodinnen; *mijterdragend*, *mijterdrager*, dichtkundig woord voor bisschop, bij Vond. ook *mijterdrijg*. Van hier het bedr. w. *mijteren*, met eenen mijter sieren, welks deelw. *gemijterd*, voornamelijk in gebruik is: *een gemijterd hoofd*. In 't gemijterd Utrecht. [Pool.] Het kan, of met het vorige woord *mijt*, eenen oorsprong hebben, of onmiddellijk van het lat. *mitra*, gr. *μιτρα* afstammen. *Mitra* was, bij de ouden reeds, een hoofdhulsel. Scaliger houdt het voor een syrisch woord, in het hebr. *mither*. Adelung leidt het, met *muts*, van het oude *nutsen*, angels. *mithan*, bedekken, af.

MIK, z. n., v., *der*, of *van de mik*; meerv. *mikken*. Bloem van roggen- of tarwenmeel. In Gelderland noemt men eene mik zeker brood uit het fijne van roggenmeel gemaakt, anders *roggen geheeten*. *Mica* heet bij de lat. een kruimeltje, *miche* wittebrood bij de franschen.

MIK, z. n., v., *der*, of *van de mik*; meerv. *mikken*. Een tak van eenen boom, als een tweetandige vork, een paal met twee stompjes: *kousen op eene mik droogen*. Een schoor, een paal om te stutten; verkleinw. *mikje*. In het bijzonder, een paal, waaraan men misdadigers hangt, eene halve galg: *ick zal hem doen hangen aen een' mick*. [Huijgens.] *Mik en raadt plagh eer te beven voor die zee-plaegh*. [Vond.] *Galg en mik zult gij nooit op zien rechten*. [Pool.] *De mik* van eene pomp, anders galg genaamd. Vond. bezigt het voor eenen herdersstaf: *met dees gehoornde mik*. *Mik* is ook eene soort van scheepslantaarn.

MIK, z. n., m. en o., *des miks*, of *van den* — *het mik*; meerv. *mikken*. De daad van mikken: *de flits daarop; hij neemt zijn mik*. [Hooft.] *Vermits heur wisse mick in 't minst niet missen kon*. [Rodenb.] In dien zin heeft het geen meerv. Het doelwit, wat men mikt; met een meerv.: *heijl was 't behoogde mick*. [Rodenb.] Het mannel. geslacht komt met den aard onzer taal het meest overeen. Als het woord onz. genomen wordt, is het voor

gemik. Kil. heeft *micke, mick, ghemick*. Zamengest.: *mikijzer*, doelijzer aan den mond van den loop eens roers.

MIKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik mikte, heb gemikt*. Het woord schijnt eigenlijk eene trillende beweging te kennen te geven, en kan, met het lat. *micare*, dat diezelfde eerste beteekenis heeft, eenen gemeenschappelijken oorsprong hebben. In het bijzonder gebruiken wij het van eene beweging met de lippen: *hij durft kikken noch mikken*. Wijders, van eene beweging van de oogen, hetzij men iemand eenen wenk geeft, hetzij men op iets, om zijn doel te treffen, staart, onder eene gedurige opening en sluiting van de oogleden. Onz.: *op iets mikken. Op een haar mikken. De Laster, stout door nijd en logen, mikte op mijn' boezem.* [Onbekend dichter.] *Elk mikt rasch en scharp.* [Pool.] Bedr.; *iets net mikken*. Van hier *mikking, mikpunt*, doelpunt.

MILN, bijv. naamw. en bijw., *milder, mildst*. Het woord beduidt eigenlijk week, zacht: *mild vleesch. Milde appels*. Het tegendeel van wrang, scherp, zuur: *dat is milde wijn*. Doch in deze beteekenissen wordt het zelden meer gebruikt. Figuurlijk, zacht van gemoed, en wel zulk eene gesteldheid, die zich door mededeelzaamheid kennelijk maakt: *zijne milde hand opendoen. De winnende hand is mild. Mild in het uitbieden van tijf en goed.* [Hooft.] *Mild jegens de armen*. Van hier overvloediglijk, grootelijks: *milt gezegend.* [Moonen.] Zacht en overvloedig: *milde regen*. In verdere figuur. *de snijboonen dragen mild. Vrucht dragend: de schakel des milden wijnstocks.* [Pool.] Wijders, overvloedig in woorden, tot nadeel van eenige waarheid; schoon op eene min beleedigende wijs: *hij is mild, in het witen van de geheimen zijns harten*. Van hier *mildelijk, mildheid*. Zamenstell.: *milddadig, milddadigheid, milddadiglijk*.

Mild, opperd. *milt*, angels. *milde, milide*, hoogd. *milde*, eng. en zw. *mild*, ijsl. *milde*, gr. *μειλιχος*, russ. *miloi*, pool. *mily*. Het is met *mulsch*, het lat. *mollis*, zacht, week, verwant.

MILDE, zie *melde*.

MILDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik milderde, heb gemilderd*. Zacht maken, lenigen. Bij Kil. ook *mildighen*. Beide buiten gebruik.

MILLIOEN, (*miljoen*) z. n., o., *des millioens*, of *van het miljoen*; meerv. *millioenen*. Onduitsch woord. Tienmaal honderd duizend: *wordet gij tot duizenden milioenen.* [Bijbelv.] *Een miljoen guldens*. Uit het fr. *million*, en dit van het lat. *mille*, duizend.

MILT, z. n., v., *der*, of *van de milt*; meerv. *milten*. Een zeker inwendig, week ligchaam in menschen en dieren, liggende tusschen de maag en korte ribben, in de linkere zijde. *De*

milt is hem verstoppt. De milt steekt mij, zegt men, in het gemeene leven, als men, na eenen vermoeijenden loop eene steking in de linkere zijde gevoelt, ontstaande van eene ophooping van stof in de dikke darmen. *Dat kitteld de milt*, dat doet de lever schudden. *Milt* noemt men ook het mannelijke zaad, anders *weekkuit*, van sommige visschen; en zulk eenen visch *milter*, eng. *milt, milter*. Zamenstell.: *milt dampen, miltkruid*, steenvaren, *miltziek, miltzucht, miltzuchtig*.

Milt, bij R. Maurus *miltzi*, hoogd. *Milz*, neders. *milte*, angels. *milt*, eng. *milt*, deen. *milt*, zw. *mjalte*, ijsl. *milite*, ital. *milza*. Om de weeke zelfstandigheid, van het woord *mild*.

MIN, bijv. n. en bijw., *minder, minst*. Weinig, in de dagelijksche taal gebruikelijk: *ik heb er maar min van genomen*. Doodziek, in sommige oorden des vaderlands: *de man ligt heel min*. Gering: *met minne moeite*. [L. Ten Kate.] Laag; doch in het zamengevoegde woord *minachting*. De stellende trap wordt ook voor den vergelijkenden genomen: *en niemand de trotsheit min te goede te houden, dan den genen.* [Hooft.] *Op eene min gevoelige wijs*. In de dagelijksche spreekwijs van de bepaling van eene geldsom, heeft het ook iets van den vergelijkenden trap: *een gulden min drie stuivers*. Het neemt ook den tweeden naamval achter zich: *het stuk vond min heuls te hove*. [Hooft.] Uit het verband blijkt, dat het hier voor *minder heuls* geplaatst is. *Min of meer. Min noch meer*, eveneens. *Te min*, voor *te minder: te min, naardien 't Concilie van Trente, enz.* [Hooft.] *Veel min*, voor *veel minder: alzo hun zulk nochte toequam, nocht betaamde, veel min daarover misgenoeghen te toonen.* [Hooft.] Voorts gebruiken wij de twee andere trappen; en wel in den zin van *kleiner, kleinst: al het volk van den minsten tot den meesten.* [Bijbelv.] Jonger, jongst: *hij leide zijne hant op Efraim, hoewel hij de minste was.* [Bijbelv.] Geringer, geringst, ten opzichte der waarheid: *zich minder achten*. Van hier noemt men de franciskaner monniken *minderbroeders* (*minrebroeders* bij Hooft) of *minnebroeders*. Weiniger, weinigt, ten opzichte van prijs of getal: *het koren wordt minder in prijs. Hij had veel minder soldaten dan enz.* Ten opzichte van krachten: *de man wordt minder*. Ten opzichte van inwendige sterkte: *daarop was ik het minste bedacht. Ik heb u in het minste niet beleedigd. Ten minste, althans. Minst past zulks u. Met minder hoopes van verovering.* [Hooft.] Ten opzichte van kosten: *eenen minderen staat voeren*. Van hier *minderheid: hij heeft het met de minderheid verloren*, met het mindere getal stemmen. Zamenstell.: *minderjarig, minderjarigheid*.

Min, minder, minst, bij Isidor. Ker. en Otr. *min, minir, minnista*, deen. *mindre*,

mindst, zw. *minne*, *mindre*, *minst*, hoogd. *minder*, *mindest*, waar de stellende trap verouderd is, fr. *moins*, *moindre*, lat. *minor*, *minus*. De stellende trap, in het wallach., *man*, gr. *μινος*.

MIN (*minne*), z. n., v., *der*, of *van de min*; meerv. *minnen*; doch in een enkel geval slechts. Een woord dat zooveel als liefde beteekent en, op meer dan eene wijs, daarvan verstaan wordt. Men gebruikt het van liefde, welke God tot redelijke schepselen heeft: *zoo gij mij niet, (o God!) uit teedre min, had ondersteund*. [Psalmb.] Hierheen behooren de zamenst.: *menschenmin*, *zondaarsmin*, Gods liefde ter behoudenis van zondaren, in de godgeleerdheid. Van de liefde tot het Opperwezen: *hij zoude doch, om de minne Gods, zijn besluit geschorst houden*. [Hooft.] Van de liefde tusschen twee gehuwden: *nooit wijkt onze min, mijn gaë!* [B. Bosch.] Hierom gebruikt het L. Trip van de liefde van Jezus, die bij huwelijksliefde vergeleken wordt: *Zoo werde, o groote Weêuwe! uw smarte door 't genot van 's Heilands min geleenigd*. Menigmaal verstaan wij er zachte vriendschap en bescheidenheid door: *wij zullen dat in der minne bijleggen. Om christelijker wijze in alle minnen te verzoeken*. [Hooft.] *Een pand der minne*, hetwelk vrienden elkander, ter verzekering van geleende penningen, geven. Meest echter bedienen wij ons van dit woord, om eene vleeschelijke drift eene betrekking uit te drukken, die ontstaat uit verlangen naar dierlijk genot: *eene ongeoorloofde min koesteren. Die door een geveinsde min de mogentheit verraadt*. [Hoogvl.] *Van razende minne*. [Vond.] *Mevrouwes glans, aldus, met minne 't hart ontsteekt*. [Hooft.] Van hier dat het woord gebruikt wordt, om de heidensche *Venus*, de godin der geliefden, en vooral den *mingod*, *Amor* of *Cupido*, daardoor uit te drukken: *in 't blaaken van wiens lief gelaat zijn' moeder en de min hoveeren*. [Hooft.] Men lette wel op, dat het woord, in dien zin, letterkundig, vrouwelijk blijft, en volge Hooft niet na, als hij zegt: *wie zal echter de schoone Venus met den minne, bidden an?* schoon men, om verstaan te worden, zeggen moet, met Poot: *dus doet de blinde min hem dolen, dien Hij met zijne schichten raekt*. Zie Kluit op Hoogst., bl. 525. Eindelijk beduidt *min*, *minne*, in de dagelijksche taal, eene minnemoeder; waar het meerv. te pas komt. In de Overzett. van den Bijbel wordt het meerv. ook in de andere beteekenis gevonden: *uwen tijd was een tijd der minnen*. Van hier *minnelijk*, vriendelijk, beleefd, zacht: *een minnelijk onthaal. Minnelijke taal. Iemand minnelijk ontvangen. Minnelijk in het spreken. Een' mintlike regeering*. [Hooft.] *Minnelijkheid*, *minzaam*.

Zamenstell.: *mingenoot*, *mingod*, *mingodes*, *minijver*, *minijverig*, *minnebrand*, *minnebrief*, *minnedicht*, *minnedichter*, *minne-drank*, *minnegloed*, *minnehandel*, *minnekans*, *minnekind*, *minneklagt*, *minnekoorts*, *minnekozen*, (het *minnekoozen*. bij Vond.) *minnekozerij*, *minnekunst*, *minnelied*, *minnelist*, *minnelonk*, *minnelonkje*, *minneluim*, *minnelust*, *minnemallen*, vleijend liefkozen, (door 't zoet van 't strelent *minnemallen*, zegt P. Schim.) *minnemoeder*, *minnenalver*, *minnegek*, een versleten woord, (van het verouderde *alven*, door eenen poltergeest gedreven worden; van *alf*, eng. *elf*, een geest, een nachtspook); *minnenijld*, *minnenijdig*, *minnepijn*, *minnepligt*, *minnepraat*, *minneschicht*, *minneschuw*, *minnestuikerij*, bij de dichters, voor overspel; *minnespel*, *minnestrijd*, *minnestuip*, *minnetocht*, *minnetonder*, natuurlijke trek, of geneigdheid tot liefde; *minnevader*, *minnevuur*. De kracht van dit laatste woord drukt Vond. allersterkst uit: *minnevier steekt water aan. Minnevlaag*, *minnevlam*, *minnewalmtje*, *minnezang*, *minneziekte*, *minnezorg*, *minnezucht*, *minvermogen*, *minziek*, enz.

Min, waarheen het fransche troetelwoordje *mignon* mede behoort, schijnt ten naaste bij, met *meenen*, zoover hetzelfde gunstig zijn beduidt, eenen oorsprong te hebben. Men vindt daarom *minnen* en *meenen* wel te zamen: *een vrouw die mint en meent*. [Poot.] MINDEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik minderde, heb en ben geminderd*. Bedr., minder maken, ten opzichte der uitgebreidheid: *bij het opkomen des hevigen winds, minderen wij zeil. Eene kous minderen*. Ten opzichte van getal: *dat zal uwe schulden minderen*. Van zwaarte: *door 't minderen van den last*. [Poot.] Ten opzichte van inwendige kracht: *zijn staat minderen. Door minderen van vuur*. [Hooft.] *Ik hoop, dat dit mijne smert mindere*. Ten opzichte van during: *noch wort door dit alles geene eeuwigheid gemindert*. [Vollenh.] Onz., met *zijn*; minder worden: *d' uitdeeling aan de armen moest merkelyk minderen*. [Hooft.] *Zijn goed is geminderd. De koorts mindert reeds. Zoodra zijne vrees begon te minderen*. Met hebben: *gij en zult niet minderen van uw tichelsteen*. [Bijbelv.] Van hier *minding*.

MINDERLING, zie *minuut*.

MINGEL, zie *mengel*.

MINJOOT, een woord bij de oude Rederijkers voorkomende, in den zin van liefkozend, streelend, uit liefde. Zoo zegt K. v. Mander: *verweckende met schoon woorden minioot*. Bij de Franschen heet *mignoter*, troetelen, liefkozen. Kiliaan berispt de dwaasheid dezer spelling, en plaatst daarvoor *mingenoot*. Het woord is thans geheel verouderd. Dit is de rede, waarom Poot er als mede spot:

*De heldengesten van ridders en mannen groot
Behaegden in zulk schrift mijn wonderlijk minjoot.*

MINK, (*menk*) z. n., m., *des minks*, of van den *mink*; meerv. *minken*. Een woord, dat van denzelfden oorsprong is als *mank*, *mangel*, en dikmaals, in oude vaderlandsche wetten, voorkomt, in den zin van eene kwetsing, waardoor verlamming of verminking ontstaat. Van hier het verouderde *minken*, waarvoor *verminken* thans gebezigd wordt. Zamenstell.: *minkduim*, iemand, wiens duim afgehouden is: *dat zijn gemeenlijck de meeste minckduijmen, als het zweert om de vuijst roept*. [De Brune.] *Minkijzer: in de ondiepten der stroomen, deed hij minkijzers, oft houten vol spijkers, met de punten opwaarts, werpen*. [Hooft.] Om de gelijkheid heeft eene zekere waterplant, anders *watersnoot*, denzelfden naam.

MINNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik minde, heb gemind*. Liefde toedragen: *de deugd minnen*. Een vader mint zijn kroost. [Poot.] *Beemt en beek en akker minnen*. [Poot.] Vrijen, liefkozen; in eenen meer onedelen zin: *opdat mij eens een prins mogt minnen*. [Poot.] *Maer Dafne was zoo bang voor 't minnen niet*. [Poot.] Zelfst.: *het minnen is zoet*. Een kind de horst geven: *ik heb het kind, bij eene zoogvrouw, laten minnen*. Van hier *minnaar*, *minnares*, *minnarij*. In de eerste beteekenis is het zamengest. *beminnen* gebruikelijker.

MINUUT, z. n., v., *der*, of van de *minuut*; meerv. *minuten*. Een ond. woord, dat in de dagelijksche taal alleen, gebruikt wordt, voor een eerst opstel, oorspronkelijk schrift; bij Kil. *minute*, *minuetbrief*. Van het fr. *minute*, en dit van het lat. *minutus*, a, um.

MINUUT, z. n., v., *der*, of van de *minuut*; meerv. *minuten*. Eigenlijk een klein deel van iets, hebbende, met het vorige woord, eenen oorsprong. In het bijzonder, het zestigste deel van een geheel, hetzij van een uur, hetzij van eenen graad. Oudaan noemt minuten *mindertingen*. Zamenstell.: *minuutlijn*, zeer dun touw; *minuutwijzer*, enz.

MINZAAM, bijv. n., en bijw., *minzamer*, *minzaamst*. Vriendelijk, beleefd. Van hier *minzaamheid*, *minzaamlijk*. Oul. schreef men ook *minzaming*.

MIRAKEL, z. n., o., *des mirakels*, of van het *mirakel*; meerv. *mirakelen*. Ond. woord, van het lat. *miraculum*, een wonderwerk. Men hoort het slechts in de dagelijksche verkeerling.

MIRRE, z. n., v., *der*, of van de *mirre*; zonder meerv. De naam van eene uitlandsche bittere hars: *het oosten offert bittere mirrh'*. [Vond.] Van hier het bijv. naamw. *gemirred: ende zij gaven hem gemirrheden wijn te drinken*. [Bijbelv.] Zamenstell.: *mirrenboom*, *mirrensap*. Van het gr. *μύρρα*, *σμύρρα*, en dit uit het hebr. *mur*.

MIRT, z. n., m., *des mirts*, of van den *mirt*; meerv. *mirten*. Een heestergewas, met bladen van geenen onaangenaam bitteren smaak: *zij vlijde den Cijthereeschen, mirt mij vriendlijk op de hairen*. [Hoogvl.] *Mirten, die de zanggodinnen planten*. [Poot.] *Met vergulden mirt*. [Vond.] Dewijl deze heester altijd groen blijft, zoo plantte men hem, reeds van oude tijden af, bij lijken en grafplaatsen, waarom dezelve een zinnebeeld der treurigheid en des doods geworden is. Zamenst.: *mirttenblad*, *mirttenboom*, *mirttenbosch*, *mirttenkrans*, *mirttentak*, *mirttentelg*, *mirttenwijn*.

Mirt, lat. *myrtus*, gr. *μύρτος*. De naam is van oosterschen oorsprong: de Perzen noemen hem *murt*.

MIS, (*misse*), z. n., v., *der*, of van de *mis*; meerv. *missen*. Een kerkelijk woord, beduidende eertijds dat deel van de godsdienst, dat, na de prediking van het woord, door de Geloovigen alleen bijgewoond werd. Men noemde hetzelfde in de latijnsche kerk *missa*, omdat de dienaar aan de onderwijzelingen zeide: *ite, missa est*. Naardien dat deel van de godsdienst bijzonder in het houden van het nachtmaal bestond, kreeg de plegtigheid zelve den naam van *mis*, middeleeuw. *missa*; schoon Ten Kate dit woord uit het goth. *mesa*, een disch, eene tafel afleidt. Thans is dit woord gebruikelijk voor het onbloedige offer, in de roomsche kerk: *mis doen*. *De mis lezen*. *De mis zingen*. *In de mis gaan*. *Gaa naar de mis, in Romens kooren*. [M. L.] *Twee missen voor een geld doen*, tweemaal, ten behoeve van anderen, eene en dezelfde zaak zeggen. Een feest; wanneer men het woord in zamenst. gebruikt: *kermis*, *lichtmis*. Eene openlijke jaarmarkt: *de frankfoorder mis*. *Op de missen reizen*. Zie *kermis*. Koophandel op eene mis: *ik heb eene voordeelige mis gedaan*. Een geschenk, bij die gelegenheid gedaan: *eene kermis*. Hierheen behoort het groninger woord *marrijmis*, dat, of uit *markt mis*, of liever uit eene *mis*, ter eere van de moeder van Jezus, *Maria*, gehouden en gegeven, verbasterd is. Zamenst.: *zielmis*; *misboek*, *misbrood*, *misdienst*, *misoffer*, *mispriester*.

MIS, z. n., v., *der*, of van de *mis*; meerv. *missen*. Misslag, dwaling: *wie zulckx inbeeldt, helaes! valt in de grootste mis*. [Rodenb.] *In de grootste missen*. [Rodenb.] *Gemis: door de mis huns hoops*. [Rodenb.] Verkleinw. *misje*, dat, in den vertrouwelijken stijl, voor eene miskraam gebruikt wordt.

MIS, een oud voorzetsel, dat in zamenst. met zelfst. en bijv. naamw., schoon meest met werkwoorden, gebruikelijk is. Het beduidt 1. eene verscheidenheid, die niet bevalt: *miskleurig*. 2. Eene onaangename mengeling: *misluiden*. 3. Eene verwijdering; doch in eenen oneigenlijken zin: *misaarden*. 4.

Een gebrek, eene afwezigheid van die zaak, die door het werkwoord wordt aangeduid: *miskennen, misachten, misgunnen*. In bepaalderen zin, een gebrek van een deel, dat tot eene zaak noodwendig behoort: *misdragt*.

5. Eene missing in zijn oogwit, door een verzien; en wijders, eene dwaling: *misstaan, mistreden, mislag*. 6. Eene teleurstelling: *mislukken*. 7. Eene handeling, die tegen de waregesteldheid, de echtheid van iets aanloopt: *misvatting, misverstand, misduiden*. 8. Eene handeling en gesteldheid, aanloopende tegen het doelwit, de verordening, den regel en de wetten; zoo veel als boos, slecht, kwaad: *misdaad, misleiden, misbruik, mismoedig*, enz. Als dit voorzetsel voor werkwoorden komt, is het scheidbaar en onscheidbaar, naar mate de beteekenissen der werkwoorden zulks medebrengen. Onscheidbaar, met den nadruk der uitspraak op het zakelijke deel des werkwoords: *misleiden, misleidde, misleid, te misleiden*. Scheidbaar, met den klemtoon op het voorzetsel: *mistreden, trad mis, misgetreden, mis te treden*. Naar de verschillende beteekenissen, is het, bij hetzelfde werkwoord, somtijds scheidbaar en onscheidbaar: *misdoen*, verkeerd, kwalijk doen, *deed mis, misgedaan, mis te doen*. *Misdoen*, eene misdaad begaan, iemand beledigen, *misdeed, misdaan, te misdoen*. Als men zijn oordeel gebruikt, kan men zeer wel nieuwe woorden, schoon bij anderen nog niet in gebruik, door zamenst. met dit voorzetsel, vormen.

Dit voorzetsel luidt bij Ulphil. *missa*, bij Otr. *missi* en *misse*, hoogd. *misz*, deen., eng., ital. *mis*, zw. *miss*, fr. *mes* en *mé*, middeleeuw. *mes*, lat. *dis*. Het is meer dan waarschijnlijk, dat het van *meiden, maaijen*, dat issnijden, afstamt, en eigenlijk verminkt, afgesneden beduidt; waaruit al de beteekenissen kunnen verklaard worden. In de dagelijkse taal komt het nog voor als een bijw.: *dat is mis*, dat is niet geraakt, of ook, dat is niet geraden.

MISAARDEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *aarden*: *ik misaardde, ben misaard*. Ontaarden. Van hier *misaarding*.

MISACHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *achten*: *ik misachtte, heb misacht*. Niet achten, verachten, doch in eenen eenigzins zachteren zin: *gelijk zijn moi alle andre wellusten misacht*. [Vond.] Van hier *misachting*.

MISBAAR, z. n., o., *des misbaars*, of van het *misbaar*; zonder meerv. Een woest geschreeuw: *met een ijsselijk misbaar*. [Hoogvl.] *Misbaar maken*. Van *mis* en *baar*, en dit van het oude *baren*, schreeuwen.

MISBAK, z. n., o., *des misbaks*, of van het *misbak*; meerv. *misbakken*. Iets, dat in het bakken niet wel uitgevallen is: *dat is een mis-*

bak. Daar zijn twee *misbakken*, twee baksels, die niet wel uitgevallen zijn. Verkleinw. *misbakje*, ook in den vertrouwelijken stijl, voor eene miskraam: *zij heeft al drie misbakjes gehad*.

MISBAKKEN, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet wel gebakken: *misbakken brood*. Fig., leelijk: *noem die tronie vrij misbakken*.

MISBAREN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *baren*; *ik misbaarde, heb misbaard*. Misbaar maken: *dat bosch, spelonck en kuilen misbaeren* [Vond.] Kil. heeft ook *misbaren*, in den zin van eene miskraam hebben; van *mis* en *baren*, dragen, voortbrengen; waarvan ook *misbaarte, abortus*.

MISBEDRIJF, z. n., o., *des misbedrijfs*, of van het *misbedrijf*; meerv. *misbedrijven*. Wanbedrijf.

MISBEGRIJF, z. n., o., *des misbegrips*, of van het *misbegrip*; meerv. *misbegrippen*. Eene verkeerde voorstelling der ziel.

MISBEUREN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *beuren*, dat buiten zamenst. in de dagelijkse taal alleen, gebruikt wordt: *ik misbeurde, heb misbeurd*. Een reeds verouderd woord, beteekenende verbeuren, door misdoen in boete vallen, zondigen. Bij Kil. is het zelfst. naamw. ook *misbeurte*, misdaad. Hoogstr. heeft *misbeuring*.

MISBRUIK, z. n., o., *des misbruiks*, of van het *misbruik*; meerv. *misbruiken*. Ingekort uit *misgebruik*. Het beteekent gebruik van eene zaak, dat aanloopt tegen hare ware verordening; zonder meerv.: *met het misbruik van 't gerechte*. [Hooft.] Eene willekeurige handelwijze, of laakbare daad, die door den tijd, in eene gewoonte veranderd is; meteen meerv.: *misbruiken verbeteren, wegnemen, afschaffen*. *Misbruiken invoeren*.

MISBRUIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *bruiken*, voor *gebruiken*: *ik misbruikte, heb misbruikt*. Eene zaak, op eene wijs, die tegen hare bestemming strijdt, gebruiken: *Gods naam misbruiken*. *Gij hebt zijne genegenheid misbruikt*. *Misbruik mijn geduld niet langer*. Onteeren: *zijne vrouw werd schandelijk misbruikt*. Van hier *misbruiker, misbruiking*.

MISDAAD, z. n., v., *der, of van de misdaad*; meerv. *misdaden*. Eene daad, die tegen de wetten strijdt, zonde: *welck hij offerde voor des volks misdaden*. [Bijbelv.] Een zwaar schelmstuk, eene moedwillige verbreking van eene wet; en dit is de gewoonlijke beteekenis: *ik heb ontdekt de misdaad, die de plaag op uwen hals verwekt*. [Hoogvl.] *Eene zware misdaad begaan*. *Misdaden straffen*.

Bij Ulphil. *missadedi*, Ker. *missetat*, Otr. *missidat*, angels. en eng. *misdeed*. Van hier *misdadelijk*, bij Hooft; *misdadig, misdadiger*, bij Hooft ook *misdader*.

MISDANKEN (*zich*), wederk. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *danken*: *ik misdankte mij, heb mij misdankt*. Spijt hebben: *niemand moet zich misdanken*. [De Brune.] *Geen oor kan zich dien smaak misdanken*. [Vond.]

MISDEELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *deelen*: *ik misdeelde, heb misdeeld*. Niet wel bedeele, iets minder dan onthouden. *Men misdeelt hem*. [Poot.] Het deelw. *misdeeld* is meest in gebruik: *misdeelt van we heldre reden*. [Vond.] *Misdeelt van rijke schatten*. [Poot.]

MISDIENEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *dienen*: *ik misdiende, heb misdiend*. Mishagen, geene dienst bewijzen, misdoen: *duer men de Godtheit mē misdient*. [Vond.] Van hier *misdienst*, slechte dienst, misdaad, zonde.

MISDOEN, bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *doen*. Bedr. onscheidb.: *ik deed mis, heb misgedaan*. Door miszien, zijne daad verkeerd doen: *ik zal het hervatten; want ik deed het mis*. Onz. en onscheidb.: *ik misdeed, heb misdaan*: tegen eene wet handelen, zondigen, beleedigen: *zoo ik u misdaan heb, bid ik om vergeving*. **k Misdede u niet, al waere ik los en vrij*. [Poot.]

MISDOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *doopen*: *ik misdoopte, heb misdoopt*. Eigenlijk, verkeerd doopen; van hier bij overdragt, door het geven van eenen onechten naam, den aard der zaak als veranderen en misvormen:

*Daar 't Farizeewendom de wet,
Die 't hart vereischt, in grilligheden
Van uiterlijk gebaar misdoopt*. [M. L.]

Van hier *misdooping*.

MISDOORN, zie *muisdorn*.

MISDRAAIJEN, onz. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *mis* en *draaijen*: *ik draaide mis, heb misgedraaid*. Verkeerd draaijen. Den verkeerden weg heendraaijen. In den gemeenzamen stijl zegt men: *dat is u misdraaid*, het ging uwen neus voorbij, gij kreeg niets daarvan.

MISDRAGEN, o. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *dragen*: *ik misdroeg, heb misdragen*. Niet wel dragen, onvruchtbaar zijn. Men gebruikt het van landen, geboomte en vee. Van hier *misdragt*, misgeboorte, ook figuurl.: *gedrochtelijke misdrachten van meeningen*. [Oud.] Wijders: *misdragtig*: eene *misdragtige koe*, eene koe, die te vroeg werpt, en die onvruchtbaar is.

MISDRIJF, (voor *misbedrijf*) z. n., o., *des misdrijs* of van het *misdrijf*; meerv. *misdrijven*. Wanbedrijf: *Gods ongenaa, die in 't misdrijf der menschen duitlijk genoeg te leezen was*. [Hooft.] *Het lust me, mijn misdrijf voor uw oog 't ontvrouwen*. [Poot.] *Een misdrijf boeten*.

MISDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het

onscheidb. en scheidb. voorz. *mis* en *drijven*. Bedrijf. en onscheidb. *Ik misdreef, heb misdreven*. Misdoen: *wat hebben wij den dollen Vorst misdreven?* [Poot.] *Wat is daaraan misdreven?* Onzijd. en scheidb. *dreef mis, is misgedreven*. Voorbijdrijven, zonder te raken: *ik dacht, dat de schuit tegen de brug zou gestooten hebben, maar zij dreef getukking nog mis*.

MISDRUK, z. n., o., *des misdruks*, of van het *misdruk*; zonder meerv. Bladen, die, omdat zij misgedrukt zijn, voor scheurpapier gebruikt worden.

MISDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *drukken*; *ik drukte mis, heb misgedrukt*. Kwajijk drukken.

MISDUIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *duiden*: *ik misduide, heb misduid*. Eenen kwaden uitleg geven: *alle handelingen, die eenighszins te misduiden waaren*. [Hooft.] *Gij hebt mijne woorden misduid*. *Dit dorst de slangetong van Menuchan misduien*. [Poot.] Van hier *misduiding*, *misduidse*, beide bij Hooft.

MISDUNKEN, onpers. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *dunken*: *het misdacht, heeft misdacht*. Vermoeden, argdenkend zijn: *die misdoet, dien misdunkt*. [Hooft.] Het *misdunken*, als zelfst. n.: *nieuw nut smoort oudt misdunken*. [Hooft.]

MISGAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *gaan*. Scheidb.: *ik ging mis, ben misgegaan*. In het gaan iemand niet aantreffen: *zij zijn elkander misgegaan*. Niet raken: *die kogel ging even mis*. Onscheidb.: *het misging, heeft misgaan*. Tegenloopen, tegenspoed hebben: *in die koopmanschap is het mij zeer misgaan*. *Want men misdeelt hem, dien 't misgaet*. [Poot.] Misdoen: *hebbic hierin misgaen*. [Const. d. Min.] Wederk., *zich misgaan*, zich vergripen: *misga u niet, door driftigheid, aan uw onschuldig kind*.

MISGEBOORTE, z. n., v., *der*, of van de *misgeboorte*; meerv. *misgeboorten*. Eene onvoldragene vrucht, of ook een mismaakt schepsel. Oneig.: *afschuwelijke misgeboorten van eene diveepzieke verbeelding*.

MISGELDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *gelden*: *ik misgold, heb misgolden*. Boeten: *ik moet het altijd misgelden*.

MISGELOOF, z. n., o., *des misgeloofs*, of van het *misgeloof*; zonder meerv. Wantrouwen. Van hier *misgelooven*, *misgeloovig*, *misgeloovigheid*. Bij Halma en Kil.

MISGEWAS, z. n., o., van het *misgewas*; meerv. *misgewassen*. De mislukte groei der veldvruchten: *wij hebben nu, al drie jaren, een misgewas*. Onvolkomene vrucht: *die appel is een misgewas*. Kil. verklaart het ook door eenen dwerg.

- MISGISSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis en gissen*. Scheidb.: *ik giste mis, heb misgegist*. In het gissen kwalijk rooijen. Onscheidb., wederk., *zich misgissen: ik misgiste mij, heb mij misgist*. Zich vergissen. Van hier *misgissing*.
- MISGOOLJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis en gooijen: ik gooide mis, heb misgegooid*. Een voorwerp in het gooijen niet raken.
- MISGREEP**, z. n., v., *der, of van de misgreep*; meerv. *misgrepen*. Mistasting: *wie zijne misgreep ziet*. [Vond.]
- MISGRIJPEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis en grijpen*. Scheidb.: *ik greep mis, heb misgegrepen*. Mistasten in het grijpen: *zij zocht hen wel, maar greep elendigh mis*. [Poot.] Onscheidb., wederk.: *ik misgreep mij, heb mij misgrepen*. Feilen, dwalen, zondigen. Van hier *misgrijpen*.
- MISGUNNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en gunnen: ik misgunde, heb misgund*. Het tegendeel van gunnen, niet graag zien, dat een ander iets hebbe: *mensen, die anderen derzelter geluk en welvaart misgunnen*. Van hier *misgunner, misgunning, misgunst, misgunstig, misgunstigheid*.
- MISHAGEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en hagen: ik mishaagde, heb mishaagd*. Niet wel aanstaan, ongenoegen verwekken: *uw doen mishaagt mij. Laet u verreelen noch mishagen, dat enz.* [Poot.] Als onpers.: *mij mishaagt, dat enz.* [Hooft.] *Mishagen* wordt ook als een zelfst. n. gebruikt: *een mishagen aan zich zelven, aan of tegen iets hebben. Hij toonde daarover een groot mishagen*. Van hier *mishagelijk, mishaging*.
- MISHAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis en hakken: ik hakte mis, heb misgehakt*. In het hakken missen.
- MISHANDELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en handelen: ik mishandelde, heb mishandeld*. Door eene slechte handelwijs iemand beledigen: *de slaven werden zeer mishandeld. Mishandelde gemeente*. [Poot.] Van hier *mishandeling*.
- MISHANDEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en handen: het mishandde, heeft mishand*. Niet wel handen, te onpas komen, onthanden, misstaan. Bij Halma en Kil.
- MISHAP**, z. n., m., *des mishaps, of van den mishap*; meerv. *mishappen*. Een hap die gemist heeft. Voor ramp, ongeluk, eng. *mishap*, wordt het niet meer gebruikt. Van hier *mishappen*, in het happen missen. Kil. en Meyer hebben ook het onz. w. *mishappen*, kwalijk uitvallen, mislukken.
- MISHEBBEN**, onz. w., onregel. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis en hebben*. Scheidb. *Ik had mis, ik heb misgehad*. Iets verkeerd hebben: *mijn vriend! gij hebt mis: de zaak was anders*. Onscheidb., wederk.: *ik mishad mij, heb mij mishad*. Eene feil begaan: *wilje nu juist op een aasje weegen, wat ik mij mishad?* [Hooft.]
- MISHOOREN**, (eng. *to mishear*) onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis en hooren: ik hoorde mis, heb misgehoord*. Kwalijk hooren, niet wel verstaan.
- MISHOPEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en hopen: ik mishoopte, heb mishoopt*. Wanhopen: *'t welk zij mishoopten, te kunnen volbrengen*. [De Brune.]
- MISHOUDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis en houden: ik hield mis, heb misgehouden*. Niet wel houden.
- MISHOUWEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis en houwen: ik hieuw mis, heb misgehouden*. In het houwen kwalijk rooijen. Van hier *mishouwing*.
- MISHUWEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en huwen: ik mishuwde, ben mishuwd*. Kwalijk huwen. *Mishuwelijken* wordt ook gebruikt.
- MISJAAR**, z. n., o., *des misjaars, of van het misjaar*; meerv. *misjaren*. Een jaar, waarin een misgewas voorvalt, de veldvruchten tegenvallen. Een geldersch woord.
- MISINZIGT**, z. n., o., *des misinzigts, of van het misinzigt*; zonder meerv. Een verkeerd, dwalend inzicht: *laet misinzicht u niet doen sneuvelen*. [Rodenb.]
- MISKANS**, z. n., v., *der, of van de miskans*; meerv. *miskansen*. Kwade kans, ongeluk.
- MISKEEK**, z. n., m., *des miskeeks, of van den miskeek*; meerv. *miskeken*. Een verkeerd. toezien, eene dwaling des oordeels: *door zoodaanighe miskeeken, verbijstert d'eeuwighe Voorzienigheit den raadt der geen* enz. [Hooft.]
- MISKENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis en kennen: ik miskende, heb miskend*. Niet erkennen: *zijne deugden zijn te blijkbaar, dan dat men dezelve zoude kunnen miskennen*. Van hier *miskennung*.
- MISKIJKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis en kijken: ik keek mis, heb misgekeken*. Niet wel toekijken. Wederkeerend is het onscheidb.: *ik miskeek mij, heb mij miskeken*.
- MISKLANK**, z. n., m., *des misklanks, of van den misklank*; meerv. *misklanken*. Een valsche klank.
- MISKLEURIG**, bijv. naam en bijw., *miskleuriger, miskleurigst*. Onaangenaam bont, ook slecht geverwd; *miskleurig doek*.
- MISKOMEN**, onz. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *mis en komen: het miskwam, is miskomen*. Kwalijk uitvallen. Verouderd woord, bij Kil. en Plant. voorkomende.

- MISKOOPEN** (*zich*), wederk., w. onregelm. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *koopen*: *ik miskocht mij, heb mij miskocht*. Voor zich te duur koopen. *Miskocht zijn*, in den koop bedrogen zijn.
- MISKRAAM**, z. n., v., *der*, of *van de miskraam*; meerv. *miskramen*. Kwade kraam: *aan eene miskraam sterven*. *Eene miskraam hebben*.
- MISKWAAM**, (van *miskomen*) z. n., o., *des miskwaams*, of *van het miskwaam*; meerv. *miskwamen*. Ongeluk, ramp, ziekte, ongeval: *indien de Heeren vermoghten het misquaam te keeren*. [Hooft.]
- MISLEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *leggen*: *ik legde (leide) mis, heb misgelegd (misgeleid)*. Kwalijk leggen, iets niet op zijne plaats leggen.
- MISLEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *leiden*: *ik misleidde, heb misleid*. Valschelijk leiden, bedriegen: *zoekt Epikuur van ijdelheên misleit, slechts aerdschen lust*. [Poot.] *Laet het inghenomen vooroordeel u niet misleiden*. [Rodenb.] *Dat vreemdelingen den koning door geblankette reedenen misleidt hadden*. [Hooft.] *Iemand schandelijk misleiden*. *Door dien kreet de vijand misleid zijnde* enz. Van hier *misleiding*. Eng. *to mislead, misleading*.
- MISLEZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *lezen*: *ik las mis, heb misgelezen*. Niet wel, kwalijk lezen. Wederk. is het onscheidb. *zich mislezen*: *gij hebt u zeker mislezen*, de zaak niet gevat, door eene niet wel ingerigte lezing.
- MISLOONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *loonen*: *ik mistoonde, heb mistoond*. Niet naar verdiensten loonen: *mistoonde knaap*. [Vond.] Van hier *mislouning*.
- MISLOOPEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *loopen*: *ik liep mis, ben misgelopen*. Verkeerd loopen: *gij kunt niet misloopen, zoo gij regts omdraait*. Met eenen vierden naamval: *gij zult den weg niet kunnen misloopen, dien ik u aangewezen hebbe*. [F. Halma.] Niet raken in het loopen: *de bal is den paal misgelopen*. Zijn oogwit niet bereiken: *hij liep zijn doelwit mis*. *Dat is mij al tweemaal misgelopen*.
- MISLUIDEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *luiden*: *ik mistluidde, heb mistluid*. Kwalijk luiden. Het deelw. *misluidend* en naamw. *misluidendheid* zijn meest in gebruik.
- MISLUK**, z. n., o., *des mistlucks*, of *van het mistluk*; meerv. *mislukken*. Verkleinw. *mislukje*. Bij Hooft. Ongeluk. Van hier het onz. w. *mislukken, mistlukte, mistlukt*, kwalijk gelukken, en *mislukking*.
- MISLUKKEN**, zie *misluk*.
- MISMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *maken*; *ik mismaakte*, *heb mismaakt*. Leelijk maken, ontsieren: *die pleister mismaakt haren neus*. *Zulk hulsel mismaakt de jongvrouwen*. Van hier *mismaakt*, (*mismaakt door druk*, zegt Poot), *mismaaktheid, mismaaktelijk, mismaking*.
- MISMAS**, z. n., m., *van den mismas*; meerv. *mismassen*. Een woord, in het gemeene leven alleen gebruikelijk, beteekenende een slecht mengsel, een mengelmoes: eng. *mish-mash*, fr. *miquemac, micmac*.
- MISMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *meten*: *ik mat mis, heb misgemeten*. Verkeerd meten. Van hier *mismetting*.
- MISMIKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *mikken*: *ik mikte mis, heb misgemikt*. In het mikken dwalen, niet wel mikken. Ook onscheidb. *ik mismikte, heb mismikt*. Zoo vindt men het bij Hooft: *zoo mismikken's menschen wenschen*. Van hier *mismikking*.
- MISMOEDIG**, bijv. n. en bijw., *mismoediger, mismoedigst*. Neerslagtig, zwaarmoedig, mistroostig: *over dat verlies was ik zeer mismoedig*. Van hier *mismoedigheid*. Van *mis* en *moedig*, of van *mismoed*.
- MISNOEG**, z. n., o., *des misnoegs*, of *van het misnoeg*; zonder meerv. Hetzelfde als *misnoegen*: *in misnoeghs gheknor*. [Rodenb.] Het woord is niet meer in gebruik.
- MISNOEGEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *noegen*: *ik misnoegde, heb misnoegd*. Mishagen: *dat woord misnoegde mij*. *Om hem niet te misnoegen*. [Hooft.] Het wordt ook zelfst. gebruikt: *zijn misnoegen over iets toonen*. *Dat zal maar misnoegen geven, baren, verwekken*. Van hier *misnoegd, misnoegdheid, misnoeging*.
- MISOORDEELEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *oordeelen*: *ik oordeelde mis, heb misgeoordeeld*. Niet wel oordeelen. Rodenb. gebruikt het ook onscheidb.: *hoe valschelijk misoordeelen de verwarde zinnen*.
- MISPAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *paaijen*: *ik mispaaide, heb mispaaid*. Verstoren, kwalijk tevreden stellen; *wild gij mispaeijt niet zien alzoo snellijk als den wind, die waaijt*. [K. v. Mand.]
- MISPAS**, z. n., m., *van den mispas*; meerv. *mispassen*. Een misstap, eene feil. Het woord helt naar het mannel., gelijk het enkele onduitsche *pas*, schoon L. Trip het vrouwel. heeft: *begae ik dan eene mispas, vergeeftze aan uwen redenaar*.
- MISPEL**, z. n., m., *des mispels*, of *van den mispel*; meerv. *mispels, mispelen*. De vrucht van den mispelboom. Zamenstell.: *mispelbloezem, mispelboom*. Uit het lat. *mespilus*, en gr. *μεσπιλον, μεσπιλον*.
- MISPIKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *pikken*: *ik pikte mis, heb misgepikt*. In het pikken niet treffen.

MISPREDIKEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *prediken*: *ik mispredikte, heb mispredikt*. Kwalijk prediken: *daar is er wel eer zeer strengelijk gestraft, die min mispredikt hadden*. [Hooft.]

MISPRIESTER, z. n., m., *des mispriesters*, of *van den mispriester*; meerv. *mispriesters*. Van *mis* en *priester*. Priester, die de *mis* doet.

MISPRIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *prijzen*: *ik misprees, heb misprezen*. Laken, verachten: *de vijand kan zelfs die handelwijs niet misprijzen*. *Ja, elk misprees die kuuren*. [Poot.] Van hier *misprijsselijk*, bij Hooft. — *Misprijzer, misprijzing*. Fr., *mépriser*, oud-eng., *to misprise*.

MISPRIKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *prikken*: *ik prikte mis, heb misgeprik*. In het prikken kwalijk rooijen.

MISRAAD, z. n., m., *des misraads*, of *van den misraad*; zonder meerv. Kwade raad.

MISRADEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *raden*. Bedr. en scheidb.: *ik ried mis, heb misgeraden*. Niet raden, een raadsel verkeerd oplossen. Onz. en onscheidb.: *ik misried, heb misraden*. Eenen slechten raad geven: *gij hebt mij misraden*. Halma verklaart het ook door *ontraden*.

MISRAMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *ramen*: *ik raamde mis, heb misgeraamd*. Niet net ramen. Men gebruikt het ook onscheidb.: *misraamde, misraamd*, in den zin van zijn oogwit niet wel bereiken.

MISREKENEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *rekenen*. Scheidb.: *ik rekende mis, heb misgerekend*. Verkeerd, kwalijk uitrekenen. Onscheidb., wederk.: *ik misrekende mij, heb mij misrekend*. Zich in het rekenen verzien. Van hier *misrekening*.

MISROLLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *rollen*: *ik rolde mis, ben misgerold*. Misloupen: *de bal rolde mis*.

MISROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *rooijen*: *ik rooide mis, heb misgeroooid*. Niet wel rooijen, kwalijk op zijnen stand zetten. Hooft bezigt het ook onscheidb.: *met enge en dwarsloopende weeghen en misrooide (enormibus) wijken*.

MISRUKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *rukken*: *ik rukte mis, heb misgerukt*. Verkeerd rukken. Ook wordt het onscheidb. en bedr. gebezigt; door rukken, verrukken, mismaken: *verwoest, verblindt, misrukt*. [Rodenb.]

MISSCHAPEN, zie *misscheppen*.

MISCHATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *schatten*: *ik schattede mis, heb misgeschat*. Niet wel schatten, beneden de waarde schatten.

MISSCHEPPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het

onscheidb. voorz. *mis* en *scheppen*: *ik mischiep, heb misschappen*. Eene wangestalte geven, misvormen: *Juno misschept haer in een boerinne*. [Vond.] Ontstellen: *Sicilie misschept de lucht*. [Vond.] Van hier *misschappen*, wanschappen; *misschappenheid, misschepsel*.

MISSCHEPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *scheppen*: *ik schepte mis, heb misgeschept*. Verkeerd scheppen.

MISCHIEDEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en het verouderde *schieden*: *het misschiedde, is misschied*. Kwalijk, ongelukkig uitvallen. Hooft gebruikt het deels voor met onheil aangedaan, beleedigd worden, leed geschieden: *zoo zal aan niemand misschieden*. Deels voor kwalijk gedaan worden: *dat er niet misschiedt was met den Prins t' henuwaarts te roepen*. Het woord is reeds buiten gebruik.

MISCHIEEN, een bijwoord van twijfeling, betekenende mogelijk: *gij staet misschieten te denken*. [Poot.] *Misschien zal hij mijnen raad opvolgen*. *Hij is misschien reeds overleden*. Men gebruikt het ook als een zelfst. naamw. van het onzijd. geslacht: *dat steunt op een louter misschien*. *Wij hopen op 't misschien den storm niet aftewachten*. [Vond.] De ouden schreven eerst *machschieen, mag-schieen*; waaruit blijkt, dat dit woord verkort is uit *het mag geschieden: dat wi machschieen niet en sterven*. [Bijb. 1477.]

MISCHIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *schieten*: *ik schoot mis, heb misgeschoten*. In het schieten het doel missen.

MISCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *schikken*: *ik mischikte, heb misschikt*. In wanorde brengen: *misschikken, al wat Godt geschikt heeft*. [Vond.]

MISCHOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *schoppen*: *ik schopte mis, heb misgeschopt*. In het schoppen niet raken.

MISSELIJK, bijv. n. en bijw., *misselijker, misselijkt*. Ongedaan, leelijk: *welk eene misselijke gedaante is dat!* Gemelijk: *hij is een misselijke vent*. *Die oude man is altijd een misselijk hoofd geweest*. In gemelijkheid gegrond: *iemand misselijk bescheid geven*. Vreemd, raar, wonderlijk: *die zaak komt mij misselijk voor*. *Deze twist, die nogh zoo misselijk duurt*. [Poot.] Flauw, kwalijk, onpasselijk: *misselijk worden*. Oudtijds gebruikte men het ook voor misschien. Van hier *misselijkheid*. Van het oude bijv. n. *mis* en *lijk*.

MISSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik miste, heb gemist*. Onz., met *hebben*; afwezig zijn. In dezen zin komt het niet meer eigenlijk voor. In de dagelijksche taal zegt men nog: *dat kan niet missen*, dat kan niet feilen. *Gissen doet missen*. Bedrijv.; de afwezigheid

- van iets gewaarworden : *de vader miste, in den drang, zijn kind. De staat begon hem eerst, nu deszelfs dood, te missen. Ik mis mijnen hoed. Nu miste zij haren man eerst.* Ontberen, niet bezitten, van eene noodwendige zaak verstoken zijn : *ik kan uwe hulp niet missen. Ik kan mijnen knecht, dezen dag, wel missen. Gij mist uw steun op aarde.* [Moonen.] *Een boom, die tak en wortel mist.* [Poot.] *Hoe zelden zal den mond, die smeekt, zijn bede missen?* [Hooft.] *Zouden zijn beloftenissen verder haar vervulling missen?* [J. E. Voet.] *Hij mist het doel in het schieten.* Het woord komt van het oude bijv. n. *mis*.
- MISSIEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *sieren* : *ik missierde, heb missierd.* Iets bij eene zaak voegen, dat tot sieraad zal strekken, maar dat waarlijk misstaat; of, waardoor het vorige sieraad verdonkerd wordt. Van hier *missiering*.
- MISLAAN**, bedr. en onz. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *mis* en *slaan* : *ik sloeg mis, heb misgestagen.* Bedr., niet raken, niet treffen : *den bal mislaan*; ook figuurlijk, voor, de zaak niet treffen, zich vergissen. Onz., met *hebben*; eene dwaling begaan : *hoe vaak en meent ghij, dat de medecijnmeesters beuzelen en mislaan?* [Rodenb.] Zich verspreken : *hij slaat dikwijls mis in zijne rede.* Den toon kwalijk vallen : *de zanger sloeg, in het begin, reeds mis. De vogel slaat mis.*
- MISLAG**, z. n., m., *des mislags*, of *van den mislag*; meerv. *mislagen*. Een slag, die mist. Fig., eene feil, dwaling : *enen onvergelijken mislag begaan. Die den mislagh niet doen zouden.* [Hooft.]
- MISMIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *smijten* : *ik smeeet mis, heb misgesmeten.* Het bedoelde voorwerp, waarnaar men smijt, niet raken. Ook in het dobbelspel : *hij meende drie zessen te hebben, maar hij smeeet mis*; waar het onz. voorkomt.
- MISPREKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *spreken*. Scheidb. : *ik sprak mis, heb misgesproken*; kwalijk spreken. Onscheidb. en wederkeerig : *ik missprak mij, heb mij misproken. Zich misspreken. Hij missprak zich in die zaak geweldig*, hij versprak zich leelijk.
- MISPRINGEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *springen* : *ik sprong mis, heb misgesprongen.* In het springen missen : *de kat tuurde op de muur, maar sprong mis.*
- MISSTAAN**, onz. w., onregel. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *staan* : *het misstond, heeft misstaan.* Kwalijk zitten : *dat kleed misstaat hem.* Fig., niet wel betamen : *enen man van die waardigheid misstaat ongezoutene boert.*
- MISSTAL**, z. n., m., *des misstals*, of *van den misstal*; meerv. *misstallen*. Van *mis* en *stal*, van stellen, plaatsen; derhalve wat kwalijk geplaatst is, wat er slecht uitziet. Gebrek. Van hier *misstallig*, en, van een verouderd woord *misstalte, misstaltig*. Het laatste is meest in gebruik.
- MISSTAND**, z. n., m., *des misstands*, of *van den misstand*; zonder meerv. Wanvoegelijkheid : *dat is een groote misstand aan dat huis.*
- MISSTAP**, z. n., m., *des misstaps*, of *van den misstap*; meerv. *misstappen*. Eigenlijk, een verkeerde stap; fig., eene kleine misdaad.
- MISSTAPPEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *stappen* : *ik stapte mis, heb misgestapt.* In het stappen missen, den stap niet goed doen.
- MISSTEKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *steken* : *ik stak mis, heb misgestoken.* In het steken niet treffen.
- MISSTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *stellen* : *ik stelde mis, heb misgesteld.* Kwalijk stellen in het schrijven. Het is ook onscheidb. : *ik misstelde, heb missteld.* Ongesteldheid veroorzaken. Van hier *misstellenis* : *misstellenis van 't gansche lijf.* [Vond.] Van het scheidb. *misstellen* komt *misstelling*, verkeerde stelling, dwaling : *in dat stuk heeft hij eene grove misstelling.*
- MISSTOOTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *stooten* : *ik stiet mis, heb misgestooten.* In het toestooten missen.
- MISSTUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *sturen* : *ik stuurde mis, heb misgestuurd.* Kwalijk sturen : *hij stuurde het vaartuig mis, zoodat het aan den paal raakte.* Van hier *missturing*.
- MIST**, z. n., m., *van den mist*; meerv. *misten*. Stinkende nevel : *met eenen donkeren mist.* [Vond.] *Ten lesten scheurden mist en wolken.* [Pool. Fig.] *met den mist der opsprake.* [Vond.] *Door den mist der qualen.* [De Deck.] In den verhevenen stijl komt somtijds het meerv. voor, bij dichters : *zoo groot om op te heffen uit de aerdsche misten.* [Vertal. van Young.] Angels. heet *mist* donkerheid. Het schijnt hetzelfde woord met *mest* te zijn. *Mest* en *mist* schrijft de hoogduitscher op dezelfde wijs, namelijk *Mist*. In onze volkstaal maakt men tusschen de beide woorden ook geen onderscheid. Van hier *mistachtig, mistig*.
- MISTAMEN**, onpers. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *tamen*, dat buiten zamenstelling niet voorkomt : *het mistaamde, heeft mistaamd.* Niet wel betamen. Verouderd woord.
- MISTASTEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *tasten* : *ik tastte mis, heb misgetast.* In het tasten missen, in den eigenlijken zin; figuurlijk in zijn oordeel dwalen. Van hier *mistasting*.

MISTELBOOM, z. n., m., *des mistelbooms*, of *van den mistelboom*; meerv. *mistelboomen*. Eene plant, die in het hoogd., deen. en noorw. *mistel*, in het eng. *mistletoe*, *mistletoe*, lat. *viscum*, gr. ἴζος heet, bij L. Meyer *marentakken* genaamd, dewijl men met de plant, om hare taatheid, *maren*, dat is binden, kan. Zij heeft geene gewone wortels, maar groeit op andere boomen, vooral op eiken. Sommigen, als Plinius, willen, dat duiven en lijsters de zaadkorrels, met haren drek, op de boomen brengen, waaruit de mistelplant zoude groeijen. Dan zoude het woord van *mist*, *mest* afstammen. Hierop doelt het spreekwoord bij Plautus: *turdus ipse sibi matum cacat, de lijster kakt haar' eigen dood*; omdat men, van de plant, het zoo genaamde vogellijm maakt. Hierom zegt Vond.: *gelijk het vogellijm, gebroeit uit snippemest, in bosschen plag te groeien*.

MISTELLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *tellen*. Scheidb.: *ik telde mis, heb misgeteld*. Kwalijk tellen. Onscheidb., wederk.: *ik mistelde mij, heb mij misteld*. Zich in het tellen vergissen. Van hier *mistelling*.

MISTEN, onz. w., gelijkvl. *Het mistte, heeft gemist*. Met stank nevelen: *het mistte zoo sterk, dat ik den vuurtoren niet ontdekken konde*.

MISTOENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *toon*: *ik toonde mis, heb misgetoond*. Niet wel aantoonen.

MISTRED, z. n., m., *des mistreds*, of *van den mistred*; meerv. *mistreden*. Een valsche tred, die door onvoorzigtigheid ontstaat; ook figuurlijk, eene zedelijke afwijking.

MISTREDEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *treden*: *ik trad mis, heb misgetreden*. Eenen verkeerden tred doen; ook figuurlijk. Het woord vereischt, schoon onzijdig, eenen vierden naamval; *hij trad de plank mis*. Ook wordt het met het voorzetsel onscheidb. gebezigd: *ik heb doch nergens in mistreden*. [Zeeuw. N.]

MISTROOST, z. n., m., *van den mistroost*; zonder meerv. Gebrek, missing van troost. Het wordt niet meer gebruikt. Van hier *mistroostelijk*, *mistroosting*, *mistroostigheid*.

MISTROUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *trouwen*, vertrouwen: *ik mistrouwde, heb mistrouwd*. Wantrouwen, kwaad vermoeden hebben, aan de gesteldheid van eenen persoon of eene zaak twijfelen: *schoon 't menich zal mistrouwen*. [Poot.] *De koning mistrouwde hem in alles. Deez' mistrouwende de zwakheit van de bezetting*. [Hooft.] Bij Otfrid. *missidruen*, bij de zwab. dichters *missetrouwen*. Van hier *mistrouwend*, *mistrouwig*, *mistrouwigheid*.

MISTROUWEN, z. n., o., *des mistrouwens*, of *van het mistrouwen*; zonder meerv. Kwaad ver-

moeden: *met een mistrouwen op anderen trachten in te nemen. Alle mistrouwen en verbittering wegnemen*. [Hooft.] *Van iemand enig mistrouwen hebben, voeden, koesteren*. Bij Kil. vindt men ook *mistrouwe*, gelijk ook bij Hoogstr.

MISTROUWEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *trouwen*, in het huwelijk treden: *ik mistrouwde, ben mistrouwd*. De volmaaktverled. tijd is meest in gebruik: *de vrijster is mistrouwd*, heeft een slecht huwelijk gedaan.

MISVAL, z. n., m., en onz., *des misvals*, of *van den — het misval*; meerv. *misvallen*. Mannel. beteekent het een te vroege bevaling, eene miskraam; *zij hadt eenen misval*. [A. Kluit.] Onz. is het deels een ramp; een ongeluk: *mijn ziel waerom bistu beroert in dit misval?* [Van Marnix.] Deels eene onbetamelijke daad, eenige zonde: *tot dit misval van onkuysheyt ghekomen*. [O. Goud. Kron.] Het woord, onz. genomen, is uit *misgeval* zamengetrokken. Van hier *misvallig*.

MISVALLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *vallen*. Scheidb. *ik viel mis, ben misgefallen*. Eigenlijk in het vallen missen. Figuurl., het lot niet treffen: *wij hebben geloot, en ik ben misgefallen*. Ook niet wel uitvallen, kwalijk gelukken. Onscheidb.: *ik misviel, ben misvallen*. Niet wel behagen, kwalijk gevallen: *wat in 't aenschijn van Diane haer misvalt*. [Vond.] Te vroeg bevallen, een miskraam hebben: *getijck een vrouwe die barend door Juno zeer groote pijn moet lijden, ja sterven of misvallen te zontijden*. [Van Mander.]

MISVALLEN, z. n., o., *des misvallens*, of *van het misvallen*; zonder meerv. Gebrek van behagen, ongenoegen: *misvallen aaniets hebben*.

MISVAREN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *varen*; *ik voer mis, heb misgevaren*. Met eene schuit eene verkeerde rigting nemen. In Gelderl. beteekent het ook, met een rijtuig eenen verkeerden weg inslaan. Kil. bezigt het ook in den zin van kwalijk uitvallen; insgelijks voor eene miskraam krijgen: *misvaren van kinde*; in welke beteekenissen het oul. onscheidb. gebruikt werd.

MISVATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *mis* en *vatten*: *ik vattede mis, heb misgevat*. Met de hand niet wel aanvatten. Fig., niet wel met het verstand achter eene zaak zijn, haar kwalijk begrijpen. Van hier *misvatting*, kwalijk begrip: *ten einde eene misvatting voor te komen*.

MISVERSTAND, z. n., o., *des misverstands*, of *van het misverstand*; meerv. *misverstanden*. Een verkeerd begrip, eene doling; zonder meerv. *O misverstant, dat ons de zinnen boeit!* [Poot.] kwalijk verstaan: *het was door misverstand dat hij binnen kwam*. Eene kleine

- oneenigheid tusschen vrienden en bekenden ; met een meerv. *Tot middelaar der misverstande in 't stuk van den Godsdienst.* [Hooft.] Voorts, in het algemeen, twist, tweespalt : *ten einde 's Prinsen persoon gemaghtight wierde, om de misverstande needer te leggen.* [Hooft.]
- MISVERWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *verwen* : *ik misverwede, heb misverwd.* Kwalijk verwen : *dat laken is geheel misverwd.* Eene, voor ons oog onbevallige, kleur geven : *als een mooriaen misverft.* [Vond.] Van hier *misverwig.*
- MISVOEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *voeden* : *ik misvoedde, heb misvoed.* Geen genoegzaam voedsel toedienen : *des tijfs, te lang mistoedt.* [Vond.] Van hier *misvoeding.*
- MISVOEGEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *voegen* : *het misvoegde, heeft misvoegd.* Misstaan, kwalijk betamen : *gelijk mij loon misvoeght, misvoeght u ongenaé.* [Hooft.]
- MISVORMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *vormen* : *ik misvormde, heb misvormd.* Mismaken : *hierop moet noit druk noch ouderdom uw pril gelaet misvormen.* [Poot.] Van hier *misvormig, misvormigheid, misvorming.*
- MISWAS, z. n., o., *van het miswas* ; meerv. *miswassen.* Van *mis* en *was*, voor *gewas* Een niet wel uitgevallen gewas, van granen, vruchten, enz. Ook eenemismvorming, of wanstaltigheid aan boom, mensch of dier. In dezen laatsten zin is het onzijd. werkw. *miswassen*, met het onscheidb. voorz. *mis* in gebruik, en bijzonder deszelfs volmaaktverleden tijd : *die boom is geheel miswassen.*
- MISWASSEN, zie *miswas*.
- MISWEGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *wegen* : *ik woog mis, heb misgewogen.* Verkeerd wegen.
- MISWENDE, z. n., v., *der, of van de miswende* ; meerv. *miswenden.* Tegenspoed. Een reeds verouderd woord.
- MISWENDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *wenden*. Bedr. en onscheidb. : *ik wendde mis, heb misgewend.* Verkeerd wenden : *zij wendden het schip mis.* Onz. en onscheidb. : *miswendde, miswend.* Ongelukkig uitvallen. In dezen zin reeds verouderd.
- MISWERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *werken* : *ik werkte mis, heb misgewerkt.* Verkeerd bewerken, kwalijk werken.
- MISWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *werpen* : *ik worp mis, heb misgeworpen.* In het werpen niet treffen.
- MISWIJZEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *wijzen* : *ik wees mis, heb misgewezen.* Kwalijk wijzen : *op die hoogte wijst het kompas drie streken mis. Dat is een uurwerk, dat miswijst.* [Halma.] Van hier *miswijzing.*
- MISWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *winnen* : *ik miswon, heb miswonnen.* Niet winnen, kwalijk winnen, verliezen : *en Jork en Nieuwkasteel miswonen.* [Vondel.] Genoegzaam verouderd.
- MISZAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *zaken*, dat, buiten zamenst., niet voorkomt : *ik miszakte, heb miszakt.* Ontkennen, dat er iemand tegenwoordig is : *zij miszакten dendief.* Eene zaak ontkennen : *ende als zij 't alle miszакten.* [Bijbelv.] Van hier *miszaker, miszaking.*
- MISZEGENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *zegenen* ; *ik miszegende, heb miszegend.* Schraal bedeeien, onthouden : *miszegt van verstant.* [Vondel.]
- MISZEGGEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *zeggen* : *ik miszeide, heb miszegd.* Zich kwalijk uitdrukken : *zij miszeide daaraan niet.* Geen goed zeggen, lasteren ; waar de persoon, van wien men iets nadeeligs zegt, in den derden naamval komt : *gevaarlijk is den grooten te miszeggen.* [Hooft.] Van hier *miszegging.* [Rodenb.]
- MISZEILEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *zeilen* ; *ik zeilde mis, heb misgezeild.* Eenen verkeerden koers nemen in het zeilen.
- MISZIEN, onz. en bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *mis* en *zien* : *ik zag mis, heb misgezien.* Niet wel zien, miskijken : *gij zaagt mis. Gij hebt dat misgezien.* Wederk. is het onscheidb. : *ik miszag mij, heb mij miszien.*
- MISZITTEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *mis* en *zitten*. Scheidb. *ik zat mis, heb misgezeten.* Niet wel zitten, zich verkeerd nederzetten. Onscheidb. *ik miszat, heb miszeten.* Niet wel voegen, kwalijk zitten : *als of dees rock den Kerstengodt miszit.* [Vondel.]
- MITS, voorzetsel en voegwoord. Als voorzetsel, beheerschende eenen vierden naamval, in den zin van onder beding : *ik zal dat voor u doen, mits goeden loon.* Uit hoofde, van wege : *omdat het, mits den grooten omtrek der vesten,* [Hooft.] Voor werkwoorden, in de beteekenis van door : *zommighen, werdt vermoedt, dat mits heimelijk aanmanen van uitheemsche maaghen* enz. [Hooft.] Als voegwoord van voorwaarde : *ik beloof het u, mits gij mij zendt, mits mij te zenden, mits mij zedende.* Van rede en oorzaak : *ook was het niet te hervatten, midts onlanx daarna aangquam* enz. [Hooft.] Als zelfstandig naamwoord, beteekenende eene voorwaarde ; in welken zin het vrouwel. voorkomt : *onder*

die mits, datze enz. [M. I.] *Mits* wordt ook in samenstelling gebruikt. *Mitsdat*, als voorwaardelijk voegwoord: *ik schrijf u, mitsdat gij mij terug schrijft*. In den zin van tijdsbepaling: *mits dat de grendel gaf een' kras*, op dien oogenblik, toen enz. [Hooft.] *Mitsdezen*: *mitsdezen*, hierdoor, *maak ik u bekend*. *Mitsdien*, overzulk: *mitsdien zal nu de zaak zoo blijven*. Behalve dat: *mitsdien quam ons voorheen ter ooren*. [Poot.] Dewijl: voegwoord: *mitsdien gij uwe onschuld bewijst*, zoo enz. *Mitsgaders*, voegwoord, in den zin van nevens, met: *de leerling mitsgaders de meester*. Het woord is uit eene bron met het voorzetsel *met* en het bijw. *mede*.

MODDE, z. n., v., *der*, of *van de modde*; meerv. *modden*. Een smerig vrouwensch, eene morsebel. Zie *modder*.

MODDEN, (bij Kil. ook *moddelen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik moddede, heb gemod*. Eigenlijk, den modderomwroeten, bijzonder met oogmerk, om iets te zoeken. In Geld. zegt men: *aardappels modden, namodden*, dat is, naar de aardappels wroetend zoeken, nadat de eigenaar dezelve reeds heeft laten uitrooijen; eene nalezing doen. Zie *modder*.

MODDER, z. n., m., *des modders*, of *van den modder*; zonder meerv. Met water vermengde aarde, bagger, grondsljik: *modder uit eene sloot halen*. *In den modder vallen*. *In den modder blijven steken*. *Dat in zijnen modder groeit*. [Hoogvl.] *Om den modder te plaveijen*. [M. L.] *Om door den modder te raaken*. [Hooft.] K. v. Mander gebruikt het woord, gelijk somtijds Hooft ook, in het vrouwel. geslacht. De Overz. van den Bijbel heeft insgelijks: *in grondelooze modder*. Van hier *modderachtig, modderig*. Zamenstell.: *moddergoot, modderkuit, modderman, moddermolen, moddernet, modderpoel, modderpraam, modderschuit, moddersloot*, enz.

Modder, hoogd. *Moder*, neders. *modder, mudder, mudde, made, mae*, eng. *mud, deen*. *mudder*, zw. *modd, modder*, finl. *muta*, ital. *mota*. Het behoort tot die woorden, waarin het denkbeeld van vochtigheid, en weekheid het meeste heerscht. Hierheen behooren ons *modde*, het lat. *mador, madidus, madeo*, het gr. $\mu\delta\alpha\omega$. Reeds bij de oude Egyptenaars was *mot, mout*, slijk, vochtigheid.

MODDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik modderde, heb gemodderd*. Modder uithalen, uittrekken: *de graft wordt, alle jaar, gemodderd*. Bij overdragt zegt Hooft: *om stof tot strafheit uit den grondt te modderen*. In de dagelijkse taal zegt men: *eene zaak modderen*, door al te groote toegevendheid en gematigheid, tot stand brengen; anders knoeijen: *zij zullen dat wel weer modderen*. Misschien is dit eene verbastering van het lat. *moderari*.

MODE, z. n., v., *der*, of *van de mode*; meerv.

moden. Een onduitsch woord, dat, in de dagelijkse taal, reeds algemeen gebezigd wordt. Het beteekent eigenlijk, eene wijs, uit het fr. *mode*, en dit van het lat. *modus*, ontleend. Men verstaat er door de ingevoerde levenswijs in het gezellige leven, de uitwendige zeden, gewoonten; in het bijzonder de veranderlijke manier van kleding, die zich naar het voordoen van anderen voegt. *De mode volgen*. *Er is weer eene nieuwe mode uit Frankrijk gekomen*. Zamenstell.: *modegek, modevinkel, modezot*, enz.

MODEL, onduitsch z. n., o. Een voorbeeld in het klein, om iets naar te maken; een mal, ontwerp. Zie *bestek*.

MOE, zie *moede*.

MOED, z. n., m., *des moeds*, of *van den moed*; zonder meerv. De ziel des menschen, ten aanzien van hare begeerten en neigingen; eene reeds verouderde beteekenis, waarvoor men thans *gemoed* gebruikt. In dien zin schijnt het nog, bij Hooft, voor te komen: *in voege, niemandt verneeme, dat u de toegedreeven' ongelijken in den moed steeken*. Het gemoed, ten aanzien van deszelfs veranderlijke gesteldheid. In dien zin komt het in de zameng. woorden voor: *demoed, hoogmoed*. Wijders, voor de innerlijke gesteldheden des gemoeds, in het algemeen. Hierheen behooren de volgende spreekwijzen: *kwalijk, wel te moede, blijd te moede zijn*. *Te moede zijn*. *Denkt, hoe ik was te moede*. [Poot.] *Los te moede*. [Poot.] *Met grammen moede iemand uitwerpen*. [Vond.] *Goeden moed hebben*. *Ik ben er goeds moeds heengegaan*. *In evelen moede*. [Ten Kate.] *Zoo hij den wederstand in arren moed wou wreeken*. [M. L.] *Twee quanten, die in arren moede naa 't klooster streefden*. [Hooft.] *Dwazen, stilt uw' grammen moedt* [Poot.] *Iemand in koelen moede vermoorden*. In het bijzonder, wordt het woord voor eenige afzonderlijke gemoedsbewegingen en gesteldheden gebruikt; als, voor genegenheid, toestemming: *iemand's moed hebben*, eene oude spreekwijs. Wijders, voor vrolijke opgewektheid, voortvloeiende uit de waarde van eene zaak, welke men bezit: *moed op iets dragen*. *De moedt gedraaghen op zoo vroome vassaelen* enz. [Hooft.] Voor dien toestand des gemoeds, wanneer men voorziene hindernissen en gevaren, met vertrouwen op eenen goeden uitslag, te gemoet gaat; en, in engeren zin, de vaardigheid van dien toestand; in tegenstelling van moedeloosheid en versaagdheid: *hij is vol moed*. *Moed hebben, nemen, krijgen, hernemen, vatten, grijpen, scheppen*. *Houd moed! Hij trad met nieuwen moed*. [Hoogvl.] *Met dapperheit van moede*. [Hooft.] *Fieren moed houden*. *Met onverwonen moedt uitstaan*. [Hooft.] *In dien*

jongeling steekt moed. Moed geven; moed inboezemen; inspreken, verschaffen. Anderen heeft de vertwijfeltheid den moedt verschafft. [Hooft.] Dies rees de moedt der wufte danseres. [Poot.] Laat uwen moed niet zakken, zinken, vallen, bezwijken. Dat deed hem allen moed verliezen. Dat men den moedt niet verlooren had te geeven. [Hooft.] De moed ontzinkt hem. Niets beneemt meer den moed. Eindelijk, beteekent het wraakzucht; doch slechts in de spreekwijs: zijnen moed aan iemand koelen. Reeds Otr. zegt: thaz si gekualtin in daz muat. Bij Ulphil. is mods toorn, gelijk het zw. mod. In het iysl. is moda, in het angels. modian toornig zijn. Van hier moedig, moedigheid, moediglijk. Zamenstell.: moedeloos, moedeloosheid. Bij Hooft vindt men nog moed-dwangeloosheid, moedkoeling, moedmatiging.

Moed, hoogd. Muth, neders. mood, (mood is, in het eng., eene luim) angels. mod, mode, zw. mod, deen. mod.

MOEDE, bijv. naamw. en bijw., *meer moede, meest, zeer moede.* Door arbeiden, waken en slooven, van de noodige krachten beroofd: *ik ben moede van het gaan.* Dit zij wel te onderscheiden van: *ik ben het gaan moede*; waarvan aanstonds nader. *Het drooge moede hart verstikt van pijn en dorst.* [Poot.] *Iemand om eene zaak moede maken*, hem daarom kwellen. Oneig., door herhaald genot geene neiging tot iets hebbende; waar de persoon of zaak in den vierden naamval staat: *hij is zijne vrouw reeds moede.* Men vindt ook den tweeden naamval: *ick ben des berouwens moede geworden.* [Bijbelv.] *Verdrietig: iemand het leven moede maken.* Door herhaalde handeling traag zijnde: *ik ben het gaan moede. Hij werd het geven moede.* Weigerachtig: *die nooit moede van wel te doen.* [L. Trip.] *Van zingen noch van spelen moe.* [Yond.] Van hier *moedheid*, vermoedheid, bij Kil. Het stamt of van *moeite* af, of het heeft, met *mat*, eenen oorsprong.

MOEDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik moedde, heb gemoed.* Een oud woord, waarvoor wij thans gebruiken *moedigen*, van *moed*. Het deelw. is nog overig: *hij is wel gemoed.* Voor *moeden*, in eene andere beteekenis, zeggen wij *moeijen*. Eindelijk, van *moeden*, in den zin van in het gemoed overwegen, hebben wij nog het zameng. *vermoeden*.

MOEDEN, zie *moeijen*.

MOEDER, z. n., v., der, of van de moeder; meerv. *moeders*. Het woord behelst, in het algemeen, het denkbeeld van eene holle ruimte in zich, bijzonder om iets te omvatten, dat daarin behoort. In het hoogd. wordt het op meer dingen toegepast; bij ons verstaan wij daardoor, die ingeslotene plaats in den buik van menschen en dieren, waarin de levende vrucht, van de ontvanging af tot de geboorte

toe, gevoed, ontwikkeld en gevormd wordt; anders *baarmoeder, lijfmoeder*. Zamenstell.: *moederkoek, moederkruid, moedervlies*. Door onkunde, noemt men ook alle opgeblazenheid en opstijging bij het vrouwelijke geslacht *moeder*, of *moer*: *zij heeft de moer. Zij heeft eene opstijging der moeder*. Dit zelfde woord, doch in *moer* ingetrokken, meerv. *moeren*, hebbende datzelfde denkbeeld van eene ruimte, waarin iets sluit, gebruiken wij ook nog voor eene bus, waarin de spil van eene schroef loopt: *de moer van de spil is gebroken*. Zeer sierlijk zegt Hervey, in zijne Overz. van de oogappels: *deze kleene bollen loopen in de netste moeren*. Velen nemen dit woord wel als eene figuur van het volgende: het is echter niet onwaarschijnlijk, dat het met het lat. *uterus* verwant is. Zamenstell.: *moerschroef, moerspel*, opstijging der moeder.

MOEDER, z. n., v., der, of van de moeder; meerv. *moeders*. Verkleinw. *moedertje*. Eene vrouw, die een of meer kinderen ter wereld brengt, of gebragt heeft: *zij alleen is moeder van al die kinderen. Eene blijde moeder worden.* Van dieren gebruikt men het ook: *ghij en sult het boexken niet koken in zijns moeders melck.* [Bijbelv.] *Ende de moeder sittende op de eijeren.* [Bijbelv.] Hierheen behoort *bijenmoeder*, in het gemeene leven *moergeheelen*. Van plantgewassen: *zij zullen dezelve wrange vrugt dragen, als haer moederheester.* [Hervey's Overz.] *Figuurl.*, noemt men eene bejaarde vrouw, al weet men niet, dat zij ooit gebaar heeft, *moeder, moedertje*, in het gemeene leven. Eene vrouw, die de plaats van moeder bekleedt: *de moeder in een weeshuis*. Hierheen behooren de zameng.: *binnen-, buitenmoeder, stiefmoeder, kloostermoeder, minnemoeder, vroedmoeder (vroemoer in de dagelijksche taal), enz.* Een ding, eene zaak, die de grond van het aanwezen en de voortdoring van iets anders, en tevens, spraakkundig, van het vrouwelijke geslacht is: *de aarde is onzer alle moeder. Eene hartgesteldheid, die, gelijk zij de vruchtbre moeder van allerlei bevalligheden is, zoo ook enz.* [J. Frantzen.] Iets dat, boven anderen, in oorsprong eerder is, of, in gezag uitmunt: *eene stad, die eene moeder is in Israel.* [Bijbelv.] Eindelijk, noemt men de schelp van den paarlvisch *paarlemoeder*, of, *paarlemoer*, omdat men dacht, dat, daaruit, de paarl haren oorsprong had. Van hier *moedertijk. Moedertijk alleen* was oul. geheel alleen, waarvoor men thans in de gemeenzame verkeerung zegt *moederziel alleen*. Zamenstell.: *moederdeugd*, oorspronkelijke deugd, *moederhart, moedertoos, moedermaagd, moedermelk, moedermoord, moedermoorder, moedermoordster, moedernaakt*, zoo naakt als men ter wereld kwam, *moederslag*, z. n., m., moedermoord; *moederslagt*,

z. n., vr.; *moederslagtig*, *moederspraak*, *moedertaal*, *moederziek*, *moederziel*: *er was geene moederziel*; in de dagelijksche taal; *moederzog*, *moederzootje*, *moeders lieveling*, *moederzorg*, *moederzot*, zeer op de moeder gesteld, enz. Dit woord wordt, in de dagelijksche taal, dikwerf in *moer* verkort, dat, uit kleinachting, verachting, of toorn, geschiedt: *hij vraagt naar den duivel noch naar zijne moer*. Zamenstell.: *moerkonijn*, het wijfje van een konijn, enz.

Moeder, in den frankischen tongval, reeds in de 8te eeuw, *muader*, bij Willer en Otrfr. *muater*, *muoter*, angels. *meder*, *mothor*, eng. *mother*, hoogd. *Mutter*, neders. *moder*, *moer*, *moor*, deen. *moder*, zw. *moder*, gr. *μητηρ*, lat. *mater*, ital. *madre*, sp. *madre*, fr. *mère*, pers. *mader*, pool. *matka*, bij de Krain. Wend. *mate*, bij de oude Egyptenaars, naar het zeggen van Plutarchus, *muth*. *Moeder* is misschien zooveel als voedster, van het angels. *maet*. spijs, voedsel.

MOEDER, z. n., v., *der*, of *van de moeder*; zonder meerv. Bezinksel, anders *moer*: *costelijke wijnen, die op haere moeder uitgeseuvert zijn*. [Zekere vertal. van den Bijb.] Oneig.: *dat het met hem op een' verradersse moeder laage*. [Hoofl.] Nog zegt men: *dat ligt op eene kwade moer*, daarvan zal niet veel goeds komen; dat voorspelt niet veel goeds. Zie *moer*.

MOEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik moedigde, heb gemoedigd*. Moed inboezemen, aanmoedigen: *de leeu gemoedigt door zijne krachten*. [Vond.] *Uw eensgezinde gade, gemoedigt van Gods hant*. [Moon.]

MOEDWIL, z. n., m., *des moedwils*, of *van den moedwil*; zonder meerv. Een der oudste zamengestelde woorden, in onze en aanverwante talen. Eertijds beduidde het niet meer dan den enkelen wil, in welken zin het, bij Otrfr., dikwerf voorkomt, bij voorb.: *de wind blaast, thara imo ist muatvillo*, waarheen het hem moedwillig is, dat is, waarheen hij wil. Wanneer de Schrijver van den wil des Heeren Jezus spreekt, welken dezelve zijnen Leerlingen openbaarde, noemt hij zulks: *sinan muatvillon*. Hij gebruikt het ook voor willekeur, lust, neiging; in eenen goeden zin. Notk. noemt wellusten, vergevoeringen *muotuuillon*; ja, de nog oudere Overzetter van Isidor. neemt *muotvillu* voor het gemoed. In bepaaldere beteekenis, beduidde het woord eertijds den vrijen wil, de bereidvaardigheid, in tegenstelling van dwang. Zoo zegt Van de Wall, door A. Kluit aangehaald: *eendrachtelijken ende mit onsen vrijen moedwille*. Zoo gebruikte men ook, eertijds, *moedwillig* en, omgekeerd, *willemoedig*, voor bereidvaardig. Thans gebruikt men het, in eenen kwaden zin alleen, voor eene ongebondene handel-

wijs, die voortvloeit uit een boos genoegen, om anderen te tergen en te beleedigen: *moedwil bedrijven*. Van hier *moedwillens*, bijw.: *iemand moedwillens dood steken*. *Moedwillig*, *moedwilligheid*, *moedwilliglijk*. Het woord is zamengesteld uit *wil* en *moed*, welk laatste woord ook eene blijdschap te kennen geeft, die op gevoel van onze sterkte gegrond is. Het konde ook behooren tot het oude woord *muat*, *gemuat*, vrolijk, aange-naam, lustig; daar toch dit denkbeeld met het woord *moedwil* naauw verbonden is.

MOEDZOEN, (bij anderen ook *moetzoen*) z. n., m., *des moedzoens*, of *van den moedzoen*; zonder meerv. Een oud woord, dat, in het Landregt van Veluwe, voorkomt, beteekenende een derde gedeelte van eenig zoengeld. Men leidt het af van *moed* en *zoen*, als zeide men zoengeld, dat gegeven werd in erkenning van iemands moed, die wapenroep gedaan en het regt van den vermoorden vervolgd had. *Moed* kan hier ook wraakzucht aanduiden; wanneer het geld zoude zijn, om iemands wraak te stillen. Zij, die *moetzoen* spellen, beschouwen het als *moetzoen*, welken die regtvervolger voor zijne moeite verkreeg. Bij Kil. vindt men *mondsoen*, *transactio sive conciliatio osculo confirmata*. Zoude het daaruit ook verbeterd zijn? In het angels. is *mud*, eng. *mouth*, mond. Zamenstell.: *moedzoenbrief*, bij J. Schrassert.

MOEI, z. n., v., *der*, of *van de moei*; meerv. *moeijen*. Vaders of moeders zuster. *Oudmoei*, grootvaders of grootmoeders zuster. In het gemeene leven, noemen kinderen, uit eene soort van wellevendheid, andere onbekende vrouwen met dezen naam. Hierheen behoort ook *petemoei*, die een kind ten doop heft, al heeft zij geene betrekking des bloeds op hetzelfde. Bij Kil. luidt het woord *moeije*, *moede*, in de gemeenzame verkeerling ook *meutje*, *meuje*, *meui*, plat-amsterdamsch *motje*. Het schijnt met *moeder* eenen oorsprong te hebben.

MOEIJELIJK, bijv. n. en bijw., *moeijelijker*, *moeijelijkst*. Iets, dat moeite vereischt: *een moeijelijke arbeid*. *Eenen moeijelijken togt ondernemen*. *Een moeijelijke weg*. *Eenen moeijelijken gang hebben*. *Iemand moeijelijk vallen*. Gestoord, gemelijk: *hij werd deswege zeer moeijelijk*. Droevig: *ik ben er moeijelijk om*; in sommige oorden. Van hier *moeijelijkheid*.

MOEIJEN, (bij Kil. ook *moeden*), bedr. w., gelijkvl. *Ik moeide, heb gemoeid*. Moeite veroorzaken: *ik wil niet met die zaak gemoeid zijn*. *Drie schurken moeiden hem op den weg*. *Ook had zijne majesteit geen meeninge, om hen met d'Inquisitie te moeijen*. [Hoofl.] Als wederk., *zich moeijen*, *zich inlaten*: *plat verbod, van zich met het werk der ande-*

re te moeijen. [Hooft.] Spijten, smerten: *het moeit mij, dat ik het u zeggen moet. Dit teeghenkanten moeide de Prinsen.* [Hooft.] Met den vierden naamval des persoons, en den tweeden der zaak: *met klughte, dat hem der onlusten grootelyx moeide.* [Hooft.] Van hier *moeijenis, moeitenis*, beide bij Hooft. Zamenstell.: *moeial, bedilal, bemoeijen, vermoeijen*, enz. Hooft bezigt ook *moeireed*, voor gereed, om zich met alles te bemoeijen.

MOEITE, z. n., v., *der*, of *van de moeite*; zonder meerv. Iedere inspanning van krachten zoo wel des ligchaams als der ziel: *dat heeft mij vele moeite gekost. Wen wij ons naar de moeite getroosten willen.* [A. Pels.] *Neem de moeite niet! De moeite besparen. Het is de moeite niet waardig. Moeiten besteden. Ik zal er alle moeite toe doen; mag ik u de moeite vergen? Als haare Hoogheit konde goedt vinden den Graave de moeite te verghen.* [Hooft.] *Verlorene moeite. Dat alle moeite verlooren waar.* [Hooft.] *Wat heb ik moeite en strijdt bezuurt!* [Poot.] *Twist, krakeel: moeite met elkander hebben. Moeite maken. Moeite zoeken. 't Zal der pijnne waardt weezen, het herkoomen deezer moeite* (hij spreekt van eenen twist, binnen Amsterdam) *van wat veerder op te haalen.* [Hooft.] Eindelijk, komt het, in de Overz. van den Bijbel, vaak oneigenlijk voor, in den zin van droefheid, als: *nachten der moeite zijn mij voorbereijdet.* Voor *moeite* zeide men ook oudtijds *moeije*: *zonder veel muhe* (dat is, naar de hoogd. spelling, voor *moeije*) *ende arbeit.* [Proëve van D. A. O. M.] Zamenstell.: *moeitemaker*, twistzoeker.

Moeite, Notk. *muohi*, hoogd. *Mühe*, zwit. *müij*, neders. *mote*, *moiheit*, *moite*, zw. *möda*, deen. *moije*, *mode*, gr. *μογος*, waar ook *μωβος*, zoo als het zw. *möda*, arbeid beduidt. Martinius vergelijkt het hebr. deelw. *mogia*, dat moeite baart.

MOEK, zie *muik*.

MOER, zie *moeder*, baarmoeder.

MOER, zie *moeder*, eene vrouw.

MOER, z. n., v., *der*, of *van de moer*; zonder meerv. Het dikke bezinksel van wijn, edik, olie, enz.; de droessem, hef: *zijn wijnen met de moer.* [De Decker.] *Den wijn op de moer laten liggen.* Oneigenlijk, zegt men van eene zaak, die, in stilte, eenigen tijd lang bewerkt wordt, tot nadeel van anderen: *men kan zien, op wat moer zij ligt.* Hooft gebruikt die spreekwijs dikwijls. Eene plaats zij genoeg: *en de moer, daar 't (bedrijf der spanjaarden) op lagh, was een wetteloose overmaght. Zie moeder, bezinksel.*

Het woord komt, met *modder*, uit eene bron; waarom *moeder* ook in gebruik is geweest, waaruit *moer* verkort is.

MOER, z. n., o., *des moers*, of *van het moer*; meerv. *moeren*. Slijkig, moerassig land van

eenen zwarten bodem, zoo als de gronden zijn, waaruit men turf graaft: *hij zond het voetvolk over 't moer van Ommen.* [Hooft.] Eenige plaatsen dragen hiernaar den naam, als: *moerkapel, moerkerke*, enz. Dit woord schijnt oudtijds van het vr. geslacht, en *moere* geschreven geweest te zijn. Bij *Mar-nix* vindt men nog het vr. *more*: *ick sinok in dese diepe more. De helsche moren.* [De Kam. van ter Gouwe.] Van hier *moerig*, drassig: *waarom deeze of geene Landen moerig zijn.* [M. L.] Zamenstell.: *moerland, moervisich, moerzee*, onstuimige zee.

Moer, hoogd. *Moor*, opperd. *mur*, *gemor*, neders. *moor*, angels. *mere*, ijsl. *mijre*, *moor*, eng. *mere*, *moor*, middeleeuw. *morus*, *mora*, zw. *mor*. Met *modder* en het vorige *moer* uit eene bron.

MOERAS, z. n., o., *van het moeras*; meerv. *moerassen*. Drasland, moer: *in het moeras benart.* [Anton.] *Uit het moerasch getogen.* [Vond.] Bij Hooft. vindt men het vrouwel. geslacht: *onder 't waater, door de moeras.* Het onz. is verkiesselijker. Het schijnt hetzelfde woord als ons *meersch, maarsch, mersch*. De uitgang *as* kan uit *isch* ontstaan zijn. In het neders. *marsch*, angels. *merse*, eng. *marsh*, middeleeuw. *mariscus*, fr. *marais*, deen. *morads*, hoogd. *Morast*, zw. *moras*, ital. *marazzo*. Van hier *moerassig*.

MOERBEZIE, (*moerbet, moerbes*) z. n., v., *der*, of *van de moerbezie*; meerv. *moerbezien*. De vrucht van den moerbezienboom. Zamenstell.: *moerbezieblad, moerbezienboom, moerbezienbosch*. Hoogd. *Maulbeere*. De boom heet, bij Notk., *murbouma*, Mons. Gloss. *maurpaum*, angels. *murbeam*; de bezie *murberian*. Van het lat. *morus*, gr. *μωρος*.

MOEREL, zie *morel*.

MOEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik moerde, heb vermoerd*. Van *moer*. Eigenlijk, troebel maken: *het water moeren*, bij Kil. *turbare aquas*. Wijders *mengen*, vermengen: *onderelkander moeren*. Overdragt., langs de straat rinken, geweld maken, straatschenderij doen: *er is van nacht weer ijsselijk vermoerd*.

MOES, z. n., o., *van het moes*; zonder meerv. Dit woord heeft oudtijds spijs, in het algemeen, beteekend, bij Kil. daarom door *cibus, penus, penu* verklaard. Ker. en Otfrid. gebruiken dus *muas*. Bij Tat. is het: *habet iruuas muoses?* Hebt gij eenige spijs? In engeren zin, is het eene spijs, van eetbare planten en uit vruchten toebereid: *ende het geschiedde, als sij aten van dat moes.* [Bijbelv.] Wijders eene, uit planten en vruchten toebereide en tot brij gekookte, spijs of pap. Zoo is het in de zameng. woorden: *appelmoes, groenmoes, koolmoes, kruidmoes, melkmoes, warmoes*, enz. Fig., eene rommelzode van allerlei dingen: *een mengelmoes*. In sommige oorden des Vaderlands,

draagt eene soort van kool, boerenkool, den naam van *moes*. Zamenst.: *moeshof*, *moeskettel*, *moeskruid*, *moespot*, *moestuin*.

Moes, spijs, hoogd. *Musz*, zw. *mos*. Bij Ulphil. is *mat*, *mats*, angels. *maete*, spijs, eng. *meat*, fr. *mets*. Bij de Grieken is *μασσαβαι* eten. Zie *mesten*.

MOESJANKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik moesjankte, heb gemoesjankt*. Een woord, dat, in de gemeenzame taal alleen, gebruikt wordt. Het is zamengesteld uit *moes* en *janken*. Dit *moes*, bij Kil. *mose*, beteekent allerlei onreinheid, drek, vuiligheid. In dien zin, komt het bij J. De Brune voor: *een mooze van onreinigheid. Men ziet den ouderdom als de drabbe en de mooze*. Van dit *moze*, dat, bij De Brune, te onregt, *mooze* gespeld wordt, is ons woord *bemeuzelen*, *bemeuzeling*, dat, bij Hooft nog voorkomt en morsig maken beteekent. Voorts heette *moze* oudtijds eene plaats, waar men allerlei vuiligheid uitwerpt; waar men vaten wast. Zoo is dan *mozejanken*, *moesjanken*, het werk van honden, die bij een gootgat, waardoor men het vuile water der gewasschene vaten spoelt, janken, op hoop van een kruimeltje te vinden. Van hier gebruikt men het voor drementelen voor de deur van een meisje, den verliefde spelen. Van hier *moesjanker*. Bij Kil. is nog *mósekoe*, een butoor, een vogel, die graag bij vuile, slijkerige oorden is. — *Mosemeijer*, een opzigter op het stratendrek. Ondertusschen is *moes*, *moos*, *moze*, uit eene bron, met *moer*, *moeras*. In het opperd. noemt men daarom een moeras *moos*, zw. *mossa*, krain. *musga*, bij Kil. *mose*.

MOESJE, z. n., o., *des moesjes*, of *van het moesje*; meerv. *moesjes*. Een pronkpleistertje, uit het fr. *mouche*, eene vlieg, omdat hetzelfde, van verre, naar eene vlieg, die op het aangezicht zit, gelijk.

MOESKOPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik moeskopte, heb gemoeskopt*. Stroopen, vrijbuiten, het land afloopen. Men gebruikt het woord van balddadig krijgsvolk, dat de boeren knevelt. Van hier *moeskopper*, *moeskopperij*. Mischien van *moes*, dat is kool, moeskruid, en *koppen*, dat is knotten, afhouden.

MOET, z. n., v., *der*, of *van de moet*, meerv. *moeten*. Het woord beteekent eigenlijk allerlei verhevenheid, en is denklijk met het hoogd. *Muth*, verwant; schoon dit woord van eene verdieping, als zijnde eene soort van diepe maat, gebruikt wordt. Men ziet immers wel, dat de woorden, die eene verdieping aanduiden, ook eene verhevenheid te kennen geven. Ons *moet* zelf, bewijst dit. Men verstaat daardoor niet alleen een rond gevild knopje, onder aan het lemmer van een pennemes, verkleinw. *moetje*; als ook eene verhevenheid door

verw veroorzaakt, *eene moet van verw*, door onvoorzigtigheid ontstaan op eene plaats, waar die streek der verw niet past: maar ook noemt men een indruksel, door knijping, bij voorb., in de opperhuid veroorzaakt, *eene moet: de moet der pruik zit nog in het voorhoofd*.

MOET, een woord, alleen gebruikelijk in de sprcekwijz: *te moet*, voor *te gemoet*. *Te moet zien*. [Vond.] Van het oude *moeten*, eng. *to meet*, waarvoor wij *ontmoeten*, somtijds ook *gemoeten*, bezigen. Oudtijds zeide men ook *te moet gaan*, iemand persoonlijk tegen gaan. *Iemand te moete dagen: daar de wederpart niet was te moete gedaget*, dat is, daar de wederpartij niet, in persoon, is gedagvaard. [Ommel. Landr.]

MOET, z. n., o.; zonder meerv. Van het werkw. *moeten*, dat in eenige spreekwijzen slechts voorkomt: *moet is een bitter kruid. Is het een moet?*

MOETE, z. n., v., *der*, of *van de moete*; zonder meerv. Een oud woord, beteekenende, gelegenheid, ledigen tijd, hoogd. *Musze*, lat. *otium: die goede moete heeft*. [Plantijn.] *Overmids onse Doctoren de moete niet en hebben, om dit punt te dege te bescheyden*. [Aldeg.] *Moetig* zegt men, in Noordholland, voor lustig, tierig.

MOETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik moette, heb gemoet*. Een scheepswoord, beduidende zachtjes voortdowen.

MOETEN, onz. w., onregelm. *Ik moest, heb gemoeten*. Men vindt ook: *ik most, heb gemoest*; zoo als voor *moeten*, in eenige oorden des Vaderlands, *motten* uitgesproken wordt. Het beduidt tot eene handeling of eenen toestand gedwongen zijn of worden; en dit van personen en zaken. Eigenlijk: *ijzer moet naar den grond zinken. Uwe wonde moet verbonden worden, zal zij genezen*. Dit werkwoord heeft, in alle beteekenissen, de onbepaalde wijs van een volgend werkwoord bij zich: somtijds wordt dit weggelaten: *ik moet van huis. Hij moet naar de stad. Ik moet er binnen. Hij moet er aan*, enz. Figuurlijk, in eenige meer bepaalde beteekenissen. Men bedient zich van dit werkwoord, als men, bij vertrouwde vrienden, een dringend verzoek heeft: *eene zaak moet gij mij nog beloven*. Bij dringende vermaningen: *deze groote gedachte moet uwe ziel, onder hare neerslagtigheid, krachtig opbeuren*. In den gebiedenden toon eens meesters: *gij moet weten, dat gij daartoe nog geen verstand genoeg hebt*. Voorts, bedient men zich, in den vertrouwelijken omgang, van deze spreekwijzen: *ik moet het u zeggen. Ik moet het u vragen*. In de tweede plaats, beduidt het noodzakelijk zijn, in de ruimste beteekenis dezes woords, in eenen natuurlijken en zedelijken zin; met de onbepaalde wijs van

het volgende werkwoord. Eigenlijk: *men moet zich bevlijtigen, zal men wat weten. Gij moet geduld hebben.* Figuurlijk, met een bijbegrip van ingebeelde noodzakelijkheid: *moet gij mij dan telkens storen? Hij moet alles weten.* Men gebruikt dit woord, om de zekerheid van iets uit te drukken: *het moet reeds twaalf uren zijn. Hoe weinig moet gij mij dan kennen!* enz. Ook om eene waarschijnlijkheid aan te toonen: *hij moet al lang ziek geweest zijn. Hij moet toch een doelwit hebben, waarom hij zoo handelt.* Insgelijks, om eene onzekerheid uit te drukken: *hoe veel moet dat boek kosten?* Eene mogelijkheid: *ik doe het niet, of men moeste mij er toe dwingen.* Eindelijk drukt het eenen wensch uit: *het moete u wel bekomen!*

Zoodra dit werkwoord, in den verledenen tijd, gesteld wordt, en een ander werkwoord in de onbepaalde wijs bij zich heeft, gebruikt men niet het verledene deelwoord *gemoeten*, maar de onbepaalde wijs *moeten*: *ik heb hem moeten spreken. Gij hadt dat moeten weten.* Doch, slaat het alleen, zoo volgt het den gewonen regel: *ik heb wel gemoeten.*

Moeten wordt ook als een zelfst. naamw. gebruikt, in de spreekwijs: *moeten is dwang.* *Moeten*, bij Otr. en deszelfs tijdgenooten, *muozzen, muazen*, hoogd. *müssen*, neders. *möten*, eng. *I must*, ik moet, zw. *mötta*, pool. *mussze*, boh. *musy*. Eertijds beduidde het ook kunnen: *daz vvir dih anasehen muozzen*, dat wij u aanzien kunnen. [Willer.] Bij Otr. en Notk. komt het, in dien zin, meermaals voor. In het angels. heet *ic mot* ik kan, en bij de oude zw. is *mada*, finl. *manda*, kunnen.

MOETSEN, zie *molsen*.

MOEZEL, z. n., m., *des moezels*, of *van den moezel*; meerv. *moezels*. Eene zakpijp, een doedelzak: *die gheen thang of moezel uijt een luijt en kent, is altijd goedsmoeds.* [De Brune.] Misschien is het woord van den klank gevormd.

MOEZEL, z. n. v., *der*, of *van de moezel*; zonder meerv. Een stroom in Duitschland. Bij Hooft ook *mozel*, fr. *moselle*. Van hier het zamengest. *moezelwijn*, ook *moezelaar* genoemd.

MOF, z. n., m., *des mofs*, of *van den mof*; meerv. *moffen*. Een scheldnaam, aan westfaalsche grasmaaiers gegeven. Misschien, wegens den muffen stank, die zich van die lieden verspreidt. Vrouwel. *moffin*. Zamenstell.: *moffenland, moffenspraak*. *Mof* is ook een naam van een zeker zangvogeltje, eenen groenling.

MOF, z. n., v., *der*, of *van de mof*; meerv. *moffen*. Verkleinw. *moffe*. Bontwerk, waarin men de handen steekt, om die warm te houden. Het verkleinw. drukt gemeenlijk uit een bekleedsel, hetwelk vrouwen om de armen dragen.

Het woord behoort waarschijnlijk tot eenen oorsprong met *mouw*, als hebbende, ten naaste bij, het denkbeeld van eene *hoffigheid*, die tot bedekking dient.

MOFFEL, z. n., m., *des moffels*, of *van den moffel*; meerv. *moffels*. Eene mof: *met ronde moffels*. [De Brune.] Bij Kil., die het vorige woord niet kent, vindt men *moffel* alleen, het fr. *moufle*, ital. *muffola*, middeleeuw. *muffula*. *Moffel* wordt ook eene soort van oven genoemd, waarin verlakt goed verhard wordt. In dit woord heerscht insgelijks het denkbeeld van eene holle ruimte, die tot bedekking dient.

MOFFELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik moffelde, heb gemoffeld*. Dit woord, van *moffel*, waarin een denkbeeld van bedekken mede ingesloten is, afgeleid, beduidt iets bedektelijk, vooral op eene bedriegelijke wijs, op eene andere plaats steken: *iemand iets in de handen moffelen*. In het gemeene leven zegt men: *iets wegmoffelen*. Vooral gebruikt men het van bedriegelijk kaartspelen: *gij moffelt: ik scheid er uit*. Van hier *moffelaar, moffelaarster, moffeling*. To *muffle* heet, bij de Engelschen, het aangezigt bedekken, zich vermommen. Zamenstell.: *wegmoffelen*.

MOFFELEN, (bij Kil. ook *maffelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik moffelde, heb gemoffeld*. Een woord, dat den klank uitdrukt welken vele, vooral tandelooze, personen, in het kaauwen, door den neus, hooren laten; anders *mom-melen*. In het gemeene leven, zegt men nog: *iets opmoffelen*. Hoogd. *muffeln*, eng. to *mumble, muffle, muffle*.

MOGELIJK, bijv. n. en bijw. De trappen der vergrooting worden bij dit woord omschreven. Dat geene tegenspraak lijdt; in eenen bepaalden wijsgeerigen zin: *beweeging is mogelijk. Het is niet mogelijk dat God Hoop*. In het gemeene leven, gebruikt men het ook van iets, dat, onder zekere omstandigheden, zijn of geschieden kan: *hoe is het mogelijk, dat in dien man zulke laagheid valle?* Dat niet strijdt met onze krachten, *vatbaarheid*, noch met de gelegenheden en omstandigheden: *het is mij niet mogelijk, u te helpen. Ik heb alle mogelijke moeite gedaan. Als bijw., voor misschien: mogelijk doet hij het. Men zal mogelijk denken. Van hier mogelijkheid.*

MOGEN, onz. w., onregel. In den tegenwoordigen tijd, van het oude *magen*: *ik mag, gij moogt, hij mag, wij mogen*; onvolm. *verled.*: *ik mogt*; volmaakt verl.: *heb gemogt*; aanvoeg. wijs: *ik moge, gij moget*, enz. Dit woordt beduidt zoowel kunnen als willen. Kunnen. 1. In den ruimsten zin, *kracht, magt, vermogen hebben, om iets te doen: versamelt daarvan een ieder nae dat hij eten mach.* [Bijbelv.] *'t Moght niet maaken.* [Hooft.] 2. In eenen bepaalderen zin. a). Reden, oor-

zaak hebben, om iets te doen: *gij moogt u wat schamen, dat gij zoo met hem handelt.* b). Vrijheid hebben, om iets te doen, door den wil van anderen niet verhinderd worden: *de jonge lieden mogen niet trouwen. Kwistig, mag ik het zoo noemen, in tijd en levenskracht op dit onderwerp,* enz. [L. Trip.] c). Gelegenheid hebben, om iets te verkrijgen: *dan 't moght hun nooit gebeuren.* [Hooft.] d). Zijn, geschieden, of volgen kunnen; van eene mogelijke, doch onzekere, zaak: *morgen mochten uwe kinderen vragen.* [Bijbelv.] *Wat mag toch wel de reden zijn? Waar mag hij zoo lang blijven?* e). Bijzonder, met het denkbeeld van eene onverschilligheid, aan den kant des sprekers: *De wereld mag zeggen, wat zij wil. Gij moogt mij dreigen: ik stoor er mij niet aan.* f). Dikwijls gebruikt men het van eene mogelijkheid, die ligt of kort daarop tot dadelijkheid komt: *spoed u; hij mogte anders uwe plaats innemen. Kom toch; de thee mogte koud worden.* g). Zoo bedient men zich van dit werkwoord, om eene waarschijnlijke mogelijkheid aan te duiden: *zijn' troepen moghten tusschen de zeeven, en achtduizent mann' te voet uitmaken.* [Hooft.] h). Zeer dikwijls dient dit werkwoord tot een hulpwoord in de aanvoegende wijs: *opdat wij een stil leven mogen leyden.* [Bijbelv.] *Ten einde hij weten mogte,* enz. Vooral bedient men zich van dit hulpwoord, om eenen wensch uit te drukken: *Och of hij toch luisteren mogte!* Willen. 5. In deze beteekenis wordt het, in sommige oorden nog gebezigd, doch meest met eene ontkenning: *zij mag hem niet lijdten. Ik kan en mag het niet doen. Ik mag mij daarmede niet vermoeijen. Ik mag niet meer eten.* In dezen zin, laat men het werkwoord ook wel weg: *hij mag geene wortels. Ik mag wel brood. Hij mag veel.* Deze uitlating heeft ook, bij de andere beteekenissen, plaats: *maar 't stond' er zoo, dat niemandt van hun eenighzins uit moght.* [Hooft.]

Wanneer dit werkwoord, in den verled. en meef dan verled. tijd, staat, en een ander werkwoord, in de onbepaalde wijs, bij zich heeft, volgt het den regel van *moeten, kunnen, laten,* enz.: *ik heb hem niet mogen spreken.* In tegendeel: *ik heb niet gemogt.*

Het deelwoord van den tegenw. tijd *mogend* heeft de beteekenis van magt, geweld, vermogen: *dat is een mogend vorst.* Bij Hooft vindt men den overtreffenden trap: *de mooghenste Heeren.* Bekend zijn de oude titels: *de edelmogende, de hoogmogende, grootmogende Heeren.* Van hier *mogendheid, meerv. mogendheden.* Magt, vermogen van aanzienlijke personen: *op Godts mogentheit en trouwe beloften steunen.* [Nyloe.] *Geloofd zij God, dat eeuwig Wezen, bekleed met moogendheên.* [Psalmb. van E. Voet.] *Door*

manghel van zich in de mooghenheit te maatigen. [Hooft.] De personen zelve, met die magt bekleed: *zoo zit ook de wereltsche Mogenheit* enz. [Vond.] De spelling zonder *d*, welke Hooft en Vond. hebben, mag wel zachter luiden; zij is echter niet taalmatig.

Mogen, Ker. *magan*, Oifr. *mugun*, Ulphil. *magan*, angels. *magan*, ijsl. *meiga*, eng. *to may*, zw. *ma*, eertijds *maga*, deen. *maa* en *monne*, dalm. *mogu*, boh. *mohu*, *mihu*, *moiti*, pool. *moge*, neders. *mögen*, hoogd. *mögen*, opperd. *mügen*. Het is met *magt*, het boh. *moc*, het oude *migchel*, groot, gr. *μεγας*, lat. *magnus*, zeer na vermaagschapt. MOGGEL, z. n., m. en v., *des moggels* — *der, of van den* — *de moggel*; meerv. *moggels*. Een dik, vet kind of vrouwensch. Misschien gevormd van den klank, welken dat logge lijf, door de beweging, veroorzaakt. Men zegt ook *mokkel*, vooral van een kind; verkleinw. *mokkeltje*: *een vette mokkel*.

MOK, z. n., v., *der, of van de mok*; meerv. *mokken*. Eene soort van duiven, die weinig gerekend worden. In Groningen, hoort men dit woord.

Mok, bij Kil. *mocke*, ook bij Hoogstr. voorkomende, in den zin van een vuil wijf. Van hier waarschijnlijk, ons, in de dagelijkse verkeerling gebruikelijk, *mokkel*: *zij is eene regte vuile mokkel*. Van dit *mokkel* is ook ons gemeenzame *bemokkelen*, voor vuil maken.

MOKER, z. n., m., *des mokers, of van den moker*; meerv. *mokers*. Een zware smidshamer: *de Krijggodt wrong Vulkaen den moker uit zijn vuisten.* [Vond.] *De blixem-mokers zijn zoo zwaer.* [Poot.] Het woord komt, zeer waarschijnlijk, van *moken, meuken*.

MOKKEL, zie *moggel* en *mok*.

MOL, z. n., v., *der, of van de mol*; zonder meerv. Eene soort van wit bier, waarin weinig hop gebrouwen is: *nijmeegsche mol*. Het is onzeker, of dit woord uit *molt*, dat is mout, ontstaan zij, of niet. Het schijnt eerder, om den zachten, zoetachtigen smaak, dien naam te hebben: *mollig*, trouwens, wordt van eenige dranken nog gebezigd. Zamenstell.: *molhuis*.

MOL, z. n., m., *des mols, of van den mol*; meerv. *mollen*. Een bekend dier. *Met den blinden mol een aarden wal opwerpen.* [Vond.] Menschen, die zich aan het aardsche te veel verslaven, worden gezegd: *als mollen in de aarde te wroeten*. De spreekwijs *zoo blind als een mol* is, door de nadere kennis van dit dier, ongegrond bevonden, daar men weet, dat hetzelfde kleine oogen heeft. Hooft gebruikt dit woord vrouwelijk: doch Vond., De Deck., Van Heulen en de, in de geslachten zoo naauwkeurige, dichter V. Mander verkiezen het mannel. geslacht. Zamenstell.:

mollengat, mollenkruid, anders kruisboom, *molhoop, mollepoot, mollenval, mollevel, mollevellig*, zacht van vel, enz.

Mol, hoogd. *Maulwurf*, neders. *mulworp, moltworp, mulwurm*, Bij Kil. ook *molworp, mulworp, molworm*, eng. *mole, molewarp*, deen. *muldparpe*, zw. *mullwad, mullwaerpel*. Omdat dit dier de aarde doorwroet, en en daardoor opgeworpene hoopen uit losse, *mulle* aarde bestaan, zal men de afleiding van *mul*, ongetwijfeld, gedwongen, en die van *mul* natuurlijk vinden.

MOLEN, z. n., m., *des molens*, of *van den molen*; meerv. *molens*. Een werktuig, waarop andere lichamen, door middel van raderwerk, gemalen, dat is verbrijzeld, worden: *zie hoe de bloemekrans den ruiven molen dekt*. [Hoogvl.] Zoo zijn een *gortmolen, handmolen, koffijmolen, runmolen*, enz. In verdere beteekenis, worden ook andere raderwerken, waarmede men iets snijdt, stamp, stoot, windt enz., *molens* genaamd, als: *zaagmolen, papiermolen, slijpmolen, twijnmolen, volmolen, snuifmolen*, enz. *Windmolen*, die door den wind bewogen wordt; *watermolen*, die door het water bewogen wordt; en van hier de spreekwijs: *dat is water* (ook *dat is koorn*) *op zijnen molen*, dat helpt hem. Een *watermolen* is ook die, waardoor het water van de eene naar de andere plaats gevoerd wordt. *Daar is wat in den molen*, daar is wat op handen. *Hij poogde hun vroedt te maaken, dat dies-gelijk bestek in den molen was*. [Hooft.] *Hij wijst het koren van zijnen molen*, hij benadeelt zich zelven. *Eenen slag van den molen hebben*, half gek zijn. Verkleinw. *molentje*: *Gij loopt met molentjes*, gij gedraagt u als een kind, gekkelijk. Van hier *molenaar*, een eigenaar, een bewoner van, een arbeider op eenen molen; een zekere zeevisch; een bloedeloos diertje, een *mulder* anders genaamd, *molenaarster*, *molenaarswif*. Zamenstell.: *molenas, molenberg, molengeld, molenheuvel, molenijszer, molenkar, molenligger, onderste molensteen, molenmaker, molenmeester, molenpaard, molenpranger*, de vang van eenen molen; *molenrad, molenroede, molenstander, molensteen, molenstof, stuifmeel, molentreem*, (molentrichter) *molenverf, molenwiek, molenzwengel*, enz.

Molen, neders. *möle*, deen. *molle*, zw. *mölla*, hoogd. *Mühle*, ijsl. *mýlna*, eng. *mill*, angels. *mylen*, fr. *meule, moulin*, boh. *mleyn*, pool. *mlyn*, russ. *melne*, finl. *mylly*, ierl. *mulinn*, bretan. *meal*, wall. *melin*, *milin*, lat. *mola*, ital. *molino*, sp. *maela*, hong. *malom*, gr. $\mu\epsilon\lambda\eta$. Alles van *malen*.

MOLFERD, z. n., m., *des molferds*, of *van den molferd*; meerv. *molferds*. Iemand met eenen grooten mond; voorts, die onbeschoft

spreekt en handelt. In Groningen, is het, in de lage volkstaal, gebruikelijk. *Loop molphert, mallen geck*, enz. [Jos. droef en blij.] De eerste helft des woords is uit *mul* verbasterd; of het laatste uit *aard* ontstaan zij, is onzeker.

MOLLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik molde, heb gemold*. Een woord, waarmede de gaauw-dieven, in hunne bedekte taal, dood steken, dood slaan willen te kennen geven.

MOLLIG, bijv. naamw., *molliger, molligst*. Zacht: *'t tengere gebeent, is met een mollig vleesch, en poezelheit vereent*. [Vond.] Zacht op de tong, zoetachtig: *mollige wijn*. Van hier *molligheid*. Het komt, met *malsch, mul, molm*, lat. *mollis*, ons *malen*, uit eene bron.

MOLM, z. n., m., *des molms*, of *van den molm*; zonder meerv. Eigenlijk droog, mul stof, zoo als van gebrokenen turf en vergaan hout; anders *mul* genaamd. Pieterseon houdt dit woord vrouwel. Het schijnt, om den uitgang *lem, lm*, meer taalmatig, het woord mannel. te gebruiken. Het aanverwante woord *melm*, hetwelk M. St., *die in den melme* heeft, ook mannel. schijnt te gebruiken, konde dit staven. Ondertusschen gebruikt Vondel het onz. geslacht: *met 't molm verduft, dat half gestickt noch smoockte*. De bron des woords ligt in *malen* verborgen. *Molm* heeft ook de beteekenis van vermolming, verrotting: *de molm is in dat hout*. Van hier *molmachtig*. Zamenstell.: *molmworm*.

MOLMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik molmd, ben gemolmd*. Door den molm uitvallen.

MOLOS, een ond. woord bij Vond. en Poot voor eenen jagthond voorkomende; uit het lat. *molossus*.

MOLSEM, z. n., m., *des molsems*, of *van den molsem*; zonder meerv. Molm, verrotting in het hout. Van hier het onzijdig w. *molsemen*. Het zameng. *vermolsemen* is het meest in gebruik. In het angels. is *molsonian* verrotten.

MOM, z. n., v., *der*, of *van de mom*; zonder meerv. Zware soort van bier: *brunswijksche mom*. Men meent, dat dit bier naar eenen Krist. Mummie, die hetzelfde, te Brunswijk, in het jaar 1489 zoude uitgevonden hebben, zijnen naam draagt.

МOM, z. n., v., *der*, of *van de mom*; het meerv. is niet in gebruik. Een masker. Ook een vermomde persoon. Wij gebruiken dit woord meest oneigenlijk voorschijn: *onder de mom van vriendschap iemand bedriegen*. *Speel, Staatsman, met de mom*. [De Deck.] Zoo zegt Sels, die het mannel. gebruikt: *die den bedriegelijken mom afleggen*. Zamenstell.: *momaanzigt, momaangezigt, momgezigt, mommedans, mommegewaad, mommekans, lotgeval; mommekansen*, werkw. lotspelen; *mommekansig*, bij Rodenb.; *mommeklederen, mommespel, mommevolk*, bij Hooft;

montuig. — Kamph. heeft nog eenige andere zamenstellingen, als *mommedek*, *mommeschijn*, *mommeschoon*.

Mom, (*momme*) hoogd. *Mumme*, fr. *merie*, *mommespel*, eng. *mummer*, een, die een momaanzicht voorheeft, ital. *mommiare*, *mummiare*, vermond gaan. Reeds Commodianus gebruikt *momerium* voor een masker, ja het gr. *μομημα* heeft al deze betekenis. Adelung brengt het tot eenen oorsprong met *mof* en *mouw*.

MOMBER, (*mombaar*, *momboor*) z. n., m., *des mombers*, of *van den mombor*; meerv. *mombors*. Een bezorger, een voogd van weezen, die voor derzelver bezittingen voornamelijk zorg draagt; een *voormonder* anders genaamd: *een kind onder mombors stellen*. *Den mombor der onnoozelheid te loonen*. [Vond.] In Gelderland, is de *Mombor* van het Hof een persoon van eene aanzienlijke bediening, die gehouden is, om de hoogheid en gerechtigheid des Landschaps voor te staan en te bewaren. Van hier *mombordij*, *mombardij*, bij Hooft, *momberschap*. Vrouwel. *momborsche*, voogdes. Zamenstell.: *momborkamer*, weeskamer; *momborkind*, dat onder mombors staat; *vermomboren*, *tutari*.

Mombor, middele. *mamburnus*, *mundiburdus*, angels. *mundbora*. De afleiding van dit woord geschiedt op verscheidene wijzen. Eenigen denken aan *mond* en *burde*, dat is last, om met den mond te spreken. Anderen brengen het tot *mond* en *baar*, dat is, die zijnen mond draagt, om daarmee voor anderen te spreken. Om van de overigen te zwijgen, is de gegrondste afleiding van *mond*, voogd. *Mond* namelijk is een oud woord, dat eenen man, en wel eenen man van vermogen, beduidde, en in engeren zin, eenen bijstand, eenen beschutter; bij de Longobarden *mundus*, *mundaldus*. Van hier is het overgegaan tot eenen beschermer van ouderlooze kinderen, of weezen, eenen voogd. *Mombor* is dus voor *mondber*, *mondbaar*, gelijk het in eenige plaatsen nog wordt uitgesproken; en dit *baar* heeft hier de betekenis van ontbering, even als *loos*. Een *mondbaar* beteekent derhalve eigenlijk iemand, die zonder voogd is. Deze naam is voorts overgegaan tot de voogden zelve, die onmondige kinderen verzorgen. *Amond* werd oudt. iemand genoemd, die vrij van de behering en voogdij van anderen was. Dit woord *mond*, bij Otrfr. *munt*, zw. en angels. *mund*, (in de betekenis namelijk van beschutting, bijstand, gelijk het angels. *mundan*, *mundian* beschutten heet) middel. *mundium*, heeft met ons andere woord *mond* niets gemeens, dan den klank. Het stamt, met *man*, zeer waarschijnlijk van het oude *ma*, kunnen, vermogen, af, waarheen ons *magt* en *mogen* ook behooren.

MOMMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik mommelde*, *heb gemommeld*. Binnen 's monds den brommenden toon *mom* maken; anders *mompelen*. Van hier *mommeling*: *de bedeesde mommeling van vreeze*. [Overz. van Herv.] Ook gebruikt men het, in Groningen, van kleine kinderen, die den mond veel bewegen, als zij op iets knabbelen. Insgelijks drukt het den klank uit, welken sommige menschen, als zij elen, door den neus laten hooren; anders *moffelen*.

MOMMEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik momde*, *heb gemomd*. Onz., met *hebben*; den vermomde spelen; zich vermomd vertoonen: *en den roep zaaide, dat de Hartoch zou uit mommen gaan*. [Hooft.] Bedr. werkw.: *zich mommen*. Fig., *bedekken: haar gebrek te mommen*. [De Brune.] Van hier *mommer*, *mommerij*.

MOMMIE, zie *mumie*.

MOMPEN, (bij Kil. ook *mondpen*) bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik mompelde*, *heb gemompeld*. Een woord, dat even als *moffelen*, *mommelen*, van den klank gevormd is, beteekenende binnen 's monds spreken. Bedr.: *ijder mompelt zijn gebet*. [Hoogvl.] Onz., eenig stil gewag maken: *men mompelde reeds, dat de koning vergeven was*. Van hier *mompeling*: *van de waarheit eener andere mompeling*, stil gewag, gerucht. [Hooft.]

MOMPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik mompte*, *heb gemompt*. Hetzelfde als *mommen*, van *mom*, het wordt echter meest gebruikt voor bedriegen: *de wacht mompen*. [Vond.] *En zich, om hem te mompen, nu aanstelden*. [Bogaart.] Van hier *momping*. Het woord is, met *mommen*, van *mom* afkomstig.

MONARCH, z. n., m., *des monarchs*, of *van den monarch*; meerv. *monarchen*. Een onduitsch woord. Alleenheerscher: *het banket des oosterschen Monarchs*. [Poot.] Het vr. *monarche* vindt men bij Vond. Van hier het ond. *monarchie*, *monarchij*. Het is uit het lat. *monarcha*, gr. *μοναρχον*. Wij kunnen die woorden zeer wel missen, en moeten die, in het schrijven, of in eene redevoering, niet gebruiken.

MOND, z. n., m., *des monds*, of *van den mond*; meerv. *monden*. Verkleinw. *mondje*. Die opening in des menschen aangezigt, die tusschen de kin en den neus is, en door de lippen gesloten wordt: *zij sneden hem den mond op*. In eenige gevallen gebruikt men het voor de lippen: *eenen kleinen, grooten, rooden mond hebben*. *Eenen scheeven mond maken*. Voor de inwendige deelen: *pijn in den mond hebben*. Voor de wang: *eenen dikken mond hebben*. Daar de mond de zitplaats der spraakdeelen is, zoo heeft men eene menigte spreekwijzen, die op de spraak en het spreken betrekking hebben: *geenen*

mond hebben: beschroomd in het spreken zijn. *Houd den mond*, zwijg. *Den mond toehouden*, zwijgen. *Iemand den mond snoeren*, hem tot zwijgen brengen. *Lasteraars den mond stoppen*. *Meenende hun den mond te stoppen*. [Hooft.] *Zijn mond is gesloten*, hij weet niets meer in te brengen. *Met bijbrengen, dat hun de mondt gesloten was*. [Hooft.] *Den mond in iets steken*, zich onbeschaamd in een gesprek mengen. *Iemand den mond opbreken*, iemand, die zwijgen wil, tot ontdekken van eene zaak noodzaken, daartoe tergen. *Dies brak het den Prinse den mond oopen, om te zegghen*. [Hooft.] *Den mond roeren*, veel snappen. *Den mond vol van eene zaak hebben*, er veel over spreken: *van Egmond had groot en kleen den mondt vol*. [Hooft.] *Den mond opsperren*, luid schreeuwen. *Den mond ontsluiten*. *Zonder den mond te ontsluiten in galmende Hozannaas*. [M. L.] *Iemand eenen vuilen mond geven*, hem leelijk met scheldtaal begroeten; ook bits toespreken. *Zij staken eenen mond op als eenen oven*, zij schreeuwden al hun best. *Den mondt, tot de ooren toe, oopen doen, om met schreeuwen en schelden te bewijzen enz*. [Hooft.] Voor vermaning, raadgeving: *iemand's mond wederspanning zijn*. Andere spreekwijzen hebben hare betrekking op voedsel en spijs en smaak: *hij wil er geenen mond aansteken*. *Den mond op iets maken*, zich spitsen, om iets lekkers te zullen eten. Hooft gebruikt het voor op iets vlammen, zeer verlangen: *het missen der plondering, daar zij den mondt opgemaakt hadden*. *Iemand den mond op- of openhouden*, hem schraaltjes onderhouden. *Het lant roedde den graegen mond*. [Poot.] Voorts bezigt men *mond*, met verscheidene voorzetsels, waar het of eigenlijk, of, in de beide reeds genoemde gevallen, oneigenlijk voorkomt. *Met aan*: *nu kust hij ook met vrugt aen haer korallen mont*. [Poot.] *Iemand mond aan mond spreken*. *Met bij*: *ik moet het niet bij monde, maar bij geschrifte hebben*. *Bij monde bescheiden*. *Met binnen*: *binnen 's monds spreken*. *Met door*: *zij verklaarden door den mond hunner gezanten*. *Met in*: *iemand in den mond loopen*, van zelf ontmoeten, zonder gezocht te worden. *Hij is los, stout in den mond*, hij spreekt onbedachte en stoute taal. *Hij uit maar alles, wat hem in den mond komt*. *Hij gaf hem het woord in den mond*. *Iets dikwijls in den mond hebben*, er dikwijls van spreken. Van eenen snorker en zvetser zegt men: *hij heeft veel in den mond, maar weinig in het hart, ook in de daad*, *Mijn lof blijft in elc mont naemhaftigh en onsterfelijk*. [Vond.] *Dat zal u niet in den mond vallen*, zonder moeite, zult gij dit uw bestaan niet verwerven. *Die zaak is hem in den mond bestorven*, hij spreekt er altijd

van. *Getijk hem de Godsdienst in den mond bestorven*. [Hooft.] *Met met*: *met eenen onbeschaamden mont spreken*. [Poot.] *Hij staat met den mond vol tanden*, hij staat en kan niets zeggen. *Met den mond wijd open staan*, aandachtig toeluisteren: ook verzet staan. *Met vollen mond iets zeggen*, met alle genegenheid iets getuigen. *Met naar*: *iemand naar den mond spreken*, spreken, dat hem zeer behaagt. *Iemand naar den mond zien*, zoo spreken als een ander voorgaat: *en allen zien naa den mondt van den Kardinaal*. [Hooft.] *Dat is naar zijnen mond*, die spijs smaakt hem. *Het wildtbraat was na zijnen mont*. [Bijbely.] *Met om*: *besturven om den mond*. [Hooft.] *Iemand honig om den mond smeren*, hem vleijen. *Met op*: *iemand op den mond slaan*. *Hij moest zich op den mond kloppen*, hij moest, voor het geregt, zijne eigene getuigenissen logenstraffen. *Dat vrouwmensch is op den mond niet gevallen*, dat kan de tong wel roeren. *De hand op den mond!* *Zwijg!* *Op den mond gezet zijn*, lekker op het eten vallen. *Met uit*: *iets uit iemand's mond opschrijven*. *Gij neemt mij het woord uit den mond*, zoo als gij daar spreekt, zoude ik zoo aanstonds ook gesproken hebben. *Juffer uit den mond spelen*, vrij uitspreken. *Dat viel mij uit den mond*, ik zeide dat onbedachtzaam. *Zij spreken niet uit eenen mond*, zij spreken elkander tegen. Men noemt dit ook: *uit twee monden spreken*. *Iemand het brood uit den mond nemen, stooten*, hem in de nering onderkruipen. *Uit zijnen mond besparen*, niet opeten, voor eenen anderen tijd bewaren. Van hier het spreekw. *dat men spaart uit den mond is voor de kat of den hond*. *Met voor*: *iemand voor den mond zoenen, kussen*. *En kust uw' meester voor den mond*. [De Deck.] *Voor den mond zorgen*, voor mondbehoefden. *Wat goeds voor den mond hebben*, lekkere spijs eten. *Hij neemt geen blad voor den mond*, hij laat geene spinnewebben voor den mond wassen, hij heeft veel snaps. *Dat gaat uwen mond voorbij*, gij spitst u er te vergeefs op. Verder wordt *mond* oneigenlijk genomen voor eenen persoon, die, in plaats van anderen, spreekt: *den mond des Heeren vragen* was oudtijds de Profeten raadplegen. *Eertijts waren de Priesters Godts mont*. [Nyloe.] Poot noemt Mozes *den Mont der wetten*. Zoo heet een openlijk bidder tot God *de mond der gemeente*. Voor hongerige personen: *ik moet voor twintig monden zorgen*. In het gemeen voor menschen: *dit stuk, geloofd, maakt hongrige en verzaade monden voor lofspraak los*. [M. L.] Hierheen behooren de zamenstell.: *grootmond, lastermond, pruilmont*, enz. *Mond* wordt ook in den deftigen stijl, van beesten gebruikt: *de Heere opende den*

mond der ezeltinne. [Bijbelv.] Dichters schrijven, bij persoonsverbeelding, ook anderen dingen eenen *mond* toe: *de aarde doet haren mond op. De dageraad, met rozen onder den mond. De mond des grafs*, met het denkbeeld van verslinding. *Nooit opende de doot haer' mont zoo ijslijk.* [Poot.] Hierheen behoort: *de morgenstond heeft goud in den mond.* Zie *goud*. Om eenige gelijkheid worden eenige openingen ook met dien naam benoemd. Als *de mond* van eene rivier, de plaats, waar zij zich in een grooter water ontlast: *de breede Nijl, die door zeven monden*, enz. [Poot.] Vele onzer steden en plaatsen, die aan den ingang en uitloop der rivieren gelegen zijn, werden eertijds met dit woord *mond, mund*, als derzelve uitgang, zamengevoegd; als *IJsselmonde*, aan het begin van den Yssel; *Roermonde, Roermund* aan den mond van de Roer; *Dendermonde*, aan dien van de rivier de Dender. Dit *mond, of monde, munde*, verandert bij ons ook, in *mude, muide*, of *muiden*, in den angelsaksischen trant, alwaar de *n* gemist wordt, als in ons *Muiden*, de mond van de Vecht, *Arnemuiden* de mond van de Arne, enz. Van eene haven: *een bekwame haven, en is deszelfs mond hoofdgewijze zeewaarts uitgezet.* [Bogaart.] Van een stuk geschut: *te reukeloos verdedigt door 't grof geschut en zijn metaelen mont.* [Moon.] Zoo spreekt men van *den mond eener spelonk, eens puts, zaks, ovens*. Van *den mond der maag, der baarmoeder, der blaas*, enz. Van hier *mondelijk, mondeling*. Zamenstell.: *mondbehoefsten, mondbode, mondgat*, van een blaastuig, *mondgemeen, mondgemeenschap, mondgesprek, mondhout*, keelkruid, *mondharp, mondijzer*, gebit der paarden, *mondkok, mondkost, mondtijm, mondpranger, mondstuk, mondvul, mond-zorg*, bij Trip, enz.

Mond, in opper- en nederduitschland, sedert Kero, *mund*, deen. en zw. *mund*, bij Uiphil. *munths*, ijsl. *mun*, angels. *mud*, eng. *mouth*. Het stamt zeker van een oud woord *manen, munen* af, dat met *maden, maaijen*, afsnijden, eenen oorsprong heeft. Deze betekenis wordt, door het lat. *mandere*, eten, bijten, *manducare*, kaauwen, *mandibula*, het gebit, bevestigd, en door het ital. *mangiare*, fr. *manger*, eten, niet minder gestaafd. In het wall. heet *mant* de kieuwen.

MONDBAAR, zie *nomber*.

MONDEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik mondde, heb gemond*. Wel smaken: *het over edle zout, dat alle spijs doet monden.* [F. de Haas.] Bij overdragt, gebruikt men het voor smaken, behagen: *dit antwoord mondde den spaanschen koning niet.* [Hooft.] *Monden* beteekende voorheen ook spreken. Het zamen-gest. *vermonden* is nog in gebruik.

MONDIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van

vergrooting. Meerderjarig, buiten voorgedij. Gemeenlijk wordt het verklaard door iemand, die het regt heeft, om door eigenen mond te spreken, en op zijnen eigenen naam, ding-talen te voeren; *zelfmonden* anders geheeten: *eene mondige dochter*, die dien ouderdom bereikt heeft, dat zij van de ouderlijke of voorgedelijke magt ontslagen is. De gewone afleiding van *mond*, waarmede men spreekt, is, ondertusschen, zoo gegrond niet, als die van *mond*, in de beteekenis van voorspraak, beschutting; zoodat het eigenlijk iemand is, die zich zelve verdedigen kan.

MONDIG, bijv. naamw. en bijw., *mondiger, mondigt*. Smakelijk, lekker: *mondige wijn*. Slout in den mond: *een mondig wijf*. Die eenen mond heeft; wanneer het in zamenstell.: alleen gebruikelijk is, als: *veelmondig*, enz.

MONNIK, (*munnik*), z. n., m., *des monniks*, of *van den monnik*; meerv. *monniken*. Een godsdienstig persoon, die zich, naar de denkwijze, der roomsche en grieksche kerk, in gemeenschap met anderen, tot den ongehuwden staat verbindt. *Een monnik worden. Een verlooopen monnik. De kap maakt den monnik niet. Gelijke monniken, gelijke kappen.* — Is er eene belofte van vrijwillige armoede bij, dan noemt men hen *bedelmonniken*. Om de gelijkheid misschien van de kale kruin des monniks, draagt eene soort van bedwarmer den naam van *monnik*. Van hier *monnikerij*, geest of inborst eens monniks, *monnikschap*, vrouwel., voor de broederschap der monniken, onz. voor de hoedanigheid eens monniks. Zamenstell.: *monnikenklooster, monnikenlatijn, monnikenleven, monnikskap*, ook eene plant; *monnikskleed, monniksmouse, monnikswezen*, enz. Het woord is uit het lat. *monachus*, gr. *μοναχος* ontstaan. Het oorspronkelijke is *μονος*, *alleen*, omdat men, in de eerste tijden des christendoms, de kluisenaars alleen dus benoemde. Meer overeenkomstig met het oorspronkelijke zou derhalve *monik* zijn; doch het gebruik en de algemeene uitspraak hebben *monnik* ingevoerd.

MONSTER (*munster*), z. n., v., *der, of van de monster*; meerv. *monsters*. Een oud woord, nog overig in *Westmunster, Noordmunster*. Het is eigenlijk een klooster, van het lat. *monasterium*, bij Ker. *munistre*. Van hier eene kerk, kloosterkerk: *die Monster van Rensborch mede dede sie maken.* [M. Stoke.]

MONSTER, z. n., o., *des monsters*, of *van het monster*; meerv. *monsters, monsteren*. Een woord, bij makelaars veel in gebruik; een staal, een proefje, van eenige waren of goederen, waarnaar men dezelve leveren kan; een toonstuk: *een monster van papier, koren* enz. Van het fr. *monstre*, en dit van het lat. *monstrare*, aantoonen. Zam.: *monsterblad*. *Monster* is ook een patroon, voorbeeld.

MONSTER, z. n., o., *des monsters*, of *van het monster*; meerv. *monsters*. Van het lat. *monstrum*. In het gebruik reeds aangenomen, voor een gedrogt, wanschepel: *den redeloozen beesten en monstersen gelijk*. [Poot.] Bij overdr.: *dit is een monster van een kind*, dat door vettigheid, als misvormd is. Iemand, die, in woeste wreedheid, aan monsters gelijk is: *eer hem d'outmenschte monsters vatten, en hechten aan dit hout*. [Poot.] Van hier *monsterachtig*. Zamenstell.: *monsterdier, monstertemmer*.

MONSTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik monsterde, heb gemonsterd*. Eigenlijk naauwkeurig en stukswijze bezien, om het goede van het slechte af te zonderen. In het bijzonder, gebruikt men het van krijgsvolk, wanneer het geschouwd wordt: *het volk wordt heden gemonsterd. Paarden monsteren. Ik durf wel tegen hem monsteren*, mij tegen hem laten behoorende. Van hier *montering*, eigenlijk *heerschouwing, wapenschouwing*, ook *wapenschouw*. Zam.: *monsterheer, monsterplaats, monsterrol*. Uit het lat. *monstrare*, toonen.

MONTHOUT, z. n., o., *des monthouts*, of *van het monthout*; zonder meerv. Lat. *ligustrum*, aldus geheeten, omdat men de bladeren tegen het scheurbuik kaaft.

MOOR, bijv. n. en bijw., *mooier, mooist*. Eenigzins schoon, hupsch, fraai: *hij heeft een mooi kleed aan. Een mooi meisje*. Tot andere dingen overgebracht: *het is heden mooi weer. Mooi weer spelen*, zwieren. *Wij hadden eene mooie meimaand. Er woei eene mooie koelte. Mooi met iets zijn*, zich zelve over iets behagen. *In plaats hij zich over die daad schaamde, was hij er mooi mede. Zich mooi maken*, zich tamelijk oppronken. *Gij hebt dat daar mooi gemaakt*, gij hebt dat daar leelijk laten liggen. Verkleinw. *mooitjes*. Van hier *mooilijk*, bij v. Mand. Het woord wordt, in de dagelijksche taal alleen, gebruikt. Zie *mei*.

MOOKHAMER, zie *moker*.

MOOLIK, (*moolijk, mooluk*, bij Vond. ook *moloch, molock, molik, moluk*), z. n., m., *des mooliks*, of *van den moolik*; meerv. *moolikken*. Een schrikbeeld, waarmede men vogels bang maakt: *een moloch voor de veugelen*. [Vond.] *Een molock houd de kors voor musschen onbedorven*. [Vond.] *Den molik kendese op een trip*. [Vond.] *En 't sijn maar molicken, gevult met kaf en wijnt*. [J. Coster.] De afleiding is onzeker. Het konde uit *moon*, bij Kil., dat is spook, geest, het gr. *δαίμων*, lat. *daemon*, en *lijk*, dat is gelijk, afgeleid worden; *moonlijk, moolijk*. Hesych. heeft *μολύξ* en *μολυκα*. Het heeft ook eenige gelijkheid met het gr. *μορμολυκη*, een schrikbeeld, waarmede voedsters de kinderen bang maakten; dit was ook een momaangezicht op het toneel.

MOOR, z. n., m., *des moors*, of *van den moor*; meerv. *mooren*. Eigenlijk, een inwoner van het voormalige Mauritanie, het hedendaagsche Marokko. Ook noemt men de Ethiopiërs, wegens de bruine kleur, *mooren*. Onder dezen naam komen de laatsten, in de overz. van den Bijb., meermaals voor. Wijders is een *moor* een mensch van eene zwarte kleur, kroes haar en dik van lippen, zoo als de bewoners van het zuidelijke Afrika: *o vrekken die uw hart verstaelt aan 't geen een moor uit d'aerde graeft*. [Poot.] Van hier de spreekwijs: *den moor of mooriaan, schuren, wasschen*, vergeefsch werk doen. *Laet mij ook langer niet den Moor zoo vlijtigh wasschen*. [Poot.] Oneig. noemt men *blanken mooren* (negers) menschen, door de Spanjaards *Albino's* genaamd. Voor *moor* zegt men ook *mooriaan*. Het vr. is *moorin*. Van hier *moorsch: in het Moorschgeberg*. [Poot.] Zamenstell.: *mooros, zwarteos, moorendans, moorenland, moorman, moorpaard*, pikzwart paard. Het stamt af van het lat. *maurus*.

MOOR, z. n., m., *des moors*, of *van den moor*; zonder meerv. Eene soort van zijden stof. Uit het fr. *moire*. Men kan het woord ook in het meerv. gebruiken, als van meer soorten gesproken wordt: *een koopman in allerlei gewaterde mooren*.

MOORD, z. n., m., *des moords*, of *van den moord*; meerv. *moorden*. Dit woord heeft eertijds eenen lijdlijken zin gehad, beteekenende eenen geweldigen dood, zoo als het angels. *morth*, het wallach. *moarte*, pers. *mork*, gr. *μορτος*, lat. *mors*. Dit schijnt nog overig in de spreekwijs, wanneer men met eenen vloekwensch zegt: *dat de moord hem sla!* (dat hij sterve!) [Vond.] *Daarna sloeg hem de moort*. [Hooft.] Ook: *hem steekt de moord. Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stak*. [Vond.] *Van den moord gestoken*. [Spranckh.] Verkeerdelijk zegt Halma *de moord steken: hij zal de moord haast steken*. Wij hebben nog eene spreekwijs: *gij mogt de moord*, wanneer men, met eenen sterken afkeer, het tegendeel van eene zaak wil bevestigen. Zoo zegt iemand bij Hooft: *ik ben een Godt*. Het antwoord is: *ghij moght de moordt*. Hier schijnt het ook dien lijdlijken zin van dood te hebben, en in den eersten naamval te staan, voor: in plaats van eenen God, mogt gij de moord liever zijn. Zoo ook: *hen haal' de moord! Hunn' goddeloosheidt haal' de moordt!* [Hooft.] Thans wordt het anders in eenen dadelijken zin, voor eenen opzettelijken en wreeden doodslag genomen: *eenen moord begaan. Zich aan moord schuldig maken*. In het gemeene leven, voegt men er, ten overvloede, *doodslag* bij: *daaruit komt nog moord en doodslag. Uw Prins zal nooit*

dien moort gehengen. [Hoogvl.] *Moord roepen.* *Hij schreeuwt 'moord en brand! De roode haen begint vervaertlijk moort te kraeien.* [Poot.] Van hier het verouderde *moordig.* bij Hooft. Zamenstell.: *moordban, proscriptio,* bij Hooft; *moordbestuit,* bij Kamph.; *moordboog,* bij Poot; *moordbrand, moordbrander,* brandstichter, om een huisgezin te vermoorden; *moorddadig, moorddadigheid, moorddadiglijk, moorddrank, moordfeest, moordgeroep, moordgeschrei, moordgespan, moordgeweer, moordgeweld, moordgierig, moordjaar, moordklok, moordkuil,* een moordhol. *Eenen moordkuil van zijn hart maken,* iets verzwijgen. *Moordkuil* is ook, bij Hooft, het fr. *casemate,* hoogd. *Mordgrube.* - *Moordlust, moordmes, moordpook, moordpriem, moordrumoer, moordschavot,* waarop onschuldigen, op eene wreede wijs, het leven verliezen; *moordspelonk, moordstuk,* een moord, *moordtooneel, moordtrompet, moordwapen,* enz.

Moord, bij Othfrid. *mord,* in het gedicht op den heiligen Anno *mohrt,* in den zwabensp. *mort,* hoogd. *Mord,* neders. *moord,* deen. en iysl. *mord,* zw. *mord, mordom,* boh. *mord,* finl. *murha.* Andere talen voegen er eenen uitgang bij, als de goth. *maurthr,* angels. *mordur, morthor,* eng. *murder,* fr. *meurtre,* middeleeuw. *murdrum.* Het schijnt, met het lat. *mors,* tot eenen oorsprong te behooren. Ons *mortel, vermorzelen,* het lat. *mordere,* met de tanden verbrijzelen, kunnen hierheen ook gebracht worden.

MOORDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik moorde, heb gemoord.* Op eene moorddadige wijs dood slaan: *zij vielen aan 't moorden en plondren.* [Hooft.] *Froeg begon Kain te moorden.* [Vollenh.] Van hier *moordenaar,* ook *moorder, moorderes,* ook *moordenares, moorderij,* bij Trip.

MOORTAAN, zie *moor.*

MOOS, *moze,* zie *moesjanken.*

MOOT, z. n., v., *der,* of *van de moot;* meerv. *mooten.* Van het oude *moen* afsnijden; en dus een afgesneden deel. Wij zeggen *eene moot visch.* Hooft gebruikt het ook van andere dingen: *Sonotij ried een moot te midde uit den Haarlemmer dijk te snijden.* Verkleinw. *mootje.*

MOP, z. n., v., *der,* of *van de mop;* meerv. *moppen.* Groote, gebakkene metselsteen: *tot een mop en klinker droogen.* [M. L. Tijdw.] Zamenstell.: *mopsteen: een mopsteen aanziet voor een kind.* [Oud.] Bij Kil. *moffe.* De oorsprong is onzeker. Wij hebben nog een woord *mop,* verkleinw. *mopje,* dat een klein, langwerpig rond koekje beteekent, en even duister is, wat den oorsprong aangaat.

MOP, z. n., m., *des mops,* of *van den mop;* meerv. *moppen.* Verkleinw. *mopje.* Eene soort van kleine doggen, met eenen stompen,

zwarten smoel, die er barsch uitzien. De grond der benoeming schijnt te liggen in dat barsche en onvriendelijke voorkomen, in de hangende lippen, en den stompen snuit. Misschien is het woord uit Engeland afkomstig, waar *mop* een hatelijk gezigt, *mope* eenen bloedbeuling, eenen domkop, en *to mope* dom zijn beteekent. Zamenstell.: *mopmuts,* vrouwennachtmut, om de gelijkheid dus genaamd.

MOPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik mopte, heb gemopt.* Oul. schijnt *moppen* winden, omwoelen, beteekend te hebben; en Hooft bezigt *bemoppen,* voor omwinden: *om te gaan, bemopt om 't hoofd.* Het verouderde *moppen* is nog overig in *mopmuts,* vrouwennachtmuts. *Moppen* wordt ook onzijd. gebruikt, voor pruilen. Van hier *mopper, mopster.*

MORAS, zie *moeras.*

MOREL, (*moerel*), z. n., v., *der,* of *van de morel;* meerv. *morellen.* Eene groote bruine kers. Zamenstell.: *morellenbier, morellenboom,* enz. Bij Kil. *marelle, amarelle,* hoogd. *Morille, Amarelle.* Ten Kate brengt het woord tot eenen oorsprong met *moerbeij,* wegens de donkere kleur.

MORGEN, een bijwoord, dat, uit het volgende naamwoord, ontstaan is, en den naast volgende dag beteekent; in onderscheiding van heden en gisteren. *Ik zal u morgen berigt zenden. Morgen is het woensdag. Morgen vroeg. Morgen voormiddag. Morgen middag. Morgen namiddag. Morgen avond.* Dit bijwoord kan dan alleen gebruikt worden, als de naast volgende dag, ten opzichte des sprekers, nog toekomstend is; daar men, anders, *'s daags daarna, of den volgende dag* zeggen moet.

Bij Tat. luidt dit woord *morgan, morgana,* neders. en hoogd. *morgen,* angels. *to morgen,* eng. *to morrow,* ierl. *marach,* waarmede, door letterverzetling, het hebr. *machar* overeenkomt.

MORGEN, z. n., m., *des morgens,* of *van den morgen;* meerv. *morgens.* De tijd tusschen den nacht en den vollen dag, de tijd, wanneer de zon opkomt, en de oogeblikken daarna. In vele gevallen gebruikt men *morgenstond.* *Opeenenvroegen morgen.* [Hoogvl.] *In 't kriecken van den morgen.* [Poot.] *Voor 't rijzen van den morgen.* [Poot.] *Het is een schoone morgen, morgenstond. Iemand goeden morgen wenschen, zeggen. Alle morgen. Heden morgen. Van morgen zeide hij het mij. 's Morgens is het best. Gister morgen.* Dikwijls beduidt het den ganschen voormiddag: *ik heb hem drie morgens opgewacht.* In den dichterlijken stijl, gebruikt men *morgenstond* voor jeugdigen leeftijd. Zoo ook: *in 's werelts morgenstont.* [Vollenh.] Zamenstell.: *morgendauw, morgendrank, morgeneten, morgengaaf,* welke eene bruid, 's morgens na den eersten bijslaap, van

haren bruidegom ontvangt; *morgengebed*, *morgenglans*, *morgengroet*, *morgentied*, *morgenmaal*, een groot ontbijt, ook melk, die 's morgens gemolken is; *morgenoffer*, *morgenrood*, *morgenspraak*; *morgenspraak houden*, over landzaken of dergelijke dingen, naar de wijs der oude Duitschers, die, in den nuchteren morgenstond, die dingen deden, beraadslagingen nemen. *Morgenster*, (*morgenstar*) dagster, ook eene knods met prikkels, waarmede men matrozen wapent; *morgenstond*, *morgenwekker*, *morgenwensch*, *morgenwerk*, *morgenzang*, *morgenzege*, *morgenzon*, enz.

Morgen. Ulphil. *maurgin*. Ker. *morkan*, Ofr. en Tat. *morgan*, hoogd. *Morgen*, neders. *morgen*, angels. *morgen*, *marn*, eng. *morning*, *morn*, zw. *morgon*, ijsl. *morgun*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het woord van het aanbreken des lichts, gelijk de avond van het afnemen, zijnen naam ontleend heeft. *Morgen* kan dan tot het geslacht des woords *meer*, *vermeerderen* behooren, bij Ofr. *merran*, wassen, toenemen, zoo als het lat. *cras*, morgen, tot *crescere*, en *mane*, de morgenstond, tot *man*, *maan*, dat is helder, lichtend, gebragt kan worden.

MORGEN, (naar den tongval van anderen, *margen*, *mergen*) z. n., o., *des morgens*, of *van het morgen*; meerv. *morgen*, hetwelk van den gewonen regel afwijkt, doch door het algemeen gebruik gewettigd wordt. Eene landmaat van zeshonderd rijnlandsche voeten. Zamenstell.: *morgental*, het getal der morgen lands, over welke de omslag der belasting gedaan wordt: *in eenen polder bij morgentalen stemmen*, dat is naar mate een ingeland, in eenen polder, een getal van zoo of zoo veel morgen lands bezit.

Ten aanzien van de afleiding van dit woord, stelt men gemeenlijk, dat een *morgen lands*, eigenlijk, zooveel is, als iemand, in eenen morgen, dat is eenen voormiddag, beploegen kan. Ook brengt men het tot het oude *mark*, *march*, voor een teeken van grensscheiding, bij Kil. *limes*; gelijk men, op het platte land zoo wel *margen*, als *morgen* zegt. Bij Hesych. *μαργιον*.

MORLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik morlde*, *heb gemorld*. In den donker, of bij den tast, arbeiden. Een woord van den klank gevormd, zoo het schijnt.

MORREN, onz. w., gelijkvl. *Ik morde*, *heb gemord*. Een dof geluid, gemurmel hooren laten: *Zij morden met den mont*. [Vond.] Dichters gebruiken dit woord, als: *een morrend beekje*. *Hetzij een zoet geruisch door nieuwe bloemen mort*. [Vond.] Van den trillenden en doffen toon eens speeltuigs zegt Hoofl: *Zoo steurt de Florentijn met morrende teorb' t' gesprek*. Oneig., zijn ongenoegen tegen zijne meerderen, door

knorrende toonen, aan den dag leggen, en verder, zijn ongenoegen, op eene onbeschaafde wijs, door woorden uiten: *niet te min*, *het was naar morren*, en daar bleef het bij. [Hooft.] Van hier *morrig*, *morring*: *dit vloeiend muziekstuk gorgelt*, *daar het vloeit*, *zijne zoetluidende marringen*. [Overz. van Herv.] Ook vóór morrend ongenoegen: *des volks marring*. Een woord, dat van den klank gevormd is, zweed. *morra*, *murra*, hoogd. *murren*, krain. *mermuram*. Het is met *murmelen*, het neders. *mirren*. klagen, bij Ofr. *mornen*, en met het lat. *moerere* verwant.

MORS, een bijwoord, in het gemeene leven alleen gebruikelijk van dingen, die plotseling en geheel verbroken worden: *hij bleef mors dood*. *Ende openhartigheid mors gesteuert onder de borgerij*. [Hooft.] Het woord behoort tot het geslacht van *mortel*, *vermorzelen*. In het oudvriesch heet *mordolch* eene wonde, waarbij eene verplettering, vermorseling plaats heeft. Zie *morzelen*. MORS, z. n., v., *der*, of *van de mors*; meerv. *morsen*. Een vuil vrouwensch. Zamenst.: *morsbeer*, een morsig mensch, *morsbeerig*, *morsjurk*, *morskeuken*, *morspot*, ook *morsbel*, een morsig wijf. Het schijnt tot het geslacht van *moor*, *more*, *moer*, *moeras* te behooren.

MORSEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik morste*, *heb gemorst*. Onz., met *hebben*; kladden, vuil maken: *dat kind morst met het eten*. Oneig., beneden de waardigheid van zich zelven met eene gewigtige zaak handelen: *Auvergne en Antraques morssen met den Spanjaardt*. [Hooft.] Bedr., op eene oneerlijke wijs, ter sluip, iets doen: *ik wist dien buit zoo stil bij avont niet te morsen*. [Vond.] Bedekken: *om 't quaet te morsen*. [Cost.] *Den zieken in de pan morsen* heeft Oud., voor den zieken verwaarloozen. Van hier *morserij* Zamenstell.: *vermorsen*.

MORSIG, bijv. n. en bijw., *morsiger*, *morsigst*. Vuil, kladdig: *morsige handen hebben*. Iets, waarbij men niet schoon blijft: *gij kunt bij morsigh weer het zingen aen den haert*. [Pool.] Van hier *morsigheid*.

MORTEL, z. n., m., *des mortels*, of *van den mortel*; het meerv. is niet in gebruik. Zekere kalk, die met klein gestootene of gemalene steenen, ook met grof zand vermengd is: *die nogh gheen moortel maken kan*, *wilt metzelen*. [De Brune.] Voorts gruis van steen. Van hier de spreekwijs: *te mortel slaan*. Van hier *mortelig*, kruimelig. Zamenstell.: *mortelbak*. Met *morzel* verwant. Bij Kil. *morter*, fr. *mortier*, eng. *mortar*, lat. *mortarium*.

MORTELEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik mortelde*, *ben en heb gemorteld*. Onz., met *zijn*; aan mortel vallen. Het zameng. *uimortelen*

is meest in gebruik: *de muur mortelt uit*. Bedr., te mortel slaan: *die eiken aan spaanders mortelt*. [M. L.]

MORTIER, z. n., m., *des mortiers*, of *van den mortier*; meerv. *mortieren*. Een vat, uit eene vaste stof gemaakt, om harde ligchamen, door middel van eenen stamper, daarin te verbrijzelen; een vijzel. Wij gebruiken dit woord meest van steenen, marmere vijzels: *al stiet ghij den dwaes in een mortier*. [Bijbelv.] Wijders een stuk geschut, aan eenen mortier niet ongelijk, dat scheef in de hoogte ligt, om daaruit bommen, granaten enz. te werpen; een bomketel. Zamenstell.: *mortierstamper*, *mortierstok*.

In de eerste beteekenis behoort het tot het geslacht van *mors*, *mortelen*, het oudlat. *mortare*, bij Festus door *conterere*, verbrijzelen, in stukken stooten, verklaard. Voor geschut is het in het middeleeuw. lat. *mortarium*.

MORZEL, z. n., m., *des morzels*, of *van den morzel*; meerv. *morzelen*. Een verbrijzeld stuk: *aan morselen houwen*. [Vond.] Met het bijw. *mors*, uit eene bron. Verkleinw. *morzeltje*.

MORZELN, bedr. w., gelijkvl. *Ik morzelde*, *heb gemorzeld*. Te morzel slaan. Van hier *morzeling*, zoowel voor brijzeling, als voor kleine stukjes, wanneer men *morzelingen* gebruikt. Van het oude *mor*, ijsl. *mir*, bijten. *Morzelen* is derhalve, eigenlijk, dikwijls bijten, en daardoor aan stukken bijten, verbrijzelen.

Mos, z. n., o., *van het mos*; zonder meerv. Eene soort van zeer teeder plantgewas, niet alleen op vochtige, schaduwrijke plaatsen, maar ook op oude boomen, hout, steenen enz. groeiende, en zeer zacht in het aanraken zijnde: *eene zitbank met mos bewassen*. *Gij ziet hoe 't groene mos de steene zetels hier als met fluweel bespreit*. [Poot.] Van hier *mosachtig*. Zamenstell.: *boommos*, *zeemos*, enz.

Mos, bij Stryk. *mos*, angels, *meos*, eng. *moss*, hoogd. *Moos*, deen. *moos*, fr. *mousse*, zw. *mossa*, ijsl. *mosa*, lat. *muscus*, middeleeuw. *mussa*, *mussum*, *mussus*, boh. en pool. *mech*, wallis. *musogl*, arab. *mose*. Adelung brengt het, wegens de weeke en zachte gesteldheid dezer plant, tot het geslacht van *moes*, *moeras*.

MOSCH, zie *musch*.

MOSKEE, z. n., v., *der*, of *van de moskee*; meerv. *moskeën*. Een woord, uit het turksche *mesched*, een bedehuis der Mohamedanen, verminkt.

MOSKOVIE, z. n., o.; zonder meerv. Het rijk van den grooten Czaar. Van hier *moskoviet*, *moskoviter*, *moskovisch*: *moskovische matten*.

MOSSSEL, z. n., v., *der*, of *van de mossel*; meerv. *mossels*, *mosselen*. Een bekende schelpvisch:

als de mossel aan haar schelp vast is. [Hooft.] Oneig. noemt men, in het gemeene leven, eene rogchel met dien naam; gelijk, voor het werkw. rogchelen, *mosselen* gebruikt wordt. Zamenstell.: *mosselgeld*, klein geld, *mosselkreek*, *mosselkruier*, *mosselman*, *mosselschelp*, *mosselschuit*, *mosselcanger*, *mosselvangst*, *mosselvloot*, eene kleine slechte vloot; *mosselvrouw*, *mosselwagen*, *mosselwijf*. Het woord is uit het lat. *musculus*.

Mostr, z. n., m., *des mosts*, of *van den most*; zonder meerv. Uitgeperst suikerachtig sap van verscheidene vruchten, voor derzelver gesting. In engeren zin, nieuwe onklare wijn, eer hij gepest heeft: *en schenkt den zoeten most*. [Hoogvl.] 't *Herfstaizoen perst hem most*. [Poot.]

MOSTAARD, (*mosterd*) z. n., m., *des mostaards*, of *van den mostaard*; zonder meerv. Een bekend zaad: *mostaard zaaijen*. Meest gebruiken wij dit woord voor het gemalene zaad, dat, door vermenging met water, most, of wijnazijn, tot eene saus wordt: *in den mostaard stippen*. *Dat is mosterd na den maaltijd*, die raad komt te laat. *Mostaard*, dunder koop dan een ander: *hij heeft er tien gulden mostaard aan*. Zamenstell.: *mostaardlepelje*, *mostaardman*, een, die mostaard maalt en verkoopt; *mostaardmolen*, *mostaardsaus*, enz.

Van *most* en den uitgang *aard* (*erd*). Halma neemt het woord vrouwel., dat niet na te volgen is. Fr. *moutarde*, eng. *mustard*, hoogd. *Möstrich*, neders. *mustert*, lijfl. *mästling*, ital. *mostarda*. De uitgangen *aard*, *rich*, *ting* beduiden hier, in het gemeen, eenerlei, namelijk iets dat den aard van het naamw. *most* heeft.

Mot, z. n., v., *der*, of *van de mot*; meerv. *motten*. Een zekere schietworm, die door wollen kleederen, papier, enz. knaagt: *Hippocrates eertlang gegeten van de mot*. [De Decker.] *De mot is in dien winkel*, die winkel raakt ledig. *De mot in de maag hebben*, spreekw. voor honger hebben, hongerig zijn. Van hier *mottig*: *mottig laken*, waarin de mot is. Vuil, morsig, leelijk: *eene mottige juffer*. *De mottige Hijades*. [Vond.] Slecht, schandelijk: *'t is mottich, dat de mans vrouwenmanieren hebben*. [Const. d. Minn.] Slordig, nalatig: *mottigh marren*. [Hooft.] In de gemeenzame verkeerling wordt het ook gebruikt, voor van de pokken, of kinderziekte geschonden: *hij is verbaasd mottig*, even als of er motgaten in het aangezicht zijn. Zamenstell.: *mothuif*, slordige nachtmuts: *mottenkruid*, *motpruik*, slordige en vuile pruik; *mottegat*, *mottesteek*, door de mot in eenig goed gebeten.

Mor, z. n., o., *des mots*, of *van het mot*; zonder meerv. Turfmoelm. Ook allerlei spaanders en afval van het hout op de timmerwerken. Het

schijnt tot het geslacht van *modder* te behooren. Eene mulle, zwarte en vette aarde, aan turfgrond gelijk, heet, in het hoogd. *Moth* of *Modt*.

MOT, z. n., v., *der*, of *van de mot*; zonder meerv. Heel fijne regen, mist, nevel. Zamenstell.: *motregen*, en het onz. w. *motregenen*, *het motregende*, *heeft gemotregend*. Misschien is het eene figuur van het vorige woord.

MOT, (*molte*) z. n., v., *der*, of *van de mot*; meerv. *motten*. Een woord, waarmede men, in sommige oorden des Vaderlands, eene oude zeug te kennen geeft, vooral als zij jonge biggen draagt, of reeds geworpen heeft. Voorts gebruikt men dit woord ook voor eene vuile hoer. Zamenstell.: *mothoer*, *mothuis*, *motkas*, *hoerenkot*.

Het woord schijnt, in het algemeen, iets van het wijfjesgeslacht te kennen te geven. In het hoogd. heet *Metze* eene hoer, in het opperd. eene teef. Het is, waarschijnlijk, uit eene bron, met *moeder*.

MOTS, z. n., m., *van den mots*; meerv. *motsen*. Een paard, aan hetwelk men de ooren afgesneden heeft. In het ital. heeft *mozzo*, van eenen hond gebruikt, de beteekenis van de afsnijding van deszelfs staart. Zie *motsen*.

MOTSEN, (*mutsen*) bedr., w., gelijkvl. *Ik motste*, *heb gemotst*. Knotten, korter maken, iets in de lengte afhouden: *paarden motsen*, hun de ooren afsnijden. Vond. gebruikt het voor nedersabelen, de leden afkappen: *ik motste haer vorsten alle vijf*. Het stamt, met het lat. *mutillare*, van eenen wortel af, namelijk van *meden*, *meden*, *metsen*, afsnijden, waarheen *mes*, *metselen*, enz. behooren.

MOTTEN, onz. w., gelijkvl. *Het motte*, *heeft gemot*. Misten, nevelen: *het heeft den ganschen dag gemot*. In het gemeene leven, gebruikt men het ook voor kribben, netelig zijn; van kinderen sprekende: *met elkander motten*. In dezen zin behoort het tot het geslacht van *muiten*.

MOUDE, z. n., v., *der*, of *van de moude*; zonder meerv. Een Gron. en Vriesch woord, in de beteekenis van fijne aarde. Bij M. St. wordt het reeds gevonden: *onder de moude*. *Ter mouden brengen*, ter aarde brengen. De verwisseling van *u* en *l* bekend zijnde, zoo ziet elk, dat het woord tot *mul* behoort.

MOUT, z. n., o., *des mouts*, of *van het mout*; zonder meerv. Gedroogde gerst, waarmede men brouwt: *zeker van hemelsch mout is hij gebrouwen*. [Hooft.] Zamenstell.: *moutbak*, *moutmaker*, *moutmakerij*, *moutmolen*. Het schijnt tot het geslacht van *mollis*, week, zacht, *smelten*, enz. te behooren.

MOUTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik moutte*, *heb gemout*. *Het bier mouten*, met mout wel voorzien. Van hier *mouter*, *mouterij*.

Mouw, (*moud*, in gron. *molte*) z. n., v., *der*, of *van de mouw*; meerv. *mouwen*. Een lang-

werpige houten bak, uit een stuk gemaakt en rond van onderen, waarin men melk te roomen zet: *dat zijn seuge geraect was tot eenre mouwe met roem*. [Kluit's aanhaling bij Hoogst.] Het woord is, met *mof* en het volgende *mouw*, uit eene bron, als beteekenende eene holligheid, om iets in te doen.

Mouw, z. n., v., *der*, of *van de mouw*; meerv. *mouwen*. Het bekleedsel van den arm: *ende toogh een tweesneedigh mes uit der mouwe*. [Hooft.] Men heeft eenige spreekwijzen, waarin dit woord gebruikt wordt: *ik weet er geene mouwen aan te zetten*, ik weet het niet te helpen. *Iemand iets op de mouw spelden*, iemand eene leugen, waarover dezelve zich als eene waarheid verblijdt, wijsmaken. *Middelen in de mouw hebben*, geheime middelen weten: *die middel in de mouw heeft, om den staat te krenken*. [Hooft.] *Dat is eene gemaakte mouw*, dat is maar een voorwendsel, dat is eene leugen voor behelp. *Iets uit de mouw schudden*, onberaden, onbezonnen en los met iets te werk gaan. *Leugens uit de mouw schudden*. *Men schud veel eeden thans slechtsheen uit mou en pij*. [Poot.] *Een gedicht versch uit de mouwe geschudt*. [Hooft.] *Nood leert handen uit de mouw steken*, nood leert vlijt. *In de mouw houden*, bedekt handelen. *Het achter de mouw*, of *achter de mouwen hebben*, zijnen aard bedekken. *Den aap in de mouw houden*, zijne loosheid verbergen. *Den aap uit de mouw laten kijken*, *springen*, zijnen aard toonen. *Den gek uit de mouw laten kijken*, zijne gekheid toonen: *doch niemand liet de gek noch kijken uit de mouw*. [Westerb.] Verkleinw. *mouwte*. Zamenstell.: *hemdsmouw*, *roksmouw*; *mouwman* is, in Deventer, diegene, welke men in het verkiezen van de regering, bij voorraad, in gedachten houdt, om dien, wanneer de bedoelde persoon bij die wijk of straat niet verkozen wordt, op te geven; dien men, als ware het, in den mouw heeft gehouden.

MOZAIK, onduitsch bijv. naamw. *Mosaik werk*, kunstig ingelegd werk, wanneer, door glasstukjes of steentjes van onderscheidene kleur, de figuren naar het leven in iets ingelegd worden: *hebbende eenen steenen vloer van Mosaik werk*. [Hamelsv.] In het middel-eeuw. *musicum*. Martinus leidt het van *μουσαιος* af; Scaliger en anderen van *μουσαν*, *εμουσον*, *μουσαιον*, welke woorden het denkbeeld van sieraad in zich sluiten. Het woord is van oosterschen en, misschien, persischen oorsprong, waar het bont gevlaakt werk beteekent. De Franschen hebben het woord in *mosaique* verdorven, waaruit ons woord ontstaan is, als ware het van Mozes. Dit is zeer verkeerd. De spelling *mozaisch*, die soms gebruikt wordt, is daarom geheel af te keuren.

MOZEL, zie *moezel*.

MOZELEN, zie *meuzelen*.

MUD, (*mudde*) z. n., v. en onz., der, of van de — het *mud*; meerv. *mudden*. Zekere maat van koren: vier *mudden boekweit*. Bij de *mud*, in menigte: *daar is visch bij de mud op de markt*. Eene *mud* is, in Drenthe en Gelderl., ook eene landmaat, twee derden van een hollandsch morgen uitmakende. Verkleinw. *muddetje*; gelijk men, in Dordrecht en elders, dus een klein wijnmaatje noemt, anders *mudsje* dat *mutsje* wordt uitgesproken, en het achtste deel van een mengsel uitmaakt.

Het woord behoort met het lat. *modius* en gr. *μοδιος* tot maat.

MUF, bijv. n. en bijw., *muffer*, *mufst*. Dat, uit vochtigheid en schimmel, eenen onaangename reuk van zich geeft: *voor snode en mufte waer*. [Poot.] *Nu 't vee den muffen stal verlaet*. [De Deck.] Van hier *mufheid*, *muffig*, *muffigheid*, *mufachtig*. Het woord verschilt van het lat. *mucor*, schimmel, zeer weinig. Bij de Ital. heet *muffa* schimmel.

MUFFEN, onz. w., gelijkvl. *Ik mufte*, heb *gemuft*. *Muf* zijn of worden: *dat brood begint te muffen*. In het gemeene leven, gebruikt men het ook, bij verzachting, voor stinken: *het mufst hier*. Eindelijk, is *muffen* de lip laten hangen, *suffen*, *mijmeren*; wanneer het duidelijk behoort tot *moppen*, *mop*. Zie deze woorden.

MUG, z. n., v., der, of van de *mug*; meerv. *muggen*. Zekere kleine stekende vlieg: *van de muggen gekveld worden*. *Want eene mug, die leeft, verdooft de zon*. [Vond.] *Die mug vliegt reeds om de kaars*, het zal schielijk met hem gedaan zijn, hij zal weldra in de handen der geregtsdienaars vallen. Zamenstell.: *muggebeet*, *muggesteek*, *muggebijter*, *paardenvlieg*; *muggenziften*, *haarkloven*, *muggenzifter*, *haarklover*, *muggenzifterij*, enz.

Mug, Notk. *mucca*, hoogd. en opperd. *Mücke*, neders. *mügge*, zw. *mugga*, angels. *mijcg*, eng. *midge*, ijsl. *mij*, boh. *maucha*, pool. *mucha*. Het heeft vele gelijkheid met het lat. *musca* en het gr. *μυα*.

MUIDEHOND, z. n., m., des *muidehonds*, of van den *muidehond*; meerv. *muidehonden*. Zoo noemt men in Vricsl. eenen visch, anders zeelt genaamd.

MUIDEN, (*muijen*) z. n., o., van *Muiden*; zonder meerv. Een bekend stedeken, dat aan den mond van de Vecht ligt. Wij hebben meer plaatsen, die aan de monden van cenige stroomen liggen, als *Genemuiden*, *Ysselmuiden*, *Leimuiden*, waar dat woord *muiden*, *muijen* hetzelfde als *mond* is. Zoo noemen de hollandsche schippers het eng. *mouth*, *mond*, *muijen*, als: *Portsmouth*, *Pleimouth*, *Falmouth*, *Portsmuijen*, *Vaal-muijen*. Zie *mond*.

MUIJEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik muijerde*, heb *gemuijerd*. Van *muijen*, *muisen*, diep denken; van hier verhelten, bedekken: *de grooten muijeren veel onder zich*. Mengen, vermengen: *ik heb het alles onder malkander gemuijerd*.

MUIK, (*moek*) bijv. n. en bijw., *muiker*, *muikst*. Week, zacht: *muik ooft*. In het bijzonder verwaterd, dat, door intrekking des waters, week is geworden. Van hier is, bij Halma, een zelfstandig naamw. *moek*, hetwelk hij door verwaterdheid verklaart. Het is een met het eng. *meek*, zacht.

MUIL, z. n., m., des *muils*, of van den *muil*; meerv. *muilen*. Een viervoetig dier, van eenen ezels en eene merrie, of eenen hengst en eene ezelsin geteeld, grooter, moediger en sterker dan een ezels; zonder voortplanting van zijn geslacht: *van eenen slaefsch en muil*. [Vond.] *Rydende op muilen van merrynen geteelt*. [Bijbelv.] Vr. *muilin* Zamenstell.: *muilrijver*, *muilezel*, *muilezeldrijver*, *muilezelsin*, *muilkorf*, *hooikorf*, die aan den hals des muilezels hangt, *muilpaard*, *muilzaal* (*muilzadel*).

Het woord komt uit het lat. *mulus*, welken naam Isidor. afleidt van het malen in den molen, alzo men het dier daartoe gebruikte. Hebr. *mahal*.

MUIL, z. n., v., der, of van de *muil*; meerv. *muilen*. Zeker schoeisel voor mannen en vrouwen, hebbende van achteren geen hiel-leer. Misschien, eene figuur van het volgende woord, als gelijkende naar eenen openen muil. Fr. *mule*. Verkleinw. *muiltje*.

MUIL, z. n., m., des *muils*, of van den *muil*; meerv. *muilen*. Breede opening aan den kop van een dier, waarmede hetzelfde zijn voedsel gebruikt: *uit den muil van dezen kroke-dil*. [Hoogvl.] In oplopendheid gebruikt men het ook, in de onbeschaafde straattaal, voor eens menschen mond: *iemand voor zijnen muil slaan*. *Houd uw' muil*, zwijg. In den verhevenen stijl schrijft men anderen dingen ook eenen muil, met het denkbeeld der verslinding, toe: *sper Helie*, *sper uw' muil vrij open*. [Brend. v. Brandis.] Zamenstell.: *botmuil*, *langmuil*, *melkmuil*, ook voor eenen laffen jongen, enz. Wijders: *muilband*, werkw. *muilbanden*: *de Scharp' gemuilband* enz. [Anton.] *Muilijszer*, gebit der paarden, *muilpeer*, klap voor den mond, *muilprang*, bij Vond; anders *muilpranger*, hetzelfde als *muilijszer*.

Muil, hoogd. *Maul*, landvr. *mula*, neders. *muul*, *muule*, deen. *mule*, zw. *mule*, ijsl. *mul*. Wachter leidt het van *malen*, spijs kaauwen, af. Adeling brengt het, om het denkbeeld der opening, tot *mouw*. Het heeft overeenkomst met het lat. *mala* en gr. *μυλον*

MUILBANDEN, zie *muil*, z. n., m.

MUILEZEL, zie *muil*, een viervoetig dier enz.

Muis, z. n., v., *der*, of *van de muis*; meerv. *muizen*. Een bekend schadelijk diertje, het kleinste onder de viervoetige dieren: *zij vlammen op de muis*. [Vond.] *Muizen vangen*. *Zoo stil als eene muis*, zeer stil. *Men hoorde geene muis ritselen*. *De muis is in de val*, overdragt., de man is geknipt. *Het schip is met man en muis vergaan*. Om de gelijkende gedaante wordt de aard-aker *muis*, *aardmuis* genaamd. In de ont-leedkunde, heet het onderste vleezige deel van den duim, misschien om de gelijkheid, de muis van de hand; of het moest uit *musculus* ontstaan zijn. Eindelijk, heeten schippers het kabelbkleedsel *muis*. Verkleinw. *muisje*: *dat muisje zal een staartje hebben*, die zaak zal groote gevolgen hebben. Zamenstell.: *aardmuis*, *huismuis*, *relmuis*, enz. — *Muisdoorn*, steekpalm, bij Meyer *misdoorn*: *scherper, dan muisdoren*. [Vond.] *Muisgraauw*, *muishond*, hond, die muizen vangt; ook een wezel. Spiegel schijnt het ook voor kat te gebruiken. — *Muisjaar*, *muisvaal*, *muizendrek*, *muizenkeutels*, ook voor zeker suikergebak, om de gelijkende gedaante, anders ook enkel *muisjes*: *jongens- en meisjesmuisjes*: *een boterham met muizenkeutelen* — *muisjes*. *Muizenkoekje*, om muizen te vangen, of te verdrijven; *muizenkoren*, roode dolik. *muizekop*, *muizenmaaltijd*, een drooge maaltijd. — *Muizenoor*, zeker kruid, *muizenval*, enz.

De naam van dit dier is zeer oud, bijNotk. *muse*, neders. *muus*, hoogd. *Maus*, deen. *muus*, zw. *mus*, angels. *mus*, eng. *mouse*, ijsl. *maus*, russ. *mysch*, boh. *myss*, pools. *mijsz*, slavon. *mish*, pers. *mousch*, lat. *mus*, gr. *μῦς*. Bij de Grieken heet *μῦς* zich snel versterken.

MUISTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik muisterde, heb gemuisterd*. Onderzoeken, navorschen. Het schijnt een voortd. w. van *muizen* te zijn. Zie dit woord.

MUITE, z. n., v., *der*, of *van de muite*; meerv. *muiten*. Eene vogelkooi, waarin de vogels *muiten*, dat is ruijen. *In de muite blijven, of zitten*, niet uitgaan. *Hij houdt zich in de muite*, hij blijft binnens huis. Het is het hoogd. *Mause*, eene kooi, waarin men valken doet, als zij ruijen, ital. *muda*, *muta*. Dit *muiten*, ruijen, is het hoogd. *mausen*, neders. *muten*, fr. *muer*, ital. *mutare*; van het lat. *mutare*, ruilen, wisselen, veranderen.

MUITEN, *ruijen*, zie *muite*.

MUITEN, onz. w., gelijkvl. *Ik muitte, heb gemuit*. Het woord heet eigenlijk, zijne ontevredenheid, al morrende aan den dag leggen; voorts, in stilte eene beweging, eenen oproer verwekken: *hoe vinnigh, hoe verwaent hij muit en wrokt*. [Moon.] *Om 't muiten eener stad van Gendt*. [Hooft.] Van hier *muitachtig*, *muiteling*, *muiter*, *muiterij*,

muitig, bij Hooft. Zamenstell.: *muitemaker* (*muitmaker*) *muitmeester*, oproervink; *muitwillig*, bij Hooft; *muitziek*, *muitzuchtig*. Fr. *se mutiner*, ital. *mutire*, lat. *mutire*, eng. *to mutter*. Ten Kate beschouwt het als eene overdragtige beteekenis van *muiten*, ruijen; als gezegd wordende van iemand, die eene staatsverandering in het hoofd heeft.

MUIZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik muisde, heb gemuisd*. Een woord, dat nu en dan, in de dagelijksche taal, nog gehoord wordt, beteekenende in stilte ernstig nadenken, peinzen. In het oud hoogd. *musen*, eng. *to muse*. Uit die bron schijnt het lat. *musa* en gr. *μουσα* mede voortgevloeid te zijn.

MUIZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik muisde, heb gemuisd*. Muizen vangen: *de kat muist wel*. *Het wil al muizen, wat van katten komt*, spreekw., voor, elk volgt zijnen aard: *wat vermach een oude stam, 't wil muizen wat van katten quam*. [J. Cats.] *Wel muizen*, niet traag in het eten zijn. *Hij muist wel, maar hij meeuwt niet*, zijn mond gaat wel zijnen gang in het eten, maar zijne tong spreekt niet. Van hier *muizerd*, kat: *de goede muizerd*. [Rodenb.]

MUIZENEST, zie *muizenis*.

MUIZENIS, z. n., v., *der*, of *van de muizenis*; meerv. *muizenissen*. Gepeins, mijmering: *muizenissen in het hoofd hebben*. Van *muizen*, peinzen. Kwalijk zegt men *muizenesten*.

MUL, bijv. naamw., *muller*, *mulst*. Fijn, bol, los, stoffig, *een mulle grond*. *In het mulle zand*. Van hier *multheid*, *mullig*, *mulligheid*. Het woord komt, met *molm*, van *malen*.

MUL, z. n., v., *der*, of *van de mul*; zonder meerv. *Molm*, turfmul. Men noemt met dien naam ook den bast van meekrap.

MULDER, zie *middelkeur* en *molenaar*.

MULLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik mulde, heb gemuld*. In kleine kluitjes vallen: *die turf mult zeer*.

MUMIE, (*mommie*) z. n., v., *der*, of *van de mumie*; meerv. *mumien*. Een gebalsemd en gedroogd lijk, en wijders elk uitgedroogd ligchaam eens verstorvenen, dat, in plaats van tot verrotting overgegaan te zijn, eene vaste hardigheid heeft aangenomen, dergelijke somtijds in de heete zandwoestijnen van Afrika gevonden worden. Een stuk van zulk een ligchaam draagt ook dien naam. Eenigen leiden het woord van *μῦμιον* af, dat de naam van een welriekend gewas is, hetwelk men tot balsemen gebruikte. Anderen van het arab. *muma*, *was*. De echte mummies zijn zeker uit Egypte oorspronkelijk. In het koptisch is *mum* aardpek, jodenlijm.

MUNNIK, zie *monnik*.

MUNSTER, zie *monster*.

MUNT, z. n., v., *der*, of *van de munt*; meerv. *munten*. Geslagen geld, waarop een of ander beeld gedreven staat; zonder meerv.: *om*

's Keizers munt in 's Keizers koffer ten cijns te brengen. [M. L.] In het gemeen, gebruikt men het voor geld; zonder meerv. Zoo zegt Poof: *Daer is er, die alleen op pistoletten*

En klank van zilvre munt

Hun ijdel hart en dwaaze zinnen zetten.

Goede munt, valsche munt slaan. Gangbare munt. Voorgangbare muntdoorgaan. [Hoogvl.] *En niet alles voor goede munt aangenomen worden.* [Wagen.] *Iemand met gelijke munt betalen*, op dezelfde wijs behandelen, wederwraak doen. De stempel, die op het geld staat: *onduidelijke munt*. De stempel, die op de slinkerzijde staat: *kruis of munt werpen*. *Ik heb kruis noch munt in huis*, ik ben geheel zonder geld. De plaats, waar geld gemunt wordt; met een meerv.: *van de munte van Leuze*. [Hooft.] Zamenstell.: *muntbeeldenaar*, een boekje der waarde van het gangbare geld, ond. *tarif; muntbriefje, muntgereedschap, muntgezel*, knecht in de munt; *munthamer, munthuis, muntkabinet, muntkamer, muntmeester, muntmeesterschap, muntslag, muntslager, muntstempel, muntstof*, goud, zilver, koper, *muntstuk, munttoren, muntwezen*, al wat de munt betreft, *muntzaken*.

Men leidt dit woord van het lat. *moneta* af; en dat te regt, omdat wij, uit Italie, het gebruik van gemunt geld bekomen hebben. Met dat al is er een oud europeesch stamwoord, waartoe het behoort. Te weten; Ihre heeft duidelijk aangeleerd, dat het woord *munt*, van het geslagene beeld op het geld, zijnen naam draagt, en van het zw. *mynd, mynt*, een beeld, eene figuur afstamt, dat met het hebr. wortelwoord *mun*, waarvan *tamugah*, baarblijkelyk overeenkomt. Bij Otfrid. beteekent *meina* een teeken, in het britann. *man*. *Munt* is dus het beeld, dat op het geld gedreven staat. Zie *mijne*.

MUNT, (*munte*) z. n., v., *der*, of *van de munt*; zonder meerv. Eene welriekende plant, bruinheilige. Men vindt er vele soorten van: *kruisemunt, smalle balsemmunt, pepermunt, wilde munt, witte munt, hartsmunt*. Lat. *mentha*, gr. *μνθη*. Zamenst.: *muntolie*. In den boertenden stijl zegt men: *iemand met muntolie wrijven*, hem met geld, (het vorige *munt*) omkopen. *Muntekruid*, bij Vond.

MUNTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik muntte, heb gemunt*. Stukken metaal, ten behoeve des handels, met een beeld of merkteeken slaan: *in 't munten oft vermunt van penningen*. [Hooft.] Van hier *munter, munting*.

MUNTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik muntte, heb gemunt*. Eenen toeleg op iets hebben, beoogen: *hij had het op mijn leven gemunt. Verre was 't gemunt met deezen toeleg*. [Hooft.] *En alles waar uw deugd op munt*. [D. Smits.] Van hier misschien *muntig* voor tochtig: eene *muntige koe*, bij Kil. *vacca a tauro non inita*. Het woord schijnt tot meenen te behooren.

MUREN, zie *muur* en *bemuren*.

MURF, z. n., v., *der*, of *van de murf*; meerv. *murven*. In den lagen stijl gebruikt men dit woord voor mond: *hij stak het stuk geheel in zijne murf*. Het schijnt met *murw*, eenen oorsprong te hebben, in zoover men, met den mond, door kaauwen iets vermurwt, dat is week maakt.

MURG, zie *merg*.

MURIK, zie *muur*, z. n., v.

MURMELN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik murmelde, heb gemurmeld*. Onz. een zacht gedruisch maken. Dichters gebruiken het even als *morren*: *het murmelende beekje*. Bedrijv., iets zacht of binnensmonds, doch morrende zeggen: *de Pharizeen hoorden, dat de schare dit van hem murmelde*. [Bijbelv.] Het woord is klanknabootsend, even als het lat. *murmurare*, gr. *μυρμυρισ*. Van hier *gemurmel*: *ende daer was veel gemurmels van hem onder de scharen*. [Bijbelv.]

MURMUREREN, onz. w., gelijkvl. *Ik murmureerde, heb gemurmureerd*. Zijne onvergenoegdheid morrend aan den dag leggen. Het woord komt dikwijls in de Overz. van den Bijb. voor. Van hier *murmuring*. Met het vorige woord heeft het eenen oorsprong.

MURW, bijv. n. en bijw., *murwer, murwst*. Het woord beteekent die gesteldheid van vaste lichamen, wanneer derzelve deelen, door een klein geweld, hunnen zamenhang verliezen; waardoor zich hetzelfde van week onderscheidt, het tegendeel van vast. *Murw oft. De stokvisch is murw gebeukt. Iemand murw slaan*, hem lustig afrossen. Verkleinw. *murwtjes: dat vleesch is murwtjes gekookt*. Van hier *murweid*.

Murw, hoogd. *mürbe*, angels. *mearu, mearwa, maerwa*, fr. *mur*. zw. *mör*, deen. *mor*, lapl. *morre*. Adel. brengt het tot het geslacht van *moer, moeras*.

MURWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik murwde, heb gemurwd*. *Murw maken*. De Brune gebruikt het oneig.: *de liefde moet murwen en doen wrotten*.

MUSCH, (*mosch*) z. n., v., *der*, of *van de musch*; meerv. *musschen*. Een bekende vogel: *op den aerd en zeden van de musch gelet*. [De Deck.] Verkleinw. *muschje*. Het woord komt het lat. *musca* zeer nabij. Zamenstell.: *musschendronk*, eene kleine teug, *musschenest, huismusch*, enz.

MUSK, z. n., v., *der*, of *van de musk*; zonder meerv. Zekere sterk riekende stof, welke men uit het zoogenaamde muskusdier haalt: *met den geur van de musk*. [Hooft.] Anders *muskus*, lat. *moschus*, bij de Rabbijnen *mussik*. Het woord is gewis, van oostersche herkomst. Zamenstell.: *muskusdier, muskuspeer, muskusreuk*, enz.

MUSKAAT, z. n., v., *der*, of *van de muskaat*; meerv. *muskaten*. De vrucht des muskaat-

booms. Zamenstell.: *muskaatbloem*, ook bloem of foelie geheeten, het gele of roodachtige bekleedsel der vrucht, *muskaatboom*, *muskaatnoot*, de kern der muskaatvrucht, die naar eene noot gelijkt, anders ook *nootmuskaat* genaamd, *muskaatwijn*, enz.

MUSKADEL, z. n., v., der, of van de muskadel; meerv. *muskadellen*. Eene soort van geurige druif: de *muskadel*, die twee mans op eenen hanboom dragen. [Vond.] Voor den wijn gebruikt Joan Thieullier het mann. geslacht: *drinkt nu den muskadel*. Pool behoudt het vrouwel. geslacht: *gloejen door de kracht der muskadel*. Zamenst.: *muskadeldruif*, *muskadellenwijn*, anders muskatenwijn, muskaatwijn, *muskadelpeer*. Ital. *moscadello*, middeleeuw. *muscadellus*, *muscatella*, *muscatellus*. Om den aangenamen smaak en reuk schijnt het woord van *muskus* af te stammen.

MUSKELJAAT, z. n., o., des *muskeljaats*, of van het *muskeljaat*; zonder meerv. *Musk*, *muskus*; dewijl hij zijn drek voor *muskeljaat* veijen wilt. [De Brune.] Zamenstell.: *muskeljaatkat*, *muskeljaatreuk*.

MUSKET, (mosket) z. n., o., des *muskets*, of van het *musket*; meerv. *musketten*. Eene soort van bus, of een oud schietgeweer, dat met eene, in den haan geschovene, lont werd aangestoken. Deze oude naam is, naderhand, overgegaan tot eene soort van grootere geweren, waarmede het krijgsvolk te voet gewapend was, dat deswege de benaming van *muskettiers* kreeg: *met zijn' moskettiers in de marsen*. [Hoofl.] Zamenstell.: *musketkogel*, *musketloop*, *musketschoot*, *muskettenvuur*. De naam is uit het fr. *mousquet*, ital. *moschetto*.

MUSKUS, zie *musk*.

MUT, een woord, dat, bij Vond., voorkomt: *het vruchtbaerste gewest zendt krijgsvolk uit als mut*. De dichter verstaat er eene ontelbare menigte door. Nog zegt men in de gemeenzame verkeer: *bij mut*, in menigte; *daar is het hutje met het mutje*, daar is alles. Misschien is het hetzelfde als *mot*. Zie dit woord.

MUTS, z. n., v., der, of van de *muts*; meerv. *mutsen*. Verkleinw. *mutsje*. Een zeker hoofddeksel van mannen zoowel als van vrouwen: *eene hoepriesterlijke muts*. *De muts der venitaansche Edelen*. *Eene ruige muts*. *Eene slaapmuts*, *nachtmuts*. *Eene rosse wolfsmuts*. [Vond.] Fig., voor hersens, verstand: *wat uit de muts der Grieksche wijzen ooit gebroeit is*. [De Deck.] *Op zijne muts krijgen*, afgerost worden. *Het schort hem onder de muts*, hij is half gek. *Hij is zoo gek niet als hem de muts wel staat*, als hij wel gelijkt. *De muts staat hem niet wel*, hij is in eene verdrietige luim. *Muts* verklaart Kil. ook nog door *coecus amor*, *amor impotens*, verblinde liefdedrift: *dus meijskens*, die met-

ter mutse gequelt wordt, die minziek zijn. [Const. D. Minn.] Van hier de oude spreekwijs: *de mutse hebben*, smoorlijk verliefd zijn. *Een roover*, *een vrijbuijter*, die *had de muts op mijn*. [Breder.] Wij zeggen thans nog: *ik heb er geene muts op*, het behaagt mij niet. *Ik heb geene muts op hem*, hij staat mij niet aan, gevalt mij niet. Het verkleinw. *mutsje*, *mutsken* komt, in dien zin, ook bij de Ouden voor. Zamenstell.: *klapmuts*, *kindermuts*, *ondermuts*, *slaapmuts*, enz.; *mutsenmaker*, *mutsenmaakster*, *mutsenstijfster*, enz.

Muts, in de eerste beteekenis, komt zeer waarschijnlijk, met het lat. *mitra*, gr. *μῆτρα*, van het oude *mutsen*, bedekken, dat reeds bij Notk. voorkomt; bij de oude Franschen *muser*, angels. *mithan*.

Muts, in de tweede beteekenis, is onzeker, waarheen het behoore. In het sp. heet *moça muchacha*, wend. *muschica*, *muzica*, *eene hoer*: ons woord *mot*, *motte*, hoogd. *Mutze*, *Metze*.

MUTSAARD, (*mutserd*, bij Kil. ook *moetsaerd*) z. n., m., des *mutsaards*, of van den *mutsaard*; meerv. *mutsaarden* (*mutsaards*, *mutserds*, *mutserden*, bij Vond.). Een takkebos, rijsbos, in het bijzonder vervaardigd tot verbranding van lijken: zoo zegt K. v. Mander:

Eenige haelden de dooden bij vaerden,

Ander hieuwen houten en mutsaerden.

Die met haer sackel het vuir stack in de mutsaerden en rijsbossen. [Vond.] *Die doet de gloeiende mutsaerds omhelzen*. [De Brune.] Van hier is nog overig de spreekwijs: *hij riekt naar den mutsaard*. Dit beduidde, door zijne ketterij, welke men begint te ontdekken, loopt hij gevaar om met mutsaarden verbrand te worden. Thans zegt men dit van eenen persoon, of een boek, als hij of hetzelfde van de aangenomene kerkleer afwijkt. Verkeerdelijk hoort men dit noemen: *het riekt naar den mosterd*. Voorts is het woord van *mutsen*, *motsen*, *moetsen*, afknotten, afkomstig. Zie *motsen*. Zamenstell.: *mutsaardgloed*, *mutsaardvlam*, bij Poot.

MUTSEN, onz. w. Het deelw. *gemutst* is slechts in gebruik: *hij is thans wel gemutst*, dat is, de muts staat hem wel, hij heeft eene goede luim, hij is weltevreden. *Mutsen* is ook een bedr. w., dat bij Kil. voorkomt. en *toojen*, opsieren beduidt; van *mutsen*, bedekken. Zie *muts*.

MUTSJE, zie *muddetje*, *mudsje*; onder *mud*.

MUUR, z. n., m., des *muurs*, of van den *muur*; meerv. *muren*. Een van steenen opgebouwde wand: *met uwen muur*. [Hoogvl.] *Eenen spijker in den muur slaan*. *Een huis met bouwvallige muren*. *Met het hoofd tegen den muur loopen*, zich, vruchteloos en tot eigen nadeel, tegen eene magtige zaak verzetten. In het bijzonder beteekent het den ring-

muur eener stad, waarin eertijds de voorname sterkte bestond: *de muren door stormladders beklimmen. Die Thebes muuren boude.* [Poot.] Hierheen behooren de spreekwijzen: *zoo vast als een muur*, onwrikbaar vast. *Hij staat als een muur*, onverschrokken tegen dreigingen, verleidingen, omkoopingen of gevaren. *Hij is als een koperen muur rondom hen*, onder zijne bescherming zijn zij veilig. Verkleinw. *muurtje*. Van hier het werkw. *muren, ik muurde, heb gemuurd*. Eenen muur metselen: *soo wanneer iemand mueren, metselen enz. wilt.* [Landtr. v. Ruerm.] Zamenstell.: *middelmuur, scheidsmuur*, enz. — *Muurbloem, muurbreker, muurgat, muurkalk, muurkroon*, waarmede de Romeinen hem, die de eerste was, in het beklimmen van eenen stadsmuur, pleegden te versieren; *muurkruid, muurpeper*, zeker gewas, *muurtapijt*, bij Poot, *muurwerk*, enz. Oul. werden metselaars ook *murers* en *muurlieden* genaamd.

Muur, Ofr. *mur*, Notk. *mura*, Stryk. *moure*, hoogd. *Mauer*, neders. *müre*, deen. *muur*, ijsl., zw., wallis., alban., pool. *mur*, fr. *mur, muraille*, lat. *murus*. Adeling

brenkt het tot het oude *ma*, hoog, diep, sterk, waarvan *magt, mast*, enz.

MUUR, (ook *murik*) z. n., v., *der*, of *van de muur*; zonder meerv. Een zeker kruid, bij Meyer genaamd *guichelkruid*, fr. *mouron*.

MUZELMAN, z. n., m., *des muzelmans*, of *van den muzelman*; meerv. *muzelmannen*.

Met dien naam benoemt men de geloovige Turken of aanhangers van Mohamed. Het is ontstaan uit het arab. *moslemîn*, dat eenen omhelzer van den *Islam*, of het ware geloof aanduidt, welken naam Mohamed aan zijne leer gaf. Het wortelw. is *slam*.

MUZIK, z. n., v., *der*, of *van de muziek*; zonder meerv. Toonkunst, zangkunst: *in de muziek onderwijzen*. Oefening van deze kunst: *ik hoor gaarn muziek. Gelijck de grijze en wijze Pythagoras dit oock door de muzijk beoogde.* [Vond.] Het wordt ook onzijd. gebezigd. Zamenstell.: *muzijkboek, muzijkkunst, muzikklessenaar, muzijkmaker, muzijkmeester, muzijkpapier* enz. Het woord is uit het gr. en lat. *musica*. In het pers. heet het *musigi*. Kil. telt het onder de basterdwoorden, doch wij beschouwen het als reeds tot onze taal behorende.

N.

N is de dertiende letter van het nederd. **ABE**, en de derde tongletter. Dewijl, bij het uitspreken van dezelve, een zacht geluid door den neus gehoord wordt, onder het aanslaan van de tong aan het gehemelte en de tanden, draagt zij ook wel den naam van *neusletter*. Men hoort dat neusgeluid bijzonder, als zij, in eene en dezelfde lettergreep, onmiddellijk voor eene **g** of **k** geplaatst is, als: *ding, klank, ringen, danken*. In de twee laatste woorden, die wel *rin-gen, dan-ken* worden afgebroken, behooren nogtans de **g** en **k** tot de eerste lettergreep: *ring-en, klank-en*. Om deze rede beschouwt **L**. Ten Kate de **ng** en **nk** als enkele en eenvoudige klanken. Wanneer de **g** en **k**, in tegendeel, niet tot dezelfde lettergreep behooren, hoort men dat neusgeluid minder, als: *ingaan, onkunde, inklinken*. Ondertusschen moet men, in de afleiding van woorden, onder het oog houden, dat deze neusletter zich ongevoelig voor die beide keelletters plaatst; behorende dus niet tot den wortel. Voor *fragere, breken, tagere*, tikken, raken, zeiden de nieuwere Latijnen *frangere, tangere*. Voor het gr. en lat. *lynx*, zeggen wij *lochs, losch*. Daarom behooren *blikken* en *blinken*, tot eene bron, *wegen* en *wenken*, enz.

Zij kruipt ook onmiddellijk voor tongletters in. In de volkstaal hoort men *nakend* voor *naakt*. Daarom zijn *schade* en *schande* uit eenen oorsprong; als ook het lat. *scindo* en ons *scheiden*. Het ijsl. *mantul* is bij ons *mantel*. Bij sommige woorden staat zij als eene ledige lapletter vooraan, zonder de beteekenis des woords te veranderen, als: *noest* voor *oest*, *naars* voor *aars*, *nast*, *neest*, voor *eest*. Zoo ook in *nadder* voor *adder*, *naak* voor *aak*, *naveger* voor *aveger*, *neglantier* voor *eglantier*, *nijver* voor *ijver*, *nochtend* voor *ochtend*. Om die reden vindt men haar ook wel weggelaten, als: *arren* voor *narren*, *erf* voor *nerf*. In vele woorden schijnt die voorgevoegde **n** een overblijfsel van het lidwoord *den* of *een* te zijn: of

liever, schijnt het, dat men, om de meer gemakkelijke uitspraak, de **n** des lidwoords bij het naamw. gevoegd heeft, als: *den aars, de naars*. Voor andere worden gevoegd, is zij uit het verouderde *ne* of *ni* ontstaan, en duidt eene ontkenning aan, als: *nimmer, nooit, nergens, neen, niet*, uit *ne* en *immer*, *ne* en *ooit*, enz. In de uitspraak verandert zij gaarn in de lipletter **m**: *imboedel, impost* voor *inboedel, inpost*; *aambeeld* voor *aanbeeld*, enz.

Het is eene gewoonte geworden, om in plaats van eenen eigennaam, als men denzelfden, of niet weet, of met opzet verzwijgt, eene dubbele **N. N.** te zetten. Du **FRESNE** merkt aan, dat die gewoonte ongeveer in de elfde eeuw, in gebruik geraakt is. Men verklaart dat, wel eens, door twee latijnsche woorden *nomen nescio*, ik weet den naam niet; of *nomen notum*, de naam is u bekend. Anderen beschouwen het als eene verkorting, uit *Ille*, of *Illa*, hij, zij, ontstaan, hetwelk men *Ill*, met eene dwarse streek door de laatste letteren, plagt te schrijven; dat, uit onwetendheid, voor **N. N.** zougehouden zijn.

NA, een voorzetsel van plaats en tijd, eenen vierden naamval beheerschende. Van plaats, wanneer het eenen toestand achter eenen persoon, of eene zaak aanduidt: *na iemand inkomen. De eene na den andere*. Van tijd: *Na het uitspreken van deze woorden. Zij veroverden, na een gevecht van drie dagen, twee schepen. Na een jaar kom ik weder. Na het eten. Acht weken na elkander. Na vijf uren. Na dezen zal ik dat niet doen*. Soms tijds komt het als een bijwoord voor: *ik heb hem voor en na gewaarschuid. Hoe hoog waerdeert men 't, na en voor!* [Poot.] In zamenstelling, wordt het achter andere bijwoorden geplaatst, als: *achterna, hierna, daarna, waarna*. Vooral plaatst men het voor zelfstandige naamwoorden, wanneer het eene opvolging der tijdorde aanduidt, als: *najaar, naweide*,

nadorst, nakind, enz. Voor werkwoorden, waar het eene werkzaamheid aanduidt, die, in orde, na eene andere, later dan eene andere, geschiedt, als: *namaaijen, nameten*, enz. Ook eene werking, die achter eenen persoon verrigt wordt, als: *nabaffen, nakijken*, enz. Ook eene strekking achter den rug van iemand, als: *naloopen, najagen, naschreeuwen*, enz. Eene volging van een voorbeeld, als: *naschrijven, nateekenen, nabaauwen*, enz. In deze zamenstelling is het een scheidbaar voorzetsel als: *naroeopen, ik riep na, heb nageroeopen*. Eindelijk plaatst men het voor bijwoorden, als: *nadat, namaals*. *Na en naar* werden bij de ouden door elkander gebruikt, terwijl zij alleen de welluidendheid, of hunnen bijzonderen tongval volgden. Vondel schijnt het onderscheid tusschen *na* en *naar* het eerst ingevoerd te hebben. Thans wordt het door onze beste schrijvers in acht genomen. Het is, in oorsprong, met het volgende woord zeer na vermaagschapt.

NA, bijv. naamw. en bijw., *nader, naast*. De stellende trap van dit woord wordt als een bijwoord alleen gebruikt daar de vergelijkende en overtreffende trap dan eens als een bijvoegel. naamw., dan als een bijw. voorkomt. Het beteekent door eene nietsbeduidende tusschenruimte van andere dingen verwijderd. in tegenstelling van *ver*, of *afgelegen*. Eigenlijk, ten opzichte van plaats of ruimte: *de schepen lagen elkander na op zij*. Iemand *na* op het lijf komen. *Kom nader*. *De vloot vertoonde zich nader bij den wal*. *Het hemd is nader dan de rok*, ik ben mij zelven de *naaste*. *Mijn naaste buurman*. *Het naaste huis stond in den brand*. *Een nadere weg*, voor eenen korteren, *de naaste weg*, voor den kortsten, is eene figuur. Oneigenlijk heeft het zijne betrekking op den tijd: *met den naasten postdag*. *In het naast vorige jaar*. *Het naaste, dat u te doen staat, is* enz. *Zij zaaghen niet naaders, dan eenighe burghers te bidden*. [Hooft.] Tevens met insluiting van plaats: *hij is na aan den dood*. *Dat gevaar was mij zeer na*. *Ik ben er bij geweest op eene halve mijl na*. In verdere figuur, ten opzichte van andere betrekkingen, om daardoor alle tusschen in liggende dingen uit te sluiten: *hij is daartoe de naaste*, de meest gerechtigde. *Ieder is zich zelven de naaste*. *De naaste bloedverwanten volgden het lijk*. *Zijn neef was de naaste tot de kroon*. *De naaste aan den koning*. *Die zaak betreft u nader dan mij*. *Zij waren elkander te na in den bloede*. *Om nader ter zaak te komen*. *Ik zal mij nader aan u bekend maken*. *Nadere kennis*. *Hij had den naasten omgang met hem*. *De heidenen hoopten op eene nadere goddelijke openbaring*. *Dat gaat hem te na*, dat krenkt hem. *Iemand te na komen*, hem be-

leedigen. *Eene dochter te na komen*, haar onteeren. *Hij ligt mij na aan het hart*. *Zij bestaan elkander na*. *Wij, die op verre na zijnen geest niet hebben*, enz. [Frantzen.] Dit *op verre na* wordt afgekeurd, als bestaande uit woorden van tegenovergestelde beteekenis, *verre* en *na*. Men bezigt daarvoor liever *op veel na*, even als *op weinig na*. *Dit is lang naa zoo misdaadig niet*. [Frantz.] *Ik zal op nadere orde wachten*. *Hij bedong den naasten* (uitersten) *prijs*. *Als ik nadere brieven zal gekregen hebben*. *Ten naaste bij*, omtrent. Zie verder *naast, naaste*. Van hier *naheid*: *de Echo, welckers naheijd gheen weerslag meer en geeft*. [De Brune.] Zamenstell.: *nagelegen*: *het naagelege Athenen*. [Hoogvl.]

Na, nader, naast, bij Olfred. *nah*, hoogd. *nahe, näher, nächste*, neders. *nah, näher, nächst*, bij Ulphil. *nehwa*, angels. *neh, neah*, eng. *nigh*. Hieraan grenst het angels. *near, nearo, nearewe*, deen. en zw. *nâr, ijsl. naer*, eng. *near*.

NAAD, z. n., m., *des naads*, of *van den naad*; meerv. *naden*. De aard of wijs van naaijen: *een bloknaad*. *Een overhandsche naad*. De plaats, waar twee of meer stukken te zamen verbonden worden. Zoo noemt men de voegen tusschen de scheepsplanken: *de naden eens schips digt breeuwen*. *Het werk, waarmede de naden gedreven waren*. [Vond.] Eene plaats, waar de opperhuid, door eene snede, een gezwel, of ander ongemak verscheurd zijnde, zich weder zamentrekt, met eene overblijvende verhevenheid of lidteken, heeft denzelfden naam: *door de kinderziekte is zijne kin vol naden*. In den bepaaldsten zin is *een naad* eene plaats, waar, door middel van naald en draad, twee stukken vereenigd zijn: *het is bij den naad uitgescheurd*. *Zulck eenen naet te naaijen*. [Vond.] *De naad gaat los*. *Zijnen naad naaijen*, stil zijn voordeel zoeken. *Een naad* is ook bij breisters bekend. Verkleinw. *naadje*: *een breinaadje*, twee gangen. Het *naadje* achteraan eene kous. Het woord komt af van *naden*, dat is *naaijen*.

NAAF, z. n., v., *der*, of *van de naaf*; meerv. *naven*. De middelste holle verhevenheid van een rad, door welke de as gaat, en in welker omvang de speeken staan: *hij zet de assen in de naaf*. [Vond.] Beeldrijk zegt Poot: *hij wrikt de werelt uit haar krammen en naven*. Oud. spreekt van *de naven van 't gewelf*.

Naaf, hoogd. *Nabe* en *Nabel*, neders. *nave* en *navel*, angels. *naf*, eng. *nave*, zw. *naf*. Het woord, dat het denkbeeld van holigheid insluit, is uit eene bron met *navel*, *nap*, lat. *navis*, een schip. Reeds vindt men die beteekenis in het hebr. *nabbe*.

NAAIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik naaide*,

heb genaaid. Door middel van naald en draad samenhechten, en in verderen zin, door middel van naald en draad, iets bewerken. Men gebruikt het onz. en bedr.: *zij gaat uit naaijen. Naaijen leeren. Letters op doek naaijen. Hemden naaijen. Naaijen was oudtijds naden.* Van hier *naaister*. Zamenstell.: *naaidoos, naaigaren*, eigenl., en oneig. een zeker gewas, *duivelsnaaigaren, naaikamer, naaikind, naaikussen, naaimand, naaimeisje, naainaald, naaischool, naaiwerk, naaiwinkel*, enz.

Naaijen, naden, bij Tatian. *nauen, neien*, Stryk. *nauen*, hoogd. *nâhen*, neders. *neijen*, zw. *naesta*, angels. *nestan*, bret. *nezza*, gr. *νεστιν* en *νηστιν*, lat. *nerē*.

NAAKT, bijv. naamw. en bijw., *naakter, naaktst*. In de meeste gevallen duidt dit woord geene trappen van vergrooting. Het geeft te kennen dien stand, waarin men geen ander dekkleed heeft, dan de blote huid: *een naakte vogel*, die nog geene vederen heeft. *Hij schoor den hond tot op de naakte huid.* Ten opzichte van menschen, gebruikt men het van het geheele ligchaam: *een mensch komt naakt ter wereld. Naakt gaan.* Eene *naakte Venus*. Van eenige deelen: *eene herderin, die op natte struiken heur naakte voeten zet.* [Poot.] *Zij zat met naakten boezem. Maer naakt omtrent de borst.* [Cats.] In verderen zin, gebruikt men het ook van andere onbedekte lichamen: *naakte velden*, waarop geen koren groeit. *De naakte gront.* (de bodem der zee) *wert ontbloot.* [Bijbelv.] In den dagelijkschen stijl, noemt men ook *naakt*, (*wat staat het hier naakt!*) als eene plaats meer ontledigd is, dan naar gewoonte. In verderen zin: *de waerheit ging nogh naekt.* [Poot.] *Iemand de naakte, de zuivere, waarheit zeggen.* Ontbloot, openbaar: *alle dingen zijn naakt voor God. Naect der vroetscap*, ontbloot van kundigheid. [Seghel.] Fig., minder gekleed, dan gewoonlijk: *loop zoo naakt niet; gij mogtet verkoud worden.* Slecht gekleed, berooid: *gij hebt de kleederen der naekten uijtgetogen.* [Bijbelv.] Arm, behoeftig; in eenen verachtelijken zin: *naakt en bloot zijn. Twee naakten kunnen elkander niet dekken. Iemand naakt uitschudden. Dat is eene naakte zwaluw, luis*, een arme jakhals. Als zelfst. naamw. van het onz. geslacht, *het naakt*, een naakt mensch: *naar het naakt teekenen.* Van hier *naaktelijk, naaktenis*, veroud. woord, *naaktheid*, van iemand, die van kleederen ontbloot is; eenvoudige echtheid; *naakte schaaemdeelen.* Zamenstell.: *moedernaakt*, enz. Sommige anders kiesche schrijvers bezigen voor *naakt* wel eens *nakend*, doch verkeerdelijk: *de schande van nakend gezien te worden.* [Guardiaan.] *Naakt*, Ulphil. *naquaths*, Ker. *nahhut*,

Oufr. *nakot*, Tat. *naccot, nachet*, hoogd. *nacket*, neders. *naakt*, deen. *nogen*, zw. *nakot*, ijsl. *naken*, angels. *naced*, eng. *naked*, pool. *nagi*, boh. *nahij*, bij de Krain. Wend. *nag*, bret. *noas*, wallis. *noeth*; waaruit tevens de verwantschap van het lat. *nudus* blijkt.

NAALD, (door letterverzetting, uit *nadel*.) z. n., v., *der*, of *van de naald*; meerv. *naalden*. Een teeder, aan het einde spits toeloozend ligchaam, om te naaijen, pakken, stikken, breijen enz. *het oog, de kop eener naald.* Hierheen behooren de zameng.: *breinaald, haarnaald, paknaald, rijgnaald.* In het bijzonder, eene kompasnaald: *en 't walen van de naald aan 't luisternauw kompas.* [Hoofl.] *De naald van eenen evenaar.* Van hier past men het op grovere lichamen toe, die spits toeloozen. Bijzonder gebruikt men het van grafzuilen: *Traijaan, wiens naelt noch heden praelt te Rome.* [Vond.] Zoo zegt Poot van de egyptische pyramiden, oorspronkelijk grafsteden der grooten: *zij beurt haer hoofd ver boven Memfis naelden.* *Tot daer het eeuwig wordt de grafnaelt toebetrouet.* [Vond.] Wijders: *de naald van een huis.* In den bepaaldsten zin, is het een werktuig, om te naaijen: *met de naald borduren. Het vorstetijke wapen was met de naalt afgemaalt.* [Hoogvl.] *Het onderkleedt is met de naelde gestikt.* [Vond.] *Dat is met de heete naalde gemaakt*, die zaak is in groote haast verrigt; ook *dat ging heet van de naald.* *Weet hij eene naald, ik eenen draad*, weet hij iets in te brengen, ik niet minder. *Scherp als eene naald*, ook overdragt.: *zij is zoo scherp als eene naald*, zeer bits. Verkleinw. *naaldje*. Zamenstell.: *naaldenkoker, naaldenkop, naaldenmaker, naaldenoo, naaldenverkooper, naaldenwerk, naaldenwif, naaldenwinkel.*

Men leidt het woord gemeenlijk af van *naden, naaijen*. Dan, daar de eigenlijke naainaald slechts eene soort der naalden is, schijnt Adelungs afleiding gegrond te zijn, die het tot eenen oorsprong met het gr. *νῆστιν*, steken, brengt, waartoe ook het oude *netelen, nedelen*, d. i. steken, behoort.

NAAM, z. n., m., *des naams*, of *van den naam*; meerv. *namen*. Een woord, of eene uitdrukking, die zulke kenmerken van een ding behelst, waaraan het, in alle gevallen, kan onderscheiden worden. In den allerruimsten zin, noemt men somwijlen ieder woord, iedere uitdrukking, zoover daardoor het onderscheidende kenmerk van een ding aangeduid wordt, *eenen naam*. Zoo spreekt men van *zelfstandige en bijvoegelijke namen*. In engeren zin beteekent het het geslacht van een ding. Dus zijn de woorden *mensch, hout, dier*, enz. *algemeene namen*, omdat zij gansche geslachten benoemen. — *Die handelwijs*

verdient den naam van edelmoedigheid niet. Hij is den naam van mensch waardig, die enz. In den bepaaldsten zin, is het een woord, of eene uitdrukking, waardoor het eene ding van het andere onderscheiden wordt: *Groningen, Lodewijk, Broekhuizen*, enz. zijn zulke namen, en wel eigennamen. *Wat naam heeft dat kind. Ik heb mijnen naam er ondergezet. Zij gaven het maar eenen naam*, zij bewimpelden het stuk. *Het kind bij zijnen regten naam noemen*, eene zaak niet verhoelen. *Iemand bij name roepen. Bijname*, voornamelijk: *bij name zijn die te beschuldigen, die* enz. Hierheen behooren *bijnaam, voornaam, toenaam, doopnaam*. Figuurlijk, een voorwendsel: *iemand, onder den naam van vriendschap, bedriegen*. Vervanging van iemands plaats, last, bevel: *waarschuw hem, uit mijnen naam. Ik ben gekomen in den name mijns Vaders*. [Bijbelv.] *Ik bid u in Gods naam*. Trouw, eerlijkheid, geloof: *iets borgen op eens anders naam. Goederen op mijnen naam ontbieden*. In den bijbelstijl heet *in iemands naam*, in vertrouwen op deszelfs belofte; ook in gemeenschap van dien persoon, onder openbare belijdenis van denzelfen. *Naspraak: ik wil den naam niet hebben, dat ik het u gezegd heb*. Het oordeel van anderen over onze burgerlijke en zedelijke gesteldheid; in eenen goeden zin: *Gij schenkt hem eenen naam*. [Poot.] *Een man van naam. Daardoor kreeg hij eenen heertijken naam. Die hem vereere en zijn' onsterffelijken naam*. [Poot.] *Eenen grooten naam nalaten. Zijnen naam verdedigen. Iemands goeden naam krenken*. In eenen kwaden zin: *iemand eenen kwaden, slechten naam geven*. Een volk, eene natie: *hij is een vijand van den Franschen naam*. In den bijbelschen stijl, beteekent het ook nakomelingen: *zijnen broeder eenen name te verwecken in Israël*. In dien stijl, beduidt het ook eenen persoon, in het bijzonder God. Oude schrijvers van de twaalfde en volgende eeuwen gebruiken het vaak in dezen zin, wanneer zij van drie namen in de Godheid spreken. Van hier *namelijk*. Zamenstell.: *naambuiging, naamdag, feestdag van den heilig, naar welken men zijnen doopnaam heeft; naamdicht*, welks regels, met eene der letters van iemands naam, in orde geplaatst, beginnen; *naamdichter, naamletterkeer, naamlijst, nameloos, naamroof, naamroofster, naamroover, naamruchtig*, bij Oud: *naamruchtige stadverdelgers; naamval, naamwoord, naamziek*, enz.

Naam, bij Ulphil. *namo*, bij Ker. en Isidor *nemi*, Willer. *namo*, hoogd. *Nahme*, neders. *name*, angels. *noman*, *nama*. eng. *name*, zw. *nama*, finl. *nimi*, ierl. *nimb*, wallach. *neme*, alban. *nam*, pers. *nam*, malabar. *namam*. Het komt, met het gr. *νομα*, lat.

nomen, ital. *nome*, fr. *nom*, uit eene bron. waaruit ook ons *noemen* en *vernemen*, *hooren*, ontstaan zijn. Het hebr. *nam* heeft er zeer vele overeenkomst mede.

NAAMHAFTIG, (bij Kil. *naamachtig*), bijv. naamw. . *naamhaftiger, naamhaftigst*. Beroemd, die eenen geachten naam bij velen heeft: *het blaakend bedrijf der naamhaftighe helden*. [Hooft.] Voor *naamhaftig*, is *naamhaft* ook in gebruik geweest: *het leven van zoo veel doortuchtige helden en naamhafte Persoonaadjen* [G. Brandt.]

NAAN, z. n., m., *des naans, nanen*, of *van den naan*; meerv. *nanen*. Veroud. w. Dwerg: *die des nanen kinder waren*. [Seghel.] Verkleinw. *naantje: sal een naantjen reusen vellen*. [Gesch.] Van het lat. *nanus*.

NAAPEN, *naäpen*, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *na* en *apen*, dat, buiten zamenst., niet in gebruik is: *ik aapte na, heb nageaapt*. Uitwendige handelingen, in navolging van apen, nabootsen; in eenen verachtelijken zin: *hij weet dat geestig na te apen*. Van hier *naäping*.

NAAR, een voorzetsel, dat eenen vierden naamval beheerscht. Het beteekent, vooreerst, de strekking der beweging naar eenig voorwerp. Eigenlijk, zoo ver het voorwerp eene plaats is: *naar Engeland te sloop gaan. Naar Itatie reizen. Weet gij ook gelegenheid naar Hamburg? Naar huis reizen. Naar huis schrijven. Die weg gaat naar de stad. Naar bed gaan. De wind draait naar het zuiden. De huik naar den wind hangen*. Zoover het voorwerp een persoon is, naar welken de rigting geschiedt, of ook eene zaak: *naar iemand houwen, slaan, steken, stooten, gooijen, schieten. Naar den papegaaï schieten. Ik wierp hem het boek naar het hoofd. Hij greep naar het mes. Naar iemand omzien. Naar goud graven. Naar zijnen hoed tasten*. Oneigenlijk, om de rigting der werkzaamheid des gemoeds, der begeerte, des verlangens, enz. uit te drukken: *naar iemand vragen. Naar de reden daarvan onderzoek doen. Naar hoogheid staan. Naar de uitkomst verlangen. Een onverzadelijke dorst naar eer*. In de tweede plaats, bedient men zich van dit voorzetsel, om eene aanleiding van onze handelingen uit te drukken. Zoo beteekent het eenen regel, een rigtsnoer: *zich naar iemands raad schikken. Naar Gods geboden leven. Zich naar het gebruik kleeden. Naar zijn geweten handelen*. Een voorbeeld, eene maat, enz.: *dat landschap is naar de natuur geschilderd. Dat is naar het leven afgebeeld. Naar de el berekenen. Naar ons geld maakt het duizend gulden. Hij aardt naar zijne moeder. Het riekt naar balsam. Ik heb hem naar mijnen zwager laten noemen*. Dikwerf toont het slechts eene gevoeglijkheid, geschiktheid aan: *doet het naar uo be-*

lieren. Naar lands gebruik. Iemand naar den mond praten. Dat gaat naar wensch. Naar mijn oordeel is dat niet goed. Ik zal naar mijn vermogen handelen. Eene betrekking; waar het zooveel is als ten aanzien. ten opzichte: naar uwe jaren moest gij dat weten. Een aard, eene wijs: een dier naar zijne natuur beschrijven.

Men gebruikt het ook als een voegwoord, in den zin van gelijk, als: naar ik hoop. Naar men zegt. Naar gij verdient. Hier heeft eigenlijk eene uittaling plaats, voor: naar hetgeen, hetwelk men zegt, enz.

Dit voorzetsel is met na zeer verwant, en schijnt uit nader ontstaan te zijn. Voorts zijn van hier de twee redengevende voegwoorden: naardien, naardemaal. Voor dit laatste schreven de ouden na dien male. Zie na. Dit voorzetsel wordt niet in zamenstelling met werkwoorden gebruikt. Men begaat hierin wel eens eenen misslag, schrijvende: naarijveren, naarvolgen, enz. voor naijveren, navolgen. In tegendeel, vindt men naarden, namaken verkeerd gebruikt voor aarden naar, maken naar: hij aardt naar zijnen vader, hij maakt het er naar, daarom krijgt hij slaag. Namaken geeft een gansch ander denkbeeld. Zie dit woord.

NAAR, bijv. n. en bijw., naarder, naarst. Kil. verklaart dit woord door bang, en vertaalt het door lassus, languidus, debilis. Wij gebruiken het van voorwerpen die eene bangheid, dat is eene drukking en verenging van de borst, veroorzaken. Zoo zeggen wij, ten opzichte eener onverdragelijke hitte: het is naar weêr. Van voorwerpen die door hunne eenzaamheid, akeligheid en woestheid, eenige bangigheid en schrik verwekken: een nare nacht. In naere wildernissen. [Poot.] Zoo naar een duisternis volgde op deze stortvlage. [Bogaart.] Droevig: hij begon naar te worden. Dat droefheid veroorzaakt: zie daar een' troost in naer verdriet. [Poot.] Een naar geluid, geschreeuw. Bot, onaardig, slecht: dat is naar. Van hier naarheid: in 't midden van der wouden naarheid. [Poot.] In een naarheid van onkunde gedompelt. [Bogaart.]

NAARBEIDEN, naarbeiden, onz. w., gelijkvl. Van na en arbeiden: ik arbeide na, heb nagearbeid. Later arbeiden dan een ander; nog eene kleine poos arbeiden, nadat een ander zijn arbeid reeds verrigt heeft.

NAARDEMAAL, zie naar.

NAARDIEN, zie naar.

NAAREN, naären, onz. w., gelijkvl. Van na en aren, dat buiten zamenst. niet gebruikt wordt: ik aarde na, heb nageaard. Korenaren op den akker nalezen. Geld. woord.

NAARS, zie aars.

NAARSTIG, (neerstig, oul. nernstig, ernstig) bijv. n. en bijw., naarstiger, naarstigst. Aanhoudende vlijtigheid aanwendend: een naarstig

mensch. In die vlijtigheid gegrond: een naarstige arbeid. Met neerstige voeten. [V. Mand.] Bijw.: naarstig leeren. Van hier naarstigheid, naarstiglijk. Naarstig, neerstig is van het verouderde neerst, z. n., v., vlijtigheid (met grooter neerste bij V. Mander), en den uitgang ig. De oorsprong des woords is bij ernst aangetoond.

NAAST, voorzetsel dat den vierden naamval beheerscht. Het beteekent den stand der minste verwijdering; nabij, digt bij. In den stand der rust: hij woont naast de kerk. Ik zit naast u. Zij staan naast de deur. Gij zijt, naast God, mijn helper. In den stand der beweging: plaats u naast hem. Treed naast mij, enz. Het is de overtreffende trap van na. Zamenstell.: naastbestaande, naaste bloedverwant, naastkomend: op den naestcomenden dag. [Doreslaer.]

NAASTE, z. n., m., des naasten, of van den naaste; meerv. naasten. Dit woord beduidde, reeds voor vele eeuwen, iemand, die naast aan ons verbonden is. Bij Olfred. komen bloedvrienden voor, onder den naam van nahistano. In Tatian. heet nahasto een naaste buurman. Thans verstaan wij er door onzen evenmensch: gij zult uwen naasten liefhebben als u selven. [Bijbelv.] Het meerv. wordt, in dezen zin, niet veel gebruikt. Ulphil. noemt den naaste nehvundja, Ker. nahisto, Olfred. nahista, angels. nehsta, deen en zw. nâste, bret. nessa, perz. nazd. NAASTEN, bedr. w., gelijkvl. Ik naastte, heb genaast. Benaderen, toeëigenen, naar zich nemen voor den prijs: goederen naasten. Van hier naasting: het regt van naasting hebben.

NAAUW, bijv. n. en bijw., naauwer, naauwst. Waar de deelen na aan elkander staan; eng, niet wijd: eene naauwe steeg. Eng, bekrompen: naauw wonen, naauw gehuisd zijn. Oneig.: zij dreighen den Luierschen de stad te nauw te maken. [Hooft.] Oneig., deun, gierig: hij is heel naauw. Schraal, weinig: ik weet mij naauw te behelpen. Iemand naauw houden, hem kort houden. Bepaald: in eenen naauweren zin. Van nabij: iets naauw in acht nemen. Naauw bezien. Naauw aan iets verbonden zijn. Ten naauwste verbonden zijn. Hierheen behooren de spreekwijzen: het zal er zoo naauw niet op aankomen, zoo naauw niet genomen worden. Het zal naauw houden, het zal er op aapkomen. Naauw bewaren. In mijn geheugen naeu bewaren. [Poot.] Naauw gezet zijn. Naauw dingen. Voor naauwelijks: sij conden de scharen nauwe stillen. [Doreslaers Bijb.] In dezen zin zegt men ook ter naauwer nood. Voor pas, even: maar nauw geraaken zij den oever, of enz. [Lodenst.] Als zelfst. naamw. van het onz. gesl. het naauw: in het naauw van de straat van Gibraltar.

- Verlegenheid : in het naauw zijn. Iemand in het naauw brengen, helpen. Van hier naauwheid, naauwelijks, naauwte, het naauw : de naaute van Propontis. [Hooft.] Benaauwdheid : in eene naauwte gebragt zijn. Verkleinw. naauwtjes. Zamenstell. : naauwgezetheid, bij G. Brandt : naauwgezetheid van geweten. Naauwkeurig, naauwkeurigheid, naauwkeuriglijk, naauwnemend.
- De oorsprong dezes woords moet in na, nader, naast gezocht worden.
- NAAUWEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik naauwde, heb genaauwd.* Men bezigde eertijds dit woord in eenen bedrijvenden zin voor naauwer maken. Thans gebruikt men het, oneigenlijk, voor in verlegenheid raken, op aankomen, in eenen onzijd. zin : *zich, als 't naauwt, er meê te tijden.* [Hooft.] *Dat het deezen gezelschappe, wen 't naauwde*, als het er op aankwam, *aan geen' rugsteun ontbreken zouw.* [Hooft.]
- NABAAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van na en baauwen : *ik baauwde na, heb nagebaauwd.* Met het herhalen van iemands woorden, ook zijne stem naboolsen : *de Echo baauwt den galm na. Monden, die mijn weenen nabauwen.* [Poot.] Van hier nabaauwing.
- NABABELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van na en babbelen : *ik babbelde na, heb nagebabbeld.* Uit spotzucht en verachting napraten. Van hier nababbeling.
- NABAFFEN**, (nabassen, nablaffen) bedr. w., gelijkvl. Van na en baffen : *ik bafte na, heb nagebafft.* Achter den rug van iemand baffen : *die hond bafte menschen na.* [Vond.] Ook even zoo baffen, als een ander voordoet.
- NABAKKEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van na en bakken : *ik bakte na, heb nagebakken.* Door eene overblijvende hitte gaar worden : *de koek zal wel nabakken.* Ook bedr., achterna bakken.
- NABALDEREN**, zie nabulderen.
- NABALKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voortz. na en balken : *ik balkte na, heb nagebalkt.* Balkend naschreeuwen, als ezels doen.
- NABANKET**, z. n., o., des nabankets, of van het nabanket; meerv. nabanketten. Een prachtig nageregt : *dat is een schriklijk nabanket.* [Poot.] Van na en banket.
- NABASSEN**, zie nabaffen.
- NABAZUINEN**, bedr. w., gelijkvl. Van na en bazuinen : *ik bazuinde na, heb nagebazuind.* Met de bazuin nablazen.
- NABEDENKEN**, bedr. w., onregel. Van na en bedenken : *ik bedacht na, heb nagedacht.* Van achteren overdenken. Het wordt meest, in de onbepaalde wijs, als een zelfst. n. gebruikt : *nabedenken in iemand verwekken. Met nabedencken.* [Vond.]
- NABEELDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van na en beelden : *ik beeldde na, heb nagebeeld.* De trekken van het oorspronkelijke beeld, op eene andere zaak overdragen. Van hier nabeelding. [Rodenburg.]
- NABEROUW**, z. n., o., des naberouws, of van het naberouw; zonder meerv. Eene knaging, die naderhand ontstaat : *de zonde gaat met naberouw verzeld.* Van na en berouw.
- NABESTAANDE**, z. n., m. en v., des nabestaanden — der, of vanden — de nabestaande; meerv. nabestaanden. Bloedvriend, bloedvriendin. Van na en bestaande.
- NABETRACHTING**, z. n., v., der, of van de nabetrachting; meerv. nabetrachtingen. Eene herinnering, of nadere overweging van hetgeen men gehoord of verrigt heeft. Van na en betrachtning, van betrachten, in den zin van overwegen.
- NABIDDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van na en bidden : *ik bad na, heb nagebeden.* Het gebed, welk een ander voorbidt, naspreken. Ook iemands bidden navolgen : *om uw Vorstin trou na te bidden.* [K. Crucius.] Van hier nabidding.
- NABIER**, z. n., o., des nabiers, of van het nabier; zonder meerv. Leksel, dun bier. Van na en bier.
- NABIJ**, bijw. van plaats, digt bij : *de steden liggen nabij elkander. Ende als hij de stad naebij quam.* [Bijbelv.] Hooft gebruikt het als een bijv. n. : *met de naabije hoope.* Van na en bij. Van hier nabijheid. Zamenstell. : *nabijgelegen : op eenen nabijgelegen heuvel.* [Bogaart.]
- NABINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van na en binden : *ik bond na, heb nagebonden.* Geld. woord : *iemand nabinden*, garven, op den akker, achter den maaijer binden. Van hier nabinder, nabindster.
- NABLADDEREN**, onz. w., gelijkvl. Van na en bladderen : *ik bladderde na, heb nagebladderd.* Geld. woord, veel gesnap tot nadeel van een ander achter den rug maken.
- NABLaffen**, zie nabaffen.
- NABLATEN**, zie nableeten.
- NABLAZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van na en blazen : *ik blies na, heb nageblazen.* Achter iemand blazen, of met een blaastuig geluid maken. Ook hetzelfde blazen, dat een ander geblazen heeft.
- NABLEEKEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik bleekte na, heb nagebleekt.* Bedr. : *het linnen nableeken*, hetzelfde, ter verbetering, van nieuws bleeken. Onz. : *dat linnen moet nog lang nableeken.* Zie bleeken.
- NABLEETEN**, (nablaten) bedr. w., gelijkvl. Van na en bleeten : *ik bleette na, heb nagebleet.* Bleetend naschreeuwen : *dat bulckt en blaet ze na.* [Vond.]
- NABLIJVEN**, onz. w., ongelijkvl. Van na en blijven : *ik bleef na, ben nagebleven.* Achterblijven : *eenigen zijn, om de koude, nagebleven.* Nagelaten worden : *dat dit niet moght nablijven.* [Vond.] Naderhand overblijven :

- waerom die braeve naem den heldt is nagebleven.* [A. Sels.]
- NABLOED**, z. n., o., *des nabloeds*, of *van het nabloed*; zonder meerv. Nakomelingen: *teeghens 't naabloedt en maagschap.* [Hooft.] De betrekking zelve op voorouderlijke afkomst: *indien hem naabloedt aan eenighe voorspraaken heeft geholpen.* [Hooft.] Van *na en bloed.*
- NABLOEDEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na en bloeden*: *ik bloedde na, heb nagebloed.* Achterna bloed uitlaten.
- NABLOEIEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na en bloeijen*: *ik bloeide na, heb nagebloeid.* Nog bloeijen, wanneer andere bloemen of bloesems reeds afgevallen zijn. Van hier *nabloeijer*: *die bloemen zijn nabloeijers.*
- NABLOKEN**, geld. woord, hetzelfde als *nabassen.*
- NABOENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en boenen*: *ik boende na, heb nageboend.* Iets, dat geboend is, tot verbetering nog eenmaal boenen. Van hier *naboening.*
- NABOEMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en boomen*: *ik boomde na, heb nageboomd.* Met eenen boom achter een ander het vaarttuig voortstuwen.
- NABOOTSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en bootsen*: *ik bootste na, heb nagebootst.* Iets in was, of klei namaken: *dat beeld is wel nagebootst.* Dit noemt Vond. *nabootseren, nabootseren.* Naschilderen: *Natuur zagh lang nieuwsgierig toe, of niemant haer naerbootsen zou op verspanneelen.* [Poot.] Eens anders handelingen nadoen: *dat bootzen wij hem tot gedagtenis na.* [Lodenst.] Nabaauwen: *de Echo bootst mijne stem na.* Oneig., vertoonen; onder beeldenissen aan het verstand brengen: *dewelcke Psalmen nabootsten de onbegrijpelijke heerlijkheid Gods.* [Rodenb.] Van hier *nabootser, nabootsing, nabootster*: *nabootster Echo.* [Lodenst.]
- NABORDUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en borduren*: *ik borduurde na, heb nagebordurd.* Bordurend namaken.
- NABOREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en boren*: *ik boorde na, heb nageboord.* Achterna boren; ook datgene, wat men geboord heeft, nog wijder boren.
- NABORSTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en borstelen*: *ik borstelde na, heb nageborsteld.* Iets, dat niet genoeg geborsteld is, nog eenmaal met de borstel reinigen.
- NABOUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en bouwen*: *ik bouwde na, heb nagebouwde.* Bouwend namaken: *scheepen kennen zij wel, maar bouwen die niet na.* [Bogaert.]
- NABRABELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en brabbelen*: *ik brabbelde na, heb nagebrabbeld.* Brabbelend namaken. Van hier *nabrabbelaar*: *toegift aen de nabrabbelaers.* [Vond.] *Nabrabbeling.*
- NABRANDEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *na en branden*: *ik brandde na, heb nagebrand.* Bedr., nog eens branden, naderhand branden: *de koffijbrander moest nog twintig pond boonen nabranden.* Onz., met hebben; langer in brand staan, dan iets anders.
- NABREIDEN**, *nabreijen*, bedr. w., gelijkvl. Van *na en breiden, breijen*: *ik breidde na, heb nagebreid.* Naar het patroon van eene andere kous, of van iets anders, breijen.
- NABRENGEN**, bedr. w., onregelm. Van *na en brengen*: *ik bragt na, heb nagebragt.* Achter iemand iets brengen, nadat dezelve weggegaan is.
- NABRIESCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en brieschen*: *ik brieschte na, heb nagebriescht.* Brieschend naschreeuwen.
- NABRODDELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en broddelen*: *ik broddelde na, heb nagebroddeld.* Broddelwerk namaken, zonder het te verbeteren.
- NABROMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en brommen*: *ik bromde na, heb nagebromd.* Brommend naschreeuwen: *de getergde beer bromde ons na.*
- NABRUIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en bruijen (bruiden)*: *ik bruide na, heb en ben nagebruid.* Nagooijen: *toen hij van de trappen viel, bruide men hem zijnen hoed na.* Nalooopen, in de gemeenzame verkeerung: *ik zal hem wel nabruijen.*
- NABRUILOFT**, z. n., v., *der, of van de nabruiloft*; meerv. *nabruiloften.* Gasterij na de bruiloft. Van *na en bruiloft.*
- NABRUISEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en bruisen*; *ik bruisde na, heb nagebruisd.* Achter iemand met gebruis komen: *de beekzwaan bruisd het wijfke na.* [Vond.]
- NABRULLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en brullen*: *ik brulde na, heb nagebruld.* Brullend naschreeuwen: *hoe mijn koeman mij, als een leeuw, nabrulde.* [Vond.]
- NABUIGEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van *na en buigen*: *ik boog na, ben en heb nagebogen.* Onz., achterna gebogen worden: *de takken bogen na.* Bedr., buigend namaken: *iets nabuigen.*
- NABUITELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en buitelen*: *ik buitelde na, heb en ben nagebuiteld.* Achter iemand buitlend navallen; ook eens anders buitelen nabootsen.
- NABULKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en bulken*: *ik bulkte na, heb nagebulkt.* Bulkend naschreeuwen. Zie *nabteeten.*
- NABUUR**, z. n., m., *des nabuurs*, of *van den nabuur*; meerv. *naburen.* Iemand, die naast ons woont, is onze *nabuur.* Wijders, allen, die in eene buurt wonen, heeten *naburen.* In sommige oorden zegt men *naber*, meerv. *nabers.* Het meerv. *naburen* gebruiken wij voor naast elkander gelegene volken. Voor *nabuur* heeft Vond. ook *nagebuur*: *in 's nabebuurs verdriet*; zoo ook Rodenburgh:

de behoedingh zijns naeghebuers. Van hier naburig : het naburige Oostvriesland. Nabuurschap. Vondel, die het enkele burens als een onz. w. heeft, gebruikt ook het werkw. naburen, met hebben : schoon ons nabuurschap niet nabuurt in 't geloof. Van hier het deelw : genabuurde kerken. Vrouwel. naburin, in de Bijb., in Gron. nabersche. Van na en buur. Zamenstell. : nabuurstad. [Vond.]

NACHT, z. n., m., des nachts, of van den nacht ; meerv. nachten. Duisternis, in het algemeen : de morgenstont is gekomen, en het is noch nacht ! [Bijbelv.] In den verhevenen stijl zegt men : alles rondom hem was nacht. In dien naren kerker heerscht een eeuwige nacht. In engere beteekenis is het die tijd, wanneer de halve aardkloot, gedurende het afwezen der zon, verduisterd wordt ; in tegenstelling van den dag : alhoewel het nacht en koud is. [Sels.] Het wordt nacht. De nacht overvalt ons. Eenen nacht later. [Hooft.] Eenen nacht lang. Hij kan dag noch nacht onderscheiden. Verraderij verkiest altijd den donkren nacht. [Hoogvl.] Teeghens de volgende nacht. [Hooft.] Nacht en dag werken. altijd werken. Hij is zoo leelijk als de nacht. De eenzame Nacht heerscht thans ; en het zwijgende gesternte omringt haren (niet zijnen) troon. Bijzonder ten opzichte der rust, des slaaps : de zieke heeft eenen slechten nacht gehad. Drie slapeloze nachten overbrengen. Goeden nacht wenschen. Iemand goeden nacht zeggen. Wanneer men veronderstelt, dat men elkander nimmer, in dit leven, zal wederzien, doet men dienstelfden wensch. Vooral is dit gebruikelijk bij het scheiden uit dit leven. Met voorzetsels wordt dit woord ook veel gebruikt : voor die nacht. [Hooft.] Van nacht, in dezen nacht. Bij nacht werken. In den aanstaanden nacht. In den tweeden naamval wordt het als een bijw. gebruikt : 's nachts dauwt het. Hij stond 's nachts op. Nacht had eertijds ook de beteekenis van den avond, waarvan de zamenst. nachteten, nachtmaal, nachttrok nachttabberd, vastnacht, enz. Naar eene zeer oude figuur, is de nacht een beeld van diepe treurigheid ; 't is nacht op aarde, en nacht in de strijdende ziel des volstandigen Verlossers. [Sels.] Van onkunde en onwetendheid : heur (der Geleerdheid) klaerheit drijft ook blinde nachten heen. [Poot.] 't Gansch aertrijck uit den nacht des onverstants gotten. [J. de Deck.] Van de verborgene toekomst : als nog liggende in eenen diepen nacht van het toekomende bedekt. [Frantzen.] Van onzekere gevaren :
 Dan treedt gij geveiligd,
 Wat nacht u omsluit. [Feith.]
 Van allerlei ellende : alles zal doolen in een' nacht van rampen en elenden. [Poot.] Den nacht des noots verjagen. [Poot.] Van zonde,

die het licht schuwt : zoo moet de dag uws heils den nacht beschamen van haet en nijt. [Poot.] Van den dood, het graf, het schimmenrijk : een lange nacht zal ons scheiden. Het rijk des Nachts bij de dichters. Een eeuwige nacht, bij J. E. Voet. Hierheen behoort het zam. nachtspelonk : uit de donkre nachtspelonken van Plutoos rijk. [Poot.] Dit woord, hetwelk wij thans meest mannel. gebruiken, was oudtijds mannel. en vrouwel. Hooft gebruikt ook beide geslachten. M. Stoke deed dit reeds. Wij zeggen nog middernacht, in der nacht. In het frankd. en alem. wordt het ook onverschillig genomen. Zamenstell. : nachtbezoek, nachtdas, nachtdief, nachtdoek, nachtevening, waarvoor Lublink nachtgelijkheid verkiest ; nachtgast, reiziger, die ergens vernacht ; ook nachtdief ; nachtgebaar, nachtgedrogt, nachtgeest, nachtgespuis, nachtgewaad, nachtgezigt, nachtglas, een zandlooper van vier uren ; nachtgoed, nachthalsdoek, nachthuisje, nachthut, nachtkaaers, nachtkroeger, nachtleger, nachtlucht, nachtlooper, nachtmaal, nachtmantel, nachtmerrrie, zekere drukking van het bloed, in den slaap, met eene zekere ongerustheid des ligchaams gepaard, door bijgeloof zoo genoemd ; nachtmuts, nachtraaf, een vogel, ook een, die veel 's nachts werkt, waarvan het onz. werkw. nachtraven, 's nachts werken ; nachttrok, nachtronde, nachtroom, nachtrust, nachtschade, eene plant : vergiftige bezieen der nachtschade. [Overz. v. Herv.] — Nachtschuilt nachtslot, nachtspiegel, waterpot ; nachtspook, nachtsstille, nachttabberd, nachtuil, nachtvogel, nachtwaak, nachtwacht, nachtwaker, nachtwandelaar, nachtwerk, nachtwerken, nachtwerker, nachtworm, nachtwijzer, een stuurmanswerktuig ; nachtzoen, nachtzorg, enz.

Nacht, bij Ulphil. nahts, Ker., Othrid. naht, hoogd. Nacht, neders. nagt, deen. natt, zw. natt, ijsl. natt, noott, angels. niht, nihtas, eng. night, ital. notte, sp. noche, fr. nuict, nuit, in Provence nuech, Gascogn. neijt, in Bretagne nos, Graauwbund. noig, Lothar. neut, neuie, Bourgond. neut, alban. nata, wallach. noapte, slav. en wend. noc, wallis. nos, lat. nox, gr. νύξ. Eenigen vergelijkten hiermede het hebr. nahath. Bij Hesych. heet νυχος duisternis, waarmede het lat. niger veel overeenkomst heeft.

NACHTBRAKEN, onz. w., gelijkvl. Ik nachtbraakte, heb genachtbraakt. 's Nachts bezig zijn : gij zelve hebt genachtbraakt, om agter den Latijnschen stijl van Romes Vraagbaaken te koomen. [M. L.] Van hier nachtbraking.

NACHTEGAAL, z. n., m., des nachtegaals, of van den nachtegaal ; meerv. nachtegaals, nachtegalen. Het puik der zangvogelen :
 Of kiest gij 't heesch getijlp der wistelvinken
 Voor 't orgel van een' schellen nachtegael ? [Poot.]

Gij hebt den zoeten nachtegael vermoort. [Vond.] *Zij zingt als een nachtegaal.* Fig., een kunstig zanger of dichter: *de noorder-nachtegaal zal schaffer zijn, oude kennis van de Muzen.* [Hooft.] *De nachtegaal van Abtwout zwijgt.* [D. Smits.] Omdat, in het eigenlijke Holland, zoo weinig bosch en zoo veel water is, noemt men de kikvorschen, die de zomersche nachten verlevendigen, schertsender wijs, *hollandsche nachtegaten.* *De nachtegaal op de peuluw,* de huisvrouw. — Naardien kleine kinderen vaak de gewoonte hebben, om de ouders, door hun gekrijt, uit den slaap te houden, zegt men van die kleine nachtschreeuwers: *wij hebben eenen nachtegaal voor het bed.*

Het woord is uit *nacht* en *gaal*, dat is gezang, zamengesteld. Zie *galm*. In het hoogd. *Nachtigall*, bij de zwab. dichters *naghtegal*, deen. *nattergal*, zw. *nactergal*, angels. *naectegale*, *nichtgale*, eng. *nighin-gale*, van *nicht* (nacht) en *galan* (zingen). Sommigen meenen, dat *cinia* in het lat. *luscinia*, even zoo van *cano* komt; doch waarvan *lus* afstamme, is onzeker. *Nachtegaal* is dan zooveel als nachtzinger. *Gadelen* was oul. ook zingen; en daarom neemt men *nachtegaal* ook wel voor *nachtgadel*.

NACIJFEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *cijferen*: *ik cijferde na, heb nagecijferd*. Met cijfergetal narekenen.

NADACHT, z. n., vr., *der*, of *van de nadacht*; zonder meerv. *Nadenking*: *hij overlei wat groots, dat ieder nadacht gaf.* [Vond.]

NADALEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *dalen*: *ik daalde na, ben nagedaald*. Dalend navolgen: *syn eere sal hem niet nadalen.* [Bijbelv.]

NADANSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *na* en *dansen*: *ik danste na, heb nagedanst*. Bedr., het dansen namaken, nabootsen: *dat kan ik niet nadansen*. Onz., later dan een ander dansen: *ik danste wel een uur na*.

NADAT, voegwoord, dat eene tijdsopvolging aanduidt: *nadat de koning gestorven was, kwamen de rijks grooten bijeen*. Het is wel te onderscheiden van *naar dat*. Zie *naar*.

NADEEL, z. n., o., *des nadeels*, of *van het nadeel*; meerv. *nadeelen*. Achterdeel, interdeel, schade, hinder: *Zich zelven groot nadeel doen*. *Nadeel aanbrenge*. *Nadeel bij, of door eene zaak lijden*. *Dat zal tot uw nadeel uitvallen*. Schande, oneer: *men heeft niets tot mijn nadeel te zeggen*. Van hier *nadeelig*. Van *na* en *deel*.

NADENKEN, bedr., w. onregelm. Van *na* en *denken*: *ik dacht na, heb nagedacht*. Zich de bijzonderstukken van eene zaak en derzelver gevolgen in gedachten voorstellen: *ik heb die zaak nagedacht*. Het wordt, in de onbepaalde wijs, zelfst. gebruikt, van het onz. geslacht: *dat geeft mij kwaad nadenken*, vermoeden, achterdocht. *Zonder nadenken han-*

delen. *Geen nadenken hebben*, onbezonnen te werk gaan. *Een nadenkend* (argwanend) *mensch*. *Een nadenkende geest*, die alles nauwkeurig naspoort. Van hier *nadenking*.

NADER, zie *na*.

NADEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik naderde, ben genaderd*. *Naderbij komen*: *de vijand is genaderd*. Op andere zaken toegepast: *de tijd nadert*. Ook met eenen persoon, of eene zaak, werwaarts de nadering geschiedt: *toen de vijand de stad naderde*. *Nu nadert ons de doot*. [Poot.] Van hier *nadering*, genaking, *nadernis*. Dit laatste woord komt meermalen bij Hooft voor, in den zin van loopgraven, om, door middel van dezelve, onder de vesten eener stad te komen: *de vijandt staakte de hornscheeve naadernissen*. Het woord is van *na*, *nader*, gevormd. Verkeerdelijk zegt men derhalve *naarderen*.

NADERHAND, een bijw. van tijd; daarna: *ik zal het u naderhand wel zeggen*. *Ik heber naderhand niets van gehoord*. Het is bekend dat vele onzer voorzetsels oudtijds eenen tweeden naamval beheerschten; hier vindt men het: *na der hand*. *Te hand* was eertijds eene uitdrukking van den tegenwoordigen tijd, waarvoor wij *thans* bezigen: *na der hand* (*naderhand*) is daarom na dezen tijd.

NADEUNEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *deunen*: *ik deunde na, heb nagedeund*. Met een deunend geluid nabaauwen: *de snaat'rend Echo viel snakkend' in de woorden van uw gesmolte spraak ten vollen naagedeund*. [Hooft.]

NADISCH, z. n., m., *van den nadisch*; het meerv. is niet in gebruik. Datgeen, hetwelk men, na den eigenlijken maaltijd, ten besluit van denzelfden nog opdischt. Van *na* en *disch*. Van hier het werkw. *nadisschen*, in Gelderl. gebruikelijk.

NADOEN, bedr. w., onregelm. Van *na* en *doen*: *ik deed na, heb nagedaan*. Even dezelfde handeling verrigten, welke een ander vooraf verrigt heeft. Het woord komt, in den dagelijkschen stijl, meest voor: *wie kan mij dat kunstje nadoen?* Van hier *nadoentlijk*.

NADOMMELEN, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *dommelen*: *ik dommelde na, heb nagedommeld*. *Nadat men, des morgens, gewekt is, nog een weinig in eene zachte sluimering vallen*. Geld. woord.

NADONDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *donderen*: *ik donderde na, heb nagedonderd*. Achter den rug met donderende stem roepen. Men gebruikt het in den figuurl. zin alleen: *iemand duizend vloeken nadonderen*.

NADORSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *dorschen*: *ik dorschte na, heb nagedorscht*. Het gedorschte stroo nog eens dorschen, om te zien, of het ook zuiver uitgedorscht zij.

NADORST, z. n., m., *van den nadorst*; zonder meerv. *Dorst*, die naderhand komt, gemeen-

- lijk den volgenden morgen, nadat men, daags te voren, te veel drank gebruikt heeft. Hoogvliet gebruikt het woord. Van *na* en *dorst*.
- NADOUWEN**, (*naduwen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *douwen*: *ik douwde na, heb nagedouwd*. Met eenen douw nastooten; eenen douw van achteren geven.
- NADRAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *draaijen*: *ik draaide na, heb nagedraaid*. Op eene draaibank iets namaken, naar een stuk, dat reeds, door een ander, gedraaid is.
- NADRAGEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *dragen*: *ik droeg na, heb nagedragen*. Bedr., achter iemand dragen: *ik droeg hem de slip des kleeds na*. Onz., met den derden naamval des persoons, nageven, beschuldigen; met *hebben*: *maar, gemerkt de vijanden des gemeijnen welstands hem en hun naadroeghen*. [Hooft.] Bruno, in zijne Psalmer., gebruikt het bedr.: *mijn' woorden werden valschelijk mij nagedragen*.
- NADRAMMEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *drammen*, dat van dwingende kinderen, in Groningen en Gelderland, gezegd wordt: *ik dramde na, heb nagedramd*. Drammend naschreuwien.
- NADRAVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *draven*: *ik draafde na, heb nagedraafd*. Op eenen draf naloopen: *het paard draafde hem na*. Oneig., nastreven: *bewondert, wie zoo hoogh hem na durf draven*. [Vond.]
- NADRENTLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *drentelen*: *ik drentelde na, heb nagedrenteld*. Drentelend achteraan komen.
- NADRIJVEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *drijven*: *ik dreef na, heb en ben nagedreven*. Bedr., achter iemand drijven: *hij dreef hem de koeijen na*. Onz., achteraan drijven; met *zijn*: *het vlot dreef na*.
- NADROOGEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *na* en *droogen*: *ik droogde na, heb nagedroogd*. Bedr., naderhand drooger maken: *droog de kopjes eens na*. Onz., met *hebben*; in vervolg drooger worden: *neem het linnen maar in; het zal op zolder wel nadroogen*. Van hier *nadrooger*, dus wordt eene koe, in Noordholland, genoemd, die later dan gewoonlijk kan gemolken worden.
- NADROSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *drossen* (bij Kil. *trossen*, in den zin van oppakken, wegloopen): *ik droste na, ben nagedrost*. Achter iemand drossen, zich wegpakken: *hij ging hem schielijk nadrossen*.
- NADRUIPEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *druipen*: *ik droop na, heb en ben nagedropen*. Nog eenigen tijd lang druipen; met *hebben*: *die goot druipt altijd na*. Bedr., overdragt., zich na een ander stil wegpakken; met *zijn*: *hij ging zich nadruipen*.
- NADRUK**, z. n., m., *des nadruks*, of *van den nadruk*; meerv. *nadrukken*. Nagebootste druk: *dat boek is maar een nadruk*. In eenen oneigenlijken zin, beteekent het eene aangewende groote kracht zoo wel des ligchaams als des gemoeds: *ik heb het hem met nadruk gezegd*, met vele kracht van stem en vele beweging van gemoed. *Van zulk een' loop en keer der tijen spreekt Heer Van Loon met kracht en nadruk*. [Poot.] *Hij wist er dien overmeesterenden nadruk aan bij te zetten*. [Frantzen.] In eenen zedelijken zin: *mijne vermaning was van geenens nadruk*. *Deze is de nadruk der ingebrachte bedenkking*. [Frantzen.] *Dit is in den volsten nadruk waar*. Van hier *nadrukkig*.
- NADRUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *drukken*: *ik drukte na, heb nagedrukt*. Een boek *nadrukken*, hetzelfde, ten nadeel en tegen den wil van den uitgever of maker, van nieuws drukken. Van hier *nadrucker*, *nadruksel* bij Hoogstraten.
- NADUIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *duiden*: *ik duidde na, heb nageduid*. Aan eene verrigte zaak naderhand eenen zin geven, haar uitleggen, verklaren: *en werd hem tot eenen misstagh in een' Veldheer naageduidt, dat hij enz*. [Hooft.] *En dui't zorgvuldigh hart dien raet ten beste na*. [Vond.] *Maer als men malcander door consequentien hatelijcke dingen naduijdt*. [H. D. Gr.]
- NADUIKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *duiken*: *ik dook na, ben nagedoken*. Achter iemand, later dan dezelve, onder water duiken.
- NADUMMELEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *dummelen*: *ik dummelde na, ben nagedummeld*. Met eenen zwakken, waggelenden gang iemand achterna gaan. Men gebruikt het, in Gelderland, van kinderen en oude lieden, die zwak op de beenen zijn.
- NADUWEN**, zie *nadouwen*.
- NADWEILEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *dweilen*: *ik dweilde na, heb nagedweild*. Met eene dweil nadroogen.
- NAEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *eggen*: *ik egde na, heb nageegd*. Achter iemand eggen, ten einde de aardkluiten nog fijner te maken.
- NAERFGENAAM**, z. n., m. en v., *des naerfgenaams*, — *der*, of *van den* — *de naerfgenaam*; meerv. *naerfgenamen*. Een persoon die het naaste in het bloed is, als er de regte erfgenamen ontbreken. Van *na* en *erfgenaam*.
- NAËTEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *eten*: *ik at na, heb nagegeten*. Na anderen eten.
- NAËTSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *etsen*: *ik etste na, heb nageëts*. Etsend namaken.
- NAFEEST**, z. n., o., *van het nafeest*; meerv. *nafeesten*. Eene nabruiloft. Van *na* en *feest*. Over het onz. geslacht, zie bij *feest*.
- NAFEILEN**, zie *nadweilen*.
- NAFLADDEREN**, (*naftodderen*) bedr. w., gelijkvl.

- Van *na* en *fladderen*: *ik fladderde na, ben nagefladderd*. Fladderend nakomen.
- NAFLUITEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *fluiten*: *ik floot na, heb nagefloten*. Achter iemand fluiten. Hooft gebruikt het van den wind: *behalven die u naa, met bolle blaasjes floot*.
- NAFTHA**, z. n., v., der, of van de *naftha*; zonder meerv. Een naam, welken men aan de zuiverste witte bergolie geeft. Uit het arab. *naft*. — *Waarbij ook naftha, en zwaavel te vermoeden is*. [Hamelsv.] Zamenstell.: *naftabron*.
- NAGAAN**, bedr. en onz. w., onregel. Van *na* en *gaan*: *ik ging na, heb en ben nagegaan*. Achter iemand gaan, hem volgen: *Ik ging hem na tot in zijne kamer*. Oneig.: *Dien d' onrust nagaat tot in 't graf*. [Vond.] Denzelfden weg gaan, welken een ander gegaan is: *het spoor van eenen haas nagaan*. *Wie kan de voetstappen der Voorzienigheid nagaan?* Bespieden: *iemand met looden schoenen nagaan*. Oneig., de zaken, die voorgesteld worden, op eene geleidelijke wijs, met zijne aandacht vatten: *ik konde dien leeraar niet nagaan*. Met het gezigt navolgen: *de joodsche voorlezer las zoo schielijk, dat ik hem niet konde nagaan*. Behartigen: *zijne eigene dingen nagaan*. Zich aan zijne neiging tot iets overgeven: *die ander vleesch zijn nagegaan*. [Bijbelv.] Hooft zegt: *hem gaat naa*, (men verspreidt achter zijnen rug) *dat hij een groot vuur deed boeten*. Onzijd., traag gaan: *onze klok gaat een kwartier na*. Het deelw. *nagaande* is voor argwanende.
- NAGALM**, z. n., m., des *nagalms*, of van den *nagalm*; zonder meerv. Een galm, die naklinkt: *Echo doet de nagalm baauwen*. [Pluim.] Van hier het onz. w. *nagalmen*, en *nagalming*.
- NAGALPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *galpen*: *ik galpte na, heb nagegalpt*. Galpend naschreeuwen. Zie *galpen*.
- NAGANG**, z. n., m., des *nagangs*, of van den *nagang*; het meerv. is buiten gebruik. Spoor: *op den nagang komen, en iemand betrappen*.
- NAGAPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *gapen*: *ik gaapte na, heb nagegaapt*. Met openen mond en opgesperde oogen iemand, of iets, nakijken.
- NAGEBOORTE**, z. n., v., der, of van de *nageboorte*; meerv. *nageboorten*. Een rond, voos, breed en dik ligchaam, uit vliezen en bloedvaten bestaande, dat, met de vrucht, in de baarmoeder van mensch en dier aangroeit, en, door middel van de navelstreng, met dezelve verbonden is. Het draagt dien naam, omdat het, na de geboorte des kinds, te voorschijn komt; anders *moederkoek*, bij Kil. ook *hamme* geheeten. Bruno neemt het woord, in zijne Psalm., in eenen anderen en eigenlijken zin: *om aen 't zaedt, hetwelck zal rijsen wijt 't volgende geslacht, door nageboort, enz. Van na en geboorte*.
- NAGEBUUR**, zie *nabuur*.
- NAGEDACHTEN**, z. n., v., der, of van de *nagedachte*; meerv. *nagedachten*. Nadenking, overweging: *onzen geest te vervullen met de ernstigste nagedachten*. [Frants.] *Mijn flaeuwe hoop verwacht in droeve nagedachten*. [Poot.] *Zware nagedachten over iets krijgen*. Ook *nagedachtenis*, aandenking aan iets van achteren: *uwe nagedachtenis zal er des te sterker door groeien*. [Sels.] Van *na* en *gedachte*.
- NAGEHEUGENIS**, z. n., v., der, of van de *nageheugenis*; zonder meerv. *Nagedachtenis*: *geen tijd kan mij ontwringen de nageheugenis der vaak genoten gunst*. [J d' Outrein.] Van *na* en *geheugenis*.
- NAGEKLAGE**, z. n., o., des *nageklags*, of van het *nageklag*; zonder meerv. Klagend naberouw: *(hij) hout niet, als drouvigh nageklagh*. [Cats.] Van *na* en *geklag*.
- NAGEL**, z. n., m., des *nagels*, of van den *nagel*; meerv. *nagels*, *nagelen*. Het horenachtige bekleedsel aan de uiterste einden der vingers en teenen: *nu op den nagel eerst de scherpeheit van het been des pijls geproeft*. [Vond.] *Zijne nagels snijden, knippen, korten*. *Iemands nagels korten*, hem in zijne magt bedwingen. *Zijne nagelscherpen*, zich schrap zetten. *Ik zou mijn nagels zoo niet scharpen*. [Poot.] *Op zijne nagels bijten*. *Iemand met de nagels in het aangezicht zitten*. *Zij heeft geen nagel, om haar gat te kraauwen*, lage spreekwijs, voor: zij is zeer arm. *Het zal hem nog ten nagelen en teenen uitzweeten*, het zal hem geweldig zuur opbreken. Van eenige dieren gebruikt men het ook, ter onderscheiding van kromme en dikke klaauwen: *de kat heeft scherpe nagels*. *Zij heeft klaauwen en nagels*, zij is een heel boos wijf. Om eenige gelijkheid, noemt men dus ook eene soort van specerij: *een stuk vleesch met nagelen (kruidnagelen) besteken*. Ook een vliesje in het oog, als het wit van kleur, en aan eenen nagel gelijk is, draagt bij Kil. den naam van *nagel*; anders *maan*. Zamenstell.: *nagelbloem, nagelbol, nagelboom, nagelhout*, een stuk mager gerookt vleesch, anders *veer* getoemd; *nagelkruid, nagelmaag, (nagelmage) nagelvriend, bloedvriend* in het zevende lid: *want als men den arm in leeden deelt, zegt Meyer, wort er op de zevende plaats geen lidt, maar de nagel gevonden; en daarom neemt het verwantschap daar zijn einde*. — *Nagelneep, nagelrinde*, op het platte land, in Gelderland, *nagelrun*, (*run* en *rinde* is hetzelfde woord), bij Kil. ook *nagelschors*, eene verzwering aan den nagel. waardoor de nagel van het vleesch losgaat, gelijk de *rinde*, dat is de schors van hout, als het geslagen wordt. — *Nagelwortel*.

- Nagel*, bij Rab. Maur. *nagal*, angels. *naegt*, ijsl. *nagl*, hoogd. *Nagel*, neders. *nagel*, zw. *nagel*, eng. *nail*. Het woord komt, zeer waarschijnlijk, van *nagen*, dat is *knagen*, in den zin van krassen. De nagel toch is een werktuig, om daarmede te krassen.
- NAGEL**, z. n., m., *des nagels*. of *van den nagel*; meerv. *nagels*, *nagelen*. Een kleine, dunne spijker: *met den nagel in 't hooft geklonken*. [Hooft.] *Eenen nagel inslaan*. *Dat is mij een nagel aan mijne doorkist*, dat verdriet zal mijnen dood vervoegen. *Een houten nagel*. Zamenstell.: *bandnagel*, *hoefnagel*, *nijdnagel*. — *Nagelboor*, *nagelnieuw*, *nagelsmid*, *nagelvast*, enz.
- Het kan, of, met het vorige woord, tot *nagen*, *knagen* behooren, of, met het gr. *ναγειν*, steken, eenen oorsprong hebben.
- NAGELAG**, z. n., o., *des nagelags*, of *van het nagelag*; meerv. *nagelagen*. Overgelag. Van *na en gelag*.
- NAGELEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik nagelde*, *heb genageld*. Met *nagelen* hechten: *iets vast nagelen*. *Alexander deed eene menigte aan het kruis nagelen*. Zamenstell.: *doornagelen*, *vernagelen*.
- NAGEPEINS**, (*nagepeis*) z. n., o., *van het nagepeins*; zonder meerv. Stille, diepe overweging van eene zaak, die reeds verrigt is; vermoeden, achterdocht: *niet sonder nagepeijs*. [Cats.]
- NAGEREGT**, z. n., o., *des nageregts*, of *van het nageregt*; meerv. *nageregten*. Laatste geregt. Van *na en geregt*.
- NAGESCHAL**, z. n., o., *des nageschals*, of *van het nageschal*; zonder meerv. Een schel geluid, dat naklinkt: *ja laet nu Haerlems heuvelkruinen eens klinken van uw nageschal*. [Poot.]
- NAGESLACHT**, z. n., o., *des nageslachts*, of *van het nageslacht*; meerv. *nageslachten*. Een geslacht van menschen, dat in volgende jaren of eeuwen geboren wordt: *door al de nageslachten*. [Psalm. van E. Voel] *Aan het nageslacht der Joden*. [Frantzen.] Van *na en geslacht*.
- NAGEVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en geven*: *ik gaf na*, *heb nagegeven*. Naderhand *geven*: *hij gaf nooit alles te gelijk, maar gaf altoos nog iets na*. Betigten: *aan Albert, wordt naagegeeven, dat hij*, enz. zegt Hooft; die het ook in eenen goeden zin neemt, voor toegeven, erkennen: *grootte eer leid' hij in*, (*want wat hem naakomt, verstaan wij hem naa te geeven*) enz. Eene spanning verminderen, slapper laten hangen: *dat touw wil niet nageven*, anders *medegeeven*. Fig., niet zoo sterk op zijn stuk staan: *ik zal hierin wat moeten nageven*, anders *toegeeven*.
- NAGEVOLG**, z. n., o., *des nagevolgs*, of *van het nagevolg*; meerv. *nagevolgen*. Een stoet, die achteraan komt; zonder meerv. Al wat naderhand uit eene zaak voortvloeit; met een meerv.: *sie daar de jammerlijke nagevolgen!* Van *na en gevolg*.
- NAGEWAS**, z. n., o., *van het nagewas*; zonder meerv. Alles, dat later opgeslagen, opgegroeid is. Van *na en gewas*.
- NAGEZANG**, z. n., o., *des nagezangs*, of *van het nagezang*; zonder meerv. Het laatste gezang bij de openbare godsdienst. Van *na en gezang*.
- NAGEZETEN**, bijv. n., zonder trappen van vergrooing. Hooft gebruikt het, voor nabestaande: *moeder van zoo vermooghen en naagezeeten eenen Vorst*. Van *na en gezeten*, het deelw. van *zitten*.
- NAGIEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en gieren*: *ik gierde na*, *heb nagegierd*. Achter iemands rug gieren, hem naschreeuwen. Ook, met ongelijke schreden iemand navolgen, nalopen: *zij waren zoo dronken, dat zij ons nagierden*. Zie *gieren*.
- NAGIETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en gieten*: *ik goot na*, *heb nagegoten*. Nog eens gieten: *wog wat water nagieten*. Iemand *nagieten*, is ook iemand van achteren met water begieten, terwijl hij weggaat. Door smelten namaken: *ik heb dat beeld nagegoten*.
- NAGLIJDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en glijden*: *ik gleeed na*, *ben nagegleden*. Glijdend nasullen.
- NAGONZEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van *na en gonzen*: *ik gonsde na*, *heb en ben nagegonsd*. Onz., nog eenige oogenblikken gonzen; met hebben: *het water gonst na*. Bedr., gonzend nasnorren; met zijn: *de slingersteen gonsde hem na*. Het zelfst. naamw. *nagons* gebruikt Ten Kate.
- NAGOOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en gooijen*: *ik gooide na*, *heb nagegoid*. Nasmijten.
- NAGRAS**, z. n., o., *van het nagras*; zonder meerv. Gras, dat na de eerste afmaaijng groeit; etgroen: *hij zal nederdalen als een regen op het nagras*. [Bijbelv.] Figuurlijk: *wij kwamen op het nagras*, kregen nog iets van het overgeshotene, toen het eerste en beste reeds weg was.
- NAGRAVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en graven*: *ik groef na*, *heb nagegraven*. De rigting van een ding in het graven volgen: *het spoor nagraven*. *Aardappels nagraven* heet, in Gelderland, hen gravend nazoeken; anders *namodden*.
- NAGRAVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en graveren*: *ik graveerde na*, *heb nagegraveerd*. Naar andere figuren snijden.
- NAGRIJPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en grijpen*: *ik greep na*, *heb nagegrepen*. Achterna grijpen: *terwijl de grijze stoet hem nagrijpt*. [Vond.]
- NAGROMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en grommen*: *ik gromde na*, *heb nagegromd*.

- Grommend naknorren. Van honden gebruikt men dit woord.
- NAHARKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *harken*: *ik harkte na, heb nageharkt*. Nog eens, om meerdere nettigheid of reinigheid, harken. Ook *hooi naharken*.
- NAHEKELN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hekelen*: *ik hekelde na, heb nagehekeld*. Nog eenmaal door den hekel trekken, halen.
- NAHERFST, z. n., m., *van den naherfst*. Het aangename weer, in het begin van de wintermaanden. *na* den eigenlijken herfst. Van *na* en *herfst*.
- NAHIJGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hijgen*. *Ik hijgde na, heb nagehijgd*. Haken naar, najagen: *gewoon de lusten na te hijgen*. [H. Dull.] Zie *hijgen*.
- NAHINKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hinken*: *ik hinkte na, heb nagehinkt*. Oudt. ongelijkvl.: *honkte na, nagehonken*. Hinkend nahuppelen: *en klim en hink ze naer (na) op Pindus wenteltrappen*. [Poot.]
- NAHIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hippen*: *ik hipte na, heb en ben nagehipt*. Met kleine sprongen nakomen. Het voortdur. w. is *nahuppelen*, *hippelde na, nagehippeld*. Men zegt ook *nahuppelen*.
- NAHOEDE, z. n., v., *der*, of *van de nahoede*; zonder meerv. Achterhoede.
- NAHOEPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hoepelen*: *ik hoepelde na, heb nagehoepeld*. Al spelend met den hoepel naloopen.
- NAHOEREREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hoereren*: *ik hoereerde na, heb nagehoereerd*. Dit woord komt, in de Overz. van den Bijb., dikmaals voor, in den oneigenlijken zin van afgodisch navolgen: *die haere dreckgoden nahoereren*.
- NAHOLLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *holten*: *ik holde na, heb en ben nagehold*. Holland naloopen.
- NAHOMPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hompelen*: *ik hompelde na, ben nagehompeld*. Hompelend nakomen.
- NAHOOI, z. n., o., *des nahoois*, of *van het nahooi*; zonder meerv. Hooi, dat van het nagras komt. Van *na* en *hooi*.
- NAHUILEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *huiten*: *ik huilde na, heb nagehuild*. Met een gehuil naschreeuwen.
- NAHUNKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *hunkeren*: *ik hunkerde na, heb nagehunkerde*. Hunkerend naloopen; ook achter iemands rug hunkeren.
- NAHUPPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *huppelen*: *ik huppelde na, heb en ben nagehuppeld*. Met hebben; naar de maat huppelen: *wanneer ze 't kalf het deuntje leert naehuppelen*. [Vond.] Met *zijn*; huppelend nakomen: *hij is hem vrolijk nagehuppeld*.
- NAJAAR, z. n., o., *des najaars*, of *van het najaar*; meerv. *najaren*. Het laatste van het jaar, de herfst. Van *na* en *jaar*: *'t rijk najaer stort een' gullen overvloed van rijp gewas*, enz. [Poot.]
- NAJAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *jagen*: *ik joeg na, heb nagejaagd*. In groote haast achtervolgen: *zij joegen den hoop vijanden na tot in het bosch. Die zij hittiglijk najaagden*. [Frantzen.] *De wolf het schaap najaaght*. [Spiegel.] Fig., wordt het woord, in de Overz. van den Bijb., genomen voor eene zaak zeer behartigen: *gerechtigheid najagen*; ook voor sterk begeeren en veel gebruiken; b. v. *sterken drank najagen*. Van hier *najaagster*, behartigster, *najager*, *najaging*.
- NAJAGT, z. n., v., *der*, of *van de najagt*; zonder meerv. Hittige vervolging: *om met de naajaght voort te vaaren*. [Hooft.] Van *na* en *jagt*.
- NAJAMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *jammeren*: *ik jammerde na, heb nagejammerd*. Met gejammer naroeppen.
- NAJANKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *janken*: *ik jankte na, heb nagejankt*. Jankend naschreeuwen: *de hond jankte ons na*. Oneig.: *zijn' huisvrouw liet niet af, van met smeeken haaren man naa te janken*. [Hooft.] *Om een ambtje al de grooten najanken*.
- NAJEUKEN, (*najoken*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *jeuken*: *ik jeukte na, heb nagejeukt*. Hooft gebruikt dit woord, oneigenlijk, voor hevige begeerte van achteren naar iets gewaarworden: *de burgerije heeft hem zeer nagejookt (grande desiderium ejus mansit)*.
- NAIJLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *ijlen*: *ik ijelde na, ben nageijld*. IJlend naloopen: *het wild najilen*. [Vond.]
- NAIJVER, z. n., m., *des najivers*, of *van den najiver*; zonder meerv. Eene onophoudelijke vlijt, om een ander, in eene zaak, gelijk te worden: *een heilige najiver. De hoop op loon verwekte onder hen eenen edelen najiver. Een prijswaardige naaijver*. [Frantzen.] *Door eenen boosaerdigen najiver*. [Vond.] Van *na* en *ijver*. Van hier *naijverig*.
- NAIJVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *ijveren*: *ik ijverde na, heb nageijverd*. Met alle moeite streven, om iemand, in eene zaak, op zij' te komen: *om uwen arbeit na te ijveren*. [Vond.] Oneig.: *tin en loot waarvan 't eerste het zilver in gedaante en glans komt na te ijveren*. [Bogaart.] Eenigen spellen *naaijver*, *naaijveren*. Vond. volgt ook wel die spelling: *doch prijssetijck naerijvertze de hant*. De eerste spelling is de ware. Van hier *naijveraer*.
- NAJOELN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *joelen*: *ik joelde na, heb nagejoeld*. Joelend naschreeuwen, op de wijs van dronkaards.
- NAJOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *jouwen*: *ik jouwde na, heb nagejouwd*. Met

- eene jouw, naschreeuwen. Hoogstr. heeft het woord.
- NAJUICHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *juichen*: *ik juichte na, heb nagejuicht*. Met gejuich naroeppen: *zijn' vlaaijers juichen hem naa*. [Hooft.]
- NAKAATSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kaatsen*: *ik kaatste na, heb nagekaatsd*. Na een' ander kaatsen; *ik moet nog twee ballen nakaatsen*.
- NAKAKELLEN**, (*nakekelen*) onz. w., gelijkvl. Van *na* en *kakelen*: *ik kakelde na, heb nagekakeld*. Later dan een ander kakelen, praten: *ik haat het gedurig nakakelen*.
- NAKALLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kallen*: *ik kalde na, heb nagekald*. Naderhand vertellen, nasnappen.
- NAKAMMEN**, (*nakemmen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kammen*: *ik kamde na, heb nagekamd*. Nog eenmaal kammen, om het hoofd te meer te zuiveren.
- NAKEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *keeren*: *ik keerde na, heb nagekeerd*. Nadat iemand reeds gekeerd, dat is gereinigd, heeft, nog eenmaal keeren: *ik zal het vertrek met eenen nieuwen bezem nakeeren*.
- NAKEFFEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *keffen*: *ik kefte na, heb nagekeft*. Achter iemands rug keffen: *die hond keft ons altijd na*.
- NAKAKELLEN**, zie *nakakelen*.
- NAKEN**, ONZ. W., gelijkvl. *Ik naakte, ben genaakt*. Naderen, zachtken aankomen, genaken: *het naken van den avont*. [Bijbelv.] *Ende spreek tot hem, dat die daghen ghenaeft zijn*. [Bijb. 1477.] Allengs nader komen: *dat traegh voor't nakende onweer duickt*. [Vond.] *Als nu de beurte naeckte*. [Bijbelv.] Van hier *naking*. Van *na*, digt bij. Zie *genaken*.
- NAKERMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kermen*: *ik kermde na, heb nagekermd*. Met gekerm naklagen: *dat men den dooden met nuttelooze klachten naakermt*. [Hooft.]
- NAKIJKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *kijken*: *ik keek na, heb nagekeken*. Naoogen, in de dagelijksche taal slechts voorkomende: *luiden kijken u na*. [Vond.] *Hij liet den luiden 't naakijken*. [Hooft.]
- NAKIND**, z. n., o., *des nakinds*, of *van het nakind*; meerv. *nakinders*, *nakinderen*. Een kind van het tweede of derde bed. Van *na* en *kind*.
- NAKLADDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kladden*: *ik kladde na, heb nageklad*. Iets, op eene slordige wijs, naschilderen, naschrijven, namaken.
- NAKLAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *klagen*: *ik klaagde na, heb nageklaagd*. Klagend naroeppen: *dees' Koningin naklagen*. [F. Halma.]
- NAKLANK**, z. n., m., *des naklanks*, of *van den naklank*; zonder meerv. De voortzetting van eenen begonnen klank. Van *na* en *klank*: *ieder zucht laat langduuriger naklank in zijn hart na*. [Sels.] *'k Hoor den naklank van Abels krijten*. [Poot.]
- NAKLAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *klappen*: *ik klapte na, heb nageklapt*. Klappend als een vogel nasnappen. Ook met eene zweep achter iemand klappen; anders *naknappen*.
- NAKLAUTEREN**, (*naklaveren*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *klauteren*: *ik klauterde na, ben nageklauterd*. Klauterend naklimmen.
- NAKLIMMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *klimmen*: *ik klom na, ben nageklommen*. Klimmend achter iemand volgen.
- NAKLINKEN**, ONZ. W., ongelijkvl. Van *na* en *klinken*: *ik klonk na, heb nageklonken*. Eenen naklank geven. Bij Vond. komt het voor, F. Halma gebruikt het voor met geklank nabootsen, navolgen: *Broukhuizens luit, die 't puik der oude dichters naklonk*.
- NAKLOPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kloppen*: *ik klopte na, heb nageklopt*. Nog eenmaal kloppen.
- NAKLOSSEN**, (in Geld. *naklassen*, ook *naklommen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *klossen*: *ik klostte na, ben nageklost*. Klossend nalooopen.
- NAKLUCHT**, z. n., v., *der*, of *van de naklucht*; meerv. *nakluchten*. Een kluchtig naspel op het tooneel. Van *na* en *klucht*.
- NAKLUIVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *kluiven*: *ik kloof na, heb nagekloven*. Iets, dat reeds gekloven is, nog eens kluiven: *hij kloof, uit honger, de beentjens na*.
- NAKNAGING**, z. n., v., *der*, of *van de naknaging*; meerv. *naknagingen*. Eene knaging, die van achteren komt. Bij Halma vindt men dit woord.
- NAKNEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *kneden*: *ik kneedde na, heb nagekneed*. Iets, dat niet goed gekneed is, nog eenmaal kneden.
- NAKNORREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *knorren*: *ik knorde na, heb nageknord*. Knorrend naroeppen, nalooopen.
- NAKOETEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *koeteren*: *ik koeterde na, heb nagekoeterd*. Met koeterende woordjes napraten.
- NAKOKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *koken*: *ik kookte na, heb nagekookt*. Iets koken, als eene andere spijs reeds gaar is. Ook onz., met hebben: *de pan is heet; de melk zal genoeg nakoken*.
- NAKOMELING**, z. n., m. en v., *des nakomelings*, of *van den — der*, of *van de nakomeling*; meerv. *nakomelingen*. Nazaat. Het meerv. van het mannel. geslacht is meest in gebruik. Van hier *nakomelingschap*: *aan de nakomelingschap over te leveren*. [Frantz.] Zamenstell.: *erfnakomeling*. [Poot.]
- NAKOMEN**, onz. en bedr. w., onregel. Van *na* en *komen*: *ik kwam na, ben nagekomen*.

- Onz., na iets komen of volgen, ten opzichte van den tijd : *ga maar vooruit ; ik zal dra nakomen. Het nakomende geslacht.* Bedr., oneig., volbrengen, houden : *zijne belofte nakomen. Iemands bevelen nakomen.* Hoofd vervoegt het somtijds met *hebben* ; dat niet na te volgen is. Dezelve gebruikt het ook voor toekomen : *want wat hem naakomt, enz.* Van hier *nakomer*, bij Rodenb. voor eenen opvolger in een ambt, bij Datheen, voor eenen nakomeling ; *nakoming*, volbrenging ; *nakomst*, latere komst, oneig., de nakomelingschap : *ook tot zoo schoon een spel de nakomst aan te hitsen.* [De Deck.]
- NAKOOP, z. n., m., *des nakoops*, of *van den nakoop* ; zonder meerv. Latere koop. Van *na en koop*.
- NAKRAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kraaijen* : *ik kraaide na, heb nagekraaid.* Kraaijend naroeppen, in den eigenl. en oneigenl. zin.
- NAKRAAM, z. n., v., *der*, of *van de nakraam* ; zonder meerv. Toevallen en lichamelijke ongemakken, diedikwijls, na eene gelukkige bevalling, de kraamvrouwen overkomen. Van *na en kraam*.
- NAKRABBELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en krabbelen* : *ik krabbelde na, heb nagekrabbeld.* Krabbelend namaken, naschrijven.
- NAKRANT, z. n., v., *der*, of *van de nakrant* ; meerv. *nakranten*. Eene nieuwstijding, die, om haar gewigt, na de afgezondene kranten, gedrukt en uitgegeven wordt. Van *na en krant*.
- NAKREET, z. n., m., *des nakreets*, of *van den nakreet* ; het meerv. is buiten gebruik. Een kreet, die naderhand wordt aangeheven.
- NAKRIJGEN, ONZ. w., gelijkvl. Van *na en krijgen* : *ik krijgde na, heb nagekrijgd.* Na anderen nog eenigen tijd krijg voeren.
- NAKRIJSCHEN, bedr. w., gelijkvl. en ongelijkvl. Van *na en krijschen* : *ik krijschte — kreesch na, heb nagekrijscht — nagekreschen.* Met een gekrijsch naschreeuwen.
- NAKRIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en krijten* : *ik kreet na, heb nagekreten.* Krijtend naroeppen.
- NAKROOST, z. n., o., *van het nakroost* ; zonder meerv. Nakomelingen : *om 't nakroost te melden 't heil enz.* [Psalm. van Voet.] Van *na en kroost*.
- NAKRUIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na en kruijen* : *ik krooi (krood) na, heb nagekrooijen (nagekroden).* Achter iemand kruijen,
- NAKRUIPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en kruipen* : *ik kroop na, heb en ben nagekroopen.* Zich kruipend achter iemand voortbewegen.
- NAKRUISEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kruisen* : *ik kruiste na, heb nagekruist.* Kruisend op zee achtervolgen.
- NAKUIJEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kuijeren* : *ik kuijerde na, heb nagekuijerd.* Kuijierend navolgen, achter iemand kuijeren : *ik zal hem nakuijeren.* Den kuijierenden gang namaken : *van zoo hoog eenen tredt naa te kuijeren.* [Hooft.]
- NAKUISCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kuischen* : *ik kuischte na, heb nagekuischt.* Eigenlijk, navegen, nazuiveren, Men gebruikt het, oneig., voor nabootsen, naapen : *ik kuischte in schijn hun wondren na.* [Vond.] *Die zinnelooze durf donder en blixem nakuischen.* [Vond.] Van hier *na-kuischer, nakuisching*.
- NAKUNDE, z. n., v., *der*, of *van de nakunde* ; zonder meerv. Eene ontdekking, die naderhand verkregen wordt : *te mooghen verwerpen de nakunde van bedraaghers en bedraagheden.* [Hooft.] Van *na en kunde*.
- NAKWAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kwaken* : *ik kwaakte na, heb nagekwaukt.* Met gekwaak naroeppen.
- NAKWELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kwelen* : *ik kweelde na, heb nagekweeld.* Kwelend nazingen : *op nederduitsche klank den wijsten Koning na te kwelen.* [J. D'Outrein.]
- NAKWIJNEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en kwijnen* : *ik kwijnde na, heb nagekwijnd.* Nog eenen tijd lang kwijnen.
- NALABBEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na en labben* : *ik labde na, heb nagelabbd.* Achter iemands rug labben, lasteren.
- NALAGCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en lagchen* : *ik lachte na, heb nagelagchen.* Oudtijds : *ik loech, loeg na.* Met spotgelach, achter iemands rug naschreeuwen : *men lacht u schimpigh na.* [Vond.]
- NALATEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na en laten* : *ik liet na, heb nagelaten.* Bedr., na zijnen dood in de wereld achter laten : *hij liet eene bedrukte weduw na. Hij liet zijnen erfgenamen veel goed na. Hij heeft schulden nagelaten. De nagelatene vrienden. Ninus had eenen minderjaarigen zoon nagelaten.* [Bogaert.] Overlaten : *het schuim der aarde, dat alomme de wrange littekenen van zijne komste naliet.* [Bogaert.] Figuurlijk, niet doen, verzuimen : *ik zal mijne pligt nimmer nalaten. Die syne weldadicheyt niet heeft nagelaten aen de levendigen en aen de dooden.* [Bijbelv.] Oudtijds gebruikte men het ook voortolaten, toestaan. Onz., met *hebben* ; laten slaan : *ik kan niet nalaten, u te waarschuwen. Als gy nalaet te beloven.* [Bijbelv.] *De hand van een eerelijk mensch kan niet nalaaten te beeven.* [Sels.] Doen nablijven : *in geschrift heeft hij nagelaten, dat enz.* Van hier *nalatenis*, bij Hoofst ; *nalatenschap*, boedel ; *nalatig*, verzuimachtig ; *nalatigheid, nalating*, verzuim.
- NALEEN, z. n., o., *des naleens*, of *van het naleen* ; meerv. *naleenen*. Achterleen. Van *na en leen*.

- NALEKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *lekken*: *ik lekte na, heb en ben nagelekt*. Achterna nog eenigen tijd lekken. Zie *lekken*.
- NALENTE**, (*nalent*) z. n., v., der, of van de *nalente*; zonder meerv. Het laatste der lente. Van *na* en *lente*.
- NALEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *leppen*: *ik lepte na, heb nagelept*. Leppend nagooijen, in de gemeenzame verkeer. *Naleppen* is ook met kleine en herhaalde teugen nadrinken. Zie *leppen*.
- NALEVEN**, z. n., o., des *nalevens*, of van het *naleven*; zonder meerv. Eene voortdurende genieting van het leven, na den dood van anderen. Hooft bezigt het, doch in eenen oneigenl. zin: *mits 't naaleeven haarder deughden*. Rodenb. heeft het woord *nalever*: *dat de naelevers zegghen moghen*. Van *na* en *leven*.
- NALEZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *lezen*: *ik las na, heb nagelezen*. Na de inzameling van de vruchten, nog eenmaal lezen: *druiven nalezen*. *Insgelijks en sult ghij uwen wijngaert niet nalesen*. [Bijbelv.] Van hier *nalezing*.
- NALEZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *lezen*: *ik las na, heb nagelezen*. Naslaan en lezen; ook iemand in het lezen volgen.
- NALICHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *lichten*: *ik lichtte na, heb nagelicht*. Het licht achter iemands rug houden.
- NALIEGEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *liegen*: *ik loog na, heb nagelogen*. Naduiden, valsche-lijk nageven. Hooft bezigt het bedr., in den zin van op eene bedriegelijke wijs nadoen, nabootsen: *Clemens lieght zijn aanschijn en naam naa*.
- NALIKKEN**, (*nalekken*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *likken*: *ik likte na, heb nagelikt*. Nog eens likken: *de hond likte de schotel na*.
- NALOBBEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *lobberen*: *ik lobberde na, ben nagelobberd*. Lobberend nakomen: *ik lobberde hem door den poel na*.
- NALOEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *toeijen*: *ik loeide na, heb nageloeid*. Loeiend naschreeuwen.
- NALOEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *loeren*: *ik loerde na, heb nageloerd*. Loerend nazien: *om ieder na te loeren*. [J. Cats.]
- NALOEVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *loeven*: *ik loefde na, ben nageloeft*. Loevend nazeilen.
- NALOOP**, z. n., m., des *naloops*, of van den *naloop*; zonder meerv. Navolging: *die leeraar heeft veel naloop*. Van *na* en *loop*.
- NALOOPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *loopen*: *ik liep na, ben nageloopt*. Achter iemand loopen: *de hond liep hem na*. Oneig.: *het geluk loopt u altijd na*. Iemands gunst, op eene lage wijs zoeken te verwerven: *de grooten naloopen*. *De vrijers naloopen*. Men zegt eindelijk ook: *de melk loopt elkander na*, is geschift, niet gebonden. Van hier *nalooper*, *nalooping*, vervolger, vervolging; *naloopster*.
- NALUIDEN**, (*naluijen*) onz. w., gelijkvl. Van *na* en *luiden*: *ik luidde na, heb nageluid*. Nog eenigen tijd luiden: *die klok luidt een kwartier na*.
- NALUIZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *luizen*: *ik luisde na, heb nageluisd*. Nog eens luizen.
- NAMAAG**, z. n., m. en v., des *namaags*, of van den — der, of van de *namaag*; meerv. *namagen*. Bloedvriend, bloedvriendin: *hij pooght daarin te helpen zeecken namaagh der deirne*. [Hooft.] *Ik liet mijne namagen bijeenroepen*. *Zij mangelen die voor rhedieren van d'ouders of namaagen*. [Bogaert.] Van hier *namaagschap*. Van *na* en *maag*.
- NAMAALJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *maaijen*: *ik maaide na, heb nagemaaid*. Maaijen, dat door de maaijers niet afgemaaid is. Ook achter iemand maaijen. Van het woord in den eersten zin is *namaaisel*.
- NAMAAL**, z. n., v., der, of van de *namaal*; zonder meerv. Van *na* en *maak*. Dat nagemaakt is: *het is niet echt, het is namaal*.
- NAMAALS**, bijw. van tijd; daarna: *namaals zal er eene vergelding wezen*. — M. L. gebruikt het zelfstandig van het onz. geslacht: *in 't strenge namaals*. Van *na* en *maal*.
- NAMAAND**, z. n., v., der, of van de *namaand*; het meerv. is niet in gebruik. Het laatste van de maand. Van *na* en *maand*.
- NAMAADWEN**, (*nameeuwen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *maauwen*: *ik maauwde na, heb nagemaauwd*. Maauwend naschreeuwen.
- NAMAGGELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *maggelen*: *ik maggelde na, heb nagemaggeld*. Maggelend, met kribbelschrift, namaken.
- NAMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *maken*: *ik maakte na, heb nagemaakt*. Dat zelfde werk, dat door anderen verrigt is, vervaardigen: *men kan het engelsche porselein niet wel namaken*. Naschrijven, nateekenen: *iemands hand namaken*. Ook: *geld namaken*. *Het besnoeide en nagemaakte geld der Hollanderen*. [A. Bogaert.] Nabootsen: *iemands gebaren en stem namaken*. Van hier *namaaksel*.
- NAMALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *malen*: *ik maalde na, heb nagemaald*. Een beeld door malen, dat is schilderen, namaken.
- NAMALEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *malen*: *ik maalde na, heb nagemalen*. Wanneer molenaars het meel, dat in de groeven der molensteenen overgebleven is, door middel van een weinig graan, dat op nieuw gemalen wordt, daaruit verdrijven, noemen zij zulks *namalen*.
- NAMAN**, z. n., m., des *namans*, of van den *naman*; meerv. *namannen*. Een man, met welken men het laatst gehuwd is. Verouderd woord. Van *na* en *man*.

- NAMANEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *manen*: *ik maande na, heb nagemaand*. Schuld invorderen, die betaald is. Bij Hooft vindt men het naamw. *namaning*: door *naamaaninghe* (*nominations*) der *Burgermeesteren*.
- NAMELKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *melken*: *ik molk na, heb nagemolken*. Melken na een' ander; het melken, dat door een' ander niet wel gedaan is, hervatten.
- NAMEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik naamde, heb genaamd*. Noemen: *hij naemt ons wel bescheydelic*. [Moerm.] Het deelw. *genaamd* wordt thans alleen gebruikt. Eenen naam geven: *steden, die Lanagla en Pozo Negro genaamt werden*. [Bogaert.]
- NAMENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *mennen*: *ik mende na, heb nagemend*. Achterna mennen.
- NAMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *meten*: *ik mat na, heb nagemeten*. Meten, hetwelk een ander gemeten heeft, om te zien, of hij het regt gemeten hebbe. Van hier *nameting*.
- NAMIDDAG**, z. n., m., *des namiddags*, of *van den namiddag*; meerv. *namiddagen*. De tijd des daags tusschen den middag en den avond: *de namiddag is mij kort gevallen*. Ook als een bijw.: *hij komt namiddag*. Anders *van namiddag*. Van *na* en *middag*. Zamenstell.: *namiddagslaapje*.
- NAMIS**, z. n., v., *der*, of *van de namis*; meerv. *namissen*. Herfstmis. Van *na* en *mis*, jaarmarkt.
- NAMODDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *modden*: *ik moddede na, heb nagemod*. Geldersch woord van het nazoecken van aardappels gebruikelijk. Zie *modden*.
- NANACHT**, z. n., m., *des nanachts*, of *van den nanacht*; het meerv. is niet gebruikelijk. De tijd na middernacht: *d' ontwakte nanacht wijkt*. [Poot.] Van *na* en *nacht*.
- NANEEF**, z. n., m., *des naneefs*, of *van den naneef*; meerv. *naneven*. Een kleinzoon. Men gebruikt het ook voor eenen laten nakomeling: *de groote naneef van David*. Van *na* en *neef*.
- NANEURIEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *neurien*: *ik neuriede na, heb nageneuried*. Anders *naneuren*. Al neurend nazingen: zoo *neurij ick u na en houw soo wat den trant*. [J. Brosterhuizen, in de sonetten van Hooft.] Zie *neurien*.
- NANEUZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *neuzen*: *ik neusde na, heb nageneusd*. Neuswijs navorschen. Geldersch woord.
- NANICHT**, z. n., v., *der*, of *van de nanicht*; meerv. *nanichten*. Eene kleindochter, neefs of nichts dochter. Verder, eene late namaag. *Maria, eene nanicht van den Israëlitischen koning. Nanichten van Inachus*. [Vond.] Van *na* en *nicht*.
- NANOEMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *noemen*: *ik noemde na, heb nagenoemd*. Naar iemand noemen: *ende werden hem naeghenoemt*. [Doreslaer.] Doch in dezen zin is het verouderd. Naderhand noemen: *nagenoemde, natenoemene getuigen*; in de regtsgeleerdheid.
- NANOEN**, z. n., m., *des nanoens*, of *van den nanoen*; zonder meerv. Achtermiddag. Ook als bijw. *nanoens*, in sommige oorden gebruikelijk. Van *na* en *noen*.
- NANOSTEREN**, zie *noster*.
- NAOOGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *oogen*: *ik oogde na, heb nageoogd*. Nakijken.
- NAOOGST**, z. n., m., *van den naoogst*; zonder meerv. Nalezing. Van *na* en *oogst*. Van hier het bedr. w. *naoogsten* en *naoosting*.
- NAP**, z. n., m., *des naps*, of *van den nap*; meerv. *nappen*. Verkleinw. *napje*. Een ronde, uitgeholde houten bak van middelmatige grootte, meest dienende, om eenig vocht in zich te houden: *uit eenen nap drinken. Met eenen nap vol dranx*. [Vond.] *Die heeft den nap*. [Hoogvl.] *'t Melkmeisje schenkt u room, noch schuimende in den nap*. [Moon.] Zamenstell.: *kaasnap, melknap, drinknap*. — *Nappat*, anders *napkruijer*, iemand, wiens ligchaam, bij gemis van beide beenen, in eenen nap rust, om zich, door dat middel, voort te bewegen; *nappen-draaijer*. Het woord behoort, met *naaf*, *navel*, tot eenen oorsprong.
- NAPEINZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *peinzen*: *ik peinsde na, heb nagepeinsd*. Peinzend nadenken: *alle waardig nagezien en diep nagepeinst te worden*. [W. Peiffers.] Van hier *napeinzing*.
- NAPERSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *persen*: *ik perste na, heb nageperst*. Nog eenmaal persen, om iets gladder te krijgen. Van hier *napersing*.
- NAPEUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *peuren*: *ik peurde na, heb en ben nagepeurd*. Achter iemand peuren, dat is hem naloopen: *dien peurt hij van achter met al zijn maght na*. [Vond.]
- NAPIJEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *pijken*: *ik peep na, heb nagepepen*. Op eene ruischpijp nafluiten: *zij zong voor, en hij peep na*. [Vond.] *Een deuntje napijen*.
- NAPLEISTEREN**, (*naplaasteren*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *pleisteren*: *ik pleisterde na, heb nagepleisterd*. Nog eenmaal met pleisterkalk bestrijken.
- NAPLOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *ploegen*: *ik ploegde na, heb nageploegd*. Dieper ploegen.
- NAPLUIZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *pluizen*: *ik ploos na, heb nageplozen*. Uitpluizend navorschen.
- NAPLUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *plukken*: *ik plukte na, heb nageplukt*. Later dan anderen plukken; nog eenmaal plukken. Van hier *napluk*.

- NAPOK**, z. n., v., *der*, of *van de napok*; meerv. *napokken*. Eene pok, die zweert, wanneer de anderen reeds afgevallen zijn. Van *na* en *pok*.
- NAPOLIJSTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *polijsten*: *ik polijste na, heb nagepolijst*. Nog eens polijsten. Van hier *napolijsting*.
- NAPOLSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *pol-sen*: *ik polste na, heb nagepolst*. Naauwkeurig door polsen nazoeken.
- NAPOST**, z. n., m., *van den napost*; meerv. *naposten*, dat weinig in gebruik is. Een postbode die de laatste aankomt. Van *na* en *post*.
- NAPRAAT**, z. n., m., *des napraats*, of *van den napraat*; zonder meerv. Naverhaal. Van *na* en *praat*.
- NAPRATEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *praten*: *ik praatte na, heb nagepraat*. Iemand, uit spotzucht, in het praten nabauwen; achter iemands rug navertellen.
- NAPREKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *preken*: *ik preekte na, heb nagepreekt*. De stem en leiding van een' openbaar leeraar nabootsen.
- NAPRENTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *prenten*: *ik prentte na, heb nageprent*. Prentend namaken. Men vindt het woord bij Hoogstr., die *naprinten* spelt.
- NAR**, z. n., m., *des nars*, of *van den nar*; meerv. *narren*. Iemand, die zeldzame poetsen maakt, om andere te vervrolijken: *een nar met bellen*. Hierheen behooren *hofnar*, *schalkuar*. Een waanwijze gek: *hij is een regte nar*. Ieder mensch, die tegen de voorschriften van het gezonde verstand handelt; een dwaas: *men sal sien, dat sulcke wijze als narren omcomen*. [Bijbelv. Van Doresl.] In het gemeene leven gebruikt men het ook voor narrenslede: *met den nar rijden*. *Nar* (*narre*) was oudtijds ook eene soort van groot geschut, eene donderbus, bij Kil. ook *bolter*. Van hier *narrerij*, *narrig*, grijnig, gemelijk; *narrisch*, dwaas, verouderd woord. Zamenstell.: *narrekap*, eigenl. en oneig. voor eenen gek; *narrenpoets* (*narrenpots*), *narrenslede*, anders *belslede*, eene slede, waarvoor men een paard met bellentuig spant, en welke men, op het ijs of de sneeuwde straat, gebruikt; om den poetsigen opschik dus genoemd; *narrentuig*, *narrenwerk*. Zie *narren*.
- Nar*, hoogd. *Narr*, neders. *nare*, deen, *nar*, zweed. *narr*. In het angels. is *narra* uitzinnigheid, en *narriin* een zot. Hesych. verklaart *ναρη* door uitzinnigheid, dwaasheid.
- NARAAD**, z. n., m., *des naraads*, of *van den naraad*; zonder meerv. Raad, die te laat komt. Het werkw. *naraden*, iemand te laat raden, heeft Kil., wel te onderscheiden van *raden naar* iets.
- NARAGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *ragen*: *ik raagde na, heb nageraagd*. Met den raagbol navegen.
- NARAMMELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *rammelen*: *ik rammelde na, heb nagerammeld*. Achter den rug rammelen: *de pijlkoker rammelde hem na*. Ook rammelend napraten.
- NARATELEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *ratelen*: *ik ratelde na, heb nagerateld*. Achter iemand ratelen; ook naderhand ratelen: *de bliksem ging voor; de donder ratelde na*.
- NARCIS**, (*narcisse*) z. n., v., *der*, of *van de narcis*; meerv. *narcissen*. Eene welriekende bloem, ook *tijloos* (*tijdeloos*) geheeten. Zamenstell.: *narcissebloem*, *narcissebol*, *narcissesteen*, in verw. aan de narcis gelijkende, bij Plin. *narcissites*; *trosnarcis*. Deze bloem heet, in het lat., *narcissus*, gr. *ναρκισσος*. De naam schijnt van oosterschen oorsprong te zijn; in het pers. is hij *narguez*.
- NARDUS**, z. n., m., *van den nardus*; zonder meerv. Eene soort van indiaansch gras, welks lange wortel eenen aangenaam bitteren smaak heeft, en daarom onder de specerijen behoort; *spijknardus*, (*spica nardi*) anders genaamd: *met achemenischen nardus*. [Vond.] Zamenst.: *nardusgeur*: hier *stort maria nardusgeuren*. [Vond.] In het lat. *nardus*, gr. *ναρδος*, pers. *nardin*, hebr. *nard*.
- NAREDE**, z. n., v., *der*, of *van de narede*; meerv. *nareden*. Besluit eener rede, bij Kil. *afrede*. Naschrift: *zoek de narede in het boek op*. Van *na* en *rede*.
- NAREGTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *regten*, dat in dezen zin, buiten zamenst., niet gebruikelijk is: *ik regtte na, heb nage-regt*. Bij Poot komt het voor, in den zin van namaken: *'k zou zelf de dartle Min mijn schreien naer zien rechten*. *Regten* is hier voor *aanregten*, in de beteekenis van maken, veroorzaken.
- NAREIZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *reizen*: *ik reisde na, ben nagereisd*. Achter iemand reizen, denzelfden weg reizen, om hem in te halen: *ik zal hem nareizen*.
- NAREKENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *rekenen*: *ik rekende na, heb nagerekend*. Dat door iemand gerekend is, nogmaals rekenen, om te zien, of hij goed gerekend hebbe. Ook iemands uitgaven of onkosten berekenen. Van hier *narekening*.
- NAREKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *rekken*: *ik rekte na, heb nagerekt*. Nog eens rekken: *linnen narekken*. Ook wordt, het, in de gemeenzame verkeer, gebezigd voor narijden, of loopen, om iemand in te halen: *hij kwam ons narekken*.
- NARENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *rennen*: *ik rende na, ben nagerend*. Rennend navolgen, met oogmerk vooral, om hem in te halen.

- NARIGT**, z. n., o., *des narigts*, of *van het narigt*; meerv. *narigten*. Een geloofwaardige tijding, of mondelijke bekendmaking van eene zaak, op eene andere plaats voorgevallen: *zoodra de koning narigt kreeg*, enz. Onderrigting, waarnaar men zich gedragen kan of moet: *dit schrijven dient u tot narigt*. Van *na en rigt*, dat buiten zamenstelling niet in gebruik is.
- NARIJDEN**, (*narijen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na en rijden*: *ik reed na, ben nagereden*. Te paard of met een rijtuig navolgen. In het gemeene leven zegt men: *ik zal hem wel narijen*, ik zal hem dat betaald zetten.
- NARIJPEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na en rijpen*: *ik rijpte na, ben nagerijpt*. Achterna rijp worden: *het koolzaad, in hokken gezet, rijpt na*.
- NARIJVEN**, bedr. w., ongelijkvl. en gelijkvl. Van *na en rijven*: *ik reef na, heb nagereven*; ook *rijfde na, heb nagerijfd*. Nog eenmaal rijven: *de tuinpaden narijven*.
- NAROEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en roeijen*: *ik roeide na, ben nageroeid*. Iemand al roeiend nakomen.
- NAROEIEN**, z. n., m., *des naroeips*, of *van den naroeip*; zonder meerv. De daad van naroeien. Ook een groot gerucht van eene zaak, die ergens geschied is. Van *na en roep*.
- NAROEIEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en roepen*: *ik riep na, heb nageroeien*. Naschreeuwen: *zij riep haren man erbarmetijk na*. Iemand achter den rug met scheldnamen beschimpen: *zij roepen hem opentijk na*.
- NAROFFELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en roffelen*: *ik roffelde na, heb nageroffeld*. Ruw en schielijk iets namaken.
- NAROLLEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van *na en rollen*: *ik rolde na, ben nagerold*. Onz., nog eenigen tijd rollen: *de bal rolde nog lang na*. Bedr., rollend nakomen: *die kinderen rollen elkander na*. Nog eens rollen, rollend namaken: *de klei narollen*.
- NAROOKEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na en rooken*: *ik rookte na, heb nagerookt*. Nog eenigen tijd rooken.
- NAROOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en roomen*: *ik roomde na, heb nageroomd*. Den room, die op de melk overgebleven is, afscheppen.
- NAROSSEN**, (*narotsen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na en rossen*: *ik roste na, ben nagerost*. Rossend najagen: *de Prins, de Graaf, de Burghermeester Straalen rotsen hun naa*. [Hooft.]
- NAROUW**, z. n., m., *des narouws*, of *van den narouw*; zonder meerv. Naberouw: *dat gij geen' narou vieren meugt*. [Poot.] *Daer noit verdriet of narouw is*. [Poot.] Van *na en rouw*.
- NARREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik narde, heb genard*. Met de narrensele rijden. Men noemt het ook *arren, arrensele*; doch *narren* is de ware spelling, als afkomstig van de narrenbellen, die men daarbij nog gebruikt, en van de narrenkappen, die men oudtijds daarbij plagt te gebruiken. Doerslaer gebruikt het voor dwaaslijk handelen: *hebt ghij genarret — so legghet de handt op den mond*.
- NARUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en rukken*: *ik rukte na, ben nagerukt*. Met rukken achtervolgen: *de vijand was ons nagerukt*.
- NARWAL**, z. n., m., *des narwals*, of *van den narwal*; meerv. *narwals, narwallen*. De naam van eene soort van walvisschen, kenbaar aan den langen vooruitstekenden tand, die als een horen op de linkerzijde van het bovenste kaakbeen staat: *dit een hoorn is de tand van den Groenlandschen visch Narwal*. [Scheuchz. Bijb.] Van *nar*, een uitstekend ding, waarvan het lat. *nares* en ons *neus*, en *wal*. Eenigen, als J. Cats, noemen dezen visch *nahual, nahuwal*. Zie *walvisch*.
- NASCHALLEN**, bedr. en onz. werkw., gelijkvl. Van *na en schallen*: *ik schalde na, heb nageschald*. Naklinken, bedr.: *leert den bosschen dij naeschallen*. [V. Mand.] (*Resonare doces Amaryllida sylvas*.) Onzijd.: *die klavecim schalt veel te lang na*.
- NASCHAVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en schaven*: *ik schaafde na, heb nageschaafd*. Gladder schaven, in het nette schaven.
- NASCHIEDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en scheiden*: *ik scheidde na, heb nagescheiden*. Naderhand scheiden: *mits haar naascheiden van 't huwetijk*. [Hooft.]
- NASCHIEDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na en schelden*: *ik schold na, heb nagescholden*. Met scheldwoorden naschreeuwen.
- NASCHETSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en schetsen*: *ik schetste na, heb nageschetst*. Schetsend namaken: *eene tekening naschetsen*.
- NASCHIETEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na en schieten*: *ik schoot na, heb en ben nageschoten*. Bedr., met een geweer achter iemands rug schieten: *hij schoot hen na*. Schielijk najlen: *hij schoot hem na onder water*. *Daer de slang ons naschiet op de hiel*. [Vond.] Onz., plotseling navallen: *de muur viel in, en het dak schoot na*.
- NASCHIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en schikken*: *ik schikte na, heb nageschikt*. Nazenden: *ik zal u mijnen knecht met het goed naschikken*.
- NASCHILDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na en schilderen*: *ik schilderde na, heb nageschilderd*. Schilderend namaken. Van hier *naschildering*. [Rodenb.]
- NASCHIMPEN**, (*naschempen*), bedr. w., gelijkvl. Van *na en schimpen*: *ik schimpte na, heb nageschimpt*. Achterna schimpen: *en schempen op den rug de vluchtelingen nae*. [Antonid.]
- NASCHIP**, z. n., o., *des naschips*, of *van het naschip*; meerv. *naschepen*. Een schip,

- dat, na eene koopvaardijvloot, in de haven komt: *ik verwacht eerst tijding met de naschepen*. Van hier de spreekwijs: *gij komt altijd met de naschepen*, verrigt uwe zaken later dan een ander. Van *na* en *schip*.
- NASCHOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schoppen*: *ik schopte na, heb nageschopt*. Schoppend nawerpen: *ik schopte hem zijnen hoed na*.
- NASCHOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schouwen*: *ik schouwde na, heb nageschouwd*. Nazien; ook de laatste schouw doen. Van hier *naschouw*.
- NASCHRABEN, (*naschrappen, naschrappen*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schrabben*: *ik schrabde na, heb nageschrabd*. Nogmaals schrabben.
- NASCHREEUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schreeuwen*: *ik schreeuwde na, heb nageschreeuwd*. Met geschreeuw naroeppen.
- NASCHREIJEN (*naschreiden*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schreijen*: *ik schreide na, heb nageschreid*. Met geschrei naroeppen: *daar zij hem naschreit in uitheemsche lucht*. [J. de Marre.] *Met deze vloot stak Gama in zee, nageschreid van vrienden en bloedverwanten*. [A. Bogaert.]
- NASCHRIFT, z. n., o., *des naschrifts*, of *van het naschrift*; meerv. *naschriften*. Een nage-maakt schrift; een afschrift, eene kopij; achteraanvoegde regels in eenen brief, *postscriptum*.
- NASCHRIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *schrijden*: *ik schreed na, ben nageschreden*. Met groote stappen nagaan: *dees wilde ik slechts van verre naschrijden*. [F. Halma.]
- NASCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *schrijven*: *ik schreef na, heb nageschreven*. Door schrijven nabelden: *een voorschrift naschrijven*. Uit iemands mond de woorden opschrijven: *ik heb die uitgesprokene leerrede nageschreven*. Dat in het schrijven verzuimd is, naderhand inschrijven: *ik zal het overige wel naschrijven*. Een en brief nazenden achter iemand, hem door het regt vervolgen: *de moordenaar werd overal nageschreven*. Om Dirk Hasselaar, door naschrijven aan den schout van Kampen, om 't leeven te helpen. [Hooft.] Van hier *naschrijver, naschrijving*.
- NASCHROBBEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schrobben*: *ik schrobde na, heb nageschrobd*. Dat niet goed geschrobd is, nog eens door schrobben reinigen.
- NASCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schudden*: *ik schuddede na, heb nageschud*. Nog eens schudden.
- NASCHUIFELN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schuifelen*: *ik schuifelde na, heb nageschuifeld*. Schuifelend nablazen: *de slang schuifelde ons na*.
- NASCHUIJEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schuijeren*: *ik schuijerde na, heb nageschuijerd*. Met de schuijer nog eens afschuijeren.
- NASCHUIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schuijeren*: *ik schuimde na, heb nageschuimd*. Nog eens schuimen: *ik schuimde den visch nog eens na*. Stroopen, als er reeds andere stroopers geweest zijn. Van hier *naschuimer*.
- NASCHUIVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *schuiven*: *ik schoof na, heb en ben nageschoven*. Achteraan schuiven, in eenen bedr. zin: *hij schoof de slede na, terwijl zij te voet over het ijs ging*. Onz., wegsluipen; met zijn: *dit zeggende ging zij weg, en hij schoof na*.
- NASCHUREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *schuren*: *ik schuurde na, heb nageschuurd*. Iets, dat niet wel geschuurd is, nogmaals schuren.
- NASE, zie *neus*.
- NASLAAN, bedr. w., onregel. Van *na* en *slaan*: *ik sloeg na, heb nageslagen*. Door slaan namaken: *de hollandsche dukaten zijn, in Polen, eens nageslagen*. Het merk van eenen messenmaker *naslaan*. Na een' ander slaan, in het kolfspel: *ik heb nageslagen*, namelijk den bal. Ook den bal slaan, wanneer het niet noodig is, ontijdig slaan: *men mag niet naslaan*. De klok slaat na, na andere klokken. Opslaan en nazoeken: *ik heb de plaats in den Bijbel nageslagen*.
- NASLAG, z. n., m., *des naslags*, of *van den naslag*; meerv. *naslagen*. Slag, klikker na het uur: het tegendeel van voorslag. — Een slag, die naderhand treft: *wij vreezen voor geen naslag van geweën*. [Lodenst.] Een nageslagen teeken: *die duit is maar een naslag van eenen zeeuwschen duit*. Ook een slag, nadat een en ander geslagen heeft, in het kolfspel. Zie *naslaan*.
- NASLEEP, z. n., m., *des nasleeps*, of *van den nasleep*; zonder meerv. Gevolg: *die daad zal eenen droevigen nasleep hebben*. Ende werden geene reedenen gespaart, om hun de (den) *nasleep van dit werk te doen bezeffen*. [Hooft.] Omslag: *die groote nasleep mishaaft mij*. Van *na* en *sleep*.
- NASLENDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *slenderen*: *ik slenderde na, ben nageslenderd*. Slenderend achteraan komen: *zij slendert ons altijd na*.
- NASLEPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *na* en *slepen*: *ik sleepte na, heb nagesleept*. Achter zich slepen, in eenen bedr. zin: *hij werd op eene horde nagesleept*. Een eenig schip, en dartig geringer scheepen, *nasleepende den tijftocht* enz. [Bogaert.] Oneig., naauw aan zich hechten: *dat Egmond, met de glans der krijgsglorije, zich d'oude soldaten nasleepte*. [Hooft.] Onz. met hebben: *niet tegenstaande de pooten nasleepen*. [Bogaert.]
- NASLEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sleuren*: *ik sleurde na, heb nagesleurd*. Naslepen: *ik sleurde na, heb nagesleurd*. Naslepen: *ik sleurde na, heb nagesleurd*. Naslepen: *ik sleurde na, heb nagesleurd*. Naslepen: *ik sleurde na, heb nagesleurd*. Naslepen: *ik sleurde na, heb nagesleurd*.
- NASLIJEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stie-*

- ren*: ik slierde na, ben nagestierd. Op eene ijs- of glijbaan, achter iemand, slierend aankomen.
- NASLIJPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *slijpen*: ik sleep na, heb nageslepen. Nog eens slijpen, scherper slijpen; ook door slijpen nabootsen.
- NASLIKKEN**, (*nalikken*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *slikken*: ik slikte na, heb nageslikt. Naderhand slikken (likken): ik zal er mijn' vingeren naastlikken. [Hooft.]
- NASLINGEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *slingeren*: ik stingerde na, heb en ben nageslinderd. Met eenen slinger nawerpen. Ook slingerend achteraan komen.
- NASLUIPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *sluipen*: ik sloop na, ben nageslopen. Achter iemand sluipend volgen.
- NASMAAK**, z. n., m., *des nasmaaks*, of *van den nasmaak*; zonder meerv. De smaak, die van eenige zaak, welke men genuttigd heeft, in den mond nablijft: *dat kruid heeft eenen bitteren nasmaak*. Om de nasmaakte bet te voeden, zegt Hooft, die smaak anders ook mannel. gebruikt. Oneig., narouw: *die daad zal eenen wrangen nasmaak hebben*. De nasmaeck mijner sonden. [Cats.] Van *na* en *smaak*.
- NASMAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *smakken*: ik smakte na, heb nagesmaakt. Met eenen smak nagooijen.
- NASMEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *smeden*: ik smeedde na, heb nagesmeed. Door smeden namaken.
- NASMELTEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *smelten*: ik smolt na, heb en ben nagesmolten. Door genoegzame hitte naderhand smelten; onz.: *zet den ketel van het vuur af; het overige vet zal wel nasmelten*. Bedr.: *gij moet dat vet nog eens nasmelten*.
- NASMERT**, (*nasmart*), z. n., v., *der*, of *van de nasmert*; zonder meerv. Smert, die naderhand komt: *ick voel de nasmert*. [Vond.] *De nasmert treft u*. [D. Westerb.]
- NASHIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *smijten*: ik smeed na, heb nagesmeten. Iets achter iemands rug smijten: *zij smeten hem met steenen na*.
- NASMULLEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *smullen*: ik smulde na, heb nagesmuld. Smullen, nadat anderen gesmuld hebben.
- NASNAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *snappen*: ik snapte na, heb nagesnapt. Naklappen.
- NASNELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *snellen*: ik snelde na, ben nagesneld. Snel naloopen.
- NASNIJDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *snijden*: ik sneed na, heb nagesneden. Door snijden nabebelden, namaken: *ik heb die figuren in hout nagesneden*.
- NASNOEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *snoeijen*: ik snoeide na, heb nagesnoeid. Nog eenmaal snoeijen, waar niet wel gesnoeid is.
- NASNORREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *snorren*: ik snorde na, ben nagesnord. Snorrend navliegen: *Stella onder and're voglen snorde deze Hijas na*. [Vond.]
- NASNUFFELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *snuffelen*: ik snuffelde na, heb nagesnuffeld. Nieuwsgierig naspeuren, nazoeken. Van hier: *nasnuffelaar, nasnuffeling, nasnuffelster*.
- NASPATTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *spatten*: ik spatte na, ben nagespat. Spattend naspringen: *het bloed is ons nagespat*.
- NASPEL**, z. n., o., *des naspels*, of *van het naspel*; meerv. *naspelen*. Een spel, dat het laatste gespeeld wordt. Bij Hooft komt het voor. Van *na* en *spel*.
- NASPELEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *na* en *spelen*: ik speelde na, heb nagespeeld. Bedr., spelend nabootsen: *een tiedje naspelen*. Hooft gebruikt het, oneig., voor navolgen: *midts verscheide edellingen en anderen hunne wederspanningheit naspelden*. — *Deeze bijsterheit is, seedert, vaaken naagespeelt*. Op een speeltuig, na 't bedrijf van eene andere zaak, spelen: *twee verzen uit eenen psalm, op een orgel, naspelen*. Onz., met hebben; nog eenigen tijd een spel vertoonen: *in die tent zal men nog drie dagen naspelen*.
- NASPELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *spellen*: ik spelde na, heb nagespeld. Den meester, die voorspelt, spellend nazeggen.
- NASPEUREN**, (*nasporen*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *speuren*: ik speurde na, heb nagespeurd. Iets op het spoor nazoeken. Zoo speurt de jager, de hond, het wild na. *Zij rukken door 't diepe sneeu, om 't wilt na te spooren*. [Bogaert.] Oneig. naauwkeurig nagaan: *de wegen der Voorzienigheid naspouren*. *De Dichtkunst, nimmer nagespeurt van een gemeen gezicht*. [Poot.] *Het zal uwen lust in 't na te spooren boeten*. [Bogaert.] *Nadien hij den loop der zonne naspourde*. [Vond.] Van hier *naspouring, naspourlijk*.
- NASPOEDEN**, (*naspoeijen*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *spoeden*: ik spoedde na, heb nagespoed. Met spoed nakomen: *hij spoet de weelde na, maer langs het rechte spoor*. [Poot.]
- NASPOELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *spoelen*: ik spoelde na, heb nagespoeld. Nog eens ompoelen, door nieuwe spoeling schooner maken.
- NASPONSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sponsen*: ik sponste na, heb nagesponst. Eene teekening *nasponsen*, of doortrekken. Zie *sponsen*.
- NASPOREN**, zie *naspouren*.
- NASPRAAK**, z. n., v., *der*, of *van de naspraak*;

- zonder meerv. Slecht gerucht, dat van iemand gaat: *ende haer oorsaken van nasprake sal opleggen*. [Bijbelv.] Lastering: *en voor geen' klank van valsche naspraek zwicht*. [Moon.] Van *na* en *spraak*.
- NASPREKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *spreken*: *ik sprak na, heb nagesproken*. Voorgesprokene woorden nazeggen: *die leerling spreekt zijnen meester net na*. Achterklappen: *so ghij niemant met vingeren wijzen en sult, noch quaet naespreken*. [Doreslaer.] In geveinsdheid nabootsen: *terwijl opzettelijke beleeftheid de taal naspreekt der vriendschap*. [Sels.]
- NASPRENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sprengen*: *ik sprengde na, heb nageprengd*. Nog eens sprengen.
- NASPRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *springen*: *ik sprong na, ben nagesprongen*. Achter iemand springen: ook springend nabootsen.
- NASPROKKELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sprokkelen*: *ik sprokkelde na, heb nagesprokkeld*. Waar iemand reeds hout gesprokkeld heeft, nog eene nalezing doen.
- NASPUGEN, (*naspuwen*), bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *spugen*: *ik spooog na, heb nagespogen*. Achter iemand spugen, hem met speeksel nawerpen.
- NASPUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *sputten*: *ik spoot na, heb nagespoten*. Achter iemands rug spuiten.
- NASSCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik naschte, heb genascht*. Dit woord beduidt eigenlijk, om den smaak, iets van eenige spijs nemen; in engeren zin, uit snoeplust van eene verbodene spijs eten. In het hoogd. komt het dus, in den vertrouwelijken omgang, vaak voor. In Groningerland gebruikt men het, in het gemeen, voor heimelijk iets nemen, kabassen. Bij Kil. is het zelfst. naamw. *nasscher*, een vlaamsch woord, voor iemand, die naar iets haakt; zoo ook *nasscherij, nasscherlijk*. Het woord schijnt het smakkende geluid na te bootsen, welk sommige lieden met den mond maken, als zij lekkere spijs eten.
- NASTAMELEN, (*nastameren*), bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stamelen*: *ik stamelde na, heb nagestameld*. Stamelend naspreken. Oneig., met minder verhevene taal eene schoone en sierlijke rede nazeggen. Van hier *nastameling*.
- NASTAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stampen*: *ik stampte na, heb nagestampd*. Nog eens stampen.
- NASTANDER, z. n., m., *des nastanders*, of *van den nastander*; meerv. *nastanders*. Iemand, die naar een ambt staat: *naastanders van 't schoutschap heeft hij twaalf genoemt*. [Hooft.] Dit woord is van de besten niet, alzo men niet zegt *nastaan*, maar *staan naar* iets.
- NASTANK, z. n., m., *des nastanks*, of *van den nastank*; zonder meerv. Een stank, die van iets vuils achterblijft; ook in eenen figuurlijken zin. Van *na* en *stank*.
- NASTAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stappen*: *ik stapte na, heb en ben nagestapt*. Met groote treden nagaan. Iemands stappen nabootsen. Oneig., iemands bekwaamheden nastreven: *hij stapte zijnen meester na*. Verder, met zijne gedachten nagaan: *mij lust de Hollanders in hunne tochten naar de Noorderstroomen en Indien na te stappen*. [Bogaert.] In eenen zedelijken zin, rasch nakomen: *de straf, die den boozen naerstapt (nastapt)*. [Vond.]
- NASTAREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *staren*: *ik staarde na, heb nagestaard*. Met staren de oogen nazien: *hoe lang staaren u haare oogen na!* [Sels.]
- NASTEKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *steken*: *ik stak na, heb nagestoken*. Door uitsteken namaken. Ook achterna steken: *ziet ge niet, hoe de voorbijgaande luiden u de guig nasteken?* [Vond.]
- NASTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stellen*: *ik stelde na, heb nagesteld*. Achter iemand stellen, minder achten. Bij Hoogstr. en Kil. komt het in die beteekenis voor. Bij den laatste heeft het ook de beteekenis van zijne aandacht vestigen, om iemand lagen te leggen. In dien zin heeft het de Overz. van den Bijb.: *doch die hem niet nagestelt en heeft*. Doreslaer gebruikt het meermaals in dien zin, in zijne Bijbelvert: *wij willen op bloedt loeren, ende den onschuldigen sonder oorsake nastellen*. Bij Halma heeft het den zin van namaken.
- NASTENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *steden*: *ik steende na, heb nagesteend*. Stenend nabaauwen: *de berghgalm heeft ons lyccktaght nagesteent*. [Vond.]
- NASTEVENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stevnen*: *ik stevende na, ben nagestevend*. Dichterlijk woord, voor nazeilen.
- NASTIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *stijgen*: *ik steeg na, ben nagestegen*. Stijgend naklimmen.
- NASTIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stikken*: *ik stikte na, heb nagestikt*. Met de naald namaken.
- NASTINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *stinken*: *ik stonk na, heb nagestonken*. Eenen stank nalaten.
- NASTIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stippen*: *ik stipte na, heb nagestipt*. Met stipjes naschetsen.
- NASTOFFEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stoffen*: *ik stofte na, heb nagestofd*. Met den stoffer navegen.
- NASTOOTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *stooten*: *ik stiet na, heb nagestooten*. Eenen stoot van achteren nageven.
- NASTORMEN, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *storten*.

- men*: ik stormde na, ben nagestormd. Met groot gedruisch nakomen: het geheele vijandlijke heer kwam nastormen.
- NASTORTEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *storten*: ik stortte na, ben nagestort. Stortend navallen.
- NASTOVEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *na* en *stoven*: ik stooftde na, heb nagestooft. Nog stoven, als andere spijs reeds van het vuur genomen is. Men gebruikt het meest onz., met *hebben*: laat dat vleesch nog wat nastoven.
- NASTREVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *streven*: ik streefde na, ben nagestreefd. Strevend najlen: in haer schaduwe naer (*na*) te streven. [Vond.]
- NASTRIJKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *strijken*: ik streek na, heb en ben nagestreken. Bedr., nog eens strijken, overstrijken: ik moest al het linnen nastrijken. Onzijd., met *zijn*; na iemand weggaan: zij pakte hare biezen, en hij streek na.
- NASTROOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stroomen*: ik stroomde na, ben nagestroomd. Met eenen stroom navloeijen: het bloed stroomde ons uit de kamer na.
- NASTROOPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *stroopen*: ik stroofte na, heb nagestrooft. Na anderen stroopen. Van hier *nastrooper*, *nastrooperij*.
- NASTUIVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *stuiven*: ik stooft na, ben nagestoven. Stuiwend nawaaijen. Oneig., met schielijkheid en wanorde nakomen: zij stoven ons weldra na. *Gelijk de wachthond den nachtdief nastuift*. [Antonid.]
- NASTUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sturen*: ik stuurde na, heb nagestuurd. Nazenden: ik zal u dat goed nasturen.
- NASUKKELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sukkel*: ik sukkelde na, ben nagesukkeld. Al sukkelend nakomen: hij is ons eindelijk nagesukkeld.
- NASULLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *sullen*: ik sulde na, ben nagesuld. Sullend naglijden.
- NAT**, bijv. n. en bijw., *natter*, *natst*. Van een vloeijend ligchaam doordrongen, of ook slechts op de oppervlakte sterk bevochtigd. Men gebruikt het van water en waterachtige, vloeijende lichamen, met uitsluiting van olie en soortgelijke vette dingen: met eenen natten doek opnemen. *De grond is nog nat van den regen. Nat beregend. Zoo nat als eene kat zijn. Nat maken. Nat worden. Met natte wieken*. [Poot.] *Meerminnen nat van vlechten*. [Vond.] *Uw brief, nog nat van mijne tranen, ligt voor mij. Met natte wangen treuren*. [N. Versteeg.] *In eens Vlietgodts natte pruik*. [Poot.] In verdere beduiding: *nat weer. Natte dagen. Een nat jaar. Natte zomer*, als het veel regent. Fig.: *een natte broeder*, schertsend, voor iemand, die op den drank verslingerd is. Zoo zegt men ook, in de gemeenzame verkeering: *een broeder van de natte gemeente zijn*. Van hier *natheid*, *nattigheid*. Zamenstell.: *natachtig, natgierig*, genegen tot den drank, *nathals*, dronkaard.
- Nat*, neders. *nat*, *natt*, hoogd. *nasz*, dat met het gr. *νατος*, van *νατις*, vochtigheid, en dit van *νετιν*, vlieten, naauw verwant is. In het middeleeuw. is *noa* eene vochtige, moerassige oord, in wallach. *notje* een vloeibaar ligchaam. Bij de hebr. heet *nath* besprengen. Het lat. *nare*, *natare*, en mischien *udus*, behooren hierheen ook.
- NAT**, z. n., o., *des nats*, of *van het nat*; zonder meerv. Allerhande vocht, dat waterachtige deelen in zich heeft. Water: *treed niet in dat nat*. Regen: *daar is veel nat gevallen*. Sop: *erwten met nat*. Hierheen behooren *kalfsnat*, *rijstnat*, *schapenmat*, *vleeschnat*. Drank: *hij is een liefhebber van het nat. Gaarn bij het nat zijn. Met zijnen neus in het nat zijn. Koel nat kan't hart ontvonken*. [Poot.] Hierheen behooren *aalbessennat*, *druivennat*. Voorts, andere vochtige vloeistof: *die zijnen int, dat edel nat*, enz. [De Decker.] Dichters gebruiken het in het bijzonder voor bronwater: *versch bevoeit van Hengstenat*. [Poot.] Voor den vloed eener rivier: *hoe deertlijk wordt uw nat geverft van 't zacht robijn!* [Poot.] *Helaas! uw geheugen schijnt het nat der vergetelheid* (uit *Lethe*, eene verdichte rivier in het schimmenrijk) *gedronken te hebben*. [Sels.] Voor eene overstroming: *de steden zien verbaest rontom haar muuren heen slechts schotpent nat*. [Poot.] Voor de zee: *de bootsman worstelt met de doodt, in 't holle nat*. [Hooft.] *Zoo schaad mij vlam noch bruischend nat*. [Voet.] Hierheen behoort *pekelnat*: *zo veele kielen, die het pekelnat doorbruischen*. [Halma.] *Zeenat*, bij Poot. Verkleinw. *natje*, in den schertsenden stijl, voor sterken drank. Bekend is het versje:
- De zangers van sint olofs kapel
Mogen hun natjen en droogjen wel.*
- NATAAL**, z. n., v., *der*, of *van de nataal*; zonder meerv. Schimpende napraat. Verouderd woord. M. Stok. bezigt het voor tijding: *men hoerder nemmermeer natale*.
- NATEEKENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *teeken*: ik teekende na, heb nageteekend. Teekenend namaken. Van hier *nateekening*.
- NATELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *telen*: ik teelde na, heb nageteeld. Naar een ander ras of soort laten telen; ook naderhand telen. Rodenburgh heeft het zelfst. naamw.: *om door naeteelingh zich zelven onsterffelick te maken*.
- NATELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *tellen*: ik telde na, heb nagegeld. Dat geteld is, nog eens tellen, om te zien, of men wel geteld hebbe. Van hier *natelling*.
- NATEMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *temen*:

- ik teemde na, heb nageteemd.* Temend napraten.
- NATER**, z. n., v., *der*, of *van de nater*; meerv. *naters*. Eene slangensoort, met schilden onder den buik en schubben onder den staart. Bij Kil. eene waterslang. Hoogd. *Natter*, door voorzetting van eene *n*, hetzelfde woord als *adder*. Zamenstell.: *natertong*, eene soort van varenkruid, *naterwortel*.
- NATEREN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *teren*: *ik teerde na, heb nageteerd*. Onz. met *hebben*, is het een Gron. woord: *de buurmeiden zullen nateren*, haar potgeld verteren, als de burens reeds geteerd hebben. Bedr., met *teer* nog eens besmeren.
- NATIE**, z. n., v., *der*, of *van de natie*; meerv. *natiën*. Geslacht, volk: *de duitsche natie*. *De sonde is eene schantvlecke der natien*. [Bijbelv.] *De Joodsche natie een spiegel voor de volken*. [J. Frantz.] In de dagelijksche taal, zegt men van onbeschofte lieden: *dat is eene natie!* Uit het lat. *natio*.
- NATIEGEN**, (*natijgen*, *natuigen*) verouderd woord, waarvan het verled. deelwoord *nagetogen*, voor *nagetrokken*, bij sommigen gevonden wordt.
- NATIJD**, z. n., m., *des natijds*, of *van den natijd*; het meerv. is niet in gebruik. Nazomer, herfst. Van *na* en *tijd*.
- NATIMMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *timmeren*: *ik timmerde na, heb nagetimmerd*. Naar een bestek timmeren, timmerend namaken.
- NATOGT**, z. n., m., *des natogts*, of *van den natogt*; meerv. *natogten*. Achtertoegt, achterhoede. Van *na* en *toegt*.
- NATORSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *torschen*: *ik torschte na, heb nagetorscht*. Op den rug nadragen.
- NATRACHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *trachten*: *ik trachtte na, heb nagetracht*. Bij Kil. is het nadenken, napeinzen. In den Bijbel komt het in den zin van ijverig najagen voor: *maer wie 't quade natracht, dien sal 't overkomen*. Hooft gebruikt het voor nazetten, om iemand in handen te krijgen: *dat men hem slinx naagetracht had, jaa gezocht binnen Brussel. Dus deeden hem de Prins en Staaten scherpelijk naatrachten*. Van hier *natrachter*, bij Hooft: *mompten er de natrachters*.
- NATRED**, z. n., m., *des natreds*, of *van den natred*; zonder meerv. De daad van *natreden*. Poot gebruikt het in eenen zedelijken zin: *om 't zoete jofferdom ten natredt des puikwandels aan te manen*. Van *na* en *tred*.
- NATREDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *treden*: *ik trad na, heb en ben nagetreden*. Bedr., iemands treden namaken: *hij treed haar gangen na*. [J. Cats.] Achter iemand treden, statiglijk hem nagaan: *gelust het u mijn voetspoor na te treên*. [Bogaert.] Fig.;
- Emanuel besloot de voetstappen van zijnen voorzaat na te treden*. [Bogaert.] *De braven natreden*, hunnen wandel navolgen. [Vond.] *Zij treet d'uitmuntendheden van ver na*. [Poot.]
- NATREKKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *trekken*: *ik trok na, ben nagetrokken*. Op eenen togt nareizen.
- NATRIPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *trippelen*: *ik trippelde na, ben nagetrippeeld*. Trippelend nakomen.
- NATTEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik nattede, heb genat*. Nat maken: *papier tot den druk natten*. *Het zeil natten*. *Sij nat haer wangen*. [Cats.] *Het geschut natten*, met water verkoelen.
- NATUIGEN**, zie *natiegen*.
- NATUIMELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *tuimelen*: *ik tuimelde na, ben nagetuimeld*. Tuimelend narollen, navallen.
- NATUREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik natuurde, heb genatuurd*. Aarden, tier hebben: *op dat zijn ickheydt boven deughden niet natuurt*. [Rodenb.]
- NATUUR**, z. n., v., *der*, of *van de natuur*; meerv. *naturen*, in sommige gevallen gebruikelijk. Een woord, uit het lat. *natura* ontleend, welks gebruik zeer onbepaald is. In het gemeen, beteekent het de werkende kracht, zoowel in elk ondeelig ligchaam, als in alle lichamen te zamen genomen, wanneer men zich dezelve als eene eenige kracht voorstelt. *Vooreerst*, in elk ondeelig ligchaam, wat een levend schepsel van zijne geboorte af, en in verderen zin, wat elk ding, dat is, van zijnen oorsprong af, toekomt; van *natus*, geboren zijnde. In bepaaldere beteekenis, de vereeniging van het menigvuldige in een ding, waarin de grond van alle veranderingen bestaat; de werkende kracht van ieder ligchaam, naar den aard zijner zamenstelling: *het is de natuur van de lucht, dat zij zich laat witzetten*. *Wie kan de natuur van alle dingen navorschen?* *Die van nature geen Goden en zijn*. [Bijbelv.] In engeren zin, de grond der werkingen in een levend wezen: *Gods natuur*. *De natuur des menschen*. De vereeniging van het menigvuldige bij deszelfs wording, en de daarin gegronde kracht, om te werken, te doen, te handelen, in zoover zij bij alle menschen, in zeker opzigt, van denzelfden aard is; als ook in zoover zij, in ieder ondeelig mensch, op velerlei wijs gesteld is: *lang over eene zaak te leeren strijdt met de natuur der jonge kinderen*. *Zijne natuur geweld aandoen, overwinnen, verkrachten*. *Zijne natuur volgen*. *De gewoonte wordt vaak eene tweede natuur*. *Eene heete natuur hebben*. *Hij is mild van natuur*. *De naturen zijn verschillend*. *Dat is tegen de natuur*. *Het is den mensch van natuur eigen*.

Hij is boos van natuur. In beter hemelscher natuur naar een volmaakter goed te jagen. [Macquet.] Door de verbeelding, stellen wij ons die verbinding van het menigvuldige als eene eenige kracht voor, als een wezen, dat op zich zelf bestaat; en dan heeft het geen meerv.: *waar de natuur niet de beste leermeesteres is, daar arbeidt de kunst vergeefs.* Vooral wordt deze kracht, bijzonder bij den mensch, onder allerlei bepalingen gebruikt. 1. Ten opzichte van het ligchaam, is dezelve de geheele verbinding van de vloeibare en vaste deelen in elken mensch: *eene sterke, gezonde, zwakke natuur hebben. Als de natuur hier zich zelve niet redt, zullen de geneesmiddelen weinig baten.* 2. In de Godgeleerdheid gebruikt men het woord, in tegenstelling van de openbaring: *het licht der natuur.* 3. Natuurlijke trek, zucht, min: *de natuur uitschudden.* 4. De eerste oorspronkelijke gesteldheid van een ding, met uitsluiting van alle veranderingen, die van buiten of door vrije verkiezing ontstaan: *in den stand der natuur leven*, waar de menschen, zonder burgerlijke verbindtenissen, vrij leven. In een ander opzigt, verstaan wij door de *natuur* eene tegenstelling van ingebeeelde behoeften: *de natuur is met weinig tevreden.* Dikwerf staat *natuur* tegen onderrigt, tegen vaardigheden, door onderrigt en oefening verkregen, of tegen kunst over: *zijne gebaren zijn onopgesmukte natuur. Natuur alleen is wilt en schaars te prijzen. Geleertheit temt woestijn en huilend wout.* [Poot.] *Men twist nogh op dit uur, of iemand dichter wordt door kunst, of door natuur.* [A. Pels.] *Een gave der natuur.* [Hoogvl.] *Eene woning noch door natuur, noch door kunst gebouwd.* [Sels.] Dikwijls noemt men *natuur*, zonder meerv., zekere uitwendige betrekkingen, waarin ieder van zijne geboorte af geplaatst wordt: *de banden der natuur breken*, de bloedverwantschap verzaken. *Hier riep de stem der natuur.* Burgerlijke welstand: *of en leert u ook de nature selve niet?* [Bijbelv.] Aard, wijs, gesteldheid van iets, al bestaat het op zich zelf niet: *de natuur der zaak vordert dit. Wellusten van eene eeuwige natuur.* [Sels.] *In natuur*, in wezen, dat nog niet verpaid of verkocht is. Ten tweede, alle werkende krachten van alle lichamelijke dingen te zamen genomen, en als eene eenige kracht voorgesteld; zonder meerv. De verbeelding maakt die kracht, als bestonde zij op zich zelve, en als ware zij van God onderscheiden: *wat vrouw natuur ter werelt heeft gebragt*, enz. [Anslo.] *O hoe schoon zijt gij Natuur! Den loop der natuur volgen. De werken der natuur beschouwen. Tol aan de natuur betalen*, sterven. *De natuur maakt geen sprong.* Figuurlijk, de geheele omvang van alle toevallige we-

zens: *dat is in de gansche natuur niet aan te treffen.* De lichamelijke dingen op onzen aardbodem: *de drie rijken der natuur. De geschiedenis der natuur. Wat verrukt ons meer, dan de schoone natuur te beschouwen? Overal is wijsheid en orde in de inrichting der natuur. O gij tooneelen der stoffelijke natuur, die sterffelijke oogen betooveren!* [Sels.] In de beeldende kunsten verstaat men door de *natuur* alle zichtbare voorwerpen, welke de kunstenaar nabootst: *'t penseel volgt natuur, Godts dochter.* [Anslo.] *Zoo volgt de schilderkunst de schoonheit van natuur.* [Vond.] Zamenstell.: *natuurboek*, boek der natuur, de geschapene wereld; *natuurkennis*, *natuurkennis*, *natuurkunde*, *natuurkundig*, *natuurwerking*, en vele woorden meer.

NATUURLIJK, bijv. n. en bijw., *natuurlijker*, *natuurlijkst*. De trappen der vergelijking zijn, in eenige gevallen slechts te dulden. Dat met de natuur overeenkomt, in de natuur gegrond is. 1. Zoover *natuur* de kracht van werkingen of de vereeniging van het menigvuldige van een ondeelig ding is, beteekent het, *in het gemeen*, iets, dat in die kracht gegrond is. En wel eenigzins daarin gegrond, met de trappen van vergrooting; het tegendeel van onnatuurlijk: *deugd is aan het christendom natuurlijk. Dat is geen natuurlijke honger.* Geheel daarin gegrond; in tegenstelling van hovennatuurlijk, en soms ook van onnatuurlijk: *zijnen natuurlijken dood sterven. Het natuurlijke leven*, in tegenstelling van het geestelijke. *Wij hebben eenen natuurlijken afkeer van alle smert.* — *In het bijzonder*, met vele en verscheidene bepalingen. In de scholen is de *natuurlijke* godgeleerdheid een zamenstel van goddelijke waarheden, die door het vernuft, buiten de openbaring, gekend kunnen worden. De *natuurlijke* pligten, die door de natuurwet aangewezen worden. *Natuurlijk* is, wijders, dat met de aanvankelijke gesteldheid eener zaak overeenkomt, daarin gegrond is, met uitsluiting van alle veranderingen, die naderhand ontstaan of van buiten aankomen. Zoo is *natuurlijk* dan, in tegenstelling van onderrigting, opvoeding, burgerlijke inrigting en ordening: *het dansen is den honden niet natuurlijk.* Hierheen behoort misschien de beteekenis des woords voor onecht: *zij was eene natuurlijke dochter van Lodewijk den veertiende.* *Natuurlijk* is daar zooveel als enkel naar den stand der natuur, zonder opzigt op burgerlijke ordening. In tegenstelling van kunst, of gemaaktheid: *hij draagt natuurlijk haar. Natuurlijke spraak. Dat is geen natuurlijke verw.* *Denatuurlijke dag*, die in vier en twintig uren verdeeld wordt, in onderscheiding van den dag, die van den morgen tot den avond duurt. *Na-*

tuurlijke afgang, die, door de kunst van eenen arts of door de werking der medicijnen, niet veroorzaakt is. In tegenstelling van het gezochte: *dat volgt natuurlijk daaruit*. Met de gesteldheid van eene zaak overeenkomend: *die argwaan moet natuurlijk we vreugd verstoren. Natuurlijk gesproken, is dat onmogelijk*. Naauwkeurig, heelwel; *hij vertelde dat zeer natuurlijk. Dat kind gelijkt u natuurlijk*. 2. Zoover natuur de werkende kracht van alle lichamen, als eene eenheid begrepen, uitdrukt, beteekent *natuurlijk* datgene, dat met deze kracht overeenkomt, daarin ten deele of geheel gegrond, daaruit verklaarbaar is: *dat de zon op en ondergaat, is zeer natuurlijk*. Dat daartoe behoort; *de natuurlijke wijsbegeerte*. Zoo dikwijls dit woord gelijk of overeenkomend beduidt, lijdt het trappen van vergrooting, om dat de zaak zelve voor vergrooting vatbaar is. Van hier *natuurlijkheid*.

NAVALLEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *vallen*: *ik viel na, ben nagevallen*. Achter iemand vallen.

NAVAREN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *varen*: *ik voer na, ben nagevaren*. Inzooover *varen* eene beweging naar eene plaats beteekent, is *navaren* zoo veel als volgen: *een engelenheir voer hem ten hemel na*. Oneig.: *hij voer hem blind in het verderf na*. Gewoonlijk beduidt het door middel van een vaartuig navolgen: *zij voeren ons met het schip na*. In Gelderland en Groningen gebruikt men het ook van eenen wagen.

NAVEEL, bij T. Kate en Kil. voorkomende, het fr. *niveau*, zie *raap*.

NAVEGEN, (*navagen*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *vegen*: *ik veegde na, heb nageveegd*. Nogmaals *vegen*.

NAVEL, z. n., m., *des navels*, of *van den navel*; meerv. *navels*. De kleine ronde knop, in het middelpunt van den buik, die het overblijfsel van de afgesnedene navelstreng is: *Guize zelf toog tot den naavel toe door 't waater*. [Hooft.] *Die recht in den navel gewond was*. [Van Mander.] Dichters gebruiken het voor het middelpunt van iets: *de heirspits treft den navel der halve maene*. [Vond.] *Daar aerdtrijx navel wat Godt vloecht houd afgezondert*. [Vond.] *De zee scheurt open tot den navel*. [De Cock.] *Van 's hemels opperkringen tot 's aertrijs navel toe*. [Poot.] Ook *navelpunt*: *uit 's merchtvelts navelpunte*. [Vond.] Zamenstell.: *navelband, navelbreuk, navelbreukig, naveldoekje, navelkruid*, zeker gewas, *navelstreng, navelswijze*.

Het is zeer waarschijnlijk, dat het, met *naaf*, eenen oorsprong heeft. Bij Kil. komt nog *de navel van het rad voor*.

NAVERHAAL, z. n., o., *des naverhaals*, of *van het naverhaal*; zonder meerv. De daad van naverhalen. Van *na* en *verhaal*.

NAVERHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *verhalen*: *ik verhaalde na, heb naverhaald*. Naderhand verhalen.

NAVETELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *vertellen*: *ik vertelde na, heb naverteld*. Achterna vertellen. Als iemand op eene verraderlijke wijs aan zijn einde komt, zegt men: *hij zal het niet navertellen*.

NAVETREKKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *vertrekken*: *ik vertrok na, heb navertrokken*. Navertellen: *niet een van 's vijants maght zal 't morgen navertrekken*. [Vond.] Zie *vertrek* en *vertrekken*. Onz., met *zijn*, is het na een' ander vertrekken.

NAVERWANT, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Met iemand in den bloede na verbonden. Trip bezigt het oneig.: *Dat de naverwante kleur geenen sterveling zal misleiden*. Zelfstandig voor nabestaande: *hij is mijn naverwant, zij is mijne naverwante*. Van hier *naverwantschap*.

NAVERWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *verwen*: *ik verwede na, heb nageverwd*. Naar eene kleur verwen, ook nog eens verwen.

NAVILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *vijlen*: *ik vijlde na, heb nagevijld*. Gladder vijlen.

NAVISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *visschen*: *ik vischte na, heb nagevischt*. Eigenlijk nog eens visschen, waar een ander reeds gevischt heeft. Oneig., navorschen.

NAVLECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *vlechten*: *ik vlocht na, heb nagevlochten*. Op eene kunstige wijs vlechtend namaken.

NAVLIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *vlieden*: *ik vlood na, ben nagevloten*. Achter een' ander vlieden, de vlugt nemen.

NAVLEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *vliegen*: *ik vloog na, ben nagevlogen*. Vliegend navolgen.

NAVLOEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *vloei-jen*: *ik vloiede na, ben nagevloeid*. Met eenen vloed nakomen.

NAVLOEKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *vloeken*: *ik vloekte na, heb nagevloekt*. Met vloekwoorden naschreeuwen.

NAVLUPTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *vlugten*: *ik vlugtte na, ben nagevlugt*. Vlughtend naloopen.

NAVOEDEREN, (in het gemeene leven *navoeren*) bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *voederen*: *ik voederde na, heb nagevoederd*. Eene koe *navoeren* is in Gelderland, haar, na het gewone voedsel, nog beter voeder voorwerpen.

NAVOER, z. n., m., *des navoers*, of *van den navoer*; zonder meerv. De daad van *navoeren*: *zult Norrits om navoer van eenighe tonnen biers zond*. [Hooft.] Van *na* en *voer*, dat buiten zamenst. niet voorkomt.

NAVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *voeren*: *ik voerde na, heb nagevoerd*. Te water of te land, met een vaar- of voertuig, nabrengen.

NAVOLGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *volgen*: *ik volgde na, ben nagevolgd*. Eigenlijk, achter iemand volgen: *ik zal u van verre navolgen*. *Ik zal u, op wolle soolen, navolgen*. [Sels.] *Mijne oogen volgden hem na, zoo lang ik konde*. Achtervolgen, met oogmerk, om iemand te grijpen: *zij volgden hem lang na in het bosch*. Toekomen, aanstaande zijn: *in het navolgende jaar*. *Al den naavolghenden dagh was men doende*. [Hooft.] *Het navolgende geslacht*. Fig., nadoen, namaken: *iemand's voorbeeld navolgen*. Oul. werd het ook gebruikt voor vervolgen: *nadien dat sij den philistinen naghevolghet waren*. [Bijb. 1477.] *Navolgens*, voorzetsel, vereischende eenen vierden naamv., naar: *navolgens hare afsonderinge*. [Bijbelv.] Van hier *navolgbaar, navolgelijk*, dat nagevolgd kan worden; ook, dat nagevolgd mag worden; *navolger, navolging, navolgst*.

NAVORSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *vorschen*: *ik vorschte na, heb nagevorscht*. Zorgvuldig navragen, met de hoogste nauwkeurigheid nadenken, nazoeken: *eene zaak tot den grond navorschen*. *De geheimen der natuur, de wegen der Godsregering navorschen*. *Laat dit de breidel van ons navorschend onderzoek wezen*. [Frantz.] Van hier *navorscher, navorsching*.

NAVOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *vouwen*: *ik vouwde na, heb nagevouwen*. Iets, dat kunstig gevouwen is, met vouwen namaken.

NAVRAAG, z. n., v., *der*, of *van de navraag*; zonder meerv. De daad van navragen: *er is in het geheel geene navraag naar die waren*. *Dat kan navraag lijden*.

NAVRAGEN, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *vragen*: *ik vroeg na, (ook vraagde na) heb nagevraagd* (oudt. *nagevragen*). Vragend nazoeken: *ende als sij ondersochten ende navraagden*. [Bijbelv.] Van hier *navraging*.

NAVRIEND, z. n., m., *des navriends*, of *van den navriend*; meerv. *navrienden*. Nabestaande vriend: *uws broeders ende navrienden spreken wel onder malcanderen*. [Overzett. van Doresl.] Van hier *navriendenschap*.

NAVVRUCHT, z. n., v., *der*, of *van de navvrucht*; meerv. *navvruchten*. Late vrucht. Van *na* en *vrucht*. Het meerv. is bij Kil. ook voor *naweeën*, wanneer het van *vrucht*, dat is vrees komt, hoogd. *Furcht*; of *navvrucht* is hier voor nageboorte.

NAWADEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *waden*: *ik waadde na, ben nagewaad*. Door eene ondiepte achter iemand komen.

NAWANDEL, z. n., m., *des nawandels*, of *vanden nawandel*; zonder meerv. De daad van *nawandelen*. Hooft gebruikt het oneig. voor *navolging*: *gelijk wij tot naawandel van onzer maaghen achtbaare werken worden aangedreeven*. Van *na* en *wandel*.

NAWANDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *wandelen*: *ik wandelde na, heb nagewandeld*. Achter iemand wandelen, dat is hem volgen. Men gebruikt het slechts nog figuurlijk, en wel in den bijbelschen stijl alleen, voor *navolgen*, dat is iemands gedrag en wil tot een voorbeeld van zijn eigen gedrag en wil nemen: *ende sij hebben anderen Goden nagewandeld*. [Bijbelv.] *Die hun hart nawandelten*. [Frantzen.] *Gij wandelt het Heelal in liefde na*. [Poot.]

NAWAREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *waren*: *ik waarde na, heb nagewaard*. Al warende, dat is zwevende, *navolgen*: *dat ijsselijk spook, dat uwe ziel zal nawaaren*. [Sels.] *Iemand nawaren* is ook met de oogen hem onophoudelijk nazien, om te vernemen, waar hij blijve.

NAWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *wasschen*: *ik wiesch na, heb nagewasschen*. Nog eens wasschen, waar het vuil niet wel uit het goed gewasschen is.

NAWEE, z. n., o., *des nawees*, of *van het nawee*; meerv. *naweeën*. Smertelijke, of onaangename gewaarwording in het ligchaam, nadat men een of ander ongemak gehad heeft. Wij gebruiken het verder voor alle onaangename, zelfs zedelijke gevolgen van eenig onheil of eenige daad: *wij schepten breede vreugt, met nawee nooit betaelt*. [Poot.] *'t Nawee proeven doen*. [De Deck.] *Dat zijn de droeve naweeën van dien oorlog*. In den bepaaldsten zin zijn de *naweeën* smertelijke gewaarwordingen in het onderlijf en den rug bij eene moeder, nadat zij bevallen is; zonder enkelv. Van *na* en *wee*.

NAWEEK, z. n., v., *der*, of *van de naweek*; zonder meerv. Het achterste van de week. Van *na* en *week*.

NAWEEKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *weken*: *ik weekte na, heb nageweekt*. Nog eens weken, weker maken.

NAWEENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *weenen*: *ik weende na, heb nageweend*. Met geweent naloopen, weeneud nazien.

NAWEES, z. n., m. en v., *van den* — *der*, of *van de nawees*; meerv. *naweezen*. Een kind, zoon of dochter, na des vaders dood geboren. Van *na* en *wees*.

NAWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *wegen*: *ik woog na, heb nagewogen*. Dat gewogen is, nogmaals wegen, om te zien of men goed gewigt hebbe: *iemand nawegen*. *De koffijboonen nawegen*.

NAWEIDE, z. n., v., *der*, of *van de naweide*; zonder meerv. Grasland, waarin koeijen weiden, nadat het eerst gehooid is. Van *na* en *weide*.

NAWENTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *wentelen*: *ik wentelde na, heb nagewenteld*. Achteraan wentelen.

NAWERK, z. n., o., *des nawerks*, of *van het*

- nawerk*; zonder meerv. Werk, dat of nog uitstel lijden kan, of dat na iets anders dient gedaan te worden. Van *na* en *werk*.
- NAWERKEN**, voor iemands zedelijke bedrijven navolgen, bij K. Crucius: *om uw Vorstin trouw na te werken*.
- NAWERPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *werpen*: *ik worp (wierp) na, heb nageworpen*. Achter iemands rug werpen: *zij worpen ons met steenen na*.
- NAWEVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *weven*: *ik weefde na, heb nageweven*. Kunstig weefwerk, waarin bloemen, enz. geweven zijn, namaken.
- NAWIJF**, z. n., o., *des nawijfs*, of van het *nawijf*; meerv. *nawijven*. Een wijf, met hetwelk men het laatst getrouwd is. Verouderd. woord. Van *na* en *wijf*.
- NAWIJN**, z. n., m., *des nawijns*, of van den *nawijn*; zonder meerv. Spoelwijn, wanneer men water op reeds geperste druiven doet, en dezelve nog eens perst. Van *na* en *wijn*.
- NAWIJZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *wijzen*: *ik wees na, heb nagewezen*. Achter den rug wijzen: *zij wezen hem met vingeren na*. Van hier *nawijzing*.
- NAWINTER**, z. n., m., *des nawinters*, of van den *nawinter*; meerv. *nawinters*. Koude winterachtige dagen, in het begin der lente. Van *na* en *winter*.
- NAWISSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *wisschen*: *ik wischte na, heb nagewischt*. Nogmaals wisschen.
- NAWITTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *witten*: *ik wittede na, heb nagewit*. Nog eens witten, om de streken van den witkwest enz. weg te maken.
- NAWORDEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *worden*: *ik werd na, ben nageworden*. Naderhand worden, ontstaan: *de schets der nageworde dingen*. [Vond.]
- NAWRIJVEN**, (*nawrijven*) bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *wrijven*: *ik wreef na, heb nagewreven*. Nogmaals wrijven, om iets gladder of fijner te maken.
- NAWROEGEN**, onz. w., gelijkvl. Van *na* en *wroegen*: *ik wroegde na, heb nagewroegd*. Achterna wroegen: *de lust, die na zal wroegen*. [Lodenst.]
- NAZAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zaaijen*: *ik zaaide na, heb nagezaaid*. Nogmaals zaaijen. Hoogstr. heeft het woord.
- NAZAAT**, z. n., m., *des nazaats*, of van den *nazaat*; meerv. *nazaten*. Een nakomeling, die in de bezitting van de nagelatene goederen komt; wijders een nakomeling in het algemeen. Van *na* en *zaat*. Dit woord is uit den onvolmaaktverled. tijd der aanvoegende wijs van *zitten* gevormd, waarvan *zate*, zitorde, nog in de Overzett. van den Bijb. voorkomt. Er is ook een oud woord *zaten*, voor *zitten*, bij Kil. over. Deze afleiding is
- gegronder, dan dit woord tot *zaad*, zoover het, oneig., nakomelingschap aanduidt, te huis te brengen. *Met eenen nazaet van zijn naeste bloed*. [Vond.] *Aen Davids nazaet*. [Vond.] *De nazaat van het rijk sneuvelde*. *Hij storf zonder nazaat*. *Hoe zullen de nazaten opzien! In het zuiden heerscht die heilloose scepter der nazaaten van Cham*. [Frantzen.] Het vrouwel. *nazatin* heeft Vond. Van hier *het nazaatschap*. [Hooft.]
- NAZAMELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zamelen*: *ik zamelde na, heb nagezameld*. Achterna zamelen. Van hier *nazameling*.
- NAZANG**, z. n., m., *des nazangs*, of van den *nazang*; meerv. *nazangen*. Waar men met reijen zingt, is de *nazang* de toezang of slotzang. Van *na* en *zang*.
- NAZEEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zeeppen*: *ik zeepte na, heb nagezeept*. Nog eens inzeepen.
- NAZEGEN**, z. n., m., *des nazegens*, of van den *nazegen*; zonder meerv. Eene of meer weldaden, die, als een zegen, ons naderhand onverwacht overkomen. Van *na* en *zegen*.
- NAZEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zeggen*: *ik zeide na, heb nagezegd (nagezeid)*. Eenige woorden naspreken; ook iets naver-tellen. Hooft bezigt het voor achter den rug uitstrooijen: *vreemdt vond zij, dat men haar naazeijde* enz. F. Halma neemt het, in het algemeen, voor in het uitspreken navolgen: *ik heb 't tijkgesprek op dichttrant nagezeit*.
- NAZEILEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zeilen*: *ik zeilde na, ben nagezeild*. Zeilend nako-men: *nagesejlt met alle winden*. [Cats.]
- NAZENDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *zenden*: *ik zond na, heb nagezonden*. Ach-terna zenden. *Met belofte, dat men 't hun naazeinden zoude*. [Hooft.]
- NAZETTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zetten*: *ik zettede na, heb nagezet*. In aller ijl iemand najagen: *gelijk een jager den haes nazet*. [Vond.]
- NAZIEN**, bedr. w., onregelm. Van *na* en *zien*: *ik zag na, heb nagezien*. Met de oogen vol-gen: *wij zien hem naa met schreijende oogen*. [K. Lescailje.] *Zij geeft het nazien op*. [Vond.] Nazoeken, overzien: *de wasch nazien*. *Eene rekening nazien*. *Ik moet mijne les nog eens nazien*. *Ik wierd genoodzaakt de schrijveren van veele eeuwen na te zien*. [Bogaert.]
- NAZIGT**, z. n., o., (bij Hooft en anderen ook vr.) *des nazigts*, of van het *nazigt*; zonder meerv. Nader inzicht: *verlof tot nieuwe nazigt te verwerven*. [Hooft.]
- NAZINGEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *zingen*: *ik zong na, heb nagezongen*. Onz., met *hebben*; achterna zingen: *hij zingt altijd na*. Bedr., zingend nadoen: *eene wijs nazin-gen*. *Wat vogels zingen daer alle engelsche koraelen met hunne kelen na?* [Vond.] *Iemand iets nazingen*.

NAZINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *zinken*: *ik zonk na, ben nagezonken*. Achterna zinken.

NAZINNEN, onz. w., ongelijkvl. Van *na* en *zinnen*: *ik zon na, heb nagezonnen*. Diep nadenken: *die nazinten uit anderen bestudeert*, enz. [Feith.]

NAZOEK, z. n., m., (Halma kiest het onz. gesl.) *des nazoeks*, of *van den nazoek*; zonder meerv. De daad van nazoeken: *daarover wordt morgen nazoek gedaan*. Van *na* en *zoek*.

NAZOEKEN, bedr. w., onregel. Van *na* en *zoeken*: *ik zocht na, heb nagezocht*. Zoekend naslaan: *eene plaats bij eenen schrijver nazoeken*.

NAZOMER, z. n., m., *des nazomers*, of *van den nazomer*; meerv. *nazomers*. Aangename zomerdagen in het begin van den herfst. Van *na* en *zomer*.

NAZORG, z. n., v., *der*, of *van de nazorg*; meerv. *nazorgen*. Eene kwelling, die na eene onbezonnene daad volgt: *verban alle nazorg door deugd en voorzigtigheid*. Van *na* en *zorg*.

NAZOUTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *zouten*: *ik zoutte na, heb nagezouten*. Dat niet wel gezouten is, nogmaals zouten.

NAZUIVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zuiveren*: *ik zuiverde na, heb nagezuiverd*. Achterna zuiveren nogmaals zuiveren. Bij L. Meyer komt het voor.

NAZWEMMEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *zwemmen*: *ik zwom na, heb en ben nagezwommen*. Zwemmend navolgen.

NAZWEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zweven*: *ik zweefde na, ben nagezweefd*. Zwevend nakomen: *voor dat mijne verbeelding de verrichtingen des doods verder nazweve*. [Sels.] *Het luste ons hem na te zweven* [Vond.]

NAZWIEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *na* en *zwieren*: *ik zwierde na, ben nagezwierd*. Zwierend narijden: *hij zwierde ons op schaatsen na*.

NAZWINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *na* en *zingen*: *ik zwong na, heb nagezwongen*. Zwingend naverpen, dat is met eene heen- en weerbeweging van de hand naverpen: *zij zwongen den vijanden vele werpgeveren na*. *Zwingen* komt, in dien zin, bij Hooft voor. Halma gebruikt het gelijkvl.

NE, een woordje van ontkenning, dat oudtijds in gebruik was voor *niet*, en voor de werkwoorden geplaatst werd. Bij M. Stoke komt het dikwerf voor:

Ende ne hadde die nacht gedaen,

Si waren sekerlik gevaen. —

De Grave ne woudse niet ontvaen.

De Vlamingers gebruiken het nog: *ik ne wil. Ik ne zal het niet doen*. Door omzetting schreef men naderhand *en*. Zie *En*. Het komt overeen met het fr. *ne*, ital. *ne*, eng. *no*, goth. *ne*, angels *ne*, pool. *ni*, krain. *na*. De Grieken gebruiken het in samen-

stell.: *νεπος*, die geene voeten heeft. Ook bij ons plagt het in samenstelling gebruikt te worden: *negheen, negheensins*, [Bijb. 1477.] Zie *nemaar*. Oul. bezigde men het ook voor hem: *sine leere salne leiden*. [Dietsch. Doctr.] *Ende gordene, en gorde hem*. [Bijb. 1477.]

NEB, z. n., v., *der*, of *van de neb*; meerv. *neben*. Een lange spitse bek, gelijk bij sommige vogelen en eenige visschen: *'k zie een vogeltjen in 't glaasje mij de neb bién*. [Hooft.] Zamenstell.: *nebaal*, anders *nebeling*, aal die spits van bek is, *nebijzer* aan eenen ploeg, *nebschuit*. Door de voorzetting van *ene s* zegt men ook *snab, sneb*, waarvan *snavel*. Adelung brengt het tot eenen oorsprong met *navel, naaf*. In het oud eng. is het *a neb*.

NECHTIG, bijv. n. en bijw., *nechtiger, nechtigst*. Een woord dat weinig meer gebruikt wordt. Men vindt het meermalen nog bij Hooft, in den zin van naarstig, ijverig, schielijk: *nijver, nechtig, trouw gezant. Wel buurman, waar loopje zoo nechtig naar toé?* Zamenst.: *trouwnechtige: trouwnechtige bob*. [Hooft.] Van hier *nechtigheid*. [Hoogstrat. en Hooft.] Voor *nechtig* heeft L. Meyer ook *nichtig*. *Nichtig* is, denkkelijk, door de bijvoeging van *n*, van *acht* en den uitgang *ig* oorspronkelijk. Men vindt trouwens zulk eene neusletter meer voor sommige woorden, als *aak, naak; aars, naars*; enz.

NEDER, bijv. n. en bijw. Nader aan het middelpunt der aarde dan een ander ding, laag, in tegenstelling van boven en hoog: *van den nederen trappe des wespellens*. [Twespr.] *Dat ic verheven hebbe den nederen boem*. [Bijb. 1477.] De stellende en de vergelijkende trap zijn als bijv. naamw. geheel uit het gebruik. De overtreffende trap, *nederst*, wordt als bijv. gevonden in de Overz. van den Bijb.: *in de nederste deelen der aerde*. Bogaert zegt ergens, *naer 't nederste der stroome*. En bij Vond. vindt men *de allernederste*. Kil. verklaart *neder* door *humilis, inferus, depressus*. Den stellenden trap gebruiken wij nog als bijwoord: *hij liep de kamer op en neder*. Eigenlijk nogtans komt het dus voor als een voorzetsel, dat, in samenstelling, gebruikt wordt. Trouwens, het wordt, als een scheidb. voorz., bij vele werkwoorden gebruikt, beduidende dan, dat de handeling of beweging van zulk een werkwoord naar de oppervlakte der aarde gericht is, als: *nedersmijten, smeeet neder, heb nedergesmeten*. Deze samenstelling behoort mede tot de oudste in de taal, daar zij reeds bij Kero voorkomt. Het wordt ook bij zelfst. naamw. gebruikt, als: *nederland, nederlaag*, enz. Bij bijv. n. als: *nederslagtig, neerslagtig*. Bij bijw., als: *nederwaarts*. Zeer dikwijls duldt het eene insmelting, als: *neerlaag (neér-laag), neerstik*, enz. In de zamenst. met werkwoorden scheidt men het

ook wel geheel af, en plaatst er het voorzetsel *ter* voor, als: *ter neder werpen, ter neder gooijen*, enz. Zoo zegt Bogaert: *die met schieten ter neder raakten. Zoo stort somtijts een worstelaer ter neder.* [Poot.] Sommigen hebben, om den uitgang *er*, dit woord als eenen vergelijkenden trap van een verouderd woord, *ned, nede* aangezien. Doch, daar de overtreffende trap eene *r* heeft, *nederst*, zoo blijkt, dat het woord *neder*, even als *bitter, dapper, zuiver, duister* enz., een echte stellende trap is. Voorts, is van *neder, nederachtig*, verouderd woord, voor *nederig, nederheid*, armoedige en bekrompene staat: *om dat hij de nederheijt sijner dienstmaegt heeft aengesien.* [Bijbelv.] Wijders *nederen* (waarvoor het zameng. *vernederen* in gebruik is): *te nederne de Roomsche ghevelt.* [M. Stoke.] — *Nedering*, hetwelk Kil. door *delling, vallis*, verklaart.

Neder, Ofr. *nidar*, Notk. *nider*, hoogd. *nieder*, neders. *nedder*, angls. *neothor*, eng. *nether*, zw. *neder*, ijsl. *nedar*. Het stamt af van het oude *need, nede*, hoogd. *nied*, dat in Zwitserl. omlaag beduidt. Dit *need* behoort zekerlijk tot den wortel van *neigen*. Zie *gnade*. Het is in het zw. *ned*, angls. *neoth*, eng. *neath, beneath*.

De hooge ouderdom blijkt uit het gr. νεῖοθεν, νεῖβε, ενεῖβε.

NEDERBIGGELLEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *biggelen*: *biggelde neder, is nedergebiggeld.* Naar beneden *biggelen*, afloopen: *een weinig aarde, waarop de traanen van Jezus nederbiggelden.* [Sels.]

NEDERBLIKSEMEN, (*neerbliksemen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *bliksemen*: *ik bliksemde neder, heb nedergebliksemde.* Eigenlijk, door den bliksem naar beneden werpen. Vond. neemt het in eenen ruimeren zin: *vermits de brand neerbliksemt hooge muren.*

NEDERBOFFEN, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *boffen*: *ik bofste neder, heb nedergeboft.* Met eenen bof van boven werpen. Bij Hooft vindt men het woord.

NEDERBOGEN, (bij T. Kate en Kil. *nederboogen*.) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *bogen*: *ik boogde neder, ben nedergeboogd.* Verouderd woord, zijnde hetzelfde als *nederbuigen*. Zie *bogen*.

NEDERBONZEN, (*neerbonzen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *bonzen*: *ik bonsde neder, heb nedergebonsd.* Met eene bons, voorts met geweld nederstooten: *terwijl ge haar haters neerbonst in 't verderf.* [S. Feitama.] *Daer quam Pompejus de Joodsche hoogheit neerbonzen uit heur' staet.* [Poot.]

NEDERBOTSSEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *botsen*: *ik botste neder, ben nedergebotst.* Botsend nedervallen: *als zij saemen nederbotsen en horten tegen een.* [Antonid.]

NEDERBRENGEN, bedr. w., onregel. Van *neder*

en *brengen*: *ik bragt neder, heb nedergebragt.* Naar beneden brengen.

NEDERBRUIJEN, (*nederbruiden, neerbruijen, neerbruiden*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *bruijen*: *ik bruide neder, heb en ben nedergebruid.* Bedr., met eenen brui nederwerpen: *ik bruide hem bij de trappen neer.* Ook onz., met *zijn*: *hij is bij de trappen neergebruid.*

NEDERBRUISEN (*neerbruisen*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *bruisen*: *ik bruiste neder, ben nedergebruist.* Bruisend naar beneden vallen: *waeruit een waterval ten dale nederbruist.* [Vond.]

NEDERBUIGEN (*neerbuigen*), bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *buigen*: *ik boog neder, heb en ben nedergebogen.* Bedr., naar de oppervlakte der aarde *buigen*: *die hunne knien voor Baal niet nederbuigen.* [Frantz.] *Toen de wijze Dageraat drie kroonen voor hem neerboog.* [J. Oud.] Wederk.: *zich voor God nederbuigen.* Onz. met *zijn*: *de takken buigen neder. Al het veltgedierte ziet naer d'aerde, voorwaerts neergebogen.* [Poot.] Van hier *nederbuiging*.

NEDERBUIK, z. n., m., *des nederbuiks, of van den nederbuik*; meerv. *nederbuiken*. Onderbuik. Van *neder* en *buik*. Het woord is al verouderd.

NEDERBUITELLEN, (*neerbuitelen*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *buitelen*: *ik buitelde neder, ben nedergebuiteld.* Naar beneden *buitelen*.

NEDERBUKKEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *bukken*: *ik bukte neder, heb en ben nedergebukt.* Voorover *bukken*: *komt laet ons aenbidden ende nederbucken.* [Bijbelv.] *Dat hij nederbukke, en den roof oprape.* [Vollenh.] Oneig.: *mijne ziele was nedergebukt.* [Bijbelv.] Het hulpw. *hebben* drukt, bij dit woord, de daad uit; het hulpw. *zijn* den staat en de gesteldheid: *hij is nedergebukt* beduidt eene tegenwoordige gesteldheid; *hij heeft nedergebukt* duidt den verledenen tijd aan, toen hij dit deed. Ook is op te merken, dat het hulpw. *zijn* telkens hier gebruikt wordt, als het woord oneigenlijk genomen wordt.

NEDERDALEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *dalen*: *ik daalde neder, ben nedergedaald.* Naar beneden *dalen*, afkomen op de oppervlakte der aarde: *terwijl de hemel nederdaelt.* [Poot.] *Maer d'edle Dichtkunst daelt bekoorlijk neder.* [H. Schim.] Van andere dingen: *gaven, die van boven nederdalen. Een goude nis van stralen, die schoongewatert van den hoofde nederdalen.* [Vond.] Dieper *dalen*, dan de oppervlakte der aarde: *om in het stof neder te dalen.* [Sels.] *En dus ter helle neergedaald.* [E. Voet.] Oneig., in vorige tijden zich verplaatsen: *van daar daalt de aandacht neder tot dat tijdvak.* [Frantzen.] Van hier *nederdaling*. Bij Meye

- heeft men een oud woord *nederdaligheid*, hetwelk hij door *nedergedaaldheid* verklaart.
- NEDERDAUWEN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *dauwen*: *dauwde neder, is nedergedauwd*. Als een dauw, dat is met rijken overvloed, van boven nederkomen: *zegen, die van boven nederdout*. [Vond.]
- NEDERDEEL**, z. n., o., *des nederdeels*, of van het *nederdeel*; meerv. *nederdeelen*. Laagte: *in nederdeelen van der aard*. [Bruno, Psalm.]
- NEDERDOMPELEN**, (*neerdompelen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *dompelen*: *ik dompelde neder, heb nedergedompeld*. Onder water dompelen: *gij moest mijn' broeder neerdomplen in zijn' geboortevliet*. [Hoogvl.]
- NEDERDONDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *donderen*: *ik donderde neder, heb nedergedonderd*. Door eenen donderslag treffen en nederwerpen. Oneig., met schrik en groot geweld nederbonzen. Dichterlijk woord.
- NEDERDOUWEN**, (*neerdouwen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *douwen*: *ik douwde neder, heb nedergedouwd*. Met eenen douw nederstooten. Van hier *nederdouwing*.
- NEDERDRAGEN**, (*neerdragen*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *dragen*: *ik droeg neder, heb nedergedragen*. Naar beneden dragen: *uit den hemel neêrgedragen*. [Vond.]
- NEDERDRIJVEN**, (*neerdrijven*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *drijven*: *ik dreef neder, heb nedergedreven*. Met geweld nederwerpen: *het hof wort neêrgedreven met toren, trans en tin*. [Vond.] Naar beneden afdrijven: *het schorpioen verwarmt en drijft het water neêr*. [Vond.]
- NEDERDRINGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *dringen*: *ik drong neder, heb nedergedrongen*. Naar beneden dringen: *besiet hoe gene jongen sijnen makker nederdringt*. [Cats.]
- NEDERDRUIPEN**, (*neerdruppen, neerdruipen*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *druipen*: *ik droop neder, heb nedergedropen*. Met dropelen nedervallen: *het marmer weent, en laat zijn' traanen nederdruipen*. [W. S.]
- NEDERDRUKKEN**, (*neerdrukken*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *drukken*: *ik drukte neder, heb nedergedrukt*. Naar beneden drukken: *iemand, die opstaan wil, nederdrukken*. Oneig., onderdrukken, bemeesteren. *Sult ghij de ongestuimicheijt nederdrukken?* in de Bijbelv., die ook *ter neder drukken* bezigt. *Maer de min zou misschien mij nederdrukken*. [Poot.] Neerslagtig maken: *op 't neêrgedrukte hart*. [M. L.] *Alle de aandoeningen van eenen neêrgedrukten geest*. [Frantz.]
- NEDERDUIKEN**, (*neerduiken*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *duiken*: *ik dook neder, ben en heb nedergedoken*. Onderduiken: *maar duik eens neder onder 't riet*. [Poot.] *Duik eeuwig neêr, gewaande Koning*. [De Cock.] *Daer gaat de jeugd in stilheyd nederduycken*. [Cats.]
- NEDERDUITSCH**, (*neerduitsch*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Nederlandsch: *de nederduitsche taal. Nederduitsch schrijven*. Als zelfst.: *hij verstaat het nederduitsch*. Van *neder* en *duitsch*. Van hier *nederduitscher*. *Nederduitsch* staat tegen *hoogduitsch* over, en bevat niet alleen het hollandsch, vlaamsch, vriesch, maar ook het nedersaksisch, holsteinsch, enz. *Nederduitschland*, het noordelijke en lager liggende Duitschland, bevattende, in ruimeren zin, ook de vereenigde Nederlanden, in engeren zin slechts Westfalen, Nedersaksen, en dat deel van Oppersaksen, dat aan de Oostzee ligt.
- NEDERDUWEN**, zie *nederdouwen*.
- NEDEREIND**, z. n., o., *des nedereinds*, of van het *nedereind*; meerv. *nedereinden*. Het benedenste eind. Van *neder* en *eind*.
- NEDEREISCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *eischen*: *ik eischte neder, heb nedergeëischt*. Eischen, dat iets op deze aarde nederdale: *gij eischt vergeefs uw' dooden vader weder; een' hemelburger neder*. [Poot.]
- NEDEREN**, *nederling*, zie *neder*.
- NEDERFLANSEN**, (*neerflansen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *flansen*: *ik stanste neder, heb nedergeflanst*. Een woord, in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk. Iemand, die met haast en op eene slordige wijs iets verrigt, wordt gezegd iets *neer te flansen*.
- NEDERFLONKEREN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *flonkeren*: *ik flonkerde neder, heb nedergeflonkerd*. Zijnen flonkerenden glans nederlaten: *hoewel de heldre straelen der Goden niet nederflonkeren in der sterfelijken oog*. [Vond.]
- NEDERFLUITEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *fluiten*: *ik floot neder, heb nedergefloten*. Door fluiting naar beneden lokken. Van vogelaars gebruikelijk.
- NEDERGAAN**, onz. w., onregelm. Van *neder* en *gaan*: *ik ging neder, heb en ben nedergaan*. Naar beneden gaan. *Maer Jona was nedergaan aan de zijden van 't schip*. [Bijbelv.] Oneig., dalen: *hetzij de jonckheydt rijst, of datze nedergaet*. [Cats.] In onheil komen: *hooge zaeken, die haeren heer bedorven, en jammertijk deên nedergaen*. [Poot.] Ook met eenen vierden naamval: *hij ging het huis op en neder*.
- NEDERGANG**, z. n., m., *des nedergangs*, of van den *nedergang*; zonder meerv. De daad van nedergaan: *bij den nedergang van de hoogte*. Oneig., met een meerv., de schuinsche zijde van iets, de afgang: *de nedergang eens bergs*. Ondergang: *de sonne weet haeren nederganck*. [Doreslacr.] Van *neder* en *gang*.
- NEDERGEREGT**, (*needergerigt*), z. n., o., *des nedergeregts*, of van het *nedergeregt*; zonder meerv. Laag geregt, waarbij zaken van minder geregt afgedaan worden. Van *neder* en *geregt*.

- NEDERGEVEN** (*zich*), wederk. w., ongelijkvl. Van *neder* en *geven*: *ik gaf mij neder, heb mij neder gegeven*. Zich benedenwaarts bewegen: *hij voelt een bange ziel zich op en nedergeven*. [J. Cats.] Gaan liggen: *tree in en geef u neer*. [Hooft.]
- NEDERGEWAAD**, zie *nederkleed*.
- NEDERGIETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *gieten*: *ik goot neder, heb nedergegoten*. Op den grond gieten.
- NEDERGLIJDEN**, (*nederglijen, neerglijen*), onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *glijden*: *ik gleeed neder, ben nedergegleeden*. Naar beneden glijden: *bij eene uitgeschote koorde nederglijende*. [Vond.] *Die, gretig ingeslokt, tot in den buik neerglijdt*. [H. Muntinghe.]
- NEDERGOOIJEN**, (*neergooijen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *gooijen*: *ik gooide neder, heb nedergegooid*. Op den grond gooijen.
- NEDERHAGELN**, (*neerhagelen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *hagelen*: *hagelde neder, heeft nedergehageld*. Door eene hagelbui doen omvallen, nederslaan: *het staande koren is neergehageld*.
- NEDERHAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *hakken*: *ik hakte neder, heb nedergehakt*. Door hakken nedervellen: *Lijkurgus laet den wijnstok nederhakken*. [Poot.] Nedersabelen: *de soldaten hakten alles neder, wat hun voorkwam*.
- NEDERHALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *halen*: *ik haalde neder, heb nedergehaald*. Naar beneden halen, trekken: *haal het zeil neder*.
- NEDERHANGEN**, (*neerhangen*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *hangen*: *ik hing (hang) neder, heb nedergehangen*. Nederwaarts hangen, als verwelkende planten doen: *aan welkers onderste einden diergelijke kwasten neerhangen*. [Bogaert.]
- NEDERHEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *heijen*: *ik heide neder, heb nedergeheid*. Heijen, opdat de paal diep in den grond kome. Hoogstraten heeft het woord.
- NEDERHELLEN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *hellen*: *ik helde neder, heb nedergeheld*. Voorover hellen: *een jonghelinck sadt in de venster, door diepen slaep nederhellende*. [Doreslaer.] Van hier *nederhelling, nederhellig* bij Kil.
- NEDERHOF**, z. n., m., *des nederhofs*, of *van den nederhof*; meerv. *nederhoven*. Voorhof, voorplaats, het fr. *bassecour*. Van *neder* en *hof*.
- NEDERHOOS**, zie *nederkous*.
- NEDERHOUDEN**, (*neerhouden*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *houden*: *ik hield neder, heb nedergehouden*. Nederwaarts houden: *houd den hoed neer. Een adelaar houd de minderen altijd neder*. [P. Rabus.]
- NEDERHOUWEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *houwen*: *ik hieuw neder, heb nedergehouden*. Door houwen op den grond doen vallen: *eenen boom nederhouwen*. Ook eene groote nederlaag maken.
- NEDERHUIKEN**, (*nederhukken, nederhurken*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *huiken*: *ik huikte neder, ik heb en ben nedergehuikt*. Op de huik, op de hurken zitten: *daer ghij nederhuckte*. [Vond.] Over de hulpwoorden vergelijk *nederbukken*.
- NEDERHUIS**, z. n., o., *van het nederhuis*; meerv. *nederhuizen*. Zoo noemt men, in de Baronij van Breda en elders in Brabant, een bouwhuis op den nederhof (op het *bassecour*). Van *neder* en *huis*.
- NEDERHUKKEN**, *nederhurken*, zie *nederhuiken*.
- NEDERJAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *jagen*: *ik joeg neder, heb nedergejaagd*. Benedenwaarts jagen. Oneig. gebruikt Cats het: *u steunsel nederjagen*.
- NEDERIG**, bijv. n. en bijw., *nederiger, nederigst*. Laag bij den grond: *op het nederig kruid, dat zijnen wortel bewoelt*. [Sels.] Meest gebruiken wij het in eenen oneigenlijken zin, waar het van eigenschappen der dingen gebruikt wordt, waarin zij van anderen overtroffen worden. Van eenen zachten toon en klank gebruikt de Bijbelv. het: *alsser is een nederich geluijt der malinge*. Ten opzichte van burgerlijke waarde en magt: *sij sullen een nederich coninckrijck zijn*. [Bijbelv.] *De Heere is hooge, nochtans siet hij den nederigen aan*. [Bijbelv.] Over zijne eigene bekwaamheden en waarde klein denkend; in welken zin het meest gebruikt wordt: *het zijn deeze verzuchtingen van het needrig gemoed*. [Frantzen.] In die gesteldheid geground: *nederig gekleed gaan*. Slecht. gering: *schaamele armoede van haar nederigen pij berooven*. [Sels.] Van hier *nederigheid*.
- NEDERKAAUWEN**, (*neerkaauwen*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *kaauwen*: *ik kaauwde neder, heb nedergekaauwd*. Geld, en gron. woord, voor herkaauwen, ook het herkaauwde neerzwellen.
- NEDERKAMER**, z. n., v., *der*, of *van de nederkamer*; meerv. *nederkamers*. Thans zegt men benedenzaal. Van *neder* en *kamer*.
- NEDERKAMMEN**, (*nederkemmen, neerkammen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *kammen*: *ik kamde neder, heb nedergekamd*. Opstaand en verward haar zoo kammen, dat het naar beneden hange.
- NEDERKAPPEN**, (*neerkappen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *kappen*: *ik kapte neder, heb nedergekapt*. Neerhouwen: *eenen boom neerkappen*. De Deck. zegt *ter neder kappen: gij kapt de zuil ter neer*.
- NEDERKEEREN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *keeren*: *ik keerde neder, ben nedergekeerd*. Naar beneden keeren: *de siel keert neder, daer se was*. [J. Cats.]
- NEDERKIJKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en

- kijken*: ik keek neder, heb nedergekeken. Naar den grond kijken: *hij lacht in 't nederkijken*. [Hoogvl.]
- NEDERKLADDEN**, (*neerkladden*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *kladden*: ik kladdede neder, heb nedergeklad. Slordig op een papier schrijven; ook slecht schilderen, in de dagelijksche taal.
- NEDERKLEED**, (bij Kil. ook *nederghewande*, bij Meyer *nederghewaade*) z. n., o., des *nederkleeds*, of van het *nederkleed*; meerv. *nederkleederen*. Eene broek: *lijnen nederkleederen om hare lendenen*. [Doresl. Overz.] Verouderd woord, van *neder* en *kleed*.
- NEDERKLIMMEN**, (*neerklimmen*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *klimmen*: ik klom neder, heb en ben nedergeklommen. Afklimmen: *belieft het u, tot mij toe neêr te klimmen*. [Poot.] Ook met eenen vierden naamval: *ik klom de trappen op en neder*.
- NEDERKLINKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *klinken*: ik klonk neder, heb nedergeklonken. Met eenen klank, met geweld nederstooten: *eer hij u nederklincke aen gruis*. [Vond.] *Als Jupiter den stapel bergen van boven nederklonk*. [Vond.]
- NEDERKNIELEN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *knielen*: ik knielde neder, heb en ben nedergekniel. Op de aarde knielen: *ik zie u nedergekniel, weggerukt in de diepste aandacht*. [Sels.] *Voor Gods troon ootmoedig nederknielen*. [J. Vollenh.] Van hier *nederknieling*.
- NEDERKNOTTEN**, (*neerknotten*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *knotten*: ik knottede neder, heb nedergeknot. Door afknotten, afhouden, nederwerpen. Anders *ter neder knotten*. Het woord wordt bij dichters somtijds gebruikt. Zoo vindt ik in eenen rouwzang op *Maria Stuart*, door P. Rabus: *een frisse roos ter neêr geknot in 't slijk*.
- NEDERKOMEN**, (*neerkomen*, bij Isid. *nidherqueman*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *komen*: ik kwam neder, ben nedergekomen. Naar beneden komen: *het wild gevogelte kwam neder op aes*. [Bijbelv.] In den dagelijkschen wandel zegt men: *de zaak komt hierop neer*, zij komt hierop uit.
- NEDERKOUS**, (*nederhoos*), z. n., v., der, of van de *nederkous*; meerv. *nederkousen*. Onderkous. Verouderd woord, van *neder* en *kous*, bij Hoogstr. en Kil. voorkomende.
- NEDERKRIJGEN**, (*neerkrijgen*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *krijgen*: ik kreeg neder, heb nedergekregen. Naar beneden halen: *ik kan de gordijn niet neerkrijgen*. Een woord der dagelijksche taal.
- NEDERKRUIPEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *kruipen*: ik kroop neder, heb en ben nedergekropen. Naar beneden kruipen. Ook met eenen vierden naamval: *de kamers op en nederkruipen*.
- NEDERKUNNEN**, (*nederkunnen*) onz. w., onregelme. Van *neder* en *kunnen*: ik konde neder, heb nedergekunnen. Dit woord gebruikt men met uitlating van een ander woord: *de plank konde niet neer*.
- NEDERLAAG**, (*neerlaag*) z. n., v., der, of van de *nederlaag*; meerv. *nederlagen* (*neerlagen*). De daad, waardoor iets nedergelegd wordt; in het bijzonder, oneigenlijk, de toestand, wanneer een krijgshoofd geslagen wordt: *tijding van de wreede nederlaag*. [Hoogvl.] *Aanstonds kregen de Assijriëren de nederlaag*. [Bogaert.] *Eene groote nederlaag hebben*. *Eene bloedige nederlaag*. Van *neder* en *laag*.
- NEDERLAND**, (*Neerland*) z. n., o., *Nederlands*, van *Nederland*; meerv. *Nederlanden*. Nederduitschland. *De Nederlanden*. *Het vereenigde Nederland*. *Ik woon in Nederland*. Van hier *nederlander*, *nederlandsch*. Van *neder* en *land*.
- NEDERLATEN**, (*neerlaten*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *laten*: ik liet neder, heb nedergeleten. Naar beneden laten: *iets met de katrol nederlaten*. *Selvs laten de zeekalveren de borsten neder*. [Bijbelv.] *Des Hemels vast gebouw liet zijnen Schepper neêr*. [Kamphuizen.] Men gebruikt het ook wederk. *zich nederlaten*: om met eenen vermeeten waaghals ons in (dien) afgrond neêr te laten. [Frantz.] Van hier *nederlating*: *de nederlatinge sijnes arms*. [Bijbelv.]
- NEDERLEGGEN**, (*neerleggen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *leggen*: ik legde (leide) neder, heb nedergelegd (geleid). Op den grond leggen, op de oppervlakte van iets leggen: *leg uwen hoed in de vensterbank neer*. *Hij leide het pak neer*. *Zie hoe mijn lier een reez van dankbre schaklen aen'touter nederlegt*. [Poot.] Onvoorzigtig omwerpen: *den wagen neerleggen onder het rijden*, geld. spreekwijs. Doen nedervallen: *soo sij van wijne nedergeleijdt zijn*. [Doresl.] Doen sneven, verslaan: *Die in Duitschland met drie keurbenden neergeleit wert*. [Vond.] Wederk.: *zich neerleggen*, zich te slapen leggen. Figuurlijk: *zijn ambt neerleggen*. *Hij leide de kroon neder*. *Eenen twist nederleggen*, dien stillen. *Om de misverstanden te koomen neederleggen*. [Hooft.] Van hier *nederlegging*.
- NEDERLEKKEN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *lekkeren*: ik lekte neder, ben nedergelekt. Naar beneden lekken: *dit bloet komt nederlecken*, zegt Vond., die ook *nederleken* bezigt. *Zie leken, tekken*.
- NEDERLIGGEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *liggen*: ik lag neder, heb en ben nedergelegen. Op den rug liggen, op den buik liggen: *de leeuw ligt in zijn hol neder*. Vooral om te slapen: *terwijl gij op een gering leger nederligt, en door den slaap*, enz. [Sels.] Men gebruikt het ook voor in het

- graf liggen : 't samen zijn sij nedergelegen, sij en sullen niet weder opstaen. [Bijbelv.]
- NEDERLOKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van neder en lokken : ik lokte neder, heb nedergelokt. Naar beneden lokken : wiens reuk de Godtheit nederlokte uit hare heiligdommen. [Hoogvl.]
- NEDERLONKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van neder en lonken : ik lonkte neder, heb nedergelont. Lonkend naar beneden zien : ai zie eens hoe genoeglijk vrouw Themis nederlonkt. [Poot.]
- NEDERLOOPEN**, onz. w., ongelijkvl. Van neder en loopen : ik liep neder, heb en ben nedergelopen. Naar beneden loopen : daer de trappen van 't marmeer nederloopen. [Vond.] Oneig. : met waterbekken loopt mijn oog neder. [Bijbelv.] Ook met eenen vierden naamval : zij loopen de stad op en neder.
- NEDERLUCHT**, z. n., v., der, of van de nederlucht ; zonder meerv. De benedenlucht. Van neder en lucht.
- NEDERMAKEN**, (neermaken) bedr. w., gelijkvl. Van neder en maken : ik maakte neder, heb nedergemaakt. Neerhouwen, dooden ; doch slechts van menschen gebruikelijk, en met het denkbeeld tevens van schielijkheid : beter ware ik neergemaect van de Traciers. [Hoogstrat.] In Gelderland bezigt men het ook voor hout omhakken.
- NEDERPISSEN**, (neerpissen) onz. w., gelijkvl. Van neder en pissen : ik piste neder, heb nedergepist. Op den grond pissen ; in de dagelijkse taal : pis daar maar neer.
- NEDERPLAKKEN**, (neerplakken) bedr. w., gelijkvl. Van neder en plakken : ik plakte neder, heb nedergeplakt. Neerwerpen, heensmijten : plak het er maar neer. Men gebruikt het in de straattaal.
- NEDERPLANTEN**, (neerplanten) bedr. w., gelijkvl. Van neder en planten : ik plantte neder, heb nedergeplant. Eigenlijk, door planting neerzetten. Oneig. : (hij) heeft op dit gebergt zijn huisgoon neergeplant. [Hoogvl.]
- NEDERPLOFFEN**, (neerploffen) onz. en bedr. w., gelijkvl. Van neder en ploffen : ik plofte neder, ben en heb nedergeploft. Op den grond nedervallen, dat het ploft : de toren komt neerploffen. [Vond.] Van die hoogte neergeploft. [Frantz.] De hel van doodschrik nederploft. [Vollenh.] Het deelw. gebruikt men in de scheikunst menigmaal : nedergeplofte roode kwik, mercurius praecipitatus. Hooft gebruikt het bedr. : zij hebben de blijde van booven neergeploft.
- NEDERPLOMPEN**, onz. w., gelijkvl. Van neder en plompen : ik plompte neder, ben nedergeplompt. In water nedervallen, dat het plompt : dat hij in den Padus nederplompt. [Vond.]
- NEDERPLONS**, z. n., m., van den nederplons ; zonder meerv. De daad van nederplonzen ; ook in eenen lijdelyken zin : door zijnen nederplons. [Hoogvl.] Van neder en plons. Van hier nederplonzen, (nederplompen) met eenen plons in het water werpen, of vallen. Het enkele plonzen heeft Hooft.
- NEDERPLONZEN**, zie nederplons.
- NEDERRAKEN**, onz. w., gelijkvl. Van neder en raken : ik raakte neder, ben nedergeraakt. Nedervallen, onder de voet raken. Bogaert heeft ter neder raken.
- NEDERRAGENEN**, onz. w., gelijkvl. Van neder en regenen : het regende neder, is nedergeregend. Oneig. gebruikt men dit woord voor nedervallen uit den hemel, uit de wolken : het manna, dat in de woestijn nederregende. Dichterlijk woord.
- NEDERRIJDEN**, onz. w., ongelijkvl. Van neder en rijden : ik reed neder, heb en ben nedergereden. Naar beneden rijden : in 't nadrend nederrijden. [Poot.] Ook met eenen vierden naamval : hij reed den weg op en neder.
- NEDERRIJN**, z. n., m., des nederrijns, of van den nederrijn ; zonder meerv. De benedenrijn. Van neder en rijen, eene bekende rivier.
- NEDERRIJSEN**, verouderd onz. w., gelijkvl. Van neder en rijsen, dat in Geld., waar men afrijsen zegt, gebruikt wordt van het uitvallen der al te rijpe graankorrelen : ik rijste neder, ben nedergerijst. Nedervallen. Bij Kil. komt het voor. De gelijkvl. vervoeging grondt zich op den geld. tongval.
- NEDERROEPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van neder en roepen : ik riep neder, heb nedergeroepen. Door roepen afbrengen, naar beneden doen komen : die vuur en zwavel van den hemel op den booswicht zoude kunnen nederroepen. [Sels.]
- NEDERROLLEN**, onz. w., gelijkvl. Van neder en rollen : ik rolde neder, ben nedergerold. Naar beneden rollen.
- NEDERRUKKEN**, (neerrukken) bedr. w., gelijkvl. Van neder en rukken : ik rukte neder, heb nedergerukt. Door omrukken nederwerpen : naa 't neerrukken der poorten. [Hooft.] Anders ter neder rukken : end' ik ter neergerukt was. [Lodenst.]
- NEDERSABELEN**, (neersabelen) bedr. w., gelijkvl. Van neder en sabelen : ik sabelde neder, heb nedergesabeld. Met de sabel neerhouwen, dooden.
- NEDERSCHEUT**, z. n., m., des nederscheuts, of van den nederscheut ; zonder meerv. Het nederschieten. Hooft gebruikt het in het vrouwel. geslacht : en dreight de gulde daaken met droeve nederscheut van branden en van blaaken. Van neder en scheut (schoot), dat doorgaans mannel. gebezigd wordt.
- NEDERSCHIETEN**, (neerschieten) bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van neder en schieten : ik schoot neder, heb en ben nedergeschoten. Bedr., door middel van eenen schoot doen nedervallen, dooden : zwijnen nederschieten. [J. de Haes.] Onz., met zijn ; zich plotseling en zeer snel

nederwaarts bewegen: *de balk schoot neer. Die in een ruimer velt neerschieten.* [Vond.]

NEDERSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *schijnen*: *ik scheen neder, heb nedergeschenen.* Naar beneden schijnsel aflaten: *ik zie omhoog een hemel nederschijnen.* [Vond.] Poot gebruikt het eenmaal bedr.: *met levende robijnen, die hette nederschijnen.*

NEDERSCHOKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *schokken*: *ik schokte neder, heb en ben nedergeschokt.* Bedr., met eenen schok nederwerpen: *Ajax hem ophief en nederschokte.* [Van Mander.] Onz., met eenen schok nederwaarts bewogen worden: *de wagen schokt gedurig op en neder.*

NEDERSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *schrijven*: *ik schreef neder, heb nedergeschreven.* Opeene oppervlakte van iets schrijven, met zorgvuldigheid opschrijven.

NEDERSCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *schudden*: *ik schuddede neder, heb nedergeschud.* Schudden, waardoor iets op den grond valt: *gelijk de akkerman den eekel nederschudt.* [Vond.]

NEDERSCHUIVEN, (*neerschuiven*) bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *schuiven*: *ik schoof neder, heb en ben nedergeschoven.* Bedr., naar beneden schuiven. Onz. met zijn; langs een ligchaam nederzakken: *de kamenier stijgt van boven langs eenen regenboogh gedaelt en neêrgeschoven.* [Vond.]

NEDERSLAAN, (*neerslaan*) bedr. en onz. w., onregelm. Van *neder* en *slaan*: *ik sloeg neder, heb en ben nedergeslagen.* Onz., met zijn; plotseling en met eenen zwaren smak nederstorten: *hij sloeg er neer, als een os.* Nederzakken, van iets, dat eerst gerezen is: *het beslag was neêrgeslagen.* Bedr., eene rigting naar den grond toe veroorzaken: *sla de tafel neer.* Hierheen behoort de spreekwijs *de oogen neerslaan*: *sla nu, o Hemelheer! op ons uwe oogen neer.* [Poot.] *Stla op mij neer uw gunstige oogen.* [Voet.] *Zijn wijnbrauwen neder te slaan.* [Van Mander.] Op den grond werpen: *de hagelbui, die Hem hier neder sloeg.* [F. de Haes.] *Wiens woorden reuzen neder slaen.* [Poot.] Vooral met het denkbeeld tevens van doodslaan: *hij sloeg zijnen vijand met eenen sabelhouw neder.* Op den grond vastzetten: *zij sloegen, in dat dal, hunne tenten neder.* *Zich neder slaan*, van een leger, van krijgsbenden: *de vijand sloeg zich daar neder.* Van hier *het leger neder slaan*: oneig.: *iemand's hoop neder slaan*; ook *ter neder slaan*, dezelve benemen. *Iemand's moed neder slaan.* *Eene tekening van eenen neêrgeslaagen moed.* [Frantzen.] *Het onrecht neder slaan*, deszelfs kracht snuiken. [Poot.] *Iemand neder slaan*, iemand, onverwacht, treurig en moedeloos maken. Wederk., *zich neder slaan*, ergens een verblijf nemen. In het bijzonder eene legerplaats kiezen: *zij sloeghen zich neder tot*

Oosterweel. [Hooft.] Van hier *neder slag*, of liefst *neerslag*, manslag: *men stel den neerslag uit.* [Vond.] *De plaats van Galbaas neerslag te aanschouwen.* [Hooft.] *Neder slagtig*, onverwacht treurig en moedeloos gemaakt: *verbaasdheid maakt u nederslagtig.* [Sels.] Het gebruik verkiest hier *neerslagtig*, waarvan *neerslagtigheid*.

NEDERSLAGTIG, (*neerslagtig*) Zie *nederstaan*.

NEDERSLEPEN, (*neerslepen*) bedr. w., gelijkvl.

Van *neder* en *slepen*: *ik sleepte neder, heb nedergesleept.* Naar beneden slepen.

NEDERSMAKKEN, (*neersmakken*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *smakken*: *ik smakte neder, heb en ben nedergesmaakt.* Bedr., met eenen smak nedersmijten: *hoe vreeselijk wij steen en block nedersmakten.* [Vond.] Onzijd., met eenen smak nedervallen: *zij smakten daar neer.*

NEDERSMIJTEN, (*neersmijten*) bedr. w., ongelijkvl.

Van *neder* en *smijten*: *ik smeet neder, heb nedergesmeten.* Op den grond smijten, neerwerpen: *en eindlijk de kerken der Onroomschen nedersmijten.* [Hooft.] *En 't Noorden smijt geen sneeu of hagel neer.* [Poot.]

NEDERSNORREN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en

snorren: *ik snorde neder, ben nedergesnord.* Met gesnor naar den grond geworpen worden: *op steenen, die nedersnorren.* [Vond.]

NEDERSPATTEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *spatten*: *ik spatte neder, ben nedergespat.* Naar beneden spatten.

NEDERSPREIDEN, (*neerspreiden*) bedr. w., gelijkvl.

Van *neder* en *spreiden*: *ik spreidde neder, heb nedergespreid.* Op den grond uitspreiden.

NEDERSPRINGEN, onz. w., ongelijkvl. Van *neder*

en *springen*: *ik sprong neder, heb en ben nedergesprongen.* Van eene hoogte op den grond springen. Ook met eenen vierden naamval: *hij sprong de kamer op en neder.*

NEDERSTAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *stampen*: *ik stampte neder, heb nedergestampt.* Nederheijen. Hoogstrat. heeft dit woord.

NEDERSTELLEN, (*neersstellen*) bedr. w., gelijkvl.

Van *neder* en *stellen*: *ik stelde neder, heb nedergesteld.* Nederzetten; ook op het papier in orde stellen: *dat Paulus de woorden heeft neêrgesteld bij verkorting.* [Frantz.] Ook wederk., voor zich ergens nederzetten: *wie kan hem (zich) nederstellen, of hem zal,* enz. [J. Cats.]

NEDERSTIJGEN, (*neerstijgen*, bij Kero *nidarstigan*)

onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *stijgen*: *ik steeg neder, ben nedergestegen.* Eigenlijk, van eene steille nederklimmen: *van de klippen nederstijgen.* [Vond.] 'k *Zie ze nederstijgen van den groenen Helikon.* [Poot.]

NEDERSTIK, (het gebruik wil *neerstik*) z. n., o., des *neerstiks*, of van het *neerstik*; meerv. *neerstikken.* Een gestikte, gebloemde, geborduurd, borstlap voor vrouwen. Van *neder*

- en *stik*. Bij Kil. *stick, stickset, peplum, calyptra*. Van *stikken*, bloemen met de naald maken.
- NEDERSTOMMELN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *stommelen*: *ik stommelde neder, heb en ben nedergestommeld*. Bedr., met een dof gedruisch van boven nederstooten: *van booven nedergestommeld hebbende de geenen, die, enz.* [Hooft.] Onz., met *zijn*: *wat komt daar van boven nederstommelen?*
- NEDERSTOOTEN**, (*neerstooten*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *stooten*: *ik stiet neder, heb nedergestooten*. Naar beneden stooten: *wie soude mij ter aerden nederstooten?* [Bijbelv.] *De soldaat stiet hen met schichten van booven needer*. [Hooft.] Oneig.: *die mij neerstieten met haer nederstooting*.
- NEDERSTORMEN**, (*neerstormen*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *stormen*: *ik stormde neder, heb en ben nedergestormd*. Bedr., met alle geweld en geraas ter aarde werpen. Men gebruikt het van het omwerpen van lichamen, waartoe groote kracht vereischt wordt. Onz., met *zijn*; met hevig geweld neerkomen: *de bezettingen kwamen bij de trappen van het kasteel neerstormen*.
- NEDERSTORTEN**, (*neerstorten*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *storten*: *ik stortte neder, heb en ben nedergestort*. Bedr., naar beneden storten, werpen: *indien God hunne stad in eenen afgrond neergestort had*. [Frantzen.] Onz., met *zijn*; door instorting neder vallen: *elck eene van de colommen sal ter aerden nederstorten*. [Bijbelv.] Wijders, in het gemeen, ter aarde nedergeworpen worden: *de paerden sullen nederstorten*. [Bijbelv.] Zich met drift voorover werpen: *zou hij niet zijn nedergestort op de doorkist van dien waerdigen man?* [Sels.] Oneig.: *uwe hoo-vaerdye is in de helle nedergestort*. [Bijbelv.] Van hier *nederstorting*.
- NEDERSTRALEN**, (*neerstralen*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *stralen*: *ik straalde neder, heb nedergestraald*. Zijne stralen nederwaarts schieten: *een dag, die neerstraelt van Godts glans*. [Vond.]
- NEDERSTREKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *strekken*: *ik strekte neder, heb nedergestrekt*. Op eene oppervlakte uitstrekken: *eer iemand slaeperigh de leden nederstreckte*. [Vond.]
- NEDERSTRIJKEN**, (*neerstrijken*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *strijken*: *ik streek neder, heb nedergestreken*. Naar beneden strijken: *de jongen streek zijne broek neer*. Met een neergestreken zeil de haven inkomen. Zoo wort de paeuwestaert des menschdoms neergestreecken. [Vond.] *Met wiekjes, neergestreken*. [W. S.] Van vogelen, die naar beneden vliegen, gebruikt men *neerstrijken* ook, doch onzijdig.
- NEDERSTROOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *strooijen*: *ik strooide neder, heb nedergestrooid*. Op den grond strooijen.
- NEDERSTROOMEN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *stroomen*: *ik stroomde neder, ben nedergestroomd*. Naar eene laagte stroomen: *gelijk de Geon door de bosschen van 't steil gebergte nederstroomt*. [Hoogvl.]
- NEDERSTROOPEN**, (*neerstroopen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *stroopen*: *ik stroopte neder, heb nedergestroopt*. Door stroopen naar beneden halen: *stroop uwe mouwen neer*.
- NEDERSTRIJKELN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *struikelen*: *ik struikelde neder, ben nedergestruikeld*. Door struikelen voorover vallen: *maer de godtloose sullen in 't quaet nederstruikelen*. [Bijbelv.]
- NEDERSTUIPEN**, (*neerstuipen*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *stuiipen*: *ik stoopte neder, heb en ben nedergestopen*. Zich, met eenen gekromden rug, naar den grond voorover buigen: *waerom met loode gedaghten ter aerde neergestopen?* [De Brune.] Zie *stuiipen*.
- NEDERSTUIVEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *neder*, en *stuiiven*: *ik stoof neder, ben nedergestoven*. Naar beneden stuiiven; ook zich snel naar beneden begeven.
- NEDERSULLEN**, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *sullen*: *ik sulde neder, ben nedergesuld*. Naar beneden sullen.
- NEDERTELLEN**, (*neertellen*) bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *tellen*: *ik telde neder, heb nedergeteld*. Met naauwkeurigheid tellen: *ik telde hem het geld op de tafel neer*.
- NEDERTIEGEN**, (*neertiegen, neertijgen, neertuigen*) vroude. bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *tiegen*: *ik toog neder, heb nedergetogen*. Nedertrekken. Bij Poot vindt men het deelw.: *vogels neergetogen van een loot*.
- NEDERTRAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *trappen*: *ik trapte neder, heb nedergetrapt*. Door trappen nederwaarts brengen.
- NEDERTREDEN**, (*neertreden*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *treden*: *ik trad neder, heb nedergetreden*. Nederwaarts treden: *roode toffels, die neergetredene hielen hebben*. [Bogaert.]
- NEDERTREKKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *trekken*: *ik trok neder, heb nedergetrokken*. Naar beneden trekken: *so de geringste van de kudde hen niet en sullen nedertrekken*. [Bijbelv.]
- NEDERTROONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *troonen*: *ik troonde neder, heb nedergetroond*. Naar beneden troonen: *zij troonden den vijand listig uit de bergvesting neder*. Zie *troonen*.
- NEDERTUIMELN**, (*neertuimelen*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *tuimelen*: *ik tuimelde neder, ben nedergetuimeld*. Naar beneden tuimelen: *de moeder zagh u neertuimelen*. [Vond.]

- NEDERVALLEN, (neervallen)** onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *vallen*: *ik viel neder, ben nedergevallen*. Op den grond vallen: *hij viel voor het beeld neder*. Instorten: *dat schendigh nederviel, terwijl ik vlijtigh boude*. [Poot.] Van hoven neerstorten: *Augustus blixemschicht viel op mijn harsens neer*. [Poot.] Van hier *nederval*, en het veroud. *nedervallig, nedervalling*.
- NEDERVAREN, onz. w., ongelijkvl.** Van *neder* en *varen*: *ik voer neder, heb en ben nedervaren*. Naar beneden varen: *wanneer ze nedervaert*. [Vond.] *Kom aen, laet ons nedervaren*. [Bijbelv.] *'t Geveugeld kunstgerucht vaert eeuwig met uw' lof in Holland neder*. [Poot.] Ook met eenen vierden naamval: *zij voeren de sloot op en neder*.
- NEDERVELLEN, (neervellen)** bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *vellen*: *ik velde neder, heb nedergeveld*. Door geweld ter aarde doen vallen: *boomen nedervellen*. Door wapenen dooden: *dat hij alleen zoo veete nedervelde*. [Bogaert.] Ook *ter neder vellen*. Vond., die het ook oneigenlijk, voor uitroeijen, doen ophouden gebruikt, zegt ergens: *zoo menigh aertsgewelt en rijck ter neder vellen*. En D. v. Hoogstr.: *en (dat) alle vreugde nedervelt*. Van hier *nedervelling*.
- NEDERVLIEGEN, onz. w., ongelijkvl.** Van *neder* en *vliegen*: *ik vloog neder, heb en ben nedervlogen*. Naar beneden vliegen. Ook met eenen vierden naamval: *de kamer op en nedervliegen*. Van hier *nedervliegijng*. [Hoogstr.]
- NEDERVLIETEN, onz. w., ongelijkvl.** Van *neder* en *vlieten*: *ik vloot neder, ben nedervloten*. Naar beneden vlieten.
- NEDERVLIJEN, (neervlijen)** bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *vlijen*: *ik vlijde neder, heb nederveltijd*. In orde en, zoo digt als mogelijk is, naast, of op elkander nederleggen: *vlij dat goed daar neer*. Men gebruikt het dikwijls wederk.: *zich neervlijen*, voor zich met gemak nederleggen: *rontom hetzelfde vlijen (vlijen) zij zich op de voorverhaalde wijs neder*. [Bogaert.] Van hier het deelw. *neerveltijd*: *'t vermoede ligchaam neerveltijd op 't zachte bed*. [Hamelsv.] Menigmaal vindt men het, verkeerd, *nedervleijen* gespeld.
- NEDERVLOEIJEN, (neervloeijen)** onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *vloeijen*: *ik vloaide neder, ben nedervloeid*. Naar beneden vloeijen: *tot daer ze neervloeit in den schoot van haere moeder*. [Vond.] Oneigenlijk: *vlechten onder 't hangen neervloeiende*. [F. v. H.]
- NEDERVOEREN, bedr. w., gelijkvl.** Van *neder* en *voeren*: *ik voerde neder, heb nederveoerd*. Naar beneden voeren.
- NEDERWAALJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl.** Van *neder* en *waaijen*: *ik woei neder, heb en ben nedergewaaid*. Door waaijen nederwerpen en nedervallen. In den laatsten zin vercischt het het hulpwoord *zijn*.
- NEDERWAARTS, bijw. van plaats, naar beneden**: *van de gedaente zijner lendenen en nedervaert*. [Bijbelv.] *Zuldijs u haest nedervaerd moeten maken*. [K. v. Mand.] Van *neder* en *waert*.
- NEDERWAREN, onz. w., gelijkvl.** Van *neder* en *waren*: *ik waarde neder, ben nedergewaard*. Naar beneden waren: *het spooksel scheen van den bergtop neder te waren*.
- NEDERWENTELLEN, bedr. w., gelijkvl.** Van *neder* en *wentelen*: *ik wentelde neder, heb nedergewenteld*. Naar beneden wentelen.
- NEDERWERPEN, bedr. w., ongelijkvl.** Van *neder* en *werpen*: *ik worp neder, heb nedergeworpen*. Op den grond, op eene oppervlakte werpen: *hij worp, met drift, het geld op de tafel neder*. *Werpt den troon uwer heerlijkheit niet neder*. [Bijbelv.] Bij Mander en andere Ouden, in den onvolmaaktverled. tijd: *ik wierp neder*. Van hier *nedervorping*.
- NEDERZAAL, z. n., v., der, of van de nederzaal**; meerv. *nederzalen*. Eene benedenzaal. Van *neder* en *zaal*.
- NEDERZAKKEN, (neerzakken)** onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *zakken*: *ik zakte neder, ben nedergezakt*. Naar beneden zakken: *uit de lucht op aerden nedersakken*. [Cats.] Van hier *nederzakking (neerzakking)*.
- NEDERZEILEN, (neerzeilen)** onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *zeilen*: *ik zeilde neder, heb en ben nedergezeild*. Naar beneden zeilen. Ook met eenen vierden naamval, in de spreekwijs op en *neerzeilen*: *schoon yemant seylt de werelt op en neer*. [Cats.]
- NEDERZENDEN, (neerzenden)** bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zenden*: *ik zond neder, heb nedergezonden*. Naar beneden zenden: *zand zij Pallas neder met neerstig bestier*. [Van Mand.] Doen nederkomen: *zoo zende 's hemels Heer op u zijn' milden zegen neer!* [Poot.]
- NEDERZETTEN, (neerzetten)** bedr. w., gelijkvl. Van *neder* en *zetten*: *ik zettede neder, heb nedergezet*. Iets, hetwelk men in de hand, of op den arm draagt, op den grond, of op eene andere oppervlakte zetten: *zet de kan, den emmer, enz. neer*. *Ik zal de lange tranenflessen neerzetten bij uwe assche*. [H. Schim.] Stellen, plaatsen: *toen zij hier Fidias Quetlijn nederzette*. [Vond.] Oneig., bedaren, stillen: *iemand, iemands gramschap nederzetten*. *Om de gemoeden wat needer te zetten*. [Hooft.] Wederk.: *zich laten nederzetten*, zich tot bedaren laten brengen. [Hooft.] *Zich met der woon nederzetten*. Van hier *nederzetting*.
- NEDERZIEN, (neerzien)** onz. w., onregelm. Van *neder* en *zien*: *ik zag neder, heb nedergezien*. Naar beneden zien: *als Febus op het aardrijk neerziet*. [Poot.] *Uit de hoogte van laatlunkende zelfsverheffing op dat ongelukkig geslacht neer te zien*. [Frantz.]

NEDERZIGT, (*neerzigt*) z. n., o., *des nederzigts*, of van het nederzigt; zonder meerv. Uitzigt naar beneden: *die van boven een vervaarlijk neerzigt hebben*. [Bogaert.] Van hier *nederzigtig*, iemand, die, onder het gaan, met het hoofd naar de aarde helt. Bij Kil. komt het voor.

NEDERZIJGEN, (*neerzigen*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zigen*: *ik zeeg neder, ben nedergezege*. Langzaam nederzakken: *neerziggende onder 't stappen*. [Vond.] *Zie 't vrome hoofd ten grave nederzigen*. [Poot.] Bij Stryk. *nidersigen*, in den zin van verzuiken.

NEDERZIJPEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *zjpen*: *zjpte neder, is nedergezjpt* (bij Vond. en anderen ongelijkvl. *zeep neder, nedergezepen*). Naar beneden zijpen. Het voortd. gelijkvl. is *nederzjpenen, nederzjperen*.

NEDERZINKEN, (*neerzinken*) onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zinken*: *ik zonk neder, ben nedergezonden*. Naar beneden zinken: *tot dat diep bederv, waarin zij zedert zoo geruimen tijd is neergezonden*. [Frantzen.]

NEDERZITTEN, onz. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zitten*: *ik zat neder, ben nedergezeten*. Op zijn gemak zitten: *zit hier neder, zielbevinde*. [Poot.] *Den genen, die nederzeseten waren*. [Bijbelv.] Van hier *nederzitting*. [Hoogstr.]

NEDERZUIGEN, (*neerzuigen*) bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zuigen*: *ik zoog neder, heb nedergezogen*. Door zuigen naar beneden trekken.

NEDERZWALPEN, (*neerzwalpen*) onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *zwalpen*: *ik zwalpte neder, ben nedergezwalpt*. Zwalpend nederstroomen: *die uit uwe bronnen komt neerzwalpen*. [Vond.]

NEDERZWELGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zwellen*: *ik zwolp neder, heb nedergezwellen*. Door zwellen naar beneden drukken. Oneig.: (*hij*) *sal met beter hart uw klachten nederzwellen*. [J. Cats.]

NEDERZWEVEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *zweven*: *ik zweefde neder, ben nedergezweefd*. Zwevend nederdalen: *gelijck een adelaer nederzwevende den dorst lescht*. [Vond.]

NEDERZWIJEN, onz. w., gelijkvl. Van *neder* en *zieren*: *ik zwerde neder, ben nedergezwerd*. Op eene prachtige en statige wijs nederkomen: *gij Goden, die nederzwerd*. [Vond.]

NEDERZWINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *neder* en *zingen*: *ik zwong neder, heb nedergezongen*. Zwingend naar beneden werpen.

NEEF, z. n., m., *des neefs*, of van den neef; meerv. *neven*. Verkleinw. *neefje*. Een woord, waarmede een kleinzoon, insgelijks een broeders- of zusterszoon te kennen ge-

geven wordt. Wijders noemen zulke zoons elkander met dien zelfden naam. *Een volle, een halve neef*. Verder, een aangetrouwde vriend. Ook draagt een nakomeling uit hetzelfde bloed, hoe lang daarna hij ook leven moge, den naam van neef: *Tot dat uw laatste Neef zijne onbestorven kroone aan 't Godtsrijk overgeev*. [L. Trip.] Poot gebruikt het zam. *hemelneef: dit lot hun toegekeurt als hemelneven*. Het verkleinw. *neefje*. Bij Kil. heet *neef* ook verkwisler. (lat. *nepos*) en poetsemaker. Van hier *neefschap*. Vrouwel. oudtijds *nevin*, naderhand *nift*, nu *nicht*, angels. *nefene*, *nift*, hoogd. *Nefinn*.

Neef, reeds in de negende eeuw, naar den frank. tongval, *nevu*, bij Strijk. *neve*, hoogd. *Nefe*, *Neffe*, neders. *neve*, angels. *nefa*, *neofa*, eng. *nephew*. fr. *neveu*, alban. *nip*, lapl. *naep*. In het hong. heet *nap* een zwager. De overeenstemming van het lat. *nepos*, waarvan het ital. *nipote* en het sp. *nieto*, is onloochenbaar, schoon het woord daarom uit het lat. niet behoeft afgeleid te worden. Beide schijnen eerder eenen gemeenschappelijken oorsprong, welken Adel. in *na* meent te ontdekken, te moeten hebben. Meer overeenkomst schijnt het te hebben met lat. *affinis*, en het angels. *nehwan*, *adhaerere*. Bij Hornekg heet elke bloedverwant *nef*, *neve*, *new*. In de oude engelsche wetten is *nief*, *naif*, *neif* een lijfeigene; doch dit schijnt uit het middel. *nativus*, dat in die zelfde beteekenis voorkomt, verbasterd te zijn.

NEEN, een ontkenkend bijwoord, dat, in antwoorden, dan gebruikt wordt, als men eene voorafgegane vraag of bede beneenen wil: *hebt gij hem vernomen? Neen. Wilt gij het mij toestaan? Neen*. Ook gebruikt men het, als de reden van weigering er bijgevoegd, of de zaak, waarnaar men vraagt, herhaald wordt: *neen, ik heb hem niet vernomen. Neen, want het is nog te vroeg. Neen, ik kan het niet doen. Gij moet ja of neen zeggen. Met neen beantwoorden. Ik zeg van neen. Hij wedt neen, of van neen*, dat het niet waar is. *Neen verkoopen*, eene gevraagde waar niet hebben. *Ergens neen toe zeggen*, bij Hooft. Dikwijls gebruikt men het, waar geene vraag, of geen verzoek voorafgegaan is, om daardoor eenen afkeer, eene verwondering, eenen weerzin te kennen te geven: *neen, dat is onmogelijk. Neen, dat geschiedt niet*. Soms tijds komt het als een zelfst. n. van het onz. geslacht voor: *'t barre en altijd weigrent neen*. [Hoogvl.]

Het blij gewas zal 't stuursche neen

Wel in een lachend ja verknedden. [Poot.]

Met een verdrietigh neen. [Poot.] Zelfs vindt men bij Hooft het meerv.:

O mannelijke min, die voor genae de neenen Zoo wel neemt als de jaan!

Neen, reeds bij de oudste hoogd. schrijvers

nein, in het oppersaks. *nâh*, neders. en silez., gelijk ook in onze dagelijksche taal *nee*, in den Palts *naa*, in zwits. *nua*, eng. *no*, oudvlaamsch *no*, deen. *nej*, zw. *nej*, bij Ulphil. *ne*, *nih*, *no*, angels. *na*, *ne*, *nie*, gr. *ν*, *νη*, in samenst., lat. *non*, ital. *non*, *no*, fr. *non*, *ne*, sp. *no*, pool. *ni*, *nie*, hong. *nem*, krain. *na*, pers. *nen*. Het schijnt uit het oude *ne* en een ontstaan te zijn. Men konde ook de *n* voor een bloot voorvoegsel aanzien, daar toch het zw. *ej* en *icke*, ijsl. *ecke*, het gr. *ov*, *ovχ* eveneens *neen* beduiden. Van *neen* heeft men bij Kil. een veroud. werkw. *neenen*, *neeën*, dat overeenkomt met het arab. *nehe*, *neen* zeggen, verbieden.

NEEP, z. n., v., der, of van de neep; meerv. *nepen*. Nijping met de vingeren, of nagelen: *hij deed het hem met eene vinnige neep gevoelen*. Het overgeblevene indrukkel, door nijpen veroorzaakt: *hij toonde nog de blaauwe neep in den arm*. Iemand eene neep geven, hem eenen steek toebrengen. *Hij heeft de flesch eene goede neep gegeven*, er braaf wat uitgedronken. Oneig., schade, afbreuk: *zienen vijandt allemet eene neep te geven*. [Hooft.] *Gevoelende de neep, aan de kruispoort gekreeghen*. [Hooft.] *In de neep zijn*, aan alle kant bedremmeld zijn. Bij T. Kale en Kil. komt het ook voor, in de beteekenis van eene knieschijf, waar de nijping, of toeknijping en buiging van het been geschiedt. De eerste wil daarenboven, dat *neep* voor de daad van nijpen, van het mannel. geslacht zij. Het woord is van den onvolmaaktverl. tijd van *nijpen* gevormd. Verkleinw. *neepje*.

NEER, zie *neder*.

NEER, (*neere*) z. n., v., der, of van de neer; meerv. *neeren*. Eene draaikolk: *bewelt van een neere oft draaijstroom*. [Hooft.] Overdragtiglijk zegt men *in de neere*, of *neer zijn*, wanneer het iemand tegenloopt, wanneer zijne zaken achteruit gegaan zijn: *hij is in de neer*. De uitgang *neere* toont het geslacht van dit woord, zegt D. v. Hoogst. Echter vindt men het bij J. Cats, doch met afkapping van de *e*, maanel.: *om uyt den neer te raecken*. Het woord is denklijk uit *neder*, *nedere* ontstaan, naardien zulke draaistroommen in hun middenpunt ligchamen doen nederzinken.

NELRST, (*neerstig*) zie *naarstig*.

NEET, z. n., v., der, of van de neet; meerv. *neten*. Het meerv. is meest in gebruik, beteekenende de eijeren der luizen, zoo als zij zich aan de hoofdharen vasthechten: *hij heeft het haar vol neten*. *Neten afkammen*. *Hij is eene magere neet*, een kalis. Samenstell.: *netenkam*. Van iemand, die om bezelingen ligt verdrietig wordt, zegt men: *dat is een rechte netenkam*, ook wel *netenkop*.

Het woord beduidt, zonder twijfel, een klein rond ligchaam, gelijk *noot* een grooter

van die gedaante uitdrukt. Bij oude hoogd. schrijvers *Nizze*, thans *Nisse*, neders. *nete*, eng. *nits*, wallis. *nett*, angels. *hniu*, pool. *gnida*. Uit deze vergelijking blijkt, dat *neet* de zachtlange *e* vereischt.

NEET, (*niet*) z. n., v., der, of van de neet; meerv. *neeten*. Verkleinw. *neetje* (*nietje*). Een platgeklonken nageltje in eene schaar, om de beide lemmers te verbinden. In Groningen gebruikt men dit woord, waar men het *nijte*, *nijtje* uitspreekt. Van hier het bedr. w. *neeten*, (bij Kil. *neeten*, *neten*, *nijden*) een nageltje plat klinken, in het hoogd. *nieten*, neders. *needen*, *neen*, *nien*. In het angels. is *nyd*, geweld, in het ijsl. heet *nya*, angels. *genydan*, dringen, *urgere*.

NEFFENS, zie *nevens*.

NEGEEN, (bij Kil. *negheen*) verouderd ontkenend bijv. naamw., voor geen; uit *ne* en *geen*: *noch wij, noch onser nacometinge negeen*. [Zoenbrief tusschen den Heer v. Amst. en den Graaf v. Holl., 1285.]

NEGEN, een grondgetal, tusschen de acht en de tien, dat als bijvoegelijk, en als zelfst. in gebruik is. Als een bijv. naamw., in alle naamvallen en geslachten onveranderlijk: *negen maanden, negen jaren, negen dagen*. Somwijlen komt het, buiten betrekking op een naamwoord, als een bijw. voor: *drie-maal negen is zeven en twintig*. *Negen en zestig*. Als een zelfst. naamw., v., in het kaartspel: *ik heb de negen van troef*. Het meerv. wordt ook gebezigd: *vier negens*. Ook bij persoonlijke voornaamw.: *met ons negenen*. Van hier *negende*. Samenstell.: *negenderlei, negendehalf, negenduizendste, negenhonderste, negenhoek, negenjarig, negenmaal, negenstek*, zeker spel, anders *negenstrik, negenstekken*, onz. w., *negental*; ook voor de negen zanggodinnen: *'k lagh hierdoor van Apol en 't Negental begeven*. [Poot.] — *Negentien, negentiende, negentig, negenmaal tien, negenwerf*, enz.

Negen, in de salische wetten *nuenet*, bij Kero *niun*, neders. *negen*, hoogd. *neun*, landvr. *niughen*, angels. *nigon*, *nigen*, eng. *nine*, deen. *ni*, zw. *nis*, ijsl. *niu*, Ulphil. *niun*, wallis. *naw*, oudpruisch. *newyni*, pers. *nú*, lat. *novem*, gr. *εννα*.

NEGENOOG, z. n., v., der, of van de negenoog; meerv. *negenoogen*. Eene zekere soort van aal; ook eene kwaadaardige bloedvin. Schoon oog onz. is, wil dit woord het vrouwel. geslacht; niet wegens een verkeerd gebruik, hetwelk men niet meer weren kan, gelijk sommigen meenen, maar den doorgaanden regel: naamwoorden, die eene zaak beduiden, zoo zij voor personen genomen worden, verliezen, indien zulks noodig is, hun geslacht, en schikken zich naar het geslacht der personen, wier plaats zij vervangen. Zoo stelt men zich dan dezen visch,

als ook die bloedvin, als eene vrouw voor, die negen oogen heeft, en noemt haar *eene negenoog*. In de dagelijksche taal is ook *eene* en *eene negenoog* een man, of eene vrouw, die alles neuswijs bevit.

NEGER, z. n., m., *des negers*, of *van den neger*; meerv. *negers*. Vrouwel. *negerin*. Een woord, uit het fr. *negre*, en dit van het lat. *niger*, zwart, waarmede men, hedendaags, de inboorlingen van het zuidelijke Afrika benoemt, die, wegens hunne zwarte kleur, dien naam dragen. Van hier *negerij*, een aantal hutten, als een dorp bij elkander gezet, waarin negers wonen: *die landwaarts in hunne negerijen of dorpen hebben*. [Bogaert.] Zamenstell.: *negerland*, enz.

NEGGE, z. n., v., *der*, of *van de negge*; meerv. *neggen*. Een handpaardje, een klein paardje. In het hoogd. en neders. *Nickel*, *Nikkel*, eng. *nag*, middele. *naceus*, in de beijersche wetten *gnacco*. Wachter, Frisch en anderen brengen het tot *neigen*, *neijen*, brieschen. Adel. merkt aan, dat *nak* eertijds klein beteekend heeft. Bij Hoogstraten is *negge* ook een naad, een spleet. Misschien alles voor *egge*. Zie dit woord.

NEIGEN, bedr. enonz. w., gelijkvl. *Ik neigde*, *heb en ben geneigd*. In eene schuinsche rigting, digter bij den grond brengen, naar beneden buigen: *neijgt uwe kruijcke, dat ik drinke*. [Bijb.] *Ende het aengesichte na de aerde neyden*. [Bijbelv.] *Het hoofd neigen*. *Zijne ooren naar eene rede neigen*, naar dezelve met aandacht hooren, om zich daarnaar te schikken. Deze spreekwijs is eene navolging van het hebreeuwisch. Figuurl.: *zijn hart tot iets neigen*. *Zij neigden hunne aandacht naar alles*. [Frantzen.] *Het roer neigen*. [D. Smits.] Wederk., in den zin van zich voorover buigen: *soo neyde hij sich ter aerde*. [Bijbelv.] *Zich tot iemand neigen*, zich naar hem wenden; ook met oogmerk, om deszelfs welzijn te bevorderen. *Zich tot ondeugden*, enz. *neigen*. Zie verder *geneigd*. Onz., met *zijn*; hellen: *de dag neigt ten avond*. *Toen 's levens licht wou neigen*. [Vond.] *Mijne levenszon neigt naar haren ondergang*. Van hier *neiging*, helling en genegenheid. *Neigen* en *nijgen* hebben eenen oorsprong. *Nijgen* vormt in den onvolmaaktverl. tijd *neeg*, dat eertijds de scherp lange *e* had, waaruit *neegen*, *neigen* ontstaan is.

Neigen, reeds bij Kero *kehneigen*, Ulphil. *hneivan*, Otr. *neigan*, zw. *niga*, hoogd. *neigen*, angels. *hnigan*, ijsl. *hneiga*, deen. *neye*. Het lat. *nuo*, *nuto*, *nico*, *nicto*, schoon van eene meer bepaalde beteekenis, behoort hierheen ook. Het woord schijnt met *na*, hoogd. *nahe*, naauw verwant te zijn.

NELJEN, (*neigen*), onz. w., gelijkvl. *Ik neide*, *heb geneid*. Dit woord, dat bij Kil. en Hoogstr., welke laatste ook het naamw. *neijng*

heeft, voorkomt, wordt, in Gelderland, van het brieschen der paarden gebruikt; waar men het *neijen* en *neigen* uitspreekt: *het paard neigt*, zegt een geld. landman. Het komt overeen met het angels. *hnaeigen*, en het eng. *to neigh*. Met het angels. heeft het lat. *hinnire* eenige gelijkheid. *Neije mit dijnre stemme*. [Bijb. 1477.]

NEK, z. n., m., *des neks*, of *van den nek*; meerv. *nekken*. Verkleinw. *nekje*. Het achterste deel van den hals, bij menschen en dieren: *pijn in den nek*, *eenen stijven nek hebben*. *Een dier den nek omdraaijen*. *Ik kan den nek niet buigen*. *De ploegos buigt den nek onder het juk*. *D'een torst het koren al zweetende op den neck*. [Vond.] *Iemand den nek toekeeren*, verachtelijk van hem wijken; ook, in den bijbelschen stijl, weglugten. *En u verwaant den nektoekeer*. [Hoogvl.] *Iemand met den nek aanzien*, hem met verachting afwijzen, naar hem niet hooren willen. [Vollenh.] *Iemand den nek breken*. Ook oneig.: *die trotsheids steilen nek verbreekt*. [M. l.] *Die handel zal hem den nek breken*, zal hem in armoedige omstandigheden brengen. *Den nek verharden*, *hard van nek zijn*, bijbelsche spreekwijzen, ontleend van ploegende ossen, die het juk op den nek moeten dragen, en aanduidende eene onbuigzame geardheid, waardoor men, schoon gewaarschuwd en gestraft, nogtans zijne verkeerdheid niet varen laat. Dit heet ook *stijf van nek zijn*. In den dichterlijken stijl, wordt *nek* voor den ganschen persoon genomen: *de streng geboeide rot der trotse nekken*. [Vond.] Van hier *nekkig* in *hardnekkig*. Zamenstell.: *nekhaar*, *nekpijn*, *nekslag*.

Nek, hoogd. *Nacken*, neders. *nacke*, angels. *hnecc*, eng. *neck*, deen. *nakke*, zw. *nacke*, ital. *nuca*, *nocco*, hong. *nijak*, lapl. *nikke*. Zonder twijfel, daar dit deel des lichaams zoo zeer buigzaam is, behoort het tot *nikken* en *neigen*.

NEKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik nekte*, *heb genekt*. Kil. verklaart het door dooden, vermoorden, wanneer het met het lat. *necare* overeenkomt. In het deen. is *nocken* verstikken, middeleeuw. *necare*, *negare*. Men hoort het somtijds, in de lage straattaal, in den zin van, op eene vuilaardige wijs en op het onverwachtst, iemand eenen doodelijken slag toebrengen. Men zegt ook wel, bij het omhakken van eenen zwaren boom: *wij zullen hem wel nekken*. Ook: *laat ons die ham, die flesch wijn eens nekken*. *Necken* heet in het hoogd. plagen, door potsen en kleine beleedigen boos maken, ook belagchen, beschimpen, oud eng. *to nick*.

NEKKER, z. n., m., *des nekkers*, of *van den nekker*; zonder meerv. Een stroom in Duitschland: *aan den Nekker*. [Vond.] *Nekker*, zie ook onder *nikker*.

NEKTAR, z., n., m., *des nektars*, of *van den nektar*; zonder meerv. Naar de fabelleer der grieksche en romcinsche dichters, die drank, waarvan de goden zich gewoonlijk bedienen; godendrank: 't is *nectar*, waar van de hemel leeft. [Westerb.] *Een schale vol nectar, hemels wijn*. [V. Mand.] Voorts, nemen de dichters het voor iedere edele wijnsoort: *een rij van Heeren, die den frisschen nektar schenken*. [Hoogvl.] *Wij zullen tot uw eer den Rijnschen nektar plengen*. [Poot.] Figuurlijk, voor iets, dat den geest verleugdigt en veraangenaamt: *de Dichtkunst schaft ambroos en nektar op*. [Poot.] *Nektar uit de borst der wijsheit zuigen*. [Poot.] Van hier *nektarlijk*. [Rodenb.] Zamenstell.: *nektarbron, nektarschaal, nektarteug*. Eustath. zegt, dat *nektar* eigenlijk een drank was, uit wijn, honig en welriekende bloemen bereid, bij de Babijloniers, onder dien naam, bekend. Zoo zoude de naam uit het oosten oorspronkelijk zijn. In het arab. heet *kthar, stillavit, guttatim fluxit*. Martinius vergelijkt het hebr. *nekthar*, welriekend.

NEL, z. n., v., *der*, of *van de nel*; meerv. *nel-len*. In het kaartspel, de negen van troef. In Brabant noemt men haar *kornel*.

NEMAAR, veroud. vlaamsch voegw., bij Kil. voorkomende. Regtsgeleerden bedienen er zich nog wel van. Uit *ne*, dat is *neen*, en *maar*. Het heeft den zin van eene sterkere tegenstelling; maar in tegendeel.

NEMEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik nam, heb genomen*. Dit werkwoord is, in zeer vele gevallen, gebruikelijk, en beduidt, in het algemeen, zich iets nabij brengen. Het strekt zich verder uit dan *vatten*, waarbij eene hand, of een tangenvormig werktuig, te pas komt. Men *neemt* iets in de hand, met de hand; men *neemt* ook iets in den arm, op den arm, onder den arm, op de knie, op den voet, op het hoofd, op de schouder, op den rug, al wordt er geene hand bij gebruikt. *Het mes in de hand nemen. Het geld van de tafel nemen. De vuisten vol asch nemen. Iets van de spijs nemen. Iets op de lippen nemen*, het proeven. *In den mond nemen. Iemand bij de hand nemen. Deze heerlijke onderneming wierd weder bijder hand genomen*. [Bogaert.] *Iemand in den arm nemen*, hulp bij hem zoeken. *Neemende den Graaf van Egmond in den arm*. [Hooft.] *Met zich, naar zich, tot zich, op zich, over zich nemen. Iemand tot getuige nemen. Iemand onder dak, in huis nemen. Spijs nemen. Iemand bij zig op den wagen nemen. Iemand onder zijne bescherming nemen. Iets in bewaring nemen. Te pande nemen. Geld op renten nemen. Eene vrouw nemen. Eene vrouw ten huwelijk nemen*. Met het denkbeeld van geweld: *ende nam hem alle sijne goederen*. [Doresl.] *Wij namen alle sijne steden*. [Bijbelv.] *Ie-*

mand gevangen nemen. Hierheen behoort de spreekwijs: *iets op de tanden nemen*, van verscheurende dieren ontleend, die hunne prooi met den bek, aangrijpen en wegdragen. Zoo zegt Poot: *de Helt gaet heen, en neemt zijn haters op de tanden*. En A. Moonen: *haer kloek bedrijf neemt, vol van moet, den zeevloek op zijn tanden*. Oneig.: *de vlugt nemen. Een besluit nemen. Dienst nemen*, zich in de krijgsdienst begeven. *Neem die moeite niet. Toevlugt tot God nemen. Zijn vermaak nemen. Zijne rust nemen. Wraak nemen. De oorlog zal weldra een eindnemen. Dag nemen, uitstel nemen. Ik neem er den tijd toe. Acht nemen. Zich in acht nemen. Afscheid van iemand nemen. Opzigt nemen. De oerhand nemen. Eenen keer nemen. Neemende de zaaken dezen gang*. [Hooft.] *Iets voor zijne rekening nemen. Een voorbeeld aan iets nemen. Iets kwalijk nemen. Ten kwade nemen. Ten goede nemen. Verlof nemen. Deel nemen*, waarvan het zameng. *deelneming. Neem er een voorbeeld aan. Ik zal het voor lief nemen. Iets te na nemen. Iets in aanmerking nemen. Iets ter ooren nemen. o God! neem mijn gebed ter ooren*. [Psalm b. van Voet.] *Iets ter harte nemen. Uitleggen: zoo als men het nemen wil. Betrachten: de zaak is, in het geheel genomen, nuttig. Veronderstellen: neem eens: het ware zoo*. Van hier het veroud. *nemer, neming*.

Nemen, bij Ker. *neman*. Tatian. en Olfr. *niman*, hoogd. *nehmen*, neders. *nemen*, angels. en moesog. *niman*, ijsl. *nima*, zw. *nama*, lett. *nemu*. Het lat. *emere*, dat zich, door de toevallige *n*, alleen onderscheidt, beduidde eertijds ook *nemen*, van daar heet *adimo* ontnemen. Dat ook het gr. *νεμειν* deze beteekenis moet gehad hebben, blijkt uit *κληρονομος*, een erfgenaam, bij Ulphil. *arbinumja*. Wachter leidt het van het ijsl. *nefi*, hand, af. Adelung brengt het tot den wortel *na*.

NEPENT, z. n., o., *des nepents*, of *van het nepent*; zonder meerv. Een kruid, welks sap, in wijn gemengd, de droefheid zoude verdrijven: *zij is 't nepenth, dat hertzeer weet te stillen*. [D. Deck.] Uit het gr. *νηπενθες*, zonder droefheid.

NEPPE, (*nip, nippe, nipte, nepte*) z. n., v., *der*, of *van de neppe*; zonder meerv. Kattenkruid. Lat. *nepeta*, ital. *nepeta, nepotella*, sp. *nevada*.

NEPTUNUS, z. n., m., *van Neptunus*. In de fabelleer, de god der zee. Bij de dichters dikwijls de zee zelf.

NERE, (bij Kil. *neere, nere, aere, ere*) z. n., v., *der*, of *van de nere*; meerv. *neren*. Veroud. woord, voor eenen dorschvloer. Ten Kate leidt het van *neder* af. Misschien is het, uit eene bron, met *aarde*, gr. *ερα*. Wij hebben nog een oud woord *nere* (bij Kil. *neere*) voedsel, waarvan *neren, generen*,

nering. Dit laatste woord gebruikt men, nog, in Gelderl., in den eigenlijken zin van dat voedsel, hetwelk de beesten herkaauwen. Anders nemen wij dit woord, oneigenlijk, voor al die middelen, waardoor men, in den burgerlijken stand, zijn bestaan zoekt; handel, koopmanschap: zonder meerv.: *de nering gaat slecht. Hij heeft goede nering. Er is weinig nering. Stilstant der neeringe.* [Hooft.] *Nering maken. Tering naar de nering zetten. Die zich zijner nering schaamt, gedijt niet. Op de nering varen, op de haringvangst. Eene vuile nering doen, hoerhuis houden. Van hier het veroud. nerig, neerachtig; voorts neringachtig, neringgierig, neringhuis, neringloos. neringrijk.*

Het woord *nere, neren, nering*, hoogd. *nähren, Nahrung*, bij Olf. *neran, gineren*, neders. *nären*, zw. *nära*, deen. *nähren*, eng. *to nurse, nourrish*, noorw. *nörrie*, groenl. *nerrick*, schijnt van het oude *nar, nara*, bij Tatian. de beteekenis van spijs, voedsel hebbende, af te stammen.

NERF, (*erf*) z. n., v., *der*, of *van den erf*; zonder meerv. Die zijde van het leer, waarvan het haar, door de vellenbloeters, afgeschaafd is. In het hoogd. *Narbe* en *Narbenseite*, waaruit het blijkt, dat het woord een is met het hoogd. *Narbe*, een litteken, een overgebleven teeken eener genezene wonde. Het is dus die zijde des leers, waar de *nerven* (welk woord bij Kil. gevonden wordt) van het blootmes nog zichtbaar zijn. De schin, op de hoofden van kleine kinderen, heet bij Kil. ook *nerve*.

NERGENS, bijw. van plaats, beteekenende in geene plaats: *ik kon hem nergens oploopen. Men ziet nu nergens rozen blaken.* [De Deck.] In het gemeene leven, wordt *nergens* voor niets gebezigd: *hij geeft nergens om. Hij kan nergens door overgehaald worden. Nergens naar vragen. Dat dient nergens toe. Nergens toe dienende dan om vuuren te boeten.* [Bogaert.] *Hij weet nog nergens van.* [A. Hartsen.] Eigenlijk moet *nergens* alleen van eene plaats gebruikt worden. *Nergens na: tijden, nergens na zoo bloedigh, nergens na zoo uitgeput.* [Poot.] Voor *nergens* heeft V. Mander ook *nergen: en is hier nergen geen.* Het is uit *ne* en *ergens*.

NERING, zie *nere*.

NERPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik nerpte, heb generpt.* Dit wordt ook voor *snerpen* gebezigd: *wanneer de koude nerpt.* [E. Kool.]

NES, z. n., v., *der*, of *van de nes*; meerv. *nessen*. Meyer verklaart dit oude woord door waterleegte, zijp. Pieteron heeft het mannel. geslacht; hieraan twijfelt A. Kluit. Van hier *nesch*, nat, dun: *een nesch eij.* [Kil.] *Neschheid, neschigheid.* Alles verouderd; uit de bron van *nat*. Voor *nesch*

is ook *nisch* in gebruik geweest: *breekt dan gheen nisch eij.* [De Brune.] *Breng eijers vers en nis.* [Cats.]

NESCH (*nesk*), bijv. n. en bijw., *nesscher, meest, zeer nesch*. Zot, dwaas, onnoozel: *nochtans en moet een man zoo nesch en simpel niet zijn, dat hij, enz.* [De Brune.] *Daer ghij zult de uitkomst zien van uwe neske droomen.* [Vond.] *De neske koetjesherder.* [Vond.] *Een neske koeckoeck broei een anders eijers uit.* [Vond.] *O neske Hippomanes, wiens wilde wufte zinnen, enz.* [Hooft.] Van hier *nescheid*, bij Hooft *neskheid*. Zamenstell.: *neskebol: dat's mis, o neskebol.* [Vond.] Indien het niet uit het vorige woord eene figuur zij, dan is de oorsprong onzeker. Doch misschien, omdat Kil. dit woord, in die beteekenis, niet kent, is het daarvan eene figuur. *Nesch* zoude dan kunnen zijn voor bestoven door den drank; en van hier iemand, die, als een halve dronkaard, zotte daden doet.

NEST, z. n., o., *van het nest*; meerv. *nesten*. Verkleinw. *nestje*. Dit woord beduidt eigenlijk eenen hoop van eenige met elkander verbondene dingen, of die bij en nevens elkander zijn. Van die beteekenis vindt men nog sporen in het hoogd. In onze taal, noemt men daarom nog een aantal doozen, die in elkander gesloten zijn, zoodat de kleinere telkens in de grootere past, *een nest*. In gewonere en engere beteekenis is *een nest* eene vereeniging van rijsjes, stroo, mos en andere buigzame dingen, dienende tot een verblijf voor vogelen, om daar de jongen uit te broeijen: *eijeren uit het nest halen*. Van viervoetige dieren: *jaag den hond naar zijn nest. Om 't monster van Pazifaë te zoeken in zijn nest.* [Poot.] *Uit zijn nest den rekel leiden.* [Vond.] Van eenige gekorvene dieren: *giet kokend water in het mierennest. Wespennest.* Fig., de eijeren of jongen in een nest: *nesten uithalen. Rupsennesten dooden.* Een slecht huis, eene geringe woning: *dat is een nest van een huis. Zijn nest bewaren, zijn land, of huis bewaren.* Wijders, voor iets, dat slecht is, niet deugt: *dat is een nest; zij is een regt nest*, een ondeugend meisje. Hierheen behoort het zameng. *roofnest*. In vrouwelijke schertstaal, noemt men dus een bed: *lang op het nest liggen. Iemand uit het nest ligten. Zijn nest bevuilen.*

Dit woord komt in alle geslachten voor. In het onz.: *in 't hongerige nest.* [Vond.] Vrouwel.: *laet ons de nest broeden.* [D. Brune.] Mannel.: *al wat in zijnen nest de gulde Fenix heeft.* [De Deck.] Het onz. is het ware geslacht: *dat craijen nist* heeft M. Stokke reeds.

Van hier *nestachtig, nestig*: *een nestig huis.* Zamenstell.: *nestei, nesthaar, nestkorf*, waarin de eenden leggen, *nestvederen*, de eerste vogelvederen.

Nest, Notker. *nest*, eng., angels., neders., hoogd. *nest*, zw. *nāste*, wallis. *nith*, iersch *nead*, gr. *νεοστια*, *νεοστια*, lat. *nidus*, pool. *gniazdo*, boh. *hnizdo*, krain. *gnesdu*. Uit kracht der oorspronkelijke beteekenis, komt het zeker van *naden*, *naaijen*, dat is verbinden, af. *Naaijen* heet ook in het angels. *nestan*, zw. *nāsta*, bretann. *nezza*. Zie *nestel* en *net*.

NESTEL, (bij Kil. ook *nastel*) z. n., m., *des nestels*, of *van den nestel*; meerv. *nestelen*, *nestels*. Een smalle lederen riem, of wollen snoer, ook een snoer van vlas, om iets te rijgen; een veter: *eenen nestel beslaan*, eene naald aan deszelfs einden maken, om te beter door de nestelgaten te komen. *Genaaide nestels*, sieraad op de schouder van eenen officier. *Iemand den nestel knooopen*, iemand door tooverij bezweren. Eigenlijk was *het knooopen van den nestel* een bijgeloof van vroeger tijden, dat, naar het zeggen van J. v. Beverwyck, eertijds in Frankrijk zeer gemeen was; waardoor men zich verbeeldde, dat men iemand tot echtelijken bijslaap onbekwaam konde maken, als men eenen lederen nestel knoopte. Zamenstell.: *nestelbeslag*, *nestelgat*, *nestelkruid*, ook *nestelingkruid*, anders *zeenestelen*; *nestelmaker*, *nestelnaald*.

Nestel, bij Schilt. *nestel*, hoogd. *Nestel*, middeleeuw. *nastala*, *nastula*, zw. *nast*, *nestla*, angels. *nostle*. Van *naaijen*, in zoo ver het, eertijds, een algemeen denkbeeld van verbinden had.

NESTELN, (*nastelen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik nestelde*, heb *genesteld*. Met eenen nestel toerijgen. Hooft bezigt het oneigenlijk, waarin het denkbeeld van talmen ligt opgesloten: *men nestelt uitvluchten*. Elders zegt hij: *met nestelen van uitvlucht aan uitvlucht*. Van hier gebruikt men het opk onzijdig, voor in eene gedurige beweging zijn, zonder veel werk te doen: *lang liggen nestelen*. Men konde dit ook als eene figuur van het volgende *nestelen* verklaren. Van hier *nestelaar*, trantelaar. Ondertusschen, is van dit *nestelen* het zelfst. n. *nesteling* (*nasteling*), in de beteekenis van eenen nestel. Pieteron en Hoogstrat. nemen het mannel. geslacht. Halma het vrouwel. En dit schijnt ook het echte geslacht te zijn, alzo men dit woord misschien niet anders moet houden, dan voor een naamw., met den vrouwel. uitgang *ing*, dat hier, oneigenlijk, voor het werktuig genomen wordt. Hooft heeft ook het vrouwel. geslacht: *met de naalde zijner nasteling*.

NESTELN, onz. w., gelijkvl. *Ik nestelde*, heb *genesteld*. Voortd. werkw. van *nesten*; en dit van *nest*. Een nest maken en hebben, in betrekking tot en melding van de plaats, waar het nest gemaakt wordt: *de zwaluwen nestelen aan de kerk*. Van dieren, die niet

als vogels eigenlijke nesten maken, is het weinig in gebruik; ofschoon Vond. ergens zegt: *in paradijzen nestlen slangen*. En Hooft: *'t knijn nestelt in de gaaten*. Figuurlijk, zich aan eene plaats vast zetten; met eene soort van verachtelijk denkbeeld: *tot dat men quam nestelen op den kant van de graft*. [Hooft.] *Uit vreeze, dat eenig Euro-piaan daar mocht komen te nestelen*. [Bogaert.] In verdere figuur: *en heeft in de borst van den Spanjaart de nijdt begonnen te nestelen*. [Hooft.] *Gierigheid, die in bedekte harten nestelt*. Sels. Ook wederkeerig: *zich nestelen*, ergens zijn verblijf nemen en houden: *de vijand heeft zich daar genesteld*. Van hier *nesteling*: *het kletjn' gevogelt', tot haer' nesteling*. [Bruno, Psalmb.] Zamenst.: *nesteltak*, een tak, geschikt, voor de vogelen, om op te nestelen, of een nest te maken.

NESTELING, zie *nestelen* (*nastelen*).

NESTEN, zie *nestelen*.

NET, bijv. n. en bijw., *netter*, *netst*. Een woord, dat, in den vertrouwlijken spreektrant, veel voorkomt. Het beteekent eigenlijk glanzend, en is met het lat. *nitidus*, blinkend, naauw verwant. Men gebruikt het van allerlei kleeding en huisraad, in den zin van rein, blinkend, sierlijk: *een net kleed*. *Eenenettekamer*, waar het huisraad fraai en in schoone orde staat. *Egle siert zich netter*. [Poot.] *Op dat gewaad zijn nette bloemen gedrukt*. *Die muts zit haar net*. *Net op de leest geschoeit*. [Anton.] *Net gekleed zijn*. *Eene nette vrouw*, die zich zindelijk en sierlijk kleedt. Tot andere dingen overgebracht, beteekent het beschaafd: *in eene nette taal schrijven*. *Een net schrijver*. *Fraai: niemants veëren schrijven netter*. [Poot.] *Net dansen, zingen*. *Naauwkeurig: gij hebt het net geraden*. *Ik kan het net raken*. *Een net verhaal van iets doen*. *Waer zagh men oit netter pen versneden?* [Poot.] *Uw arbeit, die dit net kon treffen*. [D. v. Hoogstr.] *Juist, ten opzichte van den tijd: het is net zeven uur*. *Gij komt net van pas*. *'t Welck geduerde net tot den avond*. [V. Mand.] *Ten opzichte van een getal: het is net tien stuivers*. Even als; ten opzichte van gelijkheid van personen of zaken: *het is net zoo een mensch, als gij hem beschreven hebt*. *Net zoo veel verlies, als winst*. *Net als het gaat den keurelingen*. [M. I. Tijdw.] Van hier het verkleinw. *netjes*. Voorts *nettelijk*, *netheid*, *nettigheid*. Ook wordt het zelfstandig gebruikt: *iets in het net schrijven*.

NET, z. n., o., *des nets*, of *van het net*; meerv. *netten*. Eigenlijk een strikwerk, dat uit getweerde draden met mazen vervaardigd is. In het gemeen, gebruikt men het van netten tot allerlei gebruik. *Net*, waarmede men kaatst. Het verkleinw. *netje*, om iets in te dragen, te koken, te bewaren. *Het net*, of

de kap van eene pruik. Een *net*, waarmede men baggert, of moddert. In het bijzonder, een zoodanig strikwerk, dat dient tot het vangen van visschen, vogelen en eenige viervoetige dieren: *netten breijen*. *Netten zetten*, *uitzetten*, *spannen*. *Met het net visschen*. *Dikwijls valt hem wilt in looze netten*. [Poot.] *Netten boeten*. Figuurlijk: *in 't net van wulpsche min*. [A. Moonen.] *In het net zijn*, verschalkt zijn. *En dat hij zocht de burgherij in 't net te brengen*, met list te verstrikken. [Hooft.] *Iemand het net over het hoofd halen*, onverwacht, tegen wil en dank, tot zekere zaak brengen. *Achter het net visschen*, zijne kans verkeken zien; te laat komen, om voordeel te behalen: ongelukkig zijn. *Dat valt in mijn net*, dat gelukt mij. *Zet uwe netten uit*, doe uw best, om wat te bekomen. *Zijne netten droogen*, van de visscherij ontleend, voor uitrusten, ook voor uitscheiden met sterken drank te gebruiken. Dat naar een *net* gelijkt, benoemen wij ook met dien naam. In dierlijke ligchamen noemen wij het bekleedsel der darmen, dat netswijze daarover uitgebreid is, *het net*: *het net van de gestagte koe woog veertig pond*. Verkleinw. *netje*. Zamenstell.: *netbreuk*, *netstok*, *netwerk*.

Net, bij Otr. *nez*, Notk. *nezz*, Ulphil. *nati*, hoogd. *Netz*, neders. *nett*, angels. *net*, *nyst*, eng. *nett*, deen. *net*, *nâkke*, zw. *nât*, ijsl. *net*, lat. *nassa*; zonder twijfel van *naden*, *naaijen*, gr. *νήπιον*, zw. *nâsta*, in den zin van verbinden, en bij gevolg ook van vlechten, strikken, waarvan nog in Opperd. *nâtz*, middeleeuw. *netus*, een naaidraad is. Ihre en Wachter brengen het tot het goth. *nutan*, vangen; doch dit schijnt aan *net* zijnen oorsprong eerder verschuldigd te zijn. Het middeleeuw. *natta*, een gevlochten dekkleed, behoort misschien tot dezelfde bron.

NETBORD, zie *netten*.

NETEL, z. n., v., *der*, of *van de netel*; meerv. *netels*, *netelen*. Eene plant met gekartelde bladen, met fijne stekels voorzien, die, op het aanraken, gevoelige smart veroorzaken, hetwelk men *branden* noemt; waarom zij ook *brandnetel* heet. Eene andere plant, aan eene *netel* gelijk, doch die niet brandt, heet *doo-ve netel*. Van hier *netelig*, *neteliger*, *neteligst*, vol *netels*: *eên netelige tuin*. Stekelig, *netelachtig*: *netelig kruid*. Korzel, wonderzinnig: *eên netelig mensch*. Moeijelijk, waaruit men zich niet ligt redden kan: *in de neteligste omstandigheden gewikkeld*. [Sels.] Voorts *neteligheid*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin. Zamenstell.: *neteldoek*, eene soort van doek, dat uit vlas, van den stengel van eenige brandnetels, waaraan het zich bevindt, afgetrokken, geweven wordt. Ook doek, uit boomwol vervaardigd, draagt dien naam. Van hier *neteldoeksch*, bijv. n. Wijders *netelheide*, *netelkoningje*, een zeker vogeltje.

Netel, hoogd. *Nessel*, neders. *nettel*, angels. *netl*, *nijtle*, eng. *nettle*, zw. *nâsla*, en *nattla*. Zonder twijfel, behoort het wortelwoord *net*, waarbij de uitgang *el* komt, tot dezelfde bron, waaruit het gr. *νῆσσα*, steken, prikken gevloeid is; zoo dat deze plant, wegens hare stekende eigenschap, den naam van *netel* heeft. Uit die bron komt ook *naald*. Zelfs heet, in Denem. en Noorwegen, eene *netel nâlde*, *nelde*.

NETELDOEK, zie *netel*.

NETELN, bedr. w., gelijkvl. *Ik netelde*, *heb geneteld*. Bij Kil. is *netelen*, *vernetelen* in den zin van met netelen steken; branden. Bij J. de Brune komt het meer dan eens voor: *van bernkruid ghenetelt zijn*. *Die staegh gheprickelt en ghenetelt wert*.

NETELIG, zie *netel*.

NETEN, (*neeten*) zie *neet* (*niet*).

NETTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik nettete*, *heb genet*.

De eerste beteekenis is *natten*, nat maken: *hi sal daer sijn rechter vingher netten*. [Bijbelv. 1477.] Vervolgens beteekent het reinigen, schoonmaken, dewijl al wat dikwijls *genet*, d. i. nat gemaakt, wordt, ook gezuiverd en schoongemaakt wordt. *Papier netten*, zeggen de boekdrukkers, waarvan *netbord*, eene plank, waartusschen zij het papier netten. *Net maken*, opsieren; *zij net de groene tuit*. [Vond.] Bij Kil. en Hoogstr. komt het ook voor. *Zoo moet root gout mijn veder netten*, zegt Poot.

NEULEN, onz. w., gelijkvl. *Ik neulde*, *heb geneuld*. In de zamenleving, gebruikt men dit woord van iemand, die gedurig over kleine dingen zijne onvergenoegdheid toont, en deze zijne verdrietige luim met eenen zekeren vervelenden en knorrigen toon te kennen geeft. Het woord is van den klank gevormd.

NEUREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik neurde*, *heb geneurd*. Binnen 's monds zingen, zoo dat de klank meest door den neus gaat, en de lippen weinig of niet geopend worden: *ik neurde een vrolijk deuntje*. [Hoogvl.] *Laat uw geluijtslegts treurzangneuren*. [Lodensteyn.] *Dat ze rollen, op haar neuren, nederwaart*. [Hooft.] Voor *neuren* zegt men ook *neurien*, *neuriede*, *geneuried*: *en anderen neurien den zachten slaapdeun*. [Hoogvl.] Alles is van den neusklank gevormd.

NEUS, z. n., m., *van den neus*; meerv. *neuzen*.

Dat uitstekende deel bij menschen en vele dieren, onmiddellijk boven den mond, dat de zitplaats en het zintuig van den reuk is: *eenen grooten*, *langen*, *dikken*, *stompen*, *platten*, *korten*, *kleinen neus hebben*. *Een haviks of keizers neus*, die in het midden opwaarts gekromd is. *Het riecken van den neus*. [Vond.] *Den neus snuiten*. *Neus en ooven afsnijden*. *Die zijnen neus schendt*, *schendt zijn aangezigt*, die de slechtheid van zijne

naaste bloedverwanten vertelt, spreekt zijne eigene schande. *Uit den neus bloeden. Door den neus spreken, zingen.* Daar de *neus* een zoo aanzienlijk deel van het gezicht is, zoo heeft dezelve aan vele spreekwijzen, in het gemeene leven, aanleiding gegeven. *Iemand bij den neus hebben, leiden,* hem met opzet eene valsche hoop geven, hem misleiden. *Iemand eenen neus aandraaijen,* of hem eenen wassen neus maken, hem eene leugen diets maken. *Dit wordt u voor den neus weggenomen,* het genot van die zaak wordt u, in uwe tegenwoordigheid, benomen. *Den neus gedurig in het vocht hebben,* een liefhebber van den drank zijn. *Dat gaat uwen neus voorbij.* Zie voor *uwen neus,* zie regtuit. *Het ligt vlak voor uwen neus.* *Iemand de deur voor den neus sluiten,* dezelve sluiten in den oogenblik, dat hij binnen wilde treden. *Hij stond op zijnen neus te kijken,* het viel anders uit, dan hij zich gevleid had. *Hij ziet niet verder dan zijn neus lang is,* hij ziet niets vooruit. *Iemand iets door den neus boren,* hem iets ontfutselen. In het bijzonder, in zoover de *neus* het zintuig van den reuk is: *eenen viezen neus trekken.* *Ik heb het reeds lang in den neus gehad,* bemerkt. *Iets in den neus krijgen.* *Iemand iets onder den neus, in den neus,* ook door den neus wrijven, hem eene zaak onzacht verwijten. *Zij ontzaaghen zich niet hem door de neuze te wrijven.* [Hooft.] *Den neus in alles steken,* zich met alle dingen bemoeijen; van honden, die alles besnuffelen, ontleend. *De neus in diens huishouding te steeken.* [Hooft.] *Den neus in schrift of bijbel steken.* [De Deck.] *Den neus over alles laten gaan,* alles onderzoeken en beoordeelen. *Die mosterd zou mij bij den neus krijgen,* eene sterke prikkeling in mijnen neus veroorzaken. *Iemand bij den neus krijgen,* hem bedotten. Ingelijks, in zoover zich eenige gemoedsbewegingen door den neus openbaren. *Den neus optrekken,* ten teeken van hoogmoed, schimp of hoon. *Hij kwam er met eenen langen neus af,* met beschaamdheid over het afslaan van zijn verzoek. Dit noemt men ook: *eenen neus krijgen, eenen langen neus halen,* of *krijgen.* Oneigenlijk, noemt men andere dingen, die vooruitsteken, met den naam van *neus.* Zoo zit aan eene duister brandende lamp een *neus.* Een schoen, een slot hebben hunnen *neus.* Van een schip zegt Bogaert: *het wierd met de neus in zee gedrongen.* Bij Kil. komt het uitstekende deel van een voorgebergte, dat in zee schiet, onder den naam van *neus* voor. Adalung vergelijkt hiermede het gr. *νησος*, dat ook een schiereiland beteekent, dat met eenen hoek in zee steekt. Het zw. *näs* en angels. *naesa* werd, van de vroegste tijden af, voor een voorgebergte gebruikt. In

Engeland eindigen daarom vele eigene namen van voorgebergten en plaatsen, aan voorgebergten gelegen, op *ness.* Verkleinwoord *neusje.* *Dat is het neusje van den zalm,* een lekker beetje. Zamenstell.: *neusballetje,* tip van den neus; *neusbeen, neusdoek, neusdruip, (neusdrop), neusgat, neusgezwel, neushaar, neuskijker,* matroos, die op den neus van het schip past; *neuslok,* (bij L. Meyer ook *neusloch*); *neusnijper,* kaproen; *neusloos, neusscheidsel, neuswijs,* die veel ingebeeld verstand en doorzigt, zonder behoorlijke voorzigtigheid, kijken laat, lat. *nasutus; neuswijsheid.* Men keert het ook om, en zegt *wijsneus,* neders. *wiesnåse.* Andere zameng. zijn: *brilneus, dompneus, druipneus, langneus,* enz.

Neus, oul. bij ons ook *nase, nose,* waarvan *naseloch, naselock,* voor neusgat. [Bijb. 1477.] Bij R. Maur. *nasa,* hoogd. *Nase,* neders. *nåse,* angels. *nese,* eng. *nose,* zw. *nåsa,* en *nos,* ijsl. *nos,* pool. en boh. *nus,* krain *nus,* zelfs in Nieuwguinea *nisson.* Het komt, met het lat. *nasus,* uit eene bron. Dit deel des ligchaams schijnt, van het in- en uitsnuiven van de lucht, naar den klank zijnen naam ontleend te hebben. In het zw. is *nosa* blazen, snuiven, oudhoogd. *nasen.*

NEUTELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik neutelde, heb geneuteld.* Futselen, talmen: *men leit en neutelt mit het gelt.* [Hooft.] Van hier *neutelaar, neutelaarster, neutelarij, neutelig,* tamachtig en neulziek, verdrietig. Bij Hoogstr. komt *neutel* voor, in de beteekenis van een klein manneken, en bij Kil. *neutken,* een talmachtig besje, dat alles over den vloer haalt.

NEUZELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik neuzelde, heb geneuzeld.* Voortd. werkw. van *neuzen.* Naauw besnuffelen. Bij Kil. komt het ook onz. voor, in den zin van door den neus spreken, hoogd. *nieseln.* Van hier *neuzelaar, snuffelaar.*

NEUZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik neusde, heb geneusd.* Iets rieken, of in den neus krijgen. Zamenstell.: *beneuzen.*

NEVEL, z. n., m., *des nevels,* of *van den nevel;* meerv. *nevels, nevelen.* Eene menigte waterachtige, door de koude verdikte dampen in de benedenlucht, die dezelve donker maken: *daar komt een zware nevel op. Een nevel op zee. Om 't aardrijk van dikke nevelen te vaagen.* [Bogaert.] Wanneer de nevel op eenen hoogen en verren afstand is, heet hij eene wolk. Van hier, dat het woord ook in de beteekenis van eene wolk voorkomt: *in eenen nevel nederdalen.* [Hoogvl.] *Voer ze, als een pijl, door lucht en nevels heenen.* [Poot.] Oneig., voor eene zaak, welke ons verstand niet doorzien kan: *haar geloof verschuilt zich achter eenen donkeren nevel der bangste vooruitsichten.* [Sels.] Ook, in

het gemeen. voor alle beletselen, die ons verstand in den weg staan: *mijn Leidsman, Vader, drijft die neveln mij van 't oog.* [M. L.] *Mogt ons bespieglend oog door duizend neveln dringen.* [Br. à Brandis.] *Het vreeverbond met nevelen betoogen.* [M. L.] *Ons gezicht door een' nevel van onkunde, ongeloove, en zonden bezet.* [M. L.] Van hier *nevelachtig, nevelig.* Zamenstell.: *nevelkar: de nevelkarre drijven*, in het donker zich wegpakken, gaan strijken. [Kiliaan.] *Nevelkraai*, een naam van de aschgrauwe kraai met eenen zwarten kop, vleugelen en staart; *nevelmist* en *nevelrook*, bij Camph. *nevelvlek: o zon, schuif alle nevelvlekken van ons hemeltront!* [Poot.]

Nevel, bij Olfred. *nebulniss*, Notk. *nebul*, hoogd. *Nebel*, lat. *nebula*, gr. νεφέλη eene wolk. Adel. vergelijkt hiermede het hebr. *nebel*. Het stamwoord *neb, nef* schijnt met *nacht* verwant te zijn, en graauw, zwartachtig te beduiden. Zie *nevelkraai*, bij *nevel*.
NEVELEN, onz. w., gelijkvl. *Het nevelde, heeft geneveld. Het nevelt*, er valt nevel, het is nevelig. Van hier *neveling: treckt ghij de neveling af van onz' bevliesde ooghen.* [Rodenb.]

NEVENS, (*neffens*, bij Kil. *neven, nevend, nef-fend*), een voorzetsel, dat, in het gemeen, eene nabijheid uitdrukt. Het vereischt eenen vierden naamval. In den stand van rust, in de nabijheid van andere dingen; eigenlijk: *Jesus sat neder neven de fonteijne.* [Bijbelv.] *Hij woont nevens mijne deur. Hij wachtte haar op nerens den hoek.* Oneig., voor behalve: *ghij en sult nevens mij niet maken silveren goden.* [Bijbelv.] Om een gezelschap, eene vereeniging aan te duiden, voor met: *hij wandelde nevens hem. Die nevens hem den waaren God dienden.* [Frantz.] *Om nevens eenen van den hoove van Hollandt.* [Hooft.] Door eene onnoodige verlenging zegt men hier ook *benevens*. In den stand der beweging; eigenl.: *als sij haren post*

halve nicht. Het staat voor *nift*, en is dus, met *neef*, uit eene bron, overeenkomende met het angels. *nift*, lat. *neptis*. In het zw. luidt het *nid*, bij Ulph. *nithja*, een aanverwant, finl. *nuode*, verwant, wall. *nith*, eene nicht, hebr. *nabad*, een neef, kleinzoon.

NICHTIG, zie *nechtig*.

NIEMAND, tweede naamval *niemands, van niemand*, in den derden en vierden naamval, oudtijds, *niemanden*. Het is een persoonlijk voornaamwoord, dat, in het enkelv. alleen gebruikelijk is, en eene uitsluiting van ieder beteekent; geen man, dat is geen mensch, in tegenstelling van *iemand*. *Niemand kan mij het tegendeel bewijzen. Ik zie er niemand. Dat is niemands zaak.* Als men de uitgeslotene personen nader bepaalt, zoo zegt men: *niemand van ons. Niemand onder u. Niemand in de stad, uit het huis, op het land, enz.*

Voor *niemand* zeide men oudtijds *nieman, niemen: niemen derf hem des beroemen.* [M. Stoke.] Bij Kil. ook *niemensch*. Bij Ulphil. *nimanna*, Otrf. *niaman*, Tat. *nioman*, bij de zwab. dichters *nieman, niemen*, neders. *nüms, nemmes*, angels. *nanman*, lat. *nemo*. Het is van het oude ontkennde woord *ni* en *iemand*.

NIEMENDAL, zie *niet*.

NIER, z. n., v., *der*, of *van de nier*; meerv. *nieren*. Verkleinw. *niertje*. Een langachtig rond, vleezig deel in dierlijke ligchamen, zoo als er gewoonlijk in ieder ligchaam twee zijn, die, aan beide zijden, onder de lever en milt liggen, en ter afscheiding van de pis dienen: *Peoni helpt de nier.* [Vond.] *De rechter nier was verstopt.* [Bogaert.] Schertsend zegt men van iemand, die met den rug naar het vuur staat: *hij warmt de nieren*. De bijbelsche figuur, naar welke de *nieren* voor de innigste begeerten van het hart gebezigd worden, is in onze taal ongewoon. Zamenstell.: *nierbed, nierbeddenvet*, waarin de nieren liggen; (*nierzucht*) *nierharst, nier-*

heeft, met het volgende bijw., eenen oorsprong, en is een mogelijk ding, dat nog geen aanwezen heeft: *uit een enkel niet gebootseert*, zegt Hoogvl., die het met velen onz. gebruikt. Zoo ook M. L.: *ik zonk gerust en stil in 't ongeschapen niet*. Vond. heeft het mannel.: *daer in 't verschiet de werelt-kloot in eenen niet verdwijnt*. Zoo ook Poot: *in een' zeer dunnen damp, of wezenloozen niet*. *Maer tis eylaes! een gladde niet*. [Cats.] *Uit niet schiep God de wereld. Tot niet wederkeeren. Te niet, of te niete. Iets te niet brengen. Iets te niet doen, iets kracheloos, onbruikbaar maken, verderven. Iemands aanslagen te niet maken, verijdelen. Te niet worden. Te niet gaan. Ik heb het voor niet. Dat doet gij niet om niet. Als niet komt tot iet, kent het zich zelf niet*. Weigering: *op uw verzoek krijgt gij eenen niet. Liederen van niet. Een niet in de loterij; met een meerv., verkleinw., nietje. Een wat uit al de nieten trekken*. [Hooft.]

NIET, het ontkenkende bijw., dat gebruikt wordt, wanneer men in den samenhang der rede, of met eene geheele stelling, iets ontkeent; daar neen slechts eene ontkenning, of weigering op eene voorafgaande vraag, of bede is.

1. Eigenlijk, wanneer het, op de gezegde wijs, in den samenhang der rede ontkeent. Het wordt naast werkw. en naamwoorden geplaatst: *ik hoor niet. Zij kunnen niet zien. Niet koud, niet heet, niet laag*. Bij bijw. en voorzetsels: *niet zoo zeer, niet zoo, niet van voren, niet uit het midden, niet lang daarna*.

In den eenvoudig verhalenden en wenschenden zin, staat het achter het werkwoord: *ik geloof het niet. Men overtrede dit toch niet!* In de zamengestelde tijden staat het tusschen beide: *ik heb hem niet gezien. Ik zoude hem niet kennen*. Zoo ook, wanneer het eene werkw. het andere beheerscht: *ik mag u niet zien. Hij kon u niet verstaan*. In de bevelende wijs plaatst men het achteraan: *lach niet*. Zelfs achter den beheerschten naamval: *wond mij niet. Beleedig uwen vijand niet*. In eene vragende en verbindende voeging van woorden, staat het daar, waar alle andere bijwoorden behooren te staan: *hoort gij niet? Zoo hij er om achten niet is, komt hij niet*.

Men moet, in sommige gevallen, om de dubbelzinnigheid te vermijden, wel toezien, waar men dit ontkenkende bijwoord plaatst. Er is toch, bij voorb., een groot onderscheid tusschen: *ik hoor hem dikwijls niet*, en: *ik hoor hem niet dikwijls*. Het laatste is: ik hoor hem maar weinig reizen; het eerste is: het gebeurt dikwijls, dat ik hem, als hij er is, niet hoor.

Als, in twee, of meer op elkander volgende zinnen, dit ontkenkende bijw. vereischt

wordt, zoo kan men voor *niet* ook *noch* plaatsen: *het heeft niet geregend noch gesneeuwd, voor en niet gesneeuwd*. Ook laat men, om te sterker te ontkennen, het eerste *niet* weg: *het heeft geregend noch gesneeuwd*.

Dikwerf heeft het zijne betrekking op een voorgaand, of uitgelaten woord: *kom; zoo niet, dan ga ik. Maer aten het Pascha, niet gelijk geschreven is*. [Bijbelv.] *Niet, mijn sone!* [Bijbelv.]

In de dagelijksche taal, is het zeer gewoon, de ontkenning, nadrukshalve, te verdubbelen, als het gr. *οὐ μὴ* en het fr. *ne pas*. Gelijk: *er was niemand niet. Nooit niet*. Aan de Kaap is dit, onder de holl. volkplanting, bijzonder eigen, waar men zegt: *ik heb hem niet gezien niet*. Dit is, in den deftigen stijl, te mijden. In twee gevallen nogtans gebruiken wij het, waar de dubbele ontkenning bevestigd. Vooreerst, als de eene ontkenning in zameng. woorden met *on, mis, af, loos* enz. steekt: *hij is niet onkundig. Het misstaat hem niet. Hij was mij niet afgunstig. Zij was niet gevoelloos*. Welke uitdrukkingen wel bevestigen, doch eenigzins minder, dan wanneer ik zeg: *hij is kundig, het staat hem wel, hij was mij gunstig, zij was gevoelig*. Ten andere, wanneer de ontkenningen in twee zinsneden op elkander volgen: *daar is niemand, die u niet alles goeds toewenscht*, dat is iedereen. Dikwijls behouden beide ontkenningen hare kracht, als: *ik zoude het niet geweten hebben, hadde hij het mij niet gezegd*.

Menigmaal wordt *niet* in vereeniging met andere bijwoorden gebruikt. *Het is niet anders. Zoo niet. Dan niet. Opdat niet. Niet alleen, maar ook. Niettemin, desniettemin. Niet minder. Niet te veel. Niet te zeer. Niet meer. Nog niet. Niet eens. Niettegenstaande, desniettegenstaande. Niet lang daarna. Niet met allen, niet met al, in het gemeene leven, niemendal*. Achter *niet* plaatse men dan: *het is niet dan al te waar. Het is niet dan leugen*.

2. In vele uitdrukkingen schijnt *niet* zijne ontkenning te verliezen. Dus in de vraag: *heb ik het u niet gezegd? Waarschuwde ik u niet? Is het niet waar?* Vooral bij eene verwondering en eenen uitroep: *hoe zacht zoude ik niet ontslapen, wanneer enz. Welke wrok schuilt niet in dien boezem!*

In zamenstell. komt het, in het gemeene leven, voor, waar men het achter de bevelende, of onbepaalde wijs der werkwoorden plaatst, om iemand te beteekenen, die dat, gewoonlijker wijs, niet is, hetwelk het werkwoord voorstelt: *hij is een deugniet, een durfniet, een wilniet, een doenniet, een weetniet*. Voorts is van hier: *nietwetig, nietwezig, nietwezigheid*. Van *niet* vormt M. L. het naamw. *nieteling*, een nietig mensch: *o arme Nietelingen!*

Niet, Ulphil. *nithan*, Notk. *nicht*, Willer.

nieth, zw. *nüt*, hoogd. *nicht*, neders. *nig*, *nich*, angels. *nice*, *nocht*, in de Glossen van Boxhorn *niga*, eng. *not*, bij de Krain. Wend. *nekar*. Het is uit het oude *ne* en *iet*.

NIETEN, verouderd woord, waarvoor het zameng. *vernietigen* in gebruik is. Het enkele *nietigen* heeft Rodenb.

NIETEN, insgelijks verouderd, zie *genieten*. Het schijnt, eigenlijk, *eten* beduid te hebben, waarvan ons *nutten*, *nuttigen*.

NIETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik niette, heb geniet*. Met de horens of den kop stooten, neders. *niten*. In het hoogd. is *sich nieten*, zich bemoeijen met iets, zich het zuur laten worden. Het behoort duidelijk, met het lat. *niti*, pogen, tot eene bron. L. Ten Kate brengt het tot het ijsl. *hnioota*, den voet stooten. Bij Kil. is nog een ander woord *nieten*, *neeten*, hetwelk hij verklaart, door het zenden van geschenken aan vrouwen of bruiden, zoo als men oudtijds deed op St. Agnes dag. Misschien is het wel ontleend van den naam dier heilige maagd, die, in het hollandsch, Agneet is.

NIETIG, bijv. n. en bijw., *nietiger*, *nietigst*. Dat geene kracht heeft: *dat is eene nietige uitvlugt*. *Ghij zijt nietige medicijnmeesters*. [Bijbelv.] *Voor nietigh gehouden het vonnis gestreeken van Kaizar Henrik*. [Hooft.] Gering, dat geene waarde heeft: *hoe kunt gij om eene nietige zaak zoo opstuiven? Nietige afgoden*. [Bijbelv.] Van hier *nietigheid*.

NIETIGEN, zie *nieten*.

NIETS, onveranderlijk voornaamw., van het onz. geslacht, in het enkelv. alleen gebruikelijk, het tegengestelde van iets: *ik heb niets uitgereg*. *O, dat is niets! Niets goeds*. *Er is niets schrikkelijker dan*, enz. *Ik weet van niets*. Van *ne* en *iets*. Zie *iets*.

NIEUW, bijv. n. en bijw., *nieuwer*, *nieuwst*. In het algemeen, beduidt dit woord die eigenschap van een ding, wanneer het nog maar eenen korten tijd geweest is; in tegenstelling van oud. Eigenlijk: *Een nieuw huis*. *Een nieuw kleed*. *Eene nieuwe broek*. *Dat is nog geheel nieuw*, in het gemeene leven, *nagelnieuw*, *splinternieuw*, *spiegelnieuw*, *spel-dernieuw*, *spikspeldernieuw*. Van spijzen, gewassen, eetwaren: *nieuwe rog*, die van het jaar eerst ingeooft is. *Nieuwe haring*. *Nieuwe vruchten*, ook de *nieuwe tijd* genaamd. *De nieuwe tijd* is ook de lente. Hierheen behooren de spreekwijzen: *op nieuws*, *op een nieuw herhalen*. *Van nieuws beginnen*. Men gebruikt het ook als een zelfst. naamw.: *het nieuw is er af*. In verdere beteekenis, gebruikt men het ten opzichte van zekere eigenschappen, of omstandigheden: *de nieuwe burgemeesters*, die voor weinige dagen verkoren zijn. *Nieuw krijgsvolk aanvoeren*, dat nog niet in den slag geweest is. *Het nieuwe verbond*, in tegenstelling van

het oude. *De nieuwe wereld*, omdat zij den Europeërs later bekend is geworden. *Nieuwe maan*. Ten opzichte der vermeerdering van onze kennis, met betrekking tot eene zaak, welke men nog niet wist: *wat nieuws is er? Iets nieuws vertellen*. *Iets nieuws uitvinden*. *Ik heb eene nieuwe gedachte hierop gelezen*.

In het gemeene leven, zegt men: *naar iets nieuw*, ook *benieuwd*, *zijn*, voor *nieuws-gierig*. *Het zal mij nieuw doen*. Oneigenlijk, in betrekking op eigenschappen, die met nieuwe dingen gemeenlijk gepaard gaan. Zoo gebruiken wij het voor schoon gemaakt, gereinigd: *nu is de schaar weer nieuw*. *Iets nieuw maken*. Nog niet gebruikt: *een nieuwe hoed*, al heeft hij ook, tien jaar, in den winkel gelegen. Ten opzichte van inwendige sterkte, eene eigenschap van nieuwe dingen: *nieuwe lust*. *Schep nieuwen moed*. *Dat zal nieuwe krachten bijzetten*. *Zijne barmhartigheden zijn alle morgen nieuwe*. [Bijbelv.] Met het denkbeeld van verbetering: *een nieuw hart*. *De nieuwe mensch*. *Een nieuw leven leiden*. Verkleinw.: *nieuwtje*. *Dat is in het eerst een nieuwtje*. *Het nieuwtje van het huwelijk*. Van hier *nieuwachtig*, *nieuwelijks*, *nieuweling*, een onervaren mensch; ook voor *nieuwelijks*, anders *nieuwelings*, *nieuwigheid*. Zamenstell.: *nieuwbakken*, *nieuwewetsch*, *nieuwgeboren*, *nieuwgehuwd*, *nieuwgemunt*, *nieuwjaar*, *nieuwjaarsbrief*, *nieuwjaarsdag*, *nieuwjaarsdicht*, *nieuwjaarsgift*, *nieuwmare*, bij G. Brandt, *nieuwsbegerig*, *nieuwsgierig*, oul. *nieuws-gier*, *nieuwsgierigheid*, *nieuwsgieriglijk*, *nieuwstijding*, enz.

NIEUW, bij Ker. *niu*, Olfred. *niu*, *novo*, hoogd. *neu*, neders. *nij*, *nige*, deen. *nij*, angels. *niwe*, *neowe*, eng. *new*, fr. *neuf*, ital. *nuovo*, Ulphil. *niwi*, ierl. *nua*, pers. *nau*, russ. en pool. *nowij*, krain. *nov*; alles, met het lat. *novus*, gr. *νῆος*, uit eene bron. **NIEUWEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik nieuwd*, *heb genieuwd*. Vernieuwen, dat meest in gebruik is: *hij heeft aangevangen de zaaken te nieuwen*. [Hooft.]

NIEUWERS, een bijw., van plaats, zooveel als nergens. Men bedient er zich, in de volkstaal, meest van: *die de waarheid zeit, mach nieuwers banken*. [Spiegel.] In het gemeene leven, wordt het, gelijk *nergens*, voor niets gebezigd: *hij geeft nieuwers om*. Zoo zegt Hooft nog: *dat uw schrijven van den elfden van lentemaandt, nieuwers anders, dan uit dezelve is spruitende*. Het is zamengesteld uit *ne* en *iewers*.

NIEZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik niesde, heb geniesd*. De lucht met eene sterke beweging uit den neus stooten; anders *fniezen*: *ik moet van snuif niezen*. Van hier *niezing*: *elck eene syner niesingen doet een licht schijnen*. [Bijbelv.] Zamenstell.: *nieskruid*, *nieswortel*.

Niezen, hoogd. *niesen*, opperd. *niesten*, in de Monzeisch. gloss. *nisan*, eng. *to sneeze*, deen. *nyse*, zw. *nysa*, *njusa*, angels. *niesan*, ijsl. *nera*. Alles is van den klank gevormd.

NIJD, z. n., m., *des nijds*, of *van den nijd*; zonder meerv. Een aanhoudend misnoegen over de welvaart van anderen; eene sterke afgunst. *Deugt en kunst tart nijt en tijt*. [Poot.] *Die den nijt doe zwichten*. [Hoogvl.] *Een basterdt van den nijt*. [Vond.] *Hij grijpt den bitsen nijt in 't hart aen*. [Vond.] Men vindt dit woord ook somtijds bij Hooft en Vond. vrouwelijk. Poot heeft ook: *'t boos vergift der bitsche Nijt*. Het mannel. is het echte geslacht. Misschien, dat de persoonsverbeelding van den *Nijd*, als een vrouws-persoon, die geachte schrijvers hierin heeft doen dwalen; daar zij anders het mannel. geslacht doorgaans plaatsen. Van hier *nijder*, bij Cats, voor *benijder*, *nijdig*, *nijdiggaard*, *nijdigheid*, *nijdiglijk*, *nijdsch*: *nijtsche kroon*. [Vond.] Oudtijds *nijdsch*: *een geen brood bij den nijdschen*. [Doresl.] Zamenstel.: *nijdschel*, veldslag, bij M. Stoke.

Nijd, reeds bij Otr. *nid*, bij Ulphil. *neiths*, hoogd. *Neid*, neders. *nied*, angels. *nyth*, zw. *nid*. Dit woord had voorheen veel uitgestrektere beteekenis, dan nu. Bij Notk. heet *niet* een sterk verlangen, eene begeerte; *neitlich* is bij Stryker begeerig. De hoogste afkeer van iets heette, bij de oude Zweden, *niding*. Thans is, in het deen. en zw., *nid* gierigheid. IJver, ijverzucht is, in het zw., *nit*, angels. *nijth*, bij Willer. *nith*. Otr. noemt haat, het lat. *odium*, dat daarmede eenige gelijkheid heeft, *nid*. Zelfs beteekende het eenen hoogen trap van inwendige sterkte. Hedendaags nog zegt men op de Veluw: *nijdsch arbeiden*, voor zeer driftig, met betoening tevens van vele sterkte, den arbeid doen.

NIJDEN, (*nijen*), zie *neet* (*niet*).

NIJDIG, zie *nijd*.

NIJDNAGEL, (bij Halma ook *nijnagel*, bij Kil. *nijdnaghel*, *nijnaghel*) z. n., m., *des nijdnagels*, of *van den nijdnagel*; meerv. *nijdnagels*. Eigenlijk, een nagel in een schaar of mes, een nietje, aan beide zijden plat geslagen. Oneigenlijk, een stukje van den nagel eens vingers, van den overigen nagel afgescheurd, en met zijnen wortel in het vleesch vasthechtende; ook wel *taainagel*, *nagelwortel* genaamd. L. Ten Kate leidt, op voor-gang van Kiliaan, het woord, in de laatste beteekenis, van *nijd* af, uit een oud bijgeloof van het gemeen, dat die uitwassing des nagelwortels een teeken was, dat men benijd werd. Welk bijgeloof in Frankrijk, ook door-gegaan moet zijn, alzoo de Franschen dit *des envies* noemen, naar den *nijd*, *l'envie*, dus geheel en Adelung vergelijkt het neders.

nothnagel, en verklaart het door eenen nagel, die *nood*, dat is smert, aanbrengt.

NIJFELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik nijfelde*, *heb genijfeld*. Dit woord, in het gemeene leven voorkomende, beteekent eigenlijk eene kleinigheid, op eene bedekte wijs, met duim en vinger wegnemen, iets op eene diefachtige wijs, naar zich strijken; van *nijpen*, *knijpen*. Op de Veluw hoort men dit woord, waar men ook *nijfelachtig*, voor oneerlijk, ontrouw, bezigt.

NIJGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik neeg*, *heb genegen*. Uit hoffelijkheid of eerbied het ligchaam, door buiging van de knien, eenigzins naar de aarde bewegen. Van vrouwen wordt het gezegd; *zij neeg heel beleefdelijk*. Oneig., eerbied betoonen: *'t gansch aardrijk nijgt voor Jesus naam*. [M. L. Tijdw.] *Met nijgende gehoorzaamheid*. [Poot.] *De erfgenaam stuipt en nijgt voor 't opgeschikte kraam*. [Oudaan.] Hooft gebruikt het een en andermaal voor *neigen*: (*de zon*) *nijght naa 's aardtrijs kim*. *Men zeit, dat de rest tot berouw is nijgende*. *Dat zij 't oor tot voorslag van bijligging nijghen*. Zie *neigen*. Het deelw. *genegen*, met het hulpw. *zijn*, zie op zijne plaats.

NIJL, z. n., m., *des Nijls*, of *van den Nijl*; zonder meerv. Eene groote rivier in Afrika, die door geheel Egypte stroomt: *eer zal de vlugge nijl naar zijnen oorsprong keeren*. [Hoogvl.] *Hetwelk den nijlbeduidt*. [Hoogvl.] Zamenstell.: *nijlend*, *nijlmeter*, *nijlpaard*, *nijlstroom*, *nijlwater*. Uit het lat. *nilus*, gr. *νιλος*. Vitringa leidt het, op het voetspoor van Martin., van het hebr. *nehel* af.

NIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik neep*, *heb genepen*. Klemmen, knijpen: *hij neep hem met de nagelen*. *Unijpen mettentant*. [Cats.] *Zijn vleesch werd, met gloeiende tangen, uit zijnen arm genepen*. Figuurlijk, *de flesch, de kan lustig nijpen*, onmatig drinken. Tot andere dingen overgebracht, die, door klemming smert baren: *hoe hart de geeselslagen nijpen*. [Poot.] *Kluisters, die somtijts helden nepen*. [Poot.] *In nijpende koude voor de deur staan*. *De vorst begint te nijpen*. *Iemand nijpen*, hem ongemak aandoen. *Yder met schimpredenen nijpen*. [V. Mand.] In verdere figuur, van dingen, die ongemak, kommer en benaauwdheid veroorzaken: *noot en nijpende armoede reddden zich overal door*. [Vond.] *In 't nijpen van den nood*. [Hoogvl.] *Nu de noodt begon te nijpen*. [Hooft.] Dit noemt men ook, in de dagelijksche taal, *nijpen*: *het begint te nijpen*. *Als het begint te nijpen*. Zie *nippen*. *Ter verlossing van eenig nijpend kwaad*. [J. Lubl.] Van hier *nijper*, een werktuig, om te nijpen, verkleinw. *nijpertje*. Oneig. wordt *nijper* genomen voor dien oogenblik, als de zaak moeite veroorzaken, klemmen zal: *die zich thans op den*

nijper ziek maakte. [Bogaert.] *Het is op het nijpertje*, (ook *nippertje*), de zaak lijdt geen uitstel. Voorts: *nijping*. Zamenstell.: *nijptang*, *nijpvel*, *nijpveesch*, *nijdnagel*.

Het komt, met *knippen*, uit eene bron.

NIJVER, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zeer naarstig, zeer ijverig: *hij hoort den nijveren smit het kouter smeden*.

[Poot.] *Een zwarm van nijvere bijen*. [Hoogvl.]

Nijvere godsvrucht. [Poot.] *Nu krijgt de zoete min op nijvere zinnen vat*. [Poot.] *Een nijvere gezant*. [Hooft.] Van hier *nijverheid*, *nijverig*.

Kil. kent het woord niet, waarom het zeer waarschijnlijk is, dat men het, naderhand, door de voorzetting van de neusletter *n*, uit *ijver* gevormd heeft.

NIK, z. n., m., *des niks*, of *van den nik*; meerv. *nikken*. Hik, anders *snok* genaamd.

Even als *nokken*, van het stootende geluid gevormd (in het zw. is *nick* een stoot) of, omdat, bij den hik, eene beweging van het hoofd plaats heeft, van *nikken*; of, door insmelting, voor *den hik*, *de nik*.

NIKKEL, zie *nikker*.

NIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik nikte, heb genikt*.

Het is een voortdurend werkwoord van *neigen*, en beteekent eene herhaalde beweging met het hoofd of de oogen maken: *met het hoofd nikken*, een wenk met het hoofd geven. *Die met zijn ogen nikt*. [Muntinghe.] In het fr. heet *nique* eene schudding met het hoofd.

NIKKER, z. n., m., *des nikkers*, of *van den nikker*; meerv. *nikkers*. Een verdichte watergeest, of waterspook van eene wanstalgige gedaante, met welke schim men kinderen wel bang maakt. Hij zoude zich, in poelen, stroomen en zeeën, ophouden, en de zwemmende personen, bij de voeten, onder water halen. *Wie sal den bulleman — den nikker maken?* [J. Cats.] Bij Kil. *necker, daemon aquaticus, Neptunus, ennosigaeus*. In het gemeene leven benoemt men den duivel met dezen naam: *de zwarte nikker*. *Zoo zwart als de nikker*, ook *als een nekker*. *Hij heeft de klauwen van den nicker niet te vreezen*. [De Brune.] *Doorghebrek van verstandt, heerschte de nicker, en God was vergeten*. [Rodenb.] Deze schrijver heeft ook *nikkerlijk*: *die niet nickertijke sneeft*. De Engelschen noemen den duivel *the old nek*.

Dit waterspook heet, in het hoogd., *Nix* en *Nickert*, zw. *necken*, deen. *nicken*, *nocken*, ijsl. *nikur*, middeleeuw. *nocca*, *neccus*. Wachter leidt het af van het deen. *nocken*, versmachten, verstikken, middeleeuw. *necare*, *negare*, waarvan een rakker, in het neders. *nicker* heet. Adeling gist, dat het een overblijfsel der noordsche fabelleer zij, naar welke *Nekken* bij de oude Zweden, de grieksche en romeinsche Neptunus, de zee-god, was.

NIKKER, (*nikkel*) z. n., v., *der*, of *van de nikker*; zonder meerv. Zekere zwarte heulbloem, die voor onkruid in het koren wast: *een ketel, daer de nicker in gekocht is*. [De Brune.] Misschien om de vergiftige en doodende kracht, dus genoemd, als eene figuurlijke benaming van het vorige *nikker*, in den zin van duivel.

NIKKOP, z. n., m., *des nikkops*, of *van den nikkop*; meerv. *nikkoppen*. Iemand, die met het hoofd nikt. Van hier het onz. w., *nikkopen*, *nikkopte*, *genikkopt*. Alles, in de dagelijksche taal slechts voorkomende.

NIMF, z. n., v., *der*, of *van de nimf*; meerv. *nimfen*. Het woord is uit het gr. en lat. *nympha*. Men verstond bij de Grieken en Romeinen, door *Nimfen*, zekere halve godinnen, die zich bij stroomen, vloedden, bergen, bosschen, enz. ophielden. Hierheen behooren de zamenng.: *bergnimf*, *boschnimf*, *dichtnimf*, *toovernimf*, *waternimf*, *zangnimf*. Van twee maagden, die den dichter als godinnen verschenen, zingt Poot: *toen mijn oor de taal vernam van bei dees nimfen. De rei van nimfen zich in een' halven kring ter neder vloeiende*.

[S. Feitama.] Omdat ons de oude dichters zoo veel van den minnehandel dier schutgodinnen vertellen, zoo noemen de hedendaagsche dichters elk verliefd en bekoorlijk meisje eene nimf: *maer Nimf Daphne was zoo bang voor 't minnen niet*. [Poot.] *Nimf*, zegt dezelfde dichter aan zijne Kloris, *een uur, een oogenblik worp al dien schat in 't stik*. Verkleinw. *nimfje*: Ook *nimfelyjn*: *een abel Nimfelyjn, dat d'eelste schoonheit tart*. [Poot.] Men noemt ook een gekorven diertje, wanneer het in zijnen middelstaat is, *nimf*. Deze benaming beteekent zooveel als jonge bruid, en moet daarin gezocht worden, dat het diertje, in dien staat, zijn fraaiste looi of pracht aanneemt: anders pop, popje, genoemd.

NIMMER, (*nemmer*) bijw. van tijd, beteekenende ten geenen tijde, nooit. Bij *immer*, waarvan het, door de voorzetting van *ni*, gevormd is, teekende ik reeds aan, dat *nooit*, van den verledenen, *nimmer* van den toekomenden tijd gebezigd wordt. Men vindt wel het tegendeel bij anders nette schrijvers. Zoo zegt Sels: *waarin de stem van ontevredenheid nimmer gehoord is*. En: *nooit zal ik uw wandel uit mijn oog verliezen*. Dan, daar wij die twee woorden hebben, mogen wij ons, tot opbouw van den luister onzer naauwkeurige en duidelijke taal, aan dat onderscheid wel houden. Daarin zijn ons voorgegaan de Overzetters van den Bijbel, wier kieschheid bekend is; die *nooit* altijd van den verledenen, *nimmer* van den toekomenden en tegenwoordigen tijd, in zoover die een toekomend denkbeeld mede insluit, gebruikt hebben. Dat onderscheid behield ook de

ridder Hooft: *om nemmer daar af op te staan.* — *Die nooit listen of laaghen spaarde.* Die nauwkeurigheid is ook in Poot te ontdekken: *noit heeft de Doot mijn' boezem meer ontstelt, noit gaf zij ons meer stof. Nimmer moet het u verveelen. Nimmer moet het vier verkouden.* Met de bevelende wijs, die een ware toekomstige tijd is: *laet de rijke welvaert nimmer uit.* Voorts, om het denkbeeld te versterken, voegt men er meer achter: *nimmermeer*, bij Oudaen en anderen *nemmermeer*.

NINNEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ninde, heb genind.* Met smaak drinken: *door dat gij van haer nat te soet wilt ninnen.* [Vond.] Zoude dit woord ook, door eene voorgevoegde *n*, van *innen*, naar zich nemen, in den mond laten loopen, gevormd zijn? Althans, men vindt het bij Kil. niet. Of men moest denken, dat het van den klank gevormd ware. Namelijk, in Noordholland, noemt men een zuigpopje, waaraan men kinderen, in de wieg, laat zuigen, *eene nun*. Onder dat zuigen, maken die kleinen vaak een geluid door den neus, zoo als men in *ninnen* hoort. In het Neders. noemt men eene pijpkan *nüneke*, en *ninnen*, *nünken*, *ninken* zuigen. In sommige oorden zegt men van kinderen, voor welke het woord *drinken* nog te moeilijk om uit te spreken valt, dat zij *ninnen*.

NIP, (*nippe*), zie *neppe*.

NIPPELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik nippelde, heb genippeld.* Bij Vond. komt dit woord voor, en schijnt de beteekenis te hebben van iemand uit geile drift gedurig betasten, benippen: *en 't vleesch blaev van al dit nippelen wort.* — Rodenburgh zegt: *hoe wij zullen schuwen een nippelende Demea*; doch hier schijnt *nippelend* de beteekenis van inhalig, gierig, te hebben. Het is waarschijnlijk het voortd. werkwoord van *nippen*.

NIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik nippte, heb genipt.* Met kleine teugjes behendig drinken. In de dagelijksche taal alleen komt het voor: *die wat te veul enipt heit.* [Huigh.]

NIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik nippte, heb genipt.* Dit woord, met *nippen* verwant, wordt van kinderen gebruikt, als zij met elkander kibbelen, en die kibbelzucht, door krabben, slaan, nippen, aan den dag leggen. Ook zegt men, in de dagelijksche taal: *als het begint te nippen (te nippen)*, als de nood aan den man komt.

NIPTE, zie *neppe*.

NIS, een onzachtstaartige uitgang, waardoor men, van andere woorden, zelfstandige naamwoorden vormt. Men voegt dezen uitgang of onmiddellijk achter het woord, waarvan het gevormd wordt, gelijk: *duisternis*, van *duister* en *nis*, *geboortenis*, van *geboorte* en *nis*; of men plaatst tusschen het woord en dezen uitgang, welluidendheids-

halve, eene *e*, als: *geheimenis*, *droefenis*. Zoodanig gevormde naamwoorden ontstaan van andere zelfstandige naamwoorden, als: *gestaltenis*, *indachtenis*, bij Hooft, *belof-tenis*, enz., van *gestalte*, *indachte*, bij Kil., *belofte*. Van bijvoegelijke naamwoorden, als: *geheimenis*, *duisternis*, *goedertierenis*, bij Hooft, van *geheim*, *duister*, *goedertier*, dat bij de Ouden voorkomt. Van de onbepaalde wijs der werkwoorden, met afkapping van den uitgang *en*, als: *jammernis*, *kennis*, *ergernis*, enz. Menigmaal wordt hier de welluidende *e* tusschen gevoegd, als: *erfenis*, *getuigenis*, *verrijzenis*, *gebiedenis*, *behoudenis*, enz. Soms tijds nemen zij ook nog eene *t* aan, als: *gebeurtenis*, *beeldtenis*, *erkentenis*. Van het verledene deelwoord, met tusschenvoeging van eene *e*, als: *gedachtenis*. Met afkapping van *n*, als: *gevangenis*. Al deze naamwoorden zijn, zonder onderscheid, van het vrouwelijke geslacht, en vormen het meerv. getal in *nissen*, als: *eene ergernis wegnemen*. *Geheimenissen navorschen*. Bij eenige woorden schijnt een verloop plaats te hebben, die ook onzijdig voorkomen, als: *het geheimenis*, *het getuigenis*, enz.

Wat de beteekenis van deze woorden aangaat, zoo hangt dezelve van die woorden af, waarvan zij gevormd worden. Worden zij van naamwoorden gemaakt, dan beduiden zij een werkzaamheid omtrent die zaak, die door het naamwoord wordt voorgesteld, en door overnoeming, de zaak zelve, als: *beloftenis*, de toezegging van eene belofte, voorts de belofte zelve. Zoo zij van bijvoegel. naamwoorden ontstaan, geven zij deels te kennen het afgetrokkene denkbeeld des bijv. naamwoords, als: *duisternis*, *bitternis*; deels de zaak zelve, die de eigenschap bezit, welke het bijv. naamwoord voorstelt, als: *vuilnis*, *geheimenis*. Zijn zij hunnen oorsprong verschuldigd aan werkwoorden, zoo geven zij niet alleen te kennen de handeling en den toestand, door die werkwoorden voorgesteld, als: *begrafenis*, *getuigenis*, *herrijzenis*, *kennis*; (in dit geval zijn zij omtrent van gelijke kracht en gebruik als onze naamwoorden in *ing*); maar ook een ding, dat de handeling des werkwoords verrigt, als: *bezwaren*, *ergernis*, *hindernis*, iets, dat ons bezwaart, ergert, hindert. In eenige woorden schijnt eene lijdende beteekenis plaats te hebben, als: *behoudenis*. Bij overnoeming beduidt het eene zaak, als: *gelijkenis*, *geschiedenis*, *nadernis*, eene loopgraaf. Eindelijk, die van het verledene deelwoord getrokken worden, beduiden deels de handeling des werkwoords, als: *gedagtenis*; deels den toestand, door het werkw. voorgesteld, als: *gevangenis*, dat, bij overnoeming, ook eene plaats, waar men gevangen zit, aanduidt.

Van dezen uitgang was Hooft een bijzonder vriend, bij wien men daarom vele zulke woorden vindt, die nu meest verouderd zijn, als: *nalatenis, nadernis, bitternis, hapernis, vergetenis, verheffenis, verhoedenis, aanbiedenis, herboortenis, indachtenis, geloofenis, gehoulenis*, enz. Bij Vond. vindt men dus *jammernis, gewennis, geschapenis*. — *Verveelnis* bij Nyloë. Ondertusschen is deze uitgang zeer oud, en luidt, bij Ulphil. *nasus*, bij de oude Duitschers *nisse, nisso, nissa*, in Opperd. *nusz*, hoogd. *nisz*, angels. *nisse, nysse, nesse*, eng. *ness*, neders. *nis, nisse*. De wortel van ons *nis*, zegt I. Ten Kate, is duister en verborgen. Adeling denkt, dat deze uitgang met het hoogd. *Nosz, Nusz* verwant is, dat, in vele oorden van Duitschland, een ding in het gemeen beteekent.

Nis, z. n., v., *der*, of van *denis*; meerv. *nissen*. Eene holligheid in eenen muur, een muurvak, om, daarin een beeld, of iets anders te zeten: *geef slechts dit beeld een nis*. [Poot.] Sierlijk zegt Vond. van een schoon aangezicht, welks omtrek door bekoorlijke haarlokken omringd wordt, waarin het als in eene nis prijkt: *in 't hangend hair, een goude nis van stralen*. Diezelfde zegt elders van de boogswijze, met pilaren afgescheidene, vakken der amsterdamsche beurs: *mijn nissen zien u draeten*.

Dit woord der bouwkunde is zeker onduitsch, en uit het ital. *nicchis*, fr. *niche* ontleend; het heeft echter door het gezag van Vond. en andere groote mannen, reeds het burgerregt verkregen. J. Lublink verkoos daarvoor *muurrond*, of *muurvak*, en naderhand *muurgroef*. Dit is wel meer nederduitsch, doch minder duidelijk. Ook binden ons zulke zamengestelde woorden, als wij reeds de enkele woorden in gebruik hebben, aan te nauwe palen: immers, hoe onnatuurlijk zoude het beeld bij Vond. zijn als men het dus schilderde: *een goude muurgroef van stralen!* De stoute verbeelding des dichters zoude, in hare hooge vlugt, niet minder door zulk een zamengesteld woord verhinderd geweest zijn. Voorts van hier het zamengestelde: *altaarnis*. [Vond.]

Nisch, zie bij *nes*.

No, veroud. woord van ontkenning, voor niet, noch, neen, niets.

NOBEL, onduitsch woord. Een voormalig stuk goudgeld in Engeland droeg dien naam, waarvan *rozennobel*. De naam is uit het middele. *nobile, nobulus, noblus*, welken naam men aan dat goudstuk gaf, toen het, in het jaar 1344, allereerst geslagen werd. Men heeft het, in andere landen, nagemaakt. Kil. schat het stuk op vijftig stuivers. *Die sal gheven der heiligher kercken enen halven engelschen nobel*. [Keur. d. St. Hoorn.]

NOBIS, z. n., m., *van den nobis*; meerv. *nobisen*. Bij Kil. komt het woord voor, die het door *Daemon nanus, cacodaemon* verklaart. Bij hem komen ook voor *nobisgat*, de mond der hel, en *nobiskroeg*, hol der duivelen, welk woord, in Noordholl., wel in gebruik zoude zijn. In het hoogd. is dit woord *Nobiskrug* en *Obiskrug*. Bij Adeling vindt men het woord vergeten. Misschien zoo de *n* eene voorgevoegde letter is, mogt men het hebr. *oobh* hiermede vergelijken, waardoor men helse schimmen verstond, welke men in de doodenbezwering aanriep.

NOCH, (*nocht, nochte*) een ontkenkend voegwoord, in de beteekenis van *en geen, en niet*. Wij bedienen ons van dit woordje, wanneer er meer dingen, in eene uitspraak ontkend worden. Het heeft, derhalve, een ontkenkend woord voor zich, dat of hetzelfde of een ander ontkenkend woordje is. *Nocht der eene nocht der andere partije, eenig waapentuigh te verstrekken*. [Hooft.] *Er was nu, nocht heer, nocht stad, nocht volk zoo koen*. [Hooft.] Ook andere ontkenkende woordjes, als: *dien 't aan geen geleerdheit noch kennis gebreekt*. [G. Brandt.] *Nooit zoopt ge 't bloedt en merg der schamele gemeent, noch stopte d'ooren*, enz. [Vond.] *Opdat men niemant aanstoot geve, noch van anderen bespot worde*. [J. Nyloë.] Hier komt vooral de oordeelkundige regel van F. de Haes te pas, dat, als men het mindere en meerdere wil uitsluiten, men altijd het meerdere eerst moet noemen, als: *men zag noch bosch, noch boom, niet; noch boom, noch bosch*. Zoo ook: *ik heb hem noch gesproken, noch gezien*. Immers kan men iemand van ver wel zien, al spreekt men hem niet. Voorts, verzwijgt men ook wel het vorige ontkenkende woordje, en gebruikt men slechts het eene *noch*, als: *maar klagen golt noch smeeken*. [Poot.] *Een hoop handtwerxluiden zullen ooghen nocht ooren hebben*. [Hooft.]

Dit woordje luidt reeds bij Isidor. en Ker. *noh*, en komt naauw met het lat. *nec, neque* overeen. Het is zeer waarschijnlijk, dat het uit het oude ontkenkende *ni* en *och*, dat is *ook*, is zamengesteld, gelijk het lat. *nec* uit *ne* en *ac*.

NOEGEN, onz. w., gelijkvl. *Noegde, heeft genoegd*. Tevreden zijn: *maar noegend' aan den staat van 't geestelijk gebieden*. [Hooft.] *De rest deezer Fransoysen quaatijk noeghende op Don Johan*. [Hooft.] Ook wederk. *zich noegen: mij noeght wel aan mijn rijk*. [Hooft.] Het zamengestelde *genoegen* is thans gebruikelijk.

NOEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noemde, heb genoemd*. Eenen naam geven: *hoe zijt gij genoemd? Men noemde hem bij zijne geboorte, naar zijnen vader. Die men de Kamer in liefde bloeiende noemde*. [G. Brandt.] Eenen

naam uitspreken: *noem mij den man eens*. Iemand, onder uitdrukking van zijnen naam, tot iets bestemmen: *Hendrik, de achtste, is tot het koninklijke ambt genoemd*, anders *benoemd*. *Zij laat zich Mevrouw noemen*. Van hier *noemer*, de eerste naamval, in de verbuiging van naamwoorden; ook een woord der rekenkunst, waar men, in het gebroken, dus de onderste cijferletter heet. — *Noeming*, benoeming: *de koning had den Landtvoogden noeming van drievoudt getal vergunt*. [Hooft.] — *Noemelijk*, dat genoemd kan worden, *noembaar* bij Vond.

NOEN, z. n., m., *des noens*, of *van den noen*; zonder meerv. Een brabantisch woord, beteekenende middag. bij de Vriezen *noon*: *of de noen, dan of een avondstont beter is*. [Cats.] *Beijde kloek strijdende tot op den noen*. [K. v. Mand.] *Na den noen slapen. De voor-noen, de nanoen*. In het oude liedje op G. van Velzen komt het voor:

*Sij rolden hem daer drie daghen lank,
Drie daghen voor den noene.*

Zamenstell.: *noenmaal, noenrust, noenslaap*, middagslaap: *sij sliepen haer noenslape*. [Bijb. 1477.] Ook *noenslaapje*; *noenstonden*, middaguren van elf tot een; *noentijd*, middag: *omtrent die noentijd*. [Clar. Spieg.] In het neders. is het *die none*, eng. *noon*. Het is uit het lat. *nona*, de negende, dat is het negende uur. In de kloosters is *de noen* het negende uur van den dag, van 's morgens zes uren af gerekend, dus drie uren des namiddags.

NOESCH, bijv. n. en bijw., *noescher, noeschst*. Verouderd woord, beteekenende schuinsch, scheef. Bij Meyer en Kil. komt het voor. Bij den eersten *noesch, neusch*, bij den laatsten *noesch, nuesch (nuusch)*.

NOEST, (bij Kil ook *noost*) z. n., m., *van den noest*; meerv. *noesten*. Hetzelfde als *knoest*, weer, en, met uittaling van de neusletter, ook *oest*: *een stuk hout vol noesten*. Van hier *noestig*: *noestige planken*. Oneig., moeilijk, verdrietig: *eene noestige zaak*. Van hier *noestigheid*, moeilijkheid. Het is zeker met *knoest, knods*, het lat. *nodus*, uit eene bron.

NOEST, bijv. n. en bijw. Dit woord, dat geene trappen van vergrooting toelaat, geeft dien toestand te kennen, wanneer alles droken in beweging is, en de zaken met zorgvuldige naarstigheit verrigt worden. Men gebruikt het gewoonlijk van zaken: *eene noeste vlijt betoonen. Met noesten arbeid. Noeste zinnen. Met noest vermaak*. [M. L.] *Den noesten lantbou leeren*. [Poot.] Van hier *noestig*: *verademing van 't noestig brein*. [M. L. Tijdw.] — *Noestigheid*. Het is onzeker, waarvan dit woord afstamme. Zoude het ook, met het hoogd. *nieten*, zich eenen arbeid zuur laten worden, alle moeite aawenden; en met *noth*, inspanning van alle

krachten, verwant zijn? Kil. heeft het woord niet.

NOFFEN, zie onder *nuf*.

NOG, voegwoord van zamenbinding, om de voortdoring van eene tegenwoordige handeling te beteekenen, voor tot hiertoe: *ik weet het nog wel. Zijt gij nog boos? Van dat zelve verstand ben ik noch*. [G. Brandt.] Met nadruk plaatst men het ook voraan: *nog leef ik. Nog is het tijd*.

Men plaatst het ook, in den verhevenen stijl, bij deelwoorden: *hij toonde ons zijne nog bloedende wonden*. Ook staat het bij bijwoorden: *ik heb hem gisteren nog gesproken*.

Somtijds plaatst men het bij den toekommenden tijd; alhoewel het dan een bijwoord van opklimming schijnt te zijn, als: *hij zal nog komen. Ik zal hem nog wat wachten. Wat zal er nog van u worden? Zoo dikwijls het ontkennende woordjes bij zich heeft, beteekent het tot dezen tijd toe: hij is er nog niet. Niemand heeft hem nog gezien. Hij heeft nog nooit gelagchen*.

Men gebruikt ook, in den gemeezamen stijl, *tot nog toe*. Poot heeft *tot nog*.

Oudtijds bezigde men dit *nog* als een voegwoord, dat eene tegenstelling aanwees, voor evenwel: *ick en sant de Propheten niet; noch liegen sij: ick en sprak niet tot hen; noch propheteerden sij*. [Doreslaer.] Wij gebruiken het somtijds ook zoo: *gij bevindt u in die akeelige omstandigheden; en kunt gij nog schertsen? Zoo vindt men ook bij Vollenh.: denk zooveel duizenden van jaren, als er zant aan het zeestrand is; noch blijft de eeuwigheit even onendig*. Voorts, is het een bijwoord van opklimming, van vermeerdering. Het doet een getal, of eene menigte toenemen: *daar noch bijquam zijne verkeering met enz*. [G. Brandt.] *Voeg nog hierbij, dat enz. Ik heb u nog wat te zeggen. Ik blijf nog eenige maanden in de stad*. Vooral met telwoorden: *nog eens. Nog eenmaal. Ik bood hem nog tien gulden*. Met den vergelijkenden trap: *dat zal mijne smart nog heviger doen worden. Voorboden van nog zwaarer rampen*. [Frantzen.] *Met nog vreeslijker moortgeweer woeden*. [Vollenh.] Dikwijls vermeerderd het ook de kracht van andere bijgevoegde woorden: *het is nog lang geen tijd. Al is hij nog zoo geleerd, hij kan evenwel, enz. Al doet men mij nog zoo vele verwijtingen. Gij, nog veel minder ik, enz*.

Ook heeft het de kracht, om de gansche uitspraak te versterken: *ik zeide het u immers nog bij mijn heengaan. Dat laat zich nog hooren!*

Als voegwoord komt het bij de oudste duitische schrijvers voor, die het *noh* spellen, neders. *nog, nah*. In de beteekenis van den tegenwoordigen tijd brengt Adel. het tot de verwantschap van *na, nu* en *nieuw*. Als

bijwoord is het bij die oudste schrijvers ook *nok* gespeld, neders. *nog* en *noch*. Misschien behoort het, door de voorz. van de *n*, die de beteekenis niet verandert, tot den wortel *ook*. Hieruit blijkt, dat de spelling van *noch*, een ontkenkend woord, en *nog*, een voegwoord van tijd en bijw. van opklimming, niet zoo zeer op de afstamming, als wel op een, thands bijna eenparig aangenomen, gebruik der netste schrijvers gegrond is.

NOGMAALS, een bijwoord, voor nog eenmaal: *ik zeg het u nogmaals*. Zie *maal*.

NOGTANS, voegwoord, dat eene tegenstelling aanwijst; evenwel, echter: *nochtans gedroeg ik mij bij vreemden en bekenden* enz. [Poot.] Men plaatst dit voegwoord, of onmiddellijk in het begin of in het midden eener zinsnede. Het staat voorts na een, of na meer woorden: *mijdende nochtans alle onzuiverheit*. [Nyloe.] *Waarvan vrouwmensch nochtans uitgezondert is*. [Nyloe.] *Niet lichtelijk nochtans* enz. [Hoofl.] De spelling der Ouden *nochtans*, voor *nogtans*, heeft men nu in zoover verlaten, dat de *g* algemeen aangenomen is, in het eerste deel *nog*, als komende van het vorige woord *nog*. Men heeft, in onzen tijd, de schrijfwijz van *nogthands* zien invoeren; doch deze wordt met regt verworpen, dewijl de *h* en *d* hier eigenlijk niet te pas komen, zijnde *tans* niets anders, dan een uitgang, waarvoor de Ouden *tan* schreven.

NOK, z. n., v., *der*, of *van de nok*; meerv. *nokken*. Een woord, dat, in het gemeen, het opperste toppunt van iets, het uiterste einde schijnt beteekend te hebben. In het bijzonder is het in gebruik voor het opperste van het dak: *op de nok van het huis staan*. De schippers noemen dus het uiterste einde van de ra: *het bovenst van de nok*. [Westerb.] Bij Kil. heeft het ook nog de beteekenis van de ruggraat, en van het merg der ruggraat, lat. *nucha*, sp. *nuca*, hetwelk Martin. voor een oorspronkelijk arab. woord houdt. Eindelijk, is het bij Kil. ook het achterste van eenen pijl, het kerfje in eenen pijl, eng. *a nock*, of *notch*. Zamenstell.: *nokbalk*; *dwarshalk*, waarop de sparren van een dak rusten; *nokgordingen*, touwen aan de nok geslagen, om haar daarmede te dwingen; *nokpan*, pan, die op de kruin van een dak ligt. Het lat. *nuca*, de nek, wordt ook, naar het getuigenis van Martin., van de kruin van het hoofd gezegd.

NOK, z. n., m., *des noks*, of *van den nok*; meerv. *nokken*. *Snok*, *nik*. Van hier het onz. w., *nokken*, *nokte*, *genokt*, waarvoor sommigen ook *gnokken* geschreven hebben, hetzelfde als *snikken*, weenen, zoodat het geweent, door *snikken*, gestadig afgebroken wordt. *Laet dat nocken varen*, bij Vond., is het *mitte singultus* van Horat. *Ik voel het uiterste vaarwel staag kleven in mijn mont, en door*

het nokken breken. [Hoogvl.] *'t Is billijk, dat zij nokt en hijgt*. [D. Smits.] — Mander gebruikt het in eenen anderen zin, waar het stooten beteekent: *Hector nockte zoo stijf met zijn pijcke scherp*. Het woord is klanknabootsend. Van hier *nokking*, en *genok* bij K. Brandt.

NON, z. n., v., *der*, of *van de non*; meerv. *nonnen*. Eene gesnedene big. Eenigen houden het voor eene figuur van eene non, eene kloosterzuster. Zie *klop*. Adelung leidt het af van *nijden*, waarvoor thans *snijden* in gebruik is.

NON, z. n., v., *der*, of *van de non*; meerv. *nonnen*. Kil. vertaalt het door *turbo*, *turben*, *trochus*, een *tol*, *top*. Die beteekenis is nog bij de geldersche landlieden overig, die eene *non* noemen eenen gedraaiden arm aan een spinnewiel. Zulk een wiel heeft drie *nonnen*: tusschen twee loopt het klauwier, en de derde houdt het spinrokken.

NON, z. n., v., *der*, of *van de non*; meerv. *nonnen*. Verkleinw. *nonnetje*. Eene godsdienstige dochter, die zich, in vereeniging met anderen, tot den ongehuwden staat verbonden heeft. Eenigen van zulke nonnen nemen ook de gelofte van vrijwillige armoede en gehoorzaamheid op zich. *Eene non worden*. Zamenstell.: *nonnenkleed*, *nonnenklooster*, enz.

Het woord is oud, daar het reeds bij Hieronymus voorkomt: *castae vocantur et nonnae*. Erasmus en Martinius houden het voor een egyptisch woord; in welke taal men godsdienstige personen van het mannelijke en vrouwelijke geslacht dus zoude genoemd hebben. Anderen leiden het af van het gr. *νονος*, een, die zich afzondert en alleen leeft. Doch, daar het eertijds een eertitel was, welken jongere personen, uit achting, aan meer bejaarde, hetzij mannen, of vrouwen, gewoon waren te geven, schijnt die afleiding niet voldoende genoeg. In de middeleeuwen, noemde men oude menschen, die, in de kerken, van liefdegaven onderhouden werden, *nonnones* en *nonnanes*. Papias, door Martin. aangehaald, zegt: *nonnos vocamus majores ob reverentiam*. Een der regelen van St. Benedictus is: *juniores autem Priores suos Nonnos vocent*. Gelijk men dan nu de bejaarde monniken, uit achting, *Patres*, Vaders, noemde, zoo gaf men hun ook den eernaam van *Vonni*, even als dienvan *Nonnae* aan de heilige zusters. Die benaming is thans ten opzichte der kloosterzusters alleen overgebleven. Als men het denkbeeld van meerderjarigheid als het meest heerschende beschouwt, zoude men het, met Adelung, tot eene bron met het gr. *νεπος* en *πατρις* kunnen brengen, welke woorden Hesych. door oom en moei, of vaders broeder en moeders zuster verklaart. Grootmoeder en groot-

vader heeten, in het ital., *nonna*, en *nonno*. Nood, z. n., m., *des noods*, of *van den nood*; meerv. *nooden*, in sommige gevallen slechts. De toestand, wanneer iets met moeite, dat is zeer bezwaarlijk, verkregen wordt: *het kan er des noods door*. *Ter nauwer nood*. *Ter enger nood ontkomen*. [Frantzen.] De toestand, wanneer men, in de keus van middelen, ter bereiking van een einde te nauw bepaald is: *als het de nood vordert*. *Zijnen nood aan iemand klagen*. *Gij klaegt uw' noodt*. [Poot.] *Als de nood aan den man komt*. *Door den noot geperst werden*. [Bogaert.] *Maeck van de noot een deught*. [Vond.] *Iemand in den noodt laten*. *Uit den nood gered worden*. *Uit den nood raken*. *Uit den nood helpen*. Een slechtere toestand waarvoor men bloot ligt: *het heeft geen en nood van vallen*. *Het heeft geen en nood zeg ik u*. Uitwendige dwang: *oorloghscheepen, als 't noodt deed'*, op stroom te leggen. [Hooft.] In het gemeene leven gebruikt men het van eene persing op de natuurlijke ontlasting: *grooten nood hebben*. Zedelijke noodzakelijkheid, gegronde oorzaak, om iets te doen: *in geval van nood*. Poot gebruikt het eens voor noodlot, voor beschikking: *och! dat de straffe noodt toch met zijn ijsre handen 's Helts scheipaal niet, of verre, zett'*. Men gebruikt vooral dit woord van dien toestand, in welken men van die middelen beroofd is, die volstrekt tot onze welvaart dienen, terwijl men zich in ramp en gevaar bevindt. Hier bedient men zich ook van een meerv. getal: *vele nooden uitstaan*. *In den uitersten nood zijn*. *In dringenden nood*. *De noodt is zonder wet*. [Poot.] *Nood breekt wetten*. *Zoo ziet gij den nood voor oogen*. [Van Mand.] *In 't barnen van den nood*. *De nood is op het hoogste*. *En steent van bangen noodt*. [Hoogvl.] *Nood leert bidden*. In eenen meer bepaalden zin, gebruikt men het van bijzondere gevallen. Van lijfsgevaar: *of wacht met pijn den allerjongsten noodt*. [Poot.] *In den bittren nood van sterven*. [D. Deck.] *Een redder in nood en dood*. *Wij zagen het schip in nood*. Van hier het zameng. *doodsnood*. Van ziekte of smert: *in barensnood zijn*. *Mijne vrouw zat in nood*. Van armoede en gebrek: *zijnen nood aan de armbezorgers bekend maken*. *In nood bijstaan*. *Iemand in nood geld schieten*. *Mede te deelen den genen die noodt heeft*. [Bijbelv.] Oudtijds gebruikte men het voor misnoegen, verdriet: *iemand nood doen*.

Wat het geslacht dezes woords aangaat, blijkt het uit de voorbeelden, dat het mannel. en vrouwel. genomen wordt. Thans is het mannel. meest in gebruik; alhoewel het vrouwelijke wel het oudste geslacht schijnt te zijn. In het hoogd., frankd., angels. en ijsl. is het ook vrouwelijk. Van hier *noode-*

lijk, dat door den nood gevorderd wordt. bij Doersl. en Hooft, welke laatste ook *noodelijkheid* heeft. — *Noodig*. Zamenst.: *noodbede*, bij Camph., *noodbescheer*, *noodschikking*: *aen 't nootbescheer gehecht*. [Poot.] — *Noodbestuur*, *noodborg*, *nooddienst*, bij Sels, *nooddrang*, bij L. Ten Kate; *nooddwang*, *nooddeloos*, *noodhelper*, bij Marn., *noodhulp*, mannel. en vrouwel., een man, of eene vrouw, van wier hulp wij ons uit nood bedienen; *noodjaar*, *noodklok*, brandklok, *noodteugen*, *noodlijdend*, arm, *noodmoord*, gewelddadige moord, in het Geld. Plak. Boek voorkomende; *noodmunt*, *noodpenning*, bij geval van beleg uit nood geslagen; *noodpers*, bij Camph.; *noodscheer (schaar)*: *de noodscheer dreigt den draet mijns levens af te knippen*. Zegt Vond.; *noodschikkelijk*, *noodschikking*, *noodstal*, *noodvasten*, *noodzaak*, *noodzakelijk*, *noodzakelijkheid*, *noodzaken*, *noodzakig*, enz. — *Barensnood*, *blijvensnood*, bij Poot; *hangersnood*, *minnenood*, bij Cats.

Nood, Oifr. *not*, *noti*, Ulphil. *nauth*, angels. *nead*, *neod*, *nyd*, hoogd. *Noth*, neders. *nood*, ijsl. *neid*, zw. *nöd*. Zie over de afleiding bij *noest*.

Nooddruft, z. n., v., *der*, of *van de nooddruft*; zonder meerv. Een toestand, in welken men zulke dingen ontbeert, die tot onzen welstand dienen, bijzonder tot onderhouding van het lichamelijke leven: *iemand in nooddruft bijstaan*. *Mijn Godt zal vervullen alle uwen nooddruft*. [Bijbelv.] Wijders beteekent het (en dit is de gewone beteekenis) datgene, dat tot onderhouding van het leven, volstrekt noodig is: *onder 't gelaat van eenige nooddruft toe te voeren*. [Hooft.] *Iemand zijne nooddruft bezorgen*. *De stijl, die des heiboers nooddruft schraagt*. [M. L.] *Tot uwer nooddruft dijns levens*. [K. v. Mander.] *Met nooddruft te voorzien*. [Hooft.] — Vond., gelijk de Overz. van den Bijb. altijd, neemt het ook somtijds mannel.: *den nooddruft sparen*. Het voorbeeld uit Hooft, door A. Kluit, in Hoogst. *Naamlijst*, bijgebracht, wordt, in den derden druk van het jaar 1677, in het vrouwel. geslacht gevonden. Halma is ook voor het mannel. Evenwel schijnt het vrouwel. geslacht verkieslijker te zijn. Ten Kate is daarvoor insgelijks. In het hoogd. en ijsl. kent men ook geen ander. Ondertusschen, was het woord eertijds ook bijvoegelijk, zoo als blijkt, uit het frankd. symb. Athanas., door A. Kluit, in de genoemde *geslachtlijst*, aangehaald. Bij Adel., komt een voorbeeld uit het Pestboek van het jaar 1500 voor: *so ist notturft den luft zu rechtfertigen*, zoo is het noodig, de lucht te zuiveren. Voor *nooddruft* spelt Kil. *nooddurft*, zoo als de Ouden schreven, als zamengesteld uit *nood* en *durft*; van *derven*, ontberen. *Nood* schijnt hier het

verouderde bijwoord te zijn, dat bij Otr. *noti* is, en de beteekenis, onder anderen, van *zeer had*, waardoor dus de kracht des woords *durft, druft* versterkt wordt. Voorts, is van hier *nooddruftig, nooddruftigheid*.

NOODDWINGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik nooddwong, heb genooddwongen*. Sterk, noodzaken: *tot dat zij Hem nooddwongen, om van hun weg te wijken*. [Frantzen.] Van *nood* en *dwingen*.

NOODE, een woord, dat niet anders dan achter het voorzetsel van gebruikt wordt, bij de werkw. *hebben* en *zijn*: *hoe veel laken hebt gij daartoe van noode?* hebt gij daartoe van doen? *Indien het van noode is*, noodig is. *Ten is haer niet van noode henen te gaen*. [Bijbelv.] Van *nood* in den zin van *noodzakelijkheid*.

NOODE, (bij sommigen ook *node*, zamengetrokken in *noô*,) bijw. Ongaarn, onwillig: *lijdende noode, dat yemandt anders haar eere quam beptuiken*. [Hooft.] *Iets noode zien*. *Hij zal daartoe noode komen*. *Veel liever gaern, dan noô gedaen*. [Caph.] *Toen Koningin Christine noô dien helt ontsloegh*. [Vond.] *Hij leedt zoo noô*. [Poot.] *Harde node van Vlaenderen hi sciet*. [M. Stoke.] *Frankendaler druiven zwellen node zonder kunst of kas*. [M. L. Tijdw.] Van hier *noôheid*, bij Hoogstr. L. ten Kate, die *noode* spelt, leidt, met vele anderen, dit woord van *nood* af, als zijnde zooveel als *uit nood, des noods*. Dan, Huydecoper brengt het tot *ode*, dat bij M. Stoke, in de beteekenis van gaarn, gebruikt wordt. Door de voorzetting van de ontkennende letter *n*, voor *ne*, gelijk *ooit, nooit, ergens, nergens*, zoude dan *node* moeten gespeld, en de beteekenis van ongaarn daardoor bekrachtigd worden; doch de rotterdamsche uitspraak vordert *noo* en *noode*.

NOODEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noodde, heb genood*. Verzoeken, anders *noodigen*: *iemander begrafenis nooden*. *Te gast, ter n aaltijd nooden*. *Hare genoodde zijn in de diepte der hellen*. [Bijbelv.] *Lust, daer hem de tijt toe noodt*. [Poot.] *Dat ze elk tot rouw en droefheit nood*. [N. Versteeg.] Het woord drukt, eigenlijk, uit door dringende, ook vriendelijke beweegreden, tot eene zaak overhalen; van *nood*.

NOODHULP, zie *nood*.

NOODIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noodigde, heb genoodigd*. Een voorid. w. van het vorige *nooden*: *op den gewonnen kost noodigen*. [Vond.] *Oneig: hier noodigt ons de popel in zijne schaduwe*. [Vond.] Van hier *noodiger, noodiging*. Zamenstell.: *uitnoodigen*.

NOODLOT, z. n., o., *des noodlots*, of van het *noodlot*; zonder meerv. Lot, deel, als eene beschikking der Voorzienigheid: *iedereen heeft zijn noodlot in de wereld*. Meest ver-

staat men het, even als het bijv. *noodlottig*, van de maat der rampen en ongelukken, welke de mensch, in dit katijvige leven ondervindt: *mijn noodlot is niet anders*. *Want zulk een noodlot is de grafzerk ook beschoren*. [Westerb.] Dichters beschouwen het noodlot als een wezen, dat straf, wreed en onverbiddeijk is. Zoo zegt Poot: *hoe moogt gij zoo verlagen van 't straffe Noodlot klagen?* En elders: *och! dat haer 't Noodlot spâ belett*. *Bij het Noodlot*. [Vond.] Van hier *noodlottelijk, noodlottig*. Van *nood* en *lot*.

NOODMONDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noodmondigde, heb genoodmondigd*. Een woord, bij eenige Regtsgeleerden, in gebruik, in de beteekenis van eene dochter, die onder ouders, of voogden staat, en nog voor onmondig moet verklaard worden, tegen haren zin schaken, of ook verkrachten. Van *nood*, dat is dwang, en *mondigen*, voor *mondig* houden.

NOODWEER, z. n., v., *der, of van de noodweer*; zonder meerv. Tegenweer, welke men in geval van lijfsgevaar doet; ook noodzakelijke verdediging tegen eenige grieven: *de reden onderstut de noodweer*. [Vond.] Van *nood* en *weer*, verwering.

NOODWEER, z. n., o., *des noodweers, of van het noodweer*. Zonder meerv. Van *nood* en *weer*, *weder*. Hevig onweer: *'t afgrijsselijk geklater des noodweers treft ook 't water*. [Poot.]

NOODWENDIG, bijv. n. en bijw., *noodwendiger, noodwendigst*. Noodzakelijk: *ik moet er noodwendig zijn*. *Het leger moest noodwendig opbreken*. *Daar 't noodwendig een ieder moet treffen*. [Bilderdyk.] Van hier *noodwendigheid*. De eerste helft des woords is, gewis, het bekende *nood*; maar de andere helft is zoo zeker niet. De gissing van Jhre is wel de aannemelijkste. Hij leidt het af van het oude *wan, waan, mangel, gebrek, eng. want*, dat ook bij Kil. voorkomt. Zoo zoude dan *noodwendig* iets zijn, hetwelk men, zonder *nood*, niet ontberen kan; dat zeer noodig is.

NOODZINNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noodzinde, heb genoodzind*. Dit woord, gelijk het naamwoord *noodzinning*, vindt men, in het landregt van Zutphen. Eenigen leiden het af van *nood*, dat is wettig beletsel, om voor het regt te verschijnen, en van *zinnen, gezinnen*, dat, in het geldersche regt, de beteekenis heeft van verzoekender wijs vorderen; te weten, dat de bijgebrachte *nood* voor eenen wettigen hinderpaal bij den regter worde aangenomen. Anderen denken, dat het uit *nood* en *zuimen* verbasterd is. In het groote Geldersche Plak. boek komt *noodsun* en *noodsuin* in den zin van wettige verhindering voor.

NOOIJEN, (noeijen) bedr. w., gelijkvl. *Ik nooide, heb genooid*. Geheel verouderd woord, dat de beteekenis van schaden, schadelijk zijn, gehad heeft. Het zamengest.: *vernooijen* komt

bij V. Mand., en het naamw. *vernoot* bij M. Stoke voor. Zie deze woorden. Het komt overeen met het fr. *nuire*. Het vlaamsche *nooize* is schade.

Noort, bijw. van tijd, nimmer. Dat dit woord, liefst, bij den verledenen tijd geplaatst wordt, is bij *nimmer* aangewezen. Hiervan wijkt Nyloë af, zeggende: *dien dit verdriet, zal nooit wijs worden*. En D. V. Hoogstr.: *men zal nooit magtig worden*. Zoo ook De Deck: *zoo zal het loof uws lofs noit zwichten*. Beter zegt Hooft: *dat zulx nooit voorheen geverghd was*. En Vond.: *ik heb noch noit mijn dorst gepait*. Voorts is het woord uit *ne*, *ni* en *ooit* zamengesteld. Oul. bezigde men ook *nie*, *nye*: *Nie en sijn ghesien alsulken*. [Bijbelv. 1477.]

Noor, z. n., m., *des noors*, of *van den noor*; meerv. *noren*. Iemand, die de landen, om het noorder aspunt gelegen, bewoont: *de beerooze Noor*. [Hooft.] Vrouwel. *norin*. Zamenstell.: *noorman*, iemand uit Noorwegen, angels. *norman*, *northman*, *noorlieden*, meuschen, die ver in het noorden wonen, *Noorwegen*. Zie *noord*.

Noord, bijv. naamw. Het beteekent die streek des hemels, die vlak tegen het zuiden over staat: *de wind is noord*. Zamenstell.: *noordewind*. Voorts als z. n., m.: *den steven om den noord wenden*. *Om den noord varen*. Van hier *noordelijk*: *de wind liep noordelijk*. *Met eenen noordelijken wind uitzeilen*. *En tiepen wijtoen wat noordeliker aan*. [Bogaert.] *Den koers twee streken noordeliker nemen*. *Noordeling*, die in het noorden woont. *Noordsch*, van het noorden, dat in het noorden is: *noordsche balken*. *Op den noortschen oceaen*. [Vollenh.] Oneig. is het, bij Kil, stuursch, barsch, woest. Wij zeggen thans *norsch*. Zamenstell.: *noordbeer*, *noordkaper*, soort van walvisch, *noordlijn*, bij Vond., *noordoost*, *noordoostelijk*, *noordoosten*, *noordpool*, *noordster*, *noordsvaarder* een schip, dat om den noord vaart, *noordwaarts*, *noordwest*, *noordwestelijk*, *noordwesten*, *noordzee*, *noordzijde*.

Noord, bij R. Maur. *nordroni*, Notk. *nord*, angels. *north*, ijsl. *nordur*, eng. *north*, zw. *nord*, sp. *norte*, ital. *nort*, fr. *nord*. Zoo als gelijktijdige schrijvers verzekeren, dat Karel de Groote aan alle hemelstreken hare namen gegeven heeft, zoo wil men, dat hij ook den naam van *noord* uitgevonden hebbe. Misschien heeft hij deze namen slechts vernieuwd, en door zijn gezag bekrachtigd. Wachter ondertusschen, leidt dit woord van het gr. *νεφε beneden*, af; Frisch van *oord*. Dan, daar het zuiden van de warmte (zie *zieden*) zijnen naam heeft, zoo is het waarschijnlijk, dat deze naam van het snuiven en *snorren* des noordewinds ontleend is. Bij de oude heidensche Zweden was *Njord* de god

der winden en des waters; weshalve Karel de Groote dit woord althans niet kan uitgevonden hebben.

NOORDEN, z. n., o., *van het noorden*; zonder meerv. Het noorder deel der wereld. *De wind is in het noorden*. *Van het noorden komen*. *Die aenwaeit uit het blaeuwe noorden*. [Poot.]

NOORDER, onverand. bijv. naamw. Van het noorden: *Op de noorder breedte*. *De noorder as*. *Het noorder licht*. *De noorder stroomen*. *Met de noorder zon vertrekken, verhuizen*, stil, bij nacht, zich wegmaken, om door de schuldeischers niet betrappt te worden. Misschien doet men beter, met al deze woorden aaneen te schrijven: *de noorderas, noorderbreedte*, enz. Vond. nogtans zegt: *van over 't noorder naeu*.

NOOSSELIJK, bijv. naamw. en bijw., *noosselijker*, *noosselijkst*. Schrikkelijk, afschuwelijk: *hem 't noosselijk vermoorden der geestelijke luyden naa te geeven*. [Hooft.] *Een treurigh en noosselijk bedrijf*. [Hooft.] Misschien met *nooijen*, of *noozen*, verwant.

Noor, z. n., v., *der*, of *van de noot*; meerv. *noten*. Ond. woord, aanmerking, aanteekening op een boek. Uit het lat. *nota*. Wijders, een schrift, uit eenige weinige regels bestaande. Zoo spreekt men, in het gemeene leven, van eene *banknoot*, waardoor men verstaat een geschreven bewijs, hetwelk iemand van zijn geld ontvangt, dat hij in de wisselbank heeft. Eindelijk, een teeken in de zangkunst: *naar de noten zingen*. *Zoo leerden wij eer kraecken Davids galm en goude noot*. [Vond.] *Door die grove nooten*. [Poot.] *Hij heeft vele noten op zijnen zang*, spreekw., men moet gestadig naar zijne bevelen luisteren en daarnaar zich schikken. Zamenstell.: *zangnoot*, enz.

Noor, z. n., v., *der*, of *van de noot*; meerv. *noten*. Verkleinw. *nootje*. Dit woord beduidt, in zijne ruimste beteekenis, niet alleen eene ronde verhooging, maar ook eene ronde verdieping. Voor eene ronde verdieping gebruikte men het, in vorige tijden, van de ronde kerf eener armborst, waarin de pees rustte, bij Kil. *not van den staelen boghe*. Voor eene ronde verhooging, noemt men den knop, in het midden van een verwulsel, *de noot* van een gewelf. Bij Kil. komt het voor, in de beteekenis van het kroonstuk op eenen pilaar. Eenen uitstekenden steen, of een stuk hout, waarop een balk rust, noemen wij *noot* of *neut*. Zamenstell.: *nootsteen*, *zerknoot*, bij L. Trip. Het knopje aan eene roerplaat draagt denzelfden naam. In engere beteekenis beduidt, in het plantenrijk, *eene noot* eene soort van ronde vrucht, in harde schalen ingesloten. Hierheen behooren *pimpernoot*, *beukennoot*, *galnoot*, *kokernoot*, of *kokosnoot*, *muskaatnoot*, *okkernoot* en de zoogenaamde *pepernoot*. In de

gewoonlijkste beteekenis, heeten eenige dier schaalvruchten *noten*. Zoo noemt men hazelnoten en walnoten slechts *noten*: *schat gij de noot na dop of huid?* [De Deck.] *Noten plukken. Noten kraken. Dat is eene harde noot om te kraken*, zegt men van eene zware, moeilijke, of ook onaangename zaak. *Niet eens de pijn waerdigh achtende deze noot te kraken.* [Vond.] *Kwade noten kraken*, iemand een onaangenaam gevoel van het toekomende indrukken. *Oneig. : het pit, dat in de noote eens zinverdichtels zit.* [Oudaen.] Voor den boom, anders *notelaar*, bij Kil. *noteler, notellere*, komt het bij Vond. voor: *men ent de noot*. Misschien gebruikt men hier het mannel. geslacht beter. Vergel. *abrikoos*. Zamenstell.: *notenbolster, notenboom*, en het onverand. *notenboomen*, met het werkw. *notenboomen*, als *notenboomen hout schilderen, notendop, notenkraker, notenschaal, notenschil, nootolie*, enz.

Noot, in de gewone beteekenis, bij Willer. *nuz*, lat. *nux*, ital. *noce*, fr. *noix*, sp. *nvez*, hoogd. *Nusz*, neders. *nut*, deen. *nodd*, zw. *nott*, ijsl. *hnit*, angels. *hnut*, eng. *nut*.

Nooze, bij Kil. *noose*, lat. *noxia*, z. n., v., *der*, of *van de nooze*; zonder meerv. Schade. Verouderd woord, waarvan *noozel*, schadelijk, *noozen*, schaden. Het zamengest. *onnoozel* is nog in gebruik. Uit eene bron met het lat. *noceo*, schade aanbrengen, en het fr. *noise*, twist.

Nop, z. n., v., *der*, of *van de nop*; meerv. *noppen*. Pluis op het laken: *zonder eene nop van 't kleedt te zengen.* [Vond.] In het gemeene leven zegt men van iemand, die wel in de kleederen is: *hij is goed in de noppen. Mijne kinderen houden mij de noppen van de kleeren*, zijn oorzaak, dat ik mij zuinig behelpen moet. Verkleinw. *nopje. Hij is in zijne nopjes*, hij is regt vergenoegd en blijde, als een kind over een nieuw kleed. Van hier *nopjeslaken*, zeker laken, in het gemeene leven ook *nopjes* genaamd. Van hier *noppig*. Zamenstell.: *nopijzer*.

NOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noopte, heb ge-noopt*. Steken, prikken: *elkander met scherpe spooren noopen*, zegt Vond. van hanen. *De sporen noopen het ros.* [Vond.] *Oneig.*, aanhitsen tot kwade daden: *de boosheit noopt de razende gemeente.* [Hoogvl.] *Waar door de zinnen genoopt worden, om zich met vergift te roeden.* [Sels.] *Aanzetten, om spoed te maken: hoe noopt ge mij, om voort te varen!* [Poot.] *Tot ijver en prijselijke daden opwekken, aanmoedigen: noop mijn vlijt.* [Poot.] *Die ons geduurig noopen zal, om het heil te bevorderen.* [Frantz.] Het deelw. *nopende*, gelijk ook *nopens*, wordt als een voorzetsel, dat den vierden naamval beheerscht, gebezigd, in den zin van belan-

gende, aangaande: *naar gelang maakten de bondtgenooten gissing, noopende de heerschappij.* [Hooft.]

Kil. en T. Kate spellen dit woord, overeenkomstig de zeeuwsche uitspraak, met de zacht-lange *o*, *nopen*. Zoo doet ook De Decker: *all' wat ik nope met de spoor*. En K. v. Mand.: *met leugens nopen*. De rotterdamsche tongval gebruikt de scherp-lange *oo*, *noopen*; schoon velen de hiervan gevormde voorzetsels, met de zachtlange *o*, *nopende* en *nopens* uitspreken; waarom het niet onwaarschijnlijk is, dat hier een verloop plaats heeft. Zoo- ver de eerste beteekenis steken, prikken is, schijnt het tot *nijpen* te behooren.

NOPENDE, nopens, zie *nopen*.

NOPPEN, (ook *nopen* uitgesproken) bedr. w., gelijkvl. *Ik nopte, heb genopt*. Het laken van noppen zuiveren. *De derde nopt en krott en kronckelt.* [Vond.] *Noppen* is ook een plaatsnijders woord: *eene plaat hier en daar wat noppen*, haar met het graveerijzer op eenige plaatsen verbeteren. *Noppen* beteekent, eindelijk, in Gelderland, met de tanden aan iets schaven, en wordt, in het bijzonder, van paarden gebezigd, als zij elkander de opperhuid met de tanden kraauwen. Dit is in het neders. *nobben*. Van hier *nopster*. Het woord is met *nijpen* verwant.

NORK, (*norkig*), zie *nurk*.

NORSCH, bijv. n. en bijw., *norscher, norschst*. Stuursch, harsch, woest. Het woord drukt eigenlijk een onaangenaam snorrend geluid uit, en is uit eene bron met *noord*, waarom eenigen *noorsch, noordsch, nordsch* spellen. In dien eigenlijken zin zegt M. I. Tijdw.: *'t verzengde zuiden, 't norsche noorden*. En B. de Bosch zingt ergens: *de norsche regenbuijen zwichten*. Van hier wordt het, oneigenlijk, voor eene stuursche, barsche gemoedsgesteldheid genomen, inzoover die zich door een grommend geluid naar buiten vertoont: *wie kan bij 't norsgegrim van deze beeren leven?* [Poot.] *Iemand een norsch antwoord geven. Met norsche taal*. In verdere figuur, die barschheid, zoo als zij zich, in de trekken van het gezicht en in de geheele houding, vertoont: *een norsch gelaat. Norsse Noormannen.* [Vond.] *De norsche leeuwijn volgt den wolf.* [Vond.] Van hier *norschelijk, norschheid*.

NOSTER, z. n., m., *des nosters*, of *van den noster*; meerv. *nosters*. Een woord, in Groningen gebruikelijk, waar men aan hetzelfde eenen klank tusschen *neuster* en *nuster* in geeft, bijna als *nôster*. Men verstaat er een neusgat door, anders *nostergat: wijde nosters hebben*. Het komt met het neders. *nustern, nûster*, het eng. *nostril* overeen. Van hier is misschien het geldersche werkw. *nosteren*, dat gebruikt wordt van een morrend geluid door den neus te maken, in eene

vlaag van ontevredenheid. Het zamengest.: *nanosteren* is ook in gebruik.

NOR, z. n., o., *des nots*, of *van het not*; zonder meerv. Nuttiging, genot: *het snoode not baarde bederf van ingewant*. [Hooft.] *Gedierete, dat, door de noodd, tot not gemaakt wordt*. [Hooft.] Men gebruikt thans algemeen *genot*.

NOVEMBER, z. n., m., *des novembers*, of *van den november*; zonder meerv. De elfde maand van een jaar; van het lat. *novembris*, dat de negende maand beteekent, omdat de romeinen het jaar met maart begonnen. *Karel de Groot* noemde deze maand *windmonath*, R. Maur. *heviuistmanoth*. Bij ons heet zij ook *slagmaand*, bij de oude Cimbers *blotmonat*, om het bloed der geslagte runderen.

NU, eigenlijk, een bijwoord van tijd, schoon het ook, oneigenlijk, als een voegwoord gebruikt wordt. Als bijwoord beteekent het den tegenwoordigen oogenblik: *het schip is nu eerst aangekomen*. *Zij is nu vertrokken*. *Nu ter tijd*. Ingeelijks met voorzetsels: *van nu*. *Van nu aan*. *Tot nu toe*. Dikwijls slaat het op eenete voren gemelde zaak, en schoon het bij het melden, niet meer de tegenwoordige tijd is, sluit het toch waarlijk dien tijd in: *die van Kamerik hadden hunnen Bisschop verdreeven*. *Nu ruinden d'Onroomschen die stad*. [Hooft.] *Het valt nu en dan voor*. *Nu kwam de eene, dan de andere*. Oneigenlijk wordt het, op velerlei wijze, als een voegwoord gebruikt. 1. Om een gevolg, eene werking, en somtijds ook een besluit uit te drukken: *nu en is 't niet alleen om sijntwil geschreven*. [Bijbelv.] 2. Eene werkende oorzaak: *dat zijn woord vruchteloos wederkeerde, nu het van de Jooden wierd verworpen*. [Frantz.] 3. Zeer dikwijls komt het als eene vereeniging, eene verbinding van verhaalde zaken voor: *bij dit alles komt nu de nieuwe druk*. [G. Brandt.] *Ende als zij nu Jerusalem genaecten*. [Bijbelv.] 4. Om iets toe te stemmen voor eenen oogenblik: *dit zij nu zoo; echter* enz. 5. Om eene mogelijke zaak voor te stellen: *als hij nu weigert, wat dan te doen?* 6. Om eene verzekering aan te duiden: *nu, zoo als gezeyd is*. 7. Dikwerf gebruikt men het in verwijtingen, om daardoor zijne ontevredenheid uit te drukken: *waar zijt gij nu*. *Nu, ghij Phariseen gij reijngt het buitjenste des drinkbekers*. [Bijbelv.] 8. In vragen, waarin een verbod ligt opgesloten: *nu, wat zal die balddadigheid?* 9. Ook in andere gemeenzame vragen: *nu, gaat gij mede?* 10. Bij verwondering: *nu, dat moet een dapper held geweest zijn! Wel nu! wat zal dat worden?* 11. Bij eene opwekking: *nu mannen! lustig aan!* 12. Eindelijk, om iemand te bedaren; waar men het gewoonlijk verdubbeld: *nu, nu, dat zal wel gaan*.

Dit woordje luidt reeds bij Isidor., Ker., Willer. *nu*, hoogd. *nu*, *nun*, neders., deen.,

zw., ijsl. *nu*, bij Ulphil. *nu*, *nuna*, pers. *nuh*, russ. *nu*, boh. *nyni*, *nyneko*, lat. *nunc*, gr. *νυν*, en, als een voegwoord, zonder *n*, *ουν*, finl. *nyt*, in de dagel. taal *nouw*.

NUCHTEN, (bij Kil. ook *nuchte*) z. n., m., *des nuchtens* ('s *nuchtens*), of *van den nuchten*; het meerv. is niet in gebruik. De vroege morgenstond: *den thienden nuchten als Aurora milde* enz. [K. v. Mand.] *Ik kom er altijd 's nuchtens vroeg*. Hoofft spelt 's *nuchtents*: *dit schrijven 's nuchtents gevonden*. Bij Kil. *morgen nuchten*, *nuchtens*, ook *uchtenstond*, thans *ochtend*. Het schijnt, met *nacht*, van eenen oorsprong te zijn.

NUCHTER, (ook *nuchteren*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat in den vroege morgenstond is, dat op denzelven eene betrekking heeft, of daarin gegrond is; bij dichters alleen gebruikelijk: *ook toont hem 't nuchtere licht de huiverige steden*. [Poot.] *De zon klom trager aan den nuchteren trans*. [Hoogvl.] *Bij 't optrekken van den nuchteren daeuw*. [Overz. v. Herv.] *Die den nuchteren dageraet in 't kriecken welkom heet*. [Poot.] *Hen groet de nuchtre morgenstar*. [Poot.] Oneig., die nog zoo is, als hij 's morgens opstaat; die dus denzelfden dag nog niets gegeten en gedronken heeft: *ik ben nuchteren van huis gegaan*. *Nuchteren spelset*, hetwelk men des morgens, eer men iets genuttigd heeft, uitwerpt. *hij is nuchters monts*. [Cats.] *Ende ick en wilse niet nuchteren van mij laten*. [Bijbelv.] Bepaalder, niet beschonken: *die man is zelden nuchteren*. *Nuchteren en bekwaam*. *Nuchteren worden*. *Een nuchter kalf*, dat de koe niet gezogen heeft; voorts een kalf onder de drie weken oud; oneig., een laffe jongen. Fig., matig: *dat de oude mannen nuchter zijn, stemmig, voorsichtig*. [Bijbelv.] Die zijne driften beteugelt: *maer wij, ... laet ons nuchteren zijn*. [Bijbelv.] Van hier *nuchterheid*, matigheid in drank. Zamenstell.: *ontnuchteren*.

Nuchter, nuchteren, hoogd. *nüchtern*, bij Notk. *nuchtarnin*, in den zwab. spieg. *nuchter*, neders. *nogtern*, zw. *nyckter*.

NUF, z. n., v., *der*, of *van de nuf*; meerv. *nuffen*. Verkleinw. *nuffje*. Een onnoozel vrouwtje, dat met niets voortkomen kan, dat zich niet weet te redden. Ook een neuswijs, trotsch meisje: *wat beeldt die nuf, dat nuffje zich wel in!* Van hier *nuffen*, (*noffen* bij de Gelderschen) talmen, *nufachtig*, talmachtig. In het eng. heet *nifle*, eene beuzeling. Bij Kil. is *nuf* mannel., voor eenen wijsneus.

NUGGER, zie *nuver*, en *snogger*.

NUK, z. n., v., *der*, of *van de nuk*; meerv. *nukken*. Misschien hetzelfde als het hoogd. *Mucke*, eene verdrietige luim, inzoover zij zich door eigenzinnig stilzwijgen openbaart; ook onheusche uitwerkingeener onbestendige eigenzinnigheid, welke zelfs wel tot boosheid

overslaat. Verder, elk aanval van eene verborgene, kwade gesteldheid des gemoeds; schalkheid, loos bedrijf: *dank hebb' 's noodlots zachter nuk*. [Poot.] *'s Mans deugde spreekt den man van booze nukken vrij*. [J. de Deck.] *Wij kennen deze nuk*. [Vond.] *Hebt gij zulke nukken? Sij bedencken boose nucken*. [Dorest.]

NUL, z. n., v., *der*, of *van de nul*; meerv. *nullen*. Een cijferteeken, in de gedaante van eenen kleinen cirkel, dat op zich zelf niets is, maar alleen de afwezigheid van eene talletter beteekent. Uit het lat. *nullus, nulla*, geen. *Eene drie met zes nullen*. *Hij is maar eene nul in cijfer*, zijn gezag geldt niets. In het gemeene leven gebruikt men het als een bijw.: *nul en van geene waarde*.

NUN, z. n., v., *der*, of *van de nun*; meerv. *nunnen*. Zoo noemt men, in Noordh., een zuigpopje, waarin zoetigheid is, waaraan men kleine kinderen laat zuigen. Van hier het onz. w., *nunnen*, aan eene nun zuigen. Zie *ninnen*.

NUREN, onz. w., gelijkvl. *Ik nuurde, heb genuurd*. Een woord, op de Veluw in gebruik, dat gezegd wordt van eene koe, wanneer derzelver uijer, op het laatste van hare dragt, zich begint te spannen: *de koe begint te nuren*. Bij Kil. vinden wij *neur, eur, uder*, dat is *uier*. De voorzetting van eene *n* bij sommige woorden is bekend.

NURK, (*nork*) z. n., m., *des nurks*, of *van den nurk*; meerv. *nurken*. Een mensch, die zijne onvergenoegdheid door knorrige taal aan den dag legt: *een nurck van ongetoomden aert*. [Cats] Van hier *nurkachtig*, het onz. w. *nurken*, dat met het hoogd. *nörgeln* overeenkomt, *nurkig*. Alles van den klank gevormd, als *knorren, norsch*.

NUSSELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik nusselde, heb genusseld*. Talmwerk doen. Van hier *nusselaar, nusselarij, (nusselerij)*. Misschien, met *knutselen* verwant; of, door verwisseling van letter, met *nuffen*.

NUT, bijv. n. en bijw., *nutter, nutst*. Nuttig: *niets nutter, dan een voorzichtig wantrouwen*. [Poot.] *Leert de nutste wetenschappen*. [Poot.] *Dan draagt ons lijden nutte vrucht*. [G. Brandt.] *Plautus nutte klucht*. [Vond.] Goed: *het ware hem nutter (beter), dat eenen meulensteen enz.* [Bijbelv.] Men gebruikt het ook zelfst. van het onz. geslacht; zonder meerv.: (*hij*) *behoort te zien op 't nut van mijnen staat*. [Poot.] *Wat nut steekt daarin? Nut aanbrenge, verschaffen, doen. Te nutte maken. Te nutte komen*. Hooft bezigt ook *not*: *hem treft haer not en goed*. Van hier *nutbaar*, dat nut aanbrengt, bij Rodenb.,

nutbaarheid, nuttelijk, met voordeel, *nuttig, nuttigheid, nutzaam*, veroud. w. Bij M. Stoke vinden wij nog een hiervan gevormd, doch reeds verouderd woord, namelijk *nutschap*: *onlanghe hi de nutschap nam*. Ook in eenen brief van Aelb. v. Beyeren. 1578: *om nutschap en de oorbaar*. Zamenst.: *nutteloos, nutkundig*, bij Vond.

NUTTEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik nuttede, heb genut*. Onz., met *hebben*; nut aanbrenge: *wat nut ons zulk een boek?* Als voedsel gebruiken: *de priester nut en eet*. [Vond.] Bedr.: *ze nut het zonder rechten smaak*. [De Deck.] *Wilt togh seegh'nen 't geen wij nutten*. [F. v. Dorp.] Voor genieten gebruikt het Cats: *maer yeder nut de lucht*. Van hier *nutting*. [Bijbelv.] *Nutsel*, voedsel.

Dit oude woord, vooral in den bedr. vorm, is bij Ulphil. *niutan, ganuitan*, die het ook voor nemen gebruikt, bij Otrf. *ginuzzen*, bij wien het voor genieten voorkomt, hoogd. *nutzen, nützen*, neders. *nutten, benutten*, angels. *notian, nytian*, zw. *njuta*. Het staat in een naauw verband met *nieten*, genieten. Het lat. *uti* is slechts, door de afwezigheid der *n*, hiervan onderscheiden. Oorspronkelijk, heeft het eten beteekend.

NUTTIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik nuttigde, heb genuttigd*. Voortd. w. van *nutten*: *spijs nuttigen*. *Met het nuttighen der spijs*. [Hooft.] Van hier *nuttinging*.

NUUN, z. n., v., *der*, of *van de nuun*; meerv. *nunen*. Een gron. woord van onzekeren oorsprong. Men verstaat, daar ter plaats, door *nunen* ledige zeeschelpen, insoover zij dienen zullen voor de kalkbranderijen. Verkleinw. *nuuntje*. In het hoogd. wordt *Nonne* van eene ledige ruimte gebezigd.

NUVER, bijv. n. en bijw., *nuverder, nuverst*. Insgelijks een woord, bij de Groningers in gebruik, met het verkleinw. *nuvertjes*. *Een nuver bloempje op een kleed*. *Dat staat hem nuver*. *Een nuvere jongen*. Het heeft deels de beteekenis van net, aardig, fraai, deels van vlug, vaardig. Misschien, daar de verwisseling van keelletters met lipletters (vooral van de harde *ch* met *f*, als *achter, after*; ook wel van de zachtere *g* met *v*, als *aveger; eveger, egger*), in onze taal, niet ongewoon is, zoude men het voor *nuggher, snoggher*, dat bij Kil. voorkomt, en die beteekenis bij Kil. en Halma heeft, welke de Groningers aan hun *nuver* geven, kunnen aanzien. Voorts, is bij Meyer en Kil. een werkw. *nuveren, uveren*, in de beteekenis van eischen, begeeren, overeenkomende met het lat. *avere*. Misschien een klanknabootsend woord, dat den hijgenden adem uitdrukt.

O.

O is de veertiende letter van het nederduit-
sche **abe**, gelijk zij, onder de klinkers, de
vierde in orde staat. Zij wordt, door eene
ronde opening van den mond, uitgesproken,
hebbende nogtans een dubbel geluid, alzoo
zij dan eens zacht, dan eens scherp is. Zij
is kort en zacht in *hond* en *dol*: een *dolle*
hond; zij is kort en scherp in *nórsch* en *kóp*:
een *nórsche kóp*. Wederom is zij lang en
zacht in *koper* (metaal); zij is lang en scherp
in *kooper*, *verkooper*. Zie hierover breeder
mijne nederd. spraakk. D. 1, §. 17.

O, een geluid, waardoor wij, op eene natuur-
lijke wijs, onze gewaarwordingen uitdruk-
ken. Het is een teeken (1) van verwondering,
in het algemeen: *o, welke een man!* van vro-
lijke, aangename verwondering: *o, welk*
eenen schat heb ik daar aangetroffen! van
verwondering, met onaangenaamheid verge-
zeld: *o hemel! moet ik die schande beleven?*
Een teeken (2) van iedere aangename ge-
waarwording: *o bekoorlijke avondstond!* (3)
van elke onaangename gewaarwording: *o*
gij kint des durvels. [Bijbelv.] *O, ontrouwe*
vriend! Een teeken (4) van eenen wensch.
van medelijden, van vurige begeerte: *o, dat*
gij wijs waret! o, mogte ik dat nog beleven!
In den vertrouwelijken omgang, gebruiken
wij het, (5) bij iedere verandering van ons
gemoed: *o, hoor nog ditmaal! o, ga zoo*
schielijk niet! Ook bedienen wij er ons van,
schoon er geene beweging van het gemoed
bij plaats heeft: *o ja, dat weet ik wel.* Einde-
lijk (6) is het een teeken van uitboezeming
van het hart tot iemand, bij allerlei gewaar-
wordingen: *o God! gij zijt mijn toeverlaat.*
[Psalmber.] Men plaatst dit tusschenwerpsel
ook wel achteraan: *hij is zoo schoon, o!*
Men plaatst bij dit tusschenwerpsel, gemeen-
lijk, eenen eersten naamval, die eigenlijk
niet door dit tusschenwerpsel, maar door de
betrekking, waarin de persoon of zaak staat,
bepaald wordt. Ook met eenen vierden naam-
val: *o, mij verouderden, mij afgequijnden*
man! [J. de Deck.]

Dit tusschenwerpsel, als door de natuur
zelve uitgewerkt, is bijna in alle talen *o, oh*.
Het hebr. *hoi*, het gr. *o*, het lat. *eheu*, ons
ach en *och* zijn daarmede naauw verwant.

OBLIE, z. n., v., *der*, of *van de oblie*; meerv.
oblien. Eene zeer dunne wafel. Verkleinw.
oblietje. Zamenstell.: *obliebakker*, *obliebus*,
obliedoos, *obliedraaijer*, anders *oblieman*,
iemand, die op een draaibord, voor geld,
om oblien laat draaijen; *oblieijzer*, *obliekoek*,
enz. Het woord is, met het fr. *oublie*, uit
het lat. *oblata* afkomstig. Zie *ouwel*, dat van
denzelfden oorsprong is.

OCEAAN, z. n., m., *des oceaans*, of *van den*
oceaan; meerv. *oceanen*. Dit woord, uit de
fabelleer der Grieken en Romeinen ontleend,
is eigenlijk de naam van eenen zoon van
Coelus en Vesta, welken men voor den god
der zee hield: *op 't zilte veld van Vader*
Oceaan. [Bogaert.] Van hier wordt het,
in navolging van oude heidensche dichters,
voor de zee in het algemeen genomen; zon-
der meerv.: *voogt van den plas des woesten*
oceaans. [Vollenh.] *Een ijsre rots die geen*
aenstoot vrees, den oceaan ten trots. [Vond.]
Een moedig zeeman ploegt gerust den oceaan.
[Rotg.] Bijzonder beteekent het een groot
gedeelte van de algemeene wereldzee, in
zoover het meer dan een werelddeel be-
spoelt; met een meerv.: *op dat hij zijne*
heerschappij met den oceaan en d'outerste
deelen van 't Oosten bepalen zoude. [Bogaert.]
In den verhevenen stijl, beduidt het eene
grootte menigte van zulke dingen, die met
eene volle zee kunnen vergeleken worden:
de waerheit, uit een' oceaan van schriften,
opgevischt. [Vollenh.] Van hier *oceaansch*:
oceaensche diepte. [Vond.]

Het woord is uit het lat. *oceanus*, en dat
uit het gr. *οκεανος*. In het pers. heet *ukianus*
de wereldzee. Het schijnt daarom een woord
van oostersche herkomst te zijn. F. Marti-
nius dacht om het hebr. *chug*, een kreits,
omdat de wereldzee den ganschen aardbol
omringt. Er is een oud woord *aach*, dat

water beduidt, lat. *aqua*: misschien behoort het tot eene en dezelfde bron.

Och, een tusschenwerpsel, waardoor wij een geluid uit den boezem stooten. wanneer wij eenen aandoenlijken wensch willen te kennen geven: *och, mijn vriend! waarom luistert gij niet? Och, ware hij nooit geboren!* In dien zin plaatst men er ook woordjes bij, om den wensch te versterken: *och of gij naar mijnen raad gedaan haddet! och dat God gawe!* Het is ook een tusschenwerpsel, om weemoedig te klagen: *och, hoe ongelukkig ben ik! Och, heb ik dat verdiend? De kerkgront beeft, nu 't licht, och! wech is.* [Vollenh.] *Ende in alle wycken sullense seggen, och! och!* [Bijbelv.] Men plaatst, ter vermeerdering van de klacht, er ook *arm* achter: *die zij, och arm! blijmoedig plukt.* [Poot.] *Och armen!* was bij de Ouden een gewone uitroep. Om, met teedere aandoening, zijne goedkeuring te toonen: *och, hoe braaf is dat! Och ja! mijn vriend!* Om elke roerende gewaarwording, bij eene zaak, die ons treft, uit te drukken: *och, hoe oodmoedig lag hij daar!* Om een onaangenaam gevoel, eene verdrietelijkheid daardoor te kennen te geven: *och, dat eeuwig klagen!* Uit de voorbeelden blijkt het, dat het, in de naamwoorden, eenen eersten naamval bij zich heeft, en, in de werkwoorden, eene aanvoegende wijs. *Och* plagt oulings ook gebezigd te worden voor *of*, en *ochte* voor *ofte*. Voor *och* gebruikte men ook *oi*, *oei*.

OCHTEND, zie *uchtend*.

OCTOBER, z. n., m., *des octobers*, of *van den october*; zonder meerv. De tiende maand van het jaar (van het lat. *october*), die, bij de Romeinen, de achtste was, en een en dertig dagen telt. Wij noemen deze maand *wijnmaand*, in navolging van *Karel de Grootte*, omdat de wijnoogst, gemeentlijk, in dezelfde voorvalt. In de achtste eeuw had zij, bij R. Maurus, den naam van *windumanoth*, windmaand. De saksen noemen haar *zaad- of zaaimaad*.

ODE, (*oode*) verouderd bijwoord. Men vindt het bij M. Stoke, bij mijn weten, maar eenmaal: *ghi moghet dat ghemaken ode*. C. van Alkemade verklaart het door *ooit*. Die beteekenis wordt door B. Huydecoper afgekeurd, die, uit den zamenhang en vergelijking van het ontkenkende *node* (anders *noode* gespeld), dat door voorvoeging van eene *n*, als *nooit* van *ooit*, van *ode* schijnt af te komen, dit woordje doorligtelijk, gaarn, gewillig, verklaart. Deze beteekenis bevestigt hij uit een voorbeeld bij Maerlant: *dus mach mense verwinnen ode*. Lubl. de Jonge heeft het gevoelen van Huiddec. voor het zijne aangenomen. Zie *noode*. ODIEF, z. n., m., *des odiefs*, of *van den odief*; meerv. *odieven*. Zekere schaaf, bij timmerlieden dus genoemd, waarmede men lijst-

werk maakt. Men noemt het lijstje zelf, daarmede gemaakt, ook wel met denzelfden naam. Sommige timmerlieden heeten haar *oijef*.

OEFENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik oefende, heb ge-oefend*. Door dikmaals herhaalde bewegingen, ook door gedurige behandeling, vaardigheid veroorzaken: *krijgsvolk in den wapenhandel oefenen*. *Hij is een geoefend soldaat*. *Zich oefenen*. *Zich in de talen oefenen*. Wijders verliest men het denkbeeld eener herhaalde handeling, en dat van plegen en doen blijft slechts over, als: *wraak oefenen*. *Gerechtigheid oefenen*. *Hij oefende geweld*. *Het oeffent alle de macht van 't eerste Beest*. [Bijbelv.] In den dagelijkschen stijl gebruikt men het onzijdig, met *hebben*; in den zin van tot stichting van anderen, over godsdienstige waarheden, openlijk, in een of ander huis, te spreken: *wie zal overmorgen oefenen?* Oul. werd het voor bouwen, bebouwen (van het land) gebezigd: *het land oefenen*. Ook voor eer bewijzen, aanbidden: *also dese luden haer goden geoefent hebben*. [Bijbelv. 1477.] Van hier *oefenaar*, *oefening*. Zamenstell.: *oefenkamer*, *oefenplaats*, *oefenschool*, enz.

Oefenen, hoogd. *üben*, bij Nottk. Otfried en anderen *uoben*, *uaben*, angels. *ȝwan*, neders. *öven*, zw. *ofva*, deen. *öve*. Het lat. *opus*, *operari* behoort hierheen zeker. Ons *oefenen* schijnt een voortdur. werkw. van het oude *oefen* te zijn. Zoo heeft Notk. *uoben* en *uoberen*. In eene *voorrede*, voor eenen ouden duitschen *Bijbel*, te Keulen, voor het jaar 1488, gedrukt, leest men: *daermede sich te oefen*. Zoo ook aldaar het naamw. *oeyyngh*.

OEGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik oegde, heb geoegd*. Een zeer oud woord, dat, in onze alleroudste schriften gevonden wordt, in de betekenis van moeten, behooren. Het komt voor in de alrenyeste Wilckoeren van Langewolt, van het jaar 1282: *dan oegen de eerste kinder dat halve bodelgoet daer af tho nemen*. *Daerna soe oecht zij dat bodel — to den halven gude to leggen*. Het komt overeen met het engelsche verled. deelw. *ought*, dat eveneens gebruikt wordt. Het beteekent eigenlijk *hebben*, dat den zin van moeten heeft, als: *ik heb mij te wachten*. Het is hetzelfde woord als het angels. *oegan*, hebben, gr. *εχθω*. In de oudvriesche taal, leest men bij Schot. Beschr. van Friesl.: *so aeghmu* (behoort men) *sijn fora hand of to slaen*. Zie *eigen* en *ig*.

OEGST, zie *oogst*.

OEI, zie *oi*.

OEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik oekte, heb geoekt*. Verouderd woord, dat vermeerderen beteekent. C. van Alkemade teekent op M. Stoke (waar dezelve zegt: *Theofana die Keiserinne*,

ende daer toe emmer Augusta.) het volgende aan : Augusta, oeckende, in oud Duits, vermeerderse des rijks. Dit oeken is de bron van ons woeker, waarvoor, oudtijds, oeker geschreven is, en behoort tot eenen oorsprong met ook. Oeken is het angels. *ecan, eacan, oecan*, moesog. *aukan*, lat. *augere*, gr. *αυξίνω*.

OEN, een klemstaartige basterduitingang, die aan het einde van eenige zelfstandige naamwoorden gevonden wordt, als : *katoen, blazoen, latoen, plantsoen, festoen* enz. Deze uitgang is, door de Franschen, tot ons gekomen, die denzelven waarschijnlijk van de Italianen hebben, welke er zich van bedienen, om iets, dat groot is, uit te drukken; zoo is b. v. *casa*, in het ital., een huis, *casina* een huisje, en *casone* een groot huis. Velen dezer woorden, worden, bij ons, in het onzijdige geslacht gebruikt, als *fatsoen, galjoen, latoen, menizoen, vermiljoen*, enz.

OEST, z. n., m., van den oest; meerv. *oesten*. Hetzelfde als noest, knoest, kwast in eenig hout : *men weet wel, die een harden oest met stompe beijtels kerven moest*, enz. [P. Baardt.] In Groning. is dit woord veel in gebruik.

OESTAL, (bij Kil. *oestal, oestele, oestael, oystal, oostal*), z. n.; meerv. *oestalen, (oestelen)*. Een stormtuig, hetwelk men, oudtijds, in het belegeren van steden gebruikte, om daarmede zware pijlen te werpen; de *Catapulta* der Romeinen. Men vindt het driemaal bij M. Stoke gebruikt, zonder dat eene der plaatsen het geslacht beslist. Het, door A. Kluit, uit dien Schrijver, in de *Naaml.* van Hoogstr., bijgebragte *met groten oestal* lees ik, in de uitgaaf, door Alkemade bearbeid, *met groten oestlen*. Ook een verheven tuig, waarin men misdadigers, welke men pijnigen en uitrekken wilde, ophing : *ende greep Sinte Vincentius, ende lieten hangen in een oestel, en lieten wtrekken*. [Der Sielentroest.] Eindelijk beteekende het eenen stut, bij Kil. *statumen*. Huidecoper zegt : *mogelijk is het, in zijnen oorsprong, niet anders dan hoogstel*. Dan zoude het woord van het mannel. geslacht zijn.

OESTEN, zie oogsten.

OESTER, z. n., m., des oesters, of van den oester; meerv. *oesters, oesteren*. Een bekende schelpvisch, bij velen voor eene lekkernij gehouden : *de stoute zwemmer haelt voor hem den oester uit den gront der zee*. [Anton.] Zamenstell. : *pareloester — Oesterbaard, oesterbak, oesterbank, oestereter, oesterhuis, oesterkreek, oesterman, oestermesje, oesterpastei, oesterplaat, eene kreek, waar oesters groeijen; oesterput, eene ondiepte, waar men oesters plant, om vet te laten worden; oesterschelp, oesterschip, oesterschuit, oesterton, oestervat, oestervaatje*, enz.

De naam van dezen schelpvisch is, in vele Europesche talen, gelijk. In het hoogd.

Auster en *öster*, neders. *oster*, zw. *ostrā*, angels. *ostre*, eng. *oyster*, fr. *huitre*, ital. *ostrica*, sp. *ostra*, wallis. *vestrem*, brelan. *istr*, lat. *ostrea, ostreum*, gr. *οστρεον*.

OEVER, zie euvel.

OEVER, z. n., m., des oevers, of van den oever; meerv. *oevers*. Waterkant, zoom van vaste aarde langs een water : *digbt bij den oever*. [Hoogvl.] *Naer den dorren oever*. [Vond.] In het bijzonder, zeestrand : *welk net de visschers aan den oever (der zee) optrekken*. [Hamelsv.] *Zant aen den oever der zee*. [Bijbelv.] De kant of rand eener rivier : *voor Jephtha vlucht naer d'oevers der Jordaen*. [Vond.] De uiterste rand, of kant eens dings : *op den oever des grafs staande*. [Sels.] Oneig. : *hij is aan den oever des doods geweest. Dus zong Simeon op den oever des doots eenen lofzang*. [H. Schim.] Men vindt, bij Vond. en nog vroegere schrijvers, dit woord ook onz. gebruikt. In Gelderl. hoort men gewoonlijk : *er ligt hout op het oever*. Het mannelijk geslacht is meest in gebruik. Zamenstell. : *oeverraas, anders haft, oeverzand*, enz.

Oever, hoogd. *Ufer*, neders. *över*, angels. *ofer*, bij Kil. en M. St. ook *over*, oudvriesch *owera*, deen. *aabred*. Frisch denkt, dat het uit *overvaren* ontstaan zij; eene plaats, waar eene overvaart is. Wicht leidt het van het oude *aa, au*, water en *weer*, een dam, af. Het eenvoudigste is, dat men het uit eene bron, met *over*, afleide. Het wortelwoord zij dan *op*, hetwelk iets, dat verheven is en uitsteekt, te kennen geeft.

OEVEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik oeverde, heb geoeverd*. Verouderd woord, hetwelk Meyer door begeeren, eischen verklaart; bij Kil. anders *nuveren, uveren*.

OF, (oudt. *oft*), een voegwoord, waarvan men zich, in het gemeen, in twijfelachtige of onzekere omstandigheden bedient, vereischende, zoodra er niets stelligs of volstrechts gezegd wordt, eene aanvoegende wijs : *ik zal vragen, of hij het zich nog wel herinnert. Beproof eens, of hij het toestemt. Zij twijfelden zeer, of het dus voorgevallen ware. Of hij mij gekend hebbe, is daaruit niet gebleken. Ik wanhoop, of hij wel beter worde. Ik verstond niet, welken zij bedoelden, of mij of hem. Of het kwame te regenen, zal ik u eenen mantel laten brengen. Men gebruikt het ook voor als of : hij geliet zich, of hem dit morren tegen de borst ware. Hij gelaat zich, oft hij dier partije gunst toedroeg*. [Hooft.] Zoo ook reeds in oude schriften : *dat hore moeder solde gehad hebben, offte se levede*. [Wilckoer. V. Langewolt.] Men vindt het ook als een voegwoord van toestemming, toegeving : *of gij dat zegt, het kanniet baten. Men kan hem niet aanzien, of hij lacht. Wie is er zo vreemdt, oft hij en roept hier ?*

[Hooft.] *Naauwelijks hadden wijden witoek bereikt, of ons schip stiet aan den grond. Ik weet niet beter, of hij is dood.* De ouden schijnen het ook voor zoo, *indien*, gebruikt te hebben. In dien zin komt het bij J. v. Maerlant voor: *segt amen, of 't ghy's syt beraden.* Zoo ook Guld. Thr.: *in Deutsche of in Latijn, of ghi Latijn verstaet.* Het eng. *if.*

Of, oft, hoogd. *ob,* neders. *of, oft, ofte,* ijsl. *ef,* eng. *if, as if,* Ulphil. *jabai, jau, gau,* Isidor. en Ker. *ibu, Oufrid. oba,* Willer. *obe, avo,* deen. *om.*

Or, (*oft, ofte*), een voegwoord van uitsluiting, onderscheiding, ook wel van opheldering: *hij moet te laat uitgereden zijn, of een ongeluk gekregen hebben. Geef mij het boek, of mijn geld. Of ik, of gij moet het doen. Ik weet niet of zij komen, of te huis blijven.* Menigmaaldient dit voegwoord tot verklaring of opheldering: *alle menschen kunnen geen heeren zijn, of anderen bevelen voorschrijven. Tartarus emeticus, of braakwijnsteen.* In het gemeene leven, gebruikt men het dikwijls, om een onzeker getal uit te drukken: *eene el of zes. Een stuk of tien.*

Dit voegwoord luidt in het hoogd. *oder,* angels. *athor,* neders. *edder, ör, of, ofte, ofte,* eng. *or,* bij oude nederd. schrijvers *jof, jofte,* bij oude hoogduitsche schrijvers *od,* Isidor. *odho,* Ker. *edo, edeo,* Ulfrid. *odo,* Ulphil. *aiththan, aiththau,* lat. *aut,* gr. *η, ητε, ηται.* hebr. *hao,* arab. *hau.*

OFFER, z. n., o., *des offers,* of *van het offer;* meerv. *offers* en, in dichtmaat, somtijds ook *offeren.* Elk zichtbaar ding, hetwelk men der Godheid, tot een teeken van zijne eigene overgaaf aan Dezelve, toebrengt: *een bloedig offer of slagtoffer,* als het in een levend dier bestaat, dat geslagt wordt. *Pan schortte het offer.* [Vond.] Verder, elke zaak, welke men ten teeken van eerbiedige onderwerping, aan het Opperwezen toewijdt: *taut uw hemelsch rijkgezagh 't gebrekkigh offer hier verdragen.* [Poot.] *Dit offer kan uw heilig oog behaagen.* [Ps. van J. E. Voet.] Wijders alles wat, tot instandhouding van de plegtige godsdienst en deszelfs dienaars, gegeven wordt. Van hier alle andere gedwongene giften, met hoog gezag gevorderd: *hij moet ten offer komen.* In oneigenlijke beteekenis, is het eene zaak, den eigendom van welke men om een anders wil, varen laat; als ook een voorwerp, waarop eens anders schuld overgedragen wordt; en verder elk ding, dat het voorwerp van een kwaad is, dat door anderen aan hetzelfde toegevoegd wordt; wanneer het beeld van een bloedig offer ontleend is: *hij werd weldra een offer van de woede des volks. Vaak wordt de onschuld een offer van vervloekte baatzucht.*

Men vindt dit woord, dat thans meest onzijdig gebruikt wordt, ook in het mannel. gesl.

gebezigd: *brengt niet meer vergeefsch offer.* [Bijbelv.] *Toen de vlam al den offer hadde afgeweit.* [Vond.] Zamenstell.: *avondoffer, brandoffer, dankoffer, hefoffer, lijkoffer, morgenoffer, schuldoffer, slagtoffer, zoenoffer,* enz. Voorts: *offerambt, offerbeest, offerbloed, offerbus, offerdienst, offerdier, offergeld, offergewaad, offerhuis, offerkelk, offerkist, offerkleed, offerkoek, offermaal, offermes, offerpenning, offerplegtigheid, offerpriester, offervat, offervinder,* voor iemand, die het offer nasparende, onderzoekt, vindt en voorzegt, wat te gebeuren staat; *offerwet, offerwijn,* enz.

Offer, bij Isidor. *offerung,* Ouf. *opper,* Talian. *oppar,* hoogd. *opfer,* deen. en zw. *offer,* wallis. *abert,* boh. *ober.* Het is niet noodig, om hetzelfde uit het lat. *offerre, obferre,* of zelfs uit het gr. *επιφορα* af te leiden: wij hebben een oud woord *beren,* dragen, waarvan *opbeuren;* zoodat het eene letterlijke overzetting van de latijnsche uitdrukking kan zijn. Zoo heet in het angels. *tober,* een offer, van *toberan,* toebrengen, als zeydet gij *toebeuren.*

OFFERANDE, z. n., v., *der,* of *van de offerande;* meerv. *offeranden.* Hetzelfde als offer: *door eene kostelijke offerhande.* [Vond.] *Zie, welk een offerhande ik aen uw strengheit wij.* [J. de Haes.] Het is een onduitsch woord, uit het fr. *offrande,* van het basterdlatijn *offerenda,* zonder *h* te spellen, waarvoor men, in goed duitsch, zegt *offer.*

OFFEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik offerde, heb geofferd.* Een offer aan de Godheid brengen: *zijn heerlijke uitvaart, om den Goden te offeren.* [Bogaart.] *Stieren offeren.* Uit eerbiedigheid schenken: *'k dacht mijn schoone een zoet rozekransje te offren.* [Poot.] Prijsgeven, aan eens anders geweld overgeven: *D' Egiptsche bloedaert heeft aan Cezars haet door schelmsche list de zuil van uw' Staet geofferd.* [J. de Haes.] In het gemeen, schenken, geven: *zij offert haren zoon de wapens van Vulkaen, het harnas, schild, en degen.* [Vond.] Even gelijk offer, zoo komt offeren, in de dagelijksche taal, ook voor gedwongen geven voor: *wij moeten al weder aan het offeren.* Zamenstell.: *opofferen.* Van hier: *offeraar, offering,* bij Hoogst., enz.

OFFICIER, z. n., m., *des officiers,* of *van den officier;* meerv. *officiers, officieren.* Uit het fr. *officier.* In het gemeen iemand, die een openbaar ambt bekleedt. Zoo noemen wij nog eenen schout *officier,* of *hoofdofficier.* In de gewone beteekenis, is het een bevelhebber bij het krijgsvolk; ook wel bij de gewapende burgerij.

OFFSCHOON, voegwoord van toegeving; hoezeer, alhoewel. Het enkele *schoon* wordt meest gebruikt. Naar mate de zin vordert, plaatst men er eene aantoonende of eene aanvoegende

wijs bij. Eene aantoonende wijs, als men iets stelligs er mede aantoonde: *ofschoon het reeds zomer is, nogtans ga ik nog niet naar buiten*. Eene aanvoegende wijs, als men iets in het onzekere laat: *ik zoude niet vreezen, ofschoon nu een leger voor de poorten verschene*. Oudtijds spiltste men dit voegwoord: *doch of al schoon de slaep van mij was afgeweken*. [Cats.] Vooral, door het invoegen van een voornaamwoord: *of mij schoon een leger belegerde*. [Bijbelv.] Van twee voornaamwoorden: *of ghij mij schoon brandofferen offeret*. [Bijbelv.] Van een bijvoegl. naamw. met zijn naamwoord: *of hare golven schoon woeden*. [Doreslaers. Overz.] Van het voornaamwoord vervangende het en een naamwoord: *of het velen schoon speet*. [De Deck.] Het is zamengesteld uit *of* en het voegwoord *schoon*. Zie *schoon*.

OGE, zie *oog*, *oge*.

OI, tusschenwerpsel, waardoor men de aandoe-ning van een ontsteld gemoed te kennen geeft: *oij me! ramspoedige vrouwe!* [Rodenburgh.] Bij Huigens ook *oei*, bij Oudaan *oij*.

OIR, zie *oor*.

OIRBAAR, enz. zie *oorbaar*.

OKER, (oudtijds ook *ooker*) z. n., m., *des okers*, of *van den oker*; zonder meerv. eene verwoort, die uit zuivere metalen, door zuur opgelost, gemaakt wordt, en naar den aard der metalen, hare kleur heeft. Men vindt *gelen oker* en *rooden oker*, anders *engelsch bruin* genaamd. *Vier manieren van verwen — den ghelen oker een van die vieren*. [Van Mander.]

Oker, hoegd. *Ocher*, fr. *ocre*, *ochre*, eng. *ochre*, ital. *ocra*, en gr. $\omega\chi\rho\alpha$: $\omega\chi\rho\sigma$ is bleek, bleekgeel.

OKKERNOOT, (*okernoot*) z. n., v., *der*, of *van de okkernoot*; meerv. *okkernoten*. Walnoot, groote noot. Van hier *okkernotenboom*, in het oudvlaamsch *okeler*. De eerste helft des woords brengt Ten Kate tot het angels. *ecan*, *ican*, vermeederen, waarvan ons oude *oeken*; om de uitstekende grootheid van deze noot.

OKSEL, z. n., m., *des oksels*, of *van den oksel*; meerv. *oksels*, *okselen*. Holligheid onder den arm: *onder zijn okselen*. [K. v. Mand.] *De elle tot den oxel toe genomen*. [Bijbelv.] Zam.: *okselhaar*, *okselschrooi*, *okselstuk*, in een hemd, *okselstank*. Bij Oudaan vindt men *knieoksel*: *in uw heyl'ge naam wij wormkens ons knyeoxel vouwen*. Misschien uit het lat. *axilla*, fr. *aisselle*, hoegd. *Achsel*.

OKSHOOFD, z. n., o., *des okshoofd*, of *van het okshoofd*, meerv. *okshoofden*. Een zeker groot vat voor wijn of bier. Bij de bierbrouwers maken twee okshoofden eene pijp, eene trom, of een stukvat uit. Bij Kil. luidt het *ockshood*, *oghshood* (*hood* bij Huygens voor *hoofd* gelijk de Dordenaars som-

tijds ook nog zeggen), neders. *oxhoofd*, hoegd. *Oxhoft*, eng. *hogshead*, zw. *oxhufvud*. Zeer waarschijnlijk is ons woord het oorspronkelijke, in andere talen overgenomen. Misschien is, bij eene of andere gelegenheid, eene grootere soort van wijnvaten met eenen ossenkop geteekend, dat tot deze benaming aanleiding kan gegeven hebben.

OKSOEN, (bij Kil. *ocksuine*) z. n., o., *des oksoens*, of *van het oksoen*; meerv. *oksoenen*. Verouderd onduitsch woord, in de beteekenis van aanleidende oorzaak, gelegenheid; uit het fr. *occasion*, lat. *occasio*. Zoo zegt M. Stoke: *dit ocsoen*. En in den Spiegel Historiaal: *dan dit ocsoen en dezen raet*.

OLEANDER, *oleanderboom*, zie *rozenlaurier*.

OLIE, z. n., v., *der*, of *van de olie*; meerv. *olien*, als van meer soorten gesproken wordt. Eene vloeijende vette stof, die zich in water niet of zeer weinig laat oplossen, ligt brandbaar en uit velerlei lichamen getrokken: *olie van amandelen*, *letien*, *rozen*, *raapzaad*, enz. *Olie persen*. *Olie slaan*. In het gemeene leven, heet men raap- of lijnolie slechts *olie*. *Olie in de lampbranden*. Zoo noemt men ook olie van olijven, in het dagelijksche leven, *olie*, of *boomolie*. In de Overzett. van den bijb. wordt de olijfolie altijd slechts *olie* geheeten. *Dat is zoo vet als olie*. *Dat gaat er in als olie*. *Met olie zalven*, dat is met olie van welriekende specerijen. *De heilige olie*, het laatste oliesel. *Dat is olie in het vuur*, dat maakt de driften nog oplooper, den toorn heviger, den twist feller. *De Edelen en grooten smecten olie in het vuur der burgerlijke beroerte*. [Wagenaer.] *Olie* heeft, in de samenstelling van eenige woorden, ook wel de beteekenis van eenen olij, als: *olieknods*, *olieloof*, beide woorden bij Poot; *olierots*, bij Moonen. Oneig. voor geld: *daar moet olie wezen*. Van hier *olieachtig*, *alieachtigheid*. Zam.: *oliebak*, *olieblok*, *olieboom*, (oul. voor *olijfboom*: *haelt twighen des oliboems*, in de Bijb. 1477), *oliedroessem*, *oliehes*, *oliekan*, *oliekoek*, *oliekruijk*, *olietonen*, *olietopers*, *olietop*, *olierijk*, *olieslager*, *oliesteen*, *olieton*, *olievat*, *olieverw*, *olieverkooper*, *oliezacht*, bij Camph. enz. — *Balsemolie*, *boomolie*, *nootolie*, *rottingolie*, enz.

Olie, reeds bij Isidor. *ole*, Odfrid. *oli*, hoegd. *Ohl*, neders. *blje*, Ulphil. *aley*, zw. *olja*, angels. *ele*, eng. *oil*, boh. *oleg*, krain. *voile*, pool. *oley*, fr. *huile*, ital. *oglio*, lat. *oleum*, gr. $\epsilon\lambda\alpha\iota\omega$. De oorspronkelijke beteekenis schijnt die van een vloeibaar, vetachtig ligchaam geweest te zijn; van hier dat in het angels. zwaar, vet en voedzaam bier *eala* heet, eng. *ale*, zw. *oel*, ijsl. *aul*, lett. *aulus*, esthn. *olei*, *oellut*, neders. *öhl*, waarmede men $\omega\lambda\alpha\iota$, dat bij Eustathius voorkomt, kan vergelijken. Zie ons *aal*. In de noordische

talen is *elbe*, *elf*, een vloed, waarvan de rivier de *Elve* nog haren naam heeft, en *oli* heet, in Patagonie, water en ook olie. Neemt men dit alles in aanmerking, dan is het niet noodig, om *olie* juist van het lat. *oleum* af te leiden, naardien toch het gansche noordelijke Europe een vloeiend vet wel zou kunnen benoemd hebben, eer het aan de Romeinen kennis kreeg.

OLIEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik oliede, heb geolied.* Met olie bestrijken. Van hier *oliesel*: *eenen zieke het laatste oliesel geven.*

OLIFANT, (*elefant*) z. n., m., *des olifants*, of *van den olifant*; meerv. *olifanten*. Een Indisch dier, misschien het grootste van al de viervoetige dieren: *met zijnen olifant*. [Vond.] Het woord, schoon van het wijfje gebezigd, blijft, letterkundig, mannelijk: *ik zag den olifant met haar jong, hetwelk zij beschermde*. Zamenstell.: *olifantsbeen*, oncig, een heel dik been, *olifantssnuit*, *olifantstand*. *Olifant*, *elefant* is uit het lat. *elephas*, gr. *ελεφας*. Gelijk het dier, zoo is deszelfs naam zeker uit het oosten. Schindlerus leidt het van het arab. *pil*, met het lidwoord *al*, *el*, af. Zeker is het, dat ivoor, in de *chald.* *Overzett.* van den Bijb., tanden van den *Pil* heeten. Bochart meent zelfs, dat de naam van den olifant, bij de Ethiopiërs, Egyptenaars en bewoners van het uiterste Indië, *Pil* zoude geweest zijn. Dit dier zoude dan, uit hoofde zijner verbazende grootte, dezen naam dragen, daar *pil*, bij de Arabieren, in wasdom en grootte toenemen te kennen geeft. Adeling brengt de eerste lettergreep van dit woord *el*, *ol* tot een oud stamwoord *al*, *el*, hoog, groot. Zie *olm*.

OLIJF, z. n., m., *des olijfs*, of *van den olijf*; meerv. *olijven*. Die boom, uit wiens bezien de boomolie geperst wordt; anders *olieboom*: *den olijf boven alle andere boomen te achten*. [Vond.] Reeds van ouds was hij een zinnebeeld des vredes: *met gezegenden olijf verciert*. [Vond.] Voor de vrucht zelve is het woord vrouwelijk: *die met de groene olijf nog praelen kan*. [Vond.] Van hier het onverbuijg. *olijven*: *eene tafel van olijven hout*. Zam.: *olijfberg*, *olijfblad*, *olijfboom*, *olijfkrans*, *olijfolie* (*olijvenolie*), *olijfstak*, *olijfverwig*, *olijvenkleur*, *olijvenoogst*, enz.

OLIMP, z. n., m., *des olimps*, of *van den olimp*; het meerv. is buiten gebruik. Van het gr. en lat. *olympus*. Een gebergte in Thessalien, hetwelk zich met eenige spitsen in de wolken verheft, en in de fabelleer der Grieken en Romeinen, de woning van Jupiter en de opperste goden was. *Van den hoogen olimp*. [Vond.]

OLLEN, z. n., meerv. Prullen, vodden. Het komt, in de dagelijksche taal slechts, voor: *hij maakt, op het papier, niet dan ollen en haken*.

OLM, zie *molm*. In het neders. is het ook *ulm*, *olm*. Bij Kil. is *olm* ook eene soort van hagedis, een salamander, bij hem ook *molck* genaamd. Eindelijk verklaart hij *olm* door eene hoogte, een heuveltje, anders *holm*.

OLM, z. n., m., *des olms*, of *van den olm*; meerv. *olmen*. Eene soort van hoogen inlandschen boom, behoorende tot de ijpen, hebbende, om de dunne takken ruweren bast, dan de ijpen: *en huwt den wijnstock aen den olm*. [Vond.] *Duiven van den hoogen olm gevlogen*. [Antonid.] Van hier *olmboom*, *olmbosch*, *olmmei*, *olmtak*.

Olm, hoogd. *Ulme*, angels. *elm*, eng. *elm*, zw. *ulm*, deen. *alm*, ijsl. *almur*, lat. *ulmus*, ital. *olmo*, fr. *orme*. Omdat deze boom, in geheel Europe, inlandsch is, brengt Adeling al deze namen tot eenen algemeenen oorsprong, tot het oude stamwoord *al*, *el*, hoog, groot; omdat de schielijke groei van dezen boom, tot eene aanzienlijke hoogte, elk in de oogen valt. Hierheen zoude dan ook het lat. *alnus*, elzenboom, behooren.

OM, (1) een voorzetsel, dat in verscheidene beteekenissen gebruikt wordt. *Voor eerst* geeft het te kennen de rigting van eene beweging rondom iets, of ook langs het grootste gedeelte van den omvang van iets: *zich om eene stad legeren*. *Eenen mantel om den rug hangen*. *Hij wringt hun de koord om hals en handen*. [De Deck.] *Gelijk een wolf om de volle schaepskoei loert*. [Vond.] *Met honig om den mond*. *Een krans van bloemen om het hoofd*. *Iemand om de middel vatten*. *Zij viel hem om den hals*. Oneigenlijk, beduidt het eene onbepaalde nabijheid van eenen oord of tijd. In den eersten zin zeggen de zeelieden: *den steven om de west wenden*. *Des wij 't aanstonds om de west wendden*. [Bogaert.] Zoo ook: *om hoog zien*. *Om laag komen*. In den anderen zin, gebruiken wij het, in de dagelijksche taal: *ik ben er om den middag weer*. *Hij komt om drie uren thuis*. *Hij vertrekt om Pinksteren*. *Ten tweede* heeft het de beteekenis van na; misschien eene figuur van de vorige: *om den anderen dag heb ik de koorts*. *De maen, die om de maent haren kreits voltrekt*. [Vond.] *Ten derde* beduidt het een voorwerp; en wel een voorwerp van verlies: *iemand om het leven brengen*. *Om het leven komen*. *Om neeringe te koomen*. [Hoofl.] *Hoe mijn broeder raechte om hals*. [Vond.] Een voorwerp van onaangename gemoedsbewegingen: *hij schreit om u*. *Ween niet om dit verlies*. Van allerlei ernstige poging: *zij smeekte om het leven*. *Om al zijne bezittingen spelen*. *Ik zal om het noodige geld schrijven*. *Om onderhoud vragen*. *Om raad vragen*. *Zij riepen allen om wraak*. Hierheen behoort de uitdrukking, waar het eenen loon of prijs aanduidt: *om den kost arbeiden*. *Hij dient om loon*. *Ik wil*

het u om het halve geld geven. Worden niet twee muschkens om een pennincksken verkocht? [Bijb.] Ten vierde, beteekent het eene beweegreden, eene oorzaak: hij wordt om zijn misdaden gebannen. Hij arbeid om strijd. Hij wordt om eene beuzeling oplopend. Ik doe het om best. Het is maar om een paar dagen te doen. En ondertusschen komt dees landplaag om mijn' zoon. [Vond.] Hierheen behooren de zamenstellingen daarom, hierom, waarom, ergensom, nergensom. In dezen zin voegt men er ook het naamwoord wil bij: doe het om mijns broeders wil. Ik bid u om Gods wil; hier zeide men oudtijds: om Gode. Eindelijk gebruikt men het in den zin van aan, tot. Zoo komt het voor in het op- of rugschrift van eenige brieven, of liever van toegenepene briefjes, welke men aan vertrouwde vrienden schrijft: het gebruik verkiest dan omme: omme den Heer, enz.

(2) Om wordt ook als een voegwoord gebruikt, wanneer men er de onbepaalde wijs met te achter plaatst, en daardoor eene bedoeling, een oogwit te kennen geeft: met oopen hof houden, om meenigte van uitlandsche heeren te onthalen. [Hooft.] Hij deed dit, om haar te behagen. Soms verwisselt men het met van: hij gaf den overste onthiet, om zich meester der stad te maken. Hierop zegt L. Ten Kate. « van zich meester der stad te » maken is volgens het gebruik en buiten » duisterheid van zin. » In vorige tijden, liet men te weg, om daardoor den lijdenden van den bedrijvenden vorm te onderscheiden. De aanmerking is door Hooft gemaakt, die zegt: « een man goedt om » bevechten is goedt om bevochten te worden. Een man goedt om te bevechten. » Bij Decker vindt men ook meer dan eens dit onderscheid in het oog gehouden. Zoo leest men bij hem: onhantsaem om bewonen. En bij D. Heins: hoe kwalijk ist om doen? In onze Bijbelv. lezen wij daarom van dingen swaer om verklaeren, dat is om verklaerd te worden. Ik kan niet zien, waarom dit noodig zij, daar men hier even goed swaer om te verklaren had kunnen zetten. Men kan, als men de duidelijkheid slechts beware, veilig allerwegen te gebruiken. Dit voegwoord om mag men weglaten, als het geene bedoeling of oogwit aanduidt, als: ik acht het overtollig, om van dit onderwerp meer te spreken. Men zegge liever: ik acht het overtollig, van dit onderwerp meer te spreken.

(3) Om is laatstelijk een bijwoord. Zoo gebruikt men het, in het gemeene leven, in tegenstelling van den kortsten weg: van Groningen over Koevorden naar Zwol te reizen, is zeer om. Om een einde aan te toonen: de week is haast om. Ook om eene verandering te kennen te geven: de wind is om. Men verdub-

belt het ook: om en om, voor aan alle kanten. Mijn hart keert om en om. [H. Schim.] Hieruit is ommetom, door verbastering, ontstaan. In zamenstelling wordt om ook gebruikt; en wel met andere voorzetsels, met bijwoorden en voegwoorden, hetzij voor- hetzij achteraan, als: omdat, omher, rondom, kortom, daarom, hierom, waarom enz. Met zelfstandige naamwoorden, als: omweg, omkreits, omhangsel, enz. Als voorzetsel wordt het ook met werkwoorden zamengevoegd, en is dan een scheidbaar, en dan weder een onscheidbaar voorzetsel, naarmate de verschillende beteekenissen der werkwoorden zulks somwijlen vorderen. Scheidbaar is het in ombuigen, boog om, omgebogen, om te buigen. Onscheidbaar in omringen, omringde, omringd, te omringen. Werkwoorden, dus zamengesteld, beteekenen of eene rigting, eene strekking in het ronde, als: omdraaijen, omgaan, omgeven, omsingelen; of eene plaatsing van het voorste deel naar achteren toe, als: omstaan, omkijken, zich omkeeren; of eene plaatsing van het onderste naar boven toe, als: omploegen, ombouwen, omgraven; of van het eene door het andere, als: omvoeren, omschommelen, omhutselen, omschudden; of van het eene in de plaats van het andere, als: omzetten, omzitten: gaan omzitten; of eene rigting naar verscheidene plaatsen heen, als: omhooren, omdolen, omzien, omloopen; of het brengen van eene regte in eene schuinsche rigting, het brengen op zijde, als: ombuigen, omliggen, ombuitelen, omsmijten, omboorden; dat tevens ook eene strekking in het ronde aanduidt; of eene verandering te wege brengen, als: omkopen, ompraten; of eene herhaling, eene verbetering, als: omsmelten; of eindelijk een einde van iets, als: ombrengen, omkomen.

Onze rijke taal kan, door dit voorzetsel, nieuwe werkwoorden vormen, gelijk, in de laatste tijden, vele dergelijke gebruikt zijn, welke men bij de ouden niet aantreft. In het vormen, zondige men maar niet tegen de regelmaat der taal.

Om de voetmaat, gebruiken de dichters dikmaals omme voor om: ommezwaaijen, ommezwerfen: Beschouw een oogenblik mijn deertlijk ommezwerfen. [L. W. van Merken.] De ouden gebruikten somtijds, in zamenst. om voor ont, als: ombijt voor ontbijt, enz.

Dit oude voorzetsel luidt reeds, bij Isidor., Kero en anderen, umbi, umbe, waarmede het grieksche $\alpha\mu\phi\iota$ en het lat. *amb* overeenkomen. In het angels. is het *umb*, *ymb*, hoogd. *um* en oudtijds *umb*, zw. *om*, ijsl. *um*, wall. *am*, deen. *omme*, finl. *umbi*. Het denkbeeld van eenen grooteren omslag, in tegenstelling van den kortsten weg, is zeker het oorspronkelijke.

- OMARBEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *arbeiden*: *ik arbeidde om, heb omgearbeid*. Zoo arbeiden, dat het onderste boven kome. Men gebruikt het voor omploegen: *het land omarbeiden*. Ook wordt het van andere dingen gebezigd, in de beteekenis van eene verandering aan iets te weeg te brengen: *een boek overzetten, en zoodanig omarbeiden, dat enz.*
- OMARMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *armen*, dat buiten samenst. niet gebruikt wordt: *ik omarmde, heb omarmd*. Met de armen omvatten, omhelzen: *omarremt en bestreen*. [Melch. Fokkens.] Van hier *omarming*.
- OMBALLING**, z. n., m., *des omballings*, of *van den omballing*; zonder meerv. Een woord, dat, in het gemeene leven, voorkomt, en eene rommelzode van onnut of slecht huisraad te kennen geeft, dat dan hier dan daar in eenen hoek geworpen wordt. Of het eene figuur zij van eenen balling, die weinig geacht wordt, en geene vaste plaats heeft, is onzeker: in dit geval zoude het mannel. gesl. eenigzins gegrond zijn.
- OMBANDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *banden*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik bandde om, heb omgeband*. Eenen band omdoen. Veroud. woord.
- OMBASUINEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *basuinen*: *ik basuinde om, heb omgebazuind*. Overal, door het blazen op eene basuin, iets aankondigen.
- OMBEDELEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *bedelen*: *ik bedelde om, heb omgebemeld*. Op alle plaatsen loopen bedelen.
- OMBELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *bellen*: *ik belde om, heb omgebeld*. Door het klinken van de bel alom bekend maken.
- OMBEREN**, zie *lombere*.
- OMBEUKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *beuken*: *ik beukte om, heb omgebeukt*. Door beuken omwerpen, ter neder werpen: *vrouw Weelde heeft met haer' weeke zeden meer steden omgebeukt*. [De Deck.] *Muuren, tweemaal omgebeukt*. [Vond.]
- OMBEVANGEN**, zie *omvangen*.
- OMBIEDEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *bieden*: *ik ombood, heb omboden*. Veroud. woord, dat bij M. Stoke voorkomt, in den zin van door eene boodschap gelasten, of laten weten: *dat men Ghisebrecht van Yselsteijn ombode, dat hi enz.*
- OMBIJT**, *ombijten*, zie *ontbijt, ontbijten*. Men vindt dit verouderde woord nog bij J. Cats: *eet 's middags hartigh, of ombijt*. Kil. verklaart *ombijt* door *jentaculum*.
- OMBINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *binden*. Scheidb.: *ik bond om, heb omgebonden*. Om zich of om een ander ding binden: *zijnne gordel omgebonden hebbende*. Onscheidb.: *ik ombond, heb ombonden*. Met iets omwinden: *gordde hem met den riem des Ephods, ende ombond hem daar mede*. [Bijbelv.] Van hier *ombindsel*.
- OMBLADEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *bladeren*: *ik bladerde om, heb omgebladerd*. De bladen van een boek hier en daar omslaan.
- OMBLAZEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *blazen*: *ik blies om, heb omgeblazen*. Bedr., door blazen doen omvallen: *een kaartenhuisje omblazen*. Onz., met hebben, door middel van een blaastuig alom bekend maken: *immiddels had Taxits met drie trompetten doen omblaazen*. [Hooft.]
- OMBOENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *boenen*: *ik boende om, heb omgeboend*. Den binnen en buiten kant van allerlei vaatwerk door boenen zuiveren.
- OMBOLWERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *bolwerken*: *ik ombolwerkte, heb ombolwerkt*. Met een bolwerk omringen. Oneigenl. neemt het *I. T.* in *Jos. droef en blij-eijnd spel*, voor naauw bezetten, benaauwen: *die u tot aller uur ombolwerckt hebben*.
- OMBONZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *bonzen*: *ik bonsde om, heb omgebonsd*. Met eene bons omwerpen.
- OMBOORDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *boorden*. Scheidb.: *ik boordde om, heb omgeboord*. Rondom met een boordsel beleggen; ook in den vorm van eenen boord of rand maken. Onscheidb.: *ik omboordde, heb omboord*. In deze vervoe-ging, komt het, in den verhevenen stijl, oneigenlijk voor, in den zin van omringen: *eene vallei met bergen omboord*. *Zie, hoe d'ondergaende zon de wolken omboord heeft met goud*. [Overzett. van Herv.]
- OMBOUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *bouwen*: *ik bouwde om, heb omgebouwd*. Een geld. woord, beteekenende eenen akker, in geval van een misgewas, van nieuws omploegen.
- OMBRAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *braaijen* (voor *braden* naar den hollandschen tongval): *ik braaide om, heb omgebraaid*. Een schipperswoord, beteekenende omwenden, omkeeren, denklijk door middel van het zoogenaamde braadspit.
- OMBRASSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *brassen*: *ik braste om, heb omgebrast*. Door middel van den bras, op een schip, de ra en het zeil omhalen.
- OMBREIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *breijen*: *ik breide om, heb omgebroid*. In het ronde breijen; ook een boordsel, door breijen, rondom iets maken.
- OMBRENGEN**, bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *om* en *brengen*: *ik bragt om, heb om-*

- gebragt. Omdragen : *ik heb de nieuwspapieren nog niet omgebragt.* Van hier ombren-ger, ombrengrster. Voorts : *breng het glaasje nog eens om,* zegt men, als de vrienden, in eene rij, om tafel zitten. *Ombrengen*, is ook een schipperswoord : *het schip ombrengen*, hetzelfde omwenden, ombraaijen. Verkwisten, doorbrengen ; eene meest verouderde beteekenis : *die heeft zonder vrucht zijn dagen omgebrocht.* [J. Cats.] *Die zijn erfgoed schandelijk omgebrocht heeft.* [D. Philippi hant-boeckken.] *Een broeder diens, die het zijne ombrenget.* [Doreslaer.] De gewone beteekenis van dit woord is die van om het leven brengen, van het leven berooven : *zich zelve ombrengen.* *Hij is door verraad omgebragt.* *Met vergift ombrengen.* Het woord zelf beslist wel niet de wijs, waarop men van het leven berooft wordt, noch duidt aan, of zulks naar regt geschiede of niet ; echter gebruikt men het nooit, dan van eene onregt-magtige beneming van het leven.
- OMBRIESCHEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en brieschen* : *ik brieschte om, heb omgebriescht.* Dichterlijk woord, overal brieschend omloopen.
- OMBROMMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en brommen* : *ik bromde om, heb omgebromd.* Brommend, als een grommende beer, omloopen.
- OMBRUIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en bruijen* : *ik bruide om, heb en ben omgebruid.* Bedr., Onbezuid omwerpen ; *hij bruidt de tafel om.* Onz., met zijn : *de tafel bruide om.* Een woord der dagelijksche taal.
- OMBRULLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en brullen* : *ik brulde om, heb omgebruld.* Aan alle kanten loopen brullen : *hij hoort het ongedierte ombrullen aen zijn' vliet.* [Anton.]
- OMBUIGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en buigen* : *ik boog om, heb en ben omgebogen.* Bedr., iets, dat regt is, in eene bogt zetten ; ook iets, dat reeds gebogen is, in eene andere rigting buigen. Ook onz., met zijn : *het mes buigt om.* Van hier ombuiging.
- OMBUIELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en buitelen* : *ik buitelde om, ben omgebuiteld.* Buitelend omvallen. Van hier ombuiteling.
- OMBUITEN, (in Gron., waar dit woord gebruikt wordt, *ombuten*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en buiten* : *ik buitte om, heb omgebuit.* Ruilen : *iets ombuiten.* Ook onz. : *laat ons met gespen ombuiten.* Zie *ruilebuiten.*
- OMBULDEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en bulderen* : *ik bulderde om, heb omgebulderd.* Bulderend omloopen, overal razen en tieren.
- OMDANSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en dansen* : *ik danste om, heb omgedanst.* Bedr., door dansen iemand onder de voet werpen. Meest gebruikt men het onz., met *hebben*, voor dansend om-springen.
- OMDAT, redengevend voegwoord, waarbij men, natuurlijk, eene aantoonende wijs plaatst ; vermits, doordien : *God is al onze liefde waardig, omdat Hij het beminnelijkste wezen is.* Van *om* en *dat*.
- OMDEELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en deelen* : *ik deelde om, heb omgedeeld.* Bij gedeelten omgeven, zoo dat elk het zijne krijgt. : *het omgedeelt gouden en zilveren laken.* [Hooft.] *De taart omdeelen.* Van hier *omdeeler, omdeeling.*
- OMDELVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en delven* : *ik dolf om, heb omgedolven.* Omgraven : *den akker om-delven.* [Vond.]
- OMDIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-scheidb. voorz. *om en dijken* : *ik omdijkte, heb omdijkt.* Met eenen dijk omringen. Van hier *omdijking.*
- OMDOBBELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en dobberen* : *ik dobberde om, heb omgedobberd.* Dobberend omdrijven.
- OMDOEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om en doen* : *ik deed om, heb omgedaan.* Los omwinden : *doe er een doekje om.* Een wijd kleed omhangen : *deden sij hem eenen purperen mantel om.* [Bijbelv.] Zie *aandoen.*
- OMDOLLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en dolen* : *ik doolde om, heb omgedoold.* Omdwalen : *het land omdolen.* Oneig. : *wij zouden in volstrekke hoopeloosheid omdoolen.* [Frantzen.] Van hier *om-doling.*
- OMDOUWEN (*omduwen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en douwen* : *ik douwde om, heb omgedouwd.* Met eenen douw om-stooten, omzetten.
- OMDRAAI, z. n., m., *des omdraais*, of *van den omdraai* ; meerv. *omdraaijen.* De daad van omdraaijen.
- OMDRAAIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en draaijen* : *ik draaide om, heb en ben omgedraaid.* Bedr., in eene tegengestelde rigting draaijen : *de kraan van eene koffjikan omdraaijen.* *Draai uw hoofd eens om.* *Eene duif den nek omdraaijen.* Om zijne as draaijen : *een rad omdraaijen.* *Al draeit de wijzer kort den dag om.* [Vond.] *Zich omdraaijen.* Fig., veranderen : *daer uwe meening de geheele werelt omdraeien wil tot een ongemeen groot gasthuis.* [Over-zelt. van Herv.] Onz., met *zijn*, om zijne as bewogen worden : *de molen draait om.* *Eer d'aerde op haren as omdraaide.* [H. Schim.] Oneig., uit wankel grondbeginsels en om

- eigenbelang, in het openbaar, zich anders dan voorheen, gedragen; in den vertrouwelijken stijl: *hij is omgedraaid*. Van hier *omdraaijing*.
- OMDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *dragen*: *ik droeg om, heb omgedragen*. Dragend ombrengen, overal met zich dragen: *daer gij niets om draegt dan uw sterflijkheit*. [H. Schim.]
- OMDRAGT, z. n., v., der, of *van de omdragt*; het meerv. *omdragten* is niet veel in gebruik. Het omdragen; van *om* en *dragt*.
- OMDRAVEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *draven*: *ik draafde om, heb en ben omgedraafd*. Op eenen draf omloopen: *het paard heeft lang omgedraafd*. *Het paard is de stadsmuren omgedraafd*. — *Het paard heeft de stadsmuren omgedraafd*, zoude te kennen geven: het heeft, door zijn draven, de stadsmuren doen omvallen; en zoude tevens een bedr. w. wezen.
- OMDRENTLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *drentelen*: *ik drentelde om, heb omgedrenteld*. Drentelend hier en daar gaan.
- OMDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *drijven*. Scheidb. *ik dreef om, heb en ben omgedreven*. Bedr., om zijne as drijven: *geleijk een uurwerckwight het sneckkradt, ommedrijft*. [Vond.] In eenen kring doen omgaan: *de kudde den berg omdrijven, ook om den berg drijven*. Ginds en herwaarts drijven: *wolcken, die van de winden, ommegedreven worden*. Onz., met *zijn*: *het wrak is het eiland omgedreven*. *Hij dreef op eene plank om de stad*. Met *hebben*: *hij heeft op den vloed omgedreven*. Onscheidb. en bedr.: *ik omdreef, heb omdreven*. Met gedreven beeldwerk rondom versieren: *een gouden kelk, met bloemfestoen omdreven*. Men gebruikt het in den verhevenen stijl alleen.
- OMDRILLEN, onz. w. gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *drillen*: *ik drilde om heb omgedrild*. Drillend omloopen.
- OMDRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *dringen*: *ik drong om, heb omgedrongen*. Door dringen omzetten; ook door dringen omstorten.
- OMDRINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *drinken*: *ik dronk om, heb omgedronken*. In het ronde drinken: *welaen, nu eenmael omgedronken tot eer van 't gulden jaergetij*. [Poot.]
- OMDROOGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *droogen*: *ik droogde om, heb omgedroogd*. Nat vaatwerk, vooral nat thegoed, van binnen en van buiten droog maken; in het gemeene leven: *droog de kopjes eens om*.
- OMDRUIPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *druipen*: *ik omdroop, heb omdropen*. Rondom bedruipen: *een haas, aan het spit omdropen*.
- OMDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *drukken*. Scheidb.: *ik drukte om, heb omgedrukt*. Door drukking iets in eene andere rigting zetten. Onscheidb. *ik omdrukte, heb omdrukt*. Aan alle kanten drukken: *eenen appel omdrukken*. [Vond.]
- OMDUWEN, zie *omdowen*.
- OMDWALEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *dwalen*: *ik dwaalde om, heb omgedwaald*. Omdolen: *achter land omdwalen*. *Bij Senirs schedel om te dwalen*. [H. Schim.] Van hier *omdwaling*.
- OMDWARLEN, omdwerlen, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *dwarlen*: *ik dwarle om, heb omgedwarld*. Dwarlend omdrijven: *met eenen omdwarlenden smoock*. [Vond.] *Terwijl de werrelt vast woelt en ommedwerrelt*. [Vond.] Van hier *omdwarling*.
- OMFLADDEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *fladderen*: *ik fladderde om, heb omgefladderd*. Fladderend omvliegen. Ook *omflodderen*.
- OMFUTSELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *futselen*: *ik futselde om, heb omgefutseld*. Hier en daar loopen futselen.
- OMGAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *gaan*. Scheidb. *ik ging om, heb en ben omgegaan*. Zich om zijne as draaijen: *het rad is al tienmaal omgegaan*. In eenen kring rondgaan: *ik was zoo duizelig, dat alles scheen met mij om te gaan*. *Laet schael en roemer nu vrij omgaen*. [Poot.] In engere beteekenis, eenen omweg maken: *hij is wel drie uren omgegaan*. — *Gij hebt wel drie uren omgegaan*, geeft een ander denkbeeld: uw omgang op die plaatsen, waar gij wezen moest, duurde wel drie uren. In verdere figuur, sammelen, talmen: *dit was met kracht sonder omgaen, dat si dit hebben ghedaen*. [M. Stoke.] Hier en daar gaan: *de wachters, die in de stadt ommegingen*. [Bijbelv.] Verder wordt dit werkwoord nog op de volgende oneigenlijke manier gebruikt, als voor behandelen, met *hebben*: *hij heeft veel met wol, met vlas, koopmanschap omgegaan*. *Hij gaat altoos met logens om*. *Wij hebben noijt met pluimstrijkende woorden omgegaan*. [Bijbelv.] Verkeeren, gemeenzamen omgang hebben: *hij weet met de grooten om te gaan*. Bejegenen, behandelen: *vriendelijk met iemand omgaan*. Gebeuren, voorvallen, te doen zijn: *er gaat veel om in de wereld*. *Die weet, wat in het hart der menschen ommegaat*. [N. Versteeg.] Het woord wordt ook onscheidb. gebruikt: *ik omging, heb omgaan*. Rond reizen: *ende Jesus omginck alle de steden ende vlecken*. [Bijbelv.]

OMGANG, z. n., m., *des omgangs*, of *van den omgang*; meerv. *omgangen*. De daad van omgaan: *den omgang der zon in twijfel trekken*. Eene plegtige omdragt: *Daer Michal dien ommegang (der ark) beschimpt*. [Vond.] *Den omgang doen*. Eene omwandeling: *eenen omgang doen*. Een uiteinde, wanneer eene zaak om is: *nae omganck der bestemde jaren*. [Landr. van Vel.] Verkeering; zonder meerv.: *gemeenzamen omgang met iemand hebben*. *Van eenen aangenamen omgang zijn*. *Zijn' wond'ren omgang te openbaren*. [Hoogvl.] *Zij regelen den ommegang door ene heilige verlustiging*. [M. L.] *Wiens ommegang mij steeds verblijdde*. [J. de Haes.] Een gang, op welken men om een gebouw rond gaan kan: *een toren met vijf omgangen*.

OMGAPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en gapen*: *ik gaapte om, heb omgegaapt*. Overal rond gapen.

OMGELANDEN, z. n., m., meerv., *der*, of *van de omgelanden*. Die in omgelegene landen wonen: *maar d'omgelanden hadden grooter vaar van besprongen te worden*. [Hooft.] *Van om en gelanden, van land*.

OMGEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. en onscheidb. voorz. *om en geven*. Scheidb. *ik gaf om, heb omgegeven*. In het ronde geven: *wie moet de kaart omgeven*. Onscheidb.: *ik omgaf, heb omgeren*. Aan alle kanten insluiten: *den gantschen dag omringense mij, tsamen omgeven sij mij*. [Bijbelv.] *Oneig, hij is met heerlijkheid omgeven*. Van hier *omgeving*.

OMGIEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en gieren*: *ik gierde om, heb omgierd*. Gierende omloopen.

OMGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en gieten*: Scheidb. *ik goot om, heb omgegooten*. In eene andere ruimte gieten: *ik heb de kopjes omgegooten*. Door hersmelten in eenen anderen vorm gieten; oneigenlijk: *wetkenners — zijn, gieten Gods gena niet om, voor Godt ondeugend*. [M. L. Tijdw.] Onscheidb.: *ik omgoot, heb omgooten*. Aan alle zijden begieten: *het lichaam was omgooten van ijzer en metael*. [D. Heins.] *Oneig.: zoo ijder schepsel is met sterfelijkheid omgooten*. [De Brune.]

OMGLIJDEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en glijden*: *ik gleet om, ben omgegleden*. Met gemak, om zijne as gaan: *onder't ommevliden van zoo veel raden*. [Vond.]

OMGLORIEN, bedr. w., gelijkvl. Met het onscheidb. voorz.: *ik omgloriede, heb omgloried*. Met heerlijkheid en luister omgeven. Men treft dit ongewone woord bij Vond. aan: *hij droomde een God te zien, omglorijt hier beneën*.

OMGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en gooijen*: *ik gooide om, heb omgegooid*. Door gooijen omwerpen.

OMGORDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

en onscheidb. voorz. *om en gorden*. Scheidb. *ik gordde om, heb omgegord*. Iets met eenen gordel rondom vastmaken; oneigenl.:

Zie hoe God uw' zwacken aert

Uwen vleeschrock om komt gorden.

[De Deck.]

Onscheidb. *ik omgordde, heb omgord*. Eenen gordel aandoen: *laet uwe lendenen omgordet zijn*. [Bijbelv.] Als in eenen gordel sluiten: *want zij omgorden slechts den buik en nek met ijzer*. [Bogaert.] Van hier, in den verhevenen stijl, omringen: *om u met wraek t' omgorden*. [H. Schim.] *Omgort met steenen muuren*. [Vond.] Van hier *omgording*. Reeds bij Olfrid. *umbigurtan*.

OMGRABBELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en grabbelen*: *ik grabbelde om, heb omgegrabbeld*. Al grabbelend aan alle kanten grijpen.

OMGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en graven*. Scheidb. *ik groef om, heb omgegraven*. Zoo graven, dat het onderste boven kome: *een stuk lands omgraven*. Onscheidb.: *ik omgroef, heb omgraven*. Rondom iets graven; ook met grafstenen en schansen omringen: *op ons omgraven veldt*. [P. Scriverius.]

OMGRENZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en grenzen*: *ik omgrensde, heb omgrensd*. In grenspalen rondom insluiten: *de magtighste gewesten, die Neerlandt omgrensden*. [Hooft.]

OMGRIJPEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en grijpen*. Scheidb. *ik greep om, heb omgegrepen*. Onz., met *hebben*; achter zich grijpen: *zoodra ik dat zag, greep ik om*. Bedr., met het binnenste van de hand omvatten: *nadat ik hem om het been gegrepen had*. Doch in dezen zin gebruikt men het meest onscheidb.: *ik omgreep, heb omgrepen*. Wel omvatten: *aldus was d' eerste mensch niet recht gelukkig voor hem zijn rib omgreep*. [Poot.] *Oneig. vreuchde en hertentlust sullen sij omgrijpen*. [Doreslaer.]

OMGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en groeijen*: *ik groeide om, ben omgegroeid*. Om iets anders groeijen.

OMGROEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en groepen*, dat van het teekenkundige woord *groep*, eene vereeniging van beelden, gevormd is: *ik omgroepte, heb omgroept*. Groepswijze omringen. Het is een woord, dat, bij de ouden, niet gelezen wordt. In een hedendaagsch schrift zegt iemand: *kindertjes vervulden in eene treurige doch deftige houding het tooneel, de tombe tekenachtig omgroepe*.

OMHAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en haken*: *ik haakte om, heb omgehaakt*. Iets, dat aan haakjes reeds vastgemaakt is en hangt, anders vasthaken. Ook

- met haken omhalen, neertrekken : *de muren omhaken*. *Omhaken* noemt men, in Noord-holland, den grond omspitten. Bij Kil. vindt men *hacke, spaeije*, waarmede men den grond omhaalt.
- OMHAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hakken* : *ik hakte om, heb omgehakt*. Door hakken omwerpen.
- OMHALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *halen* : *ik haalde om, heb omgehaald*. Onder de voet werpen : *zijn huis werd omgehaald*. Het onderste boven brengen : *een houweel, om den grond om te halen*. Om iets halen, of trekken : *gij moet er een touw omhalen*.
- OMHALZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *halzen*; van *hals*, anders *smijft* genaamd, een zeker scheepstouw, waarmede men de zeilen inbindt : *ik halsde om, heb omgehalsd*. In storm, door middel van de halzen of smijten, het schip voor den wind omwenden. Bij Hooft komt het denkelijk onzijdig voor. Zie daarover in *omhelzen*. Van hier *omhalzing*. *Omhalzen* gebruikten de ouden ook voor *omhelzen* : dan is het onscheidbaar.
- OMHANDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *handen*. *Ik omhandde, heb omhand*. Met de handen omvatten. Dit verouderde woord vindt men bij C. Huygens : *laet dijnen grooten arm behouden en omhanden, enz.*
- OMHANGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *hangen*. Scheidb. *ik hing (hong) om, heb omgehangen*. Anders hangen : *hang de gordijnen om; zoo roegen zij beter*. Om iets hangen : *zijnzen mantel omhangen*. Onscheidb. : *ik omhing (omhong), heb omhangen*. Aan alle zijden behangen : *eene ledekant, met gordijnen omhangen*. *Met den tabbert braef omhangen*. [Poot.] Van hier *omhangsel*.
- OMHEBBEN**, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om* en *hebben* : *ik had om, heb omgehad*. Men gebruikt dit woord, in de dagelijksche taal, met uitlating van een deelwoord : *ik heb mijnen doek al om, namelijk gedaan*.
- OMHEEN**, bijw. Rondom : *hij is daar omheen geloopt*. *Omheen varen, enz.* In het gemeene leven, zegt men : *ik kan er niet omheen, ik kan zulks niet mijden, ik kan er niet van tusschen*. Van *om* en *heen*.
- OMHEINEN**, bij de ouden *omheimen*, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. *om* en *heinen* : *ik omheinde, heb omheind*. Met eene heining omringen. Wijders, in het algemeen, omringen : *zijn stad en staet omheint met een' metalen muur*. [Poot.] *Omheint met diamante watten*. [H. Schim.] Voor *omheind* gebruikt Antonid. eenmaal *omheiningd* : *van duizent ruiteren omheiningt*. *Zich met rui-*
- ters en knechten omheinen* zegt Hooft. Van hier *omheining*.
- OMHELPE**n, bedr. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *helpen* : *ik holp (hielp) om, heb omgeholpen*. Dooden, op eene onregmatige wijs van het leven berooven. Het naamwoord *leven* is bij dit werkwoord uitgelaten : *zeeventien van zijnen volke werden bij nacht omgeholpen van de eylanders*. [Hooft.] *Alzoo was Scribonianus onder Claudius omgeholpen*. [Hooft.] Hoogstraten verklaart het ook door verkwesten, als zeide men *iemand om zijn goed helpen*.
- OMHELZEN**, (*omhalzen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *helzen*, voor *halzen* (van *hals*) dat bij Kil. nog voorkomt : *ik omhelsde, heb omhelsd*. Iemands hals met de armen omvatten : *en omhelsde hij haar met zoo vierigh een' vriendschap*. [Hooft.] In eenen beschaafden stijl, gebruikt men het ook voor eene vrouw bezwangeren. In het gemeen, omvatten : *gij burgervaders, die de vreeëliff omhelst*. [Anton.] Daar voorts de dichters, met hunne verbeelding, de geheele levenlooze natuur bezielen, zoo passen zij het omhelzen op allerlei voorwerpen toe, en verlevendigen, dus doende, de geschilderde beelden. Zoo zegt Vondel : *het veil omhelst den ollem*. En elders : *de zee omhelst de duin*. Zoo gebruikt een ander dichter het naamw. *omhelzing* van twee beekjes, die, door een boschje vlietende, elkander verliezen; waarna zij elkander wedervinden, en in onderlinge *omhelzing* te zamen vloeijen. Oneigenlijk wordt het tot het verstand en den wil overgebracht, voor, uit volle overtuiging, met een genegen hart iets kiezen : *eene godsdienst omhelzen*. *Ik kan dat gevoelen niet omhelzen*. *Gods beloften door het geloof omhelzen*. Van hier *omhelzing*. Het woord stamt zeker van *hals* af, gelijk Kil. het daarom te regt overzet door *injacere brachia collo*. Vondels uitdrukking, waar hij van Kadmus zegt : *hij omhelsde Hermione, en vatteze om den hals*, is zeker niet van eene onaangename herhaling vrij te spreken. Dat dit woord gewis geen anderen oorsprong heeft, bevestigt de oude spelling *omhalzen*, die bij Kil. en K. Van Mander voorkomt. Hooft spelt ook eenmaal *omhalzen*, schoon zijne ware meening eenigzins duister is (de plaats is, in het 14. b. van Tac. het 23 h.) : *liet nogthans de zorge niet slappen, wel weetende dat dit volk lichtelijk omhalst (facilem mutatu gentem zegt de Historieschrijver), als de gelegenheit verschijnt*. Misschien verstaat de Ridder er *de gelegenheit* onder, gelijk wij nog zeggen : *eene gelegenheit omhelzen*. Of, zoo de uitlegging welke L. Meijer daaraan geeft, namelijk die van *verandertlijk zijn*, (gelijk ook Tacitus woorden aanduiden) de echte zij, zoo moet men *omhalzen* scheidb. onz. gebruiken;

- het beeld van het omhalzen van een schip ontleend zijnde. Zie *omhalzen*.
- OMHENGELLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *hengelen*. Scheidb.: *ik hengelde om, heb omgehengeld*. Al leunende op zijne wieken omzwieren: *de mug, die om de vlam hengelde*, enz. Onscheidb. *ik omhengelde, heb omhengeld*, Rondom hengelen: *daer duizend eng'len mijn troon omheng'len*. [De Deck.]
- OMHER**, een voorzetsel bij werkwoorden geplaatst, dienende ter versterking van het enkele voorzetsel *om*, als: *omhertrekken, omherzwaaijen*, beide bij Hooft; *omherzien*, bij Vond. Dit voorzetsel is altijd scheidbaar: *ik trok omher, ik heb omhergetrokken*. Zoo zegt Oudaan: *daar uw naam, omhergevoert op vlerken van de faam*.
- OMHINKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hinken*: *ik honk om, heb en ben omgehonken*; meest thans gelijkvl.: *hinkte om, omgehinkt*. Hinkend omhuppelen: *ik heb in de kamer omgehinkt*. Maar: *ik ben den kring omgehinkt*.
- OMHIPPEN**, *omhippelen*, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hippen*, *hippelen*: *ik hipte, hippelde om, heb en ben omgehipt, omgehippeld*. Hippend, hippelend omspringen. Men gebruikt ook *omhuppelen*; doch dan is er meest een denkbeeld van vreugde bij vermeld.
- OMHOEPELEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hoepelen*: *ik hoepelde om, heb omgehoepeld*. Onz., met *hebben*; met eenen hoepel omloopen en spelen. Bedr., door hoepelen iets omstooten.
- OMHOEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hoepen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik hoepte om, heb omgehoept*. Eenen hoepel of hoep om iets leggen. Huygens gebruikt het van het dragen van eenen hoepelrok: *een' omgehoepde pack, trots eenigh keernen vat*.
- OMHOOREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hooren*: *ik hoorde om, heb omgehoord*. Door hooren hier en daar vernemen, onderzoeken: *naar eene meid omhooren*.
- OMHOUDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *houden*: *ik hield om, heb omgehouden*. Een wijd kleed niet afleggen: *ik heb den mantel omgehouden*.
- OMHOUWEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *houwen*, *ik hieuw om, heb omgehouden*. Door houwen neervellen: *eenen boom omhouwen*. Van hier *omhouwing*.
- OMHUILEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *huiten*: *ik huilde om, heb omgehuild*. In het ronde huiten, overal gehuil maken.
- OMHULLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *hullen* (*redimire caput, caput tegmine ornare*, bij Kil.): *ik omhulde, heb omhuld*. Een woord, hetwelk ik, bij de ouden, niet gevonden heb: men gebruikt het thans in navolging van hoogd. schrijvers, in den zin van omwinden. Het strijdt, zeker, niet tegen de regelmaat onzer taal; schoon men het liefst van het omwinden van het hoofd met eenig sieraad behoorde te gebruiken. Bij N. Versteeg komt het voor: *de morgenzon omhuld met gouden stralen*. P. Meens gebruikt het reeds vrijer: *d'ontwikkeling van 't ontwerp, met nevels omhuld*, enz.
- OMHUPPELEN**, zie *omhippen*.
- OMHUTSELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *hutselen*: *ik hutselde om, heb omgehutseld*. Kleine stukjes omschudden: *Schout Minos hutselt de lotbus om*. [Vond.] Ook is *omhutsen* in gebruik geweest: *waer dattet (ooft) eens wordt omgehutst*. [Cats.] Van hier *omhutseling*.
- OMJAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *jagen*: *ik joeg om, heb omgejaagd*. Te rug jagen; ook in het ronde jagen.
- OMJANKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *janken*: *ik jankte om, heb omgejankt*. Overal omloopen en janken.
- OMKAATSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kaatsen*: *ik kaatste om, heb omgekaast*. Te rug kaatsen; ook door het slaan van den kaatsbal iets omwerpen.
- OMKADEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *kaden*, dat buiten samenstell. niet voorkomt: *ik omkaadde, heb omkaad*. Met eene kade, een dijke, omringen: *omkaad griendland*.
- OMKALLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kallen*: *ik kalde om, heb omgekald*. Door kallen, tot een ander voornemen bewegen, door kallen op zijne zijde brengen: *thans liet hij zich omkallen door Loodewyk Rumpf*. [Hooft.] Van hier *omkalling*.
- OMKANTELEN**, (*omkantelen, omkenteren*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kantelen*: *ik kantelde om, heb en ben omgekanteld*. Bedr., door kantelen omwentelen: *door het omkantelen van eenen balk verloor hij zijn been. Ik kantel den balk om*. Onz.: *de balk kantelt om, is omgekanteld*. H. Schim gebruikt het oneig.: *ik ben weér schielijk omgekenteld*. En elders: *doch 'k zie zijn hoop zijns ondanc omgekentelt*.
- OMKAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kappen*: *ik kapte om, heb omgekapt*. Door kappen ter aarde vellen.
- OMKEER**, z. n., m., *des omkeers*, of *van den omkeer*: meerv. *omkeeren*. Een omdraai. Oneigenlijk, verwoesting, waardoor het onderste boven gekeerd wordt: *opdat hij meê niet in den ommekeer verga*. [Hoogvl.] In dezen zin, is het meerv. niet in gebruik.
- OMKEEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *keeren*: *ik keerde om, heb en ben omgekeerd*. Het onderste boven

- keeren : *ik heb mijn kopje omgekeerd*. Het binnenste buiten brengen : *een kleed omkeeren*, anders slechts *keeren*. Het achterste voorwaarts brengen : *zij hebben den wagen al omgekeerd*. *Zich omkeeren*. Hier gebruikt men ook het onz., met *hebben* : *keer om mijn liefste*. [Bijbelv.] Ook in eenen anderen zin : *een deure keert om haer herre*. [Bijbelv.] Oneig., ten grond toe verwoesten : *eene stad omkeeren*. Veranderen : *die vloek is in eenen zegen omgekeerd*. *De godsdienst omkeeren*. [Hooft.] *Het is juist omgekeerd*, de zaak is juist het tegendeel geworden. Eenen invloed op den wil veroorzaken, waardoor de mensch het tegendeel doet : *hij keerde haer herte om, datse sijn volck hateden*. [Bijbelv.] Van hier *omkeering*, omwending, verandering, verwoesting. Bij Olfr. reeds *umbikeran*.
- OMKEGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kegelen* : *ik kegelde om, heb omkegegeld*. Door kegelen omwerpen : *al wie den koning omkegelt, zal het spel winnen*.
- OMKENTELEN, *omkenteren*, zie *omkantelen*.
- OMKIJKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidbaar voorz. *om* en *kijken* : *ik keek om, heb omgekeken*. Achterwaarts kijken, omzien : *kijk niet naar Sodom om*. [H. Schim.] Ook oneig., zorg dragen : *ik zal wel naar hem omkijken*. Ook rond zien, of men ook ergens iets bekomen kunne : *zoo plagt out Rome mé te veldwaert om te kijken naer rust voor 't staetsverstand*. [Poot.]
- OMKLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *kleeden* : *ik omkleedde, heb omkleed*. Eigenlijk met een kleed omhangen; doch men gebruikt het oneigenlijk alleen, voor de voordragt van eene zaak, welke men, onder zekere beelden, aan het verstand brengt : *verhevene gedachten, met gepaste woorden omkleed*. Van hier *omkleedsel* : *nu mijne heerlijkheid van alle haare omkleedselen beroofd is*. [Sels.] Bij Kil. vindt men *omkleed*, een kleed, hetwelk men omslaat, een mantel.
- OMKLEPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kleppen* : *ik klepte om, heb omgeklept*. Aan alle kanten met de klep slaan.
- OMKLIMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *klimmen* : *ik klom om, ben omgeklommen*. Om iets heen klimmen.
- OMKLINKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *klinken*. Scheidb. : *ik klonk om, heb omgeklonken*. Bedr., door klinken een nageltje omslaan. Onz., met *hebben*; met wijukelkjes in eenen vriendenrei rond klinken. Onscheidb. : *ik omklonk, heb omklonken*. Rondom beklinken : *dat vorstlijk hert, met doodlijk kil omklonken*, enz. [A. Maria Paauw.]
- OMKNEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kneden* : *ik kneedde om, heb omgekneed*. Oneig., eenen anderen vorm aan eene zaak geven.
- OMKNELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *knellen* : *ik knelde om, heb omgeknelde*. Om iets vast knellen.
- OMKNIKKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *knikkeren* : *ik knikkerde om, heb omgeknikkerd*. Door knikkeren doen omvallen.
- OMKNIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *knippen* : *ik knipte om, heb omgeknipt*. Door knippen doen omvallen.
- OMKNOEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *knoeijen* : *ik knoeide om, heb omgeknoeid*. Een woord, in het gemeene leven voorkomende, dat te kennen geeft hier en daar knoeijen.
- OMKNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *knoopen* : *ik knoopte om, heb omgeknoopt*. Om iets vast knoopen; anders knoopen, dan iets geknoopt was.
- OMKOGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *kogelen* : *ik kogelde om, heb omgekogeld*. Een woord der straattaal, door het gooijen met steenen omwerpen.
- OMKOMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *komen* : *ik kwam om, ben omgekomen*. Ten einde komen, omloopen : *dus is het jaar weder omgekomen*. *En als 't omquam, niet dan schoone woorden vingen*. [Hooft.] Hierheen behoort de spreekwijs : *het is met hem omgekomen*, het is met hem gedaan. *Zoo is het uit, ja gansch gedaen, en omgekomen*. [Poot.] Aan het einde toe duren : *de middelen komen ruim om*. *En zoo ruim omkoomende middelen*. [Hooft.] Zijn leven, op eene toevallige wijs, verliezen, hetzij door geweld, hetzij anderzins : *na 't ommekomen der schildwacht*. [Vond.] *Van koude en honger omkomen*. *In den brand, in het water, op het slagveld, door het zwaard, enz. omkomen*. *Omkomen*, dus gebruikt, is bij uitlating van het woord *leven* : de geheele spreekw. is *om het leven komen*. Ulphil. gebruikt daarvoor *fraquiman*, de zведен *förkomma*, in de oorden van Nederduitschland *verkamen*.
- OMKOMST, z. n., v., *der*, of *van de omkomst*; zonder meerv. Omloop, uiteinde : *na omkomst van drie honderd en dertig jaren*. Ondergang : *wisse booden van Galbas omkoomst*. [Hooft.] Van *om* en *komst*.
- OMKONKELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *konkelen* : *ik konkelde om, heb omgekonkeld*. Een straatwoord, door konkelen omkallen.
- OMKOOP, z. n., m., *des omkoops*, of *van den omkoop*; zonder meerv. De daad van omkooien : *tot weering van allen omkoop en zijdgangen*. [Hooft.]
- OMKOOPEN, bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *om* en *koopen* : *ik kocht om, heb om-*

- gekocht. Door geld iemand opzetten en aan zijn snoer weten terijgen: *de regter liet zich, op eene lage wijs, omkooopen. Eenen stadsvoogd omkooopen. Die 't heilig recht met klin-kent gelt omkopen.* [H. Schim.] Van hier omkoopelijk, wien men omkooopen kan, bij Hooft. — *Omkoopig.*
- OMKORSTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-scheidb. voorz. *om en korsten: ik omkorstte, heb omkorst.* Rondom in eene korst sluiten. Men gebruikt het, in den sierlijken stijl, oneigenlijk voor met een hard ligchaam om-ringen: *wanneer ons scheepswand met ijs omkorst werd.*
- OMKOUTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kouten: ik koutte om, heb omgekout.* Door vriendelijken praat omkallen.
- OMKRAAUWEN, (omkrouwen) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kraauwen: ik kraauwde om, heb omgekraauwd.* Rondom kraauwen. Men vindt het woord bij Hoogstr.
- OMKRAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-scheidb. voorz. *om en kragen*, dat niet in gebruik is: *ik omkraagde, heb omkraagd.* Met eenen kraag omgeven. In den verhevenen stijl alleen, gebruikt men het voor om-ringen: *sommige (eilandjes) met ried omkraegd.* [Overz. van Herveij.]
- OMKRANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-scheidb. voorz. *om en kransen: ik omkransde, heb omkransd.* Met eenen krans omgeven: *'t wil ook zijn hoofd omkransen zien met koninklijke prael.* [De Deck.] *De dooden omkransen.* [Vond.]
- OMKREELLEN, (omkrielen) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en kreen: ik omkreelde, heb omkreeld.* Met eene kreen omboorden.
- OMKREITS, (omkritis) z. n., m., van den omkreits; meerv. omkreitsen. Eigenlijk eene kromme lijn, die op eene ronde vlakke sluit. In het gemeen een omtrek: *wiens krunckeligen ommekreis verstrekt een zomerzonnereis.* [Vond.] *Binnen den ommekreits van drie muuren.* [Vond.] Van *om en kreits.*
- OMKREUKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kreuken: ik kreukte om, heb omgekreukt.* Met eene kreuk omvouwen.
- OMKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en krijgen: ik kreeg om, heb omgekregen.* Door aantasten omdoen; een woord der dagelijksche taal: *ik kan mijnen mantel niet omkrijgen.*
- OMKRIJSCHEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en krijschen: ik krijschte (kreesch) om, heb omgekrijscht (omgekreschen).* Overal in het ronde krijschen.
- OMKRIJG, z. n., m., des omkrings, of van den omkring; meerv. omkringen. Omkreits. Hoogstr. heeft dit woord, als ook Hoogvl.: *de jonkers slaan een' wijden ommekring.*
- OMKROKEN, zie omkreuken.
- OMKROLLEN, zie omkrullen.
- OMKROMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en krommen: ik kromde om, heb en ben omgekromd.* Bedr., krom ombuigen: *ik kan dit ijzer niet omkrommen.* Onz., met eene kromme bogt vloeijen; *met zijn: de stroom kromt hier om.* Van hier *omkromming.*
- OMKRONKELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kronkelen: ik kronkelde om, heb en ben omgekronkeld.* Bedr., met kronkels omvouwen: *gij kronkelt het papier om.* Onz.: *het papier kronkelt om.* Van hier *omkronkeling*, bij Hoogstr.
- OMKROONEN, bedr. w., gelijkvl. Van het on-scheidb. voorz. *om en kroonen: ik omkroonde, heb omkroond.* Met eene kroon omgeven: *die u drymael 't hoofd met heilig goud omkroont.* [De Deck.]
- OMKRUIJEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kruijen: ik krooi (krood) om, heb en ben omgekrooijen (omgekroden; ook kruilde om, omgekruild).* Onz., rond, aan alle kanten kruijen: *ik heb wel een uur omgekrooijen, zonder iets te verkoopen. Ik ben de stad omgekrooijen.* Bedr. door kruijen omstooten: *ikkrooi het kind om.*
- OMKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kruipen: ik kroop om, heb en ben omgekropen.* In het ronde kruipen, aan alle kanten kruipen. Met *hebben: in de kamer omkruipen.* Met *zijn: de rups is de tafel omgekropen.*
- OMKRUISEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kruisen: ik kruiste om, heb omgekrust.* Hier en daar, op zee, met een gewapend schip omvaren.
- OMKRULLEN, (omkrollen) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en krullen: ik krulde om, heb en ben omgekruild.* Bedr., kruiswijze ombuigen: *het haer met gloenden priem en ijzer omgekruild.* [Vond.] *Zich met eenen lustigen zwier omkrullen.* [Vond.] *Wanneer de Razerij de lippen ommekrult.* [Hooft.] *Nu hij de lippen ommekrult.* [J. de Haes.] Onz., met *zijn: zijn haar krult zonder ijzer om.*
- OMKUIJEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en kuijeren: ik kuijerde om, heb en ben omgekuijerd.* Omwandelen, met *hebben: wij hebben wat omgekuijerd.* Met *zijn: wij zijnden wal omgekuijerd.* Hooft gebruikt het voor mijden, eenen omweg maken, de zaak niet vlak uitzeggen: *kuijerden zij, buiten Vespasianus naam, om.*
- OMKUNNEN (omkonnen) onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om en kunnen: het kan om, konde (kon) om, heeft omgekonnen.* Dit woord wordt, in de dagelijksche taal, met uitlating van een ander werkw. gebruikt: *de band kan er niet om.*
- OMLAND, (ommeland), z. n., o., des omlands, of

- van het omland; meerv. *omlanden*. Omliggend land, dat zich rondom eene plaats uitstrekt. Het meerv. getal, gemeenlijk *Omme-landen* gespeld, beteekent de landstreek, die zich om de stad Groningen heen strekt, in zoo ver dezelve, met de stad, een gewest uitmaakt. Van hier *omlandsch*: *eene om-landsche reis doen*, eenen grooten omweg in het reizen nemen; ook, eene groote wandeling in het ronde doen. *Omlander*: *de omlander heeren*. Van *om en land*.
- OMLANGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en lang*: *ik langde om, heb omgelangd*. Met eene uitgestrekte hand omdeelen, in het ronde toereiken.
- OMLATEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en laten*: *ik liet om, heb omgelaten*. Niet afdoen: *ik zal mijnen mantel maar omlaten*. In de dagelijksche taal, gebruikt men dit woord, met weglating van een volgend werkwoord.
- OMLAVEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en laveren*: *ik laveerde om, ben omgelaveerd*. Laverend omzeilen: *wij van lant gevaren laveerden 't aerdrijk om*. [Anton.]
- OMLEGEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en legeren*: *ik omlegerde, heb omlegerd*. Met een leger omringen: *sij sullen haer (Babel) omlegeren*. [Doreslaer.] *Daarentussen heeft Civilis Vetera omleegert*. [Hooft.] Als men het onz. gebruikt, is het scheidb.: *sij zijn om de stad gelegerd*.
- OMLEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en leggen*; scheidb.: *ik legde (leide) om, heb omgelegd (omgeleid)*. Het onderste boven leggen: *leg de plank om*. *Een schip omleggen*, met de kiel om hoog leggen. Eene wending van iets, dat regt staat, op zijde maken: *hij legt het mes om, hij maakt de snede stomp*. Eene verandering in plaats maken: *leg die kaarten eens om*. Hierheen behoort de spreekwijs: *geld omleggen*, hetzelfde uitzetten. *Omleggen* heeft ook bij Kil., de beteekenis van omdeelen: *de kaarten omleggen*, omgeven. Onscheidb.: *ik omlegde (omleide), heb omlegd (omleid)*. Rondom leggen: *sij vulden een spongie met edik, ende omleijdense met hijsope*. [Bijbelv.] Van hier beteekent het ook omboorden: *onderkeurs, die met een groote zilvere kant omleidt was*. [Van Heemsk.] Van hier *omlegging*, *omlegsel*, anders *belegsel*.
- OMLEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en leiden*: *ik leidde om, heb omgeleid*. Door eenen omweg leiden: *maer Godt leydde het volck omme*. [Bijbelv.] Met zich in gezelschap omvoeren: *eene vrouw met zich omleiden*. Naar zijnen wil omwenden: *wij leyden daarmede haer geheel lichaam om*. [Bijbelv.] Oneig., verschalken, om den tuin leiden: *hij wist hem aardig om te leiden*.
- Van hier *omleiding*, oneig., eene omschrijving.
- OMLEKKEN**, zie *omlikken*.
- OMLEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en leppen*: *ik lepte om, heb omgelept*. Door leppen onder de voet smijten.
- OMLICHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en lichten*: *ik lichte om, heb omge-licht*. In het ronde, overal toelichten.
- OMLIGGEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en liggen*: *ik lag om, heb en ben omgelegen*. Omgevallen zijn: *de koets ligt om*. *Dat rijtuig heeft gisteren omgelegen*. Omgebogen zijn: *het mes ligt om*. Rondom liggen, met zijn: *de landen, die om de stad gelegen zijn*. *Het omliggende land*. *De omgelegene plaatsen*. *De bloemen van het omgelegen velt*. [Poot.]
- OMLIJMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en lijmen*: *ik lijnde om, heb omgelijmd*. Om iets anders heen lijmen.
- OMLIKKEN**, (*omlekkeren*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en likken*. Scheidb.: *ik likte om, heb omgelikt*. Door likken omwerpen: *de kat likte het kopje om*. Onscheidb.: *ik omlikte, heb omlikt*. Aan alle zijden belikken: in den dichterlijken stijl: *het beerenwelp, van de moeder omlikt*. *De tong der vlam omlikt gebind en dak*.
- OMLOBBEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en lobberen*: *ik lobberde om, heb omgelobberd*. In het water lobberend omwaden.
- OMLOEIJEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en loeijen*: *ik loeide om, heb omge-loeid*. In het ronde loeijen.
- OMLOEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en loeren*: *ik loerde om, heb omge-loerd*. In het ronde loeren: *omloerende, gelijk een arend*. [Antonid.]
- OMLOMMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en lommeren*: *ik omlommerde, heb omlommerd*. Rondom beschaduw-
wen. Bij Hoogstr. vindt men dit woord.
- OMLOOP**, z. n., m., *des omloops*, of *van den omloop*; meerv. *omloopen*. De beweging van een ligchaam, om zijne as: *sluit het rad in zijnen omloop*. De beweging van een ligchaam in eenen kring: *de omloop der zon*. In verdere beteekenis: *de aderen zijn met kunst gemaakt, om den geregelden omloop des bloeds te bevorderen*. *De omloop der onderaardsche wateren*. *Papieren geld in omloop brengen*. Bij Kil., heet het springvuur, omdat het, uit zijnen aard, rondom het ligchaam loopt, *de omloop*. Ook beteekent het eenen rand, waarop men rondom iets loopen kan: *hij viel van den tweeden omloop des torens af*. Eindelijk, wordt het oneigenlijk genomen voor het ruigste werk, om welk te doen men dan hier, dan daar moet loopen. Zoo zegt men: *den omloop waarnemen*. Van *om en loop*.

- OMLOOPEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en loopen*: *ik liep om, heb en ben omgeloopen*. Onz., met hebben en zijn, om zijne as loopen: *het rad is van zelf omgeloopen*. In eenen kring loopen: *sommige hemelligchamen loopen in uitgestrektere loopbaan om, dan, enz. Hij is de stad drie-maal omgeloopen*. Hier en daar loopen: *bij alle huizen met de schaal omloopen*. Eenen omweg maken: *gij zijt wel een uur omgeloopen*, gij kondet een uur uitgewonnen hebben. *Gij hebt wel een uur omgeloopen*, beteekent uw omloopen en omdrentelen duurde wel een uur. Oneig.: *het hoofd loopt mij om; de kamer schijnt, door mijne duizeligheid, met mij om te loopen*. Verder: *zoolang het bloed in mijne aderen zal omloopen*. Eene andere rigting nemen: *de wind is omgeloopen*, in het gemeene leven, *de wind is om. Men dorst de voorzeilen niet roeren, om voor den wind om te loopen*. [Bogaert.] Bedr. in het loopen omwerpen: *hij liep het kind om*. Van hier *omlooper*, een boom, waarop de wever het deel van het afgewevene web telkens oprolt; *omlooping*.
- OMLUIKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en luiken*: *ik omlook, heb omlokten*. Omsluiten; een verouderd woord, dat bij Kil. en Hoogstr. bewaard is.
- OMLULLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en lullen*: *ik lulde om, heb omgult*. Een woord der lage volkstaal; met nietigen praat, bij dezen en genen omloopen.
- OMMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en maken*: *ik maakte om, heb omgemaakt*. In de volkstaal, voor omgraven: *het land ommaken*.
- OMMANGELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en mangelen*: *ik mangelde om, heb omgemangeld*. Ombuiten, omruilen; een straatwoord.
- OMMANTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en mantelen*, dat buiten samenstell. niet in gebruik is: *ik ommantelde, heb ommanteld*. Eigenlijk, met eenen mantel omhangen. Men neemt het altijd oneigenlijk, en wel in den hoogdravenden stijl: *niet ommanteld met snij- of groefwerk*. [Overz. van Hervey.]
- OMMELAND**, zie *omland*.
- OMMENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en mennen*: *ik mende om, heb omgemend*. Een woord der dagelijksche taal, beteekenende, in het mennen eene wending, eenen draai maken; ook, door onvoorzigtig mennen, eene kar, of eenen wagen omwerpen.
- OMMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en meten*: *ik mat om, heb omgemeten*. Rondom iets heen meten.
- OMMORSEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en morsen*: *ik morste om, heb omgemorst*. Morsig met iets omgaan heet, in de dagelijksche taal, *met iets ommorsen*.
- OMMUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en muren*: dat buiten samenstell. niet in gebruik is: *ik ommuurde, heb ommuurd*. Met eenen muur rondom insluiten; in den deftigen stijl.
- OMNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en naaijen*: *ik naaide om, heb omgenaaid*. Door naaijen omslaan, omzoo-men: *de rok is van onderen omgenaaid*.
- OMNARREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en narren*: *ik narde om, heb en ben omgenard*. Met eene narrenslede omrijden. Met zijn: *hij is in een uurtje de stad omgenard*.
- OMNEVELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en nevelen*: *ik omnevelde, heb omneveld*. Met nevel omgeven: *door de wolcken omnevelt*. [J. de Brune.]
- OMOOG**, z. n., o., *des omoogs*, of van het omoog; meerv. *omoogen*. Speldenwerksterswoord, een klein oogje aan den buitenkant van het speldenwerk. Van *om en oog*.
- OMPAARLEN**, (*ompeerten, omperlen*), bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en paarlen*: *ik ompaarlede, heb ompaarld*. Met paarlen omgeven; een dichtertlijk woord: *ompeerde vingers*. [Vond.]
- OMPAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en pakken*: *ik pakte om, heb omgepakt*. Anders pakken: *waren ompakken*.
- OMPALLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en palen*: *ik ompaalde, heb ompaald*. Met palen omzetten. Eenigen schrijven het scheidb.: *ik paalde om, heb ompaald*. Het onscheidb. is taalmatiger.
- OMPAPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en pappen*: *ik papte om, heb omgepapt*. Met papsel om iets vast maken.
- OMPERKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en perken*: *ik omperkte, heb omperkt*. Met een perk of eene beslotene plaats omsluiten: *dees' soort en zal met kloosteren noch koten t' ompercken zijn*. [De Deck.] Van hier *omperking*.
- OMPLAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en plakken*: *ik plakte om, heb omgeplakt*. Om iets plakken.
- OMPLANTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en planten*. Scheidb.: *ik plantte om, heb omgeplant*. Rondom iets planten: *ik heb er jonge telgen omgeplant*. Onscheidb., met iets rondom beplanten: *een dijk, met boomen omplant*.
- OMPLOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en ploegen*: *ik ploegde om, heb omgeploegd*. Het onderste boven ploegen, door ploegen omkeeren.
- OMPLOFFEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en ploffen*: *ik plofte om, ben omgeploft*. Omvallen, dat het ploft.

- OMPPOIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *pooijen*: *ik pooide om, heb omgepooïd*. Omdrinken: *wij zullen eens ompooijen, als alle ding klaar is*. [Hooft.] Een woord in den vertrouwelijken stijl.
- OMPRAAT, z. n., m., *des ompraats*, of *van den ompraat*; zonder meerv. Eene omrede. Van *om* en *praat*.
- OMPRAATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *praten*: *ik praatte om, heb omgepraat*. Door praten tot een ander voorneimen brengen: *om omgepraet mij listigh van kant te helpen*. [Vond.]
- OMRAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *ragen*. Scheidb.: *ik raagde om, heb omgeraagd*. Bedr., door ragen omsmijlen, omver ragen: *zij raagde alles om*. In het ronde ragen: *de kamer omragen*. Onscheidb.: *ik omraagde, heb omraagd*. Met spinrag omgeven, omwinden.
- OMRAKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *raken*: *ik raakte om, ben omgeraakt*. Onder de voet raken: in de dagelijksche taal.
- OMRAMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rammen*: *ik ramde om, heb omgeramd*. Door middel van eenen stormram omwerpen: *'t aeloude sardis wert endlijk omgeramt*. [Poot.] *Omgeramde muren*. [Vond.] Voor *omrammen* zegt men ook *omrammetjen*.
- OMRANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *randen*: *ik omrandde, heb omrand*. Met een rand omringen; voorts randswijze omringen: *zag ik 't groot Horebs bosch een blikkig vuer omranden*. [Vond.] *Een offerschael met parelen omrant*. [Anton.]
- OMRASTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *rasteren*: *ik omrasterde, heb omrasterd*. Met rasterwerk, staketwerk, omringen.
- OMRATELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *ratelen*: *ik ratelde om, heb omgerateld*. Aan alle kanten ratelen, overal omloopen en ratelen.
- OMREDE, z. n., v., *der*, of *van de omrede*; meerv. *omreden*. Een omschrijvend voorstel: *dat se de bijtende waerheit met een verbloemde omreden in het binnenste indringen*. [J. Cats.] Van hier het veroud. bedr. w. *omreden*. Van *om* en *rede*.
- OMREIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *reiken*: *ik reikte om, heb omgereikt*. Omlangen.
- OMREIS, z. n., v., *der*, of *van de omreis*; meerv. *omreizen*. Een togt in het ronde. Van *om* en *reis*.
- OMREIZEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *reizen*. Scheidb.: *ik reisde om, heb en ben omgereisd*. Onz., rondom den aardbol reizen: *hij is de wereld driemaal omgereisd*. Hier en daar reizen: *hij heeft van zijn leven veel omgereisd*. In het reizen eenen omweg maken: *wij zijn veel omgereisd*. Onscheidb.: *ik omreisde, heb omreisde*. Bedr.: *gij omreyst zee en lant*. [Bijbelv.] *Terwijl Petrarchus geest omreist des aardtrijks kimmen*. [Hooft.] Van hier *omreizer*. [Bijbelv.]— *Omreizing*, liefst *omreis*.
- OMREMMEEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *remmen*: *ik remde om, heb omgeremd*. Stijf ombinden; het woord wordt in Geld. en Gron. gebruikt. *Het touw dat er omgeremd was, enz*. Zie *remmen*.
- OMRENNEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rennen*: *ik rende om, heb en ben omgerend*. Bedr., in het rennen onder de voet werpen, omwerpen: *zou ik niet weten, hoe mijn broeder ongerent, in 't renperck raecte om hals*. [Vond.] Onzijd. met *zijn*, om iets rennen: *zij zijn de stad omgerend*. Vond. gebruikt het onscheidb., als een bedr. w.: *des hemels blaauwe tent Gij daegtijx ommerent*.
- OMRID, z. n., m., *des omrids*, of *van den omrid*; zonder meerv. Het omrijden. Van *om* en *rid*.
- OMRIDSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *ridsen*: *ik ridste om, heb omgeridst*. Door ridsen, (dat, in Groningen, te kennen geeft een ligchaam van aanmerkelijke zwaarte van zijne plaats bewegen) omzetten. Misschien met *rijden* uit eene bron.
- OMRIEKEN (*omruiken*), onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rieken*: *ik rook om, heb omgeroken*. Rond loopen en rieken.
- OMRIJDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rijden*: *ik reed om, heb en ben omgereden*. Bedr., in het rijden omstooten: *een kind omrijden*. Onz., met hebben; in het ronde rijden, hier en daar rijden: *wij hebben in de stad omgereden*. *Wij hebben een uurtje omgereden*. Eenen omweg in het rijden maken; met *zijn*: *wij zijn een uur omgereden*. Rondom iets heen rijden: *wij zijn het leger omgereden*.
- OMRIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rijten*: *ik reet om, heb omgereten*. Door rijten omscheuren, omwerpen: *sij sullen uwe huïsen omrijten*. [Doreslaer.]
- OMRING, z. n., m., *des omrings*, of *van den omring*; het meerv. is buiten gebruik. Omkreits, omvang: *die 's Werelds wijden ommering bewaakt*. [Camphuijzen.] *De ommering der eeuwen*. [Bidloo.]
- OMRINGELEN, voortdur. bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *ringelen*: *ik omringelde, heb omringeld*. Eigenlijk met vele zaken ringswijze omgeven: *Titus omringelt met de droeve baren*. [De Deck.] *Omringelt met den stoet van lijfwacht*. [Hooft.] *Een schaer u sal omringelen*. [Vond.] Van het volgende *omringen*.
- OMRINGEN, bedr. w. gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *ringen*: *ik omringde,*

- heb omringd. Eigenlijk, met eenen ring omgeven. Van hier oneigenlijk: *geen schooner glans omringt den hals der duiven.* [Poot.] Men gebruikt het meestal voor op alle zijden omgeven, waardoor de vrije beweging gehinderd wordt: *zij hadden mij omringd als bijen.* [Bijbelv.] *Den vijand met de ruitery omringen.* Voorts, in het gemeen, aan alle kanten omgeven: *gij omringt mij met vrolicke gesangen.* [Bijb.] Van hier omringing. Voor omringen zeiden de ouden beringen.
- OMRINKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rinkken*: *ik rinkinkte om, heb omgerinkinkt.* Aan alle zijden loopen en rinkinken: *gelijk men den stoet der dolle Bacchusschaaren zag omrinkinken.* [Hoogvl.]
- OMROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *roeijen*: *ik roeide om, heb en ben omgeroeid.* Hier en daar, aan alle kanten roeijen; met *hebben*: *in de ringsloot omroeijen.* Eenen omweg in het roeijen maken, met *zijn*. Rondom iets roeijen; met *zijn*. Van hier zegt Vond. oneigenlijk: *maer dat d'almaght het geraert der kreitsen omme-roeit.* Eindelijk, eene wending in het roeijen maken en terug roeijen.
- OMROEPEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *roepen*: *ik riep om, heb omgeroepen.* Aan alle kanten rond gaan en roepen, ook terug roepen. Van hier *omroeper*.
- OMROER, z. n., m., *des omroers*, of *van den omroer*; zonder meerv. Het omroeren: *tot ongelooflijken omme-roer aller zinnen en zielen.* [Hooft.]
- OMROEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *roeren*: *ik roerde om, heb omgeroerd.* Door elkander roeren: *'t water van de omgeroerde zee.* [Poot.] Van hier *omroering*, *omroersel*. [Hooft.]
- OMROLLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rollen*: *ik rolde om, heb en ben omgerold.* Bedr., omwentelen: *eenen steen enz. omrollen.* Om iets heen rollen: *rol de mat er om.* Onz. met *zijn*; omtuimelen: *rol niet om.* Rondom den omtrek rollen: *de kloot rolde om den paal.* *Moet ik de starren net, geregeld om zien rollen?* [H. Schim.]
- OMRUIKEN, zie *omrieken*.
- OMRUILEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *ruilen*: *ik ruilde om, heb omgeruild.* Ombuiten.
- OMRUKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *rukken*: *ik rukte om, heb en ben omgerukt.* Bedr.; met geweld omtrekken: *zij rukten met brandhaken den muur om.* *Daer onrecht en geweld paleizen ommerukt.* [Vond.] Om een ligchaam heen met snelheid doen voortbewegen: *deze heeft de Lusitaensche schepen Afrijken omgerukt langs noit verzochten weg.* [De Deck.]
- Onz., met *zijn*; snel omreizen: *de vijand is onverwachts dien uithoek omgerukt.* Van hier *omrukking*, *omwerping*.
- OMSCHADUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *schaduw*: *ik omschaduwde, heb omschaduwd.* Aan alle zijden beschaduwen: *van den boom, die zijne woning omschaduwde.* [Feith.] *De romphiel d'edle ziel omschaduwde als een wolk.* [F. V. Houten.] Van hier *omschaduwing*. Voor *omschaduwen* zeide men oudtijds, ook *omschemen*, van *scheme*, *schim*, dat bij Vond. voor schaduw voorkomt: *hij trekt de schim van zijne schapen, na 't leven in het zand.*
- OMSCHANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *schansen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik omschanste, heb omschanst.* Met eene schans, eenen wal insluiten. Van hier *omschansing*.
- OMSCHAVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *schaven*: *ik schaafde om, heb omgeschaafd.* Rondom schaven. Bij Hoogstr. komt het voor.
- OMSCHENEN, zie *omschaduwen*.
- OMSCHENKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *schenken*: *ik schonk om, heb omgeschonken.* Door iets op zijde te houden uitschenken: *een kopje omschenken.* Ook onz. voor in het rond schenken, met *hebben*.
- OMSCHEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *scheppen*: *ik scheepte om, heb omgescheept.* Uit het eene in het andere schip brengen.
- OMSCHEPPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *scheppen*: *ik schiepte om, heb omgeschapen.* Anders scheppen, door nieuwe schepping eenen anderen vorm geven: *zou het gebruik der menschen aert en kunne in zoo ver niet kunnen omscheppen?* [M. L.]
- OMSCHEREN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *scheren*: *ik schoor om, heb omgeschoren.* Rondom scheren, *circumtondere*; bij Hoogstr.
- OMSCHERMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *schermen*: *ik schermd om, heb omgeschermd.* Rondom loopen en schermen. In het dagelijksche leven zegt men: *in het wilde omschermen.*
- OMSCHIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *schieten*: *ik schoot om, heb omgeschoten.* Door schieten omwerpen: *torens omschieten.*
- OMSCHIJNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *schijnen*: *ik omscheen, heb omschenen.* Aan alle zijden beschijnen: *hem omscheen een licht van den hemel.* [Bijbelv.] *'t Geloofsoog, met uw licht omschenen.* [H. Schim.] Op eene luisterrijke wijs omgeven: *gij van 't mildt geluk omschenen.* [Poot.]

- OMSCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schikken*: *ik schikte om, heb omgeschikt*. Om iets schikken: *de tafel viel: nadat wij er ons omgeschikt hadden*. Met *weder* beteekent het te rug schikken.
- OMSCHOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schokken*: *ik schokte om, heb omgeschokt*. Schokkend omdrijven: *die door godtsdiensteloosheit omgeschokt wort*. [Vond.]
- OMSCHOMMELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schommelen*: *ik schommelde om, heb omgeschommeld*. Het onderste hoven schommelen.
- OMSCHOOIJEN, onz. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schooijen*: *ik schooide om, heb omgeschoooid*. Schooiend omloopen.
- OMSCHOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schoppen*: *ik schopte om, heb omgeschopt*. Door schoppen omwerpen.
- OMSCHORSSEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schorsen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik omschorste, heb omschorst*. Eigenlijk, met eene schors insluiten. In den verhevenen stijl beduidt het omringen: *eene klip met ijs omschorst*.
- OMSCHRANKEN, zie *schranken*.
- OMSCHREEUWEN, onz. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schreeuwen*: *ik schreeuwde om, heb omgeschreeuwd*. Rond loopen en schreeuwen.
- OMSCHREMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schrempen*: *ik schrempte om, heb omgeschrempt*. Oul.: *schromp om, omgeschrompen*. Omsmelten: *vet omschrempen*. Gron. woord.
- OMSCHRIFT, z. n., o., *des omschrifts*, of van het omschrift; meerv. *omschriften*. Randschrift om eenen penning, predikstoel, enz. Van *om* en *schrift*.
- OMSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *schrijven*. Scheidb.: *ik schreef om, heb omgeschreven*. Om iets schrijven: *eene zinspreuk, om den Groninger keurhoed geschreven*. Terug schrijven: *ik zal binnen eene maand, u weer omschrijven*. *Wederom schrijven* is nogmaals schrijven. De namen rondom opteekenen: *de hoptieden der burgers gaan omschrijven*. Onscheidb.: *ik omschreef, heb omschreven*. Donkere woorden of uitdrukkingen met meerdere of andere woorden duidelijk maken: *ik zal u de plaats van den Apostel omschrijven*. Waarvan *omschrijving*.
- OMSCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schudden*: *ik schuddede om, heb omgeschud*. Door elkander schudden: *eene mande met ooft omschudden*. Men gebruikt het ook somtijds onzijd., met *zijn*; door schudden omvallen: *die boom zal nog omschudden*. Van hier *omschudding*.
- OMSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schuiven*: *ik schoof om, heb omgeschoven*. Door schuiven in eene andere rigting zetten. Ook door schuiven doen omvallen: *gij zult de tafel nog omschuiven*.
- OMSCHUTTEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schutten*: *ik omschuttete, heb omschut*. Rondom beschutten.
- OMSCHUREN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *schuren*: *ik schuurde om, heb omgeschuurd*. Iets aan de geheele holle binnenzijde schuren; ook van binnen en van buiten schuren.
- OMSINGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *singelen*: *ik omsingelde, heb omsingeld*. Aan alle kanten besingelen: *dat Jerusalem van heyrlegers oncingelt wort*. [Bijbelv.] *Omsingelt van een' rei van zeven herderinnen*. [N. Versteeg.]
- OMSJOKKEN, onz. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *sjokken*: *ik sjokte om, heb omgesjokt*. Omloopen, hier en daar sjokken. In Gelderl. en Groning. hoort men dit woord dat denkelijk, van den klank gevormd is, en na aan *schokken* grenst.
- OMSJORREN, (*omsorren*) bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om* en *sjorren*: *ik sjordede om, heb omgesjord*. Een scheepswoord, met *sjorren* ombinden; een touw, dat een geluid *sjor sjor*, maakt, om iets vastmaken.
- OMSLAAN, onz. en bedr. w., onregel. Van hetscheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *slaan*. Onzijd. en scheidb.: *ik sloeg om, ben omgeslagen*. Plotseling omvallen: *de boot sloeg door den wind om*. Eene zijdelingsche wending nemen: *hij is de regterhand omgeslagen*. Schielijk eene andere rigting nemen: *het weer is omgeslagen*, het is plotseling dooiver of vriesweer geworden. In engeren zin, gebruikt men het van eene schielijke verandering tot erger: *uw geluk slaat om*. Hierheen behoort de spreekwijs: *het blaadje sloeg om*, de zaak nam eene ongunstige wending. *Het blaadje is omgeslagen*, zij heeft eene miskraam gehad. Bedr. onscheidb., onklinken: *eene kram omslaan*. Omkeeren: *sla het blad om*. *De mouwen omslaan*. *Tusschen de klooven van haar omgeslagen* (omgekrulde) lippen. [V. Heemsk.] *Het zeil omslaan*. Snel omdoen en eenigzins vastmaken: *ik sloeg, bij het uitgaan, mijnen mantel om*. Door trommelslag alom verkondigen: *het vertreck omslaan*. [Kil.] Hoofte gebruikt het hier onz.: *de Calvinischen slaan listelijk met de trom om, dat enz*. Algemeene lasten op elks landerijen zetten, eenen omslag van lasten maken: *op sommige dorpen worden de lasten, onder den naam van schildtalen, omgeslagen*. *Zeventien stuivers op het morgen omslaan*. Bedr. en onscheidb.: *ik omsloeg, heb omslagen*: *snellijk aan alle zijden omringen: ende hem ommesloegh een licht van den hemel*. [Doresl.]

- OMSLAG**, z. n., m., *des omslags*, of *van den omslag*; meerv. *omslagen*. Eene wending naar eene andere plaats heen, die met eenen slag geschiedt: *bij d'ommeslag des zeyls*. [Oudaan.] Dat om iets anders omgeslagen wordt: *de omslag* (in sommige oorden van Neerland, *het omslag*) *van eenen boek*. *Ik zend u dezen brief onder omslag*. Slommer, bezigheid: *eenen grooten omslag hebben*. *Iets met eenen grooten omslag verhalen*. Al hetgene, dat tot een ding behoort: *om Gods kerktent op te bouwen met al zijn' ommeslag*. [N. Versteeg.] *Met aanzientlijken omslagh van hofstaat en krijgsgevolgh*. [Hooft.] Een weg, die ergens eene bogt maakt, en dus als een omweg is, heel bij Kil. ook *omslag*. Zetting van gemeene lasten: *eenen omslag maken*. *De omslaaghen, naaderhandt te doen over 't geheele Landt*. [Hooft.] Van hier *omslagtig, omslagtigheid*. Van *om* en *slag*.
- OMSLAGER**, z. n., m., *des omslagers*, of *van den omslager*; meerv. *omslagers*. Een groote vrouwen halsdoek, welken men om den hals slaat. Vergel. den uitgang *er*.
- OMSLEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *slepen*: *ik sleepte om, heb omgesleept*. Om iets slepen: *zij sleepten het doode ligchaam de schouwplaats om*. Aan alle oorden rondslepen: *in staatsij omslepen*. [Hoogvl.] *Door zoo vele baren omgesleept*. [Vond.]
- OMSLEUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *sleuren*: *ik sleurde om, heb omgesleurd*. Langs den grond omslepen. Hooft gebruikt het oneigenl.: *dus werden ze vast omgesleurt, zonder erghens troost te erlangen*.
- OMSLINGEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. *voorz. om* en *slingeren*. Bedr. en scheidb.: *ik stingerde om, heb omgeslingerd*. Door draaijing naar de eene of andere zijde omwenden: *d'adder slingert fel den staert om*. [Vond.] Onz. en scheidb., met *zijn*; door slingeren omvallen: *uit den wagen, die omgestingert den meester volght in 't zinken*. [Vond.] Door slingeren, aan alle oorden heen en weer geworpen worden: *omgestingert op de baeren*. [Anton.] Bedr. en onscheidb.: *ik omslingerde, heb omslingerd*. Met wenteltrapswijze draaijingen omgeven, omwinden: *den gedoemden omslingert het dier met den snuit*. [Bogaert.] *Omslingert meteen' ouden draak*. [H. Schim.] *En doet z' (die teere ving'ren) haar vaak van pijn omslingeren*. [Minnedicht. van J. Bonafonius.] Wijders, met eene digte menigte omsingelen: *drie duizendt bersten tot alle poorten uit, om de Batavieren t' omslingeren*. [Hooft.]
- OMSLUIJEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. *voorz. om* en *stuijeren*: *ik omsluijerde, heb omsluijerd*. Met eenen sluijer rondom bedekken. In den verhevenen stijl beteekent het met een donker, onaanzienlijk ligchaam omgeven. Zoo zegt iemand: *met sterflijk stof omsluijerd*.
- OMSLUITEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. *voorz. om* en *sluiten*: *ik omsloot, heb omsloten*. Eigenlijk aan alle kanten insluiten. Oneig. zegt Feith: *wat nacht u omsluit*.
- OMSMAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *smakken*: *ik smakte om, heb omgesmakt*. Omsmijten: *smak het zeil om*.
- OMSMEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *smeden*: *ik smeedde om, heb omgesmeed*. Door hersmeden eene andere vorm geven; ook doorsmeden om iets maken.
- OMSMELTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *smelten*: *ik smolt om, heb omgesmolten*. Anders smelten: *ik heb de klok laten omsmelten*.
- OMSMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *smeren*: *ik smeerde om, heb omgesmeerd*. Rondom iets smeren.
- OMSMIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *smijten*: *ik smeeet om, heb omgesmeten*. Op den grond smijten: *de wind smeeet den wagen om*. Met schielijkheid omwenden: *smijet het roer om*. *Zijn gat omsmijten*, eene andere zijde kiezen.
- OMSNIJDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *snijden*: *ik sneede om, heb omgesneden*. Snijden met oogmerk, om het om te deelen: *snijd dat hoen eens om*.
- OMSNOFFELEN**, *omsnoffelen*, zie *omsnuffelen*.
- OMSNORREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *snorren*: *ik snorde om, heb en ben omgesnord*. Eigenlijk, met een gesnor omdraaijen. Hooft gebruikt het bedr., voor met snelheid omdraaijen: *'t hooft omsnorrende*. Onz., met *hebben*; met een gesnor omvliegen: *dat de slinger door de lucht omsnort*. [Vond.] Met *zijn*; snorrend om iets vliegen: *hij is den hoek omgesnord*.
- OMSNUFFELEN**, (*omsnoffelen*), voord. onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *snuffelen*: *ik snuffelde om, heb omgesnuffeld*. Aan alle kanten loopen en besnuffelen: *daer winterbeeren omknuffelen na spijs*. [Anton.] Oneig., nieuwsgierig alles doorsnuffelen: *naerdien hij omknuffelen komt uit staetzucht in den raef*. [Vond.] Van het volgende *omknuffelen*.
- OMSNUFFEN**, (*omsnoffelen*) onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *snuffen*: *ik snuffte om, heb omgesnufft*. Snuivend omrieken: *noch snufft zijn hazewint eens om*. [Vond.]
- OMSOLLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *sollen*: *ik solde om, heb omgesold*. Sollend aan alle kanten omwerpen: *op de golven omgesolt*. [Vond.]
- OMSORREN**, zie *omsjorren*.
- OMSPADEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. *voorz. om* en *spaden*: *ik spaadde om, heb*

- omgespaad*. Met de spade omgraven; *omspaan* in Gelderl.
- OMSPANNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *om* en *spannen*: *ik omspande, heb omspand*. Met den duim en middelsten vinger, of ook met de uitgestrekte vingers, van het uiterste des duims af, tot aan het uiterste der pink toe, omvatten. Scheidb.: *ik spande om, heb omgespand*. In die vervoe- ging heet het iets, door strakke uitspanning, om een ander ding, ommaken; ook inge- spannene paarden omwisselen, of hen van den eenen voor den anderen wagen spannen.
- OMSPARTELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *spartelen*: *ik spartelde om, heb omgesparteld*. In het ronde spartelen.
- OMSPATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *spatten*: *ik omspattede, heb omspat*. Aan alle zijden bespatten: *'t gants Christendom is door dat vogt omspat*. [A. M. Paauw.]
- OMSPELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *spelden*: *ik speldde om, heb omgespeld*. Iets omdoen, met oogwit om het met spelden vast te maken: *eenen doek omspelden*. Ook omkeeren en met spelden vast maken.
- OMSPINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *spinnen*. Scheidb.: *ik spon om, heb omgesponnen*. Om iets heen spinnen: *het diertje spint zijne draden om de prooi*. Onscheidb.: *ik omson, heb omsonnen*. Met spinsel of spinrag geheel omringen: *het wijfje eener spin legt ronde eijeren, omspint ze, enz.*
- OMSPITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *spitten*: *ik spittede om, heb omgespit*. Met een spits werktuig omgraven. Van hier *omspitting*.
- OMSPOELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *spoelen*. Scheidb.: *ik spoelde om, heb en ben omgespoeld*. Bedr., van binnen en buiten spoelen; ook de inwendige zijden van een ledig ligchaam aan alle kanten spoelen: *spoel de vaten om*. Door bespoelen omwerpen: *de zee spoelt dijck en dammen om*. [Vond.] Onz., met *zijn*; rondom spoelen: *het zeewater spoelde eertijds dezen uithoek om*. Onscheidb. en bedr.: *ik omspoelde, heb omspoeld*. Aan alle kanten bespoelen. Zoo meen ik, dat Vond. ergens zegt: *daer 't water der Jor- daene omspoelt het heiligh lantschap*. Althans Hooft zegt in Tacit.: *het eilandt, 't welk van de stroom des Rijns omspoelt wordt*.
- OMSPOKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *spoken*: *ik spookte om, heb omgespookt*. Spokend omloopen; ook met een groot getier omloopen: *daer de wolf om- spookt*. [Vond.]
- OMSpraak, z. n., v., der, of van de omspraak; meerv. *omspraken*. Hoogstr. verklaart het door omrede en korte uitbreiding: *sonder omspraeck, sineparaphrasi*. [Huygens.] Van *om* en *spraak*.
- OMSPRINGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *springen*: *ik sprong om, heb en ben omgesprongen*. Omdansen: *hij heeft lustig omgesprongen*. Nu drok en deftig omgesprongen. [Poot.] Omheen sprin- gen: *hij is den hoek omgesprongen*. — *Hij heeft den hoek omgesprongen* zoude bedr. zijn en beteekenen: hij heeft den hoek, in het springen, omgeworpen. In het gemeene leven, wordt dit werkw. vaak voor omgaan, in eenen oneigenlijken zin, gebruikt: *hij weet met hem om te springen*, hij weet, hoe hij hem behandelen moet. *Hij springt met hem om, als de kat met de muis*, hij handelt ruw met hem; hij verschoont hem niet.
- OMSTAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om* en *staan*: *ik stond om, heb omge- staan*. Zich in het staan omkeeren: *ga eens omstaan*. Uit den weg staan: *sta wat om*. *Ik zal hem wel omstaan leeren*, hij zal zich alle harde en straffe behandeling van mij moeten getroosten. In het ronde staan: *om de tafel staan*. *Omstaande personen*.
- OMSTAND, z. n., m., des *omstands*, of van den *omstand*; zonder meerv. Een verouderd woord, beteekenende omstaande personen. Zoo zegt K. v. Mander: *opdat den omstand onzer vriendschaps kennisse zij ingeplant*. Van *om* en *stand*. Van hier *omstandelijk*, zie *omstandiglijk*, *omstanders*, het omstaan- de volk.
- OMSTANDIG, bijv. n. en bijw., *omstandiger*, *omstandigst*. Met alle of de meeste bijzondere toevallen van eene zaak: *hij deed mij een omstandig verhaal van de gansche zaak*. Van hier *omstandigheid*, de bijzondere toevallen van eene zaak. Het woord beduidt ook aller- lei pligtpleging naar de beschaafde opvoe- ding, in het burgerlijke leven: *kom, maak geene omstandigheden*. Van hier *omstan- diglijk*.
- OMSTAPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *stappen*: *ik stapte om, ben omgestapt*. Omheen stappen.
- OMSTEKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *steken*: *ik stak om, heb omgestoken*. Anders steken. J. Cats gebruikt het voor omstooten: *nu dat een plompe meyt u glasen ommesteeckt*.
- OMSTELPEN, zie *omstulpen*.
- OMSTEMMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *stemmen*: *ik stemde om, heb omgestemd*. In het ronde stemmen: *over eene zaak omstemmen*. Van hier *omstemming*.
- OMSTEVENEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *stevemen*: *ik stevende om, ben omgestevend*. Omzeilen: *zijnde Mozambique voorbij, en den uithoek van goede Hoop omgestevent*. [Bogaert.]

- OMSTIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en stikken*: *ik stikte om, heb omgestikt*. Met de naald rondom borduren. Hoogstr. gebruikt het woord.
- OMSTOMMELEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en stommelen*: *ik stommelde om, heb omgestommeld*. Rondom loopen en stommelen.
- OMSTOOTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en stooten*: *ik stiet om, heb omgestooten*. Zoo stooten, dat iets omvalt: *hij stiet het kind om*. Fig.: *een huwelijk omstooten*, de voltrekking van hetzelfde hinderen. *Lemands voornemen omstooten*, hetzelfde verijdelen. *De maetschappij der kristnen stoot hem om*. [H. Schim.] Van hier *omstooting*.
- OMSTORMEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en stormen*: *ik stormde om, heb en ben omgestormd*. Bedr., door een stormgevaarte omwerpen: *zij stormden met den ram de dikke muren om*. Onz., met zijn; door stormig weer omvallen: *de torenspits stormde om*.
- OMSTORTEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en storten*: *ik stortte om, heb en ben omgestort*. Bedr., op den grond storten, omwerpen: *eene kan met wijn omstorten*. Onz., met zijn; omvallen: *het huis is omgestort*. Van hier *omstorting*.
- OMSTRALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en stralen*: *ik omstraalde, heb omstraald*. Met stralen rondom beschijnen: *tegen het licht, dat hem omstraalde*. [Frantzen.] *Omstraelt met vierge tongen*. [Vond.] Met andere glans gevende lichamen omgeven: *omstraelt van alle kanten van perlen*. [De Deck.] *Met Godts heerlijkheit omstraelt*. [H. Schim.] Een woord van den verhevenen stijl.
- OMSTREEK**, z. n., v., der, of van de *omstreek*; meerv. *omstreken*. Eene omliggende streek, omtrek. Men gebruikt vooral het meerv. om het fr. *environs* uit te drukken: *in de omstreken van Haurlem*. [H. Loosjes.]
- OMSTRENGELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en strengelen*. Scheidb.: *ik strengelde om, heb omgestrengeld*. Strengelend ombinden: *ik strengel me om den stam, als ik zijn hout omvadem*. [H. Schim.] Onscheidb.: *ik omstrengelde, heb omstrengeld*. Iets rondom met iets strengelen.
- OMSTRIJKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en strijken*: *ik streek om, heb omgestreken*. Omheen strijken: *ik heb de zalf er omgestreken*. Met iets aan alle zijden bestrijken: *een kelder van buiten met cement omstreken*.
- OMSTRIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en strikken*: *ik strikte om, heb omgestrikt*. Met eenen strik om iets vastmaken.
- OMSTROOMEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en stroomen*. Onz. en scheidb.: *ik stroomde om, heb en ben omgestroomd*. Omheen stroomen; met hebben: *de rivier stroomt om de stad*. *Muuren, daar Jabok driemaal ommestroomt*. [Vond.] Met zijn: *het zeeewater is eertijds dezen uithoek omgestroomd*. Bedr. en onscheidb.: *ik omstroomde, heb omstroomd*. Aan alle zijden met eenen stroom omringen.
- OMSTUITEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en stuiten*: *ik stuitte om, ben omgestuit*. Terug stuiten. Antonid. neemt het oneig: *en zijne saem aen beide poolen omgestuit*. Van hier *omstuiting*.
- OMSTULPEN**, (*omstelpen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en stulpen*: *ik stulpte om, heb omgestulpt*. Het onderste boven keeren, door het met de opening op den grond te plaatsen.
- OMSTUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en sturen*: *ik stuurde om, heb omgestuurd*. Met weder gevoegd, beteekent het terug sturen, terug zenden. *Omsturen* is ook in het sturen omwenden.
- OMSTUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en stuwen*: *ik omstuwde, heb omstuwde*. Met eenen digten drom aan alle kanten omgeven: *in hen die het lijkebed omstuwen*. [Sels.] *Een maegdenrei omstuwt'er altijd*. [H. Schim.]
- OMSUKKELEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en sukkelten*: *ik sukkelde om, heb omgesukkelde*. Sukkelend omdolen: *omsukken achterlant*. [Vond.] *Terwijl wij omsukken zonder strant of ree*. [Anton.] Van hier *omsukkeling*.
- OMTALMEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en talmen*: *ik talmde om, heb omgetalmd*. Talmend omdrentelen.
- OMTASTEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en tasten*: *ik tastte om, heb omgetast*. Achter zich tasten; ook in het ronde alles betasten: *gelijck als een blinde omtast in het donkere*. [Bijbelv.]
- OMTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en tellen*: *ik telde om, heb omgeteld*. In het ronde tellen.
- OMTIEGEN**, (*omtijsen, omtuigen*) onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en het verouderde tiegen (tijsen, tuigen)*. Onz. en scheidb.: *ik toog om, ben omgetogen*. Omheen trekken, reizen. Onscheidb. en bedr.: *ik omtoog, heb omtogen*. Aan alle kanten omgeven: *met een traanenwolk omtoogen*: [T. Arends.] *De pilaren waren met zilver omtogen*. [Bijbelv.] *Omgetogen met de wapens*, zegt De Brune, die het hier, scheidb. gebruikt.
- OMTIEREN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en tieren*: *ik tierde om, heb omgetierd*. Omloopen en een getier maken.

- OMTIMMEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *timmeren*: *ik timmerde om, heb omgetimmerd*. Omheen timmeren, rondom betimmeren.
- OMTOBBEN**, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *tobben*: *ik tobde om, heb omgetobd*. Tobbend omgesold worden: *lang op zee omtobben*.
- OMTOGT**, z. n., m., *des omtogts*, of *van den omtogt*; zonder meerv. Omreis. Van *om* en *togt*.
- OMTOOMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *toomen*: *ik toomde om, heb omgetoomd*. Eenen hoed omtoomen, eenen hoed, die reeds lang opgetoomd was, door het verzetten van deszelfs punten, anders optoomen.
- OMTONNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *tonnen*: *ik tonde om, heb omgetond*. Van de eene in de andere ton doen.
- OMTOOVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *tooveren*: *ik tooverde om, heb omgetooverd*. Tooverend ommaken. Ook met vele knoppen om iets vastmaken; een woord der dagelijksche taal.
- OMTRED**, z. n., m., *des omtreds*, of *van den omtred*; meerv. *omtrede*. Zoo noemt men, in Groningerland, eene plank, die met een uitstek boven eene sloot, om eene wring of hek, gelegd is, om daardoor achter om het hek te treden. Zoo leest men in den eed der *Buivrichters*: *gij zweeren, om alle vonders en ommetreden te zullen schouwen*. Van *om* en *tred*.
- OMTREDEN**, ONZ. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *treden*: *ik trad om, ben omgetreden*. Omheen treden. Ook bedr., voor tredend omwerpen.
- OMTREK**, z. n., m., *des omtreks*, of *van den omtrek*; meerv. *omtrekken*. Eigenlijk een haal of trek, welken men met eene pen of een ander werktuig in het ronde trekt, om daardoor eene ruimte te bepalen. Van hier is het een schilders of plaatsnijders woord, beteekenende den eersten trek van eene tekening: *waarvan eerst maar de flauwe schaduwe, en als 't ware de omtrek was getekend*. [H. Muntinghe.] Van hier de kennelijke wezenstrekken van eene beeldenis: *dit 's Bogaerts omtrek met zijn levenwekkende oogen*. [A. Moonen.] Wijders, wordt het oneigenlijk ook op andere dingen toegepast: *de omtrek van mijn geest*. [J. De Haes.] *Wanneer 't geloovigh volk de levende ommetrekken van Gods genaderaat zal ontdekken*. [Hoogvl.] Eene bepaalde ruimte, welke men zich als eenen omkring rondom iets anders voorstelt: *al is mijn kamers omtrek klein*. [K. Brandt.] *In Bethlehem en deszelfs omtrek*. [Hamelsv.] Eene uitweiding: *een lange omtrek van woorden*. [Hoogst.] Van *om* en *trek*.
- OMTREKKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *trekken*. Scheidb. en bedr.: *ik trok om, heb omgetrokken*. Door trekken omhalen: *eenen muur met brandhaken omtrekken*. Door uit- en aantrekken verwisselen: *ik trek dagelijks mijne schoenen om*. Scheidb. en onz., met *zijn*; omreizen: *de vijand is de stad omgetrokken*. Hier en daar trekken; met hebben: *van om te trekken op de aarde, en die te doorwandelen*. [Bijbelv.] Onscheidb. en bedr.: *ik omtrok, heb omtrokken*. Eenen eersten trek halen rondom eene tekening: *eene tronie omtrekken*. Rondom bekleeden: *hij omtrok de pilaren met silveren banden*. Rondom besluiten, omringen: *met eene smalle gracht omtrocken*. [Vond.] *Haer vroytick wezen wert met koud' en mist omtrocken*. [De Brune.] Van hier *omtrekking*.
- OMTRENT**, voorz. dat eenen vierden naamval beheerscht. De oorspronkelijke beteekenis schijnt te zijn van eenen stand, die niet ver van iets anders verwijderd en afgescheiden is; zoodat men het kan verklaren door bijna, haast, nabij, bij, nopens, naarmate de zin het toelaat. Men gebruikt het, 1. om een zeker tijdstip zoo na mogelijk te bepalen: *omtrent den morgenstond viel er ven rijp op de boekweit*. 2. Om den eindpaal van eene during na genoeg uit te drukken: *hij was omtrent drie maanden ziek*. *Ik heb omtrent een jaar de koorts gehad*. 3. Om een getal te bepalen: *de rog quam omtrent agt hondert gulden 't last te kosten*. [Hooft.] *Omtrent drie duizend man bleef op de plaats*. 4. Een afstand: *de vijand lag omtrent een uur van de stad af*. *Hij scheidde hem van haer af omtrent eenen steenworp*. [Bijbelv.] 5. Eene plaats: *ik stond een wijl omtrent het kraem*. [Cats.] *Omtrent Meänders oever*. [Poot.] *Die daeromtrent zich leegren*. [Verst.] Oneigenlijk: *omtrent haer leste reen quam een lachje*. [Poot.] 6. Een voorwerp; naar: *de begeertigheden omtrent de andere dingen*. [Bijbelv.] Nopens, aangaande, rakende: *hieromtrent verschilt men*. *Een goed werk, omtrent mij verricht*. [Hamelsv.] *Maer hij raest omtrent twisteragen*. [Bijbelv.] Bijna: *zeg me ieders naem omtrent*. [Poot.] Dit woord werd oudtijds ook *omtrent*, *omtrend* geschreven. Deze oude spelling schijnt het naast bij den oorsprong te komen; daar het waarschijnlijk is, dat dit voorzetsel uit het ontkenkende *om* en het deelwoord *getrend* (van het oude *trennen*, afscheiden, dat bij Kil. nog voorkomt en, in het hoogd., een bekend werkw. is) zamengesteld is; als zeydet gij *niet gescheiden*, dat is nabij, bijna.
- OMTROMMEN**, (en het voortd. *omtrommelen*.) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *trommen*: *ik tromde om, heb omgetromd*. Door trommelslag overal iets aankondigen, uitroepen.
- OMTROMPETTEN**, (bij de ouden *omtrompen*.)

- bedr. w. gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en trompetten*: ik trompettede om, heb omgetrompet. Door trompetgeschal iets aan alle oorden uitroepen.
- OMTUMELLEN**, ONZ. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om en tuimelen*: ik tuimelde om, ben omgetuimd. Tuimelend omvallen: hij tuimelde van dronkenschap om. Hier en daar tuimelend omgedreven worden: de baren tuimelen om in 't Libijaensche marmar. [Vond.] *Omtuim'lende gedrochten*. [Anton.]
- OMTUINEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en tuinen*: ik omtuinde, heb omtuind. Met eenen tuin of heining omringen: *omtuint met doornen*. [H. Schim.] Oneig.: *met smaet en smart omtuint*. [H. Schim.] Van hier *omtuining*.
- OMVAART**, Z. D., v., der, of van de omvaart; zonder meerv. Eene omreis te water. Van om en vaart.
- OMVADENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en vademen*: ik omvademde, heb omvademd. Met de armen omvatten: *omvademde deszelve zoon*. [Hooft.] *Al kussende hebbe ik uwen hals omvademd*. [H. Schim.] Van hier *omvademing*.
- OMVAL**, Z. N., m., des omvals, of van den omval; meerv. omvallen. Omstorting: door den omval des torens werd de kerk verpletterd. Voorts, eene plaats, waar een gebouw omgevallen ligt; ook een oud gebouw, dat omgevallen is; dat ook, na de herstichting, dien naam behoudt. Van om en val. Bij Huyg. *omgeval*.
- OMVALLEN**, ONZ. w., ongelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *om en vallen*: ik viel om, ben omgevallen. Door vallen op den grond of op eene andere oppervlakte komen te liggen: *de muur is omgevallen*. *De boot viel om*. *Wat zijn er al dorre stammen omgevallen!* [Poot.]
- OMVANG**, Z. N., m., des omvangs, of van den omvang; zonder meerv. Eene plaatselijke ruimte, welke een ligchaam in zijnen omtrek besloot: *zoo reikt zij (de koopmerkt van Euroop) ook eerlang tot aen haer nieuwe muuren, en stopt dien omvang vol*. [De Deck.] Van om en vang.
- OMVANGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en vangen*: ik omving, heb omvangen. Aan alle kanten een ruim omringen: *thans heeft ze de stad met eenen muur van gebakke tichelsteenen omvangen*. [Bogaert.] Omarmen, met de armen omvatten: *ende hem omvangende seyde hij*, enz. [Bijbelv.] Men plaatst er ook, duidelijkheids-halve, het naamwoord armen bij: *ende hij omvinghse met sijne armen*. [Bijbelv.] Aan alle zijden beknellen: *ick ben met deze keten omvangen*. [Bijbelv.] Omgeven; eigenlijk: *de klim omvangt den boom*. [J. Cats.] *Heeft mij een Godtheit thans omvangen?* [H. Schim.]
- Oneig.: *met zwakheid omvangen zijn*. Bij Notk. *umbefangen*, bij onze oude schrijvers *ombevangen*: *totten ombevangen der dingen*. [Th. à Kempis.]
- OMVAREN**, ONZ. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en varen*: ik voer om, heb en ben omgevaren. Rondom varen; met zijn: *wij zijn het eiland omgevaren*. Hier en daar varen; met hebben: *wij hebben voor vermaak wat omgevaren*. Uit den koers varen; met zijn: *wij waren wel drie uur omgevaren*.
- OMVATTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en vatten*: ik omvattede, heb omvat. Met de hand aan alle kanten vatten of insluiten: *het is te dik; ik kan het niet omvatten*. Somwijlen gebruikt men het ook van de armen. Van hier vindt men het oneigenl. bij Vond.: *met een arm van steen en rots t'omvatten*. Wijders, gebruiken de dichters het van andere dingen, welke zij, in hunne verbeelding, handen toeschrijven: *waer zijn bladt, te dootsch en droef, den drempelstijl omvat*. [Poot.] Van hier naauwkeurig aan alle zijden insluiten: *sardonixsteenen, omvat in goudene kaskens*. [Bijbelv.] In verderen zin: *het vlacke des afgronts wordt (met ijs) omvat*. [Bijbelv.] In zijne ruimte begrijpen: *t'andere omvat de koningrijken van Bengale, enz*. [Bogaert.] *Een kracht van nat, als gij in uwe wadde omvat*. [Anton.] In de dagelijksche taal gebruikt men het ook scheidb., in den zin van anders vatten.
- OMVEER**, zie omver.
- OMVEILEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en veilen*: ik veilde om, heb omgeveild. Overal te koop aanbieden: *als beesten omgeveylt*. [Vond.] Van hier *omveiling*.
- OMVELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en vellen*: ik velde om, heb omgeveld. Doen omvallen. Men zegt het meest van grootere lichamen: *de fellen oorloggram en velt geen vesten om juist met den eersten stoot*. [De Deck.] Soms tijds gebruikt men het ook van lichamen, die weinigen tegenstand bieden: *maer overvalt en velt hem om, als winterbui een' lentebloom*. [De Deck.]
- OMVENTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en venten*: ik ventte om, heb omgevent. Omloopen en uitventen.
- OMVER**, een bijw., beteekenende de verandering van eenen staanden in eenen liggenden of omgeworpenen stand; het onderste boven. Men plaatst het bij werkwoorden, en wel bij alle zoodanige, die deze verandering toelaten, als: *omverhalen, omverstooten, omver-smijten, omvervallen, omverhakken*, enz. Het is meest in den gemeenzamen stijl gebruikelijk, versterkende de kracht van het enkele voorzetsel om. Voor omver is ook omveer in gebruik: *de deugdekerk moet gladt omveer*. [Poot.] Zie wijders ver.

OMVLECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en vlechten*. Scheidb.: *ik vlocht om, heb omgevlochten*. Vlechtend om iets vastmaken: *zij vlocht hare haren om het gouden hoofdsiersel*. Onscheidb.: *ik omvlocht, heb omvlochten*. Als met vlechten omgeven, vlechtswijze omslingeren: *de klim omvlecht (den boom) menichwerven*. [Cats.] *Terwijl de Vrijheit haeren hoedt met olilooft omvlecht*. [Poot.]

OMVLEESCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en vleeschen*, dat niet buiten samenst. voorkomt: *ik omvleeschde, heb omvleeschd*. Met vleesch rondom bekleden: *de Heere Jesus omvleescht in de weereld ghekomen zijnde*. [De Brune.]

OMVLEUGELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en vleugelen*: *ik omvleugelde, heb omvleugeld*. Met vleugelen rondom bedekken. Het deelw. is in gebruik bij de dichters: *de Seraf zingt zijn roem; maar met omvleugelde oogen*. [M. C. van Hall.]

OMVLIËGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en vliegen*: *ik vloog om, heb en ben omgevlogen*. Om iets vliegen; met zijn: *de vogel is den hoek omgevlogen*. Nu hier dan daar vliegen; met hebben: *in de lucht omvliegen*. Bedr. zoude het beteekenen door vliegen omwerpen; wanneer *vliegen* in het gemeen eene snelle beweging aanduidt.

OMVLIËTEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en vlieten*: *ik vloot om, ben omgevloten*. Omheen vlieten.

OMVLIËN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en vlijen*: *ik vlijde om, heb omgevlijd*. Anders vlijen.

OMVLOEIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en vloeijen*. Onz. en scheidb.: *ik vloaide om, ben omgevloaid*. Met eenen vloed van water om iets vlieten: *de rivier vloaide eertijds de zuidzijde der stad om*. Oneig., met eenen toevloed van volk rondom aankomen: *hij heeft bij d' omgevloaiden atzoo aangeheeven*. [Hooft.] Bedr. en onscheidb.: *ik omvloaide, heb omvloaid*. Rondom bevloeijen: *wanneer, omvloaid van u, hem d' oude vlam beving*. [Vond.] Van andere dingen wordt het ook gezegd: *nevel, die de aarde nu wolkend omvloaide*. [Onbekend dichter.]

OMVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en voeren*: *ik voerde om, heb omgevoerd*. Om zijne as drijven: *gelijk het kroonraadt het strijckraadt om komt voeren*. [Vond.] Overal ombrengen: *de standaarddraager heeft den standaard omgevoert*. [Hooft.] Overal omleiden: *gevangenen in zegepraal omvoeren*. Oneig., rondom bekend maken: *die den roem zijner wapenen omvoerden*. [Bogaert.] *En voert uw roem op witte penen om*. [Poot.] Van hier omvoering.

OMVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en voeren*. Scheidb.: *ik voerde om, heb omgevoerd*. Met andere voering bekleeden: *zij liet haren hoed omvoeren*. Onscheidb.: *ik omvoerde, heb omvoerd*. Rondom met voering dekken.

OMVORSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en vorschen*: *ik vorschte om, heb omgevorscht*. Aan alle kanten navorschen: *ik vorsch vast om*. [J. Oudaan.] Van hier omvorsching.

OMVOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en vouwen*. Scheidb.: *ik vouwde om, heb omgevouwen*. Anders vouwen: *vouw den brief om*. Een blad papier omvouwen. Omheen vouwen: *ik heb het papier er netjes omgevouwen*. Onscheidb.: *ik omvouwde, heb omvouwen*. Met iets, in vouwen gelegd, omwinden: *U, dartele oogjes, zal 'k wel fijn, met eene saali stijf omvouwen*. [Minned. van Bonefón.]

OMVRAAG, z. n., v., der, of van de omvraag; zonder meerv. Eene vraag, welke men in het ronde aan eenige personen doet: *iets in omvraag brengen*. Van om en vraag.

OMVRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en vragen*: *ik vroeg om, heb omgevraagd (oudt omgevragen)*. Omvraag doen.

OMWAAIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en waaijen*: *ik woef om, heb en ben omgewaaid*. Bedr., door den wind doen omvallen: *de stormwind waaide vele hooggetopte dennen om*. Meest onz., met zijn; door den wind omgeworpen worden: *en d'eiken leggen naer en deertijk omgewaait*. [Poot.]

OMWAGGELLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en waggelen*: *ik waggelde om, ben omgewaggeld*. Waggelend omzakken, in het waggelen omvallen.

OMWALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en wallen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik omwalde, heb omwald*. Met eene schans, eenen wal insluiten: *hij omwals zich voor de Haagpoort*. [Hooft.] Oneig., omgeven; in den verhevenen stijl: *'t bladergroen, dat geen fruit en moes bemantlen en omwallen zal*. [Poot.]

OMWANDELEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en wandelen*. Scheidb. en onz.: *ik wandelde om, heb en ben omgewandeld*. Hier en daar wandelen; met hebben: *in de stad omwandelen*. Een uur omwandelen. Met zijn; eenen zekeren kring in het wandelen maken, rondom iets wandelen: *wij zijn den wal omgewandeld*. Onscheidb. en bedr.: *ik omwandelde, heb omwandeld*. Iets geheel rond wandelen. Van hier gebruikt Poot het oneigenl.: *der wijzen faem omwandelt 's werelts randen*.

OMWAREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het

- scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *waren*. Onz. en scheidb.: *ik waarde om, heb omgevaard*. Warend omzweven: *hier waren geesten om*. Bedr. en onscheidb.: *ik omwaarde, heb omvaard*. Warend omringen, omgeven. Men gebruikt het in den dichterlijken stijl. Zoo leest men ergens: *van bloemen en geuren omvaard*.
- OMWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wasschen*: *ik wiesch om, heb omgewasschen*. Van binnen en buiten wasschen.
- OMWASSEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wassen*: *ik wies om, ben omgewassen*. Omheen wassen.
- OMWATEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *wateren*: *ik omwaterde, heb omwaterd*. Met waterstroomen omgeven: *op eenighe omwaterde landen*. [Hooft.]
- OMWEG, z. n., m., *des omwegs*, of *van den omweg*; meerv. *omwegen*. Een weg die met eene kromme bogt omloopt; het tegendeel van den kortsten weg: *wij namen om de struikroovers te ontgaan, eenen langen omweg*. Een dwaalweg: *en hemt op dwalende omwegen*. [Poot.] Oneig., eene uitvlugt eene vermindering, eene verschooning: *waartoe al die omwegen?*
- OMWELVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *welven*: *ik omwelfde, heb omwelfd*. Met een verwulfsel alom bedekken.
- OMWENDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wenden*: *ik wendde om, heb omgewend*. Diep ompspitten: *eenen akker omwenden*. Omkeeren: *eenen wagen, een schip omwenden*. *Zich omwenden*. Naar eenen anderen kant wenden: *Oranje, wendende het oog om en weeder*. [Hooft.] Om zijne as wenden: *dat magtigh vuurwerk, om zijn polen omgewend*. [De Deck.] Oneig.: tot een ander overbrengen, in een anders bezit brengen: *hare huizen sullen omgewend worden tot anderen*. [Bijbelv.] Veranderen: *de regering van den staat zag men weldra omgewend*. Van hier *omwending*.
- OMWENTELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wentelen*: *ik wentelde om, heb ben omgewenteld*. Het onderste boven wentelen: *eenen steen omwentelen*. *Hij wentelde zich in het stijk om*. Onz., met zijn: *als de maan in hare wisseling omwentelt*. [H. Schim.] *O waerelden! die boven mijn hoofd omwentelt*. [Sels.] Van hier *omwenteling*, meest in eenen oneig. zin, voor verandering in een staatsbestuur.
- OMWERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *werken*: *ik werkte om, heb omgewerkt* (oudt *ik wrocht om, heb omgewrocht*). Op eene andere wijs bewerken.
- OMWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *werpen*: *ik worp (wierp) om, heb omgeworpen*. Buitenwaarts omvouwen, met eenen rand omslaan: *een omgheworpen hemd, spijs waschters blooten arm*. [Huygens.] Omsmijten: *omdat zij de afgodische altaren hadden omgeworpen*. *Eenen wagen omwerpen*. Het onderste boven werpen: *een stuk land omwerpen*. Van de eene naar de andere zijde werpen: *men worp schielijk het zeil om*. *Het gat omwerpen*, van partij veranderen, afvallig worden. Schielijk omhangen: *werpt uwen mantel om*. [Bijbelv.] Fig., in het verderf storten; in den stijl des Bijbels: *God zal de godloozen omwerpen*. Van hier *omwerping*.
- OMWEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *weven*. Scheidb.: *ik weefde om, heb omgeweven*. Rondom iets weven. (Onscheidb.: *ik omweefde, heb omweeven*). In den verhevenen stijl, beduidt het met een ligchaam weefselswijze omgeven.
- OMWIEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wiegen*: *ik wiegde om, heb omgewiegd*. Onder het wiegen omwerpen.
- OMWIELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wielen*: *ik wiede om, heb omgewield*. Bij Kil. vindt men *wielen*, in den zin van het hoofd met eenen maagden-sluijer dekken. Vond. gebruikt het zameng. woord: *omgewielde fluiten*.
- OMWILLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *willen*: *ik wilde om, heb omgewild*. In de dagelijksche taal, komt het met uitlating van een werkwoord voor: *het rad wil niet om*.
- OMWIMPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om* en *wimpelen*: *ik omwimpelde, heb omgewimpeld*. Geheel bewimpelen.
- OMWINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *winden*. Scheidb.: *ik wond om, heb omgewonden*. Iets om een ander ligchaam winden. Onscheidb.: *ik omwond, heb omwonden*. Rondom bewinden: *ende zijn aengesicht was omwonden met eenen sweetdoek*. [Bijbelv.] *De held wordt door een wolk omwonden*. [N. Verst.] Van hier *omwindset*, waarmede men iets omwindt, oneig., bewimpeling: *iets zonder omwindseten verhalen*.
- OMWIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wippen*: *ik wipte om, heb omgewipt*. Door wippen omstorten: *wip om een sack of twee*. [J. T. Josephs. droef- en blij-eijnd spel.]
- OMWISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wisschen*: *ik wischte om, heb omgewischt*. Van alle zijden afwisschen.
- OMWISSELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *wisselen*: *ik wisselde om, heb omgewisseld*. Door wisselen veranderen: *laat ons met plaats en omwisselen*. Van hier *omwisseling*.

- OMWITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en witten*: *ik wittle om, heb omge-wit*. Overal in het ronde witten.
- OMWOELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en woelen*: *ik woelde om, heb omgewoeld*. Garen of touw om iets winden. Ook onscheidb.: *ik omwoelde, heb omwoeld*. Rondom bewoelen: *de drie (masten) omwoelt met kaabels*. [Hooft.] In het gemeen, omwinden: *zijn stok en staf omwoelt met lauwerbladen*. [H. Schim.]
- OMWOLKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *om en wolken*, dat buiten zam. niet voorkomt: *ik omwolkte, heb om-wolkt*. Eigenlijk met wolken omsluiten. Dichters gebruiken het oneig.: *omwolkt met sterflijk stof*.
- OMWONEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en wonen*: *ik woonde om, heb omgewoond*: *de lieden die de stad omwoonen*. Rondom eene plaats wonen: Van hier *om-woners*.
- OMWORGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en worgen*: *ik worgde om, heb omgeworgd*. Met eene gedraaide wrong omringen, sluiten: *een omgeworghe kuint, spijt beulingmaecksters darm*. [C. Huygens.]
- OMWORMEN, (omwurmen) onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en wormen*: *ik wormde om, heb omgewormd*. Eigenlijk als wormen omwroeten. Men gebruikt het oneig-nijlik van een zwak mensch, die overal, in weinig beduidende zaken, zich afslooft, zonder veel af te doen.
- OMWREKEN, zie *omwrikken*.
- OMWRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en wrikken*: *ik wrikte om, heb omgewrikt*. Door heen en weër rukken, breken en omwerpen. Poot gebruikt daarvoor *omwreken*: *'k wensch hij 't gevaert zoo ommevreek*'.
- OMWRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. *om en wringen*: *ik wrong om, heb omgewrongen*. Sterk omdraaijen: *daarvanght de pruylster aen haer handen om te wringhen*. [Cats.] Oneig.: *van een' omgewrongen reden*. [Huygens.]
- OMWROETEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en wroeten*: *ik wroette om, heb omgewroet*. Eigenlijk, met de pooten of den muil omhalen: *dat zwijn wroet Godts akker om*. [H. Schim.] *Die den mesthoop zoude omwroeten*. [J. de Haes.] Van kleine kinderen zegt men ook, doch dan gebruikt men het onz., met hebben: *in het zand omwroeten*. Voorts, met andere werktuigen omhalen: *eer 't Noorden met zijn bijl in 't omme-wroeten der gebouwen groeide*. [Vond.] *Zij ziet haer kerken omgewroet*. [Vond.] Oneig., omsnuffelen; onz., met hebben: *heeft eeuw bij eeuw in 't donkere omgewroet*. [M. L.] Van hier *omwroeting*.
- OMZAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en zaaijen*: *ik zaaide om, heb omgezaaid*. Omheen zaaijen. Bij Hoogstr.
- OMZADELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en zadelen*: *ik zadelde om, heb omgezadeld*. Den zadel van het eene op het andere paard leggen.
- OMZAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en zagen*: *ik zaaide om, heb omge-zaagd*. Eenen boom omzagen, hem doorzagen, dat hij omvalt.
- OMZAKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en zakken*: *ik zakte om, ben omge-zakt*. Door zakken omvallen. Bedr. zoude het beteekenen uit den eenen in den anderen zak doen; wanneer het een geheel ander woord is.
- OMZATEN, z. n., m., zonder enkelv.; *der, of van de omzaten*. Omwoners: *jegens alle sijn ommesaten*. [M. Stoke.] *Die lantgenoten, die ommesaten heijten*. [Overyss. Chron.] Van *om en zaat*; van *zitten*.
- OMZEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en zeggen*: *ik zeide om, heb omge-zegd*. In het ronde zeggen: *ik heb het laten omzeggen*.
- OMZEILEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en zeilen*. Scheidb. en bedr.: *ik zeilde om, heb omge-zeild*. In het zeilen omstooten; anders *over-zeilen*. Scheidb. en onz., hier en daar zeilen; met hebben: *wij hebben, op het meer, wat omgezeild*. Eenen omweg in het zeilen maken; met zijn: *wij zijn drie uur omgezeild*. Rondom zeilen; met zijn: *die alle kusten omzeilt*. [Vond.] Bedr. en onscheidb.: *ik omzeilde, heb omzeild*. Iets aan alle kanten bezeilen: *wij omzeilden het gansche eiland*. Van hier *omzeiler*.
- OMZENDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om en zenden*: *ik zond om, heb omge-zonden*. Overal in het ronde zenden.
- OMZETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om en zetten*. Scheidb.: *ik zettede om, heb omgezet*. Door zetten eene andere rigting geven: *zet de spil wat om*. *Zet de schuit van achteren wat om*. Door zetten in eene andere plaats brengen: *ik heb de steenen in den ring laten omzetten*. *Zet de stoelen om*. Het onderste boven zetten: *een kleed laten omzetten*. *Graan op den moutvloer omzetten*. In den koophandel, zegt men *geld omzetten*, als men geld uitgeeft, en met winst ander geld terug krijgt. Oneig., afbrengen: *iemand van zijn voornemen omzetten*. In het ronde zetten: *ik zette er palen om*. Onscheidb.: *ik omzettede, heb omzet*. Rondom insluiten: *ha ha! hij is omzet*. [P. Scriverius.] Rondom bezetten: *een zakuurwerk, met diamanten omzet*. Doornen, daar de akker mede omzet was. [Hamelsv.] *Met gout vergult en met gesteente*

omzet. [H. Schim.] Van hier *omzettelijk*, welken men ompraten, omkopen kan: *een omzettelijk gemoed; omzetting.*

OMZIEN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om* en *zien*: *ik zag om, heb omgezien.* Achter zich zien: *die (zak) drukt ons op de borst, en weert het ommezien.* [Poot.] Oneig., zijne aandacht vestigen: *doe wel en zie niet om. Zonder omzien, onophoudelijk.* Overal zien, om iets te bekomen: *naar eene meid omzien.* Bezoeken, bezorgen: *ik zal dagelijks naar hem omzien.* Met voorzigtigheid te werk gaan: *dit leere u omzien.* [J. de Haas.] Men gebruikt de onbepaalde wijs als een zelfst. n. van het onz. gesl., in de beteekenis van een oogenblik: *ik kan het in een omzien verrigten.* Wantrouwen: *heb er geen omzien naar, wees er gerust op.*

OMZIGT, z. n., v., der, of van de *omzigt*; zonder meerv. De daad van omzien. Van hier *omzigtig*, behoedzaam; *een ommezichtig brein mistrout hierom de mam.* [Vond.] — *Omzigtigheid, omzigtiglijk.*

OMZIGTIG, zie *omzigt*.

OMZIEN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om* en *zijn*: *ik was om, ben omgeweest.* Aan het einde zijn, omgeloopen zijn: *als het jaer omme is.* [Bijbelv.]

OMZITTEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zitten*: *ik zat om, ben en heb omgezeten.* In het ronde zitten: *om het vuur zitten. Zij zijn om het vuur gezeten. Zij hebben gisteren om het vuur gezeten.* Ook anders zitten, zoodat de eene op de zitplaats des anderen komt; ook wat opschikken met zitten: *zit wat om.* Eindelijk beduidt *omzitten* zich omdraaijen in het zitten; *ga eens omzitten.* In deze drie gevallen gebruikt men *hebben* alleen.

OMZOEKEN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *om* en *zoeken*: *ik zocht om, heb omgezocht.* Aan alle oorden zoeken: *'t is beter, dat men omzoek'.* [Vond.] Hoofst gebruikt het ook *bedr.*: *alles omzoekende.*

OMZOOMEN, *bedr. w.*, gelijkvl. Van het scheidb. en *onscheidb.* voorz. *om* en *zoomen*. *Scheidb.*: *ik zoomde om, heb omgezoomd.* Eenen zoom om iets maken: *eenen doek omzoomen.* In den verhevenen stijl, gebruikt men het *onscheidb.*: *ik omzoomde, heb omzoomd.* Omgeven: *boomen en heggen, die de uiterstns van de landstreek omzoomen.* [Vert. van Herv.] *Gaenderijen, van verkoelende watervallen omzoomd.* [Hervey.]

OMZWAAI, z. n., m., des *omzwaais*, of van den *omzwaai*; het meerv. *omzwaaijen* kan, in sommige gevallen, gebruikt worden. Een wijde, luchtige omdraai; met een meerv.: *of volge uw wusten ommezwaai.* [Vond.] *Een vogel, die met een' ommezwaai verluistert in de lucht.* [J. Oudaan.] Oneig., eene aanmerkelijke verandering; zonder meerv.:

naerdien 't noit grooter ommezwaai in 's trotschen brein kon drukken. [Vond.] *Omslag: gij hebt geen' lust in al dien weidschen ommezwaai.* [H. Schim.] Van *om* en *zwaai*.

OMZWAAIJEN, *bedr. en onz. w.*, gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwaaijen*: *ik zwaaide om, heb omgezwaaid.* *Bedr.*, luchtig omdraaijen: *de sabel, het vaandel omzwaaijen. Zijnen staf omzwaaiend heen en weer.* [Versteeg.] *Onz.*, in het draaijen eenen grooten kring maken; met *hebben*: *hoe alles door mijn wijsheid ommezwaait.* [Hoogvl.]

OMZWABBEN, (*omzwappen*, en het voortd. *omzwabbelen*) onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwabben*: *ik zwabde (zwapte) om, ben omgezwabd (omgezwapd).* Een klanknabootsend woord, dat eene beweging op het water uitdrukt, door welke beweging men omvalt: *daer swapt het schuytjen om.* [Cats.]

OMZWABBEREN, *bedr. w.*, gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwabberen*, van *zwabber*: *ik zwabberde om, heb omgezwabberd.* Met den *zwabber* rondom schoon maken: *het schip omzwabberen.*

OMZWACHTELLEN, *bedr. w.*, gelijkvl. Van het *onscheidb.* voorz. *om* en *zwachtelen*: *ik omzwachtelde, heb omzwachteld.* Eigenlijk, met eenen *zwachtel* omwinden. Meest gebruikt men het oneigenlijk, voor aan alle zijden bedekken: *maar d' oosterlingen zich omzwachtelt vinden van eene afgoderye.* [Bogaert.]

OMZWEMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwemmen*: *ik zwom om, heb en ben omgezwoomen.* Hier en daar *zwemmen*; met *hebben*: *in de graft omzwemmen.* Rondom *zwemmen*; met *zijn*: *hij is het schip omgezwoomen.*

OMZWENKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwenken*: *ik zwenkte om, ben omgezwenkt.* Met *omwenden* eenen *zwenk* maken: *het leger zwenkte regts om.*

OMZWERM, z. n., m., des *omzwerms*, of van den *omzwerf*; meerv. *omzwermen*. Een menigte, die als een *zwerf* iemand omringt: *zoo wil hij zelver Room met al haar ommezwerf reijn af ten grond vertréen.* [Oud.]

OMZWERMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwermen*: *ik zwerfde om, heb omgezwerfde.* Met *zwermen* hier en daar omvliegen: *de bijen zwerfden om.* Oneig., met eenen hoop omloopen: *de soldaten zwerfden ten platten lande om.*

OMZWERVEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwerfen*: *ik zwerf om, heb en ben omgezwerfen.* *Zwerfend* omdolen; met *hebben*: *hij heeft lang op zee omgezwerfen.* *Daer hij omzwerft heinde en veer.* [N. Versteeg.] *Zwerfend* omreizen om iets; met *zijn*: *hij is de wereld omgezwerfen.* Van hier *omzwerfing*.

OMZWEVEN, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zweven*: *ik zweefde om, heb en ben omgezweefd*. Hier en daar *zweven*: *laetse selfs omsweven om spijsse*. [Bijbely.] *Vliegende en omzweevende op den vloed*. [Anton.] *In dien ring omzweven*. [Vond.] Om iets *zweven*; met *zijn*: *zo verre de geest het perk weet om te zweven*. [L. ten Kate.] Men gebruikt het ook somtijds onscheidb. en bedr.: *ik omzweefde, heb omzweefd*. Zoo zegt een dichter: *de blijde verjonging omzweefde de schepping*.

OMZWIER, z. n., m., *des omzuiers*, of *van den omzuiwer*; het meerv. is niet in gebruik. Een omdraai, die ginds en herwaarts geschiedt: *of in het hemelsch heir en zijnen ommezuiwer*. [Vond.]

OMZWIEREN, ONZ. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwieren*: *ik zwierde om, heb en ben omgezuierd*. Onz., met *hebben*; eene dwarlende beweging hier en daar maken: *op het ijs met schaatsen omzuieren*. Rondom iets *zwieren*; met *zijn*: *den kloot der aerde omzuieren met een schip*. [Vond.] *Die om den mensch staeg omzuiert als een leeuw*. [De Deck.] Bedr., met eenen omzuiwer draaijen: *schoon hij al de leden ommezuiert*. [Cats.] *Waerom mach desen mensch de leden ommezuieren*. [Dezelfde.]

OMZWIKKEN, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *om* en *zwikken*: *ik zwikte om, ben omgezuiert*. Door *zwikken* zich omhuigen: *mijn voet is omgezuiert*.

OMZWINDELEN, ONZ. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *om* en *zwindelen*. Scheidb. en onz.: *ik zwindelde om, ben omgezwindeld*. Omdraaijen om zijne as: *gelijk een rad omzwindelt op zijn punten*. [H. Schim.] Door deuzeling omloopen: *zoo dat hem het hoofd omzwindelt*. [Vond.] Onscheidb. en bedr.: *ik omzwindelde, heb omzwindeld*. Door ronddraaijing van iets, hetzelfde aan alle zijden bewinden: *dooddoeken, daerin uw lichaam zal omzwindelt worden*. [J. De Brune.] De bron is in *wenden*, waarvan *gezwind*.

ON, een voorzetsel, dat in zamenleving alleen voor andere woorden gebruikt wordt, als *onmin, ongansch, onleerzaam*, enz. Deszelfs beteekenis is van weinigen omslag, alzoo het eene ontkennende kracht heeft, en eigenlijk de afwezendheid van dat denkbeeld te kennen geeft, hetwelk het woord, waarmede het zamengesteld is, uitdrukt. Van zulke woorden heeft men eene groote menigte. Zulke zijn, b. v.: *ongaarn*, niet gaarn, *ontelbaar, onrein*, enz. Doch niet minder is het aantal van die woorden, waarbij dit voorzetsel, niet slechts de afwezendheid van dat denkbeeld, maar veel meer het tegendeel daarvan beteekent; van welke natuur vele zelfstand. naamw. zijn, als: *ondeugd,*

ondank, ongeduld, onverstand, met hunne bijvoegel. woorden; zoo ook *onzalig, ongerijmd*, enz. Hierheen behooren zulke naamwoorden, die op zich zelve, in engeren zin, iets uitdrukken, dat in zijne soort goed is, als: *daad, dier, weder, kruid, christen*; maar die, met *on* zamengesteld, het tegendeel daarvan aanduiden, als: *ondaad, ondier, onweder, onkruid, onchristen*, enz. *Onkosten* heeft nog een bijgevoegd denkbeeld, dat van onnoodige, lastige kosten.

Dit voorzetsel wordt geplaatst in zamenst. voor eenige bijwoorden, als: *onlangs, ongraag*. Voor werkwoorden; schoon dit thans buiten gebruik is. Eertijds deed men dit. Zoo vindt men bij Van Mander *onbetamen*; *onregten* in de Wilckoeren Van Langewolt; *ontrekken* in D. Guld. Thr., *onschuldigen* bij Hooft, enz. Thans zijn nog in gebruik werkwoorden met *ver* zamengesteld, als: *veronedelen, veronachzamen, verongelukken*, enz. Bij Notk., Otfred, enz. wordt *on* vaak voor werkw. gevonden. Dit is nog te zien in zoo vele deelwoorden, die nu als naamw. voorkomen. Voor zelfst. naamwoorden, als: *ondienst, onhout, onland, ongunst*, enz. Voor bijvoegel. naamwoorden, en wel van allerlei soort. Voor enkele bijvoegelijke naamw., als: *onwijs, onwaar, onzeker*, enz. Voor allerlei zamengest., als: *onaanzienlijk, onafmetelijk, onzichtbaar, onnavolgbaar, onachtzaam, onarbeidzaam, ontijdig, onzijdig, onwaarachtig*. Vooral voor deelwoorden: zeer zelden nogtans vindt men dit voor deelwoorden van den tegenwoordigen tijd, evenwel zijn: *ondeugende, onwetende*, in gebruik. Mr. Z. H. Alewyn zegt: « *on* voegt zich niet » wel bij participia van het activum; » en keurt daarom *onveranderende genade af*. Zoo zegt men ook *onbepalend lidwoord*, doch beter: *niet bepalend*. Deze zijn derhalve vooral met omzigtigheid te gebruiken. In tegendeel, is er eene groote menigte van zulke zameng. verledene deelwoorden, als: *onbevekt, ongestraft, ongehoord, ongelezen*. In een enkel geval komt het in de dagelijkse taal, buiten zamenst., voor: *wat raadt gij, on of even? On*. Hier staat het, bij verkorting, voor *oneven*.

Hier ontdekt zich ondertusschen eene gansche menigte van woorden, die den rijkdom onzer taal uitwijzen; die met een groot aantal nog kunnen vermeerderd worden. Het is waar; in het vormen van nieuwe naamwoorden en eigenlijke bijvoegel. naamw. vindt men grenzen, welke men niet willekeurig uitzetten mag: maar, waar is er haast een verleden deelwoord, dat niet dit voorzetsel toelaten kan? Men verge mij dan niet, dat wijd verstrooide heer naast elkander in het gelid te plaatsen. Met opzet sla ik dan die zameng. verled. deelwoorden

over, waarover niets te zeggen valt, en welke elk zeer gemakkelijk kan vormen; als ook velen, die met *baar* en *lijk* zamengesteld worden: slechts de bij geachte schrijvers meest voortkomende, met eenige andere, die onder de hand zich opdoen, zal de toegenezene lezer hier vinden. Hun getal zal nog groot genoeg zijn.

Er is nog een *on*, bij de ouden voor *in* gebruikt, als: *onbijt*, voor *inbijt*. Zoo vindt men nog *ontwee*, voor *intwee*. Eindelijk, indien de volgende lettergreep met eene *n* begon, veranderden de ouden *on* in *om*, als: *ommin*, *ommaat* enz. Dit voorzetsel is uit *oon*, bij de hoogd. *ohne*, ontstaan. Vondel zegt nog ergens *oon* (zonder) *artsenij*. Het luidt, bij Otfrid. en deszelve tijdgenooten, *un*, eng. *un*, lat. *in*, gr. *en* en, met weglating van de *v*, *z*. Oudtijds zeide men bij ons ook *awijs*, *awaard*, voor *onwijs*, *onwaard*. In het zw. gebruikt men slechts *o*, bij de Denen en IJsl. *u*. Uit deze bron vloeijen ook het lat. *sine*, ons *zonder*. Bij de Hebr. heeft zelfs *haon* de beteekenis van een gemis.

ONAAIBIDDELIJK, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Dat niet moet aangebeden worden.

ONAAANDACHTIG, bijv. n. en bijw., *onaandachtiger*, *onaandachtigst*. Die geene aandacht op iets slaat; dat met geene aandacht vergezeld is. Van hier *onaandachtigheid*, *onaandachtiglijk*.

ONAAANGENAAM, bijv. n. en bijw., *onaangenamer*, *onaangenaamst*. Niet aangenaam, dat met tegenzin gepaard gaat en daarin gegrond is. Van hier *onaangenaamheid*, *onaangenaamelijk*. Bij de ouden was ook *ongenaam* in zwang.

ONAAANGEZIEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die geen aanzien of achting heeft. Men gebruikt het ook als een voorzetsel met eenen vierden naamval: *onaangezien gekerm en klagten*. [Vond.]

ONAAANMERKELIJK, bijv. n. en bijw., *onaanmerkelijker*, *onaanmerkeliĳkst*. Waarop weinig aanmerking valt.

ONAAANNEMELIJK, bijv. n. en bijw., *onaannemelijker*, *onaannemeliĳkst*. Niet aannemelijk: *eene onaannemelijke voorwaarde*.

ONAAANSPREKELIJK, (*onaansprakelijk*), bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Welken men om eene zaak of eene schuld niet aanspreken kan.

ONAAANSTOOTELIJK, bijv. n. en bijw., *onaanstootelijker*, *onaanstooteliĳkst*. Die of dat geen aanstoot veroorzaakt en daarin gegrond is: *eene onaanstootelijk gedrag*. Van hier *onaanstootelijkheid*.

ONAAANWEZEND, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Niet aanwezig. Van hier *onaanwezendheid*.

ONAAANZIENLIJK, bijv. n. en bijw., *onaanzienlijker*, *onaanzienlijkst*. Niet aanzienlijk, van weinig aanzien: *eene onaanzienlijk huis*.

ONAAARDIG, bijv. n. en bijw., *onaardiger*, *onaardigst*. Niet aardig: *zij is geen on aardig meisje*. *Eene on aardige rede*. Van hier *onaardigheid*, *onaardiglijk*. Bij Hooft komt *onaardij* voor: *door d' on aardij* (lompheid, leelijkheid) *der paapetreeken*.

ONABEL, bijv. n. en bijw., *onabeler*, *onabelst*. Niet abel, on aardig, onhandig: *Meduzaes aengezigt*, *afschuwbaer en onabel*. [Poot.] *Om luttel klaps van geen onablen trek*. [De Deck.] Van hier *onabelheid*. Veroudd. woord.

ONACHTBAAR, bijv. n. en bijw., *onachtbaarder*, *onachtbaarst*. Gering. geene achting waardig: *uit geen onachtbaar geslacht afkomstig*. Van hier *onachtbaarheid*.

ONACHTERDOCHTIG, bijv. n. en bijw., *onachterdochtiger*, *onachterdochtigst*. Niet achterdochtig: *die onachterdochtige vrouw*. [Sels.]

ONACHTERHAALBAAR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet achterhaalbaar en daarin gegrond: *oneindigheid zweeft op onachterhaalbre penmen*. [Vond.]

ONACHTZAAM, bijv. n. en bijw., *onachtsamer*, *onachtzaamst*. Van *on* en *achtzaam* en dit van *acht*. Die gebrek van opmerkzaamheid aan den dag legt, en dat daarin gegrond is. Van hier *onachtzaamheid*, *onachtzaamelijk*.

ONADELLIJK, bijv. n. en bijw., *onadellijker*, *onadeliĳkst*. Niet adellijk, met den aard des adels niet strookend.

ONAFBIDDELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat door geen bidden afgeweerd kan worden.

ONAFHANKELIJK, bijv. n. en bijw., *onafhankelijker*, *onafhankeliĳkst*. Niet afhankelijk. Van hier *onafhankelijkheid*.

ONAFLATELIJK, bijv. n. en bijw., *onaflatelijker*, *onaflateliĳkst*. Zonder af te laten, zonder na te laten, en daarin gegrond. Hier is ook een zameng. deelw. *onaflatende* in gebruik: *met onaflatende aandacht*.

ONAFLOSSELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet afgelost kan worden: *onaflosselijke renten*.

ONAFMETELIJK, bijv. n. en bijw., *onafmetelijker*, *onafmeteliĳkst*. Wiens onbepaalde grootte niet wel berekend kan worden. Van hier *onafmetelijkheid*, *Onafmeetbaar* is ook in gebruik.

ONAFSCHEIDBAAR, zie *onafscheidelijk*.

ONAFSCHEIDELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet gescheiden kan worden: *in een onafscheidelijk verband staan*. Van hier *onafscheidelijkheid*. Zoo ook *onafscheidbaar*.

ONAFWISCHBAAR, zie *onafwisschetijk*.

ONAFWISCHELIJK, bijv. n. en bijw., *onafwisschetijker*, *onafwisschetiĳkst*. Dat zich niet

- wel laat afwisschen: *een stank van onafwischelijken laster*. [Hooft.] Zoo ook *onafwischbaar*.
- ONAFZETTELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die, of dat niet afgezet kan worden.
- ONALMAGTIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet almachtig. Vond. gebruikt het.
- ONARBEIDZAAM, bijv. n. en bijw., *onarbeidzamer, onarbeidzaamst*. Niet arbeidzaam, lui, traag. Van hier *onarbeidzaamheid*.
- ONARGLISTIG, bijv. n. en bijw., *onarglistiger, onarglistigst*. Niet arglistig en dat daaruit voortvloeit. Van hier *onarglistigheid*.
- ONBAARACHTIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Een verouderd woord. Die niet haart: *ik uwe maget ben onvruchtbaar ende onbaerachtig geweest*. [Doreslaer.]
- ONBAAT, z. n., v., *der, of van de onbaat*; zonder meerv. Nadeel, schade: *ja dwongen de Grieken t' hunner onbate*. [K. V. Mand.]
- ONBAATZUCHTIG, (ook *onbaatzoekend*) bijv. n. en bijw., *onbaatzuchtiger, onbaatzuchtigst*. Niet haatzuchtig.
- ONBANDIG, bijv. n. en bijw., *onbandiger, onbandigst*. Dartel, los, wild: *Israël is onbandich als eene onbandige koe*. [Bijbelv.] *In de onbandigste bordeelen van Parijs*. [Feith.]
- ONBARMHARTIG, bijv. n. en bijw., *onbarmhartiger, onbarmhartigst*. Niet barmhartig en daarin gegrond. Van hier *onbarmhartigheid, onbarmhartiglijk*.
- ONBEANGST, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet beangst.
- ONBEDAAGD, bijv. n. en bijw., *onbedaagder, onbedaagdst*. Niet bedaagd, jong. Bij Van Mander komt het voor.
- ONBEDAARD, bijv. n. en bijw., *onbedaarder, onbedaardst*. Niet bedaard. Van hier *onbedaardheid*.
- ONBEDACHT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder behoorlijke opmerkzaamheid op zijne handelingen en derzelve gevolgen, en daarin gegrond: *wat schrolt gij t' onbedacht op 't kunstwerk van Homeer?* [Poot.] *Niet wuft en onbedacht*. [Vond.] Van hier *onbedachtelijk, onbedachtheid, onbedachtig*. [K. V. Mand.] — *Onbedachtzaam, onbedachtzaamheid, onbedachtzaamlijk*.
- ONBEDEESD, bijv. n. en bijw., *onbedeesder, onbedeesdst*. Niet bedeesd en daarin gegrond. Van hier *onbedeesdetijk, onbedeesdheid*.
- ONBEDENKELIJK, bijv. n. en bijw., *onbedenkelijker, onbedenkelijsst*. Niet te bedenken. Van hier *onbedenkelijkheid*.
- ONBEDERFELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet bederven kan: *het onbederfelijk goud*. [D. Deck]. Bij Vond. vindt men ook een ander woord, *onbederfzaam*, dat niet pleegt te bederven: *onbederfzaam hout*. Van hier *onbederfelijkheid*.
- ONBEDIEDELIJK, bijv. n. en bijw., *onbediedelijker, onbediedelijsst*. Niet ligt kunnende bedied of beduid worden.
- ONBEDIJKELIJK, bijv. n. en bijw., *onbedijkelijker, onbedijkelijksst*. Dat niet bedijkt kan worden.
- ONBEDREVEN, bijv. n. en bijw., *onbedrevener, onbedrevenst*. Niet bedreven, niet ervaren. Van hier *onbedrevenheid*.
- ONBEDRIEGELIJK, bijv. n. en bijw., *onbedriegelijker, onbedriegelijsst*. Niet bedriegelijk. Van hier *onbedriegelijkheid*.
- ONBEDRIEF, z. n., o., *des onbedrijs, of van het onbedrijf*; zonder meerv. Luiheid: *het onbedrijf van deze wanschepsels*. [De Brune.] Van *on* en *bedrijf*.
- ONBEDRIJVEND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet bedrijvend, slap: *onbedrijvende onnoozelheid*. [Hooft.]
- ONBEDROEFD, bijv. n. en bijw., *onbedroefder, onbedroefdst*. Niet bedroefd: *onbedroefd en zoud ick niet kunnen zien*. [V. Mand.]
- ONBEDUCHT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet beducht: *Ucalegon sterk onbeducht*. [V. Mander.] *Onbeducht voor 't sterven*. [Vond.] Van hier *onbeduchtig* bij V. Mand.
- ONBEDWINGELIJK, bijv. n. en bijw., *onbedwingelijker, onbedwingelijsst*. Niet kunnende bedwongen worden. Van hier *onbedwingelijkheid*. Vond. gebruikt ook *onbedwingbaar*.
- ONBEFAAMD, bijv. n. en bijw., *onbfaamder, onbfaamdst*. Niet befaamd, niet beroemd. Oudtijds gebruikte men het ook in den tegenovergestelden zin, zoo dat *onbfaamd zijn* beteekende ter goeder faam staan: *eenen onbfaemden dienstman in dienst ghebruiken*. [Landr. van Veluwe]
- ONBEGAAFD, bijv. n. en bijw., *onbegaafder, onbegaafdst*. Niet begaafd. Van hier *onbegaafdheid*.
- ONBEGANGBAAR, bijv. n. en bijw., *onbegangbaarder, onbegangbaarst*. Van *on* en *begangbaar*. Dat niet te begaan is: *onbegangbre rotsen*. [Vond.] Men gebruikt ook *onbegankelijk*, waarvan *onbegankelijkheid*.
- ONBEGEERIG, bijv. n. en bijw., *onbegeeriger, onbegeerigst*. Niet begeerig. Van hier *onbegeeriglijk*. Voorts: *onbegeertijk*, dat niet begeerd kan of mag worden; *onbegeertijkheid*.
- ONBEGREPEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet begrepen. Van hier noemt Vond. het Opperwezen: *een Onbegrependom*.
- ONBEGRIJPELIJK, bijv. n. en bijw., *onbegrijpelijker, onbegrijpelijsst*. Wat niet begrepen kan worden. Van hier *onbegrijpelijkheid*. Voor *onbegrijpelijk* zeiden de ouden *onbegrijpig*.
- ONBEHAALBAAR, bijv. n. en bijw., *onbehaalbaarder, onbehaalbaarst*. Dat niet behaald kan worden: *onbehaalbaar antwoordt*. [Hooft.]

- ONBEHAGELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbehagelijker, onbehagelijkst*. Van hier *onbehagelijkheid*.
- ONBEHAVEND**, bijv. n. en bijw., *onbehavender, onbehavendst*. Niet behavend, niet door behandeling ervaren: *den onbehavenden steeltuiden verging hooren en zien*. [Hooft.]
- ONBEHEERD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder heer of eigenaar, of waarvan de eigenaar onbekend is. Zoo zijn, b. v., goederen, die uit zee komen aandrijven, *onbeheerde goederen*.
- ONBEHENDIG**, bijv. n. en bijw., *onbehendig, onbehendigst*. Niet behendig. Van hier *onbehendiglijk*, bij Hooft *onbehendelijk*.
- ONBEHOEF**, z. n., o., *des onbehoefs*, of van het *onbehoef*; zonder meerv. Verouderd woord, van *on en behoef*. Gemis van nut, hulp en voordeel: *was d'avontuer u zoo ten onbehoefe?* [K. v. Mand.] Van hier *onbehoefdig*, het tegendeel van *behoefdig*, buiten gebrek.
- ONBEHOOFD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder opperhoofd: *het Zeeuwsche regement, onbehooft mits de doodt van Sidnei*. [Hooft.]
- ONBEHOORLIJK**, bijv. n. en bijw., *onbehoortijker, onbehoortijkst*. Niet behoorlijk. Van hier *onbehoortijkheid*.
- ONBEHOUVEN**, *onbehouden*, bijv. n. en bijw., *onbehouwen, onbehouwenst*. Onbeschott: *een onbehouwen mensch*. Onachtzaam: *de onbehoudene jeugd*. [J. Cats.] Van hier *onbehouwenheid*.
- ONBEHULPZAAM**, (oudt. ook *onbehulpelijk onbehulpig*), *onbehulpzamer, onbehulpzaamst*. Onbekwaam, om hulp te bieden. Van hier *onbehulpzaamheid*.
- ONBEJAARD**, bijv. n. en bijw., *onbejaarder, onbejaardst*. Van *on en bejaard*. Niet bejaard, jong: *onbejaerde herssens*. [De Brune.] *Sine kinder waren jonc ende onbejaert*. [M. St.]
- ONBEKEERD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet bekeerd, onverbeterd die den weg der zonden nog niet verlaten heeft. Wijders *onbekeertijk, onbekeertijkheid, onbekeerzaam, onbekeerzaamheid*. [Vond.]
- ONBEKEND**, bijv. n. en bijw., *onbekender, onbekendst*. Het tegendeel van bekend. Hetwelk men niet kent: *onbekend maakt onbemind*. In verdere beteekenis, waarvan men niet weet: *het is mij onbekend*. Van hier *onbekendheid*.
- ONBEKLAGELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbeklagelijker, onbeklagelijkst*. Die niet te beklagen is.
- ONBEKLEMD**, bijv. n. en bijw., *onbeklemd, onbeklemdst*. Niet beklemd, niet beangst. Van hier *onbeklemdheid*.
- ONBEKLIMBAAR** (ook *onbeklimmelijk*), *onbeklimbaarder, onbeklimbaarst*. Dat niet beklommen kan worden.
- ONBEKOMELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbekometijker, onbekometijkst*. Dat niet te bekomen is.
- ONBEKOMMERD**, bijv. n. en bijw., *onbekommerder, onbekommerst*. Het tegendeel van bekommerd: *hij heeft een onbekommerd hart*. *Onbekommerd*, zonder trappen van vergrooting, is iets, waarop geen drukkende woeker ligt: *onbekommerde goederen*. Van het woord, in de eerste beteekenis, is *onbekommerdheid*.
- ONBEKOORLIJK**, bijv. n. en bijw., *onbekoorlijker, onbekoorlijkst*. Dat niet bekoort, niet bekoren kan.
- ONBEKROMPEN**, bijv. n. en bijw., *onbekrompener, onbekrompenst*. Niet bekrompen: *ten onbekrompen prijs*. [Poot.] *Laet uwen zanglust onbekrompen draven*. [J. De Haes.] Van hier *onbekrompenheid*.
- ONBEKWAAM**, bijv. n. en bijw., *onbekwamer, onbekwaamst*. Zonder bekwaamheid: *hij is voor dien stand onbekwaam*, Onvoegelijk: *dat zijn onbekwame reden*. Onbehoorlijk: *op onbekwame wegen gaan*. In den verzachtenden stijl, voor beschonken: *men vindt hem nooit onbekwaam*. Van hier *onbekwaamheid, onbekwamelijk*.
- ONBELEEFD**, bijv. n. en bijw., *onbeleefder, onbeleefdst*. Onheusch, onvriendelijk. In sommige oorden van Vriesland, meen ik, gebruikt men het, zonder trappen van vergrooting, in eenen eigenlijken zin voor iets, hetwelk men niet beleefd heeft: *dat is onbeleefd mooi*, zoo mooi, dat men desgelijks niet beleefd heeft. Van het woord, in den eersten zin, komt *onbeleefdelijk, onbeleefdheid*.
- ONBELOMPEN**, bijv. n. en bijw., *onbelompener, onbelompenst*. Kil. verklaart het door *rudis, incompositus, inscitus, impolitus, inconcinus*. Bij Cats komt het meer dan eens voor in den zin van lomp, plomp, ongeschikt: *of ben ik maer een romp, een onbelompen stuk?* En zoo bij J. De Brune: *daer en zoude geen dinck — zoo onbelompen — zyn*. Kil. heeft *lomp, impingere*.
- ONBEMAAGD** bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder magen, of wiens maagschap niet bekend is; een woord der regtsgeleerden. Bij Poot komt daarvoor *onbemaagschap*, voor. Voor *onbemaagden* werden voormaals gehouden, die geene magen nalieten binnen het vierde lid.
- ONBEMIDDELEBAAR**, bijv. n. en bijw., *onbemiddelbaarder, onbemiddelbaarst*. Dat niet bijgelegd, bemiddeld kan worden. Vond. gebruikt het, en uit hem Poot: *ook zie 'k den kromsten twist niet onbemiddelbaar*.
- ONBENEMELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbenemelijker, onbenemelijkst*. Dat niet benomen kan worden.
- ONBENOEGEN**, z. n., o., *des onbenoegens*, of van het *onbenoegen*; zonder meerv. Misnoegen: *groot onbenoegen baaren*. [Hooft.] Van *on en benoegen*, dat bij V. Mand. voorkomt. Thans zegt men *ongenoeven*.
- ONBENOODIGD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet benoodigd: *mits*

- de Nasauschen, ter uiterste weers onbenoedicht waaren.* [Hooft.]
- ONBEPAALED, bijv. n. en bijw., *onbepaalder, onbepaaldst.* Het tegendeel van bepaald: *eene onbepaalde heerschappij. In eenen onbepaalden zin. De zaak is nog onbepaald.* Voor het tegenwoordige zameng. deelw. *onbepalend* zegt men liever *niet bepalend: het niet bepalende lidwoord een.* Voorts is van hier *onbepaaldelijk, onbepaaldheid.*
- ONBEPLOEGBAAR, bijv. n. en bijw., *onbeploegbaarder, onbeploegbaarst.* Dat niet beploegd kan worden: *onbeploegbaar lant.* [Vond.]
- ONBERADEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet beraden, onbezonnen: *onberaden te werk gaan.* Van hier *onberaadzaam, onberadenheid, onberadigheid, bij Rodenb.* *Onberaden* heeft, bij de Regtsgeleerden, ook nog eenige beteekenis van onge-trouwd: *eene onberadene dochter; uit eene bron met het hoogd. Heirath.*
- ONBEREGTIGD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet beregtigd: *onberegigd bezwaar van dienstbaarheid.* Regtsgeleerd woord.
- ONBEREID, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet bereid: *onbereid leder.* Niet uitgerust: *onbereid tot den slag komen.*
- ONBEREIKELIJK, bijv. n. en bijw., *onbereikelijker, onbereikelijkst.* Dat niet bereikt kan worden: *onberijkelijke gronden, (onbereikelijke).* [Lodenstein.]
- ONBERIJDELIJK, bijv. n. en bijw., *onberijdelijker, onberijdelijkst.* Die niet bereden kan worden.
- ONBERISPELIJK, bijv. n. en bijw., *onberispelijker, onberispelijkst.* Niet berispelijk. Van hier *onberispelijkheid.*
- ONBEROEMD, bijv. n. en bijw., *onberoemder, onberoemdst.* Niet beroemd.
- ONBEROERLIJK, bijv. n. en bijw., *onberoerlijker, onberoerlijkst.* Niet beroerlijk: *eene onberoerlijke grondslag.* Doch voor ontillbaar, anders *oueroerend*, heeft het geene vergrooting.
- ONBEROOFBAAR, bijv. n. en bijw., *onberoofbaarder, onberoofbaarst.* Hetwelk men niet berooven kan, dat ons niet ontroofd kan worden: *eene onberoofbre schat.* [K. Brandt.]
- ONBEROOID, bijv. n. en bijw., *onberooider, onberooidst, meest onberooid.* Niet berooid, niet verward: *zoo net, zoo onberooid, zoo heerelijk begost.* [Max. Vermeere.]
- ONBEROUW, z. n., o., *des onberouws, of van het onberouw; zonder meerv.* Het tegendeel van berouw: *eene eeuwig onberouw.* [Huygens.] Van hier *onberouwelijk*, waarover geen berouw valt; *onberouwig*, die geen berouw toont.
- ONBERUCHT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van wien het gerucht zwijgt.
- ONBERUCHTIGD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onbeschuldigd. onaange-
klaagd, onbetigt: *onberuchtigde waaraftige mans.* [Land. van Westwold.]
- ONBESCHAAFD, bijv. n. en bijw., *onbeschaafder, onbeschaafdst.* Niet beschaafd, niet wellevend. Van hier *onbeschaafdelijk, onbeschaafdheid.*
- ONBESCHAAMD, bijv. n. en bijw., *onbeschaamder, onbeschaamdst.* Zonder schaamte, en daarin gegrond: *eene onbeschaamd wijf. Eene onbeschaamde logen. Met onbeschaamden mont.* [Vond.] Van hier *onbeschaamdelijk, onbeschaamdheid.*
- ONBESCHIED, z. n., o., *des onbesheids, of van het onbescheid; zonder meerv.* Onheusch antwoord, onvriendelijke bejegening, stug gedrag: *laet ik ooit uw onbescheid breidlen ter gehoorzaamheit.* [H. Schim.] *Gestreept door domdriest onbescheid.* [M. L.] Van hier *onbescheiden, onheusch, onbeleefd; onbescheidenheid, onbescheidenlijk.* *Onbescheiden* heet ook verward: *van eene zaak eene onbescheidene kennis hebben.* Niet ontboden: *gij komt hier onbescheiden.*
- ONBESCHIETBAAR, bijv. n. en bijw., *onbeschietbaarder, onbeschietbaarst.* Door schieten niet te treffen: *onbeschietbaer wit.* [Vond.]
- ONBESCHOFT, bijv. n. en bijw., *onbeschofter, onbeschoftst.* Van *beschoft*, dat bij Kil. door *compositus, decens* vertaald wordt. Ongeschikt, onbeleefd: *onbeschofte handelwijjs. Een onbeschoft mensch.* Hoogstr. verklaart het ook door onbeschadigd, onbeschaafd in eenen eigenlijken zin: en misschien is de bron wel in *schaven.* Leelijk door grootheid: *haar onbeschofte neus scheen haar uitstekende kin te dreigen, enz.* [Van Heemst.] *Een onbeschoft tijf.* [Vondel.] Van hier: *ontbeschoftelijk, onbeschoftheid.*
- ONBESCHRIJFELIJK, bijv. n. en bijw., *onbeschrijfelijker, onbeschrijfelijkst.* Niet te beschrijven.
- ONBESCHROOMD, bijv. n. en bijw., *onbeschroomder, onbeschroomdst.* Niet beschroomd. Van hier *onbeschroomdelijk, onbeschroomdheid.*
- ONBESEFFELIJK, bijv. n. en bijw., *onbeseffelijker, onbeseffelijkst.* Dat niet te beseffen is. Ook *onbesefbaar.*
- ONBESLAGEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet beslagen: *onbeslagen ten ijs komen, onbereid iets beginnen. Eene onbeslagen tong.* Zie verder de ontkenkende beteekenissen door vergelijking met *beslaan.*
- ONBESMET, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet besmet. Ook komt het in den zin van onschuldig voor.
- ONBESNEDEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet besneden: *Eene onbesneden heiden.* Van hier *het onbesnedenom, heidendom; al 't onbesnedenom.* [Moonen.] Voorts het veroud. *onbesnijding, onbesnijdenis, onbesnedenheid,* bij Vond.
- ONBESPRAAKT, bijv. n. en bijw., *onbespraakter,*

- onbespraaktst.* Kwalijk bespraakt: *hij is gansch niet onbespraakt.* Bij Van Mand. komt het voor zwiigend voor: *alle de goden verbaest en onbespraectst.* Van hier *onbespraaktheid.*
- ONBESPROKEN**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet betigt: *onbesproken van wandel. Een onbesproken gedrag. Onbesproken, zich oprecht in 't recht te toonen.* [Vond.] *Door zijnen onbesproken wandel.* [J. De Haas.]
- ONBESTENDIG**, bijv. n. en bijw., *onbestendiger, onbestendigst.* Niet bestendig. Van hier *onbestendigheid, onbestendiglijk.*
- ONBESTORVEN**, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Iemand, wiens ouders nog leven; ook iets, dat, door versterf, niet aan andere erven overgegaan is. Zie andere beteekenissen in *besterven.*
- ONBESTRAFFELIJK**. (bij Vond. ook *onbestrafbaar*) bijv. n. en bijw., *onbestraffelijker, onbestraffelijkst.* Dat niet te straffen is.
- ONBESTUURLIJK**, bijv. n. en bijw., *onbestuurlijker, onbestuurlijkst.* Niet te besturen.
- ONBESUISD**, bijv. n. en bijw., *onbesuisder, onbesuisdst.* Onbedachtzaam, roekeloos, wild. *los: onbesuist kraakeelen.* [Hoogvl.] *Ik keerde, als 't onbesuisde paert, doldriftigh om in mijne levensperken.* [H. Schim.] *En onze hoosheën onbesuist en dulden niet dat, enz.* [De Deck.] Van hier *onbesuisdelijk, onbesuisdheid.* Wat de eerste betekenis dezes woords eigenlijk zij, en hoe die eerste betekenis aanleiding tot het denkbeeld, hetwelk wij thans daaraan hechten, gegeven hebbe, durf ik nog niet bepalen: ik dacht wel eens aan *sussen, stillen.*
- ONBETAMELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbetamelijker, onbetamelijkst.* Dat niet betaamt. Van hier *onbetamelijkheid, onbetaamte*, bij J. de Brune.
- ONBETEMBAAR**, bijv. n. en bijw., *onbetembaarder, onbetembaarst.* Niet kunnende betemd worden.
- ONBETEUTERD**, bijv. n. en bijw., *meer onbeteuterd, meest, zeer onbeteuterd.* Niet beteuterd: *met een onbeteutert hart.* [Vond.] Van hier *onbeteurterdheid.*
- ONBETOOMBAAR**, bijv. n. en bijw., *onbetoombaarden, onbetoombaars.* Niet te betoomen: *onbetoombaer ros.* [Vond.]
- ONBETRAAND**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet betraand: *onbetrainde kaecken.* [Vond.]
- ONBEVAARBAAR**, bijv. n. en bijw., *meer onbevaarbaar, meest, zeer onbevaarbaar.* Dat niet te bevaren is: *het onbevaerbare meir.* [Vond.]
- ONBEVALLIG**, bijv. n. en bijw., *onbevalliger, onbevalligst.* Dat niet aangenaam is. Van hier *onbevalligheid, onbevalliglijk.*
- ONBEVATBAAR**, (ook *onbevattelijk*) bijv. n. en bijw., *onbevatbaarder, onbevatbaarst.* Dat niet te bevatten, niet te verstaan is.
- ONBEVLEKKELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbevelekkelijker, onbevelekkelijkst.* Niet bevelekkelijk.
- ONBEVOEGD**, bijv. n. en bijw., *onbevoegder, onbevoegdst.* Niet bevoegd. Van hier *onbevoegdheid.*
- ONBEVREESD**, bijv. n. en bijw., *onbevreesder, onbevreesdst.* Niet bevreesd. Van hier *onbevreesdheid.*
- ONBEWEGELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbewegelijker, onbewegelijkst.* Dat zich niet bewegen laat: *op eenen onbewegelijken grondslag.* Dat zich zelf niet beweegt: *hij stond onbewegelijk.* Oneig., die zich niet verzetten, niet verbidden laat. Van hier *onbewegelijkheid.* Voorts *onbeweegzaam*, die van het bewogen worden geene gewoonte maakt, *onbeweegzaamheid.* [Vond.]
- ONBEWIJSSELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbewijsselijker, onbewijsselijkst.* Dat zich niet bewijzen laat.
- ONBEWOONBAAR**, (meer in gebruik dan *onbe woonlijk*) bijv. n. en bijw., *onbe woonbaarder, onbe woonbaarst.* Dat niet bewoond kan worden.
- ONBEWUST**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet bewust. Van hier *onbewustheid.*
- ONBEZONNEN**, bijv. n. en bijw., *meer onbezonnen, meest, zeer onbezonnen.* Zonder behoorlijke opmerking, en daarin gegrond. *Onbezonnen te werk gaan. Onbezonnene daden.* Van hier *onbezonnenheid.*
- ONBEZORGD**, bijv. n. en bijw., *onbezorgder, onbezorgdst.* Niet voorzien: *men heeft mij niet onbezorgd weggezonden.* Door geene angstige zorg verkregen: *Sint Jans hof bezorgt, den onbezorgden kost.* [Vond.] *Onbekommerd: voor zijn heil niet onbezorgd.* Van hier *onbezorgdheid.*
- ONBEZWEKEN**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *on* en *bezweken*, verled. deelw. van *bezwijken*. Niet bezwiken: *met onbezweken moed.*
- ONBEZWIJKELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbezwijkelijker, onbezwijkelijkst.* Die niet bezwijken kan: *met onbezwijkelijke dapperheit.* [Hooft.]
- ONBILLIJK**, bijv. n. en bijw., *onbillijker, onbillijkst.* Niet billijk, onbetamelijk. Van hier *onbillijkheid.*
- ONBLIJD**, *onblijde, onblij*, bijv. n. en bijw., *onblijder, onblijdst.* Droevig: *Grave Willem was onblide.* [M. Stoke.] Buiten gebruik.
- ONBLIND**, bijv. n., *onblindder, onblindst.* Niet blind: *blint en onblint is een.* [Huygens.]
- ONBLOEDIG**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet met bloedstorting geschiedt: *de mis noemt men een onbloedig offer. Onbloedige oorlogsvaen.* [Schim.]
- ONBLUSCHBAAR**, bijv. n. en bijw., *onbluschbaarder, onbluschbaarst.* Niet te blusschen, te stillen: *onbluschbare haet.* [Vond.]
- ONBLUTSBAAR**, bijv. n. en bijw., *onblutsbaarder,*

- onblutsbaarst*. Dat niet geblutst (gekneusd) kan worden: *onblutsbre helm*. [Vond.]
- ONBOERSCH**, bijv. n. en bijw., *onboerscher, onboerschst*. Niet boersch: *onboersche boer*. [De Brune.] Van hier *onboerschheid*.
- ONBOETELIJK**, bijv. n. en bijw., *onboetelijker, onboetelijkst*. Dat niet te boeten, te herstellen is: *onboetelijke schade*. [Hooft.] Anders *onboetbaar*: *met onboetbre breuken*. [Vond.] *Dat waere eene onboetbre schae*. [Poot.] *Voor onboetbaaren hoon*. [Hooft.] Ook, dat door geene boete te verzoenen is.
- ONBOETVAARDIG**, bijv. n. en bijw., *onboetvaardiger, onboetvaardigst*. Zonder berouw, hardnekkig. Van hier *onboetvaardigheid, onboetvaardiglijk*.
- ONBONDIG**, bijv. n. en bijw., *onbondiger, onbondigst*. Niet bondig, onvast: *eene onbondige bewijsreden*. Krachteloos: *uiterste willen zullen voor onbondigh verklaart worden*. [Hooft.] Bij den Ridder, leest men ook eens *onbundig*, misschien hetzelfde woord, voor zwak: *geen onbundigh verstandt*.
- ONBREKELIJK**, bijv. n. en bijw., *onbrekelijker, onbrekelijkst*. Dat niet breken kan. *Onbreekbaar*, dat niet gebroken kan worden.
- ONBRUIK**, zie *ongebruik*.
- ONBRUIKBAAR**, bijv. n. en bijw., *onbruikbaar-der, onbruikbaarst*. Dat niet te gebruiken is.
- ONBUIGZAAM**, bijv. n. en bijw., *onbuigzamer, onbuigzaamst*. Dat niet te buigen is: *onbuigzaam glas*. Fig.: *een onbuigzaam gemoed*. Van hier *onbuigzaamheid, Onbuigelijk (onbuigelijkheid)* is ook in gebruik: *d'onbui-chelijke reep*. [De Deck.] *Onbuiglijke ijzre zenuws*. [H. Schim.] Ook oneig.: *bewijs van zijne onbuighetijke hardnekkigheid*. [Hooft.] Bij Notk. *umbouglih*.
- ONBURGERLIJK**, bijv. n. en bijw., *onburgerlijker, onburgerlijkst*. Niet burgerlijk. Bij Hooft vindt men het oneig.: *d'onburgerlijke zee*, de woeste zee.
- ONBUURLIJK**, bijv. n. en bijw., *onbuurlijker, onbuurlijkst*. Niet naar de manier van vrienden en bureu: *zij nam voor onbuurlijk, dat enz*. [Hooft.] Bij Vond. komt het oneig. voor: *onbuurlijke zee*.
- ONCE**, (*ons*) z. n., v. en o., *der*, — *van de of het once*; meerv. *oncen*. Twee lood. Van het lat. *uncia*. *Uncia* was, bij de Rom., een deel van twaalf gelijke deelen, die te zamen een pond uitmaakten. Van hier, dat de apothekers, wier pond twaalf oncen weegt, dit woord nog gebruiken voor een twaalfde gedeelte van een ligt pond. Poot spelt *ons*: *een ons van boete voor een pondt*.
- ONCIJNSBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet tolplichtig. Van hier *oncijnsbaarheid*.
- ONDAAD**, z. n., v., *der*, of *van de ondaad*; meerv. *ondaden*. Eene booze daad; een woord, dat nog hatelijker denkbeeld dan eene misdaad inboezemt: *o Lam, dat onze ondaden op uwen hals zult laden*. [H. Schim.] Van hier eene onmenschenlijke gruweldaad. In dezen zin komt het bij Poot voor, waar hij het harbaarsche bevel van Faraö omtrent al de knechtjes der Israëllers, met eene zwarte kool teekent: *deze ondaet is voor Apis troon geklommen*. Zoo noemt Versteeg de dronkenschap van Nadab en Abihu, waarin zij, door vreemd vuur, den altaar ontwijd hadden: *een ondaed, die geen' mensch, veelmin een' offraer past*. In de beschrevene regten onzer voorvaders verstond men, door eene *ondaad*, zwaren diefstal, roof, vrouwen- of maagdenshaking, kerkschennis, brandstichting, misdaad van gekwetste majesteit, moord. Zoo komt het, in het Omland. Landr., voor zware misdaad voor; en zij, die daaraan schuldig staan, heeten er *ondadige luiden*. In het Charterb. v. Mieris wordt een oud gedenkstuk aangehaald, waaruit blijkt, dat de Bisschop van Utrecht, dieven, moordenaars en allen, die *ondaad* in den lande deden, mogt aantasten en regten; uitgezonderd welgeborene lieden, over lichtere misdaden, *ten ware dat daer ondaed in geschied was*. In dien zin komt het woord voor in de Wilckoer. v. Langewolt: *wer so een egearvet man umme roef, umme manslagte, omme diefte en omme andere ondaden voervluchtig worde*.
- Reeds bij Otrf. *untat*, bij de zwab. Dicht. *ungetat*. *On* heeft hier de beteekenis van het booze in den sterksten zin, zoodat *ondaad* het verste van eene goede daad af is.
- ONDAGELIJKSCH**, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Dat alle dagen niet voorvalt: *met ondageticksche opmerckingen*. [C. Huygens.]
- ONDANK**, z. n., m., *des ondanks*, of *van den ondank*; zonder meerv. Van *on* en *dank*. Eigenlijk beteekent dit woord gemis van dank: *tegens den ondank, dien ons gering onthaalen bij UEd. met reeden moet behaalt hebben, stel ik den dank*. [Hooft.] Naardemaal nu daar, waar geen dank geweten wordt, zich gemeenlijk ongenoegen daarenboven vertoont, is het eene verzachtende uitdrukking van ongenoegen: *ondank bij iemand behalen. Iemand ondank weten. Veel nutter voor altoos de poezij verzworen dan dat ze ons ondank brouw*. [Poot.] Verwijt: *Philips gaf van dat verzuim den ondank aan Renard*. [Hooft.] De nadeelige gevolgen wijders, die uit iemands ongenoegen over ons, voor ons ontstaan kunnen: *want, naardien zich alle oorden op 't exempel van Antwerpen beriepen, zoud' het alleen den ondank draaghen*. [Hooft.] In dien zin lees ik, in de tien geboden in de oude Vriesche taal der 13de eeuw: *want ick mijne ontanck wreek*. Men gebruikt ook den tweeden naamval *ondanks*:

ik moest, mijns ondanks, hem laten varen, dat is tegen wil en zin, schoon ik mijnen tegenzin, door ondank, aan den dag leide. *Ik doe 't mijns ondanks*. [Poot.] *Drijf hem 't wiel, elks ondanks, op zijn' kaaken*. [Hoogvl.] Hiervoor zegt Hooft : *t' zijnen ondank*. Zelfs gebruikt men het als een voorzetsel met eenen vierden naamval, in den zin van niet-tegenstaande, in spijt, in weêrwil ; wanneer het voor allerlei naamwoorden, die eene of andere zaak uitdrukken, te staan komt : *ondanks zijne tegenkantingen en wraakzucht*. [Sels.] *Maar hij zwankt, en drilt, ondanks den bliksem, met zijn punt*. [Hoogvl.] *Wij moeten ondanks al ons leet, elkaar verlaten*. [N. Versteeg.] Van hier *ondankbaar*, die geen dank betoont : *al was 't ondankbaar kreng gestroopt*. [Vond.] Daarin gegrond : *een ondankbare handelwijs*. Van hier *ondankbaarheid, ondankbaarlijk*.

ONDEEG, *ondege*, z. n., v. Dit woord komt, in den gemeenzamen wandel voor, in de beteekenis van eenen toestand, die niet zoo is, als hij behoort : *die zaak is weer te ondeeg*. *Ik was heel te ondeeg*, zeer onpasselijk. *Dat is al te ondeeg, wat hij doet*, gansch niet braaf. Bij K. v. Mander komt het als een bijv. naamw. voor, met trappen van vergrooing : *gezind t' onderge op dien*, kwalijker gezind. Van hier *ondegelijk*, niet braaf, ondeugend. Van *on en dege*.

ONDEEL, z. n., o., *des ondeels*, of *van het ondeel*; meerv. *ondeelen*. Verkleinw. *ondeeltje*, schoon in dezelfde beteekenis als *ondeel*, naardien een ondeel, naar de denkwijs der oude wijsgeeren genomen, zich niet verkleinen laat. In de leer van Epicurus, verstaat men, door een *ondeel*, een dier ondeelbare vezeltjes, die, vóór de vorming van alles, zouden bestaan, en zich rusteloos lijnrecht op en neer bewogen hebben, tot dat, door eene schuinsche rigting, die stofjes zich zouden aangeraakt hebben en dus tot eenen klomp gekleefd zijn; waar uit dit schoone wereldstelsel, eindelijk, ontstaan zoude zijn. Van hier *ondeelachtig*, niet deelachtig : *omdat noght Volgeses zijnen broeder des rijx ondeelachtig liet*. [Hooft.] *Ondeelachtig aan eenig goed zijn*. *Ondeelbaar*, (ook *ondeeltijk*, dat minder in gebruik is) dat niet gedeeld kan worden ; *ondeelbaarheid, ondeelig* : *elk ondeelige* (elk individu). 't *Gevoel behoed de soort, d'ondeelige de smaak*. [De Deck.] *Daer uwe meening elk ondeelig persoon tot eenen melaetschen wil maken*. [Overz. v. Herv.] Van *on en deel*.

ONDEGE, zie *ondeeg*.

ONDER, een voorzetsel, bijw. en bijv. naamwoord. Als voorzetsel beteekent het, in het algemeen, eenen stand van diepte, met betrekking tot iets, dat omhoog is ; in tegenstelling van boven. Gelijk oudtijds onze voor-

zetsels, meestal, den tweeden naamval bij zich hadden, zoo gebruikt men, bij dit voorzetsel, nog wel dien naamval : *ik heb het hem, onder 's hands laten weten*. *Het is onder weegs* (anders *onderweg, onderweeg, onderwegen*) *blijven liggen*. *Een werk onderwegen laten*, het laten steken. Hierheen behoort ook het bijw. *onderdies*, ondertusschen : *dat onderdies in uwen echt*, enz. [Poot.] Bij Stryker *inder des*, bij Ofr. *innan thes*. Voor het overige, heeft het den vierden naamval bij zich : *onder den blaauwen hemel slapen*. *Dat is een goed paard onder den man*. *Ik woon onder mijn dak veilig*. Hierheen behooren de oneigefl. spreekwijzen : *met iemand onder eene deken slapen*. *De heele kelder staat onder bier*, is met uitgelekt bier overstroomd. Oneigenlijk, beteekent het eenen stand van verhindering, onderwerping, onderdanigheid : *onder iemand staan*. *Hij is onder den Vorst gezeten*. *Hij heeft duizend man onder zich*. *Hij is onder het juk*. *Hij verkeert er, onder het opzigt van zijnen oudsten broeder*. Wijders een minder getal, eenen lageren prijs : *ik kan het onder de honderd gulden niet doen*. *Waren onder de markt verkoopen*. Eenen aard en eene wijs, doch slechts in zulke gevallen, waar het beeld van een ding, waaronder het geschiedt, voorkomt : *iemand onder den schijn van vriendschap verraden*. *Ik heb het onder eede verklaard*. *Ik zal u de zaak onder eene gelijkenis voordragen*. *Hij ging onder den naam van eenen gezant door*. *Ik zal het onder die voorwaarde doen*. Ook beteekent het een zijn aan eene plaats tegelijk met anderen. Eigenlijk : *dat is onder vrienden ongewoon*. *Dat geldt onder ons niet*. *Hij zat onder den hoop*. *Hij wordt mede onder de geleerden gerekend*. *Ik rond het onder mijne papieren*. *Onder anderen zeide hij mij*. *Dat blijft onder ons*. *Onder ons gezegd*. *Wij waren er onder ons vieren*. Oneigenlijk, beduidt het eene during, wanneer iets verrigt wordt in eenen tijd, waarin ook iets anders geschiedt : *hij viel, onder den arbeid, in slaap*. *Onder de kerkende kartou*. [Vond.] *Onder den maaltijd werd hij vermoord*. *Hij droop weg onder het gevecht*. *Zij ging heen, onder het storten van eenen vloed van tranen*. In eenen meer bepaalden zin, in vereeniging met het denkbeeld van heerschappij, magt en geweld : *onder de hooge priesters Anna en Cajapha*, [Bijbelv.]

Dit voorzetsel, wijders, wordt ook in samenstelling gebruikt bij bijwoorden, bijvoegel. en zelfst. naamwoorden, en werkwoorden. Bij bijwoorden wordt het deels vooraan geplaatst, als : *onderdies, ondertusschen* ; deels achteraan, als : *hieronder, daaronder, waaronder*.

Men gebruikt het, voorts, bij bijvoegelijke en zelfst. naamw., als: *onderhoorig, onderhevig, onderaardsch, onderlaag, ondermeester, onderbroek*, enz. In deze samenstelling beteekent het iets, dat lager is, dan iets anders, in plaats en ligging, als: *onderaardsch, onderhuis, onderkous*; dat in orde en rang minder is, als: *onderstuurman, onderkoning*; dat onder de magt van anderen is, als: *onderdanig, onderhoorig, onderpand*.

Eindelijk wordt het in samenstelling met vele werkwoorden gebezigd, als: *onderschuiven, ondermijnen, ondertasten*, enz. In deze samenstelling beteekent het 1. eene rust of werkzaamheid in eene plaats, die lager dan eene andere is, met welke zij in betrekking staat; en wel eigenlijk, als: *onderschooren, onderbinden, ondermijnen*, enz. oneigenl., als: *onderscheppen, onderhuren, ondernemen*, enz. 2. Eene rigting naar eene lagere plaats, als: *onderduiken, onderhalen, onderdampelen*, enz. 3. Eene uitwerking, waardoor men onder de magt van anderen komt, als: *onderbrengen, onderwerpen*, enz. 4. Eene vermenging met iets, als: *onderroeren, onderbrokkelen, onderschieten*, enz. 5. Eindelijk, eene naauwe vereeniging met eene betrekking op iets, als: *onderhooren, onderscheiden, onderfragen, onderkennen, onderrekenen, onderwijzen*, enz.

Bij zulke en andere werkwoorden is dit voorzetsel scheidb. en onscheidb. Scheidb. is het, b. v., in *onderduiken, dook onder, ondergedoken, onder te duiken*. Onscheidb., in *ondervinden, ondervond, ondervonden, te ondervinden*. Soms tijds lijd hetzelfde woord, naar mate zijner beteekenis, hier een scheidb. en onscheidb. voorzetsel, als: *onderhouden en onderhouden, hield onder en onderhield*, enz.; gelijk bij zulke woorden zal aangetoond worden. Voorts is van *onder* een bijv. n. en bijw. gevormd, *onderling*, wederzijdsch: *een onderling gesprek houden. Malkander onderling haeten*. [Poot.] Zamenstell.: *het vooronder, achteronder* eens schips. Dit voorzetsel luidt reeds bij Ulphil. *undar*, Isidor., Ker., Willer. en anderen *undar, untar, unter*, hoogd. *unter*, neders., zw., ijsl., deen. en angels. *under*; doch in het wall. *wrth*. Het lat. *inter* behoort tot dezelfde bron.

In de tweede plaats is *onder* een bijwoord van plaats: *ik woon onder. Hij slaapt onder in den kelder*. Ook met een voorzetsel: *van onder; van onderen: van onderen opborrelen. Van zoo veel steens omhoog, op zoo veel houts van onder*. [Huygens.] *Te onder: te onder brengen: te onder zijn*. Van hier het zameng. *onderaan: hij zit onderaan*. Van magt: *hij moet er onder*. Eindelijk, is *onder* een bijv. naamwoord, met trappen van vergrooting, schoon de overtreffende trap alleen

maar gebruikt wordt: *hij woont op de onderste kamer. Eenen rok het onderste boven zetten. Alles het onderste boven halen*. In Groningen wordt het zelfst. van het onz. geslacht genomen: *zij had geen onderste om*, dat is, geenen krop- of borstlap.

Dit bijw. en bijv. naamw. is, in het hoogd., *unten* en *unter*, bij de oude opperd. *hunden*, neders. *under*. Het is van het oude *ond*. Het lat. *infra* is, wat de eerste lettergreep betreft, hiermede vermaagschapt.

ONDERAARDSCH, (oudt. *onderaardig*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat onder de oppervlakte der aarde gevonden wordt: *ik ging door onderaardsche holen*. In de fabelleer der ouden zijn *onderaardsche goden*, die in het schimmenrijk heerschen. *Het onderaardsche rijk*.

ONDERACHT, z. n., v., *der*, of *van de onderacht*; zonder meerv. Banning, eerste acht, die van eenen onderregter gedaan wordt, en zich tot het ambt alleen, waarin die regter woont, bepaalt. Van *onder* en *acht*. Zie *acht*.

ONDERADMIRAAL, z. n., m., *des onderadmiraals*, of *van den onderadmiraal*; meerv. *onderadmiraals*. Die, in rang, op het Opperhoofd van de geheele vloot eens rijks volgt; die deszelfs plaats vaak bekleedt: *hebbende tot onderadmiraal den voornoemden Draek*. [Bogaert.] Van hier *onderadmiraalschap*.

ONDERBAAS, z. n., v., *der*, of *van de onderbaas*; meerv. *onderbazen*. Onderzetsel van eenen pilaar. Het woord is uit *onder* en het lat. of gr. *basis*, een voet, stut, verbasterd; even daarom schijnt het vrouwel. boven het mann. geslacht, welk laatste Halma anders stelt, de voorkeur te hebben. Voor eenen meesterknecht, of baas onder deneigenlijken meester, is het ongetwijfeld mannelijk: *gij moet het den onderbaas vragen*.

ONDERBAND, z. n., m., *des onderbands*, of *van den onderband*; meerv. *onderbanden*. Zoo noemen de wevers eenen band, waarmede zij de stukken garen, opdat die niet in de war raken, onderbinden.

ONDERBANK, z. n., v., *der*, of *van de onderbank*; meerv. *onderbanken*. De onderste bank onder meer banken. Verkleinw. *onderbankje*.

ONDERBED, z. n., o., *des onderbeds*, of *van het onderbed*; meerv. *onderbedden*. Een bed, waarop men slaapt; het tegendeel van een bovenbed, dekbed.

ONDERBEEK, z. n., v., *der*, of *van de onderbeek*; meerv. *onderbeken*. Zoo noemt men de lager liggende beek, waarin het water, dat eenen molen drijft, neerstort; het tegendeel van bovenbeek.

ONDERBEK, (ook *ondersnuit*), z. n., m., *des onderbeks*, of *van den onderbek*; meerv. *onderbekken*. Zoo noemt men, in Gelderland, het onderste kakebeen van sommige dieren; vooral van verken, schapen, enz.

- ONDERBEUL**, z. n., m., *des onderbeuls*, of *van den onderbeul*; meerv. *onderbeulen*. Die als dienaar eens scherpregters deszelfs werk verrigt.
- ONDERBEVELHEBBER**, z. n., m., *des onderbevelhebbers*, of *van den onderbevelhebber*; meerv. *onderbevelhebbers*. Die, in waardigheid, op den opperbevelhebber volgt; die deszelfs plaats bekleedt.
- ONDERBINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *binden*. Scheidb.: *ik bond onder, heb ondergebonden*. Onder een ander ding binden: *nadat zij het haarer ondergebonden had*. Onscheidb.: *ik onderbond, heb onderbonden*. Eenen band aan het onderste deel van iets leggen: *eene kraamvrouw onderbinden*. Van hier in den laatsten zin: *de onderbinding*. *Onderbinden* is ook een weverswoord: *garen onderbinden*. Zie *onderband*.
- ONDERBLIJVEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *blijven*. Scheidb.: *ik bleef onder, ben ondergebleven*. Oneig. gebruikt men het voor niet wel groeijen: *die boom is ondergebleven*. Hiervan *onderblijfsel*, dat niet wel opgroeit, een dwerg. Onscheidb.: *ik onderbleef, ben onderbleven*. Ongedaan blijven, anders *verblijven*: *vindt ghij onderbleven rymen*. [C. Huygens.]
- ONDERBODE**, z. n., m., *van den onderbode*; meerv. *onderboden*. Die als een gezant gezonden wordt, om tusschen twee of meer eene zaak te verrigten.
- ONDERBOETEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *boeten*: *ik onderboette, heb onderboet*. Een woord in zoutkeeten gebruikelijk, voor ophouden met arbeiden.
- ONDERBOKSE** (in Groningen *onderboksen*), z. n., v., *der*, of *van de onderbokse*; meerv. *onderboksen*. *Onderbroek*: *de priester sal zijn linnen onderboeken over zijn vleesch aentrecken*. [Bijbelv.]
- ONDERBORG**, z. n., m., *des onderborgs*, of *van den onderborg*; meerv. *onderborgen*. Een waarborg.
- ONDERBORSTROK**, z. n., m., *des onderborstroks*, of *van den onderborstrok*; meerv. *onderborstrokken*. Een borstrok, die onder eenen bovenborstrok gedragen wordt.
- ONDERBOUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *bouwen*. Scheidb.: *ik bouwde onder, heb ondergebouwd*. Door ploegen iets onder de oppervlakte van den grond brengen; geld. woord: *hij moest de mislukte boekweit er weer onderbouwen*. Een gebouw onder een ander gesticht plaatsen, dat tot stut en steun van het geheel strekt; wanneer het onscheidb. is: *onderbouwde, heb onderbouwd*. Zoo zegt J. de Brune: *hoogdravende kerken, die van verachtingh en spijt onderbouwt zijn*. Oneigenlijk zegt Hooft: *dezelve had de Spaansche zaak zulk onderbouwt, dat is ondersteund*.
- ONDERBREIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *breijen*: *ik breide onder, heb ondergebreed*. Door breijen iets onder iets anders voegen: *zij had er schurfde wol ondergebreed*.
- ONDERBREKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *breken*. De voortdoring van iets voor eenige oogenblikken beletten: *Psalmen met poozen onderbreken*. [De Brune.] Bij Hooft komt het eigenlijk voor, in de beteekenis van onder aan een ding breken: *de keurbending met berden en horden gefekt onderbreekt de muuren*.
- ONDERBRENGEN**, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *brenghen*. Scheidb.: *ik bragt onder, heb ondergebragt*. Naar eene plaats brengen, die beneden is. Oneig., onder zijne magt brengen, vermeesteren: *als het lant voor u aengesichte sal ondergebracht zijn*. [Bijbelv.] Hiervoor zegt men ook *te onder brengen*. In dezen oneigenlijken zin, gebruikt men het ook onscheidb.: *ik onderbragt, heb onderbragt; met d' onderbroeghte scharen*. [Vond.] Van hier *onderbrenging*, vermeestering.
- ONDERBROEK**, z. n., v., *der*, of *van de onderbroek*; meerv. *onderbroeken*. De onderste van twee broeken, welke men draagt; ook in het gemeen eene broek, welke men onder lange bovenkleederen draagt: *ende onderbroecken sullen op hare lendenen zijn*. [Bijbelv.]
- ONDERBROKKELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *brokkelen*: *ik brokkelde onder, heb ondergebrokkeld*. Door inbrokken onderdoen.
- ONDERBUIGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *buigen*: *ik boog onder, heb ondergebogen*. Door buigen, iets onder iets anders brengen. Meest oneigenlijk voor onderwerpen: *hij boog zich onder deszelfs magt*.
- ONDERBUIK**, z. n., m., *des onderbuiks*, of *van den onderbuik*; meerv. *onderbuiken*. Het onderste deel des buiks, het hangen van den buik.
- ONDERBURGEMEESTER**, z. n., m., *des onderburgemeesters*, of *van den onderburgemeester*; meerv. *onderburgemeesters*. Tweede burgemeester. Van hier *onderburgemeesterschap*.
- ONDERDAAGS**, bijw. van tijd. In deze dagen: *mij is onderdaags nog verhaald*.
- ONDERDAAN**, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Eigenlijk het verleden deelwoord *ondergedaan*, van *onderdoen*. Onderworpen: *als onderdaene zielen van aller vorsten Vorst*. [A. Moonen.] *D' onderdaene necken*.

[Vond.] *Is niets den minnestaf en scepter onderdaen.* [Anton.] Van hier *onderdaanheid*, bij Hooft. Bij de ouden had het ook de beteekenis van verscheiden. Voorts wordt het als een zelfstandig naamw. van het mannel. gesl. gebruikt: *hij is een onderdaan van Spanje*. Van hier *onderdanig, onderdaniger, onderdanigst*. Onderworpen; zonder trappen van vergrooting: *iemand onderdanig zijn*. De trappen van vergrooting komen in dien zin alleen te pas, wanneer het eene uitdrukking van hoffelijkheid jegens voorname personen is: *uw onderdanigste dienaar*. Voorts, is van hier het veroud. *onderdanigen*, zich onderdanig gedragen; *onderdanigheid, onderdaniglijk*.

ONDERDALEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en dalen*: *ik daalde onder, ben ondergedaald*. Naar beneden dalen, zoodat men niet gezien kan worden; daarin van nederdalen onderscheiden: *dees zon in 't onderdaelen*. [Vond.] *In het onderdaelen der zon*. [Vond.]

ONDERDEEL, z. n., o., *des onderdeels*, of van het *onderdeel*; meerv. *onderdeelen*. Een deel van het hoofddeel: *de spreker bleef steken bij het derde onderdeel van het vierde hoofddeel*. Ook het onderste gedeelte van iets: *gelijk een riem een' man (deelt) in op- en onderdeel*. [Huygens.] Van hier *onderdeelen, onderdeelde, onderdeeld*. Waarvan: *onderdeeling*.

ONDERDEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en dekken*: *ik dekte onder, heb ondergedekt*. Onder eene deken toedekken.

ONDERDELVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en delven*. Scheidb.: *ik dolf onder, heb ondergedolven*. Door delven iets onder de aarde doen. Onscheidb.: *ik onderdolf, heb onderdolven*. Van onderen iets uitdelven: *die, al wat hij bouwde, onderdolven*. [Hooft.]

ONDERDEUR, z. n., v., *der*, of van de *onderdeur*; meerv. *onderdeuren*. Het tegendeel van eene bovendeur, als boven- en onderdeur in eene sponning sluiten.

ONDERDIJS, zie *onder*.

ONDERDIJK, z. n., m., *des onderdijks*, of van den *onderdijk*; meerv. *onderdijken*. Het onderste gedeelte van eenen dijk.

ONDERDOEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *onder en doen*: *ik deed onder, heb ondergedaan*. Onderzetten, onder iets brengen: *ik heb het er ondergedaan*. Oneig.: *te onder doen, overmannen: ende deden d'onse met crachte f'onder*. [M. Stoke.] Onz. gebruikt men het in de spreekwijs: *voor anderen onderdoen*, wijken.

ONDERDOMPELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en dompelen*. Scheidb. bedr. en onz.: *ik dompelde onder, heb en ben ondergedompeld*.

Door indompeling onderdoen en onderduiken. Onscheidb. en bedr.: *ik onderdompelde, heb onderdompeld: in zijn neerlaag onderdompelt*. [Oud.] Van hier *onderdompeling: de doop bij onderdompeling*.

ONDERDOUWEN (*onderduwen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en douwen*: *ik douwde onder, heb ondergedouwd*. Door eenen douw onderstooten. Oneig., te onder brengen: *hi douwde sinen viant onder*. [M. St.]

ONDERDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en drijven*: *ik dreef onder, heb en ben ondergedreven*. Drijvend onderjagen; drijvend onder iets komen.

ONDERDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en drukken*. Scheidb.: *ik drukte onder, heb ondergedrukt*. Door drukking onderdoen: *drijvend vleesch onder de pekel drukken*. Op den grond nedervellen: *van u onder te drukken met mijnen doodlijcken pijn*. [K. v. Mand.] Drukletters onder iets plaatsen, onderteekeken: *mijn onderdrukken is de dochter van mijn' schult*. [Huygens.] Men gebruikt het meest oneigenl. en onscheidb.: *ik onderdrukte, heb onderdrukt*. Men onderdrukt anderen, als men geringere personen, in het verkrijgen van datgene, hetwelk zij met regt en billijkheid vorderen kunnen, verhindert. *Armen, weezen, weduwen, vreemdelingen onderdrukken*. Wijders: *de waarheid wordt vaak onderdrukt*. Van hier *onderdrukker, onderdrukking*.

ONDERDUIKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en duiken*: *ik dook onder, ben ondergedoken*. Onder iets duiken: *vermijd den schalken krokodil, die onder 't riet gedoken*, enz. [Anton.] Oneig., wijken: *die.... voor geene stammen onderduikt*. [L. Trip.]

ONDERDUWEN, zie *onderdouwen*.

ONDERDWALEN, (ook *onderdolen*; beide bij Hoogstraten) onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en dwalen*: *ik dwaalde onder, heb ondergedwaald*. Onder eenen hoop dwalen.

ONDEREEN, bijw., onder malkander. Het wordt bij allerlei werkwoorden geplaatst, die met den aard dezer beteekenis niet strijden: *ondereen doen, ondereen mengen*, enz. Van *onder en een*.

ONDERGAAN, onz. en bedr. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en gaan*. Scheidb. en onz.: *ik ging onder, ben ondergegaan*. Eigenlijk, onder den gezigt-einder wijken: *de sterren gaan onder. De sonne en gae niet onder over uwe toornicheyt*. [Bijbelv.] Van hier het deelw. *ondergaande: de ondergaande zon. Amsteldam voert haer oorloghsflag tot in den ondergaenden dagh*. [Vond.] Zinken, naar den grond

- gaan: *het schip was reeds aan het ondergaan.* Oneigenlijk, ophouden, vernietigd worden: *zoo zullen eens de koninkrijken der aarde en derzelve luister ondergaan. De waerheit is ondergegaen.* [Bijbelv.] Het beeld is van een zinkend schip ontleend. Hier gebruikt men ook *te onder gaan.* Onscheidb. en bedr.: *ik onderging, heb ondergaan.* Verdragen, doorstaan: *hij heeft manmoedig alle gevaren ondergaan. Den dood ondergaan.* In het gaan afsnijden: *in zinne van hun den wegh t' ondergaan.* [Hooft.] Vervangen: *toonen, die malkandren ondergaen.* [Vond.] Oneig., heimelijk zoeken magtig te worden: *die hun den hooghen handel der regeeringe ondergaan.* [Hooft.] Polsen: *iemand looselijk ondergaan.* Trachten te bewegen: *een woedend mensch zachtzinnig ondergaan.* Behendig onderkruipen, den voet ligten: *zij ondergingen hem met zoete woorden. Den Calvinischen t' ondergaan, opdat zij zich van de geweyde kerken onthouden.* [Hooft.]
- ONDERGANG, z., n., m., *des ondergangs*, of *van den ondergang*; zonder meerv. Eigenlijk, de schijnbare beweging van een der hemel-lichamen onder onzen gezigteinder: *na zonnen ondergang. De sonne weet haren ondergang.* [Bijbelv.] *De zonne, thans genadert tot haaren ondergang,* enz. [Bogaert.] Poot gebruikt het voor de plaats, alwaar zij ondergaat; het westen: *van 't oosten tot den spaden ondergang.* Oneigenlijk, beduidt het eene verstoring: *hij werd geboren, om het rijk voor den ondergang te bewaren. Zij woelt en croet naar onzen ondergang.* [H. Schim.] *Iemands ondergang zweren. De koophandel staat op zijnen ondergang.*
- ONDERGAST, z. n., m., *van den ondergast*; meerv. *ondergasten.* Een knecht in eene brouwerij.
- ONDERGEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *geven*: *ik ondergaf, heb ondergeven.* Onderwerpen: *maar wij ondergeven ons met aller ootmoedicheijt, dat oordeel aller rechte Christenen.* [D. P. Hantboeckken.] Het is reeds verouderd.
- ONDERGEWAS, z. n., o., *van het ondergewas*; zonder meerv. Waterlot, dat onder uit den wortel, rondom den stam van eenige boomen, opschiet.
- ONDERGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *gieten*: *ik goot onder, heb ondergegoten.* Iets onder iets anders gieten.
- ONDERGLAS, z. n., o., *van het onderglas*; meerv. *onderglazen.* Een vensterglas; het tegen-deel van bovenglas.
- ONDERGOD, z. n., m., *des ondergods*, of *van den ondergod*; meerv. *ondergoden.* Een der mindere goden, die, naar de fabelleer der heidenen, onder den oppersten god stonden: *of het velen schoon der Ondergoden speet.* [De Deck.]
- ONDERGOED, z. n., o., *des ondergoeds*, of *van het ondergoed*; zonder meerv. Een woord der zamentleving, kleeren, welke men onder aanheeft.
- ONDERGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *gooijen*: *ik gooide onder, heb ondergegooid.* Door gooijen onder iets brengen.
- ONDERGORDEL, z. n., m., *des ondergordels*, of *van den ondergordel*; meerv. *ondergordels.* Een gordel, welken men onder de kleederen draagt.
- ONDERGORDEN, b. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *gorden*: *ik ondergorde, heb ondergord.* Van onderen eenen gordel aandoen, eenen gordel onder vastmaken: *een paard ondergorden. Het schip ondergordende.* [Bijbelv.]
- ONDERGRAAF, z. n., m., *des ondergraafs*, of *van den ondergraaf*; meerv. *ondergraven.* Die, in waardigheid, beneden eenen graaf is. Van hier *ondergraafschap.* Het vrouwel. is *ondergravin.*
- ONDERGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *graven.* Scheidb.: *ik groef onder, heb ondergraven.* Door graven onderstoppen. Onscheidb.: *ik ondergroef, heb ondergraven.* Onder iets graven, met oogwit, om er in te komen: *eenen berg ondergraven.* Bijzonder, om het te doen instorten: *de vijand ondergroef des nachts de muren. D'ondergraven wallen.* [P. Scriverius.] Oneigenlijk past Hooft het toe op menschen, om daardoor hunne genegenheid van anderen af te trekken: *Coecina ondergroef, door verscheide konsten, de gemoeden der Hondertmannen.* Voorts, gebruikt men het, figuurlijk, voor in het geheim aan de vernietiging van iets arbeiden: *om behendig t'ondergraven hun aengegroeit gezag.* [Vond.] Van hier *ondergraver, ondergraving.*
- ONDERGRIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *grijpen*: *ik ondergreep, heb ondergrepen.* Van onderen aangrijpen, ten einde iets niet valle. Bij M. Stoke komt het voor, in den zin van loos aanvallen, aantasten: *ende hebben die poert ondergrepen.*
- ONDERGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *groeijen*: *ik groeide onder, ben ondergegroeid.* Onder iets vastgroeijen. Hoogstr. gebruikt het woord.
- ONDERGROND, z. n., m., *des ondergronds*, of *van den ondergrond*; meerv. *ondergronden.* Een grond die onder iets, dat daarboven is, ligt, en met betrekking daarop dezen naam draagt: *op haeren ondergront.* [Vond.] Zoo zegt men, in Drenthe, *de ondergrond der boomen.*
- ONDERGRONDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *gronden*: *ik ondergrondde, heb ondergrond.* Eigenlijk heet het onderzoeken: *de Prediker ondergrondde,*

- ende maeckte vele spreucken.* [Doresl.] *Wie kan de diepe vonden van Godes hooch beleit met reden ondergronden?* [Cats.]
- ONDERHALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *halen*. Scheidb.: *ik haalde onder, heb ondergehaald*. Naar beneden tot zich trekken: *iemand onder water halen; het hoofd onderhalen: hij haalde het hoofd onder*. Onscheidb.: *ik onderhaalde, heb onderhaald*. Eenen haal met de pen onder iets maken: *ik heb de uitdrukkingen des ongenoemden schrijvers onderhaald*. Onverwachts inhalen: *haar gang valt bezwaarlijk, en zijnze gemakkelijk t'ondernaalen*. [Bogaert.] Van hier *onderhaling*, *onderstreping*.
- ONDERHALS**, z. n., m., *van den onderhals*; meerv. *onderhalzen*. Het ondersle deel van eenen hals: *de onderhals eener flesch*.
- ONDERHANDELING**, z. n., v., *der*, of *van de onderhandeling*; meerv. *onderhandelingen*. Een gesprek, waardoor men eenige strijdigheden minzaam zoekt weg te nemen, hetzij voor zich zelven, hetzij tusschen twee oneenige partijen: *de onderhandeling is afgebroken*. *In onderhandeling treden*. Van het werkw. *onderhandelen*, dat weinig voorkomt. Voor dit naamw. gebruikt Hooft ook *onderhandel: een verdrag van den onderhandel te hervatten*. Dit woord duldt geen meerv.
- ONDERHANDSCH**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat in stilte, onder de hand, geschiedt: *onderhandsche vervreemding*. Van *onder* en *handsch*, dat buiten zamenstell. niet voorkomt.
- ONDERHAVIG**, zie *onderhevig*.
- ONDERHEFFEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *heffen*: *ik onderhief, heb onderheven*. Van onderen aanvatten en opheffen. Van hier *onderheffing*.
- ONDERHEID**, z. n., v., *der*, of *van de onderheid*; zonder meerv. Een stand van ondergeschiktheid aan zijne meerderen: *daer moet opperheyd en onderheyd wezen*. [De Brune.] Van *onder* en den uitgang *heid*.
- ONDERHEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *heijen*: *ik heide onder, heb ondergeheid*. Door heijen onderbrengen: *ik heb er drie palen ondergeheid*.
- ONDERHELPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *helpen*: *ik help (hielp, oudt. halp) onder, heb ondergeholpen*. Door medehulp iets onder iets anders brengen.
- ONDERHEMD**, z. n., o., *des onderhemds*, of *van het onderhemd*; meerv. *onderhemden*. Iets, hetwelk men onder het hemd draagt: *een wollen onderhemd*.
- ONDERHEVIG**, (*onderhavig*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onderworpen, bloot gesteld: *aan de verdoemenis onderhevig*. [Hamelsv.] *Aan icmands heers*
- schappij onderhevig zijn. Aan besmetting onderhevig*. Van hier *onderhevigheid*. Van *onder* en *hevig* (*havig*); van *haven*, hebben.
- ONDERHOLEN**, bedr. w. gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *holen*: *ik onderhoolde, heb onderhooold*. Van onderen uitholen: *de konijnen onderholen den dijk*. Hooft gebruikt het oneigenl., voor wankelbaar maken: *wroetende zonder ophouden, om de gemoeden met oproerighe reedenen t'onderhoolen, en oover zijn zijde te vellen*. Van hier *onderhoting*.
- ONDERHOOGBOOTSMAN**, z. n., m., *des onderhoogbootsmans*, of *van den onderhoogbootsman*; meerv. *onderhoogbootslieden*. Bootsmans maant.
- ONDERHOOREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *hooren*. Onscheidb.: *ik onderhoorde, heb onderhoord*. Bedr.: *iemand onderhooren*, dat is, iemand ondervragen, hooren, hoe hij de vragen zal beantwoorden. Scheidb. en onz.: *ik hoorde onder, heb ondergehoord*. Luisteren, het oor leenen. In dien eigenlijken zin is het thans verouderd. Wij gebruiken het, in den zin van eene verplichting tot gehoorzaamheid, en wel oneigenlijk van eene onderworpenheid van zaken aan het gebied en de magt van anderen: *het graafschap, met de lunden, die er ondergehoord hebben*. Van hier *onderhoorig*, zonder trappen van vergrooting: *Dor ende hare onderhoorighe plaetsen*. [Bijbelv.] Van hier *onderhoorigheid*.
- ONDERHOOS**, een groning. woord, voor *onderkous*.
- ONDERHOPMAN**, z. n., m., *des onderhopmans*, of *van den onderhopman*; meerv. *onderhopmannen*, *onderhoplieden*. Die in waardigheid, op eenen hopman volgt.
- ONDERHOUD**, z. n., o., *des onderhouds*, of *van het onderhoud*; zonder meerv. Voedsel, waardoor iets in het leven gehouden wordt: *tot 's levens onderhoudt*. [Vond.] Wijders, alles, wat tot instandhouding van eene zaak behoort: *ik moet voor het onderhoud van het schip zorgen*. Een gedrag, waardoor eenig gezag niet geknakt wordt, gehoorzame betrachtning: *het onderhout der plakkaaten*. [Hooft.] Gesprek, dat onze aandacht gaande houdt: *hij is van een aangenaam onderhoud*. Oudtijds beduidde het ook steunsel.
- ONDERHOUDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *houden*. Scheidb.: *ik hield onder, heb ondergehouden*. Beneden iets houden: *de handen onder het dek houden*. Oneig.: *iemand onder dwang houden*. *Geld onderhouden*, anders onderslaan, op eene bedriegelijke wijs onder zich houden. Onderdrukken: *de stiefmoeder houdt die voorkinderen onder*. *Eene gifte houdt den toorn onder*. [Bijbelv.] Onscheidb.:

- ik onderhield, heb onderhouden.* Eigenlijk van onderen houden, dat iets niet valle. In dien eigenlijken zin vindt men het nog bij Doreslaer: *ende niemandt onderhielt mij (ondersteunde, in de gewone Overz. van den Bijb.)* Oneigenlijk, door alle noodige hulpmiddelen, de voortdoring van iets bewaren: *deze tuin wordt slecht onderhouden.* In bepaalderen zin, de voortdoring van het natuurlijke leven door noodig voedsel, en wijders door noodige kleeding en woonplaats bewerken: *ik heb dat huisgezin, dezen winter, onderhouden. Terwijl het al de leen der burgerye in 't leven onderhoudt.* [Vond.] Eenig gezag onafgebroken doen voortduren: *geen meerder kracht van de wet te doen onderhouden, enz.* [Hooft.] *Gods geboden onderhouden.* Op andere dingen toegepast: *met iemand vriendschap onderhouden.* Iemand's aandacht gaande houden: *elkander met zoeten praat onderhouden.* Van hier *onderhouder, onderhouding, onderhoudenis,* bij Hooft.
- ONDERHUIS,** z. n., o., *des onderhuizes, of van het onderhuis;* meerv. *onderhuizen.* Het onderste gedeelte van een huis. Ook een huis, dat onder andere gestichten, lager dan andere gebouwen staat. De Deck. gebruikt dit oneig.: *uit Plutoos onderhuis, de hel.*
- ONDERHUREN,** bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en huren:* *ik onderhuurde, heb onderhuurd.* Iemand een huis *onderhuren* is, in stilte, door meerdere huur te beloven, hem van het voorregt van verdere inwoning versterken. Van hier *onderhuring.*
- ONDERJAGEN,** bedr. w., ongelijkv. Van het scheidb. voorz. *onder en jagen:* *ik joeg onder, heb ondergejaagd.* Door jagen onderiets brengen.
- ONDERJARIG,** bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooing. Onder mondige jaren, minderjarig.
- ONDERKABELLEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en kabbelen:* *ik onderkabbelde, heb onderkabbeld.* Door kabbeling des waters van onderen uitholen: *dat het instorte, onderkabbeld van 't water.* [Hooft.]
- ONDERKAM,** z. n., m., *des onderkams, of van den onderkam;* meerv. *onderkammen.* Lel van eenen haan.
- ONDERKAMMEN,** (*onderkemmen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en kammen:* *ik kamde onder, heb ondergekamd.* Door kammen onderdoen; ook door kammen onderbrengen: *geitenhaar onder wolkammen. Het haar onder den hoed kammen.*
- ONDERKANT,** z. n., m., *des onderkants, of van den onderkant;* meerv. *onderkanten.* De onderste kant van iets.
- ONDERKEEREN,** onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en keeren:* *ik keerde onder, ben ondergekeerd.* Zich in het keeren onder iets begeben: *tot daer de zon in 't zout bij Kadix onderkeert.* [Poot.]
- ONDERKELDER,** z. n., m., *des onderkelders, of van den onderkelder;* meerv. *onderkelders.* Een kelder nog lager dan een andere kelder, die daarboven, of daaromtrent is.
- ONDERKENNEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en kennen:* *ik onderkende, heb onderkend,* Iemand of iets onder meer van eene soort kennen: *ik konde hem niet onderkennen.*
- ONDERKEURS,** z. n., v., *der, of van de onderkeurs;* meerv. *onderkeurzen.* Eene bloote keurs, zonder bovenjak: *in een' onderkeurs.* [Hooft.] Een onderrok: *waar door men quam te zien haar blaauw satijne onderkeurs.* [Bat. Arkadia.] Verkleinw. *onderkeursje.*
- ONDERKIJKEN,** onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en kijken:* *ik keek onder, heb ondergekeken.* Onder iets kijken.
- ONDERKIN,** z. n., v., *der, of van de onderkin;* meerv. *onderkinnen.* Het neerhangende, vleezige deel onder de kin.
- ONDERKLAMPEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en klampen:* *ik klampte onder, heb ondergeklampt.* Door klampen onder iets vastmaken.
- ONDERKLEED,** z. n., o., *des onderkleeds, of van het onderkleed;* meerv. *onderkleederen, onderkleeren.* Het meerv. is meest in gebruik. Een kleed, hetwelk men onder aan heeft.
- ONDERKLOEKEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en kloeken:* *ik onderkloekte, heb onderkloekt.* Door schalkheid onder de hand weghalen: *dus is ons onderkloekt, dus is de Konst genomen.* [Scriverius.]
- ONDERKNAAP,** z. n., m., *des onderknaaps, of van den onderknaap;* meerv. *onderknappen.* Een knaap of knecht, die onder anderen ten dienst moet staan: *leen aen mijn ijverige onderknappen.* [H. Schim.] Verkleinw. *onderknaapje.* [H. Schim.]
- ONDERKNEDEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en kneden:* *ik kneedde onder, heb ondergekneed.* Door kneden onder iets mengen.
- ONDERKNOOPEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en knoopen:* *ik onderknoopte, heb onderknoopt.* Van onderen met eenen knoop sluiten: *onderknoopt ook uwen schoot.* [Vond.]
- ONDERKOK,** z. n., m., *des onderkoks, of van den onderkok;* meerv. *onderkoks.* Keukenknaap.
- ONDERKOKEN,** bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en koken:* *ik kookte onder, heb ondergekookt.* Onder iets anders, daarmede gemengd, koken.
- ONDERKOMEN,** onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en komen:* *ik kwam onder, ben ondergekomen.* Onder iets komen: *in dien stortregen zochten wij ergens onder te komen.* Onder water geraken: *die door*

- waterstroomen het landt doet onderkoomen.* [P. Scriverius.] Vallen, bezwijken: *van hongher onderkoomen.* [Kil.] Men gebruikt ook *te onder koomen.*
- ONDERKONING, z. n., m., *des onderkonings, of van den onderkoning*; meerv. *onderkoningen.* Iemand, die, in plaats van eenen koning, in een ander gewest, regeert: *de onderkoning van Ierland.*
- ONDERKOOPEN, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *onder en koopen*: *ik onderkocht, heb onderkocht.* Iets, hetwelk een ander bedongen heeft, door hooger bod, onder de hand koopen. Van hier *onderkoopper, onderkoopning.* Zamenstell.: *onderkoopman*, een bediende op de oostindische schepen: *de schipper en onderkoopman, dien ik verzelde.* [Bog.]
- ONDERKORST, z. n., v., *der, of van de onderkorst*; meerv. *onderkorsten.* De onderkorst van brood, het tegendeel der bovenkorst.
- ONDERKOSTER, z. n., m., *des onderkoster, of van den onderkoster*; meerv. *onderkosteren.* Die als bediende eens kosteren werkzaam is. Van hier *onderkosteren.*
- ONDERKOUS, z. n., v., *der, of van de onderkous*; meerv. *onderkousen.* De onderste kous van twee kousen, die gedragen worden; het tegendeel van bovenkous. In Groningen en Gelderland *onderhoos.*
- ONDERKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en krijgen*: *ik kreeg onder, heb ondergekregen.* Onder zijne magt doen bukken: *zoo veel krijghs en kriegelheits, om Frankrijk onder te krijgen.* [Hooft.]
- ONDERKRUIPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *onder en kruipen.* Scheidb. en onz.: *ik kroop onder, ben ondergekropen.* Onder iets kruipen. Oneigenlijk gebruikt men het, voor, op eene lage en bedriegelijke wijs, zijn einde bereiken, tot schade en nadeel van anderen; doch dan is het bedr. en onscheidb.: *ik onderkroop, heb onderkropen.* Meer eigenlijk: *zoo verraet haer poorten onderkruipt.* [Vond.] Meer oneigenlijk: *iemand's nering onderkruipen.* Iemand, iemand's ambt onderkruipen. Van hier *onderkruiper, onderkruiping.* In den allereigenlijksten zin komt dit bedr. w. bij Huygens voor: *die met haer knabbelend gesoen haer oevers onderkruipt.*
- ONDERKUSSEN, z. n., o., *des onderkussens, of van het onderkussen*; meerv. *onderkussens.* Een kussen, dat onder ligt; het tegendeel van bovenkussen.
- ONDERLAAG, z. n., v., *der, of van de onderlaag*; meerv. *onderlagen.* In het enkelv. beduidt het de onderste laag van het geschut op een oorlogsschip. In het meerv. verstaat men er door planken onder een bed, voor het stroo of de matras.
- ONDERLAAT, z. n., o., *des onderlaats, of van het onderlaat*; zonder meerv. De daad van onderlaten. Zie dit woord.
- ONDERLAKEN, z. n., o., *des onderlakens, of van het onderlaken*; meerv. *onderlakens.* Het onderste bedlaken, het tegendeel van een bovenlaken.
- ONDERLANG, verouderd bijw. van tijd, voor onlangs. Het komt in het Goutse Kron. voor: *want sij onderlanck vijant waren.*
- ONDERLATEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en laten*: *ik onderliet, heb onderlaten.* Iets niet doen, hetwelk men doen moest: *men onderliet wel niet, de plaats te sterken.* [Hooft.] *Zonder onderlaten bidden.* Daerom wort het recht *onderlaten.* [Bijbelv.] Scheidb. zoude het zijn in eene plaats, die onder is, iets liggen laten. Het eerste is *untarlazzen* bij Olfrid.
- ONDERLEEN, z. n., o., *des onderleens, of van het onderleen*; meerv. *onderleenen.* Een leengoed, dat van een hoofdleen afhangt.
- ONDERLEG, z. n., o., *des onderlegs, of van het onderleg*; zonder meerv. Onderneming: *men had hem gedreeven, met geweld, tot onderleg van veele dingen.* [Hooft.] Zie *onderleggen.*
- ONDERLEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *onder en leggen.* Scheidb.: *ik legde, (leide) onder, heb ondergelegd (ondergeleid).* Onder iets leggen: *leg er een steen onder. Eene hen eijeren onderleggen.* Ondersmijten: *de jongen legde den anderen onder.* Oneigenl., overwinnen: *die den Hertoge Roboude onderleide.* [M. Stoke.] Onscheidb.: *ik onderlegde, (onderleide), heb onderlegd (onderleid).* Eigenlijk iets met iets ophoogen, aanvullen: *onderleg dat wat.* Oneigenlijk, ondernemen: *maer niemant onderleit hem eens t' ontmoeten.* [Vond.] *Een werk driest onderleggen.* Vaststellen, voor alle andere dingen besluiten: *zoo gij niet onderlegt u met dees konst te stijven.* [P. Scriverius.] Ook wederk.: *zich onderleggen.* Tot vordring *hunner veijligheit, onderleggen zij zich den Godsdienst om te keeren.* [Hooft.] Van dit woord is het deelwoord *onderlegd (onderleid)*, in den zin van voorzien, bezorgd: *die meid is wel onderleid,* is wel van kleederen voorzien. Tot eene zaak, welke men verrigten zal, alle noodige kundigheden en bekwamheden hebbende, wordt men gezegd, *daartoe wel onderlegd te zijn.* Poot gebruikt het ook in den zin van voorzien: *hoe luttel onderleit van voorraedt.* Van het werkw., in zijne eerste beteekenis, komt *onderlegsel*, dat onder iets gelegd wordt. Timmerlieden noemen eenen balk, waarover andere balken of planken gelegd worden, eenen *onderlegger.*
- ONDERLIGGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en liggen*: *ik lag*

- onder*, heb en ben *ondergelegen*. Eigenlijk, onder iets liggen: *al het land heeft, dezen winter, ondergelegen*, onder water gestaan. De tegenwoordige stand van onderliggen vordert *zijn*; schoon men dan beter zegt: *het ligt onder*. Fig., overwonnen worden, bezwijken; met *hebben*. Van hier het deelwoord *onderliggend*: *de onderliggende partij*.
- ONDERLIJF, z. n., o., *des onderlijfs*, of van het *onderlijf*; meerv. *onderlijven*. Het onderste van het ligchaam: hier gebruikt men het enkelv. alleen. Voor een onderkleedje genomen heeft het zijn meerv.
- ONDERLIJNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onderscheidb. voorz. *onder* en *lijnen*: *ik onderlijnde, heb onderlijnd*. Iets met eene lijn, eene streep onderhalen.
- ONDERLING, zie *onder*.
- ONDERLIP, z. n., v., *der*, of van de *onderlip*; meerv. *onderlippen*. Het tegendeel der bovenlip.
- ONDERLOOPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *loopen*: *ik loop onder, ben ondergelopen*. Onder iets loopen, zoodat *onder* eene beweging naar eene plaats aanduidt: waar *onder* eene beweging of werkzaamheid in eene plaats aanduidt, wordt het hulpwoord *hebben* vereischt: *hij is onder dak geloopt*. *Hij heeft onder eenen regenscherm geloopt*. Oneigenlijk, met water overstroomd worden: *het land is ondergelopen*. In den dagelijkschen omgang zegt men: *er zullen wel logens mede onderloopen*.
- ONDERMAANSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *onder* en *maansch*, dat buiten zamenstelling niet gebruikt wordt. Eigenlijk, dat onder de maan is. Alzoo nu de maan, voor ons gezigt, aan gedurige veranderingen onderhevig is, zoo verstaat men, daardoor, den onbestendigen, wisselvalligen en onzekeren toestand van al de zienlijke dingen op deze aarde, welke men als onder het gebied en den invloed dezer koningin des hemels plaatst, en daardoor aan haar in gestadige afnemings gelijkvormig stelt: *wat zijn alle ondermaansche genoegens anders dan eene voorbijgaande schaduw? Daer geen gevoel en is van ondermaensch gerucht*. [C. Huygens.] De anders oordeelkundige Frantzen heeft zich, door zijne vlugge verbeelding, hier laten overijlen, als hij hiervoor, in zijne heugl. verw. van het J. V., zegt: *het hem geschonken heil was niet bepaald binnen de grensen van dit onderzonnig leven*. Elk voelt, dat dit beeld niet uitdrukken kan, wat het, naar de meening des Schrijvers, uitdrukken moet; trouwens, in de zou ontdekken wij die bestendige onbestendigheid niet. *Een onderzonnig leven* wil niet meer zeggen, dan een leven, dat, onder de zon, of derzelve weldadige verkwikking, geleid wordt. Dit zij voor elken dichter en redenaar eene les, dat hij door het scheppen van nieuwe beelden, de zaak zelve niet mischeppe.
- ONDERMAAT, z. n., v., *der*, of van de *ondermaat*; zonder meerv. Vermindering in eene vorige maat, door indroogen, of inkrimpen der gemetene waren: *toen van geen ondermaat en onderwigt geklag was*. [P. Scriverius.] Hoogd. *Untermasz*, of *Einmasz*.
- ONDERMAJESTEIT, z. n., v., *der*, of van de *ondermajesteit*; zonder meerv. Mindere majesteit, dan die van eenen ander. Vond. gebruikt het woord.
- ONDERMAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *maken*: *ik maakte onder, heb ondergemaakt*. Door *maken* onderdoen; een woord der dagelijksche taal.
- ONDERMALEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *malen*: *ik maalde onder, heb ondergemalen*. Onder andere dingen malen.
- ONDERMEESTER, z. n., m., *des ondermeesters*, of van den *ondermeester*. Tweede meester; ook die eenen meester, in het onderwijs van anderen, helpt. Vrouwel. *ondermeesteres*.
- ONDERMEID, z. n., v., *der*, of van de *ondermeid*; meerv. *ondermeiden*. Eene tweede meid, eene meid, die eene andere ten dienst staat. Huygens gebruikt het, in eenen boertigen stijl, voor een gerijfelijk meisje.
- ONDERMENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *mengen*. Scheidb.: *ik mengde onder, heb ondergemengd*. Iets onder iets anders mengen. Onsch.: *ik ondermengde, heb ondermengd*. Met iets vermengen. Eigenl.: *ondermengt als water ende wijn*. [Cats.] *Ondermengt met regen*. [Vond.] *Brokken, ondermengt met wijn*. [Vond.] Oneig.: *'t huijlen van wijven en kinderen, ondermengt met de naarheit*, enz. [Hooft.] Van hier *ondermenging*.
- ONDERMENSCH, z. n., o., *des ondermensch*, of van het *ondermensch*; meerv. *ondermensch*. Een vrouwmensch dat onder den man staat. C. Huygens gebruikt dit woord: *'k was een man, en sij mijn ondermensch*.
- ONDERMERK, z. n., o., *des ondermerks*, of van het *ondermerk*; meerv. *ondermerken*. Een paal, een landpaal, waardoor het eene land van het andere ondermerkt, onderscheiden wordt; van het verouderde *ondermerken*, *ondermerkte*, *ondermerkt*, door een merk onderscheiden.
- ONDERMIETEN, bedr. verouderd werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en het oude *mieten*, *mieden*: *ik ondermiete, heb ondermietet*. Onderhuren, door giften onder 's hands omkopen. In dezen zin komt het bij M. St. voor: *Winckel en de Nyedorp, die Willem waren ondermietet*.

ONDERMIJNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *mijnen*: *ik ondermijnde, heb ondermijnd*. Iets, door mijnen te graven, van onderen uithalen, om het te laten instorten, of in de lucht te doen springen: *eenen muur, een vestingwerk ondermijnen*. Oneig. beduidt het iets door list verzwakken, krenken: *iemand's gezag ondermijnen*. 't *Ondermijnt de krachten der ziele*. [Poot.] Van hier *ondermijning*.

ONDERMIJNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *mijnen*: *ik mijnde onder, heb ondergemijnd*. Voor minderen prijs mijnen: *ik had last voor tien duizend Gulden: ik mijnde het er acht honderd Gulden onder*. Ook onscheidb.; eerder dan een ander mijnen: *ik heb hem dat huis ondermijnd*.

ONDERMOEIJEN (*zich*), wederk. werkw., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onderen* en *moeijen*: *ik ondermoeide mij, heb mij ondermoeid*. Zich iets met moeite onderwinden. Vlaamsch woord.

ONDERMUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *muren*: *ik ondermuurde, heb ondermuurd*. Met muurwerk ondersteunen, met muurwerk van onderen opmetselen: *een ondermuurde wal*. [C. Huygens.]

ONDERMUTS, z. n., v., *der*, of *van de ondermuts*; meerv. *ondermutsen*. Eene vrouwenmuts, die onder eene andere gedragen wordt.

ONDERNAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *naaijen*: *ik ondernaaide, heb ondernaaid*. Van onderen be-naaijen.

ONDERNAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *naken*: *ik ondernaakte, heb ondernaukt*. Veroud. woord. Bij L. Meijer en Kil. vindt men het. Ondervangen.

ONDERNEMEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *nemen*: *ik ondernam, heb ondernomen*. Eigenlijk, iets, dat zwaar is, voorzigtig van onderen aannemen. Men gebruikt het in eenen oneigenlijken zin alleen, in de beteekenis van iets dat gewichtig, dat zwaar is om uit te voeren, voornemen en het dadelijk aanvangen. Het komt met *onderstaan* overeen, behalve dat dit laatste van gevaarlijke, stoute en verbodene dingen gebruikt wordt. Men plaatst er zoowel eene onbepaalde wijs met *te*, als eenen vierden naamval der zaak bij: *ik onderneem het niet, hem dit onder zijn verstand te brengen. Hij durft veel ondernemen. Grootte werken ondernemen. Meer ondernemen, dan men uitvoeren kan*. Van hier *ondernemer, onderneming*. Zam.: *ondernemziek*.

ONDEROFFICIER, z. n., m., *des onderofficiers*, of *van den onderofficier*; meerv. *onderofficiers, onderofficieren*. Bij het krijgsvolk, de minste bevelhebber, die tusschen de eigenlijke officiers en de gemeenen gerangschikt is.

ONDEROORDEELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *oordeelen*: *ik onderoordeelde, heb onderoordeeld*. Met zijn oordeel onderscheiden: *nochte is het zoo wel 't onderoordeelen, wat best gedaan geweest waar*. [Hooft.]

ONDEROORZAAK, z. n., v., *der*, of *van de onderoorzaak*; meerv. *onderoorzaken*. Tweede oorzaak: *als wij de onderoorsaken aenzien*. [J. De Brune.]

ONDEROVEN, z. n., m., *des onderovens*, of *van den onderoven*; meerv. *onderovens*. Zoo noemen bakkers de ruimte onder den oven, waar zij het brood te rijzen zetten.

ONDERPACHTER, z. n., m., *des onderpachters*, of *van den onderpachter*; meerv. *onderpachters*. Bediende van eenen pachter. Het werkw. *iemand onderpachten, onderhuren*, is, in Gelderl., gebruikelijk.

ONDERPAND, z. n., o., *des onderpands*, of *van het onderpand*; meerv. *onderpanden*. Een pand, dat aan een ander gegeven wordt, tot verzekering, dat men hem schuldig en verplicht blijft: *iemand eene gouden doos tot onderpand geven. Toteen onderpand nemen. Het onderpand der zaligheid*. [K. Brandt.] *Het onderpand des Geestes*. [Bijbelv.] In het zw. *underpant*, hoogd. *Unterpfand*. angels. *undervedde*, middeleeu. *subtervadium* en *subpignus*; allen naar het gr. *υποθηκη*, ond. *hypotheek*.

ONDERPANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *panden*: *ik onderpandde, heb onderpand*. Ten onderpand verzetten: *om mijn Esmerauden ring, in stee van geld, voor brood, te onderpanden*. [J. Oud.] Van hier *onderpanding*. [Hooft.]

ONDERPLAAT, z. n., v., *der*, of *van de onderplaat*; meerv. *onderplaten*. Liggende plaat, waafop men stookt.

ONDERPLAATSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *plaatsen*: *ik plaatste onder, heb ondergeplaatst*. Onderzetten.

ONDERPLAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *plakken*: *ik plakte onder, heb ondergeplakt*. Iets door plakken onder iets vastmaken.

ONDERPLANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *planten*: *ik plantte onder, heb ondergeplant*. Onder iets, tusschen iets planten.

ONDERPLIGTIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die onder eenen anderen staat.

ONDERPLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *ploegen*: *ik ploegde onder, heb ondergeploegd*. Door ploegen onder de aarde brengen: *den mest onderploegen*. Van hier *onderploeging*.

ONDERPLOMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *plompen*: *ik plompte onder, heb ondergeplompt*. Met eenen plomp

- onder water gooijen. *Onderpolteren* is bijna van dezelfde beteekenis, met klotsend gespoel onder het water douwen. In Gron. gebruikt men dit woord.
- ONDERPLOOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *plooijen*: *ik plooide onder, heb ondergeplooid*. Door plooijen uit het gezicht brengen: *plooi die ijzervlek er onder*.
- ONDERPOLIG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat onder eene der beide polen ligt, die onder eene dier hemelstreken woont: *poolsabbath aen d'onderpolige*. [De Deck.] Van *onder* en *polig*, dat buiten zamenst. niet voorkomt.
- ONDERPOLSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *polsen*: *ik onderpolste, heb onderpolst*. Eigenlijk met eenen pols onder water voelen. Oneig., ondertasten, onderzoeken.
- ONDERPOLTEREN**, zie *onderplompen*.
- ONDERPOTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *poten*: *ik pootte onder, heb ondergepoot*. Onderplanten.
- ONDERRAKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *raken*: *ik raakte onder, ben ondergeraakt*. Van de been vallen, onder de voet raken. Een woord der gemeenzame verkeering.
- ONDERREDEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *reden*: *ik onderreedde, heb onderreed*. Onder elkander redewisseling houden. Veroud. woord.
- ONDERREEP**, z. n., v., der, of van de *onderreep*; meerv. *onderreepen*. Eene reep, of touw aan de onderste zijde van een vischnet, waaraan men looden hangt, om hetzelfde te doen zinken; het tegendeel van bovenreep, die, door middel van kurken, op het water drijft.
- ONDERREGT**, *onderregten*, zie *onderrigt, onderrigten*.
- ONDERREGTER**, (*onderrigter*) z. n., m., *des onderregters*, of van den *onderregter*; meerv. *onderregters*. Mindere regter (wel te onderscheiden van *onderrigter*, die onderrigt geeft.)
- ONDERREKENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *rekenen*: *ik rekende onder, heb ondergerekend*. Bij de rekening voegen. Zie verder *rekenen*.
- ONDERRENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *rennen*: *ik onderrende, heb onderrend* (oudt. *onderron, onderonnen*). Door rennen afsnijden: *'t water, dat si met listen onderronnen*. [M. Stoke.]
- ONDERRIEM**, z. n., m., *des onderriems*, of van den *onderriem*; meerv. *onderriemen*. Een riem, welken men onder de kleederen draagt.
- ONDERRIGT**, z. n., o., *des onderrigts*, of van het *onderrigt*; zonder meerv. De handeling, waardoor men iemand onderrigt, of van hem onderrigt wordt; insgelijks de kennis, die daardoor ontstaat: *iemand onderrigt geven*.
- Onderrigt in eene taal ontvangen*. Door de veelheijt van haer onderricht. [Bijbelv.]
- ONDERRIGTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *rigten*: *ik onderrigte, heb onderrigt*. Een ander kennis en begrippen mededeelen, welke hij ontbeert: *ik zal u onderrigten, hoe u te gedragen*. *Iemand van eene handelwijs onderrigten*. Van hier *onderrigter, onderrigting*: en laat uw wet mij onderrichting geven. [E. Voet.]
- In het zw. *wnderrätta*. *Rigten* heeft hier nog de oude beteekenis van verhalen, in de oude taal *rahkon*, angels. *reccan*, zw. *rätta*. Deze beteekenis heerscht ook nog in *berigt* en *narigt*.
- ONDERROEIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *roeijen*: *ik onderroeide, heb onderroeid*. Door roeijen afsnijden: *ende onderroeyden hem den ganc*. [M. Stoke.] *Onder iets roeijen* is een onz. w., en beteekent geheim in eene zaak medewerken.
- ONDERROEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *roeren*: *ik roerde onder, heb ondergeroerd*. Roerend ondermengen.
- ONDERROK**, z. n., m., *des onderroks*, of van den *onderrok*; meerv. *onderrokken*. Een vrouwenrok, die onder eenen, of meer rokken gedragen wordt. Verkleinw. *onderrokje*.
- ONDERROLLEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *rollen*: *ik rolde onder, ben ondergerold*. Onder de voet rollen, onderraken, rollend onderkomen.
- ONDERROOKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *rooken*: *ik onderrookte, heb onderrookt*. Van anderen berooken. Bij Kil. en Hoogstr. vindt men dit woord, dat reeds verouderd: *bijenkorven met zwavel onderrooken*.
- ONDERSCHIED**, z. n., o., *des onderscheid*, of van het *onderscheid*; meerv. *onderscheiden*, schoon in een geval slechts. Eigenlijk datgene, waardoor iets in twee verscheidene dingen onderscheiden, of afgezonderd wordt. In den allereigenlijksten zin iets, waardoor eene ruimte in twee afdeelingen gescheiden wordt; eene reeds verouderde beteekenis: *ende de arcke des getuijgenisse binnen in den voorhangh setten, dat hij u een onderscheijt sij tusschen den heijlighen ende den allerheijlichsten*. [Doreslaer.] Thans gebruikt men het in eenen oneigenlijken zin, zonder meerv., voor datgene, hetwelk veroorzaakt, dat het eene van het andere onderscheiden is: *hij weet geen onderscheid tusschen goed en kwaad*. *Men vindt hier een merkelijk onderscheid*. *Wie dit onderscheid vat*. [Vond.] Voorts, die werkzaamheid des verstands, waardoor men het onderscheid tusschen twee, of meer dingen kent: *ik maak onderscheid, met wien ik spreek*. *Met onderscheid ergens van spraken*. *Alle geruchten zonder*

onderscheid gelooven. Geen' bezetting in te neemen, zonder onderscheid. [Hooft.]

Reeds bij Isidor. *undarscheit*, bij Notk. *underskeit*. Voor onderscheid, gebruikten de Ouden ook *onderschil*.

ONDERSCHIEDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *scheiden*: *ik onderscheidde, heb onderscheiden*. Eigenlijk, twee lichamen, of ruimten door een derde ligchaam van elkander scheiden. Men gebruikt het in dien zin niet meer. Oneigenlijk, iets, door mededeeling van andere eigenschappen, en door plaatsing tot eene andere bestemming, als eene eigene, op zich zelve bestaande, zaak kenbaar maken: *gelijk als alle menschen van der aerde, ende Adam van den stove geschapen is, ende doch de Heere haer onderscheidde heeft.* [Doresl.] *Ende de mane moet de maenden onderscheiden.* [Doresl.] Ook in dezen zin begint het te verouden. Het deelw. heeft nog iets van dien aard: *dat zijn onderscheidene kleuren. Men kon het onderscheiden zien.* Zoo ook het bijw. *onderscheidentlijk*. In bepaaldere betekenissen, gebruikt men het gewoonlijk als een onzijd. werkw. met *hebben*, voor het onderscheid tusschen twee, of meer dingen gewaar worden: *men kan hier geenen dag van nacht onderscheiden. Soud' ick konnen onderscheiden tusschen goet ende quaet?* [Bijbelv.] Bij Notk. *undirsceidon*. Van hier *onderscheidentlijk, onderscheiding, onderscheidenheid*, veroud. woord.

ONDERSCHENKEL, (*onderschinkel*) z. n., m., *des onderschenkels, of van den onderschenkel*; meerv. *onderschenkels*. Het onderste deel des schenkels, tusschen de knie en den eigenlijken voet.

ONDERSCHEPEN, z. n., m., *des onderschepens, of van den onderschepen*; meerv. *onderschepenen*. Onderregter.

ONDERSCHEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *scheppen*: *ik onderschepte, heb onderschept*. Eigenlijk, met een schepvat van anderen ondervangen. In dien zin gebruiken wij het zeldzaam. Bogaert gebruikt het eenmaal, op die wijs: *dat van deszelfs bladeren een zoet en helder water afdruipt, en in 't vallen van steene bakken onderschept wert*. Men vindt het bij Hooft nog oneigenlijk voor onderschragen: *om den last der dingen t' onderscheppen*. Meest komt het figuurlijk voor, in de beteekenis van iemand of iets in den loop stuiten en grijpen, zonder dat hij daarop te voren bedacht was: *belemmert van 't zaamenloopende dellingen, waardoor men hem, op 't vorderlyxt, onderschepen kon.* [Hooft.] *Brieven onderscheppen*. Wijders, in werking stuiten en onderbreken: *wiens gezicht onderschept word door nevelen, enz.* [Frantz.] In het geheim iets zoeken te welen: *om de zaken te onderscheppen*.

ONDERSCHIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *schietsen*: *ik schoot onder, heb ondergeschoten*. Onder eenen hoop schieten: *nadat ik er ondergeschoten had, vlogen zij heen*.

ONDERSCHIL, zie *onderscheid*.

ONDERSCHOREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *schoren*: *ik onderschoorde, heb onderschoord*. Met eenen schoor ondersteunen. Wijders, in het gemeen, van anderen stutten, ondersteunen: *daer onderschooren noch mijn schouderen alleen, enz.* [De Deck.] *'t Zachte bedt moet ook die zaaken onderschooren.* [Poot.] Van hier *onderschoring, onderschoorsel*.

ONDERSCHOUT, (in Geld. *onderscholte*) z. n., m., *des onderschouts, of van den onderschout*; meerv. *onderschouten*. Die, bij afwezigheid van den schout, deszelfs plaats vervangt; die onder hem staat en hem helpt. Van hier *het onderschoutschap*.

ONDERSCHRAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *schragen*: *ik onderschraagde, heb onderschraagd*. Met eene houten schraag ondersteunen. Wijders, in het algemeen, dragen, torschen: *Atlas onderschraegt den hemel.* [Vond.] *De rijke zetel wordt onderschraegt door Cherubinnen.* [J. de Haas.] Oneigenlijk, helpen: *zoo ons geen hulp kome onderschragen.* [J. de Haas.] Van hier *onderschraging*.

ONDERSCHRIFT, z. n., o., *des onderschrifts, of van het onderschrift*; meerv. *onderschriften*. Het schrift, dat onder iets geschreven staat.

ONDERSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *onder* en *schrijven*: *ik onderschreef, en schreef onder, heb onderschreven, en ondergeschreven*. Onscheidb. is het zijnen naam onder een schrift schrijven, waar het schrift in den vierden naamval staat: *eenen brief onderschrijven. Eene geloofsbekentenis onderschrijven. Zult gij, gansch liefdeloos, zijn doemschult onderschrijven?* [H. Schim.] Men moet hier wel acht geven op het onscheidb. voorz. De aard der taal eischt, dat men zegge: *een onderschrevene brief, en een ondergeschrevene naam*. Zoo ook: *ik ondergeschrevene beken*. Immers, wordt er een scheidb. voorz. geëischt, zoo dra de zaak niet zoo zeer op het schrift als wel op den naam, die er ondergeschreven wordt, neerkomt. *Ik onderschrevene zoude men van een beeld, b. v., zeggen, onder hetwelk een onderschrift stond. Voorts, behoort tot het onderschrijven eigenlijk de geheele naam, vol uitgedrukt; tot het onderteekenen de eerste letters slechts van den naam; schoon beide woorden vaak door elkander gebruikt worden, en wel onderteekenen, in den deftigen stijl, meest voor onderschrijven voorkomt. Van hier onderschrijving.*

ONDERSCHUILEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en schuilen*: *ik schoof onder, heb ondergescholen*. Onder iets schuilen. Ook oneig., zich bedekken: *er schuilt iets kwaads onder*.

ONDERSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en schuiven*: *ik schoof onder, heb ondergeschoven*. Onder iets schuiven. Oneig. noemt men iets *ondergeschoven*, dat als iets onecht en vals, ongemerkt, in plaats van het echte en ware ondergestoken wordt.

ONDERSLAAN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en slaan*. Scheidb.: *ik sloeg onder, heb ondergestlagen*. Men gebruikt dit oneigenlijk: *geld onder slaan*, hetzelfde, uit oneerlijkheid, bedekt inhouden, onder zich houden. Onscheidb.: *ik onderstloeg, heb onderstlagen*. Een vroedkundig woord: *eene vrouw onder slaan*, onderzoeken, hoe ver het met de vrucht, die ter wereld komt, gevorderd zij.

ONDERSLAG, z. n., m., *des onderslags*, of *van den onderslag*; meerv. *onderstlagen*. Een onderscheid in eenen eigenlijken, natuurlijke zin, dat is de afschutting van eene plaats, door een tusschenschot, of iets diergelijks. In dien zin is het woord reeds buiten gebruik. Doreslaer heeft het nog: *ghij schiept den geest des firmaments, ende ghebodet hem, dat hij een onderstlach ware tusschen den wateren*, enz. Het woord beduidt ook het lot, dat aan den voet van eenen boom opschiet; zonder meerv. Eindelijk is het een weverswoord, beduidende den draad, die onder den arm des haspels slaat; anders *misslag*; met een meerv. Van hier *onderstlagtig*, bijw. In Gelderland gebruikt men dit van eenen molen, die door water gedreven wordt; wanneer het water niet door zijnen val deszelfs rad omdrijft, maar door zijnen stroom van onderen hetzelfde voortstuwt: *dat rad loopt onderstlagtig*. Het water zelf, dat tegen zulk een rad slaat, heet *onderstlag*, en zulk een molen *onderstlager*.

ONDERSLAVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en slaven*: *ik onderstlaafde, heb onderstlaafd*. Onder slavernij brengen. Het deelw. *onderstlaafd* vindt men bij C. Huygens: *haer' onderstlaefde muren*.

ONDERSLEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en slepen*: *ik sleepte onder, heb ondergestleept*. Onder iets slepend inbrengen; ook met geweld doen zinken: *die duizend schepen zag van 't onweer onderstepen*. [Vond.]

ONDERSMELTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en smelten*: *ik smolt onder, heb ondergesmolten*. In vereeniging met iets smelten: *smelt er wat lood onder*.

ONDERSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het

scheidb. voorz. *onder en smijten*: *ik smeedt onder, heb ondergesmeten*. Onder eenen hoop bijsmijten.

ONDERSNEDE, (*ondersneê*) z. n., v., *der*, of *van de ondersnede*; meerv. *ondersneden*. Eene snede broods, waaraan de onderkorst zit.

ONDERSNEEUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en sneeuwen*: *ik sneeuwde onder, heb ondergesneeuwd*. Het verled. deelwoord alleen is in gebruik: *dat de frissche mirt in Bloemaert lelihof niet onder waer gesneeuwt*. [Poot.]

ONDERSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en snijden*. Scheidb.: *ik sneed onder, heb ondergesneden*. Door snijden onder iets brengen: *snijd er wat stroo onder*. Onscheidb.: *ik ondersneed, heb ondersneden*. Eigenlijk door afsnijden onderbreken. Oneigenlijk gebruikt het De Brune: *zoo het met gheen verwisseling ondersneeden wordt*.

ONDERSPADEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en spaden*: *ik spaadde onder, heb ondergespaad*. Door spaden onder den grond brengen.

ONDERSPANNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en spannen*: *ik onderspande, heb onderspand*. Van onderen bespannen: *de cirkelboog die zulk eenen regten hoek onderspant*.

ONDERSPIT, z. n., o., *des onderspits*, of *van het onderspit*; zonder meerv. Eigenlijk schijnt het te beduiden de laatste spitting in eenen kuil, welken men uitgraaft. Men gebruikt het oneigenlijk alleen: *het onderspit delven*, overwonnen worden. *In het onderspit zijn*, in eenen kwaden toestand zich bevinden. *In het onderspit geraken*, in verval komen.

ONDERSPITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en spitten*: *ik spittede onder, heb ondergespit*. Door spitten onderbrengen: *ik heb er de mest ondergespit*.

ONDERSPOELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en spoelen*. Scheidb.: *ik spoelde onder, heb ondergespoeld*. Door spoelen onderbrengen: *het zeewater spoelt er al dat stijk onder*. Onscheidb.: *ik onderspoelde, heb onderspoeld*. Door spoelen van onderen uitholen.

ONDERSPREIDEN, (*onderspreijen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en spreiden*: *ik spreidde onder, heb ondergespreid*. Onder iets uitspreiden.

ONDERST, zie *onder*.

ONDERSTAAN, bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en staan*. Scheidb. en onz.: *ik stond onder, heb ondergestaan*. Op eene lagere plaats zijn. Van hier het deelw. *onderstaand*: *de onderstaande rekening*. Onder iets staan: *het regende, en wij konden nergens onderstaan*. Onderworpen zijn: *hij heeft allang onder*

hem gestaan. Onscheidb. en bedr.: *ik onderstond, heb onderstaan*. Ondernemen, eene gevaarlijke, stoute en verbodene zaak trachten uit te voeren: *sulck een saeck heeft Agesilaus onderstaen*. [Vond.] Ook wederk.: *Niemand zal zich onderstaan dat weg te halen*. Hooft schijnt het te nemen voor onder 's hands zoeken te weten: *wilde zij onderstaan, wat men zich van die van Vlaanderen belooften moghte*. Men kan het vergelijken met het eng. *to understand*, en het zw. *untersta*, verstaan. In het dagelijksche leven, zegt men nog *iemand onderstaan* voor deszelfs denkwijze in eene of andere zaak onderzoeken.

ONDERSTAND, z. n., m., *des onderstands*, of *van den onderstand*; zonder meerv. Hulp voor eenen tijd, bijstand: *iemand onderstand doen*. *Onderstand van volk en geld krijgen*. *Met geen en onderstandt*. [Hooft.] *Tot onderstandt van die van Valenchien*. [Hooft.] *Gun de grijze haren onderstant en stille rust*. [Poot.] Dit woord wordt ook somtijds onz. gebruikt, gelijk L. ten Kate reeds heeft aangegeekend, als dan afstammende van het oude onscheidb. *onderstanden*, hulp toebrengen. Van hier het veroud. *onderstandig*. Zameng.: *onderstandgelden, onderstandschuldig*.

ONDERSTANDAARDSCH, bijv. n. Dit woord heeft Hooft: *hij heeft den onderstandaartschen soldaat overgevoert*. Bij Tac. *militem subsignanum*, eenen soldaat, die onder eene afzonderlijke legervaan of standaard streed, Zoo als Pichena deze plaats van Tac. verstaat.

ONDERSTAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en stappen*: *ik onderstapte, heb onderstapt*. Met groote stappen inhalen. Huygens gebruikt het oneig.: *sulcke zijn haer eigenschappen, die ick soecke v'onderstappen*.

ONDERSTEEK, z. n., m., *des ondersteeks*, of *van den ondersteek*; zonder meerv. Bedekte poging, tot nadeel van eenen anderen: *door 't invoeren van Bisschoppen der vrijheit een' ondersteek te doen*. [Hooft.] *Gemerkt Elizabeth niet een hair op den hoofde had, dat voor eenighen ondersteek zorghde*. [Hooft.] Ook een tinnen bekken met een' bekleeden rand, dat men onder eenen zieken steekt; doch in dien zin wordt het veelal onzijd. gebezigd: *geeft het ondersteek eens aan*; anders *ondersteeksel*.

ONDERSTEEKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *onder en stecken*. Scheidb.: *ik stak onder, heb ondergestoken*. Onder iets doen: *iemand een bekken ondersteken*. Tusschen iets voegen: *krijgsbenden ondersteken*. Onscheidb.: *ik onderstak, heb onderstoken*. Door elkander schieten: *ik onderstak de kaarten*. Van hier het verl. deelw. *onderstoken*: *een onderstoken werk*, dat in het geheim bestoken is. Voorts *onder-*

steking: de *ondersteking* van een vreemd kind. Zameng.: *ondersteekbekken*.

ONDERSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *onder en stellen*. Scheidb.: *ik stelde onder, heb ondergesteld*. Iets onder een ander ding stellen. Onscheidb.: *ik onderstelde, heb ondersteld*. Eene stelling, voor eenige oogenblikken, als waarheid houden: *onderstel eens, dat, enz*. *Laat ons onderstellen, dat, enz*. Van hier *onderstelling*.

ONDERSTEUN, z. n., o., *des ondersteuns*, of *van het ondersteun*; zonder meerv. De daad van ondersteunen, anders *ondersteuning*: *om vrundschap en ondersteun arbeiden*. [Hooft.] Schoon *steun* mannelijk is, zoo is dit zamengest. *ondersteun*, dat van een werkw. met een onscheidb. voorz. afgeleid wordt, evenwel onz. Zie A. Kluits voorrede, voor de lijst van Hoogstr., §. 98.

ONDERSTEUNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en steunen*: *ik ondersteunde, heb ondersteund*. Van onderen steunen, onderstuiten: *eenen gevel met eenen balk ondersteunen*. *Iemand, die in onmagt valt, ondersteunen*. *De vader zoekt zich te ondersteunen met eene sparre*. [Vond.] Oneig., in allerlei soort van verlegenheid *onderstand verleen*, vooral in bekrompene omstandigheden: *ondersteunt de swakken*. [Bijbelv.] *Ik heb hem, uit mijne armoede, nog ondersteund*. *Daar ik u mede zou kunnen ondersteunen*. [Hamelsv.] Bevestigen, staven: *om zijn zeggen te ondersteunen*. [J. de Haes.] Van hier *ondersteuning, ondersteunsel*.

ONDERSTOND, z. n., m., *des onderstonds*, of *van den onderstond*; meerv. *onderstonden*. Een stond of uur, op eenen vorigen stond volgende. Men gebruikt dit woord, in sommige streken van Geld.: *er zal wel een onderstond nakomen*, dat is, na dit uur van uitgelatene blijdschap zal wel een tijd van droefheid volgen. Van het voorz. *onder en stond*. Het kan ook uit *ander en stond* verbasterd zijn.

ONDERSTOOTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en stooten*: *ik stiet onder, heb ondergestooten*. Naar beneden stooten: *ende ick wil u henen onderstooten tot dien, die in de kuijle varen*. [Doresl.] Stootend doormengen: *ik heb er peper ondergestooten*.

ONDERSTOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en stoppen*: *ik stopte onder, heb ondergestopt*. Onder iets wegstoppen.

ONDERSTREPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en strepen*: *ik onderstreepte, heb onderstreept*. Eene streep onder iets trekken.

ONDERSTRIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en strijken*: *ik streek onder, heb ondergestreken*. Onder iets strijken.

ONDERSTRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en strikken*: *ik onderstrikte, heb onderstrikt*. Van onderen strikken: *het hair met eenen knoop t' onderstrikken*. [Hooft.]

ONDERSTROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en strooijen*: *ik strooide onder, heb ondergestrooid*. Onder iets strooijen; ook oneig.: *het volk werd mistroostig, nadat hij er die valsche geruchten ondergestrooid had*.

ONDERSTROOMEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en stroomen*: *ik stroomde onder, heb ondergestroomd*. Onder iets stroomen. Hoogstr. heeft het woord. Ook zoo stroomen, dat iets onder water komt; wanneer het zijn vereischt.

ONDERSTUTTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en stutten*: *ik onderstuttede, heb onderstut*. Iets, dat reeds dreigt te vallen, met eenen stut onderschoren: *zij onderstutten den muur. Zuilen, die het gewelf onderstutten*. [J. de Haes.] Oneig., hulp van allerlei aard toebrengen: *daer 't noodigh eerlijck nut de stad en burgerij en welvaert onderstut*. [Vond.] *Om uwe stammen t'onderstutten*. [J. de Haes.] Van hier *onderstutsel*. Bij Hooft komt *onderstut* voor: *tot onderstut zijner heerschappije*.

ONDERTAND, z. n., m., *des ondertands*, of *van den ondertand*; meerv. *ondertanden*. Een der tanden onder in den mond. Van *onder en tand*.

ONDERTASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en tasten*: *ik ondertastte, heb ondertast*. Onderzoeken: *eene zaak ondertasten. Waar door zij de uitkomst der zwaare oorloogen ondertasten*. [Hooft.]

ONDERTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en teekenen*: *Scheidb.: ik teekende onder, heb ondergeteekend*. Een teeken onder iets zetten; in het bijzonder de eerste letters van zijnen naam onder iets schrijven, en voorts den geheelen naam onder iets zetten: *Ik ondergeteekende beken, enz. Onscheidb.: Ik onderteekende, heb onderteekend*. Iets, met het stellen van zijnen naam onder een geschrift, bekrachtigen: *ik heb de rekening niet kunnen onderteekenen. Een verdragh dat ter weerszijden onderteekent werdt*. [Hooft.] Zie *onderschrijven*. Van hier *onderteekening*.

ONDERTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en tellen*: *ik telde onder, heb ondergeteld*. Onder anderen schatten, rekenen.

ONDERTREDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en treden*: *ik ondertrad, heb ondertreden*. In eene figuurl. betekenis, beduidt het aan iemand zijne overmagt, tot deszelfs merkelijke schade, laten gevoelen: *Jesu naeckte le'en, van de*

wereld ondertre' en. [De Brune.] *Hij sal onse vijanden ondertreden*. [Doresl.] *Hij heeft in moeders lijve zijnen broeder ondertreden*, zegt Doresl. die ook *ondertreder* heeft. — Voorts *ondertreding*.

ONDERTREKKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder en trekken*: *ik trok onder, heb ondergetrokken*. Onder iets trekken. Onscheidb.: *ik ondertrok, heb ondertrokken*. Onderstrepen.

ONDERTIJD, een bijw. van tijd. Nu en dan. Van *onder en tijd*.

ONDERTROUW, z. n., v., *der, of van de ondertrouw*; zonder meerv. Onderlinge toestemming tot een huwelijk, trouwbelofte: *van den knoop der ondertrouwe*. [Vond.] *Jonge lieden in ondertrouw opnemen, als ondertrouwen aanteekenen*.

ONDERTROUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en trouwen*: *ik ondertrouwde, heb ondertrouwd*. Trouwbelofte doen, in ondertrouw verbinden: *de geboon der ondertrouwden*. [Vond.] Van hier *ondertrouwing*.

ONDERTUSSCHEN, bijw. van tijd. Middelerwijl: *ondertusschen viel de vijand in de stad. Hij werd ondertusschen gevangen. Ondertusschen dat dit gebeurde. Ondertusschen dit voorviel*, waar het als een voegwoord voorkomt, met uitlating van *dat*.

ONDERVANGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder en vangen*: *ik onderving, heb ondervangen*. In het vallen van onderen met de hand vangen: *ik ondervang den bal. Ondervangze en breng heur, enz.* [Vond.] Voor vallen bewaren, door eenen stut er onder te brengen: *eenen muur ondervangen*. Vervangen, aflossen, wanneer een ander vermoed is en bijna bezwijken moet: *het heele heijer werd in slaghorden gestelt, opdat d'een den andre ondervinge*. [Hooft.] In het gemeen aflossen: *de wachten ondervongen elkander*. Onmiddellijk op iets laten volgen: *lustighlijk, ondervingen zij deeze reede met zang der barbarische zeede*. [Hooft.] Van hier *ondervanging*.

ONDERVAREN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder en varen*. Onz. en scheidb.: *ik voer onder, ben ondergevaren*. Naar beneden varen: *sij sullen ondervaren met de hantboomen des grafs*. [Bijbelv.] Bedr. en onscheidb.: *ik ondervoer, heb ondervaren*. In deze vervoeging komt het bij Kl. Kolyn voor, in den zin misschien van ondernemen: *dat i niet ondervoer zonder bloen*. In dien zin is het verouderd. Van onderen doervaren: *hoe hij (de boog) mij ondervaren door 't steile vlak en door het vlacke steil bedroogh*. [Huygens.]

ONDERVAT, z. n., o., *des ondervats*, of *van het ondervat*; meerv. *ondervaten*. Een lekvat, dat ergens ondergezct wordt.

ONDERVATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *vatten*: *ik onder-vattede, heb ondervat*. Van onderen vatten: *hij ondervattede sijnes vaders hant*. [Bijbelv.]

ONDERVELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *vellen*: *ik velde onder, heb ondergeveld*. Op den grond vellen. Bij Oudaan *te onder vellen*.

ONDERVINDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *vinden*: *ik ondervond, heb ondervonden*. Bedr. door onderzoeken uitvinden: *dat sij de rechte gronden van deze maeghdequael had kunstig ondervonden*. [J. Cats.] *Doorsoekt mij Godt, ende ondervindt mijn herte*. [Doresl.] Eenige verandering of werkzaamheid van dingen, met betrekking tot zich zelve, door lang gebruik, gewaar worden: *men heeft dat wel meer ondervonden*. Ook onzijd.: *men ondervindt vaak, dat*, enz. Van hier *ondervinding*.

ONDERVLOEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *vloeijen*: *ik vloeide onder, ben ondergevoeid*. Onder water vloeijen, door eenen watervloed overstromd worden: *ik zwijg dan, hoe Thessaelje eens ondervloaide*. [Poot.]

ONDERVLOER, z. n., m., *des ondervloers*, of *van den ondervloer*; meerv. *ondervloeren*. Een vloer die lager ligt: *den ondervloer met versche bloemen cieren*. [Cats.]

ONDERVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *voegen*. Scheidb.: *ik voegde onder, heb ondergevoegd*. Onder iets voegen. Bij M. St. komt het wederk. voor: *doe ghingen si hem ondervoeghen*, zij schikten zich om te overwegen. In dien zin is het onscheidb.

ONDERVOOGD, z. n., m., *des ondervoogds*, of *van den ondervoogd*; meerv. *ondervoogden*. Toezierende voogd, onderopziener: *Sisennes, de ondervoocht in Celesyria*. [Doresl.] Van hier *ondervoogdij, ondervoogdijschap*.

ONDERVORSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *vorschen*: *ik ondervorschte, heb ondervorscht*. In het gemeen navorschen: *om de zaken ten hove t' ondervorschen*. [Bogaert.]

ONDERVORST, z. n., m., *des ondervorsten*, of *van den ondervorst*; meerv. *ondervorsten*. Die elders in naam eens vorsten handelt: *als een ondervorst heimelijk aan vreemde hoven handelt*. [Hooft.]

ONDERVRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *vragen*: *ik ondervroeg, heb ondervraagd* (oul. *ondervragen*). Met afvragen onderzoeken. Van hier *ondervrager, ondervraging*.

ONDERWAARTS, bijw. van plaats. Naar onderen toe: *onderwaerts in de helle sal het afvaren*. [Doresl.]

ONDERWAL, z. n., m., *des onderwals*, of *van den*

onderwal; meerv. *onderwallen*. Het onderste deel van eenen wal omtrent het water; zonder meerv. Ook een vestingbouwkundig woord, beteekenende eenen lageren walgang met eene borstwering; met een meerv.

ONDERWAND, z. n., o., *des onderwands*, of *van het onderwand*; zonder meerv. Benedenwand eens vaartuigs.

ONDERWARIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onderworpen: *onderwaerigh aen gebreken*. [Vond.] *Der partijdigheid onderwaerigh zijn*. [Hooft.] Dit *warig* is van het oude *waren, weren*, dat is zijn; ijsl. *vera*. Van dit *waren, weren* is nog het meerv. *wij waren, gij waart*, enz.

ONDERWASSEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *wassen*: *ik wies onder, ben ondergewassen*. Onder iets wassen.

ONDERWEG, *onderweeg, onderwegen*. Zie *onder*.

ONDERWELLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *wellen*: *ik welde onder, ben ondergeweld*. In eene draaikolk onderzinken. Bij Oudaan komt het oneig. voor: *het hart zou dadelijk in droefheyd onderwellen*.

ONDERWELVEN, (*onderwulven*), bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *welven*: *ik onderwelfde, heb onderwelfd*. Van onderen met welwerk opnetselen: *onderwulft van boogen*. [Anton.]

ONDERWERELD, z. n., v., *der, of van de onderwereld*; zonder meerv. Benedenwereld: *de deelen der onderweereelt*. [Vond.] Oneig., de redelijke schepselen, die op deze benedenwereld zich bevinden: *die d' onderweereelt uw gemeenschap waerdigh kent*. [Vond.]

ONDERWERP, z. n., o., *des onderwerps*, of *van het onderwerp*; meerv. *onderwerpen*. Zelfstandigheid, grond eener zaak, die onder haar als een grond geworpen is: *alle toevallen hebben een onderwerp*. Stof van verhandeling: *laat ons nu eens over dit schoone onderwerp handelen*. In een redekunstig voorstel is het *onderwerp* de persoon of zaak, omtrent welke iets beweerd of ontkend wordt. *Elk voorstel bestaat uit een onderwerp, eene toeëigening en eene samenbinding*.

ONDERWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *werpen*: *ik onderworp (onderwierp), heb onderworpen*. Onder zijne of eens anders magt brengen: *hij onderworp zich al die landen. Uw wil zij den man onderworpen*. Ook wederk.: *zich aan iemands heerschappij onderwerpen*. In verderen zin afhankelijk van iets: *de deugd is niet aan tijdsverandering onderworpen. Aan feilen onderworpen. 't Verbeurt maaken van goederen, als dat aan opspraak onderworpen was*. [Hooft.] In nog verdere beteekenis, blootgesteld: *aan gevaren onderworpen zijn*. Van hier *onderwerping, onderwerpsel, zie*

onderwerp. Van het deelw. heeft Hooft een naamw. *onderworpeling*, een, die zich onderwerpt of aan anderen onderworpen is. Bij Ker. is dit werkw. reeds *untaruwerfan* en het naamw. *untarwerfan*.

ONDERWEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *weven*: *ik weefde onder, heb ondergeweven*. Door weven onderbrengen: *ik heb er wol laten onderweven*.

ONDERWIGT, z. n., o., *des onderwigts*, of *van het onderwigt*; zonder meerv. Vermindering in eene vorige zwaarte, zoodat de goederen, door indroogen, de juiste ponden niet kunnen houden. Zie *ondermaat*.

ONDERWIJLEN, (*onderwijl*) bijw. van tijd. Ondertusschen: *onderwijlen beging hij eenen misslag*. En *onderwijl doorritselt Levenwekker gebloemt, en laen, en lisch*. [Poot.] Van *onder* en *wijl, wijle, wijlen*.

ONDERWIJS, zie het volgende:

ONDERWIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *wijzen*: *ik onderwees, heb onderwezen*. Dit woord beduidt eigenlijk door wijzen of teekens geven, onbekende handgrepen of allerlei vaardigheid leeren; met den vierden naamval des persoons, en het voorz. *in*, ten opzichte der zaak: *ik onderwees mijnen zoon in het schrijven*. *Iemand in het dansen, schermen, enz. onderwijzen*. Men gebruikte het certijds, ook voor het enkelv. *wijzen*: *hij zal hem onderwijzen den besten wegh*. [Doresl.] Allermeeest gebruiken wij dit woord voor onderrigten, allerlei kennis en verstandige begrippen mededeelen: *iemand in de godsdienst onderwijzen*. Van hier het *onderwijs*; zonder meerv.: *het vorstelijk onderwijs*. [Vond.] Voorts *onderwijzer, onderwijzing*.

ONDERWIND, z. n., o., *des onderwinds*, of *van het onderwind*; zonder meerv. Onderneming van eene zware zaak: *die onrustigh en toezicht naa onderwindt maakt*. [Hooft.] *Dat men hun reekenschap van te veel onderwinds zow willen afvorderen*. [Hooft.] Van hier *onderwindal, onderwindalgeest*, bij L. Meijer.

ONDERWINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onderen* *winden*: *ik onderwond, heb onderwonden*. Van onderen bewinden. In dien zin is het al verouderd. Als een wederk. werkwoord: *zich eener zaak onderwinden, zich dezelve toeëigenen, aanmatigen*. Ook is dit al verouderd. In het G. Kron. komt het in dien zin voor: *die Grave onderwant hem Hollant*. Thans beteekent het eene zware zaak ondernemen: *zich groote dingen onderwinden*. *De Edelen onderwonden zich geenerlei daadlijkheit*. [Hooft.] *Beken, door wie ge u 't stuk hebt onderwonden*. [S. Feitama.] Men plaatst er ook eene onbepaalde wijs met te achter: *ick hebbe mij onderwonden te spreken tot den Heere* [Bijbelv.] Van hier *onderwinding*.

In het zw. *undervinna*. In de laatste beteekenissen, komt het van het oude *winden, winnen, streven, zijne krachten inspannen*. Dit ziet men nog in *gewinnen, overwinnen, verwinnen*. In de eerste betekenis behoort het tot *wenden, draaijen, omdraaijen*.

ONDERWISSELING, z. n., v., *der, of van de onderwisseling*; meerv. *onderwisselingen*. Beurtwisseling. Van het verouderde *onderwisselen*, waarvan ook het oude bijw. *onderwisselings*, beurtelings.

ONDERWROETEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *wroeten*. Onz. en scheidb.: *ik wroette onder, heb ondergewroet*. Onder iets wroeten. Bedr. en onscheidb.: *ik onderwroette, heb onderwroet*. Van onderen iets omwroeten.

ONDERWULVEN, zie *onderwelven*.

ONDERZAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *zaaijen*: *ik zaaide onder, heb ondergezaaid*. Onder iets zaaijen.

ONDERZAAT, z. n., m., *des onderzaats*, of *van den onderzaat*; meerv. *onderzaten*. Onderdaan, die onder iemand gezeten is: *ten besten van uwen onderzaat*. [Hoogvl.] Zie *nazaat*.

ONDERZETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *onder* en *zetten*. Scheidb.: *ik zettede onder, heb ondergezet*. Onder iets zetten: *zet er drie stuten onder*. Landen onder water zetten. Verpannen: *ik zet er eenen dukaat onder*. *Hij zette er zijnen hals onder*. Onscheidb.: *ik onderzettede, heb onderzet*. Iets van onderen zetten: *hij onderzettede den zelven zijnen stoel*. [Hooft.] Oneig.: *ik onderzet mij zelve de dood*. [Oud.] Onderschoren: *terwijl ick vast met stut bij stut de Vrijheid onderzett*. [De Deck.] Van hier *onderzetsel, stul, schoor*.

ONDERZIETJE, (bij Kil. *ondersielken*, bij Cats ook *onderziel*) z. n., o., *des onderzieltjes*, of *van het onderzieltje*; meerv. *onderzieltjes*. Onderkeursje. onderrokje: *zij had alleen haer onderzieltjen aen*. [Cats.] Van *onder* en *zieltje*, een vrouwen onderrok.

ONDERZIEN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *onder* en *zien*: *ik zag onder, heb ondergezien*. Ergens onderkijken.

ONDERZINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *zinken*: *ik zonk onder, ben ondergezonken*. Naar beneden zinken: *sij soncken onder als loot in geweldige wateren*. [Bijhelv.] *Tot d' aerde in d' ope keel der golven onderzinkt*. [Auton.] *Tot daer de zon voorover onderzinckt*. [Vond.]

ONDERZOEK, z. n., o., *des onderzoeks*, of *van het onderzoek*; zonder meerv. De daad van onderzoeken: *na endtloos onderzoek*. [Poot.] *Het onderzoek van de waarheid*. *Daar hij zeide onderzoek op gedaan te hebben*. [Hooft.] *Zamenst.: onderzoekliefend*.

- ONDERZOEKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *onder* en *zoeken*: *ik onderzocht, heb onderzocht*. Onderzoek doen, den aard en de wijs van een ding zoeken te weten: *ik heb die zaak naarstig onderzocht*. Ook: *naar iets onderzoeken*; wanneer het onz. voorkomt. Ondervragen: *iemand onderzoeken*. Iets uit iemand zoeken gewaar te worden: *dat men hem met geesselen onderzoeken soude*. [Bijbelv.] Oudtijds gebruikte men het ook voor eene proef nemen. Van hier *onderzoeker, onderzoeking*.
- ONDERZOLDERING**, z. n., v., der, of van de *onderzoldering*; meerv. *onderzolderingen*. Benedenzoldering, laagste verdieping: *van 's Hemels onderzolderingen*. [De Deck.]
- ONDERZONNIG**, zie *ondermaansch*.
- ONDERZWEMMEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *onder* en *zwemmen*: *ik zwom onder, heb en ben ondergezwommen*. Onder iets zwemmen; met *hebben*: *hij konde onder water zwemmen, zonder te verstikken*. Met *zijn*: *de steenen boog, waaronder hij gezwommen was, viel in*.
- ONDEUGD**, z. n., v., der, of van de *ondeugd*; meerv. *ondeugden*. De tegenstelling van deugd; in het bijzonder eene opzettelijk booze daad, die tegen eene uitdrukkelijke wet strijdt; als ook eene slechte gesteldheid, eene booze neiging: *in dat kind heeft de ondeugd al vroeg wortelen geschoten*. Van den godloosen comt *ondeucht*. [Doresl.] *Tot eene ondeugd aangewreven*. [Hoogvl.] In eenen zachteren zin, het tegendeel van innerlijke waarde: *dat is geene ondeugd in dat hout*. Men gebruikt het ook voor een ondeugend mensch; in dien zin is het mannel.: *hij is een rechte ondeugd*. *Zij onderscheiden de personen, die uitmuntend zijn, van den snooden ondeugd*. [Herv. Overz.] Van hier *ondeugdelijk*, bij Doresl.; *ondeugend, ondeugendheid, ondeugendlijk, ondeugdzaam*.
- ONDICHT**, z. n., o., des *ondichts*, of van het *ondicht*; zonder meerv. Het tegendeel van dichtmaat: *in dicht en ondicht schrijven*.
- ONDIEFT**, bijw., dat veel, in Noordholl., in de dagelijksche taal voorkomt, in den zin van wel, goed. Men vindt het bij Rodenb.: *blijft uw liefde boven min, zo is uw echt ondieft*. Ook gebruikt Hooft het een en andermaal: *jae vaer, trouwen je keunt ondieft*. Oudaan gebruikt het als een bijw. naamw.: *wie van ondiefte vreugd begeert de rechte schets*. Ik weet niet, waarvan dit woord afgeleid, en welke deszelfs eerste beteekenis zij.
- ONDIENST**, z. n., v., der, of van de *ondienst*; meerv. *ondiensten*. Het tegendeel van dienst eene nadeelige, onaangename handeling: *iemand ondienst doen*. Van hier *ondienstbaar, ondienstelijk, ondienstig, ondienstigheid*. Zam.: *ondienstvaardig*.
- ONDIEP**, bijv. n. en bijw., *ondieper, ondiepst*. Niet diep, waar weinig water is: *een ondiepe put*. Niet diep uitgegraven: *een ondiepe kelder*. Niet lang: *een ondiep huis*. Van hier *ondiepte*, gebrek aan behoorlijke diepte; zonder meerv. Ook eene plaats in het water, die, om hare ondiepte, doorwaadbaar is; eene zandbank. In dezen zin heeft het een meerv.
- ONDIER**, z. n., o., des *ondiers*, of van het *ondier*; meerv. *ondieren*. Elk schadelijk en verslindend, ook wel afschuwelijk en wanstaltig dier: *een ondiep heeft het opgevreten*. *Maar dier noch ondiep kan Gods staande hand ontduiken*. [Versteeg.] Dat bij zulk een ondiep vergeleken wordt. Vondel, van een voorspook sprekende, zegt daarom: *een zucht, dit ondiep ingegeven*. Waar H. Schim van de verwoestingen des oorlogs spreekt, noemt hij dien geesel des menschedoms een *ondier*: *het leet, waarmee dit ondiep is bevrucht*. In den lagen stijl, heet men eenen deugeniet een *ondier*.
- ONDIGT**, bijv. n. en bijw., *ondigter, ondigtst*. Niet digt, ijl, lek.
- ONDOENLIJK**, (*ondoenbaar*) bijv. n. en bijw., *ondoelijker, ondoelijkst*. Niet doenlijk. F. De Haes gebruikt *ondoenbaar*.
- ONDOODELIJK**, bijv. n. en bijw., *ondoodelijker, ondoodelijkst*. Dat den dood niet veroorzaakt. Doreslaer gebruikt het woord. Bij C. Huygens komt *ondood* voor onsterfelijkheid voor, bij Notk. *vndothet* en *vntodigi*.
- ONDOORBOORLIJK**, bijv. n. en bijw., *ondoorboorlijker, ondoorboorlijkst*. Waar men niet doorboren, doordringen kan. Bij Hooft.
- ONDOORGANKELIJK**, bijv. n. en bijw., *ondoorgankelijker, ondoorgankelijkst*. Waardoor men niet gaan kan.
- ONDOORGRONDELIJK**, bijv. n. en bijw., *ondoorgrondelijker, ondoorgrondelijkst*. Dat niet te doorgronden is.
- ONDOORKOMELIJK**, bijv. n. en bijw., *ondoorkomelijker, ondoorkomelijkst*. Hetwelk men niet doorkomen kan.
- ONDOORREDELIJK**, bijv. n. en bijw., *ondoorredelijker, ondoorredelijkst*. Waar men zich niet doorredden kan: *met een ondoorredelijk oorlogh*. [Hooft.]
- ONDOORREISBAAR**, bijv. n. en bijw., *ondoorreisbaarder, ondoorreisbaarst*. Waar men niet doorreizen kan: *dat zeer veele weeghen ondoorreisbaar waaren*. [Hooft.]
- ONDOORSCHIJNEND**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet doorschijnend. Van hier *ondoorschijnendheid*.
- ONDOORWAADBAAR**, bijv. n. en bijw., *ondoorwaadbaarder, ondoorwaadbaarst*. Waardoor men niet waden kan: *eene ondoorwaadb're zee*. [M. L.]
- ONDOORWORSTELBAAR**, bijv. n. en bijw., *ondoorworstelbaarder, ondoorworstelbaarst*. Dat

- door worstelen niet ontgaan kan worden : *van d'ondeurworstelbaare noodt.* [Hooft.]
- ONDOORZIGTBAAAR, bijv. n. en bijw., *ondoorzigtbaarder, ondoorzigtbaarst.* Waardoor men bezwaarlijk zien kan : *de sluijer moet ondoorzichtbaar zijn.* [A. Loosjes.]
- ONDOORZOEKELIJK, bijv. n. en bijw., *ondoorzoekelijker, ondoorzoekelijkst.* Dat niet doorzocht kan worden.
- ONDRAAGBAAR, bijv. n. en bijw., *ondraagbaarder, ondraagbaarst.* Dat niet gedragen kan worden. *Ondragelijk* heeft wel dezelfde beteekenis, doch wordt in eenen oneigenlijken zin alleen genomen, voor zeer moeilijk : *een ondragelijke last. En wert veel lects ondragelijk.* [Poot.] Van hier *ondragelijkheid.* Wijders : *ondraagzaam, ook ongedraagzaam.*
- ONDRAGELIJK, zie *ondraagbaar.*
- ONDRINKBAAR, bijv. n. en bijw., *ondrinkbaarder, ondrinkbaarst.* Dat zich niet drinken laat.
- ONDUCHTIG, bijv. n. en bijw., *onduchtiger, onduchtigst.* Niet duchtig : *bij gebreeke van welke zulke verschenken onduchtig waren.* [Idsinga., Selwerder Landr.] Misschien spelt men beter *duchtig, onduchtig*, als komende niet van *duchten*, maar van *dogen, deugen.* Bij Kil. komt nog voor *ondocht (ondogt)* eene soort van visch, die niet veel *deugt.* Elders hoort men nog : *dat is een ondugd*, voor een *ondeugd.*
- ONDUIDELIJK, bijv. n. en bijw., *onduidelijker, onduidelijkst.* Dat niet duidelijk is.
- ONDUITSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet duitsch : *een onduitsch woord. Maer, die u Onduitsch hiet, zou die uw vriend ook zijn?* [De Deck.]
- ONDULDIG, bijv. n. en bijw., *onduidelijker, onduidelijkst.* Hetwelk men niet dulden kan. *Onduldig*, dat bij Doresl. voorkomt, voor *ongeduldig*, is niet geduldig.
- ONDUURZAAM, bijv. n. en bijw., *onduurzamer, onduurzaamst.* Dat niet duurzaam is. Bij Doresl. vindt men *ondurig*, dat niet duurt.
- ONECHT, bijv. n. en bijw., *onechter, onechtst.* Niet overeenkomstig met de huwelijks wetten : *onechte dochter.* Fig., valsch, onzuiver : *onechte steenen. Onechte dichters.* [Poot.] Van hier *onechtelijk, onechteling.*
- ONECHT, z. n., m., *des onechts*, of *van den onecht*; zonder meerv. Oneerlijke zamenleving buiten een wettig huwelijk : *in onecht leven. Kinderen, in onecht geteeld.* Voor *onecht* zeiden de ouden ook *onee, onehe.*
- ONEDIL, bijv. n. en bijw., *onedeler, onedelst.* Niet edel : *hij huwde eene dochter uit een onedel geslacht.* Door voortreffelijke eigenschappen van anderen niet onderscheiden : *onedele metalen*, alle metalen, behalve goud en zilver. Bij Vond. komt *onedeler metalen* voor. Zam. : *onedelmoedig, onedelaardig.* [Poot.]
- ONEENDRAGTIG, bijv. n. en bijw., *oneendragtiger, oneendragtigst.* Tweedragtig. Hooft bezigt dit woord.
- ONEENIG, bijv. n. en bijw., *oneeniger, oneenigst,* Twistig, niet eens in gevoelens en neigingen zijnde. Men gebruikt het meest als een bijwoord : *oneenig zijn. Met elkander oneenig leven. Zij werden het zeer oneenig.* Van hier *oneenigheid.*
- ONEENPARIG, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Niet eenparig. Van hier *oneenparigheid.*
- ONEENS, (Hooft spelt *oneensch*, dat niet na te volgen is) bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet eens : *wij zijn het hierin oneens. Zij zijn het oneens met de regering. Oneens worden*, oneenig worden.
- ONEENSTEMMIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet eenstemmig : *heiren, in tong en zeden oneenstemmigh.* [Hooft.]
- ONEENZIJDIG, bijv. n. en bijw., *oneenzijdiger, oneenzijdigst.* Niet eenzijdig : *in het stuk van Godtsdienst was hij zeer oneenzijdigh.* [G. Bandt.]
- ONEER, z. n., v., *der*, of *van de oneer*; zonder meerv. Gemis van eer, of van het gunstige oordeel, hetwelk anderen over ons gedrag vellen. Dikwijls gebruiken wij het als eene verzachting, voor schande : *zijnen ouderen oneer aandoen.* Bij Olfrid. en Notk. *unera, uneri*; bij welken het ook oneerbaarheid en onbeschaamdheid te kennen geeft.
- ONEERBAAR, bijv. n. en bijw., *oneerbaarder, oneerbaarst.* Dat met een kuisch en eerbare gedrag strijdt : *in een oneerbaar gewaad verschijnen.* Van hier *oneerbaarheid, oneerbaarlijk.*
- ONEERBIEDIG, bijv. n. en bijw., *oneerbiediger, oneerbiedigst.* Zonder eerbied. Van hier *oneerbiedigheid (oneerbiedenis bij Hooft), oneerbiediglijk.*
- ONEERGIERIG, bijv. n. en bijw., *oneergieriger, oneergierigst.* Niet eergierig. Van hier *oneergierigheid.*
- ONEERLIJK, bijv. n. en bijw., *oneerlijker, oneerlijkst.* Die tegen de wetten van eerbare kuischheid handelt; hoerachtig : *een oneerlijk vrouwmensch.* In dat gedrag gegrond : *oneerlijke reden.* Strijdig met de denkbeelden van burgerlijke eer : *eene oneerlijke hantering drijven. Eenen oneertijken dood ondergaan.* Diefachtig : *gij denkt, dat ik oneerlijk daarin gehandeld heb.* Van hier *oneerlijkheid.*
- ONEERZUCHTIG, bijv. n. en bijw., *oneerzuchtiger, oneerzuchtigst.* Niet eierzuchtig.
- ONEETBAAR, bijv. n. en bijw., *oneetbaarder, oneetbaarst.* Hetwelk men niet eten kan.
- ONEFFEN, bijv. n. en bijw., *oneffener, oneffenst.* Hobbelig : *op eenen oneffenen weg rijden.* Ruw, niet welvoegend, ongeschikt : *men hoort er geen oneffen woord.* Geen effen getal uitmakende : *ik raad oneffen. Ik zal u de onef-*

- fene stuivers afkorten.* Niet vereffend, ongesloten: *wij hebben nog eene oneffene rekening.* Van hier *oneffenheid.* Zie *oneven.*
- ONEIGEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet eigen, dat niet voegt of past: *mijd oneigene woorden.* *Het overtuigt gemoed vind zelfs zijn doen oneigen.* [Versteeg.] Van hier *oneigenheid, oneigenlijk, oneigenlijkheid.*
- ONEINDELIJK, (*onendelijk*), bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder ophouden: *het huilt onedelick.* [Huygens.] Zeer veel: *ik ben u oneindelijk verpligt.* Van hier *oneindelijkheid.*
- ONEINDIG, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat geen einde heeft. Van hier *oneindigheid, oneindiglijk.* Zamenstell.: *oneindigmaal.*
- ONERFELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet geërfd wordt, of kan worden.
- ONERGERLIJK, bijv. n. en bijw., *onergerlijker, onergerlijkst.* Dat niet ergert.
- ONERKENTENIS, z. n., v., *der, of van de onerkentenis;* zonder meerv. Het tegendeel van erkentenis. Bij Vond. komt het voor.
- ONERVAREN, bijv. n. en bijw., *onervarener, onervarenst.* Geene ervaring hebbende. Hiervan *onervarenheid, onervarenlijk, bij Hooft.*
- ONEVEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat geen even getal uitmaakt; zoo ook *onevenheid.* Zam.: *onevenmatig, onevenredig, onevenrediglijk.* Hooft gebruikt het voor ongelijk: *met oneve keel.* Ook zegt men *oneffen.*
- ONFATSOENLIJK, bijv. n. en bijw., *onfatsoentlijker, onfatsoentlijkst.* Niet fatsoenlijk, onbeschoft: *onfatsoenlijke menschen.* In dat gedrag gegrond: *eene onfatsoenlijke bejegening.* *Dat is onfatsoenlijk groot, zeer groot.* Van hier *onfatsoenlijkheid, waarvoor ook onfatsoen* in gebruik is.
- ONFEILBAAR, bijv. n. en bijw., *onfeilbaarder, onfeilbaarst.* Die niet dwalen kan. Gewis, waarin geen dwaling is: *Gods woord is de onfeilbare waarheid.* Zeker, dat naar alle zedelijke mogelijkheid geschieden moet; in welken zin het tegendeel *feilbaar* niet gebruikt wordt: *hij zal onfeilbaar komen.* Van hier, in den eersten zin, *onfeilbaarheid.* Het verouderde naamw. *onseil,* het tegendeel van feil, vindt men bij Huygens: *sult ghij deel aen de feilen ende onfeilen hebben.*
- ONFORMELIJK, bijv. n. en bijw., *onformelijker, onformelijkst.* Verouderd woord in den zin van ongeschikt: *so mach dese parabel niet onformelijc also verstaen worden.* [D. P. Enchirid.] Van *on* en het verouderde *formelijk.*
- ONFRAAT, bijv. n. en bijw., *onfraaijer, onfraaist.* Niet fraai, onaangenaam.
- ONGAAF, bijv. n. en bijw., *ongaver, ongaafst.* Het tegendeel van gaaf: *die boom is ongaaf.*
- Die nimmer pen noch lippen iets ongaefs laet ontglippen.* [De Deck.] *Ongaaf* is ook een z. n., beteekenende eene niets deugende gift: *sijn gift is maer vergift en ongaef sijne gaef.* [H. de Gr.] Van *on* en *gaaf*, eene gift.
- ONGAAR, bijv. n. en bijw., *ongaarder, ongaarst.* Niet gaar.
- ONGAARN, (*ongeern*) bijv. Niet graag. Van *on* en *gaarn.*
- ONGALIJK, (*ongadelijk*, bij Kil. *ongaeijelijck*) bijv. n. en bijw., *ongalijker, ongalijkst.* Die zich niet schikken wil: *een ongalijk mensch.* Dat niet past, niet betaamt. Van hier noemt J. Cats onderdrukking van armen *een ongalijk werk.* Dezelfde noemt eene onfraaije tronie *een ongalik wesen.* Vond. vertaalt *vicina non habilis Lyco* door eene geburin, die *ongalijk* is voor Lykus. Hiervan *ongalijkheid: mits d'ongaalijkheid* (moeijelijkheid) *der weegen.* [Hooft.] Van *on* en *gadelijk, galijk.*
- ONGANGBAAR, bijv. n. en bijw., *ongangbaarder, ongangbaarst.* Dat niet in omloop is: *ongangbaar geld.*
- ONGANS, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Van eene zekere ziekte der schapen gebruikt men dit woord: *de halve kudde is ongans.* Zie *gansch.* Kil. verklaart het: *non integer, corinsotus, malesanus.* Ev. Wassenberch, brengt (*taalk. Bijdrag.*) een voorbeeld bij van *ongans* bij *Kindgevoegd.* Ook noemt men, volgens denzelfden, in Vriesl., de nageboorte eener Koe *het ongans.*
- ONGASTVRIJ, bijv. n. en bijw., *ongastvrijer, ongestvrijst.* Niet gastvrij.
- ONGEBAARD, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Die geen baard heeft: *verschoon dien ongebaerden knaep.* [Vond.]
- ONGEBANDIG, bijv. n. en bijw., *ongebandiger, ongebandigst.* Die aan geene banden ligt, wild, los: *wilt ende onghebandich.* [Doresl.] Van *on* en *gebandig*, dat niet in gebruik is.
- ONGEBEELD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Waarop geene beelden gesneden of gedreven zijn.
- ONGEBEURLIJK, bijv. n. en bijw., *ongebeurtlijker, ongebeurtlijkst.* Dat niet gebeurt, niet gebeuren kan: *anders is dat ongebeurtlijk.* [Hoogstr.]
- ONGEBIEDELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet geboden kan worden: *'t Gunt bij de aangeboren wet werd verboden, is onghebedelick.* [H. de Gr.]
- ONGEBLOEMD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet gebloemd: *ongebloemde stoffen.* Oneig.: *ongebloemde woorden.* [Vond.]
- ONGBONDEN, bijv. n. en bijw., *ongebondener, ongebondenst.* Eigenlijk niet gebonden: *met ongebonden haar.* Fig., die zich aan geene wetten en goede zeden verbindt: *dus is elk verheugt, maer niemant ongebonden.* [N. Versteeg.] *Een ongebonden leven leiden.*

- Door geene beperking gebonden: *ik ben er nog ongebonden aan. Eene ongebonden rede*, niet volgens de regelen der dichtkunst zamengesteld. Van hier *ongebondenheid*, een los, ongebonden levensgedrag.
- ONGEBOREN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Nog niet geboren: *als hadden ze ongeboren in 's moeders lijf elkaêr den oorelog gezworen*. [Hoogvl.] Niet wel geboren, niet van adel; *ongeboortigh* bij Kil.
- ONGBREKKELIJK, bijv. n. en bijw., *ongebrekkelijker, ongebrekkelijkt*. Zonder feilen, zonder behoeften.
- ONGBROKEN, bijv. n. en bijw. zonder trappen van vergrooting. Niet gebroken, heel: *het glas viel en bleef ongebroken*. Overdragt: *maar de ghemeenschap blijft evenwel ongebrouken*. [H. de Gr.]
- ONGBRUIK, z. n., o., *des ongebruiks, of van het ongebruik*; zonder meerv. Ongewoonte: *dat is reeds lang in ongebruik geraakt*. Nutteloosheid: *te ongebruik maken. Haer droevigh onghebruick*. [C. Huyg.] — K. Van Mander schijnt het ergens te nemen voor een ongewoon onheil: *gij kont langer kwalijk door zulck onghebruick meer staende blijven*. In de dagelijksche taal zegt men gemeenlijk *onbruik*. Van hier *ongebruikelijk*.
- ONGBUST, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Zonder lijkbuis, in geene lijkbuis bewaard: *hunne lijken, ongebust*. [M. L.]
- ONGECHRISTEND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet gechristend, ongedoopt, nog tot het heidendom behoorende: *langs de kaecken der ongechristenden*. [Vond.] Hiervoor zeide men, oudtijds, *ongekerstend: al wie ongekerstend was*. [Kl. Kolijn.]
- ONGEDAAN, bijv. n. en bijw. *ongedaner, ongedaanst*. Niet gedaan; zonder trappen van vergrooting: *dat is nog eene ongedane zaak*. Niet schoon, bleek, ziekelijk uitziende; met trappen van vergrooting: *op dat haar' ongedaane trony*. [Hooft.]
- ONGEDACHTIG, bijv. n. en bijw., *ongedachtiger, ongedachtigst*. Niet gedachtig. Van *on* en *gedachtig*.
- ONGEDIENSTIG, bijv. n. en bijw., *ongedienstiger, ongedienstigst*. Niet gedienstig. Van hier *ongedienstigheid*.
- ONGEDIERTE, z. n., o., *des ongediertes, of van het ongedierte*; het meerv. is buiten gebruik. Schadelijk gedierte: *'t woedend ongediert ten doel te staen*. [J. De Haes.] Men gebruikt het meest van gekorvene diertjes, voor zoover zij aan het gewas, enz. nadeel toebrengen: *een vermenginge van ongedierte*. [Bijbelv.]
- ONGEDOOGZAAM, bijv. n. en bijw., *ongedoogzamer, ongedoogzaamst*. Straf. Van hier *ongedoogzaamheid*. *Ongedoogbaar* of *ongedoogelijk*, is, hetwelk men niet gedoogen kan.
- ONGEDULD, z. n., o., *des ongedulds, of van het ongeduld*; zonder meerv. Het tegendel van
- geduld, in zoover dit de lijdzame gelatenheid, onder allerlei rampen, aanduidt; zoodat ongeduld het gebrek van die gelatenheid te kennen geeft: *hij deed zich uit ongeduld te kort. Groot ongeduld toonen. Van ongeduld sterven. Daer ik met ongeduld u ook verbeiden zal*. [J. De Haes.] Bij Olfrid. *unthulti*. Van hier *ongeduldig, ongeduldigheid, ongeduldiglijk*.
- ONGEDURIG, bijv. n. en bijw., *ongeduriger, ongedurigst*. Dat kort en onbestendig is. Hiervan *ongedurigheid*. Ook bezigt men *ongeduurzaam*, dat niet gewoon is lang te duren; *ongeduurzaamheid*. Oudtijds zeide men ook *ondurig: onduerick van moede*. [Horolog. Aeternae Sapient.]
- ONGEDUT, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. *Ongedut geld* is, in Gelderland, geld zonder dut of klop. Van *duiten*, dat is deuken, eene deuk inslaan.
- ONGEDWEE, (*ongedweeg*) bijv. n. en bijw., *ongedweër, ongedweest* (*meer ongedwee, zeer — meest ongedwee*). Niet gedwee, in eenen eigenlijken en oneigenlijken zin: *noodzaak de ongedweege wegloopers*. [Overz. v. Herv.] Van hier *ongedweeheid*.
- ONGEERFDE, z. n., m., *van den ongeërfde*; meerv. *ongeerfden*. Iemand die, in eene plaats, geene landerijen of vastigheden heeft. Geldersch woord.
- ONGEGOED, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder bezitting van goederen.
- ONGEGROND, bijv. n. en bijw., *ongegronder, ongegrondst*. Zonder grond, in eenen figuurlijken zin, dat op geenen goeden grond rust, dat met de waarheid, met den aard der zaak niet overeenkomt: *ongegronde vermoedens koesteren. Zich met eene ongegronde hoop vleijen*.
- ONGEHAARD, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Kaal, zonder haar.
- ONGEHARNAST, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet voorzien met een harnas: *wat was 't een stout bestaan voor ongharrenasten*. [Vond.]
- ONGEHEISTERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Ongeroost: *ongeheisterd brood*. Van *heisteren*; van het oude *eit*, vuur.
- ONGEHOORND, (*ongehorend*) bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Dat geene horens heeft.
- ONGEHOORZAAM, bijv. n. en bijw., *ongehoorzamer, ongehoorzaamst*. Niet gehoorzaam, en daarin gegrond. Van hier *ongehoorzaamheid*, en het oude werkw. *ongehoorzamen*, bij J. de Brune.
- ONGEHOUDENIS, z. n., v., *der, of van de ongehoudenis*; zonder meerv. Geene verpligting om tot iets gehouden te zijn: *onder verding van ongehoudenis*. [Hooft.] Van *on* en *houden*.
- ONGEHUIFD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet gehuifd: *met onghuifde pruick*. [Vond.]

ONGEKERSTEND, zie *ongechristend*.

ONGEKOUST, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder kousen: *ongekouste beenen*. [J. de Brune.] Hiervoor zegt Bogaert *ongehoosd*.

ONGEKREUKT, bijv. n. en bijw., *ongekreukter, ongekreuktst*. Glad, zonder kreuken. Men gebruikt het meest in eenen oneigenlijken zin, voor zuiver: *de waarheid ongekreukt bewaren. Met ongekreukt geweten*. [H. Schim.] *Mijne ongekreukte trouw*. [L. Trip.]

ONGEKUIFD, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Van *on* en *gekuifd*; van *kuif*. Zonder kuif. *Een ongekuijde vogel*.

ONGEKUISCHT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *on* en *gekuischt*, van *kuischen*. Ongezuiverd, slordig: *ongekuischte taal*. Zie *kuisch* en *kuischen*.

ONGEL, z. n., o., *des ongels*, of *van het ongel*; zonder meerv. Het vet van slagbeesten, en vooral, wanneer het tot noodig gebruik gesmolten is: *het ongel wil niet branden*. [Vond.] *Haar ongel smelt in olij*. [Bogaert.] In vele oorden van Nederland zegt men ook *de ongel*. Van *den ongel* vindt men bij Huygens. Van hier *ongelig, ongeligheid*. Zamenstell.: *kaarsongel*, enz. Het woord schijnt met het lat. *ungere* en *unquendum* verwant te zijn.

ONGELAAT, z. n., o., *des ongelaats*, of *van het ongelaat*; zonder meerv. Die woeste houding van het ligchaam, en wilde trekken in het aangezicht, waardoor men de slechtheid van het hart naar buiten vertoont: *schuw dit ongelaet*. [Vond.] *En ander dertel ongelaet dient ingetoomd*. [J. Cats.] Van hier *ongelatig: verloor stavin te zijn: weest niet zoo ongelatigh*. [Vond.] In welke plaats de dichter, echter, het schijnt te nemen voor treurig van gelaat. In den eersten sterken zin gebruikt het J. de Brune: *beestigh en onghelatigh te wezen*. Voorts: *ongelaten*, niet gelaten, die zijne onbezadigdheid en ongeduld, in tegenspoeden, naar buiten vertoont; *ongelatenheid*.

ONGELD, z. n., o., *des ongelds*, of *van het ongeld*; meerv. *ongelden*. Lasten of schattingen, die op vaste goederen liggen: *ik moet van dat land drie gulden aan ongeld betalen*. In de middeleeuwen. *ungelta*. Adeling leidt de laatste helft van dit woord niet van *geld* af, maar van *gelden*, dat oudtijds beteekende schuldig zijn om iets te doen of te betalen.

Ongeld zoude dan zijn eene uitgaaf, waartoe men eigenlijk niet verplicht is, maar die ons afgedwongen wordt. Het is uit de middeleeuwen, trouwens, bekend, hoe, bij de naauw beperkte magt der Landheeren, bijna alle schattingen verzoekswijze gevorderd, en vrijwillig opgebracht werden. Men noemde daarom dezelve in het lat. *precariae*. In vele oorden van Duitschland noemt men zulke schattingen nog *onpligten*.

ONGELEERD, bijv. n. en bijw., *ongeleerder, ongeleerdst*. Ongeoeffend, onwetend; in het bijzonder geene geleerde kennis bezittende. Van hier het zelfst. naamw. *ongeleerde*. Waarvan *ongeleerdelijk, ongeleerdheid*.

ONGELEGEN, bijv. n. en bijw., *ongelegener, ongelegenst*. Niet gelegen, niet bekwaam: *op eenen ongelegenen tijd komen. Het komt mij nu ongelegen*. Kwalijk gelegen: *die plaats is zeer ongelegen, om er te komen*. Van hier *ongelegenheid*.

ONGELETERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet geletterd, ongeleerd.

ONGELIGCHAAMD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder ligchaam: *een ongelichaamt wezen*. [Vond.]

ONGELIJK, bijv. n. en bijw., *ongelijker, zeer ongelijk*. Niet effen, hobbelig: *op eenen ongelijken weg rijden*. Niet even dik of dun: *het garen is ongelijk gesponnen*. Verschillend, niet gelijk: *hij is zijnen meester ongelijk*. In *majesteit en macht al 'ongelijck*. [Vond.] *In ongelijke maat. Dat is een ongelijk paar*. Men gebruikt het ook als een versterkend woordje, bij den vergelijkenden trap, doch slechts als een bijw.: *mijn hond is ongelijk loozer dan de uwe*. Van hier *ongelijkelijk: mijn verlies is ongelijkelijk minder*. — *Ongelijkenis*, bij Vond.; *ongelijkheid*. Zamenstell.: *ongelijkmatig, ongelijkvormig, ongelijkvormigheid*. Bij C. Huygens vindt men een bedr. w. *ongelijken: hier in zijn wij 'onghelijcken*.

ONGELIJK, z. n., o., *des ongelijks*, of *van het ongelijk*; meerv. *ongelijken*. Eene handelwijze, die met de billijkheid en algemeene menschenliefde niet overeenkomt; eene verzachtende uitdrukking voor onregt: *zoo doet gij mij groot ongelijk*. [Poot.] *Hij kan alle ongelijk vergeven*. [H. Schim.] *Hoe het Bijl en Bondelrecht 's Lants ongelijken juist beslecht*. [Poot.] Het heeft ook nog eene zachtere beteekenis, te weten die van dwaaling: *ik heb ongelijk. Iemand in het ongelijk stellen. Ik moet u ongelijk geven. Gij hebt geen ongelijk dat te eischen*.

ONGELOOF, z. n., o., *des ongeloofs*, of *van het ongeloof*; zonder meerv. Het tegendeel van geloof. Men gebruikt het echter in eenen bepaalden zin; te weten, dan eens in de beteekenis van eene geneigdheid, om de vervulling van Gods beloften, op grond van deszelfs getuigenis alleen, te verdenken; dan eens van eene gesteldheid, waardoor men alle goddelijke uitspraken en verzekeringen in twijfel trekt, of eene overhelling ter onderdrukking van die goddelijke waarheden, die invloed op ons hart konden maken; eindelijk, van een moedwillig opzet, om de geopenbaarde waarheid der H. Schrift voor onwaarachtig te houden. Reeds bij Olf. *ungiloube*. Van hier *ongeloovig, een ongeloof-*

vige, ongeloovigheid, ongelooftbaar, ongelooflijk, ongelooftelijkheid. Zamenstell. : *ongelooftwaardig.*

ONGELUID, z. n., o., *des ongeluids*, of van het *ongeluid*; zonder meerv. Dat zeer hard luidt, sterker dan *wangeluid*: *in zulk een gruwzaam ongeluid.* [Vond.] *Dat een bijster ongeluid is.* [Hoogstr.]

ONGELUK, z. n., o., *des ongeluks*, of van het *ongeluk*; meerv. *ongelukken.* Het tegendeel van *geluk*. Wij drukken er door uit eenen zamenloop van onverwachte omstandigheden, waardoor iets mislukt, en men tot zijn voor-nemen niet kan komen: *bij ongeluk ontmoette mij de bandrekel, die het huis bewaarde. Bij ongeluk, zeer zelden, de waarheid zeggen.* Een zamenloop van nadceelige omstandigheden, welke wij voorheen niet zagen, of verhinderen konden: *het is een ongeluk: vergeef het mij. Bij ongeluk sloeg er de vlam in. Zij heeft een ongeluk gehad, een onecht kind gehad.* Eene zaak, waardoor onze toestand aanmerkelijk verergert; met den ganschen zamenloop der dingen, die ons ongelukkig maken: *een ongeluk beleven. Een ongeluk komt zelden alleen. Voor vele ongelukken bewaard worden.* Voor *ongeluk* zegt Rodenb. eenmaal *onluk: die onlücken hadden.* In den zwabensp. *ungelüke.* Van hier *ongelukkiglijk, ongelukkig, ongelukkiglijk, ongelukzaam*, veroud. woord.

ONGEMAAKT, bijv. n. en bijw., *ongemaakter, ongemaakst.* Dat nog niet gemaakt is; zonder vergrooting. Ook ongezocht, natuurlijk; met trappen van vergrooting. Van hier *ongemaaktheid.*

ONGEMAAND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting: niet door de maan verlicht: *in de donckerste en ongemaente nachten.* [Vond.] *Ongemaand* is ook niet over schulden aangesproken; van *manen*.

ONGEMAK, z. n., o., *des ongemaks*, of van het *ongemak*; meerv. *ongemakken.* In het gemeen al dat geen, hetwelk ons het gemak en genoegene beneemt: *ook groeit der armen ongemak.* [Poot.] *Hier vreest men min voor leet en ongemakken.* [Poot.] In het bijzonder, wordt het van allerlei soort van dingen bebezigd, die dat genoegene wegnemen: *hij heeft ongemak onder de kleeren, luizen. Ongemak op het hoofd, een zeer hoofd, hebben. Ik heb een ongemak aan den voet, eene ongesteldheid. Ongeval: de reis zonder ongemak volbrengen. Twist: ongemak met elkander maken. Moeijelijkheid: veel ongemak in den winter uitstaun. Iemand ongemak veroorzaken. Zwaarigheid: hij kwam daardoor in ongemak. Ik wil er geen ongemak met den schout over hebben.* Van hier *ongemakkelijk*, hetwelk men met geen gemak gebruiken kan; zwaar, moeijelijk; gemelijk, grijnig, *ongemakkelijkheid.*

ONGEMANIERD, bijv. n. en bijw., *ongemanierder, ongemaniërdst.* Onbeleefd, onheusch, ongeschikt. Van hier *ongemanierdheid.*

ONGEMANTELD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder mantel.

ONGEMASKERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder masker.

ONGEMEEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. In zijnen aard voortreffelijk: *is dat iet ongemeens?* [Poot.] *Hij was van eene ongemeene dapperheid. Dat strekt mij tot een ongemeen genoegene. Met eenen ongemeenen smaak. Voor den ongemeenen schijn.* [De Deck.] *Boeken, mij door uw ongemeene gunst geschonken.* [Poot.] Nog meer gebruikt men het, in den vertrouwelijken stijl, als een bijwoord van versterking, voor zeer groot, *ik heb dit reisje met ongemeen veel vermaak gedaan. Het was er ongemeen prachtig.* Van hier *ongemeenheid, ongemeenzaam*, bij Hooft.

ONGEMIJTERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder mijter: *zal Larga 't hoofd haers mans doen ongemijtert gaen?* [De Deck.]

ONGEMOED, z. n., o., *des ongemoeds*, of van het *ongemoed*; zonder meerv. Het tegendeel van *gemoed*, in zoover dit woord het geweten en de verplichting, uit kennis ontstaande, aanduidt: *'t waare met gemoede ofte ongemoede.* [Hooft.] *Ongemoed* is ook een bijv. n. en bijw., voor kleinmoedig: *met een hert, ongemoedt en d'ooen tranig.* [K. v. Mand.] *Hoe dus ongemoedt?* [De Deck.] Anders *ongemoedig*, waarvan *ongemoedigheid* bij Kiliaan.

ONGEMUTST, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Zonder muts.

ONGENAAKBAAR, bijv. n. en bijw., *ongenaakbaarder, ongenaakbaarst.* Niet te genaken, anders ook *ongenakelijk.*

ONGENAAM, zie *onaangenaam.*

ONGENADE, z. n., v., *der*, of van de *ongenade*; zonder meerv. Ongenoegen van eenen meerdere tegen eenen mindere: *bij zijnen heer in ongenade vallen. Men dwong hen op straf van ongenade. Zij moesten zich op genade of ongenade overgeven. s' Koninx ongenaade voor te koomen.* [Hooft.] *Geveilligt voor 's hemels ongená.* [Moon.] *Figuurlijk: tegen de ongenade van de lucht beveilligt.* Van hier *ongenadig*, dat vaak voor wreed-aardig genomen wordt: *o ongenadig rot!* [D. Deck.] Waarvan *ongenadiglijk.*

ONGENEESSELIG, (ook wel *ongeneesbaar*) bijv. n. en bijw., *ongeneesselijker, ongeneesselijkst.* Dat niet te genezen is. Van hier *ongeneesselijkheid.*

ONGENEGEN, bijv. n. en bijw., *ongenegener, ongenegenst.* Afkeerig, niet toegedaan. Van hier *ongenegeheid.*

ONGENEUGELIJK, (*ongenoegelijk*) bijv. n. en

- bijw., *ongeneugelijker, ongeneugelijkst*. Niet geneugelijk.
- ONGENEUGTE, (*ongeneugte*) z. n., v., *der*, of van de *ongeneugte*; meerv. *ongeneugten*. Verdriet, geen vermaak: *dan dat de poezij ons ondank brouw, den lezer ongeneugt*. [Poot.] *Wacht u wel deze ongeneugt' te stijven*. [Vond.]
- ONGENOEG, bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Niet genoeg: *hem komt een tijt van ongenoegh*. [C. Huyg.]
- ONGENOEGEN, z. n., o., *des ongenoegens*, of van het *ongenoegen*; zonder meerv. Afkeer, hartzeer, misnoegen: *laet mij nooit uw ongenoegen meer tergen*. [Poot.]
- ONGENOED, bijv. n. en bijw., zonder vergroo-ting. Van *on* en *genood*, van *nooden*, verzoeken, anders *noodigen*: *ongenoode gasten*. Ook zegt men *ongenoodigd*.
- ONGENOEGELIJK, *ongeneugte*, zie *ongeneuge-lijk*, enz.
- ONGENOEGZAAM, bijv. n. en bijw., *ongeneugzamer, ongeneugzaamst*. Niet genoegzaam, niet bondig, krachteloos. Van hier *ongeneugzaamheid*.
- ONGENOT, z. n., o., *des ongenots*, of van het *ongenot*; zonder meerv. Ophouding van genot, het missen van iets: *sedert het ongenot derzelve*. [Hooft.]
- ONGEORLOOFT, bijv. n. en bijw., *ongoorloofder, ongeoorloofdst*. Niet geoorloofd. Van *oorloven*.
- ONGEPAALD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Niet met palen bezet. Van *on* en *gepaald*; van *paal*.
- ONGEPAARLD, bijv. n. en bijw., zonder vergroo-ting. Zonder paalen. Wijders zonder een achterwerkje: *die kant is nog ongepaarld*.
- ONGEPIJND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Ongeperst, niet gepijnd: *ongepijnde honig*.
- ONGEPLEKT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Zonder plekken.
- ONGEPLUIMD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Zonder pluimen, zonder veren: *ongepluimde kieckens*. [Vond.]
- ONGEREED, bijv. n. en bijw., *ongereeder, ongereedst*. Niet gereed, onbereid. Voorts: *ongereedelijk*, tragelijk, *ongereedheid*.
- ONGEREGELD, bijv. n. en bijw., *ongeregelder, ongeregeldst*. Die zich aan geene voorschriften bindt; los, en daarin gegrond: *een ongeregelde jongen*. *Een ongeregeld leven leiden*. *Ongeregelde hartstogten*. Van hier *ongeregeldheid*.
- ONGEREGT, bijv. n. en bijw., *ongeregter, ongeregtst*. Onregtvaardig, goddeloos, en in dat gestel gegrond. Men vindt dit woord, in dien tweederlei zin, in de Overz. van den Bijb. Hedendaags is *ongeregtig* (waarvan *ongeregtigheid* en *ongeregtiglijk*) nog in gebruik. Van *on* en het oude *geregt*.
- ONGEREGT, (*ongerigt*) z. n., o., *des ongeregts*, of van het *ongerigt*; het meerv. is niet gebruikelijk. Een naam oudtijds gegeven aan het *Heimaal* of *Hegemaal*, eene manier van rechtspleging, in oude tijden, in Overijs-sel en andere Vaderlandsche oorden gehou-den. Men meent, dat deze vierschaar den naam van *ongeregt* ontvangen heeft, omdat het over *ondaden*, die in een gewoon geregt niet behoorden gevonnisd te worden, eene uitspraak deed. Dit *Heimaal* of *Ongeregt*, toch was eigenlijk een hoog geregt, dat over groote misdaden, aan lijf en leven strafbaar, gehouden werd: zoodat men, naar het be-sluit van David van Burgundie, niemand, over bekende wonding zelfs, voor deze vier-schaar dagvaarden mogt.
- ONGEREPT, bijv. n. Onaangeroerd. Overdr.: *eene ongerepte maagd*. Zie *reppen*.
- ONGERIEF, (*ongerief*) z. n., o., *des ongeriefs*, of van het *ongerief*; zonder meerv. Ongelegenheid: *daardoor lijd ik een groot ongerief*. *Iemand ongerief aandoen*. *Dat ja de blinde man ook sonder ongerief de saken rechten kan*. [J. Cats.] *Maer heur raedt is voor uw jongkheit ongerief*. [Poot.] Van hier *ongeriefbaar*, bij Hooft; *ongeriefelijk, ongeriefelijk-heid, ongeriefzaam*.
- ONGERIJMD, bijv. n. en bijw., *ongerijmder, ongerijmdst*. Dat aan het einde der regels gee-nen gelijken klank heeft, waarom men echter, om de dubbelzinnigheid te mijden, altijd *rijmeloos* zegt. *Ongerijmd* gebruikt men, in tegendeel, voor datgene, dat tegen eene bekende waarheid aanloopt, en daaruit voortvloeit: *dat is een ongerijmd voornemen*. *Een ongerijmd gevoelen*. *Ongerijmde daden*. *Mijn leezucht niet beschroomd voor ongerijmden lachter*. [Vond.] Van hier *ongerijm-delijk, ongerijmdheid*.
- ONGERUCHT, z. n., o., *des ongeruchts*, of van het *ongerucht*; zonder meerv. Slecht ge-gerucht, kwade naam: *naa't voorganghen ongerucht*. [Hooft.]
- ONGERUST, bijv. n. en bijw., *ongeruster, meest, zeer ongerust*. Het tegendeel van gerust. Van hier *ongerustheid, ongerustelijk, ongerustigheid*. De ouden gebruikten het ook zelfstandig.
- ONGESCHEIDELIJK, bijv. n. en bijw., *ongeschei-delijker, ongescheidelijkst*. Verouderd woord, dat niet gescheiden kan worden: *ongeschei-delicke Drievuldigheid*. [Brief van Gr. Wil-lem van 1222.] Van *on* en *gescheidelijk*, van *scheiden*.
- ONGESCHIKT, bijv. n. en bijw., *ongeschikter, onge-schiktst*. Niet geschikt, die zich niet voegen wil: *een ongeschikt mensch*. Leelijk, onbeta-melijk: *het staat ongeschikt zoo gekleed te gaan*.
- ONGESPOORD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-ting. Zonder sporen.

ONGESTADIG, bijv. n. en bijw., *ongestadiger, ongestadigst*. Die nu dus dan anders is, onbestendig: *een ongestadig mensch*. Wijders, tot zaken betrekkelijk: *ongestadige liefde*. *Het is ongestadig weer*. Voor dit woord gebruikt Vond. *ongestaad: ongestade menschen*. Van *on* en *gestadig*; van *stad*, dat is eene vaste plaats. Van hier *ongestadigheid, ongestadigheid*. *Ongestadig* is ook in gebruik geweest. Voor *ongestadig* zeiden de ouden ook *onstadig*; van hier gebruikt Van Mand. *onstadigheid*.

ONGESTALTE, z. n., v., *der, of van de ongestalte*; meerv. *ongestalten*. Zoowel ongesteldheid der ziel, des gemoeds, als des ligchaams. In het bijzonder, verstaan er de geneeskundigen eene bedorvenheid in bloed en sappen door. Van hier *ongestaltig: ongestaltig vleesch*. [Vond.]

ONGESTELD, bijv. n. en bijw., *ongestelder, ongesteldst*. Niet gesteld: *eene ongestelde luit*. Oneig., zwak, ongezond: *eene ongestelde maag*. Van hier *ongesteldheid, zwakheid en onstuimigheid, ongesteldte*, bij Oud., voor netelige toestand.

ONGESTUIM, bijv. n. en bijw., *ongestuimer, ongestuimst*. Dat eene ongewone beweging maakt, buijig, stormig: *een ongestuime golf*. [Vond.] Van hier *ongestuimig: door den ongestuimigen plas*. Zoo ook *een ongestuimige toorn, eene ongestuimige woede*. Hiervoor zegt men ook *onstuim: door onstuime waterbaren*. [Bogaert.] *Onstuimig, onstuimigheid, onstuimigheid* worden thans meest gebruikt.

Het komt van *on* en het verouderde *gestuim*. Dit *gestuim* moet denkelijk een geraas beduid hebben, hetwelk Wachter van het zw. *stimma*, gedruisch maken, *stym*, een woelige hoop volks, afleidt. *On* heeft hier dan, in samenstelling, dezelfde kracht als in *ondier, onweder, onhout, onkruid*, versterkende de kracht der beteekenis; zoodat *ongestuim* zoo veel is als een gedruisch, dat de gewone maat te buiten gaat. Frisch brengt het tot eene bron met *stom*; zoodat *gestuim* stil, bedaard, *ongestuim* het tegendeel zoude zijn. De eerste afleiding is waarschijnlijker. Met dit *stimma* is ons woord *stem* en *stommelen*, een dof gedruisch maken, en het lat. *tumultus* vermaagschapt.

ONGESTURIG, bijv. n. en bijw., *ongesturiger, ongesturigst*. Hiervoor is ook *onsturig* in gebruik: *ongestuimig, los, wild: onsturigh weeder*. [Hooft.] In Nederduitschland, noemt men dit *onstuur*. Van hier *onsturigheid, ongesturigheid: alwaar ongesturigheden veler gemoederen noch niet bezadight waren*. [Hooft.]

Het woord komt denkelijk van *on* en *sturen*, iets dat zich niet ligt sturen, bedwingen, intoomen laat. Kil. vertaalt, daarom, *onstuur, onstuyr* door *indomitus, ferus*. Hij heeft

nog een ander woord *onstuur*, dat bij hem *mitis, placidus* heet. Dit komt van *stuur, stuursch, torvus*. Bij Cats komt dat oude *stuur* nog voor: *al is het water stuur*.

ONGETABBERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die geenentabberdaanheeft.

ONGETAKT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder takken: *ongetakte hertshorens*.

ONGETIJDIG, bij Cats, zie *ontijdig*.

ONGETROUW, bijv. n. en bijw., *ongetrouwer, ongetrouwst*. Niet getrouw, die de trouw schendt: *onder d'ongetrouwe schaer*. [Poot.] *Een ongetrouwe dienstmeid*. Onwaarachtig: *een ongetrouw verhaal*. Van hier *ongetrouwelijk, ongetrouwigheid*.

ONGETWIJFELD, bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder twijfel, zekerlijk.

ONGEVAAR, (*ongeveer*), bijw. Omtrent, bijna: *het beloopt ongevaar tien dukaten*. *Het is ongevaar zes maanden geleden*. Het schijnt eigenlijk te kennen te geven niet wel waargenomen, niet nauwkeurig waargenomen; zoo dat het voor *ongevaar* staat. Zoo is de *w* in eene *v* veranderd, in ervaren, van *waren, waarnemen*. Bij Kil. *onghevaerd, onghesfaerd, onghesfaer, ongevaertijk*. Dit laatste heet ook buiten gevaar. Indien deze afleiding minder behaagt, zoude ik tot *on* en *ver*, niet verwijderd, overhellen.

ONGEVAL. z. n., o., *des ongevals, of van het ongeval*; meerv. *ongevallen*. Een onverwacht ongeluk: *dat leet noch ongeval uw bloeiend heil verkorte*. [Poot.] *Hier staet geen ongeval te duchten*. [Poot.] Van hier *ongevallig, ongelukkig: Juno, ziende den ongevalligen end dezer Grieken*, enz. [K. V. Mand.] Zwak, broos, bij Kil. *succiduus: als yemant wort gewaer sijn ingevallen kaken, sijn ongevallich lijf*. [J. Cats.] Men zoude dit ook door leelijk, van bevalligheid ontbloot, kunnen verklaren: althans, *ongevallig* heeft ook de beteekenis van iets, dat niet aanvallig of aangenaam is. Zoo lees ik, in den vertaalden Hervey: *ongevallig weer*.

ONGEVEER, zie *ongevaar*.

ONGEVEINDE, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet geveinsd: *'k zie d'ongeveinsde burgervreugt*. [Poot.] *Ongeveinsde vrienden*. *Ongeveinsde taal uitbrengen*. Van hier *ongeveinsdelijk, ongeveinsdheid*.

ONGEVERWD, (*ongeverfd*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet geverwd. Bij de ouden had het ook de beteekenis van ongeveinsd, opregt: *met een ongeverwet gheloove*. [D. P. Hantboeken.]

ONGEVLEESCHT, (ook *ongevleeschd*), bijv. n. en bijw., *ongevleeschter, meest, zeer ongevleesch*. Mager, waarop geen vleesch zit: *met ongevleeschte kaecken*. [Vond.] Het lijdt, in de beteekenis van eene gansche beroofdheid van vleesch, geene vergrooting.

- ONGEVLERKT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder vlerken.
- ONGEVLIESD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met geen vlies bedekt: *haer beenstof ongevliesd*, enz. [Overz. van Herv.]
- ONGEVOEGELIJK, bijv. n. en bijw., *ongevoegelijker, ongevoegelijkst*. Niet gevoelig, onbetamelijk: *bij zulke exempels zou men ons niet ongevoelig zetten*. [Poot.] Van hier *ongevoegelijkheid, ongevoegzaam*, dat niet gevoelig pleegt te zijn, *ongevoegzaamheid*. Het zelfstandig w. *het ongevoeg* komt bij de ouden voor in den zin van onheil, ramp: *hem ne quam mere ongheroech*. [M. St.] Bij K. Kol. komt het voor, in de beteekenis van eene ongeschikte handelwijs: *dat hi fere, wt ongheroech, moeder en broeder bracht in ave moede*. Zoo ook spieg. hist.: *onse Here, Pauluse, om 't ongheroech*, enz.
- ONGEVOELIG, bijv. n. en bijw., *ongevoeliger, ongevoeligst*. Zonder dat men het voelt of gewaarwordt; wanneer men het als een bijw. gebruikt: *dat kwaad neemt ongevoelig toe*. Wreed, die geen medelijden heeft: *een ongevoelig mensch*. Onverschillig: *hij is ongevoelig over die schande*. Van hier *ongevoeligheid, ongevoeliglijk, ongevoellijk*, dat geen gevoel heeft: *als alles, wat eertigh gevoelen had, aan 't eyndt geplaaght was, moest het ongevoellijke voorhouden*. [Hooft.] Het verouderd naamw. *ongevol* heeft Huygens: *in ongevoel versteent*.
- ONGEWAS, z. n., o., *van het ongewas*; meerv. *ongewassen*. Schadelijk gewas, onkruid: *een ongewas te trecken*. [Huygens.]
- ONGEWEND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet gewend, niet gekeerd is: *eene ongewende voering in eenen vrouwenhoed*. Van *wenden*. Dit is wel te onderscheiden van *ongewend*, dat van *wennen* afkomt: alhoewel men die beide woorden op dezelfde wijs schrijft: *tot arbeid ongewend*. Bij d'ouden *ongewent*. [Vond.] Van hier *ongewente*.
- ONGEWIGTIG, bijv. n. en bijw., *ongewigtiger, ongewigtigst*. Van geen belang.
- ONGEWILLIG, (*onwillig*) bijv. n. en bijw., *ongewilliger, ongewilligst*. Niet gewillig. Van hier *ongewilligheid, ongewilliglijk*.
- ONGEWIN, z. n., o., *des ongewins*, of *van het ongewin*; zonder meerv. Verlies, schade; schoon eene meer verzachtende uitdrukking. Zoo leest men, onder eene der afbeeldingen van de oude holl. *Graven*, in het werk van M. St.: *doe hij sijn vijanden had verwonnen, 't sijnen ongewinne*.
- ONGEWIS, bijv. n. en bijw., *ongewisser, meest, zeer ongewis*. Van hier *ongewisheid*.
- ONGEWON, bijv. n. en bijw., *ongewoner, ongewoonst*. Niet gewoon. Van hier *ongewoonlijk, ongewoonheid, ongewoonte*.
- ONGEZEGGELIJK, bijv. n. en bijw., *ongezeggelijker, ongezeggelijkst*. Niet gezeggelijk. Van hier *ongezeggelijkheid*.
- ONGEZELLIG, bijv. n. en bijw., *ongezelliger, ongezelligst*. Niet gezellig. H. Schim gebruikt het eens voor alleen, zonder medgezel; waarvan mij geen voorbeeld der ouden bekend is: *ongezelligh moest ik treden 's Vaders torenpers*.
- ONGEZET, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet gezet: *de kofij is nog ongezet*. Op de Veluwe is *ongezet* door de gezwerene *zetters* van ambtslasten vrijgelaten.
- ONGEZIELD, bijv. n. en bijw., Zonder vergrooting. Zonder ziel of leven: *van het ongezielde goud*. [De Deck.] *Gezielt en ongezielt*. [Vond.]
- ONGEZIEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet gezien wordt. Ook beteekent het niet geacht, geen aanzien hebbende; ook slecht, leelijk op het oog; met trappen van vergrooting.
- ONGEZIND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet gezind.
- ONGEZINNIG, (dat bij Cats voorkomt: *ongezinnigh bloet*, bloed, dat ongeregeld loopt en als uit-zinnig is) zie *onzinnig*.
- ONGEZOND, bijv. n. en bijw., *ongezonder, ongezondst*. Het tegendeel van gezond; zoowel voorwerpelijk als onderwerpelijk. Van hier *ongezondelijk, ongezondheid*, ook wel *ongezondte*, bij de ouden *ongezonde*, dat nog in Datheens Psalmen voorkomt.
- ONGEZOUTEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet gezouten. Fig., niet met verstand en bescheidenheid vergezeld: *het iemand ongezouten zeggen*.
- ONGISSELIG, bijv. n. en bijw., *ongisselijker, ongisselijkst*. Dat niet te gissen is: *van ongisselijke toevallen*. [Hooft.]
- ONGLAD, bijv. n. en bijw., *ongladder, ongladst*. Niet glad, oneffen.
- ONGOD, z. n., m., *des ongods*, of *van den ongod*; meerv. *ongoden*. Een, die niets minder dan een god is, die aan niets minder dan aan God gelijk is; een nietige afgod: *heidensch ongodt*. [Vond.] *Hij geeft des Hoogsten eer den ongoon*. [Poot.] Van hier *ongoddelijk, ongodist*, die in geen God gelooft, die deszelfs voorzienigheid loochent: *tot vrugt van Turk en Ongodist*. [Poot.] *Ongodisterij, ongodistendom*, bij Moonen *ongodsdienst*, bij L. Meyer door helsche godsdienst, godsdiensteloosheid verklaart: *dus keert men ongodsdienst buiten*. [Vond.] *Ongodsdienstigheid, ongodsdienstiglijk, ongodsvrucht* (dat hij d'ongodsvrucht te keer ging, zegt De Deck.), *ongodsvruchtig, ongodsvruchtigheid, ongodsvruchtiglijk, ongodsalig*.
- ONGOED, bijv. n. en bijw. Niet goed, kwaad, slecht, ondeugend. *Iets te ongoede maken*, deszelfs nut benemen. *Om het goede vult het ongoede te ziften*. [Huygens.] Van hier

- ongoodig*, bij Dorest.; *ongoodertieren*, in de Bijbelv.; *ongoeelijk*, leelijk.
- ONGRAAG, bijv. n. en bijw., *ongrager*, *ongraagst*. Niet graag: *ongraagh om 't hoofd boven den wal te steken*. [Hooft.]
- ONGRIEK, z. n., m., *des ongrieks*, of van den *ongriek*; meerv. *ongrieken*. Bij Vond. vindt men dit woord, als ook *ongrieksch*: *ongriexe pennen*. Een *ongriek* is, in het algemeen, iemand, die geen beschaafde inwoner van het oude Griekenland is; in het bijzonder, een onbeschaafde vreemdeling, die noch de taal der Grieken kent, noch in derzelve kunsten en wetenschappen onderleid is. Vond. schijnt *ongrieksch* blootelijk voor romeinsch, latijnsch te nemen.
- ONGROEN, bijv. n. en bijw., *ongroener*, *ongroenst*. Niet groen; *van haer ongroene blaren*. [Huygens.]
- ONGRONDIG, bijv. n. en bijw., *ongrondiger*, *ongrondigst*. Los, onzeker: *eene ongrondige kennis van eene zaak*. Ook beteekent het, dat niet naar den grond smaakt: *ongrondige visch*.
- ONGUNST, z. n., v., *der*, of van de *ongunst*; zonder meerv. Het tegendeel van *gunst*, dadelijke afwezigheid van eenen genegenen wil, om anderen goed te doen; eene zachtere uitdrukking voor misnoegen, haat, nijd, enz.: *iemands ongunst op den hals halen*. *Hij viel, hij raakte bij hem in ongunst*. Van hier *ongunstig*, *ongunstigheid*, *ongunstiglijk*.
- ONGUUR, bijv. n. en bijw., *onguurder*, *onguurst*. Dit is een moeilijk woord, alzoo het dezelfde beteekenis als *guur*, in het aangenomene taalgebruik, schijnt te hebben: men zegt: *guur weer, een guur mensch*; *onguur weer, een onguur mensch*, in denzelfden zin. Na rijpe overweging, en vergelijking met aanverwante talen, kwam het mij voor, dat *onguur* van eenen geheel anderen oorsprong is dan *guur*. Het schijnt, door insmelting, hetzelfde te zijn als het neders. *ongehür*, hoegd. *ongehueur*. Een *onguur* mensch is, in het hoegd., *ein ongeheurer Mensch*. Dit *ongehür*, *ongehueur*, *ongehuur*, *onguur* is uit *on* en *gehür*, *geheuer*, *gehuur*, *guur* zamengesteld. Dit woord, ondertusschen, beteekent aangenaam, stil, zachtmoedig, gerust, en komt met het oude aleman. *heuer*, gerust, en het werkw. *gehirmon*, rusten, overeen. Het wortelwoord hebben de IJsl. bewaard, bij welken *hyr* gerust te kennen geeft. Laat ons nu, op die gronden, ons *onguur* beschouwen. Het tegendeel van *zacht* ontdekken wij in de spreekwijzen: *onguur weer*, *ongure koude*, *ongure lucht*. [J. Cats.] Zoo ook *een onguur mensch*, die strafen stuursch is. Voorts wild, ongetemd, niet stil, niet gerust: *'t onguur geweld der zwijnen*. [Oudaan.] Gelijk *ongehueur*, bij de Hoegd., eene oneigenlijke beteekenis van onaangenaam heeft, zoo heeft het, bij ons, ook die van walgelijk, hoogst onaangenaam: *alle 't geen dat vuil is en onguur*. [De Deck.] *Paarden, muilen, ende andere dieren, die heilloos en onguur de noodt eetbaar maakt*. [Hooft.] *Ongeure, vuile, praet*. [J. Cats.] *Ongeure, vuile, lust*. [J. Cats.] Voor *onguur* zegt men in Vriesland ook *onhuur*, bij zamentrekking van *ongehueur*: *dat ziet er onhuur uit!* voor vuil, afzigtelijk. [Taalk. Bijdr. van Ev. Wassenbergh.] Van hier *onguurheid*, *onguurlijk*.
- ONHANDELBAAR, bijv. n. en bijw., *onhandelbaarder*, *onhandelbaarst*. Hetwelk men met de hand niet besturen kan. Oneig., met wien men niet gemakkelijk omgaan kan. Voorts *onhandig*, *onhandigheid*, *onhandzaam*: *beide d'outersten, onhandzaam om bewonen*. [D. Deck.] *Een onhandzaam mensch*.
- ONHAPEREND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet haperend: *met geene onhaperende tong*. [Overz. V. Herv.]
- ONHEBBELIJK, bijv. n. en bijw., *onhebbelijker*, *onhebbelijkst*. Dat niet is, zoo als het wezen moet. Men kan het verklaren door onbehoorlijk, ongeschikt, onbeschoft, leelijk, vuil, onaangenaam, onbekwaam, verdrietig; naarmate de zaak het vordert. Van hier *onhebbelijkheid*.
- ONHEBREEUW, z. n., m., *des onhebreuws*, of van den *onhebreeuw*; meerv. *onhebreuwen*. Ook *onhebreer*; meerv. *onhebreers*, *onhebreen*. Die geen hebreer is: *o goede Vader, die hebreen en onhebreuwen*, enz. [Vond.] Bij hem vindt men het meerv. *onhebreen* ook. *De zaligheid verrijkt Hebreu en Onhebreuwen*. [Poot.] Van hier gebruikt Vond. het bijv. n. en bijw. *onhebreuwsch*.
- ONHEELBAAR, bijv. n. en bijw., *onheelbaarder*, *onheelbaarst*. Dat niet te heelen is, onge-neesselijk. Van *on* en *heelbaar*.
- ONHEIL, z. n., o., *des onheils*, of van het *onheil*; meerv. *onheilen*. Elke ramp, die des menschen gelukzaligheid en welvaart stoort: *dat d'oude torenwacht, om onheil te beletten*, enz. [Vond.] Rodenb. gebruikt het eenmaal als een bijv. naamw.: *d'onheyle woekerij*. Zamenstell.: *onheilbron*. [Poot.] Van hier *onheilzaam*.
- ONHEILIG, bijv. n. en bijw., *onheiliger*, *onheiligt*. Niet heilig: *uit heilig en onheiligt*. [Vond.] Van hier *onheiligheid*, *onheiligtijk*.
- ONHEMELSCH, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet hemelsch: *zoo ras de borst ontfont van een onhemelsch vuur*. [Vond.]
- ONHERBERGZAAM, bijv. n. en bijw., *onherbergzamer*, *onherbergzaamst*. Niet herbergzaam. Van hier *onherbergzaamheid*. Bij Vond. vindt men *onherbergelijke zee*; het lat. *inhospitalis*.
- ONHERDENKELIJK, bijv. n. en bijw., *onherdenkelijker*, *onherdenkelijkst*. Niet te herdenken: *van onherdenkelijke tijden*.

- ONHERDOENLIJK**, bijv. n. en bijw. *onherdoenlijker, onherdoenlijkst*. Dat niet te herdoen is.
- ONHERHAALBAAR**, bijv. n. en bijw., *onherhaalbaarder, onherhaalbaarst*. Dat niet herhaald kan worden: *onherhaelbare tijd*. [Vond.] Ook *onherhaallijk*: *ach! onherhaeljiçk is de tijd*. [De Deck.]
- ONHERKRIJGELIJK**, (ook *onherkrijgbaar*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet te herkrijgen is.
- ONHERROEPELIJK**, (bij Vond. ook *onherroepbaer*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet te herroepen is.
- ONHERSTELBAAR**, bijv. n. en bijw., *onherstelbaarder, onherstelbaarst*. Niet te herstellen. Zoo ook *onherstellijk*.
- ONHEUG**, z. n., v., *der, of van de onheug*; zonder meerv. Walg, afkeer, tegenzin. Veroud. woord.
- ONHEUGELIJK**, bijv. n. en bijw., *onheugelijker, onheugelijkst*. Dat niet meer heugt: *van onheugelijke tijden af*. *Onheugelijk* kan ook voor het tegengestelde van *heugelijk*, in den zin van blijde, genomen worden.
- ONHEUSCH**, (bij Vond. ook *onhoofsch*, schoon in eenen meer bepaalden zin, voor niet hoofsch) bijv. n. en bijw., *onheuscher, meest, zeer onheus*. Niet heusch, onvriendelijk, onbeleefd: *de onheusche bergman blaest den horen*. [Vond.] *Gij ijst voor zulke onheusche tael*. [Poot.] *Iemand onheus* behandelen. Van hier *onheusheid, onheuschelijk*.
- ONHEVIG**, bijv. n. en bijw., *onheviger, onhevigst*. Niet hevig. Van hier *onhevigheid*, bij Oud.
- ONHOFFELIJK**, bijv. n. en bijw., *onhoffelijker, onhoffelijkst*. Niet hoffelijk, boersch, plomp. Van hier *onhoffelijkheid*.
- ONHOFSCH**, zie *onheus*.
- ONHOUD**, bijv. n. en bijw., *onhouder, onhoudst*. Ontrouw: *die onhouden herten hem dragen doe*. [Rymsp.] *Die haer te voren waren onhout*. [M. St.] In het angels. is *unhold* een vijand, bij de zwab. dichters *unholde*, een moordenaar, bij Ulph. *unhultho*, de duivel.
- ONHOUDBAAR**, bijv. n. en bijw., *onhoudbaarder, onhoudbaarst*. Dat niet gehouden kan worden: *onhoudbare plaats*. [Hooft.]
- ONHOUT**, z. n., o., *des onhouts*, of *van het onhout*; zonder meerv. Hetwelk men niet als ander hout tot timmeren gebruiken kan. Op de *Veluwe* noemt men met dien naam eenen zekeren heester, eene soort van wilg, anders *werf* geheeten, waarvan men hoepels maakt.
- ONHOUWBAAR**, zie *onhuwbaar*. *Onhouwbaar* is ook, dat niet gehouwen kan worden: *onhouwbaar bosch*.
- ONHUISSELIJK**, bijv. n. en bijw., *onhuisselijker, onhuisselijkst*. Onbedreven in het huishouden. Van hier *onhuisselijkheid*.
- ONHULPZAAM**, zie *onbehulpzaam*.
- ONHUWBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Te jong om te huwen.
- ONINBREKELIJK**, bijv. n. en bijw., *oninbrekelijker, oninbrekelijkst*. Waar men niet inbreken kan.
- ONINDRUKBAAR**, bijv. n. en bijw., *onindrukbaarder, onindrukbaarst*. Dat niet ingedrukt kan worden: *onindrukbaar voor de vragt*. [M. L. Tijdw.] *Onindrukkelijk*, die voor geene zedelijke drangreden wijkt; ook dat geene indrukken op het gemoed maakt.
- ONINNEMELIJK**, bijv. n. en bijw., *oninnemelijker, oninnemelijkst*. Dat niet ingenomen kan worden.
- ONJOOD**, z. n., m., *des onjoods*, of *van den onjood*; meerv. *onjoden*. Die geen jood is, een heiden: *het offren, Jode en Onjode eerst gemeen*. [Vond.] Van hier *onjoodsch, onjoodschap*, het heidendom.
- ONJUIST**, bijv. n. en bijw., *onjuister, meest, zeer onjuist*. Niet juist, oneffen.
- ONKENBAAR**, (ook *onkennelijk*) bijv. n. en bijw., *onkenbaarder, onkenbaarst*: *onkenbaer teiken*. [Vond.] Voorts *onkennis*, onwetendheid.
- ONKENNELIJK**, zie *onkenbaar*.
- ONKEURLIJK**, bijv. n. en bijw., *onkeurlijker, onkeurtijkst*. Niet keurlijk, niet zindelijk, slordig.
- ONKLAAR**, bijv. n. en bijw., *onklaarder, onklaarst*. Troebel, beroerd: *die wijn is onklaar*. Duister, verward, onduidelijk: *dat is geen onklaar bewijs*. Niet gereed, om gebruikt te worden, waaraan eenig letsel is: *de tijt is onklaar*. Onveilig: *het is daar onklaar*. *De zaak is onklaar*, het stuk is verraden. Van hier *onklaarheid*.
- ONKLOOFBAAR**, bijv. n. en bijw., *onkloofbaarder, onkloofbaarst*. Niet kloofbaar.
- ONKNEUSBAAR**, bijv. n. en bijw., *onkneusbaarder, onkneusbaarst*. Niet te kneuzen: *dit onkneusbare aertsgewelt*. [Vond.] *Onkneusbaar in weederspoedt*, zegt Hooft van den Hertog van Alva.
- ONKOND**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onbekend: *bedi es mi oncond das*. [M. St.]
- ONKOST**, z. n., m., *van den onkost*; meerv. *onkosten*. Onnoodige, bezwaarlijke, buitengewone uitgaaf, bijgevoegde bekostiging, om eene reeds gekochte zaak magtig te worden: *onkost lijden*. [Handvest van Hert. Aalbrecht, van 1387.] Thans, gebruikt men het meerv. alleen: *vele onkosten doen, maken*. Van hier *onkostelijk*.
- ONKRACHT**, z. n., v., *der, of van de onkracht*; zonder meerv. Zwakheid. Van hier *onkrachtig*. [Vond.]
- ONKRANK**, bijv. n. en bijw., *onkrankter, onkrankst*. Niet krank: *krank en onkrank te zijn*. [Huyg.]
- ONKRENKBAAR**, bijv. n. en bijw., *onkrenkbaarder, onkrenkbaarst*. Niet te krenken.
- ONKREUKBAAR**, bijv. n. en bijw., *onkreukbaarder, onkreukbaarst*. Niet te kreuken: *eene on-*

- kreukbare vriendschap. Bij Hooft ook onkreukelijk: zoo onkreukelijk een' dapperheit.*
- ONKRIJGSMAN**, z. n., m., *des onkrijgsmans*, of *van den onkrijgsmans*; meerv. *onkrijgslieden*. Die geene wapens draagt. Zoo noemt Hooft in *Tacit. pagani, boeren of onkrijgslieden*.
- ONKRUID**, z. n., o., *des onkruids*, of *van het onkruid*; het meerv. *onkruiden*, doch van meer soorten slechts. Eigenlijk, een schadelijk, of althans, een onnuttig kruid. Men verstaat dit slechts in betrekking tot nuttigere kruiden, alzoo er, buiten die betrekking, geen *onkruid* is. Men noemt die gewassen *onkruid*, die in het wilde, tegen onzen wil en zonder onzen arbeid, groeijen, waar zij niet behooren te staan, en niet anders doen, dan den wasdom van voedzame of nuttigere planten beletten: *want in verwaerloost land wil 't onkruid gaerne wortelen*. [Huydecoper.] *Onkruid wieden. Onkruid vergaat niet. Oneig, noemt men booze en nadeelige kinderen onkruid*. In den dichterlijken stijl, geeft men dien naam ook aan alle booze neigingen, begeerten, enz., die het goede menigmaal verstikken: *roei dit onkruid toch vroeg uit uw hart, ten einde het geen diepere wortelen schie*. Verkleinwoord *onkruidje*.
- ONKUISCH**, bijv. n. en bijw., *onkuischer, onkuischst, meest, zeer onkuisch*. Niet kuisch. Van hier *onkuischelijk, onkuischheid*.
- ONKUNDE**, z. n., v., *der, of van de onkunde*; zonder meerv. Het tegendeel van kunde. Van hier *onkundig, onkundigheid, onkundiglijk*.
- ONKUNSTIG**, (*onkonstig*) bijv. n. en bijw., *onkunstiger, onkunstigst*. Zonder kunst. Men gebruikt het bijw. *onkunstiglijk* het meest.
- ONKWETSBAAR**, bijv. n. en bijw., *onkwetsbaarder, onkwetsbaarst*. Niet kwetsbaar. *Onkwetsbaar door hun moet*. [Anton.] Ook *onkwetselijk*.
- ONLAND**, z. n., o., *des onlands*, of *van het onland*; meerv. *onlanden*. Dat nog niet als bebouwd land gebruikt is, of dat daartoe niet kan gebruikt worden: *dat wie den Grave gheven souden — lant ende onlant*. [M. St.] In *Drenthe* is dit woord nog heden in gebruik.
- ONLANG**, bijv. n. en bijw., *onlanger, onlangst*. Niet lang, kort: *wat vroeg rijpt, duurt onlanghste*. [Doresl.] *Dat sij onlanghe hilden*. [Gouts. Kron.] Van hier het bijw. van tijd *onlangs*, dat zoowel op den toekomende als verledenen tijd ziet. Niet lang, kort na of voor: *alwaar hij, onlanx daarna, den geest gaf*. [Hooft.] Hiervoor zegt M. Stoke *onlang: onlanghe hi de nutschap nam — wert hi belageth ende vermoert*. Thans gebruiken wij het meest van den verledenen tijd, niet lang voorheen: *hij is onlangs overleden. Uw heilwensch, onlangs gul besteet*, enz. [Pool.]
- ONLANGS**, zie *onlang*.
- ONLASTERLIJK**, bijv. n. en bijw., *onlasterlijker, onlasterlijkst*. Onberispelijk.
- ONLEDE**, z. n., v., *der, of van de onlede*; zonder meerv. Bezigheid: *dat d'onlede zijne Majesteit tot nocht toe belet had*. [Hooft.] *Den drost und rigter, met onlede bemoeijet*. [Landr. van Vel.] In het Goutsche kron. komt het voor twist voor: *hiermede was al die onlede gesoent*. Van hier *onledig, onledigheid*.
- ONLEERLIJK**, bijv. n. en bijw., *onleerlijker, onleerlijkst*. Dat niet geleerd kan worden; ook, dat niet tot leering strekt. Zoo zegt Hooft: *het kan geenszins onleerlijk schijnen*. Voorts: *onleerzaam*, die niet leeren kan; *onleerzaamheid*.
- ONLEESBAAR**, bijv. n. en bijw., *onleesbaarder, onleesbaarst*. Dat niet gelezen kan worden: *onleesbaar schrift*. Van hier *onleesbaarheid*.
- ONLESSCHELIJK**, (ook *onleschbaar*) *onlesschelijker, onlesschelijkst*. Dat niet te lesschen is. Men zegt gewoonlijk: *een onleschbare brand, en een onlesschelijke dorst*.
- ONLEVERBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Hetwelk men niet leveren kan, niet goed, ondeugend: *onleverbare waren*.
- ONLIEF**, bijv. n. en bijw., *onliever, onliefst*. Niet lief. Vond gebruikt het woord. Van hier het oude *onliefde*, bij de Brune. Voorts, *onliefetijk, onliefetijkheid*.
- ONLIGCHAMELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat geen ligchaam heeft.
- ONLIJDELIJK** (*onlijdbaar*), bijv. n. en bijw., *onlijdelijker, onlijdelijkst*. Dat niet te lijden is. Voorts *onlijdzaam*, ongeduldig; ook gebruikt Hooft het zelfst. n. *onlijdzaamheid: onlijdzaamheit der pijn*, waar men niet denken moet, dat dit woord eenen lijdenden zin heeft; want de Ridder gebruikt het in eenen bedrijvenden zin, voor het ongeduld, waarmede zij de zware pijn ondergingen.
- ONLOFFELIJK**, bijv. n. en bijw., *onloffelijker, onloffelijkst*. Dat geen lof verdient; van het veroud. *onlof*, schande.
- ONLOOCHENBAAR**, bijv. n. en bijw., *onloochenbaarder, onloochenbaarst*. Niet te loochenen.
- ONLOON**, z. n., m., *des onloons*, of *van den onloon*; zonder meerv. Het tegendeel van loon, miskennis, ondankbare behandeling: *onloon voor dienst verbittert bijster*. [Hooft.]
- ONLOSBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Hetwelk men niet lossen kan.
- ONLUK**, zie *ongeluk*.
- ONLUST**, z. n., m., *van den onlust*; meerv. *onlusten*. Tegenzin: *onlust in zijn werk hebben*. Verdriet, kwelling: *dat baarde hem eenen grooten onlust*. Twist, onenigheid; wanneer men het meerv. getal gebruikt: *onlusten verwekken*. Van hier *onlustig, onlustigheid, onlustelijk*.
- ONMAAT**, z. n., v., *der, of van de onmaat*; zonder meerv. Het tegendeel van maat, in den

- zin van maatregel, behoorlijke regelmaat. onmatigheid: *dat we ergens onmaat zien.* [Poot.] *Hoewel zij oock haer onmaat heeft.* [De Brune.] *Met haere groter onmaten* (voor onmaat.) [M. St.] *Dan zal onmate op aerden overhant nemen.* [Doresl.] *Maat staat; onmaat vergaat.* Van hier *onmatig, onmatigheid, onmatiglijk.*
- ONMAGT, z. n., v., der, of van de onmagt; zonder meerv. Zwakheid, onvermogen: *dat is een bewijs van uwe onmagt. Zoo geef mijne onmagt dan de wijf.* [J. De Haes.] In eene godgeleerden zin, verstaat men er zedelijk onvermogen door: *de leer van de onmagt.* Die staat, waarin men geen een lid van zijn ligchaam, met bewustheid, verroeren kan; bezwijming: *in onmagt vallen.* De *lipothymia* der geneeskundigen. Van hier *onmagtig, onmagtigheid.*
- ONMAN, z. n., m., des onmans, of van den onman; meerv. *onmans, onmannen.* Het tegendeel van eenen man. Hooft schijnt het voor eenen gelubden te gebruiken: *ghy (o Helene!) wort kort gehouden van nijdighe onmans en van afgeleefde vrouwen.* L. Meyer verklaart *onman* ook door *gelubde, lubbeling.* Van hier *onmannelijk*, dat geene mannen betaamt: *nae de onmannelijke bijzonderheden dezer grilzieke duweepers.* [Herv. Overz.] *Dat hij u onmannelijk vervolgd heeft.* [Sels.]
- ONMANIERIG, bijv. n. en bijw., *onmanieriger, onmanierigst.* Onbescheiden: *wezend' al te eerezuchtig, onmanierig.* [K. v. Mand.] Van hier *onmanierigheid.* Voorts *onmaniertijk, onheusch.* Men gebruikt het ook als een bijw.: *het is onmaniertijk groot, zeer groot. Onmaniertijkheid.*
- ONMANIERLIJK, zie *onmanierig.*
- ONMATIG, zie *onmaat.*
- ONMEDEDEELBAAR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet medegedeeld kan worden: *onmededeelbare eigenschappen.*
- ONMEDEDOOGEND, bijv. n. en bijw., *onmededoo-gender, onmededoo-gendst.* Die geen mededoo-gen heeft. Van hier *onmededoo-gendheid.* — *Onmededoo-gzaam*, die niet gewoon is mededoo-gen te oefenen; *onmededoo-gzaamheid.* Voor het eerste zegt men ook *onmedelijgend.*
- ONMEETBAAR, (ook *onmetelijk*) bijv. n. en bijw., *onmeetbaarder, onmeetbaarst.* Dat niet gemeten kan worden. *D'onmeetbre zon.* [Poot.] Van hier *onmeetbaarheid.*
- ONMEIN, bijv. n. en bijw., *onmeiner, onmeinst.* Het tegendeel van *mein*, kwaad, slecht, valsch, boos. Zie *meineed.* *Onmein* is dus goed, opregt: *doe hie leistmaill zwoer, dat die recht is en onmeijn, dat ons Godt soe helpe ende sijn heiligen.* [Genootsch. *pro excolendo jure patrio.*]
- ONMENGBAAR, bijv. n. en bijw., *onmengbaarder, onmengbaarst.* Dat zich mengen laat. Vond gebruikt het.
- ONMENIGTE, z. n., v., der, of van de *onmenigte*; zonder meerv. Een klein getal. Bij Meyer heeft men het. Bij Kil. vindt men *onmeenigen, weinigen.*
- ONMENSCH, z. n., m., des *onmenschen*, of van den *onmensch*; meerv. *onmenschen.* Het tegendeel van mensch, iemand, die de pligten der samenleving en menschenliefde groffelijk schendt; een wreedaard: *de zelfmoorder, die zich tot eenen onmensch vernedert. De goede Keiser Traianus hadde sulck een schrik van zulke onmenschen.* [De Brune.] Van hier *onmenschetijk, onmenschetijkheid.*
- ONMEUKBAAR, bijv. n. en bijw., *onmeukbaarder, onmeukbaarst.* Dat niet gemeukt kan worden, in eene oneigenlijken zin: *de onmeukbaare wrangheit dier zuure gemoeden.* [Hooft.]
- ONMIDDELLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder tusschenkomend middel: *Gods onmiddeltijke hulp.* Zonder tusschenschietend beletsel: *Gods onmiddeltijke tegenwoordigheid genieten.* Zonder tusschentijd, in den gemeenzamen stijl: *ik ben er onmiddellijk weer.*
- ONMILD, bijv. n. en bijw., *onmilder, onmildst.* Niet mild: *onmild in aelmossen.* [De Brune.] Straf: *onmilde wijn.* Van hier *onmildheid.*
- ONMIN, z. n., v., der, of van de *onmin*; zonder meerv. Verdeeldheid: *in onmin leven.* *Zij raakten in onmin. Tot onmin noit te praemen.* [Poot.] Hiervoor zegt M. St. *ommin: dat men den Flaminc dese omminne dede.* Bij J. De Brune vindt men een werkw. *onminnen: onmint uw zelve, wilje wel bemint zijn.* Van hier *onminnetijk, onvriendelijk, onminzaam.*
- ONMISBAAR, bijv. n. en bijw., *onmisbaarder, onmisbaarst.* Hetwelk men niet missen kan. Bij Hooft *onmisselijk.*
- ONMISDADIG, bijv. n. en bijw., *onmisdadiger, onmisdadigst.* Niet misdadig.
- ONMISKENBAAR, bijv. n. en bijw., *onmiskenbaarder, onmiskenbaarst.* Niet te miskennen.
- ONMOED, z. n., m., des *onmoeds*, of van den *onmoed*; zonder meerv. Bezwekene moed, treurigheid: *in grooten onmoet.* [Doresl.] (ok bij Oudaan. Voor oneenigheid bezigt het Vel. Chr. V. H. *die onmoeden groeijen soo*, sprekende van de oneenigheid tusschen vrouw Jacoba en haren man. Van hier *onmoedigheid*, bij denzelfden schrijver.
- ONMOETIG, veroud. bijv. n. en bijw., *onmoetiger, onmoetigst.* Niet moetig, niet ledig, met drokte bezet: *onmoetige veelbedrijvers.* [De Brune.]
- ONMOGELIJK, bijv. n. en bijw., *onmogelijker, onmogelijkst.* Het tegendeel van mogelijk. Van hier *onmogelijkheid.*
- ONMONDIG, bijv. n. en bijw., *onmondiger, onmondigst.* Niet mondig. Van hier *onmondigheid.*
- ONNA, bijw. van plaats. Op eenen afstand: *hoe*

onnaa zijne verdiensten, van de vergelding, waaren ongevolgt. [Hooft.] Op ver na: *die hij onnaa zoo wel niet verstondt.* [Hooft.] Van hier *onnabij*.

ONNAAKBAAR, zie *ongenaakbaar*.

ONNAAUWKEURIG, bijv. n. en bijw., *onnaauwkeuriger, onnaauwkeurigst*. Niet naauwkeurig. Hiervan *onnaauwkeurigheid*.

ONNABOOTSELIG, bijv. n. en bijw., *onnabootselijker, onnabootselijkst*. Niet na te bootsen.

ONNABURIG, bijv. n. en bijw., *onnaburiger, onnaburigst*. Die geene genegenheid en liefde jegens zijne naburen bewijst: *dus onnabuurig is de huisman*. [P. Scriverius.]

ONNADEELIG, bijv. n. en bijw., *onnadeeliger, onnadeeligst*. Dat geen nadeel doet.

ONNADENKELIJK, bijv. n. en bijw., *onnadenkelijker, onnadenkelijkst*. Dat niet nagedacht kan worden. *Onnadenkend* is onbedacht handelend.

ONNADOENLIJK, bijv. n. en bijw., *onnadoenlijker, onnadoenlijkst*. Niet na te doen.

ONNAGAANBAAR, bijv. n. en bijw., *onnagaanbaarder, onnagaanbaarst*. Niet na te gaan.

ONNASPEURLIJK, (*onnaspoorlijk*) bijv. n. en bijw., *onnaspeurlijker, onnaspeurlijkst*. Niet na te speuren. Van hier *onnaspeurlijkheid*.

ONNASPOORLIJK, zie *onnaspeurlijk*.

ONNATUURLIJK, bijv. n. en bijw., *onnatuurlijker, onnatuurlijkst*. Niet natuurlijk: *De onnatuurlijke zonde*, de zonde van Sodom.

ONNAVOLGELIJK, (*ook onnavolgbaar*) bijv. n. en bijw., *onnavolgelijker, onnavolgelijkst*. Dat niet nagevolgd kan worden.

ONNAZINGBAAR, bijv. n. en bijw., *onnazingbaarder, onnazingbaarst*. Hetwelk men niet nazingen kan: *onnazingbre toonen*. [Vond.]

ONNOEMELIJK, (bij Vond. ook *onnoembaar*) bijv. n. en bijw., *onnoemelijker, onnoemelijkst*. Wiens getal niet uit te spreken is. Als bijw.: *onnoemelijk veel*. Van hier *onnoemelijkheid*, bij Oudaan.

ONNOODIG, bijv. n. en bijw., *onnoodiger, onnoodigst*. Niet noodig. Van hier *onnoodigheid, onnoodiglijk*. Zoo ook *onnoodelijk*.

ONNOODWENDIG, bijv. n. en bijw., *onnoodwendiger, onnoodwendigst*. Hetzelfde als *onnoodzakelijk*. Van hier *onnoodwendigheid*.

ONNOODZAKELIJK, zie *onnoodwendig*.

ONNOOZEL, (naar den tongval van de Gron. en anderen, *onnozel*) bijv. n. en bijw., *onnoozeler, onnoozelst*. De eerste beteekenis dezes woords is die van onschuldig aan eenige boosheid, aan eenig kwaad: *heilig, onnoosel, onbesmet*, enz. [Bijbelv.] In die onschuld geground, uit die onschuld ontsproten: *kussen Benjamins onnoose koon*. [Vond.] Wereeloos, die niemand beleedigt: *hoe dikwijls wordt de onnoozele duif door havikken vervolgd!* Voorts een stand, waarin men zich aan geen kwaad heeft kunnen schuldig maken. Van

hier wordt het van zuigelingen gebezigd: *de vijand spaarde zelfs het onnoozele wichtige niet*. In die schuldeloosheid geground:

Zoo keer, o Sara! blij te moe,

Mij een onnozel lachje toe. [Poot.]

Van hier is het overgegaan tot de beteekenis van onbedrevenheid, als die van een eenvoudig kind: *waarvan 't onnoozel volk veel heuls en bijstand wachtte*. [Versteeg.] *Dat is eene onnoozele vraag*. Wijders simpel: *eene onnoozele bloed*. Van hier alles, dat slecht en beuzelachtig is: *dat is eene onnoozele verschooning*. Zelfs gebruiken wij het voor klein en gering, dat niet veel in waarde houdt; in den dagelijkschen stijl: *ik heb maar een onnoozel kleedje kunnen overhouden*. *En bestaan deze (keukengereedschappen) slechts in eenige potten, en een onnoozele bijl.* [Bogaert.] Van hier *onnoozelheid, onnoozeltijk*.

ONNUT, bijv. n. en bijw., *onnutter, onnutst*.

Dat geen nut doet: *onnuten druk moet ieder van zich jagen*. [Poot.] IJdel: *onnuten klap uitslaan*. Vuil: *een onnut vrouwspersoon*.

Van hier *onnuttelijk, onnuttig, onnuttigheid*.

ONNUUR, bijv. n. en bijw., *onnuurder, onnuurst*.

Vuil, morsig; in eenen eigenlijken en oneigenlijken zin: *onnure handen. Onnure taal*. In Gron. gebruikt men dit woord. Of het uit *onnuwer* (zie *nuwer*) ontstaan zij, is onzeker.

ONOMKOOPBAAR, bijv. n. en bijw., *onomkoopbaarder, onomkoopbaarst*. Die niet om te koopen is. Van hier *onomkoopbaarheid*.

ONOMSTOOTELIJK, bijv. n. en bijw., *onomstootelijker, onomstootelijkst*. Dat niet omgestooten kan worden: *onomstootlijke gronden*. [Hamelsv.]

ONOMVATELIJK, bijv. n. en bijw., *onomvatte-lijker, onomvatte-lijkst*. Niet te omvatten: *de vuist, die u omvat, is onomvatte-lijk*. [De Deck.] Ook *onomvatbaar*.

ONOMZIGTIG, bijv. n. en bijw., *onomzigtiger, onomzigtigst*. Niet omzigtig: *welke zoo onomzichtig een' hardnekkigheid*, enz. [Hooft.]

ONONTBEERLIJK, bijv. n. en bijw., *onontbeerlijker, onontbeerlijkst*. Niet te ontberen. Van hier *onontbeerlijkheid*.

ONONTBINDELIJK, (*ook onontbindbaar*) bijv. n. en bijw., *onontbindelijker, onontbindelijkst*. Niet te ontbinden.

ONONTGANKELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat men niet ontgaan kan.

ONONTHOUBELIJK, bijv. n. en bijw., *ononthoude-lijker, ononthoude-lijkst*. Hetwelk men in het geheugen niet onthouden kan.

ONONTKNOPELIJK, bijv. n. en bijw., *onontknoo- pelijker, onontknoo- pelijkst*. Niet te ontknoopen; eigenlijk en oneigenlijk.

ONONTSLUITBAAR, bijv. n. en bijw., *onontsluit- baarder, onontsluit- baarst*. Niet te ontsluiten: *een gevangen- is van onontsluitbre kluitren*. [Poot.]

- ONONTVANKELIJK, bijv. n. en bijw., *onontvankelijker, onontvankelijkst*. Niet ontvangen kunnende worden: *en door diën onontvankelijk, al veranderde hij schoon van gezintheid*. [Hooft.]
- ONONTVLUGTBAAR, bijv. n. en bijw., *onontvlugtbaarder, onontvlugtbaarst*. Hetwelk men niet ontvlugten kan: *onontvlugtbre doot*. [Vond.]
- ONONTWARRELIJK, bijv. n. en bijw., *onontwarrelijker, onontwarrelijkst*. Niet te ontwarren: *'t welk in onontwarrelijken krijg stortte*. [Hooft.]
- ONONTWIJKBAAR, bijv. n. en bijw., *onontwijkbaarder, onontwijkbaarst*. Dat niet ontweken kan worden: *onontwijkbre val*. [Bilderlijk.]
- ONONTWORSTELBAAR, bijv. n. en bijw., *onontworstelbaarder, onontworstelbaarst*. Hetwelk men, door worstelen, niet ontkomen kan: *'t onontworstelbare noodlot*. [Vond.]
- ONOORBAAR, bijv. n. en bijw., *onoorbaarder, onoorbaarst*. Niet oorbaar. Van hier *onoorbaarlijk*, bij Hooft.
- ONOPHOUDELIJK, zie *onophoudend*.
- ONOPHOUDEND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet ophoudt, dat aanhoudend duurt: *van onophoudend kermen*. [N. Verst.] Voorts *onophoudelijk*, zonder vergrooting: *onophoudelijk Godts roem verbreiden*. [Poot.]
- ONOPLETTEND, bijv. n. en bijw., *onoplettender, onoplettendst*. Niet oplettend, en in dat gestel gegrond: *met onoplettende oogen*. Van hier *onoplettendheid*.
- ONOPLOSBAAR, (*onoplosbaarder*), zie *onoplosselijk*.
- ONOPLOSSELIJK, (ook *onoplosbaar*) bijv. n. en bijw., *onoplosselijker, onoplosselijkst*. Niet op te lossen.
- ONOPMERKZAAM, bijv. n. en bijw., *onopmerkzamer, onopmerkzaamst*. Niet opmerkzaam. Van hier *onopmerkzaamheid*.
- ONOPREGT, bijv. n. en bijw., *onopregter, onopregtst*. Niet opregt, valsch. Van hier *onopregtheid*.
- ONOPSPRAKELIJK, bijv. n. en bijw., *onopsprakelijker, onopsprakelijkst*. Zonder opspraak: *zij maakten onzen wandel onopsprakelijk*. [Sels.]
- ONOPWEKKELIJK, bijv. n. en bijw., *onopwekkelijker, onopwekkelijkst*. Dat niet opgewekt kan worden.
- ONOPWENTELBAAR, bijv. n. en bijw., *onopwentelbaarder, onopwentelbaarst*. Niet opgewenteld kunnende worden: *onopwentelbare steen*. [Vond.]
- ONOPZETTELIJK, bijv. n. en bijw., *onopzettelijker, onopzettelijkst*. Zonder opzet: *zoo gij, onopzettelijk, den loop der aandoeningen wilt volgen*. [Sels.]
- ONORDE, z. n., v., *der, of van de onorde*; zonder meerv. Die stand, waarin niets op zijne plaats is, maar als een bajert door elkander staat, wanorde: *schoon 't heetal in d'eerste onorde mogt verkeren*. [P. Schim.] *Als oft haar ooit in den zinne gekoomen waar, zulk' eene onorde in te ruimen*. [Hooft.] Vertrapping van alle regelen en wetten: *met groote onorde af te loopen*. [Hooft.] Van hier onordelijk (niet *onordentlijk*), *onordelijkheid*. Zie *ordelijk*.
- ONOVEREENBRENGELIJK, bijv. n. en bijw., *onovereenbrenghelijker, onovereenbrenghelijkst*. Dat niet overeen te brengen is: *werken en genade zijn overeenbrenghelijke tegengestelden*. [Overz. v. Herv.]
- ONOVEREENKOMST, z. n., v., *der, of van de onovereenkomst*; zonder meerv. Het tegendeel van overeenkomst. Van hier *onovereenkomstig, onovereenkomstigheid*.
- ONOVERKLIMBAAR, bijv. n. en bijw., *onoverklimbaarder, onoverklimbaarst*. Niet over te klimmen: *onoverklimbaare staketsels*. [Frantzen.]
- ONOVERWINNELIJK, (bij Vond. ook *onoverwinbaar*) bijv. n. en bijw., *onoverwinnelijker, onoverwinnelijkst*. Niet te overwinnen. Van hier *onoverwinnelijkheid*.
- ONOVERZIENBAAR, bijv. n. en bijw., *onoverzienbaarder, onoverzienbaarst*. Niet te overzien.
- ONPAAIJELIJK, bijv. n. en bijw., *onpaaijelijker, onpaaijelijkst*. Die niet te paaijen is: *zijn' spijt onpaaijelijk te maaken*. [Hooft.]
- ONPAAR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet voegt bij iets anders, ongelijk: *onpare schoenen*. Elders zegt men, *paar en onpaar*, voor *even en oneven*. Huygens gebruikt het zelfstandig, van het onz. geslacht, voor een paar getrouwde lieden, die kwalijk bij elkander voegen.
- ONPAD, z. n., o., *des onpads, of van het onpad*; meerv. *onpaden*. Onbetreden pad, een pad, dat niet te betreden is: *daar hij geen pad of onpad kennen kan*. [M. L. Tijdw.]
- ONPARTIJDIG, bijv. n. en bijw., *onpartijdiger, onpartijdigst*. Niet partijdig. Van hier *onpartijdigheid, onpartijdigheidlijk*.
- ONPAS, bijw. zonder trappen van vergrooting. Niet te pas, niet van pas: *gij komt te onpas, op eenen ongelegenen tijd*. *Die vraag is te onpas*. *Ik ben te onpasse*, niet wel gesteld. Van hier *onpasselijk, eenigzins ziekelijk; onpasselijkheid*.
- ONPEILBAAR, bijv. n. en bijw., *onpeilbaarder, onpeilbaarst*. Niet af te peilen. Van hier *onpeilbaarheid*.
- ONPERSOONLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Een woord der spraak-kunst. *Een onpersoonlijk werkwoord*. Van hier *onpersoonlijkheid*.
- ONPIJNLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder pijn of smart.
- ONPLEGTIG, bijv. n. en bijw., *onplegtiger, onplegtigst*. Niet plegtig: *toelugt tot het middel van een onplegtigh gebiedt*. [Hooft.]
- ONPRIJSSSELIJK, bijv. n. en bijw., *onprijssselijker, onprijssselijkst*. Niet te prijzen.

- ONPUNTIG**, bijv. n. en bijw., *onpuntiger, onpuntigst*. Niet puntig, in den eigenlijken en oneigenl. zin. C. Huygens gebruikt dit woord.
- ONRAAD**, z. n., m., *des onraads*, of *van den onraad*; zonder meerv. Onnuttige dingen, die uit- of weggegoorpen worden, als vuilnis, drek, onreinheid. Bij Kil. *inutilitas, sordes, immunditia*. In dien zin is het al verouderd. Het stamt af van *on* en *raad*, een nuttig stuk, een werktuig, huisraad. Voorts, verwarring, onorde, oneenigheid, ongemak: *om alle gescheel en onraedt*. [Hantvest van Paltgr. Aelbrecht, 1387.] *Dit dempte den onraadt*. [Hooft.] Adeling leidt het af van *on* en *raad*, inzoover dit woord eenen behoorlijken aard en wijs beduidt heeft. Uit diezelfde bron ontspringt denkelyk ook de beteekenis van het tegengestelde van rigtig: *er is onraad*, het is er niet rigtig; er is een kwaad op handen; er is een gevaar aanstaande. *Wij vernamen geenen onraad op zee. Buitenschromen, dat eenig onraad haer zou kunnen overkomen*. [N. Versteeg.] Eindelijk, beteekent dit woord eene nuttelooze verkwisting, het tegendeel van *raad*, overleg. In dien zin, schoon met eene naauwere bepaling, gebruikt men het, in Gelderland, voor *ongeld*, dat op openbaar verhuurde of verkochte goederen valt; dat gewoonlyk nutteloos voor drinkgelagen besteed wordt: *hoeveel is de onraad? Onraad betalen*. Voorts, is van *on* en *raad* ook *onraadzaam*, niet raadzaam, *onradelyk*, hetwelk men niet raden kan.
- ONRAADZAAM**, zie *onraad*.
- ONRAAKBAAR**, bijv. n. en bijw., *onraakbaarder, onraakbaarst*. Dat niet aangeraakt kan worden.
- ONREDELIJK**, (ook *onredbaar*, bij L. Ten Kate) bijv. n. en bijw., *onreddelyker, onreddelykst*. Dat niet gered kan worden.
- ONREDE**, z. n., v., *der*, of *van de onrede*; meerv. *onreden*. Onverstand, dwaasheid, onbescheid: *verzeekert, dat het rijk der onrede niet lang staan kan*. [Hooft.] Onverstandige daad, onredelyke handelwijs: *het zwaert d'onreden parst te buigen onder reden*. [Rodenb.] Onverstandige taal, die op geenen grond steunt: *dat zal onze reeden tot onreeden maaken*. [Hooft.] Van hier *onredelyk*, redeloos: *onredelyke dieren*. Beestachlyk: *onredelyke begeertlykheden*. Onbillyk, onregtvaardig: *gij doet eenen onredelyken eisch*. Van hier *onredelykheid*.
- ONREDELIJK**, zie *onrede*.
- ONREGELMATIG**, bijv. n. en bijw., *onregelmatiger, onregelmatigst*. Niet regelmatig: *een onregelmatig vijfhoek*. Ongeregeld: *dat is een onregelmatig gedrag*. Van hier *onregelmatigheid*.
- ONREGT**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet regt, verkeerd, boos. In de Spraakkunst beduidt het verbogen: *in de onregte naamvallen*. [Nyloe.]
- ONREGT**, z. n., o., *des onregts*, of *van het onregt*; zonder meerv. Het tegendeel van regt. Die toestand, als iemands woorden of handelingen met de zaak zelve, of met de waarheid niet overeenkomen: *onregt hebben*. Die toestand, als iemands daden met regt en billijkheid strijden: *gij doet mij onregt. Ik zal dat onregt geduldig verdragen. Te onregt, verkeerdelyk. Iemand te onregt berispen*. Reeds bij Ker. *unreht*, Isidor. *unreht*. Van hier *onregtelyk, onregtig*. Zamenstell.: *onregtmatic, onregtmaticheid, onregtmaticglyk, onregtvaardig, het onregtvaardigdom*, bij Vond.; *onregtvaardigheid, onregtvaardiglyk, onregtzinnig, onregtzinnigheid*.
- ONREGTZINNIG**, enz., zie *onregt*.
- ONREIN**, bijv. n. en bijw., *onreiner, onreinst*. Niet rein. *Die geene onreine spijs zoude proeven*. [Vond.] Van hier *onreinlyk, onreinheid, onreinigheid, onreiniglyk*.
- ONREISBAAR**, bijv. n. en bijw., *onreisbaarder, onreisbaarst*. Onbekwaam om te reizen: *onreisbaar weer*.
- ONREKKELIJK**, bijv. n. en bijw., *onrekkelyker, onrekkelykst*. Dat niet rekken kan, ook die niets toegeven wil, ongerijfelijc, onbeleefd. Van hier *onrekkelykheid*.
- ONREPELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Ontilbaar, onroerlijc: *naegelatene goederen, reppelycke un de onreppelycke*. [Stadsboek van Gron.]
- ONRIEKBAAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat geenen reuk van zich geeft: *geen neus 't onriecbbaar oit kon riecken*. [Vond.]
- ONRIJDBAAAR**, (*onrijbaar*) bijv. n. en bijw., *onrijdbaarst*. Waarop niet gereden kan worden: *velden, door de regen glibberig en onrijbaar*. [Bogaert.]
- ONRIJM**, z. n., o., *des onrijms*, of *van het onrijm*; zonder meerv. Een gedicht, of eenige regels, die op het einde niet rijmen.
- ONRIJP**, bijv. n. en bijw., *onrijper, onrijpst*. Niet rijp; eigenlyk en oneigenlyk: *onrijpe kersen. Onrijp bier*, dat niet wel gest heeft. *Onrijper gelegenheit*. [Hooft.] Van hier *onrijpheid, onrijpigheid*.
- ONRIJZIG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet lang van ligchaam: *vruchtbaar in kleen vee, maar dit veel al onrijzigh*. [Hooft.] Elders zegt Hooft *reizig van persoon*. Kil. heeft *reijzigh, resigh*, Ten Kate *rijzig, procerus*. Het is ontwijfelbaar, van *rijzen*, opstaan, zich opheffen, en niet van *reizen*, trekken, afkomstig. Ook heeft de Rotterdamsche uitspraak *rijzig* en niet *reizig*.
- ONROEREND**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Ontilbaar. Voorts *onroer-*

lijk: onroerlijk goed. In eenen anderen zin voor iets, dat onbewegelijk staat: *onroerlijk beelt.* [Anton.]

ONROOMSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet roomsch. Als een zelfst. naamwoord komen *Onroomschen*, in de schriften van Hooft en anderen, dikwijls voor, beteekenende die genen, die zich, in vorige eeuwen, van de Roomsche Christenen hebben afgescheiden. Van hier *onroomscheid*, hetwelk Vond. voor de onroomschen gebruikt.

ONRUIM, bijv. n. en bijw., *onruimer, onruimst.* Eng. naauw. Het wordt ook wel als een zelfst. naamw. gebruikt. Zoo staat, in eene *Ordonn. van Amst.*, 1687: *met eenig onruim van vloten of anders besetten.*

ONRUST, z. n., v., *der, of van de onrust*; meerv. *onrusten.* Het tegendeel van rust; zonder meerv.: *met onrust en oproer zwanger.* [Hooft.] Ongerstigheid, moeite, kommer, kwelling, en heftige beweging worden er door uitgedrukt: *de slagh der onrust jaegt te sterk in zijn gedachten.* [J. de Haes.] Voor een onrustig kind, of voor elk onrustig mensch; met een meerv. en van het mannel. geslacht: *dat is een onrust. Om zulk een' onrust, als hij was, toe te vallen.* [Hooft.] Voorts beteekent *onrust* het zich altijd bewegende tongetje, in een uurwerk, dat den slinger drijft. Zoo noemt men ook de ronde schijf, in een zakuurwerk, die onophoudelijk in beweging is: *de zinnen slingren als een onrust heen en weer.* [Anton.] *Getijk 't strijckradt d'onrust drijft.* [Vond.] *Getijk deze onrust al de raderen om doet drijven.* [Anton.] In het gemeene leven, zegt men ook *het onrust.* Zoo zeide ook Six v. Chandel.: *kon 't keerende onrust van de klok wel seeven keeren tikketakken.* En dit geslacht heeft Huygens ook, waar hij het hart *het onrust onzer aderen* noemt. Het vrouwel. is het ware geslacht. Eindelijk, hebben de Hollanders een zeker eilandje, in de Straat *Sunda*, om de krielende menigte van sloopstimmerlieden en andere arbeiders der Oostind. Maatschappij, *Onrust* genaamd. Van hier *onrustig, onrustigheid, onrustzaam*, bij Doresl. *Zam.*: *onrustmaker*, enz.

ONRUSTIG, zie *onrust*.

ONS, zie *once*.

ONS, een verbogen naamval, in het meerv. van het persoonlijke voornaamwoord *ik*. Men stelt het in den tweeden, derden en vierden naamval: *een van ons.* Hiervoor is *onzer* ook gebruikelijk: *de mensche is geworden als onzer een.* [Bijbelv.] *Wees onzer gedachtig. Hij heeft het ons niet verholten. Hij sprak met ons. Hij zeide aan ons. Gij zult ons niet bedriegen.* Men heeft het eertijds ook in den eersten naamval gebezigd, zooals uit den verbogenen tweeden naamval blijkt. Bij Ulphil.

komt *uns* nog in plaats van *wij* voor. Dit voornaamwoord neemt ook nog andere bijv. naamw. achter zich: *met ons allen maakten wij een getal uit van zes en twintig. Voor ons beiden. Met ons zessen.* Men stelt het ook met *waarts* te zamen: *die laet zich t'onswaert trekken.* [Poot.] Dit oude voornaamwoord luidt reeds bij Ker. *uns*, Otr. *uns*, Ulph. *uns*, hoogd. *uns*, angels. en eng. *us*, ijsl. *osz.* zw. *osz*, noorw. *os*, deen. *os*, scholl. *ws*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het met *en*, het oude *umd, unde, onder*, het lat. *inter* en *nos* vermaagschapt is; het geeft toch eene verbinding van personen, *mij en anderen*, te kennen.

ONS, een bezittelijk voornaamwoord, hebbende zijne betrekking op meer personen zonder onderscheid van geslacht, als zij van zich zelve tot anderen spreken. *Ons huis, onze stal, onze woning; onze huizen, stallen, woningen.* Hieruit blijkt, dat *ons* bij woorden van het onz. gesl. in het enkelv., *onze* bij mannel. en vrouwel. naamw., in beide getallen, gebruikt wordt. Men plaatst het voorts, gelijk alle bezittelijke voornaamw., voor het naamw. Hiervan is uitgezonderd het eene *Vader onze*, zoo als dit, in de dagelijksche taal, wel voorkomt: *bid nog een vader onze.* En dit is nog een overblijfsel eener slaafsche vertaling van het lat. *Pater noster.* Bij Otr. vindt men dat reeds: *vater unsir*, bij Notk. *fater unser*, bij Tatian. *fater unser.* Ondertusschen plaatst men *onze, ons*, ook achteraan, met uitlating van het naamwoord; en wel op tweederlei wijs. Zonder lidwoord: *dat goed is ons. Weet gij dat Ramoth in Gilead onze is?* [Bijbelv.] *Onse lippen zijn onze.* [Bijbelv.] Met het lidwoord *de of het: die zaak is de onze geworden. Dat huis is het onze.* In het meerv. getal komt het dus zelfst. voor: *de onzen kregen daar de nedertaag.* In de dagelijksche taal, laat men, bij dit bezittelijke voornaamw., het woord *huis* uit; wanneer het gebruik er eene *t*, welluidendheidshalve, bijgevoegd heeft: *kom morgen tot onzent.* Zoo ook in zamenstell.: *onzentwege, onzenthalve.*

ONSCHADELJK, bijv. n. en bijw., *onschadelijker, onschadelijkst.* Dat geene schade veroorzaakt, geen nadeel doet. Van hier *onschadelijkheid.*

ONSCHALK, bijv. n. en bijw., *onschalcker, onschalkst.* Niet schalk, niet loos, eenvoudig: *want hij een onschalck man was.* [J. v. d. Beke.] *Als hi een onscalck wijf tot sinen wille brengen mach.* [Guld. Legende.] Van hier *onschalkheid.*

ONSCHAMEL, bijv. n. en bijw., *onschameler, onschamelst.* Onbeschaamd: *is d'avend zoo onschamel?* [Vond.] Reeds bij M. St.: *dit onscamel Vriesch diet*, dit onbeschaamde Vriesche volk. Van hier *onschamelheid: door onschamelheid der verzoekeren.* [Hooft.]

- ONSCHAPPELIJK, bijv. n. en bijw., *onschappelijker, onschappelijkst*. Niet schappelijk, ongeregeld. Een woord der samenleving, waarvan *onschappelijkheid*.
- ONSCHARLAKEN, bijv. onverb. n., zonder trappen van vergrooting. Het tegendeel van rood scharlaken. Bij Vond. vindt men het: *met onscharlake troni*.
- ONSCHATBAAR, bijv. n. en bijw., *onschatbaarder, onschatbaarst*. Dat niet geschat kan worden. Hooft heeft ook *onschattelijk: d' onschattelijke prijs*.
- ONSCHEIDELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet gescheiden kan worden: *'t onscheidelijke paaren*. [Hooft.] Men zegt ook *onscheidbaar: een onscheidbaar voorzetsel*.
- ONSCHEIDBAAR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet geschonden kan of moet worden: *wij bidden u om 't eenige en onschendbre pandt des vredes*. [Vond.] Ook *onschendelijk*.
- ONSCHERP, bijv. n. en bijw., *onscherper, onscherpst*. Niet scherp. *Iemand met onscherp te keer gaan*, met stokken, vlegels, enz.
- ONSCHEURLIJK, bijv. n. en bijw., *onscheurlijker, onscheurlijkst*. Dat niet scheuren kan.
- ONSCHIFFTELIJK, bijv. n. en bijw., *onschiftelijker, onschiftelijkst*. Dat door schiften niet gescheiden kan worden: *de zaaken in onschiftelijke verwarrenis geworpen*. [Hooft.]
- ONSCHIJNBAAR, bijv. n. en bijw., *onschijnbaarder, onschijnbaarst*. Niet schijnbaar. Van hier *onschijnbaarheid*.
- ONSCHIKKELIJK, bijv. n. en bijw., *onschikkelijk, onschikkelijkst*. Slordig, morsig. Van hier *onschikkelijkheid*.
- ONSCHILDERBAAR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet geschilderd kan worden: *onschilderbaar op doek*. [Vond.]
- ONSCHOON, bijv. n. en bijw., *onschooner, onschoonst*. Nog niet schoon: *wijn, op de moer liggende, is onschoon*. In dezen zin lijdt het geene vergrooting. Niet schoon, leelijk: *onschoone ouden*. [Vond.] *Het paertsgestalte is niet onschooner als de man*. [Vond.] Oneig.: *de Spanjaardts, alhier de kans onschoon schouwende*, enz. [Hooft.] Reeds bij M. St.: *Karcls gheslachte, dat onskoone*. Van hier *onschoonheid*.
- ONSCHULD, z. n., v., *der, of van de onschuld*; zonder meerv. Het tegendeel van schuld, doch in eenige gevallen slechts. Het betekent, trouwens, dien toestand, waarin men de werkende noch aanleidende oorzaak van eene misdaad is: *ik beroep mij op mijne onschuld. Zijne onschuld toonen, bewijzen*. Oudtijds noemde men dit *zijne onschuld doen*. Verschooning: *doe mijne onschuld bij hem. Ik konde veel tot mijne onschuld zeggen*. In den verhevenen stijl, beduidt het dikwijls onschuldige personen: *hoe dik-*
- wijls moet de onschuld schavotten betreden! De plaatsen, waar ik voor de onschuld streed*. [Bilderdijk.] Van hier *onschuldig*, waarvan bij Hooft een wederk. werk. *zich onschuldigen; onschuldiglijk*. Zam.: *onschuldvol*; een woord, dat, bij onze hedendaagsche dichters, veel voorkomt, in navolging van het hoogd. *unschuldvoll*: het smaakt te uitheemsch; onze oude oorspronkelijk nederd. schrijvers kennen het ook niet.
- ONSCHUWELIJK, (*onschuwbaar* bij Vond.) bijv. n. en bijw., *onschuwelijker, onschuwelijkst*. Hetwelk men niet schuwen kan.
- ONSIERLIJK, bijv. n. en bijw., *onsierlijker, onsierlijkst*. Niet sierlijk: *tot geen en onsierlijken knoop*. [Bogaert.]
- ONSLAPERIG, bijv. n. en bijw., *onslaperiger, onslaperigst*. Niet slaperig: *onslaperig in 's waerelds droomen*. [Anton.]
- ONSLIJTBAAR, bijv. n. en bijw., *onslijtbaarder, onslijtbaarst*. Niet slijtbaar.
- ONSMAAK, z. n., v., *des onsmaks, of van den onsmak*; zonder meerv. Walging, afkeer: *wie zoude geen en onsmak in zulke laffe gesprekken krijgen?* Van hier *onsmakbaar*, zonder trappen van vergrooting, waarvan men den smaak niet gewaar kan worden: *men verneemt 't onsmacckbre met geen tong*. [Vond.] *Onsmakelijk, onsmakelijker*, enz. *laf*, dat niet aangenaam voor de tong is; ook in eenen figuurlijken zin: *onsmakelijke tijdingen. Onsmakelijkheid*.
- ONSMELTELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Hetwelk men niet smelten kan: *wat poogt gij met uw weenen tot was te smelten deze onsmeltelijke steenen?* [P. Rabus.]
- ONSMERTELIJK, bijv. n. en bijw., *onsmertelijker, onsmertelijkst*. Niet smertelijk.
- ONSPAANSCH, bijv. n. en bijw., *onspaanscher, meest, zeer onspaansch*. Den Spanjaard niet toegedaan: *een man geleert en onspaansch*. [Hooft.]
- ONSPREURLIJK, bijv. n. en bijw., *onspeurlijker, onspeurlijkst*. Niet te bespeuren: *op wier onspeurlijk spoor*. [De Deck.]
- ONSPIJS, z. n., v., *der, of van de onspijs*; meerv. *onspijzen*. Hetwelk men, om zijne walging, niet als gewoonlijke spijs gebruiken kan: *wat onspijs heeft het niet al in 't lijf geslagen?* [Vond.]
- ONSPOED, z. n., m., (oudt. ook v.) *des onspoeds, of van den onspoed*; meerv. *onspoeden*, dat bij Oud. voorkomt. Geen voorspoed: *door gelaatenheid in onspoedt*. [Hooft.] *In onspoet krijgt men oogen*. [J. de Haes.]
- ONSPOOR, z. n., o., *des onspoors, of van het onspoor*; meerv. *onsporen*. Ongebaand spoor: *de paerden zien spoor noch onspoor aen*. [Vond.]
- ONSPRAAKZAAM, bijv. n. en bijw., *onspraakzaamer, onsprakzaamst*. Niet spraakzaam.

ONSPREKELIJK, bijv. n. en bijw., *onsprekelyker, onsprekelykst*. Die niet te spreken is; dat niet uitgesproken kan worden.

ONSTAATSCH, bijv. n. en bijw., *onstaatscher, meest, zeer onstaatsch*. Die de partij der staatschen niet is toegedaan. Bij Hooft komt het als een zelfst. naamw. voor: *eenighe Onstaatschen (werden) uitgejaaght*.

ONSTADE, z. n., v., *der, of van de onstade*; zonder meerv. Ongemak: *dat komt mij te onstade, te onpas*.

ONSTADIG, zie *ongestadig*.

ONSTANDVASTIG, (bij Dorel. ook *onstandhaftig*) bijv. n. en bijw., *onstandvastiger, onstandvastigst*. Niet standvastig veranderlijk. Van hier *onstandvastigheid, onstandvastiglijk*. Bij de ouden vindt men ook *onstandvast*.

ONSTEDEN, veroud. bijv. n. en bijw., *onsteder, onsteedst*. Niet vast: *dat make se onstede*. [Wilcoer. v. Langewolt.]

ONSTEMMIG, bijv. n. en bijw., *onstemmiger, onstemmigst*. Niet eenstemmig: *het onstemmigh volck*. [De Brune.]

ONSTERFELIJK, bijv. n. en bijw., *onsterfelijker, onsterfelijgst*. Niet vatbaar voor sterven, en verder niet vatbaar voor ophouden te zijn. *God is onsterfelijk, in zoo ver deszelfs wezen onmogelijk kan vernietigd worden. Eene onsterfelijke ziel te verliezen hebben*. Oneig. beteekent het eene lange duurzaamheid: *daardoor verworf hij zich eenen onsterfelijken naam*. Van hier heeft Vond. een werkw. *onsterfelijken: waerme de Godheid hadde onsterfelyckt uwen rei*. Voorts *onsterfelijcheid*.

ONSTERK, bijv. n. en bijw., *onsterker, onsterkst*. Dat ligt breekt, hetwelk men ligt vaneen trekken kan: *onsterker dan haar*. [Vond.] *Onsterke draad, Onsterk laken*. Niet met sterke bezetting voorzien: *tot verbluffing der onsterker plaatsen*. [Hooft.] Oneig.: *een onsterk bewijs*. Van hier *onsterkte*.

ONSTICHTIG, bijv. n. en bijw., *onstichtiger, onstichtigst*. Niet stichtig: *met geen onstichtigh spel*. [Vond.] Ook *onstichtelijk*.

ONSTILBAAR, bijv. n. en bijw., *onstilbaarder, onstilbaarst*. Niet te stillen: *een' onstilbaare beweeghenis*. [Hooft.]

ONSTOND, z. n., m., *des onstonds, of van den onstond*; meerv. *onstonden*. Ongelegen uur. Bij L. Meijer *onstonde*. Van hier *onstondig*. Alles verouderd.

ONSTRAFFELIJK, bijv. n. en bijw., *onstraffelijker, onstraffelijgst*. Niet berispelijk: *een onstraffelijk leven leiden*. Echt, niet valsch: *met onstraffelijke zegelen bekeftigen*. [Omland. Landr.] Van hier *onstraffelijckheid, Onstraffbaar, die geene straf verdient*.

ONSTREKKELIJK, bijv. n. en bijw., *onstrekkelijker, onstrekkelijgst*. Dat niet zeer strekt, niet wel voor duurzaam voedsel dient.

ONSTRENG, bijv. n. en bijw., *onstrenger, on-*

strengst. Niet streng: *onstreng kinderroede*. [Vond.]

ONSTUIM, *onstuimig, zie ongestuim*.

ONSTUITBAAR, bijv. n. en bijw., *onstuitbaarder, onstuitbaarst*. Niet te stuiten. Vond. heeft het woord.

ONSTURIG, zie *ongesturig*.

ONT, een voorzetsel, dat slechts in zamenstelling gebruikelijk is. Men plaatst het voor werkwoorden alleen, als: *ontloopen, ontverven, enz.*; en voor zulke naamwoorden, die van zoodanige werkwoorden ontstaan zijn, als: *ontbijt, van ontbijten, ontzet, van ontzotten, enz.* In deze zamenstelling met werkwoorden, die zoowel onzijdig als bedrijv. kunnen zijn, is het altijd een onscheidbaar voorzetsel, als: *ontkomen, ontkwam, hij is ontkomen, te ontkomen*. Wat deszelfs beteekenis aangaat: dusdanige werkwoorden geven te kennen 1. eene beweging van eene plaats, als: *ontduiken, ontloopen, ontglippen, ontgeven, ontwijken, onttrekken, enz.* 2. Eene zachtere strekking of lokking naar eene plaats, als: *ontvangen, ontbeiden, ontbieden, ontgunnen, enz.* 3. Eene losmaking van iets, als: *ontgespen, ontknoopen, ontbakeren, ontcijferen, ontdooijen, ontgelden, ontsluiten, ontluiken, ontbinden, enz.* 4. Eene berooving van iets, als: *ontkleeden, onthoofden, ontmannen, ontedelen, ontverven, ontheiligen, onthanden, enz.* 5. Een begin van iets, als: *ontbijten, ontsteken, ontvlammen, ontbreken, ontdooijen, ontfermen, ontgraven, ontmoeten, ontroeren, ontstaan, ontsapen, ontwaken, enz.* Eindelijk 6. schijnt het eene versterking aan te duiden, als: *ontblooten, ontleiden, ontschaken*. In de vier eerste beteekenissen, is dit voorzetsel reeds oud. Bij Ulphilas vindt men zulke, met *and* en *anda* zamengestelde werkwoorden, als ook bij de alemann. en frank. schrijvers, die daarvoor dan eens *ant, int, unt*, dan eens *en* en *in*, en, als een *f* volgt, *inp* of *emp* gebruiken. In het angels. luidt het *aet, et, and*, in het deen. *und* en *inde*, bij onze oude schrijvers dikwijls *on*, ook wel *om*, hoogd. *ent*, neders. *unt*. Door middel van dit voorzetsel, vooral wanneer het in de vier eerste beteekenissen voorkomt, kunnen nieuwe werkwoorden gevormd worden; en hier weten zich vooral onze dichters van den rijkdom der taal heerlijk te bedienen. In het vervolg zullen wij daarvan blijken zien. Ieder mag dit navolgen, zoo hij maar tegen den aard der taal en de regelen van gezond verstand niet zondige. In de dagelijksche zamenleving maakt men van allerlei naamwoorden, door middel van dit voorzetsel, een ruim aantal van zulke werkwoorden, die altijd eene berooving van die zaak aanduiden, die door het naamwoord wordt te kennen gegeven, als: *dit heet de wet ont-*

- wetten; den mensch ontmenschen.* Men kan dit tot duizenden uitbreiden. Eenigen slechts, die door een herhaald gebruik veel voorkomen, zal ik naar orde aanteekenen.
- ONTAANBOORDEN, bedr. w., dat somtijds bij de zeeuwen nog gebruikt wordt. Meijer verklaart het door benaderen. Zie *aanboorden*. Het voorz. *ont* schijnt hier een begin aan te duiden.
- ONTAARDEN, ONZ. w., gelijkvl. Van *ont* en *aarden*: *ik ontaardde, ben ontaard*. In het gemeen, eenen vorigen aard missen: *de groote Paulus, van dien Saulus nu ontaardt*, enz. [J. De Haes.] In het bijzonder, eene goede gesteldheid verliezen en tot het tegen-gestelde vervallen: *van de deugd zijner voorouderen ontaarden*. Van hier wreed: *een man van een ontaard gemoed. Eene ontaarde moeder*. Van hier *ontaardeling* bij F. Halma; *ontaardheid, ontaarding*. De spelling *ontaarten* is tegen den aard der taal.
- ONTADELEN, (*ontedelen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *adelen*: *ik ontadelde, heb ontadeld*. Van de adellijke waardigheid berooven. Van hier *ontadeling*.
- ONTADEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ademen*: *ik ontademde, heb ontademd*. De ademhaling benemen: *door de warmte ontademt*. [Hooft.]
- ONTALTIJK, bijv. n. en bijw., *ontallijker, ontallijkst*. Ontelbaar. Van hier *ontallijkheid*.
- ONTAM, bijv. n. en bijw., *ontammer, ontamst*. Niet tam, wild. Van *on* en *tam*.
- ONTAMBTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ambten*, dat niet in gebruik is: *ik ontambtte, heb ontambt*. Van een ambt afzetten. Men vindt bij J. De Brune dit woord.
- ONTANKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ankeren*: *ik ontankerde, heb ontankerd*. Van het anker afrukken of berooven: *als een ontankert schip dus sollen mijn gedachten*. [J. Bonefon.] Van een anker losmaken: *een ontankerde muur*. Oneig.: *een tred die noijt ontankert werd*. [Oudaan.]
- ONTAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *ont* en *aren*, dat buiten zamenst. niet voorkomt. Van korenaren zuiveren.
- ONTBAKEREN, bedr. w., gelijkvl. Een gebakerd kind uit de luren doen.
- ONTBALLASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ballasten*: *ik ontballastte, heb ontballast*. Den ballast uit een schip doen. Oneig.: *ontballast van 't gewicht van Hoofs bekommeringh*. [C. Huygens.]
- ONTBAANEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *baanen*: *ik ontbaande, heb ontbaand*. Eene effene baan onbruikbaar maken, zoodat men dezelve niet langer betreden kan: *oft dat de konstenarijen der maghtigen den anderen (weg) ontbaant hebben*. [Hooft.]
- ONTBASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *bast* ontbloeten.
- ONTBEDELEN, bedr. w., gelijkvl. Door bedelen zoeken te ontvangen.
- ONTBEENEN, bedr. w., gelijkvl. De beentjes uit het vleesch doen. Bij Kil. ook *ontbeenderen*.
- ONTBEIDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *beiden*: *ik ontbeidde, heb ontbeid*. Bedr., opwachten, verloeven, met oogmerk, dat een ander op die plaats kome, waar men hem inwacht. *Ont* beteekent hier eene strekking naar eene plaats. Zoo zegt Vond.: *dit oude wijf ontbeijd*. Onz., met hebben: *maer ontbeijd, ick zie alreede het tooneel openen*. [Vond.]
- ONTBEREN, *ontbaren*, zie *ontboren*.
- ONTBEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *beren*: *ik ontbeerde, heb ontbeerd*. Iets niet hebben, derven, missen, mangel aan iets lijden, vooral ten opzichte van den aard en de wijs, waarop men hetzelfde verdraagt. Men vindt het met den tweeden en vierden naamval: *de locht, dier sij doch niet ontbeeren en conden*. [Doresl.] Ook bij Campb. *Sij kan van dusend een den maskerlap ontbeeren*. [Huygens.] *Dat zijn lof mijn geringe pen wel ontbeeren magh*. [Poot.] Zeldzamer komt het voor verstoken zijn van iets, zonder betrekking op den aard en de wijs, waarop men zich onder dat gemis gedraagt: *in 't lang ontbeeren van 't boek*. [Hooft.] Van hier *ontbering, ontbeertijk*. Bij Otr., Notk. en latere schrijvers luidt dit woord *inberan, inberen, enpern, emperen, umberen, embearen*, hoogd. *entbehren*, deen. *undväre*, zw. *ombaera*. Het komt van het oude *beren, baren*, dragen, doen, werken, brengen, voortbrengen, genieten.
- ONTBIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *bieden*: *ik ontbood, heb ontboden*. Een gebod geven, bevelen: *alles wat ghij uwen knecht ontboden hebt, dat wil ick doen*. [Doresl.] In dien zin is het reeds verouderd. In vorige tijden las men dat vaak in openbare bevelen: *soo ontbieden ende ordonneren wij den Drossaert onser Baronie*. [Ordonn. van Maurice, 1620.] Wij gebruiken het thans in den zin alleen van bevel geven, dat iets tot ons kome, of gebragt worde: *waaroover de Prins eenen Edelman bij zich ontbood*. [Hooft.] *Want veel snoden, in uw' tijt in 't licht ontboden*, enz. [Poot.] *Ik heb die boeken van Amsterdam ontboden*. Eertijds beduidde het ook bekend maken, vermelden: *bij denselven condt ghij mij ontbieden, wat ghij hooren sult*. [Doresl.] *Jakob, Godts knecht ende ons Heeren Jhesu Christi, ontbiedet groete den twaelf gheslachten*. [Oude overzett. van de Vulgata.] *Ontbieden wij onse vrientschap ende gruede*. [Verdrag van Jan de derde en Jacoba van Beijeren, 1415.] Zoo lezen wij ook in oude plakaten *ontbieden en verzoeken wij*, in onderscheiding van *lasten en bevelen wij*. Van hier *ontbieding*. Het voorzetsel *ont*

heeft, in deze verouderde beteekenissen, behalve in die eene, waarin het thans nog voorkomt, den zin van *aan*, als beduidende een voorwerp, waarheen de handeling gerigt is: misschien is het ook uit *aan* oorspronkelijk.

ONTBIJT, z. n., o., *des ontbijts*, of *van het ontbijt*; zonder meerv. Morgenspijs: *tot een bitter ontbijt*. [Hooft.] Halma verkiest het mannelijke geslacht. Dit vindt men ook bij Hooft: *den ontbijt gereed maaken*. Zoo ook bij Huygens: *dien hitsigen ontbijt en kan hij niet verswelen*. En bij J. v. Heemsk.: *het wachten na den ontbijt*. Doch het onzijdige geslacht is het verkiesselijkste, omdat onze onscheidbare voorzetsels, voor het zakelijke deel eens werkwoords, met afkapping van den uitgang geplaatst, gewoonlijk onzijdige naamwoorden vormen.

ONTBIJTEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont en bijten*: *ik ontbeet*, *heb ontbeten*. Het ontbijt nuttigen.

ONTBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont en binden*: *ik ontbond*, *heb ontbonden*. Van eenen band bevrijden, door denzelfden los te maken: *ontbindt het veulen*. [Bijb.] *Toen ge eerst van uw moeder waart ontbonden*, bij de geboorte uit haar, uwe navelstreng afgebonden en afgesneden zijnde. [G. Brandt.] *De hemel zal den doeck des misverstands ontbinden*. [Vond.] De vaste deelen scheiden: *iets in water ontbinden*. Oneig., van eene onaangename, bezwaarlijke zaak bevrijden: *'t hart, van zwaarigheeden ontbonden*. [Vond.] *Nu wordt zijn ziel ontbonden van 's lichaems lastigh pak*. [J. de Haes.] *Ontbonden worden is*, in den bijbelstijl, sterven. Krachteloos maken: *een gebod ontbinden*, naar denzelfden stijl. Breken: *door trou, die tijdt noch ramp ontbindt*. [G. Brandt.] Eertijds betekende het ook verklaren, uitleggen:

Daer ic of die hantveste al

In Duutsche woort ontbinden sal. [M. Stoke.]

Men gebruikt het nog in eenen soortgelijken zin: *een wiskundig voorstel ontbinden*. Zoo komt het ook voor in het Leven Jes. Chr. 1499. Van hier *ontbinding*, *ontbindelijk*. Bij Ker. luidt dit woord *anpintan*, Otfried. *intbindan*.

ONTBITTEREN, onz. w., gelijkvl. Van zijne bitterheid verliezen: *aloë sal ons ontbitteren*. [Huygens.]

ONTBLADEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en bladeren*: *ik ontbladerde*, *heb ontbladerd*. Van blad berooven: *Jehova's stem ontbladert het boschrijke woud*. [Muntinghe.] Men zegt ook *ontbladen*: *kool ontbladen*. Doch *ontbladeren* is meest in gebruik. Oneig.: *geen schadelijke rups ontblaader deeze hoop*. [D. Schelte.]

ONTBLIJVEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont en blijven*: *ik ontbleef*, *ben ontbleven*. Ontbreken, verouderd woord: *alsoe sijnsi nu sommer*

vrao ende ghierich, ende hem machs niet ontbliven. [Ruschebroec Eierh. der geesteliker Brulocht.]

ONTBLINDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en blinden*: *ik ontblindde*, *heb ontblind*. Men noemt dit ook *ontblindhokken*. In eenen eigenlijken zin heet het het bewindsel der oogen wegnemen; oneigenl., iemand uit den dut helpen, verlichten. Bij Huygens komt het in den eigenl. zin voor: *blint had ik mij geplamt, en, wild ik mij ontblinden*, enz.

ONTBLOEMEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont en bloemen*: *ik ontbloemde*, *ben ontbloemd*. Zijne bloemen verliezen. Meest figuurlijk: *ontbloemde maagd*. [De Brune.] Voor *ontbloemen* in eenen eigenlijken zin vind men bij Hoogstr. ook *ontbloesemen*.

ONTBLOOTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en blooten*: *ik ontblootte*, *heb ontbloot*. Bloot maken. Eigenlijk: *gij ontblootedet de fundamenten tot aan den hals*. [Dorest.] In het bijzonder, van kleederen ontdoen: *ontbloot uw' arm*. [H. Schim.] *Die als doen haer aensigt ontblootende*. [Bat. Arcadia.] *Zij liep met ontblooten boezem*. Men moet zich voor alle menschen niet ontblooten, zijn hart niet openbaren. Oneig.: *hij ontblootte door list de grenssteden van bezetting*. Berooven, verstecken: *ik was van alle hulp ontbloot*. *De rochte herfst ontbloot den wijngaerd van zijn' trosen*. [Vond.] *D'Onroomschen, ontbloot van deze borstweeer*. [Hooft.] *Haare zijde ontblooten van zulk eenen raadsman*. [Hooft.] *Want ontbloot men de poëzij van hare gebloemde sieraden*. [J. de Haes.] Van hier *ontblooting*. Het voorz. *ont* schijnt hier slechts eene versterking aan te duiden.

ONTBOD, z. n., o., *des ontbods*, of *van het ontbod*; zonder meerv. De daad van ontbieden: *het ontbod ten Landdage*. [L. Trip.]

ONTBOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en boeijen*: *ik ontboeide*, *heb ontboeid*. De boeijen ontsluiten: *ontboeit den jongeling*. [Hoogvl.] *Andromeda, ontboeit door Perseus*. [Vond.] *Help d'onschult bevrijden en ontboeijen*. [Pool.] Oneig.: *de winter is ontboeit*. [Vond.] *Die door den dood van deze aarde ontboeid zijn*. [Sels.] Van hier *ontboeijing*.

ONTBOEZEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en boezemen*, dat niet in gebruik is: *ik ontboezemde*, *heb ontboezemd*. Eigenlijk uit den boezem met moeite voortbrengen. Men gebruikt het oneigenlijk voor uit het hart opbrengen. Van hier *ontboezeming*: *zonder de ontboezeming van dezen hartlijken wensch*. [Frantzen.]

ONTBOKSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en boksen*: *ik ontbokste*, *heb ontbokst*. Ontfutselen: *iemand iets ontboksen*, in Vriesland gebruikelijk. Eigenlijk stil uit de bokse, uit de broek, ligten.

ONTBOLSTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en*

bolsteren: ik ontbolsterde, heb ontbolsterd. Den bolster van iets openmaken en afdoen. Oneig.: den dwaas kan men van zijne dwaasheid niet ontbolsteren. [Hamelsv.] Van hier ontbolstering, eig. en oneigenl.: zoude men op meer ontbolstering kunnen denken. [Tuinman.]

ONTBONDELEN, (*ontbundelen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *bondelen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: ik ontbondelde, heb ontbondeld. Uit een bondel doen: ontbondelen alle de vrouwspersoonon 't hair. [Bogaert.] Van hier ontbondeling.

ONTBOREN, verl. deelw. van het veroud. *ontbaren*, *ontbereren*, sterven: uw' goetlike Alvriending, ter goeder uure ontboren (gestorven) enz. [Moon.] Het is eene navolging van het lat. *denatus*.

ONTBORRELEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *borrelen*: ik ontborrelde, ben ontborreld. Borrelend opspringen: dat water, dat met bloet gemengt Godts hart ontborrelde. [Vond.] Van hier ontborreling.

ONTBRANDEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *branden*: ik ontbrandde, ben ontbrand. Men gebruikt dit woord, in den verhevenen stijl, voor aanvangen te branden: so dat het vijf des Heeren ontbrandde onder hen, ende verteerde. [Bijbelv.] Op dat sijn coper ontbrande. [Doresl.] Meest gebruikt men het oneigenlijk van hevige begeerten en hartstogten: mijn herte is ontbrant in mijnen lijve. [Doresl.] Bijzonder van liefde en toorn: in liefde tot iemand ontbranden. Met alle haren afgoden, waer op sij op eenen ontbrande. [Doresl.] Wanneer sijn toorn maer een weijnich soude ontbranden. [Bijbelv.] Bij Otfrid. vindt men het reeds van den toorn gebezigt *inbrennan*. Bij Tatian. is het bedr. *intprennan*, zoo ook bij de zwab. dichters *enbrennen*.

ONTBREIDELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *breidelen*: ik ontbreidelde, heb ontbreideld. Den breidel uit den mond losmaken. Oneig.: 't ontbreidelt grauw. [Anton.] 't Ontbreidelen der jeugt. [Vond.] Wanneer zal ick mijne blijdschap ontbreidelen? [Vond.] Van hier ontbreideling.

ONTBREIJEN, (*ontbreiden*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *breijen*: ik ontbreide, heb ontbreid. Ontvlechten.

ONTBREINEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *breinen*, dat buiten zamenstell. niet voorkomt: ik ontbreinde, heb ontbreind. Het brein uitdrukken: bekkeneelen, die de Dwinglandij ontbreinde. [G. Brandt.]

ONTBREKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *breken*: ik ontbrak, ben en heb ontbroken. Met geweld beginnen op te breken; met zijn: dat weet ik, dat de himel ontbreekt, mit tonghere, ende mit blixen. [De 10 gebod. in het oudvr., bij Le Long.] Oneig.; met geweld voor den dag komen, oproer maken; met

zijn: die Vriesen, die somwile ontbraken, sagen si stede. [M. Stoke.] Bevrijd worden, opkomen van iets, dat mij als gebonden houdt; met zijn: dat hij niet en mochte ontbreke. [M. St.] In al deze beteekenissen is het woord buiten gebruik geraakt. Wij nemen het thans onz., met het hulpw. hebben, voor te kort schieten: de priesters nacht noch dag in hunnen pligh ontbreecken. [Vond.] Niet zijn, uit hoofde van gebrek: waar geld ontbreekt, ontbreekt alles. Dikwijls plaatst men er den derden naamval bij, hetzij in den zin van mangel lijden: als ons dus Focions noch Thrazeas ontbreken. [Poot.] Men plaatst de zaak dan ook wel met het voorz. aan er bij: het heeft mij nooit aan moed ontbroken. Hetzij in den zin van te kort zijn: misschien zullen den vijftigh rechtveerdigen vijre ontbreken [Bijbelv.] Camph. bezigt het met den derden naamval des persoons en den tweeden der zaak: gheens dings sal hem ontbreken.

ONTBRIEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *brieven*, dat bij Kil. nog voorkomt: ik ontbriefde, heb ontbriefd. Dit woord, als mede *ontinkten*, is door den Ridder C. Huygens uitgevonden. Om papier niet eene prooi voor rotten en muizen te laten, neemt de dichter voor, om hetzelfde met rijm en vers te beschrijven, en er dan brieven van te vouwen, ten einde dezelve zijnen vrienden over te zenden. Dit drukt Hij dus uit:

'k Gaese niettemin ontrieven,
En haer avondmael ontbrieven,
En ontinten haer' ontbijt.

ONTBUNDELEN, zie ontbondelen.

ONTBURGEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *burgeren*, dat niet in gebruik is: ik ontburgerde, heb ontburgerd. Van het burgerschap berooven: die sal achter dier tijt ontburgerd wesen. [Chron. v. Arnhem.]

ONTCIJFEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *cijferen*: ik ontcijferde, heb ontcijferd. Een verborgen, met cijfers, dat is geheime teekens, geschreven schrift verklaren; naar het fr. *déchiffrer*: alle brieven werden bij hem ontsijfert. [Hooft.] Fig. voor verklaren, uitleggen: ik heb eindelijk het geheim ontcijferd. Van hier ontcijfering.

ONTDAAN, zie ontdoen.

ONTDAGEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *dagen*: ik ontdaagde, ben ontdaagd. Beginnen te dagen: als Apol (de zon) begint 't ontdagen. [Anton.] Eer dat de dag ontdaegt. [Huyg.]

ONTDANKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *danken*: ik ontdankte, heb ontdankt. Ongenoegen betoonen. Men vindt het met eenen tweeden en vierden naamval: d'een ooverzulx, zoo wel als d'ander zich der haapering ontdankende. [Hooft.] Wanneer zij zich zullen dies ontdanken. [Hooft.] Wie billijk loont en straft, zal 't nimmer zich ontdanken. [Vond.]

- Voor eenen tweeden naamval komt ook wel een voorzetsel: dat *UE. mij eens quaame ontdanken over zijn' traagheid.* [Hooft.]
- ONTDARMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *darmen*, dat buiten gebruik is: *ik ontdarmde, heb ontdarmd.* De ingewanden of darmen uithalen.
- ONTDAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *dauwen*: *ik ontdauwde, heb ontdauwd.* Den dauw wegnemen, opdroogen:
- ONTDELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *deelen*: *ik ontdeelde, heb ontdield.* Veroud. woord, dat bij Kil. voorkomt, in den zin van iemand zijn deel ontnemen, en hem afwijzen, als of men zeide (zegt L. Meyer) *ontoordeelen.*
- ONTDEKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *dekken*: *ik ontdekte, heb ontdekt.* Eigenlijk iets, dat tot dekking dient, wegnemen: *ontdekt de beenen.* [Doresl.] *Het hoofd ontdekken. Alle dinck is naeckt ende ontdekt voor sijnen oogen.* [Doresl.] *Zich ontdekken, zijnen hoed afnemen.* Oneigenlijk, eene onbekende, vooraf niet gekende zaak gewaar worden, zoo wel van alle zintuigen, bijzonder van het gezigt, als ook van het verstand: *zoo zou een blinde een' beemt ontdekken door de geuren.* [Poot.] *D'edle trekken, die in uw wezen zijn te ontdekken.* [H. Schim.] *Kolumbus heeft Amerika ontdekt. De vijand ontdekte het verraad. Ik ontdekte weldra de geheele zaak. Een bedrog ontdekken. Om 't vloekverbond tot in den grond te ontdekken.* [Feitama.] Eene verborgene zaak bekend maken: *van den hanekraai ontdekt.* [Vond.] Vooral in vertrouwen dezelve bekend maken: *ontdek mij de geheimen van uwen minnehandel. Ik zal u mijn hart ontdekken.* Van hier *ontdekker, ontdekking.* Dit werk. luidt bij Ker. *intdecchan*, bij Isidor. *antdecchan*, Oifr. *intheken.*
- ONTDELVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *delven*: *ik ontdolf, heb ontdolven.* Door opdelfen afsnijden, benemen: *waer 't so dat men hem ontdolve den wech.* [M. St.] *Ontdelven* heet ook door delven uit eenen kuil wegnemen: *opdat gij lichter wordt ontdolven van den hont.* [Moon.] Van hier *ontdelving.*
- ONTDENKEN**, bedr. w., waarvan het verled. deelw. met *zijn* nog, in de dagelijksche taal, gebruikt wordt: *het is mij ontdacht*, het is mij uit het geheugen gegaan. Van *ont* en *denken.*
- ONTDIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *dikken*: *ik ontdikte, heb ontdikt.* De dikte wegnemen, dunner maken. Veroud. woord.
- ONTDOBBELEN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *dobbelen*: *ik ontdobbelde, ben ontdobbeld.* Door geworpene dobbelsteenen een gevaar ontkomen: *hij is den dood ontdobbeld.* De gewoonte had wel eens, in vorige tijden, onder krijgsvolk plaats, wanneer eenige misdadigers op eene trom dobbelden, wie van hen de doodstraf zoude ontgaan.
- ONTDOEN**, bedr. w., onregelm. Van *ont* en *doen*: *ik ontdoed, heb ontdaan.* Voor *ontdoen* zeiden de ouden ook *ondoen*. Men gebruikt het voor het tegendeel van doen, veroorzaken, dat iets niet gedaan zij: *wat eens gedaen is, kan men nimmermeer ontdoen.* [Vond.] Te niet doen: *menigmaal ontdoet een Vorst, wat zijn voorzaat gedaan heeft.* Voor den dag brengen, veroorzaken: *als dat vyer ontdaen was, in den brand gestoken was.* [Copybrief van het Amst. Mirakel, 1343.] Open doen, eene opening maken: *metten stuettel menze sloot en ontlede.* [K. v. Mand.] Los maken: *wat d'ene stont hij hecht, in d'ander weer ondoet.* [Rodenb.] *Zich van kleederen ontdoen; ook zich ontdoen. Zich ontdoen* komt ook voor in den zin van zich ontbinden: *alle de beweginge des werelds ontdoet zich in die tsamenparinge.* [De Brune.] Oneig.; ontslaan: *ik zal er mij van zoeken te ontdoen. Van alle vernedering ontdaan zijn.* Verstrooijen, uit elkander jagen, overwinnen: *wie heeft Hannibal ontdaen?* [De Deck.] *Noijt man so sconen here so sciere sach ondaen.* [M. St.] *Ontdaen* verklaart L. Meyer door gescheurd, gebroken. Kolyn gebruikt het werk. ergens voor afbreken: *het hollen kloister dat ontdede hij.*
- ONTDONKEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *donkeren*: *ik ontdonkerde, heb ontdonkerd.* Heimelijk ontnemen: *hij ontdonkerde hem veel gelds. Die siet dees paarle van de kroon ontdonkerd.* [P. Lastdrager.] Van hier *ontdonkering.*
- ONTDOOIJEN**, (bij Kil. *ontdooden*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *doojen*: *ik ontdooide, heb en ben ontdood.* Bedr., de hardheid en stijfheid, door vorst veroorzaakt, wegnemen: *toen uw liefdensvuur den winter van des Heren volk te ontdooijen zegt.* [M. L.] Meest onz., met *zijn*: *daer geen ijs ontdooijen kan.* [Vond.] *Mijne handen zijn nog niet ontdood. Is uwe beurs al ontdood?* is zij al gespekt?
- ONTDOOVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *dooven*: *ik ontdoofde, heb ontdoofd.* Doofheid, dat is eene zekere gevoelloosheid wegnemen: *als de smaecck door eene levende sousse niet verweckt ende ontdooft wert.* [De Brune.]
- ONTDRAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *draaijen*: *ik ontdraaide, heb ontdraaid.* Los draaijen: eene schroef ontdraaijen. Oneig.; heimelijk ontnemen; in den lagen stijl: *hij wist hem dat sijntjes te ontdraaijen. Iemand eene kans ontdraaijen.* Men gebruikt het verled. deelw. ook met *zijn*: *hij is het ontdraaid*, hij heeft zich van die netelige zaak, door zich stil weg te pakken, afge-

- maakt; in de dagelijksche taal. Van hier *ontdraaijng*.
- ONTDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *dragen*: *ik ont droeg, heb ont dragen*. Door dragen ontnemen, ontstelen: *de meid heeft mij veel geld ont dragen. Cijpris geveleugelt wichtje ont draegt u den breikorf*. [Vond.] In het gemeen, wegnemen: *het gevoel is ont dragen*. [Hoogvl.]
- ONTDRAVEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *draven*: *ik ont draafde, ben ont draafd*. Eigenlijk, door eenen draf ontkomen. Oneig., schielijk en met alle magt ontvliden: *helaas! dat hij de noodwet niet konde ont draven*. [Oudaan.]
- ONTDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *drijven*: *ik ont dreef, heb en ben ont dreeven*. Bedr., drijvend ontjagen: *iemand veel vee ont drijven*. In het algemeen, met kracht ontnemen: *de schootzoon*
Heeft door zijn dood ons vrijgepleit,
En aan den Helsen Leeuw, ten buit
Van zijne zegenpraal, ont dreeven. [M. L.] Onz., met zijn, drijvend ontkomen: *Zeno, die schipbreuk arm en naekt ont dreeven*, enz. [De Deck.] *Hoe 't schip 't onweer is ont dreeven*. [De Deck.] Van hier *ont drijving*.
- ONTDRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *dringen*: *ik ont drong, heb ont drongen*. Met eene soort van geweld ontnemen; veroud. woord: *dat hie sie hem ont dringen wolde*. [Oude Handv. van het Heilmaal.] Bij M. St. *ondringen: die hem hadden ondronghen dien wech*.
- ONTDRUIPEN, (*ont droppen, ont druppen*) onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *druipen*: *ik ont droop, ben ont droopen*. Met droppelen ontvallen: *Mijn zweet is mij ont droopen*. [Lodenst.]
- ONTDUIKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *duiken*: *ik ont dook, ben ont doken*. Door duiken, voorover bukken, iets ontgaan: *hij ont dook dien slag. En scille ont duikt de vlam der zwavel*. [Anton.] In het gemeen, ontwijken: *gij doet ons daags de brandt van de heete zon ont duijken*. [Melch. Fokkens.] *Hoe dat de slavernij en woestheid meest ont duiken*. [De Deck.] *Eene verordening ont duiken*, haar niet nakomen. Van hier *ont duiking*.
- ONTDUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *duisteren*: *ik ont duisterde, heb ont duisterd*. Duisternis wegnemen, verlichten: *tot de Hemel uw hert ont duister*. [Lodenst.] Ook beduidt het door middel van duisternis onttrekken, verbergen: *aen den donkeren schoot der aerlen vertrouwt, om de begeerlijke oogen ont duijstert te werden*. [Bat. Arkadia.] Van hier *ont duistering*, bij L. Ten Kate.
- ONTTECHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *echten*: *ik ont techtte, heb ont techt*. Een woord bij Rodenb. voorkomende, in de beteekenis van de huwelijksbanden verbreken.
- ONTEDELEN, zie *ont adelen*.
- ONTEEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *eedigen*, dat niet in gebruik is: *ik ont eedigde, heb ont eedigd*. Van den eed ontslaan: *het ont eedigen der Hoptluiden*. [Hooft.] *Bescheldende de laatst ont eedigde hofsoldaat*. [Hooft.] Van hier *ont eediging*.
- ONTEENIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *eenigen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ont eenigde, heb ont eenigd*. Scheiden, verdedden, twist tusschen anderen zaaijen: *dat den eenen broeder van den anderen ont eenigt*. [De Brune.] *Ont eenighde gewesten*. [Hooft.] Van hier *ont eeniging*.
- ONTEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *eeeren*: *ik ont eerde, heb ont eerd*. Eigenlijk van eene waardigheid berooven: *die ont eert zijn eygen hooft*. [Bijbelv.] *Eene maagd ont eeren*, haar den maagdom benemen. In verdere beteekenis, iets doen, dat tegen de achting en den eerbied, aan eenen persoon of eene zaak schuldig, strijdt: *heeft hij uwe wet, of 't koningdom ont eert?* [J. de Haes.] *Gods naam ont eeren, den tempel ont eeren*. Van hier *ont eerder, ont eering, ont eersel*, bij Hooft. Voor *ont eeren* gebruikt Oudaan ook *ont eertlijken*. Bij Ofr. luidt het *interen*.
- ONTEGENSPREKELIJK, bijv. n. en bijw., — *lijker*, — *lijkst*. Wat men niet tegenspreken kan.
- ONTEGENSTAANBAAR, bijv. n. en bijw., — *baarder*, — *baarst*. Wat men niet tegenstaan kan: *o gij ontegenstaanbaare dood!* [Sels.]
- ONTEGENWOORDIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet tegenwoordig. Hooft spelt het met eene *j*: *teeghens ontegenwoordigen*.
- ONTEGENZEGGELIJK, bijv. n. bijw., — *lijker*, — *lijkst*. Waartegen men door woorden niet inbrengen kan. Van hier *ontegenzeggelijkheid*.
- ONTEIGENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *eigenen*: *ik ont eigende, heb ont eigend*. Van eigendom ontzetten: *hij ont eigende mij mijne bezittingen. Ellendighe menschen, die zich ont eygenen, en aen andere in huurre geven*. [De Brune.] Van hier *ont eigening*. [Rodenb.]
- ONTELBAAR, bijv. n. en bijw., *ontelbaarder*, *ontelbaarst*. Dat niet geteld kan worden.
- ONTENNELIJK, (ook *ontembaar*) bijv. n. en bijw., — *lijker*, — *lijkst*. Niet te temmen. Van hier *ontemmelijkheid*.
- ONTENGELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *engelen*, dat niet in gebruik is: *ik ont engelde, heb ont engeld*. Uit den staat der Engelen verstootten: *sints bij swaer ongeval een deel ont engelt zijn*. [Huygens.]
- ONTERVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *erven*: *ik ont erfde, heb ont erfde*. Dit woord wordt gebruikt van iemand, die erfgenamen nalaat, welke hij van de erfenis versteekt: *eenen verkwistenden zoon ont erven*. Dit woord had in vorige tijden, toen het maken van uiterste

willen nog niet in gebruik was, of minder algemeen in zwang ging, eene andere betekenis. Het beduidde iemand, geregteijker wijs, uit het wettige bezit, het eigendom en de beheering van goederen zetten. Zoo wordt het genomen, in eene *Verklaring* wegens de landscheiding tusschen *Brab. en Holland.* van 2 Nov. 1383: *voort tughede hij, dat men altoes die goede te Zonzel geerft ende onderft heeft,* enz. Ook gaf het te kennen het regt tot iets, bij plegtige erkenenis, voor zich zelve afstaan en aan eenen anderen opdragen. In dien zin komt het voor, in de *Overdragt* van Landen, d. 12. Apr. 1433. door *Jakoba v. Beyeren* aan *Filips van Bourgondie* gedaan: *soo dat wij ons ende onsen erven ende nacomelingen daer of onterven,* enz. Eindelijk, beteekende het iemand van zijn ambt, leen of ander goed, door regt of geweld, ontzetten; het middeleeu. *exheredare*, het fr. *dés-hériter*. Zoo vindt men het, in eenen brief van *Godevaard van Breda*, waarin hij zich en zijn land aan Hert. *Henr. v. Brab.* in leenmanschap overgeeft, in het jaar 1212: *sijn ligchaeme sal onder onse macht sijn, ende sonder hope van restituten sal onderft worden.* Van hier *onterven*, *onterving*.

ONTETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *etten*: *ik ontettede, heb ontet.* Een woord, dat in het *Ommelander Landregt* voorkomt, in den zin van de landen van de *atting* voor het vee ontblooten. Het komt van *ont* en *etten*, dat is eten. Van dit *etten*, is *etting*, *atting*, dat, in het *Landr. van Zutph.* en van de *Vetuwe*, mondkost voor vee beteekent. Van hier *eetland*, *attingland*, in het *Oml. Landr.* Bij Kil. is *aes*, voor spijs (waarvan *magenaas* in het *Landr. v. Zutph.*), en *aet*, *aetmael*, ons etmaal.

ONTEVREDEN, bijv. n. en bijw., *ontevredener, ontevredens*. Niet tevreden: *ontevreden met zijn lot.* [J. v. Eyk.] Van hier *ontevredenheden*. Zie *onvrede*.

ONTFERMEN, (*zich*) wederk. w., gelijkvl. Van *ont* en *barmen*, dat, om de *t*, in *fermen*, *fermen* veranderd is: *ik ontfermde mij, heb mij ontfermd.* Zijne barmhartigheid aan anderen betoonen. Men plaatst er of eenen tweeden naamval bij, of het voorz. *over*: *zich over eenen ellendigen ontfermen. Ontferm u mijner. Uwe ronde en poezele armen ontfermen zich des minnaers al te nò.* [Poot.] K. v. Mander gebruikt het eenmaal bedr.: *dat haer believe dit volck te ontfermen.* Van hier *ontfermenis*, bij A. v. d. Berg; *ontfermigheit*, bij M. St.; *ontferming* (ook *onferm* bij M. St.: *groten ontferm doghen*) *ontfermhartigheid*. [Bijb. 1477.] Over de alleiding zie *barmhartig*.

ONTFIJMELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *fijmelen*: *ik ontfijmelde, heb ontfijmeld.* Stil ontnemen. Geld. woord.

ONTFLODDEREN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *flodderen*: *ik ontflodderde, ben ontflodderd.* Geld. woord, flodderend ontwijken.

ONTFLOERSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *floersen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontfloerste, heb ontfloerst.* Eigenlijk het floers wegnemen. H. Schim gebruikt het oneig.:

Ontdek mijn dikbenevelde oogen

Opdat ze ontfloerst aanschouwen mogen, enz.

ONTFONKELEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *fonkelen*: *ik ontfonkelde, ben ontfonkeld.* Beginnen te fonkelen. Van hier *ontfonkeling*, een woord, waarmede Hooft, in Tacitus, het, door Tiberius uitgevondene, woord *spintria* vertaalt; naar het gr. *σπινθρη*, eene vonk. Dit *ontfonkeling* is eigenlijk voor *ontfonkeling*, van *ontvonken* en den uitgang *ling*. Bij Hooft vindt men ook het bijv. n. *ontfonkelijk*.

ONTFRONSEN, (ook *ontfronselen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *fronsen*: *ik ontfronste, heb ontfronst.* De fronsen of rimpels uit het gelaat wegtrekken: *ontfronsch uw voorhoofd.* [Anton.] *De wijn ontfronst het hoofd.* [J. Cats.] *Nu wel aan! het voorhoofd eens ontfronst!* [Lodenst.] Van hier *ontfronsing*.

ONTFUTSELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *futselen*: *ik ontfutselde, heb ontfutseld.* Kleine dingen stil ontnemen. Wijders in het geheim wegnemen: *o Nijmphje, dat, al wat men schoonheid noemd, hebt alle Nijmphjes loos ontfutseld.* [J. Bonefonius.] Ook futselend los maken: *ontfutselt mijn gedoe.* [Huygens.] Van hier *ontfutseling*.

ONTGAAN, onz. w., onregelm. Van *ont* en *gaan*: *ik ontging, ben ontgaan.* Eigenlijk, zich van eene plaats verwijderen: *hij ontgaat mij altijd, waar ik hem ontmoet. Hij ontging den Markgraaf, die op hem paste.* [Hooft.] In het gaan te voren komen: *ik kan u gemakkelijk ontgaan.* Oneig.: *dat is mij ontgaan, dat is mij uit de gedachten geschoten.* *Op het hooren van die tijding ontging mij het hart. Nu ontging den vijand al de moed. Dat voordeel ontgaat mij niet.* In engeren zin, eene onaangename omstandigheid ontwijken: *een kwaad pogen te ontgaan. Daar door ontging hij een groot gevaar. Die nauwelijx den roest ontgaan.* [De Deck.] *Wat spotter zal de wraak ontgaan? Eene straf ontgaan.* Men gebruikt het ook wederk.: *zich ontgaan, zich aan eenige zonde in het openbaar schuldig maken. Men lette hier neevens eens op 't geene, dat zich ontgaan heeft.* [Hooft.] *Zich aan iemand in toorn ontgaan, de maat in toorn niet houden.* Bij Ouf. *ingan* en *intgan*.

ONTGALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ontscheidb. *ont* en *gallen*: *ik ontgald, heb ontgald.* De gal uit visch nemen: *den baars ontgallen* is bij Vond. eene spreekwijs, eene netelige zaak reddden.

ONTGANG, z. n., o., *des ontgangs*, of van den *ontgang*; zonder meerv. Het ontgaan, in eenen oneigenl. zin: *op hoop van ontgang der straffe*. [Hooft.]

ONTGEESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *geesten*, dat bij de Ouden blazen heette: *ik ontgeestte, heb ontgeest*. Bij de Ouden komt dit voor in de beteekenis van buiten de zinnen verrukken. Zie *ingeesten*.

ONTGELDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *gelden*: *ik ontgold, heb ontgolden*. Eigenlijk eene schade, anderen aangedaan, met geld vergoeden; in welken zin het een bedr. w. is, schoon het zoo niet meer gebruikt wordt. Bij C. Huygens komt het in den zin van iemand geld afzetten voor: *die u bij der straet ontgeldt*. Wij nemen het thans in eenen onzijdigen zin voor boeten, straflijden, met de zaak in den vierden naamval: *de onnoozele moet het vaak ontgelden. Eens anders misdaad ontgelden. 't Kostelijck stehuis most de lantscha ontgelden*. [Vond.] *Ettijke rijke burghers ontgolden 't met den hoofde*. [Hooft.] Men plaatste er oudtijds ook eenen tweeden naamval bij: *wij moeten harer misdaet ontghelden*. [Doresl.] Van hier *ongeldtenis*, in het Geld. Plakaatb.; *ontgelding*.

ONTGERVEN, (bij Kil. *ontgaerwen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *gerven*: *ik ontgerfde, heb ontgerfd*. Ontkleeden, veroud. w. Zie *gerfkamer*.

ONTGESPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *gespen*: *ik ontgespte, heb ontgespt*. Los gespen: *ontgespt den gouden gesp*. [Vond.] *Zijne schoenen, zijn zwaard ontgespen. Waapens, die ik ontgespte*. [G. Brandt.] Van hier *ontgesping*.

ONTGEUZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *geuzen*, dat niet in gebruik is: *ik ontgeusde, heb ontgeusd*. Iemand tot de roomsche godsdienst overhalen.

ONTGEVEN (zich), wederk. w., ongelijkvl. Van *ont* en *geven*: *ik ontgaf mij, heb mij ontgeven*. Iets varen laten: *zonder mij wederom te leveren, 't geen mijn is; ontgeeft u zulkx*. [Rodenb.] Uit de gedachten laten: *zich een vermoeden ontgeven. Dat hij zich ontgave, dat iemandt gepooght had hem verdacht te maaken*. [Hooft.] *Neen, eerzaame, Raad: zij wilt u dit ontgeven*. [P. Scriverius.]

ONTGIFTIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *giftigen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontgiftigde, heb ontgiftigd*. Het vergift wegnemen: *zulcke laege zielen te willen ontgiftighen, en 't fenijn weghnemen*. [De Brune.]

ONTGINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *ginnen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontgon, heb ontgonnen*. Beginnen op te snijden. Zoo bezigt men het van onbebouwd land, waarin men den ploeg zet: *een stuk gronds ontginnen*. Dus ook: *eenen haas, een speenarken ontginnen. Van welker stede*

men eenen vissche ontginnen soude. [Gout. Kron.] In dien zin gebruikt Hooft het voor eene bres schieten: *onberaaden nogtkans hoe men de sterkten 'ontginnen hadde*. Voorts gebruikt men het ook van andere dingen, en het beteekent eenen aanvang met iets maken: *een getal ontginnen*. [Vond.]

't Gaat wel, o Alfa van 't Verbond!

Van u ontginne ik mijn gezangen. [M. L.]

Gevend hier op zijn paard de sporen, ontgon hij den strijd. [Bog.] Van hier *ontginning*.

ONTGLANZEN, *ontglansen*, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *glanzen*, *glansen*: *ik ontglansde, heb ontglansd*. Den glans ontnemen: *door dit penseellicht droef ontglanst*. [Poot.] *De boosheyd ontglanst den luyster van een vrouwe*. [De Brune.]

ONTGLIJDEN, (*ontglijen*) onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *glijden*: *ik ontgleed, ben ontgleed*. Door glijden ontvallen. Oneig.: *daer 't leven u ontglijdt*. [J. de Haes.] *De koning liet zich aan mijn' man ontglijen*, zich een geheim ontvallen. [G. Bidloo.]

ONTGLIMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *glimmen*: *ik ontglom, ben ontglommen*. Beginnen te glimmen: *de kool ontglimt*.

ONTGLIMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *glimpen*: *ik ontglimpte, ben ontglimpt*. Door eenen bedriegelijken schijn iets van den hals schuiven. C. Huygens gebruikt dit woord nog in eenen geheel anderen zin, en dat ongelijkvl., voor uitscheiden met glimpen, dat is schijnen: *zedert u de glimp ontglomp*.

ONTGLIPPEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *glippen*: *ik ontglipte, ben ontglipt*. Glippend, wegens gladdigheid ontslippen: *de aal ontglipte mij uit de hand*. Fig., uit onvoorzigtigheid en in haast zich iets laten ontvallen: *laet haer (de lippen) nooit iets vuils ontglippen*. [Boddaert.] Ongemerkt ontvallen. Kwijt raken: *met de straelkroon, die haer stamhuis ontglipte*. [Poot.] Ontwijken: *dan ziet gij 't witte duin allenzkens ontglippen het gezicht*. [Anton.] Ontkomen: *om de klippen van opgeblaze dertle reen wijs 't ontglippen*. [G. Brit.]

ONTGLOEIEN, (*ontgloeden*) bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *ont* en *gloeijen*: *ik ontgloeide, heb en ben ontgloeid*. Bedr., beginnen gloeiend te maken: *zulke stralen ontgloeien, verwarmen, enz.* [Sels.] Meest gebruikt men het in eenen figuurlijken zin, voor eenen hoogen graad van levendige begeerten doen ontstaan: *om u 't harte te ontgloeien*. [Sels.] *Door een beter dichtvuur ontgloeid*. [M. L.] Ook onz.: *met zijn: zijn moed ontgloeide*.

ONTGLORIEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *glorieren*, dat niet voorkomt: *ik ontgloriede, ben ontgloried*. Zijnen luister verliezen: *de eens gepuurde deugt ontglorijt nimmermeer*. [Oud.]

ONTGODEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *goden*, dat niet in gebruik is: *ik ontgode, heb ontgode*. Van de goddelijke waarde, ook wanneer zij slechts op trotsche inbeelding, of fabelachtige verziëring steunt, berooven: *en wij 't vergode kint van nieuws ontgoden dorsten*. [C. Huyg.]

ONTGOEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *goeden*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontgode, heb ontgode*. Van nalatenschap versteken, onterven; ook iemand van zijn goed berooven: *te Ghent quam hi ontgoet*. [M. St.] Van hier *ontgoeding*.

ONTGOOCHELLEN, (*ontguichelen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *goochelen*: *ik ontgouchelde, heb ontgoucheld*. Door goochelen ontfaatselen: *het welk door Circe den vader Pikus was ontguighelt*. [Vond.] Van hier *ontgoucheling*.

ONTGORDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *gorden*: *ik ontgordde, heb ontgord*. Los gorden: *ende men ontgordde de kemelen*. [Bijbelv.] *Hij ontgordde hem van dagg' en degen*. [Hooft.] In eenen bepaalden zin is het het tegendeel van *begorden*, den buik doen zwellen door bezwangering: *dry maegden van een' boer in eene nacht begort*. [Huyg.] Ontgorden is derhalve de steking van den buik door verlossing veroorzaken: *zij zach haar' zwangeren buik ontgorden*. [G. Bidloo.]

ONTGRABBELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *grabbelen*: *ik ontgrabbelde, heb ontgrabbeld*. Ontnemen: *die ontgrabbelden uw vee*. [C. Huyg.]

ONTGRATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onschheidb. *ont* en *graten*: *ik ontgraatte, heb ontgraat*. De graten uitdoen.

ONTGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *graven*: *ik ontgroef, heb ontgraven*. Door graven wegnemen: *eer hi den vader dede ontgraven*. [M. St.] *Een deel ontgraven slijks voor 't oppergoed te keuren*. [De Deck.] Van hier *ontgraving*: *schatontgraving*, bij De Deck.

ONTGRENDELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *grendelen*: *ik ontgrendelde, heb ontgrendeld*. De grendels losdoen: *wanneer de doot ontgrendelt uwe deuren*. [J. Cats.] *De nijldigheit zocht de poorten stil 't ontgrendelen*. [Vond.] Oneig.: *ontgrendelt hand en hert*. [Huygens.]

ONTGRIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *grijpen*: *ik ontgreep, heb ontgrepen*. Grijpend ontnemen. De Brune gebruikt het.

ONTGRIJZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *grijzen*: *ik ontgrijnsde, heb ontgrijnsd*. De grijzen, het masker, afdoen: *op den tijd, die met ontgrijnsde mom en veldtrompet, enz.* [R. F., voor G. Brandts Poczy.]

ONTGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *groeijen*: *ik ontgroeide, ben ontgroeid*. Door groeijen ontslagen worden: *hij is de plak ontgroeid*. Oneig.: *dat zij zoo haest dien*

kerker kon ontgroeijen, zingt F. De Haes van de ziel, die niet langer, in den kerker des lichaams, kondé opgesloten blijven, maar door den dood ontslaakt werd. In verdere figuur: *talen, die het gezag van de Rede ontgroeit schijnen*. [I. Ten Kate.]

ONTGROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *groeven*: *ik ontgroefde, heb ontgroefd*. Iemand ontgroeven zegt men van iemand, die, op de Hoogeschool komende, door zijne medestudenten, onder een vrolijk glas wijn, en eenige daarbij gebruikelijke plegtigheden, van den, hem nog aanklevenden, schoolschen reuk, gezuiverd, en dus als lid der akademie ingehuldigd wordt. Bij Huygens komt het onz., met *zijn*, in eenen eigenlijken zin voor, in de beteekenis van zijne groenheid verliezen: *'t kan ontgroeven noch vergaen*. Van hier *ontgroening*, in eenen dadelijken zin.

ONTGROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *groeven*: *ik ontgroefde, heb ontgroefd*. Eene groef weg maken. Huygens gebruikt het oneigenl. Zie *onttrimpelen*.

ONTGRONDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *gronden*: *ik ontgrondde, heb ontgrond*. Dit woord is in eenen dubbelen zin gebruikelijk. In den landbouw beteekent *ontgronden* een nieuw stuk lands ontginnen, om het te bebouwen. Van hier is er eene soort van belasting op zulke landen met den naam van *ontgronding* bekend. Maar ook is *ontgronden* eenen grond wegnemen, waardoor dat, wat er boven staat, invalt. In dien zin komt het bij J. Van Heemsk. voor:

Rolt zoute zeevloedt, rolt vrij aen,

Ontgrondt de letters, die hier staen:

De dichter spreekt van letters, die diep in het zand van den zeeoever ingedrukt waren. In eenen figuurlijken zin, komt het bij Hooft voor: *'t ontgronden van dezen Staat*, den Staat in den ondergang storten. *Ook is zulken dienaar lichter 't ontgronden*, men kan hem gemakkelijker den voet ligten, en deszelfs ambt ontnemen.

ONTGRONDVESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *grondvesten*: *ik ontgrondvestte, heb ontgrondvest*. Eene grondvest wegnemen: *die zeer stantvaste zuijl is nu ontgrondvest*. [J. Vincent.]

ONTGUICHELEN, zie *ontgouchelen*.

ONTGUNNEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *gunnen*: *ik ontgunde, heb ontgund*. Niet gunnen, misgunnen.

ONTHAAL, z. n., o., *des onthaals*, of *van het onthaal*; zonder meerv. Eene hejegening met woorden of daden, welke men aan iemand bewijst, wanneer hij bij ons inkomt. Het woord wordt in eenen onbepaalden zin genomen, en eerst door bijgevoegde uitdrukkingen bepaald: *iemand een goed onthaal, een slecht onthaal aandoen*. Kan zij

- (de lier) *u dan zoo zoet in d'ooren klinken, dat ze u beweegt tot zulk een blij onthael?* [Poot.] In eenen goeden zin verstaat men er vooral door eene betooning van vriendschap door eenen maaltijd: *een onthaal op eenen goeden maaltijd. Een heerlijk, deftig onthaal. Een sober onthaal*, in den gemeenen stijl. *'t Onthael aen 's Konings tafel.* [Vond.]
- ONTHAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *haken*: *ik onthaakte, heb onthaakt.* Los haken: *en onthaakt all' haar krop, tot op het naakt.* [Hooft.] Van hier *onthaking*.
- ONTHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *halen*: *ik onthaalde, heb onthaald.* Door weghalen ontnemen: *het goed is hem weer onthaald.* Een onthaal aan doen: *iemand koeltjes, stecht, goed, heerlijk, deftig, blij, vriendelijk onthalen. Iemand op iets onthalen: Met keur van gezang onthalen.* [J. de Haes.] *Als ons Apol onthaelt op heiligh oogbanket.* [Poot.] Van hier *onthaling*.
- ONTHALEWEID, veroud. bijv. n. en bijw., — *weider*, — *weidst*. Kil. verklaart het door gescheurd, stordig, ongehavend. Zoo ook L. Meyer. P. Scriverius spelt *ontharleweid*: *al is 't werk ongezien en vrij ontharleweydt.*
- ONTHALSTEREN, (*onthelsteren*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *halsteren*: *ik onthalsterde, heb onthalsterd.* Den halster afdoen.
- ONTHALZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *halzen*, dat dus buiten zamenstell. niet voorkomt: *ik onthalsde, heb onthalsd.* Men gebruikt dit woord gemeenlijk in den zin van onthoofden, zoo als Notk. reeds *inthalsen* heeft, omdat de afsnijding van den hals, zoowel als de onthoofding, den gewissen dood veroorzaakt. *Onthalzen* zoude dan eigenlijk zijn den hals wegsnijden, en wel zoover, dat eene onthoofding er een natuurlijk gevolg van is. Vond. zegt dus van *Maria Stuart*, die op het schavot onthoofd is: *onthalst naer die gesmede wet.* En G. Brandt zegt: *d' onthalsde martelaar.* Van hier: *onthalzing*. Het is van het zelfstandige *hals* gevormd.
- ONTHANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *handen*: *ik onthandde, heb onthand.* Eigenlijk, door afknottling iemand van zijne hand of handen berooven. Wij gebruiken het oneigenlijk als een onpersoonlijk werkwoord: *dat onthandt mij*, dat verwekt mij ongerijf. Van hier *onthanding*.
- ONTHAREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *haren*, dat buiten zamenstell. niet voorkomt: *ik onthaarde, heb onthaard.* Het haar uittrekken, van haar berooven.
- ONTHARNASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *harnassen*, dat buiten zamenst. niet in zwang is: *ik ontharnaste, heb ontharnast.* Het harnas uittrekken: *uw' gemael eerlang ontharnast in wien schoot 't ontangen.* [J. de Haes.] Moonen zegt ook *den krijg ontharnassen*. Deze laatste dichter gebruikt het, in het algemeen, voor iemands wapenrusting, van welken aard ook, en hem daardoor zijne tegenweer ontnemen: *die Kleant en Epikuur bestaat 't ontharnassen.*
- ONTHARSENEN, zie *onthersenen*.
- ONTHARTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *harten*, dat niet voorkomt: *ik ontharte, heb onthart.* Van moed ontblooten, iemands moed benemen.
- ONTHASPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *haspelen*: *ik onthaspelde, heb onthaspeld.* *Zijde onthaspelen*, haar van het haspeltje afwinden.
- ONTHECHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hechten*: *ik onthechte, heb onthecht.* Dat aan iets gehecht is, los maken.
- ONTHREETEN, zie onder *onthiet*.
- ONTHEFFEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *heffen*: *ik onthief, heb ontheven.* Eigenlijk door heffen, opheffen, wegnemen. Men gebruikt het meest oneigenlijk voor bevrijden van eene onaangename zaak, die als een zware last ons drukt: *wanneer zal ik van die zorg ontheven worden?* Van hier *ontheffing*.
- ONTHEILIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *heiligen*: *ik ontheiligde, heb ontheilgd.* Van de heiligheid berooven, doch figuurlijk alleen, iets doen, dat tegen de heiligheid van eenen persoon of eene zaak strijdt: *Gods naam ontheiligen. Een verbond ontheiligen. Zijn kroon, ontheilgd, ligt ter aarde neergesmeeten.* [E. Voet.] *Zij ontheilgt d' echt.* [Anton.] *Dat ik dien gewijden naem schijne 't ontheiligen.* [J. de Haes.] Van hier *ontheiling*. Bij Notk. *intheilgon*.
- ONTHEISTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *heisteren*, dat niet in gebruik is: *ik ontheisterde, heb ontheisterd.* Dit woord wordt bij Kiliaan niet gevonden. Halma verklaart het door plagen, kwellen, plunderen, knevelen; L. Meyer door verwoesten. In de beteekenis van knevelen, verwoesten gebruikt het Antonides, bij wien men *lantontheisterij* vindt; en: *ontheisterende met een zaemgedrieschten hoop.* In soortgelijken zin zegt hij elders: *de boom ontwortelt en ontheistert van zijn looten.* En N. V. Poelgeest zegt: *hem te hoeden voor ontheijsterende plaagen.* M. L. gebruikt het in eenen zin van orde, magt en luister berooven. In eenen, daarvan weinig verschillenden, zin spreekt diezelfde schrijver van *den Hollandschen Tuin, van binnen met veele distelen en doornen ontheisterd.* De Overzetter van J. Hervey schijnt het in soortgelijke beteekenis te nemen, zeggende: *het heele redelijk gestel was ontheisterd, uit het gelid, ja gebroken*, dat is, zonder orde en schoonheid. N. Versteeg gebruikt het ook voor wanorde verwekken, ontstellen: *'t gezicht in al dit volk ontheisterd al zijn zinnen.* Voor ontstellen, bedaardheid en

- rust ontnemen, gebruikt het Poot : *als 't lot mijn' boezem had ontheistert*. En G. Bidloo : *de gloet van vloot en daken ontheisterde 't gemoed zoo vinnig, dat de moet geen hoopen overbleef*. Van hier *ontheisterij, ontheistering*. Het is moeijelijk den oorsprong en de eerste beteekenis dezes woords te bepalen. In de gissing, door L. Meyer voorgestaan, als ware het voor *ontheitsteren, ontheetsteren*, de hette of hitte wegnemen, vind ik te veel ongegrondheid. In Groningen heeft men een woord *heister, heisterkaar*, dat van een jong meisje gebruikt wordt, dat zich als een wilde, woeste jongen gedraagt. Of dit woord met ons werkwoord eene bron hebbe; of het met *heester, heister*, vermaagschapt zij; of het uit het hoogd. *heiter, helder*, ontstaan zij, als zeldt gij *entheitern, ontheiteren, ontheisteren*, durf ik niet bepalen. Zoo dit laatste, waartoe ik het meest overhel, gegrond ware, dan konde men zich beroepen op het oude *heideren*, dat bij Kil. voorkomt, in de beteekenis van helder worden, weerlichten. Zoo zoude dan de eerste beteekenis die van het benemen van helderheid, glans en luister zijn. Uit die bron laten zich ook gemakkelijk al de, hierboven gemelde, beteekenissen afleiden : helderheid benemen; van luister, sieraad, orde en schoonheid berooven; verwoesten, plonderen.
- ONTHELDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en helderen* : *ik onthelderde, heb onthelderd*. Van helderheid berooven.
- ONTHELPEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont en helpen* : *ik ontholp (onthielp, oudt. onthalp), heb ontholpen*. Van hulp ontblooten : *de Hopluiden, reedelijk geholpen hiermee, ontholpen zich zelve*. [Hooft.]
- ONTHEMDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hemden*, dat buiten samenstell. niet voorkomt : *ik onthemdde, heb onthemd*. Het hemd uittrekken, naakt maken, ontblooten : *met het schoudervelesch ten oxel toe onthemdt*. [C. Huygens.]
- ONTHENGSELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hengselen* : *ik onthengselde, heb onthengseld*. Van zijn hengsel los maken.
- ONTHERBERGD**, verled. deelw. van *ontherbergen*. Van herberg beroofd : *na eerst de oude ingeboren van hem ontherberght waren*. [Camph.]
- ONTHERSENE**, (*ontharsenen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hersenen*, dat buiten samenst. niet voorkomt : *ik onthersende, heb onthersend*. Een vroedkundig woord : *de vrucht in 's moeders ligchaam onthersenen*, derzelve, als zij niet kan ter wereld komen, de hersenpan door middel van een werktuig ontnemen. Oneigenlijk, komt het deelwoord *onthersend*, in den zin van ontbloot van schranderheid, voor : *vlechten om mijn ontharsent hoofd heur eerkroon*. [W. Schellings bij H. Sweerts.]
- ONTHEUGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en heugen*, dat is *verheugen* : *ik ontheugde, heb ontheugd*. Het tegendeel van verheugen, de verheugdheid storen, wegnemen. Veroud. w.
- ONTHEUPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en heupen*, dat buiten samenst. niet voorkomt : *ik ontheupte, heb ontheupt*. Uit het gewricht der heup ontwringen : *dan komen der ontheupt' en kreuple kindren van*. [Huygens.] Poot gebruikt het oneigenlijk voor den onderlingen band van vereeniging breken : *ten stut van 't burgerlijke leven, ontheupt door list en twist en feil*.
- ONTHIER**, bijw. van plaats en tijd. Tot hiertoe. Het is reeds verouderd. M. St. gebruikt het meer dan eens : *door die landen recht onthier, dat hi quam t' Utrecht. Dat hi ware des riken behoeder, onthier ende 't kint op quame*. Het voorzetsel *ont*, dat hier eene beweging naar eene plaats uitdrukt, schijnt uit *aan* ontstaan te zijn.
- ONTHIET**, (*ontheet*) z. n., o., *des onthiets*, of van *het onthiet*; het meerv. is niet in gebruik. Een bevel, gebod : *min gold haar onthiet, tot Amsterdam. Op 's lots onthiet*. [Poot.] Van hier *onthieten*, bij Kil. *ontheyten*, waarvoor wij nu *ontheeten*, doch volgens den Rotterdamschen tongval, met eene zacht-lange e *ontheten*, schrijven (zie *heten*.) Dit woord behoort tot den stijl der Overheid, die *onthieten* gebruikt, wanneer zij haren onderworpenen regters en minderen bedienden iets gelast. *Onthieten* is ook beloven : *dat em geen gelt ontheten sij*. [Wilcoer: van Langew.] Zoo komt het ook in het Old. Landregt voor. Klaas Kolyn bezigt het in eenen beroovenden zin, voor den vrede ontzeggen, waarvoor wij thans het enkele *ontzeggen* bezigen; *des hem Arenout onthiet*.
- ONTHIJKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hijliken* : *ik onthijekte, heb onthijekt*. Van den echt ontbinden : *voor die onthijekt zijn*. [J. Cats.]
- ONTHOKKEBANDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hokkebanden*, dat niet buiten samenst. voorkomt : *ik onthokkebandde, heb onthokkeband*. Eigenlijk losmaken van den hand, waarmede men in een hok gebonden is. Oneigenlijk, vrij maken; wijders beroeren.
- ONTHOLLEN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont en hollen* : *ik ontholde, ben onthold*. Door hollen ontloopen. Oneig.: *of mij hier mijn' hand ontholde*. [Huygens.]
- ONTHOOFDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hoofden*, dat buiten samenst. niet in gebruik is : *ik onthoofde, heb onthoofd*. Het hoofd afslaan. Van hier *onthoofding*. Het enkele werkw. gebruiken de angelsaksen *haefdian*, in den zwabensp. *houbeten*.
- ONTHOORNEN**, (*onthorenen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont en hoornen*, dat niet voorkomt : *ik onthoornde, heb onthoornd*. Van horens

- berooven. Hooft bezigt het voor het wegschieten van de zijvleugels of uitboeken eens bolwerks: *de naaste gordijnen, op gelijke wijze onthoorent, enz.*
- ONTHOPEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *hopen*: *ik onthoopte, heb onthoopt.* Veroud. w., wanhopen.
- ONTHOUD, z. n., o., *des onthouds, of van het onthoud*; zonder meerv. Gedachtenis, een woord der dagelijksche taal: *naar mijn onthoud is het drie gulden. Naar mijn beste onthout.* [Moonen.] Eene plaats, waar men zich onthoudt, voor eene poos zijn verblijf houdt: *het eilandt Mona, een onthoudt der overlooperen.* [Hooft.] Bij Kil. heeft het ook nog de beteekenis van onthouding, *abstinentia.*
- ONTHOUDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *houden*: *ik onthield, heb onthouden.* Dit woord wordt op meer dan eene wijs gebruikt. 1. Het beduidt in zich houden, als een bedr. werkwoord, en wel vooreerst in eene ruimte insluiten, opsluiten, bewaren: *gij onthieldet de lijcken heijmelick in uwen huysen.* [Doresl.] Ten tweede, in het geheugen opsluiten: *wie kan al die lessen onthouden?* Als een wederk. werkwoord, voor eene poos zijn verblijf houden: *in 't lant, daer zich 't gewelt onthoudt.* [Poot.] *Uw koning, die nu ter goeder uur zich in de Stad onthoudt.* [J. de Haes.] *Ont* heeft hier de beteekenis van in. 2. Bewaren, ondersteunen, onderhouden: *die wart onthouden van sijnen vrienden, die hem gaven sijne behoefte.* [J. van der Beke.] Zoo ook het naamw. *onthouder*: *die Pelgrijmme vijnden daerin horen onthouder.* [Guld. Throen.] 3. Terughouden, als een bedr. werkwoord: *ik zal mijnen arbeider nimmer zijnen loon onthouden.* Als een wederk. werkw.: *zich van de wellusten onthouden.* Zich bedwingen, zijne driften in dwang houden: *ik konde mij van lagchen niet onthouden. Ik zwijge wel, ende ben stille, ende onthoude mij.* [Doresl.] Ondertusschen is dit woord in eenige dezer beteekenissen reeds verouderd. Van hier het deelw. *onthoudend*, waarvan *onthoudendheid*. Voorts *onthouder, onthouding*. Oud. bezigt *onthoudenis*, voor geheugen.
- ONTHOZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hopen*, dat buiten de zamenst. niet voorkomt: *ik onthoosde, heb onthoosd.* De hopen of kousen uittrekken.
- ONTHUGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hugen*: *ik onthuugde, heb onthuugd.* Door hugen verkrijgen. Zie *hugen*.
- ONTHUIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *huizen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik onthuidde, heb onthuid.* Van de huid berooven: *'t is wreed een schaap t'onthuiden.* [De Brune.]
- ONTHUIKEN, (*onthukken*) onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *huizen*: *ik onthukte, heb onthuk.* Huikend ontduiken.
- ONTHUIVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *huizen*: *ik onthuidde, heb onthuid.* Van eene huid ontdoen. Oneig.: *wie sal de blind onthuiven?* [C. Huygens.]
- ONTHULDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hullen*: *ik onthulde, heb onthuld.* Iemand, door het benemen van eer en achting, en het weigeren van hulde en trouw, in zijne hoogheid niet erkennen. In het gemeen van eer berooven: *zij onthulden de maeghden van hare jonghrouwship.* [Vond.] Zoo ook het voortd. w. *onthuldigen*: *voor zijn onthuldigt hooft.* [Anton.] Van hier *onthuldiging*.
- ONTHULLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hullen*: *ik onthulde, heb onthuld.* Van hul of kapsel ontblooten: *onthult van zijnen hoofdband.* [Vond.] *Ontzie u niet de quanten te onthullen.* [J. De Deck.] Van hier *onthulling*.
- ONTHUNKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hunkeren*: *ik onthunkerde, heb onthunkerd.* Door hunkeren ontvangen. Van hier *onthunkering*.
- ONTHUPPELEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *huppelen*: *ik onthuppelde, ben onthuppeld.* Door huppelen ontwijken: *die hem ten snelsten was onthuppeld met den bok.* [J. De Deck.]
- ONTHUTSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *hutsen*, hetzelfde als *hutsen*, d. i. schudden: *ik onthutste, heb onthutst.* Eigenlijk door omhutsen van juistheid en orde ontblooten. Men gebruikt het oneigenlijk alleen, en wel meest in het deelw. *onthutst*, ontsteld, ontroerd, verlegen: *iemand onthutst maken. Onthutst zijn. Sij si soo gansch onthutst.* [Cats.] *De Heiryeleider, in 't gemoed onthutst.* [N. Versteeg.] Meer eigenlijk komt het bij P. Rabus voor: *damp, die 't brein onthutste.*
- ONTHUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *huwen*: *ik onthuwde, heb onthuwde.* Een huwelijk scheiden.
- ONTJAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *jagen*: *ik ontjoeg, heb ontjaagd.* Door vooruit jagen ontnemen: *tonnen kruits, die den hunnen ontjaaght werden.* [Hooft.] *De vorst ontjoeg hem het hert. Iemand eenen buit ontjagen.* Men gebruikt het ook onz., met *zijn*, door snel jagen iemand ontkomen: *wij zijn hem ontjaagd. Duizende van lagen, waarvan hoewel ik een gedeelte magh ontjagen.* [J. De Haes.] Van hier *ontjaging*.
- ONTIEG, *ontijg, ontijdig.* Zie *ontijd*.
- ONTJEUGDEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *jeugd*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontjeugdde, ben ontjeugd.* Bij C. Huygens vindt men dit woord, beteekenende zijne jeugd verliezen, oud worden: *hoe kan alle nieuw ontjeughden!*
- ONTIJD, z. n., m., *des ontijds*, of van den *ontijd*; meerv. *ontijden*. Eene ongeschikte, onbe-

- kwame, onbehoorlijke tijd: *een reden, die tot ontijg gheschiet*. [Doresl.] *Te ontijde*, buiten tijds. *Zulks dat de dood noit t'ontijg de zeissen komt te slaen*. [Vond.] Van hier *ontijdeling*, eene misgeboorte. Voorts *ontijdig*, dat op geenen behoorlijken, of gewonen tijd geschiedt: *gij komt mij geheel ontijdig*. *Ontijdighe late ik niemant in*. [H. Schim.] *Dat deze vraagh ontijdighe was*. [Hooft.] Dat zijnen tijd niet gehad heeft, om tot volkomenheid te brengen, of te geraken; in het gemeene leven *ontijg: eene ontijghe koe*, die te vroeg kalft. *Die appels zijn ontijdig*, niet rijp. *Die veel t'ontijghe van uw zijde werdt gescheurt*. [J. de Haes.] Morsig, vuil: *een ontijghe huis*. Van dit *ontijdig* is, bij verkorting, *ontijg*, *ontijgheid*, waarvoor ook *ontieg* gebezigd wordt. In eenen zedelijken zin zegt Oud.: *de ontiegheid en zonde des levens*. Voorts *ontijdelijk*, *ontijgheid*, *ontijdiglijk*.
- ONTIJDIG**, *ontijg*, *ontieg*, zie *ontijg*.
- ONTIJLEN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *ijlen*: *ik ontijlde*, *ben ontijld*. Door ijlen ontkomen; in den verhevenen stijl.
- ONTIJVEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ijveren*: *ik ontijverde*, *heb ontijverd*. Den ijver doen verflaauwen. Men vindt het bij Rodenb.: *het welck de ijver ontijv'eren doet*.
- ONTIJZEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ijzeren*, dat buiten zamenst. niet gebruikt wordt: *ik ontijzerde*, *heb ontijzerd*. De hoefijzers van een paard afslaan; ook uit ijzeren boeijen ontsluiten: *ontijzer d'armen dan, en sla de tong in boeijen*. [Anton.]
- ONTILBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onreppelijk, onroerend: *ontilbare have*. Met trappen van vergrooting, iets, hetwelk men niet tillen kan.
- ONTINKTEN**, zie *ontbrieven*.
- ONTJUKKEN**, (*ontjokken*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *jukken*, dat niet in zwang is: *ik ontjunkte*, *heb ontjukt*. Van het juk ontslaan: *die onzen hals ontjukt*. [H. Schim.]
- ONTKAKELLEN**, (*ontkekelen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kakelen*: *ik ontkakelde*, *heb ontkakeld*. Door kakelen betwisten, ontnemen, zich van eene zaak ontslaan; in de straattaal.
- ONTKALLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kallen*: *ik ontkalde*, *heb ontkald*. Door kallen, uit het hoofd praten: *de Neerlanders lieten zich niet ontkallen, dat*, enz. [Hooft.]
- ONTKAMMEN**, (*ontkemmen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kammen*: *ik ontkamde*, *heb ontkamd*. Uit de klit kammen. Het lat. *repectere* bij Statius zet Hoogstr. door *ontkammen* over.
- ONTKAPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kapen*: *ik ontkaapte*, *heb ontkaapt*. Behendig ontnemen.
- ONTKAVELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kavelen*: *ik ontkavelde*, *heb ontkaveld*. Door het lot ontnemen: *ghij sult mij niet ontlopen, noch dat ontkavelen*. [J. T. Jos. droef en blyeind spel.]
- ONTKEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *keeren*: *ik ontkeerde*, *heb ontkeerd*. Afhandig maken, ontnemen: *ist niet, om de goe Troyanen t'ontkeeren d' overwinning?* [K. v. Mand.] *Het ontkeerde goet*. [Bijbelv.] Kil. zet het ook over door *immutare*, door keeren eene verandering maken. Van hier *ontkeering*.
- ONTKENNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kennen*: *ik ontkende*, *heb ontkend*. Staande houden, dat men iets niet kent. In dezen zin is het deelw. met *zijn* in gebruik: *zij was mij heel ontkend*. *Is u den inckt ontkent?* [C. Huygens.] Iets niet erkennen, niet toestaan, loochenen: *de aangeklaagde ontkende de geheele zaak*. Wederk., zich onbekend maken, zich bedekt houden: *de Bastaart van Bueil zich ontkenkende*, enz. [Hooft.] Van hier *ontkennelijk*, *ontkenner*, *ontkenning*.
- ONTKERKEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kerkeren*: *ik ontkerkerde*, *heb ontkerkerd*. Uit den kerker verlossen, uit de gevangenis ontslaan; in den verhevenen stijl: *naeu was mijn Levensvorst ontkerkert*, uit het graf opgestaan. [H. Schim.] Men gebruikt het meest van de ziel, die, door den dood, als uit eenen kerker verlost wordt. Zoo zegt De Deck., doelende op des Apostels marteldood: *Petrus ontkerkert*. Van hier *ontkerkering*.
- ONTKERNEN**, (bij Kil. *ontkerenen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kernen*, dat buiten gebruik is: *ik ontkernde*, *heb ontkernd*. Van de kern herooven, de kern uitnemen: *zij schellen en ontkernen eens anders schriften*. [De Brune.]
- ONTKETENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ketenen*: *ik ontketende*, *heb ontketend*. De keten los maken: *eer dan de silveren koorde ontketent worde*. [Bijbelv.] *Het heltsche spooch, ontketent*. [Vond.] *Eenen hond ontketenen*. Oneig.: *ontketen mij van mijne slavernij*. [H. Schim.] Het is een woord van den verhevenen stijl. Van hier *ontketening*.
- ONTKIBBELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kibbelen*: *ik ontkibbelde*, *heb ontkibbeld*. Door kibbelen afhandig maken, ontnemen, betwisten.
- ONTKIEMEN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *kiemen*: *ik ontkiemde*, *ben ontkiemd*. Eerste kiem schieten, ontspruiten. Figuurl. ontstaan, opkomen: *de geschiedenis zijner leere, zoo als zij het allereerst bij hem was ontkiemd*, enz. [Stuart.]
- ONTKLAUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *klaauwen*, dat buiten zamenst. niet in gebruik is: *ik ontklaauwde*, *heb ontklaauwd*. Van de klaauwen berooven: *eenen leeuw*

- ontklaauwen*. In den schertsenden stijl, heet het diefachtig onttrekken: *iemand geld ontklaauwen* (of liever *ontklouwen*).
- ONTKLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kleeden*: *ik ontkleedde, heb ontkleed*. De kleederen uittrekken; in den deftigen en beschaafden stijl: *de kinderen ontkleeden. Iemand ontkleeden. Zich ontkleeden. Ik worde ontkleet tot aen de middel toe*. [Vond.] *Men moet zich niet ontkleeden, eer men te bed gaat*, zijne goederen niet voor den dood weggeven. Daar, naar eene oostersche figuur, ons ligchaam bij een kleed vergeleken wordt, is van hier de bijbelsche spreekwijs *ontkleed worden*, in den zin van sterven, zoodat het ligchaam zieleloos in het graf rust. Wijders, daar de kleederen, als een deftig gewaad, den ligchame tot sieraad verstrekken, wordt *ontkleeden*, oneigenlijk, genomen voor be-rooven van datgene, dat den redelijken mensch tot eer strekt: *de misdæen, die mij dus van eer en staet ontkleden*. [Poot.] *Een paer van trou ontkleet*. [Poot.] Van hier *ontkleeding*. Voor *ontkleeden*, gebruikt Kero *intuuanten*, als zeydet gij ontwaden, het gewaad uitdoen.
- ONTKLEMMEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *klemmen*: *ik ontklemde, ben ontklemd*. Uit de klem, uit angst en droefheid geraken: *mijn hart begint 'ontklemmen en luijkt van blijdschap op*. [Pers.]
- ONTKLETSEN, (*ontklitsen*) onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *kletsen*: *ik ontkletste, ben ontkletst*. Met eene klets los bersten: *zækens, ijeder van 300 looden, vernuftelijk gevljdt, om op de vlucht 'ontklitzen*. [Hooft.]
- ONTKLEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kleuren*: *ik ontkleurde, heb ontkleurd*. De kleur benemen; een woord der scheikunst: *de koolstof ontkleurt alle soorten van alkohol*. Van hier *ontkleuring*.
- ONTKLEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kleven*: *ik ontkleefde, heb ontkleefd*. Scheiden, doen los gaan, hetgeen aaneen kleeft; veroud. woord: *om 't drooge van het nat 'ontkleven*. [Huygens.]
- ONTKLIMMEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *klimmen*: *ik ontklom, ben ontklommen*. Klimmend ontkomen: *het vaertuig troost wie nogh der doot ontklommen was*. [Poot.]
- ONTKLITSEN, zie *ontkletsen*.
- ONTKLONGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *klongelen*: *ik ontklongelde, heb ontklongeld*. Iemands goed op eene losse wijs afhandig maken; laag woord.
- ONTKLOUWEN, zie *ontklaauwen*.
- ONTKLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kluisteren*: *ik ontkluisterde, heb ontkluisterd*. Van de kluisters slaken: *d'ontkluisterde onschult juicht*. [Poot.] Fig., op andere onderwerpen, wier beletsels met kluisters vergeleken worden, toegepast: *uw' banden ontkluisteren mijn' tong*. [De Deck.] *Haer reyne ziel moest, door de dood ontkluisterd van der aerd, enz.* [L. Rutgersz.] Van hier *ontkluistering*.
- ONTKLUITEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kluiten*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontkluitte, heb ontkluit*. Kluiten aarde in stukken stooten. Men vindt het woord bij Hoogstr.
- ONTKLUWENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kluwenen*: *ik ontkluwende, heb ontkluwend*. Een kluwen ontwinden. Oneig., eene zaak langzaam en naar orde ontwikkelen.
- ONTKNEVELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *knevelen*: *ik ontknevelde, heb ontkneveld*. Door knevelarij ontnemen: *wie haar voorrecht dacht t'ontknevelen*. [Hoogvl.] Ook beduidt het iemand, die gekneveld is, los maken. Van hier *ontkneveling*.
- ONTKNIEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *knieren* (van het onduitsche *knier*, het fr. *charnière*, dat met ons *knarsen* uit eene bron schijnt te zijn: *de knieren draaijen* gebruikt Hooft): *ik ontknierde, heb ontknierd*. Eigenlijk uit het knier (schernier) ligten: *ontknieren een hek*. [P. Verhoek.] Hooft gebruikt het oneig.: *waardoor het vernuft ontkniert, ofte uit zijn hengsels geheeven wordt*.
- ONTKNOCHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *knochten*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontknochte, heb ontknocht*. Eigenlijk ontknoopen, uit *ontknoften* ontstaan: *met dien sal de knoop ontknocht werden*. [P. Scriverius.] Voorts los maken, krachteloos maken, vernietigen: *en het verbondt, met Engelandt gemaakt, ontknocht te worden*. [Hooft.] Van hier *ontknochting*.
- ONTKNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *knoopen*: *ik ontknoopte, heb ontknoopt*. Los knoopen: *ontknoop uwen rok. 'k Weet, als mijn levensdraet ontknoopt is*. [H. Schim.] Fig., oplossen: *wie kan dat raadsel ont-knoopen? Een geschil ontknoopen*. Van hier *ontknooping*.
- ONTKOFFEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kofferen*: *ik ontkofferde, heb ontkofferd*. Eenen koffer uitpakken, uit eenen koffer doen.
- ONTKOMEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *komen*: *ik ontkwam, ben ontkomen*. Weg komen, ontgaan: *de gevangenen zijn gelukkig ontkomen. Te Rome, waerhene hij met zijnen vader ontquam*. [Moon.] Men bedient zich vooral van dit woord in den zin van bevrijding van onaangename omstandigheden: *den dood, het gevaar ontkomen. Eenen strik ontkomen. Zoo ook zonder bijvoeging van de zaak: zeer luttel, die ontquaamen*. [Hooft.] Van hier *ontkoming*: *er is geene ontkoming aan*.
- ONTKOMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kommeren*: *ik ontkommerde, heb ontkom-*

- merd.* Van kommer, dat is beslag, drukken- den woeker, belasting ontheffen: *den koop- handel op Embde t' ontkommenen.* [Hooft.] Van kommer, dat is angst en hartzeer, bevrijden, bij L. Meijer, *ontkommenen* bij Huygens: *ontkommert uw gemoed.* *Ontkom- meren* is ook gebezigd voor ontslaan uit de gevangen: *dat hij weder ontkommert ware.* [Vel. Chr. v. H.]
- ONTKONINGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *koningen*, dat buiten samenstell. niet voor- komt: *ik ontkoningde, heb ontkoningd.* Van de koninklijke waardigheid berooven. afzet- ten. J. de Brune heeft dit woord: *men ziet, hoe schielick een koningh wert ontkoninght.*
- ONTKOOPEN**, bedr. w., onregel. Van *ont* en *koopen*: *ik ontkocht, heb ontkocht.* Iets koop- en, dat een ander meende te koopen: *ie- mand iets ontkoopen.*
- ONTKOPPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *koppelen*: *ik ontkoppelde, heb ontkoppeld.* Dat met een koppel gehonden is, los maken: *een jok ossen ontkoppelen.* Van hier *ontkop- peling.*
- ONTKORSTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *korsten*: *ik ontkorstte, heb ontkorst.* De korst of korsten wegdoen, afsnijden. Van hier *ontkorsting.*
- ONTKRACHTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *krachten*, dat buiten samenstell. niet voor- komt: *ik ontkrachte, heb ontkracht.* Van kracht berooven, krachteloos maken, af- schaffen, vernietigen: *het vee bied ontkrach- ten (zwakken) wederstand.* [G. Bidloo.] Van hier *ontkrachting*, waarvan het zamenge- stelde bij Hooft: *ontkragtingbrief (renver- saalbrief).* Bij denzelfen vindt men ook *ontkrachtigen.*
- ONTKRANSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kransen*: *ik ontkranste, heb ontkranst.* Eenen krans onbinden en afzetten: *terwijl de bruid het hoofd reeds werd ontkranst.* [G. Bidloo.]
- ONTKREUKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kreuken*: *ik ontkreukte, heb ontkreukt.* Uit de kreuk maken. Anton. gebruikt het voor ontfonsen: *kan d' Iber noch het hoofd ont- kreuken in dees stand?*
- ONTKROONEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kroonen*: *ik ontkroonde, heb ontkroond.* Van de kroon, en wijders van die waardigheid, magt en heerschappij, waarvan eene kroon het teeken is, berooven: *zoo dan Don Pedro had moogen ontkroont worden.* [Hooft.] *De Koningin, die zich ontkroont.* [Vond.] *D'ont- kroonde rijxmonarch.* [Poot.] Oneig., van eer en luister berooven: *die vrouw, ontkroont van haeren heer en hoeder.* [Moon.] Van hier *ontkrooning.*
- ONTKRUIPEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *kruijen*: *ik ontkroop, ben ontkropen.* Krui- pend ontkomen.
- ONTKUIPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kui- pen*: *ik ontkuipde, heb ontkuipt.* Door kui- perij ontnemen: *hij vrees niet, dat hem 't ampt ontkuijpt werd.* [Lodenst.]
- ONTKUISCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kuischen*: *ik ontkuischte, heb ontkuischt.* Bevuelen, reinheid en zuiverheid wegnemen. Oneig.: *'k zag Jesus eer verguist, zijn dier- baar woord ontkuist.* [A. M. Moens.]
- ONTKURKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kur- ken*, dat buiten samenstell. niet gebruikelijk is: *ik ontkurkte, heb ontkurkt.* Eene kurk van eene flesch trekken.
- ONTKUSSENEEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *kussenen*, dat niet in zwang is: *ik ontkus- sende, heb ontkussend.* Van het kussen der regering stooten. De Brune heeft het woord.
- ONTLAARZEN** (*ontleerzen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *laarzen*: *ik ontlaarsde, heb ontlaarsd.* De laarzen uidoen.
- ONTLADEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *laden*: *ik ontlaadde, heb ontladen.* Van eene lading, eene bevrachting ontlasten: *een schip ontladen.* Zoo ook: *een roer ontladen.* In de profondervindelijke natuurkunde wordt iets *ontladen*, wanneer het, door aan- raking, van de electrike stof ontlast wordt. Van hier *ontlader*. In eenen figuurlijken zin zegt D. R. Camph.: *van aardsche liefd on- laden.* Ledigen, uitdrinken: *ontlaedt den welvaertbeker.* [Poot.] Van hier *ontlading.* *Intladen* gebruikt Notk.
- ONTLANDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lan- den*: *ik ontlandde, heb ontland.* Van het vaste land los scheuren: *die haer oevers onderkruipt, en doetse in 't end ontlanden.* [Huyg.]
- ONTLASSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lasschen*: *ik ontlaschte, heb ontlascht.* Iets, dat aaneen gelascht is, los maken. Hooft bezigt *ontlasken.*
- ONTLASTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *las- ten*: *ik ontlastte, heb ontlast.* Van eenen last ontheffen, bevrijden: *ik zal u van dit pak ontlasten.* [Vond.] Dat bij eenen last verge- leken wordt: *klein vee, van wol ontlast.* [Poot.] *Zijne Eega ontlast de koe van haren room.* [De Deck.] *Dat zij hem van den last, te weten van zijn geld, ontlast had.* [De Deck.] Oneigentijk, beteekent het van eene zaak, waaronder men als eenen zwaren last gebukt gaat, bevrijden: *van de schult zijner zonden heeft Christus hem ontlast.* [Vollenhove.] *De vrede zal ons eens van al die schattingen ontlasten.* *Iemand van zorgen ontlasten.* Daar zorgen het hart knellen, vooral als men dezelve in zich alleen opkropt, zoo zegt men *zijn hart tegen eenen vriend ontlasten*, als hij van onzen kommer een deelgenoot wordt. Dit zegt men ook van iemand, die het volle gemoed in tranen uitstort: *hij gaet naer buiten om 't hart t' ontlasten.* [J. de Haes.]

Men gebruikt het ook wederk. : *ik zal mij van de zwaarigheid ontlasten. Zich ontlasten*, zijn gevoeg doen. *De Yssel ontlast zich in de Zuiderzee. Mijn bange ziel moet zich ontlasten van de moederlijke zucht.* [G. Bidloo.] Van hier *ontlasting*, bevrijding, buikzuivering.

ONTLATEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *laten*: *ik ontliet, heb en ben ontlaten.* Bedr., los laten, loopen laten: (*zij*) *ontliet haer' schoone twee bewegelicke kraenen.* [Huygens.] *Daer zich de stroomkruik in zee ontlact*, zegt Anton., in eenen wederkeerende zin. Anders is het in die beteekenis verouderd. De smeden gebruiken het nog in eenen bedrijvende zin, als zij *staal ontlaten*, dat is, hetzelfde, wanneer het te zeer gehard is, boven een zacht vuur weker maken. In dien zin zegt Hoogvl.: *mijn harnasplaten, in Gods genadebron gehardt, en nooit ontlaten.* Oneig., vermurwen, zacht en gedwee maken: *dien zij zijn' kroeze zinnen alzo t' ontlaten weet.* [Hooft.] Onz., met zijn; week worden, als men van den aanvang van eenen zachten dooi spreekt: *het is ontlaten weer. Het weer begint wat te ontlaten. Door het ontlaten der sneeu.* [Hooft.] *Terwijl de kruiden uit d' ontlate velden schieten.* [Poot.] Van hier *ontlating*.

ONTLAWEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *laweren*: *ik ontlauwerde, heb ontlauwerd.* Van eenen lauwerkrans berooven: *ontlauwer vrij uw hoofd.* [G. Bidloo.]

ONTLEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *leden*, dat niet buiten samenst. voorkomt: *ik ontleedde, heb ontleed.* Eigenlijk de deelen van een ligchaam, lid voor lid, afsnijden, om dezelve naauwkeurig te onderzoeken: *eenen hond ontleeden. Een menschelijk ligchaam ontleeden.* Wijders, de onderscheidene gedeelten van eenig geheel, stuk voor stuk aantoonen. *Schoon niemants brein het minste kruid kan ontleeden.* [J. de Haes.] Van elkander rukken, in stukken verdeelen: *Italie is ontleedt, en de beste brokken t' uwen verdoen.* [Hooft.] *Een ontlede geest* is, bij Huyg., een geest, die, door den dood, van het ligchaam gescheurd is. *Hoe zag men Jezus lijf ontleeden door zijn leden?* [G. Brandt.] Oneig.: *eene rederoering ontleeden*, in hoofd- en onderdeelen brengen. Onderscheiden, het eene na het andere in verband voordragen en ontvouwen: *wie kan uw heerlijkheit ontleeden?* [H. Schim.] *'t Geen mijn pen naer waerheid komt t' ontleén.* [Bogaert.] Van hier *ontleder*, *ontleding*. Zam.: *ontleedkunst, ontleedmes*, bij Bidloo; *ontleedmesje*.

ONTLEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ledigen*: *ik ontleedigde, heb ontleedigd.* Ledig maken: *een vat ontleedigen.* Ook los, vrij maken: *ende hij haere schouderen van den last ontleedighet hadde.* [Doresl.] Ook, oud-

tijds, met eenen tweeden naamval: *iemand des borgschaps ontleedigen. Zich ontleedigen*, beteekent van zijne vermoedheid uitrusten. *Zich ontleedigen* beteekende voorheen ook zijne onschuld bewijzen. Overgeven: *Filips zal zich ontleedighen van sant Quintijn*, enz. [Hooft.] Voor *ontledigen* zegt men ook *ontlegen*: *ontleeft van alle zorge en kommer.* [H. Schim.] Van hier *ontlediging*.

ONTLEENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *leenen*: *ik ontleende, heb ontleend.* Van iemand leenen; in eenen oneigenlijken zin: *daervan ontleent zij alle hare aenvalligheit.* [J. de Haes.] *Hoe 't meer zijn eigenschap ontleent van rocht en vuur.* [Poot.] Van hier *ontleening*.

ONTLEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *leeren*: *ik ontleerde, heb ontleerd.* Afleeren: *dit Euangelij moest hen ontleeren het diep gewortelt quaad.* [C. G. Leydekker.] *Men zoude veeleer de strontvliegen ontleeren drekbollekens te maecten.* [De Brune.] Vergeten, hetwelk men geleerd heeft: *Jesu, hoe ick meer mij keere, des te meer ick u ontleere.* [J. de Brune.]

ONTLEEUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *leeuwen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontleeuwde, heb ontleewd.* Van leeuwenmoed, dat is heldhaftigheid, berooven: *wat krijgsman zult gij niet ontleewen door uwe oogen.* [Anton.]

ONTLEGEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *legeren*: *ik ontlegerde, heb ontlegerd.* Van eene belegering verlossen. Van hier *ontlegering*: *dat men hunne ontlegghering wilde bevorderen.* [Hooft.]

ONTLEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *leggen*: *ik ontlegde (ontleide), heb ontlegd (ontleid).* Kil. verklaart het door misleggen. In dezen zin gebruiken wij het niet meer. Bij C. Huygens komt het voor in den zin van ontnemen: *dat dien met laster werdt ontlegt.* En bij De Brune: *'t geldt ontleggen.* Het komt thans voor in de beteekenis van uit de gedachten brengen: *hij zocht hem dat met vele reden te ontleggen.* In die van afweren: *met dit toe en ontleggen*, enz. [Hooft.] Afwinnen: *men meinde, dat hij 't zijner weederparthije lichtlijk ontleidt kon hebben.* [Hooft.] Wijders beduidt het een' voorslag afslaan: *gij kunt het deze reis niet weigeren, noch ontleggen.* [Vond.] Loochenen: *uw mond heeft mij be-loofd, dit kunt gij niet ontleggen.* [Verst.]

ONTLEIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *leiden*: *ik ontleidde, heb ontleid.* Verleiden, misleiden: *maar de schipper ontleidde 't hun met een tijdighe leugen.* [Hooft.] *Een maecht ontleijden*, haar vervoeren. [Kil.] Van hier *ontleiding*.

ONTLEKKEN, onzijd. w., gelijkvl. Van *ont* en *lekken*: *ik ontlekte, ben ontlekt.* Door lekken ontvallen. Ook *ontleken*. Zie *lekken*.

ONTLENDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *ont* en *lenden*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontlendde, heb ontlend*. Lendenloos maken, slap maken. Bij Kil. en Hoogstr. komt het voor, die *ontlendenen* spellen.

ONTLEVEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *leven*: *ik ontleeftde, ben ontleeftd*. Uitscheiden te leven, het leven afleggen: *Maria sterft en op haar Throon ontleeft*. [A. Godart.] Zoo ook bij C. Huygens. Veroud. w., schoon weder door Muntinghe gebruikt: *of zouden dan ontleeftden opstaan?*

ONTLEZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lezen*: *ik ontlas, heb ontlezen*. Melis Stoke gebruikt dit woord in den zin van, door geschrevene boeken te lezen, iemand van iets berooven: *Daar bi ne hevet hi niet verloren Sine doecht van te voren Di ne wort ontlesen no ontsonghen*. Dat is: al leest men van hem schotschriften en zingt van hem scheldliedjes, daardoor nogtans verliest zijne deugd hare waarde, en hij zijnen roem niet. Dit werkw. gebruikt Huygens in den zin van door lezen afzien en afhandig maken: *sij 'n hebben God de konst niet recht ontlesen*.

ONTLIEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lieven*: *ik ontliefde, heb ontliefd*. Veroud. woord, zijne liefde jegens iemand afleggen.

ONTLIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *lijden*: *ik ontleed, heb ontlede*. Veroud. w., dat van lijden bevrijden beteekent: *help Israël ontliden*. [C. Huyg.]

ONTLIJKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *lijken*: *ik ontleek, heb ontleken*. Niet meer zoo gelijken, er niet meer zoo uitzien als voorheen: *wie soudet konnen meenen, dat iemand soo ontljkt door glans van rijke steenen?* [Cats.] *Wie handhaafd best d'ontleekke lijken?* [J. Oudaan.] Men heeft nog een veroud. bedr. w., *ontlijksemen*, ongelijk, leelijk maken.

ONTLIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lijmen*: *ik ontljmdde, heb ontljmd*. Het gelijmdde los maken. Oneig.: *de voet kleeft aan den vloer, men magh se nou ontljmen*. [C. Huyg.]

ONTLIJSTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lijsten*: *ik ontljstte, heb ontljst*. Uit de lijst doen: *eene schilderij ontljsten*. Huygens gebruikt het oneig.: *een sprekend Tafereel van die hem heeft gesonden, en weder t' eener sprongh ontljst*. Van hier *ontlijsting*.

ONTLIJVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lijven*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontljfdde, heb ontljfd*. Ombrengen, dooden, het leven benemen: *de Prins van Oranje in 't hart van Hollandt ontljft*. [Hooft.] *Bij zijn ontljven*. [J. Petraeus.] *Hoorende, dat gaen zoud' op een ontljven*. [Van Mand.] Reeds bij M. St.: *hi ontljfdde Heeren ende knechte*. Van hier *ontlijving*. Men behoort

dit woord ondertusschen, niet van *lijf*, lichaam, maar van *lijf*, dat oudtijds leven beteekende, af te leiden; zoodat het eigenlijk is, gelijk wij nog zeggen: *uit den lijve rukken, niet meer bij den lijve zijn*. Hier staat *lijf* voor *leven*, het eng. *life*. M. St. gebruikt, het woord *lijf*, zonder twijfel, in den zin van leven:

*'t Graefschap regierde na dien,
Die was sijn Broeder, na sijn lijf.*

ONTLISSEN, (*ontlitsen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lissen*, dat niet in gebruik is: *ik ontliste, heb ontlist*. De lis los maken: *wat teeraers ook dien band ontlitsen*. [Vond.]

ONTLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lokken*: *ik ontlokte, heb ontlokt*. Door uitlokken ontroonen. Van hier *ontlokking*.

ONTLOMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lommeren*: *ik ontlommerde, heb ontlommerd*. Van lommer, van schaduw berooven, van dekkende lommer onthlooten: *Italien ontlommert wijn en terw*. [C. Huygens.]

ONTLOODEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *looden*: *ik ontloodde, heb ontlood*. Uit het lood doen.

ONTLOOPEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *loopen*: *ik ontliep, ben ontloopen*. Door de vlugt ontkomen, wegloopen: *de dief ontliep den geregtsdienaren. Een gevaar ontloopen. Indien hij 't juk ontloope*. [Vond.] *Zijnen meester te vroeg ontloopen*. Ontvloeijen: *terwijl hun schuim en bloet ontloopt*. [Vond.] Oneig.: *uwe jaren ontloopen den mijnen niet veel*; ook: *wij ontloopen elkander niet veel*. Van hier *ontlooping*.

ONTLOOVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *looveren*, dat niet in gebruik is: *ik ontlooverde, heb ontlooverd*. Van het loof berooven.

ONTLORREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lorren*: *ik ontlorde, heb ontlord*. Met bedrog ontfutselen: *wanneer hij iemand iets ontlorde*. [Vond.]

ONTLORSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lorsen*: *ik ontlorste, heb ontlorst*. Door lorsen, door bedriegelijken handel, ontvreemden: *de gelden, den gemeene borze ontlorst*. [Hooft.] Zie *lorsen*.

ONTLOSSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *lossen*: *ik ontlostte, heb ontlost*. Dat vast zit, los maken. Ontknoopen: *onbequaem t' ontlossen desen knoop*. [J. Douza.] Bevrijden: *die door hem selven zijne creatueren ontlossen sal*. [Doresl.] Ontlasten: *heeft hij hem van zijnen tooren ontlost*. [K. V. Mand.] Ontlaten, doen smelten: *bergstoffen ontlossen*. Ontwarren, uitleggen: *een geschil ontlossen*. Van hier *ontlossing, ontlosselijk*.

ONTLUIKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *luiken*: *ik ontlook, heb en ben ontloken*. Bedr., iets, dat gesloten is, open doen: *zij ontluikt den mont*. [Vond.] Van hier wederk., zich openen: *wat heeft zich menig-*

- werf uw rijke guns ontloken voor mij in gift op gift!* [Poot.] Openbaar maken, vertoonen: *Milon wil aan ieder ontluyken, dat elk verhoeden zal, enz.* [Vond.] *Den geest ontluiken* gebruikte J. Cats voor denzelven vervrolijken. *Naer dat hij buijten son en maen een werelt hadd' ontloken.* [D. Heins.] Meest echter nemen wij het onzijdig: met *zijn*, in de beteekenis van langzaam opengaan. In dien zin zegt men het van oogen. Zoo gebruikt het J. De Haes: *och! schiet gij zelf geloken zulke lonken. Waer berge ik mij, ontluikt gij, voor uw vonken?* Doch meest van bloemen, wier bladen zich, door warmte en regen, zacht ontwikkelen: *waer ontlook oit een bloempje?* [Poot.] *Op roezenbladen frisch ontloken.* [Vond.] *Rozen, die 's morgens versch ontloken blozen.* [J. De Haes.] Van eene plaats, waar bloemen en gewassen staan: *dan ontluiken hof en heiden.* [Poot.] Oneig.: *mijn hart ontluikt hier met de rozen.* [J. De Haes.] Van het licht, dat aan de kimmen kriekt: *'s lichts jeugt, gansch lief, in 't heldere oost, ontloken.* [Poot.] *Als de dageraet van uw genade zal ontluiken.* [H. Schim.] *Als 't jeugdig morgenlicht ontluikt.* [H. Schim.] *Laet heur uw genade ontluiken.* [H. Schim.] Van hier ontluiking. De ouden gebruikten dit woord ook gelijkvl. Dus zegt P. Scriverius: *zoo is die rechte naam ontluikt.* En H. Sweerts: *schoon de lente d' aard ontluikte.*
- ONTLUISTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *luisteren*: *ik ontluisterde, heb ontluisterd.* Van *luister*, dat is licht, berooven: *door geen nevelwolk ontluistert.* [Poot.] *Wederk.: de hemel ontluistert zich.* [Vond.] Van schitterenden glans ontblooten: *verbergt uwe ontluisterde hoofden.* [Herv. Overz.] Van eer en luister: *ontluistert van die gaven.* [J. de Deck.] Roem en heerlijkheid ontnemen: *Gods wijsheid wordt er niet door ontluisterd.* [Frantzen.] Van hier *ontluistering*.
- ONTMAAGDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *maagden*, dat niet in gebruik is: *ik ontmaagde, heb ontmaagd.* Eene maagd van hare eer berooven. [Boom der Kenn.]
- ONTMAAKSELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *maakselen*, dat anders niet voorkomt: *ik ontmaakselde, heb ontmaakseld.* Mishandelen, het maaksel verwoesten: *men knot hem lit voor lit af; waarna 't ontmaakselt lichaam dus blijft hangen.* [Bogaert.]
- ONTMAGTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *magten*, dat buiten zam. niet gebruikt wordt: *ik ontmagtte, heb ontmagt.* De magt ontnemen: *de gedachten van de dood ontmagten de zonde.* [De Brune.]
- ONTMAGTIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *magtigen*: *ik ontmagtigde, heb ontmagtigd.* Magteloos maken, en door overmagt ontnemen.
- ONTMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *maken*: *ik ontmaakte, heb ontmaakt.* Ontdoen, afbreken: *noit maken iet, dat deugt, of moet eerst iet ontmaken.* [De Deck.] Krachteloos maken: *eenen koop ontmaken.* Bij uitersten wil onterven: *iemand al zijn goed ontmaken.* Van hier *ontmaking*, *onterving*.
- ONTMAKKEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *makkeren*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontmakkerde, heb ontmakkerd.* Eigenlijk twee makkers van elkander scheiden, iemand van zijnen makker berooven. De woorden van Tacitus: *cum quo de natura animae et dissociatione spiritus corporisque inquirebat*, zet de Ridder dus geestig over: *met den welken hij den aart der ziele en 't ontmakkeren (het scheiden) van geest en lijf onderzocht.*
- ONTMANNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *mannen*, dat niet in gebruik is: *ik ontmande, heb ontmand.* Iemand van die deelen, waardoor hij tot de mannelijke kunne behoort, berooven; eene beschaafdere uitdrukking voor het ruwere woord *lubben*: *hij liet zich ontmannen.* Van mannelijke deftigheid berooven: *mijn toertze, die steeds brandt en knapen gans ontmant.* [Rodenb.] Het vermogen om voort te leven, en levens het leven, benemen. Iemand, door hem schande aan te doen, van iets ontblooten: *den hoop 't gezagh ontmannen.* [Vond.] Den moed ontnemen: *strak is het burgershart niet meer door vrees' ontmant.* [Sweerts.] De manschap wegnemen: *eene vloot, eene stad ontmannen.* Het deelwoord *ontmand* verklaart Kil. ook door krachteloos, bezweken. In dien zin komt het bij H. Sweerts voor: *de maagt, ontmant, riep Tetis hulp.* Van hier *ontmanning*.
- ONTMANTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *mantelen*, dat niet in gebruik is: *ik ontmantelde, heb ontmanteld.* Den mantel afdoen, van den mantel berooven: *die u bij der straet ontmantelt.* [Huyg.] Meest gebruikt men het voor het slechten van borstweringen en vestingwerken, waarmede eene plaats als met eenen mantel tegen het regenen van pijlen, kogels, enz. bedekt is: *eene stad ontmantelen. Jvois ontmantelt teeghens Teroanne.* [Hooft.] *Ontmantelt van aanhangers.* [Hooft.]
- ONTMAREN**, *ontmarren*, *ontmeren*, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *maren*: *ik ontmaarde, heb ontmaard.* Het touw eens vaartuigs, waarmede het aan eenen paal gemaard is, los maken: *het schip 't ontmaeren.* [Vond.]
- ONTMASKEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *ont* en *maskeren*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontmaskerde, heb ontmaskerd.* Het masker afligten: *met hare staatchters, zonder die 't onmasscheren.*

- [Hooft.] Oneig. komt het meest voor in de beteekenis van iets in zijne ware gedaante voorstellen, door het wegnemen van uitwendigen schijn: *d' ontmaskerde dood*. [J. de Deck.] *Dat zijne geheime kuiperijen... kon ontmaskeren*. [Bogaert.] Van hier *ontmaskering*.
- ONTMASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *masten*, dat niet in gebruik is: *ik ontmastte, heb ontmast*. Den mast wegnemen, afkappen, wegschieten: *de vloot kwam met drie ontmaste schepen binnen*.
- ONTMENGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *mengelen*: *ik ontmengelde, heb ontmengeld*. Uiteen schiften, uit eene verwarring redden: *ten tijde van Leicester, met wien men hier veel t' ontmengelen gehadt heeft*. [Hooft.] Van elkander scheiden: *om de oover hoop leggende leeden t'ontmengelen*, zegt Hooft, die het ook onz. gebruikt: *hij ontbood hem, strax t' ontmengelen*, dat is, zich met zijn krijgsvolk uit den drang te begeven. Bij Kil. leest men daarvoor *ontmengen*.
- ONTMENSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *menschen*, dat buiten zamenst. niet in gebruik is: *ik ontmenschte, heb ontmenscht*. Men vindt dit woord in tweederlei beteekenis gebruikt. Deels geeft het te kennen, menschelijke vooroordeelen en eene bekrompene manier van denken afleggen: *om goddelicke zaken te verstaen is van noode, dat hij als ontmenscht worde*. [De Brune.] Deels (en dit is de gemeene beteekenis) duidt het aan de zachte en medelijdige menschelijke geaardheid geheel uitschudden; wanneer men het deelwoord *ontmenscht* alleen bezigt. In dien zin neemt men het niet alleen van ont-aarde menschen, als: *eer hem de ontmenschte monsters vatten, en hechten aen dit hout*. [Poot.] En: *maer gij, ontmenschte! van een' tuimelgeest gedreven*, enz. [J. de Haes]; maar ook van andere voorwerpen, die met die wreede monsters vergeleken worden, gelijk: *wij zien d'ontmenschte dood aen alle kanten gapen*. [N. Versteeg.]
- ONTMAREN, zie *ontmaren*.
- ONTMergen, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *mergen*, dat niet in zwang is: *ik ontmergde, heb ontmergd*. Eigenl., al het merg wegnemen: *de zorghe ontmerght de beenen*. [J. de Brune.] Oneig., iemand geheel door knevelarijen ontbloeten.
- ONTMESTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontmestte, heb ontmest*. Den mest wegnemen.
- ONTMETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *meten*: *ik ontmat, heb ontmeten*. De maat niet geven, in het meten bedriegen. Veroud. w.
- ONTMODDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *modderen*: *ik ontmodderde, heb ontmodderd*. Den modder wegdoen. Oneig. gebruikt het J. de Brune: *hij ontmoddert mij van de ghist des weerelts*.
- ONTMOEDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *moederen*, dat niet in gebruik is: *ik ontmoederde, heb ontmoederd*. Van de moeder berooven: *warom sijn kindren so diep een wonde, dus ontmoederd, mosten dragen*. [Van Blankenburg.] Bij Kil. vindt men het ook.
- ONTMOEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *moedigen*: *ik ontmoedigde, heb ontmoedigd*. Den moed ontnemen: *d' Othonianen werden verwonnen: niet ontmoedight nochtans*. [Hooft.] *Onder het ontmoedigend denkbeeld*. [Frantzen.]
- ONTMOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *moeijen*: *ik ontmoelde, heb ontmoeid*. De vermoedheid wegnemen: *de nieuwicheit sal uw' vermoeyden voet ontmoeyen*. [Huygens.]
- ONTMOETEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *moeten*, dat buiten zamenst. weinig voorkomt (*die hem moet*, heeft C. Huygens): *ik ontmoette, ben (niet heb) ontmoet*. In het gaan tegenkomen, met eenen derden naamval: *als de Heere Bileam ontmoet was*. [Bijbelv.] *Dat hem een blauwen hond ontmoet is*. [De Brune.] *Daer zult gij nu dien letterhelt ontmoeten*. [J. De Haes.] *Die heur aengezicht ontmoeten met statigheit*. [H. Schim.] Oneigenl., vinden: *dewijl wij in onze moedertael geene schriften van dien aert ontmoeten*. [J. De Haes.] Bejegenen, overkomen: *wat wreetheit is haer daer ontmoet!* [Scrivierus.] *Veelerhande lotgevallen sijn hem na dien tijt ontmoet*. [Poot.] In die beteekenis gebruikte men het oudtijds ook onpersoonlijk: *het ontmoet den eenen als den anderen*. [Doresl.] Van hier *ontmoeting*, bij de ouden *het ontmoet*, tegenkomst, wedervaring, *ontmoetsel*: *dit tweede ontmoetsel*. [Hooft.] Het voorz. *ontschijnt* hier, of eenen aanvang, of eene beweging naar iets aan te duiden, uit *aan* ontstaan zijnde. Voor het zam. *ontmoeten* zegt de Engelschman slechts *to meet*. Het is zeer denkelyk, dat het, met ons voorz. *met*, tot eenen oorsprong behoort. Ondertusschen wordt dit werkwoord ook bedrijv. bevonden, als bij J. De Haes: *daer wort gij nu met vreugt van Grevius ontmoet*. Dit is af te keuren; alhoewel de dagelijksche taal hier vaak het hulpw. *hebben* bezigt: zelfs keurige schrijvers gebruiken *hebben* dikmaals, als ware het woord bedr. Zoo zegt een beroemd taalkenner: *ook heb ik dezelve ontmoet*. Of men moeste dit woord in de beteekenis van vinden, aantreffen, als meer bedr. beschouwen.
- ONTMOMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *mommen*: *ik ontmomde, heb ontmomd*. Ontmaskeren, de mom afrukken. Meest in eenen figuurlijken zin, gelijk ontmaskeren: *de schouwburgh ontmoet de weerelt*. [Vond.] *Zoo hij de waarschuwers deed' ontmoemmen*. [Hooft.] Van hier *ontmomming*. [Anton.]

- ONTMONDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *monden*: *ik ontmonde, heb ontmond*. Uitspreken: *onheilen zoo groot, dat zij niet t' ontmonden waaren*. [Hooft.] Vond. schijnt het voor ontdekken te gebruiken: *dan wort zijn boosheit niet ontmont door dit blancketten*. Veroud. woord.
- ONTMORSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *morsen*: *ik ontmorste, heb ontmorst*. Hoofd gebruikt dit woord der straattaal in zijnen *Ware-nar*: *om me de pot behendigh t' ontmorssen*, afhandig te maken. Waren onder de markt verkoopen noemt men: er mede te *morsen*.
- ONTMOSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *mossen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontmoste, heb ontmost*. Van *mös* zuiveren: *olijfboomen snoeijen en ontmossen*.
- ONTMUITEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *muiten*, dat is in eene muilt, eene vogelkevie, opsluiten: *ik ontmuitte, heb ontmuit*. Uit eene muilt laten, uit eene kevie los laten. Bij J. V. Heemskerck komt het oneig. voor: *'k voorsie de Rhijn ontboeijt, 'k voorsie de Maes ontmuijt*.
- ONTMUNTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *muntten*: *ik ontmuntte, heb ontmunt*. Eene oude munt vernietigen, om geld met eene nieuwe te stempelen.
- ONTMUNTEN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *muntten*: *ik ontmuntte, ben ontmunt*. Als men iemand in langen tijd niet gezien heeft, en deszelfs gelaatstrekken zich niet meer voorstellen kan, zegt men: *hij is mij geheel ontmunt*. Vond. zegt ergens: *die grijs zijt en ontmunt*. Men zoude het als eene figuur van het vorige woord kunnen houden, liever nogtans het van een ander *muntten* (*hij heeft het op mij gemunt*) afleiden.
- ONTMUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *muren*, dat is *bemuren*: *ik ontmuurde, heb ontmuurd*. Van muur of vestingwerk ontblooten: *wallen, thans ontmuurt*. [Bogaert.] Van hier *ontmuring*: *het is een dach van ontmueringe des muers*. [Bijbelv.]
- ONTNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *naaijen*: *ik ontnaaide, heb ontnaaid*. Het genaaid los maken: *al slijt ghij niet dan leuren, ontnaaijen gaet voor scheuren*. [Huyg.]
- ONTNAGELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *nagelen*: *ik ontzagelde, heb ontzageld*. De nagels uittrekken.
- ONTNARREN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *narren*: *ik ontnarde, ben ontnard*. Met eene narreslede zoo snel rijden, dat men uit het gezigt komt.
- ONTNATUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *naturen*: *ik ontnatuurde, heb ontnatuurde*. Van dit veroud. w. zeide men voorheen ook *onnaturen*, van aard en natuur herooven: *en onnaturen 't heijl van d'heijlighe natuure*. [Rodenb.]
- ONTNEMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *nemen*: *ik ont nam, heb ontnomen*. **Ontstellen**: *iemand geld ontnemen*. Met kracht en gezag wegnemen:
Wijl mijn Koning aan den dood Magt en prikkel heeft ontnomen. [Boddaert.]
Wegnemen: *dien waen t' ontnemen*. [Pool.]
Van hier *ontneming*.
- ONTNESTELEN**, (*ontnastelen*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *nestelen*: *ik ontnestelde, heb ontnesteld*. De nestels los maken: *hij help hem voorts ontnastelen*. Van hier *ontnesteling*.
- ONTNESTELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *nestelen*: *ik ontnestelde, heb ontnesteld*. Uit het nest ligten. Oneig., uit het bed doen rijzen; ook des nachts uit het bed ligten. Van hier *ontnestelaar*, die vogelnesten stoort. Bij J. de Brune leest men *ontnesten*, uit het nest lokken: *als de jonghen ont nest zijn en vleugels hebben*. Oneig.: *wanneer wij ons maer eerst en beginnen te ontnesten, uit de natuerlicke eenvoudigheid der jaren*. [J. de Brune.]
- ONTNEVELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *nevelen*: *ik ontnevelde, heb ontneveld*. Den nevel verdrijven. J. de Deck. gebruikt het fig.: *dat nut verlies ontnevelt ieders oogen*.
- ONTNIJDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *nijden*, dat niet voorkomt: *ik ontnijdde, heb ontnijdd*. Door nijd onthouden: *en wordt het loon mij ontnijdd*. [C. Huygens.]
- ONTNOPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *noppen*: *ik ontnopte, heb ontnopt*. De noppen afrukken, wegslijten: *die nog niet geheel ontnopt, en op den draed gesleten is*. [J. de Brune.]
- ONTNUCHTEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *nuchteren*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontnuchterde, heb en ben ontnuchterd*. Bedr., iemand, op eene of andere wijs, tot kennis en zelfsbewustheid brengen, nadat hij onmatig gedronken heeft: *iemand door gevoelige slagen ontnuchteren*. Fig.:
Om l'ontnuchteren uw brein Van zijn' waen — en glorijsdampen. [De Deck.]
- Wederk.: *zich ontnuchteren*, des morgens iets nuttigen. Ook bedr.: *zuigelingen, eer ze noch ontnuchtert zijn door 't eerste en voedzaeme uchtentzoch*. [Moon.] Onz., met zijn, na onmatigen drank tot zich zelven komen: *hij begint weder te ontnuchteren*. Met een nau half ontnuchterd oog, dat, wegens onmatig gebruik van wijn, zich pas opent. [De Deck.] Van hier *ontnuchtering*.
- ONTOEFENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *oefenen*: *ik ontoefende, heb ontoefend*. De oefening benemen: *ons ontoeffende soldaaten*. [Hooft.]
- ONTOEGANKELIJK**, bijv. n. en bijw., — *tijker, — tijkst*. Ongenaakbaar. Van hier *ontoegekelijkheid*.

- ONTOEGEVEND, bijv. n. en bijw., *ontoegegender, ontoegevendst*. Die niet toegeven wil, onin-
schikkelijk. Van hier *ontoegevendheid*.
- ONTOEVRIESSELIJK, bijv. n. en bijw., zonder
vergrooting. Dat niet toevriezen kan.
- ONTOOGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *oogen*:
ik ontoogde, heb ontoogd. De oogen uitsteken,
van het gezigt berooven: *vaerwel ontoogde*
Vorst. [Anton.]
- ONTOOLIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
oolijken, dat buiten zam. niet voorkomt:
ik ontoolijkte, heb ontoolijkt. De oolijkheid
van iets wegnemen, bedekken: *vergoelik en*
ontolik de snod' afgoderij. [Oudaan.]
- ONTOOMELIJK, bijv. n. en bijw., — *lijker, —*
lijkst. Niet te betoomen: *uit ontoomlijke*
toght. [Hooft.] Bij Kil. heeft men ook *ontoo-*
mig, zonder toom en teugel.
- ONTOON, z. n., m., *des ontoons*, of *van den*
ontoon; meerv. *ontoonen*. Krassende toon,
die voor het oor, dat de welluidendheid
gewond is, onverdragelijk is: *die ons*
den onttoon, valsch geluijt van trommelen
van nieuws opheffen. [C. Huygens.] Van
on en *toon*.
- ONTORDENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
ordenen: *ik ontordende, heb ontordend*. In
wanorde brengen: *op de zijde des ontor-*
denden vijands. [Hooft.] *De Bataviers zijn*
ontordent. [Hooft.]
- ONTOUDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
ouderen, dat buiten samenst. niet voorkomt:
ik ontouderde, heb ontouderd. Van ouders
berooven, ouders door den dood wegnemen:
hij ontoudert u. [C. Huyg.]
- ONTPAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
paaijen: *ik ontpaaijde, heb ontpaaid*. Storen,
ongenoegen verwekken: *tot dat den klaren*
dag komt, dattet ontpaaijt. [K. v. Mand.]
Veroud. w.
- ONTPAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Los pakken.
Van hier *ontpakking*.
- ONTPANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
panden: *ik ontpandde, heb ontpand*. Ver-
pande goederen ontslaan, lossen. Van hier
ontpanding.
- ONTPAREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *paren*:
ik ontpaarde, heb ontpaard. Dat een paar is,
van elkander scheiden: *doch die dus ontpaert*
blijft leven. [Poot.] *Uw Anna was ontpaert*.
[Rodenb.] *Die zijn geheilicht paer ontpaerde*.
[Vond.] *Die menig paar ontparen zag*.
[K. Brandt.]
- ONTPASSEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *pas-*
sen: *ik ontpaste, ben ontpast*. Kwalijk pas-
sen, niet voegen. Veroud. w.: *het is ontpast*.
[H. Sweerts.]
- ONTPEKELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
pekelen: *ik ontpekelde, heb ontpekeld*. De
pekelaclitigheid doen verliezen: *het onder-*
aerdsche nauw ontpekelt zijn aengeboren
sout. [Huygens.]
- ONTPLANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
planten: *ik ontplantte, heb ontplant*. Het
geplante uitroeijen: *soo u ouderdom, nae*
menigh jaer, ontplant. [C. Huyg.] Van hier
ontplanting.
- ONTPLEGEN, bedr. w., onregelm. Van *ont* en
plegen: *ik ontplagt, heb ontleegd*, (oudt.
ontploegen). Afwennen. Veroud. w.
- ONTPLEISTEREN (*ontplaasteren*), bedr. w.,
gelijkvl. Van *ont* en *pleisteren*: *ik ontleis-*
terde, heb ontleisterd. De pleister afhalen:
sweeren, die ik ontplaestren gae. [C. Huyg.]
De Deck. gebruikt het oneig. voor naakt en
bloot stellen, ontdekken: *zijn' gebreken ont-*
plaasteren.
- ONTPLEITEN, bedr. w. gelijkvl. Van *ont* en,
pleiten: *ik ontleitte, heb ontleit*. Door
pleiten ontnemen, afwinnen.
- ONTPLOFFEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *plof-*
fen: *ik ontplofte, ben ontploft*. Ploffend ont-
vallen. Van hier *ontploffing*, scheikund.
woord, het geluid der bergstoffen, als zij in
den smeltkroes gezuiverd worden, aan-
duidende.
- ONTPLOKKEN, zie *ontplukken*.
- ONTPLONDEREN (*ontplunderen*) bedr. w., gelijkvl.
Van *ont* en *plonderen*: *ik ontplonderde, heb*
ontplonderd. Door plondering ontnemen.
Van hier *ontplondering*.
- ONTPLOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
plooijen: *ik ontplooidde, heb ontplooid*. Los-
plooijen: *om de huijken te ontploijen*. [De
Brune.]
- ONTPLUIKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en
pluiken, *plicare* en *claudere*, vouwen en
sluiten: *ik ontplook, heb ontploken*. Ontvou-
wen, ontsluiten, ontrollen: *ontpluijken de*
banieren. [Spel. v. Sin.] Veroud. woord.
- ONTPLUIMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
pluimen: *ik ontpluimde, heb ontpluimd*. Van
pluimen of vederen berooven: *ontpluijnde*
voghel. [De Brune.] *Die zich verzuijmt, die*
wert ontpluijmt. [De Brune.] *Ontpluijmt*
mij nimmermeer u teers pimpelmeesen.
[J. Cats.] *Een ontpluimde stormtoed*.
- ONTPLUIZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
pluizen: *ik ontpluisde, heb ontpluisd* (oudt.
ontploos, heb ontplozen). Wegnemen. Oneig.,
door uitpluizen ontdekken: *het bedrijf van*
dezen dwingelandt zal naader ontpluist wer-
den. [Hooft.] *Ist dat ick Hofwijck magh van*
lit tot lit ontpluizen. [C. Huygens.] Van hier
ontpluizing.
- ONTPLUKKEN (*ontplokken*), bedr. w., gelijkvl.
Van *ont* en *plukken*: *ik ontplukke, heb ont-*
plukt. Door plukken wegnemen: *den vogel*
al't gepluimt ontplukken met den bek. [Moon.]
Laet u al den zeeoegst niet ontplukken. [De
Deck.]
- ONTPLUNDEREN, zie *ontplonderen*.
- ONTPOORTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en
poorteren: *ik onpoorterde, heb onpoorterd*.

- Het poorterregt ontnemen; bij Brand. Van hier *ontpoortering*.
- ONTPRAGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *pragchen*: *ik ontprachte, heb ontpracht*. Door *pragchen* ontvangen.
- ONTPRANGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *prangen*: *ik ontprangde, heb ontprangd*. Uit de *prang* verlossen: *dat de Evangelijes het herte komt ontprangen*. [F. Halma.]
- ONTPRATEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontpraatte, heb ontpraat*. Uit het hoofd *praten*.
- ONTPREKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *preken*: *ik ontpreekte, heb ontpreekt*. Door een *lang* en *welsprekend* voorstel iets *ontraden*.
- ONTPRIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *prijzen*: *ik ontprees, heb ontpraen*. Niet *prijzen*, *misprijzen*. Veroud. w.
- ONTPRIKKELEN, bedr. w., gelijkvl. Den *prikkel* *ontnemen*: *de doot, ontprikkelt en in 't stof verneert*. [H. Schim.]
- ONTPROEVEN, bedr. verouderd w., gelijkvl. Van *ont* en *proeven*: *ik ontproefde, heb ontproefd*. Na *proeving* *afkeuren*, *verwerpen*.
- ONTPURPEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *purperen*: *ik ontpurperde, heb ontpurperd*. Van *purper*, als een teeken van *aer*, *ontblooten*, een *purpererwig* *kleed* *afleggen*: *ontpurperde Aclthaarbeen*. [J. Radermacher.]
- ONTRAAG, bijv. n. en bijw., *ontzager, ontraagst*. Niet *traag*. Van *oat* en *traag*: Van hier *ontraagheid*.
- ONTRADEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *raden*: *ik ontried, heb ontraden*. Door eene *raadgeving* eene *zaak* *beletten*, zoodat zij niet *gedaan* wordt: *hij ontraet de hulk van 't hof niet zeil te minderen*. [Vond.] Van hier *ont-rader, ontrading*.
- ONTRAFELN, bedr. w., gelijkvl. *Los rafelen, ontwarpen*.
- ONTRAKEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *raken*: *ik ontraakte, ben ontraakt*. Bij *geluk* *ontkomen*: *dat Bacchus zijn wreede handen is ontraecht*. [Van Mand.] Bij *M. St.* komt het *voor*, in den zin van in de *poging* om iets te *raken* *feiten*: *ben ic daerin yet ontraecht*.
- ONTRAMPENEERD, bijv. n. en bijw. Men gebruikt dit woord, dat eenen *basterduiting* heeft, in de *dagelijksche* taal, in de *beteekenis* van *reddeloos*: *een ontrampeneerd schip*, een *vaartuig*, dat door *storm* en *anderzins* *onbruikbaar* is geworden. *Ontrampencerde schepen*. [Vond.] Men heeft dit woord *afgeleid* van het *saksische* *remme*, dat bij *Kil.* door *tabula sive tegmen costae navis*, de *zijdplanken*, het *bekleedsel* eens *schips*, *verklaard* wordt; als *zeide* men een *ontremd* *schip*. *Kil.* heeft *rampen, rampeneren, dira imprecari*.
- ONTRAMPT, bijv. n. en bijw., zijnde het *verleden* *deelw.* van het niet *gebruikelijke* *ontrampen*. Van *ramp* *ontheven*: *d'ontrampte ziel*. [Camph.]
- ONTRANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *randen*, dat *buiten* *gebruik* is: *ik ontrandde, heb ontrand*. Den *rand* van iets *wegnemen*. *Oneig.* gebruikt het *Huygens*: *den waer-ringh sien ontranden*.
- ONTRAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rapen*: *ik ontraapte, heb ontraapt*. Door *rapen* *wegnemen*; ook in het *gemeen* *ontnemen*: *maekt, dat geen druk de wieg 't rusten ontraept*. [Poot.]
- ONTREDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *red-den*: *ik ontrédde, heb ontréd*. *Los* *maken*, *bevrijden*: *arm, die mijn' poesten arm soo dikwijls hebt ontréd*. [Hooft.] *Groote schout, daer wi hem of ontrédde sullen*. [Verbindt. brief van 1551.] Van hier *ontredding*.
- ONTREDDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *redderen*: *ik ontrédde, heb ontrédde*. *Reddeloos* *maken*: *ter dier plaatze kalfaterden zij hunne ontrédde schuiten*. [Bogaert.] Van hier *ontreddering*.
- ONTREEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *reeden*: *ik ontreedde, heb ontreed*. Van een *gewaad*, waarmede men *uitgereed* is, *ontblooten*; ook iets *onklaar*, *ongereed* *maken*. Veroud. woord.
- ONTREGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *regten*: *ik ontregtte, heb onregt*. Dit woord, hetwelk ik bij *niemand* der *Ouden* *gevonden* heb, vind ik, in de *vertaling* van de *keuren* van *Hunzingoland*: *jes'ha undriuchte mit twelef ethum, ofte ontregte (het) met twaalf eeden*. Het *schijnt* daar de *beteekenis* te hebben van *zich er af te maken*, den *klem* des *regts* te *ontbinden*.
- ONTREINIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Bezoedelen, onrein* *maken*. Van hier *ontreiniging*. Oudt. *ontreinen*: *hos die Tempel ontreint wert*. [J. V. Maerl. Rymb.]
- ONTREKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en het *oude* *reken*, van *reke, reeks*: *ik ontreekte, heb ontreekt*. Eene *recks* in *wanorde* *bren-gen*. Veroud. w.
- ONTREKENEN, bedr. voortd. w., gelijkvl., van het *vorige* *ontreken*. Van *ont* en *rekenen*: *ik ontrekende, heb ontrekend*. In het *oprekenen* *bedriagen* en, door *dien* *weg*, iets *ontnemen*. Veroud. woord.
- ONTREMMEEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *remmen*: *ik ontremde, heb ontremd*. Eenen *wagen* *remmen* is *deszelfs* *wiel* *met eenen* *ketting* *vast* *maken*, opdat hij niet te *schielik* van eene *steile* *glooiing* *storte*: *wanneer* men *dien* *ketting* *los* *maakt, ontremt* men den *wagen*.
- ONTRENNEN, onz. w., gelijkvl. Door *rennen* *ontkomen*: *die den hongher ontrennen*. [Doresl.] *Onmogelijk t' ontrennen*. [Vond.] 's *Nootlots* *bitterheit, 't geen niemand kan ontrennen*. [Poot.]
- ONTREUZELN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *reuzelen*, dat niet in *gebruik* is: *ik ontreu-*

- zelde, heb ontreuzeld.* Den reuzel uitnemen, uitscheuren: *die menschebuik opscheurd, en menschepens ontreuzelt.* [Oudaan.]
- ONTRIEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *riemen*: dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontriemde, heb ontriemd.* Den gordel of riem afnemen. *Eene ontriemde tong* schrijft Huygens aan kakelaars toe, met zinspelings op den tongriem, waarvan men anders kinderen snijdt.
- ONTRIJDEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *rijden*: *ik ontreed, ben ontrreden.* Te paard, of met eenen wagen, ontkomen: *’t ontrijden met de koets den steedschen zomerbrant.* [Poot.] *De voertluiden ontreeden ’t meest met hunne paerden.* [Hooft.] In het gemeen, snel ontkomen. Van hier *ontrijding*.
- ONTRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *rijgen*: *ik ontreeg, heb ontregeen.* Los rijgen.
- ONTRIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rijken*, dat verouderd is: *ik ontrijkte, heb ontrijkt.* Van rijkdommen, ook van rijksg gebied berooven. Veroud. w.
- ONTRIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rijmen*: *ik ontrijmde, heb ontrijmd.* Dat in rijm gedicht is, in onrijm ontbinden: *ontrijmt mijn rouwe rijm.* [Huygens.]
- ONTRIJSEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *rijzen*: *ik ontrijste, ben ontrijst.* Geld, woord. door afrijzen, dat is afvallen, ontslippen: *hem is veel zaad onder het opladen, ontrijst.* Kil. heeft het woord ook.
- ONTRIJVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rijven*, dat is *gerijven*: *ik ontrijfde, heb ontrijfd.* Onthanden, ondiens veroorzaken, ongemak aanbrengen: *dat ontrijft mij zeer, ’k Gaese niettemin ontrieven.* [C. Huygens.] *Daar gij uw’ staat van all’ die helden nu ontrijft.* [Feitama.] Van hier *ontrijving*.
- ONTRIJZEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *rijzen*: *ik ontrees, ben ontrezen.* Ontstaan: *onlusten, tusschen de Wijbisschoppen ontreezen.* [Idsinga, over het Selwerd. Landr.]
- ONTRIMPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rimpelen*: *ik ontrimpelde, heb ontrimpeld.* Glad maken, de rimpels wegtrekken: *zoo haast het gekreukte voorhoofd was ontrimpelt.* [G. Brandt.]
- ONTRINGEN, bedr. w., gelijkvl. De ringen afdoen: *eene merrie ontringen.* [Halma.]
- ONTRISTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *risten*: *ik ontriste, heb ontrist.* Van de rist afdoen: *Uijen, aalbezien ontristen.*
- ONTROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Door roeijen ontkomen: *der cogghen twee ontroeijden.* [M. St.] *Geene poogden het ’t ontroeijen.* [Bog.]
- ONTROEREN, bedr. w., gelijkvl. In onrustige beweging brengen: *ontroerende met hoggaande beweeghenissen den Ottomanschen staat.* [Hooft.] Grootelijks ongesteld maken: *op die tijding werd ik ontroerd.* Van hier *ontroerenis*: in deze *ontroerenis*. [J. de Haes.] *Ontroering, ontroerte*: *ontroerte van ’t ghe-moed.* [Rodenb.]
- ONTROESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *roesten*: *ik ontroestte, heb ontroest.* Den roest wegschuren. Oneig.: *Zij ontroest de ziele.* [De Brune.]
- ONTROLLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *rollen*: *ik ontrolde, heb en ben ontrolde.* Bedr., los rollen: *een stuk lijnwaad ontrollen.* Van *mijne ontrolde velbanieren.* [Poot.] Wederk., *zich ontrollen*, zich allengskens klaar vertoonen: *hier ontrolde zich de schoonheit en mildlaedigheid der geschapene nature.* [Herv. overz.] Op de wijs van zakkenrolders ontnemen: *iemand iets ontrollen.* Onz., met *zijn*, rollend ontvallen: *aan ’t oog ontrolde een traan.* Oneig.: *deze gedachten ontrolden mij.* [H. Sweerts.] In den boertigen stijl, heet het ook met een rijtuig ontvlugten: *Op en wagentje ’t ontrollen*
At dit moetjelicke Neen. [Huyg.]
- ONTRONSELEN, bedr. w., gelijkvl. Door ronselen, op de wijs van eenen ronselaar, ontnemen: *die kogchel ontronselde hem twee onbedachtzame zoons.*
- ONTROOMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *roomen*: *ik ontroomde, heb ontroomd.* Al den room van de melk scheppen.
- ONTROOSTBAAR, bijv. n. en bijw., — *baarder*, — *baarst*. Die niet getroost kan worden. Ook *ontroostelijk*.
- ONTROOVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rooven*: *ik ontroofde, heb ontroofd.* Met geweld ontnemen: *eenen dierbaren schat ontrooven.* *Dat licht wordt ons te vreeg ontroofd.* [J. de Haes.] Van hier *ontrooving*.
- ONTRouw, z. n., v., der, of van de *ontrouw*; zonder meerv. Het tegendeel van trouw, ongetrouwigheid, trouweloosheid: *zijne ontrouw bleek weldra.* *Tegen iemand groote ontrouw plegen.* *Eer zal onze eeu van geene ontrou hooren.* [Poot.] *Ontrouw* is ook een bijv. n. en bijw., *ontrouwer, ontrouwst.* Trouweloos. Van hier *ontrouwelijk, ontrouwigheid*.
- ONTRUIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *ruigen*, dat niet in gebruik is: *ik ontruigde, heb ontruigd.* De ruigheid wegschaven: *een schave waerdoor de Gheest ontruijght wert.* [J. De Brune.]
- ONTRUIMEN, bedr. w. (oudt. ook onz. gebruikt: *ontruijmt hij.* Bat. Arkad.) gelijkvl. Van *ont* en *ruimen*: *ik ontruimde, heb ontruimd.* Engte veroorzaken: *dat ledkant ontruimt de kamer.* Plaats maken, door iets weg te ruimen: *gij falijde Bagijn ontruimde hem de plaats.* [Bogaert.] *Ontruim de zaal.* *Een huis ontruimen*, het verlaten, als de huurtijd verstreken is. Oneig.: *een ambt met den dood ontruimen.* *Alles, wat hij met den dood zal ontruimen*, nalaten. Van hier *ontruiming*.

- ONTRUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rukken*: *ik ontrukte, heb ontrukkt*. Met geweld onttrekken, los rukken: *die mij 't gevaer ontrukkt van 's weereits strikken*. [J. de Haes.] Met geweld ontnemen: *ontrukkt den Teems dien rijken oest*. [Vond.] *Om mij mijn kroon 't ontrukken*. [J. E. Voet.] *Zich door eenen eereijken naam de sterfelijkheid ontrukken*. [Bog.] Van hier *ontrukking*.
- ONTRUSTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *rusten*: *ik ontrustte, heb ontrust*. Rust en stilte benemen: *men mogt uw wieg ontrusten*. [Poot.] Iets, hetwelk men in rust bezit, storen: *'t leet, dat zijn' welstant dorst ontrusten*. [Poot.] Ontroeren: *iemand met zorgen ontrusten*. De bedaardheid der ziel benemen: *geen nijt, geen wrok ontrusten uw gemoet*. [J. de Haes.] Wederk., *zich ontrusten: waerover ontrust gij u toch, kwelt gij u?* Van hier *ontrusting*.
- ONTSATANNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *satannen*, dat niet in gebruik is: *ik ontsatande, heb ontsatand*. Den Satan de magt benemen: *de Saten werdt ontsatant*. [Rodenb.]
- ONTSCHAAK**, z. n., o., *des ontschaaks*, of van het *ontschaak*; zonder meerv. Het ontschaken. Veroud. w.
- ONTSCHADIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schadigen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontschadigde, heb ontschadigd*. De schade vergoeden. Van hier *ontschadiging*.
- ONTSCHAGCHELEN**, *ontschagcheren*, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schagchelen*, *schagcheren*: *ik ontschagchelde, ontschagcherde, heb ontschagcheld, ontschagcherd*. Doorschagchelarij ontnemen.
- ONTSCHAKELEN**, bedr. w., gelijkvl. Eigenlijk, de schakels los doen: *eene keten ontschakelen*. Oneig., ontbinden: *dat de doot zelven u niet zal kunnen ontschakelen*. [Rodenb.] *Mijn geest, ontschaeckelt van het lijf*. [Vond.] Van stuk tot stuk ontvouwen: *en als haer gantsch gesprek bij hem ontschakelt wert*. [J. Cats.] Van hier *ontschakeling*.
- ONTSCHAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schaken*: *ik ontschaakte, heb ontschaakt*. Door schaking ontvoeren: *eene dochter haren ouderen ontschaken*. *Dat men u ontschaken haest moest*. [K. v. Mand.] Op andere dingen toegepast: *die menig maagd'lijk hart zijn reinigheid ontschaakt*. [Kamph.] *Dus zag men 't Heijligdom van onze stad ontschaaken*. [P. Scriv.] Van hier *ontschaker, ontschaking*. Bij Huygens komt een woord *ontschaken* in den zin voor van, door op het schaakbord te spelen, iets ontnemen: *'t wil mij mijn leven noch ontroeren noch ontschaken*.
- ONTSCHAREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *scharen*: *ik ontschaarde, heb ontschaard*.
- Eenen hoop geregeld voetvolk uit elkander drijven: *'t welk, daardoor ontschaart, en voort besprongen*, enz. [Hooft.]
- ONTSCHIEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *scheiden*: dat niet in gebruik is: *ik ontscheedde, heb ontscheed*. Uit de scheede trekken: *ontscheede staet*. [Vond.]
- ONTSCHIEDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *scheiden*: *ik ontscheidde, heb ontscheid*. Door scheiding los maken, afzonderen, onderscheiden. Veroud. w.
- ONTSCHIEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *scheppen*: *ik ontschepte, heb ontscheept*. Uit een schip laden, het tegendeel van inscheppen: *goederen ontscheppen*. Van hier *ontschepting*.
- ONTSCHIEPEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *scheppen*: *ik ontschiep, heb en ben ontschepen*. Bedr., de schoone gedaante, van den Schepper ontvangen, wegnemen, van de blozende kleur berooven: *bleeck ontschepen werd zijn etijgen broeder*. [K. v. Mand.] *Agamemnon zag men doek oock met bleeck zijn ontschepen*. [V. Mand.] Omdat voort, in grooten schrik, het aangezicht al zijne kleur verliest, en het gelaat mismaakt wordt, zoo wordt dit woord, op die omstandigheid toegepast: *die met de blixems van zijn Heijlge majesteijt ontschept*. [Vond.] In het bijzonder op het sterven: *uw Schepper is ontschept*. [Poot.] *Wie lecht hier doot te bed, gelijk ontschepen?* [Vond.] Onz., met zijn; den geest geven: *o Schepper! ik ontschep: ontsluit mij uw genade*. [Hooft.]
- ONTSCHIEPTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schepteren*, dat buiten gebruik is: *ik ontschepterde, heb ontschepterd*. Van den schepter, en tevens van die magt, waarvan dezelve een teeken is, berooven: *Diocletiaan ontschepterd*. [Vond.]
- ONTSCHERPEN**, bedr. w., gelijkvl. De scherpte benemen, bot, stomp maken.
- ONTSCHIEUREN**, bedr. w., gelijkvl. Door losscheuren ontnemen, van iets berooven: *hij schijnt het zelve de krachten des dierelijken leevens te ontscheuren*. [Sels.] Wederk., *zich ontscheuren aan iets: 't schuimbekkend zuiden, zich ontscheurende aan zijn banden*. [Corn. Loots.]
- ONTSCHIETEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *schieten*: *ik ontschoot, ben ontschoten*. Snellijk ontvlugten, uit het gezigt raken en dus gemist worden. In dien zin is het reeds verouderd. M. Stoke gebruikt het dus: *Boudijn de joncste die ontscoet*. Door een onverwacht toeval uit een schietgeweer vlieden. In dien zin komt het eenmaal bij Huygens voor: *Verr' schieten moogt gij wel; maer noijt moogt gij verschieten, of 't werck soud u ontschieten*. In haast opspringen: *ik ontschoot uit den slaap*. Onverwachts en schielijk ontvallen: *het ontschoot mij uit den arm*. Missen, feilen: *dat ontschiet mij geweldig*.

- Dat ontschoot hem*, hij bekwam dat niet. Uit het geheugen gaan: *dat is mij geheel ontschoten*. Van hier *ontschieting*, ontglijding.
- ONTSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *schijnen*: *ik ontscheen*, *ben ontschenen*. Beginnen te schijnen: *wanneer de dagh ontschijnt*. [J. de Brune.]
- ONTSCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *zijnen schik* helpen, verwarren.
- ONTSCHILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van de *schil* geheel onthlooten; anders *afschillen*.
- ONTSCHINDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schindelen*: *ik ontschindelde*, *heb ontschindeld*. In brand steken, ontvonken: *dat het zijn vuur in de stralen der zonne ontschindelt*. [Hooft.] Oneig., moed en ijver veroorzaken, aanzetten: *om den zijnen 't hart 't ontschindelen*. [Hooft.] Zie *schindelen*. Voor *ontschindelen* leest men bij Hooft ook *ontzindelen*, liever *ontsindelen*.
- ONTSCHINKELLEN, veroud. bedr. w., hetwelk L. Meijer door *ontzaken* verklaart. Het is onzeker, of het eene oneig. beteekenis van *schinkel* zij; zoodat men het door *ontgaan* zoude kunnen verklaren.
- ONTSCHIPPEREN, bedr. w., gelijkvl. Eigenlijk van het schipperschap afzetten. Voorts, eene waardigheid ontnemen: *grootte steden ontschippersen licht hunnen vorst*. [Hooft.]
- ONTSCHOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schoeijen*: *ik ontschoeide*, *heb ontschoeid*. De schoenen uitdoen. Van hier het deelw. *ontschoeid*, barrevoets. *Ontschoeijen*, zegl men oneig. van boomen en tanden. *Boomen ontschoeijen*, de aarde rondom derzelve wortel los graven; *tanden ontschoeijen*, het tandvleesch los maken. Van hier *ontschoeijing*. Bij Kil. vindt men ook *ontschoenen*.
- ONTSCHOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Door *schokken* los maken: *noit uit zijn vorm ontschokt*. [Oudaan.]
- ONTSCHOONEN, bedr. veroud. w., gelijkvl. Van *ont* en *schoonen*: *ik ontschoonde*, *heb ontschoond*. Leelijk maken.
- ONTSCHORREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schorren*, dat niet voorkomt: *ik ontschorde*, *heb ontschord*. De schorheid wegnemen: *met ontschorde hij zijn keel*. [C. Huyg.]
- ONTSCHORSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schorsen*: *ik ontschorste*, *heb ontschorst*. De schors afdoen. Van hier *ontschorsing*. Bij Kil. is *ontschorsen*, anders *ontschorten*, ook een schortelkleed los doen.
- ONTSCHREEUWEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Onz., met *hebben*; door *schreeuwen* ontkennen: *al kan hij niet ontschreeuwen*, *dat d'eerste kunstbron vloede uit d'ader der chaldeeuwen*. [Vond.] Hij gebruikt het ook bedr.: *hij kan 't bewegen*, *dat gezien wort*, *niet ontschreeuwen*.
- ONTSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *schrijven*: *ik ontschreef*, *heb ontschreven*. Door een geschrift betwisten: *wie u 't mirakel, Heer! ontschrijf*. [C. Huygens.]
- ONTSCHROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Los schroeven. Oneig.: *dees schepterdietsche vrijheidsprang ontschroeven*. [Poot.] *Zij ontschroeven de harde perssingen van een benauwt herte*. [De Brune.] *De opwel van mijn ramp ontschroeft de herssenen*. [G. Bidloo.]
- ONTSCHUILEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *schuilen*: *ik ontschool*, *heb en ben ontscholen*. Onz., met *zijn*; door *schuilen* zich onttrekken; met eenen derden naamval: *Het vinnigh stralen van de Zon ontschuil ik in 't bosschaadje*. [Hooft.] *Ontschuijlt der sonnen brand in schaduwende blaën*. [Vond.] *Den wreeden klauwen ontschuilten*. [Vond.] Op andere levenlooze zaken toegepast: *terwijl het kruipend veil het ongeval ontschuilt*. [Poot.] *De valsheid van dien vuilen en kan hem niet ontschuilten*. [De Deck.] Bedr., *schuil* houden, bedekken: *een steen zijn lichaam ons ontschuilt*. [Hooft.] *Sij hebben in haer selfs haer ijdelheit ontscholen*. [Huygens.]
- ONTSCHULDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schuldigen*, dat is *beschuldigen*: *ik ontschuldigde*, *heb ontschuldigd*. Van *schuld* vrij spreken, verschoonen: *iemand ontschuldigen*. *De brant van 't raethuis zelf ontschuldigt dit*. [Vond.] Men gebruikt het ook wederk.: *zich op zijne jongheid ontschuldigen*. Bij Hooft vindt men *ontschuldigen*: *zij ontschuldighen zich op de spraak, die men gaan deed*. Bij K. v. Mander is het *ontschuldigen*: *zonder veel berispen ik haer ontschuldde*. Waarvan *ontschuldelijk*. Voorts *ontschuldiger*, *ontschuldiging*.
- ONTSCHUTTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *schutten*: *ik ontschuttete*, *heb ontschut*. Een Geld. woord: *schapen, koeijen ontschutten* heet daar deze dieren uit eenen schutstal, of schuthok, na hetaling van boete, los laten. Van hier *ontschutten*.
- ONTSIEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *sieren*: *ik ontsierde*, *heb ontsierd*. Het sieraad benemen: *dat ontsiert de gansche kamer*. Het sieraad afdoen: *Apol ontsiert de blonde haren*. [J. Petrus.]
- ONTSINDELEN, zie *ontschindelen*. *Ontsindelen* verklaart Meijer ook door van *metaalschuim* zuiveren; van *sindel*, *sintel* *metaalschuim*. *Ont* heeft dan eenen heroovenden zin.
- ONTSLAAN, bedr. w., onregelm. Van *ant* en *slaan*: *ik ontsloeg*, *heb ontslagen*. Eigenlijk, iets, dat vast is, door slaan los maken. In dien zin gebruiken wij het niet; maar wel van het beslag opheffen: *op weve bede zal ik de aangehaalde goederen ontslaan*. Uit eene gevangenis verlossen: *tot dat zij van haer veel te bangen kerker ontslagen*, enz. [J. de Haes.] *Iemand op borgtocht ontslaan*. Voorts van eene verbindtenis ontheffen: *borgen ontslaan*. *Hij ontsloeg zijnen knecht uit de*

dienst. Nadat al het krijgsvolk ontslagen was. Iemand van een ambt ontslaan. Toen ontsloegh de Kaizar de onderdaanen van den eed. [Hooft.] Met moeite afzenden, afweren : zich van iemand ontslaan. Wie kan zich van de min ontslaan? [Poot.] Wanneer hij van het volk ontslagen was. [Overz. v. Hamelsv.] Met moeite afwenden : die de wolk geen oog ontsloeg, die Goëls tijf bedekte. [Moon.] Van eene zaak, die drukkend is, bevrijden : zich der vreeze ontslaen. [Vond.] Zich in aller tijl ontslaan van 's lichaams pak. [J. de Haes.] 't Wolk hem van 't slaefsche juk dier lasten moge ontslaen. [Verst.] Van straf ontslagen worden. Om ons van zond' en ongeval t'ontslaen. [Ps. van L. D. S. P.] Ontsla u van de zorg. [Vond.] Bij C. Huygens komt ontslaan voor, in eene geheel andere beteekenis, waar ont uit aan ontslaan is : de vrouw die karen kamerraed den minsten oogentonck in overspel ontslaet, dat is toewerpt.

ONTSLAGTEN, onz. w., gelijkvl. Van ont en slachten : ik ontslachte, ben ontslacht. Niet slachten, niet gelijken, ontaarden. Veroud. w.

ONTSLAG, z. n., o., des ontslags, of van het ontslag, zonder meerv. Vrijlating : ontslag van aangehaalde goederen. Iemand ontslag uit de dienst geven. Hij verzocht ontslag van zijn ambt, van den eed. Zam. : ontslagbrief.

ONTSLAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en slaken : ik ontslaakte, heb ontslaakt. Eigenlijk, door slak of slap maken, lossen, bevrijden. Van hier uit boeijen ontslaan : Vesterman werd 's avonds ontslaakt. [Hooft.] Wat Godt ontslaakte ons' moede nek? [Wellekens.] In het gemeen, bevrijden : dat hij zijn kerk uit haer drak ontslaak'. [M. S.] Om kinderen des doods te ontslaken. [H. Muntinghe.]

ONTSLAPEN, onz. w., ongelijkvl. Van ont en slapen : ik ontsliep, ben ontslapen. In eenen slaap vallen : doe liet Godt de Heere eenen diepen slaap vallen op den mensche, ende hij ontsliep. [Doresl.] Meest gebruiken wij het figuurlijk, voor eenen zachten dood sterven; en wel, in zoo ver wij, uit de openbaring, weten, dat er eens een morgenstond zal aanlichten, waarop wij uit dien slaap ontwaken zullen : schoon d'oude vaders zijn ontslapen. [H. Schim.] Maar ook beduidt het wakker worden : hier is alle dier ontslapen. [Huygens.] Van hier ontslapping : zulk eene ontslapping is enkel slaapen. [Sels.] Bij Notk. en Tat. *intslafen, inslafen.*

ONTSLAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en slapen : ik ontslapte, heb ontslapte. Ontslaken. Veroud. w.

ONTSLAVEN, bedr. veroud. w., gelijkvl. Van ont en slaven : ik ontslaafde, heb ontslaafd. Van slavernij verlossen.

ONTSLECHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en slechten : ik ontslechte, heb ontslecht. Dat slecht, d. i. vlak, effen en zonder kreuk is,

oneffen en hobbelig maken : de diepe rimpel zal dit voorhoofd heel ontslechten. [Hooft.]

ONTSLEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en slepen : ik ontsleepte, heb ontsleept. Door wegslepen ontdragen.

ONTSLIBBEREN, onz. w., gelijkvl. Van ont en slibberen : ik ontslibberde, ben ontslibberd. Door slibberigheid ontglijden : de paining ontslibberde mij. Oneig. : zoo men zich deeze geleeghenheit ontslibberen liet. [Hooft.]

ONTSLIPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het ontscheidb. voorz. ont en slippen : ik ontslipte, ben ontslipt. Slippend ontvallen : de koord ontslipte hem uit de hand. In stilte ontkomen : Ozeas melde, hoe Godts lieve Zoon ontslipt. [Vond.] Onvoorzigtig uiten : noit laet hij zijne tong een eerloos woort ontslippen. [H. Schim.] Bij Oifr. *intslupfan.*

ONTSLOESTEREN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Den sloester afdoen, ontbolsteren.

ONTSLOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en sloopen : ik ontsloopte, heb ontsloopt. Eigenlijk de sloop van een kussen afdoen. Oneig., afbreken : de kleene wereld werd ontsloopt. [Van Blanckenburg.] Het klooster ontsloopte hij. [G. v. Loon.] In verdere figuur : om alle rust en vree der Christenheid t'ontsloopen. [P. Rabus.] Bij Vond. vindt men *ontsloobre zuilen.*

ONTSLOTIG, bijv. n. en bijv., zonder trappen van vergrooting. Dit woord gebruikten de ouden voor ons deelwoord *ontsluitend* : dan met ootmoediger herten ontslotig doet u gebed. [V. Mand.]

ONTSLUIJEREN, bedr. w., gelijkvl. Den sluijer afdoen. Fig., dat donker is, duidelijk en klaar maken; in den verhevenen stijl : dat geheim zal de toekomstige dag eerst ontsluijeren. Van hier *ontsluijering.*

ONTSLUIMEREN, onz. w., gelijkvl. *ik ontsluimerde, ben ontsluimerd.* In sluimering vallen : zoo dat hij t' elke mael ontsluimert en ontwaecht. [De Deck.] In den verhevenen stijl voor ontslapen, sterven : *ontsluimerde zaalgen, met werken der liefde bekranst!*

ONTSLUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van ont en sluijpen : ik ontsloop, ben ontsloopen. Sluipend ontkomen : die zonne der geleertheit, 's kerkers nacht ontsloopen, enz. [J. De Haes.] Van hier *ontsluiping.*

ONTSLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van ont en sluiten : ik ontsloot, heb ontsloten. Dat gesloten is met eenen sleutel, of anderzins, losmaken, opendoen : ik had mijn huis nog niet ontsloten. De Pais ontsluit haer schatkist niet. [Vond.] Dat opgesloten is, los laten : de gevangenen ontsluiten. Dat bedekt is ontdekken : wilt gonstelijk ontsluiten de korst. [Vond.] De dooze is ontsloten. [De Brune.] Dat toegeknepen is, ontwikkelen : uw hant is voor mij ontsloten. [Poot.] De bloem ontsluit zich door de zon. Dat met zijne einden

- aan elkander raakt, van elkander scheiden : *eenen kring ontsluiten. De smert der weduwelijke staat ontsloot den weduenaer haer armen.* [K. Brandt.] Dat door een slagboom, of anderzins, geschut is, open maken : *die hunne havens ontslooten heeft.* [G. Brandt.] Oneig., ontdekken : *zijn hart voor iemand ontsluiten.* Ontvouwen, uitleggen : *als hij d'orakelen ontsloot van 't Heilverbont.* [J. De Haes.] Van hier *ontsluiter, ontsluiting.*
- ONTSMEEKEN, bedr. w., gelijkvl. Door smeeken ontvangen, afsmeeken.
- ONTSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *smeren* : *ik ontsmeerde, heb ontsmeerd. Een vat ontsmeren, een vat openen, welks bomgat met pek, enz. toegesmeerd is.*
- ONTSMOKEN, bedr. w., gelijkvl. Smook doen ontstaan : *de roocken, die den hertenbrand ontsmooken.* [Huygens.]
- ONTSNAPPEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *snappen* : *ik ontsnapte, ben ontsnapt.* Schielijk en ongemerkt ontkomen : *hij is de gevangenis ontsnapt. Aan de waakzaamheid des regters ontsnappen. Semiramis ontsnapte zelf ter nauwer nood de handen des overwinnaars.* [Bog.] Van hier *ontsnapping.*
- ONTSNAREN, bedr. w., gelijkvl. De snaren afnemen : *schoon ik mijn lier ontsnaert heb aenden want gehangen.* [P. Schim.] *De harpen ontsnaert.* [Anton.]
- ONTSNELLEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *snellen* : *ik ontsnelde, ben ontsneld.* Snel ontvlugten, ontloopen : *ontsnel, ontsnel me, o Chloe! niet.* [P. V. Winter.]
- ONTSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. *ik ontsneed, heb ontsneden.* Al snijdend ontnemen : *elck ontsnijdt het sulcken sné.* [Huygens.]
- ONTSNOELJEN, bedr. w., gelijkvl. : *ik ontsnoeide, heb ontsnoeid.* Alles wegsnoeijen.
- ONTSNOEPIEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *snoepen* : *ik ontsnoepte, heb ontsnoept.* Iets lekkers ontnemen : *aen de wang een zoent'ontsnoepen.* [Vond.]
- ONTSNOEREN, bedr. w., gelijkvl. Een snoer los rijgen, dat met een snoer gebonden is, los maken : *hij ontsnoert den offerbant.* [Vond.] *Het hair ontsnoert om 't hooft laten hangen.* [Hoogvl.] *Den bondel uwer pijlen ontsnoeren.* [Poot.] Dat aan een snoer geregen is, van elkander doen : *de peerels, at zijn ze ontsnoert.* [De Brune.] Oneig., uit elkander drijven, waar te voren eene juiste vereeniging plaats had : *de eerste geleeden ontsnoert zijnde.* [Hoofl.] *'t Leger wordt ontsnoerd.* [G. v. Loon.] Los maken, bevrijden van iets, waaraan men naauw gebonden is : *die Kristus kerk ontsnoerde van slaafs geweld.* [F. Halma.] Van hier *ontsnoering.*
- ONTSNORREN, onz. w., gelijkvl. : *ik ontsnorde, ben ontsnord.* Dichterlijk woord, met een snorrend geluid ontvliegen : *de pijl te vroeg den boog ontsnord.*
- ONTSNUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *snuiten* : *ik ontsnoot, heb ontsnoten.* Loosselijk ontnemen. In de gemeenzame verkeering.
- ONTSNUIVEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *snuiven* : *ik ontsnoof, ben ontsnoven.* Schielijk ontgaan, met een snuivende gedruisch ontkomen : *ontsnuijft ghij wint en weer.* [Huygens.]
- ONTSOLDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *soldigen*, dat is besoldigen : *ik ontsoldigde, heb ontsoldigd.* Uit de dienst, waarin men soldij ontvangt, ontslaan : *hij had meest al, en zijn' beste bende ontsoldigd.* [Hoofl.] *Hunne knechten hadden zij 'ontsoldighen.* [Hoofl.] Van hier *ontsoldiging.*
- ONTSpannen, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *spannen* : *ik ontspande, heb ontspannen.* Dat gespannen is, slap maken, los maken : *uw' snaren ontspannen.* [P. Rabus.] *Eenen boog ontspannen. Den boog der zorg ontspannen.* [J. de Haes.] *Ontspannen zenuwen.* Fig. : *blijft met uw gulle vrolijkheit mijn geest ontspannen.* [K. brandt.] Wederk., zich ontspannen, voor een poos den gewonen arbeid staken : *wanneer ik mij in 't midden van een bloemrijken hof ontspan.* [Overz. v. Herv.] Van hier *ontspanning.*
- ONTSparen, bedr. w., gelijkvl. Door sparen niet gebruiken, door zuinigheid iets opleggen. Het enkele *sparen* is meest in gebruik.
- ONTSpartelen, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *spartelen* : *ik ontspartelde, ben ontsparteld.* Spartelend ontspringen : *de gevangene snoek ontspartelde mij.* Van hier *ontsparteling.*
- ONTSpATTEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *spatten* : *ik ontspatiede, ben ontspat.* Zijwaarts ontspringen : *de haes zoekt hun t'ontspatten.* [Vond.] *Hij ontspatte met zulk een heftigheid den bewaarderen.* [Hoofl.] *Laat de (Poezij) u pen ontspatten.* [Sweerts.]
- ONTSpekken, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *spekken* : *ik ontspekte, heb ontspekt.* Het spint (bij Kil. *het speck*) van hout weggappen. Anders *ontspinten.*
- ONTSPELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *spelden* : *ik ontspeldde, heb ontspeld.* Los maken, dat gespeld is.
- ONTSperren, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *sperrén* : *ik ontsperde, heb ontsperd.* Ontsluiten.
- ONTSpijen, (*ontspien*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *spijen*, dat niet in gebruik is : *ik ontspijde, heb ontspijd.* Dat met eene spij (spie), of houten wig, vast gemaakt is, los maken. Bij C. van Alkemade leest men : *hem te ontspijen.*
- ONTSpinnen, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *spinnen* : *ik ontspon, heb ontsponnen.* Dat gesponnen is, weder uit elkander trekken : *dat zij bij nacht een webbe weder ontspon.* [Hoogstr.]
- ONTSpINTEN, zie *ontspekken.*

ONTSPOELEN, bedr. w., gelijkvl. Door spoelen berooven : *hoe onlangs hebben ons de vruchtbaerheit onspoelt de stroomen*, enz. [Huygens.]

ONTSPRINGEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *springen* : *ik ontsprong, ben ontsprongen*. Springend opstaan, schielijk oprijzen : *ghi slaept al te lanc; also dat die Grave ontspranc*. [M. St.] Huppelen, vrolijk springen : *Sij zijn vervrolickt, sij ontspringen. Sij huppelen, o Heer!* [Psalm. van Bruno.] Met opborreling voor den dag komen : *onder het zoeken van eene wel, ontsprong er eene versche ader. Er is eene nieuwe bron ontsprongen*. Fig., zegt men het van andere dingen, die bij ontspringend welwater vergeleken worden : *vrije gunst, ontspringende uit de bron van ontfermende liefde*. [Frantz.] Van hier beduidt het ontstaan : *dus is de konst ontsprongen*. [P. Scriver.] Onverwachts aan het bloeden raken, in het bloeden springen : *dat neus en moul ontspringen*. [De Heek.] Met eenen sprong ontkomen : *de kikvorsch ontsprong hem. De dief ontsprong den geregtsdienaar. Hij is den dans ontsprongen*, hij is de galg ontkomen; verder hij is het gevaar of den dood ontsnapt. De eerste aanleiding schijnt te zijn, dat men het opklimmen op- en het afstooten van de galgladder eenen dans noemde. Wijders iets, dat met gevaar verzeld is, ontkomen : *zoude hij niet zijn maste-strik ontspringen?* [P. Scriverius.] Onverwachts kwijt gaan : *zou zulk een huid onz' arm ontspringen?* [Bidloo.] Van hier *ontspringing*.

ONTSPRUITEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *spruiten* : *ik ontsproot, ben ontsproten*. Eigenlijk beginnen uit te spruiten. Fig., ontstaan : *van elken druppel bloets ontspruiten duizent wrokken*. [Vond.] *Dweeppzucht, uit eersucht ontsproten*.

ONTSTAAN, onz. w., onregelm. Van *ont* en *staan* : *ik ontstond, heb en ben ontstaan*. Met het hulpwoord *zijn* beduidt het eenen aanvang nemen; in welke beteekenis het eene zeer algemeene uitdrukking is, waardoor het begin van het aanwezen van iedere zaak wordt te kennen gegeven, wanneer er dingen te zamen komen, die in dien stand te voren niet geweest zijn : *gisteren ontstond er een zwaar onweder. Op zee ontstond nooit banger storm. In het midden der stad is brand ontstaan. Daaruit kan eene gevaarlijke ziekte ontstaan. Vele onheilen zijn hieruit ontstaan*. Het voorz. *ont* beduidt hier een begin van iets. Men gebruikt het ook wel onpersoonlijk : *uit dit alles ontstaet dan, dat vele schrandere vernuftten*. [J. de Haes.] Dan, men gebruikt het ook met het hulpwoord *hebben*, waarbij een derde naamval geplaatst wordt: hier beteekent het missen, derven, niet ontvangen, ontwijken; en *ont* geeft er

eene berooving te kennen. Onze echte oorspronkelijke schrijvers bedienen er zich veelmalen van : *o braven, u ontsaen geen heldre starrekroonen*. [Poot.] *Zijn wensch ontstont hem niet*. [Poot.] *Zoo moet hun die glori niet ontsaen*. [J. de Haes.] *Mits ons de vruchten ontsaen*. [Vond.] *Die gewonnen, 't ander ontstond' ons niet*. [Hooft.]

ONTSTALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ontscheidb. voorz. *ont* en *stallen*, *ik ontstalde, heb ontsald*. Uit den stal laten : *d'ontstalde koeijen weer in klaverbeemden weiden*. [Poot.]

ONTSTAPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van eenen stapel, stuk voor stuk, afnemen. Van hier *ontstapeling*. Dit nieuwe woord komt in het *Galvanismus*, of de nieuw ontdekte metaalwerking, te pas. *De ontstapeling van de voltasche kolom* is, als men de platen metaal van de gemaakte stapeltjes afneemt.

ONTSTAPPEN, onz. w., gelijkvl. Met groote stappen ontkomen : *u ontstappen sij*. [Huygens.]

ONTSTENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *steen*, dat niet gebruikt wordt : *ik ontsteende, heb ontsteend*. Steenen uitbreken : *muren, hier en daer ontsteent*. [C. Huyg.]

ONTSTEIGEREN, onz. w., gelijkvl. Door steigeren uit het gezigt komen : *geen hooge kreits ontsteigert zijn gedachten*. [Poot.]

ONTSTEKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *steken* : *ik ontstak, heb en ben ontstoken*. Bedr. heeft het deels eenen berooven den, deels eenen aanvang nemenden zin. Het woord in den eersten zin is reeds verouderd : wij gebruiken daarvoor *versteken*. In die versletene beteekenis komt het in den Rymsp. voor : *daer werd hem sijn biechtere saen ontsteken*. Thans komt het bij ons voor in dien zin, waar het voorz. *ont* eenen aanvang beduidt. *Ontsteken* gebruiken wij dus voor doorsteken, eene opening maken, opdat het vocht uitloope : *een vat ontsteken. Uijt 't nieuw ontsteken vat*. [Huyg.] *Is het bier al ontstoken?* Meest echter beteekent dit woord, in den deftigen stijl, in brand steken, aansteken : *het vuur ontsteken. Indien de roode haen ontsteekt een helsche mijn*. [Vond.] *Die 't vier der wraake ontstak*. [G. Brandt.] Gelijk nu het vuur andere brandstof aansteekt, zoo gebruikt men dit werkwoord ook van andere zaken, die een of ander ding veroorzaken : *de leurik ontsteekt aen uwen toon zijn gallem*. [Poot.] Oneig. beteekent het eene snelle beweging veroorzaken, vooral in de heekunst, waar men van *ontstokene* deelen des ligchaams spreekt : *zoo is mijn keel ontsteken*. [H. Schim.] *Ontstokene oogen. Een ontstoken gezwel*. Men gebruikt het op meer dan eene wijs. Van vurigen ijver, als : *dit eischt uw eedle drift, die van der jeugt ontsteken*, enz. [J. De Haes.] *Nogh kan een lust mij het hart ontsteken in het midden*

van die smarte. [J. De Haes.] 't Licht, dat 't engelsdoms ontsteekt door zijnen gloet. [Moonen.] Van den hevigen hartstogt van liefde: haar oog ontsteekt het hart van alle minnaars. Van teedere betrekking; waar het onz. voorkomt: *sijn ingewandt ontstak tegen zijnen broeder.* [Bijbelv.] Van toorn, wraak, enz.: *wat gerechte wraak ontstak.* [G. Brandt.] *Van toorn ontstoken worden. Hij zelf ontstak hunnen spijt.* [Hooft.] *Van vinnige spijt ontsteken.* [Vond.] Men gebruikt het ook wederk.: *zich ontsteken, zich verolgen maken: En ontsteekt u niet over de boosdoenders.* [Bijbelv.] Eindelijk gebruikt men het van andere dingen, die, om hunne verwoesting, met ontstoken vuur vergeleken worden: *hij ontstak den oorlog in den boezem des rijks.* Onz., met zijn; in brand raken. Eigenlijk: *de keerssen moeten ontsteeken aan de loogh uwer toortze.* [Hooft.] *Dat in 't klooster een zwaare brandt ontstak.* [G. Huygens.] *Tusschen neegen en tien uren ontstak de nieuwe borse.* [Hooft.] Oneig. zegt men het van het gaanderaken der driften: *ontsteeken door deze reeden verklaaren zij.* [Hooft.] *Zij ontstak in haar aangezicht van kwaadheid. Zijn grimmicheit ontstak in hem.* [Bijbelv.] Van hier *ontstekelijk*, bij Huygens; *ontsteking*, ontvonking, vurigheid: *eene ontsteking in de keel.* Voorts *eene ontsteking in liefde, gramschap*, enz.

ONTSTELLEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont en stelen*: *ik ontstal, heb ontstolen.* Door diefstal eenig goed wegnemen: *zij ontstal hem vele kostbaarheden.* Op eene onwettige wijs zich eigen maken: *dat hij de kunst hun had ontstolen.* [P. Scriver.] Onverwachts en met kracht zich van iets meester maken: *die door uw quelen mijn ziel en zin mij kunt ontstelen.* [J. De Haes.] *De nachtegael, die 't hert den mensch met zingen kan ontstelen.* [K. Brandt.] Snoodelijk weigeren, onthouden: *het goddeloos afgrijzen des mij ontstolen plichts.* [C. Huygens.] Wederk. beduidt het zich in stilte wegpakken: *uit welke verwaartheit de gemaghtighden zich van daar ontstaalen.* [Hooft.] Van hier *ontsteling*.

ONTSTELLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont en stellen*: *ik ontstelde, heb en ben ontsteld.* Bedr., eigenlijk de goede gesteldheid van iets wegnemen, in eenen lichamelijken en zedelijken zin: *daardoor zult gij het speeltuig ontstellen. Daer het stormgeweld de masten knakt, het roer ontstelt.* [Poot.] Vooral komt, in dien zin, het verl. deelw. *ontsteld* voor: *eene ontstelde maag hebben. Het kompas, het uurwerk was ontsteld. Snaren, ontstelt door ouderdom van jaren.* [J. De Haes.] *En ontsteld gelaat, ontstelde hersens, een ontstelde pols.* In eenen zedelijken zin, ontroeren: *die tijding ontstelt mij. Maer zulk een zang onstelt uw tedere*

gedachten. [Poot.] Wederk., *zich ontstellen: hoe zich uw quijnend hart ontstelde.* [Poot.] Onz., met zijn; ontredderd worden: *dat uurwerk ontstelt ligtelijk.* Ontroerd worden: *foei! hoe ontstel ik daar!* Van hier *ontsteldheid, ontstelling, ontsteltenis: ontsteltenis der maage.* [Hooft.] *En niet een lid van den staat, oft het heeft zijn deel lijdens aan deeze ontsteltenis.* [Hooft.] Ontroering: *iemand eene groote ontsteltenis aanjagen.*

ONTSTEMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont en stemmen*: *ik ontstemde, heb en ben ontstemd.* Dit zegt men van speeltuigen, als men door eenig toedoen veroorzaakt, dat zij valsche toonen geven: *daardoor ontstemt gij het snaartuig.* Onz.: *het staartstuk ontstemt ligtelijk bij het vervoeren.*

ONTSTENTENIS, z. n., v., der, of van de *ontstentenis*; zonder meerv. Dit woord gebruiken regtsgeleerden in den zin van verzuim, mangel: *bij ontstentenis hiervan zal hij in al de kosten vervallen. Bij ontstentennis en overtredinghe van dien.* [S. v. Leeuwen.] Het woord komt van *ontstaan*, in de beteekenis van missen, derven.

ONTSTERVEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont en sterven*: *ik ontstorf, ben ontstorven.* Door den dood weggerukt worden: *in zulke tijden dan ontstorf ons mijne moeder.* [Poot.] *De ijdelheden van 't Hof te moghen ontsterven.* [Huygens.]

ONTSTICHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en stichten*: *ik ontstichtte, heb ontsticht.* Eigenlijk, afbreken, dat gesticht is. Men gebruikt het thans in eenen figuurl. zin, voor de stichting wegnemen, ergeren: *of zou dit licht uw stil gemoet ontstichten?* [Poot.] *Dan ooit, door kwaad verscheidenheit, 't ontstichten.* [Kamphuizen.] Van hier *ontstichting, ontstichtelijk, ontstichtelijkheid*, iets anders dan *ontstichting*. Het laatste is iets, dat niet sticht; het eerste, dat niet alleen niet sticht, maar daarenboven de stichting wegneemt, die er te voren was.

ONTSTIJGEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont en stijgen*: *ik ontsteeg, ben ontstegen.* Door opstijging uit het gezigt komen: *mijn beste pand ontstijgt uwe vermogens.* [Sels.] Eene plaats door opstaan verlaten: *soo zullen wij den dons ontstijgen.* [C. Huyg.] In het gemeen, ontgaan: *Jupijn! wat zie ick hier! dit kan geen nijd ontstijgen.* [Vond.] Van hier *ontstijging*.

ONTSTIJVEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont en stijven*: *ik ontstijfde, ben ontstijfd, (oudt. ontsteef, ontsteven).* Slap worden: *een koude slanghe, als zij ontstijft.* [J. de Brune.]

ONTSTOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en stoppen*: *ik ontstopte, heb ontstopt.* De stop afdoen. Van hier *ontstopping*.

ONTSTOREN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Van *ont en storen*: *ik ontstoorde, heb ontstoord.* Beda-

- ren, tevreden stellen: *Aeol ontstoorden sijnen sin.* [Huygens.]
- ONTSTORMEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *stormen*: *ik ontstormde, ben ontstormd.* Door eenen storm van iets ontstoken worden: *ik liet het mij niet ontstormen.* [Poot.]
- ONTSTUWEN, ook *ontstouwen*, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *stuwen*: *ik ontstuwde, heb ontstuwde.* Door voortstuwen wegdrijven. Veroud. w.
- ONTSTRAMMEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *strammen*, dat buiten gebruik is: *ik ontstramde, ben ontstramd.* Bij L. Meyer vindt men dit veroud. woord, die het door vlug worden, de stramheid afleggen, verklaart. C. Huygens gebruikt het: *leert ontstrammen, eer ghij loopt.*
- ONTSTRATEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *straten*: *ik ontstraatte, heb ontstraat.* Eene straat opnemen, eene straat wegnemen: *is 't niet genoeg den Haegh 't ontstraeten?* [C. Huygens.]
- ONTSTRENGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *ont* en *strengelen*: *ik ontstrengelde, heb ontstrengeld.* Los strengelen: *den knoop ontstrengelen.* [Vond.] Van hier *ontstrengeling*.
- ONTSTRIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *strijden*: *ik ontstreed, heb ontstreden.* Door vele twistwoorden uit het hoofd praten: *ik wil het mij niet laten ontstrijden.* Door strijden ontnemen: *roof, den vijanden ontstreden.* [Vond.]
- ONTSTRIJKEN, bedr. en onz. w., Van *ont* en *strijken*: *ik ontstreek, heb ben ontstreken.* Eigenlijk, onder de hand door strijken wegnemen; voorts met list ontnemen: *had hem de Turk de vesting ontstreeken.* [Hooft.] *Zich ziende deezzen toeverlaat ontstrijken.* [Hooft.] Onz., met zijn; schielijk weggaan, ontkomen: *zij waren hem op weg ontstreken,* zegt men op de Veluw. Reeds bij M. St. leest men: *is hi den vianden daer ontstreken.* Van hier *ontstrijking*.
- ONTSTRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *strikken*: *ik ontstrikte, heb ontstrikt.* Los strikken: *eer gij den huwlijxknop van Vorsten had ontstrikt.* [Poot.] *Ontstrikt mijn vaste banden.* [H. Schim.] Eenen strik los maken. Fig., *vrijers woordjes zijn de koortjes, die omstrikken maagdeneer.* [H. Sweerts.] Van hier *ontstrikking*.
- ONTSTROOMEN, onz. w., gelijkvl.: *ik ontstroomde, ben ontstroomd.* Met eenen stroom ontvloeijen: *ick doe het tranennat ontstroomen hoeft en oogen.* [De Deck.] *Mijn oog ontstromen tranenbeken.* [H. Muntinghe.]
- ONTSTROOPEN, bedr. w., gelijkvl. Door strooperij alles ontnemen. Van hier *ontstrooping*.
- ONTSTRUIKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *struiken*, dat niet buiten samenst. voorkomt: *ik ontstruikte, heb ontstruikt.* Van struikge-
- was ontblooten, struikgewas met wortel en tak uittrekken; oneig., uitroeijen. Bij Hoogstr. komt het voor.
- ONTSTUIVEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *stuiven*: *ik ontstooft, ben ontstoven.* Zich haastelijk weg pakken: *dien gij met uw voorvlechten zijt ontstoven.* [Poot.]
- ONTSTUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *stukken*, dat niet voorkomt: *ik ontstukte, heb ontstukt.* In stukken breken. Het voorz. is uit *aan* ontstaan. In de straattaal is het deelw. nog gebruikelijk: *ontstukken slaan.* Ook oudtijds *ontstukken*: *deez snijt de trotsche macht der Penen onstukken dijen en zeenen.* [P. Scriverius.] Bij Dath. vindt men *ontstukken slagn.*
- ONTSUKKEN, onz. veroud. w., gelijkvl. Van *ont* en *sukken*: *ik ontsukte, ben ontsukt.* Eigenlijk onttrekken, met ons *tukken* uit eene bron. Het beteekent oneigenl. in geestverrukking, buiten zich zelven gebragt worden; het bedr. hoogd. *entsucken*, bij Notk. *zucchan.*
- ONTSULLEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *sullen*: *ik ontsulde, ben ontsuld.* Ontglijden; in de dagelijksche taal.
- ONTTABBERDEN, bedr. w., gelijkvl. Van den tabberd en de waardigheid, daarmede gepaard, ontblooten: *veel dwaezen, die de wijzen onttabberden.* [Rodenb.]
- ONTTAFELLEN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Door eene valsche rekening ontnemen. Oudaan gebruikt het in het gemeen voor ontnemen: *was 't niet genoeg, dat gij mijn Zoon zijn errefrijck zoo schalck onttafeld hebt?*
- ONTTAKELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *takelen*: *ik onttakelde, heb onttakeld.* Van het wand herooven: *de schepen worden onttakeld.* Oneig., ontbinden: *nooit worde uwe trouw onttakelt.* [Moonen.] Van hier *onttakeling*.
- ONTTANDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tanden*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik onttandde, heb onttand.* De tanden uitbreken, wegnemen: *een varken, een olifant onttanden.*
- ONTTARNEN, (*ontnernen, onttornen*, bij Kil. ook *ontterren, onttrennen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tarnen*: *ik onttarnde, heb onttarnd.* Los tarnen: *alle de naden der zijde onttornt zijnde.* [Vond.] *Onttarnde wapenrokken.* [Anton.] Oneig.: *onttarnet mijn borst.* [Hooft.]
- ONTTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Met oogwit om iets in te halen, mistellen.
- ONTTERNEN, zie *onttarnen*.
- ONTTEGELEN, bedr. w., gelijkvl. Den teugel afdoen; in den verhevenen stijl.
- ONTTIEGEN (*onttijgen, onttuigen*), bedr. en onz. veroud. werkw., ongelijkvl. Van *ont* en *tiegen* (*tijgen, tuigen*): *ik onttoog, heb en ben onttogen.* Bedr., onttrekken: *en mij is geheel onttogen 't licht der oogen.* [Ps. van Bruno.]

- Daar men hun de kennis der zaaken onttooghen had.* [Hooft.] *Hij onttooch allen voorraedt des broodts.* [Doresl.] Onz., met zijn: *wat zon de werelt was onttoogen.* [Vond.] Het deelw. alleen is nog in gebruik.
- ONTTIMMEREN, bedr. veroud. w., gelijkvl. Eene timmeraadje afbreken. — Bij Huygens *ontimmeren: met zijn' besittingen t'ontimmeren.*
- ONTTODDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *todderen: ik ontodderde, heb ontodderd.* Ontuijen, los maken. Een vlaamsch woord, hetwelk ook onz., met *zijn*, gebezigd wordt voor ontknippen, het hazenpad kiezen.
- ONTTONGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tongen*, dat buiten gebruik is: *ik ontongde, heb ontongd.* Op eene wreede wijs de tong uitsnijden.
- ONTTOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *toojen: ik onttooidde, heb onttooid.* Het tooisel ont nemen: *z' ontloijt al 't prachtigh hoofdcieraed.* [Vond.]
- ONTTOOMEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *toomen: ik onttoomde, heb onttoomd.* Den toom afdoen: *want tegen 't betamen waren hun peerden ontoomt (onttoomd).* [Van Mand.] Oneig.: *geen stina geval ontoomt den nijt.* [Poot.] Van hier *onttooming.*
- ONTTOOVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tooveren: ik onttooverde, heb onttooverd.* Van betoovering genezen: *en onttooveren mijn gemoed.* [C. Huig.] *Dus onttovert mijne roe.* [J. B. Wellekens.] Van hier *onttoovering.*
- ONTTORREN, zie *onttarnen.*
- ONTTRANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *transen*, dat niet in gebruik is: *ik ontranste, heb ontranst.* Dit woord zoude beteekenen van den trans ontblooten. Bij Anton. vindt men *ontranst: d' ontranste hulk van 't rijk zal breken met een slag.* Het is onzeker, of de Dichter door *eenen trans verliezen* het hooge hoord eener hulk wegnemen versta. G. Brandt zegt, in den zin van het wegnemen van torentransen: *'t ontranste Kapitoel.*
- ONTTREKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *trekken: ik onttrok, heb onttrokken.* Eigenlijk iets van eene plaats, of van eene andere zaak wegtrekken: *ick hebbe zijne schouder van den last onttrocken.* [Bijbelv.] In dezen zin gebruikt men het zelden: het komt gewoonlijk oneigenlijk voor, in de beteekenis van beletten, dat iemand iets hebbe, bezitte, of gebruike: *nooit heb ik u mijne gunst onttrokken. Onttrek mij uwe hulp toch niet.* In verdere beteekenis, krachtdadig ont nemen: *toen dit lant weleer den afgront wiert onttrokken.* [Poot.] Met een nevensgaand denkbeeld van onregtmaticheid, onregtvaardig onthouden: *onttrek den arbeider zijnen loon niet.* Het wordt ook wederk. gebruikt in den zin van iets na te laten, waartoe of pligt ons roept, of hetwelk billijkheid van ons verwacht: *ik zal mij niet onttrekken.*
- Zich van iets als losscheuren: *ik zal mij nimmer aan die billijke gehoorzaamheid onttrekken. Zich aan de vervolging onttrekken.* Van hier *onttrekking.*
- ONTTROETELN, bedr. w., gelijkvl. Door troeteling afnemen. Bij Huygens komt het voor, die het met *on* spelt: *elck ontroetelt mij het prijzen.*
- ONTTROGGELN, bedr. w., gelijkvl. Alles afrogelen.
- ONTTROONEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *troonen: ik ontroonde, heb ontroond.* Aftroonen: *mij mijn Sofie ontroone.* [A. Harts.] Van hier *onttrooning.* *Onttroonen* is ook een geheel ander woord, beduidende van den troon stooten: *die den duistren Vorst ontroont.* [H. Schim.] *'t Onttroonen van Vorst Jugurtha.* [Feitama.]
- ONTTROWEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *trowen: ik onttrouwde, ben onttrouwd.* Gescheiden worden: *zo deze een kerk liet bouwen, daar zij weer onttrouden.* [Sweerts.] *Hij weet van trouwen en onttrouwen.* [Vond.]
- ONTTUIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *tuig* en *wand ontblooten: het schip werd in dien slag zeer onttuigd.*
- ONTTUIJEN (ook *onttuijeren*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tuijen: ik onttuide, heb onttuid.* Eigenlijk een scheepswoord, beduidende het schip van den kabel, waaraan het met vooren achterstevan vast ligt, los maken. Hoofte gebruikt het in het gemeen voor los maken, wegnemen: *'t zij ghij van de Garonn' en Lojr' het burgerschap onttuijen wilt.*
- ONTTUIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tuijen: ik onttuide, heb onttuid.* Eene omtuining wegnemen.
- ONTTWEEN, (*ontwee*), bijw., dat, in de dagelijkse taal, somtijds nog gehoord wordt. Het beduidt eigenlijk in twee deelen gedeeld; doch men gebruikt het gewoonlijk voor verbroken, in stukken gescheurd. Voorheen was het meer in zwang. Zoo leest men in de Overz. van den Bijb.: *die de spiesse ontwee slaet.* En in de Chron. van J. Velden.: *ende sinte Willebroert brack desen Afgod ontween.* Reeds bij M. St.: *die burch te worpen ontwee.* Van hier *ontwee scheuren, ontwee stooten*, bij De Deck.; *ontwee snijden*, bij Vond. In het hoogd. *entzwei.* *Ont* is uit in ontstaan, en, om de welluidendheid, heeft men er een *t* tusschen gevoegd, die echter vaak verzwegen wordt. Bij Kil. en Meijer vindt men een ander woord *ontwoede: ontweede broeders, fratres eiusdem tori: non distincti.* Broeders van hetzelfde bed.
- ONTTWEERNEN, (ook *onttwijnen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *tweernen: ik ontweernde, heb onttweernde.* Los tweernen, los draaijen. Hiervoor zeide men ook oudtijds *onttwisten.* *To twist* is twijnen, bij de Engelschen. In Groningen gebruikt men nog

twist, voor 100, ook 120 draden op eenen haspel. De oorsprong is in *twee* . Zie *twijnen*, *twist*, ook voor tweedragt genomen.

ONTUCHT, z. n., v., *der*, of *van de ontucht*; zonder meerv. Het tegendeel van tucht. Daar het eigenlijk misschien zoo veel als teugeloosheid beteekent, kan het in eenen figuurl. zin zedeloosheid, onbetamelijkheid, ongevoeligheid, losbandigheid, enz. te kennen geven. In dien zin komt het werkwoord *ontuchten* (*ontuchtten*) bij J. de Brune voor: *het schoolvolck sich ontucht*. In de Monseeis. Glossen is *unzuht* een oproerig gedrag; ook lichtmisselij. In het oude Straatsburger Stadsregt heet *unzucht* storing van de openbare rust. Wij verstaan er door, in eenen bepaalden zin, eene overschrijding van de palen van eerbaarheid, in het voldoen van zijne driften; hoererij. Men gebruikt het meest van personen, van welken de eene of andere getrouwd is: *in ontucht leven*. *Ontucht plegen*. *Iemand tot ontucht verleiden*. Het komt ook voor in den zin van beestachtige voldoening van zijne lusten; zelfs in den echt: *om ontucht willen vrouwen nemen*. [Doresl.] Van hier *ontuchtelijk*, *ontuchtig*, *ontuchtigbaar*, bij Hooft; *ontuchtigheid*. Van *on* en *tucht*.

ONTUIG, z. n., o., *des ontuigs*, of *van het ontuig*; zonder meerv. Men gebruikt dit woord voor slechte waar, die niets deugt; ook voor allerlei vuilnis en dingen, die met drek gelijk geschat worden; in de dagelijksche taal. Van *on* en *tuig*.

ONTVADEN (anders ook *ontvessemen*, en bij inkorting *ontvemen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vademen*: *ik ontvademde*, *heb ontvademd*. Den vadem, dat is draad, uit eene naald halen.

ONTVADEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vaderen*, dat niet gebruikt wordt: *ik ontvaderde*, *heb ontvaderd*. Van eenen vader berooven, vaderloos stellen.

ONTVAL, z. n., o., *des ontvals*, of *van het ontval*; zonder meerv. Het ontvallen. Men gebruikt het in het oude spreekwoord: *veel gekals, veel ontvals*.

ONTVALLEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *vallen*: *ik ontviel*, *ben ontvallen*. Zich door eenen val van iets verwijderen. Eigenlijk, in den deftigen stijl: *dat hem het zweert uit zijner hant ontvallen moet*. [Doresl.] *Omdat den ring zoo schoon een diamant ontviel*. [Poot.] Oneigenl., plotseling varen laten, iets kwijt worden: *het herte ontvalle geen mensche om dies wille*. [Doresl.] *Ende zijn toeverlaet hem niet ontvallen en is*. [Doresl.] Onvoordachtelijk zeggen: *hij heeft zich laten ontvallen*, dat, enz. *'t Welk gelijk geen zondigh mensch zich zoude durven laten ontvallen*. [J. de Haes.] Door een onverwacht onheil van iets beroofd worden, onverwacht ster-

ven: *die vrouw is den man te vroeg ontvallen*. Uit het geheugen verliezen: *ik weet dat mij geene letter er van ontvallen is*. *De naem is mij ontvallen*. [Sriver.]

ONTVANG, z. n., m., *des ontvangs*, of *van den ontvang*; zonder meerv. De daad van ontvangen: *om met werken schultkenning te doen van zoo treffelijken ontvang*. [Hooft.] *Iets in ontvang brengen*. *Ontvang van 's Lands gelden*. Ook ontvangst, dat vrouwel. is: *rekening van ontvangst en uitgaaf*. Ook voor het ontvangene geld: *de ontvangst verrekenen*. Zamenst.: *ontvangvat*. Naar den doorgaanden taalregel zoude *ontvang* onz. zijn; doch het gebruik wil het woord mannel. hebben. Bij Moonen vindt men ook dit geslacht: *hierop laet uw min den ontvang vaeren*.

ONTVANGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *vangen*: *ik ontving*, *heb ontvangen*. Eigenlijk in zijne bewaring krijgen; ook in magt, of eigendom krijgen, van iemand iets aannemen: *ik heb uwen brief ontvangen*. *Geld ontvangen*. *Zijn deel van den buit ontvangen*. *Aalmoezen ontvangen*. Oneigenlijk gebruikt men dit woord ook; vooreerst van zulke dingen, die ons van buiten aankomen, schoon wij er ons lijdelijk onder gedragen: *een gebod ontvangen*. *Vergeving van zonden ontvangen*. *Den heiligen Geest ontvangen*. In de Overz. van den Bijbel komt het ook voor van levenlooze zaken: *van den aerdbodem, die sijnen mont heeft opgedaen, om uwes broeders bloet te ontvangen*. Daar komt het ook voor in eenen zin, waar wij gewoonlijk krijgen thans gebruiken: *beloften, stagen ontvangen*. Van zulke veranderingen, die uit den aard eens dings van zelve ontstaan, gebruikt men altijd *krijgen*, nooit *ontvangen*: *bladeren, loof, de pokken, de koorts, enz. krijgen*. Ten tweede, iemand bij zijne aankomst verwelkomen, de aard en wijs onbepaald blijvende, die door nadere uitdrukkingen bestemd worden: *iemand koel ontvangen*. *Zij ontvingen hem zeer beleefdelijk*. Ten derde, zwanger worden, zoowel als een bedr. w., met *hebben*: *in sonde heeft mij mijn moeder ontvangen*. [Bijbelv.] *Hij ginck in tot Hagar, ende sij ontfinck*. [Bijbelv.] Van hier *ontvangenis*: *van der geboorte ende van der ontfanckenisse af*. [Bijbelv.] *Ontvanger*, een persoon, die 's Lands gelden ontvangt: *hij is ontvanger geworden*. *Ontvanger van boeten*. Oneig., in den schertsenden stijl, een gemak; ook een bak, waarin water stort. Voorts *ontvangbaar*, *ontvankelijk*.

Ontvangen, hoogd. *empfangen*, bij Ker. *entfangen*, Notk. en Olf. *infangan, intfangan*.

ONTVAREN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *varen*: *ik ontvoer*, *heb en ben ontvaren*. Met

- eeneschuit ontkomen: *geen schoonbeschildert jacht kan vrees of angst ontvaren.* [Poot.] *Ik ben des levens zee ten naesten bij ontvaren.* [De Deck.] Schielijker dan een ander met een vaartuig vooruit spoeden: *de schuit is ons ontvaren.* In Gron., Geld., en elders gebruikt men het ook van rijtuigen.
- ONTVASCHEN, *ontvesschen*, een vlaamsch bedr. w., gelijkvl., bij Kil. ook *ontvessemen*. Van *ont* en *vaschen*, *vesschen*: *ik ontvaaschte, heb ontvaascht.* Uit de *vaschen*, of *vesschen*, uit de luren winden.
- ONTVECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *vechten*: *ik ontvocht, heb ontvochten.* Door vechten ontnemen: *daer gij de zege uw' vijanden ontvocht.* [Poot.] Men gebruikt het ook onz., met *zijn*; vechtend ontkomen: *hij is het dreigende gevaar ontvochten. Het ontworstelen noch ontvechten.* [Vond.]
- ONTVEILIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontveiligde, heb ontveiligd.* Onveilig maken, vorige veiligheid ontnemen: *om ons de vrije haven t'ontveiligen.* [Antonid.] *Hoe het everzwijn den cypresdragenden Eritmant ontveiligde.* [Vond.] *Wanneer 't moedwillig volk dit rijk ontveiligde.* [G. Bidloo.] Van hier *ontveiliging*.
- ONTVEINZEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *veinzen*: *ik ontveinsde, heb ontveinsd.* Door het uiterlijke gelaat, door houding, gebaren en woorden, aan iets dat bij ons omgaat, den schijn geven, als ginge het niet bij ons om. *Veinzen* is het tegendeel, dat aanduidt, door even diezelfde middelen aan iets, dat niet bij ons omgaat, den schijn geven, als ginge het wel bij ons om: *hij veinst mij vriendschap te zullen bewijzen; hij ontveinst zijn slechte voornemens.* Zoo zegt Vond.: *hoe lastigh valt het schennis en dien roep t'ontveinzen! en voor zijn doorzichtig oog ontveinzen.* J. De Haes gebruikt het in de beteekenis van bedekken, niet laten blijken: *zoo spreekt hij (de Heiland) en poogt vast door 't rustige gelaet voor zijne jongeren de pijn t'ontveinzen.* En K. Brandt: *kunstiglijk haer min ontveinzen.* Van hier *ontveinzing*.
- ONTVELLEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *vellen*, dat niet in gebruik is: *ik ontvelde, ben ontveld.* Zijn vel verliezen: *mijne lippen beginnen te ontvellen.* Van hier *ontveling*.
- ONTVERWEN, (*ontverven*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *verwen*: *ik ontverwede, heb ontverwd.* De kleur eener verw wegnemen: doch in dien zin is het verouderd. Oneig. is het gebruikt als een wederk. werkwoord, *zich ontverwen*, van kleur in het gelaat veranderen, in zoover dit door vrees, schrik, enz., voor eenen korten tijd, veroorzaakt wordt: *doe ontverwede hem de Coninck.* [Doresl.] K. V. Mand. gebruikt het dus onzijdig; wanneer er het hulpwoord *zijn* bij gebruikt wordt: *men zag lichamen, door de pest onlijft, ontverwen overal.* Alles is verouderd.
- ONTVESSCHEN, *ontvessemen*, zie *ontvaschen, ontvademen*.
- ONTVESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vesten*: *ik ontvestte, heb ontvest.* Een vestingswerk sloopen, eene versterkte plaats ontmantelen: *'t ontvesten der steeden.* [Hooft.] Bij Moon. vindt men *ontvestigen*.
- ONTVETEREN, bedr. w., gelijkvl. Den veter los maken.
- ONTVLAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vlakken*: *ik ontvlakte, heb ontvlak.* Vlakken of vlekken uitmaken. Van hier *ontvlakker*, een die de vlakken of smetten uit klederen maakt.
- ONTVLAMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *vlammen*: *ik ontvlamde, heb en ben ontvlamd.* Eigenlijk, in eenen bedr. zin, in lichtelaaige vlam steken; schoon het zelden zoo voorkomt: *om de vesting t'ontvlammen.* [Anton.] Men gebruikt het meest oneigenlijk voor het ontsteken van vurige begeerten, hevige gemoedsdriften, enz.: *dat zijne verbeeldingskracht 'er door ontvlamd wordt.* [Feith.] Onz., met *zijn*, in vlam gestoken worden; doch slechts in eenen figuurl. zin: *ontvlammende de smook van de verbolghenheit tot een eedtverwantschap.* [Hooft.] *Dat zijn hart er levendig voor ontvlamt.* [Feith.] Van hier *ontvlambaar*.
- ONTVLECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *vlechten*: *ik ontvlocht, heb ontvlochten.* Dat gevlochten is, los maken: *met eenen ontvlochten staart. Zij ontvlocht hare lokken. Ongedaen en met ontvlochten hairen.* [De Deck.] Van hier *ontvlechting*.
- ONTVLEESCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vleesch*, dat buiten zam. niet voorkomt: *ik ontvleeschte, heb ontvleescht.* Van het vleesch berooven: *ten zij dat hij ontvleescht wordt.* [De Brune.] *Hunne ontvleeschte handen draagen tot eenen rijksstaf slechts een greep wormen.* [F. Halma.]
- ONTVLEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vleijen*: *ik ontvleide, heb ontvleid.* Door gevlei iets verkrijgen. Van hier *ontvleijing*.
- ONTVLEKKEN, zie *ontvlakken*.
- ONTVLEUGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vleugelen*: *ik ontvleugelde, heb ontvleugeld.* Iemand, die gevleugeld is, los maken. Bogaert gebruikt het oneig.: *om 't kwaatdoen dus door haare wet t'ontvleugelen.*
- ONTVLIEDEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *vlieden*: *ik ontvlood, ben ontvlooden.* Vliedend ontkomen: *hun 's vijands klaauw ontvlooden.* [L. Bake.] *Eenen strik ontvlieden. Het verderf ontvlieden. Der dwaazen waan ontvlooden.* [J. E. Voet.] Van hier *ontvlieding*.
- ONTVLIEGEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *vliegen*: *ik ontvloog, ben ontvlogen.* Vliegend ontkomen: *het sijsje is mij ontvlogen. De vogel ontvloog hem, de schelm is hem ont-*

- snapt. Oneig., met der haast ontkomen: *maer ghij zijt daer door uw' ballingschap ontvloegen.* [De Deck.] *Dis veel praat, veel ontvliegt.* [Sweerts.]
- ONTVLIETEN, ONZ. W., ongelijkvl. Van ont en vlieten: *ik ontvloot, ben ontvloten.* Vlietswijze ontspringen; in den verhevenen stijl: *een laauwe tranenbeek ontvloot hem uit zijne oogen.*
- ONTVLOEIJEN, ONZ. W., gelijkvl. Van ont en vloeijen: *ik ontvloeiide, ben ontvloed.* Vloeiend ontloupen: *hoe 't bloed de wonde ontvloeijt.* [Vond.]
- ONTVLUGTEN, ONZ. W., gelijkvl. *Ik ontvlugtte, ben ontvlugt.* Met de vlugt ontkomen: *die gepijnigt van 't geweten Godts wraek ontvluchten wou.* [J. de Haes.] *D'ontrouwe Theseus heeft (is) de paden des Labirints ontvlugt.* [J. de Haes.]
- ONTVOEGEN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Van ont en voegen: *ik ontvoegde, heb ontvoegd.* Van een scheiden.
- ONTVOEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van ont en voeren: *ik ontvoerde, heb en ben ontvoerd.* Bedr., roovend wegvoeren: *iemandskinderen schaken en ontvoeren. Iemand veel zilvergeld ontvoeren.* Met geweld wegnemen: *dat wist mij de doot voor 't meest al lang t'ontvoeren.* [Poot.] Onz., met zijn, in drift ontvallen: *dat hem sommige woorden ontvoeren.* [Doresl.] Van hier *ontvoerder, ontvoering.*
- ONTVOLKEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en volken, dat buiten samenstell. niet voorkomt: *ik ontvolkte, heb ontvolkt.* Van inwoners berooven; het tegendeel van bevolken: *Spanje werd, door het verdrijven van de Mooren, zeer ontvolkt. Als hij een lantschap heeft ontvolkt.* [Wellekens.] Van hier *ontvolking.* Bij Huygens vindt men ook *ontvolkeren*, dat thans buiten gebruik is; en wel onz.: *daer ontvolkeren de wegen.*
- ONTVONKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van ont en vonken: *ik ontvonkte, heb en ben ontvonkt.* Bedr. gebruikt men het eigenlijk voor aansteken; schoon dit zeldzaam voorkomt: *dat het altaar met ondergesteeken toortse ontfonkt wordt.* [Hooft.] *Hij ontvonckt de dorre bladen.* [Vond.] *Een vyer wordt over u ontfonket.* [Doresl.] Fig. wordt het op meer dan eene wijs gebezigd. Het geeft te kennen veroorzaken, bewerken: *der voeghe, dat meer gewelds lichtelijk nieuw onbenoeghen ontfonken zouw.* [Hooft.] Meest komt het voor in den zin van hartstogten in beweging te brengen; in het bijzonder van minnedriften: *koel nat kan 't hart ontvonken.* [Poot.] Van hevige liefde: *ontvonkt gij met dien kuischen gloet mijn jeugdig hart.* [H. Schim.] *Toen hebt ge in mij den felsten gloet ontfonkt.* [J. de Haes.] Van andere genegenheden: *die niemants lust behoort t'ontvonken.* [Moonen.] Wederk.: *om zich aen uwen glanst'ontvonken.* [Moonen.] Onz., met zijn; oneig.: *zoo ras de borst ontfonkt van een onhemelsch vuur.* [Vond.] *De Bethesdaïder ontvonkt, gelijk een leeu.* [J. de Haes.] *In liefde tot iemand ontvonken.* Van hier *ontvonkbaar*, bij Vond. *Ontvonking.*
- ONTVOOGDEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en voogden, dat niet in gebruik is: *ik ontvoogde, heb ontvoogd.* Van eene voogdijschap afzetten: *zijne ouders, bij levenden lijve, ontvoogden. Dat d'ontvooghde Stadthouder verwonnen van spijt uitborst.* [Hooft.] Van hier *ontvoogding.*
- ONTVORMEN, bedr. w., gelijkvl. Den vorm, de gedaante van iets, verwoesten, wegnemen: *den aertbol ontvormen van zijn' rondde.* [De Deck.]
- ONTVOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. Van ont en vouwen: *ik ontvouwde, heb ontvouwen.* Uit elkander vouwen: *eenen brief, een tafellen ontvouwen. Waerop de Faem haer penne ontvouwt met eenen klanck.* [Vond.] Oneig., in het breede aan het oog vertoonen, zoodat de deelen zich uitstrekken: *waerna de bouwkunst de vleugels (van het stadshuis) ging ontvouwen.* [Vond.] Duidelijk voor het oog ontwikkelen: *alwaerze haer' glans en majesteit ontvout.* [Poot.] Uitleggen, verklaren: *Thaddeus ontvout de straf.* [Vond.] *Gods geheimenissen ontvouwen. Eene zaak in het breede ontvouwen.* Duidelijk en onderscheiden verhalen: *ten waere hij hadde ontvouwen,* enz. [Vond.] Van hier *ontvouwing.*
- ONTVREEMDEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en vreemden, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontvreemde, heb ontvreemd.* Ontnemen, afhandig maken: *der weduwen het goed ontvreemden.* Van hier *ontvreemding.*
- ONTVRIENDEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en vrienden; dat bij Kil. voor vrijen voorkomt: *ik ontvriende, heb ontvriend.* Bij Kil. is het zooveel als *ontvrijen.* J. de Brune gebruikt het voor ten onvriend maken: *haren meester t'ontvrienden.* Het is verouderd.
- ONTVRIEZEN, (oul. *ontvrieren*), onz. w., ongelijkvl. *Ik ontvroor, ben ontvroren.* Dooijen. Het woord komt weinig meer voor.
- ONTVRIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van ont en vrijen: *ik ontvrijde, heb ontvrijd.* Door onderkruipen in het vrijen, iemand eene vrijster ontnemen: *en wie sijn vrijster is ontvrijt.* [Cats.] *Zoo zij heur zelfs ontvrijt.* [Rodenb.] Bij M. St. schijnt het voor te komen, in den zin van door vloeiende streken ontnemen: *dat si den Grave al saghen ontvrien.* Onvrij maken, vrijheid en veiligheid benemen: *daer Algiers met sijn roofvloed de Middellee bestaet t'ontvrijen.* [Moonen.] Van hier *ontvrijing.*
- ONTVROLIJKEN, bedr. w., gelijkvl. De vrolijkheid wegnemen: *als gij haar somtijds vindt ontvrolijkt.* [G. Brandt.]

ONTVROUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vrouwen*, dat niet gebruikt wordt: *ik ontvrouwde, heb ontvrouwd*. De vrouwelijke geaardheid benemen: *die Nymphen gans ontvrouwt*. [Rodenb.]

ONTVRUCHTEN (zich), wederk. veroud. w., gelijkvl. Van *ont* en *vruchten*: *ik ontvruchtte mij, heb mij ontvrucht*. In vrees geraken; van het oude *vrucht*, vrees, waarvan nog *godsvrucht*. Men vindt dit woord, met eenen tweeden naamval, gebezigd. Zoo lees ik bij J. van der Beke: *Aernout ontfruchte hem des Greven moegentheit*.

ONTVULLEN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *vullen*: *ik ontvulde, heb ontvuld*. Ledig maken.

ONTWAAIJEN, ONZ. w., ongelijkvl. Van *ont* en *waaijen*: *ik ontwoei, ben ontwaaid*. Door den wind ontvliegen: *het papier ontwoei mij*. Oneig., uit het geheugen schieten: *de geschiedenis is mij ontwaaid*.

ONTWAAK, z. n., o., *des ontwaaks*, of *van het ontwaak*; zonder meerv. Veroud. woord, voor *het ontwaken*, bij Huygens voorkomende.

ONTWADEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *waden*: *ik ontwaadde, heb ontwaad*. Eenen doode afleggen, hem van zijne kleeren, waarin hij gestorven is, ontdoen.

ONTWAKEN, ONZ. w., gelijkvl. Van *ont* en *waken*: *ik ontwaakte, heb ontwaakt*. Wakker worden: *door dat gestommel ontwaakte ik*. Oneig., tot nadenking gebragt worden: *doe ons ontwaken uit deze zwijmelingen*. [Overz. v. Herv.] Werkzaam worden; in welken zin het in de Overz. van den Bijb. meer dan eens voorkomt: *hij is ontwaackt uit sijne heilige wooninge. Ik voel zijn hulp ontwaken*. [H. Schim.] De Overz. van Herv. gebruikt het ook bedr., in den zin van tot nadenking brengen: *ontwaek ons*. In het Opperd. komt het ook voor wakker maken voor. Ons onz. w., luidt reeds bij Otrfr. *yruuachen, iruuachen*.

ONTWALGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontwalgde, heb ontwalgd*. De walg doen ophouden: *'t buijgen van de stegen ontwalght den wandelaer van al de langhe weghen*. [C. Huygens.]

ONTWALLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wallen*, dat niet gebruikelijk is: *ik ontwalde, heb ontwald*. De wallen slechten. Van hier *ontwalling*.

ONTWAPENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontwapende, heb ontwapend*. Noodzaken, dat iemand de wapens aflegge, iemand de wapens ontnemen: *dat het volk niet t'ontwapenen was*. [Hooft.] *Eene vloot ontwapenen*. Oneig.: *iemand door weldoen ontwapenen*. *Boetvaardigheid kan iemands gramschap ontwapenen*. Bij Halma komt het ook onz. voor, in de beteekenis van de wapens neerleggen. Van hier *ontwapening*.

ONTWAREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wa-*

ren, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontwaarde, heb ontwaard*. Ik heb dit woord bij onze oorspronkelijke Schrijvers nog niet gevonden: bij de Ouden komt wel *ontwaar* worden voor; *ende ontwaer worden, dat dit die Keyser dede*. [C. Kronycxken.] Het woord *waren* heet eigenlijk zien; zie *gewaar*; zoo dat *ontwaren* uitdrukt: met de oogen ontdekken. In de hedendaagsche schriften komt het dikwijls voor: *de grijsaards ontwaarden daar den aan splinters geslagen stam des booms*. [Overz. van Gumal.] Ook wordt het van de werkzaamheden der ziel gebezigd. Zoo las ik ergens: *van welke herdenking mijne ziel nog de grievendste aandoeningen ontwaart*. En zoo lees ik in de Ps. van H. Munt.: *dan deed hij hen barmhartigheid ontwaren*. Men vindt bij Kil. en Meyer een oud woord *ontwaren*, in den zin van opzeggen, niet toestaan, het tegendeel van het oude *waren, vindicare, asserere*. In eenen soortgelijken zin schijnt het L. Trip, in zijne Tijdwinst, te gebruiken, voor versterken, berooven: *dat ge u erkent van al, wat hem bekoort, ontwaard*. Zie *ontweren*.

ONTWARRELEN, bedr. w., gelijkvl. Ook zegt men *ontwarlen*. Voortd. woord van het volgende *ontwarren*, uit de war maken: *desen knoop t'ontwarlen*. [Van Alkemade.]

ONTWARREN, (ontwerren) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *warren*: *ik ontwarde, heb ontward*. Uit de war, uit de dot maken: *wie kan die streng, dat garen ontwarren? Ontwarrende een' Gordiaenschen knoop*. [Poot.] Oneig., uit eene zaak, waaruit men bezwaarlijk te redden is, uithelpen: *een ziel, van al haer ijdelheên ontwart*. [H. Schim.] *Hij ontwarde zich gelukkig uit al die strikken*. Zaken, die, wegens eenige bijkomende omstandigheden, moeilijk te verstaan zijn, van hare beletsels bevrijden en aan het verstand brengen: *wen deese ligten u d'orakels Gods ontwerren*. [C. G. Leydekker.] *Tot dat ik eindlijk al die wond'ren leerde ontwarren*. [N. Verst.] Waar wanorde en verwarring is, orde, vrede en eenigheid veroorzaken: *dat men de zaaken door geen en anderen wegh ontwarren zouw*. [Hooft.] In netelige omstandigheden, de zaken te regt brengen: *zoo zal des Hoogsten zorg uw zaaken wel ontwarren*. [F. Halma.]

ONTWASSEN, ONZ. w., ongelijkvl. Van *ont* en *wassen*: *ik ontwies, ben ontwassen*. Door groei en wasdom te groot voor iets zijn; in eenen figuurlijken zin: *hij is der roede ontwassen*. *Maer nu een wijser eeuw dees dwaling is ontwassen*. [Vond.] *Zoo blijft ze de sterfelijkheid alle eeuwen door ontwassen*. [K. Brandt.] *Door wiens moet Isrel's vijants hoon en izren juk ontwies*. [Poot.] *Het loome lichaem zelf is haer gewelt ontwassen*. [Moonen.] Van hier *ontwassing*.

ONTWEDEREN, onpers. w., gelijkvl. Van *ont* en *wederen* (dat nog, in de dagelijksche taal, bij inkorting voorkomt: *het weert goed op het hooi*): *het ontwederde, heeft ontwederd*. Met slecht weder, met buijig weer overvallen worden, aan goed weer mangel hebben: *daar het de spieschuiten niet lichtelijk ontweedren moght*. [Hooft.]

ONTWEDUWNAREN, bedr. w., gelijkvl. Den stand van weduwnaar, door hertrouwen, doen ophouden: *dat 's eens ontweduwnaart door nieuwen huwlijks zegen*. [P. Rabus.] Men zoude dus ook *ontweduwen* gebruiken kunnen: alhoewel ik dit woord nog bij niemand heb aangetroffen.

ONTWEE, zie *ontwee*.

ONTWEGEN, veroud. onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *wegen*, dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontweegde, ben ontweegd*. Van den regten weg wijken. M. St. gebruikt het bedr. in eenen figuurl. zin, voor misleiden: *die coninc was in dien ontweghet*.

ONTWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *wegen*: *ik ontwoog, heb ontwogen*. Veroud. w., door valsch wegen iemand iets ontnemen. Men vindt bij M. Stoke nog een ander ontwegen, hetwelk hij, naar de gewoonte der Ouden, gelijkvl. bezigt, in den zin van door schielijke beweging uit den stand van rust brengen; oneigenlijk ontstellen ont-hutsen: *die Pape wert doe ontweghet ende seer ontdaen, ende vervaert*.

ONTWEIJEN, (*ontweiden*) bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *weijen* (*weiden*), dat buiten samenst. niet voorkomt: *ik ontweide, heb ontweid*. Het ingeweide, dat is ingewand, van dieren uithalen: *men ontweit het dier*. [Hoogvl.] *Den visch ontweijden*. [Kil.] *Het kromme mes ontweide maer 't vet wilt*. [Poot.] *Ontweien*, zegt F. De Haes, *is een spreekwoord eigen aen de jacht, en beteekent eigenlijk het ingewand uit de dieren halen; men kan het derhalven niet betrekkelijk tot een mensch overbrengen*. Dit doet nogtans Hooft; en hij moest het doen, om de teekening van de ontmenschte wreedheid der Koningin *Penta* vol te houden: *ik zal met deze nagels zelf ontweijen al de lijken van Baeto, Rijcheldin, en Hes*. Van hier *ontweijing*.

ONTWEEKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik ontwekte, heb en ben ontweekt*. Bedr., doen ontwaken, opwekken: *die hem nu van der nacht en slaep eerst hebt ontweekt*. [J. Douza.] Oneig., tot werkzaamheid aanzetten: *ontweekt u tot mijnen rechte*. [Doresl.] Veroorzaken, doen ontstaan: *zoo ontwekte de ruchtbaarheid van 't zelve zorglijke beweeghensissen*. [Hooft.] Onz., met *zijn*, ontwaken, wakker worden: *Die slapen gaet in wat geval, Weet niet, of hij ontwecken sal*. [J. De Brune.] Het woord begint al te verouderen.

ONTWELDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *weldigen*, dat niet gebruikt wordt: *ik ontweldigde, heb ontweldigd*. Met geweld ontnemen: *iemand het mes ontweldigen*. *Dat men den prijs hem toestondt, wien ze met list ontweldigt was*. [Vond.] *Ik zal de Doot ontweldigen zijn sikkel*. [H. Schim.] Van hier *ontweldiger*, roover, *ontweldiging*.

ONTWENDEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wenden*: *ik ontwendde, heb ontwend*. Wegnemen, onttrekken: *daerom heeft God onsen vader ontwent zijnen rijckdom tot ons*. [Doresl.] Onder zich houden, stelen: *dat hij sondigende heeft ontwendt*. [Bijbelv.] Van hier *ontwending*. Men gebruikt dit woord weinig meer.

ONTWENNEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *wennen*: *ik ontwende, heb en ben ontwend*. Bedr., eene gewoonte doen ophouden: *een kind aan de borst ontwennen* (*to wean*, bij de Eng.), het van de moedermelk tot andere spijszen gewennen. Meest wederk.: *zich van de godsdienst ontwennen*. *Dat men zich der zonden ontwennen moest*. [Sels.] Onz., met *zijn*: *de stille en eenzaamheit ontwennen*. [Anton.] *Dat kind is de tucht ontwend*. *Ik ontwen heel aan den arbeid*. Van hier *ontwenning*.

ONTWENSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Door wenschen ontnemen: *konde ik hem ontwenschen, hetwelk ik hem toegewenscht heb!* Door wenschen wegnemen: *zoo men die rampen ontwenschen konde*.

ONTWENTELEN, bedr. w., gelijkvl. Door wentelen van eene plaats brengen. Hoogstr. heeft dit woord.

ONTWEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *weren*: *ik ontweerde, heb ontweerd*. Het komt in eenen dubbelen zin voor, in dien van met geweld ontnemen (*zie ontwaren*); in dien van ontwapenen, van verwering ontblooten. In gene beteekenis gebruikt het Idsinga over het Selwerd. Landr.: *om haar wettige erfgenaamen haare naa te laatene goederen te ontweeren*. In deze beteekenis Hooft: *dat men hen, ontweert en uitgeschudt, tot delvers beezighde*. Alles meest verouderd. In beide beteekenissen komt het hoogd. *entwehren* voor.

ONTWERP, (bij Vond. ook *ontworp*), z. n., o., *des ontwerps*, of van het *ontwerp*; meerv. *ontwerpen*. Eene afbeelding, eene schets van de wezenlijke deelen eens toekomstenden geheels: *een ontwerp van een gebouw, van eenen brief*. *Allerlei ontwerpen maken*. *Ontwerpen smeden*. Ook het eerste opstel van een openbaar geschrift, voordat het bekrachtigd of aangenomen is: *de voorrede uit het ontwerp laten, om geen quaad bloedt te maaken*. [Hooft.]

ONTWERPEN (oul. ook *ontworpen*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *werpen*: *ik ontwerp*,

(ook *ontwierp* van *ontworpen*), heb *ontworpen*. Een ontwerp van iets maken, bewerpen: *eene teekening, een bestek ontwerpen. Vredesvoorwaarden ontwerpen. De Hartoghin ontworpen een nieuwe form van eedt.* [Hooft.] (*Zij*) *deed een plakkaat ontwerpen.* [Hooft.] Vlugtig, met der haast op het papier brengen: *ik heb mijne gedachten eens ontworpen.*

Dan, hoe komt het woord *werpen, jacere*, aan deze zeldzame beteekenis? Wachter beweerde, dat het eertijds ook *aanvangen* moest beteekend hebben. Waarschijnlijker zoude men kunnen denken aan het oude *werf, werve*, bij Kil. (waarvan nog *driewerf, menigwerf*, enz.) eene bezigheid, werk, en *verven*, doen, verrigten, waarvan *verwerven*. *Ontwerpen* zoude dan zooveel zijn, als *aanvangen* met iets te verrigten. Men zoude, smaakte deze afleiding niet, dan ook in het oude *werp, werpte*, een scheerdraad, dat nog in de Bijbelvert. voorkomt, een bekwaam beeld voor dit woord vinden; omdat *ontwerpen* dan eigenlijk zoude te kennen geven een stuk op het weefgetouw zetten; figuurlijk iets *aanvangen* te doen. Ondertusschen bleef nog de vraag, of ons woord naar het fr. *projet, projecter*, of het fr. naar het onze gevormd zij.

ONTWERREN, zie *ontwarren*.

ONTWERVELEN, bedr. w., gelijkvl. Los wervelen; in den deftigen stijl. Van hier *ontwerveling*.

ONTWETEN, bedr. w., onregelm. Van *ont* en *weten*: *ik ontwist, heb ontweten*. Niet langer weten, vergeten: *die heldere geboort en mooght ghij niet ontweten.* [C. Huygens.] Het is al zeer verouderd.

ONTWETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wetten*, dat niet voorkomt: *ik ontwettede, heb ontwet*. *De wet ontwetten*, derzelve hare natuur en verbindende kracht ontnemen, zegt Rodenb.

ONTWEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *weven*: *ik ontweefde, heb ontweven*. Dat geweven is, los rafelen: *haer webbe ontweven.* [Vond.] Oneig.: *een leven, dat door geen vier, of stael, of jaren wert ontweeft.* [De Brune.]

ONTWEZENEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *wezenen*, dat niet voorkomt: *ik ontwezende, heb en ben ontwezend*. Veroud. w., dat bij Rodenb. voorkomt, in eenen bedr. en onz. zin. Bedr., het wezen, of de gedaante wegnemen: *door de doot ontwezendt werden*. Onz., zijne gedaante verliezen; met *zijn*: *dat eene figure in 't water gemaect terstont niet ontwezent.*

ONTWIJDEN (*ontwijken*), bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wijden*: *ik ontwijdde, heb ontwijd*. Eigenlijk: *eenen priester ontwijden*, hem van zijnen geestelijken stand verstooten, bijzonder in de Roomsche kerk, waar dit zeer plegtig toegaat. *Zijn nazaat deed hem*

strak ontwijen. [Oudaan.] Wijders, tegen de heiligheid eener plaats, die de Godsdienst toegewijd is, handelen: *eene kerk, een altaar ontwijden. De woning van uw Majesteit ontwijdden zij.* [Muntinghe.] Daarvoor gebruiken wij thans liever *ontheiligen*. Men vindt het echter ook bij J. de Deck.: *den sabbath hebben wij met ontucht staeg ontwijd*. Bij Anton. vindt men: *haer maegdom ontweijden (ontwijden).* Van hier *ontwijding, ontwijder, ontwijdster: ontwijster zijner leli.* [Vond.]

ONTWIJFELBAAR, bijv. n. en bijw., dat niet in twijfel kan getrokken worden. Men zegt somtijds ook *ontwijfelijk*. Huygens heeft het.

ONTWIJKEN, ONZ. w., ongelijkvl. Van *ont* en *wijken*: *ik ontweek, ben ontweken*. Door uit de zijde te wijken, iets ontgaan: *ik ontweek dien slag*. Meest beduidt het met bedaard overleg ontgaan: *het gevaar ontwijken. Hij ontweek het gevecht. O schip, dat 't stranden naeu ontwijken kost.* [Poot.] *En meent de vuile vleck 't ontwijcken.* [De Deck.] In het gemeen, uit eene plaats ontwijken: *die 't snelst gezicht ontwijken in haer loop.* [Poot.] Van hier *ontwijking*.

ONTWIJVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wijven*, dat niet in gebruik is: *ik ontwijfde, heb ontwijfd*. Iemands wijf wegnemen. Veroud. woord, bij L. ten Kate. Bij Huygens. vindt men het deelwoord: *wij, lang ontwijfde wij*, enz.

ONTWIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *wijzen*: *ik ontwees, heb ontwezen*. Veroud. woord, dat eertijds ook gelijkvl. gebezigd werd. Het beteekent door een regterlijk gewijsde, of gestreken vonnis ontnemen: *goe mannen hebben mij moedwillig 't mijn ontwezen.* [C. Huygens.]

ONTWIKKELEN, bedr. w., gelijkvl. Iets, dat in iets ingewikkeld is, er uitdoen. Men gebruikt het meest oneig., als een wederk. werkwoord: *de zaak ontweekt zich*, als zij ons duidelijk wordt. Van hier *ontwikkeling*.

ONTWILDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wilderen*, dat niet buiten zamenst. voorkomt: *ik ontwilderde, heb ontwilderd*. Wild en woest temmen, wildheid en woestheid afnemen: *weet ghij met uw' zang 't ontwild'ren steen.* [Hooft.] *Die 't woeste wilt ontwildert.* [Moon.]

ONTWIMPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *wimpelen*, dat is *bewimpelen*: *ik ontwimpelde, heb ontwimpeld*. Het tegendeel van bewimpelen, ontdekken, ontblooten: *zij ontwimplen 't voorhoofd.* [Hooft.] Oneig.: *ende verghe hem 't ontwimpelen, waar hij met den hartoge over doende geweest was.* [Hooft.]

ONTWINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *winden*: *ik ontwond, heb ontwonden*. Dat in iets ingewonden is, los winden: *met ontwonden krijgspanieren.* [Anton.] *Tot dat hij zijn standaarden in Azien ontwond.* [Oudaan.]

- Een kluwen ontwinden. Het kluwen zal zich wel ontwinden*, de ontdekking van de zaak kan niet achterblijven; uit haren eigenen aard zal zij zich, op haren tijd, openbaar maken. *Maer om mij zelf 't moorkluwen gansch te ontwinden.* [Vond.] Oneig., duidelijk en klaar maken: *Protheus ontwond hem zijn profecij.* [S. Verhoek.] *Zware verschillen ontwinden.* Van hier *ontwinding*.
- ONTWISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontwischte, heb ontwischte.* Door uitwisschen weg nemen: *die de wreetheid lang ontwis.* [Oudaan.] Van hier *ontwissching*.
- ONTWOEKEREN, bedr. w., gelijkvl. Op eene inhalige, woekerachtige wijs ontnemen: *ontwoeckert niet mijn eer.* [Rodenb.] Van hier *ontwoekering*.
- ONTWOELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en woelen*: *ik ontwoelde, heb ontwoeld.* Los woelen; in den deftigen stijl: *met als haer de beul begon 'ontwoelen.* [Huygens.] Men gebruikt het ook onz., met *zijn*, voor ontkomen: *eenig gevaar ontwoelen. Die 't gevoelen der liefde een wijltje tracht 'ontwoelen.* [P. Rabus.] Van hier *ontwoeling*.
- ONTWOLKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en wolken*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontvolkte, heb ontvolkt.* Eigenlijk, eene wolk, waarmede men omringd is, wegneemen: *ontvolck u, dat de zon hier doorschijn.* [Vond.] Wolken verdrijven: *de sterren prijken aan eenen ontvolkten hemel.* Oneig., die hinderpalen, die met eene wolk vergeleken worden, uit den weg ruimen: *sulstu hunne dagen noijt ontvolcken van de plaegen?* [C. Huygens.] *Ik zal mijn ziel ontvolken van dien damp.* [H. Schim.] *Ontvolck ons harten met uw licht.* [De Deck.] *Een ontvolckt gelaet, is een gelaet, waarop men geen teekens van treurigheid meer ziet. Ontvolkende echter zijnen geest, doet hij den man roepen, zich tegen zijne naargeestigheid en neerslagtigheid verzettende.* [Hooft.]
- ONTWOLLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en wollen*, dat niet in gebruik is: *ik ontwolde, heb ontwold.* Van de wol berooven: *een schaep ontwollen.* [De Brune.]
- ONTWORDEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont en worden*: *ik ontwerd, ben ontworden.* Veroud. w., het tegendeel van worden: *ik wil met grooter vlijt, dat ik geworden ben, ontworden.* [Lodenst.] Vond. gebruikt het voor los worden van iets, zoo dat wij het afstaan: *uw zelven dan ontword.* Iets ontstaan, van iets afstaan heet bij Notk. *entweren*, in het Neders. *entwerden*.
- ONTWORP, zie *ontwerp*.
- ONTWORSTELLEN, onz. w., gelijkvl. *Worstelend ontkomen: iemands handen ontworstelen.* Oneig., met moeite ontkomen: *ik ben den nacht der zorgen ontworsteld.* [Hoogvl.] *Na het ontworstelen van zoo veelerlei ramp.* [Hooft.] *Na 't ontworstelen dezer engte.* [Bog.] Zelfs gebruikt men, in den verhevenen stijl, dit woord, als men van zaken spreekt: *indien de doot ontworstelen mijn' dichten.* [Hooft.] Van hier *ontworstelbaar, ontworsteling*.
- ONTWORTELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en wortelen*: *ik ontwortelde, heb ontworteld.* Met den wortel uitrukken: *boomen tweemaal verstorven, ende ontwortelt.* [Bijbelv.] Oneig., geheel en al doen ophouden: *dat zoo magtighe misverstanden, op een bot, zouden 't ontwortelen zijn.* [Hooft.] Rodenb. gebruikt het onz., met *zijn*; *opdat de stam niet gantschelijk ontwortelt.* Van hier *ontworteling*.
- ONTWRICHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en wrichten*, dat niet voorkomt: *ik ontwrichtte heb ontwricht.* Uit het gewricht rukken: *het ontwrichte been. Zoo word' mijn rechte (hand) ontwricht.* [Muntinghe.] Van hier *ontwrichting*.
- ONTWRIJTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont en wrijten*: *ik ontwrijtte, heb ontwrijt.* Door krakeel, door wrijtucht beletten, ontnemen: *om de feest der bruiloft hem 't ontwrijten.* [Vond.]
- ONTWRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ontwrikte, heb ontwrikt.* Los wrikken: *pijlers, uit haar naven ontwrikt, en los geschokt.* [H. D. Coning.] Van hier *ontwrikking*.
- ONTWRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont en wringen*: *ik ontwring, heb ontwongen.* Dat gewrongen is, los wringen: *linnen ontwringen.* Uit de hand wringen: *hij ontwring hem den rotting.* Afpersen: *den boeren veel gelds ontwringen. Wijl gij mij dat geheim ontwringt.* [S. Feitama.] Met alle kracht ontnemen: *'t geen hem 't geweldt met ondank ontwringen kon.* [Hooft.] Met alle kracht los maken, bevrijden: *wij hadden onzen hals noch nauwelijx bestaen 'ontwringen d'oude plagen.* [De Deck.] Van hier *ontwringing*.
- ONTZAAT, zie *ontzaten*.
- ONTZADELEN, bedr. w., gelijkvl. Den zadel onbiuden en afnemen: *met aanstonds zijn paard weder 'ontzadelen.* [Bog.]
- ONTZAG, z. n., o., *des ontzags*, of *van het ontzag*; zonder meerv. Dit woord duidt eene gesteldheid der ziel aan, in schaamachtigheid, blootheid, vrees en eerbied gegrond, uit eens anders magt en grootheid voortvloeiende, en zich meest in eene bedeesde houding vertoonende, waardoor men zijne oogen van iemand afwendt, en hem niet regt in het gezicht durft zien. Van *ontzien*, voor *ontzigen*, in den verled. tijd *ik ontzag*. Afdeling is van oordeel, dat *ontzien*, eigenlijk, zoude te kennen geven eene verandering, in de kleur van het gelaet: *waarschijnlijker komt het mij voor, zoo als ik reeds zeide, dat het beduidt niet aanzien, zijne oogen*

- afwenden. Iemand een groot gezag toekennen: *bij elk met diep ontzag genoemd*. [Poot.] *Noit dan met diep ontzag te melden*. [J. De Haes.] Het beteekent ook die magt en grootheid, waardoor in anderen ontzag ontstaat: *'t welk teffens ontzag en liefde baarde*. [G. Brandt.] *Door ontzag, dat hij wist te houden*. [Hooft.] *Een groot ontzag onder het volk hebben*. *Ontzag vertoonen, verwekken, geven*. *Zijn ontzag verliezen, bewaren, enz.* Van hier *ontzagbaar, ontzaggeijk*. Voor *ontzag* is ontzig ook in gebruik geweest: *des priesterdoms ontzich*. [Vond.] Van hier *ontziggelijk, ontzichelijk* bij Vond. en De Deck.; *ontzichelijkheid*, bij Hooft.
- ONTZAGGELIJK**, zie *ontzag*.
- ONTZAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zaken*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontzakte, heb ontzakt*. Sterk ontkennen. Misschien komt het van *ont* en *zeggen*, hoogd. *entsagen*, neders. *versâken*, waarvan wij ook *verzaken* hebben. Van hier *ontzaking*.
- ONTZAKKEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik ontzakte, ben ontzakt*. Door zakking ontvallen: *hoe 't water Tantalus ontzakt*. [Vond.] Oneig., schoon tevens met zinspeling op de beteekenis van *zak*, geldheurs, gebruikt het H. Sweerts: *die gelt en tijd u laat ontzakken*. Van hier *ontzakking*.
- ONTZATEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zaten*, dat buiten gebruik is: *ik ontzaatte, heb ontzaat*. Regtsgel. woord, een beslag op goed wegnemen, opheffen; van *ontzaat*: *ontzaat doen*. *Daer tegen besaet ontzaet geschiede*. [Landr. v. Vel.] Van hier *ontzating*. De bron is in *zitten, bezitten, zetten, bezetten*.
- ONTZEG**, z. n., o., *des ontzags*, of *van het ontzeg*; zonder meerv. De daad van ontzeggen, afslaan; eene weigering: *uw' bescheidenheit sal weeren mijn ontzegg*. [C. Huyg.] *Het ontzeg van zitting*. [Hooft.] *Ontzeg* beteekende oudtijds ook eene opzegging van vrede, eene verklaring van oorlog: *ontzeg ter vijandschap*. [Hooft.] Van hier *ontzegbrief*. [Gout. Kron.]
- ONTZEGELEN**, bedr. w., gelijkvl. Een zegel afdoen, opbreken.
- ONTZEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zeggen*: *ik ontzeide, heb ontzegt, ontzeid*. Weigeren, met woorden afslaan; in het algemeen: *het Beverwijkse Tempe ontzegt mij niet 't onthaelen*. [Anton.] *Wie kan hem een lied ontzeggen?* [Poot.] *Iemand een verzoek ontzeggen*. *'t Geen de Princesse ontzeggende, krijgt eindelijk de weet*. [Oudaen.] *Oordeelvast in 't kiezen of ontzeggen*. [Poot.] In het bijzonder is dit werkwoord, met bijvoeging van het naamw. *vrede*, gebruikelijk: *iemand den vrede ontzeggen*, hem voor vijand verklaren, hem den krijg, of oorlog aanzeggen; hetzij in de algemeene zaak des Lands, hetzij in betrekking tot de onderlinge zamenle-
- ving: *ende ontzeide die vrede*. [M. Stoke.] *Te lieven, die ons vrede ontzeit*. [G. Brandt.] Dit woord vrede wordt meest weggelaten, zoodat dit werkw., dus gebruikt, eenen derden naamval vereischt: *ende wouden Grave Aernout van Hollant ontzegghen*. [Gout. Kron.] *Dus hij haer met een acxten strijde ontzeijde*. [Vondel.] *En al de watergoôn (hadden) elkaer te vier en zwaerde ontzegt*. [Anton.] Bij de schrijvers der zeventiende eeuw, en bij hen, die in den aanvang der naastvorige leefden, was dit woord veel meer dan nu in gebruik. Van hier *ontzegging*.
- ONTZEILEN**, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *zeilen*: *ik ontzeilde, ben ontzeild*. Door wegzeilen ontkomen: *het gevaar ontzeilen*. [Vond.] *Hij kan geen wintverloop ontzeilen*. [Hoogvl.]
- ONTZELVEN** (*zich*), wederk. w., gelijkvl. Van *ont* en *zelve*, dat niet gebruikt wordt: *ik ontzeld, heb ontzeld*. Zich zelve als ware het doen ophouden: *gij nieticht uwe vrijheid, ontzeldt uw eijgen zelfs*. [Rodenb.] Het regt over, en eigendom van zich zelve overgeven: *opdat hij geheelick ontzeldt haer alleen zoude toekomen*. [J. De Brune.]
- ONTZENUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zenuwen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik ontzenuwde, heb ontzenuwd*. De zenuw wegnemen, doorsnijden, uitrukken: *David ontzenuwde alle wagenpeerden* [Bijb.] Meest oneig., voor zwak en krachteloos maken: *dit sloofde hunne lichchamen af, en deed eenige onzenuwt door wind en regen, enz.* [Bog.] In verdere figuur: *uw macht heeft Rahab ontzenuwt*. [H. Schim.] Nog meer oneigenlijk: *verlustigingen, die het gemoet ontzenuwen*. [Hervey.] *Onze broederlijke liefde ontzenuwen*. [Pels.] *Dat bewijs is gemakkelijk te ontzenuwen* Van hier *ontzenuwing*.
- ONTZET**, z. n., o., *des ontzets*, of *van het ontzet*; zonder meerv. Verademing, onverwachte verlossing, in de grootste verlegenheid, b. v., van belegering, enz. toegebracht: *het ontzet van Leide*. *Wen zij 't ontzet voor handen zien*. [Hooft.] *Op 't lang belooft ontzet*. [Vond.] *Ontzet* is, vooris een brouwers woord voor ongekookt bier. *Ontzet* gebruikt G. Brandt ook voor ontneming, berooving: *doch dit 's een droef ontzet*. *Dat averechts ontzet maakt blijdschap tot geklag*.
- ONTZETTEN**, bedr. en onzijd. w., gelijkvl. Van *ont* en *zetten*: *ik ontzette, heb en ben ontzet*. Dit woord wordt eigenlijk en meer oneigenlijk gebruikt. Eigenlijk uit eene plaats doen wijken, verwrikken: *mijn been was daardoor wat ontzet*. In die beteekenis komt het bij Bogaert onz. voor; met *zijn*: *waardoor de balken begonnen 'ontzetten*. Oneigenlijk heeft het de beteekenis van berooven, uit het bezit zetten, anders *afzetten*. Halma gebuikt het

dus. Bij Kil. komt voor: *een maeghd van haer eere ontsetten*. En bij C. Huyg.: *die den schat van dijn bevolen wetten den hoeftigen ontsetten*. En bij S. Feitama: *dat hij van 't best des buits mij nimmer poog' te ontsetten*. In dien zin komt *intsezzan* reeds bij Ker. en Notk. voor. Voorts beduidt het, in bange nood, in de grootste verlegenheid, hulp ter verlossing aanbrenge: *toen het gevaar op het hoogste was, werd hij ontzet*. In het bijzonder, eene belegerde plaats, door aanrukking van hulpbenden, bevrijden: *nadat Woerden ontzet was*. Eindelijk, als een wederk. werkw. beteekent het door eene, met verbaasheid verbondene, schielijke verschrikking overvallen worden; en dat wel in eenen hoogen graad: *hij ontzette zich over dien brand*. Denk, dat hij voor het deugdzaam harte niets meer ontzettends heeft. [Feith.] *Hoe zeer ontzetten zich haar' leden*. [Hooft.] Van hier ontzetbaar: *mijne onwrikbre borst door niets ontzetbaar*. [Bilderdijk.] Voorts ontzetter bij G. Brandt, voor iemand, die iets wegneemt; ontzetting, stooting uit het bezit, verlossing, verschrikking.

ONTZIELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zielen*, dat niet in zwang gaat: *ik ontzielde, heb ontzield*. Een mensch van het leven berooven. Het woord, dat door dichters, en in den deftigen stijl, meest gebruikt wordt, boezemt een denkbeeld van eenen geweldigen dood in: *men leide het ontzielde lijk op eene doodbaar*. *Lutorius is in den kerker ontzielt*. [Hooft.] *Die door 't ijzer zijn ontzielt*. [Vond.] *Dien de Erinnerung zelfs van de aanstaande worsteling ontzielen kan!* [Pancharis.] *Laet slang en listig slangezaet U met hun blaeu senijn ontzielen*. [H. Schim.] Van hier ontzieling.

ONTZIEN, bedr. w., onregelm. Van *ont* en *zien*: *ik ontzag, heb ontzien*. Uit een gevoel van eigene geringheid en eens anders magt en grootheid, of uit vreesachtigheid, blootheid, of uit eerbied, iemand niet aanzien, en, door die houding, zijdf ontzag voor hem toonen: *ontzie toch uwe ouders*. *Och leer me uw alziend oog ontzien!* [Vollenh.] *Die ontzien wordt van zijn nageburen*. [J. de Haes.] Zoo komt bij Poot het deelw. ook voor: *zulk een rust maekt niet min ontzien*. En bij J. van Heemskerck: *waer door hij hem seer ontsien maecte*. Oneig., sparen, verschoonen: *iemand's zwakheid ontzien*. *Ik ontzie goed noch bloed voor mijn vaderland*. *Die moeite ontzaeght noch zorg*. [Versteeg.] *Ik zal mij niet ontzien*. *Neptuin ontziet noch dijk, noch pael*. [Vond.] *De vlam ontziet geen regenvlaagen*. [J. Brandt.] Van hier het veroud. *ontzientlijk*, voor ontzaggelijk.

ONTZIG, ontziggelijk, zie ontzag.

ONTZIJGEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zigen*: *ik ontzeeg, ben ontzegen*. Door ne-

derzigen ontvallen, wegwijken: *de wapenen wilden hun ontzigen*. [Hooft.] *De schilt ontzeegh*. [Vond.] Oneig.: *laet hun het hart door schrick en vreeze ontzigen*. [De Deck.] *'t Hart der helden ontzeegh*. [Vond.] Van hier ontzijing, bij Halma.

ONTZINDELEN, liever *ontsindelen*, hetzelfde als *ontschindelen*: *ontzindelt in de klaarheid van ongefronste deughd*. [Hooft.] Meyer neemt het ook voor zuiveren, van *sindel*, schuim van metaal.

ONTZINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zingen*: *ik ontzong, heb ontzongen*. Door zingen bekomen: *iemand den prijs ontzingen*. Ook door het zingen van straatdeuntjes iemand van zijne eer berooven. Zie *ontlezen*.

ONTZINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zinken*: *ik ontzong, ben ontzongen*. Zinkend ontvallen, ontwijken. Zoo zegt Vond. van de schijnbare zinking der zon onder den gezigt-einder: *wanneer de zon 's avonts ons ontzinkt*. Men gebruikt het meest oneig.: *het geluidt ontzinkt mij 't elken maal, en kan ter keel' nauw uit*. [Hooft.] *Dat het nietig stof zich zelv' ontzink' en voor genade buig'*. [Feith.] *De moed ontzong mij*. *Als hun hart en hoop ontzong*. [G. Brandt.] Van hier *ontzinking*.

ONTZINNEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *zinnen*, dat zelden voorkomt: *ik ontzinde, ben ontzind*. Van zinnen beroofd worden: *die herders herten boeijdt, herdrinnen doet ontzinnen*. [Rodenb.] *Ontzint van minne*. [Hooft.] *Gewislijck gij bewijst u te zijn ontzind*. [K. v. Mand.] Woest en onbezuïd, als zinnelooze menschen handelen: *vecht als volc, dat wilde ontsinnen*. [M. St.] *Gelijk ontzinnende Bacchinnen*. [Hooft.] Het woord is thans buiten gebruik: het verled. deelw. alleen is nog in zwang, in de beteekenis van dwaas, zinneloos, woest; *ontzinde razernijen*. [Vond.] *Ontzint gerevel*. [Vollenh.] Bij H. Schim komt *ontzinnig* voor: *het vreest geen dieren, hoe ontzinnig*. Van hier *ontzindheid*.

ONTZITTEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zitten*: *ik ontzat, ben ontzeten*. Zittend ontvallen: *die in mijn' groene Meer met mij den brant der daghen of booser weer ontsitt*. [C. Huygens.]

ONTZOEDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zoedelen*, dat is *bezoedelen*: *ik ontzoedelde, heb ontzoedeld*. Zuiveren. Hooft verklaart het *expiare* van Tacitus door *ontzoedelen*.

ONTZONDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zondigen*: *ik ontzondigde, heb ontzondigd*. Een woord uit de offerwetten van de Mozaische Godsdienst oorspronkelijk; van schuld en straf der zonde bevrijden: *ontzondig mij met rechten Hijsop*. [Marnix.] Ook van andere dingen gebezigd, reinigen: *ende sult den altaer ontzondighen*. [Doreslaer.] Van hier *ontzondiging*.

ONTZORGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *zorgen*

- ontslaan; weinig in gebruik. Het verl. deelw. *ontzorgd* komt bij J. Lodenst. voor: *dus ontzorgd; den hemel u het heyl doe smaken.*
- ONTZUIGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zuigen*: *ik ontzooog, heb ontzogen.* Door *zuigen* onttrekken: *die was zijn voedster, die hij het zoogsel heeft ontzooogen.* [Hoogvl.] *Hoe dickmael hebt ghij mij ontzogen merg en bloed!* [De Deck.] *Met den honigh, die de rotsen wordt ontzogen.* [Moonen.]
- ONTZUIVEREN, bedr. w., gelijkvl. Ontreinigen, ontheiligen, besmetten, bezwalken: *zijn de vreedende ontzuivert door hun leven?* [Vond.] *Die min of trouverbonden ontzuiverden.* [De Deck.] *'t Ontzuivren van zijn' eer en gewisse.* [Hooft.] Van hier *ontzuivering.*
- ONTZUREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *zuren*: *ik ontzourde, heb en ben ontzourd.* Bedr., de zuurheid wegnemen; scheikund. woord: *zwavelmelk bezit, naar sommigen, meer ontzurende krachten, dan zwavelbloem.* Onz., met *zijn*, van iets verstoken worden, door dat het te vroeg zuur wordt. Poot en Huygens gebruiken het oneigenl.; deze zegt: *kouters, die de tijd ontsuert; gene: ik liet het mij voorwaer ontsormen noch ontzuren.* Nog zegt men: *ik zal het mij niet laten ontzuren.*
- ONTZUSTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zusteren*, dat niet in gebruik is: *ik ontzusterde, heb ontzusterd.* De zusterlijke betrekking wegnemen: *dit monster ontzusterst zusters hert.* [J. de Brune.]
- ONTZWAAIJEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *zwaaijen*: *ik ontzwaaide, ben ontzwaaid.* Met eenen zwaai ontvallen: *ijeder blaedtjen, dat het lindenrijs ontzwaait.* [Huygens.]
- ONTZWACHTELEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik ontzachtelde, heb ontzachteld.* De zwachtels afdoen. Oneig., aan den dag brengen: *van Haerens treurgeval, ontzachteld, of verbloemd,* enz. [M. L.] *Een diep geheim, dat nu nog zelfs niet geheel ontzachteld is.* [Frantzen.] Van hier *ontzachteling.*
- ONTZWANGEREN, bedr. w., gelijkvl. Het wordt alleen in eenen oneigenlijken zin gebezigd voor zich ontdoen van iets, waarmede men behebt is: *ontzwanger u gemoedt van zulk gedacht.* [Camph.]
- ONTZWAREN, bedr. w., gelijkvl. Van *ont* en *zwaren*: *ik ontzwaarde, heb ontzwaard.* Verligten: *doch Bacchus deur zijn dranch heur groot beswaer ontswaerde.* [Rodenb.]
- ONTZWELLEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zwellen*: *ik ontzwool, heb en ben ontzwoollen.* Onz., met *zijn*; zakken, vallen: *d'ontzwoollen beken stroomen weer tusschen d'oeveren heen.* [De Deck.] Bedr., slap maken, doen slenken, uitledigen; van iets, dat te voren uitgezet, of opgeblazen was: *wat soeter Aeols kind sal zijn beleefder kaecken ontswellen op dit zeil?* [C. Huygens.]
- ONTZWEMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zwellen*: *ik ontzwoom, ben ontzwoommen.* Door *zwellen* ontkomen: *de kaken van de dood ter naeuwernood ontzwellen.* [De Deck.] *Ontzwoommen op de kiel van Hoofds bewenschte schuit.* [Huyg.] *Eens van schipbreuck zijnd' ontzwoommen.* [De Brune.]
- ONTZWEREN, bedr. w., ongelijkvl. Van *ont* en *zweren*: *ik ontzwoer, heb ontzwooren.* Door eenen eed eene verbindtenis breken: *zijn' gestaefden eet ontzwoeren.* [Vond.] *Zich door eenen eed van iets ontslaan, zuiveren: so moet men de minste untzwoeren mit ses eden.* [Wilckoer. v. Langewolt.] *Ontzwoeren* is bij Kil. ook een onz. woord, beteekenende slenken, zich zetten, neervallen; van eene zwevende wond gesproken.
- ONTZWEVEN, onz. w., gelijkvl. Van *ont* en *zweven*: *ik ontzweefde, ben ontzweefd.* Door *wegzweven* ontkomen: *gij most me niet ontzweeven.* [Vond.]
- ONTZWICHTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ontzwoichte, ben ontzwoicht.* *Zwoichtend ontzwoichten: 't geen wij, met recht, ontzwoichten.* [J. B. Welckens.]
- ONTZWIEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik ontzwoierde, ben ontzwoierd.* *Zwoierend uit het gezigt raken.*
- ONTZWIJMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ontzwoijmede, ben ontzwoijmeld.* Uit eenen bezwijmen den slaap wakker worden: *ontzwoijmelen, expurgisci.* [L. t. Kate.] *Ontzwoijmelen, ontslaepen.* [Kil.]
- ONUITBLUSSCHELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet uitgebluscht kan worden: *in dat onuitblusschelicke vjer.* [Bijbelv.] Ook *onuitbluschbaar: in 't onuitbluschbre vier der helsche zwavelpoelen.*
- ONUITDENKBAAR, bijv. n. en bijw., —baarder, —baarst. Dat niet uitgedacht kan worden.
- ONUITDOENLIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat niet uitgedaan, uitgewischt kan worden.
- ONUITDRUKKELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat niet uit te drukken, te vertellen is. Ook *onuitdrukbaar* en *blijft altoos onuitdenkbaar, onuitdrukbaar.* [J. van Loo.]
- ONUITKOMELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Waaruit men zich niet redden kan.
- ONUITLEGGEELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet uitgelegd, verklaard kan worden. Ook *onuitlegbaar: eene onuitlegbaere verborgenheit.* [Herv.]
- ONUITLESCHBAAR (ook *onuitlesschelijk*), bijv. n. en bijw. zonder trappen van vergrooting. Dat niet uit te lesschen is: *met onuitlesschbaar vuur.* [M. L.]
- ONUITPUTBAAR, zie *onuitputtelijk.*
- ONUITPUTTELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet uitgeput kan worden. Ook *onuitputbaar: dees tafel schaft een' onuitputbren zegen.* [Vond.] Van hier *onuitputtelijkheid.*

- ONUITROEIJELIJK** (bij Hooft ook *onuitrooijelijk*, anders *onuitroeibaar*), bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet uit te roeijen is: *onuitroeielijke wortelen*. [Halma.]
- ONUITSCHRIJFELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet in schrift te brengen is: *onuitschrijftijk is dat schreijen van heete traanen*. [Hooft.]
- ONUITSPREKELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet uit te spreken is.
- ONUITVINDELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet uit te vinden is.
- ONUITVOERBAAR**, zie *onuitvoerlijk*.
- ONUITVOERLIJK** (bij Vond. ook *onuitvoerbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet uit te voeren, niet te doen is. Van hier *onuitvoerlijkheid*.
- ONUITWISCHBAAR**, zie *onuitwisschelijk*.
- ONUITWISCHELIJK** (ook *onuitwisschbaar*), bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet uit te wisschen is: *een onuitwisschelijke vlek zijner glorie*. [Bogaert.]
- ONVAARBAAR**, b. n. en bijw., *onvaarbaarder*, *onvaarbaarst*. Onbekwaam, om te bevaren: *onvaarbaar water*. Dat niet duldt, dat men vaart: *onvaarbaar weer*.
- ONVAARDIG**, bijv. n. en bijw., *onvaardiger*, *onvaardigst*. Niet vaardig, ongereed.
- ONVAARS**, (liever *onvers*) z. n., o., *van het onvaars*; zonder meerv. Ondicht: *eenigen hebben vaers en onvaers door een gemengt*. [J. de Haes.] Van *on* en *vaars*, voor *vers*.
- ONVAL**, z. n., *des onvals*, of *van den onval*; meerv. *onvallen*. Onverwacht onheil: *daerom sal hem zijnen onval onversiens komen*. [Doresl.] Veroud. woord. *Het ongeval* is nog in gebruik.
- ONVALSCH**, bijv. n. en bijw., *onvalscher*, *meest*, *zeer onvalsch*. Niet valsch, opregt: *een onvalsch hart*. [J. T. Josef.] Van hier *onvalscheid*.
- ONVAST**, bijv. n. en bijw., *onvaster*, *meest*, *zeer onvast*. Niet vast: *hoe onvast staan dees gronden!* [Vond.] Los, krachteloos: *onvaster verstand hebt gij nooit gezien*. *Onvaste bewijzen*. Wankelbaar; *onvast in zijne voornemens zijn*. Vergetelachtig: *hij is zeer onvast in het hoofd*. Van hier *onvastheid*.
- ONVEIL**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet te koop. Van *on* en *veil*.
- ONVEILIG**, bijv. n. en bijw., *onveiliger*, *onveiligst*. Niet veilig; *de weg naar de stad is thans onveilig*. Van hier *onveiligheid*, *onveiliglijk*.
- ONVENTRAAR**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet uitgevent kan worden.
- ONVER**, bijv. n. en bijw., *onverder*, *onverst*. Niet ver. Van *on* en *ver*.
- ONVERACHTELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet verachtelijk.
- ONVERANDERD**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Vast, bestendig. Van *on*, en het verl. deelw. *veranderd*; van *veranderen*. Van denzelfden aard zijn alle zulke met *on* zamengestelde deelwoorden, welke ieder gemakkelijk vormen kan. Van sommige zulker deelw. zijn wederom afgetrokken naamw. gesproten, als: *onversaagd*, *onversaagtheid*; *onverschrokken*, *onverschrokkenheid*. Zoo ook bijwoorden, als: *onverdacht*, *onverdachtelijk*, enz. De lezer zal hier zulke woorden alleen vinden, waarvan iets te zeggen valt: al de andere oordeelde ik onnoodig te noemen. Zie de aantekening op *on*. Voorts *onveranderlijk*, met trappen van vergrooting, *onveranderbaar*, bij Vond., dat niet veranderd kan worden; *onveranderlijkheid*.
- ONVERANTWOORDELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Niet te verantwoorden.
- ONVERBEELDELIJK**, bijv. n. en bijw. zonder vergrooting. Waarvan men zich geene verbeelkan maken: *onverbeeldelijk zwaar*.
- ONVERBERGELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet verborgen kan worden.
- ONVERBETERLIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Niet verbeterlijk. Van hier *onverbeterlijkheid*.
- ONVERBIDDELIJK**, bijv. n. en bijw., *onverbiddeijker*, *onverbiddeijkst*. Die zich niet verbidden laat. Voorts *onverbidzaam*, die niet gewoon is, zich te laten verbidden: *het onverbidzaam sterflot*. [Vollenh.]
- ONVERBIEDELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verboden kan worden.
- ONVERBRANDBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verbrand kan worden. Ook *onverbrandelijk*.
- ONVERBREKELIJK**, ook *onverbreekbaar*, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet verbroken kan worden: *eene onverbreekelijke wet*. *Onverbreekbaar glas*.
- ONVERDACHT**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet verdacht. Van hier *onverdachtelijk*.
- ONVERDEDIGBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet te verdedigen is. Ook *onverdedigtijk*: het eerste bij Hooft; het laatste bij Vond.
- ONVERDEELBAAR**, zie *ondeelbaar*. Voorts *onverdeeld*, niet verdeeld; *onverdeeldheid*, eendragtigheid.
- ONVERDENKELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet verdenkelijk: *achtervolghende den onverdenckelicken olden gebruyck*. [Landr. van Vel.]
- ONVERDERFELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Aan geen verderf onderworpen. Van hier *onverderfelijkheid*.
- ONVERDIENBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Hetwelk men niet verdienen kan. Vond. heeft het woord. Voorts *onverdienste*, het tegendeel van verdienste: *bekennende haer onverdienste*. [Vond.] *Mijn eigen onver-*

- dienst.* [Huyg.] Van hier *onverdienstelijk*, dat niet verdient.
- ONVERDOEMELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet verdoemelijk.
- ONVERDOOFBAAR, bijv. n. en bijw., —baarder, —baarst. Dat niet verdoofd kan worden: *die eene onverdoofbre zugt blies in hunnen wille.* [M. L.]
- ONVERDORBAAR, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verdorren kan: *kroonen van onverdorbaar loof gevlochten.* [Sels.]
- ONVERDOUWELIJK (*onverduwelijk*), bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Hetwelk men niet verdouwen kan: *onverdouwelijke spijs.* Oneig.: *o Mars God sterk en onverdouwelijk.* [Van Mand.] *De Monniken vonden onverduwelijk te scheiden van 't geen zij bezeeten hadden.* [Hooft.]
- ONVERDRAG, z. n., o., *des onverdrags*, of van *het onverdrag*; zonder meerv. Ongeduld: *zij leiden alle uit onverdragh op mijn bederf toe.* [Vond.] *Hij kon zich niet van toorn uit onverdragh onthouden.* [Vond.] Het woord begint al te verouderen.
- ONVERDRAGELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat niet te verdragen is: *als zij een onverdraaghtlijker juk te wachten hadden.* [Hooft.] *Toen hij den onverdragelijken smaad gedultig uitstondt.* [Vollenh.] Van hier *onverdragelijkheid*. Voorts *onverdraagzaam*, die niet verdragen kan, waarvan *onverdraagzaamheid*. Bij Vond. vindt men het.
- ONVERDRIET, veroud. z. n., o., *des onverdriets*, of van *het onverdriet*; zonder meerv. Welgezindheid, genoeg. Van hier *onverdrietelijk*, dat niet verdriet, *onverdrietelijkheid*, *onverdrietig*, vrolijk, lustig, en het oude *onverdrietzaam*.
- ONVERDRINGBAAR, b. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet verdrongen kan worden.
- ONVERDRINKBAAR, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verdrinken kan. Ook *onverdrinkelijk*.
- ONVERDULD, z. n., o., *des onverdulds*, of van *het onverduld*; zonder meerv. Het tegendeel van geduld, *onverdrag*: *uit enkel onverdult.* [Cats.] Bij K. v. Mand. komt het bijv. voor: *Juno, de onverdulte.* Uit *on* en *verduld*, dat niet in gebruik is. Van hier *onverduldig*, *onverduldigheid*, *onverduldigheidlijk*.
- ONVERDUWELIJK, zie *onverdouwelijk*.
- ONVERDWIJNLIJK, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verdwijnen kan.
- ONVERFLAAUWD, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Van *on* en *verflaauwd*, het deelw. van *verflaauwen*. Dat niet verflaauwd is.
- ONVERGANGBAAR, (ook *onvergankelijk*), zonder vergrooting. Dat niet vergaan kan: *een schat, heel onvergangbaar.* [Vollenh.] Van hier *onvergangbaarheid*, *onvergankelijkheid*.
- ONVERGANKELIJK, zie *onvergangbaar*.
- ONVERGEFELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Hetwelk men niet vergeven kan. Van hier *onvergefelijkheid*.
- ONVERGETELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat niet vergeten kan worden.
- ONVERGELDELIJK, (ook *onvergeldbaar*), bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat niet vergolden kan worden: *om onvergeldelijk ransoen.* [Hooft.]
- ONVERGELIJKELIJK. (bij Rodenb. ook *onvergelijkbaar*), bijv. n. en bijw., *meer onvergelijkelijk*, *meest*, *zeer onvergelijkelijk*. Dat niet te vergelijken is. Van hier *onvergelijkelijkheid*.
- ONVERGENOEGD, bijv. n. en bijw., *onvergenoegender*, *onvergenoegdst*. Niet vergenoegd. Van *on* en *vergenoegd*. Van hier *onvergenoegdheid*, *onvergenoegetijk*, *onvergenoegetzaam*, *onvergenoegetzaamheid*.
- ONVERGOEDELIJK, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet vergoed kan worden. Ook *onvergoedbaar*: *onvergoebare schade.* [Vond.]
- ONVERHEFBAAR, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. *Een onverhefbaar leen*, dat niet vernieuwd kan worden. [Hoogvliet.]
- ONVERHELPELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat niet verholpen kan worden.
- ONVERHOED, *onverhoedsch*, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Onverwacht, onvoorzien: *een onverhoed voorval*. Thans schrijft men *onverhoedsch*: *een onverhoedsche slag*. Van hier *onverhoeds*: *iemand onverhoeds aanvallen*. Ook *onverhoedelijk*, bij Hooft.
- ONVERHUURLIJK, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verhuurd kan worden.
- ONVERKEERLIJK, bijv. n. en bijw., *onverkeerlijker*, *onverkeerlijkst*. Niet te verkeerren: *de waare weelden van 't onverkeerlijk hof.* [Hooft.]
- ONVERKIESSELIJK, bijv. n. en bijw., —lijker, —lijkst. Dat men niet verkiezen kan.
- ONVERKLAARBAAR, bijv. n. en bijw., *meer onverklaarbaar*, *meest*, *zeer onverklaarbaar*. Dat niet verklaard kan worden.
- ONVERKNOCHT, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet verknocht. Van hier *onverknochtheid*, bij L. Meijer.
- ONVERKOOPBAAR, (*onverkoopelijk*), bijv. n. en bijw., —baarder, —baarst. Dat niet verkocht kan worden.
- ONVERKRIJGBAAR, bijv. n. en bijw., —baarder, —baarst. Dat niet te verkrijgen is.
- ONVERLAAT, z. n., m., *des onverlaats*, of van *den onverlaat*; meerv. *onverlaten*. Een moedwillige, een balddadige vent, een stoute fielt: *werpt het brein den wreeden onverlaat in 't godloos aengezicht.* [Moonen.] *Strack roept een overlaat.* [Oud.] Misschien van *on* en *verlaten*, dat is niet slappelijk te werk gaan, maar met stoute driesheid voortvaren: of men moest het met *ongelaat* vergelijken.

- Tuinman zegt: *onverlaat* is verbasterd van het Hoogd. *Unflath*, d. i. drek.
- ONVERLIEFD, bijv. n. en bijw., *onverliefder*, *onvertiefdst*. Niet verliefd. Van hier *onverlieftheid*.
- ONVERLIESBAAR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet verloren kan worden: *een onvertiesbaar spel*.
- ONVERMAAK, z. n., o., *des onvermaaks*, of van het *onvermaak*; zonder meerv. Ongenoegte. Van *on* en *vermaak*. Hiervan *onvermakelijk*, *onvermakelijkheid*.
- ONVERMAARD, bijv. n. en bijw., *onvermaarder*, *onvermaardst*. Niet vermaard. Van hier *onvermaardheid*.
- ONVERMEESTERLIJK, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet te vermeesteren is, niet overwonnen kan worden: *en hield daerom geen wallen voor onvermeesterlijk*. [De Deck.]
- ONVERMERKBAAR, bijv. n. en bijw., *onvermerkbaarder*, *onvermerkbaarst*. Niet vermerkbaar: *waar door 't onderscheid onvermerkbaar word*. [L. ten Kate.]
- ONVERMETEL, bijv. n. en bijw., *onvermeteler*, *onvermetelst*. Niet vermetel. Van hier *onvermetelheid*. Voor *onvermetel* zegt men anders *onvermeten*.
- ONVERMIJDELIJK (bij Vond. *onvermijdbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Dat niet vermeden kan worden: *welke weldaadt d' elenden, anders onvermijdelijk, weeren zoude*. [Hooft.] Hiervan *onvermijdelijkheid*.
- ONVERMOEDELJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Waarop geen vermoeden valt.
- ONVERMOEID, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet vermoeid.
- ONVERMOEIJELIJK (ook *onvermoeibaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Die niet moede kan worden.
- ONVERMOGEN, z. n., o., *des onvermogens*, of van het *onvermogen*; zonder meerv. Gebrek aan vermogen, dat is krachten van allerlei aard: *'k Verzwijg ook dus, uit onvermogen, de gaven uwer schoone ziel*. [Poot.] Bij J. Cats komt het bijvoeg. voor: *onvermeuge menschen*. Van *on* en *vermogen*. Van het werkw. *vermogen* is het deelw. *vermogend*; en hiervan heeft men, *onvermogend*, *onvermogendheid*, dat bij Poot voorkomt, gemaakt, schoon *niet vermogend* beter is.
- ONVERMOGEND, zie *onvermogen*.
- ONVERMURWELIJK (bij Hoogvl. *onvermurfbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Die niet te vermurwen is.
- ONVERNIELBAAR, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet vernield kan worden.
- ONVERNIFT, z. n., o., *des onvernifts*, of van het *onvernift*; zonder meerv. Mangel aan vernift: doch meest gebrek aan pligmatig gebruik van zijn vernift: *daardoor toont gij uw onvernift*. Voor eenen persoon is het mannel.: *dit kan geen onvernift beseffen*. [Muntinghe.] Van hier *onverniftig*, *onverniftigheid*, *onverniftiglijk*.
- ONVERRIGT, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet uitgevoerd: *de vijand keerde, onverrichter zake, terug*.
- ONVERRUKBAAR, bijv. n. en bijw., —*baarder*, —*baarst*. Dat niet omvergerukt kan worden: *een onverrukbaare scheidsmuur*. [Sels.]
- ONVERS, zie *onvaars*.
- ONVERSAAGD, bijv. n. en bijw., *onversaagder*, *onversaagdst*. Niet versaagd. Van hier *onversaagdelijk*, *onversaagdheid*.
- ONVERSCHEIDEN, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet verscheiden, onverdeeld, onverschillig. Van hier *onverscheidenlijk*, bij Hoogstr.
- ONVERSCHEURLIJK, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verscheurd kan worden.
- ONVERSCHILLIG, bijv. n. en bijw., —*liger*, —*ligst*. Vrij: *eene onverschillige keus*. Die zich aan niets kreunt: *een onverschillig mensch*. Even eens: *het is mij onverschillig*. Van hier *onverschilligheid*, *onverschilliglijk*. Bij Hoogstr. vindt men ook *onverschillend*. *Onverschelig* is niet na te volgen.
- ONVERSCHOKBAAR, bijv. n. en bijw., —*baarder*, —*baarst*. Dat niet te verschokken is: *naar maate uwe voortreffelijke deugd onverschokbaarer stondt*. [Sels.]
- ONVERSCHOONBAAR, bijv. n. en bijw., —*baarder*, —*baarst*. Dat niet te verschoonen is. Ook *onverschoonlijk*.
- ONVERSCHRIKBAAR, zie *onverschrikkelijk*.
- ONVERSCHRIKKELIJK, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Wien men geenen schrik verwekken kan. Bij Hoogvl. *onverschrikbaar*: *dien onverschrikbren helt zien we onverzaadbaar*.
- ONVERSCHROKKEN, bijv. n. en bijw., *onverschrokkenener*, *onverschrokkenst*. Niet verschrokken, niet verschrikt, stout, onbevreesd: *een onverschrokken held*. *Met onverschrokken moed*. Van hier *onverschrokkenheid*.
- Het is eigenlijk het verled. deelwoord van *verschrikken*, oul. *verschrekken*, *verschrak*, *verschrokken*. De Overzetting van den bijbel heeft nog den onvolmaaktverleden tijd *verschrak*: *doe verschrack Isaac*.
- ONVERSCHULDIG, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet verschuldigd. Bij de Ouden vindt men *onverschuld*, voor onschuldig: *dien hij onverschuldt geslaghen heeft, quem innocentem percussit*. [Landr. van Vel.]
- ONVERSIERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet opgepronkt; wel te onderscheiden van *onverzierd*, waarachtig. Keurig onderscheidt Poot deze woorden:
- Men vint in onversierde zaelen
Niet zelden onverzierde rust.*
- ONVERSLIENBAAR, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verstenst, verlesen kan: *tot uwe onverslensbare eer*. [N. Versteeg.]

- ONVERSLIJTELIJK** (ook *onverstijbaar*), bijv. n. en bijw., *onverslijtelijker, onverslijtelijkst*. Dat niet ligt verslijt, dat niet versleten kan worden.
- ONVERSTAANBAAR**, bijv. n. en bijw., —*baarder, —baarst*. Niet verstaanbaar. Ook *onverstaanlijk*.
- ONVERSTAND**, z. n., o., *des onverstands*, of van *het onverstand*; zonder meerv. Het legendeel van verstand; meest het verzuim van het vermogen der ziel wel te gebruiken: *'t geweten door onverstant verrukt*. [Vond.] *Met onverstand ijveren*. *Onverstand*, mannel. genomen, is iemand, die met onverstand handelt. Zoover *verstaan* ook gebruikt wordt van het met elkander eens zijn, vindt men *onverstand* ook in den zin van oneenigheid genomen: *om alle onverstant ter neder te leggen*. [D. P. Enchirid.] Van *on* en *verstand*. Van hier het veroud. bijv. n. *onverstandel*: *ach! dat op deze ruy geen woestaard onverstandel dit lichaam en mishandel!* [Hooft.] Zoo ook *onverstandelheid*: *dat wille mijnre plomper onverstandelheit*. [Voorrede voor den Bijb. 1477.] Thans gebruiken wij *onverstandig, onverstandigheid, onverstandiglijk*.
- ONVERSTERFELIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet versterft: *tot onversterflijke gedachtenis*. [Hooft.] *In onversterflijke eer*. [L. Bake.]
- ONVERSTOORLIJK** (ook *onverstoorbaar*), bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verstoord kan worden.
- ONVERTEERLIJK** (ook *onverteerbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Dat niet te verteren is; ook onvergankelijk, dat niet verteren kan: *onverteerlijke spijs*. *Diamanten, onverteerlijk*. [Lodenst.]
- ONVERTELBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet verteld kan worden.
- ONVERTILBAAR**, bijv. n. en bijw., *onvertilbaarder, onvertilbaarst*. Dat niet vertild kan worden.
- ONVERTOGEN**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Zonder vertraging, zonder uitstel: *om bij de gewesten onvertooghen bescheidt te helpen vorderen*. [Hooft.] *Met eisch van onvertooghen antwoordt*. [Hooft.] *Dat hij nu een onvertogen bescheid heeft te verwachten*. [Poot]. *Onvertogen regt* is hetzelfde als *kort regt*. Dit *onvertogen* komt van *on* en het deelw. *vertogen*, van *vertijgen, vertuigen*, dat is *vertrekken*. Dit *vertrekken* beteekent ook uitstellen. Zoo zegt Vondel: *terwijl de tijt die feest vertrekt*. Zie *vertrekken*. In het Ommel. Landr. komt *vertoog* in regten, dat is uitstel, voor. In dien zin zegt men, dat het binnenwater door sluizen *vertogelijk* of *onvertogelijk* wordt gelost: het eerste, als het niet op eenmaal wordt uitgelaten; het andere zonder ophouden, zonder stuiten. *Onvertogen* gebruikt men ook voor stout, onbedachtzaam, onbetamelijk: *hij sprak geen onvertogen woord*; dat is een woord, dat binnen den mond niet wordt gestuit, maar hetwelk men zich maar laat ontvallen; een stout woord.
- ONVERTROOSTELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Die niet te troosten is.
- ONVERVAARD**, bijv. n. en bijw., *onvervaarder, onvervaardst*. Niet vervaard: *gij dreigt den onvervaardden*. Van hier *onvervaardelijk, onvervaardheid*.
- ONVERVLOEDIG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet vervloeden, dat is vervloeijsen kan. Dit oude woord vindt men bij K. Van Mander. Van *on* en het veroud. *vervloedig*, voor vervloeijsend.
- ONVERVULBAAR**, bijv. n. en bijw. zonder vergrooting. Dat niet vervuld kan worden: *eene onvervulbare voorzegging*. Bij Hooft vindt men *onvervullijk*: *d'onvervullelijke lusten*. Dan lijdt het vergrooting. Oudt. had men ook *onvervullig*.
- ONVERWACHT**, bijv. n. en bijw., (het bijw. is ook *onverwachts*), *onverwachter, onverwachtst*. Onvoorzien, schielijk.
- ONVERWEERBAAR**, bijv. n. en bijw., —*baarder, —baarst*. Hetwelk men niet verdedigen kan.
- ONVERWELKELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, lijkst*. Dat niet verwelkt, niet kan verwelken: *de onverwelkelijke kroone der heertickheijt*. [Bijbelv.] Voor *onverwelkelijk* wordt dikwerf *onverwelkbaar* gebezigd, hetwelk Huydecop. afkeurt.
- ONVERWERFBAAR**, bijv. n. en bijw., —*baarder, —baarst*. Dat niet verworven kan worden. Ook *onverwerfelijk*: *de kroon, die door menschelijke middelen onverwerfelijk was*. [Hooft.]
- ONVERWERPELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Dat niet verworpen kan worden. Oudt. ook *onverworpelijk*.
- ONVERWIJTELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Waarover men geen verwijt kan doen.
- ONVERWINNELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Onvermeesterlijk.
- ONVERWISSELBAAR**, bijv. n. en bijw. —*baarder, —baarst*. Hetwelk men niet verwisselen kan.
- ONVERWORPELIJK**, zie *onverworpelijk*.
- ONVERWRIKBAAR**, bijv. n. en bijw., —*baarder, —baarst*. Hetwelk men niet verwrikken kan: *op onverwrikbre stutten*. [Vond.] Bij Hooft: *onverwrikkelijk* en *onverwrikkelijkheid*.
- ONVERZADELIJK**, (bij Hoogvl. *onverzaadbaar*), bijv. n. en bijw., *onverzadelijker, onverzadelijkst*. Die, of dat niet te verzadigen is. Voorts *onverzaadzaam*. [Vond.] *Onverzadig*: *uit weetlust onverzaedigh*. [Vond.]
- ONVERZEERLIJK**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die niet verzeerd kan worden. K. V. Mand. gebruikt het.

- ONVERZELLIJK**, bijv. n. en bijw., *onverzelliiker, onverzelliikst*. Met wien men niet omgaan kan. Het lat. *insociabilis* zet Hooft door *onverzelliik* over.
- ONVERZETTELIIK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Die niet te verzetten is: *bij't graauw, 't welk onverzettelijk niet weten wilde*. [Hooft.] Vast, onveranderlijk: *een onverzettelijk voornemen*. Ook *onverzetbaar*: *Medea zij onverzetbaar*. [Vond.] *Dol van onverzetbren spijt* bij Vond.; die ook *onverzetbaarheid* heeft.
- ONVERZIERD**, vergel. *onversierd*.
- ONVERZINNELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Dat niet verzonnen kan worden. Bij Van Mand. vindt men het.
- ONVERZOCHE**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet verzocht, onbeproofd, ongenood. Van hier *onverzochtheid*. [Hooft.]
- ONVERZOENLIJK**, (ook *onverzoenbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Niet te verzoenen: *eene onverzoenlijke vijandschap*. *Haer' onverzoenbren wrevel stilden noch edel bloet, noch grijze schilden*. [Poot.] Oudt. *onzoenlijk*.
- ONVERZUIMELIJK**, bijv. n. en bijw. zonder vergrooting. Dat niet verzuimd moet worden.
- ONVERZWELGBAAR**, bijv. n. en bijw., —*baarder, —baarst*. Dat niet verzwolgen kan worden: *bersten van het onverzwelgbaar nat*. [Hoogvl.]
- ONVINDELIJK**, zie *onuitvindelijk*.
- ONVLAAT**, z. n., m., *des onvlaats*, of *van den onvlaat*; meerv. *onvlaten*. Een geheel verouderd woord; het hoogd. *Unflath*. Kil. en Meyer verklaren het door vuilheid, morsigheid, stordigheid, schandelijkheid; oneig. is het een boef, guit. Zoo ook *onvlatig*. *On schijnt eene versterking aan te duiden, en vlaat* moet drek, vuilnis beduid hebben. Adelung beroept zich op het wend. *bloto, ploto*, drek. In de dagelijksche taal, hebben wij nog *stets*, laf, ook dat zijne schoone kleur niet meer heeft. Zie *onverlaat*.
- ONVLIEDBAAR**, bijv. n. en bijw., *onvliedbaarder, onvliedbaarst*. Hetwelk men niet vlieden kan: *een onvliedbaar bederf af te wachten*. [Hooft.]
- ONVLIJT**, z. n., v., *der, of van de onvlit*; zonder meerv. Luiheid, slapheid. Van *on* en *vlit*. Van hier *onvlitig*. [Doresl.]
- ONVLOT**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat aan den grond vast vaart: *drie smakken onvlot geraakt*. [Hooft.]
- ONVLUG**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat nog niet vliegen kan. In dien zin is het veroud. Wijders, niet vlug. Van *on* en *vlug*.
- ONVOEGELIJK**, hetzelfde als *ongevoegelijk*.
- ONVOEGZAAM**, zie *ongevoegelijk*.
- ONVOELBAAR**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Dat niet gevoeld kan worden: *'t onvoelbre voelt men met geen lidt*. [Vond.]
- ONVOERE**, veroud. z. n., v., *der, of van de onvoere*; zonder meerv. Wanrede, onbeta-
- melijk gebaar. Van *on* en het oude *voere, actus, actio, gestus, mos*.
- ONVOGEL**, veroud. z. n., m., *des onvogels, of van den onvogel*; meerv. *onvogels, onvogelen*. Roerdomp, putoor. *On* heeft hier de beteekenis als in *onhout*, enz. Het kan zijn, dat deze vogel van zijne wangestalte, of liever wangeluid, zijnen naam heeft.
- ONVOL**, bijv. n. en bijw., *onvoller, onvolst*. Niet vol: *bij den zeer onvollen Raadt*. [Hooft.] Van hier *onvolheid*. [Hooft.] Van *on* en *vol*. Voorts, gelijk *vol*, in zamenvoeging met werkwoorden en verledene deelwoorden, gebruikt wordt, zoo komt *onvol*, in vereeniging van deelwoorden en van eenige bijv. naamw. in *baar, ig, en lijk*, bij geachte schrijvers voor, als: *onvolbouwd*, waarvan het opbouwen nog niet geëindigd is. Op dien voet staan de volgende woorden, die bij onze oorspronkelijke schrijvers gevonden worden; die echter oordeelkundig, met meer dergelijke kunnen vermeerderd worden, als: *onvolbragt, onvoldaan, onvoldaanheid, onvoldragen, onvoldrukt, onvoleind, onvoleindigd, onvolkomen, onvolkomenheid, onvolkomenlijk, onvolleerd, onvolmaakt, onvolmaaktelijk, onvolmaaktheid, onvolprezen, onvolstrekt, onvoltoegen, onvoltooid, onvoltrokken, onvoltoerd, onvolwassen, enz.* Zoo ook.: *onvoldoentlijk*, wien men niet voldoen kan; *onvolledig, onvolledigheid, onvolstuanbaar, onvolstandig, onvolstandigheid, onvoltooijetijk, onvolwrocht*, enz.
- ONVOLTOOID**, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Niet voltooid. Zie *onvol*.
- ONVOORDACHT**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Waarop men voorheen niet bedacht is geweest; iets anders dan *onverdacht*, die niet op zijn hoede is: en meer anderen. *Voordachte en onvoordachte onkosten*. [Hooft.] Zoo ook *onvoordachtig*, bij K. v. Mander.
- ONVOORDEELIG**, bijv. n. en bijw., *onvoordeeli-ger, onvoordeeligst*. Nadeelig. Van hier *onvoordeeligheid, onvoordeeliglijk*.
- ONVOORKOMELIJK**, bijv. n. en bijw., —*lijker, —lijkst*. Dat niet voor te komen is.
- ONVOORSPOEDIG**, bijv. n. en bijw., *onvoorspoediger, onvoorspoedigst*. Niet voorspoedig.
- ONVOORZIEN**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet voorzien, onverwacht: *bij onvoorziene toevallen*. Het bijw. is ook *onvoorziens*: *iemand onvoorziens aanvallen*. Hiervoor zegt Hooft *onverzien*: *van waar hij een onverzien gevaar ontgaan is. Het volk kreegh deze troepen onverziens op den hals*. Zoo ook *onverzienig*, bij V. Mander.
- ONVOORZIGTIG**, bijv. n. en bijw., *onvoorzigtiger, onvoorzigtigst*. Niet voorzigtig, onbedacht. Van hier *onvoorzigtigheid, onvoorzigtiglijk*. Meest spreekt men het *onvoorzigtig* uit: Kil. heeft *onvoorzigtig* en *onvoorzigtig*.

- Bij J. van Heemsk. komt een zelfst. naamw. *onversicht*, voor *onvoorzigtige daad*, voor.
- ONVORSTELIJK**, bijv. n. en bijw., — *lijker*, — *lijkst*. Dat eenen vorst geenszins betaamt: *op dees Prins wist nooit de nijt te vinden iets, dat onvorstelijk was*. [G. Brandt.] *Maar niet onvorstelijkers*. [Hooft.] Zonder trappen van vergrooting, beteekent het, die tot den vorstelijken stand niet verheven is: *tot hoe groot een' hoogheit van staate de verdienste der deugde verheven had eenen onvorstelijken persoon*. [Hooft.]
- ONVREDE**, z. n., m., *van den onvrede*; zonder meerv. Het tegendeel van vrede, oneenigheid, twist, vijandschap: *ziet, waer onvrede is*. [Rodenb.] *Van de onvrede, die in Jerusalem rees*. [J. v. Maerl. Rymb.] *Dat daer hem niemen doe onvrede*. [Stoke.] Oorlog: *in 't Lant van Triere werd oec onvrede*. [L. v. Velth.] Voorts *te onvrede*, voor ontevreden: *te onvreden op dat woord*. [N. Verst.] *Tisiphernes was droevigh en 't onvrede*. [Hooft.] *Te onvrede* is derhalve taalmatig; schoon *ontevreden*, waarvan reeds *ontevredenheid*, thans meer in gebruik is. Van *on en vrede*. Van hier *onvredelijk*, *onvredig*, *onvreedzaam*, *onvreedzaamheid*.
- ONVREEDZAAM**, zie *onvrede*.
- ONVREESBAAR**, bijv. n. en bijw., *onvreesbaarder*, *onvreesbaarst*. Dat niet te vreezen is. Bij Rodenb. vindt men het.
- ONVRIEND**, z. n., m., *des onvriens*, of *van den onvriend*; meerv. *onvrienden*. Een vriend, die een vijand geworden is: *zij zijn onvrienden geworden*. *Van vrient en onvrient zelfs beweent*. [J. de Haes.] *Iemand ten onvriend hebben*. *Onbehandelijker maakte zich Granvelle den Graaf van Egmond't Fourrunt*. [Hooft.] Het wordt ook als een bijv. n. gebezigd, in het enkelv. getal: *met iemand onvriend zijn*. Van *on en vriend*. Van hier *onvriendelijk*, *onvriendelijkheid*, *onvriendenschap*.
- ONVRIJ**, bijv. n. en bijw., *onvrijer*, *onvrijst*. Niet vrij, gedwongen. Ook niet vrij van belasting: *mijn goed is nog onvrij*. In dezen zin dult het geene trappen van vergrooting. Onveilig: *een onvrije weg*. Waar men ligt overloopen wordt: *eene onvrije kamer*. Waar men bespied kan worden: *wij staan hier op eenen onvrijen hoek*. Verhoden; zonder vergrooting: *met onvrije goederen inkomen*. Beroofd: *maect mij onvrij van mijne sinnen vijfve*. [Const. d. Minn.] Van hier *onvrijheid*, *onvrijigheid*. [Camphuyzen.] Bij Kil. heeft men een werkw. *onvrijen*, onveilig maken.
- ONVRO**, bijv. n. en bijw., van *on en vro*, d. i. blijde, waarvan *vrolijk*. *Onvro* is derhalve treurig. Het is reeds verouderd.
- ONVROED**, bijv. n. en bijw., *onvroeder*, *onvroedst*. Niet vroed, onwijs, dwaas, verstandeloos, zonder beleid: *onvroet omgeldt te bewaaren*. [Hooft.] *Schickt en volbrengt onvroet uwen dwalenden zin*. [K. v. Mand.] *Hoe dattet dit onvroede volck maeckeden*. [Gouls. Kron.] Onvoorzigtig te voren niet zorgende. Van *on en vroed*, waarvan *bevroeden*. Van hier *onvroedelijk*, *onvroedheid*. Alles begint te verouderen.
- ONVROOM**, bijv. n., *onvromer*, *onvroomst*. Eigenlijk iemand of iets, die of dat geen nut, baat, voordeel aanbrengt, maar schade en nadeel. In dien zin noemt men, in Gelderland, *onvroom zaad*, als de korrels loos en zonder meel zijn; zaad dus, waarin geen nut is. In eenen bepaalden zin gebruiken wij het voor iemand, die de godsdienst, welke hij belijdt, niet beleeft, die niet alleen geen nut, door zijne braafheid, aan zijne medemenschen doet, maar ook nadeel aanbrengt: evenwel drukken wij er slechts door uit een gemis van godsvrucht: *een onvroom mensch*. Somslijs sluit het het onrecht en nadeel mede in, hetwelk hij begaat: *redt mij van 't werken der onvromen*. [Bruno Psalm.] Zoo als *vroom* dapper beduidt, zoo is *onvroom* lafhartig: *eene onvrome daad*. Bij de ouden komt dikwijls een zelfst. n. *onvrome* voor, in de beteekenis van schade, nadeel: *tot uwer onvrome*. *Tot irren onvromen*. [Kl. Kolyn.] *Te haren onvroomen*. [M. St.] Zie *vrome* en *vromen*. Van hier *onvromelijk*, *onvromigheid*.
- ONVRUCHT**, z. n., v., *der*, of *van de onvrucht*; het meerv. is niet in gebruik. Onvdragene vrucht, misdragt. Van hier *onvruchtbaar*, niet vruchtbaar: *aen d' onvruchtbare strant*. [Vond.] *Eene onvruchtbare vrouw*. *Een onvruchtbaar veld, land, enz.* *Onvruchtbare jaren*. *Onvruchtbaar in deugden*. *Onvruchtbaarheid*, *onvruchtbaarlijk*, *onvruchtbaar-makend*.
- ONVUIL**, bijv. n. en bijw., *onvuiler*, *onvuilst*. Niet vuil: *oh, die de voeten wiescht van dijn onvuijlder knechten*. [Huygens.]
- ONVULBAAR**, bijv. n. en bijw., *onvulbaarder*, *onvulbaarst*. Dat niet te vullen is. Bij H. Dull.
- ONWAAR**, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet waar. Van hier *onwaarheid*. Zoo ook het meer versterkende *onwaarachtig*, *onwaarachtiglijk*.
- ONWAARACHTIG**, zie *onwaar*.
- ONWAARD**, (*onweerd*) bijv. n. en bijw., *onwaardder*, *onwaardst*. Niet waard: *die onwaardt zo eedlen naam*. [Vollenh.] Op kleinen prijs gesteld, mingeacht: *dat hij de vrucht van zijn eerste echtgenootschap niet te onwaarder had*. [Hooft.] Van hier het zelfst. naamw. *onwaarde*, minachting, bij M. St.: *Daer groef m' en bi sinnen maghen Mer dat was mit groter onwaerde*. K. v. Mander schijnt het in eenen dadelijken

- zin te gebruiken, voor verontwaardiging, bij Kil. *onweerdſchap*, *indignatio*. Het tegen-deel van prijs: *de onweerde der tuchtgoederen*. [Landr. van Veluw.] Laakbare toestand: *ik laat dat in zijne waarde en onwaarde*. Gruwel: *een loſe waghe* (bedriegelijke weegſchaal) *is onwaarde voor Gode*. [Bijb. 1477.] Van hier *onwaardig*, *onwaardigheid*, *onwaardiglijk*. Voorts *onwaardeertlijk*, dat niet geaardeerd kan worden, *onwaardeertlijkheid*; ook *onwaardeerbaar*. Van *on* en *waardeertlijk*, enz.
- ONWAARDE, zie *onwaard*.
- ONWAARDEERBAAR, enz., zie *onwaard*.
- ONWAARDIG, zie *onwaard*. Van dit *onwaardig* is het werkw. *onwaardigen* gevormd, voor onwaardig achten: *en gij uw antwoord niet onwaerdicht die u vragen*. [Vond.]
- ONWAARSCHIJNLIJK, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Niet waarschijnlijk. Van hier *onwaarschijnlijkheid*.
- ONWANDELBAAR, bijv. n. en bijw., —*baarder*, —*baarst*. Dat niet bewandeld kan worden. Ook onveranderlijk, doch reeds eenigzins verouderd. Van *on* en *wandelbaar*.
- ONWANKEL, bijv. n. en bijw., *onwankeler*, *onwankelst*. Niet wankel, vast: *een Atlas van onwank'len stand*. [Oudaan.] *Door uw onwankel woord*. [H. de Groot.] Van hier *onwankelbaar*, die niet wankelen kan: *van eedle zorg, getrouw, onwankelbaar, en eerlijk beſteet aen Lant en tiên*. [Poot.] Van hier *onwankelbaarheid*.
- ONWEDER (*onweer*), z. n., o., *des onweders*, of *van het onweder*; meerv. *onweders*, (*onweêren* bij Bidloo). Zeer ongestuimig weer. Men gebruikt het gewoonlijk voor storm of donderweer: *wij kregen een groot onweer*. *Daar broeit een onweer*. *Er kwam een verschrikkelijk onweer op*. *Van 't onweer dof en doof*. [Poot.] *Onmaghtigh zulk een onweêr uit te harden*. [J. de Haes.] *Het Tracische onweder*. [Vond.] *De kat heeft onweer in het hoofd*. Oneig., groote ramp, onheil: *hij zag het onweder van ver: hij ontweek het*. *In onweer van elende*. [Poot.] *Onweêr van verraet en helsch bedrogh*. [J. de Haes.] Hiervan is een onpers. werkw. gevormd: *het onweert*. Zamenst.: *onweersbui*, *onweershoofd*, *waterpilaar*, *onweersvogel*, die, door zijn geschreeuw, een naderend onweer aankondigt; oneig. een voorspeller van onheilen; *onweerswolk*, enz. Van *on* en *weder*, *weer*. Hoogd. *Ungewitter*, bij Olf. en Notk. *ungeuitter*, *ungeuittere*.
- ONWEDERKEERLIJK, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Waarvan men niet wederkeeren kan.
- ONWEDERLEGGELIJK. (*onwederlegbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Hetwelk men niet wederleggen kan: *door onwederleggelijke bewijsstukken aantoonen*. [Bogaert.]
- ONWEDEROPSTANDELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die niet weder opstaan kan: *en slaan zijn vijand' ſel onweeropstandelijk*. [Lodenst.] *Camph. heeft onweerdeleestlijk sterven*.
- ONWEDERROEPELIJK, bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Niet te herroepen.
- ONWEDERSPREKELIJK, (bij Vond. ook *onwederſpreekbaar*), bijv. n. en bijw., —*lijker*, —*lijkst*. Hetwelk men niet wederspreken kan. Van hier *onwedersprekelijkheid*.
- ONWEDERSTAANBAAR, bijv. n. en bijw., —*baarder*, —*baarst*. Hetwelk men niet wederstaan kan: *wiens onweestaenbre tant*, enz. [Poot.] Van hier *onwederstaanbaarheid*. Ook *onwederstaanlijk* (*onweestaanlijk*), *onwederstandelijk*: *met schier onweerstandelijke kracht*. [Hooft.]
- ONWEERBAAR, bijv. n. en bijw., *onweerberaarder*, *onweerberaarst*. Die zich niet behelpen, ook die zich niet verweren kan.
- ONWEER, zie *onweder*.
- ONWEERD, *onweerdig*, zie *onwaard*.
- ONWEETBAAR, bijv. n. en bijw., *onweetbaarder*, *onweetbaarst*. Dat niet geweten kan worden. Bij Vond. heeft men het.
- ONWEG, z. n., m., *des onwegs*, of *van den onweg*; meerv. *onwegen*. Een ongebaande weg; ook een doolweg: *den dootschen onweg kiezen*. [Vond.] *Het vermeten menschelijk geslacht slaet den onwegh in*. [Vond.] *Spelonck, en onwegh, bosch, en galerij, en haegh bedecken*, enz. [Vond.] Van *on* en *weg*. Van hier het veroud. *onwegig*, *onwegzaam*, bij Meijer *onweegzaam*.
- ONWELKOM, bijv. n. en bijw., *meer onwelkom*, *meest, zeer onwelkom*. Die niet welkom is: *onwelkomme Faem*. [Vond.] *Onwelkom quam ik nooit*. [Poot.]
- ONWELLUIDEND, bijv. n. en bijw., *onwelluidender*, *onwelluidendst*. Niet welluidend. Van hier *onwelluidendheid*.
- ONWELSPREKEND, bijv. n. en bijw., *onwelsprekender*, *onwelsprekendst*. Niet welsprekend. Van hier *onwelsprekendheid*.
- ONWENSCH, z. n., m., *van den onwensch*; meerv. *onwenschen*. Tegenzin, spijt: *ten onwensche te zijn gewond van een sterflijke mensche*. [K. v. Mand.] Van *on* en *wensch*. Van hier *onwenschbaar*: *dit is onwenschbaar*, niet te wenschen. [Vond.]
- ONWERK, z. n., o., *des onwerks*, of *van het onwerk*; meerv. *onwerken*. Verkeerd werk. Van hier *onwerkzaam*, dat geen werking doet.
- ONWET, (bij Kil. ook *onwette*) z. n., v., *der*, of *van de onwet*; meerv. *onwetten*. Onwettig stuk, onwettige zaak. Veroud. w. In gebruik is het bijv. n. en bijw., *onwettelijk*, waarvan *onwettelijkheid*; *onwettig*, *onwettigheid*, *onwettiglijk*.
- ONWETEND (oudt. ook *onweticg*, *onwustig*), bijv.

- n. en bijw., *onwetender, onwetendst.* Dom, onkundig; ook onbewust; voorts zonder kennis of achterdocht. Van hier *onwetendheid*, *oul. onwetenschap*: in den tijd onser *onwetenschap*. [D. P. Enchirid.] Ook bij Westeraan. Het bijw. *onwetens* is ook in gebruik: *dat is onwetens gedaan*. Voorts *onweteling*, bij J. De Brune.
- ONWEZENLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat geen bestaan heeft, niet in aanwezen is: 't *onwezentlijk tot wezentlijk te maaken*. [Hooft.]
- ONWIJD, bijv. n. en bijw., *onwijder, onwijdst.* Naauw.
- ONWIJS, bijv. n. en bijw., *onwijzer, onwijst, zeer onwijs.* Van het verstand beroofd: *een onwijs mensch*. Dwaas handelend: *wij waren eertijts onwijs*. [Bijbelv.] In die handwijjs gegrond: *eene onwijze daad*. Van hier *onwijsheid, onwijselijk*.
- ONWIKKELIJK, bijv. n. en bijw., *onwikkelijker, onwikkelijkst.* Dat niet gewikt, gewogen kan worden: *onwikkelijk gewicht steekt in zijn woordt beklemt*. [Hooft.]
- ONWIL, z. n., m., *des onwils, of van den onwil*; zonder meerv. Het tegendeel van wil. Zoo komt het, in den zin van een verbod, voor, in het berijmde *Onze Vader* bij J. V. Maerl.:
Doe dat op ter eerden daertoe
Nijeman dijn onwille doe.
- In eenen godgeleerden zin beteekent het gekantheid, wederstrevigheid: *uw onwil, niet uwe onmagt, is daarvan de oorzaak*. *Kwamen zij slechts hunnen onwil te boven*. Wijders, ongenegenheid, ongenoegen: *is 't mogelijk, dat welwillen onwil in u voortbrengt?* [J. V. Heemsk.] *Onwil en verdriet toonen*. In verdere beteekenis, droefheid over iets, dat tegen ons genoegen is. Van on en wil. Van hier *onwillig, onwilligheid, onwilligtijk*.
- ONWILLENS, bijw., van on en het werkw. *willen*, met den uitgang s, gebruikelijk in de spreekwijjs: *willens, of onwillens*. *Die onwillens bluët ghestort hebben*. [Bijb. 1477.]
- ONWILLIG, zie *onwil*.
- ONWINBAAR, bijv. n. en bijw., *onwinbaarder, onwinbaarst.* Niet te winnen: *eene onwinbare vesting*. Van hier *onwinbaarheid*. Ook *onwinnelijk*.
- ONWIND, z. n., m., *des onwinds, of van den onwind*; meerv. *onwinden*. Geen wind; tegenwind: *het zijden streckt schips wind en onwind voor den vloed*. [Vond.] Van on en wind.
- ONWINNELIJK, zie *onwinbaar*.
- ONWIS, bijv. n. en bijw., *onwisser, meest, zeer onwis*. Onzeker, niet gewis: *laet nu dien dagh vrij den tijt van 't onwis leven afsnijden*. [Vond.] *Op een gemeen heil te hoopen, dat onwis en wildt te zoeken was*. [Hooft.] Van hier *onwisheid*.
- ONWISSELBAAR, bijv. n. en bijw., —*baarder, —baarst.* Onveranderlijk: *in onwisselbare vreugd*. [Lodenst.] 't *Geloof omhelst onwisselbare kroonen*. [K. Brandt.]
- ONWONDBAAR, bijv. n. en bijw., *onwondbaarder, onwondbaarst.* Onkwetsbaar. *Onwondelijk*, bij J. De Brune.
- ONWOONBAAR, (Bij Kil. ook *onwoonsaem*) bijv. n. en bijw., *onwoonbaarder, onwoonbaarst.* Waar men niet wonen kan. Meest anders *onbewoonbaar*.
- ONWRAAKBAAR, (bij Lodenst. *onwraakelijk*: *onwraakelijke wijsheid*), bijv. n. en bijw., *onwraakbaarder, onwraakbaarst.* Niet te wraken, onberispelijk: *een onwraakbaar getuigenis, bewijs*.
- ONWRAAKZUCHTIG, bijv. n. en bijw., —*tiger, —tigst.* Niet wraakzuchtig.
- ONWRIKBAAR, bijv. n. en bijw., *onwrikbaarder, onwrikbaarst.* Niet te wrikken: *onwrikbaar door zijn wigt*. [Hooft.] Van hier *onwrikbaarheid*.
- ONZACHT, (*onzacht*) bijv. n. en bijw., *onzachter, onzachtst.* Niet zacht: *een onzacht bed; eene onzachte huid*. Hard, wreed, ruw: *met geen onzachten last*. [Hooft.] *Iemand onzacht behandelen, bejegenen*, enz. Van hier *onzachtheid, onzachtig*, bij K. V. Mand. Zam.: *onzachtmoedig, onzachtmoedigheid*.
- ONZADELIJK, bijv. n. en bijw., *onzadelijker, onzadelijkst.* Niet te zadigen; anders *onzadelijk*. *Onzadelijke gieren*. [Hooft.]
- ONZALIG, bijv. n. en bijw., *onzaliger, onzaligst.* Het tegendeel van zalig; op de hoogste wijs ongelukkig: *wie de wijsheid ende de roede verachtet, die is onsalich*. [Doresl.] *Een onzalige staat. Onzalige huwelijken*. [Oud.] in de hoogste maat roekeloos en boos: *dese lieden hebben onzalige gedachten*. [Doresl.] Van hier *onzaligheid*, en het meerv. *onzaligheden*, een woord der dichteren, voor het hoogste onheil. Bij Doresl. komt het ook voor: *door de zee sult ghij met onsaticheijt comen*.
- Reeds bij Notk. *unsalig*, bij de zwab. dicht. *unsolic*, ongelukkig. In het zw. luidt het vaak *usel, yseil*, ja zelfs verdorven in *vesal* en *wissel*, ellendig, arm. Van hier het zw. *ysäld*, ellende, ijsl. *vesall*, ellendig, *vesold*, ellende, *usäll*, arm.
- ONZAT, bijv. n. en bijw., *onzatter, onzatst.* Niet verzadigd. Fig.: *onzatte wraeck*. [Vond.] Van hier *onzatheid*.
- ONZE, zie *ons*.
- ONZEDIG, bijv. n. en bijw., *onzediger, onzedigst.* Niet zedig, wild. Van hier *onzedigheid, onzedigtijk*.
- ONZEGE, z. n., v., (oudt. mannel.) *der*, of *van de onzege*; zonder meerv. Verlies, nadeel: *maer dese seghe was 'onseghe*. [M. St.] Van on en zege. Veroud. w.
- ONZEGGELIJK, bijv. n. en bijw., —*lijker*,

- lijkst. Onnoemelijk, dat niet gezegd kan worden. Ook somtijds, voor ongezeglijk: *in zulk een razende onzeglijkheid.* [Oud.]
- ONZELBAAR (bij Kil. ook *onseitigh*), bijv. n. en bijw.. *onzeilbaarder, onzeilbaarst.* Waar men niet zeilen kan.
- ONZEKER, bijv. n. en bijw., *onzekerder, onzekerst.* Niet zeker, niet verzekerd: *eene onzekere uitkomst. Het is onzeker, of, enz.* Met een'tweeden naamval: *daer hij mijns onzeker is.* [Const. D. Minn.] Van hier *onzekerheid.*
- ONZELDEN, bijw. van tijd. Niet zelden, dikwijls. Bij C. Van Alkemade vindt men dit woord.
- ONZELFSTANDIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Het tegendeel van zelfstandig; bij M. L.
- ONZER, zie *ons.*
- ONZIENLIJK, bijv. n. en bijw., *onzienlijker, onzienlijkst.* Dat door het gezigt niet vernomen kan worden: *het beeldt des onzienlijken Godts.* [Bijbelv.] *Sijne onzienelijke dingen.* [Bijb.] — Melch. Fokkens noemt Amsterdam *het onzienlijk mastenwoult.* Van hier *onzienlijkheid.* Men zegt ook onzigtbaar: *een onzichtbaar loot.* [Vond.] *De onzigtbare wereld, de wereld der geesten. De onzigtbare kerk; in de godgeleerdheid. Onzigtbaar is, oneig., iemand, die zich schielijk verwijdert: ik maakte mij onzigtbaar.* Van hier *onzigtbaarheid.* Oul. was *onzigtelijk* ook in gebruik. Zoo leest men in de oudere vertaling van den Bijb.: *dat sichtlich ende onzichtelijk is.*
- ONZIGTBAAR, zie *onzienlijk.*
- ONZIJDIG, bijv. n. en bijw., *onzijdiger, onzijdigst.* Die aan geene zijde overhelt; die geene zijde gekozen heeft; die onpartijdig middendoor gaat: *een onzijdig geschiedschrijver. Onze Staat kon in dien oorlog niet onzijdig blijven. Een onzijdig verhaal.* In de spraakkunst komt dit woord ook voor: *woorden van het onzijdige geslacht, die mannel. noch vrouwel. zijn. Een onzijdig werkwoord, dat bedr. noch lijdend is. Van hier onzijdigheid, in al de genoemde beteekenissen.*
- ONZINNIG, bijv. n. en bijw., *onzinniger, onzinnigst.* Woest, uitzinnig, krankzinnig: *een onzinnige hoop.* Bij Cats ook *ongezinnig: ongezinnigh bloet,* dat zeer snel en onregelgd loopt. Van hier *onzinnigheid, onzinniglijk.*
- ONZOENBAAR, bijv. n. en bijw., *onzoenbaarder, onzoenbaarst.* Die door geenen zoenprijs bevredigd kan worden: *door 's Doods onzoenbare hand.* [F. Halma.] Bij G. Bidloo *onzoenlijk.*
- ONZOET, bijv. n. en bijw., *onzoeter, onzoetst.* Niet zoet; doch meest oneigenlijk: *een onzoet geluid. Een onzoet antwoord. Iemand iets onzoet onder den neus wrijven. Eene onzoete bejegening.*
- ONZORA, z. n., v., *der, of van de onzorg; meerv. onzorgen.* Gerustheid: *onsorgh tegen flus of merghen.* [C. Huygens.] Van *on* en *zorg.* Van hier *onzorgelijk, veilig, onzorgvuldig, onbezorgd.* Voorts *onzorgvuldigheid, onzorgvuldigheid, met het veroud. onzorgzaam en onzorgzaamheid.*
- ONZOUT, bijv. n. en bijw., *onzouter, onzoutst.* Niet zout: *indien het sout onsout wort.* [Bijb.]
- ONZUIVER, bijv. n. en bijw., *onzuiverder, onzuiverst.* Niet zuiver: *onzuivere diamanten, waarin vlakken zijn. Onzuiver water, dat vuil is. Van hier onzuiverheid, en het veroud. werkw. onzuiveren.*
- ONZUUN, bijv. n. en bijw., *onzuner, onzuunst.* Een woord dat in Groningen en Vriesl. in zwang is, en de beteekenis van morsig, vuil heeft. Bij Kil. *onsuen.* Wat het woord *zuun* beteekene, en of het met *schoon, zon* en *schijnen* uit eene bron vloeije, kan ik niet bepalen: het is mogelijk.
- ONZWAAR, bijv. n. en bijw., *onzwaarder, onzwaarst.* Ligt.
- ONZWEMBAAR, bijv. n. en bijw., *onzwembaarder, onzwembaarst.* Waar men niet zwemmen kan, dat niet te bezwemmen is: *de reijger beschuldigde het water, dat het onzwembaer was.* [J. De Brune.]
- ONZWICHTBAAR, bijv. n. en bijw.. —*baarder, —baarst.* Die niet van zwichten, of wijken weet. Van hier *onzwichtbaarheid.* [Hooft.]
- ONZWIERIG, bijv. n. en bijw., *onzwieriger, onzwierigst.* Niet zwierig: *met mijn onzwierigh zingen.* [H. Schim.]
- Ood, *oode, ode, zie kleinood.*
- Ood, veroud. bijv. n. en bijw., *ooder* (eertijds ook *oder*), *oodst.* Bij Kil. *oode, ood, oede, oed.* Het is het hoogd. *ode.* Dit zeer oude woord, dat, bij Kil., door *vacuus, inanis, vanus* overgezet wordt, schijnt, ten naaste bij, de eerste beteekenis van hol gehad te hebben. Frisch getuigt, dat het in dien zin bij *Dasypodius* voorkomt. In die beteekenis grenst het aan *ohse*, dat, in Nederduitschland, een oor heet, het hebr. *hoas*; met ons *oozen, hoozen.* Het denkbeeld van hol heeft dat van *ledig* gebaard, waarmede het fr. *vuide*, het ital. *vuoto*, vermaagschapt is. In eenen bepaaldere zin, beteekende het ledig van menschen en van allen arbeid, welken menschelijke vlijt aanwendt; dus woest, onbewoond, onbebouwd. Oneigenlijk, eindelijk, gaf het te kennen (zie ons *oodelijk, ootlijk*) iets, dat geene innerlijke waarde heeft, ijdel. Misschien behoort hierheen het eng. *odd: an odd kind of business*, eene slechte zaak. Van dit *ood* komt het zam. *ooddwongel*, veroud. woord, in de beteekenis van zachtzinnig, vreedzaam; als ledig van *dwang*, bij wien men geenen *dwang* noodig heeft. Dit *ood* is het ijsl. *audur*, het kimbr. *eider*: in het moesog. heet *authida* eene

eenzame plaats, eene woestenij. Bij de Denen is *ode*, ledig, woest, boh. *owdowely*, finl. *authia*, eene ledige ruimte, Isidor. *odhin*, eene woestenij, zw. *oede*, isrl. *eide* en *auda*. Wachter vindt het vermaagschap met het gr. *οιος*, alleen, eenzaam, *οιωτιν*, verwoesten.

OODE, zie *ode*.

OODELIJK, zie *oolijk*.

OODEN, veroud. werkw., in de beteekenis van verwoesten. Vergel. *ood*.

OOST, z. n., o., *des oosts*, of *van het oost*; meerv. in sommige gevallen, *oosten*. Elke eetbare vrucht van het groeiende rijk, welker zaadkorrelen met eene vleezige bedekking omgeven is, zoo als wijndruiven, ananassen, meloenen, enz. In dien wijduitgestreken zin schijnt het Vond. te nemen: *hoe uwe maetschappij oosten herwaert sleept*. In bepaaldere beteekenis verstaan wij door *oost* boomvruchten, welker zaadkorrelen met een zacht bekleedsel omringd is:

't Is voedzaam Mann'; 't is Eng'lenoofst Van hartverkwikkende granaaten

In 't zoete Paradijs gestoofst. [M. L.]

In den engsten en, misschien, allereigenlijksten zin, beteekent het appelen en peren: *mijn winteroost is vervroren. Gulden oost is malsch.* [Poot.] *Help hem dit lekker oost (uwe appels) nu plukken.* [Moon.] *In 't verboden oost van Eden.* [M. L.] Zelfs gebruikt Poot het van eenen enkelen appel, waar hij, met zinspeling op den twistappel, zegt: *laat toch dit oost niet heel; doorsnij het*. Deze dichtelijke vrijheid is voor ons geen regel van navolging. Men zegge niet: *een appel is*, maar *appelen zijn een smakelijk oost*. Oneig. gebruiken dichters het voor allerlei voortbrengsels van vernuft en smaak: *hier 's oost uit Pindus lugten.* [P. Bakker.] Zamenst.: *oostboom, oostgaarde, oostmarkt, oostwarande.* [Bogaert.] *Oostbeet, oostvloek.* [Moon.] In de beteekenis van appelen en peren komt dit woord bij Otfrid. voor, en heet *obaz*, Notk. *obazo*, Willer. *obaz*, *obeze*, hoogd. *Obts*, neders. *avet*, boh. *owoce*. Het is zeer denkelijk, dat *appel* en *oost*, die in uitgang alleen verschillen, eenen oorsprong hebben.

Oog, oge, zie het volgende oog.

OOG, z. n., o., *des oogts*, of *van het oog*; meerv. *oogen*. Verkleinw. *oogje*. Het zintuig des gezichts bij menschen en dieren. Eigenlijk, wanneer het zoowel dit zintuig, hetzij in het geheel, hetzij het inwendige gestel, hetzij het uitwendige maaksel, als ook het zien, dat daardoor verrigt wordt, te kennen geeft: *bruine, blaauwe, bleeke, loopende, leepe, roode, zeere oogen. Hij is blind aan een oog. Een paar blaauwe oogen krijgen*, als zij blaauw van buiten door slagen zijn. *Met betraande oogen. Met tranende oogen.* [Sweerts.] *Hier zat hij met bekreten' oogen.* [K. Brandt.] *Met schreijende oogen. Hij kon het met geene*

drooge oogen aanzien. Men kan het met een half oog wel zien. Ik zie mijne oogen blind. [Moon.] *Houd op hem een wakend oog. Een kwaad oog op iemand hebben*, hem wantrouwen. Voorts komt dit woord in vele spreekwijzen voor, waar het deels eigenlijk, deels oneigenlijk voorkomt. In den eersten naamval: *het oog des meesters maakt de kudde vet. Mijne oogen liepen over. Wat lijd mijn oog geweld!* [G. Bidloo.] *Mijn oog schreit tot God. Zijne oogen zwommen in tranen. Mijne oogen vlieden van tranen. Aller oogen zijn op u geslagen, gevestigd. 't Oog staart op de kleur.* [P. Bakker.] *Indien 't geschapen oog kan dringen bij d'ongeschape majesteit.* [Moon.] *Zoo ver het oog reiken kan. Mijn oog hangt vol tranen. Mijne oogen vallen toe van vaak. Hare oogen staan heel ingevallen. Zoo lang mij de oogen open staan, zoo lang ik leef. Toen ik bij het bed mijns vrienden kwam, waren zijne oogen al gebroken. Er zijn twee oogen te veel*, zegt men, als men, in de tegenwoordigheid eens kinds, niet duidelijker van eene zaak spreken wil. In den derden naamval: *iets zijnen oogen klagen*, hetzelfde heimelijk beweenen. *Maar 't aardsch, dat 's lichaams oog geviel.* [G. Br.] In den vierden naamval: *zijne oogen openen, toedoen, toehouden, opstaan, opheffen, sluiten. Ik kan mijne oogen niet open houden. Ik heb van nacht geen oog toegedaan. Zijne oogen toedoen, sterven. De zoon look de oogen zijner stervende moeder. Oogen in het hoofd hebben, snedig en voorzigtig zijn. Had zij oogen in 't hoofd gevoert.* [Moon.] In den schertsenden stijl zegt men: *als gij niet zien kunt, neem de oogen in de hand. Het oog op iemands eigendom werpen. Het oog op eene vrijster laten vallen. Iemand een lonkend oogje toewerpen. Zijne oogen uitkijken*, zegt men van nieuwsgierigen. *Zijne oogen weiden laten. Zijne oogen zweven laten: als gij uw oog door al het schoon laat zweven.* [G. Bidl.] *Iemand de oogen uitsteken. De zon steekt den anderen hemellichten de oogen uit*, verdooft door haar licht derzelve glans. *Eenen regter de oogen uitsteken*, hem door verblindende geschenken bederven. *Het oog naar, op iets houden, wenden, vestigen. Het oog op iets slaan. Zijn oog om hoog slaan. Een oog in het zeil houden*, op alle onverwachte zaken naauw toezigt nemen. *De oogen voor zich houden. De oogen neerslaan. Hij verdraaide geen oog. Iemands oogen blinden, verblinden, begoochelen. Het oog op iets hebben. Het nieuwsgierige oog verzaden. 't Schoon, dat oog en hart verrukt.* [Feitam.] *De geilheit maakt onze ogen duister.* [G. Brandt.] *Bedwing het al te welig oog.* [G. Brandt.] *De oogen bedwelmen.* [G. Brandt.] *Zij droogt de traanende oogen.* [Moon.] *Doe dat niet: het geeft*

te veel oog, het maakt, dat anderen te veel opmerken. *Dat geeft maar schele oogen, verwekt maar nijd. Een oog, eenen schijn, glimp, aan iets geven: om achtbaarder oogh aan de vlaaijerije te geeven.* [Hooft.] *Geen oog vol water in zijnen regenbak hebben.*

Ook wordt het met voorzetsels, op velerlei wijs, gebezigd. Met *aan*: *aan iemands oogen blijven hangen*, bij G. Bidloo, van iemands gezigt zijne oogen niet kunnen afwenden. Met *door*: *door zijne eigen oogen zien*. Met *in*: *hij gunt hem het licht in de oogen niet*. *In de oogen druipen*: *ik zal het hem wel in de oogen laten druipen*, duur betaald zetten. *Iemand in de oogen durven zien*, hem niet ontzien. *Ziet (hem) zich spiegten in die blinkende oogen.* [G. Bidloo.] *Wat ons lieflijk straalt in d'ogen.* [G. Brandt.] *De vaak schiet mij in de oogen. Zijn schranderheit speelt in haar (zijn dochters) oogen.* [G. Brandt.] *Dat kan ik in mijn oog wel bergen. Iemand zand in de oogen werpen*, hem bedriegen. *Dat is in mijn oog heel wel*; alles in de dagelijksche taal. *In het oog raken*, in verdenking komen. *In het oog loopen*, gemakkelijk bemerkt worden: *din-gen, die een iegelijk juist niet zoo zeer in 't oog loopen.* [J. de Haes.] *In het oog steken*, met verveling en verdriet, met afgunst en nijd beschouwd worden: *in 't timmeren zijner prachtige Hoeve, die den voortplantelingen bijster in 't oog steekt.* [Bogaert.] *In het oog zitten*: *de Britten, die Hollant in het oog zitten.* [Moonen.] *Iemand in het oog houden*, naauw op iemands daden gadeslaan. *Iets in het oog krijgen*, iets beginnen te zien. Met het voorz. *met*: *met beide oogen toekijken. Hij wilde hem wel met de oogen dooden. Met de oogen wenken.* Met *naar*: *iemand naar de oogen zien*, op deszelfs wenken en bevelen letten. Met *onder*: *iemand iets onder vier oogen zeggen*, zonder het bijzijn van eenen derden. *Hij brengt mij de zaak onder het oog. Den dood stoutmoedig onder de oogen zien. Die des vijands heir durft onder d'oogen treën.* [Feitama.] *Kom niet onder mijn oog. Wat doet de onbedachtzame mensch al niet onder het alziende oog! Iemand onder de oogen trekken*: *is Floris haer kloekelijck onder d'oogen getogen.* [J. v. Heemsk.] Met *op*: *op het oog schijnt het goed*, naar het eerste aanzien. *Dat past, als eene vuist op het oog*, dat voegt kwalijk. *Iets op het oog hebben*, iets bedoelen, ook *in het oog hebben*. Met *uit*: *u straelt liefstalligheit en vrientschap uit twee oogen.* [Moon.] *Uit andere oogen zien*, er gezonder uitzien; ook anders over iets oordeelen. *Men kon het verdriet uit zijne oogen lezen. Uit het oog uit het hart. De dief ziet hem ten oogen uit. Ga uit mijne oogen. Uit zijne oogen zien*, op iets wel acht geven. *Het stuijft*: *men kan uit zijne oogen niet*

zien. Zich uit het oog wegpakken. Hij liet hem geenen oogenblik uit het oog. Hij raakte weg uit oog. Den hoed uit de oogen zetten. Den slaap uit de oogen wrijven. Het haar uit de oogen strijken. Iets uit het oog verliezen: *verlies nimmer uw vaderland uit het oog.* Met *van*: *gij, reede, volgt dien geest*: *bedrukt van oog.* [Moon.] Met *voor*: *voor het oog der wereld. Heb toch die zaak telkens voor oogen. God voor oogen houden. Hij ziet het voor zijne oogen. Iemand een rud voor de oogen draaijen*, hem misleiden. *Men konde, gisteravond, geene hand voor de oogen zien. Het gevaar voor oogen stellen. Stellende den brede Raad voor oogen.* [Hooft.] *Iets voor oogen brengen. Die zaak ligt zoo klaar voor oogen.* Verder worden aan andere voorwerpen ook *oogen* toegeschreven: *Gods oogen* zijn in den bijbelschen stijl, Deszelfs alwetendheid. In dien zelfden stijl spreekt men van *zielsoog*, *verstandsoog*, *oogen des verstands*. Zoo ook aan andere zaken, als bij Poot:

Gelijk de zonnebloem hare oogen

Uit minne draeit naer 's hemels bogen.

Eindelijk wordt dit woord vaak oneigenlijk gebruikt van vele andere dingen, die in hunnen uitwendigen vorm, met een oog eenige gelijkheid hebben. Zoo noemt men de stippen op eene kaart of eenen teerling: *elf oogen hebben. Twaalf oogen werpen. Tegen twaalf oogen dobbelen*, eene zaak zonder eenige kans ondernemen. Botten, knoppen van boomen en planten: *de wijnstocken hebben oogen gewonnen.* [Doresl.] Een klein droppeltje: *er drijft geen oogje vet op. De oogen op eenen paauwestaart.* Het hoofd van een gezwel heet deszelfs oog. Van sommige openingen wordt het ook gebezigd: *het oog eener naald. Het oog van een haak. Het zijn maar haken en oogen*, netelige, nietige, verwarde beuzeligen. *Oog in een net*, in eene ankerschacht. *Een rock vol oogskens.* [Bijbelv.] Figuurlijk noemt men datgene een oog van iets dat hetzelfde tot luister en sieraad verstrekt: *'t oordeel van u, o ooge onzes Vaderlants, Huig de Groote!* [J. De Haes.] In den verhevenen stijl, met bijvoeging van eene nadere bepalende eigenschap, beteekent het eenen persoon. Zoo gebruikt G. Bidloo het van God: *eeuwig Oog! dat mij ziet schrijven.* Wat het geslacht dezes woords aangaat: wij nemen het thans onzijdig, schoon het voorheen ook vrouwel. was. Vond. zegt dus: *'t gezicht der alziende ooge.* Uit voorbeelden, door A. Kluit in de naaml. v. Hoogstr. bijgebracht, blijkt genoeg, dat dit geslacht, bij de ouden zeer gemeen was. Zoo ook de Overz. van den Bijb., als: *daer is een balck in uwe ooge.* Ondertusschen vindt men het onz. gesl. ook in het moesog., ijsl., angels., frankd. en hoogd. De zamengest.

woorden *druipoo*, *eenoo* zijn naar den aard der taal mannel. of vrouwel., een man of eene vrouw, die druipende oogen, die maar een oog heeft. Van hier *oogelijk*, dat voor het oog wel staat. Zamenstell.: *ankeroog*, *arendsoog*, *kreeftsoogen*, in de geneeskunde gebruikelijk, enz. Voorts: *oogappel*, *oogbal* bij Oudaan; *oogblinde*, voor de paarden; *oogdekse*, *oogdienend*, bij Hooft; *oogendienaar*, een geveinsde knecht; *oogebaar* oudtijds, *oogendienst*, *oogendragt*, etter der oogen; *oogenhoek*, *oogenhol*, *oogenklaar*, een kruid; *oogenloop*, *oogenvloed*, *oogenloos*, *oogenloosheid*, bij Huygens; *oogenschemering*, *oogenschijn*, waarschijnlijkheid; ook: *in oogenschijn nemen*, beschouwen; *oogenschijnlijk*, *oogenschijnlijkheid*, *oogentroost*, zeker kruid, *oogenzalf*, *ooggegluur*, [Boom der Kenn.]; *ooggetuige*, *ooggetuigenis*, het oogknikken, bij Sels; *ooglid*, *ooglonken*, *ooglonking*, *oogluiken*, met geslotene oogen iets toelaten, niet naauw toezien: *eenigher mate dienter gheooghluijckt te worden*. [De Brune.] *Oogmeester*, *oogmerk*, *oogwit*, toeleg, *oogmik* en *oogmikken*, bij Rodenb.; *oogpijp*, traanpijp, *het oogscheel*, *ooglid*, *oogstraal*, bij Moonen; *oogvlies*, bij Vond. en Hooft, anders *oogschil*; *oogsteen*, ambersteen, *oogtand*, *oogvlies*, *oogwater*, *oogweiding*, vrij uitzigt in de ruimte, anders *oogenweide*: *oogenweide hebben*. — *Oogwenk*, *oogwinkel*, *oogenhoek*, *oogwit*, *oogzienlijk*, waarschijnlijk; ook openbaar, voor het oog: *dat Christus opghenomen is oogzienlijk*. [D. P. Enchir.] Ook fraai voor het oog, bij Hooft *ooggezien*, *ooggezienheid*, ook *oogzien*: *hunne paarden niet oogghzien nocht van leest, nocht van snelheit*. Bij de Ouden komt ook *oogziend* voor in den zin van blijkbaar: *dat seijnlick waere, ochsient, ende kennelick*. [Zoenbr. van Herm. v. Woerden. 1287.]

Oog, moesog. *augo*, alem. *auga*, angels. *eage*, zw. *oga*, deen. *oije*, hoogd. *Auge*, frankd. *ouga* kimbr. *oug*, ijsl. *auga*, slavon. *oko*, pool. *oko*, saks. *oge*, bij de Krim. Tatar. *oge*, eng. *eye*. Hesychius verklaart *οκκος* door *οφθαλμος*, waarvan het lat. *oculus*: *αυγαι* heeten ook oogen, ital. *occhio*, sp. *ojo*, fr. *oeil*.

Wij hebben nog een ander woord, met eene zacht lange o, *oog*, *oge*, bij Kil. *ooghe*, *oghe*, *aeghe*, *aughe*, in de beteekenis van eiland, zijnde met de voorste helft van eiland, zonder twijfel, door eenen anderen tongval, hetzelfde woord. Dit is nog overig in *Langeroog*, *Spijkerroog*, *Kalandsoog*, *Valkoog*, *Schiermonnikoog*, *Rottumoog*, enz. In het angels. *eage*, *ig* en *ijg* een eiland, ierl. *oghe*, vries. *oge*, zw. *ö*, ijsl. *ei*. Festus getuigt, dat de *Egeische* zee naar de menigte harer eilanden dien naam draagt. Het komt met het hebr. *ai* een eiland, overeen.

OOGELIJN, z. n., o., *des oogelijns*, of van het

*oogelij*n; meerv. *oogelijns*. Eigenlijk een klein oog, een oogje. Zie *lijn*. Dit is een van die weinige verouderde naamwoorden, die, bij latere schrijvers, nog dikwijls voorkomen, doch in eenen oneigenlijken zin, in navolging van Grieksche en Romeinsche schrijvers, die hun *οφθαλμος*, *oculus* en *ocellus*, zoo bezigen. Dus vindt men het bij Poot voor iets, dat ons waard als onze oogen is: *'k hebbe uw deugt, mijn oogelij*n, enz. Hooft gebruikt het voor luister en sieraad, als hij den Ridder Const. Huygens een *oogelij*n aan het hof van Fr. Henrik noemt. Zoo draagt, bij K. Brandt, Maria Stuart den naam van een *oogelij*n van ongefronste deugt. De Muider Drossaard beschrijft Neerland als *dat ooghelij*n van Europe. Bij Bogaert heet Batavia het *oogelij*n van Neerlandsch Indien.

OOGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik oogde*, heb *geogd*. Bedr., naauwkeurig zien, van verre zien, door het vernaauwen van de oogleden: *gij poogt ons nakend lot ons uit de maen te oogen*. [De Deck.] Onz., in dezelfde beteekenis; met hebben: *zoo ver men oogen kost*. [Vond.] *Wij oogen*, waar hij *vliegt*. [Oudaan.] *Mikken in het schieten*; onz., met hebben: *hij heeft zijnen boghe ghespannen, ende ooghet*. [Doresl.] *Op iemand oogen*, het oog op hem houden. In aanmerking nemen, bedoelen: *oogende op hunnen mannenmoed*. [L. Trip.] *Op welke eigenschap van onzen aardt Virgilius ooght*. [Hooft.] *Oogen*, in eenen bedr. zin, komt bij Vond. in de beteekenis voor van oogenten, ond. *oculeren*: *het inzetten en het oogen*. Van hier *ooging*. Het deelw. *geogd*, met oogen voorzien, komt, met uittaling van het voorzetsel *ge*, in zamenst. voor, als: *bruin-oogd*, *zwart-oogd*, enz. *Schoonoogde Juffers*. [Elsevier.] Van hier de zameug. *staroogen*, *wenkoogen*, *beoogen*, *blikoogen*, *knip-oogen*, enz.

OOGENBLIK, z. n., m. en onz., *des ooggenblik*, of van den—het *oogenblik*; meerv. *oogenblikken*. Eigenlijk beteekent dit woord eene snelle toesluiting van de oogleden. Zie *blik*. In die eigenlijke beteekenis heb ik het maar eens gevonden. Bij Moonen komt dus voor: *uit de barning hem met gloeiende ooggenblikken aenspuwend*. Men neemt het anders, oneigenlijk, voor die kleine during van tijd, die er in eenen ooggenblik verloopt, welke men zich als ondeelbaar voorstelt; voorts voor eenen zeer korten tijd: *in eenen ooggenblik verstoven*. [Hoogvl.] *In den testen ooggenblik*. [Vond.] *In eenen ooggenblik dalen sij in 't graf*. [Bijbelv.] *Wacht eenen ooggenblik. Alle ooggenblikken den dood verwachten. 't Eerste ooggenblik van 't eeuwigdurend leven*. [J. de Haes.] Men gebruikt het ook voor het gunstige tijdstip ter uitvoering van eene zaak: *men moet hier den juisten ooggenblik uitkiezen*. Van beide geslachten is het mannel. meest in gebruik

en regelmatig, alzoo *blik* mannel. is. In het gemeene leven gebruikt men somwijlen ook *oogenblikke*, schoon onnoodig. Voor *oogenblik* bezigt D. Smits *oogwenk*: *en had op eene plaats geen oogwenk rust of duur*. Van hier *oogenblikkelijk*: *ik kom oogenblikkelijk weer*; in het dagelijksche leven.

OOGST, (*oogst, oest*), z. n., m., *des oogstes*, of *van den oogst*; meerv. *oogsten*. Eigenlijk, de jaarlijksche inzameling van veldvruchten: *tarwenoogst, graanoogst, gerstenoogst, na-oogst. Een vroege, een late oogst*. In verdere beteekenis, de inzameling van andere voortbrengsels, die anders niet tot de veldvruchten behooren: *druivenoogst, wijnoogst*. Fig. beteekent het den tijd, wanneer de veldvruchten ingezameld worden: *het regende veel in den laatsten oogst. In den oogst*. [Hoogvl.] *In den droksten oogst*. [Poot.] De vruchten, die ingeogst worden, of nog kunnen ingezameld worden; in den verhevenen stijl: *oogsten inhalen*. [Vond.] *De harde paerdehoef vertreet de welige oosten*. [Poot.] *Weelige oeghsten opladen*. [Vond.] *Daer zal de sickel eens door weeldige oegsten gaen*. [De Deck.] In verdere figuur, is het beeld ontleend van eenen maaijer, die met zijne scherpe sickel het rijpe koren afmaait: *die eenen oogst van lijken maeide*. [J. De Haes.] Van hier beteekent het, oneigenlijk, eene groote menigte: *in dezen oest van brieven*. [Hooft.] *Wij willen nu een oogst van vloten aen zien bruisen*. [Anton.] *Om inden vruchbren oogst van zijnen rijken lof te weiden*. [Vond.] *Donderend metaal bezwangerd met een' oogst van kogels*. [Feitama.] Eindelijk, beteekent het elk genot van iemands arbeid en vlijt. Zoo komt het voor in de spreekwijs: *in eens anders oogst weiden*. Zam.: *oogstmaand, oogsttijd*.

Oogst, oegst, oest, neders. *aust, ohst*, deen. *host*, zw. *host*, wall. *awst*, britt. *eaust*, fr. *aouit*, dat en oogstmaand en oogst beduidt, ijsl. *haust*. Omdat in de meeste noordelijke landen van Europa de inzameling van de veldvruchten in augustus, de oogstmaand, voorvalt, is het denklijk, dat *oogst* uit *augustus* ontstaan is. L. Ten Kate denkt liever aan het oude *oeken* vermeerderen, omdat de harde *oo* in de zachte *oe* overgegaan is, zoo als uit *oegst* en *oest* blijkt. Zeker is ons *oeken* met *augustus*, *augeo*, *oogst* uit eenen wortel.

OOGSTEN, (*oegsten, oesten*), bedr. w., gelijkvl. *Ik oogstte, heb geoogst*. Veldvruchten inzamelen: *mijn schaers gewas oogsten*. [Poot.] Oneig.: in ruime maat genieten; doch slechts in den verhevenen stijl: *vreugde oogsten*. Zoo *oogst men rijke eer. Hij zal eer van zijnen arbeid oesten*. [G. Bidloo.] *Uit zulk een' krijg, waer uit Dione ontelbre rijke zegens oest*. [Moonen.] Oul. werd het ook voor maaijen genomen: *in den seuenden*

daghe sulstu laten te ackeren ende te oochsten. [Bijb. 1477.] In het neders. *austen*. Van hier *oogster, oogsting*.

OOL, z. n., v., *der, of van de ooi*; meerv. *ooijen*. Het wijfje onder schaaapvee, het tegendeel van ram: *terwijl Aminadab zijn graege lammers met de vruchtbaere ooiën weide* [Moon.] Zam.: *ooilam*. Het komt met het eng. *ewe* overeen. In het gr. heet *ois* zoowel eene ooi als eenen ram, waarvan het lat. *ovis*, sp. *oveja*, waarmede het pool. *oweza*, hong. *juh* eenige overeenkomst hebben.

OUIJEVAAR, (bij Kil. *eijber, eber, odebaer, odevaer, oudevaer, odeber, oedebaer, oijevaer, heijlover*, in Gelderl. *heilever*) z. n., m., *des ooijevaars, of van den ooijevaar*; meerv. *ooijevaars, ooijevaren*. Een bekende groote trekvogel: *het uitgemergelt volk liet geen en oijevaer leven*. [Vond.] *Het steil verblijf der kleppend ooievaaren*. [Psalmb. van. L. D. S. P.] In den Bijbel van 1477 vinden wij, even als bij Kil., ook *odevaer*: *die zwaluwe ende die odevaer*, enz. Zamenst.: *ooijevaarsbeen*, ook oneigenl. voor iemand, die lange, dunne beenen heeft; *ooijevaarsbek*, ook zeker kruid: *ooijevaarsnest*, enz.

Martin. gist, dat de naam *oudevaer* de oorspronkelijke is, den vogel of om zijnen hoogen ouderdom gegeven of om teedere liefde, welke hij. in den ouderdom, van zijn dankbaar kroost ontvangt. Misschien is de eene of andere bijgeloovige achting voor dezen vogel de bron der benoeming; of wel is de grond in een natuurlijk verschijnsel te zoeken. Men weet, dat deze vogels in het laatste van den zomer, met geheele benden zamen scholen, en onze koudere oorden verlaten. Om die reden leidt L. ten Kate het woord af van *ode, oije*, angels. *ede, ode*, een troep. en *varen*, d. i. trekken, omdat zij met gansche troepen wegtrekken. Scherz. zegt: » Edebar, *ciconia, avis peregrinans*. Belg. » *edefar*, ab ede, *avis et faren, proficisci*. » **OUIJEVAREN**, onz. w., gelijkvl. *Ik ooijevaarde, heb geoijevaard*. Halma verklaart het door verzamelen, met kunstjes nemen: *ik heb geen en zin in dat ooijevaren*, die listige verschalking behaagt mij niet.

OUIT, een bijwoord van den verledenen tijd; te eenigen tijde: *was een magtigh geweldenaar zijne roede oit ontwassen*. [Vollenh.] *Zoo zuiver als het sneeuw oit van den hemel viel*. [Vond.] *Een' Vader, die zijn' Overheid oit heeft gehoorzaemt*. [De Deck.] *Zoo iemand oit betuigde*. [Poot.] Oul. werd het ook voor altijd gebezigd: *Ik hoor, dat de tonghe oyt veel quaet heeft ghedaen*. [J. Moerm.]

OOK, een voegwoord van zamenbinding. Het wordt op meer dan eene wijs bij ons gebruikt. Men neemt het voor eene enkele verbinding: *mijne vrouw is er al: morgen kom ik ook*. In den zin van wijders, verders: *de uitstekend-*

heid blijkt ook hieruit. In die beteekenis kan het onmiddellijk op een sluitteeken volgen: *men vertaalt het anders door zonde. Ook wordt deze overzetting door Jansenius goedgekeurd.* Eene verbinding met nadruk: *maar nu is te beklagen, dat de mensch, door de zonde van God afgeweken, ook vervreemd is van de regte grootmoedigheid.* In eenen versterkenden, vergrootenden zin: *het lust mij deze heerlijkheid, met eene heilige eerezucht, ieder een aan te prijzen, ook den allergeeringsten.* In dien zin staat het somtijds voor *zelfs: de priestertelijke waardigheid, bij de Joden ook boven de koninklijke gesteld.* Men plaatst er dit *zelfs* ook wel achter: *zij hadden den roem van rechtvaardigen, ook zelf bij hunne gebreken.* Ook wel voor: *zelfs ook koningen stamden van hem af.* Men gebruikt het in eenen vergelijkenden zin achter zoo: *de koude slang bezwijmt op heimelijk bezweeren. Zoo zwijmt onze Ewout ook.* [Moon.] Achter niet alleen plaatst men maar ook: *ik zeg, dat hij niet alleen los van zinnen, maar ook slecht van hart is.* Somtijds scheidt men maar ook, door invoeging van een ander woord: *want hij begaf niet alleen zijn hart om met wijsheid te onderzoeken, maar zag ook alles,* enz. [Voll.] Dikwijls dient dit woord, om de rondheid eener uitdrukking of rede te voltooien. Men gebruikt dit vooral, wanneer men zich op eene onzekere, twijfelachtige wijs uitdrukt: *ik doe het niet, onder wat voorwendsel hij mij ook verzoekt. Ieder mensch onzen naasten achten, hoe hij ook tegens ons gezint zij.* [Vollenh.] *Of ik ook in desen nacht eenen man hadde.* [Bijbelv.] *Hij dreigde hem te smaden, waar hij hem ook mogt aantreffen.* Zeer dikwijls komt het in vragen voor, vooral, als men eene stille tegenwerping verwacht: *komt het u ook gelegen, dat ik u bezoekt?* Als men de zaak eenigzins betwijfelt: *zoude ik ook waerlijk baren?* [Bijbelv.] *Zoude het ook waar zijn?* Somwijlen gebruikt men het in eene bedekte schimprede: *lach nu ook.* In eene verdrietelijke luim: *is het nu ook tijd om te slapen?* In eenige oorden van Neerland gebruikt men het als een vraagwoord: *dat was lief. Ook?*

Ook, goth. *auk*, bij Ker. en Isidor. *auh*, Willer., Otfried. en Tatian. *ouh*, hoogd. *auch*, angels. *eake*, *eke*, oudeng. *eke*, *eke also*, neders. *ook*, deen. *og*, zw. *ok* en *och*, ijsl. *og*. Hiermede komt overeen het hebr. *hukka*, het lat. *ac* en het gr. *καί*. Het woordje beduidt in den grond zoo veel als *bijgevoegd, daarenboven*, te meer, en is met het goth. werkw. *aukan*, vermeerderen, verwant, alem. *auhhen*, *auhkon*, angels. *aecan*, *eacan*, eng. *to eke*, ons oude *oeken*. Het gr. *αὐγαίνω*, *aucare* bij Plaut. en het nieuwere *augere* zijn uit deze bron.

OOLIK (oodelijk), bijv. n. en bijw., *oolijker*,

oolijkst. Dit woord, dat van *ood* afstamt, heet eigenlijk ledig: maar wij gebruiken het in eenen oneigenlijken zin, voor ontbloot van innerlijke waarde. Zoo gebruikt het C. Huygens voor gering: *'t was noch yet oolickers, 't was een onkundigh ster.* Nietig, ongegrond, beuzelachtig: *oolijke zorghvuldigheden van luiden, die 't naauw zoeken.* [Hooft.] Slecht: *dit volk, berooit en oolijk gewaapent.* [Hooft.] *Zijn de tijden nu wat olijk,* enz. [G. Bidloo.] Met betrekking tot bekwaamheid en dapperheid: *naemt gij den oolijksten en liet den besten.* [K. v. Mand.] Ellendig, ongelukkig: *nu stel ik mijgerust, en 't leven dus langotick,* enz. [J. T. Josephs dr. en bly eind sp.] Ontbloot van gegronde kennis, schoon loos en doortrapt: *iemand oolijk bedriegen. Een oolijk meisje.* De Ridd. Cats noemt de Min *het oijlick dier.* Van hier de beteekenis van doortrapt, listig, waarin dit woord thans algemeen gebruikt wordt: *een oolijke guit, een oolijke dief,* enz. Onsterk, vervallen, oud, in sommige oorden: *een oolijk kleedje. Een heel oolijk huis.* Op de Veluw gebruikt men het voor ongedaan, ziekelijk: *hij is nog zeer oolijk. Hij heeft het oolijk.* Zoo schijnt het bij A. Moonen ook voor te komen: *zijt ge welgedaen, niet olijk, wees nu vrolijk.* Van hier *oolijkheid: de oolijkheid ziet hem de oogen uit.*

Oom, z. n., m., *des ooms*, of *vân den oom*; meerv. *ooms*, *oomen*. Vaders of moeders broeder, *vaderoom* en *moederoom* bij Doresl. genaamd. *Ik moet van mijnen oom al het goed erven.* Het verkleinwoord in den mond van jonge kinderen is *oompje*. Zam.: *oomkool*, een woord in de dagelijksche taal gebruikelijk van eenen onnoozelen bloed, die zich ligt foppen laat. Men vindt het bij den snaakschen Petrus Baardt: *en raecht mijn oomkool dan in 't bedt.* Voorts *oomsdochter*, *oomszoen*; — *Heeroom*, *janoom*, *oudoom*. In de dagelijksche taal, zet men het achter alle eigennamen: *Kluasoom*, *Dirkoom*, enz. Ook is het de taal van heuschheid en beleefdheid, als kinderen iemand, wien zij niet kennen, aanspreken, en dien *oom* noemen. De Deutsche Keizer noemt ook eenen wereldlijken Keurvorst *oom*; misschien, omdat dit woord, naar Frisch, eertijds ook *neef* beduidde. Er is nog eene zamenstelling van het woord *oom*, namelijk *oomzegger*, bij de Tekelaars in algemeen gebruik; en *oomzeggens* zijn bij hen neven, die tegen elkanders vaders *oom* moeten zeggen, of volle neven: *wij zijn oomzeggens.*

Oom, hoogd. *Oheim*, *Ohm*, angels. *eam*, in de oude fragmenten op Karel de Gr. *ohein*, in Zwab. en Zwits. *oham*, *ohen*, *ohein*, neders. *ohm*. Het schijnt met het oude *am*, eene moeder, *aan*, *aanheer*, overgrötvader, het hebr. *ham* eenen oorsprong te hebben. Adel. beroept zich, voorts, op het Breemsch-

Neders. Woordenb., waar het arab. *am*, door *oom* vertaald wordt. Zeker wordt het arab. *homas* van naauwebloedverwantschap gebruikt; en ons *oom*, zegt L. Meyer, beteekende oudtijds eenen bloedvriend.

OON, veroud. voorzetsel, hetzelfde, als het hoogd. *ohne*, beteekenende zonder: *oon proef*. [Spiegh.] *Oon verdragh*. *Oon artzenij*. [Vond.] Zie *on*.

OONEN, onz. w., gelijkvl. *Ik oonde, heb geoond*. Een woord, dat, in Noordholland, gebruikt wordt van schaapen en varkens, als zij jongen werpen: *het schaap moet oonen*. *De zeug heeft nog niet geoond*. Het is hetzelfde woord als het eng. *to ean*, lammeren werpen. Het is mogelijk, met *ooi*, *oïs*, uit eene bron: of het moest een woord van den klank gevormd wezen, gelijk *oon* bij de Hebr. een treurend geluid uitdrukt; als zage het op de smerten, welke somtijds eene *ooi* onder het oonen doorslaat.

OOR (*oer, oir, or*), een zeer oud woord, niet alleen in onze, maar ook in andere talen. Het komt buiten zamenstelling en in eenige zamengestelde woorden voor. De eerste en misschien de oudste beteekenis is die van groot, en van hier voortreffelijk. Bij Kil. *oor, or, magnus, excellens*. Hierheen behooren de zameng. *oorhaan, gallus silvaticus major, ooros, oeros*, ook *averos*, in het lat. *urus, oorreep, funis nauticus major*. Zie Kil. Hierheen behoort het oude *ar*, groot, hoog. Het komt wijders in de beteekenis van *op* voor, beteekenende eene beweging in de hoogte. Hierheen moet men brengen het oude *oorhave*, bij Kil., oorsprong, beginsel, doch in eenen oneigenlijken zin, daar het eigenlijk eene opheffing beduidt: *Urhab* heet daarom, in het hoogd., zuurdessem, hef, waardoor deeg opgeheven wordt. *Oor* in *oorsprong* heeft dezelfde beteekenis. Ten derde beduidt het het eerste in een ding, eenen aanvang; eene der oudste beteekenissen, eene figuur der vorige. Zoo komt het voor in het oude *ooraan*, bij Kil. *ooraeene*, overgrootvader. *Oor* komt dus overeen met *eer*, het goth. *air*, vroeg, het gr. *ἄρ*, het kriecken van den dag en het voorjaar, *ἀρχη*, het begin, het oude lat. *ora* bij Caecilius, voor het begin, en van hier *orior*, en *ordior, oriens*, enz., het angels. *or, ord*, ijsl. *uhr*, begin. In andere zamenst. komt het voor, voor *over*, als: *oorete*, bij Kil. overblijfsel van eten; voor *er* en *ver*, als *oorlof, oordeel, oorbaar*. Eindelijk dient het tot versterking, als *oorschalk*, zeer schalk, *oormondig*, grootsprekend. Wij gebruiken het ook nog buiten zamenst., als een zelfst. naamw. van het onzijdige geslacht. In dubbele beteekenis komt het dus voor, deels voor zulke aardsoort, waaruit metalen gesmolten worden. In Gelderland noemt men dus die onderaard-

sche harde beddingen, die vol ijzerstof zijn; wanneer men het gewoonlijk *oer* noemt. Bij Kil. wordt het vertaald door *fođina auri et argenti, plumbi et argenti vena communis, origo*. Zoo gebruikt het M. L.:

Honderd millioenen zandjes

Fijn geaderd, scherp getakt,

Sluitende in elkanders tandjes,

Op hun broeïnest, 't oer, gezakt; enz.

Hiermede komt overeen het eng. *ore*, metaal, zw. *aer*, angels. *aere, ar*, ijsl. *eijr*; hiermede staat verwant ons *erts, aarde*, hebr. *hars*. Van hier *oorig* (*oerig* in Geld.), *oorachtig: oorige grond*. Anderdeels beteekent het eenen nazaat, erfgenaam, uit welken een geslacht kan worden voortgeplant: *hij storf zonder mannelijk oor*. *Daer dit oer of quam, dat nu de spaensche crone draecht*. [M. St.] *Van sine haven so bleef oer sijn broeder Jan*. [M. St.] *Sonder oir te laten*. [Klerk der Laage Landen.] Ook *hore* bij M. St.: *sonder hore houden 't lant*. Bij Kil. *oor, hoor, hoore, hoyre*, fr. *hoire*, eng. *heir*, lat. *haeres*.

In de oude onderscheidene tongvallen en talen verwisselt dit woordje met alle klinkers *ar, er, ir, or, ur, yr*. Als wij bij *oor, or*, hoogd. *ur*, staan blijven, zoo schijnt het, oorspronkelijk, eene nabootsing van een hevig, trillend en daarbij dompig geluid te zijn. Die trilling ontdekt men in het lat. *ira*, toorn, angels *yrre* ons *arre*, toornig. Van hier ontstaat het denkbeeld van beweging, menigte, veelheid, als het lat. *urbs*, eene stad. Om de snelle beweging heet *aur* licht; om den slikerenden glans is *aurum* goud, enz.

OOR, z. n., o., *des oors*, of *van het oor*; meerv. *ooren*. Verkleinw. *oortje*. Eigenlijk, het zintuig des gehoors bij menschen en dieren: *grootte, lange, kleine, hangende ooren hebben*. *Men kent den ezal aan zijne ooren*. *De ooren tuiten, zuizen mij*. Uit een overblijfsel van oud bijgeloof, zegt men nog, als anderen van iemand praten: *nu tuiten hem de ooren*. In het gemeene leven en de dagelijksche taal, alsook in den deftigen stijl komt dit woord dikmaals te pas. *Zijne ooren joken hem*, hij hoort graag wat nieuws. *Mijn oor hangt er naar*, dat hoor ik gaarn. *Kan u naer mijn gezangen 't oor noch hangen*. [Moon.] *Ik heb er geene ooren naar*, ik geef er geene acht op, ik bewillig er niet in. *Die daertoe geen ooren had*. [Bogaert.] *Iemands oor hebben*, in deszelfs gunst staan. *Iemand ooren aannaaijen*, hem bedriegen. *Hij krijgt Midas ooren ten loon*, zijne domheid wordt uitgestreken. *De ooren opsteken*, beginnen te muiten. *Wel staaken zij d' ooren op, gestijft met zulk een' voorganger*. [Hooft.] *Zijne ooren klouwen*, blijken geven dat men met eene zaak verlegen is. *Het oor, of de ooren laten hangen*, den moed laten zakken. *Iemand*

de ooren warm maken, hem vervelende dingen zeggen, hem sarren, tergen, driftig maken. *Iemand frisch de ooren wasschen*, hem gevoelig de waarheid zeggen. *Zijne ooren schudden*: hij kan zijne ooren schudden dat zij klappen, hij kan voor zijne zaak vrij uitkomen, zich door ieder laten beoordeelen. *Wien hij door verzoekschriften d'ooren meukte*, wiens gunst hij vleijend zocht. [Bogaert.]

Met allerlei voorzetsels. *Iemand aan het oor tellen*, hem gedurig aanporren. *Ik ben aan dat oor doof*, van die zaak hoor ik niet graag. *Hij heeft ze achter de ooren*, hij is zoo onnoozel niet als hij schijnt; hij houdt den gult verborgen; hij heeft den schalk in de mouw. *Hij is nog niet droog achter de ooren*, hij is nog zeer jong. *Iemand bij de ooren trekken*, hem dwingen. *Iemand bij het oor leiden*, hem ongemerkt bedotten. *Wat dultigheid, dat men d'eenvoudige zoo dom bij d'ooren leijd!* [Oud.] Ook iemand door een liefelijk geluid het oor zoo streelen, dat hij ons overal volge: *geen mensch zal hem meer hooren op zijne duitsche fluit, die al het vee bij d'ooren wist om te leiden*. [Moon.] *Den wolf bij de ooren houden*, in netelige omstandigheden verkeeren, zoodat men niet weet, hoe er zich uit te redden. *Die met Godts spijs het hart door d'ooren voedt*. [Moon.] *Iemand in het oor bijten*, met ernst en nadruk hem iets inluisteren. *Ook beet men me eens in 't oor*. [Poot.] *Maer mijn gebuurman beet me in 't oor*. [Moon.] *Dees roep slaat in elz's ooren*. [P. Rabus.] *Iemand alles aan het oor hangen*, hem alles vertellen. *Hij hing ook de (den) reizige (n) elzenboomen zijn leet in d'ooren*. [Moon.] *Hij tuit zijn dag'lix dicht in allerhande ooren*. [C. Huyg.] *Iemand iets in het oor luisteren*. *Wie heeft u dat in het oor geblazen*, listig ingestoken? *Hij heeft eene vloot in het oor*, ongeruste gedachten. *Ik heb het met mijne ooren gehoord*, eene dagelijksche uitdrukking, ter versterking. *Iemand wat om de ooren geven*, hem aftouwen. *De sneeuwjagt stuift hem om de ooren*. [Anton.] *Het kalf is op een oor na gevild*, de zaak is bijna af. [J. Van Heemsk.] *Hij lag al op een oor*, hij was al te bed. *Over kop en ooren*, liever hals en ooren, in schulden zijn. *Iemand het vel over de ooren haten*, hem alles afknevelen. Men bedreigt een kind, *den neus tusschen twee ooren te zetten*, wanneer men men het, om eene geringe nalatigheid, op eene boertige wijs zijn ongenoegen te kennen geeft. *Het vermaek van ten ooren in schulden te steken*. [J. De Haes.] *Het gaat het eene oor in, het andere weer uit*, die les heeft geene verbetering ten gevolge. Al deze spreekwijzen behooren tot de dagelijksche taal. In den deftigen stijl bezigt men dit woord ook: *oor*, of *ooren*

hebben, met eene schrandere opmerkzaamheid toehooren: *en kluisterde aan zijn ernst, wat oor had of gezicht*. [G. Bidloo.] *Alles was oor*, loutere aandacht. Als Dichters een schoon uitgevoerd stuk beschrijven, dat aller opmerking moet naar zich trekken, dan geven zij levenloozen dingen ooren: *helt Orfeus harp gaf ooren aen het doove velt*. [Poot.] *De wildzang zweeg, het veldt kreeg ooren*. [D. Smits.] *Zijne ooren neigen*; in den stijl der Schrift. *Het oor bekoren*. [Anton.] *Het oor scherpen*, aandachtiger toehooren. *Hoe naarstig scherpte elk 't oor, toen gj de vreugd beschreeft*. *Het oor bieden*, neigen. *Zijn oor afwenden*. *Zijne ooren voor iets stoppen*: die voor 't geroep der armen stopt zijne ooren. [H. Sweerts.] *Iemand het oor geven*, naar hem luisteren: *hij geeft Fotinus 't oor*. [G. Bidloo.] *Gezang, dat tedeers ooren trekt*. [Moon.] *Terwijl hij ontelbaere ooren wist te snoeren aen zijn' mont*. [Moon.] *Al wat uw oog of oor verveelt*. [Bidloo.] *De donder van 't kanon vervult 't angstvallig hart en ooren*. [Bidl.] *Dat streelt het oor*. *Dat kittelt het oor*, men hoort die zaak met genoege. *Zijne ooren aan eene zaak leenen*. *Om 't oor te leenen aen mijn zuchten*. [J. de Haes.] *O Hemel! leen opmerkende ooren*. [H. Schim.] *Het oor beleedigen*. *Zulk een onbetamelijk lied kwetst kuische ooren*. *Het oor doorwonden*, een zaak met schrik aanhooren. [Hervey.] *De ooren binden*, opmerkzaam doen aanhooren: *'k bond elz's ooren aen mijn snaer*. [Poot.] *Hij snoert niet meer aen schakels uw leerzaeme ooren door zijn letterwetenschap*. [Moon.] *Toen zij (de Liefde) uw teder oor deed aan haar wet besteden*. [G. Bidloo.] *Maar zaken vol van kruim verlusten oor en oog*. [Bidloo.] *Hij leidt het oor ten dans, daar zijne nachtegaal den vroegen uchtend wekt*. [Bidloo.] *Onbesneden van ooren zijn*, eene bijbelsche spreekwijs, ongehoorzaam zijn aan iets, hetwelk men hoort, omdat men het met geene aandacht wil hooren: *wie is zoo onbesneên van ooren?* [Feitama.] *Als dit geklag den volke in d'ooren drong*. [P. Rabus.] *Doe uwe ooren voor mijne bede open*. *Hij heeft een open oor*. *Iemand bij de ooren ophangen*, hem door streelende gezangen in verrukking brengen: *wien zou geen tong bekooren, die zielen ophangt bij haere ooren*. [Moon.] *Onder 't vlijtig hooren, hing zijn geslepen tong de Rijkstad op bij d'ooren*. [J. Brandt.] *In de ooren klinken: gene stem op den schouburg klinkt hem zoo aangenaam in d'ooren*. [Vollenh.] *De maer klinkt ons in d'ooren*. [Versteeg.] *Iets met het oor vangen*. *Ter ooren komen: dit zal den erfnaakomeling ter ooren komen*, aan hem verhaald worden. [Poot.] *Ter ooren nemen: neem, Israels Herder! neem ter ooren*. [Psalm.] *Oneig*, een handvat: *het oor*

ran eene kan, eene mande. Een pot met twee ooren. Oor, of ooren van het geschut. Vouw in een boek: sla er een oor in.

Gelijk oog, zoo is oor, certijds, ook vrouwel. geweest: die so geirne biedest d'oor. [Marnix.] Hij weckt mij de oore. [Bijbelv.] Van hier oorig, die groote ooren heeft; doch in samenst.: 't ruijmoorigste gediert. [Huygens.] Zamenst.: beeroor, domoor, druuloor, enz. Voorts oorbag (oorbagge), oorbiecht, oorblaasster, oorblazen, oorblazer, vleijer, achterklapper; oorblazing, oorgat, oorgetuige, oorgezuel, oorhanger, of hoorhangsel, oorbag, oorijzer, oorklink, een slag aan de ooren; oorkussen, oorlapje, oorlel, oorlepel, ooreloos bij Huygens; oorpaarl, oorpeuluw, oorpijn, oorpijp, gehoorbuis, oorpipje, een spuitje, oorrand, oorring, oorsieraad, oorsmeer, oorspuitje, oorsteken, oorblazen, bij Kil. en M. Stoke: verraders, smekers, oerstekers, runers, bij Kil. ruijnen, oorruijnen, in aurem mussitare; oorblazerij, bij P. Rabus; oortipje, oortuiten, oortuiter, oortuizing, oorveeg, een klap, oorvinger, de pink, oorwas, oorsmeer, oorworm: hij ziet zoo vriendelijk als een oorworm.

Oor, bij Isid. oro, Ker. ora, Otr. or, Tat. hora, hoogd. Ohr, neders. oor, angels. eare, eng. ear, deen. òre, zw. oera, ijsl. eijra, lat. auris, fr. oreille, ital. orecchio, spaan. oreja. Andere talen hebben voor de r de naverwante s, als het oude goth. auso, lett. ausis, het oude lat. ausis, gr. osv, hebr. hasn. Andere hebben eene keelletter, als het pool. uccho, krain. uhu.

OORAAN, zie onder oor, (oir, oer).

OOREAAR, (bij de Ouden ook oirbaar, oirber, orber, orboor, oorboor, oirboor, oorber), bijv. n. en bijw., oorbaarder, oorbaarst. Eigenlijk dat nut, gewin, voordeel baart, aanbrengt. De uitgang baar komt van baren, beren, dragen, brengen, af, en het voorzetsel oor is zoo veel als er. Zie oor (oer, oir). Soen is 't niet oorbaer te trouwen. [Bijbelv.] Betamelijk, behoorlijk: hij vond het niet oorbaar dat te doen. Als waar het hun oorbaar geweest meer vijanden te maaken. [Hooft.] Te roemen is mij waertlijk niet oorbaer. [Bijbelv.] Van hier oorbaartlijk, orberlijk, bij v. Mand. orboortlijk, oorbaartlijkheid. Voorts is oorbaar (oorboor, oorber) ook een zelfst. naamwoord van het mannel. en onz. geslacht, in de beteekenis van nut, voordeel: gij kent den oirbaer niet, die blint u zelven streelt. [Vond.] Tot oirbaer van 't lant iets bij wetten stellen. [Vond.] Tot haren besten oorbaar. [Handv. Van Paltsgr. Aalbr., 1580.] Den meest n oorber des Lands betrachten. [Hooft.] Het oorbaer met den honig van vermakelijkheid te mengen. [Vond.] Dat mij 't oorber van u alle deze woorden uit den boezem haalt. [Hooft.] Op den orber, zuiniglijk.

Iets op den orber overleggen. Om nutschap ende oirboor. [Br. Van Hart. Aalbr. Van Beyerens, 1587.] Ons wel beschikken den oorboor van dit gevecht. [K. v. Mand.] Gepastheid, behoorlijkheid: wat oorber van tijdt en geleegenheit vereischte. [Hooft.] Zelfs komt het in het vrouwel. geslacht voor: omme ghemene orbare. [Handv. van Gr. Flor., 1292.] Het onz. geslacht is meest te kiezen. Voorts, is van hier een bedr. werkw. oorbaren, oorboren, nut en voordeel van iets trekken: om een dikken duit te oirboren. [Vond.] Om vreucht en vrolickheit 't oorboren. [D. Heins.] Dijn broeders wrake 't oorboren. [K. v. Mand.] Den slaep orboren. [v. Mand.] Tot nut aanwenden: dat geoorbaart is tot sterking van steeden. [Hooft.] 't Gebed dat wij hier orboren. [Van Mand.] In het bijzonder beteekent het nut van eenen bebouwen akker, of ander land, trekken: oorbaeren het land. [Kil.] Zoo komt het voor in eenen brief van Hart. Aalbr., 1587: die mogen selven haren amsteldijck en die kercklaen weijden ende oorbaren. Dit werkwoord is thans meest verouderd: wij gebruiken het nog in eenen bepaalden zin van eenige spijs te nemen, om daaruit voedsel te trekken, en die voor bederf te bewaren; dan spreken wij het gewoonlijk orberen uit: met de zameng. oporberen, en verorberen: ik kan dat nog wel orberen. Zoo gebruikt het Hooft: zommighen oorbaarden 't wijngaardtloof met zout en stijf sel. Zie orberen.

OORBAND, z. n., m., des oorbands, of van den oorband; meerv. oorbanden. Eigenlijk, een oorlapje aan eene slaapmuts; van oor en band. Oneig., een oorveeg, een kinnebakslag, bij Kil. ook oorwante: iemand eenen oorband geven. Wij hebben nog een woord, dat geheel onderscheiden is, schoon het eveneens gespeld wordt; doch deze spelling is aan eene verkeerde uitspraak haren oorsprong verschuldigd. Ik bedoel oorband voor het beslag aan het einde van eene degenscheede, of van eenen rotting. Men moest dit eigenlijk oordband uitspreken en schrijven; het komt, trouwens, niet van oor, maar oord, dat, onder andere beteekenissen, die van eene spitse punt heeft. Zie oord. Bij Kil. heet oort mucro, cuspis; en ons oorband, oordband noemt hij oortijzer van de scheede. De echte spelling is nog in het hoogd. Ortband; schoon in het gemeene leven Ohrband gezegd wordt; neders. oortband, oortisere. Reeds in den zwabensp. leest men: ortbant sulent sie von den suuert-schaiden abbrechen.

OORBIEDIG (bij Kil oorbodig), bijv. n. en bijw., oorbiediger, oorbiedigst. Eigenlijk, die het oor biedt, van hier gezeggelijk, gehoorzaam, gewillig: om oorbiedigh krijsvolk genoeg in te laaten. [Hooft.]

OORBLAZEN, *oorblazer*, zie onder *oor*.

OORD, z. n., m. en o., *des oords*, of *van den* — *het oord*; meerv. *oorden*. Verkleinw. *oordje*. Kil. spelt *oord* en *oort*. Dit woord heeft meer dan eene beteekenis, in een algemeen denkbeeld misschien gegrond. Het geeft, trouwens, *vooreerst*, te kennen een deel van een geheel, een afgebroken stuk. De Engelschen heeten *orts* overblijfsels, brokken van brood, en voorts van andere spijs. In neders. is *ort* en *ortels* datgene, wat het vee van het voeder overlaat en wegstoot. Datzelfde woord, ook *ort* gespeld, is, in diezelfde beteekenis, in het Gereg. in Groningerland, nog gebruikelijk met een daarvan afgeleid werkwoord *orten*, *aforten*, het overgeblevene hooi, of stroo, door het vee verworpen en vertrap, wegruimen. Dat overgeblevene voeder heeten de boeren op de Veluwe *orte*, en het werkw. *orten* gebruiken zij van koeijen, die staan te kieskaauwen, en *ort* overlaten. In Ierl. is *ordo* een overgeschoten stuk, in Noorw. *or* een brokje. Adeling gist, dat het van het oude *eeren*, *arare*, afstamt, inzoover het, eertijds, in het gemeen graven, verbrijzelen, enz. te kennen gaf. Hierheen brengt hij ook het woord in de volgende beteekenis, waar het, gemeenlijk, een vierde gedeelte van een grooter aanduidt; komende dan met *vier* en *quartus* naauw overeen. *Ten tweede*, beteekent het een vierde deel van een geheel in het gemeen; dan is het van het onz. geslacht: *een oort nijs van der stadt*. [Hooft.] In het bijzonder, een vierde gedeelte van een stuk geld: *een rijksoord*, een vierde van eenen rijkdaalder. *Een oord van eenen gulden*. *Een oordje*, het vierde gedeelte van eenen stuiver. Een vierde gedeelte van eene maal van natte waren: *een oord jenever*, *wijn*, *bier*, *brandewijn*, *olie*, *traan*, *melk*, *gest*. *Ten derde*, beduidt het eenen scherpen hoek, een scherp, spits ding. Kil. zet *oort* over door *cuspis*, *mucro*. Dan wil het gebruik ook het onzijdige geslacht. Die beteekenis vind ik reeds, in het oude Hunzingoer Landr. van het jaar 1252, waar het een puntig geweer aanduidt: *mit orde stec jeftha mith suerde haven*, met een puntig geweer gestoken, of met een zwaard gehouwen. En de geleerde D. F. J. v. Halsema zegt, in het voorberigt van dat oude stuk: *tegenwoordig noemt men alhier (in Vriesland) de spits van eene spade 't oord*. Dit woord is nog onder de landlieden, in Groningerland, in gebruik: *ik heb het oord van het mes afgebroken*. Op de Veluwe, noemen de maaiers de punt van eene zicht en zeissen *den oord*; en de akkerlieden geven aldaar dien naam aan het voorste einde van het grootte ploegijzer. Hierheen behoort ons *oordband* (*oorband*), *oordijzer*. Bij Stryk. vindt men: *sines swertes ort*. In

neders. is *ort*, gelijk in het angels. *ord*, in het gemeen een hoek, een uithoek. Dit woord hebben wij nog overig in eigennamen van dorpen, die op eenen uithoek moeten aangelegd zijn, als: *Broekeroord*, *Onzeroord*, *Rietwijkeroord*, *Rijsoord*, *Heinenoord*. Met dit *oord*, in die beteekenis, staan verwant het lat. *arista*, het hoogd. *Aerker*, onze woorden *horn*, *hoorn*, enz. *Ten vierde*, beduidt het het eerste en laatste aan een ding, bij Kil. *ora*, *extremitas*, *extremum*. Deze beteekenis is eene figuur der vorige. Men vindt het dus bij M. Stoke: *en can 't u van ende t'oorde al te gader vertellen niet*. Bij Notk. is *ortfruma*, bij Hornekg *orthab*, iemand, die eene zaak begint, in het angels. *ort* oorsprong, zw. *ort* einde. Hier ziet elk de verwantschap met ons *oor* (*oir*, *oer*), *eerst*, het lat. *orior*, *origo*, het gr. *ορος*, het einde, het lat. *ora*. Eindelijk beduidt het eene ruimte, welke een ligchaam beslaat, eene plaats; eene beteekenis met de vorige naauw verbonden. In dien zin is het mannel. en onz.: *schoon thans het mannel. de voorkeur heeft: langs den oordt, die minst beschildwacht was*. [Hooft.] *Dat hij al den oordt der voortoght in verwarring bragt*. [Hooft.] *Als 't leeger op drie oorden door komt dringen*. [G. Bidloo.] Verder, een deel der oppervlakte van onze aarde, die bewoond wordt: *uit dezen oort vertrekken*. [Hoogvl.] *De hemel zoude dees' aengevochten oort met vrede en vrijheit zegenen*. [Moon.] *In wat oort?* [Vond.] *Naar eenen anderen oord vertrekken*. *Men spreekt er in alle oorden der wereld van*. Zam.: *oordvoogdij*, bij Hooft. Bij Olftr. *ort*, zw. *ort*, hoogd. *Ort*.

OORDBAND, zie *oorband*.

OORDEEL, z. n., o., *des oordeels*, of *van het oordeel*; meerv. *oordeelen*. Een oud woord, dat in verscheidene, naverwante beteekenissen gebruikelijk is. 1. Het geeft, voor alle dingen, de uitspraak en het vonnis van eenen regter in twistgedingen te kennen, zoowel in burgerlijke als lijfstraffelijke zaken: *een oordeel velten*, *spreken*, *ultvoeren*. Dit woord komt dikmaals voor in de verscheidene manieren der vaderlandsche regtspleging. Zoo vindt men het in de oude regtspleging, het Hei- of Heijemaal genaamd: *het oordeel van anderen innemen*, dat is een voorloopig gevoelen bij de Schepenen of Heemraden over de twistzaak afvragen. Dit deed de Regter bij het spannen van de bank, eer hij het vonnis streek; die daarom vroeg, of het dag en tijd was, *een oordeel te leggen*. De gewijsden van deze Schepenen werden daarom, bij uitstek *oordeelen* genoemd; en als zij hunne gedachten uitten, *wezen* zij hunne *oordeelen*. Van hier noemde men zulke bijzitters of raadgevers *oordeeltwijzers*: *is geordoneert, dat de Richter geen en oordeel-*

wijser gestaden sal gelt toe nemen. [M. van Egmond, *Nije Reformatie.*] Als de Regter bij het spannen van de bank die gevoelens afhoorde, noemde men het *oordeelen besteden*: *die Rechters sullen geen oordeelen besteden aen hoere Dienaars, dan alleen aan goede, bescheide Mans.* [Landbr. van David van Bourgondie.] In de Geldersche en Overijsselsche Landregten komt dit woord dikwijls voor. Daar spreekt men van *oordeelen bestaden*. *Een oordeel dragen*, dat door iemand verrigt wordt, die het vonnis, dat bij kundige regtsgeleerden over de twistzaak ingenomen is, overbrengt en voorleest. Zulken raad, bij die regtsgeleerden gehaald, noemt men *een geschept oordeel* of *vonnis*. De onkosten, die daarop loopen, heeten *oordeelgelden*. *Een eindoordeel*, waardoor de zaak beslist wordt. *Laatste oordeel* is een formulier of plechtig voorschrift, dat, in alle banken van de Veluwe, voor hetscheiden des geregts, wordt uitgelezen, dienende ter vrijspreeking van allen, die over eenige zaak in regten aangesproken zijn, doch tegen welke de zaak, bij zittenden geregte, niet vervolgd is; en ter velligverklaring (dat is openbaarmaking, dat de zaak verloren is) van hen, die aangesproken zijn, maar zich, bij de gespannene bank, niet gezuiverd hebben. In deze beteekenis, worden de beide lettergrepen van dit woord, doorgaans, verkort: *ordel*; meerv. *ordels*. Zamenstell.: *ordeldrager*, *ordelgeld*, *ordelwijzer*. Adelung denkt (want in het hoogd. zegt men ook bij verkorting *Urtel*), dat dit uit het zeer oude en lange gebruik van dit woord voortgevloeid is; dat hieruit waarschijnlijk is, dat dit de eerste beteekenis van het woord heeft uitgemaakt. Voorts beduidt dit woord, in eenen godgeleerden zin, *het laatste of algemeene oordeel*. *De dag des oordeels*. Ook heeft dit woord de beteekenis van allerlei straf, van God den menschen tot tuchtiging in dit leven opgelegd, aangenomen: *ick hebbe gevreesd voor uwe oordeelen*. [Bijbelv.] *Dat is een zwaar oordeel van God over dat land. Onder een oordeel liggen*. In den Bijb. stijl heeft het ook de beteekenis van Gods heilige en regtvaardige handelwijs in de wegen zijner voorzienigheid. 2. In verdere beteekenis, duidt het aan elke beslissing des verstands over eenige zaak, het zij men over twistzaken of andere dingen, zijn gevoelen moet uiten: *Paris oordeel stak haer nogh diep in den krop*. [Vond.] *Zijn oordeel vellen, opschorten. Ik zal er mijn oordeel over zeggen, uiten, geven. Iemandis oordeel vragen. Behoudens beter oordeel. Zich aan het oordeel van anderen onderwerpen. Mijns oordeels of naar mijn oordeel, moet die zaak anders behandeld worden*. 3. Ook noemen wij *oordeel* een vermogen der ziel, om, door de kennis van voorwerpen, met het

verstand, het ware van het valsche, het nuttige van het nadeelige te schiften en onderscheiden, en, door vergelijking of zamenvoeging van reeds bekende zaken, nieuwe kundigheden te scheppen. *Een schrandere, fijn, snedig oordeel. Zijn oordeel is nog niet rijp. Zijn oordeel is verstompt. Een man van een groot oordeel. Een welwikkend oordeel*, enz. Eindelijk, 4, vindt men het ook voor het onderwerp zelf, dat een schrandere oordeel heeft: *daerom hebben de groote oordeelen zeker verstandigh geoordeelt*. [J. de Haes.] Zamenstell.: *oordeelkunde*; bij Poot, *oordeelrijk*; *oordeelvast*, bij Poot.

Oordeel, bij Isid. en Ofr. *urteil*, Ker. en Notk. *urteilida*, *urteilida*, hoogd. *Urtheil*, neders. *oordel*, eng. *ordeal*, fr. *ordalie*, boh. *ortel*. Vele taalkundigen hebben onder het opstommelen van de oude brokken, waaruit dit woord zoude zamengeflanst zijn, deerlijk gezweet: men kan dit bij Wachter zien. Het eenvoudigste is, met Adelung, *oor*, hier voor het voorz. *er* of *ver* te houden; zoo dat *oordeelen* zooveel zij als *verdeelen*, *onderscheiden*, *discernere*. In de middeleeuw. heette *discretio* beoordeeling, bij Ker. door *urteilida* overgezet. Van dit woord stamt ook het middele. *ordalium*, eng. *ordeal*, fr. *ordalie* af, beteekenende zeker beslissend bewijs over eene zaak, hetwelk men als eenen zichtbaren vinger van Gods wonderdoende hand aanmerkte. Bij voorbeeld: iemand, over iets aangeklaagd en met vuur beproefd, dat hem niet deerde, werd onschuldig geoordeeld. Zie wijders Hofm. Lex. op dit woord.

OORDEELEN, bedr. en onz. w., gelijkv. *Ik oordeelde, heb geoordeeld*. Dit woord beduidt, naar de oudste beteekenis des vorigen woords, een regterlijk vonnis spreken, vellen. In dien zin is het een bedr. w., met eenen vierden naamval: *andersins hoe sal Godt de werelt oordeelen?* [Bijbelv.] Ook komt het in eenen bedrijvenden zin voor veroordeelen voor: *ick ben niet gekomen, op dat ick de werelt oordeele*. [Bijbelv.] *Sij hebben ook de stemmen der Propheten, hem oordeelende, vervuld*. [Doresl.] Zoo gebruikt het Ofr. meermaals. In verdere beteekenis, beduidt het zijn gevoelen, zijne meening over de gesteldheid van personen of zaken aan den dag leggen. Eertijds gebruikte men het, in dien zin, ook bedr.: *straffet te voren u selven, eer ghij andere lieden oordeelt*. [Doresl.] *Wie zijt gij, die eenen anderen oordeelt?* [Bijbelv.] Thans nemen wij het onz., met hebben: *ik oordeel, dat die zaak eerst moet gedaan worden. Onpartijdig oordeelen*. Gewoonlijk drukt men het voorwerp met over en van uit: *verkeerd over eene zaak oordeelen. Wat zal men daarvan oordeelen?* Van hier *oordeelaar* (*oordeeler*). Voor het naamw. *oordeeling* gebruikt men de onbep. wijze: *het roe-*

keloos oordeelen kwam hem duur te staan.

Dit zeer oude woord luidt bij de oudste schrijvers *urdeilan, urteilan, ardeilan, irdeilan, irteilen, erteilen*, hoogd. *urtheilen*, neders. *ordelen*, zw. *ordela*. In de oude aleman. geloofsbelijd. bij Goldast leest men, naar Adel.: *ich getoub in dannan kunftig an dem iungesten Tag ertailen viber lebend unt viber tot*. Uit alles blijkt, dat *oor* niet anders dan het voorz. *er, ver* is, en *oordeelen* zoo veel is als *verdeelen*, dat is onderscheiden, beslissen.

OORKENNER, z. n., m., *des oorkenners*, of *van den oorkenner*; meerv. *oorkenners*. Meyer spreekt van eenen *oorkenner des konings, openbaar Notaris, tabellio regis*. Met het volgende *oorkonde* uit dezelfde bron.

OORKONDE, z. n., v., *der*, of *van de oorkonde*; meerv. *oorkonden*. Een zeer oud woord. Het beduidt eene getuigenis; in welken zin reeds Isidor. het gebruikt, *archundi*, en Ker. *urchundi*, Talian. *urkunde*. Bij Ofr. komt het ook dus voor. In die beteekenis ontmoet men het in Mieris Charterb.: *dat een man, die geen huis nog land heeft, geen oorkonde dragen mag tegen een poorter. Der luden, ti mi mit min dikke t'oircont te weten baden.* [K. Kolyn.] In die beteekenis vindt men het vaak onder oude brieven, dienende tot getuigenis der daarin behelsde waarheid: *in oirconde, des t'oirconde*. Nog heden schrijft men onder schriftelijke getuigenissen: *in oorkonde der waarheid, met mijne hand onderschreven*. Ofr. gebruikt het ook voor getuige. Zoo ook in den Bijb. 1477: *hi is oirconde, dat hit zach*. En in 't Leven J. C.: *Ende ghi selt wesen mijn oerconde in Jherusalem*. Bij Kil. komt het ook dus voor; en dan is zulk eene getuigenis, ter onderscheiding van dat woord, *oorkondschap*, dat bij J. Cats gelezen wordt. In bepaalderen zin, beteekent het eene schriftelijke getuigenis, en wel, voornamelijk, elke schriftelijke, openlijke onderhandeling of verhandeling, inzoover dezelve, voor latere tijden, tot een voldoende bewijs zal dienen: *oude oorkonden opzamelen. Al hadden wi anders ghene oirconde*. [M. Stoke.] Dit woord (dat wel eens van *oor*, erfgenaam, en *kond* afgeleid werd, en nu nog vaak beschouwd wordt, als afstammende van *oor*, dat *eerst* beteekent; zoodat het zooveel zoude wezen als een oorspronkelijk schrift, in tegenstelling van een afschrift, eene kopij) is zamengesteld uit *oor*, dat is *er, ver*, en het oude *kond*, van het oude *arkunden, urkunden, erkunden*. Zie het volgende *oorkonden*.

OORKONDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik oorkondde, heb geoorkond*. Bekend maken, getuigen; een woord, dat meest verouderd is: 's *Lants geschichten wil ic oirconden*. [K. Kolyu.] *Hij oirkonde, dat hij, die Caesars stadthou-*

der was, uit het wingewest geweert werdt.

[Hooft.] Van hier *oorkonding*: *wien hij zijn oorkonding gedaan hadde*. [Hooft.]

OORLOF, z. n., o., *des oorlofs*, of *van het oorlof*; zonder meerv. Verlof, vrijheid: *wat oorlof maakt u stout, mijne achtbaarheid te breeken?* [G. Bidloo.] Wij gebruiken dit woord bijzonder van verlof, om zich, voor eenen tijd, van gewone bezigheden te onthouden: *de schooljongens hebben oorlof*. Van hier *oorlofweek, oorlofstijd*, voor stilstand van bezigheden, viertijd, bij Moon. Van soldaten wordt het veel gebruikt; anders *verlof: eenen soldaat oorlof geven*, hem afdanken, ook hem ontslaan van de gewone dienst. *Ende alle het krijgsvolk, dat Demetrius oorlof gegeven hadde, quam tot hem*. [Doresl.] *Met eene nam vrouw Maria haaren oorlof van denzelven*. [Hooft.] *Met oorlof van zijnen Vader te velde gaan*. In het gemeene leven gebruikt men eene hoffelijke uitdrukking: *met oorlof, dat ik u dat vrage*. Zam.: *oorlofsdagen*, enz.

Oorlof, Ker. *urlaubii*, bij Schilt. *orlof*, neders. *verlöv*, deen. *orlov*, hoogd. *Urlaub*, zw. *orlof*, ijsl. *ordlof*. Zie *oorloven*.

OORLOG, z. n., m., vr. en onz., *des oorlogs* — *der oorlog*, of *van den — de — het oorlog*; meerv. *oorlogen*. Een openbare krijg, door het eene tegen het andere volk, om verscheidene redenen, gevoerd, waar elke partij hare vermeende regten door wapenen zoekt te handhaven: *een zware, regtvaardige, langdurige, hevige oorlog. Daarop borst een felle oorlog te water en te lande uit. Hieruit ontstonden lange en bloedige oorlogen. Iemand den oorlog verklaren. Ten oorlog werven, toerusten. Ten oorlog opschrijven. Iemand den oorlog aandoen. Oorlog voeren. Ten oorlog dienen. In den oorlog dienen. Ten oorlog varen, gaan*.

Dit woord komt bij de schrijvers in alle geslachten voor. In het mannel.: *deslavernij van den oorlog*. [Hoogvl.] *Den oorlog zweren*. [Hoogvl.] *De klaroen blaest den oorlog*. [Voud.] In het vrouw.: *'t uitbarsten deezer oorloge*. [Hooft.] *Daer is raet ende macht tot de oorloge*. [Bijbelv.] In het onz. gesl.: *en bannen 't oorelogh ten lande uit en uit zee*. [Moon.] *Het oorelogh verkonden*. [Hoogvl.] *Van een volschaapen oorlog*. [Hooft.] *Also lange als se dat oorloge onversoent ware*. [Zoenbr. van Herm. v. Woerden, 1287.] Dit geslacht wordt doorgaans bij M. Stoke gevonden. Voor het jaar 1623 was dit woord gewoonlijk van dit onz. gesl.; zoo nogtans dat de Hoogleeraar. A. Kluit, in eene aantek. op dit woord, in de *Lijst van Hoogstr.*, zeer waarschijnlijk gemaakt heeft, dat het vrouwelijke het oudste geslacht is. Onze ooren zijn thans meest aan *den oorlog* gewend: *die de rampen der oorlog* zegt en schrijft, is

Het was een plegtige eed, waarbij men be-
loofde, niemand, met wien men verzoend
was, om geleden ongelijk leed te doen;
vooral, als men uit eene hechtenis losraakte:
wij zweren een oilde oirvede. [Regtspleg. van
het Heyemaal.] *Ende die ghecregen werden
deden oerveede, dat si nyemant souden mis-
doen*. [Velden.] Zoo is er nog een *oirpheden-
boek* der stad Zwol. « Die eed, zegt Wage-
» naar, *Vad. Hist.* 3 d. bl. 371, was eertijds
» hier te lande zeer gewoon. » En dit was
in die tijden noodzakelijk, wegens het toen
in zwang gaande vuistregt en de vrijheid der
zelfwraak. In neders. is het *oorveithe*, hoogd.
Urfehde, zw. *urfecht*. Het middele. *urpheda*
verklaart M. Mart. *cautio super hostilitate
ponenda, uberfehde*. Zonder twijfel is *oor*
hier zooveel als *over*; en het woord duidt
aan, dat de *veede*, dat is oude wrok (zie
veede, veete), over en geëindigd is, *terminus
odii*. Kil. heeft het woord niet, maar wel
oorvrede, dat bijna van dezelfde beteekenis
is; een eed, dat men, na in hechtenis gezeten
te hebben, den vrede niet schenden zal.
Oor moet hier, noodwendiglijk, eene andere
beteekenis hebben. Frich heeft eene waar-
schijnlijke gissing, dat *oor* hier zooveel is als
het voorz. *ver*, van het oude *vervreden*, door
vrede of bevrediging bevestigen.

OORVEEG, zie *oorvijg*.

OORVIJG, z. n., v., der, of van de *oorvijg*;
meerv. *oorvijgen*. Een oorband, een slag
aan de ooren. Bij Hornegk komt het enkele
vaige in die beteekenis voor. De laatste
helft van het woord heeft met *vijg*, eene
bekende boomvrucht, niets dan den klank
gemeen: het stamt zonder twijfel uit eene
bron met *vegen*, in het lat. *figere*. In het
angels. is *segan, pangere*. Wij zeggen ook
nog eene *veeg*, eene *oorveeg*.

OORZAAK, z. n., v., der, of van de *oorzaak*;
meerv. *oorzaken*. Eene ontschuldiging. In
dien zin is het bij ons veroud., in het zw.
ursake. J. Lipsius verklaart *ursagon* door
excusationes. *Oor* is daar zoo veel als *ont*;
en het is eene woordelijke overzetting van
excusatio. Wij gebruiken voorts dit woord
voor datgene, waarom iets is of geschiedt.
Ziet hier eenige voorbeelden: *naar de oor-
zaak van dit uitstel raden*. [Hoogvl.] *Te deser
oorsake dan hebbe ik ulieden gheroepen*.
[Doresl.] *De sonde oorsaecke genomen heb-
bende door het gebodt?* [Bijb.] *Om wat oor-
zaak zijt gij hier? Zonder oorzaak iemand
haten*. Thans gebruiken wij veelal het woord
reden. In bepaaldere beteekenis, datgene
waardoor iets voortgebracht wordt: *geen
gevrocht zonder oorzaak. Eene oorsaecke der
eeuwige zaligheit*. [Bijb.] *Die, als de scheppen-
de en onderhoudende oorzaak*, enz. [Frantz.]
*Gij zijt oorzaak van mijn ongeluk. De
bewegende oorzaak. De dood wil altijd eene*

oorzaak hebben. Een voorwendsel: *siet, dat
hij oorsake tegen mij soeckt*. [Bijb.] Aanlei-
dende gelegenheid: *daeromme geven sij
oorsake tot schandelijke afgoderije*. [Doresl.]
Van hier het werkw. *oorzaken*, dat buiten
zamenstell. niet meer in gebruik is: *begeer-
lijkheid oorzaekt alle quaed*. [Krul.] Van hier
het veroud. *oorzaker, oorzakig; oorzakelijk* is
nog in gebruik.

Het woord is zeer oud, en komt, in de
laatste beteekenis, reeds in de negende eeuw
voor. In het hoogd. *Ursache*, nederd. *orsake*,
deen. *aarsag*, zw. *orsak*. Adelung denkt, dat
de beteekenis van verontschuldiging de oor-
spronkelijke is, of althans dat *oorzaak* in het
begin dat zegswoord beduid heeft, hetwelk
men tot eenen grond, eene reden van iets
bijbragt; en met *excusare*, van *ex, uit*, en
cusare, *onskeuten*, spreken, praten, van eene
beteekenis is. Hoe dikwijls lezen wij in de
oude stukken: *is het sake, dat, enz.?* Wat is
dat anders dan het lat. *causa*, *oorzaak*? De
Zweden gebruiken nog zoo hun *saka*. *Oor* is
dan hier niet zoo zeer iets, dat eerst is, als
wel een voorzetsel, als zeydet gij *ontzaak*,
van *zeggen*.

OOST, z. n., o., van het *oost*; zonder meerv.

Die hemelstreek, waar de zon zich, des mor-
gens, het eerste aan ons gezigt vertoont: *die
het oost en west bespant*. [Poot.] *Zoo wijt
de bleeke maen voor 't morgenlicht in 't
oost*, enz. [Moonen.] *In morgenbarent oost*.
[G. Brandt.] Het oostergedeelte der wereld:
*dat mijne kruiden in 't oost niet gewassen
zijn*. [Hooft.] De oostzee: *om den oost varen*.
Oost, west, t'huis best, waar men ook in de
wereld goed onthaald worde, het is nergens
beter dan bij zijnen eigenen haard. Zamen-
stell.: *oostindie, oostindisch, oostindisch-
vaarder, oostkant, oostkim, oostland, oost-
landsch*, bij Moon. *Oostnoordoost, oostpoort,
oostwaarts, oostzee, oostzijde, oostzuid-
oost*, enz.

Oost, hoogd. *Ost*, neders. *oost*, angels.
east, eng. *east*, fr. *est*, ijsl. *austur*, frankd.
ost, ostana, pool. *wschod*. Wat den oor-
sprong des woords aangaat: Martin. zegt:
ost, quasi ort, ab ortu, vel potius ab aestu.
Wachter denkt om het Goth. *ustandan*,
opstaan, opgaan. Daar de andere namen der
hemelstreken, ondertusschen, den aard der
winden, die uit die hoeken waaijen, uit-
drukken, als *noord* het bruisende en snor-
rende, *west* het zacht lispelende, *zuid* het
ziedende of heete, zoo stemt Adel. met de
laatste gissing van Martin. in; wanneer het
oost het scherp snijdende en doordringende
van den oostenwind kan beteekenen: *aestus*
heeft toch in het gemeen de beteekenis van
scherpheid.

OOST, bijv. n. en bijw., met den vergelijkenden
trap *ooster*. Dat in het oost is, of uit het oost

komt, of naar het oost ziet: *de wind is vlak oost*. En *strekt zich oost en west*. [Sweerts.] Anders wil dit woord met het volgende naamwoord aaneen gehecht worden; zoo echter, dat het alseen ander bijv. n. verbogen wordt: *de oostewint, den oostewind, niet den oostenwind*; zie *hoogepriester*. Als het een vergelijkend denkbeeld in zich sluit, zegt men *ooster*: *de oosterhoek, de oostergevel, oostergrens, oosterpoort*. Bij Oud. vindt men *oosterkruiden*. Een *oostervaarder*, een schip, dat naar de oostzee vaart. Van hier *oostelijk*, naar het oosten strekkende, uit het oosten waaijende, bij Bogaert ook *oosterlijk*.

OOSTEN, z. n., o., van het oosten; zonder meerv. Die hemelstreek, die tegen het westen overstaat, in het gemeene leven doorgaans het oosten: *de zon komt in het oosten op*. *Wijs mij het oosten eens*. *Naar het oosten*. *Tegen het oosten*. *Ten oosten*. Vond. en de Bijbelv. zeggen ook *uit den oosten*; misschien voor het onaangename *uit den oostene*. Oul. liet men het lidwoord ook weg: *En doe zij toghen van oosten*. [Bijb. 1477.] In het bijzonder dat gedeelte der wereld, dat beoosten de middellandsche zee ligt, de Levant: *het geurrijk oosten zag, in zijne vruchtbre dalen*, enz. [Br. à Brandis.] Met meerdere bepaling, dat gedeelte, dat beoosten Palestina lag: *het drietal, dat van 't oosten zich boog voor d'arme kribbe*. [Vond.] Het uiterste gewest van Azie ten Oosten: *op dat hij zijne heerschappij met den Oceaan, en d'uiterste deelen van 't Oosten bepalen zoude*. [Bogaert.] Zamenstell.: *oostenrijk, oostenrijker, oostenrijksch*.

OOSTER, zie *oost*. Bij Kil. komt nog voor *ooster, oosteren, oosterdagh*. In het hoogd. is het een zeer gewoon woord *die östern*. Het beteekent het feest van Jezus opstanding, bij ons, met den Joodschen naam, *paaschfeest* genoemd. En dewijl het paaschfeest meest in de maand April valt, droeg die maand oul. den naam van *oostermaand*. Bij Ker. *oostrun, ostron*, Olf. *ostoron*, angels. *easter, oster, ostor*, eng. *easter*. Kil. leidt het van *Eoster, Eostrea*, den naam eener oude Saksische Godin, af, bij de oude Zweden *Astargjidia* geheeten, de Grieksche en Romeinsche Venus, dezelfde godin, welke de Sijriërs en Sidoniërs *Astarte* noemden, naar de getuigenis van Suidas, uit het hebr. *Astaroth*. Wachter brengt het tot het Goth. *urreistan*, oprijzen, opstaan, en het angels. *arijste*, opstanding. Adelung leidt het af van *oost, ooster*, inzover daarin een algemeen denkbeeld van opheffen, opgaan, opstaan ingesloten is. In het Angels. is *est* de oorsprong.

OOSTEREN, onz. w., gelijkvl. *Het oosterde, heeft geoosterd*. Een woord der zeelieden: *het kompas oostert*, wanneer de naald, onder sommige hemelstrekken, niet vlak

het noorden wijst, maar eenige streken oostwaarts afwijkt.

OOSTERLING, z. n., m. en v., *des oosterlings, — der, of van den — de oosterling*; meerv. *oosterlingen*. Iemand uit de landen, langs de oostzee gelegen, en voornamelijk uit de hanzesteden. *Oosterling* is ook iemand, die in het Oosten, de Levant woont.

OOSTERLUCIE, (bij Kil. *oosterlucye*, bij Meijer *oosterlusie*): z. n., v., *der, of van de oosterlucie*; zonder meerv. Holwortel, zekere vezelachtige plant, die in Oostenrijk, Frankrijk en Tartarie groeit, welker wortel eenen sterken, onaangename reuk geeft, zeer bitter van smaak is, en braking veroorzaakt. Uit het gr. *aristolochia*.

OOSTERSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het oosten: *het oostersche huis*, het huis der hanzesteden te Antwerpen. *De oostersche vloot*, die van Amsterdam naar de oostzee zeilt. Dat betrekking op de Levant heeft: *de oostersche volkeren*. *De oostersche talen*.

OOTE, *ootje*, woorden der dagelijksche taal. Gene beduidt in eenige streken van ons vaderland grootvader, ook *oota* geheeten, in andere oorden grootmoeder; dit beteekent grootmoeder. Het komt overeen met *atta*, gr. *αττα*. Hierheen behoort het drentsche *ette* insgelijks.

OOTMOED, z. n., m., *des ootmoeds, of van den ootmoed*; zonder meerv. Uit kracht der afleiding van *oot (ood)* en *moed*, moet dit woord eigenlijk ledigheid, d. i. afwezigheid van moed beteekend hebben, niet zoo zeer als eene laakbare lafheid, als wel een onschuldig gebrek. Daar nu iemand, die dit gebrek bij zich bespeurt, van zich zelve niet hooggevoelend is, wanneer hij anders wel denkt, zoo heeft ootmoed de beteekenis van nederigheid gekregen: *van diepen ootmoet*. [Hoogvl.] *In onderdanigsten ootmoed*. [Hooft.] Bij J. de Haes heeft het nog een bijgevoegd denkbeeld van eenen nederigen en armoedigen toestand: *hij beurt mijn' ootmoed uit het stof*. En: *den ootmoed eerde hij met kroonen*. Men spelt het woord thans *ootmoed*, schoon het, volgens de afleiding, *oodmoed*, zou moeten zijn. En zoo schrijven ook K. v. Mand., Kiliaan, Meyer, en L. ten Kate. Van hier *ootmoedig, ootmoedigheid, ootmoedigtijk, ootmoedigen*, waarvoor *verootmoedigen* in gebruik is.

Ootmoed, Angels. *eadmoad* en *eaidmod*, Frank. *ödmuot*.

OP, een voorzetsel en bijwoord. Als voorzetsel is het van eenen wijden omvang en eene uitgestrekte beteekenis. Als zoodanig, beduidt het, vooreerst, het zijn of werken boven de oppervlakte van een ligchaam. Deze is, misschien, de oorspronkelijke beteekenis, waaruit andere figuurlijke ontstaan

zijn : hij zit op de poort gevangen. Hij staat op den berg. Hij woont op een eiland. Hierheen behooren de spreekwijzen : op het slot, op het dorp, op het land wonen. Op de Hoogeschool zijn. Op de Leijdsche straat. In alles heerscht het denkbeeld van eene hoogte. Wijders duidt het slechts eene oppervlakte aan, alhoewel vaak het begrip van hoogte er mede vereenigd is : op den grond liggen. Op eene bank zitten. Op de fluit spelen. Op een orgel spelen. Op de brug staan. Op den kop staan. Op den weg omkomen. In vele figuurl. spreekwijzen ligt deze beteekenis ten grondslag : op den sprong staan. Een leger op de been hebben. Wees op uwe hoede. Op duizend tongen leven. [Moon.] Iemand op de handen dragen. Ik heb wat op mijn hart, enz. Iemand op reis ontmoeten. Hij is op de jacht. Op eenen maaltijd zijn. Hij is op de begrafenis. Eene during : hij mogte op de reis sterven. Het zijn naast iets : Keulen ligt op den Rijn. Oneig. : iemand op zijne zijde hebben. Eenen tijd : ik reis niet graag op eenen zondag. Het was duister op den middag. Rome is niet op eenen dag gebouwd. Ik heb op mijnen ouden dag nog zooveel verdriet. Op heden, op morgen. Eenen toekomenden tijd : ik zal eens op eenen avond uitbreken. Voor tegen : op 't voorjaar. [Hooft.] Eene rigting en beweging in de hoogte : op eenen boom klimmen. Op het paard stijgen. Zoo ook op straat komen. Zich op het land begeven. Met de figuurl. spreekwijzen : op de wereld komen. Op vrije voeten stellen. Schuld op schuld hoopen. Op de proef stellen. Eene beweging naar de oppervlakte van iets : Op het hoofd vallen. Op den tein treden. Iets op de wond doen. Zoo ook oneig. : twee gulden op hand krijgen. Dat is water op mijnen molen. Zich op reis begeven. Op slag komen, enz. Eene beweging naar eene plaats : zich op straat begeven. Op de baan komen. Op de kermis reizen. Bier op flesschen zetten. Zeer dikwijls beduidt het de rigting der werkzaamheid des gemoeds op iets : tuk op roof. Heet op de moedermelk. Vertieft op een meisje. Verslingerd op het spel. Toornig, boos op iemand zijn. Ik heb er een zwak op. Moordprijemen op iemand scherpen. Op God hopen. Ik zal op die zaak letten. Ik zal het er op wagen. Op middelen bedacht, enz. Dat ziet op u. Ik zal op hem wachten. Op iemands gezondheid drinken. Hij is op alles gevat. Sedert wert d'oorlog op den name van hem gevoert. [Hooft.] Een gedicht op iets maken. Op iets trotsch zijn. Zich op iets verheffen. Laat het toch niet op mij alleen aankomen. Ik vraag zulks op uwe eerlijkheid. Op den hals wagen. Het is hem op den hals verboden. Doe het op mijnen raad. Zoo ook, als het tegelijk het oogmerk der handeling aanduidt : op buit uitgaan.

Op woeker leggen. Iets op den koop maken. Zich op genade overgeven. Op den dood gevangen zitten. Wijders, als zulk een voorwerp tevens de grenspaal is, waartoe zich de handeling of beweging uitstrekt : op de helft aanvullen. Ik heb het geld, op tien gulden na. Hij weet het op een haar. Ook geeft op te kennen, dat na iets geschiedt : op hem volgen. Dat is goed op het eten. Geschokt van baeren, slagh op slagh ! Gesolt van buien dagh op dagh. [Poot.] Hij antwoordde hierop. Op die vraag zweeg hij. Op het ontvangen van dezen brief. Men gebruikt dit voorzetsel ook dan, als het geheel naar het getal zijner deelen moet bepaald worden : twintig stuivers gaan op eenen gulden. Oul. werd het ook voor over gebezigd : mijn volc op welc ic dij eenen coninc gheset heb. [Bijb. 1477.] Nog verder beduidt het den aard en de wijze van iets : op zijn Fransch gekleed. Op dien voet. Op zulke manier. Op een nieuw. Op een duit : zij gelijken elkander op een duit, zoo als men dagelijks spreekt; doch waarschijnlijk is dit verbasterd van opende uit; zoo ook op een top, voor op ende op. Op zijn best. Op het heerlijkste uitgedost. Op korting betalen.

Als bijwoord komt het ook, in onze taal, voor. Men plaatst het dan met het voorz. van, en drukt er eenen aanvang door uit : van onderen op rabraken. Van jongs op. Eene beweging in de hoogte, zonder van : dat ging berg op, berg af. Op en neder loopen, naar boven en beneden, ook heen en weer. Oul. beteekende op en neder ook overal. Het is eindelijk een opwekkend tusschenwerpsel : op ! strijd'bre Piso ! op ! gespt nu het harnas aan. [G. Brandt.] Zoo ook, bij verdubbeling : op ! doffe geest ! op, op ! — Op, op, op, verlooore schaepen ! [Moonen.]

Dit voorzetsel komt ook in samenst. voor. Men plaatst het achter- en voraan. Gene plaats beslaat het bij eenige bijwoorden, als waarop, hierop, ergensop, achterop, daarop, enz. Deze plaats neemt het in bij werkwoorden en de daarvan afgeleide naamwoorden, als opwellen, ophitsen, opkomst, opstanding, enz. Zoo ook bij sommige bijwoorden, als opdat, opwaarts. In samenst. met werkwoorden, geeft het aan dezelve eene dubbele beteekenis; die van eene beweging of rigting in de hoogte, als : opkomen, opstaan, ophoopen; die van eene veroorzaking van eene opening, als : opdoen, opsluiten, opbreken. In dit geval vervangt het de plaats van het bijw. open. Uit deze dubbele beteekenis ontstaan vele figuurlijke, waarvan deze vier de voornaamste zijn. Vooreerst, beteekent deze samenstelling een zijn, eene beweging of werking op de oppervlakte van iets, als opdrukken, opgieten, enz. Ten tweede, eene herhaling van die werkzaamheid, die door

het enkele werkwoord reeds is uitgedrukt, als *opbruinen*, *opschoonen*, *opfrissen*, *opbrouwen*. Ten derde, eene geheele voleinding van iets, als *opeten*, *opwissen*, *opdrinken*. Eindelijk, eene bestemming voor het toekomstige, als *opleggen*, *opdoen*. Alle andere figuurl. beteekenissen kunnen, gemakkelijk, onder een van deze hoofden gebragt worden.

Zoo dikwijls dit voorzetsel met werkwoorden zamengesteld wordt, is het scheidbaar, als: *opnemen*, *ik nam op*, *opgenomen*, *op te nemen* — *oploopen*, *liep op*, *opgelopen*, *op te loopen*.

Op, hoogd. *auf*, bij Ulphil. *jup*, angels. *up*, Ker. *aba*, Olf. en Will. *ufan* en *uffe*, neders. *up*, eng. *up*, *upon*, ijsl. *off*, deen. *op*. Over en open zijn uit deze bron voortgevloeid; zoo ook *οπισθεν* en *super*, *supra*.

OPAAALSTEEN, z. n., v., des *opaalsteens*, of van den *opaalsteen*; meerv. *opaalsteenen*. Eene soort van weeken steen, onder de edelgesteenten gerangschikt, die, na het slijpen, vele kleuren aanneemt. Uit het gr. en lat. *opalus*. Michaëlis houdt hem voor den Lynkurer der ouden. Om de veelheid der kleuren werd hij ook *Iris*, regenboog, geheeten. Plinius noemt hem *paederos*.

OPADEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *aderen*: *ik aderde op*, *heb opgeaderd*. Een schilderswoord: *ik liet de pilaars opaderen*, dat is dezelve, die als geaderd marmer geschilderd waren, maar waarop die aders dof en bleek stonden, in dien zelfden smaak weder laten opschilderen.

OPBADEN, *opbading*, zie *opboden*.

OPBAGGEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *baggeren*: *ik baggerde op*, *heb opgebaggerd*. Door een baggeret uit eene sloot, gracht of andere diepte optrekken: *dan baggert hij op al de stinckende modder*. [J. de Brune.] In het gemeen, uit het water opbrengen: *'t aeloude Kattenburg, nu weer opgebaggert uit het zout*. [Anton.] Overdr., wordt het van het ophalen van zaken gebezigt, die eenen tegenzin, walging en afkeer veroorzaken: *geschillen, die uit de Roomsche regten worden opgebaggerd*. [Van Idsinga over het selw. Landr.]

OPBAKEREN, bedr. w., gelijkvl. Door bakeren optooijen: *een kind opbakeren*.

OPBAKKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *op* en *bakken*: *ik bakte op*, *heb opgebakt*. Met bakken alles opgebruiken, anders verbakken; ook van nieuws bakken: *podding opbakken*.

OPBALDEREN, zie *opbulderen*,

OPBALIEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *balien*, dat niet gebruikelijk is: *ik baliede op*, *heb opgebalied*. Met eene balie, eene scheepstobbe, water naar boven brengen, trekken.

OPBANDEN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *banden*, dat buiten zam. niet voorkomt:

ik bandde op, *heb opgeband*. Het deelw. *opgeband* heeft Meyer, die het verklaart met banden omhangen.

OPBANEN, bedr. w., gelijkvl. Waar voorheen eene baan geweest is, doch die, door eenig beletsel, niet meer gangbaar is, aldaar dezelve weder opruimen: *den weg door duin opbanen*. [Vond.] *Den kunstweg op te banen, die gansch verwildert was*. [J. B. Wellekens.]

OPBAREN, veroud. onz. w., gelijkvl. Een luid geschreeuw opheffen. Zie *baren*.

OPBEDELEN, bedr. w., gelijkvl. Door bedelen bij de huizen iets ophalen.

OPBELLEN, bedr. w., gelijkvl. Door het trekken van de bel, uit het bed doen rijzen.

OPBERSTEN, onz. w., ongelijkvl. Van *op* en *bersten* (*barsten*): *ik borst op*, *ben opgeborsten*. Door bersten eene opening krijgen: *voorwaerts overgevallen zijnde is midden opgeborsten*. [Bijbelv.]

OPBETALEN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Zoo betalen, dat er niets meer op rekening blijft.

OPBETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *betten*: *ik bettede op*, *heb opgebet*. Met een linnen lapje eenig vocht op een ontstoken deel des lichaams, herhaalde reizen, opdrukken. Ook op die zelfde wijs het vocht opnemen.

OPBEUKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *beuken*: *ik beukte op*, *heb opgebeukt*. Door beuken boven op iets slaan; ook door beuken eene opening in iets maken. *De poorten opbeuken* gebruikt dus Hooft.

OPBEUREN, bedr. w., gelijkvl. Optillen; in welken zin het, op de Veluw, zeer in gebruik is: *beur mij eens op*. *Een kind opbeuren*. *Zij beurde den gevallenen grijsaard van den grond op*. Oneig., dat in vervallen staat is, wederom krachten bijzetten: *dit had 't lichaem opgebeurt*. [J. de Haes.] Tot vorigen bloei, luister en vermogen terug brengen: *gij hebt ons opgebeurt*. [J. de Haes.] *End'onderdrukte deugt opbeuren met zijn armen*. [Poot.] *Mijn zwakheid optebeuren*. [Feitama.] Uit rampen, die bij eene diepte vergeleken worden, met hervatten moed, verlossen: *uit de ellende op te beuren*. [Frantzen.] Eenen neerslagtigen geest zoo iets toebrengen, waardoor hij nieuwen moed vat: *die taal beurde hem aanmerkelijk op*. *Iemands gemoed, hart opbeuren*. Op de Veluwe heeft dit woord eene nog andere beteekenis voor ontvangen: *penningen opbeuren*. Van hier *opbeuring*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin.

OPBIDDEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik bad op*, *heb opgebeden*. In het bidden zijne stem laten hooren; wanneer men het onz. gebruikt: *hard opbidden*, in de dagelijksche taal; waarvoor ook *hardop bidden* gebezigt wordt. Bedr., door een verzoek uitnoodigen, om op te komen: *alle vrienden opbidden*, [Kil.]

OPBIECHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *biechten*: *ik biechte op, heb opgebiecht*. Door bekennen iets aan den dag brengen.

OPBIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *op* en *bidden*: *ik bood op, heb opgeboden*. Hooger bieden. Men gebruikt het meest onz., met weglating van den vierden naamval, die de som aanduidt.

OPBIJTEN, bedr. w., ongelijkvl.: *ik beet op, heb opgebeten*. Met de tanden eene opening maken; ook door bijtende middelen dit veroorzaken: *dat bijt de huid schielijk op*.

OPBIJTEN, bedr. w., gelijkvl.: *ik bijtte op, heb opgebijt*. Door eene bijt in het ijs te hakken eene opening maken: *met opbijten van 't ijs*. *De kooningschen dedden 't veer opbijten*. [Hooft.] *Meir en stroomen op te bijten*. [Vond.]

OPBIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Door hikken (hakken) verfraaijen: *eenen steen laten opbikken*. Opeten: *alles opbikken*. Zie verder *oppikken*.

OPBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *op* en *binden*: *ik bond op, heb opgebonden*. Iets, dat door zijne slapheid naar beneden helt, vastbinden: *het haar, de broek, de kousen, den wijnstok, enz. opbinden*. *Dan wacker voor de vuist de rancken opgebonden*. [Vond.] Boven op iets vast binden: *ende bondt hen mutsen op*. [Bijbelv.]

OPBLAKEN, onz. w., gelijkvl. Van *op* en *blaken*: *ik blaakte op, ben opgeblaakt*. Met blakend licht opstijgen. Hooft bezigt het, voor met luister openbaar worden: *ende deedt zijn' glore bet opblaaken*. Met hevige kracht ontstaan: *zich luttel kreuende der afgunst, opblaakende uit het verstrikken dies deughdzaamsten mans*. [Hooft.]

OPBLAZEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *ik blies op, heb opgeblazen*. Bedr., door inblazen van lucht doen opzwellen: *darmen opblazen*. *En duude 't lemmer in zijne opgeblaeze long*. [Vond.] *Met twee opgeblaze kaken*. [Geschier.] Fig., het sterkste blijk van hoogmoedigheid en trotschheid geven: *zich opblazen*. *Waar-door de mensch zich als een waterbel opblaast*. [Vollenh.] *Een opgeblazen mensch*. *Die is opgeblazen ende en weet niets*. [Bijbelv.] Van hier *opgeblazenheid*: *opgeblasentheit der zee*. [Bijbelv.] Vergaande hoogmoed: *oorblasingen, opgeblasentheden*. [Bijbelv.] Door blazen nieuwe kracht bijzetten: *die de kolen in 't vjer opblaest*. [Bijbelv.] *En heeft het smookend vier opgeblaazen*. [Hooft.] Oneig.: *de tijdingen uit Vlaandre bliesen hun den moedt op*. [Hooft.] Door blazen in de hoogte drijven: *een veertje opblazen*. *Bij opgeblazen zee*. [Hooft.] Door uitgeborstene lucht in de hoogte laten springen: *ook bliesen de verweerders een' mijn' op*. [Hooft.] Onz., met hebben, op blaastuigen van nieuws geluid maken: *zij bliesen lustig op*.

OPBLEEKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik bleekte op, heb en ben opgebleekt*. Bedr. Van nieuws linnen bleeken, opdat het witter worde. Onz., men *zijn*: *bleek, wit worden: het linnen is fraai opgebleekt*.

OPBLIJVEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik bleef op, ben opgebleven*. Overeinde blijven, doch slechts oneig., in tegenstelling van naar bed gaan: *ik kan niet lang opblijven*. *De kinderen zullen, van avond, opblijven*. *Aanblijven, niet uitgaan: de kaars kan niet lang opblijven*. Niet toegesloten worden: *ik zal de deur, tot tien uren, laten opblijven*.

OPBLINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van *op* en *blinken*: *ik blonk op, heb opgeblonken*. Eenen blinkenden glans van zich geven: *de beucklaer die van gout hier opblonck*. [Vond.]

OPBOBBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik bobbelde op, ben opgebobbeld*. Met bobbels opkomen: *gelijck het vjer de wateren doet opbobbelen*. [Bijbelv.] *Figuurl.: opbobbelende boven haar lot en staat*. [Oud.]

OPBOD, z. n., o., *des opbods, of van het opbod*; zonder meerv. *Bijeenroeping: opbod van den adel*. Van *op* en *bidden*, voor aankondigen, boodschappen. *Opbod* is ook een hooger bod, bij openbare veiling.

OPBODEN, (naar den Gelders. tongval, *opbaden*), bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *boden*: *ik boodde op, heb opgebood*. Op de Veluw zegt men: *een pand opbaden*, dat is, openlijk aankondigen, dat hetzelfde, ingevolge het landregt, zal geveild worden. Van hier *opboding* (*opbading*). Van *op* en *bod*, van *bidden*, aankondigen, bekend maken.

OPBOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *boeijen*: *ik boeide op, heb opgeboeid*. *Opbinden: abri-koozen, met geen biesjes opgeboeit*. [Hoogvl.] Oneig.: *hoe ijdel, dat men opboeijt 't handgebaer van menschelijke zaeken*. [Vond.] In den scheepsbouw heet *opboeijen* het boord des schips hooger maken: *hoog opgeboeide schepen*. *Bij opgeblazen zee boeijen zij 't opperste der scheepen op met tafels*. [Hooft.] Bij Kil. heeft men *opboetsel*, voor *opboeisel*; zoodat *opboeijen*, in de laatste beteekenis, waarschijnlijk is *opboeden*, van *boeden*, hetzelfde als *boeten*, *boetsen*, *boetsen*, *poetsen*.

OPBOETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boette op, heb opgeboet*. Vuur, dat omgevallen is, van nieuws boeten; in de dagelijksche taal.

OPBOLDEREN, zie *opbulderen*.

OPBOLLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *op* en *bollen*: *ik bolde op, heb en ben opgebold*. Bedr., *boller* maken: *iets opbollen*. Onz., met zijn, *boller* worden: *het begint op te bollen*. Van hier *opbolling*.

OPBONDELEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *bondelen*, dat buiten zwang is: *ik bondelde op, heb opgebondeld*. In eenen bondel opbinden: *haar hair bondelen zij omtrent het achterhoofd met een knoop op*. [Bog.]

OPBONZEN, bedr. w., gelijkvl. Met eene bons open stooten: *hier ziet men, hoe de helse poort werdt opgebonst.* [J. De Haes.] *Twe deuren zo geweldig opgebonst hebbende.* [Bogaert.]

OPBOOMEN, onz. w., gelijkvl. Van op en boomen: *ik boemde op, heb opgeboomd.* Een schip met een boom tegen stroom opduwen.

OPBOREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik boorde op, heb opgeboord.* Van nieuws boren; ook, door boren met eene boor, of ander middel, eene wijdere opening maken.

OPBORGEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en borgen: *ik borgde op, heb opgeborgd.* Borgend ophalen: *bij alle winkels opborgen, wat men maar krijgen kan.*

OPBORRELEN, (ook *opbortelen*), onz. w., gelijkvl. Van op en borrelen: *ik borrelde op, ben opgeborreld.* Uit den grond van een modderig water boven komen, zoodat er zich bolletjes, of blaasjes, op de oppervlakte vertoonen: *al 't volk en burgerij (der kikvorschen,) die, uit haren kolk opbortende, enz.* [Moon.] *Vondel laat de Vijvernimf uit den grond opborten. Waeruil de Jordaen, door den gront vloeiende, in Pancas opborreld.* [Moon.] Omdat zulke luchtbolletjes veel uit stinkende en zwavelachtige poelen, opkomen, wordt het, oneigenlijk, gebruikt, voor uit eene onreine plaats oprijzen: *ik zie een gruwzaam spook opborten.* [Poot.] Uit verdorvene en slechte grondbeginselen ontstaan: *zijnde doen ter tijdt opgeborreld de helse tweespalt.* [J. Van Heemsk.] *Nu ziet zij den twisten het bedrog opborten.* [G. Brandt.] *Thans borrelde alles op in zijn wraekgierigh harte.* [J. De Haes.] *En deed zijn reedenen, gezult in gal, aldus opborrelen.* [Hooft.] Ook, wanneer meer op de slechte gesteldheid der gevolgen, dan de oorzaak zelve gezien wordt: *zoo geirne wil midden uit den ader der lieflijkheden iets bitters opborrelen.* [Hooft.] Somwijlen werd het ook bedrijv. gebezigd. Van hier *opborreling*.

OPBOSSEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en bossen: *ik boste op, heb opgebost.* Oprapen en tot bossen binden. Zie *bossen*.

OPBOUW, z. n., m., *des opbouws*, of *van den opbouw*; zonder meerv. Stichting, opregting van iets dat vervallen was: *tot den opbouw van den noordermuur heeft mentachtig man, dagelijks, geprest.* In het gemeen, herstelling van alle andere dingen, die in eenen kwijnenden staat zijn: *tot opbouw van kunsten en wetenschappen veel toebrengen. Ten opbouw der doortuchtste en edelste geslachten.* [Feith.]

OPBOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en bouwen: *ik bouwde op, heb opgebouwd.* Dat afgebroken is van nieuws bouwen: *bouwt de mueren van Jerusalem op.* [Bijbelv.] Alle andere vervallene zaken herstellen: *de talen*

opbouwen. Iemands geloof, ook iemand in het geloof opbouwen. Van hier *opbouwer, opbouwning*.

OPBRADEN, bedr. w., ongelijkvl. Van op en braden: *ik bried op, heb opgebraden.* Van nieuws braden.

OPBRANDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik brandde op, heb en ben opgebrand.* Bedr., door branden verbruiken: *brand mij al het hout niet op.* Onz., met *zijn*, door de vlam verteerd worden; anders *verbranden*. Sterkere vlam van zich geven, zoodat dezelve in de hoogte stijgt; ook met *zijn*: *eene eed'le vonk, welke opbrand tot een krachtig vuur* [G. Bidloo.]

OPBRASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en brassen: *ik braste op, heb opgebrast.* Door brassen opteren: *want goet van eene zij is veerdigh opgebrast.* [Cats.] Bij Kil. heeft het ook eene oneigenlijke beteekenis, te weten, die van verduwen, verdragen.

OPBRAVEREN, onz. w., gelijkvl. Van op en braveren: *ik braveerde op, ben opgegraveerd.* Met trotschen en onversaagden moed opkomen. Wel te onderscheiden van braveren op iets, moed op iets dragen: *de groote Tromp, braverende op zijn gouden leeuw.* [Anton.]

OPBREIEN, bedr. w., gelijkvl. Van open breijen: *ik breide op, heb opgebreid.* Aan het opper-einde van iets aanbreijen. Bij Hoogstr. komt het voor. Ook door breijen verbruiken: *al het katoen is opgebreid.*

OPBREK, z. n., m., *des opbreks*, of *van den opbrek*; zonder meerv. Het vertrek van eene plaats: *zij bestuiten den opbrek der troepen.* [Hooft.] *Schoon afbrek* vrouwel. is, zoude ik dit woord, dat niet eene gewrochte daad, gelijk *afbrek*, aanduidt, liefst, met den Muiderdorst, mannelijk laten.

OPBREKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van op en breken: *ik brak op, heb en ben opgebroken.* Bedr., door breken openen: *eenen brief opbreken. Deuren en vensters opgebroken hebbende.* Los maken, dat vast staat, het opnemen en wegdragen: *en tijdt was de kraam op te breken.* [Hooft.] Van hier gebruikt men het onzijdig, met *zijn*, in den zin van eene plaats, waar men tenten opgeslagen had, verlaten: *hij is met zijne gansche kraam opgebroken.* Men zegt dit van een leger, of ook van vorstelijke personen, die met een talrijk gevolg reizen: *het leger breekt op. Van waar hen de Prins, met dreighen, deed opbreken.* [Hooft.] *Toen hij uw heirkraft op deed breken.* [G. Brandt.] Men zegt insgelijks, in eenen bedrijvenden zin: *een beleg opbreken*, met het beleg uitscheiden en wegtrekken. Onz., met *zijn*, met geweld losgebroken worden en in de hoogte springen: *op desen selven dach zijn alle fonteynen des grooten afgronts opgebroken.* [Bijbelv.] Van het oprispen der maag gebruikt men het ook: *win-*

- derige kool breekt op.* Overdrag: dat zal hem zuur opbreken, dat zal hem van achteren onheil baren. *Hoe zuur staat dit verraad u cenmaal op te breken.* [Feitam.] *So vroeg quam haar de vrijheit op te breken.* [H. De Gr.] Van hier *opbreking*.
- OPBRENGEN**, bedr. w., onregelm. Van op en brengen: *ik bragt op, heb opgebracht.* Boven op een ander ligchaam brengen: in verscheidene gevallen des gemeenen levens. Zoo ook in den meer deftigen stijl: *op allen hoofde kaelheijt opbrengen.* [Bijbelv.] In de hoogte brengen, doch slechts in eenige gevallen. Tot behoorlijken wasdom en grootte brengen; opvoeden: *eene wolvin, die jonge wolven opbrengt.* [G. Brandt.] *Ghij hebt haer kinders opgebracht.* [D. Heins.] *Die ic opgebracht hebbe en gevoert.* [Bijb.] Naar eene hoogere plaats brengen: *goederen den Rijn opbrengen.* *Zij hebben hem al opgebracht,* naar de gevangenis gebracht. *Drie vijandelijke schepen te Duinkerken opbrengen.* Verschaffen, uitleveren: *geld opbrengen.* *Ik kan kwalijk de huur opbrengen.* *Zamelpenningen, uit het diepst der booze vrijwilligh opgebracht.* [Hooft.] Van hier *opbrenging*, ook *opbrengst*.
- OPBRIESCHEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik brieschte op, heb opgebriescht.* Door gebriesch zich hooren laten.
- OPBROMMEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik bromde op, heb opgebromd.* Beginnen te brommen; ook zijne stem, met eenige praal of grootsprekendheid, verheffen: *zoo lang gij uw poeten stof tot rijmerij verschaft, om heertik op te brommen.* [Anton.]
- OPBROUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van nieuws brouwen.
- OPBRUIKEN**, zie *opgebruiken*.
- OPBRUINEN**, bedr. w., gelijkvl. Van op en bruinen: *ik bruinde op, heb opgebruind.* Van nieuws bruin maken.
- OPBRUISEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik bruieste op, heb opgebruist.* In de hoogte bruisen: *krijt doet azijn opruisen.*
- OPBUIGEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik boog op, heb opgebogen.* Open huigen.
- OPBULDEREN**, (*opbalderen, opbolderen* bij Kil.), onz. w., gelijkvl. Van op en bulderen: *ik bulderde op, heb opgebulderd.* Weder aanvangen te bulderen, *intonare* bij Kil. *Als de winden opbulderen.* [De Deck.]
- OPBULKEN**, onz. w., gelijkvl. Bulkend zich hooren laten: *maer een der ossen bulckt op.* [Vond.]
- OPBULLEN**, onz. w., gelijkvl. Van op en bullen: dat is bol, gezwollen raken, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik bulde op, ben opgebuld.* Opzwellen: *en dient aen geenen mensch, van tochten opgebult.* [J. Cats.]
- OPBUNDELEN**, zie *opbondelen*.
- OPCIJFEREN**, bedr. w., gelijkvl. Met cijferletters opschrijven.
- OPDAGEN**, onz. w., gelijkvl. Van op en dagen: *ik daagde op, ben opgedaagd.* Dag worden: *als 't opdaagde, rukken de burghers weeder naa de Neude toe.* [Hooft.] In verderen zin gebruikt men het van den aanvang van een tijdstip in het algemeen: *het jaar van 's Heeren welbehagen staat eerlang heijlrijk op te daagen.* [M. L. Tijdw.] *Toen 't licht deez' jaardag op zag dagen.* [G. Brandt.] In verdere figuur, luisterrijk, even als het lieve morgenrood, te voorschijn komen: *de zege zien opdagen.* [Vond.] *In 't opdaegen der jeught.* [Vond.] *Nu Godts gené ook opdaegt met uw jaerzon tevens.* [J. de Haes.] Ook, in het algemeen, te voorschijn koinen: *zij zullen nog wel opdagen.*
- OPDAMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Een water, of eenen stroom, door eenen dam te leggen, stuiten en doen opzwellen: *de Rijn opgedamt.* [Hooft.] *De stroomen van Gods zegen opdammen.* [De Brune.] Oneig. zegt J. Visvliet: *damd uw' tranen op.* *De wegh tot zonde opdammen.* [De Brune.]
- OPDAMPEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik dampte op, heb en ben opgedampt.* Met hebben, eenen rook door sterk blazen, uit den mond beginnen te drijven; in het gemeene leven. Met zijn, als een damp in de hoogte stijgen: *terwijl schadelijke uitwaessemingen van uit het slijk opdampen.* [Overz. v. Herv.] *Gods geest doet door zijne hitte zuchtvolcken opdampen.* [De Brune.]
- OPDANSEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik danste op, heb opgedanst.* Beginnen te dansen; in het gemeene leven: doch zich dansend opwaarts begeven vordert zijn: *hij is de trappen opgedanst.* Bedr., door dansen opbreken: *den vloer opdansen.*
- OPDAT**, voegwoord, dat een oogmerk aanduidt, beheerschende eene aanvoegende wijs: *opdat ik van geduchtere onheilen thans zwijge.* *Wijs mij eenen oord, opdat ik mij er verschuile.* *Opdat gij mij niet lastig vallet.* *Opdat het woord vervuld wierde.* Het volgt den aard van andere voegwoorden; het plaatst, bij voorb., een scheidb. voorz. voor deszelfs werkw.: *opdat ik voorga.* *Opdat hij u zijn boek vereere.* Oul. werd het ook voor *indien* gebezigd: *opdat het den coninc ghenoecht.* [Bijb. 1477.] Waarvoor de Statenbijb. heeft: *indien het den Koning goet dunkt.* Nog hoort men, aan de Maas, onder het gemeen: *opdat ik maar eenigzins tijd heb, zal ik het doen, voor: indien ik, enz.*
- OPDAVEREN**, onz. w., gelijkvl. Beginnen te daveren: *toen Room' deed door haar vreugdevlam den heemel, aardt, en zeén opdavren, en weérlichten,* zegt G. Brandt, in navolging van Hooft, die ergens zegt: *doende heemel en aarde weérlichten, en opdaavren, door alle vonden van vrolijkheit.* — *De Po sag nu de krijgsklaroen opdavren.* [J. B. Weltekens.]

OPDEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *dekken*: *ik dekte op, heb opgedekt*. Boven op iets dekken; ook eene opening maken, door het deksel af te nemen: *de Helle is opghedeckt voor hem, ende het verderven en heeft geen decsel*. [Doresl.]

OPDELVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *op* en *delven*: *ik dolf op, heb opgedolven*. Eene diepte opgraven: *hebbende den Overtoom opgedolven*. [Hooft.] *Iemand den weg opdelven, hem in deszelfs voornemen verhinderen. De weg tot vree schijnt opgedolven*. [J. Brandt.] *Om den menschen den wegh der zaligheid optedelven*. [J. de Brune.] *Wat zoudt hij argernis en ramps den wegh opdelven, d. i. weren*. [Hooft.] Oneig., met moeite iets navorschen en voor den dag brengen: *een stuk uit de oudheid opdelven*. Van hier *opdelver, opdelving*.

OPDENKEN, bedr. w., onregelm. Van *op* en *denken*: *ik dacht op, heb opgedacht*. In zijne gedachten iemand iets optijgen: *beter zoude een Prins, dien wij geen argh opdachten, met onze haaperingen zijn voordeel doen*. [Hooft.]

OPDEUNEN, bedr. w., gelijkvl. Deunend opzingen: *een onnavolgiijk feestmuzijk opdeunen*. [H. Schim.]

OPDIGHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *dichten*: *ik dichtte op, heb opgedicht*. Iets verzinnen ten laste van een ander, toedichten, toeschrijven: *wien d'overtuigende Ithakees opdichtte 't loos verraet*. [Vond.] *Dat men deeze misdaadt opdichtte*. [Hooft.]

OPDIENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *dienen*: *ik diende op, heb opgediend*. In betrekking van tafelbediende, de spijs anderen voorzetten. Vondel gebruikt het van eenen hond: *dat het hondken opdiende en hem danckte*.

OPDIEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *diepen*: *ik diepte op, heb opgediept*. Dieper maken, opgraven: *ik heb die sloot nog wat laten opdiepen*. Plaatsnijders *diapen eene plaat op*, wanneer zij de gesnedene figuren, die al wat afgesleten zijn, dieper maken. In de schilderkunst is het eene sterkere schaduw maken, opdat het licht in een schilderstuk zich meer verhooge. Ook is het een woord in de breikunst: *eenen steek opdiepen*, eenen gevallen steek weder op de naald brengen. In de gemeenzame verkeerung zegt men: *dat kan niet veel opdiepen*, voor: dat kan niet veel nut doen, niet veel voordeel aanbrengen.

OPDIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *dijken*: *ik dijkte op, heb opgedijkt*. Eenen dijk ophooggen. Hoogstr. heeft het woord. Van hier *opdijking*.

OPDISSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik disschte op, heb opgedischt*. Spijs op tafel brengen: *het kooket, dat men voor U E heeft opgedischt*.

[Hooft.] Men gebruikt het meest van eenen gastheer, die zijne vrienden gul onthaalt. Van hier *opdisscher, tafelbediende, opdissching*.

OPDOBBEREN, onz. w., gelijkvl. Van *op* en *dobber*: *ik dobberde op, ben opgedobberd*. Dobberend opkomen, boven water komen. Hooft neemt het oneigenlijk: *noodtlijcheeden, die nieuwelijx opdobberen*.

OPDOEMEN, opdoeming, zie opdoening.

OPDOEN, bedr. w., onregelm. Van *op* en *doen*: *ik deed op, heb opgedaan*. Open doen: *doe de vensters op. Eenen brief opdoen. Hij deed daarna het boek op. Zijnen mond opdoen. In uw' opgedanen schoot*. [Vond.] *Zijne milde hand opdoen*. In de hoogte brengen, en van hier, in het gemeen, zich van iets voorzien: *turf opdoen. Voorraad van granen opdoen*. Hierheen behoort de beteekenis van opscheppen: *doe het eten maar op*. Opnemen en aan eene zijde brengen: *de tafel opdoen*. Van hier berooven: *Zion is opgedaan van zijner eere*. [Doresl.] Door het opsteken van het hoofd en het opslaan van de oogen op zeeiets ontdekken: *wij deden twee vijandlijke schepen op. Waarmee hij nieuwe landen opdeed*. [Bogaert.] Van hier *iets nieuws opdoen*, vernemen, ontdekken. Zoo zegt men ook in het gemeene leven: *gij zult niets opdoen, verkrijgen*. Ook: *ik heb op de jagt niets opgedaan*, niets gevangen. Opvouwen, in orde brengen: *nat lijnwaad opdoen; de wasch opdoen*. Voor het oog brengen, opschikken: *ik wist mijne waren wel op te doen*. Werdkerk.: *zich opdoen, zich openen: de aerde dede haer op*. [Bijbelv.] Zich vertoonen: *er deden zich eenige roofbenden op. Daer doet zich 't lantschap op*. [Vond.] Zich aanbieden: *zoo dra de eerste gelegenheid zich opdeed*.

OPDOENING, z. n., v., der, of van de opdoening; zonder meerv. Dit woord gebruikt men, wanneer zich een voorwerp, bij het gezigt over een water of over eene aardvlakte, door eene breking van lichtstralen, zoo verheft en opdoet, dat men hetzelfde, op eenen verren afstand, kan ontdekken, als wierde het nader aan ons oog gebragt: *hij was zeer apmerkende, waardoor hij op de opdoening der landen en kusten te nauwer lette*. [G. Brandt.] Dit woord wordt dikwijls, in Noordholland, *opdoeming* uitgesproken, en het onz. w., *opdoemen*. Dit heeft mij wel eens doen gissen, of *opdoening* ook afstamde van hetzelfde wortelwoord, waarvan *duin*, eene zandhoogte, ontstaan is. De *m* en *n* worden wel eens verwisseld: *luinen* wordt in Gron. *luinen (loenen)* uitgesproken. In het Neders. is nog een woord *dunen*, opzwellen, bij Kil. *duijnen*. Ondertusschen blijve dit eene enkele gissing. Kil. heeft dit woord niet: in andere woordenboeken heb ik ook te verkeers gezocht. Bij S. Van Til leest men: *de*

- grootste heerlijkheid, die een gedicht doet opdoemen, en aller agting weerdig maakt, enz.*
- OPDOFFEN**, ONZ. w., gelijkvl. Van *op en doffen*: *ik dofte op, heb opgedoft*. Met de vuist ergens opslaan.
- OPDOKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en dokken*: *ik dokte op, heb opgedokt*. Opleveren, opbrengen, betalen; bij Kil. ook voor iemand met slagen toedekken.
- OPDONDEREN**, ONZ. w., gelijkvl. *Ik donderde op, heb en ben opgedonderd*. Met hebben, beteekent het, in de straattaal, braaf opdoffen, slagen geven. Met *zijn* beduidt het, in den verhevenen stijl, al donderend opkomen: *toen dat onweer op quam donderen en buldren over duin*. [Vond.] Voorts, met vervaarlijk gedruisch van onderen opkomen: *geen wint of hagelbui, die uit de westzee op kooft donderen*. [Moon.] Meer oneigenlijk gebruikt men dit van een zoodanig opkomen uit het onderaardsche rijk: *als zij ze van de doot in 't leven op zien donderen*. [Moon.] *Matvors helsch gebroed, uit d'afgrond opgedonderd*. [S. Fcitama.] *Twist en dollen haat, die, uit het heilloos diep des afgronts opgedondert, enz.* [Poot.] Verder bezigt men het in den zin van, met een onverwacht en ontzaggelijk gedruisch, te voorschijn komen: *dan hoort men hier van 't Y geen oorlogshman opdonderen*. [Vond.] *Dat uit ons Holland een Haagsch Burger op zou donderen*. [P. Rabus.]
- OPDOOIJEN**, ONZ. w., gelijkvl. Van *op en dooijen*: *ik dooide op, ben opgedooid*. Van nieuws beginnen te dooijen.
- OPDOUWEN**, (opduwen), bedr. w., gelijkvl. Van *op en douwen*: *ik douwde op, heb opgedouwd*. Opwaarts douwen: *de scheepsraad, waarin besloten wierd, voor den wind op te duwen*. [Bogaert.]
- OPDRAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en draaijen*: *ik draaide op, heb opgedraaid*. Boven op iets vast draaijen. In den dagelijkschen stijl zegt men: *hij moet er voor opdraaijen*, hij moet er voor boeten. *Opdraaijen* is ook open draaijen.
- OPDRAGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *op en dragen*: *ik droeg op, heb opgedragen*. Om hoog dragen: *turf bij de trappen opdragen*. Opvoeren, schoon nu verouderd: *hoe Elias wart opghedraghen*. [Bijb. v. Maerl.] Aan iemands bescherming, opzigt, zorg en gunst aanbevelen: *terwijl dees' Kerk aen Godt wert opgedragen*. [Vond.] *Waerom ge' uw Eerstgeborenopdraegt aen uw' Godt*. [Versteeg.] *Vol doet u 't werk, uw heusheid opgedragen!* [Bog.] *Aan iemand hart en liefde opdragen*. *Iemand een ambt opdragen*. *Werdt aan Tromp het bevel over 's Lands vloot opgedraagen*. [G. Brandt.] Dit heet bij Bog. *het beleid opdragen*. *Zich aan God opdragen*. Overgeven, bij opdracht: *het goed aan zijne kinderen opdragen*. *Het verkochte goed in de handen van den Heere opdraeghen*. [Kil.]
- OPDRAGT**, z. n., v., *der, of van de opdracht*; meerv. *opdragten*. Plegtige aanbeveling en overgeving aan iemands zorg en bescherming: *de Kaizer zeghelde de brieven dezer opdracht*. [Hooft.] Toeëigening: *hij zegt in de opdracht van zijne gedichten, enz. Eene opdracht voor een boek*. Overdragt, het onduitsche transport: *opdragt van een gekocht huis doen*. *Opdragt van eigendommen aan zijne kinderen*. *Opdragt gebruiken* wij ook voor opdrachtigheid. Bij Kil. is *opdragt oogen dragt*, het loopen van etterachtige oogen.
- OPDRAGTIG**, bijv. n. en bijw., *opdragtiger, opdrachtigst*. Opgezwollen in het wezen, met roodheid van gelaat: *waerbij de blozenheit der bruinen wel mag schromen, als in triomf met hun opdrachtig root te komen*. [Anton.] Van hier *opdragtigheid*.
- OPDRAVEN**, ONZ. w., gelijkvl. *Ik draafde op, heb en ben opgedraafd*. Met snelheid oploopen; met zijn: *om deze heirbaen op te draven*. [Vond.] Oneig., om hoog streven: *die bestondt ten hemel op te draven*. [Hoogstr.] Met hebben, hoogdravend zijn: *een stijl, die opdraeft als Virgijl*. [Vond.]
- OPDREUNEN**, ONZ. w., gelijkvl. Dreunend opzingen: *voor eene halve eeuw moest de Dichtkunst bij bruiloften opdreunen*.
- OPDRIESCHEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik drieschte op, heb opgedriescht*. Met drieschen en dreigen uit den afgrond doen opkomen: *die Vorstin, die hier al d'onderaartsche gooden opdriest*. [G. Brandt.] *Om 't opgedriescht geweld het hoofd te bieden*. [G. Bidloo.]
- OPDRIJVEN**, ONZ. w., ongelijkvl. Van *op en drijven*: *ik dreef op, heb en ben opgedreven*. Naar boven drijven, op iets drijven: *hetlijk kwam met den derden dag opdrijven*. *Er dreef vet op*. Bedr., wordt het ook gebruikt in de beteekenis van, door middel eens drijfijzers, beeldwerk op zilver of goud maken: *hij had er de huppelende Saliën opgedreven*. [Vond.] Van hier *opdrijver*.
- OPDRILLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en drillen*: *ik drilde op, heb opgedrild*. Opsmukken, opschikken, in de gemeenzame verkeerung. Halma heeft dit woord. Ook wordt het onzijd. gebezigd, voor opslaan, met hebben: *ik zal er frisch opdrillen*. Van hier het zelfst. *opdril* voor eenen klap.
- OPDRINGEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *op en dringen*: *ik drong op, heb en ben opgedrongen*. Bedr., met sterke beweegredenen bij iemand aanhouden, dat hij iets aanneemt: *hij drong mij het boek op*. Met kracht iemand iets optijgen en staande houden, dat hij de dader van het kwade feit is: *zij drong hem het kind op*. *Iemand een gevoelen opdringen*, hem met kracht willen overtuigen, dat hij hetzelfde omhelst. *Om dat quaat aan*

- andren op te dringen.* [G. Brandt.] Onz., met hebben, naar boven drang veroorzaken: *hoe dringt gij zoo op? Met zijn, opwaarts met gedrang komen: quam Boelens nu door zinnen zerk opdringen.* [Vond.] Naar boven met kracht opstijgen: *en doet zijn dank opdringen door de lucht.* [H. Sweerts.]
- OPDRINKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van op en drinken: *ik dronk op, heb' opgedronken.* Door drinken uitledigen, opmaken: *ik heb den wijn opgedronken. De bruyloft opdrinc-ken,* bij Kil., al den wijn; die op de bruyloft overblijft, bij de nabruyloft oppoeljen.
- OPDROEGEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik droogde op, heb en ben opgedroogd.* Bedr., met eenen droogdoek opnemen, woorts op allerlei wijs droogmaken; onz. met zijn, droog worden.
- OPDROPPLEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik droppelde op, ben opgedroppeld.* Met droppelen op iets neervallen. Ook *opdruppen, opdruijen, opdruppelen, opdruppen.*
- OPDRUIJEN**, zie *opdruppelen.*
- OPDRUISTIG**, hetzelfde als *opdragtig*, in het wesen opgezet, eenigzins puistèrig. Een Geld. woord. Van op en *druistig*, misschien met *droes*, hef, uit eene bron, omdat, gelijk droes het schuim naar boven doet opbobbelen, zoo ook, in druistigheid, de ontstelde maag de dampen om hoog drijft, waarvan zich de teekens, in het roode aangezigt, vertoonen.
- OPDRUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van op en drukken: *ik drukte op, heb opgedrukt.* Op iets drukken: *een merk, dat er opgedrukt was.* Ook door middel der drukkunst op iets drukken. Eindelijk eene lastige en zware zaak op iemand leggen: *groot Roomen heeft zijn jock den Spagnaard opgedrukt.* [Huygens.]
- OPDRUPPELEN**, **OPDRUPPEN**, zie *opdruppelen.*
- OPDUIKEN**, onz. w., ongelijkvl. Van op en duiken: *ik dook op, ben opgedoken.* Boven water komen: *men kan zijn' broeder met een anker op zien duiken.* [Anton.] *Uit de moerassen opduikende.* [Hooft.] Oneig., voor den dag komen: *uit de donkerheit opduikende.* [Herv. Overz.]
- OPDUNNEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik dunnde op, ben opgedund.* In het gemeene leven, voor dunner worden, minder in getal worden.
- OPDURVEN**, onz. w., gelijkvl. en onregelm. Van op en durven: *ik durfde op, heb opgedurfd, ik dorst op, heb opgedorst.* Een woord der zamenleving, waarbij een ander werkw. verzwegen wordt: *ik dorst er niet op, name-lijk, gaun, klimmen, enz.*
- OPDWELEN**, bedr. w., gelijkvl. Met eenen dweil- doek onnemen, opdroogen.
- OPDWELMEN**, onz. w., gelijkvl. Van op en dwel- men, dat bij G. Bidloo voorkomt: *ik dwelmded op, ben opgedwelmd.* Met draaijende wielingen en eene golvende beweging in dikken damp, opstijgen: *waar de rook opdwelmded.* [Hooft.]
- OPDWINGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van op en dwingen: *ik dwong op, heb opgedwongen.* Met dwang opdringen: *hij dwong hem het geld op.*
- OPPEEN**, een bijw., beteekenende op elkander. Men pleegt dit woord dikwerf aan de werk- woorden, waarbij het gevoegd wordt, vast te hechten, en b. v. *opeenhoopen, opeenstapelen* te schrijven, doch daar het een bijw. en geen voorzetsel is, bezigt men het liefst van de woorden afgescheiden: *opeen hoopen, enz.*
- OPPEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van op en eggen: *ik egde op, heb opgeëgd.* Van nieuws eggen.
- OPPEISCH**, z. n., m., van den opeisch; het meerv. wordt niet gebruikt. De daad van opeischen: *ten eersten opeisch.* [Hooft.]
- OPPEISCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van op en eischen: *ik eischte op, heb opgeëischt.* Tot de over- gaaf vorderen: *eene stad opeischen.* Van hier *opeisching.*
- OPEN**, bijv. n. en bijw., *opener, openst*, schoon in een enkel geval slechts. Het tegendeel van gesloten en ingesloten, en, als bijwoord, staat het tegen toe over. Eigenlijk, aan eene of meer zijden niet toegesloten, toegedaan: *hij voert eenen openen helm boven zijn wa- pen. Met eenen openen wagen rijden,* die niet overdekt is. *Hij slaapt met opene ven- sters. Mijne oogen pas half open, vielen weer toe.* Van eenen nieuwsgierigen zegt men: *hij stond met neus en mond open. Iemand met opene armen ontvangen,* met uitgebreide armen, en oneig., met vrolijke bereidwillig- heid. *Nu gij uw' bijstand ons met opene armen bied.* [Feitam.] *Waerom hij u in d'opene armen nam.* [Moon.] *Het bloed stroomde uit de opene wonden. Een open veld,* dat door geene bosschen, enz. ingeslo- ten is. *En schep, langs 't open veld; eens ruimen aem.* [Poot.] *Gij moet het vat in de opene lucht zetten. Hoe blaest ze een vrien aem in Edens ope luchten!* [Moon.] *Opene, onverzegelde, brieven.* Van hier *opene brie- ven*, in de middele. *literae patentes*, waarvan het onduitsche *patent.* Met nadere bepalin- gen: *dat kind heeft in geen drie dagen open lijf gehad. Open lijf houden,* voor den stoel- gang zorgen. *Mijn huis en hart staan altijd voor u open,* gij hebt tot mijn huis altijd eenen vrien toegang, en deelt in mijne gunst. Oneigenlijk, onbemuurd, onbewald: *eene opene stad. Bebouwt met hondert vijf- tigh oopene vlekken.* [Hooft.] Niet waargeno- men, niet bezeten: *zoo lang dat kerkelijke ambt open stond. De jagt is al open,* men mag al op de jagt gaan. *Open tijd* bij Kil., waarin de kerkwetten het trouwen en de bruyloftvermaken toelaten. Voor openlijk, voor aller oog: *langs de opene straat naakt loopen. Open hof houden. Opene, vrije, tafel*

houden, waar elk spijzen kan. Openbaar gemaakt: *opdat hun last u open werd' geleid.* [Feitam.] *Zich open geven, zich bloot stellen: die zich niet open geeft voor 't vrouwelijk geweld.* [G. Bidloo.] *Hij heeft een open gezicht,* men kan de gevoelens zijner ziel, die niets bedekt houdt, in het ongeveinsde gelaat ontdekken. *Ik zal met een open hart tot u spreken,* vertrouwelijk met u omgaan. In dezen zin alleen lijdt het trappen van vergrooting. *Met eene opene kaart spelen,* overdr. voor de vuist handelen. *Een open wind,* die vlak voor het zeil is en met eene frissche koelte waait: *waar langs wij nu met eenen openen wind heen stovenden.* [Bog.]

Open wordt ook als een zelfstandig naamw. van het onz. geslacht. gebruikt. Eigenlijk eene opening: *was die stad door 't zelve open ingenomen.* [Hooft.] *Zoo 't barbarisch graf 't gelauwert hoofd een open gaf.* [Poot.] Oneig. beduidt het eene zich aanbiedende gelegenheid, om eene zaak te bekomen, om eene zaak wel uit te voeren; eene goede uitkomst: *en dan ontmoet hij nog geen open.* [Poot.] *De zegen alleen gese. aan ons alle een veilig open.* [S. Feitam.] *Zoo zie ik eenigzins een open in mijn' zaken.* [De Beek.]

Als bijwoord plaats men het bij verscheidene werkwoorden, als: *open doen, open gaan, open liggen, open leggen, open luiken, open maken, open rukken, open slaan, open staan, open trekken, enz.* Voor dit open, bij werkwoorden gebazigd, wordt ook dikwerf *op* gebruikt, als *opbreken, opmaken, oprukken, voor open breken, enz.* Zoo ook *opdoen*, voor *open doen*; doch niet altoos. Zoo ook geeft *open luiken* eigenlijk te kennen voor de eerste maal zich openen, en *opluiken*, na verslapt te zijn zich weder ontsluiten, frisch worden en verder opwassen. *Gelijk in haeren bol een bloem, eer ze open luickt.* [Vond.] *De regen doet de bloemen opluiken. Het kind begint weer op te luiken. Als de bloemen loken op, niet open.* Maar hebben wij dusdanig werkwoord, in dien zin genomen, niet in gebruik, men zegge *open*: *ik zag de deur open.* Opsien voor *open zien* is niet in zwang. Ondertusschen, zoodra er eene figuur plaats grijpt, zette men *open* voor *op*: *de deur blijft op*; maar: *mijn hart blijft voor alle braven open.* Elk overwege hier de duidelijkheid: deze alleen schrijft ons, in deze zaak, hare wetten voor.

Voorts komt van *open* het naamw. *openheid*, oneig.: *de gulste openheit van 't harte.* [Overz. v. Herv.] *Openlijk.* Zamenstell.: *openborstige openborstige gemeenschap*, waarbij niets bedekt blijft. [Hooft.] — *Openhartig: openhartigh* (gul, opregt, vrij) *schrijven.* [Poot.] *Openhartigheid, openhartiglijk.*

Open, bij Otr. en Willer. *offan* hoogd. *offen*, neders. *apen*, angels. *open* en *yppe*,

eng. *open*, deen. *aaben*, en *aabent*, zw. *oppen* en *ijppen*. Het stamt van *op* af.

OPENBAAR, bijv. n. en bijw., *openbaarder, openbaarst.* Open, onbedekt: *graven, die niet openbaer en zijn.* [Bijbelv.] Van elk daarvoor gehouden en erkend: *dat is eene openbare leugen.* Bekend, voor elks oog bloot: *openbare vergadering houden. De zaak is openbaar. Iets openbaar maken.* Zoo ook het zelfst. opz. n.: *in het openbaar verschijnen.* Oul. werd *openbaar* ook voor *open* gebazigd: *eenre stat, die openbaer ende sonder oppemganc van muren is.* [Bijb. 1477.] Naar den heerschen den regel moest de kracht der uitspraak *op open* vallen; doch, nadruks halve, komt zij vaak *op baar*, dewijl, oudtijds, *baar*, en *baren* voor *openbaar* en *openbaren* gebruikt werden. Zie *baar*. Deze zamenst. *openbaar* schijnt daarom enkel om meer kracht bij te zetten, geschied te zijn. Van hier *openbaarlijk*.

OPENBAREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik openbaarde, heb geopenbaard.* Onbedekt doen zijn, aan het licht brengen; meer eigenlijk: *die openbaerde de beste paerle, die zoo diep begraven lagh.* [Vond.] Meer oneigenlijk, eene geheime, verborgene zaak aan iemand, of aan meer menschen, bekend maken: *iemand een geheim openbaren. Ik heb hem mijn geheele hart geopenbaard. Die zaak zal zich wel openbaren. Openbaren, zonder zich, werd oul. ook voor verschijnen, zich vertoonen, gebazigd. Te prientijt ('s morgens vroeg) openbaarde hij Marie Magdalene.* [Spieg. der volc.] *Ende die here openbaerde abram.* [Bijb. 1477.]

OPENBARING, z. n., v., *der, of van de openbaring; meerv. openbaringen.* In het algemeen iedere bekendmaking, in den stijl des bijbels: *maar door openbaringe der waarheit ons aengenaem makende.* [Bijbelv.] Meer bepaaldelijk, de bekendmaking van eene verborgene zaak: *openbaringhe der heymelycheyt.* [Doresl.] In nog engere beteekenis, bovennatuurlijke, goddelijke ontdekkingen: *hij geeft goddelijke openbaringen voor.* Ook de gansche heilige Schrift heet *de goddelijke Openbaring*.

OPENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik opende, heb geopend.* Open maken, een woord van den deftigen stijl: *eene flesch openen*, door dezelve te ontkurken; *eene deur openen*, door dezelve te ontsluiten; *eene brief openen*, door denzelven te ontzegelen. *Open uwe oogen. Zou zulk een maegt, haer wont steeds openen?* [Poot.] *De loopgraven openen*, dezelve door graven maken. *Eene ader openen*, aderlaten. *Hij is geopend*, na zijnen dood, sneed men zijn lijk op. *Den veldtogt openen*, dien aanvangen. *Voor het openen van de vaart naar India.* [Bog.] *Hij opent ons benaaude treurtoneelen.* [G. Brandt.]

De gelederen openen, krijgskundig woord. Oneig.: iemand zijn hart openen, zijne gedachten bekend maken. *Opent mij beide eens uw gemoed*. [Bidloo.] Iemand de oogen openen, hem inzien in iets geven. *Dit opende 't gezicht der hooge heerschappijen*, dit ontdekte haar het geheim. [G. Brandt.] Verklaren, uitleggen: *de Schrift openen*. Van hier: *opening*, een gat in eene wonde: *eene opening maken*. *Opening van een lijk; van den veldtogt*. Eerste onderhandeling: *de opening van vrede*. Licht, verklaring: *ik zal u opening van zaken geven*. *Van zijn ondervinden opening te doen*. [Hooft.] *Tot opening van deze woorden*.

Openen, bij Isodor. *offnon*, Otrf. en Willer. *offenen*, angels. *openian*, hoogd. *öffnen*, neders. *apenen*, zw. *öpna*.

OPENTEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en enten: *ik entte op, heb opeënt*. Door enten boven op eenen tak plaatsen.

OPETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van op en eten: *ik at op, heb opgegeten*. Door eten opmaken: *alles opeten*. *Na al zijn Moeders goed te hebben opgegeten*. [A. Harts.] *En of de Nijt van spijt haer hart opeet?* [Vond.] *Zie hart*. In het gemeen, verleren: *de-roest eet stale glansen op*. [Vond.] Van hier *opeter*, in de Bijbelv.

OPFAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en fakken (zie *fakfakken*): *ik fakte op, heb opgefakt*. Aangrijpen om weg te voeren: *en doet den gijzelaar opfakken door de stoutheit van eenen helbardier*. [Hooft.]

OPFEILEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en feilen: *ik feilde op, heb opgefeild*. Met eene feil opnemen, opdweilen: *de kamer opfeilen*.

OPFLADDEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. VOORZ. op en fladderen: *ik fladderde op, ben opgefadderd*. Fladderend opvliegen.

OPFLAKKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik flakkerde op, ben opgefakkerd*. Flakkerend opstijgen, sterker dan *opflikkeren*: *de vlam, door den wint opflakkerende*. [Vond.] *Tot dat de tiechte vlam opflakkert door de dakem*. [Hoogvl.] Fig. dingen, door welke de *welbustigheid opflakkert*. [Oud.]

OPFLANSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik flanst op, heb opgeflanst*. Stordig op iets werpen, boven op iets flansen.

OPFLEUREN, onz. w., gelijkvl. Van op en fleuren, van *fleure*: *ik fleurde op, ben opgefleurd*. Weder fleurig worden, tot vorigen welstand en gelukkigen staat geraken. Een woord der *zaamenleving*.

OPFLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en flikken: *ik flikte op, heb opgeflikt*. Weder herstellen, opschikken: *duld, dat het hair worde opgeflikt*. [Vond.] Van hier *opflikking*.

OPFLIKKEREN, (minder dan *opflakkeren*), onz. w., gelijkvl. *Ik flikkerde op, ben opgeflikkerd*. Flikkerend opstijgen: *tranen, die de*

vlam doen opflickeren. [Vond.] *Getijk een toorts met een steigerende vlam opflikkert*. [Herv.]

OPFLODDEREN, zie *opfladderen*.

OPFLONKEREN, onz. w., gelijkvl. Van op en flonkeren: *ik flonkerde op, heb opgeflonkerd*. Flonkerenden glans van zich opwaarts geven: *als de zuivre glans van Rozelijntjes oog opflonkert*. [Jan Bonefon.]

OPFLUITEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik floot op, heb opgefloten*. Op eene fluit beginnen te spelen. Huygens neemt het voor vleijende, zachte woordjes geven: *hoe staeje mit jou vaer? begint s' hem op te fluyten*.

OPFOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fokte op, heb opgefokt*. Door fokken doen aangroeijen, groot brengen; van de beesten, inzonderheid van paarden, koeijen en schapen. Van hier *opfokking*.

OPFRISCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en frisschen, dat niet buiten *zaamenstell.* voorkomt: *ik frischte op, heb opgefrischt*. Nieuwe frischheid geven. In het gemeene leven zegt men, onzijd. *dat frischt op*.

OPGAAF (opgave), z. n., v., der, of van de opgaaf; meerv. *opgaven*. Openbaar-making: *opgaaf van iets doen*. *Opgaaf van al de gevonden goederen*. Van op en gaaf.

OPGAAN, onz. w., onregel. Van op en gaan: *ik ging op, ben opgegaan*. Opwaarts gaan. Eigenlijk: *hij is de trappen opgegaan*. *Den berg opgaan*. Ook: *aen den hoogen wech, die opgaet*. [Bijbelv.] In verdere beteekenis, gebruikt men het van vele andere dingen. 1. Van de hemelligchamen: *de sonne ginck op*. [Bijb.] *De maan is nog niet opgegaan*. Fig., ook van den dag: *denk, dat ik, als de dag opgaat, gepijnigt werd*. [G. Bidl.] *Als de dageraet opginck*. [Bijb.] 2. Van stof, damp, nevel, rook, vuur, vlam, die in de hoogte stijgen: *de roock ginck op*. [Bijb.] *De vlam ging op*. [Vond.] Ook 3. van een geluid, dat de lucht vervult: *tot meermaalen gaat een kreet op*. [Hooft.] *Daar ginghen klaghten op*. [Hooft.] 4. Van het uitkriemen der planten: *het vlas is nog niet opgegaan*. 5. Van iets dat door den wind opwaarts gedreven wordt: *de vlieger ging niet op; overdr.: die vlieger zal niet opgaan*, die onderneming zal niet gelukken. In de tweede plaats beteekent het geopend worden, open gaan, *de deur ging van zelve op*. *De rozenknoppen zullen haast opgaan*. *Uwe oogen gaen op*. [Vond.] *Ten derde*, verteerd worden: *al mijn voorraad zal dus doende opgaan*. Van hier het deelwoord *opgaande*: *een opgaande boom*, een jonge boom, die in de hoogte schiet. Fig.: *o schone opgaande Tely van hun grootmagtig bloet*. [J. B. Wellek.] *eene opgaande brug*, eene valbrug. *Een langzaam opgaande berg*. *De opgaande zon aanbidden*, zich voegen bij dien, die magt en aanzien heeft. H. de Gr. bezigt het van de

- maagschappelijke betrekking: *onder bloedverwanten van opgaande en dalende Maagschap.*
- OPGADEREN**, (*opgaren*) bedr. w., gelijkvl. Van *op en gaderen*: *ik gaderde op, heb opgederd.* Op eenen hoop gaderen: *al de brokken opgaderen.* In het gemeen, opzamelen: *die gewoon zijt honigh op te garen.* [J. de Haes.] Van hier *opgaarder, opgadering.*
- OPGALMEN**, onz. w., gelijkvl. Eenen galm doen opgaan: *de kerk galmt op met hemelsch koorgezank.* [Vond.] *Daer galmt het op met klappen, douwen, steeken en bonzen.* [Anton.]
- OPGANG**, z. n., m., *des opgangs*, of *van den opgang*; meerv. *opgangen.* De daad van opgaan, eigenl.: *ende sijnen opganck, waerdoor hij henen opginck in het huys des Heeren.* [Bijbelv.] Meer oneigenlijk van andere zaken: *de opgang van dien brant.* [Vond.] *De opgang der zee, de vloed. Voor zonnen opgang.* Fig.: *o dag, uw opgank spel haer nieuwe vrugt.* [K. Brandt.] In verdere figuur, begin: *Neroos jeugt vertoont reede in haer' opgang al de deugt.* [J. de Haes.] In het bijzonder een aanvang, een beginsel, met roem en luister ontstaande: *in den opgang van haer dagen.* [Vond.] *Ik zing den opgang der doortluchte Butavieren.* [G. Brandt.] Hierheen behoort de spreekwijs: *eenen goeden opgang maken. Zijne wapenen hadden veel opgang.* Datgene, wat opgaat. Hierheen behoort de Bijb. spreekwijs alleen: *de opgangh uit der hoogte, de Christus.* Iets, waardoor men opgaat; met een meerv.: *een huis met eenen ruimen opgang. Die berg heeft aan de zuidzijde alleen twee steile opgangen.* Die plaats aan den hemel, waar de zon opgaat: *die sich nu legeren sullen oostwaert, tegen den opganck.* [Bijbelv.]
- OPGAPEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik gaapte op, heb opgegaapt.* Met opzet den mond opdoen.
- OPGAREN**, zie *opgaderen.*
- OPGEBRUIKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en gebruiken*: *ik gebruikte op, heb opgebruikt.* Door gebruik verteren, opmaken. Een woord der dagelijksche taal.
- OPGEIJEN**, (anderen spellen *opgijen*), bedr. w., gelijkvl. Van *op en geijen*: *ik geide op, heb opgegeid.* Ophijschen: *wanneer wij eenige zeilen opgijden.* [Bog.]
- OPGELD**, z. n., o., *des opgelds*, of *van het opgeld*; meerv. *opgeld*, van meer sommen. Dat geld, hetwelk men boven de waarde van een muntsoort ontvangt, als men eene betere muntsoort tegen geringere uitwisselt: *de hollandsche dukaten doen zeven stuivers opgeld.* Ook eene boete van geld boven de verschuldigde som, als die niet op den tijd betaald wordt. De waarde van het bankgeld boven het kasgeld noemt men anders, met een italiaansch woord, *agio.*
- OPGEREGT**, (opgerigt), z. n., o., *des opgeregts*, of *van het opgeregt*; zonder meerv. Een woord, dat in het Landr. van Nym. voorkomt, waar een gewone gregtsdag den naam van *opgerichtsdag* draagt. *Op* is hier misschien zooveel als *open.*
- OPGESCHOTEN**, bijv. n., zijnde het verleden deelwoord van *opschieten*, voor groot worden: *een opgeschoten jongen.*
- OPGESPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en gespen*: *ik gespte op, heb opgegespt.* Met eenen gesp ophaken.
- OPGESTEN**, (*opgisten*), onz. w., gelijkvl. Van *op en gesten*: *ik gestte op, heb opgegest.* Door gest oprijzen. Van hier *opgesting, opgisting, overdrag*: *de opgisting van zijne boosheid.*
- OPGETOGEN**, verl. deelw., van *optiegen, optijgen, optuigen*, zonder trappen van vergrooting. Opgetrokken, dadelijk en ljdelijk: *wie voelt zich niet van't aerdtrijk opgetogen?* [K. Brandt.] Hooger gebouwd: *hoe de Forst dit zwaartijvegh gebouw, ter tinne toe, opgetoogen heeft.* [Hooft.] Verrukt: *zijn zangnimf, in Siloos grootheit opgetogen.* [K. Brandt.] *Van blijdschap opgetogen.* [N. Versteeg.] *Voor't opgetogen oog.* [Vond.] Opgevoed: *o snode, die van een wolvijn sijt opgetogen.* [H. Schim.] *Hoe menigh eerbaar wijf heeft dochters opgetogen!* [Cats.] *Als ik aen het hof was opgetogen.* [Verst.] *Die aarde, die hem eerst heeft opgetogen.* [G. Brandt.] Van hier *opgetogenheid, verrukking.*
- OPGEVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *op en geven*: *ik gaf op, heb opgegeven.* In de hoogte geven: *hooi opgeven*, met de vork opsteken. *Eenen bal opgeven*, in de hoogte werpen. *Gelijk een bornput sijn water opgeeft.* [Bijbelv.] Wederk.: *de vogel kan zich niet opgeven*, niet opvliegen. In dien zin gebruikt men het ook onz. voor rijzen: *dat deeg geeft niet op.* Op de oppervlakte van iets, boven op iets leggen: *den last opgeven.* [Kil.] Hierheen behoort het drukkerswoord *opgeven*, den inkt op vormen doen. Opdoen, openen. Deze beteekenis komt thans wel niet in den eigenlijken zin meer voor; ondertusschen moet zij, voorheen, gebruikelijk geweest zijn: de volgende figuur. uitdrukkingen veronderstellen dit. 1. Overgeven, het bezit van iets aan eenen ander, die meer magt heeft, inruimen: *eene stad, eene vesting opgeven.* 2. Vrijwillig varen laten: *geef nimmer den moed op! De Arts geeft den zieke op. Ik geef het op, ik geef het gewonnen. Zij konden het raadsel niet ontknoopen; zij moesten het opgeven.* Ter verrigting opdragen: *wat les gaf de meester u op? Iemand een raadsel, eene vraag opgeven.* Ter aantekening bekend maken: *iemands naam, woning, enz. opgeven.* Pogchen, snoeven: *hoog en breed opgeven.* Van hier *opgever, pogcher, opgeving, overgeving.*
- OPGEZIGT**, z. n., o., *des opgezigts*, of *van het opgezig*; zonder meerv. Opslag van de

- oogen : *maer als sij hem met een vriendelijk opgesicht een snebbe van de hare toereijckte.* [J. v. Heemskerck.]
- OPGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van op en gieten : *ik goot op, heb opgegooten.* Water door gieten op iets doen. Van hier *opgieting.*
- OPGISTEN, *opgisting*, zie *opgesten.*
- OPGLANZEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en glanzen : *ik glansde op, heb opgeglansd.* Nieuwen glans op iets maken.
- OPGLIMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van op en glimmen : *ik glom op, ben opgeglommen.* Van nieuws aanglimmen.
- OPGLINSTEREN, (*opglinsteren*), onz. w., gelijkvl. *Ik glinsterde op, ben opgeglinsterd.* Glinsterend opstijgen : *daer vat de vlam nu 't hart, en glinstert levend op.* [Oudaan.]
- OPGLIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en glippen : *ik glipte op, heb opgeglijpt.* Door het opwaarts buigen van de punt, eenen glip in eene pen maken.
- OPGLOEIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gloeide op, ben opgegloeid.* Met nieuwen gloed ontbranden : *ik voele een' Etna in mijn borst opgloeien.* [Vond.] Ook kan het bedr. gebezigd worden, voor gloeiend maken : *het ijzer opgloeijen.*
- OPGLOREN, onz. w., gelijkvl. Van nieuws gloren ; in den eigenlijken en oneigenlijken zin.
- OPGNAPPEN, zie *opknappen.*
- OPGOLPEN, zie *opgulpen.*
- OPGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gooide op, heb opgegooid.* In de hoogte gooijen. *Figuurl. : een balletje opgooijen*, de gedachten van anderen toetsen, door het doen van een onverwacht voorstel ; in de dagelijksche verkeerding.
- OPGORDEN (*opgordelen*), bedr. w., gelijkvl. Van op en gorden : *ik gordde op, heb opgegord.* Door middel van eenen gordel opschorten, hooger binden. Van hier *opgording.*
- OPGRABBELEN, bedr. w., gelijkvl. Grabbelend oprapen.
- OPGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van op en graven : *ik groef op, heb opgegraven.* Door graven opbrengen : *een lijk opgraven.* *Den grondslag der kennis tot aen zijnen oorspronk opgraven.* [Ten Kate.] Door graven openen : *eenen weg opgraven.* *Die weg is niet opgegraven*, dat middel is u niet benomen. Van hier *opgraver, opgraving.*
- OPGRIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van op en grijpen : *ik greep op, heb opgegriepen.* Grijpen en opheffen : *de klemvogel greep eene duif op.* *En d'arent kluijft zoo d'opgegrepe tortel.* [Vond.] Oneig. : *in ons harssenvat opgegriepen.* [Vond.]
- OPGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van op en groeijen : *ik groeide op, ben opgegroeid.* Door groeiing opschieten : *tot eenen hoogen boom opgroeijen.* Groot worden, in lichaams lengte aanwassen : *wij zijn in vrientschap opgegroeit.* [Poot.] Zich in de ruimte uitzetten, vermeerderd worden : *van enkel' huijsen is groot Roomen opgegroeijt.* [Huyg.] Kracht en sterkte ontvangen : *ik ben er niet tegen opgegroeid.* *Opgegroeit tot sulck een pak.* [Vond.] Magt en luister met de jaren krijgen : *als Jozef tot een' Heilandt op moog groeien.* [Verst.]
- OPGROENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik groende op, ben opgegroend.* Na verdorring weder groen worden.
- OPGULPEN, (*opgolpen*), onz. w., gelijkvl. Van op en gulpen : *ik gulpte op, ben opgegulpt.* Met eene gulp opkomen : *in tranen, van Godts voeten opgegolpen*, bij Vond., die het ongelijkvl. bezigt.
- OPHAKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik haakte op, heb opgehaakt.* Door middel van een haakvormig werktuig iets ophouden, dat het niet neerglijde : *de vlechten met eenen gouden gesp opgehaekt.* [Vond.] Van hier *ophaking.*
- OPHAKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hakte op, heb opgehakt.* Door hakken eene opening maken. Van hier *ophakking.*
- OPHALEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van op en halen : *ik haalde op, heb opgehaald.* Opwaarts halen, optrekken : *haal op ! Zij haalden het net op : het was vol visch.* *Hoe zal hij dat ophalen*, uitvoeren ? *Iemand bijden rug ophalen*, hem belasteren. Door opsnuiven opwaarts brengen : *het snot ophalen.* *Zijn hart ophalen*, door lange inademing, versche lucht scheppen, oneig., zich verkwikken : *zoode ik niet mijn hart ophalen in woen lof ?* [H. Schim.] *Haalt wee harten nu vrij onbekommerd op.* [P. Rab.] *Zij haalt haar hart in tranen op.* [M. L.] Bovenwaarts bewegen : *de schouders ophalen*, eene houding, welke men aanneemt als ons eene zaak verlegen maakt ; als ons iets mishaaft ; als wij geene hulp kunnen aanbrengen. *Ben kleeid ophalen*, het, door opkrabbing van de wol, eenigzins nieuw maken. Hooger maken : *eenen muur tot twintig voet boven het water ophalen.* Oneig., in top verheffen, prijzen, roemen : *waerbij de lof des Heldts (hoo Tacitus die ophaelt) niet mag halen.* [K. Brandt.] *Beginnen voor te dragen, aanroeren : gij moet die zaak niet meer ophalen.* Door zwaarte doen rijzen : *dat haalt geen vijftig pond op.* Oneig., overtroffen : *die edele daad kan de vorige vergrijpingen ophalen.* *Iemand in verstand ophalen.* Onz., met hebben : *een enkele dag in uw paleis haalt tegen duizend elders op.* [H. Muntinghe.] *Die tegens al 't geweld op kan halen.* [G. Bidloo.] *Opleiden : eenen gezant ten hore ophalen.* *Iemand ophalen om te dansen.* *De gevangenen ophalen.* Uit vorige tijden te voorschijn brengen en in het geheugen roepen : *wat haalt ge exempels op ?* [J. De Haes.] *Daer hij onder de naemhaftige luiden drie*

- mannen ophaelt.* [J. de Haes.] *Och geen Ilias van plagen weer op te halen!* [P. Rabus.] *Het lust mij uit d'atowtheit d' eerste Aandoenders dier gewesten op te haalen.* [Bog.] In het gemeen, aantoonen, verhalen: *ick zal 't bedrog niet ophalen.* [Vond.] *Die geenszins magtigh is al 't schoon van hare leden op te halen.* [J. De Haes.] Inzamen: *geld bij de huizen ophalen.* Open halen, opsnijden: *het lant in herfstmaent effen ophalen.* [Vond.] Van hier *ophaler*, in zamenst., *ophaling*. Zamenst.: *ophaalbrug*, *ophaalmet*.
- OPHANGEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik hing op, heb opgehangen.* In de hoogte hangen: *hang de wasch op. Hij zal zijnen wapenroof hangen.* [Vond.] *Hang het aan dien spijker op.* Aan de galg hangen: *hij deed alle Leeraars en Hoofden der Onroomschen ophangen.* [Hooft.] Openlijk te koop bieden: *hang het huis nog eens weder op, of het meer gelden mogte.* Zie verder onder oor. Van hier *ophanging*. [Bijbelv.]
- OPHAPPEN**, onz. w., gelijkvl. Happend in den mond nemen en opeten.
- OPHARKEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik harkte op, heb opgeharkt.* Op eenen hoop harken.
- OPHASPELEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik haspelde op, heb opgehaspeld.* Op den haspel brengen.
- OPHAVIG**, (ophevig); bijv. n. en bijw., *ophaviger*, *ophavigtst*. Veroud. woord, ligt toornig wordende: *Van op en heffen.*
- OPHEBBEN**, bedr. w.; onregel. Van op en hebben: *ik had op, heb opgehad.* Men gebruikt dit woord, in de zamenleving: *zij had borst-rick aan; noek hoed op. Ik heb mijne boterham nog niet op. Veel met iemand ophebben*, van hem houden. In de zamenleving zegt men van iemand, die te veel gedronken heeft: *hij heeft wat op.*
- OPHEF**, z. n.; m., *des ophefs*, of *van den ophef*; zonder meerv. Aanheffing van een gezang, om den toon te stellen: *den ophef doen.* Ongegronde roem: *eenen grooten ophef van iets maken.*
- OPHEFFEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van op en heffen: *ik hief op, heb opgeheven.* In de hoogte heffen: *om 't voraakzwaard op te heffen.* [S. Feitama.] *Met opgeheve kling.* [Vond.] *Met zijnen opgeheven steert.* [K. v. Mand.] *Met opgeheven hant.* [H. Schim.] Zie ook oog. *De roede is reeds opgeheven*, de misdaad zal gewroken worden. Den toon zetten, den ophef doen; waar het onz. voorkomt: *hef op.* Oneig.: *laat ons onze harten tot God opheffen. Een geschrei, eene weeklage opheffen*, in den bijb. stijl. Verheffen, roemen: *die d'eer van Amsterdam zoo hoog hebt opgeheven.* [Anton.] Dat ligt, oprapen: *iets van den vloer opheffen.* Oneig.: *het beslag op de schepen is weer opgeheven.* Van hier *opheffing*. Voor *opheffen*, is oul. ook *opverheffen* in gebruik geweest.: *dat kruys van der aarde in der lucht opverheven.* [Clar. Spieg.]
- OPHEKELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van nieuws hekelen, afhekelen.
- OPHELDEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik helderde op, heb en ben opgehelderd.* Bedr., van nieuws helderheid en licht geven: *dat nieuwe glas heldert het vertrek op.* Oneig., verlichten: *zijn liefde zal uwe oogen ophelderen.* [J. de Haes.] *Ook zal ik zijn verstand opheldren.* [Versteeg.] *Het aenzicht weer op te helderen, en luister bij te zetten.* [Anton.] Duidelijker verklaren: *met eene gelijkenis zal ik de zaak ophelderen.* Zoo ook: *de opheldering van dit voorstel.* Onz., met zijn, weder helder worden: *het helderde, na die donkere bui, pas weder op, of,* enz. Oneig.: *dat meisje heldert weder op*, wordt goelijker.
- OPHELLEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van op en helpen: *ik help (hielp, oudt. halp) op, heb opgeholpen.* Eigenlijk, iemand, die op den grond ligt, in de hoogte helpen: *want daer en is geen tweede om hem op te helpen.* [Bijb.] *Hij help het schreiende wicht op.* Oneig., iemand, tot verbetering van zijnen toestand, de behulpzame hand bieden: *hij help hem uit zijne armoede op.* Van hier *ophelping*.
- OPHEMELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van op en hemelen: *ik hemelde op, heb opgehemeld.* Ten hemel voeren: *thans hemelt Maroos Helderwerk mijn zinnen op door 't zwerk.* [Poot.] *Mij op te hemelen aan 's Vaders regte hand.* [M. l.] In het algemeen, verheffen: *zoo hemelt hij de dichtkunst op. Zoo voert hij haren lof in top.* [J. de Haes.] *Die van trap tot trap zijt opgehemeld.* [Anton.] Wijders, het beeld van de reinheid des hemels ontleend zijnde, beteekent dit woord van nieuws reinigen, schoon maken: *eene kamer ophemelen. Droogen, tot behulp der krankten voortgebracht, gewoon het lichaem op te heem'len, 't quaet te weeren.* [Anton.] Oneig., zaken in orde brengen: *daar hij de zaaken heusselijk ophemelde, zonder wijder te woeden.* [Hooft.] Opruimen en betere dingen of personen aanstellen: *om 't hof op te heemelen.* [Hooft.] Verder, wanneer het beeld van de schoonheid en pracht des sterrenhemels genomen wordt, duidt het aan opsieren, oplooijen: *hij zal met melk en bloet opheemlen uw verweerde wangen.* [H. Schim.] *Opgehemeld met zijn plegtige sieraden.* [J. de Haes.] *Die mevrou opheem'len.* [Anton.] Oneig., met luister en pracht vereeren: *met weeniger traanen zijt gij opgeheemeld (paucioribus lacrymis compositus es, zegt Tacit.)* is uw gebeente te zamen gebragt, zijt gij bijgezet. [Hooft.] Van hier *ophemeling*.
- OPHERKEN**, zie *opharken*.
- OPHEVIG**, zie *ophavig*.
- OPHISCHEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van op en hischen: *ik heesch op, heb opgeheschen.* Ook: *ik hischte op, heb opgehischt.* Met eene katrol optrekken: *turf ophischen.* In

- het gemeen, door touwen optrekken: *mijn Jesus! 'k sie u opgeheist*. [H. Sweerts.]
- OPHINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hinkte* (oul. *honk*) op, *ben opgehinkt* (oul. *opgehonken*). Door hinken opwaarts komen, op iets neerkomen.
- OPHIPPEN, onz. w., gelijkvl. Zich hippend naar boven bewegen.
- OPHITSEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en hitsen: *ik hitste op, heb opgehitst*. Honden door aanhitsing nog vuriger maken. Voorts, in sterkere beweging brengen, waardoor de driften tot onedele daden hevigeren togt gevoelen: *hoe kunt gij 's menschen bloedt ophissen?* [Hooft.] Zoo gebruikt men het van de driften zelve: *maer d'opgehitste twist aen 't gloeien hiel feller aen*. [Vond.] Van die lichamelijke bewegingen, die door de gaande gemaakte driften veroorzaakt worden: *'s volks opgehitste en helsche lasterstem klinkt*. [Poot.] Van hier, in het gemeen, tot laakbare bedrijven sterker aanzetten: *Zou d'Arragonner weer, van bloetdorst opgehitst*. [Anton.] *Straks schreeut d'opgehitste schaer van 't graeu*. [J. de Haes.] *Tot burgerlijke twist opgehitst*. [Scriver.] Van hier *ophitser*, vr. *ophitsster, ophitsing*.
- OPHOEPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hoepelde op, ben opgehoepeld*. In het gemeene leven, zich als een kwade jongen wegpakken.
- OPHOOGEN, bedr. w., gelijkvl. Hooger maken: *de kerk zal eenen voet opgehoogd worden*. Meer bieden, tot hoogeren prijs opjagen. Bij Vond. komt het onz. voor, met *zijn*. Hij zegt van een gezigt uit zee naar den oever toe: *het lant begost op te hoogen*. Van hier *ophooging*, in den eersten zin: *de ophooging van den dijk*.
- OPHOOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoopte op, heb opgehoopt*. Tot eenen hoop op elkander leggen: *een duin van as en vuilnis, zoo hoog opgehoopt, uit de zoulkeeten*. [Hooft.] Fig., meerder maken, verzwaren: *zijne zonden ophoopen*. Overladen: *iemand met weldaden ophoopen*. [Halma.] Van hier *ophooping*.
- OPHOOREN, veroud. onz. w., dat bij Kil. en L. ten Kate opgeteekend staat en gelijkvl. is: *ik hoorde op, heb opgehoord*. Van op en het oude *hooren*. Ophouden, in het hoogd., waar het zeer vaak voorkomt, *aufhören*, nalaten, een einde nemen. De afstamming is onzeker, Wachter brengt het tot het zw. *göra*, doen, hetwelk hij met het lat. *gerere* en het gr. $\chi\rho\sigma\iota\zeta\epsilon\iota\upsilon$ overeenbrengt; Frisch beschouwt het als eene figuur van het volgende *ophooren*; Ihre vergelijkt het met het ijsl. *hyr*, rustig; Adelung, die dit laatste als het dragelijkste omhelst, verlangt nog naar meer licht: wij wagen daarom eene niet ongegronde gissing, en meenen, dat het met oord (zie dit woord), een einde van iets, eenen oorsprong heeft. Dat in *hooren* eene harde, in oord eene zachte o gevonden wordt; dat daar eene uitblazing, hier dezelve niet plaats grijpt, dit zal wel niemand, die eenigzins taalkundig is, deze afleiding gedwongen doen voorkomen.
- OPHOOREN, onz. w., gelijkvl. Met verwondering en tevens opgesteken hoofd, naar eene onverwachte zaak hooren: *wat hoorde ik daarvan op!*
- OPHOUDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van op en houden: *ik hield op, heb opgehouden*. Bedr., 1, in de hoogte houden: *van zwakheid konde hij zijn hoofd niet ophouden*. Oneig.: *die Rome 't hoofd ophoudt*. [Vond.] Ook: *zich ophouden*, zich overeind houden. Voor vallen bewaren, ondersteunen, ondersteunen: *door eenen balk eenen ganschen gevel ophouden*. Oneig.: *iemands eer en achting ophouden*. *Gij leerde hem d' eer van zijn be-roemden stam ophouden*. [Hoogstr.] Wijders in stand en wezen houden, opvoeden; eene verouderde beteekenis: *in wiens woninghe ick van jongs opgehouden was*. [D. Volck. Coornh.] Van hier *ophouder*, opvoeder; *opphoudster* bij Rodenb.; en *ophouding* bij Dorel. Den loop of voortgang stremmen, en wel eigenl., ten aanzien van plaats en ruimte: *hij weet kort op te houden* (in het paarden berijden). [Vond.] *Het bloeden ophouden*. *Zijn water ophouden*. *Het water eener gracht, door eenen dam, ophouden*. *Den vijand door schermutselingen ophouden*. *Door 's Helts belet misleit en schrande opgehouden*. [Vond.] *Ik zal u niet ophouden*. *Houd mij niet lang op!* Fig., den voortgang eener zaak, ten opzichte van den tijd, dralend houden: *hoe lang hebt gij nu de gezanten met ijdele hoop opgehouden!* *Zich lang bij eene zaak ophouden*. Bij zich behouden, eene verblijfplaats geven: *hij leefde van, bij nacht, dieven op te houden*. Meest wederk.: *zich ophouden*, eenen tijd lang ergens verblijven. *Hij hield zich lang te Venetie op*. Zich vermaken: *zich met een deel beuzelingen ophouden*. 2. Open houden; in het gemeene leven: *ik kan mijne oogen niet langer ophouden*. *De hand, den hoed, den zak ophouden*. *Zijnen mond ophouden*. *Iemand den mond ophouden*, hem den kost geven. Hierheen behoort de spreekwijs: *eene school ophouden*, die voor elk open staat. *Een hoerhuis ophouden*. 3. Boven op iets houden; in de dagelijksche taal: *het woei, dat ik mijnen hoed niet ophouden kon*. Onz., met hebben, nalaten iets te doen: *met schelden ophouden*. *Waer voor de stad* (de inwoners derzelve) *niet ophoudt te bedancken*. [Vond.] *Zonder ophouden wel-doen*. Fig. iets niet meer zijn: *gij houdt op mijn vriend te zijn*. Insgelijks van levenlooze zaken: *de donder houdt op*. *De wond houdt op van bloeden*. *De boomen hebben opgehouden met bloeien*. Een einde krijgen: *eindelijk hield die langdurige oorlog op*. Van hier *ophouding*, stilstand, tegenhouding, verber-

- ging, opstopping. De spreekwijs bij Dorel. voorkomende is ongewoon: *hout op van mij, want*, enz. Dit is in navolging van Luth. Overzett., door Adelung ook afgekeurd; wij zeggen: *laat van mij af*.
- OPHOUT, z. n., o., *des ophouts*, of *van het ophout*; zonder meerv. Takken van zware boomen, die vallen zullen. Geld. woord. Van *op en hout*.
- OPHOUWEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik hieuw op, heb opgehouden*. Boven op iets houwen.
- OPHUIDEN (in Gron. *ophuden*, bij Kil. het enkele *huiden*), bedr. w., gelijkvl. Van *op en huden*: *ik huidde op, heb opgehud*. Uit gierigheid opzamelen. In Gron. zegt men van iemand, die dit doet: *hij is een hudepot*. Met *hoeden* uit eene bron.
- OPHUILEN, onz. w., gelijkvl. Huidend zijne stem verheffen, met het opsteken van het hoofd.
- OPHUIVEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op en huiven*: *ik huifde op, heb opgehuifd*. Huifswijze optooijen: *ghij, die met het witte floers ophuifd deez' heilige sneeuw*. [Hooft.]
- OPHULLEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op en hullen*: *ik hulde op, heb opgehuld*. Met een hulsel versieren: *gij hebt mijn hoofd opgehult*. [H. Schim.] In het gemeen, optooijen, opsieren: *zijn' helt ziende opgehult met stralen*. [Hoogvl.]
- OPHUPPELEN, onz. w., gelijkvl. Van *op en huppelen*: *ik huppelde op, heb opgehuppeld*. Van blijdschap opspringen: *'k zal in de schaduw van uw schachten ophuppelen*. [Vond.]
- OPHUTSELEN, bedr. w., gelijkvl. Hutselend om hoog bewegen.
- OPJAGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik joeg op, heb opgejaagd*. In de hoogte jagen: *iemand de trappen opjagen*. Oneig. wordt het van andere dingen ook gebezigd: *de wind heeft het water hoog opgejaagd*. Doen zwellen, uitzetten: *den buijck opjaeghen*. [Kil.] *Niemant en roeme zich in zijn groot en ophejaegt lichaem*. [J. de Brune.] In de hoogte doen rijzen: *toen kuitsche drift de vlammen opjoeg van een wettelijken brand*. [G. Bidloo.] Aanzetten, aanvuren: *welke spijt hun den moedt, met versche verbolghenheit opjaegh*. [Hooft.] In prijs doen rijzen: *hij joeg dat boek hoog op*. *Tegen elkander opjagen*. Van zijne plaats jagen, zoodat men met haast moet opstaan. Eig., *eenen haas uit het leger opjagen*. *Iemand opjagen* zegt men ook, oneigenlijk, van zulken, wien men onverwachts noodzaakt, zijne zitplaats, of gehuurde woning te verlaten.
- OPJUKEN, bedr. w., gelijkvl. Door een ijkijzer opbranden.
- OPJUKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik jukte op, heb opgejukt*. Een juk opleggen: *en met geboge nek, ten einde ik, opgejukt*, enz. [Hooft.]
- OPKAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. Door kaauwen openen: *die 't niet gretig op en kaeut voor suiker en banket*. [J. de Deck.]
- OPKABELLEN, onz. w., gelijkvl. Kabbelend opvloeijen.
- OPKALANDEREN, (*opklanderen*), bedr. w., gelijkvl. Door kalanderen nieuwen glans op doek, enz. maken.
- OPKAMER, z. n., v., *der*, of *van de opkamer*; meerv. *opkamers*. Eene kamer boven eenen kelder, hooger dan andere kamers, bovenkamer.
- OPKAMMEN (*opkemmen*), bedr. w., gelijkvl. In de hoogte kammen: *haar opkammen*.
- OPKAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Open kappen. *Opkappen* is ook van *op en kappen*, de kap zetten, als eene kap vormen; en van hier voor het haar optooijen: *ik liet mij eerst wat opkappen*.
- OPKEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van *op en keeren*: *ik keerde op, heb opgekeerd*. In den loop stuiten en tot omkeeren noodzaken: *keer die koeijen wat op*.
- OPKENEN, zie *opkiemen*.
- OPKERVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik korf op, heb opgekorf*. Eene kerf op iets maken. J. de Brune gebruikt het onz.: *als men langhe opkerst, zoo moet men eens rekenen*.
- OPKIEMEN (*opkiemen, opkiijnen, opkenen*), onz. w., gelijkvl. Van *op en kiemen*: *ik kiemde op, ben opgekiemd*. In de hoogte kiemen. Fig. *de gladde gulsigheid sal wijt de keel opkiijnen*. [F. v. Dorp.]
- OPKIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik keek op, heb opgekeken*. Met verwondering en bevreemding zijne oogen opheffen; in de dagelijkse taal.
- OPKIJJEN, zie *opkiemen*.
- OPKIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Open kippen.
- OPKISTING, z. n., v., *der*, of *van de opkisting*; meerv. *opkistingen*. Timmermanswoord, eene schuins oplopende verhevenheid bij een vensterglas, als de zoldering der kamer lager is, dan het vensterkazin, dienende om meer licht te vangen. Van *op en kisting*, van *kisten, kist*, als gelijkende naar het deksel eener kist.
- OPKLAAUWEN, zie *opklouwen*.
- OPKLADDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kladdede op, heb opgeklad*. Kladwerk op iets maken, boven op iets kladden.
- OPKLAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Op iets vastklampen. Vond. zegt fig.: *ik wil er dit nog opklampen*, met list en geweld bijdoen.
- OPKLANDEREN, zie *opkalanderen*.
- OPKLAPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klupte op, heb opgeklapt*. Na lang zwijgen, beginnen aan den dag te brengen.
- OPKLAREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van *op en klaren*: *ik klaarde op, heb en ben opgeklaard*. Bedr., ophelderen: *een duistere hemel, door eenen gunstigen wind opgeklaard*. *De wind klaart de betrokkene lucht op*. Klarheid geven aan eene zaak: *eene duistere plaats der Schrift opklaren*. *Maer 'k word gedwon-*

- gen om elk d'oogen op te klaaren. [K. Lescaille.] Onz., met zijn, helder worden: *de lucht klaart op. Ik zie alreeds den dag opklaaren.* [G. Bidl.] Goelijker worden: *het meisje begint op te klaren.* Van hier *opklaring*, opheldering.
- OPKLAUTEREN, onz. w., gelijkvl. Naar boven klauteren, zich klauterend opheffen: *gij moet zelf opklauteren.* Ook als bedr., met eenen vierden naamval: *om op te klautren 't padt, zoo steil, zoo hemelhoog.* [J. B. Weltek.]
- OPKLAVEREN, hetzelfde als *opklauteren*, doch in lageren stijl gebruikelijk: *ten berghstapel opklaveren.* [Vond.] Fig.: *tot zulk een spits van waerdigheid opgeklavert.* [Oud.]
- OPKLEPPEN, bedr. w., gelijkvl. Door het kleppen van de klok, alles in beweging brengen: *wen 't landvolck opgeklept zich zoekt bij nacht te reddden.* [Vond.]
- OPKLEUREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van op en kleuren: *ik kleurde op, heb en ben opgekleurd.* Bedr., de kleur in een schilderstuk door hoogsels doen rijzen, kleur bijzetten: *naar 't leven opgekleurd.* [M. L.] Onz., met zijn, frisschere kleur krijgen: *na die ziekte, kleurden hare lieve wangen weer op.*
- OPKLEVEN, onz. w., gelijkvl. Boven op iets vast kleven.
- OPKLIIVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kliefsde op, heb opgekliefd* (oul. *kloof op, opgekloven*). Open klieven: *gelijk een afgrond opgekloven.* [Vond.] *Die de veil'ge doortocht wees langs 't opgeklooven meir.* [M. L.] Van hier *opkleving*, bij Doresl.
- OPKLIMMEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik klom op, ben en heb opgeklommen.* Naar boven klimmen: *ik heb den ganschen dag, op en afgeklommen.* Van levenlooze dingen: *het veil klimt bij den olm op.* Oneig., langzaam ontstaan: *angstvalligegedachten klommen in mijn hart op.* Van hier in gedachten komen: *het zielheil, nooit in harten opgeklommen.* [G. Brandt.] Met moeite tot iets geraken: *tot eenen hoogen staat opklommen.* *Zoo hoogh in top van glorie opgeklommen.* [R. Anslo.] Ook op zich zelf, zonder bijgevoegd naamwoord, voor tot aanzien en eer komen: *wat opgeklommen is, zult ge eindelijk zien daelen.* [Anton.] Duurder worden: *de granen klimmen gaande weg op.* Ook als bedr., met eenen vierden naamval: *de ladder, de trappen, den berg opklommen.* In den Bijb. van 1477 worden paardrijders *opklimmers der paarden* genoemd; in de staten overz.: *die op peerden rijden.* Van hier *opklimming*, opstijging.
- OPKLINKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik klonk op, heb opgeklonken.* Bedr., met klinken iets op iets anders vast maken. Onz., met hebben, een klinkend geluid beginnen te slaan: *als reeds de trommel opklonk.* [Hooft.] *Daar bragt men de bassen in, en klonk er achter op.* [Hooft.] Naar boven eenen klank verheffen: *men hoorde het geluit uit de holle rotsen opklincken.* [Vond.] Oneig.: *dus helder moest ick eens haer glorie op doen klincken.* [De Deck.]
- OPKLOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Op iets kloppen: *houd uw' mond, of ik zal er opkloppen.* Uit den slaap kloppen: *klop mij om vier uren op.* Door kloppen herstellen, opmaken, doen rijzen: *kussens opkloppen.*
- OPKLOSSEN, bedr. w., gelijkvl. Timmerm. woord: *banken opklossen*, haar, door er iets onder te leggen, hooger maken.
- OPKLOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Opharken.
- OPKLOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloofde op, heb opgekloofd.* Door kloven een open maken.
- OPKLUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik kloof op, heb opgekloven.* Door kluiven opmaken, opeten.
- OPKNAGEN, bedr. w., gelijkvl. Door knagen opmaken. Hoogstr. heeft dit woord; en Vond. zegt: *opgheknaecht van de motten.*
- OPKNAPPEN (in Noordholl. *opgnappen*), bedr. w., gelijkvl. Opeten: *alles opknappen.* Weder net en knap (gnap) maken: *ik zal het wat opknappen.* Ook onz., met zijn: *dat knapt op.*
- OPKNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Met eenen knoop opbinden: *'t haair stond dus opgeknoopt.* [G. Brandt.] *Het lange jachtgewaet, dat kort is opgeknoopt.* [J. de Haes.] Ophangen, door eenen toetrokkenen knoop wringen: *Dinarch stond zich gistren op te knopen.* [Moon.] Men gebruikt dit woord dan, wanneer de straf zeer schielijk wordt uitgevoerd, zonder voorafgaande gevangenis, zoo als men krijgsknechten, onder het doen van den togt, doet. Ook, wanneer, in oproer, iemand onverwachts, zonder regtspleging, wordt opgehangen. Ook ophangen, niet zoo zeer aan eene galg, als wel aan een daartoe zich opdoend ding: *aan eenen boom iemand opknoopen.*
- OPKNUIVEN, zie *opkluiven*.
- OPKOELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik koelde op, ben opgekoeld.* Koel beginnen te worden: *na die brandende hitte, koelde het weer eenigzins op.*
- OPKOESTEREN, bedr. w., gelijkvl. Door koestering weer tot zich zelve doen komen: *eene verkleumde slang in den boezem opkoesteren.* Door koestering en met teedere liefde opkweken: *een kind opkoesteren.* Door warmte, voedsel en vlugheid geven: *de vloij, opgekoesterd*, enz. [Huyg.] Oneig.: *de wetenschappen opkoesteren*, weer doen bloeijen door alle begunstiging. Van hier *opkoestering*.
- OPKOFFEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kofferde op, heb opgekofferd.* In den deftigen stijl. In eenen koffer ter bewaring oppakken.
- OPKOKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kookte op, heb opgekookt.* Voor eenen oogenblik iets laten

- koken, om naderhand beter gaar te krijgen; ook van nieuws koken; ook sterk laten koken.
- OPKOLKEN**, onz. w., gelijkvl. In het gemeene leven, voor oprispen, opbreken.
- OPKOMEN**, onz. w., ongelijkvl. Van *op* en *komen*: *ik kwam op, ben opgekomen*. In de hoogte komen, in eenen eigenlijken zin: *ik kan niet opkomen*, van den grond opstaan. Meer oneigenlijk, van andere dingen: *daar komt veel zand uit het water op. De melk komt op, bruist door het koken op. De maan, de zon komt op. De schepen komen op*, voor den wal, in de haven. *Geesten, door bezwingen, doen opkomen*. Opwassen, uitspruiten: *eenigh zaedt, dat te zijner tijd opkomt*. [Vond.] *Doornen en distelen zullen opkomen*. [Bijbelv.] Naar boven klinken: *haer gekrijt quam op tot Godt*. [Bijb.] Uit eene ziekte hersteld worden: *zij zal van die ziekte niet opkomen*. Zoo *ik van dit leger opkomen mogte*. Tot burgerlijk aanzien en vermogen komen: *hij is van niet opgekomen*. Ontstaan: *er kwam een onweer op*. In gedachten komen: *dat kooft niet in mij op*. [M. L.] *Ik kan er niet opkomen*, dat schiet mij nu niet te binnen. *Hoe zal hij er opkomen*, hoe er toe geraken? *Hij wilde gedurig op die stof komen*, daarvan beginnen te spreken. Overrompelen, op het lijf vallen: *zoo moet men verraet opkomen en ontdekken*. [Vond.] *Hij kwam mij op van achter*. [Vond.] Het deelw. is *opkomende*: *de opkomende gelegenheid aangrijpen. Eene opkomende zwaarigheid. In allen opkomenden noodt*. [J. v. Heemsk.] Ten eigendom worden: *die gewesten waaren den Koning van Spanje opgekomen*. [Hooft.]
- OPKOMST**, z. n., v., der, of van de *opkomst*; zonder meerv. Begin, oorsprong: *d'opkomst der Hollanderen*. [G. Brandt.] Herstelling uit eene ziekte: *na zijne opkomst van die ziekte. Verkrijging van aanzien: ik heb mijne opkomst aan u te danken*. Gewassen, die op den akker opgekomen zijn: *zij verdorven de opkomste des lants*. [Bijbelv.] Van hier *opkomstig*: *alwaar men den opkomstigen dag door de nevelen ziet breken*. [G. Bidloo.]
- OPKONDIGEN**, bedr. w., gelijkvl. Door openlijke aankondiging het einde van iets bekend maken, van iets afstand doen, opzeggen: *als Leicester de Landtvoogdij had opgekundight*. [Hooft.] Hoogd. *aufkündigen*, opperd. *aufkündigen*.
- OPKONKELEN**, bedr. w., gelijkvl. Een woord der straattaal: *iemand opkonkelen* is hem tot eene onbehoorlijke daad, door aanpraten, ophitsen.
- OPKOOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik kooide op, heb opgekooit*. In eene kooi opvangen; ook in eene kooi opsluiten: *zo gij oijt wierdt in die fwiijkjes opgekooit*. [Jan. Bonaf. Panch.]
- OPKOOPE**, z. n., m., des *opkoope*, of van den *opkoop*; zonder meerv. De inkoop van iets, om op te leggen, om duurder te verkoopen: *opkoop van eetwaren, tot verduring derzelven*. [J. v. Heemsk.]
- OPKROOPEN**, bedr. w., onregelm. *Ik kocht op, heb opgekocht*. Te zamen inkoop, om duurte te veroorzaken, en meer te winnen. Van hier *opkrooper, opkrooping, opkroopster*.
- OPKORTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *korten*: *ik kortte op, heb opgekort*. Korter of digter bijeen halen: *kort de touwen wat op*. Minder in getal doen worden: *ik zal het wel opkorten*. Hier gebruikt men het ook onz.: *dat kort op*. Wegruimen: *de vuiligheid opkorten*. Van hier *opkorter, straatveger*.
- OPKRAAIJEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *kraaijen*: *ik kraaide op, heb opgekraaid*. Onz., met *hebben*, beginnen te kraaijen. Bedr., door kraaijen wakker maken: *de haan kraaide mij op. Een opgekraaide leeu is niet in slaep te wiegen*. [Anton.] Aardig is het bij C. Huygh: *eer de haen den dagh opkraaijen moght*. Door gekraai, dat is luiden ophef, naar boven doen komen: *uit den vijver opgekraeit door de Faem*. [Vond.] Oneig., veel ophefs van iets maken: *met den zegen op te kraaijen*. [De Deck.]
- OPKRAAUWEN**, *opkrouwen, opkrabben*, bedr. w., gelijkvl. *Ik kraauwde op, heb opgekraauwd*. Open kraauwen: *oud zeer opkraauwen*, of *opkrabben*, vorig gebrek of onheil ophalen. *Hoe zoud gij 't zeer van zoo veel jaren op gaan kraauwen?* [P. Rab.]
- OPKRABBE**, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *krabben*: *ik krabde op, heb opgekrabd*. Open krabben; met de nagelen, in de opperhuid, of de roef eener wond, eene opening maken: *met opgekrabde wang*. [Vond.] *O naglen krabt de wangen op*. [G. Brandt.] Ook van andere dingen: *de aarde opkrabben. Eene verpletene plaat opkrabben*. Eene beleediging, die reeds vergeten was, weder in het geheugen brengen: *gij moet die zaak niet meer opkrabben*. Ook eene reeds geledene smert vernieuwen: *eene bijna geheelde wond weder opkrabben, vernieuwen*. Van hier *opkrabbing*.
- OPKRAMEN**, onz. w., gelijkvl. Van *op* en *kramen*, dat buiten zamenst. niet voorkomt: *ik kraamde op, ben opgekraamd*. Eig. de kraam opbreken en vertrekken. Meest gebruikt men het voor zich wegpakken, in het gemeene leven.
- OPKRASSEN**, bedr. w., gelijkvl. Met een krasijzer ophalen.
- OPKREPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Door kreppe ineen doen krullen: *het haar opkreppe*.
- OPKREUKEN**, bedr. w., gelijkvl. Met kreuken opvouwen.
- OPKRIEKEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik kriede op, ben opgekriedt*. Beginnen te kriecken, kriedend

- opkomen: *als de morgen op komt kriecken.* [Anton.]
- OPKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik kreeg op, heb opgekregen.* Van den grond opnemen; ook opeten, in de dagelijksche taal.
- OPKRIJSCHEN, bedr. w., gelijkvl. en ongelijkvl. *Ik krijschte, kreesch op, heb opgekrijscht, opgekreschen.* Beginnen te krijschen.
- OPKRIMPEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik krimp op, ben opgekrompen.* Door krimping opgetrokken worden: *de zenuw was opgekrompen.* Beginnen te krimpen: *de visch zal in het water nog wel wat opkrimpen.* Van hier *opkrimping.*
- OPKRODEN, zie *opkruijen.*
- OPKROEZEN, bedr. w., gelijkvl. Kroes opmaken: *het haar opkroezen.* Ook een wollenaaisters en mutsenmaaksters woord.
- OPKROKEN, zie *opkreuken.*
- OPKROPPIEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *kroppen*: *ik kropte op, heb opgekropt.* Zoo gulzig eten, dat de spijs niet zakken kan, en zich even als in eenen vogelkrop oppakt: *het eten opkroppen.* Oneig., eenigen tijd lang een geleden onheil bij zich verbergen: *teed en onheil opkroppen.* Door dit *opgekropt ongenoegen.* [Feitama.] Van hier *opkropping.*
- OPKROUWEN, zie *opkraauwen.*
- OPKRUIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik krooi (krood) op, heb en ben opgekrooijen (opgekroden).* Ook gelijkvl.: *kruide op, opgekruid.* Opwaarts kruijen. (Onz. wordt het van ijsschotsen gezegd, die door den stroom op elkander pakken. Antonides gebruikt het wederk.: *een stroom die zich zelven opkruit als een kerk.* Ook: *hij is opgekruid,* hij heeft den kreupelen waard gespeeld, hij is met schulden na te laten, ontweken; hij heeft zich weggepakt.
- OPKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik kroop op, ben opgekropen.* Kruijend opklommen. Van hier *opkruiping.*
- OPKRULLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik krulde op, heb en ben opgekruld.* Van nieuws in krullen leggen: *het haar opkrullen.* Ook zich krullend opwaarts slingeren, wanneer het onz. gebruikt wordt: *het haar krult mooi op.* Het deelw. gebruikt Vond.: *ik zie twee opgekruilde en groote slangen komen.*
- OPKUIPEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *kuipen*: *ik kupte op, heb opgekuipt.* Nieuwe banden om oud vaatwerk leggen.
- OPKUISCHEN, bedr. w., gelijkvl. Door kuischen opnemen; van nieuws kuischen.
- OPKUNNEN, onz. w., onregelm. Van *op* en *kunnen*: *ik konde (kon) op, heb opgekonnen.* Dit wordt, in het gemeene leven, met verzwijging van andere werkwoorden gebruikt, als *ik kan niet op,* d. i. opstaan. *Ik kan er niet op,* d. i. opkomen, opklommen. *Kunt gij het op?* d. i. opeten; wanneer het bedr. voorkomt.
- OPKWAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwaakte op, heb opgekwaakt.* Beginnen te kwaken, kwakken, kweken. Zie die woorden.
- OPKWALMEN, hetzelfde als *opdwelmen.*
- OPKWEKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *kweken*: *ik kweekte op, heb opgekweekt.* Opvoeden, opkoesteren: *een kind opkweeken.* *Ik wil uw' liefde bidden, dat zij Cezars op wil kweeken.* [G. Bidloo.] *Jong gevogelte opkweeken.* Ook van dingen, die een enkel groeiend leven hebben: *vruchtboomen opkweeken.* Nog verder: *de vervallene geleerdheid opkweeken.*
- OPKWIKKEN, zie *opkwaken.*
- OPKWELLEN, onz. w., gelijkvl. Beginnen te kweelen.
- OPKWIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *kwikken*, dat, in dien zin, buiten samenst. niet voorkomt: *ik kwikte op, heb opgekwiikt.* Met een sieraad, dat levendig, dat aardig staat, opschikken:
*Die kwikte haaren boezem op,
Die haare blonde tuitjes.* [Smits.]
- OPLAAG, z. n., v. der, of *van de opklaag*; meerv. *oplagen.* Boekdruckers woord, beteekende het getal van afdrucken eens werks, hetwelk ter perse gelegd is: *dat boek was zoo gezocht, dat ik spoedig tot eene tweede opklaag moest besluiten.* *De gansche opklaag van dat werk is reeds verkocht.*
- OPLADEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik laadde op, heb opgeladen.* Eigenlijk, als eenen last op iets leggen; *hout, hooi opladen.* *Men kan dien wagen hooger opladen.* Figuurl.: *iemand eenen zwaren last opladen;* doch hiervoor zegt men gewoonlijk *opleggen.* Van hier *oplader, oplading.*
- OPLANGEN, bedr. w., gelijkvl. Naar boven langgen, in de hoogte toereiken: *lang mij dat pak eens op.* Van hier *oplangers.* *Oplangers* zijn zekere planken, welke bij het laden van een schip gebruikt worden.
- OPLATEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik liet op, heb opgelaten.* Niet afnemen: *gij moet uw' hoed oplaten.* Laten opgaan: *eenen vlieger oplaten.*
- OPLEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *leggen*: *ik legde (leide) op, heb opgelegd (opgeleid).* Eigenlijk, de eene zaak op de andere leggen: *eene pleister opleggen,* op de wond. *Iemand eenen last, het paard den zadel opleggen.* Figuurl., meer bieden, of geven: *ik leide er nog eenen gulden op.* Opkoojen, opzamen: *granen opleggen.* Overwinnen: *geld opleggen.* Onttakelen en op eene veilige plaats leggen: *de vloot werd opgelegd.* Betalen: *ik moest de borgtogt opleggen.* In dezen zin zegt men meest *opleggen en betalen.* Drukken, ter perse leggen: *hoe veel zult gij van dat werk opleggen?* Aantijgen: *iemand eene misdaad opleggen.* Doen lijden: *iemand eene zware straf opleggen.* Doen opbrengen,

- doen betalen: *den ingezetenen zware lasten, iemand eene geldboete opleggen. Tot iets verplichten: iemand eenen eed opleggen. Ik heb hem stilzwijgend opgelegd. Van hier oplegger, oplegging, opleggsel.*
- OPLEIDEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik leidde op, heb opgeleid.* Opwaarts leiden: *het water, door middel van pompen, opleiden. Iemand ten dans opleiden.* Figuurl.: *door vlijtige oefening worden wij opgeleid tot de kennis van vele wetenschappen.* Van hier opleider, opleiding.
- OPLETTEN**, onz. w., gelijkvl. *Ik lettete op, heb opgelet.* Acht geven. Van hier oplettend, oplettendheid, opletter.
- OPLEZEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik las op, heb opgelezen.* Overluid lezen: *de namen oplezen.* Ook opzamelen: *hij leest de koornaren op.* Van hier oplezer, oplezing.
- OPLICHTEN**, onz. w., gelijkvl. *Lichte op, is opgelicht.* Helder, licht worden; van de lucht: *het begint op te lichten.* Ook van de kleuren: *die kleur zal nog wel wat oplichten.*
- OPLIGTEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik ligtte op, heb opgeligt.* Opbeuren, opheffen: *een pak opligten.* Gevangen krijgen: *de gansche bende werd opgeligt.* Bedriegen: *hij zoekt mij op te ligten.* Van hier opligter, optigting.
- OPLOOP**, z. n., m., *des oploops, of van den oploop;* het meerv. is niet in gebruik. Zamenloop van onrustige, oproerige menschen: *eenen oploop veroorzaken. Hij werd in eenen oploop gegrepen. Daar kwam een oploop onder het volk.*
- OPLOOPEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van *op en loopen: ik liep op, ben en heb opgelopen.* Onz., naar boven loopen: *loop maar op. Het water loopt op. Ik heb den ganschen dag op en neergelopen.* Figuurl., opzwellen: *de buil liep terstond op.* Vermeerderen: *hij laat de renten oploopen. De lasten loopen op.* Bedrijv., door loopen naar boven brengen: *eenen vlieger oploopen. Turf oploopen*, al loopend naar boven hijschen. Open loopen: *de deur oploopen.* Al loopend zoeken en vinden: *ik weet niet, waar ik hem oploopen zal.* Van hier *oplopend*, haastig, driftig: *een oplopend mensch; oplooper, optooping.*
- OPLOSSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en lossen: ik loste op, heb opgelost.* Eigenlijk, iets, dat gebonden is, van langzamerhand los maken, ontbinden: *eenen knoop oplossen.* Figuurl., de deelen van eenig ligchaam scheiden en vloeibaar maken. *Zoo lost de zon het ijs, het water het zout op.* Zoo worden, in de scheikunst, *de metalen opgelost. Opgelost worden* beteekent ook sterven, dewijl in den dood eene ware oplossing der deelen plaats vindt. Van hier beteekent *oplossen* ook de deelen van een onbekend geheel vinden en aanwijzen: *een vraagstuk oplossen*, beantwoorden. *Een raadsel oplossen*, het duistere daarvan duidelijk maken. *Eene twijfeling oplossen*, wegnemen. Van hier *oplossing*, *oplosbaar*, *oplosselijk*, enz.
- OPLUIKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *op en luiken.* Bedr.: *ik look op, heb opgeloken.* Open maken: *de oogen opluiken.* Ontsluiten, oudt. gebruikelijk: *soo wort Zacharias mont opgheloken en zijn tonghe ontbonden.* [Leven ons H. J. C.] *Met opghelokender herten.* [Clar. Spieg.] Onz.: *ik look op, ben opgeloken.* Opwassen, frisch worden: *de regen doet het gras opluiken. Het kind begint op te luiken.* Van hier *opluiking*.
- OPLUISTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en luis-teren: ik luisterde op, heb opgeluisterd.* Helder, glanzig maken: *die stof is fraai opgeluisterd.* Figuurl.: *eene zaak opluisteren, ophelderen.* Versieren: *ja met den naam van vrijheit opgeluistert.* [Hoogvl.] Van hier *opluistering*.
- OPLUSTEN**, bedr. w., gelijkvl. In het dagelijksche leven, voor kunnen opeten: *hij lust wel drie pond vleesch op.*
- OPMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op en maken: ik maukte op, heb opgemaakt.* Open maken: *eene deur opmaken, oesters opmaken.* Bij de Boekbinders beteekent het in het perkament binden: *de jonge heeft dat boek niet goed opgemaakt.* In orde brengen, schoon maken: *hoeden, mutsen opmaken, eene pruik opmaken, het bed opmaken*, opschudden en in orde leggen. Optellen: *eene som opmaken.* Aanhitsen: *hij maakte den zoon tegen den vader op.* Verkwisten: *zijn goed opmaken.* Zich tot iets bereiden, vaardig maken: *zich opmaken.* Van hier *opmaking*.
- OPMERKEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik merkte op, heb opgemerkt.* Acht geven, waarnemen: *iets naauwkeurig opmerken. Hebt gij wel opgemerkt, dat zij mank gaat?* Van hier *opmerkelijk*, *opmerker*, *opmerking*, *opmerkzaam*.
- OPMETSLEN**, bedr. w., gelijkvl. In de hoogte, naar boven metselen: *eenen muur opmetselen.* *Opmetselen* is eigenlijk het voortd. w. van *opmetsen*. Zie *metsen*.
- OPMOGEN**, onz. w., onregelm. Van *op en mogen: ik mogt op, heb opgemoegt.* Dit woord wordt doorgaans gebezigd met *tegen*, in de betekenis van bestand zijn: *die teder van gemoet niet opmagh tegens rouw.* [Vond.]
- OPNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik naaide op, heb opgenaaid.* Door naaijen op iets vastmaken: *eenen lap op een kleed naaijen.* Ver-naaijen, door naaijen verbruiken: *al het garen opnaaijen.* Door naaijen korter maken, inslaan en naaijen: *die rok is opgenaaid.* Van hier *opnaaijing*, *opnaaisel*.
- OPNEMEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van *op en nemen: ik nam op, heb opgenomen.* Bedr., eigenlijk in de hoogte opheffen, bijzonder hetgeen op den grond ligt, met de hand opnemen: *een stuk geld opnemen.* In eene ruimere betekenis: *tot op den dag, in wel-*

ken hij opgenomen is, ten hemel voer. [Bijbelv.] Figuurlijk, opbreken: *de straat opnemen*. Opdweilen: *de meid nam den vloer op*. Afmeten: *een dorp, een veld opnemen*. Keuren, beoordeelen: *een werk, eene rekening opnemen*. Leenen: *geld opnemen*. Opmaken, optellen: *de stemmen opnemen*. Duiden, uitleggen: *hoe wordt die zaak opgenomen? Iets wel, of kwalijk opnemen*. Aannemen: *iemand in genade opnemen*. Tot zich nemen: *ik heb hem van de straat opgenomen*. In ondertrouw opnemen, als bruid en bruidegom aantekenen. Aannemen om uit te voeren: *op zich nemen - ik heb dat op mij genomen*. Verdedigen: *het voor iemand opnemen*. Onzijd., met hebben; gelukken, wel slagen: *dat werk zal niet opnemen*. Van hier *opnemer, opneming*.

OPNESTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Met nestelen opbinden. Figuurlijk, in het gemeene leven: *iemand de broek opnestelen, braafdoorhalen; waarvoor men ook opveteren zegt*. Verdrijven: *wij zochten den vijand daar op te nestelen*. Van hier *opnesteling*.

OPNOEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik noemde op, heb opgenoemd*. Achter elkander noemen: *ik zal u de plaatsen opnoemen, waar ik hem gesproken heb*. Opnoemen is meer dan enkel noemen, en wordt van eene meerderheid van zaken gebruikt. Men zegt, b. v. *noem mij den persoon eens, die u dat gezegd heeft, niet: noem mij den persoon eens op; maar wel: noem mij de personen eens op, die, enz.*

OPOFFEREN, bedr. w., gelijkvl. Van op en offeren: *ik offerde op, heb opgeofferd*. Als een offer opdragen: *zij offeren hunne kinderen den Moloch op*. Zich ten offer opdragen: *zich opofferen*. Figuurlijk, iemands dood, of ondergang, voorbedachtelijk bevorderen: *de soldaten werden, buiten noodzakelijkheid, opgeofferd*. Zich voor het vaderland opofferen, zijne krachten en welvaart voor het zelve verspillen. In gevaar, schade en ongeluk brengen: *hij heeft mij aan zijne gierigheid opgeofferd*. Vrijwillig aanbrenge, ten beste van anderen: *aan iemand zijne rust opofferen*. Toewijden: *zijn leven Gode opofferen*. Van hier *opoffering*.

OPONTBIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik opontbode, heb opontboden*. Gebieden, of doen weten, dat men kome, of moet komen: *ik heb hem opontboden*. Van hier *opontbieding, opontbod*.

OPPAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Tot pakken maken: *dat goed is nog niet opgepakt*. Als eenen last op iets pakken: *koffers op eenen wagen pakken*. Het beste zal zijn, *wij pakken op, en trekken verder*. Wijders wordt *oppakken* ook voor opbreken, vertrekken genomen: *de vijand was genoodzaakt op te pakken*. Van hier *oppakking*.

OPPASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en passen

(meten): *ik paste op, heb opgepast*. Door opzetten onderzoeken, of iets op iets anders sluite: *pas dien hoed eens op*.

OPPASSEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van op en passen (acht geven, zorgen): *ik paste op, heb opgepast*. Onz., met hebben; zorg dragen: *pas wel op, dat niemand binnen kome*. Vlijtig zijn, zich wel gedragen: *mijn zoon past thans wel op*. Bedrijv., dienen: *eenen heer oppassen*. Verzorgen: *de paarden oppassen*. Van hier *oppasser, oppassing*.

OPPER, z. n., m., des oppers, of van den opper; meerv. oppers. Een rook, hooistapel: *het hooi staat al aan oppers*. Zamenstell.: *hooi-opper*. Waarschijnlijk is hiervan de naam van zekere straat in Rotterdam ontleend, de opper, ook oppert: *in den opper wonen*.

OPPER, bijv. n. en bijw., hetwelk, als bijvoegelijk, alleen in den overtreffenden trap gebruikt wordt, voor hoogst, hoogste, *opperst, opperste: God is het opperste wezen*. Ook zelfstandig: *de opperste van een klooster*. Als bijw. wordt het met andere woorden zamen gevoegd, om eene hoogheid, of meerderheid aan te duiden, b. v.: *opperadmiraal, opperbetuw, het bovenste gedeelte der Betuwe; opperbevel, opperbevelhebber, opperbisshop, opperboekhouder, opperbewind, opperduitschland, oppergebied, oppergebieder, oppergezag, oppergezaghebber, opperheer, opperheerschappij, opperheerscher, opperheid en opperoverheid, opperhof, opperhoofd, opperhuid, opperjager, opperjagermeester, opperjagermeesterschap, opperkamer, waarvoor men thans opkamer bezigt; opperkamerling, opperkerk, hoofdkerk; opperkleed, bovenkleed; opperklerk, opperkok, opperkoopman, opperste koopman: voor opperkoopman varen; oppermagt, opperofficier, oppermajesteit, oppermeester, bovenmeester; opperpriester, opperregter, opperrijn, bovenrijn; opperschenker, opperschout, bovenschout; opperstalmeester, opperstuurman, oppertoezicht, oppervlies, oppervoogd, oppervorst, opperwal, opperwater (water dat van boven komt), opperzaal, bovenzaal, enz.*

OPPEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik opperde, heb geopperd*. Eigenlijk, op hoopen zetten. Verder, kalk en steen aanbrenge, ten dienste van den metselaar. Van hier *opperman, metselaars oppasser, meerv. oppertieden*.

OPPEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik opperde, heb geopperd*. Iets ophalen, het eerst van iets spreken: *hij opperde de zaak*.

OPPERSEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en persen: *ik perste op, heb opgeperst*. Door persen eenen nieuwen glans geven: *taken, zijde, enz. oppersen*. Van hier *oppersing*.

OPPERVLAKKIG, bijv. n. en bijw., *oppervlakkiger, oppervlakkigst*. Dit woord wordt alleen in eene figuurlijke beteekenis gebezigd, als het tegengestelde van grondig: *eene oppervlak*

- kige kennis. Een oppervlakkig betoog. Een oppervlakkig man, die geene grondige geleerdheid heeft. Van hier oppervlakkigheid, oppervlakkiglijk.*
- OPPERVLAKTE, z. n., v., der, of van de oppervlakte; meerv. oppervlakten. De bovenste vlakke van eenig ding: de oppervlakte der aarde.
- OPPIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Pikkend met den snavel opnemen, en eten, van de vogelen: *de vink heeft al de zaadjes opgepikt.*
- OPPLAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Op iets plakken: *ik heb er rood papier opgeplakt.* Van hier opplakking.
- OPPLANTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plantte op, heb opgeplant.* In de hoogte planten: *boomen op eenen heuvel planten.* Figuurl., opbrengen, opzetten: *het kanon op den wal planten.*
- OPPLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ploegde op, heb opgeploegd.* Door ploegen opbrengen: *steenen, eenen schat opploegen.* Omspitten: *de aarde opploegen.* Van hier opploeging.
- OPPOPPEN, veroud. bedr. w., waarvoor wij thans opschikken bezigen.
- OPPRONKEN, bedr. w., gelijkvl. Opsieren, op-touijen: *dat meisje pronkt zich verbaasd op. Eene redenering oppronken.* Van hier oppronking.
- OPPROPPEN, bedr. w., gelijkvl. Door proppen opvullen: *een kind met spijs opproppen.* Figuurl.: *de steden met krijgsvolk opproppen.* Van hier oppropping.
- OPPUILEN, (opbulten) onz. w., gelijkvl. Van op en puilen: *ik puilde op, ben opgepuild.* Los raken en in de hoogte opzetten: *het leer van dat boek is geheel opgepuild.* Van hier oppuiling.
- OPRAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik raakte op, ben opgeraakt.* Verteerd worden: *dat geld is in korten tijd opgeraakt.*
- OPRAMEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en rameijen: *ik rameide op, heb opgerameid.* Open stooten: *de stadspoort oprameijen.* Ook zegt men oprammen.
- OPRAPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik raapte op, heb opgeraapt.* Te zamen rapen en opheffen: *appelen van den grond oprapen.* Ook enkel opheffen: *raap dien hoed eens op. Dat is geen oprapens waardig, zeer gering, zonder waarde.* Opligten: *zij raapte hare rokken op.* Verzinnen, verdichten: *waar hebt gij die vertelling weder opgeraapt? Het zijn opgeraapte leugens.* Schielijk bijeen verzamelen: *opgeraapt volk, een opgeraapt leger.*
- OPREGT, bijv. n. en bijw., opregter, opregtst. Ongeveinsd, vroom: *een opregt man. Opregt in handel en wandel.* Wezenlijk waar: *opregte Levantsche koffij.* Van hier opregtelijk, opregtheid, opregtigheid, ook opregtiglijk.
- OPREGTEN, (oprigten), bedr. w., gelijkvl. Van op en regten: *ik regtte op, heb opgeregt.*
- Helgeen op den grond ligt in de hoogte heffen: *eene tafel, die omgevallen is, opregten. Zich in het bed opregten, oprigten.* Bouwen, stichten: *een gebouw opregten; ter eere van iemand een standbeeld oprigten.* Aanstellen, slichten, beginnen: *een gezelschap oprigten; een leger oprigten. Er is hier eene Latijnsche school opgerigt.* Moed inboezemen: *het ongeluk heeft hem ter neder gedrukt; wat zal hem weder oprigten? Van hier opregter, opregting.*
- OPREIKEN, bedr. w., gelijkvl. In de hoogte toereiken: *reik mij dat hout eens op.*
- OPREKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en rekenen: *ik rekende op, heb opgerekend.* Optellen: *de kosten oprekenen.* Ook bezigt men het in den zin van vuur, dat onder de asch ligt, ophalen en van de asch ontdoen, het tegen-gestelde van inrekenen: *reken het vuur eens op.* Figuurl. zegt Hooft: *een vuur in 't hart voelen oprekenen.* Van hier oprekening.
- OPREKKEN, bedr. w., gelijkvl. Alles rekken, ten einde rekken: *wilt gij mij het timmen helpen oprekken? Ook enkel voor rekken: ik moet nog twee overhemden oprekken.*
- OPRIDSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ridsde op, heb opgeridsd.* Hetzelfde als aanridsen. Zie dit woord. Van hier opridsing.
- OPRIGTEN, zie opregten.
- OPRIJDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik reed op, heb en ben opgereden.* Bedr., open rijden, door rijden scheuren, wonden: *een paard oprijden; hij had zijn achterste, zijne broek geheel opgereden.* In het gemeene leven, noodzaken tot iets: *ik zal hem wel oprijden.* Smadelijk behandelen: *Gine hadt den cnape gereden op.* [Ferguut.] Onzijd., met zijn; naar boven rijden: *ik zag den berg, en reed op.* Verder rijden: *rijd wat op, daar.*
- OPRIJTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van op en rijden: *ik reet op, heb opgereten.* Bedr., opscheuren: *hij heeft zijnen rok opgereten.* Onz. met zijn: *de wonde is weder opgereten. De naad reet op.*
- OPRIJZEN, onz. w., ongelijkvl. Van op en rijzen: *ik rees op, ben opgerezen.* Opstaan: *zij rees, uit eerbiedigheid voor hem, op.* Hooger worden, opzwellen: *het beslag is al opgerezen.* Opkomen, ontstaan: *er rees een verschikkelijk onweer op uit het oosten.* Van hier oprijzing.
- OPRISPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rispte op, heb opgerispt.* Den smaak van hetgeen men gegeten heeft rispend opbrengen.
- OPROEIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik roeide op, heb opgeroeid.* Bedr., door roeijen hooger opbrengen: *ik moest het schuitje tegen den stroom oproeijen.* Onzijd.: *roei wat op.*
- OPROEP, z. n., m., des oproeps, of van den oproep; zonder meerv. Het oproepen: *iets bij den oproep of afslag verkoopen.*
- OPROEPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik riep op, heb*

- opgeroepen*. Opwekken, roepen om op te staan, zoo wel eigenlijk: *eenen slapende oproepen*, als ook figuurlijk, tot eene handeling roepen: *ik heb de knechts opgeroepen*; *iemand ten dans oproepen*. Oplezen, uitroepen: *men riep hem het eerst op*. Van hier *oproeper*, *oproeping*.
- OPROER**, z. n., m. en o., *des oproers*, of *van den*, *van het oproer*; meerv. *oproeren*, doch dit wordt zelden gebezigd. Beroerte onder het volk, opstand: *oproer verwekken*, *stichten*, *sloken*, *aanregten*. *Maken grooten oproer*. [Hooft.] *Het burgerlijk oproer*. [Vond.] *Een oproer dempen*, *stillen*. Het onz. geslacht is meest in gebruik. Zamenst.: *oproermaker*, *oproerstichter*, enz.
- Het stamt, waarschijnlijk, van het volgende werkw. *oproeren* af, dewijl in een oproer, gelijk Frisch zegt, slechte menschen, als het grondsap, of het bezinsel des volks, in beweging gebragt en opgeroerd, of naar boven geroerd worden. Voor *oproer* komt bij Otsfr. *urheiz* en *wertisal*, bij Tatian. *gistriti*, en bij Ker. *widarwigo* voor. *Giruornissi* gebruikt Tatian. voor eene geweldige beweging der zee.
- OPROEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik roerde op, heb opgeroerd*. Naar boven roeren, door roeren in de hoogte brengen. Eigenlijk, het dikke, drabbige, van zekere vloeistof, dat op den grond zinkt, door roeren naar boven brengen. Figuurlijk, de ingezetenen van een land tegen hunne overheid in eene hevige beweging brengen, tot oproer aanzetten. In deze beteekenis is dit woord verouderd; intuschen is het daarvan ontleende zelfstand. *oproer* in algemeen gebruik.
- OPROERIG**, (oul. ook *oproerisch*) bijv. n. en bijw., *oproeriger*, *oproerigst*. Tot oproer geneigd: *oproerig zijn*, *zich oproerig gedragen*, *een oproerig volk*. Figuurlijk, in eene hevige beweging gebragt: *hij bezweek voor het geweld zijner oproerige driften*. Van hier *oproerigheid*. Van *op* en *roerig*, dat buiten zamenstell. niet in gebruik is.
- OPROKKENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *rokkenen*: *ik rokkende op, heb opgerokkend*. Eigenlijk, op de spinrokken winden: *hennip oprokkenen*. Figuurl., ophitsen, opruijen: *hij rokkende den zoon tegen den vader op*. *De neigingen der gemoederen oprokkenen*. [Oud.] Van hier *oprokkening*.
- OPROLLEN**, bedr. w., gelijkvl. Op, of om iets rollen: *een blad papier, het haar oprollen*. Van hier *oprolling*.
- OPROOSTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Op den rooster braden, opbraden.
- OPRUIJEN** (*opruiden*), bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *ruijen*: *ik ruide op, heb opgeruid*. Ophitsen, opmaken: *het volk tegen den koning opruijen*. *Nu ruitze ook 't geestendom der helle op tegens hem*. [Vond.] Fig., zeggen de dichters van eene holle zee: *de opgeruide baren*. *De opgeruide regenplassen*. [Moon.] Van hier *opruijer*, *opruijing*.
- OPRUIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Ruim en schoon maken: *den winkel opruijen*. Van hier *opruimer*, *opruiming*.
- OPRUKKEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik rukte op, heb opgerukt*. Naar boven rukken. Ook met geweld optrekken: *eene deur oprukken*. *Hij rukte zijnen rok geheel op*. *Zij heeft hem de wangen opgerukt*. Van hier *oprukking*.
- OPRUSTEN**, zie *uitrusten*.
- OPSCHAFFEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik schafte op, heb opgeschaft*. Opdischen: *wat zal de kok van daag opschaffen?* Verschaften, overgeven: *gij moet alles opschaffen, wat gij hebt*. Ook opeten: *zij hebben alles opgeschaft*; doch in dezen zin zegt men gemeenlijk *opschaffen*. Van hier *opschaffing*.
- OPSCHAKELEN**, bedr. w., gelijkvl. Bij schakels opschorten: *eene keten opschakelen*. Van hier *opschakeling*.
- OPSCHAVEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik schaafde op, heb opgeschaafd*. Door schaven glad maken.
- OPSCHENKEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik schonk op, heb opgeschonken*. Op iets schenken: *water op de thee schenken*. *Schenk de trekpot eens op*.
- OPSCHEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *scheppen*: *ik scheepte op, heb opgescheept*. Eigenlijk, inschepen, op elkander in een schip laden; doch thans wordt het alleen gebezigd in den zin van iets aan iemand tot een' last maken: *ik zal haar morgen met drie kinderen opscheppen*. *Ik ben lang met hem opgescheept geweest*.
- OPSCHEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik schepte op, heb opgeschept*. Met eenen lepel opnemen: *het eten opscheppen*. *Met eene schop opscheppen*; *de asch opscheppen*. Van hier *opschepper*.
- OPSCHEREN**, bedr. w., ongelijkvl. Van *op* en *scheren*: *ik schoor op, heb opgeschoren*. Met eene schaar opsnoeijen: *de luan moet wat opgeschoren worden*.
- OPSCHERPEN**, bedr. w., gelijkvl. Aanprikkeljen, aanzetten: *iemand tot de deugd opscherpen*. *Den geest opscherpen*. Vermeerderen: *door dat zeggen word de aandacht der toehoorders nog meer opgescherpt*. Van hier *opscherping*.
- OPSCHEUREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik scheurde op, heb en ben opgescheurd*. Bedr. Van een scheuren: *hij scheurde zijnen mantel op*. *Ik heb mijne hand aan eenen spijker opgescheurd*. Onzijd., opgescheurd worden: *het behangsel begint op te scheuren*. Van hier *opscheuring*.
- OPSCHieten**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik schoot op, heb en ben opgeschoten*. Met een schot openen: *eene deur opschieten*. Naar de hoogte schieten: *vuurpijlen opschieten*. Uit de hand laten vliegen: *vogels, eenen rlieger*

- opschieten*. Onz., in de hoogte schieten, opwassen, zoo wel van planten, als dieren en menschen: *die boom schiet goed op*. *De jongen is in korten tijd zeer opgeschoten*. Oul. ook bedr., voor doen opschieten: *distels en doorens zal de aerde u opschieten*. [Oud.] Opglijden: *mijn hemdsmouw is opgeschoten*. Naderen, voor den dag komen, aanlanden: *de schepen schieten nog niet op*, of komen *nog niet opschieten*. Van hier *opschieting*.
- OPSCHIK, z. n., m., *des opschiks*, of van den opschik. Het meerv. is buiten gebruik. Het opschikken: *zij is lang met den opschik bezig*. Insgelijks datgeen, wat tot het opschikken behoort: *ik heb aan den opschik dezer kamer veel geld besteed*.
- OPSCHIKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik schikte op*, heb *opgeschikt*. Bedrijv., oppronken, optoijen: *zich opschikken*, eene kamer *opschikken*. Eene redevoering met bloempjes der welsprekendheid *opschikken*. Vond. bezigt een heir *opschikken*, voor verslaan. Onzijd., met hebben; wijken, plaats maken: *schik wat op*. Van hier *opschikking*.
- OPSCHILDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schilderde op*, heb *opgeschilderd*. Op iets schilderen: *hij nam een stuk doek en schilderde er een landschap op*. Op nieuw schilderen: *ik heb die kamer wat laten opschilderen*. Door schilderen opgebruiken: *al de verw is opgeschilderd*.
- OPSCHOEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en schoeijen: *ik schoeide op*, heb *opgeschoeid*. Met planken en aarde aanhoogen: *eenen wal opschoeijen*. Van hier *opshoeijing*.
- OPSCHOFFELEN, bedr. w., gelijkvl. Met de schoffel los maken: *de aarde opschoffelen*. In het kolfspel zegt men ook: *eenen bal opschoffelen*, d. i. den bal met de kolf langs den grond slepende op den paal schuiven; ook enkel *opschoffelen*: *ik heb opgeschoffeld*.
- OPSCHOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Met een' schok opwaarts brengen: *wij werden door den wagen op en neer geschokt*. *Gij hebt uwe kleeren opgeschokt*.
- OPSCHÖMMELLEN, bedr. w., gelijkvl. Schommelend opzoeken.
- OPSCHOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schooide op*, heb *opgeschooid*. Bedelend opzamelen, verkrijgen. *Een ambtje opshooijen*.
- OPSCHOPPEN (*opshuppen*), bedr. w., gelijkvl. Met den voet opstooten: *eene deur opschoppen*. Met den voet voort stooten: *schop dien bal eens op*. Met eene schop hooger opwerpen: *de vuilnis opschoppen*.
- OPSCHORSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schorste op*, heb *opgeschorst*. Opschorten, uitstellen: *een geding opschorsen*. *Een werk voor eenen tijd opschorsen*. Van hier *opshorsing*.
- OPSCHORTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schortte op*, heb *opgeschort*. Hetzelfde als opschorsen, uitstellen: *een vonnis, zijn oordeel over eene zaak opschorten*. Opgorden: *zij schortte hare rokken op*. Oul. zeide men hiervoor ook *opshorsen*: *die dat paeschlam aten moesten haer lendenen opgeschorst hebben*. [Clar. Spieg.] Van hier *opshorting*.
- OPSCHOTELLEN, bedr. w., gelijkvl. In schotels opdischen: *ik zal van daag wat op te schotelen hebben*. Figuurl.: *meent gij, dat het hier zoo maar opgeschoteld is*: dat men het hier maar voor het krijgen heeft? *Het is daar juist ook zoo niet opgeschoteld*, er is daar juist ook geen overvloed. Van hier *opshoteling*.
- OPSCHRABBEN, (*opshrappen*, *opshrapen*), bedr. w., gelijkvl. Met een ijzer, of ander puntig werktuig, opkrabben: *het vel opshrabben*. Van hier *opshrabbing*.
- OPSHRANDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van op en shranderen, van *shrandere*: *ik shranderde op*, heb *opgeshranderd*. Shrandere maken, opscherpen. Het verled. deelw. is meest gebruikt: *en in 't verstand ter waarheid opgeshrandert*. [Camph.] *Dien 't verstand is opgeshrandert*. [Oud.]
- OPSHRANSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik shransde op*, heb *opgeshransd*. In het gemeene leven gebruikelijk, voor gulzig opeten: *hij heeft alles opgeshransd*.
- OPSHRIJVEN, z. n., o., *des opshrijfs*, of van het opshrijf; meerv. *opshrijven*. Een geschrift, dat van buiten op iets geschreven wordt: *het opshrijfeens briefs*, eens boeks. *Het opshrijf*, of bijschrift, van eenen penning. *Koddige opshrijven*, op luifels en uithangborden.
- OPSHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik schreef op*, heb *opgeschreven*. Schriftelijk opstellen: *zijn naam opshrijven*. Opteekenen: *onkosten en uitgaven behoortlijk opshrijven*. Van hier *opshrijving*.
- OPSHROBBEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schrobde op*, heb *opgeschrobd*. Door schrobben schoon maken: *den vloer opshrobben*. Opkrabben, open krabben: *het kind heeft zijne handen opgeschrobd*.
- OPSHROKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schrokte op*, heb *opgeschrokt*. Opslokken, gulzig opeten: *alles opshrokken*. Van hier *opshrokker*.
- OPSHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schuddede op*, heb *opgeschud*. Door schudden hoog en zacht maken: *het bed opshudden*. Van hier *opshudding*, ook voor groote beweging, beroerte, ontsteltenis: *dat geval maakte eene groote opshudding*.
- OPSHUIMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Bedr., door het schuim opwerpen: *de zee schuimt veel goed op*. Onzijd., met hebben; in de hoogte schuimen, zich als een schuim verheffen: *de zee schuimt sterk op*. Van hier *opshuiming*.
- OPSHUIVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik schoof op*, heb *opgeschoven*. In de hoogte schuiven: *de ramen opshuiven*. Verschuiven, uitstellen: *eene zaak tot nadere gelegenheid*

- opschuiven*. Onzijd., met hebben; plaats ruimen: *schuif wat op*. Van hier *opschuiving*.
- OPSCHUPPEN, zie *opschoppen*.
- OPSCHUREN, bedr. w., gelijkvl. Door schuren schoon maken: *het tin opschuren*. Door schuren verwonden: *zij heeft zich de handen opgeschuurd*.
- OPSCHUTTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik schuttete op, heb opgeschut*. Door sluisen tegenhouden: *het bovenwater opschutten*.
- OPSIEREN, bedr. w., gelijkvl. Opschikken, sieraad bijzetten: *zich opsieren*. *Eene kamer opsieren*. *Eene zaak opsieren*. Voor opsieren zeide men oudt. ook *opstreeën*: *al en was Theseus niet opgestreeët*. [Const. d. Minn.] Van hier *opsiering*.
- OPSLAAN, bedr. en onz. w., onregel. *Ik sloeg op, heb en ben opgeslagen*. Bedr., eigenlijk, opwaarts slaan: *de kramen opslaan*. *Zijne mouwen opslaan*, omslaan. *Een kleed opslaan*, eenige uitwendige deelen van hetzelfde omslaan. *Het bed opslaan*, de dekens omslaan. *Eene tafel opslaan*, de nederhangende bladen oprigten. *Eenen bal opslaan*, den paal met eenen bal raken, in het kolfspel; waarvoor men ook enkel *opslaan* zegt: *gij hebt driemaal opgeslagen*, in het uitslaan den achterpaal geraakt. *Op en opslaan*, in het uitslaan den achterpaal, en in het te rug slaan den voorpaal raken. Figuurl.: *zijne woning aan eene plaats opslaan*, zich daar nederzetten. Schielijk naar de hoogte wenden: *hij durft in hare tegenwoordigheid zijne oogen niet opslaan*. Door slaan openen, open slaan: *eene deur opslaan*. *Een venster, een vat opslaan*. Hier toe behooren ook de uitdrukkingen: *een boek, eenen brief, eene plaats in den Bijbel opslaan*. Verdrijven, verjagen: *den vijand uit zijn leger opslaan*. Onzijd., met zijn; uitspruiten, voortkomen: *dat kruid slaat van zelf genoeg op*. Vocht opgeven, optrekken: *de vloer slaat verbaasd op*. Duurder worden: *het koorn slaat dagelijks op*. Oul. werd *opslaan met iemand* gebezigd voor in onderhandeling treden, overeenkomst treffen: *zoo de vereenighde gewesten — quamen met den Spanjaard op te slaan*. [Hooft.]
- OPSLAG, z. n., m., des *opslags*, of *van den opslag*; meerv. *opslagen*. Verhooging van prijs: *door den opslag der waren*, enz. *De huisheer spreekt van opslag*, verhooging van huur. Hooger bod: *goed bij den opslag verkoopen*. Omslag: *een rok met fluweelen opslagen*. Opslag der oogen: *hij is norsch, zij is vriendelijk van opslag*.
- OPSLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Inzwelgen, verslinden: *hij slokt alles op, wat op tafel komt*. Figuurl.: *het goed van weduwen en weezen opslakken*, zich aanmatigen en verteren. Van hier *opslokker*, *opslokking*.
- OPSLORPEN, (opslurpen), bedr. w., gelijkvl. *Storpend opeten, of opdrinken, van vocht, of lepelkost; klanknabootsend woord: een ei opslorpen*. *Hij slorpte den brij, de melk, maar op*. Van hier *opslorping*.
- OPSLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik sloot op, heb opgesloten*. Met eenen sleutel openen: *een slot, verder eene deur, eene kamer, een huis opsluiten*. Figuurl.: *van langzamer hand sluit de aarde haren schoot op, en laat hare gewassen voortspruiten*. Wegsluiten: *ik heb mijne papieren opgesloten*. Vast zetten: *hij heeft haar opgesloten, houdt haar opgesloten*. Van hier *opsluiting*.
- OPSLURPEN, zie *opslorpen*.
- OPSMEDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik smeedde op, heb opgesmeed*. Een gloeiend ijzer door smeden, dat is, met hamers slaan, op iets anders vast maken. Ook versmeden, alles smeden: *al het ijzer is opgesmeed*.
- OPSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Op iets smeren: *zalf op linnen smeren*. *Boter op brood smeren*. Versmeren: *al de boter opsmeren*.
- OPSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik smeed op, heb opgesmeten*. Op iets smijten, of werpen: *hout opsmijten*, op eenen wagen, op het vuur. Door smijten openen: *de deur opsmijten*. Naar boven smijten: *smijt de turf wat op*.
- OPSMUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Optooijen, versieren: *zich prachtig opsmukken*. Figuurl.: *eene reden opsmukken*. Van hier *opsmukking*, ook *opsmuk*.
- OPSMULLEN, bedr. w., gelijkvl. Gutzig opeten: *hij smult alles op, wat hem voor den mond komt*. Met smullen doorbrengen: *zij hebben al hun goed opgesmuld*.
- OPSNAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Snappend, dat is, schielijk opeten: *de kat heeft een kuiken opgesnapt*. Met opgesperden muil, vangen en opslokken. *Zoo snapt de hond eenen hem toegeworpen brok op*. Van hier *opsnapper*, *opsnapping*.
- OPSNIJDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik sneed op, heb opgesneden*. Bedr., insnijden: *ik liet er mijnen naam opsnijden*. Ontginnen: *brood opsnijden*. Voorsnijden: *wie zal den haas opsnijden?* Open snijden: *een pak, de borst van een hemd, een boek, de bladen van een boek, een dier den buik opsnijden*. Figuurl., opzeggen: *verzen opsnijden*. Onzijd., met hebben; met onwaarschijnlijke vergrooting van eene zaak spreken: *hij zat geweldig op te snijden*. Van hier *opsnijder*, *voorsnijder* en *pogcher*; *opsnijderij*, *pogcherij*; *opsnijding*, van het bedrijvende en onzijd. werkwoord.
- OPSNUIVEN (opsnuffen), bedr. w., ongelijkvl. *Ik snoof op, heb opgesnoven*. In den neus ophalen: *gij moet brandewijn opsnuiwen tegen de tandpijn*. Alles insnuiwen: *ik heb mijne gansche doos (al de snuif, die in mijn doos was) reeds opgesnoven*. Fig. voor opsporen: *doch heb ik niet alleen door konsten opgesnufft*. [J. de Deck.] Van hier *opsnuiwing*.

- OPSOMMEN**, bedr. w., gelijkvl. Als eene som optellen, opnoemen.
- OPSPALKEN**, bedr. w., gelijkvl. Eigenlijk met spalken opzetten: *een geslagt verken opspalken*. Figuurl.: *hij spalkte zijnen mond eene el breed op. Ik moest mijne oogen opspalken*. Van hier *opspalking*.
- OPSPANNEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik spande op, heb en ben opgespand*. Bedrijv., eene zaak spannend op eene andere vast maken: *een zeil opspannen. Snaren opspannen*, op een speeltuig. *Eene trom opspannen*. Onzijd., met zijn; opgespannen, opgezet. opgeblazen worden: *de luchtbol begint al op te spannen. Ik was verbaasd opgespannen*. Van hier *opspanning*, doch meest in den zin van het onzijd. werkw.: *zij lijdt veel aan opspanningen*, anders *spanningen*.
- OPSPELDEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik spelde op, heb opgespeld*. Met spelden in de hoogte vast maken: *een gordijn opspelden*. Iets op iets anders spelden: *ik heb er eenen lap opgespeld. Iemand iets op de mouw spelden*, wijs maken.
- OPSPLEEN**, bedr. w., gelijkvl. Op een muziekwerktuig spelen: *hij begon zijn gewoon lied weer op te spelen*. In het kaartspel, eene kaart neerleggen, eene kaart spelen: *wie heeft die kaart opgespeeld? Speel op*.
- OPSPERREN**, bedr. w., gelijkvl. Wijd openen: *den mond opsperreren*. Van hier *opsperring*.
- OPSPREUREN**, zie *opsporen*.
- OPSPIJZEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik spijsde op, heb opgespijsd*. Eene hoffelijker uitdrukking voor opeten: *al de voorraad is reeds opgespijsd*.
- OPSPINNEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik spon op, heb opgesponnen*. Al wat te spinnen was ver-spinnen: *al het vlas opspinnen*. Door spinnen verwonden: *zij heeft zich de vingers opgesponnen*.
- OPSPLIJTEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik spleet op, heb en ben opgespleten*. Bedr., opspouwen, opklieven, open splijten: *een stuk hout opsplijten*. Onz., met zijn, open-gespleten worden: *die pen spleet van zelve op*.
- OPSPOELEN**, bedr. w., gelijkvl. Naar boven spoelen, van de zee sprekende: *de zee spoelt veel goed op*. Nog eens spoelen, voor het laatst spoelen, opwasschen.
- OPSPOREN**, *opspeuren*, bedr. w., gelijkvl. *Ik spoorde op, heb opgespoord*. Door sporen, of vlijtig opzoeken, vinden: *eenen haas opsporen*. Gebreken opsporen. Van hier *opsporing*.
- OPSPOUWEN**, even als *opsplijten*.
- OPSPRAAK**, z. n., v., der, of van de *opspraak*, zonder meerv. Berisping, naspraak: *buiten opspraak leven. Mij jegens de opspraak verzetten*. [Hooft.] Van hier *opsprakelijk*, beris-pelijk, onbehoorlijk.
- OPSPREIDEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik spreidde op, heb opgespreid*. Op iets spreiden, met iets dekken: *ik spreidde eene deken op het bed*.
- OPSPRINGEN**, ONZ. w., ongelijkvl. *Ik sprong op, ben opgesprongen*. In de hoogte springen, ook schielijk opstaan: *uit het bed, van den grond opspringen*. In de lucht springen: *een bolwerk met buskruid doen opspringen*. Hup-pelen, dansen: *zij sprong op van vreugde*; figuurl. *mijn hart sprong op van vreugde*. Los springen, zich schielijk openen: *het slot is opgesprongen*. Insgelijks scheuren, spleten krijgen: *mijn vel is van de koude opgesprongen*. Van hier *opsporinging*.
- OPSPRUITEN**, onz. w., ongelijkvl. *Ik sproot op, ben opgesproten*. Beginnen te groeijen: *het graan spruit op*. Hoofst bezigt het van de liefde: *kou kan mijn liefd niet sluyten, haar hitt' is veel te groot, zij zou door 't sneeu opspruyten*.
- OPSTAAN**, onz. w., onregelm. *Ik stond op, ben opgestaan*. Op iets staan: *de tafel staat op den grond*. Regtop staan: *in het water opstaan*, met de voeten op den grond staan. Zich op-regten, oprijzen, zich uit den stand der rust in dien der beweging verplaatsen. De plaats, welke men alsdan verlaat, bekomt het voorz. van, men mag zittend of liggend gerust hebben. Zoo zegt men: *van den stoel, van den grond opstaan. Van de tafel, van het ziekbed opstaan. Van het bed opstaan*, wan-neer men op hetzelfde gezeten of gelegen heeft. Voor van zegt men uit, wanneer men van de zaak, waarop men gerust heeft, levens omgeven geweest is. Zoo staat men uit het bed, uit het stroo, uit het slijk op. Dikwerf gebruikt men *opstaan* alleen, zonder den voorafgeganen stand der rust aan te duiden: *ik viel, maar stond weer op. Staet op, laat ons gaen*. [Bijbelv.] *Zij waren reeds opge-staan*, van de tafel, of uit het bed. *Wij zijn heden laat opgestaan*. Figuurl. ontstaan, te voorschijn komen: *er is een man opgestaan, die de beheerscher, enz. Er stond een ver-schrikkelijk onweer op*. Genezen: *van het ziekbed opstaan*. Levend worden en opstaan: *van den dood, of van de dooden opstaan*, waarvoor dikwerf alleen *opstaan* gebezigd wordt: *de dooden zullen eens opstaan*. Te-gen iemand opstaan, oproerig worden: *het volk stond tegen zijnen wettigen vorst op*; waarvoor oul. *opverstaen* gebezigd werd: *die jegen mi opverstaan sijn*. [Bijb. 1477.] *Als onse heer van der doot opuerstont*. [Guld. Tr.] Nog wordt *opstaan* in eenige andere zegswijzen gebezigd, b. v.: *op de kerkdeur staat: pax intrantibus*, d. i. op de kerkdeur staat geschreven, of geschilderd, enz. *Wat staat er op de klok?* d. i. welk muzijkstukje speelt de klok? *Het was verloren, en er stond een driegulden op voor dengenen, die het gevonden had en te regt bragt*, d. i. men geloofde eenen driegulden aan den genen, enz. *Al stond er de galg op*, d. i. al ware er de galg mede gemoeid, al wierd het

met de galg gestraft. *Ik sta er op*, ik wil, ik vorder, *dat hij kome*. *Hij staat op zijn stuk*, blijft zijn gevoelen vast houden, drijft zijne stelling door. Van hier *opstand*, *opstanding*, van het oude werkw. *opstanden*.

Opstaan is een zeer oud woord, hetwelk reeds bij Othfrid. en Willeram. voorkomt, en *ufsten*, *ufstan* heet.

OPSTAL, z. n., m., *des opstals*, of van den *opstal*; het meerv. is niet in gebruik. Een gebouw, alles wat op eenen grond gebouwd is: den *opstal van een huis*, alles wat tot het huis behoort, zonder den grond, *verkoopen*.

OPSTAND, z. n., m., *des opstands*, of van den *opstand*; meerv. *opstanden*. Eigenlijk, het opstaan, oprijzen, doch alleen, wanneer velen van hunne stoelen opstaan: *er was een algemeene opstand in het gezelschap*, het gansche gezelschap stond op. Eene plotseling ontstane bijeenkomst tegen de overheid, welke dikwerf het begin des oproers is: *eenen opstand verwekken*. *Men was voor eenen algemeenen opstand beducht*.

OPSTAPELEN, bedr. w., gelijkvl. Op stapels, of op hoopen zetten: *hout*, *turf*, enz. *opstapelen*. Figuurl., vermeerderen, vergrooten: *rijkdommen opstapelen*. Van hier *opstapeling*.

OPSTAPPEN, onz. w., gelijkvl. Opwaarts stappen: *den berg opstappen*. *Het is te hoog, ik kan er niet opstappen*.

OPSTEKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik stak op*, *heb en ben opgestoken*. Bedrijv., op iets steken, bijzonderlijk in de hoogte: *eene vlag opsteken*, boven aan den mast vast maken. *Hooi opsteken*, op den zolder. *Zij stak eene pluim op haren hoed*. In de hoogte steken: *het hoofd opsteken*, figuurl., zich trotsche-lijk verheffen, zich veel laten voorstaan. *Zijne vingers opsteken*, figuurl., eenen eed doen. *Zijne ooren opsteken*, figuurl., aan 't razen en woeden raken. *Eene keel als een klok opsteken*, hard schreeuwen, bij Vond. Openen: *een slot opsteken*, *eene deur opsteken*. Ontsteken: *een vat wijn, bier ontsteken*. In de scheede steken: *zijnen degen, zijn mes opsteken*; ook enkel *opsteken: steek op!* Aansteken: *eene kaars opsteken*. Op nieuws steken, of opsnijden. Zoo plegen de plaatsnijders *eene afgebruikte plaat op te steken*. Onzijd., met *zijn*, aanwakkeren, toenemen: *de wind stak geweldig op*. Zich prachtig en boven zijnen staat kleeden: *zij begint al te zeer op te steken*; ook *opsteken in kleeding*. Om iets raden: *willen wij er om opsteken?* anders *wilsteken*. Sommigen bezigen, in het verled. deelw. *opgesteken: hebben sij de hoofden opgesteken*. [H. De Gr.] Doch *opgestoken* is thans meest in gebruik. Van hier *opsteker*; ook voor een groot mes, en *opsteker van de lantarens*, anders *lantarenopsteker*; *opsteking*.

OPSTEL, z. n., o., *des opstels*, of van het *opstel*; meerv. *opstellen*. Ontwerp, verloop: *een opstel van iets maken*. *Het opstel van eenen brief, eener redevoering*, enz. Oul. beteekende *opstel* ook opzet, voornemen.

OPSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Ontwerpen: *een verzoekschrift opstellen*. Opschrijven: *stel eens op, wat gij al uitgegeven hebt*. Van hier *opsteller*, *opstelling*.

OPSTEMMEN, bedr. w., gelijkvl. Onderling afspreken, besluiten: *zij hadden dat reisje in stilte opgestemd*. *Wij hebben opgestemd, morgen bijeen te komen*. Van hier *opstemming*.

OPSTIJGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik steeg op, ben opgestegen*. In de hoogte stijgen. Eigenlijk, zich, door middel van de voeten, opwaarts bewegen: *eenen berg opstijgen*. Verheven worden: *tot den hoogsten eeretrap opstijgen*. Ook zonder vierden naamval: *opstijgen, d. i. op het paard of op den wagen stijgen*. Wijders opwaarts bewogen worden: *de rook, de damp stijgt op*. Van hier *opstijging*, opklimming: ook voor zekere ziekte, aan de vrouwen eigen: *zij heeft opstijgingen*.

OPSTIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik steef op, heb opgesteven*. Bedr., stijf maken: *eenen hoed opstijven*. Op nieuws stijven: *de wasch opstijven*. Onzijd., met *zijn*. Stijf worden: *het behangsel is nu slap, maar het zal wel opstijven*. Dit werkw. wordt ook als gelijkvl. gebezigd, en wel als onzijd.: *stijfde op, is opgestijfd: het behangsel is reeds merkeliijk opgestijfd*.

OPSTIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik stikte op, heb opgestikt*. Gemaakte figuren op zijde, of andere stof, leggen en opnaaijen; het tegen- gestelde van *instikken*. Van hier *opstikking*.

OPSTOKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik stookte op, heb opgestookt*. Aanstoken: *het vuur opstoken*. Figuurl.: *het vuur des oorlogs opstoken*. Aanporren: *iemand opstoken*. *Zij heeft hare dochter opgestookt*. *De opstokende trompet*. [Hooft.] Van hier *opstoker*, *opstoking*.

OPSTOOTEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik stiet op, heb opgestooten*. Door stooten openen: *eene deur, een venster opstooten*. Door stooten verwonden: *zich de handen opstooten*, in het dagelijksche leven. In de hoogte stooten: *hij stiet het stof met zijne voeten op*. Door eenen sloot doen opstaan: *een paard opstooten*; waarvan een gemeen paard, hetwelk tot alles gebruikt, opgestooten en aangedreven wordt, nog den naam van *opstooter* draagt. In eene figuurlijke beteekenis wordt het bij de jagers ook gebezigd voor opjagen: *eenen haas opstooten*. In verdere beteekenis wordt het voor vinden, bekomen, gebruikt: *ik zal dat boek nog wel ergens opstooten*. Van hier *opstooter*, *opstooting*.

OPSTOPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik stopte op, heb opgestopt*. Verstoppen, stuiten, opdampen:

- het water van eenen stroom opstoppen. Boven op iets stoppen. Van hier *opstopper*, in de straattaal ook voor eenen klap, oorveeg: *hij gaf hem eenen opstopper*. *Opstopping*, belette waterlozing: *opstopping van het water*.
- OPSTORTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik stortede op, heb opgestort*. Op iets storten, of gieten: *ik heb er water opgestort*.
- OPSTOVEN, bedr. w., gelijkvl. Van op en stoven: *ik stoofde op, heb opgestoofd*. Op nieuw stoven: *de boonen moeten nog opgestoofd worden*. Van hier *opstoving*.
- OPSTRELEN, zie *opsieren* en *opstrijken*.
- OPSTREVEN, ONZ. w., gelijkvl. *Ik streefde op, ben opgestreefd*. Opwaarts streven: *den berg opstreven*.
- OPSTRIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik streed op, heb opgestreden*. Opdringen: *iemand iets opstrijden*.
- OPSTRIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik streek op, heb opgestreken*. Het eene op het andere strijken: *boter opstrijken*, op brood. Opwaarts strijken: *de haren opstrijken*. Voor opstrijken, of glad strijken, zeide men *oul*. ook *opstreen*: *die coussen aen dye beenen ient opgestreelt*. [Clar. Spieg.] Van hier *opstrijking*.
- OPSTROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik strooide op, heb opgestrooid*. Op iets strooijen: *zand op het papier, suiker op de wafelen strooijen*.
- OPSTROOPEN, bedr. w., gelijkvl. Opwaarts stroopen, opslaan: *de mouwen opstroopen*. Afstroopen: *het vel van mijnen vinger is geheel opgestroopt*. Van hier *opstrooping*.
- OPSTUIVEN, ONZ. w., ongelijkvl. Van op en stuiven: *ik stoof op, ben opgestoven*. In de hoogte stuiven: *het stof stuift ligtelijk op*. Opvliegen, toornig worden: *toen ik dit zeide, stoof hij verschrikkelijk op*.
- OPSTUTSEN, veroud. bedr. w., gelijkvl. Van op en stutten: *ik stutste op, heb opgestutst*. Aanzetten, ophitsen: *de Vlaamingen, opgestutst door de Gentenaars*. [Hoof.]
- OPTAKELLEN, bedr. w., gelijkvl. Met takels, met touwwerk en katrollen, ophijschen: *een rat optakelen*. Herstellen, verbeteren; van schepen gesproken: *een schip wat optakelen*. Van hier *optakeling*.
- OPTARNEN (*optornen*), bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik tarnede op, heb en ben opgetarned*. Bedr., door tarnen los maken: *eenen naad optarnen*. Onz., met zijn; los gaan: *die mouw is geheel opgetarned*.
- OPTASSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik taste op, heb opgetast*. Ophoopen, opstapelen: *hooi, hout, enz. optassen*. Bij de dichters veelal figuurl. gebruikt: *rijkdommen den vorsten optassen*. [Oud.]
- OPTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik teekende op, heb opgeteekend*. Eene teekening voltoojen: *ik heb het landschap geschetst, nu zal ik het opteekenen*. Figuurl., opschrijven: *eene merkwaardige gebeurtenis opteekenen*. *Winst en verties opteekenen*. Van hier *opteekenaar, opteekening*.
- OPTELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik telde op, heb opgeteld*. Oprekenen: *eene rekening optellen*. Achter elkander noemen: *iemand's deugden en ondeugden optellen*. Van hier *optelling*: *er is eene fout in de optelling van de rekening*. Door de optelling zijner heldendaden.
- OPTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van op en teren: *ik teerde op, heb opgeteerd*. Beteren, met teer besmeren: *ik zal die schuit wat laten opteren*. Door teren verbruiken: *ik heb reeds twee tonnen (teer) opgeteerd*.
- OPTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van op en teren: *ik teerde op, heb opgeteerd*. Doorbrengen, opmaken: *hij heeft al zijn goed opgeteerd*.
- OPTIGTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik tigtte op, heb opgetigt*. Hetzelve als het volgende *optijgen*.
- OPTIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van op en tijgen: *ik teeg op, heb opgetegen*. Het tegenwoordige gebruik bezigt dit woord meestal gelijkvl.: *ik tijgde op, heb opgetijgd*. Aantijgen, beschuldigen: *iemand eene misdaad optijgen*. En eenighe die men wist iet op te tijghen. [Houwaert.] Van hier *optijging*.
- OPTILLEN, bedr. w., gelijkvl. Opheffen, met moeite opnemen, van iets, dat zwaar is: *een blok optillen*. Van hier *optilling*.
- OPTIMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Op iets timmeren: *ik heb er nog eene verdieping opgetimmerd*. In de hoogte timmeren, hoog optrekken: *hij heeft zijn huis hooger opgetimmerd*. Opbouwen: *zijn huis viel in, maar hij timmerde het weer op*. Van hier *optimmering*.
- OPTOGT, z. n., m., des *optogts*, of van den *optogt*; het meerv. *optogten* is niet gebruikelijk. Het optrekken van een leger: *den optogt blazen*. Het leger is in *optogt*, naar de stad; waar voor men anders *aantogt* bezigt. Van op en *togt*.
- OPTOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik tooide op, heb opgetooid*. Oppronken, opschikken. Van hier *optooijing, optooisel*.
- OPTOOISEL, zie *optooijen*.
- OPTOOMEN, bedr. w., gelijkvl. Den toom aandoen: *een paard optoomen*. Ook *toomen* de hoedenmakers *eenen hoed op*, wanneer zij den rand van eenen hoed aan den bol vast naaijen. Van hier *optooming*.
- OPTORNEN, zie *optarnen*.
- OPTREK, z. n., m., des *optreks*, of van den *optrek*; meerv. *optrekken*. Van op en *trek*. Verblijf, kamer: *ergens een' optrek hebben*.
- OPTREKKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van op en trekken: *ik trok op, heb en ben opgetrokken*. Eigenlijk door trekken openen: *eene flesch, een slot optrekken*. Iets over iets anders trekken, of spannen: *snaren optrekken*, op een muzikwerktuig. In de hoogte trekken: *pakken optrekken*, met eene katrol. *De zon trekt den nevel op*, zegt men,

- wanneer de zon, door verdunning der bovenlucht, veroorzaakt, dat de nevel opwaarts stijgt. Figuurlijk opbouwen, ophalen: *eenen muur optrekken*. Bijeen trekken, oprekenen: *ik heb de rekening opgetrokken*. Opbrengen, opvoeden: *zijne kinderen, adellijk optrekken*. Onzijd., met *zijn* en *hebben*. In de hoogte getrokken worden, in de lucht verdwijnen: *de mist is opgetrokken*. Vocht opgeven: *die vloer trekt verbaasd op*. Op de wach' trekken, van soldaten: *de wacht is al opgetrokken*. Voorttrekken, opbreken: *het leger trekt op, is opgetrokken*. Onrustig zijn, schreeuwen; van kinderen: *het kind heeft van nacht ijsselijk opgetrokken*. Van hier *optrekking*.
- OPTROEVEN**, onz. w., gelijkvl. In het kaartspel gebruikelijk, voor troef opgooijen: *wie moet nog optroeven?*
- OPVAART**, z. n., v., der, of van de opvaart; zonder meerv. Van op en vaart. De vaart of opstijging in de hoogte: *de opvaart (hemelvaart) van Christus*. Blanchart zwaaide, in zijne opvaart (met eenen luchtbol), driemaal met zijn vaandel. Het opvaren, de opvaring, de opvaart van die rivier is zeer moeilijk.
- OPVALLEN**, onz. w., ongelijkvl. *Ik viel op, ben opgevallen*. Op iets vallen: *het blok is op mijnen voet gevallen*.
- OPVANGEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik ving op, heb opgevangen*. Iets in zijnen loop wegvangen: *het bloed in een bekken, den regen in een vat opvangen*. Eenen dief opvangen. *Het wild opvangen*.
- OPVAREN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik voer op, ben en heb opgevaren*. Onz., met *zijn*; opwaarts varen: *den Rijn opvaren*. Figuurlijk, van iedere snelle beweging in de hoogte. Zoo zegt men van Christus: *hij is opgevaren ten hemel*. Nog meer figuurlijk, van de snelle losbarsting des toorns: *wat vaart gij telkens op! hij is een opvarend man*. Van opvaren, in dezen zin, zegt men anders ook *uitvaren, opvliegen*. Bedrijv., door varen openen: *hij heeft de sluisdeuren opgevaren*. Van hier *opvarend, opvarendheid*.
- OPVATTEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik vattede op, heb opgevat*. Vatten en opheffen: *mijn hoed viel op den grond, en ik vattede hem weder spoedig op*. *Ik zal de rot met eene tang opvatten*. Figuurl., opnemen: *haat, achterdocht tegen iemand opvatten*. Men moet dat woord in eenen anderen zin opvatten. Van hier *opvatting*: *de twist ontstond uit eene verkeerde opvatting van het voorstel*.
- OPVEGEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik veegde op, heb opgeveegd*. Door vegen opheffen en wegruimen: *veeg het stof wat op*. Door vegen schoon maken: *de kamers opvegen*.
- OPVEILEN**, bedr. w., gelijkvl. Te koop stellen, bij opbieden verkoopen: *ik zal het huis laten opveilen*. Van hier *opveiling*.
- OPVERHEFFEN**, zie *opheffen*.
- OPVERWEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik verwede op, heb opgeverwd*. De geheele oppervlakte verwen; ook door verwen verfraaijen: *eene kamer laten opverwen*. Door verwen verbruiken: *ik heb alles opgeverwd*.
- OPVETEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik veterde op, heb opgeveterd*. Met veters opbinden. Figuurl., in het gemeene leven: *iemand de broek opveteren*, braaf doorhalen.
- OPVIJLEN**, bedr. w., gelijkvl. Door vijlen glad maken: *ik liet het ijzer nog wat opvijlen*.
- OPVIJZELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Met vijzels opwinden: *een huis opvijzelen*. Figuurlijk, verheffen, roemen: *iemand, iets hoog opvijzelen*. Van hier *opvijzeling*.
- OPVISSCHEN**, bedr. w., gelijkvl. Van op en visschen: *ik vischte op, heb opgevischt*. Uit het water ophalen: *men heeft zijn lijk daar opgevischt*. Wegvisschen, zoo visschen, dat er niet meer te visschen is: *ik heb hier alles opgevischt*. Figuurl., vinden, ontdekken: *ik heb hem nergens kunnen opvisschen*.
- OPVLECHTEN**, bedr. w., ongelijkvl. *Ik vlocht op, heb opgevlochten*. In de hoogte vlechten: *de haren opvlechten*.
- OPVLIEGEN**, onz. w., ongelijkvl. *Ik vloog op, ben opgevloegen*. In de hoogte vliegen: *de vogels zijn opgevloegen*. Figuurl., schielijk opstaan: *toen hij inkwam, vloog het gansche gezelschap op*. Snel oploopen; met eenen vierden naamval: *men zag het volk de wallen opvliegen*. Schielijk geopend worden: *de deur vloog op*. Snel in de hoogte bewogen worden, opspringen: *eindelijk vatte het kruidhuis vuur en vloog op*. Opstuiven, driftig, toornig worden: *om eene beuzeling vliegt zij op*. Van hier *opvlieging*.
- OPVLIJMEN**, bedr. w., gelijkvl. Met eene vlijm openen: *een gezwel opvlijmen*. Van hier *opvlijming*.
- OPVLOEKEN**, bedr. w., gelijkvl. Door vloeken doen opkomen; hetzelfde als *opdrieschen*. Zie dat woord.
- OPVOEDEN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik voedde op, heb opgevoed*. Voedsel en onderhoud verschaffen: *ik liet hem bij eene Minne opvoeden*. Welcke drie maenden opgevoedt wiert in het huys sijns vaders. [Bijbelv.] Optrekken, opbrengen, in opzigt tot de vorming van het verstand en hart der kinderen: *hij is door wijze en deugdzame ouders opgevoed*. Van hier *opvoeder, opvoeding*: *zij heeft eene aanzienlijke opvoeding gehad*.
- OPVOEREN**, bedr. w., gelijkvl. *Ik voerde op, heb opgevoerd*. In de hoogte voeren, en wel met een voertuig: *kanonnen tegen den wal opvoeren*. Opleiden, opbrengen: *hij voerde het leger den berg op*. Opwaarts voeren: *koopmanschappen te water opvoeren*. Figuurl.: *iemand's eer ten hoogsten top opvoeren*, hem zeer prijzen. Van hier *opvoering*.

OPVOLGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik volgde op, heb en ben opgevolgd.* In iemands plaats komen: *de zoon moet den vader in het koningrijk opvolgen.* Involgen: *hij heeft zijnen wraaklust opgevolgd.* Van hier *opvolging*.

OPVOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik vouwde op, heb opgevouwen.* In vouwen leggen, toevouwen: *het linnen opvouwen.*

OPVRETEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik vrat op, heb opgevreten.* Gulzig opeten: *het vee heeft alles opgevreten.* Figuurlijk: *iemand opvreten,* deszelfs vermogen helpen verteren. *De roest heeft dat ijzer geheel opgevreten.* Bederven, in den grond helpen: *de hooge huishuur vreet hen op.*

OPVULLEN, (*opvullen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik vulde op, heb opgevuld.* Vol maken: *een vat wijn opvullen.* Oppropen: *zich met spijs opvullen.* Van hier *opvuller, opvulling, opvulsel.*

OPWAAIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik woef op, heb en ben opgewaaid.* In de hoogte waaijen: *de wind waait al het stof op.* Door waaijen openen: *de wind heeft de deur opgewaaid.* Onz., met *zijn*; hard waaijen: *de wind zal nog wel wat opwaaijen.* Opwaarts waaijen: *hare rekken zijn opgewaaid.*

OPWAARTS, (*opwaart*), bijw. van plaats, om eene beweging naar de hoogte uit te drukken: *opwaarts gaan. Opwaarts zien.*

Opwaarts, hoogd. *aufwärts*, eng. *upward*, angels. *upward*, in het gedicht op den H. Anno *ufvert*, is van *op* en het oude zelfst. naamw. *waart* zamengesteld.

OPWAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik waakte op, ben opgewaakt.* Wakker worden: *wit den slaap opwaken.* *Ik zal in den dageraad opwaken.* [Bijbelv.] Ook van levenlooze dingen: *waekt op, (klinkt) gij luyte ende harpe.* [Bijbelv.]

OPWACHTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik wachtte op, heb opgewacht.* Naar iemand wachten: *hij wachtte den koning aan den ingang van de zaal op.* Plegtig ontvangen: *ik zal de eer hebben, u morgen op te wachten.* Van hier *opwachter, opwachting.*

OPWAKKEREN, onz. w., gelijkvl. *Zich verheffen, sterker worden: de wind wakkerde schielijk op.* Van hier *opwakkering.*

OPWARMEN, bedr. w., gelijkvl. *Op nieuw warmen: spijs, melk opwarmen.* — *Ouden kost opwarmen,* telkens over dezelfde zaak spreken: *den ouden twist weder opwarmen,* een verouderd en reeds vergeten verschil weder ter bane brengen. In het gemeene leven gebruikelijk. Van hier *opwarming.*

OPWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik wiesch op, heb opgewasschen.* Door wasschen reinigen: *het linnen opwasschen.* Met water van den grond opnemen: *bloed opwasschen.* Door wasschen verwonden: *zich de handen opwasschen.* Van hier *opwassching.*

OPWASSEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik wies op, ben*

opgewassen. Opgroeijen, opschieten: *tot eenen hoogen boom opwassen.* *Figuurl.: dat kind is in deugd opgewassen.* *Gij zijt tegen hem niet opgewassen,* niet bestand.

En tegens last en arbeid trots, Opgewassen als een rots. [Vond.]

Van hier *opwassing.*

OPWATER, z. n., o., *des opwaters,* of van het *opwater.* Zonder meerv. Bovenwater, ook *opperwater* genaamd.

OPWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van *op* en *wegen*: *ik woog op, heb opgewogen.* Ophalen: *dat blok kan het gewigt niet opwegen.* *Iets met goud opwegen,* met gelijke zwaarte van goud betalen. *Figuurl., aan iets gelijk, of geëvenredigd zijn: zijne deugden kunnen zijne gebreken wel opwegen.*

OPWEKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Wakker maken: iemand opwekken.* Levend maken: *eenen dooden opwekken.* *Figuurl., vrolijk, opgeruimd maken: doch in dezen zin is het verleden deelwoord opgewekt* meest in gebruik: *ik was gisteren niet opgewekt,* opgeruimd. *Aanzetten: iemand tot de deugd opwekken.* *Hierdoor werd de moed der Krijgstieden opgewekt.* Van hier *opwekkend, opwekking.*

OPWELLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik welde op, heb en ben opgeweld.* Bedr., opgeven, opbrengen: *die bron welt zout water op.* Even opkoken: *vleesch in kokend water opwellen.* Onz., met *zijn*; in de hoogte wellen, in eene hevige inwendige beweging geraken, inzonderheid van vloeibare lichamen; opkomen, opborrelen: *dat water welt met groote kracht op.* *De zee welt op.* *Figuurl., van alle hevige gemoedsbewegingen, welke het bloed schielijk doen opwellen, maar ook weder schielijk bedaren: de opwellende hitte des toorns.* *Hevig opwellende driften zijn doorgaans voor de gezondheid nadeelig.* Van hier *opwelling.*

OPWENTELEN, bedr. w., gelijkvl. *Naar boven wentelen: eenen molensteen tegen eenen berg opwentelen.* Op iets wentelen: *wij kwamen eindelijk aan den kuil en hebben er den steen opgewenteld.* Van hier *opwenteling.*

OPWERKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik werkte op, heb opgewerkt.* Op iets werken: *borduursel op laken werken; hij tiet er nog meer ranken opwerken.* Naar boven werken, met moeite naar boven krijgen.

OPWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik worp op, heb opgeworpen.* Door werpen opnemen: *ik zou de deur met eenen steen opgeworpen hebben.* In de hoogte werpen: *de zee werpt schuim op.* *Men moet die aarde wat opwerpen.* Oprispen: *de maag werpt gedurig de spijszen op.* *Zich eigendunkelijk voordoen: zich tot koning opwerpen.* *Zich tegen iemand opwerpen,* zich tegen iemand verheffen, verzetten. *Figuurl.: eene vraag opwerpen,* ter beantwoording voorstellen. Van hier *opwerping.*

OPWIEGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik wiegde op, heb opgewiegd.* Dit woord wordt in eene figuurlijke beteekenis gebezigd, voor opbrengen, opvoeden: *zijne ouders hadden hem in alle weelde opgewiegd.* Van der jeugd af onderwijzen en opleiden: *in Themis school opgewiegd.*

OPWIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik wees op, heb opgewezen.* Met opgestokene vingeren aantoonen: *welaan, wijs op, wien gij bedoelt.*

OPWINDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik wond op, heb opgewonden.* Op iets winden: *garen opwinden.* Opvijzelen: *een huis opwinden.* Ophijschen: *die pakken moeten opgewonden worden.* *Een uurwerk opwinden,* deszelfs ketting om den trommel winden, en daardoor het werk aan den gang brengen, of houden. Van hier *iemand opwinden,* aanzetten, aan den gang helpen.

OPWIPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik wipte op, heb en ben opgewipt.* Bedr., naar de hoogte wippen: *wip uw stoel eens op.* Onzijd: *de valbrug wipte op.*

OPWISSELEN, bedr. w., gelijkvl. Door inwisselen verzamelen: *dukaten opwisselen.* Van hier *opwisseling.*

OPWRIJVEN, *opwrijven*, bedr. w., ongelijkvl. *Ik wreef op, heb opgewreven.* Door wrijven openen: *een gewel opwrijven.* Schoon, glanzig wrijven: *eene tafel opwrijven; schoenen opwrijven.*

OPZADELEN, bedr. w., gelijkvl. Den zadel opleggen: *een paard opzadelen.*

OPZAGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik zaagde op, heb opgezaagd.* Door zagen openen: *een vat opzagen.* Door zagen verwonden: *ik heb mijne handen opgezaagd.* Figuurl., en in den gemeenzamen stijl, zegt men tot iemand, die slecht op de viool speelt, en niet dan een knarsend geluid maakt: *zaag eens op.* *Gij begint weer op te zagen.* Ook zegt men in dezen zin: *een lied opzagen.*

OPZAKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik zakte op, heb opgezakt.* Bedr., in zakken opzamelen, in zakken doen: *het koorn opzakken.* Figuurl., voor heimelijk in zijnen zak steken: *hij heeft het geld schielijk opgezakt.* Onz. met zijn; zakkend op iets neerkomen: het lood was op den grond gezakt.

OPZAMELEN, bedr. w., gelijkvl. Zamelen en opheffen, *erwten, noten opzamelen,* namelijk van den grond. Figuurl.: *de stemmen opzamelen.* Vergaderen, opmaken. *Ik zamelde de laatste teedere woorden van hare stervende lippen op.* Van hier *opzameling.*

OPZEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *zeggen*: *ik zeide op, heb opgezeid, of opgezegd.* Luidē herhalen, oplezen: *zijne les van buiten opzeggen.* Intrekken: *den koop opzeggen.* Ontzeggen: *iemand de dienst, de huur, de vriendschap opzeggen.* *Iemand geld leenen,*

tot opzeggens toe, tot dat men het weder opzegt. Van hier *opzegging.*

OPZEILEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik zeilde op, heb en ben opgezeild.* Bedr., hooger aanzelen, bezeilen: *hij kon dat rak niet opzeilen.* *Eene rivier opzeilen.* Figuurl., uitvoeren, in stand houden: *wij kunnen dat niet opzeilen.* *Hij kon dat huishouden niet opzeilen.* Onz., met zijn. Verder zeilen: *gij moet nog wat opzeilen.*

OPZENDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik zond op, heb opgezonden.* Naar boven zenden: *iemand den berg, den Rijn opzenden.* Naar elders zenden: *hij zond het schip de rivier op.* Naar den wal zenden, in de scheepvaart gebruikelijk.

OPZET, z. n., o., *des opzets,* of *van het opzet;* zonder meerv. Eigenlijk het opzetten van het eene op het andere; doch in deze beteekenis is het buiten gebruik. Figuurl., toeleg, voornemen: *bij zijn opzet blijven.* *Een boos opzet hebben.* *Hij voerde dit opzet uit.* [Vond.] *Iets met opzet doen.* Van hier *opzettelijk,* met opzet.

OPZETTELIJK, zie *opzet.*

OPZETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van *op* en *zetten*: *ik zettede op, heb opgezet.* Open zetten: *de poorten, de deur opzetten.* In de hoogte zetten: *houthoopen opzetten.* In verdere beteekenis, bij de voornemen wedloopen en ridderspelen, wanneer een prijs voor den overwinnaar opgezet of in de hoogte ten toon gesteld werd. Zoo ook in een' figuurlijken zin: *geld in een spel opzetten,* om hetwelk gespeeld wordt. *Goed en bloed voor iemand opzetten.* Aanhitsen: *den zoon tegen den vader opzetten.* Het eene op het andere zetten: *de hoed opzetten,* op het hoofd. *Iemand eene kroon opzetten.* *Het eten opzetten,* op de tafel, op het vuur. *Iemand horens opzettē,* deszelfs vrouw tot ontrouw verleiden. *Een stuk op iets, eenen lap op eenen rok zetten.* *De kegels opzetten.* *Een breiwerk opzetten, eenen winkel opzetten,* beginnen. Figuurl.: *hij was verbaasd opgezet,* van aangezicht, opdragtig. Bepalen: *daar is eene boete opgezet.* *Het brood is opgezet,* in prijs verhoogd. Bedriegen: *iemand opzetten.* *Hij heeft al verscheidene lieden opgezet.* Ook onverwacht komen bezoeken: *wij zullen u van den winter eens ter deeg opzetten.* Van hier *opzetting.*

OPZIEDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik zood op, heb opgezoden.* Bedrijvend, opkoken: *melk opzieden.* *Laat de visch nog wat opzieden.* *Zilver opzieden.* Onzijd., in de hoogte zieden, zich ziedend verheffen: *het water begint zachtjes op te zieden.*

OPZIEN, onz. w., ongelijkvl. Van *op* en *zien*: *ik zag op, heb opgezien.* In de hoogte zien: *opzien naar den hemel.* [Bijbelv.] Ook zelfstandig: *in opzien tot God.* Figuurl., uit nieuwsgierigheid of verwondering in de

hoogte zien: *gij zult daarvan opzien*; in welke beteekenis de onbepaalde wijs, als een zelfstandig naamwoord, *het opzien*, zeer in gebruik is: *een boek, dat veel opzien baart. Hij maakt veel opzien in de wereld*, hij maakt, dat elk op hem ziet. Van hier *opziener*.

OPZIGT, z. n., o., *des opzichts*, of van het opzigt; meerv. *opzigten*. Zorg voor, of over iets: *hij heeft het opzigt over de paarden. Die jongeling is aan mijn opzigt toevertrouwd*. Betrekking, zin: *dat heeft geen opzigt tot die zaak. In dat opzigt staan wij gelijk. Ten opzichte van mij*. Van hier *opzigtelijk*, *opzichter*.

OPZIJN, onz. w., onreg. Van *op* en *zijn*: *ik was op, ben opgeweest*. Op iets zijn: *de duiven waren niet meer op het hok, maar zijn er echter opgeweest*. Buiten het bed zijn: *ik ben gisteren nacht laat opgeweest*. Uit het bed opstaan: *hij is des morgens vroeg op*. Open zijn, open staan: *de deur was reeds op*. Verteerd, weg zijn: *al het brood is op. Het geld zal spoedig opzijn*.

OPZINGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik zong op, heb opgezongen*. Luid zingen: *een lied opzingen*. Figuurl., in dicht verheffen: *des konings lof opzingen*.

OPZITTEN, onz. w., ongelijkvl. Van *op* en *zitten*: *ik zat op, heb en ben opgezeten*. Op iets zitten: *ik heb er opgezeten. Hier heeft de lap opgezeten*. Opperigt zitten, in tegenstelling van liggen: *in het bed opzitten*. In wijdere beteekenis, laat opblijven: *ik heb den ganschen nacht opgezeten*. Op de achterste poeten zitten: *die hond kan wel opzitten*; figuurl., van menschen: *ik zal hem wel doen opzitten*, ik zal hem wel maken, dat hij zich naar mij schikke. *Hij kan wel opzitten*, hij verstaat de kunst van vleijen wel. *Met hangende poeten voor iemand opzitten*, hem in alles te wifle zijn. Te paard zitten: *de ruiterij is opgezeten. En met hem menich man wel opgeseten*. [M. Stok.] Van hier *opzitter*.

OPZOEKEN, bedr. w., onregelm. *Ik zocht op, heb opgezocht*. Naarstig naar iets zoeken: *iemand opzoeken, eene plaats in een boek opzoeken*. Zoeken en vinden: *die hond kan opzoeken*. Van hier *opzoeking*.

OPZOLDEREN, bedr. w., gelijkvl. Zolderen, op den zolder leggen, opleggen: *koorn opzolderen*. Van hier *opzoldering*.

OPZOUTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik zoutte op, heb opgezouten*. In het zout leggen, om het voor bederf te bewaren. Figuurlijk, bewaren, laten liggen: *ik zal die vaten tabak nog maar wat opzouten, tot de markt gerezen is*.

OPZUIPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik zoop op, heb opgezopen*. Gulzig opdrinken. Figuurl., met zuipen doorbrengen.

OPZWALPEN, bedr. w., gelijkvl. Zwalpend opbrengen, opspoelen, opwellen: *waterkanten, die gout opzwalpen*. [Vond.]

OPZWELLEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik zwol op, ben opgezwollen*. Hooger, uitgebreider worden: *zijn buik was verbaasd opgezwollen. De rivieren zwellen op*. Figuurl.: *hij zwol op van boosheid. Opgezwollen van hoogmoed en waan*. Van hier *opgezwollenheid*, *opzwellling*.

OPZWEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik zwoer op, heb opgezworen*. Met eenen eed toeëigenen: *zij heeft hem het kind opgezworen*, gezworen, dat hij vader van het kind is.

ORAKEL, z. n., o., *des orakels*, of van het orakel; meerv. *orakels*, uit het lat. *oraculum*, naar de fabellcer der ouden. Het gemeenlijk raadselachtige antwoord der goden door de priesters, godspraak. Figuurl., een zeer wijs man, of eene wijze vrouw: *zij was het orakel van haren tijd*.

ORANJE, z. n., beteekenende de stad en het prinsdom van Oranje. Van het fr. *orange*, en dit uit het ital. *arancia*. *De prins van Oranje. Oranje boven!* weleer, een vreugdegejuich ter eere van Neerlands Stadhouders. Zamenstell.: *oranjeappel, oranjebloesem, oranjeboom, oranjegezind, oranjeman, oranjekleurig*, enz. Van hier *oranjerij*. De gesuikerde schillen van oranjeappelen worden, in de verkeerling, *oranges* genoemd. Kil. heeft *aranie*.

ORBEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik orberde, heb georberd*. Oul. zeide men *oorberen*, van *oorber*, *oorbaar*; ook *oorboren, orboren*, voor genieten, gebruiken. Kil. vertaalt het door *urt, fruit*. Wij bezigen het boven opgegevene *orberen*, alleen, en wel in de beteekenis van iets te gebruiken, om het voor verwaarloozing of bederf te bewaren: *dat moet eerst georberd worden. Zie oorbaar*. F. Halma heeft het zelfst. *orber*, in de oude spreekwijs: *iets op den orber*, zuiniglijk, *overleggen*. J. de Deck. bezigt *orber* voor nuttig, voordeelig.

ORDE, z. n., v., *der*, of van de orde; meerv. *orden*. Naar het lat. *ordo*. Die stand, waarin iets op zijne regte plaats staat, regelmatige schikking: *ik vond alles in orde. Orde op zijne zaken stellen. Men ontdekt eene wonderbare orde in de werken der schepping. De orde en schikking der woorden. De orde in de bouwkunst*. Zamenstell.: *bouworde, slagorde*, enz. Een gezelschap van menschen, welke door regelen en wetten onderling verbonden zijn: *de geestelijke orde*, in de Roomsche Kerk. *De orde der Dominikanen*. Zamenstell.: *monniksorde, bedelorde, riddersorde*, enz.; *ordeskleed, ordeslint, ordes teeken*, enz. Het onderscheidingsteeken der riddersorde wordt ook enkel *orde* genoemd: *de orde van den kousenband*. Van hier *ordelijk*, niet *ordentelijk*; *ordeloos*, zonder orde.

ORDENEN, bedr. w., gelijkvl. Van *orde*. *Ik ordende, heb geordend*. In orde brengen,

stellen : *hij heeft alles wel geordend en geregeld*. Aannemen in een gezelschap van menschen, welke door regelen en wetten onder elkander verbonden zijn; ook tot de waarneming van een ambt bekwaam oordeelen en last geven. Van hier het deelw. *geordend* : *geordende personen*, Geestelijken.

ORDER, z. n., v., *der, of van de order*; meerv. *orders*. Van het fr. *ordre*. Bevel, last : *op order der hooge overheid*. *Iemand tot iets order geven*. In den koophandel zegt men : *gelieve te betalen aan den Heer . . . , of order, de somme van*, enz. Zamenstell. : *krijgs-order*, enz.

ORGANIST, *orgelist*, z. n., m., *van den organist*; meerv. *organisten*. Van het middeleeuw. *organista*, en dit van *organum*; gelijk *orgelist* van *orgel*. Die gene, wiens eigenlijk ambt en werk het is, het orgel in de kerk te bespelen.

ORGEL, z. n., o., *des orgels, of van het orgel*; meerv. *orgels, orgelen*. Verkleinw. *orgeltje*. Een bekend speeltuig : *het orgel*, ook *op het orgel, spelen*. Insgelijks de verhevene plaats in de kerken, waar zich het orgel bevindt : *op het orgel gaan*. Zamenstell. : *draaiorgel, huisorgel, kerkorgel, waterorgel*, enz.; *orgeldeur, orgelkas, orgellood, orgelmaker, orgelpijp, orgelspeler, orgeltrapper*, ook *orgeltreder*, die de blaasbalken neertreedt, enz. Van dit orgel is het onz. w. *orgelen* gemaakt, voor op het orgel spelen : *ik orgelde, heb georgeld*.

Het woord komt van het gr. *οργανον*. Het onder dezen naam bekend speeltuig is zeer oud, en komt het eerst in Konstantinopel voor, alwaar men zich van hetzelfde bij de godsdienstige muziek bediende. Pipijn bekwaam het eerste orgel, dat in de westersche kerk bekend werd, als een geschenk van keizer Konstantijn. Keizer Lodewijk ontving, in het jaar 840, den Pricster Gregoor, welke beloofd had, orgels in den griekschen smaak te vervaardigen, met veel vreugde. Intusschen is ligt in te zien, dat de toenmalige orgels van de hedendaagsche zeer verschilden, schoon zij in het hoofdzakelijke met dezelve overeenkwamen, en uit verscheidene pijpen bestonden, welke, door middel van blaasbalken, geluid gaven.

ORGELIST, zie *organist*.

ORKAAN, z. n., m., *des orkaans, of van den orkaan*; meerv. *orkanen*. Een hevige storm. Zamenstell. : *krijgsorkaan*. Ital. *orcano*, fr. *ouragan*, eng. *hurricane*, hoogd. *Orkan*.

OS, zie *os*.

Os, z. n., m., *van den os*; meerv. *ossen*. Verkleinw. *osje*. Een rund, zeker viervoetig dier, van het mannelijke geslacht, met gespleten klauwen, gebogen hoornen en een' langen staart, het mannetje van de koe, in eenen ruimen zin : *wilde os, buffelos*; *ossen en koeijen*. Gemeenlijk echter wordt zulk een

dier *een os* genoemd, wanneer het, nog jong zijnde, gesneden is, een gesneden stier, of bul. Wordt het oud gesneden, dan draagt het den naam van *bulos*. *Magere, vette ossen*. *Bulken als een os*. *Van den os op den ezelspringen*, liever : *van den orse* (eng. *horse*), van het paard, *op den ezelspringen*. Kl. Kolyn bezigt dit *orse* voor paard. Zoo komt het ook voor in de Hist. v. Zeghel. v. Iher:

Dat ors en sweete niet eenen traen,

En noijt en wast van loopen moede.

Bij L. v. Veth : *'ors ende te voet*. Zie *ezel*. Fig., zegt men van iemand, die dom en lomp is : *hij is zoo dom als een os*; *hij is een regte os van een' kerel*. Zamenstell. : *ossendrift, ossendrijver, ossenhuid, ossenkoop, ossenkooper, ossenkop, ossenleer, ossenmarkt, ossenoog, ossenpens, ossenstal, ossentong, ossenvleesch, ossenweide, ossenweider*.

Hoogd. *Ochs*, bij Isidor. *oxso*, Uphil. *auhsn*, angels. *oxa*, deen. en zweed. *oxe*, eng. *ox*, ijsl. *uxa*. Wachter en Junius leiden het van het gr. *αὐξαντιν* wassen, vermeerderen, af.

OTTER, z. n., m., *des otters, of van den otter*; meerv. *otters*. Zeker viervoetig dier, dat zoo wel in het water, schoon niet lang, als ook op het land kan leven, en zich daarom gemeenlijk aan de kanten der slouten, aan de oevers der rivieren en zeeën ophoudt, alwaar het van kikvorschen, visschen en kreeften leeft. Zamenstell. : *ottervel*.

Hoogd. *Otter*, eng. *otter*, zweed. *utter*, ijsl. *ottr*, deen. *odder*.

OUBOLLIG, bijv. n. en bijw., *oubolliger, oubolligst*. Van *ou*, voor *au*, *ave*, d. i. *af*, nu *on* en *bollig*, van *bol*, het hoofd; thans zegt men *holbollig*, bij wien het hoofd als op den hol is, volgens L. Ten Kate. *Oubollig* is bij Kil. genoegelijk, *facetus*, en ook *ineptus, absurdus*. Vond. heeft *wiens naam van den oubolligen weergalm nagebaut wort*. Hooft heeft *oubollig, hobollig* en *obollig*.

OUD, bijv. n. en bijw., *ouder, oudst*. Dit woord wordt in verscheidene beteekenissen gebezigd. 1. Om de verstrekenen during eener zake aan te duiden : *hoe oud is hij? Het kind is nog geen acht dagen oud. Een oude man*; dit beteekent somtijds ook vader : *bestal zijn' ouden man*. [A. Harts.] Ook kan het woord *oud* weggelaten worden, wanneer het genoegzaam blijkt, dat de ouderdom bedoeld wordt : *het kind is nog geen zes weken*. 2. Om de lange during van iets aan te duiden; en wel, voor eerst, in opzigt tot de during alleen : *een oude eik. Oud geld. Oude boeken. Van de oudste tijden af. Een oude man, eene oude vrouw. Niemand is te oud om te leeren. Van ouds : wij kennen elkander van ouds*. In dezen zin wordt het woord *oude* ook zelfstandig gebruikt, voor iemand, die oud is : *oude! neem u in acht*. Ten andere in

opzigt tot iets, dat jonger is: *de oude Latijnen*, in tegenoverstelling van de latere. *Wanneer oude lieden spreken, moeten jonge kinderen zwijgen*. Ook zelfstandig: *gelijk de ouden zongen, zoo piepen de jongen*, spreekw. *Jong en oud heeft er den mond vol van*, zoo wel jonge kinderen als oude lieden spreken daarvan. *Van den kinde totten ouden*. [Bijb. 1477.] 3. Ten aanzien van verscheidene door den tijd in de dingen plaats hebbende veranderingen: *hij wordt oud voor zijnen tijd*. *De tegenspoeden hebben hem oud gemaakt*. *Een oud huis*. *Oude kleederen*. *Oude boter*. Door eene lange during bewaard, geoefend: *een oude vriend*. *Oude liefde verkoelt niet*. *Een oude zondaar*. *Oude vooroordeelen*. *Een oude haat*. *Oud eigen*: ik heb nog een oud eigen, ook een oud regt, op haar. 4. Om het voormalige bestaan van iets uit te drukken: *de stad heeft hare oude vrijheid weder gekregen*. *Hij gaat zijnen ouden gang*. *Wij zullen het bij het oude laten*. Helgeen zijne during reeds geëindigd heeft, of hetgeen weleer geweest is: *het oude testament*. *In oude tijden*. Zoo ook zelfstandig, bijzonder in het meerv.: *de ouden*, d. i. menschen, die lang voor ons geleefd hebben. Helgeen wegens zijne geëindigde during, buiten gebruik geraakt is: *oude (verouderde) woorden*. *De oude jaartelling*. — Van hier *oudachtig*, *ouderdom*, *ouderling*, *oudouderling*, *oudheid*, ook *oul*. voor *ouderdom*. Zamenstell.: *oudaard*, een oud man; *oudbakken*, ook figuurlijk: *een oudbakken vrijer*; *oudburgemeester*, *oudekleerenkooper*, *oudekleerenmarkt*, *oude-mannen-huis*, *oude-vrouwen-huis*, *ouderwets*, bijw. *ouderwetsch*, bijw. naamw.: *vervult het ouderwetsche voorbeeld*, zegt Moon.; *oudgrootmoeder*, *overgrootmoeder*, *oudgrootvader*, *overgrootvader*, *oudmoei*, vaders, of moeders moei; *oudoom*, vaders, of moeders oom; *oudvader*, oudkerkleeraar: *de schriften der oudvaders*; *hij is al naar de oudvaders*, hij is al dood; *oudwijsch*, van een oud wijf: *oudwijsche vertellingen*, enz.

Hoogd. *alt*, goth., eng., deen. en neders. *old*, angels. *euld*. Adel. leidt het van het lapl. *etam*, en het hong. *elem*, *elen* af, hetwelk ik leef beteekent.

Weleer is het onz. w. *ouden* in gebruik geweest, waarvoor wij nu *verouden*, *verouderen* bezigen: *dat gelove en oudet niet*. [Guld Tr.]

OUDE, (*ouder*), z. n., v., *der*, of *van de oude*; zonder meerv. Ouderdom, leeftijd, door alle trappen van toeneming, als kindschheid, jongelingschap, huwbaarheid, enz.: *men vindt de middelbaere oude*. [Vond.] *Tot steunsel van mijne oude*. [Poot.] *Die haer oude (mannelijke jaren) hadden*. [Bijb. 1477.] Dit woord is thans genoegzaam buiten gebruik.

Sommigen beweren, dat de regte spelling van dit woord eigenlijk *oudte* is, even als men *breedte*, *rondte*, enz. zegt. Doch men herinnere zich, dat de ouden ook gewoon waren, de bijvoegel. naamwoorden tot zelfstandige te maken, door achtervoeging van eene enkele *e*, zonder *t*; en zoo zeide men *de hooge*, *de diepe*, *de kromme*, enz., voor *de hoogte*, enz., en dus ook *de oude*, *de ronde*, welk laatste nog overig is in *de ronde doen*, schoon men anders zegt *in de rondte zitten*.

OUDER, zie *oude*.

OUDERDOM, zie *oud*.

OUDERS, (*ouderen*), z. n., meerv. Vader en moeder: *dat kind heeft geene ouders meer*. *Onze eerste ouders*, Adam en Eva. Zamenstell.: *voorouders*; zoo ook *oudertiefde*, *ouderloos*, *oudermin*, enz. Het woord stamt van *oud* af, en wel van den vergrootenden trap *ouder*, zelfstand. genomen. Of het is van denzelfden oorsprong als het hoogd. *Aeltern*, volgens Wacht. afkomstig van het oude *altn*, *parere*. Oudt. is het enkelv. *ouder* in gebruik geweest: *den ouder niet te min*. [De Deck.]

OUDEWETS, *ouderwetsch*, *oudheid*, *oudwijsch*, zie *oud*.

OUTAAR, *outer*, zie *altaar*.

OUWEL, z. n., m., *des ouwels*, of *van den ouwel*; meerv. *ouwels*. Verkleinw. *ouweltje*. Een zeer dun gebak, hetwelk gemeenlijk uit enkel meel, of bloem, en water bestaat. De suikerbakkers bedienen zich daarvan tot eenen bodem voor hun suikergebak. Ook wordt dezelve gebruikt, om drooge, of dik gemaakte medicijnen daar in te wikkelen, en dus in te nemen: *iets met eenen ouwel innemen*. Van ronde ouwels bedient men zich, om brieven te verzegelen: *eenen brief met eenen ouwel toedoen*.

Het is, even als *oblie*, van het lat. *oblata* afkomstig. In de eerste tijden des christendoms bragten de Christenen, bij hunne zamenkomsten, alles mede, wat tot hunne liefdemaaltijden, en de daarop volgende viering van het h. avondmaal, noodig was; hetwelk daarom *oblata*, *oblaciones*, genoemd werd. Dewijl daartoe nu ook het ten avondmaal vereischt wordende brood behoorde, zoo behield hetzelfde dien naam, ook nog na de afschaffing der liefdemaaltijden. Zie *oblie*.

OVEN, z. n., m., *des ovens*, of *van den oven*; meerv. *ovens*, verkleinw. *oventje*. Eene beslotene plaats, geschikt, om door vuur heet gemaakt te worden, ten einde daarin te bakken: *een gloeiende oven*. *Den oven stoken*. *Het brood in den oven schieten*. *Dat gaapt zoo wijd als een oven*, dat is geheel onwaarschijnlijk. *Het was of hij tegen eenen oven gaapte*, zijne redenen vonden geen ingang. Zamenstell.: *bakoven*, *glasoven*, *kalkoven*, *potoven*, *smeltoven*, *steenoven*, enz. *Oven-*

deur, ovendweil, ovenschop, ovenstok, enz. Reeds bij Kero *ouan (ovan)*, Notk. *ouen*, Tat. *ovan*, Ulphil. *auhn*, neders. *oven*, angels. *ofen, ofne*, eng. *oven*, deen. *ovne*, ijsl. *ofn*. Wacht. erkende reeds de overeenstemming van dit woord met het gr. *ἀνα*, ik steek aan.

OVER, bijw. en voorzetsel. 1. Bijwoord; aan de overzijde: *hij woont daar recht over*. Overig: *tijd over hebben*. *Daar is geld over*. Voorbij: *het onweer was schielijk over*. *Zij liepen over en weder*. *Over zijn*, voor overgegeven zijn: *de stad was reeds over*. 2. Voorzetsel, hetwelk alleen met zijn naamwoord, of ook in zamenstelling met andere woorden voorkomt. Vooreerst beteekent het het zijn, of werken in de hoogte, met betrekking tot een zich daaronder bevindend ding: *over de deur liggen*. *Er hangt een onweer over de stad*. *Den eenen rok over den anderen aandoen*. *Hij sloeg de handen over zijn hoofd zamen*. *De zon zal niet weder over hem opgaan*. *Over hoop werpen*. *Hij viel hals over kop op den grond*. *De hand over iemand uitstrekken*. *Een sluijer over zijn hoofd hangen*. *Over eenen steen springen*. *Over de markt gaan*. *Over de kling laten springen*. *De haren hangen hem over de ooren*. *Kom ik over den hond, dan kom ik over den staart*, spreekwoord. *Met iemand over weg zijn*, in gezelschap van iemand reizen; van hier de spreekwijs: *ik kan met hem zeer wel, of niet, over weg*; zeer wel, of niet met hem omgaan. Figuurl.: *tot over de ooren in de schulden steken*. Vervolgens het voorwerp eener werkzaamheid: *langen tijd over iets doorbrengen*. *Over weinig zijt gij getrouw geweest*. [Bijbelv.] *Over eene zaak denken*. *Over zeker onderwerp prediken*. *Zijne gedachten over iets zeggen*. Wijders den tijd dat men met eene zaak bezig is; waarvoor ook *gedurende, onder en bij* gebruikt worden: *laat de zon niet over uwen toorn ondergaan*, gedurende uwen toorn. *Over (bij) den maaltijd viel niets van belang voor*. *Over dag*, bij den dag. Inzonderheid, wanneer daarbij tevens de aanleiding der werkzaamheid, of de aanleidende oorzaak zelve bedoeld wordt: *over dat zeggen ontstond eene hevige woordenwisseling*. *Over iets in haat geraken*. *Iemand over iets geluk wenschen*. Verder, wat aan gene zijde is en geschiedt: *over de rivier wonen*. *Hij is reeds over de grenzen*. Dikwerf duidt het een voorwerp van magt, heerschappij, toezigt en opmerkzaamheid aan: *een heer over alles*. *Over iemand regeren*. *De zege over zijne vijanden behalen*. *Een wakend oog over iemand houden*. Wijders het voorwerp eener gemoedsbeweging: *zich over iets ergeren, verheugen, verwonderen, enz.* *Over iets boos worden, klagen, schreijen, enz.* Zoo ook een grooter getal, maat en gewigt: *over den gewonen tijd uitblijven*. *Het is reeds over tien, tien uren*. *Over de helft*. *Heden over*

acht dagen; over lang of over kort. *Over vele jaren, vele jaren geleden*. Ten tweede, in zamenstelling met andere woorden. Deze zijn, 1. voornaamwoorden en bijwoorden: *overal, overeen, daarover, hierover, tegenover, voorover, waarover*. 2. Naamwoorden, zoo bijvoegelijke als zelfstandige, terwijl het in zamenstelling met bijv. naamwoorden, eensoort van overtreffenden trap aanduidt, hetwelk bij al zulke zamenstellingen ligtelijk op te maken is, waarom wij die alle niet afzonderlijk zullen behandelen, als: *overgroot, overluid, overoud, overtollig*, en vele anderen. Zoo ook met zelfstandige naamwoorden, als: *overbuur, overhand, overhemd, overmoed, overrok, overvloed*, enz. 3. Werkwoorden, bij welke echter een merklijk onderscheid plaats heeft. Eenige zijn onzijdig, of van nature, of door de zamenstelling; en bij deze valt de nadruk der uitspraak op het voorzetsel, hetwelk hier scheidbaar is, als: *overblijven, ik bleef over; overhangen, ik hing over; overloopen, ik liep over*; enz. Andere, en wel de meeste, zijn bedrijvend, of hebben eenen vierden naamval bij zich; en in deze valt de nadruk op het werkwoord, en is het voorzetsel onscheidbaar: *overdenken: ik heb het overdacht; zich overijlen: ik overijlde mij; iemand overvallen, overloopen: ik overviel hem, hij overliep mij*. Dat het voorz. *over*, met een en hetzelfde werkw. zamengesteld, in sommige gevallen, dan eens scheidb. en dan weder onscheidb. is, blijkt uit het boven aangevoerde *overloopen: de ton liep over*, en *overloopen: ik overliep niemand*. Zoo ook *overwegen*, nog eens wegen, *ik weeg over*, en *overwègen*, bepeinen, *ik overweeg*.

Oul. werd dit *over* ook in de beteekenis van voor gebezigd: *die Grave hilt dit over spel*, d. i. voor spel, of jokkernij. [Mel. St.] *Ich hielt u over mijn vriend*, voor mijn vriend [Seghel.] Zoo zeide men ook *voet over voet*, voor *voet voor voet*. Ingelijks *over niet*, d. i. *voor niet*, vergeefs. Ook komt het voor in de beteekenis van *boven: ende die man was groot over alle die van orienten*. [Bijb. 1477.]

Dit oude voorzets. is reeds bij Ulphil. *afar, usar*, Isidor. *ubar*, in het neders. *over, över, äwer*, hoogd. *über*, angels. *over*, zweed. *yfver, ofar, ivir*, pers. *aber*, bij Kero. *juber*, gr. *ὑπερ*, lat. *super, supra*, fr. *sur*. De hooge ouderdom van dit woord blijkt reeds uit het hebr. *abar trans*, over.

OVERAARDIG, bijw. n. en bijw., *overaardiger, overaardigst*. Zeer aardig. Van hier *overaardiglijk*.

OVERAARDSCH, bijw. n., door Hooft gebezigd, voor *bovenaardsch*.

OVERAAT, veroud. z. n., voor gultigheid: *ende aldus die wolven verliezen, ende met overate verblindden*. [L. Van Velth.] Kil. heeft

- overaete, overaetheid, nimia ingluvijs.* Van hier *overatig*, insgelijks verouderd.
- OVERAL**, bijw. van plaats. Van *over* en *al*. In alle plaatsen. Zamenstell.: *overallegenuoordig, overallegenuoordigheid.*
- OVERASEMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *asemen*: *ik overasemde, heb overasemd.* Den asem, of adem, over iets laten gaan: *sijn voorhoofd blaauwt en bleekert meer noch min, dan overasemt tin.* [Six V. Chand.] — Kamph. bezigt *overademen.*
- OVERAZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *azen*, d. i. aas geven, voeden, en ook zelf eten; zoo wel van menschen als dieren; *ik overaasde, heb overaasd.* Zoo ook *zich overazen.*
- OVERBAAT**, z. n., v., der, of *van de overbaat*; meerv. *overbaten.* Winst: *overbaet rekenen.* [Vond.] Reeds eenigzins verouderd.
- OVERBINDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *binden*: *ik bond over, heb overgebonden.* Over iets binden. Ook op nieuw binden, herbinden: *de band is slecht om dat boek gelegd; hij moet overgebonden worden.* Van hier *overbinding.*
- OVERBLAZEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *blazen*. Scheidb.: *ik blies over, heb overgeblazen.* Nog eens, op nieuw blazen, in de glasblazerij. Voor op de fluit, of een ander blaaspeeltuig spelen, zegt men: *gij moet dat muzikstuk nog eens overblazen*, insgelijks met den klemtoon op het voorzetsel. Onscheidb.: *ik overblies, heb overblazen*; met den klemtoon op het werkwoord. Goud over iets blazen: *ik heb mijne zilveren snuifdoos laten overblazen.* Van hier *overblazing.*
- OVERBLIJFSEL**, zie *overblijven.*
- OVERBLIJVEN**, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *blijven*: *ik bleef over, ben overgebleven.* Dit woord wordt, in het gemeene leven, voor *overig blijven* gebezigd. Overschieten: *er is nog veel spijs overgebleven.* Blijven bestaan, in tegenoverstelling van ophouden te bestaan: *hij is alleen van tien kinderen overgebleven.* Oudt. werd het ook onscheidb. gebezigd, zoo als uit Kil. blijkt, die het deelw. *overbleven, residuus*, heeft. Van hier *overblijfsel.* Hetgeen overschiet: *het overblijfsel van eenen maaltijd.* *De overblijfsels eener stad.* *De overblijfsels der Heiligen*, bij Kil. *overblevelingen, reliquiae.* *Dat is nog een overblijfsel der oude vooroordeelen.* *Dat is nog een overblijfsel der kcorts.*
- OVERBLUFFEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *bluffen*: *ik overbluffte, heb overblufft.* Hetzelfde als *verbluffen.* Eigenlijk, al slaande overweldigen, van het oude *blouwen, blaauwen*, slaan. Men gebruikt het, in de beteekenis van iemand met scherpe woorden of bitse bejegeningen, ter neder slaan, moedeloos maken. *Zij laat zich niet tigt overbluffen.* Van hier *overbluffing.*
- OVERBOBBELEN**, veroud. bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *bobbelen*: *ik overbobbelde, heb overbobbeld.* Overschreeuwen: *wij werden door hen overbobbeld.* Van hier *overbobbeling*: *na de overbobbelingen des oproerzieken volks.* [Oud.]
- OVERBODIG**, bijv. n. en bijw., *overbodiger, overbodigst.* Van *over* en *bodig*, dat buiten zamenst. niet gebruikt wordt. Meer dan geboden, of bevolen is: *overbodige werken.* *Dat zijn overbodige pligtplegingen.* Oud. bezigt *overbodig van*: *schaars in trouw, overbodig van werken.* Van hier *overbodigheid, overbodiglijk.*
- OVERBRASSEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *brassen*. Scheidb. en onz.: *ik braste over, heb overgebrast.* Nog eens, op nieuw, brassen, slempen: *wij hebben den volgenden dag overgebrast.* Onscheidb. en bedr.: *ik overbraste, heb overbrast.* Door veel brassen en smullen benadeelen: *ik heb mij van deze week overbrast.* *Gij zult u daaraan niet overbrassen.* Van hier *overbrassing.*
- OVERBRENGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *brenge*: *ik bragt over, heb overgebragt.* Naar iemand brengen: *zijn vriend eenen brief overbrengen.* Boodschappen, bekend maken: *ik heb die tijding overgebragt.* Ingevolge hiervan, iets, dat verzwegen moest worden, aan den dag brengen, ontdekken: *hij brengt alles over.* Van hier *overbrenger, overbrenging, overbrengster.* Wijders, overvoeren: *iemand zijn goed helpen overbrengen.* *Iemand veilig overbrengen.* Toepassen, figuurl.: *wanneer wij dit gezegde nu op de zaak in geschil overbrengen.* Moeite en ongemak hebben: *ik heb wat met hem overgebragt!*
- OVERBRIEVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *brieven*: *ik briefde over, heb overgebriefd.* Eigenl., door middel van brieven berigten: *hij heeft het alles overgebriefd.* Figuurl., berigten, bekend maken, ontdekken: *hij kan niet nalaten, alles over te brieven.* Van hier *overbriever, overbrieving.*
- OVERBRUGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *bruggen*, dat buiten zamenstell. niet gebruikt wordt: *ik overbrugde, heb overbrugd.* Eene brug over een water slaan: *eene rivier overbruggen.* Hoofst bezigt het van de Schelde.
- OVERBUIGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *buigen*: *ik boog over, heb overgebogen.* Krom buigen. Van hier *overbuiging.*
- OVERBUITELEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *buitelen*: *ik buitelde over, heb en ben overgebuiteld.* Voor af achterover

- tuimelen: *Gij moet overbuitelen*, over uw hoofd. Van hier *overbuiteling*.
- OVERBUUR, zie *over*.
- OVERDAAD, z. n., v., der, of van de overdaad. Onmatigheid, verkwisting: *grootte overdaad plegen*. Het meerv. *overdaden*, schoon anders niet gebruikelijk, komt bij Schrieck voor: *de overdaden van Campanien*. Oul. werd het ook voor stoutheid, roekeloosheid gebezigd: *ende hij sloech hem, om deze overdaet*. [Bijb. 1477.] Ook voor verongelijking: *God moet dese overdaet wreken*. [Esop.] Van hier *overdadig*, onmatig, verkwistend. Oul. ook voor lastig, moeilijk: *valt mij niet overdadich, die u bemint lief weest hem ghenadich*. [Const. d. Minne.] Ook voor slecht, misdadig: *om dat si overdadich gheweest hebben*. [Bijb. 1477.] Hiervoor heeft de statenoverzetting: *omdat sij overtreden hebben*. Kil. heeft het in den zin van gewelddadig. Voorts *overdadigheid*, *overdadiglijk*.
- OVERDEK, z. n., o., des *overdeks*, of van het *overdek*; meerv. *overdekken*. Een dek, hetwelk over iets gelegd wordt. Ook voor een bovendek, in tegenoverstelling van een *onderdek*. Ingelijks het *verdek* van een schip, anders *dek*, *halfdek* genoemd.
- OVERDEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *dekken*: *ik overdekte, heb overdekt*. Iets met iets geheel bedekken: *eene galerij overdekken*. *Eene overdekte kolfbaan*, in tegenoverstelling van eene opene baan. Figuurl.: *met schaamte, schande overdekt*. Van hier *overdekking*, *overdeksel*, *oul.* voor schort, of schortelkleed gebezigd.
- OVERDENKEN, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *over* en *denken*: *ik overdacht, heb overdacht*. Overwegen, bepeinen: *laat hem zijn geluk eerst regt overdenken*. *Zijne zonde overdenken*. *Een rijpelijk overdacht besluit*. Men zegt echter ook, *scheidb.*: *denk daar eens over*. *Hebt gij over die zaak al eens gedacht?* Van hier *overdenking*.
- OVERDOEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *over* en *doen*: *ik deed over, heb overgedaan*. Iets aan iemand overlaten, overmaken: *iemand eenen koop overdoen*. Ook nog eens doen: *dat is niet goed gedaan, gij moet het overdoen*.
- OVERDOUWEN, *overduwen*, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *douwen*: *ik douwde over, heb overgedouwd*. Overstooten, door douwen oversturen: *douw de schuit eens over*.
- OVERDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *dragen*: *ik droeg over, heb overgedragen*. Dragend overbrengen: *iemand's huisraad helpen overdragen*. Figuurl.: *eene rekening uit het eene in het andere boek overdragen*. *Iemand eenen post, eene schuld overdragen*. Vertellen, overbrieven: *hij heeft die zaak valschelijk overgedragen*. Van hier *overdrager*, *overdraging*, *overdragt*: *de overdragt van een huis*, enz.
- OVERDRAGT, zie *overdragen*.
- OVERDREVEN, zie *overdrijven*.
- OVERDRIJVEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *drijven*. Bedr. en scheidb.: *ik dreef over, heb overgedreven*. Over iets en naar de overzijde drijven: *hij dreef het vee over*. Onzijd., met *zijn*: *de schuit is overgedreven*, naar de overzijde. Bedr. en onscheidb.: *ik overdreef, heb overdreven*. Eigenlijk: *het vee overdrijven*, het sterker voortdrijven, dan deszelfs krachten toelaten. Figuurl., in het verhalen, of voorstellen eener zaak, de grenzen der waarheid, billijkheid, welvoegelijkheid, enz. overschrijden. Zoo *overdrijft men iets*, b. v., wanneer men het als grooter, gewigtiger, gevaarlijker, enz. voorstelt, dan het is. *Dikwerf overdrijft men de lofspraak der vriendschap ten koste der algemeene menschentefde*. Van hier het verled. deelw. *overdreven*: *dat is overdreven*. *Een overdreven voorstel van iets*. Zoo ook *overdrevenheid*.
- OVERDRINKEN (*zich*), wederk. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *drinken*: *ik overdronk mij, heb mij overdronken*. Meer drinken, dan dienstig is, of dat men verdragen kan: *hij overdrinkt zich elken dag*.
- OVERDUWEN, zie *overduwen*.
- OVERDWAALSCH, bijv. n., eenigzins verouderd. Hoogmoedig: *overdwaalsch en onmatig*. [Oud.] *Overdwaalsche gastmalen*. [Oud.] *Overdwaalsche zeden*. [Hooft.] Van hier *overdwaalschheid*, bij Hooft.
- OVERDWAR, bijw. Van *over* en *dwaars*. *Dwaars*: *de boom lag overdwaars op den weg*. *Het schip ligt overdwaars in het water*. *Overdwaars gluiëren (gluren)*. [Hooft.] Vond. bezigt het bijvoegel.: *van verre geeft hij u een overdwaars gezigt*.
- OVERDWARSEN, bedr. w., gelijkvl. Van *overdwaars*: *ik overdwarste, heb overdwarst*. *Dwaarsboomen, belemmeren*: *hij overdwarste mij in mijne voornemens*. *Om zijne wijsheit t'overdwerssen*. [Moon.] Van hier *overdwar-sing*.
- OVEREEN, bijw., eenstemmig, eenerlei bestemming hebbend: *overeen komen*, eenstemmig zijn. *Dat komt daarmede niet overeen*. *Overeen stemmen*, eenerlei toon, eenerlei inhoud hebben. *Die speeltuigen stemmen volmaakt overeen*. *Menschen, die in hunne meeningen en goede oogmerken met elkander overeen stemmen*. Bij deze beide werkwoorden wordt het meest gebruikt. Men zegt nogtans ook *overeen brengen*: *dit gezegde kan ik met uw vorige niet overeen brengen*.
- Daar *overeen* niets meer, dan een bijwoord is, zoo is het tegen de regelmaat der tale het met het werkwoord te vereenigen, en dus *overeenkomen*, *overeenstemmen*, als een

woord te schrijven. De daarvan afgeleide naamwoorden echter zijn ware en regelmatige zamenstellingen: *overeenkomst, overeenkomstig, overeenstemming*, enz.

OVEREENKOMST, OVEREENSTEMMING, zie *overeen*.

OVEREERGISTEREN, bijw. Vooreergisteren. Voor drie dagen: *dat is overeergisteren gebeurd*.

OVEREIND, overend, Bijw. Van over en eind, einde. Regt op: *iets overeind zetten*. Figuurl.: *zijn gemalin ontwaecht; het hof raecht overende*. [Vond.] *De wraeck zet het hof, en stat en straten overent*. [Vond.]

OVEREISCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *eischen*: *ik overeischte, heb overeischt*. Te veel, boven de waarde eischen: *zij is altoos gewoon wel de helft te overeischen*. Van hier *overeischer, overeisching*.

OVEREN, veroud. onz. w., gelijkvl. *Ik overde, ben geoverd*. Van *over*. Overig zijn: *datter van nu voortaan niemand anders meer en overt*. [Aldegonde.]

OVERETEN (zich), wederk. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *eten*: *ik overat mij, heb mij overeten*. Te veel eten. In den lagen spreektrant *overvreten*.

OVERGAAF, overgave, z. n., v., der, of van de *overgaaf*; meerv. *overgaven*, doch zelden. Van het werkw. *overgeven*. Die handeling, waardoor iets geheel in de magt van een ander gesteld wordt: *de overgaaf eener vesting*. Met den vijand omtrent de *overgaaf eener stad* handelen.

OVERGAAN, onz. en bedr. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *gaan*. Onz. en scheidb.: *ik ging over, ben overgegaan*. Overloopen: *hij ging tot den vijand over*. Zich van het eene voorwerp naar het andere begeven: *tot iemands gevoelen, tot eene andere godsdienst overgaan*. Zich tot iets bepalen: *tot een ander onderwerp overgaan*. *Ik zal er maar toe overgaan, besluiten*. Verdwijnen: *het onweeer ging schielijk over*. *De pijn zal nu wel overgaan*. Overgegeven worden: *op deze voorwaarde ging de stad over*. Getrokken worden, en daardoor tot geluid overgaan: *de bel ging niet over*. Met eenen derden naamval des persoons, voor gebeuren, bejegenen, overkomen: *Wat of die herdren overgaet, dat zij*, enz. [Poot.] In zekeren toestand *geraken*: *het lijk was reeds tot verrotting overgegaan*. Als bedr. en met eenen vierden naamval; over iets gaan: *gij moet de brug maar overgaan*. Ook van levenlooze zaken: *als er de schaaft nog maar eens overgaat, zal het wel glad worden*. Wederk. en onscheidb.: *ik overging mij, heb mij overgaan*. Meer, of sterker gaan, dan zijne krachten toelaten: *ik wilde mij niet overgaan*. Van hier *overgang*.

OVERGADEREN, zie *overgaren*.

OVERGANG, z. n., m., des *overgangs*, of van

den overgang: meerv. *overgangen*. Van het werkw. *overgaan*. Het gaan over iets: *de overgang over een water, over eene brug*. *Den vijand den overgang betwisten*. *Het heeft van den nacht eenen overgang ijs gevonden*. Het overgaan van het eene voorwerp tot het andere: *de overgang tot een ander gevoelen, tot eene andere kerk, tot eens andere godsdienst*. Datgeen, waardoor men van het eene onderwerp tot het andere overgaat: *de dood is de overgang tot de onsterfelijkheid*; bijzonder in de kunsten en wetenschappen; het tegengestelde van sprong: *er zijn in deze redevoering geene natuurlijke overgangen*. Het overgaan: *tot den overgang der stat*. [Vond.]

OVERGAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *gapen*: *ik overgaapte, heb overgaapt*. Gapend met de tanden omvatten: *ik kan dat stuk brood niet overgapen*. Ook wordt het wederk. gebezigd: *zich overgapen*, wijder gapen, dan men behoort, of kan, zich door te wijd gapen bezeeren.

OVERGAREN, overgadeien, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *garen*, *gaderen*: *ik gaarde over, heb overgegaard*. Door vergaderen overhouden, besparen.

OVERGAVE, zie *overgaaf*.

OVERGELOOF, z. n., o., des *overgeloofs*, of van het *overgeloof*; zonder meerv. Van *over* en *geloof*. Bijgeloof: *zij waren zeer genegen tot overgeloof*. Van hier *overgeloovig, overgeloovigheid*.

OVERGEGEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *geven*: *ik gaf over, heb overgegeven*. Iets in iemands handen, of magt stellen: *iemand de sleutels, eenen brief, enz. overgeven*. *De gevangenen overgeven*. *Den vijand de stad overgeven*. *Zich overgeven*, en van hier figuurl.: *zich aan zijne driften, aan Gods voorzienigheid overgeven*, onderwerpen. Afstaan: *zijn regt, zijne aanspraak op iets overgeven*. Overreiken: *geef mij het brood eens over*. Overlaten om te vonnissen: *eene zaak aan onzijdigen overgeven*. Uit wellevendheid wordt *overgeven*, ook voor braken gebezigd: *ik gaf alles over, wat ik gegeten had*. *Hij wordt wel kwalijk, maar geeft niet over*, spreekw., bedoelende eenen gierigaard, die van het zijne niet ligt afstapt. Van hier *overgeving*. Het verled. deelw. *overgegeven* wordt als bijv. n. en als bijw. gebezigd, met trappen van vergrooting: *overgegevenener, overgegevenst*, voor boos, slecht: *een overgegeven mensch, booswicht*. *Hij heeft daarin overgegeven slecht gehandeld*. Van hier *overgegevenheid*.

OVERGEWIGT, zie *overwigt*.

OVERGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *gieten*. Scheidb.: *ik goot over, heb overgegooten*. Van

het eene in het andere gieten : *ik heb den wijn in andere flesschen overgegoten*. Zoo gieten, dat het overloopt : *houd op, gij giet den wijn, ook de flesch, over*. Onscheidb. : *ik overgoot, heb overgoten*. Geheel begieten : *ik ben met versche olie overgooten*. [Bijbelv.] Van hier overgieting.

OVERGOLVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *golven* : *ik overgolfd, heb overgolfd*. Golfsgewijze overgieten : *wat is de mensch, dien gij, gelijk met stroomen, snel overgolft?* [Camph.]

OVERGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *gooijen* : *ik gooide over, heb overgegooid*. Over iets gooijen, toegooijen.

OVERGREEP, zie overgrijpen.

OVERGRIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *grijpen* : *ik overgreep, heb overgegrepen*. Grijpend omvallen. Van hier *overgreep*, voor ongeoorloofde greep, dieverij : *en deed noch overgreep in andre luyden geld*. [F. v. Dorp.]

OVERGROOT, bijv. n. en bijw. Zeer, buiten gewoon groot, meer dan groot : *eene overgrootte duurte*. Zamenstell. : *overgrootmoeder, oudgrootmoeder, overgrootcader*.

OVERGULDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *gulden* : *ik overguldede, heb overguld*. Met dun geslagen goud overdekken; waarvoor echter *vergulden* meer in gebruik is.

OVERHAASTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *haasten* : *ik overhaastte, heb overhaast*. Te veel haasten : *gij moet hem niet overhaasten*. Zich overhaasten. Van hier *overhaastig* : *eene overhaastig mensch*, die te veel haast maakt; *overhaasting*, overijling : *iets met overhaasting doen*.

OVERHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *halen* : *ik haalde over, heb overgehaald*. Naar de overzijde halen : *iemand met eene schuit overhalen*. Den haan van een schietgeweer overhalen. Doen overslaan : *dat zal de schaal wel overhalen*. Overbrengen : *iemand tot zijn gevoelen overhalen*. De kracht uit iets trekken, van kruiden, bloemen, enz. gesproken. Doorhalen, over den hekel halen : *ik zal hem duchtig overhalen*. Van hier *overhaler*, overvaarder; *overhaling*.

OVERHAND, z. n., v., der, of van de overhand; zonder meerv. Van *over* en *hand*. In zoo ver de hand ook magt en sterkte beteekent, de overtreffende magt en sterkte : *de overhand hebben, bekomen, krijgen*. Dien prijs der *overhandt uit der handt te werpen*. [Hooft.] In deze beteekenis komt het reeds bij Strijk.voor.

OVERHANDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *handigen*, van *hand*. Met de hand overreiken : *iemand eenen brief overhandigen*. Van hier *overhandiging*.

OVERHANGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *hangen* : *ik hing over, heb overgehangen*. Bedr. over iets hangen : *hang den ketel over, over het vuur*. Onzijd., met hebben : *de ketel heeft al lang overgehangen, over het vuur*. Overhellen : *dat huis hangt verbaasd over*. Genegen zijn : *hun overhangend hart*. [Hooft.] Van hier *overhanging*.

OVERHEBBEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *over* en *hebben* : *ik had over, heb overgehad*. In het gemeen, voor overig hebben. Soo hadde die, die veel versamelt hadde, niets over. [Bijbelv.] Voor iemand veel overhebben, hem zeer genegen zijn.

OVERHEEN, bijw., over iets heen : *ik had een' rok aan, en trok er nog een' jas overheen*. Ergens met kalk overheen strijken. Hij loopt er los overheen, neemt het weinig ter harte. Nogmaals, boven dien : *hij had reeds goed gedronken, en nam er nog eene flesch overheen*.

OVERHEER, z. n., m., des overheeren, of van den overheer; meerv. overheeren. Heer over iemand, als deszelfs onderdaan : *men moet zijnen overheeren onderdanig zijn*. Die het hoogste gezag heeft : *dat elck man overheere in zijn hujs wesen soude*. [Bijbelv.] Van hier *overheerlijk*, dat met de waardigheid van eenen overheer overeenkomt en daarin gegrond is : *eene onverheerlijk bevel*. Doch in dezen zin wordt het zelden gebezigd, meer voor zeer heerlijk : *dat is eene overheerlijk, een zeer schoon, gezigt!*

OVERHEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *heeren*, van *heer* : *ik overheerde, heb overheerd*. Als heer over iemand regeren : *hij overheert zijn gansch huisgezin*. Veroveren, bemagtigen, overwinnen : *hij overheerde, in korten tijd, het gansche rijk*. Fig. : *kan tochten van de ziel met wijsheijt overheeren*. [F. v. Dorp.] Van hier *overheering*.

OVERHEERSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *heerschen* : *ik overheerschte, heb overheerscht*. Onderbrengen, overwinnen : *hij overheerscht alles, wat zijne oogmerken niet begunstigt*. Van hier *overheerscher, overheersching*.

OVERHEID, z. n., v., der, of van de overheid; meerv. overheden. Heerschappij, overmagt : *tegen de overheden tegen de magten*. [Bijbelv.] Doch in dezen zin wordt het niet meer gebezigd. Die met openbaar gezag over land, stad, enz. bekleed zijn : *bij laghe en hooghe overheden*. [H. de Gr.] 's Lands wettige overheid. Zamenstell. : *overheidsambt, overheidspersoon*.

Voor *overheid* zegt men ook *overigheid*; doch *overheid* is, naar mijn inzien, het beste, dewijl *overig* (*reliquus*) iets anders is dan *over*; welk laatste het denkbeeld van magt en gezag in zich bevat.

OVERHELLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *hellen*: *ik helde over, heb overgehield*. Eigenlijk overhangen: *de heining begint over te hellen*. *Figuurlijk: de overwinning helde dra aan de zijde des vijands over*. Van hier *overhelling*.

OVERHOEF, z. n., m., *des overhoefs*, of van den *overhoef*; zonder meerv. Van *over* en *hoef*. Uitwas van een paardenhoef.

OVERHOEKS, bijw., *overhoeksch*, bijv. n., van *over* en *hoeks*, *hoeksch*. Schuins, dwars: *die stijl staat overhoeks*.

OVERHOOP, bijw., van *over* en *hoop*. Onder elkander: *alles overhoop smijten*. *Overhoop liggen*, niet op zijn stel zijn: *het huis ligt geheel overhoop*; ook in twist zijn: *hij ligt met zijne voogden overhoop*. Van hier *overhoopliggers*, bij Oud.

OVERHOOREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *hooren*: *ik overhoorde, heb overhoord*. *Iemand overhooren*, iets laten opzeggen, om te hooren, of hij het wel van buiten geleerd hebbe. *Iemand zijne les overhooren*, met den derden naamval des persoons, en den vierden der zaak. Van hier *overhooring*.

Oul. werd *overhooren* ook gebezigd voor ongehoorzaam zijn, en van hier *overhoorig*, ongehoorzaam, dat bij Oul. nog voorkomt: *den woorde Gods tegenstrijdig en overhoorig*. Van hier *overhoorigheid*, ongehoorzaamheid. [Handvest. v. Dordr.]

OVERHOUDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *houden*: *ik hield over, heb overgehouden*. *Overig houden*, bewaren.

OVERJAGEN, bedr. w., gelijk- en ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *jagen*. *Scheidb. ik jaagde* — *joeg over, heb overgejaagd*. *Over* iets heen jagen: *het paard wilde niet over de brug, maar ik joeg het er eindelijk toch over*. *Onscheidb.: ik overjaagde, overjoeg, heb overjaagd*. Te sterk jagen: *paarden overjagen*, sterker voortjagen, sneller rijden, dan de paarden kunnen uithouden.

OVERJAGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *jagten*, het voortdur. w. van *jagen*: *ik overjagte, heb overjagt*. Te sterk aanzetten, om zich te haasten: *gij moet mij niet overjagen*. *Zich overjagen*, zich te veel haasten: *overjagt u niet*.

OVERJAREN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *jaren*, dat buiten zamenst. niet gebruikelijk is: *ik overjaarde, ben overjaard*. Meer dan een jaar oud zijn: *het kind is onlangs overjaard*. *Die wijn is reeds overjaard*. Meer dan de gewone en vastgestelde jaren oud: *eene overjaarde schuld*, welke reeds zoo oud is, dat men dezelve, volgens de wet, niet meer behoeft te betalen; doch in dezen zin is *verjaren* gebruikelijker. Van hier *overjarig*, over

het jaar oud: *overjarig wijn*. *Eene overjarige vaars*, jonge koe, die meer dan een jaar oud is. Van hier ook *overjarigheid*.

OVERIG, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Hetgeen van de bepaalde hoeveelheid eens dings nog voorhanden is: *zij hebben al het vleesch opgegeten; er is niets meer overig*. *Het overige geld*. *De overige dagen mijns levens*. *Voor het overige*, of *overigens*, wat nog te zeggen, of te doen overig is. *Hij heeft het zwak van een praatvaar te zijn; voor het overige*, of *overigens*, *is hij een braaf man*, d. i., buiten dien, buiten dit zwak.

Het is, door middel van den uifgang *ig*, van *over* gevormd, hetwelk, ook wel voor *overig* gebezigd wordt, als *overlaten*, *overblijven*, enz.

OVERIGENS, voor het *overige*. Zie *overig*.

OVERIJLEN, *zich*, wederkeer. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *ijlen*: *ik overijlde mij, heb mij overijld*. *Zich overhaasten*: *gij moet u niet overijlen*. Met overhaasting te werk gaan, en daardoor verkeerd handelen: *hij, die onbezonnen voortleeft, moet zich natuurlijk dikwerf overijlen*. Van hier *overijling*.

OVERKANT, z. n., m., *des overkants*, of van den *overkant*; zonder meerv. Van *over* en *kant*. *Overzijde*: *hij woont aan den overkant van de straat*.

OVERKIENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *kielen*: *ik overkielde, heb overkield*. Geheel met kielen, d. i. schepen, bedekken: *al heeft des vijants vloot de merwen overkielt*. [Paffenrod.]

OVERKIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *kijken*: *ik keek over, heb overgekeken*. *Overzien*: *van deze hoogte kan men het gansche land overkijken*.

OVERKLAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *klappen*: *ik klapte over, heb overgeklapt*. *Klappend overbrengen*, *overpraten*: *dat kind klapt alles over*.

OVERKLAUTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *klauteren*: *ik klauterde over, ben overgeklauterd*. *Over* iets heen klauteren.

OVERKLEED, z. n., o., *des overkleeds*, of van het *overkleed*; meerv. *overkleederen*, en in sommige gevallen ook *overkleeden*. Een kleed, hetwelk men over een ander kleed draagt, anders *overrok*, *jas*, enz.: *het was koud, ik deed een overkleed aan*. Voor een kleed, dat men over een ander kleed, of tapijt, legt, in het meerv. gewoonlijk *overkleeden*.

OVERKLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *kleeden*: *ik overkleedde, heb overkleed*. *Bekleeden*: *die stoelen zijn met rood fluweel overkleed*. *Nademaet wij niet willen ontkleedt, maer overkleedt worden*. [Bijbelv.] Van hier *overkleeding*, *overkleedsel*, bij Oud.

- OVERKLIMMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *klimmen*: *ik klom over, ben overgeklimmen*. Over iets heen klimmen: *hij is den muur overgeklimmen*. Fig.: *uwe alles overklimmende liefde*. Oul. werd het ook voor overtreffen gebezigd. Van hier *overklimming*.
- OVERKLOUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *kluuwen*: *ik klouwde over, heb overgekluuwd*. Nog eens kluuwen, opharken: *hij heeft den tuin overgekluuwd*.
- OVERKLUIVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *kluiven*: *ik kloof over, heb overgekloven*. Nog eens kluiven.
- OVERKOKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *koken*: *ik kookte over, heb overgekookt*. Onder het koken overloopen.
- OVERKOMEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *komen*: *ik kwam over, ben overgekomen*. Onz., van elders komen: *wanneer zult gij eens tot ons overkomen?* Gebeuren, ontmoeten, met eenen derden naamval des persoons: *wat komt u over? Mij zijn al vele rampen overgekomen*. Oul. werd het ook voor *overeen* komen gebezigd: *met iemand overkomen*, bij Kil. Bedrijv., te boven komen: *ik zal de schade, door den tijd, wel overkomen*. *Kom ik over den hond, dan kom ik over den staart*. Zie *hond*. Van hier *overkomst*.
- OVERKRAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *kraaijen*: *ik overkraaide, heb overkraaid*. Door harder kraaijen tot zwijgen brengen, ontleend van de hanen, die hunne overwinning, door veel en hard kraaijen, plegen aan te duiden. Fig. van menschen, voor overpraten, overschreeuwen: *hij laat zich niet gemakkelijk overkraaijen*. Van hier *overkraaijer, overkraaijing*.
- OVERKROPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *kroppen*: *ik overkropte, heb overkropt*. Eigenlijk, te veel aas, of voedsel, aan de vogelen geven, zoo dat de krop te vol wordt: *eene gans, een' kalkoen overkroppen*. *Zich met spijs overkroppen*. Fig., te veel van iets geven, daarmede bezwaren: *gij moet mij met zoo veel werk niet overkroppen*. Van hier *overkropping*.
- OVERLADEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *laden*: *ik overlaadde (oul. overtoed), heb overladen*. Meer last opleggen, dan een schip, wagen, of persoon dragen kan: *een schip, een' wagen, overladen*. *Het geschut overladen*. Figuurl.: *zijne maag met spijs overladen*, ook enkel *overladen*. *Iemand met weldaden overladen*. *Overlaen van starrekroonen*. [Poot.] Van hier *overlading*.
- OVERLANG**, bijw. Voor langen tijd: *overlang is dat geschied*.
- OVERLANGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *langen*: *ik langde over, heb overgelangd*. Overreiken: *lang mij dat boek eens over*. *Hij heeft het rijk ontvangen van God, en sal het rijk aen God weer overlangden*. [H. de Gr.]
- OVERLANGS**, bijw. In de lengte: *een stuk hout overlangs, of overdwars nemen*.
- OVERLAST**, z. n., m., van den *overlast*; het meerv. is niet in gebruik. Datgeen, hetwelk boven den bepaalden, of gewonen last gaat: *hetschip zonk, door al zijn' overlast*. Figuurl., onbillijk bezwaar, moeilijkheid: *iemand overlast aandoen, hij strekt mij tot grooten overlast*.
- OVERLASTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *lasten*; dat buiten samenst. niet gebruikelijk is: *ik overlastte, heb overlast*. Meer last opleggen, sterker beladen, dan iets dragen kan: *een schip, een' wagen overlasten*. Fig., bezwaren: *gij overlast mij met boodschappen*. *Overlast met moeilijkheid*. [J. H. Krul.] *Zich met te veel goed overlasten*. Van hier *overlasting*.
- OVERLASTIG**, bijw. n. en bijw., zonder vergrooting. Van *over* en *lastig*, van *last*. Te zeer belast, of beladen: *dat schip is overlastig*. *Overlastig*, d. i. moeilijkheid veroorzakende: *een overlastig mensch*. *Een overlastig bezoek*. *Iemand overlastig zijn*.
- OVERLATEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *laten*: *ik liet over, heb overgelaten*. Overig laten, laten overblijven: *laat mij dat weinige slechts over*. *Mij is geene andere hoop overgelaten*. Afstaan, overdoen: *wilt gij mij dat boek voor uw eigen geld overlaten?*
- OVERLEDEN**, zie *overtijden*.
- OVERLEDER** (*overleer*), z. n., onz., des *overleders*, of *van het overleder*; zonder meerv. Bovenleer, in tegenoverstelling van onderleer, of zoolleer. Van *over* en *leder, leer*.
- OVERLEEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *leeren*: *ik leerde over, heb overgeleerd*. Nog eens leeren. Overdenken en daardoor van buiten leeren: *zijne les overleeren*.
- OVERLEG**, z. n., o., des *overlegs*, of *van het overleg*; zonder meerv. Het overleggen en overdenken eener zaak in haren ganschen samenhang, om zijn gedrag daarnaar in te rigten: *men moet alles met goed overleg doen*.
- OVERLEGGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *leggen*. Scheidb.: *ik leide over, heb overgelegd, of overgeleid*. Aan eene andere zijde leggen: *leg het roer over*. *De zeilen overleggen*. Open leggen, vertoonen: *bij het afdoen dier zake, moet gij uwe rekening overleggen*. Onscheidb.: *ik overleide, heb overlegd, of overleid*. Zich eene zaak in haren ganschen samenhang voorstellen, om zich daarnaar te gedragen; door welke laatste bepaling dit woord zich van *overdenken, beschouwen*, enz. onder-

derscheidt: *ik heb die zaak rijpelijk overlegd. Zij overleiden met elkander, of zij gaan, dan of zij blijven zouden. Van hier overlegging.*

OVERLEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en leven: ik overleefde, heb overleefd. Langer leven: iemand overleven. Hij heeft al zijne kinderen overleefd. Hij heeft zijnen roem nog overleefd, heeft, in zijn leven, zijn' eens behaalden roem nog bezwakt. Van hier overleving.*

OVERLEVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en leveren: ik leverde over, heb overgeleverd. In het bezit van iemand stellen, overgeven: zijnen vriend eenen brief, de gevangenen aan de wacht overleveren. Een verzoekschrift overleveren. Iemand aan den regter overleveren. Van hier overlevering, een van oude tijden, van den vader op den zoon, enz. voortgeplant berigt omtrent gebeurde zaken, in tegenoverstelling van eene in schrift gestelde, en alzoo bewaarde geschiedenis: de joden stellen veel belang in overleveringen.*

OVERLEZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en lezen: ik las over, heb overgelezen. Herlezen: hij moest het wel driemaal overlezen, eer hij het verstond. Van hier overlezing.*

OVERLIEDEN, (*overtuiden*), z. n., m., meerv. Hoofden van een gild: *de overlieden van het kleermakers-gild. Van over en lieden, luiden, en bij verkorting lui, overlui. In het enkelv. zegt men overman.*

OVERLIEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en liegen: ik overloog, heb overlogen. Leugenachtig beligten: hij overloog hem daar valschelijk mede.*

OVERLIJDEN, ONZ. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en lijdén: ik overleed, ben overleden. Dit woord beteekende bij de ouden overtrekken: doe hij drie rivieren overleden was. [Bijb. 1477.] Voorbij gaan: ist mogelyk so laet desen kelc van mij overtijden. [Clar. Spieg.] Verhalen: mer wat gesciede in sinen tiden, sal ic u hier overliden. [L. V. Velth.] Thans wordt het alleen gebezigd in de beteekenis van sterven, overeenkomende met weggaan, verdwijnen. Ook wordt het zelfstandig gebezigd: na het overtijden van mijnen vader, d. i. na den dood enz. Van overtijden, in den zin van overtrekken, hadden de ouden het zelfstandige overlijt, voor overtoegt.*

OVERLIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en lijmen: ik lijnde over, heb overgelijmd. Nog eens lijmen. Nog eens in de lijmverw zellen.*

OVERLOODEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en looden: ik overlloodde, heb overllood. Met lood bekleeden, overdekken.*

OVERLOON, z. n., o. en m., *des overloons*, of *van het, den overloon*; zonder meerv. Van *over en loon*. Loon boven het gewone loon: *ik geef geen overloon.*

OVERLOOP, z. n., m., *des overloops*, of *van den overloop*; meerv. *overloopen*. Het *overloopen*, *overstrooming: dat is geen doorbraak, het is maar een overloop van het water. In eenen overloop van groote wateren. [Bijbelv.] De overloop van gal. Op de schepen wordt het bovenste dek de overloop genoemd: het zeil sloeg hem van den overloop in het water. Langs den langen overloop. [Vond.] Eene overdekte plaats in de huizen, waar men van het eene gedeelte van het huis naar het andere gaat.*

OVERLOOPEN, ONZ. en bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. en onscheidb. voorz. *over en loopen*. Scheidb. en onzijd.: *ik liep over, heb en ben overgelopen*. Naar de overzijde loopen: *ik liep maar schielijk over*. Ook als bedr., met eenen vierden naamval; over iets loopen: *hij is de brug overgelopen*. Overvloeijen: *de regenbak heeft overgelopen. Het glas is te vol, het zal overloopen. De oogen loopen hem over, de tranen komen in zijne oogen. De perskuypen sullen van most ende olie overloopen. [Bijbelv.] Overkoken: de melk liep over. Van den eenen tot den anderen overgaan: tot den vijand overloopen. Oul. beteekende overloopen ook overschieten, in de Bijb. 1477. Bedr. en onscheidb.: *ik overliep, heb overloopen*. Onder den voet loopen: *hij overtiiep het kind*. Door te sterk loopen buiten adem brengen, ongesteld maken: *zich overloopen—hij had zich overloopen*. Figuurl. *Iemand overloopen*, te dikwijls bij hem komen, hem met gedurig herhaalde bezoeken lastig vallen: *ik za! hem niet ligt overloopen*. Vluchtig overzien: *eene rekening overloopen*. Van hier *overlooper, overlooping*.*

OVERLOVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en loven*, in de beteekenis van eenen prijs eischen: *ik overloofde, heb overloofd*. Overeischen, te veel eischen. Van hier *overlover, overloving*.

OVERLUID, bijv. n. en bijw., zonder vergrooting. Zeer luid, zoodat het van iedereen gehoord kan worden. *Overluid roepen, lagchen, enz. Zeldzamer wordt het als een bijvoegel. naamw. gebruikt: een overluid geschreeuw. Van over en luid. Over heeft hier eene versterkende kracht, even als in overgroot, overrijp, enz., doch verschilt van deze daarin, dat in overluid de nadruk der uitspraak niet op over, maar op het naamw. luid valt.*

OVERLUIDEN, zie *overtieden*.

OVERLUIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en luiden, luijen: ik overluidde, heb overluid*. De klok trekken over dedooden.

OVERMAAS, zie *maas*.

- OVERMAAT**, z. n., v., *der*, of *van de overmaat*; het meerv. is buiten gebruik. Meer dan de eigenlijke maat: *ik had twee pinten overmaat*. Figuurl.: *de overmaat wer goedheid jegens mij*. Eene overmaat van vreugde. Van hier *overmatig*, de behoorlijke of gewone maat te boven gaande, en daarin gegrond: *eene overmatige lengte*. Meest echter in eenen kwaden zin: *overmatig eten en drinken*. Eene overmatigheidschap; *overmatigheid*, *overmatiglijk*.
- OVERMAGT**, z. n., v., *der*, of *van de overmagt*; zonder meerv. Grootere magt: *voor overmagt bukken*. Van hier *overmagtig*, die overmagt heeft: *een overmagtig heer*. [Camph.] Ook het werkw. *overmagtigen*, voor overheerschen. *Overmagtigd*, *overmagtiging*, bij Oud.
- OVERMAKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *over en maken*: *ik maakte over*, heb *overgemaakt*. Overschikken, overzenden: *iemand geld bij wissel overmaken*. Hermaken. Van hier *overmaking*.
- OVERMALEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en malen*: *ik maalde over*, heb *overgemalen*. Nog eens malen.
- OVERMAN** (in de gemeene volkstaal *euverman*), zie *overlieden*.
- OVERMANNEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en mannen*: *ik overmande*, heb *overmand*. Door meerdere kracht of magt overwinnen, overweldigen: *iemand overmannen*. Figuurl.: *overmand van droefheid*.
- OVERMATIG**, zie *overmaat*.
- OVERMEESTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en meesteren*: *ik overmeesterde*, heb *overmeesterd*. Overweldigen, bemagtigen: *wij werden dra door 's vijands magt overmeesterd*. Van hier *overmeestering*.
- OVERMETEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en meten*: *ik mat over*, heb *overgemeten*. Overmaat geven: *hij mat wel twee schepels over*. Hermeten. Van hier *overmeting*.
- OVERMIDDEN**, bijw., midden door. Van *over en midden*: *iets overmidden snijden*.
- OVERMITS**, voegw. Van *over en mits*. Vermits, naardien: *overmits zijn vader gestorven was*, werd hij bezitter van groote schatten. Oul. werd *overmits* ook voor *midden door* gebezigd: *overmits ontweeen slaen*. [Bijb. 1477.] Ook voor *door*. [Clar. Spieg.]
- OVERMOED**, z. n., m., *des overmoeds*, of *van den overmoed*; zonder meerv. Overdreven moed, roekeloos bestaan: *door overmoed gedreven*. Trotschheid, opgeblazenheid: *zijn overmoed werd voor elk onverdragelijk*. Van hier *overmoedig*, *overmoedigheid*, bij Camph., en het verouderde *overmoedigen*, voor zich verheffen, trotsch zijn. Bij Isid. is reeds *ubarmuodic*, *hardnekkig*.
- OVERMOGEN**, bedr. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *over en mogen*: *ik overmocht*, heb *overmocht*. Door grooter vermogen overwinnen: *ik heb hem overmocht*. [Bijbelv.] Oul. werd het ook met een scheidb. voorz. gebezigd: *ende mogten over hem*. [Bijb. 1477.]
- OVERMORGEN**, bijw. van tijd, van *over en morgen*. De dag, welke op den dag van morgen volgt, de dag na morgen: *overmorgen zult gij het weten*. *Morgen of overmorgen*, wordt voor *nu of dan* gebezigd: *de lezer die morgen oft overmorghe deze mijne gedichten sal overlesen*. [Gesch.] Zweed. *öfvermorgon*.
- OVERMOUW**, z. n., v., *der*, of *van de overmouw*; meerv. *overmouwen*. Eene mouw, welke over eene andere mouw getrokken wordt.
- OVERNAAIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en naaijen*: *ik naaide over*, heb *overgenaaid*. Over iets heen naaijen.
- OVERNACHTEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en nachten*, dat buiten zamenstelling niet in gebruik is: *ik overnachtte*, heb *overnacht*. Den nacht ergens doorbrengen, vernachten: *in eene herberg overnachten*. Van hier *overnachtig*, *overnachting*.
- OVERNATUURKUNDE**, z. n., v., *der*, of *van de overnatuurkunde*; zonder meerv. Van *over en natuurkunde*. Die wijsgeerige wetenschap, welke de algemeene eigenschap der dingen, het bestaan en de eigenschappen van God, het wezen der wereld en de eigenschappen van eenen geest bevat: anders *bovennatuurkunde*, gr. en lat. *metaphysica*: *dat behoort tot de overnatuurkunde*. Zoo ook een boek, hetwelk deze wetenschap behelst. Van hier *overnatuurkundig*.
- OVERNEMEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en nemen*: *ik nam over*, heb *overgenomen*. Van een' ander aannemen: *ik nam het kind over*. Op of over zich nemen: *hij heeft dien koop van mij overgenomen*. In dienst en soldij nemen: *duitsche troepen overnemen*. Aannemen, aanwennen: *iemands zeden overnemen*. Van hier *overneming*.
- OVEROLIEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en olien*: *ik overoliede*, heb *overolied*. Met olie overgieten: *en 't overolijt hoofd*. [Camph.]
- OVERPAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en pakken*, *ik pakte over*, heb *overgepakt*. Van het eene in het andere pakken. Herpakken. Van hier *overpakking*.
- OVERPALMEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en palmen*: *ik overpalmd*, heb *overpalmd*. Met de palm van de hand bedekken, omvatten. Van hier *overpalming*.
- OVERPASSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van hetscheidb. voorz. *over en passen*: *ik paste over*, heb

- overgepast.* Herpassen : *gij moet dat overpassen.*
- OVERPEINZEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *peinzen* : *ik overpeinsde, heb overpeinsd.* Overdenken, overwegen : *eene zaak wel overpeinzen.* Van hier *overpeinzing.* Oul. bezigde men ook *overpeysen, overpensen.*
- OVERPEKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *pekken* : *ik pekte over, heb overgepekt.* Op nieuw bepekken.
- OVERPISSEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *over* en *pissen.* Onscheidb. *ik overpiste, heb overpist.* Overheen pissen : *men kon die sloot wel overpissen.* In de gemeenzame verkeerling, en in den lagen stijl, zegt men van iets, dat klein is : *een haan zou het overpissen.* Scheidb. : *ik piste over, heb overgepist.* Pissen dat het overloopt : *gij hebt den pot overgepist.*
- OVERPLAKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *over* en *plakken.* Onscheidb. : *ik overplakte, heb overplakt.* Beplakken : *iets met papier overplakken.* Scheidb. : *ik plakte over, heb overgeplakt.* Op nieuw plakken.
- OVERPLEISTEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *pleisteren.* Op nieuw pleisteren.
- OVERPLOEGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *ploegen* : *ik ploegde over, heb overgeploegd.* Nog eens ploegen.
- OVERPRATEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *praten.* Scheidb. : *ik praatte over, heb overgepraat.* Prated overbrengen : *dat kind praat alles over, wat het hoort.* Onscheidb. : *ik overpraatte, heb overpraat.* Door praten tot zwijgen brengen, al prated overhalen.
- OVERPRIESTER**, z. n., m., *des overpriesters, of van den overpriester* ; meerv. *overpriesters.* De eerste onder de priesters, opperpriester : *ende bijeen vergadert hebbende alle de overpriesters ende schriftgeleerden.* [Bijbelv.]
- OVERRAKEN**, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *raken* : *ik raakte over, ben overgeraakt.* Overgaan : *zijne boosheid raakte schielijk over.* Ook over iets heen komen.
- OVERREDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *reden* : *ik overreedde, heb overreed.* Door eene woordelijke voorstelling tot toestemming, of tot iets bewegen; door woorden, of redenen, veroorzaken, dat iemand overeenkomstig met onze voordragt handele : *ik zocht hem daarvan te overreden.* *Hij liet zich niet overreden.* Doorgaans worden de woorden *overreden* en *overtuigen* verwisseld, schoon zij zeer verschillende zaken beteekenen. *Overtuiging* raakt het verstand alleen, maar *overreding* den wil en de daden. Van hier *overreding.* Oul. bezigde men ook *overredenen.*
- OVERREIKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *reiken* : *ik reikte over, heb overgereikt.* Naar iemand toereiken, meer plegtig, dan overgeven.
- OVERREKENEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *rekenen.* Scheidb. : *ik rekende over, heb overgerekend.* Herrekenen : *ik heb die som eens overgerekend.* Onscheidb. : *ik overrekende, heb overrekend.* Naar alle deelen berekenen : *ik overrekende de kosten dezer onderneming.* Van hier *overrekening.*
- OVERREKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *rekken.* Scheidb. : *ik rekte over, heb overgerekt.* Nog eens rekken. Onscheidb. : *ik overrekte, heb overrekt.* Boven zijne krachten rekken : *zich overrekken* : *zij heeft zich overrekt,* door te veel rekken afgemat, bezeerd, ongesteld gemaakt. Van hier *overrekking.*
- OVERRENNEN**, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *rennen.* Scheidb. en onzijd. : *ik rende over, ben overgerend.* Naar de overzijde rennen : *zij kwamen spoedig overrennen.* Ook als bedr., met eenen vierden naamval; over iets rennen. Onscheidb. en bedr. : *ik overrende, heb overrend.* Rennend inhalen en overrijden.
- OVERRIJDEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *rijden.* Scheidb. en onz. : *ik reed over, ben overgereden.* Naar den overkant rijden. Ook als bedr., met eenen vierden naamval; over iets rijden : *wij zullen die brug maar overrijden.* Onscheidb. en bedrijv. : *ik overreed, heb overreden.* Rijdend omver werpen, vertrappen : *een mensch, een kind, eenen hond overrijden.*
- OVERROEIJEN**, (bij Kil. ook *overriemen*) onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *roeijen.* Scheidb. en onz. : *ik roeide over, heb en ben overgeroeid.* Naar de overzijde roeijen. Ook als bedr., met eenen vierden naamval; over iets, en van den eenen naar den anderen kant roeijen : *wij roeiden den Rijn over.* Scheidb. en bedr. Roeijend van de eene zijde naar de andere brengen. Onscheidb. en bedr. : *ik overroeide, heb overroeid.* Te veel, te sterk, boven zijne krachten roeijen.
- OVERROEPEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *roepen.* Scheidb. en onz. : *ik riep over, heb overgeroepen.* Roepend met zijne stem den overkant bereiken; met eenen vierden naamval. Onscheidb. en bedr. : *ik overriep, heb overroepen.* Harder dan een ander roepen : *iemand overroepen.* Boven zijne krachten roepen, door te hard roepen zich benadeelen : *zich overroepen.*
- OVERROK**, z. n., m., *des overroks, of van den*

- overrok*; meerv. *overrokken*. Een rok, dien men over eenen anderen rok draagt.
- OVERROMPELEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *rompelen*, dat buiten samenst. niet in gebruik is: *ik overrompelde, heb overrompeld*. Overvallen, onverwacht bespringen: *eene stad, den vijand overrompelen*. *Op dat hij ons overrompele en overvalle*. [Bijbelv.] Oneigenlijk: *gij overrompelt mij met uwe valsche aantijgingen. Wij worden overrompeld*, wanneer men ons tot iets overhaalt, zonder ons tijd te laten, om hetzelfde te overwegen. Van hier *overrompeling*.
- OVERRUGGE**, bijw., achterover: *overruggen vallen*. *Overruggen*, op den rug, *liggen*. Van *over* en *rug*. Dit woord wordt zelden meer gebruikt.
- OVERSCHADUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schaduwen*: *ik overschaduwde, heb overschaduwde*. Met zijne schaduw bedekken: *Den luchtige wolcke heeft haer overschaduwet*. [Bijbelv.] *Figuurl.: hij overschaduwde mij met de vleugelen zijner liefde. De kracht des Allerhoogsten sal u overschaduwen*. [Bijbelv.] Van hier *overschaduwing*.
- OVERSCHATTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schatten*: *ik overschattede, heb overschat*. Te hoog schatten. Van hier *overschatting*.
- OVERSCHAVEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schaven*: *ik schaafde over, heb overgeschaafd*. Nog eens schaven. *Figuurl.: een gedicht wat overschaven*. Van hier *overschaving*.
- OVERSCHENKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schenken*: *ik schonk over, heb overgeschonken*. Zoo schenken, dat het overloopt: *gij moet den wijn niet overschenken*. Van het eene in het andere schenken. *Kil, bezigt het verled. deelw. overschonken*, voor *beschonken, dronken*.
- OVERSCHEPEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schepen*: *ik schepte over, heb en ben overgescheept*. *Bedrijvend, met een schip overbrengen: wij lieten ons naar den anderen kant der rivier overschepen*. Van het eene schip in het andere laden: *die goederen moeten daar overgescheept worden*. *Onzijd., met zijn, te scheep overvaren: wij scheepten naar het eiland over*. Van hier *overscheping*.
- OVERSCHEPPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *scheppen*: *ik schepte over, heb overgescheept*. Van het eene in het andere scheppen.
- OVERSCHEREN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *scheren*: *ik schoor over, heb overgeschoren*. Nog eens scheren.
- OVERSCHIETEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schieten*: *ik schoot over, heb en ben overgeschoien*. *Bedrijv., over iets heen schieten. Onzijdig, met zijn; overblijven: er is niets overgeschoten. Overgeschotene brokken*.
- OVERSCHIJNEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schijnen*: *ik overscheen, heb overschenen*. Met schijnsel bedekken, beschijnen.
- OVERSCHIKKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schikken*: *ik schikte over, heb overgeschikt*. *Overzenden: iemand goederen, geld, enz. overschikken*.
- OVERSCHILDEREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schilderen*: *ik schilderde over, heb overgeschilderd*. *Over iets heen schilderen: ik liet er eene gordijn overschilderen*. *Op nieuw schilderen. Van hier overschildering*.
- OVERSCHOT**, z. n., o., *des overschots*, of *van het overschot*; meerv. *overschotten*. Van *over* en *shot*; of van het werkw. *overschieten*. *Overblijfsel: het overschot der benden*. *Het laatste van iets: het overschot zijns levens*. [Hooft.] *Iemands overschot*, zijn geraamte, zijne asch. *Hetgeen overschiet van gemaakt linnen, laken, en andere kleederen*.
- OVERSCHREEUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schreeuwen*: *ik overschreeuwde, heb overschreeuwd*. *In schreeuwen overtreffen, door schreeuwen tot zwijgen brengen: iemand overschreeuwen*. *Te sterk schreeuwen: hij overschreeuwde zich. Eene overschreeuwde, door sterk schreeuwen bedorven, stem*. Van hier *overschreeuwing*.
- OVERSCHRIJDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schrijden*: *ik overschreed, heb overschreden*. Eigenlijk, *schrijdelings (aan wederzijde een been) over iets stappen: ik kan die sloot niet overschrijden*. *In eene ruimere beteekenis, verder gaan, dan geoorloofd is: hij overschreed weldra het perk, binnen hetwelk hij zich had moeten ophouden*. *Figuurl.: de grenzen der matigheid overschrijden*, te buiten gaan; *iemands bevel overschrijden*, daar tegen handelen. Van hier *overschrijding*.
- OVERSCHRIJVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schrijven*: *ik schreef over, heb overgeschreven*. *Schriftelijk bekend maken: hij heeft mij al het voorgevallene overgeschreven*. *Afschrijven. Herschrijven. Van hier overschrijving*.
- OVERSCHUIMEN**, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schuimen*: *ik schuimde over, ben overgeschuimd*. *Zoo schuimen dat het overloopt*.
- OVERSCHUIVEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schuiven*. *Over iets schuiven, en daardoor bedekken*.
- OVERSCHUREN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *schuren*: *ik schuurde*

- over, heb overgeschuurd.* Nog eens, op nieuw, schuren.
- OVERSLAAN**, onz. en bedr. w., onregel. Van het scheidb. voorz. *over* en slaan: *ik sloeg over, ben en heb overgeslagen.* Onz., met zijn, overheellen: *de schaal sloeg aan dien kant over.* Overvallen: *het schip sloeg aan dezen kant over.* Debaren sloegen over in het schip [Bijbelv.] Figuurl.: *tot iemands gevoelen overslaan. Tot den vijand overslaan.* Besmettelijk zijn: *die ziekte staat dikwerf over.* Voorheen werd het voorz. ook somwijlen onscheidb. gebezigd, en dan beteekende het woord overleggen, bedenken: *siet oock Joseph vol gedachten, besigh om te overlaen, wat in desen dient gedaen.* [F. V. Dorp.] *Zij oversloegh 't geslacht der sterffelijke dieren.* [Hooft.] Bedr., over iets slaan, over iets hangen. Een' overslag maken. Onwillens voorbij zien: *een getal in het tellen, een woord onder het lezen overslaan.* Opzettelijk voorbij gaan: *ik sloeg verscheidene hoofdstukken in het lezen over. Kwade namen moet men maar overslaan,* hetgeen ons niet gevalt, moet men maar onaangeroerd laten.
- OVERSLAG**, z. n., m., *des overslags*, of van den *overslag*; meerv. *overslagen.* Iets dat over iets anders heen geslagen wordt, inzonderheid van dingen, welke tot de kleederdragt behooren, b. v.: *een overslag aan eenen kraag.* Overleg, berekening: *eenen overslag van onkosten maken.*
- OVERSLEPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en slepen: *ik sleepte over, heb overgesleept.* Slepnd overtrekken. Over iets slepen.
- OVERSLINGEREN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en slingeren: *ik slingerde over, heb en ben overgestingerd.* Bedr., slingerend over iets heen werpen. Onz., met zijn; slingerend aan eene zijde overvallen. Van hier *overslintering*.
- OVERSLOOF**, z. n., v., *der*, of van de *oversloof*; meerv. *overslooren.* Eene sloof over eene andere sloof, doorgaans korter dan deze; een klein voorschoot. Bij Kil. heeft *oversloof* ook de beteekenis van *praeputium*, *pellis glandem tegens*, voorhuid. Zoo lezen wij ook in den Bijb. 1477: *ende ge sult besniden dat vleysch uwes ouersloefs* (anders *ouerslove*); waarvoor wij in onze overzetting lezen: *ende gij sult het vleesch uwer voorhuit besnijden.*
- OVERSMEREN**, bedr. w., gelijkv. Van het scheidb. voorz. *over* en smeren. Over iets smeren, overstrijken. Nog eens smeren.
- OVERSMIJTEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en smijten: *ik smeet over, heb overgesmeten.* Overgooijen.
- OVERSNEEUWEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en sneeuwen: *ik oversneeuwde, heb oversneeuwd.* Met sneeuw bedekken: *nu mij met winterhijren het hoofd is oversneeuwt.* [Westerb.]
- OVERSNOEVEN**, zie *oversnorken*.
- OVERSNORKEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *snorken*: *ik oversnorkte, heb oversnorkt.* Snorkend en pogchend overschreeuwen; ook *oversnoeven*, *oversnuiven*.
- OVERSNUIVEN**, zie *oversnorken*.
- OVERSPANNEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en spannen. Scheidb.: *ik spande over, heb overgespannen.* Over iets spannen. Onscheidb.: *ik overspande, heb overspannen.* Met eene span bedekken: *het is te breed, ik kan het niet overspannen,* Te zeer, te sterk spannen: *hij overspande het zeil.* Van hier *overspanning*.
- OVERSPEL**, z. n., o., *des overspels*, of van het *overspel*; het meerv. is niet in gemeenzaam gebruik. Van *over* en *spel*. Echtbreuk: *overspel bedrijven, plegen. Het smettelijk overspel.* [Vond.] *Oogen vol overspel.* [Bijbelv.] *Uwe overspelen en uwe hunkeringen.* [Bijbelv.]
- OVERSPELER**, z. n., m., *des overspelers*, of van den *overspeler*; meerv. *overspelers*. Die zich aan overspel schuldig maakt; in het vrouwelijke geslacht: *overspeelster, overspeleres.* Van het verouderde w. *overspelen*, bij Kil. *overspel doen.* Van hier *overspelerij*, in de Bijbelv. Van hier *overspelig*, aan overspel schuldig, ook tot overspel geneigd.
- OVERSPREIDEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en spreiden. Scheidb.: *ik spreidde over, heb overgespreid.* Over iets spreiden. Onscheidb.: *ik overspreidde, heb overspreid.* *De vogel zijne teere jongen met ruime wieken overspreydt.* [Camph.]
- OVERSPRENGEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en sprengen: *ik sprongde over, heb overgesprengd.* Sprengend bevochtigen. Ook somwijlen voor overstrooijen: *er moet nog wat zout overgesprengd worden.*
- OVERSPRINGEN**, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en springen. Scheidb. en onzijd.: *ik sprong over, ben overgesprongen.* Naar eene andere zijde springen. Ook als bedrijv., met eenen vierden naamval, over iets springen: *hij is de sloot overgesprongen.* Figuurl., overslaan: *hij sprong onder het lezen verscheidene regels over.* Onscheidb. en wederkeer.: *ik oversprong, heb oversprongen.* *Zich overspringen*, zich door sterk springen benadeelen. Van hier *oversprong*, voor de daad van over iets te springen: *eenen oversprong wagen.* Ook figuurl.: *hij maakte onder het lezen eenen oversprong van tien bladzijden.*
- OVERSPRONG**, zie *overspringen*.
- OVERSTAAG**, bijw., in de zeevaart gebruikelijk: *een schip overstaag smijten*, schielijk wenden, en tegen den wind inhouden. Figuurl.: *ie-*

- mand overstaag werpen*, hem eenen schrik aanjagen, den voet ligten.
- OVERSTAAN**, ONZ. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *over* en *staan*: *ik stond over, heb overgestaan*. Blijven staan. Als getuige tegenwoordig zijn: *over een kind staan*, wanneer het gedoopt wordt. *Ten overstaan van twee onzijdige personen*.
- OVERSTAMPEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *stampen*: *ik stampte over, heb overgestampt*. Nog eens stampen.
- OVERSTAPPEN**, ONZ. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *stappen*. ONZ. en scheidb.: *ik stapte over, heb en ben overgestapt*. Naar de overzijde stappen: *ik riep hem, en hij kwam terstond overstappen*. Ook als bedr., met eenen vierden naamval; *over iets stappen: men kan die sloot gemakkelijk overstappen*. Figuurl., ongemerkt voorbij laten gaan, zich niet aantrekken. Onscheidb. en wederk.: *ik overstapte, heb overstapt. Zich overstappen*, door te sterk stappen benadeelen.
- OVERSTE**, bijv. n., zijnde de overtreffende trap van *over*. Hoogste, opperste: *de overste leidsman. De overste herder*, enz. [Bijbelv.] *Sijn overste top*. [Bijb. 1477.] Meest wordt het thans als zelfstandig naamw. gebezigd. Zie het volgende.
- OVERSTE**, z. n., m., *des oversten*, of van den *overste*; meerv. *oversten*. Die gene, welke onder vele anderen de hoogste magt bezit. Van hier zijn in de bijbelvertal. *de oversten des volks, de oversten der joden*, enz., de voornaamste staatspersonen, de overheden. In het krijgswezen worden de bevelhebbers *oversten* genoemd; inzonderheid draagt de kolonel den naam van *overste*. *Zoo beval de overste, dat men hem in de legerplaetse soude brengen*. [Bijbelv.] *De boeren klaagden aan den overste*. In eene ruimere beteekenis, iemand, die over iets gesteld is: *de overste van een klooster*, enz. Zamenstell.: *krijgs-overste, veldoverste*, enz.
- OVERSTEKEN**, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *steken*: *ik stak over, heb en ben overgestoken*. Bedr., toesteken: *steek mij dien haak eens over*. Onzijd., uitstekken: *de muur steekt wel twee voeten over*. Overvaren: *wij zijn met de sloep naar de andere zijde overgestoken*. Van hier *oversteeksel, overstek, oversteking. Overstek en oversteeksel* is zoo veel als uitstek, uitsteksel: *dat overstek, dat oversteeksel belet het gezicht*.
- OVERSTELLEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *stellen*: *ik stelde over, heb overgesteld*. Over iets stellen: het opzigt en bestuur over iets geven. Oul. werd het ook gebezigd voor vertalen, overzetten: *in ons Nederlantsche tale overghestelt*. [J. B. Houwaert.]
- OVERSTELPEN**, (*overstolpen, overstulpen*), bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *over* en *stelpen*. Onscheidb.: *ik overstelpte, heb overstelpt*. Overdekken: *hij viel van de brug, en terstond overstelpte hem het water. Een overstelpende plasregen*. [Bijbelv.] Oneigenlijk: *een weeldrige landouw, overstelpt van melk en honing*. [H. de Gr.] *Het stof der aerde overstelpt het gewas*. [Bijbelv.] *Overstelpt van droefheid*. Van hier *overstelping*. Scheidb.; doch dan wordt *overstolpen* en *overstulpen* gebruikt: *ik stolpte over, heb overgestolpt: ik heb er eene mand overgestolpt*.
- OVERSTEMMEN**, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *over* en *stemmen*. Bedrijv. en onscheidb.: *ik overstemde, heb overstemd*. Door een grooter getal van stemmen de overhand over iemand krijgen: *ik werd overstemd*. Onzijd. met *hebben*, en scheidb.; op nieuw stemmen: *wij moesten overstemmen*. Van hier *overstemming*, zoo wel voor meerderheid van stemmen, als voor herstemming.
- OVERSTIJGEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *stijgen*: *ik oversteeg, heb overstegen*. Eigenlijk over iets stijgen: Figuurl., te boven komen. Te boven gaan. Van hier *overstijging*.
- OVERSTOF**, *overstoffe*, z. n., v., *der*, of van de *overstof*; het meerv. is niet in gebruik. Van *over* en *stof*, *stoffe*, stoffaadje. Stof, welke over andere stof gebruikt wordt, het tegengestelde van voering: *ik heb te weinig overstof*. Oud. bezigt het meerv. *overstoffen* in eenen figuurl. zin, ten aanzien van de dichtkunst.
- OVERSTOLPEN**, zie *overstelpen*.
- OVERSTORTEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *storten*: *ik overstortte, heb overstort*. Stortend begieten, overdekken: *iemand met olie overstorten*. Figuurl.: *dat moet hem met schaamte overstorten*. Van hier *overstorting*.
- OVERSTRALEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *stralen*: *ik overstraalde, heb overstraald*. Bestralen: *den hof met glans overstralen*. [Vond.]
- OVERSTRIJDEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *strijden*: *ik overstreed, heb overstreden*. Opdringen, strijdend overwinnen: *die zijn aardschen vijand overstrijdt*. [Krul.]
- OVERSTRIJKEN**, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *strijken*. Scheidb.: *ik streek over, heb overgestreken*. Over iets strijken, besmeren: *ik heb er olie overgestreken*. Nog eens strijken. Onscheidb.: *ik overstreek, heb overstreken*. De gansche oppervlakte bestrijken: *hij heeft dien muur met kalk overstreken*.
- OVERSTROOIJEN**, bedr. w., gelijkvl. Van het

- scheidb. voorz. *over en strooijen*: *ik strooide over, heb overgestrooid*. De geheele oppervlakte van iets bestrooijen. In de Bijbelvert. komt het ook onscheidb. voor: *sijne wooninge sal met swevel overstroijt worden*.
- OVERSTROOMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *over en stroomen*. Bedr. en onscheidb.: *ik overstroomde, heb overstroomd*. Stroomend de oppervlakte van iets bedekken: *de rivier overstroomde de velden*. Onz. en scheidb.: *ik stroomde over, heb overgestroomd*. Stroomend overloopen: *de Donau stroomt over*. Figuurl.: *de markt stroomde over van volk*. Van hier *overstrooming*.
- OVERSTULPEN, zie *overstelpen*.
- OVERSTUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en sturen*: *ik stuurde over, heb overgestuurd*. Overzenden.
- OVERTAL, z. n., o., *des overtals*, of van het *overtal*; zonder meerv. Van *over en tal*, voor *getal*. Dat boven het *getal* is: *dat is overtal van dien hoop*. Een *overtal van bewijzen*. Van hier *overtallig*. *De troepen zijn overtallig*, zijn niet alleen voltallig, maar hun *getal* is grooter dan het bepaalde. *Nadien dat hi overtallich (abundanter) wijn ghedroncken hadde*. [Bijb. 1477.] Doch hiervoor bezigen wij thans *overtollig*, als met de tegenwoordige uitspraak overeenkomstig.
- OVERTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en teekenen*: *ik teekende over, heb overgeteekend*. Van het eene in of op het andere teekenen, overschrijven: *ik heb dien post in het nieuwe schuldboek overgeteekend*. Herteekenen. Van hier *overteekening*.
- OVERTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over en tellen*: *ik telde over, heb overgeteld*. Hertellen: *zijn geld, zijn volk overtellen*. Van hier *overtelling*.
- OVERTIEGEN, *overtijgen*, reeds eenigzins verouderd. bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en tiegen*: *ik overtoog, heb overtoegen*. Overtrekken: *hij overtoog de opperzaten met goud*. [Bijbelv.] Oul. werd het ook scheidb. gebezigd, met *zijn*: *hij was de rivier overgetogen, overgetrokken met een schip, of over eene brug*.
- OVERTOGEN, verled. deelw. van het oude *overtiegen, overtijgen*. Overtrokken: *dat is met goud overtoegen*. Figuurl.: *het hart ook overtoegen door afkeer ofte gunst*, enz. [H. de Gr.]
- OVERTOGT, z. n., m., *des overtogts*, of van den *overtogt*; meerv. *overtogten*. Van het oude *tiegen, tijgen*, trekken, en *over*. Overgang: *hij verloor veel volk op dien overtoegt*.
- OVERTOLLIG, bijv. n. en bijw., *overtolliger, overtolligst*. Hetzelfde als *overtallig*. Boven het *getal*, te veel: *overtollige geregten*. Overvloedig: *daarvan zijn overtollige bliken*. *Overtollige werken*. Van hier *overtolligheid, overtolliglijk*.
- OVERTOOM, z. n., m., *des overtooms*, of van den *overtoom*; zonder meerv. Eene plaats, waar men vaartuigen over eenen dam haalt om die van het eene water in het andere te brengen. Een gehucht buiten Amsterdam, dus genoemd.
- OVERTREDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over en treden*. Onz. en scheidb., met *zijn*: *ik trad over, ben overgetreden*. Over iets treden: *die greppel is niet wijd, ik kan er wel over treden*. Tot iemand *overtreden*, figuurl., zijne partij kiezen. Ook tot iemands *gevoelen over treden*. Bedr. en onscheidb.: *ik overtrad, heb overtreden*. Als zoodanig wordt het alleen in eenen figuurlijken zin gebezigd, voor verbreken, schenden: *de wetten overtreden*, tegen dezelve handelen. In den Bijbel wordt dit *overtreden*, met een onscheidb. voorz., ook onzijd., voor zondigen gebruikt: *want gij hebt overtreden*; doch dit is ongewoon. Nog ongewoner is eene andere bijbelsche uitdrukking: *tegen iemand overtreden*. Van hier *overtreder, overtreding*.
- OVERTREFFEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en treffen*: *ik overtrof, heb overtroffen*. Te boven gaan: *hij overtrof zijnen meester in het schrijven*. Van hier *overtreffelijk, heerlijk, uitstekend; overtreffelijkheid*.
- OVERTREK, z. n., o., *des overtreks*, of van het *overtrek*; meerv. *overtrekken*. Datgeen waarmede een ander ding overtrokken wordt. Van *over en trek*. Zie *overtreksel*.
- OVERTREKKEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over en trekken*. Onz. en scheidb.: *ik trok over, ben overgetrokken*. Naar de overzijde trekken, of reizen: *de troepen maakten zich gereed, om over te trekken*. Ook als bedr., met eenen vierden naamval: *over eene plaats trekken, gaan, of reizen: het leger is de rivier overgetrokken*. Met *hebben*; aan de andere zijde trekken, overhalen: *trek de schouw over*. Het eene over het andere trekken: *eenen jas over den rok trekken*. Bedr. en onscheidb.: *ik overtrok, heb overtrokken*, bedekken, bekleeden: *een bed, kussens, stoelen, enz. laten overtrekken*.
- OVERTREKSEL, z. n., o., *des overtreksels*, of van het *overtreksel*; meerv. *overtreksels*. Van *overtrekken*. Hetzelfde als *overtrek*. *Het overtreksel van een bed, van kussens, stoelen, enz.*
- OVERTUIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over en tuigen*: *ik overtuigde, heb overtuigd*. Eigenlijk, door het getuigenis van anderen tot erkenenis der waarheid, of ook tot toestemming bewegen. Zoo *overtuigd* men iemand, wanneer men hem *getuigen* voorstelt, die datgeen, hetwelk hij bekennen, of voor waar houden moet, gezien,

- of ondervonden hebben. *Door zijn geweten overtuigd worden. Iemand van eene zaak overtuigen. De overtuigende kracht der waarheid.* Van hier *overtuiging*. Zie *overreden*.
- OVERVAART, z. n., v., der, of van de overvaart; zonder meerv. Van *over* en *vaart*. Het overvaren: *wij moesten tot de overvaart besluiten*. Ook de plaats waar men overvaart.
- OVERVAL, z. n., m. en o., des overvals, of van den — het overval; meerv. *overvallen*. Van *over* en *val*. Mannel., onverhoedsche aanval: *wij hebben geenen overval, van den vijand te vreezen*. Onzijd., *toeval*, schielijke ongesteldheid: *zij kreeg een overval in de kerk*.
- OVERVALLEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en *onscheidb.* voorz. *over* en *vallen*. Onzijd. en *scheidb.*: *ik ziel over, ben overgefallen*. Naar *zekeren* kant vallen, omvallen. Figuurl., *overslaan*, *overloopen*: *hij is tot den vijand overgevalen*. Bedrijv. en *onscheidb.*: *ik overviel, heb overvallen*. Overrompelen, verrassen: *wij overvielen den vijand bij nacht. De slaap overviel hem. Zijne schuldeischers overvielen hem*. Van hier *overvalling*.
- OVERVAREN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *varen*: *ik voer over, heb en ben overgevaren*. Onz., naar de andere zijde varen: *hij voer even voor ons over*. Ook als bedrijv., met eenen vierden naamval; over iets varen: *wij waren de rivier overgevaren*. Met een vaartuig overbrengen: *hij wilde ons volstrekt niet overvaren*.
- OVERVERWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *verwen*: *ik verwede over, heb overgeterwd*. Nog eens *verwen*.
- OVERVLIEGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *vliegen*: *ik vloog over, ben overgevlogen*. Naar eene plaats vliegen: *de ooijsaars kwamen weer tot ons overvliegen*. Fig., haastig overkomen: *zoo dra het weer beter wordt, kom ik eens tot u overvliegen*. Ook als bedrijv., met eenen vierden naamval; over iets vliegen. Overspringen: *hij vloog de deur over*. Van hier *overvlieger*, meest gebruikelijk voor iemand, die in iets uitmunt.
- OVERVLIETEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *vlieten*: *ik vloot over, ben overgevloten*. Zacht overvloeijen: *de rivier vloot op twee plaatsen over*. Van hier *overvlieting*.
- OVERVLOED, z. n., m., des overvloeds, of van den overvloed; het meerv. is niet in gebruik. Van het w. *overvloeden*, *overvloeijen*; figuurl., eene grootere maat, een grootere voorraad van iets, dan men ter bereiking van zeker oogmerk behoeft: *overvloed van wijn, hout, turf*, enz. hebben. *Alles in overvloed bezitten. Niemand leeft van den overvloed. Ten overvloede*, als een bijw., beteekent eigenlijk, dat
- iets niet volstrekt noodzakelijk is: *ik zal er, ten overvloede, nog dit van zeggen*, enz. Van hier *overvloedig*, *overvloediglijk*.
- Reeds bij Kero vindt men *varfluat*, neders. *aterflood*.
- OVERVLOEDEN, zie *overvloeijen*.
- OVERVLOEIJEN, (*overvloeden*), onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *vloeijen*: *ik vloede over, ben overgevoeid*. Vloeiend overloopen: *de Nijl vloeit jaarlijks over*. Figuurl.: *zijn hart vloede over van dankbaarheid en blijdschap*. Van hier *overvloeijing*.
- OVERVOEDEREN, (*overvoeren*), bedr. w., gelijkvl. Van het *onscheidb.* voorz. *over* en *voederen*: *ik overvoederde, heb overvoederd*. Boven de behoorlijke maat voederen, te veel voederen: *het vee overvoederen, overvoeren*.
- OVERVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *voeren*: *ik voerde over, heb overgevoerd*. Over iets voeren, overbrengen: *iemand naar Engeland overvoeren*. Van hier *overvoering*.
- OVERVOEREN, zie *overvoederen*.
- OVERWAAG, zie *overwigt*.
- OVERWAAIJEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *waaijen*: *ik woei (waaide) over, ben overgewaaid*. Door den wind overgedreven worden: *de rook waait naar ons over*. Door den wind weggevoerd, of verdreven worden: *de regen zal schielijk overwaaijen*. Figuurl., *overgaan*, *verdwijnen*: *die ontlusten zullen wel overwaaijen*.
- OVERWARMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *warmen*: *ik warmde over, heb overgewarmd*. Nog eens *warmen*.
- OVERWASEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het *onscheidb.* voorz. *over* en *wasemen*: *ik overwasemde, heb overwasemd*. Den wasem over iets laten gaan.
- OVERWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *wasschen*: *ik wiesch over, heb overgewasschen*. Op nieuw waschen.
- OVERWASSEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *wassen*: *ik wies over, ben overgewassen*. Over iets heen wassen, of groeijen: *de boom zal aan deze zijde overwassen. Het vleesch wast daar over*.
- OVERWEGEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en *onscheidb.* voorz. *over* en *wegen*. *Scheidb.*, onz. en bedr.: *ik woog over, heb overgewogen*. Onz., te veel wegen: *die boter weegt een pond over*. Figuurl.: *dat weegt over, dat gaat te ver. Zijne gierigheid weegt over*. Meer gelden: *die redenen zullen bij hem overwegen*. Bedr., nog eens *wegen*: *ik heb al de balen overgewogen*. *Onscheidb.* en bedr.: *ik overwoog, heb overwogen, overdenken, overleggen*: *ik heb die zaak rijpelijk overwogen*. Van hier *overweging*.
- OVERWELDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het

- onscheidb. voorz. *over* en *weldigen*, dat buiten zamenst. niet in gebruik is: *ik overweldigde, heb overweldigd*. Met geweld overmeesteren. Van hier *overweldiging*.
- OVERWELLEN, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *wellen*: *ik welde over, ben overgeweld*. Over iets wellen, overloopen.
- OVERWULVEN, (*overwulven*), bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *welven*: *ik overwulfsde, heb overwulfsd*. Met een gewelf overdekken: *de gansche kerk is overwulfsd*. *Overwulven die eesten*. [Keur d. St. Hoorn.] Van hier *overwulfsel*.
- OVERWERKEN, ONZ. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *werken*: *ik werkte over, heb overgewerkt*. Boven de gemaakte bepaling van tijd werken: *dagelijks een uur overwerken*.
- OVERWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *werpen*: *ik worp over, heb overgeworpen*. Naar de andere zijde werpen, oversmijten. (Omver werpen: *zij hebben den muur aan deze zijde overgeworpen*).
- OVERWIGT, (*overwaag*), z. n., o., *des overwichts*, of *van het overwigt*; het meerv. is niet in gebruik. Van *over* en *wigt*, voor *gewicht*. Datgeen, wat boven een bepaald gewigt is: *twee pond overwigt*. *Niets van het overwigt betalen*. Figuurl., meerder magt, grooter invloed: *zijne bewijzen kregen een beslissend overwigt*. Van hier *overwigtig*, meer wegend, dan noodig is, zwaarder, dan gewoonlijk: *overwigtige dukaten*. Zoo ook *overwigtigheid*.
- OVERWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *winnen*. Scheidb.: *ik won over, heb overgewonnen*. Boven zijne gewone vertering winnen: *mijn knecht wint jaartijks veel geld over*. Figuurl., telen: *kinderen overwinnen*. Onscheidb.: *ik overwon, heb overwonnen*. Vermeesteren, te onder brengen: *hij overwint allen, die hem tegenstaan*. In verdere beteekenis: *zijne driften overwinnen*. *De vaak overwon mij*. Van hier *overwinner*, (*overwinnaar*), *overwinnelijk*, *overwinning*, *overwinst*.
- OVERWINTEREN, ONZ. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *winteren*: *ik overwinterde, heb overwinterd*. Des winters overblijven: *ik overwinterde in Amsterdam*. *Eene haven zeer geschikt voor de schepen, om te overwinteren*. Van hier *overwintering*. Zie *overzomer*.
- OVERWITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *witten*: *ik wittede over, heb overgewit*. De gansche oppervlakte van iets witten. Op nieuw witten.
- OVERWONNENING, z. n., m., *des overwonnelings*, of *van den overwonneling*; meerv. *overwonnelingen*. Van *overwonnen* en *ling*. Een overwonnene: *de overwonnelingen wel behandelen*.
- OVERWROKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *wrokken*: *ik overwrokte, heb overwrokt*. Vond. bezigt dit woord: *overwrokken zijn leed*.
- OVERWULVEN, zie *overwulven*.
- OVERZAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *zaaijen*. Scheidb.: *ik zaaide over, heb overgezaaid*. Nog eens bezaaijen: *die akker moet overgezaaid worden*. Onscheidb.: *ik overzaaide, heb overzaaid*. Bezaaijen, en wel de gansche oppervlakte met zaad bestrooijen, eigenlijk en figuurlijk: *eenen akker overzaaijen*. Ook te veel bezaaijen: *hij heeft zijnen akker overzaaid*, te veel zaad in denzelven gestrooid. Van hier *overzaaijing*.
- OVERZALVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *zalven*. Scheidb.: *ik zalfde over, heb overgezalfd*. Herzalven, nog eens zalven. Onscheidb.: *ik overzalfde, heb overzalfd*. De gansche oppervlakte zalven.
- OVERZEESCH, bijv. naamw., zonder vergrooting. Van *over* en *zeesch*, van *zee*. Dat van overzee is: *overzeesche oesters*. Dat over de zee is: *overzeesche landen*.
- OVERZEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *zeggen*: *ik zeide over, heb overgezeid, of overgezegd*. Overpraten: *hij zeide haar alles over, wat hij van hem gehoord had*. Herzeggen: *ik versta u niet; zeg dat eens over*.
- OVERZEILEN, ONZ. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *zeilen*. Onz. en scheidb.: *ik zeilde over, heb overgezeild*. Van den eenen naar den anderen kant zeilen: *wij zeilden in twee uren van Rotterdam naar Dordrecht over*. Ook als bedr., met eenen vierden naamval: *den Rijn overzeilen*. Onscheidb. en bedr.: *ik overzeilde, heb overzeild*. Op de huid zeilen, omver zeilen: *zijn schip heeft eene vischschuit overzeild*.
- OVERZENDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *zenden*: *ik zond over, heb overgezonden*. Oversturen: *ik zal mijnen zoon overzenden*. *Ik zond hem het pak terstond over*. Van hier *overzending*.
- OVERZETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *zetten*: *ik zettede over, heb overgezet*. Over iets heen zetten: *troepen overzetten*, met een vaartuig over een water voeren. *Zich naar Engeland laten overzetten*. Van den eenen naar den anderen kant zetten: *toen hij zijn kasteel overzettede* (in het schaakspel), *verloor ik het spel*. Van hier figuurl., *overzetten*, voor vertalen: *een boek overzetten*, van de eene taal in de andere overdragen: *uit het Grieksch in het Latijn overzetten*. In verdere figuur, overdoen, overlaten: *ik heb het hem voor mijn eigen*

- geld overgezet.* Dit woord is ook als onz. bij de boekbinders gebruikelijk, voor overslaan, smetten: *dat boek zet verschrikkelijk over.* Van hier *overzetter, overzetting.*
- OVERZIEDEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *zieden*: *ik zood over, heb overgezoden.* Onder het zieden overloopen: *de pot zal overzieden.* *Overkoken* is meest in gebruik.
- OVERZIEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *zien*. Scheidb.: *ik zag over, heb overgezien.* Over iets zien: *de muur was te hoog, ik kon er niet overzien.* Over de gansche oppervlakte heen zien: *van dezen berg kan men de stad overzien.* Overlezen, verbeteren: *dat opstel moest eerst naauwkeurig overgezien worden.* Overlezen, om van buiten te leeren: *hij zag zijne les nog eens schielijk over.* Over het hoofd zien, niet zien: *ik heb dat onder het lezen overgezien.* Onscheidb.: *ik overzag, heb overzien.* Beschouwen: *hij overzag zijn leger. Men kan de gevolgen daarvan niet overzien.* Van hier *overziening.*
- OVERZIFTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *ziften*: *ik ziftte over, heb overgezift.* Nog eens ziften.
- OVERZICHT, z. n., o., *des overzichts*, of *van het overzicht*; zonder meerv. Van *over* en *zigt*. Het overzien, meest in de beteekenis van het naauwkeurig beschouwen, met oogmerk om te verbeteren.
- OVERZIJDE, z. n., v., *der*, of *van de overzijde*; zonder meerv. De tegenovergestelde zijde: *aan de overzijde der rivier.* Van hier *overzijdsch*, dat aan de overzijde is.
- OVERZILVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *zilveren*: *ik overzilverde, heb overzilverd.* Met zilver overtrekken. Anders zegt men *verzilveren*. Van hier *overzilvering*. Bij Notk. reeds *ubersilberen*.
- OVERZITTEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *over* en *zitten*: *ik zat over, heb overgezeten.* Blijven zitten: *eenen ganschen nacht overzitten.*
- OVERZOMEREN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *over* en *zomer*: *ik overzomerde, heb overzomerd.* Des zomers overblijven: *zij zullen te Aken overzomer*. Dit woord is zoo veel niet in gebruik, als *overwinteren*. Men vindt beide echter in de Bijbelvert.: *ende de roofvogelen zullen op haer oversomer*, *ende alle dieren der aerde sulen daer op overwinteren.*
- OVERZULKS, bijw., daarom, om die reden: *Overzulcks hebbe menighmael ghetwijfelt.* [Geschie.
- OVERZWEMMEN, onz. en wederk. w., ongelijkvl. Van het scheidb. en onscheidb. voorz. *over* en *zwemmen*. Onz. en scheidb.: *ik zwom over, ben overgezwommen.* Van de eene naar de andere zijde zwemmen: *eerst zwom hij langs den kant; en eindelijk zwom hij over.* Ook met eenen vierden naamval, en als bedrijvend: *hij zwom den Rijn over.* Wederkeerig en onscheidb.: *ik overzwom, heb overgezwommen.* Door te veel zwemmen zich afmatten: *hij heeft zich overgezwommen.*

